קדושים תהיו כי קדוש אני׳

צדיקים ירשו ארץ וישכנו

לעד עליה פי צדיק יהגה חכמה

סדר הנביאים האחרונים ישעיה עם פירוש רשי
ואבן עזרא ירמיה ויחזקאל עם פי׳ רשי וקמחי
תרי עשר עם פירוש רשי ואבן עזרא והמקראות
מנוקדים ומסרים על פי דרכי הסופרים ק
קדמונינו חסר ע״ל מפעולם וכתיבותם דרכנו
בציון אותיות תלויות וקטנות וגדולות ועקומות
ונקוד מרבה על הכתב וכתב מרבה על הנקוד
וסתומות ופתוחות ונכתב ולא נקרא
ונקרא ולא נכתב ואותיות
מנוזרות כל אלו מוגים
עם רב העיון
ונדפסו
במצו
דניאל בומבירגי יצ״ו פה ויניציאה
העיר הגדולה בשנת רפ״ח.

ולשונו תדבר משפט

תורת אלהיו בלבו לא תמעד אשריו

ישעיה

ד׳ ונין מן כ״ב בסיפ׳ קדמ׳ נסיב אות חס׳ מלה ותניין חס׳ אות ונסיב יתיר מלה וסימ׳ את י״י אלהיך תירא ואתו תעבד ובשמו תשבע • אתו את י״י אלהיך תירא את

רשי

חזון ישעיהו בן אמוץ וגו׳ אמר רבי לוי דבר זה מסורת בידנו מאבותינו אמוץ ואמציה מלך יהודה אחים היו: אשר חזה על יהודה וירושלם. והלא על כמה אומות נתנבא משא בבל משא מואב הא למדת שאין זה תחלת הספר ולא נקרא הספר על שם החזון הזה וכן שנינו בברייתא בתכילתא בשנת מות המלך עוזיהו תחלת הספר אלא שאין מוקדם ומאוחר בסדר והדברי׳ מוכיחים שהרי ביום הרעש יום שנצטרע עוזיה נאמר ואשמע את קול י״י אומר את מי אשלח ומי ילך לנו ואומר הנני שלחני למרכו שהוא תחלת שליחותו ונבואה זו נאמרה אחרי כן ועל זו לבדה נאמר אשר חזה על יהודה וירושלם כשם שאמר על משא כל אומה ואומה משא אומה פ

פלונית אף כאן כתב חזון זה חזה על יהוד׳ וירושלם ולפי שהם ת תוכחו׳ קושי קרא׳ חזון שהוא קשה שמספרת לשונות שנקרא נבואה כמו שאמור בבראשי׳ רבה ודאיה לרב׳ חזות קשה הוגד לי: בימי עוזיהו יותם אחז יחזקיהו מלכי יהודה. ארבעה מלכים הללו קפא בימיו ביום ם שנצטרע עוזיה סרתה שכינ׳ עליו ונתנבא כל ימי המלכים הללו עד שעמד מנשה והרגו:

יחזקיהו ג׳ בנביאים וסימ׳ בגלל מנשה. חזון ישעיהו בן אמוץ. ויאמר יחזקיהו נקל לצל. וכל דברי הימים דכוו׳ יחזקיהו בבה״ חזקיהו וסימ׳ אחז בנו חזקיהו בנו. ויבאו פנימה אל חזקיהו. ויאמר חזקיהו להעלות. כי חזקיהו מלך יהודה הרים. ועתה אל ישיא אתכם חזקיהו. וכל שארן קריאן יחזקיהו:

יְשַׁעְיָהוּ בֶן־אָמוֹץ אֲשֶׁר חָזָה עַל־
יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם בִּימֵי עֻזִּיָּהוּ יוֹתָם
אָחָז יְחִזְקִיָּהוּ מַלְכֵי יְהוּדָה: שִׁמְעוּ
שָׁמַיִם וְהַאֲזִינִי אֶרֶץ כִּי יְהוָה דִּבֵּר בָּנִים
גִּדַּלְתִּי וְרוֹמַמְתִּי וְהֵם פָּשְׁעוּ בִי:
יָדַע שׁוֹר קֹנֵהוּ וַחֲמוֹר אֵבוּס בְּעָלָיו.

ג׳ בנבי׳ וכל ד״ה דכו׳ כות׳ — נ׳ ב׳ ימל׳ ליס וא׳ חס׳ — ל׳

נבואת יְשַׁעְיָה בַּר אָמוֹץ דְּאִיתְנַבִּי עַל אֱנָשׁ יְהוּדָה וְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם בִּימֵי עֻזִּיָּה יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּהוּ מַלְכַיָּא דְבֵית יְהוּדָה: שְׁמַעוּ שְׁמַיָּא וְזוּעוּ כַּד יְהָבֵית אוֹרָיְתִי לְעַמִּי וְאַצִּיתִי אַרְעָא דְּאִתְרְגִישַׁת מִן קֳדָם פִּתְגָּמֵי אוֹרָיְתִי מְדַל עַמִּי בֵית יִשְׂרָאֵל קְרֵיתִי לְהוֹן בְּנִין חֲבִיבְתִּינוּן וְיַקַּרְתִּינוּן וְאִינוּן מְרָדוּ בְמֵימְרִי: יְדַע תּוֹרָא זַבְנֵיהּ וַחֲמָרָא אוּרְיָא דְמָרוֹהִי

אבן עזרא

סודות מאד עמקו וגבהו ירחום כבוני לב ויתמהו: יתן אלהים עוז לאברהם הבא לפרש ספר ישעיהו:

השם אחד ודברו אחד רק המעלות משתנו׳ כפי כח כל נביא כי אין מעלות שוות יש מהם שנבואתם בחזיון לילה כמו אברהם ונר החוזה גם כן ישעיהו:

חזון כון חזון נוסף ויש בדברי יחיד כי כל נביא ם שנזכר שם אביו גם הוא נביא ויש מי שאמר שהוא מזרע המלוכה כי אמוץ ואמציה אחים היו על כן לא יכלו רשעי ישראל להרע לו כאשר הרעו לירמיהו והנה כתיב גויכתי למכים ועל דרך הפשט כי כל נביא שנזכר שם אביו הוא גדול ונודע סודו ברורו ויש מהם שהוא נביא ויש שאינו נביא כמו נאם דוד בן ישי והנה דוד איש האלהים וכאשר נאמר יהוא בן חנני אין נתשי מלך והנה מצאנו בחזון ישעיהו בן אמוץ הנביא והנה יתכן שיהיה הנביא שב אל ישעיהו או שיהיה דבק עם אמוץ וכאשר מצאנו אל ישעיהו הנביא בן אמוץ ידענו כי הוא הנביא וכן הזכיר אבות נפנים בעבור חזקיהו. וטעם אשר חזה כי רובי נבואותיו על ערי יהודה שיתפשם מלך אשור ועל ירושלם שנמלטה מידו וכן מחצי הספר על גלות יהודה כי לא הזכיר שאר השבטי׳ ונבואתו היתה בימי עוזיהו והקרוב אי כי בשנת מותו התחיל להתנבאות כאשר אפרש עוד. ועל דרך הפשט כי בימי חזקיהו מת כי אילו נמשכו ימיו עד ימי מנשה היה זה כתוב ויש בדברי יחיד שהרגו מנשה בעבור שאמר ראו עיני ואם הדבר קבלה הוא האמת: שמעו. יש מלות נגזרות משמות והם פעלים כמו והאזיני ארץ והטעם הטי אוזן והנה אין הפרש על דרך הפשט בין שמעו ובין האזיני והחל לקרוא לעדי׳ שהעיד משה לישראל כי אבד תאבדון והנה בא העת: כי י״י דבר׳ אחר שהשם הוא המדבר שמעו דברו או כי י״י דבר שתשמעו: בנים. נמשלו ישראל לבנים שאין כח להם והגדלם ורומם מעלתם על בני גילם: והם פשעו בי. שיצאו מתחת רשותי כמו ויפשע אדום מתחת יד יהודה על כל דבר פשע: ידע׳ הזכירו השור

שמעו שמים והאזיני ארץ. ומשה אמר האזינו השמים ותשמע הארץ למה שינה ישעיה את הלשון שנו רבותינו בדבר זה מדרשות רבים בפרשת האזינו בספרי ונחלקו חכמים עליהם ואמרו אין הדבר כן אלא בזמן שהעדים באים ומעידים ונמצאו דבריהם מכוונין עדותן קיימת ואם לאו אין עדותן קיימת אילו לא בא ישעיה ונתן שמיעה לשמים והאזנה לארץ היו שמים מעידים ואומרים כשנקראו לעדות זו בימי משה שאמר העדותי בכם היום בהאזנה שמענו והארץ מעידה אני נקראתי בלשון שמיעה ואין עדותן מכוונת בא ישעיה וחלף את הדב׳ נמצאו שניה׳ מעידים בלשון האזנה ובלשון שמיעה: כי י״י דבר׳ שתהיו עדים בדבר והיכן דבר האזינו השמים ואדברה כך שנויה במכילתא: קונהו. מתקנו בחרישה ביום ומאחר שהרגילו בכך ידע בו אבל חמור אטום אינו מבין בעליו עד שיאכילנו ויסר׳ לא נתפקח לידע לשור כשקראתיו ישראל יהיה שמך והודעתיו קנת חוקותי והם עזבוני כתפורש ביחזקאל ואו׳ איש את גלוליו וגו׳ ואף לאחר שהוצאתים ממצרים והאכלתים את המן וקראתים את עמי בני ישראל ולא התבוננו כחמור. ד״א ידע שור קנהו מכיר השור קונהו להיות מוראו עליו לא שינה מה שגזרתי עליו לומר איני חורש היום וחמור לא אמר לבעליו איני טוען היום ומה אם שנבראו לשמשכם ואינם לא לקיבול שכר ולא לשילום פורענו׳ אם חוטאי׳ לא שינו את מדתם שגזרתי עליהם וישראל שהם זוכים ומקבלים שכר ואם חוטאים מקבלים פורענות: לא

והחמור כי הם הנמצאים תמיד עם בני אדם: אבוס. מקו׳ אכילתו והוא במקו׳ מוכרת ונמוך שוה ומתנו ונרכוד׳ אבוסים ומשור אבוס פעל והטעם שהוא עומר ב אבוס:

יִשְׂרָאֵל לֹא יָדַע עַמִּי לֹא הִתְבּוֹנָן׃
הוֹי גּוֹי חֹטֵא עַם כֶּבֶד עָוֺן זֶרַע ג׳ חס׳
מְרֵעִים בָּנִים מַשְׁחִיתִים עָזְבוּ אֶת־ ה״ר מ״ל
יְהוָה נִאֲצוּ אֶת־קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל נָזֹרוּ ל׳
אָחוֹר׃ עַל מֶה תֻכּוּ עוֹד תּוֹסִיפוּ כ״י · ל׳
סָרָה כָּל־רֹאשׁ לָחֳלִי וְכָל־לֵבָב דַּוָּי׃ ב׳ נגפיי׳ במעיי׳ ב׳
מִכַּף־רֶגֶל וְעַד־רֹאשׁ אֵין־בּוֹ מְתֹם ו׳ וחס׳
פֶּצַע וְחַבּוּרָה וּמַכָּה טְרִיָּה לֹא־זֹרוּ ב׳ חלי׳ ב׳ בתרי ליש׳
וְלֹא חֻבָּשׁוּ וְלֹא רֻכְּכָה בַּשָּׁמֶן׃ ולחי חמור
אַרְצְכֶם שְׁמָמָה עָרֵיכֶם שְׂרֻפוֹת אֵשׁ ב׳ חד מ״ל וחד חס׳
אַדְמַתְכֶם לְנֶגְדְּכֶם זָרִים אֹכְלִים אֹתָהּ
וּשְׁמָמָה כְּמַהְפֵּכַת זָרִים׃ וְנוֹתְרָה ל׳
בַת־צִיּוֹן כְּסֻכָּה בְכָרֶם כִּמְלוּנָה ל׳ · ל׳
בְמִקְשָׁה כְּעִיר נְצוּרָה׃ לוּלֵי יְהוָה ל׳ · ב׳ · ל׳ ז״פ
צְבָאוֹת הוֹתִיר לָנוּ שָׂרִיד כִּמְעָט
כִּסְדֹם הָיִינוּ לַעֲמֹרָה דָּמִינוּ׃ ד׳
שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה
קְצִינֵי סְדֹם הַאֲזִינוּ תּוֹרַת אֱלֹהֵינוּ ח׳ · ל׳
עַם עֲמֹרָה׃ לָמָּה־לִּי רֹב־
זִבְחֵיכֶם יֹאמַר יְהוָה שָׂבַעְתִּי עֹלוֹת ז׳ דכות׳
אֵילִים וְחֵלֶב מְרִיאִים וְדַם פָּרִים
וּכְבָשִׂים וְעַתּוּדִים לֹא חָפָצְתִּי׃ ב׳ · ח׳

ישראל לא אליף למידע דחלתי עמי לא אסתכל למיתב לאוריתי׃ ווי על דאתקריאו עם קדיש וחטו כנישא בחירא ואסגיאו חובין אתכניאו בזרעא רחימא ואבאישו איתאמר להון בנין חביבין וחבילו אורחתהון שבקו ית פולחנא דיי קצו בדחלתא קדישא דישראל ובדיל עובדיהון בישיא איסתחרו והוו לאחורא׃ לא מסתכלין למימר על מה לקינא עוד מוספין למיחטי ולא אמרין מאדין כל ריש מרע וכל לב דוי׃ משאר עמא ועד רישא לית בהון דשלים בדחלתי כולהון סרבין ומרדין א איתגעלו בחובין כמחא מרכסא לא שבקין מזדוניהון ולא מהמדין לתיובתא אף לא זכוון להון לאגנא עליהון׃ ארעכון צדיא קירויכון יקידת נור ארעכון ל לקיבליכון עממיא מחסנין יתה ובחוביהון צדיא מנכון אתחלפת והות לנוכראין׃ ואשתארת כנשתא דציון כמטללתא בכרמא בתר דקטפוהי כערסל מבתותא במקשיא בתר דאבעיוהי בקרתא דצירין עלה׃ אלולפון מותר טוביה דיי צבאות אשאר לנא שיזבא ברחמוהי אית עמנא חובין דכאינש סדום פון אבדנא וכיתבי עמרה אשתיצנא׃ קבילו פתגמא דיי שילטוניא דעובדיהון בישין כשילטוני סדום אציתו לאוריתא דאלהנא עמא דעובדיהון דמיין לעם עמרה׃ לא רעוא קדמי בסגיאות נכסת קודשיכון אמר יי שבעית מיסת עלות דיכרין ותרב פטימין ודם תורין ואימרין וגדין דכאילין לא רעוא קדמי בהון׃

חטא כחטא ג׳ חס׳ בקריא׳ וסימ׳ הוי גוי חטא עם כבד עון· אשר חטא עשה רע מאת ומאריך לו· בטוב כחטא הנשבע כאשר שבועה׃ דוי ג׳ בקריא׳ וסימ׳ בבליגיתי עלי יגון· על מה תכו עוד· כי רבות אנחותי ולבי דוי׃

כסדם ד׳ בקריא׳ וסימ׳ כסדום היינו לעמרה דמינו· הכרת פניהם ענתה בם· כי מואב כסדום תהיה· היו לי כלם כסדום וישביה כעמרה׃

ישראל לא ידעו והנה הבהמות טובות בדעת יותר ממנו׃ ועמי לא התבונן· הטעם כפול כדרך רוב נבואו׳ ושירת האזינו גם משלי בלעם והטעם כי אני גדלתי והם לא הכירוני׃ הוי· יש מפרשים ה״א תחת אל״ף כמו אדורש הדורש איך והיך ולפי דעתי שהוא סימן קריאה ועיקר המלה מגזרת היה בעבור שמצאנו הוי הוי וכוכו הוי ציון המלטי על כן אמר אחרין לנוכח על מה תכו׃ כבד עון· שם התואר והו׳ סמוך כמו ערל לב וערל בשר׃ זרע מרעים· בעבור היותם הם עם אבותיהם רעים או הטעם כמו אביך האמורי ואמך חתית כאם אפרם׃ משחיתים· נפשם או דרכם׃ עזבו את יי׳· הטעם עבודת השם׃ נאצו· הכעיסו׃ נזורו אחור· מגזרת וינזרו מקדשי על משקל ולא יכולו ואם איננו במקום מוכרת ורבי׳ אמרו שהוא מבניין נפעל כמו נכונו ל ללצים מגזרת זר׃ על מה תכו· ת״א תכו לרגליך שורש על משקל וספו עצמותיו ובמקום הזה הוא לנוכח והטעם כל מה שתכו ת תוסיפו אתה עוד למרו׳ כי הראוי היה לעשות תשובה כמו ובעת הצר לו ויוסף למעול׃ סרה· תחסר מלה או דברה מגזרת סורר או יהיה שם׃ כל ראש לחלי· פי׳ על מה תכו כי כל ראש מוכן לכל חולי והזכיר הראש ו והלב כי שניהם הם השרים׃ דוי· תואר השם כמו נגב שלח׃ מכף· מתום· מקום שיש בו תום כמו בריאות והוא משובה בדקדוק כי היה ראוי להיות על משקל מעוז וכמוהו אין מתום בבשרי· ויאמר רבי משה הכהן ז״ל כי הוא כמו מתים בעבור ש שמצא מעיר מתים והטעם אין בהם מה שיש למתים והוא מעט רחוק ותחסר מלת רק אין בו ת מתום רק פצע וחבור׳ וכמוהו אין טוב לאדם שיאכל ושתה׃ פצע· ריצוץ העצם׃ וחבורה· מכה שנתחבר אליה הלחה׃ טריה· שאיננה יבשה כמו לחי החמור טריה וכן בלשון ישמעאל׃ לא זורו· כמו ויזר את הגזה כי המכה לא תרפא עד שתוזר ש הליחה גם חובשו כטעם עוצר וחיתול ומגזרתו לא אהיה חובש׃ בשמן· שהיה ראוי לה׃ ארצכם· הנזכר למעלה משל שנלקחה כל ארצכם ויש מהם שממה שאין שם אדם ויש מהם שרופות אש ויש שזרים אוכלים תבואתה כטעם בעצבון תאכלנה· וטעם כמהפכת זרים פי׳ ארצכם שממה ויתכן היות זרים מגזרת זרם ויהיה הטעם שורש לא לשון רבים ויהיו שנים משקלים׃ ונותרה· הטעם שערי יהודה הבצורות תהיינה נתפשות ולא תותר רק ציון׃ כסוכה בכרם· מקום השומר והטעם על הסכיכה׃ כמלונה· מקום ללון השומר בשדה קישואים׃ כעיר נצורה· חרבה כמו ונצורים יליכו׃ לולי· דברי הנביא בעבור ישראל שהם אומרי׳ וכמעט דבק עם שריד בעבור טעם המפסיק כי עיקר גדול הו׳ לשמור דרך הטעמים׃ שמעו· זאת תשובת הנביא בעבור שאמרו הם כסדום היינו אמר אילו הייתם כן כן הדין כי שריכם הם כשרי סדום וזה טעם קציני סדום והעם כעם עמורה׃ למה· הטעם למה אשאירכם עוד בארץ בעבור רוב עולותיכם· ואלת שבעתי כדרך בן אדם דבר הכתוב והאמת אם ארעב לא אומר לך׃ אילים· הם גדולים׃ מריאים· מין ממיני השור וגדול ממנו וחלבו אסור והגאון אמר שהוא מלשון משנה כמו בריאים· פרים וכבשים׃ הם קטנים· ועתודים גדולים והם התיישים העולים על הצאן׃ כי

לא ידע· לא אבו לידע וידעו ודמו בעקב ועמי לא נתן לב להתבונן׃ הוי· כל הוי שבמקרא לשון קובל וקינה כאדם הנונח מלבו וצועק אה אלא שיש מהם מועטין שהם לשון צעקת קריאת קול כמו הוי הוי ונוסו מארץ צפון ותרגומו אכלו לשון הכרזה׃ הוי· יש לצווח על גוי קדוש שנהפך להיות חוטא ועם שנאמר בו כי עם קדוש אתה נהפך להיות עם כבד עון׃ עם כבד עון· כבדות עון כבד אדם שהוא כבד פישנ״ט בלע״ז כ כבד שם דבר של כבדות פסינטומא בלע״ז ו ודבוק עם תיבת עון׃ זרע מרעים· והם היו זרע ברך יי׳ בנים היו להקב״ה ונהפכו ל למשחיתים׃ נאצו· הרגיזו׃ נזורו אחור· אין נזיר בכל מקום אלא לשון פרישות וכן הוא אומר וינזרו מקדשי בני ישר׳ נזיר אחיו אף כאן נזורו כ כשוגו לאחוריה׳ מאצל המקו׳׃ על מה תוכו וגו׳· אדם שלוקה וחוזר על סרחונו חברו מוכיחו ואומר לו על זה לקיתה ואיכך נותן לב לומ׳ על סורחן זה לקיתי לא אשוב לעשות עוד אף כאן על מה תוכו מאח׳ שעדיין אתם מוסיפים סרה לסור מאחרי ה המקום הלא כבר כל ראש לחלי ולמה לא ת תבינו׃ מתום· לשון תמימות שלם שאין ת מכאוב׃ פצע· מכת חרב׃ חבורה· לשון חבלה׃ ומכה טריה· תירגם יונתן מרססא כתותה ומרוססת׃ טריה· דמיכייד בלע״ז ובלשון תלמו׳ ים טרייה לרימיה ומכחם פירש לשון לחות כלומר להם ורטובה תמיד נובעת מויסט״א בלע״ז׃ לא זורו· הנגעים האלה לא זורו על ידי רופאים אבקת סממני תחבוש׳ לשון יורה על כוהו נפרית ומכחם פירש לשון רפואה כמו אין דן דינך למזור׃ ולא חובשו· לשון רפואה׃ ולא רוככה בשמן· לא רוככה מכתם בשמן כמשפט שאר מכות ואין נופל כאן לומר לא רוככו בשמן שאין מרככין אלא במקום המכה אבל המזור והחבישה נופל לשונם על כל הגוף לפיכך נופל בם לשון רבים לא זורו הנגעים ולא חובשו ויונתן פתר כל המקרא בלשון דוגמא על שהם מלוכלכים ומנוגעים בעון ותרגם מכף רגל ועד ראש מקטנם ועד גדולם אין בו מתום אין טוב בו פצע וחבורה פשע ועונות וחטאים לא זורו וגו׳ כלו׳ לא נתרפאו לשוב בתשובה שלימה ולא רוככה בשמן אפילו צד הירהור תשובה אין בלבם׃ לנגדכם זרים אוכלים אותה· לעיניכם יאכלוה אויבכם׃ ושממה מכם כנחלה הנהפכת לזרים והיא שממה מבעליה כך תירגם יהונתן׃ ונותרה בת ציון· ריקנית מיושביה כי יגלו מתוכה כאשר תותר סוכת הכרם שעשאה נוצר ובעת יבצר הכרם מניח סוכתו והולך· בתר דקטפוהי לאחר שבצרו אותה׃ כמלונה במקשה· כאשר תעזב המלונה שעשה נוצר בראש המקשה לשמור קישואין שלה ומשלקטו מניחה והולך זו שבכרם קרויה סוכה לפי שהוא גר שם יומם ולילה ביום שומרה מן העופות ובלילה מן הגנבים אבל הקישואין קשין הם ואין ליראה מן העופות ואין צריך לשומרם ביום לפיכך נקראת מלונה על שהיא לינת הלילו׳· כערסל מבתותא כמשכב המלונה· במקשיא במקשה· בתר דאבעיוהי לאחר שלקטוהו והוא לשון המשנה שלא אבעיות ביום׃ כעיר נצורה· כעיר שצרין עליה ועושין סוכות סביב לה להסתתר שם החילות וכשמסתלקין מעליה מניחין אותה והולכין כל זה תירגם יונתן׃ לולי הותיר לנו שריד· מאליו וברחמיו ולא בצדקותינו׃ כמעט כסדום היינו· כולנו כלים׃ קציני סדום· שרים שמעשיהם כסדום מכאן אמרו אל יפתח אדם פיו לשטן׃ מריאים· בהמות כאן פטומות׃ לא חפצתי· אחר שאתם עוברים על תורתי זבח רשעים תועבה׃ מי

כי. לראות פני. כמו לפני כי אין פני פעלים: רמוס. שם הפועל: לא תוסיפו. ציווי כמו לא תוסיפו על הדבר: הביא. כמו להביא כי מנחתכם היא שוא בעיני והקטורת היא תועבה: חדש. מפורש בתורה שהוא ראש חדש: קרא מקרא. שתקראו אותם מקרא קדש והזכירם עם העולות והמנחה בעבור המוספים: לא אוכל און. תחסר מלת כשוא כמו חמור לחם. וטעם ועצרה כמו מעוצר וממשפט לוקח שלא תעשה כל מלאכה וכן עצרת והטע' לא אוכל לסבול און עם עצרה כי מה תועלת יש לעצרה עם און: חדשיכם. היו עלי לטורח: על כן אסירם ויסבתו: נלאיתי נשוא. דרך משל: ובפרשכם. בא הרי"ש בחירק תחת פתח קטן והטעם שאסתיר הרחמים מכם וכן אינני שומע והטעם שלא אושיעכם בעבור כי ידיכ' דמים מלאו והטעם שפיכות דמים: רחצו הזכו. הטעם רחצו ידיכם מהדם ששפכו. הזכו מבנין התפעל ובולע התי"ו בדגשות הזי"ן כמו ולקח למטהר: למדו היטב. שם הפועל והטעם להיטב: אשרו חמוץ. הא"ף תחת יו"ד והפך זה תתיימרו וחמוץ שם התואר כמו קרוב מגזרת מעול וחומץ. ורבי' פרשוהו שיחמצו הדין והטע' שלא ידינו מיד ויהיה טעם אשרו כמו אשרוני בנות: שפטו יתום. דינו משפט יתום שאין לו עוזר וכמוהו שפטני אלהי' וריבה ריבי וכן ריבו אלמנה: לכו. יש אומ' כי ונוכחה דברי השם כמו ועם ישראל יתוכח. והנכון בעיני שהוא דברי הנביא לישראל כאומרו השם אמר לי שיקבל תוכחת כי גם הנביא אמר ויסרני מלכות כאשר אפרש: כשנים. כמו שני התולעת והטעם הפך כי אם תכבסי בנתר כי יסור העון ותשובו נקיים מכל חטא וזה פי' רחצו. כשלג וכצמר כפול בטעם: אם. שמעתם טוב הארץ תאכלו. שיאכלו הזרים שהזכיר למעלה: ואם. הטעם אם תשמעו תאכלו ואם מריתם תאכלו אכילת חרב או יחסר אות בי"ת כמו הנמצא בית יי' וזה האמת כי פי יי' דבר: איכה. הנה הוכיחם הנביא ולא שמעו: לזונה. תחת אשה אחר היותה כאשה נאמנה. יו"ד מלאתי משפט נוסף כיו"ד גנובתי יום: צדק ילין בה ועתה מרצחים. הטעם על זמן עומד כי אין לו סימן בלשון הקודש. מרצחים פועל יוצא לשנים פעולים והטעם על הדיינים: כספך. דרך משל על השופטים ועל השרים על כן אחריו שריך סוררים והטעם המובחרים שבהם הם סיגים. הא מהול שורש ואין לו ריע במקרא: שריך. שלמונים. מגזרת שלם ישלם והטעם שהיו מטי משפט ואומר הדיין תן לי כך ואני אשלם לך הגמול בהשפטך עם רעך: יתום. שלא יפחדו ממנו אינם עושים לו משפט: וריב

הביא ח' בקריאה וסימ' למען הביא יי' על אברהם את אשר דבר. ואותנו הוציא משם למען. ויאמר אבשלום וכל איש ישראל טובה עצת אחיתפל. לא תוסיפו הביא מנחת שוא. יבשו רדפי ואל אבשה אני. והה אם שמוע תשמעון דירמיה. גם אני נשאתי ידי. ויאמר הבי המטפחת. כתראה חסר א'. רחצו ג' בליש' ב' פתח

כִּי תָבֹאוּ לֵרָאוֹת פָּנָי מִי בִקֵּשׁ זֹאת מִיֶּדְכֶם רְמֹס חֲצֵרָי: לֹא תוֹסִיפוּ הָבִיא מִנְחַת שָׁוְא קְטֹרֶת תּוֹעֵבָה הִיא לִי חֹדֶשׁ וְשַׁבָּת קְרֹא מִקְרָא לֹא אוּכַל אָוֶן וַעֲצָרָה: חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי הָיוּ עָלַי לָטֹרַח נִלְאֵיתִי נְשֹׂא: וּבְפָרִשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם אַעְלִים עֵינַי מִכֶּם גַּם כִּי תַרְבּוּ תְפִלָּה אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ יְדֵיכֶם דָּמִים מָלֵאוּ: רַחֲצוּ הִזַּכּוּ הָסִירוּ רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם מִנֶּגֶד עֵינָי חִדְלוּ הָרֵעַ: לִמְדוּ הֵיטֵב דִּרְשׁוּ מִשְׁפָּט אַשְּׁרוּ חָמוֹץ שִׁפְטוּ יָתוֹם רִיבוּ אַלְמָנָה: לְכוּ נָא וְנִוָּכְחָה יֹאמַר יְהוָה אִם יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ אִם יַאְדִּימוּ כַתּוֹלָע כַּצֶּמֶר יִהְיוּ: אִם תֹּאבוּ וּשְׁמַעְתֶּם טוּב הָאָרֶץ תֹּאכֵלוּ: וְאִם תְּמָאֲנוּ וּמְרִיתֶם חֶרֶב תְּאֻכְּלוּ כִּי פִּי יְהוָה דִּבֵּר: אֵיכָה הָיְתָה לְזוֹנָה קִרְיָה נֶאֱמָנָה מְלֵאֲתִי מִשְׁפָּט צֶדֶק יָלִין בָּהּ וְעַתָּה מְרַצְּחִים: כַּסְפֵּךְ הָיָה לְסִיגִים סָבְאֵךְ מָהוּל בַּמָּיִם: שָׂרַיִךְ סוֹרְרִים וְחַבְרֵי גַּנָּבִים כֻּלּוֹ אֹהֵב שֹׁחַד וְרֹדֵף שַׁלְמֹנִים יָתוֹם לֹא יִשְׁפֹּטוּ

כד אתון אתן לאתחזאה קדמי מאן תבע דא מידכון למיתי לא תרושון עזרתי: לא תוספון לאיתאה מנחת אניסא קורבן מרחק הוא קדמי ירחין ושבין כנישא אתון מתכנשין לא שבקין חוביכון לקבלא צלותכון בעידן כנשתכון: ירחיכון ומועדיכון רחיק מימרי הוו קדמי לריחוק אסגיתי למשבק: וכד כהניא פרסין ידיהון לצלאה עליכון מסליקנא אפי שכנתי מנכון ואף כד אתון מסגן לצלאה לא רעוא קדמי לקבלא צלותכון ידיכון דם זכאי מליין: תובו לאוריתא ואידכו מחוביכון ואעדו בישות עובדיכון מקביל מימרי אתמניעו מלאבאשא: אליפו לאוטבא תבעו דינא זכו דאנים דונו דין יתמא עיבידו קבילו קבילת ארמלתא: בכן כד תתובון לאוריתא תיבעון מן קדמי ואעביד בעותכון אמר יי' אם יהון חוביכון כתימין כצבעונין כתלגא יחוורון אם יסומקון כזהוריתא כעמר נקי יהון: אם תיבון ותקבלון למימרי טובא דארעא תיכלון: ואם תסרבון ולא תקבלון למימרי בחרב סנאה תתקטלון ארי מימרא דיי גזר כן: איכדין תבו עובדהא למהוי כטעיתא קרתא מהימנתא דהות מליא עבדי דינא קושטא הוה מתעביד בה וכען אינון קטולי נפשן: כספך הוה לפסולא וחמריך מערב במיא: רברבך מרדין ושותפין לגנבין כולהון רחימין לקבלא שוחדא אמרין גבר לחבריה עיביד לי טב בדיני ואשלם לך בדינך דין יתמא לא דיינין

וא' קמץ וסי' יקח נא מעט מים. סורו נא אל בית עבדכם. רחצו הזכו. וסימ' מיא דעבדא דביא. בתרא קמץ: ורדף ג' בקריאה וחס' וסימ' ובשלו איש באחיו כמפני חרב. ורדף שלמנים אפרים רעה רוח:

מי בקש זאת מידכם רמס חצרי. אחרי שאין לבבכם שלם עמי: לא תוסיפו הביא מנחת שוא. מתרה אני בכם לא תביאו לי מנחה שוא שלכם שהעשן העולה ממנה קיטור של תיעוב הוא לי ולא נחת הרוח: חדש ושבת קרא מקרא לא אוכל וגו'. ולקרוא מקרא חדש ושבת שאתם מוסיפי' לקרוא עצר' ואסיפה בהם לא אוכל לסבול און שבלבבכ' הנוטה לעבוד' זרה והעצרה עמו שאין שני הדברים האלו ראויין יחד לקרוא עצרה ליאסף לפני והאון בלבבכם לעבודה זרה ואין אתם מוציאין אותו מתוך לבבכם: ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם. לפי שידכם דמים מלאו. דמים רציחה: רחצו הזכו. פתח לפי שהוא מגזרת רחץ רחצו קמץ לשון עבר שהוא מגזרת רחץ: רחצו הזכו הסירו חדלו למדו דרשו אשרו שפטו ריבו. עשר אזהרות של לשון תשובה יש כאן כנגד עשרת ימי תשובה וכנגד מלכיות זכרונות ושופרו': חדלו הרע. חדלו ממעשיכם הרעים: הרע. כמו להרע והי' צריך לכתו' מהרע שכן לשון המקרא נופל על לשון חדלה וחדל לעשות הפסח עד כי חדל לספור כלו' חדלה הספירה חדלה העשייה אף כאן תחדלו הרעה: למדו. רפי נקוד והוא מגזרת למוד היו למדין להיטיב הלמד לעצמו הוא משקולת לשון קל לפיכך צווי לשון רבים שלו נקוד בחירק כמו אמרו שמעו אבל המלמד לאחרי' הוא משקולת לשון כבד המדגים ואם בא לצוות את הרבי' הוא נקוד למדו וכן דרשו מגזרת דרוש אבל אשרו שהשי"ן תדגשת משקולת לשון כבד ומגזרת אשר לפיכך לשון צווי לרבים נקוד פתח כמו אשרו דברו ספרו כמו בשרו: אשרו חמוץ. החזיקו את הנגזל והוא לשון משנה אשרוהו אשר חילי ישר כחך. לשון אחר הדריכוהו בנתיב אמת לזכות ב כשלו לשון באשורו אחזה רגלי ואשר בדרך לבך. חמוץ גזול ודומה לו מכף מעול וחומץ: לכו נא ונוכחה. יחד אני ואתם ונדע מי סרח על מי ואם אתם סרחתם עלי עודני נותן לכם תקוה לשוב: ואם יהיו חטאיכם כשנים. כתומים לפני כאודם שנים אלבינם כשלג: יאמר יי'. תמיד הוא אומר לכם כן כמו על פי יי יחנו. דבר אחר לכו נא ונוכחה מה כתוב למעלה ממנו חדלו הרע למדו היטב ואחר שתשובו אלי לכו נא ונוכחה יחד להודיעני עשיכו מה שעליכו עשה מה שעליך ואני אומר אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג וגו' כתולע צבע שצובעין בו ארום גרעיני' הם ויש תולעים בכל אחד ואחד: כי פי יי' דבר. והיכן דבר והבאתי עליכם חרב: לזונה. תועה מעל אלהיה: קריה. שהיתה נאמנה ומליאת משפט וצדק היה לן בה ועתה מרצחים: מלאתי משפט. כגון רבתי עם: צדק ילין בה. תמיד של שחר היה מכפר על העבירות של הלילה ושל בין הערבים מכפר על של היום. ד"א שהיו מלינין בה דיני נפשות כשלא היו מוצאין לו זכות ביום הראשון לא היו גומרין דינו עד למחרת אולי ימצאו לו זכות ועתה עשו רוצחין ומצינו בפסיקתא רבי פנחס בר הושעיא אמר ארבע מאות ושמונים בתי כנסיות היו בירושלם כמנין מלאתי בגימטריא ועתה מרצחים הרגו את אוריה הרגו את זכריה: כספך היה לסיגים. שהיו עושין מעות נחשת ומצפין אותן בכסף להונות בהם: סבאך מהול במים. משקין שלכם מעורבי' במים כדאיתא בפסיקתא: מהול. מעורב ואין לו דמיון במקרא. ומדרש אגדה פותר לשון

למנרתי מהול לי מעורבב: סוררים. סרים מן הדרך הישרה: וחבר גנבים. שלמונים. תשלומין תירגם יונתן אמרין גבר לחבריה עיביד לי טב בדיניי ואשלם לך בדינך שופט שהיה גוזל והנגזל צועק עליו בפני שופט אחר זה אומר לו צדקני היום ואני אשלם גמולך כשיצעקו עליך בפני הוי רודף תשלום גמולות: וריב

וריב אלמנה לא יבא אליהם · תאלמנה באה לצעוק והיתום יוצא וזו פוגעת בו ושואלתו מה הועלת בצעקתך לפני השופט והוא אומר כל היום הזה יגעתי לו בתלאכ' וסופי לא הועלתי וזו חוזרת לאחוריה ואומ' ומה זה שהוא איש לא הועיל אני לא כ"ש הוי יתום לא ישפוטו וריב אלמנה לא יבא אליהם כלל · נאם הארון · שהכל שלו ובידו לעקור אתכם מארצכם ולנטוע בה אחרים: אביר · תוקפו של ישר': הוי · לשון הזמנה והכרזה ודומה לו הוי הוי ונוסו מארץ צפון · ידעו הכל כי אנחם מצרי שהכעיסוני במעשיהם: ואשיבה ידי עליך · מכה אחר מכה עד כלות הפושעים: כבור · לשון בורית שבון בלע"ז ולשונו לשון נקיון כמו ובר לבב על שם שהוא מנקה הבגד מכתמיו: סיגיך · האמור למעלה כמו כספך היה לסיגים תערובת נחשת בכסף קרוי סיג אף כאן תערוב' רשעים עם הכשרי' אני אכלה הפושעים שהם הסיג: כל בדיליך · בדיל המעורב בכסף כלומר הרשעים שבך בדיל אישט"יים בלע"ז: כבראשונה · אעמיד לכם שופטים כשרים: במשפט תפדה · על ידי שיהו בה עושי משפט תפדה משכותיה: ושביה · עושי תשובה שבתוכה: פושעים · מורדים מיכין לע"ז: וחטאי' · אלו המומדים לשאר איסורין: מאילים · לשון אלה מין אלה שקורין אולמא בלע"ז: אשר חמדתם · לעבוד תחתיהם ע"ז כעניין שנאמר תחת אלון ולבנה ואלה כי טוב צלה: מהגנות · שם היו עובדים עבודה זרה כמה דאת אמר המתקדשים והמטהרי' אל הגנות: נובלת עליה · העלה שלה נובל כמוש פליישטינג בל' כשבא עליו שרב או קרח הו' כמוש ולאחר כך אבד וכלה ואין נובל לשון ריקבון כמו בלה שאין כון בנפילת אותו לשון אלא נובל לשון דבר הבלאה וכלה כחו מגזרת נבל תבל כמו תנבול ומתרגמינן מילאה תילאה: אשר מים אין לה · להשקות זרעיה כרב' שחוטא' בו משוח פורענות' ההסון · התוקף שהיו אונסי' את העניים וגוזלין אותן ומתחסנין בממון כמו שאמ' למעלה וחברי גנבים יהיה אותו ממון לנעורת שמנערין מן הפשתן שהוא קל ונוח לישרף: ופעלו · והעושה אותו תוקף יהיה לניצוץ אש ובערו זה בזה: ניצוץ · אישטנציל"א בלע"ז תירגם יונתן ופועלו ועובד ידיהון ואין זה אחר לשון העברי שאם כן היה לו ליקד ופעלו חטף קמץ ויהא כבאר לשון פועל ע' מעשיו שהוא נקוד מלא פום כבאר לשון פועל: ואין מכבה · תירגם יונתן ולא יהא עליהון חיים: נכון · מתוקן: בראש ההרים · בהר שהוא ראש לכל ההרי' בחשיבו' והברי': ונשא מגבעות · יגדל נס שנעשו בו מנסיי סיני וכרמל ותבור · ונהרו · יתקבצו ימשכו אליו כנהרות: אל בית אלהי יעקב · לפי שהוא קראו בית בית אל לפיכך יקראו על שמו אבל אברהם קראו הר בהר יי' יראה יצחק קראו שדה לשוח בשדה: לאתים · קולטר"ש בל': מזמרות · סרפ"ש בלע"ז מזומרין בהן הכרמים:
בית

וריב אלמנה · שיש לה לא ירצו לשמעה על כן לא יגיע אליהם: לכן · נאום · הוא שם כמו וינאמו נאום והאומר כי תחת נאום הוא נם כי לא יעלם האף · וטעם האדון בעבור השופטים שהם אדוני הארץ · וטעם יי' צבאות שהוא באמת הדין והצבאות לעדים ולמה נסמך השם לצבאות מפורש במשלי: אביר ישראל · שהם במטה כנגד צבאו' מעלה כי גם הם יקראו צבאות השם ככתוב בתורה: הוי · כמו אוי להם בעשותי כך: אנחם · אמצא נחמה כי הכעיסוני על דרך לשון בן אדם: ואשיבה ידי · מכתי כמו הנה יד יי' הויה: כבור · כאילו כבורית והנכון שהוא כבור ידי · וטעם סיגיך בעבור שאמר בתחילה כספך היה לסיגים · ויאמר רבי משה הכהן נ"ע כי השבעה מיני מתכו' לא ימצאו במקר' על לשון רבים והנה שכח כל בדיליך · ואשיבה שופטיך · הטעם שיגלו ישרא' ושופטיהם גם יכורו שופטי אחז ויעמיד חזקיהו שופטי צדק כי כן כתוב: כבראשונה · כימי דוד ושלמה והבי"ת נוסף: ציון · בעבור המשפט תפדה מיד סנחריב: ושביה · יפדו הם מעשו תשובה: ושבר פושעים · היוצאים מתחת הרשות והם חמורים מחטאים · והטעם על כל עדי יהוד' הנבורו' שנתפשו · ועוזבי יי' · כפול כמשפט: כי · מאילי' מגזרת אלה וחוברה על סימן זכרי' כמו בנים גם שלם שאים והעד מהגנות · יש אומרים כי יו"ד יבושו תחת תי"ו הנוכח וכמוהו אמרו רבים ולפי דעתי שהוא דבק עם יכלו ואחר כך שם לדבר עם הנוכח וכמוהו רבים: ותחפרו · כמו תבושו: כי · אחר שאמ' שיבשו מהאילים שחמדו וגזלו המשילם לאלה שנבלו עליה · ודיקדוק נובלת עליה שהי' כן משפטו' וכן ותאבדו דרך וכמהו שנאמר בודוי קשינו עורף והנה התברר כי מאילים מגזרת כאלה והנה אחרי כן וכנגה: והיה החסון · תקיף והוא תואר השם כי השם הוא חוסף: לנעורת · הוא שיעור מהפשתים: לניצוץ · כמו שביבים וכמוהו ונוצצים כעין נחשת קלל והטעם על הפסילים שיחזקום שלא ימוטו הפועל' בעת צרתם בעבור שלא הושיעום ישרפום גם הם ישרפו וזה טעם ובערו שניהם כמו מדוע לא יבער הסנה: ואין מכבה · ואין עוזר: הדבר · זאת נבואה אחרת גם היא דבקה כי ציון עתה תפדה מיד סנחריב ועוד יבוא עת שתהיה לה מעלה גדולה והנה אמר באחרית הימי' והם ימי המשיח שהם אחרית ימי עולם: והיה · והנה לא היו ימים אחרי ימי יהו שלא היו שם מלחמות והנה זה כתב בספר בן גוריון ובספרי פרס ומדי כי המלחמה לא שקטה בבית שני ועוד הכתוב העיד ולא ילמדו עוד ידענו כי הר הבית לא יהיה כמו שהיה פירושו נכון יהיה הר הבית שירוצו אליו מארבע הפאות כאילו הוא נשא מכל הגבעות: ונהרו · מגזרת נהר בעבור מרוצתו: ושפט · השופט והוא המשיח אשר ילדה אותה ללוי: לאיתים · כמו את מחרשתו ואת אתו ודגמות האי' לאחרית הנה הנעלם שהוא במלאתו: למזמרות · שיזמרו בהם הכרמים: בית

וריב ה' בקריא' ד' מל' וא' חס' וסימ' וריב אלמנה לא יבא אלהם · וריב לי"י עם יהודה · כי ראיתי חמס וריב בעיר · ורב לא ידעתי אחקרהו · בתרא חס': ואשיבה ד' וסימ' נמסר בשמואל חלק ב' סימ' י"ז: כבראשנה ה' וסימ' נמסר בספר שפטים סימ' ב': וחטאים ד' וסי' בסדר לך לך:

וְרִיב אַלְמָנָה לֹא־יָבוֹא אֲלֵיהֶם׃
לָכֵן נְאֻם הָאָדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת אֲבִיר
יִשְׂרָאֵל הוֹי אֶנָּחֵם מִצָּרַי וְאִנָּקְמָה
מֵאוֹיְבָי׃ וְאָשִׁיבָה יָדִי עָלַיִךְ וְאֶצְרֹף
כַּבֹּר סִיגָיִךְ וְאָסִירָה כָּל־בְּדִילָיִךְ׃
וְאָשִׁיבָה שֹׁפְטַיִךְ כְּבָרִאשֹׁנָה וְיֹעֲצַיִךְ
כְּבַתְּחִלָּה אַחֲרֵי־כֵן יִקָּרֵא לָךְ עִיר
הַצֶּדֶק קִרְיָה נֶאֱמָנָה׃ צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט
תִּפָּדֶה וְשָׁבֶיהָ בִּצְדָקָה׃ וְשֶׁבֶר
פֹּשְׁעִים וְחַטָּאִים יַחְדָּו וְעֹזְבֵי יְהוָה
יִכְלוּ׃ כִּי יֵבֹשׁוּ מֵאֵילִים אֲשֶׁר חֲמַדְתֶּם
וְתַחְפְּרוּ מֵהַגַּנּוֹת אֲשֶׁר בְּחַרְתֶּם׃
כִּי תִהְיוּ כְּאֵלָה נֹבֶלֶת עָלֶהָ וּכְגַנָּה
אֲשֶׁר־מַיִם אֵין לָהּ׃ וְהָיָה הֶחָסֹן
לִנְעֹרֶת וּפֹעֲלוֹ לְנִיצוֹץ וּבָעֲרוּ שְׁנֵיהֶם
יַחְדָּו וְאֵין מְכַבֶּה׃

ב
הַדָּבָר אֲשֶׁר חָזָה יְשַׁעְיָהוּ בֶּן־אָמוֹץ
עַל־יְהוּדָה וִירוּשָׁלָםִ׃ וְהָיָה
בְּאַחֲרִית הַיָּמִים נָכוֹן יִהְיֶה הַר בֵּית־
יְהוָה בְּרֹאשׁ הֶהָרִים וְנִשָּׂא מִגְּבָעוֹת
וְנָהֲרוּ אֵלָיו כָּל־הַגּוֹיִם׃ וְהָלְכוּ עַמִּים
רַבִּים וְאָמְרוּ לְכוּ וְנַעֲלֶה אֶל־הַר־
יְהוָה אֶל־בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וְיֹרֵנוּ
מִדְּרָכָיו וְנֵלְכָה בְּאֹרְחֹתָיו כִּי מִצִּיּוֹן
תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר־יְהוָה מִירוּשָׁלִָם׃
וְשָׁפַט בֵּין הַגּוֹיִם וְהוֹכִיחַ לְעַמִּים
רַבִּים וְכִתְּתוּ חַרְבוֹתָם לְאִתִּים
וַחֲנִיתוֹתֵיהֶם לְמַזְמֵרוֹת לֹא־יִשָּׂא
גוֹי אֶל־גּוֹי חֶרֶב וְלֹא־יִלְמְדוּ עוֹד
מִלְחָמָה׃

וקבילת ארמלתא לא עלת
לקדמיהון: בכן אמר רבון עלמא
יי צבאות תקיפא דישראל קרתא
ירושלם אנא עתיד לנחמותה ברם
ווי לרשיעיא כד אתגלי למעבד
פורענות דין מסנאי עמי ואתיב
נקמא לבעיל דבבאי: ואתיב
מחת גבורתי עלך ואברר כמא
דמנקן בבוריתא כל רשיע ואעדי
כל חובך: ואמני ביך דייני
קושטא תקנין כדבקדמית ומלכי
מלכך כד מן אוילא ובתר כן
יתקרי לך קרתא דקושטא קרתא
מהימנתא: ציון כד יתעבד בה
דינא תתפרק ודעבדו אוריתא
יתובון לה בזכו: ויתברון מרודין
וחייבין כחדא ודשבקו אוריתא
דיי ישתיצון: ארי תתבהתון
מאילני טעות דחמדתון ותתכנעו
מגיני טעותא דאתון מתפייעין
בהון: ארי תהון כבוטמא די
מנתר טרפוהי וכגינת שקיא דמיין
לית לה: ויהי תוקפהון דרשיעיא
כנעורת כתנא ועובד ידהון כניצוץ
נורא כמא דמקרבין דין לסטר דין
ודלקין תרויהון כחדא כן יסופון
רשיעיא אינון ועובדיהון בישיא
ולא יהי עליהון חיס:
פתגם נבואה דאתנבי ישעיה בר
אמוץ על אנש יהודה ויתבי
ירושלם: ויהי בסוף יומיא מתקין
יהי טור בית מקדשא דיי בריש
טוריא ומנטל מרמתא ויתפנון
למפלח עלוהי כל מלכותא:
ויהכון עממין סגיאין ויימרון איתו
וניסק לטור בית מקדשא דיי לבית שכינת אלהיה דיעקב ויולפננא מאורחן דתקנן
קדמוהי ונהך באולפן אוריתיה ארי מציון תפוק אוריתא ואולפן פתגמא דיי מירושלם:
וידין בין מלכותא ויוכח לעממין סגיאין ויעפפון סיפיהון לסיכין ומורניתיהון למגלין
לא יטול עם באפי עם זיין ולא יתאלפון עוד מבכן קרבא:

בית. אלה דברי הנביא מוכיח את ישראל והטעם אחר שתדעו כי ציון תפדה עתה בעבור המשפט ועוד יבוא זמן ישועה גדולה לה חייבין אתם שתלכו כולכם בדברי הנבואות שהן אמת כאור והכנים הנביא עצמו עמהן דרך מוסר כאשר דבר משה וסלחת לעונינו או בעבור שגדל עמהם ולמד מדרכי דברי פיהם כאשר אפרש:

בית יעקב וגו' יאמרו להם כן והמקרא הזה הוא מוסב על והלכו עמים רבים וגו': לכו ונלכה באור יי'. ואמרו להם כן וית יימרון דבית יעקב איתו וגו': כי נטשת עמך בית יעקב. הנביא מיסב הדיבור אל השכינה ואומר כי עד הנה עזבת את עמך בשביל עונם: כי מלאו מקדם. נתמלאו בבהותם ממעשי ארמיים היושבים במזרח

ואין קצה ה' בקריאה וסימ' ותמלא ארצו סוסים ב' בפסוק. כוש עצמה ומצרים. ואין קצה לתכונה. ואין קצה לגויה: בוא י"ג מל' וסימ' במסר' רבת׃ יחלף ד' בקריא' וחס' וסימ' והאלילים כליל יחלף. ורוח על פני יחלף. בבקר כחציר יחלף. אם יחלף ויסגיר: לחפר ג' וחס' וסימ' כיהושע ריש סימ' ב'.

בֵּית יַעֲקֹב לְכוּ וְנֵלְכָה בְּאוֹר יְהוָה׃
כִּי נָטַשְׁתָּה עַמְּךָ בֵּית יַעֲקֹב כִּי מָלְאוּ
מִקֶּדֶם וְעֹנְנִים כַּפְּלִשְׁתִּים וּבְיַלְדֵי
נָכְרִים יַשְׂפִּיקוּ׃ וַתִּמָּלֵא אַרְצוֹ כֶּסֶף
וְזָהָב וְאֵין קֵצֶה לְאֹצְרֹתָיו וַתִּמָּלֵא
אַרְצוֹ סוּסִים וְאֵין קֵצֶה לְמַרְכְּבֹתָיו׃
וַתִּמָּלֵא אַרְצוֹ אֱלִילִים לְמַעֲשֵׂה יָדָיו
יִשְׁתַּחֲווּ לַאֲשֶׁר עָשׂוּ אֶצְבְּעֹתָיו׃
וַיִּשַּׁח אָדָם וַיִּשְׁפַּל אִישׁ וְאַל תִּשָּׂא
לָהֶם׃ בּוֹא בַצּוּר וְהִטָּמֵן בֶּעָפָר
מִפְּנֵי פַּחַד יְהוָה וּמֵהֲדַר גְּאֹנוֹ׃ עֵינֵי
גַּבְהוּת אָדָם שָׁפֵל וְשַׁח רוּם אֲנָשִׁים
וְנִשְׂגַּב יְהוָה לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא׃
כִּי יוֹם לַיהוָה צְבָאוֹת
עַל כָּל גֵּאֶה וָרָם וְעַל כָּל נִשָּׂא וְשָׁפֵל׃
וְעַל כָּל אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן הָרָמִים
וְהַנִּשָּׂאִים וְעַל כָּל אַלּוֹנֵי הַבָּשָׁן׃
וְעַל כָּל הֶהָרִים הָרָמִים וְעַל כָּל
הַגְּבָעוֹת הַנִּשָּׂאוֹת׃ וְעַל כָּל מִגְדָּל
גָּבֹהַּ וְעַל כָּל חוֹמָה בְצוּרָה׃ וְעַל
כָּל אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ וְעַל כָּל שְׂכִיּוֹת
הַחֶמְדָּה׃ וְשַׁח גַּבְהוּת הָאָדָם וְשָׁפֵל
רוּם אֲנָשִׁים וְנִשְׂגַּב יְהוָה לְבַדּוֹ בַּיּוֹם
הַהוּא׃ וְהָאֱלִילִים כָּלִיל יַחֲלֹף׃
וּבָאוּ בִּמְעָרוֹת צֻרִים וּבִמְחִלּוֹת עָפָר
מִפְּנֵי פַּחַד יְהוָה וּמֵהֲדַר גְּאוֹנוֹ בְּקוּמוֹ
לַעֲרֹץ הָאָרֶץ׃ בַּיּוֹם הַהוּא
יַשְׁלִיךְ הָאָדָם אֵת אֱלִילֵי כַסְפּוֹ וְאֵת
אֱלִילֵי זְהָבוֹ אֲשֶׁר עָשׂוּ לוֹ
לְהִשְׁתַּחֲוֺת לַחְפֹּר פֵּרוֹת וְלָעֲטַלֵּפִים׃
לָבוֹא בְּנִקְרוֹת הַצֻּרִים וּבִסְעִפֵי
הַסְּלָעִים מִפְּנֵי פַּחַד יְהוָה וּמֵהֲדַר
גְּאוֹנוֹ בְּקוּמוֹ לַעֲרֹץ הָאָרֶץ׃

יימרון דבית יעקב איתו ונהך באולפן אוריתא דיי: ארי שבקתון דחלא תקיפא דהוה פריק לכון דבית יעקב ארי אתמליא ארעכון טעון כמלקדמין ועננין כפלשתאי ובנימוסי עממיא אזלין: ואתמליאת ארעהון כסף ודהב ולית סוף לגנזוהי ואתמליאת ארעהון סוסון ולית סוף לרתיכוהי: ואתמליאת ארעהון טעון לעובדי ידיהון סגדין לדאתקינא אצבעתיהון: ומאיך אנשא ויחלש תקוף גברין ולא תשבוק להון: ויעלון למערק במערק בטינרא ולאטמרא בעפרא מן קדם דחילא דיי ומזיו יקריה: עיני רמות אנשא יתמאכן ויתחליש תקוף גברין ותקיף יי בלחודוהי בעידנא ההיא: ארי יומא דעתיד למיתי מן קדם יי צבאות על כל גיותניא ורמי לבא ועל כל תקיפיא וימאכון: ועל כל מלכי עממיא תקיפיא וחסיניא ועל כל טורני מדינתא: ועל כל טוריא רמיא ועל כל רמתא מנטלתא: ועל כל דיתבין במגדל רם ועל כל דשרן בשור כריך: ועל כל דיתבין בניסי ימא ועל כל דשרן בבירנית שפירא: וימאך רמות אנשא ויתחליש תקוף גברין ותקיף יי בלחודוהי בעידנא ההוא: וטעותא גמירא יסופון: ויעלון במערת טנריא ובמחלי עפרא מן קדם דחלתא דיי ומזיו יקריה באתגליותיה למתבר רשיעי ארעא: בעידנא ההיא ירחקון בני אנשא ית טעות כספהון וית טעות דהבהון דעבדו להון למסגיד לטעותא ולצילמניא: למיעל במערת טנריא ובשקיפי כיפא מן קדם דחלתא דיי ומזיו יקריה באתגליותיה למתבר רשיעי ארעא:

שהם מכשפים ומשתמשים בשם הטומאה כדאמרינן בחלק נתן אברהם מתנות שמסר להם שם טומאה וישלחם קדמה אל ארץ קדם: ובילדי הנכרי' ישפיקו. בועלים בת אל נכר ומתערבים בגוים ויולדות להם ילדים נכרים ובהם הם מספיקים תמיד ומתעסקין ומתרפקין ונטרחים בהם לשון פן ישיתך במספק דיבטונ"כש בלע"ז: ואין קצה. לשון קץ: ישתחוו כמו משתחוי': וישח אדם. הקטנים: וישפל איש. השרים והגבורים אנשי החיל: ואל תשא להם. הנביא אומ' להקב"ה וידעתי כי לא תסלח להם מלהפרע מהם: בא בצור. לבא בצור לברוח בנקר' הצורי': והטמן בעפר. ולהטמן בעפר: ועיני גבהות אדם. גבות הרוח וכן כל לשון גובה עיני' שבמקרא כמה דאת אמ' גבה עינים ורחב לבב: ארזי הלבנון. דוגמא היא על המלכים: אלוני הבשן. שלטוני' כמו שאונים פחותים מן הארזים: ועל כל ההרי' הרמים. על יושביהם: ועל כל מגדל. תירג' יונתן על כל דיתבין בניסי ימא בא"יי הים שמוצאין ומובאין באניות: תרשים. שם ים ששמו תרשים: שכיות החמדה. פלטרין רצופין במשכי' רצפת שיש כמו ואבן משכית על שם שסוככין בו את הקרקע: ביום ההוא. הוא יום הדין: כליל יחלף. כולו יחלף כולם יאבדו: ובאו. יושבי הארץ: במערו' צורי' מחלו'. הם הם מערות: בקומו. ליום הדין: לערוץ הארץ. לשבור רשעי הארץ: להשתחוות לחפר פירו'. צלמי ע"ז בדמות חפרפרו' מיני שרצים שחופרין הארץ שקורין טלפ"ש בלע"ז: עטלפי'. קלב"א סורי"ץ בלע"ז יש לפתור עוד את אליליו אשר עשה לו להשתחוות ישליך האד' בחריצים ובעריצין שימצא לפניו כשהולך לברוח ולהטמן: חדלו

כי. יש אומרים כי תי"ו נטשת לנכח השם והטעם שידה הנביא לשם כי באמת נטשם כי מלאו מקדם ורבי משה הכהן אמ' כי תי"ו הנכח לישראל והטעם כי שכחת עמך ותורתו כי מלאו. יש אומרי' השתגעו כמו קראו אחריך מלא והנכון בעיני כי הם מלאים מחכמת בני קדם והם ארם וכן כתב ארם מקדם ופלשתי' מאחור על כן אחרי כן ועוננים כפלשתים ויהיה בית יעקב כדרך קריאה כראשון: ובילדי נכרים ישפיקו. מה שהולידו במחשבת כי האמצעי בין שתי המחברות יקרא נולד ויספיקו כמו אם ישפוק עפר שמרון ואם הם שנים בענינים והטעם כי די להם בחכמות החיצונות ולא יבקשו הנבואה שהיא האור: ותמלא כסף. קודם זהב בעבור רובו. אין קצה נוסף כה"א לילה על כן המלה מלעיל והנה הזכיר למעלה שהוא חכם ובפסוק הזה שהוא עשיר וגבור כאשר יזכירם ירמיהו: ותמלא. אלילים. מגזרת אל שאין בהן ממש: למעשה ידיו. של צורף. ישתחוו כולם וכן אצבעותיו: וישח. מבניין נפעל כמו וימס לבב העם והטעם בעבור זה באו לידי שפלות: ואל תשא להם. יש אומרים שהתי"ו לנוכח השם וטעמו שסליחה והקרוב אלי שאין נפש לאחד מהם שתשא ראש או כפש להם בעבור שהו' דבק בטעם כטעם וישפל או תחסר מלת ארץ כמו ולא נשא אותם הא' והמדקדק שאמר שמלת אל לא תמצא כי אם על ציווי איננו נכון והעד ודרך כתיבה אל מות: בא. שם הפועל כמו כי בא יבוא או ציווי שיאמר כן כל איש לרעהו וכן הטמן מבנין נפעל: עיני. יש עין לשון זכר והנה הטעם כל אחד מעיני כמו בנות צעדה עלי שור: ושח רום אנשים. להפך כמו יגיה חשכי: כי. ושפל. כמו וישפל כי הוא השיבו לעתיד כמו ויבא השמש וטהר: ועל. יתכן היות הארזים גם ההרים וכולם כמשמעו או הטעם דרך משל לבחורים והגדולים והעשירים והגבורים והמלכים. ועל ההרים לפי דעתי מגזרת הרה כאשר אפרש בספר תהלות: ועל המגדל. בארמון המלך: ועל. אם הטעם על דרך משל יהיו הסוחרים ואלה האניות הן לישראל ההולכות אל תרשים: שכיות. כמו אבן משכית: ושח. פעם אחרת כי בעבור כל אלה הנזכרים יגבה לב בעליהן ובאבדם ישחו: והאלילים. יחלוף. יכרתו וכן כל בני חלוף שים עליהם מיתה וקרוב ממנו חלף והלך לו: כליל. מלה נופלת על יחיד זכר ונקבה ועל רבים והטעם הכל כמו כליל תכלת כליל תהיה ויו"ד יחלוף שב אל השם הנכבד: ביום. אשר עשו לו. העושים כמו ויאמר ליוסף את אשר כבר עשוהו: לחפר פרות. לפי דעתי שהאחת חפרפרת והוא שם עוף יעוף בלילה כעטלף ומביא עצמו ביום במקום סתר. ויש אומרים שהוא עוף שיאכל הפירות בלילות והם שתי מלות: לבוא בנקרת. מקום מנוקר: ובסעיפי. כדמות בדים יוצאים מהסלע ויקראו שם: לערוץ. לנכח מגזרת עריץ ויש אומרי' להפחיד והנה יהיה פועל יוצא ויתכן היות אל תערוץ גם כן ויחסר מלת לבך ונקרא עריץ שם התואר יוצא כמו האמיס: חדלו

רשי

חדלו לכם מן האדם. שלא לשמוע למלכיהם המתעים אתכם מאחרי ולהשתחוות למעשה ידיו: אשר נשמה באפו. אשר כל חיותו וכחו תלויים בנשמת אפו שהוא רוח פורח שהיום ישנה בו ומחר תצא ממנו וקל וחומר לצלם למעשה ידיו שאין בו ממש. ד"א חדלו לכם מכל הדרכים הרעים ולמדו מן האד' אשר נשמה באפו הראיתם למה נחשב הוא וקל וחומר לצלם למעשה ידיו שאינו נחשב לכלום: מסיר מירושלם וגו'. כולה מפורשת במס' חגיגה שמונה עשר קללות קלל ישעיה את ישראל ולא נתקררה דעתו עד שאמר ירהבו הנער בזקן והנקלה בנכבד: וקוס'. זה מלך שנא' קסם על שפתי מלך: יועץ. יודע לעבר שני' ולקבוע חדשי': וחכם חרשי'. שכשפותח בדברי תורה נעשו הכל כחרשי': ונבון לחש. ראוי למסו' לו סתרי תורה שנתנו בלחש כגון מעשה בראשית מעשה מרכבה: ונתתי נערים שריהם. אלו בני אדם המנוערין מן המצות: ותעלולים ימשלו בם. מועלים בני אדם חלשים ואני אומר לפי פשוטו תעלולים ליצנים בני אדם המתעוללים בהן ומבזין אותם כמו ועוללתי בעפר קרני את אשר התעללתי: ונגש העם. יהו דוחקין ונוגשין זה על זה בתגבור חירום: ירהבו הנער בזקן. יתגדל הנער על הזקן: והנקלה בנכבד. כפשוטו. ומדרשו יבא מי שחמורות דומות עליו כקלות וירהב במי שהקלות דומות עליו כחמורות: כי יתפש איש באחיו יאחז יתפש איש באחיו בבית אביו לאמר שמלה לכה קצין תהיה לנו ותלמדנו. והמכשלה הזאת שאנו נכשלים בה באיסור או בהיתר בטומאה או בטהרה תחת ידיך היא שאתה יודע להורות לנו. ד"א שמלה לך להלביש ערום. והמכשלה פיילנצ"א בלע"ז מחסרוני שאני מחוסר לחם תחת ידיך להספיקני ולכך קצין תהיה' לנו והוא משיב בביתי אין לחם ואין שמלה ומה טיבי לקצין: כי כשלה ירושלם. כולם חסירים וכשולים אין עוזר זה לזה ולמה כי מאנו לשמוע ועשה כולם מכעיסים: ישא ביום ההוא. אין ישא אלא לשון שבועה הוא ישבע להם לא אהיה חובש לא אהיה מחובשי בית המדרש ובביתי אין לחם ושמלה אין בידי לא טעם משנה ולא טעם אגדה. ד"א לפי פשוטו לא אהיה חובש לא אהיה שופט שהוא חובש את הנדוני' בבית הסוהר: כי לשונם ומעלליהם אל יי'. לנגדו להכעיסו: למרות עיני כבודו. להקניט לפני כבודו. ד"א עניני כבודו: הכרת פניהם. ניכרי' הם בעזות פניה' עון שהם מכירי' פני' בדין היא ענתה בם לפני. לא"א הכרת פניה' ניכרים הם בעזות פניה': כסדום הגידו לא כחדו. בפרהסיא עשו: אמרו. למי שהוא צדיק כי טוב עשה: אוי לרשע רע. שהוא רע לעצמו ורע לאחרים גורם רעה לו ולאחרים בת:חומא והמקרא מוסב על אמרו צדיק כי טוב לו ואוי לו לרשע: נוגשיו מעולל. ליצנים הם: ונשים משלו בו. נשים כיאפות משלו כמו שאמו' למטה יען כי גבהו בנות ציון והטו לבם לרעה לפיכך כל חלשים משלו בו ויונתן תירג' לשון נשים: מאשריך. מדריכך שיש להם לאשרך בדרך טובה הם מתעי' אותך: בלעו. קלקלו: נצב לריב. של ישראל משומר שלא לדקדק בריבם: ועומד לדין עמים. מתעכב ומאריך בדינם של אומות שמידה זו לשון עכבה: יי' במשפט יבא. עם זקני עמו שהיה להם למחות ולאומות או' אתם בערתם את כרמי אני קצפתי מעט ואתם עזרתם לרעה: גזלת העני. דור שהיו עניים במעשים טובי' כל זה במדרש אגדה ולפי משמע פשוטו כל העניין על ישראל: ועומד לדין עמים. הם השבטים: ואתם בערתם את הכרם. הזקנים והשרים אכלו את שאר העם:

אבן עזרא

חדלו. אחר ששם גזר עליכם וחזו מפני פחד יי' אין כח באדם לבטל גזירותי' על כן חדלו לכם מן האדם שלא יושיעו אתכם כי הבל המה: כי. יתכן היות זאת הפרשה פירוש האחרים וההרים וכלם או יתכן שתהיה דבקה עם חדלו לכם מן האדם והוא הנכון בעיני: משען ומשענה. דרך צחות והטעם כל משען ושפ' כל משען לחם ומים: גבור. שיש לו כח: ואיש מלחמה. שהוא רגיל: שופט. שישאלנו שיורנו בדרך הישרה ברת וכן הנביא גם הקוסם בחכמת המזלות: זקן. שנכה דברי העולם: שר. והכם חרשים. הוא האומן: ונבון לחש. אפילו המבין ללחוש הנחשים ויש אומרים מגזרת מתלחשים: ונתתי. תעלולים נוסף מגזרת עולל והנה הו' שם התואר גם אני אבחר בתעלוליה' שם: ונגש. בנין נפעל כמו נצב לריב ויש אומרים כי הנו"ן שורש מהבנין הכבד הדגש: ירהבו. כמו ישלטו וינצחו כמו המרהבת רהב: כי. בית אביו. משפחתו: שמלה לכה. אף על פי שהוא בה"א הוא כמו חביריו והטעם לא נבקש ממך שתתן לנו מלה: והמכשלה. הטעם על ירושלם וכן כתב כי כשלה כדרך בן אדם שידבר כן בעת הכעס: ישא. ישבע כמו לא תשא את שם יי': חובש. כמו חובש מכה והטעם עוצר וכתיב יורש עצר: ואין שמלה. אפילו לנפשי: לשונם ומעלליהם. כל דיבורם וכל מעשיהם לפאת השם: למרות. פתחות הלמ"ד בעבו' הא' הבנין החסר וכמוהו לנחותם הדרך וטעם עיני בפרהסיא: הכרת. יש אומרים מגזר' כרת והיסר מגזר' הכירוהו והדגש לחסרון הנו"ן והנה כרא' במלת יכרר שוכא והטעם מי שיכיר בפנים לדעת תולדות הגוף הם יענו ויורו דרך האמת אין צריך לעדי' על כן: וחטאתם כסדום הגידו. וטעם לא כחדו כי המכחד עוד יש לו מעט בושת: אמרו. יש אומרים שבחו כמו את יי' האמרת והיושר בעיני שהוא מלשון אמירה בלב ובפה: יאכלו. כל הצדיקים והיא דרך קצרה והטעם שלא תחשוב כי צדיק אחד לבדו יאכל פרי מעלליו וטעם זה הפסוק דבוק עם אוי לנפשם: אוי. יש אומרים כי רע הוא תואר גוי והנכון שהוא תואר רשע: עמי. כל אחד מנוגשיו הוא עולל והמ"ם נוסף והוא תואר השם ואיננו פועל. אלף מאשריך תחת יו"ד כי אותיות יהו"א מתחלפין כמו אסרו חמוץ והטעם הראויים שיישרוך המה יתעוך: בלעו. שחתו עד לא יודע הדרך: נצב. על כן נצב השם לריב ואיננו שם כי אם שם הפועל מהבנין הכבד הנוסף וכמוהו לדין והטעם על גזירותיו: עמים. טעמו רבים כמו עמים הר יקראו: יי'. טעם ואתם איך תשפטו עמי ואתם בערתם הכרם כמו רעיתם כמו ובער בשדה אחר והכרם הם ישראל: מלכם

האדון יי צבאות ה' דסמיכי בקריאה וסימ' אביר ישראל. מסיר מירושלם ומיהודה. במשמניו רזון. מסעף פארה במערצה. והכרתי את מצרים: ישא ד' רפ' וסימ' ישא יי פניו. עליך גוי מרחק. לא אהיה חבש:

ג' הת חדלו לכם מן האדם אשר נשמה
באפו כי במה נחשב הוא:
ת' דסחי כי הנה האדון יהוה צבאות ג
ג' בסיפ' מסיר מירושלם ומיהודה משען
ל' ל' ל' ומשענה כל משען לחם וכל משען
ו' חל מים: גבור ואיש מלחמה שופט
ונביא וקסם וזקן: שר חמשים
ר' ג' ונשוא פנים ויועץ וחכם חרשים
ונבון לחש: ונתתי נערים שריהם
ל' ומל' ר' ותעלולים ימשלו בם: ונגש העם
ל' איש באיש ואיש ברעהו ירהבו
ל' ל' הנער בזקן והנקלה בנכבד: כי
יתפש איש באחיו בית אביו שמלה
לכה קצין תהיה לנו והמכשלה
ר"ל הזאת תחת ידך: ישא ביום ההוא
ל' ל' ויד וכביתי לאמר לא אהיה חבש ובביתי אין
ל' וחס ו'ו לחם ואין שמלה לא תשימני קצין
ג' בריש אתת עם: כי כשלה ירושלם ויהודה נפל
כי לשונם ומעלליהם אל יהוה
ב' ל' חס' ל' למרות עני כבודו: הכרת פניהם
ר' וחס' ענתה בם וחטאתם כסדם הגידו לא
כחדו אוי לנפשם כי גמלו להם רעה:
: אמרו צדיק כי טוב כי פרי
ה' מעלליהם יאכלו: אוי לרשע רע
נו' ב' כי גמול ידיו יעשה לו: עמי נגשיו
מעולל ונשים משלו בו עמי מ
ל' מאשריך מתעים ודרך ארחתיך
ל' ה' בלעו: נצב לריב יהוה
ג' ועמד לדין עמים: יהוה במשפט
יבוא עם זקני עמו ושריו ואתם
בערתם הכרם גזלת העני בבתיכם:

אתמנעו לכון מלאשתעבדא לאנשא כמעבריה דחלא דנשמת רוח חיין באפוהי ארי יומא דין הוא קיים ומחר ליתוהי וכלמא חשיב הוא:
ארי הא רבון עלמא יי צבאות מעדי מירושלם ומיהודה סמך וסעיד כל סמך מיכל וכל סעיד מישתי: גבר וגבר עביד קרב דיין וספר ומשתאל וסב: רב חמשין ונסב אפין ומליך מילך ואמר ומשתמע וחכים וסוכלתן בעצה: ואמני ינקיא פרנסיהון וחלשיא ישלטון בהון: ויתגרון עמא גבר בגבר וגבר בחבריה ישלטון עולימיא בסבא ודשיט בדיקיר: ארי יחוד גבר באחוהי מזרעית בית אבוהי למימר כסו אית לך רב תהי עלנא ומגביתא הדא תהי תחות ידך: יתיב בעידנא ההוא למימר לית אנא כשר למהוי ריש ובביתי לית מה דאיכול ולית מה דאיתכסי לא תמנוני רב בריש כל עמא: ארי אתקילו יתבי ירושלם ואנש יהוד' גלו ארי ממלל פומהון ואגר ע עובדיהון גלן קדם יי ומרגזין קדם יקריה: אשתמודעות אפיהון בדינא אסהיד בהון וחטאיהון כסדומאי קבלין ולא מנעין ווי לנפשהון ארי גרמו דתיתי להון בישתא: אמרו לצדיקיא טוביכון ארי פירי עובדיהון ישתלמון: ווי לרשיעיא דעובדיהון בישין ארי גמלא דידיהון יתתב להון: עמי דברכוהי בזזוהי כמעללי כרמא וכמרי חובא שליטו ביה עמי משבחך אטעיוך ואורח שבילך קלקילו: עתיד למרן יי ומתגלי למעבד פורענות דין מן עממיא: יי בדינא יעול ית סבי עמא ורברבוהי ואתון אנכתון ית עמי חטוף מסכינא בבתיכון:

לכה ד"מל וכל לשון הכ' כותיה במב

ישא ברכה מאת יי: לרשע ה' בקריאה וסימ' אוי לרשע. יסר לץ. אמר לרשע צדיק אתה. ואתה תשמע מן השמים קדמא דדברי הימים. ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע:

מלכם

מלכם. דגשות הלמ"ד בעבור חסרון ה"א מה והם שתי מלות כמו מזה בידך: תטחנו. כמו תשחקו דרך משל על הקלון והבזיון: ויאמר. ומשקרות. המסתכלות הרבה ובדברי רז"ל סקרכית: וטפוף. יש אומרים מלשון דבור כמו והטף אל דרום ואיננו נכון בדקדוק ואחרים אמרו כי הוא מגזרת תרגום בארמית אשר הציף כ כארם שיצוף על פני המים ויש אומ' כי הוא מגזרת טף והוא הישר בעיני והטעם הולכות מהלך טף: תעכסנה. תשימנה עכסים ברגליהם כמשפט ה הגברים הרוכבים. ויש אומרי כי העכסי' משמיעות קול: ושפח. כמו משפחת היא ואם הוא בשי"ן והנה כן בשורי מהם: פתהן. יש אומ' חסר אלף פאתהן והטעם פאת ראשיהן והנכון בעיני שהוא מגזרת ו והפותו' רמז לאחוריה והנה הזכיר למעלה ומטה: יערה. יגלה: ביום. העכסים. הם ברגלים: השביסים. אין לו אח ויש אומ' כי הם בשוקי': והשהרונים. כדמות ירח בצורה מגזר' ארמית ועל דעת רבים כן אבן הסהר: הנטיפות. אין דע לו יש אומרים בשער: והשרות. באזנים והוא תרגם ארמית ל לדעת אחרים: והרעלות. מלה לבדה בלחיים: הפארי. מגזרת תפארת בידי': והצעדות. באזרוע והעד מאצעדת שאול כי האלף נוסף כאלף אזרוע: והקשורים. ידועים בגרון: ובתי

מלכם. כמו מה לכם: תטחנו. תכתתו ותמעיטו לבזותם בדינכם: ומשקרו' עינים. לשון הבטה. ד"א צובעו' עיניהם בסיקרא ובכחול: הלוך וטפוף תלכנה. לשון דבר צף על גבי חברו כמו אשר הציף ומתרגמינן דאטיף כך היתה ארוכה מהלכת בין שתי קצרות כדי שתהא נראית צפה למעלה מהם ויונתן תירגם ובפותהין מקפן היו קושרות פיאות נכריות ק קליעת שערות תלושין סורכו' עם קליעותהן שיראו גבות וטפופות: וברגליהם תעכסנה. כשהיו עוברות בשוק אצל בחורי ישראל דורסתו ברגלו ורומזתו בד חיבת כואפו' כדי להבעיר בו יצר הרע כעכס זה של נחש עכס הו' ארס של נחש: ושפח. לשון צרעת כמו מספחת היא ועל שנכתב בשי"ן דרשו בו רבותנו שנעשית ספחות מסודרות ויש שדרשוהו שהרבה בהן משפחות משפחות של כנים: פתהן יערה. כליהן יערה לשון ארמי הוא פתיא אוכמא הן היו אומרות ימהר יחיש מעשהו דוכוס רוא"ה אותי ונוטל אותי כשבא הפורענ' היו שרי נבוכד נצר נוטלין אותן להיות להם לנשי' מתמת יופין רמז הקב"ה למציניות שלהם ל והיו שופעות דם זיבה כארם ה המערה מכלי אל כלי והיו כמאסות עליהן ומשליכין אותן לארץ מעל קרונות שלהן ויונתן תירג' יקרהן יעדי. פתהן לשון רוחב לשון גודל: ביום ההוא. לעתיד לבא כשיבו' הקב"ה להשיב את ישראל אליו יכיר יו' מהם את תפארת העכסים שלא יהו תולין תפארתם בנוי תכשיטי נשים ודברי כלה: העכסים. המנעלים אשר ברגליהם אשר בהם תעכסנה: והשביסים. מיני שבכה לתכשיטי הראש והרבה יש בלשון משנ' שביס של סבכה: והשהרוני. יונתן תירג' סיבכיא: הנטיפות. עניקיא לשון ענקים לגרגרת ולשון נטיפות על שם שתלויות על הצואר ונוטפות על החזה והם כמין מרגליו' נקובות ואחוזו' בחוט ובלע"ז ניישטי"בא"ש

עניים ג' וסימ' מלכם תדכאו עמי. ועניים מרודים תביא. לא יחיה רשע. וכל דסמך לדלים ואביונים דכוו' בב"כ וסימ' השאפים על עפר. ויספו ענוים בי"י שמחה: מעשה' פתחין בקריאה וסימ' ויקח משה ואלעזר הכהן את הזהב. והיה תחת בשם מק יהיה. ולא יהיה למצרים מעשה. הפככם אם כחמר היוצר. ויקברהו

מַלְכֶּם תְּדַכְּאוּ עַמִּי וּפְנֵי עֲנִיִּים תִּטְחָנוּ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה צְבָאוֹת׃

מה לכון דאתון מסכנין ית עמי ואפי חשיכיא מבלין אתון ומיתן בדיניהון אמר יי אלהים צבאות׃

וַיֹּאמֶר יְהוָה יַעַן כִּי גָבְהוּ בְּנוֹת צִיּוֹן וַתֵּלַכְנָה נְטוּוֹת גָּרוֹן וּמְשַׂקְּרוֹת עֵינָיִם הָלוֹךְ וְטָפוֹף תֵּלַכְנָה וּבְרַגְלֵיהֶם תְּעַכַּסְנָה׃ וְשִׂפַּח אֲדֹנָי קָדְקֹד בְּנוֹת צִיּוֹן וַיהוָה פָּתְהֵן יְעָרֶה׃

ואמר יי חלף דאתרברבאו בנת ציון ואזלן מרימן צואר ומסרבקן עינין אזלין ובפרתהין מקפן ובריגלהון מרגזן׃ וישעביד יי יקירת בנת ציון ויי יקרהן יעדי׃

בַּיּוֹם הַהוּא יָסִיר אֲדֹנָי אֵת תִּפְאֶרֶת הָעֲכָסִים וְהַשְּׁבִיסִים וְהַשַּׂהֲרֹנִים׃ הַנְּטִפוֹת וְהַשֵּׁרוֹת וְהָרְעָלוֹת׃ הַפְּאֵרִים וְהַצְּעָדוֹת וְהַקִּשֻּׁרִים וּבָתֵּי הַנֶּפֶשׁ וְהַלְּחָשִׁים׃ הַטַּבָּעוֹת וְנִזְמֵי הָאָף׃ הַמַּחֲלָצוֹת וְהַמַּעֲטָפוֹת וְהַמִּטְפָּחוֹת וְהָחֲרִיטִים׃ הַגִּלְיֹנִים וְהַסְּדִינִים וְהַצְּנִיפוֹת וְהָרְדִידִים׃ וְהָיָה תַחַת בֹּשֶׂם מַק יִהְיֶה וְתַחַת חֲגוֹרָה נִקְפָּה וְתַחַת מַעֲשֶׂה מִקְשֶׁה קָרְחָה וְתַחַת פְּתִיגִיל מַחֲגֹרֶת שָׂק כִּי־תַחַת יֹפִי׃ מְתַיִךְ בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ וּגְבוּרָתֵךְ בַּמִּלְחָמָה׃ וְאָנוּ וְאָבְלוּ פְּתָחֶיהָ

ביומא ההיא יעדי יי ית תושבחתא ושביסיא וסיבכיא׃ ענקיא ושירי ידיא ותיככיא׃ כליליא ושירי ריגליא וקול מזמכיא וקדישיא וחליטתא׃ עיזקתאה וכלטוליא׃ כיתוניא ושושיפיא לבורנקיא ומדכיא׃ ומחזיתא וקרטכיא וכיתריא וכבינתא׃ ויהי אתר דהואה יהבן בוסמי יתמכי ואתר דהואה אסרן פסיקיא יהי רושמין דמחא וחלף אקפות פתא גיזוז ריש וחלף דהואה מהלכן בגיוה יכרן כקין דא פורענותא תתעביד מנהון ארי טעאה בשופריהון׃ שפר גבריך בחרבא יתקטלון ועברי ניצחניך בקרבא׃ ויצרון ויסופון תרעי קירוהא

בקברתיו דאסא דו"ה׳ להסיר אדם מעשה. את כל זה ראיתי ונתון. כל אשר תמצא ידך לעשו' בכחך עשה. ובכל מעשה אשר החל. כי את כל מעשה אלהים יבא במשפט על כל נעלם׃

הנפש. על החזה שהוא בית הנפש כי בו הוא הלב: והלחשים. כתבים כתובים בזהב ובכסף על דרך לחישה: הטבעות. באצבעות: ונזמי האף. פירשתיו: והמחלצות. אלה בגדים כמו ויקח לך את חליצתו: והמעטפות. יש אומרים בלבוש תתעטף בו האשה. ויש אומ' מחלצות חלוק ומעטפות מכנסי': והמטפחו'. כמו הבי המטפחת אשר עליך: והחריטים. יש אומ' כדמות טלית קרוב מלשון ישמעאל או הוא מגזרת בחרט אנוש כאשר אפרם עוד: והגליונים. כמו גליון גדול: והסדינ'. כמו סדין עשתה: והצניפות. בראש: והרדידים. כדמות טלית בלשון ישמעאל והכלל כי כל אלה הם מלבושים ויתכן כמנהג המקומות: והיה. בושם. יעמיד הבשר ויחזקנו והנה מק קרוב מהפך והוא מפעלי הכפל ומגזרתו תמקנה בחוריהן: נקפה. שם והנו"ן שורש והוא קרוב מגזרת וניקף סבכי היער וטעמו כעין כריתות: מעשה מקשה. גלוח שער בשוה כמו ולא עשה רגליו: פתיגיל. חלוק דק מרוקם יושם על כל המלבושים: כי תחת יופי. אמר הגאון כי ההפך שהוא תחת יותר יפה להם ואחרים אמרו שמלת כי מגזרת כויה וכמוהו אף ברי שהוא מגזר' רווי ואיננו נכון בדקדוק כי וי"ו כויה שורש ולפי דעתי שהוא כך כי תחת יופי יעשו המק והנקפה והקרחה: מתיך. הטעם תתאלמנה הנשי' בעבור מות אנשיהם בחרב ומלת מתיך מושכת עצמה ואחרת עמה כמו והנבואה עודד הנביא וכן הוא ומתי גבורתך: ואנו. כמו לא אכלתי באני והוא מהשכיים הנראים ובאה המלה כמו ושרו הצפרדעים מלרע: פתחיה. שב אל ציון הנזכרת בראש הפרשה והטעם חסרון הזכרים: ונקתה

והסרות. צמידי הזרוע דמתרג' שיריא: והרעלות. בגיף שמכסיפות כל פרצופיהן חוץ מגלגל העין כדי שיתאוה אדם ליזון במראית הלבתות. לא' והרעלות מיני סרבלי' נאים להתעטף בהם ובלשון משנה יש מדיות רעולות במס' שבת: הפארי'. תרגו' כליליא כמו פארי המגבעות: והצעדות. אצעדה של שוקיים: והקשורים. כמשמעו קשורים קצרים שקושרין בהן שערן ויש שעושין אותן מוזהבין פרשייש"ם בלע"ז: ובתי הנפש. שכנגד הלב נושקא"ה בלע"ז: והלחשים. נזמי האוזן מקום שלוחשין לה שם: המחלצו'. כיתוניא כמו וקח לך את חליצתם שהגוף מלובש בהם וכשפושטין אותה חולצין אותה מן הגוף: והמעטפות. מכסות המטה כתרגומו שושיפיא: והמטפחות. מפות: והחריטים. תירגמו מחכייא דפוש של בית הרחם כדמתרגמ' וכומז מחוך: והגליונים. הן המראות כתרגומו מחזייתא מיר"ויילא"ר בלע"ז ועל שם שמגלות צורת הפנים קרויין גליונים או שמא מראות שלהם גלילות היו: והסדינים. של פשתן הם המתעטפין בהם: והצניפות. מולקי"נש בלע"ז: והרדידים. כבינתא פירמל"ץ בלע"ז והם של זהב שמכבנין בהם הסרבל שהאשה מתעטפת בו: תחת בשם מק. שהיו מתבשמות בו יהיה מק מקום שהיו מתבשמות בו יהיה נימק: ותחת חגורה נקפה. מקו' שחוגרת שם יהיה ניקף נהתך בחבורות ורושמי מכות כמו ואחר עורי נקפו וניקף סבכי היער: ותחת מעשה. מקום שהיו עושות בו המעשה האמור למעלה הלוך וטפוף תלכנה והוא בגובה הראש שם תהיה מקשה קרחה מכה המקרח' את הראש מקשה לשון ד"א לדא נקשן ואני הייתי מפרשו תחת מעשה מקשה מקום שהיו שם חגורות נותנות שסי הזהב העשויות מקשה בטרי"ץ בלע"ז אלא שהוא נקוד פתח והוא במסור' בעשרה נקודים פתח ואין אחד מהם דבוק לתיבה של אחריו וכל מעשה שהוא דבוק נקוד קמץ: ותחת פתיגיל. הרי כשתי תיבות פתיגיל כלי שהוא מביאן לידי גילה והוא בית הרחם האמור למעלה פתהן חילוף אותה גילה תהיה מחגורת שק בכל מתנים: כי תחת יופי. כי זאת הוגנת להיות להם תחת יופי שהיו משתחצות בו: מתיך. גיבוריך מתי מלחמותיך היוצאים בצבא במניין: ואנו. לשון אניה: פתחיה. שערי עיירות ובתים בכל שעריהם יהא הספד: ונקתה

ונקתה • ותתרוקין מכל כמו וגם אני נתתי להם נקיון שינים ובלשון משנ' יצא פלוני נקי מנכסיו : לארץ תשב • תנונה לשפלות ישבו לארץ ידמו בתמע' באב : והחזיקו • ויתחזו • שבע נשים באיש אחד • מרוב שמתות רבות באיש אחר מבקשו ממנו שישא אתם : אסף • הטמן חרפתנו כמו ואספתו אל תוך ביתך שהאשה כשהיא בשוק אין

ונקתה • כמו נקיון שינים : לארץ תשב • שב אל ציון : והחזיקו שבע • הטעם רוב בעבור ימי השבוע כל זה בעבור שימותו הזכרים במלחמה : ביום • צמח יי׳ • יש אומרים על חזקיהו והנכון בעיני שהם צדיקי ירושלם שימלטו : לצבי • כמו צבי היא לכל הארצות כמו הדר ויש אומרי׳ שהוא מגזר׳ ארמית למאן די הוא צבי יתכינה ור׳ משה הכהן פירש צמח כמשמעו שהשם יתן ברכה בצמח ובפרי

ישיבה לארץ ד׳ בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ ונקתה לארץ תשב • שבי לארץ אין כסא בת כשדים • וישבו אתו לארץ שבעת • ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון : ועתה ואתה ח׳ בטע׳ תברין וסימ׳ נמסר בסדר בהעלתך :

ונקתה לארץ תשב : והחזיקו שבע ד
נשים באיש אחד ביום ההוא לאמר
לחמנו נאכל ושמלתנו נלבש רק
יקרא שמך עלינו אסף חרפתנו :
ביום ההוא יהיה
צמח יהוה לצבי ולכבוד ופרי הארץ
לגאון ולתפארת לפליטת ישראל :
והיה הנשאר בציון והנותר
בירושלם קדוש יאמר לו כל- ה
הכתוב לחיים בירושלם : אם רחץ
אדני את צאת בנות-ציון ואת דמי
ירושלם ידיח מקרבה ברוח משפט
וברוח בער : וברא יהוה על כל-
מכון הר-ציון ועל מקראה ענן
יומם ועשן ונגה אש להבה לילה כי
על-כל-כבוד חפה : וסכה תהיה
לצל-יומם מחרב ולמחסה ולמסתור
מזרם וממטר :
אשירה נא לידידי שירת דודי ח
לכרמו כרם היה לידידי בקרן בן-
שמן : ויעזקהו ויסקלהו ויטעהו
שרק ויבן מגדל בתוכו וגם-יקב
חצב בו ויקו לעשות ענבים ויעש
באשים : ועתה יושב ירושלם
ואיש יהודה שפטו-נא ביני ובין
כרמי : מה-לעשות עוד לכרמי
ולא עשיתי בו מדוע קויתי לעשות
ענבים ויעש באשים : ועתה אודיעה
נא אתכם את אשר-אני עשה
לכרמי הסר משוכתו והיה לבער
פרץ גדרו והיה למרמס :

ל׳ ולא ונקת׳ • ו׳ • לא • ל׳ וכל סיר השירי׳ רכו׳ • ב׳ • ב׳ שמות לכבוד ולתפארת • ל׳ • ל׳ • קמ׳ • ל׳ • ל׳ • ל׳ ותר ידיח • ל׳ • ל׳ • סיון • ל׳ • ל׳ • יו בליש׳ חלעיל • ג׳ • ג׳ • ל׳ • ל׳ • ב׳ ועל כל • ל׳ וחס׳ • יח נטע׳ • ו׳ • ל׳ • ב׳ וחס׳ • ב׳ • ל׳ וכתי׳ ס׳ן • ל׳

ותרוקין ארעא ותחרוב :
ויתקפן שבע נשין בגברא חד
בעידנא ההיא למימר מדילנא
ניכול ומדילנא ניתכסי לחוד יתקרי
שמך עלנא כנוש חיסודנא :
בעידנא ההוא יהי
משיחא דיי לחדוה וליקר ועבדי
אוריתא לירבו ולתושבחא לשזבת
ישראל : ויהי דאשתאר יתוב
לציון ודעבד אוריתא יתקיים
בירושלם קדיש יתאמר ליה כל
דכתיב לחיי עלמא יחזי בנחמת
ירושלם : אם יעדי יי ית תגאלת
בנת ציון וית אשדי דם זכאי ב
דבירושלם יגלי מגוה במימר דין
ובמימר גמירא : ויברי יי על כל
מקדש טורא דציון ועל אתר בית
שכינתיה ענן יקר יהי מטיל עלוהי
בימםא ואמיטתא וזיהור כאישא
שלהובי בליליא ארי יתיר מן יקר
דאמיר לאיתאה עלוהי שכינתא
תהי מגנא עלוהי בגנון : ועל
ירושלם תהי מטלת ענני לאטללא
עלה בימם מישרב ולבית כתר
ולאגנא מזרמית וממטרא :
אמר נביא אשבחיה
כען לישראל דמתיל לכרמא
זרעיה דאברהם רחמי תושבחת
רחמי לכרמיא עמי חביבי ישראל
יהבית להון אחסנא בטור רם
בארעא שמינא : וקדישתינון
ויקרתינון וקיימתינון כמצב גפן
בחירא ובניתא מקדשי ביניהון ואף
מדבחי יהבית לכפרא על חטאיהון
ואמרית דיעבדון עובדין טבין
קדמי ואינון אבאישו עובדיהון :
נביא אמר להון הא בית ישראל
מרדו מן אוריתא ולא צבן למתב כען יתבי ירושלם ואנש יהודה דינו כען דינא קדמי
מן עמי : מה טבא אמרית למעבד עוד לעמי ולא עבדית להון מא דין אמרית דיעבדון
עובדין טבין ואינון אבאישו עובדיהון : וכען אחוי כען לכון ית דאנא עתיד למעבד
לעמי אסלק שכינתי מנהון ויהון למיבז אתרע בית מקדשהון ויהון לדיש :

כמו יי׳ ילחם לכם בשבילכם : שירת דודי • היא זו אשר שר בשביל כרמו כרמו כמו ויש אלו אכשי המקו׳ לאשתו : כרם היה לו בקרן בן שמן • בזוית שפירות משנים כשמן טובי : בן שמן • זוית ראוי לשמן לזתים לעשו׳ שמן כמו ... למות ורונתא זו היא ובסוף העניין יפרש׳ : ויעזקהו • סייגו וגדרו סביב ... טבעת דמתרגמינן עיזקא : ויסקלהו • הוציא אבנים מתוכו הרעים ... מו סקלו מאבן : ויטעהו שורק • הם זמורות היפות לנטיעה משאר זמורו׳ : ... בתוכו • בית לעצור ענבי׳ : וגם יקב חצב בו • הבור שלפני הגת לקבל היין ... שבמקרא לשון בור הוא וכן ועד יקבי המלך תירגם יונתן עד שיחיא דמלכא הוא עומק היקינוס ולכן נופל בו כאן לשון חציבה כמו ובורות חצובים : ויקו לעשות ... ויקו ידידי לעשות לו הכרם הזה ענבים ויעש לו באושים דומים לענבים וקורין אותם לנבר״וייש״ש בלע״ז : הסר משוכתו • להסיר גדר המסוכך ומגין עליו משוכה הוא סייג קוצים • גדר הוא גדר אבנים : והיה הכרם לבער • שירעו בו בהמה וחיה :

הכנענים והמגדל הוא בית השם שהיה בהר המוריה והיקב משל למזבח העולה • ענבים כמו צדיקים : ועתה יושב ירושלם ואיש יהודה • כל איש שהוא מיהודה שהם סביבות ירוש׳ : מה • מה נשאר מטוב לעשות לכרם שלא עשיתיו : מדוע • שתי מלות כמו מזה בידך וכן מלבם תדכאו עמי : ועתה • משוכתו • כמו לשכים בעיניכ׳ : לבער • לרעות כמו ובער בשדה אחר • וטעם פרוץ גדרו שתפולנה החומות : ואמיתהו

ויעזקהו שהיתה ארץ ישראל בנויה בבתים כחמדים וחומות ויסקלהו שגרש

ואשיתהו בתה. לשון שממה וריקנו הוא וכן בנחלי הבתות: ולא יעדר. לשון חפירה כרם הוא: ועלה שמיר ושית. מיני קוצ' פתר בהם מנחם בן סרוק ואני אומ' שמיר לשון תולעת חזק הוא המבקע אבנים שבו בנה שלמה את בית המקדש כענין שנא' כשמיר חזק מצור: שית. לשון השאת והמבר לשון תשאה שממה כדי מאין יושב לכבש בו ומתוך כך תעלה בו תולעת: כי כרם יי' צבאות בית ישראל. לכרם הזה אתם משולים בית ישראל כי כל מה שעשה לכרם הזה עשה לישראל והכרם היה אדם הראשון כי מצינו במדרשי אגדה במקומות הרבה בתנחומא ובבראשית רבה במקראות הללו כדרשין עליו לא כטרד אדם הראשון עד שחירף וגידף שנאמר ויקו לעשות ענבים וגו' ובמקום אחר מצינו הושיב עליו שומרים שלא יאכל מעץ החיים שנאמר ועל העבים אצוה וכן נדרשו עליו: כרם היה לידידי להקב"ה בגן עדן זהו קרן בן שמן: ויעזקהו. בעשר חופות האמורות ביחזקאל בפרש' חירם מלך צור: ויסקלהו. שיצר הרע עד שאכל מן העץ ונכנס בו יצר הרע: ויטעהו שורק. תחלת יצירתו ממקום המזבח: ויבן מגדל בתוכו. ויפח באפיו נשמת חיים מן העליונים: וגם יקב חצב בו. שמעין נובע מקור חכמ': ויקו לעשות ענבי'. שיודה וישבח לפניו: ויעש באושים. דברים נבאשים חירף וגדף ושפטו כא. לפי שסוף המשל בא לומר שאף הם עשו כמותו שואל להם המשפט: אודיעה נא אתכם. מה נראה בעיני לעשות לו ועשיתי: הסר משוכתו. טרדתיו מתוך חופתיו: והיה לבער. סופו למות ולמשול בו חיות רעות: פרוץ גדרו. טרדתיו ממחיצת גן עדן: ואשיתהו בתה. כדי הושבתיו שלא נתתי תורה בימיו: לא יזמר ולא יעדר. לא ילמדו ממנו לא זכות ולא מעשה טוב: ועלה שמיר ושית. שלט בו יצר הרע ובדורותיו אחריו לעשו' מעשים מקולקלים: ועל העבים אצוה. ציויתי עליו שומרי' לשמור את דרך עץ החיי': כי כרם יי' צבאו' בית ישר'. כי כאותו הכרם לי בית ישר' עשרת השבטים הם היו לי ככרם יין ככרם זית שמן בארץ שמינה שמן כהונה שמן מלכות שמן מנורה שמן מנחות עזקתים תחלה בהיקף ענני כבוד במדבר וסקלתים וכיקיתים מ מפושעי הדור כטעתים שורק שם מאותו שם מצות כמניין שורק

בשדה ה' רפין בקריא' וסי' נעברה נא בארצך לא נעבר. וחברו אעברה בארצך. הוי מגיעי בית בביה. ותאמר נעמי אל רות כלתה. ויאמר בעז אל רות הלא שמעה בתי: ויין ז' בקריא' וסימ' ומלכי צדק מלך שלם הוציא

ואשיתהו בתה לא יזמר ולא יעדר
ועלה שמיר ושית ועל העבים
אצוה מהמטיר עליו מטר: כי כרם
יהוה צבאות בית ישראל ואיש
יהודה נטע שעשעיו ויקו למשפט
והנה משפח לצדקה והנה
צעקה:
הוי מגיעי בית בבית שדה בשדה
יקריבו עד אפס מקום והושבתם
לבדכם בקרב הארץ: באזני יהוה
צבאות אם לא בתים רבים לשמה
יהיו גדלים וטובים מאין יושב:
כי עשרת צמדי כרם יעשו בת אחת
וזרע חמר יעשה איפה:
הוי משכימי בבקר שכר ירדפו
מאחרי בנשף יין ידליקם: והיה
כנור ונבל תף וחליל ויין משתיהם
ואת פעל יהוה לא יביטו
ומעשה ידיו לא ראו: לכן
גלה עמי מבלי דעת וכבודו מתי
רעב והמונו צחה צמא:

ואשוינון רטישין לא אסתערון ולא יסתמכון ויהון מטלטלין ושביקין ועל נביא אפקיד דלא יתנבון עליהון נבואה: ארי עמיה דיי צבאות בית ישראל ואנש יהודה ניצבא דהדותיה ואמרית דיעבדון דינא והא אינון אנוסין אמרית דיעבדון זכו והא אינון מסגן חובין:
ווי דמקפין בא על בא חקל אונס בחקלתהון מקרבין אכרין עד דנחסין כל אתר ומדמן דיתבי בלחודיהון בגוה דארעא: אמר נביא באודני הויתי שמע כד איתגזרית דא מן קדם יי צבאות אם לא בתין סגיאין לצדו יהון רברבין וטבין מבלי יתיב: ארי בחובא דלא יהבו מעשריא בית עשר אשברין דכרם יעבדון ביתא חרא ובית כור זרע יעביד תלת סאין:
ווי דמקדמין בצפרא למשתי חמר עתיק רדפין מאחרין למיפטר מרמשין על שויהון חמר אונסין מדליק להון: והוי על ידי כינור ונבל קתרוס אבובא וחמרא משתיהון ובאוריתא דיי לא אסתכלו ועובד גבורתיה לא חזו: בכן גלו עמי מבלי דעתא ויקירהון מיתו בכפנא וסגויהון בבוצירתא בצחותא:

לאם ויין. וגם תבן גם מספוא יש דפלגש בגבעה. והיה כנור ונבל תוף וחליל. ויחזק את המצרות דד"ה. לאמתם יאמרו איה דגן. לחם חמודות לא אכלתי ובשר. והפחות והראשנים:

הוספתי עליהם על שבט שבטוו בני נח בניתי מגדל בתוכו משכני ומקדשי וגם יקב המזבח והשיתין: ויעש באושים. קלקלו מעשיהם ועתה יושבי ירושלם ואיש יהודה אשר לא גליתים עדיין ישפטו נא ביני וביניהם על הרעה שהבאתי עליהם מי סרח על מי מה היה לי לעשות עוד טובה לכרמי ולא עשיתי לו: אודיעה נא אתכם גם אתם המכעיסי' אותי את אשר הגון בעיני לעשו' לכרמי ככל אשר עשיתי לאד' הראשון הסר משוכתו אסלק שכינתי מעליהם המסוככת עליהם כמה שנ' ויגל את מסך יהודה פרוץ גדרו אתוץ חומותיו: ואשיתהו בתה. ואשוינון רטישין: לא יזמר ולא יעדר. לא אסתערון ולא יסתמכון: ועלה שמיר ושית. ויהון מטלטלין ושביקין דוגמת שמיר ושית של כרם ואכל הכרם משם במקום אחר הוא מתורגם הובאי ובור: ועל העבים אצוה. ועל נביאיא אפקיד דלא יתנבון עליהון הנבואה נמשלה למטר שהעבים מקבלין אותה מן השמים כך הנביאי' מקבלין הנבואה מפי הקדושה: נטע שעשועיו. כמו נטע ולפי שהוא דבוק נקוד פתח כמו בקר זבח שלמי': ויקו שיעשו משפט והנה משפח אסיפת חטא על חטא כמו מהסתפח ספחני נא. ד"א לשון נגע ולפי שהוא לשון נופל על הלשון בקריאתו דומה משפט למשפח וכן צעקה לצדקה נפל בו רוח הקודש בפי הנביא: הוי מגיעי בית בבית. עשרים ושנים אשרי כאמרו בספר תילים על מקיימי התורה ועשרים ושנים הוי אמר ישעיה על הרשעי': הוי. לשון צעקת אנחה על פורענו' העתידה לבא: מגיעי בית בבית. מקרבי' בתיהם זה אצל זה ומתוך כך גוזלי' קרקע העניי' החלשים שבין שני הבתים וכן שדה בשד' יקריבו עד אפס מקום. שאין מקו' לעני ליושב: והושבתם לבדכם בקרב הארץ. כסבורי' אתם שאין חלק להקב"ה ולא לעניים בארץ חלקו במעשרות אתם גוזלים ולעניים את ארצם שתהיו אתם לבדכם יושבים בה: באזני יי' צבאות. אמר הנביא שתי אזני שמעו כשגזרה עליהם גזרה מאת יי' ובשבועה אם לא על דבר זה בתים רבים לשמה יהיו ובתים גדולים וטובים יהיו מאין יושב: כי עשרת צמדי כרם. ומפני הרעב יגלו יושבי הבתים ואין יושב בם וגם זאת תהיה לכם מדה במדה על הקרבת השדה בשדה שגזלתם חלקו של מקום במעש' הארץ: עשרת צמדי כרם. תרגום בלע"ז ואני אומר כדי עבודת יום אחד בצמד בקר קרוי צמד: יעשו בת אחת. מדה אחת של יין בת שלש סאין וזרע חומר בית כור שהוא שלשים סאין של תבואה יעשה איפה שלש סאין: יין ידליקם. בוער בם: כנור ונבל. כמין ויתרות יש בנבל מן הכנור למה נקרא שמו נבל שמנבל כל מיני זמר במדרש תילים: תוף. של עור הוא: חליל. אבוב של קנה בלע"ז: ואת פועל יי' לא יביטו. ובאורייתא דיי' לא אסתכלו: ומעשה ידיו לא ראו. שמשעמן כאילו לא ראו את גבורותיו. ד"א לא קילסוהו שחרית יוצר אור ולא ערבית המעריב ערבים: מבלי דעת. לפי שהיה לבם בלי דעת: וכבודו מתי רעב. ככבדיו ימותו ברעב: צחה צמא. כמו כנגר רוב משקיהם: צחה. תרגום של צמאה: לכן

הסם וכן כל שוגה בו לא יחכם ולפי דעתי כי במקום הזה לא ידבר כי אם על הרעות שהביא השם על ישראל כי גלו עשרת השבטים: לכן. וכבודו׳ הטעם ועם כבודו כמשפט מלות מושכות אחרו וכן צחה צמא מתי צחה. וטעם צחה קרוב מצמא וכן והשביע בצחצחות ונזרתו האור הזך והצח: לכן

אבן עזרא

ואשיתהו בתה. כמו שממה וכמוהו בנחלי הבתות: לא יזמר. מגזרת זמורה לתקנה לכרות ממנה הזמורה: יעדר. תקון כמו חפירה וכמוהו אשר במעדר יעדרון: שמיר ושית. מיני קוצים והטעם שיגברו ה הרשעים. וטעם על העבים על הנביאי' וכן כתיב גם נביאיה לא מצאו חזון: כי. הכרם פירש המשל בכרם: משפח. מגזרת ספחת המספחת היא: הוי מגיעי. הוי כטעם קריאה או כמו אוי ו והטעם שמסיגי גבול ה הבתים והשדות: עד אפס מקום. עד שאין מקום והטעם שלקחו הכל: והושבתם. מבנין שלא נקרא שם פועלו מהפועלים בעלי הו"ו וכן והורד המשכ': באזני. הטעם באזני אמר יי' צבאות זה החמס שעשית וכמוהו אל במראה אליו אתודע או הוא דברי הנביא ותחסר מלת אמר או קולי: כי עשרת. שך חשבון והטעם רבים. וטעם צמדי כרם בעבור שהשיגו הגבול והנה רובי הכרמים כ כצמדים: בת אחת. מדה אחת והחומ' הוא עשרת כורים והבת ו והאיפה שוות: הוי משכימי. סמוך אף על פי שאחריו בי"ת וכמוהו השכוני ב באהלים וכן מאחרי בנשף תחילת הלילה וכן בנשף בערב יום כ כוכבי נשפו כי נשף יש שהוא סמוך ל' הבקר: ומלת ידליקם יורה לשנים פעולים מגזרת כי דלקת אחרי ויש אומרי' מתרגו' יבעירם בארמית: והיה כנור. ידועי' כבל' שים בו עשרה נקבים גם חליל מגזרת חלול: ואת פועל יי' לא יביטו: יגל דרך רבים שהמתעסק בשכרות לא ידע דרכי

לכן הרחיבה׳ מדה במדה הם הרחיבו נפשם לבלוע מאכל ומשתה לרוב ופערו פה לבלוע אף שאול תרחיב נפשה לבלוע: ופערה ׳ופתחה: לבלי חק׳ לאין סוף ולמה לבלי חק לפי שלא היה בידם של אלו חק וקצבה לתפנוקיהם: וירד ׳ שם הדרה של ירושלם: ועלז בה׳ העליזים שבה: וישח׳ ויחלש תקוף גברין

ולפי מדרשו זה הקב״ה שהם גרמו לו להראות כאלו כהם וכן הוא אומר צור ילדך תשי ואומ׳ בעצלתים ימך המקרה: ויגבה במשפט׳ כשיעש׳ משפטי׳ בכם יגבה שמו בעולם׳ במשפט יוסטיצא בלע״ז: והאל הקדוש׳ יתקדש בתוך הצדיקי׳ הנשארים בכם: ורעו כבשים כדברם׳ צדיקים הנמשלו׳ כעדר הרחל׳: כדברם׳ כמנהגם ביושר ובמדה מתכלכלים דבריהם במשפט כ כבשים הללו: וחרבות מחים׳ בתי הרשעים שהן שמני׳: גרים יאכלו׳ הצדיקים שהן כגרים יאכלום: מחים׳ שמנים כמו עולות מחים אעלה ורבותינו דרשו כדברם כמדובר בם כ כחמות הנדברות להם:

הוי מושכי העון׳ גוררים יצר הרע עליהם מעט מעט בתחלה בחבלי השוא כחוט של קורי ע עכבים ומשמתגרה בהם מתגבר והולך עד שנעשה כעבות העגלה שקושרין בו את הקרון למשוך: שוא׳ דבר שאין בו ממש: חטאה׳ חטא: מעשהו׳ פורענות שהוא אומר להביא למען נראה דבר מי יקום: האומרי׳ לרע טוב׳ מקלסין לע״ז ורע בעיניהם לעבוד הקב״ה שהוא טוב: שמי׳ חשך לאור׳ דבר שהוא עתיד להביא עליה׳ חשך אומרי׳ שיאיר להם: שמי׳ מר למתוק׳ שן שהו׳ עתיד להביא עליהם פורענות מר אומ׳ שימתיק להם: ומתוק למר׳ עבודת הקב״ה המתוקה אומרי׳ מרה היא: למסוך שכר׳ למזוג שכר תיקון המשקה קרוי מסך: וצדקת צדיקי׳ שהן ראויין לזכו׳ בבית דין יסירו ממנו ומחייבין אותו בדין ונוטלין ממונו: והיה הדבר הזה לכם כאכל קש לשון אש׳ כאכול את הקש לשון האש: וחשש׳ תירגם יונתן עמירא קשין של שבלין וכחשש אשר הלהבה תרפנו ותעשנו אפר:

כמק׳ כדבר הנימק: ופרחם׳ גדולתם כאבק העולה לפני רוח ומסתלקת כך תסתלק: על כן׳ על מעשיהם הללו: וירגזו ההרים׳ מלכיהם ושריהם: כסוחה׳ כרוק וקיא הניסח מתוך גופו של אדם שהו׳ מאום ובלשון חכמי׳ קרוי סחי וכן סחי ומאוס: בקרב חוצות׳ כן יהיו מאוסים בין האומות: בכל זאת׳ הבאה עליהם: לא שב אפו׳ לא נתקנו במעשיהם להטיב אפו מהם: נטויה׳ להרע להם: ונשא׳ הקב״ה נס לגוים ירמוז להם רמזי׳ להתאסף ולבא עליהם כשיאות נס הוא כמו קלונס ארוך ונותנין בראשו בגד ועולין בראש הר גבוה ורואין אותו מרחוק והוא סימן לקיבוץ בני האדם וכן אל עמים ארים נסי וכן נסים אותו על נס קלונס פירק״א בלע״ז ועל שם שהוא לאות קרוי נס: ושרק׳ סיבליר בלע״ז אף הוא סימן לקיבוץ: מקצה הארץ׳ שיבאו מרחוק לצור על ישראל: קל יבא׳ האויב עליהם כמו שמפרש והולך: אין עיף ואין כושל בו׳ לא ייעף ולא יכשל במרוצתו לקיים ימהר יחישה שהם אומרים לפניו: נפתח׳ לשון ניתר כמו ויפתח הגמלים: ולא ניתק׳ ולא יראו שום סימן כשלון ליראה ממנו מלבא: כבר

לכן׳ נפשה׳ הוא הרוח היוצא מהפה וכמוהו נפשו גחלים תלהט׳ ופערה כמו פתחה וכמוהו ופיהם פערו למלקוש: לבלי חק׳ הפך המנהג: ועלז׳ וכל עלז שיש בה או יהיה עלז לאחרים במפלתה׳ ויאמר רבי יונה ז״ל כי הוא כדרך השחוק שאירע לקצה המתים בעת המות: וישפל׳ כל אדם משאר הגוים אשר הם סביבות יהודה: ויגבה׳ אז תראה גבהות השם בעבור המשפט שיעשה ב ביטול ותגלה קדושתו בעבור הצדק שיעשה: ורעו׳ אז תהיה ארץ יהודה שממה ו וירעו בה הכבשים כ כאילו כהונים היו ל להיותם שם מגזרת ארמית וכמוהו רוברו׳ בים: מחים׳ הם הכבשים השמני׳ שים בהם מוח וכמוהו ת ממוחים׳ וחרבות מגזר׳ חרבן והנה הוא סמוך ותחסר מלת ה הארץ כמו ושכור יגון ולא מיין משא חמור לחם׳ וטע׳ גרי׳ יאכלו אנשים נכרים שידורו שם והנה מחים תאר השם והם פעולים ו והגרים פועלים:

הוי מושכי העון׳ הטעם שיחזיקו העון וכעבות העגלה חטאה הם מושכים הטאה והוא שם כמו חטאת כמו נושא עון ופשע ו וחטא׳ כי גם יהיה תאר השם: האומרים׳ יתכן היות ימהר פועל יוצא כמו מהרו את המן ויתכן להיו׳ יחישה לברו יוצא ובאו שניה׳ עתידים בלא דבק ו וכמוהו אל תרבו ת תדברו והטעם מי יתן ותבואנה זה העתידו׳ ונראה אם הם אמת: הוי׳ הטעם בעבור שהיו מתאוו׳ שתבאנה הרעות והנה הם כמי שאין לו דעת: הוי׳ הטעם שלא יכירו בין טוב לרע והם חכמים בעיניהם: הוי גבורי׳ הטעם נבערה חכמת׳ בעבור היין: למסוך׳ כמו לנסוך והן שני שרשים וכמוהו מסכה ייכה: מצדיקי׳ והיין יעור לבם גם השוחד יעור לבם: עקב׳ בעבור כטעם שכר באחרונה מגזרת ואת עקבו מים: וצדקת׳ כל אחד מהצדיקים יסירו ממנה כמו בנות

נראה הוסי׳ האכרי׳ ימהר יחישה מעשהו׳ כחשו ביי׳ ויאמרו׳ נשכימה לכרמים׳ לא נראה מלחמה׳ באורך נראה אור: לרע ד׳ קמצין בקריאה וסימני נמסר בסדר בחקתי: ט׳ פסוקים בקריאה לא ולא ולא ולא וסי׳ במסרה רבתא:

לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק וירד הדרה והמונה ושאונה ועלז בה: וישח אדם וישפל איש ועיני גבהים תשפלנה: ויגבה יהוה צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה: ורעו כבשים כדברם וחרבות מחים גרים יאכלו: הוי משכי העון בחבלי השוא וכעבות העגלה חטאה: האמרים ימהר יחישה מעשהו למען נראה ותקרב ותבואה עצת קדוש ישראל ונדעה: הוי האמרים לרע טוב ולטוב רע שמים חשך לאור ואור לחשך שמים מר למתוק ומתוק למר: הוי חכמים בעיניהם ונגד פניהם נבנים: הוי גבורים לשתות יין ואנשי חיל למסך שכר: מצדיקי רשע עקב שחד וצדקת צדיקים יסירו ממנו: לכן כאכל קש לשון אש וחשש להבה ירפה שרשם כמק יהיה ופרחם כאבק יעלה כי מאסו את תורת יהוה צבאות ואת אמרת קדוש ישראל נאצו: על כן חרה אף יהוה בעמו ויט ידו עליו ויכהו וירגזו ההרים ותהי נבלתם כסוחה בקרב חוצות בכל זאת לא שב אפו ועוד ידו נטויה: ונשא נס לגוים מרחוק ושרק לו מקצה הארץ והנה מהרה קל יבוא: אין עיף ואין כושל בו לא ינום ולא יישן ולא נפתח אזור חלציו ולא נתק שרוך נעליו:

בכן אפתיאת שאול נפשה ופתחת פומה ולירת סוף ונחתו יקריהון וסיגויהון ואתרגישתהון ודתקיף בהון: וימאך אנשא ויחליש תקוף גברין ועיני רמיא יתמאכן: ותקיף יי צבאות בדינא ואלהא קדישא מקדיש בזכותא: ויתפרנסון צדיקיא כמא דאמיר עליהון יסגון ונכסי רשיעיא צדיקיא יחסנון: ווי דמשרן למחטי צבחר נגרין חובין בחבלי למא אזלין וסגן עד דתקפין וכגדילת עגלתא חובין: דאמרין אימתי יוחי ויגלי פרישתיה בדיל דנחזי ויקריב וייתי מלכיה דקדישא דישראל ונדעיניה: ווי דאמרין לרשיעיא דמצלחין בעלמא הדין אתון טביא ולעינותניא אמרין אתון רשיעיא הלא במיתי נהור לצדיקיא יחשוך לרשיעיא ויבסמון פתגמי אוריתא לעבדיהון וייתי מרדא לרשיעיא וידעון דבסופא מריר חיטאה לעבדיה: ווי דחכימין בעיני נפשיהון וקביל אפיהון סוכלתנין: ווי דגברין למשתי חמר וגיברין מרי ניכסין לאיתרואה מן עתיק: מזכן ליה לחייבא חלף דמקבלין מניה ממון דשקר וזכות זכיא ברשע מעדן מנהון: בכן יתאכלון כקשא באשתא וכעמירא בשלהוביתא מסגן תוקפיהון כשבב יהי וממון אונסיהון כאבקא דפרח ארי קצו באוריתא דיי צבאות וית מימר קדישא דישראל רחיקו: על כן תקיף רוגזא דיי צבאות בעמיה וארים מחת גבורתיה עליהון כד מחנון וזעו טוריא והואה נבלתהון משגרן כסיחתא בגו שוקיא בכל דא לא תבו מחוביהון דיתוב רוגזיה מנהון ועד כען מתקפין סירדיהון ועוד מחתיה עתידא לאתפרע מנהון: ויזקוף את לעממיא מרחיק ויכליליה מסיפי ארעא והא בפריע מלך במשריתיה כעננין קלילין ייתי: לית דמשלהי ולית דמתקיל ביה לא ינום ולא ידמוך ולא ישתרי זרית חרציה ולא תתפסיק ערקת מסניה:

בעדה עלי סור: לכן׳ קש׳ פעול ולשון אם פועל׳ וחשש כמו קש וכמוהו תהו: חשש ויחסר אות בי״ת עם להבה כמו כי ששת ימים המצא בית יי׳ כי ירפה שב אל חשש והוא פועל ועומד: כמק׳ שימק השרש והנה לא יעמד: כאבק׳ סמוך ויחסר ארץ או הדומה לו והנה הטעם האבות והבנים: על כן׳ על שעזב תורתו: וירגזו ההרים׳ מכובד המכה: כסוחה׳ מושלכת והכ״ף שורש וכמוהו סרופה באש כסוחה והם שנים משקלים: ונשא׳ כאילו ישא נס לכל גוי עד שיבא להלחם עם ישר׳ וכן ושרק לו: קל יבוא׳ בזמן קל יבא או הו׳ תואר הבא והוא הנכון: אין׳ ינום׳ קל משינה והטעם לא ינום אף כי שינה ולא נתק מבנין נפעל׳ אשר

אבן עזרא

אשר. כבר׳ כמו חרבות צורים כי משקלי השמות משתנים: וגלגליו׳ כמו אופן מרכבותיו והם ידועים. וטעם כסופה שיבא מהרה והפירוש כמוץ סופה: שאגה. וינהום. מלה זרה בעבור שאות הגרון ירחב ויבא העתיד על משקל יפעל שהיה עין הפועל אחד מהגרון רק אם היה לו לומר כן לא יתכן להיותו כלל על משקל יפעול:

ויפליט. יראה שיפליט לרשות אם יש מציל: וינהום עליו. על ישראל: כנהמת ים. כי לא יחשך אור העולם וכתוב תשבתמים. וטעם ונבט לארץ כי בארץ יהיו ולא בים ויבוא החשך דרך משל על מצוקות הלב. יש אומרים כי ונבט מבנין נפעל והקרוב שהוא מבנין הכבד הדגוש והוא שבא אל י ישראל כאשר אמרתי במלת עליו: צר. ואור. יש אומרים השמש והירח ואחרים אמרו הירח והשמש כי הירח צר כנגד השמש ור׳ אדוני׳ אומ׳ שיחסר אות ה״א כאילו אמר צהר כי אותיות יהו״א פעם הם יתרים גם ימצאו חסרי׳ והנה טעה כי ה״א איננה מאותיות המשך ולא יעלם רק באחרונה שהיא תמורת אל״ף במבטא והנכון בעיני להיות כמשמעו להיות צר כמו צר ומצוק מצאוני או יהיה תואר השם והטעם׳ כי תחשך ארץ ישרא׳ מפאת הצר גם מפא׳ האור שיחשך בעת הריסותיה כי יעלה איד ויכסה אור השמש: בעריפיה. כמו יערף מזבחתם והקרוב מגזרת וערפתו: בשנת מות. הקדמונים אמרו שמלת מות צרע כי בעת שנכנס אל ההיכל להקטיר היה הרעש גם הוא נכון ויתכן להיות כמשמעו כי בשנה שהתנבא מת עזיהו ואין טענה בימי עזיהו אחר שהיה חדשים ואת היא תחלת נבואת ישעיהו: רם ונשא. תאר הכסא לא כאשר אמרו רבים והטעם שהוא למעלה מהחיות כאשר אפרש בספר יחזקאל: ושוליו. הם שולי הכסא כי מנהג המלכים להיות בגדים על כסאם: שרפים. קראם שרפים בעבור משרפו פיו. וטעם עומדים ממעל לו כמו עומדים עליו מימינו ומשמאלו ודברה תורה כלשון בני אדם להבין בני אדם כי כן דרך המלכים הגדולים. וטעם אלה הכנפים אפרש במראות יחזקאל. וכיסוי הפנים כמו ויסתר משה פניו וכן רגליו בעבור הכבוד: ובשתים יעופף. למלאות שליחות השם: וקרא. הנה לא הזכיר כמה מספרם יש אומרי׳ שנים והנכון רבים: קדוש. שלש פעמי׳ שכן יאמרו תמיד וכמוהו היכל יי׳ היכל יי׳ ארץ ארץ ארץ. קדוש תאר השם והקדושה בעצם ולא תשתנה כנגד המקומות והשם הראה לו זאת הנבואה בעבור שיתקדם מטומאת השפה כי השם קדוש וכן משרתיו ושלוחיו. וטעם צבאות הם המלאכים שהן במעלה אף על פי שהוא קדוש קדוש כבודו מלא הארץ שהיא למטה והמפרש מלא כל הארץ הדרים בה כמו ליי׳ הארץ ומלואה לא אמר כלום והעד וימלא כבוד יי׳ את כל הארץ: וינועו אמות הסיפים. כאילו סרו הסיפים ממקומם. אמות ידועות ויש אומרי׳ כי אין למלה הזאת אחות: מקול. ההמון הקורא והנה אמר וינוע פועל עבר והנה ימלא עשן בעבור שאין בלשון הקודש סימן על זמן עומד והנה משפט העברים לערב דבריהם: ואומר. נדמיתי. נכרתי מהיותי עם חברת הקדושים כמו ודמיתי אמך ויש אומרי׳ מלשון דמי גם הוא נכון. טעם איש טמא ספתים לפי דעתי שהנביא נדל עם ישראל שהיו טמאים במעשה ובדיבור והנה למד מדיבורם והעד מספרי תלכת בדרך העם הזה על כן אמר ובתוך עם טמא ספתים אנכי יושב׳ וטעם כי את המלך יי׳ צבאות ראו עיני שהוא קדוש ופחדתי להקדישו בעבור טומאת ספתים ואף על פי שאמר ראו עיני במראות נבואה ראה כן: ויעף. כאשר הוא העי״ן קמוץ ויקרא בחטוף הוא מגזרת עוף וכאשר פתוח הוא מגזרת עיף: רצפה. גחלת כמו עוגת רצפים׳ וטעם במלקחים כדרך בן אדם׳ וטעם המזבח בעבור שהאש היא טהורה לא זרה: ויגע

מסורה

יושב ה׳ חס׳ כסיפרא וסימ׳ בשנת מות המלך׳ ובתוך עם טמא שפתים אנכי׳ אל תירא עמי ישב׳ לפקוד עון ישב הארץ׳ יי׳ צבאות דויתפלל: אנכי ישב ה׳ וסימ׳ נמסר בסדר תזי׳ ובשמואל חלק כ׳ סימן ל׳:

ישעיה

אֲשֶׁר חִצָּיו שְׁנוּנִים וְכָל־קַשְּׁתֹתָיו ג׳ ומל׳. ל׳
דְּרֻכוֹת פַּרְסוֹת סוּסָיו כַּצַּר נֶחְשָׁבוּ ל׳ ל׳
וְגַלְגִּלָּיו כַּסּוּפָה: שְׁאָגָה לוֹ כַּלָּבִיא ל׳. ל׳
וְשָׁאַג כַּכְּפִירִים וְיִנְהֹם וְיֹאחֵז טֶרֶף יושב׳. ל׳ ח׳
וְיַפְלִיט וְאֵין מַצִּיל: וְיִנְהֹם עָלָיו ב׳ ויאחז טרף ל׳. ל׳
בַּיּוֹם הַהוּא כְּנַהֲמַת־יָם וְנִבַּט לָאָרֶץ
וְהִנֵּה־חֹשֶׁךְ צַר וָאוֹר חָשַׁךְ בַּעֲרִיפֶיהָ: ב׳ ר׳. ל׳
בִּשְׁנַת־מוֹת הַמֶּלֶךְ
עֻזִּיָּהוּ וָאֶרְאֶה אֶת־אֲדֹנָי יֹשֵׁב עַל־ חלר׳. א׳ חס׳ כסיפ׳ יג
כִּסֵּא רָם וְנִשָּׂא וְשׁוּלָיו מְלֵאִים אֶת־
הַהֵיכָל: שְׂרָפִים עֹמְדִים מִמַּעַל כסת
לוֹ שֵׁשׁ כְּנָפַיִם שֵׁשׁ כְּנָפַיִם לְאֶחָד
בִּשְׁתַּיִם יְכַסֶּה פָנָיו וּבִשְׁתַּיִם יְכַסֶּה ג׳
רַגְלָיו וּבִשְׁתַּיִם יְעוֹפֵף: וְקָרָא נ׳
זֶה אֶל־זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ ד׳ כסותי׳ רתיין
קָדוֹשׁ יְהוָה צְבָאוֹת מְלֹא כָל־הָאָרֶץ
כְּבוֹדוֹ: וַיָּנֻעוּ אַמּוֹת הַסִּפִּים נ׳
מִקּוֹל הַקּוֹרֵא וְהַבַּיִת יִמָּלֵא עָשָׁן: ימל׳. ח׳
וָאֹמַר אוֹי־לִי כִי־נִדְמֵיתִי כִּי אִישׁ
טְמֵא־שְׂפָתַיִם אָנֹכִי וּבְתוֹךְ עַם־טְמֵא ר׳
שְׂפָתַיִם אָנֹכִי יֹשֵׁב כִּי אֶת־הַמֶּלֶךְ ה׳. נ׳ הריעו׳
יְהוָה צְבָאוֹת רָאוּ עֵינָי: וַיָּעָף לפני. ל׳
אֵלַי אֶחָד מִן־הַשְּׂרָפִים וּבְיָדוֹ רִצְפָּה ל׳ וכ׳ לנים אתת׳ דכו׳
בְּמֶלְקַחַיִם לָקַח מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ: ל׳

תרגום

דִּי גִירוֹהִי מְחַרְפִּין וְכָל קַשְּׁתָתֵיהּ מְתִיחָן פַּרְסַת סוּסָוָתֵיהּ כְּטִינָרָא תַּקִּיפִין וְגַלְגְּלוֹהִי קְלִילִין הָא כְּעַלְעוֹלָא: נִיהוּמֵיהּ לֵיהּ כְּאַרְיָא וְיִנְהוֹם כִּבַר אַרְיָוָן וְיִכְלֵי וְיֵיחוּד בִּיזָא וְישֵׁיזֵיב וְלֵית דְּמַצִּיל: וְיִכְלֵי עֲלוֹהִי בְּעִידָּנָא הַהוּא כְּאַתְרְגוּשַׁת יַמָּא וְאִם יִבְעוֹן רַשִׁיעַיָּא סָעִיד מִיתְבֵי אַרְעָא עָקָא וּתְבַר אַיְתֵי עֲלֵיהוֹן וּבְרַם צַדִּיקַיָּא דִּיהוֹן בְּשַׁעְתָּא הַהִיא יִתְכַּסּוּן מִן קֳדָם בִּישְׁתָא: בְּשַׁתָּא דְּאִתְנְגַע בָּהּ מַלְכָּא עֻזִּיָּה אֲמַר נְבִיָּא חֲזֵיתִי יַת יְקָרָא דַּיְיָ שָׁרֵי עַל כּוּרְסֵיהּ רָם וּמִתְנַטַּל בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא וּמִזִּיו יְקָרֵיהּ אִתְמְלֵי הֵיכְלָא: שַׁמָּשִׁין קַדִּישִׁין בְּרוּמָא קֳדָמוֹהִי שִׁיתָא גַּפִּין לְחַד שִׁיתָא גַּפִּין לְחַד בִּתְרֵי מְכַסֵּי אַפּוֹהִי דְּלָא חָזֵי וּבִתְרֵי מְכַסֵּי גְּוִיָּתֵיהּ דְּלָא מִתַּחֲזֵי וּבִתְרֵין מְשַׁמֵּשׁ: וּמְקַבְּלִין דֵּין מִן דֵּין וְאָמְרִין קַדִּישׁ בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא עִילָּאָה בֵּית שְׁכִינְתֵּיהּ קַדִּישׁ עַל אַרְעָא עוֹבַד גְּבוּרְתֵּיהּ קַדִּישׁ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא יְיָ צְבָאוֹת מַלְיָא כָּל אַרְעָא זִיו יְקָרֵיהּ: וְזָעוּ אִילָוַת סִפֵּי הֵיכְלָא מִקָּל מְלוֹלָא וּבֵית מַקְדְּשָׁא אִתְמְלֵי אֲמִיטְתָא: וַאֲמָרִית וַוי לִי אֲרֵי חָבִית אֲרֵי גְּבַר חַיָּיב לְאוֹכָחָא אֲנָא וּבְגוֹ עַמָּא דְּמִגְעַל בְּחוֹבִין אֲנָא יָתֵיב אֲרֵי יַת יְקָר שְׁכִינַת מֶלֶךְ עָלְמַיָּא יְיָ צְבָאוֹת חֲזָאָה עֵינָי: וְאִשְׁתְּדִי לְוָתִי חַד מִן שַׁמָּשַׁיָּא וּבְפוּמֵיהּ מַמְלַל דְּקַבִּיל מִן קֳדָם דִּשְׁכִינְתֵּיהּ עַל כּוּרְסֵי יְקָרָא בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא עֵיל מִן מַדְבְּחָא:

רשי

כצר׳ תירגם יונתן כטינרא כמו צר: וגלגליו. אופני מרכבותיו: שאגה׳ אימה תהיה זו עליכם כמו לביא: ויפליט׳ יצילנה לטרפו מיד כל הבאים להצילה יפליט אישקמוציר בלע״ז: וינהום. אותו האויב על עם יי׳ הנזכ׳ למעלה: כנהמת ים. אשר יהמו גליו כן יבא בחילו׳ הומות: ונבט לארץ. לשון הבטה יביטו ישר׳ ויצפו שיעזרום מלכי הארץ שהם סמוכין עליהם כענין של׳ היורדים מצרי׳ לעזרה: והנה חושך. שלא יהא עוזר להם. ונבט לשון נפעל כמו לא נפתח ולא נתק והוי״ו גורמת לו להסב הדיבור להבא איירט אישגרדי בלע״ז: צר ואור חשך. כמו וכשל עוזר ונפל עזור מי שבר לו שבאת עליו הצרה וזה שבא להאיר לו שניהם חשכו ויש פותרי׳ צר היא הלבנה שנתמעטה ואור היא החמה: בעריפיה. בבא מאפלית שלה לשון יערף כמטר וכן דרך בערוף מטר האור מאפיל: בשנת מות. כשנצטרע: ושוליו. כמו שולי המעיל תחתיתו ראיתיו יושב על כסאו בשמים ורגליו בהיכל הרוב׳ מרגלותיו בבית המקדש לדון על עוזיהו שבא ליטול כתר כהונה: שרפים עומדים ממעל. בשמים: לו. לשמשו כן תירגם יונתן שמשין קדישין ברומא קדמוהי: בשתים יכסה פניו. שלא יביט לצד השכינה: ובשתי׳ יכסה רגליו. לצניעות שלא יראה כל גופו לפני בוראו ובתנחומא ראיתי כיסוי הרגלים לפי שהם ככף רגל עגל שלא להזכיר ליש׳ עון העגל: ובשתים יעופף. ובתרין משמש: וקרא זה אל זה. נוטלין רשות זה מזה שלא יקדים האחד ויתחייב שריפ׳ אלא אם כן פתחו כולם כאחד ווהו שיסד ביוצר אור קדושה כולם כאחד עונים כו׳. ומדרש אגדה מעשה מרכבה הוא וכן תירגם קק״ק ג׳ פעמים כתרגומו: וינועו אמות הסיפים. אילות סיפי הם מזוזות הפתח שמודדין במדות אמות לגובה ולרוחב והן מזוזות ההיכל: מקול הקורא. מקול המלאכים הקוראי׳ הוא היה יום הרעש שנאמר בו ונסתם כאשר נסתם מפני הרעש בימי עוזיה בו ביום עמד עוזיה להקטיר בהיכל רעשו שמים לשורפו לומר דינו בשריפה כמו שנאמר ותאכל את החמשים ומאתים איש וזהו שקראם שרפים שבאו לשורפו רעשה הארץ לבולעו כסבורה דינו ליבלע כקרח שנערער על הכהונה יצתה בת קול ואמרה זכרון לבני ישראל וגו׳ ולא יהיה עוד אדם המעורר על הכהונה כקרח בבליעה וכעדתו בשריפה אלא כאשר דבר יי׳ ביד משה בשנה הבא נא ידך בחיקך והוציאה מצורע׳ כשלג אף כאן צרע פרחה במצחו: והבית ימלא עשן. היה כמלא עשן: כי נדמיתי. הריני מת שלא הייתי כדי שאראה פני השכינה ודוגמתו מצינו במנוח מות נמות כי אלהים ראינו: נדמיתי. כמו כי נדמה כל עם כנען: טמא ספתי׳. דמגעל בחובין: רצפה. גחלת וכן עוגת רצפים כמו עוגת רצפי׳ ואמרו בישעיהו ובאיהו בדברי רצפ׳ מפני שאמרו דילטוריא על ישראל זה קראם עם טמא ספתים וזה אמר כי עזבו בריתך אמר הקב״ה למלאך רצוץ פה שאמר דילטוריא על בני: במלקחים. בצבת: לקח מעל המזבח׳ שבעזרה: ויגע

ויגע על פיו וגו׳ וסר עונך • זה ליסרך לכפר עונך שחירפת את ישראל וגדול כחו שהמלאך ירא לקחתה כי אם במלקחים והגיעה על שפת הנביא ולא הזיק בתנחומ׳ וזהו שנאמר כי רב מאד מחנהו אלו מלאכים ועצומים מהם עושי דברו הם הנביאים ויונתן תירגם ובידו רצפה ובפומיה ממלל ולשון רצפה דבר הרצוף בפה ובלשון : מעל המזבח • קבל הדיבור מפי הקב״ה מכסאו בשמים שהיה מכוון כנגד מעל המזבח שבהיכל : את מי אשלח • להוכיח את ישרא׳ שלחתי את עמוס והיו קורין אותו פסילוס לפי שהי׳ כבד לשון והוא כתכבא שנתים לפני הרעש והיו ישראל אומרים הניח הקב״ה את העולם והשרה שכינתו על הדין קטיע לישנא כו׳ כדאיתא בפסיקתא :

ויגע • טעם זה • על האש שימצא בלשון זכר : וסר עונך • הוא עון היותר שהוא מדבר התולים כדרך אנשי דורו : ואשמע • אומר לשרפים על כן מלתלכו • וטעם הנני שלחני אחרי שטהרו שפתי אני ראוי להיות שליח ולא הייתי כן בימים הראשונים על כן אמרתי מזאת הפרשה תחלת נבואת ישעיה : ויאמר • שמעו

ראו ד׳ ב׳ בו״ו וב׳ בה״א וסי׳ נמס׳ בסד׳ תלדו׳ : והאדמ׳ ג׳ בקריא׳ וסי׳ בסד׳ עקב : ורבה ד׳ וסי׳ ורבה עליך חית • ורבה העזובה • ורבה משטבה׳ • ורבה היא על האר׳ : ויגד כ״ד וסי׳ נמס׳ בכמס׳ רבת׳ דאסד׳ בריש האי חיבור׳ בשדש נגד : נחה ג׳ מלעיל וסי׳ נמסר במלכים חלק ב׳ סימן ב׳ : אל קצהו׳ דסמיכי בקרי׳ וסי׳ נמס׳ בסד׳ בשלח וביהושע סי׳ י״ח :

שמעו שמוע • אני אומר לכם שמעו שמוע ואתם אין א אתם נותני׳ לב להבין וראו נסים שעשיתי לכם ואיככם נותנים לב לדעת אותי : השמן לב העם הזה • כמין והכבד את לבו לשון הלוך פעול לשם הולך הלוך והשמן אנגריי״שט בלע״ז ואזניו הולכים הלוך והכבד משמוע : ועיניו השע • טחים כענין שנאמר כי טח מראות עיניה׳ הטוח ומתרגמינן דאיתשע : פן יראה בעיניו • כתנו לבם שלא ישמעו דברי נביאי שהם יראים שמא ייטבו ב בעיניה׳ דברין ויבינו בלבם וישובו אלי והיא רפואתם : עד מתי • יכבידו את לבם ולא ישמעו : ויאמ׳ • ידעתי כי לא ישובו עד תבא פורענות עליהם וילכו בגולה ו ושאו עריהם מאין יושב : שאו תשאה • לשון גלמוד מאין יושב : ורבה העזובה • שהארץ תעזב מהם וכך הלשון ירבו מ מקומות עזובים בקרב הארץ : ועוד בה עשירייה • גם אותה השארית אשר ידי עליה כ בצירוף אחר צירוף והיתה לבער עד שלא ישארו אלא צדיקים ג גמורים שישובו אלי בכל לבם : כאלה וכאלון • אשר בעת זמן שלכת שלהן שהן משליכין עלין שלהן בימי הסתיו שילוך אחר ם שילוך עד שאין נותר בה זולתי המצבת אף הם זרע הקדש ה הנשארין בה עומדין בקדושתו הם יהיו לה למצבת • ד״א מצבתה נטיעתה לכך אני מכלה אותם שאני נטעתיה זרע קדש ויש פותרים שער שלכת היתה בירושלם כמו שאמור ב

שמוע • יש אומרי׳ א״א שנגזרה הגזרה השם לא יקבל תשוב׳ לתכות הרעה שנגזרת בעולם הזה ויאמ׳ רבי משה הכהן ז״ל כי הטעם על מה שיועיל להן מועכו״ טובות שימלטו בעבור וזה היה נכון לולי מלת ושב ורפא לו והראשון הוא הנכון : השמן • יש אומ׳ שמלת השמן שם הפועל כמו הקטר יקטירון ביום וכן השע כמו להשע וזה לא י יתכן בעבור מלת פן רק הכל צווי ו וידענו כי אין כח ב בנביא להשמן הלב רק הוא בדבו וכמוהו רבים : השע • מגזרת לא תשעינה ב כטעם טח וכן תרגום ארמית והיה ראוי ל להיותו על משקל ה הרף והשתיה בעבור אות הגרון אויהיה מ מהפעלים השניים ה הנראים : ואומר • ביקש הנביא לדעת עד מתי תעמוד זאת ה הרעה שלא יבינו ולא ישובו והנה התשובה עד שתהיה הארץ ם שממה : ורחק • וירחקם ויוליכם אל ארץ רחוקה : העזובה • יתאר השם או פעולה ועוד יש אומ׳ כי עשרה מלכים יעמדו עוד על יהודה טרם הגלו׳ וזה טעם ושבה והיתה ל לבער כמו ובערת הרע ויש אומרים מגזרת לא תבערו אש ובאמ׳ שכן היה מספר המלכים עם עזיהו ואחרי׳ אמרו כי עשירי׳ תשאר בארץ ועל דרך דקדוק הלשו׳ עשירייה תאר השם ואיננו כמו עשירי׳ והעד יהיה ישראל שלישיה

ויגע על פי ויאמר הנה נגע זה על- ז׳
שפתיך וסר עונך וחטאתך תכפר : ח׳
ואשמע את קול אדני אמר את מי
אשלח ומי ילך לנו ואמר הנני שלחני
: ויאמר לך ואמרת לעם הזה שמעו ט׳
שמוע ואל תבינו וראו ראו ואל-
תדעו : השמן לב העם הזה ואזניו י׳
הכבד ועיניו השע פן יראה בעיניו
ובאזניו ישמע ולבבו יבין ושב
ורפא לו : ואמר עד מתי אדני יא׳
ויאמר עד אשר אם שאו ערים מאין
יושב ובתים מאין אדם והאדמה
תשאה שממה : ורחק יהוה את- יב׳
האדם ורבה העזובה בקרב הארץ :
ועוד בה עשיריה ושבה והיתה יג׳
לבער כאלה וכאלון אשר בשלכת
מצבת בם זרע קדש מצבתה :
ז ויהי בימי אחז בן- א׳
יותם בן עזיהו מלך יהודה עלה
רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו
מלך ישראל ירושלם למלחמה
עליה ולא יכל להלחם עליה : ויגד ב׳
לבית דוד לאמר נחה ארם על-
אפרים וינע לבבו ולבב עמו כנוע
עצי יער מפני רוח :
ויאמר יהוה אל ישעיהו ג׳
צא נא לקראת אחז אתה ושאר ישוב
בנך אל קצה תעלת הברכה
העליונה אל מסלת שדה כובס :

וסדר בפומי ואמר הא שויתי פ
פתגמי נבואתי בפומך ויעדון ח
חובך וחטאך יתכפרון : ושמעית
ית קל מימרא דיי דאמר ית מן
אשלח לאתנבאה ומן יזיל לאלפא
ואמרית הא אנא שלח יתי :
ואמר איזיל ותימר לעמא הדין
דשמעין משמע ולא מסתכלין
וחזו מחזא ולא ידעין : טפש
ליביה דעמא הדין ואודנוהי יקר
ועינוהי עמעם דילמא יחזון ב
בעיניהון ובאודניהון ישמעון ו
ובלבהון יסתכלו ויתובון וישתבק
להון : ואמרית עד אימתי יי
ואמר עד דיצדון קירויא מבלי יתיב
ובתיא מבלי אנשא וארעא תיחרוב
ותצדי : ויתרחיק ייית בני אנשא
ותסגי צדיותא בגוה דארעא :
וישתארון בה חד מן עסר צדיקיא
ויתובון ויהון לצרכא כבוטמא
וכבלוטא דבמתר טרפוהי דמין
ליבשין ועד כען אינון רטיבין ל
לקיימא מנהון זרעא כן גלותא
דישר׳ יתכנשון ויתובון לארעהון
ארי זרעא דקודשא ניצבתהון :
והוה ביומי אחז
בר יותם בר עזיה מלך שיבטא
דבית יהודה סליק רצין מלכא
דארם ופקח בר רמליה מלכא
דישראל לירושלם לאגחא קרבא
עלה ולא יכיל לאגחא עלה :
ואתחוא לבית דוד למימר א
אתחבר מלכא דארם עם מלכא
דישראל למיתי עלוהי וזע ליביה
ולבא דעמיה כאשתריורת אילני חורשא מן קדם רוחא : ואמר יי לישעיה
פוק כען לקדמות אחז את ושאר דלא חטו ודתבו מחיטאהון תלמידך לסיפי מזיקת בריכתא
עליתא די בביבש חקל משטח קצריא :

בעזרה והיו שם אלה ואלון נטועים : ויהי בימי אחז • מה ראה הכתוב לייחסו אלא מפני שסופו הכתוב לומר לא יכול להלחם עליה ולימדך שזכות אבות עמדה לו אמרו מלאכי השרת לפני הקב״ה ווי הוא זה שמלך רשע זה אמ׳ להם בן יותם הוא בן עוזיהו הוא אבותיו היו צדיקי׳ לפיכך אי אפשי לפשוט ידי בו הרי היא ולא יכול להלחם עליה מפני זכות אבותיו בבראשית רבה : ויגד לבית דוד • לפי שרשע היה לא הזכיר שמו : נחה ארם על אפרים • נתחבר מלך ארם על מלך ישראל לבא עליך נחה לשון נקבה על שם שהמלכות נחה פוש״ר בל׳ לעז ויכח בכל גבול מצרים ויכנע לבבו לפי שכבר נלחם בם כל אחד מהם בפני עצמן ויכלו לו שנאמר ויתנהו יי׳ ביד מלך ארם וגו׳ ואומר ויהרג פקח בן רמליהו ק״כ אלף איש שניהם בדברי הימים : כנוע עצי היער • קול אילני סרק נשמע יותר מכל אילני פירי כדאית׳ בבראשי׳ רבה : ושאר ישוב בנך • שארית מעט שישובו אלי על ידך והם כבניך : אל קצה תעלת • שם תמצאהו : שדה כובס • שדה שהכובסי׳ שוטחים שם בגדים לנגבם כך תירגם יונתן ורבותינו דרשו ככנס אחז לפני ישעיהו ושם על ראשו אבלא דקצרי כפה עליו כלי׳ : תעלת • פוש״ר בלע״ז : ברכה • כעין מקוה מים ששושין לדגים : העליונה • במורד ההר ויש בריכה אחרת למטה הימנה בתחתיתו :

והנה התברר כי זה רמז למלכות : כאלה וכאלון • שנים אילנים היו בשער שלכת והיו חזקים והאומרים כי שלכת הפוך מלשכה איננו אמתגם כן הגוזרים אותו ממלת השליך כי המדבר כאלה לא ידע דקדוק הלשון • וטעם מצבת בם שיעמדו עוד ויהיו נצבי׳ תמיד ול׳ תתמה על שהמשילם לאילן והנה כן כי כימי העץ • וטעם זרע קדש מצבתה שאלה שיעמדו בה אחר כן הם זרע קדש וזה רמז לעולים מגלות בבל : ויהי • ולא יכול • רמז לפקח בן רמליהו ועל כן כתוב אחריו נחה ארם על אפרים : ויוגד • בעבור היות המלך על עשרת השבטים בתחלה מאפרי׳ תקרא המלכות כן : על אפרים • כמו עם וכן ויבאו האנשים על הנשים : ויאמר • נחה כמו עתה : שאר ישוב • שם בן הנביא כאשר אפרם והאומרים כי בנך מגזרת בינה אין להן בינה בדקדוק : תעלת • כמו אשר בתעלה לחכה והמי׳ רבים ואין הברכה ככה כי הברכה תקרא מקום חיבור מימי הגשמי׳ ורבי׳ אמרו שנקראת כן בעבור שמימיה ממקום מבורך : ואמרת

ואמרת. השמר. מגזרת משמרת כמו ושקט הוא על שמריו והטעם שב על שמריך כי לעולם השמר מלשון שמירה הוא מלעיל והעד אל תירא: והשקט. פועל יוצא והטעם כפשך או עמך ודמה אלה המלכים לזנבות אודים כמו אוד מוצל מאש והטעם שהם כמו הנשאר לאוד שעלה עשן ואין כח לו לבער על כן בחרי אף כי בחרי אפם ירמו לזנבות:

יען כמו בעבור ויתכן היות האלף סימן העתיד נעלה. ונקיצנה. פועל יוצא עד שיקוצו תחבירו והטע' על ירוש' על כן ונבקיענה: את בן טבאל. יש אומרי' כי הו' בתמורה רמלא והוא בן רמליהו והוא הכל כי בעבור ש שהזכיר בתחילה בן רמליהו והנה אומר עם ארם ונמליך מלך יש אומ' הטוב אלינו ואין טבאל כי אם כלא כאילו אמרו את בן ט טוב לא והנכון שהוא שם סר גדול מישראל או מארם: כה. לא תקום. זאת העצה כי כן הזכיר ל למעלה יען וכבר הודעתיך כי כל פועל אם לא נזכר השם ל לעולם הו' כנח הדבור כי. טעם כי כמו כי עם קשה עורף הוא אף על פי והטעם בעבור רצין ופקח הברים על ירושלם: ובעוד. כאומר עוד כשארו שנים ויהיה כן ותוספ' האות כאות בטרם ו ותחלת זה החשבון ש משנת הרעש שהיה ב בימי עוזיה שהתנבא עמוס וישראל גלה י בזה וכמוהו ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר אבשלום: יחת. מגזרת החתית והוא מבנין נפעל כמו יתם והטעם שיהיה לו רע

הסמר. שב בשלום כיין על שמריו: זנבות האודים העשנים. יהיו בעיניך כזנבות אודים שכבת שלהבתן אודים טיצונים בל': ונקיצנה. נעוררנה במלחמ': ונבקיענה לשון כפוה אותה עמנו כבקעה זו שהיא שוה וכן ת"י ונשוינה עמנא שיהיו שוין עם עשרת השבטים במלך אחד: את בן טבאל. בן הטוב לשון כן תירגם יונתן ויש לפרש טבאל אשר לא טוב בעיניו המקום ובגימטריא של אותיות אלב"ם טבא"ל הוא רמלא טר"ב בש"א בן טבאל בן רמלה: לא תקום. עצתם זאת שתהא יהודה כבושה תחתיהם כי ראש ארם היא דמשק ואין לירושלם עמה' כלום: וראש דמשק רצין. בדמשק יהיו ראשו ולא בירושלם וגם פקח ו ועשרת השבטי' בשוד ששים וחמש שנה ליום שנגזר בימי עמוס ו וישראל גלה יגלה מעל אדמתו: יחת אפרי'. תרוצץ אפרים מעם שיגלם סנחריב עם מלכם הושע בן אלה כא וחשוב מנבואת עמוס עד שגלו עשרת השבטי' ותמצאם ס"ה שנים כנבואת עמוס היתה שתי שנים לפני שנתנגע עוזיהו שנאת בעמוס שנתי' לפני הרעש ועוזיה נתנגע עשרים וחמש שנים הרי כ"ז וי"ו של יותם וי"ו של אחז ושש של חזקיהו שנא' וילכדה בשנ' שש לחזקיהו היא שנת תשע להושע ויגל את ישר' אשור הרי ששי' וחמש ומניין שימי חלוטו של עזיהו כ"ה שנים שנאמר בשנת עשרים ושבע לירבעם בן יואש מלך ישר' מלך עוזיה בן אמציה על יהודה אפשר לומר והלא עוזיה וירבעם מלכו כאחת לפי חשבון שתמצא בספר מלכים אלא שמלך מלכות מגונעת בשנת עשרים ושבע ל למלכו נתנגע והוא מלך חמשים ושתים שנה ואי אפשר לימנות ו ובעוד ששים וחמש שנה מיום ש שאת ישעיה נבואה זו שהרי בימי אחז אמרה והם גלו בשנת שש ל לחזקיהו וכך משור' בסדר עולם משנה הכתו' לנבואתו של עמוס: אם לא תאמינו. לנבואתי אתם ואחז ועמו אשר ידעתי כי רשעים אתם: לא תאמנו. לא אמון בכם: ויוסף יי'. ואוסיף נבייא דיי': שאל לך אות. לדבר הזה כי ידעתיך

בחרי אף ה' בקריא' וסימ' ויצא מעם פרעה בחרי אף. ויקם יהונתן מעם השלחן בחרי אף. בחרי אף רצין וארם ובן רמליהו. מבדילם אמציהו לגדוד. גדע בחרי אף כל קרן ישראל: ולא תהיה ח' וסימ' נגבה בסדר

וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הִשָּׁמֵר וְהַשְׁקֵט אַל־
ג' ל תִּירָא וּלְבָבְךָ אַל־יֵרַךְ מִשְּׁנֵי זַנְבוֹת
ל' ומל' ל' ח' הָאוּדִים הָעֲשֵׁנִים הָאֵלֶּה בָּחֳרִי־אַף
רְצִין וַאֲרָם וּבֶן־רְמַלְיָהוּ: יַעַן כִּי־
יָעַץ עָלֶיךָ אֲרָם רָעָה אֶפְרַיִם וּבֶן־
רְמַלְיָהוּ לֵאמֹר: נַעֲלֶה בִיהוּדָה
ל' ל' וחס' ל' וּנְקִיצֶנָּה וְנַבְקִעֶנָּה אֵלֵינוּ וְנַמְלִיךְ
ל' ויתר בא' מֶלֶךְ בְּתוֹכָהּ אֵת בֶּן־טָבְאַל:
כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה לֹא
א' תָקוּם וְלֹא תִהְיֶה: כִּי רֹאשׁ אֲרָם
ה' דַּמֶּשֶׂק וְרֹאשׁ דַּמֶּשֶׂק רְצִין וּבְעוֹד
שִׁשִּׁים וְחָמֵשׁ שָׁנָה יֵחַת אֶפְרַיִם מֵעָם
ה' ה' : וְרֹאשׁ אֶפְרַיִם שֹׁמְרוֹן וְרֹאשׁ
שֹׁמְרוֹן בֶּן־רְמַלְיָהוּ אִם לֹא תַאֲמִינוּ
ל' וא' כִּי לֹא תֵאָמֵנוּ:
ותאמנו ' ל' ומל' וַיּוֹסֶף יְהוָה דַּבֵּר אֶל־
ט' אָחָז לֵאמֹר: שְׁאַל־לְךָ אוֹת מֵעִם
ל' ל' יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הַעְמֵק שְׁאָלָה אוֹ
ב' אותפלא הַגְבֵּהַ לְמָעְלָה: וַיֹּאמֶר אָחָז לֹא־
ל' אֶשְׁאַל וְלֹא־אֲנַסֶּה אֶת־יְהוָה:
א' וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ־נָא בֵּית דָּוִד הַמְעַט
ל' ל' מִכֶּם הַלְאוֹת אֲנָשִׁים כִּי תַלְאוּ גַּם
תל' אֶת־אֱלֹהָי: לָכֵן יִתֵּן אֲדֹנָי הוּא
ג' לָכֶם אוֹת הִנֵּה הָעַלְמָה הָרָה וְיֹלֶדֶת
א' בֵּן וְקָרָאת שְׁמוֹ עִמָּנוּ אֵל:

וְתֵימַר לֵיהּ אִשְׁתְּמַר וְנוּחַ לָא
תִדְחַל וְלִבָּךְ לָא יְזוּעַ מִן קֳדָם ת
תְּרֵין מַלְכַיָּא דְאִינוּן כְּאוּדַיָּא
מִתְנַנְיָא הָאִילֵין בִּתְקוֹף רְגַז רְצִין
וַאֲרָם וּבַר רְמַלְיָה: חֲלַף אֲרֵי
מְלַךְ עֲלָךְ אֲרָם בִּישָׁא אֶפְרַיִם וּבַר
רְמַלְיָהוּ לְמֵימַר: נִיסַק בְּאַרְעָא
דְבֵית יְהוּדָה וְנִתְחַבְּרִינוּן וְנַשְׁוִינוּן
עִימַנָא וְנַמְלִיךְ מַלְכָּא בְּגַוָּהּ יַת מַן
דְּכָשַׁר לָנָא: כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ אֱלֹהִים לָא תְקוּם וְלָא תְהֵוֵי:
אֲרֵי רֵישׁ אֲרָם דַּמֶּשֶׂק וְרֵישׁ דַּמֶּשֶׂק
רְצִין וּבְסוֹף שִׁיתִּין וְחָמֵשׁ שְׁנִין י
יִבְטְלוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל מִמַּלְכוּ:
וְרֵישׁ אֶפְרַיִם שֹׁמְרוֹן וְרֵישׁ שֹׁמְרוֹן
בַּר רְמַלְיָה אִם לָא תְהֵימְנוּן בְּמִילֵי
נְבִיָּיא אֲרֵי לָא תִתְקַיְּימוּן:
וְאוֹסִיף נְבִיָּיא דַיְיָ לְמַלָּלָא
עִם אָחָז לְמֵימַר: שְׁאַל לָךְ אָתָא
מִן קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ שְׁאַל דִּי יִתְעֲבִיד
לָךְ נֵס עַל אַרְעָא אוֹ תִיתְחֲזֵי לָךְ
אָת בִּשְׁמַיָּא: וַאֲמַר אָחָז לָא
אֶשְׁאַל וְלָא אֲנַסֵּי קֳדָם יְיָ: וַאֲמַר
שְׁמַעוּ כְּעַן בֵּית דָּוִד הַזְעֵר לְכוֹן
דְּאַתּוּן מְהַלְיָן יַת נְבִיַּיא אֲרֵי תַהֲלוּן
אַף יַת פִּתְגָּמֵי אֱלָהִי: בְּכֵן יִתֵּן יְיָ
הוּא לְכוֹן אָתָא הָא עוּלֵימְתָּא מַעְדְּיָא
וּתְלִיד בַּר וְתִקְרֵי שְׁמֵיהּ עִמָּנוּאֵל:

קדשים: וראש י"א וסי' במס' רבה: וקראת ד' רפין בקרי' וסי' וקראת שמו ישמעאל כי שמע. וקראת שמו עמנואל. וקראת אתכם ורעה באחרית הימים. וקראת ישועה חומותיך ושעריך:

שאם שיבוא עליו ויתכן היות יחת מבעלי הכ"ן כמו ינם וכמוהו תחת גערה והנה כראה הכ"ן במלת הנחת יי' גבוריך והטעם שירד מהיותו נחשב לעם: וראש. כאשר פרשתי: אם לא תאמינו. תחסר מלת דברו והטעם בקשו אות על כן כתיב אחריו ויוסף יי' שאל לך אות והנה ידאה כאשר אמר הנביא אם לא תאמינו שלא ענה. וטעם כי לא תאמנו בעבור שאין אמונה בכם כמו ויאמנו דבריכם: ויוסף דבר אל אחז. על ידי ישעיהו וכמוהו וידבר יי' אל מנשה ואל עמו: שאל. העמק שאלה. ביווי אחר ביווי בלא דגש וא"ו וכמוהו והתאחרי היטיבי ומלת שאלה על משקל יי' שמע כאילו אמ' שאל והעמק בשאלה שתהיה למטה או הגבה למעלה ורב' אמ' שמלת העמק גם הגבה שם הפועל: ויאמ'. מתשוב' הנביא ידענו כי מחשבת אחז היתה לרעה וטעמו לא ארב' לשאול ולנסו' כי ידע שלא יוכל לעשות מה ששאל מתנו: ויאמר. הלאות. דבר שלא יוכל לעשותו והנה טעמו בעבור שאתם מלכים ואין כח בארם כנגדכם תחשבו כי כן דרך השם: לכן. טעם הוא אע"פ שאתם לא תשאלו האות הוא יתננו לכם והתימה מהאומרי' שעל אהיהם ידבר והנה האות

שאין אתה מאמין לדברי הקב"ה: העמק שאלה. העמק ושאל שאלה כמו שמעה שלחה שאל אות בעמקי תהום להחיות לך מת או הגבה למעלה לשאל אות בשמים: ולא אנסה. אין רצוני שיתקדש שמו על ידי: הלאה אכם'. כנ"א יי' כי תלאו וגו' לפי שהוא יודע שאתם אין מאמינים בו והוגעתם לפניו ברשעכ' יתן. לכם אות. יתן הוא מאליו על כרחכם: הרה. לשון עתיד הוא כמו שמצינו באשת מנוח שאמר לה המלאך והרית וילדת בן וכתיב ויאמ' לה הנך הרה וילדת בן הנה העלמה אשתי הרה השנה הזאת והיא היתה שנת ד' לאחז: וילדת בן וקראת שמו. רוח הקדש תשרה עליו: וקראת שמו עמנו אל. לומר שיהא צורנו עמנו וזה האות שהרי נערה היא ולא נתנבאת מימיה ובזו תשרה בה רוח הקדש וזהו שנאמר למטה ואקרב אל הנביאה וגו' ולא מצינו אשת נביא שנקראת נביאה אא"כ נתנבאה ויש פותרין שעל חזקיה נאמ' ואי אפשר שהרי כשאתה מונה שנותיו תמצא שנולד חזקיהו לפני מלכות אביו תשע שנים ויש פותרים שזה האות שעלמה היתה ואינה ראויה לוולד: חמאה

כתן לאחז ואותו נולד אחרי שנים רבות ועוד שאמר כי בטרם ידע הנער טוב ורע תעזב האדמה והנה היתה ארץ אפרים גם דמשק עזובה בשנת שש לחזקיהו והכתוב אמר מפני שני מלכיה ורבים השתבשו ואמרו כי עמנואל הוא חזקיה וזה לא יתכן שאם אמרנו שזאת הנבואה היתה בתחילת מלכות אחז הנה כל מלכותו שש עשרה שנה וכאשר מת היה חזקיהו בן עשרים וחמש שנה ואחרי' אמרו שהוא בן אחז ואחרים אמרו שהוא משל למלכות ואם כן מה טעם לדעת הנער טוב ורע ומה טעם למהר שלל לקרא אב ואם. והישר בעיני שעמנואל הוא בן ישעיהו גם כן מהר שלל והעד ואקרב אל הנביאה גם כן שאר ישוב וכל אחד מאלה השלשה בנים נקראו לאות מה שעתיד להיות והנה עמנואל שהשם יעזרם ויהיה עמם בצרה שהם עומדים בעבור שני המלכי' ומהר שלל שבזה עת גלות שומרון ושאר ישוב שאחרית ישר' יעשו תשובה והנה הנאמן על זה הפי' הנה אנכי והילדים אשר נתן לי כמו הילדים אשר חנן אלהים והמפרשים אותם תלמידים ידאוכו כמוהו במקרא גם ישעיהו היה לאות ולמופת על מצרי' ויאמר הגאון כי האות הוא שיהיה זכר ולפי דעתי שהאות חמאה ודבש יאכל כי אין מנהג הילדים שיאכלו בעת לדתם וידענו כי הקטן בשנים יקרא נער והנקבה נערה גם כן עלמה והזכר עלם והנה יתכן להיותה בתולה או בעולה כי אין הטעם רק כנגד השנים ועלם יוכיח והנה דרך גבר בעלמה ואיננה בתולה כלל בעבור שאמר בראם לא ידעתם: וקראת. העלמה כמו וחטאת עמך: חמאה

חֶמְאָה וּדְבַשׁ יֹאכֵל לְדַעְתּוֹ מָאוֹס
בָּרָע וּבָחוֹר בַּטּוֹב׃ כִּי בְּטֶרֶם יֵדַע
הַנַּעַר מָאוֹס בָּרָע וּבָחוֹר בַּטּוֹב תֵּעָזֵב
הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אַתָּה קָץ מִפְּנֵי שְׁנֵי
מְלָכֶיהָ׃ יָבִיא יְהוָה עָלֶיךָ וְעַל־
עַמְּךָ וְעַל־בֵּית אָבִיךָ יָמִים אֲשֶׁר לֹא־
בָאוּ לְמִיּוֹם סוּר־אֶפְרַיִם מֵעַל יְהוּדָה
אֵת מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃
וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִשְׁרֹק יְהוָה לַזְּבוּב
אֲשֶׁר בִּקְצֵה יְאֹרֵי מִצְרָיִם וְלַדְּבוֹרָה
אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר׃ וּבָאוּ וְנָחוּ כֻלָּם
בְּנַחֲלֵי הַבַּתּוֹת וּבִנְקִיקֵי הַסְּלָעִים
וּבְכֹל הַנַּעֲצוּצִים וּבְכֹל הַנַּהֲלֹלִים׃
בַּיּוֹם הַהוּא יְגַלַּח אֲדֹנָי בְּתַעַר
הַשְּׂכִירָה בְּעֶבְרֵי נָהָר בְּמֶלֶךְ אַשּׁוּר
אֶת־הָרֹאשׁ וְשַׂעַר הָרַגְלָיִם וְגַם אֶת־
הַזָּקָן תִּסְפֶּה׃
וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יְחַיֶּה־אִישׁ עֶגְלַת
בָּקָר וּשְׁתֵּי־צֹאן׃ וְהָיָה מֵרֹב עֲשׂוֹת
חָלָב יֹאכַל חֶמְאָה כִּי־חֶמְאָה
וּדְבַשׁ יֹאכֵל כָּל־הַנּוֹתָר בְּקֶרֶב
הָאָרֶץ׃ וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה
כָל־מָקוֹם אֲשֶׁר יִהְיֶה־שָּׁם אֶלֶף גֶּפֶן
בְּאֶלֶף כָּסֶף לַשָּׁמִיר וְלַשַּׁיִת יִהְיֶה׃
בַּחִצִּים וּבַקֶּשֶׁת יָבוֹא שָׁמָּה כִּי־
שָׁמִיר וָשַׁיִת תִּהְיֶה כָל־הָאָרֶץ׃
וְכֹל הֶהָרִים אֲשֶׁר בַּמַּעְדֵּר יֵעָדֵרוּן
לֹא־תָבוֹא שָׁמָּה יִרְאַת שָׁמִיר
וָשָׁיִת וְהָיָה לְמִשְׁלַח שׁוֹר וּלְמִרְמַס
שֶׂה׃
ח וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי
קַח־לְךָ גִּלָּיוֹן גָּדוֹל וּכְתֹב עָלָיו ב

שְׁמַן וּדְבַשׁ יֵיכוּל עַד לָא יְדַע ע
עוּלֵימָא לְרַחָקָא בִּישָׁא וּלְקָרְבָא
טָבָא׃ אֲרֵי עַד לָא יְדַע עוּלֵימָא
לְרַחָקָא בִּישָׁא וּלְקָרְבָא טָבָא
תִּתְרְטִישׁ אַרְעָא דִּיאַתְּ מְעִיק מִן
קֳדָם תְּרֵין מַלְכָהָא׃ יַיְתֵי יְיָ עֲלָךְ
וְעַל עַמָּךְ וְעַל בֵּית אֲבוּךְ יוֹמִין
דְּלָא אֲתוֹ לְמִיּוֹמָא דְּאִתְפְּלִיגוּ בֵּית
יִשְׂרָאֵל עַל דְּבֵית יְהוּדָה יַת מַלְכָּא
דְּאַתּוּר׃ וִיהֵי בְּעִידָּנָא
הַהוּא יְכַלֵּי יְיָ לְעַם קִיטְרֵי מַשְׁרְיַת
גִּיבָּרַיָּא דְּסַגִּיאִין כְּדִיבְבַיָּא וְיַיְתִינוּן
מִסְּיָפֵי אַרְעָא דְמִצְרַיִם וְלַעֲזִיזֵי ם
מַשְׁרְיָתָא דְּאִינוּן תַּקִּיפִין כְּדַבַּרְיָתָא
וְיַיְתִינוּן מִסְּיָפֵי אַרְעָא דְאַתּוּר׃
וְיֵיתוּן וְיִשְׁרוֹן כּוּלְּהוֹן בִּרְחוֹבֵי
קִרְוַיָּא וּבִשְׁקִיפֵי כֵּיפַיָּא וּבְכָל מְתַבְרֵי
נַעֲצוּצַיָּא וּבְכָל בָּתֵּי תוּשְׁבַּחְתָּא׃
בְּעִידָּנָא הַהוּא יִקְטוֹל יְיָ בְּהוֹן כְּמָא
דְּמִתְקְטִיל בְּחַרְבָּא חֲרִיפָא בְּסִיבְבֵי
וּבְמַגִּירַיָּא בְּעִבְרֵי נַהֲרָא בְּמַלְכָּא
דְאַתּוּר יַת מַלְכָּא וְיַת מַשְׁרְיָתֵיהּ וְאַף
יַת שִׁלְטוֹנַיָּא כַּחֲדָא יְשֵׁיצֵי׃ וִיהֵי
בְּעִידָּנָא הַהוּא יְקַיֵּים גְּבַר עֶגְלַת
תּוֹרִין וְתַרְתֵּין עָן׃ וִיהֵי מִסְּגֵי טוּב
מְשַׁח יֵיכוּל שְׁמַן אֲרֵי שְׁמַן וּדְבַשׁ
יִתְפַּרְנְסוּן כָּל צַדִּיקַיָּא דְּאִשְׁתְּאָרוּן
בְּגוֹ אַרְעָא׃ וִיהֵי בְּעִידָּנָא הַהוּא
יְהֵי כָּל אֲתַר דִּיהוֹן תַּמָּן אֲלַף גּוּפְנִין
שָׁוְיָין בַּאֲלַף מְנִין כְּסַף לְהוּבָאֵי
וּבוּר יְהֵי׃ בְּגִירִין וּבְקַשְׁתָּן
יְהָכוּן לְתַמָּן אֲרֵי הוּבָאֵי וּבוּר תְּהֵי
כָּל אַרְעָא׃ וְכָל טוּרַיָּא דְּבֵית
יְהוּדָה דִּי בְּמַעְדֵּר יִתְפַּלְחוּן לָא
תֵּיעוּל לְתַמָּן דַּחֲלַת הוּבָאֵי וּבוּר
וִיהֵי לְבֵית אַרְבָּעָה בַּקְרָן דְּתוֹרִין
וּלְבֵית מַשְׁרֵי עֶדְרִין דְּעָן׃ וַאֲמַר יְיָ לִי סַב לָךְ לוּחַ רַב וּכְתוֹב עֲלוֹהִי

מאוס ג' בקריא' וסימ' חמאה ודבש יאכל· כי בטרם ידע הנער: כי אם מאס מאסתנו קצפת· וחד סחי ומאוס תשימנו: בטוב ט' דג שין וסימ' הנה ארצי לפניך· עמך ישב בקרבך· כי בטרם ידע· חמאה ודבש יאכל· ובני פקד על שמעיה· יבלו בטוב· וחברו אם ישמעו ויעבדו יכלו· וחסידיך ישמחו· המשביע בטוב:

יחיה ז' וסי' ואיש ואשה לא יחיה דוד· והכה דוד את הארץ· ויואב יחיה את שאר העיר דוה'· יחיה איש עגלת בקר· כי לא יחיה רשע· נשימה נא שקים במתנינו· הוא את נפשו יחיה:

רשי

חמאה ודבש יאכל· הוולד שתהא ארצנו מלאה כל טוב: לדעתו מאוס ברע ובחור בטוב· כשידע למאוס ברע ובחור בטוב ומאין לנו הטובה הזאת הלא עתה הארץ חרבה בגדודי מלכי ארם ופקח בן רמליהו: כי בטרם ידע הנער מאוס ברע ובחור בטוב תעזב· הארץ שיושביה ארמ' רצין ואדמ' פקח: אשר אתה קץ· ויגור מפני שני מלכיה רצין ופקח שבאותה שנה עלה מלך אשור על דמשק כי ש שכרו אחז כמה שנ' בספר מלכים ויתפשה ויגלה קירה ואת רצין ה המית ואותה שנה ויקשר קשר ה הושע בן אלה על פקח בן רמליהו ויכהו וימיתהו בשנת עשרי' ליותם שהיא שנת ארבע לאחז: יביא יי' עליך ועל עמך· על חזקיהו בנך ההולך אחריך ולפי שהוא צדיק לא קראו בנו: ימים אשר לא באו· מיום נחלקה מלכו' בית דוד וסר אפרים מעל יהודה ומה הם הימים ימי חיל מלך אשור ואף בהם יעשה ליהודה נס וכן מצינו בדברי הימי' שבא מתחיל' על אחז דכתיב ויבא עליו תגלת פלאסר וצר לו ולא חזקו ובימי חזקיהו בנו נעשה הנס: ישרק יי'· ירמוז להם שיתקבצו: לזבוב· חילות רבות כזבובים מארץ מצרים ויבאו עם סנחריב: יאורי מצרי'· לפי שכל ארץ מצרים עשוייה יאורים שאין הגשמים יורדי' שם אלא נילוס עולה ומשקה: לדבורה· חיל גיבורים עוקצים כדבורים: בנחלי הבתות· נחלי עמקים שרות טורי': ובנקיקי הסלעי'· לארוב נקיק נקרת הצור: ובכל הנעצוצים· מקום השירים שקורין ברו"צש בלע"ז וכן תחת הנעצוץ יעלה ברוש· הנהלולים· בתי תושבחתא: יגלח יי' בתער השכיר'· הגדולה וכן גם שכיריה בקרבה תרגם יונתן רברבהא יגלח בעברי הנהר ביושבי עבר הנהר ובמי מן היושבים במלך אשור את הראש יגלח ואת שער הרגלים לפי שהוא דבוק כמתכה ליבקד פת' יתספ' יתכלה והתגלחת היא ההריגה והתער היא החרב את הראש· הוא המלך הרגלי' משריתי' הזקן שילטונא ורבו' אמרו גילוח ממש ושפת הזקן חריכת כאש הזקן זקן סנחריב כדאיתא באגדת חלק: יחיה איש ונגמ'· לפי שתהא ארצם ריקנית שיבוזו החיילות את ה הבהמו' ובמעט הנותר אתן ברכ': והיה מרוב· חלב שיעשו ב' הצאן הללו יבוז שמניקים החלב ויאכלו החמאה הוא שומן החלב: כל הנותר· הצדיקי' הפליטים מחרב סנחריב בשורה גדולה היא ת מבש' להם שתזדמן להם פרנסה אחר כל השממון ההוא: והיה ביום ההוא· אשר תהיה הארץ שממה יהיה מקום שיהיו שם לפני בא חילות אלף גפן שוות אלף כסף יהיו לשמיר ולשית כי יברחו בעליהם ובורחין והם מעלות קימשוני' ותולעים ועקרבי': בחצים ובקשת יבא שמה· כל הרוצ' ליכנס לתוכו יבא צריך קשתותיו בידו למלט עצמו מחיות רעות ונחשים ועקרבים: וכל ההרי'· אשר שם מדות לבן לתבוא': אשר במעדר יעדרון· היא כמין מרים שקורין פמויי"ר בל'· לא תבא שמה יראת שמיר כי בהם יתעסקו לזרוע תבוא' למאכל שאי אפשר בלא התבואה· אבל הגפנים יהיו לבז כי אותו הדור של חזקיהו ישובו אלי לעסוק בתורה ולא לשתות יין וכן היתה כדאיתא בחלק בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו איש שלא היה בקי בהלכות איסור והיתר וטומאה וטהרה ועל אותו הדור הוא אומר והיה כל מקום וגו' הוא שאמר אשר העתיקו אנשי חזקיהו מלך יהודה: והיה למשלח שור· שם ירעו בהמותיהם מרעה שמן: גליון· מגלה:

בחרט

אבן עזרא

חמאה· לדעתו מאוס· במאכל הרע כי הטוב הוא המתוק: כי· יש אומרי' בן עשרים שנה בעבור דברי משה מבן עשרים אם כן היתה זאת הנבואה אחר שתי שנים במלכות אחז ויתכן היותו פחות מעשרים: יביא· הטעם כאשר יגלה שומרון ודמשק לא יבא סנחריב על יהודה: והיה· המשיל החיל לזבוב וטעם דרך מצרים כי עבר עליהם מלך אשור ובאו כולם לעזרו: ובאו· מלת ונחו מלרע כמו כי שמו אותי בבור ושמו את שמי: הבתות· מקום שממה מגזר' ואשיתהו בתה: ובנקיקי הסלעים· אין לו חבר ופירושו לפי מקומו: גם הנעצוצים אילנים אין להם פרי וכן ותחת הנעצוץ· גם אין אח למלת הנהלולים והנה יהיו רבים עד שיחנו במקום הייטוב ואשר אין שם יישוב: ביום· בתער השכירה· משל על יציאת מלאך השם והרג מחנ' אשור יש מפרשים השכירה הגדולה ואמרו כי כמוהו גם שכיריה ב בקרבה ולפי דעתי שהשכיר' שם כמו בנח האכילה והוא מגזרת שכר שיקח בעל התער בעבור שהי' חדה מאד כי זאת היא אומנותו: וטע' את הראש והזקן ושער הרגלי' כל גיבור ושר ונגיד כי כן כתוב: והיה· ושתי צאן· דרך קצרה והטעם ש שיות: וטעם יחיה איש מי שיהי' בירושלם: והיה· הטע' שהשם יתן ברכה כי יבא רב ממעט על כן אוכל חמאה ודבש יאכל: והיה· אשר יהיה שם כמו היה וכן אז ישיר משה יעשו עגל: לשמיר ולשית· מיני קוצים והטעם כי מחנ' אשור השחיתו את הארץ שנה אחר שנה: בחצים· לא יוכל אדם לבא במקום הכרמי' שהיו כי אם בחצי' כי יפחד שיש יער שנחבאו לסטים או חיות בקוצים: וכל· אשר במעדר· שהיו הכרמים שם בתחילה מתקנים יתקנום עתה כי לא יהיו שם קוצים וכל כך יתן השם ברכה בכרמי ההר עד שישלחו השור שם כטעם אסרי לגפן עירה והנה אמר כי מעגלה אחת ושתי צאן ירבה החלב וכרמי ההר שימלטו לבדם יתן השם ברכה עד בלי די: ויאמר· גליון גדול· יש אומרים מגלה והנה יוד תחת דגש וככה דליו שוקים:

בחרט

בחרט · כמו ויצר אותו בחרט צורה יבוקה כדמות אדם ואחרים אמרו כי גליון יחיד מגליונים והוא כנר והכתיבה במלאכת ריקום והטעם כי יתנבא לעתיד על גלות שומרון : ואעידה · יש אומרי' כי האלף תחת הא ואחרי' אמרו כי בא עתיד תחת עבר ויתכן היות ואעידה כמשמעו שאעיד לי והנביא עשה מה שצוה השם ואם לא נזכר : את

בחרט אנוש · במכתב אשר ירוץ כל אנוש הקורא בו אפילו אנוש כל שהוא ואפילו אינו חכם וכן תירגם אונקלוס כתב מפרש : למהר שלל · לבא סנחריב ולשלול את כל הון עשרת השבטים ולהחיש לבוז כבוזכר כבר אחריו ואת צדקיהו ודורו : ואעידה לי · גם באותן הימים בימי יהויקים על אותן פורענות שני עדי כאמרי האחד

בחרט חד מן יא זוגין חד מלרע וחד מלעיל נכב ב׳ בריש תיבותא וסימ׳ בדמעות ראבלהם להם דכעה · בדמעות כלו בדמעות עיני · בחין ושאר חותא העדיו · בחין ומשך אבירים בכחו · בחרט ויקח

בְּחֶרֶט אֱנוֹשׁ לְמַהֵר שָׁלָל חָשׁ בַּז :
וְאָעִידָה לִּי עֵדִים נֶאֱמָנִים אֵת אוּרִיָּה
הַכֹּהֵן וְאֶת־זְכַרְיָהוּ בֶּן יְבֶרֶכְיָהוּ :
וָאֶקְרַב אֶל־הַנְּבִיאָה וַתַּהַר וַתֵּלֶד בֵּן
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קְרָא
שְׁמוֹ מַהֵר שָׁלָל חָשׁ בַּז : כִּי בְּטֶרֶם
יֵדַע הַנַּעַר קְרֹא אָבִי וְאִמִּי יִשָּׂא ׀ אֶת־
חֵיל דַּמֶּשֶׂק וְאֵת שְׁלַל שֹׁמְרוֹן לִפְנֵי
מֶלֶךְ אַשּׁוּר : וַיֹּסֶף יְהוָה
דַּבֵּר אֵלַי עוֹד לֵאמֹר : יַעַן כִּי מָאַס
הָעָם הַזֶּה אֵת מֵי הַשִּׁלֹחַ הַהֹלְכִים
לְאַט וּמְשׂוֹשׂ אֶת־רְצִין וּבֶן־רְמַלְיָהוּ :
וְלָכֵן הִנֵּה אֲדֹנָי מַעֲלֶה עֲלֵיהֶם אֶת־
מֵי הַנָּהָר הָעֲצוּמִים וְהָרַבִּים אֶת־
מֶלֶךְ אַשּׁוּר וְאֶת־כָּל־כְּבוֹדוֹ וְעָלָה עַל
־כָּל־אֲפִיקָיו וְהָלַךְ עַל־כָּל־גְּדוֹתָיו :
וְחָלַף בִּיהוּדָה שָׁטַף וְעָבַר עַד־צַוָּאר
יַגִּיעַ וְהָיָה מֻטּוֹת כְּנָפָיו מְלֹא רֹחַב־
אַרְצְךָ עִמָּנוּ אֵל :
רֹעוּ עַמִּים וָחֹתּוּ וְהַאֲזִינוּ כֹּל מֶרְחַקֵּי־
אָרֶץ הִתְאַזְּרוּ וָחֹתּוּ הִתְאַזְּרוּ וָחֹתּוּ :
עֻצוּ עֵצָה וְתֻפָר דַּבְּרוּ דָבָר וְלֹא יָקוּם
כִּי עִמָּנוּ אֵל : כִּי כֹה
אָמַר יְהוָה אֵלַי בְּחֶזְקַת הַיָּד וְיִסְּרֵנִי
מִלֶּכֶת בְּדֶרֶךְ הָעָם־הַזֶּה לֵאמֹר :

כְּתַב מְפָרַשׁ סוֹהִי לְמִבַּז בִּזָּא ד
וְלִמְעֲדֵי עֲדָאָה : וְאַסְהֵיד קֳדָמַי
סָהִידִין מְהֵימְנִין יָת לְוָטַיָּא דַאֲמָרִית
לְאֵיתָאָה בִּנְבוּאַת אוּרִיָּה כַּהֲנָא
וְהָא אֲתוֹ אַף כֵּן כָּל נֶחָמָתָא דַאֲמָרִית
לְאֵיתָאָה בִּנְבוּאַת זְכַרְיָה בַּר
יְבֶרֶכְיָא אֲנָא עָתִיד לְאֵיתָאָה :
וְעָלִית לְוַת נְבִיאֲתָא וְעַדִיאַת וִילֵידַת
בַּר וַאֲמַר יְיָ לִי קְרִי
שְׁמֵיהּ סוֹהִי לְמִבַּז בִּזָּא וְלִמְעֲדֵי
עֲדָאָה : אֲרֵי עַד לָא יְדַע עוּלֵימָא
סִיקְרֵי אַבָּא וְאִמָּא יִשְׁבֵּי יַת נִכְסֵי
דַמֶּשֶׂק וְיַת עֲדָאֵי שֹׁמְרוֹן קֳדָם מַלְכָּא
דְאַתּוּר : וְאוֹסִיף
מֵימְרָא דַיְיָ לְמַלָּלָא עִמִּי עוֹד לְמֵימָר :
חֲלַף דְּקָץ עַמָּא הָדֵין בְּמַלְכוּתָא
דְבֵית דָּוִד דִּמְדַבַּר לְהוֹן בְּנַיְיח כְּמֵי
שִׁילוֹחָא דְנַגְדִין בְּנַיְיח וְאִתְרְעִיאוּ
בִּרְצִין וּבַר רְמַלְיָה : בְּכֵן הָא יְיָ
מַיְיתֵי וּמַסִּיק עֲלֵיהוֹן יַת מַשִּׁרְיַת
עַמְמַיָּא דְסַגִּיאִין כְּמֵי נַהֲרָא תַקִּיפַיָּא
וְחַסִּינַיָּא יַת מַלְכָּא דְאַתּוּר וְיַת כָּל
מַשִּׁרְיָתֵיהּ וְיִסַּק עַל כָּל פְּצִידוֹהִי
וִיהָךְ עַל כָּל כֵּיפוֹהִי : וְיֶעְדֵּי בְּאַרְעָא
דְבֵית יְהוּדָה כְּנַחַל מְגַבַּר עַד י
יְרוּשְׁלֶם יִמְטֵי וִיהֵי עַם מַשִּׁרְיָתֵיהּ
מְלֵי פְּתָאֵי אַרְעָךְ יִשְׂרָאֵל :
אִתְחַבַּרוּ עַמְמַיָּא וְאִתְבָּרוּ
וְאַצִּיתוּ כֹּל דִּי בְּסִיפֵי אַרְעָא אִתְקַפּוּ
וְאִתְבָּרוּ אִתְקָפוּ וְאִתְבָּרוּ :
אִתְמְלִיכוּ מְלַךְ וְיַעְדֵּי מְלִילוּ פִּתְגָּמָא וְלָא יִתְקַיַּים אֲרֵי בְּסַעְדַּנָא אֱלָהָא :
אֲרֵי כִּדְנַן אֲמַר יְיָ לִי בְּמִתְקַף נְבוּאֲתָא וְאַלִּיפְנִי מִלְּמֵהַךְ בְּאוֹרַח עַמָּא הָדֵין לְמֵימָר :

את אוריה הכהן · היה כהן גדול בימים ההם גם זכריה היה אדם גדול ודרך הדרש י ידוע על נבואת זכריה הנביא ואוריה הכהן : ואקרב · טעמו רמז לשכיבה כמו אל תגשו אל אשה והנביאה אשת הנביא ונקראת כן ב בעבור שבעלה נביא או גם היא היתה נ נביאה : כי · זה הנער נולד קודם שתי שנים שתגלה שמרון : ישא · הנושא כמו ויאמר ל ליוסף : ויוסף · טעם ויוסף כי גם זאת ה הנבואה היא על דבר מלך אשור : יען · מי השלוח · יש אומרים שהם ירושלם והנכון מלכו בית דוד שרובי מלכי בית דוד היו צ צדיקים ומלכי ישראל היו כלם רעים וחטאי' וטעם השילוח הם כמו גלות מים או ש שישלחם אדם או מים שיגדלו שלחים כמו שלחייך פרדס ר רימונים : ולכן · עליהם · על אנשי יהודה שהיו קושרים על אחז : אפיקיו · המקומו' חזקי' מהמים כמו על אפיקי מים או כפי טעם המקום וכן גדותיו ויש אומרי' כי הוא חסר הר״ש כמו שרשרו' עם שרשו' ולא אמר כלום כי הר״ש תכפל ואיננה שורש כי שרש שרשות שרש אבל ר״ש חסרה לא תמצ' כי איננה מאותיו' השרות : וחלף · מטות כנפיו מלא רוחב ארצך עמנו אל · וטעם הזכירו כי הוא היה לאות שתמלט י ירושלם מיד רצין ופקח גם מיד סנחריב גם כאשר הגלה דמשק ושמרון :

לבשרם רעה העתיד' לבא עליהם אוריה הכהן שהרגו יהויקים שנ׳ וגם איש היה מתנבא בשם יי׳ אוריה בן שמעיה מקרית היערי׳ ויתנבא על העיר הזאת ועל ה המקו׳ הזה את כל דברי ירמיהו : ואת זכריהו בן יברכיהו · בשנת שתים לדריוש עוד ישבו זקנים וזקנות ברחבות ירושלם אוריה סימן לזכריה אם תראו שתתקיים נבואת אוריה תהיו מצפים שתתקיים נבואת זכריה כשם שהעדותי בשל סנחריב ע עמוס וישעיה שמוס לפורענותן של עשרת השבטי׳ ויש׳ גלה יגלה וישעיה להבטחתו של חזקיהו כשימלוך : ותלד בן · הוא הבן עצמו שקראת הנביאה עמנו אל על שם שיהא הקב״ה בעזרו של חזקיהו כשימלוך ואי אפשר לומר שבן שני הוא שהרי שנינו בשנת ד׳ לאחז נאמר׳ נבואה זו ובשנת ד׳ לאחז נהרג פקח ואי אפשר לשני בנים להיוולד בשנ׳ אחת בזה אחר זה וישעיהו אביו קרא שמו מהר שלל על שם פורענות העתידה לבא על רצין ובן רמליהו שהיו באין ליטול מלוכ׳ מבני דוד ותשבת מלכותו של חזקיהו : ישא את חיל דמשק · ויעל דמשק ויתפשה : ואת שלל שומרון · לאחר שנהרג פקח ומלך הושע עלה עליו ש שלמנאסר מלך אשור ויהי לו הושע עבד ונתן לו מנחה ושוחד הוא שלל שומרון כל אלה בשנת ארבע לאחז : את מי השילוח ההולכים לאט במלכותא דבית דוד דמדבר להון בנייח כמי שילוחא דנגדין בנייח : שילוח · מעיין הוא ושמו גיחון ושילוח שרצו להסב את מלכו׳ בית דוד בימי אחז לפקח בן ר רמליהו וכאן ניבא על שבנא וסיעתו שרצו למרוד בחזקיהו שמאסו בו על שראוהו שלא היה בוחר בשולחן מלכים אלא אוכל ליטרא ירק ועוסק בתורה עליו נאמר צדיק אוכל לשובע נפשו וראו את פקח בן רמליהו אוכל ארבעים סאה גוזלות בקינוח סעודה והיו מליזין על חזקיהו

בידים ויצר אתו · במדינות ושאר היהודים אשר · במדינת איכה ישבה בדד · במצולה ומה ראו מעשה יי׳ · במצולה ראיתי הלילה והנה איש · במכלה וסכסכתי מצרים במצרים · בממלכה הנה עיני יי׳ אלהים בממלכה · בסבך יודע כמביא למעלה בסבך · בסבך וישא אברהם את עיניו · בסירות נשבע אדני יי׳ בקדשו · בסירות ויבשלו את הפסח · בנגע השמר בנגע הצרעת · בנגע וראה הכהן את הנגע בעור · בשאת והובא את בריו בטבעות · בשאת וראה הכהן והנה שאת · בתנור בשברי לכם בשה לחם · בתנור כל המנחה אשר תאפה :

רעו · כמו תרועם בשבט ברזל גם הותו לשון ביזוי כמו שובו בית · וטעם התאזרו פעמים שישמו כן בכל רגעי עוצו · הטעם כלמה שתשובו על ירושלם לא תקום העצה והנה עוצו מהשניים הנראים · ור׳ משה הכהן ז״ל אמר שהוא חסר יו״ד והיה ראוי להיותו יעוצו כמו זכורו : כי עמנו אל · זה טעם שם בן הנביא : כי · בחזקת היד · כאשר התחזקה עלי הנבואה כמו היתה עלי יד יי׳ : ויסרני · דגמות הסמך לבלוע היו״ד שהוא פ״א הפועל כמו בטרם אצרך בבטן והנה ויסרני שורה על יוסר פירושי במלת טמא שפתים : לא

ואומרין זה הגון להיות מלך אין מלך אלא רצין ובן רמליהו היו ראויין למלוך בחייהן וזהו ומשוש את רצין וגו׳ אמר להם הקב״ה אוכלין אתם מתאוי׳ אני מביא עליכם אוכלים הרבה הנה יי׳ מעלה עליכם וגו׳ את מי הנהר העצומים תחת מי השילוח החלשים והנוחים : ועלה הנהר על כל אפיקיו · יתגברו מימיו לעלות על כל אפיקיו ויוצא מימיו : והלך הנהר ממולא על כל גדותיו · על גדודיו הן ספתותיו הזקופו׳ במקום שהנהר מושך בין גדודיו זקופין והוא כבתוך מרזב : וחלף ביהודה · בארץ יהודה ושטף בחזקה : עד צואר · עד עיקר חוזק בואהם ותירגם יונתן עד ירושלם ימטי : מוטות כנפיו · פרק קטן שבסוף הכנף קרוי מוט וראיתי בתנחומא כמה הם מוטות כנפי התרנגול אחד מן ששים באכלוסי

סנחריב מלא רוחב ארץ יהודה : עמנו אל · הוא שבט יהודה שהבטיחו הקב״ה להיות עמם בימי חזקיהו כדברי הנביאה שקראת שם בנה עמנו אל : רעו עמים · לשון רעהו רעך כתרגום יונתן איתחברו התחברו יחד אכלוסי סנחריב : וחתו · ותשברו : התאזרו וחתו · התאזרו בכל מיני גבורים ושופכם להיות חתים : עוצו · לשון צווי : בחזקת היד · בהתגבר הנבואה עלי כשהוסיף לדבר אלי כדבר זה כמו שכתוב למעלה ויוסף יי׳ דבר אלי ובלשון זה אמר יחזקאל ויד יי׳ עלי חזקה לשון נבואה : ויסרני מלכת וגו׳ · הזהירני שלא להיות בעצת שבנא הסופר וסיעתו שנקשרו למרוד על חזקיהו כמו שמפורש בסנהדרין ויש רמז בספר הזה לך בא אל הסוכן וגו׳ : ויסרני · כמו וליסרני : לא

לא תאמרון קשר · אתם שיעתו של חזקיה אף על פי שהם מועטין משיעת שבנא
לא תאמרו אחרי רבים להטות ׃ לכל אשר יאמר העם הזה · שעם שבנא לפי שהוא
קשר רשעים ואינו מן המנין וכן בקשר של עשרת השבטים שיתקשרו עם
מלכי מצרים ׃ ואת מורא׳ · העם הזה שהם אומרים לכם לירא מסנחרי׳ ולהשלים
עמו ׃ לא תיראו ולא תערצו · לא
תאמרו חזק הוא כן תירגם
יונתן לא תימרון תקיף ׃ והוא
מעריצכם · מחזיקכם ׃ והיה
למקדש · אות עצה שיעץ שבנא
ושיעץ פקח להשבית מלכו׳ בית
דוד יהיה לזימון פורענות לבא
עליהם ׃ למקדש · כמו התקדשו
למחר ׃ ולאבן נגף · שהרגלים
נגפים בה לשון מכשול כמו
בטרם יתנגפו רגליכם פן תגף
באבן רגליך ׃ ולצור מכשול ·
הוא לשון אבן נגף שהצור הוא
אבן ׃ לשני בתי ישראל · שבאו
להיות לפח ולמוקש ליושבי ׃
ירושלם ומי הם שני הבתי׳ פקח
בן רמליהו ושיעתו ושבנא
ושיעתו ׃ וכשלו בם רבים ·
באותן האבנים יכשלו אלו
ושיעתן שניהם יפלו ביד ש
שונאיהם פקח נהרג שהרגו
הושע ועשרת השבטי׳ נפלו ביד
סנחריב ושבנא יצא מירושלם
כשעלה סנחריב מעליה לילך
על תרהקה מלך כוש שטף ש
שבנא ושיעתו והלך לו ׃ צור
תעודה · כל זה מן הנבואה
שאמרה למעלה כי כה אמר יי׳
אלי ועוד זאת אמ׳ לי צור תעוד׳
לשון העדותי בכם היום לשון ה
התראה קשור התראותי
וחתום התורה על לב לימודי
תלמידך יראי שמים הבקיאים
לימודי יי׳ ואם תאמר אין לשון
קשירה נופל בלימוד תורה נופל
הוא בו שנאמר קשרם על לבך
תמיד ׃ וחכיתי ליי׳ · אמ׳ ישעיה
אני המחכה ליי׳ המסתיר פניו
מעשרת השבטי׳ וקויתי לו לאמת
דבריה ולהושיע את בית דוד ׃
הנה אנכי והילדים וגו׳ לאותו׳ ·
לשני אותות פורענות פקח כמו
שנקרא שילד מהר שלל חש בז
ותשועת בית דוד כמו שנקרא
הילד עמנו אל זהו הישוב בענין לפי פשוטו · ומדרש אגדה בבראשית רבה על
אחז שאחז בתי כנסיות ובתי מדרשות שלא ילמדו תינוקות של בית רבן תורה
אמר אם אין גדיים אין תיישים אם אין צאן אין רועה אגדרם לו לסלק שכינתו
אמר לו הנביא כל מה שאתה קושר התעודה וחותם התורה לשותק שלא תמצא
בישראל לא יועיל לך ׃ חכיתי ליי׳ המסתיר פניו וגו׳ · אין לך נבואה קשה באותה
שעה שאמר משה ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא ואף בו ביום הבטיחם ועניתה
השירה הזאת לפני לעד כי לא תשכח מפי זרעו ׃ הנה אנכי והילדים וגו׳ · הם
תלמידים שחביבין עליו כבנים יהיו לאותות ולמופתים שתתקיים תור׳ בישראל על
ידם ׃ וכי יאמרו אליכם · אמר רבי סימון בארה אביו של הושע בן בארי נבא
שני מקראות הללו ולא היה בהם כדי ספר ונטפלו בישעיה ובבא אותם לגלות עשרת השבטים כשהגלה סנחריב לראובני ולגדי כמה שנאמר בארה בנו נשיא לראובני הוא
אשר הגלה תגלת פלאסר ׃ וכי יאמרו אליכם האומות דרשו אל האובות וגו׳ המצפצפים והמהגים · לשון גנאי הוא שאף הדבור אין בהם אלא כעופות הללו שמצפצפין
בקולם לשון ציפצוף והגא נופל בעופות כסוס עגור כן אצפצף אהגה כיונה וכן מצינו לשון ציפצוף בקול כמוך שנאמר והיה כאוב מארץ קולך ומעפר אמרתך תצפצף ׃
הלא עם אל אלהיו ידרש · זו תהא תשובתכם הלא עם כמונו אשר לו אלהים כאלהינו אל אלהיו ידרוש שמא תאמרו לנו להיות כמותכם לדרוש בורכי החיי׳ מן המתים ׃
לתורה ולתעודה · מחובר למעלה הימנו שמא נדרוש אל המתים לתורה ולתעודה בעד החיים להורות לנו מה נעשה כל זה לפי המדרש ולפי פשוטו יש לפתור וכי
יאמרו אליכם וגו׳ · גמר נבואתו הוא שאמר ויסרני מלכת בדרך העם הזה והוכיחו הקב״ה לנביא ולשיעתו של חזקיהו כשיאמרו אליכם שבנא ושיעתו שירא את חזקיהו
מבעט בע״ז דרשו אל האובות ואל הידעונים ובררו בע״ז כאשר עשו אבות הראשונים והסיבו את המלוכה אל סנחריב ׃ הלא עם ל׳ אלהיו ידרוש · ידרוש עובדים ע״ז ודורשים
בעד החיים אל המתים אף אתם יש לכם לעשות כן ׃ לתורה ולתעודה · זו תהא תשובתכם שתשמרו את התורה כמה שנאמר למעלה צור תעודה חתום תורה ולא תאמינו
לדבריהם ׃ אם לא יאמרו כדבר הזה אשר אין לו שחר · מאחר שתשיבו לו תשובה זו תיראו ותשמעו אם לא יהיו מודי׳ בשרים שבהם לדבריכם ויאמרו כדבר הזה אמת
אשר אין לו לאלוה אוב וידעוני שום שחר איכו ראוי לשחר פניו כן תירגם יונתן · ומדרש אגדה על עצמו איכו מזריח השחר שהריעכים לו ואיכו רואה ואיך יזריח על
אחרים · ענין אחר אם לא יאמרו כדבר הזה · עתה תראו אם לא יאמרו אליכם כדבר הזה ׃ דרשו ל׳ האובות · אע״פ שאין לו שחר ולא ממש בדבר הזה לא יבושו מלומר
אליכם כך ׃ ועבר בה נקשה ורעב · מוסב למעלה מה אמור בתחלת הענין ויסרני מלכת בדרך העם הזה ופירש מה הוא הדרך לא תאמרון קשר לקשר עשרת
השבטים שיתקשרו עם מלכי מצרים ופירש את עונשן והיה למקדש וכשלו בם וכל הענין ׃ ועבר בה · העובר באותה הדרך שעוזבי׳ את הקב״ה וסומכין על מלכי מצרים ·
נקשה · מאורע קשה ׃ נקשה ורעב · כלאה בצרות קשות ורעב כי יקושי ומצור ומצוק ורעב יבא אליהם בימי מצור שלש שנים שצר מלך שומרון ׃ והיה

תאמרון ט וסי׳ נמסר בריש סדר וישלח ובמלכים ב׳ סי׳ י״ח ׃ חתום ד׳ מלאים בליש׳ וסימ׳ והעד עדים ·
חתום תורה בלמודי · וביד כל אדם יחתום · ונחתום בטבעת המלך אין להשיב ׃ שחר ח׳ בקריאה

ט לֹא־תֹאמְרוּן קֶשֶׁר לְכֹל אֲשֶׁר־יֹאמַר
הָעָם הַזֶּה קָשֶׁר וְאֶת־מוֹרָאוֹ לֹא־
תִירְאוּ וְלֹא תַעֲרִיצוּ׃ אֶת־יְהוָה
צְבָאוֹת אֹתוֹ תַקְדִּישׁוּ וְהוּא מוֹרַאֲכֶם
וְהוּא מַעֲרִצְכֶם׃ וְהָיָה לְמִקְדָּשׁ וּלְאֶבֶן
נֶגֶף וּלְצוּר מִכְשׁוֹל לִשְׁנֵי בָתֵּי יִשְׂרָאֵל
לְפַח וּלְמוֹקֵשׁ לְיוֹשֵׁב יְרוּשָׁלָםִ׃
וְכָשְׁלוּ בָם רַבִּים וְנָפְלוּ וְנִשְׁבָּרוּ
וְנוֹקְשׁוּ וְנִלְכָּדוּ׃
צוֹר תְּעוּדָה חֲתוֹם תּוֹרָה בְּלִמֻּדָי׃
וְחִכִּיתִי לַיהוָה הַמַּסְתִּיר פָּנָיו מִבֵּית
יַעֲקֹב וְקִוֵּיתִי־לוֹ׃ הִנֵּה אָנֹכִי וְהַיְלָדִים
אֲשֶׁר נָתַן־לִי יְהוָה לְאֹתוֹת וּלְמוֹפְתִים
בְּיִשְׂרָאֵל מֵעִם יְהוָה צְבָאוֹת הַשֹּׁכֵן
בְּהַר צִיּוֹן׃
וְכִי־יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם דִּרְשׁוּ אֶל־הָאֹבוֹת
וְאֶל־הַיִּדְּעֹנִים הַמְצַפְצְפִים וְהַמַּהְגִּים
הֲלוֹא־עַם אֶל־אֱלֹהָיו יִדְרֹשׁ בְּעַד
הַחַיִּים אֶל־הַמֵּתִים׃ לְתוֹרָה וְלִתְעוּדָה
אִם־לֹא יֹאמְרוּ כַּדָּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר אֵין־
לוֹ שָׁחַר׃ וְעָבַר בָּהּ נִקְשֶׁה וְרָעֵב

לָא תֵימְרוּן מְרוֹד לְכָל דְיֵימַר עַמָא
הָדֵין מְרוֹד וְלִדְחַלְתֵּיהּ לָא תִדְחֲלוּן
וְעַל תּוּקְפֵיהּ לָא תֵימְרוּן תַּקִּיף׃
יָת יְיָ צְבָאוֹת יָתֵיהּ תֵּימְרוּן קַדִּישׁ
וְהוּא דַחַלְתְּכוֹן וְהוּא תּוּקְפְכוֹן׃
וְאִם לָא תְקַבְּלוּן וִיהֵי מֵימְרֵיהּ בְּכוֹן
לְפוּרְעָן וּלְאֶבֶן מַחֲוִילְהוּ מַתְקַל
לִתְרֵין בָּתֵּי רַבְרְבֵי יִשְׂרָאֵל לְתְבַר
וּלְתַקְלָא עַל דְאִתְפְּלִיגוּ עַל דְבֵית
יְהוּדָה דְיָתְבִין בִּירוּשְׁלֵם׃ וְיִתְקְלוּן
בְּהוֹן סַגִּיאִין וְיִפְּלוּן וְיִתַּבְרוּן
וְיִתְצַדוּן וְיִתְּאַחֲדוּן׃
נְבִיָּא טַר סַהֲדוּתָא לָא תַסְהִיד
בְּהוֹן אֲרֵי לָא מְקַבְּלִין חֲתוֹם וּטְמַר
אוֹרַיְתָא לָא צָבַן דְּיִלְפוּן בַּהּ׃ אֲמַר
נְבִיָּא עַל דָא צַלֵּיתִי קֳדָם יְיָ דַאֲמַר
לְסַלָקָא שְׁכִינְתֵּיהּ מִדְבֵית יַעֲקֹב
וּבְעֵיתִי מִן קֳדָמוֹהִי הָא עַד דַאֲנָא
קַיָים וְעוּלֵימַי דִיהַב לִי יְיָ יִתְקַיְמוּן
בְּנָא אָתִין וּמוֹפְתִין דְאִמֵּירָן לְמֵיתֵי
עַל יִשְׂרָאֵל דְאִם יֶחֱזוּן וִיתוּבוּן ת
תִּיבְטַל גְזֵירְתָא דִי גְזַרָא עֲלֵיהוֹן
דְיִגְלוּן מִלְאִתְחֲזָאָה קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת
דִי שְׁכִינְתֵּיהּ בְּטוּרָא דְצִיּוֹן׃
וַאֲרֵי יֵימְרוּן לְכוֹן
עַמְמַיָא דְאַתּוּן בֵּינֵיהוֹן תִּבְעוּן מִן בִּידִין וּמִן זְכוּרוּ דְמְנַצְפִין וּדְמְנַהֲמִין הֲלָא כֵּן אוֹרַח
עַמְמַיָא פָּלְחֵי טַעֲוָתָא עַמָא מִן טַעֲוָתֵיהּ תָּבְעִין חַיָּיא מִן מֵיתַיָּא׃ כְּדֵין תֵּימְרוּן לְהוֹן לְאוֹרַיְתָא
דְאִתְיְהֵיבַת לָנָא וּלְסַהֲדוּ אֲנַחְנָא שָׁמְעִין אִילָא תִיגְלוּן לְבֵינֵי עַמְמַיָא וְיֵימְרוּן לְכוֹן כְּפִתְגָמָא
הָדֵין מִבְּעַן לֵית לֵית מִן דְשֵׁיזֵיב וְיִבְעֵינֵיהּ׃ וְיַעְדֵּי תַּקָלָא בְּאַרְעָא וִיהֵי עַקְתָא וְכַפְנָא

וסימ׳ לתורה ולתעודה · הלל בן שחר · אעירה שחר · וחברו · אשא כנפי שחר · ואל יראה בעפעפי
שחר · ועיניו כעפעפי שחר · מי זאת הנשקפה כמו שחר · וחד עורי שחר מעלי ׃

לא · יזכיר המשכילים שלא יקשרו על אחז וישובו עם מלך אשור וזה טעם ואת
מוראו והנה הוא דבק עם מלך אשור הנזכר למעלה ׃ את · אחר שאמר את הוסף
אתו וכמהו רבים או טעמו אתו לבדו תקדישו שמנהג האדם שיפחד מהקרוב כמו
כי איש אלהים קדוש הוא ׃ מעריצכם · שם התואר או פועל שהוא מפחידכם
באמת ׃ והיה · טעמו
על מלך אשור וטעם
מקדש מקו׳ שילך אדם
שיו להגדל בו ולהנבר
בו והנה הוא דבק ל
למקדש נגף ולאבן
נגף שיעלה אדם עליו
להשגב בו ׃ לשני
בתי ישראל · מלכות
ישראל ויהודה והנה
טעם לפח לאפרים ו
ולמוקש ליהודה ׃
וכשלו בם · שב אל פח
ולמוקש ׃ צור · יש
אומרי׳ שהוא חסר כ״ף
כמו שמור והנכון ש
שהו׳ כמו וצרת הכסף
והנה כמו חתו׳ והטעם
שתוס אלה דברי ה
הנבואה והם התעודה
והתורה ׃ בלמודי · י
שם התאר וכמהו ל
לשמוע כלימודי׳ והנה
הוא מתלמידי ׃
וחכיתי · אלה דברי
הנביא שאמתין עד
שהשם יתן לו רשות
לגלות סודו ׃ הנה ׃
הטעם יוכלו להבין ה
מסוד הנבוא׳ ממעשי
ותשמות בני ׃ מעם יי׳
צבאות · הטעם כי אלה
השמו׳ היו מעם השם ה
השוכן בהר ציון ·
הטעם מרוב אהבתו ׃
וכי יאמרו אליכם ·
עם התלמידי׳ ידבר ׃
המצפצפים · דומה
לדבור וכמוהו כסוס
עגור כן אצפצף ׃
והמהגים · מהבין
הכבר הנוסף והטעם
שיעשו לאחר שיהגה ׃
הלא עם · זאת
התשובה הטעם הלא זה עם שידרוש אל אלהיו כדרך לועג ומהתל באליהו איך
יבקש אל הצלמים שהם מתים בעד החיים ׃ לתורה ולתעודה · הלמ״ד כמו אמרי
לי אחי הוא בעבו׳ תורת הנבואה כי עוד יאמרו כדבר הזה לא נשמע כי הוא כלילה
שאין לו שחר והטעם לא תבא תעלומה לאור · ויש אומרים כי טעם לתורה שבועה
וכדבר הזה לא ראינו במקרא ׃ ועבר · יש אומרי׳ כי הנה ימים באים שהעובר
בארץ יהודה והוא מיהודה יהיה נקשה ורעב מפני חיל סנחריב וכאשר יראה כי
לא יושיעו מלכו ולא ע״ז שלו אז יפנה למעלה להתפלל לאלהי השמי׳ ולפי דעתי שהוא
על חיל סנחריב שיעבר בארץ יהודה וידוע כי מחנה גדול ירעב ׃ במלכו

במלכו. הוא מלך אשור ובאשר יפנה למעלה ולמטה יראה הכל חשך: ואל. מעוף. כמו ארץ עיפתה כמו חשך: מנודח. מפחד כמו והנדחים ויתכן שהוא כן ומעוף האפילה מנודח בעבור שהוא לשון זכר: כי. כמו אותה העיפה והחשיכה לא תהיה לירושלם שהציק עליה האויב ויש אומרי׳ כי לא יוכל הכר לעוף אל ירושלם אשר הציק לה כעת הראשונה כי בפעם הראשונה שבא מלך אשור הקל ארץ זבולן ונפתלי ובפעם ם האחרו׳ הכביד לכלו׳ הגליל ויתכן היות גוי׳ על ישראל כמו אחריך בנימן בעממיך: העם. אלה הם אנשי ירושלם שהולכים ב ש במסילותיה כעור שלא יראה מפני הצער: הרבית. הם יהודה שנקבצו אל ירושלם וטעם לו הרבית ה השמחה כאשר הוא קרי ואשר הוא באלף לא היתה שמחה כמות כמו לא היה פחד: כי את עול סבלו. משקלי השמו׳ משתנ׳: מטה. מכה שכמו: החתות. כפתח הה״א בעבו׳ אות הגרון כמו החלו׳ ואיכ׳ מלה זרה ותי״ו החתות לנוכח השם כמו ה הרבית הגוי: כיום מדין. בימי גדעון: כי. יש אומרים סאון מגזרת סאה שהשם מדד לאשור כפי ת מעשיו ויש אומ׳ שהוא הפוך מן אשון כמו כשב וכבש והנכון ם שאין למלה הזאת ד רומ׳ והעד סואן שהוא פועל והנ״ון שורש ו וטעמו כמו כאוקה ב ברעש גדול: ושמלה מגוללה ברמים. וכל אחר שוכב חלל בדמיו או טעמו ם שהשמלה שהיתה ת מגוללה בדמי חללים שהרגה והנה היתה לשרפה והטעם על מיתת חיל סנחריב ביד המלאך כשנשרפו: כי. כל זה בזכות הילד שיולד לנו וידענו כי בבא סנחריב היה חזקיהו בן שלשים ותשע לכן קראו ילד בעת נבואת הנביא. יש אומרים כי פלא יועץ אל גבור אביעד הן שמות השם ושם הילד שר שלום והנכון בעיני כי כל אלה שמו׳ הילד פלא שהשם עשה פלא בימיו יועץ כן היה חזקיה ויועץ המלך ל גבור שהיה תקיף שמשכה מלכות בית דוד בעבורו ועד כמו שוכן עד שר שלום שהיה שלום בימיו וכן כתוב: למרבה. דרך דרש הסופרים כי המ״ם סגור בתוך המלה והיה ראוי להיותו בסוף רמז לאות השמש שסבב הצל לאחור יתכן היות מרבה שם כמו מעשה או פועל מהבנין הכבד הנוסף כמשפטו וכן כתוב: דבר

והיה כי ירעב וקלל. בעגלים ובעלים שהיו עובדי׳ להם: ופנה למעלה. לבקש מאת הקב״ה ולא ישמע כן יתחתם גזר דין וכן תירגם יונתן: ואל ארץ יביט. אולי ימצא עזר אשר שלח מלאכים הושע בן אלה אל סוא מלך מצרים והנה צרה כי לא יעזרוהו וגם שבא יבא סנחריב לרעה לו: מעוף צוקה. עיפו צוק: ואפלה מנודח. עי׳ אפלה הו׳ מנודח שכן לשו׳ נירוח נופל באפלה כמו לכן יהי׳ דרכם להם כחלקלקות באפלה ידחו ונפלו בה ולאפלה הם מנודחי׳: כי לא מועף לאשר מוצק לה. כי מלך אשור אשר ניתן למוצק ולהצר לה לארצכם איננו עיף ואינו עצל מלבא עליה׳ עד שלש פעמי׳ אחת בימי פקח אש׳ לקח את עיון ואת אבל מעכה ואת ם הקדש ואת הגלילה כל ארץ כ נפתלי והגלות ההיא בשנת ד׳ לאחז ובשנת שתים עשרה ויער אלהי ישראל את רוח פול מלך אשור ויגלם לראובני ולגדי ולחצי שבט המנשה מקרא זה בדברי הימים וגלות זה בשנת שתים עשרה לאחז תחלת מרדו של הושע בן אלה כענין שנא׳ ויעבר מלך אשור בהושע קשר וגו׳ לאחר שנשתעבד לו שמנה שני׳ ואין החשבון מפורש במקרא בגלוי אבל יש ללמד מברייתא דסדר עולם והשלישית בשנת שש לחזקיהו שנת תשע למרדו של הושע אשר כלכדה שומרון היא עיר המלוכה וגלו כולם וזהו האמור כאן כי לא עיפות לאויב אשר הוא מוצק לה לארץ ישראל האמור בענין ואל ארץ יביט: כעת הראשון הקל ארצה זבולון. הגלות הזו האמצעית קלה תהיה כ כאות׳ של עת ראשון אשר הקל להגלות את ארץ זבולון ונפתלי שאף בשנייה לא הגלה אלא שני המטו׳ וחצי המט׳ שבעבר הירדן אבל האחרון תשע השלישי הוא הכביד טיאט את הכל כמכבד את הבית ויש לפרשו אף לשון כובד לפי ענין המקרא שפתח ראשו׳ בלשון הקל ארצה זבולן והאחרון הכביד וכשאמ׳ ישעיה נבואה זו כבר גלו הראשונים: דרך הים. אותן היושבין על ימה של טבריה היא ארץ נפתלי: ש״ב ים ודרום ירשה: עבר הירדן. היא גלות שנייה של ראובן וגד: גליל הגוי׳. היא כל ארץ ישר׳ שהיתה נגללת אליה כל הגוים שהכל מתאוין לה ובאין לה לסחורה כענין שנאמר נחלת צבי צבאות גוים ויונתן תירגם לשון אחר: העם ההולכים בחשך. הם יושבי ירושלם שהיו חשיכי׳ מדאגת סנחריב כענין שנא׳ ויאמ׳ חזקיה יום צרה ותוכחה ונאצה היו׳ הזה: ראו אור גדול. במפלתו של סנחריב: הרבית הגוי. כעמו גדולי׳ לכל שומעיה׳ כששמעו האותו׳ הניסי׳ שנעשו להם: לו הגדלתה השמח׳. ולא לאויביו וכתו׳ לא בלמ״ד אף לפי שלא היתה שמחת חזקיהו שלימה לפי שבאותו הפרק נאמר לו הנה ימים באים ונשא כל אשר בביתך: כשמחה בקציר. תירגם יונתן כחדוות נצחי קרב שהוא כענין הקציר הורגי אדם קוצצי צוארים ושיכה הכתו בלשונו לדרום שהיה אותו הכם בליל קציר העומר: כאשר יגילו בחלקם שלל.

זבולן ט׳ כתובי׳ כן וסימ׳ נמסר בסדר ויגש: לא ט״ו דכתיב א׳ וקרינן ו׳ וסימ׳ נמסר בסדר שמיני ותרין פלוגתא יוצרי מבטן לעבד לו. ואבשי אחי יואב דד״ה. ותרין חלוף כתיב ו׳ וקרינן א׳ וסימ׳ ויאמר לו כי אתה תתן.

וְהָיָה כִּי־יִרְעַב וְהִתְקַצַּף וְקִלֵּל ב
בְּמַלְכּוֹ וּבֵאלֹהָיו וּפָנָה לְמָעְלָה׃ וְאֶל
אֶרֶץ יַבִּיט וְהִנֵּה צָרָה וַחֲשֵׁכָה מְעוּף
צוּקָה וַאֲפֵלָה מְנֻדָּח׃ כִּי לֹא מוּעָף
לַאֲשֶׁר מוּצָק לָהּ כָּעֵת הָרִאשׁוֹן הֵקַל
אַרְצָה זְבֻלוּן וְאַרְצָה נַפְתָּלִי וְהָאַחֲרוֹן
הִכְבִּיד דֶּרֶךְ הַיָּם עֵבֶר הַיַּרְדֵּן גְּלִיל
הַגּוֹיִם׃ הָעָם הַהֹלְכִים בַּחֹשֶׁךְ רָאוּ
אוֹר גָּדוֹל יֹשְׁבֵי בְּאֶרֶץ צַלְמָוֶת אוֹר
נָגַהּ עֲלֵיהֶם׃ הִרְבִּיתָ הַגּוֹי לֹא
הִגְדַּלְתָּ הַשִּׂמְחָה שָׂמְחוּ לְפָנֶיךָ כ
כְּשִׂמְחַת בַּקָּצִיר כַּאֲשֶׁר יָגִילוּ בְּחַלְּקָם
שָׁלָל׃ כִּי אֶת־עֹל סֻבֳּלוֹ וְאֵת מַטֵּה
שִׁכְמוֹ שֵׁבֶט הַנֹּגֵשׂ בּוֹ הַחִתֹּתָ כְּיוֹם
מִדְיָן׃ כִּי כָל־סְאוֹן סֹאֵן בְּרַעַשׁ
וְשִׂמְלָה מְגוֹלָלָה בְדָמִים וְהָיְתָה
לִשְׂרֵפָה מַאֲכֹלֶת אֵשׁ׃ כִּי־יֶלֶד יֻלַּד־
לָנוּ בֵּן נִתַּן־לָנוּ וַתְּהִי הַמִּשְׂרָה עַל־
שִׁכְמוֹ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ פֶּלֶא יוֹעֵץ אֵל גִּבּוֹר
אֲבִי־עַד שַׂר־שָׁלוֹם׃ לְםַרְבֵּה הַמִּשְׂרָה
וּלְשָׁלוֹם אֵין־קֵץ עַל־כִּסֵּא דָוִד וְעַל־
מַמְלַכְתּוֹ לְהָכִין אֹתָהּ וּלְסַעֲדָהּ ב
בְּמִשְׁפָּט וּבִצְדָקָה מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם

וִיהֵי אֲרֵי יֶחֱזֵי כַפַּן וְסִיגוּף וְיֵלוּט וְיִבְזֵי שׁוּם פְּתַכְרֵיהּ וְטַעֲוָתֵיהּ וְיִתְפְּנֵי לְעֵילָא לְמִבְעֵי פּוּרְקָן בָּתַר ד דְּתִתְחַתַּם גְּזֵירְתָא וְלָא יָכִיל׃ וְסָעִיד מִיתְבֵי אַרְעָא יִבְעֵי אֲרֵי יֵיתֵי עֲלוֹהִי עָקָא כַפַּן וְשִׁילְהֵוִי עָקָא קְבַל וּבְדוֹר׃ אֲרֵי לָא יִשְׁתַּלְהֵי כָּל דְּיֵיתֵי לְאַעָקָא לְהוֹן כְּעִידָּן קַדְמַאי גְּלוֹ עַם אֲרַע זְבוּלוּן וְעַם אֲרַע כ נַפְתָּלִי וּשְׁאָרְהוֹן מֶלֶךְ תַּקִּיף יַגְלֵי עַל דְּלָא אַדְכַּרוּ גְּבוּרַת יַמָּא וְנִיסֵי יַרְדְּנָא קְרַב כְּרַכֵּי עַמְמַיָא׃ עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל דַּהֲווֹ מְהַלְּכִין בְּמִצְרַיִם כִּדְבִקְבָלָא נְפַקוּ לְמֶחֱזֵי נְהוֹר סַגִּי יָתְבִין בְּאַרְעָא טוּלֵי מוֹתָא נְהוֹרָא אַזְהַר עֲלֵיהוֹן׃ אַסְגֵּיתָא עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל לְהוֹן אַסְגֵּיתָ חֶדְוָא חֲדִיאוּ קֳדָמָךְ כְּחֶדְוַת נִיצְחֵי קְרַב כְּמָא דַהֲווֹ חָדָן בְּפַלְגוּתְהוֹן בִּיזְתָא׃ אֲרֵי אַעֲדִּיתָא יַת נִיר מַרְוָתֵיהּ וְיַת שׁוּלְטַן עָקְתֵיהּ שִׁלְטוֹן דַּהֲוָה ם מְפַלַּח בֵּיהּ אִתְּבַר כְּיוֹם מִדְיָן׃ אֲרֵי כָּל מִסַּבְהוֹן וּמִתַּנְהוֹן בִּרְשַׁע אִתְגַּעֲלוּ בְּחוֹבִין הָא כִּכְסוּ דִּמְלוּשׁ בִּדְם וְלָא דְכַן רִישְׁמֵיהּ כִּיתָם מִינָהּ כֵּן כְּמָא דְלֵית בֵּיהּ צְרוֹךְ אֱלָהֵן לְאִתּוֹקָדָא בְּנוּרָא כֵּן יִתֵּן עֲלֵיהוֹן עַמְמַיָא דְתַקִּיפִין כְּאִישָׁתָא וְיִקְטְלִנּוּנוּן׃

אֲמַר נְבִיָּא לְבֵית דָּוִד אֲרֵי רַבֵּי אִתְיְלִיד לָנָא בַּר אִתְיְהֵב לָנָא וְקַבִּיל אוֹרַיְתָא עֲלוֹהִי לְמִטְרַהּ וְאִתְקְרֵי שְׁמֵיהּ מִן קֳדָם מַפְלִיא עֵצָה אֱלָהָא גִּבָּרָא קַיָּים לְעָלְמַיָּא מְשִׁיחָא דִּשְׁלָמָא יִסְגֵּי עֲלָנָא בְּיוֹמוֹהִי׃ סַגִּי רְבוּ לְעָבְדֵי אוֹרַיְתָא וּלְנַטְרֵי שְׁלָמָא לֵית סוֹף עַל כּוּרְסֵיהּ דָּוִד וְעַל מַלְכוּתֵיהּ לְאַתְקָנָא יָתַהּ וּלְמִבְנַהּ בְּדִינָא וּבִזְכוּתָא מִכְּעַן וְעַד עָלְמָא

הנה לו יעשה אבי דבר גדול: למרבה חד מן מלין מיחדין קמצין וסימ׳ במסר׳ רבת׳:

מצרים בימי משה שאף כאן חלקו שלל כוש ומצרים וחמדת כל הגוים שכשחזר מעל תרהקה מלך כוש בא לו לירושלם עם כל אוצרות כוש ומצרים כענין שנ׳ יגיע מצרים וסחר כוש וסבאים וגו׳ והכל בזזו חזקיהו ועמו: כי את עול סבלו. עול שהיה סבל לחזקיהו ושהיה מטה את שכמו למשא כבד להעלו׳ מס קשה ואת שבט יהודה שהיה נוגש בו בחזקיהו החיתות ושברת יחד בלילה אחד: כיום מדין. בימי גדעון: כי כל סאון סואן ברעש. יש פותרין אותו לשון כאה ומדה כמו שדרשוהו רבותינו אך לפי פשט לשון המקרא לא יתכן לפרשו מגזרתו מאחר שאין הוי״ו והנ״ון מעיקר התיבה א״א כמו שאון מן שואה והמון מן הומה וחרון מן חרה לא יתפעל עם הנ״ון לומ׳ סואן א״א סואה כמו מן המון הומה ומן שאון שואה ולא יאמר שואן הומן חורן. ואני אומר שפתרונו לפי הענין ואין לו דומה מן המקרא ופתרונו לשון נהלת כבוון במלחמה. כי כל שאון סואן ברעש. קול כבוון שוס נוכח במלחמה: ברעש. שעטת סוסים והגפת תריסין הוא׳ ושמלת הרוגי המלחמה מגוללה בדמים. אבל נבוון זה אין בו רעש ואין בו דם: והיתה לשריפה. יקד יקוד מאכולת: כי ילד יולד לנו. הע״פ שאחז רשע הוא בנו הנולד לו שכים להיות לנו תחתיו למלך צדיק יהיה. ותהיה משרת הקב״ה ועולו על שכמו שיהא עוסק בתורה ושומר מצות ויטה שכם למשאו של הקב״ה ויקרא שמו הקב״ה שהוא מפליא עצה ואל גיבור ואבי עד קרא שמו של חזקיהו שר שלום כי שלום ואמת יהיה בימיו: למרבה המשרה. למי יקרא השם הזה למלך שמרב׳ המשרה של הקב״ה על עצמו לירא מפניו משרה לשון שררה זו לתשובת המינ׳ אך יש לו שאף שר שלום משמותיו של הקב״ה וקריאת שם זה חיבה לשם מתם אלא לשם גדולה ושררה כמו ויקרא שם בבית לחם וכמו ועשיתי לך שם אף כאן ויקרא שמו ויתן לו שם וממשלה. ולשלום הכיתן לו אין קץ שהיה לו שלום מכל עבריו ואין קץ זה לשון הפסק עולמית אלא אין קץ לסביביו. על כסא מלכות דוד יהיה שלום זה במשפט ובצדקה שעשה יחזקיהו ולשלום זה תיקון מילה הוא הרבה משרה על שכמו ומה גמול ישלם לו הנה לשלומו אין קץ ואין קצבה: מעתה ועד עולם. עולמו של חזקיהו כל ימיו וכן מצינו שאמרה חנה על שמואל וישב שם עד עולם. ולתשובת המינים האומרים שם לטעותם יש להשיבם מהו מעתה והלא לא בא אותו טעות עד לסוף שלש מאות שנה:

מדין ג׳ בקריא׳ וסימ׳ מדין וסככה· רכבי אתונות צחורות ישבי על מדין· להטות מדין דלים· חד שם קרתא וחד לשון ארח וחד לשון דין ׃

קִנְאַת יְהוָה צְבָאוֹת תַּעֲשֶׂה־זֹּאת ׃
דָּבָר שָׁלַח אֲדֹנָי בְּיַעֲקֹב וְנָפַל בְּיִשְׂרָאֵל ׃ וְיָדְעוּ הָעָם כֻּלּוֹ אֶפְרַיִם וְיוֹשֵׁב שֹׁמְרוֹן בְּגַאֲוָה וּבְגֹדֶל לֵבָב לֵאמֹר ׃ לְבֵנִים נָפָלוּ וְגָזִית נִבְנֶה שִׁקְמִים גֻּדָּעוּ וַאֲרָזִים נַחֲלִיף ׃ וַיְשַׂגֵּב יְהוָה אֶת־צָרֵי רְצִין עָלָיו וְאֶת־אֹיְבָיו יְסַכְסֵךְ ׃ אֲרָם מִקֶּדֶם וּפְלִשְׁתִּים מֵאָחוֹר וַיֹּאכְלוּ אֶת־יִשְׂרָאֵל בְּכָל־פֶּה בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁב אַפּוֹ וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה ׃ וְהָעָם לֹא־שָׁב עַד־הַמַּכֵּהוּ וְאֶת־יְהוָה צְבָאוֹת לֹא דָרָשׁוּ ׃ וַיַּכְרֵת יְהוָה מִיִּשְׂרָאֵל רֹאשׁ וְזָנָב כִּפָּה וְאַגְמוֹן יוֹם אֶחָד ׃ זָקֵן וּנְשׂוּא־פָנִים הוּא הָרֹאשׁ וְנָבִיא מוֹרֶה־שֶּׁקֶר הוּא הַזָּנָב ׃ וַיִּהְיוּ מְאַשְּׁרֵי הָעָם־הַזֶּה מַתְעִים וּמְאֻשָּׁרָיו מְבֻלָּעִים ׃ עַל־כֵּן עַל־בַּחוּרָיו לֹא־יִשְׂמַח אֲדֹנָי וְאֶת־יְתֹמָיו וְאֶת־אַלְמְנֹתָיו לֹא יְרַחֵם כִּי כֻלּוֹ חָנֵף וּמֵרַע וְכָל־פֶּה דֹּבֵר נְבָלָה בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁב אַפּוֹ וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה ׃ כִּי־בָעֲרָה כָאֵשׁ רִשְׁעָה שָׁמִיר וָשַׁיִת תֹּאכֵל וַתִּצַּת בְּסִבְכֵי הַיַּעַר וַיִּתְאַבְּכוּ גֵּאוּת עָשָׁן ׃ בְּעֶבְרַת יְהוָה צְבָאוֹת נֶעְתַּם אָרֶץ וַיְהִי הָעָם כְּמַאֲכֹלֶת אֵשׁ אִישׁ אֶל־אָחִיו לֹא יַחְמֹלוּ ׃ וַיִּגְזֹר עַל־יָמִין וְרָעֵב וַיֹּאכַל עַל־שְׂמֹאול וְלֹא שָׂבֵעוּ אִישׁ בְּשַׂר־זְרֹעוֹ יֹאכֵלוּ ׃ מְנַשֶּׁה אֶת־אֶפְרַיִם וְאֶפְרַיִם אֶת־מְנַשֶּׁה יַחְדָּו הֵמָּה עַל־יְהוּדָה בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁב אַפּוֹ וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה ׃

י
הוֹי הַחֹקְקִים חִקְקֵי־אָוֶן וּמְכַתְּבִים עָמָל כִּתֵּבוּ ׃ לְהַטּוֹת מִדִּין דַּלִּים וְלִגְזֹל מִשְׁפַּט עֲנִיֵּי עַמִּי לִהְיוֹת
א
אַלְמָנוֹת שְׁלָלָם וְאֶת־יְתוֹמִים יָבֹזּוּ ׃

בְּמֵימְרָא דַיְיָ צְבָאוֹת תִּתְעֲבֵיד דָּא ׃ פִּתְגָּמָא שְׁלַח יְיָ בִּדְבֵית יַעֲקֹב וְאִשְׁתְּמַע בְּיִשְׂרָאֵל ׃ וְאִתְרַבְרְבוּ עַמָּא כּוּלְּהוֹן אֶפְרַיִם וְיָתֵיב שֹׁמְרוֹן בְּרַבְרְבוּ וּבִתְקוֹף לִבָּב לְמֵימַר ׃ רֵישַׁיָּא גְלוֹ וְדִטָבִין מִנְּהוֹן נְמַנֵּי נִכְסַיָּא אִתְבְּזָזוּ וּדְשַׁפִּירִין מִנְּהוֹן נִקְנֵי ׃ וּתְקֵיף יְיָ יָת סַנְאַת רְצִין עֲלוֹהִי וְיָת בַּעֲלֵי דְבָבוֹהִי יְעָדֵר ׃ אֲרָם מִמַּדִּינְחָא וּפְלִשְׁתָּאֵי מִמַּעַרְבָא וּבְזוֹ יָת נִכְסֵי יִשְׂרָאֵל בְּכָל אֲתַר בְּכָל דָּא לָא תָבוּ מֵחוֹבֵיהוֹן דִּיתוּב רוּגְזֵיהּ מִנְּהוֹן וְעוֹד כְּעַן מִיתַקְּפִין מֵרְדֵיהוֹן וְעוֹד מַחְתֵיהּ עֲתִידָה לְאִתְפְּרַע מִנְּהוֹן ׃ וְעַמָּא לָא תָבוּ לְפוּלְחַן מַן דְּאַיְתֵי עֲלֵיהוֹן מַחְתָא וְאוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת לָא תְבָעוּ ׃ וְשֵׁיצֵי יְיָ מִיִּשְׂרָאֵל רֵישׁ וְהֶגְמוֹן שִׁלְטוֹן וְאִיטְרוֹן בְּיוֹמָא חַד ׃ סָב וְנָסֵיב אַפִּין הוּא רֵישָׁא וְסָפַר מַלִּיף שְׁקַר הוּא חַלָּשָׁא ׃

ו
וַהֲווֹ מְשַׁבְּחֵי עַמָּא הָדֵין מַטְעָן וְרַבְרְבָנוֹהִי מְסַלְעֲמִין ׃ עַל כֵּן עַל עוּלֵימוֹהִי לָא יַחְדֵּי יְיָ וְעַל יִתְמוֹהִי וְעַל אַרְמְלָתוֹהִי לָא יְרַחֵים אֲרֵי
כ
כּוּלְּהוֹן חֲנִיפִין וּבִישִׁין וְכָל פּוּמְהוֹן מְמַלְּלִין שְׁקַר בְּכָל דָּא לָא תָבוּ מֵחוֹבֵיהוֹן דִּיתוּב רוּגְזֵיהּ מִנְּהוֹן וְעַד כְּעַן מַתְקְפַן מֵרְדֵיהוֹן וְעוֹד מַחְתֵיהּ עֲתִידָא לְאִתְפְּרָעָא מִנְּהוֹן ׃ אֲרֵי תַדְלִיק כְּאִשָּׁתָא פּוּרְעָנוּת חוֹבֵיהוֹן חַטָּאַיָּא וְחַיָּבַיָּא תְּשֵׁיצֵי וְתִשְׁלוֹט בִּשְׁאָר עַמָּא וּתְשֵׁיצֵי סַגֵּי מַשִּׁרְיָתָא ׃

ח
בְּתַעֲבוּר מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת חֲרוּכַת אַרְעָא וַהֲוָה עַמָּא כִּיקִידַת נוּר גְּבַר עַל אֲחוּהִי לָא חַיְסִין ׃

צ
וּבַז מִן דָּרוֹמָא וְכָפִין וְשֵׁיצֵי מִן צִיפּוּנָא וְלָא סְבַע גְּבַר נִכְסֵי קְרִיבֵיהּ יְבוֹזוּן ׃ דְּבֵית מְנַשֶּׁה עִם דְּבֵית אֶפְרַיִם וּדְבֵית אֶפְרַיִם עִם דְּבֵית מְנַשֶּׁה כַּחֲדָא יִתְחַבְּרוּן לְמֵיתֵי עַל דְּבֵית יְהוּדָה בְּכָל דָּא לָא תָבוּ מֵחוֹבֵיהוֹן דִּיתוּב רוּגְזֵיהּ מִנְּהוֹן וְעוֹד כְּעַן מַתְקְפַן מֵרְדֵיהוֹן וְעוֹד מַחְתֵיהּ עֲתִידָא לְאִתְפְּרַע מִנְּהוֹן ׃ וַוי דְּרָשְׁמִין רִישְׁמִין דְּמֵינַס וּכְתַב דְּלֵיאוּ כָּתְבִין ׃ לְאַסְטָאָה מִדִּין מִסְכֵּינִין וּלְמֵינַס מַה דְּדַעַן מַחְשִׁיכֵי עַמָּא בְּדִינָא לְמֶהֱוֵי אַרְמְלָן עֲדִיהוֹן וְיָת נִכְסֵי יַתְמֵי יְבוֹזוּן ׃

רשי

קנאת יי׳ צבאות׳ שקנא לציון על אשר יעץ עליה ארם ופקח ׃ תעשה זאת · ולא אחז ראוי לכך ואף זכות אבות תמה תוס׳ ואמ׳ רבותי׳ בקש הקב״ה לעשו׳ חזקיה משיח וסנחריב גוג ומגוג אמ׳ מלאכי השרת לפני הקב״ה מי שקנן רלתות ההיכל ושגרן למלך אשור יעשה משיח מיד סתמו הכתו׳ ׃ דבר שלח יי׳ ביעקב · הנבואה שנתנבא לפורענות פקח בן ר רמליה ׃ ונפל בישראל · משתה תתקיים בהם ׃ בגאוה ובגודל לבב לאמר · מה שהיו אומרים בגאוה ובגודל לבב ׃ לבנים נפלו וגזית נבנה · המלכים ש שהיו לנו קודם שמלך פקח כגון יהואחז בן יהוא שבימיו כ כתמעטנו כענין שנא׳ כי אבדם מלך ארם שפלים היו והם הלכו להם כבניין לבנים רעוע הנופל אבל זה שהוא עכשיו חזק הוא כבניין אבני גזית וכן ארזים טובים משקמים לבניין ׃ וישגב יי׳ את צרי רצין עליו · הם בוטחי׳ בזה שנסמכו על רצין מלך ארם והקב״ה ישגב את מלך אשור עליו וישכסכו להשיאו לבא עליו כך שמעתי · ואני אומר את אויביו כלפי השכינה הוא אומר הקב״ה יסכסך את אויביו זה בזה נגד בני ארם ופלשתים ב בישראל וישראל זה בזה כמו שנאמר למטה בענין מנשה את אפרים וגו׳ ׃ ארם מקדם · ארם הרעו להם מקדם בימי יהואחז ויואש ופלשתים הרעו להם מ מאחור שהפלשתים להם ב במערב ׃ בכל זאת וגו׳ ועוד ידו נטויה · עד שיביא עליהם את סנחריב · ד״א ארם מקדם ופלשתים מאחור היו משחיתים ביהודה בימי אחז כמו שמפורש בדברי הימים ועל ישראל ועל יהודה היה ישעיה מתאונן על הצרות הללו ׃ עד המכהו · עד הקב״ה שהוא מביא עליו המכות האלה ׃ כפה ואגמון · לשון מלכים ושלטונים · כפה · ארקו״לור בלע״ז כלומר אותם החופפים עליהם ככיפה זו · ואגמון · אף היא כיפה קטנה ועל שם שכפופה כאגמון קורא לה אגמון ובברייתא דשמואל מכינו שם מזלו׳ ברקיע ממונ׳ ואלה שמותם וכאן אמר הנביא שכל חכמיהם הניבאים להם וחוזים בכוכבים את הבאות עליהם יכרית יי׳ מהם ׃ מאשרי · מדריכי · כמו באשורו אחזה רגלי ׃ מאושריו · שלמדו דרכי מדרכי התועה ׃ ומאושריו מבולעים · הנדרכים בדרך המתעים המאשרים אותם ב בדרכים הללו דרכים מקולקלים ונבוכים שאין פתח לצאת מהם ולשון בילוע נופל על הדרך כ כענין שנא׳ במקום אחר עמי מאשריך מתעי׳ ודרך אורחותיך בלעו ׃ ומרע · רשע כמו זרע מרעים ׃ כי בערה כאש רשעה · רשעתם תבער בהם ותאכלם כאש ׃ שמיר ושית · שלהם תאכל המורדים והפושעים שבהם ׃ ותצת בסבכי היער · גדלת העם סבכי ענפים ׃ ויתאבכו גאות עשן · יהיו נבוכים ומסוגרים בחוזק עשן התבערה · ויתאבכו · כל לשון נבך אין יסוד תיבה אלא כך כמו מנבכי נהרות עמק הבכא והכ״ן באה בו לפרקים וכאן באה בו אלף במקום כ״ן כמו אלף של אבחת חרב ואלף של אחוותי באזניכם ׃ נעתם ארץ · יונתן תירגם חרוכת ארעא וקשה בעיני לפרש כן שהיה לו לומר נעתמה הארץ ואחרי שאין לו דמיון במקרא לא לשון התרגום ולא לשון אחר אני מפרשו לפי ענינו בעברת הקב״ה נעתם הענין הזה לארץ והוא לשון נגזר על הארץ או לשון כתך והגיע לארץ ׃ ויגזור על ימין · יבוזו וישללו זה את זה על ימין על או על שמאל ולא ימצא להם ׃ איש בשר זרועו · ת׳ גבר ניכסי קריביה יבוזון ׃ מנשה את אפרים · מנשה יתחבר עם אפרים ׃ ואפרי׳ את מנשה · עם מנשה ויחדיו המה יתחברו על יהודה ׃ חוקקי און · סופרי און סטרות מזוייפין ׃ ומכתבי׳ · לשון ערבי הוא כמו מכתבים בלשון עברי ׃ להטות · על ידי שטרות שקר את הדלים מדין זכות הראויה להם ׃ שואה

אבן עזרא

דבר · כנואה או גזירה ׃ ונפל · הטעם כפול כמשפטו ׃ וידעו · אפרים · שם עשרת השבטים ׃ לבנים · דרך משל אם אשור הרע לנו עוד נשוב כקדמותינו וטובים מאשר היינו ׃ שקמים · כרמו׳ מלכים רעים ׃ וישגב · צרי רצין · הם אשור ׃ אויביו · שב אל השם והם ארם או ישראל והנה ארם שהן מזרח לישר׳ ישובו להרע לישר׳ עם מלכי אשור · מאחור שהם במערב ארץ ישראל ׃ והעם · על ישראל ׃ המכהו · הוא השם שהוא המכ׳ באמת ובאו סימנים שנים כמו בתוך ה האהלי ׃ ויכרת · הטעם לא שב העם כי אין מורה להם הדרך הישרה ׃ כפה · הוא השרש וכנה וכפתו לא רעננה ׃ ואגמון · כמו הלכוף כאגמון ראשו והוא צמח כר׳ וידוע ׃ זקן · והנה פירש כי הראש משל לזקן וכן הכפה והזנב ואגמון משל לנביא השקר ׃ ויהיו · אלף מאשרי תחת יוד והפך זה תתיימרו וכן אלף ומאשריו ׃ על כן · ישמח · השם כדרך לשון ארם כי בהיות הנעשים בטוב ישמחו עושיהם ׃ חנף · הוא ברו טוב ותוכו רע ׃ כי · דמה הרשע לאש שיאכל ויתבער ו והשמיר והשית הם הרשעים ׃ ויתאבכו · מלה זרה כמו ה התרוממו ׃ בעברת · נעתם · בלשון קדר כמו חשך גם זה דבק בעבור העשן הנזכר למעלה ור׳ משה הכהן ז״ל אמ׳ שהוא כמו ועשם זהב והתי״ו מבנין ה התפעל וזאת טעות גדולה ׃ ויגזר · דרך משל בעבור מלחמות שיעשו ביניהם והן א אחים כאילו הם גוף אחד ׃ מנשה · זה פירוש הפסוק שהוא למעלה והנה מנשה ילחם עם אפרים ו ושניהן על יהודה ׃ הוי חוקקים · הוי כמו קריאה לשופטים ו וסופריהם ׃ ומכתבי׳ · פועל יוצא לשני׳ פעלי׳ מהבנין הכבד הדגוש ויהיה עמל דבוק עם כתבו ׃ להטות · יכוו לסופרי׳ שיכתבו ספרי שקר על היתומים ו והאלמנו׳ והדלי׳ שאין להן כח ואפילו לדברי ומה

על יח פסוקי׳ על על יומא ביניהון

ומה · הטעם כל זה עשיתם והנה מה תעשו כי׳ שיפקוד השם עונותיכ׳ : כבודכם · הוא ההמון : בלתי · הטעם כל זה עשיתם לא ימלט רק מי שיכרע תחת אסיר ויפיל עצמו תחת הרוגים כאילו הוא הרוג כמוהם : הוי אשור · הוא דרך קריאה · שבט · אפי שהוכחתי בו רבים והמטה שהוא ביד בני אשור הוא זעמי : בגוי · ועל עם

פוקה · לשון חורבן : ליום פקודה · שיפקד הקב״ה עליכם עונכם : על מי תנוסו לעזרה · הקב״ה אינו בעזרתכם : ואנה תעזבו · את כל הכבוד אשר אתם קובצי׳ מן הגזל כשתלכו בגולה : בלתי כרע תחת אסיר · במקום אשר לא כרע ולא יבין אחר תכם שלא היה שם כריעת המרבץ שם באותו המקום תהיו אסורים כלומר חוץ

כלבבו ה׳ בקריאה וסימ׳ והתברך כלבבו לאמר שלום יהיה לי · ובן כמליצי שרי בבל דברי הימים · וישם דוד את הדברים האלה · והוא לא כן ידמה · ודבר אמת כלבבו · וחד ובלבבו יגדיל : הלא ו׳ חס׳ בסיפ׳ וסי׳ כי יאמר הלא שרי יחדו · הלא ככרמיש כלנו · הלא כאשר עשיתי לשמרון ולאליליה · הלא על האנשים

וּמַה־תַּעֲשׂוּ לְיוֹם פְּקֻדָּה וּלְשׁוֹאָה
מִמֶּרְחָק תָּבוֹא עַל־מִי תָּנוּסוּ לְעֶזְרָה
וְאָנָה תַעַזְבוּ כְּבוֹדְכֶם : בִּלְתִּי כָרַע
תַּחַת אַסִּיר וְתַחַת הֲרוּגִים יִפֹּלוּ בְּכָל־
זֹאת לֹא־שָׁב אַפּוֹ וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה :
הוֹי אַשּׁוּר שֵׁבֶט אַפִּי
וּמַטֶּה־הוּא בְיָדָם זַעְמִי : בְּגוֹי חָנֵף
אֲשַׁלְּחֶנּוּ וְעַל־עַם עֶבְרָתִי אֲצַוֶּנּוּ ל
לִשְׁלֹל שָׁלָל וְלָבֹז בַּז וּלְשִׂימוֹ מִרְמָס
כְּחֹמֶר חוּצוֹת : וְהוּא לֹא־כֵן יְדַמֶּה
וּלְבָבוֹ לֹא־כֵן יַחְשֹׁב כִּי לְהַשְׁמִיד כ
בִּלְבָבוֹ וּלְהַכְרִית גּוֹיִם לֹא מְעָט : כִּי
יֹאמַר הֲלֹא שָׂרַי יַחְדָּו מְלָכִים : הֲלֹא
כְּכַרְכְּמִישׁ כַּלְנוֹ אִם־לֹא כְאַרְפַּד חֲמָת
אִם־לֹא כְדַמֶּשֶׂק שֹׁמְרוֹן : כַּאֲשֶׁר
מָצְאָה יָדִי לְמַמְלְכֹת הָאֱלִיל ו
וּפְסִילֵיהֶם מִירוּשָׁלִַם וּמִשֹּׁמְרוֹן : הֲלֹא
כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְשֹׁמְרוֹן וְלֶאֱלִילֶיהָ
כֵּן אֶעֱשֶׂה לִירוּשָׁלִַם וְלַעֲצַבֶּיהָ :
וְהָיָה כִּי־יְבַצַּע אֲדֹנָי אֶת־כָּל־
מַעֲשֵׂהוּ בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלִָם אֶפְקֹד
עַל־פְּרִי־גֹדֶל לְבַב מֶלֶךְ־אַשּׁוּר וְעַל־
תִּפְאֶרֶת רוּם עֵינָיו : כִּי אָמַר בְּכֹחַ
יָדִי עָשִׂיתִי וּבְחָכְמָתִי כִּי נְבֻנוֹתִי ו
וְאָסִיר ׀ גְּבוּלֹת עַמִּים וַעֲתִידֹתֵיהֶם
שׁוֹשֵׂתִי וְאוֹרִיד כַּאבִּיר יוֹשְׁבִים :
וַתִּמְצָא כַקֵּן ׀ יָדִי לְחֵיל הָעַמִּים ו
וְכֶאֱסֹף בֵּיצִים עֲזֻבוֹת כָּל־הָאָרֶץ אֲנִי
אָסָפְתִּי וְלֹא הָיָה נֹדֵד כָּנָף וּפֹצֶה פֶה
וּמְצַפְצֵף : הֲיִתְפָּאֵר הַגַּרְזֶן עַל הַחֹצֵב
בּוֹ אִם־יִתְגַּדֵּל הַמַּשּׂוֹר עַל־מְנִיפוֹ
כְּהָנִיף שֵׁבֶט אֶת־מְרִימָיו כְּהָרִים
מַטֶּה לֹא־עֵץ :

וּמָה תַעְבְּדוּן לְיוֹמָא דְיִסְעָרוּן
עֲלֵיכוֹן חוֹבֵיכוֹן וּלְרִיגוּשׁ עָקָא מ
מְרַחִיק יֵיתֵי לְאָן תֵּיעַרְקוּן לְסָעִיד
וְהֵיכָא תִשְׁבְּקוּן יְקָרְכוֹן : בְּכֵן בַּר
מִן אַרְעֲכוֹן אֲסִירִין תְּתְאַסְּרוּן
וּבַר מִקְּרְוֵיכוֹן קְטִילִין תִּתְרְמוּן
בְּכָל דָּא לָא תָבוּ מֵחוֹבֵיהוֹן דִּיתוּב
רוּגְזֵיהּ מִנְהוֹן וְעַד כְּעַן מַתְקְפַן מ
מִירְדֵיהוֹן וְעוֹד מַחְתֵּיהּ עֲתִידָא ל
לְאִתְפְּרַע מִנְהוֹן :
וַוי אַתּוּרָאָה שׁוּלְטַן רוּגְזִי
וּמַלְאַךְ שְׁלִיחַ מִן קֳדָמַי עֲלֵיהוֹן
בִּילוּט : בְּכְנִשְׁתָּא חֲנִפָא אֲשַׁלְּחִינֵיהּ
וְעַל עַמָּא דַעֲבָרוּ עַל אוֹרַיְתָא א
אֲפַקְדִינֵיהּ לְמִיבַז בִּזָּא וּלְמֵיעְדֵי
עֲדָאָה וּלְשַׁוְיוּתֵיהּ לְדַיִישׁ כְּטִין
שׁוּקִין : וְהוּא לָא כֵן מְדַמֵּי
וּלְבֵּיהּ לָא כֵן מְחַשִּׁיב אֲרֵי לְשֵׁיצָאָה
אָמַר בְּלִבֵּיהּ וּלְאַסְפָא עַמְמִין לָא
בְּחָיִס : אֲרֵי יֵימַר הֲלָא כָל שִׁלְטוֹנַי
כַּחֲדָא כְּמַלְכִּין חֲשִׁיבִין קֳדָמַי :
הֲלָא כְמָא דְכַרְכְּמִישׁ בְּבִישׁ קֳדָמַי
כֵּן כַּלְנוֹ אִם לָא כְּמָא דְאַרְפַּד מְסִירָ
בִּידִי כֵּן חֲמָת וּכְמָא דַעֲבָדִית ל
לְדַמֶּשֶׂק כֵּן אַעְבִּיד לְשָׁמְרוֹן : כְּמָא
דְאַשְׁכַּחַת יְדִי מַלְכְוָן דְּפָלְחָן ל
לְטַעֲוָתָא וְצִילְמָנֵיהוֹן מִירוּשְׁלֵם
וּמִקַּרְתָּא דְשָׁמְרוֹן : הֲלָא כְּמָא
דַעֲבָדִית לְשָׁמְרוֹן וּלְטַעֲוָתָהָא כֵּן
אַעְבִּיד לִירוּשְׁלֵם וּלְצַלְמָנַיָּא דִּי
בַהּ : וִיהֵי אֲרֵי יְשֵׁיצֵי יְיָ
לְמֶעְבַּד יַת כָּל דַּאֲמַר בְּטוּר דְּצִיּוֹן
וּבִירוּשְׁלֵם אַסְעַר עַל עוֹבָדֵי רַם
לִבָּא דְמַלְכָּא דְאַתּוּר וְעַל תּוֹשְׁבַּחַת
רָמוּת עֵינוֹהִי : אֲרֵי אֲמַר בִּתְקוֹף
יְדִי עֲבָדִית וּבְחוּכְמְתִי אֲרֵי סוּכְלְתָן
אֲנָא וְאַגְלֵיתִי עַמְמַיָּא מִמְּדִינָא
לִמְדִינָא וּקְרְוֵי תּוֹשְׁבַּחְתְּהוֹן בְּזֵיתָא
וְאַחֲתִית בִּתְקוֹף יַת יָתְבֵי כְּרַכִּין תַּקִּיפִין : וְאַשְׁכַּחַת כְּקִינָא יְדִי נִיכְסֵי עַמְמַיָּא וּכְמִכְנַשׁ
בֵּיעִין שְׁבִיקִין כָּל דַּיָּירֵי אַרְעָא אֲנָא כְנָשִׁית וְלָא הֲוָה נָטִיל מְכָא וְשָׁדֵי כָא וּפָתַח פּוּמָא
וּמְמַלֵּיל מִלָּא : הַאֶיפְשַׁר דְּיִשְׁתַּבַּח חוּלֵילָא עַל דְּחָלֵיל בֵּיהּ לְמֵימַר הָא אֲנָא חַלֵּלִית אִם
יִתְרַבְרַב מְסָרָא עַל דְּנָגִיר בַּהּ לְמֵימַר הֲלָא אֲנָא נַגָּרִית כְּאַרְמָא חוּטְרָא לְמִמְחֵי לָא
חוּטְרָא מָחֵי אֱלָהֵין מָאן דְּמָחֵי בֵיהּ :

עברתי · שים לי עברה עליו : והוא · ידמה · כמו כאשר דמיתי והוא מגזרת דמיון והטעם לא יחשב כי להוכיח שלחתיו רק אין לו מחשבה כי אם לעקור את הכל : כי יאמר · בלבו הנה שבו שרי שהיו בתחלה שרים הנם מלכים על גוים : הלא ככרכמיש כלנו · כמו ואכד וכלנה והם שמות מקומות נקראו על שם הבונים כמו מכריסי כאשר עשיתי לממלכו׳ · שעובדי ע״ז : מירושלם · משביבות ירושלם והם ערי יהוד׳ הבצורות שתפש : הלא · זאת הנבואה היא על סנחריב כאשר יבא להלחם על ירושלם : והיה כי יבצע · ישלים וכמוהו ידיו תבצענה : את כל מעשהו · להביא חיל סנחריב אל ציון : על פרי · כמו פרי מחשבתו : כי עשיתי גבורה : כנבונותי · מהשניי׳ הנראי׳ מבנין נפעל : ואסיר · עתיד והטעם על זמן עומד כמו יעשו עגל בחורב : ועתידותיהם שושיתי · מגזרת ועתדה בשדה לך הממון שיזמן ה האד׳ שימצאהו לעתיד מימיו : ואוריד כאביר · ואם הוא באלף הוא נוסף והטעם אוריד היושבי׳ בארמון כביר· ואמר ר׳ משה הכהן כי האלף עיקר כמו אביר הרועים והטעם כגבור : ותמצא · לחיל · ממון כמו את החיל הזה : נודד כנף · פועל יוצא והנה הכנף פעול בעבו׳ שהמעילם לבבים והאפרוחים י יולדו מהם : היתפאר הגרזן · כלי הברזל שיחתך בו והוא מ מגזרת נגרזתי והנה הטעם כי השם ה המשילו ואין לאשור רע כי אם וישר במגר׳ והוא מפעלי הכפל על משקל מעוז ומשל אח׳ כהניף שבט ואת מ מרימיו והטע׳ כהנפת השבט ותנופת מרימיו כי עיקר התנופה ל למרימיו כהרים מטה ההרמה למרימים ל לא לעץ : לכן

מאורבכם תאסרו וכן תירגם יונתן בר מן ארעכון אסירין תתאסרון : תחת · מקו׳ כמו שבו איש תחתיו : ותחת הרוגי׳ יפלו · ובאותו מקום יפלו הרוגים : הוי כי עשיתי את אשור שבט אפי לרדו׳ בו את עמי ומטה הו׳ זעמי בידם של בני אשור : בגוי חנף · ישראל : והוא · סנחריב : לא כן ידמה · שהגזר׳ מאתי ואני שולחו : ידמה · קויידייר בלע״ז כי בלבבו להשמיד את הכל ב בגאוותו : כי יאמ׳ וגו׳ · לכך גבה לבו : הלא ככרכמים · כאשר בני כרכמים שרים ושלטונים כן בני כלנו · על כן אם לא כארפד אשר הוא משלטנות חמת שלקחתי מאדם ואם לא כדמשק שלקחתי מיד ארם כן עשיתי לשומרון אם לא כארפד חמת דבוק הוא כארפד של חמת לכך נקוד פתח : ופסיליה׳ · היו מירושלם ומשומרון מכאן שרשעי ישראל היו מספיקין ב צלמים לכל האומות ואחרי ש שעובדי פסילי שומרון וירושלם נפלו בידי ולא הצילום פסיליהם כך שומרון וירושלם לא תנצל : כאשר עשיתי לשומרון וגו׳ · זאת יאמ׳ לאחר שיכבוש את שומרון : והיה כי יבצע וגו׳ · אבל לא היה כמו שרימה לא תאחר שיגמור הקב״ה את כל מעשהו ונקמתו בישראל ובקצת ערי יהודה ומאותה ירא׳ יכנעו בני ציון וירושלם לשוב אלי אודיע למלך אשור כי לא בכחו גבר : אפקוד על פרי גודל לבב מלך אשו׳ · על אשר הפרה והרבה גודל לבב מלך אשו׳ להתהלל בכחו על שקר פרי גודל קריי״מנט דגרנד״א בלע״ז של לב סנחריב : תפארת רום עיניו · על שנתפאר בגאותו · תפארת וכטמ״ט בלע״ז : רום עיניו · גבות רוחו כענין שנא׳ גבה עינים ורחב לב כי אמר בכח ידי עשיתי כל גבורותי ולא מאת הקב״ה : כנבונותי · חכמתי : ועתידותיהם · מעמדם ומצבם : כביר יושבים · יושבים רבים · כביר · פלוא״רם בלע״ז : ואוריד · הורדתי מגדולת׳ : כקן · כקיני עופות הפקר : וכאסוף בצים עזובות · וכאשר יאסוף איש בצים עזובו׳ שעזבתם אמם ואין מוחה בדם לכסות עליה׳ : נודד כנף ופוצה פה ומצפצף · כל הלשון הזה נופל בעופות לפי שדימה אותם הנגלים לקן צ צפרים ולבצים עזובות את׳ לשון זה לא צפצפו עליהם האב והאם : היתפאר הגרזן · הקב״ה אומ׳ לא היה לך להתהלל בזאת כי אינך אלא כגרזן שלי

ויושבים · הלא אני נחשה · הלא מעט מזער : הגרזן ד׳ מיחדין בליש׳ בקרי׳ וסי׳ לא תשחית את עצה לנדוח עליו גרזן · ונדחה ידו בגרזן לכרות · היתפאר הגרזן על החוצב בו · ומקבו׳ והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע :

ואני החוצב בך כפרע על ידך מאויבי אתה המשור ואני המניפו · משור דולויירא בלע״ז וכידרך המשור להתהלל על מניפו : כהניף שבט את מריניו · כאילו היה השבט מניף את עצמו ואת יד המריניו והלא אין שבט מניפו אלא האדם : כהרים מטה לא עץ · לא העץ הוא המרים אלא האדם הוא המרים : תחת

לָכֵן יְשַׁלַּח הָאָדוֹן אֲדֹנָי צְבָאוֹת בְּמִשְׁמַנָּיו רָזוֹן וְתַחַת כְּבֹדוֹ יֵקַד יְקֹד כִּיקוֹד אֵשׁ׃ וְהָיָה אוֹר־יִשְׂרָאֵל לְאֵשׁ וּקְדוֹשׁוֹ לְלֶהָבָה וּבָעֲרָה וְאָכְלָה שִׁיתוֹ וּשְׁמִירוֹ בְּיוֹם אֶחָד׃ וּכְבוֹד יַעְרוֹ וְכַרְמִלּוֹ מִנֶּפֶשׁ וְעַד־בָּשָׂר יְכַלֶּה וְהָיָה כִּמְסֹס נֹסֵס׃ וּשְׁאָר עֵץ יַעְרוֹ מִסְפָּר יִהְיוּ וְנַעַר יִכְתְּבֵם׃ וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא לֹא־יוֹסִיף עוֹד שְׁאָר יִשְׂרָאֵל וּפְלֵיטַת בֵּית־יַעֲקֹב לְהִשָּׁעֵן עַל־מַכֵּהוּ וְנִשְׁעַן עַל־יְהוָה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בֶּאֱמֶת׃ שְׁאָר יָשׁוּב שְׁאָר יַעֲקֹב אֶל־אֵל גִּבּוֹר׃ כִּי אִם־יִהְיֶה עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם שְׁאָר יָשׁוּב בּוֹ כִּלָּיוֹן חָרוּץ שׁוֹטֵף צְדָקָה׃ כִּי כָלָה וְנֶחֱרָצָה אֲדֹנָי יְהוִה צְבָאוֹת עֹשֶׂה בְּקֶרֶב כָּל־הָאָרֶץ׃ לָכֵן כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה צְבָאוֹת אַל־תִּירָא עַמִּי יֹשֵׁב צִיּוֹן מֵאַשּׁוּר בַּשֵּׁבֶט יַכֶּכָּה וּמַטֵּהוּ יִשָּׂא־עָלֶיךָ בְּדֶרֶךְ מִצְרָיִם׃ כִּי־עוֹד מְעַט מִזְעָר וְכָלָה זַעַם וְאַפִּי עַל־תַּבְלִיתָם׃ וְעוֹרֵר עָלָיו יְהוָה צְבָאוֹת שׁוֹט כְּמַכַּת מִדְיָן בְּצוּר עוֹרֵב וּמַטֵּהוּ עַל־הַיָּם וּנְשָׂאוֹ בְּדֶרֶךְ מִצְרָיִם׃ וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יָסוּר סֻבֳּלוֹ מֵעַל שִׁכְמֶךָ וְעֻלּוֹ מֵעַל צַוָּארֶךָ וְחֻבַּל עֹל מִפְּנֵי־שָׁמֶן׃ בָּא עַל־עַיַּת עָבַר בְּמִגְרוֹן לְמִכְמָשׂ יַפְקִיד כֵּלָיו׃ עָבְרוּ מַעְבָּרָה גֶּבַע מָלוֹן לָנוּ חָרְדָה הָרָמָה גִּבְעַת שָׁאוּל נָסָה׃ צַהֲלִי קוֹלֵךְ בַּת־גַּלִּים הַקְשִׁיבִי לַיְשָׁה עֲנִיָּה עֲנָתוֹת׃ נָדְדָה מַדְמֵנָה יֹשְׁבֵי הַגֵּבִים הֵעִיזוּ׃

חֲלַף דְּאִתְרַבְרַב מַלְכָּא דְאַתּוּר בְּכֵן יְשַׁלַּח רִבּוֹן עָלְמָא יְיָ צְבָאוֹת בְּרַבְרְבָנוֹהִי מָחָא וּתְחוֹת מָאנֵי יְקָרְהוֹן מֵיקַד יוֹקְדוֹן כִּיקִידַת אֶישָׁא׃ וִיהֵי מָרֵיהּ נְהוֹרֵיהּ דְיִשְׂרָאֵל וְקַדִּישֵׁיהּ מֵימְרֵיהּ תַּקִּיף כְּאֶשָּׁתָא וּפִתְגָּמוֹהִי כְּשַׁלְהוֹבִיתָא וְיִקְטוֹל וִישֵׁיצֵי שִׁלְטוֹנוֹהִי וְטוּרְנוֹהִי בְּיוֹמָא חַד׃ וְיֵיקַר סַגִּי מַשִׁירְיָתֵיהּ נַפְשֵׁהוֹן עִם פִּגְרֵהוֹן יְשֵׁיצֵי וִיהֵי תְבִיר וַעֲרִיק׃ וּשְׁאָר עַבְדֵי קְרָבֵיהּ יְסוֹפוּן לְמֶהֱוֵי עַם דְּמִנְיָין וּמַלְכוּ חַלָּשָׁא יִתְחַשְׁבוּן׃ וִיהֵי בְּעִידָּנָא הַהִיא לָא יוֹסְפוּן עוֹד שְׁאָרָא דְיִשְׂרָאֵל וְשֵׁיזָבַת בֵּית יַעֲקֹב לְאִסְתַּמְּכָא עַל עַמְמַיָא דַהֲווֹ מַפְלְחִין בְּהוֹן וְיִסְתַּמְכוּן עַל מֵימְרָא דַייָ קַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל בִּקְשׁוֹט׃ שְׁאָר דְּלָא חֲטוֹ וּדְתָבוּ מֵחֲטָאָה שְׁאָרָא דְבֵית יַעֲקֹב יְתוּבוּן לְמִפְלַח קֳדָם אֱלָהָא גִבָּרָא׃ אֲרֵי אִם יְהֵי עַמָּךְ יִשְׂרָאֵל סַגִּי כְּחָלָא דְיַמָּא שְׁאָר דְּלָא חֲטוֹ וּדְתָבוּ מֵחֲטָאָה יִתְעַבְדוּן לְהוֹן גְּבוּרָן דְּמִסְתַּגְבְּרָן וּמַדְבְּרָן בִּזְכוּ׃ אֲרֵי גְמִירָא וְשֵׁיצָאָה יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת עָבֵד עִם כָּל רַשִׁיעֵי בְּגוֹ אַרְעָא׃ בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת לָא תִדְחַל עַמִּי יָתֵיב צִיּוֹן מֵאַתּוּרָא בְּשׁוּלְטָנֵיהּ יִמְחִינָךְ וּמָרְוָתֵיהּ יִרְמֵי עֲלָךְ כְּדֵי בְאוֹרַח מִצְרָיִם׃ אֲרֵי עוֹד צִבְחַר כִּזְעֵיר וִיסוֹפוּן לְוָטַיָא מִנָּכוֹן דְּבֵית יַעֲקֹב וְרוּגְזִי עַל עַמְמַיָא עָבְדֵי תִבְלָא לְשֵׁיצָיוּתְהוֹן׃ וְיַיְתֵי עֲלוֹהִי יְיָ צְבָאוֹת מָחָא כְּמַחַת מִדְיָן בְּשִׁקִּיף עוֹרֵב וּמָרְוָתֵיהּ תַּעְדֵּי מִנְּכוֹן כְּמָא דַעֲדַת מָרְוַת פַּרְעֹה עַל יַמָּא וְיִתְעַבְדַן לְכוֹן גְּבוּרָן כִּדְבְאוֹרַח מִצְרָיִם׃ וִיהֵי בְּעִידָּנָא הַהִיא תַּעְדֵּי מָרְוָתֵיהּ מִנָּךְ וְנִירֵיהּ מֵעַל צַוְּרָךְ וְיִתַּבְרוּן עַמְמַיָא מִן קֳדָם מְשִׁיחָא׃ אֲתָא עַל עַיַּת עָבַר בְּמִגְרוֹן לְמִכְמָס יְמַנֵּי רַבְנֵי מַשִׁירְיָתֵיהּ׃ גְּזוֹ עָבְרוּ יַרְדְּנָא בְּגֶבַע בָּתוּ לְהוֹן אִתְבַּרוּ יָתְבֵי רָמְתָא אֱנָשׁ גִּבְעַת שָׁאוּל עֲרַקוּ׃ אֲרִימוּ קָלְכוֹן אֱנָשׁ בַּת גַּלִּים אֲצִיתוּ דְיָתְבִין בְּלַיִשׁ דְּדַיְירִין בַּעֲנָיַת עֲנָתוֹת׃ אִתְבַּרוּ אֱנָשׁ מַדְמֵנָה יָתְבֵי גֵיבִים גְּלוֹ׃

ונחרצה נ׳ בקריאה וסימ׳ כי כלה ונחרצה · ועתה אל תתלוצצו · והגביר ברית לרבים · וא׳ נחרצה כי נחרצה נעשתה׃ יכבה ג׳ בקריאה וסימ׳ למה יכבה נפש · מאשור בשבט יככה · יומם השמש לא יככה׃ עורב ד׳ מלאים וסי׳ ויכו את עורב ב׳ בו · במכת מדין בצור עורב · שחרות כעורב׃

רשי

ותחת כבדו · תחת בגדיהם יהו נשרפין הגבורים הם מכבדים את האדם׃ יקד יקוד · ישרף שריפה כשריפת אש · ומדרש אגדה כאן פרע לבני שם הכבוד שעשה שם לאביו שכסה ערות נח אביו שנאמר ויקח שם ויפת וגו׳׃ אור ישראל · התורה שעוסק בה חזקיהו תהיה לאש לסנחריב׃ וקדושו · הקב״ה ד״א וקדושו צדיקים שבדור׃ שיתו ושמירו · שריו וגבוריו׃ כרמל · יער גבוה׃ וכבוד יערו וכרמילו · הם רבוי חיילותיו׃ כמסוס נוסס · לפי שדימה אותם לעצי יער דימה פורענותם לתולעת הנוסר בפיו וטוחן העץ וקוריהו שם כמו כ כמאמר יאכלם סס · כמסוס נוסס כמגור המעורר · כמסוס נוסס כמסוס של נוסס שהוא כטוחן דק דק שהתולעת טוחן כך היה האפר שריפת גופן דק מסוס הוא הנטחן ונופל על ידי תולעת נוסס הוא התולעת׃ ושאר עץ יערו · הנותרים בחיילותיו׃ מספר יהיו · נוחים לספור כי מעט הם ונער יוכל לכותבם ואמרו רבותנו עשר׳ נשארו מהם שאין לך קטן שאינו כותב יו״ד קטנה׃ להשען על מכהו · לסמוך על מלכי מצרים שהם היו תחלת המציקים להם׃ שאר ישוב · השארית שבהן ישובו אל הקב״ה׃ אל גבור · שהראה להם גבורה בסנחריב׃ כי אם יהיה עמך · לחזקיהו אמר הנביא אם יהיה עמך כחול הים השאר שישוב בו למוטב ת תשטף את כליון החרוץ לבא עליהם ויעכבנו מלבא הצדקה שיתנהג בה׃ כי כלה ונחרצה · תראו שהקב״ה עשה כרשעים ותכנעו ותשובו אליו׃ לכן · לפי שידעתי שתשובו אליו חזקיהו ושיעתו כה אמר ה׳ אל תירא מאשור׃ בשבט יככה · בשבט פיו יחרף ויגדף אתכם על ידי רב שקה׃ ומטהו ישא עליך · לאיים כדרך שעשו מצרים · ועוד יש לפרש בשבט יככה אשר עד הכה הכך בשבטו ו והורגל לשאת עליך מטהו ו ואימתו כדרך המצריים משום ר׳ מנחם את ל״ר׳ יוסף׃ כי עוד · ימים מעט׃ מזער וכלה · הזעם שלי שניתן למטה ביד אשור כמו שאמור למעלה ומטה הוא בידם זעמי׃ ואפי · שהיה לשבט ישוב על תכליתם · לשון תבל עשו על חירופים וגידופים אשר גרפו נערי מלך אשור אותי׃ ועורר עליו · ולעורר עליו׃ שוט · מכת יסורין׃ כמכת מדין · שנהרגו בלילה אחת והמלכים שברחו מהם ונמלטו נהרג עורב בצור עורב כדמפורש בספר שופטים · אף זה לאחר שישוב לארצו ימות שם בחרב׃ ומטהו על הים · ועוד יעורר עליו את מטהו אשר היה על הים בפרעה ובחילו׃ ונשאו · ונו׳ לטלו מן העולם כדרך שנשא את מצרים׃ וחובל על · סנחריב מפני חזקיהו שהיה נוח לדורו כשמן · ורבותינו פירשו מפני שמנו של חזקיהו שהיה דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות שהם·יאם לעסוק בתורה כענין שנאמר אשר העתיקו אנשי חזקיהו וגו׳׃ בא על עית · מונה והולך מסעות שנסע סנחריב ובא על ערי יהודה לבא ירושלם ביום מפלתו׃ עיית מגרון ומכמש רמה גבעת שאול בת גלים לישה ענתות מדמנה גבים · כולן מקומות הן׃ לנו · לשון ליכה׃ נסה · ברחה ברחו כולן מפני חיילותיו׃ צהלי קולך · להזהיר לעם׃ הקשיבי לישה · את קול השופר וברחו לכם וכן עניה ענתות׃ העיזו · כאספו לברוח · ורבותינו דרשו צהלי קולך וכל המקרא במדרש אחר באגדת חלק והעמידו המסעות על עשר אבל יונתן תירגם את כולן שמות מקומות׃

אבן עזרא

לכן · טעם בשמנוי מיתת גדולי אשור כי כן כת׳׃ יקד · יקוד על משקל כפור׃ והיה אור ישראל · יהוא השם והטעם על המלאך שהשחיד המחנה׃ שיתו ושמירו · הרשעים׃ וכבוד יערו וכרמילו · משל שהיו רבים כאילני היער והכרמל׃ מנפש ועד בשר יכלה · שהכחידם כדמות שרפה׃ כמסוס · שם כמו יקוד ואיננו סמוך · וטעם נוסס שיהיה זה הדבר כראה כנס׃ ושאר · שלא ימלטו כי אם מעטים עד ש שיוכל לכותבם נער שאין לו רגילו׳ בחשבון׃ והיה · על מכהו · הוא אשור וזה לאות כי רבי׳ מיהודה קשרו׃ שאר ישוב · הוא שם בן הנביא והנה פירש כי טעם שאר ישוב על שאר יעקב והוא יהוא׳ גם ישוב משרת עצמו ואחר עמו כמו מתן בסתר יכפה אף והנה הוא כן שאר ישוב שאר יעקב ישוב אל אל גבור וטעם גבור בעבור שהוא יוכל ל להושיעם׃ כי · הטעם אף על פי שיהיו ישרא׳ רבים בימים ההם כחול הים לא ישאר מהם רק מי שישוב לשם כי כליון חרוץ גזור מהשם כמו אתה חרצת יבוא כנחל ש שוטף בצדק׃ כי · ונחרצה · גזרה נגזרת מאת השם כמו אתה חרצת׃ לכן · יושב ציון · בעבור שנתפשו כל ערי יהודה׃ יככה · במחשבתו׃ בדרך מצרים · כי משם עבר׃ כי · מעט מזער · בימים ויכלה זעמי ואפי בהם על רוב ש שהשחיתו · ויש מפרש תבליתם מן אחרי ב בלותי על משקל ת תבליתם׃ ועורר · וכמכת מטהו על הים בשובה המים על מצרים׃ ונשאו · רמז לסנחריב בשובו ב בבושת׃ והיה · יסור סבלו · של מלך אשור וכף בואך ליהודה׃ וחבל · כמו השחתה וכן וחבל את מעשה ידיך וטעמו ושחת השעל כאשר יפשט שמן בבואו והטעם שיתגבר יהודה׃ בא · הזכיר מסעי מלך אשור בבואו אל ציון׃ יפקיד כליו · עם קצת מחנהו לבא אל ציון במהרה׃ עברו מעברה · הנהר או שם מקום׃ לנו · מגזרת ללון׃ צהלי · הרמת קול וכן צהלת הסוס׃ בת גלים · שם מדינה ויתכן היותו בת כמו בת ציון׃ נדדה · הגבים · שם מקום או בורות מתרגום ארמית׃ העיזו · הבריחו כפשם או אחרים מישראל כי הוא פועל יוצא שלא הענו׃

עוד הַיּוֹם בְּנֹב לַעֲמֹד יְנֹפֵף יָדוֹ הַר
בֵּית־צִיּוֹן גִּבְעַת יְרוּשָׁלִָם׃
הִנֵּה הָאָדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת
מְסָעֵף פֻּארָה בְּמַעֲרָצָה וְרָמֵי הַקּוֹמָה
גְּדֻעִים וְהַגְּבֹהִים יִשְׁפָּלוּ׃ וְנִקַּף
סִבְכֵי הַיַּעַר בַּבַּרְזֶל וְהַלְּבָנוֹן בְּאַדִּיר
יא יִפּוֹל׃ וְיָצָא חֹטֶר מִגֵּזַע
יִשָׁי וְנֵצֶר מִשָּׁרָשָׁיו יִפְרֶה׃ וְנָחָה
עָלָיו רוּחַ יְהוָה רוּחַ חָכְמָה וּבִינָה
רוּחַ עֵצָה וּגְבוּרָה רוּחַ דַּעַת וְיִרְאַת
יְהוָה׃ וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת יְהוָה וְלֹא־
לְמַרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוֹט וְלֹא־לְמִשְׁמַע
אָזְנָיו יוֹכִיחַ׃ וְשָׁפַט בְּצֶדֶק דַּלִּים
וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעַנְוֵי־אָרֶץ וְהִכָּה־
אֶרֶץ בְּשֵׁבֶט פִּיו וּבְרוּחַ שְׂפָתָיו יָמִית
רָשָׁע׃ וְהָיָה צֶדֶק אֵזוֹר מָתְנָיו
וְהָאֱמוּנָה אֵזוֹר חֲלָצָיו׃ וְגָר זְאֵב עִם־
כֶּבֶשׂ וְנָמֵר עִם־גְּדִי יִרְבָּץ וְעֵגֶל וּכְפִיר
וּמְרִיא יַחְדָּו וְנַעַר קָטֹן נֹהֵג בָּם׃
וּפָרָה וָדֹב תִּרְעֶינָה יַחְדָּו יִרְבְּצוּ
יַלְדֵיהֶן וְאַרְיֵה כַּבָּקָר יֹאכַל־תֶּבֶן׃
וְשִׁעֲשַׁע יוֹנֵק עַל־חֻר פָּתֶן וְעַל
מְאוּרַת צִפְעוֹנִי גָּמוּל יָדוֹ הָדָה׃
לֹא־יָרֵעוּ וְלֹא־יַשְׁחִיתוּ בְּכָל־הַר
קָדְשִׁי כִּי־מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת־
יְהוָה כַּמַּיִם לַיָּם מְכַסִּים׃

עַד כְּעַן יוֹמָא רַב וְסַגִּי עִדָּן לֵיהּ
לְמֵיעַל הָא סַנְחֵרִיב מַלְכָּא דְאָתוּר
נְטַל וַעֲבַד תְּלָת אַוְונִין וּדְבַר עִמֵּיהּ
אַרְבְּעִין אַלְפִין גּוּסְפָּנִין דִּדְהַב
דִּבְנֵי מַלְכִין קְטִירֵי תָגָא יָתְבִין בְּהוֹן,
וּדְבַר עִימֵּיהּ מָאתָן אַלְפִין אַחִידֵי
סַיְיפִין וּרְוֹמְחִין וּדְבַר עִימֵּיהּ ם
מָאתָן וְשִׁיתִּין אַלְפִין מְחַצְצֵי גִירִין,
גּוּבְרִין דְּרַהֲטִין קֳדָמוֹהִי מְאָה
אַלְפִין אוּרְכָּא דְמַשִׁירְיָתֵיהּ אַרְבַּע
מְאָה פַּרְסִין צַוַּאר סוּסְוָותֵיהּ
אַרְבְּעִין פַּרְסִין מִנְיַין מַשִׁירְיָתֵיהּ
מָאתָן וְשִׁיתִּין אַלְפִין רִיבּוֹא חָסֵר
חַד וְכֵן אֲתוֹ עַל אַבְרָהָם כַּד רְמוֹ
יָתֵיהּ לְגוֹ נוּרָא יְקִידְתָּא וְכֵן עֲתִידִין
לְמֵיתֵי עִם גּוֹג וּמָגוֹג כַּד יִשְׁלַם
עָלְמָא קִיצֵי לְמִתְפַּרְקָא מַשִׁירְיָתָא
קַדְמֵיתָא כַּד עֲבַרוּ בְּיַרְדְּנָא שְׁתוֹ
מַיָּא דַּהֲווֹ בְּיַרְדְּנָא מַשִׁירְיָתָא תִּנְיָתָא
כַּד עֲבַרוּ בְּיַרְדְּנָא דָּלוּ עִקְבֵי ס
סוּסְוָתָא וּשְׁתוֹ מַיָּא מַשִׁירְיָתָא
תְּלִיתָאָה כַּד עֲבַרוּ בְּיַרְדְּנָא חֲפַרוּ
בֵּירִין וּשְׁתוֹ מַיָּא אֲתָא וְקָם בְּנוֹב
קִרְיַת כַּהֲנַיָּא לָקֳבֵיל שׁוּרָא ד
דִּירוּשְׁלֵם וְעָנֵי וַאֲמַר לְחֵילוּתֵיהּ
הֲלָא דָא הִיא קַרְתָּא יְרוּשְׁלֵם דַּעֲלָהּ
אַרְגֵּישִׁית כָּל מַשִׁירְיָתִי וַעֲלָהּ כ
כְּבֵישִׁית כָּל מְדִינָתִי הָא הִיא זְעֵירָא
וַחֲלַשָׁא מִכָּל כְּרַכֵּי עַמְמַיָּא דִּכְבֵישִׁי
בִּתְקוֹף יְדִי עֲלַהּ קָם מָנִיד בְּרֵישֵׁיהּ
מוֹבִיל וּמַיְתֵי בִּידֵיהּ עַל טוּר בֵּית מַקְדְּשָׁא דִּי בְצִיּוֹן וְעַל עֲזָרָתָא דִּבִירוּשְׁלֵם׃ הָא רִבּוֹן
עָלְמָא יְיָ צְבָאוֹת רָמֵי קְטוֹל בְּמַשִׁירְיָתֵיהּ כִּבְעוֹט דְּמִתְבְּעִיט בְּמַעֲצַרְתָּא וְרָמֵי קוֹמָא יִתְקַטְּפוּן
וְתַקִּיפַיָּא יִמְאֲכוּן׃ וְיִקְטוֹל גִּיבָּרֵי מַשִׁירְיָתֵיהּ דְּמִתְגַּבְּרִין כְּבַרְזְלָא וְעֻבְדֵי קְרָבֵיהּ עַל אַרְעָא
דְיִשְׂרָאֵל יִתְרְמוֹן׃ וְיִפּוֹק מַלְכָּא מִבְּנוֹהִי דְיִשַׁי וּמְשִׁיחָא מִבְּנֵי בְנוֹהִי יִתְרַבֵּי׃ וְתִשְׁרֵי עֲלוֹהִי
רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ רוּחַ חוּכְמָא וְסוּכְלְתָנוּ רוּחַ מְלַךְ וּגְבוּרָא רוּחַ מַדַּע וְדַחְלְתָא דַיְיָ׃
וִיקָרְבִנֵּיהּ לְדַחְלְתֵיהּ דַּיְיָ וְלָא לְחֵיזוּ עֵינוֹהִי יְהֵי דָּאֵין וְלָא לְמִשְׁמַע אוּדְנוֹהִי יְהֵי מוֹכַח׃ וִידִין
בְּקוּשְׁטָא מִסְכֵּינִין וְיוֹכַח בְּהֵימְנוּתָא מַחְשִׁיכֵי עַמָּא דְאַרְעָא וְיִמְחֵי חַיָּבֵי אַרְעָא בְּמֵימַר
פּוּמֵיהּ וּבְמַמְלַל סִפְוָתֵיהּ יְהֵי מָאֵית אַרְמִילוּס רַשִׁיעָא׃ וִיהוֹן צַדִּיקַיָּא סְחוֹר סְחוֹר לֵיהּ
וַעֲבְדֵי הֵימְנוּתָא מִקָּרְבִין לֵיהּ׃ בְּיוֹמוֹהִי דִמְשִׁיחָא דְיִשְׂרָאֵל יִסְגֵּי שְׁלָמָא בְּאַרְעָא וְיָדוּר
דִּיבָא עִם אִמְּרָא וְנִמְרָא עִם גַּדְיָא יִשְׁרֵי וְעִיגְלָא וְאַרְיָא וּפַטִּים כַּחֲדָא וְיָנִיק זְעֵיר יְהֵי מְדַבַּר
לְהוֹן׃ וְתוֹרְתָא וְדִיבָא יִרְעֲיָן כַּחֲדָא יִשְׁרוֹן בְּנֵיהוֹן וְאַרְיָא כְּתוֹרָא יֵיכוֹל תִּבְנָא׃ וִיחִיךְ יָנְקָא
עַל חוֹר חִוֵי פִּתֶן וְעַל חֵיזוּ גִּילְגְּלֵי עֵינֵי חִוֵי חוּרְמָן חֲסִילָא יְדוֹהִי יוֹשִׁיט׃ לָא יַבְאֲשׁוּן וְלָא
יְחַבְּלוּן בְּכָל טוּרָא דְקוּדְשִׁי אֲרֵי תִתְמְלֵי אַרְעָא לְמִידַּע יָת דַּחְלְתָא דַיְיָ כְּמַיָּא דְלְיַמָּא חָפַן׃

פארה ג׳ מל׳ ב׳ כתיב פורה וחד כתיב פארה וסימ׳ מסעף פארה במערצה כן כתיב. פורה דרכתי לבדי. לחשוף חמשים פורה. וכ׳ חס וסי׳ ואם ירא אתה לרדת. הוא ופרה נערו: חטר ב׳ ויצא חטר מגזע ישי. חטר גאוה: כל מישור ומישור חס׳ יו״ד בנ״מ מל׳ וסימ׳ נמסר במלכים חלק א׳ סימ׳ ב׳: בשבטו׳ רפין בקריאה וסימ׳ ומזבלון משכים בשבט סופר. והוכחתיו בשבט אנשים. והכה ארץ בשבט פיו. הרועם בשבט ברזל. ופקדתי בשבט פשעם. אני הגבר ראה עני: כבקר ג׳ בקריאה וסימ׳ ואריה כבקר יאכל תבן. זאב וטלה ירעו כאחד. חציר כבקר יאכל:

אבן עזרא

עוד. יבוא היום שיעמוד בנוב: הנה. מסעף. יכרית הסעיפים כמו לא תפאר אחריך ושרסף מארץ חיים: פארה. כמו סעיף וככה ותשלח פארותיו: במערצה. בגבורה מגזרת עריץ: ורמי הקומה. בעבור כי השרים ככתרו: ונקף. לשון הכרתה: סבכי היער. האילנים המסובכים: בברזל. משל למלאך והשרים הדומים לאילני הלבנון יפלו בברזל אדיר והנה בברזל מוסף עצמו ואחר עמו: ויצא. רובי המפרשים אמרו כי זה המשיח והטעם שימות מחנה אשור הבא על ירושלם ועוד יבא עת גאולת ירושל׳ השלימה ולפי דעת רבי משה הכהן שעל חזקיהו רמז כי הוא דבק עם הפרשה: חוטר. מגזרת תרגו׳ מטה: גזע. כמו זרע. ונצר כמו סעיף כנצר נתעב. וטעם ויצא כי קטן היה כ כאשר היה זאת ה הנבואה: ונחה. על משקל ושבה אל בית אביה מהשרשי׳ הנראי׳ והנה פרש כי רוח ה׳ היא רוח חכמה ו ובינה וכן כתוב על יהושע בתורה: וגבור׳. כי גבור היה חזקיה כי כן כתוב: והריחו. פעמים תטעה הרגשת האזן שתשמע ואין קול גם העין תטעה שירא׳ לה הנה שהוא כע רק הרגשת הריח לא תטעה והריחו כאילו יריח הדבר ב ביראת השם שיש לו לא ישפוט כאשר י יראה לעיניו ולא כ כאשר ישמע כי יתכן להיות עדות העדים שקר ואלה התוכחות והמשפטי׳ הם כמשפט המלוכ׳: ושפט בצדק דלי׳. כמשפטי התור׳ שלא יהדר פני דל: והוכיח במישו׳ כושר לטובים: והכה ארץ. בפיו כאילו הוא שבט לרשעים: והיה. והנה הצדק לא יסור ממנו כל ימיו בכל מעשיו: וגר זאב. דרך משל מהשלום שיהיה בימיו: ומריא. פירשתיו שהוא מין ממיני השור וחלבו אסור: ופרה. היא גדולה כי העגל קטן ויש אומרים כי הנקב׳ חזקה מהזכר: יאכל תבן. כאילו יסור מנהג תולדתו. ולא יזיק לטרוף: ושעשע. לעולם תמצא בטעם הזה כפולה: חור. הפה או האף: מאורת. העין שהיא בעלת האור. ויתכן היות הא״ה הדם תחת ״ור ידו אליה והטעם ישלח ידו או אין לה אחות: לא ירעו. הפתן והצפעוני כאילו כל ארץ ישראל מלאה דעת ה׳ כי ידוע הוא כי ידע השם לא ישחית לעולם רק יבנה ויתכן: כמים. תחסר מלת אשר וכן הוא כי הדעת תרבינה כמו אשר יכסו המים על ים שלא יפסיקו רק תוספנה:

רשי

עוד היום בנוב לעמוד. כל הדרך הזה נתלבטו כדי לעמוד בעוד היום בנוב לפי שאמרו לו איצטגניניו אם תלחם בה היום תכבשנ׳ וכשעמד בנוב וראה את ירושלם קטנה לא חש לדברי איצטגניניו והתחיל להניף ידו בגאוה וכי על עיר כזו הרב מתי כל החיילות הללו ליכו פה הלילה ולמחר ישליך בה איש אבנו: הר בת ציון. להר בת ציון: הנה האדון. בלילה ההוא: מסעף פארה במערצה. יפשח פארות עיקר ענפי אילנותיו. במערצה במשור המקצץ הענפים אין פארה זו לשון נת שהרי לא נכתב בוי״ו כמו פורה דרכתי. וכמו לחשוף עשרים פורה אלא באלף כמו ותארכנה פארותיו. ומסעף הוא לשון מקצץ ענפים א איסברנקי״ר בלע״ז כמו וכלה סעיפיה וכן בסעיפיה פוריה: במערצה. בכלי משחית העורץ ושובר אותם: ורמי הקומה. המלכים והשרים: גדועים. אין לשון גדוע נופל אלא באילנו׳ ודבר קשה: ונקף. אף זה לשון קציצ׳ כמו כנוקף זית. ונקף לשון ונפעל: סבכי היער. הענפים החשובים והגבורים: והלבנון. עובי יערו וכרמילו הן מרבית חיילותיו: באדיר יפל. על ידי מלאך יפלו. ד״א באדיר בזכות חזקיהו שהוא אדירם ומושלם של ישראל כמה שנאמר והיה אדירו ממנו: ויצא חוטר מגזע ישי. ואם תאמרו הרי תנחומין לחזקיהו ועמו שלא יפלו בידו ומה תהא על הגולה אשר הגלה בחלח וחבור שמא אבד סברם לא אבד סוף שיבא מלך המשיח ויגאלם: חוטר. שבט מלוכה: ונצר. לשון יונק אילן. ונצר משרשיו יפרה וכל הענין ובסופו והיה ביום ההוא יוסיף ה׳ שנית ידו הרי שנאמר׳ נבואה זו לנחמת הגולים מאשור: והריחו ביראת ה׳. ימלא רוח יראת ה׳ ובלע״ז איראו״מירלנ׳: לא למראה עיניו ישפט. כי בחכמת הקב״ה בקרבו ידע ויבין מי זכאי ומי חייב: במישור. לשון נוח ורך: והכה ארץ בשבט פיו. כתרגו׳ וימחי חייבי ארעא: וברוח שפתיו. ובממלל שיפוותיה: והיה צדק אזור מתניו. ויהון צדיקיא סחור סחור ליה דבקים בו כאזור: ומריא. שור פטם: ושעשע. ושיחק: על חור פתן. על חור עפר שהנחש מקנן בתוכו קרו״ט בלע״ז. פתן נחש משהזקין נעשה חרש ו ונקרא פתן ושוב אין לו לחש שנ׳ אשר לא ישמע לקול מלחשים: ועל מאורת צפעוני. יונתן תירגם חיזו גילגלי עינוהי חיוי חורמן ומנחם פתר בו לשון נקע וחורי עפר וכן אור כשדים וכן באורים כבדו ה׳: גמול. תינוק הנגמל משדי אמו: ידו הדה. תרגם יונתן ידוהי יושיט כמו הד הרים וכמו הידד שהוא לשון הרמת קול אף זה לשון הרמה וה״א אחרונה באה בתוכו יסוד נופל כמו עשה בנה קנה: דעה את ה׳. לדעת את ה׳: לכם

והיה

לכם עמים · להיות עמים מרימים נס להקבץ אליו: שנית · כמו שקנאם ממצרים שהיתה גאולתם ברורה מאין שעבוד אבל גאולת בית שני אינה מן המנין שהרי משועבדים
היו לכורש: ומאיי הים · הן איי כתיים רומיים בני עשו: ונשא נס · פירקא בלעז והיה לאות לקבץ אליו ולהביא את גליות ישראל מנחה לו: אפרים לא יקנא את יהודה ·
משיח בן יוסף ומשיח בן יהודה לא יקנאו זה בזה: ועפו בכתף פלשתים ימה · יעופו וירוצו ישראל שכם אחד על הפלשתים אשר הם במערבה של ארץ ישראל ויכבשו את
ארצם כמו דרך ירצחו שכמה שכם אחד וכן תרגם יונתן ויתחברון כתף חד למימחי פליסתאי די במערבא: ובני עמון משמעתם · כתרגו׳ משתמעין להון מקבלין מצותם

מנחתו ד׳ חס׳ ו׳ בליש׳ מנוחה וסימ׳ וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי · דבר אדני המלך למנחה · והיתה מנחתו
כבוד · ודמשק מנחתו · וכל המנחה דכוו׳ חס׳ · ואסף ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ואסף איש טהור את אפר הפרה ·
ואסף המצורע · ואסף נדחי ישראל ונפצות יהודה: משלוח ג׳ מל׳ בליש׳ שלוח וסימ׳ אדום ומואב משלוח

וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא שֹׁרֶשׁ יִשַׁי אֲשֶׁר
ג׳ עֹמֵד לְנֵס עַמִּים אֵלָיו גּוֹיִם יִדְרֹשׁוּ
ר״חס׳ בליש׳ וְהָיְתָה מְנֻחָתוֹ כָּבוֹד:
ח׳ כטע׳ בסי׳ וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יוֹסִיף אֲדֹנָי שֵׁנִית
ל׳ יָדוֹ לִקְנוֹת אֶת שְׁאָר עַמּוֹ אֲשֶׁר יִשָּׁאֵר
ב׳ · ל׳ מֵאַשּׁוּר וּמִמִּצְרַיִם וּמִפַּתְרוֹס וּמִכּוּשׁ
ל׳ · ל׳ · ל׳ וּמֵעֵילָם וּמִשִּׁנְעָר וּמֵחֲמָת וּמֵאִיֵּי הַיָּם:
יי׳ · ג׳ וְנָשָׂא נֵס לַגּוֹיִם וְאָסַף נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל
ל׳ וכתי׳ כן וּנְפֻצוֹת יְהוּדָה יְקַבֵּץ מֵאַרְבַּע כַּנְפוֹת
ל׳ מלעי׳ הָאָרֶץ: וְסָרָה קִנְאַת אֶפְרַיִם וְצֹרְרֵי
יְהוּדָה יִכָּרֵתוּ אֶפְרַיִם לֹא יְקַנֵּא אֶת־
ל׳ וחס׳ יְהוּדָה וִיהוּדָה לֹא יָצֹר אֶת־אֶפְרָיִם:
וְעָפוּ בְכָתֵף פְּלִשְׁתִּים יָמָּה יַחְדָּו יָבֹזּוּ
ג׳ מל׳ בליש׳ אֶת־בְּנֵי קֶדֶם אֱדוֹם וּמוֹאָב מִשְׁלוֹחַ
ל׳ · ל׳ יָדָם וּבְנֵי עַמּוֹן מִשְׁמַעְתָּם: וְהֶחֱרִים
ל׳ יְהוָה אֵת לְשׁוֹן יָם־מִצְרַיִם וְהֵנִיף יָדוֹ
ל׳ עַל הַנָּהָר בַּעְיָם רוּחוֹ וְהִכָּהוּ לְשִׁבְעָה
ל׳ · ב׳ נְחָלִים וְהִדְרִיךְ בַּנְּעָלִים: וְהָיְתָה
ב׳ מְסִלָּה לִשְׁאָר עַמּוֹ אֲשֶׁר יִשָּׁאֵר מ
מֵאַשּׁוּר כַּאֲשֶׁר הָיְתָה לְיִשְׂרָאֵל בְּיוֹם
ב׳ חס׳ עֲלֹתוֹ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם: וְאָמַרְתָּ בַּיּוֹם
יב הַהוּא אוֹדְךָ יְהוָה כִּי אָנַפְתָּ בִּי יָשֹׁב
ל׳ אַפְּךָ וּתְנַחֲמֵנִי: הִנֵּה אֵל יְשׁוּעָתִי
ג׳ · ג׳ אֶבְטַח וְלֹא אֶפְחָד כִּי־עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ
ל׳ יְהוָה וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה: וּשְׁאַבְתֶּם־
ל׳ · ג׳ מַיִם בְּשָׂשׂוֹן מִמַּעַיְנֵי הַיְשׁוּעָה:
וַאֲמַרְתֶּם בַּיּוֹם הַהוּא הוֹדוּ לַיהוָה
ב׳ חס׳ ויו קִרְאוּ בִשְׁמוֹ הוֹדִיעוּ בָעַמִּים עֲלִילֹתָיו
ג׳ הַזְכִּירוּ כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ: זַמְּרוּ יְהוָה
מודעת ק׳ כִּי גֵאוּת עָשָׂה מְיֻדַּעַת זֹאת בְּכָל־
ב׳ הָאָרֶץ: צַהֲלִי וָרֹנִּי יוֹשֶׁבֶת צִיּוֹן כִּי־
ז׳ גָדוֹל בְּקִרְבֵּךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל:
יג מַשָּׂא
בָּבֶל אֲשֶׁר חָזָה יְשַׁעְיָהוּ בֶּן־אָמוֹץ:

וִיהֵי בְעִדָּנָא הַהִיא בַּר בְּרֵיהּ דְיִשַׁי: עָתִיד דִיקוּם אָת לְעַמְמַיָא לֵיהּ מַלְכְּוָן יִשְׁתַּמְעוּן וִיהֵי אַתְרֵי בֵּית מֵישְׁרוּהִי בִּיקָר: וִיהֵי בְעִדָּנָא הַהִיא יוֹסִיף יְיָ תִּנְיָנוּת גְבוּרְתֵיהּ לְמִפְרוֹק יָת שְׁאָרָא דְעַמֵיהּ דְאִשְׁתְּאַר מֵאַתּוּר וּמִמִּצְרַיִם וּמִפַּתְרוֹס וּמֵהוֹדוּ וּמֵעֵילָם וּמִבָּבֶל וּמֵחֲמָת וּמִנְגְּוָות יַמָּא: וִיזְקוֹף אָת לְעַמְמַיָא וִיכְנֵישׁ מְבַדְּרֵי יִשְׂרָאֵל וְגָלְוָת יְהוּדָה יְקָרֵב מֵאַרְבַּע רוּחֵי אַרְעָא: וְתַעְדֵי קִנְאֲתָא דְבֵית אֶפְרַיִם וּדִמְעִיקִין לִדְבֵית יְהוּדָה יִשְׁתֵּיצוּן דְבֵית אֶפְרַיִם לָא יְקַנּוּן בִּדְבֵית יְהוּדָה וּדְבֵית יְהוּדָה לָא יְעִיקוּן לִדְבֵית אֶפְרַיִם: וְיִתְחַבְּרוּן כְּתַף חַד לְמִמְחֵי פְלִשְׁתָּאֵי דִי בְמַעַרְבָא כַּחֲדָא יְבוֹזוּן יָת בְּנֵי מַדִינְחָא בֶּאֱדוֹם וּמוֹאָב יוֹשְׁטוּן יְדֵיהוֹן וּבְנֵי עַמּוֹן יִשְׁתַּמְעוּן לְהוֹן: וְיַבֵּשׁ יְיָ יָת לִישַׁן יַמָּא דְמִצְרַיִם וִירִים מְחַת גְבוּרְתֵּיהּ עַל פְּרָת בְּמֵימַר נְבִיוֹהִי וְיִמְחִינֵיהּ לְשִׁבְעָא נַחֲלִין וְיַהֲכוּן בֵּיהּ בְּסַנְדְּלֵיהוֹן: וּתְהֵי אוֹרַח כְּבִישָׁא לִשְׁאָרָא דְעַמֵּיהּ דְיִשְׁתְּאַר מֵאַתּוּר כְּמָא דַהֲוַת לְיִשְׂרָאֵל בְּיוֹם מַסְקֵיהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם: וְתֵימַר בְּעִדָּנָא הַהִיא אוֹדֵי קֳדָמָךְ יְיָ אֲרֵי עַל דְחָבֵית קֳדָמָךְ הֲוָה רוּגְזָךְ עֲלַי וּכְדוּ דְתָבֵית לְאוֹרַיְתָא יְתוּב רוּגְזָךְ מִנִּי וּתְרַחֵם עֲלַי: הָא עַל מֵימַר אֱלָהָא פּוּרְקָנִי אֲנָא רָחִיץ וְלָא אִזְדַּעְזַע אֲרֵי תוּקְפִּי וְתוּשְׁבַּחְתִּי דְחִילָא יְיָ אֲמַר בְּמֵימְרֵיהּ וַהֲוָה לִי לְפָרוֹק: וּתְקַבְּלוּן אוּלְפַן חֲדַת בְּחֶדְוָא מִבְּחִירֵי צַדִּיקַיָא: וְתֵימְרוּן בְּעִדָּנָא הַהִיא אוֹדוּ קֳדָם יְיָ צַלּוֹ בִשְׁמֵיהּ חַוּוּ בְעַמְמַיָא עוֹבָדוֹהִי אִדְכַּרוּ אֲרֵי תַקִּיף שְׁמֵיהּ: שַׁבַּחוּ קֳדָם יְיָ אֲרֵי גְבוּרָן עֲבַד גַּלְיָא דָא בְּכָל אַרְעָא: בּוֹעִי וְשַׁבַּחִי כְּנִישְׁתָּא דְצִיּוֹן אֲרֵי רַבָּא אֲמַר לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתֵיהּ בְּגַוִּיךְ קַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל: מְטַל כָּס דִּילוּט לְאַשְׁקָאָה יָת בָּבֶל דְאִתְנַבֵּי יְשַׁעְיָה בַּר אָמוֹץ:

ידם · השכם ושלוח דד״ה · תשלוח ספרים ביד הרצים: עזי וזמרת יה ג׳ דסמיכי בקריא׳ וסימ׳ ויהי לי לישועה
דויושע · הנה אל ישועתי אבטח ולא · ודהלל׳: הישועה ג׳ בקריא׳ וסימ׳ בשמואל חלק א׳ סימן י״ד · נשגב ג׳
קמצין בקריא׳ וסימ׳ ואמרתם ביום ההוא הודו ליי׳ · נשגב יי׳ כי שכן מרום · יהללו את שם יי׳:

עליהם: והחרים · ליבשו כדי שיעברו בו גליות ישר׳ ממצרים: על הנהר · נהר פרת לעבור בו גליות אשור: בעים רוחו · אין לו דמיון במקרא ולפי הענין יפתר בחוזק רוחו: לשבעה נחלים · לשבעה נהרים לעבור בו שבע גליות האמורו׳ למעלה מאשור וממצרים וגו׳ · ומאיי הים אינו מאותו כד: והדריך · בתוכו את הגליות: בנעלים · ביבשה: והיתה מסילה · בתוך המים לשאר עמו: ואמרת · בראותך את האומות נדונין ל לחרפות ולדראון: אודך כי אנפת בי · והגליתני וכפר גלותי עלי ועתה כרכה עוני וישוב אפך ותנחמני ויונתן תרגם אודך יי׳ כי חטאתי לך ועל כן אנפת בי ולולי רחמיך לא הייתי כדאי ל לשוב אפך ולנחמני והנה שב אפך ממני: עזי וזמרת יה יי׳ · עז ושבח של הקב״ה הוא היה לי לישוע׳ · ואין לפרש עזי עוז שלי שלא מצינו במקרא עזי בקוד ח חטף קמץ אלא שורק עזי חוץ משלשה מקומות שהוא סמוך אבל וזמרת ולא וזמרת כמו וזמרתי אלא על כורחך וזמרת דבוק הוא לתיבה שלאחריו לכך אני אומר שאין יו״ד של עזי אלא כמו יו״ד של שוכני סנה: יה יי׳ · עד הנה היה שמו חלוק ובתפלתו של עמו כעשה שלם וכן הוא אומר כי יד על כס יה אין הכסא שלם ואין השם שלם עד שתהא מלחמה ליי׳ בעמלק: ויהי לי לישועה · כמו היה לי לישועה דרך מקראות לדבר כן כמו ואשר לא שם לבו וגו׳ ויעזב את עבדיו ואת מקנהו ועוד בדברי הימים ובני ישראל היושבים ב בערי יהודה וימלוך עליה׳ רחבע׳ היה לו לומ׳ מלך עליהם רחבעם · ושאבת׳ · ותקבלון אולפן חדת: ממעיני הישועה · כי ירחיב לבם על ידי ישועה הבאה להם ויתגלו להם רזי התור׳ שנשתכחו בגלות על ידי הצרו׳: עלילותיו · מעלליו · הזכירו · לשבח כי נשגב הוא: משא בבל · משאוי פורענות שעל בבל: על

אבן עזרא

והיה · אם על המשיח שכל העולם כלו תחת רשותו ועל דעת רבי משה הכהן הנזכר על אות השמש כיכן כ כתב לדרוש המופת: והיתה מנוחתו · בכבוד וכן הנזכ׳ בית יי׳: והיה׳ שנית · כנגד גאולת מצרים והנה לאות כי על ימי המשיח ידב׳ כי גאולת בית שני לא היתה ב גאולתו שלימה כי כל השבטים גם כל יהוד׳ לא שבו אל ארצם והמפ׳ על חזקיהו שהתקבצו למלכותו כאשר ראו כי נמלט׳ ירושלם ומת סנחריב אחרי מות רובי מחנהו: ונשא · כאילו השם ישא נס לכל הגוים שיראוהו ישר׳ וישובו אל ארצם והנה ישראל עשרת השבטים גם הזכיר יהודה: וסרה · שלא יקנא אפרים בעבור שהמשיח הו׳ ממשפח׳ יהודה ואם חזקיהו בעבור עמוד מלכותו: וצוררי יהוד׳ · שונאיה׳: יב ואם על חזקיהו על א ארם והנה לא יצור את אפרים להשיב ל להם גמולם בימי פ פקח: ועפו · ים אות׳ כמו מגילה עפה ש פרושה ורבי משה הכהן אמר כי אין רע לו והטעם כמו ינוחו ויחסר מקום ארץ: ימה · שהם מערב ארץ ישר׳: בני קדם · הם ארמים: משלוח ידם · שישלחו ידם לבוזם: ובני עמון משמעתם · ישובו אל משמעתם או תחת מ משמעתם: והחרים · יכרית כמו כל חרם שיעברו בו ישראל כ ביבש׳ ולא ישכנם הים שישובו מהרה: בעים · אין לו אח והמ״ם שורש וטעמו כמו בכח והמפר׳ אותו מגזרת אם תבעיון בעיו לא ידעו הדקדו׳: שבעה · הוא היאר: והדריך · פועל יוצא לב׳ פעולים: והיתה · והנה פירש הטעם האחרים והמכה כאשר היתה רמז לבקיעת ים סוף: ואמרת · התי״ו לנוכח ישר׳ הם השבים אל ארצם: כי אנפת בי · אע״פ שאנפת בי כמו רפאה נפשי כי חטאתי לך: הנה · אחר שעמי אל ישועתי · אבטח אשכון בנגה · פרוש חני השם בספר תהלו׳ וזמרת תפו׳ בתורה: ושאבתם מים · משל שיתענגו כשמח בשואבו מים: ואמרתם · זה לזה: קראו · קול גדול בשמו: עלילותיו · מעשיו: זמרו · מזמרת הארץ הטע׳ תנו זמרה ודבר׳ משובח לשם: מודעת · פעול מהבנין הכבד׳ מנוסף · כי גאות · לשון נקב׳ והתי״ו לשרש: צהלי · דין הוא שתגביהי קולך בת ציון כי השכינ׳ בקרבך: משא בבל · הזכי׳ מפולת בבל את׳ מפולת אשור כי בבל השחית אשור:

יסד ה׳ וחס׳ וסי׳ אבל מסכימה בכריתה דירושלם ואתנחם

על

אבן עזרא

על הר נשפה. יש אומרים מגזרת כסף כמו סחרות והנכון שהוא מגזרת שפיים והנו"ן לבנין נפעל וטעמו גבוה או אין לה אח: להם. לבאים על בבל להלח' עליה: מבאו. ומיד יבואו ויכנסו למדינה כי יתפשוה: אני. דברי השם: למקודשי. הם המזומנים: עליזי. שהם שמחים להראות גבורתי או ששמחתים בגבורה ששמתי בהם: קול. מנהג תולדת ההר כאשר ידבר איש להשיב ה הקול וזה הוא טעם קול המון מגזר' הומה והנה פירש למה זה קול שאון בממלכות גוים כי מלך פרס ש שהוא כורש ומלך מ מדי שהוא דריוש ש שניהם התחברו על בבל וזה מפורש בספ' דניאל: מפקד. יש מ פקידים או מפקדים והוא פועל יוצא לשני פעולים: באים. כי מפאת עילם באו כ כאילו הם מקצה ה השמים רמז למרחק מ'. והנה באו גזירת השם וכלי זעמו שהם פרס ומדי: הילילו. כשוד משדי יבא. כי זה השוד בא מהשם ומי יוכל לבטלו ויש אומרי' כי שדי כנגד שודד והראשון הוא הנכו': על כן כל ידי'. מאנשי בבל: ונבהלו. פני להבים פניהם. כמו שרופים מרוב ה הצער ויש אומרים כי להבים גוי ככושים: הנה. יום אכזרי נוסף כיו"ד פנימי: לשום. ארץ כשדים: כי. וכסיליהם. יש אומרים כי כסיל הוא הכוכב שהוא קרוב מהסדן הדרומי ש שימותו הגמלים אם יראוהו ולפי דעתי שהוא לב עקרב ויתכן להיות הכסילים מגז' הכסלים שהם קרובי' אל הכליות ויאמר רבי יונה כי כסיל הוא אחד וחבר כוכבים אחריו אליו וכמוהו ב בתי הסן: יהלו. כמו יאלו מהפעלים של ה הכפל והנה הוא פוע' יוצא וככה בהלו נרו גם כן יגיה והעד יגיה חשכי: ופקדתי על תבל רעה. כי מלכו' רבות תפש כורש וכן אמר כל ממלכות ה הארץ נתן לי יי' אלהי השמי': אוקיר. פועל יוצא מהבנין הכבד הנוסף וכן הוקר ר רגלך וטעם אנוש הזכרים שימותו ב במלחמה: על שמים ארגיז. דרך משל שלא ימצא הבורח מנוחה: והיה. המון כשדים: כצבי. שידיחו אותו הרודפי' והוא פעול מהבנין הכבד הנוסף על משקל מוקטר מוגש מוצב ארצה: כל. ידקר. שלא יחמול עליו: וכל הנספה. שם התאר מבנין נפעל: ועולליהם. תשגלנה. כנוי לשכיבה ויקרא תשכבנה דרך כבוד: הנני. הזכיר מדי כי הם יותר אכזרי': לא יחמודו. למלחמה רק יהרגו: וקשתות. תרטשנה. תבקענה: והיתה

רשי

על הר נשפה שאו נס: להקבץ על הר שקט ובוטח בשופי שאו נס לגוים והרימו קול למתקבצים שיבאו עליו: הניפו להם יד. לרחוקים שאין יכולים לשמוע ויראו אות הנפת היד ויבאו בפתחי נדיבים של שרי בבל: פתחי. כמו בפתחי כמו ותשב בית אביה הנפתר בבית אביה ומנחם בן סרוק פתר תרבות כמו והמה פתיחות: אני צויתי למקודשי. שיבאו ויתחילו להתגרות בם והם פרס ומדי אנשי כורש ודריוש שזמנתים לכך: קראתי גבורי לאפי. לעשות חרון אפי בה שהם עליזי גאותי שאני מתפאר בהם: וכלי זעמו. הם גבורי מדי ופרס: לחבל כל הארץ. של בבל: כשוד. כיום ביזה מאת הקב"ה יבא: כל ידים. של בבל: צירים וחבלים. הם לשון יסורי אשה הכורעת לילד שצירי דלתי בטנה מתפרקין להפתח: יחילון. חיל וחלחלה לשון רתת הם: איש אל רעהו יתמהו. בני בבל על הבובאים עליה' כי משונים הם: פני להבים פניה': להבי'. אומה שפניהם צהובי' ומאויימין מאד או י"ל שהם עם חושבי מחשבות ואת בני בבל דימה להם על שם התימהון: וחטאיה. חוטאיה: וכסיליהם. מזלותיהם: יהלו. יאירו וכן בהילו נרו וכן אור כי יהל: חשך השמש. מתוך צרה קרא להם כאילו חשך השמש: על תבל. על ארצם: אוקיר אנוש מפז. בו בלילה אכבד את דניאל מפז כשהביאוהו לקרות מכתב מנא מנא תקל ופרסין באדין אמר בלטשאצר והלבישו ית דניאל ארגונא וגו': כתם אופיר. קבוצת זהב אופיר: שמים ארגיז. כל צבאם ירגז כשאפיל שרה של בבל שאין הקב"ה נפרע מן האומו' עד שנפרע משריהם תחלה שנאמר יפקוד יי' על צבא מרום במרום ואחר כך על מלכי האדמה. ואומר איך נפלת משמים הילל בן שחר ואחר כך נגדעת לארץ חולש על גוים א אף כאן תחלה שמי' ארגיז ואחר כך ותרעש הארץ ירעשו יושביה לקול מפלתה שיתמהו בדבר: והיה. יושב בבל: כצבי מודח. ממקומו: כל הנמצא. בחוץ ידקר: וכל הנספה. על בני העיר להיות נקלט עמה' בתוך יפול בחרב כשתלכד העיר. נספה לשון ספות הרוה ספו שנה על שנה ספו על זבחיכם אקו"יליר בלע"ז: ירוטשו. יתבקעו וכן נערים תרטשנה: הנני מעיר עליהם את מדי. דריוש המדי הרג את בלשאצר וכן הוא אומר ביה בליליא קטיל בלשאצר ודריוש מדאה קביל מלכותא: וזהב לא יחפצו בו. אין חוששי' כי אם להרוג ולהנקם על כל הרע אשר עשו מלכי בבל לכל האומות: וקשתות. של בני מדי נערים של בבל: תרטשנה. תבקענה בחציהם אשר יורו ב בקשתותיה': ופרי בטן. עוללים דקים: והיתה

צו׳תי ה׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסוף סדר צו: ויבאו ז׳ רפין וסימ׳ ואתה הרס את משך. ואני הנני מחזק את לב מצרים. קום לך למסע. הבו לכם שלשה אנשים. על הר נשפה. בימים ההמה ילכו. מבאו אליך כמבוא עם. בתרא מל׳: לחבל ג׳ וסימ׳ וכלי זעמו לחבל. וכלי כליו רעים.

על הר נשפה שאו נס הרימו קול
להם הניפו יד ויבאו פתחי נדיבים:
אני צויתי למקדשי גם קראתי גבורי
לאפי עליזי גאותי: קול המון
בהרים דמות עם רב קול שאון
ממלכות גוים נאספים יהוה צבאות
מפקד צבא מלחמה: באים מארץ
מרחק מקצה השמים יהוה וכלי
זעמו לחבל כל הארץ: הילילו כי
קרוב יום יהוה כשד משדי יבוא:
על כן כל ידים תרפינה וכל לבב
אנוש ימס: ונבהלו צירים וחבלים
יאחזון כיולדה יחילון איש אל
רעהו יתמהו פני להבים פניהם:
הנה יום יהוה בא אכזרי ועברה
וחרון אף לשום הארץ לשמה
וחטאיה ישמיד ממנה: כי כוכבי
השמים וכסיליהם לא יהלו אורם
חשך השמש בצאתו וירח לא יגיה
אורו: ופקדתי על תבל רעה ועל
רשעים עונם והשבתי גאון זדים
וגאות עריצים אשפיל: אוקיר
אנוש מפז ואדם מכתם אופיר:
על כן שמים ארגיז ותרעש הארץ
ממקומה בעברת יהוה צבאות וביום
חרון אפו: והיה כצבי מדח וכצאן
ואין מקבץ איש אל עמו יפנו ואיש
אל ארצו ינוסו: כל הנמצא ידקר
וכל הנספה יפול בחרב: ועלליהם
ירטשו לעיניהם ישסו בתיהם
ונשיהם תשגלנה: הנני מעיר
עליהם את מדי אשר כסף לא
יחשבו וזהב לא יחפצו בו: וקשתות
נערים תרטשנה ופרי בטן לא
ירחמו על בנים לא תחוס עינם:

על טורא דיתבא שליוא זקופו
אתא ארימו קלא להון אניפו יד
וייעלון בתרעהא מרבין: אנא
פקידית לזמיניא אף ערעית גברי
ויתפרעון מנהון רוגזי תוקפי
ותושבחתי: קל המון בטוריא
דמות עם סגי קל אתרגושת
מלכון עממין דמתכנשין יי צבאות
ממני משירין בקרבא: אתן מארע
רחיקא מסיפי ארעא יי ומני כס
דילוט קדמוהי לחבלא כל רשיעי
ארעא: אלילו ארי קריב יומא
דעתיד למיתי מן קדם יי כביזא מן
קדם שדי ייתי: על כן כל ידיא
יתרשלן וכל לבא דאנשא יתמסי:
ויתבהלון עקא וחבלין יחדון כנון
זיע כליתא יתמהון גבר לחבריה
יתמהון אפי שלהובין אפיהון:
הא יומא מן קדם יי עתיד למיתי
אכזרי ועבור ותקוף רגז לשואה
ארעא לצדו וחייבהא ישיצי מינה:
ארי כוכבי שמיא ונפיליהון לא
יזהרון נהוריהון וקבל שמשא
במפקיה וסיהרא לא מזהר
נהוריה: ואסער על דדיירין
בתבל בישתא ועל רשיעיא
חוביהון ואיבטיל רבות רשיעין
ותקוף תקיפין אמאיך: אחביב
דחלי מדהבא דמתיקרין מגיה בני
אנשא ועברי אוריתא מסננא
דאופיר: על כן שמיא אזיע ותזוע
ארעא מאתרהא מן קדם יי צבאות
וביום תקוף רוגזיה: ויהי כטביא
מפריד וכעאן ולית דמכניש גבר
לעמיה יתפנון וגבר לארעיה
יערקון: כל דישתכח בה יתקטל
וכל דיעול לכרכי צירא יתקטל
בחרבא: ועולימיהון יתרטשון
לעיניהון יתבזיזון בתיהון ונשיהון
ישתכבן: הא אנא מייתי עליהון ית
מדי די בכספא לא מתקסין ודהבא לא
מתרעי ביה וקשתתהון עולימין יבזען ועל ולד מעין לא ירחמון על בני לא תחוס עיניהון:

בראתי משחית לחבל: ונבהלו צירים חד מן ז׳ מלין בטעמא מרעימין ומפסיקין וסימ׳ ותתרומה ויחזיקו. ויאמר יי׳ אלהי׳ אדני. וימאן ויאמר אל אשת אדניו. וישחט ויקח משה. ונבהלו צירים וחבלים. ויאמר יי׳ מציון. ואמר לה אלה מאניא שא אזל אחת הכו: זדים ד׳ וסימ׳ ועתה אנחנו מאשרים. ופקדתי על תבל רעה דמלאכי. ודבתריה כי הנה היום בא. אלהים זדים קמו עלי תניינא דספרא. וכל אלפא ביתא דכוו׳: ד׳ כתיבן לישן שגל וקרינן לישן שכיבה וסימ׳ אשה תארש ואיש אחר ישגלנה. ועלליהם ירטשו לעיניהם. שאי עיניך על שפים וראי איפה לא שגלת. ואספתי את כל הגוים אל ירושלם:

והיתה בבל צבי ממלכות תפארת
ז' גאון כשדים כמהפכת אלהים את
סדם ואת עמרה: לא תשב לנצח
ל' וחס' ולא תשכן עד דור ודור ולא יהל
ל' וחס' שם ערבי ורעים לא ירבצו שם:
ורבצו שם ציים ומלאו בתיהם
ל' אחים ושכנו שם בנות יענה
ל' ל' ושעירים ירקדו שם: וענה איים יד
ל' וחס' ל' באלמנותיו ותנים בהיכלי ענג ו
ד' ג' ול' מפית וקרוב לבוא עתה וימיה לא ימשכו:
כי ירחם יהוה את יעקב ובחר עוד
ל' בישראל והניחם על אדמתם ונלוה
ל' הגר עליהם ונספחו על בית יעקב:
ל' ג' ב' וחס' וא' תם' ולקחום עמים והביאום אל מקומם
ל' ל' והתנחלום בית ישראל על אדמת
ל' יהוה לעבדים ולשפחות והיו שבים
ל' ל' לשביהם ורדו בנגשיהם:
א' והיה ביום הניח יהוה
ל' ל' ל' לך מעצבך ומרגזך ומן העבדה
ל' הקשה אשר עבד בך: ונשאת
המשל הזה על מלך בבל ואמרת
ל' איך שבת נגש שבתה מדהבה:
שבר יהוה מטה רשעים שבט משלים
: מכה עמים בעברה מכת בלתי
ח' ב' כי הוא חד' ל' ז' סרה רדה באף גוים מרדף בלי חשך:
נ' ל' בטעם : נחה שקטה כל הארץ פצחו
רנה: גם ברושים שמחו לך ארזי
ל' וחס' לבנון מאז שכבת לא יעלה הכרת
עלינו: שאול מתחת רגזה לך
ז' לקראת בואך עורר לך רפאים כל
עתודי ארץ הקים מכסאותם כל
ט' רפין מלכי גוים: כלם יענו ויאמרו אליך
ל' ד' ול' ת' גם אתה חלית כמונו אלינו נמשלת
ב' : הורד שאול גאונך המית נבליך
ל' ל' ול' ב' תחתיך יצע רמה ומכסיך תולעה:

ותהי בבל דהות מלקדמין חדוות
מלכון תושבחת רבות כסדאי
כהפיכתא דהפך יי ית סדום וית
עמורה: לא תיתב לעלם ולא
תשרי עד דר ודר לא יפרוס תמן
ערבי משכניה ורעיין לא ישרון
תמן: וישרון תמן תמון ויתמלון
בתיהון אותיין וישרון תמן בנת
נעמיין ושידין יתיכון תמן:
ויצפון תתולין בברניתהון
וירודין בבית מישרי תפנוקיהון
וקריב למיתי עידן תברה דבבל
ויומהא לא יתרחקון: ארי ירחם
ייעל דבית יעקב ויתרעי עוד ב
בישראל וישרינון על ארעהון
ויתוספון גיורין עליהון ויסתמכון
על בית יעקב: וידברנון עממין
ויובילונון לארעהון ויחסנינון
בית ישראל על ארעא שכינתא
דיי לעבדין ולאמהן ויהון שבין
לשוביהון ויפלחון במשעבדיהון
: ויהי ביומא דיניח יי לך מצערך
וממרותך ומן פולחנא קשיא
דאתפלח בך: ותיטול מתלא
הדין על מלכא דבבל ותימר א
איכדין בטילת מרוות משעבדנא
סף תקוף חייבא: תבר יי
תקוף רשיעין שולטן חייבין:
דהוה מחי עממין בתקוף מחא די
לא פסיק מפלח בתקוף עממין
מפלח ולא מנע: נחת שדוכת
כל ארעא יבעו תושבחא: אף
שלטונין חדיאו עלך עתירי נכסיא
אמרין מעידן דשכבתא לא סליק
מחבלא עלנא: שאול מלרע
זעת לך לקדמותך מיתך אעירת
לך גיברין כל עתירי נכסיא אקימו
מכורסותהון כל מלכי עממיא:
כולהון יתיבון ויימרון לך
אף את מרעיתא כותנא לנא
דמיתא: אתחתת לשאול יקרך
אתרגושרת תושבחת זמרך תחותך ישוון רמה ועיל מינך ריחשא:

וקרוב ד' בקריאה וסי' וענה איים באלמנותיו. כי קרוב יום וקרוב יום ליי'. הודינו לך אלהים הודינו. וקרוב לשמוע מתת הכסילים זבח: והביאום ג' ב' מלאים וא' חס' וסימ' למען אשר יביאו בני ישראל. ולקחום עמים והביאום. ובזזום ולקחום: מכהה פתחין וסי' בלשון ארמי עברה בחוטרא לא תלקי עממין כרוגזא יי' מחי:

ופי' בסדר שמות: ויאמרו ט' רפי' בקריאה וסי' זכור ימות עולם בינו. יי' עזי ומעזי ביום צרה. בין האולם ולמזבח יבכו הכהנים. כלם יענו ויאמרו אליך דסיפר'. כל הגוים נקבצו לך דסיפר'. ישישו וישמחו בך. ירננו וישמחו חפצי צדקי. ישמחו השמים ותגל הארץ. ותשלח ברקים וילכו: ארץ י"ד זקפין קמצין בקריא' וסימ' ירכיבהו על במותי ארץ. שאול מתחת רגזה לך. הכינו לבניו מטבח. אבל אמללה ארץ. רנו שמים כי עשה יי'. רנו שמים וגילי ארץ. ואשים דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך. ותשכח יי' עושך. חשף יי' את זרוע קדשו. כי קול נהי נשמע מציון. הנני מביא אתם מארץ צפון וקבצתים. יי' עזי ומעזי. משא דבר יי' על ישראל תנינא דזכריה. כי לא בחרכם. וכל אתנחתא וספ' דכות' קבץ בס"ד בסגול וסימ' כי לא שלום ידברו. כשכך אלהים. דור תרבות שניו. תחת שלש רגזה ארץ:

והיתה בבל. מה פורענות באו לה בשתי שנים דריוש הרג בלשאצר ומלך שנה ולשנה השנית נהפכה כמהפכת סדום מן השמים וכן שנינו בסדר עולם ובא בשנה השמועה הזאת על דריוש ואחריו בשנה השמועה והיתה בבל צבי ממלכות וגו' שהיתה מצב וראש הממלכות ושהיתה תפארת גאון כשדים עתה והיתה כמהפכת סדום: לא יהל שם ערבי. כמו לא יאהל לא יפרוש שם אהל אפילו ערבי שדרכם לישב באהלים ולהסיע מקניהם ממקום למקום לא תמצא חן בעיניהם לתקוע בה אהליהם כי אף למרעה באין לא תהיה ראוייה אל תתמה על לא יהל הכבאר כאילו היתה בו אלף כי הרבה מקומות יש שהברת קול האות במקום אות וכן מלפנו מבהמות ארץ כמו מאלפנו וכן שקר מזין על לשון הזית כמו שקר מאזין: ציים. תירגם יונתן תמוון הם כמיות מרטו"ריכם בלע"ז: אוחים. לא ידעתי מה מין חיה הם: ושעירים. שדים: וענה איים באלמנותיו. ויגרו חתולים בארמנותיו: וענה. כמו ועניתה שתה ומעונותיו טורפה ויש לפרש עוד וענה לשון עניית קול: ותנים. יענו בהיכל עונג שלהם: וימיה. ימי טובתה לא ימשכו כי כבר הובטחו ישראל לפי מלאת לבבל שבעים אפקד אתכם ואותה פקידה על ידי כורש מלך פרס מיטול המלוכה מבבל אחר דריוש המדי כי שניה' מדי ופרס נתחברו עליהם והמנו ביניהם אי מיכן מלכי מכיכו הפרכי: כי ירחם יי' את יעקב. לשמור להם הבטחת גאלתם מיד בבל: ובחר עוד בישרא'. לעתיד וגאלם גאולה שלימה: ונספחו. ונוספו וכן ספחני נא וכן מהסתפח בנחלת יי': והתנחלום. יהיו כנחלים מהם וכן והתנחלתם אותם: ורדו. לשון רידוי וכניעה כמו לא תרדה בו: ביום הניח יי' לך. ליסר' הכתו' מדבר: מעצבך ומרגזך. שעיבכך והרגיזך מלך בבל ובראותך מפלתו נוח לך כי תמצא חפצי: מדהבה. לשון מרבית גאוה ומשא כבד. ורבותינו דרשו האומרים מדוד והבא: שבר יי' מטה רשעים. שהיה מכה עמים בעברה: מורדף בלי חשך. מורדף כל גוי וגוי על ידו בלי חשך עצמו מרדוף ומדלוק אחר כל אומה ואומה: פצחו רנה. זאת הרנה פצחו נחה שקטה כל הארץ: אף ברושים שמחו. אף שלטונין חדיאו שמחו על מפלתך: לקראת בואך. כשתרד לגיהנם ומה היא הרגזה לעורר לקראתך: רפאים. ענקים השוכבים שם: כל עתודי ארץ. כל מלכי האומות השרי' והשרות הכתוב מושלם לפרים ולפרות ולעתודים כמו כי סבבוני פרים וכמו פרו' הבשן אשר בשומרון וכאן מושלם לעתודים: הקים. הטליח: מכסאותם. שנגהכם כל מלכי גוים: גם אתה חולית כמונו. תמיהים אנו איך באת עליך רעה שגם אתה כחלית להיות כמונו למות: המיית נבליך. נבלים וכנורות שהיו מזמרים לפניך. ויש לפתור המיית נבליך הומת בני נבל עושי נבלה שבחיילותיך ומדומה אני שבמסורת הגדולה חיבר את זה ואת זמרת נבליך באלף בית של שתי לשונות: הילל

והיתה בבל. שהיתה צבי ממלכות וכמוהו הבית הזה יהיה עליון אשר היה: לא תשב. והטעם לא תהיה נושבת: יהל. חסר אלף כמו שקר מזין: ערבי. הם בני קדר וכן מלכי הערב משא בערב והטעם כי אפילו ערבי שמנהגם להתגורר ממקום למקום לא יתקעו בהם אהליהם: ורבצו. ציים. הם חיות דרות בארץ ציה: אוחים. אין לו אח והם חיות שם מפתקותם כל רואם: בנות יענה. ידועו' והם עופות: ושעירים. כדמות שדים והם שעירים כרים ויתכן היות אוחים עופות והוא הנכון: וענה איים. לשון רבים מן איה וענה טעמו כגון אודירה מגזרת מענה: באלמנותיו. יש אומ' כי פירושו כמו בארמנותיו כמו וידע אלמנותיו ולא יתכן שיתחלף אות באות לבד מאותיות אהו"י וכן פירושו וענה שם כל אחד מהאיים עם אלמנותיו ותנים כמו אח הייתי לתנים: כי. כאשר כלכדה בבל אז שלח כורש הגולה: ונספחו. ונתחברו כמו ספחני נא: ולקחום. הטעם כאשר יראו העמים שכורש יכבד ליסרא' יבקשו להיותם עבדים לישראל: והיה. כף מעצבך עם יהודה ידבר. מעצבך בגוף ומרגזך בלב: ונשאת. מדהבה. תרגום זהב וכן בלשון קדר והטעם זהב המס: שבר. מטה רשעים. רמז למלכות וכן שבט כי המלך כרועה והעם כצאן: מכה. מכת. סמוך ויחסר יד וכמוהו השותים במזרקי יין: מורדף. פעול מהבנין הכבד הנוסף וטעם מורדף רודה במורדף בלי חשך ויתכן היות מורדף פעול בטעם: נחה. במות מלך בבל: פצחו. בלשון קדר דבר בחזק: גם. הטעם שהיה מצוה לכרות הברושים והארזים לבנות מצור וסוללה: שאול. לשון זכר ונקבה והנה רגזה גם עורר: רפאים. הם המתים ויתכן היות האלף תחת הה' רפה: עתודי ארץ. הם המלכים כטעם אותים: הקים. מכסאותם. היו קמים כאילו היו חיים ויתכן היות מנהג הבבליים לשום כסאות בקברי המלכי: כלם. אילו יכלו לדבר היו אומרי' כן: חלית. מגזרת מחלה: הורד. יצע. יתכן היותו פועל עבר כמו אשר ילד לו ויתכן היותו עתיד תחת עבר ובא על דרך לשון זכר כמו ולוקח מהם קללה והיא דרך צחות וככה בלשון קדר וכן ומכסך והוא פועל: איך

לך. י' זקפי' וכל שמואל וכל נתינת דמלכי' דכל כמ"ה

חכה. ה' כתיבין וסי' עברה בחוטרא לא תלקי עמ:אל ברוגזא וי' מחי

ארץ. י"ד זקפין קמצין וכל אתנח דס"פ כמ"ד

איך נפלת משמים הילל בן־שחר נגדעת לארץ חולש על־גוים: ואתה אמרת בלבבך השמים אעלה ממעל לכוכבי־אל ארים כסאי ואשב בהר־מועד בירכתי צפון: אעלה על־במתי עב אדמה לעליון: אך אל־שאול תורד אל־ירכתי־בור: ראיך אליך ישגיחו אליך יתבוננו הזה האיש מרגיז הארץ מרעיש ממלכות: שם תבל כמדבר ועריו הרס אסיריו לא־פתח ביתה: כל־מלכי גוים כלם שכבו בכבוד איש בביתו: ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב לבש הרגים מטעני חרב יורדי אל־אבני־בור כפגר מובס: לא־תחד אתם בקבורה כי־ארצך שחת עמך הרגת לא־יקרא לעולם זרע מרעים: הכינו לבניו מטבח בעון אבותם בל־יקמו וירשו ארץ ומלאו פני־תבל ערים: וקמתי עליהם נאם יהוה צבאות והכרתי לבבל שם ושאר ונין ונכד נאם־יהוה: ושמתיה למורש קפד ואגמי־מים וטאטאתיה במטאטא השמד נאם יהוה צבאות: נשבע יהוה צבאות לאמר אם־לא כאשר דמיתי כן היתה וכאשר יעצתי היא תקום: לשבר אשור בארצי ועל־הרי אבוסנו וסר מעליהם עלו וסבלו מעל שכמו יסור: זאת העצה היעוצה על־כל־הארץ וזאת היד הנטויה על־כל־הגוים: כי־יהוה צבאות יעץ ומי יפר וידו הנטויה ומי ישיבנה:
טו בשנת־מות המלך אחז היה המשא הזה:

היתה ד׳ בקריאה וסימ׳ אם לא כאשר דמיתי. ומלחמה לא היתה. ציון מדבר היתה. על כן למדה היתה: וידו ג׳ בקריאה וסימ׳ בסדר תלדות:

איכדין אתרכנתא מן רומא דהויתא זיותן בגו בני אנשא ככוכב נוגהא בין כוכביא אתרטישתא לארעא דהויתא קטול בעממיא: ואת אמרת בלבך לרומא אסק עיל מן עמיה דאלהא אשוי כורסי מלכותי ואתיב בטור זמן בסיפי צפונא: אסק עילוי כל עמא איהי עילאי מכולהון: ברם לשאול תתחת לסיפי גוב בית אבדנא: חזך עלך ידיקון בך יסתכלון ויימרון הדין גברא אזיע ארעא אצדי מלכוותא: שוי תבל במדברא וקרוהי פגר לאסירוהי לא פתח תרעא: כל מלכי עממיא כולהון שכבין ביקר גבר בבית עלמיה: ואת אתרכינתא מקברך כי חט טמיר תפי קטילין מטעני חרב נחתין לגוב אבני בית אבדנא כפגר מדשדש: לא תהי כחד מנהון בקבורתא ארי ארעך חבלתא ועמך קטלתא לא יתקיים לעלם זרע מבאשין: אתקינו לבניהון קטול בחובי אבהתהון דילמא יקומון ויחסנון ארעא ויתמלון אפי תבל בעלי דבב: ואתגלי לאתפרעא מנהון אמר יי צבאו ואישיצי לבבל שום ושאר ובר ובר בר אמר יי: ואשוינה לירותת קופדין בית צדו ביצין דמיין ואיהממינה כמא דמהממין במכיב ואיתכבינא לשיצאה אמר יי צבאו: קיים יי צבאות למימר אם לא כמא דחשיבית כן תהי וכמא דיעצית היא תתקום: למתבר אתוראה בארעי ועל טורי עמי אידוששיניה ותעדי מנהון מרותיה וניריה מעל צואריהון יתפסק: דא מלכא די מליך על כל יתבי ארעא ודא גבורתא די מרממא דשליט על כל מלכותא: ארי יי צבאות מלך ומן יעדי וגבורתיה מרממא ולית דיתיביניה: בשתא דמית מלכא אחז הות מטל נבואתא הדא:

אבן עזרא

איך. הילל. הקרוב אל הדעת שהוא כוכב נוגה והעד בן שחר שהוא נראה קרוב מעלות השחר בימים ידועים ואין בכוכבים ובצבא השמי׳ כולו כוכב מאיר למראה העין כמוהו על כן נקרא הילל מגזרת לא יהלו אורם: חולש. כמו ויחלש יהושע ויש אומ׳ מפיל גורלות כטעם קלקל בחצים: ואתה. השמים אעלה. רמז לגבהות הלב: ואשב בהר מועד. הוא הר ציון ונקרא כן שהוא מועד השם כמו שרפו כל מועדי אל והעד ירכתי צפון כי היתה ציון: אעלה. זה הפסוק דבק כבא אחריו אתה אמרת אעלה על כ במותי עב: אדמה. מבנין התפעל והתיו מבולע והעד רגשות השם: ראיך. ישגיחו. כמו יביטו: יתבוננו. שילמדו בינה בעטרך: שם תבל. מקום הישוב ולשלם זאת המלה בלשון נקבה רק במקום הזה ויש אומרים כי וי״ו ועריו שב אל מדבר או כי הרס ערי עמו: לא פתח. בית מאסרם: כל. איש בביתו. שהכין לעצמו והוא הקבר וכן אל בית ע עולמו: ואתה. הקדמונים אמרו כי אחרי מות נבוכד נצר כשוב מקברו כי היו אומרי׳ אנשי ממלכתו שמא לא מת ועוד ישוב כאשר שב בראשונה גם זה נכון והאמת כי זה הפסוק על נבוכד נצר הוא כי הוא ת תחלת מלכות בבל על ישראל והעד הכינו לבניו מטבח: כנצר. סעיף: מטועני חרב. בלשון קדר כמו מדוקרים ויש אומ׳ מגזרת טענו ברדך רחוקה כמו מלאים: מובס. פעול מהשניים הנראים: לא תחד. חסר אלף השורש כמו אוהבי אהב ורבי יהודה המדקדק אומ׳ שהוא חסר יו״ד מגזרת יחד: כי ארצך שחת. אפילו ארצך שחת ו ואף כי ארצות אחרות והנה פירשו ועריו ה הרס: הכינו לבניו. בלשצר וכל ביתו: בעון אבותם. אויל מרודך אביו ונבוכד נצר אבי אביו: ערים. אויבי׳ כמו ויהי עריך והטעם כי ישורר שמחה בכל העולם והנה הטעם ומלאו שלא ימלאו וי״ו אחר שלא ירשו הם הארץ יתיישב העולם: וקמתי. שם. הוא עצם. ושאר כמו שאר בשרו והוא האב׳ ונין בן. ונכד בן הבן: ושמתיה. קפוד. ידוע יש אומרים שהוא מגזרת קפדתי כאורג חיי בעבור הקפידו: וטאטאתיה. כל המפרשי׳ אמרו כי אין למלה הזאת אחות והטעם הענין שיסירו בו הרוזן: נשבע. שבועת השם היא הגזרה שנגזרה: דמיתי. חשבתי והטעם כל מה שחשבתי בכל מה שעבר כן היה וכן יהיה לעתיד: לשבור. כאשר חשבתי לשבור אשור בארצי שהיא ירושלם כי שם הכבוד: וסר מעליהם. מהרי והרי: זאת. כן תהיה זאת העצה שיעצתי על בבל: על כל הגוים. על אשור ועל בבל בעתם: כי. אחר שהשם גזר מי יוכל להפר: בשנת. המשא. נבואה או משל בדרך שבואה והעד כי משורש נשא:

רשי

הילל בן שחר. כוכב המוגה המאיר אור ככוכב הבוקר זו הקינה על שרה של בבל כאמרה שיפול משמים: נגדעת לארץ. אתה נבוכד נצר שהייתה חולש על גוים. מטיל גורל עליהם על המלכים מי מהם ישרתך ביום פלוני ומי ביום פלוני. ורבותינו דרשוהו שהיה מטיל גורל על המלכים למשכב זכור: ממעל לכוכבי אל. ישראל: בהר מועד. הר שהכל מתוועדים שם הוא הר ציון: בירכתי צפון. בעזרה מקום שנאמר בו ירך הצפוני כענין שנאמר על ירך המזבח צפונה: אעלה על במותי עב. אהיה כדי לדור עם בני אדם אעשה לי עב קטנה באויר ואשב בה. ויונתן תירגם אסק עילוי כל עמא: ישגיחו. יביטו דרך חורין וחרכין אשטי״ר בלע״ז: יתבוננו. פורפנשי״ר בלע״ז: לא פתח ביתה. לא פתח להם בית אסיריה להוציאם כל ימי חייהם לפוטרם ללכת בביתם כל תיבה שצריכה למ״ד בתחלתה הטיל לה ה״א בסופה: איש בביתו. בקברו וכן תירגם יונתן בבית עולמיה: כנצר נתעב. כיונק אילן התעב בעיני בעליו שחופר ומפרש ומוציאו כך הושלכת מקברך. אמרו חכמים שנעשה בהמה וחיה שבע שנים והמליכו עם ה הארץ את אויל מרודך וכשחזר למלכותו כבלו וחבשו בבית ה האסורין עד יום מותו כשמת הוציאו אויל מרודך מבית ה הסוהר להמליכו ולא קבל עליו אמר אם ישוב למלכותו יהרגני אמרו לו מת ונקבר ולא האמין עד שהוציאוהו מקברו וגיררוהו: לבוש הרוגים מטועני חרב. בלבוש מלוכלך כמות לבוש הרוגים: מטועני חרב. מדוקרי׳ רמחים מודקר בלשון ערבי מוטען: יורדי אל אבני בור. אל עמקי בור מקום שהאבנים ב בוללים שם ירדת: כפגר מובס. מוקש ת״י כמו נבוס קמינו ועל הרי אבוסנו מתבוססת בדמיך הנדוש כטיט חוצות: לא תחד אתם בקבורה. לא תשוה לשאר מלכי׳ לנוח בקברך: כי ארצך שחת. ברוב עבודה ועמך הרגת חנם כמו שמפורש ברכ״ו ואמ׳ להודיע לכל חכימי בבל לכך שניהוך והגו בך בזיון להשליכך מקברך: לא יקר׳ לעול׳ זרע מרעים. ואף בניך ילקו בעונך ולא יתקיימו אחריך ימים רבים כי יתחברו עליהם שנאיך וישחיתו. ויאמרו זה לזה הכינו לבניו מטבח לבל יקמו וירשו ארץ ותמלא הארץ שונאים ו ומציקים וכן תירגם יונתן בעלי דבבין כמו ויהי ערך. ועוד יש לפתור ומלאו פני תבל ערים כלפי שאמרנו למעלה שם תבל כמדבר ועריו הרס חזר ואמר יכלה זרעו ויחזרו יושבי הערים למקומן ומלאו פני תבל עירות: ושאר. שארית: נין. בן מושל במלכות אביו: ונכד. בן הבן. נין זה בלשאצר. ונכד זו ושתי: קיפוד. הריצו״ן בלע״ז: וטאטאתיה. לשון כיבוד אשקוב״ר בלע״ז כמו שאמרו רבותינו לא הוו ידעי רבנן מאי וטאטאתיה עד דשמעי כו׳: כאשר דמיתי. באשור כן היתה אתה נבוכד נצר ראיתה שנתקיימו דברי נביאי ישר׳ בסנחריב לשבור אשור בארצי ובזאת תדע כי את אשר יעצתי עליך גם היא תקום: לשבור אשור וגו׳. מוסב על כאשר דמיתי כן היתה: אבוסנו. אשר אמרתי לרומסו ולבוססו: על כל הגוי׳. על אשור בשעתו ועל בבל בשעת׳: בשנת מות המלך אחז. ומלך חזקיהו בנו היה המשא הזה על פלשתי׳:

רשי

אל תשמחי פלשת כולך · שהרימותם ראשם בימי אחז שהיה רשע שנגרס לו רשעו שנאמ׳ בדברי הימים שנאמר בד״ה ופלשתי׳ פשטו בערי השפלה וגו׳: כי נשבר שבט מכך · כי נחלשה ונשפלה מלכות בית דוד שהיו למודים להכות בכם כמו שמצינו בדוד וכן עוזיהו מלך יהודה שהכה אתכם כענין שנ׳ ויצא וילחם בפלשתים ויפרוץ את חומת גת: כי משרש נחש · משורש אותו נחש יצא צפע שהוא קשה מנחש ומי היה זה זה חזקיהו שנאמר בו הוא הכה את פלשתי׳ ואת עזה ואת גבוליה ממגדל נוצרים עד עיר מבצר: ופריו שרף מעופף · תירגם יונתן ושבדוהי יהון לכון כחיוי: ורעו בכורי דלים · ורעו בימיו שרי ישראל שהן עכשיו דלים מ מפניכם: בכורי · לשון שרים כמו גם אני בכור אתנהו: כי מצפון עשן בא · פורענות קשה כעשן תבא עליהם מצפון עזה וגבוליה שהכה חזקיהו היו בדרומה של ארץ ישראל במקצוע דרומית מערבית כמנאת ארץ ישר׳ לה מצפו׳ וכן מצינו בספרי בהאזינו בקשו לברוח כלפי ד דרום היו מסגירין אותו שנאמר על שלש פשעי עזה למדנו שעזה בדרום: ואין בודד במועדיו · תרגם יונ׳ ולית דמאחר בזמנוהי כגדודים שיעד לבא עליכם אין מאחר פעמיו להיות בודד ובא בדד לבדו אלא כלם כאחד יבואו בחזקה: ומה יענה מלאכי גוי · ומה יגידו בימי חזקיה מלאכי ישראל ההולכים לבשר בשורות כן יגידו יי׳ יסד ציון הקים בה מלך הגון וחזק וי״י עמו: ובה יחסו עניי עמו · אף מעשרת השבטי׳ באים שם כמו שמפורש בד״ה שפלח חזקיהו מלאכים בכל גבול ישראל לשוב להבית: משא מואב · כתב׳ ישעיה שיבא סנחריב על מואב ויגלם כמו ש שנאמר בשלש שנים כשני שכיר ונקלה כבוד מואב: כי בליל שודד ער מואב נדמה · נדמה מואב כאילו ישן דומם ואין יכול להלחם ובליל אחר אשר שודד בו קיר מואב נדמה תרגם יונתן ואינון דמימין · ער וקיר שתי מדינות מואב הם: עלה הבית · עלה מואב הבית ואנשי דיבון עלו הבמות לבכי אלו בוכים ב בבית ואלו בוכי׳ בראשי במותיהם ויורד בבכי · נוכח וכוהם בבכי וכן וירדתי על ההרים וכן זכור עניי ומרודי: על כן חלוצי מואב יריעו · על אשר מזויני מואב יריעו לקראת המלחמה ונפשו של מואב ירעה לו מתרועעת כאבל על עצמו: לבי למואב יזעק · נביאי ישראל אינם כנביאי אומות העולם בלעם היה מבקש לעקור את ישראל על לא דבר ונביאי ישראל מתאוננים על פורענות שבאה על האומות: בריחיה עד צוער · על כל חזקה של מואב יזעק לבי עד צוער שהיא עגלה שלישיה עיקר חוזק שלהם כעגלה שהיא שלישית לבטן: לשון אחר שלישיה גבורתנית ויונתן תירג׳ בריחיה כמו בריחיה הבורחי׳ יברחו מהם להימלט עד צוער כמו שעשה לוט אביהם שברח לצוער: מעלה הלוחית · מקום מעלות הר ששמו מעלה הלוחית וכן מורד חורוני׳ יבכו הבורחי׳ דרך שם וכל המקומות האלה ממואב הם: יעוערו · יצעקו ולשו׳ ארמי הוא שתרגם יונתן לא ידרוך הדורך הידד לא יעוררון בקלהון: מי נמרים · כשר של אותו מקום: משמות יהיו · מדם חלל המתגרב ונופל בהם: כי יבש חציר וגו׳ · כלומ׳ גבוריהם ומלכיהם ושליטיהם ולפי שםבחה של ארץ מואב הוא מרעה הטוב שבה כמו שמצינו אלים ממואב לפי׳ משל את פורענותם בחורבן מרעה שלה: על כן יתרה עשה · על אשר יתרה עשה תבא עליו הפורענו׳ הזה שהיו כפויי טובה שהרי בכמה מקומו׳ עמד אברה׳ ללוט בבאתו מחרן ובלכתו למצרים ובזכותו שולח מתוך ההפכה ונלחם עליו עם אמרפל וחביריו והיה להם לגמול טובה לזרעו והם היו מוכים אותם כשהגלה סנחרי׳ לראובני ולגדי והיו ישר׳ בוכים ומתאוננים והיו אומרים להם על מה אתם מתאוננים והלא לבית אביכם אתם הולכים אברהם אביכם לא מעבר הנהר בא וזהו שנאמר שמעתי חרפת מואב וגדופי בני עמון ועוד שסייעו את סנחריב שלש שנים שנ׳ על שמרון הוא שנאמר בשלשה שנים כשני שכיר ונקלה כל כבוד מואב: ופקדתם

אבן עזרא

אל · בפשי׳ הוא בפעוני והוא קשה מהנחש והטעם כי חזקיה יהיה גבור מאביו והוא יזיק פלשתים כי כן כתוב במלכים הוא הכה את פלשתים את עזה ואת גבולה ממגדל נוצרי׳ ועד עיר מבצר והפרי שיתן שרף מעופף והמעופף הוא קשה בשרפים: ורעו בכורי דלים · הם ישראל שהתדלדלו קודם כל אומה והטעם כי יהיה לישראל שובע וישכנו לבטח ואת פ פלשת להפך: שרשך · האבות · ואחריתך הם הבנים וכן לא ל לאחריתו: הלילי · הטעם שירימו קול בפרהסיא: כי מצפון עשן בא · הוא מלך אשור והנכון שהוא כבוכר כבר והעד כי יי׳ יסד ציון: ואין בודד · מגזרת בדד: במועדיו · באדמונים בא העשן ולא יכול אד׳ לשבת אפילו לבדו ב בביתו: ומה יענה · כל מלאך ממלאכי גוי זה יענה כי יי׳ יסד ציון ולא יכול מלך אשור לה וטעם ומה יענה שישאלו הגוים מה היה לירושלם וכן יענה ה המלאכי׳ לשולחיהם: משא · בליל · סמוך והטעם בליל כך ת מהשבוע: שודד ער מואב · והנה הוא חסר בי״ת במואב: נדמה · נכרת כמו ודמיתי אמך: קיר מואב · מדינה כמו וארם מקיר: עלה · הטעם עלה יושב · הבית שם מדינה · הבמות לע״ז: בכל ראשיו · של מואב: כל זקן גרועה · שם כמו וחבולתו חוב ו ובי״ת בראשיו ימשך אחר עמו כמ״ם מאל אביך: בחוצותיו · בחוצות מואב: על גגותיה · רמז למדינ׳: יילל · כמו ייטיב והנה העתיד בבנין הפעיל כע והם זרות: ותזעק · כפש של מואב: ירעה לו · והנכון שכל אחד יזעק ויאמר: לבי למואב · בעבור מואב: בריחיה · בריחי המדינה זועקים כמו היללי שער או בריחיה הובאו׳ מצרים כי משם בא מלך אשור או צוער של סדום ויהיה עגלת שלישיה שיש לה ג׳ שנים תואר צוער ויתכן היות בריחיה שם התואר כטעם בורחיה אך ברוחיה לא יתכן לאמרו כי איך יהיה פעול וי״ו לפועל עומד: יעוערו · העי״ן השני כפול והטעם כמו יעוררו והיא מלה זרה: כי · נמרים · שם מקום: משמות · שם ואילו היה פועל מהכפולים תחת השי״ן חרק: על · יתרה · שם ממון: עשה · קנה כמו עשה לי את החיל הזה: ופקדתם

בודד ג׳ ומל׳ וסימ׳ ואין בודד במועדיו · פרא בודד לו · בצפור בודד על גג: ובה ג׳ בקריאה וסי׳ ובה אדע כי עשית חסד · ובה אבן יקרה · ובה יחסו עניי עמו: ס׳ ישעיהו בכל ראש קרחה ירמיהו כי כל ראש קרחה · ישעיהו כל זקן גדועה · ירמיהו וכל זקן · ישעיהו עד יהץ נשמע קולם · ירמיהו נתנו קולם · ישעיה בריחה

אַל־תִּשְׂמְחִי פְלֶשֶׁת כֻּלֵּךְ כִּי נִשְׁבַּר שֵׁבֶט מַכֵּךְ כִּי־מִשֹּׁרֶשׁ נָחָשׁ יֵצֵא צֶפַע וּפִרְיוֹ שָׂרָף מְעוֹפֵף: וְרָעוּ בְּכוֹרֵי דַלִּים וְאֶבְיוֹנִים לָבֶטַח יִרְבָּצוּ וְהֵמַתִּי בָרָעָב שָׁרְשֵׁךְ וּשְׁאֵרִיתֵךְ יַהֲרֹג: הֵילִילִי שַׁעַר זַעֲקִי־עִיר נָמוֹג פְּלֶשֶׁת כֻּלֵּךְ כִּי מִצָּפוֹן עָשָׁן בָּא וְאֵין בּוֹדֵד בְּמוֹעָדָיו: וּמַה־יַּעֲנֶה מַלְאֲכֵי־גוֹי כִּי יְהוָה יִסַּד צִיּוֹן וּבָהּ יֶחֱסוּ עֲנִיֵּי עַמּוֹ:

מַשָּׂא מוֹאָב

כִּי בְּלֵיל שֻׁדַּד עָר מוֹאָב נִדְמָה כִּי בְּלֵיל שֻׁדַּד קִיר־מוֹאָב נִדְמָה: עָלָה הַבַּיִת וְדִיבֹן הַבָּמוֹת לְבֶכִי עַל־נְבוֹ וְעַל מֵידְבָא מוֹאָב יְיֵלִיל בְּכָל־רֹאשָׁיו קָרְחָה כָּל־זָקָן גְּדוּעָה: בְּחוּצֹתָיו חָגְרוּ שָׂק עַל גַּגּוֹתֶיהָ וּבִרְחֹבֹתֶיהָ כֻּלֹּה יְיֵלִיל יֹרֵד בַּבֶּכִי: וַתִּזְעַק חֶשְׁבּוֹן וְאֶלְעָלֵה עַד־יַהַץ נִשְׁמַע קוֹלָם עַל־כֵּן חֲלֻצֵי מוֹאָב יָרִיעוּ נַפְשׁוֹ יָרְעָה לּוֹ: לִבִּי לְמוֹאָב יִזְעָק בְּרִיחֶהָ עַד־צֹעַר עֶגְלַת שְׁלִשִׁיָּה כִּי מַעֲלֵה הַלּוּחִית בִּבְכִי יַעֲלֶה־בּוֹ כִּי דֶּרֶךְ חֹרֹנַיִם זַעֲקַת־שֶׁבֶר יְעֹעֵרוּ: כִּי־מֵי נִמְרִים מְשַׁמּוֹת יִהְיוּ כִּי־יָבֵשׁ חָצִיר כָּלָה דֶשֶׁא יֶרֶק לֹא הָיָה: עַל־כֵּן יִתְרָה עָשָׂה

לָא תֵיחֲדוּן פְּלִשְׁתָּאֵי כּוּלְכוֹן אֲרֵי אִתְּבַר שׁוּלְטַן דַּהֲוָה מַפְלַח בְּכוֹן אֲרֵי מִבְּנֵי בְנוֹהִי דְּיִשַׁי יִפּוֹק מְשִׁיחָא וִיהוֹן עוֹבָדוֹהִי בְּכוֹן כְּחִיוֵי מַפְרִית: וְיִתְפַּרְנְסוּן חֲשִׁיכֵי עַמָּא וְעִינְוְתָנַיָּא בְּיוֹמוֹהִי לְרוֹחְצַן יִשְׁרוֹן וִימוּת בְּכַפְנָא בְּנָךְ וּשְׁאָר עַמִּיךְ יִקְטוֹל: אֲלִילִי עַל תַּרְעָךְ צְוָוחִי עַל קִרְוָךְ אִתַּבַּרְתּוּן פְּלִשְׁתָּאֵי כּוּלְכוֹן אֲרֵי מִצִּפּוּנָא פוּרְעֲנוּתָא אָתְיָא וְלֵית דִּמְאַחַר בִּזְמְנוֹהִי: וּמַה יְבַסְּרוּן אִזְגַּדֵּי עַמְמַיָּא אֲרֵי יְיָ שַׁכְלֵיל צִיּוֹן וּבָהּ יִתְרַחֲצוּן חֲשִׁיכֵי עַמָּא:

מְטַל כַּס דְּלוֹט לְאַשְׁקָאָה יַת מוֹאָב אֲרֵי בְּלֵילְיָא אִתְבְּזִיזַת לְחַיַּת מוֹאָב וְאִינוּן דְּמִיכִין וּבְלֵילְיָא אִתְכְּבִישׁ כְּרַכָּא דְּמוֹאָב וְאִנּוּן דְּמִימִין: סְלִיקוּ לְבָתַּיָּא וְדִיבוֹן לְבָמָתָא לְמִבְכֵּי עַל נְבוֹ וְעַל מֵידְבָא מוֹאָבָאֵי מְיַלְלִין בְּכָל רֵישֵׁיהוֹן מְרָטָא וּבְכָל דְּקַן גִּילּוּחַ: בְּשׁוּקֵיהוֹן יִסְרוּן סַקִּין עַל אַגְרֵיהוֹן וּבִרְחוֹבֵיהוֹן כּוּלְהוֹן מְיַלְלִין מְצַוְּחִין וּבָכָן: וּצְוָחוּ יָתְבֵי חֶשְׁבּוֹן וְאֶלְעָלֵה עַד יַהַץ אִשְׁתְּמַע קָלְהוֹן עַל כֵּן מְזָרְזֵי מוֹאָב מְיַלְלִין וְעַל נַפְשְׁהוֹן מְצַוְּחִין: בְּלִבֵּיהוֹן מוֹאָבָאֵי יֵימְרוּן לְמֶעֱרַק עַד צוֹעַר עֶגְלַת תְּלָתוּ רַבְּתָא אֲרֵי בְּמַסּוּקִית לוּחִית בְּיִדְבְּכָן יִסְּקוּן בַּהּ אֲרֵי בְּמַחוֹתִית חוֹרוֹנַיִם צְוָחַת תְּבִירֵי קְרָב יַבַּסְּרוּן: אֲרֵי מֵי נִמְרִים לְצָדוּ יְהוֹן אֲרֵי יַבֵּשׁ עִסְבָּא סַף דִּיתְאָה יָרוֹק לָא הֲוָה: עַל כֵּן שְׁאָר נִכְסֵיהוֹן יִתְבַּזְזוּן

כתיב · ירמיה וקצות בריחה · ישעיהו יעלה בו · ירמיה יעלה בבכי · ישעיה כי דרך חרנים · ירמיה במורד חרנים: שלישיה ג׳ וסימ׳ עד צער עגלת שלשיה · עד חרנים עגלת שלשיה · ביום ההוא יהיה ישראל שלישיה · כתראה מל׳:

אבן עזרא

ופקדתם · מגזרת פקדון והנה הממון ישאום אל ערבי הנחל והנכון שממונם ישאוהו כל הנחל הידוע בארצם שהוא על ערבים והטעם שיוליכו ממונם למקום אחר אולי ישאר להם: כי · עד · מוסף אחר וכן ועד באר אלים: כי · מלאו דם · חללי מואב: נוספות. הטעם רעות נוספות וכן עשיר יענה עזות והטעם מלות: כי אשית · מוסף גם אח׳ וכן הוא כי אשית לפליטת מואב אריה והוא מלך אשור: שלחו כר · מין ממיני הגמל שירוץ מגזרת הכרי והרכים · יש אומרים כי מושל ארץ ימואר הכר בעבור שפסיעתו באר׳ גדולה מכל פסע והנכון ל להיות כר סמוך כי לא ימצא רק אכל ה התושלים: והיה · מואב כעוף נודד: בנות מואב · הם הכפרים כמו וילכדו בנותיה: הביאי · דברי הנביא למואב קודם שתבא לך זאת הצרה הביאי לנפשך עצה: פלילה · שם על משקל אכילה מגזרת פלילים: צלך · שתסתירי ישר׳ בבואם אליך נדחי ממקומם · נודד אליך אל תגלי: יגורו · נדחי דברי הנביא או השם בעבור כבוד ישראל: מפני שודד · שדד שומרון והוא מלך אשור: כי · עד יבוא עת שיאבד זה הנוגש ויכלה השוד · מהן · תאר השם והוא יבוא למען ת תמוכו כמותו: תמו · מחנות: רומס · הוא מלך אשור: והוכן · בעבור החסד כסא המלוכה: באהל דוד · היא ירושלם: שופט · זה חזקיהו: ומהיר צדק; תאר השם מגזר׳ מהרה: שמענו · ידבר הנביא על לשון ישראל או הגוים: גא · חסר ה״א והיא מלה זרה: לא כן בדיו · לא יהיה כן בניו כמו ו ותעם בדים ויש אומרים מחשבותיו ולא כן כמו כן בנות צלפחד ובדיו כמו בדיך מתים יחרישו: לכן · לאשישי · יש אומרי׳ ליסודי והטעם שיהגו והם נכאים כאשר יספרו מעלת אשישי קיר חרשת וכן בתרגום ארמית ואושיא יתיטו והנכון בעיני שהוא כמו אשישי ענבי׳ והעד גפן שבמה והטעם שתהגו ואתם נכאי׳ כאשר תזכרו ימי השמחה הפך הילל״ה: כי שדמות · כמו ושדמות עמורה כמו גפנים אמלל · כל אחד: בעלי גוים · כמו אדני יוסף כסף ישיב לבעליו והם מלכי אשור: הלמו שרוקיה · הכו והלמה סיסרא: עד יעזר נגעו · כל כך היו רחבי׳: תעו מדבר · שרחבו עד מקום שאין שם ישוב: שלוחותיה · אילניה כמו שלחיך פרדס רימונים: נטשו · כמו והנם נטושים פרושי׳: על כן אבכה · יאמר כל א׳ וא׳ ממואבי׳ גפן שבמ׳ שם מקו׳ ויחסר על: אריוך · מלה זרה כי היו״ד תחת הוי״ו והוי״ו תחת הה״א והיא מלה זרה והכ״ף לנוכח חשבון והיא מדינ׳ מואב הגדולה: על קיציך · פרי הקיץ: הידד · זאת המלה ידברו בה הרומסי׳ והדורכי׳ והוא ישחית הפרי והקציר בעודנו רטוב:

מסורה

מדברה ה׳ ג׳ קמץ וב׳ פתחין וסימ׳ והיו תצאתיו מדברה · לך שוב לדרכך מדברה · שלחו כר מושל ארץ · ולמזרח ישב דד״ה · ומן הגדי נבדלו אל דויד · ג׳ בתראי קמצי׳ : ודרש ג׳ חס׳ וכו׳ ודרש אל הבתים · שפט ודרש משפט · שחר טוב יבקש רצון: בבכי ו׳ רפין וסימ׳ נבסר בסדר ויגש :

מקרא

וּפְקֻדָּתָם עַל נַחַל הָעֲרָבִים יִשָּׂאוּם׃
כִּי הִקִּיפָה הַזְּעָקָה אֶת גְּבוּל מוֹאָב
עַד אֶגְלַיִם יִלְלָתָהּ וּבְאֵר אֵילִים
יִלְלָתָהּ׃ כִּי מֵי דִימוֹן מָלְאוּ דָם כִּי
אָשִׁית עַל דִּימוֹן נוֹסָפוֹת לִפְלֵיטַת
מוֹאָב אַרְיֵה וְלִשְׁאֵרִית אֲדָמָה׃
יו שִׁלְחוּ כַר מֹשֵׁל אֶרֶץ מִסֶּלַע מִדְבָּרָה
אֶל הַר בַּת צִיּוֹן׃ וְהָיָה כְעוֹף נוֹדֵד
קֵן מְשֻׁלָּח תִּהְיֶינָה בְּנוֹת מוֹאָב
מַעְבָּרֹת לְאַרְנוֹן׃ הָבִיאוּ עֵצָה עֲשׂוּ
פְלִילָה שִׁיתִי כַלַּיִל צִלֵּךְ בְּתוֹךְ צָהֳרָיִם
סַתְּרִי נִדָּחִים נֹדֵד אַל תְּגַלִּי׃ יָגוּרוּ
בָךְ נִדָּחַי מוֹאָב הֱוִי סֵתֶר לָמוֹ מִפְּנֵי
שׁוֹדֵד כִּי אָפֵס הַמֵּץ כָּלָה שֹׁד תַּמּוּ
רֹמֵס מִן הָאָרֶץ׃
וְהוּכַן בַּחֶסֶד כִּסֵּא וְיָשַׁב עָלָיו בֶּאֱמֶת
בְּאֹהֶל דָּוִד שֹׁפֵט וְדֹרֵשׁ מִשְׁפָּט וּמְהִר
צֶדֶק׃ שָׁמַעְנוּ גְאוֹן מוֹאָב גֵּא מְאֹד
גַּאֲוָתוֹ וּגְאוֹנוֹ וְעֶבְרָתוֹ לֹא כֵן בַּדָּיו׃
לָכֵן יְיֵלִיל מוֹאָב לְמוֹאָב כֻּלֹּה
יְיֵלִיל לַאֲשִׁישֵׁי קִיר חֲרֶשֶׂת תֶּהְגּוּ
אַךְ נְכָאִים׃ כִּי שַׁדְמוֹת חֶשְׁבּוֹן
אֻמְלָל גֶּפֶן שִׂבְמָה בַּעֲלֵי גוֹיִם הָלְמוּ
שְׂרוּקֶּיהָ עַד יַעְזֵר נָגָעוּ תָּעוּ מִדְבָּר
שְׁלֻחוֹתֶיהָ נִטְּשׁוּ עָבְרוּ יָם׃ עַל
כֵּן אֶבְכֶּה בִּבְכִי יַעְזֵר גֶּפֶן שִׂבְמָה
אֲרַיָּוֶךְ דִּמְעָתִי חֶשְׁבּוֹן וְאֶלְעָלֵה כִּי
עַל קֵיצֵךְ וְעַל קְצִירֵךְ הֵידָד נָפָל׃

תרגום

וְתחוּמֵיהוֹן דְעַל יַמָּא מַעַרְבָא
יִתְנְסִיב מִנְהוֹן׃ אֲרֵי אַקִיפַת צְוָחְתָא
יַת תְּחוּם מוֹאָב עַד אֶגְלַיִם מְיַלְלִין
וּבְאֵר אֵילִים מְצַוְחִין׃ אֲרֵי מֵי דִימוֹן
אִתְמְלִיאוּ דַם קְטוֹלִין אֲרֵי אֲמַנֵּי עַל
דִּימוֹן כְּנִישַׁת מַשִּׁרְיָן לְשֵׁיזָבַת
מוֹאָב מֶלֶךְ בְּמַשִּׁרְיָתֵיהּ יִסַּק וּלְמֵיבַז
שְׁאָרָא דְאַרְעֲהוֹן׃ יְהוֹן מַסְּקִי
מִסִּין לִמְשִׁיחָא דְיִשְׂרָאֵל דְיִתְקוֹף
עַל דַּהֲווֹ בְמַדְבְּרָא טוּר כְּנִישְׁתָּא
דְצִיּוֹן׃ וִיהֵי כְעוֹפָא דְאַפְרְחוּהִי
מִקִּינֵּיהּ וּמְטַלְטַל יִתְפַּקְּן וִיהֶוְיָן
בְּנַת מוֹאָב מְגִיזִין לְהוֹן לְאַרְנוֹן׃
אִתְמְלִיכוּ מְלַךְ עֲבִידוּ עֵצָה שַׁוִּיאוּ
כְּלֵילְיָא טוּלֵיךְ בִּימָמָא בְּגוֹ טִיהֲרָא
טַמְּרִי מְטַלְטְלַיָּא וּמְבַדְּרַיָּא לָא
תִקְרְבוּן׃ יְתִיתְבוּן בִּיךְ מְטַלְטְלֵי
מַלְכוּת מוֹאָב הֲוֵי סִיתְרָא לְהוֹן מִן
קֳדָם בּוֹזֵיז אֲרֵי סַף מְעִיקָא אִשְׁתֵּיצִי
בְּזָזָא סָפוּ כָּל דַּהֲווֹ דָיְישִׁין מִן אַרְעָא
בְּכֵן מְשִׁיחָא דְיִשְׂרָאֵל
יִתַּקַּן בְּטוּב כּוּרְסוֹהִי וְיָתִיב עֲלוֹהִי
בְּקוּשְׁטְ בְּקַרְתָּא דְדָוִד דָּאִין וְתָבַע
דִּין וְעָבֵד קְשׁוֹט׃ שְׁמַעְנָא רַבְרְבֵי
מוֹאָב דְּמִתְגָאַן לַחְדָא יְקִירְהוֹן
וּמְפַנְקֵיהוֹן וְגֵיוְתָנוּתְהוֹן לָקֳבֵיל
פּוּרְעָנוּתְהוֹן לָא שָׁוֵי לְהוֹן׃ בְּכֵן
מְיַלְלֵי מוֹאֲבָאֵי עַל מוֹאֲבָאֵי כּוּלְּהוֹן
מְצַוְחִין וּמְיַלְלִין עַל אֱנָשׁ כְּרַךְ
תּוּקְפְּהוֹן דְּהָוֹן יַמְרוּן בְּרַם כְּבִישִׁין׃
אֲרֵי אִתְבְּזִיזָא מַשִּׁרְיַת חֶשְׁבּוֹן
אִתְקְטַלָא סִיעַת שִׂבְמָה מַלְכֵי
עַמְמַיָּא קְטִילוּ שִׁלְטוֹנֵיהוֹן עַד יַעְזֵר
מְטוֹ טָעוּ לְמַדְבְּרָא מְטַלְטְלֵיהוֹן גַּזוּ עֲבָרוּ יַמָּא׃ עַל כֵּן כְּמָא דְאַיְתִיתִי מַשִּׁרְיָין עַל יַעְזֵר כֵּן אַיְתֵי
קְטוֹלִין עַל שִׂבְמָה אַרְוֵינִיךְ דִּמְעָתִי חֶשְׁבּוֹן וְאֶלְעָלֵה אֲרֵי עַל חֲצָדִיךְ וְעַל קִטָפַיִךְ בּוֹזְזִין נְפַלוּ׃

רשי

ופקדתם · תרגם יונתן ותחומיהון דעל ימא מערבא יתנסיב והוא לשון מינוי כמו ופקודת אלעזר בן אהרן הכהן כלומר ארצם שפקדתם עליה תלקח מהם: על נחל הערבים ישאום · יקחו האויבי׳ אותם את הגבולין ועוד יש לפרש ופקודתם שאביא עליהם זו תהיה על נחל הערבים ישאום האויבים יגלו אותם אל ארץ בבל שהיא נחל ערבים שנ׳ על ערבים בתוכה תלינו כנורותינו: אגלים ובאר אלים · מקומות הם בגבול מואב: יללתה · של מואב: ובאר אלים · כמו ולבאר אלים: מי דימון · שם הנהר: מלאו דם · כשם הנהר: כי אשית על דימון נוספות · דם שמו ודם חללים אוסיף עליו למלאתו ויונתן תרג׳ נוספות כנישת משריין מחנות הנוספות יחד והוא לשון ספו שנה על שנה ספות הרוה: לפליטת מואב אריה · פליטת שישאיר סנחריב יבא נבוכ׳נצר בעתו וישחיתם והוא נקר׳ אריה כענין שנא׳ עלה אריה מסובכו: ולשארית · ישראל: אדמה · אדמתכם: שלחו כר מושל ארץ · לא תתגאו בגאותכ׳ הלא ידעתם שמושל ארץ שלכם מישע מלך מואב במלכים היה נוקד והשיב למלך ישראל מאה אלף כרים שלא אותו כר המושל שלכם מ מסלע מדברה אל הר בת ציון: כעוף נודד · מקינו: קן משולח · כאפרוחים משולחים מקינם ש שהולכי׳ מטולטלי׳ כן תהיינ׳ בנות מואב למעברות ארנון: עשי פלילה · הוא לשון ויכוח משפט לבחר לך את הטוב כמו משפט נבחרה לנו דיםר״ימנ״ט בלע״ז: שיתי כליל צלך · שיתי לך כל בצהרים שיחשיך עליך כלילה להסתר בו מפני אויביך: סתרי נדחי׳ · אם יברחו עוד נדחי עמי דרך עליכם בימי נבוכד נצר אל תסגירום אלא תסתירום: יגורו בך נדחי · בני ישר׳ הבורחים: הוי סתר למו · כי גם את תדעי כפש הנודדי׳ מה היא צרת׳: כי אפס המץ · המץ שליך עסרך וכבודך שהיה לך על ידי צאנך ובקרך שאת מוצאת מהם חלב וחמאה: כלה שד · לשון שדים המספיקין חלב כמו ושד מלכי׳ תינקי: תמו רומס · הבהמות שליך הרומסות בארצך: והוכן בחסד כסא · כשיבא עליך השבר הזה אז יכון כסא דוד ויגדל שבאותו הפרק יפול סנחריב על ידי חזקיהו ויהיה נכון כסאו בחסד שעשה כמו שמצינו שהיה גומל חסד שנאמר בדברי הימים כי חזקיהו מלך יהודה הרים לקהל אלף פרים ושבעת אלפי צאן: וישב עליו שופט ודורש משפט ומהיר צדק · תרג׳ יונתן ועביד קשוט: גא מאד · כתגאה מאד: גאותו וגאונו · שלא כדין הוא כי עיקר גדולי בדיו על ידי ממזרות וניאוף הבנות מאביהן: עברתו · עיבורו הריון שלו: דבר אחר עברתו חמתו ששמר לישראל: לא כן · גבוריו עמו שהיו כפויי טובה: ייליל מואב למואב · על מואב: לאשישי קיר חרשת · על חומות קיר חרשת: תהגו אך נכאים · שברים: תהגו · תקוננו: אשישי · כמו נפלו אשיותיה: שדמות · שדות תבואה: גפן שבמה · יש ללמד שחשבון היתה מקום שדות ושבמה מקום כרמים ואם תאמר כל אלה ערי עבר הירדן הם וישראל לקחום מיד סיחון ואיתתי חזרו ליד מואב כשהגלה סנחרי׳ לראובני ולגדי באו המואבים הסמוכים להם וישבו בהם: אומלל · חרב: שרוקיה · כטיעת שורק שלה: עד יעזר נגעו · שדמות הגפן ושורק הנזכרים כאן אינם אלא משל והם מנות וסיעות ומלטוני׳ וכתי׳ עד יעזר נגעו הלכו בגולה: תעו מדבר · למדבר: שלוחותיה · זמורותיה והם משל גליותיה: נטשו · נפצו כמו ונטשתיך המדברה והנם נטושים ויטשו בעמק רפאי׳: אבכה בבכי יעזר · ת״י כמא דאיתיתי משריין על יעזר כן אייתי קטולין על שבמה ולשו׳ המקרא הנביא או כעין קינות יעזר יש לי לקונן עליך את הגפן שבמ׳ אריוך דמעתי · ארוה עליך דמעה יש תיבה משמש׳ כשתי תיבות כמו בני יבאוני ארץ הנגב נתתני דברו לשלום: קיציך · תאני׳ שמיבשין בקיץ: הידד · קול שודדי׳ ובוזזים:

ונאסף שמחה וגיל מן־הכרמל
ובכרמים לא־ירנן לא ירעע יין
ביקבים לא־ידרך הדרך הידד
השבתי: על־כן מעי למואב ככנור
יהמו וקרבי לקיר חרש: והיה כי־
נראה כי־נלאה מואב על־הבמה ובא
אל־מקדשו להתפלל ולא יוכל:
זה הדבר אשר דבר
יהוה אל־מואב מאז: ועתה דבר
יהוה לאמר בשלש שנים כשני
שכיר ונקלה כבוד מואב בכל ההמון
הרב ושאר מעט מזער לוא כביר:
משא דמשק הנה יז
דמשק מוסר מעיר והיתה מעי מ
מפלה: עזבות ערי ערער לעדרים
תהיינה ורבצו ואין מחריד: ונשבת
מבצר מאפרים וממלכה מדמשק
ושאר ארם ככבוד בני־ישראל יהיו
נאם יהוה צבאות:
והיה ביום ההוא ידל כבוד יעקב
ומשמן בשרו ירזה: והיה כאסף
קציר קמה וזרעו שבלים יקצור
והיה כמלקט שבלים בעמק ר
רפאים: ונשאר־בו עוללות כנקף
זית שנים שלשה גרגרים בראש
אמיר ארבעה חמשה בסעפיה
פריה נאם־יהוה אלהי ישראל:
ביום ההוא ישעה האדם על־
עשהו ועיניו אל־קדוש ישראל
תראינה: ולא ישעה אל־המזבחות
מעשה ידיו ואשר עשו אצבעתיו
לא יראה והאשרים והחמנים:

ותתכניש ביע וחדוה מן כרמלא ובכרמיא לא ידוצון ולא יחייכון וחמר במעצריא לא יעצרון עיצורין עיצור אבטילית: על כן מעיהון דמואבאי ככינריא המן ולבהון על אנש כרך תוקפיהון דוון: ויהי ארי יתחזה ארי ילאה מואב על במתא ויעול לבית טעותיה למבעי ולא יכול: דין פתגמא די מליל יי על מואבאי מבכן: וכען מליל יי למימר בתלת שנין כשני אגירא ויסוף יקריהון דמואבאי בכל המון סגיא ושאר ציבחר כזעיר יסוף כל יקריהון: מטל כס דילוט לאשקאה ית דמשק הא דמשק מתעדיא ממלכו ותהי לכרך מהפרא: שביקן קרויהון חרבו לבית משרי עדרין דען יהון וישרון ולית דמניד: ויבטיל שולטן מאפרים ומלכו מדמשק ושאר יתיראין מארם ויקרהון כיקר בני ישראל יהון אמר יי צבאות: ויהי בעידנא ההיא יסאף יקר יעקב ועותר יקריה יגלי: ויהי כמכנש חצד קמה ודרעיה שובלין יחצוד ויהי כמלקט שובלין במישר גבריא: וישתארון ביה עוללין כביעור זיתא תרין תלתא גרגרין בריש ענפא ארבעה המשא ב בסוכא מרדא כן ישתארון יחידאין צדיקיא בגו עלמא בינ מלכוותא אמר יי אלהא דישראל: בעידנא ההיא יסתמיך אנשא לפולחן עבדיה ועינוהי למימר קדישא דישראל יסברון: ולא יסתמיך על איגוריא עובד ידוהי ודאתקינא אצבעתיה לא יתקיים ואשיריא וחניסנסיא:

לא יוכל ד׳ בקרי׳ וסי׳ וכסה את עין הארץ ולא יוכל · ובא אל מקדשו להתפלל · ולא יוכל לדין עם שתקיף ממנו · ולא יוכל יי׳ עוד לשאת · וכל ולא יוכל דכוו׳ במ״ד וסי׳ וירא כי לא יכול לו ויגע · אתה ידעת את דוד אבי · ואחזיהו לא יכול לראות כי קמו · לא יכול להכיל את העלה דד״ה: ערער ה׳ חס׳ וסי׳ נמסר בשמואל

חלק א׳ סוף ס׳ ל׳ ובמלכים חלק ב׳ סימן׳ : ידל י״ב פתחין וסי׳ נמסר בשפטים סימן ו׳ גבי פסו׳ וידל ישראל : ועיניו י״א בקריא׳ וסי׳ במסר רבת׳ :

רשי

מן הכרמל · הוא מקום יער ושדות תבואה : לא ירועע · לשון תרועת שמחה : הידד השבתי · קול המתאספים להטיל הקורא לעבור העצבים׃ והמו · בקינה׃ כי נלאה מואב · להלחם על במות המגדלים : ובא אל מקדשו · אל מקום אשר הם מתקדשים שם ומזדמנים שם להתפלל סוף כלייתו של מואב ביד נבוכד נצר : אשר דבר יי׳ אל מואב מאז · מימי רבים לפני בא הרעה עליו כיבא לו ישעיה את זאת : מאז · מעת אשר שכר בלק את בלעם : ועתה דבר יי׳ · לקרב את הפורענות להם : בשלש שנים כשני שכיר · בשביל שלש שנים ששייעו את ש סנחרי׳ כשבר על שומרו׳ ועזרוהו בלא בצע כאילו היו לו שכירים לפיכך ונקלה כבוד מואב בין כל שאר המונו של סנחריב ש ששטפ׳ בשבי מתוך אותו החיל אלך לו וכן מפורש בסדר עולם שטף עמונים ומואבים שהיו מ מסייעין אותם כשבר על שומרון שלש שנים לקיים מה שנאמר שלש שנים כשני שכיר וגו׳ ועוד יש לפרש שלש שנים כשני שכיר שלש שנים נגזרו עליכם לאורך זמן אבל מצומצמין יהיו ולא ת תאחר עוד הפורענות כאשר ידקדק השכיר בשני שכירותו ל לצמצם : ונקלה כבוד מואב · בעיני כל המון סנחריב הרב : ושאר · פליטה הנשארת למואב מעט מזער תהיה : ולא כביר · לשון רוב : מוסר מעיר · לשון הסרה : מעיר · מהיות עיר : מעי · לשון שפלות ועומק כמו מעות ימים : עזובות ערי ערוער · יונת׳ תרגם לשון חורבן כמו ערער ת תתערער ופירשו על ערי ארם · ומדרש אגדה מתמיה לפי שערוער מארץ ישראל היתה ש׳ ואת ערוער עומד בדמשק ומכריז בערוער אלא שהיו בדמשק ש שווקים כמנין ימות החמה וכל אחת יש בה עבודה זרה ועובדי׳ לה יום אחד בשנה וישראל עשו את כלן קיבוץ אחד והיו עובדין את כלם בכל יום לכך הזכיר מפלת ערוער אצל דמשק׳ ואני מפרשו לפי פשט המקרא על שנתחברו רצין ופקח בן ר רמליהו יחד והנביא היה מתנב׳ על מפלת דמשק ואומר הנה ד דמשק מוסר מעיר ערי ערוער שהיו של פקח כבר היו עזובות שגלו הראובני והגדי כבר והרי תמיד לעדרי צאן הם נתונות ורובצים שם כאן מואב ואין מ מחריד עד תהי מלכות פקח הולכת וכלה ותלכד גם שומרון בימי הושע ואז ונשבת מבצר מאפרים וממלכה מדמשק ש שיהרג רצין : ככבוד · עשרת השבטים יהיו גם אלו יגלו לחלת וחבור ואלו יגלו לקיר שנאמר ויגלה קירה ואת רצין המית : ומשמן בשרו ירזה · ועושר יקריה יגלי : והיה כאסוף קציר קמה · כמו שבעת קציר קמה אוסף הקוצר בעת הקמה בידו אחת וזרועו השנית שבלים יקצור במגל כן יעקור סנחרי׳ ויגלה הכל ואף ליקט הנוצר בשעת קצירה ילקט ויאסוף כלומר אף הבורחים לא ימלטו מידו וילקטם : בעמק רפאים · הוא הגיא אשר על פני ירושלם כמו שמלקט שבלים בספר יהושע תמצא שעמק רפאים סמוכה לירושלם : ונשאר בו · חזקיה וסיעתו שהם תוך ירושלם אנשים מעט כעוללות כרם וכנוקף זית המשחיר שנים שלשה גרגרים : בראש אמיר · בראש הענף : בסעפיה · בענפיה וכן וכלה סעיפה וכן מסעף פורה : כנוקף זית · קוצץ זתים ללוקטן מן האילן וכן ונקף סבכי היער ורבותינו דרשו ונשאר בו בהמון סנחרי׳ אנשים מעט כנוקף זית כדאי׳ באגדת חלק : ישעה · יפנה ׳ שעתו כמו וישע יי׳ אל הבל : האדם · בדיקו׳ שנאמרו בם : לא יראה · לא יחשבו בעיניו

אבן עזרא

ונאסף · ואסף הגיל ׳ אחרים מהם והטעם יסור מהם הכרמל כי גם למואב חלק בו : ירועע · מגזרת תרועה מהפעלים השניים כפולי האות האחרון : הידד · ביקב להוציא היין לשבת הפך הקיץ והקציר : על כן מעי · אינכו דברי הנביא רק ידבר על לשון איש מואב : והיה כי נראה כי נלאה מואב עלה על הבמה · לע״ד או נלאה על הבמה כ כטעם ולא יוכל והוא הנכו׳ : זה · אשר דבר יי׳ · דברו היא גזרה שנזר כמלך שיאמר למשרתיו עשו כן על דרך משל להבין ה השומעי׳ : ועתה דבר · השם גלה זה הסוד כי שלש שנים נשארו והטע׳ כשני שכיר שכל יום יבשר נפשו מתי יגיע הקץ כן הנביא היה שמח בגעת קץ אויבו : ונקלה · כבודו שהוא המון רב ונשאר מעט מזער : לא כביר · לא עם גדול במספר ידוע כבירים הו טעמו לא ישאר מהם אדם גדול כמו הן אל כביר : משא דמשק · מוסר · מגזרת הסיר מהיותה עיר ואם הוא לשו׳ זכר והנכון שהוא על עם דמשק והעיר והיתה מ מעי כמו לעיים והמ״ם נוסף : עזובות · זה היה על יד מלך אשור : ונשבת · כי בבוא סנחריב תפש דמשק גם שמרון ומבצריה : ושאר ארם · כי דמשק היא עיר ארם יהי להם כבוד ככבוד ב בני ישר׳ שכתב אחריו ידל כבוד יעקב · ויש אומרי׳ ושאר ארם כל כך יהיו בחרפה עד שיהיה ככבוד לישר׳ כנגד אחור רעם : והיה · ידל כבוד יעקב · על מות החללים והגולים מהשבטים : והיה · בתחלה : כאסוף · הקוצר קציר הקמה : והיה כמלקט שבלים · באחרונה כי פעמים בא מלך אשור על ארץ ישרא׳ : בעמק רפאים · מקום היה וקצירו רע ומעט ורזה : ונשאר · כנוקף זית · מגזרת ונקף סבכי היער וכן חגים ינקופו : אמיר · הוא המעולה בזית מגזרת ויו׳ ה האמירך וכן בלשון קדר : ארבעה חמשה · גרגרי׳ : בסעפיה · של אותה שהיתה פוריה : ביום ההוא ישעה · ירפה אדם עצמו על השם וזהו הבטחון וכמוהו ישעו ואין מושיע · טעם המזבחות שלא תרצה עוד עבודה זרה כי לא ילך כי אם אל מקום הכבוד : ולא · החמני׳ · הכ״ון נוסף כ״כון רחמניות והם צלמים עשויות כדמות מרכבות לשמש כמו שכתוב במעשה מנשה : ביום

יסוד סמיה על ד׳ בליש יטען על ביתו · הוי תיורלי׳ מנרל׳ ורצין

ביום · ערי מעזו · של ישראל · אשר עזבו · הכנענים : החרש · האילן כמו חורש מצל : והאמיר · שהוא למעלה והנה הוא השורש והסעיף בבורחם מפני ישראל בבואם אל ארץ כנען : והיתה · שומרון : שממה · כי היא עיר המלוכה : כי · והנה שב הנביא להוכיח אנשי שומרון : נעמני · כמשמעו בלשון קדר והוא צמח שיצמח מהרה וכן וזמורת זר והטעם שורק זר :

ערי מעזו · של ישראל : כעזובת החורש והאמיר · עזובות כיער הזה חריבות מאין אדם : חורש · הוא יער כדמתרג' ביער חורשא : והאמיר · אף הוא יער מקום אילנו' כעזובת ערי האמורי שהניחום חריבות בימי יהושע כחורש והאמיר וברחו להם מפני בני ישראל והיתה ארץ ישראל שממה : על כן תטעי וגו' · על כן כאשר

ובבקר ו' בקריאה וסימ' נמסר בסדר בשלח : יהמיון ג' וסימ' כהמות ימים יהמיון · אך בצלם יתהלך איש · כי הנה אויביך יהמיון : גמא ג' וחס' וסימ' ותקח לו תבת גמא · ובכלי גמא על פני מים · הגאה גמא ·

ביום ההוא יהיו ערי מעזו כעזובת
החרש והאמיר אשר עזבו מפני בני
ישראל והיתה שממה : כי שכחת
אלהי ישעך וצור מעזך לא זכרת
על כן תטעי נטעי נעמנים וזמרת
זר תזרענו : ביום נטעך תשגשגי
ובבקר זרעך תפריחי נד קציר ביום
נחלה וכאב אנוש :
הוי המון עמים רבים כהמות ימים
יהמיון ושאון לאמים כשאון מים
כבירים ישאון : לאמים כשאון
מים רבים ישאון וגער בו ונס
ממרחק ורדף כמץ הרים לפני רוח
וכגלגל לפני סופה : לעת ערב והנה
בלהה בטרם בקר איננו זה חלק
שוסינו וגורל לבזזינו :
יח הוי ארץ צלצל כנפים אשר מעבר
לנהרי כוש : השלח בים צירים
ובכלי גמא על פני מים לכו
מלאכים קלים אל גוי ממשך ומורט
אל עם נורא מן הוא והלאה גוי קו
קו ומבוסה אשר בזאו נהרים ארצו :
כל ישבי תבל ושכני ארץ כנשא נס
הרים תראו וכתקע שופר תשמעו :
כי כה אמר יהוה אלי
אשקוטה ואביטה במכוני כחם
צח עלי אור כעב טל בחם קציר :

בעידנא ההיא יהוין קרוי
תוקפיהון כּכרך דחרוב ואתחמר
די אישתביק מן קדם בני ישראל
ותהי לצדו : ארי שבקתא אלהא
פורקניך ודחלת תקיפא די מימריה
בסעדיך לא אדכרתא בדיל דאת
נציבא ניצבא בחירא ועובדין
מקלקלין אסגיתא : באתר
דאתקדשתון למהוי עם תמן
קלקלתון עובדיכון ואף כד
עלתון לארעא בית שכינתי תמן
הוה חזי לכון למפלח
שבקתון פולחני ופלחתון לטעותא
ארחיקתון תיובא עד דימטא יום
תברכון בכן הוהכיביכון למפחת
נפש : ווי המון עממין
סגיאין די כמהמי ימא המן
ואתרגושת מלכוון דכאתרגושת
מיין תקיפין מתרגשין : מלכוון
דכאתרגושת מיין סגיאין
מתרגשין ויזוף ביה ויערוק מרחיק
ויתירדיף כמוץ טוריא קדם רוחא
וכגלגלא קדם עלעולא : לעידן
רמשא והא כדלא הות עד דלא
צפרא והא כדליתוהי דין חולק
לאנסנא ועדב לבזזנא : ווי
ארעא דאתן לה בספינן מארע
רחיקא וקילעיהון פריסן כנשרא
דטאים בכנפוהי דמעיבר לנהרי
הודו : דמשלח בימא איזגדין
ובירגוגין על אפי מיא איזילו
אזגדין קלילין לות עמא אניסא
ובזיזא לות עמא דתקיף מבכן ולהלא עמא אניסא ובזיזא דבזו עממיא ארעיה : כל
דיתבין בתבל ודשרן בארעא כמיזקף אתא על טוריא תחזון אתא וכמיתקע שופרא
תשמעון פורקן וארי כדנן אמר יי לי אניח לעמי ישראל ואשקיט להון ואיתרעי ממדור קודשי
לאוטבא להון בירכן ונחמן אייתי להון כפרי עגשחין פציח על שמש כענן טל בשחין חצדו :

וחד חציר לקנה וגמא : ומורט ב' וסימ' אל גוי ממשך ומורט · עם ממשך ומורט : ומבוסה ג' ומל' וסימ' השולח בים צירים · יובל שי לי' · יום מהומה ומבוסה ומבוכה :

ביום · תשגשגי · מגז' שגיא תגדלי אותו מ מהרה וכמוהו ובבקר זרעך תפריחי והנה אומר לך כלל בדברי נביאי התוכחות כי מ מחצי הפסוק כלמוד על חציו ברוב : נד קציר · והנה יגוד הקציר כמו וטל ילין בקצירי : ביום נחלה · תחסר מכה והנה נחלה תאר למכה ו ומכה מאכלו בריאה והעד וכאב אנוש מ מגזרת ויאנש והנה הטע' כי הרבית בגים ויבא יום אחד ויספו : הוי המון עמים רבי' · מלך אשור ותחנהו בבואו על ציון : ישאון · מגזרת שאון והנה הכון איכנו שורש והנו כמו זדון : לאמים · וגער בו · השם במלך אשור : ממרחק · כעבר ארצו : ורודף · הכשאר מהמונו : לעת · שערב היו אנשי ירושלם יראים ממנו בלהה · כמו בלהות אתנך וטעם בלהות בהלות הפוך כמו כ כשב וכבש : בטרם בקר איננו · כבאת המלאך והכחיד רוב המחנה : זה חלק שוסינו · דברי הנביא והוא שמח : הוי ארץ · הוי לשון קריאה כמו הוי הוי ונוסו מארץ צפון : צלצל כנפים · כפול מצל שהיא ארץ רחבה : מעבר לנהרי כוש · שם מלכו' אשור : והשולח · מי שהוא מנהגו לשלוח בים ש שלוחים : לכו · אתם מלאכים קלים ובשרו ישרא' שברחו וגלו והם מעבר לנהרי כוש ו ובעבור נהרי אחר ובכלי גמא : ממושך · הם ישראל שנמשכו ממקומם ככבשים עד שמורטו ממושך : אל עם נורא · הם הכושיים מן אותו העם או הוא רמז לנהרי : גוי · היתה דעתו כדעת הנער כאשר ילומד קו לקו ועל כן והיתה מבוסה · ואלף בזאו לחסרון אות הכפל וכמוהו דליו שוקים על דעת ר' משה הכהן נ"ע · וטעם נהרים מלכים כמו את מי הנהר : כל · הטעם כאילו נס נושא על כל הארץ : וכתקוע שופר · לדעת מעשה השם במחנה סנחריב : כי · טעם אשקטה על השכינה שעמדה : ואביטה · ואראה : במכוני · היא ירושלם : כחם · אויר : צח עלי אור · אחר הגשם כמו יפיץ ענן אורו כי השמש שנקרא אור גם כן הירח כי כן כתב לעושה אורים גדולים השם שבת הגשם במאמר השם : כי לפני
כל יושבי תבל וגו' · איככם צריכים לשלוח צירים על כך כי כנשוא נס הרים תראו בהקבץ הגליות ותקוע שופר תשמעו : אשקטה · מתשלום שכרו של עמו אפנה מכל עסקי ואביטה במכוני להטיב לו : כחום צח עלי אור · יאיר ויבהיק לו כחם השמש צח על ירק כמו ללקט אורות : כעב טל · שהקוצרים מתאוים לו להשיב נפשם בחם קציר :

כטעיתך מתחילה כטעת כטעים כעמנים שנים עשר בני יעקב ו ובהעלות כטעיך לזמורות נתנו זרע שאינו הגון כזמורות זרות שאינם ממין גפן אלא דומים ל לגפן : תזרענו · תתני זרעך באותו כטע ועוד י"ל וזמורת זר תזרענו תניחתן בגוים ונתערבו בהם : ביום כטעך תשגשגי · לשו' שיכסוך כשתגשגו זמורותיך במיני דשאי' ועדבוני' המקלקלי' ענבי הגפן כלו' במקו' שנטעתיך לי לכרם שם קילקלת במעשיך הוא שאמר להם יחזקאל ביום בחרי ישרא' ואשא ידי לזרע בית יעקב ואודע להם בארץ מצרים ואמר וימרו בי ולא אבו לשמוע וגו' ואף כאן תשגשגי נתערבת בתועבות המצרים : ובבקר זרעך תפריחי · וליום המחרת כשהוצאתיך משם והכנסתיך לאר' גם שם זרעך הרע הפרחת : נד קציר ביום נחלה · נדים של קציר רע אשר הוכיח ביום ובלילה נחלה אותו קציר הגיע לו' כרה : וכאב אנוש · שנשלמת שכרך : נד · הוא לשון גובה וכן נצבו כמו נד נוזלים וכן כונס כנד ואין נד וכוד שוים : אנוש · נעכר בחולי רע וכן ויאנש וכן כי אנושה מכותיה · ר"א ובבקר זרעך תפריחי עד שלא בא הסרב הפריחתם ודרך הכרם לפרוח בבא הסרב והמפריח בבקר א איכו הגון זה במדרש ר' תנחום' : הוי המון עמים רבים · מדת מהלכת על פני כל הדורות שוט שישראל לוקים בו סופו ללקות לפי' הנביאים הנבאים פורענות ישראל על ידי האומות סומכין אחריו פורענות האומה שלקה ישראל על ידה : המון עמים · אוכלוסי סנחריב : ישאון · לשון תשואה הומה : וגער בו · הבה' באותו שאון : כמוץ הרים · משל את הרשעים במקולקל ש שבמינין ובמקולקל שבאותו ה המין מוץ הרים יבש משל שאינו' : וכגלגל · הוא מפרח של קוצים שקורין קרדוכס בלע"ז הרומים לאותו שגוררין בהן בגדי צמר ואינן קשין וכהגיע סמוך לסוף הקיץ הם מתנפצי' מאיהן והרוח מפזרתן ואותו הנפוץ עשוי כמין גלגל עגולה כמין הענן באמצע וחוטי זרועותיו סביב לה : והנה בלהה · שרים באים על האויב ומבהלין אותו : בטרם בקר איננו · והאויב אין בעולם : זה חלק שוסינו · חלק סנחרי' וחלק גוג ומגו' כשיבאו לבוזיכו : הוי ארץ צלצל כנפי' · ת"י דאתן לה בספינן מארע רחיקא וקילעיהון פריסן כנשרא דטאים בכנפוהי ואני אומ' לפי שהן שרויין במזרח והארץ חמה העופות כאספים שם והיא מצולצלת בכנפי עופות ונבואה זו על אוכלוסי גוג ומגוג כענין שאמר ביחזקאל פרס כוש ופוט אתם : לכו מלאכים קלים · לראות אם אמת הוא שחזרו ישראל למקומם אשר הוא גוי ממושך וממורט אל עם אשר הוא נורא בחזקתו : מן הוא והלאה · מן היום אשר נבחר לעם והלאה : גוי קו קו · שנפרע בו בעונו מדה במדה וניתן למבוסה · דבר אחר קו קו לשון קוה שהיו ומאום : נהרים · מלכים :

כי לפני · בימות קצירו של עמו ושל גוג טרם תמלא תאותו וסברו שהוא זומם לכלות את אחיו : כתם פרח · שלו ויתקרב להתבשל תבואה במלילותיה ולהיות פני נצה של גפנה בוסר וגומל כגמל להיות נצים כפול הלבן הוא בוסר הוא נירוע : וכרת · הכורת את זלזלי הגפן הם הזמורות והשריגים : במזמרות · סרפ"ש בלע"ז : ואת הנטישות · הם עיקרי הגפנים שקורין ציפ"ש בלע"ז : התז · כרת ויקצץ כלומר יהרוג המלכים והשרים והשליטים של עמו ושל גוג וחיילותיו ועוזריו : יעזבו יחדיו · פגריהם : לעיט הרים · לעוף הרים : וקץ עליו · כל ימות הקיץ : תחרף · כל ימות החורף מכאן אמרו משפט גוג לעתיד לבא שנים עשר חדש : רוכב על עב קל · ממהר לשלוח קל ממהר גזרת דברו ליפרע מן ממצרים : ונעו אלילי מצרים מפניו · לא יהיה להם כח להציל את עמם מיד שלוחיו של אשור וזה שאמר הנביא פורענות מצרים בלשון הזה מה שלא אמר בלשון הזה לשאר אומה מפני שהם לא למודים ללקות במדה הזאת ועברתי בארץ מצרים ובכל אלהי מצרים ודרך ארץ מיראין את האדם במכה שכבר לקה בה : וסכסכתי מצרים במצרים · סופו מפרש את תחלתו ונלחמו איש באחיו : ונבקה רוח · תתרוקן חכמתו כמו בוקק הארץ : האטים · אחד מן השמות של ע"ז : וסכרתי · כמו וסגרתי ויש שד לפר' לשון ויסכרו מעיינות תהום אסתתמו ואתכבשו : ביד אדונים קשה · כל לשון אדנות קרוי בלשון רבים ואפילו יחיד כמו אדני יוסף עד בא אדניו : ומלך עז · מלך אשור : ונשתו מים מהים · וחרבו מים מן הים · ונשתו · לשון השאת והסבר לפי שכל שבח ארץ מצרים על ידי נילוס הוא שאין גשמים יורדים שם אלא נילוס עולה ומשקה את אותה דרך יאורי׳ העשויים בידי אדם לפיכך הוא מדמה פורענות שלה ליובש יאורות : ונשתו מים מהים · ולא יחזיר הים את נילוס לאחוריו וירד נילוס לתוכו ולא יעלה וישקה את מצרים : ונהר · זה נילוס : והאזניחו · כשהמים מתמעטין הטיט ניכר בהם ונעשין רפש ונזנחין : דללו · במחברת אם דל הוא : יאורי מצור · יאורים עמוקים בחריצי מצורי עיירות : קנה וסוף · שהיו גדלי׳ שם מרוב מימיהם : קמלו · כשיבשו היאורים עמדו הקנים מלגדל עוד והם מתיבשי׳ וכופלי׳ ת׳ יקמלו לא יסקון ובמקום אחר תרגם החפיר לבנון קמל כתר ואומר אני שהוא לשון קציצה שמקצצים מעליהן מחמת יובשן וכופלין : ערות על יאור על פי יאור וכל מזרע יאור וגו׳ ערות לשון דבר המעורה ונשרש יפה יפה ודומה לו רש״י ערוץ ומתערה כאזרח רענן וכן חברו מנחם במחברתו זרעים הנזרעים על נילוס ואפילו על פי שפתו וכל הנזרעים עליו הכל יבש ונדף : ואנו · לשון אני ואבל : הדייגים · הם מצריים שצדין דגים מנילוס שהוא מתפשט ועולה ביאורי׳ רב׳ שעשויין על שפתו על פני ארץ מצרים כולה מה שאין כן בכל הנהרות : חכה · אמ״ש בלע״ז : עובדי פשתים · זורעי פשתים על הנהר : שריקות · פשתים שמוריקין אותן ואורגין מהם מצודות דגים שהן עשויות חורין חורין : חורי · כמו בהמות מדי וקרע לו חלונים : והיו שתותיה מדוכאים כל עושי שכר · איסקלוסא בלע״ז כמו ויסכרו מעינות תהום שסוכרין המים היוצאין חוץ לשפת המסך ומתפשטי׳ וכנסי׳ אגם מים הנקו׳ ועומדין במקומן ורבו׳ שם דגי׳ ואמ׳ הנביא שיהו יסודות הפירותיהן מדוכאים ויפלו ... עמם : אגמי נפש · אגמי שכת לשון שבת ויכפש שמי האגמים נחים ועומדים במקום אחד ות׳ דהוו עבדין סיכרא וכנשין מיא גבר לנפשיה :

כי לפני קציר כתם פרח ובסר גומל · כמו ויגמל שקדים עודנו יהיה בנצתו וכרת · השם : הזלזלים · הם הדבקים עם השרש ואין למעלה הזאת אחות : ואת הנטישות · אותם הבדים הגדולים שנטשו : התז · כמו כרת ובלשון קדמונינו ז״ל ימצא ובא פועל עבר אחרי עבר בלא וי״ו רבים כמו חמק עבר וטעם הפסוק קודם שימלא פרי תחשבותם יכחדו : יעזבו · זה מחנ׳ אשור הנכחד ביד המלאך : לעיט · כמו וירד העיט על פגרים · שם השם : וקץ · מגזרת קיץ : תחרף · מחורף לאכול נבלות המתים : בעת ההיא · דורון הטעם יובילו שי : עם ממושך ומורט · הם ישראל הגולים והנה יובאו לכבוד השם אל מקומו שהוא בהר ציון ולפי דעת רבי משה זה פי׳ יוסיף יי׳ שנית ידו : משא מצרים · רוכב על עב קל · רמז לגזירו׳ הבאות מהרה : וסכסכתי · כטעם בלבול ואת אויביו יסכסך : ונבקה · מגזרת בוקק כטעם מריק · ונבקה שבנין נפעל מפעלי הכפל כמו ונסבה ורחבה : האטים · מגזר׳ ויהלך אט המעטים שיעשו בסתר : וסכרתי · יש מחליפין הכ״ף בגימ״ל ולא יתחלפו באמת כי אם אותיו׳ הנוח והנכו׳ שהוא מגזרת ויסכרו מעינות תהום : אדונים קשה · דקדוקו מפור׳ בתורה : ומלך עז · הוא מלך אשור : ונשתו · מגזר׳ לשונם בנשת נשתה כטעם יבושת : והאזניחו · האלף נוסף והטעם יזנחום בני אדם : דללו · מגזרת דל : יאורי מצור · היאורים שלא יוכל האויב להכריתם בבוא במדינה במצור : קנה וסוף · כמו אח על שפת היאור : קמלו · כרתו וחברו בספר בעצמו : ערות · יש אומרים כמו מתערה כאזרח וטעמו רטוב והטעם כי כל ערות שהוא על יאור ועל פיו וכל מזרע יאור הכל ייבש ויש אומרים נחסף כל מה שהיה על היאור ועל פיו כי הצמח הוא כמכסה : ואנו · כמו ואבלו : הדייגים · שם התאר כמו גנבים : חכה · כמו בחכה העולה שבה ילקחו הדגים ורבי׳ גזרו המלה מחיך והם ברוך רחוקה : מכמורת · רשת : ובשו · שריקות · יש אומ׳ מגזרת תשרק והנכון שהוא עין השורק וכן שרוקים : חורי · הלבנים והוא שם התאר או היו״ד סימן הרבים והיה ראוי להיותו חורים וכמוהו חורי יהודה : והיו שתותיה · כמו כי השתות יהרסון השתות שיבנו לקחת הדגים : כל עושי שכר · כמו ויסכרו מעינות תהום ואם הוא בשי״ן וכמוהו בשורי מהם : אגמי נפש · האגמים שעשו כמשפט הדגים : אך

מפניו ג״ג וסימ׳ מצוין במסורה רבתא בערך פנה : קשה הקשה ה׳ פתחין בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסוף סדר וילך : ונהר ד׳ בקריא׳ וסימ׳ ונהר יוצא מעדן להשקות · ונהר יחרב ויבש · אזלו מים מני ים · ונהר יסובבני סוף חבוש : ואיננו י״ב בקריאה וסימ׳ במסור׳ רבתא :

כי לפני קציר כתם פרח ובסר גמל יהיה נצה וכרת הזלזלים במזמרות ואת הנטישות הסיר התז : יעזבו יחדו לעיט הרים ולבהמת הארץ וקץ עליו העיט וכל בהמת הארץ עליו תחרף : בעת ההיא יובל שי ליהוה צבאות עם ממשך ומורט ומעם נורא מן הוא והלאה גוי קו קו ומבוסה אשר בזאו נהרים ארצו אל מקום שם יהוה צבאות הר ציון :

יט משא מצרים הנה יהוה רכב על עב קל ובא מצרים ונעו אלילי מצרים מפניו ולבב מצרים ימס בקרבו : וסכסכתי מצרים במצרים ונלחמו איש באחיו ואיש ברעהו עיר בעיר ממלכה בממלכה : ונבקה רוח מצרים בקרבו ועצתו אבלע ודרשו אל האלילים ואל האטים ואל האבות ואל הידענים : וסכרתי את מצרים ביד אדנים קשה ומלך עז ימשל בם נאם האדון יהוה צבאות : ונשתו מים מהים ונהר יחרב ויבש : והאזניחו נהרות דללו וחרבו יארי מצור קנה וסוף קמלו : ערות על יאור על פי יאור וכל מזרע יאור ייבש נדף ואיננו : ואנו הדיגים ואבלו כל משליכי ביאור חכה ופרשי מכמרת על פני מים אמללו : ובשו עבדי פשתים שריקות וארגים חורי : והיו שתתיה מדכאים כל עשי שכר אגמי נפש :

ארי עד לא מטי זמן חצדא אילנא לאפרחא ובוסרא מיניה סמדר ויקטול שלטוני עממיא בחרבא וית תקיפיהון יעדי ויעבר : ישתבקון כחדא לעופא דטוריא ולבעירא דארעא בקיטא יהי שרי עלוהי כל עופא דשמיא וכל בעירא דארעא עלוהי יעברון סיתוא : בעידנא ההוא ייתיניה בתוקרבתא לקדם יי צבאות לעמא אניסא ובזיזא ולות עמא דיתקף מבכן ולהלא עמא אניסא ובזיזא דבזו עממיא ארעיה לאתרא דאתקרי שמא דיי צבאות דשכינתיה בטורא דציון : מטל כוס דלוט לאשקאה ית מצראי הא יי מתגלי בענן יקריה לאתפרעא ממצרים ויתברו טעות מצראי מן קדמוהי ולבא דמצראי יתמסי במעיהון : ואיגרי מצראי במצראי ויגיחון קרב גבר באחוהי וגבר בחבריה קרי בקרי ומלכו במלכו : ותיתמסי רוחא דמצראי במעיהון וחכימיהון אסלעים ויתבעון מן טעוון ומן חרשין ומן בידין ומן זכורו : ואמסר ית מצראי ביד ריבון קשי ומלך תקיף ישלוט בהון אמר ריבון עלמא יי צבאות : ויצדון מיא מימא ונהרהון יחרוב ויבש : ויצדון נהרוותהון ויבשון ויחרבון נהריהון עמיקיא קני וגומא לא יסקון : ויבש רוביה דנהרא ויהי בכיפיה וכל בית מזרע נהרהון ייבש ויחרב ולא יצמח : ויצדון צידי נוניא ויתאבלון כל דהוו רמן בנהר חכתא ופרסי מצדן על אפי מיא יצדון : ויבהתון פלחי כיתנא דסריקין ומחן מיניה מצדן : ויהי אתר בית שתי מחא כבישין אתר דהוו עבדין סיכר וכנשין מיא גבר לנפשיה :

בעת ולא תמצא ולא ... האורך ... הא עלית ... כנס

17

אבן עזרא

אך· חכמי יועצי· הדקדוק כן הוא חכמי פרעה יועצי פרעה והוא דרך קצרה
וכמוהו כהרי כחלי דבם: נבערה· מגזרת ואני בער: בן חכמים אני· כמו
בן חורים כל אחד יהלל עצמו כי אבי חכם היה גם היו אבותי מלכים בימים
הקדמונים: איה· אם הוא בן חכם היה גם מלך שידע דברי העולם למה לא ידעו
מה יעץ השם עליהם:
נואלו· כמו אשר
נואלנו כטעם אוילות:
נשאו· מגזרת הנחש
השיאני מבנין נפעל:
פנת שבטיה· הם
הגדולים כמו פנות
כל העם וטעם שבטיה
המשפחות: יי' מסך·
גם נסך שנים פרשים
והטעם אחר כמו ערב
: עועים· מלה זרה
והוא מגזרת עוה:
ולא· אפילו כמה שיש
לו ראש וזנב לא יהי
לו ויש אומרי' שהוא
דרך משל כי הוא ת
תועה ולא ידע מה
יעשה והנה לא יעשה
מעש' ראש שהוא זקן
ונשוא פנים: זנב·
הוא שאר ההמון ו
ונכה כפה ואגמון:
ביום· אחר שישמע
בתחלה אלה הגזרות
שגזר השם עליו ובאו
לא יפחד מהשם:
והיתה· לחגא· כמו
יחוגו וינועו כשכור
מגזרת ובמחוגה י
יתארהו וטעם אדמת
יהודה בעבור השכי'
השוכנת בה: ביום·
שפת כנען· מזה
נלמוד כי הכנענים
בלשון הקדש היו מ
מדברים: עיר ההרס
· שם עיר והתמה
מהמתחלף הא בחית
: ביום· דרך הדרש
ידוע כי המזבח רמז
להריגת מצרים ועל
דרך הפשט שהוא כן
והעד ועבדו זבח ו
ומנחה: והיה· מי
שהו' כמצר יבא לזבוח
שם: ורב· גדול כמו
על כל רב ביתו: ונודע
· ועבדו· בזבח ומנחה
: ונגף· ורפוא· הטעם
ורפאם רפוא: ונעתר
· יתרצה להם: ביום·
אשורה· כי אשור ויהיו
בשלום אחרי שבות
קצתם ויהיו עבדי מלך
אשור: ביום· רובי
המפרשים אמרו כי
שלישיה מגזרת ו
ושלישים והם צריכין
למשנה קודם השליש
ועל הפשט מגזרת ש
שלשה כי יהיו באשור
אנשים שיכירו השם
וכן במצרי' יותר והנה
ישראל יהיו ברכה כי
יתברכו בם מצרים
ואנשי' מאשור יכירו השם: אשר· כי השם ברך ישרא' על כן יהיה ברכה אז יברך
כל אחד מאלה השלשה: ברוך

מי / ה' תקונין / וסי' מרא / דארמלתא / שליש עברה / ולא אתקנל

מסורה

ויגידו ד' רפין וסי' שאל את נעריך· אים איפוא חכמיך· יגישו ויגידו לנו· יבאו ויגידו צדקתו לעם: מעשהו'
פתחין וסי' נבסר בריש סיפרא דא סימן ג': כנשים ג' דגשים וסי' חדל להיות לשרה· כי לא כנשים המצריות·
ביום ההוא יהיה מצרים כנשים: יצעקו ג' וסימ' שם יצעקו ולא יענה מפני גאון· והיה לאות ולעד ליי'· ובעת

ישעיה

אך־אולים שרי צען חכמי יעצי ה' חס' בליש'
פרעה עצה נבערה איך תאמרו אל־ ל'
פרעה בן־חכמים אני בן־מלכי־קדם ל'
: איה אפוא חכמיך ויגידו נא לך ב' חד רפ' וחד ספ' ר' רפין יא רפין
וידעו מה־יעץ יהוה צבאות על־
מצרים: נואלו שרי צען נשאו ב' · ל'
שרי נף התעו את־מצרים פנת
שבטיה: יהוה מסך בקרבה רוח ל'
עועים והתעו את־מצרים בכל־ ל' · ל'
מעשהו כהתעות שכור בקיאו: ל' · ב'
ולא־יהיה למצרים מעשה אשר ו' ר"פ בסיפ'
יעשה ראש וזנב כפה ואגמון:
ביום ההוא יהיה מצרים כנשים ג' דגש'
וחרד ופחד מפני תנופת יד־יהוה ב' · ל'
צבאות אשר־הוא מניף עליו:
והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא ל' · ל'
כל אשר יזכיר אתה אליו יפחד
מפני עצת יהוה צבאות אשר־הוא ב'
יועץ עליו: ביום ההוא
יהיו חמש ערים בארץ מצרים
מדברות שפת כנען ונשבעות ליהוה ל'
צבאות עיר ההרס יאמר לאחת: ל' וכל קרי' החרס
ביום ההוא יהיה מזבח
ליהוה בתוך ארץ מצרים ומצבה ב'
אצל גבולה ליהוה: והיה לאות ל'
ולעד ליהוה צבאות בארץ מצרים
כי־יצעקו אל־יהוה מפני לחצים ג'
וישלח להם מושיע ורב והצילם: ב' ידו בארכו' ה'
ונודע יהוה למצרים וידעו מצרים ל' וחד כירע
את־יהוה ביום ההוא ועבדו זבח
ומנחה ונדרו־נדר ליהוה ושלמו:
ונגף יהוה את־מצרים נגף ורפוא ל' ומל'
ושבו עד־יהוה ונעתר להם ורפאם: ה' · ל' וחס' ונעתור · ל'
ביום ההוא תהיה
מסלה ממצרים אשורה ובא־אשור
במצרים ומצרים באשור ועבדו
מצרים את־אשור:
ביום ההוא יהיה ישראל שלישיה ל' חס'
למצרים ולאשור ברכה בקרב הארץ
: אשר ברכו יהוה צבאות לאמר ד'

תרגום

ברם אטפשו רברבי טאניס חכימי
דמלכותיה לפרעה מלך דטעו
איכדין תימרון לפרעה בני חכימי
אנחנא ואת בר מלכין דמלקדמין
: אן אינון חכימך ויחוון כען
לך וידעון מה מלך יי צבאות על
מצרים: אטפשו רברבי טאניס
טעו אינש מפים אטעיו ית מצראי
רבני פלכהאו: יי רמא ביניהון רוח
דטעו ואטעיאו ית מצרים בכל
עובדיהון כמא דטעי רויא ו
ומרשרש בתוכיה: ולא יהי
למצרים מלכא דמלך ריש והגמון
שלטון ואיטרון: בעידנא ההיא
יהון מצראי חלשין כנשין ויזועון
ויתברון מן קדם ארמות גבורתא
דיי צבאות דהוא מרים עליהון:
ותהי ארעא דבית יהודה למצרים
לדחלא כל דידכר יתה ליה יזוע
מן קדם מלכא דיי צבאות דהוא
מליך עליהון:
בעידנא ההיא יהוין חמש קירוין
בארעא דמצרים ממללן ממלל
כנענאה וקיימן בשמא דיי צבאות
קרתא בית שמש דעתידא למיחרב
יתאמר היא חדא מנהון:
בעידנא ההיא יהי מדבחא מתקן
קדם יי בגו ארעא דמצרים וקמתא
בכסטר תחומה קדם יי: ויהי לאת
ולסהיד קדם יי צבאות בארעא
דמצרים ארי יצלון קדם יי מן קדם
דוחקיהון וישלח להון פריק ודיין
וישזבינון: ותתגלי גבורתא דיי
לאוטבא למצראי וידעון מצראי
למדחל מן קדם יי בעידנא ההיא
ויפלחון בנכסת קודשין ובקורבני
וינדרון נידרין קדם יי וישלמון:
וימחי יי ית מצרים מחתא ויסינון
ויתובון לפולחנא דיי ויקביל צ
צלותיהון ויסי יתהון:
בעידנא ההיא תהי אורח כבישא
ממצרים לאתור ויגיחון אתוראי
למצראי ומצראי באתוראי ויפלחו'
מצראי ית אתוראי:
בעידנא ההיא יהי ישראל תליתאה
למצראי ולאתוראי בירכא בגו
דארעא: דבריכיה יי צבאות למימר

מסורה

צרתם יצעקו דעזרא: נדר ה' קמצין בליש' בקריאה וסימ' במסרה רבתא: ברכו ד' בקריאה וסימ' ראה ריח בני
בריח· וישטם עשו את יעקב על הברכה· אשר ברכו יי' צבאות לאמר ברוך· עמיאל הששי יששכר השביעי:

רשי

איך תאמרו· משתה לפרעה כל איש מכם על עצמו בן חכמים אני ותאחר שיכשל
בעצתכם איך תתהללו לפניו לאמר בני חכמים אנחנו אתה בן מלכי קדם: נואלו·
לשון אוילים: נשאו· נתעו כמו הנחש השיאני: עועים· שם חולי של טירוף הדעת:
מסך בקרב· משקה מזג להם בתוכ' שעיוע את רוחם לשון מסכה יינה עירו' משקה
בחבית עד שמעמידו בטעמו
קרוי מסך: אשר יעש' ראש וזנב
כפה ואגמון· הם החרטומים
והאיצטגנינים החוזים בכוכבים
שיש ברקיע מזלות וכבבים ה
המכוני' כן ועשויין דוגמת ראש
וזנב והם כתוני' בתלי וים לפרש
כתרגומו ראש ואגמון שלטון
ואיטרון: והיתה אדמת יהודה
למצרים לחגא· כשישמעו
הכותרים במצרי' משבי סנחריב
את מפלתו שיפול בארץ יהודה
בלא שום מלחמת זרוע בשר
ידעו כי יש שכינה בישר' ומושיעם
חזק וייראו ויפחדו מפני אדמת
יהודה: חגא· לשון שבר ואימה
ופחד לשון יחגו וינועו כשכור
וכן חגוי הסלע: מפני עצת
יי' צבאות אשר הוא יועץ עליו·
להפילו ביד סנחריב ויהודה
ימלטו מידו: ביום ההוא יהיו
חמש ערים וגו'· שכינו בבדר
עולם אחר מפלתו של סנחריב
עמד חזקיהו ופטר את ה
האוכלוסין שהביא עמו ממצרים
ומכוש בקולרין לפני ירושלם
וקבלו עליהם מלכות שמי' וחזרו
למקומן שנא' ביום ההוא יהיו
חמש ערים וגו' הלכו ובנו מזבח
ליי' בארץ מצרים ומקריבין עליו
קרבן לשמים לקיים מה שנאמ'
בי' ההוא יהיה מזבח ליי' בארץ
מצרי' ויש מרבותינו שדרשוהו
במס' מנחות על מזבח בית חוניו
בנו של שמעון הצדיק שברח לו
למצרי' ועשה שם מזבח: עיר
ההרס יאמ' לאחת· תרגם יונתן
קרתא דבית שמש דעתידא ל
למיחרב יתאמר דהיא חדא מ
מנהון: ההרס· ת"י לשני פנים
לשון האומר לחרס ולא יזרח
ולשון הריסה וחורבן ומהיכן
למדה יונתן מנבואתו של ירמיה
שנבא בתחפנח' ושיבר את מצבו'
בית שמש אשר בארץ מצרים
למדנו שבית שמש שבארץ מצרי'
עתידה ליחרב ומצבות האמור'
שם היא ומצבה אצל גבולה ליי'
האמורה כאן ויש לומר שהיתה
בית שמש יושבת בגבול מצרים
על הספר לכך נאמ' אצל גבולה:
והיה· המזבח לאות ולעד בינם
ובין המקו': מושיע ורב· מושיע
ושר: מדברות שפת כנען:
כישרא' שבארץ כנען: ונודע יי'·
יהי כח גבורתו ניכר להם: ונגף
· לשון מכה הוא: נגוף ורפוא·
ואחר המכה יביא להם רפואה
: ונעתר להם· ירצה להם:
תהיה מסלה· ותהיה דרך
כבושה שילכו בה תמיד ממצרי'
לאשור: ובא אשור במצרים·
תירגם יונתן ויגיחון אתוראי
במצראי: יהיה ישראל שלישיה
למצרי' ולאשור· לשלום ולברכה
לפי שלא היתה אומה חשובה
בעולם באותו הזמן כמצרים וכאשור וישראל היו שפלי' בימי אחז ובימי הושע בן
אלה ואחר הנביא על ידי הנס שעשה לחזקיהו יגדל שם של ישראל למעלה ויהיו
חשובי' כאחת מאלו הממלכו' לברכ' ולגדולה: אשר ברכו· לישרא': ברוך

רגלך ה׳ חס׳ בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ ויאמר אל תקרב הלום של נעלך · והם תכו לרגלך · של נעליך דיהושע ·
ונעלך תחלץ מעל רגלך · אם תשיב משבת רגלך · וטבעו בבוץ רגלך · וכל כתובי׳ דכוו׳ חס׳ במ״א מ״ל
עד אשית אויביך הדום: שודד ו׳ מלאים בקריא׳ וסימ׳ כי בא עליה על בבל שודד · יגורו בך נדחי · חזות

ברוך עמי מצרים ומעשה ידי אשור
ונחלתי ישראל:
בשנת בא תרתן אשדודה בשלח כ
אתו סרגון מלך אשור וילחם
באשדוד וילכדה: בעת ההיא
דבר יהוה ביד ישעיהו בן אמוץ
לאמר לך ופתחת השק מעל מתניך
ונעלך תחלץ מעל רגלך ויעש כן
הלך ערום ויחף:
ויאמר יהוה כאשר הלך עבדי
ישעיהו ערום ויחף שלש שנים אות
ומופת על מצרים ועל כוש: כן
ינהג מלך אשור את שבי מצרים
ואת גלות כוש נערים וזקנים ערום
ויחף וחשופי שת ערות מצרים:
וחתו ובשו מכוש מבטם ומן מצרים
תפארתם: ואמר ישב האי הזה
ביום ההוא הנה כה מבטנו אשר
נסנו שם לעזרה להנצל מפני מלך
אשור ואיך נמלט אנחנו:
משא מדבר ים כסופות בנגב כא
לחלוף ממדבר בא מארץ נוראה:
חזות קשה הגד לי הבוגד בוגד
והשודד שודד עלי עילם צורי מדי
כל אנחתה השבתי: על כן מלאו
מתני חלחלה צירים אחזוני כצירי
יולדה נעויתי משמע נבהלתי
מראות: תעה לבבי פלצות
בעתתני את נשף חשקי שם לי
לחרדה: ערך השלחן צפה
הצפית אכול שתה קומו השרים

בריך עמי דאפקית ממצרים דעל
דחבו קדמי אגליתי יתהון לאתור
וכדו דתבו מתקרן עמי ואחסנתי
ישראל: בשתא
דאתא תרתן לאשדוד כד שלח
יתיה סרגון מלכא דאתור ואגיח
קרבא באשדוד וכבשאה:
בעידנא ההיא גזר יי ביד ישעיה
בר אמוץ למימר איזיל ותיסר
סקא בחרצך ומסנך תשלוף מעל
ריגלך ועבד כן אזל פחחי ויחיף:
ואמר יי כמא דהליך עבדי ישעיה
פחח ויחף תלת שנין את ומופת
על מצראי ועל כושאי: כן ידבר
מלכא דאתור ית שבי מצרים וית
גלות כוש עולימין וסבין פחחין
ויחיפין וגלן ערית קלן מצרים:
ויתברון ויבהתון מכוש בית
רוחצניהון ומן מצרים תושבחתהו׳:
ויימר יתיב ניסא הדין בעידנא
ההיא הכדין הוה בית רוחצנא
דהוינא סבירין למיערוק לתמן
לסעיד לאשתזבא מן קדם מלכא
דאתור עד כדון נפשהון לא
שיזיבו ואיכדין נשתיזיב אנחנא:
מטל משירין דאתין ממדברא
כמי ימא דנגדין כעלעולין ואתן
באורח דרומא מדברן ואתין
ממדברא מארעא דאתעבידא בה
חסינין: אמר נביא נבואה קשיא
אתחואה לי אניסיא מתאנסין
ובוזזיא מתבזזין סקו עילמאי
תקפי מדאי כל דהוו מתאנחין מן
קדם מלכא דבבל אנחית להון:
על כן אתמליאו חרציהון זיעיא
דחלא אחדתינון הא כחבלין ל
לילדתא אטפשו מלמשמע טעו
מלמחזי: טעה לבהון עקא וביעותין אחדינון אתר בית רוחצניהון הוה להון ליתבר:
סדרו פתורין אקימו סבואין אכול ושתו קומו רברביא

ברוך עמי · ישראל אשר בחרתי לי לעם בהיותם במצרי׳ ומעשה ידי · הראיתי להם בגבורו׳ שהפלאתי באשור ועל ידי אותם נסים ישובו אלי ויהיו כאילו עתה עשיתים מחדש והם יהיו נחלתי ישרא׳ ודוגמא זו ת״י · ופתחת השק מעל מתניך · ת״י ותיסר סקא בחרצך והדברי׳ מוכיחי׳ שהרי עד עכשיו לא ביזהו לחגור שק שהוא אומ׳ לו להתירה ועוד שהוא אומ׳ ונעלך תחלוץ זהו סימן לאבלו׳ ופירוש ופתחת כמו מפותחות פתוחי חותם לחגו׳ שק כדוחק על בשרו כדי שתראה חקוקה בבשרו: מעל מתניך · למעלה ממתניך: ערום · ת״י פחח בבגדים קרועים ובלואים ולא ערום ממש: שלש שני׳ · ילך כן לאו׳ ולמופת למצרי׳ ולכוש שלסוף שלש שנים ינהג מלך אשור את שבי מצרים וגו׳ למדנו שכבש תרתן את אשדוד שלש שנים לפני מפלתו של ס נחריב שהרי מפלתו היתה כ כשהביא את שבי מצרי׳ ותרהקה מלך כוש לפני ירושלם בקולרין כשבא לצור על חזקיהו: ושופי שת · כמו חשוף שת והיו״ד יתירה כיו״ד חלוכי וחורי ושדי · שת בית מושב הרעי וכן ויכרות את מ מדויהם עד שתותיהם ובמול זה היה להם תחת חם אביהם א אשר ראה ערות אביה׳ ולא כסה אותה מדה כנגד מדה: וחתו ובושו · כל המביטים ומצפים ל עזרת כוש והמתפארים במשען מצרים: תפארתם · ווכט״ם בלע״ז: יושב האי הזה · ארץ ישראל שהיו נשענים על פרעה לעזרה: האי · לשון איי הים: משא מדבר ים · הנבואה הזאת על בבל כמו שמפורש בה ואם תאמר הרי כבר ניבא עליה על הר נשפה שאו נס וכל הפרשה כולה פעמים שהנבואה באה בפיו היום בסיגנון אחר ולאחר זמן בסיגנון אחר: משא מדבר ים · תירגם יונתן מטול משריין דאתיין ממדברא במי ימא: כסופות בנגב לחלוף · כרוח סופה המתהפך בארץ יבשה שהיא מעלה אבק רב · לחלוף כך יחלופו צבא מחנות רבות על בבל: ממדבר · יבאו לה: מארץ נוראה · תירגם יונתן מארעא דאיתעבידא בה חסינין ויש לפרש שהוא מקום נחש ועקרב כמו שנא׳ המדבר הגדול והנורא: חזות קשה · הנביא אומר נבואה זו קשה על בבל הוגדל: הבוגד בוגד · תירגם יונתן אניסיא מתאנסין ובוזזיא מתבזזין ולשון העברית לפי התרגום כך פירושו את ה הבוגד בא אחר ובוגד אותו ואת השודד בא אחר ושודד אותו שו פרס ומדי שבוזזין ושודדין את בבל ששדדה ובזזה עד עתה את כל המדינות: עלי עילם · ובואי עליה: צורי מדי · על בבל במצור אלהי צורי הטעם למטה ברי״ש וזה טעמו למעלה בצד״י כמו קומי שובי: כל אנחתה השבתי · לא מפיק ה״א לפי שהוא כמו כל אנחות שבעולם והוא לשון אנחה מרובה של אנשים רבים שופירו״ש בלע״ז כל אנחות השבתי שהיה העולם נאנח מפני עולה של מלכות בבל עתה השבתי אותה: מלאו מתני חלחלה · הנביא היה רחמני ומתאנח על פורענות האומות זו מדרש אגדה ולפי פשוטו הנביא אומר הקינה והאניכות כאילו זו בבל מתאוננת: צירים · לשון חיל וחבלים ורבותנו אמרו יש דלתות וצירים לאשה כמו שיש צירים לדלתי הבית: נעותי · אולי הוא הקרוי עוית בלשון חכמים: פלצות · בהלה: את נשף חשקי · לילה שהייתי חושק בה לשמחה ולמשתה ובספר יוסיפון מצינו שהיה שמח על שנצחו גדודיו את חיל פרס אותו לילה שם לו לחרדה שנ׳ בלשאצר מלכא עבד לחם רב וגו׳ אישתיו חמרא וגו׳ ביה בליליא קטיל וגו׳ ודריוש מדאה קביל מלכותא: צפה הצפית · זקוף המנורה בבראשית רבה צווחין למנרתא צפיתא: אכול שתה · ומתוך האכילה והשתייה צעקו קומו השרים:

ברוך עמי · בעבור שיעשו מזבח לשם בפרהסיא קראם עמי: ומעשה ידי · שים בהם אנשים מעט שיכירו מעשה השם: ונחלתי · שהם לעולם נחלתו כי אשור ומצרים כמו מקרה הם כגרים והמתרגם אמ׳ ברוך עמי אשר במצרים: בשנות · סרגון · יתכן היותו סנחריב או אחר ואשדוד היתה לפלשתים: בעת · ופתחת השק · לאות כי הנביא היה לובש שק וזאת שאלה קשה איך ילך הנביא ערום ל להיות לאות על מצרי׳ ואני אפרש׳ בתחלת תרי עשר בעזרת השם: אות · ומופת · כמו והיה יחזקאל לכם ל לאות: ויאמר · וטעם שלש שנים לשלש שני׳ שהיום או שלש שנים יהיה מצרים ברעה: כן · גלות כוש · שבאו לעזרם: וחשופי · בעבור שהנביא הלך ערום או שהשם ח חשפם: שת · הוא האחור מגזרת עד שתותיהם: ערות מצרים · זאת ערות מצרי׳ או מלת וחשופי שת מוספת עצמה ו ואחרת עמה: וחתו · ישראל הבורחים אל מצרים: מכוש מבטם · שעיניהם תלויות אליהם: תפארתם · שהיו מתפארין בם: ואמר · היושב באיי הים סביבות מצרים מים׳: הנה · כן ארע לאלה שנסנו אליהם: משא מדבר ים · הוא בבל כי זה המשא ע עליה והוא מערב כ כנגד פרס ומדי א: פירושו ים כמשמעו: לחלוף · כמו לעבור: ממדבר בא · האויב ולא מהים ומארץ נוראה ארץ מדי ופרס: חזות · נבואה קשה · על בבל: הוגד לי · דברי הנביא מי שירצה למרוד ו ולבגוד יוכל והרוצה להיות שודד יוכל לשוד: עלי עילם · היא מדינת פרס: צורי · כמו וצרת עליה ובאה המלה מלרע כמו ש שובי נפשי: כל אנחתה השבתי · יש אומ׳ אנחת ישרא׳ ויש אומ׳ אין מי שיאנח על בבל ויש אומ׳ שהשבתי כל אנחתה שעשתה ולפי דעתי כי מתחלת כל אנחתה עד סוף הפרשה הם דברי הנביא על לשון בלשצר המלך כי הכל ידע שהנביא ישמח במפלת בבל ואיך יאמ׳ על כן מלאו והנה ככה ידבק הטעם אמ׳ המלך כאשר שמעתי קול עלי עילם כמנהג אנשי המלחמה להזכיר שם ארצם כל אנחתה של בבל השבתיה בעיני השיר שהובאו כלי בית יי׳ ושתה בהם ובבל במצור ובמצוק: עלי · שב אל עלי עילם כאשר שמעתי כן לא אשמע ולא אראה מרוב הפחד: תעה · פלצות · מן ויכרות אסא את מפלצתה כדמות תפארת זה שהיו הפרסיים מתפארים על כן נבעתי או רעדה כמו יתפלצון: את נשף חשקי יהלילה שמתה בכלים ופחד כאשר קרא לו דניאל הכתב: ערוך · צפה הצפית · לפי דעתי אין ריע לו וטעמו נגוהים וטעם קומו השרים שהרג בלשצר באותו הלילה ומשחו דריוש הזקן למלך וכקרא

קשה הגד לי ב׳ בפסו׳ · הוי שודד ואתה לא שודד ב׳ בפסו׳ · קול פחדים באזניו: פלצות ד׳ בקריא׳ וסימ׳
תעה לבבי פלצות בעתתני · ובסתה אתם פלצות · יראה ורעד יבא בי · ואם זכרתי ונבהלתי:

ויקרא המלך מגן כי הוא ינן על העם וכן מגיכנו ראה אלהים: כי. אלה דברי
הנביא: העמד המצפה · בדרך נבואה: וראה · הטעם אם ראה רכב צמד פרשים
או רכב חמור או רכב גמל יקשיב וירבה להקשיב מה שמועה בפיהם: ויקרא.
בדרש כי אריה הוא חבקוק בגימטריא והנכון בעיני שהוא חסר כ"ף כמו אם אוכלה
הוא והטעם ויקרא המצפה כאריה בקול גדול: על מצפה ארני אנכי עומד תמיד· והטעם לבקש חזון: והנה זה בא· והנה רכב איש עם צמד פרשים: ויען· כל אחד: ויאמר נפלה נפלה· פעמים שלא נשארה לה פליטה: שבר· המשבר לארץ כמו אשר ילדה אותה ללוי: מדושתי· והנה בבל מדושה והיוד ס סימן השם או הנביא או דבר רכב איש כי גם אני דשתיה והיתה כבן גרן ויתכן היות בן הגורן הבר שיאמר וזה רמז לישראל: משא דומה· כמו ומשמע ודומה ומשא: אלי קורא משעיר· ידבר על לשון דומה כאלו הוא בא מרגל משעיר לחקור ארץ דומה והוא שואל ל לשומרי' אמור לי אתה שומר מה מליל מה מלילה והטעם כאלו השואל הוא מאנשי דומה ויש לו צורך לקו' בלילה ללכת לדרך או להתעסק בשדה כמנהג רוב המקומו' וטעם פעמים שיאל לרבים והנכון בעיני שזאת המלה לראות אם השומרים ישנים: מה מליל· ראוי להיות סמוך וכמוהו ביין ח חלבון כיין הטוב ש שיחסר שם מקום ויאמר הגאון שומר מה עבר מהלילה שומר מה כשאר ולפי דעתי שהוא כמו בליל שודד ער מואב והטעם בליל כך ת
מהסבוע: אמר שומר· כמה בקר ולילה עברו ואתם בן שעיר שאתם מהם לא
באתם למלחמה עליכו: אם תבעיון· מתרגום ארמית ובא למ"ד הפועל שלם כי
היוד תמורת הה"א גם בעיו כמו ויאמר שאלו אם תבקשו לבא בקשו: שובו· לשולחים
אתכם ובאו כולכם ובאה מלת אתיו זרה ויתכן שנקמץ האלף בעבור שהוא
מהבנין ויתכן להיות השומר השליט על הארץ כי כמה שליטים לא יוכלו לקבל
דעות וימסרו מקום שלטונם: משא בערב· כמו מלכי הערב ממשפחות קדר וכן
ביער בערב: דדנים· כמו שבא ודדן והטעם שארצם חמה ויבשה והיא כחסרת
מים והנה הנבואה יוכיחם שעשו חסד עם הארחות להשקותם מים כאשר הוכיח
מואב: לקראת צמא· הא התיו תחת אלף: תימא· כמו חדד ותימא: בלחמו·
שב אל צמא והטעם עשו חסד עמו כי מנהגו היה להאכיל כל נודד אליו וטעם
קדמו הוא ואנשיו או חבריו: כי· אלה הנודדים והם שברחו מפני מלך אשור:
כנטושה· יש אומרים כי הנו"ן תחת הלמ"ד ואיננו נכון רק הוא כמו והנם נטושים:
כי· בעבור זה הענין שלא עשו חסד כטעם על דבר אשר לא קדמו אתכם: בעוד
שנה· וכלה כל כבוד קדר· ואולת השנה חשובה היא שהיא ארוכה כשני שכיר:
ושאר· טעם ושאר לאות כי הרוב יאבד: משא

שבו ה' חס' בנביאים וכתובי' וסימ' נמסר בסדר ואתחנן: תימא ה' ד' מל' וא' חס' וסימ' חדד ותימא·
וחברו דד"ח· ואת דדן ואת תימא· ישבי ארץ תימא· הביטו ארחות תמא· בתרא חס' יתיר:

ומשחו מגן:
כי כה אמר אלי אדני לך העמד
המצפה אשר יראה יגיד: וראה
רכב צמד פרשים רכב חמור רכב
גמל והקשיב קשב רב־קשב:
ויקרא אריה על־מצפה אדני אנכי
עמד תמיד יומם ועל־משמרתי
אנכי נצב כל־הלילות: והנה־זה
בא רכב איש צמד פרשים ויען
ויאמר נפלה נפלה בבל וכל־פסילי
אלהיה שבר לארץ: מדשתי ובן־
גרני אשר שמעתי מאת יהוה צבאות
אלהי ישראל הגדתי לכם:
משא דומה אלי קרא
משעיר שמר מה־מלילה שמר מה־
מליל: אמר שמר אתא בקר וגם־
לילה אם־תבעיון בעיו שבו אתיו:
משא בערב ביער
בערב תלינו ארחות דדנים:
לקראת צמא התיו מים ישבי ארץ
תימא בלחמו קדמו נדד: כי־מפני
חרבות נדדו מפני חרב נטושה
ומפני קשת דרוכה ומפני כבד מ
מלחמה: כי־כה אמר
אדני אלי בעוד שנה כשני שכיר
וכלה כל־כבוד קדר: ושאר מספר־
קשת גבורי בני־קדר ימעטו כי יהוה
אלהי־ישראל דבר:

(Masoretic margin notes: קר׳ ג׳ ח׳ מל׳ · ב׳ קר׳ · ב׳ ר״פ בסיפ׳ · ל׳ · ל׳ ומס׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ וא׳ ארחת ג׳ · ה׳ · נ׳ · ה׳ · ד׳ בסיפ׳ · ל׳ · מליל ב׳ חד מל׳ וחד חס׳ לאברהם)

מריקו וצחצחו זינא:
ארי כדנן אמר לי יי אזיל אקים
סכואה דיחזי יחוי: ויחזי רתך
אנש ועמיה זוג פרשים רכיב על
חמור רכיב על גמלא אמר נביא
אצתית אצתא וחזית והא משירין
לחרא: אמר נביא קל משירין
דאתין בסיטוניהון מארעא ועל
סכותא קדם יי אנא קאים תדירא
ביממא ועל מטרתי אנא מעתד
כל ליליא: והא דין אתא רתך
אנש ועמיה זוג פרשין ואתיב ואמר
נפלת ואף עתידא למיפל בבל
וכל צלמי טעותהא ידקדקון
לארעא: מלכין דאומנין לאנחא
קרבא ייתון עלה למבזא יתהא
כאברא דאומן למירש ית אידרא
אמר נביא דשמעית ית קל מימרא
דיי צבאות אלהא דישראל חויתי
לכון: מטל כס
דילוט לאשקאה ית דומה עלאי
אכלי מן שמיא נביא פריש להון
ית נבואתא נביא פריש להון מה
דעתיד למיתי: אמר נביא אית
אגר לצדיקיא ואית פורענו
לרשיעיא אם תיבין אתון תובו עד
דאתון יכלין למתב:
מטל כס דילוט לאשקאה ית
ערבאי בחורשא ברמשא יביתון
שיירת בני דדן: לאפי צהיא
פוקו גידונין למיא דיתבי בארעא
דרומא מימא דאתון אכלין זמינו
למערקיא: ארי מן קדם קטול
ערקו מן קדם חרבא שליפא ומן קדם קשת מתיחא ומן קדם תקוף קרבא:
ארי כדנן אמר יי לי בסוף שניא כשני אגירא ויסוף כל יקרהון דערבאי:
ותקוף עבדי קרב גיברי בני ערבאי יזערון ארי במימרא דיי אלהא דישראל גזיר כן:

משחו מגן· מגינו עור שלוק הן ומושחין אותן בשמן כדי שיחליק את הזיין וכך
נאמר בשאול כי שם נגעל מגן גבורים שלא את משיחתו ולא קיבלה ונעשה מגן
שאול כאילו לא נמשח בשמן: לך העמד המצפה· עתיד אחד מתלמידך לקרא
תגר על מדותי על ארך שלוותה של בבל והוא חבקוק שעג עוגה ועמד בתוכה
ואמר על משמרתי אעמד ואצפה לראות מה ידבר בי אמר הקב"ה לישעיה העמידהו לאותו מצפה והבטיחהו מאתי שיעמד על מ מצפהו ואשר יראה במפלתה של בבל יגיד: וראה רכב. ואני הראהו שם כמין רכב צמד פ פרשים אחד רוכב חמור ואחד רוכב גמל וסימן הוא לפרס ומדי: והקשב קשב. ושם ישמע בנבואתו כמין רוב הומיות ת תשואות חיילות: ויקרא אריה· הוא חבקוק אריה בגימטריא כמנין חבקוק ישעיה נתנבא שעתיד חבקוק להתפלל על זאת ולומר כן: על מצפה יי' יי' אלהי' על מצפה אנכי עומד תמיד יומם להודיעני על זאת: והנה זה בא. כשיתפלל על כך יראה כמין רכב אדם וגו': נפלה נפלה בבל. תירגם יונתן נפלה ואף עתידה למיפל שתי נפילות שנה אחר שנה תחלה על ידי מדי ו ופרס ובטל' השנייה על ידי שמים והיתה בבל צבי ממלכו' כמהפכת סדום וכן מצינו בסדר עולם ובא בשנה השמועה זו של דריוש ואחריו בשנה השמועה והיתה בבל צבי ממלכות כמהפכת וגו': מדושתי ובן גרני. תבואת קדש שלי ערימת חטיי אשר כנטוותי מפני רוח הקדם לתקן אתכם ב בדרך הישרה כאדם הדש וזורה תבואתו בגרן: אשר שמעתי· מאתו הגדתי לכם: דומה· היא אדום וכן הוא אומר מי כצור כדומה בתוך הים: אלי קורא משעיר· אמר הקב"ה אלי קורא הנביא או המלאך משול מלכות שעיר: שומר מה מלילה· שומר ישר' מה תהא מן הלילה והחשכה הזאת: אמר שומר· הקב"ה: אתא בקר· יש לפני להזריח לעשות בקר לכם: וגם לילה. מתוקן לעשו לעת קץ: אם תבעיון בעיו· אם תבקשו בקשתכם למהר הקץ: שובו אתיו· בתשובה: משא בערב. על ערביים: ביער בערב תלינו. ראיתי מה עשיתם בהגלות אשור
את עמי והיו מבקשים לשבאים שלהם להוליכם דרך עליכם לפי שאתם בני
דודיהם אולי תרחמו עליהם ואתם הייתם יוצאי' ולנים ביער דרך העברת שיירות:
אורחות דדנים. בני דודכן: לקראת צמא. דרך להביא מים ואתם
יושבי ארץ תימא לא עשיתם כן אלא בלחמו קדמו נודד הביאו להם מיני מאכלים
מלוחים ונודות נפוחים מלאי' רוח והיה אוכל ומבקש לשתות ונותן פי הנוד לתוך
פיו והרוח נכנס במיעיו והוא מת. ד"א לקראת צמא התיו מים לא כן עשיתי לאביכם
כשהיה צמא גיליתי לו באר מים: כי מפני חרבות נדדו. עמי: חרב נטושה·
פשוטה על פני הארץ כמו והנם נטושים על פני כל הארץ וינטשו בעמק רפאים.
ד"א נטושה כמו לטושה כל אותיות אשר מוצאיהם קרובים להיות ממקום אחד
מתחלפות זו בזו נו"ן בלמ"ד כענין שנאמר בעזרא לעשות לו נשכה כמו לשכה:
כשני שכיר. אדקדק בה לכמכס המועד כשכיר הנשכר לשנים שמדקדק במועד
תשלום שכרו: ושאר. שארית: קשת גבורי בני קדר. בעלי רובי קשת שהם
כאביהם שנאמר בו ויהי רובה קשת: גיא

גיא חזיון. היא ירושלם גיא שמתנבאו עליה רוב נביאות: כי עלית כולך לגגות. כשבא עליהם חיל עולים על גגותיהם לראות את החיל ולהלחם ורבותנו פיר' על כהני' שעלו על גגו של היכל ומפתחות העזרה בידם כדאית' במס' תענית. ומדרש אגדה אומר שהיו גסי הרוח באיכה רבתי: תשואות מליאה. עיר שהיתה מליאה תשואות קול רוב אדם הומייה ועליזה עכשיו מה לך מתאבלת: חלליך לא חללי חרב. טובים היו אילו חללי חרב היו עכשיו מהם חללי רעב: כל קציניך נדדו יחד. צדקיהו ושריו שיצאו לברוח לילה: מקשת אוסרו. אסר מאימת המורים חצים בקשת היו נאסרי' להסגר בתוך העיר וכל הנמצאים בו אוסרו יחד בזיקים ורובן מרחוק ברחו קודם לכן: שעו מני. חדלו ממני כך הקב"ה אומר למלאכי השרת: מבוסה. מרמס כמו בוססו את חלקתי וכמו כגיבורי' בוסים בטיט חוצות: מקרקר קיר. יום קירקור קיר החומה: ושוע אל ההר. וקול שועה לנוס אל ההרים לאמלט: כמו אשפה אשפות חצים קויבר"ץ בלע"ז: וקיר ערה מגן. תירגם יונתן ועל שורא דבקו תריסין והוא כ כמו ערות על יאור ומתערה כאזרח רענן ויש לפרש וקיר עיה מגן קיר של העיר כמו ויגלה קירה כני אותה מריכה גילו מגיכהם על ירושלם: שות שתו השערה. שמו מצור על השערים ודוגמתו יש במלכים במלחמת בן הדר שימו על העיר: ויגל. לשון גילוי: מסך יהודה. הוא בית המקדש שהיה מגין ומיסך ומסכך עליהם: ותבט ביום ההוא. תחבולות להלחם בם: אל נשק בית היער. הם המגינים שלש מאות ומאתים שעשה שלמה ויתנם המלך בית יער הלבנון: בקיעי עיר דוד. בקיעי החומה ראיתם כי רבו: ותקבצו את מי הברכה. יונתן תירגם וכנשתון ית עמא למי בריכתא ארעיתא שהיא אצל בקיעי עיר דוד להלחם שם לפי שראית שיש שם תורפה לירושלם ונוחה ליכבש משם: ואת בתי ירושלם ספרתם. כמה בתים יש לכל אחד שיתנו מהם לפי חשבון כדי ליקח האבנים ו והעצים לבצר את החומה: לבצר. לחזק לשון ערים בצורות: ומקוה עשיתם. אגם מים להיות חוזק לעיר: בין החומותים. החומות כפולות חיל וחומה ובין מי הברכה הישנה: ולא הבטתם אל עושיה. ואם תאמרו אף חזקיהו עשה כן שנ' ויתחזק ויבן את כל החומה הפרוצה ויעל על המגדלי' ולחוצה החומה האחרת ויחזק את המלא עיר דוד חזקיהו בה' אלהי ישראל בטח וגו' אבל עתה בימי יהויקים וצדקיהו לא הבטתם אל עושיה: ויוצרה מרחוק. מאז שברא את העולם עלת' ירושלם ובית המקדש במחשבה: לא ראיתם. לא חשבתם: והנה ששון ושמחה. הקב"ה כביכול אבל לפניו ואתם אוכלים ושמחים: כי מחר נמות. בעולם הבא הנביאים אומרים לנו מאת הקב"ה שלא יהיה לנו חלק לעולם הבא נעשה לנו הנאה בחיינו: עד תמותון. תירגם יונתן מותא תניינא לעולם הבא: הסוכן. בעל האוצרות היה וכן ותהי לו סוכנת ומדרש אגדה אומר מן סכני היה ובא לו לירושלם בויקרא רבה: אשר

כלך ג' וסימ' כי עלית כלך לגגות. אסיף אאסוף יעקב. כלך יפה רעיתי: תשואות ד' בקריא' וסימ' תשואות מלאה עיר הומיה. תשואות חן חן לה. תשואות נגש לא ישמע. תשואות סבתו: הומיה ג' במל וא'

משא גיא חזיון מה־לך אפוא כי־
עלית כלך לגגות: תשואות מלאה
עיר הומיה קריה עליזה חלליך לא
חללי־חרב ולא מתי מלחמה:
כל־קציניך נדדו־יחד מקשת אסרו
כל נמצאיך אסרו יחדו מרחוק ברחו
:על־כן אמרתי שעו מני אמרר בבכי
אל־תאיצו לנחמני על־שד בת־עמי
: כי יום מהומה ומבוסה ומבוכה
לאדני יהוה צבאות בגי חזיון מקרקר
קר ושוע אל־ההר: ועילם נשא
אשפה ברכב אדם פרשים וקיר ערה
מגן: ויהי מבחר־עמקיך מלאו רכב
והפרשים שת שתו השערה:
ויגל את מסך יהודה ותבט ביום
ההוא אל־נשק בית היער:
ואת בקיעי עיר־דוד ראיתם כי־רבו
ותקבצו את־מי הברכה התחתונה:
ואת־בתי ירושלם ספרתם ותתצו
הבתים לבצר החומה: ומקוה
עשיתם בין החמתים למי הברכה
הישנה ולא הבטתם אל־עשיה
ויצרה מרחוק לא ראיתם: ויקרא
אדני יהוה צבאות ביום ההוא לבכי
ולמספד ולקרחה ולחגר שק:
והנה ששון ושמחה הרג בקר
ושחט צאן אכל בשר ושתות יין
אכול ושתו כי מחר נמות: ונגלה
באזני יהוה צבאות אם־יכפר העון
הזה לכם עד־תמתון אמר אדני יהוה
צבאות: כה אמר אדני
יהוה צבאות לך־בא אל־הסכן הזה

מטל נבואתא על קרתא דיתבא
בחילתא דאתנביאו עלה נבייא
מה לכון כדין ארי סליקתון כולכו
לאיגריא: מן קדם אתרגושא
דאתמליאת קרתא משבחתא
כרכא חדוא קטיליך לא אתקטילו
בחרבא ואף בקרבא לא מיתו:
כל שלטוניך אטלטלו כחדא מן
קדם מחת קשתא גלו כל דאשתכח
ביך אתקטלו כחדא מרחיק ערקו:
על כן אמרית שבוקו מיני איבכי
במרר לא תתבעיתו לנחמותי על
תבר כנשתא דעמי: ארי יום
ריגוש ואתרשא וקיטול קדם יי
אלהים צבאות על קרתא דיתבא
בחלתא דאתנביאו עלה נבייא
מבלשין בתיא מקפין מגדליא
ברישי טוריא: ועילמאי נטלו
זין ברתך אנש ועביה זוג פרשין
ועל שור דבקו תריסין: והוה
שפר משרך אתמליאו רתיכין
ופרשין מסנן על תרעין: וגלי
ית מטמורית בית יהודה ואסתכי
בעידנא ההיא על זין בית גנזי
מקדשא: וית פלוגת קרתא דדוד
חזיתון ארי סגיאת וכנשתון ית
עמא למי בריכתא ארעיתא: וית
בתי ירושל' מניתון ותרעיתון בתי
לתקפא שורא: ומקויא עבדתון
בין שוריא למי בריכתא עתיקתא
ולא אסתכלתון בדעבדה ודיברה
מלקדמין לא חזיתון: ואכלי
נבייא דיי אלהים צבאות ביומא
ההוא למבכי ולמספד ולגזוז ריש
ולמיסר סקין: והא ביע וחידוה
אמרין נקטיל תורין ונכביס עאן
ניכול בסר ונשתי חמר ניכול ו
ונשתי מדינמות לא ניחי: אמר נבייא באודני הויתי שמע כד אתגזירת דא מן קדם יי
צבאות אם ישתביק חובא הדין לכון עד די תמותון מותא תיניינא אמר יי אלהים צבאות:
כדנן אמר יי אלהים צבאות איתא איזיל לות פרנסא הדין

חס' וסימ' תשואות מלאה. הומיה היא וסודרת. אשת כסילות הומיה. הומיה דסודרת חס': שתו ד' מלעיל וסימ' נמסר בסדר כי תשא: ותבט ג' בקריא' וסימ' ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב. ותבט ביום ההוא אל נשק. והבט עיני בשורי. אנ"ך: הרג ג' וחס' וסימ' נמסר בסדר בהעלתך: אכול י' מל' וסי' נמסר בסדר שמיני תמתון ד' ג' חסרים וא' מל' בקריא' וסימ' ולא תגעו בו פן תמתון. והגחש אל האשה לא מות תמתון. אם יכפר העון הזה לכם. אבן כאדם תמותון. כתראה מל':

משא גיא חזיון. ירושלם שהיא מקום הנבואה. יש אומרים כי טעם עלית לגגות לקטר למלאכת השמים ולפי דעתי שהטעם עלותם לראות המחנות הצרות על ירושלם כי כן מנהג המדינות: תשואות. מגזרת שאון: עליזה. שמחה והטעם כי היתה מליאה אנשים ונלכדו בשביה וברעב ולא יכלו להלחם: כל. מקשת. ברחו מרוב הפחד אסרו עצמם ואוסרו ומרחוק ברחו. אסר מרחוק ברחו כמו עם לבבם שלם: על. אלה דברי הנביא: שעו ממני. הרפו ממני כמו לא תשעה ממני: אמרר. השומעים בבכי: כי. ומבוכ' מגזרת נבוכים הם: מקרקר. מהפך או הורס והנה הוא הפך הקיר כמו ו וסרסך מארץ חיים: ושוע אל ההר. יש אומרי' כמו ישעו ואין מושיע ויש אומרי' כי השועה תגיע אל ההר: ועילם. זאת הנבואה על ביאת נבוכד נצר וטעם עילם אפילו עילם שהתגבר עליה' נבוכד נצר הוא ישא אשפה ויבוא על ירושלם: וקיר. שאפילו שהם בעלי' מריבו' קיר כמו והרס מקיר יגלה מגניו על ישרא' סביבות ירושלם: ויהי. כף מעמקיך לנכח ירושלם: שות שתו. הדייק והסוללה וכל המלחמה: ויגל. וכבר נגלה מסך יהוד' והטעם כי ראו בבוא האויב כי אין להן כח לסבול ויתכן היות ויגל השם: ותבט. שב אל יהוד' שהסתכלו בכלי הנשק וראו כ בקיעי עיר דוד כי רבו והוצרכו לקבץ את מי הבריכה להיות כמו חומה סביב למקום: ואת. והוצרכו לספר הבתים לדעת מספר אנשי המלחמה: ותתצו הבתים. הסמוכי' לחומה מחוץ: ומקוה. כמו מקוה מים: ולא הבטתם אל עושיה. שהוא השם כי הוא עושה זאת ה הגזרה להביא נבוכד נצר: ויוצרה. הטעם על הגזרה ויתכן היות מרחוק דבק עם מלת ויוצרה ויתכן היותו דבק עם לא ראיתם: ויקרא. כנוי לגזרה והנכון שהקריאה היא נבואת הנביאים: והנה. הרינה יציאת הרוח והפך זה וישחטם במדבר: אכול ושתה. ידבר הנביא מה שיהיו אומרים: ונגלה. זה הדבר ותחסר מלת אני כמו יי' במראה אליו אתודע ויש אומרי' כי הם דברי הנביא והראשון הוא הנכון: עד תמותון. ביד האויב הנר עליכם: כה. וטעם יי' צבאות בעבור הסוכן שהוא ממונה על בית המלכות וכאילו הוא פקיד על הממון שהוא אצור הסוכן כמו ערי מסכנות כמו אוצרות: וטעם

וטעם על שיתנבא עליו ויאמר לו מה לך לשבת פה ומי לך פה ממשפחה שיוכלו לעזור לך ׃ כי חצבת לך פה קבר · כמו כרית וכורות חצובים והטעם שתחשוב בלבך כי לעולם תהיה שוכן ובירושלם תמות וכבר תקנת לך שם קבר והאומר שפי׳ קבר כמו ארמון איננו נכון והעד שמה תמות ׃ הנה יי׳ מטלטלך · כפול מן ויטילו הכלים ׃

אשר על הבית · ממונה היה על בית המקדש יש אומרי׳ כהן גדול ויש אומרים אמרכל ׃ מה לך פה · הכתוב מגנהו לפי שרצה להסגיר את חזקיהו למלך אשור כדאמ׳ בסנהדרין כתב פיתקא ושדא בגירא שבנא וסיעתו השלימו חזקיה וסיעתו לא השלימו ׃ חצבי מרום קברו · שחצב לו קבר בקברי בית דוד ליקבר בין המלכי׳

מרכבות ד׳ ג מ׳ל וא׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בסדר בשלח׳ ובמלכים חלק ב׳ סי׳ כ״ג ׃ ולבית י׳ וסימ׳ נמסר בסדר נשא׃
לכסא ו׳ רפין וסימ׳ ותקעתיו יתד במקום נאמן · בי עשית משפטי ודיני · ועל ידם החזיק בלטיה הגבעני ·

עַל־שֶׁבְנָא אֲשֶׁר עַל־הַבָּיִת ׃ מַה־
לְּךָ פֹה וּמִי לְךָ פֹה כִּי־חָצַבְתָּ לְּךָ פֹּה ל׳ · ל׳
קָבֶר חֹצְבִי מָרוֹם קִבְרוֹ חֹקְקִי בַסֶּלַע ל׳
מִשְׁכָּן לוֹ ׃ הִנֵּה יְהוָה מְטַלְטֶלְךָ ל׳
טַלְטֵלָה גָּבֶר וְעֹטְךָ עָטֹה ׃ צָנוֹף ל׳ · ל׳ · ל׳
יִצְנָפְךָ צְנֵפָה כַּדּוּר אֶל־אֶרֶץ רַחֲבַת ל׳ · ב׳
יָדָיִם שָׁמָּה תָמוּת וְשָׁמָּה מַרְכְּבוֹת ד׳
כְּבוֹדֶךָ קְלוֹן בֵּית אֲדֹנֶיךָ ׃ וַהֲדַפְתִּיךָ ל׳
מִמַּצָּבֶךָ וּמִמַּעֲמָדְךָ יֶהֶרְסֶךָ ׃ ל׳ · ל׳ · ל׳
וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא וְקָרָאתִי לְעַבְדִּי
לְאֶלְיָקִים בֶּן־חִלְקִיָּהוּ ׃ וְהִלְבַּשְׁתִּיו ל׳
כֻּתָּנְתֶּךָ וְאַבְנֵטְךָ אֲחַזְּקֶנּוּ וּמֶמְשַׁלְתְּךָ ל׳ · ל׳ בכל דור יקיר
אֶתֵּן בְּיָדוֹ וְהָיָה לְאָב לְיוֹשֵׁב יְרוּשָׁלִַם
וּלְבֵית יְהוּדָה ׃ וְנָתַתִּי מַפְתֵּחַ בֵּית־ י׳
דָּוִד עַל־שִׁכְמוֹ וּפָתַח וְאֵין סֹגֵר וְסָגַר י״ג כבו׳ ואין ואין ל׳
וְאֵין פֹּתֵחַ ׃ וּתְקַעְתִּיו יָתֵד בְּמָקוֹם
נֶאֱמָן וְהָיָה לְכִסֵּא כָבוֹד לְבֵית אָבִיו ׃ ו׳ רפין
וְתָלוּ עָלָיו כֹּל כְּבוֹד בֵּית־אָבִיו
הַצֶּאֱצָאִים וְהַצְּפִעוֹת כֹּל כְּלֵי הַקָּטָן ל׳ · ל׳
מִכְּלֵי הָאַגָּנוֹת וְעַד כָּל־כְּלֵי הַנְּבָלִים ׃ ב׳ · ל׳
בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת ז׳
תָּמוּשׁ הַיָּתֵד הַתְּקוּעָה בְּמָקוֹם נֶאֱמָן ג׳ · ל׳
וְנִגְדְּעָה וְנָפְלָה וְנִכְרַת הַמַּשָּׂא אֲשֶׁר־ ה׳
עָלֶיהָ כִּי יְהוָה דִּבֵּר ׃
כג מַשָּׂא צֹר הֵילִילוּ אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ כִּי־
שֻׁדַּד מִבַּיִת מִבּוֹא מֵאֶרֶץ כִּתִּים נִגְלָה ו״ה׳ חס׳
לָמוֹ ׃ דֹּמּוּ יֹשְׁבֵי אִי סֹחֵר צִידוֹן עֹבֵר ב׳
יָם מִלְאוּךְ ׃ וּבְמַיִם רַבִּים זֶרַע שִׁחֹר ל׳ · ל׳ חס׳
קְצִיר יְאוֹר תְּבוּאָתָהּ וַתְּהִי סְחַר גּוֹיִם ׃ ו׳ חס׳

לְוָת שֶׁבְנָא דִי מְמַנָא עַל בֵּיתָא ׃
וְתֵימַר לֵיהּ מַה לָךְ כָּא וּמַה לָךְ
כְּדֵין אֲרֵי אַתְקֵינְתְּ לָךְ כָּא אֲתַר
אַתְקֵין בְּרוּמָא אַתְרֵיהּ שַׁוִּי בְּכֵיפָא
בֵּית מְדוֹרֵיהּ ׃ הָא יְיָ מְטַלְטְלָךְ
טִילְטוּל דְּגַבְרָא וְתַחְפִּינָךְ בַּהֲתָא ׃
יַעְדֵּי מִנָךְ יַת מִצְנֶפְתָּא וְיַקְפוּנָךְ
בַּעֲלֵי דְבָב כְּשׁוּר מַקַּף וִיגַלוּנָךְ ל
לְאַרְעָא פְתָיוּת יְדַיִן תַּמָן תְּמוּת
וּלְתַמָן רְתִיכֵי יְקָרָךְ יְתוּבוּן בְּקָלָן
עַל דְּלָא נְטַרְתָּא יְקַר בֵּית רִבּוֹנָךְ ׃
וְאִידְחִינָךְ מִמְּקוֹמָךְ וּמִשִּׁימוּשָׁךְ
יְמַגְרִינָךְ ׃ וִיהֵי בְּעִידָנָא הַהִיא
וְאַרְבֵּי לְעַבְדִּי לְאֶלְיָקִים בַּר חִלְקִיָּה
׃ וְאַלְבִּישִׁינֵיהּ כִּיתּוּנָךְ וְהֶמְיָנָךְ
אַחַזְּזִינֵיהּ וְשׁוּלְטָנָךְ אֶתֵּן בִּידֵיהּ
וִיהֵי לְאַב לְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם וּלְבֵית
יְהוּדָה ׃ וְאֶתֵּן מַפְתֵּחַ בֵּית מַקְדְּשָׁא
וְשׁוּלְטַן בֵּית דָּוִד בִּידֵיהּ וְיִפְתַּח
וְלֵית דְּאָחִיד וְיֵיחוּד וְלֵית דְּפָתַח ׃
וְאִימַנֵינֵיהּ אַמַרְכָּל מְהֵימַן מְשַׁמֵּשׁ
בַּאֲתַר קַיָּם וִיהֵי לְכוּרְסֵי יְקַר לְבֵית
אֲבוּהִי ׃ וְיִסְתַּמְכוּן עֲלוֹהִי כָּל
יַקִּירֵי בֵּית אֲבוּהִי בְּנַיָּא וּבְנֵי בְנַיָּא
מִרַבְרְבַיָּא וְעַד דַּעְדְּקַיָּא מִכַּהֲנַיָּא
לוּבְשֵׁי אֵפוֹדָא וְעַד בְּנֵי לֵוַי אַחֲדֵי
נִבְלַיָּא ׃ בְּעִידָנָא הַהִיא אֲמַר
יְיָ צְבָאוֹת יַעְדֵּי אַמַרְכָּל מְהֵימַן דִּי
מְשַׁמֵּשׁ בַּאֲתַר קַיָּם וְיִתְקְטִיף
וְיִפּוֹל וְתִבְטֵל מְטַל נְבוּאָתָא דִי
עֲלוֹהִי אֲרֵי בְּמֵימְרָא דַיְיָ גְזַר כֵּן ׃
מְטַל כַּס דְּלוּט
לְאַשְׁקָאָה יַת צוֹר אֵילִילוּ נָחֲתֵי
סְפִינֵי יַמָּא אֲרֵי אִתְבְּזִיזוּ מַחוֹזֵיהוֹן
מִלְמֵיתֵי מֵאַרְעָא כִּתָּאֵי אֲתֵי עֲלֵיהוֹן ׃ אִתְבְּרוּ יָתְבֵי נִיסָא תַּגָּרֵי צִידוֹן דַּהֲווֹ עָדָן בְּיַמָּא מְלוֹךְ ׃
דַּהֲוָת מְסַפְּקָא סְחוֹרָא לְעַמְמִין סַגִּיאִין דְּכִי חָצַד כְּנִישַׁת נַהֲרָא עֲלַלְתָּהּ וַהֲוָת סְחוֹר לְעַמְמַיָּא ׃

ודבר אתו טובות · נשבע יי׳ לדוד · אם ישמרו בניך ׃ ובמים ג׳ בקריאה וסימ׳ ובמים רבים זרע שיחור ·
ובמים עזים נתיבה · ובמים לא רחץ למשעי ׃

טלטלה · אתה מתחשו׳ כי אתה גבור כטעם והיית לאיש והנה הוא כרמות קריאה או טלטלה כ כטלטול גבר והראשו׳ קרוב אלי ׃ צנוף · מגזרת מצנפת שיקחנו עם כל ממונו וכל כבודו · כדור · כמו כדור לרמות וזאת הלשון ידוע׳ מדברי קדמונינו ז״ל גם מטעם המקום ׃ ארץ רחבת ידים · היא בבל ׃ מרכבות כבודך · הטעם שם ימות הוא וכל מ מרכבותיך כי אתה קלון לבית אדוניך או אז תהיה והקרוב שזה היה בגלות יהויקים או יהויכין בעבור ו וקראתי לעבדי ו והלבשתיו כתנתך ׃ והיה · טעם לעבדי שהיה עבד השם ולא כן שבנא ׃ והלבשתיו כתנתך · יש לכל ממונה כתונת ידועה ואבנט כאשר היו ה חוגרים אבנט ידוע חכמי אטוכם ׃ והיה לאב · מלמד טוב ואוהב כאב ׃ ונתתי · מזה הפסוק נלמוד כי על הבית הוא בית המלכות ׃ ותקעתיו יתד · כיתד וכמוהו ועיר פרא אדם יולד ׃ ותלו · אחר שהמשילו ליתד אמר ותלו עליו ׃ הצאצאי׳ · הם הבנים שהם יוצאי מעים ׃ והצפיעות · אולי הם הבנות מגזרת יצא צפע ואחר שאמר ש שהוא לאב הנה איש יהודה כבניו והנשים כבנותיו שהם נמשלים אל כלים קטנים · וטעם מכלי האגנות כמו וישם באגנו׳ אולי שם הזהב ׃ ועד כל כלי הנבלי׳ · כלי הנגנים והטעם שלא ישאר דבר בבית המלכות שלא יהיה תחת רשותו ׃ ביום · תמוש היתד · רמז לשבנא שהיה חושב שהוא כיתד תקועה במקום נאמן ׃ ונכרת המשא אשר עליה · הם אנשי ממשלתו ׃ משא צור · צור היא על הים וכבוכב כגר תפשה ׃ כי שדד כל בית · בצור שלא יבא שום סוחר ׃ מארץ כתים · אפילו מארץ כתים שהיא רחוקה נגלה להם זה השוד והזכיר כתים בעבור האניות והעד וצים מיד כתים ׃ דמו · רמז לצור אף על פי שהיתה מלאה מסוחרי צידון גם היא על הים והעד וירכתו על צידון ׃ ובמים רבים · הסוחרים היו מביאים לצור זרע מי שיחור ותבואתה היה קציר יאור מצרים ׃ ותהי סחר גוים · שם ויחסר מלת בעלת כמו וחסרון לא יוכל להמנות ׃ בוטי

לכך הוא אומר לו מה ירושה לך בקברות הללו ׃ ומי לך פה · מי ממשפחתך קבור כאן ׃ חצבי · חקקי יו״ד יתירה כמו שכני סנה מקימי מעפר דל ׃ טלטלה גבר · כהדין תרגומא דמטלטל מאתר לאתר ורבותינו אמרו טלטולא דגברא קשה מדאיתתא ׃ ועוטך עטה · כמו ויעטו בהם לשון עיט יפריחך כעוף בגלות ורבותינו אמרו צרעת פרחה בו כרא על ספס יעטה ׃ צנף יצנפך · כמצנפת המקפת את הראש יקיפוך אויבים ומציקים ׃ כדור · כשור מקף ורבותינו פירשו לשון כדור שקורין פלוטא בלעז שזורקין אותו ומקבלין מיד ליד ׃ אל ארץ רחבת ידים · בכסיפוא שם המקום ׃ שמה תמות · ולא תקבר בקברי בית דוד ושמה יהיו מרכבות כבודך נהפכים לקלון בית אדוניך שבקשת ׃ וממעמדך · ומשימושך במקדש יהרסך ׃ לאליקים · הוא היה על הבית כשנפל סנחריב כמו ש שמצינו כשיצאו אל רב שקה נגלה לו שבנא וסיעתו וגררוהו בזנבות סוסיהם כדאיתא ב בסנהדרין שכשהלך סנחריב ל תרהקה מלך כוש שטף שבנא וסיעתו והלך לו כך שנינו בסדר עולם ׃ מפתח בית דוד · תירגם יונתן מפתח בית מקדשא ו ושולטן בית דוד ׃ ותקעתיו יתד במקום נאמן · והמניתיה אמרכל מהימן משמש באתר קיים תירגם יונתן נאמן לשון קיום תקו׳ שהוא נאמן לכשעכים עליו כי לא ימוש כרם את ה המקרא ותקעתיו יתד נאמן ב במקום ׃ הצאצאים והצפיעות · תירגם יונתן בנייא ובני בנייא ומנחם חברו עם צפיעי הבקר לומר שהוא לשון עוללים דקים היוצאין ממעי אמן ויהיה צפיע לשון יציאה דבר היוצא ׃ כל כלי הקטן · הקטנים שבמשפחותם יהיו מתפארין בו ונסמכין עליו ׃ מכלי האגנות ועד כל כלי הנבלים · תירגם יונתן מכהניא לבשי אפודא עד בני לוי אחזי נבלין ויהיה אגנות לשון כלי שרת שמשרתין בהם הכהנים בבית המקדש הנבלים שאומרים בני לוי בהן השיר ׃ תמוש היתד · גדולתו של שבנא ׃ ונכרת המשא אשר עליה · בני משפחתו וסיעתו הנסמכין עליו והתולים בו כלי תפארתם ולפי שדימהו ליתד דימה המתפארים ובוטחים עליו למשא שמטעינים על היתד ויש פותרים אותו ותתקיים הנבואה שנתנבאת עליו ׃ הילילו אניות תרשיש · שהיו מתעשרים על ידי סוחרי צור שהיו מביאים אניות תרשיש סחורה לצור · תרשיש שם הים ׃ כי שודד מבית מבוא · כי שודד מבפנים מקום שהייתם רגילים לפונדוק מלבוא עוד לתוכו ולא יהיה שד לכם מקום בצור ללון שם ׃ מארץ כתים · הם הרומיים ׃ נגלה למו · השודד לאנשי צור · ד״א מארץ כתים נגלה לאנשי תרשיש שוד של צור שברחו בני צור אל כתים ומשם כשמעה השמועה ׃ דומו יושבי אי · התאבלו ושבו דומם יושבי אי הים למה סוחרי צידון עוברי ימים היו רגילי׳ למלותך כל סחורה עכשיו כשנפל צור נפל צידון עמה שסמוכות היו זו לזו בתוך מהלך יום ׃ ובמים רבים · היה בא זרע ממצרים היושבת על ארץ שיחור אל צור ׃ קציר יאור · מצרים היה תבואה של צור שיחור הוא נילוס שנאמר מן השיחור אשר על פני מצרים והיו מביאים התבואה לצור באניות מצרים ׃ ותהי צור סחר גוים · מעם רב שהיה בה כל הגוים מביאין לה סחורה ׃ בוטי

בושי צידון· שנפלה צור: כי אמר ים· כי אמרה צור היושבת במעון הים שהיא
עיקר ראש המלכות הריני כמי שלא חלתי ולא ילדתי בחורים כי כולם נהרגו והרי
כמי שלא רוממתי בתולות וכן תירגם יונתן ורבותינו אמרו באגדה בושי צידון כי
אמר ים מה אני צריך לי בנים ובנות לדאג עליהם שלא יתפשו בעונו אני משש״ת
מכות קוני לעבור גבול חול אשר שם לי על אחת כמה וכמה י בושי צידון שים לך לדאג בכל אלה׃ כאשר שמע למצרים· אשר שמעו על מצרים שהבאתי עליהם עשר מכות וסוף טבעו בים׃ יחילו· יבהלו׃ כשמע· השומעים כשיבא שמע צור כי גם מכותיה של צור יהיו דוגמת אותן מכות דם ואם קול שאון מעיר שקרקרו הצפרדעים והפכו נחליה לזפת ובמים ועפריה ל לגפרית וירשוה קאת וקפוד ושפטתי אתו בדבר המק בשרו וכרת הזלזלים דוגמת הברד והארבה וטבח גדול בארץ אדום כנגד מכת בכורות שיטה הזאת אם צור זו היא אדום ר רומי ואם צור ממש לפי שכסה אותה הים הוא אומ׳ עליה כאשר שמע למצרים ואני אומר שכל העניין מדבר בצור העיר שהרי סמך לה צידון׃ עברו· אנשי צור לברוח לתרשישה׃ הזאת לכם עליזה· הרי נפלה לפניכם ואמר לכם הזאת העיר שהיתה עליזה בעיניכם אשר מימי קדם קדמתה היתה עליזה עכשיו י יובילוה רגליה מרחוק לגור לה מגור׃ כנעניה· תגריה כמו כנען בידו מאזני מרמה ולא יהיה כנעני עוד׃ כל צבי· מגב חזק׃ עברי ארצך· לגולה׃ כי אור· כיאור הזה שעולה ומתפשט׃ בת תרשיש· צור היושבת בים תרשיש׃ אין מזח· אין לך עוד חוזק ואזור לשנס מתנים מזח לשון אזור כמו ולמזח תמיד יחגריה וכל אזור לשון חוזק׃ ידו נטה· הנוטה׃ יי׳ צוה אל כנען· צוה את קוראיו על כנען׃ לשמיד· כמו להשמיד וכן ללכת לגיד ביזרעאל כמו להגיד וכן לשמיע קול תודה כמו להשמיע׃ מעוזניה· צור וצידון משל כנען היו כמו שנ׳ את צידן בכורו׃ כתים· אל ארץ כתים קומי עבורי גם שם לא ינוח לך למה אני אומ׳ קומי עבורי הן ארץ כשדים זה העם לא היה אשר לא כדי הוא להיות עם שהם נקראו הגוי המר ו והנמהר עם שוטה הוא מן ה הבריו׳ שהקב״ה מתחרט עליהן על שבראם כמו ששנינו שלשה הקב״ה מתחרט עליהם במסכת סכה׃ אשור יסדה· להשכין בה ציים שלו ספינותיו בירניות גדולות כמו צי אדיר׃ הקימו בחוניו· הם יקימו מגדלותיהם על צור· בחוניו לשון עופל ובוחן בירפריי״ץ בלע״ז שעושין למצור על הכרכים׃ עוררו ארמנותיה· יחריבו לשון ערו ערו לשון כתיתה עד היסוד׃ ונשכחת צור· לפי שמזכירה בלשון גנאי לשון זונה אמר ונשכחת כזונה ששכחוה אוהביה אף היא תשכח מאין סוחרים ותגרים פונים אליה לפי שהיא חריבה׃ כימי מלך אחד· ימי דוד שבע׳ שנים היו ואיני יודע מהו הסימן הזה הניתן כאן׃ יהיה לצור· זכרון מעט שתתנער משפלותה ותחזור לאותן שהיו רגילין אצלה לחזור אליה לשוב לקדמותה׃ כשירת הזונה· שרואה שאין פונה אליה ונושאת קול ערב ונעים בשיר אולי תערב על מאהביה׃ הרבי שיר· כלומר אף הרבי חנונים והשפילי גאותך׃ לאתננה· לקדמתה ולעשרה על ידי סחורתה ותכנה אותם בלשון גנאי׃ וזנתה· ותספיק סחורה אף בלשון גנאי כינה אותה׃ קודש

בושי· כי אמר ים· זה הוא התקיף בכל הים והטעם על צור כאילו לא היה בה״י צור עם וזה טעם לא חלתי׃ כאשר· כשמע סוד מצרים ויחלל השומע כן יחילו בשמע צור׃ עברו תרשישה· בה״א כמו אל תרשים׃ יושבי· כל אי׃ הזאת· היא צור שהיתה עליזה לכם כטעם משוש לכל הארץ והנה היא קדומה ואיך עתה הלכה בשביה לרחוק׃ מי· המעטירה· שהייתה עטרת לאיים׃ כנעניה· כמו סוחריה כמו כנען בידו׃ יי׳· השם שהוא מלך צבאות יעץ זאת׃ עברי· ל ארצך בת תרשים והטעם ברחיל מקומך מהרה כרוץ היאור או עברי ארצך כמעבר היאור׃ אין מזח· כמו ולמזח תמיד יחגרה רמות אזור מחזק החלצים׃ ידו· השם והטעם מכה׃ מעוזניה· רמז לצור והנון תחת בלוע הדגש גם כנען סוחר ויש אומרים כי תחסר מלת ארחות כנען ב בעבור מעוזניה שהוא לשון נקבה׃ ויאמר· השם׃ המעשקה· הטעם כי הון סוחרים ילקח בצור· וטעם כתים לכי אל כתים לסחור׃ הן· הנה ארץ כשדים והטעם על יושביה זה העם שהוא עם כשדים לא היה כמוהו וכמוהו לא היה פחד ויש אומרים מי יתן ולא היה כי הנה ממלכת אשור יסדה הטעם שהוסיפה והיתה כוח לציים הם האיו׳ קטנו׳ שהם בארץ אף על פי שאשור הקימו ה המקימים בחוניו ל להלחם כמו שפל ו ובוחן והוא בנין גבוה והכנוי שוי״ו בחוניו שב אל עם כשדים כאשר הקים בחוניו׃ עררו· פועל יוצא כאילו הבחונים שררו הארמונים עד ם שהתעוררו שמה ל למפלה׃ הלילו אניות תרשים· ההולכת בסחורה אל צור׃ והיה· ונשכחת צור· כמו ונשכחה וכמוהו ושבת לגמיה׃ מלך אחד· הטעם מלכות נבוכד נצר ובנו ובן בנו כי כאחד יחשבו׃ כשירת הזונה· יהיה לה דיבור ומעשה׃ קחי· כי הזונה הנשכחה תסובב העיר והיא מנגנת אולי תזכר וכן צור תשלח ספרים אל כל סביבותיה אולי יבאו הסוחרים אליה כאשר בראשונה׃ והיה· הטעם כבאת זה הזמן׃ ושבה לאתננה· כמו אתנן זונה דמים על הזנות׃ וזנתה את כל ממלכות· הטעם שיבואו אליה לסחורה׃ והיה

תרשישה ה׳ בקריא׳ וסימ׳ עברו תרשישה הלילו· ויקם יונה לברוח תרשישה ב׳ בפסוק קדמאה ובתראה·
על כן קדמתי לברוח תרשישה· ובני יון אלישה ותרשישה דד״ה׃ נכבדי ג׳ בקריא׳ וסימ׳ כנעניה נכבדי ארץ·

בהיתו צידונאי ארי אמר מערבאה
די יתיב בתקוף ימא למימר לוי לא
מרעית אעדיתי ולא רביתי עולמין
פניקית בתולן׃ כמא די שמעו
למחתא דלקו מצראי זעו כד ש
שמעו צוראי׃ גלו למדינת ימא
אילילו יתבי ניסא׃ ההדא לכון
תקיפתא צור מיומי קדם מלקדמי
הוו מיתן לה תקרובתא מארע
רחיקא כדו לאתותבא הא גליא׃
מן מליך דא על צור דהות ממלכא
מלכין די תגרהא רברבין ש
שלטונאה יקירי ארעא׃ יי צבאות
מלכא לאפסא יקר כל חדותא
לאקלא כל יקירי ארעא׃ גלא
מארעיך כמי נהרא ערוקי למדינת
ימא לית תקוף עוד׃ גבורתיה
מרממא על ימא לאזעא מלכותא
יי פקיד על כנענאה לשיצאה
תוקפאה׃ ואמר לא תוספון עוד
למתקף דהויתון אנסין לעמא די
בצידון לכיתים קומו גלו אף ל
לתמן לא יהי לכון נייח׃ הא
ארעא כסדאי דין עמא כד לא
הוה אתוראה שכללה לנגוון א
אקימו חזותהא פגרו בירניתהא
שויוהא לדמחמרא׃ אילילו
נחתי ספיני ימא ארי אתבזיזו מחוז
תוקפכון׃
ויהי בעידנא ההיא ותתרחיק צור
שבעין שנין כיומי מלכא חד מסוף
שבעין שנין יהי לצור כתושבחת
נפקת ברא׃ אתחלף יקריך
אטלטיל למדינא קרתא די הוית
כנפקת ברא אתרחקת הפוכי
כינריך לאבלא וזמריך לאליא מאים יעול דכרניך׃ ויהי מסוף שבעין שנין יעול דכרנת
דצור קדם יי ותתוב לאתרה ותהי מספקא סחורה לכל מלכוות עממיא די על אפי ארעא׃

בושי צידון כי אמר ים מעוז הים
לאמר לא חלתי ולא ילדתי ולא
גדלתי בחורים רוממתי בתולות׃
כאשר שמע למצרים יחילו כשמע
צר׃ עברו תרשישה הילילו ישבי
אי׃ הזאת לכם עליזה מימי קדם
קדמתה יבלוה רגליה מרחוק לגור׃
מי יעץ זאת על צר המעטירה אשר
סחריה שרים כנעניה נכבדי ארץ׃
יהוה צבאות יעצה לחלל גאון כל
צבי להקל כל נכבדי ארץ׃
עברי ארצך כיאר בת תרשיש אין
מזח עוד׃ ידו נטה על הים הרגיז
ממלכות יהוה צוה אל כנען לשמד
מעזניה׃ ויאמר לא תוסיפי עוד
לעלוז המעשקה בתולת בת צידון
כתיים קומי עברי גם שם לא ינוח
לך׃ הן ארץ כשדים זה העם לא
היה אשור יסדה לציים הקימו
בחוניו עוררו ארמנותיה שמה ל
למפלה׃ הילילו אניות תרשיש
כי שדד מעזכן׃
והיה ביום ההוא ונשכחת צר שבעים
שנה כימי מלך אחד מקץ שבעים
שנה יהיה לצר כשירת הזונה׃
קחי כנור סבי עיר זונה נשכחה
היטיבי נגן הרבי שיר למען תזכרי׃
והיה מקץ שבעים שנה יפקד יהוה
את צר ושבה לאתננה וזנתה את
כל ממלכות הארץ על פני האדמה׃

רוממתי ל׳ וא׳ ולרוממתי וב׳ ורוממתי

לחלל גאון כל צבי· נכבדי מים׃ יסדה ד׳ בקריא׳ וסימ׳ אשור יסדה לציים· כי הוא על ימים יסדה· בארץ
יסדה לעולם· ואגדתו על ארץ יסדה׃ שמה ג׳ בקריא׳ וסימ׳ שמה למפלה· שמה לשממה· ושמה
לצלמות ישית לערפל׃

20

והיה. מאמר תרוית תקדים ממנו לשם ׃ לא. יושם באוצר ולא במקום חוסן ׃ כי ליושבים לפני יי׳. הם גלות ירושלם בשובם בימי כורש ׃ לאכל לשבעה. הגולה תשבע ׃ ולמכסה. מכסה ׃ עתיק. יתקיף כמו יצא עתק מפיכם ויש שואלים והלא התורה אסרה אתנן זונה ואיך אמר הנביא כי אתנן צור הזונה יהיה קודש התשוב׳ הכתוב בתורה הוא האמת וזה שאמר ה הנביא הוא על דרך משל ואיננה זונה כלל ׃ הנה. בוקק. כמו מריק וכמוהו גפן ב בוקק ׃ ובולקה. כטעם מחריב׳ ואחות זאת המלה בספר ה הזה ׃ ועוה. יהפך פניה ׃ והיה. כל האדם יהיו שוו׳ ברעה הזאת וכאשר יתחבת שנים כפין היא דרך קצרה וכן הוא האדון כעבד והעבד כאדוניו ׃ כמלוה. הוא הנותן משלו תנם ׃ כנושה. הוא בעל ההמון ואשר הנושה בו הוא הלוקח ממון על משכונו ׃ הבוק. מגזרת בוקק והוא שם הפועל מ מהפעלים הכפולים ׃ תבוק. כמו יסוב וככה הבוז תבוז ואחר ש שהשם גזר זאת לא תשאר תפארת לאדם על חבוריו ׃ אבלה. הטעם על מלך אשור שהשחית ממלכות רבות ׃ נבלה. מבנין נפעל כמו ונבקה רוח ובקבה ויתכן היות נבלה השפי כמו כבול תבול מהבנין הקל ׃ אומללו. יושבי מרום הארץ ׃ והארץ חנפה ׃ תורות. שקול הדעת שכל בני אדם משתוי׳ בו ׃ חלפו חוק. כרתו כמו כליל יחלוף והחק הם חוקי השם כפי התולדת וזה הוא טעם ברית עולם ׃ על כן באלה. חסר בית כמו כי ששת ימים ויש אומרי׳ כי יתחסר מלת תחת כמו ונשלמ׳ פרים שפתינו ׃ חרו. כמו וחרה כחשתה כמו כ נשרפו ׃ אבל תירוש אמללה גפן ׃ כי אין זומר ועודר ׃ שמחי לב. כי היין ישמח לב ׃ שבת משוש תופים. מבית המשתה ׃ שאון עליזי׳. כאשר ישתכרו ׃ בשיר לא ישתו יין.

נ״א דרים ב׳ יד מ״ל ויהי תם׳ ספרי לוש׳

קודם לה׳. עתידים צדיקים לבוז אותה כשיבא מלך המשיח ׃ לא יאצר. להיות אוצר למלכיה ׃ ולא יחסן. לא ינחילוה לבניהם ׃ למכסה עתיק. למלבושי כוי עתיק משובח כמו דבר עתיק ׃ הנה יי׳ בוקק הארץ ובולקה. הרי נבואה זו פורענות לישראל לפי שניבא להם נחמה זו והם עתידים לראות לפניה צרה רבה לכך אמ׳ להם לא לכם אני אומ׳ שתירשו כי הנה הקב״ה בוקק ובולק א אתכם והנותרים מכם ליום הגאולה המה ישאו קולם ירונו זהו סוף הענין ולהם נבאתי הנבואה הטובה ׃ בוקק מריקן ׃ ובולקה מחריבה ׃ ועוה פניה ׃ והכהיל חשוביה עוה לשון נעויתי מראות ׃ תוספ׳ והיה כעם ככהן לא כשאר הולכי דרכי׳ שהאדון מוליך עבדו והגבירה מוליכה שפחתה האדון נכבד והעבד נקלה הגבירה נכבדת והשפחה נקלית אבל כשהשבאי מוליך השבוי הכל שוה לפניו כקונה כמוכר בזמן שהעם יושב על נחלתו לבטח הקונ׳ שמח והמוכר עצב שלא ישוב לממכרו אבל כשהשבאי מוליכם הקונה אל ישמח והמוכר אל יתאבל וכן כמלוה כלוה שניהם שוים ש שהלווה אין לו מה לפרוע ו והמלוה אם לא הלוה לזה היה השבאי נוטלו כמו כן כנושה כאשר נושה בו לווה נושה ב בכסף ונושה נושה בכל אחר ד דברים כגון יין ושמן ותבואה ודגן כדכתיב כי תשה ברעך משאת מאומה ע״כ ׃ הבוק תבוק ׃ תתרוקן ׃ הבוז תבוז. לשון בזה ושלל ׃ נבלה. כמו והעלה נבל לשון כמש ותשות כח ׃ אומללה. לשון שפלות כמו היהודים האמללים ׃ תבל. היא ארץ ישראל שהיא מתובלת במצות הרבה ׃ מרום עם הארץ. גאון עם הארץ ׃ והארץ חנפה. כמין חניפות עושה עשב ואינה עושה קמה מראה קמה ואין חטין בקשיה ׃ תחת יושביה ׃ בשביל יושביה ׃ ברית עולם. היא התורה שקיבלו בברית ׃ על כן אלה. בעון שבועת שוא ׃ חרו. לשון יבש וצמא בחום חורב כמו נחר מפוח ׃ משוש תפים. שהייתם אומרים הנה ששון ושמחה ׃ קרית תהו. כשתשבר נקראת קרית תהו ׃ מבוא. מלבא לתוכו איש ׃ ערבה. החשיכה ׃ משוש הארץ ׃ היא ירושלם ׃ ושאיה יוכת שער ׃ על ידי שאיית גלמוד שיהו הבתים שואין מאין יושב יוכתו השערים על ידי שדים ומזיקין ׃ כי כה. ישארו ישראל בקרב העמים אחד בעיר ושנים ב במשפחה ׃ כנוקף זית. המשאיר גרגרים בראש אמיר ׃ המה ישאו קולם. לאותו המעט הנשאר תבא הטובה שנבאתי למעלה ׃ צהלו מים. יותר ממה שצהלו על הים בגאולת מצרים ׃ על כן באורים׳ תירגם יונתן במיתי נהורין לצדיקיא על שתי אורות של גאולת בבל ושל אדום ומנחם אמר אורים לשון נקעים ושעיפים שהיו בורחים שם וכן אור כשדים בקעת כשדים וכן מאורת צפעוני נקע חור מעונתו ׃

מכנף

סחרה ד׳ בקריא׳ וסימ׳ והיה סחרה ואתננה קדש ליי׳ לא יאצר ב׳ בפסוק. כי טוב סחרה מסחר כסף. טעמה כי טוב סחרה לא יכבה בלילה ׃ והארץ ה׳ רפ׳ וסימ׳ נמסר בסדר בהר סיני וביהושע סימ׳ יג ׃ אבל ג׳ וסימ׳ אבל תירש אמללה גפן. אמללה ארץ והחפיר. לעגלות בית און יגורו. וא׳ ואבל העליזאת לא תרגז ׃

והיה סחרה ואתננה קדש ליהוה לא
יאצר ולא יחסן כי ליושבים לפני
יהוה יהיה סחרה לאכל לשבעה
ולמכסה עתיק ׃
כד הנה יהוה בוקק הארץ ובולקה ועוה
פניה והפיץ ישביה ׃ והיה כעם
ככהן כעבד כאדניו כשפחה כ
כגברתה כקונה כמוכר כמלוה כלוה
כנשה כאשר נשא בו ׃ הבוק תבוק
הארץ והבוז תבוז כי יהוה דבר את
הדבר הזה ׃ אבלה נבלה הארץ
אמללה נבלה תבל אמללו מרום
עם הארץ ׃ והארץ חנפה תחת
ישביה כי עברו תורת חלפו חק
הפרו ברית עולם ׃ על כן אלה
אכלה ארץ ויאשמו ישבי בה על כן
חרו ישבי ארץ ונשאר אנוש מזער ׃
אבל תירוש אמללה גפן נאנחו כל
שמחי לב ׃ שבת משוש תפים
חדל שאון עליזים שבת משוש
כנור ׃ בשיר לא ישתו יין ימר
שכר לשתיו ׃ נשברה קרית תהו
סגר כל בית מבוא ׃ צוחה על
היין בחוצות ערבה כל שמחה גלה
משוש הארץ ׃ נשאר בעיר שמה
ושאיה יכת שער ׃ כי כה יהיה
בקרב הארץ בתוך העמים כנקף
זית כעוללת אם כלה בציר ׃ המה
ישאו קולם ירנו בגאון יהוה צהלו
מים ׃ על כן בארים כבדו
יהוה באיי הים שם יהוה
אלהי ישראל ׃

ויהי סחורתה ואגרה קודשא קדם
יי לא יתאצר ולא יתגניז ארי ל
לדמשמשין קדם יי יהי אגרה ל
למיכל למסבע ולכסו דיקר ׃
הא יי מביז ארעא
ומסר לה לסנאה ותחפי בהתא
אפי רברבהא על דעברו על
אוריתא ויבדר ית דיתבין בה ׃
ויהי חילונאה ככהנא עבדא
כריבוניה אמתא כמרתה זבנא
כמזבננא יזפא כמוזפא רשא
כמאן דרשי ביה ׃ אתבזזא תתבזיז
ארעא ואתחרשא תתרש ארי יי
מליל ית פתגמא הדין ׃ אתאבלת
חרובת ארעא צדיאת חרובת תבל
ספו תקוף עמא דארעא ׃ וארעא
חבת תחות יתבהא ארי עברו על
אוריתא אבטילו מועדיא אשניאו
קיימא די מן עלמא ׃ על כן מן
קדם מומי דשקר חרובת ארעא
וצדיאו דיתבין בה על כן ספו
יתבי ארעא ואשתאר אנשא זעיר
׃ אתאבלו כל שתי חמר ארי
אתפריכו גופניא אתאנחו כל חדי
לבא ׃ בטלת חדות תופין
אתמנעת אתרגושת תקיפין פ
פסקת חדות כנורא ׃ על ידי זמר
לא ישתון חמר יימר עתיקא
לשתוהי ׃ איתברת קרתהון
צדיאת אחידו כל בתיא מלמיעל ׃
מצוחין על חמרא בשוקיא
שלימת כל חדותא גלא ביע מן
ארעא ׃ אשתאר בקרתא צדו
ואתרגושתא בפיגור תרעין ׃
ארי כדין ישתארון יחידאין
צדיקיא בגו ארעא ביני מלכוותא
כביעור זיתא כעוללן בתר קטף ׃
אינון ירמון קליהון ישבחון במימרא דיי יבעון כמא דבעו על גבורן דאתעבידא להון על
ימא ׃ על כן במיתי נהורא לצדיקיא יקרון קדם יי בניסי ימא יהון מודן ומברכין שמא
דיי אלהא דישראל ׃

בשיר ג׳ דגשי׳ וסימ׳ ימר שכר לשתיו. כל אלה על ידי אביהם. ויהיו משרתים לפני משכן דו״ה ׃ באורים ב׳ בתרי לישני וסימ׳ גם בחלומות גם באורים. על כן באורים כבדו יי׳. בתראה חסר ׃

בניגון כי אם לבורך כי ימר השכר ולפי דעתי שמלת ימר מפעלי הכפל כמו יקל והוא מבנין נפעל ׃ נשברה. הטעם כל קריה שהולכים יושביה אחרי התוהו ׃ סוגר כל בית מבוא. כי יצא כל אדם למסלות מרוב הצער ׃ צוחה. כמו צעקה ׃ על ׳ מקום היין ׃ בחוצו׳. בפרהסיא ׃ ערבה. מגזרת ערב כמו חשכה ׃ נשאר. ושאייה. שם מגזרת שואה והנביא אמר משל על דרך בן אדם להבין השומעים וכן טוב משכיהם ׃ כי. כנוקף זית. כנוער וקרוב מטעם ונקף סבכי היער ׃ כעוללו׳. והטעם מעט כי אם כלה כביר ישארו עוללו׳ ׃ המה. כל המפרשים הסכימה דעתם כי מפרשת הנה יי׳ בוקק הארץ הוא לעתיד על מלחמת גוג ומגוג ולדעת ר׳ משה הכהן שידבר על מלך אשור ולמשחה שמנים על מות מחנה סנחריב ועדיו הוי עטרת גאות ׃ המה׳ הנמלטים ׃ ירנו. הרמת קול ומגזרת ותעבר הרנה ׃ מים. ההולכים בים וכן מלת בהלו והעד כהלת הסוף ׃ על. באורים. ים אות׳ גבולות וכמוהו מאור כשדים ויש אות׳ בבקעים והראשון הוא הנכון ׃ באיי הים. כבדו את יי׳ כי כבדו מוסף אחר עמו ׃

מכנף · יתכן היות טעם המה הצדיקים ובעבור שהארץ היא עגולה אמרה מכנף הארץ והטעם ממקום רחוק ׃ צבי · פאר או מתרגום ארמית ומלת ואומ׳ דבר כל גוי וכן שמענו ׃ רזי · מגזרת וישלח רזון בנפשם וטעם פעמים כבל רגע ׃ בוגדים בגדו · כי כל האדם בוגדים בגד אחר בגד ׃ פחד · ובעבור זה בא הרע לכל עם והנה כאשר יפחד הנפש והפחת שהיא כמו בור קרובה ונלכדה רגלו בפח מיד יפול ׃ והיה · כי ארובות · כמו תלונות והטעם גזרות שמים ׃ רעה · מגזרת תרועם וזאת הלשון ידועה בארמית ׃ פור התפוררה · כטעם שבר כמו שלו הייתי ויפרפרני וככה אתה פוררת בעזך ים ׃ נוע · הטעם על יושבי הארץ שינושו ממקום למקום ויתנודדו כמלונה כי השומר יחליף מקום מלונו · וטעם וכבד כי יבקשו להתנועע ׃ ולברוח ויכבד פשעם עליהם ויפלו ׃ קום · שם הפעל וככה ומלך אלקום עמו ׃ והיה · יש רבים שפירשו זה על קדרות המאורות והנכון שהן המלאכי׳ שהן עומדים לעזור לגוי ולהיות לגוי אחד לשטנם וזה מבואר בספר דניאל על כן אמר ועל מלכי אדמה באדמה כי מלכות ה המלכים דבקה עם מלכות המלאכים ׃ ואספו אספה · כאסיר כאשר יובא המון ה האסירים אל הבור לסגור עליהם ויעזבום ימים רבים וכן יפקדו לתת להם מחיה ׃ והטעם כי תמשך זאת הרעה ויתכן היותו כמו ומימי׳ רבי׳ תפקד וזאת הפקידה לרעה ׃ וחפרה · טעם הלבנה והשמש כי הם מושלים והנה מלכי אדמ׳ יבושו גם יקדר השמש והלבנה אז ת תראה מלכות השם בהר ציון אז יהיה כ כבוד לצדיקים בשם ויש אומרי׳ כי הטעם על עובדי המאורות ואיננו דבק בטעמי ה הפרשה ׃ יי׳ אלהי · דברי הנביא או כל אחד מהזקנים ׃ עצות מרחוק · מימים קדמונים והטעם דבק עם עשית והנה נבאו באמונה ובאה מלת אמונה אומן כמו ע׳ עזי ומעוזי כי הטעם כמה ערים ישחתו ב בבוא גוג ומגוג ובדברי ר׳ משה הכהן על ימי סנחריב ׃ לגל · כמו עד הגל הזה · ארמון זרים הם הגוי׳ ׃ מעיר · מכל עיר ׃ על · עם עז · הנמלטים או הרחוקים כאשר ישמעו ׃ כי · היית כי כל קריה בצורה נלכדה ומקום הדלים נמלט וזאת ירושלם מחסה מזרם כי ה האויב כמשל למים ׃ כי רוח עריצים · פי׳ מזרם ׃ כחורב בציון · כמו בארץ ציה ׃ שאון זרים תכניע · והנה חורב בצל עב כפול בטעם והנה בצל עב כאשר יסתר העב ואיננו כראה והנה זמיר עריצים כמו שאון זרים מגזרת זמירות ׃ יענה · מגזרת עני והוא פועל עומד ומגזרת לענות מכני ועשה · בהר הזה · הוא ציון ׃ משתה

בוגדים ה׳ מ״ל בקריא׳ וסימ׳ ובגד בוגדים בגדו · למה תביט בוגדים · יבושו הבוגדים ריקם · ורשעים מארץ יכרתו · אף היא כחתף ׃ נפתחו ג׳ בקריא׳ וסימ׳ וארבות השמים נפתחו · כי ארבות ממרום נפתחו · שערי הנהרות נפתחו ׃ רעה ג׳ מג׳ ליש׳ בקריאה וסימ׳ כי רעה היא · שן רעה ורגל מועדת · רעה התרועעה

מִכְּנַף הָאָרֶץ זְמִרֹת שָׁמַעְנוּ צְבִי
לַצַּדִּיק וָאֹמַר רָזִי־לִי רָזִי־לִי אוֹי לִי
בֹּגְדִים בָּגָדוּ וּבֶגֶד בּוֹגְדִים בָּגָדוּ׃
פַּחַד וָפַחַת וָפָח עָלֶיךָ יוֹשֵׁב הָאָרֶץ׃
וְהָיָה הַנָּס מִקּוֹל הַפַּחַד יִפֹּל אֶל־
הַפַּחַת וְהָעוֹלֶה מִתּוֹךְ הַפַּחַת יִלָּכֵד
בַּפָּח כִּי־אֲרֻבּוֹת מִמָּרוֹם נִפְתָּחוּ
וַיִּרְעֲשׁוּ מוֹסְדֵי אָרֶץ׃ רֹעָה הִתְרֹעֲעָה
הָאָרֶץ פּוֹר הִתְפּוֹרְרָה אֶרֶץ מוֹט
הִתְמוֹטְטָה אָרֶץ׃ נוֹעַ תָּנוּעַ אֶרֶץ
כַּשִּׁכּוֹר וְהִתְנוֹדְדָה כַּמְּלוּנָה וְכָבַד
עָלֶיהָ פִּשְׁעָהּ וְנָפְלָה וְלֹא־תֹסִיף קוּם
׃ וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִפְקֹד
יְהוָה עַל־צְבָא הַמָּרוֹם בַּמָּרוֹם וְעַל־
מַלְכֵי הָאֲדָמָה עַל־הָאֲדָמָה׃ וְאֻסְּפוּ
אֲסֵפָה אַסִּיר עַל־בּוֹר וְסֻגְּרוּ עַל־
מַסְגֵּר וּמֵרֹב יָמִים יִפָּקֵדוּ׃ וְחָפְרָה
הַלְּבָנָה וּבוֹשָׁה הַחַמָּה כִּי־מָלַךְ יְהוָה
צְבָאוֹת בְּהַר צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלִַם וְנֶגֶד
זְקֵנָיו כָּבוֹד׃ יְהוָה כה
אֱלֹהַי אַתָּה אֲרוֹמִמְךָ אוֹדֶה שִׁמְךָ כִּי
עָשִׂיתָ פֶּלֶא עֵצוֹת מֵרָחוֹק אֱמוּנָה אֹמֶן
׃ כִּי שַׂמְתָּ מֵעִיר לַגָּל קִרְיָה בְצוּרָה
לְמַפֵּלָה אַרְמוֹן זָרִים מֵעִיר לְעוֹלָם
לֹא יִבָּנֶה׃ עַל־כֵּן יְכַבְּדוּךָ עַם־עָז
קִרְיַת גּוֹיִם עָרִיצִים יִירָאוּךָ׃ כִּי־
הָיִיתָ מָעוֹז לַדָּל מָעוֹז לָאֶבְיוֹן בַּצַּר־
לוֹ מַחְסֶה מִזֶּרֶם צֵל מֵחֹרֶב כִּי רוּחַ
עָרִיצִים כְּזֶרֶם קִיר׃ כְּחֹרֶב בְּצָיוֹן
שְׁאוֹן זָרִים תַּכְנִיעַ חֹרֶב בְּצֵל עָב זְמִיר
עָרִיצִים יַעֲנֶה׃ וְעָשָׂה
יְהוָה צְבָאוֹת לְכָל־הָעַמִּים בָּהָר הַזֶּה

מבית מקדשא דמתמן עתיד
למיפק חדוא לכל יתבי ארעא
תושבחא שמענא לצדיקיא אמר
נביא רז אגר לצדיקיא אתחזי לי
רז פורענות לרשיעיא אתגלי לי
ווי לאנוסיא דמתאנסין ולביזוז
בזוזין דהא מתבזיז ׃ דחלא
וכומצא ומצדא עלך יתיב ארעא ׃
ויהי דיערוק מן קדם דחלא יפול
לגו כומצא ודייסק מגו כומצא
יתאחד בצריגתא ארי גבורן ב
בשמיא אתעבידא וזעו יסודי ארעא
׃ מזוע תזוע ארעא מנוד תנוד
ארעא פירוק תתפריק ארעא ׃
אשתדאה תשתדי ארעא כרויא
ותהי אזלא ואתיא כארזלא
ויתקפון עלה חובה ותפול ולא
תוסיף למקם ׃
ויהי בעדנא ההיא יסער יי על
חילוות תוקפא דיתבין בתוקפא
ועל מלכי בני אנשא דדיירין על
ארעא ׃ ויכנשינונון מיכנש לבית
אסירי ויגינונון לבית עגנה ומסגי
יומין יעול דכרנהון ׃ ויבהתון
דפלחין לסיהרא ויתכנעון דסגדין
לשמשא ארי תתגלי גבורתא דיי
צבאות בטורא דציון ובירושלם
וקדם סבי עמיה ביקר ׃
יי אלהי את ארוממינך
אודי שמך ארי עבדתא פרישן
מלכין דאמרתא לאיתאה ס
מלקדמין בכין איתיתא וקיימתא ׃
ארי שויתא קירוי פצחין לגלין
כרך תקיף לדמחמרא בית דחלת
עממיא בקרתא ירושלם לעלם
לא יתבני ׃ על כן יקרון קדמך
עם תקיף קרית עממין חסינין
ידחלון מן קדמך ׃ ארי הויתא תקוף למסכן סעיד לחשיך בעידן עקא כמא דמטמרין
מן קדם זרמית כטלל משרב כן מילי רשיעיא לצדיקיא כזרמית מטרא דשקפא בכותל כשרב
בארעא ציהיא אתרגושת תקיפין תמאיך כטלל כיף מקר בארעא משלהיא כן ניח רוחא
לצדיקיא כד ימאכון רשיעיא ׃ ויעביד יי צבאות לכל עממיא בטורא הדין

הארץ · בתראה מל עיל ׃ ולא תוסיף ד׳ בקריא׳ וסימ׳ נוע תנוע ארץ כשכור · ולא תוסיף עוד לשכלם · עין שזפתו ולא תוסיף · ואמר עד פה תבא ׃ יראוך ד׳ ג׳ מ״ל וא׳ חס וסימ׳ למען יראוך כל הימים דמלכים · וחברו למען יראוך ללכת דד״ה · קרית גוים עריצים ייראוך · ייראוך עם שמש · קדמאה חס׳ ׃ בצל י״ב בקריא׳ וסימ׳ במסרה רבתא ׃

רשי

מכנף הארץ · תירגם יונתן מבית מקדשא שהוא בסוף ארץ ישראל במזרחה כמו ששנינו לוז מן המערב וירדן מן המזרח כמנא מירושלם לירדן מהלך יום ואני אומ׳ לפי פשוטו שמענו מאחורי הפרגוד שעתידין ל להעלו׳ זמירות מכנף הארץ ומה הן הזמירות צבי לצדיק עתיד להיות מצב ותקומה לצדיקים ׃ ואומר רזי לי וגו׳ · אוי לי שנגלו לי שני רזי׳ רז פורענו׳ ורז ישועה והרי תרחק הישועה עד שיבאו אויבים בוזזים אחר בוזזי׳ אחרי׳ ושודדים אחר שודדים · וזהו בגידות אמורות כאן כנגד בבל ומדי ופרס ויון ואדום שישעבדו בישראל לפני גאולתם ואחרי הבזות האלה פחד ופחת ופח עליך עשו איש הר שעיר יושב הארץ ׃ פחת · גומא ליפול בה כמו שמפורש ואומר הנס מפני הפחד יפול אל הפחת וגו׳ הנמלט מחרב משיח בן יוסף יפול אל חרב משיח בן דוד והנמלט משם ילכד בפח במלחמת גוג ׃ רועה התרועעה · לשון שבר כמו תרועם בשבט ברזל ׃ פור התפוררה · לשון פירורין ׃ כמלונה · סוכת נוטרים שבראש האילן ׃ צבא המרום · יפיל שרי האומות תחלה ׃ ואוספו · האומות אסיפה שהיא לרעתם להכנים אסיר אל בור המוכן לו מחוייבי גהנם לגהנם ׃ וסוגרו על מסגר · הם שבעה מדורי גהנם ׃ ומרוב ימים יפקדו · שנות ימים רבים יפקדו עליהם וזהו שיסד הקליר לרוב ימים להמנות לחשוב להם חשבונות ׃ וחפרה הלבנה וגו׳ · תירגם יונתן ויבהתון דפלחין לסיהרא ויתכנעון דסגדין לשמשא ׃ עצות מרחוק אמונה אומן · עצות שיעצת מרחוק לאבריהם בברית בין הבתרים ׃ אמונה אומן · אמונה כאמנת אומן כמו אוהל אוכל ואינו לשון פועל אלא לשון מפעל אבויי״מינט בלע״ז ׃ כי שמת · הר עשו מעיר לגל ׃ ארמון זרים מעיר · מעון שעשו בעירך שהחריבוה תהא ארמנות׳ חורבן אשר לעולם לא יבנה ׃ מחסה מזרם · כיסוי אוהל להציל מזרם וצל להגין מחורב ומהו אותו זרם הוא רוח עריצים כי רוחם דומה לזרם השוטף בקיר ומפילו ׃ כחורב בציון · בעת יובש שתיבש הזרעים להתמולל כן תכניע שאון זרים ׃ כחורב בצל עב · כשהמים מתקשרי׳ בענן עב בימי השרב שהכל שמחים בו כן יענה שיר הצדיקים על זמיר עריצים ומפלתן זמיר לשון לא תזמור ׃ ועשה ה׳ צבאות לכל העמים · כשימשו לצבא על ירושלם ׃ משתה

משתה שמנים · הטעם שיאכילם מאכלי שמנים : ממוחים · מגזרת ומוח עצמותיו ישוקה והוא מהבניין הכבד הדגוש ואחר כן ישקם שמרי׳ מזוקקים והנה יתחברו כטעם כי כאשר שתיתם על הר קדשי : ובלע · כמו כבלע את הקודש כטעם גלוי : הלוט · כמו וילט פניו באדרתו והנה טעמו כמו מסכה והוא כמו מכסה כמו והמסכ׳ צרה בהתכנס

משתה שמנים · שהם סעודים שיהא כח להם כשמן יהפך להם למשתה שמרים : שמנים ממוחים · נוחים ושמנים כמוח עצמות יהיה שמרים מזוקקין מכל משקה שמן ויין שלא יהא שם אלא שמרים לבדם וכל זה במלחמת גוג ומגוג : הלוט · הכיסוי · הלוט על כל העמים · המכסה את כל העמים הלוט כמו וילט פניו הנה

ונשמחה ד׳ בקריא׳ וסימ׳ זה קוינו לו ויושיענו · נרננה ונשמחה בכל ימינו · זה היום עשה יי׳ · משכני אחריך נרוצה : במו ט׳ בקריא׳ וסימ׳ כהדוש מתבן במו מדמנה · חציו שרפתי במו אש · חציו שרף במו אש ·

מִשְׁתֵּה שְׁמָנִים מִשְׁתֵּה שְׁמָרִים
שְׁמָנִים מְמֻחָיִם שְׁמָרִים מְזֻקָּקִים :
וּבִלַּע בָּהָר הַזֶּה פְּנֵי־הַלּוֹט הַלּוֹט עַל־
כָּל־הָעַמִּים וְהַמַּסֵּכָה הַנְּסוּכָה עַל־
כָּל־הַגּוֹיִם : בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח וּמָחָה
אֲדֹנָי יְהוִה דִּמְעָה מֵעַל כָּל־פָּנִים
וְחֶרְפַּת עַמּוֹ יָסִיר מֵעַל כָּל־הָאָרֶץ כִּי
יְהוָה דִּבֵּר : וְאָמַר
בַּיּוֹם הַהוּא הִנֵּה אֱלֹהֵינוּ זֶה קִוִּינוּ לוֹ
וְיוֹשִׁיעֵנוּ זֶה יְהוָה קִוִּינוּ לוֹ נָגִילָה
וְנִשְׂמְחָה בִּישׁוּעָתוֹ : כִּי־תָנוּחַ יַד־
יְהוָה בָּהָר הַזֶּה וְנָדוֹשׁ מוֹאָב תַּחְתָּיו
כְּהִדּוֹשׁ מַתְבֵּן בְּמֵי מַדְמֵנָה :
וּפֵרַשׂ יָדָיו בְּקִרְבּוֹ כַּאֲשֶׁר יְפָרֵשׂ
הַשֹּׂחֶה לִשְׂחוֹת וְהִשְׁפִּיל גַּאֲוָתוֹ עִם
אָרְבּוֹת יָדָיו : וּמִבְצַר מִשְׂגַּב חוֹמֹתֶיךָ
הֵשַׁח הִשְׁפִּיל הִגִּיעַ לָאָרֶץ עַד־עָפָר :
כו בַּיּוֹם הַהוּא יוּשַׁר
הַשִּׁיר הַזֶּה בְּאֶרֶץ יְהוּדָה עִיר עָז־לָנוּ
יְשׁוּעָה יָשִׁית חוֹמוֹת וָחֵל : פִּתְחוּ
שְׁעָרִים וְיָבֹא גוֹי־צַדִּיק שֹׁמֵר אֱמֻנִים :
יֵצֶר סָמוּךְ תִּצֹּר שָׁלוֹם שָׁלוֹם כִּי בְךָ
בָּטוּחַ : בִּטְחוּ בַיהוָה עֲדֵי־עַד כִּי
בְּיָהּ יְהוָה צוּר עוֹלָמִים : כִּי הֵשַׁח
יֹשְׁבֵי מָרוֹם קִרְיָה נִשְׂגָּבָה יַשְׁפִּילֶנָּה
יַשְׁפִּילָהּ עַד־אֶרֶץ יַגִּיעֶנָּה עַד־עָפָר :
תִּרְמְסֶנָּה רָגֶל רַגְלֵי עָנִי פַּעֲמֵי דַלִּים :
אֹרַח לַצַּדִּיק מֵישָׁרִים יָשָׁר מַעְגַּל
צַדִּיק תְּפַלֵּס : אַף אֹרַח מִשְׁפָּטֶיךָ
יְהוָה קִוִּינוּךָ לְשִׁמְךָ וּלְזִכְרְךָ תַּאֲוַת־
נָפֶשׁ : נַפְשִׁי אִוִּיתִךָ בַּלַּיְלָה אַף־רוּחִי
בְקִרְבִּי אֲשַׁחֲרֶךָּ כִּי כַּאֲשֶׁר מִשְׁפָּטֶיךָ
לָאָרֶץ צֶדֶק לָמְדוּ יֹשְׁבֵי תֵבֵל :

שֵׁירוּ וּזְמַן מְרַמַּן דְּהִיא דִּיקָר וּתְהֵי
לְהוֹן לְקָלָן מְחָן חֵילָא מְחָן דְּלָא
יִשְׁתֵּיזְבוּן מִנְהוֹן מְחָן דִּיסוֹפוּן בְּהוֹ :
וְיִסְתַּלְעֲמוּן כְּטוּרָא הָדֵין אַפֵּי
רַבָּא דְּרַב עַל כָּל עַמְמַיָּא וְאַפֵּי
מַלְכָּא דְּשַׁלִּיט עַל כָּל מַלְכְוָתָא :
יִתְנַשׁוּן מוֹתָא לְעָלְמִין וְיִמְחֵי יְיָ
אֱלֹהִים דִּמְעֲתָא מֵעַל כָּל אַפַּיָּא
וְחִסּוּדֵי עַמֵּיהּ יַעְדֵּי מֵעַל כָּל אַרְעָא
אֲרֵי בְּמֵימְרָא דַּיְיָ גְּזִיר כֵּן :
וְיֵימַר בְּעִידָּנָא הַהִיא
הָא אֱלָהָנָא דֵּין דִּי סַבַּרְנָא לֵיהּ
וְיִפְרְקִינָנָא דֵּין יְיָ דַּהֲוֵינָא מְסַבְּרִין
לְמֵימְרֵיהּ נָבוּעַ וְנֶחְדֵּי בְּפוּרְקָנֵיהּ :
אֲרֵי תִתְגְּלֵי גְבוּרְתָּא דַּיְיָ בְּטוּרָא
הָדֵין וְיִתְדָּרְשׁוּן מוֹאֲבָאֵי בְּאַתְרְהוֹן
כְּמָא דְמִידַּשׁ תִּבְנָא בְּטִינָא :
וְיִפְרוֹס מַחַת גְּבוּרְתֵּיהּ בֵּינֵיהוֹן
כְּמָא דִּמְפָרֵיס שַׁיָּטָא לְמִשָּׁט וִי
וְיִמָּאִיךְ יְקָרֵיהּ עִם אַשְׁווֹת יְדוֹהִי :
וּכְרַךְ תְּקוֹף כַּרְכֵּי עַמְמַיָּא יְמַגַּר
יִרְמֵי יְמַטֵּי לְאַרְעָא עַד עַפְרָא :
בְּעִידָּנָא הַהִיא
יְשַׁבְּחוּן תּוּשְׁבַּחְתָּא חַדְתָּא בְּאַרְעָא
דְּבֵית יְהוּדָה קִרְיַת תּוּקְפָּא לָנָא
פּוּרְקָן יִתְּשֵׂם עַל שׁוּרָהָא וְרַחֲמִין :
פְּתַחוּ תַּרְעַיָּא וְיֵיעוּל עַמָּא זַכָּאָה
דְּנַטָּרוּ אוֹרָיְתָא בְּלִבָּב שְׁלֵם :
בְּלִבָּב שְׁלֵם נַטָּרוּ שְׁלָמָא שְׁלָמָא
יִתְעֲבִיד לְהוֹן אֲרֵי בְּמֵימְרָךְ א
אִתְרְחִיצוּ : אִתְרְחִיצוּ עַל מֵימְרָא
דַּיְיָ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא בְּכֵן
תִּתְפַּרְקוּן בְּמֵימַר רְחִילָא דַּיְיָ תַּקִּיף
עָלְמַיָּא : אֲרֵי אַמְאִיךְ יָתְבֵי רוּמָה
קִרְיָא תַקִּיפָא יְמַאכִינַהּ וְיִרְמִינַהּ
עַד אַרְעָא יְמַטֵּינַהּ עַד עַפְרָא :
יְדוּשִׁינַהּ רִיגְלִין רִגְלֵי צַדִּיקַיָּא
פַּרְסַת עִנְוְתָנַיָּא חֲשִׁיכֵי עַמָּא :
אוֹרְחוֹת צַדִּיקַיָּא כֵּיוָנָן אַף עוֹבָדֵי
אוֹרְחַת צַדִּיקַיָּא תְּתַקַּן : אַף לְאוֹרַח דִּינָךְ יְיָ סַבַּרְנָא לִשְׁמָךְ וּלְדָכְרָנָךְ חֶמְדַּת נַפְשָׁנָא :
נַפְשִׁי מַחְמְדָא לְצַלָּאָה קֳדָמָךְ בְּלֵילְיָא אַף רוּחִי בְּמֵעַי מְבָרְכָא לָךְ אֲרֵי כְּמָא דְדִינָךְ תַּקִּין
לְאַרְעָא קוּשְׁטָא יִתְאַלְּפוּן לְמֶיעֱבַד דְּדַיְירִין בְּתֵבֵל :

: בלע המות · יבלע אותם : מעל כל פנים · כי רעות גדולות עשו לכל : ואמר · דבק עם מלת עמו : ויושיענו · והוא יושיענו תמיד והנה הוא כזמן עומד : כי · יד יי׳ · מכתו : ונדוש מואב · שבאו לעזור הגרים על ציון ונדוש מבנין נפעל מהפעלים השניים ה הנראים או מפעלי הכפל : כהדוש · שם הפעל מבנין נפעל ובא שורק תחת חולם כי יתחלפו מדמנה מקום הדומן : ופרש · השם ידיו בקרב מואב : השוחה · כמו מי שחו : והשפיל · גאות מואב : עם ארבות ידיו · אין לו אח וטעמו לפי מקומו ומפרשים הוציאוהו מגזרת עושה ארבות בדרך רחוקה : ומבצר · כף חומותיך כנגד מואב : השח השפיל · בלא דגש ויו כמו כ כרע שכב כפל · וטעם השח כי כבר השח בבוא סנחריב : ביום · עיר עוז לנו · זאת ירושלם שהיא עוז לנו השם ישית ה החומות וחיל החומה : פתחו · אין ראוי לפתוח שערי זאת ה המדינה שיבוא בה וידור בה כי אם צ צדיקים כישראל : יצר · מי שיצרו סמוך עליך אתה השם ת תצרנו בשלום ויש אומרי׳ שיתכן להיות מלת שלום זכר גם לשון נקבה : בטחו · על כן יאמרו אבות לבנים בטחו בשם · בי״ת ביה תפרת כמשפט : צור · חזק לעולם כי יש בספרים שמרכיבים אלף בי״ת עם השם שהוא חצי קשם במספר אותיו׳ ובספר תהלות אפרש זה בפסוק סולו לרוכב בערבות : כי השח ·

היא לוטה בשמלה : המסכה · לשון נסיכות ושררה : בלע המות · יכסנו ויעליתנו עולמית מישרא׳ : ואמר · עמו ביום ההוא הנה וגו׳ : קוינו לו ויושיענו · הייתי מקוים לו שיושיענו : כי תנוח יד יי׳ · גבורתו של מקום : ונדוש · יהא נידש : תחתיו · במקומו ונדוש כמו כמוג ונרוץ הגלגל : מתבן · תבן : מדמנה · טיט וכן לדומן על פני האדמה : ופרש ידיו · יפשר ידיו וזרועותיו בספוק כפים בבכי : השוחה · השט במים : לשחות · לשוט וכן מי שחו דיחזקאל : והשפיל · המשפיל את גאותו : עם ארבות ידיו · לשון וארב לו ותירגם יונתן אשוות ידוהי מקום שהוא שם לו ידים לארוב והם מגדלי׳ גבוהים אשוות חומות ומגדלי׳ כמו כפלנו אשיותיה : משגב חומותיך · למואב הוא אומר : עיר עז לנו ישועה ישית · העיר ירושלם שהיא מאז תמיד לנו לעז ישועה ישית המושיע את חומותיה ואת חילה : חיל · חומה שלפני החומ׳ הגבוהה : פתחו שערים · שלא ויבא לתוכה גוי צדיק שומר ם שמר וצפה בגלותו ימים רבים לאמונתו של הקב״ה שיקיים ה הבטחתו שהבטיח על פי נביאיו לגאלם : שומר · ממתין וכן ואביו שמר את הדבר וכן ושמר יי׳ אלהיך לך : יצר · שהיה סמוך על הקב״ה ונשען עליו בחזקה שלא זז מאמונתו בשביל שום אימה ויסורין תצור שיהא שלום כי כך היה בטוח לפיכך הגון לך לנצרו : כי ביה יי׳ · כי יש לסמוך עליו שהוא רחילא יי׳ סלע וצור מחסה עולמי׳ : יושבי מרום · צור ורומי ואיטליא : רגלי עני · מלך המשיח שנ׳ בו עני ורוכב על חמור : פעמי דלים · ישראל שהיו דלים עד הנה : אורח לצדיק מישרים · אורח שהיא מישור לקיבול שכרו של צדיק אתה יי׳ שאתה אל ישר תפלס מעגל צדיק להוליכו באותו אורח שיקבל שכרו והצדיק הוא יעקב וזרעו וכה פתרונו אורח צדיק ליטול שכר מישרי׳ שניהג בהן : ישר · אתה הקב״ה מעגל רגלי הצדיק תפלס לו לאותו אורח פילוס זה לשון קונטרפי״ש בלע״ז כמלך היושב ומחשב ומשקל בלבו אתה יכשר הזה או זה כך היסר בלבו להוליכו בדרך קיבול סכר על כל אשר הנהיג מעשיו לפניך בכפרון : אף אורח

כמו פי אתחנן לו · כי תלך במו אש לא תכוה · לירות במו אפל · ואניעה עליכם במו ראשי · אאמיצכם במו פי · ותבוא חיה במו ארב דאיוב · קדמ׳ במי כהיב וקרינן במו : בקרבי י״א וסימ׳ נבסר ביהושע סימן ט׳ :

משפטיך יי׳ קוינוך · כאשר נפינו לקיבול הטובה מאתך אף כך קוינו להראותנו אורח משפטי נקמתיך בעשו הרשע : לשמך ולזכרך תאות נפש · אותה נפשנו לראות שם שיבא לך מאז לעשות נקמה בצריך : נפשי אויתיך · בגלותי שדומה ללילה לעשות את אלה : אף רוחי בקרבי אשחרך · אתחנן לך לכל זה למה כי כאשר משפטיך באים לארץ שאתה עושה משפט ברשעי׳ : צדק למדו יושבי תבל · למידים להצדיק את דינך ולהודות על מרותיך שרואים החוטא לוקה והצדיק מקבל שכר טוב : יוחן

מפעלי הכפל כמו הקל ארבה זבולון והטעם על מדינו׳ הגוים : ישפילנה ישפילה · כמו עזי ומעזי והטעם תמיד : תרמסנה · כל כך ישפילנה עד שתרמסנה רגל ולא רגל שר כי אם רגלי עני : פעמי · כמו רגלי כי שלש פעמים כמו רגלים : ארח · ולמה זה בעבור שאין ארח לצדיק רק אורח מישרים : ישר · ואתה השם ישר ומעגל צדיק תפלס כמו תשקול : אף · אלה דברי צדיקים שיקוו השם להראות משפטו בעולם כי הנפש מתאוה לשמך ויחסר אות למ״ד כאילו אמר לאורח משפטיך : נפשי · רצון נפשי שאויתיך בלילה : אף רוחי בקרבי אשחרך · והנה יש לאדם נפש ורוח כאשר פירשתי בקהלת : כי כאשר · יראו משפטיך לארץ ילמדו צדק : יושבי תבל · שם מקום הישוב : יחן

רמה ג' לעיל בקריא' וסימ' פן יאמרו ידינו רמה · רבה קרני בי' · רבה ידך בל יחזיון : יחזו ז' וסימ' נמסר ביהושע סימ' ט' : קצוי ארץ ג' וסימ' יספת לגוי יי' יספת · נוראות בצדק תעננו · בשמך אלהים כן תהלתך ·

יֻחַן רָשָׁע בַּל-לָמַד צֶדֶק בְּאֶרֶץ נְכֹחוֹת
יְעַוֵּל וּבַל-יִרְאֶה גֵּאוּת יְהוָה :
יְהוָה רָמָה יָדְךָ בַּל-יֶחֱזָיוּן
יֶחֱזוּ וְיֵבֹשׁוּ קִנְאַת-עָם אַף-אֵשׁ צָרֶיךָ
תֹאכְלֵם : יְהוָה תִּשְׁפֹּת שָׁלוֹם לָנוּ
כִּי גַּם-כָּל-מַעֲשֵׂינוּ פָּעַלְתָּ לָּנוּ :
יְהוָה אֱלֹהֵינוּ בְּעָלוּנוּ אֲדֹנִים
זוּלָתֶךָ לְבַד-בְּךָ נַזְכִּיר שְׁמֶךָ : מֵתִים
בַּל-יִחְיוּ רְפָאִים בַּל-יָקֻמוּ לָכֵן פָּקַדְתָּ
וַתַּשְׁמִידֵם וַתְּאַבֵּד כָּל-זֵכֶר לָמוֹ :
יָסַפְתָּ לַגּוֹי יְהוָה יָסַפְתָּ לַגּוֹי נִכְבָּדְתָּ
רִחַקְתָּ כָּל-קַצְוֵי-אָרֶץ :
יְהוָה בַּצַּר פְּקָדוּךָ צָקוּן לַחַשׁ
מוּסָרְךָ לָמוֹ : כְּמוֹ הָרָה תַּקְרִיב
לָלֶדֶת תָּחִיל תִּזְעַק בַּחֲבָלֶיהָ כֵּן הָיִינוּ
מִפָּנֶיךָ יְהוָה : הָרִינוּ חַלְנוּ כְּמוֹ יָלַדְנוּ
רוּחַ יְשׁוּעֹת בַּל-נַעֲשֶׂה אֶרֶץ וּבַל-
יִפְּלוּ יֹשְׁבֵי תֵבֵל : יִחְיוּ מֵתֶיךָ נְבֵלָתִי
יְקוּמוּן הָקִיצוּ וְרַנְּנוּ שֹׁכְנֵי עָפָר כִּי
טַל אוֹרֹת טַלֶּךָ וָאָרֶץ רְפָאִים תַּפִּיל :
לֵךְ עַמִּי
בֹּא בַחֲדָרֶיךָ וּסְגֹר דְּלָתְךָ בַּעֲדֶךָ

יְהַבְתָּא לְהוֹן אַרְכָּא לְרַשִׁיעַיָא
אִם יְתוּבוּן לְאוֹרָיְתָךְ וְלָא תָבוּ
כָּל יוֹמִין דַהֲווֹ קַיָימִין יַעַבְדוּן קְשׁוֹט
עַל אַרְעָא הֲווֹ שָׁקְרִין אַף אִינוּן
לָא יֶחֱזוּן בְּתוּשְׁבַּחַת יְקָרָךְ יְיָ :
יְיָ כַּד תִּתְגְּלֵי בִּגְבוּרְתָּךְ
לְאוֹטָבָא לְדַחֲלָךְ לָא יְנְהַר לְסָנְאֵי
עַמָּךְ יֶחֱזוּן רַשִׁיעַיָא וְיִבְהֲתוּן פ
פּוּרְעֲנוּת עַמָּא תַחְפֵּינוּן אַף אֶשָּׁתָא
לְבַעֲלֵי דְבָבָךְ תְּשֵׁיצֵי : יְיָ תַּתְקֵין
שְׁלָמָא לָנָא אֲרֵי בְּכָל עִידָן חֲסִיכְנָא
מֵחוֹבָנָא אַתְּ עֲבֵיד עִמָּנָא :
יְיָ אֱלָהָנָא שַׁלִיטוּ בָנָא
עַמְמַיָא לְמֶהֱוֵי עֲלָנָא רִיבוֹנִין בַּר
מִינָךְ בְּרַם בְּמֵימְרָךְ אֲנַחְנָא רְחִיצִין
בִּשְׁמָךְ אֲנַחְנָא מוֹדָן : אִינוּן פָּלְחִין
לְמֵיתִין דְלָא יֵיחוּן לְגַבְרֵיהוֹן וְדָלָא
יְקוּמוּן בְּכֵן כַּד תַּסְעַר עֲלֵיהוֹן ח
חוֹבֵיהוֹן וְתְשֵׁיצִינוּן וְתוֹבֵיד כָּל
דָּכְרָנֵיהוֹן : אִתְגְּלֵיתָא לְכַנָשָׁא
מְבַדְרֵי עַמָּךְ יְיָ אַף עֲתִיד אַתְּ ל
לְקָרָבָא גָלְוָתְהוֹן לְאִתְגְּלָאָה
בִּגְבוּרְתָּךְ לְדַחֲקָא כָּל רַשִׁיעַיָא
לְגֵיהִנָם : יְיָ בְּעָקָא
הֲווֹ דְכִירִין לְדַחֲלָתָךְ בְּעָקְתְהוֹן
הֲווֹ מַלְפִין אוּלְפַן אוֹרָיְתָךְ בַּחֲשַׁי :
כִּמְעַדְיָא דְמְטָא דְבְעִידָן מֵילְדָהּ זָיְעָא וּמְצַוְחָא בְּחִיבְלָהָא כֵּן הֲוֵינָא מִן קֳדָם דְחַבְנָא קֳדָמָךְ
יְיָ : אוֹתֵתְנָא עָקָא כִּמְעַדְיָא דְכ[illegible]א דְעִידָן מֵילְדָהּ קָלִיל בְּרוּתָהּ פּוּרְקָן לָא אִיתִיאוּ אַרְעָא
לָא עֲבָדוּ אַף פְּרִישָׁן לָא יָכְלִין לְמֶעְבַּד דְדַיְירִין בְּתֵבֵל : אַתְּ הוּא מְחֵי מֵיתִין גַרְמֵי
נִבְלָתְהוֹן אַתְּ מְקִים יֵיחוּן וִישַׁבְּחוּן קֳדָמָךְ כָּל דַהֲווֹ רְמַן בְּעַפְרָא אֲרֵי טַל נְהוֹר טַלָךְ לְעַבְדֵי
אוֹרָיְתָךְ וְרַשִׁיעַיָא דִי יְהַבְתָּא לְהוֹן גְבוּרָא וְאִינוּן עֲבָרוּ עַל מֵימְרָךְ לְגֵיהִנָם תִּמְסַר :
אִזִילִי עַמִּי עֲבִיד לָךְ עוֹבָדִין טָבִין דְיַגְנוּן עֲלָךְ בְּעִידָן עָקָא

קדמא ארץ מלעיל : וארץ ג' בקריא' וסימ' וארץ רפאים תפיל · כי הנני ברא שמים חדשים · שמים לרום וארץ לעמק · וכל שמים וארץ דבנו' :

רשי

יחן רשע בל למד צדק · וכי יש לך לחון את עמו הרשע אמר דר בין שני צדיקים ולא למד צדק ובארץ נכוחות ירושלם ובית המקדש יעול לשלול ולבוז ולהשחית : ובל יראה גאות יי' · לא חשב בעיניו גדלך וגאותך ובל יראה לשון רגילותו תמיד לא ראה לא חשב כמו ככה יעשה איוב : ע' רמה ידך וגו' · ראיתי מדרש אגדה רבים למקראות של פרשה זו עליונה ותחתונה ואינם מיושבים או על דיקדוק הלשון או על סדר ס המקראות והוצרכתי לבאר אותה על אופני סדרה ומדרש אגדה יש שמבקש הנביא שלא יראו האומות בטובתו של הקב"ה ב בהיטיבו לישראל אמר לו מוטב שיחזו ויבושו ואין זה את' הלשון שאין כתוב כאן הרימה ידך ועוד שאף התיבה חלוקה מתיבת כיוצא בה כל יד רמה שבמקרא טעמו למטה וזה טעמו למעלה כמו הנה קמה אלומתי וכמו הנה שבה יבמתך שכולו לשון עבר אף זה יי' כשתלקה יד גבורתך מעל צריך בל יראו גבורתך כי ראו דרכם צלחה בבקשה ממך יחזו ויבושו קנאת עם בטובה שתיטיב לעמך אך בעצמן יראו משפט נקמתך שתאכלם האש : תשפת · תכין וכן שפות הסיר וכן לעפר מות תשפתני ויש לפתור את כולן לשון שימה ת תשית שלום לנו : כי גם מעשינו · הרעים פעלת לנו כנגדם לקחנו מידך בכל ח חטאותנו : בעלונו · נשאו לנו אדונים ונגשונו : זולתך · בדבר שלא כרצונך דרוש לאהי' אחרים לעבור על תורתך ואנחנו לבד בך הזכרנו ולא נזכיר שם אלהות באל אחר אלא בו לבדו · שמך שם אלהותך נזכיר לאמר כי אלהינו לבד הוא אלהים : מתים בל יחיו · יהי רצון מלפניך שלא יחיו הרשעי' האלה לעולם הבא והרפאים האלה שריפו ידיהם מתורתך בל תהי להם תקומה : לכן פקדת ותשמידם · הלא פקדת עליהם כבר ותשמידם באמרי פיך כענין שנ' כי מחה אמחה את זכר עמלק : יספת לגוי · לישראל יספת להם תורה וגדולה וכבוד וכל כמה שיספת להם נכבדת שהם מודין ו ומשבחין לפניך על כל הטובה מה שאין כן מנהג עמו ועל כן ריחקת מלפניך כל שאר קצוי ארץ הרי בטובתם כך שטים ישראל לפניך קילוס וכבוד ונבר להם יי' בצר פקדוך אינם מהרהרים אחר מדותיך : צקון לחש · שפך שיח ותפלה : מוסרך למו · בהיות מוסר יסוריך באין עליהם וכך היא תפלתם כמו הרה תקריב ללדת וגו' כך היינו מפניך רואין אנו צרות מתחדשות וסבורים אנו שהם מיני סימני ישועה וגאולה לפי שאנו מובטחים ליגא' מתוך צוקה וצרה כיולדת זו : מפניך · מפני גזירותיך : הרינו חלנו · חיל כיולדה כאילו ילדנו כאילו קרובים אנו ליגאל והוא רוח ואין ישועה : ישועות בל נעשה בארץ · בכל סבלינו וצרותנו אין אנו מביטים לנו ישועה : ובל יפלו · ואין נופלין בני עשו שהם יושבי תבל שכבשו ומלאו את הארץ ויונתן תירגם בל יפלו לשון ונפלינו אני ועמך אין יושבי תבל יכולין לעשות פלא : יחיו מתיך · למעלה התפלל שלא יחיו הרשעים וכאן התפלל שיחיו הצדיקים בבקשה ממך יחיו אותן שמומתין עליך יצא דבר מלכות מלפניך לומר נבלתי יקומון נבלות עמי שנבלו עצמן עלי להם תהי תקומה זו חילוף למה שכתוב למעלה רפאים בל יקומו אבל אלו יקומון : הקיצו ורננו · כל זה יאמר להם הקב"ה הקיצו ורננו לשון ציווי הוא זה : כי טל אורות טלך · כי נאה לך לעשות כן שיהא טל תורתך ומצותיך להם טל של אור : וארץ רפאים תפיל · ולארץ ולעפר תפיל את ארץ רפאים שריפו ידיהם מתורתך רפאים תפיל לפי שאמר ובל יפלו יושבי תבל חזר ואמר אתה הפילם כי אין בצדקותנו כדי להפילם : לך עמי בא בחדריך · תשובה זו השיבהו לנביא לך עמי בוא בחדריך בבתי כנסיות ובבתי מדרשות · ד"א התבונן על מעשיך בחדרי לבך כך דרש ר' תנחומא : וסגור דלתיך בעדיך · תירגם יונתן עביד לך עובדין טבין דיגנון עלך ור' תנחומא דרש סגור דלתי פיך שלא תהרהר אחר מדת הדין : חטו

אבן עזרא

יחן · מפעלי הכפל כמו על כמון יוסב והנה הטעם כי השם יחן על הרשע והוא לא ילמד צדק והטעם שיצריך לו אולי ילמוד : בארץ נכוחות · במקום שיש שם יושר יעשו עולה נכוחות מגזרת נכח כמו טובים ונכוחים ולא ישים לב לראות גאות השם : יי' · הטעם אחר שידך רמה והם לא יחזיון יחזו שיקנאו לעמך ויבושו ותאכל האש צריך ויש אומ' יחזו קנאתך בכלם והוא רחק ב בטעם אף אש צריך : יי' תשפות · תערוך כמו שפו' הסיר שפות : כי · תמיד אתה עשית לנו מה שלא נרע א אנחנו לעשותו : יי' · כינם אנחנו עבדינך כאשר בעלונו היו א אדונינו כמו כסף י ישיב לבעליו והעב"כ היינו מזכירים שמך · וטעם לבד בך כי אתה עזרתנו כאילו אמר אין עזר כי אם בך על כן יכולנו להזכירך : מתים · ואלה האדונים שבעלונו הנם מתים : יספת · כל מה שיספת ליסר עמך פעם אחר פעם הודו כבודך ואם הרחקתם ממקומם : יי' · בצרתם פקדוך צקון לחש הנון נוסף כנון חסר לא ידעון והיא מלה זרה והיתה ראויה להיותה יצקו לכן באה חסרת פ"א הפעל כמו והיום רד מאד והטעם כמו ו ולפני יי' ישפך שיחו והטעם מוסרך שהיו אומרים בלחש המוסר שהיית מייסר אותם : כמו הרה · פי' מוסרך : תקריב · עתה ללדת : הרינו חלנו · ורוח וכן ילדנו והטעם כי לא היה בנו כח ל להנצל וזה הוא ישוע' לא נוכל לעשות : בארץ · חסר בית כמו כי ששת ימים : ובל יפלו · יש אומ' שהוא חסר אל"ף ואמרו ויפלו מאד בעיניהם ואין ויפלו שם כי אם כמשמעו כאשר אפרש ולפי דעתי שלא נוכל שלא יפלו : יחיו · רק מתיך הכ"ף לנוכח השם הם יחיו ולפי דעת הכל שזה רמז לתחיית המתים ויש אומרים שהוא הפך מתים בל יחיו כי הנה אדונינו מתו ואנחנו שהיינו חשובים כמתים היינו חיים : נבלתי · הי"ד סימן הנביא כי הוא מישראל וכן הוא יחיו מתיך ומתי נבלתי יקומון כאילו קול יש עמו לאמר הקיצו כי טל אורות טל עם אורה הוא טלך והכ"ף לנוכח השם ויש אומרים כי אורות צמחים כמו ללקט אורות והם צמחים יקבו כנגד השמש והירח : וארץ · כפתח הוי"ו להורות על הא' הדעת הנעדר והארץ תפיל הרפאים ממנה כנפל אשת ויש אומרים אתה לבדך החיית מתיך כי תולדת הארץ להפיל המתים בתוכה : לך עמי בוא בחדריך · על דעת רבי משה הכהן שיסגרו בירושלם מפני סנחריב : חבי

חֲבִי כִמְעַט רֶגַע עַד־יַעֲבָור־זָעַם׃
כִּי־הִנֵּה יְהוָה יֹצֵא מִמְּקוֹמוֹ לִפְקֹד
עֲוֹן יֹשֵׁב־הָאָרֶץ עָלָיו וְגִלְּתָה הָאָרֶץ
אֶת־דָּמֶיהָ וְלֹא־תְכַסֶּה עוֹד עַל־
כז הֲרוּגֶיהָ׃ בַּיּוֹם הַהוּא
יִפְקֹד יְהוָה בְּחַרְבּוֹ הַקָּשָׁה וְהַגְּדוֹלָה
וְהַחֲזָקָה עַל לִוְיָתָן נָחָשׁ בָּרִחַ וְעַל
לִוְיָתָן נָחָשׁ עֲקַלָּתוֹן וְהָרַג אֶת־הַתַּנִּין
אֲשֶׁר בַּיָּם׃ בַּיּוֹם הַהוּא
כֶּרֶם חֶמֶר עַנּוּ־לָהּ׃ אֲנִי יְהוָה נֹצְרָהּ
לִרְגָעִים אַשְׁקֶנָּה פֶּן יִפְקֹד עָלֶיהָ לַיְלָה
וָיוֹם אֶצֳּרֶנָּה׃ חֵמָה אֵין לִי מִי־יִתְּנֵנִי
שָׁמִיר שַׁיִת בַּמִּלְחָמָה אֶפְשְׂעָה בָהּ
אֲצִיתֶנָּה יָּחַד׃ אוֹ יַחֲזֵק בְּמָעֻזִּי
יַעֲשֶׂה שָׁלוֹם לִי שָׁלוֹם יַעֲשֶׂה־לִּי׃
הַבָּאִים יַשְׁרֵשׁ יַעֲקֹב
יָצִיץ וּפָרַח יִשְׂרָאֵל וּמָלְאוּ פְנֵי־תֵבֵל
תְּנוּבָה׃ הַכְּמַכַּת מַכֵּהוּ הִכָּהוּ אִם־
כְּהֶרֶג הֲרֻגָיו הֹרָג׃ בְּסַאסְּאָה בְּשַׁלְחָהּ
תְּרִיבֶנָּה הָגָה בְּרוּחוֹ הַקָּשָׁה בְּיוֹם
קָדִים׃ לָכֵן בְּזֹאת יְכֻפַּר עֲוֹן־יַעֲקֹב

אִטְמַר כִּזְעֵיר זְמַן עַד דְיַעְדֵי לוּט׃
אֲרֵי הָא יְיָ מִתְגְלֵי מֵאֲתַר שְׁכִנְתֵּיהּ
לְאַסְעָרָא חוֹב יָתִיב אַרְעָא עֲלוֹהִי
וְתִגְלֵי אַרְעָא עַל דַם זַכַּאי דְאִתְּשִׁיד
בַּהּ וְלָא תְכַסֵי עוֹד עַל קְטִילָהָא׃
בְּעִדָּנָא הַהִיא
יַסְעַר יְיָ בְּחַרְבֵּיהּ רַבְּתָא תַּקִּיפְתָּא
וְחַסִּינְתָּא עַל מַלְכָּא דְאִתְרַבְרַב
כְּפַרְעֹה מַלְכָּא קַדְמָאָה וְעַל מַלְכָּא
דְאִתְגָאֵי כְּסַנְחֵרִיב מַלְכָּא תִּנְיָנָא
וְיִקְטוֹל יַת מַלְכָּא דְתַקִּיף כְּתַנִּינָא
דִי בְיַמָּא׃ בְּעִדָּנָא
הַהִיא כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דַהֲוָת
כִּכְרַם נְסִיב בְּאַרְעָא טָבָא שַׁבַּחוּ
לַהּ׃ אֲנָא יְיָ נָטַר לְהוֹן קְיָם
אֲבָהַתְהוֹן וְלָא אֵישֵׁיצִינוּן אֱלָהֵן
בִּזְמַן דְאִינוּן מַרְגְזִין קֳדָמַי אֲנָא
מַשְׁקֵי לְהוֹן כּוֹס פּוּרְעֲנוּתְהוֹן
אֱלָהֵן חוֹבֵיהוֹן גָרְמִין לְאִתְפְּרַע
מִנְהוֹן כְּבַר לֵילֵי וְיֹמָם מֵימְרִי מַגֵין
[illegible]יהוֹן׃ הָא גְבוּרָן סַגִי קֳדָמַי
הֲלָא אִם יְשַׁוּוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל אַפֵּיהוֹן
לְמֶעְבַּד אוֹרַיְתָא אֶשְׁלַח רוּגְזִי
וְחֶמְתִּי בְּעַמְמַיָא דְמִתְגָרָן בְּהוֹן
וְאֵישֵׁיצִינוּן כְּמָא דְמְשֵׁיצֵי אֶשָׁתָא
הוּבְאֵי וּבוּר כַּחֲדָא׃ אִם יִתְקְפוּן בְּפִתְגָמֵי אוֹרַיְתִי אַתְעֲבִיד שְׁלָמָא לְהוֹן מִכְּעַן שְׁלָמָא
יִתְעֲבִיד לְהוֹן׃ יִתְכַּנְשׁוּן מִבֵּינֵי גָלְוָתֵיהוֹן וִיתוּבוּן לְאַרְעֲהוֹן תַּמָן יִתְיַלְדוּן
דְבֵית יַעֲקֹב יִפְשׁוּן וְיִסְגוּן דְבֵית יִשְׂרָאֵל וְיִמְלוֹן אַפֵּי תֵבֵל בְּנֵי בְנִין׃ הַכְּמַחֲתָא דַהֲוָה מָחֵי
מַחוֹהִי אִם כְּקְטוֹל קְטִילוֹהִי יִתְקְטִיל׃ בְּסָאתָא דַהֲוֵיתָא כָּאֵיל בַּהּ יְכִילוּן לָךְ דַהֲוֵיתָא שָׁלַח
וּמְעִיק לְהוֹן מְגֵי עֲלֵיהוֹן בְּמִילָא מַתְקִיף עֲלֵיהוֹ בְּיוֹם לוּט׃ בְּכֵן בְּרָא יִשְׁתְּבִקוּן חוֹבֵי בֵית יַעֲקֹב

יעבור ז׳ מל וסימ׳ חבי כמעט רגע עד יעבור · וסלעו ממגור יעבור · ובאלהי משפטי יעבור · ירדפם יעבור שלום חקנתן ולא יעבור · כדתי פרס ומדי ולא · קימו וקבלו היהודים · לרגעים ד׳ בקריא וסימ׳ אני יי׳ נצרה · חרדות ילבשו על הארץ ישבו · וחרדו לרגעים איש לנפשו · לרגע׳ תבחננו · יכפר ד׳ וסימ׳ נכסר כסדר מסעי׃

רשי

חבי · התחבאי מעט עד יעבר זעם כי אמת אפקד על מוכאיך׃ כי הנה יי׳ יוצא וגו׳ · ממדת הדין למדת רחמי׳׃ יושב הארץ · הוא עשו והר שעיר׃ על הרוגיה · שהרגו בישראל׃ על לויתן נחש בריח וגו׳ · תירגם יונתן על מלכא דאיתרברב כפרעה מלכא קדמאה ועל מלכא דאיתרברב כסנחריב מלכא תנינא · בריח לשון פשוט כבריח הזה לפי שהיה ראשון · עקלתון לשון כפול לפי שהוא שני · ואומר אני לפי שאלו שלש אומות חשובות מצרים ואשור ואדום לכך אמ׳ על שלשתן כמו שאמור בסוף הענין ובאו האובדים מארץ אשור והנדחים מארץ מצרים ועל שם שנמשלו האומות כנחשים הנושכין · לויתן נחש בריח הוא מצרים · לויתן נחש עקלתון הוא אשור · והרג את התנין אשר בים הוא צור שהוא ראש לבני עשו והיא יושבת בלב ימים וכן כתיים קרואים אי הים והן רומיים׃ ביום ההוא · בעת הגאולה ישירו לישראל זו היא כרם חמר הוציאה יינה הטוב · חמר ויינם בלע״ז׃ אני יי׳ נוצרה · בעת הגלות׃ לרגעים אשקנה · מעט מעט אני משקה אותה כוס פורענו׳ הבאה עליה כן אפקוד עליה בבת אחת ואכלנה לכך לילה ויום אני מתבונן בה ויונתן תירגם אם לא שאני פוקד עליהם עונות שהם מרגילים לפני לילה ויום הייתי מגין עליהם׃ חימה אין לי · אין לי פה להגביר חמתי על האומות לפי שאף ישראל חוטאין ומדת הדין מקטרגת׃ מי יתנני שמיר שית במלחמה · בבני מלחמתי והוא עשו מי יתנני ואוכל לפקוד עליהם ולא תוכל מדת הדין למחות שישובו ישראל בתשובה והיא נותנת אותי שמיר ושית כבני מלחמ׳ אפשע פשעת על מדת הדין ואפקוד עליהם אף יתרו׳ ונוספו׳ על עונם ואציתם יחד כן תירגם יונתן על האומות ורבו׳ ז״ל פירשו על ישׂ׳ המושב על הכרם חמה אין לי בכל הכעסי׳ שהכעסתני הכרם הזאת לא אוכל לשפוך חמתי לבער׳ מפני מפני השבועה שנשבעתי ל לאבותיהם מי יתנני כימים שעברו לולי השבועה הייתי שמיר ושית ופושע בכרם ואציתנה יחד׃ או יחזק במעוזי · או לשון אם כמו או נודע כי שור נגח הוא או יחזק עמי במעוזי שלא יבקש מעוז אלא מעוזי אז יעשה שלום לי להכיח דעתי ואפי׳ ממתקמקמת בי על שאיני נוקם בגרי ואנקם בהם׃ שלום יעשה לי · ממדת הדין שלא תוכל לקטרג ולומר מה נשתנו אלו מאלו׃ הבאים ישרש יעקב · הלא ידעתם מה עשיתי בראשונה הבאים למצרים אשר השריש יעקב זכו ופרחו שם עד מלאו פני תבל תנובה׃ הכמכת מכהו הכהו · הראיתם בגבורתי שכמכת המכה יעקב הכתיו הם טבעם במים ואני טבעתים במים יש תמיהות שהם מתקיימות כגון זו וכגון הנגלה נגליתי אל בית אביך הרואה אותה מה המה עושים׃ אם כהרג · ישראל שהיו הרוגין של פרעה הורג פרעה ועמו׃ בסאסאה · באותה מדה בשלחה תריבנה · כששילחה מצרים את ישראל תריבנה המדה בסאה שלה׃ הגה ברוחו הקשה · הגה דיבר בדיבורו הקשה׃ ביום קדים · כיום ויולך יי׳ את הים ברוח קדים עזה׃ לכן · גם עתה בזאת היה מתכפר עון יעקב לזכות להגאל כמאז׃ וזה

אבן עזרא

חבי · יש אומרים כי בא כדרך שעלי ה״א באחרונה כי ימצא עם׳ לשון נקבה כמו וחטאת עמך ורבי יהודה המדקדק נ״ע אמר כי חבי שם על משקל שבי והראשון הוא האמת׃ כי · יוצא ממקומו · הגזרות היוצאות מלפני השם׃ את דמיה · הם החללים הנקברים בקרבה׃ ביום · באותם הימים זאת הפקידה כמו הכתובה למעלה׃ לויתן · הוא התלי ונקרא בריח ב בעבור שהוא מבריח מן הקצה אל הקצה׃ ועל לויתן · גם הוא בים והוא צורת נחש כי גם צורת נחש בים ועקלתון שם התאר והתנין הוא הגדול אשר בים ויש אומרי׳ כי לויתן נחש בריח גם עקלתון שם ביבשה והטעם על מלכי הארץ והתנין הוא מלך מ מצרים כאשר הוא כתוב בספר יחזקאל ויש אומרים מלך צור והיפר בעיני ר׳ משה הכהן שהוא רמז מ מבחר כל גבורי חיל ונגיד ושר׃ ביום חמר · תירוש כמו תשתה חמר והטעם שתתן פרי הרבה׃ ענו׳ · כגון קול ענות׃ לה · לציון ומלת ענו למנגנים וכבר הזכיר הנביא שיהודה כנט׳ שעשועי השם׃ אני · נוצרה · על השכינה שהיא בציון׃ לרגעים אשקנ׳ · משל לנבואה שלא תפסוק׃ פן יפקד עליה · אמר ר׳ יונה המדקדק כי פן כמו לא ויוד יפקוד תחת אף כית׳ המדבר וכמו ארח חיים פן תפלס והטעם על כל העמים אפקד בלתי עליה ויאמר ר׳ יצחק בן שאול נ״ע כי יפקד כמו לא נפקד ממנו איש והוא דבק עם ל לרגעים אשקנה פן יבול עלית כל אחד מעליה כמו נובלת עליה ויאמר ר׳ משה הכהן פן יפקד עליה האויב אצרנה לילה ויום והוא היושר בעיני׃ חמה · יש אומ׳ כי גם אלה דברי השם והטעם אין לי חמה רבה׃ מי יתנני · כדרך בן אדם דבר הכתוב ויחסר בי״ת כמו כי ששת ימים וכן הוא מי יתנני בשמיר ובשית שיש בכרם והטעם על הרשעים וביום מלחמתי בכרם׃ אפשעה בה · כמו כי כפשע׃ אציתנה · אבעירנה כמו לתה הציתו עבדיך׃ או יחזק · יש׳ במעוזי אז לא אלחם עם יש׳ כטעם היה השם כאויב · וטעם שלום פעמים ולא עם אומות העולם בשבילם ויאמר ר׳ משה הכהן כי פירושו כן זה שאומר לא אומר אותו בחמה שיש לי׃ מי יתנני · כמו מי יתן לי וכמוהו כי ארץ הנגב נתתני מי יתן לי השמיר והשית בכרם והטעם אם לא יסורו ישראל הרשעים מהם אהרג הכל׃ או יחזק במעזי · אז ישרש יעקב · ולפי דעתי כי חמה אין לי אינכו דברי השם ואל תתמה כי בספר הזה רבים כאלה והנה עד קרוב הריכו אליכו יחיו מתיך ואלה דברי איש יהודה אחר שהשם אמר אני יי׳ נוצרה לרגעים פן יפקד עליכו אמרו אין אנחנו מדברים בחמה שאם יבוא האויב לשום הכרם שמיר ושית הייתי הורג את עצמי כמו והיה יחזקאל לכם ואת שמוא׳ כאשר עשה ביום הזה והנה במלחמה דבק עם מי יתנני או יחזק השם שיתן לי עוז ברית שיהיה השם בשלום עמי גם האויב אז ישרש יעקב והזכרתי לפירוש הזה בעבור מלת יעשה שלום לי כי השם עושה שלום לבדו׃ הבאים · בימים הבאים ויחסר בי״ת כאילו אמר בהבאים ויש אומרים כי טעמו הבני׳׃ ישרש · ותשרש שרשיה׃ תנובה · פרי׃ הכמכת · זאת הפרשה על גלות שמרון והעד האחרים׃ מכהו · הוא אשור׃ הרוגיו · הם הכנענים ההרגים בקחת ישרא׳ את ארצם והטעם כי השם לא הכה ישראל כמכות אלה הנזכרים׃ בסאסאה · רובי המפרשים אמרו שהוא מגזרת סאה והטעם מדה והיא מלה כפולה כמו וירקרק מטלטלך · ה״א תריבנה על שמרון והנה אחר כן כי עיר בצורה׃ בשלחה · יש אומ׳ כי היא השחיתה עצמה בכלי מלחמתה כמו ובעד השלח יפלו והנכון שהוא מגזרת שלחיך והעד ביום קדים והנה הוא כן במדה שמדדה לנפשה כי מריבה עשתה אפילו עם אנשי כפריה והם שלחה על כן הגה השם אותה כמו אשר הוגה מן המסילה והנה הה״א תחת יוד המורש כמו ידו הדה׃ ביום קדים · רוח מזרחית׃ לכן בזאת יכופר עון יעקב · והטעם שלא יבוא לו רע כי עון יעקב רע והנה הטעם שתהיה הגזרה בטלה אילו היו מבטלין ע״ז׃ הסיר

וזה כל פרי. הטוב לו להסיר חטאתו אם ישים כל אבני מזבחות במותיו כאבני גיר מנופצות מדוקדקות וכן ונפץ את עולליך וכן ונפצתים איש באחיו גיר מין צבע הוא: לא יקומו אשרים וחמנים. למען לא יקיימו להם ע"ז: כי עיר בצורה בדד. כי בעשותם זאת עיר בצור' של עשו תהיה בדד והנוה יהיה משולח מיושביו ונעזב כמדבר: שם ירעה עגל. אפרי' ירדפו שקרוי עגל שנא' כעגל לא לומד: וכלה סעיפיה. ענפיה: ביבש קצירה. קצירי פרטיה כמו תשלח קציריה ועשה קציר כלומ' כשתכלה זכות מעט שבידה של אדום שכיבד את אביו אז תשברנה סעיפיה: נשים באות מאירות אותה. עם חלש כנשי' ידליקום כך תירגם יונתן מאירות כמו לא תאירו מזבחי חנם וכן פתר דונש מחמת שהענפים יהיו יבשים יהיו נוחים להדליק אבל מנחם פתר מלקטות כמו אריתי מורי וארוה כל עוברי דרך שיש לו דונש והלא כת' ביבש קצירה ובענפים יבשים אין מלקטין פרי וכן רבותינו שאסרו לקבל מהן צדקה מפני הטעם הזה שאמרו בבבא בתרא פ"ק לית ליה ביבש קצירה תשברנה: יחבט יי'. תירגם יונתן יתרמון קטילין ואני אומר ב' לשונות הללו חיבוט ולקיטה נופלין זה על זה כחובט זיתיו וחוזר ומלקטן ואחרים מלקטין אותן מן הארץ כך הקב"ה יתחיל האסיפה כמו שנ' יתקע בשופר גדול: משבולת הנהר. הם האובדים בארץ אשור: ועד נחל מצרים. הם הנדחים בארץ מצרים: הנהר פרת. הם בני אשור היושבים על פרת: עד נחל מצרים. הם יושבי מצרים יחבט אותם כחובט זתי': ואתם תלוקטו. מן הגליות: לאחד אחד. המוצא אחד מכם יביאהו מנחה: האובדים בארץ אשור. לפי שנפוצו מארץ רחוקה לפני' מן הנהר סמבטיון קראם אובדים: שכורי אפרי'. שהיו משתכרין ביין טוב של מדינת פרוגיתא כדאמ' מייא דדימסית וחמרא דפרוגיתא קפחו עשרת השבטי': וציץ נובל צבי תפארתו. משב מטע תפארתו יהי ציץ הפרח שלו נובל הם מאכי' המתקלקלות כמו שמניחו בברכו' על הנובלות ופירשו רבותינו בושלי כומרא ציץ כן כדמתרגמינן ויצץ ציץ ואניץ כן אשר כטוטים על ראש גיא שמני' היא כנרת שפירותיה מתוקי' ושם הם הולמי' עצמ' ביין הלומי יין. כתושי חמר ויש עוד לפתור צבי תפארתו אשר על וגו' צבי התפארת שעל ראש עטרת השבטי' המשוחין בגאות ראשי שמנים כמו שנא' ראשי שמנים ימשחו גיא לשון גאוה כמו מואב גא מאד ואותו הציץ הוא לפני כביצת נובל תהיה בבכורה וגו' הלומי יין כך קוראן על שם שמרותן של בהם השותי' במזרקי יין: הנה. יש רוח חזק ואמיץ ליי' שהוא כזרם ברד ושער קטב מרירי: הניח לארץ ביד. יניחהו על ארצם בידו החזקה ויפיל הנובלות מן התאנים: כביכורה בטרם קיץ. כבישולה של תאנה ציץ נובל: בטרם קיץ. עת בישול שאר התאנים אשר מתוך שהיא בכורה קופץ עליה ובולעה בעודה בכפו כך ישקד על הרעה ויביאה עליו: ביום ההוא. כהתם הפושעים: יהיה יי' צבאות לעטרת צבי. לצדיקים הנשארים בה: ולרוח משפט. והיה הקב"ה להורות משפט: ליושב על המשפט ולגבורה. יהיה לאותן שהם משיבי מלחמה מלחמתה של תורה: וגם אלה. יושבי משפט ומשיבי מלחמה שבדור הזה כלומר טובים וחשובים שבהן ביין שגו כי עתה אין טוב בם: שגו ברואה. הלעיגו בדברים הנביאים וי"ת במתכל מערכו' שראוהו עובד להם

הסיר. שם הפעל: מזבח. של הבעלים: גיר. כמו סיד: מנופצות. ככלי יוצר תנפצם משוברות ולא יקומו יעמדו: כי. בדד. היא והיא שמרון: סעיפיה. כמו על שתי הסעיפים והטעם על עדי הפרזות: ביבש קצירה. כמו וטל ילין בקצירי: תשברנה. הפארות שהם קטנים מהקציר: מאירות. יש אומרים מגזרת אריתי מורי והטעם לוקטות והטעם אפילו הנשים שאין להם כח ויש אומרי' שמאירות כמו מבעירות והטעם כי יהיו לעצים וזה הנכון וכמוהו ולא תאירו את מזבחי חנם: והיה. באותם הימים: יחבט. כמו כי תחבט חובט חטים על כן תלוקטו והטעם כי ישאר מעט מרוב: והיה. יהטעם אז יבקשו כל בני א אפרים הנדודי' לשוב אל ירושלם כי ראו כי מלכותם אבדה: הוי. שכורי אפרי'. שהיו השרים מתעסקי' ביין: צבי. כמו לצבי ולכבוד. וטעם עטרת על המלוכה: ראש גיא שמנים. ראש שמנים כמו ראשי ב בשמים וכל כך היו רבי' עד שנשב גיא כמו ונשב בגיא ויש אומ' כמו גיא מאד באות חסר הא"ה: הלומי יין. כמו הלמוני בל ידעתי: הנה חזק. תואר ליום או לחיל: שער קטב. והכ"ף הראשון מוסף אחר וכן הוא כשער קטב כמו אהי' קטבך שאול: הניח לארץ. הטעם כי השם הוריד אלה ה הזרמי' והניחם לארץ בידו החזקה: ברגלים. עטרת. באה מלת יחיד והטעם רבות: וכמהו רבים: והיתה ציצת נובל. כאילו אמר זה הציץ שיהיה נובל כמו בת בבל ה השדודה או ציצת עלה נובל והוא הנכון: כביכורה. היא התאנ' הבכורה בטרם בא פרי הקיץ: ביום. והנה זה הפך צבי. עטרת אפרי' כי תראה מלכות השם בציון: ולרוח. ליושב על המשפט. הם הסנהדרין והטעם שיחזיקם: משיבי מלחמה. אל השער יש אומרים משיבים מהשער ורבי משה הכהן אמר כי השם יחזק הבורחים והוא הנכון: וגם. יש מאנשי יהודה: כהן. שהוא המורה וכן הנביא שהוא מוכיח: שגו ברואה. בדברי הרואה מוכיחי העם:

משלח ג' בקריא וסימ' נוה משלח ונעזב. ונער משלח מביש אמו: לאחד ולאחד ז' פתחין וסימ' נמסר במלכים חלק ב' סי' ט': לאדני ז' ודיא כתיב כן וסימ' ויאמר אל נא יחר לאדני דשלשים. ויאמר אל נא יחר לאדני דעשרה. הנה חזק ואמיץ לאדני. וארור נוכל ויש בעדרו לאדני. לאדני אלהינו הרחמים והסליחות. זרע יעבדנו יספר לאדני. נפשי לאדני משמרים לבקר: וגם ג' רפ' בסיפרא וסימ' וגם הוא חכם ויבא רע. וגם אלה ביין שגו. וגם מהם אקח לכהנים:

וְזֶה כָל־פְּרִי הָסִר חַטָּאתוֹ בְּשׂוּמוֹ
כָּל־אַבְנֵי מִזְבֵּחַ כְּאַבְנֵי־גִר מְנֻפָּצוֹת
לֹא־יָקֻמוּ אֲשֵׁרִים וְחַמָּנִים: כִּי עִיר
בְּצוּרָה בָּדָד נָוֶה מְשֻׁלָּח וְנֶעֱזָב
כַּמִּדְבָּר שָׁם יִרְעֶה עֵגֶל וְשָׁם יִרְבָּץ
וְכִלָּה סְעִפֶיהָ: בִּיבֹשׁ קְצִירָהּ תִּשָּׁבַרְנָה
נָשִׁים בָּאוֹת מְאִירוֹת אוֹתָהּ כִּי לֹא
עַם־בִּינוֹת הוּא עַל־כֵּן לֹא־יְרַחֲמֶנּוּ
עֹשֵׂהוּ וְיֹצְרוֹ לֹא יְחֻנֶּנּוּ:
וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יַחְבֹּט יְהוָה מִשִּׁבֹּלֶת
הַנָּהָר עַד־נַחַל מִצְרָיִם וְאַתֶּם תְּלֻקְּטוּ
לְאַחַד אֶחָד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתָּקַע בְּשׁוֹפָר
גָּדוֹל וּבָאוּ הָאֹבְדִים בְּאֶרֶץ אַשּׁוּר
וְהַנִּדָּחִים בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְהִשְׁתַּחֲווּ
לַיהוָה בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלִָם:
הוֹי עֲטֶרֶת גֵּאוּת שִׁכֹּרֵי
אֶפְרַיִם וְצִיץ נֹבֵל צְבִי תִפְאַרְתּוֹ אֲשֶׁר
עַל־רֹאשׁ גֵּיא־שְׁמָנִים הֲלוּמֵי יָיִן:
הִנֵּה חָזָק וְאַמִּץ לַאדֹנָי כְּזֶרֶם בָּרָד
שַׂעַר קָטֶב כְּזֶרֶם מַיִם כַּבִּירִים
שֹׁטְפִים הִנִּיחַ לָאָרֶץ בְּיָד: בְּרַגְלַיִם
תֵּרָמַסְנָה עֲטֶרֶת גֵּאוּת שִׁכּוֹרֵי אֶפְרָיִם:
וְהָיְתָה צִיצַת נֹבֵל צְבִי תִפְאַרְתּוֹ
אֲשֶׁר עַל־רֹאשׁ גֵּיא שְׁמָנִים כְּבִכּוּרָהּ
בְּטֶרֶם קַיִץ אֲשֶׁר יִרְאֶה הָרֹאֶה אוֹתָהּ
בְּעוֹדָהּ בְּכַפּוֹ יִבְלָעֶנָּה:
בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה יְהוָה צְבָאוֹת
לַעֲטֶרֶת צְבִי וְלִצְפִירַת תִּפְאָרָה
לִשְׁאָר עַמּוֹ: וּלְרוּחַ מִשְׁפָּט לַיּוֹשֵׁב
עַל־הַמִּשְׁפָּט וְלִגְבוּרָה מְשִׁיבֵי
מִלְחָמָה שָׁעְרָה:
וְגַם־אֵלֶּה בַּיַּיִן שָׁגוּ וּבַשֵּׁכָר
תָּעוּ כֹּהֵן וְנָבִיא שָׁגוּ בַשֵּׁכָר נִבְלְעוּ
מִן־הַיַּיִן תָּעוּ מִן־הַשֵּׁכָר שָׁגוּ בָּרֹאֶה

וְדִין כָּל עוֹבָדֵי אַסְטָיוּת חוֹבוֹהִי
בְּשַׁוְיוּתֵיהּ כָּל אַבְנֵי אֵיגוֹרָא כְּאַבְנֵי
גִּיר מְנַפְּצָן לָא יִתְקַיְימוּן אֲשֵׁירַיָא
וְחָנִיסְנַסַיָא: אֲרֵי קַרְתָּא דַהֲוַת
כְּרִיכָא בִלְחוֹדָהּ תְּתֵיב תְּהֵי
מְטַלְטְלָא וּשְׁבִיקָא כְּמַדְבְּרָא בַּהּ
יְנִיחוּן צַדִּיקַיָא וְיִבְזוּן יָת נִכְסָהָא
וִיסוֹפוּן מַשִּׁרְיָתָהָא מִלְמִיפַּק:
יִתְקְצַר חֵילֵיהוֹן וְיִבַּהֲתוּן
בְּעוֹבָדֵיהוֹן יִתְבְּרוּן נְשַׁיָא עָלַן
לְבֵית רַחֲלָתְהוֹן וּמַלְפַן יָתְהוֹן אֲרֵי
לָא עַם סוּכְלְתָן אִינוּן עַל כֵּן לָא
יְרַחֵם עֲלֵיהוֹן דַעֲבָדוֹנוּן וְדַבְּרִינוּן
לָא יְחוּס עֲלֵיהוֹן:
וִיהֵי בְּעִידָנָא הַהוּא יִתְרְמוּן קְטִילִין
קֳדָם יְיָ מִכֵּיף נַהֲרָא פְּרָת עַד נַחְלָא
דְמִצְרַיִם וְאַתּוּן תִּתְקָרְבוּן חַד
לִסְטַר חַד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
וִיהֵי בְּעִידָנָא הַהִיא יִתְקַע
בְּשׁוֹפָרָא רַבָּא וְיֵיתוּן דִּיגְלוֹ לְאַרְעָ
דְאָתוּר וְדְאִטַּלְטָלוּ לְאַרְעָ דְמִצְרַיִם
וְיִסְגְּדוּן קֳדָם יְיָ בְּטוּרָא דְקוּדְשָׁא
בִּירוּשְׁלֵם: וַוי דִי
יָהֵיב כִּתְרָא לְגֵיוְתָנָא טַפְשָׁא רַבָּא
דְיִשְׂרָאֵל וְיָהֵיב מִצְנֵיפְתָּא לְרַשִׁיעַ
דְבֵית מַקְדְשָׁא תּוּשְׁבַּחְתֵּיהּ דִי עַל
רֵישׁ חֵילָא שְׁמֵינָא כִּתְשֵׁי חֲמַר:
הָא מַחַן תַּקִּיפָן וְחַסִּינָן אַתְיָין מִן
קֳדָם יְיָ כְּזַרְמִית בָּרָד בְּעַל עוֹל רוּחַ
כְּזַרְמִית מַיִין תַּקִּיפִין שָׁטְפִין כֵּן
יֵיתוּן עֲלֵיהוֹן עַמְמַיָא וְיַגְלוּנוּן
מֵאַרְעֲהוֹן לְאַרְעָא אוֹחֳרִי בְּחוֹבַיָא
דִי בִידֵיהוֹן: בְּרִיגְלִין יִתְדָּשׁ כִּיתְרָא
דְגֵיוְתָנָא טַפְשָׁא רַבָּא דְיִשְׂרָאֵל:
וִיהֵי דְיָהֵיב מִצְנֵיפְתָּא לְרַשִׁיעַיָא
דְבֵית מַקְדְשָׁא תּוּשְׁבַּחְתֵּיהּ דִי עַל
רֵישׁ חֵילָא שְׁמֵינָא כְּבִיכוּרָא עַד לָא
קַיְטָא דְאִם יֶחֱזֵי דְחָזֵי יָתַהּ כְּאִילוּ
הִיא בִידֵיהּ יַבְלְעִינַהּ:
בְּעִידָנָא הַהִיא יְהֵי מְשִׁיחָא דַיְיָ
צְבָאוֹת לִכְלִילָא דְחֶדְוָא וּלְכֶתֶר
דְתוּשְׁבַּחְתָּא לִשְׁאָרָא דְעַמֵּיהּ: לְמֵימַר קְשׁוֹט דִין לְדְיָתְבִין בְּבֵית דִינָא לְמִידַן דִין דִקְשׁוֹט
וּלְמִתַּן נִצְחָנָא לִדְנַפְקִין בִקְרָבָא לְאַתְבוּתְהוֹן בִּשְׁלָם לְבָתֵּיהוֹן:
וְאַף אִילֵין בְּחַמְרָא רָווּ וּבְעַתִּיקָא אִסְתַּלְעַמוּ כַּהֲנָא וְסָפַר רָווּ מִן עַתִּיק
אִסְתַּלְעַמוּ מִן חֲמַר טָעוּ מִן עַתִּיק אִתְפְּנִיאוּ בָּתַר מֵיכַל בְּסִים

אבן עזרא

פקו פליליה · השופטים והנה פקו פועל יוצא או תחסר מלת דברי והוא הנכון והנו פועל עומד מגזרת ופיק ברכים כטעם הנתק הברכים : כי · כן מנהג המשתכרים : בלי מקום · שאיננו מלא כמו עד אפס מקום וכן מלאו קיא ומלאו צואה והנה ממעל ומתחת : את · אם בא הנביא להוכיחם אין מבין כי בעבור היין אינם ב בדעתם כנערים : שמועה · שם : גמולי מחלב · הוא סמוך ומוכרת כמו ה הסכוני באהלים : עתיקי · שהסירו אותם כמו ויעתק משם ו והמלה תאר השם : כי צו לצו · ראויים הם לדבר עמם כאשר י ידבר האב אל בנו ה הקטן שלא ירע עוד : צו לצו · מצוה אחר מצוה או מצוה דבקה למצוה : קו לקו · למוד הכתיבה : זעיר שם · מעט מעט פעם אחרי פעם : כי בלעגי · מגזרת לעג כי כן המנהג שידבר המלמד לתינוק : ובלשון אחרת · שיבקש המלמד אותות שאינם קשות על הלשון תחת אחרות כן ראוי שידב' המוכיח עם העם הזה : אשר אמ' להם · הנבי' : זאת · ירו' היא מנוחתכ' עמו מנוחה לעיף שלא יברח אל מצרי' ואשור : המרגעה · מגזרת מרגוע ושניהם שמות ועל דעת המדקדק ה הירושלמי שהמלה פ פועלתי האלף בסוף אבא נוסף כאלף ה ההלכוא : והיה · והנה חשבו כי דבר השם איננו עקר רק להרגילם למען לא י ילכו אל מצרי' כאשר כתב הוי היורדי' מצרי' לעזרה כי אחת היא : לכן · אנשי לצון · המתלוצצים לאמר כי דברי השם כמו צו לצו : מושלי · יש אומרים מגזרת מתשלה והטע' השרים והנכון שהוא כמו על כן יאמרו ה המושלים : כי כרתנו ברית · עם מות שלא כמות עתה : ועם שאול עשינו חוזה · כמו ברית ויאמר רבי משה הכהן כי חוזר דרך נבואה ומה יעשה במלת עשינו חוזה ולפי דעתי שחוזה הוא הנביא וכן הוא ברית את מות ועם שאול עשינו ברית חוזה כברית שתעשה על ידי נבואה : שוט שוטף · על רעב והקרוב שהוא כן שוט כחל שוטף : כי שמנו · הטעם אף על פי ששמנו כזב וכן רפאה נפשי כי חטאתי לך : לכן · הנני יסד · שם התאר מהבנין הכבד על משקל אבר והנה כמוהו יוצא ושבח אני את המתים : אבן בחן · כמו עופל ובוחן והטעם שתהיה נשגבה כיון ממלך אשור : פנת יקרת מוסד · הראשון שם כמו היסוד ויקרת סמוך אליו והשני פעול מבנין הכבד הנוסף על משקל מוסב · על כן הסמ״ך דגוש לבלוע הכפל : המאמין לא יחיש · כיעוד לימים רבים תהיה זאת הנבואה : ושמתי · דרך משל על קו ומשקלת הבונים בעבור שאמר הנני יסד בציון אבן ויש אומרים כי האבן על דרך משל על חזקיהו : ויעה

רשי

פקו פליליה · הכשילו המשפט : פקו · לשון פיק ברכים פוקה : כי כל שולחנות · שלהם של זבחי מתים הם שהם כקיא צואה : בלי מקום · אין הדעת סובלתן : את מי יורה דיעה · שמא לתינוקות שאין יודעין להבין כי הגדולי' פנו לדרך רעה : גמולי מחלב · גדולי מחלב : עתיקי משדים · לשון ויעתק משם · ר״א גדולי מן התורה שנקראת חלב ועתיקי משדים מוסרים מלפני ת'מידי חכמים : כי צו לצו צו לצו · נביא מצוה להם מאת הקב״ה והם יש להם צו של עובדי ע״ז כנגד צו זה וחוזר הנביא מוכיחם והם תמיד אומרים יש לנו צו לצו שלנו חשוב משלך : קו לקו · יש להם קו משקולת משפטי רשע כנגד קו הצדק : זעיר שם · הנביא אומ' להם עוד מעט תבא עליכם רעה והם אומרי' זעיר שם ימהר יחיש מעשהו ליתים מעטין : לעגי שפה · וכן כל לשון לעגים וכן עלגים שניה' לשון דבור הפוך שאינו מיושר להשמע : ידבר אל העם הזה · כל המדבר אליהם דבר נבואה ותוכחה דומה להם ללשון כלעג שאין יכולים להבין בו : אשר אמר · הנביא להם זאת המנוחה להיותכם בשלוה הניחו לעיף שלא תגזלוהו וזאת תהיה לכם המרגעה : והיה לכם דבר יי' וגו' · כמדתם ימדוד להם יגזור כדברו עליהם צו של אומות המשתעבדים בם על צו פקודה על פקודה עבודה על עבודה קו של פורענות כנגד קו של עבירות שבידם קו לקו תקוה אילוף תקוה יקוו לאור והנה חשך : זעיר שם זעיר שם · לימים מועטין תבא עליהם והם יתמעטו שם ב בארץ אויביה' : משלי העם הזה · האומרים לצון בלשון משל כגון כרתנו ברית את מות שלא יבא עלינו : עשינו חוזה · גבול שלא יעברנהו וכן מחוז חפצם וכן מחזה אל מחזה כולם לשון גבול הם וקיבנו של רב' אסומ'יר בלע״ז : שוט שוטף · מכת המתהלכת בארץ : לא יבאנו · לא יבא עלינו : שמנו כזב · שמנו ע״ז · מחסנו מכסה שלנו : ובשקר נסתרנו · בע״ז בטחנו להסתירנו : הנני יסד · לשון עבר הוא כמו יסד המלך וכן צריך לפותרו הנני הוא אשר יסד כבר בציון אבן כבר נגזרה גזרה לפני והעמדתי מלך ה המשיח שיהא בציון לאבן בוחן לשון מבצר וחוזק כמו עופל ו ובוחן וכמו הקימו בחוניו : מוסד מוסד · הראשון פתח לפי שהוא דבוק מוסד של מוסד מוסד שהו' מוסד גמור : המאמין לא יחיש · המאמין דבר זה לא יאמר' לא יאמר אם אמת הוא ימהר לבא : ושמתי משפט לקו · והנני בא אותו מלך אביא עליכם גזרות להתם הפושעים שבכם ושמתי משפט יסורין להיות לקו כלומר אשים קו מדתי יסורין להביא עליכם ואת צדקתי אשים שתהא משקולת המיישרת בניין הבונים בחומות כלומר שתהא צדקה מהלכת לפניהם ומישרת דרכיהם שיכלו הפושעים ויתלו הצדיקים :

ואת מי ד' בקריא' וסימ' ואת מי עשקתי · ואת מי יבין שמועה · ואת מי דאגת ותיראי · ואת מי אין כמו אלה : מחלב ג' וסימ' ולבן שנים מחלב · גמולי מחלב עתיקי משדים · זכו נזריה משלג : לצון ג' ומ'ל וסימ' שמעו דבר יי' אנשי לצון · עד מתי פתיים תאהבו פתי · אנשי לצון יפיחו :

ישעיה

פָּקוּ פְּלִילִיָּה׃ כִּי כָּל־שֻׁלְחָנוֹת
מָלְאוּ קִיא צֹאָה בְּלִי מָקוֹם׃
אֶת־מִי יוֹרֶה דֵעָה וְאֶת־מִי
יָבִין שְׁמוּעָה גְּמוּלֵי מֵחָלָב עַתִּיקֵי
מִשָּׁדָיִם׃ כִּי צַו לָצָו צַו לָצָו קַו לָקָו
קַו לָקָו זְעֵיר שָׁם זְעֵיר שָׁם׃ כִּי
בְּלַעֲגֵי שָׂפָה וּבְלָשׁוֹן אַחֶרֶת יְדַבֵּר
אֶל־הָעָם הַזֶּה׃ אֲשֶׁר אָמַר אֲלֵיהֶם
זֹאת הַמְּנוּחָה הָנִיחוּ לֶעָיֵף וְזֹאת
הַמַּרְגֵּעָה וְלֹא אָבוּא שְׁמוֹעַ׃ וְהָיָה
לָהֶם דְּבַר־יְהוָה צַו לָצָו צַו לָצָו קַו
לָקָו קַו לָקָו זְעֵיר שָׁם זְעֵיר שָׁם לְמַעַן
יֵלְכוּ וְכָשְׁלוּ אָחוֹר וְנִשְׁבָּרוּ וְנוֹקְשׁוּ
וְנִלְכָּדוּ׃ לָכֵן שִׁמְעוּ
דְבַר־יְהוָה אַנְשֵׁי לָצוֹן מֹשְׁלֵי הָעָם
הַזֶּה אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלָ͏ִם׃ כִּי אֲמַרְתֶּם
כָּרַתְנוּ בְרִית אֶת־מָוֶת וְעִם־שְׁאוֹל
עָשִׂינוּ חֹזֶה שִׁיט שׁוֹטֵף כִּי־עָבַר לֹא
יְבוֹאֵנוּ כִּי שַׂמְנוּ כָזָב מַחְסֵנוּ וּבַשֶּׁקֶר
נִסְתָּרְנוּ׃ לָכֵן כֹּה אָמַר
אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי יִסַּד בְּצִיּוֹן אָבֶן אֶבֶן
בֹּחַן פִּנַּת יִקְרַת מוּסָד מוּסָּד
הַמַּאֲמִין לֹא יָחִישׁ׃ וְשַׂמְתִּי
מִשְׁפָּט לְקָו וּצְדָקָה לְמִשְׁקָלֶת

טעו דיינהא : ארי כל פתוריהון מלן מיכל מגעל ומשקן לית ל להון אתר דינקי מן אונס : למן אתיהיבת אורייתא ומן אתפקד למסבר חוכמא הלא לבית ישראל דרחימין מכל עממיא וחביבין מכל מלכוותא : ארי אתפקדו למעבד אוריתא ומא דאתפקדו לא צביאו למעבד ו ואתנביאו עליהון נבייא דאם יתובון ישתביק להון ולמילי נבייא לא קבילו הליכו ברעות נפשהון ולא חמידו למעבד אוריתי סברו דיתקיים להון פולחן טעותא ולא סברו לפולחן בית מקדשי כזעיר הוה בעיניהון בית מקדשי למפלח תמן כזעיר בעיניהון שכינתי תמן : ארי בשינוי ממלל ובלישן תולעבא הוו מלעגין לקביל נבייא דמתנבן להון עמא הדין : דאמרין להון נבייא דין בית מקדשא פלחו ביה ודא אחסנת בית ניחא ולא אבו לקבלא אולפן : דין יהי כוס פורענותיהון על דעברו על פתגמא דיי ועל דאתפקדו למעבד אוריתא ומא דאתפקדו לא צביאו למעבד בכן יתמסרון לעממיא דלא ידעו אוריתא על דהליכו ברעות נפשהון ולא חמידו למעבד רעותי בכן יסברון לסעיד בעידן דאיתי עליהון עקא ולא יהי להון סעיד וסמיך על דהוה זעיר בעיניהון בית מקדשי למפלח תמן בכן ישתארון כזעיר ביני עממיא דיגלון לתמן בדיל דיהכון ויתקלון לאחורא ויתברון ויתצדון ויתאחדון : בכן קבילו פתגמא דיי גברין רשיען שלטוני עמא הדין די בירושלם : ארי אמרתון גזרנא קים עם קטולא ועם מחבלא עבדנא שלמא מחרת סנאה ארי תיתי עליכון כנחל מגבר דאתון אמרין לא תיתי עלנא ארי שוינא בכדיב רוחצננא ובגין שקרין איטמרנא : בכן כדנן אמר יי אלהים הא אנא ממני בציון מלך מלך תקיף גבר ואמתן אתקפיניה ואחסניניה אמר נבייא וצדיקיא דהימנו באילין במיתי עקא לא יזדעזעון : ואשוי דינא תקין דאטמרתון כחוט בניינא וזכותא כאבן משקולתא

רשי

ויעה ברד מחסה כזב. אותו כיסוי שאמרתם כי שמנו כזב מחסנו אביא ברד ויטאטאנו ויעה לשון טיאוט כמו את היעים שגורפין בהם אפר הכירות וסתר שאמרתם עליו ובשקר נסתרנו המים ישטפוהו כלומ׳ אביא המון אומות שישברו מצבותיהם ופסיליהם ולשון משפט האמור כאן ושטיצ״א בלע״ז: וכפר בריתכם את מות. ויתבטל הברית אשר אמרתם כרתנו ברית את מות כל כפרה לשון קנוח וסילוק דבר וכן אכפרה פניו: וחזותכם. אשר אמרתם עם שאול עשינו חוזה: שוט שוטף. אשר אמרתם לא יבואנו והייתם לו למרמס: בבקר בבקר. כלומ׳ תדיר תדיר אביא עליכם גזרות: והיה רק זועה הבין שמועה. זוועה לכל השומעים להבין שמועות פורעניות הקשות שאביא עליכם כל השומעים יזועו: כי קצר המצע מהשתרע. כי אביא עליכם שונא דוחק אתכם אשר לא תוכלו להספיק עבודתו כשיגיע מצעו עליכם יקצר לו מהשתרע השוכב עליו. מהשתר׳ מהשתטח להאריך איבריו א׳ אישטנדלי״ר בלע״ז: והמסכה צרה. הנסיך שימשול עליכם יהיה מקומו׳ רחוק לו בהתכנסו לתוכו ורבותינו דרשוהו על ע״ז שהכניס מנשה להיכל קצר המצע הזה מהשתרע מהשתרר עליו שני רעים ואני פרשתיו לפי פשוטו ובדרך זה תירגם יונתן ואף מדרש רבותינו יש ליישבו על אופן הדבור כלומר למה אני מביא עליכם פורענות זו לפי שקצר המצע מהשתרע אני לבדי עליו שנאמר שנה השמים ושמי השמי׳ לא יכלכלוך וכל שכן בהכניסכם מסכה עמי כביכול צר לנו המקום: כי כהר פרצים. תירגם יונתן ארי כמא דזעו טוריא כד אתגלי יקרא דיי׳ ביומי עוזיה מלכא ובניסין דעבד ליהושע במישר גבעון כן יתגלי לאיתפרעא מנהון: זר מעשהו. ידמה לכם לזר כי יביא עליכם פורענות קשה: לעבוד עבודתו. לעשות מלאכתו כמו עבודת האדמה לבוריי״ר בלע״ז: ועתה אל תתלוצצו. לאמר כרתנו ברית את מות: מוסריכם. יסורין: הכל היום. לשון תמיהה הוא לכך ניקוד חטף פתח: יחרוש. מי שחורש לזרוע וכי החורש כדי לזרוע לעולמים חורש אם כן מה יועיל אף הנביאים מוכיחים אתכם להחזירכם למוטב הלעולמים יוכיחו ולא יועילו: יפתח וישדד אדמתו. וכי לעולם לא יזרע אלא תמיד יפתח את האדמה באתים ובכלי מחרשה וישדד לשון עבודת שדה יפתח וישדד בתחלה הוא עושה תלמים רחבים וסוף הוא עושה תלמים קטנים במדרש רבי תנחומא: הלא. כן דרך החורש כיון שחרש ושוה פני האדמה ואחר כך זורע: והפיץ קצח. אם קצח בא לזרוע זורעה בתבואה ואם כמון בא לזרוע זורעו בזריקה׳ קצח מין אוכל הוא: ושם חטה שורה ושעורה נסמן וכוסמת גבולתו. ואם תבואה בא לזרוע כך הוא מנהגו זורע החטין באמצע החריצים והשעורה זורע סביב לכימן והכוסמין זורע על גבולי השדה ומגדיו שורה לשון שורה זורעה באמצע ומבלת שורה על השעורין והכוסמין: ויסרו למשפט וגו׳. אף מי שאלהיו יורנו לא לבנה ישלח נביאים להוכיח אחרי שאינו שומע לתוכחה הוא יסרנו כמשפטו יסורין כדי שתועיל עמל תוכחתו שהוכיח כזה שמשוה פני הארץ לזרוע כדי שתגלה עמל חרישתו שחרש: בחרוץ. הוא עץ עשוי חרצים חרצים ושמו מורג ומחתך בו הקשין להיות תבן. כי לא בחרוץ דשין את הקצח לפי שזרע כות לבא את מתוך קשין שלו וכן על כמון לא יסבו אופן עגלה לדושו לפי כי קל הקצח לחובטו במטה והכמון בשבט: לחם יודק. ואת מי דקים בדברים קשין את הלחם של תבואה לפי שאינה נוחה ליחבט: כי

ישעיה

הבין ה׳ בקריא׳ וסימ׳ ושאלת לך הבין. וזה רק זועה הבין שמועה. והבלבים עזי נפש. אל תהיו כסוס כפרד. חכמת ערום הבין דרכו. וסימ׳ בלשון תרגום הוון כלביא שאלין חכמתא לסוסיא: האזינו ח׳ ומל׳ וסימ׳

ל׳ ל׳ וְיָעָה בָרָד מַחְסֵה כָזָב וְסֵתֶר מַיִם
ל׳ יִשְׁטֹפוּ׃ וְכֻפַּר בְּרִיתְכֶם אֶת־מָוֶת
ל׳ וְחָזוּתְכֶם אֶת־שְׁאוֹל לֹא תָקוּם שׁוֹט
ל׳ שׁוֹטֵף כִּי יַעֲבֹר וִהְיִיתֶם לוֹ לְמִרְמָס׃
ל׳ י״ג מִדֵּי עָבְרוֹ יִקַּח אֶתְכֶם כִּי־בַבֹּקֶר
ה׳ בַּבֹּקֶר יַעֲבֹר בַּיּוֹם וּבַלָּיְלָה וְהָיָה רַק־
ל׳ זְוָעָה הָבִין שְׁמוּעָה׃ כִּי־קָצַר
ל׳ ל׳ לחלפיל הַמַּצָּע מֵהִשְׂתָּרֵעַ וְהַמַּסֵּכָה צָרָה
ל׳ ב׳ כיון ה׳ כְּהִתְכַּנֵּס׃ כִּי כְהַר־פְּרָצִים יָקוּם
ל׳ יְהוָה כְּעֵמֶק בְּגִבְעוֹן יִרְגָּז לַעֲשׂוֹת
ל׳ מַעֲשֵׂהוּ זָר מַעֲשֵׂהוּ וְלַעֲבֹד עֲבֹדָתוֹ
ל׳ נָכְרִיָּה עֲבֹדָתוֹ׃ וְעַתָּה אַל־תִּתְלוֹצָצוּ
ג׳ פֶּן־יֶחְזְקוּ מוֹסְרֵיכֶם כִּי־כָלָה וְנֶחֱרָצָה
שָׁמַעְתִּי מֵאֵת אֲדֹנָי יְהוִה צְבָאוֹת
ז׳ ה׳ עַל־כָּל־הָאָרֶץ׃
ח׳ ה׳ הַאֲזִינוּ וְשִׁמְעוּ קוֹלִי הַקְשִׁיבוּ
ל׳ וְשִׁמְעוּ אִמְרָתִי׃ הֲכֹל הַיּוֹם יַחֲרֹשׁ
ג׳ בליש׳ הַחֹרֵשׁ לִזְרֹעַ יְפַתַּח וִישַׂדֵּד אַדְמָתוֹ׃
ל׳ ל׳ ג׳ הֲלוֹא אִם־שִׁוָּה פָנֶיהָ וְהֵפִיץ קֶצַח
ה׳ וְכַמֹּן יִזְרֹק וְשָׂם חִטָּה שׂוֹרָה וּשְׂעֹרָה
ל׳ ל׳ חס׳ נִסְמָן וְכֻסֶּמֶת גְּבֻלָתוֹ׃ וְיִסְּרוֹ
ל׳ ט׳ לַמִּשְׁפָּט אֱלֹהָיו יוֹרֶנּוּ׃ כִּי לֹא
ג׳ ל׳ בֶחָרוּץ יוּדַשׁ קֶצַח וְאוֹפַן עֲגָלָה עַל־
ל׳ ל׳ ג׳ כַּמֹּן יוּסָּב כִּי בַמַּטֶּה יֵחָבֶט קֶצַח
ל׳ וְכַמֹּן בַּשָּׁבֶט׃ לֶחֶם יוּדָק

וְיִדְלֵיק רוּגְזִי בְּרוּחֲצַן כַּדְבֵיכוֹן וְעַל
דְּאִטַּמַּרְתּוּן מִן קֳדָם מְעִיקָא יַתְכוֹן
עַמְמַיָּא יַגְלוּן׃ וִיבַטֵּיל קְיָמֵיכוֹן
דְּעִם קְטוֹלָא וּשְׁלָמֵיכוֹן דְּעִם ם
מְחַבְּלָא לָא יִתְקַיַּים מְחַת סַנְאָה
אֲרֵי תֵיתֵי עֲלֵיכוֹן כְּנַחַל מְגַבַּר
וּתְהוֹן לְהוֹן לְדַיִשׁ׃ בִּזְמַן מֵעִידוֹהִי
יִגְלֵי יַתְכוֹן אֲרֵי בִצְפַר בִּצְפַר יַעְדֵּי
בִּימָם וּבְלֵילֵי וִיהֵי עַד לָא יִמְטֵי זְמַן
לְוָטָא תִּסְתַּכְּלוּן בְּמִילֵי נְבִיַּיא׃
אֲרֵי יִתְקְצַר חֵילֵיהוֹן מִשְׁעֲבוּד
תַּקִּיף וְשָׁלְטוֹן מְעִיק יִסְגֵּי מְרוָנָא׃
אֲרֵי כְמָא דְזָעוּ טוּרַיָּא כַּד אִתְגְּלֵי
יְקָרָא דַיְיָ בְּיוֹמֵי עוּזִיָּה מַלְכָּא וּבְנִיסֵי
דַּעֲבַד לִיהוֹשֻׁעַ בְּמֵישַׁר גִּבְעוֹן ל
לְאִתְפְּרַע מֵרַשִׁיעַיָּא דַּעֲבַרוּ עַל
מֵימְרֵיהּ כֵּן יִתְגְּלֵי לְאִתְפְּרָעָא
מֵעָבְדִין עוֹבָדִין נוּכְרָאִין ע
עוֹבָדֵיהוֹן וּמְדַפְלְחִין פּוּלְחַן ט
טַעֲוָתָא פּוּלְחַנְהוֹן׃ וּכְעַן לָא
תִתְרַשְׁעוּן דִּילְמָא יִתְקְפוּן ו
יִסּוּרֵיכוֹן אֲרֵי גְמִירָא וְשֵׁיצָאָה
שְׁמָעִית מִן קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת
עַל כָּל יָתְבֵי אַרְעָא׃
אֲמַר נְבִיָּיא אַצִּיתוּ וּשְׁמָעוּ קָלִי
אִתְפְּנוּ וְקַבִּילוּ לְמֵימְרִי׃ בְּכָל
עִידָּן מִתְנַבַּן נְבִיַּיא לְאַלָּפָא מָאִים
יִתְפַּתַּח אוּדְנֵי חַיָּיבַיָּא וִיקַבְּלוּן
אוּלְפָן׃ הֲלָא אִם יְשַׁוּוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל
אַפֵּיהוֹן לְמֶעְבַּד אוֹרָיְתָא וִיתוּב
וִיכְנִישׁ יַתְהוֹן מִבֵּינֵי עַמְמַיָּא דְּאִינוּן מְבַדְּרִין בֵּינֵיהוֹן הָא כְקִיצְחָא וּכְכַמּוֹנָא דְּמִזְדְּרִיק וִיקָרֵיב יַתְהוֹן זַרְעִיָּן זַרְעִין לְשִׁבְטֵיהוֹן הָא כְּזַרְעֵי חִיטִּין עַל בַּיִר וּסְעוֹרִין עַל סוּמָנִין וְכוּנְתִּין עַל תְּחוּמִין׃ הָא כָּל אִילֵין אוּלְפַן דִּינִין דִּידְעוּן דִּי אֱלָהָא מְחַוֵּי לְהוֹן אוֹרְחָא דְתַקְנָא דִי יְהַכוּן בַּהּ׃ אֲרֵי לָא בְמוֹרִיגֵי בַרְזְלָא מְדִירְכִין קִיצְחָא וְגִילְגְּלֵי עֲגָלָא עַל כַּמּוֹנָא מְחַזְרִין אֲרֵי בְחוּטְרָא חָבְטִין קִיצְחָא וְכַמּוֹנָא בְּמַתְבּוֹטָא׃ יַת עֲבוּרָא מְדִירְכִין אַף יָתֵיהּ

השמים ואדברה. שמעו מלכים האזינו רוזנים. שמעו דבר יי׳ קציני סדם האזינו. האזינו ושמעו קולי. ולאמ׳ אלי האזינו. האזינו כל ישבי חלד׳ שמעו חכמים מלי:

אבן עזרא

ויעה ברד. מגזרת היעים והנה ברד פועל כי יעה פועל יוצא וטעם ברד משל למלך אשור: ומחסה. מוסף אחר וכן הוא וסתר מחסה מים ישטופו או תחסר מלת אלה: וכפר. כמו ואים חכם יכפרנה כטעם השחתה והסרה וברית חזותכם עם שאול. וזו והייתם כפא רפה בלשון ישמעאל וכמוהו ביום השליטו ויפא אבריהם את עיניו: מדי. עבור הנחל השוטף יקחכם: זועה. אינכו כמו זעוה הפוך כאשר יפרשו רבים רק הוא מגזרת ולא זע ממנו ובא הוי״ו באמצע כוי״ו מות והטעם כי יפחד שיבין שמועתכם מה שירע לכם: כי. המצע. שהוא למטה ביציע: מהשתרע. המסך כמו ושרוע וקלוט: והמסכה. כמו מסכה: כהתכנס. שם הפועל מגזרת לך כנוס וטעם כהתכנס כאשר יתחברו תחתיה רבים וזה דרך משל על העם והמושלים בם: כי כהר פרצים. הוא הנודע במלחמות דוד שנקרא בעל פרצים כי נפתע פתאום רוצחו הפלשתים במעשה פלא או כעמק שהוא בגבעון שרגז ריגז בעת עמוד השמש והירח כן יעשה השם מלחמה זרה על ישר׳ שלא נשמע כמוה: נכריה עבודתו. כפול בטעם כמשפט: ועתה. מוסריכם. מוסרות: ונחרצה. גזרה גזורה כמו אתה חרצת: האזינו ושמעו קולי. ושמעו אמרתי. והטעם הקול: הכל. הטעם כי החורש יתקן האדמה פעם אחרי פעם או שתים ויזרע והארץ תוליד מתולדתה קמשוש התבואה: יפתח וישדד. יתקן השדה כמו ישדד לו יעקב והטעם כפול: הלא. פוש׳ מגזרת פוש ואשת מדיני׳ כמתוק׳: קצח. הוא כמין כמון ודק ממנו והוא שחור: שורה. יש אומרים הטובה ויש אומרים במדה כמו במשורה והוא הישר ושורה. השעורה ידוע: נסמן. כמו סימן: וכסמת גבולתו. מגזרת מגבלות תעשה אותה: ויסרו. והשם כבד יסר הזורע והמפיץ ולמדו איך יעשה. וטעם למשפט כמו במספרים כמשפט לעשות כמנהג. וכן אלהיו יורנו: כי בחרוץ. כמו חרוץ חדש: על כמון. לא יסב כי טעם לא ימשוך אחר עמו: לחם. ומנהג הלחם שיודק. אלף

אבן עזרא

אלף' אדום כוסף כאלף' אזרועך ועת שיהיה גלגל עגלתו או פרשיו לא ידוקנו והטעם כאשר יחרוש לא ידוקנו כי כל דבר בעתו ברא השם להיותו כן על כן אחריו גם זאת הטעם כי לא ידושנו לנצח: הפליא עצה. פליאה: תושיה. חכמה ויאמר ר' משה הכהן שהוא מגזרת יש והנה הטעם כי תולדת האדמה והזרעונים טובה מתולדתם ם שישמעו דברי הנביא ולא יועיל והפך זה יערף כמטר לקחי כ כאשר פרשתיו: הוי אריאל. יש אומ' כי נקראת ירושלם כן על שם המזבח כמו ו והאראל והאריאל כי אותיות יהו"א מתחלפו' ויש אומ' שנקראת כן בעבור שמזלה אריה וזה רחוק: קרית. סמוך ויחסר מלת א אמת או הדומה לה שחנה שם דוד או כך דרך הלשון לסמוך ל פועל עבר כמו ב בראשית תחלת דבר ה': ספו שנה. הוסיפו שנה כמו ל לספות עוד. וחגים הם העולות: ינקופו. פועל עומד והטעם שיפסקו העולות או י יהיה פועל יוצא ו ותחסר מלת הנוקפים כמו ויאמר ליוסף: והציקותי לאריאל. לירושלם: והיתה תאניה. כמו ואנו הדייגים ויש אומ' מגזרת אנה שלא ישאר רק מקומה: והיתה לי כאריאל. שהמזבח שמש מהעולות או כאריאל שתבחו כלם: וחניתי כדור. פתאם כמו כדור אל ארץ רחבת ידים: מוצב. מגדל מצב: ושפלת. הטעם על דברי שלוחי ח חזקיהו אל רבשקה: מארץ תדברי. כאילו תדברי מתחתית הארץ: כאוב. כמו וכאובות חרשי' כי כן אומנותם: והיה כאבק דק: הוא חסר מלה כי ה הוא סמוך: המון זריך. הם מחנה אשור וזה יהיה לפתע פתאם: מעם יי'. תהיה זאת הפקידה על הזרים ברעם בגלגל ברעש בארץ וקול גדול בסופה וסערה עם להב אש הטעם על צאת המלאך של מחנה אשור להכחידו: והיה כחלום. שיראה אדם בלילה שיקיץ ואין כל כן היה מחנה אשור: וכל צוביה. חסר אלף' וכל [illegible]י מצודתה או הטעם וכל המצדות כמו המגדלים: והיה. לעולם אחר חלום מלת והנה והטעם כאילו והוא שב אל הרעב: שוקקה. מבקשת משקה: התמהמהו. ידבר ל' אנשי ציון שיתמהו לחפש איך יהיה זה ומה סוד זאת הנבואה והנה הנביא ידבר כאשר ידבר איש ל' רעהו ולמה לא ידעו כי הם שכורים ולא מהיין: כי נסך. מגזרת המסכה כרה בהתכנם וכף' עליכם לאנשי ציון: ויעצם. מגזרת עצם כאילו שם עצם על עיניכם והנה כסה לעד על מלת נסך: ותהי

רשי

כי לא לנצח אדוש ידושנו. הרי כי זה משמש בלשון אלא לא לנצח כותשין עליו לפי שלעולם לא יכתשו גרעיני הזרע להיו' נידשין ליכתת על ידי החרוץ ואופן העגלה: והמם גלגל עגלתו ופרשיו. וכשמסבבין עליו אופני עגלה לדוקו ולדושו אפילו הגלגל הומם ומשתבר וכן שאר כלי העגלה עמו המפריסין את התבואה מקשיא ולא ידוקנו והחטי' אינן נידוקין להיות כטחינין. אדוש ידושנו כמו עשה יעשה כנף יכנף ואלף' זו באה במקום ה"א כמו ואחרי כן אתחבר יהושפט כמו התחבר אף כאן הדוש ידושנו וכן חברו מנחם: גם זאת מעם וגו'. גם זאת כדרך רשי תבואות וחובטי קצח וכמון מעם הקב"ה יצאה: הפליא עצה. להראותכ' רמזי' כדרך חידות ומשל כפלא ומכוסה כי כאשר הכמון והקצח אינם מכבידין עליהם במרושה רבה לפי שהם נחבטין בקל כך אילו הייתם ממהרין לקבל מוסר לא היה מכביד עליכם גזרות ואתם קשים לקבל תוכחות כ כתבואה הקשה לדוש לכך י יכביד עליכם הרבה ולא לנצח לכלייה יריב וידקה כאשר לא לנצח אדוש ידושנו ויכלו חטיו ותבואתיו ואתם לא תכלו דוגמת המימת הגלגל והעגלה והחטין לא ידוקו ואילו הייתם נוחים לכלות לא היה בודק אתכם ב ביסורין קשין כפשתני הזה כ כשהוא יודע שפשתנו יפה הוא מיקים עליה: הוי אריאל. תירגם יונתן מדבחא דיי' ואף יחזקאל קראו כן שכאמ' והאריאל שתים עשרה על שם אם שלמעלה ם שהיתה רובצת כארי על גבי המזבח כמו ששנינו בסדר יומא ורבותינו פירשוהו על ההיכל שהיה צר מאחריו ורחב מלפניו: קרית חנה דוד. דאיתבני בקרתא דשרא בה דוד: ספו שנה על שנה. ותמיד עונותיכם הולכים וחזקים עד שחגי' שלכם ינקופו יכרתו לשון נוקף זית: והיתה לי כאריאל. תהא מוקפת חללי חרב כמזבח המוקף זבחי בהמה: כדור. כשור' של נייכות מקיפות: מוצב. לשון כרקום המוצב על העיירות: מצורות. לשון מצור: מארץ תדברי. יהא נראה כאילו דבור היוצא מפיך יוצא מתחת הקרקע. ציפצוף הוא לשון קול אחם כקול עופות דקין: אמרתך תצפצף. להתחנן אלי ומתוך תחינתך יכמרו רחמי: והיה כאבק דק המון זריך. אכלוסי סנחריב שיהיו למאכולת אש ויעשו אבק: והיה. הדבר הזה: פתע פתאו' מקרה פתאום: מעם יי' צבאות תפקד. ואחרי שתשפלי ותצפצף אמרתך תפקד אריאל תאתי להושיעה ברעם וברעש וגו': והיה כחלום. שדומה שרואה ולא ראה כך יהיה המון כל הגוים ירמו לכבוש ולא תעלה בידם: וכל צביה. המצבים עליה מצב ומשחית שקורין בכבי"ל בלע"ז כמו שכאמר במאול המצב והמשחית חרדו: שוקקה. תאבה וכן אל אישך תשוקתך: כן יהיה וגו'. לא ישיגו תאותם אשר יזמו לעשות: התמהמהו. היו מתונים להתבונן לחשוב על מעלליכם: ותמהו. ותהיו תמהים על קילקולכם: השתעשעו. לשון שיכור השע היו עוורים מראות שכרו עצמיכם ולא מיין למה כי נסך יי' וגו' לשון מזג כמו מסכה יינה או לשון נסיכות השליט בכם רוח תרדמה על פושעי ישרא' היה ניבא שהיו חוזים בכוכבי' ובקיאים להשביע השרים שלמעלה כל אחד בשם הראוי להשביעו בו לכך הם אומרים מי יחת עלינו אם יבא האויב עלינו יכולנו לעמו' לה חומת אש סביב או להקיפה ים הגדול את' הקב"ה אני אחליף השרי' שלמעלה הממונה על האש נתמנה על המים כשם שביע בשר של אש להביא לו אש הוא משיבו אין זו שלי וכן שר של מים ואף שם מאתה משביעני בו איני מכיר זו היא עיכום העינים וכיסוי ראשי החוזים בכוכבים: חזות

מסורה

תושיה ז' מל' ב' ליש' וסימ' הפליא עצה הגדיל. עמו עז ותושיה. ותושיה יראה שמך דמיכה. כי כפלים לתושיה. לי עצה ולי תושיה. לתאוה יבקש נפרד. יצפן לישרים תושיה: כחלום ג' וסימ' כחלום חזון לילה. כחלום מהקיץ. כחלום יעוף ולא ימצאהו: ונפשו ח' וסימ' נמסר בריש סדר ויגש:

ישעיה

כִּי לֹא לָנֶצַח אָדוֹשׁ יְדוּשֶׁנּוּ וְהָמַם גַּלְגַּל עֶגְלָתוֹ וּפָרָשָׁיו לֹא יְדֻקֶּנּוּ׃ גַּם זֹאת מֵעִם יְהוָה צְבָאוֹת יָצָאָה הִפְלִא עֵצָה הִגְדִּיל תּוּשִׁיָּה׃

כט

הוֹי אֲרִיאֵל אֲרִיאֵל קִרְיַת חָנָה דָוִד סְפוּ שָׁנָה עַל שָׁנָה חַגִּים יִנְקֹפוּ׃ וַהֲצִיקוֹתִי לַאֲרִיאֵל וְהָיְתָה תַאֲנִיָּה וַאֲנִיָּה וְהָיְתָה לִּי כַּאֲרִיאֵל׃ וְחָנִיתִי כַדּוּר עָלָיִךְ וְצַרְתִּי עָלַיִךְ מֻצָּב וַהֲקִמֹתִי עָלַיִךְ מְצֻרֹת׃ וְשָׁפַלְתְּ מֵאֶרֶץ תְּדַבֵּרִי וּמֵעָפָר תִּשַּׁח אִמְרָתֵךְ וְהָיָה כְּאוֹב מֵאֶרֶץ קוֹלֵךְ וּמֵעָפָר אִמְרָתֵךְ תְּצַפְצֵף׃ וְהָיָה כְּאָבָק דַּק הֲמוֹן זָרָיִךְ וּכְמֹץ עֹבֵר הֲמוֹן עָרִיצִים וְהָיָה לְפֶתַע פִּתְאֹם׃ מֵעִם יְהוָה צְבָאוֹת תִּפָּקֵד בְּרַעַם וּבְרַעַשׁ וְקוֹל גָּדוֹל סוּפָה וּסְעָרָה וְלַהַב אֵשׁ אוֹכֵלָה׃ וְהָיָה כַּחֲלוֹם חֲזוֹן לַיְלָה הֲמוֹן כָּל הַגּוֹיִם הַצֹּבְאִים עַל אֲרִיאֵל וְכָל צֹבֶיהָ וּמְצֹדָתָהּ וְהַמְּצִיקִים לָהּ׃ וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יַחֲלֹם הָרָעֵב וְהִנֵּה אוֹכֵל וְהֵקִיץ וְרֵיקָה נַפְשׁוֹ וְכַאֲשֶׁר יַחֲלֹם הַצָּמֵא וְהִנֵּה שֹׁתֶה וְהֵקִיץ וְהִנֵּה עָיֵף וְנַפְשׁוֹ שׁוֹקֵקָה כֵּן יִהְיֶה הֲמוֹן כָּל הַגּוֹיִם הַצֹּבְאִים עַל הַר צִיּוֹן׃ הִתְמַהְמְהוּ וּתְמָהוּ הִשְׁתַּעַשְׁעוּ וָשֹׁעוּ שָׁכְרוּ וְלֹא יַיִן נָעוּ וְלֹא שֵׁכָר׃ כִּי נָסַךְ עֲלֵיכֶם יְהוָה רוּחַ תַּרְדֵּמָה וַיְעַצֵּם אֶת עֵינֵיכֶם אֶת הַנְּבִיאִים וְאֶת רָאשֵׁיכֶם הַחֹזִים כִּסָּה׃

תרגום

ארי לא לעלמא אדרכא אידרכוניה ומבלבל בגלגלי עגלתיה ומפריש ית עיבורא ומפרחא ית דוקא׃ אף דא מן קדם יי צבאות נפקא דאתקין עלמא במחשבת דעתיה רבתא אסגי עובדי בראשית בסגי חוכמתיה׃ ווי מדבחא מדבחא דבני בקרתא די שרא בה דוד מן קדם כנישת משיריין דמתכנשין עלה שנא בשנא בידחגין יבטלון׃ ואעיק לקרתא דמדבחא בה ותהי צדיא וריקניא ותהי מקפא קדמי דם קטילין באקפו מדבחא דם נכסת קודשיא ביומא דחגא סחור סחור׃ ואשרי עלך משריין ואבני עלך כרקומין ואצבור עלך מליתא׃ ותמאכין מארעא תמללין ומעפרא יזעף מילך ויהי כאוב מארעא קליך ומעפרא מלך יצפף׃ ויהי כאבקא דקיק המון מבדריך וכמוץ דעדי אתרגושת תקיפין ויהי בתכיף אתרגושא׃ מן קדם יי צבאות תתפקיד ברעם ובזיע ובקל סגי בעלעול וברוח ושלהובי אשא דמשיציא׃ ויהי כמתחלם הירהור ליליא המון כל עממיא דמתכנשין על קרתא דמדבחא בה וכל משיריתהון וחיליהון ודמעיקין להון׃ ויהי כמא די יחלום כפנא והא אכיל ומתער וחסירא נפשיה וכמא דיחלון צחיא והא שתי ומתער והא משלהי ונפשיה משלהיא כן יהי המון כל עממיא דמתכנשין על טורא דציון׃ אתרפושהו אישתגישו אתזמימו ואשתממו רוו ולא מן חמר טעו ולא מן עתיק׃ ארי רמא ביניכון יי רוח דטעו ואטמר מנכון ית נביייא וית ספריא וית מלפיא דהוו מלפין לכון אולפן אוריתא טמר׃

מסורה

הצבאים ג' וסימ' נמסר בסדר מטות: ראשיכם ו' וסימ' אל תפרעו. אתם נצבים ריש סידרא. ואת ראשיכם החוזים. ופארכם על ראשיכם. שאו שערים. ותכרו שאו שערים:

חזות הכל. כל מה שהייתם חוזים בנבואות יהיה מכוסה מכם כדברי אגרת החתומה בטבעת אשר יתנוה לקוראה ליודע לקרות אגרת ואמ' לא אוכל שהרי אני רואה בתוכ' לפי שהיא חתומה: וניתן הספר על אשר לא ידע ספר. וכשנוטלין אותה ממנו ופותחין חותמה ונותנין אותה למי שאינו מכיר לשון אגרת ואומרין לו קרא נא זה ואמר לא ידעתי ספר כך כשתשביע שר האום ויאמר לא אוכל כי חתום הדבר ממני וכשתשביע את חבירו ויאמר איני מכיר את השם הזה שאתה משביעני בו שאין זה שמי וזהו שאמר ירמיה הנני מיסב את כלי המלחמה אשר בידכם זה השם המפורש במדרש תילי' יען כי נגש העם הזה. יונתן תירגם חלף דאיתרברב עמא הדין כלומר נגשו להגביה עצמן עד לשמים הם מראין עצמן כ כמכבדין אותי בפה ושפה אבל את לבם הרחיקו ממני: ותהי יראתם אותי. לא בלב שלם כי אם כמצות האנשים המלמדים אותם היראה כנכנעים מלפניו כדי לפתותו בפיהם: לכן הנני. הוא אשר יוסיף להפליא פלא נוסף על פלא ניכוי על ניכוי אוטם על אוטם ומהו הפלא ופלא ואבדה חכמת חכמיו זקנה סילוקן של חכמי ישראל כפלים כחורבן בית המקדש וכל קללות שבמשנה תורה שכולן אינן אלא הפלאה אחת והפלה יי' את מ מכותיך וכאן שתי הפלאות: לסתיר עצה. כמו להסתיר עצה. הפככם אם כחומר היוצר יחשב. תהפוכות שלכם הזאת אתם יודעי' שהוא כחומר היוצר כמו שאין החומר יכול לומר ל לעושהו לא עשאני כך אינכם יכולי' לומר שאיני מבין מעשיכם: אם כחומר וגו'. לשון תמיה הוא ויש תמיהות המתקיימות: ויצר אמר ליוצרו לא הבין. אמר על יוצרו לא הבין מה בידי ו והלא הוא בנה את המטמוניות והחדרים והמחשבות. לעושהו כמו על עושהו ודוגמתו ואמר פרעה לבני ישראל פן יאמרו לי אשה הרגתהו: הלא עוד מעט. בימים מועטין נקל בעיני אם תשובו אלי ושב לבנון שהוא יער עצים להיות כרמל ויטוב שדות וכרמים: והכרמל ליער יחשב. תירגם יונתן קירוין סגיאין יתיב. ואגדה בבראשית רבה חורשין דבר איכם ישוב ערי' ובני אדם רבוא ומלא כיער הזה שהוא מלא עצים: ושמעו ביום ההוא וגו' ותיבטל הקללה האמור' למעלה כי נסך יי' עליכם וגו' ותהי לכם חזות הכל ואבדת חכמת חכמיו: ענוים. שסבלנים שסבלו עולו של הקב"ה וגזרותיו: כל שוקדי און. השוקדים ומתבוננים היאך יפעלו און: מחטיאי אדם. בדבריהם הם כביאי השקר: ולמוכיח בשער יקושון. ולדמוכח להון בען תקלה לשון מוקש: ויטו בתהו צדיק. ואסטיאו בשקר דין זכאין: אשר פדה את אברהם. מאור כשדים: לא עתה יבוש יעקב. מאביו: ולא עתה פניו יחורו. מאבי אביו שאין נמצא פסול במטתו ומטתו שלימה: כי בראותו ילדיו. אשר יהו מעשי ידי כלומ' צדיקים בקרבו כי בראותו בקרבו אשר ילדיו מעשה ידי יקדישו שמי כגון חנניה מישאל ועזריה לכך לא יחוורו פניו: ורגנים ילמדו לקח. לשון ותרגנו באהליכם אותם שהיו מתאוננים ורגנים על דברי הנביאים ילמדו לקח:

ותהי. כל הנבואה: כי חתום הוא. לא יוכלו להבין וכן טעם חתום תורה כאשר פירשתי: וניתן. הטעם לא יבינו זאת הנבואה החכמים המבינים ואשר אין בינה להם: ויאמר. כי נגש. מגזרת והנוגשים אנשים מבנין נפעל והטעם שיכער כמשו חנם להתענות: בפיו. כל אחרי מצות אנשים מלומדה. כטעם רגילות כעגל לא לומד: לכן הנני יוסיף. כמו ונשאר אני כי אומלל אני שהוא ב בעבור פתוח הלמ"ד ויש אומרי' שמלת יוסיף פועל על משקל תומיך גורלי: הפלא ופלא. שלא יבינו על כן אחריו ואבדה ויש אומ' שהוא כמו עושה פלא ולפי דעתי ש שעושה פלא כזה: הוי המעמיקים. בעומק לבם. כפתח למ"ד לסתיר לחסרון ה"א הבנין כמו לשמיד: הפככם. והנה הפך האמת: אם כחומר היוצר יחשב. האדם: ויצר. מגזרת יוצר ואמ' בעבור יוצרו לא יבין והנה הלמ"ד כ כלמ"ד אמרי לי: הלא מעט. בימים: ושב לבנון. שהוא נותן פרי יותר מהכרמל: ככרמל. והכרמל כיער וזה הטעם על רעבונם: ושמעו. אז יבינו דברי הנבואה ולא יראו אלה העורים כי אם אחר שיהיו ב באופל: ויספו. הצדיקים ימלטו כי ערי יהודה הבצורות נתפשו כי נכרתו ש שופטי אחז כאשר פ פירשתי למעלה: כי אפס. תם כמו כי אפס כסף: כל שוקדי און. כמו לשקוד על דלתותי: מחטיאי. ישמרו דברו אדם ויחטיאוהו כדי ל להענישו או יחטיאו אחרים בדבריהם: יקושון. מגזרת מוקש ור' משה הכהן אמר כי הם יוכיחו המוכיח מגזרת התקוששו ו וקושו ואמר כי היא השין ראוי להדגש: לכן אשר פדה את אברה'. והוציאו מבין הרשעים: יחוורו. ילבינו חוזה הלשון ידועה בארמית: כי בראותו ילדיו. והטוב שאני עושה עם ה הטובים: יקדישו שמי יעריצו. ייראו אחרים או הוא פועל עומד אחר שהזכיר יעקב אמר על דרך משל כי אילו היה חי ויראה הילדי' הטובים והפלא שאעשה עמם היה הוא עם בניו מקדשים שמי כי אני הייתי קדוש יעקב: וידעו. ורוגנים. כמו ותרגנו באהליכם והם הפך הלומדים:

יוסף ה' כתיב בן חס' יוד וס' ויאבד שאול. הנני יוסף להפליא. הנני יוסף על ימיך. אם יעמד ראש אלישע. ולא יוסף עצב עמה: מעשה' פתחין וסימ' נמסר בסדר מטות ולעיל בספרא סוף סימן ג': כל מלכים וישעיה ותריסר על בית ועל בית בנ"א אל בית ואל בית וסימ' נמסר במלכים חלק א' סימן י"ד:

וַתְּהִי לָכֶם חָזוּת הַכֹּל כְּדִבְרֵי הַסֵּפֶר הֶחָתוּם אֲשֶׁר־יִתְּנוּ אֹתוֹ אֶל־יוֹדֵעַ הַסֵּפֶר לֵאמֹר קְרָא נָא־זֶה וְאָמַר לֹא אוּכַל כִּי חָתוּם הוּא׃ וְנִתַּן הַסֵּפֶר עַל אֲשֶׁר לֹא־יָדַע סֵפֶר לֵאמֹר קְרָא נָא־זֶה וְאָמַר לֹא יָדַעְתִּי סֵפֶר׃

וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי יַעַן כִּי נִגַּשׁ הָעָם הַזֶּה בְּפִיו וּבִשְׂפָתָיו כִּבְּדוּנִי וְלִבּוֹ רִחַק מִמֶּנִּי וַתְּהִי יִרְאָתָם אֹתִי מִצְוַת אֲנָשִׁים מְלֻמָּדָה׃ לָכֵן הִנְנִי יוֹסִף לְהַפְלִיא אֶת־הָעָם־הַזֶּה הַפְלֵא וָפֶלֶא וְאָבְדָה חָכְמַת חֲכָמָיו וּבִינַת נְבֹנָיו תִּסְתַּתָּר׃

הוֹי הַמַּעֲמִיקִים מֵיהוָה לַסְתִּר עֵצָה וְהָיָה בְמַחְשָׁךְ מַעֲשֵׂיהֶם וַיֹּאמְרוּ מִי רֹאֵנוּ וּמִי יֹדְעֵנוּ׃ הַפְכְּכֶם אִם־כְּחֹמֶר הַיֹּצֵר יֵחָשֵׁב כִּי־יֹאמַר מַעֲשֶׂה לְעֹשֵׂהוּ לֹא עָשָׂנִי וְיֵצֶר אָמַר לְיֹצְרוֹ לֹא הֵבִין׃ הֲלוֹא־עוֹד מְעַט מִזְעָר וְשָׁב לְבָנוֹן לַכַּרְמֶל וְהַכַּרְמֶל לַיַּעַר יֵחָשֵׁב׃ וְשָׁמְעוּ בַיּוֹם־הַהוּא הַחֵרְשִׁים דִּבְרֵי־סֵפֶר וּמֵאֹפֶל וּמֵחֹשֶׁךְ עֵינֵי עִוְרִים תִּרְאֶינָה׃ וְיָסְפוּ עֲנָוִים בַּיהוָה שִׂמְחָה וְאֶבְיוֹנֵי אָדָם בִּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל יָגִילוּ׃ כִּי־אָפֵס עָרִיץ וְכָלָה לֵץ וְנִכְרְתוּ כָּל־שֹׁקְדֵי אָוֶן׃ מַחֲטִיאֵי אָדָם בְּדָבָר וְלַמּוֹכִיחַ בַּשַּׁעַר יְקֹשׁוּן וַיַּטּוּ בַתֹּהוּ צַדִּיק׃

לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֶל־בֵּית יַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת־אַבְרָהָם לֹא־עַתָּה יֵבוֹשׁ יַעֲקֹב וְלֹא עַתָּה פָּנָיו יֶחֱוָרוּ׃ כִּי בִרְאֹתוֹ יְלָדָיו מַעֲשֵׂה יָדַי בְּקִרְבּוֹ יַקְדִּישׁוּ שְׁמִי וְהִקְדִּישׁוּ אֶת־קְדוֹשׁ יַעֲקֹב וְאֶת־אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲרִיצוּ׃ וְיָדְעוּ תֹעֵי־רוּחַ בִּינָה וְרוֹגְנִים יִלְמְדוּ־לֶקַח׃

וַהֲוַת לְכוֹן נְבוּאַת כּוֹלָא כְּפִתְגָּמֵי סִפְרָא דַחֲתִים דְאִם יִתְּנוּן יָתֵיהּ לְדְיַדַע סִפְרָא לְמֵימַר קְרִי כְעַן דֵין וְיֵימַר לֵית אֲנָא יָכִיל אֲרֵי חֲתִים הוּא׃ וְיִתְיְהֵב סִפְרָא לִדְלָא יָדַע סִפְרָא לְמֵימַר קְרִי כְעַן דֵין וְיֵימַר לֵית אֲנָא יְדַע סִפְרָא׃

וַאֲמַר יְיָ חֲלָף דְאִתְרַבְרַב עַמָּא הָדֵין בְּפוּמְהוֹן וּבְסִפְוָתְהוֹן מְיַקְרִין קֳדָמַי וְלִבְּהוֹן אִתְרְחֵק מִדַּחֲלְתִּי וַהֲוַת דַחֲלְתְּהוֹן קֳדָמַי כְּתַפְקִידַת גַּבְרִין מַלְּפִין׃ בְּכֵן הָא אֲנָא מוֹסִיף לְמִמְחֵי יַת עַמָּא הָדֵין מַחַן מַפְרְשָׁן וְתֵיבַד חוּכְמְתָא מֵחַכִּימֵיהוֹן וְסוּכְלְתָנוּתָא מִסוּכְלְתָנוּתְהוֹן תִּטַּמַּר׃ וַוי דִמְדַמַּן לְאִטַּמָּרָא עֵיצָא מִן קֳדָם יְיָ וַהֲווֹן כִּיד בְּקִבְלָא עוֹבָדֵיהוֹן וְאָמְרִין לֵית דְחָזֵי לָנָא וְלֵית דְיַדַע בְּעוֹבָדָנָא׃ הֲלִמְהַפַּךְ עוֹבָדֵיכוֹן אַתּוּן בָּעַן הָא כְּמָא דְטִינָא בְּיַד פַּחֲרָא כֵּן אַתּוּן חֲשִׁיבִין קֳדָמַי הַאִיפְשַׁר דְיֵימַר טִינָא לְעָבְדֵיהּ לָא עֲבַדְתַּנִי וּבְרִיְתָא דְתֵימַר לְבָרְהָא לָא חַכִּימַת לִי׃ הֲלָא עוֹד צִבְחַר כִּזְעֵיר וִיתוּב לִיבְנָן לְמֶהֱוֵי כְּכַרְמְלָא וְכַרְמְלָא קִירְוִין סַגִיאִין יְתִיב׃ וְיִשְׁמְעוּן בְּעִידָנָא הַהִיא דְכַחֲרְשִׁין מִלֵי סִפְרָא וּמְקַבֵּל וּמֵחֲשׁוֹךְ עֵינֵי סוּמַן יֶחֶזְיָין׃ וְיוֹסְפוּן מְקַבְּלֵי עוּלְבַּן בְּמֵימְרָא דַיְיָ חֶדְוָא וְחַשִׁיכֵי בְּנֵי אֱנָשָׁא בְּמֵימַר קַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל יְבוּעוּן׃ אֲרֵי סַף מְעִיקָא וְאִשְׁתֵּיצֵי בְזָזָא וְסָפוּ כָּל דַהֲווֹ מְשַׁחֲרִין לְמֵינַס׃ מְחַיְּבִין בְּנֵי אֱנָשָׁא בְּמִילֵיהוֹן וְלִדְמוֹכַח לְהוֹן בֵּית דִינָא בְּתַרְעָא פִתְגָּמֵי אוֹרָיְתָא בָּעַן לֵיהּ תַּקְלָא וְאַסְטִיאוּ בְּשִׁקַר דִין זַכָּאִין׃

בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל בֵּית יַעֲקֹב דִפְרִיק יַת אַבְרָהָם לָא מִכְּעַן יִבְהֲתוּן דְבֵית יַעֲקֹב וְלָא מִכְּעַן אַפֵּיהוֹן יִשְׁתַּנּוֹן׃ אֲרֵי בְמֶחֱזוֹהִי גְבוּרַן דְאַעְבֵיד לִבְנוֹהִי טַבְוָות אַבְרָהָם לְזַרְעֵיהּ בָּתְרוֹהִי עַל אַרְעֲהוֹן בֵּינֵיהוֹן יַקְדְּשׁוּן שְׁמִי וְיֵימְרוּן קַדִּישׁ עַל קַדִּישָׁא דְיַעֲקֹב וְעַל אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל יֵימְרוּן תַּקִּיף׃ וְיִדְעוּן דְלָא אַלִיפוּ רוּחַ דְסוּכְלְתָנוּ וּדְהֲווֹ אָמְרִין לֵית כָּל אִילֵין יְקַבְּלוּן אוּלְפָן׃

הוי

סוררים

ל הוי בנים סוררים נאם יהוה לעשות
עצה ולא מני ולנסך מסכה ולא רוחי
למען ספות חטאת על חטאת:
ההלכים לרדת מצרים ופי לא שאלו
לעוז במעוז פרעה ולחסות בצל
מצרים: והיה לכם מעוז פרעה
לבשת והחסות בצל מצרים ל
לכלמה: כי היו בצען שריו
ומלאכיו חנס יגיעו:
כל הבאיש על עם לא יועילו למו
לא לעזר ולא להועיל כי לבשת וגם
להרפה: משא בהמות
נגב בארץ צרה וצוקה לביא וליש
מהם אפעה ושרף מעופף ישאו על
כתף עירים חיליהם ועל דבשת
גמלים אוצרותם על עם לא יועילו:
ומצרים הבל וריק יעזרו לכן קראתי
לזאת רהב הם שבת: עתה בוא
כתבה על לוח אתם ועל ספר חקה
ותהי ליום אחרון לעד עד עולם:
כי עם מרי הוא בנים כחשים בנים
לא אבו שמוע תורת יהוה: אשר
אמרו לראים לא תראו ולחזים לא
תחזו לנו נכחות דברו לנו חלקות
חזו מהתלות: סורו מני דרך הטו
מני ארח השביתו מפנינו את קדוש
ישראל: לכן כה אמר
קדוש ישראל יען מאסכם בדבר
הזה ותבטחו בעשק ונלוז ותשענו
עליו: לכן יהיה לכם העון הזה
כפרץ נפל נבעה בחומה נשגבה
אשר פתאם לפתע יבוא שברה:
ושברה כשבר נבל יוצרים כתות
לא יחמל ולא ימצא במכתתו
חרש לחתות אש מיקוד ולחשף
מים מגבא:

וי בניא מרודיא אמר יי למעבד
עיצה ולא ממימרי ולאתמלכא
מלך ולא שאלין בנביי בדיל ל
לאוספא חובין על חובי נפשהון:
דאזלין למיחת למצרים ובפתגמי
נביי לא שאילו לאתקפא בתקוף
פרעה ולאתרחצא בטלל מצרים:
ויהי לכון תקוף פרעה לבהתא
ואתרחצא בטלל מצרי' לאיתכנעו:
ארי הוו בטאניס רברבוהי
ואזגדוהי עד תחפנחס מטו:
כולהון אזלין למבהת
לות עמא דלא יהנון להון לא
לסעיד ולא להנאה ארי לבהתא
ואף לחיסודין: מטולין
על בעירהון באורח דרומא בארע
עקא ועיוק אתר דאריא בר אריון
וחיון חורמנין מפירחן נטלין על
כתף עילין נכסיהון ועל חיטוריאת
גמלין מה דבהון צרידהון סובלין
לעם לא יהנין להון: ומצראי
למא וריקנו כעדהון בכן ערעית
מנהון קטילין זמנין איתי עליהון:
כען עול כתב על לוח ביניהון ועל
שיטין דספר רשום ותהי ליום דין
לסהדו קדמי עד עלמא: ארי
עם סרבן אינון בניא כדיבין בניא
לא אבו לקבלא אולפן אוריתא
דיי: דאמרין לנביא לא תתנבון
ולמלפיא לא תלפון לנא אולפן
אוריתא בסימן מלילו עמנא
אשתעו לנא שנין: אבטיונא
מאורחא ותקנא אבטלונא
ממסרתא ארחיקו מן קדמנא ית
מימר קדישא דישראל:
בכן כדנן אמר קדישא
דישראל חלף דקצתון בפתגמא
הדין ואתרחצתון בשיקר ובאונס
ואסתמכתון עלוהי: בכן יהי
לכון חובא הדין כברך דתרוב
ואתחבר בשור מתקף דבתכיף
שלויתי תבריה: ותברה כתבור מן דחסף דפחרא דמדקק לא ניחוס ולא משתכח
בדיקוקיה חסף למיחתי נור ממבעור ולמזלח מיין מפציד:

שאלו ג' בקריא' וסי' ויקחו ואנשי' מציודם. ההלכים לרדת מצרים. נדרשתי ללא שאלו: אפעה ד' בקריא' וסימ' לביא וליש מהם. ביולדה אפעה אשום ואשאף יחד. תהרגהו לשון אפעה. והזורה תבקע אפעה: לזאת ג' וסימ' ויפן פרעה ויבא אל ביתו. לכן קראתי לזאת רהב. אי לזאת אסלח לך: י"ב בהד לישן דכתיב

ה' וסימ' אתה דכאת כחלל רהב. אזכיר רהב ובבל. תרהבני בנפשי עז. ולא פנה אל רהבים. ורהבם עמל ואון. לך התרפס ורהב רעך. ובתבונתו מחץ רהב. תחתיו שחחו עוזרי רהב. שהם הרהיבוני שערך בעדר. ירהבו הנער בזקן והנקלה. לכן קראתי לזאת רהב. עורי עורי לבשי עז. וא' נ"ל ופחד ורהב לבבך: כפרץ ד' וסי' ב' פרץ יי' את איבי לפני דשמואל. וחברו דד"ה פרץ האלהים את איבי. כפרץ נופל נבעה. כפרץ רחב יאתיו:

רשי

סוררים. סרים מן הדרך: לנסך מסכה. להתחיל עליהם מושל ולא רוחי ודעתי בדבר ומהו הנסוך הוא פרעה: ההולכים לרדת מצרים. על הושע בן אלה אשר שלח מלאכים אל סוא מלך מצרים: לרדת מצרים. ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות. ד"א ירידה היא להם: ולחסות. להתכסות אבריאיר בלע"ז: כי היו בצוען שריו. של מלך ישראל בשליחות למלך מצרים: חנס. היא תחפנחס: כל הובים. כולם ביישו את עצמן לקנות להם אוהבים חנם ועם שארץ לא יועילו למו: על עם. בשביל עם לא יועילו למו: לחרפה. גידוף דיסטר"ביר בל"ע: משא בהמות נגב. מטולין על בעירהון באורח דרום' לפי שארץ מצרים בדרומה של ארץ ישראל וזהו הגידוף והחרפה שמחרפין אותן רואין את אלו שטוענין את משואות ממונם על בהמתם ל להוליך שוחד למצרים חנם ו ומסכנין עצמן במדברות ארץ צרה וצוקה וגו': אפעה. מין נחש רע הוא ואין בעולם כי אם שנים זכר ונקבה והם יולדים ל לשבעים שנה ושרף מעופף מין נחש הוא ולא שיהו לו כנפים לעוף אלא קופץ ומדלג רחוק מאד וזורק להב מפיו: חיליהם. ממונם: דבשת. חטורת אלדרובא בלע"ז יש לו לגמל במקום טעינת המשא ועל שם שמתרקבת תמיד ושכיח שם דבש לרפואה קרויה דבשת כדאמרי' בבבא מציעא דבש והרבים חזו לכתישא דגמלי: לזאת. למצרים: רהב. הם גסי הרוח: שבת. עם בטל ומתגאים חנם: ד"א שבת רהבם וגבותם שלהם ראוי הוא לשבות: חוקה. חקוק אותה הנבואה הזאת: עם מרי הוא. ישראל: חלקות. חנפיות: חזו. הנבאו: הטו. אותנו: מני אורח. חפיפים אנו בנבואת שקר: בדבר הזה. בנבואת אמת: ונלוז. מבוכה ולוכן: כפרץ. של חומה שנפל: נבעה בחומה נשגבה. מגולה ליכנס בה בחומת משגבם: נבעה. לשון גלוי כמו נבעו מצפוניו איגלויין מ מטמורוהי ורובם פתר נבעה בליטה שהחומה נעשית כמין אבעבועה מפני הגשמי' וקילקול טיט רעוע: נבל יוצרים. כוד של חרס ולא ימצא במכתת שבריו חרס גדול שיהא ראוי לחתות בו אש מיקוד לשאוב בו אש מן ה ההסק כל שאובת אש נופל בה לשון חתייה: לחשוף מים. לדלות וכן לחשוף עשרים פורה וכן חשפי שובל דלי מים מן ש שביליך אשפוי"שטו בלע"ז: מגבא. גוב מלא מים: כי

אבן עזרא

הוי. אוי לבנים הסוררים: ולא מני. ולא ממני וכן שמו מני: ולנסוך מסכה. כמו והמסכה והטעם משל על העצה: ולא רוחי. הטעם מנבואתי: ההולכים. והנה פירש הכתוב למעלה. לא השקה אם מעוז בעבור שהוא מפעלי הכפל: והיה. והחסות. שם והיה ראוי להיות חסיות על משקל עבדות: כי. שריו. הוא שב אל העם שהיו משלחים אפי' שריהם למצרים אולי יושיעו: ירוש' מכף מלך אשור: כל. אלף הובאים נוסף כל ארם הובים אלה ההולכים פועל יוצא כי הלכו אל עם לא יכולו לעזרם: משא בהמות נגב. דבקה על היורדים מצרימה והנה הנביא אומר על בהמות נגב והוא מצרים כי היא בפאת דרום כנגד ארץ ישראל ואמר כי בדרך שילכו אלה היורדים יפגעו בהמות קשות כרובים ונמרים על כן לביא ולייש מהם א אפעה: בארץ צרה. שלא יוכל לברוח ואלה היורדים ישאו על כתף עירים ממונם שיברחו בו אל מצרים כמו את החיל הזה: דבשת. כמו גבנון ואין רעלו והנה הטעם שבהמות נגב ישחיתו מהם: ומצרים. קראתי לזאת. ירוש' שיגבה מי שיסב בה ולא ירד: עתה בא אליהם. כי הנביא היה משתומם משבת אתם: ועל ספר חקה. כמו חקה ברפי ויש ספרי' שהה"א במפיק והנה הו' לשון ציווי והשלם חוקקה או חיקקה או חקקנה כב בוין: כי כחשים. שם התואר על משקל אכרים ונקמץ הכף בעבור אות הגרון: שמוע. שם הפועל: אשר. לא תראו. לנו לא תתנבאו ונקראו רואים בעבור שנבואת במראות אלהים: נכוחות. כמו דברים ישרים והו' שם התאר: דברי חלקות. שם וכן חזו מהתלו': סורו. אלה דברי העם לנביאים: השביתו. ממנו זכר או שם השם: לכן. בדבר הזה. בנבואה ותבטחו בעושק ובממון: ונלוז. שם התואר וכן הוא ודב' נלוז כמו כי תועבת יי' נלוז והוא הפך היושר לכן טעם ותבטחו בממון שתתנו למלך אשור ולא יבואו: העון הזה. ישחיתכם: כפרץ. כמגדל נופל או דבר נבעה והוא מטעם נפוח מגזרת אבעבועות או יהיה נבעה תואר פרץ: פתע. גם פתאום קרובים כטעם אדמת עפר: ושברה. נבל. כלי יוצר: לא יחמול. לכתותו: לחתות אש. כמו יחתה גחלים אתה חותה על ראשו והוא מפעלי הכפל: ולחשוף. מגזרת מחשוף הלבן חשף יי' את זרוע קדשו: גבא. מגזרת ובאות תרגם בור. וטעם לחשוף לגלות כי המים הם בבור וזה הטעם על היורדים מצרים: כי

רשי

כי כה אמר. הקב״ה לכם זה ימים אין אתם צריכים לבקש לכם מעוז מצרים ולאבד ממונכם כי בשובה ונחת תהיה לכם תשועה בלא שום טורח אם תשמעו לי׃ שובה. לשון ישוב ותרגומו וכן שובה יי׳ רבבות אלפי ישראל׃ בהשקט. הבא לכם מאתי ובבטחה תהיה גבורתכם׃ על סוס ננוס. נתקשר במלכי מצרים ונביא משם סוסים קלים לנוס׃

אלף אחד. מכם׃ מפני גערת אחד. מן האויבים או כולכם מפני גערת חמשה תנוסו׃ אם נותרתם. כמו אשר נותרתם׃ כתורן. עץ גבוה תקוע בארץ כמין תורן הספינה שקורין משט בלע״ז׃ וכנס. אף הוא קלונס גבוה שנותנין בראש הגבעה וכשרואה הצופה גייסות באין נותן עליו סודר והרוח מוליכו והו׳ סימן שינוסו או יתקבצו׃ ולכן. על שלא אבית׳ לשמוע׃ יחכה יי׳ לחננכם. איננו מדלג לכם על הגזרה הרעה שנגזרה עליכ׳ כדי למהר ולהביא הטובה לא יחכה וימתין עד בא קיצה׃ ולכן ירום לרחמכם. יתרחק לרחמכם׃ כי אלהי משפט יי׳. ויפרע תחלה מן המורדים בו׃ אשרי כל חוכי לו. לכחמות אשר הבטיח כי לא יפל דבר׃ כי. עוד ימים באים אשר ישאר להיות יושב בציון ובירושלם צדיק יהיה׃ בכו לא תבכה. לא תתצטרך לבקש בקשה מאת הקב״ה בבכי כי לקול זעקך יחנך׃ לחם צר ומים לחץ. לא תהיו כרוכים אחר תענוגים כאשר אתם עתה כמה שנאמר השותים במזרקי יין הנה ששון ושמחה וגו׳׃ ולא יכנף. לא יתכסה ממך בכנף בגדיו כלומר לא יסתיר ממך פניו׃ מוריך. הקב״ה המלמדך להועיל׃ ואזניך תשמענה וגו׳. לא כמו שאתם עושים עתה שאת׳ מואסים בדבריו ואומרי׳ לא תחזו לנו נכוחות כי אם אזניך יהיו כ כשויות אף אחריך לשמע דבר מאתי אולי יבא נביא ויורך דרך ללכת בין ימין בין שמאל׃ אפדת. כוי׃ כמו דוה. יהו מאוסים בעיניך כנדה׃ ונתן. הקב״ה את מטר זרעך׃ ושמן. לשון דבר שמן ואיננו לשון שמן לפיכך טעמו למטה וניקוד קמץ׃ כר נרחב. עד שיהו הכרים שמינים ורחבים׃ כר׳ ככש. לשון אחר מישור נרחב כמו ככר הירדן וכמו כרמל כר שהו׳ מלא תבואה׃ והאלפים. שוורים׃ בליל חמיץ. כמו על בלילו קמין ותכן מחומצין ומחותקין ב בתבואה שמתוכם׃ יאכלו אשר זורה. התבואה פעמים אחת ברחת ואחת במזרה כדי לנקות התבואה לפיכך יהיה התבן בלול בתבואה שתזרה במזרה אצל הקשין׃ רחת. פ״לא בלע״ז. מזרה וון בלע״ז. ומדרש אגדה בליל לשון בלול שיהא האוכל בלול בתבן׃ יבלי מים. כמו ועל יובל ישלח שרשיו׃ ביום הרג רב. שיהא טבח גדול בארץ אדום׃ מגדלים. שבעתים

חנוסו ה׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ נכסר בסדר אם בחקתי׃ בכו ה׳ כתיב וי״ו בסוף וסימ׳ כי עם בציון ישב. בכו בכו להולך. הלוך ובכו ילכו. בגת אל הגידו דמיכה. בכו תבכה בלילה׃ דוה ג׳ וסימ׳ ואיש אשר ישכב את אשה. תזרם כמו דוה. נתנני שוממה כל היום. אנ״ך׃

ישעיה

כי כה אמר אדני יהוה קדוש
ישראל בשובה ונחת תושעון
בהשקט ובבטחה תהיה גבורתכם
ולא אביתם׃ ותאמרו לא כי על
סוס ננוס על כן תנוסון ועל קל נ
נרכב על כן יקלו רדפיכם׃ אלף
אחד מפני גערת אחד מפני גערת
חמשה תנסו עד אם נותרתם כתרן
על ראש ההר וכנס על הגבעה׃
ולכן יחכה יהוה לחננכם ולכן ירום
לרחמכם כי אלהי משפט יהוה
אשרי כל חוכי לו׃ כי עם בציון
ישב בירושלם בכו לא תבכה חנון
יחנך לקול זעקך כשמעתו ענך׃
ונתן לכם אדני לחם צר ומים לחץ
ולא יכנף עוד מוריך והיו עיניך
ראות את מוריך׃ ואזניך תשמענה
דבר מאחריך לאמר זה הדרך לכו
בו כי תאמינו וכי תשמאילו׃
וטמאתם את צפוי פסילי כספך
ואת אפדת מסכת זהבך תזרם כמו
דוה צא תאמר לו׃ ונתן מטר זרעך
אשר תזרע את האדמה ולחם
תבואת האדמה והיה דשן ושמן
ירעה מקניך ביום ההוא כר נרחב׃
והאלפים והעירים עבדי האדמה
בליל חמיץ יאכלו אשר זרה ברחת
ובמזרה׃ והיה על כל הר גבה ועל
כל גבעה נשאה פלגים יבלי מים
ביום הרג רב בנפל מגדלים׃

תרגום

ארי כידנן אמר יי אלהים קדישא
דישראל אמרית דיתתובון ל
לאוריתא תנוחון ותתפרקון
תשקטון ותשרון לרוחצן תהון
גיברין ולא אביתון׃ ואמרתון
לא אלהן על סוסון נעירוק על
כן תעירקון ועל קלילין נרכוב
על כן יהון קלילין רודפיכון׃
אלפא חד מן קדם מזופית חד מן
קדם מזופית חמשא תערקון עד
דתשתארון כבוערא על ריש טור
וכאתא על רמתא׃ ובכן עתיד
יי למיחס עליכון ותקיף הוא ד
דירחים עליכון ארי אלהא עביד
דינא יי טובי צדיקיא דמסברין
לפורקניה׃ ארי עמא בציון
יתיב בירושלם מבכא לא תבכי
רחמא ירחם עלך קל צלותך
יקביל ויעביד בעותך׃ ויתן לכון
יי ניכסי סנאה וביזת מעיקא ולא
יסלק עוד שכינתיה מבית מקדשא
ויהוין אינך חזיין ית שכינתי בבית
מקדשא׃ ואודנך ישמעון
פתגמא מבתרך למימר הדא
אורחא דתקנא הליכו בה לא
תסטון מיניה לימינא ולסמלא׃
ותסאבון ית חפוי צלמי כספיכון
וית תקון מתכת דהבכון ת
תרחקינון כמא דמרחקין ית
טומאתא כן תרחקינון׃ ויתן
מטר זרעך די תזרע ית ארעא
ועיבורא ועללא יסגי בארעא ויהי
פרנוס וטב ויתפרנסון צדיקיא
מגיתיהון בעידנא ההיא שמן
רכיכין ופטימן׃ ותוריא וחמריא
די מפלחין בהון ית ארעא בליל
מפטם יכלון דידרא בריחתא ובמדרא׃ ויהי על כל טור רם ועל כל רמא מנטלא
פצידין נגדין מיין תקלא למלכין ולמשיריתהון ביום קיטול רב במיפל רברבין׃

אבן עזרא

כי. בשובה. השקט כמו שובה יי׳ רבבות אלפי ישראל הטעם כי תשועה תהיה לכם במקומכם ולא תרדו מצרים׃ ותאמרו. אמר רבי יונה המדקדק כי ננוס מגזרת נס כטעם נרכב שיש אחריו ויש אומרים שהוא כמשמעו אתם נסתם ורודפיכם יכיסון אתכם׃ על קל. שם התאר לסוס או כר לגמל׃ אלף. כמוך אל אחד מהם והוא תאר לשר והטעם כי שר שים לו אלף אנשי׳ ינוס מפני גערת אדם אחד׃ תנוסו. כלכם׃ כתורן. רמז שישארו מעט מהרבה והכנון בעיני כי טעם ככם על הנותרי׳ בירושלם שלא ירדו אל מצרים׃ ולכן יחכה יי׳. על דרך דיבור בני אדם׃ לחננכם. מפעלי הכפל על משקל אין נחלת לחמס מהבנין הקל משקל לשכב את בת יעקב ואם הם זרות בדקדוק ולכן הו׳ ירום לרחמכ׳ כי השם יעשה לכם משפט ת מאשור׃ כי עם. בכו לא תבכה. אלה דברי הנביא כי השם יחנך ובא לקול האומ׳ בעבור שזעקת אליו׃ ענך. מלה זרה בדקדוק וכן כי ש פארך׃ ונתן. לחם צר ומים לחץ׃ שהיו ברעב כאשר פירשתי ושב לבנין לכרמל ומים איננו ש כמו וכן הוא ומים מי לחץ כמו האלה שרש המו׃ ולא יכנף. ירחק שיהיה בכנף הארץ׃ מוריך. בדרך הישרה והם חזקיהו ושריו׃ והיו עיניך. כפול בטעם כמשפט׃ ואזניך. הטע׳ כי בעיניך תראה מוריך לפניך וכן מ מאחריך תשמע דברי הנביאים והמוכיחים ויש אומרי׳ כי זה דרך משל על מראה הלב ומשמעו׃ כי תאמינו. האל״ף תחת יו״ד ימין וכמוהו רבים והטעם כי אם תאמינו או ת תשמאילו מהדרך׃ ישרה תשמע באזניך מוריך בדרך הטובה׃ וטמאתם. צפוי. שם׃ אפודת. מסכת יקר על הכלם׃ תזרם. כי הם אפורים בהכלה׃ כמו דוה. אשה טמאה שלא יגע בה טהור׃ ונתן. אשר תזרע. אחר מותמלך אמור׃ כר. כמו ככר הירדן וכן כי בת עין חסר בי״ת כל כך יהיה הזרע והצמח רב׃ והאלפים. השוורים שיחרשו בהם וכן העיירים כמו שגר אלפיך׃ בליל. כמו אם יגעה שור על בלילו׃ חמיץ. גם חמץ שוים׃ אשר זרה. אותו׃ ברחת. מגזרת רוח והוא כלי ובמזרה׃ והיה על כל הר גבוה. פלגים יבלי מים. כמו ועל יובל ישלח שרשיו והטעם רב המטר עד שיעמוד על ההרים׃ ביום הרג רב׳ שימותו אנשים׃ בנפול מגדלים. וזאת נחמה כי אם ימותו עמים יחיו רבבות כי בעבור שיפול קיר על האלמנה לא יעבור השם הנגף שלא ישלחו להחקק רבים כי אין לנגף דעת שירד על מקום אחד ולא על מקום אחר עמו ביחד׃ והיה

והיה. כל המפרשים אמרו כי זה הפסוק לעתיד וטעם הפרשה על מלחמת גוג ומגוג רק רבי משה הכהן אמר שהיא כולה דבקה והנה אחריה אומר הוי היורדי׳ מצרים וככה לפניה וטעם אור הלבנה שהשם יחזק אור הלבנה והחמה אחרי הגשם הרב וזה דבר פלא: שבעתים. פי׳ כאשר פירש הנביא כאור שבעת הימים והטעם כאור שבעת הימים מחובר: ביום יחבוש ה׳. בזמן שירפ׳ השם מכת ישר׳ בימי גוג או בימי אשור: הנה. טעם שם שישמע שמע השם במחנה אשור וטעם ממרחק מהשמים ב בעבור רדת המלאך: וכבד משאה. כמו והמשאת האלה כי שמות הם לעשן: ורוחו. הרוח היוצא מפיו דרך משל על ר דבר המלאך: להנפה. רובי המפרש׳ אומ׳ כי להנפה כמו להניף ורבי משה הכהן אמר שהוא כמו רסן והנה זה הרוח כרוח שקר שהתנבא עליו מיכיהו והו הנכון והטעם כי הרסן יושם על לחיי הסוס להוליכו לדרך הישר׳ וזה הרוח ישים רסן מתעה וכמוהו בנפו׳ שוא והנה טעם להנפה כמו קשר: השיר. הכ״ף לנכח יהודה: כליל התקדש חג. ליל הפסח על כן אמרו הקדמונים ז״ל כי בליל הפסח נכחד מחנה אשור: לבא בהר ה׳. דבק עם כהולך: והשמיע ה׳ הוד קולו: כאשר יפחד הסוס׳ מקול רעם ונחת ירד כמו ותנחת עלי ידך: יראה. לעולם. בי״ת בזעף מושך אח׳: נפץ מגזר׳ תנפצם: ואבן ברד. דרך משל: כי. בשבט יכה. כאילו בשבט יוכה או כי בשבט יכנו השם: והיה. מוסדה. פעול מהבנין הכבד הנוסף כי הנה מטה על לשון נקבה שמעו מטה ומי יעדה והטעם כל מקום שיעבור עליו זה השבט וכן המטה אשר יניח ה׳ עליו. לא יהיה לשם יגיעה רק יכה והמכה הוא המלאך שתח כמו ב בתופים ובכנורות: ובמלחמות תנופה. תנופת יד לנגן: כי. מאתמול. ואם הוא בטורך הוא כמו חולם וטעם אתמול מלפנים: תפתה. שם מקום מטונף סביב ירושלם ושם ישליכו כל דומן ויעלה משנו עשן והטעם כי השם ערך למלך אשור: גם היא למלך הוכן והטעם כי נכחד כל נגיד ושר ויש אומ׳ כי הוא רמז למלך אשור: מדורתה. מגזרת מדורה מקום בעור האש: כנשמת ה׳. היוצאה מהרה וזה דרך משל על הגזרות הבאות במהרה: הוי. כמו אוי ליורדים מצרים שלא ראו זאת התשוע׳ והלכו להבבל ושם ימותו: ולא שעו. שלא הרפו עכ״ת לבטוח בשם מגזר׳ שעו מני והאומ׳ כי שעו פר״ן איננו נכון וגם גם השם ידע מחשבותם והביא רע עליהם: ואת דבריו לא הסיר: לא בטל: ומצרים. ולא רוח. מלאך כמו ה׳ אלהים שלחני ורוחו:

ידו

שבעתים כאור שבעת הימים. שבעתים שבע שבעיות כאור של שבעת הימים הרי ארבעים ותשע שבעיות העולים לשלש מאות וארבעים ושלשה: שם ה׳. גבורתו שתהא לו לשם מה שיעשה בסנחריב: בא ממרחק. להאמין מה שהבטיח זה ימים רבים: משאה. ה״א יתירה והיא אלא כמו משא לפיכך נקודה רפי: כנחל שוטף. אשר העובר בו יחצה בו עד צוארו שאין בו שום כח לעמוד בפני שטף המים: להנפה. להניף. הווניי״ר בלע״ז: בנפת שוא. לא להועיל להם והם סבורים להועיל: רסן. פרומביא פריינק בלע״ז: השיר יהיה לכם. בליל הפסח תבא לכם שמחה זו: כליל התקדש חג. כמו שאמרתם שיר על הפסחים במצרים ונראה מקרא זה כאילו בא ללמד על סנחריב ולימד על פרעה שאמרו הלל בליל אכילת פסחים מדרש תילים: כהולך בחליל. ותשמחו במפלת סנחריב כשמחת מביאי בכורים שהיה החליל מכה לפניהם לבא בהר ה׳ כמו ששנינו במס׳ בכורי׳: ונחת זרועו. אין זה לשון נוח אלא לשון נוחת פוסלנ״ט בלע״ז כמו ויכח בכל גבול מצרי׳ הנחת גבורתו יראה בלהב אש שנשרפו אוכלוסי סנחריב: נפץ. לשון פיצור יתר: וזרם. קילוח מטר שוטף: מקול ה׳ יחת אשור. אחזים פתח להם ושמעו שירה מפי חיות ומתו כאגרת חלק: בשבט יכה. אשור אשר היה רגיל להכותך בשבטו: והיה כל מעבר מטה מוסדה. כל מעברות תוקף יסודות אוכלוסיו כל המקומות אשר עברו שם והשחיתום וביום מפלתם יניח ה׳ אליהם על שמועת מפלתם והם יהיו בתפים ובכינורות. וכה פתרון המקרא כסידורו והיה בתפים וכינורות כל מעבר מטה מוסדה אשר יניחם ה׳ עליו ובמלחמות תנופת שוא מעלה ומוריד כלחם בם הקב״ה. ומדרש אגדה תנופ׳ קציר העומר עמדה לישראל באותה מלחמה כי ליל פסח עמר בניסן היה: כי ערוך מאתמול. יום שני לבריאת עולם יום שיש לו תמול ואין לו שלשם: תפתה. גיהנם שכל המתפתה ביצרו נופל שם: למלך הוכן. לצורך סנחריב וחילו: מדורתה. לשון אש נסקת מערכת עצים על האש קרוייה מדורה: כנשמת ה׳. כפיחת רוחו: בוערה. בוערת: הוי על הושע ועשרת השבטים: היורדים. מצרים לעזרה אשר שלחו מלאכים אל סוא מלך מצרים: ועל סוסים. הבאים משם שהם קלים לרוץ: ישענו. כמו ולא שעו אל קדוש יעקב כמו שעשה חזקיהו שנאמר בה׳ אלהי ישראל בטח וימרוד במלך אשור: ואת דבריו לא הסיר. אשר אמר והשיבך ה׳ מצרים באניות מדה כנגד מדה שאמרתי לך לא תוסיף עוד לראותה ואת הלכת מרעתך סופך לילך בגלות על כרחך: וקם. על עשרת השבטים שהם בית מריעים ועל מצרים אשר הם להם לעזרה: יטה

שבעתים ו׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר בראשית: שבעת הימים ח׳ ומקומם מצויין במסר׳ רבת׳ דאסדרנא בריש האי חבורא בערך יום: חבוש ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ביום חבוש יי׳ את שבר עמו. פארך חבוש עליך. פניהם חבוש בטמון: ירפא ג׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר במלכים ב׳ סימ׳ כ׳: לשונו ולשונו ז׳ מ״ל בקריאה וסימ׳ נמסר

והיה אור הלבנה כאור החמה ואור
החמה יהיה שבעתים כאור שבעת
הימים ביום חבש יהוה את שבר
עמו ומחץ מכתו ירפא:
הנה שם יהוה בא ממרחק
בער אפו וכבד משאה שפתיו מלאו
זעם ולשונו כאש אכלת: ורוחו
כנחל שוטף עד צואר יחצה להנפה
גוים בנפת שוא ורסן מתעה על
לחיי עמים: השיר יהיה לכם כליל
התקדש חג ושמחת לבב כהולך
בחליל לבוא בהר יהוה אל צור
ישראל: והשמיע יהוה את הוד
קולו ונחת זרועו יראה בזעף אף
ולהב אש אוכלה נפץ וזרם ואבן
ברד: כי מקול יהוה יחת אשור
בשבט יכה: והיה כל מעבר מטה
מוסדה אשר יניח יהוה עליו בתפים
ובכנרות ובמלחמות תנופה נלחם
בה: כי ערוך מאתמול תפתה גם
הוא למלך הוכן העמיק הרחב
מדרתה אש ועצים הרבה נשמת
יהוה כנחל גפרית בערה בה:
לא הוי הירדים מצרים
לעזרה ועל סוסים ישענו ויבטחו
על רכב כי רב ועל פרשים כי
עצמו מאד ולא שעו על קדוש
ישראל ואת יהוה לא דרשו: וגם
הוא חכם ויבא רע ואת דבריו לא
הסיר וקם על בית מרעים ועל
עזרת פעלי און: ומצרים אדם ולא
אל וסוסיהם בשר ולא רוח ו

ויהי ניהור סיהרא כניהור שמשא
וניהור שימשא יהי עתיד לאתהרא
על חד תלת מאה ארבעין ו
ותלתא כנהור שבעת יומיא
ביומא דיתיב יי ית גלוות עמיה
ומרע מחתיה יסי:
הא שמא דיי
מתגלי כמא דאתנביאו עלוהי
נביא מלקדמין תקיף רוגזי וקשי
מלסוברא מן קדמוהי על רשיעיא
נפיק לוט ומימריה כאשא אכלא:
ומימריה כנחל מגבר עד צואר
תקיפין יקטיל לארמא עממיא
ברמות ריקנו וזמם דטעו בליכת
עממיא: תושבחא תהי לכון
בליליא דאתקדש ביה חגא וחדות
ליב כמא דמתגרין בתודת באבובא
למיעל בטור קודשא דיי לאתחזאה
קדם תקיפא דישראל: וישמע יי
ית זיו קל מימריה ותקוף דרע
גבורתיה יגלי בתקוף רגז ו
ושלהובי אשא דמשיצא פסילן
בידור וזרמית ואבנין דברד:
ארי מקל מימרא דיי מתבר
אתוראה די בשולטן מחי: ויהי
כל מעבר רברביהון ותקיפיהון
די יניח יי פורענות גבורתיה ב
ביניהון בתופין ובכנורין ישבחון
בית ישראל ועל קרבא תקיפא
דיתעביד להון בעממיא: ארי
מסדר מן עלמין לקביל חוביהון
גהנם אף היא מלך עלמיא אתקנ
לעמיקא ולאפתאה מדורא אשתא
דלקא בה כד באעין סגיאין מימר
דיי כנחל מגבר גפרית דלקא בה:
ווי דנחתין למצרים
לסעיד ועל סוסותא מסתמכין
ומתרחצין על רתיכיא ארי סגיאין ועל פרשיא ארי תקיפין לחדא ולא אסתמיכו על
מימר קדישא דישראל ואולפן מן קדם יי לא תבעו: ואף הוא בחוכמתיה איתי
בישתא על דעבדיה וית פתגמוהי לא בטיל ואקים על בית מבאשין ועל דסעדין ליאות
שקר: ומצרים אנש ולא רב וסוסותהון בסר ולא רוח

בספר שפטים סימן ז׳: נלחם י״ב פתחין וסימ׳ נמסר בספר שפטים סימן ט׳: ירידה מצרים ד׳ בליש׳ וסימ׳ ויקומו וירדו מצרים ויעמדו. ויעקב ובניו ירדו מצרים. ההלכים לרדת מצרים. הוי הירדים מצרים לעזרה: ויבא נ״א וסימ׳ נמסר בסדר ויקהל:

רשי

יטה ידו ׃ שהקב״ה סומך הכל בידו וכשיט׳ אות׳ יפלו כזה שאוחז דבר בכפו וכשהו׳ מרכין כפו הוא כופל כך מדרש אגדה ויונתן תירגם ירים יד מחת גבורתיה ׃ כאשר יהגה ׃ המיית קול כמו וכיונים הגה נהגה ׃ אשר יקרא עליו מלא רועים ׃ יאספון עליו בקריאת קול המון ׃ מלא רועים ׃ אסיפת רועים וכן קראו אחריך מלא וכן יחד עלי יתמלאון ׃ כולם לשון קיבוץ ׃ לא יענה ׃ לא יכנע לא יעשה עצמו עני וכן לענות מפני וכן ועני גאון י ישראל ׃ כן ירד ׃ ולא יפחד מהמון האומות ׃ והמליט ׃ יוציא את ישראל מן הצרה ׃ לשון המלטה איסקמוצי״ר בל״ע ׃ פסוח ׃ דילוג ויש עוד לפותרו לשון חיים ׃ שובו ׃ למי שהעמיקו׳ מחשבות היאך לסור ממנו וסרתם מעליו עתה שובו אליו ׃ וסלעו ממגור יעבור ׃ וחזקו מרוב פחד יחלוף ׃ וחתו מנס ׃ מפני הניסים שיראו שהקב״ה עשה לישר׳ ׃ אשר אור לו בציון ׃ שם יהיה האש מוכן לשורפם ׃ הן לצדק ימלוך מלך ׃ הן אין משפט מלך למלוך כי אם לעשות משפט צדק ׃ ולשרים משפט ישורו ׃ ועל מי יש לו למלא׳ על שרי׳ אשר למשפט ישורו ׃ ואמר הנביא זאת על אחז שהיה רשע אבל חזקיהו בנו ימלוך וכדי הוא ׃ והיה איש ׃ הגבור בירא׳ הקב״ה הוא חזקיהו יהיה לישראל כמחבא ר רוח כמחסה סלע שנחבאים בו מפני הרוח ונסתרים שם מפני הזרם כן יבטחו בו הנותרים מ מעשרת השבטים ׃ בציון ׃ לשון יובש ציה ׃ כצל סלע כבד בארץ עיפה ׃ במקום שמש שהארץ עיפה שם וחריבה ו ותאבה לצל ׃ ולא תשעינה עיני רואים ׃ לא כמות שהם עכשיו אוזניו הכבד ועיניו השע לשון טוח ׃ ולבב נמהרים יבין לדעת ׃ לא כמה שעכשיו השמן לב העם ׃ ולשון עלגים וגו׳ ׃ ולא כמה שעכשיו כי בלעגי שפה עלגים ׃ כל מי שאינו יודע לכוין דיבורו להיות צח קרוי עלג בלעז ׃ כילי ׃ רמאי נוכל חורש רעים ׃ שוע ׃ לשון אדון שהכל שועין ופונין אליו ׃ נבלה ידבר ׃ מדבר לשון הוה הוא ׃ יעשה און ׃ יקבץ מחשבות און כמה עשה לי את החיל הזה ׃ לעשות חונף ׃ חושב מחשבות איך יוכל לעשות חנופה ׃ חונף שם דבר לכך טעמו למעלה וקמוץ פתח ׃ ומשקה צמא יחסיר ׃ לפי פשוטו מנזלין העניים ותרגומו פתגמי אורייתא דאינון כמיא לצחיא מ מרמן לבטלא ׃ ובדבר אביון משפט ׃ לחבל האביון במשפטו ׃ משפט זה לשון תחלת דברים במשפט כשאדבר האביון טענותיו זה יועץ זימות ל להכשילו בכבליו ׃ משפט משמש שלשה לשונות תחלת טענות ב דריי״שנמנ״ט בלע״ז וגמר הדין י יא״יימנ״ט בלע״ז ומשפט שסוטרי׳ אותו ביסורין יושטי״צא בלע״ז ׃ על נדיבות יקום ׃ בשביל נדיבותיו תהי לו תקומה ׃ נכים

אבן עזרא

ידו ׃ מכתו ׃ ויחדו ׃ מצרים והבורחים אליהם והטעם כי מלך אשור המחית מצרים בבואו אל ירושלם ׃ יכליון ׃ מלא כמו יחבקיון ׃ כי ׃ יהגה כטעם ישאג ׃ אשר יקרא ׃ זה אל זה להתחבר לאלהם עם האריה ׃ מלא ׃ כלם ׃ שלא יחבר רועה שלא יבא ׃ ומהמונם לא יענה ׃ מגזרת עני גם לענות וכמוהו זמיר עריצים יענה ׃ ירד ׃ רמז למלאך ׃ כצפרים ׃ מלת צפרי׳ נקבה ואם היא בת״ם כפילגשים לעולם לשון נקבה על כן עפות שם תואר בפועל כמו רצו׳ נשבות ׃ יגן ׃ ישתיר מגזר׳ מגן והטעם על בני הצפרי׳ שיגנו עליהם ויצילום ׃ והציל ׃ שם הפועל אף על פי שהוא בחירק ׃ פסוח ׃ מגזר׳ ופסח יי׳ על הפתח ׃ שובו ׃ אלה דברי הנביא שובו לשם אתם בני ישראל שהעמקתם לו סרה מגזרת סורר ׃ כי ׃ ידיכם ׃ רמז לטועים וטעם חטא שאין חטא למעלה מ ממנו ׃ ונפל ׃ בחרב לא איש ׃ רק ביד המלאך וחרבו השלופה ואם הו׳ כדרך משל להבין השומעים ׃ ובחוריו ׃ הנמלטי׳ ילקחו בדרך ׃ וסלעו ׃ יעבור ׃ סלעו הוא גבול מלכותו מרוב פחדו וזה הטע׳ ממגור והטעם כי יברח ולא ישען על סלעו ומכל כם לב שיראו שריו הנמלטים או הנשארים בארצו ׃ אור ותנור ׃ רמז למזבח או דרך משל כאשר הזכי׳ למעלה ולהבת אש אוכלה ׃ הן ׃ הטעם על חזקיהו ושריו ם שתעמד מלכותו ולמ״ד ולשרים לא ידעתי לו טעם וכמוהו והשליש׳ לאבשלום למן היום ׃ והיה איש ׃ כל אחד משרי חזקיהו או הוא בעצמו ׃ כמחבא רוח ׃ מקום והוא פועל מהבנין הכבד הנוסף ׃ בציון ׃ מגזרת ציה כמו חורב ׃ בארץ עיפה ׃ כמוהו כמו בארץ עיפה לך סלה והיה איש יהודה כיושב במקום מחבא רוח ׃ ולא תשעינה ׃ כמו ועיניו השע ׃ ולבב נמהרים ׃ מגזר׳ מהירות בכסילות ׃ ולשון עלגים ׃ אין חבר ובלשון קדר כמו ע עברים והנכון שהוא הפך מדב׳ צחות ומלת צחות חסירת מלות כי צחו׳ תואר הש׳ וטעמו ומשקלו זכות ׃ ולא כבלי מגזר נובלת עליה ׃ כילי ׃ הפך שוע ושוע כמו נדיב שידיו רפות לתת ולא סגורות מגזרת וסוגר אל ההר ויש על דרך דרש שמלת כילי שתים מלות כי יאמר שלי שלי ׃ כי נבל ׃ הטעם על שרי אחז ׃ תועה ׃ שם כי משקל השמות מסתכים ׃ וכילי כליו ׃ הטעם כליהמשפט כי היו השרים רשים והנה אומנותם לעות הדין ׃ ונדיב ׃ הטעם על שרי חזקיה על כן בתחלה ולשרים משפט ישורו ׃

ויחדו ג׳ יהיו תמים וחברו יחדיו

וקייב ג׳ מכו׳ רחיין מן ז״ז חלין ואוא בלתבע

מסורה

עוזר ה׳ מל׳ וסימ׳ וכשל עוזר ונפל עזור ׃ יתום אתה היית ׃ אל תרחק ממני כי צרה קרובה ׃ זכרה ירושלם ׃ אהלי אפדנו ׃ והציל ג׳ וסימ׳ פן מצא לו ערים ׃ גנון והציל ׃ ורעו את ארץ אשור ׃ בהרב א׳ רפין וסימ׳ נכסר בשמואל חלק א׳ סימן י״ז ׃ כצל ו׳ רפין וסימ׳ כפלגי מים בציון ׃ כצל בנטותו נהלכתי ׃ ימי כצל נטוי ׃

ישעיה

ויהוה יטה ידו וכשל עוזר ונפל עזר ויחדו כלם יכליון ׃

כי כה אמר יהוה אלי כאשר יהגה האריה והכפיר על טרפו אשר יקרא עליו מלא רעים מקולם לא יחת ומהמונם לא יענה כן ירד יהוה צבאות לצבא על הר ציון ועל גבעתה ׃ כצפרים עפות כן יגן יהוה צבאות על ירושלם גנון והציל פסוח והמליט ׃ שבו לאשר העמיקו סרה בני ישראל ׃ כי ביום ההוא ימאסון איש אלילי כספו ואלילי זהבו אשר עשו לכם ידיכם חטא ׃ ונפל אשור בחרב לא איש וחרב לא אדם תאכלנו ונס לו מפני חרב ובחוריו למס יהיו ׃ וסלעו ממגור יעבור וחתו מנס שריו נאם יהוה אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלם ׃

לב הן לצדק ימלך מלך ולשרים למשפט ישרו ׃ והיה איש כמחבא רוח וסתר זרם כפלגי מים בציון כצל סלע כבד בארץ עיפה ׃ ולא תשעינה עיני ראים ואזני שמעים תקשבנה ׃ ולבב נמהרים יבין לדעת ולשון עלגים תמהר לדבר צחות ׃ לא יקרא עוד לנבל נדיב ולכילי לא יאמר שוע ׃ כי נבל נבלה ידבר ולבו יעשה און לעשות חנף ולדבר אל יהוה תועה להריק נפש רעב ומשקה צמא יחסיר ׃ וכלי כליו רעים הוא זמות יעץ לחבל ענוים באמרי שקר ובדבר אביון משפט ׃ ונדיב נדיבות יעץ והוא על נדיבות יקום ׃

תרגום

ויי ירים מחת גבורתיה ויתקל לסעיד ויפול לסעוד וכחדא כ כולהון ישתיצון ׃ ארי כידנן אמר יי לי כמא דמכלי אריא בר אריון על ציריה דמזדמנין עלוהי דיר רעיין מקלהון לא אתבר ו ומאתרגושתהון לא מזדעזע כן תתגלי מלכותא דיי צבאות ל למישרי על טורא דציון ועל ר רמתה ׃ כעופא דטאיס כן תתגלי גבורתיה דיי צבאות על ירושלם יגין וישיזיב יציל ויעדי ׃ תובו לאוריתא ארי אסגיתון למיחטי בני ישראל ׃ ארי בעידנא ההיא ירחקון גבר טעות כספהון וטעות דהבהון דעבדו לכון ידיכון ח חובא ׃ ויפיל אתוראה בחרב לא אנש וחרב לא אנש תשיציניה ויעירוק ליה כמן קדם דקטלין ב בחרבא וגיברוהי לתבר יהון ׃ ושילטונוהי מן קדם דחלא יעידון ויתברון מן קדם ניסא רברבוהי אמר יי דזיהור ליה בציון לעובדי אוריתא ותנור בעיר ליה דאישא בירושלם לדעברו על מימריה ׃ הא לקושטא ימלוך מלכא וצדיקיא למעבד פורענות דין מן עממיא יתרבון ׃ ויהון צדיקיא דמיטמרין מן קדם רשיעיא כמא דמטמרין מן קדם זרמית יתובון ויתרבון ויתקביל אולפנהון בפריע כפצידי מיא דנגדין בארעא משלהיא בטלל כיף מקר בארעא משלהיא ׃ ולא יטמטמן עיני צדיקיא ואודני מקבלי אולפן יציתן ׃ ולבב מהרהרין יסבר למידע ולישנהון דהוה בלים יוחי למללא בצחצחן ׃ לא יתאמר עוד לרשיעיא צדיקיא ולדעברו על מימריה לא יתאמר תקיפין ׃ ארי רשיעיא ירשעא ממללין ובלבהון מתעשתין אונס למעבד שקר ולמללא קדם יי סטיא לשלהאה נפש צדיקיא דמתמדין לאולפנא הא כבפנא ללחמא ופתגמי אוריתא דאינון בצהיא למיא מרמן לבטלא ׃ ורשיעיא ועובדיהון בישין ואינון על עיצת חיטאין מיתמלכין לחבלא עינותניא במילי שקר ופיתגמי חשיכיא בדינא ׃ וצדיקיא קושטא מתמלכין ואינון על קושטהון יתקיימון ׃

מסורה

ימינו כצל עובר ׃ ג׳ פסוקי׳ בקריא׳ מן ז׳ מלין ג׳ מלין מיכא וג׳ מלין מכא והוא במצע וסימ׳ מאשר שמנה לחמו והוא יתן ׃ ונדיב נדיבות יעץ ׃ אלהים הבין דרכה ׃ אנ״ד ׃

נשים. יש אומרים כי הטעם הקריות כי הם חשובות כבנות ושומרון היתה כאם : ימים. הטעם שנה על שנה : רגזה. בחסרון נון והנכון אומר שהוא לשון ציווי ואם הוא על לשון זכר ורבי משה הכהן אמר שהוא שם הפעל : אוסף. הטעם כפול אוסף התבואה : חרדו. על לשון זכר כמו אם תעירו אם תמצאו בדרך קצרה : רגזה. זכרתיו וככה משפט פשוט ועורה שיפשטו הבגדי׳ ועורה מגזרת ערום ועריה עריה תעור והנכון בעיני כי הנשים הם כ כמשמעם : על שדים ספודים. כל הנשים תחש׳ מלת כל כמו וכל הנשים יתנו יקר : על. עמי. שמרון : קוץ שמיר. חסר וי״ו כמו ארם שת אכום : כי. שמיר יעלה על כל בתי משוש : כי ארמון. המלך עזב גם נטש והנכון הקל שלא נקרא שם פועלו : עופל. מקום שהיה גבוה מגזרת ויעפילו : ובחן. כמו הקימו בחוניו והם מגדלים היו מערות : עד יערה. מבנין נפעל והטעם כי אלינו תבוא הרעה על ביאת מלך אשור אל ארץ יהודה והטעם ב גזירה : והיה. כל מדבר זרוע כמו ה הכרמל והכרמל ליער יחשב כחבירו הראשון : ושכן. הטעם שהשם יעשה משפט בעתכיו : והיה מעשה הצדקה שלום. כי כן היה בימי חזקיהו כאשר אמר ולשלום אין קץ ויש מפרשים כי יערה עליכו לשבח : וישב. איש יהודה : וברד. הרי״ש פתוח כי הו׳ פעל כמו עשן כולו והטע׳ כי אם ירד ברד אל היער ירד ולא אל מקום הזרע. וטעם תשפל העיר שתשב פ פרזות כבקעה : אשריכם זורעי על כל מים. שיבואו : משלחי רגל השור. כטעם והאלפים והעירים כי פרם׳ אוזת היא כלה : הוי. לשון קריאה והטעם על אשור : כהתימך שודד. להיותך שודד תושד : כנלותך. כמו כהכלותך וכמוהו ולא יטה לארץ מכלם : יי׳. זאת היא תפילת הצדיקים בבוא מלך אשור והיא בדרך נבואה : היה זרועם. על אנשי המלחמה : מקול המון. אשור : מרוממותיך. שנתת לו רוממות : ואסף שללכם. שלל הגוים כי סימן הכף בעבור ישראל שהגלה מלך אשור : גבים. תרגום ארבה בארמית : שוקק. כמו אוסף ויש אומרים כי כמוהו ובן משק ביתי ולפי דעתי שכמוהו בספר יואל ישתקשקון גם הוא בארבה : כסגב

נשים שאננות. מדינן דיתבן שליוא : בנות בוטחות. כרכין דיתבן לרוחצן : ימים על שנה. כמו ספו שנה על שנה ותמיד עונותיכם מתגברין וסוף תרגזנה או שהן עכשיו לבטח כי יכלה מהן בציר הענבי׳ ואוסף התבואה לא יבוא אל הבית. אוסף שם דבר לכך טעמו למעלה וניקוד פתח : רגזה. כמו לרגז : פשוטה. כמו לפשוט : ועורה. כמו לערות לשון עריה : וחגורה. כמו לחגור לכך טעמו למעלה וכן תירג׳ יונתן שלחו ואיתערטלו ואסרו על חרצין מתוך שיפשיטו ויתערטלו מבגדיהם לא יחגרו על בגדיה׳ כי על מתניה׳ : על שדי׳ סופדי׳. יטפחו על לבם על שדי׳ חמדתן. ומדרש אגדה על חכמי סנהדראות שהם כשדי׳ המניקים יספדו. ועל עיר חמדתם שתחרם כשדה ועל גפן פוריה הם ישראל גפן ממצרים הסעתי : קוץ שמיר. הובאי ובור כי כל חורבן זה יהיה על כל בתי משוש : ועל קריה עליזה. ירושלם שהיא משוש לכל הארץ : כי ארמון. המלך נוטש והמון העיר גלה : עופל ובוחן. בית מקדשי שהיה להם למבצר : היה בעד מערות. יהיה בתוך חורבות. מערות לשון ערו ערו. ובעד כמו הבעד ערפל ישפוט : עד עולם. עד עת קץ. עופל ובחן שניה׳ לשון מבצר : משוש פראים. לתאות ישמעאל ולמרעה ארוס וחיילותיו : עד יערה עלינו. ישפוך עלינו כמו ותער כדה לשון שפיכ׳ נופל על הרוח כמו ושפכתי על בית דוד רוח חן וכן אשפך רוחי על כל בשר : ליער יחשב. קירוין סגיאן כיער הזה שהוא מלא עצים : ושכן במדבר משפט. בירושלם שהיא כמדבר : וצדקה בכרמל. היא ארץ ישראל שתהא באותן הימים ככרמל : וברד ברדת היער. על כרחי אין ברד זה שם דבר שהרי ניקוד חציו קמץ וחציו פתח בלשון פעל וכן פ פתרונו לשון פעולה כמו ורחץ ויסב ועמד וברד ויברוד את ברידת היער ויהיה הבי״ת של ב ברדת מן יסוד כמו עטרת עקרת כלומר וימטיר הקב״ה את מטר פחי הרשעים כבי שעיר שהם ע עכשיו בגויים ומלאים עצי׳ כיער׳ : ובשפלה. שנשפלו ישראל עד עכשיו תשפל עיר מטרופלין של אדום ודוגמת כן תירגם יונתן ויחות ברדא ויקטול משריית ע עממיא : אשריכם. ישראל שהצליחה זרעת צדקתכ׳ כזורעי׳ על מים מעתה תקצרו ותאספו תבואת שכרכם הטוב תשלחו רגל השור לדוש התבואה והחמור להביא אל הבית כך תירגם יונתן כלומ׳ תקבלו שכר פעולתכם הטובה : הוי. האויב שאתה שודד תמיד ואתה לא שדוד ובוגד אתה תמיד ואין אדם בגדך ובוזך : כהתימך. להיות שודד ככלותך שדידתך באותם שנגזרה גזרה עליהם להיות שדודים על ידך תושד : ככלותך לבגוד. מנחם חיבר ככלותך עם ולא יטה לארץ מנלם בחלק אח׳ ומנלם המ״ם הראשונה בו יסוד נופל כמו מ״ם של מאמר ושל מדע ויתכן להיותו לשון כליון לפי הענין. ככלותך לשון ככלותך. ולא יטה לארץ מנלם כליון הנגזר עליהם לא יטה לארץ להיו׳ בטל והולך אלא הולך וחזק : היה זרועם. של שדודים ביד השודד : לבקרים. מדי יום יום כשהוא מיצר להם אף ישועתנו תהיה בעת צרה : מקול המון. הבא מלפניך נדדו עמים עד הנה כשהפלאת לנו ניסיך : ואוסף שללכם. זה מוסב על ככלותך לבגוד יבגדו בך ואוסף שללכם אתם הבוגדי׳ את עמי בבא פקודתכם יבוזו אתכם שארית עמי ויאספו שללכם כאסיפת חסיל שאוסף לו תבואה בקיץ כל אחד לעצמו אף כאן יבוזו איש לו : כמשק גבים שוקק. כקול כהם מים האשפים ונופלין בגבים בגהם כן יהמו הבאים לשלול ולבוז. משק לשון כהם כמו אחרי נוהם ודוב שוקק. כן ממשק חרול כשהרות מנשבת בחרולים והם מכים זה על זה נותנים קול וכן בעיר ישוקו : גבים. כמו לחשוף מים מגבא׳ ורבותנו דרשוהו באגדת חלק בביזת אוכלוסי סנחריב :

שדי׳ ו׳ כתיב י׳ בקריא׳ וסימ׳ במסר׳ רבת׳ : שאננות ג׳ נשים שאננות קומנה׳ וישב עמי בנוה שלום ובמשכנות חרדו שאננות רגזה : לבקרים ד׳ וסימ׳ יי׳ חננו לך קוינו׳ ותוכחתי לבקרים. לבקרים אצמית כל רשעי ארץ. חדשים לבקרים רבה. וא׳ לבקרים וסימ׳ והפקדנו לבקרים :

נשים שאננות קמנה שמענה קולי בנות בטחות האזנה אמרתי : ימים על־שנה תרגזנה בטחות כי כלה בציר אסף בלי יבוא : חרדו שאננות רגזה בטחות פשטה וערה וחגורה על־חלצים : על־שדים ספדים על־שדי־חמד על־גפן פריה : על אדמת עמי קוץ שמיר תעלה כי על־כל־בתי משוש קריה עליזה : כי־ארמון נטש המון עיר עזב עפל ובחן היה בעד מערות עד־עולם משוש פראים מרעה עדרים : עד־יערה עלינו רוח ממרום והיה מדבר לכרמל וכרמל ליער יחשב : ושכן במדבר משפט וצדקה בכרמל תשב : והיה מעשה הצדקה שלום ועבדת הצדקה השקט ובטח עד־עולם : וישב עמי בנוה שלום ובמשכנות מבטחים ובמנוחת שאננות : וברד ברדת היער ובשפלה תשפל העיר : אשריכם זרעי על־כל־מים משלחי רגל־השור והחמור :

לג הוי שודד ואתה לא שדוד ובוגד ולא־בגדו בך כהתמך שודד תושד כנלתך לבגד יבגדו־בך : יהוה חננו לך קוינו היה זרעם לבקרים אף־ישועתנו בעת צרה : מקול המון נדדו עמים מרוממתך נפצו גוים : ואסף שללכם אסף החסיל כמשק גבים שקק בו :

מדינן דיתבן שליוא קומא שמענא קלי כרכין דישרן לרוחצן אציתא למימרי : יומין עם שנין יזועון דישרן לרוחצן ארי סף עיבורא עללא לית למכנש : איתברו דיתבין שליוא זעו דישרן לרוחצן שלחו ואיתערטילו ואסרו על חרצין : על דדין ספדין על חקלי חמידתא על גופנין טענין : על ארע עמי דהובאי ובור תסיקארי על כל בתי דין קירוא תקיפא : ארי בית מקדש חרוב המון קירוי דהואה פלחין ביה צדיאה בירת תקפנא ומטמורנא אתבלש וברו חרוב וצדי עד זמן אתר דהוה בית חידוא חידו למלכיא בדו הוה מיבז למשירין : כל דנה עד דייתי לנא רוח מן קדם דשכינתיה בשמי מרומא ויהי מדברא לכרמלא וכרמלא קירוין סגיאין יתיב : וישרון במדבר עבדי דינא ועבדי צדקתא ית כרמלא ייתבון : ויהון עבדי צדקתא שלם ומפלחי צדקתא ישקטון וישרון לרוחצן עד עלמי : ויתיבון עמי במדוריהון שלם ועל ארעהון לרוחצן ובקיריהון שליוא : וייחות ברדא ויקטיל משירית עממיא ויצדון ויסופון דיריהון : טוביכון צדיקיא עבדתון לכון עובדין טבין דאתון דמן לדזרעין על שיקיא משלחין לאדרכא בתוריא ולמיכנש בחמריא : ווי דאתי למיבז ויתך לא יבזון ודאתי למיבס ויתך ינסון כד תיתי למיבז יבזונך וכד תלאי למינס ינסונך : יי׳ רחים עלנא למימרך סברנא הוי תוקפנא בכל יום אף פורקננא בעידן עקא : מקל המון אתברו עממיא מסגי גבורן אתבדרו מלכוותא : ויכנשון בית ישראל נכסי עממיא סנאיהון כמא דכנשין ית זחלא ואזן במאני זיינא כמא דאזן בזירקתא :

כי שוכן מרום׳ הראה גבורתו שהוא רם על כל וידו על העליונה: והיה אמונת עתך וגו׳ והיה לך לחוסן ישועות ולחכמ׳ ודעת את אשר תאמן לבוראך עתים שקבע לך לתרומות ומעשרות בעת הפרשתן ללקט שכחה ופיאה בעתם לקיים שמיטין ויובלות בעתם: יראת ה׳. שתירא מלפניו היא אוצר טוב להפתח לך מאתו על ידה. ד״א אמונת עתך את שהאמנת בהקב״ה בעתי׳ שעברו עליך ובפית ליטעו תהיה לך לחוסן: הן אראלם צעקו חוצה. היא חכמי׳ מתנבא כאמות ואומר שהפורענות כבר אכלוהו ומעתה אקום ואכשא ל לגאלם. הן על אריא׳ שלהם הוא המזבח כבר צעקו וספדו ב בחוצותם וברחובותם בבכי ונהי׳ מלאכי שלום. ומלאכי שליחות׳ שהיו רגילין לבשר שלום מר יבכיון ואומרי׳ כשמו׳ מסילו׳ שבת עובר אורח: הפר. אויב ברית שכרת לישראל: מאס ערים. בזה בעיניו כל מוכא אינו חושב אנוש: אבל׳ לשון אבלות: קמל. יבש נכרת: היה׳ לשון עבר הוא: השרון. שם מחוז מרעה בהמות כמו שמיכו אלים מתואב עגלים מ משרון: בערבה. חורבה: ונוער׳ לשון תשכוק כמו ונכער ה׳: עתה אקום. מרוב רעות שעשה האויב לעמי לא אתאפק עוד עתה אקום וארומם ואנשא: חשש. מין מוץ דבר שנוח לידלק: רוחכם אש. מגופכם תצא רוח אש ותאכל החשש ו והקש: כסוחים׳ קצוצים׳ כסוחים כמו לא תזמר לא ת תכסח: רחוקים. המאמינים בי ועושים רצוני מנעוריהם: קרובים יבעלי תשובה שנתקרבו אלי מחדש: פחדו בציון חטאי׳ היאך ימצאו פתח לתשובה: מי יגור לנו אש אוכלה. כלומר מי יעמד בערנו לשכך חימה ב בוערת. לא מי יגור לנו פי׳ מי הוא לנו שיגור בציון עם הגור ש שהוא אש אוכלה והוא משיב הולך צדקות וכו׳: מלך ביפיו תחזינה עיניך׳ הקב״ה שהוא מלך אותו תחזה מארץ מרחקי׳ שאתה עומד תראה הניסים ו והגדולה שיעשה לך ועם כובד עמקי שפה לא יראה שכינת ה המלך ביופיו עכ׳: הולך צדקו׳ מי הוא ימצא הולך צדקות: נוער כפיו. אשקוט בלעז: אוטם סותם וכן שקופים אטומים: עוצם. סוגר וכן ויעצם את עיניכם: לחמו נתן. לא יהא מבקש לחם כי מן השמי׳ יספיקו לו מזון: מימיו נאמנים. מקור מימיו לא יכזב כלומ׳ זרעו יגדל וכל צרכיו יסופקו: מלך ביופיו תחזינה עיניך. לך הצדיק אני אומר שתזכה לראות זיו שכינתו של מקום: תראינה ארץ מרחקים. תירגם יונתן תסתכל ותחזה בבחתי ארע גהנם: לבך יהגה אימה. כשתראה המלכים והשרים והחכמים שהיו שליטים בחייהן והרי הם נידונים בגהנם יהגה לבך אימה ותאמר איה חכמתן וגדולתן של אלו איה שהיה סופר בחייו ושוקל כל דבר חכמה שהיו שואלין ממנו כל עצת מלכות: איה סופר את המגדלי׳. גם הוא דבר מלכות מתוכה על בתי המלכות כמה הם וכמה מגדלים צריך לעיר פלונית וכן שנו בית והקיפוה ספרו מגדליה׳ כמה מגדלים היא צריכה: את

כשגב ה׳. והטעם על השכינה שהיא בציון: והיה אמונת עתך. לאיש יהודה ידבר: חכמת׳ סמוך ותחסר חכמת כך יראת השם היא אוצר חוסן ישועות: הן אראלם. יש אומ׳ מגזרת אריאל כאילו אמר על ארצם ואיננו נכון בטעם הפרשה ויש אומרי׳ שהן שתי מלות אראה להם גם זה רחוק והנכון בעיני שמלת אראלם כמו מלאכיהם והעד מלאכי שלום וכמוהו את שני אריאל מואב והטעם כי מלאכי כל גוי שיבקשו שלום ב בעולם יבכו בשלוט מ מלכות אשור כמו מ מסלות׳ כי מלך אשור לא יעמוד בבריתו עם גוי: לא חשב אנוש. מאומה כנגדו: אבל. ימצא ארץ לשון זכר כמו כנעם ארץ והנה זה הפסוק מכחיש ד דברי רבי משה הכהן שאמר כי תאכלהו אש לא כפה כן דרך ה הלשון כל מלה שהיא לזכר ולנקב׳ לא יתכן לומר לשון נקב׳ אחרי לשון זכר: החפיר. לשון מלך אשור כי הו׳ פעל יוצא עד שקמל שנכרת: היה השרון. כמו חבצלת השרון: ונוער. מגזר׳ ככה יהיה נעור וריק: עתה. בעבו׳ שהגדיל להשחית עתה אקום: ארומ׳. מבנין התפע׳ והיה הרי״ש ראוי להדגש לחסרון התי״ו כנו״ן אנשא: תהרו. התי״ו לנוכח אשור: חשש. כאשר היא בלשון קדר כמוץ: רוחכם. יש אומרים רוחכם תהיה כאש ו והוא תאכלכם והנכון שהוא דבק עם חשש ולא תהיה רוח שישאל כי אם אש שתאכל׳: והיו׳ משרפות׳ כאילו נשרפו בשיד רמז לנכחדי פתאם על ידי המלאך וכמוהו קוצים כסוחים אשר באש יצתו: שמעו׳ קרובים. הם ישראל על כן אחריו פחדו: פחדו. שיפחדו מהשם בראות׳ גבורתו במחנ׳ אשור ויאמרו מי ממנו שיוכל לגור עם השם שהוא אש אוכלה ו והטעם בציון ששם ה הכבוד: הולך. אלה דברי הנביא כימי שהוא הולך צדקות ו והמלה חסרת בית: אוטם. סוגר כמו יאטם אזנו ואם הם שני בניכים: ועוצם. כמו ויעצם את עיניכ׳ ואם הם שנים בניכים: הוא. עושה אלה: ישכון׳ בציון כאילו דר במצדות: לחמו נתן׳ יהיה נתון לו לחם להספיקו: נאמנים. שלא יכזבו והטעם שלא יכרתו והנה הוא יושב בנוח גם יתענג: מלך. אלה דברי הנביא כאומר יזכור יהודה בבא מלאכי מלך אשור לקחת מס מחזקיהו כי כל אוצרות בית השם נתן והעניים כל יהודה והיו אומ׳ מי ילך עמנו משריח חזקיה אל מלך אשור במס זה הוא מלך ביופיו תחזינה עיניך תראינה ארץ מרחקים כי אשור רחוק מירוש׳: לבך. ידבר בנפשו: אימה איה סופר. הנ הכותב כמו עונש כל אדם: איה שוקל איה סופר המגדלים. מגזרת תספר כי נתנו עונש על כל מגדל: את

שזיך ב׳ יתר חל׳ ויתר חס׳ לאות יתמות כלא

מראות ל׳ וחד טהור עינים מראות רע

ודעת ד׳ ג׳ קמצי׳ וא׳ פתח וסימ׳ והיה אמונת עתיך חסן. טוב טעם ודעת למדני׳ הלא כתבתי לך שלישים. ולבי ראה הרבה חכמה: עתה כה״ר״פ וסימ׳ נמסר בכס׳ רבתא בשרש עת: קוצים ד׳ ב׳ חס׳ וב׳ מל׳ וסימ׳ כי תצא אש ומצאה קצים. קוצים כסוחים באש יצתו. ואל תזרעו אל קצים. ודעכו כאש קוצים. תנינא

נִשְׂגָּב יְהוָה כִּי שֹׁכֵן מָרוֹם מִלֵּא צִיּוֹן רָ׳
מִשְׁפָּט וּצְדָקָה: וְהָיָה אֱמוּנַת עִתֶּיךָ
חֹסֶן יְשׁוּעֹת חָכְמַת וָדָעַת יִרְאַת יְהוָה ל׳
הִיא אוֹצָרוֹ: הֵן
אֶרְאֶלָּם צָעֲקוּ חֻצָה מַלְאֲכֵי שָׁלוֹם מַר ל׳ · ב׳ · ל׳ חס׳
יִבְכָּיוּן: נָשַׁמּוּ מְסִלּוֹת שָׁבַת עֹבֵר ב׳ תלמיא
אֹרַח הֵפֵר בְּרִית מָאַס עָרִים לֹא חָשַׁב
אֱנוֹשׁ: אָבַל אֻמְלְלָה אָרֶץ הֶחְפִּיר נ׳ · יד׳
לְבָנוֹן קָמַל הָיָה הַשָּׁרוֹן כָּעֲרָבָה וְנֹעֵר פתח׳ · ב׳
בָּשָׁן וְכַרְמֶל: עַתָּה אָקוּם יֹאמַר כה״ל פ׳ · ב׳
יְהוָה עַתָּה אֵרוֹמָם עַתָּה אֶנָּשֵׂא: ל׳ · ל׳
תַּהֲרוּ חֲשַׁשׁ תֵּלְדוּ קַשׁ רוּחֲכֶם אֵשׁ ל׳
תֹּאכַלְכֶם: וְהָיוּ עַמִּים מִשְׂרְפוֹת ל׳
שִׁיד קוֹצִים כְּסוּחִים בָּאֵשׁ יִצַּתּוּ: ב׳ חל׳ וב׳ חס׳
שִׁמְעוּ רְחוֹקִים ל׳ חל׳
אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וּדְעוּ קְרוֹבִים גְּבֻרָתִי: ל׳ חס׳
פָּחֲדוּ בְצִיּוֹן חַטָּאִים אָחֲזָה רְעָדָה
חֲנֵפִים מִי יָגוּר לָנוּ אֵשׁ אוֹכֵלָה מִי־ ג׳ ומ׳ ל׳
יָגוּר לָנוּ מוֹקְדֵי עוֹלָם: הֹלֵךְ צְדָקוֹת ל׳ · ר׳
וְדֹבֵר מֵישָׁרִים מֹאֵס בְּבֶצַע מַעֲשַׁקּוֹת ת׳ · ל׳
נֹעֵר כַּפָּיו מִתְּמֹךְ בַּשֹּׁחַד אֹטֵם אָזְנוֹ ל׳ · ז׳
מִשְּׁמֹעַ דָּמִים וְעֹצֵם עֵינָיו מֵרְאוֹת ל׳ חס׳ · ל׳
בְּרָע: הוּא מְרוֹמִים יִשְׁכֹּן מְצָדוֹת ג׳ מ׳ ל׳
סְלָעִים מִשְׂגַּבּוֹ לַחְמוֹ נִתָּן מֵימָיו ר׳
נֶאֱמָנִים: מֶלֶךְ בְּיָפְיוֹ תֶּחֱזֶינָה ל׳
עֵינֶיךָ תִּרְאֶינָה אֶרֶץ מַרְחַקִּים: ל׳
לִבְּךָ יֶהְגֶּה אֵימָה אַיֵּה סֹפֵר אַיֵּה שֹׁקֵל
אַיֵּה סֹפֵר אֶת הַמִּגְדָּלִים:

תַּקִּיף יְיָ דְּאַשְׁרֵי שְׁכִינְתֵּיהּ בִּשְׁמֵי מְרוֹמָא דַּאֲמַר לְמִמְלֵי צִיּוֹן עָבְדֵי דִּין דִּקְשׁוֹט וּזְכוּ: וִיהֵי מָא דַּאֲמַרְתָּא לְאוֹטָבָא לְדַחֲלְתָּךְ א אַיְתֵיתָא וְקַיֵּימְתָּא בְּעִידָּנֵיהּ תְּקוֹף וּפוּרְקַן חוּכְמְתָא וּמַדַּע לְדַחֲלַיָּא דַּיְיָ אוֹצַר טוּבֵיהּ עָתִיד: הָא כַּד תִּתְגְּלֵי לְהוֹן יִצְוְוחוּן בְּמֶרֶד אִזְגַּדֵּי עַמְמַיָּא דַּאֲזַלוּ לְבַסָּרָא שְׁלָם תָּבוּ לְמֶהֱוֵי בָּכַן ב בְּמָרִיר נְפָשׁ: צְדִיאוּ כִּבְשַׁיָּא פְּסַקוּ עָדֵי אוֹרְחָתָא עַל דְּאַשְׁנִיאוּ קְיָמָא אִתְרַחִיקוּ מִקִּרְוֵיהוֹן לָא חֲשִׁיבוּ בְּנֵי אֱנָשָׁא דְּבִישְׁתָּא אַתְיָא עֲלֵיהוֹן: אִתְאַבְּלַת חֲרוּבַת אַרְעָא יְבֵישׁ לִבְנָן נְתַר הֲוָה שָׁרוֹנָא כְּמֵישְׁרָא צְדֵי מַתְנַן וְכַרְמְלָא: כְּעַן אִתְגְּלֵי אֲמַר יְיָ כְּעַן אִתְרוֹמַם כְּעַן אֶתְנַטַּל: אִיתְעַשְׁתּוּן לְכוֹן עַמְמַיָּא אִתְעַשְׁתִּינַתּוּן דִּירְשַׁע עֲבָדְתּוּן לְכוֹן עוֹבָדֵי בִּישִׁין בְּדִיל עוֹבָדֵיכוֹן בִּישַׁיָּא מֵימְרִי כְּעַלְעוֹלָא לְקַשָּׁא יְשֵׁיצֵי יַתְכוֹן: וִיהוֹן עַמְמַיָּא יְקִידַת נוּר כּוּבִין מְפַסְּכִין בְּנוּרָא יִתּוֹקְדוּן: שְׁמָעוּ צַדִּיקַיָּא דִּנְטָרוּ אוֹרַיְתָא מִלְּקַדְמִין מָא דַּעֲבָדִית וּדְעוּ חַיָּבַיָּא דְּתָבוּ ל לְאוֹרַיְתִי קְרִיב יְגְבוּרְתִּי: אִתְבָּרוּ בְּצִיּוֹן חַיָּבִין דַּחֲלָא אַחֲדָתִינוּן לְרַשִׁיעַיָּא דַּהֲווֹ מְגַנְּבִין אוֹרְחַתְהוֹן אָמְרִין מַן יְדוּר לָנָא בְּצִיּוֹן דְּבָהּ זִיהוֹר שְׁכִינְתֵּיהּ כְּאֶשָּׁא אָכְלָא מַן יִתּוֹתַב לָנָא בִּירוּשְׁלֶם עֲתִידִין רַשִׁיעַיָּא לְאִיתְדָּנָא לְאִתְמַסְרָא לְגֵיהִנָּם יְקִידוּת עָלַם: אֲמַר נְבִיָּא יְתִבוּן בָּהּ צַדִּיקַיָּא כָּל דִּמְהַלֵּךְ בִּזְכוּ וּמְמַלֵּל כֵּיוָנָן מַתְרַחִיק מִמָּמוֹן דִּשְׁקַר מַרְחִיק נַפְשֵׁיהּ מִן אֲנוּסִין מְנַע יְדוֹהִי מִלְּקַבָּלָא שׁוֹחֲדָא מְטַמְטֵם אוּדְנֵיהּ מִלְּמִשְׁמַע בְּאַשְׁדֵּי דַּם זַכַּאי וְכָלֵי עֵינוֹהִי מִלְּמֶחֱזֵי בְּעָבְדֵי בִּישׁ: הוּא בְּאַתַר רָם וּמְנַטַּל יְהֵי בֵּית מֵישְׁרוֹהִי בֵּית מַקְדְּשָׁא תִּסְבַּע נַפְשֵׁיהּ מְזוֹנֵיהּ מְסַפֵּק מוֹהִי קַיְּימִין כְּמַבּוּעַ דְּמַיִּין דְּלָא פָּסְקִין מוֹהִי: יַת יְקַר שְׁכִינַת מֶלֶךְ עָלְמַיָּא בְּתוּשְׁבַּחְתֵּיהּ יֶחֱזְיָין עֵינָךְ תִּסְתַּכֵּל וְתֶחֱזֵי בִּבְנַתְהֵי אֲרַע גֵּיהִנָּם: לִבָּךְ יְחַשּׁוֹב רַבְרְבָן אֵיכָא כַּפְרַיָּא אֵיכָא רַבְרְבַיָּא אֵיכָא חֲשַׁבַיָּא יָתוֹן אִם יְכְלוּן לְחֻשְׁבָּא מִנְיַין קְטִילֵי רֵישֵׁי מַשִּׁירְיַת גִּבָּרַיָּא:

ובהרא מל׳. וא׳ זרעו חטים וקוצים: מצדות ט׳ בליש׳ וסימ׳ את המנהרות ואת המצדות. וישב דוד במדב׳ במצדות. ויעלו זיפים. וישב במצדות עין גדי. נלכדה הקריות והמצדות. חדלו גבורי בבל. ואשר במצדות ובמערות במדבר. והוא מרומים ישכן. ויתנהו בסוגר בחחים. וסימ׳ בלשון ארמי במערתא דגדיא בטורא משפר מרום בבל אקש לה מותא:

את נועז: לא מדע אם הנון שורש או לבנין נפעל והיא מלה זרה אין לה משפחה והטעם עם נכרי או משנה והאומר כי הנון תחת למ״ד לא דבר נכונה: כלעג לשון. כי כל לשון שלא יבין אדם אותה הוא בעיניו ללעג: חזה. אין צורך לאדם לחזות מלך אשור רק יחזה ציון: קרית מועדינו. כמשמעו או כמו שרפו כל מועדי אל: אהל

את עם נועז. כמו לועז אלו כל האומות שאין לשונם לשון הקדש: לא תראה לא תחשוב בלבך כי כולם יהיו חשיכים ושפלים: כלעג. לשון עלגים ועימקי שפה כל זה לשון נכרית שאינן מכירין בלשון הקדש: עמקי שפה. כמו ויהי כל הארץ שפה אחת: חזה ציון. ואתמי תראה בלבך להחשב מלוכה ושררה את ציון אשר היא קרית בית וועד לנו:

צבאם ז׳ וסימ׳ ויכלו השמים והארץ. כי קצף ליי׳ על כל הגוים. ונמקו כל צבא השמים. המוציא במספ׳ צבאם׳ ואדם עליה בראתי. וברוח פיו כל צבאם. אתה עשית את השמים. וכל צבאם ד׳ וסימ׳ נמסר בסדר בראשית:

אֶת־עַם נוֹעָז לֹא תִרְאֶה עַם עִמְקֵי
שָׂפָה מִשְּׁמוֹעַ נִלְעַג לָשׁוֹן אֵין בִּינָה:
חֲזֵה צִיּוֹן קִרְיַת מוֹעֲדֵנוּ עֵינֶיךָ
תִרְאֶינָה יְרוּשָׁלִַם נָוֶה שַׁאֲנָן אֹהֶל בַּל
יִצְעָן בַּל־יִסַּע יְתֵדֹתָיו לָנֶצַח וְכָל־
חֲבָלָיו בַּל־יִנָּתֵקוּ: כִּי אִם־שָׁם
אַדִּיר יְהוָה לָנוּ מְקוֹם־נְהָרִים יְאֹרִים
רַחֲבֵי יָדָיִם בַּל־תֵּלֶךְ בּוֹ אֳנִי־שַׁיִט וְצִי
אַדִּיר לֹא יַעַבְרֶנּוּ: כִּי יְהוָה שֹׁפְטֵנוּ
יְהוָה מְחֹקְקֵנוּ יְהוָה מַלְכֵּנוּ הוּא
יוֹשִׁיעֵנוּ: נִטְּשׁוּ חֲבָלָיִךְ בַּל־יְחַזְּקוּ
כֵן־תָּרְנָם בַּל־פָּרְשׂוּ נֵס אָז חֻלַּק עַד־
שָׁלָל מַרְבֶּה פִּסְחִים בָּזְזוּ בַז: וּבַל־
יֹאמַר שָׁכֵן חָלִיתִי הָעָם הַיֹּשֵׁב בָּהּ
נְשֻׂא עָוֹן: קִרְבוּ
לד
גוֹיִם לִשְׁמֹעַ וּלְאֻמִּים הַקְשִׁיבוּ תִּשְׁמַע
הָאָרֶץ וּמְלֹאָהּ תֵּבֵל וְכָל־צֶאֱצָאֶיהָ:
כִּי קֶצֶף לַיהוָה עַל־כָּל־הַגּוֹיִם וְחֵמָה
עַל־כָּל־צְבָאָם הֶחֱרִימָם נְתָנָם לַטָּבַח:
וְחַלְלֵיהֶם יֻשְׁלָכוּ וּפִגְרֵיהֶם יַעֲלֶה
בָאְשָׁם וְנָמַסּוּ הָרִים מִדָּמָם:
וְנָמַקּוּ כָּל־צְבָא הַשָּׁמַיִם וְנָגֹלּוּ כַסֵּפֶר
הַשָּׁמָיִם וְכָל־צְבָאָם יִבּוֹל כִּנְבֹל עָלֶה
מִגֶּפֶן וּכְנֹבֶלֶת מִתְּאֵנָה: כִּי־רִוְּתָה
בַשָּׁמַיִם חַרְבִּי הִנֵּה עַל־אֱדוֹם תֵּרֵד
וְעַל־עַם חֶרְמִי לְמִשְׁפָּט: חֶרֶב לַיהוָה
מָלְאָה דָם הֻדַּשְׁנָה מֵחֵלֶב מִדַּם
כָּרִים וְעַתּוּדִים מֵחֵלֶב כִּלְיוֹת
אֵילִים כִּי זֶבַח לַיהוָה בְּבָצְרָה
וְטֶבַח גָּדוֹל בְּאֶרֶץ אֱדוֹם:

יַת מַרְוַת עַם תַּקִּיף לָא תֵיכוּל לְמֵיחֱזֵי עַמָּא דַהֲוָה עֲמִיק מַמְלָלְהוֹן מִלְמִשְׁמַע מְלַעֲגִין בְּלִישָּׁנְהוֹן מְדָלֵית בְּהוֹן סוּכְלְתָנוּ: תֶּחֱזֵי בְּמַפְלַתְהוֹן צִיּוֹן קִרְיַת זִמְנָנָא עֵינָךְ יֶחֶזְיָן בְּנֶחָמַת יְרוּשְׁלֵם בְּאַצְלָחוּתָא בְּשַׁלְיוּתָא כְּמַשְׁכְּנָא דְלָא מִתְפָּרַק וְלָא מִשְׁתַּלְפַן סִכּוֹהִי לַעֲלַם וְכָל אַטּוּנוֹהִי לָא יִתְפַּסְקוּן: אֲרֵי אִילָהֵין מִתַּמָּן תִּתְגְּלֵי גְבוּרְתָא דַיְיָ לְאוֹטָבָא לַנָא מֵאֲתַר נָפְקִין נַהֲרִין שָׁפְעִין פְּתָיוּת יְדִין דְּלָא תֵיזִיל בֵּיהּ סְפִינַת צַיָּדִין וּבוּרְנֵי רַבְתָא לָא תְגוּזִינֵיהּ: אֲרֵי יְיָ דַיָּינָנָא דְאַפְּקָנָא בִּגְבוּרְתֵיהּ מִמִּצְרַיִם יְיָ מַלְפָנָא דִּיהַב לַנָא אוּלְפַן אוֹרַיְתָא מִסִּינַי יְיָ מַלְכָּנָא הוּא יִפְרְקִינָנָא וְיַעֲבֵיד לַנָא פוּרְעֲנוּ דִין מִן מַשִּׁרְיַת גּוֹג: בְּעִדָּנָא הַהִיא יִתְבָּרוּן עַמְמַיָּא מִתּוּקְפֵיהוֹן וִיהוֹן דָּמַן לִסְפִינָא דְאִתְפַּסְקוּ חַבְלָהָא וְלֵית לַהּ תְּקוֹף עַל תַּרְנֵיהוֹן דְּאִתְפְּסִיק וְלָא אֶפְשַׁר לְמִפְרַס עֲלוֹהִי קְלַע בְּכֵן יִפְלְגוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל נִכְסֵי עַמְמַיָּא סַגִּיאוּת עֲדִי וּבִז וְאַפִּילוּ יִשְׁתָּאֲרוּן בְּהוֹן עֲוִירִין וְחַגִּירִין אַף אִינוּן יִפְלְגוּן סַגִּיאוּת עֲדִי וּבִז: וְלָא יֵימְרוּן מִכְּעַן לְעַמָּא דְשָׁרַן סְחוֹר סְחוֹר אֲתוּב לִשְׁכִינְתָא מִלְוָתְכוֹן אַתְּ עֲלָנָא מַחַת מְרַע עַמָּא בֵּית יִשְׂרָאֵל יִתְכַּנְשׁוּן וִיתוּבוּן לְאַרְעֲהוֹן שְׁבִיק לְחוֹבֵיהוֹן:

אִתְקָרַבוּ עַמְמַיָּא לְמִשְׁמַע וּמַלְכְוָתָא אֲצִיתוּ תִּשְׁמַע אַרְעָא וּמְלָהָא תֵּבֵל וְכָל דְּדַיְירִין בַּהּ: אֲרֵי רְגַז מִן קֳדָם יְיָ עַל כָּל עַמְמַיָּא וּקְטוֹלָא עַל כָּל מַשִּׁרְיָתְהוֹן חַיְבִינוּן מְסָרִינוּן לִקְטָלָא: וְקְטִילֵיהוֹן יִתְרְמוֹן וּפִגְרֵיהוֹן יִסַּק תְּנָנְהוֹן וְיִתְמַסְּיָן טוּרַיָּא מִדְּמְהוֹן: וְיִתְמַסּוּן מַשְׁתְּבִיב כָּל חֵילֵי שְׁמַיָּא וְיִתְמַחוֹן מִתְּחוֹת שְׁמַיָּא כְּמָא דַאֲמִיר עֲלֵיהוֹן בְּסִפְרָא וְכָל מַשִּׁרְיָתְהוֹן יְסוּפוּן בְּמֵיתַר טְרַף מִגֻּפַן וּכְדִבְלָא מִתְּאֵנָא: אֲרֵי תִּתְגְּלֵי בִשְׁמַיָּא חַרְבִּי הָא עַל אֱדוֹם תִּתְגְּלֵי וְעַל עַמָּא דְחַיָּבִית לְדִינָא: חַרְבָּא קֳדָם יְיָ אִתְמְלִיאַת דַּם אִתְהַנְת מִתְרַב מִדַּם מַלְכִין וְשִׁלְטוֹנִין מִתְרַב כָּלְיַת רַבְרְבִין אֲרֵי קְטָלָא קֳדָם יְיָ בִּבְצַר וְנִכְסַת סַגִּיאָ בְּאַרְעָא דֶאֱדוֹם:

חסר כף: יכען. אין לו רע וטעמו לא ישפל או בל יסע יתד מ מיתרותיו: וכל. החבלים הם המיתרים: כי. הטעם לא יסע זה האהל רק יהיה מ השם אדיר לנו במדיל סים סביבותיה כהרי׳ ואורים. חסר וי״ו כמו שמש ירח עמד: ידים. מקומות והטעם מכל פאה והם נהרים שלא ילך באחד מהם אני במשוט והטעם שלא יפחדו מאויב לא מהים ולא מהיבשה כי זה הפסוק כנגד לבך יהגה אימה ואין מי שישפוט עד שיאמר פלני יתן מס זה והמחוקק הוא הסופר יכתוב מי ומי ילך אל המלך שמס כי השם לבדו הוא שפטינו ומחוקקינו ומלכנו: נטשו. כף חבליך לנכח מחנה אשור נטשו כמו ונטשתיה דרך משל כי הספינה תטבע והים ישליך את הממון שיש בה: בל. יחזקו החבלים התורן שלהן ולא יפרשו גם אז יחלק עד שלל כמו אדמת עפר מגזר׳ בבקר יאכל עד: מרבה. כמו הרבה אפילו פסחים בזזו בז ואף כי אחרים: ובל יאמר. עוד השכן בציון חליתי כי העם כולו נשוא עון: קרבו ותלואה. שהיא מליאה מהם: תבל. מקום הישוב: וכל צאצאיה. מגזרת יצא: כי. כל המפרשים אומרין כי זה לעתיד רק רבי משה הכהן אומר כי אדום חרבה בימי א אשור וכל הפרשה הי׳ דבקה: צבאם. הם צבא המלחמ׳: וחלליה׳. יעלה באשם. שם

בל יצען. בל יטה דומה לו אילן בצענים ומתרג׳ מישור אגניא והם נקעים שבשדות ם שקורין פושי״ץ בלע״ז כמו אגני ר דארעא מיקרו שהמים נאספים שם מן ההרי׳ והגבעות ובית של בצעניים אומר אני שאינה כ נסרשת בתיבה שלא תשמש היא: בל יסע יתדותיו. היתדות שקורין בו מיתרי האהל בל יסע אותם מן הארץ ממקו׳ תקיעתם כמו ויסיעו אבנים גדולות וכן ו ויסעם עם הבריח לשון תליעה כי אם שם: כי אם. מוסב על בל יסע יתדותיו ועל כל ינתקו הרעה לא תהיה כי אם הטוב׳ וי׳ יהיה שם אדיר לנו והעיר תהיה מקום נהרים יאורים. כענין שנאמר ביחזקאל וימד אלף ו ויעבירני נחל אשר לא אוכל לעבור וכן נבא יואל ומעין מבית יי׳ יצא והוא הנחל שיהא מתגבר והולך: אני שיט. אניה השטה במים: וצי אדיר. ובורני רבתא: כי יי׳ שופטנו. שר ושופט שלנו: נטשו חבליך. המושכים את הספינה את רומי חיבת: כן. הכן היטב: תרנם. תורן הספינה: בל פרשו נס. לא יוכלו לפרוש ווילון המנהיג את הספינה: אז חולק עד. שלל עדאה: מרבה הרבה יחלקו שלל אדום: פסחים. שהיו עד עכשיו חלשי׳: ובל יאמר שכן. של ישר׳ חליתי. בשביל האומה הזאת בחתני׳ הרעה. כי העם ישראל שיקראו עם היושב בירושלם יהיה שלות עון: ונמקו כל צבא השמים. יפחדו כשאשליך את שרי האומו׳ ונגולו לשון גלל ונגלו כספר השמים תירגם יונתן ויתמחון מתחו׳ שמיא כמא דאמיר עליהון בסיפרא ואני מפרשו לפי הענין מפני שעכשיו הטובה ו והאורה לאומו׳ לכשימחו ויחרבו יהי דומה העולם חשך עליהם כאילו נגלל השמש והאור כגלילת ספר: יבול. יכמוש. וכנובלת מתאנה כמושה כאילו קרויה כ נובלת. וזהו שפירשו רבותינו מאי נובלו נובלי כומר׳ שנתבשלו בכומר לאחר לקיטתן נובלין ו ומתחממות ומתבשלות: כי רותה בשמים חרבי. להרוג שרים שלמעלה ואחר כך תרד על אדום למטה שאין כל אומה לוקה עד שילקה שר שלה במרום: עם חרמי. עם מלחמתי לשון משכה במעת חירום שנו וכן את איש חרמי דאחאב: כרים ועתודים. שרים ושלטונים: בבוצרה. מארץ מואב היא אבל לפי שהעמידה מלך לאדום שנאמר וימת חושם וימלוך תחתיו יובב בן זרח מבצרה לפיכך תלקה עימהם בפקידתה: ראמים

ההא הוא בלי סמיכה באם על משקל קדש. כמו משעלי הכפל מבנין נפעל: ונמקו. בבא לאדם יום אידו תחשך לו השמש כאשר הוא כתוב ביום המות והככון בעיני שאלה הדברים רמז לכל עוזר שיש לו לכל גוי במשטר שמים כאשר מפורש בספר דניאל ונמקו מבנין נפעל וכן נגלו מגזרת מגלה: כי. זה החזוק לאשר רמזתי מהגזירות: הנה על אדום תרד ועל עם חרמי. שים לי חפץ להיותם חרם לעשות משפט בהם: חרב. הטעם גזרה: הודשנה. אלה מורכבת מבנין שלא נקרא שם פעלו ומבנין נפעל על דעת רבים ואיננו נכון רק היא מלה זרה והטעם מגזרת והיה דמן ומפני: כרים. כמו חלב כרים דרך משל לגדולים כמו אילי מואב: בבצרה: יש אומר שהיא קום נכוניה וזה לא יתכן כי אין לה היום אלף שנים שנקראה רק היא מדינה בארץ אדום: מידו

ראמים עמם · מלכים עם שלטונים ראמים כם העתודים הכתובים למעלה: אבירים · פרים בריאים וגדולים כמה ראמת אמר עם אבירי בשן סלה: שלומים לריב ציון · משלם גמול על עסקי ריב ציון הכוערת לפניו למופטה מן המריעים לה: ונהפכו נחליה · של אדום: קפוד · עוף הפורח בלילה בוא״יטא בלע״ז: מדור לדור · מאותו דור עד דור אחרון · ד״א היא קללת משה מלחמה לי״י בעמלק מדור דור מדורו של משה לדורו של שאול ומשם לדורו של מרדכי ומשם לדורו של מלך המשיח: קו תהו · משפט של שממה: ואבני בהו · משקלות של דין חורבן כמו אבן שלימה: חוריה ואין שם מלוכה יקראו · שרים שלא עומדי׳ ואין אחד מהם קורא על עצמו שם שררה ומלוכה: אפס · כלייה: ועלתה ארמנותיה סירים · כך דרך חורבות לצמוח בהם קוצים ושכא״י והוא קימוש והוא חוח כולם מיני קוצים הם כגון אורטי״אס וכיוצא בהן: נוה תנים · הוא מדבר שהוא דרך להיות בו תנים שהוא מין חיה רעה: ופגשו ציים את איים · ויערעון תמוון בתתולי׳ כך תירג׳ יונתן · תמוון כמיות מרטרי״כם: ושעיר · שד: הרגיעה · לשון מרגוע: לילית · שם שידה: קננה · לשון קן ציפור: קפוז · היא קיפוד: ותמלט · ותלד ביציה: ובקעה · היא יציאת האפרוחים מן הביצה וכן הוא אומר ביצי צפעוני בקעו: ודגרה · היא קריאה שהעוף קורא בגרונו להמשיך אפרוחים אחריו גגלוצי״ר בלע״ז וכן קורא דגר: דיות · וולטו״ירס בלע״ז: אשה רעותה · כמו אל רעותה: דרשו מעל ספר יי׳ · קראו מעל ספר בראשית כשהביא המבול גזר שיתקבצו כל הבריות להסגר בתיבה זכר ונקבה אחת מהנה לא נעדרה מלבא על אח׳ כמה וכמה שיתגזור עליה׳ זאת להקבץ לשתות דם ולאכול בשר וחלב: לא פקדו · לא חסרו כמו לא נפקד ממנו איש: כי פי הוא צוה · שיבואו ורוחו של פי הוא קבצן · רוחו מוסב על פיו כמו וברוח פיו כל צבא׳ אף כאן רוחו של פי הוא קבצן: והוא הפיל · לה׳ עכשיו הנביא אומ׳ על הקב״ה והוא הפיל להם לאותם החיות והעופות גורל שיעלו אלו לחלקו: ימושום · כמו ישושו מהן: מדבר וציה · ירושלם הקרויה ציה וציון הקרויה מדבר הן ישושו על מפלתם של גיבורי אדום ובוצרה ותגל ערבתה של ירושלם · ימושום ישישו עליהם כמו בני יצחוני שפתרונו יצאו ממני וכן בשלם הבשר בשל להם הבשר: ורנן · כמו ולרנן: הלבנון · בית המקדש: הדר · כבודו לציון: חזקו ידים רפות · כל הנביאים מבשרי ישועה כאמו את ישראל וחזקו את ידיהם הרפות: חזקו לשון משקל כבד ופתרונו חזקו את אחרים ואם היה בא לומר חזקו אתם שידכם רפות היה ניכוד חזקו ואמצו עכשיו שאומר להם לחזק ולאמץ האחרים כיקוד חזקו אמצו חזקו אל תיראו זה כיקוד תזקו לשון קל חזקו אתם מאליכם כמו שיאמר ליחיד חזק ואמץ ולא יאמר חזק: לנמהרי לב · שממהרין את הגאולה ומצירין על איחורה:

וירדו · עמם: עם הכרים והעתודים והראמים והפרים הם רמז למלכי אדום כי · זה הכתוב יוכיח שהוא לעתיד ויש אומרים כי זאת הנבואה נתקיימה בימי כבוכד נצר אחר גלות ציון כטעם גם עליך תעבור כוס: שנת שלומים · כמו גמולך ישוב בראשך הכתוב גם בספר עובדיה על אדום: ונהפכו · כן היה או יהיה במכשה שלא ויש אומ׳ כי הוא דרך משל שלא ישאר שם שות׳ מים כאלו נהפכו המים לזפת: בוערה · תוכיח כי אי״ו זפת לשון נקבה: לילה · לא תכבה · אשה: לנצח נצחים · זמנים אין קץ להם: וירשוה · קפוד · ידוע מגזרת קפדתי כאורג חיי · הקו והאבן ביד הבונה ותוהו ובהו כטעם שממה: חוריה · הם הגדולים הנמשלי׳ לשון לבן כי הקטנים יקראו חשובי׳: מלוכ׳ · יקראו אותם הקרואים ויאמ׳ אות לאמר ממלכת מלוכה: אפס · כמו אין: ועלתה · על ארמנותיה כל אחד מהסירים והם קוצים כמו כי כקול הסירים תח הסיר וככה קמוש ותנים · כמו אח הייתי לתנים: חציר · כמו חצר וכמוהו ישים וזקן או הוא חצר ממש: ופגשו ציים · דרים בארץ ציה: איים · רבים כמו ואת האיה והם בא במ״ם: ושעיר · כדמות שעירי׳ בריס: הרגיעה · מנחה מרגוע: לילית · העוף שיעוף בלילה: שמה · קפוז · היכנו כמו קפוד רק עוף אחר: ותמלט · ותוליד וכן והמליטה זכר: ובקע׳ · תולדת׳ לבקוע בציה: דגרה · כמו קורא דגר: דיות · לשון רבות כמו מן הדייה: דרשו מעל ספר יי׳ · רמז לגזרו׳ שמים שהם כתובים באצבע אלהים והטעם שכל הגזרו׳ תבאנה על ארץ אדום גם הם הנכתבות להיות ארץ אדום נוה להן: כי פי · רמז לגזרות היוצאות מפיהם: ורוחו · רוח פיו והנה הטעם כפול כמשפט: והוא · חלקתה · פועלת ופעולה: בקו · שהוא קו אמת: ימושום · יש אומרים שהמ״ם חסרת בי״ת וכן הוא ישושו בם ואין זה נכון כי מה טעם בם והאמת כי המ״ם תחת נו״ן נוסף בפעלים כמו פדיום והטעם כי ארץ אדום תהיה לבדם חרבה ריק ארץ ישראל להפך ולדעת רבי משה הכהן שהיא ירושלם הנמלטת: כרוח תפרח · ארץ ישראל או ירושלם: אף גילת ורנן · והנה התי״ו כמו גילת לב · ויש אומרים כי לא שב אל לבנון בעצמו: המה · יושבי ירושלם: חזקו ידים · לפי דעת כל המפרשים שהוא לעתיד ולדעת רבי משה על השבים בימי חזקיהו במות מלך אשור וטעם

לא תכבה ו׳ בקריא׳ וסימ׳ אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה · והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה · ואבדת ליער ונגב · ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי · לילה ויומם לא תכבה · כי אני יי׳ בערתיה: על רעהו ה׳

וירדו ראמים עמם ופרים עם
אבירים ורותה ארצם מדם ועפרם
מחלב ידשן: כי יום נקם ליהוה
שנת שלומים לריב ציון: ונהפכו
נחליה לזפת ועפרה לגפרית והיתה
ארצה לזפת בערה: לילה ויומם
לא תכבה לעולם יעלה עשנה מדור
לדור תחרב לנצח נצחים אין עבר
בה: וירשוה קאת וקפוד וינשוף
וערב ישכנו בה ונטה עליה קו
תהו ואבני בהו: חריה ואין שם
מלוכה יקראו וכל שריה יהיו אפס
: ועלתה ארמנתיה סירים קמוש
וחוח במבצריה והיתה נוה תנים
חציר לבנות יענה: ופגשו ציים
את איים ושעיר על רעהו יקרא
אך שם הרגיעה לילית ומצאה לה
מנוח: שמה קננה קפוז ותמלט
ובקעה ודגרה בצלה אך שם נקבצו
דיות אשה רעותה: דרשו מעל
ספר יהוה וקראו אחת מהנה לא
נעדרה אשה רעותה לא פקדו כי
פי הוא צוה ורוחו הוא קבצן:
והוא הפיל להן גורל וידו חלקתה
להם בקו עד עולם יירשוה לדור
ודור ישכנו בה:
לה ישושום מדבר וציה ותגל ערבה
ותפרח כחבצלת: פרח תפרח
ותגל אף גילת ורנן כבוד הלבנון
נתן לה הדר הכרמל והשרון המה
יראו כבוד יהוה הדר אלהינו:
חזקו ידים רפות
וברכים כשלות אמצו:
אמרו לנמהרי לב חזקו אל
תיראו הנה אלהיכם

ויתקטלון גברין עמהון ושלטונין עם טורני והרוי ארעהון מדמהון ועפרהון מתרבהון ידהן: ארי יום פורענותא קדם יי׳ שנת תושלימא למעבד פורענות דין עולבנא דציון: ויתהפכון נחלהא דרומי לזפא ועפרה לגופריתא ותהי ארעה לזפא בוערה: ליליא ויממא לא תטפי לעלם יסק תננת מדר לדר תהרוב לעלם עלמיא לית דיעדי בה: ויחסנונה קתין וקפודין וקיפופין ועורבין ישרן בה ויתנגיד עלה חוט דחורבנא ומשקלתא דצדיותא: דהוו אמרין בני חירין אנחנא ולא צבן לקבלא עליהון מלכו וכל רברבהא יהון לגמא: ויסקון בירניתהא סירין קרסולין וחוחין בתקוף כרכהא ותהי מדור ידורין אתרא לבת נעמנין: ויערען תמוון בתתולין ושידין חד עם חבריה יתחיכון ברם תמן ישרין לילין וישכחן להן נייח: תמן תקנן קופדא ותשייב וקוריהון ינצפון בטולה ברם לתמן יתכנשון דיתא אתתא לות חברתה: תבעו מעל ספרא דיי׳ ובעו חדא מנהון לא שגת ואתתא לחברתה לא עכיבת ארי במימריה יתכנשן וברעותיה יתקרבן: והוא במימריה רמא להון עדבא וברעותיה פליג להון בחוטא עד עלמא יחסנונה לדור ודור ישרון בה: יחדון דיתבין במדברא בארעא ציהיא ויבעון דישרן במישר ויזהרון כשושניא: מירע יחוצון ויחדון אף ביע וחדוא יקר לבנן יתיהיב להון זיו כרמלא ושרונא בית ישראל דילהון אמרין אילין אינון יחזון יקרא דיי׳ זיו תושבחתא דאלהנא: אמר נביא תקיפו ידין דרשן ורכובין דרעלן חסינו: אמרו לדמוחן בלבהון למעבד אורייתא תקיפו ולא תדחלון הא אלהכון

בקריא׳ וסימ׳ ובי יזיד איש על׳ · כי כאשר יקום איש על רעהו · ופגשו ציים את איים · כה תאמרו איש על רעהו · גבר טתליק על רעהו: רעותה ה׳ וסי׳ נמסר בסדר כא: כרגה ז׳ וסימ׳ נבסר בסדר ויקרא:

אבן עזרא

אז תפקחנה עיני עורים · בראותם זה הפלא גם כן השומעים : אז ידלג · לשוב אל ירושלם : ותרון · דרך משל כי ימצאו מים בכל מקום הפך דבק לשון יוכך : והיה השרב · מקום חרב וכן לא יכם שרב ושמש וכן תרגום אכלני חורב בארמית : בנוה · אשר היתה רבצה בנוה תנים והוא מקום ביה : חציר · כמו חצר : לקנה וגומא.

רשי

נקם יבא · כמו בנקם יבא : גמול אלהים · על אויביכם הוא יבא ואתכם ישיע : עיני עורים · אותם שהיו עד הנה עורים מהכיר את מוראי עליהם : ואזני חרשים · שלא היו שומעים לקול נביאי עד הנה תפקחנה ותפתחנה כי אתן להם רוח נכון לייראה אותי ועל ישראל הוא אומר שקראו עורים וחרשים כענין שנאמר החרשים שמעו וגו' :

ואזני ג' וסימ' ואזני חרשים תפתחנה · ואזני שמעים תקשבנה · ואזני כל העם אל ספר התורה : לאגם ג' פתחין וסימ' והיה השרב לאגם · אשים מדבר לאגם · ישם מדבר לאגם : ונסו ד' בקרי' וסי' ונסו מנסת חרב ונפלו ואין · ונסו יגון ואנחה קדמא דישעיה · ונסו הצללים סב · וחברו ונסו הצללים אלך לי אל ירושלימה

נקם יבא גמול אלהים הוא יבוא
וישעכם : אז תפקחנה עיני עורים
ואזני חרשים תפתחנה : אז ידלג
כאיל פסח ותרן לשון אלם כי
נבקעו במדבר מים ונחלים בערבה
: והיה השרב לאגם וצמאון
למבועי מים בנוה תנים רבצה חציר
לקנה וגמא : והיה שם מסלול ודרך
ודרך הקדש יקרא לה לא יעברנו
טמא והוא למו הלך דרך ואוילים
לא יתעו : לא יהיה שם אריה
ופריץ חיות בל יעלנה לא תמצא
שם והלכו גאולים : ופדויי
יהוה ישבון ובאו ציון ברנה ושמחת
עולם על ראשם ששון ושמחה
ישיגו ונסו יגון ואנחה :
ויהי בארבע עשרה שנה לו
למלך חזקיהו עלה סנחריב מלך
אשור על כל ערי יהודה הבצרות
ויתפשם : וישלח מלך אשור את
רבשקה מלכיש ירושלמה אל
המלך חזקיהו בחיל כבד ויעמד
בתעלת הברכה העליונה במסלת
שדה כובס : ויצא אליו אליקים
בן חלקיהו אשר על הבית ושבנא
הספר ויואח בן אסף המזכיר :
ויאמר אליהם רבשקה אמרו נא אל
חזקיהו כה אמר המלך הגדול מלך
אשור מה הבטחון הזה אשר בטחת :
אמרתי אך דבר
שפתים עצה וגבורה למלחמה עתה
על מי בטחת כי מרדת בי : הנה
בטחת על משענת הקנה הרצוץ הזה
על מצרים אשר יסמך איש עליו
ובא בכפו ונקבה כן פרעה מלך
מצרים לכל הבטחים עליו : וכי
תאמר אלי אל יהוה אלהינו בטחנו
הלא הוא אשר הסיר חזקיהו את
במתיו ואת מזבחתיו ויאמר ליהודה

למעבד פורענות דין אתגלי מרי גמליא יי הוא יתגלי ויפרקינכון : בכן יתפתחן עיני בית ישראל דאינון כסומין מן אוריתא ואודניהון דכחרשין לקבלא למילי נביייא יציתן : בכן במחזהון גלוותא דישראל דמתכנשין וסלקן לארעהון הא כאילין קלילין ולא לאיתעכבא וישבח לישנהון דהוה ברים ארי בכן אתבזעו במדברא מיא ונחליא במישרא : ויהי שרובא לאגמין דמיין ובית צהוונא למבועי מיא אתר דהוה יתרין שרין תמן יסקון קנה וגומא : ויהי תמן כביש אורח ותיקון אורחא דקודשא יתקרי לה לא יעדון בה מסאבין ולא יפסקון עדי אורחא ודלא אליפו לא יטעון : לא יהי תמן מלך מבאיש ושלטון מעיק לא יגוזניה ולא ישתכחון תמן ויהכון פריקין : ופריקיא דיי יתובון ויתכנשון מביני גלוותהון ויעלון לציון בתושבחתא וחדות עלם תהי להון די לא פסקא ועגן יקר תהי מטל על רישיהון בוע וחדוא ישכחון ויסוף מנהון מבית ישראל דוונא ותינחתא :

והוה בארבע עשרי שנין למלכא חזקיה סליק סנחריב מלכא דאתור על כל קירויא דבית יהודה כריכתא ואחדינון : ושלח מלכא דאתור ית רב שקה מלכיש לירושלם לות מלכא חזקיה במשירי סגיאן וקם במזיקת בריכתא עילאתא דכביש חקל משטח קצריא : ונפק לותיה אליקים בר חלקיה די ממנא על ביתא ושבנא ספרא ויואח בר אסף די ממנא על דכרניא : ואמר להון רב שקה אמרו כען לחזקיה כדנן אמר מלכא דרבתנא מלכא דאתור מה רוחצנא הדין דאתרחיצתא : אמרית ברם במלל ספוון במלך וגבורא אעביד קרב כען על מן אתרחיצתא ארי מרדתא בי : הא אתרחיצתא על סמך קניא רעיעא הדין על פרעה מלכא דמצרים דאם יסתמיך גברא עלוהי וייעול בידיה ויבזעיניה כן פרעה מלכא דמצרים לכל דמתרחצין עלוהי : וארי תימרון לי על מימרא דיי אלהנא אתרחצנא הלא הוא דאעדי חזקיה ית במתוהי וית איגרוהי ואמר לאנש יהודה

אבן עזרא

שיצמחו סביבות הנהרים : והיה · אף על פי שיגדלו כחלי' בדרך יהיה שם מסלול דרך מסלה : ודרך הקדש · בעבור שוכם אל ירושלם : לא יעברנו · כל גוי טמא אף על פי שהדרך להם היה יפחדו שיעברו עליו והלכו במסלול הגאולי' ועוד כי ההולך בדרך : ואוילים · שלא ידעוהו : לא יתעו · כי יהיה מסלול : לא יהיה · בדרך אריה ולא פריץ חיות שיזיק עד שיפחדו הרוכים לשוב והנה ילכו הם הגאולים מאויבים ומחיות : ופדויי · אלה השבים יבואו אל ציון ברנה ושמחת כבח על ראשם כיכח השמחה בראש ז"א כי הם כרמו' תפך על ראשם גם הוא כנון : ששון ושמחה ישיגו · אותם ויש אומרים כי הם ירדפו אחרי הששון וישיגוהו ואם יש מלות נוספות הטעמים הם שוים כי המלות כפלים והטעמים הם כפולו' והנה אפרש שיש מלו' במלכים כתוב אמרת אך דבר שפתים והטעם אמרת לאנשים כי יש לך עצה וגבורה וזה הוא והטעם כי גבורתי בדבור היא לברה וביסעיהו אמרתי בליבי דברי רבשקה כי עצתך וגבורתך מדברי שפתי' ובמלכים ויקראם על הספרים וביסעיהו ויקראהו על הספר לברו שסם החרפות ובסי' ספרי' ויפרשהו ובישעיהו תוספת זרים עם מים והטעם נהרי זרים ובמלכי' להשות והטעם שישתוו ערים בצורות עם גלים נצים ובישעיה להשאו' באלף מגזרת שואה כגלים נצים או יתחלף הוי"ו באלף כמשפטם ובמלכי' שרפ' ובישעיה שדמה והם שתי מלות והטעם אחד ובמלכים ספיח ובישעיה שחיס בת' כתב כתב והטעם אחד : מכתב

רשי

אז ידלג כאיל פסח וגו' · ישראל שהם עכשיו פסחים ואלמים מצינו שקורא פסחים אלמים כמו שנאמר פסחים בזו בז : ותרון · בישועתי : לשון אלם · לשוכם של ישראל שהם בין אויביהם אלמים שומעי חרפה ואינם משיבים : כי נבקעו במדבר מים · כי תשמחם ישועתי ויפרחו כמדבר ציה הצמאה למים ומעיינות נבקעים בתוכה כלומר כי יצמח ישע לנדחים : והיה השרב לאגם · התאב לתשועה יהא נושע והנביא דבר בלשון משל : בנוה תנים רבצה וגו' · מקום שהיה מדבר ציה שהו' נוה מרבץ תנין יהיה לו מקום חציר הנעשה לקנה וגומא ואין דרך קנה וגומא גדלים אלא במקום מים כענין שנאמ' היגאה גומא בלי בצה : רבצה · שם דבר הוא כמו מרבץ שהרי אינו מפיק הא : והיה שם מסלול · לעוברי ושבי : לא יעברנו · לאותו דרך שום טמא כלו' לא יהיה עוד לאומות · והוא למו והוא הדרך של אותן עורים וחרשים ופסחים ואלמי' הנזכרי' למעלה יהיה הילוך אותו דרך ואפילו הם אוילים לא יתעו כי אישירנו לפניהם : ופריץ חיות · עשו חזיר מיער אין לך פריץ בחיות כחזיר הבר וגם אריה מסובכו הוא נבוכד נצר לא ימצא שם : בל יעלנה · לאותה הדרך דרך משמש לשון זכר ולשון נקבה כדכתיב את הדרך אשר ילכו בה הרי נקבה בדרך אחד יבאו אליך הרי זכר : לא תמצא · חיה רעה שם : ושמחת עולם · שמחה אשר מעולם שהיתה להם כבר בדרך יציאתן ממצרים וה' הולך לפניהם יומם ולילה : יגון ואנחה · בתעלת · פוסיד בלע"ז בריכה מקום כינוס מים תפור בקרקע בידי אדם לתתבורני' ארוך ורחב : במסילה · דרך כבושה קמי"ן בלע"ז : שדה כובס · ת"י חקל משטח קצריא ששוטחין שם את הכובסים את הבגדים : המזכיר · כותב הזכרונות בספר דברי הימים : אמרתי אך דבר שפתי' · הוא בפיו לאמר לא אעבוד למלך אשור ומסירה שאעלה עליו לגבא יחזור בו עכשיו הרי עליתי עליו מעתה או יעברני או צריך הוא לבקש עצה וגבורה למלחמה : עתה · שבא העת אמו' לא על מי בטחת למרוד בי : אשר יסמך איש · על הקנה הרצוץ הנשבר והקרומיות באים בכפו ונוקבין אותה כן פרעה לבוטחים בו סופן להיות עזרתן לרעתן : אשר הסיר חזקיהו את במותיו · ביער את כל בתי ע"ז ומזבחות ובמות והזקיק את כל יהודה להשתחות לפני מזבח אחד : העֶרב

ח'ד' מנהון חס' בקריא' וסימ' ותבא ירושלימה בחיל כבד מאד דמלכת שבא · וירכבו אתו עבדיו ירושלמה · וישלח מלך אשור דישעיה · וישלח תבנית יד · אחר זה שלח סנחריב :

ולירושלם ח' בקריאה וסי' נמסר בירמיה סימ' ד' ׃ יהודית ז' וסי' נמסר במלכים חלק ב' סי' י"ח ׃ סימן
מלכים ובארבע עשרה שנה׳ ישעיה ויהי בארבע עשרה שנה׳ מלכים וישלח מלך אשור את תרתן׳
ישעיה וישלח את רב שקה׳ מלכים וישלח מלך אשור פור׳ ישעיה וישלח מלך אשור פסק׳ מלכים מן

וְלִירוּשָׁלַ͏ִם לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ הַזֶּה
תִּשְׁתַּחֲווּ׃ וְעַתָּה הִתְעָרֶב נָא אֶת־אֲדֹנִי
הַמֶּלֶךְ אַשּׁוּר וְאֶתְּנָה לְךָ אַלְפַּיִם
סוּסִים אִם־תּוּכַל לָתֶת לְךָ רֹכְבִים
עֲלֵיהֶם׃ וְאֵיךְ תָּשִׁיב אֵת פְּנֵי פַּחַת
אַחַד עַבְדֵי אֲדֹנִי הַקְּטַנִּים וַתִּבְטַח לְךָ
עַל־מִצְרַיִם לְרֶכֶב וּלְפָרָשִׁים׃
וְעַתָּה הֲמִבַּלְעֲדֵי יְהוָה עָלִיתִי עַל־
הָאָרֶץ הַזֹּאת לְהַשְׁחִיתָהּ יְהוָה אָמַר
אֵלַי עֲלֵה אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת וְהַשְׁחִיתָהּ׃
וַיֹּאמֶר אֶלְיָקִים וְשֶׁבְנָא וְיוֹאָח אֶל־
רַבְשָׁקֵה דַּבֶּר־נָא אֶל־עֲבָדֶיךָ אֲרָמִית
כִּי שֹׁמְעִים אֲנָחְנוּ וְאַל־תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ
יְהוּדִית בְּאָזְנֵי הָעָם אֲשֶׁר עַל־הַחוֹמָה׃
וַיֹּאמֶר רַבְשָׁקֵה הַאֶל אֲדֹנֶיךָ וְאֵלֶיךָ
שְׁלָחַנִי אֲדֹנִי לְדַבֵּר אֶת־הַדְּבָרִים
הָאֵלֶּה הֲלֹא עַל־הָאֲנָשִׁים הַיֹּשְׁבִים
עַל־הַחוֹמָה לֶאֱכֹל אֶת־חריאיהם
וְלִשְׁתּוֹת אֶת־שיניהם עִמָּכֶם׃
וַיַּעֲמֹד רַבְשָׁקֵה וַיִּקְרָא בְקוֹל־גָּדוֹל
יְהוּדִית וַיֹּאמֶר שִׁמְעוּ אֶת־דִּבְרֵי הַמֶּלֶךְ
הַגָּדוֹל מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ כֹּה אָמַר הַמֶּלֶךְ
אַל־יַשִּׁא לָכֶם חִזְקִיָּהוּ כִּי לֹא־יוּכַל
לְהַצִּיל אֶתְכֶם׃ וְאַל־יַבְטַח אֶתְכֶם
חִזְקִיָּהוּ אֶל־יְהוָה לֵאמֹר הַצֵּל
יַצִּילֵנוּ יְהוָה לֹא תִנָּתֵן הָעִיר הַזֹּאת
בְּיַד מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ אַל־תִּשְׁמְעוּ אֶל־
חִזְקִיָּהוּ כִּי כֹה אָמַר הַמֶּלֶךְ אַשּׁוּר
עֲשׂוּ־אִתִּי בְרָכָה וּצְאוּ אֵלַי וְאִכְלוּ
אִישׁ־גַּפְנוֹ וְאִישׁ תְּאֵנָתוֹ וּשְׁתוּ אִישׁ
מֵי־בוֹרוֹ׃ עַד־בֹּאִי וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם
אֶל־אֶרֶץ כְּאַרְצְכֶם אֶרֶץ דָּגָן וְתִירוֹשׁ
אֶרֶץ לֶחֶם וּכְרָמִים׃ פֶּן־יַסִּית אֶתְכֶם
חִזְקִיָּהוּ לֵאמֹר יְהוָה יַצִּילֵנוּ הַהִצִּילוּ
אֱלֹהֵי הַגּוֹיִם אִישׁ אֶת־אַרְצוֹ מִיַּד
מֶלֶךְ אַשּׁוּר׃ אַיֵּה אֱלֹהֵי חֲמָת
וְאַרְפָּד אַיֵּה אֱלֹהֵי סְפַרְוָיִם וְכִי־
הִצִּילוּ אֶת־שֹׁמְרוֹן מִיָּדִי׃ מִי בְּכָל־
אֱלֹהֵי הָאֲרָצוֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר־הִצִּילוּ
אֶת־אַרְצָם מִיָּדִי כִּי־יַצִּיל יְהוָה אֶת־
יְרוּשָׁלַ͏ִם מִיָּדִי׃ וַיַּחֲרִישׁוּ וְלֹא־
עָנוּ אֹתוֹ דָּבָר כִּי־מִצְוַת הַמֶּלֶךְ הִיא
לֵאמֹר לֹא תַעֲנֻהוּ׃ וַיָּבֹא אֶלְיָקִים
בֶּן־חִלְקִיָּהוּ אֲשֶׁר־עַל־הַבַּיִת וְשֶׁבְנָא
הַסֹּפֵר וְיוֹאָח בֶּן־אָסָף הַמַּזְכִּיר אֶל־
חִזְקִיָּהוּ קְרוּעֵי בְגָדִים וַיַּגִּידוּ לוֹ אֵת
דִּבְרֵי רַבְשָׁקֵה׃ וַיְהִי כִּשְׁמֹעַ הַמֶּלֶךְ
חִזְקִיָּהוּ וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו וַיִּתְכַּס
בַּשָּׂק וַיָּבֹא בֵּית יְהוָה׃

ולירבי ירושלם קדם מדבחא
הדין תסגדון׃ וכען אתערב
כען עם רבוני מלכא דאתור
ואתן לך תרין אלפין סוסון אם
תיכול למנאה עלך רכבין עליהון
׃ ואיכדין את מרמי לאתבא ית
אפי חד משילטוני עבדי ריבוני
זעיריא ואתרחצתא לך על מצרי
לרתיכין ולפרשין׃ וכען הבר
ממימרא דיי סלקית לארעא הדא
לחבלותה יי אמר לי סק על ארעא
הדא וחבלה׃ ואמר אליקים
ושבנא ויואח לרב שקה מליל
כען עם עבדך ארמית ארי שמעין
אנחנא ואל תמליל עמנא יהודית
קדם עמא די על שורא׃ ואמר
רב שקה הלוות ריבונך ועלך
שלחני ריבוני למללא ית פתגמיא
האילין הלא על גבריא דיתבין על
שורא למיכל ית מפקתהון
ולמשתי ית מימי רגליהון בציירא
עמכון׃ וקם רב שקה ואכלי
בקל רב יהודית ואמר שמעו ית
פתגמי מלכא דרבתנא מלכא
דאתור׃ כדנן אמר מלכא לא
יטעי לכון חזקיה ארי לא ייכול
לשיזבא יתכון׃ ולא ירחיץ
יתכון חזקיה על מימרא דיי
למימר שיזבא ישיזבננא יי ולא
תתמסר קרתא הדא ביד מלכא
דאתור׃ לא תקבלון מן חזקיה
ארי כדנן אמר מלכא דאתור
עבידו עמי שלמא ופוקו לותי
ואיכולו גבר פירי גופנוהי וגבר
פירי תינוהי ושתו גבר מי
גוביה׃ עד איתא ואדבר
יתכון לארעא טבא כארעכון
ארעא עיבור וחמר ארעא חקלין
וכרמין׃ דילמא יטעי יתכון
חזקיה למימר יי ישיזבננא השיזב
דחלת עממיא גבר ית ארעיה מיד
מלכא דאתור׃ אן דחלת חמת
וארפד אן דחלת ספרוים וארי
שיזבו ית שמרון מן ידי׃ מן
בכל דחלת מדינת האילין דשיזבו
ית ארעהון מן ידי ארי ישיזיב יי ית
ירושלם מן ידי׃ ושתיקו ולא
אתיבו יתיה פתגמא ארי תפקדת
מלכא היא למימר לא תתיבוניה׃
ואתא אליקים בר חלקיה די
ממנא על ביתא ושבנא ספרא
ויואח בר אסף די ממנא על דכרניא
לות חזקיה כד מבזעין לבושיהון
וחויאו ליה ית פתגמי רב שקה׃
והוה כד שמע מלכא חזקיה ובזע
ית לבושוהי ואתכסי בסקא ועל
לבית מקדשא דיי׃

רש"י

התערב נא. בדבר זה אם תוכל לקיימו׃ לשון ערבון שקורין גיי"ר בלע"ז ׃ ואיך תשיב. אפילו פני פחת אחד שהוא מעבדי אדני הקטנים שהקטן בראשי גיסו שלו ממונה על שפים הים׃ אחד עבדי. אחד מעבדי כמו אחד השטים את הריקים׃ המבלעדי ה'. שלא ברשותו׃ ה' אמר אלי. כבר נבאו הנביאים ישא את חיל דמשק ואת שלל שומרון לפני אל מלך אשור והוא טעה לומר כאשר עשיתי לשמרון כן אעש' לירושלם ׃ כי שומעים אנחנו. מכירים אנחנו אותו. לשון שומעים אינטנדנט בלע"ז׃ ואל תדבר אלינו יהודית. שכל העם מכירים בלשון יהודית והם מתפחדים מדבריך׃ האל אדוניך. תמוהה הוא לכך נקוד חטף פת' ׃ וכי אל שניכם לבדכם שלחני אדוני הלא על כולם שלחני ולכך באתי שכל העם ישמעו ויראו ולא יסיתם חזקיהו למרוד׃ לאכול את צואתם. אף הם ברעב המצור יאכלו׃ את חריהם. רעי היוצא דרך הנקב שלהם ו ולשון נאה תקנו סופרים לקרותו צאתם כך שנו רבותנו מקראות הכתובים לגנאי קורין אותן לשבח כמו בעפולים בטחורים ישגלנה ישכבנה חוריהם צאתם שיניהם רגליהם מימי שניהם׃ צואה לחה שיש דרכה לשתיה היא האלאולת שקורין טשחית' בלע"ז עומדת על ידי שלש שינים׃ ישיא. יתעה׃ עשו אתי ברכה. באו לי לשלום וברכוני והביאו לי תשורת שלום. ברכה שלוד בלע"ז כמו ויברך יעקב את פרעה׃ ואכלו איש גפנו. ואלך מעליכם ושבו בשלום עד שאמצא ארץ טובה כארצכם ואגלה אתכם שם כי כן דרכי להעביר האומות מארץ לארץ כמה שנאמ' ואסיר גבולות עמים אל ארץ כארצכם אמר רבי שמעון בן יוחי שוטה היה זה משל למלך כו' בספרי פרש' והיה עקב היה לומר לארץ יפה מארצכם לא שלא היה יכול לספר בגנותה׃ וכי הצילו את שומרון מידי׃ ובני שומרון היו עובדים לאלהי ארם שכיניהם ו וחמת היא מארם׃ קרועי בגדים. על ששמעו גדופי השם והיא כמו ברכת השם׃ ותוכחה

מסרה

לכיש אל המלך ח חזקיהו׳ ישעי' מלכיש ירושלם׳ מלכי' ויעלו ויבאו ירוש' ויעלו ויבאו ויעמדו אשר במסלת׳ ישעיה ויעמד בתעלת במסלת׳ מלכים ויקראו אל המלך ויצא אלהם׳ ישעיה ויצא אליו אליקים׳ מלכים אמר' אך דבר שפתי׳ ישעיה אמרתי אך דב' שפתי׳ וסמ' ואיך אמרת אחתי היא כו כי אמרתי׳ מלכים עתה הנה בטחת׳ ישעיה הנה בטחת׳ מלכים וכי תאמרון אלי׳ ישעיה וכי תאמר אלי׳ סימן מלכים רבים ישעיה ל לשון יחיד׳ מלכים ויאמ' ליהוד' ולירושלם לפני יתיב׳ ישעיה ויאמ' ליהוד' ולירושלם לפני תביר׳ מלכים תשתחוו בירושלם׳ ישעיה הזה תשתחוו׳ מלכים את אדני את מלך׳ ישעיה את אדני המלך׳ מלכים עתה המבלעדי׳ ישעיה ועתה המבלעדי׳ מלכים על המקום על עלה על הארץ׳ ישעי' עליתי על הארץ עלה אל הארץ׳ מלכי' עליתי על המקום הזה להשחיתו על הארץ׳ ישעיה על האר' הזאת להשחיתה אל הארץ׳ מלכים ויאמר אליקים בן חלקיהו ושבנא ו ויואח׳ ישעיה ויאמר אליקים ושבנא ויואח׳ מלכים ואל תדבר עמנו׳ ישעיה ואל תדבר אלינו׳ מלכים חריהם את שניה כתי׳ ישעיה חראיה' שיניהם כתיב׳ מלכים העל אדניך מלעיל׳ ישעיה האל אדניך ואליך׳ מלכים ויאמר אליהם רב שקה׳ ישעיה ויאמ' רב שקה האל׳ מלכים יהודית וידבר ויאמר שמעו דבר המלך ה הגדול׳ ישעיה יהודית ויאמ' שמעו את דברי המלך הגדול׳ מלכים כי לא יוכל להציל א אתכם מידי׳ ישעיה כי לא יוכל להציל א אתכם׳ מלכים עד באי ולקחתי אתכם ת תלישא׳ ישעיה עד באי ולקחתי זקף׃

לא ז' בטע' מטע' וסי' כתח רב שקה יהושע המג' לה ויהכבו יתחזקת אנקם׃

מלכים ושבנא הסופר · ישעיה ואת שבנא הסופר · מלכים אל ישעיהו הנביא בן אמוץ · ישעיה אל ישעיהו בן אמוץ הנביא · מלכים אולי ישמע יי׳ אלהיך את כל דברי רב שקה · ישעיה אולי ישמע יי׳ אלהיך את דברי רב שקה · מלכים ויאמר להם ישעיהו · ישעיה ויאמר אליהם ישעיהו · מלכים ושב לארצו · ישעיה ושב אל ארצו ·

וישלח את אליקים אשר על הבית
ואת שבנא הסופר ואת זקני הכהנים
מתכסים בשקים אל ישעיהו בן
אמוץ הנביא: ויאמרו אליו כה
אמר חזקיהו יום צרה ותוכחה ונאצה
היום הזה כי באו בנים עד משבר
וכח אין ללדה: אולי ישמע יהוה
אלהיך את דברי רבשקה אשר
שלחו מלך אשור אדניו לחרף
אלהים חי והוכיח בדברים אשר
שמע יהוה אלהיך ונשאת תפלה
בעד השארית הנמצאה: ויבאו
עבדי המלך חזקיהו אל ישעיהו:
ויאמר אליהם ישעיהו כה תאמרון
אל אדניכם כה אמר יהוה אל
תירא מפני הדברים אשר שמעת
אשר גדפו נערי מלך אשור אותי:
הנני נותן בו רוח ושמע שמועה ושב
אל ארצו והפלתיו בחרב בארצו:
וישב רבשקה וימצא את מלך אשור
נלחם על לבנה כי שמע כי נסע
מלכיש: וישמע על תרהקה מלך
כוש לאמר יצא להלחם אתך וישמע
וישלח מלאכים אל חזקיהו לאמר:
כה תאמרון אל חזקיהו מלך יהודה
לאמר אל ישאך אלהיך אשר אתה
בוטח בו לאמר לא תנתן ירושלם
ביד מלך אשור: הנה אתה שמעת
אשר עשו מלכי אשור לכל
הארצות להחרימם ואתה תנצל:
ההצילו אותם אלהי הגוים אשר
השחיתו אבותי את גוזן ואת חרן
ורצף ובני עדן אשר בתלשר:
איה מלך חמת ומלך ארפד ומלך
לעיר ספרוים הנע ועוה: ויקח
חזקיהו את הספרים מיד המלאכים
ויקראהו ויעל בית יהוה ויפרשהו
חזקיהו לפני יהוה: ויתפלל
חזקיהו אל יהוה לאמר: יהוה
צבאות אלהי ישראל ישב הכרבים
אתה הוא האלהים לבדך לכל
ממלכות הארץ אתה עשית את
השמים ואת הארץ: הטה יהוה
אזנך ושמע פקח יהוה עינך וראה
ושמע את כל דברי סנחריב אשר
שלח לחרף אלהים חי: אמנם
יהוה החריבו מלכי אשור את כל
הארצות ואת ארצם:

ושלח ית אליקים די ממנא על ביתא וית שבנא ספרא וית סבי כהניא כד מכסן סקיא לות ישעיה בר אמוץ נביא: ואמרו ליה כידנן אמר חזקיה יום עקא וחיסודין וניאוצא יומא הדין ארי אקפתנא עקא כאתא דיתבא על מתברא וחיל לית לה למילד: מאם שמיע קדם יי אלהך ית פתגמי רב שקה דשלחיה מלכא דאתור ריבוניה לחסדא עמא דיי קיימא ויעביד פורענות על כל פתגמיא דשמיען קדם אלהך ותתחנן בצלו על שארא דאשתאר: ואתו עבדי מלכא חזקיה לות ישעיה: ואמר להון ישעיה כדין תימרון לרבונכון כידנן אמר יי לא תדחל מן קדם פתגמיא די שמעתא דחסדו עולימי מלכא דאתור קדמי: הא אנא יהיב ביה רוחא וישמע בסורא ויתוב לארעיה ואפיליניה בחרבא בארעיה: ותב רבשקה ואשכח ית מלכא דאתור מגיח קרבא על לבנה ארי שמע ארי נטל מלכיש: ושמע על תרהקה מלכא דכוש למימר נפק לאגחא קרבא עמך ושמע ושלח איזגדין לות חזקיה למימר: כדין תימרון לחזקיהו מלך שיבטא דבית יהודה למימר לא יטעינך אלהך די את רחיץ ביה למימר לא תתמסר ירושלם ביד מלכא דאתור: הא את שמעתא דעבדו מלכי אתור לכל מדינתא לגמרותהון ואת מרמי לאשתיזבא: השיזבא יתהון דחלת עממיא דחבילו אבהתי ית גוזן וית חרן ורצף ובני עדן דביתלסר: אן מלכא דחמת ומלכא דארפד ומלכא דלקרתא ספרוים הלא טלטילינון ואגליאונון: ונסיב חזקיה ית אגרתא מיד איזגדיא וקרא חדא מנהון וסליק לבית מקדשא דיי ופרסיה חזקיה קדם יי: וצלי חזקיה קדם יי למימר: יי אלהא צבאות אלהא דישראל דשכינתיה שריא עיל מן כרוביא אתה הוא יי ולית בר מינך לכל מלכות ארעא את עבדתא ית שמיא וית ארעא: גלי קדמך יי ורון ושמיע קדמך יי ואתפרע ועביד פורען על כל פתגמי סנחריב דשלח לחסדא עמא דיי קיימא: בקושטא יי אחריבו מלכי אתור ית כל מדינתא וית ארעהון:

ותוכחה · אפרובנמנט בלעז · האויבים מוכיחים להסתכח בהבלחתם לאמר ידינו רמה ואין אלהים כאלהינו: כי באו בנים · בני ישראל בניו של הקב״ה: עד משבר וכח אין ללדה · פית כרה הדומה לאשה היושבת על המשבר ואין כח לוולד לצאת: והוכיח בדברים · הגיד כחו והראה הבלחתו · והוכיח אישפרו״ביר בל״ע: ושמע שמועה · מיד זו שמועת תרהקה מלך כוש ומתוך כך ילך מעליכם הפעם הזאת להלחם עם תרהקה ואין זו סיבה לארצו ואחר כך ישוב אלום ואכי עתיד להשיבו לארצו ולהפילו שם בחרב: וישמע מלך אשור על תרהקה · לאמר יצא תרהקה להלחם אתך: וישמע וישלח מלאכים · אין וישמע הסניכמו וישמע הראשון הראשון לשון שמועה והשני לשון קבלה קיבל דברי השלוחים ויטבו בעיניו לתת לב להתסלק מעל ירושלם להלחם תחלה עם כוש: וישלח מלאכים אל חזקיהו · להודיעו שאינו מסתלק לגמרי אלא על מנת לשוב: עדן · שם מלכות כמה דאת אמר חרן וכנה ועדן: הנע ועוה · הניעהו ועיוהו מלך אשור והחריבם וטילטלם ממקומם: אמנם יי׳ · אמת הוא כי החריבו מלכי אשור את כל הארצות ואת ארצם · הארצות המדינות ואת ארץ הסמוכה להם ערי הממלכה אשר הנה ראש למדינה קורא ארצות ושאר המחוזות אשר סביבותיהם קורא ארצם ובספר מלכים כתוב את הגוים ואת ארצם ולשון אחד הוא: וכתון

מסרה
מלכים וישמע אל תרהקה מלך · ישעיה וישמע על תרהקה מלך · מלכים והנה יצא להלחם · ישעיה לאמ׳ יצא להלחם חס׳ הנה · מלכים וישב וישלח מלאכים · ישעיה וישמע וישלח מלאכ׳ · מלכים את אשר עשו · ישעיה אשר עשו · מלכים אשר שחתו · ישעיה אשר השחיתו · מלכים אי מלך חמת · ישעיה איה מלך חמת · מלכים מיד המלאכים ויקראם · ישעיה מיד המלאכים ויקראהו · מלכ׳ ויתפלל חזקיהו אזלא לפני יי׳ ויאמר · ישעיה ויתפלל חזקיהו יתיב אל יי׳ לאמר · מלכים יי׳ אלהי ישר׳ טרס · ישעיה יי׳ צבאות אלהי ישר׳ אזלא · את השמים ואת הארץ י״ג וסימ׳ מקומם מצויין במסר׳ רבתא בערך שמים: מלכים הטה יי׳ אזנך ושמע את דברי סנחריב · ישעיה הטה יי׳ אזנך ושמע את כל דברי · מלכ׳ אשר שלחו · ישעיה אשר שלח · מלכים את הגוים ואת ארצם · ישעיה את כל הארצו׳ ·

ונתן את־אלהיהם באש כי לא
אלהים המה כי אם־מעשה ידי־אדם
עץ ואבן ויאבדום: ועתה יהוה
אלהינו הושיענו מידו וידעו כל־
ממלכות הארץ כי־אתה יהוה לבדך
: וישלח ישעיהו בן־אמוץ אל־
חזקיהו לאמר כה־אמר יהוה אלהי
ישראל אשר התפללת אלי אל־
סנחריב מלך אשור: זה הדבר
אשר־דבר יהוה עליו בזה לך לעגה
לך בתולת בת־ציון אחריך ראש
הניעה בת ירושלם: את־מי
חרפת וגדפת ועל־מי הרימות הקול
ותשא מרום עיניך אל־קדוש
ישראל: ביד עבדיך חרפת אדני
ותאמר ברב רכבי אני עליתי מרום
הרים ירכתי לבנון ואכרת קומת
ארזיו מבחר ברושיו ואבוא מרום
קצו יער כרמלו: אני קרתי ושתיתי
מים ואחרב בכף פעמי כל יאורי
מצור: הלא־שמעת למרחוק
אותה עשיתי מימי קדם ויצרתיה
עתה הבאתיה ותהי להשאות גלים
נצים ערים בצרות: וישביהן קצרי־
ידחתו ובשו היו עשב שדה וירק
דשא חציר גגות ושדמה לפני קמה:
ושבתך וצאתך ובואך ידעתי ואת
התרגזך אלי: יען התרגזך אלי
ושאננך עלה באזני ושמתי חחי
באפך ומתגי בשפתיך והשבתיך
בדרך אשר־באת בה: וזה־לך
האות אכול השנה ספיח ובשנה
השנית שחיס ובשנה השלישית
זרעו וקצרו ונטעו כרמים ואכול
פרים: ויספה פליטת בית־יהודה
הנשארה שרש למטה ועשה פרי
למעלה: כי מירושלם תצא
שארית ופליטה מהר ציון קנאת
יהוה צבאות תעשה־זאת:
לכן כה־אמר יהוה אל־מלך
אשור לא יבוא אל־העיר הזאת ולא
־יורה שם חץ ולא־יקדמנה מגן
ולא־ישפך עליה סללה:

ומוקדין ית טעותהון בנורא ארי
לא טעון דאית בהון צרוך אינון
אלהן עובד ידי אנשא אעא ואבנא
ואבדונון: וכען יי אלהנא
פרוקנא מן ידיה וידעון כל מלכות
ארעא ארי את יי לית בר מינך:
ושלח ישעיה בר אמוץ לות חזקיה
למימר כידנן אמר יי אלהא דישראל
דבעיתא מן קדמי על סנחריב
מלכא דאתור: דין פתגמא די
מליל יי עלוהי מבסר עלך מעיקא
עלך מלכות כנשתא דציון בתרך
רישיהון מנידין עמא דבירושלם
: ית מן חיסדתא וית מן אתררבת
וקרם מן ארימתא קלא וזקפתא
לרומא עינך ואמרתא מילין דלא
כשרין קדם קדישא דישראל:
ביד עבדך חסידתא עמא דיי
ואמרתא בסגיאות רתיכי אנא
סלקית לתקוף כרכיהון ואף אחוד
בירת מקדשהון ואקטול שפר
גבריהון מבחר שלטוניהון
ואכבוש קרית תוקפהון ואישיצי
סגי משיריתהון: אנא הויתי
חפיר גובין ושתי מיין וטפחירת
בפרסת ריגלי עמא דעמי כל מי
נהרין עמיקין: הלא שמעתא
מלקדמין מא עבדית לפרעה
מלכא דמצרים ואף עלך אתנביאו
נביי ישראל ולא תבתא ודא חזיא
קדמי מיומי קדם למיעבד לך ואף
אתקינתא כען איתיתא ודא הות
לך לתקלא על דהואה קדמך
באתרגושת גלין דשחו קירוין
כריכן: ויתביהון איתקצר
חיליהון אתברו ובהיתו הוו כעשב
חקלי וירוק דיתאה כעשב איגרי
דשלוק עד לא מטא למהוי
שובלין: ומיתבך ביציצה ומפקך
לאגחא קרבא ומיתך לארעא
דישראל גלי קדמי וית דארגיזתא
קדמי גלי: חלף דארגזתא על
מימרי ואתרגושתך סליק לקדמי
ואשוי שירין בליסתך וזמם
בספותך ואתיבינך באורחא
דאתיתא בה: ודין לך אתא אכול
בשתא הדא בתין ובשתא תנייתא
כתכתין ובשתא הליתאה זרעו
וחצודו וצובו כרמין ואיכולו אבהן
: ויספון משיזיבא דבית יהודה
דאשתארון כאילן דמשלח שורשוהי מלרע ומרים נופיה לעילא: ארי מירושלם
יפקון שאר צדיקיא ושזבת מקיימי אוריתא מטורא דציון במימרא דיי צבאות תתעביד
דא: בכן כדנן אמר יי על מלכא דאתור לא ייעול לקרתא הדא ולא
יקשת תמן גיר ולא יקדמינה בתריסין ולא יצבור עלה מליתא:

נתון. כמו ונתון אותו על כל ארץ מצרים לשון פעול אמור זכור דוכנ"ט בלע"ז: עץ ואבן. הם לפיכך לא היה בהם כח ויאבדום מלך אשור: מרום הרים. הר הבית: ירכתי לבנון. בית המקדש: ואכרות קומת ארזיו. לא אלך לארצי עד אסר אחריבנו: קיצו. סופו: יער כרמילו. טוב סבחו וכובד חזקו: אני קרתי ושתיתי. כלומר התחלתי בכל מעשי וגמרתי והצלחתי כזה הכורה בור ומוציא מים ומצליח לשון מקור: ואחריב בכף פעמי. אם באתי לצור על עיר הבטוח׳ בחוזק כהרותיה הבאתי עליה גייסות רבים וכלו מימי כהרותם בשתייתם ובשתיית בהמתם ומדרך כף רגליהם: יאורי מצור. יאורי עיר הבאה במצור עי יאורות: ואחריב. לשון הוה כלומ׳ כן דרכי תמיד: הלא שמעת. ולמה תתפאר אין זה שלך כי גזרה היא מלפני זה שני׳ רבות שתהיה אתה פורע פורענותי מן האומות כענין שנאמר הוי אשור שבט אפי: הלא שמעת למרחוק. יותר משבעים שנה שנתנבא עמוס שכתוב לפני הרעש וישראל גלה יגלה מעל אדמתו מאז יש לך לשמוע שעשיתי והכנתי פורענות זו: מימי קדם. משעת ימי בראשית עלתה על לב אות׳ גזרה שנגזרה עליך שנאמר כי ערוך מאתמול תפתה גם היא למלך הוכן. עתה כשהגבירתיך על האומות הביאותיה לאותה גזרה כדי שתהא להשאות לגלים נצים ערי׳ בצורו׳ שתהרוג את יושביהן ותהיין שאיה מאדם ויתעתדו לגלים כומתים ירק: ויושביהן קצרי יד. אני התשתי את כחן לפניך: ושדמה לפני קמה. שדמה הוא שקורין אשטובלא בלע"ז הנשאר בקרקע שורשי הקציר: לפני קמה. כשלא הגיע להתבשל ולהתקשות לבא לידי קמה והוא חלש ורך: לפני קמה. בטרם יהיה קמה: ושבתך וצאתך ובואך ידעתי. תירגם יונתן ומיתבך בעיצה ומיפקך לברא ומיתך לארעא דישראל גלי קדמי כשעלתה מחשבה בלבך ונועצת להחריב את ביתי אני ידעתיה: התרגזך. התרעשך והתגברך אלי: ושאננך. כמו ושאונך: חחי. כמין טבעת הוא ותוחבין אותו בשפת בהמה שמעקיה רעים למושכה בו: ומתגי. תירגם יונתן זמם והו׳ של ברזל ותוחבין אותו בנחירי האנקה והוא ששנינו ונאקה בחטם במסכת שבת: וזה לך האות. הדיבו׳ הזה אינו לסנחריב אלא הנביא אמ׳ לחזקיה והתשוע׳ הזאת תהיה לך לאות להבטחה אחרת הנה החריבו הלגיונות את כל הזרעים וגדעו את כל האילנות והקב"ה מבטיחך שתסתפקו השנה הזאת בספיחי הזרעי׳ שיצמחו מאליה׳ ובשנה השנית שחיס. הן ספיחי גדועי אילנות כך הוא בסדר עולם אבל יונתן תירגם קטקטין ספיחי ספיחים וזה לך האות כשתראה שיתקיים דברי שישוב סנחריב לארצו ויפול תאמין שיתקיים עוד הבטחה השנייה. אכול השנה לאכול השנה ספיח: קנאת יי׳ צבאות. שיקנא לשמו ולא מחמת זכות שבידיכם למרכו שתמה זכו׳ אבו׳: ולא יקדמנה מגן. לא יערוך לפניה מגן כדמתרג׳ לפני קדם: ולא ישפך עליה סוללה. ולא יצבור עלה מליתא. או אני הו׳ שסופכין עפר וצוברין לפני החומה והמגדלות לבנו׳ עליה כרכום סוללה על שם שסוללין וכובשין אותו במקבו כדי שיתקשה. ותרגומו מליתא על שם שממלאין לו מתחלה שכי מחיצו׳ גדר קני׳ ושופכין העפר ביניהם וכובשין אותו עם לאח׳ שמלאהו את המחיצו׳. ושמעתי שפותרין אותו זריק׳ אבני׳ גדולו׳ שקורין פירירא בל׳ אבל אין באבני׳ לשון שפיכה ולא לשון סללה ואין לשון התרגו׳ נופל על פתרון זה:

מלכים ותתנו את אלהיהם. ישעיה ונתון את אלהיהם. מלכים הושיענו נא מידו. ישעיה הושיענו מידו. מלכים כי אתה יי׳ אלהים. ישעיה כי אתה יי׳ לבדך. מלכים אשר התפללת אלי ת׳ תכיר. ישעיה אשר התפללת אלי יתיב. מלכים בבחור. ישעיה בבחר וסימן רישי ספריהון. מלכים ואבואה מלון קצה. ישעיה ואבוא מרום קצו. מלכים אני קרתי זקף. ישעיה אני קרתי טפחא. מלכי׳ ושתיתי מים זרים. ישעיה ושתיתי מים. מלכים למימי קדם ויצרתיה. ישעיה מימי קדם ויצרתיה. מלכים להשות גלים. ישעיה להשאות גלים:
והשיבתיך ג׳ וסימ׳ והנה אנכי עמך. יען התרגזך דמלכי׳ וחברו דספר׳:
השלישית ט׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בסדר שלח לך:
ט׳ פסוקי׳ אית בהון לא ולא ולא ולא ולא וסימ׳ נמסר לעיל בספר׳ בסוף סימן ה׳:

ויצא מלאך יי וגו׳ . לאחר שהלך ונלחם עם כוש חזר ובא לירושלם ובאותה שעה ויצא מלאך יי וכך שנויה בסדר עולם הנני נותן בו רוח ושמע שמועה כמה שנאמר וישמע אל תרהקה וגו׳ . שטף שבנא הסופר וסיעתו והוליכם בזיקים והלך לו לכוש ולקח חמדת כל הארצות ובא לו לירושלם לקיים מה שנאמ׳ יגיע מצרים וסחר כוש עליך יעבורו צו ירושלם . אחריך ילכו זה חזקיהו . באותה שעה וישלח את תרתן ואת רב סריס הם הנזכרים בספר מלכים והם הם המלאכים שנאמר עליהם שעלה אחר השמועה שנאמר וישלח מלאכים אל חזקיהו ולא הם באו עם רבשקה בשליחות הראשון ועל אותן הספרים השיב ישעיהו בזה לך לענה לך . אותה שעה ויצא מלאך יי׳ ויכה וגו׳ כולם מלכי׳ קשורי כתרי׳ בראשותיהם וקטן שבכולם היה שר על שני א אלפים שנאמר ואתנה לך אלפים סוסים ואיך תשיב את פני פחת אחד וגו׳ למדנו על קטן שבפחותי׳ שהוא שר על אלפים איש וכפלן הם וגייסותם : וישב בנינוה . היא ראש המלכות כענין שנאמ׳ מן הארץ ההיא יצא אשור ויבן את נינוה : בית נסרך . נסר מתיבתו של נח כדמפור׳ באגדת חלק : הכוהו בחרב . שאמר אם תציל אותי שלא יהרגוני בני מ מלכותי שהבאתי בניהם כאן נ ומתי אקריב שני בני לפניך ע עמדו והרגוהו : בימים ההם . שלשה ימים לפני מפלתו של סנחריב חלה חזקיהו ויום ג׳ שעלה בית יי׳ הוא יום מפלתו של סנחריב והוא יום טוב ראשון של פסח : כי מת אתה ולא תחיה . מת אתה בעולם הזה . ולא תחיה לעולם הבא משום דלא עסקת איתתא כו׳ כדאיתא בברכות : הנני יוסיף . הנני הוא אשר יוסיף על ימיך : ומכף מלך אשור אצילך . למדנו שלפני מפלת סנחריב חלה וזה לך האות שתתרפא ויתוספו ימיך כמפורש למטה . במלכים שאל לו מה אותכי אעלה : הנני משיב . אחורנית עשר מעלות את הצל אשר ירדה : צל המעלות . כמין מדרגות עשויות כנגד החמה ל לבחון בהם שעות היום כעין א אורלוגין שעושין המינים : אשר ירדה . מיהרה לירד ונתקצר היום עשר שעות ביום שמת אחז כדי שלא יהו מספידין אותו ועלו עכשיו לאחוריהם ביום שנתרפא חזקיהו ונתוספו על היום עשר שעות : מכתב . תירגם יונתן כת׳ אודאה על ניסא דאיתעביד לחזקיהו : אני אמרתי ברמי ימי . כשראיתי ימי ברמי בשממון וחרישה כמו נדמה כל עם כנען כלומ׳ כשחליתי אמרתי אלכה בשערי שאול עתה המות ; לפי שער אותו היום לא נתרפא חולה : פקדתי יתר שנותי . כמו לא נפקד ממנו איש נחסרתי ש שאר שנותי ויונתן תירגם על דוכרני לטב איתוספו על שני כ כפקדתי לטובה ונתיתרו שנותי . תו׳ אמרתי לא אראה יה . לא אסתכל עוד בשם של יה : בארץ החיים . חיים מסתכלין בו אבל המתים אינם רשאין שנאמר לא המתים יהללו יה חק למתי׳ שאין מזכירין שם בן שתי אותיות ל לעולם עכ׳ : בארץ החיים . בבית המקדש : לא אביט אדם . אי עוד : עם יושבי חדל . כשאהיה עם המתים היושבים בארץ חדלה ומנועה מן החיים :

ולמען ט׳ מיחדין וסימ׳ ולמען תספר באזני . ולמען ספר שמי . לא בצדקתך ובישר לבבך . ושמרת את חקיו . ולמען תאריכו ימים . ולמען יאריכו ימים דעקב . ולמען שמך תנחני . ולמען דוד עבדי דוגנתי על העיר . וחברו ולמען ירושלם : ארדט ד׳ ג׳ קמצין וא׳ פתח וסימ׳ במלכים ב׳ סוף סימן יט : אנה ו׳ כתיב ה׳

בדרך אשר־בא בה ישוב ואל־העיר הזאת לא יבוא נאם־יהוה : וגנותי על־העיר הזאת להושיעה למעני ולמען דוד עבדי :

ויצא מלאך יהוה ויכה במחנה אשור מאה ושמונים וחמשה אלף וישכימו בבקר והנה כלם פגרים מתים : ויסע וילך וישב סנחריב מלך־אשור וישב בנינוה : ויהי הוא משתחוה בית נסרך אלהיו ואדרמלך ושראצר בניו הכהו בחרב והמה נמלטו ארץ אררט וימלך אסר־חדן בנו תחתיו :

לח

בימים ההם חלה חזקיהו למות ויבוא אליו ישעיהו בן־אמוץ הנביא ויאמר אליו כה־אמר יהוה צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה : ויסב חזקיהו פניו אל־הקיר ויתפלל אל־יהוה : ויאמר אנה יהוה זכר־נא את אשר התהלכתי לפניך באמת ובלב שלם והטוב בעיניך עשיתי ויבך חזקיהו בכי גדול : ויהי דבר־יהוה אל־ישעיהו לאמר : הלוך ואמרת אל־חזקיהו כה־אמר יהוה אלהי דוד אביך שמעתי את־תפלתך ראיתי את־דמעתך הנני יוסף על־ימיך חמש עשרה שנה : ומכף מלך־אשור אצילך ואת העיר הזאת וגנותי על־העיר הזאת :

וזה־לך האות מאת יהוה אשר יעשה יהוה את־הדבר הזה אשר דבר : הנני משיב את־צל המעלות אשר ירדה במעלות אחז בשמש אחרנית עשר מעלות ותשב השמש עשר מעלות במעלות אשר ירדה :

מכתב לחזקיהו מלך־יהודה בחלתו ויחי מחליו : אני אמרתי בדמי ימי אלכה בשערי שאול פקדתי יתר שנותי : אמרתי לא־אראה יה יה בארץ החיים לא־אביט אדם עוד עם־יושבי חדל :

באורחא דאתא בה יתוב ולקרתא הדא לא ייעול אמר יי : ואגין על קרתא הדא למפרקה בדיל מימרי ובדיל דוד עבדי :

ונפק מלאכא דיי וקטל במשריית אתוראה מאה ותמנן וחמשא אלפין ואקדימו בצפרא והא כולהון פגרין מתין : ונטל ואזל ותב סנחריב מלכא דאתור ויתיב בנינוה : והוה הוא סגיד בית נסרוך טעותי ואדרמלך ושראצר בנוהי קטלוהי בחרבא ואינון אשתיזבו לארעא קרדו ומלך אסרחדון בריה תחותוהי :

ביומיא האינון מרע חזקיה לממת ואתא לותיה ישעיה בר אמוץ נביא ואמר ליה כדנן אמר יי פקיד על אינש ביתך ארי מאית את ולא תיחי מסרעך : ואסחר חזקיהו אפוהי לכותל בית מקדשא וצלי קדם יי : ואמר קביל בעותי יי אדכר כען ית די פלחית קדמך בקשוט ובלבב שלם ודתקין בעינך עבדית ובכא חזקיה בכיא סגיאה : והוה פתגמי נבואה מן קדם יי עם ישעיה למימר : איזיל ותימר לחזקיה כדנן אמר יי אלהיה דדוד אבוך שמיע קדמי צלותך גליא קדמי דמעתך הא אנא מוסיף על יומך חמש עסרי שנין : ומיד מלכא דאתור אשיזבינך וית קרתא הדא ואגין על קרתא הדא : ודין לך אתא מן קדם יי דיעביד יי ית פתגמא הדין די מליל : הא אנא מתיב ית טול אבן שעיא דנחתת במסקנא דאחז שמשא לאחורוהי עסר שען ותב שימשא עסר שען בצורת אבן שעיא דנחתת :

כתב אודאה על ניסא דאתעביד לחזקיה מלך שבטא דבית יהודה כד מרע ואתסי ממרעיה : אנא אמרית בדוון יומי אהך בתרעי שאול על דכרני לטב אתוסף על שני : אמרית לא אתחזי עוד קדם דחילא דיי בארעא בית שכנתיה די בה אריכות חייא ולא אפלח קדמוהי עוד בבית מקדשא דמתמן עתיד למיפק ח חידוא לכל יתבי ארעא מלמידר בירושלם קרתא דקודשא מדורי פסק :

אבן עזרא

מכתב לחזקיהו . ויחי . כמו עד חיותם כמו שמירה וכן אתה מחיה את כולם גם כן גבול החי : אני . בדמי . יש אומרים מגזר׳ דם כמו לחלוני׳ והנכון כמו כריתו׳ כמו נדמה נדמ׳ מלך ישר׳ : שאול . הוא הקבר שהוא בתחתית הארץ הפך השמים שהם ל למעלה לעולם והצד ואכיצה שאול הנך ו ואינו גיהנם כלל : פקדתי . מגזרת לא נפקד ממנו איש והוא לשון כחות גם כן ב בלשון קדר׳ ויש אומ׳ כי פקדתי פקד ממני כמו בני יצאוני ואחרי׳ אמרו פקדתי כי פקד יותר והטעם יתר שנותי כמו אתמכר ימיך אמלא וגם פ פרשתיו : אמרתי . השם איננו מקרה עד שתשלט העין בו רק הו׳ כל׳ במעשיו והטעם שלא יראה מעשי השם בעולם הזה והו׳ שיכיר מעשי השם בעולם הזה וזהו בארץ החיים כ כאילו הו׳ יפרש דבריו והנה הזכיר בתחלה תענוג האדם בעולם הזה והו׳ שיכיר מעשי השם ואח׳ כך שיתענג במראה העין להיו׳ עם חביריו וזהו לא אביט אדם עוד : חדל . כמו תבל ויתכן היות המלה הפוכה כמו כ כבש כשב מגזר׳ חלדי ויתכן היות כמוהו מה חדל אני ויתכן שיקר׳ העולם הזה חדל ש שחדל לעולם להיות אדם בו :

בסוף וסי׳ זכר נא את אשר התהלכתי דסיפר׳ . וחברו דמלכים . אנה יי׳ מלטה נפשי . אנה יי׳ כי אני עבדך . אנה יי׳ אל נא נאבדה . אנא יי׳ הלא זה דברי : יוסף ה׳ כתיב בן חסרי׳ יוד וסי׳ נמס׳ לעיל בסיפר׳ בסי׳ כט : אחרני׳ ז׳ וסי׳ נמסר במלכים חלק כ׳ סי׳ ב׳ : בארץ החיים ג׳ וסי׳ לא אראה יה . אתה מחסי חלקי . תמצא בארץ החיים :

רשי

דורי נסע ונגלה מני · בני דורי נסעו ממני כסעו כמו נסחו כמו בל יסע יתדותיו: כאהל רעי · כאהל רועי בהמה שמסיעו מכאן ותוקעו במקום אחר כסכלה מרעה זה: קפרתי · הכרתי מהר חיי כאורג הממהר לארוג כל זה הייתי סבור · ויונתן תירגם כנחל גידודין כנחל המוסך בין גרות נבוהין שאינו מתפשט ומתוך כך מימיו קלים לרוץ · ואומר אני שהוא כנחל חריף ששמו אורב והוא שאמר איוב וימי קלו מני ארב חלפו עם אניות איבה: מדלה יבצעני · תירגם יונתן מיקר מלכותי אנא גלי · סבור הייתי שעת' יבצעני מכל כבודי · דלה לשון נוב' וכן ודלת ראשך: מיום ועד לילה תשלימני · כמו מבקר ועד נקבה כלומר מימים ולילות תכלני וכן תירגם יונתן יממי ולילותי שלימו: שויתי · שמתי כל הלילה לסבול יסורי חולי ונתגברתי כארי לסבול: כן ישבר כל עצמותי · כמו כן ירבה וכן יפרוץ כל מה שאני מתגב' כן יגבר החולי עלי לשבור כל עצמותי: כסוס · כמו כסים והוא שם עוף: כסוס עגור · כמו כסוס ועגור כעוף זה שתפשוהו בגרונו והוא מצפצף וכן תירגם יונתן כסוסיא דאחיד ומנציף: עשקה לי · כמו עשוק אותי לקחני מיד מלאך המות וערבני להצילני לשון ערבות גרסינא"ה בל' כמו ערוב עבדך לטוב · עשקה לי עשוק אותי מידו כאשר תאמר רפא נא לה רפא אותה: מה אדבר · שבח וקילוסין לפניו והרי אמר לי בהבטחתו והוא עשאו: אדדה כל שנותי · כמו ואדדם משנתי אתנודד מכל שנותי לקלם לפניו: על מר נפשי · שהיתה מרה ונחתני ויונתן תירגם שנותי לשון שנים: יי' עליהם יחיו · ית יי' על כל מיתיא אמרתא לאחיאה: ולכל בהן חיי רוחי · וקדם כולהון אחייתא חיי רוחי · ואני אומר לפי פשוטו יי' עליהם על שנותי הנזכרי' למעלה אדדה כל שנותי יי' שיכן שכנו וחסרו עליהם ואמר לי על פי נביאו יחיו: ולכל בהן חיי רוחי · ולכל דבר אשר תלויין בהן חיי רוחי אמ' יי' עליהם ויחיו: ותחלימני · מעתה ידעתי שתחלימני ותחייני · תחלימני תבריאני ותחזיקני כמו יחלמו בניהם: הנה לשלום מר לי מר · כשנתבשרתי שלום אף הוא לי מר שהרי תלו לי הרפואה בזכות אחרים כה אמר יי' אלהי דוד אביך למעני ולמען דוד עבדי כאן הודעתני שאני חוטא · כך פירשו חכמים אבל לפי ישוב המקרא משמע הנה לשלום מר לי מר כשנתבשרתי מאתך להושיעני מידי כאחריב מר לי מר על חליי שהייתי נטוי למות ולא שמחתי בבשורה ואתה בטובך חשקת נפשי מבלי רדת שחת: כי לא שאול תודך · אם הייתי מת לא הייתי מודה לך על הנס של מפלת סנחריב ולא הייתי סובר אל אמיתת הבטחתך שהבטחתני עליו: חי חי · לשון בני אדם כלומר כשיש בני אדם חיים בעולם זה חי וזה חי יוכלו להודות מבניהם: יודיע · אשיספר בלע"ז: אל אמיתך · האב מודיע ומכין דעת בנו אל אמיתך להאמין בך: דבלת תאנים · דבלת העשויה מתאנים כשהן לחין קרויין תאנים וכשנדרסין בעיגול קרויין דבלה: וימרחו · ויחליקוה לדבקה על השחין וכן בתוך נס היה שאף בשר חי שנותנין עליו דבלה מסריח אלא הקב"ה נותן דבר המחבל לתוך דבר המתחבל ומרפא:

מה

אבן עזרא

דורי · כמו מגורי מדור באהלי רשע וזאת הלשון ידועה בארמית גם ככה היות דור ודור מגזרתו כטעם כי גר אנכי עמך: נסע · מבנין נפעל ונדגש הסמך בחסרון הנ"ון שהוא פ"א הפועל: נגלה · כמו גלות: מני · כמו ממני וכן שעו מני: כאהל רועי · היו"ד ליחס המלה או כיו"ד פנימי גם אכזרי כי אהל הרוע' לא יעמד במקום אחד: קפדתי · כמו כפלתי וכמוהו וימי קלו מני ארג: מדלה · החולי כמו מדוע ככה דל בן המלך כי מזאת המחלה יבצעני יתמו שני כמו יתר ידו ויבצעני וזאת המחלה שהוא עושה עמי שלום ביום ומלחמה בלילה וככה רובי התחלואים והנה תשלימני כמו ואם לא תשלים: שויתי · מגזרת שוה ותחסר מלת כנפשי והנכון שהו' החולי כי הוא שוה בגבורת מלחמתו עמי: כארי · ומנהג הארי לשבר העצמו' והתמה כי בלילה ילחם עמי ויעשה שלום לי בבוקר · כף כסוס עגור מוסף אחר עמו כמו כרע כאח לי וכמוהו ככבש אלוף והלה עופו' והטעם שהחולה בכובד חליו יצפצף ויהגה ולא מבין דבריו: דלו · מפעלי הכפל וכמהו דליו שוקי' כטע' כפילות: יי' עשקה לי · זאת הדלה: ערבני · עת' ערוב עבדך לטוב ויש אומ' כי העי"ן תחת חי"ת וזה הבל ומלת ערבני כדרך לשון בני אדם והטעם התערב עמי בבריתי: מה אדבר ואמר לי · הנני יוסיף על ימיך ומלתעשה כמו יעשה וכן נתתי כסף השדה או טעם עשה שעש' זה החסר עמי אעפ"כ אדדה כל שנותי בזכרי זאת המר' שעברה עלי ומלת אדדה מבנין כפעל ואין ריע לו במקרא רק אדדם עד בית אלהים במשכה מדדה את בנה והטע' ידוע: יי' · על דבריך הו' הנזכ' שאמ' והוא אמ' והנה על אמרתך ומעשיך יהיו החיים: ולכל · עת' בהן חיי רוחי: ותחלימני · מגזרת יחלמו בניהם ירבו בבר ובדברי חכמים ז"ל עתים חלום: הנה לשלום · כאשר הייתי בחצי ימי כי בן תשע ושלשי' שנה היה כאש' חלה כי אם תתגבר המרה האדומ' על תולדת האד' לעולם יהיה חולה בנערותו ויהי בשלום בזקנותו והפך זה אם תתגבר הלחה והנה האמצעים שנות שלום: מר לי מר · פעמים לחזוק ויש אומ' מגזרת תמורה: משחת בלי · יש אומרי' מגזרת בליתי והוא שם על משקל פרי ואחרים אמרו שהוא במקום הזה כמו לא והוא הפך והראשון הוא הישר בעיני כאילו אמר ואתה חשקת נפשי והעליתני משחת בלי: כי השלכת אחרי גוך · דרך משל כבן אדם שלא יראה מה שיש אחריו כי ידענו שאין נו לבורא הגויות הנה ראיה על אשר אמרו קדמונינו שבעבור חטא שעשה היה מת בקוצר שנים והם העתיקו כי המת קודם חמשים ושתים שנה הכו בכרת ועל זה נעצב כי לא ידע שעבר עבירה שהוא חייב מיתות בכרת על כן אמר זכר נא את אשר התהלכתי לפניך והטוב בעיניך עשיתי והנה הזכיר המחשבה והמעשה והקדמונים אמרו כי לא התעסק במצות פריה:

כי לא שאול תודך · הטעם על הגוף הנקבר בשאול וכן הוא מות לא יהללך כמו מתן בסתר יכפה אף: ישברו · כמו ייחלו כמו עיני כל אליך ישברו ורבים יתמהו איך כתב הנביא כדברים האלה שמכחישים בתחיית המתי' ויש להשיב כי הגוף אין לו כח ולא דעת בצאת הנשמ' ממנו ולמה יתמהו והנה גם בהיות הנשמה דבקה עם הגוף איננו מכין ואף כי במותו: חי חי · פעמים והטעם מי שחי כמוני או שיחיה אחרי חליו והוא חייב שיודה והטעם בפה שבו יתראה חבור הנשמה עם הגוף בדרך ההודאות ויש אומ' כי חי הראשון הוא השם ואין כורך: אב לבנים יודיע · אלה האמונות: יי' · אמר או יאמר או יבוא: ונגינותי · שאחבר אנגנם אני והמשוררי' שהם בבית השם כל ימי חיינו: ויאמר · זה פלא כי התאנים הם מזיקים לשחין וזה שאמר יש אומרי' כי הם במצות דבלת תאנים נפתחים דבקים ויתכו כמאכלת: וימרחו · קרוב בלשון קדר וטעמו ידוע:

ויאמר

אדני כ"ב כתיב נד"א בספרא וסימ' ושפח אדני קדקד בנות ציון · אם רחץ אדני · יסיר אדני את תפארת · בשנת מות המלך · ואשמע את קול אדני אמר · ואמר עד מתי אדני · לכן יתן אדני הוא · ביום ההוא יגלח אדני בתער השכירה · ולכן הנה אדני מעלה · דבר שלח אדני ביעקב · על כן על בחוריו · והיה ביבצע · והיה ביום ההוא יוסיף אדני · כי כה אמר אדני והעמד המצפה · ויקר' אריה · בעוד שנה · יען כי נגש · לחם צר · בוז עבדיך חרפת · כסוס עגור בן אצפצף · אדני עליהם יחיו · ותאמר ציון עזבני אדני:

ל'·ל'·ה' דורי נסע ונגלה מני כאהל רעי
ל'·ל'·ל'·ל'·ל' קפדתי כארג חיי מדלה יבצעני
נ'·ג' מיום עד לילה תשלימני: שויתי
ב' עד בקר כארי כן ישבר כל עצמותי
ב' וכעינן מיום עד לילה תשלימני: כסוס
ל' וחד וסים ועגור · ב' עגור כן אצפצף אהגה כיונה דלו
ל' עיני למרום יהוה עשקה לי ערבני:
נ'·ג' מה אדבר ואמר לי והוא עשה אדדה
ג' כל שנותי על מר נפשי: אדני
ז'·ג' עליהם יחיו ולכל בהן חיי רוחי
ל'·ל' ותחלימני והחייני: הנה לשלום
מר לי מר ואתה חשקת נפשי
משחת בלי כי השלכת אחרי
ל' גוך כל חטאי: כי לא שאול
נ'·ל' תודך מות יהללך לא ישברו יורדי
נ'·ל' דס בור אל אמתך: חי חי הוא יודך
ב' וכעינן כמני היום אב לבנים יודיע אל
ג' אמתך: יהוה להושיעני ונגינותי
ל'·ל' מ"ל ננגן כל ימי חיינו על בית יהוה:
כ' ויאמר ישעיהו ישאו דבלת
ל'·5 תאנים וימרחו על השחין ויחי:

מבני דרי אתנטילו יומי אתקציצו וגלו מני אתכפילו במשכן דרועי אתקפלו כגול גרדאין חיי מיקר מלכותי אנא גלי יממי ולילותי שלימו: נהמית עד צפרא כאריא דנהים ותבר כל גרמי חיותא כין מתברין מן קדם דוונא כל גרמי יממי ולילותי שלימו: כסוסיא דאחיד ומנציף כן נציפית ונהמית כיונה זקפית עיני דייתי לי רוח מן קדם דשכנתיה בשמי מרומא יי' קביל צלותי עביד בעותי: מה אמלל תושבחתא ואמר קדמוהי והוא אסגי טבון למיעבד עמי מה אפלח ואשלים קדמוהי כל שניא דאוסיף על חיי ושיזיב ממריר נפשי: יי' על כל מיתיא אמרתא לאחואה וקדם כולהון אחייתא רוחי ואחייתני וקיימתני: הא לעבדי אוריתא סגי שלמא קדמך ואת מיתי מררא לרשיעיא בכן כד ידעי יום מותי שפכי דמעתי בצלו קדמך מר לי סגי ואת אתרעיתא בחיי בדיל דלא לחבלא נפשי ארי ארחקתא מן קדמך כל חטאי: ארי לא דבשאול מודן קדמך מיתי לא משבחין לך לא מסברי נחתי גוב בית אבדנא לפורקנך: דחי חי יודי קדמך כותי יומא הדין אבהן לבניהון יחוון גבורתך ויודון למימר דכל אלין קשוט: יי' למפרקנא אמר וניגון תושבחתי ננגן כל יומי חיינא על בית מקדשא דיי': ואמר ישעיה יסבון דבלת תינין וישורטון על שיחנא ואיתסי:

כסוס בקמץ סכת' כתי' כסים וקרי' כסוס אחנס לא מצאתיו שמנהגם אות הכתוב' יוד באמצע תימת' ית ווֹ

יהוה ב' מכו' ריש' ונקו' אלהי'

אבן עזרא

ויאמר. הטעם וכבר אמר חזקיהו מה אות וכבר הזכירו למעלה וזה לך האות מאת יי׳: כיזמו נחמו עמי. כדבקה זאת הפרשה בעבור שהזכיר למעלה כי כל אוצרות המלך גם בניו יגלו לבבל על כן אחרי זאת הנחמו ואלה הנחמו הראשונו׳ מחצי הספר על דעת רבי משה הכהן נ״ע על בית שני ולפי׳ דעתי הכל על גלותינו

רשי

מה אות. מה טוב ומה כלה אות זה הכותן לי אשר אעלה בית יי׳: וישמע כי חלה ויחזק. היה למוד לאכול בשלש שעות ויום עד תשע כיון שחזר גלגל חמה לחזקיהו כשעמד משכתו בתשע שעות מצא שהו׳ שחרית בקש להרוג את כל עבדיו אמ׳ הכתתם אותי ישן יומם ולילה עד הבקר אמרו לו גלגל חמה הו׳ שחזר אמ׳ להם ומי החזירו אמרו לו אלוהו של חזקיהו כו׳ כדאיתא בתנחומא ובפסיקתא: בית נכתה. בית גנזיו של בשמי׳ כמו נכאת וצרי ולוט: ואת השמן הטוב. יש פותרים שמן המשחה ויש אומרים הוא שמן אפרסמון שהיה מצוי בארץ ישראל והוא פנג האמור ביחזקאל יהודה וישראל המה רוכליך בחטי מנית ופנג וראיתי בספר יוסיפון שהוא אפרסמון וגדל בירחו לכך נקרא ירחו על שם הריח: לא היה דבר. אף ספר תורה: מארץ רחוקה באו. אלי. זה אחד משלשה בני אדם שבדקן המקום ומצאן עביט של מימי רגלים קין וחזקיהו ובלעם חזקיהו היה לו להשי׳ אתה נביאו של מקום ולי אתה שואל התחיל מתגאה ואומר מארץ רחוק׳ באו אלי לפיכך נענש ועל שמחת עליהם והאכילן על שולחנו וכן בלעם שאמר לו מי האנשים האלה עמך והשיב ואמר בלק בן צפור מלך מואב שלח אלי וכן קין שאמר לו אי הבל אחיך היה לו לומר רבונו של עולם הלא כל הנסתרות גלויות לך כו׳ כדאיתא בתנחומא: לא יותר דבר. מדה כנגד מדה כנגד לא היה דבר: ומבניך. הם חנניה מישאל ועזריה: טוב דבר יי׳. מאחר שבימי יהיה שלום: נחמו נחמו. חוזר על נבואותיו העתידות לפי שמכאן ועד סוף הספר דברי נחמו׳ הפסיק פרשה זו בינם לבין הפורענות נחמו אתם נביאי נחמו את עמי: כי מלאה צבאה. תרגם יונתן עתידא דתתמלי מעם גלוותא כמו כי מלא׳ מצבא׳ ויש פותרין צבאה כמו הלא צבא לאנוש עלי ארץ: נרצה. נתפייס: כי לקחה וגו׳. ארי קבילת כוס תנחומין מן קדם יי׳ כאילו לקת על חד תרין בכל חובהא ולפי פשוטו יתכן לפרש כי לקחה פורענות כפלים ואם תאמ׳ היאך מדתו של הקב״ה לשלם לאדם כפלי׳ בחטאו מכינו מקרא מלא ושלמתי ראשונה משנה עונם וחטאתם: קול. רוח הקדש קורא במדבר דרך ירושלם פנו דרך יי׳ לשוב גליותיה לתוכה: כל גיא ינשא. וההר ישפל הרי דרך חלק׳ ושוה ונוחה: והרכסי׳. הרים הסמוכים זה לזה ומתוך סמיכתן מורד שביניהם זקוף ואינו מעוקם שיהא נוח לירד ולעלות: הרכסי׳. כמו וירכסו את החשן: לבקעה. קנפיי״א בלע״ז ארץ חלקה ושוה: קול. מאת הקב״ה אומר אלי קרא: ואמר. רוחי שאו מה אקרא והקול משיבו זאת קרא כל הבשר חציר כל שרי המלכיות תהפך גדולתם ותהיה כחציר:

וכאין ה׳ וסימ׳ נמסר בספר יהושע סימן ט׳: באצרתי ג׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בסדר האזינו ובמלכים חלק ב׳ סימן ב׳: יקחו י׳ בקריא׳ וקמצין וסי׳ נמסר בריש סדר אמר אל הכהני׳: פנו ג׳ בקריא׳ וסימ׳ קול קורא במדבר פנו דרך.

לט ויאמר חזקיהו מה אות כי אעלה בית
יהוה: בעת ההיא
שלח מראדך בלאדן בן בלאדן
מלך בבל ספרים ומנחה אל
חזקיהו וישמע כי חלה ויחזק:
וישמח עליהם חזקיהו ויראם את
בית נכתה את הכסף ואת הזהב
ואת הבשמים ואת השמן הטוב
ואת כל בית כליו ואת כל אשר
נמצא באוצרתיו לא היה דבר אשר
לא הראם חזקיהו בביתו ובכל
ממשלתו: ויבא ישעיהו הנביא
אל המלך חזקיהו ויאמר אליו מה
אמרו האנשים האלה ומאין יבאו
אליך ויאמר חזקיהו מארץ רחוקה
באו אלי מבבל: ויאמר מה ראו
בביתך ויאמר חזקיהו את כל אשר
בביתי ראו לא היה דבר אשר לא
הראיתים באצרותי: ויאמר ישעיהו
אל חזקיהו שמע דבר יהוה צבאות
: הנה ימים באים ונשא כל אשר
בביתך ואשר אצרו אבתיך עד
היום הזה בבל לא יותר דבר אמר
יהוה: ומבניך אשר יצאו ממך
אשר תוליד יקחו והיו סריסים
בהיכל מלך בבל: ויאמר חזקיהו
אל ישעיהו טוב דבר יהוה אשר
דברת ויאמר כי יהיה שלום ואמת
מ בימי: נחמו נחמו
עמי יאמר אלהיכם: דברו על לב
ירושלם וקראו אליה כי מלאה
צבאה כי נרצה עונה כי לקחה מיד
יהוה כפלים בכל חטאתיה:
קול קורא במדבר
פנו דרך יהוה ישרו בערבה מסלה
לאלהינו: כל גיא ינשא וכל הר
וגבעה ישפלו והיה העקב למישור
והרכסים לבקעה: ונגלה כבוד
יהוה וראו כל בשר יחדו כי פי יהוה
דבר: קול אמר קרא
ואמר מה אקרא כל הבשר חציר

ואמר חזקיה מה את ארי אסק
לבית מקדשא דיי:
בעידנא ההיא שלח מרודך בלאדן
בר בלאדן מלכא דבבל איגרין
וקורבנין לות חזקיה כד שמע ארי
מרע ואתסי: וחדי עליהון חזקיה
ואחזינון ית בית גנזוהי ית כספא
וית דהבא וית בוסמנא וית משחא
טבא וית כל בית מנוהי וית
כל דאשתכח בגנזוהי לא הות
מידעם דלא אחזינון חזקיה ב
בביתיה ובכל שולטניה: ואתא
ישעיה נביא לות מלכא חזקיה
ואמר ליה מה אמרו גבריא
האילין ומנן אתו לותך ואמר
חזקיה מארעא רחיקא אתו לותי
מבבל: ואמר מה חזו בביתך
ואמ חזקיה ית כל די בביתי חזו לא
הוה מדעם דלא אחזיתינון בגנזי:
ואמר ישעיה לחזקיה קבל פתגמא
דיי צבאות: הא יומיא אתן
ויתנטיל כל די בביתך ודי גנזו א
אבהתך עד יומא הדין ויתובל
לבבל לא ישתאר מידעם אמר יי:
ומבנך דיפקון מינך דתוליד
ידברון ויהון רברבין בהיכלא
מלכא דבבל: ואמר חזקיה
לישעיה תקין פתגמא דיי דמללת
ואמר ארי יהי שלם וקשוט ביומי:
נביא אתנבו
תנחומין על עמי אמר אלהכון:
מלילו על לבא דירושלם ואתנבו
עלה ארי עתידא דתתמלי מעם
גלותא ארי אשתביקו לה חובהא
ארי קבילת כוס תנחומין מן קדם
יי כאילו לקת על חד תרין בכל
חטאהא: קל
דמכלי במדברא פנו אורח מן
קדם עמא דיי כבישו במישרא
כבשין קדם כנישתא דאלהנא:
כל חיליא יתרמון וכל טור ורמא
ימאכון ויהי כפלא למישרא ובית
גידודין לבקעה: ויתגלי יקרא
דיי ויחזון כל בני בסרא כחדא ארי
במימרא דיי גזר כן:
קל דאמר אתנבי ומתיב ואמר
מה אתנבי כל רשיעיא כעשבא

אבן עזרא

רק יש בתוך הספר דברי גלות בבל לזכר כי כורש שלח הגולה ואולם באחרית הספר דברים הם לעתיד כאשר אפרש. ודע כי מעתיקי המצות ז״ל אמרו כי ספר שמואל כתבו שמואל והו׳ אמת עד וימת שמואל והנה דברי הימי׳ יוכיח שהם דור אחר דור לפני זרובבל והעד מלכים יראו וקמו שרים וישתחוו ויש להשיב כאשר ישמעו שם הנביא ואם איננו והמשכיל יבין. ומלת נחמו דברי השם לנביאיו או לגדולי העם וטעם פעמים דרך מהירות או רגע אחרי רגע: דברו. לעולם דבור על לב להסיר העצב והדאגה מעבר וכן וידבר על לבם. וטעם ירוש׳ כנסת ישראל: כי מלאה צבאה. מלאו ימיה וכמוהו כל ימי צבאי איחל הלא צבא לאנוש והמפרשי׳ אמרו שהוא כמשמעו והראשון הו׳ הנכון: כי נרצה. כשלם ותם כמו עד ירצה כשכיר יומו אז תרצ׳ הארץ כטעם תם עונך: כפלים. מכרות שלקחה מכל גוי: בכל חטאתיה. בעבור כל חטאותיה: קול קורא. הם המבשרים: פנו. יאמר לכל גוי: דרך ה׳. הטעם אלה שהיו בגלות שישובו להר ה הקודש וזהו דרך יי׳: ישרו. הטעם כפול: כל גיא ינשא. שהוא שפל אז ינשא והנה גיא איננו שתוך כמו גיא חזיון המון נוב וידב׳ שתחש׳ מלת גיא כך וכך כמו מה מליל והטעם שיבאו השבים בלא יגיעה: העקב. כמו עקוב מלב והוא הפך מישור: והרכסי׳. מגזרת מרכסי איש כטעם מקום משוות: ונגלה. כאשר יחדם השם זה הפלא אז יראה כבוד השם: קול. דבק בכבוד השם כי דבריו יקום לבדו ולא כבן אדם. וטעם קול אומר קרא הוא המלאך שיאמר לנביא קרא: כל הבשר חציר. כחציר כמו כי שמש ומגן יי׳:

ואמר סלו סלו פנו דרך. פנו דרך העם: כי פי יי׳ דבר ג׳ דסמיכי בקריא׳ וס׳ם אם תאבו ושמעתם טוב. ונגלה כבוד יי׳ וראו. אז תתענג על יי׳:

וכל חסדו כציץ השדה. כי חסד לאומים חטאת. ד"א סוף אדם למות לפיכך אם אמר לעשות חסד הרי הוא כציץ השדה אשר ימולל ויבש ואין לסמוך עליה שאין בידו לקיים שמא ימות שכתיב בם חציר נבל ציץ כמות האדם בטלה אבטחתו אבל דבר אלהינו יקום כי הוא חי וקיים ובידו לקיים לפיכך על הר גבוה עלי ובשרי מבשרת ציון כי מפי החי לעולם היא הבטחת הבשורה: נבל. כמש: מבשרת ציון. כבייא דמבשרין לציון ובתקום אא הוא אומר רגלי מבשר זכו קל כזכר לא זכותם כנקבה ומאא פעמיו עד הקץ: בחזק יבא. על האומות ליפרע: הנה שכרו אתו. מזומן אתו לצדיקים: ופעולתו. שכר פעולה שעליו ליתן להם: כרועה. אשר עדרו ירעה בזרועו מקבץ טלאי' ובחיקו נושאם: עלות ינהל. מיניקות בניית מדבר הבאן המיניקות. ינהל כמו מנהל: מי מדד וגו'. כל זה היה בו כח לעשו' וכל שכן שיש בו כח למאר הבטחות הללו: בשעלו. בהליכתו של דרכת גיס כוכיך. בשעלו. כמו במשעול הכרמים שביל. שעל. שם כלי הוא וכן בשעלי שעורים: תיכן. אמולאיר בל"ע: וכל בשליש. ומדד בשלישית שלים מדבר שליש ימוב שלים ימים וההרות. לא"ה בשלים מגודל עד אמה שלישי לאצבעות ותנחם פי' שהוא שם כלי וכן ותשקמו בדמעו' שלים: ושקל בפלס הרי. הכל לפי הארץ הר כבד יתקע בארץ קשה והקלי' בארץ רכה: מי תכן. את רוח הקדש בפי הנביאים יי' תכנו וכדי הוא להאמן: ואיש עצתו. יודיענו רוחו כן תירג' יונתן ולפי משמעו ואיש עצתו מוסב לראש המקר' מי תיכן את רוחו ומי איש עצתו אשר יודיענו להקב"ה עצה: את מי נועץ ויבינהו. האיש להקב"ה הן כל גוים לפניו כמר מדלי ואיך ילמדו לו את מי מן ה האומות נועץ כמו שנועץ עם הנביאי' כמו שנ' באברה' ויי' אמר המכסה אני מאברהם וגו': ויבינהו וילמדהו בארח משפט. את מי מן האומו' עשה כן שלימדו חכמה כמו שעשה לאברה' שנתן לו לב להכירו מאליו ולהבין ב בתורה שנאמר וישמר משמרתי ואומ' למען אשר יצוה וגו' וכליותיו היו נובעות חכמה שנאמר אף לילות יסרוני כליותי: הן גוים כמר מדלי. ואין חשובין לו להעמיד מהם לנביאים לגלות סודו: כמר מדלי. כטיפה מרה המטפטפת משולי הדלי ומסקע טנופת המים ורוקבין העץ ל לימוצידה בלע"ז: כשחק מאזנים. שהנחשת מעלה עיפוש ומשחיר: כדק. אבק דק: יטול. כאבק הנישא ועולה על ידי רוח כדק אשר יטלו: אין די בער. על מזבחו: וחיתו. של לבנון אין די עולה. ד"א ולבנון אין די בער וגו' לכפר על עון האומות: כאין נגדו. כאין הם בעיניו ואינם חשובין לפניו: נסך. לשון מסכה: נסך חרש. חרש של ברזל נוסכו מברזל או מנחשת ואחר כך הצורף מרקעו בטסי זהב ומצפהו מלמעלה: רתוקות. שלשלאות: המסכן

כציץ השדה. בבקר יציץ וחלף ולערב ימולל ויבש: יבש חציר. הוא הצמח הנא וכן בלשון ישמעאל: נשבה בו. כמו מרחפת מגזרת ויסב אותם אברם ואם הם שני ענינים: אכן. כחציר כל העם: יבש. אחר היותו כחציר יבש ואחר היותו כציץ הנו כנבל רק דבר השם יקום כמו יעמד ואין מי ישיבנו: כי רוח יי'. והטעם הרוח שישלח נושב בהציר ויובש: על. מבשרת ציון. הטעם על עדת ולא נקבה ממש: הנה. בחזק יבא. תואר היד כי ימצא על לשון זכר כמו והנה בו מגילת ספר: הנה שכרו. שיתן שכר לחוכי לו וככה פעלתו פעולת שכיר והטעם שכר הפועל ולפי דעתי שזה הטעם איננו דבק עם הפרשה רק הוא אומר שאיננו מבקש שכר והטעם איננו כ כרועה שכיר על כן א אחריו עדרו כרועה: ובחיקו ישא. מי שלא יוכל ללכת: עלות. הם ההרות שעלו עליהם הזכרים: ינהלם. בלט וזה הטעם שהשם יקבץ בני הגולה ויחבוש ה הנשברים: מי. והתמהו' איך יהיה זה והלא השם ברא הכל וידע כמה מים יש בים כאילו מדדם היד: בשעלו. כמו בשעלי שעורים: ושמים. שנטה כיריעה ידע מ מדתם כי הוא בראם בגבורתו כפי החכמה כאילו מדדם בזרת ו וכדרך בן אדם דבר הכתו': וכל. כמו מדד ותרגום וימדו בעומר וכלו: בשלים. כמו משורה ויתכן להיותו מגזרת שלש לכן לא נדע היום איך יהיו ה המדות הקדמוני' וכן ותשקמו בדמעו' שלים: ושקל בפלס. הוא הנקרא קריסטון הוא שיש לו זרוע ארוך וה' מגזרת פלס מעגל: וגבעות במאזנים. והטעם שיש בכף מ מאזנים גבעה ובכף ה האחר אחרת וזה דרך משל: מי. אמר הגאון כי לא הזכיר הרוח עם השלשה המוכרים ואמר כי השתשובה כאילו אמר מי תכן הרוח והתשובה השם ולפי דעתי שזה איננו נכון בעבור שהכתוב הוא את רוח ומה טעם איש עצתו אשר עצתו יודיענו וכן פירושו מי תכן רוח השם וסמך הרוח אליו כמו ורוח אלהים מרחפת ומי הראשון מוסך אחר ומי איש שיודיענו השם עצתו למה ברא כן: את מי נועץ. שבנין כפעל פועל עבר על כן הוא פתוח ע"ן עם מי התיעץ: ויבינהו. ויתן בינה לשם וילמדו בארח משפט שם לכל מוסר וילמדהו דעת. העתידות: הן גוים כמר מדלי. כטיפת הנופלת מהדלי ואין רע לו: וכשחק. הוא האבק הדק מגזרת ושחקת ממנה הדק ואחר שכל בני אדם הבל נגדו את מי נועץ: יטול. ישליך כמו ויטילו את הכלים אך הוא משורש אחר ורבינו יונה המדקדק אמר כי יטול מבנין נפעל בדרך רחוקה או פירוש יטול ישא כמו נוטל: ולבנון. ואין לשם צורך לשלו' כי אין די בלבנון לבער וטעם לבנון שיביאו השומעים כי הטעם כל עצי הארץ וכן טעם חיתו: כל. והנה הזכיר כל הגוים והם האדם ואחר כך המצחים והחיות והטעם אחר שכל הגוים הם כאין. ואם מאפס כאם המה מהבל יחד כאילו אמר פתותם מאפס הם נחשבי' והתמה מהגאון ז"ל שאמר שבני אדם נכבדים ממלאכי השם והלא קרא זאת הכרתה: ואל. אל. הם בלא ה"א הדעת כמו אהים הוא ידע: הפסל. הוא הנכרת מאבן או מעץ: נסך. כמו עגל מסכה: ירקענו. כמו וירקעו את פחי הזהב ומגזרת רקיע: ורתקו. כמו עשה הרתוק כדמות שלשלאות: המסכן

בציץ ג' בקריא' וסי' וכל חסדו כציץ השדה. כציץ השדה כן יציץ. כציץ יצא וימל: ושמים ד' בקרי' וסי' ביום עשות יי' אלהים. ושמים בזרת תכן. הודו על ארץ ושמים. לא זכו בעיניו: תכן ג' בקרי' וסי' מי תכן את רוח יי'. ושמים בזרת תכן וכל בשליש. ושמים תכן בבדה: די ו' וסימ' נמסר בסדר תזריע: י"ו פסוקים אין אין במצעות פסוק וסימ' ויקם פרעה לילה הוא. וכי יראה דבהן. ויאבר הכהן חרב. ולבנון אין די בער. וירא כי אין איש דישעיה. והנה קול שועת. לבני עכון בה אבר. וכי תגישון עור. אמר נבל בלבו. הכל סר. כלו סג. עשה גדלות עד אין חקר תניינא דאיוב. עיר פרוצה אין. ידעתי כי כל אשר. הצרי אין בגלעד:

וכל חסדו כציץ השדה: יבש חציר נבל ציץ כי רוח יהוה נשבה בו אכן חציר העם: יבש חציר נבל ציץ ודבר אלהינו יקום לעולם: על הר גבה עלי לך מבשרת ציון הרימי בכח קולך מבשרת ירושלם הרימי אל תיראי אמרי לערי יהודה הנה אלהיכם: הנה אדני יהוה בחזק יבוא וזרעו משלה לו הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו: כרעה עדרו ירעה בזרעו יקבץ טלאים ובחיקו ישא עלות ינהל: מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן וכל בשלש עפר הארץ ושקל בפלס הרים וגבעות במאזנים: מי תכן את רוח יהוה ואיש עצתו יודיענו: את מי נועץ ויבינהו וילמדהו בארח משפט וילמדהו דעת ודרך תבונות יודיענו: הן גוים כמר מדלי וכשחק מאזנים נחשבו הן איים כדק יטול: ולבנון אין די בער וחיתו אין די עולה: כל הגוים כאין נגדו מאפס ותהו נחשבו לו: ואל מי תדמיון אל ומה דמות תערכו לו: הפסל נסך חרש וצרף בזהב ירקענו ורתקות כסף צורף:

וכל תוקפהון כמוצא דחקלא: יבש עסבא נתר נציה ארי רוחא מן קדם יי נשבת ביה בכן כעסבא חשיבין רשיעיא בעמא: מית רשיעא אבדו עשתונוהי ופתגמא דאלהנא קיים לעלמין: על טור רם סקו לכון נביא די מבסרין לציון ארימו בחילא קלכון די מבסרי' לירושלם ארימו לא תדחלון אמרו לקרויא דבית יהודה אתגליאת מלכותא דאלהכון: הא יי אלהים בתקוף מתגלי ותקוף דרע גבורתיה שלטא ק קדמוהי הא אגר עבדי מימריה עמיה דכל עובדיהון גלן קדמוהי: כרעיא דעדריה רעי בדרעיה מכניש אמרין ובחיניה מסובר רביבין מינקתא בניח מדבר: מן אמר אילין קים אמר ועביד דכל מי עלמא חשיבין קדמוהי כטיפא בשעולא ומשחת שמיא כאילו בזרתא מתקנין ועפרא דארעא כאילו במכילא אתכל וטוריא כאילו מתקל תקילין ורמתא כד במוזניא: מן תקין ית רוח קודשא בפום כל נביא הלא יי ומדיקיא עבדי מימריה מתגמי ועותיה ה הודעינון: להון דבעו מן קדמוהי איסבר חוכמא ואפינון אורח דין ויהב לבניהון אוריתא ואורח דסוכלתנו לבני בניהון הודעינון: הא עממיא כטיפא מדול וכעיול מוזניא חשיבין הא נגוותא כרוקא דפרח: ואילנא ליבנן לא יספקון לאדלקא וחיותא דבה לית היא כמיסת לעלתא: כל עממיא כלמא עובדיהון גמירא ושיצאה אינון חשיבין קדמוהי: ולמאן אתון מדמן למרן קדם אל ומה דמות אתון מסדרין קדמוהי: הא צילמא נגרא עביד וקנאה בדהב מחפי ליה ושילשלין דכסף קינאה מאחיד ליה:

המסכן · יש אומרים כי המסכן כמו סוכן הוא הממונה על האוצרות וכן הוא המסכן שהוא מסכן על תרומה ויש נכון שהוא תואר שהוא אכזר באוצר שהוא תרומה לעצמו ממנו פסל: יבחר · בעל התרומ': לא ימוט · לא יחזקנו במסמרי · הלא תדעו במיקול הדע' שהוא העיק' והלא תשמעו · שילמדוהו אותם · אחרי והלא הוגד מראש · וזה למטה מכל הדעות: מראש · מיום היותכם ואם אין לכם דעת הלא הבינותם מוסדות ה הארץ: היושב · חוג · מגזרת ובמחוגה והטעם הכלי העושה החוג והוא הקו ה הסובב בעגול והנה לעד כי הארץ עגולה לא רבועה ואם אין צורך לפסוק כי הדבר ידוע בראיות גמורות וטעם היושב שהכל מלא כבודו: כדוק · כטפריר והוא קרוב מתכונת האהל ואלה השמי' אינם האופני': וימתחם · כמו ויפרשם: לשבת · תחתיו והטעם כי השם הוא היושב על חוג הארץ: הנותן רוזני' · סגני' כמו מחתת רזון כי שמו' התואר ישתנו: אף · הטעם כעצים שאבדו כאלו לא נטעו מבנין כפעל' זורעו ה מבנין שלא נקרא שם פועלו: בל שרש · פעל מבנין פעל הקל: וגם נשף · כמו נשפת ברוחך וטעם וגם כמו עוד: ואל · הטעם יאמר לעובדי הפסל היש בכל אדם בעיניכם כגברים מהרוזנים ו והשופטים הלא תראו שהשם ישמידם כרגע: ואשוה · אהיה שוה עמו וטעם קדוש כי השם קדו' מהשתוו' עם אחד ממעשיו אף כי עם מעשה ממעשיו: שאו · מי ברא אלה · הבריאו' שהם שם ומי הוא ה המוציא בכל יום ב במספר צבאם וזה כנגד הרואי' גם יתכן להיותו רמז לכוכבי לכת שיש מספר באות ידוע לכל אחד אבל השם רק בני קדם וכל חכמי המזלות עד היום לא יוכלו לעמוד על אמתת מספ' באות כל אחד או ידבר על מספר הכוכבים שהם בגלגל העליון כי אין יכולת בחכם לדעת מספרם: מרוב אונים · שיש לשם ושהוא אמיץ כח: איש לא נעדר · והטעם על המספר או על עצם כל כוכב כי איננו מת לעולם והנה איש כמו עצם וכן ואיאים בבריאל: למה · נסתרה דרכי · אין השם רואה מה אני עושה וככה משפטי: יעבור · והטעם יעבור ממני משפטי ולא ישפטני על דרכי: הלא ידעת · בשקול הדעת כי בראיות גמורות ידע המשכיל את בוראו: אם לא שמעת · שיהיה מאמין בדברי המשכילים: אלהי עולם · אלהי בכח והטעם כאשר היה כן הוא ולא ישנה: בורא קצות הארץ · כבר פרשתי בסדר בראשית כי בורא קרוב מגזרת גוזר וטעם קצות הוא הקו הסובב ועל דעת אנשי תושיה כי הקו איננו גוף ואחר שהוא השם עומד לעולם והנה הארץ לעד שהוא מעמיד אותה תמיד בתוך הגלגלים על בלימה לא יעף ולא ייגע ואין חקר לתבונתו והנה לעולם לא תמום גבורתו וחכמתו · ויש אומרים כי נסתרה דרכי רמז על הגרות שישראל יחשבו כי השם לא ידעם או אם ידעם לא יוכל להושיעם: נותן · הוא איך ייגע והוא הנותן ליעף כח ולאשר אין אונים לו ירבה עצמה על משקל חכמה: ויעפו · והנערים שיש להם כח ייעפו והבחורים יכשלו: וקווי ה' יחליפו · קודם תום הכח הראשון יבא כח אחר מהשם להם וכמוהו אם יכרת ועוד יחליף וזאת הלשון קרובה בלשון קדר: יעלו אבר · כמו כנף מי יתן לי אבר ויתכן היות זה הטעם כי ישראל שקוו השם הוא יחזיקם וישיבם אל ירושלם והבבליים שהם גבורים יכשלו: החרישו · כאלו אמר החרישו ושמעו אלי: ולאומים יחליפו כח · אם יש בהם יכולת יגשו · אחרי שיחליפו כח אז ידברו ונקרב למשפט לדעת אי זה גבור: מי העיר · הקדמונים אמרו כי זה רמז על אברהם שהתגבר על המלכים וסבר הגאונים והראיה שאמר אחר כן זרע אברהם אוהבי גם זה נכון ולפי דעתי שהוא רמז על כורש כי כל הפרשה היא דבקה וכן כתוב קורא ממזרח עיט והנה אחריו העירותי מצפון ויאת ממזרח שמש יקרא בשמי ובפרשה כולה מפורש שם כורש ממזרח כי עילם צפונית מזרחית בבל: צדק יקראהו לרגלו · יפגע לו צדק יקראהו בכל מקום לכתו:

וישביה ו' וסימ' היושב על חוג הארץ · כמו כן ימותון · העיר ההללה · היו לי כלם כסדם · וישתמר חקות עמרי · אשר עשריה מלאו: צבאם ז' וסימ' נמסר לעיל בריש סימן ל"ד: ותדבר ג' בקריא' וסימ' ותדבר נא אמתך · ותדבר ולא תאלם · למה תאמר יעקב ותדבר ישראל: יעבור ז' מ"ל וסימ' נמסר לעיל בסי'

המסכן תרומה עץ לא ירקב יבחר
חרש חכם יבקש לו להכין פסל לא
ימוט: הלוא תדעו הלוא תשמעו
הלוא הגד מראש לכם הלוא
הבינותם מוסדות הארץ: הישב
על חוג הארץ וישביה כחגבים
הנוטה כדק שמים וימתחם כאהל
לשבת: הנותן רוזנים לאין שפטי
ארץ כתהו עשה: אף בל נטעו אף
בל זרעו אף בל שרש בארץ גזעם
וגם נשף בהם ויבשו וסערה כקש
תשאם: ואל
מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש:
שאו מרום עיניכם וראו מי ברא
אלה המוציא במספר צבאם לכלם
בשם יקרא מרב אונים ואמיץ כח
איש לא נעדר: למה
תאמר יעקב ותדבר ישראל נסתרה
דרכי מיהוה ומאלהי משפטי יעבור
: הלוא ידעת אם לא שמעת אלהי
עולם יהוה בורא קצות הארץ לא
ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתו:
נתן ליעף כח ולאין אונים עצמה
ירבה: ויעפו נערים ויגעו ובחורים
כשול יכשלו: וקוי יהוה יחליפו כח
יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייגעו
ילכו ולא ייעפו:
מא החרישו אלי איים ולאמים יחליפו
כח יגשו אז ידברו יחדו למשפט
נקרבה: מי העיר ממזרח צדק
יקראהו לרגלו יתן לפניו גוים

ל' ת' · ל' · יר · ל' ות"ל · ר' ל' · ל' · ל' · ל' · ר"ח ל' · ג' ת"ל · ל' · יב"לפ · רחיין · ל' בטע"ת ל"רע · ל' ות"א · ר' · ל' · יב"לפ · ז' · ב' ד' · ג' רפין · ל' · יו' · ז' מ"ל · יז מ"ל · ל' · ח' · ב' מ"ל · ל' · ל' חס' · ל' ומ"ד ותקיי · ל' · טו רנ"ם · ה' ת'

אורן ברי אעא דלא אחיד ביה
ריקבא בחר נגר אומן בעיליה
לאתקנא צלם דלא יצטלי: הלא
ידעתון הלא שמעתון הלא א
אתחוא מן אוולא עובד סדרי
בראשית לכון הלא תסתכלון
למדחל קדם מן דברא יסודי
ארעא: דאשרי בתקוף רומא
שכינת יקריה וכל יתבי ארעא
חשיבין קדמוהי כקמצין דמתח
כזעיר שמיא ופרסינון כמשכן
יקרא לבית שכינתא: דמסר
שלטונין לחולשא דייני ארעא
כלמא עביד: אפילו יפשון אפילו
יסגון אפילו יתרבון בארע בניהון
ואף רוגזיה ישלח בהון ויבהתון
ומימריה כעלעולא לקשא יבדר
יתהון: ולמן תדמון
קדמי ותשוון ימר קדישא: זקופו
לרומא עיניכון וחזו למדחל קדם
מן דברא אילין דאפיק במנין חילי
שמיא לכולהון בשמהן קרי מסגי
גבורן ותקוף חיל חד מסדריה לא
מתעכב: למה תימר יעקב
ותמליל ישראל מטמרא אורחי מן
קדם יי ומן קדם אלהי דיני יעדי: הלא
ידעתא אם לא שמעת אלה עלמא
יי די ברא יסודי ארעא לא בעמל
ולא בליאו לית סוף לסוכלתנותיה
אריהב לצדיקיא דמשלהן לפתגמי
אוריתא חוכמא ודלית להון תקוף
נכסין מסגי: וישתלהון עולימין
חייבין וילאון ורווקי רשיעי' אתקלא
יתקלון: ודסברו לפורקנא דיי
יתכנשון מביני גלוותהון ויספון חיל
ויתחדתון לעולמתהון כצימוחא
דסליק על גדפי נישרין ירהטון ולא ילאון יהכון ולא ישתלהון: אציתו למימרי נגוון
ומלכון יספון חיל יתקרבון בכן ימללון כחדא לדינא נתקרב: מן אייתי
ביגלאי ממדינחא אברהם בחיר צדיקיא בקשוט קרביה לאתריה מסר קדמוהי עממין

בסוף סימן כו' העיר ה' בקריא' וסימ' מי העיר ממזרח צדק יקראהו · הברו החצים · וכשנת אחת לכורש
דריש עזרא · ותחברו דסוף ד"ה · ויקומו ראשי האבות:

המסכן תרומה · אותם בא לעשותו שלעץ המלומד להבחין להבדיל בין עץ המתקיים לשאר עצים עץ שלא ירקב מהר יבחר · המסכן המלומד כמו ההסכן הסכנתי · תרומה הפרשה ברירת העצים: הלא תדעו · מוסדות הארץ מי יסדה ואותו היה לכם לעבוד: חוג · לשון מחוגה עוגל קומפס בלע"ז: ויושביה · לפניו כחגבי': כדוק · כיריעה טיילא בלע"ז: אף בל נטעו · אף הרי הם כמי שלא נטעו: אף בל זורעו · ועו' יתיר מכאן שיושרשו ויעקרו כאלו לא זורעו זריעה פחותה מנטיעה: בל שורש בארץ גזעם · לכשיעקרו לא ישרש הגזע באר' שיהא מחליף כל שורש שבמקרא טעמו באות ראשונ' ונקודה הרי"ש פתח וזה טעמו למטה ונקוד קמץ לפי שהו' לשון פועל אינרצי"ן בלע"ז: מי ברא אלה · כל הצבא אשר תראו במרום: מרוב אונים · שיש לו ושהוא אמיץ כח איש מן הצבא לא נעדר שלא יקר' בשם: למה תאמר · עם יעקב ותדבר בגלות: נסתרה דרכי מיי' · העלים מנגד עיניו כל מה ש שעברנוהו והמטיל עלינו אותם שלא ידעוהו: ומאלהי משפטי יעבור · העביר מלפניו משפט הגמול הטוב שהיה לו לשלם ל לאבותינו ולנו: בורא קצות הארץ ואין חקר לתבונתו · ומי שיש לו כח כזה וחכמה כזו הוא יודע את המחשבות למה הוא מאחר טובתכם אלא כדי לכלות את הפשע ולהתם את החטאת על ידי היסורין: נותן ליעף כח · וסופו להחליף כח לעייפותכם: ויעפו נערים · גבורת אויביכם המנוערים מן המצות תיעף: ובחורים כשול יכשלו · אותם שהם עכשיו גבורי' וחזקי' יכשלו ואתם קווי ה' יחליפו כח חדש וחזק: אבר · כנף: החרישו אלי · לשמוע דברי: איים · אומות: יחליפו כח · יתקשטו ויתחזקו בכל גבורת' אולי יעמדו בדין נגדי: יגשו · הלוס · ואז משיגשו ידברו: למשפט נקרבה · להוכיחם על פניהם: מי העיר ממזרח · אותו שצדק יקראהו לרגלו מי העיר את אברהם ל להביאו מארם שהוא במזרח וצדק שהיה עושה היה היתה לקראת רגליו בכל אשר הלך: יתן לפניו גוים · מי שהפירו ממקומו להשיעו הוא נתן לפניו ארבעה מלכים וחילותיהם:
ירד

ירד · ירדה : יתן כעפר חרבו · רמא כעפרא קטילין קדם חרביה כתן את חרבו
עושה חללים רבים כעפר ואת קשתו כתן מרבה הרוגים ונופלי׳ כקש נדף : ירדפם
יעבר שלום · הלך כל מעברותיו בשלום לא נכשל ברודפו אותם : אורח ברגליו לא
יבא · דרך אשר לא בא בה קודם לכן ברגליו · לא יבא לא היה רגיל לבא : מי פעל
ועשה · לו את זאת מי שהוא
קורא הדורות מראש · לאדם
הראשון הוא עשה לאברהם גם
את זאת : אני יי׳ ראשון · להפליא
פלא ולעזור : ואת אחרונים אני
הוא · אף עמכם בנים אחרונים
אהיה ואעזור אתכם : ראו איים
· עובדי ע״ז הגבורות שעשה
וירא : קרבו ויאתיון · זה אל
זה כאספים להלחם כשיראו ה
הגאולה : איש את רעהו וגו׳ ·
יאמר חזק למלחמה אולי יעמדו
להם אלהיהם : ויחזק חרש ·
נוסך הפסל : את צורף ·
המריקעו בזהב : מחליק פטיש ·
באחרונה כשהוא מכה בנחת
להחליק את המלאכה : את
הולם פעם · הוא המתחיל בה
כשהיא עשת ומכה בכל כחו :
אומר לדבק טוב הוא · על אותן
שהיו מחזרי׳ אחר קרקע טובה
לדבק בה עששיות ברזל · דבק ·
שולדורא בלע״ז : ויחזקהו · לצלם
במסמרים : לא ימוט · כולם
יחזקו זה את זה : ואתה ישראל
עבדי · ועליים לעזור לך סוף
המקרא אל תירא כי אתך אני
כך נראה לי חיבור הענין לפי
פשוטו ומדרש אגדה
בבראשית רבה דורש כל הענין
במלכי צדק ואברהם · ראו איים
אותה מלחמ׳ ויראו שם כתיירא
מאברהם פן יאמר לו העמדת
רשעים אלו בעולם ואברהם
כתיירא משם לפי שהרג את בניו
את בני עילם שהם משם : איים
· כשם שאיים משוימין
בעולם כך אברהם ושם היו מ
משויימין בעולם : איש את רעהו
יעזורו · זה עוזר את זה בברכו׳
ברוך אברם וזה עוזר את זה ב
במתנות ויתן לו מעשר מכל :
ויחזק חרש · זה שם שהיה כפח
לעשות מסמרו׳ ובריחים לתיבה
: את צורף · זה אברהם שהיה
צורף את הבריות לקרבן אל
השכינה : את הולם פעם · זה
אברהם שהלם כל המלכים ה
האלה פעם אחת : אומר
לדבק טוב הוא · טוב לידבק
באלוהו של זה : ויחזקהו · שם
לאברהם להיות דבק בהקדוש
ברוך הוא ולא ימוט : ואתה ישראל עבדי · אברהם שלא היה מזרע צדיקים
עשיתי לו כל זאת · ואתה ישראל עבדי · הקנוי לי משני אבות : זרע אברהם
אוהבי · שלא הכירני מתוך תוכחה ולימוד אבותיו אלא מתוך אהבה : אשר
החזקתיך · לקחתיך לחלקי כמו וישלח ידו ויחזק בו : מקצות הארץ · משאר
האומות : ומאציליה · מן הגדולים שבהם : קראתיך · בשם לחלקי בני בכורי
ישראל : ולא מאסתיך · כעשו שמאסתי בו ואת עשו שנאתי : אל תשתע · אל ימס לבך
להיות כשעוה זו וזה הכלל כל תיבה שתחלת יסודה שי״ן כשבא לדבר בלשון
מתפעל או תתפעל או יתפעל התי״ו חולקת ונכנסת בין שתי אותיות שרשי התיבה
כמו וישתומם ויסתמר חוקות עמרי תשתכרין תשתפך נפשי : תולעת יעקב ·
משפחת יעקב החלשה כתולעת שאין לה גבורה אלא בפיה · תולעת וורמי״נא
בלע״ז : מתי ישראל · מספר ישראל : למורג חרוץ · כלי הוא של עץ וכבד ועשוי
חריצים חריצים כעין כלי כפתים של ברזל שקורין לימ״א בלע״ז וגוררין על הקשין
של שבלין ומחתכין עד שעשוי תבן דק : חרש · כשהוא חדש עד שלא הוחלקו
פות חריציו הוא חותך הרבה אבל משנתיישן הוחלקו פיות חריציו : בעל פיפיות · הם חידודי החריצין :

ומלכים ירד יתן כעפר חרבו כקש ל׳
נדף קשתו : ירדפם יעבור שלום ז״מל
ארח ברגליו לא יבוא : מי פעל ועשה
קרא הדרות מראש אני יהוה ראשון י״ר
ואת אחרנים אני הוא : ראו איים
וייראו קצות הארץ יחרדו קרבו ו׳ל׳מל ור׳ יח׳ ב׳
ויאתיון : איש את רעהו יעזרו ל׳ ב׳
ולאחיו יאמר חזק : ויחזק חרש את ל׳ ח׳
צרף מחליק פטיש את הולם פעם ר״חס׳ נ׳ ל׳ ומל
אמר לדבק טוב הוא ויחזקהו ב ל׳
במסמרים לא ימוט : ל׳
ואתה ישראל עבדי יעקב ל׳
אשר בחרתיך זרע אברהם אהבי : ל׳
אשר החזקתיך מקצות הארץ
ומאציליה קראתיך ואמר לך עבדי ל׳
אתה בחרתיך ולא מאסתיך : אל
תירא כי עמך אני אל תשתע כי ל׳ · ל׳
אני אלהיך אמצתיך אף עזרתיך ל׳
אף תמכתיך בימין צדקי : הן יבשו ל׳
ויכלמו כל הנחרים בך יהיו כאין ל׳
ויאבדו אנשי ריבך : תבקשם ולא ל׳
תמצאם אנשי מצתך יהיו כאין ל׳ וחס׳
וכאפס אנשי מלחמתך : כי אני יהוה
אלהיך מחזיק ימינך האמר לך אל
תירא אני עזרתיך :
אל תיראי תולעת יעקב
מתי ישראל אני עזרתיך נאם יהוה ל׳ · ל׳
וגאלך קדוש ישראל : הנה שמתיך ל׳
למורג חרוץ חדש בעל פיפיות ל׳ · ב׳ ומל׳ וחד׳

ומלכין תקיפין תבר רמא כעפרא ל׳
קטילין קדם חרביה כקשא רדפינון ז״מל
קדם קשתיה : רדפינון עדא שלם
חילת אורח ברגלוהי לא עלת : י״ר
מן אמ אילין קיים אמ ועביד וסדר
דריא מלקדמין אנא יי ברית
עלמא מבראשית אף עלמי עלמיא ו׳ל׳מל ור׳ יח׳ ב׳
דילי אינון בר מיני לית אלהא : ל׳ ב׳
חזו נגוותה וידחלון דבסיפי ל׳ ח׳
ארעא יזועון יתקרבון וייתון : גבר ר״חס׳ נ׳ ל׳ ומל
ית חבריה יסעדון ולאחוהי יימר ל׳
תקיף : הלא יבהתון בעובריהון ל׳
דמתקיף נגרא עם קנאה מחי ל׳
בפטישא עם דמטפח בקורנסא ל׳
זימנא אמר על דבקא תקין הוא
ומתקיף ליה במסמרין דלא י
יצטלי : ואת ישראל ל׳
עבדי יעקב דאתרעיתי בך זרעיה
דאברהם רחמי : דקריבתך מזרעית ל׳ · ל׳
ארעא ומלכותא בחרתך ואמרית ל׳
לך עבדי את אתרעיתי בך ולא ל׳
ארחיקינך : לא תדחל ארי בסעדך ל׳
מימרי לא תתבר ארי אנא אלהך ל׳
אתקפינך אף אסעדינך אף א ל׳
אחדינך בימין קושטי : הא יבהתון ל׳ וחס׳
ויתכנעון כל עממיא דהוו מתגרין
בך יהון כלמא ויבדון אנשי דינך :
תבעינון ולא תשכחינון לאנשי
מצותך יהון כלמא וכלא מידעם
גברין דהוו מתגרין למעבד עמך
קרב : ארי אנא יי אלהך מתקיף ל׳ · ל׳
ימינך דאמרית לך לא תדחל ל׳
מימרי בסעדך ולא תדחלון שבטי ל׳ · ב׳ ומל׳ וחד׳
דבית יעקב זרעיתא דישראל מימרי
בסעדכון אמר יי ופריקיכון קדישא דישראל : הא שויתיכון למורג תקיף חדת מלי ספורין

נדף ה׳ קמצין בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר בחקתי : וייראו ו׳ רפין בקריא׳ וסימ׳ וכל העם ישמעו וייראו ולא
יזידון · והנשארים ישמעו וייראו · וכל ישראל ישמעו ויראו דבן סורר · ראו איים וייראו · יראו רבים
וייראו · יראו צדיקים וייראו · וחד הטה ואביהם וייראו : צרף ד׳ חס׳ וסימ׳ הפסל נסך חרש וצרף קדמא
דפסו׳ · ויחזק חרש את צרף · הוביש כל צרף מפסל · ויוצא לצרף כלי : ויאבדו ב׳ וסימ׳ הן יבשו ויכלמו כל
הנחרים בך · כשוב אויבי אחור : פיפיות ב׳ ומל׳ וסימ׳ והנה שמתיך למורג חרוץ חדש · וחרב פיפיו׳ בידם :

ומלכים ירד · ישליט אחרים על מלכים כי זאת המלה מבנין הפעיל והטעם כמו
וירד מיעקב : יתן כעפר חרבו · חרב כל מלך וי״א כי היו לו חרבו׳ רבות וקשתותיו
תשופיכה כקש נדף : ירדפם · ירדף אחרי המלכים ויעבר בשלום ולא ייעף כאילו
לא בא ברגליו האורח : מי פעל · כדרך תקון כמו וימהר לעשות אותו והטעם
מי פעל זה השם עשיא
שהוא קורא הדורות
מראש קודם שיהיו
והטעם שידע כל ה
הדורו׳ הבאים ויקרא
כל דור לעמוד בעתו :
אני יי׳ · הראשון לכל
הדורות שעברו ועם
אחרונים אני הוא :
ראו איים · גבורת
כורש : קרבו · אלה :
ויאתיון · מלה שלימה
כי היו״ד תחת הה״א ה
הנח שהוא למ״ד הפעל
: איש · כל אי ואי וכל
איש ואיש וכל גוי וגוי
יוסיפו לעבוד ע״ז אולי
ימלטו מיד כורש :
ויחזק · מחליק · מגז׳
ואנכי איש חלק :
פטיש · ידוע כמו
וכפטיש יפוצץ סלע :
הולם פעם · מגזרת
והלמה סיסרא והוא
הברזל שיוכה עליו בו
ופעם יתכן היותו כלי
הברזל שיכו עליו ו
ויקרא פעם בעבור ש
שיוכה עליו או הולם
פעם כלי אחר : אומר
לדבק · עד שיהיה
הדבק טוב : ואתה ·
אלה הם עובדי עבודת
זרה דברי הנבי׳ ואתה
ישראל עבדי וטעם
זכר אברה׳ כי הוציאו
מבין עובדי עבוד׳ זרה
ואוהבי איננו כמו
אהובי כי אהובי פעול
אוהבי פועל יצא מ
מאוהב ונדבק באהוב
והוא הפעול : אשר ·
מקצות הארץ · שיהיו
בבבל והיא רחוקה מ
מארצם : ומאציליה ·
מגדוליה הם אצלים
מהכל כמו ואצלתי מן
הרוח וכן ואל אצילי
בני ישראל או פירושו
מבין אציליה : אל
תשתע · תי״ו לבנין
התפעל ובא פ״א ה
הפועל קודם התי״ו כמשפט הלשון והטעם תרפה כמו שעו מני : הן · הנחרים
בך · מבנין נפעל מגזרת חרי אף וכמו נחרו בי והטעם על בני בבל כי בעת פקדת
השי״ת בבל והחריבם פקד את בניו ושבו לגבולם במצות כורש : תבקשם ·
מצותך · חסר נו״ן על כן מדגש הצד״י על משקל מלקות וכן אוהב מצה כי יכנו
אכשים : וכאפס · כמו לא : כי · מחזיק ימינך · כי זה דבר פלא שנלכדה בבל
ונהרגו בחוריה במדינה ונמלטו ישראל : אל תיראי תולעת · שהיה ישראל נחשב
כתולעת בעיני הבבליי׳ והטעם אל תיראי שתהרגי עם הבבליים : כי אני עזרתיך ·
פועל עבר תחת עתיד והטעם כי כל הגזירות העתידו׳ להיותם חשובות כאלו הם
ועוד כי עבר ועתיד הם כנגד הנבראים לבדם : הנה · למורג · ידוע וכמוהו
המורגי׳ : חרוץ · שהוא גזור כמשפט כמו כן משפטיך אתה חרצת אל תתמה
בעבור שהכתוב ידבר עם ישראל בלשון נקבה גם לשון זכר בפסוק אחד כי טעם
הנקבה העדה ואנכה נקבה מתם · ועטם

אבן עזרא

וטעם תדוש הרים משל לבבליים ׃ תזרם · רמז שיאבדו רוב הבבליים גם ישראל שללו הבבליים ׃ העניים · כאשר תשובו מבבל אל ירושלם ׃ נשתה · חרבה כמו ונשתו מים מהים ׃ אני יי אענם · אני אלהי ישראל כי אני מוסף אחר עמו כמשפט ׃ אפתח · שפיים · הם גבוהים הפך בקעות גם זה פלא להיות נהר על שפי ׃ אשים מדב׳ · שאין שם יישוב ׃ אתן במדבר ארז שטה · חסר וי״ו ארז ושטה כמו שמש וירח עמד ׃ תדהר ותאשור · אילנים וכל אלה סביבות הנהרים כי בכל מקום שהוא חם׳ מים לא יצמחו ׃ למען יראו · האביונים יראו בעיניהם וישימו לב׳ ׃ וקדוש ישראל בראה · כפי דעתי כמו גזר זאת ולפי דעת רבים שהשם יביא מים ולא מים ׃ קרבו · צווי מהבנין הכבד הדגוש על משקל ברכו יי׳ ׃ עצומותיכם · כמו ריבכם וכן ובין ע עצומים יפריד ויתכן היותו מגזרת עצום והנה הוא תואר ה הרבים ׃ יגישו · הצלמים והנה טעם קרבו עם ישראל שלא היו מאמינים והיו ע עובדים גם בבבל צ צלמים וטעם ריבכם עד שנראה אי זה טוב ׃ הגידו · מדבר עם הצלמים ׃ האותיות · מגזרת אתא בקר וטעם העתידו הבאות לאחור הוא הזמן ה הבא כי הזמן שעבר יקרא לפנים אז נדע כי יש בכם כח להטיב ולהרע ׃ ונשתעה · נכפר ונתרגום ויספר משה בארמי׳ ואישתעי׳ ויש אומרים כמו ואל תשתע ׃ הן אתם · סימן לצלמים ׃ מאפע · כמו אין והבל ואין ריע לו בכל המקרא ׃ תועבה · הטעם איש תועבה יבחר בכם או לתועבה יבחר בכם עובד אתכ׳ ׃ העירותי · בפתח ההא בעבור ה העי״ן שהוא אחריו ׃ מצפון · כי עילם בפאת מזרחית לבבל ויחסר מלת איש וכן הוא העירותי איש מ מצפון והוא כורש ׃ ויאת · מלה זרה בעבור שהפ״א ואלמ״ד מאותיות הנח והיה ראוי להיותו על משקל ויפן וכאשר נעלם האלף הרחיבו מה שים לפניו כמשפט אותיות הגרון על כן נפתח היו״ד והנה הוא מבנין הקל ׃ ויבא · בארצות ׃ סגנים · או במחנה סגנים וירמסם ׃ מי · וכאמר צדיק · צדקו דבריו והפך הכזב והנה אין משמיע ואין מי שומע אמרי הצלמים כי פה להם ולא ידברו ׃ ראשון · ראשון אחר ראשון וזה תאר המבשר ׃ הנה · הם שיאמר המבשר לציון והנה בניך והנם והכפל להורות על המהירות ׃ ואראה

רשי

תדוש הרים · מלכים ושרים ׃ תזרם · תזרה אותם כבמזרה לרוח · והרוח תשאם משיהם לנוהכם ׃ מבקשים מים · כשתבא הנבואה על אחרית הימים לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע את דברי ה׳ ישוטטו לבקש את דבר ה׳ ולא ימצאו וכשישוב אשו יכין להם לחם ומים ישכין שכינתו ורוחו בפי נביאיהם ׃ נשתה · לשון ונשתו מים מהים לשון ה השאת והשבר וכלן לשו׳ חורבה ויובש ולכך התי״ו מודגש׳ שהרי בא במקום שתים שאין שאת בלא תי״ו והיה לו לומר לנקבה נשתתה שהרי לזכר יחיד יאמר נשתה ולרבים ונשתו ׃ נהרות · לב מבין לתור׳ ולנבואה ׃ מדבר · מקום שלא היתה חכמת תורה ׃ אתן במדבר ארז שטה · כל מיני יישוב אף גם אתן כל מיני חכמה וטובה ושלום ׃ תדהר ותאשור · שמות אילני סרק העשויין לבניין ׃ קרבו ריבכם · כל האומו׳ בואו וריבו והתווכחו עם בני ׃ עצומותיכם · טענות בריאות וחזקות שלכם ולשון ריב הוא זה בלשון משנה שנים שהיו מתעצמין בדין במסכת סנהדרין ׃ יגישו · האומות את נביאיהם וקוסמיהם ׃ ויגידו לנו את אשר תקרינה · לעתיד ׃ הראשונות · שהיו קודם בריאת עולם ועל מה נברא מה הנה ׃ או הבאות · לעתיד ישמיענו ונראה אם יש בהם ממש ש שיתקיימו דבריהם ׃ הגידו האותיות לאחור · המופתים הבאים באחרונה ׃ ונשתעה · ונספר דבריכם ויספר מתרגמ׳ ואישתעי ׃ הן אתם מאין · ודבריכ׳ איך יתקיימו ׃ ופעלכם מאפע · איככם אלא פועים ומריעי׳ קול להטעו׳ בדברי כזב ׃ תועבה · הנתעבים הם יבחרו בכם ולא הקב״ה ולא עבדיו ולא משרתיו ׃ העירותי מצפון ויאת · אני מגיד העתידות הנני מעיר לבנו׳ חרבות ירושלם את כורש מצפון ויאת על בבל להחריבה ׃ ממזרח שמש יקרא בשמי · כל ממלכות הארץ נתן לי יי׳ אלהי השמים וגו׳ ונראה שארץ פרס במזרחו׳ צפונית היא לארץ ישר׳ ׳ד״א העירותי מצפון את נבוכד נצר להחריב את עירי ויאת וכורש העירתי ממזרח שיקרא בשמי לבנות את עירי שמלכות פרס במזרח ארץ ישראל היא שנאמר ראיתי את האיל וגו׳ ו״ת אייתי בגלאי מלך דתקיף מרוח צפונא וייתי כמיפק שימש בגבורתיה ממדינחא אגבריניה בשמי ׃ ויבא סגנים · ויבא על מלך בבל ועל שריו כאשר בא ל לרמוס על חומר וכמו יוצר חרשים ירמוס טיט לכלי חרש כן ירמוס הוא סגנים ׃ מי · מנביאי הבעל הגיד כמוני דבר העתיד לבא · ומי מלפני׳ הגידם ולכשתבא נאמר שהוא צדיק שנבואתו צדק ׃ אף אין מגיד · אבל אין בכם שיגיד עתידה ותתקיים ׃ אף אין שומע אמריכם · שיעיד בבא העתיד׳ פלוני נביא הבעל ניבא אותה מלפני׳ ׃ ראשון לציון הנה הנם · מלך ראשו׳ שיתן לב לציון הנה זה הוא שאמרתי ואעפ״כ שלא תגמר הגאולה על ידו הוא יהיה המתחיל מי בכם מכל עמו ׃ הנם · זקני ישראל יהיו נכונים על פי דברו לעלות מן הגולה ולהתחיל ׃ ולירוש׳ מבשר אתן · באותן הימים חגי זכריה אשר יזרזום לבנות בימי דריוש הפליטי לפרס ׃

מסורה

כמץ ב׳ וחס׳ וסימ׳ וגבעות כמץ תשים · כי אם כמץ אשר הדפנו רוח ׃ תגיל ב׳ וסימ׳ ואתה תגיל ביי׳ בקדוש ישראל תתהלל · ונפשי הגיל ביי׳ ׃ תתהלל ב׳ וסי׳ בקדוש ישראל תתהלל · אשה יראת יי׳ ׃ לאגם ג׳ פתחין

ישעיה

ל׳ ותב׳ ב׳ תְּדוּשׁ הָרִים וְתָדֹק וּגְבָעוֹת כַּמֹּץ
תָּשִׂים ׃ תִּזְרֵם וְרוּחַ תִּשָּׂאֵם וּסְעָרָה
ל׳ תָּפִיץ אֹתָם וְאַתָּה תָּגִיל בַּיהוָה בִּקְדוֹשׁ
ג׳ יִשְׂרָאֵל תִּתְהַלָּל ׃
הָעֲנִיִּים וְהָאֶבְיוֹנִים מְבַקְשִׁים מַיִם
ל׳ וָאַיִן לְשׁוֹנָם בַּצָּמָא נָשָׁתָּה אֲנִי יְהוָה
לו מיתין אֶעֱנֵם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֹא אֶעֶזְבֵם ׃
ג׳ חס׳ אֶפְתַּח עַל־שְׁפָיִים נְהָרוֹת וּבְתוֹךְ
ג׳ בְּקָעוֹת מַעְיָנוֹת אָשִׂים מִדְבָּר לַאֲגַם־
מַיִם וְאֶרֶץ צִיָּה לְמוֹצָאֵי מָיִם ׃ אֶתֵּן
בַּמִּדְבָּר אֶרֶז שִׁטָּה וַהֲדַס וְעֵץ שָׁמֶן
ו׳ כתי׳ ות׳ ל׳ ב׳ אָשִׂים בָּעֲרָבָה בְּרוֹשׁ תִּדְהָר וּתְאַשּׁוּר
ית׳ ב׳ יַחְדָּו ׃ לְמַעַן יִרְאוּ וְיֵדְעוּ וְיָשִׂימוּ
וְיַשְׂכִּילוּ יַחְדָּו כִּי יַד־יְהוָה עָשְׂתָה
ב׳ זֹּאת וּקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל בְּרָאָהּ ׃
ו׳ קָרְבוּ רִיבְכֶם יֹאמַר
ל׳ יְהוָה הַגִּישׁוּ עֲצֻמוֹתֵיכֶם יֹאמַר מֶלֶךְ
ל׳ ו׳ רפין יַעֲקֹב ׃ יַגִּישׁוּ וְיַגִּידוּ לָנוּ אֵת אֲשֶׁר
ל׳ כת׳ יוד ל׳ תִּקְרֶינָה הָרִאשֹׁנוֹת מָה הֵנָּה הַגִּידוּ
ח׳ ל׳ וְנָשִׂימָה לִבֵּנוּ וְנֵדְעָה אַחֲרִיתָן אוֹ
ל׳ ל׳ הַבָּאוֹת הַשְׁמִיעֻנוּ ׃ הַגִּידוּ הָאֹתִיּוֹת
ח׳ לְאָחוֹר וְנֵדְעָה כִּי אֱלֹהִים אַתֶּם אַף־
ל׳ ונרא׳ תֵּיטִיבוּ וְתָרֵעוּ וְנִשְׁתָּעָה וְנִרְאֶה יַחְדָּו
ל׳ ל׳ ׃ הֵן־אַתֶּם מֵאַיִן וּפָעָלְכֶם מֵאָפַע
תּוֹעֵבָה יִבְחַר בָּכֶם ׃
ל׳ ומל׳ ל׳ הַעִירוֹתִי מִצָּפוֹן וַיַּאת מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ
יח׳ יִקְרָא בִשְׁמִי וְיָבֹא סְגָנִים כְּמוֹ־חֹמֶר
ב׳ הסתר על׳ וּכְמוֹ יוֹצֵר יִרְמָס־טִיט ׃ מִי־הִגִּיד
יד׳ ב׳ ל׳ מֵרֹאשׁ וְנֵדָעָה וּמִלְּפָנִים וְנֹאמַר צַדִּיק
ל׳ ל׳ אַף אֵין־מַגִּיד אַף אֵין מַשְׁמִיעַ אַף
ל׳ ח׳ אֵין־שֹׁמֵעַ אִמְרֵיכֶם ׃ רִאשׁוֹן לְצִיּוֹן
ל׳ ח׳ הִנֵּה הִנָּם וְלִירוּשָׁלִַם מְבַשֵּׂר אֶתֵּן ׃

תרגום

תְּקַטֵּיל עַמְמַיָא וּתְשֵׁיצֵי וּמַלְכְוָתָא כְּמוֹצָא תְּשַׁוֵי ׃ תְּדָרֵינוּן וְרוּחָא תִּיטוֹלֵינוּן וּמֵימְרֵיהּ כְּעַלְעוֹלָא לְקַשָּׁא יְבַדַּר יַתְהוֹן וְאַתְּ תְּבוּעַ בְּמֵימְרָא דַיְיָ בְּקַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל תִּשְׁתַּבַּח ׃ עִנְוְתָנַיָא וַחֲשִׁיכַיָא דִּמְחַמְּדִין לְאוּלְפָנָא הָא כְּצַחְיָ לְמַיָא וְלָא מַשְׁכְּחִין רוּחֵיהוֹן בִּסְגוּפָא מִשְׁלְהֵיָא אֲנָא יְיָ אֲקַבֵּל צְלוֹתְהוֹן אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל לָא אַרְחֵיקִינוּן ׃ אֲקָרֵב גָּלְוָתְהוֹן מִבֵּינֵי עַמְמַיָא וְאֵידַבְּרִנוּן בְּאוֹרַח תַּקְנָא וְאֶפְתַּח לְהוֹן עַל נַגְדִּין נַהֲרִין וּבְגוֹ מַשְׁרְיָין מַבּוּעִין אֵישַׁוֵי מַדְבְּרָא לְאַגְמִין דְּמַיִן וַאֲרַע בֵּית צַחְוָונָא לְמַבּוּעֵי מַיָא ׃ אֶתֵּן בְּמַדְבְּרָא אַרְזִין שִׁיטִין וַהֲדַסִּין וְאָעִין דִּמְשַׁח אֵירַבֵּי בְּמֵישַׁר בִּירָוָן מוֹרְנִין וְאֶשְׁכְּרוֹעִין כַּחֲדָא ׃ בְּדִיל דְּיֶחֱזוֹן וְיִדְעוּן וִישַׁווּן דַּחַלְתִּי עַל לִבְּהוֹן וְיִסְתַּכְּלוּן כַּחֲדָא אֲרֵי גְבוּרְתָּא דַיְיָ עֲבַדַת דָּא וְקַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל בְּרָא יָתַהּ ׃ קָרִיבוּ דִינְכוֹן אֲמַר יְיָ אֵעִילוּ חֲזוּתְכוֹן אֲמַר מַלְכֵּיהּ דְיַעֲקֹב ׃ יִתְקָרְבוּן וִיחַוּוֹן לַנָא יַת דַּעֲרְעִינָנָא קַדְמֵיתָא מָה אִינוּן חֲווּ וּנְשַׁוֵי לִבָּנָא וְנִדַּע סוֹפְהוֹן אוֹ דַעֲתִידִין לְמֵיתֵי בְּסָרוּנָא ׃ חֲווּ דְאַתְיָין לְסוֹפָא וְנִדַּע אֲרוּ לְטַעֲוָן דְּאִית בְּהוֹן צְרוֹךְ אַתּוּן פָּלְחִין אִם יְכִלִין אִינִין לְאֵיטָבָא וּלְאַבְאָשָׁא וְנִסְתַּכַּל וְנִידוּן כַּחֲדָא ׃ הָא אַתּוּן לְמָא וְעוֹבָדֵיכוֹן לָא מִדַּעַם תּוֹעֵיבָא דְּאִתְרְעִיתוּן בֵּיהּ לְכוֹן ׃ אַיְיתֵיתִי בִּגְלָאי מֶלֶךְ דְּתַקִּיף מֵרוּחַ צִפּוּנָא וְיֵיתֵי כְּמִפַּק שִׁימְשָׁא בִּגְבוּרְתֵּיהּ מִמַּדִינְחָא אֲגַבְרִינֵיהּ בִּשְׁמִי וְיֵיתֵי וְיָדוּשׁ שִׁלְטוֹנֵי עַמְמַיָא כְּמָא דְדָיְשִׁין יַת עַפְרָא וּכְפַחְרָא דַעֲרִיךְ יַת טִינָא ׃ מַן חַוֵּי מִן אוּלָא וְנִדַּע וּמִלְּקַדְמִין וְנֵימַר קְשׁוֹט אַף לֵית דִּי מְחַוֵּי אַף לֵית דִּמְבַסַּר אַף לֵית דִּשְׁמַע לְמִילֵּיכוֹן ׃ פִּתְגָּמֵי נֶחָמָתָא דְּאִתְנַבִּיאוּ נְבִיַּיא מִלְּקַדְמִין עַל צִיּוֹן הָא אֲתוֹ וְלִירוּשְׁלֵם מְבַסַּר אֶתֵּן ׃

מסורה

וסימ׳ לעיל בסימ׳ לה׳ ׃ וישימו ג׳ רפין בקריאה וסימ׳ ויתנו לנו שנים פרים ויבחרו להם · למען יראו וידעו · וישימו באלהים כסלם ׃ ונדעה ה׳ בקריא׳ וסימ׳ הוציאם אלינו ונדעה אותם · יגישו ויגידו לנו · הגידו האותיות לאחור ׃ תדעה בשלמי הרעה הזאת · ונו׳עה התצליח דרכינו דפסל מיכה · וחד פליגי וסימ׳ ונדעה נרדפה לדעת ׃

ואר' ואין איש. תמיד אני מביט בנביאי הבעל ואין איש מגיד דבר עתיד: ומאלה. מכל אלה העתידות לבא ואין מהם יועץ שעמד בסוד יי' וידע אותם: ואשאלם וישיבו דבר. אשר ישיבו דבר אם אשאלם: הן כולם און. יש לכם לדעת שכל נביאי עבודה זרה און ואפס כל מעשיהם: נסכיהם. צלמי מסכותם שפסל נסך חרש ויונתן תרגם בענין אחר. ראשון לציון וגו'. פתגמי נחמת' דאיתנביאו נביא דמלקדמין ל לציון הא אתו ולפי התרגום כל הענין מדבר במלך המשיח

ואר' והנה אין איש מאנשי הצלמים שיגידו זאת: הן כולם. על הצלמים יש אומרים כי וי"ו און תחת יו"ד כי אותיות יהו"א מתחלפות ויתכן היותו כמשמעו הם הבל ואף כי מעשיהם: נסכיהם. יש אומרים מגזרת עגל ומסכה והנכון בעיני הנסכים שיסכו להן שבדיהם: הן. רובי המפרשים אמרו כי עבדיהם צדיקי

ד' פסוקים מחדין דכל חד וחד לית זוגה וסימ' אין קדוש כיי' אין אין ואין. מדוע באתי ואין ואין ואין. מי הגיד מראש ונדעה אין אין אין. יש אחד ואין אין ואין: וישיבו ג' רפין בקריאה וסימ' גבריא שאילו למיכל.

ל׳ ז׳ ג׳ וָאֵרֶא וְאֵין אִישׁ וּמֵאֵלֶּה וְאֵין יוֹעֵץ
ל׳ ג׳ רפין וְאֶשְׁאָלֵם וְיָשִׁיבוּ דָבָר: הֵן כֻּלָּם אָוֶן
ל׳ אֶפֶס מַעֲשֵׂיהֶם רוּחַ וָתֹהוּ נִסְכֵּיהֶם:
ל׳ הֵן עַבְדִּי אֶתְמָךְ־ מב
ל׳ בּוֹ בְּחִירִי רָצְתָה נַפְשִׁי נָתַתִּי רוּחִי
לי׳ כתו׳ לא ולא ולא׳ עָלָיו מִשְׁפָּט לַגּוֹיִם יוֹצִיא: לֹא יִצְעַק
כ׳ וְלֹא יִשָּׂא וְלֹא־יַשְׁמִיעַ בַּחוּץ קוֹלוֹ:
ל׳ קָנֶה רָצוּץ לֹא יִשְׁבּוֹר וּפִשְׁתָּה כֵהָה
לֹא יְכַבֶּנָּה לֶאֱמֶת יוֹצִיא מִשְׁפָּט: לֹא
ל׳ יִכְהֶה וְלֹא יָרוּץ עַד־יָשִׂים בָּאָרֶץ
ל׳ ל׳ מִשְׁפָּט וּלְתוֹרָתוֹ אִיִּים יְיַחֵילוּ:
נ׳ בטע׳ כסי׳ ב׳ כֹּה־אָמַר הָאֵל יְהוָה
ל׳ ומל׳ ל׳ וחס׳ בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם וְנוֹטֵיהֶם רֹקַע הָאָרֶץ
ל׳ וְצֶאֱצָאֶיהָ נֹתֵן נְשָׁמָה לָעָם עָלֶיהָ וְרוּחַ
לַהֹלְכִים בָּהּ: אֲנִי יְהוָה קְרָאתִיךָ
ל׳ ל׳ בְצֶדֶק וְאַחְזֵק בְּיָדֶךָ וְאֶצָּרְךָ וְאֶתֶּנְךָ
ה׳ ל׳ וחס׳ לִבְרִית עָם לְאוֹר גּוֹיִם: לִפְקֹחַ עֵינַיִם
ל׳ ב׳ ג׳ עִוְרוֹת לְהוֹצִיא מִמַּסְגֵּר אַסִּיר מִבֵּית
כֶּלֶא יֹשְׁבֵי חֹשֶׁךְ: אֲנִי יְהוָה הוּא
ל׳ שְׁמִי וּכְבוֹדִי לְאַחֵר לֹא־אֶתֵּן וּתְהִלָּתִי
ר״מל׳ ז׳ לַפְּסִילִים: הָרִאשֹׁנוֹת הִנֵּה־בָאוּ
ל׳ וַחֲדָשׁוֹת אֲנִי מַגִּיד בְּטֶרֶם תִּצְמַחְנָה
אַשְׁמִיעַ אֶתְכֶם: שִׁירוּ
ז׳ לַיהוָה שִׁיר חָדָשׁ תְּהִלָּתוֹ מִקְצֵה הָאָרֶץ
כול׳ חל׳ במג׳ חס׳ ויו׳ יוֹרְדֵי הַיָּם וּמְלֹאוֹ אִיִּים וְיֹשְׁבֵיהֶם:
כ׳ יִשְׂאוּ מִדְבָּר וְעָרָיו חֲצֵרִים תֵּשֵׁב קֵדָר

וּגְלֵי קֳדָמַי וְלֵית גְּבַר דְּלֵיהּ עוֹבָדִין טָבִין וּמֵאִלֵּין וְלֵית דִּמְלִיךְ מִלַּךְ וְשָׁאֵילְתִּינוּן אִם יְתִיבוּן פִּתְגָם: הָא כּוּלְּהוֹן לְמָא וְלָא מִדַּעַם עוֹבָדֵיהוֹן בִּיזָא וְתַבְרָא עֲשְׁתּוֹנֵיהוֹן:
הָא עַבְדִּי מְשִׁיחָא אֲקָרְבִינֵיהּ בְּחִירִי דְּאִתְרְעִי בֵיהּ מֵימְרִי אֶתֵּן רוּחַ קוּדְשִׁי עֲלוֹהִי דִּינִי לְעַמְמִין יְגַלֵּי: לָא יְצַוַּח וְלָא יִכְלֵי וְלָא יָרִים לְבָרָא קָלֵיהּ: עִנְוְתָנַיָּא דְּמָן אִינוּן לְקָנֵי רְעִיעַ לָא יִתְבַּר וַחֲשִׁיכַיָּא דִּכְבוּצִין עֲמֵי לָא יִטְפֵּי לְקוּשְׁטָא יַפֵּיק דִּינָא: לָא יִלְהֵי וְלָא יִלְאֵי עַד דְּיִתְקֵן בְּאַרְעָא דִּינָא וּלְאוֹרָיְתֵיהּ נַגְוָן יְכַתְּרוּן: כִּדְנַן אֲמַר אֱלָהּ עָלְמָא יְיָ דִּבְרָא שְׁמַיָּא וְתַלְנוּן שַׁכְלִיל אַרְעָא וְדַיְרַהָא יָהֵב נִשְׁמְתָא לְעַמָּא דִּי עֲלַהּ וְרוּחַ לִדְמְהַלְּכִין בַּהּ: אֲנָא יְיָ רַבִּיתָךְ בִּקְשׁוֹט וְאַתְקֵיפִית בִּידָךְ וְאֶתְקֵינָךְ וְאֶתְּנִינָךְ לִקְיָם עַם לִנְהוֹר עַמְמִין: לְפַתָּחָא עֵינֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל דְּאִינוּן כִּסְמָן מִן אוֹרַיְתָא לְאַפָּקָא גָּלְוָתְהוֹן מִבֵּינֵי עַמְמַיָּא דְּאִינוּן דָּמָן לַאֲסִירִין וּלְמִפְרַקְהוֹן מִשִּׁיעְבּוּד מַלְכְוָתָא דְּאִינוּן עֲגִינִין כַּאֲסִירֵי קָבַל: אֲנָא יְיָ הוּא שְׁמִי וִיקָרִי דְּאִתְגְּלֵיתִי ע עֲלֵיכוֹן לְעַם אוֹחֲרָן לָא אֶתֵּן וְתוּשְׁבַּחְתִּי לְפָלְחֵי צַלְמַיָּא: קַדְמָיָתָא הָא אֲתָאָה וַחֲדַתָּן אֲנָא מְחַוֵּי עַד לָא אַתְיָין אַבְסַר יָתְכוֹן: שַׁבַּחוּ קֳדָם יְיָ תּוּשְׁבַּחְתָּא חַדְתָּא אַמְרוּ תּוּשְׁבַּחְתֵּיהּ מִסְיָפֵי אַרְעָא נָחֲתֵי יַמָּא וּמְלֵהּ נַגְוָן וְיָתְבֵיהוֹן: יְשַׁבַּח מַדְבְּרָא וְקִרְוִין דְּיָתְבִין בֵּיהּ פַּצְחִין

ובגאולה אחרונה אבל אני רואה כנואה שנתנבא ישעיה על כורש כולה בלשון הסיגנון של פרסה זו אני יי' העירותיהו בצדק קורא ממזרח שיט האותיות שאלוני מגיד מראשית אחרית כולה נוטה אחר ענין פרסה זו: הן עבדי אתמוך בו. הן עבדי יעקב אינו כמותכם כי אתמוך בו: בחירי. ישראל קרוי בחירו כי יעקב בחר לו יה ואומר למען עבדי יעקב וישראל בחירי. אותו רצתה נפשי. עליו נתתי רוחי להודיע נביאיו את סודו וסופו משפט לגוים יוציא שנאמ' והלכו גוים רבים וגו' וירנו מדרכיו וגו' : ולא ישא. לא ינביה קול לא יצטרך להוכיח ולהתנבאות אל הגוים שהם מעצמ' יבואו ללמוד מהם כענין שנאמ' נלכה עמכם כי שמענו אלהים עמכם: קנה רצוץ לא ישבור. תרגם יונתן ענותניא דאינון כקניא רעיעא לא יתברון וחשיכיא דאינון כ כבוצין עמי כגר כבה לא יטפי פשתה כהה פתילת פשתה לחה שקרובה ליכבות מלך שלה לא יגזול את הדלים ולא ירצץ את העניים ואת החלשים: לא ירוץ. כמו לא ירצץ כי מלאה הארץ דיעה וישמעו להם כענין שנאמ' כי אז אהפוך אל עמים וגו' חהו ולתורתו איים ייחלו כולם ישמעו לתורתו: האל יי'. בעל הדין ובעל הרחמים: בורא השמים. תחלה כמין פקיע של מתי ואחר כך נטה אותם כדאיתא במסכת חגיגה: וצאצאיה. ובורא את היוצאים ממנה: נותן נשמה. כנשמת חיים: לעם עליה. לכולם בשוה: ורוח. קדושה: להולכים בה. למתהלכי' לפניו: קראתיך. לישעיה הוא אומר: ואצרך. כשיצרתיך זאת היתה מחשבתי שתשב את עמי לבריתי ולהאיר להם: לאור גוים. כל שבט קרוי גוי לעצמו כענין שנא' גוי וקהל גוים: לפקוח עינים עורות. שאתם רואין את גבורתי לתת לב לשוב אלי: להוציא ממסגר אסיר. ועל ידי שיתפקחו עיניהם

ישראל ויאמר הגאון כי הוא כורש והנכון בעיני שהוא הנביא והוא מדב' בעד נפשו כאשר הזכיר ונתתיך לאור גוים ואתנך ל לברית עם: נתתי רוחי. רוח נבואה: משפט. אלה העתידות כל אשר יקרה לכל גוי יוכיחנו ולפי דעת הגאון כי כורש יהיה מלך צדיק: לא יצעק. כאשר יעשה השופט בחוץ שיתחברו אל ה השופט אנשים: קנה רצוץ. נקר' על שם שופו וככה וכגרי ערותים תפשיט והטעם הוא לא ישבר קנה והטעם לא יבריח: ופשתה לא יכבנ'. שהוא דבר קל עד שתהיה כהה כמו והנה כהה הנגע ויש הפרש ביניהם ב בדקדוק כי כהה של יקרה פועל עבר ואחת כהה תואר השם ו והטעם הוא לא יזיין גוי בעבור נבואתו רק יאמר מה שיהיה ב באמת: לאמת יוציא משפט' כל גוי כאשר הוא עתיד להיותו ב בגזרת השם: לא יכהה. הנביא רמז על הדבק ברוח בגופ: ולא ירוץ. גופו מפעלי הכפל מגזרת רצוץ כמו ירון ושמח והטע' לא ימות או טעמו אדם לא יבריחנו כטעם ה הנזכר למעלה והוא הנכון: עד ישים בארץ משפ' שתתגלה נבואתו וזה טעם ו ולתורתו תורת נבואתו כמו לתורה ולתעודה כאשר פירשתי: כה. בורא השמים. כי יש להם קו שהוא גבול ל להם: ונוטיהם. על הארץ רמז לרקיע: רוקע האר' וצאצאיה. פעל ונפתח הקוף ב בעבור העין הנוטה

ואין / יג פסוקים / ואין ואין

ופירושן בסדר דברים: ד' מל' בקריאה בליש' שבירה וסים' אחרי שבור חנניה. קנה רצוץ לא ישבור ופשתה כהה' וקשת וחרב ומלחמה אשבור מן הארץ. ואוכלי פת בגו ישברוהו: עינים כח בקריא' וסי' הנה הוא לך כסות עינים. ותשב בפתח עינים אשר. חכלילי עינים מיין. מכלות עינים דבחקתי. נופל וגלוי עיני' וחברו. וכליון עינים דכי תבא עם יפה עינים. שמעו נא זאת עם סכל. וגבותם מלאות עינים סביב. וכל בשרם וגביהם. בתוך בית המרי אתה יושב. ומשקרות עינים. טהור עינים דתריסר. נגששה כעורים קיר. לפקוח עינים עורות. על אבן אחת שבעה עינים. ברה כאירת עינים. גבה עינים ורחב לב. עינים להם ולא יראו. וחברו. ושח עינים יושיע. עיני' הייתי לעור. עינים רמות לשון שקר. מאור עינים ישמח לב. רום עינים ורחב לב. למי חכלילות עינים. טוב מראה עינים מהלך נפש:

יבאו אסירים ממסגר. דבר אחר לבשרם על גלות העתידה לבא עליהם שסופן לצאת משם: הוא שמי. הוא מפורש בלשון אדנות וכוחו עלי להראות שאדון אני לפיכך כבודי לאחר לא אתן שיהו עובדי אליל מושלים בעמי עולמית ויאמרו ידינו רמה: הראשונות. שהבטחתי לאברהם על גלות מצרים וגם את הגוי וגו' הנה באו. שמרתי הבטחתי. ועתה חדשות אני מגיד לעמי להבטיח על גלות שנייה: תהלתו מקצה הארץ. על כורחם כשיראו את גבורתי ונפלאותי לישראל יודו כל האומות כי אלהים אני: יורדי הים. פורשי בספינות: ומלואו. הקבועים בים ולא באיים אלא בתוך המים שופכים עפר כל אחד ואחד כדי בית והולכים מבית לבית בספינה כגון ויניציאה: ישאו מדבר. קול בשיר: חצרים תשב קדר. מדבר קדר שהם דרים עתה באהלים יהיו ערים וחצרים קבועים: יושבי

אזן הלא ישמע: וצאצאיה. הם הצמחים שעל פני האדמה: נותן נשמה. לאדם והם העם אשר עליה: ורוח. לחיות ההולכים ואמר עליה בעבור הליכתו בקומה זקופה: אני. אלה דברי הנביא שאמר לו השם בעד נפשו: ואצרך. שלא יגע בך רע: לברית עם. להקים ברית עם וכן במקום אחר לברית עם להקים ארץ: לפקוח. שהוא מבשר ישראל שיצאו מגלות בבל וכן לאמר לאסורים צאו: אני. הוא שמי. הנכבד כי אין במקרא שם עצם לבדו רק זה לבדו וזה הוא כבודי שאלה העתידו' לנביא ויגלם על שמי לכבודי ולא משרת אחר עמו ולא תהלתי לפסילים: שירו. דברי הנביא שכל אנשי היבשה יתנו שבח לשם בשוב ישראל מבבל על כן הזכיר קדר עם יושבי האיים ויורדי הים בשומעם זה הפלא: ישאו. כל מדבר ועריו וכל חצרי' שיושבי' שם קדר והנה הקדריים לעולם בערבה

ירנו ◦ הגוים יושבי סלע ירימו קול כמו ותעבר הרנה ◦ יצוחו ◦ הרמת קול לשבח או לגנאי וכמוהו צוחה על היין ◦ ישימו ◦ ידו כי עשה גבורות השם וכן יאמרו ◦ יי כגבור יצא ◦ רמז לגזרות היוצאות על פי השם שהיו בסתר ◦ קנאה ◦ בעבור הבבליים עובדי בל ◦ יריע ◦ מן תרועה ◦ יצריח ◦ כמו מר צורח יצעק ואם הם שנים בנייכים ◦ יתגבר ◦ שנוצחה בבל ◦ החשתי ◦ אלה דברי השם החשתי כמו החרשתי וכן גם אני ידעתי החשו ◦ אתאפק ◦ כמו להתאפק ◦ כיולדה אפעה ◦ אצעק ואין רע לו ויש אומרים שהוא כן כיולדה שהיא יולדת אפעה כן אשום ואשאף מגזרת אפעה שרף מעופף ◦ אשם ◦ תבנין כפעל משפעלי הכפל ◦ ואשאף יחד ◦ כטעם שואף זורח והנה היא שממה בלב עם שאוף בפה וזה הכתו' הוא כנגד שיהיו אנשי העולם חושבים כי אין לו כח להושיע עמו ◦ אחריב ◦ ואיך חשבו זה והלא יראו שאחרי' הרים וגבעות וכל העשב אובים ואעשה תהרות איים שירדו שם בני אדם ◦ והולכתי ◦ ואני מוליך עורים בדרך לא ידעו כי העור אם היה רגיל בדרך ילך בה בלי אור ואני אשי' המחשך כאילו הוא אור להם ומעקשים למישור ים אומ' כי זה רמז לשוב ישראל מבבל ◦ נסוגו ◦ הטעם אני יש לי כח כאשר אמרה ולא לפסילים מושך אחר עמו וכן לפסילי המסכה בעבור מלת אתם ◦ החרשים ◦ השמיעה והמראה עקרה בלב והנה אלה חרשי לב ועורי לב ◦ מי ◦ זה הכתוב לעד על יושר פירושי ◦ החשתי ◦ והטע' אתם עורים כי תאמרו כי אין עור רק הנביא ◦ כמלאכי אשלח ◦ הוא שליח השם וכן כתיב ויאמר חגי מלאך יי' ◦ מי עור כמשולם ◦ כמו וידא מצוה הוא ישולם מגזרת שלם וכן המשולם הוא הצדיק ◦ ועור כעבד יי' ◦ שיעבד השם ואם איננו נביא ◦ ראות ◦ מלה זרה בעבור התחברות שני משקלי שם הפעל בא המוכרת והסמוך וכן הוא יראו דברי אל ◦ רבים ולא תשמרם ◦ הכפם או העין ואזניו יפקחו ולא ישגרום ולא ישמעו וזה תמה ◦ יי חפץ ◦ זה שלא יביט להראו' צדק השם עד שיגדי' תורתו שיפחדו כל שונאיה אז יהיה זה הכתוב עם הבא אחריו כי השם הראה צדקתו ושם זה העם האומ' על הנביא שהוא עור שסוי ובזוי ◦ והוא ◦ שסוי ◦ מבעלי ההא כמו שוסי' את הברכות ◦ הפח ◦ שם הפעל כמו כפיחה ואם הם שנים שרשים ◦ בחורים ◦ מגזרת חור פתן והטעם שהם אסורים יושבים בתחתית יוצאי השבי השב בעבור שהוא סוף פסוק והוא פועל יוצא השב המשסה ◦ מי בכם יגיד זאת ◦ כמו זה הנביא שתאמרו שהוא עור וישמע העתיד וזה לאחור והוא מגזרת אל תאחרו אותי ◦ לפנים ◦ מגזרת פנה ◦ מי ◦ אז יודה העם ויאמר מי נתננו למשיסה הלא יי' זו כטעם זה הוא שחטאנו לו ולא אבו אבותינו שמוע ללכת בדרכיו ◦ וישפך עליו ◦ כמו בנות צעדה עלי שור על כל אחד מאבותינו ◦ חמה והוא חמת אפו כמו האהלה שרה אמו ◦ ותלהטהו מסביב ◦ מגזרת להט החרב והנה ידו כי אבותם היו עורי לב שלא ידעו ◦ ועתה ◦ אמר הנביא אחרי שאתם מודים עתה יגאלכם השם ◦ קראתי בשמך ◦ מעלה גדולה כמו ראה קראתי בשם והמעלה היא שאתם שלי כי הכתוב ידמה השרים לנהרים גם את כמו את יבאה מחשבון והטעם

מחשך ב' וסימ' אשים מחשך לפניהם לאור ◦ מידעי מחשך ◦ למישור י' בלאים וסימ' נמסר במלכים חלק א' סימ' ב' ◦ ולא ישמע ד' וסימ' אליכם פרעה ◦ ויסרו אתו ולא ישמע ◦ כל איש אשר ימרה ◦ ראות רבות ולא תשמר ◦ ויצרך ג' וסימ' בראך יעקב ויצרך ישראל ◦ ויצרך מבטן יעזרך ◦ גאלך ויצרך מבטן ◦

ירנו ישבי סלע מראש הרים יצוחו ׃
ישימו ליהוה כבוד ותהלתו באיים
יגידו ׃ יהוה כגבור יצא כאיש
מלחמות יעיר קנאה יריע אף יצריח
על איביו יתגבר ׃
החשיתי מעולם אחריש אתאפק
כיולדה אפעה אשם ואשאף יחד ׃
אחריב הרים וגבעות וכל עשבם
אוביש ושמתי נהרות לאיים ואגמים
אוביש ׃ והולכתי עורים בדרך לא
ידעו בנתיבות לא ידעו אדריכם
אשים מחשך לפניהם לאור
ומעקשים למישור אלה הדברים
עשיתם ולא עזבתים ׃ נסגו אחור
יבשו בשת הבטחים בפסל האמרים
למסכה אתם אלהינו ׃
החרשים שמעו והעורים הביטו
לראות ׃ מי עור כי אם עבדי וחרש
כמלאכי אשלח מי עור כמשלם
ועור כעבד יהוה ׃ ראית רבות ולא
תשמר פקוח אזנים ולא ישמע ׃ יהוה
חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר
׃ והוא עם בזוז ושסוי הפח בחורים
כלם ובבתי כלאים החבאו היו לבז
ואין מציל משסה ואין אמר השב ׃
מי בכם יאזין זאת יקשב וישמע
לאחור ׃ מי נתן למשוסה יעקב
וישראל לבזזים הלא יהוה זו חטאנו
לו ולא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו
בתורתו ׃ וישפך עליו חמה אפו ועזוז
מלחמה ותלהטהו מסביב ולא ידע
ותבער בו ולא ישים על לב ׃
ועתה כה אמר יהוה
בראך יעקב ויצרך ישראל אל תירא
כי גאלתיך קראתי בשמך לי אתה ׃

יתבין מדבר ערבאי ישבחון מיתי כד יפקון מבתי עלמיהון מרישי טוריא ירימון קלהון ׃ ישוון קדם יי יקרא ותושבחתיה בנגוון יחוון ׃ יי למעבד גבורן אתגלי למעבד גבורא מתגלי ברגז במלול אף בזיע על בעלי דבבוהי מיתגלי בגבורתיה ׃

יהבית להון ארכא מעלמא דאם יתובון לאוריתא ולא תבו כחיבלין על ילידתא יתגלי דיני עליהון יצדון ויסופון כחדא ׃ אחריב טורין ורמן וכל עסביהון איביש ואשוי נהרין לנגוון ואגמין איביש ׃ ואדבר לבית ישראל דדמין כסמן באורח דלא ידעו בשבילין דלא אליפו אדרכינון אישוי קבל קדמיהון לנהור וכפלא למישרא אילין פתגמיא אעבדינון ולא ארחיקינון ׃ יסתחרון לאחורא יבהתון בהתא פלחי צלמיא דאמרין לצלם מתכא אתון טעותנא ׃

רשיעיא דאינון כחרשין הלא אודנין לכון שמעו וחייביא דאינון כסמן הלא עיינין לכון אסתכלו וחזו ׃ הלא אם יתובון רשיעיא יתקרון עבדי וחייביא דינביי שלחית עליהון אלא רשיעיא עתידין לאישתלמא פורענות חוביהון ברם אם יתובון יתקרון עבדיא דיי ׃ חזיתון סגיאן ולא נטרתון אתפתחא אודנכון ולא קבילתון אולפן ׃ יי רעי בדיל לזכאותיה ישראל ירבי לעבדי אוריתיה ויתקיף יתהון ׃ והוא עם בזיז ואניס אתחפיאו בהתא עולימין כולהון ובבתי יסורין עגנהון הוו לעדי ולית דמשזיב לביזא ולית דאמר אתיבו ׃ מן בכון יצית דא יקביל ויסבר לסופא ׃ מן מסר לעדי יעקב וישראל לבוזזין הלא יי מן קדם דחבו קדמוהי ולא אבו למהך באורחן דתקנן קדמוהי ולא קבילו אולפן אורייתיה ׃ ושפך עליהון חימת רוגזיה ותקוף עבדי קרביה אייתי עליהון וקטלו ברהון מסחור סחור ולא ידעו ושליטו בהון ולא שויאו דחלתיה על לבא ׃ וכען כדנן אמר יי דבראך יעקב ודאתקנך ישראל לא תדחל ארי פרקתך רביתך בשמך דילי את ׃

רשי

יושבי סלע ◦ המתים שיחיו כן ת"י ◦ מראש הרים יצווחו ◦ מרישי טוריהון ירימון קלהון ◦ החשיתי מעולם ◦ זה ימים רבים החשיתי על חורבן ביתי ותמיד אחריש ואתאפק לשון הווה עד עתה הכיקתני רוחי ומעתה כיולדה אפעה יאשום ◦ אתבהל ◦ ואשאף ◦ ואתאוה להשמיד הכל יחד כל אויבי ◦ אחריב הרים וגבעות ◦ אהרוג מלכים ושלטונים ◦ וכל עשבם ◦ כל הנלוים עליהם ◦ אוביש ◦ לשון יובש הוא לענין דבר לא כגון עשב ונהרות ◦ והולכתי ◦ ישראל שהיו עורים עד הנה מהביט אל בדרך הטוב אשר לא ידעו להלוך בה ◦ עשיתי ◦ אעשם כן לשון נבואה לדבר על העתיד כאילו עשוי ◦ החרשים והעורים ◦ על ישראל הוא אומר ◦ מי עור ◦ בכם אין אחד כי אם עבדי הוא העור שבכולכם ◦ וחרש שבכם הרי הוא כמלאכי אשר אני שולח להנבא נבואות ◦ מי עור כמשולם ◦ מי שהיה עור בכם כבר קבל יסוריו והרי הוא כמשולם כל תגמוליו ויצא נקי ◦ ראות רבות ◦ ראיות הרבה לפניכם ואיככם שומרים להביט במעשי ולשוב אלי ◦ פקוח אזנים ◦ אני עסוק לפקוח אזניכ' על ידי נביאי ולא ישמע איש מכם את דברי ולשון הוה הוא ◦ יי' חפץ ◦ להראותכם ולפקוח אזניכם למען צדקו ולכך הוא מגדיל ומאריך לכם תור' ◦ והוא ◦ העם הזה בזוי ושסוי וסוף הענין ולא ישים על לב כל זה לומ' למה קראתנו זאת מי נתן למשיסה יעקב ◦ הפח בחורים כולם ◦ בחוריהם פחי נפש כולם ◦ ת"י ד"א הפח בחורים כולם ישימו את עצמם בפחי האדמ' ובחורי' ובבתי כלאים החבאו ויוכיח שכן הוא ◦ ואין אומר השב ◦ כמו השב לפיכך הוא רפי אבל השב באמתחותנו הוא דגש ◦ יאזין ◦ לתת לב לזאת מי נתן למשיסה יעקב ◦ לאחור ◦ יקשיב וישמע דבר שיעמוד לו באחרונה וכן תרגם יונתן לאחור לסופא וכן כל לאחור שבמקר' עתיד להיות הוא ◦ זו חטאנו לו ◦ זו היא שגרמה את המשסה והבז את אשר חטאנו לו ◦ ולא אבו ◦ אבותינו בדרכיו הלוך ◦ ולא ידע ◦ יודע הוא אלא שרש בעקב לא חש להבין זאת ולשוב מרשעו ◦ ועתה ◦ אף על כל זאת כה אמר יי' אל תירא ◦ כי

רשי

כי תעבור במים. כשעברת בים סוף אתך הייתי: ובנהרות לא ישטפוך. גרתם בין המצריים והאומות המרובין כמי נהר ולא יכלו לך לכלות: כי תלך במו אש. לעתיד לבא כי הנה היום בא בוער כתנור שאקריר חמה על הרשעים וליהט אותם היום הבא גם שם לא תכוה: ולהבה. שתשרוף את האומות כמה שנאמר והיו עמים משרפות סיד גם היא לא תבער בך: נתתי כפרך מצרים. הם היו לפדיון לך שבכוריהם מתו ואתה בני בכורי כנלת ו והייתם חייבים כליה כמו שנא׳ ביחזקאל ואומר לשפוך חמתי עליהם בארץ מצרי׳: ואתן אדם תחתיך. תמיד אני רגיל בכך: אומר. לרוח צפון תני הגליות שבצפון: ולתימן. שהיא רוח חזקה אל תכלאי מלנשב בחזקה להביא גליותי וכן עורי צפון ובאי תימן מתוך שהרוח צפונית חלשה צריכה חיזוק לכך כתוב עורי תני אבל דרומית שאינה צריכה חיזוק כתוב באי כמות שהיא וכן אל תכלאי: כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו. כל הצדיקים הנקראים בשמי וכל העשוי לכבודי בראתיו אף עשיתיו תקנתיו בכל הצריך לו והכנתי הכל כלומר אע״פ שעברו בגולה ובגרה כבר הכנתי להם כל צ צרכי גאולתם: הוציא עם עור. הוציא כמו להוציא מן הגולה אותם שנגלו על שעשו כעורים ועינים להם ולא ראו: כל הגוים נקבצו. אם כל הגוים נקבצו יחדיו מי בהם ובנביאיהם יגיד עתידה וכיוצא בה מפי טעתם או הראשונות שכבר עברו י ישמיעונו לאמר אנחנו הגדנו א אותם קודם שבאו: יתנו עדיהם. שמעתם שבאו עליהם קודם לכן ויצדקו אבל אני יש לי עדים שאתם עדי שהגדתי לאברהם אביכם הגליות ובאו: ועבדי יעקב אשר בחרתי. גם הוא יעיד שהבטחתיו בלכתו לארם נהרים ושמרתי הבטחתי: למען תדעו וגו׳. כל זה עשיתי למען תתנו לב לדעת אותי: אנכי הגדתי. הגליות לאברהם: והושעתי. לקיים דברי בעת קץ: והשמעתי. לכם הראשונו׳: ואין בכם זר. באותן הימים שעשיתי כל אלה לא נראה בתוככם בני האומות אל זר להראות גדולתו ואלהותו בפני: ואתם עדי. שפתחתי לכם שבעה רקיעי׳ ולא ראיתם כל תמונה: גם מיום אני הוא. לא אותו היום לבדו הייתי לבדי כי גם מאז היות יום אני לבדי: אפעל. אם באתי לפעול אין משיב: למענכם שלחתי בבלה. יונתן תרגם בדיל חוביכון אגליתי יתכון ל לבבל: והורדתי בריחים כולם. ואחתית במשוטין כולהון משוטין הוא עץ שמנהיג את הספינה ומיישרה: וכשדים. הוליכו אתכם באניו׳ רנתם וגם יש לפרשו על בשורת הגאולה.

אבן עזרא

והטעם כי תעבור במים על מדי ופרס כאשר ילכדו בבל: כי. נתתי כפרך מצרי׳. שמלכי מדי יעשו להם רעה: מאשר. ואתן אדם. שאני בראתים כאשר בראתיך: אל. ממזרח. היא בבל׳ וממערב היא מצרים ואשור וכתי׳ והסב לב מלך אשור אומר. תני. בני: ולתימן. ימין והנה יקבצם מארבע כנפות הארץ בני ובנותי אנשים ונשים: כל. יש אומרים כי נקרא כמו קורא ואיננו כנכון רק הוא כמשמעו כל הנקרא בשמי שהם עם יי׳: ולכבודי. להיות כבוד לשמי: בראתיו. זה העצם אף עשיתיו. הטעם ותקנתיו ורבי שלמה בעל השירים הספרדי ז״ל פירש בו כי זה סוד העולם ואיננו דבק ב בטע׳ הפרשה: הוציא. שם הפועל: עם עור. שהיו כן בתחילה ואף על פי שיש להם עינים והנה כל הפרשה דבקה: כל. ושמא יאמר אדם כי ישראל לא ידעו אלה העתידו׳. כי הם עורים שמא יש בגוים ובחכמיהם מי שידע מי בכם יגיד זה העתידו׳ וישמיעם ראשונות שעברו הן קודם היותם שתהיה׳ ויתנו עדיהם. מי שישמע זה אז יהיו כ צדיקי פה׳ ישמעו העדים כן ויאמרו א אמת כן היה: אתם. עם ישרא׳ ידבר ועבדי הוא הנביא: כי אני הוא׳ זה הייחוד שאח׳ למעלה ממנו כי כל יש איננו הוא בעצמו: לפני לא נוצר אל׳ יש אומרים לפני מעמד הר סיני ואחרי אחרי המעמד ואין צורך רק הוא אין לפני אל וכן אחרי לא יהיה והטע׳ כי הוא ראשון ואחרון ונזכר נוצר עם אל כי אין אל מבלעדיו כי אם נוצר ועורי לב יחשבו שיצא מדברי הנביא שהשם נוצר חלילה חלילה רק לא יטנו מ האמת: אנכי אנכי. הטעם אנכי אנכי פ פעמים שלא אשתנה כהשתנות צבאות מ מעלה כנגד המוצק והתחתים בעצם ובתכונית על כן אושיע בכל עת: אנכי הגדתי. במצרים להושיעכם: והושעתי והשמעתי. אתכם קולי בהר סיני: ואין בכם זר׳ כי ישראל לבדם היו:

ואתם עדי. והטעם שמעתם כן מפי אבותיכם: ואני אל תמיד. כטעם אני יי׳ לא שניתי: גם. הטעם אני אל קודם היות שם יום על כן מלת גם מהיות יום אני הוא ואחר שאני אל מי יוכל מידי אפעל חפצי ורצוני ומי ישוב פעולתי: כה׳׳ למענכם שלחתי אשלח מלכי מדי לבבל ואוריד הכשדים בספינות ושוטין לגולה לארץ מדי וכשדים אוריד באניות שהיתה רנתם בהם: הנותן

שלחתי בבלה׳ יש אומרים כי תיו׳ שלחתי רמז לנביא ולפי דעתי שהוא דבר יי׳ כי בתחלה כה אמר יי׳ ואחר כן אני יי׳ קדושכם והנה הטעם כל כך באתי במהרה כאלו שלחתי וחכם גדול בספרד אמר כי הכבוד ידבר עם הנביא ושר ישראל הוא המשלח אל בבל לגאול ישראל: והורדתי בריחים׳ בריחי בבל והיתה כלכדת כטעם אבר ושבר בריחי שערי המדינה ואוריד כשדים שהם אניות רנתם אורידם מהאניות: אני יי׳ קדושכם. שהיה מלככם להושיעכם: כה

ולהבה ג׳ וסימ׳ כי תעבר במים אתך אני. בצל חשבון עמדו. אליך יי׳ אקרא כי אש אכלה דיואל: וממערב ג׳ בקריא׳ וסימ׳ וממערב אקבצך. כי לא ממוצא וממערב. וממארצות קבצם: ועינים ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ולא נתן יי׳ לכם לב לדעת. הוציא עם עור ועינים יש. ועינים רמות תשפיל׳ אנ״ך: אנכי אנכי ג׳ בקריא׳ וסימ׳ הוא מוחה פשעיך למעני. אנכי אנכי יי׳. אנכי אנכי הוא מנחמכם מי את: באניות ד׳ וסימ׳ והשיבך יי׳ מצרים. אז אמר אחזיהו׳ וכשדים באניות רנתם. יורדי הים באניות. וחזר ובאניות רבות ובא בארצות:

כי תעבר במים אתך אני ובנהרות
לא ישטפוך כי תלך במו אש לא
תכוה ולהבה לא תבער בך: כי אני
יהוה אלהיך קדוש ישראל מושיעך
נתתי כפרך מצרים כוש וסבא
תחתיך: מאשר יקרת בעיני נכבדת
ואני אהבתיך ואתן אדם תחתיך
ולאמים תחת נפשך: אל תירא כי
אתך אני ממזרח אביא זרעך
וממערב אקבצך: אמר לצפון תני
ולתימן אל תכלאי הביאי בני מרחוק
ובנותי מקצה הארץ: כל הנקרא
בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף
עשיתיו: הוציא עם עור ועינים יש
וחרשים ואזנים למו: כל הגוים
נקבצו יחדו ויאספו לאמים מי בהם
יגיד זאת וראשנות ישמיענו יתנו
עדיהם ויצדקו וישמעו ויאמרו אמת
: אתם עדי נאם יהוה ועבדי אשר
בחרתי למען תדעו ותאמינו לי
ותבינו כי אני הוא לפני לא נוצר
אל ואחרי לא יהיה:
אנכי אנכי יהוה ואין מבלעדי
מושיע: אנכי הגדתי והושעתי
והשמעתי ואין בכם זר ואתם עדי
נאם יהוה ואני אל: גם מיום אני
הוא ואין מידי מציל אפעל ומי
ישיבנה:
כה אמר יהוה גאלכם קדוש ישראל
למענכם שלחתי בבלה והורדתי
בריחים כלם וכשדים באניות רנתם
: אני יהוה קדושכם בורא ישראל
מלככם:

ארי בקדמיתא כד עברתון בימא דסוף מימרי הוה בסעדכון פרעה ומצראי דסגיאין כמי נהרא לא יכילו לכון ואף בתניינותא כד תהכון לביני עממיא דתקיפין כאשתא לא יכלון לכון ומלכוון דחסינן כשלהוביתא לא ישיצין יתכון: ארי אנא יי אלהך קדישא דישראל פרקך יהבית חליפך מצראי כוש וסבא תחותך: מדאת חביב קדמי אתיקרתא ואנא רחימתך ומסרית עממיא תחותך ומלכותא חלף נפשך: לא תדחל ארי בסעדך מימרי ממדינחא איתי בנך וממערבא אקריב גלותך: אימר לציפונא איתא ולדרומא לא תעכיב איתו בני מרחיק וגלות עמי מסיפי ארעא: כל דא בדיל אבהתכון צדיקיא דאתקרי שמי עליהון וליקרי בריתינון אתקינית גלותהון אף עברית להון נסין: דאפיק עמא ממצרים דאינון כסמן ועינין להון וכחרשין ואודנין להון: כל עממיא יתכנשון כחדא ויתקרבון מלכוון מן בהון יחוי דא וקדמיתא יבסרוננא יתנון סהדיהון ויזכון וישמעון וימרון קשוט: אתון סהדין קדמי אמר יי ועבדי משיחא דאיתרעתי ביה בדיל דתידעון ותהימנון קדמי ותסתכלון ארי אנא הוא דמלקדמין אף עלמי עלמיא דילי אינון ובר מני לית אלה: אנא אנא יי ולית בר מני פריק: אנא חויתי לאברהם אבוכון מה דעתיד למיתי אנא פרקית יתכון ממצרים כמא דקיימית ליה בין בתריא ואנא אשמעית יתכון אולפן אוריתי מסיני ועד אתון קיימין ולית בכון נוכרי ואתון סהדין קדמי אמר יי ואנא אלהא: אף מעלמא אנא הוא ולית דמן ידי משיזיב אעבדינה ולא אתיבינה: כדנן אמר יי פריקכון קדישא דישראל בדיל חובכון אתגליתון לבבל ואחתית במשוטין כולהון וכסדאי בספיני תושבחתהון: אנא יי קדישכון דברהי לישראל מלככון:

כה. הנותן בים דרך. לאות כי אניות תבאנה מתאוחבים אל בבל ויכבחו אניות בבל ׃ המוציא רכב וסוס חיל. כבד ועזוז ביבשה והם הכשדים היוצאים להלחם עם הפרסיים ׃ דעכו. מהבנין שלא נקרא שם פעלו וטעמו כבו וכן ידעך נרו באשון חשך ׃ אל תזכרו. בפה הפלאים הקדמונים ׃ אל תתבוננו. בהם במחשבה ׃ הנני. חדשה. לכידת בבל או שילכו ישראל לבדם והוא הכנון בעיני ועוד שאשים במדבר מים בעבור השבים מהגולה אל ציון ׃ תכבדני. אל השוב שאני עושה להם והזכיר תנים בעבור שהם דרים בארץ ציה וזה הטוב לעצמו בעבור כבוד עמי ׃ עם זו. כמו זה והטעם זה הוא העם שלי והטעם על אלו השבים ולא הטעם כי זאת הטובה שאעשה עם עמי אינכה חיוב כי א אפילו ישראל בבבל לא בקשוני והטעם כי יגעת אפילו לא קראת אותי עד שתיג' בשבילי וטעם ישראל קריאה כמו אתה ישראל ׃ לא הבאת לי. עולותיך בבבל ׃ ולא כבדתני. בזבחי שלמים ולא בקשתי ממך שתעבדני במנחה ׃ ולא הוגעתיך בלבונה. שתקנה לי ׃ לא קנית. הוא קנה בושם ׃ וחלב. זבחי חטאת לא הרויתני בהם והנה הוא חסר בי"ת כמו ששת ימים ׃ אך העבדתני. דברה תורה בלשון בני אדם והטעם כי בעבור ח חטאותיך שבתי בעיני הגוים כעבד שאין לו כח וכן טעם הוגעתני ׃ אנכי. והנה למעני שלא יחולל שמי אמחה פשעיך ׃ הזכירני. ואם תאמר שלא חטאת לי בהיותך ב בארצך וחז' הגליתיך הזכירני ׃ נשפטה יחד. כעומד למשפט ׃ ספר. דבריך אתה למען תצדק ׃ אביך הראשון. הוא ירבעם שבחרו ישראל למלך לא על פי השם ׃ ומליציך. הם השרי' מליצי המלך או הלוים מד מליצי הכהנים ויש אומרים שאביך הם המלמדים כמו אבי אבי רכב ישר' ויש' ויסימני לאב לפרעה אבי כל תופש כנור ועוגב ו והמליצי' הם התלמידי' והוא מגזרת כי המליץ ׃ ואחלל. הם הכהנים וכן כתיב כי היו שרי קודש ׃ ואתנה. ועת' זאת הרעה עשיתי לך בעבור מעשיך ׃ ועתה. שמע את הטוב' ׃ כה. ויצרך מבטן. רמז ליעקב כטעם בבטן עקב את אחיו ושם אפרשנו או הוא על דרך משל ומבטן מיום היות' לעם לשם ׃ ישורון. מגזרת ישר והוא תאר השם ואפשם על משקלו ׃ כי אצק. כמו שאצק מים על המקום צמא כן אצק רוח קדשי או רוח ישעי ותרגם בדרי' אצק לחסרון היו"ד וכמוהו בטרם אצרך בבטן ׃ וצמחו. רוחי וברכתי כמו חציר ורבים אמרו על הצאצאים וכן וצמחו כאילו הם יושבים בין החציר והטעם שיפרו וירבו ׃ זה. יהיו רבים ורבם אוהבי השם לשוב אל ביתו ׃ וזה יקרא בשם יעקב. להתפאר לעיני הגוים שהוא מזרע קדוש ׃ וזה יכתוב ידו. חסר בי"ת וכן הוא יכתוב בידו לבא אל מקדש השם ׃ יכנה. כמו יקרא ורבים פירשוהו על הגרים כטעם והחזיקו עשרה אנשים ׃

עם זו ג' בקריא' וסימ' עם זו גאלת. עד יעבר עם זו קנית. עם זו יצרתי לי ׃ ד' מל' יו"ד בליש' הבאה בקריא' וסי' והבאתי אתם וידעו את הארץ. לך הביא העיר. עד שהביאתיו אל בית אמי. לא הבאתי לי שה עלהיך. וים מסרה שא"ן מונ"ן אל"א ג' ודי"ן בתרא אין מונ"ן אותו אלא ג' קדמאי ׃ ספר ב' וסימ' ולמען ספר שמי בכל הארץ. ספר אתה למען תצדק ׃ תצדק ד' ג' קמצין וא' פתח וסימ' ספר אתה למען תצדק. החפץ לשדי כי תצדק. תרשיעני למען תצדק. למען תצדק בדבריך. בתרא פתח ׃

כֹּה אָמַר יְהוָה הַנּוֹתֵן בַּיָּם דָּרֶךְ וּבְמַיִם עַזִּים נְתִיבָה ׃ הַמּוֹצִיא רֶכֶב־וָסוּס חַיִל וְעִזּוּז יַחְדָּו יִשְׁכְּבוּ בַּל־יָקוּמוּ דָּעֲכוּ כַּפִּשְׁתָּה כָבוּ ׃ אַל־תִּזְכְּרוּ רִאשֹׁנוֹת וְקַדְמֹנִיּוֹת אַל־תִּתְבֹּנָנוּ ׃ הִנְנִי עֹשֶׂה חֲדָשָׁה עַתָּה תִצְמָח הֲלוֹא תֵדָעוּהָ אַף אָשִׂים בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ בִּישִׁמוֹן נְהָרוֹת ׃ תְּכַבְּדֵנִי חַיַּת הַשָּׂדֶה תַּנִּים וּבְנוֹת יַעֲנָה כִּי־נָתַתִּי בַמִּדְבָּר מַיִם נְהָרוֹת בִּישִׁימֹן לְהַשְׁקוֹת עַמִּי בְחִירִי ׃ עַם־זוּ יָצַרְתִּי לִי תְּהִלָּתִי יְסַפֵּרוּ ׃ וְלֹא־אֹתִי קָרָאתָ יַעֲקֹב כִּי־יָגַעְתָּ בִּי יִשְׂרָאֵל ׃ לֹא־הֵבֵיאתָ לִּי שֵׂה עֹלֹתֶיךָ וּזְבָחֶיךָ לֹא כִבַּדְתָּנִי לֹא הֶעֱבַדְתִּיךָ בְּמִנְחָה וְלֹא הוֹגַעְתִּיךָ בִּלְבוֹנָה ׃ לֹא־קָנִיתָ לִּי בַכֶּסֶף קָנֶה וְחֵלֶב זְבָחֶיךָ לֹא הִרְוִיתָנִי אַךְ הֶעֱבַדְתַּנִי בְּחַטֹּאותֶיךָ הוֹגַעְתַּנִי בַּעֲוֹנֹתֶיךָ ׃ אָנֹכִי אָנֹכִי הוּא מֹחֶה פְשָׁעֶיךָ לְמַעֲנִי וְחַטֹּאתֶיךָ לֹא אֶזְכֹּר ׃ הַזְכִּירֵנִי נִשָּׁפְטָה יָחַד סַפֵּר אַתָּה לְמַעַן תִּצְדָּק ׃ אָבִיךָ הָרִאשׁוֹן חָטָא וּמְלִיצֶיךָ פָּשְׁעוּ בִי ׃ וַאֲחַלֵּל שָׂרֵי קֹדֶשׁ וְאֶתְּנָה לַחֵרֶם יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְגִדּוּפִים ׃ וְעַתָּה שְׁמַע יַעֲקֹב עַבְדִּי וְיִשְׂרָאֵל בָּחַרְתִּי בוֹ ׃ כֹּה־אָמַר יְהוָה עֹשֶׂךָ וְיֹצֶרְךָ מִבֶּטֶן יַעְזְרֶךָּ אַל־תִּירָא עַבְדִּי יַעֲקֹב וִישֻׁרוּן בָּחַרְתִּי בוֹ ׃ כִּי אֶצָּק־מַיִם עַל־צָמֵא וְנֹזְלִים עַל־יַבָּשָׁה אֶצֹּק רוּחִי עַל־זַרְעֶךָ וּבִרְכָתִי עַל־צֶאֱצָאֶיךָ ׃ וְצָמְחוּ בְּבֵין חָצִיר כַּעֲרָבִים עַל־יִבְלֵי־מָיִם ׃ זֶה יֹאמַר לַיהוָה אָנִי וְזֶה יִקְרָא בְשֵׁם־יַעֲקֹב וְזֶה יִכְתֹּב יָדוֹ לַיהוָה וּבְשֵׁם יִשְׂרָאֵל יְכַנֶּה ׃

כִּדְנַן אֲמַר יְיָ דְאַתְקֵין בְּיַמָּא אוֹרְחָא וּבְמַיִין תַּקִּיפִין שְׁבִילָא ׃ דְאַפֵּיק רְתִיכִין וְסוּסְוָן מַשִׁרְיָין וְעַם סַגִּי כַּחֲדָא אִתְבְּלַעוּ וְלָא קָמוּ דְעִיכוּ כְּבוּצִין עֲמֵי טְפוּ ׃ לָא תִדַּכְּרוּן קַדְמָיָתָא וּדְמִן אַוְלָא לָא תִסְתַּכְּלוּן ׃ הָא אֲנָא עָבֵיד חַדְתָּא וּכְעַן תִּתְגְּלֵי הֲלָא תִדְעוּנַהּ אַף אֲשַׁוֵּי בְּמַדְבְּרָא אוֹרַח בְּצַדְיוּתָא נַהֲרָוָן ׃ יְיַקְּרוּן קֳדָמַי כַּד אֲתֵיב מְדִינָן דְּצַדְיָן אֲתַר דַּהֲוָאָה שָׁרְיָן יְרוֹדִין וּבְנַת נַעֲמִיִן אֲרֵי יְהָבִית בְּמַדְבְּרָא מַיָּא נַהֲרִין בְּצַדְיוּתָא לְאַשְׁקָאָה גָּלְוָות עַמִּי דְּאִתְרְעִיתִי בָהּ ׃ עַמָּא דֵין אַתְקֵינִית לְפוּלְחָנִי בְּתוּשְׁבְּחָתִי יְהוֹן מִשְׁתָּעַן ׃ אָמִיר עַל יְדֵי נְבִיַּיָּא וְלָא בְפוּלְחָנִי עַרְעֵיתוּן דְּבֵית יַעֲקֹב אֲרֵי לָאִיתוּן בְּאוּלְפַן אוֹרָיְתִי יִשְׂרָאֵל ׃ לָא אַיְתֵיתָא קֳדָמַי אִימְּרִין לַעֲלָתָא וְנִכְסַת קוּדְשָׁךְ לָא יְקַרְתָּא קֳדָמַי לָא אַסְגֵּיתִי עֲלָךְ בְּקוּרְבְּנִין וְלָא אַתְקֵיפִית עֲלָךְ בִּלְבוֹנְתָא ׃ לָא זְבֵינְתָּא קֳדָמַי בִּכְסַף קְנֵי בְּסַם וְתָרַב נִכְסַת קוּדְשָׁךְ לָא דְהֵיתְתָא עַל מַדְבְּחִי בְּרַם אַסְגֵּיתָא קֳדָמַי בְּחוֹבָךְ אַתְקֵיפְתָּא קֳדָמַי בַּעֲוָיָתָךְ ׃ אֲנָא אֲנָא הוּא שָׁבִיק לְחוֹבָךְ בְּדִיל שְׁמִי וְחֶטְאָךְ לָא אִידְּכַרוּן ׃ אֵימַר כְּעַן נִידִין כַּחֲדָא אִשְׁתָּעֵי אַתְּ בְּדִיל אִם תֵּיכוּל וְתִזְכֵּי ׃ אֲבוּךְ קַדְמָאָה חָטָא וּמַלְפָךְ מָרָדוּ בְמֵימְרִי ׃ וְאַפֵּיס רַבְרְבֵי קוּדְשָׁא וְאֶמְסַר לְקִטְלָא יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל לְחִיסוּדִין ׃ וּכְעַן שְׁמַע יַעֲקֹב עַבְדִּי וְיִשְׂרָאֵל דְּאִתְרְעִיתִי בֵיהּ ׃ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ דַּעֲבַדָךְ וּדְאַתְקְנָךְ מִמְּעִין יִסְעֲדִינָךְ לָא תִדְחַל עַבְדִּי יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל דְּאִתְרְעִיתִי בֵיהּ ׃ אֲרֵי כְּמָא דְמִתְיַהֲבִין מַיָּא עַל אֲרַע בֵּית צַחֲוָנָא וּמִתְנַגְּדִין עַל יַבֶּשְׁתָּא כֵּן אֶתֵּן רוּחַ קוּדְשִׁי עַל בְּנָךְ וּבִרְכָתִי עַל בְּנֵי בְנָךְ ׃ וְיִתְרַבּוּן צַדִּיקַיָּא רַכִּיכִין וּמְפַנְּקִין כְּלַבְלְבֵי עֲסַב כְּאִילָן דְּמַשְׁלַח שָׁרְשׁוֹהִי עַל נִגְרִין דְּמַיִין ׃ דֵּין יֵימַר מִדַּחֲלַיָּא דַּיְיָ אֲנָא וְדֵין יְצַלֵּי בְּשׁוּם יַעֲקֹב וְדֵין יְקָרֵיב קוּרְבָּנֵיהּ קֳדָם יְיָ וּבִשְׁמָא דְיִשְׂרָאֵל יִתְקָרֵיב ׃

רשי

הנותן בים דרך. בים סוף ופסו הוצאתי מצרים לרדוף אחריכם רכב וסוס וחיל ועיזוז וכולם יחדיו ישכבו מתים על שפת הים בל יקומו ׃ כפשתה כבו. תירגם יונתן כבוצין עמי טפו ׃ אל תזכרו ראשונות. הניסים הללו שאני מזכיר לכם שעשיתי ב במצרים אל תזכרו אותם מעתה כי בגאולה זו תעסוקו להודות ו ולהלל ׃ אל תתבוננו. אל תסתכלו בהן אל תתנו להם לב ׃ כי נתתי במדבר מים. כלומר בארץ חריבה אתן יישוב ׃ תכבדני חית השדה. מקום שהוא חרב ומרבץ לחית השדה ולתנים ולבנות יענה ׃ עם זו יצרתי לי. למען תהלתי יספרו ׃ ואתה לא אותי קראת. בפנותך אחריע ׃ כי יגעת בי. כלו' אתה מהר בעבודתי ׃ לא הבאת לי שה עולותיך. כי אם לעז ׃ לא העבדתיך. עבודה רבה במנחה קומץ מעט עולה לגבוה וגם היא לא אמרתי לך להקריב לך חובה אלא נדבה ׃ לא קנית לי בכסף קנה. לקטורת לא הוכרכת לקנותה בכסף לפי ם שהיתה מצוייה בארצכם הרבה אמר רבי אבא קינמנית היתה ג גדילה בארץ ישראל והיו אוכלין אותה עזי' וצביים בגדרם אינה ׃ העבדתני בחטאותיך. אתם גרמתם לי להיות שמש לעובדי פסילים כמו שראה יחזק' והנה רוח סערה באה מן הצפון ם שהיתה חוזרת מרכבת השכינה מבבל שהלכה לכבוש את כל העולם תחת ידו של נבוכד נצר שלא יאמרו ביד אומה שפלה מסר את בניו כדאיתא בחגיגה ׃ אנכי אנכי. אני הוא שמחיתים אז ואני מוחה אותם גם עתה ׃ למעני. ולא בזכותך ולא בצדקת אבותיך ׃ הזכירני. כל תגמול שים לך ולאבותיך עלי ׃ נשפטה יחד׳ נבא למשפט ׃ אביך הראשון חטא. באומרו במה אדע ׃ ומליציך פשעו בי. אין לך בכל מליצים שאתה סומך על זכותם שלא מצאתי בו פשע יצחק אהב את שנאי ׃ ואחלל שרי קודש. בשביל עונותיכם ׃ ועתה שמע. לשוב לתורתי יעקב עבדי ׃ כי אצק מים על צמא. כמו שאני יוצק מים על צמא כן אצק רוחי על זרעך ׃ וצמחו בבין חציר ׃ בתוך עמו על ידי גרים שיתוספו עליהם ׃ בין חציר הוא עשו שנאמר על אדום והיתה נוה ת תנים חציר לבנות יענה ׃ זה יאמר ליי' אני. אלו צדיקים גמורים ׃ וזה יקרא בשם יעקב׳ אלו קטנים בני רשעים ׃ וזה יכתוב ידו ליי'. אלו בעלי תשוב' ׃ ובשם ישר' יכנה. אלו הגרים כך שנויה באבות דר' נתן ׃ ומי

ומי כמוני יקרא. ומי יקרא שהוא כמוני ויגיד ויערוך לי את כל מה שהיה משומי עם עולם ועד עתה׃ עם עולם. כל בריות׃ ואותיות. דברי מופת׃ ואשר תבואנה. ואת העתידות לבא יגידו כמו שאני עושה עתה שעדיין לא חרב הבית ולא גליתם ולא נולד כורש ואני מבשר אתכם עליו׃ ואל תרהו. אין לו דמיון ופתרונו לפי הענין כמו אל תחתו מלהודיע את שמי לבין האומות׃ הלא מאז השמעתיך. מהר סיני והגדתי לכם שם שאין אלוה מבלעדי׃ ואתם עדי. שפתחתי לכם שבעה רקיעים והראיתי אתכם שאין אחר ואתם עדי בדבר הזה שאין אלוה מבלעדי׃ ואין צור בל ידעתי. תי' ולית דתקיף אילהין דמן קדמי מתיהיב ליה תקוף בל ידעתי לשון ואדעך בשם אני ידעתיך במדבר ידע לכתך׃ ועדיהם המה. הפסילים הם עדים על בושת עובדיהם שהרי אנו רואין שאינם לא רואין ולא יודעין ואלו עוברין להם׃ למען יבושו. העובדים להם׃ נסך. לשון יציקה ומסכה והנ"ון בתיבה יסוד הנופל ממנו כגון נו"ן של נסך ושל נגף׃ הן כל חבריו. של אותו יוצר ונוסך פסילים המתחברים לו לעבוד את יצירתו ובסכלו יבושו׃ וחרשים המה. אותם יוצרים ונוסכים ומבני אדם הם קל וחומר ליצירתם שהיא הבל׃ חרש ברזל. חרש של ברזל׃ מעצד. הוא אחד מכלי הנפחי'׃ ופעל. הפסל׃ בפחם. קרבו"ן בלע"ז׃ ובמקבות׃ מרטי"ל בלע"ז׃ יצרהו. לשון ציור׃ ויפעלהו בזרוע כחו גם רעב וגו'. גם הוא היוצר חסר כח וחלש הוא שאם ירעב אין בו כח או אם לא שתה מים וייעף לאלתר ק"ו וחומר שפעולתו אין בה תועלת לעזור׃ חרש עצים. ואם בא לעשותו של עץ וחרש עצים הוא כך דרכו׃ נטה קו. כדרך הנגרים. ועל פי הקו יתארהו בשרד מיישר אותו במסור שקורין דולורא בלע"ז׃ יתארהו. ייפהו׃ יעשהו במקצועות. ומחליקו ברהיטני ואיזמל. מקצועות תירגם יונתן איזמלין׃ ובמחוגה יתארהו. לשון ותאר הגבול אם בא לעשות בו ציורי עגולים מסבב אותן במחוגה קונפ"ס בלע"ז׃ כתפארת אדם. היא האשה שהיא תפארת בעלה׃ תרזה ואלון. מיני אילני סרק׃ ויאמץ לו בעצי יער׃ עושה לו חיזוקים בין לחיזוק בין לנוי במיני עצים המשובחים זה מזה במראיהן׃ נטע אורן. כשמוצא ייחור ונטע הראוי לכך נוטעו לכך והגשם מגדלו. אורן לשון נטע יונק פרנבו"ן בלע"ז׃ והיה לאדם לבער. והיה אותו עץ מקנתו לצורכי אדם לבער׃ ויקח. מן העצים ויחם גופו לנגדם׃ אף ישיק. מהם תנור ואופה לחם׃ אף יפעל אל. מן הנותר ולא ישיב אל לבו. חציו שרפתי במו אש׃ ולא

ראשון ח' וסימ' נמסר בסדר בא ובשמואל חלק ב' סימן י"ט׃ המה חד מן ד' נקודות בנביאים וסימ' נמס' בסדר מדבר סיני׃ חבריו ד' ג' חס' וא' מל' וסימ' הן כל חבריו יבשו. קח לך עץ אחד וכתב עליו ב' בו. ושלאחריו דבר אל' והם כה אמר רפ'. קדמא מל'׃ חרש ג' פתחין וסימ' מעשה חרש אבן פתוחי חתם.

כדנן אמר יי מלכא דישראל
ופרקיה יי צבאות אנא הוא
דמלקדמין אף עלמי עלמיא דילי
אינון ובר מיני לית אלה׃ ומן
כותי די ערענא ויחוינה ויסדרינה
קדמי משויותי עמא דמן עלמא
ודאתיין ודעתידין למיתי יחוון
לנא׃ לא תדחלון ולא תתברון
הלא מבכן בסרתך וחויתי ואתון
סהדין קדמי האית אלהא בר מיני
ולית דתקיף אילהין דמן קדמי
מתיהיב ליה תקוף׃ עבדי צלמיא
כולהון לשמא ופלחיהון דלא יהנון
להון וסהדין אינון בנפשתיהון
דלא חזן ולא ידעין בדיל דיבהתון
׃ מן עבד דחלא וצלמא אתיך
בדיל דלא להנאה׃ הא כל
פלחיהון יבהתון ואומנין עבדוניין
מבני אנשא יתכנשון כולהון
יקומון יתברון יבהתון כחדא׃
נפחא מברזלא חצינא עביד ונפח
נור בשיחורין ובמקובין מתקיף
ליה ועביד ליה בתקוף חיליה דאם
יכפן עבדיה ולא ייכול לא יהיביה
חיל ואם יצחי ולא ישתי מיא יהי
משלהי׃ נגרא אעין נפיץ בחוטא
מסר ליה במשקולתא מגזי ליה
באזמיליא ובנצורין מאחיד ליה
ועביד ליה כדמות גבר בתושבחת
איתא יתבת ביתא׃ למיקץ ליה
ארזין ונסיב תרז ובלוט ומתקיף
ליה באעי חורשא נצב אורנא
ומטרא מרבי׃ והוי לאנשא
לארלקא ונסיב מנהון ושחין אף
אזא ואפא לחם אף עבדיה דחלא
וסגיד אתכיה צלמא ובעא מיניה׃
פלגיה אוקיד בנורא על פלגיה
בסרא אכיל טוה טוי וסבע אף
שחין ואמר את שחינית חזיתי נור׃ ושאריה לדחלא עבד לצלמא סגיד ואשתעבד ליה
ובעא מיניה ואמר שזבני ארי דחלתי את׃

כֹּה־אָמַר יְהוָה מֶלֶךְ־
יִשְׂרָאֵל וְגֹאֲלוֹ יְהוָה צְבָאוֹת אֲנִי
רִאשׁוֹן וַאֲנִי אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדַי אֵין
אֱלֹהִים׃ וּמִי־כָמוֹנִי יִקְרָא וְיַגִּידֶהָ
וְיַעְרְכֶהָ לִי מִשּׂוּמִי עַם־עוֹלָם וְאֹתִיּוֹת
וַאֲשֶׁר תָּבֹאנָה יַגִּידוּ לָמוֹ׃ אַל־תִּפְחֲדוּ
וְאַל־תִּרְהוּ הֲלֹא מֵאָז הִשְׁמַעְתִּיךָ
וְהִגַּדְתִּי וְאַתֶּם עֵדָי הֲיֵשׁ אֱלוֹהַּ
מִבַּלְעָדַי וְאֵין צוּר בַּל־יָדָעְתִּי׃
יֹצְרֵי־פֶסֶל כֻּלָּם תֹּהוּ וַחֲמוּדֵיהֶם בַּל־
יוֹעִילוּ וְעֵדֵיהֶם הֵמָּה בַּל־יִרְאוּ וּבַל־
יֵדְעוּ לְמַעַן יֵבֹשׁוּ׃ מִי־יָצַר אֵל וּפֶסֶל
נָסָךְ לְבִלְתִּי הוֹעִיל׃ הֵן כָּל־חֲבֵרָיו
יֵבֹשׁוּ וְחָרָשִׁים הֵמָּה מֵאָדָם יִתְקַבְּצוּ
כֻלָּם יַעֲמֹדוּ יִפְחֲדוּ יֵבֹשׁוּ יָחַד׃ חָרַשׁ
בַּרְזֶל מַעֲצָד וּפָעַל בַּפֶּחָם וּבַמַּקָּבוֹת
יִצְּרֵהוּ וַיִּפְעָלֵהוּ בִּזְרוֹעַ כֹּחוֹ גַּם־רָעֵב
וְאֵין כֹּחַ לֹא־שָׁתָה מַיִם וַיִּיעָף׃ חָרַשׁ
עֵצִים נָטָה קָו יְתָאֲרֵהוּ בַשֶּׂרֶד יַעֲשֵׂהוּ
בַּמַּקְצֻעוֹת וּבַמְּחוּגָה יְתָאֳרֵהוּ
וַיַּעֲשֵׂהוּ כְּתַבְנִית אִישׁ כְּתִפְאֶרֶת
אָדָם לָשֶׁבֶת בָּיִת׃ לִכְרָת־לוֹ אֲרָזִים
וַיִּקַּח תִּרְזָה וְאַלּוֹן וַיְאַמֶּץ־לוֹ בַּעֲצֵי־
יָעַר נָטַע אֹרֶן וְגֶשֶׁם יְגַדֵּל׃ וְהָיָה
לְאָדָם לְבָעֵר וַיִּקַּח מֵהֶם וַיָּחָם אַף־
יַשִּׂיק וְאָפָה לָחֶם אַף־יִפְעַל־אֵל
וַיִּשְׁתָּחוּ עָשָׂהוּ פֶסֶל וַיִּסְגָּד־לָמוֹ׃
חֶצְיוֹ שָׂרַף בְּמוֹ־אֵשׁ עַל־חֶצְיוֹ בָּשָׂר
יֹאכֵל יִצְלֶה צָלִי וְיִשְׂבָּע אַף־יָחֹם
וְיֹאמַר הֶאָח חַמּוֹתִי רָאִיתִי אוּר׃
וּשְׁאֵרִיתוֹ לְאֵל עָשָׂה לְפִסְלוֹ יִסְגָּד־
לוֹ וְיִשְׁתַּחוּ וְיִתְפַּלֵּל אֵלָיו וְיֹאמַר
הַצִּילֵנִי כִּי אֵלִי אָתָּה׃

חרש ברזל מעצד ופעל בפחם. חרש עצים נטה קו. וסימ' עובדא דקיסא פרזלא׃ ארן נ"ון זעירא והיא חד מג' נונ"ין זעירין וסימ' נטע ארן. ונבושכן. ותרגן מפריד אלוף. וא'נון מן אלפא ביתא דאתוון זעירין ונמסרו בריש ספר ויקרא׃ ויתפלל ג' רפ'ין בקריא' וסי' ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא. יסגוד לו ויתפלל אליו. ויחי ויתן לו מזהב שבא. אנ"ך׃

ארן נ"ון זעירא ח' ג' נונין זעירי' דאית בא"ב דאתוון זעירין

כה. מלך ישראל. בהיותם בארצם והם גואלם מהגלות׃ יי' צבאות׃ כי לעולם הוא מלך והעדים צבאות השמים׃ אני. מלך ראשון׃ ומי. ומי שיאמר שהוא כמוני יקרא כאות קולו׃ ויגיד. כל העוברות ויערכם לי׃ משומי. העם הראשון וטעם עולם בזמן שעבר׃ ואותיות. שעל שלם׃ ואשר תבאנה. יגיד לנכפם שידעום׃ אל תרהו. אין לו ריע והמחליפו באלף איננו נכון במקום הזה בעבור חברון היו"ד מהמכתב שהו' שורש. וטעם ט' תפחדו כאשר תבאנה אלה הצרות אל בבל ט' תפחדו אתם הלא אתם הלא מאז הודעתי אתכם ואתם עדי והנה תראו היום שזה מבלעדי ואין צור שלא אדענו כי הוא תוהו ובוהו ויש אומרי' שהוא כמו ויודע בהם כטעם כם אנשי סוכות והנכון שהוא רמז להמון מעלה׃ יוצרי פסל כולם תוהו. הם ופסיליהם תוהו׃ וחמודיהם. שיצירום במשכיות עד שיהיו נחמדים לעין והם הפסילים׃ ועדיהם המה. כי הפסילים לא יראו ולא ידעו. למען יבושו דבק עם ועדיהם המה׃ מי. הים שגעון כמו מי שיצר אל ויקראו כפי מחשבתו׃ נסך. כמו עגל מסכה לבלתי הועיל׃ הן כל חביריו. הם כהני הבעל או האומני' והוא הנכון׃ יתקבצו כלם. ויכלמו׃ חרש. כאשר הוא סמוך הוא פתוח הרי"ש ויש במקום תוכרת לעולם הו' בקמץ גדול ואין מלה זרה במקרא׃ מעצד. כלי ברזל שיחתכו בו׃ ובמקבות. כלי העושה נקב׃ יצרהו. מגזרת צורה והנכון מגזרת יצירה׃ גם רעב. תאר האחרון חרש. הזכיר פסילי האבן והברזל והנה גם פסילי העץ׃ נטה קו. כי כן משפט׃ יתארהו. יעשה תארו והנכון שהוא כמו ותאר לכם הגבול כדמות רושם׃ בשרד. מין ממיני צבעונים ואין ריע לו׃ יעשהו במקצעות. יתקן ויאמר ר' יונה ז"ל כי המקצוע רמז לפרטוע׃ במחוגה. מגזרת חוג הוא הכלי שיעשה בו העגול׃ כתפארת אדם. יש אומרי' נקבה ואין צורך רק הטעם כפול׃ לשבת בית. כאדם שיושב בביתו׃ לכרות. הטעם יש מי שיפסול אלהיו מארזים ויש מי שיקח תירזה מין ממיני אילנים׃ ויאמץ לו. יטעהו׃ אורן. שם אילן או פירושו שורש׃ וגשם. גוף גם כן תרגום ארמית גם בלשון קדר ויש אומרים הוא יטע אורן והגשם יגדלנו׃ והיה לבער. להדליק והנה פירש יש שיחום באש ויש מי שישיקנו כמו ואש נשקה כדמות בעור׃ ויסגוד. ידועה בארמית ובלשון קדר׃ חציו. האח. מלה יאמר אדם אותה כאשר ימצא תענוג וכמוהו האח ראתה עיננו׃ ראיתי אור. כמו אור לו בציון ראיתי כמשמעו ורב סעדיה נ"ע אמר כי טעמו רוחתי בלי רע׃ ושאריתו לאל עשה. כפי מחשבתו. לפסלו פירוש לאל עשה׃ לא

אבן עזרא

לא. הדעה בנקבים הקרובים אל המצח והבינה בנקב האמצעי שהוא בתוך הראש: כי טח. כמו וטח את הבית והוא פועל יוצא והפועל הוא השם: עיניהם. כל אחד וכמוהו רבים: ולא ישיב אל לבו. רמז לשכל שהוא העקר. תם עם וי"ו כמו נוסף כמלת כמו: ויתרו. הנותר: לבול. אין רע לו יש אומרים לפסל או לצורה ור' משה הכהן אמר כי כמהו כי בול הרים והטעם כמת: רעה. כאדם שירעה אפר שיזיק ולא יועיל או טעמו כמו רועה רוח: הותל. תאר השם כי משות התאר מם קנים על משקל ורגל מועדת: לב. הטפש: הטעו. וזאת המלה לנגאי בכל המקרא כי הוא נוטה מהדרך הישרה ומלת להטות פירשתיה: זכר אלה. שמשיתי בהיותך בארצי וטעם כי עבדי אתה אחר שאת היית עבדי הודה פשעך ה הקדמונים כי אני חפץ שתהיה לי עבד וטעם אתה לבדך: תנשני. מבנין נפעל ולפי ד דעתי שהוא כן לא ת תנשה ממני זכרני ואני אזכרך: מחיתי כעב. העוברת בלאת השמש איננה: רנו. דרך משל כי שמחה גדולה תהיה בישראל כי בעבור ישראל ש שיגאלו תגלה לכל ה העולם תפארת השם: כה. עשה כל. אני עושה כל חפצי והעד כי נטיתי שמים לבדי: מאתי. תכחו כי אין השם גוף וכתו' מי אתי והנה הוא כמו לבדי ודע כי הכתוב אמר כ נוטה השמים ורוקע הארץ כי עמידתם ת תמיד בשם: מיפר. בדים. הם הבודאים מלבם וכמוהו בדיך מתים יחרישו ויותר כ בכון להיותו מגזל ברד כי יש כמות שים להם כח להתבודד: וקוסמים. הם חכמי המזלות והטעם גוזרי' האומרי' כן יהיה והנה הבדי' הם האומרי' כן יהיה לא בדרך חכמ': משיב חכמים. הם רואי הכבד והכתף ו וחכמי העתיד: מקים עבדו. הוא הנביא והטעם עצמו ומה הוא דבר הנביא ש שתושב ירושלם מגזר' ישיב כמו תורד וחרבו' כל עיר ועיר או הה"א שיתן ירושלם: האומר לצולה. כמו מצולה במצולות ים וזה הטע' רמז על בבל שהיתה מליאה אדם והון כ במצולת ים: האומר. ולאמר לירושלם תבנה. הנה זאת הראיה גמורה שנבנת ירושלם בימי כורש ורמז תוסד על בית השם שנוה ש שיבנה וכאש' יסדו ידי זרובבל נוה כורש ש שלא יבנה והנה ה התברר שלא טעה ד דניאל בחשבונו כאשר פירשתי במקומו: כה אמר יי'. יש אומרי' כי משיחו הוא הנביא ויש אומ' כי הוא כורש ושניהם נכונים כי הנביא אמר יען משח יי' אותי גם מלאכי ומשחת את חזאל: לרד. שם הפועל מגזרת הרודד עמי תחתי וכמוהו ליום קומי לעד: אני. הטעם עזר השם או רמז לשר פרס ככתו' בספר דניאל: והדורים. הפך אישר ויש אומ' מגזרת הדר והטעם ההרים והוא שם התאר או פעול: דלתות נחושה. הם בשערי המדינות: ונתתי. אוצרות חשך. שיגנזו המדינות: למען תדע. כי בתחלה לא היה ירא השם: למען. כל זאת הגדולה לא אעשה בשבילך רק בעבו' ישר' שתשלח הגולה גם תבנה ירושלם:

שובה ה' מלרע בקריא' וסימ' ובנחה יאמר שובה יי' רבבות. מחיתי בעב פשעיך בענן חטאתיך. שובה יי' חלצה נפשי. שובה יי' עד מתי. שובה יי' את שביתנו: ישלים ד' ב' מל וב' חס' וסימ' ועצת מלאכיו ישלים. גם איביו ישלם אתו. וכל חפצי ישלם. כי ישלים חקי. קדמא' ובתרא' מל': אוצרות י"א מל' וסי' במכר רבת':

לא ידעו ולא יבינו כי טח מראות
עיניהם מהשכיל לבתם: ולא
ישיב אל לבו ולא דעת ולא תבונה
לאמר חציו שרפתי במו אש ואף
אפיתי על גחליו לחם אצלה בשר
ואכל ויתרו לתועבה אעשה לבול
עץ אסגוד: רעה אפר לב הותל
הטהו ולא יציל את נפשו ולא
יאמר הלוא שקר בימיני:
זכר אלה יעקב וישראל
כי עבדי אתה יצרתיך עבד לי
אתה ישראל לא תנשני: מחיתי
כעב פשעיך וכענן חטאתיך שובה
אלי כי גאלתיך: רנו שמים כי
עשה יהוה הריעו תחתיות ארץ
פצחו הרים רנה יער וכל עץ בו כי
גאל יהוה יעקב ובישראל יתפאר:
כה אמר יהוה גאלך
ויצרך מבטן אנכי יהוה עשה כל
נטה שמים לבדי רקע הארץ מאתי:
מפר אתות בדים וקסמים יהולל
משיב חכמים אחור ודעתם יסכל:
מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו
ישלים האמר לירושלם תושב
ולערי יהודה תבנינה וחרבותיה
אקומם: האמר לצולה חרבי
ונהרתיך אוביש: האמר לכורש
רעי וכל חפצי ישלם ולאמר
לירושלם תבנה והיכל תוסד:
כה אמר יהוה למשיחו
לכורש אשר החזקתי בימינו לרד
לפניו גוים ומתני מלכים אפתח
לפתח לפניו דלתים ושערים לא
יסגרו: אני לפניך אלך והדורים
אושר דלתות נחושה אשבר ובריחי
ברזל אגדע: ונתתי לך אוצרות
חשך ומטמני מסתרים למען תדע
כי אני יהוה הקורא בשמך אלהי
ישראל: למען עבדי יעקב
וישראל בחירי ואקרא לך בשמך

לא ידעין ולא מסתכלין ארי ש
מטמטמן מלמחזי עיניהון ש
מלאסתכלא בלבהון: ולא מתיב
לליביה ולא מדע ולא סוכלתנו
למימר פלגיה אוקידית בנורא
ואף אפיתי על גומרוהי לחים טוית
בסרא ואכלית ושאריה לתועבא
אעביד לבלי אעא אסגוד: הא
דחלתיה פלגיה קטמא לביה
שטיא אטעיה ולא ישיזיב ית נפשיה
ולא יימר הלא שיקרא עבדת
ימיני: אידכר
אילין יעקב וישראל ארי עבדי את
אתקינתך למהוי עבד פלח קדמי
את ישראל לא תתנשי דחלתי:
מחיתי כעבא חובך וכעננא עדי כל
חטאך תוב לפולחני ארי פרקתך:
שבחו שמיא ארי עבד יי פורקן
לעמיה יבעו יסודי ארעא בועו
טוריא תושבחתא חורשיא וכל
אילניא דביה ארי פרק יי יעקב
ובישראל ישתבח:
כידנן אמר יי דפרקך ודאתקנך
ממעיין אנא יי עביד כולא תלית
שמיא במימרי שכללית ארעא
בגבורתי: מבטל אתוות בידין
וקוסמין משגש מתיב חכימיא ל
לאחורא ודעתהון מקלקל:
מקיים פתגמי עבדוהי צדיקיא
ומילך שלוחוהי משלים דאמר
לירושלם תתותב ולקירויא דבית
יהודה יתבניין וחרבתהא אקומם:
דאמר על בבל תחרוב ונהרתהא
איבש: דאמר על כורש למיתן
ליה מלכו וכל רעותי יקיים ו
ולדאמ' לירושלם תתבני והיכלא
ישתכלל: כדנן אמר
יי למשיחיה לכורש דאתקיפית
בימיניה למיכבר קדמוהי עממין
וחרצי מלכין אישרי לפתחא
קדמוהי דשין ותרעי לא יתאחדו:
מימרי קדמך יהך ומישריא אכביש
דשין דנחש אתבר ועברין דברזל
אקצץ: ואתן לך אוצרין דחשוך
וסימן דמטמרן בדיל דתדע ארי
אנא יי דרביתי בשמך אלהא
דישראל: בדיל עבדי יעקב וישראל בחירי וקרית לך בשמך

רשי

ולא דעת ולא תבונה. בו לאמר זאת: לבול עץ. לרקבון עץ: רועה אפר לב הותל הטהו. לבו אפר הותל הטהו לעשות לו רועה של אפר. הכלס שנשרף חציו ונעשה אפר השוטה הזה אומר שהוא לו לרועה ולמפרנס. ד"א רועה אפר לשון ריעות עובד ע"ז ומחבר אליו את ע"ז שהיא אפר: ולא יציל. הטעה את נפשו לאמר הלא שקר בימיני ויפרד מעליו: לא תנשני. לא תהיה שכוח מיראתי: מחיתי כעב פשעיך. במצרים ובמדבר גם עתה שובה אלי: פצחו. לשון פתחון פה: ויוצרך מבטן. מאז ויתרוצצו הבנים בקרבה הייתי לך לעזרה ובחרתיך: נוטה שמים לבדי. מפר אותו' בדי'. לפי שאני נטיתי שמים לפיכ' אני יכול להפר אותותם: בדים. הם החוזים בכוכבים על ידי אותות השמים ועל שם שפעמים הרבה שהם מכזבים קורין א אותם בדים. שאני מחליף הסדרים שלמעלה ומשנין אלו ה הכם אלין בהם ולפי שאיצטגנוני בבל היו חוזים בכוכבים כמו ש שהוא אומר יעמדו נא ויושיעך הוברי שמים לכך הוא אומר ש סיפר אותות בדיהם כי אני הוא שהפרתי אותות ברי מצרים: מקים דבר עבדו. משה: ועצת מלאכיו. מלאך אחד אומ' ליעקב ישר' יהיה שמך וקיימתי דבריו אף כאן אקיי' עצת נביאי האומר על ירושלם תושב: האומר לצולה חרבי. האומר לבבל התיבשי: ונהרותיך אוביש. לפי שהיא יושבת על נהרות מרמה הריגת אוכלוסיה ליובש נהרות: רועי. מלך שלי: למשיחו. כל שם גדולה קרויה משיחות כמו לך נתתים למשחה ורבותינו אמרו למלך המשיח אומ' הקב"ה קובל אני לך על כורש כ כדאיתא במס' מגילה: לרד לפניו גוים. להרקיע ולרדד לפניו גוים. לרד לשטוח: ומתני מלכים אפתח. לשון חלצו' הוא זה ושבר כח כי חגורת מתנים הוא זירוז כח כמו אזור נא כגבר חלציך. ואתה תאזור מתניך ומזיח אפיקי' רפה לשון שברון כח: לפתוח לפניו. דלתי שערי בבל. שערים הן חלל פתח השער. דלתים הם הפותחים ונועלין בהן את השער: והדורים אישר. תירגם יונתן ושורייא אכבש כמו הדר הדרכא על שם שסובבת החומה את העיר. ויש לפרש הדורים אורחו' עקלקלות אייסר לפניו: הקורא בשמך. עדיין לא נולדת ואני קורא לך שם כורש: למען עבדי יעקב. שתוציאהו מגלות בבל: ולא

ולא ידעתני. לא עשית רצוני כי אני אמרתי הוא יבנה עירי והוא כשעמד אמר מי בכם מכל עמו רשות נתן להם לילך וכל הטורח פרק מעל צוארו: יוצר אור. לצדיקים: ובורא חשך. לבבל וכן עושה שלום ובורא רע: הרעיפו שמים וגו׳. צדק האמור במקרא מוסב על הכל ועל הרעיפה. הרעיפו שמים צדק ושחקים אלו צדק כלומר מאתי יבא ה הצדק להיטיב להם מן השמים: בראתיו. בראתי את הדבר הזה: הוי רב את יוצרו. מתנבא ישעיה על חזקיהו שעתיד לעמוד ולקרוא תגר על אורך ה הצלחתו של נבוכד נצר עד אשר יי׳ שועתי וגו׳ ותעשה אדם כדגת הים והקב״ה אמר לישעיה למה זה בא לריב אתי סבור הוא ם שאיני שם על לב להושיע את עמי לעת מלאת אשר תרצה הארץ את שבתותיה: אין ידים לו. אין מקום לו: הוי אומר לאב מה תוליד. כסבור הוא להיות מריחם על הבן יותר מאביו. ד״א הוי בן האומר לאב למה הולדת דומה הוא לזה שהוא רב את י יוצרו: האותיות שאלוני וגו׳. ה״א נקודה קמץ למרתה שאיכה תמוהא וכן פירושו אם באתם לשאול לי את הנביאים שאלוני על אותות השמים ומופתים אשר אתם רואים נולדים בארץ ע עליהם הוו שואלים אותי מה הם אבל על בני ועל פועל ידי ישראל שבשבילם יצרתי את הכל אתם באים לצוותי ולקרוא לפני תגר: תצוני. תמוה הוא וכי עליכם לצוות על בני אני כבר בראתי להם הישועה במחשבה שעלת לפני כיצד אנכי העירותיהו בצדק על כורש הוא אומר: אנכי עשיתי ארץ. ונתתיה לאשר ישר בעיני: יגיע מצרים וגו׳. הרי הודעתי אתכם במה אושיע אתבני מיד בבל כי כורש לכך העירותיהו בצדקי ועוד אני מודיעכם תשועת סנחריב שבימי חזקיהו כאשר ישוב מעל תרהקה מלך כוש יבא לירושלם וחמדת כל אוצרות כוש ומצרים שילכו לעזור את כוש בידו ויבא עם א אותו השלל ויפל בירושלם ו וחזקיהו ועמו יבזו את הכל כן מפורש בסדר עולם שעל סנחריב נאמר: עליך. ירושלם: בזיקים יעבורו. שהביאם שם סנחריב שלולים בקולרים ולאח׳ מפלתו עמד חזקיהו ופט׳ את כל השבויים ונתגיירו והכירו מלכות שמים: אנשי מדה. גובהי קומה: אך בך אל. יהו מודים שאין אלוה אלא לישראל: אכן אתה אל מסתתר. וכן יאמרו להקב״ה אכן הבננו כי לגבות חובותיהן של עמך אתה מסתתר מלהראות כנחוך כביכול אין בך יכולת והתעורר רחמיך אתה אלהי ישראל מושיע כך מ מפורש במכילתא: חרשי צירים. אומני ציורים של צלמים עובדי עבודה זרה: לא

אכנך. כמו אקרא בשמך לי אתה: ולא ידעתני. כי עוד לא ידבר לנבראת: אני יי׳. לברי שאדע העתידות והעד דבר כורש: אאזרך. אחזקך ואף על פי שלא עבדתני: למען. ועוד אזרתיך להיותשתי נודע בכל העולם כי אני לבדי ואין עוד: יוצר. הזכיר דבר והפכו: ובורא חשך. מגזרת בריאה כטע׳ גזירה כי החשך איננו כלום רק העדר האור: ובורא רע. כמוהו והנה רע מלחמה הפך שלום או חולי בגוף בן אדם שהוא כנחם עם התולדת והזכיר זה בפרשה הזאת שהוא יחזק כורש הפך מלך בבל: הרעיפו. לשון ציווי למלאכים שירעיפו הצדק ויפרו ישע ואמת: אני יי׳ בראתיו. צדק הוא״ו סימן כורש והטעם ש שיעשה צדק בעולם: הוי. לשון קריאה והטעם על אשר לא יאמינו בדברי השם שאמר אלה העתידות: רב. יעשה עם יוצרו מריב׳ וזה היוצר כמו ככלי יוצר תנפצם: חרש. שהוא כחשב כחרש מחרשי אדמה: היאמר חמר ליוצרו מה תעשה. זה לא יתכן רק היוצר יעשה חפצו או יאמר פעלך אין ידים או יאמ׳ ליוצר זה שעשית לא עשוהו ידיך והנכון שהטעם כפול והטעם פעלך בלא ידים כטע׳ כי אין לך ממשלה בו לעשות רצונך: הוי. או יאמר הבן לאביו קודם ש שיולד מה תוליד ולאם שהיא אמו מה תחילין כמו כי חלה גם ילדה ציון: כה. אני הוא יוצר ישראל: שאלוני. לשון ציווי כמו שמעוני ופגעו לי בעבור אות הגרון: תצוני. בתמיה הלא כאשר ידע היוצר מה יעשה הלא ישראל הם בני והנה תצוני עם אומות העולם ידבר: אנכי. ואיך תצוני על בני וכל העולם שלי הוא כי אנכי עשיתי ארץ ו ואדם אני הו׳ שידי נטו שמים. וכל צבאם צויתי וכבראו הטעם משל לדבור וכן כתיב כי הוא צוה ונבראו: אנכי. וי״ו העירותיהו על כורש: וכל דרכיו אישר. ולמה זה כי הוא יבנה עירי: כה

ישע ה׳ פתחין וסימ׳ תפתח ארץ ויפרו ישע. כי הלבישני בגדי ישע. ונהניה אלביש ישע. וקדוש שגבו ישע. ירחקו בניו מישע וידכאו: וכל צבאם ד׳ בקריא׳ וסימ׳ ויכלו השמים והארץ. ונמקו כל צבא השמים. ונגלו כספר השמים. אנכי עשיתי ארץ ואדם. אתה הוא יי׳ לבדך: צבאם ז׳ וסימ׳ נמסר לעיל בסיפרא

אתקנתך ולא ידעתא למדחל קדמי: אנא יי׳ ולית עוד ובר מיני לית אלה סעדתיך ולא ידעת למדחל קדמי: בדיל דידעון ממדנח שמשא וממערבא ארי לית בר מיני אנא יי׳ ולית עוד: דאתקין נהור וברי חשוך עביד שלם וברי ביש אנא יי׳ עביד כל אילין: ישמשון שמיא מלעילא ועננא יגדון טובא תתפתח ארעא וייחון מיתיא וזכותא תתגלי כחדא אנא יי׳ בריתינון: ווי דימרי למידן לקביל פתגמי ברוהי ורחיץ דיוטבון ליה צלמי פחרא דעבדין מעפר אדמתא האיפשר דיימר טינא לעבדיה לא עבדתני ועובדך לית ידין ליה: ווי דאמר לאב מה תוליד ולאיתתא מה תעדן: כדנן אמר יי׳ קדישא דישראל ודאתקניה אתייא דעתידין למיתי אתון ד שאלין מן קדמי על עמי ועל עובד גבורתי תפקרונני: אנא במימרי עבדית ארעא ואנשא עלה בריתי אנא בגבורתי תליות שמיא וכל חיליהון שכליליות: אנא איתיניה בגלוי בקשוט וכל אורחתיה אתקין הוא יבני קרתי וגלוות עמי ישלח לא בדמין ולא בממון אמר יי׳ צבאות: כדנן אמר יי׳ ליאות מצרים ותגרי כוש ואנשי סבא גברין דסחורא עלך יעידון ודילך יהון בתר פתגמך יהכון בשלשלן יעידון ולך יסגדון מניך יבעון ויודון למימר בקושטא ביך אלהא ולית עוד אלהי בר מינך: בקושטא את אלהא אשריתא בתקוף רומא שכינתך אלהא דישראל פריק: בהיתו ואף אתכנעו כולהון כחדא הליכו באתכנעו פלחי צלמיא: ישר׳ יתפריק במימר דיי׳ פורקן עלמי לא תבהתון ולא תתכנעון לעלם ולעלמי עלמיא:

אכנך ולא ידעתני: אני יהוה ואין עוד זולתי אין אלהים אאזרך ולא ידעתני: למען ידעו ממזרח־שמש וממערבה כי־אפס בלעדי אני יהוה ואין עוד: יוצר אור ובורא חשך עשה שלום ובורא רע אני יהוה עשה כל־אלה: הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו־צדק תפתח־ארץ ויפרו־ישע וצדקה תצמיח יחד אני יהוה בראתיו: הוי רב את־יצרו חרש את־חרשי אדמה היאמר חמר ליצרו מה־תעשה ופעלך אין־ידים לו: הוי אמר לאב מה־תוליד ולאשה מה־תחילין: כה־אמר יהוה קדוש ישראל ויצרו האתיות שאלוני על־בני ועל־פעל ידי תצוני: אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי אני ידי נטו שמים וכל־צבאם צויתי: אנכי העירתהו בצדק וכל־דרכיו אישר הוא־יבנה עירי וגלותי ישלח לא במחיר ולא בשחד אמר יהוה צבאות: כה אמר יהוה יגיע מצרים וסחר־כוש וסבאים אנשי מדה עליך יעברו ולך יהיו אחריך ילכו בזקים יעברו ואליך ישתחוו אליך יתפללו אך בך אל ואין עוד אפס אלהים: אכן אתה אל מסתתר אלהי ישראל מושיע: בושו וגם־נכלמו כלם יחדו הלכו בכלמה חרשי צירים: ישראל נושע ביהוה תשועת עולמים לא־תבשו ולא־תכלמו עד־עולמי עד:

בראש סימ׳ ל״ד: בסתתר ד׳ וסימ׳ נמסר בשמואל חלק א׳ ריש סימ׳ כ״ו: נושע ג׳ ב׳ פתח וא׳ קמץ וסימ׳ אשריך ישר׳ מי כמוך. ישראל נושע ביי׳ תשועת. אין המלך נושע ברוב חיל. וחד צדיק ונושע הוא. וסימ׳ ישראל פתחין מלביא קמצין:

יגיע מצרים: גם זה לאות שכורש יבוז מצרים ויהיו נשבים וידוע כי דרכם על ארץ ישראל כי היא אמצעית בין עילם ובין מצרים: אנשי מדה. הטעם גדולה כי כל איש מדה יש לו כמוהו וחזקת והיית לאיש ויודו ויאמרו אך בך אל וזה היה אחרי שוב הגולה: אכן. אז יודו לשם ויאמרו אמת כי אתה אל מסתתר מהגוי אשר לך חפץ בו ואתה אלהי ישרא׳ מושיעם ומפרש׳ אמרו כי מסתתר כמו כסתר ונראית בעבור ישראל שהושעתם וזה איננו נכון בדקדוק כי מסתתר מבנין התפעל: בושו. הלכו בכלימה. החרשים שפסלו הפסילים והם הלכו בעבור אל המלהים בשבילם כי צירים שלוחים וכן ציר בגוים שולח וטעם הלכו שילכו אל מקומם: ישראל נושע ביי׳. על כן לא יבושו כאשר יבושו החרשים שעמו תהו שלא הושיע בעת צרה עד שלא יוכל אדם לספר: כי

כי. הוא כוננה · באדם ובבהמה : לא תהו בראה · לשבת · לא · והנה לא בראתי הארץ לתוהו ואיך אומ׳ לזרע ישראל תהו בקשוני · ורבים פירשוהו לא בסתר דברתי על מעמד הר סיני והנכון בעיני שהוא רמז על אלה העתידות שגילה קודם לנביאו ונביאו לישראל ולגוים על כן אמר מגיד מישרים : הקבצו ובאו · לשון צווי :

לא לתוהו בראה · כי לשבת יצרה : לא בסתר דברתי · כשנתתי את התורה ולא אמרתי על תהו ועל חנם לזרע יעקב בקשוני כי אם לקבל שכר גדול : אני יי׳ דובר צדק · מאחר שפתחתי להם בדבר צדקי להודיע מתן שכרן אחרי כן הגדתי להם מישרים חוקי ותורותי שקודם מתן תורה כאמר להם ועתה אם שמוע וגו׳ והייתם לי סגולה ממלכת כהנים וגו׳ :

הקבצו ד׳ בקריא׳ וסימ׳ הקבצו ושמעו בני יעקב · הקבצו ובאו והתנגשו · הקבצו כלכם ושמעו מי · הקבצו ובאו האספו מסביב : הלוא אני ג׳ וסימ׳ אף יועצו יחדו · הלא אני מחשה · הלא אני אמרתי למנות כעס :

כִּי כֹה אָמַר־יְהוָה בּוֹרֵא הַשָּׁמַיִם הוּא הָאֱלֹהִים יֹצֵר הָאָרֶץ וְעֹשָׂהּ הוּא כוֹנְנָהּ לֹא־תֹהוּ בְרָאָהּ לָשֶׁבֶת יְצָרָהּ אֲנִי יְהוָה וְאֵין עוֹד : לֹא בַסֵּתֶר דִּבַּרְתִּי בִּמְקוֹם אֶרֶץ חֹשֶׁךְ לֹא אָמַרְתִּי לְזֶרַע יַעֲקֹב תֹּהוּ בַקְּשׁוּנִי אֲנִי יְהוָה דֹּבֵר צֶדֶק מַגִּיד מֵישָׁרִים : הִקָּבְצוּ וָבֹאוּ הִתְנַגְּשׁוּ יַחְדָּו פְּלִיטֵי הַגּוֹיִם לֹא יָדְעוּ הַנֹּשְׂאִים אֶת־עֵץ פִּסְלָם וּמִתְפַּלְלִים אֶל־אֵל לֹא יוֹשִׁיעַ : הַגִּידוּ וְהַגִּישׁוּ אַף יִוָּעֲצוּ יַחְדָּו מִי הִשְׁמִיעַ זֹאת מִקֶּדֶם מֵאָז הִגִּידָהּ הֲלוֹא אֲנִי יְהוָה וְאֵין־עוֹד אֱלֹהִים מִבַּלְעָדַי אֵל־צַדִּיק וּמוֹשִׁיעַ אַיִן זוּלָתִי : פְּנוּ־אֵלַי וְהִוָּשְׁעוּ כָּל־אַפְסֵי־אָרֶץ כִּי אֲנִי־אֵל וְאֵין עוֹד : בִּי נִשְׁבַּעְתִּי יָצָא מִפִּי צְדָקָה דָּבָר וְלֹא יָשׁוּב כִּי־לִי תִּכְרַע כָּל־בֶּרֶךְ תִּשָּׁבַע כָּל־לָשׁוֹן : אַךְ בַּיהוָה לִי אָמַר צְדָקוֹת וָעֹז עָדָיו יָבוֹא וְיֵבֹשׁוּ כֹּל הַנֶּחֱרִים בּוֹ : בַּיהוָה יִצְדְּקוּ וְיִתְהַלְלוּ כָּל־זֶרַע יִשְׂרָאֵל :

מו כָּרַע בֵּל קֹרֵס נְבוֹ הָיוּ עֲצַבֵּיהֶם לַחַיָּה וְלַבְּהֵמָה נְשֻׂאֹתֵיכֶם עֲמוּסוֹת מַשָּׂא לַעֲיֵפָה : קָרְסוּ כָרְעוּ יַחְדָּו לֹא יָכְלוּ מַלֵּט מַשָּׂא וְנַפְשָׁם בַּשְּׁבִי הָלָכָה : שִׁמְעוּ אֵלַי בֵּית יַעֲקֹב וְכָל־שְׁאֵרִית בֵּית יִשְׂרָאֵל הָעֲמֻסִים מִנִּי־בֶטֶן הַנְּשֻׂאִים מִנִּי־רָחַם : וְעַד־זִקְנָה אֲנִי הוּא וְעַד־שֵׂיבָה אֲנִי אֶסְבֹּל אֲנִי עָשִׂיתִי וַאֲנִי אֶשָּׂא וַאֲנִי אֶסְבֹּל וַאֲמַלֵּט : לְמִי תְדַמְּיוּנִי וְתַשְׁווּ וְתַמְשִׁלוּנִי וְנִדְמֶה : הַזָּלִים זָהָב מִכִּיס וְכֶסֶף בַּקָּנֶה יִשְׁקֹלוּ יִשְׂכְּרוּ צוֹרֵף וְיַעֲשֵׂהוּ אֵל יִסְגְּדוּ אַף־יִשְׁתַּחֲווּ :

אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ דִּבְרָא שְׁמַיָּא הוּא אֱלֹהִים דְּשַׁכְלֵיל אַרְעָא וַעֲבַדַהּ הוּא אַתְקְנַהּ לָא לְרֵיקָנוּ בְרָהּ אֱלָהֵן לְאַסְנָאָה עֲלַהּ בְּנֵי אֱנָשָׁא אַתְקְנַהּ אֲנָא יְיָ וְלֵית עוֹד : לָא בְּסִתְרָא מַלֵּילִית בַּאֲתַר אַרְעָא קְבַל וְלָא אֲמָרִית לְזַרְעָא דְבֵית יַעֲקֹב לְרֵיקָנוּ תְבַעוּ דַחַלְתִּי אֲנָא יְיָ מְמַלֵּיל קְשׁוֹט מְחַוֵּי כֵיוָנַן : אִתְכְּנַשׁוּ וְאִיתוֹ אִתְקָרְבוּ כַּחֲדָא מְשֵׁיזְבֵי עַמְמַיָּא לָא יָדְעִין דְּנַסְבִין יָת אָעֵי צִילְמֵיהוֹן וּבָעַן מִן דַּחֲלָא דְלָא יִפְרוֹק : חַוּוֹ וְאִתְקָרְבוּ אַף אִתְמְלִיכוּ כַּחֲדָא מַן בַּסַּר דָּא מִלְּקַדְמִין מִבְּכֵן חַוְיַהּ הֲלָא אֲנָא יְיָ וְלֵית עוֹד אֱלָהּ בַּר מִנִּי אֱלָהּ דְּזַכַּי וּפָרִיק לֵית אֶלָּא אֲנָא : אִתְפְּנוֹ לְמֵימְרִי וְאִתְפְּרִיקוּ כָּל דִּבְסִיפֵי אַרְעָא אֲרֵי אֲנָא אֱלָהָא וְלֵית עוֹד : בְּמֵימְרִי קַיֵּימִית נְפַק מִן קֳדָמַי בִּזְכוּ פִּתְגָם וְלָא יִבְטִיל אֲרֵי קֳדָמַי תִּכְרַע כָּל בֶּרֶךְ תְּקַיֵּים כָּל לִישָׁן : בְּרַם בְּמֵימְרָא דַיְיָ עֲלַי אֲמַר לְאַיְתָאָה זַכְוָן וּתְקוֹף בְּמֵימְרֵיהּ יְזוּדוּן וְיִבְהֲתוּן בְּטַעֲוַתְהוֹן כָּל עַמְמַיָּא דַּהֲווֹ מִתְגָּרַן בְּעַמֵּיהּ : בְּמֵימְרָא דַיְיָ יִזְכּוּן וְיִשְׁתַּבְּחוּן כָּל זַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל : חָמִיט בֵּל אִתְקְטֵף נְבוֹ הֲווֹ צַלְמָנֵיהוֹן דְּמוּת חֵיוָא וּבְעִיר מְטוּלֵי טַעֲוָתְהוֹן יַקִּירִין עַל נַטְלֵיהוֹן וְאִינוּן מְשַׁלְהַן : אִתְקְצִיצוּ וְאִתְקְטִיפוּ כַּחֲדָא וְלָא יְכִילוּ לְשֵׁיזָבָא נַטְלֵיהוֹן וּפַלְחֵיהוֹן בְּשִׁבְיָא אֲזַלוּ : קַבִּילוּ לְמֵימְרִי דְבֵית יַעֲקֹב וְכָל שְׁאָרָא דְבֵית יִשְׂרָאֵל דְּרַחִימִין מִכָּל עַמְמַיָּא וַחֲבִיבִין מִכָּל מַלְכְוָתָא : וְעַד עַלְמָא אֲנָא הוּא וְעַד עָלַם עָלְמַיָּא מֵימְרִי קַיָּים אֲנָא בְּרֵית כָּל אֱנָשׁ וַאֲנָא בַדְּרֵית יַתְהוֹן לְבֵינֵי עַמְמַיָּא אַף אֲנָא אֶשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיהוֹן וְאֶסְלַח : לְמַן תְּדַמּוּן קֳדָמַי וְתִשְׁווֹן וְתִכַוְונוּן קֳדָמַי בִּקְשׁוֹט : הָא עַמְמַיָּא גָּבַן דְּהַב מִכִּיס וְכַסְפָּא בְּמֹאזַנְיָא תָּקְלִין אַגְרִין קֵינָאָה וְעָבֵיד לֵיהּ דַּחֲלָא סָגְדִין אַף מִשְׁתַּעְבְּדִין :

בל ג׳ וסי׳ ופקדתי על בל בבבל · כרע בל קרס נבו · הוביש בל חת מרודך : רחם ה׳ ג׳ קמצין וב׳ פתחין וסימ׳ הלא ימצאו יחלקו שלל · הנשאים מני רחם · ואטבא אתם במתנתם · שאול ועצר רחם · וא׳ ברכו׳ שד׳ ורחם :

פליטי הגוים · הם הבבליים והטעם כן קראתי מקדם ולא ידעו זה הכושאים : הגידו · האמתי והגישו · חכמיכ׳ : אף יועצו · מבנין נפעל : פנו · טעם והושעו שתהיו נושעים והנה הרעות בידכם : בי · טעם בי שהוא קיים וכל מקום שנש שבוע׳ היא גזירה שנגזר׳ ולא תשנה : יצא מפי · דבר צדקה כמו צדקה מ ממני והטע׳ דבר אמת · כי לי · והטעם שאלה העתידות לעשם עד שתכרע לי כל ברך ותשבע כל לשון להיות׳ לי כי לי ישמוך אחר עמו כמשפט וכמוהו ובשמו תשבע : אך · אלה דברי הנביא כאומר לא ידעתי אלה העתידות בדרך חכמה אך ביי׳ לבדו שאמר לי שאלה הצדקות והעוז והנכון אך ביי׳ לבדו צדקות ועוז והכנסה מלת לי אמר והטעם בשם שדבר עמי : עדיו · ולא שבתי שדי : ביי׳ יצדקו · שיהיו מאמיני׳ בשם : כרע בל · עבודה זרה לבבליים גם כן נבו ויש אומרים שהוא כוכב חמה : קורס · מגזרת קרסים והטע׳ ידוע ואין ראוי לכתבו : לחיה ולבהמ׳ · שישא אדם עליהם על כן כ נשואותיכם עמוסות משא לעיפה תואר ה שבהמה הנושאת : קרסו כרעו · הנושאי׳ : ולא יכלו מלט׳ עצביה׳ בנפשם · הנשואים כי גם הם נשבו ויש אומרים כי כרעו קרסו כל העצבים ש שהיו בבבל שלא ה הזכירם ולא יכלו ה העצבים למלט משא כי הם בעצמם הלכו בשבי : שמעו · אלהי בבל היו נשואים ואני אלהי ישראל נשאתים : מני בטן · מיום שהיו : ועד · דרך משל מיום שהיו עם

התנגשו · לשון הגשה והכו״ן טפילה בו כאשר יאמר התכנסו יתכנסו : פליטי הגוים · אשר נשארו מחרבו של נבוכד נצר : לא ידעו הנושאי׳ את עץ פסלם · להבין דעתי : השמיע זאת מקדם · מי בפסיליכם אשר השמיע מקדם להביא אליכם תשועה איש איש לעובדיו : הלא אני יי׳ ואין עוד · שאני מודיע מה שאני עתיד לעשות ל לעמי ואקיים דברי : פנו אלי · והניחו פסיליכם כל אפסי ארץ ובכך תושעו : בי נשבעתי · ויצא מפי צדקה לקבל כל השבים אלי דבר דברתי ולא ישוב ומהו הצדקה אשר יצאת מפי כי לי תכרע כל ברך ואני אקבלם כענין שנאמר כי אז אהפוך אל עמים וגו׳ : אך ביי׳ לי אמר · המקרא זה מסורס וכן פתרונו אך לי ביי׳ אמר צדקות ועוז אף על פי שכל הגוים ישתחוו לפניו אך לי לבדי כנסת ישראל ביי׳ הובטח לי צדקות ועוז ולא יבאו שאר אומות לכלל כבודי : עדיו יבאו ויבשו וגו׳ · כל הנחרים בהקב״ה יבאו עדיו להתחרט על מה שעשו בחייה׳ ויבושו : הנחרי׳ · המתגרים : ביי׳ יצדקו ויתהללו · בהבטחת משען אהבתו ימצאו צדקה ויתפארו במעוז · ויתהללו · פרווכטיר בלע״ז : כרע בל קורס נבו · אלוהותיהם של בבל כרעו קרסו לשון שחוק של ע״ז הוא כמי שיש לו חולי מעי׳ ואינו מספיק ליסב על מושב בית ה הכסא עד שהו׳ כותרו : כרע בל קורס נבו · איסקרופיד בל קונקי״אה נבו כך שמעתי משמו של רבינו גרשום מאור הגולה : היו עצביהם · צלמי צורותם של בל ונבו היו לחיה ולבהמה כדמו להיות כחיה וכבהמ׳ שמזהימין ומלכלכין עצמן ברעי שלהם : נשואותיכם עמוסות משא · ריעי שבמעיכם כבדות הם לעמוס כמשא לאדם עיף לפיכך קרסו כרעו יחדיו הקריסה עם הכריע׳ : ולא יוכלו מלט משא · להפליט הצואה שבמעיהם כאשר ה המוציאין כהוגן · מלט לשון הוצאה ממקום בלוע וכן שמה קנה קפוד ותמלט הוציאה ב ביצתה וכן והמליט׳ זכר ויונתן לא כן תרגם המקראות הללו : העמוסים מני בטן · מאז כולדותם בבית לבן הארמי ע עמסתי אתכם על זרועותי כי מ מאז עמדו עליכ׳ קמים בכל דור ודור ולא כאשר האומו׳ העושי׳

הם עד עולם : אני עשיתי · ישראל ולא כאלהי בבל שהבבליים יעשו אלהים ואני אשאם ואמלטם ולא כמוהם שלא יכלו למלט משא : למי · ותשוו · אותי ונדמה שניגו : הזלים · עם עובדי עבודה זרה ידבר הזלים רבים הוציאוהו מגזרת אזל מכליכו והוא חסר אלף והנכון שאין רע לו כי אזל פועל עומד וטעמו הנותנים זהב מכיסם והנה בתורה אבנים בכיס והנה הוא במאזנים גם קנה כן טעמו ואין רע לו : ישהוהו

ונושאים את אלהיהם כמו שאמור למעלה אבל אתם עמוסים ונשואים בזרועותי : ועד זקנה · אשר זקנתם וכלה כחכם שאין לכם זכות אני הוא ברחמי ובמדת טובי להושיעכם ולעמוס ולשאת ולמלט לפי שאמר על ע״ז שהיא נכבלת וגם משאה אינם יכולה למלט אני הסובל אחרי׳ ואת משאי אמלט : ותמשילוני · כמו ותמשל כעפר ואפר לשון דמיון : ונדמה · ונהיה אני והוא דומין זה לזה : הזלים זהב מכיס · לשון יזלו מים : בקנה ישקולו · הואקנה המאזנים שקורין פלייל בלע״ז :

זכרו

רשי

זכרו זאת. אשר אני חפץ לומר׃ והתאוששו. והתחזקו כמו לאמיצי קיר חרשת׃ השיבו. על לב ומה אני אומר לכם לזכור ולהשיב על לב׃ זכרו ראשונות מעולם׃ אשר ראיתם כי אנכי אל ואין עוד אנכי אלהים ואפס כמוני׃ מגיד מראשית אחרית. גלות מצרים וגאולתה הודעתי בבין הבתרים לפני היותה׃ קורא ממזרח עיט. מארץ ארם שהיא במזרח קראתי לי את אברהם להיות כמלך בעצתי. עיט כמו ויתעט עיטה וטעים איעטו כל סרכי מלכוות וגם יש לפותרו בלשון עוף קראתי למהר אחרי כעוף הפורח ונודד ממקומו. ומארץ מרחק קראתי לאיש עצתי ועמו יעצתי בין הבתרים ארבע מלכיות כמו שמפורש בבראשית רבה והנה אימה חשיכה גדולה וגו׳׃ אף דברתי. עמו הגליות וגאולתן אף אביאנה׃ אבירי לב. אשר אטמתם לבבכם בין האומות ונדבקתם בי׃ הרחוקים מצדקה. אשר ארכו לכם הימים ולא הראיתי אתכם צדקתי לגאול. קרבתי צדקתי מעתה ולא תרחק׃ אין כסא. אין מלכות כי לא תוסיפי שיקראו לך עוד רכה וענוגה׃ קחי רחים. היא עבוד קשה כלומר השתעבדי מעתה למלכי מדי ופרס. דבר אחר וטחני קמח לנדה לדרך גלותך׃ גלי צמתך. זרועיך ושוקיך דברים המכוסות וקשור ומכוסה׃ חשפי שובל. גלי השבילים מן המים שעליהם כי דרך שם תצאי בגולה אוגלי שוקך ועברי נהרות׃ ולא אפגע אדם. לא אבקש פני אדם לקחת נקמתי׃ גואלינו יי׳ צבאות שמו. הנביא אומר כל זה הקדוש ברוך הוא עושה לגואלינו משם׃ על זקן הכבדת עולך. על הזקנים שלא היו יכולים לסבול טורח הכבדת עולך׃ ותאמרי. בלבך לעולם אהיה גברת ואין פורענות באה עלי והדבר הזה השיאך עד לא שמת אלה המכות שיבואו עליך אל לבך׃ ולא זכרת אחריתה. של רעתך שעשית׃ עדינה. תיי׳ מפנקתא׃ ואפסי עוד. ואפס מאותי כמו אין זולתי׃

שתי

אבן עזרא

ישאוהו. תחתיו. במקומו׃ לא ימיש. פועל יוצא לא יוכל להמיש כפשו ממקומו או הוא פועל עומד והראשון הוא הנכון׃ יצעק. מוסף אחר עמו וכן הוא ומכרתם יצעק׃ זכרו. והתאוששו. י״א כמו והוסדו כמו אשיותיה ואושיא יחיטו ורבינו האי גאון ז״ל אמר שהוא מגזרת אש כאילו הוא התחררו והגאון רב סעדיה ז״ל אמר שהוא מאש והטעם הוקדו כטעם והיה בלבי כאש בוערת והשיבו זאת על לב׃ זכרו ראשונות. שעברו על כן אמר מעולם אז תדעו כי אני לבדי אל׃ מגיד. כי הגדתי האחרית מראשית והטע׳ קודם היותו כי מי יוכל לבטל גזרותי כי לעולם עצתי תקום וכל חפצי אעשה׃ קורא ממזרח עיט. הוא כורש וקראו עיט כאילו יעוף למלאות רצוני׃ אף דברתי. זאת הגזירה אף אביאנ׳ יצרתיה בגזיר׳ שמים אף אעשנה בארץ׃ שמעו אבירי לב. שאינם מאמינים בדברי השם כטעם חזקי לב׃ קרבתי צדקתי. להראותה וזה טעם לבא׃ לא תאחר. עצמה עמו מבוא דרך משל בעבור שהו׳ פועל יוצא׃ ונתתי. מוסף אחר עמו וכן הוא ונתתי לישראל תפארתי או טעמו לישרא׳ שהם תפארתי והוא הנכון אשר בך אתפאר׃ בתולת בת בבל. הטעם שהיא כמו בתולה שלא יבאו דמי בתוליה בת כמו קהלת׃ אין כסא. לא יהיה לך כסא לעולם׃ ענוגה. שם התאר כמו ארומה׃ קחי רחים. כי כן מנהג השפחות והטעם שתלך בשביה׃ קמח. לא יתכן רק כקרא על שם סופו וכמוהו ובגדי ערומים תפשיט׃ גלי צמתך. הוא השיער שהוא לפנים בראש׃ שובל. הוא השיער היורד על הלחיים ונקר׳ על דרך משבולת הנהר על דעת ר׳ משה הכהן והנכון שאין דע לו ופירושו. כפי מקומו בלא ראיה׃ עברי נהרות. לטחון׃ תגל. מבנין נפע׳׃ ולא אפגע אדם. ולא אקבל פגיע׳ אדם כמו פיוס כמו ואל תפגעי בי והנה אם היה אחר מלת פגיעת בי״ת יהיה הוא הפועל וים אומ׳ נקום אקח ממך ולא אפגע אדם כמו ויפגעו את משה ואת אהרן שיעמוד לי בדרך או שיאמר לי אל תעשה או לא אפגע אדם שלא אשמח׃ גואלינו. אז יאמרו ישראל זה הוא גואלינו׃ שבי. יקראו לך. הקוראים כמו אשר ילדה אותה וכן רבים׃ קצפתי. הנה הטעם כאשר קצפתי על עמי לא רחמת אותם והזכיר הזקן לחסרון כוחו ובעבור כבודו׃ ותאמרי. בלבך והיה ראוי שתשימו אלה שעשיתי לעמי׃ על לבך לא זכרת אחריתה. של גאותך או לא זכרת מה היתה אחרית כחלתי כאשר קצפתי עליה׃ ועתה. עדינה. שם התואר מענג היתה לי עדנה׃ ואפסי. היו״ד נוסף כתוספת יו״ד תמי אפרי הבעל הוא המלך׃ שכול. שם על משקל דרך ככפור חרב שפוט׃ ותבאנה

ישעיה

ולא יענה ה׳ בקריא׳ וסימ׳ חעקתם כיום ההוא׃ אז יזעקו אל יי׳ דמיכה. ישאהו על כתף יסבלהו׳ שם יצעקו ולא יענה׳ לעבדי קראתי ולא יענה׃ מראשית ה׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר שלח לך׃ תאחר ד׳ בקריאה וסימ׳ מלאתך ודמעך לא תאחר. כי תדר נדר לי״י אלהיך לא. קרבתי צדקתי לא תרחק. כאשר תדר נדר

יִשָּׂאֻהוּ עַל־כָּתֵף יִסְבְּלֻהוּ וְיַנִּיחֻהוּ תַחְתָּיו וְיַעֲמֹד מִמְּקוֹמוֹ לֹא יָמִישׁ אַף־יִצְעַק אֵלָיו וְלֹא יַעֲנֶה מִצָּרָתוֹ לֹא יוֹשִׁיעֶנּוּ׃ זִכְרוּ־זֹאת וְהִתְאֹשָׁשׁוּ הָשִׁיבוּ פוֹשְׁעִים עַל־לֵב׃ זִכְרוּ רִאשֹׁנוֹת מֵעוֹלָם כִּי אָנֹכִי אֵל וְאֵין עוֹד אֱלֹהִים וְאֶפֶס כָּמוֹנִי׃ מַגִּיד מֵרֵאשִׁית אַחֲרִית וּמִקֶּדֶם אֲשֶׁר לֹא־נַעֲשׂוּ אֹמֵר עֲצָתִי תָקוּם וְכָל־חֶפְצִי אֶעֱשֶׂה׃ קֹרֵא מִמִּזְרָח עַיִט מֵאֶרֶץ מֶרְחָק אִישׁ עֲצָתוֹ אַף־דִּבַּרְתִּי אַף־אֲבִיאֶנָּה יָצַרְתִּי אַף־אֶעֱשֶׂנָּה׃ שִׁמְעוּ אֵלַי אַבִּירֵי לֵב הָרְחוֹקִים מִצְּדָקָה׃ קֵרַבְתִּי צִדְקָתִי לֹא תִרְחָק וּתְשׁוּעָתִי לֹא תְאַחֵר וְנָתַתִּי בְצִיּוֹן תְּשׁוּעָה לְיִשְׂרָאֵל תִּפְאַרְתִּי׃

רְדִי וּשְׁבִי עַל־עָפָר בְּתוּלַת בַּת־בָּבֶל שְׁבִי־לָאָרֶץ אֵין־כִּסֵּא בַּת־כַּשְׂדִּים כִּי לֹא תוֹסִיפִי יִקְרְאוּ־לָךְ רַכָּה וַעֲנֻגָּה׃ קְחִי רֵחַיִם וְטַחֲנִי קָמַח גַּלִּי צַמָּתֵךְ חֶשְׂפִּי־שֹׁבֶל גַּלִּי־שׁוֹק עִבְרִי נְהָרוֹת׃ תִּגָּל עֶרְוָתֵךְ גַּם תֵּרָאֶה חֶרְפָּתֵךְ נָקָם אֶקָּח וְלֹא אֶפְגַּע אָדָם׃ גֹּאֲלֵנוּ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל׃ שְׁבִי דוּמָם וּבֹאִי בַחֹשֶׁךְ בַּת־כַּשְׂדִּים כִּי לֹא תוֹסִיפִי יִקְרְאוּ־לָךְ גְּבֶרֶת מַמְלָכוֹת׃ קָצַפְתִּי עַל־עַמִּי חִלַּלְתִּי נַחֲלָתִי וָאֶתְּנֵם בְּיָדֵךְ לֹא־שַׂמְתְּ לָהֶם רַחֲמִים עַל־זָקֵן הִכְבַּדְתְּ עֻלֵּךְ מְאֹד׃ וַתֹּאמְרִי לְעוֹלָם אֶהְיֶה גְבָרֶת עַד לֹא־שַׂמְתְּ אֵלֶּה עַל־לִבֵּךְ לֹא זָכַרְתְּ אַחֲרִיתָהּ׃ וְעַתָּה שִׁמְעִי־זֹאת עֲדִינָה הַיּוֹשֶׁבֶת לָבֶטַח הָאֹמְרָה בִּלְבָבָהּ אֲנִי וְאַפְסִי עוֹד לֹא אֵשֵׁב אַלְמָנָה וְלֹא אֵדַע שְׁכוֹל׃

תרגום

נַטְלִין לֵיהּ עַל כַּתְפֵיהוֹן סַבְלִין לֵיהּ מַחְתִּין לֵיהּ בְּאַתְרֵיהּ וְקָאֵים מֵאַתְרֵיהּ לָא אֶפְשַׁר לֵיהּ דִּינוּר אַף יִבְעֵי מִנֵּיהּ לָא יְתִיבִנֵּיהּ מֵעַקְתֵיהּ לָא יִפְרְקִינֵּיהּ׃ אִדְכָּרוּ דָא וְאִתַּקָּפוּ וְאָתִיבוּ מְרוֹדִין עַל לֵב׃ אִדְכָּרוּ קַדְמֵיתָא דְּמִן עָלְמָא אֲרֵי אֲנָא אֱלָהּ וְלֵית עוֹד אֱלָהּ בַּר מִנִּי׃ מְחַוֵּי מִן אוּלָא לְסוֹפָא וּמִלְקַדְמִין דְּלָא אִתְעֲבִידָא אָמַר מִלְּכִי יִתְקַיַּם וְכָל רְעוּתִי אַעְבֵּיד׃ דַּאֲמַר לְכַנָּשָׁא גָּלְוָתָא מִמַּדִּינְחָא לְאַיְתָאָה בִּגְלַי כְּעוֹף קְלִיל מֵאֲרַע רְחִיקָא בְּנֵי אַבְרָהָם רְחִימִי אַף מַלֵּילִית אַף אַיְיתִנַּהּ אַתְקֵינְתַּהּ אַף אַעְבְּדִינַּהּ׃ קַבִּילוּ לְמֵימְרִי תַּקִּיפֵי לִבָּא דִּרְחִיקִין מִזָּכוּתָא׃ קְרִיבָא זָכְוָתִי לָא תִתְרְחַק וּפוּרְקָנִי לָא יִתְעַכַּב וְאֶתֵּן בְּצִיּוֹן פְּרִיק לְיִשְׂרָאֵל תּוּשְׁבַּחְתִּי׃ חוּתִי וְתִיבִי עַל עַפְרָא מַלְכוּ כְּנִישְׁתָּא דְּבָבֶל תִּיבִי לְאַרְעָא לֵית כּוּרְסֵי יְקַר מַלְכוּת כַּסְדָּאֵי אֲרֵי לָא תוֹסִיפִין דְּיִקְרוּן לִיךְ רַכִּיכָא וּמְפַנְּקָא׃ קַבִּילִי מְרוֹעָא וְעוּלֵי בְּשִׁיעְבּוּד גְּלָא יְקַר מַלְכוּתִיךְ אִתְבָּרוּ שִׁילְטוֹנַיִךְ אִתְבַּדַּרוּ עַם מַשִּׁרְיָתִיךְ גְּלוֹ כְּמֵי נַהֲרָא׃ תִּתְגְּלֵי בַּהֲתָתִיךְ אַף יִתַחֲזֵי קְלָנִיךְ פּוּרְעָנוּת גְּמִירָא אִתְפְּרַע מִנִּיךְ וַאֲשַׁנֵּי דִינִיךְ מִבְּנֵי אֱנָשָׁא׃ פָּרְקָנָא יְיָ צְבָאוֹת שְׁמֵיהּ קַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל׃ תִּיבִי שַׁתְקָא וְעוּלֵי בְּקִבְלָא יְקַר מַלְכוּת כַּסְדָּאֵי אֲרֵי לָא תוֹסִיפִין דְּיִקְרוּן לִיךְ תַּקִּיפַת מַלְכְוָן׃ רְגֵזִית עַל עַמִּי אַפֵּיסִית אַחְסַנְתִּי וּמְסַרְתִּינוּן בִּידִיךְ לָא אִתְמְלֵית עֲלֵיהוֹן רַחֲמִין עַל סָבָא אַתְקֵיפַת מְרָוָתִיךְ לַחֲדָא׃ וַאֲמַרְתְּ לְעָלַם אֱהֵי תַּקִּיפַת מַלְכְוָן עַד לָא שַׁוִּית אִילֵּין עַל לִבִּיךְ לָא אִדְכַּרְתְּ לְסוֹפָא׃ וּכְעַן שְׁמַעִי דָא מְפַנַּקְתָּא דְּיָתְבָא לְרוּחְצָן דְּאָמְרָה בְּלִבָּהּ אֲנָא וְלֵית בַּר מִנִּי עוֹד לָא אֵתֵיב אַרְמְלוּ וְלָא אִדַּע תִּכְלוּ׃

לאלהים לא תאחר׃ ישיבה לארץ ד׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בריש האי סיפרא סוף סימן ג׳׃ ובאי ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בריש מלכים. וסי׳ דמל׳ הרוצה להעשיר יצפין׃ ולא אדע ג׳ בקריא׳ וסי׳ ועתה שמעי זאת עדינה׳ מי זה מעלים עצה. ואני בער ולא אדע׃

רשי

שתי אלה. שאמרת שלא תשבי אלמנה ולא תדעי שכול תבאנה לך פתאום: שכול. מיושביך: ואלמון. מתלכך כל קבורת בנים וגלות בני הארץ קרוי שכול: כתומם. כולם שלמים בגזרתם השכול והאלמנות: חבריך. לשון כשפים כמו וחובר חבר: חכמתך ודעתך. חכמתך ורוע לבבך היא שובבתך הפכו לבך להיות שובבה

אבן עזרא

ותבאנה. חסרון המלוכה ומות הבנים: כתומם. כאשר היו הרעות שלמות והוא שם הפועל וכל זה בעבור כשפיך: ותבטחי ברעתך. ודעתך. רמז לחכמת תיבונה מכחרית השם. וכקמץ אף רואני בעבור היותו מהגרון: חכמתך. מחשבת שהיא חכמה שובבתך כגוי לבבות ושלא ירבה לשוב מדרכו: ואפסי. כחברו אני חכמה ואין חכם עוד כמוני:

וכא יו״ד בקריא׳ וסי׳ וכא אשר לו הבית והגיד לכהן. וכא הכהן וראה והנה פשה. וכא אהרן אל אהל מועד ופשט. וכא השמש וטהר ואח׳ יאכל מן הקדשי׳. וכא אהרן וכניו בנסע המחנה והורידו. וכא האו׳ והמופ׳ אשר דבר אליך. וכא הלוי כי אין לו חלק ונחלה. וכא המלך דוד עד בחורים. וכאה והכה את ארץ מצרים

וְתָבֹאנָה לָּךְ שְׁתֵּי־אֵלֶּה רֶגַע בְּיוֹם
אֶחָד שְׁכוֹל וְאַלְמֹן כְּתֻמָּם בָּאוּ עָלַיִךְ
בְּרֹב כְּשָׁפַיִךְ בְּעָצְמַת חֲבָרַיִךְ מְאֹד:
וַתִּבְטְחִי בְרָעָתֵךְ אָמַרְתְּ אֵין רֹאָנִי
חָכְמָתֵךְ וְדַעְתֵּךְ הִיא שׁוֹבְבָתֶךְ
וַתֹּאמְרִי בְלִבֵּךְ אֲנִי וְאַפְסִי עוֹד: וּבָא
עָלַיִךְ רָעָה לֹא תֵדְעִי שַׁחְרָהּ וְתִפֹּל
עָלַיִךְ הֹוָה לֹא תוּכְלִי כַּפְּרָהּ וְתָבֹא
עָלַיִךְ פִּתְאֹם שׁוֹאָה לֹא תֵדָעִי: עִמְדִי־
נָא בַחֲבָרַיִךְ וּבְרֹב כְּשָׁפַיִךְ בַּאֲשֶׁר
יָגַעַתְּ מִנְּעוּרָיִךְ אוּלַי תּוּכְלִי הוֹעִיל
אוּלַי תַּעֲרוֹצִי: נִלְאֵית בְּרֹב עֲצָתָיִךְ
יַעַמְדוּ־נָא וְיוֹשִׁיעֻךְ הֹבְרוּ שָׁמַיִם
הַחֹזִים בַּכּוֹכָבִים מוֹדִיעִם לֶחֳדָשִׁים
מֵאֲשֶׁר יָבֹאוּ עָלָיִךְ: הִנֵּה הָיוּ כְקַשׁ
אֵשׁ שְׂרָפָתַם לֹא־יַצִּילוּ אֶת־נַפְשָׁם
מִיַּד לֶהָבָה אֵין־גַּחֶלֶת לַחְמָם אוּר
לָשֶׁבֶת נֶגְדּוֹ: כֵּן הָיוּ־לָךְ אֲשֶׁר יָגָעַתְּ
סֹחֲרַיִךְ מִנְּעוּרַיִךְ אִישׁ לְעֶבְרוֹ תָּעוּ
אֵין מוֹשִׁיעֵךְ:
מח שִׁמְעוּ־זֹאת בֵּית־יַעֲקֹב הַנִּקְרָאִים
בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל וּמִמֵּי יְהוּדָה יָצָאוּ
הַנִּשְׁבָּעִים בְּשֵׁם יְהוָה וּבֵאלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל יַזְכִּירוּ לֹא בֶאֱמֶת וְלֹא בִצְדָקָה
כִּי־מֵעִיר הַקֹּדֶשׁ נִקְרָאוּ וְעַל־אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל נִסְמָכוּ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ:
הָרִאשֹׁנוֹת
מֵאָז הִגַּדְתִּי וּמִפִּי יָצְאוּ וְאַשְׁמִיעֵם
פִּתְאֹם עָשִׂיתִי וַתָּבֹאנָה: מִדַּעְתִּי
כִּי קָשֶׁה אָתָּה וְגִיד בַּרְזֶל עָרְפֶּךָ
וּמִצְחֲךָ נְחוּשָׁה: וָאַגִּיד לְךָ מֵאָז
בְּטֶרֶם תָּבוֹא הִשְׁמַעְתִּיךָ פֶּן־תֹּאמַר
עָצְבִּי עָשָׂם וּפִסְלִי וְנִסְכִּי צִוָּם:

וְיֵיתְיָן לִיךְ תַּרְתֵּין אִלֵּין זְמַן בְּיוֹמָא חַד תִּכַל וְאַרְמְלוּ כִּדְשַׁלְמַן יֵיתוּן עֲלַךְ בִּסְגִיאוּ חַרְשַׁךְ בְּתָקוֹ קִסְמַךְ לַחֲדָא: וְאִתְרְחֵיצְתְּ בְּבִישְׁתִּיךְ אֲמַרְתְּ לֵית דַּחֲזֵי לִיךְ חוּכְמְתִיךְ וּמַדְעִיךְ הִיא קַלְקְלְתִּיךְ וַאֲמַרְתְּ בְּלִבִּיךְ אֲנָא וְלֵית בַּר מִנִּי עוֹד: וְתֵיתֵי עֲלַךְ בִּישְׁתָא לָא תִידְעִין לְמִבְעֵי עֲלַהּ וְתִפּוֹל עֲלַךְ עָקָא לָא תֵיכְלִין לְאַעְדָּיוּתַהּ וְתֵיתֵי עֲלַךְ בִּתְכֵיף אִתְרְגוּשָׁא לָא תִדְעִין: קוּמִי כְעַן בְּקִסוּמִיךְ וּבִסְגִיוּת חַרְשִׁיךְ דַּהֲוֵית מִתְעַסְקָא בְּהוֹן מִינְקוּתִיךְ מָאִים תֵּיכְלִין לַהֲנָאָה מָאִים תֵּיכְלִין לְמִתְקַף: לְאֵית בִּסְגִיאוּת מִלְכַּךְ יְקוּמוּן כְּעַן וְיִפְרְקוּנִיךְ דַּהֲווֹ מִסְכַּן לְמַזָּלַת שְׁמַיָּא חָזַן בְּכוֹכְבַיָּא מְהוֹדְעִין זִמְנַיָּא מִטְעַן לִיךְ לְמֵימַר כֵּן עָתִיד לְמֵיתֵי עֲלַךְ יְרַח בִּירַח: הָא הֲווֹ חַלָּשֵׁי כְּקַשָּׁא עַמְמֵי דְתַקִּיפִין כְּאֶשָּׁתָא שֵׁיצְאוּנוּן לָא יְשֵׁזְבוּן יַת נַפְשְׁהוֹן מִיַּד קְטוֹלִין לֵית שְׁאָר וּמְשֵׁיזֵי אַף לָא אֲתַר לְאִשְׁתֵּיזָבָא בֵּית: כֵּן הֲווֹ בִיךְ עוֹבְדֵי שִׁקְרִיךְ דַּהֲוֵית מִתְעַסְקָא בְּהוֹן מִינְקוּתִיךְ שִׁלְטוֹנֵי תוּקְפִּיךְ גְּבַר לְקָבֵל אַפּוֹהִי גְּלוֹ לֵית דְּפָרִיק לִיךְ: שְׁמַעוּ דָּא בֵּית יַעֲקֹב דְּמִתְקְרַן בִּשְׁמָא דְיִשְׂרָאֵל וּמִזַּרְעִית יְהוּדָה נְפָקוּ דְּגָזַר לְהוֹן קְיָם בִּשְׁמָא דַיְיָ אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל לָא יִפְסִיק דָּכְרָנֵיהוֹן הֲלָא קְיָם מִמְרֵיהּ בְּקוּשְׁטְ וּבִזְכוּ: אֲרֵי בְקַרְתָּא דְקוּדְשָׁא חוּלָקְהוֹן וְעַל אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל רוּחְצָנֵיהוֹן יְיָ צְבָאוֹת שְׁמֵיהּ: קַדְמָיָתָא מִבְּכֵין חַוֵּיתִי וּמִמֵּימְרִי נְפַקָא וּבַסַּרְתִּינוּן בִּתְכֵיף עֲבַדְתִּינוּן וַאֲתָאָה: גְּלֵי קֳדָמַי דְּאַתְּ סַרְבָן וְקָשֵׁי כְּבַרְזְלָא קְדָלָךְ וּבֵית עֵינָךְ תַּסִּין כִּנְחָשָׁא: וְחַוֵּיתִי לָךְ מִבְּכֵין עַד לָא יֵתְיָן בַּסַּרְתָּךְ דִּילְמָא תֵימַר דַּחֲלָתִי עֲבַדְתִּינוּן וְצַלְמִי וּמַתְּכִי אַתְּקִינוּנוּן:

רשי

איכווייזא בלע״ז שבבוך מדרך שאר הבנו׳: לא תדעי שחרה. לא תידעין למיבעי עלה את פני מי תשחרי למלטך ממנה: כפרה. לקנחה ולהעבירה וזהו כל לשון כפרה הוא לשון קינוח וסילוק: עמדי נא. התחזקי נא: אולי תערוצי. אם תוכלי למיתקף: הוברי שמים. יונתן תרגם כמו צופי שמי׳ דמסכן לתזלת שמייא דימהו לברה כחמה ולברור מללו וכן חברו תנחום עיהם מבררי הליכות המזלות וכה פ פתרונו יען אשר לא יוכלון ה הקוסמים לעמוד על דעת רגעי היו׳ ולילה עד ברור להם השמים לטוהר וגם מיכה אמר בנבואה חשכה להם מקסום לימר כי ב ביום מחשך יחתמו הכוכבי׳ ולא יוכלו לקסום: מודיעים לחדשים מאשר יבואו עליך. כי בהתחדש הלבנה רואים במעת תולדתה מקצת ממה שעתיד לבא ואין יודעין כל הבירור לכך נאמר מאשר וכן הוא אומר במקום אחר המצפצפים והמהגים כ כעופות הללו שמצפצפין ומהגי׳ ואין יודעין על מה: הנה היו. חוזיך כקש: אין גחלת לחמם. א׳ שארית להם כקש הזה שאין בדליקתו גחלי׳ להתחמם לאורם: איש לעברו תעו. איש לדרכו אל עבר פניו: שמעו זאת. שני השבטים העתידין ללכת בגולה לבבל: בית יעקב הנקראי׳ בשם ישרא׳. הוא שבט בנימין שאינם נקראים על שבט יהודה אלא על שם סתם שבטי ישראל: וממי יהודה יצאו. ושבט יהוד׳ שיצאו וכזלו ממימי דליו של יהודה כמה דאת אמר יזל מים מדליו: לא באמת׳ כמו שאמר ירמיה ואם חי ה׳ יאמרו אכן לשקר וגו׳ כלומר לא הייתם כדי ליגאל אלא על כי מעיר הקדש נקראו והיא גרמה להם שלא גלו עם עשרת השבטים בימי סנחריב באלא חבור שאין להם גאולה: ועל אלהי ישרא׳ נסמכו. בימי חזקיה שנאמר בו בה׳ אלהי ישרא׳ בטח היא גרמה להם שלא גלו אלא בימי נבוכד נצר שהגלם לבבל ותהי להם גאולה על ידי כורש: הראשונו׳. שעברו גאולת מצרי׳ ותשועת חזקיהו מיד סנחריב: מאז הגדתי. מטרם היותם ופתאום עשיתים ותבאנה כמו שהגדתי תחילה על פי נביאי: מדעתי כי קשה אתה. מאשר ידעתי אותך כי קשה אתה ואם יבא הנס ולא הגדתיו תחלה ת תאמר עצבי עשאן ולא מאת ה

הקב״ה הם לפי׳ אגיד לך מאז בטרם תבא וגו׳. מדעתי מ״ם זו משמשת נתינת טעם כמו לפי שידעתי ודוגמתו כי מאהבת ה׳ אתכם ומשמרו את השבועה: שמעת

אבן עזרא

ובא עליך רעה. יום רעה: שחרה. כלילה שאין לו שחר והטעם אור: הוה. מגזרת ואתה הוה להם לרע שהיה פתאום וכמוהו והותי במאזנים: כפרה. לתת כופר להסירה או לבטלה כ כמו ואיש חכם יכפרנ׳: שואה. כמו שממה: עמדי נא אתה. בחבריך. שם על לשון רבים ומגזרת ו וחובר חבר: הועיל. שם הפועל: אולי תערוצי. מגזר׳ עריץ: נלאית. עצתיך. מלה זרה כי התחברו יחד סימן היחיד והרבים וכמוהו והפלא ה׳ את מכותך ואם הוא הפך: הוברי שמים. אין רע לו וטעמו חכמי ש שמי׳ הם חכמי המזלו׳ ויש מי שהוציאו מגזר׳ ברור והטע׳ שלא יוכלו לדעת חלקי השעו׳ אם לא יהיה אויר השמים ברור וזך וזאת היא דרך רחוקה כי ההא הוא עיקר והוא על מ משקל שומרי החומות: מודיעים לחדשים. כן חכמתם כי לא ישתכלו לדעת כל ה הקורו׳ באויר ובמדינו׳ רק מעת התחברות המאורו׳ כי הם עיקר אומנותם וזה טעם ל לחדשים רק מאשר יבואו עליך איננו ד דבק עם לחדשים רק עם מלת יושיעוך ואם היא רחוקה וכמוהו אשר אתם יורשי׳ אותם ואת אלהיהם: הנה. טע׳ אם מחנה האויב כמו כי אם יבא ה מחשבון: לחמם. שם הפועל מפעלי הכפל והוא שלם על משקל לשכב את בת יעקב והטעם שימותו הם ו ולא תשאר להם ש שארית: כן היו. על אלה החכמים: אשר יגעת. שהיית כותבת להם ממון: וסוחריך. שאיכם מארכך שהיו אוהביך בבוא רעתיך

עצבי ב׳ טעמי ליסבי פגלתי

דירמיה כן כתיב. ובא עליך רעה. ובא ונשיא דרך אולם השער מחוץ. ובא לפנמה וימד. ובא לציון גואל. ובא במהלך רישך. וחברו ובא מתהלך. ובא במלבות מלך ונגב. ובא בארץ הצבי ורבות יכשלו: לחמם ו׳ בקריאה וסימ׳ בכה יאכלו בני ישראל לחמם טמא. לחמם בדאגה יאכלו. אין גחלת לחמם. כי לחמם לנפשם. ושרש רתמים לחמם. ויכינו בקיץ לחמם: צום ג׳ בקריאה וסימ׳ ויעשו בניו לו כן באשר. כי הקימו בני יהונדב בן רכב את. ופסלי ונסכי צום:

אבן עזרא

עתבוך: שמעו. וממי יהודה. כמו זרע וכמו עין יעקב: הנשבעי׳ בה׳. לא באמת. הטעם שהם אומרים בפה שהם לשם ואינם כן בלב ובמעשה: כי נקראו. שהם בני ציון: נסמכו. בפה: הראשונות. יאמר השם לאלה שאינם מאמינים שלא הגדתי להם כמה ראשונו׳ קודם היותם על כן ותבאנה פעל עבר: מדעתי. כאשר ידעתי הראשונות כן ידעתי כי קשה לב אתה והוא מדבר למי שאינו מאמין בשם והוא מזרע יעקב וכאילו גיד ברזל ערפך שלא תסור מדרכך ומצחך שלא תבוש: ואגיד. הנה הטעם אחר כי הגדתי לך העתידות שלא תאמר בהיותם כי עצבך שהייתה עובד אותם בארצך עשום והם צוו וחיו וטעם צום כדרך השם: שמעת

שמעת חזה כולה· שמעת הראשונות שהגדתי ראה שבאו כולם: ואתם הלא תגידו· ותגידוני אשר לא נפל דבר: השמעתיך חדשות משעה· עתה אני חוזר ומשמיעכם חדשות שהם חדשו' לכם ולפני הם גלויות מעולם: ונצורות· ושמורות באוצרותי ואתם לא ידעתם: עתה נבראו ולא מאז· הם: ולפני יום· היותם אני משמיעכם: ולא שמעתם· עד היום ולפני יום מוסב על ה השמעתיך האמור למע': גם לא שמעת וגו'· אף לא שמעת למילי נביאיא אף לא קבילתא אולפן א אורייתא אף לפתגמי בירכן ו ולוטין קיימי דאקימית עמכון בחורב לא ארכינתא אודנך: כי ידעתי בגוד תבגוד· כשירדתי להצילך ממצרים גלוי היה לפני שסופך לבגוד ואף על פי כן שמרתי שבועת אבות וזהו שנאמ' ראה ראיתי את עני עמי שתי ראיות רואה אני שסופן ל לבגוד ומכל מקו' ראיתי את עוני עמי כך דרש ר' תנחומא: ופושע מבטן· משהייתם במצרים כמו שמפורש ביחזקאל ואודע להם בארץ מצרים ואומר אליהם וגו': אאריך אפי· לשון הווה הוא: ותהלתי אחטם לך· וזאת היא תהלתי אשר אחטם לך לשון ח חוטם אסתום חוטמי מבאת פ עשן נחירי ומקנו' עליך שהכועס יוצא עשן מנחיריו כמה דאת א אמ' עלה עשן באפו וכן כל חרון אף הוא לשון חימום החוטם: חרה אפי· וכן ועצמי חרה מני חורב כחר חוטמי מרוב חימום: ולא בכסף· ולא על ידי אור של גהינם כצרוף הכסף באור: בחרתיך· בחרתי לך כור עוני כנגד כור אור כור הוא כלי שמתיכין בו כסף וזהב: כי איך יחל· איך יחלל שמי בהכריתי אתכם: וכבודי לאחר לא אתן: שאויביכם יאמרו יד אלהיהם רמה: שמע אלי יעקב· שם שקרא לך אביך: וישראל מקוראי· מאתי נקראת ישראל ויונתן תרגם וישראל מזומני: יי' אהבו· לזה שיעשה חפצו של הקדוש ברוך הוא בבבל: וזרועו· יראה בארץ כשדי' ועל כורש אמר כן: אף קראתיו· לכורש ויונתן תרג' יי' אהבו לישראל אף קראתיו לאברהם וקריאה זו לשון גדול להיות מקוראי כמו אלה קריאי העדה: מעת היותה שם אני· מעי' דאיתפרשו עממי' מדחלתי תמן אנא קריבתיה לאברהם א אבוכון לפולחני: ועתה יי' אלהים שלחני ורוחו· אמר נביא וכען יי' אלהים שלחני ומימריה עירובי דברים מי שאמר זה לא אמר זה· ומדרש אגדה רבי תנחומא פירש שמעו זאת· תורת משה שנאמר בה זאת התורה· לא מראש בסתר דברתי בסיני והנביא אומר מעת היותה לאותו דבר שהוא האומר שם אני· ולמדנו מכאן שכל הנביאים עמדו בסיני· ועתה שלחני להנבא אליהם ואף לפת זה ישבו עירוב דברים לא מראש בסתר דברתי אמרה שכינה מעת היותה שם אני אמר הנביא· ויש לפתור שלא יהו עירובי דברים קרבו אלי שמעו זאת שאני מתנבא לכם על מפלת בבל וגאולתכם לא מראש בסתר דברתי אותה מעת היותה שנגזר הקב"ה להביאה שם הייתי לימד משמעת הגזירה הקב"ה מעמיד הנביא שעתיד להנבא על הדבר בסוד פמליא של מעלה ואע"פ שעדיין אינו נוצר: כמעותיו

שמעת· מה ששמעת ראה הכל בא: ואתם הלא תגידו· כי כן הוא הנה השמעתיך חדשות מעתה: ונצורות· שהם נצורות בצורות והטעם אבל השם: עתה נבראו· כנגדו: ולפני יום· שהודעתיך לא שמעת והוי"ו כפא רפה בלשון ישמעאל כמו ביום השלישי וישא אברהם: גם· באמת שלא שמעת או הטעם ידעת כי לא תשמע מתבגוד בו ולא תאמין בדברי וטעם מבטן כי ידעתיך ת מעת היותך והפך זה בטרם אצרך בבטן והנה קראו פושע: והטעם על הגזרות ועוד אפר' זה בתחלת ספר ירמיהו: לא פתחה אזנך· עצמה דרך קצרה: למען שמי· שתקראו עם השם: אחטם לך· אין לו חבר ודברי הקדמוני' חוטם והנה הוא כן אאריך אפי ואאריך החוטם לך גם למען מוסף אחר וכן הוא ולמען תהלתי: הנה צרפתיך· רמז על הגלות: ולא בכסף· הטעם ולא במצרף כסף להסיר הסיגים והם הרשעים: בחרתיך· יש אומרים שהוא כמו בחנתיך: ואין רע לו והנכון שהו' כמשמעו בחרתי לך כור עוני לא מצרף כסף: למעני· כי איך יחל· מבנין נפעל מפעלי הכפל והיו"ד שב למעני כמו ונאמר אני והנני יוסף על ימיך: שמע· מקוראי· הנקראים בני השם והטע' יש לך להאמין כי אני ראשון ואחרון והנה תאמין באמת: אף ידי· השתמש דרך משל והנה הימין עם השמים בעבור שהם נכבדים מהארץ· והנה טעם אף כי אני אמת ראשון ואחרון כי אני בראתי הכל· וטעם טפחה אשר טפחתי ורביתי ויש אומרי' שמדד השמים בטפח ומזה הכתוב למדו המפרשים כי השמי' והארץ נבראו יחד לא זה קודם זה ודרך הפשט שאני עשיתי ובעת שאקרא אליהם לעלות רצוני וחפצי יעמדו שניהם לפני כעבדים וכמוהו למשפטיך עמדו היום כי איך יקרא השם לאמר איננו: הקבצו· את אלה העתידות: יי' אהבו· שיתן כורש: יעשה חפצו· חפץ השם בבבל ויעשה זרועו בכשדים ויתכן היות וי"ו חפצו שב אל כורש גם וי"ו וזרועו: אני אני· פעלים שלא אשתנה· וי"ו קראתיו שב אל כורש: קרבו· אל דברי הנביא: לא מראש· מבתחלה לא אמרתי זה הסוד וזאת הגזירה: בסתר דברתי מעת היותה· אמ' הגאון מכאן רמז כי הנשמה קודם הגוף ולא אמר כלום כי הנה הכתוב אומר בתחילה עתה נבראו ולא מאז והטעם כאשר נגזרה זאת הגזירה שיצאה מפי השם אלה המלאכים הם השרים הממונים על המלכיות כאשר הוא כתוב בספר דניאל שם הייתי גם אני ורוחו הוא המלאך והנאת אמר כי הוי"ו קמת בי"ת ואמר כי כמוהו דרשו יי' ועזו ואין צורך: כה· והנה זאת הנבואה להודיע שכר השומעים אל דברי השם: לוא

ידעתם ד' קמצי' בקריא' וסימ' ובא האות והמופת אשר דבר אליך· השמעתיך חדשות מעתה· קרא אלי ואענך· והכעסתי לב עמים: י"ג פסוקי' גם גם גם וסימ' נמסר בספר שפטים סימ' ח: והקבצו ד' ג' מנהון רפ' וסימ' נמסר לעיל בסיפר ד' א סימ' כ"ח: הביאתיו ד' בליש' ב' מל' וב' חס' וסימ' נמסר בסדר מקץ: ועתה

שמעת חזה כלה ואתם הלוא תגידו
השמעתיך חדשות מעתה ונצרות
ולא ידעתם: עתה נבראו ולא מאז
ולפני יום ולא שמעתם פן תאמר
הנה ידעתין: גם לא שמעת גם לא
ידעת גם מאז לא פתחה אזנך כי
ידעתי בגוד תבגוד ופשע מבטן קרא
לך: למען שמי אאריך אפי ותהלתי
אחטם לך לבלתי הכריתך: הנה
צרפתיך ולא בכסף בחרתיך בכור
עני: למעני למעני אעשה כי איך
יחל וכבודי לאחר לא אתן:
שמע אלי יעקב וישראל
מקראי אני הוא אני ראשון אף אני
אחרון: אף ידי יסדה ארץ וימיני
טפחה שמים קרא אני אליהם יעמדו
יחדו: הקבצו כלכם ושמעו מי בהם
הגיד את אלה יהוה אהבו יעשה
חפצו בבבל וזרעו כשדים: אני אני
דברתי אף קראתיו הבאתיו
והצליח דרכו: קרבו אלי שמעו זאת
לא מראש בסתר דברתי מעת היותה
שם אני ועתה אדני יהוה שלחני
ורוחו:
כה אמר יהוה גאלך קדוש
ישראל אני יהוה אלהיך מלמדך
להועיל מדריכך בדרך תלך:

שמעתא הא אתגליאת לכל עמא
מה דאיתגליאת לכון ואתון הלא
תחוון בסרתך חדתן מכען ונטירן
ולא ידעתנון: כען אתבריאה ולא
מבקדמין וקדם יום מיתיהון ולא
בסרתינון דילמא תימר הא
ידעתינון: אף לא שמעת למילי
נביאיא אף לא קבילתא אולפן
אורייתא אף לפתגמי בירכן ולוטן
קיימי דאקימית עמכון בחורב לא
ארכינתא אודנך לקבלא ארי גלי
קדמי דשקרא תשקר ומרוד
ממעיין יתקרי לך: בדיל שמי
ארחיק רוגזי ותושבחתי אקיים לך
בדיל דלא לשיציותך: הא צרפתך
ולא בכסף בחרתך ברחוק ם
מסכינו: בדיל שמי בדיל מימרי
אעביד דלא יתחל ויקרי ואתגלתי
עליכון לעם אוחרן לא אתן:
קבילו למימרי דבית יעקב וישראל
מזמני אנא הוא אנא הוא
דמלקדמין אף עלמי עלמיא דילי
אינון ובר מיני לית אלהא: אף
במימרי שכלילית ארעא ובגבורתי
תלית שמיא קרית אנא להון קמו
כחדא: אתכנשו כולכון ושמעו
מן בהון חויית אילין יי מרחים
ליה לישראל יעביד רעותיה בבבל
ותקוף דרע גבורתיה יגלי בכסדאי:
אנא במימרי גזרית קיים עם אברהם
אבוכון אף רביתיה אעילתיה
לארע בית שכינתי ואצלחת ית א
אורחיה: אתקרבו למימרי שמעו דא לא מן אולא בסתרא מלילית מעידן דאתפרשו
עממיא מדחלתי מתמן אברהם אבוכון קרבתיה לפולחני אמר נביא וכען יי אלהים
שלחני ומימריה: כדנן אמר יי
פריקך קדישא דישראל אנא יי אלהך מליף לך לאהנאה מחוי לך באורח דתהך:

אדני אלהים ג' דסמיכי בקריא' וסימ' ועתה יי' אלהים הדבר· ועתה יי' אלהים אתה הוא· ועתה יי' אלהים שלחני ורוחו· וחד עתה יי' אלהים יאמנא דבריך ודד"ה:

לוא. האלף במלת לו נוסף כאלף ההלכוא אתו והנה הוא ויהי כפא רפה בלשון ישמעאל וטעם כנהר שלא יפסוק וככה גלי הים: ויהי כחול. מספר זרעך: וכאצאי מעיך. כמו בטנך: כמעותיו. כמעות הים והנה הזכיר הגלים והחול ומלת כמעותיו רמז למעי הדגים. ויו שמו אל זרעך: צאו. ידבר עם בני הגולה: הוציאוה. כמו בפרהסיא ולא די שלא יגאל עמו עד שיחרש להם שלא במוכם אל ציון שלא כמאו בחרבו׳ שהוליכ׳ השם שם: מים מצור. והטעם ממקום שלא היה שם מים: ויזובו. כמו זב מבשרו: אין שלום. יש אומרי׳ כי אין שלום לרשעים מישר׳ ויתכן שיהיה רמז לבבליים כי זאת הטובה תהיה לישראל ואין שלום לבבליים: שמעו. אלה דברי הנביא: מרחוק. היושבים בארץ רחוק או מרחו׳ על דבר העתיד: מבטן קראני. אפרשנו בספר ירמיה: וישם פי כחרב חדה. לדבר נחות או חדה על נבואתו על בבל והטע׳ שעם שפי כחרב חדה החביאני השם בצל ידו ולא יכלו לי הבבליים ורשעי ישרא׳ והנה החביאני כמו דרן לחרב והשד באשפתו ברור זך כראה: ויאמר לי השם: עבדי אתה. הוא מזרע ישרא׳ אשר בך אתפאר או אתה ישראל שאתה נחשב בעיני ככל ישרא׳ והוא הנכון: ואני. גם אלה דברי הנבי׳ בעד נפשו אמרתי. בלבי: לריק יגעתי. שהוגעתי נפשי להוכיח את ישרא׳ ולא שמעו: אכן משפטי. אבל השם שיתן לי שכר על יגיעתי וככה ופעולתי כמו ולא תלין פעולת שכיר: ועתה. השם יצרני להוכיח את ישראל עד שישובו אל השם: לא יאסף. השרש שהוא בו״ו כאשר הוא קרי וכמוהו הוא עשנו ולו אנחנו וחביריהם והגאון אמר לא יאסף לא ימות כי מנהגו לפ׳ כדרך קרי וכדרך כתיב והנכון מה שאמרתי רק האלף הכתב הוא תחת ויו

כמעותיו. של יש כרגי הים לרוב: לרשעים. לגבוכר נכר וזרעו: מבטן קראני. מעאכי בבטן עלתה לפניו במחשבה להיות שמי ישעיה להנבא ישועות ונחמות: וישם פי כחרב חדה. להוכיח את הרשעים ולהתנבאות עליהם פורענות: בצל ידו החביאני. שלא יוכלו להרע לי: לחץ ברור. מתורש קל״ר בלע״ז: באשפתו. כלי כרתיק החצי׳ שקורי׳ קוי״ברא בלע״ז: ואני אמרתי להבל יגעתי. כשראיתי שאני מוכיחם ואינם שומעים: אכן משפטי את ה׳. הוא יודע שאינה מאתי אלא מאתם: לו יאסף. אלין ישוב בתשובה: נקל מהיותך וגו׳. מתנה קטנה היא בעיני שתהא לך זאת לבדה שתהא לי עבד להקים את יעקב ולהשיב אלי נצורי ישרא׳ והנני מוסיף לך עוד ונתתיך לאור גוים להנבא על מפלתה של בבל שהיא שמחה לכל העולם: נצורי ישראל. כמו ונצור׳ לב שלבם מוקף ינר הרהורי עבירה כעיר נצורת מצור הצרים עליה: לבזה נפש. נפש בזויה לישר׳ שהם בזויים למתעב גוי. למי שהגוי מתעבו והוא עבד למושלים עליו: מלכי׳ יראו׳ אותו וקמו: אשר נאמן. לשמור הבטחתו שהבטיח לאבריהם על המלכיו׳ כענין שנ׳ והנה תנור עשן וגו׳: קדוש ישרא׳. הוא ויבחרך: בעת

שלומך ג׳ בקריא׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימ׳ לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר. הסיתיך ויכלו לך. עד הגבול שלחוך. קרמ׳ מל׳: הוציאוה ג׳ בקריא׳ וסימ׳ הוציאוה ותשרף. הוציאוה עד קצה הארץ. הוציאוה אל מבית חשדרות דר״ה. אנך: בחרבות ב׳ קמצ׳ וסימ׳ כשעלים. ולא צמאו בחרבות. וסימ׳ העליא צחו: בחרב

לוּא הִקְשַׁבְתָּ לְמִצְוֹתָי וַיְהִי כַנָּהָר
שְׁלוֹמֶךָ וְצִדְקָתְךָ כְּגַלֵּי הַיָּם: וַיְהִי
כַחוֹל זַרְעֶךָ וְצֶאֱצָאֵי מֵעֶיךָ כִּמְעֹתָיו
לֹא־יִכָּרֵת וְלֹא־יִשָּׁמֵד שְׁמוֹ מִלְּפָנָי:
צְאוּ מִבָּבֶל בִּרְחוּ מִכַּשְׂדִּים בְּקוֹל רִנָּה
הַגִּידוּ הַשְׁמִיעוּ זֹאת הוֹצִיאוּהָ עַד־
קְצֵה הָאָרֶץ אִמְרוּ גָּאַל יְהוָה עַבְדּוֹ
יַעֲקֹב: וְלֹא צָמְאוּ בֳּחֳרָבוֹת הוֹלִיכָם
מַיִם מִצּוּר הִזִּיל לָמוֹ וַיִּבְקַע־צוּר
וַיָּזֻבוּ מָיִם: אֵין שָׁלוֹם אָמַר יְהוָה
לָרְשָׁעִים:
מט שִׁמְעוּ אִיִּים אֵלַי וְהַקְשִׁיבוּ לְאֻמִּים
מֵרָחוֹק יְהוָה מִבֶּטֶן קְרָאָנִי מִמְּעֵי אִמִּי
הִזְכִּיר שְׁמִי: וַיָּשֶׂם פִּי כְּחֶרֶב חַדָּה
בְּצֵל יָדוֹ הֶחְבִּיאָנִי וַיְשִׂימֵנִי לְחֵץ ב
בָּרוּר בְּאַשְׁפָּתוֹ הִסְתִּירָנִי: וַיֹּאמֶר לִי
עַבְדִּי־אָתָּה יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־בְּךָ אֶתְפָּאָר:
וַאֲנִי אָמַרְתִּי לְרִיק יָגַעְתִּי לְתֹהוּ
וְהֶבֶל כֹּחִי כִלֵּיתִי אָכֵן מִשְׁפָּטִי אֶת־
יְהוָה וּפְעֻלָּתִי אֶת־אֱלֹהָי:
וְעַתָּה אָמַר יְהוָה יֹצְרִי
מִבֶּטֶן לְעֶבֶד לוֹ לְשׁוֹבֵב יַעֲקֹב אֵלָיו
וְיִשְׂרָאֵל לֹא יֵאָסֵף וְאֶכָּבֵד בְּעֵינֵי יְהוָה
וֵאלֹהַי הָיָה עֻזִּי: וַיֹּאמֶר נָקֵל מִהְיוֹתְךָ
לִי עֶבֶד לְהָקִים אֶת־שִׁבְטֵי יַעֲקֹב
וּנְצִירֵי יִשְׂרָאֵל לְהָשִׁיב וּנְתַתִּיךָ
לְאוֹר גּוֹיִם לִהְיוֹת יְשׁוּעָתִי עַד־קְצֵה
הָאָרֶץ: כֹּה
אָמַר־יְהוָה גֹּאֵל יִשְׂרָאֵל קְדוֹשׁוֹ
לִבְזֹה נֶפֶשׁ לִמְתָעֵב גּוֹי לְעֶבֶד מֹשְׁלִים
מְלָכִים יִרְאוּ וָקָמוּ שָׂרִים וְיִשְׁתַּחֲווּ
לְמַעַן יְהוָה אֲשֶׁר נֶאֱמָן קְדֹשׁ יִשְׂרָאֵל
וַיִּבְחָרֶךָּ:

אִילוּ אֲצֵיתְתָא לְפִיקוּדַי וַהֲוֵי פוֹן
כִּשְׁפַע נְהַר פְּרָת שְׁלָמָךְ וְזָכְוָתָךְ
כְּגַלֵּי יַמָּא: וַהֲוֵי פוֹן סַגִּיא כְּחָלָא
דְיַמָּא בְּנָךְ וּבְנֵי בְנָךְ כְּפִרְוּדוֹהִי לָא
יִפְסוֹק וְלָא יִשְׁתֵּיצֵי שְׁמֵיהּ דְיִשְׂרָאֵל
מִן קֳדָמַי לְעָלַם: פּוּקוּ מִבָּבֶל
עֲרוֹקוּ מִמְּדִינַת אֲרַע כַּסְדָּאֵי בְּקָל
תּוּשְׁבַּחְתָּא חַווּ וּבַסַּרוּ דָא אַפְּקוּהָא
עַד סְיָפֵי אַרְעָא אֱמָרוּ פְּרַק יְיָ
עַבְדוֹהִי דְבֵית יַעֲקֹב: וְלָא אִצְחִינוּן
בְּחָרְבָּתָא דְבָרִינוּן מַיָּא מִטִּינָרָא
אַפֵּיק לְהוֹן וּבְזַע טִינָרָא וּנְגַדוּ
מַיָּא: לֵית שְׁלָם אֲמַר יְיָ לְרַשִׁיעַיָּא:
קַבִּילוּ נַגְוָן לְמֵימְרִי וְאַצִּיתוּ
מַלְכְּוָן מֵרְחִיק יְיָ עַד לָא הֲוֵיתִי
זַמְּנַנִי מִמְּעֵי אִמִּי אַדְכַּר שְׁמִי: וְשַׁוִּי
פִתְגָּמוֹהִי בְּפוּמִי כְּחֶרֶב חֲרִיפָא
בְּטַלַּל גְּבוּרְתֵּיהּ אַגֵּין עֲלַי וְשַׁוְיַנִי
כְּגִיר בְּחִיר דִּי נְבֵית אַזְנִין מִסְתַּר:
וַאֲמַר לִי עַבְדִּי אַתְּ יִשְׂרָאֵל דְבָךְ
אֶשְׁתַּבַּח: וַאֲנָא אֲמָרִית לְרֵיקָנוּ
לָאֵיתִי לְלָמָא וְלָא מִדַּעַם חֵילִי
שֵׁיצִיתִי בְּרַם דִּינִי גְלֵי קֳדָם יְיָ וַאֲגַר
עוֹבָדַי קֳדָם אֱלָהִי:
וּכְעַן אֲמַר יְיָ דְאַתְקְנַנִי מִמְּעִין
לְמֶהֱוֵי עֲבֵד פְּלַח קֳדָמוֹהִי לַאֲתָבָא
דְבֵית יַעֲקֹב לְפוּלְחָנֵיהּ וְיִשְׂרָאֵל
לְדַחַלְתֵּיהּ יִתְקָרַב וְיַקִּירְנָא קֳדָם יְיָ
וּמֵימַר אֱלָהִי הֲוָה בְסַעֲדִי: וַאֲמַר
הַזְעִיר לְכוֹן דְאַתּוּן מִתְקְרָן עַבְדַי
לַאֲקָמָא יָת שִׁבְטֵי יַעֲקֹב וְגָלְוַת
יִשְׂרָאֵל לַאֲתָבָא וְאֶתְּנִינָךְ לִנְהוֹר
עַמְמִין לְמֶהֱוֵי פוּרְקָנִי עַד סְיָפֵי
אַרְעָא: כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
פָּרְקֵיהּ דְיִשְׂרָאֵל קַדִּישֵׁיהּ לִדְבַסִּירִין
בְּנֵי עַמְמַיָּא לִדְמִטַּלְטְלִין בֵּינֵי
מַלְכְּוָתָא לִדְהֲווֹ עַבְדִין לְשִׁלְטוֹנִין
לְהוֹן מַלְכִין יֶחֱזוֹן וִיקוּמוּן רַבְרְבִין
וְיִסְגְּדוּן בְּדִיל יְיָ דִמְהֵימַן קַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל וְאִתְרְעֵי בָךְ:

ג׳ בקריא׳ וסימ׳ וישם פי כחרב חדה. ושמתיך כחרב גבור. חדה כחרב פיות: חדדה ה׳ וסימ׳ נמסר ביהושע סימן ט״ו: והבל ג׳ בקריא׳ והבל הביא גם הוא מבכורות צאנו. לתהו והבל כחי כליתי. שקר החן והבל היופי. אנך: למתעב ד׳ קמצין כליש׳ וסי׳ לבזה נפש למתעב גוי. ודבר תמים יתעבו. ויתעב את נחלתו׳ יתעב ה׳. וא׳ מתאב אנכי. ובמסרה אחרי״תי מוס״יף זה כל אכל תתעב נפשם:

כאשר פירש ר׳ יהודה המדקדק נע״י ויאמר נקל. הוא בעיני להיותך עבד לשובב ישראל אל ארצם בדבור: ונצורי ישרא׳. חרבות כמו כעיר נצורה והטעם כי לא תשיב ישראל לבדם רק נתתיך לאור גוים להיות ישועתי להשמיעה קודם היותה: כה. גם אלה דברי הנביא וככה הוא כה אמר השם לי שאני בזוי נפש אבל הרשעים והנה לבזה נפש עם התאר. למתעב גוי פועל יוצא לשנים פעולים שהנביא ידבר דברים שיתעבוהו בעבור הגוים או יהיה למתעב גוי שהנביא יתעב כל גוי: לעבד מושלים. והטעם כפי מחשבת גדולי ישראל או רמז על הבבליים והוא הנכון: מלכים יראו וקמו. הנה כבר רמזתי לך זה הסוד בחצי הספר ועל דעת רבים כי המלכים כמו כורש כאשר ישמעו דברי הנביא יקום וישתחוו: למען ה׳. כי נאמן בדברו. והנה כף ויבחרך לעד על יוסר זה הפירוש: כה

כח. בעת רצון עניתיך. גם זה שב על הרמז ורבים אמרו כי כ"ף עניתיך שב אל כורש וחכם אין הפרשה דבקה ורבי משה אמר כי בי"ת בעת רצון כבי"ת במרחב יה ואינכו רחוק: לאמר. רמז על ישר' שהתנבא הנביא קודם הגאולה: ובכל שפיים. ימצאו מרעיתם ולא. בשובם אל ציון: שרב. כמו חורב והיה שרב והמכה לשמש כמו יומם השמש לא יככה: ושמתי כל הרי לדרך. שישפלו ההרים והמסילות ירומו והנה הם בשפלה ובאה מלת ירומון עם מסילות כמו אם תמצאו את דודי והעיקר אחר שהכל לשון רבים לא יחושו לאמר על נקבות בלשון זכרים ויש אומרים כי טעם כל הרי שההרים יהיו רבים עד שילכו על ההרים ויפרש ירומון על השבים כאילו הוא כן ועל מסלותי ירומון. הנה מרחוק יבאו. ממזרח: מצפון. היא בבל. ומים. אסור כאשר הוא כתוב והשב לבב אליך אסור: מארץ סינים. מפאת מצרי' אולי השנה מזאת הגזירה: רנו. דרך משל או רננת שמים להיות האויר זך והארץ לתת צמח וכן ההרים: ותאמר. קודם הגולה היתה אומרת ציון כי ה' שכחה וטעם ציון כנסת ישר': התשכח. בעבור שהשם שם בתולדת כל הנקבות לרחם על ילדיהן אמ' כן: עולה. כמו עולל וכן עולל ימים וזקן: מרחם בן בטנה. הטעם כפול: גם אלה תשכחנה. גם יש נשי' אכזריות שתשכחנה בניה' או עבדן ויתכן שתשכחנה אלה: ואנכי לא אשכחך. וטעם עולה כי על הקטן תרחם יותר כי אין בו כח: הן. אמר הגאון כי על כפים העבים ולפי דעתי שהכתו' דבר על לשון בני אדם כי על כפים חקותיך שאראה אותך תמיד והנה חצי פסוק כמשפטו: מהרו. הנה באו בניך ויצאו ממך כל מהרסיך: שאי. כלם. המ"ם סימן בניך ויאמר ר' משה הכהן ז"ל כי טעם כלם על בניך ועל מהרסיך והטעם על הרשעים ויפרש יצאו כמו פועל עבר ואין צורך: חי אני. והנה גזרה שלא תבטל כאשר אני חי כי זה יהיה אמת: ותקשרים ככלה. כקישורי כלה בצוארה: כי. תחת חרבותיך וכמוהו האתן בכורי פשעי ונשלמה פרים שפתינו או כי עד הנה היו כן: תצרי מיושב. מרוב היושבים והם כלם בניך על כן טעם ורחקו מבלעיך: עוד. גשה. לשם בשבילי כמו גש הלאה: ואמרת. וגלמודה. יושבת בדד וכמוהו ויהי גלמוד ושורש המלה מארבע אותיות והוא תאר השם: סורה. שם התאר שסרה ממקומה ולא יתכן היותו פעל כי סר איננו מהפעלים היוצאים: אלה איפה הם. שתי מלות כטעם אין: כה. ידי. כאדם שיניף ידו ויראהו וכן ארים נסי והטעם שיודיע זאת הישועה: והביאו. הגוים בניך: בחוצן. כמו גם חצני נערתי:

רשי

בעת רצון. בעת תפלה שאתה מתרצה ומתפייס לפני: וביום ישועה. שתהא צריך לישועה: ואצרך. ואשמרך: לברית עם. להיות עם ברית לי: להקים ארץ. ישראל הבחורה לי בכל הארצות: לאמר לאסירים צאו. לעת אשר אומר לאסירי גולה צאו: שפיים. תרגם יונתן ניגדין נחלימים: שרב. חום: ושמתי כל הרי לדרך. כלפי שאמ' על ידי חורבנה שבת עובר אורח עכשיו ישובו וילכו בו עוברי' ושבים: ומסלותי ירומון. כלפי שאמ' כשמו מסלו' נתקלקלו מאין מתקן אות' עכשיו ומסילותי ירומון יתקנו קילקול הדרכים ומגביה אותם כמשפט בחלוקי אבנים ועפר: מארץ סינים. מארץ דרומית: כי נחם ה'. את עמו: ותאמר ציון. הרי היתה סבורה ששכחתיה: התשכח אשה עולה. עולל שלה: מרחם בן בטנה. מלרחם על בן בטנה: גם אלה תשכחנה. אפילו אם אלה תשכחנה אנכי לא אשכחך: על כפים. על כפי רואה אני כאילו את חקוקה על כפי לראותך ולזוכרך תמיד. דבר אחר על כפים מעל ענני כבוד כמו על כפים כסה אור: מהרו בניך. לשוב: תצרי מיושב. תצרה מרוב יושבי' שבאו לתוכך יהי להם המקום צר מלבנות להם בתים: בני שכוליך. בנים שהייתה שכולה מהם: גשה לי. התקרב לצד אחר בשבילי ואשבה: גלמודה. סולטרי"א בלע"ז: וסורה. מוסרת מכל אדם הכל אומרי' עלי סורו ממנה: ידי. נסי סימן להביא גליו': נס. פירק"א בלע"ז כמו וכנס על הגבעה והוא סימן קיבוץ ונותנין בראשה נר: בחוצן. איישיל"א בלע"ז ודומה לו בעזרה וגם חצני נערתי:

היזקח

אלהחד מן ה' פסוקי' אית קול על: לאמר לאסורים צאו: שפיים ג' מל' וסימ' אפתח על שפיים נהרות:
התשכח ב' רפי' וסימ' התשכח אשה עולה. התשכח בתולה עדיה: בהון הנה והנה וסימ' נמסר בסדר ויצא:
ויקרא. שאי ח' וסימ' קומי שאי את הנער: אשכחך ב' וסימ' ואנכי לא אשכחך. אם אשכחך ירושלם:

כה אמר יהוה בעת רצון עניתיך
וביום ישועה עזרתיך ואצרך ואתנך
לברית עם להקים ארץ להנחיל
נחלות שממות: לאמר לאסורים
צאו לאשר בחשך הגלו על דרכים
ירעו ובכל שפיים מרעיתם: לא
ירעבו ולא יצמאו ולא יכם שרב
ושמש כי מרחמם ינהגם ועל מבועי
מים ינהלם: ושמתי כל הרי לדרך
ומסלתי ירמון: הנה אלה מרחוק
יבאו והנה אלה מצפון ומים ואלה
מארץ סינים: רנו שמים וגילי ארץ
יפצחו הרים רנה כי נחם יהוה עמו
ועניו ירחם:
ותאמר ציון עזבני יהוה ואדני
שכחני: התשכח אשה עולה מרחם
בן בטנה גם אלה תשכחנה ואנכי
לא אשכחך: הן על כפים חקתיך
חומתיך נגדי תמיד: מהרו בניך
מהרסיך ומחריביך ממך יצאו: שאי
סביב עיניך וראי כלם נקבצו באו
לך חי אני נאם יהוה כי כלם כעדי
תלבשי ותקשרים ככלה: כי
חרבתיך ושממתיך וארץ הרסתך כי
עתה תצרי מיושב ורחקו מבלעיך:
עוד יאמרו באזניך בני שכליך צר
לי המקום גשה לי ואשבה: ואמרת
בלבבך מי ילד לי את אלה ואני
שכולה וגלמודה גלה וסורה ואלה
מי גדל הן אני נשארתי לבדי אלה
איפה הם:
כה אמר אדני יהוה הנה אשא אל
גוים ידי ואל עמים ארים נסי והביאו
בניך בחצן ובנתיך על כתף תנשאנה:

כדנן אמר יי בעידן דאתון עבדין רעותי אנא מקביל צלותיכון וביום עקא אנא מקיים פורקן וסעיד לכון ואתקנינך ואתנינך לקיים עם לאקמא צדיקיא דשכיבי בעפרא לאחסנא ירותן דצדיין: למימר לדאסירין ביני עממיא פוקו ולדעגינין ביני מלכוות כר בקבלא אתגלו לנהור על אורחן ישרון ובכל ניגדין בית משריהון: לא יכפנון ולא יצחון ולא ילקינון שרבא ושימשא ארי דעתיד לרחמא עליהון ידברינון ועל מבועי מיין ישרינון: ואשוי כל טוריא כבישין קדמיהון כאורח וכבשיא יראמון: הא אילין מרחיק ייתון והא אילין מציפונא וממערבא ואילין מארע דרומא: שבחו שמיא ובועי ארעא ודוצו טוריא תושבחתא ארי עתיד יי לנחמא עמיה ועל עניתנוהי ירחם: ואמרת ציון סליק שכינתי יי מיני ויי רחקני: האפשר דתתנשי איתתא ברה מלרחמא על בר מעהא מתיבא כנישתא דישראל ואמרת אם לית קדמוהי איתנשאה דלמא לא מיתנשי לי ית דעבדית עגל דדהב אמ' לה נביא אף אילין איתנשיין מתיבא ואמרה ליה אם אית קדמוהי איתנשאה דילמא מתנשי לי ית דאמרית בסיני נעביד ונקבל מתיב ואמר לה מימרי לא ירחקינך: הא כדעל ידין את צירא קדמי שורך לקבלי תדירא: יוחון בניכי חרבתיך מפגרך ומחרבך מיניך יגלון: זקופי ירושלם סחור סחור עינך וחזא כל בני עם גלוותיך מתכנשין ואתן לגויך קיים אנא אמר יי ארי כולהון ליך כלבוש דיקר ועובדיהון בגויך כקישוט כלתא: ארי חרבותיך וצדיותיך וארע מפגרותיך ארי כען תדחקין מיתיב ויתרחקון מסלעמך: מכען יימרון חד חד בגויך בני עם גלוותיך עק לי אתרא רווח לי ואיתב: ותימרין בלבבך מן רבי לי ית אילין ואנא תכלא ויחידא גלויא ומטלטלא ואילין מן רבי הא אנא אשתארית בלחודי אילין היכא הוו: כדנן אמר יי אלהים הא אגלי בעממיא גבורתי ועל מלכוותא ארים ניסי וייתון בנך בציבין ובנתך על פרוון יתנטלן:

מסרה
אל גיחזי. שאי סביב עיניך. ותקשרים בכלה. שאי עיניך על שפיים. יען שכחת אתי. גם את שאי כלמתך. קומי רני בלילה: ח' פסוקי' דמיין מן ג' ג' מלין קדמאה ותליתאה לא נסיב ו' וסימ' ואך את דמכם לנפשתיכם אדרוש מיד ומיד מיד. ולקחו מן הדם ונתנו על ועל על: כל אשר יגע בבשרה יקדש ואשר אשר. אז ישוב הרוצח ואז אז.
ובני ענו ב' נגדי ה' את ואת את. ויאמר אלהים עד ה' בכם ועד עד. אלהי אברהם ואלהי נחור אלהי: עלי עשור ועלי עלי. ואמרת בלבבך
מי ילד לי את אלה ואלה אלה. לו חפץ ה' להמיתנו לא ולא לא. כי יצומו אינני שומע וכי כי. כה אמר ה' צבאות אל יתהלל חכם ואל אל:

היו. אומניך · כמו אומן את הדסה זה דרך משל לרוב הכבוד שיהיה להן: היוקח · דברי הנביא ידבר בעד ישראל שהיו אומרים איך יצא יסר' מיד הגוים: היוקח מגבורי המלקוח שלקח והוא השבי: ואם שבי צדיק ימלט · בעבור צדקתו אחר שלקחו הגבור: כי כה אמר יי' · השבי · שלקח הגבור יוקח ממנו: עריץ · כמו גבור והוא תאר השם כמלת אימים הנה הוא יוצא ועוד כי אעשה מריבה עם אנשי ריבך ורבים אמרו כי שרשו מבעלי היוד כראשונה ואחרים אמרו שהוא הפוך ויאמ' הירושלמי כי תחסר מלת אשר כאילו אמר ועם אשר יריבך ויפם היוד שהוא לעתיד והנה שכח ריבה יי' את יריבי והכלל שהיא מלה זרה: והאכלתי מוניך · מגזרת לא תונו איש את עמיתו ואחרים אמרו שופריך כמו על ידי מוכה שישראל כ כמשלו לכאן: דמם · מדמם והוא דרך צחות: כה· כריתות · גט כריתות: אמכם · ובין אשתו והנה זה יכחיש דברי ירמיה ואתן את ספר פ כריתותיה אליה ו והתשובה כי ירמיהו דבר על מלכות ישרא' שלעולם לא תקום וכמוהו לא תוסיף קום וישעיהו דבר על מלכו' דוד שממנו יהיה ת משיח: מדוע באתי: רמז לנביאי' שהתנבאו אולי ישובו ישרא' לשם: הן בגערתי · הנה ראיה גמורה שלא ת תקצר ידי מפדות: אלביש שמים · מלבוש: קדרות · הטעם על העבים ויש אומרי' על קדרות השמש כאשר תקדר כולה בחצי ה היו וכאילו שק כסותם בעבור שהשק הוא שחור: יי' · אלה דברי הנביא: למודים · מתואר השם והעד למוד מדבר · לשמוע כלמודים ולעות דבוק עם לדעת ומלת לעות מגזרת עת וטעם יעף לב התלמיד כאשר ילמד דברים קיצים ויעף וילאה והנה לעות לשון עת או היא מלה זרה אין ריע לה וטעם יעיר כי השם יעיר אותי בבקר ב בבקר ופירו' יעירני שיעיר אזני שאהיה שומע כלימודים והנה אני תלמיד לשם: יי' · אחר שהשם פיתח אזני שגלה סודו לי לא מריתי אני להיות שלוחו: גוי · לא חששתי אם אני נתתי על שמו גוי למכים: ואדני יי' יעזור לי על כן לא נכלמתי · והטעם כי השם יקי' כל דברי נבואתי: קרוב מצדיקי · קרוב הוא העת שאראה אני כ צדיק בדברי הנבואות אז אומר מי יריב אתי: הן · ואחר שהשם עזרני מי הוא ירשיעני ואלה שהם מרשיעים אותי בפה והם כולם כבגד יבלו כטעם י יאכלם: מי

ושק ג' וקמץ וסימ' אלביש שמים קדרות · בצום ושק ואפר דדניאל · הבזה יהיה צום אבחרהו: יעיר ח' וסימ' בנשר יעיר קנו · יי' כגבור יצא · אדני יי' נתן לי לשון למודים בבנו · והוא רחום יכפר עון · אם זך וישר

והיו מלכים אמניך ושרותיהם
מיניקתיך אפים ארץ ישתחוו
לך ועפר רגליך ילחכו וידעת כי
אני יהוה אשר לא יבשו קוי:
היקח מגבור מלקוח ואם שבי צדיק
ימלט: כי כה אמר יהוה גם שבי
גבור יקח ומלקוח עריץ ימלט ואת
יריבך אנכי אריב ואת בניך אנכי
אושיע: והאכלתי את מוניך את
בשרם וכעסיס דמם ישכרון וידעו
כל בשר כי אני יהוה מושיעך וגאלך
אביר יעקב:
נ כה אמר יהוה אי זה ספר כריתות
אמכם אשר שלחתיה או מי מנושי
אשר מכרתי אתכם לו הן בעונתיכם
נמכרתם ובפשעיכם שלחה אמכם:
מדוע באתי ואין איש קראתי ואין
עונה הקצור קצרה ידי מפדות
ואם אין בי כח להציל הן בגערתי
אחריב ים אשים נהרות מדבר תבאש
דגתם מאין מים ותמת בצמא:
אלביש שמים קדרות ושק אשים
כסותם: אדני יהוה
נתן לי לשון למודים לדעת לעות
את יעף דבר יעיר בבקר בבקר
יעיר לי אזן לשמע כלמודים:
אדני יהוה פתח לי אזן ואנכי לא
מריתי אחור לא נסוגתי: גוי נתתי
למכים ולחיי למרטים פני לא
הסתרתי מכלמות ורק: ואדני
יהוה יעזר לי על כן לא נכלמתי
על כן שמתי פני כחלמיש ואדע
כי לא אבוש: קרוב מצדיקי מי
יריב אתי נעמדה יחד מי בעל
משפטי יגש אלי: הן אדני יהוה
יעזר לי מי הוא ירשיעני הן כלם
כבגד יבלו עש יאכלם:

ויהון מלכיא תורבינך ומלכוותהו ישמשוניך על אפיהון על ארעא ישתטחון למבעי מינך ועפר רגלך ילחכון ותדעין ארי אנא יי דלא יבהתון צדיקיא דמסברי לפורקני: היתנסיב מגברא עדי ואם דשבו זכאין ישתיזבון: תו אמרת ירושלם האיפשר דיתנסב מעשו רשיעא דאמיר עליה על חרבך תיחי ע עראה דעדי מיני ואם שביא דשבא ישמעאל דאמיר עליה דצדיקיא הוא ישתיזב: ארי כדנן אמר יי אף דשבו גברין אתיב ועדי תקיפין אשיזיב וית פורענותיך אנא אתפרע וית בנך אנא אפרוק: תו ארי כדנן אמר יי אף עדאת דעדא מינך עשו גיברא יתנסיב מיניה ושביא דשבא מינך ישמעאל גותנא דאמיר עליה מריד באינשא ישתיזב וית פורענותיך אנא איתפרע וית בנך אנא אפרוק: ואתן ית בסר דהוו מונן ליך מיכל לכל עופא דשמיא וכמא דמתרוון מחמר מרית כן חיתברא מדמהון תתרוי וידעון כל בסרא ארי אנא יי פרקיך ומשיזביך תקיפא דיעקב: כדנן אמר יי אידא היא אגרת פיטורין דיהבי לכנישתכון ארי אתרחקת או מן גבר דליה חובא קדמי דזבנית יתכון ליה הא בחוביכון אזדבנתון ובמרדיכון אתרחקת כנשתכון: מא דין שלחית נביי ולא תבו אתנביאו ולא קבילו האתקפרא אתקפדת גבורתי מלמיפרק ואם לית קדמי חיל לשיזבא הא במזופיתי אחריב ימא אשוי נהרין מדברא יסרון נוניהון מבלי מיא וימותון בצחותא: אכסי שמיא כדבקבלא ובסקא אשוי כסותהון: יי אלהים יהב לי לשן דמלפין להודעא לאלפא לצדיקיא ד דמשלהן לפתגמי אוריתא חוכמא בכן בצפר בצפר מקדים לשלחא נביאוהי מאים יתפתחן אודני חיביא ויקבלון אולפן: יי אלהים שלחני לאתנבאה ואנא לא סרבית לאחורא לא אסתחרית: גבי יהבית למחן ולסתי למירטן, אפי לא טמרית מאתכנעו ורוק: ויי אלהים סעיד לי על כן לא אתכנעית על כן שויתי אפי תקיפין כטינרא וידענא ארי לא אבהית: קריבא זכותי מן ידין עמי נקום כחדא מן בעיל דיני יתקרב לותי: הא יי אלהים סעיד לי מן הוא די יחייבינני הא. כולהון כלבושא דבלי וכעשא אכיל ליה:

רשי

היוקח מגבור מלקוח · כסבורי' אתם שאי איפשר לקחת מעשו הרשע מלקוח שביו של יעקב הצדיק: ואת יריבך · ועם מריביך אני אריב: והאכלתי את מונייך · לחית השדה את בשרם · מונייך לשון אל תונו אונאת דברים המקניטי' אותך בגדופיהם: וכעסיס · מתוק יין: דמם ישכרון · כן ישכרון מדמם אותם הרגילי' לשתות דם ומי הם אלו עוף השמים כן תירגם יונתן: מדוע באתי · להתקרב אליכם ואין איש מכם פונה אלי: אלבים שמים · נבא השמים שרי האומות כשאני בא ליפרע מן האומה: נתן לי לשון לימודי' · ישעיה היה אומר יי' שלחני ונתן לי לשון הראוי ללמד כדי לדעת לעות את העייפי' וצמאים לשמוע את דברי הקב"ה דבר לעות · מכוש חיברו במחלוקת עת לעשו' ליי' לקבוע להם עתים: יעיר לי אזן · מעורר את אזני ברוח קדשו: לשמוע כלימודים: כמשפט הלימודים האמת והנכוחה: פתח לי אזן · והשמיעני את מי אשלח שלחתי את עמוס והיו קורין אותו פסילו' שלחתי את מיכה כו' כדאיתא בפסיקתא דנחמו נחמו: ואנכי לא מריתי · מליך בשליחותו ולא כסונתי אחור אלא ואומר הנני שלחני: גוי נתתי למכים · הוא אמר לי ישעיה בני סרבנים הם בני טרחנים הם על מנת שלא תכעס עליהם אמרתי לו על מנת כן: ויי' אלהים יעזור לי · אם יקומו עלי: קרוב מצדיקי · הקב"ה קרוב לי לזכותי בדין: עש · תולעת הבגדים: בקול

ואם שבי ב' פסוקי' דמיין

ימלט ת"א וסו' תפס לגברא דשבא שביא ונרק ה תמא וגדין דפשט ירא באתת חבימיתא וסקריתא במיכלא

אתה · וכחוקתו בעשרו יעיר · ויך אלחנן בן יעור דד"ה בן כתיב · בתרא שום בר נש: בבקר בבקר י"ג וסימ' מצויין בבשר רבת' בערך בק:

מי · ידבר הנביא עם אלה שהולך חשכים שב אל ירא השם שלא יבקש גדולות ותאות העולם יבטח בשם ויש אומ' כי כאשר הלך חשכים שב אל ירא השם יתאר לעבדו שהוא הנביא והטעם מי גם בכם כמו אין בכם בעבור מראיתם הנביא אין לו מעלה בעולם הזה וזה הוא הנכון בעבור הכתוב הבא אחריו : הן · מאזרי זיקות · כמו סביבים מטעם הפרשה הטעם נפשכם : מידי היתה · גזרה : למעצבה תשכבון · בעבור תמותון כמו וישכב דוד ורבים כן : שמעו · שב לדבר עם הטובים המאמינים בדברי הנביא ועז' והביטו כמו אל תתמהו איך תשוב ציון מלאה בנים כאשר היתה : הביטו אל צור · כמו הנני עומד לפניך שם על הצור שחצבתם ממנו וזהו אברהם : ואל

למעצבה אילין משמשין בה בסוף תיבותא וסימ' ורבבה ל' יפול מצדך אלף · קרבה ל' לא טמעה בקול · דאבה ל' בצוארו ילין עז · ורחבה ל' ונסבה למעלה למעלה · שבה ל' ואת תזנוניה ממצרים לא · ובריבה ל' ויקרא שם המקום מסה · למעצבה ל' תשכבון · הקבה ל' ויבא אחר איש ישראל · בעקבה ל' ויהוא

מי בכם ירא יהוה שמע
בקול עבדו אשר הלך חשכים ואין
נגה לו יבטח בשם יהוה וישען
באלהיו : הן כלכם קדחי אש
מאזרי זיקות לכו באור אשכם
ובזיקות בערתם מידי היתה זאת
לכם למעצבה תשכבון :
נא שמעו אלי רדפי צדק
מבקשי יהוה הביטו אל צור חצבתם
ואל מקבת בור נקרתם : הביטו אל
אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם
כי אחד קראתיו ואברכהו וארבהו :
כי נחם יהוה ציון נחם כל חרבתיה
וישם מדברה כעדן וערבתה כגן
יהוה ששון ושמחה ימצא בה תודה
וקול זמרה :
הקשיבו אלי עמי ולאומי אלי
האזינו כי תורה מאתי תצא ומשפטי
לאור עמים ארגיע : קרוב צדקי
יצא ישעי וזרעי עמים ישפטו אלי
איים יקוו ואל זרעי ייחלון : שאו
לשמים עיניכם והביטו אל הארץ
מתחת כי שמים כעשן נמלחו
והארץ כבגד תבלה וישביה כמו
כן ימותון וישועתי לעולם תהיה
וצדקתי לא תחת :
שמעו אלי ידעי צדק עם תורתי
בלבם אל תיראו חרפת אנוש
ומגדפתם אל תחתו : כי כבגד
יאכלם עש וכצמר יאכלם סס
וצדקתי לעולם תהיה וישועתי לדור
דורים : עורי עורי
לבשי עז זרוע יהוה עורי כימי קדם
דורות עולמים הלוא את היא
המחצבת רהב מחוללת תנין :
הלוא את היא המחרבת ים מי
תהום רבה השמה מעמקי ים
דרך לעבר גאולים :

אמר נביא עתיד קודשא בריך הוא למהוי אמר לעממיא מן בכון מדחלייא דיי דישמע בקל עבדוהי נבייא דעבד אוריתא בעקא כגבר דמהלך בקבלא ולית זיהור ליה מתרחיץ בשמא דיי ומסתמיך על פורקנא דאלהיה : מתיבין עממיא ואמרין קדמוהי ריבוננא לא איפשר לנא למיעסק באורית ארי כל יומנא אתגרינא דין עם דין בקרבא וכד נצחנא דין לדין א אוקרנא בתיהון ושבינא טפלהון ונכסיהון ובהדא גונא שלימו יומנא ולא איפשר לנא למיעסק באורית מתיב הקב"ה ואמר להו הא כולכו מגרן באשתא מתקפי חרב אזילו פילו באישתא דגריתון ובחרבא דתקיפתון ממימרי הות דא לכון לתקלותכון תתובון : קבילו למימרי רדפי קושטא דבען אולפ מן קדם יי אסתכלו די כחציבא מטינרא אתחצבתון וכפסולא דמגוב ריקן אתפסלתון : אסתכלו באברהם אבוכון ובשרה דאעדיאתכון ארי יחד הוה אברהם יחידאי בעלמא קריבתיה לפולחני וברכתיה ואסגיתיה : ארי עתיד יי לנחמא ציון לנחמא כל חרבתה וישוי מדברהא כעדן ומישראה כגינתא דיי ביע וחידוא ישתכח בה מעלי תודתא וקל דמשבחין : קבילו למימרי עמי וכנשתי לפולחני אציתא ארי אוריתא מן קדמי תיפוק ודיני כניהור ליה עממין אגלי ישתבחון : קריבא זכותי נפק פורקני ובתקוף דרע גבורתי עממיא יתדנון למימרי נגוון יסברון ולתקוף דרע גבורתי יכתרון : זקופו לשמיא עיניכון ואסתכלו בארעא מלרע ארי ש שמיא כתננא דעדי כן יעידון וארעא ככסותא דבליא כן תבלי ויתבהא אף אינון הכין ימותון ופורקני לעלם יהי וזכותי לא תתעכב : קבילו למימרי ידעי קושטא עמא דאולפן אוריתי בלבהון לא תדחלון מחיסודי בני אנשא ומאתרברבותהון לא תתברון : ארי כלבושא דאכיל ליה עשא וכעמרא דאחיד ביה רוקבא וזכותי לעלם תהי ופורקני לדר דרין : אתגלא אתגלא לבשי תקוף גבורא מן קדם יי אתגלא כיומי קדם דריא דמלקדמין הלא בדילך כנשתא דישראל תברית גבריא שיציתי פרעה ומשיריתיה דהוו תקיפין כתנינא הלא בדילך כנישתא דישראל אחריבית ימא מי תהום רבה שויתי עומקי ימא אורח למיגז משיזביא :

רשי

בקול עבדו · בקול הנביאים : אשר הלך חשכים · אפילו צרה באה עליו יבטח בשם יי' כי הוא יצילהו : הן כולכם · שאינם שומעים בקול נביאיו : קודחי אש · עברתו עליכם : מאזרי זיקות · מחזיקי זיקות הן נצוץ ונחלי אש המזרקין בקלע ויש לנו דוגמא בלשון ארמי זיקוקין דנור כך וכך זיקתא פסיק לן : לכו באור אשכם · לפי דרככם תלקו : מידי · תהא גמולכם זאת לכם : אל צור חוצבתם · ממנו : ואל מקבת בור · שנוקבין וחוצבין בה את הבורות אשר נוקרתם בה · נוקרתם לשון נקרת הצור יקרוה ערבי נחל ומי הוא הצור הוא אברהם א אביכם ומי היא המקבת היא שרה אשר חוללתכ' אשר ילדתכ' לשון כי חלה גם ילדה · תחוללכם אשר תלד אתכם : כי אחד קראתיו · כי אחד היה יחידי בארץ כנען אשר הגליתיו שם מארצו וממולדתו · קראתיו רביתיו וגדלתיו לשון קריאי ה העדה וכשם שהוא היה יחיד וגדלתיו כן אגדל אתכם שאתם יחידים לי : וערבתה · אף הוא לשון מדבר כמו בארץ ערבה ושוחה אלא שהערבה כבר היה בה ישוב והוחרבה : תודה · קול הודיית : כי תורה מאתי תצא · דברי נביאי תורה הוא והמשפטים סופן להיות מרגוע ומנוחה לגוים אשר אהפוך להם שפה ברורה לעובדני : ארגיע · אניח : ישפוטו · ייסרו יושטי"צא בלע"ז : שמים כעשן נמלחו · שרי צבאות האומות שבשמים · נמלחו נתבלו כמו בלויי הסחבות והמלחים בגד הנשחת · לא"ה נמלחו נתבלבלו לשון מלחי הים שמבלבלין המים ב בשוטות מנהיגי הספינה וכן ממולח טהור קודש : והארץ · שלטוני הארץ : ויושביה · שאר העם : וישועתי · לעמי לעולם תהיה · ד"א שמים וארץ ממש וכה פתרונו שאו עיניכם והביטו אל השמים ואל הארץ וראו כמה הם חזקים ובריאים ואעפ"כ יבלו וצדקתי וישועתי יהיו לעולם הרי שצדקתי בריאה וחזקה י יותר מהם : עש וסס · מיני תולעי' הם : עורי עורי · תפלת הנביא היא : רהב · מצרים שכתוב בה רהב הם שבת : מחוללת · לשון הרג חלל : תנין · פרעה : ופדוי'

מקבת בור · מגזרת ויקב חור בדלתו : נקרתם · ממנו זאת שרה : הביטו · אמר ר' יונה כי תחוללכם פועל עתיד כמו ת תסובבכם תחת פועל עבר וחוללתכם ויאמ' ר' משה הכהן כי הוא תואר השם ואם אין על משקלו : ואברכהו · הוי"ו פתוח כי הוא לעתיד והטעם ם שאמרתי לו ואברכהו וכך היה וכן כי ניחם יי' ציון זכי · הנה הוא דבק כטעם נחם כל חרבותיה ברוב הבני' והיושבים : הקשיבו אלי עמי · אלה דברי השם : תורה · תצא · היא הנבואה : ארגיע · כמו אניח וכמוהו זאת המרגעה ויאמ' אחר מן המפרשי' כי ארגיע טעם רגע בלא שכוב והראשון הוא הנכון : קרוב צדקי · להראות : וזרועי · פועלים וגוים פעולים אז אלי איים יקוו : שאו · מזה הפסוק למדו אנשי תושיה כי נשמת האדם עומדת ודברם אמת לכן אין טעם הפסוק כן ו והשמים הוא הרקיע והארץ היא מיושבת וישועת השם והמוכחו וצדקתו לעולם עומדת : שמעו · חרפת אנוש · הבבלי' ושאר הגוים שנשבו שם : כי · סס · כמו עש ואין ריע לו וצדקתו עומדת לעד : עורי · מלרע וככה רבים : לבשי עז · כי הלבוש תפארת לזרוע : המחצבת רהב · אנשי הנבוא וכמוהו לא פנה אל רהבים אזכיר רהב ובבל : מחוללת · מגזרת חיל אחז והטעם על ה האותו' שנעשו במצרי' ותנין הוא פרעה וכן כתוב בספר יחזקאל התנין הגדול : הלא · המחרבת ים · על בקיעת ים סוף ה המחרבת מי תהום : השמה · אשר שמת כמו השבה עם נעמי והטעם כפול :

ופדויי

מסרה
עשה בעקבה · להעציבה ל' עשינו לה כנו' להעציבה דירמיה · שובבה מדוע העיר · קרבה ל' אל נפשי גאלה · תובה ל' אשר משמאל לדמשק · נעזבה ל' וקראו להם עם הקדש גאולי ה' · מארבה ל' במוץ יסוער מגרן · נקרבה ל' הגרישו אלי איים · שגבה ל' ממנו את הבל נתן ה' :

אבן עזרא

ופדויי. הטעם עורי זרוע השם ואז ישובון פדויי השם וכבר פירשתיו: אנכי מנחמכם. סימן לנביא עם ישראל: מי את. על דעת הכל עם ישראל ידבר ולפי דעתי שהנביא ידבר ברוח הקודש עם נפשו והעד ואשים דברי בפיך: חציר. חסר כ' כמו אם אוכלה הוא: ותשכח. כאילו שכחת ידבר ברוח הקודש אל לבו שהוא עושך ויש לו כח גדול שהשמים והארץ ב ברשותו: המציק. כאשר אמר גוי כתיי למכי' להשחית להרוג. ואיה עתה חמת ת המציק: מהר צועה. מגזרת צועים וצעוהו והנה צועה כמו יושב במכור ובמכון ואם הוא פועל עומד והטע' כמו קשור ומלת ל להפתח לשד: ולא ימות לשחת. זה הנביא: ולא יחסר לחמו. כמיכיהו וירמיהו שיאכילו ב בלחם לחץ: ואנכי רגע. יש אומרי' שהוא הפוך כמו גוער ויש אומרים מגיח אחר שהמו גליו לשון ת מרגוע והוא הישר בעיני או טעמו אכית אני הים ואני אכוה שיהמו גליו והטעם משל על המציקים: ואשים. כסיתיך. להנביא כי את' כאשר כונן להשחית: לנטוע שמים. דרך משל שיתנבא על המדינה שתשובנה לקדמותן: וליסוד. שם הפועל ונעלם היוד כמשפטו והנה בא כמו השלם וכמוהו מגיה לו ליסון: התעוררי. כוס חמתו. דרך משל לאדם שישתכר ולא ידע מה יעשה לו והוא שוכב כרדם: קובעת. אין רע לו ויש אומרים השמרי' שיקבצו למטה: התרעלה. כמו והברוש' הורעלו כמו רעדה שירעד האדם בראותה: מצית. מגזרת למען תמצו ואם הם שנים בנינים והטעם רעה שלמה: אין. כאשה שאין לה מנהל והטע' אין מלך או שופט שיושיענה: נב שתים. מי ינוד לך. יקונן כמו לנוד לו ולנחמו: השוד והשבר. השוד הוא החרב כי השוד לעולם עם החרב כמו בשברי ל לכם מטה לחם ויא' זוגות בואו הרעות: מי אנחמך. חסר ב' במי אנחמך כי האדם יתנחם כאשר יראה לו מה שאירע לך כבר אירע כן לפלוני: בניך עולפו. כמו ויתעלף: שכבו. מתי רעב וחרב: כתוא. כמו עוף ואין רע לו והטע' כתוא מכמר והנה הוא סמוך אל מכמר כמו יפלו במכמוריו: גערת. הוא חמתו: לכן שמעי. זאת הנבואה הכתוב' אחרי הפסוק: ושכורת. סמוך ותחסר מלת חמת או אף או רעותיכה. יריב עמו. והטע' יקח ריב עמו כמו ריב אמהי: ושמתיה ביד מוגיך. מגזרת יגון והוא מבניין הכבד כמו אשר הוגה: שחי. והשפילי ונעבור עליך וכחוץ הטעם כפול: עורי. כל המפרשי' הסכימה דעתם כי זאת הנבואה עתידה לעתיד אע"פ שיטוב להזכיר סורו באו משם וזאת היא תשובת ר' משה הכהן ז"ל ולא אמר כלום כאשר אפרש כי אם אמרנו שזאת הנבואה היא על גלות בבל ושוב הגולה הנה כתוב לא יוסיף יבא בך עוד ערל וטמא וכתו' כי מינכת זאת לי כן נשבעתי והנה היא גזרה לא תבטל כלל ובא יבא אחרי יוסיף כמו אל יתרבו ידברו גבוהה ויחסר אות שי"ן והוא דרך צחות בלשון: התנערי

רשי

ופדויי יי' ישובון. לשון תפלה ומוסב על עורי עורי: מי את. בת צדיקים כמותך ומלאה זכיות למה תיראי מאנוש אשר סופו למות: ותשכח את יי' עושך. ולא כסמכת עליו: המציק. מושלי אומות העולם המשעבדי' בכם: אשר כונן. כזומן: ואיה חמת המציק. מחר בא ואיננו: מהר צועה להפתח. אפילו נקביו קשין עליו וצריך הוא להפתח בהילוך ה המעים כדי שלא ימות לשחת וכיון שמיהר להפתח צריך למזונות רבים שאם יחסר לחמו אף הוא ימות: צועה. לשון דבר העומד להיות נירוק כמו שאומר במואב שרימהו הנביא ליין ה השוקט אל שמריו ולא הורק מ מכלי אל כלי וכאמר שם ושלחתי לו צועים וצעוהו וכליו יריקו. ד"א מהר צועה אותו האויב המציק שהוא עכשיו חוגר מתני' חלוץ כח ימהר להפתח ולהיות חלש. צועה חוגר כמו צועה ברוב כחו: ולא ימות. המשור בידו לשחת אבל הלשון ראשון מדרש אגדה הוא בפסיקתא רבתי: רוגע הים. לשון עורי רגע פרוכא"ה בלע"ז: לנטוע שמים. לקיימא עמא דאמר עליהון יסגון ככוכבי שמיא: וליסוד ארץ. ולשכללא כנישתא דאמיר עליהון יסגון כעפרא דארעא: קבעת. תירגם יונתן פיילי והוא שם כוס ולי נראה קובעת אלו השמרים הקבועים בתחתית הכלי ומצית יורה עליה כמה שנאמר שמריה ימצו: התרעלה. הוא משקה המטמטם ומתים כח האדם כאשור וקשור ומעוטף כמו הברושים הרעלו והסרות והרעלות שהוא לשון עיטוף ובמסכת שבת מדיות רעולות מין סרבל כאה להתעטף בו. תרעלה אינטוזימ"ינט בלע"ז: מצית. אגוטי"ר בלע"ז: שתים הנה קוראתיך. צרות כפולו' שתים שתים: מי אנחמך. מי אביא לך לנחמך ולומר אף אומה פלונית היא לקת דוגמתך: עלפו. לשון עייפות כמו תתעלפנה הבתולות בצמא פ פשמי"ר בלע"ז: כתוא מכמר. הפקר כתוא זה שנפל למכמר. תוא כמו תאו וזמר ושכורת ולא מיין שכורת דבר אחר שלא מ מיין: יריב עמו. אשר ידין דין עמו: מוגיך. מניעיך ומטלטליך. כמו והנה ההמון נמוג קרוסלי"ר בלע"ז: שחי ונעבורה. על גביך: התנערי

מסרה

ראשם י"ב בקריא' וסימ' נמסר בסדר מדבר סיני: אנכי אנכי ג' דסמי' וסימ' נמסר לעיל בסיפרא דא סי' מ"ג: ואנכי ט' ר"פ בקריא' וסימ' ואנכי עבדתי בהר כימים הראשנים. ואנכי הסתר אסתיר פני. ואנכי לא חטאתי לך. ואנכי היום רך ומשוח מלך. ואנכי יי' אלהיך רגע הים ויהמו גליו. ואנכי מעשיהם ומחשבתיהם באה

ופדויי יהוה ישובון ובאו ציון ברנה
ושמחת עולם על ראשם ששון
ושמחה ישיגון נסו יגון ואנחה:
אנכי אנכי הוא מנחמכם
מי את ותיראי מאנוש ימות ומבן
אדם חציר ינתן: ותשכח יהוה
עשך נוטה שמים ויסד ארץ ותפחד
תמיד כל היום מפני חמת המציק
כאשר כונן להשחית ואיה חמת
המציק: מהר צעה להפתח ולא
ימות לשחת ולא יחסר לחמו:
ואנכי יהוה אלהיך רגע הים ויהמו
גליו יהוה צבאות שמו: ואשם
דברי בפיך ובצל ידי כסיתיך לנטע
שמים וליסד ארץ ולאמר לציון
עמי אתה: התעוררי
התעוררי קומי ירושלם אשר שתית
מיד יהוה את כוס חמתו את קבעת
כוס התרעלה שתית מצית:
אין מנהל לה מכל בנים ילדה ואין
מחזיק בידה מכל בנים גדלה:
שתים הנה קראתיך מי ינוד לך השד
והשבר והרעב והחרב מי אנחמך:
בניך עלפו שכבו בראש כל חוצות
כתוא מכמר המלאים חמת יהוה
גערת אלהיך: לכן שמעי נא זאת
עניה ושכרת ולא מיין:
כה אמר אדניך יהוה
ואלהיך יריב עמו הנה לקחתי מידך
את כוס התרעלה את קבעת כוס
חמתי לא תוסיפי לשתותה עוד:
ושמתיה ביד מוגיך אשר אמרו
לנפשך שחי ונעברה ותשימי כארץ
גוך וכחוץ לעברים:
עורי עורי לבשי עזך ציון לבשי
בגדי תפארתך ירושלם עיר הקדש
כי לא יוסיף יבא בך עוד ערל וטמא:

ל' זונין מתחלכין ל' ות"ל · ב' תמשים סנה · ב' ותכ' · יד · ב' ככקין · ל' והאיש ב' · ט' ר"פ · ל · ה' חס · ל' ככקין ות"ל · ל' ותר ומכיח · ל' וחס · ב' כי הוא ארכיך והשתחוי · ל' ובעכין · ל' ות"ל · ל' ות"ל · ד' דסמי' · ל' חס' בכי'

תרגום

ופריקיא דיי' יתכנשון מביני גלותהון ויעלון לציון בתושבחת' וחדות עלם תהי להון דלא פסקא וענן יקר יהי מטל על רישיהון ביע וחדוא ישכחון ויסוף מנהון מבית ישראל דוונא ותינחתא: אנא אנא הוא מנחמכון ממן אתון דחלין מאנשא דמאית ומבר אנשא די כעסבא חשיב: ואתנשיתא פולחנא דיי' דעבדך דתלא שמיא ושכליל ארעא ודחלתא תדירא כל יומא מן קדם חמת מעיקא כמא דמתקנין לחבלא וכען אן היא חמת דמעיקא: מוחי פורענא לאתגלאה ולא ימותון צדיקיא לחבל ולא יחסרון מזוניהון: ואנא יי' אלהך דנזיף בימא והמן גלוהי יי' צבאות שמיה: ושויתי פתגמי נבואתי בפומך ובטלל גבורתי אגינית עלך לקיימא עמא דאמיר עליהון דיסגון ככוכבי שמיא ולשכללא כנישתא דאמיר עליהון דיסגון כעפרא דארעא ולמימר לדדיירין בציון עמי אתון: אתרבא אתרבא קומי ירושלם דקבלת מן קדם יי' ית כסא רחימתיה ית פילי כסא דילווטא שתית אעדיתא: לית דמנחם לה מכל בנין דילידת ולית דמתקיף בידה מכל בנין דרביאת: תרתין עקן אתאה עלך ירושלם לא יכילית למיקם כיד ארבע ייתין עלך ביזא ותברא וכפנא וחרבא לית די מנחמניך אלהן אנא: בנך יהון מטרפין רמן בריש כל שוקיא כמזרקי מצדן מלן חימתא מן קדם יי' מזופיתא מן קדם אלהיך: בכן שמעי כען דא מטלטלתא דרויא מן עקא ולא מן חמר: כדנן אמר ריבוניך יי' ואלהיך דעתיד למיעבד פורענות דין עמיה הא קבלית מן ידיך ית כסא דילווטא ית פילי כסא רחימתי לא תוסיפין למשתה עוד: ואמסרינה ביד דהוו מונן ליך דהוו אמרין לנפשיך אמאיכי ונעידי ואמאיכת כארעא יקריך והוית כשוק לעדן: אתגלא אתגלא לבשי תוקפיך ציון לבשי לבושי תושבחתיך ירושלם קרתא דקודשא ארי לא יוספון ויעדון ביך עוד ערלין ומסאבין:

מסרה

לקבץ. ואנכי הולעת ולא איש. ואנכי נטעתיך שורק. ואנכי אמרתי איך אשיתך בבנים. וכל תריסר ר"פ דכוו' ואנכי: ובצל ג' בקריא וסי' ובצל ידי כסיתיך. ובצל כנפיך אחסה. ובצל כנפיך ארנן: ארץ י"ד קמצין וסימ' נמסר לעיל בהאי סיפרא סימן י"ד: אדניך ב' וסימ' אדניך יי' ואלהיך יריב עמו. כי הוא אדניך והשתחוי לו: עורי עורי ד' דסמיכי בקריא' וסי' עורי עורי דבורה עורי עורי ב' בפסו'. לבשי עז זרוע יי'. לבשי עזך ציון לבשי בגדי תפארתך:

התנערי מעפר · דרך משל על כן את שבי כי היא הוא שוכבת בעפר : התפתחי מוסרי צוארך · הטעם שלא תהיה עוד תחת ממשלת גוי : כי חנם נמכרתם · מכרתי אתכם לגוים והטע׳ שלא כסף וכן אגאלכם חנם כי הטעם כמה רעות עברו אל עמי בלא כי בתחלה ירד אל מצרים לגור ושם ענה : ואשור באפס דבר · כמו בלא דבר כמו חנם עשקו הטעם על גלות אשור : ועתה מה לי פה · עוד דרך משל כלשון בני אדם או מה לי שאחרים : כי לקח עמי חנם · בבבל ובאדום ובכל גוי · ומושליו הם גדולי ישראל והנכון שהם כמו על כן יאמרו המושלים בואו חשבון : יהילילו · בהראות הה הבנין : מנואץ · התיו מבולע וכן הוא מתנואץ : לכן ידע עמי שמי · כאשר אומר הנני מה·

בכסף טו׳ רפין וסימ׳ נמסר ביהושע סימ׳ כב׳ : לקח ה׳ ג׳ פתחין וב׳ קמץ וסים וישלחוי׳ אלהים מגן עדן · ויאמר לאמו אלף כסף · ועתה מה לי פה נאם · אילין ג׳ קדמאי קמצין · אם תראה אתי לקח · מעצר וממשפט לקח · וא׳ ולקח מהם קללה · ב׳ בתראי פתחין : נשאו י׳ בקריא׳ וסים׳ נמסר בסדר מטות ·

התנערי מעפר קומי שבי ירושלם
התפתחו מוסרי צוארך שביה בת
ציון : כי כה אמר יהוה
חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו :
כי כה אמר אדני יהוה מצרים ירד
עמי בראשנה לגור שם ואשור
באפס עשקו : ועתה מה לי פה
נאם יהוה כי לקח עמי חנם משלו
יהילילו נאם יהוה ותמיד כל היום
שמי מנאץ : לכן ידע עמי שמי לכן
ביום ההוא כי אני הוא המדבר
הנני : מה נאוו על
ההרים רגלי מבשר משמיע שלום
מבשר טוב משמיע ישועה אמר
לציון מלך אלהיך : קול צפיך
נשאו קול יחדו ירננו כי עין בעין
יראו בשוב יהוה ציון : פצחו רננו
יחדו חרבות ירושלם כי נחם יהוה
עמו גאל ירושלם : חשף יהוה את
זרוע קדשו לעיני כל הגוים וראו
כל אפסי ארץ את ישועת אלהינו :
סורו סורו צאו משם טמא אל תגעו
צאו מתוכה הברו נשאי כלי יהוה :
כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא
תלכון כי הלך לפניכם יהוה
ומאספכם אלהי ישראל :
הנה ישכיל עבדי
ירום ונשא וגבה מאד : כאשר
שממו עליך רבים כן משחת
מאיש מראהו ותארו מבני אדם :

אתנפצי מעפרא קומי תיבי על
כורסי יקרא ירושלם אתפסקו
חנקי צוורכון שבויי כנשתא דציון
: ארי כדנן אמר יי מגן אזדבנתון
ולא בכסף תתפרקון : ארי כדנן
אמר יי אלהים למצרים נחת עמי
בקדמיתא לאתותבא תמן ואתורא
בלמא אנסיה : וכען עתידנא
למפרק אמר יי ארי אזדבן עמי
מגן עממיא דשליטו בהון ם
משתבחין אמר יי ותדירא כל יומא
על פולחן שמי מרגזין : בכן
יתרבא בעממיא שמי בכן בעידנא
ההוא תדעון ארי אנא הוא
דמלילית ומימרי קיים : מה יאיין
על טורי ארעא דישראל ריגלי
מבסר משמע שלם מבסר טב ם
משמע פורקן אמר לכנשתא
דציון אתגליאת מלכותא דאלהיך
: קל פרנסיך דמרימין קלהון
כחדא משבחין ארי בעיניהון יחזון
גבורן די עבד יי כד יתיב שכינתיה
לציון : בועו ושבחו כחדא חרבת
ירושלם ארי עתיד יי לנחמא עמיה
פריק ירושלם : גלא יי ית דרע
קודשיה לעיני כל עממיא ויחזון
כל דבסייפי ארעא ית פורקנא
דאלהנא : אתפרשו אתפרשו
פוקו מתמן במסאב לא תקרבון
פוקו מגווה אתבחרו נטלי מני בית
מקדשא דיי : ארי לא בבהילו
תפקון מביני עממיא ובערוקי לא
תתובלון לארעכון ארי מדבר
קדמיכון יי ועתיד לכנשא גלותכו
אלהא דישראל : הא יצלח
עבדי משיחא ירום ויסגי ויתקוף לחדא : כמא דסברו ליה בית ישראל יומין סגיאין
דהוה חשוך ביני עממיא חיזויהון וזיוהון מבני אינשא :

ובשמואל חלק ב׳ סימ׳ יח : עין בעין ג׳ וסימ׳ אשר עין בעין נראה אתה · ולא תחס עינך · קול צופיך נשאו קול : ישועת ה׳ פתחין וסימ׳ נמסר בסדר בשלח : בחפזון ג׳ ומל׳ בקריא׳ וסימ׳ ואכלתם אתו בחפזון · כי בחפזון יצאת מארץ מצרים · כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה : ונשא יב׳ וסימ׳ בסדר תרומה :

רשי

התנערי · אישקור״א בלע״ז כמנער את הטלית : קומי · מן הארץ מגזרת לארץ תשב : שבי · על הכסא : התפתחי · הוי כתרת : מוסרי · קריג״לם בלע״ז : שביה · כמו שבויה : חנם נמכרתם · על עסקי חנם הוא יצר הרע שאינו לכם לשכר : ולא בכסף תגאלו · אלא בתשובה : מצרים ירד עמי וגו׳ · הם המצרים היו להם קצת חוב עליהם שכנסו להם אכסניא וכלכלום אבל אשור באפס ובחנם עשקו : מה לי פה · למה אני שוהא ומשהא בני כאן : יהילילו · מתפארים לאמר ידנו רמה : מנואץ · מתנאץ והרי זה דוגמת ישמע את ה הקול מדבר אליו : ידע עמי · כשאגאלם יכירו כי שמי ארוך שליט ומושל כמשמעו : לכן ביום · גאולתם יבינו כי אני הוא המדבר והנני קיימתי : צופייך · צופים שמעמידין על החומות והמגדלים לבשר ולראות מי בא לעיר : חשף · גלה : צאו מתוכה · מתוך אדום כי כל נחמו׳ האלו האחרונות אינו אלא על גלות אדום : טמא אל תגעו · שקץ יהיו לכם מליגע בם : הברו · הטהרו : נשאי כלי ה׳ · הכהנים והלוים שהייתם נושאים כליו ב במדבר : כי הולך לפניכם · שני דברים שבסוף המקרא הזה מ מיישבין שני דברים שבראשו · כי לא בחפזון תצאו מה טעם כי הולך לפניכם ה׳ לנחותכם הדרך ומי ששלוחו מקדי׳ לפניו לנחותו הדרך אין יציאתו בחפזון · ובמנוסה לא תלכון לפי שמאסיפכם אלהי ישראל הולך מאחריכם לשמור אתכם מכל רודף כמו ונסע דגל מחנה דן מאסף לכל המחנו׳ ההולך אחרי המחנה קרוי מאסף לפי שהוא ממתין את הנחשלים ואת ה הנכשלים וכן הוא אומ׳ ביהושע והמאסף הולך אחרי הארון : הנה ישכיל עבדי · הנה באחרית הימים יצליח עבדי יעקב צדיקי׳ שבו : כאשר שממו · כאשר תמהו עליה׳ עמים רבים בראותם שפלותם ואמרו זה אל זה כמה משחת מאיש מראהו ראו מה תארם חשוך משאר בני אדם כן כאשר אנחנו רואי׳ בעינינו :

כן

אחר שאושיעך וזה הטעם הנני · מה נאוו מבניין נפעל ת מגזרת וכי נאוה הוא לעיני׳ והאומ׳ כי הנ״ון שורש אינו אמת אע״פ שתמצא זאת הלשון בלשון חכמינו : מלך אלהיך · זה הוא הנני : קול · צופים שים לך וכלם ישאו קול לבשרך : כי עין בעין · כי כלם יראו בעינים ששב ה׳ ציון וכמוהו אשר עין בעין נראה אתה ה׳ : פצחו · לשון נחות וכן בלשון קדר הנה הוא כטעם דיבור : חשף · הטעם הראה גבורתו כגבור שיהרוג בכח זרועו : כל אפסי ארץ · ויש אומרים קצות הארץ בלא חבר ריק מהטעם ואחרי׳ אמרו כי כמהו ואשור באפס עשקו כאילו אמ׳ באפסו ועוד כמוהו אני ואפסי ויש אומרי׳ שהאלף נוסף כמו פישת בר והנכון בעיני שהוא כמו מי אפסים ואל תתמ׳ כי הפסוק ישים יד ורגל ובטן ופה ו והטע׳ ידוע שהמדבר הוא בן אדם וכן ה השומע ישים הדברים בדרך משל כאילו הם על צורות בן אדם ל להבין השומעים : סורו · אמר רבי משה הכהן ז״ל צאו מתוכה של בבל והנכון בעיני שמלת סורו סורו שמא על הגולה שהיא בכות הגוים סורו סורו פ פעמים דרך מהירות כמו סורה אדוני : צאו משם · כל אחד ואחד ממקום גלותו : טמא אל תגעו · שיבדלו מאומות העולם : צאו מתוכה · כל אחד ממדינת גלותו כי אין בכל הפרשיות למעלה זכר בבל : הברו נושאי · בנין נפעל

והיה ראוי להדגש בעבור אות הכפל : נשאי כלי ה׳ · הם ישראל נושאי התורה ויש אומ׳ על הלוים שהם נושאי הארון והראשון נכון בעיני : כי לא בחפזון תצאו · כאשר יצאתם ממצרים : כי הולך לפניכם · כבוד השם וטעם מאספכם בעבור שהם מפוזרים בגלות ולפי דעתי כי השם יקבץ אתם כי הכבוד הולך לפניהם ואחריהם כמו מאסף לכל המחנות : והנה ישכיל עבדי · זאת הפרשה קשה מאד אמרו בעלי פלונתינו שהוא רמז לאלהיה׳ ופרשו עבדי הגוף וזה לא יתכן כי הגוף לא ישכיל ואפי׳ כשאדם חי ועוד מה טעם יראה זרע יאריך ימים והוא לא היה לו כך ועוד יאריך ימים ולא היה כן ועוד ואת עצומים יחלק שלל והראיה גמורה כי למעלה כי הולך לפניהם יי׳ והם ישר׳ ואחר כך רני עקרה והיא כנסת ישרא׳ והנה טעם עבדי כל מי שהיה בגלות מישרא׳ והוא עבד השם ורבי׳ פירשוהו על משיח בעבור שאמרו קדמונינו ז״ל כי ביום שחרב בית המקדש נולד משיח והוא אסור בזיקי׳ והנה אין טעם לפסוקי׳ רבים כבזה וחדל אישי׳ מעובר וממשפט לוקח ויתן את רשעי׳ קברו ומה טעם יראה זרע יאריך ימים והגאון רב סעדיה ז״ל פירש כל הפרשה על ירמיה ויפה פירש וטעם יזה גוים רבים בפיו בדרך כבואתו וגם כתב בתחלת ספרו כיונק לפניו כי יקטן היה כאשר נתנבא וי׳ הפגיע בו והוא חטא רבים נשא כי כן כתב זכור עמדי לפניך לדבר עליהם טובה כשה לטבח יובל וכן כתב ואני ככבש אלוף יובל לטבח ופירש ואת עצומים יחלק שלל על ארוחה ומשאת שנתן לו רב טבחים · והנכון בעיני כי כל הפרשה דבקה כימה טעם להזכיר ירמיהו אחר הנחמות ולפני הנחמות והנה ידבר על כל עבד יי׳ שהוא בגלות או יהיה עבדי כמו ישראל עבדי וזה קרוב מזה והנה ישכיל יבין עבדי כי עוד ירום וינשא מבנין נפעל : כאשר שממו עליך · כמו ושממו עליו אויביכם והטעם שישתומם כל מי שיראה עבד השם וטעם רבים הגוים וטעם כן כאילו אמר היה כן : כן משחת מאיש והנה משחת תאר השם ותארו בא על דרך ריתבו וזה דבר ידוע כי כמה גוים יש בעולם שיחשבו כי צורת היהודי משונה מכל הצורות ושאלו הם ליהודי פה או עין כן בארץ ישמעאל ובאדום : כן

כן יזה • זה הטעם כמו ידוס וכיטא כאשר היה כן אמתנו שנשחת תוארו בעיני הרואים כן יבא זמן שינקם מהם וטעם יזה ישפוך דמיהם אז יקפצו מלכי׳ פיהם והנה עליו כמו בשבילו: אשר לא ספר להם ראו • שלא עלה על לב הגוים שתהיה לישראל תשועה: מי • אז יאמרו הגוים מי האמין מי היה מאמין שתהיה כשמועה הזאת ששמענו:

כן יזה גוים רבים • כן עתה גם הוא יגבר ידו וידה את קרנות הגוי׳ אשר זירוהו: יקפצו • יסגרו פיהם מרוב תימהון כיכבוד אשר לא ספר להם על שום אדם ראו בו: התבוננו • אסתכלו: מי האמין לשמועתנו • כן יאמרו איש לרעהו אילו הייכו שומעים מפי אחרים מה שאנו רואין אין להאמין: וזרוע יי׳ • כזאת בגדולה והוד על מי נגלתה עד הנה:

ואשר לא ח׳ וסימ׳ נמסר בסדר וארא: אישים ג׳ בקריא׳ ומ״ל וסימ׳ נבזה וחדל אישים • את אישים פעלי און • אליכם אישים אקרא: נגש ד׳ וסימ׳ צר לו כי נגש העם • ואיש ישראל נגש • נגש והוא נענה • וסא מונה התת ירה״בו ונגש חורש בקוצר • בקצת ספרי מסרה מסרו יען כי נג״ש העם הזה דספרא במקום

כֵּן יַזֶּה גּוֹיִם רַבִּים עָלָיו יִקְפְּצוּ מְלָכִים
פִּיהֶם כִּי אֲשֶׁר לֹא־סֻפַּר לָהֶם רָאוּ
וַאֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ הִתְבּוֹנָנוּ׃ מִי
הֶאֱמִין לִשְׁמֻעָתֵנוּ וּזְרוֹעַ יְהוָה עַל־מִי
נִגְלָתָה׃ וַיַּעַל כַּיּוֹנֵק לְפָנָיו וְכַשֹּׁרֶשׁ
מֵאֶרֶץ צִיָּה לֹא־תֹאַר לוֹ וְלֹא הָדָר
וְנִרְאֵהוּ וְלֹא־מַרְאֶה וְנֶחְמְדֵהוּ׃
נִבְזֶה וַחֲדַל אִישִׁים אִישׁ מַכְאֹבוֹת
וִידוּעַ חֹלִי וּכְמַסְתֵּר פָּנִים מִמֶּנּוּ נִבְזֶה
וְלֹא חֲשַׁבְנֻהוּ׃ אָכֵן חֳלָיֵנוּ הוּא
נָשָׂא וּמַכְאֹבֵינוּ סְבָלָם וַאֲנַחְנוּ
חֲשַׁבְנֻהוּ נָגוּעַ מֻכֵּה אֱלֹהִים וּמְעֻנֶּה׃
וְהוּא מְחֹלָל מִפְּשָׁעֵנוּ מְדֻכָּא
מֵעֲוֹנֹתֵינוּ מוּסַר שְׁלוֹמֵנוּ עָלָיו
וּבַחֲבֻרָתוֹ נִרְפָּא־לָנוּ׃ כֻּלָּנוּ כַּצֹּאן
תָּעִינוּ אִישׁ לְדַרְכּוֹ פָּנִינוּ וַיהוָה
הִפְגִּיעַ בּוֹ אֵת עֲוֺן כֻּלָּנוּ׃ נִגַּשׂ
וְהוּא נַעֲנֶה וְלֹא יִפְתַּח־פִּיו כַּשֶּׂה
לַטֶּבַח יוּבָל וּכְרָחֵל לִפְנֵי גֹזְזֶיהָ
נֶאֱלָמָה וְלֹא יִפְתַּח פִּיו׃ מֵעֹצֶר
וּמִמִּשְׁפָּט לֻקָּח וְאֶת־דּוֹרוֹ מִי יְשׂוֹחֵחַ
כִּי נִגְזַר מֵאֶרֶץ חַיִּים מִפֶּשַׁע עַמִּי נֶגַע
לָמוֹ׃ וַיִּתֵּן אֶת־רְשָׁעִים קִבְרוֹ

כֵּן יְבַדַּר עַמְמִין סַגִּיאִין עֲלוֹהִי
יִשְׁתְּקוּן מַלְכִין יְשַׁוּוּן יְדֵיהוֹן עַל
פּוּמֵיהוֹן אֲרֵי דְלָא אִשְׁתְּעִיאוּ לְהוֹן
חֲזוֹ וּדְלָא שְׁמָעוּ אִסְתַּכָּלוּ׃ מַן
הֵימִין לִבְשׂוֹרְתָנָא דָא וְתְקוֹף דְּרַע
גְּבוּרְתָּא דַיְיָ כְּדוּן עַל מַן אִתְגְּלִיאַת׃
וְיִתְרַבָּא צַדִּיקַיָּא קֳדָמוֹהִי הָא
כְּלַבְלְבִין דְּפָרְחָן וּכְאִילָן דְּמַשְׁלַח
שׁוֹרְשׁוֹהִי עַל נַגְרִין דְּמַיִין כֵּן יִסְגּוֹן
תּוֹלְדַת קוּדְשָׁא בְּאַרְעָא דַהֲוַת
צְרִיכָא לֵיהּ׃ לָא חֵיזוּ חוּלָא חֶזְוֵיהּ
וְלָא אֵימְתֵיהּ אֵימַת הֶדְיוֹט וִיהֵי זִיו
קוּדְשָׁא זִיוֵיהּ דְּכָל דְּיִחְזִינֵיהּ יִסְתַּכַּל
בֵּיהּ׃ בְּכֵן יְהִי לְבוּסְרָן וְיִפְסַק
יְקַר כָּל מַלְכְוָתָא יְהוֹן חַלָּשִׁין
וְדַוָּן הָא כְּאֶנָשׁ כֵּיבִין וּמְזוּמַן
לְמַרְעִין וּכְמָא דַהֲוַת מְסַלְּקָא אַפֵּי
שְׁכִינְתָּא מִנָּנָא בְּסִירִין וְלָא חֲשִׁיבִין׃
בְּכֵן עַל חוֹבָנָא הוּא יִבְעֵי
וַעֲוָיָתָנָא בְּדִילֵיהּ יִשְׁתַּבְקוּן וַאֲנַחְנָא
חֲשִׁיבִין כְּתִישִׁין מְחַן מִן קֳדָם יְיָ
וּמְעַנַּן׃ וְהוּא יִבְנֵי בֵּית מַקְדְּשָׁא
דְּאִתַּחַל בְּחוֹבָנָא אִתְמְסַר
בַּעֲוָיָתָנָא וּבְאוּלְפָנֵיהּ שְׁלָמֵיהּ
יִסְגֵּי עֲלָנָא וּבְדְנִתְנֵהִי לְפִתְגָּמוֹהִי
חוֹבָנָא יִשְׁתַּבְקוּן לָנָא׃ כּוּלָּנָא
כְּעָנָא אִתְבַּדַּרְנָא גְּבַר לְקָבֵיל
אוֹרְחֵיהּ גְּלֵינָא וּמִן קֳדָם יְיָ הֲוַת רַעֲוָא לְמִשְׁבַּק חוֹבֵי כוּלָּנָא בְּדִילֵיהּ׃ בָּעֵי וְהוּא מִתְּתַב
וְעַד לָא פָּתַח פּוּמֵיהּ מִתְקַבַּל תַּקִּיפֵי עַמְמַיָּא כְּאִמְּרָא לְנִכְסְתָא יִמְסַר וּכְרַחְלָא דִּקְדָם גָּזְזַהָא
שַׁתְקָא וְלֵית לְקִבְלֵיהּ דְּפָתַח פּוּמֵיהּ מְמַלֵּיל מִלָּא׃ מִסּוּרִין וּמִפּוּרְעָנוּ יְקָרֵב
גָּלְוָתָנָא וּפְרִישָׁן דְּיִתְעַבְדָן לָנָא בְּיוֹמוֹהִי מַן יֵיכוּל לְאִשְׁתָּעָאָה אֲרֵי יַעְדֵּי שׁוּלְטַן עַמְמַיָּא
מֵאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל חוֹבִין דְּחָבוּ עַמִּי עַד לְוָתְהוֹן יְמַטֵי׃ וְיִמְסַר יַת רַשִּׁיעַיָּא לְגֵיהִנָּם

צר לו כי נג״ש העם הזה דבשמואל והוא שב״וש נפל בספרי׳ כי הדין דספרא הוא בשין והוא נמנה עם ד׳ נג״ש בשין שיש בקריא׳ וזה נמנה עם הד׳ בסין דאית בקריא׳ ועוד כי בספרי׳ המדוייקים נמסר על נגש דספר׳ לית דכוו׳ בספרא ואע״ג דאיכא פלוגתא בקריא׳ לדעת בעלי המסרה הוא בשין:

וזרוע יי׳ על מי נגלתה • לעולם כאשר נגלה על אלה: ויעל • והנה הוא עבד השם מישראל או כל ישראל לפני השמועה כיונק כמו ילכו ינקותיו: וכשרש מארץ ציה • שלא יתן פרי שלא יגדל: לא תאר לו • פירושו כמו ותארו מבני אדם: ונראהו ולא מראה • ולא מסרת עצמו ואחר עמו וכן הוא ולא כ נחמדהו וכמוהו מתן בסתר יכפה אף: נבזה וחדל אישים • חדל להחשב עם א אנשים: איש מכאובו׳ • עבד השם ואם על הכל הטעם כמו איש מלחמה והוא קרוב מטע׳ עצם והוא סמוך וטעם מכאובו׳ וחלי בער הגלות: וכמסתר פנים ממנו • יש עד היום הזה גוי כאשר יראה יהודי יסתיר פ פניו ממנו והטע׳ שלא יראנו להושיעו: אכן • זה הוא ראש הפסוק אנחנו היינו מחליאים והוא היה נושא ת מכאובינו שהיינו ת מכאיבים אותו היה סובל ואנחנו חשבנו שהוא נגוע מגזרת ו והנה הנגע עמד ב בעיניו: מוכה אלהים • סמוך שהשם הכהו ועניהו עד הנכון ם שהאלהי׳ ראויין לבוא עלינו בעבור כי ת תורתינו הבל ו ובאו על ישר׳ שתורתם תורת אמת ועבר כ כולנו כצאן תעינו: והוא מחולל • מגזרת חלל ומוסר שיתמיד שלומינו והוא עליו והעד ובחבורתו נרפא לנו וטעם מחולל כי השם יפקוד על הגוים בעבור שבערו ישראל וכתי׳ וניקיתי דמם לא ניקיתי וטעם מוסר שלומינו ידוע כי כל זמן שישראל בבער הגלות ויהיה שלום לגוים הלא תראה כתו׳ על עת הישועה והיתה עת צרה ועוד כתו׳ כאשר השיבו המלאכים כי כל הארץ יושבת ושוקטת וענה המלאך עד מתי לא תרחם ירושלם הטעם כי כל זמן שיש לגוים השקט לא תרוחם ירושלם: כולנו • באחרונה יכירו האמת והנה הוא דבק עם נגוע ומוכה אלהים וכמוהו אך שקר נחלו אבותינו: הפגיע • מגזרת ויפגע במקום: עון • במקום הזה כמו עונש כמו אם יקרך עון כי לא שלם עון האמרי ויגדל עון בת עמי ויש אומרים מגזרת ואל תפגע בי ויהיה פי׳ עון כולנו כמשמעו והטעם כי יפגע בעבור היות שלום בעולם כטע׳ ודרשו את שלום העיר לכן מלת עון תבא קמה עם הפגיע בו: נגש • מבנין נפעל: ולא יפתח פיו • ואין צורך לפרש זה כי כל יהודי כן הוא בגלות כי בשעה שיענה לא יפתח פיו לדבר אף כי הוא הצדיק שבהם שלא יתעסק בעולמו כי אם בעבודת השם ולא יכיר שר או גדול שיעמד לו בפרץ בקום עליו אדם ולא יפתח פיו והטעם בכל עת: מעצר • והנה השם גואל ישראל והאמת צדיקי ישראל: לוקח • השם לקחו מעוצר והוא היה עצור במשפט משפט נקמות: ואת דורו מי ישוחח • כמו או שיח לארץ ותורך והטעם מי היה מגיד לאנשי דורו שיהיה כן והוא כבר היה כמו נגזל מארץ חיים: מפשע עמי • דברי כל גוי וזה שהנגע שיהיה לישראל היה מפשעינו כמו מחולל מפשעינו והנכון שהוא כן ומפשע עמי יבא הנגע להם בעבור מלת למו שהוא כמו להם: ויתן • יש מפרשים על מתי גלות ויש אומרים שמלת במותיו מגזרת ואתה על במותימו תדרוך והטעם בנין שיוסם על הקבר והנה יהיה במותיו כמו קברו: ואת

ויעל כיונק לפניו • העם הזה לפניו בא לו הגדולה הזאת עם שפל היה מאד ועלה מאליו כיונק מיונקות האילנות: וכשורש • עלה מארץ ציה: לא תאר • היה לו מתחלה ולא הדר: ונראהו ולא מראה ונחמדהו • ונראינוהו מתחלה באין מראה היאך נחמדהו • ונחמדהו תמוה הוא: נבזה וחדל אישים • היה כן דרך הנביא הזה מזכיר כל ישרא׳ כאיש אחד אל תירא עבדי יעקב ועתה שמע עבדי יעק׳ ואף כאן הנה ישכיל עבדי בבית י יעקב אמר ישכיל לשון הצלחה הוא כמו ויהי דוד לכל דרכיו מ משכיל: וכמסתר פנים ממנו • מרוב בושתם ושפלותם היו כמסתירי פני׳ ממנו חבושי פנים בטמון כדי שלא נראה אותם כאדם מנוגע שמסתיר פניו וירא מהביט: אכן חליינו הוא נשא • אכן לשון אבל בכל מקום אבל עתה אנו רואי׳ שלא מחמת שפלותו בא לו אלא מיוסר היה ביסורין להיות כל האומות מ מתכפרות ביסוריהן של ישרא׳ • חלי שהיה ראוי לבא עלינו הוא נשאו: ואנחנו חשבנוהו • אנו היינו סבורי׳ שהוא שנאוי למקום והוא לא היה כן אלא מחולל היה מפשעינו ומדוכא מעונינו: מוסר שלומינו עליו • בא עליו יסורי השלום שהיה לנו שהוא היה מיוסר להיות שלום לכל העולם: כולנו כצאן תעינו • עתה נגלה כי כל האומות תעו: הפגיע בו • כשתר על ידו ונתרצה על עון כולנו שלא החריב עולמו • הפגיע אשפריאי״ר בלע״ז לשון תחנה: נגש והוא נענה • נגש הנה בנוגשים ודוחקים: והוא נענה • באונאת דברים סורפרלרי״ן בלע״ז: ולא יפתח פיו • סובל היה ושותק כמו השה אשר לטבח יובל וכרחל אשר לפני גוזזיה נאלמה • ולא יפתח פיו מוסב על שה לטבח יובל: מעוצר וממשפט לוקח • הנביא מבשר ואומר כי זאת יאמרו האומות באחרית הימים כשיראו כשנלקח מן העוצר שהיה עצור בידם וממשפט היסורין שסבל עד עתה: ואת דורו • שנים שעברו עליו: מי ישוחח • את התלאות אשר מצאוהו: כי נגזר • היה מתחלה וגולה מארץ חיים היא ארץ ישראל אשר מפשע עמי בא הנגע הזה לצדיקים שבהם: ויתן את רשעים קברו • מסר את עצמו להקבר ככל אשר יגזרו עליו רשעי האומות שהיו קונסין עליהם הריגה וקבורת חמורים במעי הכלבים: את רשעים • לדעת הרשעים נתרצה ליקבר ולא יכפור באלהים חיים: ואת

מכאובות ל׳ וכתי׳ כן

תחת ל׳ יתין יד בתי יד חכי חרב במלחמ׳

לקח ה׳ כ׳ מכתה קמץ

ואת עשיר · כמו ואת רשעי' והטעם הגוים שחם עשירי' כנגד ישר' והכנון בעיני שטעם הפסוק שכל כך היה ישר' בצער בגלו' שהיה רוצה שימות עם הגוי' כמו תמות נפשי עם פלשתי' והכתוב אח' ויתן על מחשבתו כמו וילחם בישרא' על בלק והעד כי זה מרוב הצער שאח' על לא חמס עשה כי הגוים יצערו ישר' חנם ולא בעבור מעשה שעשו ולא דבור רע שידברו שהוא נכון להתפרם לשני ענינו' ואם טען טוען והלא במות לא תשתמ' במלת על במותיו ומדוע השתנה במלת במותיו יש להשיב כי זאת המלה תבא על שנים משקל' כמו סריסי פרעה וסריסי המלך : ויי' חפץ דכאו · כמו דברו לשלום שהבנין הכבד הדגוש : החלי · משבעלי ההא בא על דרך האלף ואף כי שמצאנו תחלואיה אשר חלה יי' בה

ואת עשיר במותיו · ולדעת המושל מסר עצמו בכל מיני מות שגזר עליו על לא רצה לקבל עליו כפירה לעשו' רעה ולחמוס חמס ככל הגוי' אשר גר ביניהם : ולא מרמה בפיו · לקבל עליו ע"ז באלוה : ויי' חפץ דכאו החלי · הקב"ה חפץ לדכאו ולהחזירו למוטב לפיכך החלה אותו : אם תשים אשם נפשו וגו' · אמר הקב"ה אראה אם תהא נפשו כ כתכת ומסרת בקדושתי להשיב לי אשם על כל אשר מעל אגמול לו גמולו ויראה זרע וגו' · אשם זה לשון כופר שנותן אדם למי שחטא לו אמינדא בלע"ז כענין שנאמר בפלשתי' אל תשיבו אותו ריקם כי השב תשיבו לו אשם : מעמל נפשו · היה אוכל ושבע ולא היה גוזל וחומס : בדעתו יצדיק צדיק · היה שופט עבדי משפט אמת לכל הבאים לדין לפניו · ועונותם היה סובל כדרך כל הצדיקים שנאמר אתה ובניך תשאו את עון המקדש : לכן · על עשותו זאת אחלק לו נחלה וגורל ברבים עם האבות ה הראשונים : הערה למות נפשו · לשון ותער כדה : ואת פושעים נמנה · סבל יסורין כאילו חטא ופשע והוא בשביל אחרים כשא חטא הרבים : ולפושעים יפגיע · על ידי יסוריו שבאת על ידו טובה לעולם : רני עקרה · ירושלם אשר היתה כלא ילדה : לא חלה · לשון לידה הוא שהיולדה על ידי חיל וחבלים יולדת : מבני בעולה · בת אדום · יטו · למרחוק : מיתריך · הם חבלים דקים התלוים בשולי א אהלים וקשורים ביתדות שקורין קבי"לש בלע"ז ותוקעין בארץ : תפרוצי · תגברי : עלומייך · נעוריך : כי תמאס · כשתמאס פעמים שכועס עליה מעט : בשצף קצף · מנחם פתר חרי אף ודונש אמר כמעט קצף כמו ברגע קטן עזבתיך וכן תירגם יונתן : ובחסד עולם · שיתקיים עד עולם : כי

לרבים ד' בקריא' וסימ' מעמל נפשו יראה · והגביר ברית לרבים · שק ואפר יצע לרבים · ומשבילי עם יבינו לרבים · וב' ברבים ועשה למבצרי מעזים · לכן אחלק לו ברבים : יטו ה' בקריא' וסימ' בן הגוים אשר אמר יי' דמלכים · ויריעות משכנותיך יטו אל תחשכי · ודרך ענוים יטו · ודבתריה ועל בגדים חבולים יטו אצל כל

וְיַת עַתִּירֵי נִכְסַיָּא דַּאֲנַסוּ בְּמוֹתָא דְּאַבְדָּנָא בְּדִיל דְּלָא יִתְקַיְּימוּן עָבְדֵי חֶטְאָה וְלָא יְמַלְּלוּן נִכְלִין בְּפוּמְהוֹן : וּמִן קֳדָם יְיָ הֲוַת רַעֲוָא לְמִצְרַף וּלְדַכָּאָה יַת שְׁאָרָא דְעַמֵּיהּ בְּדִיל לְנַקָּאָה מֵחוֹבִין נַפְשְׁהוֹן יֶחֱזוּן בְּמַלְכוּת מְשִׁיחֲהוֹן יִסְגּוּן בְּנִין וּבְנָן יוֹרְכוּן יוֹמִין וְעָבְדֵי אוֹרַיְתָא דַּיְיָ בִּרְעוּתֵיהּ יִצְלְחוּן : מִשִּׁעְבּוּד עַמְמַיָּא יְשֵׁיזֵיב נַפְשְׁהוֹן יֶחֱזוּן ב בְּפוּרְעָנוּת סַנְאֵיהוֹן יִסְבְּעוּן מִבִּזַּת מַלְכֵיהוֹן בְּחוּכְמְתֵיהּ יְזַכֵּי זַכָּאִין בְּדִיל לְשַׁעְבָּדָא סַגִּיאִין לְאוֹרַיְתָא וְעַל חוֹבֵיהוֹן הוּא יִבְעֵי : בְּכֵן אֲפַלֵּיג לֵיהּ בִּזַּת עַמְמִין סַגִּיאִין וְיַת נִכְסֵי כְּרַכִּין תַּקִּיפִין יְפַלֵּיג עֲדָאָה חֲלַף דִּמְסַר לְמוֹתָא נַפְשֵׁיהּ וְיַת מָרוֹדַיָּא שַׁעְבֵּיד לְאוֹרַיְתָא וְהוּא עַל חוֹבִין סַגִּיאִין יִבְעֵי וּלְמָרוֹדַיָּא יִשְׁתְּבֵיק בְּדִילֵיהּ : שַׁבַּחִי יְרוּשְׁלֶם דַּהֲוַת כְּאִתְּתָא עֲקַרְתָּא דְּלָא יְלֵידַת בּוּעִי תּוּשְׁבַּחְתָּא וְדוּצִי דַּהֲוַת כְּאִתְּתָא דְּלָא עֲדִיאַת אֲרֵי סַגִּיאִין יְהוֹן בְּנֵי יְרוּשְׁלֶם צַדִּיתָא מִבְּנֵי רוֹמֵי יָתֵיבְתָּא אֲמַר יְיָ : אַפְּתָא אֲתַר בֵּית מֵישְׁרִיךְ וְקִרְוֵי אַרְעִיךְ יָתִיבֵי לָא תִמְנְעִין אַסְגָּא עַם מַשִּׁרְיָתִיךְ וְשִׁלְטוֹנַיִךְ תַּקִּיפִי : אֲרֵי לְדָרוֹמָא וּלְצִיפּוּנָא תִּתְקְפִין וּבְנַיִךְ עַמְמִין יֵירְתוּן ו וְקִרְוִין דְּצַדְיָין יְיַתְּבוּן : לָא תִדַּחֲלִין אֲרֵי לָא תִבְהֲתִין וְלָא תִתְכַּנְעִין אֲרֵי לָא תִתְכַּלְמִין אֲרֵי בַּהֲתַת עוּלֵימוּתִיךְ תִּתְנַשִׁין וְתִיסוּדֵי א אַרְמְלוּתִיךְ לָא תִידְכְּרִין עוֹד : אֲרֵי מָרִיךְ דְּעָבְדִיךְ יְיָ צְבָאוֹת שְׁמֵיהּ וּפָרְקִיךְ קַדִּישָׁא דְיִשְׂרָאֵל אֱלָהּ כָּל אַרְעָא יִתְקְרֵי : אֲרֵי כְּאִתְּתָא שְׁבִיקָא וַעֲיִקַת רוּחַ רְעַךְ יְיָ כְנִשְׁתָּא דִיְיָ וּכְאִתַּת עוּלֵימִין דְּאִתְרַחֲקַת אֲמַר אֱלָהָיךְ : בְּשָׁעָא זְעֵירָא סַלְקִית אַפֵּי שְׁכִנְתִּי זְמַן זְעֵירָא מִנִּיךְ וּבְטַבְוָות עָלַם דְּלָא פָסְקָן אֲרַחֵים עֲלַךְ אֲמַר פָּרְקִיךְ יְיָ :

וְאֶת־עָשִׁיר בְּמֹתָיו עַל לֹא־חָמָס עָשָׂה וְלֹא מִרְמָה בְּפִיו : וַיהוָה חָפֵץ דַּכְּאוֹ הֶחֱלִי אִם־תָּשִׂים אָשָׁם נַפְשׁוֹ יִרְאֶה זֶרַע יַאֲרִיךְ יָמִים וְחֵפֶץ יְהוָה בְּיָדוֹ יִצְלָח : מֵעֲמַל נַפְשׁוֹ יִרְאֶה יִשְׂבָּע בְּדַעְתּוֹ יַצְדִּיק צַדִּיק עַבְדִּי לָרַבִּים וַעֲוֹנֹתָם הוּא יִסְבֹּל : לָכֵן אֲחַלֶּק־לוֹ בָרַבִּים וְאֶת־עֲצוּמִים יְחַלֵּק שָׁלָל תַּחַת אֲשֶׁר הֶעֱרָה לַמָּוֶת נַפְשׁוֹ וְאֶת־פֹּשְׁעִים נִמְנָה וְהוּא חֵטְא־רַבִּים נָשָׂא וְלַפֹּשְׁעִים יַפְגִּיעַ :

נד רָנִּי עֲקָרָה לֹא יָלָדָה פִּצְחִי רִנָּה וְצַהֲלִי לֹא־חָלָה כִּי־רַבִּים בְּנֵי־שׁוֹמֵמָה מִבְּנֵי בְעוּלָה אָמַר יְהוָה : הַרְחִיבִי מְקוֹם אָהֳלֵךְ וִירִיעוֹת מִשְׁכְּנוֹתַיִךְ יַטּוּ אַל־תַּחְשֹׂכִי הַאֲרִיכִי מֵיתָרַיִךְ וִיתֵדֹתַיִךְ חַזֵּקִי : כִּי־יָמִין וּשְׂמֹאול תִּפְרֹצִי וְזַרְעֵךְ גּוֹיִם יִירָשׁ וְעָרִים נְשַׁמּוֹת יוֹשִׁיבוּ : אַל־תִּירְאִי כִּי־לֹא תֵבוֹשִׁי וְאַל־תִּכָּלְמִי כִּי לֹא תַחְפִּירִי כִּי בֹשֶׁת עֲלוּמַיִךְ תִּשְׁכָּחִי וְחֶרְפַּת אַלְמְנוּתַיִךְ לֹא תִזְכְּרִי־עוֹד : כִּי בֹעֲלַיִךְ עֹשַׂיִךְ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ וְגֹאֲלֵךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל אֱלֹהֵי כָל־הָאָרֶץ יִקָּרֵא : כִּי־כְאִשָּׁה עֲזוּבָה וַעֲצוּבַת רוּחַ קְרָאָךְ יְהוָה וְאֵשֶׁת נְעוּרִים כִּי תִמָּאֵס אָמַר אֱלֹהָיִךְ : בְּרֶגַע קָטֹן עֲזַבְתִּיךְ וּבְרַחֲמִים גְּדֹלִים אֲקַבְּצֵךְ : בְּשֶׁצֶף קֶצֶף הִסְתַּרְתִּי פָנַי רֶגַע מִמֵּךְ וּבְחֶסֶד עוֹלָם רִחַמְתִּיךְ אָמַר גֹּאֲלֵךְ יְהוָה :

והנה חפץ דכאו לייסרנו בגלות : אם תשים אשם נפשו · שיתודה ויודה והטעם אם תשי' נפשו אשמתו לנגדו יראת השם ב יראה בנים ויאריך ימי' שיראה הוא ובניו בישועת השם והנה ידבר על הדור שישובו לשם לדרך השם בגאולת קץ בואת המשיח : וחפץ יי' בידו יצלח · הטעם על התורה שישובו הגוים לדת השם : מעמל · הטעם השכר שיקבל על אשר סבל יראה חפצו או יראה טוב עד שישבע בעבור כי בדעתו י יצדיק רבים והם הגוי' שילמדום ישרא' לעשות התורה וטע' ועונותם הוא יסבול שיתתף ישראל עם צער הגוים ברוב עונותם לא כ כאשר עשו הם לישר' או הטע' שיתפלל לשם בעד הגוים כטע' ואם משפחת מצרים לא תעלה וזה הנכון ב בעיני כי הפסוק הבא אחריו לעד : לכן · כל המפרשי' אמרו כי זה הפסוק דרך משל על המתים על ייחוד השם וטעם רבים כמו גדולים כמו על כל רב ביתו והם הנביאים ו והעצומים הם האבות הטעם שיהיה חלק מתי הייחוד עם ה הנביאים וידענו כי זה דבר אמת הוא רק איננו מטעם הפרשה והנכון בעיני כי הוא כן לכן אתן לישראל חלק בו ושלל מגוים רבים ואת עצומים כמו בבאתי את העיר תחת זה שכר בעבור כי הערה נפשו למות וי"א כמו גלה והטעם בפרהסיא והנכון ב בעיני שהוא כמו ותער

מזבח · יטו אבונים מדרך : ואשת ו' בקריא' וסימ' ואשת נח ושלשת נשי בניו · ואשת נעורים כי תמאס · הוא חברתך ואשת בריתך · ואשת איש נפש יקרה · ואשת מדינים נשתוה · ואשת חצרון אביה :

כדה ואם הם שנים בענינ' והעד אל תער נפשי כטעם שפך : ואת · ועם · פושעי' שפשעו בשם כן היו ישר' נחשבים : והוא חטא רבים נשא · כי בעבור צערם היה שלום לכל הגוים והחטא שהיו ראויי' הם לשאתו היה ישראל נושאו : ולפושעים · בעבור הפושעים יפגע בשם כטעם דרשו את שלום העיר והנה פירוש ולפושעי' הגוים · והנה פירשתי לך כל הפרשה ולפי דעתי כי הנה ישכיל עבדי הוא שאמ' הנביא עליו הן עבדי אתמך בו ויאמ' לי עבדי אתה וכן כתוב בדעתו יצדיק צדיק עבדי לרבים וכת' נוי קתתי למכים והסוד כאשר רמזתי בחצי הספר והנה כל הפרשיות דבקות זאת עם זאת : רני עקרה · כנסת ישר' עקרה לא ילדה והיא עקרה והטעם שמעט מספר ישראל : פצחי גם בהלי פירשתיו : לא חלה · מגזרת חיל וכן הוא פצחי רנה וצהלי עקרה אשר לא חלה על דעת ר' משה הכהן ז"ל ועל דרך האמת כל אומה שיש לה בעל והוא מלך : הרחיבי · טעם הרחיבי מקום בעבור רוב בנים : יטו · שב אל בני שוממה או תחסר מלת נוטים כמו ויאמר ליוסף · וטעם אל תחשוכי כמו אל תמנעי אותם שיטו יריעות אהלך : מיתריך · מיתרי האהל והנה הטעם המדינות והכפרים : כי · תפרוצי · כמו כי תרבו וכמוהו ופרצת ימה ויש מפרשי' שהוציאוהו מגזרת פרץ : וזרעך גוים יירש · פירוש כי ימין ושמאל תפרוצי ויושיבו זרעך : אל · תחפירי · כמו וחפרה הלבנה וטעם ש' תיראי בהיותך בגלות : עלומיך · רמז לגלות או רמז לבית ראשון וגם שני שהיו רעות רבות לישרא' מעורבות בימי מלכותם : אלמנותיך · חסרון המלכו' : כי · מלת בועליך על לשון רבים וכן עושיך כמו ישמח ישרא' בעושיו על דרך מלת אלהים ואדונים כאשר פירשתי בספר בראשית והנה טעם בועליך כמו מלכך ואלהייך כמו אלהי כל הארץ יקרא הטעם כי כל הגוים ישובו לתורת השם וכן כתו' לקרא כלם בשם יי' : כי · בעבור שאמר וחרפת אלמנותיך שהגוים מחרפים את ישר' שאין להם מלך אמ' השם כאשה עזובה היית ועצובת רוח שעזבה בעלה והנה בעלה חי כאשר אמר כי בועליך עושיך ומלת עצובת עם התואר לא פעול ואם הוא על משקלו על כן כתוב קראך יי' ואשת נעורים כי תמאס אמר השם וכן היית : ברגע · בי"ת ברגע נוסף כבי"ת בתחילה בראשון ויש מפרש שפירש כי הוא מן רוגע הים והעד וברחמים : בשצף · אין רע לו והטע' כמו מעט : ובחסד עולם · הפך רגע הנה הטעם שתעמוד מלכות ישר' לעולם כאשר הוא מפורש בספר דניאל והנה יהיו ימי הגלות ואם ארכו כמו רגע כנגד ימי המלכות שלא יפסקו : כי

כי מי נח . המבול שהיה בימי נח הטעם זאת הגזירה שגזרתי והנחמה שאמרתי וכאשר נשבעתי שלא יעבור מבול כמי נח על הארץ והוא הכתו' ולא אוסיף עוד להכות את כל חי וטעם מקצוף עליך בעבור שהמשילה לאשה עזובה : כי . טעם יתכן שימושו ההרים רק חסדי מאתך לא תמוש וברית שלומך ביני וביניך והטעם כבעל עם אשתו ביניהם ברית שלום : תמוטינה . כמו תשובבנה כי לשון נקבות בפעלים השניים הנראים יבואו על שני משקלים : עניה סוערה . כמו הולך וסוער או שהיא עומדת בסערה והיא זאת ירוש' : בפוך . אבן יקרה שחורה ויש אומרים שכמוהו מלת נפך ספיר : אבניך . שיבנו בהם : בספירים . אבנים יקרות אדומות כאשר פירשתי במגילת איכה : ושמתי . אין רע למלת כדכד במקרא והיא אבן יקרה : שמשותיך . מגזרת שמש והן בחלונו' ישימו זכוכית וזה מנהג ארמוני ה המלכים והם ה התמשכות על השער : אקדח . אבן יקרה ואף כוסף והוא מגזרת כי אם קדחה באפי : לאבני חפץ . שים לארס חפץ בהם לא ככל האבנים שהם מושלכו' אין חפץ בהם : וכל . למודי כמו תלמידי והנה המלה תאר השם : ורב . פועל עתיד בעבור הוי' : בצדקה תכונני . מבנין התפעל והתי' מבולע והטעם שיעשו צדק ישר' בעולם ולא ישפטו הגוים כמשפט המלכים וטעם לא תיראי בעבור העושק והחמס יסיר השם ה המלכות : הן . אמר רבי יונה הן גור יגור כמו חבור ואמר כי כמוהו נהרסו תמגורו' והטע' היתכן שיתחבר חבור כי אם ברשותי על גוג ומגוג מי גר אתך פי' מי שהתחבר והיה אתך ושב עליך אז יפול והנכון בעיני כי גור יגור כמשפטו וכן הוא היתכן שיגור עמך גר בארץ שהוא שלי כי אם ברשותי מי שירצה לגור עמך ב בארצי עליך יפל כמו אל הכשדי' אתה נופל על פני כל אחיו נפל והטעם שיפיל עצמו תחת רשותך : הנה . דרך משל : ומוציא כלי . מהאש ויתקנהו וגם אנכי בראתי ה המשחית שישחית כלי החרש : כל כלי יוצר . שיוצר עליך להיותו לא יצלח רק ישבר הנה יוצר מהבנין שלא נקרא שם פועלו על משקל יוצרי : וכל לשון . הנה פירוש זה כל כלי : תרשיעי . הטעם שיאמינו הגוים בתורת ישר' ויסר' ירשיעו רשעת דתיהם : זאת נחלת עבדי יי' . מהשם על התורה או על ארץ הצבי : הוי . לשון קריאה כמו הוי כל כמה אלה דברי השם לאומות העולם בימים ההם מי שירצה ללמוד תורה : ואשר אין לו כסף . והטע' אם אין לו כסף לקנות שאין לו כסף ללמוד : שברו . הטעם על החכמה כטעם אכול את המגילה הזאת כי החכמה לנשמה כמאכל לגוף : לכו . אלי וטעם ושברו חנם ואכולו בלא כסף וטעם שברו יין וחלב כי שניהם הם כמו מאכל ומשתה וכן יודו חכמי הרפואות וטעם יין וחלב כי התורה נמשלה בהם : למה . שיוגיעו עצמם בחכמות נכריות שלא יועילו : ואכלו טוב . בדשן . כמו והיה דשן ושמן כטעם תענוג הנשמה במות הגוף או טעמו הטו ולכו ממקומכם אלי כמו שורה אלי ש תירא : ותחי נפשכם . הטע' עמידת הנשמ' במות הגוף או טע' שיחיים המשיח אחר ששבו לדת השם : ואכרתה לכם ברית עולם . שלא תמוט בברית וחסד שכרתי עם דוד וכתוב לעולם אשמור לו חסדי ויתכן היות חסדי דוד רמז על המשיח שהוא ממשפחתו כאשר קרא הנביא ישראל וכאילו הוא כי חסדי דוד נאמנים הם והעד על זה הפסוק הבא אחריו : הן עד . זהו המשיח . לאומים שורש ויתכן היות לטעם כי המשיח לעד כי אין מלך אחר נגיד על העולם : ומצוה . אמר יכוח מה שיכוח : הן

בפוך ג' בקריא' וסימ' ותשם בפוך עיניה ותיטב את ראשה דאיזבל . כי תקרעי בפוך עיניך לשוא תתיפי . הנה אנכי מרביץ בפוך אבניך : למודי ב' א' מל' וא' חס' וסי' וכל בניך למודי יי' . והופך כושי קדמ' מל' : לחבל ג' וסימ' נמסר בריש האי סיפר' סימ' י"ג : למשפט ט"ו דגשי' וסימ' נמסר בשמואל ב' סימן ט"ו : למים ה' דגשי' וסימ'

כי מי נח זאת לי אשר
נשבעתי מעבר מי נח עוד על ה
הארץ כן נשבעתי מקצף עליך
ומגער בך : כי ההרים ימושו
והגבעות תמוטינה וחסדי מאתך לא
ימוש וברית שלומי לא תמוט אמר
מרחמך יהוה :
עניה סערה לא נחמה הנה אנכי
מרביץ בפוך אבניך ויסדתיך ב
בספירים : ושמתי כדכד שמשתיך
ושעריך לאבני אקדח וכל גבולך
לאבני חפץ : וכל בניך למודי
יהוה ורב שלום בניך : בצדקה
תכונני רחקי מעשק כי לא תיראי
וממחתה כי לא תקרב אליך :
הן גור יגור אפס מאותי מי גר אתך
עליך יפול : הן אנכי בראתי חרש
נפח באש פחם ומוציא כלי למעשהו
ואנכי בראתי משחית לחבל :
כל כלי יוצר עליך לא יצלח וכל
לשון תקום אתך למשפט תרשיעי
זאת נחלת עבדי יהוה וצדקתם
מאתי נאם יהוה :
נה הוי כל צמא לכו למים ואשר אין
לו כסף לכו שברו ואכלו ולכו ש
שברו בלוא כסף ובלוא מחיר יין
וחלב : למה תשקלו כסף בלוא
לחם ויגיעכם בלא לשבעה שמעו
שמוע אלי ואכלו טוב ותתענג
בדשן נפשכם : הטו אזנכם
ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם
ואכרתה לכם ברית עולם חסדי דוד
הנאמנים : הן עד לאומים
נתתיו נגיד ומצוה לאמים :

כיומי נח דא קדמי דקיימית במימרי דלא יעידון מי טופנא דהוו ביומי נח עוד על ארעא כן קיימית במימרי דלא יחול רוגזי עלך ולא איזוף ביך : ארי טוריא יעידון ורמתא יתפרקון וטובי מיניך ירושלם לא יעידי וקיים שלמי לא יתרחק אמר דעתיד לרחמא עלך יי' : חשיכתא מקבלת עולבן קרתא דאמרין עלה עממי' לא תתנחם הא אנא כביש בצירא אבני רצפתי' ואשכלליניך באבני טבין : ואשוי במרגלין אעך ותרעיך לאבני גמר וכל תחומך לאבני צרוך : וכל בניך אלפין באוריתא דיי' וסגי יהי שלם בנך : בזכותא תתקנין אתרחקי מעושקא ארי לא תדחלין ומתבירא ארי לא ייעול עלך : הא אתכנשא יתכנשון ליך גלוות עמיך לסופא מלכי עממיא דמתכנשין לאעקא ליך ירושלם בגויך יתרמון : הא אנא בריתי נפחא נפח נור בשיחורי' ומפיק מנא לצורכיה ואנא בריתי מחבלא לחבלא : כל זין דיתקן עלך ירושלם לא יצלח וכל לישן דיקום עמך לדינא תחייביניה דא אחסנת עבדיא דיי' וזכוותהון מן קדמי אמר יי' : ווי כל דצבי למילף ייתי ויליף ודלית ליה כסף איתו שמעו ואליפו איתו שמעו ואליפו בלא בדמין ובלא בממון אולפן דטב מחמר ומחלב : למא תתקלון כספכון בלא למיכל וליאותכון בלא למסבע קבילו קבלא למימרי ואיכולו דטב ות ותתפנק בדדהין נפשכון : ארכינו אודנכון וקבילו למימרי שמעו ותתקיים נפשכון ואגזר לכון קיים עלם טבוות דוד ד דמהימנן : הא רב לעממיא מניתיה מליך ושליט על כל מלכוותא :

נמסר בסדר בשלח ובמלכים ב' סוף סימ' ב' : בלוא ו' מל' בקריא' וסימ' הוי כל צמא לכו למים ב' בפסו' . למה תשקלו כסף בלוא לחם ב' בפסו' . ועמי המיר כבודו בלוא יועיל . אם ישך הנחש בלוא לחש :

רשי

כי מי נח זאת לי . שבועה בידי והולך ומפרש דברו כאשר נשבעתי מעבור מי נח וגו' : כי ההרים ימושו . אף אם תכלה זכות אבות ואמהות חסדי את מאתך לא ימוש : סוערה . שלבה סוער ברוחי צרות : מרביץ בפוך . רוצף רצפתך באבני פוך : כדכד . מין אבן טובה : שמשותייך . יונתן תירגם אעך ומנחם חברו עם ושמשוניה ויש פותרין לשון שמש חלונות שחמה זורחת בהן ועושין כנגדו תחיבה במיני זכוכית צבעי' לנוי . ומדרש תילים פותר שמשותיך ושמש ומגן שיני החומה : לאבני אקדח . יונתן תירגם לאבני גומרין תרגום גחלים פתר אקדח לשון קדחי אש והם מין אבנים טובות בוערות כלפידים והוא קרבונקלא לשון גחלת ויש פותרין לשון מקדח אבנים גדולות שכל חלל הפתח קדוח בתוכו והמזוזות והמפתן והכסף כולן מתוך האבן הם : לאבני חפץ . לאבני ברוך : רחקי מעושק . כמו התנערי מעפר תרחקי מן העושקים אותך : הן גור יגור אפס מאותי . הן ירא יירא ויגור מגזרת רעות אותו שאין אני עמו הוא עשו הרשע וחביריו : מי גר אתך . מי אשר כאסף עליך למלחמה או מי גר מי שנתגרה בך . ורבותנו פירשוהו בגרים לומר שאין מקבלין גרים לימות המשיח ואף בפשוטו של מקרא יתכן מי שנעשו גרים אתך ב בעניותך עליך יפול בעשירותך כמו על פני כל אחיו נפל : הנה אנכי . אשר בראתי חרש המתקן כלי ואני אשר בראתי משחית המחבלו כלומר אני הוא שגיריתי בך את האויב ואני הוא שהתקנתי לו פורענות : ומוציא כלי למעשהו . לצורך גומרו כל צורכו : כל כלי יוצר עליך . כל כלי זיין אשר ילטשוהו ויחדדוהו בשבילך להלחם בך : יוצר . לשון חרבות צורים אף תשיב צור חרבו : הוי כל צמא . הוי זה לשון קריאה וזימון וקיבוץ הוא ויש הרבה במקרא הוי הוי ונוסו מארץ צפון : לכו למים . לתורה : שברו . לשון לשבור בר קנו : יין וחלב . לקח טוב מיין וחלב : למה תשקלו כסף . למה תגרמו לכם לשקול כסף לאויביכם בלא לחם : חסדי דוד . שאגמול לדוד חסדיו : עד לאומים . שר וגדול עליהם ומוכיח ומעיד דרכיהם על פ פניהם : הן

הן גוי לא תדע · גוי לא היית ידעו יתקרא מיבוא אליך כטעם לא עבדי קראתי: אליך ירוצו · והנה התברר מה שפירשתי: פארך · מלה זרה בדקדוק כי אין כמוה בפעלים השלמי׳ רק בנחים כמו בשמעתו עכך: דרשו · לפי דעתי כי זאת הפרשה תוכחת על אנשי דורו והטעם אחר שתדעו כי תגאלו מבבל וגם מכל הגוים פעם שנית דרשו השם · וטעם בהמצאו לדורשים כי ידוע שהשם נמצא בכל מקום ובכל עת הנה הטעם קודם חתום הגזרות וכן טעם בהיותו קרוב רמז לשכינה שהיא במקדש: יעזוב · פירוש דרשו השם: דרכו · שהוא נהוג ללכת בה וישוב איש און מחשבותיו והנה העקר המחשבה והמעשה: כי ירבה לסלוח · השנות: כי · טעמו כי חשבתם שאגמול לכם רע אע״פ שתשובו אליעל כן לא מחשבותי כ כמחשבותיכם כי ב מחשבותי להטיב ל לכם וככה לא דרככם דרכי כי דרכי הם י ישרים גם מפורש בספר יחזקאל הדרכי לא יתכנו כי׳ דרך משל כי הגשם ברדתו מן השמי׳ ירוה את הארץ על כן הורדתי לתת זרע לזורע ולחם ל לאוכל: כן יהיה דברי לא ישוב ריקם: והטעם כי אמלא כל אשר דברתי ע׳ נביאי׳ והוא כי בשמח׳ תצאו מהגלות תובלון אל ארצכם על סוסים ו ופרדים על גלות בבל כן היה ואם לעתיד גם מפורש בסוף הספר זה על שתי גליות ידבר: ימחאו · כטעם ינו וזאת הלשון ידועה בארמית ומגזרת ו ומחה ע׳ כתף יש כברת: תחת הנעצוץ · כמו הנעצוצים ואין ספק כי הברוש טוב ממנו: הסרפד · מין ממיני ממיני החוחים הנה יחדם פלא לשו׳ נהרות במדבר בשובם ע׳ ציון וזהו והיה ליי׳ לשם ל לאות עולם וזהו פלא עומר: כה · אחר שתדעו כי השם י יגאלכם ועשה לכם כל אלה הטובו׳ שמרו משפטיו כי קרובה הישועה והנה לעד כי העונות מעכב ביאת משיח: אשרי · זאת המצוה שאמר והוא שומר שבת מחללו ו וידוע כי שבת סימן היא לנקבה אולי זה בא כאילו אמר יום שבת או יהיה ו״ו מ מחללו חלול השמור כי עם כל פועל שם הוא בזה הלשון ואם לא נכתב כאשר פירש רבי משה הכהן ז״ל במלת ותנפכו שהוא שב ללקח וכמוהו ו וברב יועצים יקום ו והטעם עצה ואם לא נכתב: ואל · בן הנכר · אלה הגרים נדרי הכרך: הנלוה · פועל עבר והה״א תחת אשר כה״א ההלכוא אתו: כי כה אמר יי׳ · הכיר יבדילני · פתח גדול תחת קמץ קטן וכמוהו כי עתה יאהבני אישי: הן אני עץ יבש · בעבור שלא יוליד: הסכתו׳ כי אות היא ביני וביו שומרימו בעבור שמשת השם הנה כל שומר שבת הוא לשם: ונתתי · יד · מקום כמו יד תהיה לך:

וגוי ד׳ בקריא׳ וסימ׳ ואתם תהיו לי ממלכת · וגוי גדול יעור מירכתי ארץ · וחברו · וגוי לא ידעוך אליך ירוצו: דרשו יי׳ ג׳ דסמיכי וסימ׳ דרשו יי׳ בהמצאו קראוהו · דרשו יי׳ ועזו · וחברו דד״ה: לסלוח ב׳ מל וסימ׳ ואל אלהינו כי ירבה לסלוח · דם הנקי: ושטה ח׳ וסימ׳ ושכה קברתי את לאה · כי מנגד תראה ·

הן גוי לא־תדע תקרא וגוי לא־ידעוך ו׳
אליך ירוצו למען יהוה אלהיך
ולקדוש ישראל כי פארך: ג׳
דרשו יהוה בהמצאו ג׳ · ל׳
קראהו בהיותו קרוב: יעזב רשע
דרכו ואיש און מחשבתיו וישב אל־ ט״ו ופין
יהוה וירחמהו ואל־אלהינו כי־ירבה ל׳ · ל׳
לסלוח: כי לא מחשבותי ל׳ מל׳ · ל׳ מל׳ · ל׳ מל׳
מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי ב׳ מל׳ חן ידעתי
נאם יהוה: כי־גבהו שמים מארץ
כן גבהו דרכי מדרכיכם ומחשבתי ל׳ ותם׳
ממחשבתיכם: כי כאשר ירד ל׳ ותם׳
הגשם והשלג מן־השמים ושמה לא
ישוב כי אם־הרוה את־הארץ
והולידה והצמיחה ונתן זרע לזרע ל׳ · ל׳
ולחם לאכל: כן יהיה דברי אשר י״ג
יצא מפי לא־ישוב אלי ריקם כי אם־ ה׳ כסיפ׳
עשה את־אשר חפצתי והצליח
אשר שלחתיו: כי־בשמחה תצאו
ובשלום תובלון ההרים והגבעות ל׳ · ל׳
יפצחו לפניכם רנה וכל־עצי השדה
ימחאו־כף: תחת הנעצוץ יעלה ל׳ ג׳ · ל׳
ברוש תחת הסרפד יעלה הדס והיה ותחת ח׳
ליהוה לשם לאות עולם לא יכרת:
כה אמר יהוה שמרו ר׳ נטע׳ נכיס׳ נו
משפט ועשו צדקה כי־קרובה
ישועתי לבוא וצדקתי להגלות: ל׳
אשרי אנוש יעשה־זאת ובן־אדם ל׳ · ח׳
יחזיק בה שמר שבת מחללו ושמר
ידו מעשות כל־רע:
ואל־יאמר בן־הנכר הנלוה אל־
יהוה לאמר הבדל יבדילני יהוה ל׳ · ל׳
מעל עמו ואל־יאמר הסריס הן אני ר׳
עץ יבש: כי־כה
אמר יהוה לסריסים אשר ישמרו
את־שבתותי ובחרו באשר חפצתי ט״ו
ומחזיקים בבריתי: ח׳ ל׳
ונתתי להם בביתי ובחומתי יד ה׳ כתי׳ ח׳ כלי׳
ושם טוב מבנים ומבנות שם עולם
אתן־לו אשר לא יכרת:

הא עם דלא תדע יפלחינך ועם
דלא ידעוך ירהטון לאסקא לך
מיסין בדיל יי׳ אלהך ולקדישא
דישראל ארי שבחך: תבעו
דחלתא דיי׳ עד דאתון מיין בעו
מן קדמוהי עד דאתון קיימין:
ישביק רשיעא אורחיה ודרשעא
וגבר אניס עשתונוהי ויתוב
לפולחנא דיי׳ וירחים עלוהי
ולדחלתא דאלהנא ארי מסגי
לסלחא: ארי לא מחשבתי
מחשבתכון ולא אורחתכון תקנן
כאורחת טובי אמר יי׳: ארי כמא
דרמין שמיא מן ארעא כן תקנן
אורחתי מאורחתכון ומחשבתי
תקנן ממחשבתכון: ארי כמא
דנחית מטרא ותלגא מן שמיא
ולתמן לא איפשר ליה דיתוב
אילהין מרוי ית ארעא ומרבי לה
ומועילה ויהיב בר זרעא כמיסת
ליזרע ולחמא כמיסת למיכל: כן
יהוי פיתגם טובי דנפיק מן קדמי
לא איפשר דיתוב לקדמי ריקן
אילהין עביד ית דרעותי ומצלח
לדשלחתנא ליה: ארי בחדוא
תיפקון מביני עממיא ובשלמא
תתובלון לארעכון טוריא ורמתא
יבועון קדמיכון תושבחא וכל
אילני חקלא ישענון בענפיהון:
חלף רשיעיא יתקיימון צדיקיא
וחלף חייביא יתקיימון דחלי חטאה
ויהי קדם יי׳ לשום לאת עלם דלא
יפסוק: כדנן אמר יי׳ טרו דינא
עיבידו צדקתא ארי קריב פורקני
למיתי וזכותי לאתגלאה: טובי
אנש דיעביד דא ובר אינשא
דיתקף בה יטר שבתא מאחלותיה
ויטר ידוהי מלמעבד כל דביש:
ולא ייסר בר עממין דמתוסף על
עמא דיי׳ למימר אפרשא יפרשנני
יי׳ מעל עמיה ולא ייסר סריסא הא
אנא חשיב כאע יביש: ארי כידנן
אמר יי׳ לסריסיא דיטרון ית יומי
שביא דילי ומתרען ברעותא
ומתקפין בקיימי: ואתן להון
בבית מקדשי ובארע בית שכינתי
אתר ושום דטב מבנין ומבנן שום עלם איתן להון דלא יפסוק:

רשי

הן גוי לא תדע תקרא · לשיתוסף אם אלי תשמעו לשם יי׳ הנקרא עליך: בהמצאו · קודם גזר דין בעוד שהוא אומר לכם דרשוני: כי לא מחשבותי מחשבותיכם · אין שלי ושלכם שוות לכך אני אומ׳ לכם יעזוב רשע דרכו ויתפוש את דרכי · ואיש און מחשבותיו · ויתפוש את מחשבותי לעשות הטוב בעיני: כי גבהו שמים וגו׳ · כלומר כי יש הבדל וחילוק מעלות ושבח בדרכי יותר מ מדרכיכם ובמחשבותי יותר מ ממחשבותיכם כגבוה שמים על הארץ אתה נותן׳ לב למרוד בי ואני נותן לב להטיב אתכם: כי כאשר ירד הגשם והשלג ולא ישוב ריקם אך מטיב לעולם כן דברי אשר יצא מפי להודיעכם על ידי הנביאים לא ישוב ריקם אך ייטיב לכם אם תשמעו להם · ומדרש אגדה כי לא מחשבותי וגו׳ אין דיני כדיני בשר ודם אתם מי שמודה בדין מתחייב אבל אני מודה ועוזב ירוחם: כי בשמחה תצאו · מן הגלות: ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה · שיתנו לכם פריים ומחם מיהנו יושביהם: תחת הנעצוץ וגו׳ · רבותי׳ דרשו תחת הרשעי׳ יעלו צדיקים: נעצוץ וסרפד · מיני קוצים הם כלומר הרשעים יאבדו והצדיקים יטלו ממשלתם: יעשה זאת · שומר שבת וגו׳: הבדל יבדילני יי׳ · למה אתגייר הלא הקב״ה יבדילני מעל עמו כשימלם שכרם: ואל יאמר הסרים · למה איטיב דרכי ומעללי הן אני כעץ יבש מאין זכרון: ומחזיקים

מסרה

הראיתיך בעיניך ושמה · ושמח כל סרני פלשתים · ושבח מרכבות כבודך קלון בית · קים ירדת בית היוצר · בכלה ובאו ושמה יהיו · כי כאשר ירד הגשם: כה אמר יי׳ ד׳ בטעמ׳ בסיפרא וסימ׳ חנם נמכרתם ולא בכסף תגאלו · הנותן בים דרך ובמים · שמרו משפט ועשו צדקה · השמים כסאי והארץ הדום רגלי: הן אני ד׳ בקריא׳ וסי׳ הן אני ערל שפתים ואיך · הן אני נשארתי לבדי · הן אני עץ יבש · הן אני כפיך לאל:

ובני פס. הזכיר הסריסים קודם בני הנכר בעבור שהשלים בהם כי כן דרך
ה׳ יקרא ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו ואתן לעשו׃ לשרתו. שרות השם לעשות
חקיו׃ והביאותים. כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים. כדרך תפילת שלמה׃
כאס. מקבץ נדחי ישראל. כי אם עלו מבבל ומעילם ואשור והטעם לנקבציו על
הגרי׳ והנה עוד אקבץ גרים על נקבצי ישרא׳ ולנקבציו שב אל ישר׳ כל׃ הטעם שהצדיקי׳ גם הגרים ישובו רק המקטרים לע״ז לא ישובו והנה אתיו לשון ציווי כמו אם תבעיון בעיו שובו אתיו כמו בואו מגזרת ואתא מרבבות קודש והטעם כי השם צוה לאומו׳ העולם הרשעי׳ להרוג רשעי ישראל כמו החיות שתהרוג׳ אלה את אלה׃ צופיו. יאמר אל נביאי השקר שהיו בישראל והיו כצופים עורים והנה דרך משל על היום או על כלבים אלמים בלילה כי לא ישמרו הבית ותועלת אין בהם׃ לנבוח. זעקת הכלב וכן בלשון קדר׃ הוזים. כמו כלבים ואין ריע לו כי הה״א עיקר כה״א הורים והוגים. כי לא יבא הפעל מבנין ה הפעיל כי אם במ״ם פירש רבי יונה אמר המתרגם ניימין ש שכבין לפי שהכלבים הם אדוקים בתנומה יותר מאשר כל בעלי חיים והנה הטעם כ כפול׃ והכלבים עזי נפש. רוב הנפש הנמצא במקרא על הכח המתאוה לאכל כמו ונפשנו תאכל ת תאוה והטעם כי על אלה הכלבי׳ אין בהם תועלת רק יזיקו כי אם חזקי התאוה וזאת היא עזות נפש ולא ישבעו לעולם והנה הנמשל׃ והמה. הטע׳ הכלבי׳ הנזכרים הם רועי ישראל שלא ידעו׃ הבין. שם הפועל׃ איש לבצעו. מה יועיל לו מאומה כמו מה בצע בדמי כל אחר מקצהו׃ אתיו. ובממון שיקחו חמס יתענגו בו לשתו׳ ואומר הרועה לחבירו בא ונקחה יין׃

ומחזיקים. אוחזים׃ לכל העמים. ולא לישראל לבדם כי אף לגרים׃ עוד אקבץ
עליו. מן האומות שיתגיירו וילוו עליהם׃ לנקבציו. נוספים על קבוצי ישראל׃ כל
חיתו שדי. כל האומות אתיו והתקרבו אלי ותאכלו את כל חיתו ביער. את גבורי
האומות שאמצו את לבם מלהתגייר׃ חיתו שדי חית השדה אין כחה רב כחית
היער חית השדה חלשה ותשת כח מחית היער ועל שאמר עוד אקבץ עליו אמר המקרא הזה׃ צופיו עורים כולם. לפי שאמר דרשו יי׳ וכל הענין והם אינם שומעי׳ חוזר ואומ׳ הנה הנביאים צועקים להם ומכריזים על ה התשובה ותיטיב להם והרי פ פרנסיה כעיורי׳ כולם ואין רואין את הנולדות כצופה המופקד לראו׳ את החרב באה ולהזהיר את העם והוא עור מלראות את החרב באה ואלם מלהזהיר את העם. ככלב שמינוהו לשמור הבית והוא אלם מלנבוח כן פ פרנסי ישר׳ אינם מזהירין אותם לחזור למוטב׃ הוזים שוכבים׳ פירש דונש נרדמים שוכבין וא״ת נימין שכבין ואין לו דמיון׃ והכלבים עזי נפש. רוצים למלאות כריסם אינגרי״ש בלע״ז׃ והמה רועים. כמו שהכלבים לא ידעו שבעה כן הרועים לא ידעו הבין מה יהיה באחרית ה הימי׳. כולם לדרך הנייתם פנו איש לבצעו לגזול את שאר העם שהם ממונים עליהם׃ מקצהו. כמו כל העם מקצ׳ מקצה מכיינס ועד קצהו כולם נוהגין כן׃ אתיו אקחה יין. כך היו אומרים זה לזה׃ והיה כזה יום מחר במאכל ובמשתה׃ הצדיק אבד. כגון יאשיהו׃ ואין איש שם על לב. למה נסתלק׳ באין מבין. אין בבית׳ יש מבין מה ראה הקב״ה לסלקם׃ כי מפני הרעה שעתידה לבא על הדור נאסף הצדיק׃ יבא שלום. כי כן אמר הקב״ה יבא הצדיק הזה אל אבותיו בשלום ואל יראה ברעה׃ וינוחו על משכבותם. בהיות הרעה זה שהיה הולך נכוחו ביושרו כמו עשות נכוחה׃ ואתם קרבו הנה. הנותרים משנסתלקו הצדיקים ותקבלו פורענותכם׃ בני עוננה. בני כשפי׳ זרע שהזכר מנאף ותזנה הנקבה׃ על מי תתענגו. מאחר שסבתם מאחרי על מי תשענו להתענג בטובה אילו זכיתם אז תתענגו על יי׳ אבל עכשיו על מי תתענגו׃ על מי תרחיבו פה. כשאתם מתעתעים ומלעיבים בנביאיו׃ הנחמים באלים. המתחממין בשכבת זרע תחת האלים הם אלה ואלון׃ שוחטי הילדים. לקרבן ע״ז׃ סעיפי. נקרת הצורים וכן אל סעיף סלע׃ בחלקי נחל. בחלוקי אבנים אשר בנחל׃ חלקך. בהם ירגמו אותך׃ הם הם גורלך. להעבב בהם. למה כי גם להם שפכת נסך׃ העל אלה אנחם. מלהרע לך׃ שמת

אל הר יי׳ בקריא׳ וסימ׳ ומשה היה רעה את צאן יתרו. ויקם משה ויהושע משרתו. ויאמר משה אל יי׳ לא יוכל
העם לעלות. והיה נכון לבקר ועלית. ויפסל שני לחת אבנים. עלה אל הר העברים הזה וראה. עלה
אל הר העברים הזה הר נבו. ויעל משה מערבות. ונסב הגבול מבעלה ימה. שלחו כר מושל ארץ. במראות

ובני הנכר הנלוים על יהוה לשרתו
ולאהבה את שם יהוה להיות לו
לעבדים כל שמר שבת מחללו
ומחזיקים בבריתי׃ והביאותים
אל הר קדשי ושמחתים בבית
תפלתי עולתיהם וזבחיהם לרצון
על מזבחי כי ביתי בית תפלה יקרא
לכל העמים׃ נאם אדני יהוה
מקבץ נדחי ישראל עוד אקבץ עליו
לנקבציו׃ כל חיתו שדי אתיו
לאכל כל חיתו ביער׃
צפו עורים כלם לא ידעו
כלם כלבים אלמים לא יוכלו לנבח
הזים שכבים אהבי לנום׃ והכלבים
עזי נפש לא ידעו שבעה והמה
רעים לא ידעו הבין כלם לדרכם
פנו איש לבצעו מקצהו׃ אתיו
אקחה יין ונסבאה שכר והיה כזה
נז יום מחר גדול יתר מאד׃ הצדיק
אבד ואין איש שם על לב ואנשי
חסד נאספים באין מבין כי מפני
הרעה נאסף הצדיק׃ יבוא שלום
ינוחו על משכבותם הלך נכחו׃
ואתם קרבו הנה בני
עננה זרע מנאף ותזנה׃ על מי
תתענגו על מי תרחיבו פה תאריכו
לשון הלוא אתם ילדי פשע זרע
שקר׃ הנחמים באלים תחת כל
עץ רענן שחטי הילדים בנחלים
תחת סעפי הסלעים׃
בחלקי נחל חלקך הם הם גורלך
גם להם שפכת נסך העלית מנחה
העל אלה אנחם׃

ובני עממיא דמתוספין על עמיה
דיי לשמשותיה ולמרחם ית שמא
דיי למהוי ליה לעבדין כל דיטר
שבתא לאחלותיה ומתקפין
בקיימי׃ ואיתינון לטורא דקודשי
ואחדינון בבית צלותי עלוותהון
וניכסת קודשיהון יתסקון לרעוא
על מדבחי ארי בית מקדשי בית
צלו יתקרי לכל עממיא׃ אמר יי
אלהים דעתיד לכנשא מבדרי
ישראל עוד אקריב גלוותהון
לכנשא יתהון׃ כל מלכי עממיא
דמתכנשין לאעקא ליך ירושלם
בגויך יתרמון יתהון למיכל לחית
ברא תסבע מנהון חיות חורשא׃
סכואהון סמן כולהון לא ידעין
מדעם כולהון כלבין חרשין לא
יכלין למיבח ניימין שכבין רחמין
למידמך׃ וכלביא תקיפי נפשן
לא ידעין למסבע ואינון מבאשין
לא ידעין לאסתכלא כולהון גבר
לקביל אורחיה גלוי גבר למיבז
ממוניה דישראל׃ אמרין איתו
וניסב חמר ונתרוי מן עתיק ותהי
שירותנא דמחר טבא מיומא דין
רבא סגיאה לחדא׃ צדיקיא מיתין
ולית אנש דמשוי דחלתי על לב
וגברי גמלי חיסדא מתכנשין ולא
מסתכלין ארי מן קדם בישתא
דעתידא למיתי מתכנשין צדיקיא׃
יהכון שלם ינוחון על אתר בית
משכבהון עבדי אוריתיה׃ ואתון
אתקרבו הלכא עם דרא ד
דעובדיהון בישין דמנצבת קודש
נצבתהון ואינון מנאפין ומזנן׃
על מן אתון מתפנקין וקדם מן
תפתחון פומכון תסגון למללא
רברבן הלא אתון ילדי מרוד
זרעא שקרא׃ דפלחין לטעותא תחות כל אילן עבוף נכסי ינקיא בנחליא תחות
שקיפי כיפיא׃ בשעיות כיף נחלא חולקיך אף תמן אינון עדבך אף להון נסיכת נסכין
אסיקת קורבנין העל אילין יתוב מימרי׃

אלהים הביאני. והלכו גוים רבים ואמרו לכו. והלכו עמים רבים ואמרו לכו. והביאותים אל הר קדשי.
עד שיפוח היום. שלח אורך ואמתך המה. וכל הר הכרמל דכו׳ אל הר׃ נאסף ג׳ ב׳ פתחין וא׳ קמץ וסימ׳ אני
נאסף אל עמי קברו. כאשר נאסף אהרן אחיך. כי מפני הרעה נאסף הצדיק. ב׳ בתראי פתחין׃

ונסבאה שכר. משכר כמו אל תהי בסובאי יין ולא יעשו יום אחד לבדו רק יום אחר יום׃ יתר מאד. יתר השם שיהיה ליום מחר יתרון
על היום במוגב ובמשתה׃ הצדיק. אלה מעשה הרועים הצדיקים אבדו ואין איש שם על לב לאמר מדוע יאבדו הצדיקים ויחיו אלה
הרשעים והנה זה פי׳ הנביא כאסף הצדיק עד שלא יראה הרע הבא על ישראל ועל עיר הקודש׃ יבא. הצדיקים בשלום על קברם
כטעם בשלו׳ תמות ואתה תבא אל אבותיך בשלום׃ ינוחו על משכבותם. כל מי שהולך נוכח השם כטע׳ אחרי יי׳ אלהיכם תלכו וזה
כי השלום יבא עם השקט וינוחו על משכבותם הולך נכוחו והנה נכוחו תחת נכחו כי משקלי השמות משתני׳׃ ואתם קרבו. למשפט
שתי בית ישראל יאמר יי׳׃ בני עוננה. כמו ועוננים כפלשתים׃ זרע מנאף. הוא האב ותזנה האם והטעם הבנים והבנות רעות׃ על מי תתענגו. לבקש מה מעשה עמכם
טוב׃ הנחמים. הטוב בפירוש׳ שידבר על ע״ז ויהיה הנחמי׳ על משקל הנכבים מבנין נפעל מגזרת בכל יחם הצאן והנה הוא דבק עם ילדי פשע והנה כתו ובחטא יחמתני
אמי׃ שוחטי. לע״ז כמו ותשחט אותם כמעשה הזונה שתהרג ילדיה׃ בחלקי. מגזרת חלוקי אבנים והטעם שיבקשו אבנים חלקות לציירם להיות פסילים׃ גם להם
שפכת נסך. העל אלה אנחם. על הרעה שאעשה לך ויש אומרים שהוא מבנין התפעל כאילו אמר מה תנחומים יהיו לי ואין צורך׃

על

שמת משכבך. משכב מאופיך לע״ז על ההרים הרמים: ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרונך. לפי שהוא מדמה אותה לאשה מנאפת אשר כואפיה צופים וממתינים לפני פתח ביתה והיא בשכבה אצל בעלה לבה וזכרונה אל הדלת והמזוזה איך תפתח ותצא אליהם: כי מאתי גלית ותעלי. אצלי היית שוכבת וגלית הכיסוי שהייתו מכוסים יחד ותעלי מאצלי: ותרחיבי משכבך. לקבל בו נואפים הרבה: ותכרות לך. ברית מהם: אהבת משכבם.

על. שמת משכבך. כזונה שתזנה במקום מגולה והטעם בפרהסיא: ואחר. גם כן בסתר: שמת זכרונך. כמו וזכרו כיין לבנון וממנו אזכרתה: כי מאתי. כמו זונה כי גלית עצמך מאתי שהייתי מסתיר אותך: ותעלי. לזנות בפרהסיא: הרחבת משכבך. הטעם שיכיל המשכב אנשים רבים ותכרת לך מהם. יתית ותכרתי וכמוהו ותעשי הרעות ותוכל ותכרתי לך ברי׳ מהם שבחרת להיותם אנשי בריתך אותם שאהבת ם שישכבו עמך בכל מקו׳ שראית כמו בכל מקום אשר תראה: ותשורי. והנה עוד רעה אחרת לא די שעבדת לע״ז עד ם ששגרת דורון למלך אשור או למצרים ל להשען עליו והנה ותשורי מגזר׳ ותשורה אין להביא ויאמר ר׳ משה הנגיד ז״ל כי ו ותשורה דמיה מראה והנבואה גם נכון ה הוא להיו׳ ותשורי כמו אשורנו הלכת לראותי בשמן כי מארץ ישרא׳ יוליכו השמן: ציריך. הם השלוחים: ותשפילי. כפשך עד שאול: ברוב. יגעת: מרוב דרכים שעשית והנה יגעת ולא אמרת נואש לבי כמו ונואש ממנו שאול רק אמרת אולי תועיל יגיעתי: חית. כמו כח והטעם דבקים יגעת על כן לא חלית: ואת. למה הוכרחת לדאוג מאויב ולירא ממנו עד ם שהוכרחת לכזב ולא זכרת אותי: הלא אני מחשה. לפי דעתי שהוא פועל יוצא לשני׳ פעולי׳ והטעם כי אני אשתיק באמת מי ם שיכזב כן אני וכן ה הייתי ויתכן היות את מי דאגת מתי יראת ממני והראשון הוא הנכון ויש אומרים שטעם מחשה כטעם החשיתי מאשבול כ כאדם שישתוק: אני אגיד צדקתך. בפה: ואת מעשיך ולא יועילוך. בעבור שמעשיך רעי׳ שבטחת

ונשא י״ב וסימ׳ נמסר בסדר תרומה: מרחוק ה׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בספר שמואל חלק א׳ סימ׳ כ״ו: ומעולם ג׳ בקריאה וסימ׳ הלוא אני מחשה · ומעולם לא שמעו · בכרם ורים יולדו: אותי ה׳ מ״ל בספר׳ וסימ׳ אשר גדפו נערי

על הר גבה ונשא שמת משכבך גם שם עלית לזבח זבח: ואחר הדלת והמזוזה שמת זכרונך כי מאתי גלית ותעלי הרחבת משכבך ותכרת לך מהם אהבת משכבם יד חזית: ותשרי למלך בשמן ותרבי רקחיך ותשלחי ציריך עד מרחק ותשפילי עד שאול: ברב דרכך יגעת לא אמרת נואש חית ידך מצאת על כן לא חלית: ואת מי דאגת ותיראי כי תכזבי ואותי לא זכרת לא שמת על לבך הלא אני מחשה ומעלם ואותי לא תיראי: אני אגיד צדקתך ואת מעשיך ולא יועילוך: בזעקך יצילך קבוציך ואת כלם ישא רוח יקח הבל והחוסה בי ינחל ארץ ויירש הר קדשי: ואמר סלו סלו פנו דרך הרימו מכשול מדרך עמי: כי כה אמר רם ונשא שכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים: כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי: בעון בצעו קצפתי ואכהו הסתר ואקצף וילך שובב בדרך לבו:

על טור רם ומנטל שוית אתר בית מישריך אף לתמן סליקת לדבחא דבח: ואחורי רשא ומזוזת שוית דוכרן טעותיך הוית דמיא לאיתתא דרחימא על בעלה וטעת בתר נוכראין אפתית אתר בית מישרך וגזרת ליך מנהון קיים רחימת אתר בית משכבהון אתר בחרת: כד עבדת ליך אוריתא אצלחת במלכותא וכד אסגית ליך עוברין טבין סגיאה משיריתיך ושלחת אזגדך עד מרחיק ואמאיכת תקיפי עממיא עד לשאול: בסגיאות אורחתיך לאית לא אמרת למתב נכסין סגיאין אסגית על כן לא סברת למתב: וית מן יציפת וקדם מן דחילת ארי אסגית למללא כדבין ופולחני לא אידכרת ולא שוית דחלתי על לביך הלא אנא יתבית ארכא מעלמא דאם תתובין לאוריתא ולקדמילא תבת: אנא חויתי לך עובדין טבין דאינון זכוון ליך ואת אסגית ליך עובדין בישין דלא יהנון ליך: אצוחי כען אם יפרקוניך עובדי שקרין דהוית מתעסקא בהון מינקותיך וית כולהון יטול רוחא יהון בלמא ודרחיץ על מימרי יחסין ארעא ויירת טורא דקודשי: ויימר אליפו ואזהרו אפנו לב עמא לאורח תקנא סליקו תקלת רשיעיא מאורח כנשתא דעמי: ארי כדנן אמר רמא ומנטלא דשרי בשמיא וקדיש שמיה ברומא שרי וקדישא שכינתיה אמר למפרק לתבירי לבא ולמכיכי רוחא לקיימא רוח מכיכין ולמסעד לב תבירין: ארי לא לעלמא אתפרע בדין ולא לאפרש יהי רוגזי ארי רוחי מיתיא אנא עתיד לאתבא ונשמתא אנא עבדית: בחובי ממונהון דאנסו הוה רוגזי עליהון ואלקתינון סליקית שכינתי מנהון וטלטלתינון בדרית גלותהון על דטעו בתר הרהור לבהון:

שהייתם מכוסי׳ יחד ותעלי מאצלי: ותרחיבי משכבך. לקבל בו נואפים הרבה: ותכרות לך. ברית מהם: אהבת משכבם. כשחזית לך יד ומקום להראות להם אהבתך. יד אייסי בלע״ז וכן ראו חלקת יואב על ידי: ותשורי למלך בשמן. ואני מתחלה גרלתיך והיית מקבלת פני מלכך בכלמיני תפנוקים: ותשורי. לשון ראיית פנים כמו אשורנו ולא קרוב וכן ותשורה אין להביא דורון של הקבלת פנים: ותשלחי ציריך. שלוחייך למרחוק לגבות מס מתלכי האומות: ותשפילי. את חוקי האומו׳ עד שאול כן תירגמו יונתן: ברוב דרכיך יגעת. כתעסקת בברכייך למלאות תאותך להרבות הונך: לא אמרת נואש. אתייאש מאלו ולא אחוש עוד לעסוק בהן כי בתורה ובמצות אתן לב: חית ידך מצאת. צורך ידך מצאת הצלחת במעשיך: על כן לא חלית. לא נחלה לבך לדאוג על עבודתי לעסוק בתורה. חית לשון ערבי הוא צורך: ואת מי דאגת. ממי נתייראת: כי תכזבו. כי פסקת לך מעבודתי וכזבת בי כמו לא יכזבו מימיו כל הי׳ כוזב פליי״ן בלע״ז וכן כל לשון כזב מי שבוטחין עליו והוא כוזב ובוגד: הלא אני מחשה. שהחשיתי על רעה פעמים שפשעת בי: אני אגיד צדקתך. אני תמיד מגיד לך דברים שאם תעשי אותם תצדקי: ואת מעשיך. שאת עושה שלא ברצוני לא יועילוך בעת רעתך: בזעקך יצילוך קיבוציך. יקומו נא קבוצות אלילים ופסילי׳ אשר קבצת ויצילוך בזעקך מצרתך הלא את כולם ישא רוח ולא יקומו ולא יוכלו להציל: ואמר סולו סולו. כה יאמ׳ הנביא בשמי לעמי כבשו כבשו מסילה סלולה פנו יצר הרע מדרכיכם: הרימו מכשול. סקלו האבנים שאתם נכשלים רגליכם בהם הם ה היהורי רשע: מרום וקדוש. אני שוכן ומשם אני עם דכא ושפל רוח שאני מרכין שכינתי עליו שפלים ונדכאים סובלי עוני וחלאים: כי לא לעולם אריב. אם אביא יסורין על האדם אין תחרותי עליו לאורך ימים ולא קצפי לנצח: כי רוח מלפני יעטוף. כאשר רוח האדם שהוא מלפני שניתן בו מאתי יעטוף יורד ויכנע על מעלו כמו העטופים ברעב בעטף עולל והנשמות שאני עשיתי. כי רוח מלפני כי זה משמש בלשון כאשר כמו כי תראה כי תבא כלומר כשרוחו נעטפת והוא נכנע אני מבטל ריבי וקצפי מעליו: בעון בצעו. גזלתו: קצפתי. תחלה ואכהו הסתר פני תמיד מכרתו ואקצוף ועל כי הלך שובב בדרך לבו וסרס את המקר׳ וכן פירושו בעון בצעו וילך שובב בדרכי לבו קצפתי ואכהו: דרכיו

מלך אשור · הן גור יגור אפס מאותי · ואת מי דאגת ב׳ בפסוק · ואותי יום יום ידרשון ודעת דרכי: דכא ג׳ בקריא׳ וסימ׳ לא יבא פצוע דכא · את דכא ושפל רוח · תשב אנוש עד דכא · אנ״ד:

על זולתיי׳: בזעקך יצילוך קבוציך. אלה שקבצת להושיעך והנה קבוציך תאר השם כמו למודיי׳: ואת כולם ישא רוח יקח הבל. אותם דרך משל שיאבדו ולא יראו ישועת השם: והחוסה כי ינחל ארץ וירש הר קדשי. והנה הוא דבק עם הפרשה הנכתבת למעלה כל שומר שבת: ואמר. האומר או הקורא או הכרוז: סולו סולו. סקלו המסילה מאבן וטעם פעמים שהקול יקרא כן פעם אחר פעם: מדרך עמי. שהיו עובדי השם על כן בסוף הפרשה אין שלום אמ׳ יי׳ לרשעים: כי. רם ונשא. שמו: שוכן עד. עולמי עד עד שלא יוכל אדם לספור והטע׳ כנח והטעם שוכן כי כל הנבראים יש להם תנועה גם לכוכבים תנועה כנשמה: מרום וקדוש אשכון. והטע׳ כי אשכון עם המלאכי׳ למעלה ועם דכא שהוא בארץ וטעם אשכן להחיות רוח שפלים או אשכון מרום להחיות אלה השפלים: כי לא לעולם אריב. עם ישראל: ולא לעולם אקצף. כי אני בראתי הרוחות והנה ראוי להיות כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי כי הטעם כפול והנה יעטוף מגזרת לעני כי יעטף: בעון. ואכהו. שב אל עמי הנזכר למעלה או אל דכא ושפל רוח ואכהו פועל יורה על זמן עומד כי אין סימן לו בלשון הקדש: הסתר. הסתרתי פני והכיתיהו ביד דרך משל עד שלא ארחם עליו והנה הסתר שם הפועל הוא הלך שובב מתנכת ומתגבר ושב אל דרכו הרעה ומלת שובב לגבאי: דרכיו

דרכיו ראיתי · הנה זאת לאות על יושר על פירוש הספר כאשר ראיתי דרכיו או שעשה תשובה או טעמו כמו כי יצר לב האדם רע: וארפאהו · כי כאולת היה כי אין כח לחולה שילך: ואשלם נחומים לו · שאנחמהו על החולי שעבר עליו: ולאבליו · הם אוהביו כדרך האבלים על החולה במותו: בורא · כל המפרשים אמרו כי השם הוא בורא ותחסר מלת אמר לולי שאין ראוי לאדם כי הייתי אומר שהוא לשון בריאה מגזרת ובורא חושך ומלת ניב כמו פרי כמו תנובות שדי והטעם הדיבור וכן פירושו אמרו שלום לרחוק ולקרוב הודיעו שכבר רפא השם את ישר׳ והטעם ורפאתיו : והרשעים · והטעם שהשם ירפא צדיקי ישר׳ ולא הרשעים כי הם כים שהוא נגרש מיד כמו ויגרשו מימיו וקרוב מגזרת הכני גורש מפניך: כי השקט לא יוכל · פירוש כים נגרש הנה תחסר מלת שהוא כ נגרש כי נגרש תאר השם: ויגרשו מימיו · כמו יכושו: אין · על כן לא יהיה להם שלו׳ כי הם לא יוכלו השקט : קרא · ידבר השם אל נביאו קרא בגרון אל תחשוך הקריאה כי חשך פועל יוצא: כשופר · שישמעו כולם: ואותי יום יום ידרושון · בפה ובדעת : ודעת דרכי יחפצון · בדבור שישאלון אלי הם משפטי צדק והם חפיצים להיותם ק קרובים אלי: למה · הם מתנבים ואומרי׳ למה צמנו ולא ראית כאילו לא תראה ולא תדע והטעם לא ת תושיענו והתשוב׳ הן ביום צומכם ימצא כל אים חפצו מי שיש לו מריבה עם אדם אחר : וכל עצביכם · ממון כמו ועצביך בבית כ נכרי וקרוב מגזרת עצבון כמו יגיע כפיך יגיע מצרים: תנגשו · הנה הנ״ון כנו״ן כהנדוף עשן תנדוף ויחסר בעל כאילו את׳ כן עצבו׳ וכמוהו אשה יראת יי׳ ורבים כך : הן · באגרוף רשע · דבר קשה שיוכה בו ונדברי הקדמונים ז״ל בעלי אגרופין וכמוהו באבן או באגרוף וא״א חתיכת עפר קשה כמו מגרפותיהם : לא תצומו כיום · טעמו כיום הזה : הכזה · יום ענות אדם נפשו · כפול כי הוא הכוס : הלכוף · מפלי הכפל במשקל לקוב אויבי : כאגמון · שמח רך שישח את ראשו והוא ידוע: יציע · רבנות הכדי לחסרון יוד השרש כמלת אכרך והשלם ייציע והטעם ישים מצע ושק ואפר יציע : הלא · פתח · כמו התר : חרצובות · כמו קשרים וכמוהו כי אין חרצובות למותם : מוטה · כמו מוטות עולכם והנה הטעם להתפיש העברים ככתו׳ בספר ירמיהו העשוקים משפט : רצוצים · הם העברים העשוקים כמו רצוץ משפט כמו ואת מי רצותי ויש אומרים כי חרצובות רשע על המחשבות והראשון נכון בעיני : הלא פרוס · כמו פורס אין להם וכמוהו פריסת מלכותך והטעם פריסת ככר לחם : מרודים · המ״ם שורש והנה הוא כמו מעונים וכמוהו זכור עניי ומרודיי : תביא בית · בית שלך : ומבשרך לא תתעלם · כמו קרוב כמו אחינו בשרנו הוא : אז יבקע כשחר אורך · שכל רגע יוסיף האור : וארוכתך · רפואתך והוא שם כמו אעלה ארוכה לך ויש אומרים כן ארוכתך ימי גבול החולי על כן מלת מהרה :

ואשלם ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ואשלם את נדרי אשר בחברון · ואשלם נחמים לו ולאבליו · מי הקדמני ואשלם :
חטאהם ט׳ וסימ׳ וכפר על הקודש מטמאת · וסמך אהרן את שתי · והיתה זאת לכם לחקת · וידבר אל העדה
לאמר סורו · קרא בגרון אל תחשך · ישוב ירחמנו · כן אהבו לנוע · זבחי הכהבי · העמיקו שחתו · וכל

דְּרָכָיו רָאִיתִי וְאֶרְפָּאֵהוּ וְאַנְחֵהוּ
וַאֲשַׁלֵּם נִחֻמִים לוֹ וְלַאֲבֵלָיו :
בּוֹרֵא נִוב שְׂפָתָיִם שָׁלוֹם שָׁלוֹם
לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְהוָה וּרְפָאתִיו :
וְהָרְשָׁעִים כַּיָּם נִגְרָשׁ כִּי הַשְׁקֵט
לֹא יוּכָל וַיִּגְרְשׁוּ מֵימָיו רֶפֶשׁ וָטִיט :
אֵין שָׁלוֹם אָמַר אֱלֹהַי לָרְשָׁעִים :
נח קְרָא בְגָרוֹן אַל תַּחְשֹׂךְ
כַּשּׁוֹפָר הָרֵם קוֹלֶךָ וְהַגֵּד לְעַמִּי פִּשְׁעָם
וּלְבֵית יַעֲקֹב חַטֹּאתָם : וְאוֹתִי יוֹם
יוֹם יִדְרֹשׁוּן וְדַעַת דְּרָכַי יֶחְפָּצוּן כְּגוֹי
אֲשֶׁר צְדָקָה עָשָׂה וּמִשְׁפַּט אֱלֹהָיו
לֹא עָזָב יִשְׁאָלוּנִי מִשְׁפְּטֵי צֶדֶק
קִרְבַת אֱלֹהִים יֶחְפָּצוּן : לָמָּה צַּמְנוּ
וְלֹא רָאִיתָ עִנִּינוּ נַפְשֵׁנוּ וְלֹא תֵדָע
הֵן בְּיוֹם צֹמְכֶם תִּמְצְאוּ חֵפֶץ וְכָל
עַצְּבֵיכֶם תִּנְגֹּשׂוּ : הֵן לְרִיב וּמַצָּה
תָּצוּמוּ וּלְהַכּוֹת בְּאֶגְרֹף רֶשַׁע לֹא
תָצוּמוּ כַיּוֹם לְהַשְׁמִיעַ בַּמָּרוֹם קוֹלְכֶם
: הֲכָזֶה יִהְיֶה צוֹם אֶבְחָרֵהוּ יוֹם עַנּוֹת
אָדָם נַפְשׁוֹ הֲלָכֹף כְּאַגְמֹן רֹאשׁוֹ וְשַׂק
וָאֵפֶר יַצִּיעַ הֲלָזֶה תִּקְרָא צוֹם וְיוֹם
רָצוֹן לַיהוָה : הֲלוֹא זֶה צוֹם אֶבְחָרֵהוּ
פַּתֵּחַ חַרְצֻבּוֹת רֶשַׁע הַתֵּר אֲגֻדּוֹת
מוֹטָה וְשַׁלַּח רְצוּצִים חָפְשִׁים וְכָל
מוֹטָה תְּנַתֵּקוּ : הֲלוֹא פָרֹס לָרָעֵב
לַחְמֶךָ וַעֲנִיִּים מְרוּדִים תָּבִיא
בָיִת כִּי תִרְאֶה עָרֹם וְכִסִּיתוֹ
וּמִבְּשָׂרְךָ לֹא תִתְעַלָּם : אָז יִבָּקַע
כַּשַּׁחַר אוֹרֶךָ וַאֲרֻכָתְךָ מְהֵרָה תִצְמָח

אוֹרַח תְּיוּבְתְּהוֹן גְּלִיא קֳדָמַי
וְאֶשְׁבּוֹק לְהוֹן וַאֲרַחֵים עֲלֵיהוֹן
וַאֲשַׁלֵּם תַּנְחוּמִין לְהוֹן וּל
וּלְמִתְאַבְּלִין עֲלֵיהוֹן : דִּבְרָא
מְמַלַּל סִפְוָן בְּפוּם כָּל אֱנָשָׁא אֲמַר
נְבִיָּא שְׁלָמָא יִתְעֲבֵיד לְצַדִּיקַיָּא
דִּינְטַרוּ אוֹרַיְתִי מִלְּקַדְמִין וּשְׁלָמָא
יִתְעֲבֵיד לְתָבַיָּא דְּתָבוּ לְאוֹרַיְתָא
קָרִיב אֲמַר יְיָ וְאֶשְׁבּוֹק לְהוֹן :
וְרַשִׁיעַיָּא כְּיַמָּא דִּטְרִיד דְּבָעֵי לְמִנַח
וְלָא יָכִיל וְעָבְדִין מוֹהִי סִין וְטִין :
לֵית שְׁלָמָא אֲמַר אֱלָהּ לְרַשִׁיעַיָּא :
נְבִיָּא אַכְלֵי בִּגְרוֹנָךְ לָא תִמְנַע
כְּקָל שׁוֹפָרָא אָרִים קָלָךְ וְחַוִּי
לְעַמִּי מַרְדֵיהוֹן וּלְבֵית יַעֲקֹב ח
חוֹבֵיהוֹן : וְקֳדָמַי יוֹם יוֹם אוּלְפַן
תָּבְעִין כְּאִילוּ לְמִידַע אוֹרְחַן דְּתָקְנָן
קֳדָמַי צָבַן כְּעַמָּא דִּזְכוּ עֲבַד וּמִדִּין
אֱלָהֵיהּ לָא אִתְרְחֵק שָׁאֲלִין מִן
קֳדָמַי דִּינִין וּקְשׁוֹט כְּאִילוּ לְאִתְקָרָבָא
לְדַחַלְתָּא דַּיְיָ צָבַן : אָמְרִין לְמָא
אֲנַחְנָא צַיְימִין וְקֳדָמָךְ גְּלֵי מְסַגְּפִין
נַפְשָׁתַנָא וְקֳדָמָךְ יְדִיעַ נְבִיָּא אֲמַר
לְהוֹן הָא בְּיוֹם תַּעֲנִיתְכוֹן אַתּוּן
תָּבְעִין צָרְכֵיכוֹן וְכָל תַּקָּלַתְכוֹן
אַתּוּן מְקָרְבִין : הֵן לְתַחֲרוּ וּלְמַצּוּ
אַתּוּן צַיְימִין וּלְמִמְחֵי בְּכוּרְמֵיזָא
דִּרְשַׁע לָא תִתְעַנּוּן תַּעֲנִין כְּאִלֵּין
לְאַשְׁמָעָא בִּמְרוֹמָא קָלְכוֹן :
הַהֲדָא הוּא תַּעֲנִיתָא דִּרְעֵינָא בַהּ
יוֹמָא דִּמְסַגֵּיף אֱנָשָׁא נַפְשֵׁיהּ כַּפֵּיף
רֵישֵׁיהּ כְּאַגְמוֹן כְּפִיף וְעַל סַקָּא
וְקִיטְמָא בָּאֵירַת הֲלָדָא אַתּוּן קָרַן
תַּעֲנִי וְיוֹמָא דְּרַעֲוָא בֵיהּ מִן קֳדָם יְיָ :
הֲלָא דָא הִיא תַּעֲנִיתָא
דִּרְעֵינָא בַהּ פְּרַדוּ כְּנִישַׁת רִישְׁעָא שְׁרוּ קִיטְרֵי כְתָבֵי דִּין מַסְטֵי וּפַטְרוּ דַּהֲווֹ אֲנִסִין בְּנֵי
חוֹרִין וְכָל דִּין מַסְטֵי תְּסַלְּקוּן : הֲלָא תְפַרְנֵס לְכַפְנָא מִלַּחְמָךְ וַחֲשִׁיכִין מְטַלְטְלִין תָּעֵיל
לְגוֹ בֵיתָא אֲרֵי תִיחְזֵי עַרְטִילָאָה וְתִכַסֵּינֵיהּ וּמִקְרִיב בִּשְׂרָךְ לָא תִכְבּוֹשׁ עֵינָךְ :
בְּכֵן יִתְגְּלֵי כִּשְׁפַר פָּרָא נְהוֹרָךְ וְאָסְוַת מַחְתָךְ בִּפְרִיעַ תִּיסַּק

בחשאתם ובחטאתם דכות׳ : תביא י״ג בקריא׳ וסימ׳ ומכל החי מכל בשר · ראשית בכורי אדמתך תביא · וחברו ·
לא תביא אתנן זונה · ובמלאת ימי טהרה · ולא תביא תועבה אל ביתך · ולקחת מראשית כל פרי האדמה ·
ויצו את יהושע בן נון · ואת עשרת חריצי החלב · תשמע זעקה מבתיהם · הלא פרוס לרעב לחמך ועניים ·
אף על זה פקחת עיניך · היתה כאניות סוחר מברחק :

דרכיו ראיתי · כשהוא ככנע מלפני שבאתהו צרה : וארפאהו ואנחהו · אוליכהו בדרך מרפא או ואנחהו לשון הנחה ומרגוע: לו ולאבליו · למצטערין עליו : בורא · אני לו ניב שפתים חדש כלפי שבאתהו צרה עד עתה והכל קראו עליו תגר יקרא לו שלום שלום : לרחוק ולקרוב · שכיהם שוין מי שנתיישן והורגל בתורתי ועבודתי מנעוריו ומי שנתקרב עתה מ מקרוב לטוב מדרכו הרעה את יי׳ ורפאתיו מחוליו ומחטאיו : והרשעים · שאין נותנין לב לטוב : כים נגרש · הים הזה גליו מתגאי׳ לרום למעלה ולצאת חוץ לגבול החול אשר שמתי ג גבול לים וכשמגיע שם הוא כ נשבר על כורחו וכל זה גל חבירו רואה ואינו חוזר בו כך הרשע רואה את חבירו לוקה ברשעו ואינו חוזר בו ומה הים רפשו וסריותו על פיו כך הרשעים ס סריותם בפיהם כגון פרעה את׳ מי יי׳ שנחריב אמר מי בכל אלהי הארצות נבוכד נצר אמר אדמה לעליון כים נגרש כים אשר נגרש שגורש כל היום רפש וטיט : אין שלום · כלפי שאמ׳ לצדיקי׳ ולבעלי תשוב׳ שלום שלום לרחוק ונו׳ חזר ואמר אין שלום לרשעי׳ : והגד לעמי פשעם · אלו תלמידי חכמי׳ שכל שגגתם פשע ששגגת תלמוד עולה זדון : ולבית יעקב חטאתם · אלו עמי הארץ שאף זדונם שגגה : ואותי יום יום ידרושון · כענין שנאמר ויפתוהו בפיהם : ודעת דרכי יחפצון · חפצים לשאול הוראות לחכמים כאילו רוצים לקיימם : כגוי אשר צדקה עשה ונו׳ · כך שואלים אותי תמיד משפט צדק ואין דעתם לקיים וכשהן צמים ואין נענין אומרים למה צמנו ולא ראית ואני אומר הן ביום צומכם תמצאו חפץ כל חפצי צרכיכם אתם עמילי׳ למצא ואף בגזל וחמס : וכל עצביכם · בעלי חוב שלכם הנעצבים על ידיכם אתם נוגשים אותם ביום צומכם : לא תצומו כיום · כמשפט היום לשבור לבבכם כדי שישמע ק קולכם במרום : הלכוף · הה״א זו תמוהה כלומר שמא לכוף כ כאגמון ראשו אני צריך אגמון הוא כמין מחט כפוף וצדין בו דגים וקורין לו אי״ס בלע״ז : הלזה תקרא צום · לשון תימהא לפיכך הה״א נקודה חטף פתח : חרצובות · לשון קשור ואיסור : מוטה · הטיית משפט וכל מוטות תנתקו תירגם יונתן וכל מיסטי דין תסקלון : ועניים ומרודים · כאנחים וכאנקים על צרתם כגון עוניי ומרודי אריד בשיחי : ומבשרך · ומקרובך : יבקע כשחר · כעמוד השחר הבוקע בעבים : וארוכתך מהרה · ורפואתך מהרה כמו אעלה ארוכה לך : ותפק

והלך לפניך צדקך · יאספך · כמו מאסף לכל המחנות והנה יהיה סמור : אז · מתוכך · מקרבך והטעם על המחשבה או מתוכך מתוך ישרא' וטעם מוטה העבדים : שלח
אצבע · שם הפעל משקל כשכב אדוני המלך כאילו אמר לשלוח יד להכות רעו או לקחת הונו גם ודבר און שם הפעל : ותפק · כטעם ויפק רצון מיי' והנה כפשך כדרך
פעל : וכמו כנפה תשביע · לעולם ענוי דבק עם כפש הוא כוס ומלת תשביע לעדה : וזרח בחשך · אפי' בחשך לילה יזרח אורך והטעם כאשר תבוא רעה לעולם אתה תנצל :
ונחך יי' תמיד · והטעם שהוא יהיה עמך בכל מקום שתלך : בצחצחות · כמו צחה צמא הפך הריווי : ועצמותיך יחליץ · יש אומ' כמו ידשן בלי חבר ואחרי' אמרו יחזק כמו
חלוצי צבא ויש אומרי' מיחלין כמו יחלצון כאשר מצאנו ישליח ישלח ישמיח ישמח וזהו הנכון כי הנה הוא כמו שומר כל עצמותיו והנה יחלצם משבר : לא יכזבו · כמו יכרתו וכזב מגזרתו כי הוא דבר שאינו עומד כי מקרה הוא : ובנו · הבונים היוצאי' ממך : מוסדי דור ודור · שהיה על מוסד שיעמוד לדור ודור : תקומם · כמו משובב : נתיבו' לשבת · אחר שאינם הולכים עליה' בני אדם לשבת תשובבם : אם · יי' ינחך תמיד אם תשיב משבת רגליך או הוא דבק עם משובב נתיבות גם הוא כנון וטעם משבת מלכת בשבת : עשות חפציך · הטע' כפול : וקראת לשבת ענג · שלא תעשה בו מלאכה ושתתענג הנפש בשמוע דברי תורה : לקדוש יי' מכובד · הוא יום שבת והנה פי' מה טעם מכובד והוא וכבדתו מעשות דרכיך שאתה רגיל לעשו' בחול וכן מצאנו ממצא חפצך ודבר דבר עתיד או בדברי העולם כי אם בדברי תורה והכלל שאיננו צריך לקבלה : אז תתענג · אם תקרא יום שבת עונג אז תתענג על יי' כנגד שמתענג על האב : והרכבתיך על במותי ארץ · על גבהי הארץ והיא ארץ ישראל : והאכלתיך נחלת יעקב · הטע' הנה ידבר עם בני הגולה על כן והרכבתיך גם משובב כתיבות : הן · הנה שב הנביא להוכיח עוד בני הגולה ובאחרונה אמר ואני זאת בריתי והנה כל הפרשיות דבקות וטעם הן לא קצרה דע כי לא קצר' יד השם מהושיעכם : כי · לבין אלהיכם · למ"ד עם בין והיא
לבדה תספיק או מלת בין השתירו פנים מכם כדרך לשון בין אדם שיסתיר פניו ואזניו שלא יראה ולא ישמע : כי · נגאלו · מלה מורכבת מבנין נפעל ומבניין שלא נקרא
שם פועלו : בדם · שפיכות דם והנה אצבעותיכם בעון בדבר עשוק והנה המעשה והדבור רעים : אין קורא בצדק · מוכיח : ואין נשפט · תואר השם : בטוח על תוהו ·
שיאמר אים לרעהו כן אעשה והוא לא ימלט דברו : הרו עמל · משל על המחשבה : והוליד · והוא הדבור : ביצי · והנה המשילם שהם כביצי צפעוני כאשר יבקעו : וקורי ·
ידוע ממעשה העכבים : והאוכל מביציהם · מביצי צפעוני : והזורה · היה ראוי להיות תחת הרי"ש קמץ גדול ובאה מלה זרה כמו ולכה בתוך ביתו והנה הזורה פעולה כמו
כי מולים היו סוגה בשושנים היא מגזרת ויזר את הגזה כי מי שיזרנה אז תבקע הצפעוני ויצא אפעה ושרף : קוריהם לא יהיו לבגד · והנה דמה כל מעשיהם רגליהם
למעשה העכבים שאיננו עומד :

רשי

ותפק נפשך · בתנחומי דברים טובים : בצחצחות · בעת צמאון ובצורת כך תירגם יונתן : יחליץ · יזיין כמו חלוצי צבא : משובב נתיבות לשבת · תירגם יונתן מתביב רשיעיא לאורייתא משובב כמו משיב לשבת ליישובו של עולם : נחלת יעקב אביך · נחלה בלא מצרים כמה שנאמר ופרצת ימה וקדמה וגו' לא כאברהם שנאמר לו הארץ אשר אתה רואה ויעקב שמר את השבת שנא' ויחן את פני העיר שקבע תחומין עם דמדומי חמה כך פירש ר' שמעון : הן לא קצרה · את אשר לא נושעתם לא מקוצר ידו הוא : הסתירו פנים · גרמו לכם שהסתיר פניו מכם : נגאלו · לשון טינוף וכן לחם מגואל : צפעוני · מין נחש רע : בקעו · אישקלור"שט בלע"ז כלומר מעשים מכוערים שאינם לטובתם עשו : וקורי עכביש · איריינ"ש בלע"ז וקורי אורטור"ש בלע"ז : קורי · הם כלי האורג שהשתי מוסך בהן ומנח' חברו במחברת קורו על שם שהעכביש מיסך אריגותיו בקורות : והזורה · תירגם יונתן משחן לשון חימום שקורין בלע"ז קוביר"ה המחממן יוצא מהן כשהוא מבקע הקליפה : אפעה · מין נחש שהוא רע כך לא ישתלמו במעשיהם אלא רעה ועיקר לשון והזורה לשון עיצור הוא להוציא הבלוע בתוכו כמו ויזר את הגזה ועיצורו של זה הוא חימומו : ואין

על יי' לא וסימ' נמסר במס' רבת' בערך אדני : קורא ו' וקמץ בקריא' וסי' וראו גוים צדקך וכל מלכים כבודך · ובנו ממך חרבות עולם מוסדי דור ודור · לשום לאבילי ציון גם לא שמעת גם נדרשתי ללא שאלו · לאופנים להם קורא הגלגל · וכל לשון עץ דכות' : במותי ג' מל' בקריא' וסי' ירכיבהו על במותי ארץ · והרכבתיך על במותי ארץ · הנה יי' יוצא ממקומו : נשפט ה' קמצין וסימ' אין קורא בצדק · כי באש יי' נשפט · ואני נשפט אותך על אמרך · בא שאון עד קצה · איש חכם נשפט :

ויהכון קדמך זכותך ביקר מן קדם יי' תתכניש : בכן תצלי ויי' יקבל צלותך תבעי מן קדמוהי ויעביד בעותך אם תעדי מבינך אסטיות דין מרמז באצבע ומללא מילין דאונס : ותתפח קדם כפנא נפשך ונפש מסגפא תסבע ויդנח בחשוכא נהורך וקבלך יהי כטיהרא : וידברינך יי' תדירא ויסבע בשני בצורתא נפשך וגופך יחיי בחיי עלמא ותהי נפשך מליא תפנוקין כגינת שקיא דמרויא וכמבוע דמיין דלא פסקין מוהי : ויבנון מינך חרבת עלם יסודי דר ודר תקמם ויקרון ליך מקיים אורחא ותקנא מתיב רשיעיא לאוריתא : אם תתוב משבתא ריגלך למיעבד צורכך ביומא דקודשי ותערע לשבתא בתפנוקי' לקודשא דיי' תיקר ותיקר קדמוהי מלמיעבד אורחך מלספקא צורכך ומללא מילין דאונס : בכן תתפנק קדם יי' וישרינך על תוקפי ארעא ויוכלינך פירי אחסנת יעקב אבוך ארי במימרא דיי' גזיר כן : הא לא מקפידות ידא מן קדם יי' לית אתון מתפרקי' ולא מדיקיר קדמוהי מלמשמע לא מתקבלא צלותכון : אלהין חוביכון הוו מפרשין ביניכון לבין אלהכון וחטאיכון גרמו לסלקא אפי שכינתא מינכון מלקבלא צלותיכון : ארי ידיכון שותפין בדם זכאי ואצבעתכון בחובין סיפוותכון ממללין שקר לישנכון ניכלין מחשבולית דמצלי בקשוט ולית דמתדן בהמנותא מתרחצין על למא וממללין שקר מוחן ומפקין מלבהון מילין דאונס : הא כביעי חיוי חורמנין מפרתין וכקוין דעכובירתא מחיא דמן דאכיל מביעיהון מאית ומשתנן ומפקן חיוון חורמנין מפרתין : האכקוין דעכוביתא דלא כשרין לאתכסאה בן לית הנאה בעובדיהון דרשיעיא עובדיהון עובדי אונס וליאות שקר בידהון :

והלך לפניך צדקך כבוד יהוה
יאספך : אז תקרא ויהוה יענה
תשוע ויאמר הנני אם תסיר מתוכך
מוטה שלח אצבע ודבר און :
ותפק לרעב נפשך ונפש נענה
תשביע וזרח בחשך אורך ואפלתך
כצהרים : ונחך יהוה תמיד
והשביע בצחצחות נפשך ועצמתיך
יחליץ והיית כגן רוה וכמוצא מים
אשר לא יכזבו מימיו : ובנו ממך
חרבות עולם מוסדי דור ודור
תקומם וקרא לך גדר פרץ משובב
נתיבות לשבת : אם תשיב משבת
רגלך עשות חפצך ביום קדשי
וקראת לשבת ענג לקדוש יהוה
מכבד וכבדתו מעשות דרכיך
ממצוא חפצך ודבר דבר :
אז תתענג על יהוה והרכבתיך על
במותי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב
אביך כי פי יהוה דבר :
נט הן לא קצרה יד יהוה
מהושיע ולא כבדה אזנו משמוע :
כי אם עונתיכם היו מבדלים
בינכם לבין אלהיכם וחטאותיכם
הסתירו פנים מכם משמוע :
כי כפיכם נגאלו בדם ואצבעותיכם
בעון שפתותיכם דברו שקר
לשונכם עולה תהגה : אין קרא
בצדק ואין נשפט באמונה בטוח
על תהו ודבר שוא הרו עמל והוליד
און : ביצי צפעוני בקעו וקורי
עכביש יארגו האכל מביציהם ימות
והזורה תבקע אפעה :
קוריהם לא יהיו לבגד ולא
יתכסו במעשיהם מעשיהם
מעשי און ופעל חמס בכפיהם :

רגליהם. כי מחשבותם סוד ושבר במסילות שדרכו בם והנה טעם רגליהם כפול: דרך. נתיבותיהם. שהיו ידועות עקשו ומי ילך בנתיבותיהם וילמד מהם: על כן. הנביא ידבר על לשון ישראל שיאמרו בגלות: לנגוהות. כפול בטעם: נגששה. כמו כמשש ואין ריע לו ו"א מגזרת וגם עפר: בצהרים. שהוא חצי היום כאילו היינו בנשף וזה דרך משל: באשמנים. יש אומרים קברים ויתכן שהוא כמו כצהרים או כמו בחיים והטע' בינות החיים ויתכן היות האלף נוסף והטעם בינות השמנים והם הגוים: נהמה כדובים. והטעם כנעק ואין מושיע ואין מי שיעשה לנו משפט: כי. אלה דברי הנביא על לשון ישראל שיודו לשם עונותם: ענתה בנו. כמו לא תענה ברעך: כי פשעינו אתנו. הם עוד: פשוע וכחש. שמות הפעלי' והנה פשוע לבאת מ מתחת הרשות: וכבוג. שם הפועל מבנין נפעל על דרך ונפלוא: סרה. מגזרת סורר ומור' והורו כמו עושו והורו מגזרת על ברכת הורי ותהר את מרים והנה הוא על משקל הוגו והוא שב על שקר ויש אומרים כי היה ראוי להיותו על משקל בנה בניתי ובאו זרות וטעם מלב מלבם יוציאו דברי ש שקר: והסג. מבנין שלא נזכר שם פועלו: וצדקה מרחוק תעמד. דרך משל כי אין צדקתו אמת לשון נקבה והוא חסר נו"ן ומצא מבולע במלת אמתך: ונכוחה. דברים שיאמר אדם לנכח חבירו רצה ד דבריך טובי' ונכוחים: ותהי. משתולל. יש אומרים משוגע כמו אלכה ערום ושולל א אשתוללו אבירי לב ויתכן היות הכל מגזרת שולל להסיר הון הנה משתולל שם הפועל מבנין התפעל: וירא. וישתומם. מגזרת שממה ורבי מנחם שהוציאו מגזר' שתום העין ולא אמר אמת כי לא יכול אדם לאמור מן ושבור ו ושבורר כפול הלמ"ד: ותושע לו. כלשון בני אדם כי השם הוא המושיע ואיננו נושע והנה הטעם על כבודו להראות גבורתו. מפגיע כמו ולפושעים יפגיע: וילבש. דרך משל לגבור שהוא ל לובש התחרא הוא ה השריון: תלבושת. השנים תוי"ן נוספין כתי"ו תפארת: ויעט. עטיה כאילו עוטה מעיל: כעל. כאיש יקנא על גמולו והטעם שישלם חימה לצריו לכל האיים גמול ישלם והנה צריו ואויביו ביבשה גם הזכיר ל לאייהם הים: וייראו. י"א שהוא מלשון יראה והוא חסר יו"ד ו"א כמשמעו וטעם שמו מעשהו והעד את כבודו: כי יבא כנהר צר. כמו צר ומצוק מבאוני והנה הוא שם כן רוח יי' נוססה בו מגזרת נס וזה הטעם קרוב מדברי דניאל והיתה עת צרה לכל העולם אשר לא נהייתה כמוה וישראל לבדם יכלו על כן אחרי זאת ובא לציון גואל: ובא לציון גואל. זה המשיח וטעם לשבי פשע כמו כל הנמצא כתוב בספר: ואני זאת בריתי. הנה אכרו' ברית עמה' ומה היא היא רוחי אשר עליך וכף ליש' ידבר וטע' רוחי כנבואתי כאשר כתב והיה אחרי כן אשפך את רוחי ודברי

הגה"ג וס' נהמה כדבים כלנו. הגו סיגים מכסף. ודבתריה הגו רשע לפני מלך. קדמא כתיב ה' בסוף תיבותא: ברחוב ד' ומל' בקריא' וסי' ואמרו לא כי ברחוב נלין. רק כרחוב אל תלן. כשלה ברחוב אמת. ברחוב אבן

רגליהם לרע ירצו וימהרו לשפך דם
נקי מחשבתיהם מחשבות און שד
ושבר במסלותם: דרך שלום לא
ידעו ואין משפט במעגלתם
נתיבותיהם עקשו להם כל דרך בה
לא ידע שלום: על כן רחק משפט
ממנו ולא תשיגנו צדקה נקוה לאור
והנה חשך לנגהות באפלות נהלך:
נגששה כעורים קיר וכאין עינים
נגששה כשלנו בצהרים כנשף
באשמנים כמתים: נהמה כדבים
כלנו וכיונים הגה נהגה נקוה
למשפט ואין לישועה רחקה ממנו:
כי רבו פשעינו נגדך וחטאותינו
ענתה בנו כי פשעינו אתנו וע
ועונתינו ידענום: פשע וכחש
ביהוה ונסוג מאחר אלהינו דבר
עשק וסרה הרו והגו מלב דברי
שקר: והסג אחור משפט וצדקה
מרחוק תעמד כי כשלה ברחוב אמת
ונכחה לא תוכל לבוא: ותהי
האמת נעדרת וסר מרע משתולל
וירא יהוה וירע בעיניו כי אין
משפט: וירא כי אין איש וישתומם
כי אין מפגיע ותושע לו זרעו וצ
וצדקתו היא סמכתהו: וילבש
צדקה כשרין וכובע ישועה בראשו
וילבש בגדי נקם תלבשת ויעט
כמעיל קנאה: כעל גמלות כעל
ישלם חמה לצריו גמול לאיביו
לאיים גמול ישלם: וייראו ממערב
את שם יהוה וממזרח שמש את
כבודו כי יבוא כנהר צר רוח יהוה
נססה בו: ובא לציון גואל
ולשבי פשע ביעקב נאם יהוה:
ואני זאת בריתי
אותם אמר יהוה רוחי אשר עליך

רגליהון למעבד דביש רהטין ומוחי למשפך דם זכאי עשתוניהו עשתוני אונס ביזא ותברא בכיבשיהון: אורח שלמא לא ידעין ולית דינא במהכהון שביליהון עקימו להון כל דדריך בהון לא ידע שלמא: על כן אתרחק דינא מננא ולא מערען לנא זכוון סברנא לניהור והא חשוך לזיהור והא כדבקבלא אנחנא מהלכין: נמשמש כסמן כותלין וכדלית להון עינין נמשמש אתקילנא בטיהרא כמא דמתקלין בקבלא אתאחד באפנא כמא דאחידין קבריא באפי מיתיא: עמנא מן קדם בעלי דבבנא דמתכנשין עלנא כדובין כולנא וכיונין נהמא נהימנא סברנא לדינא ולית לפורקנא אתרחק מננא: ארי סגיאין חובנא קדמך וחטאנא אסהידו בנא ארי חובנא גלן לנא ועויתנא ידענא להון: מרידנא וכדיבנא במימרא דיי ואסתחרנא לאחרא מבתר פולחנא דאלהנא והוינא ממללין שקר וסטיא מוחן ומפקין מלבהון פתגמי שקר: ואסתחר לאחרא דינא וזכותא מרחיק קמת ארי אתקילו ברחובא עבדי קושטא ועבדי הימנותא לא יכלין לאתגלאה: והוו עבדי קושטא מטמרין ודסטן מביש מתבזזין וגלי קדם יי ובאיש ק קדמוהי ארי לית דינא: וגלי קדמוהי דלית גבר ולית עובדין טבין וידיע קדמוהי ולית אינש דיקום ויבעי עליהון ופרקינון ב בדרע תוקפיה ובמימר רעותיה סעדינון: אתגלי למעבד זכוון לעמיה תקוף ופורקן איתי ב במימריה לדחלוהי ויתגלי למעבד לאתפרעא בתקוף מסנאי עמיה ויתיב נקמא לבעלי דבבוהי: מרי גמליא הוא גימלא ישלם פורענות לסנאוהי גימלא לבעלי דבבוהי לנגוותא גימלא ישלם: וידחלון ממערבא ית שמא דיי וממדנח שמשא ית יקריה ארי ייתון כשפע נהר פרת מעיקן במימרא דיי יתבזזון: ויתי לציון פריק ולאתבא מרודיא דבית יעקב לאוריתא אמר יי: ואנא דין קיימי עמהון אמר יי רוח קודשי דעלך

משבי: וסר מרע ה' בקריא' וסימ' וכר מרע משתולל. איש היה בארץ עוץ איוב שמו. השמת לבך אל עבדי איוב. וחכרו. חכם ירא וסר מרע: ובא י"ז ר"פ וסימ' נמסר בשמואל ב' סי' י"ו ולעיל בהאי סיפרא סי' מ"ז:

רשי

ואין משפט במעגלותם. כלומר אין במעגל דרכיהם דבר נשפט באמת כמשפטו: נתיבותיהם עקשו להם. הם העוו את דרכם לעצמם: רחק משפט ממנו. שאנו צועקי' חמס מאויבינו ואין הקב"ה שופט לנקום נקמה: ולא תשיגנו צדקה. הנחמות הטובות שהבטיחנו אינן משיגו' אותנו לבוא: לנגוהות נקוה ובאפלות נהלך: באשמנים. מנחם פתר לשון מחשכים ורוב הפותרים מודים לו אבל דונש פתר בו לשון שומן והאלף נוסף בו כמו אלף שבאחוותי ושבאכזב ודרך האותיות אף כאן בין ה האשמנים בין החיים השמנים אנחנו כמתים ויונתן תירגם לשון מסגר איתאחד באפנא כמה דאחידין קבריא באפי מ מיתיא: הגה נהגה. לשון יללה: דבר עשק. כמו לדבר עשק: הורו והגו. לירות ולהוציא הורו לשון ירה בים. ד"א הורו והגו הרב והתלמיד שם המקור והגו כאשר הוגה מן המסילה הגו סיגים מכסף: והוסג אחור. משפט נקמתנו מאויבנו שהיא תלויה בהקב"ה: וצדקתו עומדת מרחוק. למה כי כשלה אמת ברחובותינו וכיון שהאמת כשלה מארץ אף מ תמימים אין הצדק והמשפט באין: משתולל. מוחזק שוטה על הבריות כמו אלכה שולל והוא מגזרת שוגג דמתרגמי' שלו וכן על השל: וירע בעיניו כי אין משפט. לפיכך הביא עליהם הפורענות: וירא כי אין איש. ועתה בהנחמו על הרעה לעמו רואה כי אין איש צדיק לעמוד בפרץ: וישתומם. ויחרים לראות אם יש מפגיע בעדם ואין מפגיע: וישתומם לשון אדם העומד ותוהא ושותק ב בתמהונו ותי"ו דוישתומם כתי"ו של משתולל שניהם משמשות לשון מתפעל וכן דרך התיבה שיסודה הראשון שי"ן או סמ"ך כשהיא נהפכת ללשון מתפעל כתפעל ויתפעל בא התי"ו באמצע אותיות שורש התיבה כמצא ו וישתומם לשון שמו שמי' שמים בתוכם כשמו אחרונים לשון ת תמהון: ותושע לו זרועו. ויקום מאויביו: וצדקתו. סמכתהו הוא להשיאו ולאמץ ידיו בנקמתו ו ואע"פ שאין אנחנו הגונים להושע: קנאה. אינפרימנט בלע"ז לקנאות לשמו הגדול: כעל גמולות. כדת להשיב על גמולות האויבים: כעל ישלם. כדת להשיב עליהם ישלם: כי יבא כנהר. צרה על אויביו: נוססה בו. כפלאת בו לשון נס. ד"א נוססה בו אוכלת בו כתולעת בעץ כמו והיה כמסוס נוסס: זאת בריתי אותם. בדבר זה כרתי בריתי להם ואקיים כי אף בגלותם לא תשכח תורתי מהם: על

ודברי אשר שמתי בפיך · והטעם כפול כי התנבאו ולא תפסק להם הנבואה מזרעם לעולם : קומי אורי · לשון ציווי כמו בואי בחולם בעבור האלף : כי בא אורך · לשמח ולפי דעתי שביאת האור הוא חשך כמו בא ערב ובפסק האור שהיה לך וזרח עליך כבוד יי׳ והעד לא יהיה לך עוד אור השמש לאור יומם וטעם אורי על מלכות או הנבואה : כי הנה החשך · זהו כטעם׳ כי יבא כנהר צר וערפל תכסה לאומים : ועליך יזרח יי׳ · והטעם עליך לבדך : והלכו גוים לאורך · כי מנהג מי שהוא בחשך לראות היושבים באור : שאי · כולם · רמז על בניך ובנותיך צר שיזכירם ויתכן להיות כלם שיתן המלכים : תאמנה · מגזרת ויהי אומן את הדסה : אז תיראי · והטעם כאשר יבאו המלכים אליך ויביאו בניך אז תיראי

ומפי ג׳ בקריא׳ וסימ׳ והראשונות מאז הגדתי · ואני זאת בריתי אותם אמר ב׳ בפסו׳ : ועד עולם י״ב דסמי׳ בקריא׳ וסימ׳ למרבה המשרה ולשלום אין קץ · ואני זאת בריתי אותם אמר · לאמר שובו נא איש מדרכו · ושכנתי אתכם במקום הזה · ושבתי את הצולעה לשארית · ויברך דוד את יי׳ לעיני · ואנחנו נברך יה

ודברי אשר־שמתי בפיך לא־ימושו
מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך א
אמר יהוה מעתה ועד־עולם :
קומי אורי כי בא אורך ס
וכבוד יהוה עליך זרח : כי־הנה
החשך יכסה־ארץ וערפל לאמים
ועליך יזרח יהוה וכבודו עליך יראה
:והלכו גוים לאורך ומלכים לנגה
זרחך : שאי־סביב עיניך וראי כלם
נקבצו באו־לך בניך מרחוק יבאו
ובנתיך על־צד תאמנה : אז תראי
ונהרת ופחד ורחב לבבך כי־יהפך
עליך המון ים חיל גוים יבאו לך :
שפעת גמלים תכסך בכרי מדין
ועיפה כלם משבא יבאו זהב ולבונה
ישאו ותהלת יהוה יבשרו :
כל־צאן קדר יקבצו לך אילי נביות
ישרתונך יעלו על־רצון מזבחי ובית
תפארתי אפאר : מי־אלה כעב
תעופינה וכיונים אל־ארבתיהם :
כי־לי איים יקוו ואניות תרשיש
בראשנה להביא בניך מרחוק כספם
וזהבם אתם לשם יהוה אלהיך
ולקדוש ישראל כי פארך : ובנו
בני־נכר חמתיך ומלכיהם ישרתונך
כי בקצפי הכיתיך וברצוני רחמתיך
: ופתחו שעריך תמיד יומם ולילה
לא יסגרו להביא אליך חיל גוים
ומלכיהם נהוגים : כי־הגוי
והממלכה אשר לא־יעבדוך יאבדו
והגוים חרב יחרבו : כבוד הלבנון
אליך יבוא ברוש תדהר ותאשור
יחדו לפאר מקום מקדשי ומקום
רגלי אכבד : והלכו אליך
שחוח בני מעניך והשתחוו על־
כפות רגליך כל־מנאציך וקראו לך
עיר יהוה ציון קדוש ישראל :

ופתגמי נבואתי דשויתי בפומך לא יעדון מפומך ומפום בנך ומפום בני בנך אמר יי מכען ועד עלמא : קומי אנהרי ירושלם ארי מטא זמן פורקניך ויקרא דיי עלך יתגלי : ארי הא חשוכא יחפי ארעא וקבלא למלכותא ובך ישרי שכינתא דיי ויקריה עלך יתגלי : ויהכון עממיא לנהוריך ומלכיא לקביל זיהוריך : זקופי ירושלם סחור סחור עינך וחזאי כל בני עם גלותך דמתכנשין ואתן לגויך בנך מרחיק ייתון ובנתך על גסין יתרבין : בכן תחזן ותתנהרין ויתמהון ויפתי לביך ארי יתחלף ליך עותר מערבא נכסי עממיא יתעלון לגויך : שירת ערבאי תחפי סחרניך הוגני מדין ועילם כולהון משבא ייתון דהב ולבונה יהון טעינין ודאתן עמהון בתושבחתא דיי יהון משתען : כל ען ערבאי יתכנשון לגויך דיכרי נבט ישמשונך יתסקון לרעוא על מדבחי ובית שכינתי אשבח : מן אילין דאתן בגלוי כעננין קלילין ולא אתעכבא גלוותא דישראל דמתכנשין ואתיין לארעהון היא כיונין דתיבן לגו שובכיהון : ארי למימרי נגוון יסברון ונחתי ספיני ימא אידא פרסא קלעהא בקדמיתא לאיתאה בנך מרחיק כספהון ודהבהון עמהון לשמא דיי אלהך ולקדישא דישראל ארי שבחך : ויבנון בני עממיא שוריך ומלכיהון ישמשונך ארי ברוגזי אלקיתיך וברעותי ארחם עלך : ויתפתחון תרעך תדירא יימם וליליא לא יתאחדון לאעלא לגויך נכסי עממיא ומלכיהון זקיקין : ארי עם ומלכו דלא יפלחונך ירושלם ייבדון ועממיא אשתצאה ישתיצון : יקר לבנן לגויך יתעל ברוון מורניין ואשכרעין כחדא לשבחא אתר בית מקדשי ואתר בית אשריות שכינתי איקר : ויהכון לגויך כפיפין בני משעבדיך וישתטחון למבעי מינך על פרסת ריגליך כל דהוו מרגזין ליך ויקרון ליך קרתא דיי ציון דאתרעי בה קדישא דישראל :

רשי

על צד תאמנה · על ניססי כסלים של מלכים תהיינה אמונות : אז תראי ונהרת · בכין תחזן ותנהרין : ופחד ורחב לבבך · ויתמה וירחב לבך : כי יהפך עליך המון ים · ארי יתחלף ליך עותר מערבא : חיל גוים · נכסי עממיא : שפעת · רוב : בכרי מדין · הוגני מדין הם גמלים בחורים וכן בכרה קלה : ועיפה · גם הם מבני מדין עיפה ועפר : ואילי נביות · דכרי נביות : בראשונה · כמו כבראשונה בימי שלמה כענין שנאמר כי אני תרשיש למלך בים אחת ל לשלש שני׳ תבא אני תרשיש וגו׳ : תרשיש · שם הים : לשם יי׳ אלהיך · שנקרא עליך כי ישמעו שמעו ושם גבורתו ויבאו : כי פארך · נתן לך פאר : וברצוני · ובהריצותי לך איפייאגא״מינט בלע״ז : ופתחו שעריך תמיד · לשון פיתוח מתשקולת לשון כ כבד על שם שפתיחתן פתיחת עולם פתיחת תמיד כמו שבר מלשון שבירה כך פתחו מלשון פתחו ט״ש אוברי״טש בלע״ז : ברוש תדהר ותאשור · מיני עצי יער לבנין : ציון קדוש ישראל · ציון דאיתרעי ביה קדישא דישראל ציון של קדוש ישרא׳ : ושד

ויביאו בניך אז תיראי כאדם שירא בבא לו תשועה ודבר שלא ע עלה על לב כאשר י יקרה למצא אבדה : ונהרת · תרוצי פה ופה : ופחד · והנה יהיה פחד מעורב עם שמחה וזאת רחב לב הפך הצרה : כי יהפך עליך המון ים · או טעם תיראי מרוב ה המון שיהפך עליך ח חיל גוים ביבשה : שפעת · חבורה כמו שפעת אני רואה : בכרי · הבי״ת שרש מגזרת שלחו כר ישאו דרון : כל · ישרתונך · הטעם יהיו לצרכך וכמוהו את נערי ה השרד לשרת בקדם הם נערי הכסיעה : יעלו על רצון · והנה על ימשוך אחר עמו וכן הוא על מזבחי : מי אלה · הטעם על הבנים והנה קומי אורי ידבר עם ציון : אל ארובותיהם · הם החלונות ששם קנם : כי לי איים · שאתן להם שכר טוב : ואניות תרשיש כבראשונה · והזכיר תרשיש כי היא קרובה לארץ : כספם וזהבם · והנה הטעם כי לי איים יקוו כי לא יתנו להם שכר ישר׳ והנה הוא מפורש לשם יי׳ אלהיך · והנה פארך בא בקמץ גדול תחת קטן בעבור היותו סוף פסוק : ובנו · אפילו בני ישראל לא יבנו חומות ירושלם כאשר לא בנו הבית כי אם הגוים : ופתחו · יש אומרים החירק תחת שורק ויש אומרים כי ופתחו שב אל בני נכר ואיננו רחוק והנה ה הטעם ידוע להביא חיל גוים ביום גם ב בלילה : ומלכיהם · שהיו נהוגים כטעם לאסור מלכיה׳ בזיקי׳ : כי · חרוב יחרבו · מגזרת חרוב החרב כחרבו המלכים ויש אומרים מלשון חרבן והראשון הוא נכון : כבוד הלבנון · והנה פי׳ האילנים הנכבדי׳ בלבנון ברוש תדהר ותאשור יחדו : לפאר · ימשך עצמו ואחר עמו וכן הוא

מעהה · יחל ישראל יי׳ אל יי׳ · יהי שם יי׳ מבורך · וחסד יי׳ מעולם ועד עולם · ירושלם הרים סביב לה · יי׳ ישמור צאתך ובואך : ומקום ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ומקום רגלי אכבד · ומקום משכן כבודך · ומקום הצדק שמה הרשע : והשתחוו ז׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר בא :

לבנות בית השם : והלכו · שחוח ישם : וקראו לך עיר יי׳ · והנה לעד קומי אורי שאמר אל ציון ציון עיר קדוש ישראל כמו אל באפך תוכיחני :

תחת. עזובה. בהיותה חרבה ׃ משוש דור ודור. הטעם משוש שלא יפסק ׃ וינקת חלב גוים. הטעם ממון שיתנו מס ׃ ושד מלכים. מגזרת שדים כי משקל השמות משקלים ׃ תחת הנחשת אביא זהב. אשים בלב הגוים שיביאו הזהב והנכון שאביא לך שכר זהב. ד״א זהב גוים והנה הנחשת כנגד מהבר ז״ל על כן תחתיו זהב כנגדו ׃ ושמתי פקודתך. אנשי פקודתך כמו פקיד והם החולקים השם שיקחוהו בשלום ונגשיך בצדקה ׃ לא ישמע עוד חמס בארצך שוד ושבר. הטעם כפול ׃ וקראת. יש אומ׳ כמו וקראת אתכם הרעה ויש אומרים מלשון קריאה כי הישועה תקרא אל חומותיך והנכון שמלת וקראת לנכח ציון כי חומותיך תקראם ישועה והעד ושעריך תהלה והנה וקראת ישמוך אחר עמו כמשפטו ׃ לא. לא תצטרכי לאור השמש בעבור אור השכינה ׃ לאור עולם. יומם ולילה ׃ לא. זה השמש לא יבוא והירח לא יאסף והטעם כי בהתחברו עם השמש אז יעדר אור מהארץ ׃ ושלמו ימי אבלך. כי האבל ישב בחשך ׃ ועמך. נצר. כמו ונצר משרשיו יפרה ׃ מעשה ידיו להתפאר. כדרך בן אדם שישמח במעשיו בהיותם מתוקנים ׃ הקטן. המשפחה הקטנה שמספרם מעט תהיה לאלף ׃ בעתה. בעת עת הישועה והנכון שהוא דבק עם הקטן יהיה לאלף והנה אחיש לעשות לשום הצעיר לגוי עצום כדרך ואעשך לגוי גדול ׃ רוח. אלה דברי הנביא והם כנבואה כמו ויאצל מן הרוח ׃ יען משח יי׳ אותי. כי הנביאים יקראו משיחי׳ וכמוהו אל תגעו במשיחי והם האבות ויאמר רבי משה הכהן נ״ע כי ת סא תשובת יען משח יי׳ אותי שום אשים בי׳ ואין צורך כי יען טעמו השם משחני בעבור שאבשר ענוים ׃ פקח קוח. מלה אחת וע״ין ולמ״ד הם כפולי׳ כמו שחרחר אדמדם ירקרק והוא שם ׃ לקרא שנת רצון. היא שנת הגאולה ׃ לנחם כל אבלי׳. והנה פרש אחר כן כי הם אבילי ציון ׃ לשום לאבלי ציון. הוא שפרש פאר תחת אפר שמן ששון תחת אבל כי האבל לא יסוך שמן והתקועית לעדים ׃ רוח כהה. שם התאר מגזרת כהה הנגע יש אומרי׳ כטע׳ חשך והנכון בעיני שהוא הפך פשה ׃ אילי הצדק. מגזרת אילני׳ כמו מאילים אשר ח חמדתם והעד מטעם השם ׃ ובנו חרבות עולם. קדמוניות ׃ שוממות ראשונים ׃ דורי שעברו ׃ ועמדו. לפניכם ׃ זרים. כעבדים ׃ אכריכם. שם התאר והם עובדי האדמה ׃ ואתם. כבר אמ׳ כי כל כהן לעולם הוא משרת והעד משרתי אלהינו והנה יהיו הגוים כנגד ישר׳ וישר׳ כנגד בני אהרן על כן חיל גוים כנגד המעשר. יו״ד תתימרו תחת ש״ף מגזרת את יי׳ האמרת ׃

ישמע י׳ בקריא׳ וסימ׳ ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו. לא ישמע עוד חמס בארצך. וגלתי בירושלם וששתי. כהקיר בור מימיה כן. כה אמר יי׳ עוד ישמע במקום. ויהנגו בסוגר בחחים. והשבתי המון שריך. קול מלאכה. אחריו ישאג קול. וגם נביאים העמדת. וא׳ וישמע ויקבו הלוים ׃ לאלף ב׳

תַּחַת הֱיוֹתֵךְ עֲזוּבָה וּשְׂנוּאָה וְאֵין עוֹבֵר וְשַׂמְתִּיךְ לִגְאוֹן עוֹלָם מְשׂוֹשׂ דּוֹר וָדוֹר ׃ וְיָנַקְתְּ חֲלֵב גּוֹיִם וְשֹׁד מְלָכִים תִּינָקִי וְיָדַעַתְּ כִּי אֲנִי יְהוָה מוֹשִׁיעֵךְ וְגֹאֲלֵךְ אֲבִיר יַעֲקֹב ׃ תַּחַת הַנְּחֹשֶׁת אָבִיא זָהָב וְתַחַת הַבַּרְזֶל אָבִיא כֶסֶף וְתַחַת הָעֵצִים נְחֹשֶׁת וְתַחַת הָאֲבָנִים בַּרְזֶל וְשַׂמְתִּי פְקֻדָּתֵךְ שָׁלוֹם וְנֹגְשַׂיִךְ צְדָקָה ׃ לֹא יִשָּׁמַע עוֹד חָמָס בְּאַרְצֵךְ שֹׁד וָשֶׁבֶר בִּגְבוּלָיִךְ וְקָרָאת יְשׁוּעָה חוֹמֹתַיִךְ וּשְׁעָרַיִךְ תְּהִלָּה ׃ לֹא יִהְיֶה לָּךְ עוֹד הַשֶּׁמֶשׁ לְאוֹר יוֹמָם וּלְנֹגַהּ הַיָּרֵחַ לֹא יָאִיר לָךְ וְהָיָה לָךְ יְהוָה לְאוֹר עוֹלָם וֵאלֹהַיִךְ לְתִפְאַרְתֵּךְ ׃ לֹא יָבוֹא עוֹד שִׁמְשֵׁךְ וִירֵחֵךְ לֹא יֵאָסֵף כִּי יְהוָה יִהְיֶה לָּךְ לְאוֹר עוֹלָם וְשָׁלְמוּ יְמֵי אֶבְלֵךְ ׃ וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ נֵצֶר מַטָּעוֹ מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר ׃ הַקָּטֹן יִהְיֶה לָאֶלֶף וְהַצָּעִיר לְגוֹי עָצוּם אֲנִי יְהוָה בְּעִתָּהּ אֲחִישֶׁנָּה ׃

ת סא

רוּחַ אֲדֹנָי יְהוִה עָלָי יַעַן מָשַׁח יְהוָה אֹתִי לְבַשֵּׂר עֲנָוִים שְׁלָחַנִי לַחֲבֹשׁ לְנִשְׁבְּרֵי לֵב לִקְרֹא לִשְׁבוּיִם דְּרוֹר וְלַאֲסוּרִים פְּקַח קוֹחַ ׃ לִקְרֹא שְׁנַת רָצוֹן לַיהוָה וְיוֹם נָקָם לֵאלֹהֵינוּ לְנַחֵם כָּל אֲבֵלִים ׃ לָשׂוּם לַאֲבֵלֵי צִיּוֹן לָתֵת לָהֶם פְּאֵר תַּחַת אֵפֶר שֶׁמֶן שָׂשׂוֹן תַּחַת אֵבֶל מַעֲטֵה תְהִלָּה תַּחַת רוּחַ כֵּהָה וְקֹרָא לָהֶם אֵילֵי הַצֶּדֶק מַטַּע יְהוָה לְהִתְפָּאֵר ׃ וּבָנוּ חָרְבוֹת עוֹלָם שֹׁמְמוֹת רִאשֹׁנִים יְקוֹמֵמוּ וְחִדְּשׁוּ עָרֵי חֹרֶב שֹׁמְמוֹת דּוֹר וָדוֹר ׃ וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנְכֶם וּבְנֵי נֵכָר אִכָּרֵיכֶם וְכֹרְמֵיכֶם ׃ וְאַתֶּם כֹּהֲנֵי יְהוָה תִּקָּרֵאוּ מְשָׁרְתֵי אֱלֹהֵינוּ יֵאָמֵר לָכֶם חֵיל גּוֹיִם תֹּאכֵלוּ וּבִכְבוֹדָם תִּתְיַמָּרוּ ׃

חֲלַף דַּהֲוֵית שְׁבִיקָא וּמְטַלְטְלָא וְלֵית דְּעָדֵי וַאֲשַׁוֵּינָךְ לִיקַר עָלַם בֵּית דִּיץ דָּר וְדָר ׃ וְתִסְבְּעִין נִכְסֵי עַמְמַיָּא וּבְבִזַּת מַלְכֵיהוֹן תִּתְפַּנְּקִי וְתִדְעִין אֲרֵי אֲנָא יְיָ פָּרְקִיךְ וּמְשֵׁיזְבִיךְ תַּקִּיפָא דְיַעֲקֹב ׃ חֲלַף נְחָשָׁא דִּבְזוֹ מִינִיךְ יְרוּשְׁלֵם אַיְתִי דַּהֲבָא וַחֲלַף בַּרְזְלָא אַיְתִי כַּסְפָּא וַחֲלַף אָעַיָּא נְחָשָׁא וַחֲלַף אַבְנַיָּא בַּרְזְלָא וַאֲשַׁוֵּי פַרְנָסָךְ שְׁלָם וְשִׁלְטוֹנִיךְ בְּזָכוּ ׃ לָא יִשְׁתְּמַע עוֹד חֲטוֹף בְּאַרְעִיךְ בִּזָּא וּתְבִירָא בִּתְחוּמִיךְ וְיַעְרְעוּן פּוּרְקָן עַל שׁוּרָךְ וְעַל תַּרְעָךְ יְהוֹן מְשַׁבְּחִין ׃ לָא תִצְטָרְכִין עוֹד לִנְהוֹר שִׁמְשָׁא בִּימָמָא וְאַף לָא לִזְהוֹר סִיהֲרָא בְּלֵילְיָא וִיהֵי לִיךְ יְיָ לִנְהוֹר עָלַם וֵאלָהָךְ לְתוּשְׁבַּחְתִּיךְ ׃ לָא תִיבְטַל עוֹד מַלְכוּתִיךְ וִיקָרִיךְ לָא יְעִידֵי אֲרֵי יְיָ יְהֵי לִיךְ לִנְהוֹר עָלַם וְיִשְׁלְמוּן יוֹמֵי אֶבְלִיךְ ׃ וְעַמִּיךְ כּוּלְּהוֹן זַכָּאִין לְעָלַם יַחְסְנוּן אַרְעָא נִיצְבָא דַּחֲרוּתִי עוֹבַד גְּבוּרְתִּי לְאִשְׁתַּבָּחָא ׃ הַזְּעֵיר בְּהוֹן יְהֵי לְאַלְפָא וּדְחַלִּישׁ לְעַם תַּקִּיף אֲנָא יְיָ בְּזִמְנַהּ אַיְתִינַהּ ׃ אֲמַר נְבִיָּא רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ אֱלֹהִים עֲלַי חֲלַף דְּרַבִּי יָתִי יְיָ לְבַשָּׂרָא עִנְוְתָנַיָּא שַׁלְחַנִי לְתַקָּפָא לִתְבִירֵי לִבָּא לְמִקְרֵי לְדִשְׁבַן חֵירוּ וְלִדְאֲסִירִין אִתְגְּלוּ לִנְהוֹר ׃ לְמִקְרֵי שְׁנַת רַעֲוָא קֳדָם יְיָ וְיוֹם פּוּרְעֲנוּתָא קֳדָם אֱלָהָנָא לְנַחָמָא כָּל אֲבִילַיָּא ׃ לְשַׁוָּאָה לַאֲבִילֵי צִיּוֹן לְמִתַּן לְהוֹן כְּלִיל חֲלַף קִטַּם מְשַׁח דַּחֲדְוָה חֲלַף אֶבְלָא רוּחַ מְשַׁבַּחְתָּא חֲלַף רוּחְהוֹן דַּהֲוַת עַמְיָא וְיִקְרוּן לְהוֹן רַבְרְבֵי קוּשְׁטָא עַמֵּיהּ דַּיְיָ לְאִשְׁתַּבָּחָא ׃ וְיִבְנוּן חָרְבַת עָלַם צָדְיַת קַדְמָאֵי יְקוֹמְמוּן וְיִחַדְּתוּן קִרְוִין דַּהֲוָאָה חָרְבָן צַדְיָא דָּר וְדָר ׃ וִיקוּמוּן נוּכְרָאִין וְיִרְעוּן עָנְכוֹן וּבְנֵי עַמְמַיָּא אִכָּרֵיכוֹן וּמְפַלְחֵי כַרְמֵיכוֹן ׃ וְאַתּוּן כַּהֲנַיָּא דַּיְיָ תִּתְקְרוּן דִּמְשַׁמְּשִׁין קֳדָם אֱלָהָנָא יִתְאֲמַר לְכוֹן נִכְסֵי עַמְמַיָּא תֵּיכְלוּן וּבִיקָרְהוֹן תִּתְפַּנְּקוּן ׃

רשי

ושד מלכים. לשון שדים ותינקי יורה עליו ׃ תחת הנחשת. שנטלו ממך ׃ ושמתי פקודתך שלום. ואימני פרנסייך שלם ושלטונייך בזכו. פקודתך פקידים שליך ורבותינו אמרו הפקודות שבאו עליך בגלותך והנוגשים שרחיקוך יהיו לך לשלום ולצדקה ׃ לא יהיה לך עוד. לא תצטרכי לאור השמש ׃ להתפאר. שאהיה מתפאר בם פורוונטי״ר בלע״ז ׃ לא יאסף. לשון אספו נגהם הכניסו אורם ׃ בעתה אחישנה. זכו אחישנה לא זכו בעתה ׃ יען משח. אין משיחה זו אלא לשון שררה וגדולה ׃ פקח קוח. פקח את מלקוחם ושבים והתירהו ׃ לקרוא לשבוי׳ דרור. כלומ׳ לבשר להם בשורת הגאולה ׃ שנת רצון. שנת פיוס ורצוי ׃ אילי הצדק. לשון אילנות כמו מאילי׳ אשר חמדתם ומטע יי׳ יורה עליו ׃ אכריכם. מנהיגי המחרישה ׃ כהני יי׳. כשיאי הקב״ה ׃ חיל גוים. נכסי עממיא ׃ תתימרו. אתם תכנסו תחתיה׳ בכבוד שנטלו עד הנה ׃

תחת

וסימ׳ ומאה לאלף ואלף. הקטן יהיה לאלף ׃ לגוי עצום ג׳ וסימ׳ הרף ממני ואשמידם. הקטן יהיה לאלף. ונהלאה לגוי עצום ׃ חורב י״ו וחס׳ וסימ׳ הייתי ביום אכלני חרב. על הגוזה לבדה. אל הגוזה לבדה. ויה חרב אל הגוה לבדה. תהיה משלכת לחרב. לחרב ולקללה תהיה בצרה דירמיה. חרב אל מביח יבשו. ונתתי את ארץ מצרים. וסוכה תהיה לצל יומם. בחסה מזרם. כחרב בציון ב׳ בו. וחשו ערי חרב. קול ישורר בחלון חרב בסף. ואקרא חרב ׃

תחת

תחת בשתכם. תירשו: ותחת כלמה ירנו חלקם. והנה פירש מלת משנה שאמר לכן בארצם משנה יירשו: כי. הטע' אשלם להם גמול כי אני אוהב צדק שונא גזל אפי' בעולה שהיא קרבה לפני על כן ונתתי פעולתם כמו שכרם כמו ולא תלין פעולת שכיר והנה טעם גזל שלא אגזלם כי אם לא אתן להם שכר הנה גוזלי שכר: ונודע בגוים. לא יורה זה הכתו' שישראל יהיו עוד משרתים רק יודעו בימות הגוים הבאים לחוג את חג הסכות ככתוב בספר זכריה והנותרים מהם: שוש. אז יאמר ישראל שוש אשיש: ישעי. פועל עבר מגזרת עטה אור כשלמה והם שני בניינים: כחתן יכהן פאר. הוא פועל יוצא שהוא מעטרך לפאר כמו כאשר פירשתי במלת ישרתונך: תעדה כליה. הם הקשורים על גרגרותיה: כי כארץ. אשר זרועה תצמיח. כדקה הטעם שיגדל הצדק כאילו הוא צמח: למען. אלה דברי ישראל בגלות: כלפיד יבער. שב אל לפיד ותחסר מלת אשר: וראו. קורא לך. מהבניין שלא נקרא שם פועלו: יקבנו. כמו נקבו בשמות: והיית עטרת ביד יי'. כי יש מקומות שיתכנו העטרות בידים: לא. זה הכתוב יורה כי למען ציון דברי השם ואת' לא תשקוט כלשון בני אדם: חפצי בה. שתים מלות: תבעל. הן יפרשנו כי יבעלוך דרך משל על שוב המלוכה: על. אלה השומרים כנוי על אבילי ציון שאין להם עסק כי אם בכי ולא ישנו בלילה כשומרי החומות והוסיף כל היום כי מנהג השומרים לישן ביום וכן כתו' משמרי הבלי שוא והנה פירש הנביא דבריו שהם מזכירים הוא פועל יוצא לשנים פעולים כמו הזכירני נשפטה יחד גם נשבע גם זה יורה לאות כי זאת הנבואה לעתיד כי הנה נשבע השם שהיא גזר' בלא תנאי וטעם בימינו כמו גבורתו שהיא עומדת לעד וטעם להזכיר במקום הזה בימינו שאדם לא יוכל לקחת דגנך בחזקה כי יאכלוהו שב אל דגנך ויקבציו שב אל התירוש: עברו. טעם להזכיר טוב לארץ בעבור אבילי ציון שיתענגו בלא פחד והנה שב לבאר שתהיה יציאת ישראל מגלותם ושובם אל ארצם בעבור וכן ואמרו פקידי הגוים. וטעם עברו בשערים להכריז בכל שער ושער לאמר פנו דרך העם סקלו אותה מאבן הרימו נס בעולם: הנה

שנא ושנא ד' חס' בקריא' וסימ' יהושע. שנא גזל בעולה. ושנא תקעים בטח. שנא בצע יאריך ימים. וכל אוריתא דכוו' חס': ברך י"ג בקריא' וסי' בבשר' רבת: ישיש ד' בקריא' וסימ' כן ישיש יי' עליכם להטיב אתכם ולהרבות. ומשוש חתן על כלה. ישיש עליך בשמחה. ישיש כגבור לרוץ ארח. וחד וישיש כבח יצא

תַּחַת בָּשְׁתְּכֶם מִשְׁנֶה וּכְלִמָּה יָרֹנּוּ חֶלְקָם לָכֵן בְּאַרְצָם מִשְׁנֶה יִירָשׁוּ שִׂמְחַת עוֹלָם תִּהְיֶה לָהֶם: כִּי אֲנִי יְהוָה אֹהֵב מִשְׁפָּט שֹׂנֵא גָזֵל בְּעוֹלָה וְנָתַתִּי פְעֻלָּתָם בֶּאֱמֶת וּבְרִית עוֹלָם אֶכְרוֹת לָהֶם: וְנוֹדַע בַּגּוֹיִם זַרְעָם וְצֶאֱצָאֵיהֶם בְּתוֹךְ הָעַמִּים כָּל רֹאֵיהֶם יַכִּירוּם כִּי הֵם זֶרַע בֵּרַךְ יְהוָה:

שׂוֹשׂ אָשִׂישׂ בַּיהוָה תָּגֵל נַפְשִׁי בֵּאלֹהַי כִּי הִלְבִּישַׁנִי בִּגְדֵי יֶשַׁע מְעִיל צְדָקָה יְעָטָנִי כֶּחָתָן יְכַהֵן פְּאֵר וְכַכַּלָּה תַּעְדֶּה כֵלֶיהָ: כִּי כָאָרֶץ תּוֹצִיא צִמְחָהּ וּכְגַנָּה זֵרוּעֶיהָ תַצְמִיחַ כֵּן אֲדֹנָי יְהוִה יַצְמִיחַ צְדָקָה וּתְהִלָּה נֶגֶד כָּל הַגּוֹיִם: לְמַעַן צִיּוֹן לֹא אֶחֱשֶׁה וּלְמַעַן יְרוּשָׁלַ͏ִם לֹא אֶשְׁקוֹט עַד יֵצֵא כַנֹּגַהּ צִדְקָהּ וִישׁוּעָתָהּ כְּלַפִּיד יִבְעָר: וְרָאוּ גוֹיִם צִדְקֵךְ וְכָל מְלָכִים כְּבוֹדֵךְ וְקֹרָא לָךְ שֵׁם חָדָשׁ אֲשֶׁר פִּי יְהוָה יִקֳּבֶנּוּ: וְהָיִית עֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת בְּיַד יְהוָה וּצְנוֹף מְלוּכָה בְּכַף אֱלֹהָיִךְ: לֹא יֵאָמֵר לָךְ עוֹד עֲזוּבָה וּלְאַרְצֵךְ לֹא יֵאָמֵר עוֹד שְׁמָמָה כִּי לָךְ יִקָּרֵא חֶפְצִי בָהּ וּלְאַרְצֵךְ בְּעוּלָה כִּי חָפֵץ יְהוָה בָּךְ וְאַרְצֵךְ תִּבָּעֵל: כִּי יִבְעַל בָּחוּר בְּתוּלָה יִבְעָלוּךְ בָּנָיִךְ וּמְשׂוֹשׂ חָתָן עַל כַּלָּה יָשִׂישׂ עָלַיִךְ אֱלֹהָיִךְ:

עַל חוֹמֹתַיִךְ יְרוּשָׁלַ͏ִם הִפְקַדְתִּי שֹׁמְרִים כָּל הַיּוֹם וְכָל הַלַּיְלָה תָּמִיד לֹא יֶחֱשׁוּ הַמַּזְכִּירִים אֶת יְהוָה אַל דֳּמִי לָכֶם: וְאַל תִּתְּנוּ דֳמִי לוֹ עַד יְכוֹנֵן וְעַד יָשִׂים אֶת יְרוּשָׁלַ͏ִם תְּהִלָּה בָּאָרֶץ: נִשְׁבַּע יְהוָה בִּימִינוֹ וּבִזְרוֹעַ עֻזּוֹ אִם אֶתֵּן אֶת דְּגָנֵךְ עוֹד מַאֲכָל לְאֹיְבַיִךְ וְאִם יִשְׁתּוּ בְנֵי נֵכָר תִּירוֹשֵׁךְ אֲשֶׁר יָגַעַתְּ בּוֹ: כִּי מְאַסְפָיו יֹאכְלֻהוּ וְהִלְלוּ אֶת יְהוָה וּמְקַבְּצָיו יִשְׁתֻּהוּ בְּחַצְרוֹת קָדְשִׁי:

עִבְרוּ עִבְרוּ בַּשְּׁעָרִים פַּנּוּ דֶּרֶךְ הָעָם סֹלּוּ סֹלּוּ הַמְסִלָּה סַקְּלוּ מֵאֶבֶן

חֲלַף דִבְהַתְתוּן וְאִתְכְּנַעְתּוּן עַל חַד תְּרֵין בְּטַבְוָן דַאֲמָרִית לְכוֹן אַיְתֵי לְכוֹן וְיִבְהֲתוּן עַמְמַיָא דַהֲווֹ מִשְׁתַּבְּחִין בְּחוּלָקְהוֹן בְּכֵן בְּאַרְעֲהוֹן עַל חַד תְּרֵין יַחְסְנוּן חֶדְוַת עָלַם תְּהֵי לְהוֹן: אֲרֵי אֲנָא יְיָ רָחֵים דִּינָא מְרַחֵק קֳדָמַי שִׁקְרָא וְאוֹנְסָא וְאֶתֵּן אַגַר עוֹבָדֵיהוֹן בִּקְשׁוֹט וּקְיָם עֲלַם אֶגְזַר לְהוֹן: וְיִתְרַבּוּן בְּעַמְמַיָא בְּנֵיהוֹן וּבְנֵי בְנֵיהוֹן בְּגוֹ מַלְכְוָתָא כָּל חָזוֹאֵיהוֹן יִשְׁתְּמוֹדְעִינוּן אֲרֵי אִינוּן זַרְעָא דְבָרְכֵיהּ יְיָ: אֲמָרַת יְרוּשְׁלֵם מֶחְדָא אֶחְדֵי בְּמֵימְרָא דַיְיָ תְּבוּעַ נַפְשִׁי בְּפוּרְקָנָא דֶאֱלָהִי אֲרֵי אַלְבְּשַׁנִי לְבוּשִׁין דִפוּרְקָן מְעִיל דְזָכוּ עַטְפָנִי כַּחֲתָנָא דְמַצְלַח בִּגְנוּנֵיהּ וּכְכַהֲנָא רַבָּא דְמִתְקַן בִּלְבוּשׁוֹהִי וּכְכַלְתָא דְמִתְקַשְּׁטָא בְּתִיקוּנָהָא: אֲרֵי כְּאַרְעָא דְמַפְקָא צִמְחַהּ וּכְגִינַת שַׁקְיָא דְזֵירוּעָהָא מַרְבְּיָא כֵּן יְיָ אֱלֹהִים יְגַלֵי זְכוּתָא וְתוּשְׁבַּחְתָּא דִירוּשְׁלֵם לָקֳבֵיל כָּל עַמְמַיָא: עַד דְאַעְבֵּיד פּוּרְקָן לְצִיוֹן לָא אֲנִיחַ לְעַמְמַיָא וְעַד דְאַיְתֵי נֶחָמָא לִירוּשְׁלֵם לָא אַשְׁקֵיט לְמַלְכְוָתָא עַד דְיִתְגְלֵי כִּשְׁפַרְפָּרָא נְהוֹרָא וּפוּרְקָנַהּ כְּבָעוּר יִבְעַר: וְיֶחֱזוּן עַמְמַיָא זְכוּתִיךְ וְכָל מַלְכַיָא יְקָרִיךְ וְיִקְרוֹן לִיךְ שְׁמָא חַדְתָּא דִי בְּמֵימְרֵיהּ דַיְיָ יְפָרְשִׁינֵיהּ: וּתְהוֹן כְּלִיל דְחֶדְוָא קֳדָם יְיָ וְכִתַר דְתוּשְׁבַּחְתָּא קֳדָם אֱלָהִיךְ: לָא יִתְאֲמַר לִיךְ עוֹד שְׁבִיקָא וּלְאַרְעִיךְ לָא יִתְאֲמַר עוֹד צַדְיָא אֲרֵי לִיךְ יִתְקְרֵי עָבְדֵי רְעוּתִי בַהּ וּלְאַרְעִיךְ יִתְבָא אֲרֵי תְהֵי רַעֲוָא מִן קֳדָם יְיָ בִּיךְ וְאַרְעִיךְ תִּתְיַתַּב: אֲרֵי כְּמָא דְמִתְיַתַּב עוּלֵם עִם בְּתוּלְתָּא כֵּן יִתְיַתְּבוּן בְּגַוִיךְ בְּנָיְכִי וּכְמָא דְחָדֵי חַתְנָא עִם כַּלְתָא יֶחְדֵי עֲלַךְ אֱלָהָיִךְ: הָא עוֹבָדֵי אֲבָהָתִךְ צַדִיקַיָא קִרְתָּא דִירוּשְׁלֵם מְתַקְנִין וְנַטִירִין קֳדָמַי כָּל יְמָמָא וְכָל לֵילְיָא תְּדִירָא לָא פַּסְקִין מִתְאֲמַר דָכְרַן טַבְוָתִיךְ קֳדָם יְיָ לָא פָּסֵיק לְכוֹן: וְלָא יִפְסוֹק דָכְרָנֵיהוֹן מִן קֳדָמוֹהִי עַד דְתַקִין וְעַד דִישַׁוֵי יַת יְרוּשְׁלֵם תּוּשְׁבַּחְתָּא בְּאַרְעָא: קַיֵים יְיָ בִּימִינֵיהּ וּבִדְרַע תּוּקְפֵיהּ אִם אֶתֵּן יַת עִיבוּרִיךְ עוֹד מֵיכַל לְבַעֲלֵי דְבָבִיךְ וְאִם יִשְׁתּוּן בְּנֵי עַמְמַיָא חַמְרִיךְ דִלְאֵית בֵּיהּ: אֲרֵי דְכַנְשׁוּהִי לְעִבוּרָא יֵיכְלוּנֵיהּ וִישַׁבְּחוּן קֳדָם יְיָ וּדְעַצְרוּהִי לְחַמְרָא יִשְׁתּוּנֵיהּ בְּדָרַת קוּדְשִׁי: נְבִיַיָא עִבַרוּ וְתוּבוּ בְּתַרְעַיָא אַפְנוּ לֵב עַמָא לְאוֹרַח תַּקְנָא כְּסַרוּ בְּסוֹרָן טָבָן וְנַחְמָן לְצַדִיקַיָא דְסַלִיקוּ הִרְהוּר יִצְרָא דְהוּא כְּאֶבֶן תַּקְלָא

רשי

תחת בשתכם. שהיה משנה אף הם כלמה ירונו תמיד חלקם כלומר תחת אשר עד הנה תמיד עמי היו רונים כלמה חלקם יש רנה שהיא אבל כמו קומי רוני בלילה וכמו ותעבור הרנה דאחאב: כי אני יי' אוהב משפט שונא גזל בעול'. לכך איני מקבל עולות העמים שגוזלין גזל: ונתתי פעולתם. של ישראל שתהא באמת או ונתתי פעולתם שפעלו שכר שסבלו גידופי האומות על כבודי באמת: כחתן. אשר ילבש לבושי פאר ככהן גדול: וככלה תעדה כליה. תכשיטיה: כי כארץ תוציא צמחה וגו'. למען ציון אחשה ולא אחשה על מה שעשו לה: לא אשקט. לא יהא שלום לפני עד יצא כנוגה צדקה: יקבנו. יפרשנו: בעולה. מיושבת: כי יבעל וגו'. ארי כמה דמיתתב עולם עם בתולתא כן יתייתבון בגווייכי בנייכי: על חומותיך ירושלם. רבותינו דרשוהו כששמעו מלאכים המזכירים את יי' על חורבנה לבנותה מאי אמרי אתה תקום תרחם ציון כי בחר יי' בציון כדאיתא במסכ' מנחות ויונתן תירגם חומותיך אבות הראשונים המגינים עליכם כחומה: הפקדתי שומרים. לכתוב ספר זכרונות שלא ישתכח זכותם מלפני: לא יחשו. מלהזכיר זכותם לפני: המזכירים את יי'. את זכות האבות: אל דמי לכם. אל תחרישו: יאכלוהו. מוסב על דגנך: ישתוהו. מוסב על תירושך: עברו עברו בשערים. אמר כנביא עברו ותובו בתרעיא אפנו לבא דעמא לאורח תקנא: סולו סולו המסלה. כבשו הדרך בטי"ץ לוקמי"ן בלע"ז סולו לשון מסלה הוא: סקלו מאבן. סקלו המסילה והשליכו אבני מכשול לגדרין. מאבן שהיות שם אבן וכשגר יצר הרע הוא אומ' ויש עוד לפותרו על תיקון הדרכים לקבוץ הגליות. סקלו אישפירייאי"ץ בלע"ז: הרימו

מסרה

לקראת נשק: יאכלהו ד' וחס' וסימ' ואכלו את הבשר בלילה הזה. בחדש השני בארבעה עשר יום בחדש הזה. בשלו את הבשר פתח אהל מועד. כי מאספיו יאכלהו והללו:

הנה. בת ציון. הבת שהולידה: ופעולתו. פרשתיו וטעם שכרו שיתן שכר טוב לסובלי הגלות או טעמו שיתן שכר טוב למי שיכבד ישראל: וקראו. ולך יקרא. הכף לכנת ציון: מי. יש אומרים כי זה הנבא הוא המשיח ויש אומרים שהוא מיכאל והנכון שהוא רמז לשם הנכבד והטעם על הגזרה שנגזר על אדום

הרימו נס. כלומר פורקא בא הוא שיקבצו אלי ויביאו לי את הגולים אצלם: הנה שכרו. מוכן לתת לעבדיו מוכן אתו: ופעולתו. שכר הפעולה שפעלו עמו לפניו הוא מוכן לתת: מי זה בא מאדום. כתנבא הנביא על שאמר הקב״ה שעתיד לעשות נקמה באדום והוא עצמו בכבודו הורג את שר שלהם תחלה כעניין

מבצרה ג׳ יובב בן זרח. וחברו דד״ה. מי זה בא מאדום. אנך: פורה ב׳ חס׳ וג׳ מל׳ וסימ׳ נמסר לעיל בספרא סוף סימ׳ ל׳: ואין עוזר ו׳ דסמיכי וסי׳ נמסר בכמלכים ב׳ סוף סימ׳ יד: תהלות ד׳ ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ חסדי יי׳ אזכיר. נורא תהלת עשה פלא. ואתה קדוש יושב. לא נכחד בבניהם. וא׳ ותהלות יי׳ יבשרו.

הָרִ֥ימוּ נֵ֖ס עַל־הָֽעַמִּֽים׃
הִנֵּ֣ה יְהֹוָ֗ה הִשְׁמִ֙יעַ֙ אֶל־קְצֵ֣ה הָאָ֔רֶץ
אִמְרוּ֙ לְבַת־צִיּ֔וֹן הִנֵּ֥ה יִשְׁעֵ֖ךְ בָּ֑א
הִנֵּ֤ה שְׂכָרוֹ֙ אִתּ֔וֹ וּפְעֻלָּת֖וֹ לְפָנָֽיו׃
וְקָרְא֥וּ לָהֶ֛ם עַם־הַקֹּ֖דֶשׁ גְּאוּלֵ֣י יְהֹוָ֑ה
וְלָ֧ךְ יִקָּרֵ֛א דְרוּשָׁ֖ה עִ֥יר לֹ֥א נֶעֱזָֽבָה׃
סג מִי־זֶ֣ה ׀ בָּ֣א מֵאֱד֗וֹם
חֲמ֤וּץ בְּגָדִים֙ מִבָּצְרָ֔ה זֶ֚ה הָד֣וּר
בִּלְבוּשׁ֔וֹ צֹעֶ֖ה בְּרֹ֣ב כֹּח֑וֹ אֲנִ֛י מְדַבֵּ֥ר
בִּצְדָקָ֖ה רַ֥ב לְהוֹשִֽׁיעַ׃ מַדּ֥וּעַ אָדֹ֖ם
לִלְבוּשֶׁ֑ךָ וּבְגָדֶ֖יךָ כְּדֹרֵ֥ךְ בְּגַֽת׃
פּוּרָ֣ה ׀ דָּרַ֣כְתִּי לְבַדִּ֗י וּמֵֽעַמִּים֙ אֵין־
אִ֣ישׁ אִתִּ֔י וְאֶדְרְכֵ֣ם בְּאַפִּ֔י וְאֶרְמְסֵ֖ם
בַּחֲמָתִ֑י וְיֵ֤ז נִצְחָם֙ עַל־בְּגָדַ֔י וְכָל־
מַלְבּוּשַׁ֖י אֶגְאָֽלְתִּי׃ כִּ֛י י֥וֹם נָקָ֖ם
בְּלִבִּ֑י וּשְׁנַ֥ת גְּאוּלַ֖י בָּֽאָה׃ וְאַבִּיט֙
וְאֵ֣ין עֹזֵ֔ר וְאֶשְׁתּוֹמֵ֖ם וְאֵ֣ין סוֹמֵ֑ךְ
וַתּ֤וֹשַֽׁע לִי֙ זְרֹעִ֔י וַחֲמָתִ֖י הִ֥יא ס
סְמָכָֽתְנִי׃ וְאָב֤וּס עַמִּים֙ בְּאַפִּ֔י
וַאֲשַׁכְּרֵ֖ם בַּחֲמָתִ֑י וְאוֹרִ֥יד לָאָ֖רֶץ
נִצְחָֽם׃ חַֽסְדֵ֨י יְהֹוָ֤ה ׀ אַזְכִּיר֙
תְּהִלֹּ֣ת יְהֹוָ֔ה כְּעַ֕ל כֹּ֥ל אֲשֶׁר־גְּמָלָ֖נוּ
יְהֹוָ֑ה וְרַב־טוּב֙ לְבֵ֣ית יִשְׂרָאֵ֔ל אֲשֶׁר־
גְּמָלָ֥ם כְּרַחֲמָ֖יו וּכְרֹ֥ב חֲסָדָֽיו׃ וַיֹּ֙אמֶר֙
אַךְ־עַמִּ֣י הֵ֔מָּה בָּנִ֖ים לֹ֣א יְשַׁקֵּ֑רוּ וַיְהִ֥י
לָהֶ֖ם לְמוֹשִֽׁיעַ׃ בְּכָל־צָרָתָ֣ם ׀ לֹ֣א
צָ֗ר וּמַלְאַ֤ךְ פָּנָיו֙ הֽוֹשִׁיעָ֔ם בְּאַהֲבָת֥וֹ
וּבְחֶמְלָת֖וֹ ה֣וּא גְאָלָ֑ם וַֽיְנַטְּלֵ֥ם
וַיְנַשְּׂאֵ֖ם כָּל־יְמֵ֥י עוֹלָֽם׃ וְהֵ֛מָּה מָר֥וּ
וְעִצְּב֖וּ אֶת־ר֣וּחַ קָדְשׁ֑וֹ וַיֵּהָפֵ֥ךְ
לָהֶ֛ם לְאוֹיֵ֖ב ה֥וּא נִלְחַם־בָּֽם׃

אָרִימוּ אָתָא עַל עַמְמַיָא׃ הָא יְיָ אַשְׁמַע לְסִיפֵי אַרְעָא אֲמָרוּ לִכְנִשְׁתָּא דְצִיוֹן הָא פָּרְקִיךְ מִתְגְלֵי הָא אֲגַר עָבְדֵי מֵימְרֵיהּ עִמֵיהּ וְכָל עוֹבָדֵיהוֹן גַלַן קֳדָמוֹהִי׃ וְיִקְרוֹן לְהוֹן עַמָא דְקוּדְשָׁא פְּרִיקַיָא דַיְיָ וְלִיךְ יִתְקְרֵי תְּבִיעֲתָא קַרְתָּא דְלָא אִתְרַחֲקַת׃ מַן אֲמַר אִלֵין עָתִיד לְאַיְתָאָה מַחָא עַל אֱדוֹם פּוּרְעֲנָא תַקִיפָא עַל בּוֹצְרָה לְמֶעְבַּד פּוּרְעֲנוּת דִין עַמֵיהּ כְּמָא דְקַיֵים לְהוֹן בְּמֵימְרֵיהּ אֲמַר הָא אֲנָא מִתְגְלֵי כְּמָא דְמַלֵילִי בְּזָכוּ סַגְיָא קֳדָמַי חֵיל לְמִפְרַק׃ מָא דֵין יִסְמְקוּן טוּרַיָא מִדַם קְטִילִין וּמֵישְׁרַיָא יִפְקוּן כַּחֲמַר בְּמַעְצְרָא׃ הָא כִּבְעוּט דְמִתְבְּעֵט בְּמַעְצְרָא כֵּן יִסְגֵי קְטוֹל בְּמַשִׁרְיַת עַמְמַיָא וְלָא יְהֵא לְהוֹן תְּקוֹף קֳדָמַי וְאִיקְטְלִינוּן בְּרוּגְזִי וְאִידוּשִׁינוּן בְּחֶמְתִּי וְאִתְבַּר תְּקוֹף תַּקִיפֵיהוֹן קֳדָמַי וְכָל חַכִּימֵיהוֹן אֵיסְלָעֵם׃ אֲרֵי יוֹם פּוּרְעֲנוּתָא קֳדָמַי וּשְׁנַת פּוּרְקַן עַמִי מְטָת׃ וּגְלֵי קֳדָמַי וְלֵית גְבַר דְלֵיהּ עוֹבָדִין טָבִין וִידִיעַ קֳדָמַי וְלֵית אֱנָשׁ דִיקוּם וְיִבְעֵי עֲלֵיהוֹן וּפְרַקְתִּינוּן בִּדְרַע תּוּקְפִּי וּבְמֵימַר רְעוּתִי סְעַדְתִּינוּן׃ וְאִיקְטֵיל עַמְמַיָא בְּרוּגְזִי וְאִידוּשִׁינוּן בְּחֵימְתִי וְאִירְמֵי לְאַרְעָא אַרְעֲתָא קְטִילֵי גִיבָּרֵיהוֹן׃ אֲמַר נְבִיָא טֵיבְוָתָא דַיְיָ אֲנָא מְדַכַּר תּוּשְׁבְּחָתָא דַיְיָ כְּעַל כָּל דִגְמַלְנָא יְיָ וְסַגִי טוּבֵיהּ לְבֵית יִשְׂרָאֵל דִגְמַלִינוּן כְּרַחֲמוֹהִי וּבְסַגִיוּת טוּבֵיהּ׃ וַאֲמַר בְּרַם עַמִי אִינוּן בְּנַיָא דְלָא יְשַׁקְרוּן וַהֲוָה מֵימְרֵיהּ לְהוֹן פָּרִיק׃ בְּכָל עִדָן דְחָבוּ קֳדָמוֹהִי לְאַיְתָאָה עֲלֵיהוֹן עָקָא לָא אָעִיק לְהוֹן וּמַלְאַךְ שְׁלִיחַ מִן קֳדָמוֹהִי פְּרִיקִינוּן בְּרַחֲמְתֵיהּ וּבְמַחְסֵיהּ עֲלֵיהוֹן הוּא שֵׁיזְבִינוּן וּנְטַלִינוּן וְסוֹבְרִינוּן כָּל יוֹמֵי עָלְמָא׃ וְאִינוּן סָרִיבוּ וְאַרְגִיזוּ עַל מֵימַר נְבִיֵי קוּדְשֵׁיהּ וְאִתְהֲפֵךְ מֵימְרֵיהּ לְהוֹן לְבַעִיל דְבָב הוּא אַגִיחַ קְרָבָא בְּהוֹן׃

דאורי׳ חס׳: ומלאך ב׳ פתחין וסימ׳ ומלאך הברית. ומלאך פניו הושיעם: והמה י״ב בקריא׳ וסימ׳ והמה טרם ישכבון. והמה לקחו את אשר עשה מיכה. והמה מביאים איש מנחתו דמלכים. והמה אמרו אל ירמיהו יהי י״י. והמה מרו ועצבו את רוח. והמה אם ישמעו ואם יחדלו. והמה כאדם עברו ברית. והמה לא ידעו מחשבת יי׳. והמה עזרו עם דוד דה״א. והמה לשואה יבקשו נפשי:

ואת היא מלכות רומא וקיסר שנטינא וקראו ארומי׳ בעבור שנכנסו בתורת אדום וזאת ה התורה נקראה על שם אדום שהאדומיים ה האמינו בתחלה בתור׳ האיש הידוע: חמוץ בגדים. מגזרת חומץ זה שהיה הדור בלבושו והטעם איך התנטף: צועה. אחרים כמו ושלחתי לו צועי׳ וצעוהו והער וברוב כוחו ויאמ׳ רבי משה הכהן ז״ל כי צועה כמו מהר צועה להפתח והוא תאר השם ואיננו פועל יוצא במקום הזה ובעבור שאמ׳ מי זה השיב אני מדב׳ רב להושיע גדול כמו על כל רב ביתו: מבצרה. שם מקום כאילו בא משם והנה הטע׳ משם בצרה והם אדום ואשר הם על ת תורתם בכל מקום ש שיהיו שם: מדוע. לתאר ללבושך כוסף כלתאר השלישי ל לאבשלום והטעם הדם הדומה ליין: פורה. והנה זאת התשובה ה הטעם הריגת אדום ו והשחתת מלכות תורת׳. וטעם לבדי כי אני ג גזרתי על אדום כן ו ואדרכם אף על פי ש שיראה שהוא לעתיד הוא סימן הזמן ה העומד: ויז נצחם. הנה יז כמו ויט משם. נצחם הוא הדם שבו יחיה האד׳ כנחו והוא מגזרת נצח: אגאלתי. האלף תחת הא הבנין ולפי דעתי שהיא מלה מורכבת מפועל עבר ועתיד ופי׳ אגאלתי כמו טנוף כמו יגאלהו חשך וצלמות: כי. לעשה נקמה באויבי ו ואגאל אוהבי והנה גאולי פעולים והיו״ד ס סימן המדב׳ והוא השם: ואביט. דרך משל כי אין צורך לשם: ואשתומם. כמו וישתומם שם פרשתיו: ואבוס עמים. אחרים לבד מאדום: ואוריד לארץ נצחם. כמו לשפוך לארץ דמם: חסדי. אז יזכרו משכילי ישראל על רוב החסדים שעשה השם עם ישראל בצאתם ממצרים גם בגלות ושהושיעם והושיבם אל ארצם. וטעם תהלות יי׳ כי מזכיר חסדי השם זאת היא תהלתו: ורוב. טוב תואר השם שהוא רב טוב: ויאמר. הטעם כי אמר כדרך בן אדם שחשב שיהיו בנים כאמנים על כן הושיעם: בכל. לא צר. האמת שהוא בו״ו כטעם ויקצר כפשו דרך משל להבין השומעים כאילו גם הוא היה בצרה על כן מהר להושיעם: ומלאך פניו הושיעם. וכן כתיב ושלח מלאך ויוציאנו ממצרים ואיננו משה כלל: וינטלם. כמו וינטל החול והנה הטעם שגאלם ממצרים ונשאם בארצם על כן אמר כל ימי עולם כל הימים שהיו בארצם: והמה מרו ועצבו. מגזרת על תעצבו דרך משל ויש אומרים כי רוח קדשו הוא מלאך הכבוד: הוא נלחם בם. עד שיצאו מארצו: ויזכור

שנא׳ כי רותה בשמי׳ חרבי והוא׳ על אדום תרד וכבר בזעם פניו שהרג הרג רב והנבי׳ מדב׳ בלשו׳ מלחמו בני אדם לבושי בגדים ובהרג׳ הרג הדם נתז על בגדיה׳ כי כן דרך הכתובים מדברים בשכינה כדרך בני אדם לשבר את האזן מה שהיא יכולה ל לשמוע וכן וקולו כקול מים ר רבים דימה הנביא קול חזק שלו לקול מים רבים לשבר את האזן כדרך שאיפשר לה לשמוע שאין להבין ולהאזין ברוב גבורות א אלהינו להשמיעה כמות שהיא: מי זה בא מאדום. ישראל אומר מי זה וגו׳ ובא חמוץ בגדים בבושים בדם וכל דבר שהוא מ מתכלץ בריחו ובמראיתו נופל בו לשון חימוץ: מבצר׳. אמרו רבו׳ שתי טעיות עתיד שר של רומי ל לטעות כסבור הוא שבצרה היא בצר במדבר שהיתה עיר מקלט וטועה שאין קולטת אלא שוגג והוא הרג את ישראל מזיד ועוד יש מדרש אגדה על שהספיקה ב בצרה מלך לאדום במות מלכם הראשון וימלך תחתיו יובב בן זרח מבצרה ובצרה ממואב הי׳ כעניין שנאמר על קריות ועל ב בצרה: זה. שהיה הדור בלבושו וצועה ונאזר ברוב כחו והקב״ה משיבו אני הוא שעלית לפני לדבר בצדקת האבות ובצדקת דורו של שמד וצדקתי גם היא עמהם ונגליתי להיות רב להושיע והם אומרים מדוע אדום ללבושיך מדוע בגדיך אדומים: ומעמים אין איש אתי. מתייצב לפני להלחם: נצחם. דמם שהוא תוקפו ונצחונו של אדם: אגאלתי. כמו כנגאלו בדם: ואביט ואין עוזר. לישר׳: וחמתי היא סמכתני. חמתי שים לי על האומות אשר אני קצפתי מעט על עמי והמה עזרו לרעה היא סמכתני חיזקה ידי ועוררה את לבי ליפרע מהם ואף על פי שאין ישראל ראויין והגונים לגאולה: ואשתומם. לשון מתיקה וכבר פירשתי למעלה וישתומם כי אין מפגיע: ואבוס. לשון מתגולל בדם ודורך ברגלי׳ כמו מתבוסס בדמיך וכמו בוססו את נחלתי: נצחם. גבורת נצחונם: חסדי יי׳ אזכיר. הנביא אמר אזכיר את ישראל את חסדי יי׳: ורב טוב. אזכיר אשר גמל לבית ישר׳ ברחמיו: אך עמי המה. אף על פי שגלוי לפני שיבגדו בי מכל מקום עמי והרי הם לפני כבנים אשר לא ישקרו: בכל צרתם. שהביא עליהם: לא צר. לא היכר להם כפי מעלליהם שהיו ראויין ללקו׳ כי מלאך פניו הוא מיכאל שר הפנים משמשי׳ לפניו הושיע׳ תמיד בשליחותו של מקום: והמה נורו. הקניטו כמו ממרים הייתם: ויזכור

רשי

ויזכור ימי עולם משה עמו. הקב״ה מתאונן ואומר בלשון תחנה היום בגולה זוכר עמו את ימי עולם את ימי משה ובכרתם הוא אומר איה משה רועינו המעלינו מים סוף: את רועה צאנו. דמיין רועה המעלה את צאנו איה הוא אשר שם בקרב ישראל את רוח קדשו של הקב״ה ולימדנו חוקים ומשפטים: מוליך לימין משה זרוע תפארתו. הקב״ה היה מוליך לימין משה את זרוע גבורתו בכל עת שהיה צריך לעזרתו של הקב״ה היה זרועו מוכן לימינו: כסוס במדבר. שאינו נכשל לפי שהיא ארץ חלקה כן לא נכשלו בתהום: כבהמה. אשר בבקעה תרד ובקעה היא ארץ חלקה ואין בה מכשול קנפנ״א בלע״ז תרד. תתפשט כמו לרד לפניו גוים כן רוח ה׳ תניחנו לתהום ועשה בו דרך כבושה: כן נהגת עמך. כך היה הכל כמו שאמרנו נהגת עמך: איה קנאתך. הראשונה: המון מעיך. שהיו רגילים להמות עלינו כאשר מאז כענין שנ׳ על כן המו מעי לו והמון רחמיך הראשונים אלינו עתה התאפקו נתחזקו מהיות הומים עלינו כאשר מאז. התאפקו כמו ויתאפק ויאמר שימו לחם נתחזק ולא הכירו את אשר נכמרו רחמיו אל אחיו: כי אתה אבינו. ועליך להביט ולראות בצרותינו: כי אברהם לא ידענו. בצרת מצרים: וישראל לא יכירנו. במדבר כי כבר נסתלקו מן העולם ואתה ה׳ אבינו בכולם נעשית לנו אב ורבותינו דרשו בו כמו שדרשו במס׳ שבת: תקשיח. לשון אימוץ לב: למה תתענו. כי בידך להסיר יצר הרע ממנו כמה שנ׳ כחומר ביד היוצר וגו׳ ואומר והסירותי את לב האבן וגו׳: למצער ירשו עם קדשך. גדולתם וירושתם זמן מועט היתה להם: בוססו. דושטו: היינו. עתה כעם אשר לא בחרת למשול בם מעולם וכאילו לא נקרא שמך עליהם: לו קרעת שמים. וירדת להצילנו עתה כאשר ירדת להציל מיד מצרים אז מפניך הרים נזלו בברית וזיע: כקדוח אש. את דבר הנימס מלפניו וכאשר המי׳ תבעה האש כשתתן נחלתה את מתכת בוערת כמים יעלו המים אבעבועות כל זה עשית במצרים ויהי ברד ואש מתלקחת בתוכה: להודיע שמך לצריך. כענין שנ׳ באותה מכה ואולם בעבור זאת העמדתיך וגו׳ לו עשית עתה כן אז מפניך גוים ירגזו: בעשותך. במצרים ובכל האויבים נוראות אשר לא היינו מקוים שתעשה לנו כל אותן נוראות שלא היינו מתנוי׳ לכך ירדת להר סיני אז מפניך הרים נזלו כך פי׳ דונש בן לברט אבל יונתן תירגם כקדוח אש המסים על אליהו בהר הכרמל שנא׳ בו גם המים אשר בתעלה לחכה: ומעולם לא שמעו. כאותן נוראות שעשית לאחת מכל האומות לפני כן וגם עין לא ראתה אלהים אחר זולתך אשר יעשה האלהים למחכה לו מה שעשית אתה למחכים לך כך שמעתי מרבי יוסי והנכון אבל רבותינו שאמרו כל הנביאים כלם לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעולם הבא עין לא ראתה וגו׳ משמעו עין שום נביא לא ראתה את אשר יעשה הקב״ה למחכה לו זולתי עיניך אתה אלהים: פגעת את שש ועושה צדק. כמו ויפגע בו וימת סילקת ממנו והרגת את הצדיקים שהיו ששים לעשות צדק ובדרכי רחמיך היו מזכירים אותך בתפלתם: הן אתה. כשקצפת עלינו על כל אשר היינו חוטאים בהם מעולם נושענו בתפלתם נושענו מעולם: ונושע. לשון הווה: ונהי

ישעיה

ויזכר ימי עולם משה עמו איה
המעלם מים את רעה צאנו איה
השם בקרבו את רוח קדשו: מוליך
לימין משה זרוע תפארתו בוקע מים
מפניהם לעשות לו שם עולם:
מוליכם בתהמות כסוס במדבר לא
יכשלו: כבהמה בבקעה תרד
רוח יהוה תניחנו כן נהגת עמך
לעשות לך שם תפארת: הבט
משמים וראה מזבול קדשך ותפארתך
איה קנאתך וגבורתיך המון מעיך
ורחמיך אלי התאפקו: כי אתה
אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל
לא יכירנו אתה יהוה אבינו גאלנו
מעולם שמך: למה תתענו יהוה
מדרכיך תקשיח לבנו מיראתך שוב.
למען עבדיך שבטי נחלתך:
למצער ירשו עם קדשך צרינו
בוססו מקדשך: היינו מעולם
לא משלת בם לא נקרא שמך
עליהם לוא קרעת שמים ירדת סד
מפניך הרים נזלו: כקדח אש המסים
מים תבעה אש להודיע שמך
לצריך מפניך גוים ירגזו: בעשותך
נוראות לא נקוה ירדת מפניך הרים
נזלו: ומעולם לא שמעו לא האזינו
עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה
למחכה לו: פגעת את שש ועשה
צדק בדרכיך יזכרוך הן אתה קצפת
ונחטא בהם עולם ונושע:

תרגום

וחס על יקר שמיה בדיל דוכרן טבותיה דמן עלמא גבורן דעבד על ידי משה לעמיה דילמא יימרון אן דאסיקינון מן ימא אן דדברינון במדברא כרעיא לעניה אן דאשרי ביניהון ית מימר נביי קודשיה: דבר לימינא דמשה דרע תושבחתיה בזע מי ימא דסוף מן קדמיהון למעבד ליה שום עלם: דברינון בין תהומיא כסוסיא די במדברא לא מתקל כן אף אינון לא איתקילו: כבעירא די במשרא מדברא מיסרא דיי דברינון כן דברתהי לעמך למעבד לך שום ותושבחא: איסתכי מן שמיא ואתגלי ממדור קודשך ותושבחתך אן פורענותך וגבורותך המון טבוותך וסגיות רחמך עלי יתחסנון: ארי את הוא דרחמך עלנא סגיאין כאב על בנין ארי אברהם לא אסקנא ממצרים וישראל לא עבר לנא פרישן במדברא את הוא יי ורחמך עלנא סגיאין כאב על בנין פרקנא מעלם שמך: למה תרחקיננא יי למטעי מאורחן דתקנן קדמך כעממיא דלית להון חולק באולפן אוריתך לא יתפני ליבנא מדחלתך אתיב שכינתך לעמך בדיל עבדך צדיקיא דקיימתא להון במימרך למעבד ביניהון שבטי אחסנתך: בזעיר דיריתו עמא דקודשך בעלי דבבנא רשישו מקדשך: הא אנחנא עמך דמן עלמא לא לעממיא יהבת אולפן אוריתך לא איתקרי שמך עליהון לא להון ארכינתא שמיא איתגליתא מן קדמך טוריא זעו: כד שלחתא רוגזך באישתא ביומי אליהו אתמסיא ימא מיא מלהבא אישתא להודעא שמך לסנאי עמך מן קדמך עממיא זעו: במעבדך פרישן לא סברנא להון איתגליתא מן קדמך טוריא זעו: ומעלמא לא שמעת אודן קל גבורן לא אציתת למלול זרע עין לא חזת מא דחזו עמך שכינת יקרך יי ארי לית בר מינך דאת עתיד למעבד לעמך צדיקיא דמן עלמא דמסברין לפורקנך: מתערעין קדמך עובדי אבהתנא צדיקיא וחדיאו למעבד רעותך בקשוט ובזכו באורח טובך ורחמך הוו דכירין לרחלתך הא בכל עידן דהוה רגז מן קדמך עלנא על דחבנא בהון בעובדי אבהתנא צדיקיא דמן עלמא אנחנא מתפרקין:

אבן עזרא

ויזכור ימי עולם. שעבר ימי משה ועמו כמו שמש ירח עמד ויתכן היות משה פועל כי הוא מושה את ישראל והראשון הוא הנכון: איה המעלם. הטעם עת יאמרו הגוים איה המעלה אותם מים סוף על משקל משה שהוא רועה את ישראל: איה השם. בקרב משה ויש אומרים על הכבוד שהיה בקרב ישראל: מוליך. זרוע תפארתו. זה הוא מלאך השם שהולך לפני מחנה ישראל: בוקע מים. מוליכם בתהומות. הים: כסוס במדבר. והוא היבשה: כבהמה. ואחר באתם מהים הוליכם השם במדבר כבהמה שהיא יורדת בבקעה לאט כן רוח השם נחה את ישראל והנה תניחנו תחת תניחם והנכון שו״נ תניחנו שב אל משה והוסיף כן נהגת עמך והנה משה וישראל: הבט. יספר הנביא תפלת המשכילי׳ בגלות כי הוא דבק עם והוא נלאם בם: מזבול. כמו דירה וכמהו יזבלני אישי והנה הטע׳ כפול: התאפקו. עת׳ כמו ולא יכול יוסף להתאפק: כי. הטעם שאתה אבינו ואנחנו בניך ואתה אב שתמ׳ לעולם והזכיר אברהם שהוא היה הראשון שכרת השם ברית עמו להיות לו לאלהים ובניו והזכיר גם יעקב שהוא סוף האבות והוא עקרנו לבדו: יכירנו. כמו הבדל יבדילנו: למה. בעבור היות השם הסבה העליונה היא הראשונה אמר למה תתענו ויש מטיבי׳ כי זה כטעם מה שאמרו קדמונינו ז״ל אין מספיקין בידו לעשות תשובה ואחרים אמרו כי הכתוב דבר כנגד המחשבו׳ ויש אומרים בעבור שאנחנו בגלות לא נוכל לעשות כל המצות שהם תלויות בארץ: תקשיח. כטע׳ תסיר וכמוהו הקשיח בניה ללא לה: שוב. למען עבדיך. הם אבות ולמען שבטי נחלתך הם השופטים: למצער. זמן מעט: ירשו עם קדשך. הארץ והנה הצרים בוססו ויש אומרים לדבר מועט ירשו עם היורשים או לזמן מועט והוא נכון: היינו. כאלמים שלא משלת בם מעולם: לוא קרעת שמים. יש אומרי׳ על מתן תור׳ כאילו לוא קרעת שמים והאמת שהוא כמשמעו כמו לו עמי שומע לי והטעם אילו היית קורע שמים ותרד והטעם על הנזרו׳ או יהיו ההרים נוטפי׳ מפניך הטעם המלאכי׳ היושבי׳ בטח. וכדגם למ״ד נזולו בעבור שהוא סוף פסוק על משקל ולא יכלו: כקדוח. המסים. שמסו ההרים בהם היא קודחת וכמים שהאש תבעה אותם מגזרת אבעבועות כן ירגזו גוים מפניך: בעשותך. הטעם כאשר היית עושה: נוראות. והוא תאר השם כמו על דרך ועשיר יענה עזות ולא היינו מקוים לראות כמוהם וכשהיית יורד אז מפניך נזולו ההרים והטעם כי עשית כבר ככה: ומעולם לא שמעו. השומעי׳ ולא האזינו גם עין לא ראתה אלהים זולתך אשר יעשה למחכה לו אשר יחכה: פגעת. הטעם אם היית כועס היית פוגע את הצדיקים כטעם עומד בפרץ או יהיה פי׳ פגעת היית מקבל פיוס הצדיקי׳ כמו לא אפגע אדם מטעם שם הצדיק שהיה שם בך: בדרכיך יזכירוך. בדרכים שהורתנו לנאמן בית והנה עתה קצפת אתה ואנחנו חוטאים היינו או טעמו כשהיית קוצף ואנחנו כבר חטאנו: בהם. בעבור הצדיקים לעולם הספירות הקצף: ונושע. והיינו נושעים והנה נושע על זמן עומד: ונהי

ונהי • ועתה היינו כטמא כולנו : עדים • כמו יאכל עד כי בגד הסלל הוא מגזרת עדים : וכבל • להתחבר נון הסורס כי הוא מגזרת נובלת עליה עם נון סימן האומר חסר נון הסורס ואפס על משקלו : ואין • מתעורר • כלאם תאר השם להחזיק ידו בך : ותמוגנו • מגזרת נמוגו כל יושבי כנען : ועתה • הטעם עשה עמנו כרצונך כי אין כח בידינו כי אנחנו כחומר : אל • עד מאד • כי הרבה קצפת עמך אנחנו היום : ערי • הבט כי אנחנו עמך והאה ערים שקדשת כשמך הם חרבות : בית • הוא בית השם : אשר הללוך אבותינו • הטעם המתעוררים : העל אלה תתאפק • כמו ונאם תחרים והטעם לא תאחר להושיענו : נדרשתי • הנה תשוב השם כי אבותינו הכעיסוני ולא נדרשתי הטע׳ המצאתי עצמי בגב׳ לעם לא שאלו שאמצא להם : אמרתי הנני הנני • פעם אחר פעם על יד הנביאים : לא קורא • לא היה נקרא בשמי בימי׳ ההם כי אם בשם הבעל • נדרשתי אמר רבי משה הכהן כי הכתוב הראשון על אומות העולם והטעם כי אפילו לגוים שלא נקראו בשמי נדרשתי ולעמי פירשתי ידי • והטעם שאקבל אותם • הדרך • ישוב עצמו ואחר עמו וכן הוא הדרך דרך לא טוב כמו ועץ הדעת׳ טוב ורע : העם • על פני • כעבד שיכעיס אדוניו והוא רואהו בעיניו : זבחים בגנות • ע״ז : היושבים • לדרוש אל המתי׳ ודברי הסדי׳ : ובנצורים • חרבות כעיר נצורה : האוכלי׳ בשר החזי׳ • להכעיסני • ומרק • ידוע ואת המרק שפוך וכתיב ופרק והם שני שמות לטעם אחד : האומרי׳ • הם טמאים והם אומרים לאחרים שלא אכלו בשר החזיר : קרב אליך • כמו גשה אליך : כי קדשתיך • פעל עומד כמו בני ישראל וכן הוא כי קדשתי ממך אני קדוש ממך : אלה • שמו עשן באפי : הנה • זאת הרעה שעשו כתוב׳ היתה לפני ולא שכחתיה : עונותיכם • והנה אתם הוספתם עונות על עונות אבותיכ׳ וטעם ראשונה שהלכו בגלו׳ אבותיכם בעבור עבודה זרה : כה • אף על פי כי יהיה בימי׳ ההם כאשר ימצ׳ התירוש באשכול לאמר אדם לחברו אל תשחיתהו כי ברכה בו כן אעשה למען עבדי הם צדיקי ישר׳ בגלות לבלתי השחית הכל : והוצאתי • שיצאו בגלות והם הצדיקים והעד שאמר בחירי : והיה • עמק עכור סביב ירושלם וכתב את עמק עכור לפתח תקוה ורבי׳ אמרו כטע׳ עכר ישר׳ ואי׳ צורך : אשר דרשוני • כי יזכור אשר דרשו אלהיו • ואתם

צדקותינו ג׳ בקריא׳ וחס׳ וסימ׳ הוציא יי׳ את צדקתינו • ונהי כטמא כלנו וכבגד עדים כל צדקתינו • כי לא על צדקתינו אנחנו : והתה ד׳ קמצין וסימ׳ נמסר בריש האי סיפרא סימ׳ י״ד : שאלו ג׳ קמצין בקריא׳ וסימ׳ ויקחו האנשים מצידם ואת פי והלכים • לרדת מצרים • נדרשתי ללא שאלו : פרשתי ג׳ בקריא׳ וסימ׳

ונהי כטמא כלנו וכבגד עדים כל־
צדקתינו ונבל כעלה כלנו ועוננו
כרוח ישאנו : ואין־קורא בשמך
מתעורר להחזיק בך כי־הסתרת
פניך ממנו ותמוגנו ביד־עונינו :
ועתה יהוה אבינו אתה אנחנו
החמר ואתה יצרנו ומעשה ידך
כלנו : אל־תקצף יהוה עד־מאד
ואל־לעד תזכר עון הן הבט־נא עמך
כלנו : ערי קדשך היו מדבר ציון
מדבר היתה ירושלם שממה :
בית קדשנו ותפארתנו אשר הללוך
אבתינו היה לשרפת אש וכל־
מחמדינו היה לחרבה : העל־אלה
תתאפק יהוה תחשה ותעננו עד־
סה מאד : נדרשתי ללוא
שאלו נמצאתי ללא בקשני אמרתי
הנני הנני אל־גוי לא־קרא בשמי :
פרשתי ידי כל־היום אל־עם סורר
ההלכים הדרך לא־טוב אחר
מחשבתיהם : העם המכעיסים
אותי על־פני תמיד זבחים בגנות
ומקטרים על־הלבנים : הישבים
בקברים ובנצורים ילינו האכלים
בשר החזיר ופרק פגלים כליהם :
האמרים קרב אליך אל־תגש־בי כי
קדשתיך אלה עשן באפי אש יקדת
כל־היום : הנה כתובה לפני לא
אחשה כי־אם־שלמתי ושלמתי על־
חיקם : עונתיכם ועונת אבותיכם
יחדו אמר יהוה אשר קטרו על־
ההרים ועל־הגבעות חרפוני ומדתי
פעלתם ראשנה על־חיקם :
כה אמר יהוה
כאשר ימצא התירוש באשכול
ואמר אל־תשחיתהו כי ברכה בו כן
אעשה למען עבדי לבלתי השחית
הכל : והוצאתי מיעקב זרע
ומיהודה יורש הרי וירשוה בחירי
ועבדי ישכנו־שמה : והיה
השרון לנוה־צאן ועמק עכור לרבץ
בקר לעמי אשר דרשוני :

והוינא כמסאב כולנא וכלבוש מרחק כל זכוותנא ונתרנא כמיתר טרף כולנא ומן קדם חובנא כ כרוחא איתנטילנא : ולית דמצלי בשמך מתרעי לאתקפא ברחלתך ארי סליקתא אפי שכינתך מיננא ומסרתנא ביד חובנא : ואת יי רחמך עלנא סגיאין כאב על בנין אנחנא טינא ואת בריתנא ועובד גבורתך כולנא : לא יהי רגז מן קדמך יי בנא עד לחדא ולא לעלם תדכר חובין הא גלי קדמך דעמך אנחנא כולנא : קרוי קדשך הואת מדברא ציון מדבר הות וירושלם צדיא : בית קדשנא ותושבחתנא אתר דפלחו קדמך אבהתנא הוה ליקידת נור וכל בית רגגנא הוה לחורבה : העל אילן תתחסן יי ואת יהיב ארכא לרשיעיא ד דמשעברין בנא עד עלמא : אישתאלית במימרי לדלא שאילו מן קדמי תבעית אולפן אוריתי לדלא תבעו דחלתי אמרית הא אנא משתאיל תדירא כל יומא לעם דלא מצלי בשמי : שלחית נביאי כל יומא לעמא מסרבנא ד דאזלין באורח דלא תקנא בתר עשתוניהון : עמא דמרגזין על מימרי קדמי תדירא דבחין בגיניאך טעותא ומסקין בוסמיא על לבניא : דיתבין בבתיא דבנן מעפר קבריא ועם פגרי בני אינשא דירין דאכלין בשר חזירא ורטף פיגול במניהון : דאמרין רחיק להלא לא תיקרב בי ארי דכינא מינך אילין רוגזיהון כתננא קדמי פ פורענותהון בגיהנם דאישתא דלקא בה כל יומא : הא כתיבא קדמי לא אתין להון ארכא בחייא אילהן אשלם להון פורענות חוביהון ואימסור למותא תנינא ית גויתהון : חוביכון וחובי אבהתכון גלן קדמי כחדא אמר יי דאסיקו בוסמין על טוריא ועל רמתא חסידו קדמי ואתן אגר עובדיהון בקדמיתא על תנהון : כדנן אמר יי כמה דאשתכח נח זכאי בדרא דטופנא ואמרית דלא לחבלותיה בדיל לקיימא עלמא מיניה כן אעביד בדיל עבדי צדיקיא בדיל דלא לחבלא כלא : ואפיק מיעקב זרעא ומיהודה ירית טורי ויחסנונה בחירי ועבדי צדיקיא ישרון תמן : ויהי שרונא לבית משרי עדרין דעאן ומישר עכור לבית ארבעה בקרן דתורין לעמי דתבעו דחלתי :

רשי

ונהי כטמא • מאחר שנסתלקו הצדיקים ממנו : וכבגד עדים • וכלבוש מרחק כבגד מאוס שהכל אומ׳ הסר עדים תרגום של הסרה : ונבל כעלה • וכמוש כעלה פלייסטר בלע״ז : ועונינו כרוח ישאונו • ובחובנא כרוחא איתנטילנא : מתעורר • כמו מתגבר על יצרו : ותמוגנו • ותניענו : תחשה ותעננו • תחרים על העינוי לנו עד כאן תפלת הנביא ותחלתה חסדי יי׳ אזכיר : נדרשתי ללא שאלו • הקב״ה משיבו אי אפשר שלא להנקם מהם כי נדרשתי מהם להוכיחם על ידי נביאי והם לא היו שואלים : אמרתי הנני הנני שובו אלי • והנני מוכן לקבל : אל גוי לא קורא בשמי • אשר לא היה חפץ להיות נקרא על שמי : פירשתי ידי • כדי לקבלם בתשובה : סורר • סר מן הדרך : זובחים בגנות • מעמידים ע״ז בגנותיהן ומקטרין שם במים על הלבנים : היושבים בקברים • שתשרה עליהם רוח טומאה של שדים : ובנצורים • הם פגרי המתי׳ שהם כנתונים במצור שאינם יכולין לצאת : ומרק פיגולים • רוטב כתעב כמו ואת המרק שפוך : האומרים • אל הצדיקים קרב אליך עמוד בעצמך ואל תגע בי : כי קדשתיך • כי קדשתי׳ וטהרתי יותר ממך כן תירגם יונתן : אלה • התועבות אשר עשו הנם לעשן חימה באפי : הנה כתובה • חטאתם לפני וכבר נגזר דינכם ונחתם : עונותיכם • ושל אבותיכם יחדו אשלם לכם : כאשר ימצא התירוש באשכול • תירגם יונתן כמה דאשתכח נח זכו בדרא דטופנא : התירוש זה נח שהיה מתוק באשכול ברורה משוכל ויש לפתור כמשמעו : למען עבדי • למען כל צדיק וצדיק הנמצא בהם : ועמק עכור • כמשמעו : והשרון שם מחוז שהיה בארץ ישראל :

עותו

מסרה

פרשתי ידי כל היום • כי בארבע רוחות השמי׳ • פרשתי ידי אליך : הלבני׳ ג׳ בקריא׳ וסימ׳ לא תאספון לתת התבן לעם ללבון • ואת מתכנת הלבנים אשר הם עשים • ומקטרים על הלבנים : ראשנה י׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סימ׳ י״ח : וירשוה ד׳ בקריא׳ וסימ׳ וירשוה קאת וקפוד וינשוף וערב ישכנו בה וירשוה • בחירי ועבדי • והשיבותים אל הארץ דירמיה • ויבנה ערי יהודה דתהלים :

ואתם. השכחים. שם תאר על משקל ירחים: לגד. נרוד השמים ויאמר רבי משה הכהן כי לגד הוא כוכב צדק שיורה על כל דבר טוב כי כן לשון קדר ואמר כי אין כמוהו באדר: למני. יש אומרים לצורת הגלגל שכל צורה וצורה יש לה מנין ידוע מכוכבים ור' משה הכהן אמר שהוא שם כוכב: ממסך. מגזרת מסכה יינה: ומניתי. דרך צחות בלשון הקודם לאמר גד נדור יגודנו דן ידין עמו ובעבור שאמר למני אמר אחריו ומניתי מתמספר כמו ע' מוכה: לכן. עבדי. הם השבים אל ציון: ואתם. אשר ישארו שלא עברו הים ישארו ברעתם: תיילילו. ראוי להיות תחת התיו פתח על דרך ימירו נברך וכמוהו ממרחק ידע ולמכה לא ייטיב: והנחתם. לשבוע'. ולא כמו ישימך כצדקיהו וכאחאב ויאמר אדם לחבירו והמיתך וי': יקרא שם אחר. כבר: אשר. אין מלת מתברך כמו ונברכו בו כי הפרש יש ביניהם. וטעם באלהי אמן שיכיר כל העולם כי אין שוה אמת זולתו כי אמן מגזרת אמונה והוא תאר השם והטע' שיודה שזהו אמת או מתפלל שיתאוה להיותו אמת. וטעם כי נשכחו הצרות שעברו על הצדיקים עובדי השם כי ברואות הרשעים שהצרות באות עליהם היו מלעיגים בם ובעבודתם: כי. יש אומרי' כי הטע' כאילו ורבי יהודה המדקדק בע"א כי טעם בריאת שמים והארץ על הפרטים והנכון כי השמים הם הרקיע והשם יחדש אויר טוב שיהיו בני האדם בריאי' בגופם ויחיו שני' רבות וגם יוסיף בכח הארץ והנה היא חדשה והאומר כי זה רמז לעולם הבא איכנו דבק בפרשה כי אין לעולם הבא אכילה וכן הורו קדמונינו ז"ל והוא אמת לבדו: הראשונות. יש או' על הצרות והוא הנכון ואחרים אמרו על השמי' והארץ ואין טעם לפירוש זה והעד הפסוק הבא אחריו: כי. עדי עד. שנים ארוכי' כי הנה אחריו ימות והנה בורא את ירושלם יוכיח כי אין הבריאה להוצי' יש מאין כאש' אמ' כל המפרשי' רק הוא מגזרת חדש': וגלתי. קול בכי. על חלל או מת בלא עתו כי הפסוק הבא אחריו לעד: לא. הנה תורה זאת הפרשה כי השבים אל ציון בימות המשיח יחיו שני' רבות והנה הזקן ימלא את ימיו שהוא בתולדת ל לחיות כמו הקדמונים כאדם ועד נח וכן עול ימים שהוא העולל והמת מת והוא בן מאה שנה ואם מת

וְאַתֶּם עֹזְבֵי יְהוָה הַשְּׁכֵחִים אֶת־הַר
קָדְשִׁי הַעֹרְכִים לַגַּד שֻׁלְחָן וְהַמְמַלְאִים
לַמְנִי מִמְסָךְ׃ וּמָנִיתִי אֶתְכֶם לַחֶרֶב
וְכֻלְּכֶם לַטֶּבַח תִּכְרָעוּ יַעַן קָרָאתִי וְלֹא
עֲנִיתֶם דִּבַּרְתִּי וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וַתַּעֲשׂוּ
הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי
בְּחַרְתֶּם׃ לָכֵן כֹּה־אָמַר
אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה עֲבָדַי יֹאכֵלוּ וְאַתֶּם
תִּרְעָבוּ הִנֵּה עֲבָדַי יִשְׁתּוּ וְאַתֶּם
תִּצְמָאוּ הִנֵּה עֲבָדַי יִשְׂמָחוּ וְאַתֶּם
תֵּבֹשׁוּ׃ הִנֵּה עֲבָדַי יָרֹנּוּ מִטּוּב לֵב
וְאַתֶּם תִּצְעֲקוּ מִכְּאֵב לֵב וּמִשֵּׁבֶר רוּחַ
תְּיֵלִילוּ׃ וְהִנַּחְתֶּם שִׁמְכֶם לִשְׁבוּעָה
לִבְחִירַי וֶהֱמִיתְךָ אֲדֹנָי יְהוִה וְלַעֲבָדָיו
יִקְרָא שֵׁם אַחֵר׃ אֲשֶׁר הַמִּתְבָּרֵךְ
בָּאָרֶץ יִתְבָּרֵךְ בֵּאלֹהֵי אָמֵן וְהַנִּשְׁבָּע
בָּאָרֶץ יִשָּׁבַע בֵּאלֹהֵי אָמֵן כִּי נִשְׁכְּחוּ
הַצָּרוֹת הָרִאשֹׁנוֹת וְכִי נִסְתְּרוּ מֵעֵינָי׃
כִּי־הִנְנִי בוֹרֵא שָׁמַיִם חֲדָשִׁים וָאָרֶץ
חֲדָשָׁה וְלֹא תִזָּכַרְנָה הָרִאשֹׁנוֹת וְלֹא
תַעֲלֶינָה עַל־לֵב׃ כִּי־אִם־שִׂישׂוּ
וְגִילוּ עֲדֵי־עַד אֲשֶׁר אֲנִי בוֹרֵא כִּי
הִנְנִי בוֹרֵא אֶת־יְרוּשָׁלַםִ גִּילָה וְעַמָּהּ
מָשׂוֹשׂ׃ וְגַלְתִּי בִירוּשָׁלַםִ וְשַׂשְׂתִּי
בְעַמִּי וְלֹא־יִשָּׁמַע בָּהּ עוֹד קוֹל בְּכִי
וְקוֹל זְעָקָה׃ לֹא־יִהְיֶה מִשָּׁם עוֹד עוּל
יָמִים וְזָקֵן אֲשֶׁר לֹא־יְמַלֵּא אֶת־יָמָיו
כִּי הַנַּעַר בֶּן־מֵאָה שָׁנָה יָמוּת וְהַחוֹטֶא
בֶּן־מֵאָה שָׁנָה יְקֻלָּל׃ וּבָנוּ בָתִּים
וְיָשָׁבוּ וְנָטְעוּ כְרָמִים וְאָכְלוּ פִּרְיָם׃
לֹא יִבְנוּ וְאַחֵר יֵשֵׁב לֹא יִטְּעוּ וְאַחֵר
יֹאכֵל כִּי־כִימֵי הָעֵץ יְמֵי עַמִּי וּמַעֲשֵׂה
יְדֵיהֶם יְבַלּוּ בְחִירָי׃ לֹא יִיגְעוּ לָרִיק
וְלֹא יֵלְדוּ לַבֶּהָלָה כִּי זֶרַע בְּרוּכֵי יְהוָה
הֵמָּה וְצֶאֱצָאֵיהֶם אִתָּם׃ וְהָיָה טֶרֶם
יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה עוֹד הֵם מְדַבְּרִים
וַאֲנִי אֶשְׁמָע׃ זְאֵב וְטָלֶה יִרְעוּ כְאֶחָד
וְאַרְיֵה כַּבָּקָר יֹאכַל־תֶּבֶן וְנָחָשׁ עָפָר
לַחְמוֹ לֹא־יָרֵעוּ וְלֹא־יַשְׁחִיתוּ בְּכָל־
הַר קָדְשִׁי אָמַר יְהוָה׃

ואתון בית ישראל שבקתון פולחנא
דיי אתנשיתון ית פולחן טורא
דקודשי דמסדרין לטעוון פתורין
וממזגין לדחלתהון אגנין׃
ואמסר יתהון לחרבא וכלכון ל
לקטלא תתמסרון חלף דשלחית
נביי ולא תבתון איתנביאו ולא
קבילתון ועברתון דביש קדמי
ובדלא צבינא איתרעיתון׃
בכן כדנן אמר יי אלהים
הא עבדי צדיקיא יכלון ואתון
רשיעיא תכפנון הא עבדי צדיקיא
ישתון ואתון רשיעיא תיצחון הא
עבדי צדיקי יחדון ואתון רשיעיא
תבהתון׃ הא עבדי צדיקי ישבחון
מטוב לב ואתון תצוחון מכאב
לב ומתבר רוח תילילון׃ ותשבקון
שומכון לקיימא לבחירי וימתכון
יי אלהים מותא תנינא ולעבדוהי
צדיקיא יקרי שמא אוחרנא׃
דמברך בארעא יברך באלהא
קיימא ודימקיים בארעא יקיים
באלהא קיימא ארי יתנשין עקתא
קדמיתא וארי מסתרן מן קדמי׃
ארי הא אנא ברא שמיא חדתין
וארעא חדתא ולא ידכרון קדמיתא
ולא יתסקון על לב׃ אילהן יחדון
ויבועון בעלם עלמיא דאנא ברי
ארי הא אנא ברי ית ירושלם ביעא
ועמה חדי׃ ואבוע בירושלם
ויחדון בה עמי ולא ישתמע בה
עוד קל דבבן וקל דמצוחין׃
ולא יהי מתמן עוד יניק יומי וסבא
דלא ישלים ית יומוהי ארי דחייב
עולם בר מאה שנין יהי מאית
ודחטי בר מאה שנין יתרך׃ ויבנון
בתין ויתבון ויצבון כרמין ויכלון
אבהון׃ לא יבנון ואחרנין יתבון
לא יצבון ואחרנין יכלון ארי כיומי
אילן חייא יומי עמי ועובד ידיהון
יבלון בחירי׃ לא יחלון לריקן
ולא ירבון למותא ארי זרעא
דברכיה יי אינון ובני בניהון עמהון
׃ ויהי עד לא יצלון קדמי ואנא
אקביל צלותהון עד לא יבעון מן
קדמי אעביד בעותהון׃ דיבא
ואימרא ידעון כחדא ואריא כתור
ייכול תבנא וחיויא עפרא מזוניה לא יבאשון ולא יחבלון בכל טורא דקודשי אמר יי׃

רשי

עוזבי ה'. רשעי ישראל שהחזיקו בע"ז ומתו ברשעם: העורכים לגד. שם ע"ז העשויה על שם המזל ובלשון משנה יש גד גדי וסינוק לא: למני. למנין חשבון הכומרים אתם ממלאין אגנות מזג יין: ממסך. יין מזוג במים כמשפטו כמו לחקור מתמסך מסכה יינה ויש פותרים למני לע"ז שמניתם עליכם אבל ומניתי אתכם שלא כיקוד ומניתי דגם יורה שהוא לשון מניין: עבדי. הצדיקים: ואתם. הפושעים בי: שמכם לשבועה. לוקח משמכם קללה ושבועה ל לדורות אם לא יקריני כאם' אירע לפלוני: והמיתך. מיתת עולם: ולעבדיו יקרא שם אחר. שם טוב וזכר לברכ': אשר המתברך בארץ. כי תהיה יראתי על כלם ומלאה הארץ דעה והמתהלל ומשתבח בארץ יתברך באלהי אמן יתהלל שהוא עבד לאלהי אמן אלהי האמת שאימן ושמר הבטחתו זאת: כי נשכחו הצרו'. לכך יקראוני אלהי אמן: שמים חדשים יתחדשו השרי' שלמעלה ויהיו שרי ישראל שרים עליונים ושרי האומו' תחתונים וכן בארץ ויש אות' שמים חדשים ממש וכן עיקר כי מקרא מוכיח כי כאשר השמים החדשים וגו': עול ימים. נער כמו עולל עול ימים קטן ב בשנים: בן מאה שנה ימות' יהא בן עונשין להתחייב מיתה בעבירה שיש בה מיתה כן מפרש בבראשית רבה: יקולל. בעבירה שהיא צריכה כרוי: כימי העץ. תירגם וכתן עץ החיים: יאכל תבן. ולא יצטרך להשחית בבהמה: ונחש הרי עפר לחמו ומצוי לו תדיר ומדרש אגדה ואריה כבקר יאכל תבן לפי ש שמכינו שעמו נופל ביד בני יוסף שנאמר בית עשו לקש ובית יוסף להבה וגו' אבל ביד בני שאר השבטי' שנמשלו לחיות לא מכינו לכך נאמר ואריה כבקר יאכל תבן אותם השבטים שנמשלו כאריה כגון יהודה ודן כיוסף שנמשל כשור יאכלו את עשו ש שנמשל כתבן: השמים

מסרה

וטלה ירעו באחד. כל הקהל באחד. וחברו כל הקהל. כי וטהרו הבוגי'. ויעמד ישוע ובניו. בבקר זרע את זרעך ולערב. ויהי כאחד למוצרים. וסימ' דובא וכל קהלנא אדכון קמון טבתא ב בחצרתהון׃

יקולל כי אם חיה פחו' מאה השני' אז יאמרו עליו עדיין לא שלמה דעתו וזה אמר שמת והוא כנער והחוטא אם יהיה בן מאה הכתו' לעד כי סוף העולם ישוב כראשיתו: ובנו. הטע' שיהיה לבטח כי אין אויב והפסו' הבא אחריו לעד או טעמו שיבנו בו' וישבו בו שני רבות ולא כמיתי מלחמ' ילא. כימי העץ. שיעמוד שני' רבות כמו החרוב גם אחרי'. וטעם ומעש' ידיה' יבלו בחירי כי יש מעשי' שיעשה האד' ויזקין והם ירפו חדשי' כבניין והמכת' והם בחירי הם פועלי': לא. הטעם לא ימותו בניהם כי הם ברך אותם וגירך בניהם להיותם אתם: והיה טרם יקראו. לפירעתי כי טרם כמו עוד ואם בא בתוס' בית כמו קוד' והטעם כל אשר ימשאו ממני אתן להם: זאב. הטע' השלום ולפי דעת רבים שהשם ישיר תולדת הזאב והעד כבקר יאכל תבן. וטעם נחש עפר לחמו כתולדתו ולא דבר אחר והטעם שלא יזיק כל זה הנבואות עתידות בא' לבדה כי כתו' כן בכל הר קדשי:

כח

כה. שב הנביא להוכיח הרשעים: השמים כסאי. ידענו כי כבוד השם מלא השמים והארץ והטעם כי מן השמים תבואנה הגזרות על כל העולם כולו כאשר תבואנה מלפני המלך בשבתו על כסאו: הדום רגלי. כי הוא ברשותי ושלי ואחר שהכל שלי אי זה בית ואי זה מקום כפול בטעם: ואת. והנה טעם אחר כי הוא ברשותי ושלי כי זה הכסא וההדום אני עשיתים: ויהיו כל אלה. דבק עם ידי עשתה: ואל זה אביט. הטעם אף על פי שהשמים כסאי אביט אל עני ונכה רוח וטעם אביט אשים עיני עליו והנה הפך אעלים עיני מכם: שוחט. הטעם כי אביט אל חרד אל דברי לא אל המקריבים עולה ומעשיהם רעים והנה שוחט השור כאילו יכה איש הטעם דם ישחט כי אין ה העולה קרבה כהוגן או יהיה מכה איש לא מכת נפש רק מכת פ פצע וחבורה: זובח השה. לפני כאילו הורג כלב והנה עורף שהוא מלרע פועל ו וטעם לכרות העורף וכן ועלפו שם וכאשר הוא שם הוא מלעיל הנו שם: מעלה מנחה. כאילו העלה דם חזיר: מזכיר לבונה. מגזרת אזכרה כאלו מברך און. וטע׳ גם המה תחסר מלת אבותיהם וכן הוא כי אבותיכם גם המה: גם אני. בתעלוליהם מגזרת עלילות דברים והטעם בעלילו׳ שיבא עליהם או מגזרת ו ויתעללו בה להתעולל: ומגורתם. ירא׳ כמו ויגר מואב: שנאיכם מנדיכם. מרחיקים אתכם ומתנכל יכירוהו ויש אומרים שאתם חשובי׳ מנדי׳ בעיניהם וטעם אחיכם שהוא יותר קשה: יכבד יי׳. אמר רבי משה הכהן כי הוא מלשון כבדות והטעם כי הוא כבד עליו לזכרו ולשמר ח חוקיו ורא[ו]יתו כי לא י ימצא מלשון כבוד כי אם מבנין נפעל כמו ככב׳ והכה שבח יכבדו בניו ושדי יכעדו והנה על פירושו הטעם ידוע ותחס׳ מלת זמן כאילו אמר עוד אביא זמן ש שנרא׳ בשמחתכ׳ והם יבושו דברי המנדים וכן פירוש הפסוק אמרו אחיכם למען שמי יכבד השם מי יתן ויכבד השם מגזרת כבוד ונראה בשמחתכם וכמוש הכתוב וזה הוא הטעם והם יבושו והטעם שיאמרו שהשם לא יוכל להראות כבודו והנה יהיה זה הכתוב דבק עם הבא אחריו והמפרשים אמרו שאחכו למון המנדי׳ ואמרו כי הוא דבר השם כדרך נעשה אדם ואחיכם אמרו השם והנביא: קול שאון מעיר. ציון: קול מהיכל. השם הוא בית השם או השמים כי יקראו היכל הקודש וטעם קול שישמע בכל העולם כקמת השם בהם: לאויביו. הם המנדים: בטרם תחיל. מגזרת חיל כיולדה הטעם שיבואו בני ציון בלא טורח כיולדה שילדה בנים בלי טורח: והמליטה. כטעם ילדה וכמוהו שמה קננה קפוד ותמלט ואם הם שנים בניים והטעם שיבואו בני ציון בלי טורח מארבע רוחות פתאום כאילו ציון חלה וילדה בנים ביום אחד והוא דבר פלא: האני אשביר. מגזרת משבר בנים הטעם שים לי כח לעשות כאלה כאילו אני אביא היולדה על המשבר ולא אוכל להוליד או אני שהייתי מוליד כל העולם ועצרתי: שמחו. כל המתאבלים. בגלותה: למען. תמצו. כמו ומוץ מלכים תינקי והנה הטעם שובע שמחות כי התנחומים הפך האבלות: תמוצו. כמו מיץ חלב ואם הם שנים פרסים: מזיז כבודה. אמר רבי יונתן בן עוזיאל מחוזר אמר רבי משה הכהן כמו וזיז שדי והוא מעט רחוק והנכון שאין רע לו: כי. כנהר. אטה אל ציון שלום וכנחל שוטף: חיל גוים. כמו עשה לי את החיל הזה: על

גם אני ו׳ ר״פ וסי׳ נמסר בספר שפטים סוף סימ׳ ב׳: ובאשר ד׳ בקריאה וסי׳ ומניתי אתכם לחרב. גם אני אבחר בתעלוליהם. ואפרוחיו יעלעו דם. ותאמר רות אל תפגעי בי לעזבך: בחרו ג׳ בקריאה וסימ׳ ויקחו להם נשים מכל אשר. ובאשר לא חפצתי בחרו. תחת כי שנאו דעת. אנך: חלה ג׳ מלעיל וסימ׳ פצחי רנה

סו כה אמר יהוה השמים כסאי והארץ
הדם רגלי אי זה בית אשר תבנו לי
ואי זה מקום מנוחתי: ואת כל
אלה ידי עשתה ויהיו כל אלה נאם
יהוה ואל זה אביט אל עני ונכה
רוח וחרד על דברי: שוחט השור
מכה איש זובח השה ערף כלב
מעלה מנחה דם חזיר מזכיר לבנה
מברך און גם המה בחרו בדרכיהם
ובשקוציהם נפשם חפצה: גם אני
אבחר בתעלליהם ומגורתם אביא
להם יען קראתי ואין עונה דברתי
ולא שמעו ויעשו הרע בעיני ובאשר
לא חפצתי בחרו:
שמעו דבר יהוה החרדים אל דברו
אמרו אחיכם שנאיכם מנדיכם
למען שמי יכבד יהוה ונראה
בשמחתכם והם יבשו: קול שאון
מעיר קול מהיכל קול יהוה משלם
גמול לאיביו: בטרם תחיל ילדה
בטרם יבוא חבל לה והמליטה זכר:
מי שמע כזאת מי ראה כאלה היוחל
ארץ ביום אחד אם יולד גוי פעם
אחת כי חלה גם ילדה ציון את
בניה: האני אשביר ולא אוליד
יאמר יהוה אם אני המוליד ועצרתי
אמר אלהיך:
שמחו את ירושלם וגילו בה כל
אהביה שישו אתה משוש כל
המתאבלים עליה: למען תינקו
ושבעתם משד תנחמיה למען תמצו
והתענגתם מזיז כבודה:
כי כה אמר יהוה
הנני נטה אליה כנהר שלום
וכנחל שוטף כבוד גוים וינקתם

כדנן אמר יי שמיא כורסי יקרי וארעא כיבש קדמי אידין ביתא דתבנון קדמי ואידין אתר בית אשריות שכינתי: וית כל אילן גבורתי עבד והוא הואה כל אילין אמר יי ובדין רעוא קדמי לאסתכלא ביה ביד ענותן ומכיך רוח ומשתוי לקבל פתגמי: נכיס תורא כקטיל גבר דבח אימר כנקיף כלב מסקי קורבן דם חזירא קורבן מתנתהון מתגרת אונס אף אינון איתרעיאו באורחתהון ובשיקוציהו נפשהון איתרעיאת: אף אנא איצבי בתברהון ומסרה דיצפן לא ייתי להון חלף דשלחית נביי ולא תבו איתנביאו ולא קבילו ועבדו דביש קדמי ובדלא צביני איתרעיאו: קבילו פתגמא דיי צדיקיא דמשתוין לקביל פתגמי רעותיה אמרין אחיכון סנאיכון מרחקיכון בדיל שמי יסגי יקרא דיי ונחזי בחדותכון ואינון יבהתון: קל איתרגושא מקרתא דירושלם קלא מהיכלא קל מימרא דיי דמשלים גימלא לבעלי דבבוהי: עד לא מיתי עקא לה תתפרק עד לא ייתי לה זיע בחבלין על ילדה יתגלי מלכה: מן שמע כדא ומן חזא כאילין האיפשר דתתעבד ארעא ביומא חד אם יתברי עמא זמן חדא ארי עתידא דתתנחם ציון ותתמלי מעם שבי גלותהא: אנא אלהא בריית עלמא מבראשית אמר יי אנא בריית כל אינשא אנא בדרית יתהון לביני עממיא אף אנא עתיד לכנשא גלותיך אמר אלהיך: חדו בירושלם ובועו בה כל רחמהא רוצו עמה דין כל דהוו מתאבלין עלה: בדיל דתתפנקון ותשבעון מביזת תנחומהא בדיל דתשתון ותתרוון מחמר יקרה: ארי כדנן אמר יי הא אנא מיתי לה כשפע נהר פרת שלם וכנחל מגבר יקר עממיא ותתפנקון

רצהלי לא חלה. כי חלה גם ילדה ציון. כי חלה לטוב יושבת מרות דמינה: משוש ד׳ בקריאה וסי׳ כי על בן בתי משוש. גילה ועמה משוש. שישו אתה משוש כל המתאבלים. הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי:

השמים כסאי ואיני צריך לבית המקדש שלכם: איזה בית. אשר הוא כדי לשכינתי: את כל אלה. השמי׳ והארץ ידי עשת׳ ואת אשר בימכנתי שכינתי בתוככם בהיותכם שומעין לי לפי שכן דרכי להביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי אבל עתה אין לי חפץ שהרי שוחט השור הכה את בעליו וגזלו ממנו לפיכך זובח השה דומה לפני כעורף את הכלב: והמעלה את המנחה הרי היא ל לפני כדם חזיר והמזכי׳ לבונה מקטיר לבונה כמו אזכרת׳ והית׳ ללחם לאזכרה: מברך און. מברך אותי בתשורת אונס מברך און מתשור אונס זהו פירושו ולשון ברכה נופל בתשור׳ שהיא להקבלת פנים כמו קח נא את ברכתי עשו את ברכה ובא״י: גם המה בחרו בדרכיהם. הם חפיצי׳ בדרכי׳ הללו הרעים וגם אני אבחר ואחפוץ בתעלוליהם ואם תאמ׳ מהו גם כן דרך לשון עברית לומר שני גמין זה אצל זה כמו גם בחור גם בתולה גם לי גם לך גם אהבה גם שנאה ל לשון לא ימותו גם הם גם אתם אף כאן גם הם בחרו וגם אני אבחר: בתעלוליה׳. להתעולל בם לשון כי התעללת בי: ומגורותם. מה שהם יראים: יען קראתי. שמתי שמוע ושובו אלי: ואין עונה. לאמר שמעתי: החרדים אל דברו. הצדיקים המתהרים בחרדה להתקרב אל דבריו: אמרו אחיכם. פושעי ישראל הנזכרים למעלה: שונאיכם מנדיכם. האומרים קרב אליך אל תגש בי. ד״א אמרו אחיכם בני עשו מנדיכם אשר אמרו לכם סורו טמא: למען שמי יכבד יי׳. בגדולתנו הקב״ה מתכבד שאנו קרובים לו יותר מכם: ונראה בשמחתכם והם יבושו. הנביא אומר אבל לא כן הוא כדבריהם כי בשמחתכם נראה והם יבושו לפה כיכל שאון שלהם בא לפני הקב״ה מתה שעשו בעירו וקול יוצא מהיכלו ומקטרג על מ מחריביו ואחרי כן קול יי׳ משלם גמול לאויביו: בטרם תחיל. ציון חיל היולדת ילדה את את בניה כלומר יתקבצו בניה ל לתוכה אשר היתה שוממה מהם ושכולה והרי הוא כאילו ילדתן שכשיו בלא חבלי יולדה כיכל ה האומות יביאום לתוכ׳: והמליטה זכר. כל יציאת דבר בלע״ז קרוי המלטה והמליטה איספקו״ייר בלע״ז: היוחל ארץ ביום אחד. היבא חיל ליולד׳ ליולד מלא ארץ בני׳ ביום אחד: האני אשביר ולא אוליד. האני אביא את אשתי על המשבר ולא אפתח רחמ׳ להוצי׳ עוברה כלו׳ שמא אתחיל בדבר ולא אוכל לגמור והלא אני המוליד את כל היולדות ועכשיו שמא עצרתי בתמיה: משד. לשון שדים: תמוצו. סוציי״ר בלע״ז: מזיז כבודה. מכבוד גדול הזז והמסמס לבא לה: זיז. איסמו״בימנט בלע״ז: וכנחל שוטף אני נוטה אליה כבוד גוים: על

למען ש׳ פסוקי׳ למען למען

על כד׳. על צדי אומניכם על גיססין: תשעשעו׳ תהיו משתעשעין כדרך משעשעין את התינוק אישבנייר בלע״ז: ונודעה יד ה׳. בשמועת נקמותיו כשראות ידעו עבדיו את כח גבורת ידו: באש יבא. בחינת אש יבא על הרשעים: להשיב. לבריו בחימה את אפו: כי באש. מל נהגם ה׳ נשפט עם בריו ולפי שהוא בעל דין ודיין נופל בו לשון נשפט שאף הוא טוען טענותיו לתבוע עלבונו ופשעם וכן ונשפטתי אתו הככי נשפט אותך לשון וויכוח הוא דריסנייר בלע״ז ושמוש כי באש ה׳ ובחרבו נשפט כל בשר וכן רבים משורשים במקראות:

על צד תנשאו. בעת בואכם מהגלות: תשעשעו. כמו ושעשע יונק ובא העין דקמץ חטף בעבור היותו סוף פסוק: כאיש. לאשה רחמנות על הבן: וראיתם. לגבכם. רמז לנשמה כי היא המרכבת הראשונה כי הם המוקדות: וזעם. פועל ולעולם הפא קמוץ והעין פתוח אם היה מלעיל הנו מם וסמיכם פתוחים:

נשפט ה׳ וקמצי׳ וסימ׳ נמסר לעיל בסיפרא ריש סי׳ נ״ט: אל הגוים ה׳ וסימ׳ ושמתי בהם אות. ויבא אל הגוים. בהגלותי אותם. אל הגוים השוללים אתכם בזכריה. שפוך חמתך דתהלות: והביאו ד׳ וסימ׳

על צד תנשאו ועל ברכים תשעשעו
: כאיש אשר אמו תנחמנו כן אנכי
אנחמכם ובירושלם תנחמו: וראיתם
ושש לבכם ועצמותיכם כדשא
תפרחנה ונודעה יד יהוה את עבדיו
וזעם את איביו: כי הנה
יהוה באש יבוא וכסופה מרכבתיו
להשיב בחמה אפו וגערתו בלהבי
אש: כי באש יהוה נשפט ובחרבו
את כל בשר ורבו חללי יהוה:
המתקדשים והמטהרים אל הגנות
אחר אחד בתוך אכלי בשר החזיר
והשקץ והעכבר יחדו יספו נאם
יהוה: ואנכי מעשיהם ומחשבתיהם
באה לקבץ את כל הגוים והלשנות
ובאו וראו את כבודי: ושמתי
בהם אות ושלחתי מהם פליטים
אל הגוים תרשיש פול ולוד משכי
קשת תובל ויון האיים הרחקים
אשר לא שמעו את שמעי ולא ראו
את כבודי והגידו את כבודי בגוים
: והביאו את כל אחיכם מכל
הגוים מנחה ליהוה בסוסים וברכב
ובצבים ובפרדים ובכרכרות על
הר קדשי ירושלם אמר יהוה
כאשר יביאו בני ישראל את
המנחה בכלי טהור בית יהוה:
וגם מהם אקח לכהנים ללוים אמר
יהוה: כי כאשר השמים החדשים
והארץ החדשה אשר אני עשה
עמדים לפני נאם יהוה כן יעמד
זרעכם ושמכם: והיה מדי חדש
בחדשו ומדי שבת בשבתו יבוא
כל בשר להשתחות לפני אמר
יהוה: ויצאו וראו בפגרי האנשים
הפשעים בי כי תולעתם לא תמות
ואשם לא תכבה והיו דראון לכל
בשר: והיה מדי חדש:

סכום פסוקי׳ דספ׳ אלף ומאתים ותשעים וחמשה
וסימ׳ ארצה וחציו כי אם שם אדיר ה׳ לנו:

עַל גִיסְסִין תִתְנַטְלוּן וְעַל רְכוּבִין
תִתְרַבוּן: כִּגְבַר דְאִימֵיה מְנַחֲמָא
לֵיהּ כֵּן מֵימְרִי יְנַחֵם יַתְכוֹן
וּבִירוּשְׁלֵם תִתְנַחֲמוּן: וְתֶחֱזוּן
וְיֶחְדֵי לִבְּכוֹן וְגוּוִיַתְכוֹן כְּדִיתְאִין
יְזַהֲרוּן וְתִתְגְלֵי גְבוּרְתָא דַיְיָ לְאוֹטָבָא
לְעַבְדוֹהִי צַדִיקַיָא וְיִתְיְלִיט לְבַעֲלֵי
דְבָבוֹהִי: אֲרֵי הָא יְיָ בְאִישָׁתָא
מִתְגְלֵי וּבַעֲלְעוֹלִין רְתִיכוֹהִי לְאָתָבָא
בִּתְקוֹף רוּגְזֵיהּ וּמְזוֹפִיתֵיהּ
בְּשַׁלְהוֹבִית אִישָׁתָא: אֲרֵי בְאִישָׁתָא
עָתִיד יְיָ לְמִידַן וּבְחַרְבֵּיהּ יַת כָּל
בִּיסְרָא וְסַגִיאִין קְטִילַיָא קֳדָם יְיָ:
דְמִזְדַמְנִין וְדִמְדַכַּן לְגִינַיָא
טַעֲוָתָא סִיעָא בָּתַר סִיעָא אָכְלֵי
בְּשַׂר חֲזִירָא וְשִׁיקְצָא וְעַכְבְּרָא
כַּחֲדָא יְסוּפוּן אֲמַר יְיָ: וְקֳדָמַי
גְלַן עוֹבָדֵיהוֹן וְעִישְׁתּוֹנֵיהוֹן
עֲתִידְנָא לְכַנָשָׁא יַת כָּל עַמְמַיָא
אוּמַיָא וְלִישָׁנַיָא וְיֵיתוּן וְיֶחֱזוּן יַת
יְקָרִי: וְאֲשַׁוֵי בְהוֹן אָתָא וְאֶשְׁלַח
מִנְהוֹן מְשֵׁיזְבִין לְבֵינֵי עַמְמַיָא לִמְדִינַת
יַמָא פוּלָאֵי וְלוּדָאֵי דְנָגְדִין וּמַחַן
בְּקַשְׁתָּא לִמְדִינַת תּוּבַל וְיָוָן נַגְוָתָא
רְחִיקָן דְלָא שְׁמָעוּ יַת שֵׁמַע גְבוּרְתִי
וְלָא חֲזוֹ יַת יְקָרִי וִיחַוּוּן יַת יְקָרִי
בְּעַמְמַיָא: וְיֵיתוּן יַת כָּל אֲחֵיכוֹן
מִכָּל עַמְמַיָא קוּרְבָּנָא קֳדָם יְיָ
בְּסוּסָוָן וּבִרְתִיכִין וּבִרְחִילִין
וּבְכוּדְנָוָן וּבִרְתוּשְׁבְּחָן עַל טוּרָא
דְקוּדְשִׁי לִירוּשְׁלֵם אֲמַר יְיָ כְּמָה
דְיֵיתוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יַת קוּרְבָּנָא בְּמָנָא
דְכֵי לְבֵית מַקְדְשָׁא דַיְיָ: וְאַף
מִנְהוֹן אֵיקָרֵיב לְמֶהֱוֵי כַּהֲנֵי וְלֵיוָאֵי
אֲמַר יְיָ: אֲרֵי כְּמָה דִשְׁמַיָא חַדְתִּין
וְאַרְעָא חַדְתָּא דַאֲנָא עָבֵיד קַיְמִין
קֳדָמַי אֲמַר יְיָ כֵּן יִתְקַיָם זַרְעֲכוֹן
וְשׁוּמְכוֹן: וִיהֵי בִּזְמַן רֵישׁ יְרַח
בְּיָרַח וּבִזְמַן שַׁבָּא בְּשַׁבָּא יֵיתוּן כָּל
בִּסְרָא לְמִסְגַד קֳדָמַי אֲמַר יְיָ:
וְיִפְּקוּן וְיֶחֱזוּן בְּפִגְרֵי גֻבְרַיָא חַיָבַיָא
דִמְרָדוּ בְּמֵימְרִי אֲרֵי נִשְׁמָתְהוֹן לָא
יְמוּתוּן וְאִישָׁתְהוֹן לָא תִטְפֵי וִיהוֹן
מִתְדָנִין רַשִׁיעַיָא בְּגֵיהִנָם עַד דְיֵימְרוּן
עֲלֵיהוֹן צַדִיקַיָא מִסַת חֲזֵינָא:

רשי (המשך): ולפי שהוא בעל דין ודיין כו׳ ... המתקדשים. המזדמנים אני ואתה נלך ליום פלוני לעבוד ע״ז פלונית: אל הגנות. מזורעין שם ירק ושם היו מעמידין ע״ז: אחר אחת. כמה שתירגם יונתן סיעה בתר סיעה מתקדשי׳ ומטהרים לעבוד סיעה אחר סיעה גומרת חבירתה את עבודתה: בתוך. באמצע הגינה כן היה דרכם להעמידה: ואנכי מעשיה ומחשבותיהם באה וגו׳. ואנכי מה עלילעשו מעשיה׳ ומחשבותיה׳ באה אלי והיה תזקיקני לקבץ את כל הגוים ולהודיע מעשיהם הבל ומחשבותם שהם חושבין למען שמי יכבד ה׳ ויבינו שהוא שקר והיכן הוא אותו קיבוץ הוא האסיף שמיבא זכריה ואספתי את כל הגוים אלי ירושלם: וראו את כבודי. בהלחמי בהם במכת המק בשרו ועיניו ולשונו: ושמתי בהם אות וגו׳ פליטי׳ יכלו מן המלחמה ואני אשלחם כדי לילך לבשר לאיים הרחוקים את כבודי אשר ראו במלחמה ואף באותם פליטים אשים אות מן מן האותות שנידונו חבירה׳ בהם כדי להודיע לרחוקים במגפה זו נגפו הצובאים על ירושלם: בצבים. הם עגלות מטוקשות בחיפוי׳ ואהל ודומה לו שש עגלו׳ צב: ובכרכרות. ובשיר משחקים ומכרכרים כמו ודוד מכרכר טרופיר בלע״ז ומנחם פירשו לשון כבש כמו שלחו כר מושל ארץ: כאשר יביאו. מנחה בכלי טהור לרצון כן יביאו את אחיכם למנחת רצון: וגם מהם אקח לכהני׳ ללויים. מן הגוי׳ המביאי׳ אותם ומן המובאי׳ אקח כהני׳ ולוים שמטומעי׳ עתה בגוים תחת אונסן ולפני גלויים הכהנים והלוים שבהם ואברור אותן מתוכן ויהיו משמשין לפני אמר ה׳ היכן אמר הנסתרו׳ לה׳ אהינו כך מפורש באגדת תלים: תולעתם. רמה האוכלת את בשרם: ואשם. בגיהנם: דראון. לשון בזיון ויונתן תירגם כמין שתיתיבות די ראיית עד דיימרון צדיקיא מיסת חזינא:

סליק ספר ישעיה

אבן עזרא (המשך): כי. באש. לאחרית האף והטעם הגזירות ההוות פתע פתאום: וכסופה מרכבותיו. על דרך משל: להשיב בחמה. כאשר ים תשובת חרון אורבן עם מ״ם הוא לשבח ושם בית לגאיו: כי. דרך משל שיבוא במשפט עמם או הוא כמו פועל כדרך נשבע: והמתקדשים. שיתקדשו ללכת לע״ז: והמטהרים. חסר תיו התפעל והוא מבלע בטית: אל הגנות. כמו האסרו: אחר אחת. אסרה אחת וכתב אחר והנה הוא עץ כי כל אסרה עץ וטעם בתוך שהיו סובבים את האסרה מפה ומפה והנה הוא בתוך או בתוך הגן: ואוכלי בשר החזיר הטעם שהן יקדשו וגופם מלא טומאה: ואנכי. כטעם על ה׳ ועל משיחו: באה. תחסר מלת עת והטעם כאשר יחשבו שיוסדו עליה תבא עת לקבץ כל הגוי׳ סביב ירושלם וראו את כבודי. שאעשה בהן דין עד שיראו כבודי לכל העולם וזה מלחמת גוג ומגוג: ושמתי. זה האות לנגאי בחסרון עין והאות חרום שלא נראה כמוהו. וטעם פלטים שימותו רובם כאשר הוא מפורש בספר יחזקאל ובספר זכריה: והביאו. לה׳ לכבוד ה׳ שיפחדו: ברכב. ברזל: בצבים. הם העגלות שם עגלות צב: ובכרכרו׳. כמו שלחו כר והו׳ מין נכבד מהגמל והמלה כפולה: כאשר. היו מביאים ישראל את המנחה שלא תתגאל: וגם. אלה שיבואו אקח להיו׳ כהני׳ לפני ולוים: כי החדשים. פירשתיו: עומדים לפני. שלא יכלו כקדמוני׳ וטעם לפני בעבור כי השם מיקר כל עמידה: כן יעמד זרעכם ושמכם. שלא ימחה או שמכם שלא ימחה כמו זרעכם והטעם כפול וכמוהו כעת יאמר ליעקב ולישר׳: והיה מדי. קרוב מטעם כל עת שיהיה החדש וכמוהו מדי עברו וחדש בחדשו כמו דבר יום ביומו והטעם כל יום ויום בעתו ומזה הכתוב למדו הקדמונים ז״ל שמשפט רשעים בגיהנם י״ב חדש ומטעם מדי שבת בשבתו בפי׳ ז׳ שבתות: ויצאו. סביב ירושלם כי שם תופת ומזה הכתוב למדו כל החכמים שיהיה יום דין בירושלם ורבים אמרו כי ואשם לא תכבה רמז לנשמה בהפרדה מעל גויתה אם לא היתה זוכה לעלות אל מלאכי השם תשאר אבל בגלגל האש והקדמונים אמרו כי זה אחר תחיית המתים וראייתם שאמר דראון כל הרשעים אחר שיקיצו שיהיו לדראון עולם והכל אמת אמרו ומלת לדראון כמו גרוף ויש אומרים שהם שתי מלות ופירשו דראון מגזרת הוי מוראה ובאלה ומלת לדראון עולם יכחישם:

נמסר בסדר ויקרא: בכלי ח׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויקהל: לא תכבה ו׳ וסימ׳ נמסר בסדר צו ולעיל בסיפרא דא סימן ל״ד: לכל בשר ז׳ וסימ׳ נמסר בסדר קרח:

סליק ספר ישעיה הנביא

52

אילין מלין דכתיב ו' בסוף תיבותא וקרי י' וסימנ' מצותו ועשה חסד דמשנה תורה · אזנו ויאמר שאול לרעים · כלבו ושם האיש נבל · שנאו ויאמר דוד ביום ההוא ·
תקראו ואנכי אמרתי איך אשיתך · תשובו ב' בפסו' · אכלנו ושבענו נבוכד נצר ה' בפסו' ידו אדם מתחת כנפיהם · חתיתו כי נתתי את חתיתו · רבו אכתוב
אשתנו באדין נבוכד נאצר והתמלי · לשרושו וכל די לא להוא עבד דתא · ויעשו מתניה מתני ויעשו · ידו מבני נבו יעיאל · וענו ובקבקיה וענו ואחיהם ·

כי אם בזאת יתהלל המתהלל

והלופיהון חד מן כ"ד כתיבן י' בסוף תיבות' וקרי' ו' וסי' דחי ואחריו אלעזר בן דודי · במי בי תנחיד יי' בוד
עתה סבבוני · ושובי שובו נא אל תה עולה · יעדי ושאר דברי שלמה · וישבי ויבאו אל חלקיה

השכל וידע אותי כי אני יי

עשה חסד משפט וצדקה בארץ

כי באלה חפצתי נאם

עזור נא אל אדיר ועין לבי האיר בכתבי דברי ירמיהו הנביא:
היה עם פי עטי בדבר לא יחטיא ויצדק מבטי וייפר מחשבי:

סמוך אלי תמוך בידי לבבי היה עזרי בפירוש ירמיהו:
בחנתי בעזרתך הלא היא ובינתי באיכה הוא ומה הוא:

אמר דוד בן יוסף בן קמחי זה הספר שאנחנו מסודר בסדרו של נביאים אחר ספר ישעיהו וכן כתבתי פי' אחר פי' ספר ישעיהו ואע"פ שאינם מסודרין כן בדברי רז"ל שאמרו סדרן של נביאים יהושע שפטים שמואל מלכים ירמיה יחזקאל ישעיה תריעשר ונתנו טעם כיון דמלכים סופיה חרבנא וירמיה כוליה חרבנא ויחזקאל סופיה נחמתא וישעיה כוליה נחמתא סמיך חרבנא לחרבנא ונחמתא לנחמתא אף על פי כן בכל הספרי' הטובים אשר ראינו שכתבו בספרד תמצא שנים סדרם לפי זמנם ישעיהו קודם לירמיהו כמו שקדם זמנו לזמנו וכן ירמיהו קודם ליחזקאל ובשנים עשר שהוא אחרי כן השוו עם סדר רז"ל אף על פי שים בהם נביאים קדמו לירמיהו ויחזקאל לפי שנבואתן קטנה לא כתבו כל ספר וספר לבד כדי שלא יאבד במעוטו כמו שאמרו רבותינו זכרם לברכה אידי דזוטר מרכם וכתבו נבואתם בספר אחד עם נבואת חגי זכריה ומלאכי שהיו נביאים האחרונים ונבואתם גם כן קטנה ואכי אכתוב בעה בפי' הספר הפסוקים שצריך לפרשם והמלין שצריך לדקדק לא פסוק אחר פסוק בכל מקום כמו שעשיתי בפי' ישעיהו אלא כמו שעשיתי בפירוש ארבעת ספרים הראשונים ושאלנו שלשה נביאים שנתנבאו באותו הדור ירמיהו וצפניהו וחולדה ואמרו רבותינו זכרם לברכה ירמיהו היה מתנבא בשוקים וצפניה בתוך בתי כנסיות וחולדה אצל הנשים ועתה אתחיל בעזרת המלמד אדם דעת:

רדק	פתגמי		רשי
דברי ירמיהו בן חלקיהו. כתב א"א ז"ל כי חלקיהו זהו חלקיהו בן שפן הכהן שמצא ספר התורה בבית יי' בימי יאשיהו וירמיהו בנו נבא בימי יאשיהו ותחלת נבואתו היה' בשנת שלש עשרה למלכו ועדין לא שבו יאשיהו ויהודה מרעתם עד שמנה עשרה שנה למלכו ס	**פתגמי** נבואת ירמיהו בר חלקיה מן רישי מטרת כהניא מן אמרכליא דהוו בירושלם גברא דקביל ד אחסנתיה בענתות בארע שבטא בנימן: דהוה פתגם נבואה מן קדם יי' עמיה ביומי יאשיה בר אמון מלך שבטא דבית יהודה בתלת עסרי שנין למלכיה:	**דברי** ירמיהו בן חלקיהו מן הכהנים אשר בענתות בארץ בנימן: אשר היה דבר יהוה אליו בימי יאשיהו בן אמון מלך יהודה בשלש עשרה שנה למלכו:	**דברי** ירמיהו · מן הכהני · ליתי בר קלקלתא דתקנן עובדוהי ירמיה בא מרחב הזונה ולוכח בר מתקנתא דמקלקלן עובדוהי אלו ישראל שקלקלו מעשיהן ס שבאו מזרע כשר:

אשר היה דבר יי' אליו וגו' · אשר התחלת שכינה לשרות עליו באותו הזמן: ויהי

שמצא ספר תורה: מן הכהנים · תרגם יונתן מן רישי מטרת כהניא מן אמרכליא דהוו בירושלם גברא דקביל אחסנתיה בענתות: בענתות · היא עיר מערי הכהנים כמו שכתוב בספר יהושע ומה שאמר דברי לפי שכולל בספר הזה כל דברי נבואות שנבא על ישראל ועל הגוים וכן דברי עצמו מה שקרה לו בנבואתו עם ישראל · ובדרש ג' נביאים על ידי שהיתה נבואתם דברי קנתורין לפיכך כתלת נבואתן בעצמן ואלו הן דברי קהלת דברי עמוס דברי ירמיהו ר"ל בעצמן שכמו שלמה שאמ' אני קהלת הייתי מלך וכל הענין ספר בעצמו וכן עמוס ספר בדברי עצמו קשר עליך עמוס וכל הענין כמו שכתו' וכן ירמיהו ספר בתחלת ספרו דברי עצמו בטרם אצרך בבטן ידעתיך וכל הענין וכן בתוך ספרו מה שספר מן הרעה שעשו לו:

ויהי בימי. דבר יי' שהיה אליו היה גם כן בימי יהויקים בן יאשיהו וכן בימי צדקיהו עד תום מלכותו שמלך י"א שנה ובשנת אחת עשר' כפל ביד מלך בבל וגלת ירושלם בחדש החמישי כמו שכתוב בסוף ספר מלכים: בטרם אצורך. כן כתיב בוי"ו וקרי הצ"די בקמץ חטף כמשפטו עם הכנוים ואין עמו וי"ו והענין אחד וענין בטרם אצרך כתב א"א ז"ל כאשר ברא היסודות הארבע ידעו בבח הטבע ואחר כך הוציאו לפעל וכן אמר ישעיהו מעת היותה שם אני ...

ויהי בימי יהויקים. ויהי נביא כל ימי יאשיהו הנותרים וימי יהויקים בנו וימי צדקיה בנו עד תום עשתי עשרה שנה היא השנה עד גלות ירושלם בחדש החמשי: בטרם אצרך בבטן וגו'. מימי אדם הראשון הראהו הקב"ה לאדם דור ודור ונביאיו: אצרך לשון צורה: ידעתיך. הכירותני בלע"ז כמו לא נודעתי להם: הקדשתיך. זמנתיך לכך: נביא לגוים. לישראל שהם נוהגים עצמם כגוים ...

ויהי בימי ה' דסמיכי בקריא' וסימ' ויהי בימי אמרפל מלך שנער. ויהי בימי יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה דספרא. עד תם עשתי עשרה שנה' ויהי בימי אחז בן יותם בן עזיהו מלך יהודה עלה רצין דישעיה' ויהי בימי שפט השפטים ויהי רעב בארץ. ויהי בימי אחשורוש הוא אחשורוש: ובטרם ג' בקריא' וסימ'

א וַיְהִי בִּימֵי יְהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ
יְהוּדָה עַד־תֹּם עַשְׁתֵּי עֶשְׂרֵה שָׁנָה
לְצִדְקִיָּהוּ בֶן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה
עַד־גְּלוֹת יְרוּשָׁלַם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי׃
וַיְהִי דְבַר־יְהוָה
אֵלַי לֵאמֹר׃ בְּטֶרֶם אֶצּוֹרְךָ בַבֶּטֶן
יְדַעְתִּיךָ וּבְטֶרֶם תֵּצֵא מֵרֶחֶם
הִקְדַּשְׁתִּיךָ נָבִיא לַגּוֹיִם נְתַתִּיךָ׃
וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה הִנֵּה לֹא־
יָדַעְתִּי דַּבֵּר כִּי־נַעַר אָנֹכִי׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אַל־תֹּאמַר
נַעַר אָנֹכִי כִּי עַל־כָּל־אֲשֶׁר אֶשְׁלָחֲךָ
תֵּלֵךְ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוְּךָ תְּדַבֵּר׃
אַל־תִּירָא מִפְּנֵיהֶם כִּי־אִתְּךָ אֲנִי
לְהַצִּלֶךָ נְאֻם־יְהוָה׃ וַיִּשְׁלַח יְהוָה
אֶת־יָדוֹ וַיַּגַּע עַל־פִּי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי
הִנֵּה נָתַתִּי דְבָרַי בְּפִיךָ׃ רְאֵה
הִפְקַדְתִּיךָ הַיּוֹם הַזֶּה עַל־הַגּוֹיִם וְעַל־
הַמַּמְלָכוֹת לִנְתוֹשׁ וְלִנְתוֹץ וּלְהַאֲבִיד
וְלַהֲרוֹס לִבְנוֹת וְלִנְטוֹעַ׃
וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי
לֵאמֹר מָה־אַתָּה רֹאֶה יִרְמְיָהוּ וָאֹמַר
מַקֵּל שָׁקֵד אֲנִי רֹאֶה׃

א וַהֲוָה בְּיוֹמֵי יְהוֹיָקִים בַּר יֹאשִׁיָּה
מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה עַד ד
דִשְׁלִימָא חֲדָא עַשְׂרֵי שְׁנִין לְצִדְקִיָּה
אֲחוּהִי בַּר יֹאשִׁיָּה מֶלֶךְ שִׁבְטָא
דְבֵית יְהוּדָה עַד דַאֲתָא נְבוּכַדְנֶצַּר
מַלְכָּא דְבָבֶל וְצַר עַל יְרוּשְׁלֵם ת
תְּלַת שְׁנִין וְאַגְלֵי עַמָּא דְבֵיה
בְּיַרְחָא חֲמִישָׁאָה׃
וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ
עִמִּי לְמֵימַר וְעַד לָא בְּרֵיתָךְ מִמְעִין
אַתְקַנְתָּךְ וְעַד לָא אַתֵיתָא לְעָלְמָא
זַמֵינְתָּךְ נְבִי מַשְׁקֵי כַּס דְלָוַט
לְעַמְמַיָא מַנִיתָךְ׃ וַאֲמַרִית
קַבֵּל בָּעוּתִי יְיָ אֱלֹהִים הָא לֵית
אֲנָא יָדַע לְאִתְנַבָּאָה אֲרֵי רַבֵּי
אֲנָא וּמְשִׁירוּתֵי עָקָא וְגָלוּ אֲנָא
מִתְנַבֵּי עַל עַמָּא הָדֵין׃
וַאֲמַר יְיָ לִי לָא תֵימַר רַבֵּי אֲנָא
אֲרֵי כָּל אֲתַר דְאֶשְׁלְחִינָךְ תְּהָךְ וְיָת
כָּל דְאֲפַקְדִינָךְ תִּתְנַבֵּי׃ לָא תִדְחַל
מִן קֳדָמֵיהוֹן אֲרֵי בְּסַעֲדָךְ מֵימְרִי
לְשֵׁיזָבוּתָךְ אֲמַר יְיָ׃ וּשְׁלַח יְיָ
יַת פִּתְגָמֵי נְבוּאָתֵיהּ וְסַדַּר בְּפוּמִי
וַאֲמַר יְיָ לִי הָא שַׁוִיתִי פִּתְגָמֵי
נְבוּאָתִי בְּפוּמָךְ׃ חֲזִי דְמַנִיתָךְ
יוֹמָא הָדֵין עַל עַמְמַיָא וְעַל
מַלְכְוָתָא לְמֵיעַקַר וּלְתָרָעָא
וּלְאַבָּדָא וּלְפַגָּרָא וְעַל בֵּית יִשְׂרָאֵל לְמִבְנֵי וּלְקַיָּמָא׃ וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה
מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימַר מַה אַתְּ חָזֵי יִרְמְיָה וַאֲמַרִית מַלַּךְ דְמוֹחִי לְאַבְאָשָׁא אֲנָא חָזֵי׃

ובטרם יקרב אליהם ויתנכלו אתו. ובטרם תצא מרחם הקדשתיך. ובטרם יתנגפו רגליכם: ויאמר יי' אלי ד' בטעמא בסיפר' וסים' אל תאמר נער אנכי. צדקה נפשה משובה ישראל. קרא את כל הדברים. אם יעמד משה ושמואל לפני אין נפשי. וסים' טליא צדיקא קרא לשמואל: על הגוים ה' וסים' ראה הפקדתיך היום הזה' שפוך חמתך על הגוים דירמיה'. אשר היה דבר יי'. מן הממלכות תהיה. וקצף גדול אני:

היטבת לראות · הסקד הזה הוא ממהר להוציא פרח קודם לכל האילנות אף אני ממהר לעשות דברי · ויונתן תירגם מקל שקד מלך דמותי לאבאשא · ומדרש אגדה השקד הזה משעת חניטתו עד גמר בישולו עשרים ואחד יום כמניין ימים שבין שבעה עשר בתמוז שבו הובקעה העיר לתשעה באב שבו נשרף הבית · סיר נפוח · רותח בוייליינט בלע״ז ׃

ויהי דבר ה׳ שנית · ימה שאמ׳ שנית לפי ששתי המראות היו בענין אחד ולא״פ שהדברים הכרא׳ לו נשתנו אמ׳ כי בענין זה כר׳ לו פעם שמיטמטלו ג״כ מה הו׳ רואה ופי׳ לו ג״כ המשל תוך המראה לא שבא לספר הפעמים שנראה לו כי לא ספר אלא זאת וכן ויהי דבר ה׳ אל יונה שנית לפי שדבר עמו בענין כיווה שתי פעמים לפיכך אמר שנית לא כדברי בעל הדרש שאמ׳ שנית דבר עמו שליסית לא דבר עמו ׃

דברי י״ג וסימ׳ נמסר בספר מלכים א׳ סימ׳ ו׳ ׃ לעיר ד׳ וסימ׳ לעיר מבצר ולעמוד ברזל · ויעמד שפטים בארץ · וישרם למשה מערכה · בנה חומה חיצונה ׃ יוכלו י״א בקריא וסימ׳ ונלחמו אליך ולא יוכלו לך כי אתך אני · ולא יוכלו בני ישראל לקים · אמחצם ולא יוכלו קום ויפלו · ויהונתן ואחימעץ עמדים בעין רגל · צפיו

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הֵיטַבְתָּ לִרְאוֹת כִּי־
שֹׁקֵד אֲנִי עַל־דְּבָרִי לַעֲשֹׂתוֹ ׃
וַיְהִי דְבַר־יְהוָה ׀ אֵלַי
שֵׁנִית לֵאמֹר מָה אַתָּה רֹאֶה וָאֹמַר
סִיר נָפוּחַ אֲנִי רֹאֶה וּפָנָיו מִפְּנֵי צָפוֹנָה
׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָי
מִצָּפוֹן תִּפָּתַח הָרָעָה עַל כָּל־יֹשְׁבֵי
הָאָרֶץ ׃ כִּי ׀ הִנְנִי קֹרֵא לְכָל־מִשְׁפְּחוֹת
מַמְלְכוֹת צָפוֹנָה נְאֻם־יְהוָה וּבָאוּ
וְנָתְנוּ אִישׁ כִּסְאוֹ פֶּתַח ׀ שַׁעֲרֵי
יְרוּשָׁלִַם וְעַל כָּל־חוֹמֹתֶיהָ סָבִיב וְעַל
כָּל־עָרֵי יְהוּדָה ׃ וְדִבַּרְתִּי מִשְׁפָּטַי
אוֹתָם עַל כָּל־רָעָתָם אֲשֶׁר עֲזָבוּנִי
וַיְקַטְּרוּ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ
לְמַעֲשֵׂי יְדֵיהֶם ׃ וְאַתָּה תֶּאְזֹר
מָתְנֶיךָ וְקַמְתָּ וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם אֵת
כָּל־אֲשֶׁר אָנֹכִי אֲצַוֶּךָּ אַל־תֵּחַת
מִפְּנֵיהֶם פֶּן־אֲחִתְּךָ לִפְנֵיהֶם ׃ וַאֲנִי
הִנֵּה נְתַתִּיךָ הַיּוֹם לְעִיר מִבְצָר
וּלְעַמּוּד בַּרְזֶל וּלְחֹמוֹת נְחֹשֶׁת עַל־
כָּל־הָאָרֶץ לְמַלְכֵי יְהוּדָה לְשָׂרֶיהָ
לְכֹהֲנֶיהָ וּלְעַם הָאָרֶץ ׃ וְנִלְחֲמוּ
אֵלֶיךָ וְלֹא־יוּכְלוּ לָךְ כִּי־אִתְּךָ אֲנִי
נְאֻם־יְהוָה לְהַצִּילֶךָ ׃
ב וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר ׃
הָלֹךְ וְקָרָאתָ בְאָזְנֵי יְרוּשָׁלִַם לֵאמֹר
כֹּה אָמַר יְהוָה זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ
אַהֲבַת כְּלוּלֹתָיִךְ לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי
בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה ׃ קֹדֶשׁ
יִשְׂרָאֵל לַיהוָה רֵאשִׁית תְּבוּאָתֹה

י״ג · ת׳ וחס׳ · כ׳ · נ׳ · ה׳ בסיפ׳ · ל׳ · ל׳ · ת׳ בכי׳ · ט׳ רכתי׳ לרבור רפין · י״א כתי׳ ו׳ור · ל׳ · ה׳ לפ · ר׳ · ל׳ · ל׳רפתי׳ · ל׳ · י״א · נ׳ חד הכ׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ כתי׳ ה״א בסיף והיתה תוכלתה ללחם

וַאֲמַר יְיָ לִי יָאוּת חֲזֵיתָא אֲרֵי מוֹחֵי
אֲנָא עַל פִּתְגָמַי לְמֶעְבְּדֵיהּ ׃
וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן
קֳדָם יְיָ עִמִּי תִּנְיָנוּת לְמֵימַר מַה
אַתְּ חָזֵי וַאֲמָרִית מַלְךְ דְּרָתַח כִּדוּד
אֲנָא חָזֵי וְתָקוֹף מַשִּׁרְיָתֵיהּ דְּמִדַּבְרָן
וְאָתְיָין מֵאַפֵּי צִפּוּנָא ׃
וַאֲמַר יְיָ לִי מִצִּפּוּנָא
תִּשְׁרֵי בִּישְׁתָא לְמֵיתֵי עַל כָּל יָתְבֵי
אַרְעָא ׃ אֲרֵי הָא אֲנָא מְכָלֵי
לְכָל זַרְעִית מַלְכְוַת צִיפּוּנָא אֲמַר יְיָ
וְיֵיתוּן וְיִרְמוּן גְּבַר כּוּרְסְוֵהּ לָקֳבֵל
תַּרְעֵי יְרוּשְׁלֵם וְעַל כָּל שׁוּרָהָא
סְחוֹר סְחוֹר וְעַל כָּל קִירְוַיָּא דְּבֵית
יְהוּדָה ׃ וַאֲמַלֵּיל פּוּרְעָנוּת
דִּינֵי מִנְּהוֹן עַל כָּל בִּישַׁתְהוֹן
דְּשַׁבְקוּ פּוּלְחָנִי וְאַסִּיקוּ בּוּסְמִין
לְטָעֲוַת עַמְמַיָּא וְאִשְׁתַּעְבָּדוּ
לְעוֹבָדֵי יְדֵיהוֹן ׃ וְאַתְּ תִּתְקַף
חַרְצָךְ וּתְקוּם וּתְתַנַּבֵּי לְהוֹן יָת כָּל
דַּאֲנָא מְפַקֵּיד לָךְ לָא תִתְמְנַע
מִלְּאוֹכָחוּתְהוֹן דִּלְמָא אֲתַבְרִינָךְ
קֳדָמֵיהוֹן ׃ וַאֲנָא הָא יְהַבְתָּךְ
יוֹמָא דֵין תַּקִּיף כְּקִרְיָה כְּרִיכָא
וּכְעַמּוּדָא דְבַרְזֶל וּכְשׁוּר דִּנְחָשׁ
לְאַשְׁקָאָה כָּס דִּלְוָט לְכָל יָתְבֵי
אַרְעָא לְמַלְכָּא דְּבֵית יְהוּדָה
לְרַבְרְבָהָא לְכַהֲנָהָ וּלְעַמָּא דְּאַרְעָא ׃
וִיהוֹן דַּיְינִין וּמְגִיחִין לָקֳבְלָךְ
לְמִסְתַּר יָת פִּתְגָמֵי נְבוּאָתָךְ וְלָא
יִכְלִין לָךְ אֲרֵי בְּסַעְדָּךְ מֵימְרִי אֲמַר
יְיָ לְשֵׁיזָבוּתָךְ ׃ וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה
מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימַר ׃ אִיזֵל
וְתִתְנַבֵּי קֳדָם עַמָּא דִּי בִירוּשְׁלֵם
לְמֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ דְּכִירְנָא לְכוֹן
טַבְוָות יוֹמֵי קֳדָם רַחֲמַת אֲבָהַתְכוֹן
דְּהֵימִנוּ בְּמֵימְרִי וַאֲזַלוּ בָּתַר תְּרֵין שְׁלִיחַי בָּתַר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בְּמַדְבְּרָא אַרְבְּעִין שְׁנִין בְּלָא
זְוָודִין בְּאַרְעָא דְלָא מְזַדְּרְעָא וְקוּדְשַׁיָּא אִינוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל קֳדָם יְיָ עַל בַּזְזֵיהוֹן כְּדִימְעָא
אַרְמוּת עֲלַלָא דְּמַן דְּאָכִיל מִינֵּיהּ חַיָּיב לִמְמָת וּכְשֵׁירוּ חֲצַד עוֹמֶר אַרְמוּתָא דְּעַד
לָא מְקָרְבִין מִינֵּיהּ כַּהֲנַיָּא בְּנֵי אַהֲרֹן קוּרְבָּנַיָּא עַל מַדְבְּחָא

עורים כלם · ונתתיך לעם הזה · על מי אדברה ואעידה · לכן כה אמר ה׳ הנני מביא רעה · זנח עגלך שומרון · נעו עורים בחוצות · מים רבים לא יוכלו לכבות · ב׳ קדמאי חס׳ ׃

ופניו · רתיחותיו אשישאוכ״ים בלע״ז ׃ מצפון תפתח הרעה · בבל לצפונה של ארץ ישראל היא ׃ ודברתי משפטי אותם · אתווכח עמם עם יהוד׳ וירושלם ׃ תאזור מתניך · לשון זירוז כ כאיש חיל ׃ למלכי יה דה׳ · כנגד מלכי יהודה ׃ ונלחמו אליך · ויהון דיינין ומגיחין ל למיסתר פתגמי כ נביאותך ׃ זכרתי לך · אם הייתם שבים אלי תאוותי לרחם ע עליכם כי זכרתי חסד נעורייך ואהבת כלול׳ חופתך שהכללתיך ל לחופה ולשון הכנסה הוא כלולותיך נוצ״ים בלע״ז ומה הוא חסד נעוריך לכתך אחר מ שלוחיממה ואהרן מ מארץ נושבת יצאתם למדבר ואין צדה ל לדרך כי האמנתם בי׃ קדש ישרא׳ · כתרומה ׃ ראשית תבואתו · כראשית קציר לפני העומר שאסו׳ באכילה והאוכלו מתחייב כן כל אוכליו יאשמו כן תירגם יונתן ׃ ולא

סיר נפוח · נפוח תאר ופירושו רותח והסיר כשהוא רותח מעלה הבל כמו הנופח באש שמוציא הבל מפיו בעת הנפיחה ׃ ופניו מפני צפונה · הכר מן הסיר שיבקו ממנו יקרא פנים ׃ מפני צפונה · היה לו לומר אל פני צפונה אלא באמרו במ״ם באר בו שני ענינים כי פני צפונה מורה כי פני הסיר היו פונים פני צפונה ואמר אותו במ״ם להורות כי ה המרתיחין אותה היו מארץ צפון והיא בבל שהיא מזרחית צפונית לארץ ישראל ואדוני אבי ז״ל פי׳ ופניו פני השפתים או הכירה ש שפופתין עליה הקדרה אמר כי פני השפתי׳ שמכניסי׳ משם האש תחת הסיר היו לצד צפון מורה שהמבעיר האש תחת הסיר יבא מצפון והסיר היא ירושלם כמו שהמשיל אותה גם כן בנבואת י יחזקאל לסיר ואמר שפות הסיר שפות וכל הענין ושם מבואר ה הענין וי״ת סיר נפוח מלך דרתח כדוד אנא חזי וטקוס משריתיה דמדברן ואתיין מאפי צפונא ׃ תפת׳ · ענין התרה כמו ויפת׳ את הגמלים כאילו היתה קשורה עד הנה ועתה תהיה מותרת לבא על ישראל ועל הדרך הזה תרגם ׃ יונתן תשרי בישתא כמו שתרגם אונקלוס ויפתח את הגמלים כ ואשרי ית גמליא ואפשר גם כן ענין פתיחה שני הענינים קרובים ׃ כי הנני קורא · כאילו אני קורא להם שיבאו כלומר אשים בלבם שיבאו ׃ משפחות ממלכות צפונה · המשפחות אמר על העם וממלכו׳ אמר על המלכים ראשי הממלכו׳ ועל שמם נקראים ממלכות ואומר זה על מלכי ארץ בבל והמלך הגדול היה נבוכד נצר ועל הממלכות אמר ובאו ׃ ונתנו איש כסאו כשבאו רל כשיצורו על ירושלם והם נרגל שראצר רב מג וכל רבי מלך בבל שזכר למטה כאשר נלכדה ירושלם ׃ ודברתי · דבור האל עמהם הוא הביא המלכים עליהם וכן אמר שיהוא כי באחת ידבר אל וגו׳ ואמר ׃ ובמוסרם יחתום והוא הדבור ש שידבר עמהם שיביא יסורים ע עליהם להוכיחם ׃ למעשי ידיה׳ · ביו״ד וים ספרים שכתוב בהם ל למעשה בה״א טעות הוא ועל פי המסורת הנה ידענו זה ׃ ואתה

תאזור מתניך · ללכת בזריזות כמו שאמר באליהו וישנס מתניו וירץ לפני אחאב ׃ פן אחתך · אם לא תירא מהם ותבטח בי אצילך מידם ואם תירא מהם אחתך ואפילך לפניהם ׃ על כל הארץ · ואחר כך פי׳ למלכי יהודה אמר תהיה כנגדם כעיר מבצר שלא יוכלו לך כמו שלא יוכל אדם לכבוש עיר מבצר כל שכן אם יהיו לה חומו׳ נחשת ומה שאמר לעמוד ברזל שלא יוכל אדם להטותו ולשברו וי״ת על כל הארץ לאשקאה כס דלוט על כל יתבי ארעא ׃ ונלחמו אליך · כמו שת״י ויהון דיינין ומגיחין לקבלך למסתר פתגמי נבואתך ׃ להצילך · שלא ימיתוך והלוך · מקור או צווי וכן זכור את יום השבת תמוך אשורי ׃ באזני ירושלם · ר״ל וגם ירושלם ומדב׳ כנגד העיר כאלו מדבר כנגד העם ׃ זכרתי לך חסד נעוריך · אף על פי שאני מביא עליך רעה בעבור מעשיך הרעים לא אעשה אותך כלה וגם אעניש המריעים לך כי זכרתי לך חסד נעוריך וענין חסד נעוריך אהבת כלולתיך כמו שת״י דכיר אנא לכון טבוות יומי קדם רחמת אבהתכו׳ דהימינו במימרי וגו׳ כבעמוד ואפשר שהיה דעתו באמרו יומי קדם על האבו׳ אברה׳ יצחק ויעקב שהיו אנשי חסד או אהבת כלולותיך פי׳ חסד נעוריך והכל ענין אחד על דור המדבר וקורא הימים הקדמוני׳ ימי נעורים בדרך המשלה כמו שהנערים קודמין לבחורים ולזקנים ופי׳ כלולותיך שם מן כלה כי כנסת ישראל נדמית לכלה ביום מתן תורה והקב״ה נדמה לחתן ׃ קדש ישר׳ · נחשב כמו קדש שלא יאכלנו זר ומה שאמר ראשית תבואתה הוא כפל ענין במלות שונו׳ כי התרומה שהיא ראשית התבואה היא קדש וכל זרים אוכליו ישאמו אשם כן ישראל אף על פי שהקב״ה מביא עליהם האויב הוא נענש עליהם כי זוכר להם חסד נעורים שהוא חסד האבות כמו שראינו בסנחריב וכן בנבוכד נצר ולעונש ישראל נחרבה בבל כמו שכתוב ׃ תבואתה · כתוב בה״א במקום וי״ו כמו אהלה והדומים לו וי״ת קדם התרומה וראשית תבואתה העומר שתרגם כן קודשיא אנון בית ישראל קדם י״י ועל בזזיהון וגו׳ כבעמוד ׃ יאשמו

אשמו. האלף במקום לבדו: כה אמר. מה מצאו אבותיכם: הדורות הראשונים משנכנסו לארץ שעבדו ע״ז: איה יי׳. לא נתנו על דעתם לאמר איך נעבוד אלהים אחרים ואיה יי׳ המעלה אותנו כלומר איה הוא שהוליכנו אותו אחרי נזיכו ולא פניכו אליו: ערבה ושוחה. כתרגומו מישר וחרוב: ולא ישב אדם שם. ממה תאמר כבר בימים ההם נתישבו המקומות ההם ואחר כך חרבו ושבו מדבר זה לא היה כי אין המקומו׳ ההם ראוים לישוב כי אינם מקום זרע ומה שדרשו רז״ל בזה ידוע ופי׳ אדם אדם הראשון ואמ׳ מאחר שלא עבר שהיכן ישב אלא כל ארץ שגזר עליה אדם הראשון לישוב נתישבה ושלא גזר עליה אדם הראשון לישוב לא נתישבה: אל ארץ הכרמל. מה שסמך אותה אל הכרמל לפי שהארץ הנעבדת בשדו׳ ובכרמי׳ ואילנות טובים נקרא כרמל ולפי שארץ ישרא׳ היתה כן כמו שכתוב עליה ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון וגו׳ קראה ארץ הכרמל ות״י לארעא דישראל דהוות מנצבא כברמלא: לתועבה. כתרגו׳ לפלחן טעותא שהם תועבת יי׳ ומה שאמ׳ ארצי נחלתי רוצה לו׳ הארץ הראויה לי לשרות בה ה שכינתי כי הי׳ בחור מכל הארצו׳ לטעם ידוע אצל המשכילים: הכהנים. איה יי׳. פירשנוהו והכהנים שהם לפני יי׳ כל היום ומקריבים קרבנות לפניו היה להם לומ׳ לעם העובדי׳ לבעל איה יי׳ שתעבדו לזולתו: ותופשי התור׳. הם החכמים לומדי התורה לא ידעוני שלא למדו התורה לשמה לקיים מה שכתו׳ בה אלא לומדים בפה ולא בלב זהו לא ידעוני כי המחשבה הטובה והמעשים ה טובים הוא דעתה לא הלמוד לבד ות״י ומלפי אוריתא לא אליפו למדע דחלתי: והרועים. הם המלכים שהם רועי העם כמו שהרועי׳ רועי הצאן ות״י ומלכיא מרדו במימרי: והנביאים. הם נביאי השקר: לכן עוד אריב אתכם. אדבר אתכם עוד דברי ריב ותוכחה ואמ׳ עוד כי הקדים דברי תוכחה באמרו מה מצאו אבותיכם ואמר כמו שאמרתי על אבותיכם כן אני צריך לומר לכם כי גם אתם רעים כמותם וכן אהיה צריך להריב עם בני בניכ׳ כי גם הם ירעו ככם וזה על ה הדרך שאמר משה רבי׳ כי ידעתי כי השחת תשחיתון וסרתם מן ה הדרך ודברי תוכח׳ אה האחרוני׳: כי עברו איי כתיים וראו וכל ה הענין ות״י בכן אנא עתיד ל לאתפרעא מנכו׳ אמר יי׳ ומן בני בניכון אם יעבדון כעובדיכון א אנא עתיד לאתפרעא: כי עברו איי כתיים. מלא בשתי יודי״ן פירשו רז״ל כי לפיכך זכר אלו האומות כי הקדרים עובדים לאש והכתיים עובדים למים ואף על פי שיודעים עובדי האש כי המים מכבים האש ואף על פי כן אינם ממירים אלהותם ות״י ארי עיברו לנגוות כתאי וחזו למדינת ערבאי וגו׳ כמשמעו והאריך הוא על זה הפסוק: הן היתה כזאת. בדרך שאלה לא שיהיה הן בדרך אם כמו שכתב רבינו יונה אבל הן כמשמעו לקיים הדבר בחבריו ויבא ענין השאלה בלא ה״א השאלה ובלא אם כמו אתה זה בני והדומה לו: ההימיר. כן כתוב ביו״ד בין הה״א והמ״ם וכתב כן להביא במלה שני ענינים ענין ההחלפה כמו ואם המר ימיר מנחי העי״ן והענין השני מן ובכבודם תתימרו מנחי הפ״א והוא הענין גדולה ר״ל אם החליף גוי אלהיו ואם הגדיל אלוה גוי אחר ואף על פי שהמה לא אלהים לא זה ולא זה כל אחד דבוק באלו: שומו. כלומר ראוי העולם שיהיה חרב על זאת הרעה שומו ענין שממה: שערו. ענין סערה: חרבו. ענין חרבן והחי״ת נקראת בקמץ חטף והוא כווי מן הקל והמסורת עליו לית חטף וכתב רבי יונה כיים אנשים שהיו קוראים אותו חרבו כמו חרבו פני האדמה והיו מפרשין אותו ג״כ כווי אבל מן הרעם כמו פרקו נזמי הזהב והשיב הוא עליהם מפני המסרה ועוד המסרה על חרבו פני האדמה שנים ובפסוק ות״י הפסוק כן אתאבלו שמיא על כרין על ארעא דישראל דעתידא למחרב כמשמעו: כי שתים. המשיל הטוב המשפיע לישראל בעודם מחזיקים בתורתו למקור מים חיים שנובעים בלא הפסק כן הייתי להם אני ועזבוני לעבוד אלוהות שהם כמו בארות נשברים: בארות

ולא אמרו איה יי׳. כי הלך אחרי אלהים אחרים: ערבה׳. פלגורא בלע״ז: ושוחה. כתוייא אינכוסיאדא בלע״ז: ציה. דישיגאטא בלע״ז: צלמות. לשון חשך הוא: אל ארץ הכרמל. לארעא דישראל דהוות מנצבא כברמלא: כטועה. כיער: תופשי התורה. סנהדרין: והרועים. המלכים: נבאו בבעל. בשם הבעל: עוד אריב. טרם אביא עליכם רעה א אתווכח עמכ׳ עוד על ידי נביאי׳ אף על פי שרבתי עמכם כבר ימים רבים: איי כתיים. לאיי כתיים: איי איסלם בלע״ז: וקדר שלחו. ולקדר שלחו לראות מנהגם: והתבוננו מאד. ושימו לב להסתכל בדבר יפה: הן. כמו אם אם המיר גוי מהם את אלהיו ואף על פי שהמה לא אלהים ועמי המיר את כבודו אשר בו היה נכבד. וכתיים וקדריים יושבי אהלים ורועי מקנה ונוסעים והולכים ומטלטלין ממערב ל למזרח וממזרח למערב ונושאים את אלהיהם עמהם למקום שחונים שם ואני כשאתי אתכם עד אשר קבעתי אתכם והנחתם אותי כך ת תירגם יונתן ורבותי׳ אמרו כתיים עובדים למים וקדריים עובדים לאש ואף על פי ש שיודעים שהמי׳ מכבין את האש לא הניחו את אלהיהם: בלא יועיל. בע״ז שאין בה תועלת: שמו שמים. לשון תמהון שמו השתוממו והו׳ לשון ציווי כמו אם כה יאמרו אלינו דומו: ושערו. לשון שער: חרבו מאד. כאילו אתם נחרבים על בית המקדש שעתיד ליחרב: שתים רעות. אם המירו יראתם ב בכיוצ׳ בה יש כאן רעה ועכשיו שאותי עזבו ש שאני מקור מים חיים׳ ללכת אחרי ע״ז שאין כבורו׳ של מי׳ מכונסין ונסברין ונסדקין ומימיהם נבלעים ב בסדקיהם: אשר

[margin, beside Rashi:] כמדו׳ אחלין תיקין קונרים

ולא אמרו ד׳ בקריא׳ וסימ׳ ולא אמרו איה יי׳ דמעלה אותנו מארץ מצרים. ולא אמרו לעלות עליהם לצבא. ולא אמרו בלבבם נירא נא את יי׳ אלהנו. ולא אמרו העברים ברכת יי׳ אליכם: הכהנים ג׳ ר״פ וסימ׳ הכהנים לא אמרו איה יי׳. הכהנים בני ידעיה. וחברו: ועמי י״א בקריא׳ וסימ׳ יי׳ הצדיק ואני ועמי הרשעים.

יו חס׳ כל־אכליו יאשמו רעה תבא אליהם
נאם־יהוה: שמעו
דבר־יהוה בית יעקב וכל־משפחות
ה׳ כתי׳ בקיפר בית ישראל: כה אמר יהוה מה־
מצאו אבותיכם בי עול כי רחקו
ל׳ מעלי וילכו אחרי ההבל ויהבלו:
ד׳ ולא אמרו איה יהוה המעלה אתנו
מארץ מצרים המוליך אתנו במדבר
ל׳ בארץ ערבה ושוחה בארץ ציה
וצלמות בארץ לא־עבר בה איש
ט׳ ולא־ישב אדם שם: ואביא אתכם
ל׳ אל־ארץ הכרמל לאכל פריה וטובה
ותבאו ותטמאו את־ארצי ונחלתי
ג׳ ר״פ שמתם לתועבה: הכהנים לא
אמרו איה יהוה ותפשי התורה לא
ידעוני והרעים פשעו בי והנביאים
ב׳ חס׳ יוד נבאו בבעל ואחרי לא־יועלו הלכו:
יד חס׳ ו׳ דסמי׳ לכן עד אריב אתכם נאם־יהוה ואת־
בני בניכם אריב: כי עברו איי
ב׳ מל׳ ג׳ כתיים וראו וקדר שלחו והתבוננו
ל׳ ומל׳ מאד וראו הן היתה כזאת: ההימיר
גוי אלהים והמה לא אלהים ועמי
ו׳ מל׳ המיר כבודו בלוא יועיל: שמו
ל׳ ב׳ שמים על־זאת ושערו חרבו מאד
נאם־יהוה: כי־שתים רעות עשה עמי
אתי עזבו מקור מים חיים לחצב להם

מן דאכיל מיניה מתחייב אף כן כל בזיזהון דבית ישראל יחובון בישתא תיתי עליהון אמר יי׳: קבילו פתגמא דיי׳ בית יעקב וכל זרעית בית ישראל: כדנן אמר יי׳ מה אשכחו אבהתכון במימרי שקר ארי אתרחקו מדחלתי וטעו בתר טעותא והוו ללמא: ולא אמרון דחל מן קדם יי׳ דאסיק יתנא מארעא דמצרי׳ דדבר יתנא במדברא בארע מישר וחרוב וב בארע צדיא וטולימותא בארע דלא עדא בה אינש ולא אתותב אינשא תמן: ואעילית יתכון לארע דישראל דהות מנצבא בכרמלא למיכל איבה וטובה: ועלתון וסאיבתון ית ארע בית שכינתי ואחסנתי שויתון לפולחן טעוותא: כהניא לא אמרו נדחל מן קדם יי׳ ומלפי אוריתא לא אליפו למידע דחלתי ומלכיא מרדו במימרי ונביאי שקר מתנבן בשום טעוותא ובתר דלא יהנון להון אזלו: בכן אנא עתיד לאיתפרעא מנכון אמר יי׳ ומן בני בניכון דאם יעבדון כעובדיכון אנא עתיד לאיתפרעא: ארי עיברו לנגוות כיתאי וחזו ולמדינ׳ ערבאי שלחו ואסתכלו לחדא וחזו עממיא דגלן מכרך לכרך וממדינה למדינה נטלין ית טעוותהון ומובלין להון עימהון ובאתר דאינון שרן פרסין ית משכניהון ומקימין ית טעוותהון וסגדין להין אידא היא אומא ולישן דעבדת כותכון בית ישראל: הא עממיא לא שבקו פולחן טעוותא ואינון טעון דלית בהון צרוך ועמי שבקו פולחני די בדיליה אנא מייתי עליהון יקרא ואזלו בתר דלא יהנון להון: איתאבלו שמיא על כדין על ארעא דישראל דעתידא למיחרב ועל בית מקדשא דעתיד לאיצטדאה ועל דעוברין בישין עבדו עמי לחדא אמר יי׳: ארי תרתין בישין עבדו עמי פולחני שבקו די בדיליה אנא מייתי עליהון יקרא כמבוע דמיין דלא פסיק ושעו בתר טעוותא דאינון להון

איש ריב חייתי אני. ועמי שכחוני ימים אין מספר. ועמי המיר כבודו בלוא יועיל. ועמי אהבו כן ומה תעשו. ועמי לא ידעו את דרך יי׳. ועמי את טובי ישבעו. ועמי הלואים למשובתי׳ שמעוני אחי ועמי בר״ה. כי נכברנו אני ועמי. תנתן לי נפשי:

אשר לא יכילו · טיפדרונט בלעז את מימיהם שהמים מטפטפין את שפתם וכתליה והם נופלין : לחבוב · לחפור : יליד בית · בן האמה : ישאגו · שואגים לשון הווה : כפירים · מלכים : נצתה · נכתו באש : גם בני נוף ותחפנחס : הם מצריים שאתם בוטחי עליהם לעזרה : ירעוך קדקד · ירצצו גלגלתכם

בארות · הם חריצים עשוי בבנין לאסוף לתוכם מי המטר ואם הם נשברים יצאו המים מהם כמו שיכנסו בהם והנה תוחלת הבוטחין בהם נכזבה והנה טוב הא למיחלין לו הוא כמשל למקור מים חיים לפני פנים לטובה אח שלא יבאו לו המים ממקום אחר לא ממקומו הם נובעין ועוד שאין להם הפסק כן טוב הא למיחלי לו

ישבה ה׳ חס׳ בסיפ׳ וסימ׳ עריו נצתה מבלי יושב · כתבו את האיש הזה ערירי · ולא יכרת לדוד איש · ואת ערי יהודה אתן שממה · ואני הנני ישב במצפה : לדרך ג׳ רפין בקריא׳ וסימ׳ ועתה מה לך לדרך מצרים ב׳ בפסו׳ · וישם לדרך פעמיו : י״ אלהך ד׳ דסמיכי בקריא׳ וסימ׳ כי לי איים יקוו ואניות תרשיש · הלא זאת

בארות בארת נשברים אשר לא־
יכלו המים: העבד ישראל אם־
יליד בית הוא מדוע היה לבז:
עליו ישאגו כפרים נתנו קולם
וישיתו ארצו לשמה עריו נצתה
מבלי ישב: גם־בני־נף ותחפנס
ירעוך קדקד: הלוא־זאת תעשה־
לך עזבך את־יהוה אלהיך בעת
מוליכך בדרך: ועתה מה־לך לדרך
מצרים לשתות מי שחור ומה־לך
לדרך אשור לשתות מי נהר:
תיסרך רעתך ומשבותיך תוכחך
ודעי וראי כי־רע ומר עזבך את־
יהוה אלהיך ולא פחדתי אליך נאם־
אדני יהוה צבאות: כי מעולם
שברתי עלך נתקתי מוסרותיך
ותאמרי לא אעבוד כי על־כל־גבעה
גבהה ותחת כל־עץ רענן את
צעה זנה: ואנכי נטעתיך שורק
כלה זרע אמת ואיך נהפכת לי
סורי הגפן נכריה:

כגובין תבירין דלא יכלין לקיימא
מיא: הכעבדא הוה ישראל אם
יליד ביתא הוא מרין איתמסר
לבוזין: עלוהי יכלין מלכיא
ירימון קלהון ושוו ארעיה לצדו
קרווהי יצדיין מבלי יתיב:
אף בני מפים ותחפנחס יקטלון
גיברך ויבזון נכסך: הלא דא
פורענותא תיתעבד מניך על
דשבקת ית פולחנא דיי אלהך
דאחזיך אורחא תקנא ולא
הליכתא בה: וכען מה לכון
לאיתחברא לפרעה מלכא דמצרים
למירמי דוכריכון בנהרא ומה
לכון למגזר קים עם אתוראה
לאגלאה יתכון לחלאה מעבר
פרת: איתיתי עלך יסורין
ולא מנעת מבישתיך ועל דלא
תבתא לאוריתא פורענותא
תיתעבד מניך ודעי וחזא ארי
בישתא ומרדא איתי עלך ירושלם
על דשבקתא ית פולחנא דיי אלהך
ולא שויתא דחלתי לקבל עינך
אמר יי אלהים צבאות: ארי
מעלמא תברית ניר עממיא
מצווריכון פסקית תניקיכון ואמרתון לא נוסף עוד למיעבר על מימרך ארי על רמא
מנטלא ותחות כל אילן עבוף את פלחא לטעוותא: ואנא קיימתכון קדמי כמנצב
גפנא בחירא כולכון עבדי קשוט ואיכדין אישתניתון קדמי בעובדיכון מקלקליא
סטיתון מבתר פולחני הויתון כגפן דלית ביה הנאה:

תעשה לך עזבך את י״ אלהיך · תיסרך רעתך ומשובותיך תוכיחך · ותרא איבתי ותכסה בושה · י״ אלהיך בקרבך גבור · אך דעי עונך כי בי׳ אלהיך פשעת · וכל סופי פסוקי׳ דכוו׳ כמ״א ונטעתי׳ על אדמת׳ ולא ינתשו:

ירעוך לשון רציצה כדמת׳ נתיצן ורצוץ ורעוע : הלא זאת תעשה לך · הלא את הרעה ואת הפורענות הזאת תגרום לך השמה והעון אשר עזבת את י״ אלהיך : בעת מוליכך בדרך · שהיה מלמד אותך דרך הטובה והישרה : מה לך לדרך מצרים · למה תעזבני אותי ותבטחי על מצרים : לשתות מי שיחור · שטבעו זכוריכ׳ בנילוס · שיחור הו׳ נילוס כמה שכת׳ מן השיחור אשר על פני מצרים בספר יהושע : ומה לך · למרוד בי למען תגלי לדרך אשור למעבר נהר פרת : תיסרך רעתך · סוף שרעתך תביא עליך יסורין : ומשובותיך · לשון בנים שובבי׳ : תוכיחוך : לשון מוסר · ולא פחדתי · פחד שלי לא היה בלבך לירא אותי : שברתי עלך · העול של עץ נופל בו לשון ם שבירה והמוסרו׳ שהן של עור נופל בהן לשון נתיקה : מוסרותיך · הם רצועות שקושרין בהם העול : ותאמרי לא אעבור · על דבריך : כי על כל גבעה · אך אתה לא שמרת א הבטחתך ועל כל גבעה את צועה לשון משכב ומצעכי תמשם לשון אלא : כטעתיך שורק · שורק הוא זמורת גפן טוב כלומר בני אבות כשרים וצדיקים ומדרשו כטעתיך שורק הוספתי לך על שבע מצות של בני נח שש מאות ושש מכיין שורק : סורי · דיסטורלטורס בלעז : גפן נכריה · הכומחת בעירים : כתר

כי הטוב׳ יבא להם מאתו והוא לא יקבלנו מאח׳ וטובו גם כן אין לו הפסק וכן המשיל הטוב שמיחלין ישראל מהאלוהות ומהאומות העובדים אותם והיו בוטחים במלך אשור ובמלך מצרים שהיו בוטחים בו שיעזרום מהאויבים הצרים אותם כמו הבארות הנשברים כי אפילו יהיו שלמים יש להם הפסק כשיכלו המים המכונסים כי ממקום אחר יבאו להם המים המכונסים לא מעצמם כן הכח שהיה לעוזריהם היה בא להם מאחר כי המלך לא יעשה דבר אלא בעזר צבאותיו גם כן הם לא בעזר אלהים כמו שכאמר אין המלך נושע ברוב חיל ואם הם בוטחים שאהיה׳ יעזרם הנה הם כמו בארות נשברים שלא יכילו המים כי אפילו ישים אדם בהם מים יצאו בעד השברי׳ ולא ימצא בהם מים כן הם שבוטחים באלהים אחרים אפילו יהיו עם רב אפילו יהיו להם כלי זיין הרי הם כאילו אינם וינצחום אויביה׳ אפילו יהיו מרובים וכן דנגם ותרוע׳ יהיו לאחר׳ כמו שאמ׳ פנה אל הרבה והנה מעט ואמ׳ והבאת׳ הבית ונפחתי בו : יכילו · יחזיקו כמו אלפים בת יכיל : העבד · הה״א פתוחה כי היא לתמיה כלומר אם עבד הוא או יליד בית ואם הוא יליד בית שנולד מן השפחה שיש לו לאדם בביתו והלא נקרא בני בכורי בנים אתם לי״ אלהיכ׳ ומנהג האב לרחם על הבן ואיך כנטשו האל שיבזו אותו אויביו וכי עבד הוא שאין משגיח האדון כל כך עליו כמו שמשגיח האב על הבן ומדוע עליו ישאגו כפירים ונתנו קולם עליו הבהילוהו בקולם ובזזוהו בידם ומדוע היה זה והכפירי׳ הם מלכי האומות נדמו לכפירי אריות והשאלה הזאת כאילו ישראל שואלים מדוע היה להם זה והנביא משיבם הלא זאת תעשה לך עזבך את י״ אלהיך : נצתה · חרבו ושממו וכ״תי בדיין ופרשו יצת וכתיב בה״א וקרי בוי״ו כמו ידיכו לא שפכה והדומים לו או יהיה כנתו ענין הדלקה והבערה כמו ויצת בסבכי היער והוא על דרך עריכם שרפות אש ואדוני אבי ז״ל פירש נצתו כמחו כי המקום החרב יעלה צמחים : גם בני נף · אמר הנביא והשיב להם כתופס דבריהם כן הוא כמו שאתם אומרים ועוד כי אפילו בני נף ותחפנחס שאת בוטחת בהם והולכת למצרים לבקש עזר ממצרים גם הם ירעוך קדקד ומה יעשה לך כל זה עזבך את י״ : ירעוך ישברוך כמו רעה התרועעה ורעו את דליותיו ורעו את ארץ אשור ומה שאמ׳ קדקד כי מכת הקדקד מכה רבה מוחצת הראש באמצע כי הוא חוצה הראש וטרף זרוע אף קדקד ות״י ירעוך קדקד יקטלון גיברך ויבזו נכסך : ותחפנס כתיב וקרי ותחפנחס והיא עיר בארץ מצרים תקרא כזה וכזה כי קרובים הם : הלא זאת תעשה לך · אמר תעשה בלשון נקבה על עזבך שהוא מקור לפי שהמקור הוא כדמות השם ויבא לשון זכר ולשון נקבה ואמר בלשון זכר כי רע ומר עזבך את י״ אלהיך וכשאמ׳ הלא זאת תעשה לך עזבך כאילו אמר עזיבתך כי הוא דמות השם וכן בא בלשון נקבה כמו הסקלה בעיניכם התחתן במלך : בעת מוליכך בדרך · הוא היה מוליך אותך בדרך ישרה ואת נטית מעליה ועזבת את י״ ללכת אחרי אלהים אחרים ואמר בדרך בידיעה כלו׳ הדרך הידועה שהלכו בה אבותיך הראשונים : ועתה מה לך · למה תלכי לבקש עזר ממצרים ומאשור ועזרך במקומך אם תרצי ללכת דרך ישרה לא היית צריכה לטרוח דרכים רחוקי׳ כאילו התאוית לשתות מי שיחור או מי נהר מלך אשור וי״ת וכען מה לכון לאתחברא לפרעה מלכא דמצרים וגו׳ כבעמוד : תיסרך · אחר שבסית כמה פעמים כי בגשותך רעה יבא לך רע ובעבור משובותיך שאת מורדת בי ימשלו בך האויבים הם בעצמם רעתך ומשובותיך יהיו לך מוסר ותוכחה ליסרך שלא תשובי עוד בדרך הרעה שאתה נכית כי יבא לך רעה בעבורה זהו ודעי וראי כי רע ומר עזבך את י״ אלהיך : פחדתי · שם בשקל פחדה אהבה אחוה אמ׳ יראתי ופחדתי לא שיתה אליך ולא פחדת שאביא עליך רע בעונכם מעשיך הרעים : כי מעולם · מזמן קדמון שברתי עול מצרים מעליכם וכן בכל דור ודור נתקתי מוסרות הגוים מעליך ובסמיתי מציל אותך היית אומרת לא אעבור עוד על מצותיך והכתוב אעבוד לא אעבוד עוד עבודה זרה ולא עשיתכן אלא בנוח לך עברת על מצותי ושבת לעבוד עבודה זרה כמו שאתה עושה עתה כי על כל גבעה גבוהה וגו׳ : צועה זונה · דמה אותה בעבודתה אלהים אחרים כמו הזונה שתרבין מעט זמן בזונה אחר ואחר כך תזנה אחר ותלך אחריו ובזה המשל הם רוב דברי יחזקאל כן את עברת עבודה זרה פלו׳ זמן אחד ואחר כך ע״ז פלו׳ ואת הולכת מגבעה אל גבעה ומעץ רענן אל עץ רענן לעבוד ע״ז : צועה · הולכת ונוסעת ממקום למקום וכן מהר צועה להפתח וכן צועה ברב כחו אך הוא פועל יוצא : ואנכי · שורק · הוא הגפן המשובח שבמיני הגפן ואומר כי שענביו לא ימצא חרצן ואמ׳ זה על אברהם אמר איך היה זה ואיך יצאת כמו גפן נכריה כי מטעתיך היה גפן כבחר וזרע אמת והיה ראוי שיצא ממנו גם כן פרי טוב והגפנים שיטעו ממנו היו טובי׳ ואיך נהפכת לי סורי הגפן נכריה והוא הגפן הרע והוא נכרי למטע שהיה שורק ונטע אמת הוא לי כמו נכרי וזר כאילו לא יצא ממנו וסורי הגפן הם הבדים הרעים שמסירין אותם מן הגפן שאין בהם צורך אמ׳ נהפכת לי כמו סורי הגפן או כמו גפן נכריה שפירותיה באושים לא ענבים והגפן תמצא בלשון זכר ובלשון נקבה בלשון זכר גפן בוקק וימצא גפן וילקט ממנו ובלשון נקבה והיא כפורחת לגפן אחת והגפן האדרת מגפן נכריה : כי

כי אם תכבסי · כמו שמכבסין הבגד בנתר ובבורית להעביר ממנו הכתם כן אם תכבסי עונך ותנקי כלומר שתשובי בתשובה אף על פי כן לא אעביר על עונך כל כך הוא רב ועצום והנה כתוב כבסי מרעה לבך ירושלם למען תושעי התשובה לזאת המאלה כי על כל פנים אם עשו ישראל שבאותו הדור תשובה היו נושעים מהאויב ולא היה מגלה אותם אבל היו מקבלי' עונם עונש הרב בארצם כי יש עון שאינו מכופר בתשובה לבדה אלא עם היסורין שממרקין העון אחר התשובה ורז"ל הקשו אלו הפסוקים ותרצו כי זה ונה אחר גזר דין אלא כאן בגזר דין שיש עמו שבועה כאן בגזר דין שאין עמו שבועה כי גזר דין שיש עמו שבועה אינו נקרע כמו שנ' לכן נשבעתי לבית עלי אם יתכפר עון בית עלי בזבח ובמנחה עד עולם : ונתר · יש מפרשי' הוא שקורין לו בלע"ז אלומ"י ויש מפרשים שהוא העפר שרוחצין בו הראש ובו מנקין כל דבר : ובורית · יש שהוא שקורין לו בלע"ז סבו"ן ויש מפרשים שהוא עשב שמכבסין בו : איך תאמרי · רוצה לומר כל כך עונך מגולה שאם רצית להכחישו לאמר לא נטמאתי ואחרי הבעלים לא הלכתי לא תוכלי לכחש : ראי דרכך בגיא · והלא על הגבעות היתה עבודתה איך אמר בגיא אלא ר"ל ראי דרכך שהוא דרוך בגיא לעלות אל הגבע' וזכר הגיא בעבור כי הגבעה כמו ההר היא אבן ולא יכיר בה אדם הדרך כמו בגיא לפיכך תוכלי לראות הדרך שיש לך בגיא שלא היה לך דרך בה אלא לעלות אל הגבעה לעלות עולות ואת תמידה ללכת שם עד שהדרך נעשה מסלה נכרת לכל שדורכין בה בני אדם ואין באותו שגיא דרך כי אם לגבעה הסמוכה לו דעי מה עשית מעבודת הבעל בגבעה ולמה שפירש בו יונתן הוא פירוש נכון שתרגם כן ראי דרכך זקפי עיניך וגו' כבעמוד ולפי דרך יונתן נפרש הפסוק כן איך תוכלי לומר אחרי הבעלים לא הלכתי ראי דרכך שהוא כמו שהיה בגיא מול בית פעור שהלכת אחרי בעל פעור כן את הולכת עתה אחרי הבעלים ואיך תוכלי לכחש : דעי מה עשית · בגיא מול בית פעור והנה גם כן בארצך הנה את כבכרה קלה שמשרכת דרכיה פעם תרוץ הנה ופעם תרוץ הנה כן את פעם את עובדת עבודה זרה פלוני' ופעם ע"ז פלונית ות"י הוית דמיא כינקתא קלילא דמקלקלת ארחהא ובכרה היא הגמלה הקטנה שלש ימים והיא רצה יותר מהזכר · משרכת · מענין שרוך הנעל שקושרין אותו סביב הנעל כמה פעמים : פרה · בה"א כמו באל"ף פרא אדם הן פראים במדבר והוא חמור הבר אמר והנה את כמו הפרא שהוא למוד מדבר שהוא רגיל במדבר והיא ארץ מישור לרוץ בו מאד וזכר הפרא בפסוק זכר ונקבה כי פרא הוא לשון כלל לזכר ולנקבה כמו חמור ושור ויהי לי שור וחמור ואמר שהנקבה רצה יותר לפיכך זכר לשון נקבה ואמר באות נפשה אבל אחר שהוא כתוב נפשו לשון זכר כאמר המשל הזה על זה והקרי נפשה כמו שהוא רוב הפסוק בלשון נקבה ואמר באות נפשה שאפה רוח כי היא רצה למקום שתאוה לא יכול אדם להשיבה ממקום תאותה וענין שאפה רוח כמו שאפו רוח כתנים והוא ההרחה ומשיכת האויר אל האף והשאיפה היא במרוצה כמו שכתב החכם הגדול רבי שלמה בן גבירול כי רמז חום הריח באמרו כי לא לקנו' המרוץ מפני שהמרוץ יהיה בשאיפת האויר מחוץ לרחף או לנוסף על החמימו' הטבעי אשר בתוך גוף האדם והשאיפה תהיה בחום האף ולולי האף לא היתה החמימה שהיא מביאה לידי התנועה ויונתן תרגם שאפה רוח כירודא הוסיף בו כתנים כמו שנאמר שאפו רוח כתנים : תאנתה · מן אנה לידו שהוא גרם הדבר וסבבו כלומר כאשר תאנה עצמה ללכת למקום תאותה מי יוכל להשיבה : כל מבקשיה לא ייעפו · כי בחנם ירוצו אחריה כי לא יוכלו להשיבה : בחדשה ימצאונה · ימי החדש שתשלם הריונה אז היא מלאה וכבדה ואז יוכלו להשיבה ולמצאה כן כנסת ישר' ושמבקשים אותה הם הנביאים המוכיחים אותה לשוב אל יי' ולא יועילו אמר כי בחדש שיכבד עליה פשעה ונפלה והוא חדש אב שנפל הבית והחרב אז ימצאוה ותודה על פשעה כי לא שמעה אל הנביאים כשתראה בחורבנה ויש מפרשים בחדשה בחדושה כלומר בכל עת ימצאוה כשו עתה תחל לרוץ והיא חדשה במרוצה ויונתן תרגם בזמנה ישכחונה : מנעי · כשהנביאים אומרים לך מנעי רגלך מיחף וגרונך מצמאה כלומר שלא תלכי בדרכים רחוקים להעזר מן האומות ובדרכים יקרה לאדם צמא והלך יחף כי יבלו מנעליו בדרכים וכן לא ימצא בכל מקום מים ואם תרצי לא תצטרכי לזה כי במקומך יהיה לך עזר מהאל אם תלכי אחריו ואת אמרת להם נואש כלומ' נואש לבי מלכת אחרי יי' לא אלך עוד אחריו אלא אחרי זרים שאני רואה שהם מצליחי' ואהבתי אותם ואחריהם אלך ויונתן תרגם מנעי רגלך מלאתחברא לעממיא ופומך מלמפלח לטעות עממיא וגו' כבעמוד : יחף · שם כי אילו היה תאר היה לומר יחפה כי רגל היא בלשון נקבה או יהיה זכר ונקבה כמו יד והנה יד שלוחה אלי והנה בו מגלת ספר : צמאה · שם בשקל שמלה : וגרונך · וגורנך כתיב והענין אחד אולי הם שני משקלים : כבשת גנב · פירוש הכנו כתרגומו כבהתת גבר דמתחשב כאמן ומשתכח גנב כי הגנב המפורסם אין לו בשת : כן הובישו · פירוש היה להם להבוש כי הם לא היה להם בשת כי אילו היה להם בשת היו שבים מדרכיהם הרעים אלא היה להם להבוש ממעשים הרעים כי הם היו עם אשר בחר יי' בהם ובאבותיהם והם תעו אחרי אלהים אחרים הנה הם במשל כאדם שהיה מוחזק כאמן ונמצא בגנבה שיתבייש מהמעשה אשר קרהו באמת כן ישראל היו מוחזקים בעם יי' עושים מצותיו ודבקים בו ושבו לעבוד אלהים אחרי' היה להם להבוש כי יצאו מחזקתם : שריהם · באלף וי"ו כמו בוי"ו כמו שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם : וכהניהם · כהני הבעל : נביאיהם · נביאי השקר : אומרי' לעץ ולאבן · לצלמי העץ והאבן : אבי אתה · גדלתני ואתה : ילדתנו · כמו ילדתנו וכן בטרם הרים יולדו : כי פנו אלי עורף · רוצה לומר כל עבודתם אינה אלא לעבודה זרה ואינם פונים לעבודתי כלל ופניהם אליהם אלא בעורף והיא כפירה בי וכן נזכר הפנה בעורף הפנה עורף מואב בוש : ובעת

כִּי אִם־תְּכַבְּסִי בַּנֶּתֶר וְתַרְבִּי־לָךְ בֹּרִית
נִכְתָּם עֲוֺנֵךְ לְפָנַי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה׃
אֵיךְ תֹּאמְרִי לֹא נִטְמֵאתִי אַחֲרֵי
הַבְּעָלִים לֹא הָלַכְתִּי רְאִי דַרְכֵּךְ בַּגַּיְא
דְּעִי מֶה עָשִׂית בִּכְרָה קַלָּה מְשָׂרֶכֶת
דְּרָכֶיהָ׃ פֶּרֶה לִמֻּד מִדְבָּר בְּאַוַּת
נַפְשׁוֹ שָׁאֲפָה רוּחַ תַּאֲנָתָהּ מִי יְשִׁיבֶנָּה
כָּל־מְבַקְשֶׁיהָ לֹא יִיעָפוּ בְּחָדְשָׁהּ
יִמְצָאוּנְהָ׃ מִנְעִי רַגְלֵךְ מִיָּחֵף וּגְורֹנֵךְ
מִצִּמְאָה וַתֹּאמְרִי נוֹאָשׁ לוֹא כִּי־
אָהַבְתִּי זָרִים וְאַחֲרֵיהֶם אֵלֵךְ׃
כְּבֹשֶׁת גַּנָּב כִּי יִמָּצֵא כֵּן הֹבִישׁוּ בֵּית
יִשְׂרָאֵל הֵמָּה מַלְכֵיהֶם שָׂרֵיהֶם
וְכֹהֲנֵיהֶם וּנְבִיאֵיהֶם׃ אֹמְרִים
לָעֵץ אָבִי אַתָּה וְלָאֶבֶן אַתְּ יְלִדְתָּנִי
כִּי־פָנוּ אֵלַי עֹרֶף וְלֹא פָנִים ו

ארי אם תדמן לאתנקאה מחוביך כמה דמנקן בניתרא ומחורין בבוריתא הא כרושם כיתמא דלא דכי כן סגיאו חוביך קדמי אמר יי אלהים׃ איכדין תימרין לא איסתאבית ובתר טעוות עממיא לא הליכית זקופי עיניך על אורחתיך כד הוית יתבא בחילתא לקבל בית פעור דעי מה עבדת הוית דמיא לינקא קלילא דמקלקלא אורחתהא׃ כערודא דמדוריה במדברא ברעות נפשה שתיא רוחא כירודא כן כנישת דישראל מרדת וטערת מן אוריתא ולא צביא למיתב נבייא אימר לה כל בעהא דאוריתי לא ישתלהון בזמנה ישכחונה׃ מנעי ריגליך מלאיתחברא לעממיא ופומיך מלמיפלח לטעוותא ואמרת תבירת מבתר פלחנך לא ארי רחימית לאיתחברא לעממיא ובתר פולחן טעוותהון איהך׃ כבהתת גבר דמתחשב מהימן ומשתכח גניב כן בהיתו בית ישראל אינון מלכיהון רברביהון וכהניהון ונבייהון דשקרא׃ אמרין לצלם אעא אבונא את ולמה דמיתעבד מן אבנא אמרין ליה את בריתנא ארי אחזרו בפולחני קדל ולא שויאו דחלתי לקבל אפיהון

נתר · מין אדמה שחופין ושפין בה את הבגדים : בורית · מקיח כמו ובר לבב ויש לועזים בורית שאבו"ן בלע"ז : נכתם עונך · הא כרושם כתמא דלא דכי כן סגיאו חובך קדמי כתם טאק"א בלע"ז : עונך · על עון העגל כאמר שהוא קיים לעולם כמו שנאמר ביום פקדי ופקדתי עליהם כל פקודות הבאות על ישראל יהא מקצת עון העגל בהם : ראי דרכך בגיא · מה עשית מול בית פעור ועוד עתה את מחזקת באותו הדרך כבכרה קלה המשרכ' דרכיה בכרה גמלה נקבה בחורה שהיא אוהבת לנוע בכרי מדין מתורגם הונגי מדין והם גמלים בחורים כמו שמצינו בסנהדרי' כפיטי גמלי שבי דטעיני משכי דהונגי : משרכת · מחזקת בדרכי נעוריה לשון משרך שריך ויש לחברו עם שרוך הנעל קושרת דרכי נדותה בלבה : פרה · שלבגי"א בלע"ז ויש לועזין פולי"ן בלע"ז : למוד מדבר · הלמוד להיות במדברות כן אוהבת לנוע : שאפה רוח · פותחת את פיה ושואפת רוח ולעולם הוא חוזר למקומו : תאנתה מי ישיבנה · אותה מדת תאוותך שיש בה כינס התנין שואף רוח כמה שנא' שאפו רוח כתנים : מי ישיבנ' · מאות מדה כן את מי יוכל להשיבכם מדרכיכם הרעה : כל מבקשיה לא ייעפו · כי על חנם ייעפו שלא יוכלו להשיבה ומה סופה בחדשה ימצאונה חדש אחד בשנה שהיא ישנה כל החדש ואז היא נלכדת אף אתם חדש אחד הוכן לכם כבר מימות המרגלי' שקבעו אבותיכם בכיית חנם בו תלכדו : תאנתה · שון דגרוכמ"כט בלע"ז כן ת"י כירודא · ד"א לשון יללה כמו תאניה ואניה לא"ו שאקוכטרי"אה בלע"ז כמו תאנת שילה : מנעי רגלך מיחף · זו היא מדתך כפרא האוהב לנוע נביאי אומרי' ליך מנעי עצמך מע"ז שלא תלכי יחף בגולה ומנעי גרונך מלמות בצמא ותאמרי על דברי הנביאים נואש אין מיחוש נואשתי בדבריכם נואש נונקלי"ר בלע"ז : כי ימצא · בתחלה כשהוא נמצא גנב והוא היה מוחזק נאמן כן תירגמו יונתן : ובעת

עשית ד' וסימ' לאשה מה זאת עשית · ראי דרכך בגיא דעי' · איפה לקטת היום · אשר עשית את ונבלמת · ומן הדע את ירושלם עד ונחלת בך דכוו' : לעץ ג' בקריא' וסימ' אמרים לעץ אבי אתה ולא בן · לעץ הקיצה עורי לאבן · כי יש לעץ תקוה :

ובעת רעתם יאמרו • אליקומה והושיענו וכן ת״י ובעידן דבישתא אתיא עליהון כפרין בטעותהון ומודן קדמי ואמרין רחי׳ עלנא ופרוקנא : מספר עריך היו אלהיך • בכל עיר ועיר אלוה אחד • למה תריבו • איך תבאו להתווכח בריב ולומר לא חטאנו : כולכם פשעתם בי • אף הצדיקים במשמע היינו דאמרי׳ איכסי בהדי הוצא לקיא כרבא :

ובעת רעתם • כשתבא עליהם הרעה ורואים כי אין אלהיהם מושיע אותם יאמרו אלי קומה והושיענו כמו שאמ׳ צדקיהו דרוש נא בעדינו את יי׳ כי נבוכ׳נצר מלך בבל נלחם עלינו : ואיה • כי מספר עריך • ואם תאמר אין לי אלהים אחרי׳ מספר עריך היו אלהיך כי בכל עירים לך אלוה : למה תריבו • ענין מריבה ותלונה

י׳ מלין כתרי טעמי פי׳ האתנחתא לא ישרתנה כי אם מונח בס״א מקומות שישרתנה מאיילה וסימ׳ נמסר בסדר פנחס ושם נמסר י״א כי יש ספרים מוסיפים לאפנים להם קורא הגלגל :

וּבְעֵת רָעָתָם יֹאמְרוּ קוּמָה וְהוֹשִׁיעֵנוּ׃
נ׳ ל״ב וְאַיֵּה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ לָּךְ יָקוּמוּ
אִם־יוֹשִׁיעוּךָ בְּעֵת רָעָתֶךָ כִּי מִסְפַּר
עָרֶיךָ הָיוּ אֱלֹהֶיךָ יְהוּדָה׃
לָמָּה תָרִיבוּ אֵלָי כֻּלְּכֶם
פְּשַׁעְתֶּם בִּי נְאֻם־יְהוָה׃ לַשָּׁוְא
הִכֵּיתִי אֶת־בְּנֵיכֶם מוּסָר לֹא לָקָחוּ
אָכְלָה חַרְבְּכֶם נְבִיאֵיכֶם כְּאַרְיֵה
ל׳ ר״ף מַשְׁחִית׃ הַדּוֹר אַתֶּם רְאוּ דְבַר־
ל׳ יְהוָה הֲמִדְבָּר הָיִיתִי לְיִשְׂרָאֵל אִם־
י׳ מלין בתרי טעמי אֶרֶץ מַאְפֵּלְיָה מַדּוּעַ אָמְרוּ עַמִּי רַדְנוּ
ל׳ לוֹא־נָבוֹא עוֹד אֵלֶיךָ׃ הֲתִשְׁכַּח
ל׳ ותס׳ ו׳ בְּתוּלָה עֶדְיָהּ כַּלָּה קִשֻּׁרֶיהָ וְעַמִּי
שְׁכֵחוּנִי יָמִים אֵין מִסְפָּר׃ מַה־
ט׳ חס׳ בל״ש תֵּיטִבִי דַּרְכֵּךְ לְבַקֵּשׁ אַהֲבָה לָכֵן גַּם
למרת ת׳ אֶת־הָרָעוֹת לִמַּדְתְּי אֶת־דְּרָכָיִךְ׃ גַּם
בִּכְנָפַיִךְ נִמְצְאוּ דַּם נַפְשׁוֹת אֶבְיוֹנִים
ל׳ מל׳ ל׳ נְקִיִּים לֹא־בַמַּחְתֶּרֶת מְצָאתִים כִּי
ט׳ ירע׳ ל׳ עַל־כָּל־אֵלֶּה׃ וַתֹּאמְרִי כִּי נִקֵּיתִי
כ״ז ה׳ אַךְ שָׁב אַפּוֹ מִמֶּנִּי הִנְנִי נִשְׁפָּט אוֹתָךְ
עַל־אָמְרֵךְ לֹא חָטָאתִי׃ מַה־תֵּזְלִי
ל׳ מְאֹד לְשַׁנּוֹת אֶת־דַּרְכֵּךְ גַּם מִמִּצְרַיִם
ל׳ תֵּבֹשִׁי כַּאֲשֶׁר־בֹּשְׁתְּ מֵאַשּׁוּר׃

וּבְעִידָן דְבִישְׁתָּא אַתְיָא עֲלֵיהוֹן
ז כָּפְרִין בְּטַעֲוָתְהוֹן וּמוֹדַן קֳדָמַי
וְאָמְרִין רַחֵים עֲלָנָא וּפְרוֹקְנָא׃ וְאָן
דַּחֲלָתְכוֹן דַּעֲבַדְתּוּן לְכוֹן יְקוּמוּן
ב אִם יְכְלָן לְמִפְרְקְכוֹן בְּעִידַן
ח בִּישַׁתְכוֹן אֲרֵי מִנְיַן קִרְוֵיכוֹן
הֲוָאָה דַּחֲלַתְכוֹן דְּבֵית יְהוּדָה׃
לְמָה אַתּוּן מְרַמַּן
ם לְמִידַן לְקַבֵּל פִּתְגָמִי כּוּלְכוֹן
מְרַדְתּוּן בְּמֵימְרִי אֲמַר יְיָ׃ לְמַגָּן
ק אַלְקֵיתִי יַת בְּנֵיכוֹן אוּלְפַן לָא
קַבִּילוּ קְטִילַת חַרְבְּכוֹן נְבִיֵּיכוֹן
כְּאַרְיָא דִּמְחַבֵּל׃ עַם דָּרָא אַתּוּן
קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַיְיָ הָא כְּמַדְבַּר צַדְיָ
ל דְּלֵית בֵּיהּ הֲנָאָה הֲוָת מֵימְרִי
לְיִשְׂרָאֵל אִם כְּאַרַע חוּרְבָּא מָה
דֵּין אֲמַרוּ עַמִּי אִיטַּלְטֵילְנָא לָא נְתוּב
עוֹד לְפוּלְחָנָךְ׃ הַאֶפְשַׁר דְּתִתְנְשֵׁי
בְּתוּלְתָא תִּיקּוּנַהּ כַּלְּתָא קִישׁוּטַהָא
וְעַמִּי שְׁבָקוּ פֻּלְחָנִי יוֹמִין דְּלָא מִנְיָן׃
ל מַה אַתְּ מִשְׁתַּפְּרָא בְּאוֹרְחָתִיךְ
לְמֶעְבַּד רַחֲמֵי לְאִתְחַבָּרָא בְּעַמְמַיָּא
א בְּכֵן אַף יַת בִּישָׁן אַלֵּיפַת מִן
אוֹרְחָתִיךְ׃ אַף בְּסִיתְרָא
ד אִשְׁתְּכַחַת דְּאַשַּׁדַת דַּם זַכַּאי דַּם
דְּנַפְשָׁת דְּמִסְכֵּנִין זַכָּאִין לָא כְּמָה
דְּמִשְׁתַּכְחִין בְּמַחְתַּרְתָּא אִלֵּין עַל
כָּל אִילֵּין עֲבַדְתְּ׃ וַאֲמַרְתְּ אֲרֵי זְכֵיתִי בְּרַם תָּב רוּגְזֵיהּ מִנִּי הָא אֲנָא עָבֵיד עִימִּיךְ פּוּרְעֲנוּת
דִּין עַל דַּאֲמַרְתְּ לָא חָטֵיתִי׃ מָה אַתְּ מִסְתַּכְּלָא לַחֲדָא לְקַלְקָלָא יַת אוֹרְחָתִיךְ אַף
מִמִּצְרַיִם תֵּיבְהֲתִין כְּמָה דִּבְהַתְּתְּ מֵאַתּוּרָאֵה׃

למוא הכתי • על חנם כי לא הועיל שיקחו מוסר : אכלה חרבכם את נביאכם • הרגתם את זכריה וישעיה : ראו דבר יי׳ • הוכיח להם צנצנת המן אמר להם ראו כאן מה דבר יי׳ מועיל : המדבר הייתי לישראל • לשון תימה הוא לכך נקוד ה״ס רפי וה״א בחטף פתח כלום נדמה ל לאבותיכם שהוא מדב׳ כשהלכו בו שהורדתי להם לחם זה דבר יום ביומו : מאפליה • לשון חשך : מדוע • אמרתם : רדנו • כברלנו ממך כמו הרודה פת מן התנור כך מדרש ר׳ תנחומא ומנחם פי׳ רדנו לשון ירידה ועוד פנ׳ אחרים : תיטיבי • תקשטי עצמך לקראת נאפיך כמו ותיטיב ראשה ד דאיזבל בפרשת יהוא : גם את הרעות למדתי • חזרת על כל רוע דרך ללמוד את המקולקלת שבכולם גם לשון אפי׳ לכן לשון שבועה אמת אף את הדרך ה הרעה שבכל הדרכים למדת לעצמך ליעדת הכהנת : לא במחתרת מצאתים • לא מצאתה אותם במחתרת כ כשהרגת אותם : כי על כל אלה • שהיו מוכיחים אותך בדברים האלה מצאתים כמו שאמר לנקבה לשון פעלת והרבה יש בספר יחזקאל את כמאתים : ותאמרי • בלבך כי נקיתי • אשר זכאה אני כפעמי : נשפט אותך • בא עמך במשפט : תזלי • לשון זלזול לשנות את דרכך לעזוב אותי ולסמוך על מצרי׳ לעזרה בימי יהויקים וצדקיהו לשנות לשון שינוי : כאשר בושת מאשור • שסמך אחז עליו ויצר לו ולא חזקו כמה שנאמר בדברי הימים :

למה תריבו • ענין מריבה ותלונה אמר כשיבא האויב עליכם אתם מריבים אלי ואומרי׳ למה עזבנו יי׳ ויתננו ביד אויבינו ולמה זה א אתם מריבים אלי והלא כלכם פשעתם בי ופי׳ כלכם גדוליכם וקטניכם ות״י ענין דין למה אתון מרמן למידן לקביל פתגמי : לשוא • אמר בניכם לפי שאמר כלכם אמר אתם מריבים לי ואם תאמר למה אני מכה אתכם ביד האויבים אתם פשעתם בי ואם תאמרו למה אני מכה בניכ׳ לפי שהם למדים מקטנותם לדב׳ שוא ואם מיסרי׳ אותם נביאי יי׳ מוסר לא לקחו אם כן למה תריבו אלי ויונתן תרגם לשוא למגן כלומר בחנם הכתי אותם כי מוסר לא לקחו ורז״ל פי׳ לשוא על עסקי שוא שאמרו בעון נדרים בנים מ מתים שנאמר לשוא הכתי את ב בניכם מוסר לא לקחו : אכלה חרבכם נביאיכם • יש מפרשים כי אמר זה על זכריה ועל אוריה הנביאים שהרגום ואין זה הפי׳ נכון כי לא היה או נביאיכם כי לא היו נביאיהם לא נביאי השקר כמו שאמר כהניהם ונביאיהם אלא הנכון כמו שפי׳ אדוני אבי ז״ל אמר נביאיכם שהם נביאי ה השקר אתם הרגתם אותם כ כששמעתם דבר יי׳ ונבואתם גרמה לכם אבוד הנפשות לפיכך אמר כאריה משחית שמשחית הבשר וקורע קרעים בטרפו כן אתם השחתם אותם בנפשות׳ ובגופותם : הדור • הה״א ה״א הקריאה כה״א הקהל חקה אחת לכם : ראו דבר יי׳ • הבינו מה שהוא אומר לכם כיום ראיה בלב כמו ולבי ראה הרבה ראה דבריך טובים והדומים להם • ובדר׳ כי צנצנת המן הראה להם לפיכך אמר להם ראו ולא אמר שמעו :

המדבר הייתי • אם הייתי להם כמו המדבר או ארץ מאפילה שלא ימצא בהם האדם צרכו אלא כל צרכם וספוקם מצאו בי כל זמן שהלכו אחרי אם כן מדוע אמרו עמי רדנו כלומר יש לנו ממשלה מלכים ושרים לא נבא עוד אליך • רדנו מענין רד עם אל שהוא ענין ממשלה • מאפליה מלה אחת בשוא הלמ״ד ונקודתה מחלוקת בין הספרים יש ספרים שנקו׳ מאפליה המ״ם בפת׳ והאלף בשוא ויש ספרים שנקוד בהם מאפליה המ״ם בשוא והאלף בפתח והפ״א דגושה ופירוש ארץ אפל ולהגדיל האפל סמך אותו למלת י״ה וכן שלהבת י״ה כהררי א׳ עיר גדולה לאלהים ותהי לחרדת אלהים וי״ת מאפליה חרובה כי היא כמו ארץ אופל שלא ימצא בה דבר ותרגם רדנו אטלטלנא וכן תרגם עניים מרודים מטלטלין : התשכח בתולה עדיה • בתולה כלה וכפל הענין במ״ש כי אין כלה בעדים וקשורין כ״א כלה וכן אין בתולה בעדים וקשורין כ״א בתולה ויש׳ נמשלו לכלה ביום מעמד הר סיני ואיך שכחו אותי היום והלכו אחרי אלהים אחרים זה כמה ימים ושנים ובאמרו אין מספר הוא להפלגה : מה תיטיבי • תתקני דרכך לבקש אהבה כלומר אהבת האומות כמו שאמר מה לך לדרך מצרים ומה לך לדרך אשור ונמצא לשון הטבה ברעה כי רוצה לומ׳ תקון הדבר או חזוקו כמו ההיטב חרה לך כי יטיב את אבי הרעה עליך על הרע כפים להטיב : גם את הרעות • כלומר האומות הרעות למדת את דרכיך כלומר שהרעות מהם והם למדו מרעותיך וכתיב למדתי והוא מאמר האל רוצה לומר למדתי אותך בדרכיך שהן רעות ויבא לך בעבורן רע כאילו למדתי אותן מדרכיך שיוסרו עליך והקרי למדת כמו שפירשנו : גם בכנפיך • בכנפי בגדך על דרך וית נכתם על בגדי וכל מלבושי אגאלתי ויונתן תרגם אף בסתרא אשתכחת דאשדיאת דם זכאי וקרגם בכנפיך סתרא כמו ולא יגלה כנף אביו שמפרשין אותו סתר אביו והיא אשתו ומה שאמ׳ נמצאו ואמר דם כאילו אמר דמים שהרי אמר נפשות : לא במחתרת • שאמר אם במחתרת ימצא הגנב והכה ומת אין לו דמים ואת לא מצאת אותם במחתרת למה הרגת אותם והם נקיים : מצאתים • מצאת אותם כי כן תחבר הנקבה המצאת עם הכנוי בחירק התי״ו : כי על כל אלה • טעמו דבק עם הפסוק הבא אחריו : ותאמרי • אמר כי על כל אלה אני מוכיחך על שאת הולכת אחרי העמים ועובדת אליהן ושופכת גם כן דם נקי ואת אומרת כי נקית ממעשים רעים ושב אף האל ממני ולא ידע לי עוד ובזה עונך כפול כמה שאמר החכם כפירת העון שתי עונות ובזה אני נשפט אותך ומעניש בזה על אמרך לא חטאתי : מה תזלי • פרשו אז״ל והוא ענין הלוך כתרגומו אמר מה תלכי הנה והנה לבקש עזר ותשנה את דרכך פעם לאשור פעם למצרים ומה שאמר מאד כמו שאמר מה תיטיבי דרכך כמו שפירשנו : כאשר בושת מאשור • שאלח לו אחז שחד ואומר בדברי הימים ויצר לו ולא חזקו וכן בימי חזקיהו תפש כל ערי יהודה הבצורות ואמר גם כן תבוטי ממצרים שנתן יהואחז שחד לפרעה נכה והעריך את הארץ לתת השחד ויעזור לו ממלך בבל ולא הועיל כי יבאו גדודי כשדים ולא הוסיף עוד מלך מצרים לצאת כי לקח מלך בבל מנחל מצרים והנה בושה יהודה מעזרת מצרים ושכל עזר ונפל עזור לפיכך אמר אחר זה הפסוק :

גם

גם מאת זה תצאי. רוצה לומר מן המקום הזה שלא יועילוך מבטחיך שהיית בוטחת בהם ולא תצליחי להם רוצה לומר בעבורם ומה שאמר וידיך על ראשך כי כן דרך האשה הצועקת על אידה הולכת וידיה על ראשה כמו שאמר בתמר ותשם ידה על ראשה ותלך הלוך וזעקה ות״י ותוכך על רישיך: לאמר. ענינו עם כי מאס יי׳ הוא מאס בך ב בעבור מבטחיך ואומר לך הן ישלח איש את אשתו: חנוף תחנף הארץ ההיא. שיעשה בה זה המעשה כמו שאמרה תורה כי תועבה היא לפני יי׳ ולא תחטיא את הארץ כן אמר הנה חנוף ת תחנף הארץ כלומר תחטא: ואת זנית רעים רבים ושוב אלי. במקומות רבים המשיל הכתוב כנסת ישראל לאשה והקב״ה ב בעלה כלומר שלקחה לו לעם כחלה והיא לו כאשה והוא לה כבעל וכמו האשה שתזנה תחת בעלה שהיא חייבת כן ישראל ש שהלכו אחרי עמים רבים ודבקו בטעותם קורא הכתוב זה זנות וזה הענין נמצא בנביאי׳ שדברו בזה המשל וקראו ענין זה ענין זנו׳ ושמשו בו בכל לשון של זנות וזה הרבה בספר יחזקאל אמר ואחר שהלכת לבעלי׳ איך תשובי אלי עוד ואפילו תשובי בתשובה לא תוכלי לשוב אלי עד שתגלי מ מארצך ותשבי שם ימים רבי׳ עד תשכחי עונך הראשון ולא יעלה על לבך עוד עבודת אלילים ואח׳ כן תשוב אלי ואשוב אליך: שאי. שפים. מקומות גבוהים כמו ההרים הרמים והגבעו׳ הנשאות כי כן היה דרך עובדי ע״ז בזמן ההוא כמו שכתוב: שגלת. כתיב שכבת קרי כמו ישגלנה ישכבנה לשון נקיה וכבר פירשנו כי לשון הזנות והשכיבה הוא ענין הע״ז: על דרכים ישבת להם. פי׳ לעובדי ע״ז כלומ׳ ישבת מיחלת עוברי דרכים שהם מ מכמה מקומות רוצה לומר עם ועם עובד אלהיו ואת התאוית

לאמר הן ישלח וגו׳. יש לי לומר שאין עוד את ראויה לי כי כן דרך משלח את אשתו והלכה לה וגו׳: ואת זנית רעים רבים. עם אוהבים רבים ואף על פי כן שובי אלי: ושוב אלי. כמו עשות ולשוב אלי אני עוסק בך: שפיים. יבלי מים: לא שוגלת. לשון פלגש: ישבת להם. להיות נכונה לקראתם: כערבי. יושב אהלים שהוא תמיד מצוי בחוץ במדברות ועל שם כך הוא קרוי ערבי שסוכן בערבה: מלקוש. המטר היורד בניסן על המלילות ועל ה הקשין ומלקוש טרדיוו״א בלע״ז: הלא מעתה. הלואי שבת מרעתך וקראת לי אבי ואם תעשי כן הינטור ליך ארוכיך לעולם את אשר חטאת לו אם ישמור לנצח לא ישמור: הנה דברת. בפיך לא כבא עוד אליך ואותה הרעה תעשי ולא תתני לב לשוב: ותוכל. ונכחת למרוד: משובה. נכחת ומוכחת בימי יאשיהו המלך כשכיונו להחזיר עשרת ה השבטים הראית אשר עשתה משובה ישראל המשובבה אכבויי״אה בלע״ז ישראל עשרת השבטים: הולכה היא. בעודה על אדמתה קודם שגלת בימי חזקיה עם הושע בן אלה הולכה היתה הולכ׳ על כל הר גבוה: ותזני שם. לע״ז ותזני כמו ותזן יו״ד יתירה: ואומר

רעים ה׳ בקריא׳ וסימ׳ לאמר הן ישלח איש את אשתו. לחלק יגיד רעים. הן יוסף רעים רבים. איש רעים להתרועע. אבל רעים שתו ושכרו דודים: ותוכל ג׳ קבצין וסימ׳ כי שרית עם אלהים ועם אנשים. והעשי הרעות ותוכל. פתיתני יי׳ ואפת:

גַּם מֵאֵת זֶה תֵּצְאִי וְיָדַיִךְ עַל־רֹאשֵׁךְ
כִּי־מָאַס יְהוָה בְּמִבְטַחַיִךְ וְלֹא
תַצְלִיחִי לָהֶם׃ ג לֵאמֹר הֵן יְשַׁלַּח
אִישׁ אֶת־אִשְׁתּוֹ וְהָלְכָה מֵאִתּוֹ וְהָיְתָה
לְאִישׁ־אַחֵר הֲיָשׁוּב אֵלֶיהָ עוֹד הֲלוֹא
חָנוֹף תֶּחֱנַף הָאָרֶץ הַהִיא וְאַתְּ זָנִית
רֵעִים רַבִּים וְשׁוֹב אֵלַי נְאֻם־יְהוָה׃
ב שְׂאִי־עֵינַיִךְ עַל־שְׁפָיִם וּרְאִי אֵיפֹה
לֹא שֻׁגַּלְתְּ עַל־דְּרָכִים יָשַׁבְתְּ לָהֶם
כַּעֲרָבִי בַּמִּדְבָּר וַתַּחֲנִיפִי אֶרֶץ
בִּזְנוּתַיִךְ וּבְרָעָתֵךְ׃ וַיִּמָּנְעוּ רְבִבִים
וּמַלְקוֹשׁ לוֹא הָיָה וּמֵצַח אִשָּׁה זוֹנָה
הָיָה לָךְ מֵאַנְתְּ הִכָּלֵם׃ הֲלוֹא מֵעַתָּה
קָרָאתִי לִי אָבִי אַלּוּף נְעֻרַי אָתָּה׃
הֲיִנְטֹר לְעוֹלָם אִם־יִשְׁמֹר לָנֶצַח הִנֵּה
דִבַּרְתְּ וַתַּעֲשִׂי הָרָעוֹת וַתּוּכָל׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי
בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ הַמֶּלֶךְ הֲרָאִיתָ אֲשֶׁר
עָשְׂתָה מְשֻׁבָה יִשְׂרָאֵל הֹלְכָה הִיא
עַל־כָּל־הַר גָּבֹהַּ וְאֶל־תַּחַת כָּל־
עֵץ רַעֲנָן וַתִּזְנִי־שָׁם׃

אַף מִלְוַת דֵּין תִּפְקִין וּבְהֵתַת חוֹבִיךְ עַל רֵישִׁיךְ אֲרֵי רַחִיק יְיָ רוֹחֲצָנִיךְ וְלָא תַצְלְחִין לְהוֹן׃ לְמֵימַר הָא יִפְטַר גְּבַר יָת אִתְּתֵיהּ וּתְהַךְ מִלְּוָתֵיהּ וּתְהֵי לִגְבַר אוֹחֲרָן הַאִיפְשַׁר דִּיתוּב לְוָתַהּ עוֹד הֲלָא מֵיחָב תֵּיחוֹב אַרְעָא הַהִיא וְאַתְּ טְעֵית וְאִתְחַבַּרְתְּ לְעַמְמִין סַגִּיאִין דְּתוּבִי מִכְּעַן לְפוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ׃ זְקוֹפִי עֵינַיִךְ עַל נַגְדִּין וַחֲזַא הֵיכָא לָא אִתְחַבַּרְתְּ לִיךְ לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא עַל אוֹרְחַת בֵּית מֵישְׁרֵיהוֹן אוֹרֶכֶת לְהוֹן כַּעֲרָבָאֵי דְּשָׁרַן בִּשְׁכוּנִין בְּמַדְבְּרָא וְחַיֶּיבַת אַרְעָא בְּטַעֲוָתִיךְ וּבְבִשְׁתִּיךְ׃ וְאִתְמְנָעוּ רְסִיסַיָּא וּמַלְקוֹשָׁא לָא הֲוָה וְחוֹצַף כְּאִתְּתָא נַפְקַת בָּרָא הֲוָה לִיךְ מְסָרֶבֶת לְאִתְכְּנָעָא׃ הֲלָא מִכְּעַן תְּצַלַּן קֳדָמַי רִיבּוֹנִי אַתְּ פָּרְקִי דְּמִן עָלְמָא׃ הַאִיפְשַׁר דְּיִתְנַטְרוּן לִיךְ חוֹבִיךְ לְעָלַם אִם תִּתְקַף עֲלָךְ מַחְאָ לְאַפְרֵישׁ הָא מְמַלֵּילַת וַעֲבַדְתְּ בִּישִׁין וְאַסְגִּיתְ׃ וַאֲמַר יְיָ לִי בְּיוֹמֵי יֹאשִׁיָּה מַלְכָּא הַחֲזֵיתָא מַה דַּעֲבָדוּ דְּמִתְחַסְּנִין לְמֵתַב לְפוּלְחָנִי דְּבֵית יִשְׂרָאֵל אָזְלִין אִינוּן עַל כָּל רָמָא מְנַטְלָא וּלְתְחוֹת כָּל אִילָן עֲבוֹף וּפָלְחִין אַעַן לְטַעֲוָתָא׃

לכלם לעבדם כמו שאמר כי מספר עריך היו אלהיך יהודה: כערבי במדבר. כי כן דרך הערביים השכנים במדבר יושבים להם על הדרכים מיחלי׳ השיירות העוברות למכור להם ולקנות מהם ות״י ספים נגדין כמו נגרי בריתא בתלמוד ותרגום לא שכבת לא אתחברת ליך למפלח וגו׳ כבעמוד: בזנותיך. בסימן רבוי אחר לבד והדומים לו כתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק משנו: וימנעו רביבים. הוא המטר והוא היורד במרחשון והוא הנקר׳ יורה ומורה וכן בדברי רז״ל יורה במרחשון ומלקוש בניסן כי אלה שני הזמנים הם זמני המטר לצורך התבואה וברוב הזמנים רוב המטר יורד במרחשון לפיכך נקרא ירח בול מענין מבול ונקרא המטר ההוא רביבים במקום שקראו במקום אחר יורה וענין הפסוק אומר כי נמנעו הגשמים מפני מעשיהם הרעים כמו שאמר בתורה וסרתם ועבדתם אלהים אחרים וגו׳ וחרה אף יי׳ בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר ועם כל זה שמנעתי הרביבים בעונך ומלקוש לא היה לך מצח אשה זונה שאינה בושה מנאפופיה ומרימה מצח ומעיזה פניה אף על פי שהנביאים מוכיחים אותך ואומרים לך בושי ממעשיך ראי העונש שמשיגך בעבורם עם כל זה מאנת הכלם זהו שאמר מאנת כלומ׳ שהיית מאנת בתוכחת הנביאים ולא בושה מפניה׳ ורז״ל דרשו הפסוק ואמרו אין הגשמים נעצרים אלא בשביל עזי פנים שנ׳ וימנעו רביבים וגו׳ ותי׳ וחוצפא כאתתא נפקת ברא הוה לך ועז פנים יקרא חצוף בלשון רז״ל: הלא מעתה קראתי. כתיב בו״ו כאילו הוא מדבר בעדו וקרי בלא יו״ד כמו לנמצא ופי׳ הכתוב אמר הלא מעתה כלומ׳ היה לך מעתה לקרוא לי אבי כיון שקראת לך ע׳ נביאי בני היה לך לעבות ולומר לי אבי אלוף נעורי אתה ולא עשית כן ופי׳ הקרי אמר הלא מעתה כיון שראית שעצרתי הגשמים היה לך לשוב אלי ולקרוא לי אבי אלוף נעורי אלופי וגדולי מימי הנעורים והוא זמן יציאת מצרים כי אז נכנסו ישראל תחת כנפי השכינה והתחנכו במצותיו ובידיעת אלהותו כמו הנער הנכנס ללמוד ומחנכין אותו בידיעת תורה וחכמה ותרגם יונתן אלוף נעורי פרקי דמן עלמא: הינטור. אמר הנביא אם עשית זה הינטור האל לך לעולם עונך אם ישמור חטאתך לנצח לא יעשה זה אלא בשובך אליו ישוב אליך ויטיב לך ואת לא עשית כן אלא דברת ותעשי הרעות ותוכל. דברתי כתיב ביו״ד אמר הנביא הנה דברתי לך לשוב ולא עשית את הרעות לעשות ותעשי הרעות וקרי דברת בסוף התי״ו כנוי הנמצאת אמר הנביא הנה דברת לעשות רעות ועשית כמו שדברת: ותוכל. תרגם יונתן ואסגיאת כלומר הרבית לעשות רעות ככל יכלתך וזה הפירוש הוא נכון אמר עשית הרעות כמו שיכולת לעשות או פירושו כאשר יכולת לעשות ויש וי״ו במקום כאשר כמו אם לא ישבעו וילינו ושפתי רננות יהלל פי ובאמרו ותעשי לשון נקבה ותוכל לשון זכר כן הוא מנהג המקרא במקומות רבים כשדובר כנגד כנסת ישרא׳ ידבר בלשון נקבה כנגד הכנסה ולשון זכר כנגד העם והכל אחד ורז״ל פירש שני אלו הפסוקים כן הלא מעתה קראת לי אבי מעתה מקרוב כשחזר יאשיה המלך בתשובה ושבו אנשי יהודה עמו מוכרחי׳ היו כמו שהוא מפורש שאמר בכל זאת לא שבה אלי בגודה אחותה יהודה בכל לבה כי אם בשקר הינטור לעולם כך היו אומרים הם והנביא אומר להם הנה דברת ועשית הרעות ותוכל: ויאמר. בימי יאשיהו המלך. למה אמר זה והלא ידוע כי בימי יאשיהו נתנבא אלא לפי שנתנבא אף בימי יהויקים ובימי צדקיהו אמר כי נבואתו היתה בימי יאשיהו קודם שעשה תשובה יאשיהו ויהודה שהרי יאשיהו בער עבודה זרה מן הארץ וכאן הוא אומר ותנאף את האבן ואת העץ אם כן הנבואה כאמרה קודם התשובה ומה שאמ׳ בכל זאת לא שבה אלי כי אם בשקר שדומה שעשו תשובה אלא שעשו אותה בשקר אפשר כי בתוכחת הנביא שהתנבא ירמיה עליהם אפשר ששבו מקצתם בגלוי ובגלוי לא בסתר וזהו שאמר בשקר וגם יש לפרש שנבואה זו נאמרה אחר התשובה ואע״פ שאומר ביאשיהו אשר שב אל יי׳ בכל לבבו ובכל נפשו יאשיהו הוא שנשב בכל לבבו אבל אנשי דורו שבו מוכרחים מאימת המלך וזהו שאמר לא שבה אלי כי אם בשקר: הראית אשר עשתה. זה לא היה בימי יאשיהו שכבר גלו ישראל בשנת שש לחזקיהו ואיך ראה ירמיהו מה שעשו ישרא׳ קודם גלותם והלא בתחלת נבואת ירמיהו היה לגלות ישרא׳ צ״ב שנה והוא אמר לא ידעתי דבר כי נער אנכי ואם כן כפרש הראית שמעת או הידעת כמו וירא יעקב כי יש שבר במצרים והדומים לו או נפרש אשר עשתה על השארית הנמצא מישראל שפוזרין בארץ מצרים ומנשה ומשמעון ומנפתלי שהיו שם בימי יאשיהו כמו שאמר בדברי הימים ובערי מנשה ואפרים ושמעון ועד נפתלי ואמר אשר אספו הלוים שומרי הסף מיד מנשה ואפרים ומכל שארית ישראל: משובה. שם תאר וענינו מורדת ען שובו בנים שובבים: הולכה היא. לפירוש הראשון פי׳ שהיתה הולכת היא ולפי׳ השני כי עתה הלכה היא ולא לקחה מוסר כאשר גלו: ותזני שם. היו״ד במקום הא למ״ד הפעל והוא כמו ותזנה וכן צור ילדך תשי וחטאתם מלפניך אל תמחי: ואומר

ואומר · על ידי נביאי עמוס והושע בן בארי ושאר נביאים אלי תשוב: ותרא בגודה אחותה יהודה · כל זה בגודה קשה ממשובה: ישראל · שהם ראשונים לקלקול ולא ראו פורענות ללמוד ממנו ולשוב קרויין משובה: יהודה · שראה שגלו אלו ולא לקחה מוסר קרוייה בגדה: וארא כי על אודות וגו'. נקודות טעמי מקרא זה מלמדין על פירושו ישראל נקוד זקף מוברל משלחתיה שלחתיה נקוד זקף גדול לעצמו וזהו פירו' וארא כשתכלתי בה ליפרע ממנה ולמה כי על כל אודות אשר נאפה משובה ישראל ומה היתה נקמתי שלחתיה מעל פני ולא יראה בוגדה יהודה שראתה בפורענותה של' שומרת לתת לבה לשוב: ותחנף את האבן · וטעת עם פלחי אבניא ואעיא · ויונתן תירגם מקל זנותה לשון קלות מדקלילין בעינהא טעוותא: וגם בכל זאת. שראו בקלקלת פורענות חבירהם: כי אם בשקר · דורו של יאשיהו מראים עצמם שהם צדיקי' והם רשעי' היו כרים צורות של ע"ז על דלתותיהם משפנים חציה על זו וחציה על זו וכשהיו מבערי ע"ז בודקין היה הדלת פתוח ולא היו מכירין בה: צדקה נפשה משובה ישראל. נקתה ופטרה עצמה מן הדין שלא היה לה ממי ללמוד: הלוך וקראת וגו' · הלוך כתרגומו אזיל לשון צווי כמו ביוהו לילך ולהחזיר עשר' השבטי' בימי יאשיהו כמו שאמר למעלה שבימי יאשיהו באמרה לו כבואה זו וחזרו מקצת מהן בשמונה עשרה ליאשיהו: צפונה · אל המקומות שגלו שם לאשור: פני · רוגזי כן ת"י: פשעת · מרדת: ותפזרי את דרכיך · לשון זנות פישוק רגלים למשכבי אשה: שובבים · לכוויש"יר בלע"ז שסיבבתם דרככם מרוב כל שהית' בשלוה ושוב כמו שהוא אומר הפורטים על פי הנבל השותים במזרקי יין: כי אנכי בעלתי בכם · נקראתם בשמי שאני אדון לכם ואין כבודי להניח אתכם ביד אויבי: לא

ואומר · אמרתי כיון שעשתה כל הרעות האלה ומצאוך צרות רבות ורעות עליה תתחרט על מעשיה הרעים ותשוב אלי והנה לא שבה עם כל זה: ותרא בגודה אחותה יהודה · כלומר ראתה שעשתה כל זה משובה ישראל ולא שתה אל לבה והכתוב חסר העניין אבל מן הכתוב נבין מה שאינו כתוב וכן פסוקי' רבים במקרא כמו נגיד חסר תבונו' חולתו כמו שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו: ותרא · ותראה כתיב ואחד הוא: בגודה · שם תאר בא בקמץ הבי"ת על דרך היחיד: וארא · ואני גם ראיתי כי היא ראתה ולא שבה ומה ראתה כי על כל אודות אשר נאפה משוב' שלחתיה עם כל זה לא יראה בגודה אחותה יהודה שאשלח אותה גם כן ולא שבה אלי ומה שאמר וארא עצמו כקשר בסוף העניין כי אם בשקר לפיכך אמר וארא כי בני אד' לא ראו זה אבל אני ראיתי כי תשובתם בשקר ולא בכל לבה ואני בוחן לב ראיתי כל זה ואתן את ספר כריתותיה אליה והנה אמר ישעיהו איזהו ספר כריתות אמכם אשר שלחתיה וירמיהו אמר ואתן את ספר כריתותיה אליה פי' המפר' כי ירמיהו דבר כנגד עשרת השבטים שנתן להם ספר כריתו' שלא יהיה עוד מהם מלך כי בקבוץ גליו' אמר ודוד עבדי נשיא להם לעולם ואמר ולא יחצו עוד לשתי ממלכות עוד אבל ליהודה לא נתן ספר כריתות אלא כבעל שמוצי' אשתו מביתו שקצף עליה אבל לא נתן לה ספר כריתו' מפני שעתיד להחזירה אליו וכן יהודה עתיד להחזיר המלכו' אליו ונוכל לפרש גם כן לפי שעשר' השבטי' לא שבו בשוב הגלות מבבל ועוד משגלו לא יצאו ממקום גלותם וארך להם הגלות מאד הרי הם כאילו נתן להם ספר כריתו' ואף על פי שעתידים לחזור אבל שבט יהוד' הרי הם כאילו לא נתן להם ספר כריתות שהרי שבו לארצם אחר שבעים שנה וישבו בארצם ת"כ שנה ואף על פי ששבט יהודה לא גלו עדיין הנביא דבר על ה

שלחתיה ב' וסימ' איזה ספר כריתות אמכם · ואתן את ספר כריתותיה: ויאמר יי' אלי ד' בטעמא בסיפר' וסימ' נמסר בריש סיפרא: צפנה ה' חס' בסיפר' וסימ' סיר נפוח אני רואה ופניו · כי הנני קורא לכל משפחות ממלכות · הלוך וקראת את הדברים האלה · כי אם חי יי' תנינא דספרא · אל ינוס הקל ואל ימלט:

וַיֹּאמַר אַחֲרֵי עֲשׂוֹתָהּ אֶת־כָּל־אֵלֶּה
אֵלַי תָּשׁוּב וְלֹא־שָׁבָה וַתִּרְאֶה בָּגוֹדָה
אֲחוֹתָהּ יְהוּדָה׃ וָאֵרֶא כִּי עַל־כָּל־
אֹדוֹת אֲשֶׁר נִאֲפָה מְשֻׁבָה יִשְׂרָאֵל
שִׁלַּחְתִּיהָ וָאֶתֵּן אֶת־סֵפֶר כְּרִיתֻתֶיהָ
אֵלֶיהָ וְלֹא יָרְאָה בֹּגֵדָה יְהוּדָה אֲחוֹתָהּ
וַתֵּלֶךְ וַתִּזֶן גַּם־הִיא׃ וְהָיָה מִקֹּל
זְנוּתָהּ וַתֶּחֱנַף אֶת־הָאָרֶץ וַתִּנְאַף אֶת־
הָאֶבֶן וְאֶת־הָעֵץ׃ וְגַם־בְּכָל־זֹאת
לֹא־שָׁבָה אֵלַי בָּגוֹדָה אֲחוֹתָהּ יְהוּדָה
בְּכָל־לִבָּהּ כִּי אִם־בְּשֶׁקֶר נְאֻם־יְהוָה׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי צִדְּקָה
נַפְשָׁהּ מְשֻׁבָה יִשְׂרָאֵל מִבֹּגֵדָה יְהוּדָה׃
הָלֹךְ וְקָרָאתָ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
צָפוֹנָה וְאָמַרְתָּ שׁוּבָה מְשֻׁבָה יִשְׂרָאֵל
נְאֻם־יְהוָה לוֹא־אַפִּיל פָּנַי בָּכֶם כִּי־
חָסִיד אֲנִי נְאֻם־יְהוָה לֹא אֶטּוֹר
לְעוֹלָם׃ אַךְ דְּעִי עֲוֹנֵךְ כִּי בַּיהוָה
אֱלֹהַיִךְ פָּשָׁעַתְּ וַתְּפַזְּרִי אֶת־דְּרָכַיִךְ
לַזָּרִים תַּחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן וּבְקוֹלִי
לֹא־שְׁמַעְתֶּם נְאֻם־יְהוָה׃
שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבָבִים נְאֻם־יְהוָה
כִּי אָנֹכִי בָּעַלְתִּי בָכֶם וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם

ותרא׳ מ׳ ת׳ · כ׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ חס׳ בקלילותא · ול״פ בסיפ׳ · ל׳ בסיפ׳ · ד׳ בטע׳ בסיפ׳ · ת׳ בסיפ׳ ול׳ חס׳ לה מ׳ · ל׳ · ב׳ לא בכרית

וַאֲמָרִית בָּתַר דַּעֲבָדוּ יָת כָּל אִלֵּין לְפוּלְחָנִי יְתוּבוּן וְלָא תָבוּ וַחֲזוֹ מְשַׁקְרַיָא אֲחֵיהוֹן דְבֵית יְהוּדָה׃ וּגְלֵי קֳדָמַי אֲרֵי עַל כָּל עֵיסַק דְּטָעוּ דְּמִתְחַסְנִין לְמִתַּב לְפוּלְחָנִי דְבֵית יִשְׂרָאֵל אַגְלֵיתִינוּן כְּמָה דְיָהֲבִין אִגֶּרֶת גֵּט פִּיטוּרִין וּמְשַׁלְּחִין וְלָא דְחִילוּ מְשַׁקְרַיָא דְבֵית יְהוּדָה אֲחֵיהוֹן וַאֲזַלוּ וּטְעוֹ אַף אִינוּן׃ וַהֲוָה מִדְּקַלִילָא בְּעֵינַהָא טַעֲוָותַהָא וְחַיֶּבֶת יָת אַרְעָא וּטְעַת עִם פַּלְחֵי אַבְנַיָא וְאָעַיָא׃ וְאַף בְּכָל דָא לָא תָבוּ לְפוּלְחָנִי מְשַׁקְרֵי אֲחֵיהוֹן דְבֵית יְהוּדָה בְּכָל לִבְּהוֹן אֱלָהֵין בְּשִׁקְרָא אֲמַר יְיָ׃ וַאֲמַר יְיָ לִי זַכִּיאוּ נַפְשֵׁיהוֹן דְּמִתְחַסְנִין לְמִתַּב לְפוּלְחָנִי דְבֵית יִשְׂרָאֵל מִמְּשַׁקְרַיָא דְבֵית יְהוּדָה׃ אֵיזֵיל וְתִתְנַבֵּי יָת פִּתְגָּמַיָא הָאִלֵּין בְּאֲרַע צִיפּוּנָא וְתֵימַר תּוּבוּ דְמִתְחַסְנִין לְמִתַּב לְפוּלְחָנִי דְבֵית יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ כַּד תְּתוּבוּן לָא אֲשַׁלַּח רוּגְזִי בְּכוֹן אֲרֵי מַסְגֵּי לְמֶעְבַּד טָבְוָן אֲנָא אֲמַר יְיָ וְלָא יִתְנַטְרוּן לִיךְ חוֹבִיךְ לְעָלַם׃ בְּרַם דְּעִי חוֹבִיךְ אֲרֵי בְּמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהִיךְ מְרֵידְתְּ וְקַלְקֵילְתְּ יָת אוֹרְחָתִיךְ אִתְחַבַּרְתְּ לְעַמְמֵי פַלְחֵי טַעֲוָותָא תְּחוֹת כָּל אִילַן עֲבוֹף וּלְמֵימְרִי לָא קַבֵּילְתּוּן אֲמַר יְיָ׃ תּוּבוּ בְנַיָא דְמִתְחַסְנִין לְמִתַּב אֲמַר יְיָ אֲרֵי אֲנָא אִתְרְעֵיתִי בְכוֹן וְאֵיקָרֵב יָתְכוֹן כְּאִילוּ אַתּוּן מִשְׁתָּאֲרִין

העתיד ובחמה שינחם ישרא' שהם בזה הגלות שישובו כי לא נמכרו כי אם בעונותיהם ובשובם אל האל ישיב שבותם ואמר כנגד יהודה אי זה ספר כריתות כלומר כי קרובים אתם לשוב אלי כמו ששבתם פעם אחרת כי אין בינו וביניכם כריתות ובשובם ישובו גם כן שאר השבטים כי דוד ימלוך על כל השבטים וכן אמר יחזקאל הנה אני לוקח את עץ יוסף אשר ביד אפרים ושבטי ישראל חבריו ונתתי אותם עליו את עץ יהודה ועשיתים לעץ אחד ואפילו שנתן להם ספר כריתות כבר היה הכריתות גדול וארך גלותם מאד והנה ישיב שבותם עם שבט יהודה: בגדה · בא בצרי ע"ן הפעל על דרך היחיד וכן נטרה את הכרמים והדומים להם: והיה מקול זנותה · ענין קלות ואמר המסרה עליו לית חסר בקלילותא ופי' כתרגומו והוה מדקלילה בעינהא טעוותא וחייבת ית ארעא וטעת עם פלחי אבניא ואעיא וכבר פי' כי לשון זנות ונאוף הנזכר בזה העניין הוא ענין הדבקות בעבודה זרה: וגם בכל זאת · בכל זאת שראתה ששלחתי אחותה לא שבה אלי בכל לבה וזה קודם תשובת יאשיהו או אחר תשובתו כמו שפי' למעלה בפסוק ויאמ' יי' אלי בגודה שם תאר היה משפטו בשוא פ"א הפעל כמו קרובה רחוקה ובא עם הקמץ כמו שהוא לזכר: ויאמר יי' אלי צדקה נפשה · אף על פי שחטאה משובה ישראל תחלה הנה אחותה יהודה הוסיפה לחטוא עד שנחשבת אחותה ישראל צדיקה כנגדה ותוספת החטא ביהודה הוא לבזותם בית הא' להכניס שם פסיליהם ואליליהם ולבטל שם עבודת הא' ולעבוד עבודה זרה בבית עצמו כמו שאמר באחז שצוה לעשות מזבח בב"ה דמות המזבח אשר בדמשק ובטל עבודת מזבח יי' וגו' ויסגר את דלתות בית יי' ואמר ויכבו את הנרות וקטרת לא הקטירו ואמר עליו וגם את בניו העביר באש כתועבות הגוים וכן במנשה אמר וישתחו לכל צבא השמים ואמר והעביר את בנו באש ועונן ונחש וכשף ועשה אוב וידעוני הרבה לעשות הרע בעיני יי' ואמ' עליו הרע מכל אשר עשו האמרי אשר לפניו ויחטיא גם את יהודה בגלוליו ואמר וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד עד אשר מלא ירושלם פה לפה חללים: הלוך וקראת. אינו אומר לנביא שילך צפונה במקום שגלו עשרת השבטים כי הגלה אותם מלך אשור בחלח ובחבור ונהר גוזן וערי מדי והם בצפון העולם כלפי מזרח אלא פירושו הלוך ענין זרוז כמו לכה נא אנסכה בשמחה לכו ונפילה גורלות והדומים להם ומה שאמר וקראת רוצה לומר שיקרא הדברים האלה בירושלם לפני זקני יהודה ויקרא הדברים כנגד ישראל שגלו כאילו מדבר עמהם פנים בפנים ואומר להם שובה משובה ישראל רמז להם שעתידים לשוב באחרית הימים וזהו שאמר לא אטור לעולם כלומר שלא ישמור עונכם לעולם אלא ישובו אליו אחר זמן ארוך ויקבצם עם גלו' יהודה ומה שאמ' לא אפיל פני בכם ר"ל לעולם וטעם לעולם לפנים ללא אפיל פני וללא אטור כי כבר הפיל פניו בהם בהגלותו אותם ופני פי' כעסי כמו ונתתי אני את פני באיש ההוא פני יי' חלקם והדומי' להם ומה שאמר כי חסיד אני ר"ל כי אע"פ שחטאתם והייתם חייבים כליה אני חסיד כמו שאמר במדות האל ורב חסד והחסד הוא יתרון הטובה יותר על הראוי: אך דעי · אך קודם שתשובי אלי צריך שתדעי עונך ותכירי בעצמך על מה הגליתיך כי בי' אלהיך פשעת וכיון שתכירי זה תשובי אלי ואשובה אליך: ותפזרי · כי לא עבדת ע"ז אחת לבדה אלא פזרת את דרכך לזרים לזה ולזה כמו שאמר כי מספר עריך היו אלהיך יהודה: ובקולי לא שמעתם · כי הייתי מתרה בכם תמיד ע"י הנביאים ולא שמעתם: שובו בנים שובבים · מורדים כמו שפי' משובה שפי': כי אנכי בעלתי בכם · כלומר אני בעל בכם אחר שגרשתי אתכם ות"י אתרעית בכון ואדוני אבי ז"ל פי' בעלתי קצתי לפי שהוא קשור בבי"ת וכן אנכי בעלתי בם נאם יי' ודמה אותו כן בזה הענין בלשון ערבי:

אחד מעיר · אפילו יהודי אחד יהיה לבדו בעיר מערי הגוים משם אקחנו וכן אם
יהיו אפילו שנים לבדם באומה אחת משם אקחם והאומה נקראת משפחה כמו
ואם משפחת מצרים לא תעלה וכן לכל משפחות ממלכות צפונה ורז״ל פירשו אחד
מעיר מזכה את כל העיר שנים ממשפחה מזכים את כל המשפחה ובזכותן יצאו
כלם מהגלות · ונתתי · כלבי ·
שירעו אותם כלבי וחפצי לא כ
כרועים הראשונים והם מלכי י
ישר׳ ויהודה שהיו מדריכי׳ אותם
בדרך רעה ולעבוד ע״ז אבל אות׳
הרועי׳ שאתן להם בזמן הישועה
ירעו אותם דעה והשכל והרועים
הם פרנסי ישרא׳ שיהיו עם מלך
המשיח כמו שנא׳ בנבוא׳ מיכה
והקמונו עליו שבעה רועי׳ ושמונה
נסיכי אדם · והיה כי תרבו ·
לא יאמרו עוד ארון בריתי׳ ולא
יעלה על לב · כלומר אף על פי
שתרבו ופריתם בארץ לא יקנאו
בכם הגוים שיבאו להלחם בכם
ותצטרכו לצאת למלחמה וארון
האלהים עמכם כמו שהיה מ
מנהגם שהיו מוציאים הארון ב
במלחמ׳ ובימי׳ ההם לא יצטרכו
לזה כי לא יהיה להם מלחמ׳ עוד
ולזה אמ׳ לא יאמרו ולא יעלה על
לב ולא יזכרו בו ולא יפקדו ולא
יעשה עוד כלומר לזה הדבר ל
להוציאו למלחמה ות״י ולא יעשה
עוד ולא יגיחון ביה עוד קרב ·
בעת ההיא · אין צריך לומר
שלא יבאו הגוים על ירושלם ל
להלחם אלא יקראו אותה כסא
השם ונקוו אליה כל הגוים לשם
י׳ ולעבדו לא להלח׳ ומה שאמר
לירושלם אחר שאמר אליה רוצה
לומר שיאמר אחד לחברו נלך
לירושלם ולא ילכו עוד אחרי ש
שרירות לבם הרע לא ישראל ולא
הגוים · שרירות לבם · חזוק
לבם מדברי רז״ל שריר וקים ·
בימים ההמה · בקבוץ גליות ·
על בית ישראל · עם בית ישראל
וכן ויבאו האנשים על הנשים ·
מארץ צפון · כמו שכתבנו כי
השבטים בארץ צפון כלפי מזרח
מהלאה לבבל · ואנכי אמרתי ·
זה שאמר עד הנה אני עתיד
לקיים לכם באחרית הימים אף
על פי שהיו בגלו׳ ימים רבי׳ אבל
אם תרצו לא תגלו כי אנכי א
אמרתי איך אשיתך בבנים כלומ׳
במאמר שתקראו לי בנים כמו
שאמ׳ בנים אתם ליי׳ אלהיכ׳ ·
ואתן לך · כלומר אשאירך בהם
כמו שנתתיה לך הארץ שנקראת

לא יאמרו עוד ארון · כי כל כניסתכם תהא קדושה ואשכון בה כאילו הוא ארון ·
יפקדו · כמו יזכרו · ולא יעשה עוד · מה שנעשה בו כבר בשילה שהביאוהו
במלחמה עם פלשתים בימי עלי · ונקוו · ונקבצו לשון מקוה מים · שרירות ·
לשון ראייה כמו אשורנו · ילכו בית יהודה על בית ישראל · עמם יתחברו
ויתוספו עליהם להיות
מתלכה אחת · ואנכי
אמרתי · בלבי ולכך
הנחלתיה לאבותיכם
· איך אשיתך בבנים ·
את עדתי ואומתי בתוך
שאר בנים מעורב׳ בין
האומות לפיכ׳ בררתי
מנה יפה · ואתן לך
ארץ חמדה צבי צבאו׳
גוים צביון כל צבאות
גוים · אכן · אבל
אתם לא עשיתם מ
מחשבתי כי אם כמו
אשה שבוגדת מרעה
על שאינו יכול להספיק
מזונותיה כן בגדתם
בי המספיק לכם כל
טוב כך מדרש אגדה ·
על שפיים נשמע · קרוב
הוא להישמע · הננו
אתאנו לך · הנביא
מלמדם להתוודות ו
ולומר כן הננו אתאנו
לך אכן לשקר וגו׳
והבשת אכלה וגו׳
נשכבה בבשתינו כל
זה לשון תפלה ש
שהנביא מלמדם לומ׳
· אתאנו באנו ·
אכן לשקר שמרנו ·
מגבעות והמון הרים
שעברנו ע״ז שם · אכן
באמת · והבשת

ולא
נ׳ כמו לא
ולא ולא ולא
ולא

בימים ההמה ח׳ בקריא׳ וסימ׳ והיה כי תרבו ופריתם בארץ · ילכו בית יהודה על בית ישר׳ · לא אעשה אתכם
כלה · בני ישראל הבה ובני יהודה · אשר יחזיקו עשרה אנשים · וגם על העבדים · אשר אשיב את שבות
יהודה · דרכים גתות בשבת ובביאים · והבה י״ב וסימ׳ נמסר בסדר בהעלותך · ויבאו ז׳ חטפין וסימ׳ ואתה

אֶחָד מֵעִיר וּשְׁנַיִם מִמִּשְׁפָּחָה וְהֵבֵאתִי
אֶתְכֶם צִיּוֹן ׃ וְנָתַתִּי לָכֶם רֹעִים
נ״א ל כְּלִבִּי וְרָעוּ אֶתְכֶם דֵּעָה וְהַשְׂכֵּיל ׃
ח׳ וְהָיָה כִּי תִרְבּוּ וּפְרִיתֶם בָּאָרֶץ בַּיָּמִים
יב הָהֵמָּה נְאֻם־יְהוָה לֹא־יֹאמְרוּ עוֹד
ג׳ אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה וְלֹא יַעֲלֶה עַל־לֵב
ל׳ · לו׳ וְלֹא יִזְכְּרוּ־בוֹ וְלֹא יִפְקֹדוּ וְלֹא יֵעָשֶׂה
עוֹד ׃ בָּעֵת הַהִיא יִקְרְאוּ לִירוּשָׁלַם
ל׳ כִּסֵּא יְהוָה וְנִקְווּ אֵלֶיהָ כָל־הַגּוֹיִם
ל׳ לְשֵׁם יְהוָה לִירוּשָׁלָם וְלֹא־יֵלְכוּ עוֹד
אַחֲרֵי שְׁרִרוּת לִבָּם הָרָע ׃
ח׳ · יב בַּיָּמִים הָהֵמָּה יֵלְכוּ בֵית־
ז׳ רפין יְהוּדָה עַל־בֵּית יִשְׂרָאֵל וְיָבֹאוּ יַחְדָּו
מֵאֶרֶץ צָפוֹן עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִנְחַלְתִּי
ט״לפ אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם ׃ וְאָנֹכִי אָמַרְתִּי אֵיךְ
ל׳ · ג׳ אֲשִׁיתֵךְ בַּבָּנִים וְאֶתֶּן־לָךְ אֶרֶץ חֶמְדָּה
ג׳ נַחֲלַת צְבִי צִבְאוֹת גּוֹיִם וָאֹמַר אָבִי
תקראי · תשובי תִּקְרְאִי־לִי וּמֵאַחֲרַי לֹא תָשׁוּבִי ׃
יח אָכֵן בָּגְדָה אִשָּׁה מֵרֵעָהּ כֵּן בְּגַדְתֶּם
בִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה ׃ קוֹל
נ״א · ל׳ עַל־שְׁפָיִים נִשְׁמָע בְּכִי תַחֲנוּנֵי בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל כִּי הֶעֱווּ אֶת־דַּרְכָּם שָׁכְחוּ
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם ׃ שׁוּבוּ בָּנִים
ל׳ כתי׳ א׳ שׁוֹבָבִים אֶרְפָּה מְשׁוּבֹתֵיכֶם הִנְנוּ
אָתָנוּ לָךְ כִּי אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ ׃
יח · יח אָכֵן לַשֶּׁקֶר מִגְּבָעוֹת הָמוֹן הָרִים אָכֵן
בַּיהוָה אֱלֹהֵינוּ תְּשׁוּעַת יִשְׂרָאֵל ׃

חַד מִקַּרְתָּא וּתְרֵין מִזַּרְעִיתָא
וְאָעֵיל יַתְכוֹן לְצִיּוֹן ׃ וְאֵימַנֵי
עֲלֵיכוֹן פַּרְנָסִין עָבְדֵי רְעוּתִי
וִיפַרְנְסוּן יַתְכוֹן בְּמַדַּע וּבְחוּכְמָה ׃
וִיהֵי אֲרֵי תִסְגוֹן וְתִפְשׁוֹן בְּאַרְעָא
בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן אֲמַר יְיָ לָא יֵימְרוּן
עוֹד אֲרוֹן קְיָמָא דַייָ וְלָא יִסַּק עַל
לֵב וְלָא יִדְכְּרוּן עוֹד בֵּיהּ וְלָא
יְזוּעוּן וְלָא יְגִיחוּן בֵּיהּ עוֹד קְרָב ׃
בְּעִידָּנָא הַהִיא יִקְרוּן לִירוּשְׁלֵם
אֲתַר בֵּית שְׁכִינְתָּא דַייָ וְיִתְכַּנְּשׁוּן
לְמִיפְלַח בַּהּ כָּל עַמְמַיָּא לִשְׁמָא
דַייָ לִירוּשְׁלֵם וְלָא יְהָכוּן עוֹד בָּתַר
הִרְהוּר לִבְּהוֹן בִּישָׁא ׃
בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן
יִתְחַבְּרוּן דְּבֵית יְהוּדָה עִם בֵּית
יִשְׂרָאֵל וְיֵיתוֹן כַּחֲדָא מֵאֲרַע צִיפּוּנָא
לְאַרְעָא דְּאַחְסֵינִית יַת אֲבָהָתְהוֹן ׃
וַאֲנָא אֲמָרִית אֵיכְדֵין אֵיצַלְחִינָךְ
בִּבְנַיָּא וְאֶתֵּן לִיךְ אֲרַע חֵימְדְּתָא
אַחְסָנַת חֶדְוַת תּוּשְׁבַּחַת עַמְמַיָּא
וַאֲמָרִית רִיבּוֹנִי תְּצַלֵּן קֳדָמַי וּמִבָּתַר
פּוּלְחָנִי לָא תְתוּבִין ׃ בְּכֵן כְּמָה
דִּמְשַׁקְּרָא אִיתְּתָא בְּבַעְלַהּ כֵּן ש
שַׁקַּרְתּוּן בְּמֵימְרִי בֵּית יִשְׂרָאֵל
אֲמַר יְיָ ׃ קָלָא עַל נִגְדִּין אִשְׁתְּמַע
דְּבָכַן וּמִתְאַנְּחִין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲרֵי
קַלְקִילוּ יַת אוֹרְחַתְהוֹן אִתְנְשִׁיאוּ
יַת פּוּלְחָנָא דַייָ אֱלָהֲהוֹן ׃ תּוּבוּ
בְּנַיָּא דְּמִתְחַסְּנִין לְמֵיתַב אֶשְׁבּוֹק
לְכוֹן כַּד תְּתוּבוּן הָא בְכָל עִידָּן
אַתּוּן אָמְרִין תַּבְנָא לְפוּלְחָנָךְ פּוּרְקָנָא אֲרֵי אַתְּ יְיָ אֱלָהָנָא ׃ בְּכֵן לְשִׁקְרָא פָּלְחָנָא
עַל רָמָתָא וְלָא לַהֲנָאָה אִיתְרְגִישְׁנָא עַל טוּרַיָּא בְּרַם בְּמֵימְרָא דַייָ אֱלָהָנָא פּוּרְקַן יִשְׂרָאֵל ׃

הרס את כשך · ואני הנני מחזק את לב מצרים · קום לך למסע · הבו לכם שלשה אנשים · על הר נשפה ·
בימים ההמה ילכו בית · ויבאו אליך כמבוא עם · בתרא מל׳ ׃ נשמע ד׳ קמצין וסי׳ קול על שפיים נשמע ·
קול ברמה נשמע נהי בכי · בלי נשמע קולם · כתוב בה בגוים נשמע ׃

ארץ חמדה שחומדין אותה כל הגוים ׃ נחלת צבי · כפל ענין במ״ש כי צבי פי׳ חפץ והוא כמו חמדה שזכר שחפצי׳ בה צבאות הגוים ות״י צבי צבאות גוים חדות תושבחת
עממיא ואיך יהיה זה ובאי זה ענין שאתננה לך · ואמר בזה הענין יהיה שאשיתך בבני׳ ואתן לך ארץ חמדה שתקראי לי אבי ומאחרי לא תשובי · תקראו כתיב וקרי תקראי
כנגד הכנסה והכתוב כנגד העם ואחד הוא אם תקראו לי אב אקרא לכם בנים כמו שאמר אשיתך בבנים תשובו כתיב לשון רבים וקרי תשובי לשון נקבה כמו שפי׳ במלת
תקראו ׃ אכן בגדה · כמו שבגדה אשה מרעה והוא בעלה כן בגדתם בי ומה שסקר זה הלשון עם מ״ם שלא כמנהג ר״ל כי בבגדה בבעלה הולכת מאתו לאיש אחר ׃ קול
על שפיים נשמע · כפעל בינוני כי הוא קמץ ופי׳ שפים המקומות הגבוהים ואמר על שפים כדי שישמע קולם למרחוק בהתודותם ופי׳ הפסוק אמר היה ראוי להם שישמע
קולם למרחוק על שפים ויבכו ויתחננו לאל בני ישרא׳ ויתודו לו כי הם העוו את דרכם ושכחו את יי׳ אלהיהם כי אם היו עושים זה אני הייתי מקבל אותם בתשובה ואומר להם
שובו בנים שובבים ארפא משובותיכם והם יאמרו הננו אתנו לך כי אתה יי׳ אלהינו ׃ שובו · ארפה · כתיב בה״א והוא כמו בא׳ ענין רפואה ואמר ענין רפואה על
הסליחה דרך משלה וכן רפאה נפשי כי חטאתי לך כי כמו שמכת הגוף צריכה רפואה כן מכת הנפש והוא העון רפואתה הסליחה עם התשובה ׃ הננו · קל
ובמוא הכ״ן ׃ אתנו · נקרא בקמץ כבעלי האל״ף והוא מבעלי הה״א מן ואתא מרבבות קדש ׃ אכן לשקר · יתודו ויאמרו לשקר עבדנו עבודה זרה כי לא הועילה לנו כי
העבודה זרה היו עובדים על ההרים ועל הגבעות לפיכך אמר מגבעות המון הרים ופי׳ מגבעות התשועה שהיינו מקוים מעבודת הגבעות לשקר היא כי אין תשועת ישראל
כי אם ביי׳ אלהינו · והמון קמץ הה״א ואיננו סמוך להרים שאם היה סמוך היה אומר המון בשוה ופתח הה״א כמו אב המון גוים ופירושו התשועה שהיינו מקוים מהגבעות
בעבודה שהיינו עובדים עליהם לשקר הוא · וכן ההמון שהיינו מתקבצים בהרים לעבוד שם עבודה זרה לשקר הוא · והרים חסר בית השמוש כמו השמכא בית יי׳ לנגות
בית אביה וזולתו והדומים להם שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו ועל הדרך הזה פירש יונתן הפסוק בכן לשקרא פלחנ׳ על רמתא ולא להנאה אתרגישנא על טוריא
ויש לפרש הפסוק בענין אחר · אכן לשקר מגבעות · אמרנו שהיינו מצפין מהגבעות עזר מהאומות וכן מההרים הייתנו מצפין שיבא המון מן הגוים לעזרתנו לשקר היה
כמו שאומר בצפיתנו צפינו אל גוי לא יושיע וכן פי׳ אחז״ל ובאמרו תשועת ישראל לפי שעינו עליהם לטובה כשילכו בדרכיו וישמרם תמיד ולא כן שאר האומות ׃ והבשת

והבשת· ע״ז שעסקנו בה כמה דאת אמר ויבזרו לבשת היא אכלה את יגיע אבותינו בעון עבודתה היה יגיענו לבז: אם תשוב ישראל. בתשובה זו אלי תשוב לכבודך וגדולתך הראשו׳· ואם תסיר שיקוציך מפני אז לא תנוד לגלות בגולה: ונשבעת חי יי׳ באמת· כשתשבע בשמי תשבע באמת ולא כאשר עתה שכתו׳ בכם אם חי יי׳ יאמרו אכן לשקר ישבעו: והתברכו בו גוים· אם תעשי כן אז יתברכו בישראל הגוים כל גוי יאמר לבנו תהא כפלוני ישראל: יתהללו. יגידו שבחכם· ד״א יתהללו מי שיוכל להדבק בישראל יתפאר בדבר פורווגט״ר בל״ע: כי כה אמר יי׳ וגו׳. נירו לכם ניר. הוו למידים מעובדי אדמה שחורשים אותה בימי הקיץ להמית שרשי העשבים שלא תהא מעלה קוצים בעת הזרע בחורף אף אתם הטיבו מעשיכ׳ בטרם תבא אליכם הרעה שלא תהא תפלתכם מאוסת כשתצעקו: ואל תזרעו אל קוצים. ואל תהי צעקתכם לפני מתוך הרשע כי אם מתוך תשוב׳ שלא תהיו דומי׳ לזורע בלא ניר והיא כהפכת לקוצי׳ קרדו״ם בלע״ז: המלו ליי׳: בטרם תבא חמתי כאש זהו הניר לפני הזרע: ואמרו תקעו שופר. הזהירו את יושבי הארץ שיתקעו בשופר לברוח: מלאו. לשון אסיפה והרבה יש במקרא אשר יקרא עליו מלא רועי׳ יקראו אחריך מלא יחד עלי יתמלאון: שאו נס· לברוח לציון: העיזו. האספו כמו שלח העז: עלה אריה. נבוכד נצר: מסובכו· דרך אריה לישב במארב סבכי היער אספיש״ש בלע״ז:

והבשת. ויתודו גם כן ויאמרו כי הבשת והיא העבוד׳ זרה אכלה את יגיע אבותינו מנעורינו הבעל שהיו עובדים נקרא בשת כמו ויבזרו לבשת שהוא כמו לבעל וכן נקרא ירובשת ירובעל כי הבעל בשת וכלמה למי שיתעסק בו והיגיע היא תבואת השדה כי בעונם זה העון היה בתבואתן השדפון או ירקון או ארבה או חסיל וכן אכלה את צאנם ואת בקרם ואת בניהם ואת בנותיהם שהיו מתים בדבר בעונם עון עבודה זרה הנה שאנחנו יודעים כי הבשת והיא עבודה זרה אכלה הכל ות״י ובהתת חובין אספת ית לאות אבהתנא ואמרו אבתינו ואמר מנעורינו רוצה לומר כי אנחנו ראינו מנעורינו כי יגיע אבותינו נאכל בעונינו: נשכבה בבשתנו. אנחנו גם כן כמו אבתינו שהיו כלים בבשתם כן אנחנו אחריה׳ אחזנו דרכיהם ונשכבה בבשתנו ואמרו נשכב׳ לפי שהאדם שהוא בצרה גדולה ולא ידע מה לעשות יפיל עצמו בשינה ושוכב וכן על הדרך הזה אם תשכבון בין שפתים והיית כשוכב בלב ים וכשוכב בראש חבל וכן אמר ותכסנו כלימתינו על דרך ובשת פני כסתני מנעורינו פירוש מנעורינו עשינו הרע כמו שעשו אבתינו: אם תשוב. אם תחזרו בדברים האמרים ותשובו אלי אני אקבל אתכם בתשובה ותנוחו ולא תגלו מארצכם תשוב השני ענין מנוחה כמו בשובה ונחת תושעון וכפל הענין במלות שונות ואמר אם תסיר שקוציך מפני ולא תנוד כלומר לא תנודו מארצכם וי״ו ולא כוי״ו ויפא אברהם את עיניו ובאמרו מפני רוצה לומר בכל מקום שהם בארצכם השקוצים והגלולים כי בכל מקום שהם הם לפני ויותר בארצכם שהוא מקום קבול רוח עליוני ויותר בית המקדש ששמו שם השקוצים ות״י תשוב השני קבול התשובה אמר אם תתוב ישראל לפולחני אמר יי׳ תתקבל תיובתך עד דלא תתחתם גזרתך: ונשבעת. לא כמו שאתם נשבעים עתה שאתם נשבעים בשם יי׳ לשקר כמו שאמר ואם חי יי׳ יאמרו אכן לשקר ישבעו ומה שאמר באמת במשפט ובצדקה פי׳ אחז״ל באמת כשתדע שהוא באמת במשפט כשתתחייב מן הדין שבועה ובצדקה שאם תכיר שהמשפט איננו בצדקה לא תקבל השבועה ויונתן

מנעורנו ג׳ וכ״ל וסימ׳ אנשי מקנה היו· והבשת אכלה את יגיע· ושל׳ אחריו נשכבה בבשתנו: ניר ח׳ ו׳ כ״ל חד חס׳ וסימ׳ למען היות ניר לדויד· נתן יי׳ אלהיו לו ניר בירושלם· לתת לו ניר ולבניו כל הימים· לתת לו ניר ולבניו דד״ה· נירו לכם ניר ואל תזרעו· נירו לכם ניר דהושע· רב אכל ניר ראשים· נר רשעים

וְהַבֹּשֶׁת אָכְלָה אֶת־יְגִיעַ אֲבוֹתֵינוּ ח׳ מל׳
מִנְּעוּרֵינוּ אֶת־צֹאנָם וְאֶת־בְּקָרָם אֶת־ ג׳ ומ׳ל
בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנוֹתֵיהֶם׃ נִשְׁכְּבָה
בְּבָשְׁתֵּנוּ וּתְכַסֵּנוּ כְּלִמָּתֵנוּ כִּי לַיהוָה ל׳· ל׳
אֱלֹהֵינוּ חָטָאנוּ אֲנַחְנוּ וַאֲבוֹתֵינוּ ח׳ מל׳
מִנְּעוּרֵינוּ וְעַד־הַיּוֹם הַזֶּה וְלֹא שָׁמַעְנוּ ג׳ ומל׳
ד בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ׃ אִם־תָּשׁוּב ח׳ ל״פ בסיפ׳
יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה אֵלַי תָּשׁוּב וְאִם־
תָּסִיר שִׁקּוּצֶיךָ מִפָּנַי וְלֹא תָנוּד׃ ל׳ וחד תמ׳
וְנִשְׁבַּעְתָּ חַי־יְהוָה בֶּאֱמֶת בְּמִשְׁפָּט
וּבִצְדָקָה וְהִתְבָּרְכוּ בוֹ גּוֹיִם וּבוֹ ל׳ בסיפ׳
יִתְהַלָּלוּ׃ כִּי־כֹה אָמַר
יְהוָה לְאִישׁ יְהוּדָה וְלִירוּשָׁלִַם נִירוּ ח׳
לָכֶם נִיר וְאַל־תִּזְרְעוּ אֶל־קֹצִים׃ ח׳ ז׳ מל׳
הִמֹּלוּ לַיהוָה וְהָסִרוּ עָרְלוֹת לְבַבְכֶם כ׳ חס׳
אִישׁ יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם פֶּן־תֵּצֵא
כָאֵשׁ חֲמָתִי וּבָעֲרָה וְאֵין מְכַבֶּה מִפְּנֵי
רֹעַ מַעַלְלֵיכֶם׃ הַגִּידוּ בִיהוּדָה
וּבִירוּשָׁלִַם הַשְׁמִיעוּ וְאִמְרוּ וְתִקְעוּ י׳ תקעו
שׁוֹפָר בָּאָרֶץ קִרְאוּ מַלְאוּ וְאִמְרוּ ל׳· ו׳
הֵאָסְפוּ וְנָבוֹאָה אֶל־עָרֵי הַמִּבְצָר׃ ג׳ כ׳ מל׳
שְׂאוּ־נֵס צִיּוֹנָה הָעִיזוּ אַל־תַּעֲמֹדוּ כִּי ל׳· ל׳
רָעָה אָנֹכִי מֵבִיא מִצָּפוֹן וְשֶׁבֶר גָּדוֹל׃
עָלָה אַרְיֵה מִסֻּבְּכוֹ וּמַשְׁחִית גּוֹיִם ל׳· ל׳
נָסַע יָצָא מִמְּקֹמוֹ לָשׂוּם אַרְצֵךְ לְשַׁמָּה י׳ חס׳
עָרַיִךְ תִּצֶּינָה מֵאֵין יוֹשֵׁב׃

וּבְהַתַּת חוֹבִין אַסִיפַת יַת לֵיאוּת אֲבְהָתָנָא מִזְעוּרָנָא יַת עָנְהוֹן וְיַת תּוֹרֵיהוֹן וְיַת בְּנֵיהוֹן וְיַת בְּנָתְהוֹן׃ נִשְׁכּוּב בְּבַהֲתַת חוֹבָנָא וְתַחְפִינָנָא אִתְכְּנָעוּתָנָא אֲרֵי קֳדָם יְיָ אֱלָהָנָא חַבְנָא אֲנַחְנָא וַאֲבְהָתָנָא מִזְּעוּרָנָא וְעַד יוֹמָא הָדֵין וְלָא קַבִּילְנָא לְמֵימַר דַּייָ אֱלָהָנָא׃ אִם תְּתוּב יִשְׂרָאֵל לְפוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ תִּתְקַבַּל תְּיוּבְתָּךְ עַד לָא תִתְחֲתֵם גְּזֵירְתָךְ וְאִם תְּעִידֵי שִׁקּוּצָךְ מִן קֳדָמַי לָא תְטַלְטֵל׃ אִם תְּקַיֵּים בִּשְׁמִי קַיָּים הוּא יְיָ בְּקוּשְׁטָ בְּדִינָא וּבִזְכוּתָא וְיִתְבָּרְכוּן עַמְמַיָא בְּיִשְׂרָאֵל וּבֵיהּ יִשְׁתַּבְּחוּן׃ אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ לֶאֱנָשׁ יְהוּדָה וּלְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם עִיבִידוּ לְכוֹן עוֹבָדִין טָבִין וְלָא תִבְעוֹן פּוּרְקָן בְּחוֹבִין׃ תּוּבוּ לְפוּלְחָנָא דַייָ וְאַעְדוּ רֶשַׁע לִבְּכוֹן אֱנָשׁ יְהוּדָה וְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם דִּילְמָא יִדְלַק כְּאֶשָּׁתָא רוּגְזִי וִישֵׁיצֵי וְלָא יְהֵי חַיִּים מִן קֳדָם בִּישׁוּת עוֹבָדֵיכוֹן׃ חַוּוּ בִּיהוּדָה וּבִירוּשְׁלֵם בַּסְּרוּ וְאִמְרוּ תְּקַעוּ שׁוֹפָרָא בְּאַרְעָא אַכְלוּ אַסְגוּ וְאִמְרוּ אִתְכַּנָּשׁוּ וְנֵיעוֹל לְקִרְוִין כְּרִיכָן׃ זְקִיפוּ אָתָא עַל צִיּוֹן גְּלוּ לָא תִתְעַכְּבוּן אֲרֵי בִּישְׁתָא אֲנָא מַיְתֵי מִצִּיפּוּנָא וּתְבִירָא רַבָּא׃ גְּלָא מַלְכָּא מִכְּרַכֵּיהּ וּמְחַבֵּל עַמְמַיָא נְטַל בְּמַשְׁרְיָתֵיהּ נְפַק מֵאַתְרֵיהּ לְשַׁוָּאָה אַרְעִיךְ לְצָדוּ קִרְוַיִךְ יִצְדְּיָן מִבְּלִי יָתִיב׃

חטאת· בתרא׳ חס׳: ונבואה ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ לכו ונבואה ונגידה בית המלך· ונבואה אל ערי המבצר· קדמא חס׳ וא׳ נבואה למשכנותיו נשתחוה: האספו

על תקעו. לשון ביה: יתרגם ונשבעת ואם כשבעת ואם יתקיים בשמי קים הוא יי׳ בקושטא ובדינא ובזכותא רוצה לומר אם תצטרך להשבע תשבע באמת ויתכן פי׳ ונשבעת כמו ובשמו תשבע כי השבועה בשם השם הוא כבוד והדר למי שיראהו ויעבדנו בלב שלם השבועה בדבר שיזדמן לו להשבע היא מצוה והרי הוא כמי שמהללו ומגדלו כשנשבע בשמו כמו שדרך העולם להשבע במה שיאהב יותר כמו נפשו וראשו וכן הנביאים היו נשבעים תמיד בדבריהם ולא כל אדם ראוי להשבע אפילו באמת אלא יראי השם ואוהביו לפיכך אמר באמת במשפט ובצדקה וכן אמר בתורה את יי׳ אלהיך תירא ואותו תעבוד ובו תדבק ובשמו תשבע ופירשו רבותינו ז״ל כשיהו בך כל המדות האלה ראוי לך להשבע בשמו ואם לאו אי אתה רשאי להשבע בשמו: והתברכו בו גוים ובו יתהללו. כי עוד יבא זמן שאפילו שאר הגוים יתברכו בו ויתהללו בו ולא באלילים ויתכן לפרש כנוי בו שם לישראל כלומר אם תעשה כל זה יתברכו הגוים בך כמו שכתוב והתברכו בזרעך כל גויי הארץ ומה שאמר ונשבעת לנכח ואמר בו שלא לנכח כן דרך המקרא במקומות רבים: כי כה אמר יי׳· נירו לכם ניר. נירו כמו הנירו כמו שימו השימו כי הה״א הבנין נופלת להקל והניר הוא חרישת השדה קודם הזריעה ובחרישה ההיא יעקרו הקוצים והעשבים הרעים מן השדה ויהיה ראוי לזריעה אחר כן והמשל הוא שיטיבו את לבם להבין דברי השם ולקבלם בלב נכון והוא כחורש האדמה לקבל הזרע לא שיאמרו בפה כשמע את דבר השם ולבם לא נכון עמו כמו שאומר למעלה לא שבה אלי בכל לבה כי אם בשקר זהו כזורע אל הקוצים שלא יצמח ות״י עבידו לכון עובדין טבין ולא תבעון פורקן בחובין: אל קוצים. כמו על קוצים כמו ויך הפלשתי אל מצחו כמו על מצחו והדומין לו: המלו ליי׳. זאת היא מילת הלב ופי׳ לפניו והסירו ערלת לבבכם: הגידו. אומר למושמעים כבואתו שיגידו איש לחברו שמלך בבל עתיד לבא עליהם מפני רוע מעלליהם השמיעו על ידי כרוז ולהשמיע יותר יתקעו בשופר ויקראו מלאו· כווי מתרגום והוא קל הלמ״ד והיה ראוי להרגם ופי׳ אספו כמו מלא רעים קראו אחריך מלא שפירושו ענין אסיפה וכל זה כדי שיאספו אל ערי המבצר ועוד ישאו נס במגדל בעין כדי שיראוהו מרחוק ויכנסו ויאספו אל ערי המבצר או לירושלם ואע״פ שכלם עתידים להכבש ערי המבצר וירושלם אמר להם זה להצלת זמן מועט או אמר להם זה לפי המסכתים שיבלו: שאו נס ציונה· אל ציון כלו׳ במגדל בציון כי הוא מקום גבוה ויראוהו למרחוק: העיזו. כמו שלח העז את מקנך ענין המנוסה והאסיפה אל העיר: מצפון· מבבל שהוא בצפון לארץ ישראל: עלה אריה מסבכו· זהו מלך בבל והמשילהו לאריה שאין עומד לפניו כן נבוכד נצר כבש כל הארצות לא עמד איש בפניו ופי׳ המשל לפניו ומשחית גוים מסבכו היא קנו שהוא שוכב בה תמיד ולפי שנעשת מסבכי עצים נקראת כן: תצינה. תחרבנה כמו גלים נצים וכן ת״י יקרון צדין ואחז״ל פי׳ תצמתנה מענין הנכו הרמוני׳ ויהיו לפי זה הפתרון שמם שרשים וענין אחד והערים החרבות יצמיחו דשאים ועשבים:

על זאת. כי לא שב חרון אף השם ממנו כי לא שבנו אליו וחרון אפו לא שב ממנו אלא עתיד לבא עלינו: והיה ביום ההוא. יאבד לב המלך ולב השרים. כי דרך המלך והשרים לחזק לב העם בבא עליהם אויב והם יאבד לבם ויהיו כבהלו׳ בבא עליהם השבר הגדול והמלך הוא צדקיהו הכהנים הם כהני הבמות ואז יהיו כשמים כי בטלה עבודתם

על זאת. מה היא זאת כי לא שב וגו׳ ואע״פ שדבר למעלה בנבוכד נצר על החורבן כאן חוזר לדבר במיתת יאשיהו: כי לא שב חרון אף וגו׳. ואע״פ ששב יאשיהו בכל לב כאמר בו לא שב יי׳ מחרון אפו על כל הכעסים אשר הכעיסו מנשה: והיה ביום ההוא. ביומו של יאשיהו: יתמהו. למה עלתה בו כל כך והם אין יודעין שאין

לעם הזה ב׳ בעניין וסימ׳ ויאמר אהה. בעת ההיא: ולירושלם ח׳ וסי׳ הלא הוא אשר הסיר דמלכים. וחברו דישעיה. ולירושלם כבשר אתן. אכן השא השאת׳ ודבתריה בעת ההיא יאמר לעם הזה. ניר לכם ניר דירמיה. הלא הוא יחזקיהו דד״ה׳ כי עזבו הלוים:

עַל־זֹאת חִגְרוּ שַׂקִּים סִפְדוּ וְהֵילִילוּ
כִּי לֹא־שָׁב חֲרוֹן אַף־יְהוָה מִמֶּנּוּ:
וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא נְאֻם־
יְהוָה יֹאבַד לֵב־הַמֶּלֶךְ וְלֵב הַשָּׂרִים
וְנָשַׁמּוּ הַכֹּהֲנִים וְהַנְּבִאִים יִתְמָהוּ:
וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה אָכֵן הַשֵּׁא
הִשֵּׁאתָ לָעָם הַזֶּה וְלִירוּשָׁלַםִ לֵאמֹר
שָׁלוֹם יִהְיֶה לָכֶם וְנָגְעָה חֶרֶב עַד־
הַנָּפֶשׁ: בָּעֵת הַהִיא יֵאָמֵר לָעָם־
הַזֶּה וְלִירוּשָׁלַםִ רוּחַ צַח שְׁפָיִם
בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ בַּת־עַמִּי לוֹא לִזְרוֹת
וְלוֹא לְהָבַר: רוּחַ מָלֵא מֵאֵלֶּה יָבוֹא
לִי עַתָּה גַּם־אֲנִי אֲדַבֵּר מִשְׁפָּטִים
אוֹתָם: הִנֵּה כַּעֲנָנִים יַעֲלֶה וְכַסּוּפָה
מַרְכְּבוֹתָיו קַלּוּ מִנְּשָׁרִים סוּסָיו אוֹי
לָנוּ כִּי שֻׁדָּדְנוּ: כַּבְּסִי מֵרָעָה לִבֵּךְ
יְרוּשָׁלַםִ לְמַעַן תִּוָּשֵׁעִי עַד־מָתַי תָּלִין
בְּקִרְבֵּךְ מַחְשְׁבוֹת אוֹנֵךְ: כִּי קוֹל
מַגִּיד מִדָּן וּמַשְׁמִיעַ אָוֶן מֵהַר אֶפְרָיִם:

ב׳ יוס אלהי׳ כח · ח׳ חל׳ כסיל · יח׳ ל׳ · ל׳ ח׳ · לג׳ חל׳ · צ׳ ל׳ · ס׳ רכין דסמי׳ לדבור · ר׳ · ב׳ ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳

עַל דָא יְסָרוּ סַקִּין סְפַדוּ וְיַלִּילוּ
אֲרֵי לָא תַב תְּקוֹף רוּגְזָא דַיְיָ מִינָנָא:
וִיהֵי בְּעִידָנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ
יִתְבַּר לִבָּא דְמַלְכָּא וְלִבָּא דְרַבְרְבַיָּא
וְיִצְדּוּן כָּהֲנַיָּא וּנְבִיֵּי שִׁקְרָא
יִשְׁתַּעַמְמוּן: וַאֲמָרִית קַבֵּיל
בָּעוּתִי יְיָ אֱלֹהִים בְּכֵן הָא נְבִיֵּי שִׁקְרָא
מַטְעַן לְעַמָּא הָדֵין וּלְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם
לְמֵימַר שְׁלָמָא יְהֵי לְכוֹן וּכְעַן הָא
חַרְבָּא מְקַטְּלָא בְעַמָּא: בְּעִידָנָא
הַהִיא יִתְאֲמַר לְעַמָּא הָדֵין וּלְיָתְבֵי
יְרוּשְׁלֵם כְּרוּחַ טִיהֲרִין עַל רֵישֵׁי
נַגְּדִין דְּמַיִין בְּמַדְבְּרָא כֵּן אוֹרַח.
כְּנִישְׁתָּא דְעַמִּי לָא לְמִידְרֵי וְלָא
לְבָרָרָא: עַל דְּטָעוּ בָּתַר נְבִיֵּי
שִׁקְרָא דְמִתְנַבַּן לְהוֹן כְּרוּחַ דְּשִׁקַּר
בְּכֵן מַשְׁרְיַת עַמְמַיָּא מֵאִילֵין קַלִּילִין
כְּרוּחָא יֵיתוּן עֲלֵיהוֹן כְּעַן אַף
בְּמֵימְרִי אֲתִינוּן וַאֲמַלֵּיל פּוּרְעָנוּת
דִּינֵי מִנְּהוֹן: הָא מֶלֶךְ בְּמַשְׁרְיָתֵיהּ
יִסַּק עֲלֵיהוֹן כַּעֲנָנָא דְסָלֵיק וַחֲפֵי
יַת אַרְעָא וּכְעַלְעוֹלִין רְתִיכוֹהִי
קַלִּילִין מִנִּשְׁרַיָּא סוּסָוָתֵיהּ וַוי לָנָא
אֲרֵי אֲתֵי לְמִבְזְנָנָא: אִתְחַוְּרִי
מִלְּמֶעְבַּד בִּישָׁא לִבֵּךְ יְרוּשְׁלֵם בְּדִיל דְּתִתְפָּרְקִין עַד אֵימָתַי יְרְכוּן וְיִתְקַיְּימוּן עֲבָדֵי אוֹנָס
דִּי בְגַוִּיךְ: אֲרֵי קַל נְבִיַּיָּא דְמִתְנַבַּן עֲלֵיהוֹן דְּיִגְלוֹן עַל דִּפְלַחוּ לְעִיגְלָא דִי בְדָן
וּמְבַסַּר בְּסוּרָן בִּישָׁן יֵיתוּן עֲלֵיהוֹן קְטוֹלִין עַל דְּאִשְׁתַּעְבַּדוּ לְצַלְמָא דַאֲקִים מִיכָה בְּטוּרָא
דְבֵית אֶפְרָיִם:

והנביאים נביאי השקר יתמהו כי שקר נבאו לעם שהיו אומרים להם שלום יהיה לכם ות״י יתמהו ישתעממון כמו שתרגם אונקלוס ובתמהון לבב ובשעמימות לבא והוא אבדת הלב והבהלה: ואמר. אכן השא השאת. כיון שאתה מאריך אף לנביאי השקר המטעים אותם ומשיאין אותם שלום שלום הרי הוא כאילו אתה משיא אותם ויחשבו רוב העם כי יי׳ דבר אתם והם על שני הסעיפים אם ישמעו לי ואם ישמעו להם ורובם נוטי׳ אחריהם לפי שהם רבים או פי׳ כמו אני יי׳ פתיתי את הנביא ההוא ם שענינו הערת חפץ כדי לגלות שקריהם ורעתם שעשין בסתר ועוד נפרש זה הענין בספר יחזקאל בפסוק והנביא כי יפותה ות״ת בכן הא נביאי שקר׳ מטען לעמא הדין ולירושלם ובאמרו לעם הזה ולירושלם פירו׳ ולעם הזה לעם שזכר וזכר בפרט ירושלם לפי שהיא העקר ורבי׳ סעדיה פירש השאת רוצה לומ׳ גלות נביאי השקר המשיאים אותם וכן אני יי׳ פתיתי את הנביא בארתי עליו שהוא תפותה ותליכה זו כמו והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע: ונגעה חרב עד הנפש. והנה חרב האויב נגעה עד הנפש כלומר שהחלו להרוג בעם לא שבי ולא בזה לבד אלא אף הורגי׳ ואיך יאמרו שלום יהיה לכם ות״ת הא חרבא מקטלא בעמא: בעת ההיא. בעת יבא האויב אמר להם הנה האויב בא עליה׳ כמו רוח צח העובר על שפיים שהם מקומו׳ הגבוהי׳ כמו ההרים

דורו חוזר יפה כשבא לבער את ע״ז מה היו ליצני הדור עושין חוקקין צורת ע״ז על דלתותיהן חציה בדלת זה וחציה בדלת זה כשהיה פותחו לא היה ניכרת וכשהלך משם סוגרם והיא מתחבר׳: השא השאת. אתמה בלע״ז לשון הנחש השיאני שנביאי השקר ניבאו׳ לכם שלום יהיה לכם: לעם הזה. על העם הזה כשיגלו כולם: צח שפיים. מכבד ומטאטא אף את שדות יבלי המים לשיתם מדבר. לא״ה צח לשון צמא דמתרגמינן צחות: דרך בת עמי. אותו רוח בא וגם לא לזרות מוץ מגורן אהבו״ר בלע״ז כמו ויזרם במזרה. ולא להבר ולנקות תבואה הוא בא כלומר לא לטובה כי אם לרעה להגלות אנשים וטף ובהמה: רוח מלא מאלה. הפורענות יבא לי רוח מלא רוח שלם שלא אחזור בי ולא אנחם רוח טלנ״ט בלע״ז: משפטי׳. לשון ויכוח: וכסופה. איקומא״ט״ר בלע״ז: אונך. חמסך: כי קול מגיד מדן. ארי קל נביאיא מתנבן עליהון דיגלון על דפלחן לעגלא דבדן

והנבצות או כמו רוח העובר במדבר שבאלה המקומות יעבור הרוח מאין מונע כי ביישוב כשתעבור הרוח תמצא מונעי׳ הרבה שלא תעבור הבתי׳ והכותלי׳ והגדרות אבל בשפיים ובמדבר לא תמצא מונע כן האויב בא ואין מונע אותו ואיזה דרך בא דרך בת עמי וזה הרוח לא ימצאו בו שום נחת רוח כמו רוח שזורים בו התבואה ומבררים אותה מן המוץ על ידי הרוח הנה הרוח כשלא תהיה חזקה יותר מדאי אף על פי שתזיק לדברים תועיל לדברים אבל הרוח הזה שנמשל בו האויב לא יבא לישראל אלא להרע להם ולא ימצאו בו שום דבר טוב וזהו שאומר אחר כן רוח מלא מאלה זה הרוח יותר חזק מאלה כלומר מרוח שהוא לזרות ושהוא להבר ופירוש רוח צח זך ובהיר כמו דודי צח ואדום צח מחלב רוצה לומר שהאויב הוא ככל רצונו בעם רב בסוסים ופרשים לבוזי מכלול כלם או פי׳ רוח צח רוח יבש מן והשביע בצחצחות נפשך כלומר שייבש הארץ ויחריבנה ות״ת ברוח טיהרין על רישי וגו׳ כשמעוד: רוח מלא. חזק כלומר יבא הרוח מלא בכל כחו וכן על הדרך הזה מלא ידו בקשת: יבא לי. תאמר הנביא במקום ישראל עתה קודם בואו: גם אני אדבר משפטים אתם. פי׳ על ישראל ובאמרו גם אני לרבות על משפט הנבואה ותוכחותיה הדבר גם אני מעבתי משפט תוכחה עמם אולי ישובו בהרבותי תוכחתי עליהם ות״ת על דטעו בתר נביאי שיקרא וגו׳ כשמעוד: הנה כעננים. כמו שהעננים עולים מן הארץ כמו שנאמר ואד יעלה מן הארץ ועולים קל מהרה כן יעלה האויב על ארץ ישראל ואומר יעלה כי ארץ ישראל גבוהה מכל הארצות: וכסופה. היא הרוח החזקה שהולכת במרוצה ובחזקה כן ילכו מרכבותיו: קלו מנשרים. כי הנשר קל לעוף משאר עופות ועף בגבוה האויר יותר מכלם וכן אמר כאשר ידאה הנשר: כי שודדנו. כי לשדוד אותנו יבא: כבסי. לא תהיה תשובתך בגלוי לבד אלא אף בנסתר וזהו שאמר לבך כמו שאמר למעלה ולא שבה אלי בכל לבה כי אם בשקר וכן אמר הנה ג״כ תלין בקרבך מחשבות אונך זהו כי תשובתם לא היתה מלב ומה שאמר תלין לשון זכר והוא מדבר כנגד נקבה שהיא ירושלם כבר פירשנו למעלה כי כשמדבר הנביא כנגד כנסת ישראל ידבר פעם לשון זכר פעם לשון נקבה כי הנקבה כנגד הכנסה והזכר כנגד העם וכן כשמדבר כנגד ירושלם והנה אמר הנה כבסי למען תושעי ולמעלה אמר כי אם תכבסי בנתר ותרבי לך בורית ובאותו פסוק כתבנו תשובת השאלה: ואונך. ענינו עמל ואון ובאה הוי״ו נחה כמו עולתה ועולתה פעם נחה פעם נעה וענין תלין אינו לינת הלילה אלא השקידה על הדבר תמיד כי כן נמצא בלשון הקדש לשון לינה בזה הענין כמו ובהמרותם תלן עיני בבוקרו ילין עת והדומים להם ות״ת עד אימתי יורכון ויתקיימון עבדי אונס דבגויך: כי קול מגיד מדן. אומר כי מדן יבא מי מגיד ביאת האויב וזכר דן כי הוא בגבול ארץ ישראל כמו שנאמר מדן ועד באר שבע וכן הר אפרים ואון פי׳ עמל ואון והפסוק כפול בענין במלות שונות כי משמיע כמו מגיד ות״ת הפסו׳ כן ארי קל נביא׳ דמתנבן עליהון וגו׳ כשמעוד:

ומבסרן בשורן בישן ייתון עליהון על דאישתעבידו לצלמא דאקים מיכה בטורא דבית אפרים ואף על פי שכבר גלו השבט׳ מימות סנחריב עדיין עונם קיים גדולה היא עבירה שסובבת לפניה ולאחריה לפניה מימות אברהם שנאמר וירדף עד דן כיון שהגיע לדן תשש כחו שעתידין בניו לעבוד שם ע״ז ולאחריה בחורבן הבית שנאמר כי קול מגיד מדן ומשמיע און: און. שבר:

נבריס

הזכירו

הזכירו לגוים • ומה הוא הקול המגיד שאומר בעבור הגוים כי הנה הם וכן השמיעו על ירושלם כי נוצרים באים ולמ"ד לגוים כמו בעבור כלמ"ד אמרי לי אחי הוא והדומים להם ופירוש נוצרים חיל כנוכר נכר וקראו על שמו וי"ת נוצרים כמו נוכרים בבי"ת שתרגם משרית עממיא חטופין כקטופין אתן מארע רחיקא ותרגם לא תבצור לא תקטף : ויתנו על ערי יהודה קולם • כלומר השמיעו על ירושלם כי כבר נתנו על ערי יהודה קולם ובמהרה יגיעו לירושלם ופירו' נתינת הקול תקיעת השופרות והחצוצרות בחיל : כשמרי שדי • כמו שדים או שדות ובא בחסרון מ"ם כמו וקרע לו חלוני שהוא כמו חלוני' וחטופי שת כמו וחטופים והדומים להם או היו"ד תמורת הה"א והוא כמו שדה אבל י"ת לשון רבים כנטרי חקלן ופי' כשומרי שדי כמו שומרי השדות מהבהמות שלא יכנסו בו לרעות שצריך שיעמדו סביב השדה שלא תכנס בו ה הבהמה משום צד כן באו האויבים סביב ירושלם כי בכל ערי יהודה שהם סביבה חנו כי פירוש עליה על ירושלם ועליה ר"ל סביב לה בסמוך כמו ועליו מטה מנשה והדומים להם : כי אותי מרתה • אותי פירוש דברי על יד הנביאים כי דברו כמו עצמו וכן ממרים הייתם עם ה' פי' את פי ה' כי לשון מרי יקשר במלת את עם דבר כמו מריתם את פי ולא מרו את דברו כי ענין מרי הוא שנות והחליף ה הדבר והמצוה או יהיה פי' אותי כמו בי כי יבא בקשר הבית כמו כי מרו בך וימרו בי וי"ת ארי על ממרי סריבת : דרכך ומעלליך • הדרך שהלכת בה והמעשים שעשית הם גרמו לך כל זה הרע שבא האויב להחריב ארצך : עשו • מקור והיא במקום עבר כאילו אמר עשה או עשו : זאת רעתך • רעתך גרמה כי מר וקשה הדבר הרע הבא עליך עד כי נגע עד לבך וי"ת רא בשתא ומרדא אייתי וגו' כשמוד : מעי מעי אוחילה • הכפל כדרך הנוהי' שכופלים דבריהם וכן ראשי ראשי אוחילה מענין חיל כיולדה אמר הנביא אצעק מכאב מעי כלומר שאחזני חיל וכאב במעי על הרעה הבאה לנו וכן קירות לבי אוחילה ואם תאמרו אצעק פעם ואחרים פעם הומה לי לבי : לא אחרים • לא אוכל להחרים כי לבי הומה לי תמיד : שמעת נפשי • אמר למה לא אוכל להחרים כי את נפשי שמעת קול שופר ואמ' נפשי ולא אמר אזני כי עדיין לא שמעו אזניו כי עדיין לא בא האויב א אבל נפשו שמעה בנבואה ידבר כנגד נפשו כלומר את נפשי גרמת לי שלא אוכל להחרים כי את שמעת קול שופר תרועת מלחמה וכתו' שמעתי באו"ר ואחר הוא עם הקרי כי שמיעתו היא שמיעת הנפש ומה שאמ' קירות לבי הוא דרך השאלה לפי שהלב

על ערי ב' וסימ' את עיון ואת דן דמלכים • ויתנו על ערי יהודה קולם : מעי מעי חד מן י"א מקומות בטע' לגרמיה משרת לגריש אבל לא תבנע הא: לא בבוא ביניהם וסים' את מחלת בת ישמעאל • איכבוד בן פנחס בן עלי • יען יונדב בן שמעה אחי דוד • בכל איבי במואב ובבני עמון ובאדום • את תרתן ואת רב שקה

הַזְכִּירוּ לַגּוֹיִם הִנֵּה הַשְׁמִיעוּ עַל־
יְרוּשָׁלִַם נֹצְרִים בָּאִים מֵאֶרֶץ הַמֶּרְחָק
וַיִּתְּנוּ עַל־עָרֵי יְהוּדָה קוֹלָם׃
כְּשֹׁמְרֵי שָׂדַי הָיוּ עָלֶיהָ מִסָּבִיב כִּי־
אֹתִי מָרָתָה נְאֻם יְהוָה׃ דַּרְכֵּךְ
וּמַעֲלָלַיִךְ עָשׂוֹ אֵלֶּה לָךְ זֹאת רָעָתֵךְ
כִּי מָר כִּי נָגַע עַד־לִבֵּךְ׃
מֵעַי מֵעַי אוֹחוּלָה קִירוֹת
לִבִּי הֹמֶה־לִּי לִבִּי לֹא אַחֲרִישׁ כִּי קוֹל
שׁוֹפָר שָׁמַעַתְּ נַפְשִׁי תְּרוּעַת מִלְחָמָה׃
שֶׁבֶר עַל־שֶׁבֶר נִקְרָא כִּי־שֻׁדְּדָה
כָּל־הָאָרֶץ פִּתְאֹם שֻׁדְּדוּ אֹהָלַי רֶגַע
יְרִיעֹתָי׃ עַד־מָתַי אֶרְאֶה־נֵּס
אֶשְׁמְעָה קוֹל שׁוֹפָר׃
כִּי אֱוִיל עַמִּי אוֹתִי לֹא יָדָעוּ
בָּנִים סְכָלִים הֵמָּה וְלֹא נְבוֹנִים הֵמָּה
חֲכָמִים הֵמָּה לְהָרַע וּלְהֵיטִיב לֹא
יָדָעוּ׃ רָאִיתִי אֶת־הָאָרֶץ וְהִנֵּה־תֹהוּ
וָבֹהוּ וְאֶל־הַשָּׁמַיִם וְאֵין אוֹרָם׃
רָאִיתִי הֶהָרִים וְהִנֵּה רֹעֲשִׁים וְכָל־
הַגְּבָעוֹת הִתְקַלְקָלוּ׃ רָאִיתִי וְהִנֵּה
אֵין הָאָדָם וְכָל־עוֹף הַשָּׁמַיִם נָדָדוּ׃
רָאִיתִי וְהִנֵּה הַכַּרְמֶל הַמִּדְבָּר וְכָל־
עָרָיו נִתְּצוּ מִפְּנֵי יְהוָה מִפְּנֵי חֲרוֹן
אַפּוֹ׃ כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה
שְׁמָמָה תִהְיֶה כָּל־הָאָרֶץ וְכָלָה לֹא
אֶעֱשֶׂה׃ עַל־זֹאת תֶּאֱבַל הָאָרֶץ וְקָדְרוּ
הַשָּׁמַיִם מִמָּעַל עַל כִּי־דִבַּרְתִּי זַמֹּתִי
וְלֹא נִחַמְתִּי וְלֹא־אָשׁוּב מִמֶּנָּה׃

אִדְכַּרוּ לְעַמְמַיָא הָא בַּשַּׂרוּ עַל
יְרוּשְׁלֵם אֵימַרוּ מַשִׁירְיַת עַמְמִין
חַטוֹפִין כְּקַטוֹפִין אָתָן מֵאֲרַע
רַחִיקָא וְיִשְׁרוּן עַל קִרְוַיָא דְבֵית
יְהוּדָה וִירִימוּן עֲלֵיהוֹן קָלְהוֹן׃
כְּנָטְרֵי חַקְלָן הֲווֹ עֲלַהּ מִסְחוֹר
סְחוֹר אֲרֵי עַל מֵימְרִי סָרִיבַת אֲמַר
יְיָ׃ אוֹרְחָתִיךְ בִּישָׁתָא וְעוֹבָדָךְ
מְקַלְקְלַיָא גְרַמוּ אִלֵּין לִיךְ דָא
בִּישָׁתָא וּמַרְדָא אַיְתִי עֲלַךְ יְרוּשְׁלֵם
עַד דְאִיתְּבַר רְשַׁע לִבִּיךְ׃
אֲמַר נְבִיָא מְעַי מְעַי כֵּיבִין לִי זַע
סַמַךְ לִיבִּי הָמֵי לִי לִיבִּי לָא שָׁתֵיק
אֲרֵי קָל צְוַחַת קַרְנָא שְׁמַעַת נַפְשִׁי
יַבָּבוּת עָבְדֵי קְרָבָא׃ תְּבָרָא עַל
תְּבָרָא יִתְעָרַע אֲרֵי אִיתְבְּזִיזַת כָּל
אַרְעָא בִּתְכֵף חֲרוּבַת אַרְעִי וְזַמַן
חֲדָא כָּל קִרְוִי׃ עַד אִימָתַי אֲנָא
חָזֵי סִימָנִין שָׁמַע קָל קַרְנָא׃
אֲרֵי אִיטְפַּשׁוּ עַמִּי מִידַע דַחַלְתִּי
לָא אִילֵיפוּ בְּנִין טַפְּשִׁין אִינוּן וְלָא
סוּכְלְתָנִין אִינוּן חַכִּימִין אִינוּן
לְאַבְאָשָׁא וּלְאוֹטָבָא לֵית אִינוּן
יָדְעִין׃ חֲזֵיתִי יַת אַרְעָא וְהָא צַדְיָא
וְרֵקַנְיָא אִיסְתַּכָּלִית בִּשְׁמַיָא וְהָא
לָא מַזְהֲרִין נְהוֹרֵיהוֹן׃ חֲזֵיתִי
טוּרַיָא וְהָא זָיְעִין וְכָל רָמָתָא
אִיתְפַּרְקָא׃ חֲזֵיתִי וְהָא לֵית עַמָּא
שָׁרֵי עֲלַהּ וְכָל עוֹפָא דִשְׁמַיָא
אִיטַּלְטַלוּ׃ חֲזֵיתִי וְהָא אַרְעָא
דְיִשְׂרָאֵל דַהֲוָת מְנַצְבָא כְּכַרְמְלָא
תָּבַת לְמֶיהֱוֵי כְּמַדְבְּרָא וְכָל קִירְוָהָא
צַדְיָאָה מִן קֳדָם יְיָ מִן קֳדָם תְּקוֹף
רוּגְזֵיהּ׃ אֲרֵי כִדְנַן
אֲמַר יְיָ צָדוּ תְּהֵי כָּל אַרְעָא וּגְמִירָא לָא אַעֲבֵיד׃ עַל דָא תֶּחֱרוּב אַרְעָא וְיִקַבְּלוּן נְהוֹרֵי
שְׁמַיָא מִלְעֵילָא עַל דִגְזָרִית בְּמֵימְרִי חֲשֵׁבִית בְּעֵצָתִי אַעְבְּדִינָהּ וְלָא אֲתִיבִינָהּ׃

מלביש ירושלם • וגם כל היהודים אשר במואב • באים מדרך שער העליון • מעי מעי אוחילה • עבד מלך האבשים • הן ישא איש בשר קדש • ויעש בירושלם חשבונות דד"ה : נתצו ג' בקריא' וסימ' וכל עריו נתצו כפני יי' • והצורים נתצו כמנו • ונתצו רביתיך :

רשי

נצרים • כותים מצור עליהם : שדי • כמו שדה : אותי מרתה • הקניטה כמו ממרים הייתם מרגזין : עשו אלה • לעשות אלה לך : אוחילה • לשון חיל ורתת : קירות • אנטי"לאש בלע"ז : שמעת נפשי • מאחורי הפרגוד באתני כשור' קול מתרועת מלחמה : שבר על שבר • חרבן ירושלם על גלות יכניה : רגע יריעותי • רגע שודדו יריעותי : עד מתי אראה • האסיפו האלה הנושאים נס להקבץ לבא להלחם : התקלקלו • נתקו ונזרקו ממקומן ועם קלקל בחנים תברו מנחם : והנה כרמל • ארץ הנטועה כל טוב ככרמל נהיה מדבר מדרש אגדה ראיתי את ההרים אלו ה האבות וכל הגבעות אלו אמהות כלומר זכותן תמה אין האדם זכות משה שנ' בו עניו מכל האדם והנה הכרמל אליהו : וכלה לא אעשה • בושביה כי אותיר פליטים שילכו בגולה : תאבל • תחרב : זמותי • לשון מחשבה : על כי דברתי • הפורענות הזאת ואקיימנה : ולא אשוב • ולא אנחם לחשוב מחשבות טובות ע עליהם : ורומה

דפנות בחללי' שים בו וי"ת אמ' נביא ונו' כשמוד : שבר על שבר • שבר השבטי' בא תחלה ועתה בא שבר יהודה : נקרא • ענין מקרה אע"פ שהוא באל"ף : שדדו אהלי • כנה הבתים החשובים והארמונים הגבוהי' באהלים כאילו היו אהלי' ויריעות נטויות שנקל לכבשם כמו האהלים כן הם שדדו פתאם ורגע : עד מתי • השומרים מנהגם לעמוד במגדלים הגבוהים ובהרים הרמים וכשרואין האויבים באים מרימים הנס כדי שיראוהו העם ויתקעו בשופר כדי שישמעו העם ויהיו נזהרים ואמ' הנביא עד מתי יהיה זה הלא תשוב מחרון אפך על עמך ישרא' וענהו הא' : כי אויל עמי • כי אילו היו חכמים ומכירי' הדרך הטובה וידעו אותי כי אני המטיב להם והמריע לפי מעשיהם לא היו רואין נס ושומעים קול שופר : בנים סכלים • לפי שנקראו בני האל כמו שאמר בנים אתם ליי' אלהיכם ואמר אלה הבנים סכלים המה ולא נבונים המה כלומר תבונתם וחכמתם אינה נחשבת תבונה וחכמה אלא סכלות כיון שלא ידעו את יי' כמו שאמר במקום אחר הנה בדבר יי' מאסו וחכמת מה להם וכן אמר ישעיהו הנביא ובילדי נכרים ישפיקו והחכמה השלמה אינה כי אם עם תורת יי' כמו שאמ' כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמי' ואחר שאינם יודעים את יי' ולא עושי' מצותיו חכמתם היא ערמה ותחבולה להרע לא להטיב אבל התורה מלמדת את האדם לעשות הטוב והישר : ראיתי • אמר הנביא ראיתי בנבואה את הארץ : והנה תהו ובהו • כתרגומו צדיא וחרובא כיון שהיא שממה ואין יושבין עליה הרי היא כתהו ובהו כמו בתחילת בריאתה שנ' והארץ היתה תהו ובהו : ואל השמי' • כמו ואת השמי' וכן אספרה אל חק כמו אספר' את חק וירדפו אל מדין כמו את מדין והדומי' להם ויונתן הוסיף הבנתי אסתכלית לשמיא וכל זה דרך משל מרוב הצרה כאילו קדרו השמי' ורעשו ההרי' והגבעות וכן ועוף השמים נדדו אמר דרך הפלגה מרוב חרבן הארץ כלו העופות משם ולא יעופו באותה הארץ : ראיתי • התקלקלו • ענין קלקול ידוע בדברי רז"ל ואדוני אבי ז"ל פי' ענין קלות כלומ' רעשו מרוב קלותם כי כבדותם יעמידם : ראיתי • אין האדם • האדם שהיו בארץ אינם והם ישרא' : ראיתי • הכרמל • הכרמל שהוא מקום תבואה ועץ פרי ראיתי אותו כמו המדבר : עריו • סמך הערים לכרמל שאמר עריו לפי שהערים שבת היושבי' בהם שדות וכרמים ועץ פרי והם נקראים בכלל כרמל : נתצו • ענין נתיצה והריסה ויונתן תרגם כמו הפוך צדיאו כמו שתרגם נבתו • אולי היה לומד כן אבל אנחנו מצאנו כתוב התי"ו קודם לצד"י : כי כה אמר • וכלה לא אעשה • כמו שהבטיחם בתורה לא מאסתים ולא געלתים לכלותם : על זאת תאבל • תשחת וכן אבל תרוש נשחת : על כי דברתי זמותי • כי מה שדברתי אל הנביאים כאשר חשבתי לא נחמתי עד הנה ולא אשוב ממנה עוד כי כאשר חשבתי ודברתי כן יהיה על זאת ראוי שתאבל הארץ : וקדרו השמים • זה דרך משל לרוב הצרה כמו שפירשנו : מקול

מקול פרש ורמה קשת. למון יחיד על רבים דרך כלל כמו ויהי לי שור וחמור ורומה קשת יורה החצים בקשת אמר כשישמעו קול הפרשים והקשתות שיהיו מחנה רב
וישמעו קולם מרחוק יברחו ויבאו ויעריס להסגב במקומות הגבוהים: בורחת כל העיר. בורחים כל אנשי העיר וכן אמר וכל הארץ באו מצרימה והדומין לו ואינו
אומר על עיר מיוחדת באמרו כל העיר אלא רוצה לומר כל אנשי עיר ועיר: באו בעבים. במקומות הגבוהים בעבים על דרך הפלגה או פירוש בעבים ענין עובי רוצה לומר
ביערים העבים והמסובכים באילנות להסתר שם וכן תירגם יונתן עלו למערק בחורשיא ותרגום יער חורשא: ובכפים עלו. בסלעים תרגו׳ סלע כיפא: כל העיר עזובה
רוצה לומר כל עיר ועיר כמו שפירשנו לפיכך אמר ואין יושב בהן איש: ואת שדוד. י״ת שהוא חסר כ״ף הדמיון עניכו ואת כ כשדוד ואין צורך לכל זה כי לכנסת ישראל ידבר פעם לשון נקבה פעם לשון זכר וכל אחד מהן נכון כמו שפירשנו בפסוק ותעשי הרעות: מה תעשי. כשיבא לך השוד והשבר מה תעשי כלומר במה תנצלי כי תלבשי עתה שני ותתיאשי מן ה השורענות ולא תחושי לרעה ה העתידה לבא עליך ולא תכנעי והיה לך להכנע מפני הא וללבוש שקים כדרך הנכנע ושב מ מחטאתו לא תלבש שני ולעדות עדי זהב כמו שאמר עליהם ישעיהו הנביא והנה ששון ושמח׳ הרג בקר ושחט צאן וגו׳ והיו אומרים עוד כרתנו ברית את מות ועם שאול עשינו חוזה שוט שוטף כי יעבור לא יבאנו וגו׳ הנה אתה רואה שהיו מתיאשים מן הפורענו׳ והמשילם גם כן לזונה כמו שפירשנו וכמו שדרך הזונה ללבוש בגדים נאים ולהתיפות ולקרוע בפוך עיניה כדי שיחשקו בה החושקים כן כנסת ישראל היתה מתדמה כמעשה האמו׳ לעבוד את אלהיה׳ וללבוש כלבושיהם להתגדל ו ולהתפאר בפניהם בבגדי׳ נאים ובמרכבות נאות כדי שיאהבו אותה ויאמרו הרי היא כמונו ויאהבוה והנביא אומ׳ לה מאסו בך עוגבים נפשך יבקשו אמר להפך בא מה שחשבתם כי אתם סלקתם בטחונכ׳ מעלי ובטחתם באמו׳ והתדמיתם להם במעשיכ׳ כדי למצא חן בעיניה׳ ויהיו חושקי׳ בכם והנה מאסו בכם עד ש שיבקשו נפשותיכ׳ להרג ולאבד: תקרעי. כתרגומו תכחלין ואמר בלשון קריעה כי היא קורעת עיניה מרוב התמרתה לכחול אותם: עוגבים. חושקים וכן תירגם יונתן קנו בך רחמך וכן ותעגב על מאהביה והדומים לו בזה הלשון ענין חשק: כי קול כחולה. חולה שם תואר בפלס טובה מענין חיל כיולדה ומפרשו ואמר דרך משל כי בת ציון תרים קול כמו האשה היושבת על משבר
תחיל תזעק בחבליה ועוד הגדיל הענין והמשילה למבכירה ראשונה כי חבליה קשים מחבלי אשה אחרת והיא האשה היולדת ופירו׳ צרה שהיא צועקת צרה כמבכירה:
תתיפח. מענין ויפח לקץ שהוא ענין הגיון תהגה ותהמה ותקונן על הרוגיה ואומרת אוי נא לי כי עיפה נפשי אמרה נפשי כנגר בת ציון או נא לי כי עיפה משכול
הבער הגדול לרוב הורגים שמבאוני ו״ת דמשתטחא ופרסא ידהא אמרה ווי כען לי וענין תפרש כפיה תשבר ידיה כמו פרשה ציון בידיה כי כן דרך המצטער לפרש
כפיו אחת באחת לרוב הצער: שוטטו. חפשו ובקשו והנה אמר דוד בספר תהלים נתנו נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך לחיתו ארץ הנה כי היו בירושלם
חסידים ועבדי האל ואיך אמר ירמיה אם יש עשה משפט מבקש אמונה ואסלח לה פירש אדוני אבי ז״ל כי ירמיה אמר בחוצות ירושלם ואמר ברחובותיה כי החסידים
שהיו בירושלם היו מתחבאים בבתיהם ולא היו יכולים להתראות ברחובות ובחוצות מפני הרשעים ור״ל פירשו כיון שנהרגו ע״י אויבים אף על פי שהיו רשעי׳ וחייבי מיתה
נתכפר להם במיתתן וקרי להו עבדיך וחסידיך: אם תמצאו איש. ר״ל איש טוב וגדול במעשים וכן הלא איש אתה וכן אם גבר דליה עובדין טבין: ואם חי ה׳. כי ברוב הם
נשבעים באלהים אחרים כמו שאמר וישבעו בלא אלהים ואם יהיה שישבעו בי להראות עצמן שהם יראי שמי ונשבעים בשמי לשקר הם נשבעים בשמי ואני היודע: ה׳
עיניך הלא לאמונה. אמר הנביא תמיה על זה הענין אמר דרך קריאה ה׳ עיניך הלא לאמונה כלומ׳ השגחתך בעולם הלא לאמונה כלומר לדבר קיים לא לדבר בטל והנה
הכית אותם על מעשיהם הרעים ולא חלו כלומר לא כאבו ולא הרגישו בעצמם כי אתה המכה אותם בעונם אם כן מה הועילה השגחתך בהם ודומה למה שאמר לשוא
הכתי את בניכם מוסר לא לקחו וכן מה שאמ׳ ישעיה הנביא על מה תכו עוד תוסיפו סרה: כליתם מאנו קחת מוסר. הבאתם עד קרוב לכליה אע״פ כן מאנו קחת מוסר
ואם נביאיך מזהירים אותם חזקו פניהם מסלע ולא בשו מפניהם מאנו לשוב לאמונה ענין קיום כמו אמונה אומן במקום נאמן ו״ת ה׳ הלא גלי קדמך וגו׳ כבעמוד:
ואני אמרתי. אמר הנביא נסיתי אותם בענייני התוכחה הקטנים והגדולים אמרתי כלומר חשבתי בעצמי כשהוכחתי העם ולא קבלו אמרתי אך דלים הם נואלו כי ברוב
דלת העם אין להם דעת ובינה כמו הגדולי׳ לפי שהם כורמים ויוגבים וכל עסקיהם עבודת האדמה ולא יתעסקו בדברי מוסר ובתורה ובחכמה לפיכך לא קבלו תוכחת
כי נואלו ואין להם דעת כי לא ידעו דרך ה׳ משפט אלהיהם: אלכה לי אל הגדולים. כי לפי שהם גדולים ועשירים ואינם מתעסקים במלאכה יש להם פנאי ללמוד תורה
וחכמה וברוב הם בעלי מוסר ודעת ולמדו תורה ומש׳ אלהיהם ואולי תועיל בהם תוכחתי כי יבינו וישכילו למה שאומר להם והנה כשדברתי עמהם יחדיו שברו על
התורה אף על פי שידעוה נתקו עולה מעליהם ונתקו מוסרותיה ואמר יחדו ר״ל כולם מצאתים כן וכן תירגם יונתן ברם אינון כחדא מרדו וגו׳ כבעמוד: על

פרש ג׳ ב׳ קמץ וא׳ פתח וסימ׳ מקול פרש ורמה קשת. פרש וגלגל ורכב. פרש מעלה ולהב חרב. מציעיתא פתח: בפוך ג׳ וסימ׳ בפוך עיניה דאיזבל. מרביץ בפוך אבניך. כי תקרעי בפוך עיניך: הכיתה ג׳ מל׳ ה׳

מקול פרש ורמה קשת ברחת כל־
העיר באו בעבים ובכפים עלו כל־
העיר עזובה ואין־יושב בהן איש:
ואתי שדוד מה־תעשי כי־תלבשי
שני כי־תעדי עדי־זהב כי־תקרעי
בפוך עיניך לשוא תתיפי מאסו־בך
עגבים נפשך יבקשו: כי קול
כחולה שמעתי צרה כמבכירה קול
בת־ציון תתיפח תפרש כפיה אוי־
נא לי כי־עיפה נפשי להרגים:
ח שוטטו בחוצות ירושלם
וראו־נא ודעו ובקשו ברחובותיה
אם־תמצאו איש אם־יש עשה
משפט מבקש אמונה ואסלח לה:
ואם חי־יהוה יאמרו לכן לשקר
ישבעו: יהוה עיניך הלוא לאמונה
הכיתה אתם ולא־חלו כליתם מאנו
קחת מוסר חזקו פניהם מסלע מאנו
לשוב: ואני אמרתי אך־דלים הם
נואלו כי לא ידעו דרך יהוה משפט
אלהיהם: אלכה־לי אל־הגדלים
ואדברה אותם כי המה ידעו דרך
יהוה משפט אלהיהם אך המה יחדו
שברו עול נתקו מוסרות:

מקל פרשין ודנגרין בקשתא גלו כל יתבי ארעא עלו למיערק בחורשיא סליקו לאיטמרא בכיפי כל קירויהון שביקן ולית דיתיב בהון איניש: ואת הא מיתבזזא מה אית ביך חיל למעבד ארי איתרחצת על לבשי צבענין ועל דמיתקנין בתיקונין דדהב ארי תכחלין בצרידא עינך לאלהנאה תיתקנין קצו ביך רחמך מקטליך בען: ארי קל כמעדיא שמעית עקא כאיתא דמשריא למילד בכור קל כנישתא דציון דמשתטחא ופרסא ידהא אמרא ווי כען לי ארי משלהיא נפשי מן קדם קטולי: הליכו בשוקי ירושלם וחזו כען ודעו ובעו ברחובהא אם תשכחון גבר דליה עובדין טבין אם אית עביד דין דקשוט בעי הימנותא ואשבוק להון: ואם בשמא דיי ימן בכן לשקרא אינון משתבעין: יי הלא גלי קדמך לאוטבא לעבדי הימנותא רשיעיא אלקיתא יתהון ולא אתבו שיציתנון סריבו לקבלא אולפן אתקיפו אפיהון מטינרא מסרבין למיתב: ואנא אמרית ברם מרמסכנין אינון איטפשו ארי לא אליפו למדע אורחן דתקנן קדם יי למעבד דין דקשוט קדם אלההון: איהך לי לות רברביא ואימליל עמהון ארי אינון אליפו למידע אורחן דתקנן קדם יי למיעבד דין דקשוט קדם אלההון ברם אינון כחדא מרדו מן אוריתא איתרחקו מן אולפנא:

וסימ׳ לך והביתה את עמלק. והכיתה את בית אחאב. הלא לאמונה הכיתה אתם. ב׳ קרבאי מלרע: כל דבור אתו אתך אתם דגש בט״רפי׳ אותו אותך אותם וסימ׳ נמסר בסדר וירא:

רשי

ורומה. כמו רמה בים: באו בעבים. ביערות עבים מקום סיבוך קוצים להטמן: ובכיפים עלו. סלע מתרגם כיפא: כי תלבשי שני. להתנאות ולמצא רחמים לפני השודדים: תקרעי בפוך. לשון קריעה שהפוך נראה כ כמרחיב קרע העין כך שמעתי וגם מנחם לא חלק במחברת ק קרע: פוך. לשון כוחל: עוגבים. המשחקי׳ עם הנשים בדברי מיני ניאוף כמו ותעגבה על פלגשיהם: נפשך יבקשו. מבקשים להרגך: כמבכירה. כאשה המבכרת תחלת ל לידתה: תתיפח. תייליל ותצעק גניחות קונפלי״נט בלע״ז כמו ויפח חתם לשון דיבור: אוי נא לי. כך אומרת: ה׳ עיניך הלא הם. על בעלי אמונה להטיב ולמה נגרו שא בך ואין מבקש אמונה: הכיתה אותם. ולא נעשו חולים על המכה לשום אל לבם לשוב מרעתם: קחת. כמו לקחת: ואני אמרתי. הנביא אומר כן אך דלים הם מחכמה אלו שאני מדבר ע עמהם: נואלו. לשון אויל כתרגו׳ איטפשו: אלכה לי אל הגדולי׳. הם ישמעו אך לא הועילתי וגם המה יחדיו שברו עולו של הקב״ה מעליהם: אריה

על כן הכם. על שסברו עול התורה מעליהם הכם אריה מיער המשיל האויב לאריה שיצא מן היער לטרוף ולזאב שיצא לעת ערב ובא סמוך ליסוב כדי לטרוף הנמצא יחידי כי אינו בעל לב חזק כמו הנמר וכל שכן כאריה לפיכך ירא לצאת ברוב אלא לעת ערב לפיכך אמר זאב ערבות ואמר זאב ערבות ישדדם שלם נקוד על דרך החסר או הוא מבנין מרובע כמו ישודד מצבותיו ובא כמשפטו והוא הנכון האריה משל למלך כמו שהאריה מלך החיות הזאב משל לחיל ונמר לשרי החיל וכן תירגם יונתן מלך במשריתיה יסק עליהון וגו' כבעמוד ויש מפרשים ערבות כמו במדבר בערבה ונמר שקד. כמו שוא שוקד שומר ענין השתדלות על הדבר וההתמדה בו: מהנה. ר"ל מהערים: אי לזאת אסלח לך.

מגנה ז' בקריא וסימ' ועשה מאחת מגנה. כל היוצא מגנה יטרף. ושמרון כחצי חטאתיך והלשכות העליונות קצרות. אחת מגנה לא נעדרה. אחת מגנה לא נשברה. כחר לך אחת מהנה ואעשה לך דדה: ולא לה מ"ל וסימ' נכסר בסדר ויקרא: ואכלתם ב' בקריא' וסימ' והעם הזה עצים ואכלתם. ואכלתם חית

עַל־כֵּן הִכָּם אַרְיֵה מִיַּעַר זְאֵב עֲרָבוֹת
יְשָׁדְדֵם נָמֵר שֹׁקֵד עַל־עָרֵיהֶם כָּל־
הַיּוֹצֵא מֵהֵנָּה יִטָּרֵף כִּי רַבּוּ פִּשְׁעֵיהֶם
עָצְמוּ מְשֻׁבוֹתֵיהֶם: אֵי לָזֹאת אֶסְלוֹחַ־
לָךְ בָּנַיִךְ עֲזָבוּנִי וַיִּשָּׁבְעוּ בְּלֹא אֱלֹהִים
וָאַשְׂבִּעַ אוֹתָם וַיִּנְאָפוּ וּבֵית זוֹנָה
יִתְגֹּדָדוּ: סוּסִים מְיֻזָּנִים מַשְׁכִּים
הָיוּ אִישׁ אֶל־אֵשֶׁת רֵעֵהוּ יִצְהָלוּ:
הַעַל־אֵלֶּה לוֹא־אֶפְקֹד נְאֻם־יְהוָה
וְאִם בְּגוֹי אֲשֶׁר־כָּזֶה לֹא תִתְנַקֵּם
נַפְשִׁי: עֲלוּ בְשָׁרוֹתֶיהָ
וְשַׁחֵתוּ וְכָלָה אַל־תַּעֲשׂוּ הָסִירוּ
נְטִישׁוֹתֶיהָ כִּי לוֹא לַיהוָה הֵמָּה:
כִּי בָּגוֹד בָּגְדוּ בִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית
יְהוּדָה נְאֻם־יְהוָה: כִּחֲשׁוּ בַּיהוָה
וַיֹּאמְרוּ לוֹא־הוּא וְלֹא־תָבוֹא עָלֵינוּ
רָעָה וְחֶרֶב וְרָעָב לוֹא נִרְאֶה:
וְהַנְּבִיאִים יִהְיוּ לְרוּחַ וְהַדִּבֵּר אֵין
בָּהֶם כֹּה יֵעָשֶׂה לָהֶם:
לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת
יַעַן דַּבֶּרְכֶם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה הִנְנִי נֹתֵן
דְּבָרַי בְּפִיךָ לְאֵשׁ וְהָעָם הַזֶּה עֵצִים
וַאֲכָלָתַם: הִנְנִי מֵבִיא עֲלֵיכֶם גּוֹי
מִמֶּרְחָק בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה גּוֹי
אֵיתָן הוּא גּוֹי מֵעוֹלָם הוּא גּוֹי לֹא־
תֵדַע לְשֹׁנוֹ וְלֹא תִשְׁמַע מַה־יְדַבֵּר:

עַל כֵּן מֶלֶךְ בְּמַשִׁרְיָתֵיהּ יִסַּק עֲלֵיהוֹן כְּאַרְיָא מֵחוּרְשָׁא וִיקַטְּלִינוּן עַמְמַיָּא דְתַקְפִין כְּדִיבֵי רַמְשָׁא יְבַזְּזוּנוּן שִׁלְטוֹנִין דַחֲסִינִין כְּנִמְרָא כְּמַנִין עַל קִרְוֵיהוֹן כָּל דְיִפּוֹק מִנְהוֹן יִתְקְטֵל אֲרֵי סַגִיאִין מַרְדֵיהוֹן תַקִיפִין תְּיוּבַתְהוֹן: וּנְבִיָּא אֵימַר לֵיהּ כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל עַל אֵידָא אֶשְׁבּוֹק לְכוֹן אֲנָא קַרְיְתִי לְכוֹן בְּנִין וְאִינוּן שְׁבָקוּ פוּלְחָנִי וּמְקַיְמִין בִּשְׁוּם טַעֲוָתָא עוֹד שְׂבָעִית יָתְהוֹן טוּבָא וְאִינוּן תָּבוּ לְמֶהֱוֵי זַנָּאִין וּבֵית נַפָּקַת בָּרָא מִסְתַּיְעִין: סוּסָוָן אַגִירָיסִין אַחְדִין הֲווֹ גְּבַר עַל אִיתַּת חַבְרֵיהּ מְצַוְּחִין: הַעַל אִילֵין לָא אַסְעַר לְאִיתָאָה עֲלֵיהוֹן בִּישְׁתָא אֲמַר יְיָ וְאִם מִן עַמָּא דִּכְדֵין עוֹבָדוֹהִי לָא אִיתְפְּרַע מִנְהוֹן כְּרְעוּתִי: סַקוּ בְּקִרְוָהָא וְחַבִּילוּ וּגְמִירָא לָא תַעַבְדוּן פַּגְרוּ בִּירָנְיָתָהָא אֲרֵי לָא רַעֲוָא קֳדָם יְיָ בְּהוֹן: אֲרֵי שִׁקְרָא שַׁקָרוּ בְּמֵימְרִי בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית יְהוּדָה אֲמַר יְיָ: כַּדִיבוּ בְּמֵימְרָא דַיְיָ וַאֲמָרוּ לָא מִן קֳדָמוֹהִי אָתְיָא עֲלָנָא טַבְתָא וְאַף לָא תֵיתֵי עֲלָנָא בִּישְׁתָא וּדְקַטְלִין בְּחַרְבָּא וּבְכַפְנָא לָא נִיחֱזֵי: וּנְבִיֵי שִׁקְרָא יְהוֹן לְלַמָא וּנְבוּאַת שִׁקְרֵיהוֹן לָא תִתְקַיֵּים דָא פוּרְעָנוּתָא תִּתְעֲבֵד מִנְהוֹן: בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים צְבָאוֹת חֲלַף דְאִתְנַבִּיתוּן יָת פִּתְגָמָא הָדֵין הָא אֲנָא יָהֵיב פִּתְגָמֵי נְבוּאָתִי בְּפוּמָךְ תַּקִּיפִין כְּאִישָׁתָא וְעַמָּא הָדֵין חַלָשִׁין כְּקַשָׁא וִיקַטְלִינוּן: הָא אֲנָא מַיְתֵי עֲלֵיכוֹן עַם מֵרָחִיק בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ עַם תַּקִיף הוּא עַמָּא דְמֵעָלְמָא הוּא עַמָּא לָא תֵידַע לִישָׁנֵיהּ וְלָא תִשְׁמַע מָה דִימַלֵּל:

השדה: ולא תשמע ד' דסמיכי בקריא' וסימ' לא תאבה לו ולא תשמע אליו. ואם יפנה לבבך ולא תשבע. הנני מביא עליכם גוי ממרחק. עד אנה יי' שועתי דתריסר:

רשי

אריה. מלכות בבל: זאב. מלכות מדי: נמר. מלכות יון: יטרף. באדום: זאב ערבות. לשון ערבה ושוחט זאב המדבר: שוקד. ממהר ומנחם חברו עם לשון שמירה כמו לשקוד על דלתותי ויש לשון אריבה: אי לזאת אסלח לך. בתמיה שמא לזאת אסלח לך ומנחם פי' איכמו איך אשר בניך עזבוני ואשביע אותם כל טוב: יתגודדו. יתקבצו גדודים: סוסים מיוזנים משכים היו. כסוסים אלו המיוזנים בקוטי אבר תשמיש בכל בקר היו משכים לאור בקר הוא בהשכמה: יצהלו. לשון זה נופל על הסוסי' מקול מצהלות אביריו לשון צהלה אנוויסמי"נט בלע"ז: בשרותיה. לשון מישור ומנחם חברו לשון חומה עם אדלג שור אך לא יתכנו כטישות כ"ש בלע"ז שהם שרשי כרם להיות נחשבים עם החומות ולא עם המישור ואני אומר שרותיה לשון שורות הכרם וי"ת בשרותיה בקירוהא ונטישותיה בירניתהא: ויאמרו לא הוא. לא מן קדמוהי אתא עלנא טבתא: והנביאים יהיו לרוח. כתרגומו ונביאי שקרא יהון ללמא כלומ' הנבואה הנבאים לנו נביאי שקר בשמו של הב"ה דבריהם יהפכו להבל: והדיבר. של קדושה שהם אומרים לנו בשם הקדוש ב"ה אינו בהם: כה יעשה להם. הנביא אומר לאומרים זאת כה יעשה להם כאשר אמר יי' לי ומה אמר יען דברכם את הדבר הזה וגו': ואכלתם. ותאכל אותם: איתן. תקיף: גוי מעולם הוא. מימי קדם התחיל למרוד בו בדור הפלגה בארץ שנער: אספתו

רדק

מהערים: אי לזאת אסלח לך. מלת אי לשון קריאה והוא הפוך בלשון ערבי יא מה טובה יש בך שאומר לזאת אסלח לך כלומר בעבור זאת הטוב' ואיננו מוצא בך טובה רק רעות רבות בניך עזבוני וגו' והקריאה כנגד ירושלם: ואשביע אותם וינאפו. על דרך וישמן ישורון ויבעט: יתגודדו. יתקבצו גדודים ולא ישובו איש מחברו וכן תירגם יונתן מסתייעין: סוסים מוזנים. כתיב בוי"ו וקרי ביו"ד ואותיות אהו"י מתחלפות והוא כמו הפוך מזונים מן מזון אמר הנה הם כמו הסוסי' שנתנו להם מזון רב בלילה והם שבעים בתאותם בבקר יצאו ויצהלו וצהלתם היא נתינת קולם ובשמחה אורויליר בלע"ז כן הם ינאפו בלילה עם נשי רעיהם וימלאו תאותם ובבקר יוצאים שמחים מתהללים ברעתם: ואל אשת רעהו. בעבור אשת רעהו: משכים. שם וכן כל משכים הולך כלומר בהשכמה בבקר: העל אלה. אם על אלה הרעות לא אפקוד אי אפשר שלא אענישם על הרעות הגדולו' האלה וכפל הענין במלות שונות ואמר: ואם בגוי אשר כזה לא תתנקם נפשי. ונפשו הוא והוא נפשו וכן נשבע יי' בנפשו כמו בי נשבעתי ויונתן פי' בנפשי כלומ' ברצוני תרגם ואם עמא דכדין עובדיהון לא אתפרע מנהון כרעותי: ואם בגוי אשר כזה. זה עם וי"ו השמוש ואם והבאים אחר זה בפרשיות האחרות אם בלא וי"ו השמוש בגוי שיהיה כזה העם או פירוש אם בגוי אשר כזה מעשיהם כתרגומו: עלו בשרותיה. בחומותיה תרגם חומה שורא והכנוי לירושלם והצווי עלו ושחתו כנגד האויבים ויונתן תירגם בשרותיה בקרוהא: הסירו נטישותיה. הם שיני החומה ויונתן תירגם כמו ארמנותיה בירניתהא: כי לא ליי' המה. עתה כבר היו ליי' שאמר וגנותי על העיר הזאת להושיעה אבל עתה אין חומותיה ליי' שיגן עליהם כי עם העיר עזבוהו והוא עזבה והתירם לאויב ויש מפרשי' הסירו נטישותיה כמו ואת הנטישות הסר התז שהם סעיפי האילנות המתפשטים ובאמרו וכלה לא תעשו אינו אומר על החומה שהרי נתצוה כלה כמו שאמר ואת חומות ירושלם סביב נתצו כל חיל כשדים אלא פי' וכלה לא תעשו בעם: כי בגוד. לפיכך תקחו נקמתי מהם ובדין אני מצוה לכם שתשחיתום כי הם בגדו בי: כחשו ביי' ויאמרו לא הוא. פירוש לא הוא שיטביא עלינו ויראה במעשינו ואם נעשה כחפצנו לא תבא עלינו רעה בעבור זה וחרב ורעב לא נראה אף על פי שמפחידין אותנו נביאיו על זה שקר הם אומרים כי לא תבא להם נבואה מאת האל כי הוא אינו רואנו ואינו יודענו ועל הדרך הזה תירגם יונתן כדיבו במימר דיי' ואמרו וגו' כבעמוד: והנביאים. הנביאים שמטעים אותם ואומרים שלום יהיה לכם יהיו לרוח כלומר כמוץ לפני רוח: והדבר אין בהם. כיון שהדבר אין בהם כלומר רוח הקדש איך ידעו הם כך וכך אלא שהם סומכין בחלומותיהם או בקסמיהם ומבטיחים העם לטוב כדי שימצאו חן בעיניהם כשמיפין להם מעשיהם ואומרים לא תבא עליכם רעה ובעונם זה יכלו ויהיו לרוח: כה יעשה להם. על דרך כה יעשה לי אלהים וכה יוסיף כלומ' כך וכך רעה יעשה להם וי"ת ונביי שקרא יהון וגו' כבעמוד: לכן כה אמ'. את הדבר הזה. שאתם אומרים עלי לא הוא ולא נבואתי והנה דברי מגיעים אליך הנני נותן דברי בפיך והעם הזה עצים ואכלתם ובזה יכירו כי נבואתי מגעת אליך שיתקיימו עליהם דברי לרעה כמו שאתה אומר ויהיו דבריך להם כמו האש לעצים שתאכל אותם ומה שאמר דברכם כמדבר כנגד העם ואמר בפיך כמדבר כנגד הנביא הרי הוא כאומר אמור להם יען דברכם את הדבר הזה כי הנני נותן דברי בפיך לאש והעם הזה עצים ואכלתם ויונתן פירש דברכם כנגד הנביאים שתרגם חלף דאתנביתון ית פתגמא הדין: הנני מביא. בית ישראל: קריאה. ממרחק. כי בבל היא רחוקה מארץ ישראל: גוי איתן. חזק שלא תוכל להלחם כנגדו: גוי מעולם הוא. מזמן רב הוא גוי זה חזק ושאר הגוים הם יראים אותו ולא תוכל להעזר עם גוי זולתו: גוי לא תדע לשונו. ולא תבין מה יאמר וזה יותר קשה מאויב שמבין אדם לשונו וכן אמר בתורה בקללות גוי אשר לא תשמע לשונו: ולא תשמע. ולא תבין והענין כפול במלות שונות: אספתו

אשפתו. כי חצי האשפה ימיתו כל מי שינגעו בהם וכאלו כלם קבורים באשפה ואמר כקבר פתוח שמוכן להכניס בו המתים: כלם גבורים. כי הם מלומדי מלחמה ואין לכם מפלט להנצל מידם: ואכל. לחמך כלל כל מאכל והאכילה הנזכרת בפסוקים אכילה היא איבוד המאכל וים אכילת החרב כמו שתרגם יוכתן ויבזון אוצרך וגו׳ כבעמוד: ירושש. ענינו רש ושבר וענין הריסות נופל גם כן בהריסת הערים כמו כי תאמר אדום רששנו ונשוב ונבנה חרבות: בחרב. בעת החרב או טעם בחרב למעלה לבניך ולבנותיך כאילו אמר יאכלו בניך ובנותיך בחרב ומה שאמר בניך ובנותיך כי כמו כן יאכל האבות אלא שאמר בתורה ואכל פרי בטנך וזה להכאיב נפש האבות שישחטו בניהם לעיניה׳ והם הקטני׳ שמתים בעון אבותם: גם בימים ההמה. כשיבא האויב ויאכל זה וזה כמו שכתו׳ לא אעשה אתכם כלה כי אתן בלב האויב להשאיר לכם פליטה: והיה כי תאמרו. מדבר כנגד העם כמו שדבר עד הנה. ושב לדבר כנגד הנביא שיענה לשם תשובת השאלה כאשר עזבתם וגו׳ והשאלה והתשובה תהיה אחר שיבא האויב ויגלה העם: כן תעבדו זרים. מדה כנגד מדה אתם עבדתם אלהי נכר בארצכם תעבדו עם נכר בארץ לא לכם: הגידו. אומר לכל השומעי׳ דברו שיאמרו להם זאת התוכחה דבר חול גבול הים: שמעו נא. מבואר הוא: האותי. איך לא תיראו מפני והנה יש לי שני עדים שלא תוכלו להכחיש כי האחד הוא בכלל העולם והאחד הוא בכם לבדכם אשר הוא בכלל העולם הוא דבר הים כי בראשית בריאת העולם היו המים מכסים הארץ כולה כי כן היה טבעם אחר כן אמרתי שיקוו המים על מקום אחד ותראה היבשה והנה ב בהקוות המים שהיו על פני כל הארץ ׳ מקום אחד היו שופעים על המקום ההוא כנבים כמו כד והיה להם לפי טבעם לרדת ו ולהתפשט על פני כל הארץ כ כבתחלה אלא שאני אמרתי לו עד פה תבא ולא תוסיף והאמיר״ היא הרצון ושמתי החול על שפתו גבול לו שלא יעברנהו ו והנה החול אין חומה גבוה ש שתעמוד בפני המים ולא עוד אלא שגלי הים מתגעשי׳ והומין ובאים עד השפה כאילו יעברו עליה כפי טבעם ולא יוכלו לפי שאני מנעתי טבעם בזה ובזה תוכלו להכיר כי אני משגיח ב בתחתונים ועושה בהם כרצוני ואיך לא תיראו אותי ולא תחילו מפני ולא תעלו בדעתכם שאני יכול לעשות בכם כרצוני אם תעברו מצותי אם כן ראוי ל

אשפתו ג׳ בקריא׳ וסי׳ אשפתו כקבר פתוח. אשרי הגבר אשר מלא אשפתו. הביא בכליותי בני אשפתו: פתוח ד׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר חקה: בוגדה ג׳ וסימ׳ לחשא. אשר הוא יושב בוגדה. אשר אתה בוטח בוגדה בחרב: חק עולם ה׳ בקריא׳ וסימ׳ ורחצו ידיהם ורגליהם ולא ימתו. גל זכר בבני אהרן יאכלנה חק עולם.

אשפתו כקבר פתוח כלם גבורים: ג׳ ר׳
ואכל קצירך ולחמך יאכלו בניך
ובנותיך יאכל צאנך ובקרך יאכל ג׳ מ׳
גפנך ותאנתך ירשש ערי מבצריך ל׳ ות׳
אשר אתה בטח בהנה בחרב: ג׳
וגם בימים ההמה נאם יהוה לא ת׳ ר׳
אעשה אתכם כלה: והיה כי
תאמרו תחת מה עשה יהוה אלהינו
לנו את כל אלה ואמרת אלהם
כאשר עזבתם אותי ותעבדו אלהי
נכר בארצכם כן תעבדו זרים בארץ ג׳
לא לכם: הגידו זאת
בבית יעקב והשמיעוה ביהודה ב׳ רפוי׳ ל׳
לאמר: שמעו נא זאת עם סכל
ואין לב עינים להם ולא יראו אזנים
להם ולא ישמעו: האותי לא
תיראו נאם יהוה אם מפני לא
תחילו אשר שמתי חול גבול לים
חק עולם ולא יעברנהו ויתגעשו ת׳ ג׳
ולא יוכלו והמו גליו ולא יעברנהו: ל׳ ות׳
ולעם הזה היה לב סורר ומורה סרו
וילכו: ולוא אמרו בלבבם נירא
נא את יהוה אלהינו הנתן גשם יורה
ומלקוש בעתו שבעת חקות קציר ל׳ חס׳ ט׳
ישמר לנו: עונותיכם הטו ב׳ מ׳
אלה וחטאותיכם מנעו הטוב ד׳ מ׳
מכם: כי נמצאו בעמי רשעים

בית אזניה כקברא פתיח כולהון
גיברין: יבוז חצדך ומיכלך
יקטלון בנך ובנתך ישבי ענך
ותורך יבוז פירי גופנך ותינך יפגר
קרווי ארעך כריכתא דאת רחיץ
לאישתזבא בהון מן קדם דקטלין
בחרבא: ואף ביומיא האינון
אמר יי לא אעביד עמכון גמירא:
ויהי ארי תימרון חלף מה עבד יי
אלהנא לנא ית כל אילין ותימר
להון כמה דשבקתון פולחני
ופלחתון לטעוות עממיא ב
בארעכון כן תשתעבדון לעממיא
פלחי טעוותא בארעא דלא דילכו
: חוו דא בבית יעקב ובשרוהא
בדבית יהודה למימר: שמעו
כען דא עמא טפשא ולית ליה לב
דעינין להון ולא חזן אודנין להון
ולא שמעין: המן קדמי לא
תידחלון אמר יי אם מן קדם מימרי
לא תזועון דשויתי חלא תחומא
לימא קים עלם ולא עדי ליה ו
ומטרפין ולא אכלין והמן גלוהי
ולא עדן ליה: ולעמא הדין הות
לב סטי ומריד על דסטו מבתר
פולחני גלו: ולא אמרו בלבהון
נדחל כען קדם יי אלהנא דמחית
מטר בכיר ולקיש בעידניה דבזמן
קיים שבועיא דבזמן חצדיא נטר
לנא: חוביכון גרמו אילין לכון
וחטאיכון מנעו טובא מנכון:
ארי אשתכחו בעמי חייבין

אשפתו ג׳ בקריא׳ וסי׳ אשפתו כקבר פתוח. אשרי הגבר אשר מלא אשפתו. הביא בכליותי בני אשפתו: פתוח ד׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר חקה: בוגדה ג׳ וסימ׳ לחשא. אשר הוא יושב בוגדה. אשר אתה בוטח בוגדה בחרב: חק עולם ה׳ בקריא׳ וסימ׳ ורחצו ידיהם ורגליהם ולא ימתו. גל זכר בבני אהרן יאכלנה חק עולם. והכהן המשיח תחתיו מבניו יעשה אתה. והיתה לאהרן ולבניו ואכלהו במקום קדוש. האותי לא תיראו נאם יי ואם מפני. ו״א בליש׳ וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא: שבועות ד׳ ג׳ מ׳ ל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ שבעת חקת קציר ישמר לנו. שבועי שבועות להם. חג שבעות ימים דיחזקאל. שבעות במות אומר. קדמא חס׳:

רשי

אשפתו. מקום כריתת החצים: ירושש ערי מבצריך וגו׳. הרי זה מקרא מסורס ירושש בחרב את ערי מבצריהם אשר אתה בוטח בהנה ירושש ימסכן: בחרב. על ידי נייסות וכן הוא אומר וחרב לא תעבור בארצכם: האותי לא תיראו. הלא הים שאינו דואג מפני ה הפורענו׳ ואינו מצפה לקיבול שכר יראה מ מפני ואינו עובר ה הגבול אשר שמתי ס סביביו: תחילו. לשון פחד: ויתגעשו גליו. ומרומם לעבור הגבול ולא יוכלו לעבור: והמו גליו. שאון קול גדול: ולא יעברנהו. הגלי׳ לא יעברו הגבול: יורה ומלקוש. כתרגו׳ בכיר ולקיש: שבועות חוקות קציר. שבעה שבועו׳ שחוקין לנו בהם שתי חוקות קציר חק העומר וחק שתי הלחם: ישמר לנו. שיהא הקציר בזמנו: הטו אלה. הטו החוקות האלה מעליכ׳ שאיני שומרם לכם ואתם כלים כ ברעב: יסוד

לקרוא אתכם עם סכל ואין לב שלא תבינו זה או אם תבינו ויש לכם לב להבין אם כן לבבכם סורר ומורה שאתם מכירים וכופרים כי הנה שמתי בכם עד כי בעמותכם רצוני אני נותן גשמיכם בעתם יורה במרחשון ומלקוש בניסן ונתנה הארץ את יבולה ועץ השדה יתן פריו ובימי הקציר לא ירד לכם מטר וזהו שאמר שבעות חקות קציר ישמור לנו ובהיותכם מיוחדים בין שאר האמות בזאת הברכה איך לא תשימו זה על לב כי אני משגיח עליכם ואיך תכחשו בי ותאמרו לא הוא ואם תאמר למה לא נתן להם לעדים האותות והמופתים הכתובים כמו קריעת ים סוף והירדן וזולתן משנוי הטבע שאי אפשר להם מבלתי מכוון ומשגיח הופך הטבע כרצונו כאמר כי כל האותות והמופתים יוכלו להכחיש בהם אם ירצו כי לא היו אלא פעם אחת בזמן אחר ואותם שלא היו בזמן ההוא יוכלו להכחיש בהם אם יהיו כופרים בתורה אבל זה העד היות החול גבול לים הוא חק עולם לא סר ולא יכזב כל ימי היות עולם ובזה לא יוכלו להכחיש שהרי רואים בעיניהם ושומעים באזניהם רואים בואת גלי הים עד השפה ולא יעברו החול שהוא ספה לים ושומעים התגעשות הגלים והמייתם כאילו בבאם יעברו הכל ויכסו פני הארץ זה דבר שלא יוכל אדם להכחיש: תחיל. מן חיל כיולדה: יעברנהו. הכון נוספת כמו כל היום יברכנהו: ויתגעשו. גליו שאומר בסוף. ויעברנהו גם כן בכון נוספת: ולעם. סרו וילכו. סרו מהדרך הטובה והלכו להם בשרירות לבם ות׳ על דסטו מבתר פולחני גלו: ולא אמרו. נירא נא. כון נא כקראת רפה וע״פ שמלת נירא נקראת מלמעל: הנותן גשם. ואחר כך פי׳ יורה ומלקוש בעתו אבל למה שכתב ויורה בוי״ו השמוש הנותן גשם בשאר עתי השנה לצורך הגנות ולשתו׳ ולשאר צרכי האדם והבהמו׳ ונתן גם כן יורה ומלקוש לצורך התבואה כל אחת בעתו: שבוע׳ חקות הקציר ישמור לנו. אותם שבועות שחקות קציר ישמור לנו שלא ירד מטר בימי הקציר שלא יפסיד הקציר וזהו חק הקציר ושפטו וגם שתהיה רוח טובה נוספת בימי הקציר לזרות ולהבר הוא חק הקציר ושפטו גם כן לפיכך אמר חקות ומה שאמר שבועות ולא אמר ימי הקציר לפי שאנו סופרים שבעה שבעות עד חג השבוע׳ לפיכך תלה ימי הקציר בשבועות ות׳ בזמן קיים שבועיא דבזמן חצדא נטר לנא: עונותיכם. והיה לכם לאמר בלבבכם כי אלה הרעות הבאות עליכם עונותיכם הטו אתכם שהרי כשהייתם עושים רצון האל היה נותן לכם גשם בעתו וכל דבריכם באים על הנכונה אם כן מי מנע הטוב מכם ומי הביא עליכם הרע אלא עונותיכם וחטאותיכם: כי נמצאו. ישור כשך יקושים. יביט כל אחד בדרכי אם יעבור אדם שיגזלו ממנו מה שעמו ויביט כאדם המניח יקוש׳ ומביט משחית ללכד העופות כן יביטו הם וירא ויארבו ויביטו משחית אנשי׳ ללכדו ולא עופות ומשחית יקרא הפח שלוכד העופות כן הם מביטים ומארבים מזה ומזה ללכד אנשי׳ ולגזול מהם מה שעמהם:
יסור

רשי

ישור : יארב וכן למען שוררי לשון אשורנו ולא קרוב : כשך יקושים · כאשר ישוך היקוש שעושין ללכוד צביים ביער כשרגלו בא לתוכו והוא נושכו ומחזיקו ברגלו ונלכד וקורין לו פי״ר בלע״ז : הציבו משחית · פיגבי״ל בלע״ז כן עושין אורבים על עיר או על דרך : הציבו · כמו מצב פלשתים : ככלוב · הוא מקום שמפטמין בו עופות וכן תירגמו יונתן בבית פיטמא ובלע״ז פר״ק : עשתו : לשון עשת שן גוף עב ובלע״ז אספי״שירט : עברו דברי רע · אם באת רעה או עבירה לידם לא נטו ממנה אלא עברו בה ועשאוה : לא דנו דין יתום · למען יצליחו : שמה · תמהון : ושערורה · דבר מגונה לכל ומהו דבר התמהון הנביאי׳ נבאים שקר ואומרים הוו גוזלין ואונסין והכהנים שהם שופטי העם ונוגשיהם ירדו את העם על ידי הנביאי׳ כלו׳ לאחריהם כמו והמלך עובר וכל העם עוברים על ידו דרך אחריו אף כאן על ידיהם אחריהם לעשות כדברי הנביאי׳ : העיזו בני בנימין · ללכת לעריכם לשמור מבצריכם : בית הכרם · שם מקום הוא : שאו משאת · נס להקבץ ולהלחם על נפשכם : הנוה והמעונגה דמיתי · אחרבתי תרגמו יונתן לשון ונדמו נאות השלום כדמיתא אשקלון : רעי׳ ועדריהם · משל הוא מלכים וחיילותיהם : רעו · אכלו : את ידו · את מקומו סביביו : קדשו · זמנו : אוי לנו · לעת פנות היום : כי פנה היום · כאשר פנה לעת ערב הציתו האור בבית המקדש : כרתו

כזה ה׳ וסימ׳ הנמצא כזה איש אשר רוח · והיה כזה יום מחר · אם בגוי אשר כזה · ותרין חברוהי : משאת ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ועל בית הכרם שאו משאת · נוגי במועד · ויתן משאת ביד המלך · וחד ומשאת ויתן לו

ישור כשך יקושים הציבו משחית
אנשים ילכדו : ככלוב מלא עוף
כן בתיהם מלאים מרמה על כן
גדלו ויעשירו : שמנו עשתו גם
עברו דברי רע דין לא דנו דין יתום
ויצליחו ומשפט אביונים לא שפטו
: העל אלה לא אפקד נאם
יהוה אם בגוי אשר כזה לא
תתנקם נפשי :
שמה ושערורה נהיתה בארץ :
הנבאים נבאו בשקר והכהנים ירדו
על ידיהם ועמי אהבו כן ומה תעשו
לאחריתה : ו העזו בני בנימן מקרב
ירושלם ובתקוע תקעו שופר ועל
בית הכרם שאו משאת כי רעה
נשקפה מצפון ושבר גדול : הנוה
והמענגה דמיתי בת ציון : אליה
יבאו רעים ועדריהם תקעו עליה
אהלים סביב רעו איש את ידו :
קדשו עליה מלחמה קומו ונעלה
בצהרים אוי לנו כי פנה היום כי
ינטו צללי ערב : קומו ונעלה
בלילה ונשחיתה ארמנותיה :

ל׳ · ל׳ · ל׳ — ל׳ ויתר כלוב — ל׳ · ל׳ — ל׳ ויתר ויצליחו — ה׳ — ל׳ ויתר שערורה ל׳ — ה׳ — ל׳ וחס׳ — ל׳ ויתר ובתקוע ג׳ — ל׳ · ל׳ — ל׳ · ל׳ — ג׳ — י״ב — ג׳ — ל׳

בנכלין אשרין דם זכיכל בוש צודין
דמחי וקטיל מתעשתין לחבלא
נפשין קטלין : כבית פטמא דמלי
עופא כן בתיהון מלן נכלין על כן
סגיאו ועתירו : עתרו אף קנו
ניכסין אף עברו על פתגמי א
אוריתא עברו דביש דין דקשוט
לא דיינין ואילו הוו דיינין דין יתמא
הוו מצליחין ודין חשיכיא בקושט
לית אינון דיינין : העל אילין לא
אסער לאיתאה עליהון בישא
אמר יי׳ אם מן עמא דכדין עובדוהי
לא אתפרע מנהון כרעותי :
שימה ושנו
הוו בארעא : נביי שקרא
מיתנבן שקר וכהניא מסייעין ע
על ידיהון ועמי רחימו כן ומה ת
תעברון לסופא : גלו בני
בנימן מגו ירושלם ארי קל צוחת
קרבא אשתמעת בארעא ועל בית
בקעת כרמיא זקפו עממיא ס
סמוותא ארי בישתא אסתכיאת
מציפונא ותבירא רבא : ואתא
ומפנקתא איכדין קלקילת ית
אורחתיך בכן בהיתת כנישתא
דציון : לה ייתון מלכין
ומשיריתיהון יגדון עלה משכנין
סחור סחור וסיעי גבר ית חבריה :
זמינו עלה עבדי קרבא קומו וניסק בטיהרא ווי לנא ארי פנא יומא ארי נגדו טולי
רמשא : קומו וניסק בליליא ונחביל ברניתהא :

ארוחה ומשאת : קומו ונעלה ג׳ בקריא׳ וסימ׳ קומו ונעלה בצהרים · ודבתריה קומו ונעלה בלילה ·
קומו ונעלה ציון אל יי׳ · וחד קומו נעלה :

רדק

ישור · יביט כמו אשורנו ולא קרוב כשך הוא מקור כמו כהניח או תאר והוא כמו מניח מן וחמת המלך שככה שפירושו נחה ושך הוא פעל יוצא ושככה פעל עומד יקושים הם כמו מוקשים ות״י ארי אשתכחו בעמי חייבין וגו׳ כבעמוד : ככלוב · כלוב כלי עשוי מנסרין מגדלין בהם עופות ומפטמין אותם שם וכן ת״י כבית פיטמא ודומה לו והנה כלוב קיץ סל עשוי מנסרים והמשילם לכלוב מלא עוף כ כמו שהכלוב ממלאי׳ אותו עופות כפי מה שהוא נותנים לתוכו מ מאכלם ומשקן ואוכלין שם תמיד כן בתי אלה הרשעים מלאים מ מרמה ר״ל ממון מקובץ במרמה ובאון ומתעדנין בו : על כן גדלו ויעשירו · על כן שבא להם ממון זה בלי עמל ויגיעה גדלו בנכסים והעשירו : שמנו עשתו · על דרך משל כמו וישמן ישורון ויבעט כלומר הרבו בנכסים גם יש בו קצת המליצה כי העשירים ברוב הם שמני׳ ודשנים עשתו זכו מן עשת שן כי השמן עור בשרו זך וכן תרגם יונתן עתרו אף קנו נ ניכסין : גם עברו דברי רע · לא דים בעשרם אלא הרבו לגזול ו ולחמוס עד שעברו כל דברי איש רע כלומר יותר הרעו לעשות משאר אנשים רעים עד שעברו עליהם ברעתם ויונתן תרגם אף עברו על פתגמי אורית׳ עברו דבים דין יתום לא דנו ופי׳ דין יתום כלומ׳ משפט היתום והאדם החלוש שלא שפטו ולא לקחו מ משפטם מעושקיהם : ויצליחו · ואף על פי כן ויצליחו : ומשפט אביונים · כפל ענין במלו׳ שונות : העל אלה · פירושו כתרגומו העל אילין לא אסער וגו׳ כבעמוד : שמה ושערורה נהיתה · שמה ענין תימה כמו כאשר שממו עליך רבים כלומר דבר תימה הוא מה שנהיה בארץ מרעות ש שעושין ודבר טנוף ולכלוך וזהו פירוש שערורה ענין טנוף ולכלוך כמו התאנים השוערים וכתי׳ שמה תימה ויש נוסחאות תיימא והוא לשון כליון כמו מתם תיימי מיא בדברי רז״ל ותרגו׳ שערורה ושנו : הנביאים · עתה פי׳ מה היא השמה והשערורה שנהיתה בארץ נבאו בשקר לעם ויאמרו שלום יהיה לכם ובזה מטים העם לדרך רע : נבאו בשקר והכהנים ירדו על ידיהם · ענין לקיחה מן ורדה הדבש כלומר יקחו השחד לעוות המשפט יקחו אותם על ידיהם כרודה הדבש בידו שהוא טוב וערב וי״מ אותו ענין ממשלה מן כי הוא רודה לא תרדה בו ר״ל הכהנים רודים בעם על ידי הנביאים ומכותם ומטו׳ המשפט כרצונם : ועמי אהבו כן · ר״ל רוצים בכל זה לפי שהם מיפים להם מעשיהם הרעים : ומה תעשו לאחריתה · כלומר לאחרית שמה ושערורה שזכר כלומר אם השערורה יפה בעיניכם עתה מה תעשו לאחריתה כי תדעו כי מרה תהיה באחרונה : העיזו · הניסו כמו שלח העז מקנך אומר לבני בנימן שהם בירושלם אתם בנימן נוסו והניסו את אשר לכם מקרב ירושלם כל שכן משאר עריכם כי אפילו ירושלם תלכד ומה שאמר העיזו הוא דרך גוזמא כי אין להם מקום אנה ינוסו שם אלא כאומר אם יש לכם מקום שתנוסו נוסו והניסו מקרב ירושלם כי גם היא תלכד וירושלם היתה ליהודה ובנימן ומה שאמר לבנימן ולא אמר ליהודה כאמר׳ שנוהג על קרוביו תחלה כי הוא כואב עליה׳ יותר ממה שהוא כואב על אחרים והוא היה מענתות בארץ בנימן והם היו קרוביו בני משפחתו כמו שאמר לו עליהם כי גם אחיך ובית אביך גם המה בגדו בך ות״א העיזו גלו : ובתקוע תקעו שופר · תקוע שם מקום הוא שנאמר וישלח יואב תקועה ואמר דרך צחות ובתקוע תקעו לשון נופל על לשון כמו ועקרון תעקר ואמר תקעו שופר להניס העם אל העיר : ועל בית הכרם שאו משאת · מגדל שבונים בכרם אחד גבוה לשמור כל הכרמים אשר סביבותיו ואותו נקרא בית הכרם וכן הוא אומר ויבן מגדל בתוכו ואמר שישאו בו משאת שיראו הרחוקי׳ הלהבה וינוסו ומשאת כמה משיאין משואות במשנה : נשקפה · נראתה ונגלתה עתה תבא : מצפון · היא בבל שהיא לצפון : הנוה והמעונגה דמיתי · פעל יוצא כמו אם הים מן הרבוש דמיתיך רעיתי כלומר דמיתי בת ציון לאשה הנוה והמעונגה והנה אני רואה שיבאו עליה רועים ועדריהם להחרידה ופירוש הנוה האשה השוכנת בנוה שלה שוקטת ומעונגה והוא תואר לנקבה בפלס רוה ורבי יהודה חיוג פירש הנוה כמו נאוה באלף מן נאוו לחייך בתורים ענין יופי ונוי וכן תרגם יונתן ומפנקא ואדוני אבי זכרונו לברכה פירש דמיתי כרתי כמו נדמו עמי : אליה · המשיל המלכים הבאים אליה להחריבה לרועים והעדרים הם חייליהם ובאותם וכמו זה רבים במקרא והמשיל המלכים והמנהיגים לרועים והעם לצאן כמו הוי רועה אולי וכתי׳ להם רועים כנגד והדומים להם וכתיב לא ייתון מלכים ומשריתיהון : רעו איש את ידו · את מקומו וכן רועות על ידיהן כלומר מלך אחד או שר יצור על עיר או על ערים וכן האחר עד כלותם לכבוש את הארץ : קדשו עליה מלחמה · אומר איש לחברו מהרועים זמנו מלחמה על ציון : קומו ונעלה בצהרים · ואמר בפסוק שאחריו קומו ונעלה בלילה זכר בצהרים ולילה לפי שהם זמני הפגעים כמו שאמר מדבר באפל יהלך ומקטב ישוד צהרים אמרו בזמנים קשים להם נעלה עליהם אמר הנביא אוי לנו כי פנה היום כלומר בצהרים שאומרים אויבנו לרעה הוא לנו ולא לטובה כי בצהרים קשה לרוב החום ועת יפה לרוב האורה ואנחנו נקח ממנו הרע ולא הטוב כי לנו חשך היום זהו כי פנה היום כלומר האור פנה לו לדרכו והצללים הם נוטים ומתפשטים כי אין לנו אורה אלא חשכה : קומו · ארמנותיה · שהם חושבים להשגב בהם נשחיתה אותם : כי

ביכה אמר יי׳ כלומר מאת יי׳ היתה זאת כי הוא רוצה להשחיתה והעיר את רוחם לבא אליה וכאילו אמר להם כרתו עצה עצה כמו עץ והה״א אינה לכינוי כי היא רפה אמר כרתו עצים לעשות מהם דיק ולשפוך סוללה על ירושלם והם האבנים שמשליכין בדייק וכרומה לו על העי׳ לנתוץ חומותיה ומגדליה ולדעת יונתן סוללה הוא תל גבוה שתרגמו סוללה מילתא והוא שמוספתין עפר ועצים תוך החפירות אשר סביב העיר עד שממלאין אותם מעפר ועצים תלים סביב לעיר על מלוי החפירות כדי לעלות מהם לחומה והוא הנקרא סוללה: העיר הפקד היא העיר שהפקד עליה אשר שהאריך לה הקב״ה לא יאריך לה עוד כי כלה עשק בקרבה בכל העיר ימצא אדם ע עשק בקרבה כלומר אפי׳ בתוך העיר עושקים אין צריך לומ׳ חוץ לעיר בדרכים: כהקיר ביר. כהקיר מן מקור ביר כמו באר אמר כמו שהבאר מימיה נובעין תמיד בלי הפסק כן הקירה רעתה וזהו שאמר על פני תמיד ומה שאמר תמיד כלומר שאני רואה ושמע׳ לעדר לא כמו שהם אומרים אין יי׳ רואה אותנו: חלי ומכה. אמר חמס ושוד חלי ומכה ישמע בה שמחלים העניים ומכים אותם כמו שאמר ופני עניים תטחנו או פירושו שוכם החמס והשוד שהם עושים אני מביא עליה׳ חלי ומכה וכן ת״י כגובא דמקיי׳ מוהי וגו׳ כמו שכתוב: הוסרי. פן תקע נפשי ממך שאם לא תוסרי יפרד רצוני ממך שלא ארצה לך תקע נפשי ממך כמו ותקע כף ירך יעקב ענין הסרת הדב׳ ממקומו ותרגמו קעע או יקע: לא נושבה. כאילו לא נושבה מעולם כך תהיה שממה ות״י כארע דסדום דלא אתותבת: כה אמר יי׳. עולל. מקור מן הדומה למרובע כי פרשו עלל אמר כמו שמעוללין הגפן אחר שבצרו אותה שימובו על השללות השארות ויבצרו אותם כן יעשו האויבים כי שארית ישראל הוא כמו השללות בגפן ועוד פי׳ ואמר השב ידך כבוצר על סלסלות כל אחד מהאויבי׳ יאמ׳ לחבירו השיב ידך לבא ולעלול כמו שהוא בוצר ומשים בסלסלים ומשיב ידו פעם אחר פעם עד שיעולל הגפן כולה ויונתן פי׳ השב ידך דברי הנביא כנגד האל ותרגם מחתך עליהון כדקטיף על סלסלין סלסילות כמו סלי׳ פרשו סלל והרגם לאות סלי חורי ובסלסלות נכפלה גם כן פ״א הפעל: על מי. ואעידה עם ה׳ הזהרה כמו העד העד בעם העד העיר בנו האים ובא בלשון עדות כי המזהיר באחד מזהיר בו בפני עדים כדי שלא יכחיש בו אחר כן: ולא יוכלו להקשיב. הם שמשים עצמן כאילו ערלה אזנם ואין בהם יכולת להקשיב: לחרפה. כי מה שהוא חרפה לאדם לא ירצה לשמעו כן הוא להם דבר יי׳: ואת חמת. חמת יי׳ היוצאת על ישראל מלאתי ממנה עד שנלאתי להכילה: שפוך על עולל: לשפוך החמה על עולל: בחוץ. כלומר שיהרגו האויבים העוללים בחוצות בלי חמלה וכן נשפכה החמה: ועל סוד בחורים יחדיו. ולא תועיל להם כחם סוד ר״ל סיעה שמתחברים יחד בסוד אחד ובעצה אחת ולא יועילם כל זה: איש עם אשה. כלומר עם אשתו: זקן עם מלא ימים. כי לא יחמלו על זקן ומלא ימים הוא יותר מהזקן ת״י ואת חמת יי׳ ית נבואה דיי׳ בתקוף מן קדם יי׳ אתמלאתי: ונסבו. שדות ונשים: וכן שדותיהם תהיינה לאחרים: כי מקטנם. כמו שחטאו כולם כן ילקו כולם: ומנביא. כנביא השקר ות׳ מספר ר״ל סופר מזהיר העם וכן כהן כהן הבעל או מכהני הלוים כי גם הם היו רעים: וירפאו. כנביאי השקר והכהנים רפאו את שבר עמי: על נקלה. כלומר על אמירה נקלה שאין בו מתם: לאמר שלום שלום ואין שלום. הם אמרו שלום והנה אין שלום כי הנה האויב בא יום יום: הובישו. פי׳ בתמיה כשעשו תועבה הובישו לא הובישו: גם הכלים לא ידעו. פי׳ לא הרגישו בכלימה שיכלימם אדם על רוע מעשיהם: לכן יפלו בנופלים. כנביאי השקר וכהני הבעל יפלו בעת שיפלו שאר הנופלים מישראל וזה יהיה בעת פקודתים שאפקוד עליהם חטאתם והוא יום חרבן הבית והעיר:

ישמעו׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימ׳ ס׳: ואעידה ה׳ בקריא׳ וסימ׳ ואעידה בם את השמים ואת הארץ· ואעידה לי עדים נאמנים· על מי אדברה ואעידה· שמעי עמי ואדברה׳ שמע עמי ואעידה בך: מלאתי ג׳ וסי׳ ואת חמת יי׳ מלאתי· ואולם אנכי מלאתי כח׳ כי מלאתי מלים· בתרא מלתי כתיב: שלום שלום

כי כה אמר יהוה צבאות כרתו עצה
ושפכו על־ירושלם סללה היא העיר
הפקד כלה עשק בקרבה: כהקיר
בור מימיה כן הקרה רעתה חמס
ושד ישמע בה על־פני תמיד חלי
ומכה: הוסרי ירושלם פן־תקע
נפשי ממך פן־אשימך שממה ארץ
לוא נושבה: כה אמר
יהוה צבאות עולל יעוללו כגפן
שארית ישראל השב ידך כבוצר
על־סלסלות: על־מי אדברה
ואעידה וישמעו הנה ערלה אזנם
ולא יוכלו להקשיב הנה דבר־יהוה
היה להם לחרפה לא יחפצו־בו:
ואת חמת יהוה מלאתי נלאיתי הכיל
שפך על־עולל בחוץ ועל סוד
בחורים יחדו כי־גם־איש עם־אשה
ילכדו זקן עם־מלא ימים: ונסבו
בתיהם לאחרים שדות ונשים
יחדו כי־אטה את־ידי על־ישבי
הארץ נאם־יהוה: כי מקטנם
ועד־גדולם כלו בוצע בצע ומנביא
ועד־כהן כלו עשה שקר: וירפאו
את־שבר עמי על־נקלה לאמר
שלום שלום ואין שלום: הובישו
כי תועבה עשו גם־בוש לא־יבושו
גם־הכלים לא ידעו לכן יפלו בנפלים
בעת־פקדתים יכשלו אמר יהוה:

ארי כדנן אמר יי צבאות קוצו אעא
וצברו על ירושלם מליתא היא
קרתא דאיתפקידו לה חובתא
כולהון אונסין בגוה: כגובא
דמקיי מוהי כן אוריכו ואיתקיימו
בגוה עבדי בישתא קל חטופין
ובזוזין משתמע בה קדמי תדירא
על כן איתיתי עלה מרע ומחא:
איתרדא ירושלם דילמא ירחק
מימרי יתך דלמא אשוינך צדיא
כארע סדום דלא איתיתבת:
כדנן אמר יי צבאות
איתבזזא יתבזזון כמה דמהלכין
על שולי גפן למקטף שארא ד
דישר ועוד תתוב מחתך עליהון
כדקטף על סלסילין: על מן
אימלל ואסהיד ויקבלון אולפן הא
איטפשת אודניהון ולא יכלין ל
למיצת הא פתגמא דיי הוה להון
לחיסודין מרלא צבן ביה: וית
נבואת בתקוף מן קדם יי
איתמליתי לאיתי לסוברא ולא
יכילת למשפך על ינקין בשוקא
ועל סיעת עולימין כחדא ארי אף
גבר עם איתא יתאחדון סב עם
דשבע יומין: ויסתחרון בתיהון
לאוחרנין חקלן ונשין כחדא ארי
ארים ית מחת גבורתי על יתבי
ארעא אמר יי: ארי מזעירהון
ועד רבהון כולהון אנסי ממון
ומספר ועד כהן כולהון עבדי שקר
: ואסיאו ית תבר כנישתא דעמי
במלי שקריהון למימר שלמא שלם
ולית שלם: עליהון למיבהת ארי
תועבתא עברו אף מיבהת לית אינון בהתין אף איתכנעא לית אינון ידעין בכן יתירמון
קטילין בעידן דאסער עליהון חוביהון יתקלון אמר יי:

ה׳ דסמיכי בקריא׳ וסימ׳ יצר סמוך תצר׳ בורא ניב שפתים שלום. וירפאו את שבר עמי. וחברו וירפאו את שבר בת עמי על נקלה. ורוח לבשה את עמשי ראש השלישים לך דוד׳:

כרתו עצה: לא מפיק ה״א והוא לשון עץ שאין לשון כריתה נופל על העצה ועצה האמור כאן לשון הרבה עצים כמו דגה לשון דגים הרבה: העיר הפקד. שבאה פקודתה: כהקיר. לשון מקור: ביר. באר: כן הקרה רעתה: כן נובעת רעתם תמיד מוסיפים ומחדשים: חלי ומכה. על כן אייתיתי עלה מרע ומחא: הוסרי. קבלי מוסר: פן תקע. פן תנתק. הוקע לשון חיבור והוקע אותם ויש מפר׳ לשון הסרת החיבור והרבה תיבות משמשות כן: עולל גרפי״ן בלע״ז לאחר שבצרו הכרם ונשארו עוללות והעניים באים ועוללו אותם כן יבזו ויחזרו ויבזו: השב ידך. את השולה השב ידך לשלול שנית כבוצר המשיב ידו על סלסלות המסלסל ומחפש העוללות וכן היתה שמגלה את יהויקים והרגו והמליך את יכניה חזר לסוף שלשה חדשים והגלהו חזר לסוף עשתי עשרה שנה והגלה את צדקיהו: סלסלות. רבירקו״ש בלע״ז כמו סלסלה ותרוממך כך פיר׳ דונש ומנח׳ פי׳ לשון סל פני״רש בלע״ז: ואעידה. לשון התראה: ערלה. אטומה וכן כל לשון ערל: לחרפה. מחרפין אותו: ואת חמת יי׳ מלאתי. לבי מלא כבוא׳ לבוא חמת יי׳ עליהם: הכיל. כמו להכיל אשופר״ר בלע״ז: שפוך על עולל. לשפוך על היונקים: בחוץ. בשוק: מלא ימים. קרוב למות והוא יותר על זקן: שדות ונשים יחדו. יוסבו לאחרים: בוצע בצע. אונס ממון: על נקלה. קל הוא לנביאי השקר להוציא מפיהם ולומר שלום יהיה לכם ודב׳ זה מרפאין בדיבורם את השבר העתיד לבא עליהם: הובישו. עליהון למיבהת: הכלים. כמו להכלם:

כלו ב׳ מי׳ ו״ת בספ׳

מרגוע

כה

מרגוע׃ מנוחה׃ גם בזה לא יבושו׃ אינם מתביישין ממעשיהם הרעים׃
והקימותי עליכם צופים׃ הוא שמעמידין אנשים על המגדלים בעת החירום ואים
צופה ורואה אם גיים בא לעיר יתקע בשופ׳ ומזהיר את העם להחלץ ולבא על החומה
אף אני העמדתי נביאים המשמיעים אתכם את הפורענות הבאה להזהרו ולתקן
דרכיכם שתקבלו והוא כשופר תקיעת הצופה הקשיבו לקול השופר הזה והחלצו צופים נביאים כל׳ והקימותי פי׳ העמדתי להם כבר וכן ת״י ואקימית׃ את אשר בם׳ את הרעה אשר בידם׃ פרי מחשבותם׃ שכר מחשבותם׃ ותורתי וימאסו בה׃ הרי זה דוגמת עזי וזמרת יה ויהי לי לישוע׳ שהיה לו לומר היה לי לישועה אף כאן היה לו לומר ותורתי מאסו בה ודרך המקראות לדבר כן׃ למה זה לי לבונה׃ אשר אתם מקריבים לפני אשר משבא באה׃ לא ערבו׃ לא נעמו׃ יחזיקו׃ יקחו כמו וישלח ידו ויחזק בו כן ברה החזיקתני׃ אחזתני׃ מגור׃ יראה׃ לא״ לשון אסיפה כמו מגורי אל חרב וכן ת״י׃ התפלשי׃ התגלגלי׃ אבל יחיד׃ אבל של בן יחיד מי שאין לו אלא בן יחיד ומת׃ מספר תמרורי׃ לפי שהוא דבוק נקוד מספר ואינו נקוד מספר׃ עלינו׃ כביכול עלי ועליך׃ בחון

צפים ב׳ כתיב בן חס׳ וי״ו וסימ׳ ויקחהו שדה צפים׃ והקמתי עליכם צפים׃ וא״מ דמ״ל צופים מהר אפרים׃
עלותיכם כ׳ כתיב כן בקריא׳ וסימ׳ למה זה לי לבונה משבא תבוא׃ עלותיכם ספו על זבחיכם׃ והיה המקום
אשר יבחר אלהיכם בו׃ והביאותים אל הר קדשי עולתיהם כתיב ושארא עלתיכ׳ כתיב בבא מ״ל דמ״ל ויבלו

כֹּה אָמַר יְהוָה עִמְדוּ עַל־דְּרָכִים וּרְאוּ
וְשַׁאֲלוּ לִנְתִבוֹת עוֹלָם אֵי־זֶה דֶרֶךְ
הַטּוֹב וּלְכוּ־בָהּ וּמִצְאוּ מַרְגּוֹעַ ל
לְנַפְשְׁכֶם וַיֹּאמְרוּ לֹא נֵלֵךְ׃ וַהֲקִמֹתִי
עֲלֵיכֶם צֹפִים הַקְשִׁיבוּ לְקוֹל שׁוֹפָר
וַיֹּאמְרוּ לֹא נַקְשִׁיב׃ לָכֵן שִׁמְעוּ
הַגּוֹיִם וּדְעִי עֵדָה אֶת־אֲשֶׁר־בָּם׃
שִׁמְעִי הָאָרֶץ הִנֵּה אָנֹכִי מֵבִיא רָעָה
אֶל־הָעָם הַזֶּה פְּרִי מַחְשְׁבוֹתָם כִּי עַל־
דְּבָרַי לֹא הִקְשִׁיבוּ וְתוֹרָתִי וַיִּמְאֲסוּ־
בָהּ׃ לָמָּה־זֶּה לִי לְבוֹנָה מִשְּׁבָא
תָבוֹא וְקָנֶה הַטּוֹב מֵאֶרֶץ מֶרְחָק
עֹלוֹתֵיכֶם לֹא לְרָצוֹן וְזִבְחֵיכֶם לֹא־
עָרְבוּ לִי׃ לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי
נֹתֵן אֶל־הָעָם הַזֶּה מִכְשֹׁלִים וְכָשְׁלוּ
בָם אָבוֹת וּבָנִים יַחְדָּו שָׁכֵן וְרֵעוֹ
יֹאבֵדוּ׃ כֹּה אָמַר
יְהוָה הִנֵּה עַם בָּא מֵאֶרֶץ צָפוֹן וְגוֹי
גָּדוֹל יֵעוֹר מִיַּרְכְּתֵי־אָרֶץ׃ קֶשֶׁת
וְכִידוֹן יַחֲזִיקוּ אַכְזָרִי הוּא וְלֹא יְרַחֵמוּ
קוֹלָם כַּיָּם יֶהֱמֶה וְעַל־סוּסִים יִרְכָּבוּ
עָרוּךְ כְּאִישׁ לַמִּלְחָמָה עָלַיִךְ בַּת־צִיּוֹן
׃ שָׁמַעְנוּ אֶת־שָׁמְעוֹ רָפוּ יָדֵינוּ צָרָה
הֶחֱזִקַתְנוּ חִיל כַּיּוֹלֵדָה׃ אַל־תֵּצְאִי
הַשָּׂדֶה וּבַדֶּרֶךְ אַל־תֵּלֵכִי כִּי חֶרֶב
לְאֹיֵב מָגוֹר מִסָּבִיב׃ בַּת־עַמִּי
חִגְרִי־שָׂק וְהִתְפַּלְּשִׁי בָאֵפֶר אֵבֶל
יָחִיד עֲשִׂי־לָךְ מִסְפַּד תַּמְרוּרִים כִּי
פִתְאֹם יָבֹא הַשֹּׁדֵד עָלֵינוּ׃

כִּדְנַן אֲמַר יְיָ קוּמוּ עַל אוֹרְחָן וַחֲזוֹ
וּשְׁאִילוּ לִשְׁבִילִין דְּמִן עָלְמָא אֵידָא
אוֹרְחָא דְּתַקְנָא וְהַלִּיכוּ בַהּ וְאַשְׁכַּחוּ
נְיָח לְנַפְשְׁכוֹן וַאֲמַרוּ לָא נֵיזֵל׃
וְאַקֵּימִית עֲלֵיכוֹן מַלְּפִין קַבִּילוּ
לְמִילֵּי נְבִיָּא וַאֲמַרוּ לָא נְקַבֵּל׃
בְּכֵן שְׁמַעוּ עַמְמַיָּא וְדַעִי כְּנִשְׁתָּא
דְּיִשְׂרָאֵל יָת חוֹבֵיהוֹן׃ שְׁמַעִי
אַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל הָא אֲנָא מַיְתֵי
בִישְׁתָּא עַל עַמָּא הָדֵין תּוֹשְׁלְמַת
עוֹבָדֵיהוֹן אֲרֵי לְפִתְגָמֵי עַבְדֵי נְבִיַּא
לָא קַבִּילוּ וְאוֹרַיְתִי וְקָצוּ בַהּ׃ לְמָה
דְנַן קֳדָמַי לְבוֹנְתָּא דְמִשְּׁבָא תֵיתֵי
וְקָנֵי טַבְתָּא מֵאַרַע רַחִיק עֲלָוָתְכוֹן
לָא לְרַעֲוָא וְנִכְסַת קוּדְשֵׁיכוֹן לָא
יִתְקַבְּלוּן קֳדָמַי׃ בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ הָא אֲנָא מַיְתֵי עַל עַמָּא הָדֵין
תַּקְלָן וְיִתַּקְלוּן בְּהוֹן אֲבָהָן וּבְנִין
כַּחֲדָא מְגִיר וְקָרִיבֵיהּ יֵבְדוּן׃
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא עַמָּא אָתֵי מִצִּיפּוּנָא
וְעַמְמִין רַבְרְבִין יֵיתוֹן בְּגַלְיֵי מִסְיָפֵי
אַרְעָא׃ קַשְׁתָּן וּתְרֵיסִין אַחִידִין
אַכְזְרָאִין אִנּוּן וְלֵית לְהוֹן רַחֲמִין
קָלְהוֹן כְּיַמָּא בְּאִתְרְגוֹשֵׁיהּ וְעַל
סוּסְוָתָא רְכִיבִין מְסַדְּרִין אִנּוּן
כִּגְבַר עָבֵיד קְרָבִין עֲלָךְ כְּנִשְׁתָּא
דְצִיּוֹן׃ שְׁמַעְנָא יָת שִׁמְעֵהוֹן
אִתְרַשְׁלָא יְדָנָא עָקָא אַחֲדַתְנָא
הָא כְּחִיבְלִין לְיָלֵידְתָּא׃ לָא
תִיפְּקוּן לְחַקְלָא וּבְאוֹרְחָא לָא
תְהָכוּן אֲרֵי חַרְבָּא דְסַנְאָה מִקְטְלָא
לְמִתְכַּנְּשֵׁי סְחוֹר סְחוֹר׃ כְּנִשְׁתָּא דְעַמִּי
אֵיסָרוּ סַקִּין וְחוּפוּ רֵישְׁכוֹן בְּקִיטְמָא
אֵבֶל בְּיָחִיד עוּבִידוּ לְכוֹן מִסְפַּד ב
בְּמָרַד אֲרֵי בִתְכֵף יֵיתוֹן בָּזוֹזֵי עֲלָנָא׃

את הימים והיה ביום השמיני׃ בעולתינו ובזבחינו כן כתיב׃ ועולתיך לנגדי תמיד׃ ועולהך ידשנה סלה׃
כן כתיב ושארא עלתיך כתיב׃ שקד׳ קמצין וסימ׳ וכל אשר יפל עליו׃ בת עמי חגרי שק׃ על כל מתנים
שק׃ ואני בחלותם לבושי שק׃ וכל השק בשק ואסף דגון׃

כה אמר ה׳ עמדו על הדרכים׃ פי׳ עמדו ברעתיכם על הדרך הטוב ועל הדרך
הרע וראו בבינתכם ואמר זה כמו שאמר אליהו לעובדי הבעל עד מתי אתם
פוסחי׳ על שתי הסעיפי׳ אם ה׳ הוא האלהים לכו אחריו וכן אמר להם הנה נביאי
האמת אומרי׳ לכם הוסרו ושובו מדרכיכם הרעים ואל תנתנו ביד אויב ונביאי
הסקר אומרים להם טוב הוא הדרך שאתם אוחזין לא תסורו ממנו ומה שהנביאים מפחידים אתכם כי תנתנו ביד אויב אל תיראו כי שלום יהיה לכם ועתה בחנו בשכלכם איזה הוא הדרך הטוב גם שאלו בעבור נתיבות עולם כמו שאמר מרעה של א אביך וגו׳ כן אמ׳ להם שאלו נתיבות עולם כלו שאלו בעבור הדרכים אשר מעולם כלומר הדורות שעברו ותמצאו כי מי שאחז דרך האמת בא לו הטוב ומי שאחז דרך שמורים אתכם נביאי השקר בא לו הרע לפי ש שאחז בדרך השקר ומשני פנים אלה תוכלו להכיר איזה הדרך הטוב ולכו בה או מדרך השכל או מדרך הקבלה׃ ותמצאו מרגוע לנפשכם׃ ובזה תמצאו מרגוע נפש ונחת רוח בשתי ה הסעיפי׳ וכשאמרתי לכם זה אמרתם לא נלך ולא נחקור על הדרכי׳ כי מה שאנו אוחזין הוא טוב בעינינו׃ והקימותי׃ צופים׃ נביאי אמת שמזהירים אותם ואומרי׳ להם איך הקשיבו לקול השופר ראו איך מבטיחין אתכם נביאי השקר על תוהו ש שאומרים לכם שלום יהיה לכם ועתה הקשיבו לקול שופר ש שתוקעים שכיבותיכם בשופר מפני האויב להכים העם ואמרו לא נקשיב וכן אמרו לא נחוש לכל זה כי אנחנו בירושלם נהיה בשלום וית ואקימית עליהון וגו׳ כשאמור׃ לכן שמעו הגוים׃ שאר העמים שמעו כי אני מזהיר בכם׃ ודעי עדה׃ ואת עדת ישראל דעי׃ את אשר בם׃ כמו שאמר ראי את עונך וזהו את אשר בם העונו׳ אשר באנשיך מקטנם ועד גדולם וכן ת״י ודעי כנישתא דישראל ית חוביהון׃ שמעי הארץ׃ כי את עדה בני ובניהם ואמר הארץ ולא אמר השמים כי גם הם עדים לפי ש שהארץ תהיה חרבה בעונכם׃ פרי מחשבותם׃ איננו אומר שיענישם על המחשבה לבד אלא על מעשיהם שהם פרי מחשבות׳ שהם חושבים שאין אני רואה מעשיהם לפיכך הולכים אחר
לבם למלאות תאותם׃ על דברי׃ כמו אל דברי וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו׃ ואדוני אבי ז״ל פירש פרי מחשבותם המחשבות שאדם חושב ולא באו לידו על
כן כמנע מעשותם עליהם אמר פרי מחשבותם אבל המחשבות שיבאו לידו וכמנע מעשותם מיראת שמים לא יצטרכו למעשים וי״ת פרי מחשבותם תושלמת עובדיהון׃
ותורתי וימאסו בה׃ כמו ואל תורתי לא הקשיבו כי על דברי ר״ל דברי הנביאים שמזהירים אותם ותורתו ר״ל תורת משה לא די שלא הקשיבו לה כשקוראים אותה ל׳יהם
אלא גם מאסו בה שלא ירצו לקרותה ולשמעה כי בימי יאשיהו כשמצא חלקיהו ספר התורה ויקראו בה היה חדוש אצלם כי כבר שכחו אותה׃ למה זה לי לבונה׃ וקנה
הטוב׃ שהיו מביאין אותם מארץ מרחק לקטרת כי לא היתה נמצאת בארץ ישראל ושאר סמני הקטרת היו נמצאים בה או זכר השנים והוא הדין לאחרים והקטרת
היתה באה להכפיר הקרבן ואם הקרבן אין נרצה לפני למה תטרחו להביא הכפרת שהוא הקטרת׃ לכן׃ אבות ובנים׃ שכן ורעו׃ זכר כן להודיע כי האב לא
יזהיר הבן אם ירע וכן אם הבן ידע לא יזהיר לאב וכן האיש עם שכנו ר״ל שהוא סוכן אצל ביתו וכן עם רעו שיש לו משא ומתן או שותפו עמו אין אחד מהם מתירא ומזהיר
את חברו לפיכך יאבדו כולם כי כל אחד ירצה ברעת חברו יאבדו כתיב ואבדו קרי והענין אחד׃ כה אמר ה׳׃ יעור׃ ואני הוא המעיר אותו לבא מבבל אל ירושלם ארץ
רחוקה לא יהיה בלתי הערה ויעור מבנין נפעל׃ קשת וכידון יחזיקו׃ כל אחד יחזיק בידו שני כלי זיין׃ כים יהמה׃ כגלי הים׃ ועל סוסים ירכבו׃ כי לא יבאו
רגלי׳ לבד אלא אף רוכבי סוסים יהיו בהם רבים ומלחמת יותר חזקה׃ ערוך כאיש למלחמה׃ כל אחד מהם יהיה ערוך בכלי זיין כמו איש אחד המועד להלחם עם
חברו מלחמה ערוכה שמגין עצמו בכלי זיין וברוב לא יהיו הרבים כל כך מזויינין וזה החיל יהיה כל אחד מהם ערוך למלחמה כאיש אחד ועל מי יבאו אליך בת ציון׃
שמענו את שמעו׃ שמעו הגוי שזכר והכפרד מן שמעו שומע בפלס רומח ושמענו מאמר הנביא שכולל עצמו עם ישראל החרדים אל דבריו׃ אל תצאי׃ תלכי׃ תצאי תלכי
כתוב ביוד הנקבה מדבר כנגד הכנסת תלכו תצאו קרי מדבר כנגד הפרטים והענין אחד׃ חרב׃ יש לאויב מבחוץ להכותכם אם תצאו׃ ומגור׃ ופחד יש בכל
סביבותיכם אם תצאו וי״ת מגור מסביב מתיקלא למתכנשין מסחור סחור׃ בת עמי התפלשי באפר׃ התגללי בתוך האפר וי״ת וחופו רישיכון׃ אבל יחיד׃ אבל אדם
שמת לו בנו יחידו שהוא אבל קשה׃ מספר תמרורים׃ מספר סמוך לפיכך הוא פתוח מספד של מרירות ובמסרה ג׳ פתחין והסימן תמריא שמכין לרמוניא פירוש
תמריא מספר תמרורים שמיכין מספר בית האבל רמוניא כמספד הדרימון׃ כי פתאום׃ מעתה התחילו לספוד כי לא תדעי עת בואו כי פתאום יבא עלינו׃ בחון

בחון. אמר לנביא אף על פי שאתה אומר להם דברים קשים ומתנבא עליהם רעות אל תירא מהם כי בחון ומבצר נתתיך להם בחון פירושו מבצר כמו הקימו בחוניו וכן אמר לו בתחלת נבואתו הנה נתתיך היום לעיר מבצר ולעמוד ברזל לפיכך אל תירא מהם וחפש אחר דרכיהם זהו שאמר ותדע ובחנת את דרכם ואמר ובחנת לשון נופל על לשון לפי שקראו בחון אמר ובחנת את דרכם ויונתן תרגם בחון בחיר: כלם סרי סוררים. סרי בסמ״ך כמו בשי״ן השרים הם שרי סוררים כלומר שעבדיה׳ סוררים והשרים כמו כן סוררים והעבדים הולכי רכיל לאדוניהם לחבל עניים באמרי שקר והנה השרים עם העבדים נמשלים לנחשת וברזל שיעשו המלאכה כאחד כשהן מערבין זה בזה והנחשת בזה המקום פירו׳ הברזל שקורין בלע״ז אכ״יר שמערבין אותו עם הברזל לעשות בו כלי אומנו׳ כי לא יחתוך הברזל לבדו אלא עם זה הנחשת וכן פי׳ אדוני אבי כל נחושת ונחושת שבמקרא שמדב׳ לענין חוזק וי״ת כל רברביהון מרדין וגו׳ כשעמוד: נחר מפוח. לפי שהמשילם לנחשת וברזל שעושה אות׳ הנפח כלי על ידי האש המשילם עוד למלאכת הצורף כשיתיך הכסף ישים העופר׳ עם הכסף כדי שלא יכלה הכסף האש והנופח נופח במפוח באש לצרף הכסף והמפוח הו׳ משל על הנבי׳ הנופח הוא הנביא והמפוח הוא פיו וגרונו אמר כי המפוח נשרף מרוב התמרת הנופח בו ודבור הנביא הוא הנפיחה והעופרת תם ועדיין הכסף הרע לא נתך והם ישראל הרעים שמדבר אי״ה הנביא השכם והערב תמיד עד שנחר גרונו ועדיין רעים לא כ כתכו ועודם בקשים והעופרת משל למעט השתדלו׳ והתמדת בדברי משל ותליבה להחזירם ל למוטב והנה לשוא צרף צרוף. צרוף שם תאר בשקל גדול. נחר מבנין נפעל ענין שריפה וכן וחרה נחשתה: מאשתם. כתיב מלה אחת וקרי תרין מלין: כסף נמאס. ואחר שלא נתקו מרעתם הנה הם כסף נמאס וכן קראו אותם היודעים אותם ורעותם כי מאס יי׳ בהם כיון שלא נתקו מרעתם ואינן חוזרים למוטב: הדבר. אמר בזה הענין הדבר אשר היה אל ירמיהו מה שלא אמר כן בפרשיות ה הקודמות אלא כה אמר יי׳ לפי שאמ׳ לו זאת הנבואה בשער בית יי׳ לפיכך אמר הדבר אשר היה להודיע כי מה שעמד בשער בית יי׳ מאת יי׳ כאמר לו דבר זה ש שעשה כן: עמוד בשער בית יי׳. הוא שער מזרחי כי הוא המיוחד שבשערים: הבאים בשערים האלה. שבעה שערים היו בעזרה שלשה בצפון ושלש׳ בדרום ואחד במזרח: כה אמר. ואשכנה אתכם. אעמידכם בשכונתכם במקו׳ זה ולא תגלו ממנו וכמוהו החייתם כל נקבה העמדת׳ אותן בחיים: אל תבטחו לכם אל

ורעים ג׳ וסימ׳ מעט ורעים היו ימי שני חיי. ויתן יי׳ אותות ומופתים. צרוף ורעים לא נתקו: היטיב ב׳ מל וסימ׳ כי אם היטיב תיטבו את דרכיכם. וגם היטיב אין אתם: גר ג׳ ר״פ בקריא׳ וסימ׳ גר ותושב אנכי עמכם תנו לי אחזת. גר ויתום ואלמנה לא תעשקו. גר אנכי בארץ. אנ״ך: ועד עולם י״ב וסי׳ נמסר בישעיה סימ׳ ס׳:

ו בחון נתתיך בעמי מבצר ותדע ל׳. ב׳
ובחנת את דרכם: כלם סרי סוררים ב׳. ס״א לכם ל׳ כתי׳ כחך
הלכי רכיל נחשת וברזל כלם
משחיתים המה: נחר מפח מאשתם ל׳
עפרת לשוא צרף צרוף ורעים לא ל׳. ב׳
נתקו: כסף נמאס קראו להם כי- ל׳ בניכיו
מאס יהוה בהם:
ז הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת
יהוה לאמר: עמד בשער
בית יהוה וקראת שם את הדבר כו״ל חס״ה׳
הזה ואמרת שמעו דבר יהוה כל-
יהודה הבאים בשערים האלה
להשתחות ליהוה:
כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל ח׳ כנט׳ בכפ׳
היטיבו דרכיכם ומעלליכם ואשכנה ל׳
אתכם במקום הזה: אל תבטחו
לכם אל דברי השקר לאמר היכל
יהוה היכל יהוה היכל יהוה המה:
כי אם היטיב תיטיבו את דרכיכם ב׳ חס׳
ואת מעלליכם אם עשו תעשו ד׳ כתי׳ וי״ו
משפט בין איש ובין רעהו: גר ג׳ ר״פ
יתום ואלמנה לא תעשקו ודם נקי
אל תשפכו במקום הזה ואחרי
אלהים אחרים לא תלכו לרע לכם: ב׳
ושכנתי אתכם במקום הזה בארץ ל׳
אשר נתתי לאבותיכם למן עולם ל׳. י״ב
ועד עולם: הנה אתם בטחים י״ב
לכם על דברי השקר לבלתי הועיל י׳ וכל ד״ה דכו׳ במ״א
: הגנב רצח ונאף והשבע לשקר ל׳ נחס׳. ל׳ וחס׳ ל׳
וקטר לבעל והלך אחרי אלהים ב׳ מתחן
אחרים אשר לא ידעתם:

בחיר יהבתך בעמי בכרך תקיף ותהודע ותחוי להון ית אורחתהון: כל רברביהון מרדין מהלכין בנכילו כמא דמערב נחש עם ברזל כולהון מחבלין אינון: הא כמשב נפחין דחריך כגוא נורא כן חש קלהון דנביא דמתנבן להון תובו לאוריתא ולא תבו וכאברא דמתמסי בגו כורא כן הואה בטילין בעיניהון מילי נביא דמתנבן להון לא להנאה אליפינון מלפיהון ועובדיהון בישיא לא שבקו: הא מכסף פסולא מרחיקין קרו להון ארי רחיק יי יתהון: פתגם נבואה דהוה עם ירמיה מן קדם יי למימר קום בתרע בית מקדשא דיי ותתנבי תמן ית פתגמא הדין ותימר קבילו פתגמא דיי כל דבית יהודה דעלין בתרעי האילין למסגיד קדם יי: כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל אתקינו אורחתכון ועובדיכון ואשרי יתכון באתרא הדין: לא תתרחצון לכון על פתגמי נביי שקרא דאמרין קדם היכלא דיי אתון פלחי קדם היכלא דיי אתון דבחין קדם היכלא דיי אתון סגדין תלת זמנין בשתא אתון מתחזן קדמוהי: ארי אם אתקנא תתקנון ית אורחתכון וית עובדיכון אם מעבד תעבדון דין דקשוט בין גברא ובין חבריה: גיור יתום וארמלא לא תוניסון ודם זכיי לא תשדון באתרא הדין ובתר טעות עממיא לא תהכון לאבאשא לכון: ואשרי יתכון באתרא הדין בארעא דיהבית לאבהתכון למן עלמא ועד עלמא: הא אתון מתרחצין לכון על פתגמי נביי שקרא בדיל דלא להנאה: גנבין קטולי נפשן ונייפין ומשתבעין לשקר ומסקין בוסמין לבעלא ואזלין בתר טעות עממיא דלא ידעתון:

דברי השקר. לשון בטחון כשקר עם מלת אל ועם מלת על בזה הפסוק הוא אל דברי ובפסוק הנה אתם בטחים הוא על: היכל יי׳ היכל יי׳ היכל יי׳ המה. אלו דברי השקר שאומרי׳ להם נביאי השקר המתעים אותם או הם היו אומרים לנביא והוא ירמיהו והיו אומרים לו לא יחריב היכלו בעבור העון ולא תחרב העיר הזאת ואמר שלשה פעמים היכל יי׳ לפי שהיו שלשה אולם והיכל ודביר כן פי׳ אדוני אבי ז״ל ופי׳ כי פסוק ארץ ארץ ארץ תשובת דבריהם אמר הרי ההיכלות שאתם אומרים לפני חטובי׳ כמו הארץ כיון שאתם חוטאים לפני ומבזים ההיכלות וי״ת לא תתרחצון לכון וגו׳ כשעמוד ויתכן כי הכפל לחזק כי כן מנהג הלשון לכפול המלות לחזק הענין פעם בשתי מלות פעם בשלש: כי אם היטב תטיבו. מקור בוי״ו כמו בה״א: גר יתום. כמו שמש ירח בחסרון וי״ו החבור וזכר אלה והוא הדין לאחרים אלא זכר אלה לפי שהם עשוקים ברוב לאולמתם: במקום הזה. בכל מקום הוא רע ובמקום הזה הוא יותר רע שהוא מקום השכינה: לרע לכם. אתם רעים כי לרע לכם הוא הליכתכם אחרי אלהים אחרים כי בזמן שאתם עושים זה אתם נופלים לפני אויביכם: ושכנתי. למעולם ועד עולם. למזמן רב שנתתיה לכם מימי אברהם נתתיה להם עד עולם ר״ל כל ימי עולם אם ילכו בני׳ הם בדרכי: הנה. לבלתי הועיל. כי אתם רואים כי אין תועלת באותם הדברים: הגנב. התחשבו שתעשו מעשים רעים ותנצלו מעונשם בעבור שתבאו ותעמדו לפני בבית הזה כאשר אתם אומרים אחר שתעשו כל התועבות האלה ותבאו בבית הזה נצלנו נצלנו ופי׳ למען אתם אומרים נצלנו בעבור שתשובו לעשות את כל התועבות האלה: גם.

רשי

בחון נתתיך. לירמיה כאמר חזק נתתיך ב בתוכם ותדע ובחנת את דרכם שתוכיחם והם לא ישמעו. בחון לשון חוזק כמו עופל ובחן הקימו בחוניו: סרי סוררים. סרים מן הדרך: הולכי רכיל. בין הנחש׳ והברזל מטילי איבה בין שני סרים שים בהן כח להתגר׳ יחד כך שמעתי ואני אומר הולכי רכיל הם וחזקים כנחש׳ וברזל להחזיק כזביה׳ ויונתן תירגם רכיל זה לשון נוכל מהלכין בנכילו כמה דמערב נחשא עם ברזלא ונוכל הוא לשון מחשבה כמו ויתנכלו אותו להמיתו: נחר מפוח. משל הוא כשצורפי׳ כסף נופחין במפוח ונותנין תמיד עופרת בתוך הכור ומועיל לצרוף אבל אתם בלתי לצרוף א אתכם המפוח נחר ונחרך מכח האש ותם העופרת כולו: ולשוא. ועל חנם צרף הצורף כי לא הועיל: ורעים לא נתקו. מדרכם הרעה כלומר יגעו הנביאים להוכיח ולא הועילו נתקו פ פורצטר״איין בלע״ז. לא״ ורעים כמו רשעי׳: נחר. לשון חרה אפי ועצמי חרה מני חורב אישר״ם בלע״ז: כסף נמאס. שאינו נצרף בשום יגיעה: היכל יי׳ היכל יי׳. תלת זימנין בשתא אכנסא מתחזיין קדמוהי: הגנוב רצוח וגו׳. בתמיה וכי אלה תעשו ויועיל ההיכל לכם:

המערת

מא״ס תם י׳ כתו׳ מלה חדא וקרי׳ תרין

ובאתם. מפורש הוא: המערת פריצי'. וכי תחשבו הבית הזה כמו מערת פריצים וכן הוא בעיניכם הבית הזה מה שתחשבו שאתם נצולים בבאכם אליו הוא כפל שוכבס שתעשו פשעכם לבא אלי אחר עשותכם מה שמכעיס לעשותו אין זה אלא פריצות ועזות מצח וקשי לב שתעשו הפך רצוני ותבאו לפני זה מרד גדול והכעסה: גם אנכי הנה ראיתי. לא תחשבו כי אני לא אראה מחשבותיכם הרעות כי אני כמו בן אדם שיכול אחד לגנוב לבבו ולהראות לפניו מה שאין בלבו כי אני ראיתי לבבכם וראיתי כי בבאכם אלי אין לבבכם אלי אלא בלבבכם שתעשו עוד את התועבות אשר עשיתם מתחילה ומה שאמר מערת כי כן דרך הפריצים בעשותם הרעות להאסף יחד חוץ לעיר באחת המערות להסתר שם מבני אדם ומה שתאמרו כי לא אחריב ביתי בעבור מעשיכם כמו שאמ' היכל יי' כמו שפירשנו למעלה אלא הם דברי שקר: כי לכו נא. ראו מה עשיתי לו מפני רעת עמי ישראל שהחרבתי אותו וסלקתי שכינתי ממנו ונגלה הארון ממנו והיה עם פלשתי' ולא חששתי לכבודי אחר שהיו הם מבזים אותו כן אעשה בבית הזה לפיכך אל תבטחו אל דברי שקר כאלו ושלשת הפסוקים הבאים אחר זה הפסוק מבוארים הם: את כל זרע אפרים. עשרת השבטים שגלו וכנה אותם לאפרים לפי שהמלכות היתה לאפרים ביום שנחלקה המלכות ומשם והלך נקראו עשרת השבטים בשם אפרים: ואתה תשא. ענין הגבהת הקול כמו וישא עשו את קולו: רנה. צעקה כמו ויעבר הרנה קומי רני: האינך. ובחוצות ירושלם. שלא יבושו להכעיסני בגלוי בשוקי' וברחובו': הבנים. כל בני הבית מתעסקי' בעבודה זו לשכר שיקבלו בעבודה: לעשות כונים. מיני מאכלים שהיו מכינים ומגישים למלאכת השמים וכן עשינו לה כונים וכן ות"י כיון צלמיכם ואולי קראם כונים לפי שמכונין לבן ודעתן אליהם לעשותן ולתקנן היטב ות"י כוני' כרדוטין: למלכת השמים. חסר אל"ף ופי' כמו מעשה השמים כלומר לכוכבים ות"י למלכת השמים לשון מלוכה ר"ל לכוכב גדול שבשמים ות"י לכוכבת שמיא: האותי. הם עושים להכעיסני וכי סבורים הם שהם מכעיסים אותי כי לא תחול בי מדת כעס ולא מדה אחרת אינם מכעיסים אותי אלא עצמן כי עליהם יחול הכעס וחרון אף: למען בשת פניהם. שיבושו במעשיהם הרעים כי אני איני ראוי שאכעס במעשיהם אפילו תחול בי שום מדה מה שלא תחול כי לא יזיקו לי מעשיהם הרעים ולא יטיבו לי מעשיהם הטובים כמו שאמר אליהוא לאיוב אם חטאת מה תפעל בו ורב פשעיך מה תעשה לו או מה מידך יקח לאיש כמוך רשעך ולבן אדם צדקתך ומה שאמר בתורה כעסוני בהבליהם הכעיסוני בפסיליה' דברה תורה כלשון בני אדם אבל הוא ית' אין בו מדת כעס ולא מפחיתות ה המדות המצויות בבני האדם כמו הכעס וזולתו: לכן. אפי וחמתי. כי הם עשו להכעיסני והכעס יחול עליהם ואף וחמה

שילו א' כתיב כן בו"ו בקריא' וסימ' נמסר בסדר ויחי: בראשונה א' מ"ל בקריא' וסימ' כי הרג ההרגנו ידך תהיה בו. ושמתי מקום לעמי ישראל דמלכים. וחברו דד"ה. כי לכו נא אל מקומי אשר בשילו אשר. כל בנה יבוסי בראשונה דד"ה ב' בפסוק. נחלה מבוהלת בראשונה. ואמצא ספר היחש: והמה עשים ה' בקריא' וסימ'

רשי

המערת פריצים. היה בעיניכם הבית הזה בתמיה: הנה ראיתי. שכך הוא בעיניכם: כאשר עשיתי לשילה. בימי עלי כאשר השלכתי עשרת השבטי': לעשו' כוונים. דפוס הכוכב: מלכת השמים. כוכב הגדול היו קורין מלכת השמים לשון מלכה וכן תירגם יונתן מלכת שמייא: נתכת. יורדת ומגעת כמו ומטר לא נתך ארצה לא מטא: עלותיכם

פריצים ב' חד מל' וחד חס' ובלו' נח פריצים

ובאתם ועמדתם לפני בבית הזה
אשר נקרא שמי עליו ואמרתם
נצלנו למען עשות את כל התועבת
האלה: המערת פרצים היה
הבית הזה אשר נקרא שמי עליו
בעיניכם גם אנכי הנה ראיתי נאם
יהוה: כי לכו נא אל מקומי אשר
בשילו אשר שכנתי שמי שם ב
בראשונה וראו את אשר עשיתי
לו מפני רעת עמי ישראל: ועתה
יען עשותכם את כל המעשים
האלה נאם יהוה ואדבר אליכם
השכם ודבר ולא שמעתם ואקרא
אתכם ולא עניתם: ועשיתי לבית
אשר נקרא שמי עליו אשר אתם
בטחים בו ולמקום אשר נתתי לכם
ולאבתיכם כאשר עשיתי לשלו:
והשלכתי אתכם מעל פני כאשר
השלכתי את כל אחיכם את כל
זרע אפרים: ואתה אל
תתפלל בעד העם הזה ואל תשא
בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי
כי אינני שמע אתך: האינך ראה
מה המה עשים בערי יהודה ובחוצות
ירושלם: הבנים מלקטים עצים
והאבות מבערים את האש והנשים
לשות בצק לעשות כונים למלכת
השמים והסך נסכים לאלהים אחרים
למען הכעסני: האתי הם
מכעסים נאם יהוה הלוא אתם
למען בשת פניהם:
לכן כה אמר אדני יהוה הנה אפי
וחמתי נתכת אל המקום הזה על
האדם ועל הבהמה ועל עץ
השדה ועל פרי האדמה ובערה
ולא תכבה:
כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל

ואתן אתון וקיימין קדמי בביתא
הדין דאתקרי שמי עלוהי ואמרין
אתון שיזיבנא בדיל למיעבד ית
כל תועבתא האילין: הכבית
כנישת רשיעין הוה ביתא הדין
דאיתקרי שמי עלוהי בעיניכון אף
קדמי כן גלי אמר יי: ארי אזילו
כען לאתר בית שכינתי די בשילו
דאשריתי שכינתי תמן בקדמיתא
וחזו ית דעבדית ליה מן קדם בישת
עמי ישראל: וכען חלף דעבדתון
ית כל עובדיא האילין אמר יי
ושלחית לותכון ית כל עבדי נביא
מקדים וממלל ולא קבילתון ו
ואתנביאו לכון ולא תבתון:
ואעביד לביתא דאיתקרי שמי
עלוהי דאתון רחיצין ביה ולאתרא
דיהבית לכון ולאבהתכון כמא
דעבדית לשילו: ואגלי יתכון
מארעא בית שכינתי כמא דאגליתי
ית כל אחיכון ית כל זרעא דישראל
: ואת לא תצלי על עמא הדין
ולא תתחנן עלירהון בבעו וצלו
ולא תבעי מן קדמי ארי לא רעוא
קדמי לקבלא צלותך: הלית את
חזי מא דאינון עבדין בקירויא
דבית יהודה ובשוקי ירושלם:
בנייא מלקטין אעא ואבהתן
מדליקין ית נורא ונשיא לייש
לישא למיעבד כרדוטין לכוכבת
שמיא ולנסכא נסכין לטעות
עממיא בדיל לארגזא קדמי:
המדמן די קדמי אינון מרגזין אמר
יי הלא לאבאשא להון בדיל
דיבהתון בעובדיהון: בכן כדנן
אמר יי אלהים הא רוגזי וחמתי חל
באתרא הדין על אנשא ועל בעיר
ועל אילן חקלא ועל איבא דארעא
וישיצי ולא יהי חיס: כדנן
אמר יי צבאות אלהא דישראל

ויבאו כל החכמים העשים את כל מלאכת. כן המה עשים גם לך בשמואל. האינך ראה מה המה עשים. עוד תשוב תראה תועבות גדלות דיחזקאל. כי עגבים בפיהם המה עשים דיחזקאל: מלקטים ב' וסימ' שבעים מלכים בהנות. הבנים מלקטים עצים: האתי ב' א' מ"ל וסימ' האותי לא תיראו נאם יי'. האותי הם מכעיסים. קדמ' מל': כה אמר ו' בטעמ' בסיפר' וסימ' עלותיכם ספו. לא יכרת איש ליונדב. על הכלים הנותרים. אנוש לשברך. עוד יקנו בתים. לכל הגולה אשר הגלתי:

ואמר נתכת לרוב מרוצתה לבא עליהם כדבר הנתך ובאמרו נתכת לשון נקבה וזכר גם כן אף שהוא לשון זכר כי כן הוא דרך לשון הקדש להיות זכר הפועל עם השם הדבק בו יהיה ראשון או אחרון כמו ותדבר מרים ואהרן ותכתוב אסתר בת אביחיל ומרדכי היהודי ותאכל היא והוא גרי ביתי ואמהותי לזר תחשבוני: ובערה. אמר בעירה ולא זכר האש לפי שהחמה עניין חמימות וטבע האש אשר באדם מוליד הכעס והחמה: כה אמר יי' צבאות. זכר העולות שהן כליל וזכר הזבחים שהם השלמים שמהם יאכלו הבעלים בשר ולא זכר חטאת ואשם כי לא היו מתודי' מחטאתם ולא שבים ועוד כי במזיד היו חוטאים ואין על המזיד קרבן אלא היו מביאים עולות להראות עצמם שהם עובדים את יי' בבראתם והשלמים היו מביאין לאכול בשר עם הראות במעשיהם עבודת האל ואמ' מה לכם להביא זבחיכם ולהוסיף עוד עליהם עולות ותחשבו כי יהיו לרצון לי כמו שכתוב בתם ונרצה לו לכפר עליו וזה לא יהיה כי אם אין מעשיכם רצוין לפני עולות וזבחים לא יהיו רצון: ספו

שפו. ענין תוספת שני פרשים בענין אחד יסף וספה וכן ספות חטאת על חטאת לספות עוד ואפשר גם כן ספו מגזרת יסף בשקל שבו רדו והאוי הזה אינו למצות רבוכית אלא כאומר לחברו עשה מה שתעשה כי לא יועילך : כי לא דברתי. ביום הוציאי אותם מארץ מצרים · יש מפרשים כי היא המצוה הראשונה והוא מה שצוה אותם במרה שנ' שם שם לו חק ומשפט והוא מה שאמרו רז"ל שבת ודינין במרה איפקוד ולא צוה על דבר עולה או זבח ויש לפרש גם כן כי עיקר המצוה לא היתה על דברי עולה וזבח אלא שמעו בקולי והייתם לי לעם ובזה התנאי כתן להם התורה ואין בכל עשרת הדברים שהם כלל התורה כלה זכר עולה וזבח ואף כשדבר על הקרבנות לא צוה להם שיקריבו קרבן אלא אדם כי יקריב מכם קרבן אם יעשה מרעתו יהיה כך וכך והתמידי' שצוה בהם הוא לכבוד הבית והיו באין לצבור אבל ליחידים לא צוה להקריב קרבן כמו שצוה ליחידי' לעשות משפט ושאר המצות ולא צוה ליחיד לעשות קרבן אלא אם כן יחטא בשוגג וכזה בפרשת האמורין להשיב החוטא אל לבו לכוף התאוות הבהמיו' לפי שתולדתם מחלב ודם ויהיה נזהר שלא י יהיה שוגג במצוה כל שכן מזיד והתמידי' גם בנין הבית לעבודה אפשר שהיא כמו שכתב מורה צדק רבינו משה ז"ל להעתיק הדעות הזרות ובנין ההיכלות שהיו לשם ע"ז רצה להעתיקם לעבודת הא"ל ושימחה שם ע"ז מהם : כי אם. מבואר הוא : ולא שמעו · במועצות · פירוש בעצה שלהם לא בעצתי כמו ש ספי' בשרירו' לבם הרע ושרירות פירוש הבטת לבם מענין ישר על אכסי' למה שלבם פונה אליו ות"י תוקף לבם מענין שריר וקים כדברי רז"ל ות"י הרהור לבהון : ויהיו לאחור · ומה היה מגמם שהיו לאחור ולא לפנים כלומר שהיה אחרה במעשה ידיהם ולא ברכה ות"י ואחזרו לפולחני קדל וגו' כבעמוד : למן היום · כי בכל דור ודור היו בהם פושעים ורוב הדורו' היו רובם פושעים ואעפ"כ שייתי מזהירם תמיד על ידי הנביאים : יום יום · כלומר יום ויום : השכם ושלוח · בכל בקר ובקר כי רוב ההזהר' תהיה בבקר קודם שילך אדם למלאכתו ושלוח הייתי שולח בהסכמה הנביאים להזהירם : ולא הטו את אזנם · הרעו מאבותם · בכל דור ודור רובם הרעו מאבותם כמו מנשה ו ואמון שהיו אחרוני' הרבו אשמה מן הראשונים : ודברת · ולא ישמעו · ידעתי כי לא ישמעו אליך ואפי' לא יענוכה כשתקרא להם אעפ"כ הזהירם · יענוכה כתב בו ה"א המבטא אחר כ"ף הנמצא וכן וחסידיך יברכוכה והדומין לו : ואמרת · מפיהם · אפילו מפיהם אבדה ונכרתה שלא יאמרו אמת בפיהם כל שכן בלבבם כי רוב בני אדם מדברים בפיהם מה שאין כן בלבבם להראות עצמן טובים ואיכם הפך מי שנ' עליו ודובר אמת בלבבו אבל אלה אפילו בפיהם אין אמת : גזי נזרך · גרול השער כקרא נזר לפי שהנזיר היה מגדל שערו ועניין

ט' פסוקי' ולא ולא ולא וסימ' ולא אם עודנו חי · ויאמר אלהים יען אשר · ולא ישיב אל לבו ולא · ולא שמעו ולא אבו · והקימתי עליהם רעים · ולא שבעו ולא הטו את אזנם · בן אדם הנני לקח ממך · ולא יסברו ממנו · אתה תזרע ולא תקצור · ולא ישמעו ד' בקריא' וסימ' והיה אם לא יאמינו לך ולא ישמעו ·

עלותיכם ספו על זבחיכם ואכלו
בשר : כי לא דברתי את אבותיכם
ולא צויתים ביום הוציאי אתם
מארץ מצרים על דברי עולה וזבח :
כי אם את הדבר הזה צויתי אתם
לאמר שמעו בקולי והייתי לכם
לאלהים ואתם תהיו לי לעם
והלכתם בכל הדרך אשר אצוה
אתכם למען ייטב לכם : ולא
שמעו ולא הטו את אזנם וילכו
במעצות בשררות לבם הרע ויהיו
לאחור ולא לפנים : למן היום
אשר יצאו אבותיכם מארץ מצרים
עד היום הזה ואשלח אליכם את
כל עבדי הנביאים יום השכם
ושלח : ולוא שמעו אלי ולא הטו
את אזנם ויקשו את ערפם הרעו
מאבותם : ודברת אליהם את כל
הדברים האלה ולא ישמעו אליך
וקראת אליהם ולא יענוכה : ואמרת
אליהם זה הגוי אשר לוא שמעו
בקול יהוה אלהיו ולא לקחו מוסר
אבדה האמונה ונכרתה מפיהם :
גזי נזרך והשליכי
ושאי על שפים קינה כי מאס יהוה
ויטש את דור עברתו : כי עשו
בני יהודה הרע בעיני נאם יהוה
שמו שקוציהם בבית אשר נקרא
שמי עליו לטמאו : ובנו במות
התפת אשר בגיא בן הנם לשרף
את בניהם ואת בנתיהם באש אשר
לא צויתי ולא עלתה על לבי :
לכן הנה ימים
באים נאם יהוה ולא יאמר עוד
התפת וגיא בן הנם כי אם גיא
ההרגה וקברו בתפת מאין מקום :

עלותכון אוסיפו על ניכסת קודשיכון ואכלו בסרא : ארי לא מליליתי עם אבהתכון ולא פקידתינון ביומא דאפיקית יתהון מארעא דמצרים על עסקי עלון ונכסת קודשין : אילהן ית פתגמא הדין פקידית יתהון למימר קבילו למימרי ואיהוי לכון לאלהא ואתון תהון קדמי לעם ותהכון בכל אורחא דאפקיד יתכון בדיל דייטב לכון : ולא קבילו ולא ארכינו ית אודניהון ואזלו בעצתהון בהרהור לבהון בישא ואחזרו בפולחני קדל ולא שויאו דחלתי לקביל אפיהון : למן יומא דינפקו אבהתכון מארעא דמצרים עד יומא הדין ושלחית לותכון ית כל עבדי נבייא יום מקדים ומשלח : ולא קבילו למימרי ולא ארכינו ית אודניהון ואקשיאו ית קדלהון אבאישו מאבהתהון : ותמליל עמהון ית כל פתגמיא האילין ולא יקבלון מינך ותתנבי להון ולא יתיבונך : ותימר להון דין עמא די לא שמעו למימרא דיי אלההון ולא קבילו אולפן פסקת הימנותא ואתמנעת מפומהון : תלישי על רברבך דיגלו וטולי על ניגדין אילי ארי רחיק יי ורטיש ית עם דרא דעברו על מימריה : ארי עבדו בני יהודה דביש קדמי אמר יי שויאו שקוציהון בביתא דאתקרי שמי עלוהי לסאבותיה : ובנו במת תופא די בחילת בר הנם לאוקדא ית בניהון וית בנתיהון בנורא דלא פקידית באוריתי ולא ארעוא קדמי : בכן הא יומיא אתן אמר יי ולא יתאמר עוד תופת וחילת בר הנם אלהן חילת קטיליא ויקברון בתופת מבלי אתר :

רשי

עולותיכם · שאתם מקריבים כליל טוב לכם שתוסיפו אותם על שלמיכם ותקריבו אותם שלמים ותאכלו הבשר שהרי אינם מקובלות לפני ולמה תפסידום : ביום הוציאי אותם · תחלת תנאי לא היתה אלא אם שמע תשמעו בקולי ושמרתם את בריתי והייתם לי סגולה : בשרירות לבם · במראה לבם למון אשורנו : יום השכם ושלוח · תרגי' יום ביום השכם ושלוח · גזי נזרך · תלשי שערך כמו ויגז שלוים ויגז את ראשו · לא כזרך כתרך לשון ג גדולה וכת' רברבך וכן חברו מנחם : ויטוש · ויעזוב : במות התופת · הוא המולך שהיה של נחשת ומסיקין אותו מתחתיו וידיו פשוטות ונסיקות ונותנין את הילד על ידיו והוא נכוה והכומרים מקישין ב בתופים שלא ישמע האב קול הבן ויכמרו רחמיו תופת על שם התוף הנוש על שם נהמת הבן : לא צויתי · במצות שיקריבו בנים לקרבן ולא דברתי לאחד מן הנביאים וכשדברתי לאברהם לשחוט א את בנו לא עלתה על לבי שישחוט אלא ל להודיע צדקו :
ואת

ולא יאמר · סית' קדמ' ולא יאמר עוד התופת תכייכא ולא יקרא למקום הזה עוד אתפית

ויען משה ויאמר והן לא יאמינו לי · אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים · ודברת אלהם את כל הדברים האלה : בנתיהם ה' חס' ו"ו וסימ' נמסר בסדר ראה : לכן י"ד בטעם בספרא וסימ' כל אכליך יאכלו · ונגני פקד על שמעיה · הנה אפי וחמתי נתכת · ולא יאמר עוד התפת · על הנביאים · אם תשוב ואשיבך לפני · ולא יקרא למקום הזה עוד · אל יהויקים על הנביאים הנני · על יהויקים אל קרינ' י ושלחתי לו צעים · שמעו עצתי · וחברו ופקדתי על פסיליה :

נזי כזרך כענין קרחי וגזי על בני תענוגיך והשליכי הנזר שהיה לך לפאר גזי אותו והשליכי בעפר לאבל ואמר לשון כקנה על הכנסיה ות"י תליש על רברבך דיגלון : את דור עברתו · הדור הזה שספך עליהם עברתו וחמתו ות"י ית דרא די עברו על מימריה : כי עשו · שמו שקוציהם · אחז ומנשה עשו זה כמו שכתוב ובני יהודה עמהם : ובנו · אשר לא צויתי ולא עלתה על לבי · לא היה רצוני בזה ולא צויתי להם שישרפו לי בניהם ובנותיהם ואם צויתי על בשר בהמה לשרוף לפני לא צויתי להם שישרפו בניהם ובנותיהם והם שורפים אותם לאל אחר ואיכם מרחמים עליהם לרוב אהבתם הע"ז ות"י דלא פקידית באוריתי ולא רעוא קדמי ורז"ל פירשו אשר לא צויתי זה יפתח ולא עלתה על לבי זה מישע מלך מואב שנ' ויקח את בנו הבכור ויעלהו לעלה ודעתם שהעלהו לשמים : לכן · וקברו בתופת מאין מקום · כי לא היה לפני זה מקום לקבורה :
והיתה

היתה · אותם שלא יוכלו לקבור מאין מקום או שלא הקברים מרוב הרוגים: והשבתי · לחרבה תהיה הארץ · ובמקום קול שמחה יהיה קול יללה קול בכי וצעקה: בעת ההיא · ויצאו כתיב וקרי יוציאו והענין קרוב כי פירוש ויצאו שיוציאו לא שיצאו מעצמם וזה הענין לא ספר הכתוב בחרבן ירושלם בספר מלכי' שהוציאו הכשדים עצמות המלכים והשרים והכהנים והנביאים מיושבי ירושלם מקבריהם אלא הנביא שנבא עליהם שיהיה כך והיה כך ואף על פי שלא ספר הכתוב וזה יהיה העונש להם אחר מיתתם כמו שנ' אשר אהבום ואשר עבדום וכן אמר על יהויקים כשהתנבא עליו עונשו לא יהיה לו יושב על כסא דוד ונבלתו תהיה מושלכת לחורב ביום ולקרח בלילה וכן אמר בפושעי ישראל והיו מושלכים בחוצות ירושלם ורז"ל אמרו בעון חיים מתים נחטטים וסמכו זה בפסוק והיתה יד ה' בכם ובאבותיכם זה חטוטי שכבי והביאו גם זה הפסוק לא יאספו ולא יקברו והקשו אליו הפסוק הבא אחריו ונבחר מות מחיים כלומ' למה היה נבחר מות מחיי' אם המתים נחטטים ואם היה עונש המתים היה להם כפרה וזה ונבחר מות אלא אם הוא עונש החיים ובעון החיים מתים נחטטים למה אמר ונבחר מות מחיים ופי' ונבחר מות לרשעים שלא יחיו בעולם הזה ויחטאו ויפלו בגיהנם: לדומן · לזבל יהיו כלומר כי לעולם יהיו על פני האדמה כי לא יקברו ולרוב עמידתם על פני האדמה ירקבו וישובו עפר וזבל ונבחר המתים יהיה ענשם מה שאמר שיהיו נחטטים מקבריהם והחיים והם השארית הנשארים שלא יהרגו ויגלו יבחרו בגלותם מות מחיים כי יהיו ביד גוי כשל עבדים לעם אכזרי' שלא ירחמו עליהם וטוב מותם מחייהם: בכל המקומות הנשארים · בכל מקום שיהיו הנשארים כמו הפוך הנשארים בכל המקומות אשר הדחתים שם כמו ותשם בפוך עיניה וכל הארץ בהו מכרימה לשבר אל יוסף באו מכרימה אל יוסף לשבר לי יזעקו אלהי ידענוך ישראל לי יזעקו ישראל אלהי ידענוך והדומים להם שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק: ואמרת · היפלו ולא יקומו · טעמו דבק עם הפסוק הבא אחריו מדוע שובבה כלומ' למה זה החזיקו כל כך במעשיה' הרעים ומאנו לשוב וכי נפלו בעונש מעשיהם שלא קמו אחר כן כלומר כמה פעמים נפלו ב בענש מעשיהם ואחר כן בטובם קמו וכי סבורים הם שאם ישובו הם למוטב לא ישוב האל מחרון אפו עליהם היה שום פעם עד עתה שנפלו ולא קמו אחר כן או אם ישוב ישראל ממעשיו הרעים ולא ישוב הא' מחרון אפו זה לא היה אם כן מדוע שובבה וי"ת

ואת עצמות ז' בקריא וסי' ואת עצמות יוסף אשר העלו במצרים · וילך דוד ויקח תניינא דפסו' · ושל אחריו ויעל משם את עצמות שאול תניינא דפסו' · יוציאו את עצמות מלכי יהודה ד' בפסוק: ולא ישוב

וְהָיְתָה נִבְלַת הָעָם הַזֶּה לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ וְאֵין מַחֲרִיד: וְהִשְׁבַּתִּי מֵעָרֵי יְהוּדָה וּמֵחֻצוֹת יְרוּשָׁלַם קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה כִּי לְחָרְבָּה תִּהְיֶה הָאָרֶץ:
ח בָּעֵת הַהִיא נְאֻם יְהוָה ויוציאו אֶת עַצְמוֹת מַלְכֵי יְהוּדָה וְאֶת עַצְמוֹת שָׂרָיו וְאֶת עַצְמוֹת הַכֹּהֲנִים וְאֵת עַצְמוֹת הַנְּבִיאִים וְאֵת עַצְמוֹת יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלָם מִקִּבְרֵיהֶם: וּשְׁטָחוּם לַשֶּׁמֶשׁ וְלַיָּרֵחַ וּלְכֹל צְבָא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר אֲהֵבוּם וַאֲשֶׁר עֲבָדוּם וַאֲשֶׁר הָלְכוּ אַחֲרֵיהֶם וַאֲשֶׁר דְּרָשׁוּם וַאֲשֶׁר הִשְׁתַּחֲווּ לָהֶם לֹא יֵאָסְפוּ וְלֹא יִקָּבֵרוּ לְדֹמֶן עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה יִהְיוּ: וְנִבְחַר מָוֶת מֵחַיִּים לְכֹל הַשְּׁאֵרִית הַנִּשְׁאָרִים מִן הַמִּשְׁפָּחָה הָרָעָה הַזֹּאת בְּכָל הַמְּקֹמוֹת הַנִּשְׁאָרִים אֲשֶׁר הִדַּחְתִּים שָׁם נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת: וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר יְהוָה הֲיִפְּלוּ וְלֹא יָקוּמוּ אִם יָשׁוּב וְלֹא יָשׁוּב: מַדּוּעַ שׁוֹבְבָה הָעָם הַזֶּה יְרוּשָׁלַם מְשֻׁבָה נִצַּחַת הֶחֱזִיקוּ בַּתַּרְמִית מֵאֲנוּ לָשׁוּב: הִקְשַׁבְתִּי וָאֶשְׁמָע לוֹא כֵן יְדַבֵּרוּ אֵין אִישׁ נִחָם עַל רָעָתוֹ לֵאמֹר מֶה עָשִׂיתִי כֻּלֹּה שָׁב במרצותם כְּסוּס שׁוֹטֵף בַּמִּלְחָמָה: גַּם חֲסִידָה בַשָּׁמַיִם יָדְעָה מוֹעֲדֶיהָ וְתֹר וְסוּס וְעָגוּר שָׁמְרוּ אֶת עֵת בֹּאָנָה וְעַמִּי לֹא יָדְעוּ אֵת מִשְׁפַּט יְהוָה:

וּתְהֵי נִבְלְתָא דְעַמָּא הָדֵין מִשְׁגְרָא לְמֵיכַל לְעוֹפָא דִשְׁמַיָא וּלְבְעִירָא דְאַרְעָא וְלֵית דְמָנִיד: וְאֲבַטֵל מִקִרְוַיָא דְבֵית יְהוּדָה וּמִשׁוּקֵי יְרוּשְׁלֵם קָל בִּיעַ וְקָל חֶדְוָא קָל חַתְנִין וְקָל כַּלָן אֲרֵי לְחוּרְבָא תְהֵי אַרְעָא: בְּעִדָנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ יַפְּקוּן יַת גַרְמֵי מַלְכַיָא דְבֵית יְהוּדָה וְיַת גַרְמֵי רַבְרְבֵיהוֹן וְיַת גַרְמֵי כַהֲנַיָא וְיַת גַרְמֵי נְבִיֵי שִׁקְרָא וְיַת גַרְמֵי יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם מִקִבְרֵיהוֹן: וְיִשְׁטְחוּנוּן לָקֳבֵל שִׁמְשָׁא וְסִיהֲרָא וּלְכָל חֵילֵי שְׁמַיָא דְרַחֲמוּן וּדְפַלְחוּנוּן וּדְטָעוּ בַּתְרֵיהוֹן וּדְתַבְעוּנוּן וּדְיסְגִידוּ לְהוֹן לָא יִתְכַּנְשׁוּן וְלָא יִתְקַבְרוּן לְזִיבַל מְבַדַר עַל אַפֵּי אַרְעָא יְהוֹן: וְיִתְרְעוּן בְּמוֹתָא מִרְבְחַיָא לְכָל שְׁאָרָא דִישְׁתַּאֲרוּן מִן זַרְעִיתָא בִּישְׁתָא הָדָא בְּכָל אַתְרַיָא דִישְׁתָּאֲרוּ דְאַגְלֵיתִנוּן לְתַמָן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת: וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הֲיִפְּלוּן וְלָא יְקוּמוּן אִם לְמִתַּב גְלֵי קֳדָמַי דְלָא יְתוּבוּן: מַה דֵין מִתְחַסְנִין לְמִתַּב לְפוּלְחָנֵי עַמָא הָדֵין יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם תָּבוּ לְמִרַד מִן אוֹרַיְתָא וְלָא צָבַן לְמִתַּב אַתְקִיפוּ בְּנִיכְלִין מְסָרְבִין לְמִתַּב: אֲצֵית וּגְלֵי קֳדָמַי לָא כִדְכָשַׁר מְמַלְלִין לֵית גְבַר דִימְתִיב מִן בִּישְׁתֵיהּ לְמֵימַר מָה עֲבָדִית כּוּלְהוֹן מְסַגַן בִּרְעוּת נַפְשְׁהוֹן כְּסוּסֵי דְגָזַר בִּקְרָבָא: אַף חוּרִיתָא בִשְׁמַיָא יָדְעָה זִמְנָהָא וְשַׁפְנִינָא וְכוּרְכְיָא וְסִנוּנִיתָא נָטְרִין יַת עִידָן מֵיעַלְהוֹן וְעַמִי לָא הֲווֹ יָדְעִין לְמֶעְבַּד יַת קְיָמָא דַיְיָ:

רשי

ואין מחריד · את העופות מעל הפגרים: ושטחום לשמש · והכשדים ישכנו לגור על העיר בקברי השרי' שהיו באים כפלטין: לדומן · לזבל: ונבחר מות מחיים · אף על פי שהם רואים את המתים נתונין בבזיון צרת החיים גדולה הימנ' ויבחרו את המו': היפלו ולא יקומו · הטוב להם שיפילו את עצמם לנפילה שאין לה תקומה: אם ישוב ולא ישוב · ולכשירצו לשוב מרעתם לא ישוב הקב"ה מגזרתו · ד"א אף אם ישובו בתשובה לא תתקיים בידם כי ימהרו לשוב לרשעתם וכת"י אם למיתב גלי קדמי לא יתובון: משוב' נצחת · משובת עולם כמו נצח: החזיקו · אחזו: בתרמית · במרמה: לא כן · לא כדין כמו כן בנות צלפחד: כלה שב במרוצתם · כדרך הראשון חוטאים וחוזרים וחוטאי' מרוצה קורש"י בלע"ז: שוטף · אישפרידין בלע"ז: חסידה · ציגוני"א בלע"ז: מועדיה · עת עברם אל איי הים מפני הצנה ועת שובם: שמרו · המתינו: תור וסיס ועגור · ושפנינא וכורכיא וסנוניתא כורכיא גרו"א בלע"ז סנונית ארונדיל"א בלע"ז: אכן

ולא ישוב ו' וסי' תורא אשתכע ונפל אריה אדבר ונחיך

ו' וסי' כל שון ארמי תורא אשתכע ונפל אריה אדבר וגחיך · ופי' שורך טבוח לעיניך · בי נשבעתי יצא כפי · היפלו ולא יקומו · ליש גבור בבהמה · ויזכור כי בשר המה · ישחק לפחד ולא יחת:

היפלון ולא יקומון וגו' כשעמוד: מדוע שובבה · בא הנה עם לשון נקבה כי רצונו על הכנסה כמו שפירשנו וכן וחטאת עמך העם אשר בקרבה יושבת לבטח שובבה ענין מרד וכן בנים שובבים משובה ישראל: העם הזה עם ירושלם · חסר הסמך העם הזה עם ירושלם וכמוהו רבים כמו שפירשנו בחלק הדקדוק מספר מכלל: משובה נצחת · פתח באתנח ופירוש עולמית מן נצח משובה שם משובה ישראל תאר: החזיקו בתרמית מאנו לשוב · ידמה כי לעולם ירצו להחזיק בה בתרמית כמו מרמה: הקשבתי · מאמר הנביא כשאני הולך ביניהם אני מקשיב ומאזין להם אם אחד מדבר טוב ואם לא: כן · טוב וכשר כמו כן בנות צלפחד דוברות: אין איש נחם · כפעל עומד כי הוא קמוץ גם מלת אין מורה עליו: כלה שב במרוצתם · וכתוב במרצותם לשון רצות והכתוב דרך כלל והקרי דרך פרט כלם הולכים ושבים במרוצתם לעשות כסוס שוטף במלחמה ולרוב המרוצה אמר שוטף שהוא כמו נחל שוטף במרוצתו במלחמה ויונתן תירגם הקשבתי מאמר האל יתברך אציתי וגלי קדמי: גם חסידה · אפילו העופות שאין להם שכל בכת הדמיון שיש להם יש להם ידיעה להתרחק מן הנזק ולהתקרב אל הטוב ושומרים מנהגם ומה שגדלו עליו ועמי שיש להם שכל לא ידעו את משפט יי' שהיה להם לדעתו מן השכל גם לשמרו לפי מה שהכהנים אותם מורי התורה ומה שנחלו בו מן אבותם דור אחר דור ואמר להם ירמיהו זה כדרך שאמ' ישעיהו ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו ועוד זכר חסידה וזכר בשמים לפי שהיא מקננת בישוב במגדלים הגבוהים ובמדבר בעצים הגבוהים כמו שאמר חסידה ברושים ביתה לפיכך אמר בשמים שהוא גובה האויר כמו שאמר גדולות ובצורות בשמים דרך נשר בשמים והחסידה מנהגה לשכון בימי הקור והחורף במקום אחד ובימי הקיץ והחום במקום אחר והו מועדיה שאמר ולא תשנה מנהגה · ועמי משנים משפט יי' שידעוהו בשכל אם ירצו וגדלו עליו אבותיהם והם ואינם רוצים להחזיק בו: ותור וסיס ועגור · גם כן שמרו את עת באנה במקום אחד בזמן ידוע ובזמן אחר במקום אחר ידוע הכל לפי השתנות התקופות והזמני' ושומרות חקן ומנהגן ולא ישנוהו ולא כן עמי · חסידה · פי' רז"ל זו דיה לבנ' ולמה נקרא שמה חסידה שעושה חסידות עם חבירותיה כלומר במזונות שמחלקה להם וי"מ שהיא שקורין לה ציגוני"א · ותור ידוע · וסוס כתוב בו"ו וקרי ביו"ד וכן נמצא כתוב בו"ו וקרי ביו"ד כסוס עגור כן אצפצף ות"י וכורכיא ובדברי רבותינו ז"ל קם ריש לקיש כוח כיכורכיא ופי' רש"י ז"ל גרו"אה בלע"ז · ועגור ת"י וסנוניתא ובדברי רבותינו ז"ל אימת סנונית על הכשר ופי' רבי' האי קטא"ף בערבי והוא הדרור שקורין בלע"ז רונדי"לא וי"מ הוא השף המצפצף מלות מעשות כלשון בני אדם כשמלמדין אותו גיי"ט בלע"ז: איכה

איכה תאמרו חכמים אנחנו. בחכמות החיצונות ועוד תורת יי' אתנו כלומר אצלנו היא כתובה: אכן לשקר עשה עט. אם תורת יי' אתכם מה תועיל אם לא תקיימו אותה הרי שעשה הקולמוס לכתוב אותה לחנם עשה אותו וכן שקר סופרים הסופרים כתבו אותה לחנם כי אחרי שאין אתם מקיימין אותה הרי היא כאילו איננה כתובה לשקר לחנם כמו אך לשקר שמרתי: הובישו. כי שקרעשו כשיראו שלא תועיל להם חכמתם אז בכה יהיה להם בשת פנים ויראו כי אם התעסקו בתורה וקיימו אותה היתה מועילה להם להצילם מהרעות הבאות עליהם ואחר שבדבר יי' מאסו ולא רצו ללמוד התור' ולעשותה מה חכמה להם לא תועיל החכמה מבלי התורה. וחכמת סמוך למלת מה כלומר מה מועיל ממה שיש להם חכמה אם אין להם התור': לכן אתן לירשים. כלומר למי שיחזיקו בהם בגלו' כאילו הם יורשים: כי מקטון ועד גדול. כל זה הענין הוא כתוב למעלה עם שאר הפסוקי' הבאים אחר זה במלות שונות כי כל הכופל ענין ישנה במלו' למעלה מקטנם ועד גדולם והנה מקטון ועד גדול למעלה כלו בוי"ו והנה כלה בה"א ואחד הוא. וירפו למעלה וירפאו באלף כמו והנה וירפו בבעלי הה"א והענין אחד ענין רפואה למעלה את שבר עמי והנה את שבר בת עמי: הובישו. פירשנוהו למעלה כי פירושו בתמיה. למעלה גם הכלי' והנה הכלם מבנין נפעל ומפורש הוא והכלים שהוא מבנין הפעיל פיר' למעלה עם שאר הפסוקים ולמעלה בעת פקדתיה פירשנו פקדתי אותם והנה בעת פקדתם שם והענין אחד: אסוף אסיפם נאם יי'. שניהם לשון כליון אסף מקור מן ואספת כפשך ונפש ביתך אסיפם מן יחדו יסופו שלא מלת אסיפם מבנין הפעיל והוא יוצא ויסופו מבנין הקל והוא עומד הכליכלה עד שלא ימצאו ענבים בגפן ולא תאנים בתאנה וזכר אלה שני המיני' כי הם עקר הפירו' ואותם מירבה ארם מהם יותר משאר הפירות כמו שאמר בברכה איש תחת גפנו ותחת תאנתו ואמר בקללה יאכל גפנך ותאנתך: והעלה נבל. אפילו העלה יבול טרם זמנו כדי להרבות רעתם: ואתן להם יעברום. מה שנתתי להם רוב הפירות וברכתי פרי אדמתם יעברו מהם שיאכלום האויבים מ"ם יעברום במקום מהם וכן חזקתני ותוכל חזקת ממני תמלאמו נפשי תמלא מהם בני יצאוני יצאו ממני והמפרשי' פירשו בעבור שנתתי להם תורה ומצות ועברו עליהם בשגם זה אסיפם וכן דעת יונתן ותרגם הפסוק כן שיצאה אשיצינון אמר יי' וגו' כבעמור: על מה אנחנו יושבים. בכפרים ובערי המישור כבטוחים ועל מה עזר יש לנו: ונדמה. ענין שתיקה כלומ' אין לנו להתלונן ולהתרעם על מה באה עלינו הצרה כי יי' אלהינו הדימנו כי חטאנו לו ונדמה שרשו דמם והוא מן הקל משקל יסם ויסרק מה אקוב ידמו כאבן ולדעת אדוני אבי ז"ל שרשו נדם הדימנו שרשו דמם מבנין הפעיל והה"א בשוא ופתח ויהיה ענין שתיקה כלומר הוא השתיקנו שאין לנו רשות להתלונן כי חטאנו לו ואיך נשא פנינו לנגדו או יהיה ענין כריתה כמו ידמו כשאול ודמו נאות השלום: וישקנו מי רוש. סם המות משחיתות שעשב לפיכך אמ' מי ועניינו כתרגומו ואשקינא כס דלוט ביש כרישי חיון והפסוק מאמר הנביא בלשון ישרא': קוה לשלום. מקור כלומר ואם נקוה לשלום מהאויב ואין טוב ואיננו השלום שהוא טוב: לעת מרפה. בה"א כמו באלף אם קוינו לעת רפואה ממכאוב הצרות: והנה בעתה. צרות גדולות שמבהילים ומבעיסים אותנו ות"י לעדן סליחת חובין והא פורענות חטאין כענין רפאה כפשי כי חטאתי לך: מדן נשמע. לפי שהיה קצה ארץ ישראל זכרו ות"י על דפלחו לעגלא די בדן מלך במשריתיה יסק עליהון ויגלה יתהון: נחרת סוסיו. עטישת סוסיו ונקראת העטישה כן על שם הנחירים שהם נקבי האף: מקול מצהלות אביריו. על הסוסים אמר אביריו ומצהלות ענין השמעת קול הסוסים בצהלה ושמחה כמו שנאמר על הסוס ישיש בכח ות"י מקל מפסיעות גברוהי: כי הנני משלח בכם. פי' כתרגו' הא אנא מגרי בכון עממין קטולין כחיון חורמנין דלית להון לחישא ויקטלון יתכון אמר יי': מבלבלתי

בדבר יי' ה' דסמיכי בקריא' וסימ' ויוסף יי' להראה בשילה. ואיש אחד מבני הנביאים אמר אל רעהו. הובישו חכמים חתו. גם ביהודה היתה. בדבר יי' שמים נעשו' ומן והנה איש אלהים בא מיהודה עד אחר הדבר הזה לא שב ירבעם דכות' במא וישמע הנביא אשר השיבו: ואין שלום ה' וסימ' וירפאו את שבר עמי. וחכרו

איכה תאמרו חכמים אנחנו ותורת
יהוה אתנו אכן הנה לשקר עשה עט
שקר ספרים: הבישו חכמים חתו
וילכדו הנה בדבר יהוה מאסו
וחכמת מה להם:
לכן אתן את נשיהם לאחרים
שדותיהם ליורשים כי מקטן ועד
גדול כלה בצע בצע מנביא ועד כהן
כלה עשה שקר: וירפו את שבר
בת עמי על נקלה לאמר שלום
שלום ואין שלום: הבשו כי
תועבה עשו גם בוש לא יבושו
והכלם לא ידעו לכן יפלו בנפלים
בעת פקדתם יכשלו אמר יהוה:
אסף אסיפם נאם
יהוה אין ענבים בגפן ואין תאנים
בתאנה והעלה נבל ואתן להם
יעברום: על מה אנחנו ישבים
האספו ונבוא אל ערי המבצר
ונדמה שם כי יהוה אלהינו הדמנו
וישקנו מי ראש כי חטאנו ליהוה:
קוה לשלום ואין טוב לעת מרפה
והנה בעתה: מדן נשמע נחרת סוסיו
מקול מצהלות אביריו רעשה כל
הארץ ויבואו ויאכלו ארץ ומלואה
עיר וישבי בה: כי הנני משלח
בכם נחשים צפענים אשר אין להם
לחש ונשכו אתכם נאם יהוה:

איכדין תימרון חכימין אנחנא ועל אוריתא דיי' אנחנא רחיצין בכן הא לשקרא עבד ספר קולמס דשקר למזיפא: בהיתו חכימיא איתברו ואיתאחידו הא בפתגמא דיי' קצו וחולק בחוכמתא לית להון: בכן אתן ית נשיהון לאוחרנין חקלתהון לירותין ארי מן זעירא ועד רבא כולהון אנסי ממון מספר ועד כהן כולהון עבדי שקר: ואסיאו ית תבר כנישתא דעמי במילי שקריהון למימר שלמא שלמא ולית שלם: עליהון למיבהת ארי תועבה עבדו אף מבהת לית אינון בהתין ואיתכנעו לית אינון ידעין בכן יתרמון קטילין בעידן דאסער עליהון חוביהון יתקלון אמר יי': שיצאה אישיצינון אמר יי' ויסופון כמיסף ענבין מגפן וכניבלא מתינא וכטרף מאילן על דיהבית להון אוריתי מסיני ועברו עלה: על מה אנחנא יתבין איתכנשו וניעול לקרוין כריכן ונישתוק תמן ארי יי' אלהנא איתי עלנא תבר ואבהתנא ואשקנא כס דלוט ביש כרישי חיון ארי חבנא קדם יי': סברנא לשלם ולית טב ולעידן סליחות חובין והא פורענות חטאין: על די פלחו לעגלא דבדן מלך במשיריתיה יסק עליהון ויגלי יתהון מקל פסיעות גיברוהי יזועון כל יתבי ארעא ייתון ויבזון ארעא ומלואה קרויא ודיתבין בהון: ארי הא אנא מגרי בכון עממין קטולין כחוון חורמנין דלית להון לחשא ויקטלון יתכון אמר יי':

וירפו את שבר בת עמי. קול חרדה שמענו. נביאי ישראל' יען וביען: אסוף ג' וחס' וסימ' אסף אסיפם נאם יי'. אסף אאסוף יעקב. אסף אסף כל מעל פני: ומלואה ג' וסימ' ויבואו ויאכלו ארץ ומלואה. וישטפו ארץ ומלואה. ליי' הארץ ומלואה:

וירפו ל' והוא חד מן זוגין מן ב' קרי' א' ויתי' לא חכי א'

רשי

אכן הנה לשקר. היא חכמתכם לשקר כנגד לרפותכם על נקלא עשית עט שקר סופרי נביאכם: הובישו חכמים. כמותכם ומהו הבשת הנה ב בדברי יי' מאסו וחכמת מה להם: וירפו. כמו וירפאו: הובישו. בשת וכלימה תבא להם: גם בוש לא יבושו. איכם מתביישין במעשיהם הרעים לתת לב לשוב: אסף אסיפם. לשון כלייה כמו אסוף אסף כל מעל פני האדמה: אין ענבים בגפן. לא יותר דבר: והעלה נבל. לשון כמש פלייסטי"ם בלע"ז כמו וכנובלת מתאנה כשהיא נובלת עליה: ואתן להם יעברום. כל זאת תהיה להם על כי נתתי להם חוקים ועברו עליהם: ונדמה שם. ונדום שם נשב שם דומים ואבלי': מי רוש. כס דלווט ביש כרישי חיון ראש פתנים הוא ארס שבשיניו: נחרת סוסיו. עטישות נחיריו: מדן נשמע. על דפלחו לעגלא דבדן: מצהלות אביריו. צהלת משחק סוסיו ותכינו במקום אחר סוסים נקראו' אבירים מדהרו' דהרות אבירי לשון סוס דוהר ויונתן תירגם מקל מפסועית גברוהי: נחשים צפעונים. לשון שבעי' שנה נעשה צפע ואותם אזנו שלא ישמע לקול חבר המלחשו שכ' כמו פתן חרש יאטם אזנו הוא שנאמר אשר אין להם לחש: מבלגיתי

מבליגיתי עלי יגון· כמו הבלגתי ושם דבר הוא מיסאלוט״מנץ בלע״ז כלומר אם אמרתי אבליגה ואתאפק עלי יגוני: עלי לבי דוי· מקול כבואות הגלות אלי בפורעניות הבאות: הנה קול שועת בת עמי· אני שומע ששופן לצעוק בארץ מרחקים ולמה כל זאת הלא ה׳ בציון ואם ישובון אליו ימצא להם: עבר קציר כלה קיץ· כפינו לעזרת מצרי׳ לא באה אמרנו יעבור הקציר ויהיו פנוי׳ ויבאו והנה עבר זמן הקציר באייר וזמן הקיץ בתמוז ולא באו: קרדתי· לשון שחרות ואופל: שמה· תמהון: החזיקתני· אחזתני: הצרי אין בגלעד· שהצרי בא משם כמו שנא׳ עלי גלעד וקחי צרי כלומר וכי לא היו להם אנשי׳ צדיקים ממני ללמוד וייטיבו דרכיהם: ארוכת· רפואת אינפלאשטרא בלע״ז: עצרת בוגדים· כנסיות בוגדים: וידרכו· לשון זה נופל בהזמנת הקשת לירות חץ וקשת היא ארבליסט״א בלע״ז וברגלים דורכין אותה לכך קורא אותה דריכ׳ והנביא המשיל לשונם לקשת שקר שדרכו לשונם קשת בשקר: מרעה אל רעה· מעבירה אל עבירה: עקוב יעקוב· יארוב יארוב: העוה נלאו· יגעו וטרחו לעוות את דרכם העוה כמו הכבד את לבו להעוות: שבתך בתוך מרמה· כשהן יושבין חושבין מחשבות מרמה ובמרמ׳ החליפו יראתי ומאנו דעת אותי: במרמה· בשביל המרמה: הנני צורפם· ביסורין: מפני

מבליגיתי עלי יגון· ענין התחזקות כמו ואבליגה מעט ורבי יונה פירש המלה הזאת מורכבת מפועל ופועלת כי מהפועל אומר מבליגי ומהפועלת מבליגיתי והורכבה המלה משניהם ופי׳ אמר הנביא אנשים וכשים המחזקים אותי עלי יגון אומר להם שלא אוכל להתחזק כי עלי לבי דוי ור׳ אחי ר׳ משה פירש המלה שם מבליגית בשקל מרבית שהיה בתשלומו מרביתי ובמשקלו מבליגיתי אמר הנביא התחזקי עלי יגון כלומר שארצה להתחזק על יגוני לא אוכל כי עלי לבי דוי ומה שאמר עלי לבי דוי על כרתי מוסף על ברית ישר׳ שכי מוכיחם ולא ישמעו לי וזהו שאמר עלי: הנה קול שועת בת עמי מארץ מרחקים· בועקי׳ מפחד האויב הבא מארץ מרחקים ואומרים השם אין בציון אם מלכה אין בה אם כן איך יבא עלינו הלא ה׳ שכינתו בציון ומלך יש בציון ואיך ישלוט בה האויב והאל משיבם מדוע הכעיסוני איך חשבו להנצל בהיותי בציון והם הכעיסוני בפסיליהם בהבלי נכר רוצה לומר בהבלי אל נכר מרחקים המ״ם בפתח השם הא״ף נחה ות״י השם אין בציון נביא אוכח יתהון וגו׳ כבעמוד: עבר קציר· קציר הוא זמן שיושע אדם בו מפני הבצרות ואדם שמח בבא הקציר כמו שכתוב כשמחת בקציר וכן זמן הקיץ אדם שמח בפירות הקיץ ואומ׳ זה דרך משל כלומ׳ עברו הזמני׳ שחשבנו להושע בהם ולא נושענו: על שבר· הוא מאמר הנביא על עצמו שהשבר לשבר ישראל ויונתן פי׳ שהוא מאמר ירושלם שתרגם אמרת ירושלם על תבר כנשתא וגו׳ כבעמוד וכרוש פי׳ מן נתכרכמו פניו: הצרי אין בגלעד· אמר דרך משל אם אין צרי בגלעד אם רופא אין שם לרפאות עמי מתכתו וגלעד היה מקום הצרי כמו שאמ׳ גם כן עלי גלעד וקחי הצרי והיא רפואה לחלאים קשים כמו נשיכת הנחש וזולתו כלומר לא יהיה להם שלו׳ מזאת הצרה וכי אין חסיד ביניהם שיכפר האל בעדו: ארוכת· רפואת ות״י אמר ירמיהו נביא וגו׳ כבעמוד: מי יתן ראשי מים· מי יתן שיהיה ראשי כלו מים ויזוב דרך עיני בבכי וכן תהיה עיני מקור דמעה שלא יפסק: את חללי בת עמי· מי שבוכים עליו נעשה כפעול לבכי ואם לא ישיגו כן דרך לשון העברי וכן אמר ויבך אותו אביו וכן ולבכות וכן נעשה זה השמוש בלשון אחר זולתי העברי לפי שבעבורו נעשה הבכי הרי הוא כאילו

י״ו פסוקין בקריא׳ אית בהון אין אין במצעות פסו׳ וסי׳ ויקם פרעה לילה הוא וכל עבדיו· וכי יראה הכהן את נגע הנתק· הנה היא לוטה בשלמה· ולבנון אין די בער וחיתו· וירא כי אין איש דישעיה· והנה קול שועת בת

ח׳ מלין כסע׳ מַבְלִיגִיתִי עָלַי יָגוֹן עָלַי לִבִּי דַוָּי׃
הִנֵּה־קוֹל שַׁוְעַת בַּת־עַמִּי מֵאֶרֶץ
ב׳ ל׳ מַרְחַקִּים הַיהוָה אֵין בְּצִיּוֹן אִם־מַלְכָּהּ
ל׳ וכ״כ אֵין בָּהּ מַדּוּעַ הִכְעִסוּנִי בִּפְסִלֵיהֶם
ב׳ בְּהַבְלֵי נֵכָר׃ עָבַר קָצִיר כָּלָה קָיִץ
וַאֲנַחְנוּ לוֹא נוֹשָׁעְנוּ׃ עַל־שֶׁבֶר
ב׳ אתנח׳ בַּת־עַמִּי הָשְׁבָּרְתִּי קָדַרְתִּי שַׁמָּה
ג׳ חס׳ הֶחֱזִקָתְנִי׃ הַצֳרִי אֵין בְּגִלְעָד אִם־
רֹפֵא אֵין שָׁם כִּי מַדּוּעַ לֹא עָלְתָה
ל׳ וחס׳ אֲרֻכַת בַּת־עַמִּי׃ מִי־יִתֵּן רֹאשִׁי
ל׳ ל׳ על כתול׳ מַיִם וְעֵינִי מְקוֹר דִּמְעָה וְאֶבְכֶּה יוֹמָם
ט וְלַיְלָה אֵת חַלְלֵי בַת־עַמִּי׃ מִי־
ב׳ יִתְּנֵנִי בַמִּדְבָּר מְלוֹן אֹרְחִים וְאֶעֶזְבָה
אֶת־עַמִּי וְאֵלְכָה מֵאִתָּם כִּי כֻלָּם
ל׳ ותר וידרכו מְנָאֲפִים עֲצֶרֶת בֹּגְדִים׃ וַיַּדְרְכוּ
אֶת־לְשׁוֹנָם קַשְׁתָּם שֶׁקֶר וְלֹא
לֶאֱמוּנָה גָּבְרוּ בָאָרֶץ כִּי מֵרָעָה אֶל־
ח׳ רָעָה יָצָאוּ וְאֹתִי לֹא־יָדָעוּ נְאֻם־יְהוָה׃
אִישׁ מֵרֵעֵהוּ הִשָּׁמֵרוּ וְעַל־כָּל־
ל׳ א׳ חס׳ אָח אַל־תִּבְטָחוּ כִּי כָל־אָח עָקוֹב
ל׳ וחס׳ יַעְקֹב וְכָל־רֵעַ רָכִיל יַהֲלֹךְ׃ וְאִישׁ
ב׳ בְּרֵעֵהוּ יְהָתֵלּוּ וֶאֱמֶת לֹא יְדַבֵּרוּ לִמְּדוּ
ב׳ וכל כת׳ רכו׳ לְשׁוֹנָם דַּבֶּר־שֶׁקֶר הַעֲוֵה נִלְאוּ׃
ל׳ ד״פ שִׁבְתְּךָ בְּתוֹךְ מִרְמָה בְּמִרְמָה מֵאֲנוּ
כ׳ מל׳ דַעַת־אוֹתִי נְאֻם־יְהוָה׃
ח׳ בטע׳ כסיפ׳ לָכֵן כֹּה אָמַר
ב׳ יְהוָה צְבָאוֹת הִנְנִי צוֹרְפָם וּבְחַנְתִּים

עַל דַּהֲווֹ מַלְעִיגִין לְקָבֵיל נְבִיַּיָא דְמִתְנַבַּן לְהוֹן רְוָונָא וְתַנְחָתָא אַיְתֵי עֲלֵיהוֹן מִן קֳדָם חוֹבֵיהוֹן עֲלֵיהוֹן אֲמַר נְבִיָּא לִבִּי דַוָּוי׃ הָא קַל צְוָוחַת כְּנִשְׁתָּא דְעַמִּי מֵאַרְעָא רְחִיקָא נְבִיַּיָא אוֹכַח יָתְהוֹן ה הַשְּׁכִינְתָּא דַייָ לֵית בְּצִיּוֹן אִם מַלְכָּהּ לֵית בָּהּ מָא דֵין מַרְגְזִין קֳדָמַי ב בְּצַלְמָנֵיהוֹן בְּפוּלְחַן טַעֲוָתָא׃ אֲמַרַת כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל עֲדָא זִימְנָא שְׁלִים קִיטָא וַאֲנַחְנָא לָא מִתְפַּרְקִין׃ אֲמַרַת יְרוּשְׁלֵם עַל תְּבַר כְּנִשְׁתָּא דְעַמִּי אִזְדַעְזָעִית אִתְחַפִּיאוּ אַפַּי אִכְרוּם אוּכָּמִין כְּקִדְרָא אִשְׁתְּמָמוּ אַחֲדַתְנִי׃ אֲמַר יִרְמְיָה נְבִיָּא דִילְמָא לָא אִית בִּי עוֹבָדִין טָבִין לְמִבְעֵי עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲלָא מַתְמִיד הֲוֵיתִי לְאוּלְפָנֵיהּ דְאֵלִיָּה נְבִיָּא דְמִגִּלְעָד דְפִתְגָמוֹהִי אִינוּן אָסוּתָא אֲרֵי עַל דְלָא תָבוּ בְּכֵן לָא סְלִיקַת אָסוּ לְמֵיחַת כְּנִשְׁתָּא דְעַמִּי׃ מַן יִתֵּן רֵישִׁי כְּנַחַל דְמַיִין וְעֵינַי כְּמַבּוּעָא דְמַעְיָין וְאֶבְכֵּי יְמָם וְלֵילֵי עַל קְטִילֵי כְּנִשְׁתָּא דְעַמִּי׃ מַן יִתְגְּנֵנִי בְּמַדְבְּרָא בֵּית מְבָתַת עָרֵי אוֹרְחָן וְאֶשְׁבּוֹק יַת כְּנִשְׁתָּא דְעַמִּי וְאֵיתַךְ מִלְוָתְהוֹן אֲרֵי כוּלְהוֹן זַנָּאֵי סִיעַת שִׁקְרִין׃ וְאַלִּיפוּ יַת לִישָׁנְהוֹן פִּתְגָמֵי שְׁקַר דְמַן אִינוּן כְּקַשְׁתָּא נְבִילָא וְלָא לְהֵימְנוּתָא תְקִיפוּ בְּאַרְעָא אֲרֵי מִבִּישְׁתָּא לְבִישְׁתָּא נְפַקוּ וּמִידַע דַחֲלְתִּי לָא אַלִּיפוּ אֲמַר יְיָ׃ גְבַר מֵחַבְרֵיהּ אִסְתַּמְרוּ וְעַל כָּל אַחָא לָא תִתְרַחֲצוּן אֲרֵי כָל אַחָא מִיכְמַן כָּמִין וְכָל רָחִים בְּנִכְלוּ יְהַלֵּיךְ׃ וּגְבַר בְּחַבְרֵיהּ מְשַׁקְּרִין וְקוּשְׁטָא לָא מְמַלְּלִין אַלִּיפוּ לִישָׁנְהוֹן פִּתְגָמֵי שְׁקַר אִשְׁתַּפַּשׁוּ טָעוּ׃ יָתְבִין בְּבֵית כְּנִישְׁתְּהוֹן וּמִשְׁתַּעַן עַל עֲוָיָתְהוֹן בְּנִכְלוּ מְסָרְבִין לְמִדַּע דַחֲלְתִּי אֲמַר יְיָ׃
בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת הָא אֲנָא מַיְתֵי עֲלֵיהוֹן עָקָא וְצָרֵיף לְהוֹן וּבְחַר לְהוֹן

עמי מארץ· הצרי אין בגלעד אם רופא· הבנים אין לישראל אם יורש· וכי תגישון עור לזבוח אין רע· אמר נבל בלבו אלהים· ותכרו· הכל סר יחדו נאלחו אין עשה· כלו סג יחדו נאלחו· עשה גדולו׳ תנינא דאיוב· ידעתי כי כל אשר יעשה האלהים· עיר פרוצה אין חומה: ובחנתים ב׳ הנני צרפם ובחנתים· ובחנתים כבחון את הזהב:

מקבל הפעולה: מי יתנני מלון אורחי׳ במדבר· ישבתי מלון לעוברי ארח שילינו שם בלילה ואמר הנביא שיתאוה להיות שוכן באותו המלון שלא יראה עוד את ישרא׳ כי לא יוכל לראות רעתם: עצרת בוגדי׳· שהם נעצרים יחד לדבר בגד ושקר וכן ת״י סיעת שקרין וארוני אבי ז״ל פירש מלכות בוגדי׳ מן יורש עצר זה יעצר בעמי: וידרכו· מבנין הפעיל משפטו וידריכו וכמוהו בא וידבקו גם המה: לשונם· היא קשת דרוכה ותביאם דבר שקר ודבר מר: ולא לאמונה גברו בארץ· מה שהם מתגברים ומתחזקים על החלשים לא לאמונה שישפטו משפט אמת ושימכנו העושקים: כי מרעה אל רעה יצאו· יש לפרשו על המעשים יוצאים ממעשה רע למעשה רע ר״ל כי כל ימיהם במעשה רע עוסקים עתה בזה ועתה בזה ובכל זה לא נתנו אל לבם שעה אחת לדעת את יי׳ ויש לפרשו על העונש מרעת אויב זה יוצאים לרעת אויב אחר או לוקים שנה זו בשדפון ושנה זו בירקון או בארבה ועם כל זה לא נתנו לבם לשוב ממעשיהם הרעים ולדעת את יי׳: ואיש מרעהו· עקוב יעקב· ענין התרמית והערמה כמו ויעקבני זה פעמים ויעקב העי״ן בשוא לבדו וכל שאר יעקב שוא בד כם העי״ן בשוא ופתח: ואיש· יהתלו· דגש הלמ״ד לתפארת הקריאה מפני ההפסק: למדו לשונם· הרגילו כמו פרא למוד מדבר העוה נלאו· להתעות ולעשות מעשה עול ובא על דרך תאוים הלאת: שבתך· אמר האל יתברך מה יועיל שבתך בתוך מרמה· כלומר בתוך עם מרמה שלא תוכל להשיבם אליך: במרמה· כל כך גדלו במרמה עד שמאנו לדעת אותי לא יוכלו להכיח דרכם הרעה ות״י יתבין בבית כנישתהון וגו׳ כבעמוד: לכן· הנני צורפם· בצרות שתבוא עליהם הראה אם ישארו סיגים או אם ישובו כסף נבחר מפני הצרות: כי

כי איך אעשה מפני בת עמי. כי איך אעשה שלא אצרפ' מפני שהיא בת עמי לא אוכל שלא אצרפם כי איך אניחם ברעתם והם נקראים עמי ות"י ארי איכדין אעביד מן קדם חובי כנישתא דעמי: חץ שוחט. כן כתיב וקרינן שחוט והכתוב ר"ל כמו שוחט שהוא הורג. כן הורגים הם בני אדם בלשונם הרע שהם הולכי רכיל והקרי שחוט רוצה לומר כמשך אפי"לט בלע"ז רוצה לומ' שחוט כמשך על המשחזת לחדדו ויונתן תירגם כגיר די מחריף כמו סכינא חריפא בדברי רבותינו זכרונם לברכה שפי' מחודד וזה החתיכה ומה שפי' טוגם כן לשון משיכה הוא ב"כ מדברי רבותינו זכרונם לברכה שאמרו התיז את הראש בבת אחת פסולה ואמרו מנא הני מילי אמ' קרא חץ שחוט לשונם ואמ' תנא דבי ר' ישמעאל ושחט אין ושחט אלא ומשך וכן הוא אומר זהב שחוט ואומר חץ שחוט לשונם מרמה דבר ואדוני אבי זכרונו לברכה פיר' שחוט שם תואר כמו שוחט וכן במשקלו אדם עמוק בדם נפש כמו עושק: מרמה דבר. כל אחד מהם ידבר מרמה לחברו ומפרש מה היא המרמה בפיו שלום את רעהו: העל אלה. מבואר הוא: לא אפקוד בם. והפסוק הראשון' אין כתוב בם והענין אחד: על ההרים. נאות מדבר. ההרים מקום מרעה הצאן והעני' ברוב או זכר הרים להשמיע קולו למרחוק וכן נאות מדבר רוצה לומר אלי המדבר כי נאות מדבר פירושו אהלים ומשכני' כמו נדמו נאות השלום וכן בנוה נוה משלח ונעזב נות ברות רועים ואמר מדבר כי יש מדבר שיש בו מקום מרעה כמו וינהג את הצאן אחר המדבר ותרג' אוכלום בתר ספר רעיא במדברא וכן על פני דרך המדבר ואמר הנביא בראותו חרבן הארץ שישא בכי ונהי לקינה במקומות המרעה כי נחרבו מבלי איש עובר אין צריך לומר שאין אהלים תקועים ל לרועים שא אפילו איש אין עובר שם לרעות מקנה ולא נשמע קול מקנה כי כלם נדדו הלכו בשבי ובאמרו מעוף השמי' הוא דרך גוזמא להפליג הדבר או נאמר זה לענין חרבן הארץ כמשמעו כי רוב העופו' לא ישכנו במדבר כי אם במקומות שימצאו זרע ופירות ופרחי האילנות: נצתו. ענין חרבן וכן נצתו כמדבר ושרפו יצת ובדברי רז"ל ר' יהוד' אומר חמשים ושתים שנה לא עבר איש ביהודה שנ' על ההרים וגו' מעוף השמים ועד בהמה נדדו הלכו בהמה בגימטריא נ"ב הוו רבי יוסי אומ' שבע שנים נתקיים בה גפרית שנ' גפרית ומלח שרפה כל ארצה: ונתתי. לגלים. גלי אבנים מהבתים והחומות שנהרסו: מעון תנים. משכן התנים ומגורם ות"י יתבין ירודין: מי האיש החכם ויבן את זאת. יבין מרעתו והנביא יגיד התשובה והשאלה כמו ש שנאמרה לו מפי יי': ויאמר יי'.

רשי

מפני בת עמי. מן קדם חובי כנישתא דישראל: חץ שחוט לשונם. משוך כמו זהב שחוט וכן ושחט' שטיש טר"יט בלע"ז. לא"ה לשון שחיטה ממש טרא"נקאט ב בלע"ז וכן חברו מנחם ות"י כגיר די מחריף ובקרבו ת"י ובמעוהי: על ההרים. על חורבן ההרים: ועל נאות מדבר. נוה רועים שבמדברות נאות לשון נוה וכן נאות אלהי' וכן לביתך נאוה קדש: נצתו. לשון ציה וכן נצתה: נדדו. הלכו שופן לילך חמשים ושתים שנה לא עבר איש ב ביהודה מגלו צדקיהו עד פקידת כורש מלך פרס חמשים ושתים שנה היו ורמז לדבר ועד בהמה חשבונה בגימטריא נ"ב והחשבון מכוון במס' מגלה: לגלים. דגורין: מי. החכם. שיבין זאת ומי הנביא אשר דבר פי יי' אליו שיגידה ומי יגיד על מה אבדה הארץ בא כל ה הפורענות הזה: לענה. עשב מר: מי ראש. אדם כשם: כי

ובקרבו ג' וסימ' ישים ארבו. ובקרבו הם יושבים. ישית מרמה: לגלים ג' וסי' ונתתי את ירושלם לגלים. והיתה בבל לגלים מעון תנים. אשר התעתדו לגלים: ויבן ג' רפי' בקריא' וסי' מי האיש החכם ויבן את זאת.

אֲרֵי אֵיכְדֵין אַעְבֵּיד מִן קֳדָם חוֹבֵי כְּנִישְׁתָּא דְעַמִּי: כְּגִיר דִּי מַחְרִיף לִישָּׁנְהוֹן נִיכְלִין מַחְשִׁיב בְּפוּמְהוֹן שְׁלָמָא גְּבַר עִם חַבְרֵיהּ מְמַלְּלִין וּבְמְעוֹהִי מְשַׁוֵּי כְּמַנְתֵּיהּ: הַעַל אִילֵּין לָא אַסְעַר לְאַיְתָאָה עֲלֵיהוֹן בִּישְׁתָּא אֲמַר יְיָ אִם מִן עַמָּא דְּכְרִין עוֹבָדוֹהִי לָא אִתְפְּרַע מִנְּהוֹן כִּרְעוּתִי: עַל טוּרַיָּא אֲנָא מָרִים קָלִי וּבְכִי וּמְצוּחַ וְעַל דִּירָוַת מַדְבְּרָא אִילְיָא אֲרֵי צְדִיאוּ מִבְּלִי אֱנָשׁ דְּעָדֵי וְלָא אִשְׁתְּמַע קָל בְּעִירָא בְּאַרְעֲהוֹן מֵעוֹפָא דִשְׁמַיָּא וְעַד בְּעִירָא אִיטַּלְטַלוּ גְלוֹ: וְאֶתֵּן יָת יְרוּשְׁלֶם לְיִגָּרִין מְדוֹר יְדוֹרִין וְיָת קִרְוֵי דְבֵית יְהוּדָה אֶתֵּן לְצָדוּ מִבְּלִי יָתֵיב: מַן גַּבְרָא דְחַכִּים וְיִסְבַּר יָת דָּא וּדְאִתְמַלַּל מִן קֳדָם יְיָ עִמֵּיהּ וִיחַוֵּינַהּ עַל מָה חֲרוּבַת אַרְעָא צְדִיאַת כְּמַדְבְּרָא מִבְּלִי יָתֵיב: וַאֲמַר יְיָ עַל דִּי שְׁבַקוּ יָת אוֹרַיְתִי דִּיהָבִית קֳדָמֵיהוֹן וְלָא קַבִּילוּ לְמֵימְרִי וְלָא הֲלִיכוּ בַהּ: וַאֲזַלוּ בָּתַר הִרְהוּר לִבְּהוֹן וּבָתַר בַּעֲלַיָּא דְּאַלִּיפִנּוּן אֲבָהָתְהוֹן: בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל הָא אֲנָא מַיְתֵי עָקָא עַל עַמָּא הָדֵין מְרַר כְּגִירִין וְאַשְׁקֵינוּן כָּס דְּלוּט כְּרֵישֵׁי חִיוָן: וְאַבַדְּרִינוּן בֵּינֵי עַמְמַיָּא דְּלָא יְדַעוּ אִינוּן וַאֲבָהָתְהוֹן וְאֵיגְרֵי בַּתְרֵיהוֹן דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא עַד דְּאֵישֵׁיצֵי יָתְהוֹן: כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אִסְתַּכַּלוּ וּקְרוֹ לְאִילְיָתָא וְיֵיתְיָן וּלְחַכִּימָתָא שְׁלַחוּ וְיֵיתְיָן: וְיוֹחֲיָן וְיִטְלַן עֲלָנָא אִילְיָא וְיִשְׁגְּרָן עֵינָנָא דִּמְעִין וְגַלְגַּלֵּי עֵינָנָא יִגְרוּן מַיָּא: אֲרֵי קָל אִילְיָא אִשְׁתְּמַע מִצִּיּוֹן אֵיכְדֵין אִתְבְּזִיזְנָא בְּהִיתְנָא לַחֲדָא אֲרֵי חֲרוּבַת אַרְעָא

כִּי־אֵיךְ אֶעֱשֶׂה מִפְּנֵי בַּת־עַמִּי:
חֵץ שׁוֹחֵט לְשׁוֹנָם מִרְמָה דִבֵּר בְּפִיו
שָׁלוֹם אֶת־רֵעֵהוּ יְדַבֵּר וּבְקִרְבּוֹ יָשִׂים
אָרְבּוֹ: הַעַל־אֵלֶּה לֹא־אֶפְקָד־בָּם
נְאֻם־יְהוָה אִם בְּגוֹי אֲשֶׁר־כָּזֶה לֹא
תִתְנַקֵּם נַפְשִׁי:
עַל־הֶהָרִים אֶשָּׂא בְכִי וָנֶהִי וְעַל־נְאוֹת
מִדְבָּר קִינָה כִּי נִצְּתוּ מִבְּלִי־אִישׁ עֹבֵר
וְלֹא שָׁמְעוּ קוֹל מִקְנֶה מֵעוֹף הַשָּׁמַיִם
וְעַד־בְּהֵמָה נָדְדוּ הָלָכוּ: וְנָתַתִּי
אֶת־יְרוּשָׁלִַם לְגַלִּים מְעוֹן תַּנִּים וְאֶת־
עָרֵי יְהוּדָה אֶתֵּן שְׁמָמָה מִבְּלִי יוֹשֵׁב:
מִי־הָאִישׁ הֶחָכָם וְיָבֵן אֶת־זֹאת
וַאֲשֶׁר דִּבֶּר פִּי־יְהוָה אֵלָיו וְיַגִּדָהּ עַל־
מָה אָבְדָה הָאָרֶץ נִצְּתָה כַמִּדְבָּר מִבְּלִי
עֹבֵר: וַיֹּאמֶר יְהוָה
עַל־עָזְבָם אֶת־תּוֹרָתִי אֲשֶׁר נָתַתִּי
לִפְנֵיהֶם וְלֹא־שָׁמְעוּ בְקוֹלִי וְלֹא־
הָלְכוּ בָהּ: וַיֵּלְכוּ אַחֲרֵי שְׁרִרוּת
לִבָּם וְאַחֲרֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר לִמְּדוּם
אֲבוֹתָם: לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי מַאֲכִילָם
אֶת־הָעָם הַזֶּה לַעֲנָה וְהִשְׁקִיתִים מֵי־
רֹאשׁ: וַהֲפִיצוֹתִים בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא
יָדְעוּ הֵמָּה וַאֲבוֹתָם וְשִׁלַּחְתִּי אַחֲרֵיהֶם
אֶת־הַחֶרֶב עַד כַּלּוֹתִי אוֹתָם:
כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִתְבּוֹנְנוּ
וְקִרְאוּ לַמְקוֹנְנוֹת וּתְבוֹאֶינָה וְאֶל־
הַחֲכָמוֹת שִׁלְחוּ וְתָבוֹאנָה:
וּתְמַהֵרְנָה וְתִשֶּׂנָה עָלֵינוּ נֶהִי וְתֵרַדְנָה
עֵינֵינוּ דִּמְעָה וְעַפְעַפֵּינוּ יִזְּלוּ־מָיִם:
כִּי קוֹל נְהִי נִשְׁמַע מִצִּיּוֹן אֵיךְ
שֻׁדָּדְנוּ בֹּשְׁנוּ מְאֹד כִּי־עָזַבְנוּ אָרֶץ

מי חכם ויבן אל חנכון וידעם. ויבן על עזבי ברית קדש: ואשר דבר ב' ל' מי האיש החכם זבה אטר ז' בטעם בספרא וסי' עולל יעוללו. התבוננו וקראו. צורפם ובחנתי. משלח. והנרעה יצאת. קשת עילם. עשוקים:

לפניהם. לא בשמים היא ולא מעבר לים היא: וילכו. שרירות. פירשנוהו למעלה: למדום אבותם. הרגילו בהם האבות וראו אבותם עובדים אותם ועבדום הם גם כן אחריהם והאבות הם הדורות הרשעים שעברו: לכן. מאכילם. בא הכנוי קודם הידיעה שהוא את העם הזה כמו ותראהו את הילד אשר לא יעבדו אותו את נבוכד נצר והדומים להם שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו והמשיל הצרות ללענה ורוש והם סמי המות ובאמרו מי רוש לפי שהוא מי סחיטת העשב שקורין רוש גם יש שהוא מראש הפתן ואמרו כי לפיכך נקרא ראש כי ברוב עושין אותו מראש הפתן: והפיצותי'. עד כלותי אותם. רובם: כה אמר. התבוננו. בפורענות הקרוב לבא ועתה קראו: למקוננות. בפתח הלמ"ד ר"ל המקוננות הידועות: ואל החכמות. שהן חכמות בדברי הספד וקינה: ותבואינה. הראשון בתנועת האל"ף בסגול והשני ותבואנה בהעלם האל"ף בתנועה ושני המשקלים נמצאים בנחי העי"ן במסרה: ותמהרנה. ותשנה. בהעלם האל"ף מהמכתב: עלינו. אמר הנביא בכלל ישראל: ותרדנה עינינו דמעה. כלומר לקול נהיין והספדן נבכה ופי' דמעה בדמעה כי תרדנה פעל עומד ומרב הבכי דמה העינים כאלו העין נתכת ויורדת בדמעה וכן עיני יורדה מים ות"י ויטגרן עיננא דמעין: ועפעפינו. הם אישוני העינים וכפל הענין במלות שונות ות"י וגלגלי עיננא יגרון מיא: כי קול נהי נשמע מציון. וכן נשמע תמאד המקומות אלא קודם שנכבשה כיון היו חושבים להמלט בציון וירושלם שאם תמאד להם ירושלם עוד היו נכבשות מאד הערים שנכבשו וחוזרין ליושבן כמו שעשו בימי סנחריב שכבש הכל זולתי ירושלם וכיון שנשארה ירושלם נשאר הכל ולא גלו ולא עזבו ארץ ישראל אבל כיון שנכבשה ירושלם אין עוד תקוה ואז היה קול הנהי נשמע ואומרים איך שדדנו בושנו מאד כי עזבנו ארץ. ארץ בקמץ בזקף והוא אחד מי"ד ארץ שהם זקפין קמצין: כי

כי השליכו משכנותינו · כאילו משכנותינו השליכו אותנו חוצה או בא על דרך ולא תקיא הארץ אתכם ואין בשת גדול מזה שיצא אדם מוכרח מביתו לפיכך בושנו מאד :
כי שמענה · כי המספר והבכי בנשים ברוב כי הן רכות הלב יותר מן האנשים : כי עלה · הארמון הוא הבית הגבוה והבסגר שערי הארמון אין דרך להכנס בו אלא
שעלה הנכנס בו דרך החלונים וזה דבר רחוק כי הם גבוהים לפיכך לא יסגרו חלוני הארמון אלא יהיו פתוחים תמיד ואמ' דרך משל כי עלה מות בחלונינו בא בארמנותינו
כלומר כי באה לנו המכה פתאום שלא היינו נשמרים ממנה ואף על פי שהיו נביאי האמת אומרים זה אלינו תמיד לא היינו שומעים אליהם ולא עלה על לבנו שתהיה ואם
תהיה שתהיה גדולה כזאת :

רשי

כי השליכו משכנותינו · את שוכניהם ויש עוד לומר כי השליכו ה האויבי' את משכנותינו לארץ : להכרית עולל מחוץ · מן השוק כמו וחוצות תשים לך ב ברמשק : אל יתהלל חכם · אל תתהללו לומר חכמים אנחנו הנה בדברי מאסתם וחכמת מה לכם אם השכלתם וידעת' אותי אז תתהללו בחכמתכ' השכל כמו הכבר אכעיליו"כט בלע"ז : על כל מול בערלה · על כל מול שיש לו ערלה אפילו ערלת לב וכל ש שכן על הערלים : על מצרים וגו' · שכוני ארץ ישראל היו ולקו אחריה בסמוך לה כמו שכתוב ביחזקאל ומפורש בסדר עולם : קצוצי פאה · לשון קצה המוקצין בפאת מדבר : אל

רעותה ה' ומ'ל וסימ' וישאילו איש מאת רעהו ואשה מאת · אך שם נקבצו דיות אשה · דרשו מעל ספר יי'
וקראו · ולמדנה בנותיכם נהי ואשה · והנשארות תאכלנה אשה בשר · וא' לרעותה הטובה : באסף ד' בקרי'
וסי' מאסף לכל המחנות לצבאתם דדן דבחעלתך · אין איש מאסף אתם הביתה דגבעה · ושלאחריו ויאמר

כִּי הִשְׁלִיכוּ מִשְׁכְּנוֹתֵינוּ׃
כִּי־שְׁמַעְנָה נָשִׁים דְּבַר־
יְהוָה וְתִקַּח אָזְנְכֶם דְּבַר־פִּיו וְלַמֵּדְנָה ל
בְנֹתֵיכֶם נֶהִי וְאִשָּׁה רְעוּתָהּ קִינָה׃ ה'
כִּי־עָלָה מָוֶת בְּחַלּוֹנֵינוּ בָּא ל וחל
בְּאַרְמְנוֹתֵינוּ לְהַכְרִית עוֹלָל מִחוּץ ל
בַּחוּרִים מֵרְחֹבוֹת׃ דַּבֵּר כֹּה נְאֻם־
יְהוָה וְנָפְלָה נִבְלַת הָאָדָם כְּדֹמֶן עַל־
פְּנֵי הַשָּׂדֶה וּכְעָמִיר מֵאַחֲרֵי הַקֹּצֵר ב' מל
וְאֵין מְאַסֵּף׃ כֹּה אָמַר יְהוָה ד' · יתכסע
אַל־יִתְהַלֵּל חָכָם בְּחָכְמָתוֹ וְאַל־יִתְהַלֵּל ל
הַגִּבּוֹר בִּגְבוּרָתוֹ אַל־יִתְהַלֵּל עָשִׁיר בן כסף מוגה
בְּעָשְׁרוֹ׃ כִּי אִם־בְּזֹאת יִתְהַלֵּל
הַמִּתְהַלֵּל הַשְׂכֵּל וְיָדֹעַ אוֹתִי כִּי אֲנִי ל וחס' · יג מל בסיכ'
יְהוָה עֹשֶׂה חֶסֶד מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בָּאָרֶץ
כִּי־בְאֵלֶּה חָפַצְתִּי נְאֻם־יְהוָה׃
הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־
יְהוָה וּפָקַדְתִּי עַל־כָּל־מוּל בְּעָרְלָה׃
עַל־מִצְרַיִם וְעַל־יְהוּדָה וְעַל־אֱדוֹם
וְעַל־בְּנֵי עַמּוֹן וְעַל־מוֹאָב וְעַל כָּל־
קְצוּצֵי פֵאָה הַיֹּשְׁבִים בַּמִּדְבָּר

אֲרֵי צְדִיאָה בִּרְנִיָתָנָא׃
אֲרֵי שְׁמַעָא נְשַׁיָא פִּתְגָמָא
דַיְיָ וְתַצֵית אוּדְנֵיכוֹן לְמִילֵי נְבִיּוֹהִי
וְאַלִּיפָן לִבְנָתֵיכוֹן אִילְיָא וְאִיתְּתָא
לְחַבְרְתַהּ עִינוּיָא׃ אֲרֵי סְלֵיק
מוֹתָא בְּחַרְכַּנָא עַל בִּבְרְנִיָתָנָא
לְשֵׁיצָאָה יַנְקִין מִשּׁוּקָא עוּלֵימִין
מֵרְחוֹבִין׃ אִתְנַבִּי כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ וְתִתְרְמֵי נְבִילְתָּא דֶאֱנָשָׁא כְּזִיבַל
מְבַדַּר עַל אַפֵּי חַקְלָא וְכַעֲמִירָא
מִבָּתַר חַצְּרָא וְלֵית דִּמְכַנֵּישׁ׃
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ לָא יִשְׁתַּבַּח
שְׁלֹמֹה בַּר דָּוִד חַכִּימָא בְּחוּכְמְתֵיהּ
וְלָא יִשְׁתַּבַּח שִׁמְשׁוֹן בַּר מָנוֹחַ ג
גִּיבָּרָא בִּגְבוּרְתֵיהּ וְלָא יִשְׁתַּבַּח
אַחְאָב בַּר עָמְרִי עַתִּירָא בְּעוּתְרֵיהּ
׃ אֱלָהֵן בְּרָא יִשְׁתַּבַּח דְּמִשְׁתַּבַּח
דְּחַכִּים וְאַלִּיף לְמִידַע דַּחֲלְתִּי אֲרֵי
אֲנָא יְיָ עָבֵידְנָא חִסְדָּא וְדִין דִּקְשׁוֹט
וְזָכוּ בְּאַרְעָא אֲרֵי בְּאִילֵּין רַעֲוָא
קֳדָמַי אֲמַר יְיָ׃ הָא
יוֹמַיָא אָתַן אֲמַר יְיָ וְאַסְעַר עַל כָּל
עַמְמַיָא עַרְלַיָא וְעַל בֵּית יִשְׂרָאֵל
דְּדָמַן עוֹבָדֵיהוֹן לְעוֹבָדֵי עַרְלַיָא׃
עַל מִצְרָאֵי וְעַל יְהוּד וְעַל אֱדוֹמָאֵי
וְעַל בְּנֵי עַמּוֹן וְעַל מוֹאֲבָאֵי וְעַל כָּל מַקְפֵי פָּתָא דְשָׁרַן בִּשְׁכוּנִין בְּמַדְבְּרָא

אליו עברים אנחנו מכית לחם יהודה · ובעמר מאחרי הקוצר ואין מאסף : אותי י'ג מ'ל בספרא וסימ' כי אם
בזאת יתהלל המתהלל · באשר עזבתם אותי · האותי לא תראו · שבתך בתוך מרמה · ואשמנוה בפרת ·
זה גורלך מנת מדיך · על אשר עזבו אותי · כגבור עריץ · ולא תכעיסו אותי · כי כלם ידעו אותי למקטנם
ועד גדולם · ודרך אחד ליראה אותי · כי אויל עמי אותי לא ידעו · כי נתתם אותי אל בית הכלא :

עולל מחוץ · כי דרך העוללים לשחוק בשוק והבחורי' ברחובות והנה הם נכרתים משם : דבר כה נאם יי' · אמר אל הנביא דבר ואמור כה נאם השם כמו כה אמר יי' אלא שנאם הוא שם המאמר : כדומן · כבר פירשנוהו למעלה : וכעמיר · שמניחו הקוצר ונשאר מאחריו ואין מאסף אותו כן יהיו ש פגריהם כמשכחים על פני ה השדה ואין קובר אותם : כה אמר יי' · אם יש בכם חכמים אל יתהללו בחכמתם כי לא ת תועילם כיון שלא ידעו את יי' ולא הלכו בדרכיו חכמה מה להם וכמו שאמר חכמים המה להרע וכן אם יש בכם גבורים אל י יתהללו בגבורתם כי לא תועילם להצילם מן המות או מן השבי וכן אם יש בכם עשיר אל יתהלל בעושרו כי לא יפדהו מן החרב כי הוא ועושרו יאבדו וזכר אלו התכונות השלש כי החכם יוכל פעמי' רבו' בתחבולותיו ובערמתו וכן הגבור יוכל בגבורתו ובכחו וכן העשיר יפדה נפשו ממיר האויב בעשרו כן מנהג העולם ברוב ואמר להם הנביא כי לא יוכלו באלה השלש שדרך העולם להנצל בהם אלא במה ינצלו אות' שיכנו בהשכל וידוע אותי פירוש בהשכל אותי ובידוע אותי והשכל האל הוא שישכיל כי הוא אח' קדמון ואינו גוף והוא בורא הכל ומשגי' על הכל ומנהיג כל העולם בחכמתו עליונים ו ותחתוני' וידיעת האל היא ללכת בדרכיו לעשו' חסד משפט וצדקה כי כן עושה אתם הוא : בארץ · כלומר עם בני העולם והולך בדרכיו הוא יודע אותו כמו

שאמר אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה אז טוב לו כי דן דין עני ואביון אז טוב לו הלא הוא הדעת אותי נאם יי' הנה כי מעשה המשפט והצדקה הוא ידיעת האל
ובזה נצלו דניאל וחבריו שגלו בחרבן הארץ עם גלות יהודה ונצלו מן הקלון והבזיון שהיה מגיע לשאר השבוים והיו נכבדים וגדולים בארץ גלות' לפי שהיו צדיקי' וחסידים
ולא היה להם דרך להנצל מן הגלות כי איך ישארו בארץ ב' אור או אפי' י' כי אם בזאת · בזאת התכונה שתהיה לו תכונה כספית להשכיל ולדעת אותי ומה שאמ' כי אני יי'
טעם למה שאמר וידוע אותי כי בכלל וידוע אותי עשות חסד ומשפט וצדקה כמו שפירשנו לפיכך פירש ואמר כי אני יי' עושה חסד אלה הם דרכי ומדותי שאני מתנהג
בהם בעולמי : באלה חפצתי · שיעשה אותם האדם ויחי בהם ומה שאמר בארץ וחסדו וצדקתו גם כן בשמים כמו שאמר יי' בהשמים חסדך אמר בארץ לפי שחסדו
וצדקתו בארץ גלויה לבני אדם כלם ומה שבשמים אינו גלוי כי אם לחכמים הנה פירשתי לך שני הפסוקים האלה לפי ענין הפרשה דבקים בעניניה באר היטב והחכמים
אשר ראינו ספריהם פירשו אלה שני הפסוקים לענין כאות אבל לא הדביקום לענין הפרשה והחכם רבי אברהם בר' חייא המכונה באחי"ב אלברטאח פי' אלו שלש התכונות
בחכמ' יקנה האד' החכמ' ויקרא חכם וכשיהיה מוסיף על קנינו ומתגבר בה נקרא גבור והמעדיף על זה נקר' עשיר ואשר מגיע אל עומק החכמה נקרא משכיל והכתר על
ראש החכמות והמגדל הבנוי עליהם הוא דעת אלהים שאין האדם ראוי להתהלל כי אם בה כמו שאמר כי אם בזאת יתהלל המתהלל בידיעת האל ובלמוד תורתו אשר היא
חסד ומשפט וצדקה בה ראוי שיתהלל המתהלל והחכם הגדול מורה צדק רבי משה בר מימון ז"ל פי' כן ואמר תחלה כי שם החכמה נופל בלשון עברי על ארבע ענינים
נופל על השגת האמתיות אשר תכלית כונתם השגתו יתברך שמו אמר והחכמה מאין תמצא ונופל על ידיעת המלאכות איזו מלאכה שתהיה וכל חכם לב בכם וכל אשה
חכמת לב ונופל על קנות מעלות המדות וזקניו יחכם ביתמים חכמה ונופל על הערמה וההתחכמות הבה נתחכמה לו ולפי זה הענין אמר ויקח משם אשה חכמה
ומזה הענין חכמים המה להרע ואפשר שיהיה ענין החכמה מורה על הערמה ושמוש המחשבה פעמים יהיה החכמה ההיא וההתחכמות לקנות מעלות שכליות או לקנות
מעלות מדות ואמר שאין שלמות הקנין ולא שלמות בריאות הגוף ולא שלמות המדות הטובות אין כל זה שלמות שראוי להתפאר ולהתהלל בו והשלמות שראוי להתהלל בו הוא
ידיעת האל יתברך שהיא החכמה האמיתית ופירש גם כן שלשת השמות חסד ומשפט וצדקה חסד הוא ההפלגה בגמילות הטובה וכולל שני ענינים האחד לגמול טוב
למי שאין לו חק עליו כלל והשני להטיב למי שראוי לך להטיב לו יותר ממה שהוא ראוי וצדקה הוא היושר לתת לכל אחד כפי הראוי לו ומשפט לדון במה שראוי על הנכון
יהיה נקמה או יהיה טוב ואמר שאין ראוי לאדם להתהלל לא בחכמה ולא בגבורה ולא בעושר כי אם בהשכל וידוע האל שהיא החכמה והגבורה ולא בזה לבד אלא גם
בידיעת מדות האל ותאריהם והם לעשות חסד משפט וצדקה כמו שאני עושה אותם והוא ית' לפי המציאו הכל נקרא חסיד ולפי שרחמיו על העניי' רוצה לומר הכהנתו בבעלי
חיים בכחותיהם יקרא צדיק ולפי מה שיתחדש בעולם מן הטובות והרעות כפי מה שמחייב אותם הדין הנמשך אחר החכמה יקרא שופט והוסיף עוד ואמר בארץ
להודיע כי השגחתו גם כן בארץ כפי מה שהיא כמו שמשגיח בשמים כפי מה שהם : הנה ימים באים · קרובים לבא וזכר אלה האומות בעבור ישראל כי אלו הם אשר
הרעו לישראל ועוד כי אלו האומות החריב נבוכד נצר וגם הוא חרעו לקו באחרונה לפי שהרעו לישראל יותר מדאי : על כל מול בערלה · על כל מול אלו ישראל שהם מולים
ועל אשר בערלה אלו האומות שזוכר ועל שזכר עומד במקום שנים : על מצרים ועל יהודה · כי ישראל מלכות אפרי' החריב מלך אשור כבר ויהודה החריב נבוכד נצר
וכן שאר הגוים שזכר : ועל כל קצוצי פאה היושבים במדבר · זה קדר וממלכות חצור אשר הכה נבוכד נצר כמו שהתנבא ירמיהו ונבואתו כתובה בסוף הספר ופירוש
קצוצי פאה שוכנים בקצה הפאה כלומר רחוקים במדבר והדבר הרחוק יקרא קצה ויקרא פאה כי קצה ופאה רחוקי הגבול בכל דבר וקצה וקצץ בענין אחד : כי

כי כל הגוים. עתה פי' מול ופי' בערלה כי בערלה אמר על הגוים שהם ערלים ומול אמר על ישראל כי אף על פי שהם מולי בשר הם ערלי לב ורצון ליענם ולא אמר על הגוים שיהיו ענושים בעבור הערלה כי לא נצטוו עליה אלא בעבור ישראל אמר כלומר הרי שבו ככל הגוים שהם ערלים שלא נבדלו מן האמות במילתם אלא שיבדלו מהם גם כן במעשיהם וכיון שמעשיהם כמעשה הגוים והם ערלי לב לא תועילם מילת הבשר והרי הם כאילו לא מלו כי מילת הבשר נתנה לברית ולאות להיות סגולה מכל העמים לעבוד את יי' כמו שאמר לברית עולם להיות לך לאלהים ולזרעך אחריך ונתתם אות בבשרם למען יזכרו תמיד כי הם נבדלים מן האמות והואיל והתערבו בגוים ולמדו ממעשיהם הרי הם כהם כאילו הפרו הברית והאות ואינו להם לאלהים כי בחרו תחתיו אלהים אחרים לפיכך אמר אחר זה אל דרך הגוים אל תלמדו וגו': שמעו. מבואר הוא: כה אמר יי' אל דרך הגוים. כמו את דרך הגוים וכמהו אספרה אל חק יי' וירדפו אל מדין אמר אל תלמדו דרך הגוים כיון שאתם מולים לאות ולברית ביני וביניכם שמרו את דרכי ולא דרכי הגוים ומאותות השמים אל תחתו ואם תאמר נעבוד הכוכבים כדרך הגוים כי הם שולטים בארץ ואותותם נראים להטיב ולהרע כמו השמש שיש לו ממשלה באר' בתבואות ובפירות כמו שכתוב וממגד תבואות שמש ואם נעבד אותו ירבו תבואותינו ואם לא נעבדנו ירע לנו ויחסרו תבואותינו ונירא גם כן מקדרותו שהוא סימן רע לעולם אל תחתו ממנו ומזולתו מן הכוכבים כי הם עבדי ושומעי דברי ואם תעבדו האדון לא תצטרכו אל העבד ואם תעבדו העבד יכעס האדון ויפלא מארה בתבואותיכם הפך מחשבתכם: כי יחתו הגוים מהמה. אף על פי שיחתו הגוים מהמה אתם אל תחתו כי אם תעבדוני אין להם רשות להרע לכם ולא תזיק לכם קדרותם ואם הם כדרך הנהגתם בעולם יהיה קיום העולם ולפעמים יבא הפסד בפרטים בדרך מהלכם וזהו לשאר העמים כמו שאמר אשר חלק יי' אלהיך אותם לכל העמים אם להטיב אם להרע ואתכם לקח אם תעבדוהו בלב שלם יצילכם מכל נזק משפטי הכוכבי' וגם הגוים לא תועילם עבודתם להם כי האדון ראוי ליעבד לא העבד לפיכך לא תצילם עבודתם אותם מנזקם: כי חקות העמים. ראו אל מה הביאם עבודה זו כי מעבודת הככבים באו אל עבודת הצלמים כי יאמרו להם כהניהם צלם זה נעשה במקום השמש ולכבודו נעשה והעובדו כאילו עובד השמש כמו צלם הזהב שעשה נבוכד נצר לשמש וכן יעשו הצלמים לשאר הכוכבים ואלו הם חקות ששמו להם לחק כהני הצלמים והרגילו אותם בזה הדעת עד שהרכו השנים בזה הדעת עד שיחשבו ההמון כי זה הצלם מטיב ומריע וזה הוא הבל ודבר שאין בו ממש כי הצלם הזה עץ הוא ומיער כרתו העושה אותו והוא מעשה ידי חרש שתקנו במעצד והוא שקורין אותו דולדוירא בלע"ז וזה הצלם אין לו פעולה בעצמו ואיך יטיב ואיך ירע כאשר יחשבו אלה הסכלים וזה הבל שאין כמוהו: בכסף ובזהב ייפהו. לפי שהוא עץ חופה אותו בכסף ובזהב כדי שיהיה יפה ונאה בעיני הרואים ויכנס בלבם לעבדו: יחזקום. עשי הכסף והזהב יחזקו אותם על העץ במסמרות והמקבות שיכו בהם עליהם עד שלא יפיק כלומר שלא יצא מתכונתו ולא יכשל מענין ופיק ברכים וים לפרשו מענין ותפק לרעב ויהיה זה פעל עומד רוצה לומר שלא יצא ממקומו: כתמר מקשה. כמו התמר שהוא שוה אין בגופו עוות כי ענפיו הם למעלה וכל גופו שוה וכן מעשה מקשה שוה כן הצלם עומד זקוף שוה בדמות אדם ולא ידברו כי אין בקרבם רוח מניעה כל שכן מדברת וזהו שאמר נשוא ינשוא אם ישאום ממקום למקום ינשאו כי הם לא יצעדו ברגליהם ואחר שהם כך אל תבטחו בהם ואל תיראו מהם כי לא ירעו: וגם היטב אין אותם. אין עמהם כח להטיב תומר כמו תמר וכן בא בחולם והיא יושבת תחת תומר. ינשוא הפוך כי הראוי ינשאו וכן נשוא לשוא צריך כמו נשאו: מאין כמוך. ממה שאנו רואים ויודעים שאין כמוך לא בעליונים ולא בתחתונים ידענו כי גדול אתה וגדול שמך בגבורה ואמר אתה ואמר שמך להודיע כי הוא שמו ושמו הוא: מי לא יראך. ביוד האיתן לבד ופא הפעל נעלמת מהמכתב ומשפטו ביראך ונשמטה היוד בנטיה להורות על יוד הנפקדת אמר מי לא יראך לפי שאמר אל תיראו מהם אמר אותם אין ראוי לירא מהם אבל אתה מי לא יראך אפי' הגוים העובדים האלילים ראוי להם שייראוך כי אתה מלך עליהם: כי לך יאתה. המלוכה לא לאחר כלומר ראויה היא לך ולך נאה ואין לא לאחר כי בכל חכמי הגוים ובכל מלכותם אומרים מאין כמוך ואינם עובדים הכוכבים אלא להיותם אמצעיים בינך וביניהם ואמר חכמי הגוים כי הם יודעים כי הפסל איננו כלום ואם יעבדו הכוכבים לא יעבדום אלא מפני שהם מעריך להיותם אמצעיים אף על פי כן הם חוטאים כי אין צריך אמצעי בין האל ובין האדם כי רם יי' ושפל יראה אבל ההמון חושבים כי הפסילים מטיבים ומריעים מפני שהורגלו בעבודתם ואמר ובכל מלכותם כי המלכים ברוב הם חכמים גם יש עמהם חכמים ויודעים ומכירים כי מלכות בן אדם היא מלכות נפסקת ואין מלכות קיימת כי אם ליי': ובאחת. חכמי הגוים כאחת יבערו ויכסלו שהם מיסרים העם לעבוד הפסילים שהם הבלים ועץ כי הוא מרוקע בכסף וזהב ואין לו פעולה בעצמו כי הוא עשוי מן הפסל שבמצאות והוא הדומם כי הנמצאות שלשה חי צומח דומם: כסף מרוקע. מן וירקעו את פחי הזהב והם מרקעין הטסים לחפות בו פסל העץ ליפותו ועוד מטריחים עצמם להביא כסף טוב מתרשיש וזהב מאופז מי שהם רחוקים מאלה המקומות ועוד לובשים אותם תכלת וארגמן מרוקם במלאכת החכמים במלאכה וכל זה להראות בעיני ההמון יפים ושיכנס בלבם יראתם ושיאמינו בהם ויעבדום: ויי' אלהים אמת. אלה האלהים שעושין לעבדם הם שקר והם מתים כי אינם אלהים ואין יכולת בהם אבל יי' אלהים אמת שהוא אדון על כל האלהים והם הכוכבים הוא לבדו אמת אלהים ויכול על הכל ושופט הכל ואשר זולתו אינם אמת אע"פ שהם אלהים כי אין כחם אלא ממנו והוא לבדו היכול האמתי והשופט האמתי שאין כחו והנהגתו תלוים ביד אחר: הוא אלהים חיים. הוא החי האמתי שאין חייו תלויין באחר כי חייו ממנו וכל החיים זולתו חייהם ממנו ואמר חיים בלשון רבים כמו אלהים קדושים הוא דרך כבוד והוא מלך עולם ותכירו זה כי מקצפו תרעש הארץ ולא יכילו גוים זעמו ואין יכולת בהם שיכלו ממנו כשיקצוף עליהם ולא יוכלו להכיל ולסבול זעמו ורעש הארץ הוא משל לחרבן יושבי הארץ איזה גוי שיהיה ויוכלו להכיר כי מאתו הוא שמודיע אותם תחלה קודם בא הפורענות ביד עבדיו הנביאים: ותרעש הארץ. נוכל לפרש גם כן כמשמעו שתתקע עיר וישביה פעמים ברעש הארץ: כרנה

הוא אלהים ה' בנביאים וסי' ונשמע וישמע לבבנו. ולא קמה עוד רוח. מקפצו תרעש הארץ ולא יכילו. דעו כי יי' הוא אלהים. ויאמר יי' אלהי אבתינו הלא אתה:

כִּי כָל־הַגּוֹיִם עֲרֵלִים וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל עַרְלֵי־לֵב׃
שִׁמְעוּ אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עֲלֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ כֹּה אָמַר יְהוָה אֶל־דֶּרֶךְ הַגּוֹיִם אַל־תִּלְמָדוּ וּמֵאֹתוֹת הַשָּׁמַיִם אַל־תֵּחָתּוּ כִּי־יֵחַתּוּ הַגּוֹיִם מֵהֵמָּה׃ כִּי־חֻקּוֹת הָעַמִּים הֶבֶל הוּא כִּי־עֵץ מִיַּעַר כְּרָתוֹ מַעֲשֵׂה יְדֵי־חָרָשׁ בַּמַּעֲצָד׃ בְּכֶסֶף וּבְזָהָב יְיַפֵּהוּ בְּמַסְמְרוֹת וּבְמַקָּבוֹת יְחַזְּקוּם וְלוֹא יָפִיק׃ כְּתֹמֶר מִקְשָׁה הֵמָּה וְלֹא יְדַבֵּרוּ נָשׂוֹא יִנָּשׂוּא כִּי לֹא יִצְעָדוּ אַל־תִּירְאוּ מֵהֶם כִּי־לֹא יָרֵעוּ וְגַם־הֵיטֵיב אֵין אוֹתָם׃
מֵאֵין כָּמוֹךָ יְהוָה גָּדוֹל אַתָּה וְגָדוֹל שִׁמְךָ בִּגְבוּרָה׃ מִי לֹא יִרָאֲךָ מֶלֶךְ הַגּוֹיִם כִּי לְךָ יָאָתָה כִּי בְכָל־חַכְמֵי הַגּוֹיִם וּבְכָל־מַלְכוּתָם מֵאֵין כָּמוֹךָ׃ וּבְאַחַת יִבְעֲרוּ וְיִכְסָלוּ מוּסַר הֲבָלִים עֵץ הוּא׃ כֶּסֶף מְרֻקָּע מִתַּרְשִׁישׁ יוּבָא וְזָהָב מֵאוּפָז מַעֲשֵׂה חָרָשׁ וִידֵי צוֹרֵף תְּכֵלֶת וְאַרְגָּמָן לְבוּשָׁם מַעֲשֵׂה חֲכָמִים כֻּלָּם׃ וַיהוָה אֱלֹהִים אֱמֶת הוּא־אֱלֹהִים חַיִּים וּמֶלֶךְ עוֹלָם מִקִּצְפּוֹ תִּרְעַשׁ הָאָרֶץ וְלֹא־יָכִלוּ גוֹיִם זַעְמוֹ׃

אֲרֵי כָל עַמְמַיָא עַרְלִין בְּבִשְׂרְהוֹן וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל עַרְלִין בְּלִבְּהוֹן׃ קַבִּילוּ יָת פִּתְגָמָא דְמַלִּיל יְיָ עֲלֵיכוֹן בֵּית יִשְׂרָ׳׃ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ מֵאוֹרְחַת עַמְמַיָא לָא תֵילְפוּן וּמֵאָתְוָן דְמִשְׁתַּנִין בִּשְׁמַיָא לָא תִתַּבְרוּן אֲרֵי מִתַּבְרִין עַמְמַיָא מִנְהוֹן׃ אֲרֵי גְזֵירַת עַמְמַיָא לְמָה אִינוּן אֲרֵי אָעָא מִחוּרְשָׁא קַץ לֵית עוֹבַד יְדֵי נַגָּר בְּחַצִינָא׃ בְּכַסְפָּא וּבְדַהֲבָא חָפֵי לֵיהּ בְּמַסְמְרִין וּבְמַקְבִין מַתְקִיף לֵיהּ דְלָא יִצְטְלֵי׃ עוֹבַד נְגִיד זְקִיפִין אִינוּן וְלָא מְמַלְלִין אִיתְנְטָלָא יִתְנַטְלוּן אֲרֵי לֵית בְּהוֹן רוּחָא לְהַלָּכָא לָא תִדְחֲלוּן מִנְהוֹן אֲרֵי לָא מַבְאֲשִׁין וְאַף לְאֵיטָבָא לֵית אִינוּן יָדְעִין׃ לֵית בַּר מִינָךְ יְיָ רַב אַתְּ וְרַב שְׁמָךְ בִּגְבוּרְתָא׃ מַן לָא יִדְחַל מִן קֳדָמָךְ מֶלֶךְ עַל כָּל עַמְמַיָא אֲרֵי דִילָךְ הוּא מַלְכוּתָא אֲרֵי בְּכָל חַכִּימֵי עַמְמַיָא וּבְכָל מַלְכְוָתְהוֹן לֵית בַּר מִינָךְ׃ וּבְחַדָא יִתּוֹבוּן עַמְמַיָא עַל דְאִיטְפַּשׁוּ עַל דִּיפְלָחוּ לְטַעֲוָתָא דִלְמָא אִינוּן׃ כַּסְפָּא דִמְחַפַּן מֵאַפְרִיקָא מֵיתַן וְדַהֲבָא מֵאוֹפִיר עוֹבַד נַגָּר וִידֵי קֵינֵי תַּכְלָא וְאַרְגְוָנָא לְבוּשֵׁיהוֹן וְעוֹבַד חַכִּימִין כּוּלְהוֹן׃ וַייָ אֱלֹהִים קְשׁוֹט הוּא אֱלָהָא קַיָים וּמֶלֶךְ עָלְמִין מֵרוּגְזֵיהּ תְּזוּעַ אַרְעָא וְלָא יָכְלִין עַמְמַיָא לְסוֹבָרָא רוּגְזֵיהּ׃

רשי

אל דרך הגוים אל תלמדו. ואז מאותות השמים אל תחתו מחמ' לוקה ומאורות לוקין: חרש. אומן: מסמרות. קלוי"ש בלע"ז: מעצד. דולדוירא: מקבות. קורנס מרטיל בלע"ז: יפיק. יכרע ברכיו לשון פוקה ופיק ברכי': כתומר מקשה. מקים אותה בקורנס עד שזוקף לו קומה כרקל: אל תיראו מהם. אם תפרשו מהם כי לא ירעו לכם: וגם היטב אין אותם. אם תעבדום היטיב כמו להיטב: לך יאתה. לך נאה: ובאחת יבערו. הגוים ומה היא האחת מוסר הבלים של עץ שלהם ויתייסרו עליו יבערו לשון שטות וכן ויכסלו: מרוקע. מרודד: ויי' אלהים אמת. למה כי הוא אלהים חיים ומלך עולם לכך יכול לאמת דבריו אבל בשר ודם אומר לעשות ומת או תשש כחו או יורד מנכסיו ואין בידו לקיים: כרנה

כדנה תאמרון להום · זה מאמר האל שלח ירמיהו לבבל לבני הגולה שיענו זה לכשדים כשיאמרו להם שיעבדו אלהיהם יענו אותם אלהיא די שמיא וארקא לא עבדו יאבדו מארעא ומן תחות שמיא אלה · וכתב להם המאמר הזה בלשון ארמי שיאמרו אותו לכשדים בלשונם · ומה שאמר כדנה תאמרון להום שהוא אזהרה להם לישראל גם כן בלשון ארמי כדי שלא לחלוק בפסוק שיהא חציו עברי וחציו ארמי · ואמר להום בתים כי פעמים בא כן בתים כמו שכתוב בעזרא וכן אמרין להום · אף על כי שכתוב יבא בנון · אלה · לשון עברי ולשון ארמי גם כן מצאנוהו בעזרא אלה מכיא · בכתוב הוא אלה וקרי אל · ואל ואלה אחד כמו הארכות האל · ואמר אלה לפי שהם נראין לבני האדם אף על פי שהם גבוהים · וארקא פי' ארץ · ובדברי רז"ל ארבע שמות נקראו לה כנגד ארבע תקופותיה ארץ תבל ארמ' ארקא · ות' הפסוק כן כבעמוד ולא האריך בלשון הארמי כי עדין לא הפסיק הענין עד יי' צבאות שמו הכל · הוא מענה שיאמרו להם בני ישר' כי אנחנו לא נעבוד אלה האלהות שלא עשו שמים וארץ אלא אלהים שעשה ארץ בכחו · והם יבינו העברי ויאמרו להם בלשון ארמי אבל פתח ה הדברים שלח להם ירמיה בלשון ארמי · וכן פי' יונתן בזה הענין עשה ארץ בכחו כדין תימרון להום אנחנא פלחין לדעביד א ארעא בחיליה · ואמת הוא שלא עבדו ישראל ע"ז משגלו · ומה שהשתחוו לצלם שהעמיד נבוכד נצר אנוסים היו · ואע"פ כן היו ענושים בזה בימי המן לולי ש ברחם עליהם האל כמו שאמרו מפני מה נתחייבו ישר' שבאותו הדור כליה מפני שהשתחוו לצלם : עושה ארץ בכחו · לפי שעשית הארץ בכחו אמרנו עושה · וזכר בכחו על הארץ לפי שהגלגלים רצי' עליה סביב תמיד בכח שאין לו הפסק הבא מאתו ית' ובאותו הכח עומד' הארץ תלויה בינתים לא תזוז אילך והילך אפי' כחוט השערה כמו שכתוב תולה ארץ על בלי מה · לא ידע אדם במה זאת שהחכם מתבונן כי מכח הסבוב היא עומדת בנתים בלא שום ס סמיכה אף על פי שיש טעם אחר כי בטבעה הוא שקפאו כאמצע לפי שהיא כבדה · אע"פ כן האל שם בה זה הטבע ומכחו הוא הכל : מכין תבל בחכמתו · תבל הוא מקומות הישוב מן הארץ · והכין אותה האל בחכמתו בהרות כמסכים ובמעינות נחלים שלא יתכן הישוב מבלעדיהם · וצמחו בהם כל עשב וכל עץ פרי הצריכי' לישוב אדם ולבהמה וכל התועלות הנמצאות בה הכל עשה בחכמה : ובתבונתו נטה שמים · שנטה אותם כאהל לשבת תחתיו · כמו שאמר וימתחם כאהל לשבת והאהל הוא כחצי כדור ואין אנו משיגים מן השמים אלא חצי כדור אשר על הארץ אלא שאנחנו מתבוננים שיש חצי כדור אחר כי עגולים הם ונטיתם ומהלכם ותנועתם ממזרח למערב וממערב למזרח הכל נעשה בתבונתו שלא תושג : לקול תתו · וכן אנחנו עוברים אותו לקול תתו המון מים בשמים · והוא האויר הנקרא רקיע כי ידענו כי הוא הנותן מטר · כמו שאמר הנותן מטר על פני ארץ : ולא האלילים · כמו שאמר היש בהבלי הגוים מגשימים · אם השמים יתנו רביבים הלא אתה הוא אלהינו · והנה אנחנו ישר' שאנו חלק יי' ית' ועמו מודים בו כי בידו לעשות כל זה שזכר לא יתנו השמים המטר כי אין בהם מים אלא הוא נותן אותם בהם אחר שיעלה נשיאים מקצה הארץ · כמו שאמר ואיד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה · והמים לא יעלו מן הארץ אלא איד הוא שיעלה מן הארץ שמעלה אותו האל בטבע ששם בו והאל יתנהו מים באויר בכח שנתן בו · וזהו שאמר לקול תתו המון מים בשמים : ויעלה נשיאים · ויו ויעלה כוי"ו וירד מעשות החטאת והעולה שפי' אחר שירד מעשות העולה נשא ידיו על העם ויברכם · וכן הן אתה קצפת ונחטא אחר שחטאנו קצפת · וכן ויעלה נשיאי' אחר שמעלה נשיאים נותן המים · כי באויר במקום מיוחד שבו ישוב האיד מים · ובאמרו מקצה הארץ זה מאמר הפלוסופים שאומרים שהאידי' עולים מפאתי צפון ודרום זהו מקצה הארץ הפאות הרחוקות מן הישוב · ארץ כתוב הארץ קרי והענין אחד : ברקים למטר עשה · ועוד פלא גדול עושה בירידת המטר שיורידים ברקים עם המטר והברק אש ואין המים מכבין אותו · ומה שאמר לקול תתו הוא כהימת התחלת המטר שמשמעת קול · וכן אמר כי קול המון הגשם : ויוצא רוח מאוצרותיו · זכר המטר וזכר הרוח כי בסבת הנשיאים שמעלה מן הארץ יהיה המטר ויהיה הרוח כי שני אידים הם שעולים מן הארץ שקורא אותם נשיאים לנשיאתם מעל הארץ האחד לח והוא הנקרא איד וממנו יהיה המטר והאחד יבש וממנו יהיה הרוח והוא הנקרא קיטור · ומה שאמר באוצרותיו לפי שהוא מרחפת ואינה נראית כדבר הנתון באוצר : נבער כל אדם מדעת · מדעת חכמתו שעושה הדברים בחכמה : הובש כל צורף מפסל · וכל צורף יבוש לפסלו שלא יוכל לעשות זה וקורא אותו אלוה יש לו להבוש כי שקר נסכו לשקר חפה אותו בזהב כי לא יועיל כלום אלא להטעות העם והוא שקר : כי לא רוח בם · באלילים והוא נסך וחפה אותם בזהב ובכסף ללא צורך : נסכו · ענין כסוי וחפוי כמו המסכה הנסוכה ואת קשות הנסך : הבל · בעת פקדתם יאבדו · כמו שאמר למעלה יאבדו מארעא ופקדתם היא פקידת בבל שפקד האל עליה עונה והחריבוה מדי ופרס ואז באה פקודת האלילים גם כן שאבדו מאלהותם ומעבודתם · כמו שאמר כרע בל קורס נבו היו עצביהם לחיה ולבהמה וגו' כלומר ששברו אותם ונשאו על הבהמות רוצה לומר הכסף והזהב שבהם : לא כאלה חלק יעקב · לא כמו אלה האלילים שהם חלקם אין חלק יעקב כאלה כי יוצר הכל הוא וישראל שבט נחלתו ואנחנו לא נעבוד בלתו כי הוא יוצר הכל ואין זולתו נוצר ובורא ובחר ישראל לנחלה שיעבדוהו ויהיה הוא חלקם והם חלקתו וחלקו ואף על פי שגליתנו לא עזבנוהו ובעבור שעזבנוהו בארצינו גלינו ממנה · והנה אנחנו מכירים ומודים יי' צבאות שמו שהוא אדון צבאות מעלה ומטה והאדון ראוי לעבוד לא הכוכבים שהם צבאותיו · כל אלה הדברים שלח ירמיהו הנביא לזקני ישראל אשר בגלות בבל שגלו ראשונה עם יהויכין שיענו הדברים האלה לכשדים אם ירצו לפתותם בעבוד' האלילים והחכם הכוזרי פירש בעת פקודתם יאבדו אם תפקדם ותחפש עליהם יהיו לאפס כדבר המזויף שאם יחפשו עליו יהיו מוצאים התחבולה · אבל הענין האלהי כל אשר תחפש עליו תמצאהו כזהב : אספי מארץ כנעתך · יאמר כנגד בבל אל תתגאו עתה על ישראל בשביל שגלו ביניכם כי לא בצדקתכם ולא תאמרו להם שיעבדו אליליכם בעבור שאתם עתה מושלי' באומות כי הנה קול יי' אומר לך בבל אספי מן הארץ כנעתך · הכנע' שהיית מכנעת העמים אספי אותה ההכנעה כי לא תכניעי עוד · וענין אספי כענין אסוף ידיך · ות' כנושי מארעא סחורתך פירש כנעתך מן כנעניה ככנעני ארץ : יושבת במצור · את שאת יושבת במקום חזק ואת חשבת שלא תשלוט בך אומה · מצור ענין חוזק כמו ותבן צור מצור לה · ות' דיתבא בתוקפא בקירוין כריכן · ות"מ מן ובבית מצור ופי' את שאת עתידה לשבת במצור · ישבתי כתיב בתוספת יו"ד כמו אוהבתי לדוש · וקרי יושבת והענין אחד : כי כה אמר יי' · קולע · כמו שמשליכין אבן בקלע יושליכו כלבוי וגוי ממקומו ויגלו כולם לא ישראל בלבד · לפיכך אל תרחיבו פה עליהם · וכן נבא עליהם ירמיהו לאדום ולמואב וכן השאר כמו שכתוב בפעם הזאת כי כלם לקו על ידי נבוכד נצר ואחר כך לקה הוא ונלכדה בבל בתחלת מלכות בן בנו : והצרתי

ויוצא י"ב מל' וסימ' נמסר בספר שפטים סימן ו' : לא ט"ו"פ בסיפרא וסימ' לא כאלה חלק יעקב , וחבריו · לא לישוב אפ יי' · לא ישוב חרון אף יי' · לא ישבתי בסוד משחקים · לא שלחתי את הנביאים · לא תקח לך אשה · לא כברית אשר כרתי · לא דכאו עד היום :

רשי

כדנא תימרון · אגרת היא ששלח ירמיה ל ליכניה וגלותו בגולה להשיב לכשדי' ארמית תשוב' אם אומרין להם לעבוד ע"ז : לקול תתו · בעת בא קול שהוא נותן המון מים בשמים : נשיאים · ענננים : ברקי' פלגדור"ש בלע"ז : נטה · טינדי"ט בלע"ז : נבער · לשון אש בער וכן נבערו הרועים : נסכו · לשון מסכה : בעת פקודתם · כשאפקוד עליהם : אספי מארץ כנעתך · החביאי כנושי מארעא סחורתך כמו כנען ב בידו מאזני מרמה ומנחם פירש כנעתך לשון הכנעה ושפלות · ואספי לשון שחיית שחי והשפילי יותר מ משפלות ארץ את ה הכנעתך את ירושלם היושבת עתה במצור : קולע · כזה שהוא זורק אבן בקלע : למען

כדנה תאמרון להום אלהיא די־
שמיא וארקא לא עבדו יאבדו
מארעא ומן־תחות שמיא אלה :
עשה ארץ
בכחו מכין תבל בחכמתו ובתבונתו
נטה שמים : לקול תתו המון מים
בשמים ויעלה נשאים מקצה
ארץ ברקים למטר עשה ויוצא
רוח מאצרתיו : נבער כל־אדם
מדעת הביש כל־צורף מפסל כי
שקר נסכו ולא־רוח בם : הבל המה
מעשה תעתעים בעת פקדתם יאבדו
: לא־כאלה חלק יעקב כי־יוצר
הכל הוא וישראל שבט נחלתו יהוה
צבאות שמו : אספי
מארץ כנעתך ישבתי במצור :
כי־כה אמר יהוה הנני
קולע את־יושבי הארץ בפעם הזאת

דנא פרשגן אגרתא דשלח ירמיה נביא לות שאר סבי גלותא די בבבל ואם ימרון לכון עממיא דאתון ביניהון פלחו לטעותא בית ישראל כדין תתיבון וכדין תימרון להון טעון דאתון פלחין להון טעון דלית בהון צרוך אינון מן שמיא לא יכלין לאחתא מיטרא ומן ארעא לא יכלין לצמחא פירין אינון ופלחיהון ייבדו מארעא וישתיצון מן תחות שמיא אלין : וכדנא תימרון להון אנחנא פלחין לדעביד ארעא בחיליה שכליל תבל בחוכמתיה בסוכלתנותיה תלת שמיא : לקל מיתניה דיכפת דמיין בשמיא ומסיק עננין מסיפי ארעא ברקין לזמן מטרא עבד ומפיק רוחין מבית גנזוהי : איתברו כל עממיא מלמידע חכמא בהית כל קיני מלמעבד צלם ארי שקרא אתיכונון ולא רוחא בהן : למה אינון עובד תולעבא בעידן דאסער עליהון חוביהון יברון : לא כאילן חולקיה דיעקב ארי דברא כולא הוא וישראל שבט דאחסנתיה יי' צבאות שמיה : כנושי מארעא סחורתיך דיתבא בתוקפא בקרוין כריכן : ארי כדנן אמר יי' הא אנא מיתי עקא על עמא הדין וכמה דשדן אבנא בקלעא כן איבדר ית יתבי ארעא בזמנא הדא

והצרתי להם למען ימצאו. אשר דברתי עליהם על ידי עבדי הנביאים למען ידעו כי מאתי הכל. והצרתי שנת צרה ומצוק והחכם ראב"ע פירש כן כי יי' יביא עליהם קולעים ויצר להם מקומם והטעם להיותם נחברים במקום אחד למען ימצאו אותם הקולעים ואדוני אבי ז"ל פירש סמוך לפסוק הבא אחריו למען ימצאו צרות עד שיאמר כל אחד מהם אוי לי על שברי כי ישראל לוקין והצרתי מלעיל הטעם ברי"ש ות"י ואעיק להון בדיל דיקבלון חוביהון: אוי לי על שברי. אמר הנביא לפי שדבר בפורענו' יושבי הארץ ר"ל שאר האמות העתידה לבוא אמר בין כך ובין כך אוי לי על שברי כי ישראל לוקים תחלה: נחלה מכתי. החי"ת בשוא לבדו נחלה פירוש נכאבת כלומר מכה קשה היא וחשבתי שזה חלי שאוכל לסבול אותו ולא אוכל כי אהלי שדד. אהלי המשיל ירושלם לאהל וערי יהוד' כמיתרי' לאהל: בני יצאוני. כי העם בנים לנביא שמיסר אותם כאב המיסר את בנו אם ישמעו אליו: יצאוני. יצאו ממני כלומר גלו עם יהויכין וכן חזקתני ותוכל חזקת ממני אין נוטה עוד אהלי אם אומר עוד יהיה מלך שיטה האהל שסדר ראיתי כי אינו ואין מקים יריעות האהל שנפלו כי ה שאהל עשוי מיריעות: כי נבערו הרועים. לפיכך אין נוטה עוד האהל והרועים הם יהויכין ו וצדקיהו שהיו מלכים והמלך י יקרא רועה וכן תרג' יונתן ארי אטפשו מלכיא: לא השכילו. לא הצליחו כמו ויהי דוד בכל דרכיו משכיל והדומין לו ויהויכין וצדקיהו בעבור שלא ד דרשו את יי' כמו יאשיהו על כן לא הצליחו במלכו' כמו שהצליח הו' כמו שכתוב עליהם וכל מרעיתם נפוצה הצאן שהיו רועים והם ישראל נפוצו בגלות: קול שמועה. הקול שאנחנו שומעים ורעש גדול בשמועו' מבהילו' כמו הרעש בא מארץ צפון כלומר שמענו שנסע נבוכד נצר מ ממקומו זה היה הקול אבל לא היו אומרי' לאיזה מקו' יבא ואמר הנביא שרואה בנבואה כי יבא ל לשום את ערי יהודה שממה: ידעתי יי'. פי' כמו שפירש אדוני אבי ז"ל כי על נבוכד נצר כאמר שהיה דעתו על בני עמון כמו שאמר מי עמד מלך בבל על אם הדרך כי הוא היה דעתו על בני עמון בנסעו ממקומו וכאמר היה על אם הדרך והיה לשני ד דרכים האחת לבני עמון והאחת לירושלם עמד בדעתו כאילו חזר בו מדעתו שהיה בתחילה והאל האליף רוחו ושנה את קסמיו ל לבא אל ירושלם בעבור צדקיהו שעבר על שבועתו וחלל את השם ואמ' הנביא ידעתי יי' כי לא לאד' בקמץ הלמ"ד לידיעה לאד' הידוע והוא נבוכד נצר: אין לו דרכו. כלומר אינו ברשותו כי אתה תשנה רצונו: לא לאיש הולך. וכן לא לאיש הולך בעולם שהולך בדרך אין לו דרכו להכין צעדו כי לא ידע מה יבואנו ואין ההכנה בידו כמו שאמר שלמה מיי' מצעדי גבר כוננו ודרכו יחפץ: יסרני יי' אך במשפט. פירושו כמו שפירש רבי יונה כי הנביא מדבר בלשון ישרא' בלשון יחיד דרך כלל ואמר בראותו נבוכד נצר בא אל ארץ יהודה לשום הכל שממה אמר ידעתי כי זה מוסר שאתה מיסר אותנו טוב שתיסרנו אך במשפט כפי שנוכל לסבול אל באפך פן תמעיטני כי אם תיסרני באפך תמעיטני מהיות גוי וכן ת"י איתי עליהון יסורין וגו' כבעמוד וכן ויסרתיך למשפט ונקה לא אנקך: שפוך חמתך. אם יש לך אף וחמה שפוך אותה על הגוים אשר לא ידעוך ועל משפחות הממלכות אשר בשמך לא קראו כי ישראל אף על פי שחטאו לפניך לא יצאו מתחת רשותך מכל וכל ולא נתערבו עם עם אחר אלא הם נבדלים מכל האמות ומחזקים ברוב המכות וקוראים בשמך ומתפללין לפניך ואף על פי שאין לבם נכון ישובו עוד בתשובה כי לא אבדה תקוה מהם ועוד היום יש בהם חסידים: משפחות. כמו גוים כי האומה תקרא משפחה כמו ואם משפחת מצרים לא תעלה: כי אכלו. והע' שהם שבט אחד על ישראל אתה קצפת מעט והם עזרו לרעה ראוין הם ליענש ועליהם שפוך חמתך: ואת נוהו השמו. כתרגו ויית מדוריהון אצדיאו ויתכן לפרש כי על בית המקדש אמר ודבר על העתיד: הדבר. לאמר שיאמר אותו לאיש יהודה ומהו הדבר שיאמר שמעו את דברי הברית הזאת ודברי הברית הם כתובים בתורת משה ברכות וקללות אם תשמעו אם לא תשמעו וכתב בסוף אלה דברי הברית אשר צוה יי' את משה לכרות את בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בחורב ובחורב אמר ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם ויאמרו כל אשר דבר יי' נעשה ונשמע ואמר ויקח משה את הדם ויזרוק על העם ויאמר הנה דם הברית אשר כרת יי' עמכם על כל הדברים האלה ודברי הברית הם שישמעו לקול יי' ויעשו מצותיו והוא יהיה להם לאלהים והם יהיו לו לעם ובאמרו הזאת כמו שכתוב בתורה: ודברתם. אתה ונביאי האמת האחרים עמך כי היה בפניה שנתנבא בימי יאשיהו ואולי היו אחרים אמר לו שיאמרו דברי הברית לאיש יהודה וליושבי ירושלם וזכר להם הברית לפי שהברית הוא דבר קיום אפילו בין אדם לחברו אם יעשו תנאים ביניהם כל שכן בין האל ובין בני האדם שראוי לקיים הברית: אל איש יהודה. כולל לכלם כאחד וכן הלשון לומר לשון יחיד על רבים דרך כלל כמו ויהי לי שור וחמור ואיש ישראל נגש ורבים כמוהם: ועל יושבי ירושלם. כמו וע' יושבי ירושלם וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו ותתפלל על יי' כמו אל יי' והדומים להם ות"י ודברתם ותמללינון כראה שהיה קורא ודברתם בקמץ התי"ו ואכתנו מצאנו בכל הספרים המדויקים ודברתם בסגול התי"ו: ואמרת. עוד תאמר אליהם הדברים בקללה בארור כמו שנאמרו בתור' בסיני ובערבות מואב תדבר להם עוד לשון ארור אולי יפחדו וישובו: אשר. ביום הוציאי. בהר סיני בעת שהוציאתים מארץ מצרים כי לחמשים יום שיצאו ממצרים נעשה זה הברית: ויום. פי' במקומות עת וזמן כמו והיה ביום ההוא פרט ימי' וחלת אפי בו ביום ההוא: מכור הברזל. שהיו שם במצרף הצרוף כמו שצורפין הכסף והזהב בכור: ועמיתם

והצרותי ב' וחס' וסימ' כי כה אמר יי' הנני קלע את ישבי הארץ. והצרתי לאדם: באה א' בטע' מלרע וסים' בזכריה סימ' יד: לאדם ה' קמצין וסים' בלשון ארמי לבא דידע עקא בפומיה אכר. ופ' מי שם פה לאדם או מי ישום. ידעתי יי' כי לא לאדם דרכו. והצרתי לאדם. נכים והפנים לפנים כן לב. ויאמר לאדם הן

ג' וחס' והצרתי להם למען ימצאו:
אוי לי על שברי נחלה
מכתי ואני אמרתי אך זה חלי
ל' ואשאנו: אהלי שדד וכל מיתרי
ל' וחס' נתקו בני יצאני ואינם אין נטה
ל' ב"א חל' וא' חס' י' עוד אהלי ומקים יריעותי: כי
נבערו הרעים ואת יהוה לא דרשו
על כן לא השכילו וכל מרעיתם
ל' וחל' ז"א בטע' נפוצה: קול שמועה הנה באה
ורעש גדול מארץ צפון לשום את
ערי יהודה שממה מעון תנים:
ידעתי יהוה כי לא לאדם דרכו לא
ב' ל' לאיש הלך והכין את צעדו: יסרני
יהוה אך במשפט אל באפך פן
ל' וחס' ה' תמעטני: שפך חמתך על הגוים
ל' אשר לא ידעוך ועל משפחות אשר
בשמך לא קראו כי אכלו את
ג' וחס' ל' יעקב ואכלהו ויכלהו ואת נוהו
יא השמו: הדבר אשר
היה אל ירמיהו מאת יהוה לאמר:
שמעו את דברי הברית הזאת
ג' ודברתם אל איש יהודה ועל ישבי
ג' בטע' א' חל' כר ירושלם: ואמרת אליהם כה אמר
יהוה אלהי ישראל ארור האיש אשר
לא ישמע את דברי הברית הזאת:
כל כי' חל' כתב אשר צויתי את אבותיכם ביום
הוציאי אתם מארץ מצרים
מכור הברזל לאמר שמעו בקולי

פ ואעיק להון בדיל דיקבלון
פורענות חוביהון: ווי לי על תברי
מסרעא מחתי ואנא אמרית
ברם דין מרעי ואיסובריניה:
ארעי חרובת וכל קרוי איתבזזת
עמי גלו וליתנון לירת דמתח עוד
משכני ומקים יריעתי: ארי
איטפשו מלכיא ואולפן מן קדם
יי' לא תבעו על כן לא יצלחון וכל
עמהון יתבדרון: קל בסורתא
הא אתיא ותברא רבא מארע
ציפונא לשואה ית קרויא דבית
יהודה לצרו מדור ירודין:
ידענא יי' ארי לא לאינשא אורחיה
פ ולא לגבר דאזל ומתקן ית
פסיעתיה: איתא עליהון יסורין יי'
ברם בדין חשוך לא יתקף רוגזך
בהון דלמא יזערו: שפוך חמתך על
עממיא דלא אליפו למידע דחלתך
ועל מלכותא די בפולחן שמך לא
תבעו ארי שליטו בדבית יעקב
ם ובזו נכסיהון ושיציאונון וית
מדוריהון אצדיאו:
פתגם נבואה דהוה
עם ירמיה מן קדם יי' למימר:
קבילו ית פתגמי קיימא הדין
ותמללון עם אינש יהודה ועל
יתבי ירושלם: ותימר להון כדנן
אמר יי' אלהא דישראל ליט גברא
דלא יקבל ית פתגמי קיימא הדין:
דפקדית ית אבהתכון ביומא דאפקית
יתהון מארעא דמצרים מכורא
דברזלא למימר קבילו למימרי

יראת יי'. וכל קהלת דכו' בב"א וסימ' לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת: ואכלהו ג' חס' וסימ' ואכלהו כבקו' קדוש. ואכלוהו איביכם. כי אכלו את יעקב דירמיה:

רשי

למען. אשר ימצאו שכר פעולתם: נחלה. לשון חולי: ואשאנו. ת"י ואסובריניה אסופרי"ר לוי בלע"ז: יצאוני. יצאו ממני ירושלם אומרת כן: הרועים. המלכים: לא השכילו לא הצליחו במלכותם כ כמו בכל אשר יפנה ישכיל: מרעיתם. צאן מרעיתם: לא לאדם דרכו. כי יצר הרע שבראת בו מטהו מן הדרך: אך במשפט. ביסורי': באפך. פן תהא כלייה במשפט יוסטיצא בלע"ז אך במשפט ת"י ברם בדין חסוך. ד"א ידעתי יי' כי לא לאדם דרכו אין ביד כל אד' כח להצליח דרכו ואם לא על פיך אין כח ביד אויב ל להחריב ביתך: אכלו. דיוורי"ר בלע"ז יא וכן ואכלוהו: ואת

לאדם ה' קמצין וכל' לבא דידע עקא בפומיה אכר

ועשיתם אותם. המצות והו שמעו בקולי המצות שיצום: למען · ואען ואומר אמן יי׳ · אמת יהיה זה שיהיה ארור מי שלא ישמע אל דברי הברית ויי׳ לשון קריאה ותפלה
כלומ׳ יי׳ כן יהיה: ויאמר · הוסיף עוד והזהירו לקרוא אליהם את כל הדברים ופי׳ לו כי מה שאמר אל איש יהודה שלא יתיקן להם עד שיבאו לירושלם לא שילך הוא בערי
יהודה ויקרא באזניהם כל הדברים ויאמ׳ להם בלשון ארור ויקרא בהם אולי ישובו וכן מה שיאמר ליושבי ירושלם יאמר להם בחוצות בפרהסיא כנגד כל העם: כי העד ·
באבותיכם התריתי כשהעליתי אותם מארץ מצרים וכן בכל דור ודור עד היום הזה השכם והעד ששלחתי להם הנביאים להתרות בכל בקר ובקר בכל יום ויום תמיד: ולא

מאמר ד׳ בטעם בסיפרא וסימ׳ בלשון ארמי עוליכא קרא צדיקא לשמואל ופי׳ נמסר בריש האי סיפרא · ט׳
פסוקי׳ ולא ולא ולא וסי׳ נמסר לעיל בהאי סיפר׳ סי׳ ז׳: לשמוע ד׳ מ׳ל וסי׳ בני נכר דשמואל · העם הזה הרע ·
שבו על עונות אבותם · לשמע אל הרנה דד״ח: יוכלו י״א וסי׳ נמסר בויושע סי׳ ז׳ ובריש האי סיפרא סוף סי׳ א׳:

רשי

אמן יי׳ . שיהא ארור: העד העדותי · לשון התראה: ואביא עליהם את כל דברי הברית · האלות האמורות בברית על הדברים אשר צויתי לעשות שלא עשו: ערי יהודה · מערי יהודה: רנה ותפלה · בכעו ובגלו: מה לידידי בביתי · מה לעם סגולתי לבא עוד בביתי: עשותה המזמתה · לעשו׳ היא מזמת עבת חטאים שלה: הרבים · שבהם: ובשר קודש יעברו מעליך · אף המילה בגלו מבשרם שעל ידה היו מקודשים לי: כי

וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם כְּכֹל אֲשֶׁר־אֲצַוֶּה
אֶתְכֶם וִהְיִיתֶם לִי לְעָם וְאָנֹכִי אֶהְיֶה
לָכֶם לֵאלֹהִים׃ לְמַעַן הָקִים אֶת־
הַשְּׁבוּעָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לַאֲבוֹתֵיכֶם
לָתֵת לָהֶם אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ כַּיּוֹם
הַזֶּה וָאַעַן וָאֹמַר אָמֵן יְהוָה׃
וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי קְרָא
אֶת־כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּעָרֵי יְהוּדָה
וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלִַם לֵאמֹר שִׁמְעוּ אֶת־
דִּבְרֵי הַבְּרִית הַזֹּאת וַעֲשִׂיתֶם אוֹתָם׃
כִּי הָעֵד הַעִדֹתִי בַּאֲבוֹתֵיכֶם בְּיוֹם
הַעֲלוֹתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד־
הַיּוֹם הַזֶּה הַשְׁכֵּם וְהָעֵד לֵאמֹר שִׁמְעוּ
בְּקוֹלִי׃ וְלֹא שָׁמְעוּ וְלֹא־הִטּוּ אֶת־
אָזְנָם וַיֵּלְכוּ אִישׁ בִּשְׁרִירוּת לִבָּם
הָרָע וָאָבִיא עֲלֵיהֶם אֶת־כָּל־דִּבְרֵי
הַבְּרִית הַזֹּאת אֲשֶׁר־צִוִּיתִי לַעֲשׂוֹת
וְלֹא עָשׂוּ׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֵלַי נִמְצָא־קֶשֶׁר בְּאִישׁ יְהוּדָה
וּבְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם׃ שָׁבוּ עַל־עֲוֹנֹת
אֲבוֹתָם הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר מֵאֲנוּ
לִשְׁמוֹעַ אֶת־דְּבָרַי וְהֵמָּה הָלְכוּ אַחֲרֵי
אֱלֹהִים אֲחֵרִים לְעָבְדָם הֵפֵרוּ בֵית־
יִשְׂרָאֵל וּבֵית יְהוּדָה אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר
כָּרַתִּי אֶת־אֲבוֹתָם׃
לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי מֵבִיא
אֲלֵיהֶם רָעָה אֲשֶׁר לֹא־יוּכְלוּ לָצֵאת
מִמֶּנָּה וְזָעֲקוּ אֵלַי וְלֹא אֶשְׁמַע אֲלֵיהֶם
׃ וְהָלְכוּ עָרֵי יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם
וְזָעֲקוּ אֶל־הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הֵם
מְקַטְּרִים לָהֶם וְהוֹשֵׁעַ לֹא־יוֹשִׁיעוּ
לָהֶם בְּעֵת רָעָתָם׃ כִּי מִסְפַּר עָרֶיךָ
הָיוּ אֱלֹהֶיךָ יְהוּדָה וּמִסְפַּר חֻצוֹת
יְרוּשָׁלִַם שַׂמְתֶּם מִזְבְּחוֹת לַבֹּשֶׁת
מִזְבְּחוֹת לְקַטֵּר לַבָּעַל׃
וְאַתָּה אַל־תִּתְפַּלֵּל בְּעַד־הָעָם הַזֶּה
וְאַל־תִּשָּׂא בַעֲדָם רִנָּה וּתְפִלָּה כִּי
אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ בְּעֵת קָרְאָם אֵלַי בְּעַד
רָעָתָם׃
מֶה לִידִידִי בְּבֵיתִי עֲשׂוֹתָהּ הַמְזִמָּתָה
הָרַבִּים וּבְשַׂר־קֹדֶשׁ יַעַבְרוּ מֵעָלָיִךְ

וְתַעְבְּדוּן יָתְהוֹן כְּכָל דַּאֲפַקֵּיד
יָתְכוֹן וּתְהוֹן קֳדָמַי לְעַם וַאֲנָא אֱהֵוֵי
לְכוֹן לֶאֱלָהּ׃ בְּדִיל לְקַיָּמָא יָת
קְיָמָא דְקַיֵּימִית לַאֲבָהָתְכוֹן לְמִתַּן
לְהוֹן אַרְעָא עָבְדָא חֲלַב וּדְבַשׁ
כְּיוֹמָא הָדֵין וַאֲתֵבִית וַאֲמַרִית אָמֵן
יְיָ׃ וַאֲמַר יְיָ לִי
אִתְנַבֵּי יָת כָּל פִּתְגָמַיָּא הָאִלֵּין
בְּקִרְוַיָּא דְבֵית יְהוּדָה וּבְשׁוּקֵי
יְרוּשְׁלֶם לְמֵימַר קַבִּילוּ יָת פִּתְגָמֵי
קְיָמָא הָדֵין וְתַעְבְּדוּן יָתְהוֹן׃ אֲרֵי
אַסְהָדָא אַסְהֵדִית בַּאֲבָהָתְכוֹן בְּיוֹמָא
דְּאַסֵּקִית יָתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם
וְעַד יוֹמָא הָדֵין מַקְדֵּם וּמַסְהֵד
לְמֵימַר קַבִּילוּ לְמֵימְרִי׃ וְלָא
קַבִּילוּ וְלָא אַרְכִינוּ יָת אוּדְנֵיהוֹן
וַאֲזַלוּ גְּבַר בְּהִרְהוּר לִבְּהוֹן בִּישָׁא
וְאַיְתֵיתִי עֲלֵיהוֹן פּוּרְעָנוּתָא עַל
דְּלָא קַבִּילוּ פִּתְגָמֵי קְיָמָא הָדֵין
דְּפַקֵּידִית לְמֶעְבַּד וְלָא עֲבָדוּ׃
וַאֲמַר יְיָ לִי אִשְׁתְּכַח דְּמָרָדוּ
בְּמֵימְרִי אֱנָשׁ יְהוּדָה וְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם
׃ תָּבוּ לְחוֹבֵי אֲבָהַתְהוֹן קַדְמָאֵי
דְּסָרִיבוּ לְקַבָּלָא יָת פִּתְגָמַי וְאִינוּן
טָעוּ בָּתַר טַעֲוַת עַמְמַיָּא ל
לְמִפְלַחְהוֹן אַשְׁנִיאוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל
וּבֵית יְהוּדָה יָת קְיָמִי דִּגְזָרִית יָת
אֲבָהַתְכוֹן׃
בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא אֲנָא
מַיְתֵי עֲלֵיכוֹן בִּישְׁתָּא דְלָא יִכְלוּן
לְאִשְׁתֵּיזָבָא מִנַּהּ וִיצַלּוֹן קֳדָמַי
וְלָא אֲקַבֵּל צְלוֹתְהוֹן׃ וִיהָכוּן
אֱנָשׁ קִרְוַיָּא דְבֵית יְהוּדָה וְיָתְבֵי
יְרוּשְׁלֶם וְיִבְעוֹן מִן טַעֲוָתָא דְאִינוּן
מַסְּקִין בּוּסְמִין לְהֶן הַאִם יָכְלָן
לְמִפְרַקְהוֹן בְּעִדַּן בִּישְׁתְּהוֹן׃
אֲרֵי מִנְיַן קִרְוֵיכוֹן הֲוָאָה דַחֲלַתְכוֹן
דְּבֵית יְהוּדָה וּמִנְיַן שׁוּקֵי יְרוּשְׁלֶם
שַׁוִּיתוּן אֱגוֹרִין לְבַהֲתָא וְאֱגוֹרִין
לְאַסָּקָא בּוּסְמִין לְבַעֲלָא׃
וְאַתְּ לָא תְּצַלֵּי עַל עַמָּא
הָדֵין וְלָא תְתַחַנַּן עֲלֵיהוֹן בְּבָעוּ
וּצְלוֹ אֲרֵי לָא רַעֲוָא קֳדָמַי בְּעִדַּן
דְּאַתְּ מְצַלֵּי עֲלֵיהוֹן קֳדָמַי בְּעִדַּן
בִּישְׁתְּהוֹן׃
מַה לְעַמָּא דַהֲוָה חֲבִיב קֳדָמַי שְׁבַקוּ
פּוּלְחַן בֵּית מַקְדְּשִׁי עֲבָדוּ עֵצָה
לְיַתְהָא סַגִּיאִין מְעָרְבִין בְּשַׂר שִׁיקּוּצִין עִם בְּשַׂר קוּדְשָׁא יִגְלוּן מִינִיךְ

שמעו את דברי הברית · הקללות שהן תנאי הברית אם לא ישמעו זהו שאמר אשר צויתי לעשו׳ ולא עשו צויתי להם לקיים דברי הברית ולא קיימו ובכלל קיום הברית עשה ולא תעשה וקיום הברית קורא תעשה: ויאמר יי׳ אלי נמצא קשר · יראה מן הדומה כי נבואה זו באמרה בימי יהויקים וזהו שאמ׳ נמצא קשר כלומ׳ מרדו בי אחר ששבו בימי יאשיהו: שבו על עונות אבותם הראשונים · דור אמון ומנשה ואחז וכל ה הפסוקי׳ עד מה לידידי מבוארים הם ופי׳ והלכו ערי יהודה יושבי ערי יהודה וכן וכל הארץ באו מצרימה ופסוק ואתה אל תתפלל פירשנוהו למעלה ולמעלה אמר כי אינני שומע א אותך והנה אמ׳ כי אינני שומע בעת קראם אלי הוסיף לומר כי אפילו הם יקראו אלי לא אשמע אליהם אלא אנקם מהם כל כך הרבו לעשות הרע בעיני ל להכעיסני לא אוכל להמלט את הפורענות: בעד רעתם · על רעתם וכן בעד השלא יפלו והדומ׳ להם רבים: מה לידידי בביתי · אמר הנביא מה לידידי בביתי קרא הא׳ ידידי לפי שהוא היה מאוהבי הא׳ אמר מה לו עוד בביתי ר״ל בבית המקדש כלומר להסרות שכינתו שם: עשותה המזמתה הרבים · בעשות כנסת ישראל התועבה את רבים כלומר עם אלהים אחרים כמו שאמר למעלה כי מספר עריך היו אלהיך יהודה וכיון שהיא הבית׳ ל אחר ועשתה מזמה את הרבים ועבדה אותם מה לו לידידי בביתי ואמ׳ בביתי כמו שאמ׳ לידידי כי ידיד הנביא הוא ולא ידידם וכן בית המקדש בית הנביא הוא ולא ביתם: ובשר קדש יעברו מעליך · אמר לכנסת ישראל ואומר לה את מקרבת קרבנות לרבים שהם אלהים אחרים ובשר קדש בשר מזבח יי׳ שהוא קדש אותם קרבנות הקדש עוברים מעליך כלומר כאלו אינם מוטלים עליך לעשותם: כי

מסרה
והושע ג׳ וסימ׳ כבא בודים · והשע ידך לך · ברוך טעמך וברוכה · והושע לא יושיעו להם בעת רעתם: ומספר ה׳ ד׳ פתחין וא׳ קמץ וסימ׳ כי מנה עפר יעקב · כי מספר עריך היו אלהיך יהוד׳ · כל ימי רשע הוא מתחולל · כי מה חפצו בביתו אחריו · ידעתי כי אז תולד · קדמא קמץ: מעליך ה׳ בקריא׳ וסימ׳ הסירי את יינך ם מעליך · ובשר קדש יעברו מעליך · ואשטף דמיך · אשבור מוטה מעליך:

כי רעתיכי אז תעלוזי · ולא שים לך בשת ורוע לב מזה כי בעת שתעשי הרעות אז תעלוזי ותשמחי ויש מפרשים ובשר קדש כמו ואנשי קדש וכמו יבא כל בשר להשתחות
לפני בני אדם כלומ' החסידים אנשי קדש עברו מעליך לפיכך את עושה הרעות · המזמתה · הכפל לחזק הענין וכן ישועתה עזרתה · רעתיכי · היו"ד נוספת כיו"ד שעוריכי
תתלואיכי · ות"ת הפסוק כן מה לעמא דהוה חביב וגו' כבעמוד · ובדרש בשעה שחרב בית המקדש מצאו הקב"ה לאברהם עומד בבית המקדש ואמר לו מה לידידי אמר לו
על עסקי בני באתי אמר לו בניך חטאו וגלו אמר לו ושמא בשוגג חטאו אמר לו עשותה המזמתה אמ' לו שמא מעוטם חטאו אמר לו הרבים אמר לו היה לך לזכור בשר המילה
אמר לו ובשר קדש יעברו מעליך
אמר לו שמא אם המתנת להם
היו חוזרים בתשובה אמר לו כי
רעתיכי אז תעלוזי אמר לו שמא
חס ושלום אין להם תקנה אמר
לו זית רענן וגו' : זית רענן ·
המשילה לזית לפי שהוא רענן
כל זמן וכל ימות השנ' עליו לחו' :
יפה פרי תאר · פי' יפה פרי ויפה
תואר ויפה שזכר עומד במקום
שנים ר"ל שפריו יפה ותארו יפה
אמר לכנסת ישראל מתחלה
קרא יי' שמך זית רענן כשהיית
עושה רצונו היית כמו זית רענן
לא יבול עלהו ר"ל שההצלחה
היתה תמידה עמך ואת היית
עושה מעשי' טובים ויפים דומים
לפרי זית אשר בדשנו והוא ש
שמנו יכבדו אלהים ואנשים :
לקול המולה גדולה · ועתה גרמו
עליך עוניך להביא גוים רבים
ישמעו קול המולתם שהיא גדולה
ועל ידם הצית אש עליה כאילו
אמר עליך כי כן דרך המקרא
לדבר בפסוק אחד לנכח ושלא
לנכח כמו שמעו עמים כולם
כי יבשו מאלים אשר חמדתם
וי' הודיעני אז הראיתני והדומי'
להם רבי' : ורעו דליותיו · ואותם
הגוים ישברו דליות הזית שהיית
כמשלת בו ואדוני אבי ז"ל פירש
עליה כמו עלה זית ר"ל הבית
אם בעליה פי' בעלי הזית שהיו
רעננים ולחים עתה יצית אש
בהם וכנה הזית בלשון נקבה
ואף על פי שהוא לשון זכר כמו
שאמר רענן דליותיו והנה
מצאנו גפן בלשון זכר גפן בוקק
ומצאנוהו בלשון נקבה לגפן
אדרת כן יהיה זית כמוהו ועוד
לפי שהמשיל בו כנסת ישראל
שהיא בלשון נקבה זכר הזית
שהוא משל לה גם כן בלשון נ
נקבה כאילו זכר הכנסה ואחר
כך שב לדבר בלשון זכר בלשון

ולא ידעתי ה' בקריא' וסימ' ותקח האשה את שני האנשים ותצפנו · ויאמר המלך שלום · ואני ככבש אלוף
יובל לטבוח · המליכו ולא ממני · ובצלעי שמחו ונאספו : על אנשי ד' בקריא' וסימ' וישיבהו שאול על אנשי
המלחמה · ומן העיר לקח סריס אחד דמלכים · חבורו דירמיה · כה אמר יי' צבאות על אנשי ענתות :

כי רעתכי אז תעלזי : זית רענן
יפה פרי תאר קרא יהוה שמך לקול
המולה גדלה הצית אש עליה ורעו
דליותיו : ויהוה צבאות הנוטע
אותך דבר עליך רעה בגלל רעת
בית ישראל ובית יהודה אשר עשו
להם להכעסני לקטר לבעל :
ויהוה הודיעני ואדעה
אז הראיתני מעלליהם : ואני
ככבש אלוף יובל לטבוח ולא
ידעתי כי עלי חשבו מחשבות נ
נשחיתה עץ בלחמו ונכרתנו מארץ
חיים ושמו לא יזכר עוד : ויהוה
צבאות שפט צדק בחן כליות ולב
אראה נקמתך מהם כי אליך גליתי
את ריבי : לכן כה אמר
יהוה על אנשי ענתות המבקשים
את נפשך לאמר לא תנבא בשם
יהוה ולא תמות בידנו :
לכן כה אמר יהוה צבאות
הנני פקד עליהם הבחורים ימתו
בחרב בניהם ובנתיהם ימתו ברעב
: ושארית לא תהיה להם כי אביא
רעה אל אנשי ענתות שנת פקדתם :
צדיק אתה יהוה כי אריב יב
אליך אך משפטים אדבר אתך

ל מן קדם בשתיך כבן הויתא תקיפא
: הא כאילן זיתא דשפיר בריויה
ב' חד מ"ל ויאי בחזויה וסוביה מטלן באילניא
ל' ומ"ל כן רבי יי שמיך בעממיא וכדו ד
דעברת על אוריתא משירית
עממין דתקיפין כאישתא ירתון
עלך ויתחברון להון סומכוון :
ויי צבאות דקיים יתיך גזר
ל. ל לאיתאה עלך בישא בדיל חובי
ב' כרית בית ישראל ובית יהודה דעבדו
ג' ר' ה' להון לארגזא קדמי לאסקא
בוסמין לבעלא :
ג' ל ויי אלפני ואליפית בכין אחזיתני
עובדיהון : ואנא באימר בחיר
דלנכסתא מתובל ולא ידעית ארי
ו' עלי חשיבו עשתונין בישין אמרין
נרמי סמא דמותא במיכליה ו
ט' בטע' כסיפ' ונשיציניה מארעא דישראל ושמי'
לא ידכר עוד : ויי צבאות דיין
קשוט גלין קדמוהי כוליין ולב
אחזי פורענות דינך מינהון ארי
כ' קדמך אמרית ית עלבני :
ט' בטע' בסיפ' בכן כדנן אמר יי על
אינשי ענתות דבען למיקטלך
דאמרין לא תיתנבי בשמא דיי
ל' ר"פ ולא תמות בידנא :
בכן כדנן אמר יי צבאות האנא
מסער עליהון עולימיהון יתקטלו
בחרבא בניהון ובנתיהון ימותון
בכפנא : ושארא לא יהי להון
ארי איתי בישתא על אינשי ענתות שנת סוערן חוביהון : זכי
את יי מלמדן לקבל פתגמך ברם שאילת דינין אנא שאל מן קדמך

רשי
כי רעתכי אז תעלזי ·
כשאתם עוברים
עברה אתם שמחים :
לקול המולה · לשון
שאון עם רב שיבא ע
עליהם : ורעו דליותיו ·
ורצצו את ענפיו : וי'
הודיעני · כך אמר
הנביא הקב"ה הודיעני
את פורענותם : ואני
ככבש אלוף אשר יובל
לטבח · יובל יובא לפי
שאני מודיעם הרעה
הם אומרים להורגני
ככבש אלוף דוכס
ויהודה בן קורים פ
פתרוהו ככבש ופר
אשר יובל לטבח
אלוף כמו שגר אלפיך
ואע"פ שלא כאמר ושור
יש לנו כיוצא בו שתם
ירח עמד זבולה כשים
עגור כן אצפצף
ומנחם פתר ככבש
אלוף ככבש גדול ויוכיח
מסייעו שתירגם כ
כאימ' בחיר : נשחיתה
עץ בלחמו · כרמי
סמא דמותא במיכליה
· אראה נקמתך
מהם · את אנשי
ענתות היה מקלל :
אל אנשי ענתות ·
כמו על אנשי ענתות :
צדיק אתה יי' כי אריב
אליך · כשאתווכח
עמך ידעתי כי תצדק
ברוכריך אך חפץ א
אני לדבר משפטים
אותך להודיעני ד
דרכך : מדוע

גדלה ה' חס' וכל אוריית' דכו' כות'

אדבר אותך ט' רפין בליש' וכל יחזקאל דכות'

עצמו ואמר דליותיו · המולה כתוב בוי"ו עם הדגש וכמוהו מעטים כמצאו באותיות אהו"י עם הדגש וזכרנום בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו ופי' המולה כמו מלה כמו
אין מלה בלשוני וכן קול המולה כקול מחנה ופי' הצית הבעיר כמו ויצת אש בציון והדומי' לו · ורעו פי' וישברו כמו ירעוך קדק' ורעו את ארץ אשור בפתחיה · דליותיו
פירו' ענפיו ויקראו בזה הלשון ר"ל מלשון ארוממך יי' כי דליתני שפירושו רוממתני וזכר הענפי' הנה בזה הלשון ר"ל שאפילו הענפי' הרמים ישברו והוא משל על ירושלם
ובית המקדש ות"ת הפסוק כן הא כאילן זיתא וגו' כבעמוד : ויי' צבאות הנוטע אותך · לפי שהמשילה לזית אמ' עליה לשון נטיעה כלומר שהספיקך בארץ טובה כמו
שעשה לך טובה בעשותך טובה כן דבר עתה עליך על ידי הנביאי' שעתיד לבא עליך בגלל רעת בית ישר' ובית יהודה על בית ישר' דבר רעה ובאה להם ועליך גם כן דבר
רעה ותבא לך : ויי' הודיעני · פירש אא"ז ז"ל הודיעני שהיו חושבים להאכילני סם המות כמו שאמ' בפסוק שאחר זה אמ' הודיעניכה וארעה אז ידעתי כי לא הייתי יודע כי לא
היה עולה על לבי כי אני לא הרעתי להם אם אני מוכיח אותם לטובת' אני עושה : אז הראיתני מעלליהם · כי בזה הראיתני מעלליהם הרעים אם לא היו רוצים לעשות כן קל
וחומר לאחרי' ואמר הודיעני ואמ' הראיתני שלא לנכח ולנכח כאחד וכמוהו רבי' במקרא כמו שכתבנו למעלה : ואני ככבש אלוף · כמו ואלוף חסר וי"ו החבור וכן שמש
ירח ראובן שמעון והדומים להם ואלוף הוא שור כמו אלופינו מסובלי' וכן במשקל אחר שגר אלפיך ות"ת כאימר בחיר פי' אלוף יתאר לכבש שהיה נבחר כמו שוף תימן
אמר הנביא אני הייתי עמהם קודם שהודיעני האל זה כמו הכבש או השור שיובילו אותו לבית המטבחים לטבוח אותו והוא כשמוליכין אותו אינו יודע כי לשוחטו מוליכין
אותו כן אני היו מוליכין אותי קרובי ומיודעי לאכול עמהם לא הייתי יודע כי להמיתני מוליכין אותי והנה אם לא הודיעני האל היו ממיתים אותי ומה היו חושבי' עלי ואומרים
נשחיתה עץ בלחמו ופי' כתרגו' נרמי סמא דמותא במיכליה ואמ' נשחיתה במקו' נשימה כי התשומה הזאת היתה השחתה · ועץ פירו' עץ מות כלומ' עץ שהוא סם המות
וכן ויורהו יי' עץ אמרו שהוא עץ מר והיה כם בתוך כם : בלחמו · במאכלו כי לחם כלל לכל מאכל : מארץ חיים · מן העולם הזה ות"ת מארעא דישראל : לא יזכר עוד · פי'
בחיים וכפל הענין במלות שונות : וי' צבאות שופט צדק · שפטני מהם כי אתה שופט בצדק בוחן כליות ולב כי אתה בחנת לבם וכליותם והודעתני מחשבותם כדי
שאשמר מהם : אראה נקמתך · כלו' שלא אמות עד שאראה שתקח נקמתי מהם : כי אליך גליתי את ריבי · אין לי אח וקרוב לגלות את ריבי כי הם חשבו להמיתני אליך
גליתי את ריבי ואתה תקח משפטי מהם ובאמרו גליתי דברה תורה כלשון בני אדם כי גלוי וידוע לפניו וכת' גליתי אמריתי : לכן · ולא תמות בידינו · ואיך אמ' ירמיהו
וי' הודיעני והרי היו אומרים לו על פניו כי ימיתוהו אם יתנבא אלא שירמיהו לא היה חושש למה שהיו אומרים בפניו כי חשב כי זה דרך הפחדה וגזום כי לא יתכן שימיתוהו
בגלוי ולא היה מפחד מזה אך שימיתוהו בסתר על ידי סם זה היה יכול להיות כי היה דבר שלא היה נודע כי יש סם שמאכיל אותו שלא ימות מיד אלא עד שמנה או עשרה
ימים ואם ימות על הדרך הזה לא היו אומרי' כי על ידי סם המות מת : לכן כה אמר יי' · הבחורים ימותו בחרב · הבחורים שיבטחו בגבורתם ויצאו להלחם ימותו בחרב :
בניהם ובנותיהם ימותו ברעב · בעיר וזכר הבנים ולא האבות כי האבות אם ימצאו דבר מאכל יאכלו הם כי חייהם קודמים לחיי בניהם ולא עוד אלא שיאכלו בשר בניהם
ובנותיהם מפני הרעב : ושארית · אנשי ענתות ילקו יותר משאר ישר' לפי שהיה להם להחזיק יד ירמיהו שהם קרוביו ובני עירו והם היו אומרים להמיתו אם ינבא בשם יי' :
שנת פקדתם · שנת החרבן שהיתה שנת תשע עשרה לנבוכד נצר שפקד האל עליהם את עונם וחרבה הארץ וגלו והנשארים מן החרב ומן הרעב ואמר כי אנשי ענתות
לא תהיה להם שארית ואף על פי שנגזרה עליהם גזרה שלא תהיה להם שארית בעת שחלה עליהם הגזרה ולכדו האויבים את העיר עשו תשובה והיתה להם שארית וכן
אמרו רז"ל וכן מצאנו כתוב בגלות בבל אנשי ענתות מאה ועשרים ושמנה : צדיק אתה יי' כי אריב אליך · שאריב אליך כלומר שאם אומר שאריב אליך לא יתכן שאתה
צדיק ואין לי לחלוק בזה : אך משפטים אדבר אותך · אך אדבר עמך כאדם הנשפט על חברו ונושא ונותן בטענות הנדונין כי אני כנוך בזה : מדוע

מדוע דרך רשעים צלחה. מכות גדולה לנבוכד נצר הרשע ותצליחהו להחריב ביתך. ד"א על אנשי ענתות היה צועק וקורא תגר: שלו. לשון שלוה: ואתה ה' ידעתני. גם על אנשי ענתות העומדים עלי עזרני כי אתה ידעתני: התיקם כצאן לטבחה. נתקם מן החיים למות דישטאקלום בלע"ז כמו עד התיקנו אותם מן העיר: והקדישם.

מדוע דרך רשעים צלחה. כי היו בישראל רשעים מצליחים ובימי יאשיהו היו צדיקים ובפרט ירמיהו והיו אומרים: ונו' כבעמוד: נטעתם. משל על הצלחתם שהיא קיימת והולכת וגדלה ובאמרו כנטעים הרלה כי טובת הרשעים תבא להם מאת האל לא שהיא להם דרך מקרה וכן אמר בתורה ומשלם לשנאיו אל פניו להאבידו כתרגומו: שרשו.

תראני ב' וסים' אגוע ועין לא תראני. ואתה יי' ידעתני תראני ובחנת לבי: ובחנת ב' וסים' בחון נתתיך. יי' ידעתני תראני ובחנת לבי: י"ב פסוקים אית בהון גם גם גם וסי' גם תבן גם מספוא רב עמנו. ויצו גם את השני גם את השלישי. ויאמר יהודה אל ישראל אביו שלחה הנער. לא איש דברים אנכי. גם צאנכם

מדוע דרך רשעים צלחה שלו כל בגדי בגד: נטעתם גם שרשו ילכו גם עשו פרי קרוב אתה בפיהם ורחוק מכליותיהם: ואתה יהוה ידעתני תראני ובחנת לבי אתך התקם כצאן לטבחה והקדשם ליום הרגה: עד מתי תאבל הארץ ועשב כל השדה ייבש מרעת ישבי בה ספתה בהמות ועוף כי אמרו לא יראה את אחריתנו: כי את רגלים רצתה וילאוך ואיך תתחרה את הסוסים ובארץ שלום אתה בוטח ואיך תעשה בגאון הירדן: כי גם אחיך ובית אביך גם המה בגדו בך גם המה קראו אחריך מלא אל תאמן בם כי ידברו אליך טובות: עזבתי את ביתי נטשתי את נחלתי נתתי את ידדות נפשי בכף איביה:

מדין אורחת רשיעיא מצלחא שלן שליוא כל משקרי שקר: קיימתינון אף תקיפו עתרו אף קנו ניכסין קריבין פתגמי אוריתך בפומהון ורחיקא דחלתך ס מכוליתהון: ואת יי כולא ידיע וגלי קדמך דאת בחר לבביא ד דרען בדחלתך רשיעיא אתקינון כענא לניכסתא וזמינינון ליום קטול: עד אימתי תחרוב ארעא ועשבא דכל חקלא יבש מחובי רשיעיא דיתבין בה סף בעירא ועופא ארי אמרו לא גלי קדמוהי סופנא: דנא תיובתא לירמיה נביא על בעותיה נביא את דמי לגברא דרהט עם רגלאה ולאי ואיכדין את מרמי ל למרהט כל קבל סוסותא כ כבקעתא ובארעא שלמא את מתבטח ונפיל ואיכדין את מרמי למעבד כל קבל חיות ברא ברובי ירדנא ואם על טבוון דאנא מוטב לנבוכד נאצר מלכא דבבל ד ריגלאה נביא את חזי ומתמה ומן פון דאחזיך מה דאנא עתיד למיעבד לאבהתך צדיקיא דמן עלמא דרהטו פסוסותא למעבד עובדין טבין קדמי ואף אמרית להון דאיתי על בניהון ברכן ונחמן הא כמיא דנחתין שטוף לירדנא: וראת בעי עליהון רחמין ארי ית אחך ובית אבוך אף אינון שקרו בך אף אינון אמרו עלך מילין בישין לא תהימן בהון ארי ימרון עלך פתגמין תקנין: שבקית ית בית מקדשי רטישית ית אחסנתי מסרית ית עמא דהוה חביב קדמי ביד סנאוהי:

הזמינם: עד מתי תאבל הארץ ועשב כל השדה ייבש. עד כאן דברי הנביא תאבל תחרב ורוח הקדש משיבתו מרעת יושבי בה ספתה בהמה ועוף ספתה פינידא בלע"ז: כי אמרו. יושבי הארץ הזאת: לא יראה את אחריתנו. אין גלוי לפניו מה יהיה בסופינו: כי את רגלים רצתה וילאוך. קרוביך הכהני' כמותך ואנשי עירך באים להורגך: ואיך תתחרה את הסוסים. לרוץ עם הסוסים כלומר ומה קרוביך הכהני' באים להרגך כל שכן ס מקומו להרגך שרי יהודה וזהו קשה ע עליהם וזו היא הצלחת האויב וכן תרגם יונתן דא תיובתא וגו' כבעמוד ומדרש רבותינו אם לא על שכר שלם פ פקיעות סרץ כנוכד נצר לנבורי בימי ת מרודך באלהן אתה תמיה שהרבית נ גדולתו כל כך מה ת תתמה עוד כשתראה שילום שכר שאשלם לצדיקים שרצו לפני כסוסי' את רגלי' עם רגלי' פיאונ"ים בלע"ז: תתחרה. אאטירם בלע"ז: ובארץ שלום אשר אתה בוטח. שם הלאוך: ואיך תעשה בגאון. שרי יהודה ובגאון הירדן משל הוא

מכנין פעל הכבד אשר על דרך המרובע וכן כל שרש בארץ גזעם: קרוב אתה בפיהם. אם יקראוך בתפלה או יזכרוך בשבועה לשקר הו' כי אתה רחוק מכליותיהם ואינם חושבים כי בידך טובתם ושאתה המטיב והמריע ות' קריבין פתגמי כאורתך וגו' כבעמוד: ואתה יי' ידעתני תראני. ואתה ראה אותי במה שאני: ובחנת לבי אתך. בחנת לבי שהוא אתך לא כלבם שאתה רחוק ממנו אם כן למה הם בטוב ואני ברע: התיקם כצאן לטבחה. כמו עד התיקנו אותם מן העיר אמר אל השלוים הרשעים התיקם ממקו' רבצם לרעתם כצאן לטבחה: והקדישם. והזמינם: ליום הרינה. ליום שיהיה בו הרג רב והוא יום החרבן הזמינם ל לחרב ולא יהיה להם מקום ל להנצל מן ההרג ואז ידע לעולם כי רשעתם גרמה להם אבל עתה יש מבוכה בהצלחתם: עד מתי תאבל הארץ. עד מתי יהיה זה שהוקדשו אלה ליום ה הרינה כשתאבל הארץ והוא יום החרבן: ועשב כל השדה ייבש. זה על דרך הפלגה וכן ספתה בהמות ועוף ומפני מה תאבל ותשחת הארץ מרעת יושבי בה כי אמרו הדין נותן שלא יכלו אלה הרשעים השלוים מיום ה הרינה כי הם אומרים בשלותם לא ירא' אחריתנו אם יאמרו להם הנביאים הא' תבוא אחריתכם לרעה אף על פי שאתם שלו' עתה והם אומרים לא יראה האל א אחריתנו כי אינו משגיח בנו ו ובמעשינו ואינו יוד' מה אחריתנו: ספתה. ענין כליון כמו האף תספה צדיק עם רשע לא שהוא פעל יוצא וזה פעל עומד והנה שאל ירמיהו על הצלחת הרשעים ולא השיבו האל: כי את רגלים.

גם בקרבם קחו. משול כנו גם אתה. וישאל שאול בי'. כי גם אחיך ובית אביך. כי גם נביא גם כהן. גם תמול גם שלשום. גם לא שמעת גם לא ידעת. גם אהבתם גם שנאתם:

לפי שהוא מקום אריות ונמרים וכן לימדנו יונתן בהרבה מקומות וכאן תירגם ואכדין את מרמי לקבל חיות ברא די ברום ירדנא והנה כאריה יעלה מגאון הירדן תירגם יונתן בשני מקומו' כאריא דסליק מרום ירדנא: קראו אחריך מלא. קבוצת אנשים: ידידות נפשי. עם שגלתי: כנסה

פי' אדוני אבי ז"ל כי זה הפסוק תשובת שאלתו שלא יהרהר אחר מדות הקב"ה אמר ועל מה ששאלתי אני משיבך זה המשל כי אני רואה אותך שרצת עם רגלי' כמותך והלאוך כי רצו ויותר ממך ולא היה בך יכולת להשיגם והלאוך במרוצתם להשיגם: ואיך תתחרה את הסוסים. ואיך תתערב עם הסוסים לרוץ עמהם וזה פי' המשל הנה אתה בין בני אדם כמותך ואינך יודע דעתם וסודותם שהרי אמרו להאכילך סם המות ולא ידעת ולא הרגשת בהם אם לא הודעתיך ואתה איך תרבה לדעת דעתי וסודותי בהנהגת העולם בהצלחת הרשעים ורעת הצדיקים בעולם הזה לפיכך שתוק ואל תהרהר אחר מדותי והוסיף לו עוד על המשל לדבר לו על הענין עצמו וכלל בו מראש הפסוק ענין עצמו ואמר לו אני רואה אותך חלוש וכלאה בשליחותי וצריך שתחזק עצמך ולבך כי אני רואה כי רצת את רגלים כמותך והם אנשי ענתות שהם בני משפחתך ובמדרגה אחת עמך לענין גדולה והם הלאוך והפחידוך להמיתך ואיך תתחרה את הסוסים כשתלך לירושלם שהם שרים גדולים וגם המלך שם איך תתנהג עמם כריך אתה שתתחזק שלא תפחד מהם ותדבר להם שליחותי בלא מורא והוסיף לו עוד ואמר ובארץ שלום אתה בוטח פירוש אתה בוטח באנשי ענתות שהיה ראוי שתהיה לך ארץ שלום והיה לך לבטוח בהם שיצילוך מיד המבקשים להרע לך כי הם קרוביך ובני עירך ומדרך העולם שהקרובים ובני עיר אחת שנתגדלו ביחד להגן זה על זה ושיתאהבו האחד על חברו עד שיתמסרו למות על אהוביהם או קרוביהם ואתה לא תוכל לעשות זה כי הם מערימים עליך להמיתך: ואיך תעשה בגאון הירדן. כלומר במקום שמתגאין גלי הירדן והוא משל על שרי יהודה וירושלם והמשילם לגאון הירדן לפי שהוא הנהר שבתוך ארץ ישראל כי פרת בגבול ארץ ישראל הוא ויתכן לפרשו על נבוכד נצר שעתיד להעמיד חיילותיו בארץ ישראל מעבר לירדן ואמר לו לירמיהו אם אתה מפחד מהם שהם מעט' איך תעשה במי שהוא דומה לגאון הירדן ויונתן גם כן פירש הפסוק לפי תשובת השאלה מיושב על הענין וכן תרגמו דנא תיובתא לירמיה וגו' כבעמוד: כי גם. בגדו בך. כי היית בוטח בהם ואמרו להאכילך סם המות: קראו אחריך מלא. קבוץ כלומר התקבצו אחריך לירא ולבהלך אם תתנבא להם וכן מלא רעים קבוץ רעים שיתקבצו אחרי האריה: אל תאמן בם. אם יקרבוך וידברו אליך טובות אל תאמן בם כי שקר הם דוברים כי דעתם כדי שתקרב אצלם ותהיה בבתיהם לאכול ולשתות עמהם ודעתם להאכילך או להשקותך סם המות וי"ת ודאת ירמיהו בעי עליהון רחמין וגו' כבעמוד ורב' הי' פירש מלא מן המלות שמפרשים אותן בהפכן כלומר חסר בכל דבר כמו שאומרים לסמיא סגי נהור ואדוני אבי ז"ל פי' מלא מן אשר מלאו לבו אומרים עליך שלא בפניך שאין לך שום יראה בעולם שהם אומרים לך לא תנבא בשם יי' ולא תמות בידינו ואתה מוסיף עוד להנבא ולא תפחד מן המיתה: עזבתי את ביתי. אמר האל כאדם הכועס על אבדנו את ביתי זה בית המקדש נחלתי זה ישראל כמו שאמר יעקב חבל נחלתו: ידידות נפשי. אהבתיה אהבה עזה היתה ועתה בעונותיה נתתיה בכף אויביה:

היתה · כאריה ביער · כשואג האריה ביער ונותן קולו וישמעו העוברים ושבים הקול יעזבו דרך היער או הסמוך לו כן עזבתי אני את נחלתי כי היתה לי כמו האריה ביער השואג בלילה ונתינת קולה ושנאתה היא צעקת העשוקים מפני החמס או נתינת קול עובדי עבודה זרה בבתי האלילים כמו שנאמר במעשה אליהו עם אחאב ויקראו בשם הבעל מהבקר ועד הצהרים לאמר הבעל עננו ואומר ויקראו בקול גדול · על כן שנאתיה · וכטשתיה כי כלאתי נשוא עוד מעשיה הרעים : העיט · שניהם הה״א בפתח כי היא לשאלה ופירש אדוני אבי ז״ל הפסוק כן העיט צבוע מדם חללים יהיה סביב על נחלתי שבחרתי לי ואחר שישבע העיט יבאו כל חיות השדה לאכול כמו שאמר לכו אספו כל חית השדה אתיו לאכלה אמר לעופות אחר שתשבעו אתם לכו אספו כל חית השדה בעבור כי כן מנהג העופות יבאו על החללים תחלה כי הם יראו בעופפם כמו שאמר באשר חללים שם הוא והחיות רואות העופות צבועים מדם החללים ויתודו ממקומם : התיו · האל״ף תמורת אל״ף אתיו אקחה יין שובו אתיו ועניכו כמו באו והחיות הן משל על האומות שבאו עם נבוכדנצר להחריב ירושלם כ כאילו עשו להם אות והרימו להם נס שיבאו והוא משל העיט הצבוע לחיות והוא דבר הכשדים : רעים רבים · מלכי גוים שבאו עם נבוכדנצר והמלך כמו הרועה לצאן ות״י מלכין סגיאין קטלו עמי : כרמי · ישראל כמו שאמר כי כרם יי׳ צבאות בית ישר׳ : בססו · רמסו : שמה · נבוכדנצר ואף על פי שלא זכרו הרי זכר רועים רבים והוא היה בראש והוא שם החלקה לשממה : אבלה עלי שממה · שם תאר כנסת ישראל שהיא שממה התאבלה עלי על שממותיה לאמר שאני השימותיה : כי אין איש שם על לב · למה החרבה כי אין איש מהם שם על לב דברי ותוכחותי שהייתי מוכיח אותם ע״י הנביאים ולא שמו על לבם ולא שמעו אליהם ות״י הרי לית דמשוי דחלתי על לבא : על כל שפים במדבר · מקום מרעה הבהמות יקרא מדבר כמו שפיר׳ ושפים הם המקומות הגבוהים כמו הרים וגבעות גם לשם שהוא מן הישוב באו שודדים : חרב ליי׳ אכלה · כמו אוכלת אמר בזה ובזה כמו

כתנה עלי בקולה · עלתה לפני צעקת חמסיה : העיט צבוע · ההא תמיהה לכך הוא פתח הכי הם עוף צבוע מגואל בדם שמאר העופות כאכפים עליו : העיט סביב עליה · שאר עוף שמים הם אלו החיילות הגדודים הקלים אשר סביביה · ד״א העיט צבוע עוף אחר שהוא צבוע וכל העופות כאספים עליו לאוכלו שמוכאים אותו : התיו · באו : רועים רבים · ראשי גייסות של חיל נבוכדנצר כמו שכא׳ למעלה אליה יבאו רועים ועדריהם : בוססו · לשון מרמס וכן והיו כגיבורים בוסי׳ בטיט חוצו׳ · חלקתי · קנפנ״א בלע״ז : אבלה עלי · לפני : זרעו חטי׳ וקוצ׳ קצרו · התפללו ולא נתקבלה תפלתם למה לפי שלא כרו להם ניר תשובה ומעשים טובי׳ לכך זרעו אל קוצים ספר שנקוד בו זרעו בחירק הזי״ן שיבוש הוא : נחלו · לשון חולי נחלו במכאובם ובצעקתם לפני ולא יועילו : מתבואותיכם · ממעשיכם : שכני הרעים · מצרים עמון ומואב ואדום וצר וצידון שהיו שכיני א ארץ ישראל ומזיקין אותן : אשוב ורחמתי · כולן לקו סמוך לחרבן הבית ובכולן נאמר ושבתי את שבות בספר זה : אם למוד ילמדו · אם יתגיירו : ונבנו · לשון בניין : אזור

לכל בשר ז׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר קרח : כה אמר י״ח בטעמא בספרא וסימ׳ מה מצאו אבותיכם בי עול · אל יתהלל חכם בחכמתו · אל דרך הגוים אל תלמדו · ארור הגבר · עמוד בחצר · על כל שכני הרעים · עשו משפט וצדקה · כתבו את האיש · הנני שב שבות · קול ברמה נשמע נהי · מנעי קולך מבכי ועיניך ·

היתה לי נחלתי כאריה ביער נתנה
עלי בקולה על כן שנאתיה :
העיט צבוע נחלתי
לי העיט סביב עליה לכו אספו כל
חית השדה התיו לאכלה : רעים
רבים שחתו כרמי בססו את חלקתי
נתנו את חלקת חמדתי למדבר
שממה : שמה לשממה אבלה עלי
שממה נשמה כל הארץ כי אין איש
שם על לב : על כל שפים במדבר
באו שדדים כי חרב ליהוה אכלה
מקצה ארץ ועד קצה הארץ אין
שלום לכל בשר : זרעו חטים
וקצים קצרו נחלו לא יועלו ובשו
מתבואתיכם מחרון אף יהוה :
כה אמר יהוה על
כל שכני הרעים הנגעים בנחלה
אשר הנחלתי את עמי את ישראל
הנני נתשם מעל אדמתם ואת בית
יהודה אתוש מתוכם : והיה
אחרי נתשי אותם אשוב ורחמתים
והשבתים איש לנחלתו ואיש
לארצו : והיה אם למד ילמדו את
דרכי עמי להשבע בשמי חי יהוה
כאשר למדו את עמי להשבע בבעל
ונבנו בתוך עמי : ואם לא ישמעו
ונתשתי את הגוי ההוא נתוש ואבד
נאם יהוה :

הות קדמי אחסנתי כאריא
בחורשא סליקת עלי אתרוגשתה
על כן רחיקתה :
כעופא דמתבדר כן אתבדרא
אחסנתי קדמי וכעופא דמשתדי
כן יתכנשון עלה דקטלין בחרבא
מסתור סחור מלכי עממיא
ומשריתיהון ייתון עלה למיבזה :
מלכין סגיאין קטילו עמי
דושישו ית אחסנתי יהבין ית
אחסנת חמדתי למדבר צדי :
שויוהא לצדו אתאבלת קדמי
חרובת צדיאת כל ארעא ארי לית
אינש דמשוי דחלתי על לבא :
על כל ניגרין במדברא אתו בזוזין
ארי חרבא קדם יי מקטלא מסיפי
ארעא ועד סיפי ארעא לית שלמא
לכל בישרא : לא תהון דמין
לדזרעו חטין על בייר ולא
משכחין למיכנש אלהין כובין
ומעללתהון לית להון הנאה
ותבהתון בעובדיכון במיתי עליכון
תקוף רוגזא דיי :
כדנן אמר יי על כל מגריא
בישיא דמנזקין באחסנת דאחסני
ית עמי ית ישראל הא אנא מטלטל
להון מעל ארעהון וית דבית יהוד׳
איטלטל מביניהון : ויהוה בתר
דאטלטל יתהון אתוב במימרי
ואירחם עליהון ואתיבינון גבר
לאחסנתיה וגבר לארעיה : ויהי
אם מילף ילפון מאורחת כנישתא
דעמי לקיימא בשמי קיים הוא יי
כמא דאליפו ית עמי לקיימא בשום טעותא ויתקיימון בגו עמי : ואם לא יקבלון אולפן
ואטלטל ית עמא הדין טילטול דאבדן אמר יי :

נותן שמש לאור יומם · עוד ישמע במקום הזה · אם ימדו שמים · אל תשאו · את פרעה חפרע · תאמר אליו · מים עולים מצפון :

אש אכלה אבל ברוב יאמר על משקל פעלת והחרב הוא אכילת החרב כמו וחרבי תאכל בשר כזה וכזה תאכל חרב : מקצה ארץ ועד קצה הארץ · כי גם בשאר המקומות תהיה כי בכולם פשטה יד נבוכדנצר וחרבו היא ליי׳ כי הוא העיר את חרבו עליהם והנביא התנבא על אחת מהן טרם בא לה הפורענו׳ כמו שכתו׳ בזה הספר וזהו שאמר אין שלום לכל בשר : זרעו חטים וקוצים קצרו · אמר הנביאים זורעים חטים בכם ישראל שאתם נקראים חלקתי כמו שאמר למעלה והנה הנביאים זרעו בחלקה חטי׳ הם דברי הנבואה : וקוצים קצרו · כי לא צמחו להם בחלקה כי אם קוצים או הם מעשים רעים שדומין לקוצים : נחלו לא יועילו · ונחלו הנביאים על זה כי לא הועילו מעשיהם : ובשו מתבואותיכם · היה להם לנביאים בשת מתבואותיכם שהיו מיחלים שיהיו חטים והיו קוצים ונחלו הנביאים על זה מחרון אף יי׳ מפחדם מחרון אף יי׳ העתיד לבא עליכם מפני מעשיכם הרעים ואמר ירמיהו משל זה על החלקה כמו שאמר ישעיהו משל דומה לו על הכרם שאמר ויטעהו שורק ויקו לעשות ענבים ויעש באושים ויש׳ הם שנקראו כרם יי׳ וחלקת יי׳ ואדוני אבי ז״ל פירש זרעו ישראל חטים והוא משל על הממון הרב שהיו שולחים למלכי מצרים שיהיו להם לעזרה ושיבאו לעזרתם מפני מלך בבל ובטחוכם על משענת קנה רצוץ זהו וקוצים קצרו נחלו ולא יועילו נחלו מרוב ממון שנתנו ולא היה להם בו שום תועלת ופי׳ בשו מתבואותיכם בזוי כלו׳ יש לכם ליבוש מתבואותיכם שהם קוצים ות״י ולא תהון דמין לדזרעו חטין וגו׳ כבעמוד : כה אמר יי׳ על כל שכני הרעים · הם פלשתים ועמון ומואב וצר וצידון ואדום שהיו שכנים לארץ ישראל והיו מריעים להם ואמר שכני כי ישראל הם חלקתו וכרמו והנה הם שכניו : הנוגעים · פירוש להרע וכן כל הנוגע בהם הנוגע באיש הזה כתרגומו דיכזק וכן הנגעים דמנזקין : הנני נותשם · גם הם יגלו כמו עמי לפיכך אל ישמחו לגלותם : אתוש מתוכם · אותם שגלו מביניהם אתוץ מתוכם בשובי שבות עמי : והיה · אשוב ורחמתים · כמו שנבא עליהם ירמיהו כשנבא על גלותם נבא גם כן על שובם כמו שנאמר והשבתי את שבות מואב ואמר ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון ואמר כי כששבו יהודה ובנימין מגלות בבל שבו גם הם : והיה · את דרכי עמי · הד״לת מעמדת בגעיה והמסרה ל׳ געיה : בשמי חיי׳ · כי מעת ששבו ישראל מגלותם לא עבדו ע״ז ולא נשבעו בבעל ואם הם ילמדו דרכם בזה ובזה הוא בטול ע״ז : כאשר למדו · כי באמת ישראל לא למדו לעבוד ע״ז כי אם משכניהם : ונבנו בתוך עמי · כי הרבה נתגיירו מהם בשובם מגלותם ושכנו בתוך בני ישראל · ונבנו יהיה להם בנין ביניהם כלומר עמידה וקיום וכן תרגם יוכתן ויתקיימון : ואם · ואבד · שלא ישובו עוד לארצם ומה שאומר בנבואת בני עמון ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון אותם שלמדו דרכי ישראל אומרין לא שבו כדברי רבי יהושע במחלקתו של רבן גמליאל בברכות :

וקח י"ג וסימ' נמסר בסדר קרח: לכל י"א דגשי' בקריא' וסימ' והנה נשחת האזור אשר לא יצלח · ויהי כאזור הזה אשר לא יצלח · וכידך לגדל ולחזק לכל · טוב יי' לכל ורחמיו · כמספר במשקל לכל · ואחיהם לכל משפחות יששכר · לכל זמן ועת לכל חפץ · הכל כאשר לכל מקרה אחד · זה רע בכל אשר נעשה · ואמר לכל סכל הוא · כי מקרה בני האדם ומקרה: הידוע ג' בקריא' ב' חס וא' מל' וסימ' הידוע נדע כי יאמר הורידו ·

יג כה אמר יהוה אלי הלוך וקנית לך
אזור פשתים ושמתו על מתניך
ובמים לא תבאהו: ואקנה את
האזור כדבר יהוה ואשם על מתני:
ויהי דבר יהוה
אלי שנית לאמר: קח את האזור
אשר קנית אשר על מתניך וקום
לך פרתה וטמנהו שם בנקיק הסלע
: ואלך ואטמנהו בפרת כאשר
צוה יהוה אותי: ויהי מקץ ימים
רבים ויאמר יהוה אלי קום לך פרתה
וקח משם את האזור אשר צויתיך
לטמנו שם: ואלך פרתה ואחפר
ואקח את האזור מן המקום אשר
טמנתיו שמה והנה נשחת האזור
לא יצלח לכל:
ויהי דבר יהוה אלי לאמר:
כה אמר יהוה ככה אשחית את גאון
יהודה ואת גאון ירושלם הרב:
העם הזה הרע המאנים לשמוע את
דברי ההלכים בשררות לבם וילכו
אחרי אלהים אחרים לעבדם
ולהשתחות להם ויהי כאזור הזה
אשר לא יצלח לכל: כי כאשר
ידבק האזור אל מתני איש כן ה
הדבקתי אלי את כל בית ישראל
ואת כל בית יהודה נאם יהוה
להיות לי לעם ולשם ולתהלה
ולתפארת ולא שמעו: ואמרת
אליהם את הדבר הזה כה אמר יהוה
אלהי ישראל כל נבל ימלא יין
ואמרו אליך הידע לא נדע כי כל
נבל ימלא יין: ואמרת אליהם כה
אמר יהוה הנני ממלא את כל ישבי
הארץ הזאת ואת המלכים הישבים
לדוד על כסאו ואת הכהנים ואת
הנביאים ואת כל ישבי ירושלם
שכרון: ונפצתים איש אל אחיו
והאבות והבנים יחדו נאם יהוה
לא אחמול ולא אחוס ולא ארחם
מהשחיתם: שמעו
והאזינו אל תגבהו כי יהוה דבר:

כדנן אמר יי לי איזיל ותזבין לך
זרז דכיתן ותשוניה על חרצך ד
ובמיא לא תעילינה: וזבינית ית
זרזא כפתגמא דיי ושויתיה על
חרצי: והות
פיתגם נבואה מן קדם יי עימי ת
תינינות למימר: סב ית זרזא
די זבינתא די על חרצך וקום איזיל
לפרת וטמרוהי תמן בשעיעות
כיף גלי: ואזלית וטמרתיה
בפרת כמא די פקיד יי יתי:
והוה מסוף יומין סגיאין ואמר יי
לי קום איזיל לפרת וסב מתמן ית
זרזא די פקידתך למטמריה תמן:
ואזלית לפרת וחפרית ונסיבית ית
זרזא מן אתרא דטמרתיה תמן
והא אתחבל זרזא לית ביה צרוך
לכל מדעם:
והות פתגם נבואה מן קדם יי עמי
למימר: כדנן אמר יי כדין אחבל
ית תקוף אנש יהודה וית תקוף
יתבי ירושלם דהוה סגי: עמא
הדין דעובדיהון בישין דסריבו
לקבלא ית פתגמי דאזלין בתר
הירהור לבהון וטעו בתר טעות
עממיא למפלחהון ולמסגיד להון
ויהון כזרזא הדין דלית בהון
צרוך לכל מדעם: ארי כמא
דמדבק זרזא בחרצא דגברא כן
קריבית לפולחני ית כל בית ישר'
וית כל בית יהודה אמר יי למהוי
קדמי לעם ולשום ולתושבחא
ולרבו ולא קבילו: ותימר להון
ית פתגמא הדין כדנן אמר יי א
אלהא דישראל כל גרב יתמלי
חמר ויימרון לך המידע לא הוינא
ידעין ארי כל גרב יתמלי חמר:
ותימר להון כדנן אמר יי הא אנא
ממלי ית כל יתבי ארעא הדא וית
מלכא דיתבין לדוד על כורסוהי
וית כהניא וית נביא דשיקרא וית
כל יתבי ירושלם עקא ויהון דמן
לרויא: ואתרינון גבר באחוהי
ואבהן ובנין כחדא אמר יי לא
אחמול ולא איחוס ולא ארחם
מלחבלותהון:
קבילו ואציתו לא תתרברבון
ארי במימרא דיי גזיר כן:

רשי

אזור · פורצ"נט בלע"ז: ובמים לא תביאהו · לכבסו כשיהא מלא זיעה כדי שימהר לירקב: ולא יצלח לכל · אינו ראוי ללבוש: ויהי כאזור הזה · נאוכם יהיה כאזור הזה הנרקב: נבל · כלי חרס הוא ועשוי להכניס בו יין: ונפצתים איש אל אחיו · אכה זה על זה עד שישברו חתיכות דקות כמו ככלי יוצר תנפצם וכפץ את עולליך וכן כל ניפוץ שבמקרא: והאבות והבנים · אנפץ זה אצל זה: יתנגפו

כה אחד ד' מטע' בסיפ' וסי' הלוך · הלוך · כן אהבו · הנבי' מיסב ·

ידוע

רדק

כה אמר יי' · ענין האזור אפשר שהיה ממש ועשה כן ירמיהו ואפשר שהוא משל והאב' הגדול מורה צדק רמב"ם כתב כי בחלום של נבואה היה כל המעשה הזה ומה שאמר לו ובמים אל תביאהו לא אדע בו טעם עדין ואם ר"ל שלא יכבסהו אחר שתגרו ימים אלא יחגרהו עם הזיעה למה לא אמר לא תכבסהו ושאר הענין מפורש ופירוש בנקיק הסלע בחור הסלע וי"ת בשעיעות כיף גלי · ומה שאמר שילך בנהר פרת לטמנו שם לפי שהוא גבול ארץ ישראל ר"ל כי כשיגלו מא"י לבבל ישחית גאונם: לא יצלח לכל · לשום דבר כמו כל מלאכה לא תעשו שום מלאכה כל חלב וכל דם שום חלב ושום דם: המאנים · שם תואר האחד מאין בנר"י לפיכך הוא בקמץ האלף בשוא ופתח: ויהי כאזור · ופי' ויהיה גאונם שזכר את גאון יהוד' ואת גאון ירושלם: ואמרת כל נבל ימלא יין · אמור להם גם כן זה המשל והנבל הוא כלי חרס והנבל היה להם משל לפני דברי האמ' כי כמו שהנבל ימלא יין וכו' כלומ' ימלא בתוכו ושהוא נבלע בדפניו כן יהיו מלאים ש שכרון מכל צד והשכרון הוא משל לרוב הצרו' כי כמו שהשכור שאין בו דעת לא ידע מה יעש' כן מי שתכפוהו הצרות הוא נבהל ונדהם ולא ידע מה יעשה והדבר השני שנמשלו בנבל כי כשיכה אדם נבל בנבל ינפצו שבריו וכן כתוב לשון נפוץ בנבלים כמו שכתוב ונבליהם ינפצו כן יהיה מריבה ביניהם על רוב ב צרותיה אפילו האבות עם הבנים ינופצו איש באחיו והנה ישחתו ע"י האויבים וע"י עצמם: שמעו אל תגבהו · לא תתגאו ותחשבו עצמכם כי המוסר והחכמה ע עמכם ואינכם צריכים לשמוע מוסר הא' ע"י נביאיו לא תעשו זה: תנו ליי' אלהיכם כבוד · ואל תבזוהו שלא לשמוע דבריו אלא תנו לו כבוד: בטרם

הידע תדע כי בעלים מלך בני עמון · הידע לא נדע כי כל נבל ימלא יין · ויש חילוק באתנחתא עיין בפרש' מקץ: כה אמר יי' אלהי ישר' כ"ד וסימ' במס' רבת' בעדך אדני: ימלא ח' בקריא' וסי' יגע בהם ימלא ברזל · והנחל הוא ימלא מים · והבית ימלא עשן · כי כל נבל ימלא יין ב' בפסוק' · ימלא פי תהלתך · אז ימלא שחוק פינו · ואחר ימלא פיהו חצץ:

בטרם יחשיך · יחשיך עליכם השמש כלומר שידמה לכם היום לילה מרוב הצרות : ובטרם יתנגפו רגליכם על הרי נשף · על הרי חשך נשף פי׳ לילה ואמ׳ הרי כשתחשבו להמלט כאדם הנמלט בהרי׳ כן תחשבו להמלט בעזר מצרים או על ההרים עצמם יתנגפו רגליכם כמי שהולך בחשך שתגוף רגלו באבן כמו שכתוב עליה׳ ישעיהו משא בהמות נגב כמו שפירשנו : וקוית׳ לאור · עי׳ מצרים : ושמה לצלמות · האל ישים אות׳ התקוה לצלמות : ושית לערפל · כפל ענין במלות שונות ישית כתוב פי׳ כמו ישים וקרי ושית והוא מקור והענין אחר : ואם לא תשמעוה · אמר הנביא אם לא תשמעו זאת הנבואה שאני אומ׳ לכם מפי הא׳ ית׳ במסתרים תבכה נפשי כי אני רואה אחריתכם ובכית הנפש במסתרים היא הדאגה : מפני גוה · מפני גאותכם שאין אתם רוצים להשפיל עצמכם לשמוע דבר יי׳ כמו שאמ׳ להם ואל תגבהו : גוה · כמו גאה ות״י מן קדם דיעדי מנכון יקרכו : ודמוע תדמע · כפשי תבכה במסתרים ועיני תדמע בגלוי כי אני רואה שנשבה עדר יי׳ שהיה האל להם רועה ועתה כעסם כי לא שמעו לו והניחם ביד שונים : ותרד · כל כך תדמע עיני עד שתרד ברמע : אמר למלך ולגבירה · זה הצווי אינו לאדם מיוחד אלא לכל מי שיהיה וכן ראה ריח בני קול אומר קרא אמרו לנמהרי לב והדומים להם והמלך והגבירה הם יהויכין ואמו שהם גלו ראשונים עם ה הגבורים והחרש והמסגר : השפילו שבו · כאילו אמר שבו בשפל כי השפילו פעל עומד כמו כי השפילו ותאמר גוה או יהיה פעל יוצא ופירושו השפילו כם אכם ושבו על הקרקע : כי ירד מראשותיכם · בפלס ממלכותיכם האחד מראשה ב בפלס ממלכה והוא שם לראשות ולממלכה ואמר ירד ואמר מראשותיכם לשון רבים ר״ל שום ראשות לא נשאר לכם אלא הכל יורד כי אף בגלותם לא נהגו בהם מנהג מלכים שהרי נתנו יהויכין בבית הכלא כאחד העם : עטרת תפארתכם · כפל הענין במלות שונות ואמר ירד לשון זכר ומראשותיכם ועטרת לשון נקבה רוצה לומר דבר מראשותיכם וכן כי יהיה נערה יעשה מלאכה אשר כמוהו לא נהיתה והדומים לו ובזה נוכל לתקן גם לשון רבוי אבל ענין טוב הוא מה שכתבנו בו : ערי הנגב · ת״י קירוי דרומא ועל ערי יהודה אומר כי חלק יהודה היה בדרום א״י כמו שכתוב וזכרו בזה הלשון מפני הפסוק הבא אחריו שזכר כפון הבאים מצפון כי המחריבים והמגלים יבאו מצפון : סגרו ואין פותח · ר״ל חרבו כי העיר החרבה אין יוצא ואין בא אין סוגר ואין פותח ובאמרו סוגר ר״ל שלא יכנס אדם שם וכן אמר בזה הלשון בחרבן הארץ בנבואת ישעיהו סגר כל בית מבא : הגלת יהוד׳ כלה · ואף על פי שלא הגלת כלה עד צדקיהו כיון שגלה מלכם והוא יהויכין הרי היא כאילו גלתה כלה כי סופה לגלות בקרוב והגדולים שבהם גלו עם יהויכין : הגלת שלומים · כפל ענין במלות שונות כי שלומים כמו כלם ר״ל שלמים וכן מוסר שלומנו עליו כמו מוסר כלנו ות״י גלו שלמא אתקבלו תושלמת עובדיכון : הגלת · משפט הגלתה כמו והרבת את שבתותיה והרבתה : שאו עיניכם · כתוב שאו וראי כנגד הכנסה כמו תכלית הפסוק ושני הפסוקים הבאים אחריו וקרי שאו וראו כנגד הרבים הפרטים ולפי דעתי כי שאו וראו אמר למלך ולגבירה שזכר כי להם היה העדר כי הם הרועים ומה שזכר בלשון נקבה הוא כנגד כנסת השרים הגדולים שגלו עם יהויכין החרש והמסגר שגם להם הוא העדר והם בכלל הרועי׳ אמר שאו עיניכם וראו הבאים מצפון ראו הכשדים הבאים מצפון להגלותכ׳ : איה העדר נתן לך · ראי העדר שנתן לך להיות רועה עליהם והיו צאן תפארתך איה הם עתה כי לא תרעם עוד : מה תאמרי כי יפקוד עליך · יפקוד האויב כלומר שיבא עליך להגלותך ולהחריבך מה תאמרי או ות״י ארי יסער עלך חובך ר״ל יפקוד האל אבל לענין הפסוק כמ׳ מה שפירשנו שהרי אומר ואת למדת אותם עליך אלופים לראש ואמר מה תאמרי כי יפקוד עליך האויב כי את למדת אותם להיות עליך אלופים ולהיות לך לראש כי אחז שלח למלך אשור עבדך ובנך אני עלה והושיעני מכף מלך ארם ומכף מלך ישראל הקמים עלי אמר את גרמת לך שיגלוך אלה ויחריבוך כי את הרגלת אותם עליך כי רחוקים היו מארצך מה תאמרי כשיבאו להחריבך כי כבר באו להושיעך : הלא חבלים יאחזוך · כשתראי זה יאחזו אותך חבלים כמו אשת לידה האשה העומדת ללדת וזה הענין יתהפך כי כאמר כי ציר ים וחבלים יאחזוך : יאחזוך · האלף בחטף סגול : לדה · יתכן שיהיה שם כמו מלידה ומבטן ויהיה אשת סמוך גם אפשר שיהיה לדה תואר כמו וכח אין ללידה ויהיה אשת מוכרת כמו אשת יפת תואר : וכי תאמרי · נגלו שוליך שולי הבגד הם התחתונים וכשיהפכו למעלה הנה הם נגלים והלובש נגלה וכן אמר ונלותי שוליך על פניך והנה אחר שיהפכו השולים העקבים נגלים : נחמסו · כמו נגלו וכן ויחמוס כגן סוכה ויגלה וזה הוא משל על כנסת ישראל שהיתה נסתרת תחת כנפי האל ונכבדת בארצה ועתה היא גולה והוסר סתרה מעליה והנה היא גלויה ונגלה קלונה לעין כל בארצות נכרים : היהפוך · כי דבר טבעי הוא השחרו׳ בכושי ולא כן דבר מקרה ולא יסור ממנו לעולם וכן החברבורו׳ בנמר כן הרשע לא יוכל לסור מכם כאילו הוא טבעי בכם כ״כ למדתם והרגלתם עצמכם במעש׳ הרע עד שסב אצלכם דבר טבעי : למדי · כמו למוד מדבר מורגל : הרע · מקור כמו ואם הרע תריע ות״י כושי הידואה : חברבורותיו · כתמיו ות״י שלטי רקמתיה : ואפיצם · לפיכך אפיץ אותם מהרה בקלות כקש שהוא עובר מהרה בעבור הרוח שסובבת בו כן אפיצם במדבר כלומר אוציאם מעריהם למקום רחוק כמו המדבר גם יש מדבר בין ירושלם ובבל :

יתנגפו · יכשלו אצופיר בלע״ז : הרי נשף · הרי חשך בלכתם בגולה : ושית לערפל · כמו ולשית אתה אור לערפל : מפני גוה · מפני גדולה שלכם שתבטל מפני גאותה של מלכות שמים שתנתן לפסילים : למלך ולגבירה · יהויכין ואמו : ירד מראשותיכם · ומשטרי״קא״ץ בלע״ז עליותכם כמו שנאמר ויצא אליו יהויכין הוא ואמו ועבדיו וכולם הוליכם בגולה : ערי הנגב סוגרו · לפני הבאין עליהם מן הצפון ערי ארץ ישראל סגורות מאימת נבוכד נצר : הגלת שלומים · לא ילאם יהויכי׳ כי לעולם יצא ויגלהו · לא״ שלומי׳ גרדונא״מינץ בלע״ז · כלומר תשלום עונכם וכן ת״י איתקבלו ת תושלמת חוביהון : שאו עיניכם וראו · את הבאים עליכם מצפון : איה העדר ניתן לך · אחר שיגלו יאמר לירושלם כן : מה תאמרי כי יפקוד · הקב״ה עליך : לימדת אותם עליך אלופים ל לראש · שלחתם אליהם מלאכים כשדי׳ להביא מסם ע״ז שלהם לעבד׳ כמה שנאמר ביחזק׳ ותעגבה עליה׳ למראה עיניה ותשלח מלאכים אליהם כשדימה · ד״א למדת אותה עליך א אלופים חזקיהו שהראה לשלוחי מרודך בלאדן את כל בית נכאתה : שוליך · שיפולי הבגדי׳ טי״ם אורל״ש בלע״ז כשמפשיטי׳ את האשה דרך בזיון מהפכין א חלוקה מלמט׳ למעלה : נחמסו עקביך · נגזרו דרכייך נחמסו כמו ויחמס כגן סוכו · עקביך · טר״כים בלע״ז פסקו עוברי ד דרכי : כושי · שם אר׳ שחור וקורין אותו ב בלע״ז : ונמר · ליאפרד״ט בלע״ז : חברבורותיו · הנמר מנומר הוא והם ה החברבורו׳ טק״ם בלע״ז ואי אפשר שיהפכו : הרע · כמו להרע : מנת

במסתרים ג׳ רפי׳ בקריא׳ וסימ׳ ואם לא תשמעוה במסתרים תבכה · דמינו כאריה יכסוף · דוב ארב הוא לי ארי : נשבה ג׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר לך לך : אלופים ה׳ חס׳ ו׳ן בליש וסימ׳ לאלפיהם בארץ שעיר · ואת למדתי אתם עליך אלפי׳ לראש · ואמרו אלפי יהוד׳ בלבם · אשי׳ את אלפי יהוד׳ כביור · והיה כאלף ביהוד :

תנו ליהוה אלהיכם כבוד בטרם
יחשך ובטרם יתנגפו רגליכם על-
הרי נשף וקויתם לאור ושמה ל
לצלמות ישית לערפל : ואם לא
תשמעוה במסתרים תבכה נפשי
מפני גוה ודמע תדמע ותרד עיני
דמעה כי נשבה עדר יהוה :
אמר למלך ולגבירה
השפילו שבו כי ירד מראשותיכם
עטרת תפארתכם : ערי הנגב סגרו
ואין פתח הגלת יהודה כלה הגלת
שלומים : שאי עיניכם
וראי הבאים מצפון איה העדר נתן-
לך צאן תפארתך : מה תאמרי כי-
יפקד עליך ואת למדת אתם עליך
אלפים לראש הלוא חבלים יאחזוך
כמו אשת לדה : וכי תאמרי בלבבך
מדוע קראני אלה ברב עונך נגלו
שוליך נחמסו עקביך : היהפך
כושי עורו ונמר חברברתיו גם-
אתם תוכלו להיטיב למדי הרע :
ואפיצם כקש עובר לרוח מדבר :

הבו קדם יי׳ אלהכון יקרא עד לא
תיתי עליכון עקא ותהון דמין ל
לדמהלכין כרבקיבלא ועד לא
יתנגפון ריגליכון על טורי קבל
ותסברון לנהור ויהי עליכו׳ חשוך
לזיהו׳ והא כרבקיבל׳ תהון מהלכי׳
אתון : ואם לא תקבלון אולפן
כר בסיתרא תבכי נפשי מן קדם
דיעדי מנכון יקרכו׳ ומדמע תדמע
ותשגר עיני דמעין ארי אישתבי
עמא דיי׳ : אמר
למלכא ולמלכתא אמאיכו תיבו
ארי גלא יקרבון מנכון נפל כליל
תושבחתכון : קירוי דרומא
אתאחידו ולית דפתח גלו דבי י
יהודה כולהון גלו שלמא א
אתקבלו תושלימת עובדיכון :
זקופו עיניכון וחזו
דאתן מציפונא אן עמא דאיתמסר
ליך עם תושבחתיך : מה תימרון
ארי יסער עלך חובך ואת אליפת
יתהון למעבד בישין עלך הוו ר
רברבין כדפין אולא הלא עקא
וחיבלין ייחדונך האכחיבלין ל
ללדתא : וארי תימרון בלביך
מא דין ערעוני כל אילין על ד
דסגיאו חובך אתגליאת בהתתיך אתחזי קלניך : האיפשר דישני הידואה משכיה
ונימרא שלטי ריקמתיה אף אתון תיכלון לאוטבא דהויתון מלפין למעבד בישין :
ואבדרינון כקשא דעדי מן קדם רוחא למדברא :

זה גורלך מנת מדיך · כמו מדותיך או יהיה מדה מחובר בלשון זכרים ובלשון נקבות כמו ארבע פנותיו ויקובץ בלשון זכרים כמו שער הפנים כן יאמר מן מדה מדות ויאמר מדים ומשנו מדיך ופי' בתרה שמדרת מדדתי לך את שכחת אותי ואני שכחתי אותך פנית אלי עורף ולא פנים ואני הסתרתי פני ממך והיית לאכול ומצאוך צרות רבות ורעות וזה גורלך ומנת מדיך מאתי : וגם אני · מבואר הוא : נאופיך · כבר פירשנו כי כל ענין הנאוף הוא משל לע"ז : ומצהלותיך · שהיית שמחה על מעשיך הרעים : לא תטהרי אחרי מתי עוד · לא תטהרי אחרי שנטמאת ואם תאמרי שתטהרי מתי עוד כיון שלא תטהרי קודם שתגלי ות"י לא תדכן עוד כען ליך ארכא יומין סגיאין : אשר היה · הבצרות · האחד בצרה

ות"י מזה לעתות בצרה הבי"ת שרש ופירושו יוקר המאכל והוא הרעב ובמשקל אחר ובשנת בצורת והוא מלשון לא יבצר מהם ענין מניעה כי הרעב מפני מניעת הגשמים ובאמרו בלשון רבים בצרות ר"ל יוקר מזונות ויוקר פירות והיה דבר יי' אליו קודם היות הבצרות כי יהיה ואמר לו בנבואה כך : אבלה יהודה · ענין השחתה כמו אבל תירוש אמלל יצהר ות"י אתאבלו דבית יהודה : ושעריה אמללו · על דרך כל שעריה שוממים ר"ל אין יוצא ואין בא בהם או שבתו הזקנים משבת בשערים כמו שאמר זקנים משער שבתו ות"י וקרויהון חריבא : קדרו לארץ · השערים על דרך משל או פי' יושבי השערים על דרך ישבו לארץ ידמו ות"י ואתהפיאו אפיהון אוכמין כקדרא ואתרטישו לארעא : וצוחת ירושלם עלתה · על דרך ותעל שועת העיר השמימה ר"ל יושבי העיר יושבי ירושלם : ואדיריהם · הגדולים ששלחו צעיריהם חוץ לעיר לראות אם ימצאו מים באו על החפירות שדרך למצא בהם מים המתכנסים שם מי גשמים או שיהיה שם מקום מים לעומק המקום והנה לא מצאו מים לפיכך היה להם בשת ששבו כליהם רקים כלומר שבו ריקם כמו שאמר באיוב בשו כי בטח ופי' שבו כליהם שבו עם כליהם או פי' שבו על הכלים כלומר ע"י משיב וכן אפוד ירד בידו לבלתי באו הכלים · צעוריהם כתיב והקרי בוי"ו ושניה' נכונים במשקל השמות אלא שהקרי יותר מבואר כי נמצא צעיר בוי"ו ולא נמצא צעור בו"ת : בעבור האדמה חתה · בעבור טעם לסוף הפסוק שאליו למה חפו ראשם בעבור שהאדמה חתה או טעם בעבור לסוף הפסוק הזה שאמר בשו אכרים חפו ראשם · היה מלרע · בארץ ר"ל בארץ ישראל · אכרים הם עובדי השדות : כי גם אילת · אפי' האילת ילדה העפרים ועזבה אותם מחסרון מרעה כי לא היה דשא ועזבה ילדיה לבקש מרעה בארץ אחרת ולא חששה על ילדיה אע"פ שהיא רחמנית והלכה להחיות את נפשה : ועזוב · מקור במקום עבר כאילו אמר ועזבה וכן והחיות רצוא ושוב כאילו אמר רצו ושבו : ופראים · שפים · חסר יו"ד הרבים מהמכתב וכבר פירשנו שפירושו המקומות הגבוהים ועמידתם שם לראות משם אם יראו עשבים בשום מקום וילכו שם ושאיפת הרוח פיר' בפסוק פרא למוד מדבר שם אמר על הפרא שאיפת רוח בלא סמיכה אל אחר והנה סמך אותם אל התנים נראה כי עקר השאיפה היא בתנים וכן הוסיף המתרגם שם ואמר כירודא ובאמרו שאפו רוח ר"ל כי לא היה להם הנאה בעמדם על השפי' אלא שאיפת הרוח : כלו עיניהם · בראותם כי אין עשב כאילו כלו עיניהם מרוב הביטם למרחוק ולא ראו עשב וזה היה בעונם עונותיהם בישוב ובמדבר ושאר הגוים היה להם טובע וזה היה להם בעמי' לאות לקבל עונם עונותיהם מאת האל כמו שאמר והיו בך לאות ולמופת : אם עונינו ענו בנו · אמר הנביא בראותו בנבואה הרעה שיהיה אומר לאל וכולל עצמו בכלל ישראל ואף על פי שהוא לא היה בו עון אם עונינו ענו בנו עשה למען שמך וכן אמר משה רבינו וסלחת לעונינו ולחטאתינו ונחלתנו אמר אם עונינו ענו בנו העידו בנו כי בהיות מניעת הגשם בארצנו ולא בארצות הגוים הם העידו בנו כי עליהם אנו לוקים ואף על פי כן עשה למען שמך הנקרא עלינו : כי רבו משובותינו לך חטאנו · אמת כי הדין עליך להענישנו כי רבו משובותינו שמרדנו בך בכמה דברים בעבוד אלהים אחרים ובהרגנו החמס ובשמוע לנביאי השקר ולא לנביאי האמת לפיכך אמר כי רבו וא"כ עשה למען שמך הנקרא עלינו שאנו נקראים עם יי' · עונינו חסר יו"ד הרבים : מקוה ישראל · כי אף על פי שסרו מדרכיך לך הם מקוים ובכל דור ודור אתה מקוה ישראל ואתה מושיעו בעת צרה אף על פי שהצרה תבא להם בעונם אתה מושיעם ותרחם עליהם גם כן עתה בזמן הזה הושיעם ורחם עליהם ולא יכלו ברעב : למה תהיה כגר בארץ · במקומות רבים דברה תורה בענין הבורא כלשון בני אדם וייחסה אותו בראות ובשמע ובריח וביד וברגל כדברי בני אדם והכל דרך משל להבין בני אדם ובכל מקום רחקו אונקלוס מתרגם התורה ויונתן בן עוזיאל מתרגם ספרי הנביאים רחק מעל הבורא יחסי התארים וענין הפסוק גם כן ואשר אחריו הסב יונתן הדבר הנאמר על האל על ישראל ראה לרחק מעליו יתברך אפילו דרך דמיון ותרגם כן סבור ישראל וגו' כבעמור למה תהיה כאיש נדהם למה יחול רוגזך עלנא וגו' כבעמור ופשט הפסוקים כן הוא למה תהיה כגר בארץ כימי שהוא גר בארץ ואינו מאזרחי הארץ ומתושביה אינו חושש בענין הארץ מה יהיה בה כי אם הוא בה היום לא יהיה בה למחר וכל שכן הארח שנטה בעיר ללון בה לבד כי הוא עובר אורח שאינו חושש בטובתה וברעתה ואתה דומה להם בענין הזה בהסתירך פניך מהארץ ולא תחוס לברכה ולך שהארץ ואנחנו גרים בה ותושבים עמך או אתה דומה בענין הזה כאיש נדהם וכבהל לא ידע מה לעשות או כגבור אמר כגבור כי בידו התשועה ויש עת שלא יוכל להושיע בגבורתו ואתה בקרבנו יי' · ואיך תוכל להעלים עיניך מצרותינו : ושמך עלינו נקרא · כי אנחנו נקראים על שמך עם יי' לפיכך אל תניחנו · ובדרש שמך תמותף בשמינו ישראל · נדהם פירושו לפי מקומו נבהל ואדוני אבי ז"ל כתב כי מפרש אותו מן הערבי למי שהוא מכוסה לב מחלי מדהוס : כה

רשי

מנת מדיך · חלק מדותיך מדה כנגד מדה : חשפתי שולייך גיליתי ש'פולי בגדייך להפכם על פנייך : מצהלותיך · כצהלת סוסים נואפים : אחרי מתי · תטהרי עוד : דברי הבצרו' · שיבוא עליהם רעב ומנחם חברו לשון מבצר כמו ומבצר משגב חומותיך : ושעריה · עריה : וצוחת ירושלם · צעקת ירושלם כמו מראש הרים יצוחו : על גבים · בורות שהמי' מתכנסין בהם : שבו כליהם ריקם · שלא ירד מטר : אכרי' · בובי"רם בלע"ז : וחפו · לשון כסוי : ילדה ועזוב · את וולדה לבקש לה מרעה : על שפיים · יבלי מים ריבי"רש בלע"ז : ענו בנו · העידו בנו : עשה למען שמך · עשה מה שתעשה עמנו למען שם גדול שיצא לך ש שאתה מושל בכל ו ואנחנו עמך ואין מ מרעיתך ולא כאה שיתן שם נחוכך לפסילי' ותרד' אגרת למען שמך המשותף בשמינו : מקוה · תוחלתי : נדהם · רקרו"ץ בלע"ז מוסף ידו מן המלחמה וי"ת דקריאכץ : ושמך עלינו נקרא · לפיכך אין כשורך בכך :

תניחנו · פי' כמו תעזבנו : כן אהבו לנוע · כן כמה שגזרתי עליהם גולה אהבו שם להיות גולים לעבוד ע"ז רחוקות : ואליל

מקרא ותרגום

זה גורלך מנת מדיך מאתי נאם יהוה
אשר שכחת אותי ותבטחי בשקר :
וגם אני חשפתי שוליך על פניך
ונראה קלונך : נאפיך ומצהלותיך
זמת זנותך על גבעות בשדה ראיתי
שקוציך אוי לך ירושלם לא תטהרי
אחרי מתי עד :

יד אשר היה דבר יהוה אל ירמיהו
על דברי הבצרות : אבלה יהודה
ושעריה אמללו קדרו לארץ וצוחת
ירושלם עלתה : ואדריהם שלחו
צעוריהם למים באו על גבים לא
מצאו מים שבו כליהם ריקם בשו
והכלמו וחפו ראשם : בעבור
האדמה חתה כי לא היה גשם בארץ
בשו אכרים חפו ראשם : כי גם
אילת בשדה ילדה ועזוב כי לא היה
דשא : ופראים עמדו על שפים
שאפו רוח כתנים כלו עיניהם כי
אין עשב : אם עונינו ענו בנו יהוה
עשה למען שמך כי רבו משובתינו
לך חטאנו : מקוה ישראל מושיעו
בעת צרה למה תהיה כגר בארץ
וכארח נטה ללון : למה תהיה
כאיש נדהם כגבור לא יוכל להושיע
ואתה בקרבנו יהוה ושמך עלינו
נקרא אל תנחנו :

דין עדביך וחולק אחסנתיך מן קדמי אמר יי' דשבקת פולחני ואיתרחיצת על שקרא : ואף אנא אגלי בהתת חובך על אפך ויתחזי קלניך : טפשותיך ובשטותיך ועצת חיבאי נקותיך על רמתא בחקלא גלי קדמי שיקוציך ווי ליך ירושלם לא תדכן עד כען ליך ארכא וזמן סגיאין : דהוה פתגם נבואה מן קדם יי' עם ירמיה על עסקי בוצרתא : איתאבלו דבית יהודה וקרויהון חרובא איתחפיאו אפיהון אוכמין כקדרא ואתרטישו לארעא וצוחת יתבי ירושלם סליקת : ותקיפיהון שלחו זעיריהון למיא אתו על פצידיא ולא אשכחו מיא תבו מניהון ריקן בהיתו ואיתכנעו וחפו רישיהון : בדיל חובי יתבי ארעא איתברו ארי לא הוה מטרא בארעא בהיתו איכריא וחפו רישיהון : ארי אף אילתא במדברא ילידת ושבקא ארי לא הוו דתאין דעסבא : ועדרין קמו על נגרין שתן רוחא כירורין קמא עיניהון ארי לית עסבא : אם חובנא אסהידו בנא יי' עביד בדיל שמך ארי סגיאין תיובתנא קדמך חבנא : סבור ישראל פרקיה בעידן עקא למה יחול רוגזך עלנא ואנחנא כתותבין בארעא וכעדי אורחא דסטא למבתא : למה יחול רוגזך עלנא ואנחנא מטלטלין ושביקין וארת גיבר יכיל למפרק ואת שכינתך בינגא יי' ושמך עלנא איתקרי לא תשבקיננא :

ונראה ה' וסי' שנית אל הכהן · ונר' אל הכהן דוהיה במקום השחין · והביאותיו ונר' פני יי' · אני חשפתי שוליך · גלה חציר ונר' דשה : לא מצאו ד' וסי' ואדיריהם שלחו צעיריהם · ובשלש' רעיו חרה · ויצא מן בת ציון כל הדרה · טבעו בארץ שעריה : כתנים ג' וסי' ופראים עמדו על שפים · אעשה מספד כתנים · ואתה כתנים בימים :

כה אמר יהוה לעם הזה
כן אהבו לנוע רגליהם לא חשכו
ויהוה לא רצם עתה יזכר עונם
ט' ויפקד חטאתם:
ויאמר יהוה אלי אל תתפלל בעד
העם הזה לטובה: כי יצמו אינני
שמע אל רנתם וכי יעלו עלה ומנחה
אינני רצם כי בחרב וברעב ובדבר
אנכי מכלה אותם: ואמר אהה
אדני יהוה הנה הנביאים אמרים
להם לא תראו חרב ורעב לא יהיה
לכם כי שלום אמת אתן לכם
במקום הזה:
ויאמר יהוה אלי שקר הנביאים
נבאים בשמי לא שלחתים ולא
צויתים ולא דברתי אליהם חזון
שקר וקסם ואלול ותרמות לבם המה
מתנבאים להם:
לכן כה אמר יהוה על הנבאים
הנבאים בשמי ואני לא שלחתים
והמה אמרים חרב ורעב לא יהיה
בארץ הזאת בחרב וברעב יתמו
הנביאים ההמה: והעם אשר המה
נבאים להם יהיו משלכים בחוצות
ירושלם מפני הרעב והחרב ואין
מקבר להמה המה נשיהם ובניהם
ובנתיהם ושפכתי עליהם את רעתם
: ואמרת אליהם את הדבר הזה
תרדנה עיני דמעה לילה ויומם ואל
תדמינה כי שבר גדול נשברה
בתולת בת עמי מכה נחלה מאד:
אם יצאתי השדה והנה חללי חרב
ואם באתי העיר והנה תחלואי
רעב כי גם נביא גם כהן סחרו אל
ארץ ולא ידעו:

כדנן אמר יי לעמא הדין כמה ר' כתב' בסי'
דרחימו כן איתפרע מנהון ל
לאגליותהון מארע בית שכנתי
וכמה דהוו מערבין לפולחן ט
טעוותא ומבירת מקדשי רגליהון
לא מנעו וקדם יי לא רעוא בהון
כען יסער עליהו חוביהון ויתפרע
עוייתהון: ואמר יי
לי לא תצלי על עמא הדין לטבא:
ארי יצומון לא רעוא קדמי
לקבלא צלותהון וארי יסקון
עלתא ומנחתא לא רעוא קדמי
בהון ארי בחרבא ובכפנא ובמותא
אנא משיצי יתהון: ואמרית קבל
בעותי יי אלהים הא נביי שקרא
אמרין להון לא תחזון דקטלין
בחרבא וכפנא לא יהי לכון ארי
שלם דקשוט אתן לכון באתרא
הדין: ואמר
יי לי שקרא אמרין נביי שקרא
דמתנבן בשמי לא שלחתינון ולא
פקידתינון ולא מלילית עמהון
נבואת שקר ואולפן וכדבין ורשע
לבהון אינון מתנבן לכון:
בכן כדנן אמר יי
על נביי שקרא דמתנבן בשמי
ואנא לא שלחתינון ואינון אמרין
חרבא וכפנא לא יהי בארעא הדא
בחרבא ובכפנא יסופון נביי שקרא
האינון: ועמא דאינון מתנבן
להון יהון מטרפין רמן בשוקי
ירושלם מן קדם כפנא וחרבא ולית
דקבר להון אינון נשיהון בניהון
ובנתהון ואשפוך עליהון ית ב
בישתהון: ותימר להון ית פתגמא
הדין ישגרן עיני דמען ליליא ויומם
ולא ישתקן ארי תברא רבא א
אתברת מלכות כנישתא דעמי
מחא ממרעא לחדא: אם נפקית
לחקלא והא קטילי חרבא ואם
עלית לקרתא והא מרעי כפנא
ארי אף ספר אף כהן איתפניאו לסחורתהון על די מה בארעא ולא בקרו:

רשי

ואליל. למון אל דבר שאינו: נחלה מאד. למון חולי: סחרו. סבבו לבקש הצלה: אל ארץ ולא ידעו. אל ארץ אחרת ולא היו ידעין בה עד הנה: אס

מסרה

לנוע ד' בקריא' וסימ' ויאמר להם הזית. התאנה. הגפן. כן אהבו לנוע: שלום ב' וסי' כי שלום אמת אתן לכם. שלום אסתר ומה יעשה בה: לכן יד' בטעמא בסיפרא וסי' נמסר בסיפרא דא סים' ז': והמה יב בקריא' וסים' ואברו האנשים והמה אליו. כי עד הימים ההמה והו בני ישראל. לכן כה אמר יי' על הנביאים. והאכי תרבו ופריתם בארץ. ילכו בית יהוד' על. יבאו בני ישראל. וגם על העבדים ועל השפחות. אשר יחזיקו עשרה אנשים. אשר אשיב את שבות יהודה. לא אעשה אתכם כלה. וכן תהיה מגפת הסוס הפרד. ראיתי ביהודה דרכים גתות: ולא ידעו ב' וסי' והמעתיק הרים ולא ידעו. סחרו אל ארץ ולא ידעו:

כה אמר יי'. כן אהבו לנוע. כמו שאהבו הם לנוע כן אענשעתם כי הם הולכים למצרים ולאשור לבקש מהם עזר מאויביהם ולא בטחו בי ורגליהם לא חשכו מלכת ואף על פי שהיו מוכיחים אותם הנביאים כמו שאמר להם ועתה מה לך לדרך מצרים לשתות מי שיחור ומה לך לדרך אשור לשתות מי נהר ואף על פי כן לא מנעו רגליהם מלכת וכיון שאהבו לנוע אני אניעם ואגלם בין העמים ואם תאמר מה תשובה היתה זאת לדברי ירמיהו כי הוא היה מתפלל על הרעב כאמר כי אף על פי שהיה מניעת גשמים אם היו יכולין לבאת לארצות הגוים להביא תבואה לא היה הרעב כל כך גדול אבל האויבים היו באים עליהם בכל יום ולא היו יכולים לצאת לפיכך היה רעב חזק לפיכך השיב לו האל על שלוט האויבים בהם ויגלו אותם ובין כך הרעב והחרב עליה' לפיכ' אמר עתה יזכור עונם כלומר עתה קודם הגלות יזכור עונם ברעב ויפקוד חטאתם בחרב ויונתן תירגם הפסוק כן כדנן אמר יי' לעמא וגו' כבעמוד: ויאמר יי'. לטובה. לפי שהתפלל על מקנתם לרעה והם רצו ל להמיתו ואמר אראה נקמתך מהם ואמר התיקם כצאן לטבחה והקדישם ליום הריגה לפיכך אמר לו לטובה אל תתפלל עליהם: כי יצומו. כשיקראו צום ויתענו ויתפללו אינני שומע אל רנתם פי' אל צעקתם כמו קומי רני בלילה ואמר אל רנתם והוא לא הזכיר תפלה וצעקה אלא הצום לפי שאין צום בלא תפלה וצעקה: רצם. ירצה אותם כלומר עולותם ומנחת' לא יהיו לרצון לפני: ואמר. מה יוכל ישראל לעשות אם הנביאי' מטעי' אותם ואומ' להם לא תראו חרב ורעב: שלום אמת. שלום של קיימא: ויאמר יי'. חזון שקר. כי לא ראו זו בנבואה והם אומרים כי בנבואה ראו אותה: וקסם ואליל ותרמית לבם. וקסם כתב החכם הגדול ר"מבם ז"ל כי יש אנשים שישפע אליהם הכח ה' השכלי בכח המדמ' עד שידברו עתידות ויחלמו חלומות צודקות ומזה הכת היו נביאי הבעל ומפני זה היו מאמינים בהם ויקרא זה הענין קסם ויקרא בעליו קוסם ויש מפרשים כי חוזה בכוכבים יקרא קוסם: ואלול ותרמות. כתוב בוי"ו וקרי בו"ד והענין אחד ואליל הוא דבר שאינו וזה שהם אומרים חרב ורעב לא יהיה זהו דבר שאינו כי באמת יהיה הרעב ו והחרב. ותרמית לבם מרמה חושבים בלבם כיון שחושבים אותנו שאנו צודקים בדברינו כמו שבנו אותנו בקצת העתידו' כאמר להם שלא יפחדו מדברי ירמיהו כי אנחנו ראינו בנבואה כי לא ראינו חרב ורעב ונראה להם מעשיהם כדי שנהיה כ נכבדים בעיניהם ונאהב' להם וזהו תרמי' לבם שהם חושבים לרמות העם בדבריהם: מתנבאים לכם. אמר לכם וכלל הנביאים עמהם כמו שהוא היה כולל עצמו בכלל ישרא' כאומר כי רבו משובותינו וגו': לכן: יתמו הנביאים ההמה. ר"ל ראשונה ילקו הם בחרב וברעב בעבור שהם החטיאו את ישראל: והעם. אע"פ שהיו מטעים אותם נביאי השקר היה להם לבחון בין נביאי האמת לנביאי השקר כי נביא האמת מעמיד אותם על תורת משה ונביאי השקר מיפי' להם ע"ז שהוא בטול התורה ואע"פ שהם צודקים בקצת דבריה' בעתידות היה לכם להחזיק זה בקסם לא בנבואה כיון שדבריהם לבטל תורה והיא ע"ז שאפי' יעשו אותות ומופתים אמר' תורה יומת כי דבר סרה וקיום האותו' והמופתים אמר הכתוב הטעם כי מנסה יי' אלהיכם אתכם: ואין מקבר להמה. זה יהיה עונם שנס מוסף על הקבורים והמיתה: נשיהם. כי היו נשמעות לדברי שקר יותר מן האנשים: ובניהם ובנותיהם. הקטנים בעונם אבותיהם כי כן הוא המשפט מאת האל ית' שהוא אל אמונה ואין עול: ואמרת. אתה תאמר להם זה הדבר שאתה בוכה ומצטער על מכרם שאתה רואה שיבא עליהם בנבואה ותאמר להם שאתה רואה גם כן חללי חרב מבחוץ ותחלואי הרעב מבפנים וזה להפחידם אולי ישבר לבם ויכנעו בשמעם את הדברים האלה: בתולת בת עמי. עד שגלה היא כמו הבתולה שלא ידע' איש ולא שלטו עליה וכן היא דומה לבתולה כלומר שלא שלטו עליה הגוים להגלותה מארצה עד עתה ותהיה נכנעת להם בגלותה כמו הבתולה כשנבעלה: מכה נחלה. מכה קשה בחולי גדול: אם. תחלואי רעב. שם תאר על משקל ותעלולים ימשלו בם וזכר החולים מפני הרעב ולא זכר המתים כי החולים היו רבים מהמתים: כי גם נביא גם כהן. נביא מנביאי השקר כהן מכהני הלוים שהיו בהם רעים כמו שאמר כי גם אחיך ובית אביך גם המה בגדו בך: סחרו אל ארץ ולא ידעו. סבבו ללכת לגלות אל ארץ אחרת ולא ידעו לא הרגישו בעצמם עד שגלו כי אף על פי שהיה מתנבא על הנביאים שיתמו בחרב וברעב מהם גלו עם יהויכין כמו שכתוב שהיו מתנבאים שם בגולה ואמר גם ר"ל גם הם שהם גדולי העם כי גלו עם יהויכין החרש והמסגר ובאמרו סחרו לפי שההולך דרך רחוקה אי אפשר שלא יסוב הדרכים כי אין כל הדרך דרך ישרה ויונתן תרגם ארי אף ספר וגו' כבעמוד: המאוס

אם בציון געלה נפשך · על מכת שלא לטובעליה כי אם רעתך לסוף מרועה כיתה באין מרפא: למען שמך · שנקרא עליהם: כסא כבודך · בית המקדש ומדרש אגדה ישראל החקוקים בכסא כבודך: אם השמים יתנו רביבים · מאליהם אם לא על פיך בתמי' כל תמיהה הכפולה הראשו' בה"א והשניה באם כגון הבמחנים אם במבצרי' הטובה היא אם רעה המאוס מאסת אם בציון געלה נפשך אף כאן הים בהבלי הגוים ואם ה השמים: משה ושמוא' · שניהם נזקקו לבקש רחמים על ישראל ומתחלה החזירום למוטב ואחר כך התפללו עליהם ולא עלה בלבם להפי' אפי' עד שהחזירום למוטב משה שימו איש חרבו וגו' ויזר על פני המים וגו' ואחר כך אעלה אל יי' אולי אכפרה שמוא' במצפה ויסירו בני ישראל את הבעלים ואח' כך קבצו את בני ישר' המצפת' ואתפלל עליכם את' אינך יכול להשיבם אלי לכך אל תתפלל עליהם: נפשי · רצוני: אשר למות וגו' · כל המאוח' בפסוק קש' מחבירו חרב קשה ממות מיתת חרב מנוולת ומיתה של מ מטתו אינה מנוולת וכן הוא אומר יקר בעיני יי' המות' לחסידיו רעב קשה מחרב שזה מצטער וזה אינו מ מצטער וכן הוא אומר טובים היו חללי חרב מחללי רעב שבי כולהו איתנהו בגוה: ופקדתי · לשון מינוי ופקידות: לסחוב · לגרר וכן אם לא יסחבום: לזעוה · מגזרת לא קם ולא זע וכמו בלוה מגזר' גאה מאר: לכל ממלכו' הארץ · כל השומע רעה הבאה עליהם י יזוע: ינוד · יקונן: ומי יסור אליך · לנטות מדרכו עדיו' לשאול לך לשלום: נלאיתי הנחם · כמה פעמים חשבתי להשחית ונחמתי על הרעה עתה נלאיתי הנחם דפורפ"ניר בלע"ז במזרח

המאוס מאסת · חזר הנביא להתפלל עוד ואף על פי שאמר לו האל אל תתפלל בעד העם הזה על מקצת העם שב להתפלל: אם בציון · אם ביושבי ציון כתרגומו כי לא דבר עד עתה על החרבן אלא על בצרת היושבים בה: הכיתנו · מכת רעב: ואין לנו מרפא · כי אין מטר: קוה לשלום · מקוה אם נקוה שלום מהאומות שכנינו ונלך ונשבור בר בארצם: ואין טוב · שום טובה לא יבא לנו משום בר: ולעת מרפא · מרפא מכת הרעב ומכת האויב: והנה בעתה · והנה אנחנו נבעתים מכרת שניהם ויונתן תרגם ולעדן סליחת חובין והא פורענות חטאין ומקצת זה הפסוק הוא כתוב למעלה בפרש' אסף אסיפם ויש ביניהם שנוי מעט הראשון לעת וזה ולעת הראשון מרפא בה"א וזה מרפא באלף: ידענו · ידענו רשענו וידענו גם כן עון אבתינו: כי חטאנו לך · אנחנו והם והדין עליך לפקוד עלינו עונם ועונינו כי אחזנו מעשיהם הרעים בידינו וזכר בפסוק המרדי' והוא שאמר רשענו וזכר הזדונות והוא שאמר עון וזכר גם כן השגגות והוא שאמר כי חטאנו לך: אל תנאץ · אף על פי כן למען שמך עשה ואל תנאץ: אל תנבל כסא כבודך · אל תפילהו לארץ כי כסא כבודך היא ירושלם אל תפילהו ותנבלהו בהיות יושביה נעזבים אין פונה אליהם: זכור · כלומר זכור ברית אבות ואותו הברית אל תפירהו אתנו וכן תרגם יונתן יעול דוכרן קיים א אבהתנא קדמך לא תשני קימך עמנא: הים · למי נצעק על המטר אלא לך: בהבלי הגוים מגשמים · פירוש נותנין גשם: ואם השמים יתנו רביבים · אפי' השמים והוא הרקיע שנותנים המטר וכי השמים הם נותנים המטר זולתך זה אינו שהרי אתה עוצרם כשתרצה שלא יתנו מטר אב"ל אין נתינת המטר ברשותם וברצונם וכן אתה פותח כשתרצ' הלא אתה הוא יי' אלהינו הנותן מטר לפיכך עלינו שנקוה לך שתתן מטר: כי אתה עשית את כל אלה · מניעת הגשמים אתה עשית אותה שעצרת השמים שלא יתנו מטר והארץ שלא תתן את יבולה וזהו שאמר את כל אלה וכן אמר בנבואת זכריה כי זרע השלום הגפן תתן פריה והארץ תתן את יבולה והשמים יתנו טלם והנחלתי את שארית העם הזה את כל אלה הנה אמר את כל אלה על מניעת השמים שלא יתנו מטר והארץ שלא תתן

אבותינו ח' מל' וסימ' גם אנחנו גם אבותינו תניינא דפסו' · והבשת אכלה את יגיע · נשכבה בבשתינו · ידענו יי' רשענו · יי' עזי ומעזי · ירא אלהי אבותינו · והנה נפלו אבותינו · על אשר לא שמרו אבותינו: יחזקאל ג' בנביאים וסימ' נבסר ברישׁ האי סיפרא: לשאל ו' חס' בקריאה וסי' והיו תהו לשאל מאת אביה שדה

המאס מאסת את יהודה אם בציון געלה נפשך מדוע הכיתנו ואין לנו מרפא קוה לשלום ואין טוב ולעת מרפא והנה בעתה: ידענו יהוה רשענו עון אבותינו כי חטאנו לך: אל תנאץ למען שמך אל תנבל כסא כבודך זכר אל תפר בריתך אתנו: היש בהבלי הגוים מגשמים ואם השמים יתנו רבבים הלא אתה הוא יהוה אלהינו ונקוה לך כי אתה עשית את כל אלה:

טו ויאמר יהוה אלי אם יעמד משה ושמואל לפני אין נפשי אל העם הזה שלח מעל פני ויצאו: והיה כי יאמרו אליך אנה נצא ואמרת אליהם כה אמר יהוה אשר למות למות ואשר לחרב לחרב ואשר לרעב לרעב ואשר לשבי לשבי: ופקדתי עליהם ארבע משפחות נאם יהוה את החרב להרג ואת הכלבים לסחב ואת עוף השמים ואת בהמת הארץ לאכל ולהשחית: ונתתים לזועה לכל ממלכות הארץ בגלל מנשה בן יחזקיהו מלך יהודה על אשר עשה בירושלם: כי מי יחמל עליך ירושלם ומי ינוד לך ומי יסור לשאל לשלם לך: את נטשת אתי נאם יהוה אחור תלכי ואט את ידי עליך ואשחיתך נלאיתי הנחם:

המרטש רטשתא ית דבית יהודה ואם יתבי ציון רחיק ממרך מה דין אלקיתנא ולית לנא אסא כברנא לשלם ולית טב ולעידן סליחת חובין והא פורענות חטאין: ידענא יי חובנא וחובי אבהתנא ארי חבנא קדמך: לא תרחקיננא בדיל שמך לא תנבל אתר בית כורסי יקרך יעול דוכרן קיים אבהתנא קדמך לא תשני קיימך עמנא: הא לית צרוך בטעוות עממיא לאחתא מטרא ואם שמיא לא יתנון רסיסין אלהן על מימרך הלא את הוא יי אלהנא ונסבר קדמך ארי את עבדת ית כל אילין: ואמר יי לי אם יקום משה ושמואל למבעי מן קדמי לא רעוא קדמי בעמא הדין שלח מארע בית שכינתי ויגלון: ויהי ארי ימרון לך לאן נגלי ותימר להון כדנן אמר יי דלמותא למותא ודלחרבא לחרבא ודלכפנא לכפנא ודי לשביא לשביא: ואסער עליהון ארבע פורענון בישן אמר יי ית דקטלין בחרבא למיקטל וית כלביא לגררא וית עופא דשמיא וית בעיר דארעא למיכל ולחבלא: ואתנינון לזיוע לכל מלכות ארעא על דלא תבו כמנשה בר יחזקיה מלך שבטא דבית יהודה על דאסני למיעבד בירושלם: ארי מן יחוס עלך ירושלם ומן ידוי עלך ומן יזור למשאל לשלמא לך: את שבקת פולחני אמר יי לאחרא איסתחרת וארים ית מחת גבורתי עלך ואחבלינך על דהוית יכלא למיתב ולא תבת:

דשפטים · לשאל לנו מלך · לשאל לו לשלום ולברכו דשמואל · כי מי יחמל עליך ירושלם · וינסו יי' בלבבם · ולא נתתי לחטא חכי:

את יבולה: ויאמר יי' אלי · למה תרבה בתפלה לפני כי אם יעמוד משה ושמואל לפני בתפלה שהיו גדולים ממך אם יעמדו הם לפני אין נפשי אל העם הזה · נפשי ר"ל רצוני כמו אל תתנני בנפש צרי וזכר משה ושמואל שהיו לוים ונביאים והגדול שבנביאים אחר משה רבינו היה שמואל וכן אמר משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו ואמ' כי נאמן שמואל לנביא לי' ואמר ולא הפיל מכל דבריו ארצה: שלח מעל פני ויצאו · שלחם מעל פני ויצאו ואמר הנביא כנגד ירמיהו כאילו אמר אם בידך לשלחם טוב שתשלחם משתתפלל עליהם: והיה כי יאמרו · אשר למות · אמרו ר"ל כל המאוחר בפסוק זה קשה מחברו חרב קשה ממות איבעית אימא סברא האי קא מנוול והאי לא מנוול ואיבעית אימא קרא יקר בעיני יי' המותה לחסידיו רעב קשה מחרב סברא האי קא מצטער והאי לא מצטער קרא טובים היו חללי חרב מחללי רעב שבי קשה מכולם כלהו איתנהו ביה: ופקדתי · משפחות על דרך המשל כלומר ארבע מיני פורענויות: לסחוב · כי דרך הכלבים לגרר הנבלה באכלם אותה: ונתתים לזועה כתיב וקרי לזעוה והענין אחד אלא שהם שני שרשים והם ענין התנועה: בגלל מנשה · כי הוא הכהיג את יהודה במעשים רעים ודם נקי שפך עד שמלא ירושלם וגו' כמו שכתוב ות"ע על דלא תבו כמנשה בר חזקיהו: כי · ומי ינוד לך · כמו לנוד לו ולנחמו ענין נחמת האבל וספור הצרות עמו ובא בזה הלשון לפי שהמנחמים נדין ממקומן זה משפה וזה משפה לנחם האבל אמר מי יחמול ומי ינוד לך ומי יסור לשאול לשלום לך כי את גרמת חרבנך שנטשת אותי לפיכך תלכי אחור ולא לפנים: את · נלאיתי הנחם · כמה פעמים נחמתי על הרעה אשר דברתי לעשות להם ולא עשיתי נלאיתי על זה לא אוכל עוד להנחם אלא אפרע מהם: ואזרם

ואזרם· כמו שזורים התבואה במזרה כן אזרם בשערי הארץ כלומר בגלותם אפיצם בכל ערי הארץ ואמר בשערי במקום בערי כי דרך השער ככנסין ויוצאין בעיר וכן אמר לכל באי שער עירו וכ״תי בכל קרוי ארעא וכן תרגם במקומות רבים בשעריה בקרותא ואמר ואזרם על עשרת השבטים שגלו וכן שכלתי אבדתי אומ׳ עליהם ואף על פי כן שבו יהודה שראו כל זה מדרכיהם הרעים לא שבו ואמר שכלתי כי בניו היו׃ עצמו לי· יבא זה הלשון בענין הכמות והאיכות ואמר לי ר״ל כי אני מכר עליהם ורבו אלמנותיו בעיני· אלמנותו כתוב בלא יו״ד וקרי ביו״ד וימצאו רבים כמוהו וזה היה בימי אחז שהרג פקח בן רמליהו ביהודה מאה ועשרים אלף ביום אחד ונשארו הנשים אלמנות׃ הבאתי להם על אם בחור שודד בצהרים ·על קהלת בחורי׳ הבאתי שודד בצהרי׳ כלומר כי לא באו בלילה כגנבים אלא בצהרי׳ ולא הועילה לבחורים גבורתם· אם ר״ל קהלה או משפחה כמו שנקראת אום ואומה· בחור על דרך כלל כמו בחורים וכן שם מאות רכב בחור וכן ת״י איתיתי עליהון וגו׳ כבעמוד ·הפלתי עליה פתאום עיר ובהלות· עליה על האם שזכר הפלתי עיר ר״ל חרבן הערים ובהלות כמו פתאום כמו ויבהילו את המן מ מהרוהו ללכת פתאום וכאילו א אמ׳ הפלתי עליה פתאום ובהלות עיר והכפל לחזק הענין כמו פתע פתאום ואדוני אבי ז״ל פירש עיר שונא מן ויהי עריך ות״י איתיתי עליהון משרין וגו׳ כבעמוד׃ אמללה יולדת השבעה · ויולדת בנים רבים והיא כנסת ישר׳ · ושבעה ענין רבוי במקומו׳ לא תשבין תכון וכן עד עקרה ילדה שבעה שבע יפול צדיק וקם שבע כחטאתיכם׃ נפחה נפשה· ענין דאבון כמו מפח נפש׃ באה שמשה בעוד יומם·

במזרה· נפה מקורין ון בלע״ז כזה שהוא זורה משורין שלא יהו כולן נולין למקום אחר׃ עצמו לי· רבו לפני אלמנותיו׃ על אם· על ירושלם שהיא עיר ואם בישראל׃ בצהרים· שכל יהא גלוי לפניו כל גנזי מטמונכם׃ הפלתי עליהם פתאם עיר· השככתי עליהם פתאם גייסות של עיר ובהלות רבות ויש פותרי׳ עיר לשון שנאה כמו ויהי עריך ושפריה לערך׃ אומללה יולד׳ השבעה· שומרון וכנסייה של עשרת שבטים שעמדו מהם ז׳ משפחו׳ מלכים רשעים כבר אומללה וגלתה׃ ושאריתם· אלו יהוד׳ וקצת בנימן שנשתיירו בישראל׃ לחרב אתן· אלו הן שבע משפחות ירבעם בן נבט וביתו בעשא וביתו עמרי וביתו יהוא וביתו מנח׳ וביתו פקח וביתו הושע וביתו׃ נפחה נפשה· לשון דאבה נפש מתרגמינ׳ ודאבון נפש ומפחן נפש׃ בעוד יומם· בלא זמנ׳ מהרו ליפול כך נדרש במסכת ג׳ ניטין ובמדרש רבי תנחומא דרשו כלפי ירושלם ומונה שבעה רשעים יהודים יהואש אחז מנשה אמון י יהויקים צדקיהו אך ים למכות עוד רחבעם אביה אמציה אחזיה וחפרה· לשון בושת׃ אוי לי אמי· ירמיה היה מתאונן על עצמו שהיו מוכיחין אותו בני עירו על דברי תוכחותיו׃ איש מדון· איש מריבה כמו לא ידון רוחי׃ לא נשיתי· כמו לא תהי׳ לו כנושה׃

לוא לה״ מ״ל וסימ׳ נכסר בסדר ויקרא׃ בעוד ג׳ חס׳ וסימ׳ בעוד שלשת ימים ישא פרעה· בעוד יומם בושה וחפרה· בעוד רשע לנגדי׃ נשיתי ב׳ בתרי לישני וסי׳ לא נשיתי ולא נשו בי· ותזנח משלום נפשי· וא׳ ונשיתי

ואזרם במזרה בשערי הארץ שכלתי ל׳· ל
אבדתי את־עמי מדרכיהם לוא־שבו לה׳ חל׳
עצמו־לי אלמנותו מחול ימים
הבאתי להם על־אם בחור שדד
בצהרים הפלתי עליה פתאם עיר
ובהלות׃ אמללה
ילדת השבעה נפחה נפשה באה
שמשה בעד יומם בושה וחפרה
ושאריתם לחרב אתן לפני איביהם
נאם־יהוה׃ אוי־
לי אמי כי ילדתני איש ריב ואיש
מדון לכל־הארץ לא־נשיתי ולא־
נשו־בי כלה מקללוני׃ אמר יהוה
אם־לא שרותך לטוב אם־לוא
הפגעתי בך בעת־רעה ובעת צרה
את־האיב׃ הירע ברזל ברזל
מצפון ונחשת׃ חילך ואוצרותיך
לבז אתן לא במחיר ובכל־
חטאותיך ובכל־גבוליך׃

וכמא דדרין במדריא כן אבדרית
עמי בקרוי ארעא תכלית אבדית
ית עמי מאורחתהון לא תבו׃
סגיאת קדמי ארמלתהון מחל
יממין איתיתי עליהון על סיעת
עולימיהון בוזזין כד בטהרא
איתיתי עליהון משריין בתכף
וחבילא קרויהון׃
צדיאת ארעהון מבלי עמא הוו
למפחת נפש גלא יקרהון בחייהון
ועד דאינו קיימין בהיתו ואיתכנעו
ושארהון לחרבא אמסר קדם
בעלי דבביהון אמר יי׃
ווי לי אמי ארי ילדתני למהוי
גבר דין ואינש מצו לכל יתבי
ארעא לא רשן בי רשומה דאנא
רשינא תבע מנהון כולהון מלטטין
לי׃ אמר יי אם לא סופך יהי לטב
אם לא יתון ויבעון מינך בעידן
דאיתי עליהון סנאה ויעיק להון
בעיל דבבא ומלך דתקיף כברזלא
יסק לסער מלך דתקיף
כברזלא וכנחשא יתי מציפונא עלה למתברה׃ נכסיכון ובית גנזיכון לביזא אמסר
לא בדמין בחובין דהויתון פלחין לטעוותא ובכל תחומיכון׃

אמך׃ חטאתיך ג׳ מ״ל וסימ׳ חילך ואוצרתיך לבז אתן׳ וחלב זכותך לא הרויתני· מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאתיך׳ וא׳ על חטאותיך· ושארא חטאתיך כתיב׃

כולה מקללוני· אינו רב עמהם על עסקי ממון שים לי עליהם ולא להם עלי והרי כל העם מקללוני׃ שריתך· השארתיך· לשון שארית וכן פתרו מנחם אבל רובם פתר אותו לשון התרה ושריתיך כמו משרי קטרין ופתרון שריתיך כן הוא ש׳ הנה פתחתיך היום מן האזיקים כלומר ביום אשר הקים יי׳ את דברו ואמר לו ועתה הנה פתחתיך היום מן האזיקים אשר על ידיך אם טוב בעיניך לבוא אתי בבלה וגם ישראל בקשו ממנו שיתפלל בשבילם כאשר נאמר לו התפלל בעדנו אל יי׳ אלהינו כי נשארנו מעט מהרבה׃ אם לא· לשון שבועה הפגעתי בך בעת רעה את האויב כשתבא עליהם הרעה יפגעו בך שתבקש רחמים עליהם כגון צדקיה אמ׳ לו דרוש נא בעדנו את יי׳ וגו׳ · ד״א כנוזר אדן יבקש מאתך אם טוב בעיניך לבא אתי בבל׃ הירוע ברזל ברזל מצפון· או׳ הכי ברזל הבא מצפון קשה משאר ברזל וכן פתרונו הם נמשלו לברזל הולכי רכיל נחשת ברזל ובירמיה כאת׳ כהתיך לעמוד ברזל ולחומת נחשת ושלו חזק משלהם כי נבוכד כבר מצפון יבא כדבריו עליהם הירוע הירוצץ ברזל שלהם את שלך · ד״א הירוצץ פרעה הבא בעזרתכם שהוא קשה כברזל את נבוכד נצר שהוא ברזל הבא מצפון· ונחשת תרגום יונתן נוטה לצד זה׃ חילך· לשון ממון׃ ואוצרותיך· לישראל הוא אומר׃ ובכל חטאותיך· ולמען כל חטאותיך תהי זאת לך׃ ובכל גבוליך· אשר העמדת ע״ז בכולן׃ אל

על דרך משל מרוב הצרות כמו שאמר גם כן על הצרות חשך השמש בבאתו· באה כתוב בא קרי והשמש ימצא לשון זכר ולשון נקבה׃ בושה וחפר׳· כפל ענין במלות שונות׃ ושאריתם· השארית שלא ילכו בגלות אתן לחרב ויש לפרש ושאריתם בניהם כמו שם ושאר׃ אוי לי אמי· איש ריב ואיש מדון· כי כלם מריבים עמי ומדון כמו ריב׃ לא נשיתי ולא נשו בי· לא נשיתי בהם שאהיה תובע הלואתי מהם ויקללוני בעבור זה וגם הם לא נשו בי שיהיו תובעים הלואתם ממני ולא ארבה לתת להם ובעבור זה יקללוני אין שום דבר מכל זה שמקללים אותי מפני שאני מוכיח אותם לטובתם׃ כלה מקללוני· הורכבה המלה משני שרשים מן קלל ומן קלה כי הם שני ענינים הקללה היא הפך הברכה והקלון הוא הפך הכבוד וכן אמר הנביא כלה מקללוני ותקלני והורכבו שניהם כאחד ואמר במלה אחת שני ענינ׳ לקצר הלשון ולצחותו והמורה ה״א קלה בוי״ו כמנהג התחלפם במקומו׳ ולולי שהחליפום וקראו למ״ד הפעל בקריאה לא היה נכר במלה ענין קלה׃ אמר יי׳· אמר לי האל כשהייתי מתרעם עליהם שסופי יהיה לטוב׃ אם לא· כענין שבועה כמו אם לא שויתי ודוממתי אם לא כאשר דמיתי כן היתה׃ שריתיך· כמו שריתך וחירק הת״יו במקום שגול וכן ת״ו ותפוצותיכם חירק הת״ו במקום שגול ואלף שאר נעלם מהמכת׳ וכן וגם כל שרית ישר׳ כמו שארית ושאריתך ענינו אחריתך כלומר מה שישאר לך מהזמן בבא רעתם וכן תרגם יונתן אם לא סופך יהא לטב׃ אם לא הפגעתי בך בעת רעה ובעת צרה ואת האויב· בעת רעת ישראל וצרתם אפגיע בך את האויב והוא נבוזר אדן יפגע בך שתעשה הטוב ויוסר בעיניך אם לשבת אם ללכת כמו שכתוב· הפגעתי בפעל יוצא כלומר אשימנו שיפגע בך ויבקש ממך שתעשה איזה דבר שתרצה ויש לפרש הפגעתי ענין פגיעת החרב ויהיה הפסוק חלוק אם לא שריתיך יאמר כנגד הנביא אם לא הפגעתי בך יאמ׳ כנג׳ ישר׳ כי גם לפירוש הראשון יאמר חילך ואוצרותיך כנגד ישראל· ויש מפרשים שאריתך התרתיך מן משרה קטרין כמו שאמר לו נבוזר אדן הנה פתחתיך היום מן הזיקים אשר על ידיך· שרותך כתוב בוי״ו וקרי ביו״ד והענין אחד ואותיות אהו״י מתחלפות׃ הירוע· מן תרועם בשבט ברזל ענין שבר· אמר הישבר ברזל ברזל אם ברזל אחד יתרוע ברזל אחר אם הברזל ההוא מעורב עם הנחשת והוא הברזל החזק שקורין בלע״ז אצ״יר ר״ל יחשבו שהם יוכלו לעמוד בפני נבוכד נצר כי אם הם ברזל נבוכד נצר הוא ברזל ונחשת׃ מצפון· כי בבל צפונית לארץ ישראל כמו שנאמר מצפון תפתח הרעה׃ חילך· לא במחיר· כל כך יהיו בוזזים רבים כי לא ימכר ולא יותן במחיר השלל אלא כל אחד ואחד יבוז לעצמו׃ ובכל חטאותיך· ובעבור מה יהיה זה בעבור כל חטאתיך׃ ובכל גבוליך· הם חטאתיך כי לא במקום אחד לבד אלא בכל גבוליך הם במעשיך שהם חטאתיך וזה ענין עד עולם תוקד ואמר אחר זה בכפר׳ חטאת יהודה במלות שונות במקצת׃ והעברתי

והעברתי · ברש"פ פירוש אעביר אותך אל אויבך בארץ אשר לא ידעת: את אויבך · כמו אל אויבך וכן והראה את הכהן כמו אל הכהן ונראה כי יונתן היה קורא והעברתי בר"ת כי כן תרגם ותשתעבדון לבעלי דבביכון אבל אנחנו קראנו והעברתי ברש"פ וכן נמצא בספרים המדויקים הראשון לסמוך עליהם ובספר' חטאת יהודה והעברתיך בר"ת: קדחה · פעל עומד פירוש בערה: אתה ידעת · כלומר ידעת מה שעושים לי מה שאומ' על המוכיחים אותם: אל לארך אפך תקחני · אם תאריך אפך עליהם אל תקחני כלומר אל תמיתני כדי שאראה נקמתך מהם וי"ת לא תתן ארכא לעולבני: דע שאתי עליך חרפה · כלומר הראה להם שידעת ולא נעלם ממך: נמצאו · כשנמצאו לי דבריך בנבואה קבלתיה ברצון כמו שאוכל אדם הדבר הערב לו לפיכך אמר ואכלם: כי נקרא שמך עלי · בזה אני שמח מאד שיאמרו עלי נביא השם ושאר הנביאי' יקראו נביאי הבעל · ויהי דבריך כתוב ביו"ד וקרי דברך בלא יו"ד לשון יחיד כמו שאמר ויהי והכתוב דרך פרט והקרי דרך כלל: לא ישבתי בסוד משחקים · לא ישבתי דרך הוא שמחת לבבי ובאמרו לבבי ר"ל שמחת השכל אבל שמחה אחרת לא היתה שמחה שהיא שמחת הגוף שאשב בסודם ובקהלם כשהם משחקי' ואשמח עמהם זה לא היה לי אפילו לחברה לא היה לי עמהם אלא בדד ישבתי כי אני מתבודד בביתי: מפני ידך · רוצה לומר מפני יד הנבואה כמו היתה על יד יי' וכן תרגם יונתן מן קדם מימרא פרים יתיבית וכן תרגם כי זעם מלאתני ארי נבואה דלוט מלאתני ויש לפרש מפני ידך מכתך כמו הנה יד יי' הויה והמכה והזעם והכאב הו' בזותם אותו וקללם אותו עד שהיו מכים אותו כמו שכתוב: למה היה · למה ברגש ומלעיל על הה"א והיא אחד מן החמשה: נצח · עולמי ותמידי שלא יפסק כי בכל יום ויום אני במריבה וכאילו מכתי מאנה הרפא ולשון מאנה נאמר על דרך מליצת השיר כי אין למכה רצון למה היה זה מה עון יש בי: היו תהיה לי כמו אכזב · והנה אתה תהיה לי כמו אכזב רוצה לומר כמו מקור אכזב וכמו מים לא נאמנו שיבטח אדם שימצא מים ויכזבו כלומ' יפסקו והנה לא נאמנו והענין אחד כפול במלות שונות ובאמרו אכזב וזכר התאר ולא זכר המתאר כן דרך הכתוב במקומות כמו כנער הקצובות ומאכלו בריאה ואמר המשל

רשי

אל לארך אפך תקחני · תרגם יונתן לא תתן ארכא לעלבני אל תקח את ריבי להניחו לארך אפיך אלא מהר והנקם לי: שאתי · כמו סבלתי: עליך · בשבילך: נמצאו לי דבריך ואוכלם · לתאוה מתחלה והיו לי לששון כי דמיתי ש שישמעו אלי עתה: מפני ידך · מפני נבוא' הבאה לי מאתך: ישבתי · יחידי ומשומם באבלות כי נבואו' זעם מלאתני בחורבן ביתך: אנושה · חולה כמו ויאנש ויחלא בנגף של בת שבע: היו תהיה לי · אתה הוי לי: כמו אכזב · כאדם שמבטחו נפסק ממנו ש את מכיחני להבטחו כאדם אכזב מקור פוס פילוי"ך בלע"ז: מים לא נאמנו · לסמוך עליהם: לכן · בעבור שאני סובל הכרו' האלה: כה אמר יי' · לי: אם תשוב · אתה ישראל על ידי ואשיבך אני אליו אתר לי לפני תעמד: ואם תוציא יקר מזולל · אם תוציא אדם הגון מאדם רשע שתחזירנו למוטב: כפי תהיה · שאני גוזר גזרה ואתה מבטלה: ישובו המה אליך ואתה לא תשוב אליהם · יתיבהון אינון לפתגמך ואת לא תתוב למטעי בתריהון: בית

תוקד ה' בקריא וסימ' נמסר כסדר צו: אתה ז' ר"פ בנביאים וסימ' אתה ידעת את דוד אבי · אתה תשמע השמים דנברי דמלכים · אתה ידעת יי' זכרני ופקדני · אתה אל תירא עבדי יעקב בתראה דספרא · הגד את בית ישראל את הבית ויכלמו · אתה תאכל ולא תשבע · אתה תזרע ולא תקצור: לכן י"ד כטע' בספר'

והעברתי את איביך בארץ לא
ידעת כי אש קדחה באפי עליכם
תוקד: אתה ידעת
יהוה זכרני ופקדני והנקם לי מרדפי
אל לארך אפך תקחני דע שאתי
עליך חרפה: נמצאו דבריך ואכלם
ויהי דבריך לי לששון ולשמחת
לבבי כי נקרא שמך עלי יהוה
אלהי צבאות: לא ישבתי בסוד
משחקים ואעלז מפני ידך בדד
ישבתי כי זעם מלאתני: למה היה
כאבי נצח ומכתי אנושה מאנה
הרפא היו תהיה לי כמו אכזב מים
לא נאמנו:
לכן כה אמר יהוה אם תשוב
ואשיבך לפני תעמד ואם תוציא
יקר מזולל כפי תהיה ישבו המה
אליך ואתה לא תשוב אליהם:
ונתתיך לעם הזה לחומת נחשת
בצורה ונלחמו אליך ולא יוכלו לך
כי אתך אני להושיעך ולהצילך
נאם יהוה: והצלתיך מיד רעים
ופדתיך מכף עריצים:
ויהי דבר יהוה אלי לאמר: יו
לא תקח לך אשה ולא יהיו לך
בנים ובנות במקום הזה:

ותשתעבדון לבעלי דבביכון
בארעא דלא ידעיתון ארי קדום
תקיף באישת נפק מן קדמי ברגז
עליכון יחול:
איתגלי קדמך יי' יעול דוכרני
ופקדוני לאוטבא לי ואסער על
בעלי דבבי ואיתפרע לי מרדפי
לא תתן ארכא לעולבני גלי קדמך
דקבלית חיסודין על מימרך:
קבלית לפתגמך וקיימתינון והוה
מימרך לי לבייע ולחדות לבי ארי
איתקרי שמך עלי יי' אלהי צבאות:
לא יתיבית בסיעת משבחין ולא
חדיתי מן קדם מימרך פריש
יתיבית ארי נבואה דלוט מליתני:
למה הות כיבי לא פרש ומחתי
תקיפא למסרבא לאיתסאה לא
יהי מימרך לי כדבין כמבע דמיין
דפסקין מוהי:
בכן כדנן אמר יי' אם תתיב
ואתבינך קדמי תשמש ואם תתיב
רשיעיא למהוי צדיקיא רעות
מימרי תקיים ייתינון אינון
לפתגמך ואת לא תתוב למטעי
בתריהון: ואיתנינך לעמא הדין
כשור דנחש כריך ויגיחון לקבלך
ולא יכלון לך ארי בסעדך מימרי
למפרקך ולשיזבותך אמר יי':
ואשיזבינך מיד מבאשין
ואפרקינך מיד תקיפין: והות
פתגם נבואה מן קדם יי' עמי למימר: לא תסב לך איתתא ולא יהון לך בנין ובנן באתרא הדין:

וסי' נמסר בספרא סימ' ז': יוכלו י"א וסימ' נמסר בריש ספרא סוף סימ' א': ולא יהיו ג' וסי' בנים ובנות תוליד · לא תקח לך אשה · ולא יהיו כאבותם · וכל יחזקאל דכות' במ"א לא יהיו וסימ' והיתה ידי:

כנגד האל בעבור שאמר לו בתחילת נבואתו ואני הנה נתתיך היום לעיר מבצר ולעמוד ברזל ולחומות נחשת וגו' והנה הם מחרפים ומכים אותי ואף על פי שאמר לו ונלחמו אליך יהיה דעתו שהמלחמה ההיא לא תהיה תמידית אלא שיהיה לה הפסק ובראותו כי לא היה לה הפסק נתרעם על האל ואמר למה היה כאבי נצח היו תהיה לי כמו אכזב· אנושה כמו אנושה מכותיה וכאב אנוש רוצה לומר חזקה וכבדה ואכזב האל"ף נוספת והוא תאר כמו כזב והוא בשקל ארבע ויונתן הוסיף לא יהא מימרך לי כדבין כמבוע דפסקין מוהי: לכן כה אמר יי' אם תשוב ואשיבך לפני תעמוד· אמר לו האל דברת כנגדי דברים אשר לא כן באמרך היו תהיה לי כמו אכזב והנה חטאת לי ועתה אם תשוב בתשובה לפני ותתחרט על מה שאמרת אני אשיבך בתשובה ואסלח לך ותעמוד לפני כבתחילה והעמידה לפני יי' היא התפלה וההודאה לפניו וקבול הנבואה כמו שאמר אם יעמוד משה ושמואל לפני ואברהם עודנו עומד לפני יי' ולא יאמר זה הלשון אלא בנביא: ואם תוציא יקר מזולל כפי תהיה· ואם תטריח עצמך עליהם להחזירם למוטב ותוציא יקר מזולל שתוכל להשיב הרשעים שהם זוללים להטיבם טובים ויקרים כפי תהיה מה שתגזר ותאמר יתקיים כאילו אני אמרתיו כמו שאמר בשמואל הנביא ולא הפיל מכל דבריו ארצה וי"ת רעות ממרי תקיים ויש מפרשי' כפי תהיה כמאמרי תהיה כמו שאמרתי לך לעיר מבצר ולחומות נחשת: ישובו המה אליך ואתה לא תשוב אליהם· אבל זה השמר לך שלא תשוב לרעתם בהשתדלותיך עמהם שמא יטעוך ברוב טענותם זה השמר לך השתדל עמהם שישובו המה אליך והשמר שלא תשוב אתה אליהם: ונתתיך· אמר לא אשים לך כמו אדם אכזב אלא כמו שאמרתי לך בתחילה כן אעשה שאתנך לעם הזה לחומת נחשת בצורה: ונלחמו אליך ולא יוכלו לך· כי אני לא אמרתי שמלחמת' אליך תהיה לזמן ואתה לא הבינות היטב דברי אלא כמו שהבטחתיך כן אקיים כי לא יוכלו לך להמיתך אבל הם ילחמו אליך בין בדברים בין במכות ובין בבזיון כל זמן שתוכיחם וכל זה הטורח תקבול להטיבם אלי כי אם לא תטיב כלם או אכפר שלא תטיב מקצתם כמו שראינו שאמרו מקצתם כשרבו להמיתו אמרו השרים אין לאיש הזה משפט מות כי בשם יי' אלהינו דבר אלינו ואם תטרח בזה ולא תחוש לחרפתם וגדופם תקבל שכר מאתי: והצלתיך מיד רעים· מכף עריצים· שרוצים להמיתך: ויהי דבר יי'· לא תקח לך אשה· יש הנה מבוכה למה צוהו האל שלא יקח אשה ולא יוליד בנים ובנות לפי שנגזרה גזרה על הבנים ועל הבנות הילודים במקום הזה שימותו ברעב וכי לא היה כדאי ירמיהו שיחיו בניו בזכותו והנה הקטנים אינם מתים אלא בעון אבותיהם וירמיהו לא היה לו עון שימותו בניו בעונו ועוד אף על פי שנגזרה גזרה שימותו בחרב וברעב הגזרה על קצתם ולא על כלם כי גם גלות נגזר עליהם והנה נאמר בנבואת יחזקאל על ירושלם והנה נותרה בה פלטה המוצאים בנים ובנות ועוד שגם על האבות ועל האמות גזר שימותו ולא מתו כלם שהרי גלו מהם וכענין הזה נאמר בנבואת יחזקאל אם בנים ואם בנות יצילו המה לבדם ינצלו ולמה לא הצילו האבות הצדיקים את בניהם שהרי הם כמותם כי אין לבנים הקטנים חטא שימותו בעבורו אלא כשהם מתים בעון אבותיהם מתים ואם

ואם האבות הם צדיקים למה ימותו הבנים ומה שאני רואה בזה הוא כי במקום
הזה רוצה לומר בענתות ובענתות כאמרה לו נבואה זו והזהירו שלא יקח אשה
ולא יוליד בנים ובנות שם כי נגזרה גזרה על הבנים והבנות הנולדים בענתות וכן
אמר למעלה על אנשי ענתות ושארית לא תהיה להם כי אביא רעה על אנשי ענתות

בית מרזח · משתה בספרי בפרש' בית פעור ראיתי חזרו לעשות להם מרזיחין
אבל רבותי' פירשו מזרת אבל: תנוד · תקונן: כי אספתי את שלומי וגו' · כשהיה
אברהם אביהם עושה צדקה ומשפט נתתי לזרעו חסד ורחמים שאמר יי' אלהיך לך
וגו' ונתן לך רחמים הם הפכו ללענה משפט וצדקה לארץ הניחו אף אני הזרתי

לספוד ג' מ"ל בליש' וסימ' אל תבא בית מרזח · כי צבתם וספוד בחמשי · עת ספוד ועת רקוד: ישקו ג' בקריא'
וסימ' כי מן הבאר ההיא ישקו · ולא ישקו אתם כוס · ישקו כל חיתו יער · אנ"ך: לעיניכם ח' וסימ' ככל אשר
עשה יי' · ואתפש בשני הלחת · ויקרא משה גם עתה התיצבו · הנני משבית · ושלמתי לבבל · והגם

כי כה אמר יהוה על הבנים ועל-
הבנות הילודים במקום הזה ועל-
אמתם הילדות אותם ועל-אבותם
המולדים אותם בארץ הזאת: ממותי
תחלאים ימתו לא יספדו ולא יקברו
לדמן על-פני האדמה יהיו ובחרב
וברעב יכלו והיתה נבלתם למאכל
לעוף השמים ולבהמת הארץ:
כי-כה אמר יהוה אל-
תבוא בית מרזח ואל-תלך לספוד
ואל-תנד להם כי-אספתי את-
שלומי מאת העם הזה נאם-יהוה
את-החסד ואת-הרחמים: ומתו
גדלים וקטנים בארץ הזאת לא
יקברו ולא-יספדו להם ולא יתגדד
ולא יקרח להם: ולא-יפרסו להם
על-אבל לנחמו על-מת ולא-ישקו
אותם כוס תנחומים על-אביו ועל-
אמו: ובית-משתה לא-תבוא
לשבת אתם לאכל ולשתות:
כי כה אמר יהוה
צבאות אלהי ישראל הנני משבית
מן-המקום הזה לעיניכם ובימיכם
קול ששון וקול שמחה קול חתן
וקול כלה: והיה כי תגיד לעם
הזה את כל-הדברים האלה ואמרו
אליך על-מה דבר יהוה עלינו את
כל-הרעה הגדולה הזאת ומה עוננו
ומה חטאתנו אשר חטאנו ליהוה
אלהינו: ואמרת אליהם על
אשר-עזבו אבותיכם אותי נאם-
יהוה וילכו אחרי אלהים אחרים
ויעבדום וישתחוו להם ואתי עזבו
ואת-תורתי לא שמרו:

ארי כדנן אמר יי על בנין ועל בנן
דמתילדין באתרא הדין ועל
אמהתהון דילדן יתהון ועל
אבהתהון דמולדין יתהון בארעא
הדא: ממרת ממרעי כפן
ימותון לא יסתפדון ולא
יתקברון לזיבל מבדר על אפי
ארעא יהון ובחרבא ובכפנא
יסופון ותהי נבלתהון משגרא
למיכל לעופא דשמיא ולבעירא
דארעא: ארי כדנן
אמר יי לא תיעול לבית מרזיחא
ולא תהך למספד ולא תתרי להון
ארי כנישית ית שלמי מן עמא
הדין אמר יי ית חסדא וית רחמי
וימותון רברבין ודעדקין בארע
הדא לא יתקברון ולא יספדון
להון ולא יתהממון ולא ימרטון
להון: ולא יפירסון להון על
איבלא לנחמתהון על מיתא ולא
ישקון יתהון כס תנחומין גבר על
אבוהי ועל אימיה: ובית
אסחרותא לא תיעול לאסחרא
עמהון למיכל ולמשתי:
ארי כדנן אמר יי צבאות
אלהא דישראל הא אנא מבטל
מן אתר הדין לעיניכון וביומיכון
קל ביע וקל חדוא קל חתנין וקל
כלן: ויהי ארי תחוי לעמא הדין
ית כל פתגמיא האילין וימרון לך
על מה גזר יי עלנא ית כל בישתא
רבתא הדא ומה חובנא ומה
סורחננא דחבנא קדם יי אלהנא ותימר
להון על דשבקו אבהתכון פולחני
אמר יי וטעו בתר טעוות עממיא
ופלחונון וסגידו להון ופולחני
שבקו וית אורייתי לא נטרו:

שנת פקודתם הנה אמר כי לא
תהיה שארית לאנשי ענתות אבל
בירושלם תהיה שארית ופליטה
כמו שאמר בנבוא' יחזקאל והנה
נותרה בה פליטה המוצאי' בנים
ובנות וכיון שנגזרה גזרה זו על
אנשי ענתו' כול' אם יהיו לירמיהו
שם בנים ובנות יספו בכלל ה
האחרים כמו שאמ' כי עד צדק
ישוב משפט כמו שפירשנו
במקומו כי יספה צדיק אחד ב
בתוך אלפים אנשים חייבים כמו
שאמרו ללוט פן תספה בעון ה
העיר וכל שכן מי שאין לו זכות
מעצמו כמו הבנים והבנות ואלו
היו לירמיהו בנים ובנות בענתות
והיה מוציאם מענתות טרם בא
הגזרה לא היו נספי' עם האחרים
אלא שלא היו מניחין אותם ק
קרוביהם בני ענתות כי לא היו
מאמינים בנבואה לפיכך אמר
לו האל שלא יהיו לו שם בנים ו
ובנות כי יספו בעון העיר ואפי'
היה ירמיהו עצמו בענתות שמא
לא ינצל בין כלם ומה שאמ' המה
לבדם ינצלו זהו כשיהיו שלשה
צדיקים בעיר אחת כמו שאמר
נח דניאל ואיוב בתוכה לא אמר
צדיק אחד לבד אלא כשהם ש
שלשה או יותר ינצלו כי יצטרפו
זכיות שלשתן להצילם ואם יהיו
עשרה הם בצדקתם יצילו כל ה
העיר כמו שאמר ונשאתי לכל
המקום בעבורם ואם ינצלום
ממיתה אפשר שלא יצילום מגלו'
או מעונש אחר ומה שנ' בשיר
של פגעים יפול מצדך אלף ורבבה
מימינך אליך לא יגש לא יקרה
זה לכל צדיק אלא למי שההשגחה
בו תמיד לא תסור ממנו כמו שנ'
בו כי בי חשק ואפלטהו אשגבהו
כי ידע שמי ואע"פ שנגזרה
גזרה על אנשי ענתות שלא תהיה
להם שארית היתה להם שארית
שעשו תשובה בעת כבוש הארץ
כי מצאנו בשוב גלות בבל אמר
אנשי ענתות מאה ועשרים ושמנ'
אף על פי כן האל צוה ירמיהו
על מה שהיתה גזרתם תחלה ולא
גלה תשובתם לירמיהו לפי שאת'
לאי' כי גזרתם קשה עד שצוהו הא'
שלא יקח אשה במקום ההוא:
כיכה · הילודים · שם תאר
וכן הילודים במדבר: ממותי ·
שם בפלס כמבואי עיר מבוקעה
ובלא מ"ם כוספת מותי חלאים
תמות והוא קבוץ מן מות ר"ל
מיתת תחלואי' ימותו ותחלואי'

ואספתי אלי את חסדי
ואת רחמי אספתי
אטואי"ם בלע"ז כמו
אסף אלהים את חרפתי
: ומתו גדולים וקטני'
· ואחר שהכל מתים
מה לך לספוד: ולא
יתגודד ולא יקרח להם
· דרך האבלי' להתגודד
ולשרט בשרם ולקרוח
קרחה בראשם ומכל
מקום לישראל אסור
ולא הזכירו כאן אלא
לדוגמת אבל: ולא
יפרסו · לשון שבירה
כמו מנא תקל ו
ופרסין שמברין את
האבלי' ברחוב ופורסין
להם ברכת המוצי' כי
הוא יברך הזבח תירג"
יונתן הוא פריס
על מזונא: ולא ישקו
אותם וגו' · הרי טעם
למה שאמרתי אל תלך
לספוד: ובית משתה ·
אם אמרתי לך למעלה
לא תבא זה הטעם ה
הנני משבי' מן המקום
הזה וגו': ועבדתם

לעיניכם · בשובי את שבותכם: הרעה הגדולה הזאת ו' דסמיכי בקריא' וסימ' נמסר בסדר וישב: שמרו
ה' קמצין בקריא' וסימ' את משמרת יי' שמרו · ואותי עזבו ואת תורתי לא שמרו · על מאסם את תורתי ·
ועדותיו לא שמרו · ראיתי בוגדים ואתקוטטה · וחד אבל בערים ושמרן:

רוצה לומר בחלי רעב ימותו כמו שאמר למעלה ואם באתי לעיר הנה תחלואי רעב וכן תרגם יונתן ממרעי כפן ימותון ואם לא יהיה זה פירושו מה ירצה לומר מיתת
תחלואים ימותו כל בני אדם מתים בחולי אם לא ימותו בחרב אלא כך פי' כמו שתרגם יונתן: לא יספדו ולא יקברו · כי כל אחד יהיה טרוד בעצמו לא יהיה פנאי לספוד
ולקבור: כיכה · בית מרזח · בית אבל כן פירשו רז"ל וכן וסר מרזח סרוחים ואדוני אבי ז"ל פי' כי מרזח הוא לשון הרמת קול בין לבכי בין לשמחה וכן הוא בלשון ערבי
מרזח: ואל תנוד להם · בחולם ועניינו פירשנו למעלה: כי אספתי את שלומי מאת העם הזה · השלום והחסד והרחמים שהייתי נותן לעם הזה לקחתי אותם מאתם
ואספתי אותם אלי וכיון שאספתי אני שלומי מהם לא תדרוש אתה בשלומם לא באבלם ולא במשתתם: ומתו · ולא יתגודד ולא יקרח להם · ואף על פי שהוא אסור
לישראל לעשותו כמו שכתוב לא תתגודדו לא תשימו קרחה בין עיניכם למת אולי הם היו עושין כמנהגי הגוים כמו שהיו עושים עבודות אחרות כמנהג הגוים ואמר כי לא
יהיה להם פנאי לעשו' הדברי' שעושים על מת לא דברי אבל ולא דבר נחמה ולא יפרסו · בסמ"ך כתוב ועניינו כמו פרשה ציון בידיה פריסת הידים באבל והכות כף אל כף
ופירוש לא יפרסו לא יתגודדו על המתים ולא יתנחמו מן החיים ואדוני אבי ז"ל פירש ולא יפרסו כמו שפורסין ובוצעין הלחם לאבל כשמברין אותו וזהו שאמר לנחמו על
מת ואמר על אביו ועל אמו לשון יחיד והפסוקים לשון רבים רוצה לומר כל אחד על אביו ועל אמו וכן תרגם יונתן גבר על אבוהי ועל אימיה: ובית משתה · הפסוקים האלה
מבוארים עד לכן הנה ימים באים: על מה דבר יי' · מה בשגול והוא אחד מכ"ד מה שהם בשגול וכל דסמיך לאערכו' במ"נ: עוננו · בלא יוד וכן חטאתינו לשון יחיד:
ואתם

ואתם הרעותם · והוא מן הדין פוקד עון אבות על בנים כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם ׃ והטלתי · ענינו והשלכתי ׃ ועבדתם שם אלהים אחרים יומם ולילה · כתרגומו ותפלחון תמן וגו׳ כבעמוד ׃ חנינה · רחמים כלומר לא ירחמו עליכם האויבים אשר יעבדו בכם בפרך ׃ לכן הנה ימים באים · זו היא עתידה והיה הנביא אומר להם נחמה זו אחר פורענות והיה האל שולח להם בזה הענין על ידי נביאיו פורענות ונחמה כדי שלא יאמרו אבדה תקותינו כי אע״פ שיפרע מהם על מעשיהם הרעים עוד באחרית הימים תהיה להם תקוה ׃ ולא יאמרו עוד חי יי׳ · כשישבע אדם ויאמר חי יי׳ ודרך העולם לסמוך על הזכרת יי׳ דבר מתעשיו או מנפלאותיו כמו שאמר צדקיהו חי יי׳ אשר

הרוזה שמה ג׳ בליש׳ וסימ׳ והיה כי יבאו עליך על כל הדברים האלה הברכה · כי אם חי יי׳ אשר העלה ר״פ · אל תירא עבדי יעקב דירמיה ׃ ראשונה ׳ בקריאה וסי׳ וישם את השפחות ואת ילדיהן · ויה בלדתה ויתן יד · והקריב את אשר לחטאת ראשונה · כל הפקודים למחנה יהודה · ויה לבני אהרן · בתרו להם את הפר

וְאַתֶּם הֲרֵעֹתֶם לַעֲשׂוֹת מֵאֲבוֹתֵיכֶם
וְהִנְּכֶם הֹלְכִים אִישׁ אַחֲרֵי שְׁרִרוּת
לִבּוֹ הָרָע לְבִלְתִּי שְׁמֹעַ אֵלָי׃
וְהֵטַלְתִּי אֶתְכֶם מֵעַל הָאָרֶץ הַזֹּאת
עַל הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא יְדַעְתֶּם אַתֶּם
וַאֲבוֹתֵיכֶם וַעֲבַדְתֶּם שָׁם אֶת אֱלֹהִים
אֲחֵרִים יוֹמָם וָלַיְלָה אֲשֶׁר לֹא אֶתֵּן
לָכֶם חֲנִינָה׃
לָכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם יְהוָה וְלֹא
יֵאָמֵר עוֹד חַי יְהוָה אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם׃
כִּי אִם חַי יְהוָה אֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צָפוֹן וּמִכֹּל הָאֲרָצוֹת
אֲשֶׁר הִדִּיחָם שָׁמָּה וַהֲשִׁבֹתִים עַל
אַדְמָתָם אֲשֶׁר נָתַתִּי לַאֲבוֹתָם׃
הִנְנִי שֹׁלֵחַ לְדַוָּגִים
רַבִּים נְאֻם יְהוָה וְדִיגוּם וְאַחֲרֵי כֵן
אֶשְׁלַח לְרַבִּים צַיָּדִים וְצָדוּם מֵעַל
כָּל הַר וּמֵעַל כָּל גִּבְעָה וּמִנְּקִיקֵי
הַסְּלָעִים׃ כִּי עֵינַי עַל כָּל דַּרְכֵיהֶם
לֹא נִסְתְּרוּ מִלְּפָנָי וְלֹא נִצְפַּן עֲוֺנָם
מִנֶּגֶד עֵינָי׃ וְשִׁלַּמְתִּי רִאשׁוֹנָה
מִשְׁנֵה עֲוֺנָם וְחַטָּאתָם עַל חַלְּלָם אֶת
אַרְצִי בְּנִבְלַת שִׁקּוּצֵיהֶם וְתוֹעֲבוֹתֵיהֶם
מָלְאוּ אֶת נַחֲלָתִי׃
יְהוָה עֻזִּי וּמָעֻזִּי וּמְנוּסִי בְּיוֹם צָרָה
אֵלֶיךָ גּוֹיִם יָבֹאוּ מֵאַפְסֵי אָרֶץ
וְיֹאמְרוּ אַךְ שֶׁקֶר נָחֲלוּ אֲבוֹתֵינוּ הֶבֶל
וְאֵין בָּם מוֹעִיל׃ הֲיַעֲשֶׂה לּוֹ אָדָם
אֱלֹהִים וְהֵמָּה לֹא אֱלֹהִים׃ לָכֵן הִנְנִי
מוֹדִיעָם בַּפַּעַם הַזֹּאת אוֹדִיעֵם אֶת
יָדִי וְאֶת גְּבוּרָתִי וְיָדְעוּ כִּי שְׁמִי יְהוָה׃

וְאַתּוּן אַבְאֵשְׁתּוּן לְמֶעְבַּד מֵאֲבָהַתְכוֹן וְהָא אַתּוּן אָזְלִין גְּבַר בָּתַר הִרְהוּר לִבֵּיהּ בִּישָׁא בְּדִיל דְּלָא לְקַבָּלָא לְמֵימְרִי׃ וְאֶטַלְטֵל יַתְכוֹן מֵעַל אַרְעָא הָדָא לְאַרְעָא דְּלָא יְדַעְתּוּן אַתּוּן וַאֲבָהַתְכוֹן וְתִפְלְחוּן תַּמָּן לְעַמְמַיָּא פָּלְחֵי טַעֲוָתָא יְמָם וְלֵילֵי דְּלָא יְהֵי לְכוֹן רַחֲמִין׃ בְּכֵן הָא יוֹמַיָּא אָתַן אֲמַר יְיָ וְלָא יְהוֹן מִשְׁתָּעַן עוֹד בִּגְבוּרְתָּא דַּייָ דְּאַסֵּיק יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם׃ אֱלָהֵן יְהוֹן מִשְׁתָּעַן בִּגְבוּרְתָּא דַּייָ דְּאַסֵּיק יַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאַרַע צִיפּוּנָא וּמִכָּל מְדִינָתָא דְּאַגְלֵיתוּן לְתַמָּן וַאֲתִיבִינוּן לְאַרְעֲהוֹן דִּיהָבִית לַאֲבָהַתְכוֹן׃ הָא אֲנָא שָׁלַח לְעַמְמִין קַטּוֹלִין אֲמַר יְיָ וְיִקְטְלוּנוּן וּבָתַר כֵּן אֶשְׁלַח לְסַגִּיאִין צַיָּדִין וִיצַדוּנוּן מֵעַל כָּל טוּר וּמֵעַל כָּל רָמְתָא וּמִשְּׁקִיפֵי כֵּיפַיָּא׃ אֲרֵי קֳדָמַי גְּלַן כָּל אוֹרְחָתְהוֹן לָא מִסְתַּתְּרָן מִן קֳדָמַי וְלָא מִטַּמְּרַן חוֹבֵיהוֹן מִלְּקָבֵל מֵימְרִי׃ וַאֲשַׁלֵּם לְתִנְיָנִין כְּקַדְמָאִין חוֹבֵיהוֹן וְחַטָּאֵיהוֹן עַל דְּאַחִילוּ יַת אֲרַע בֵּית שְׁכִנְתִּי בְּנִבְלַת שִׁקּוּצֵיהוֹן וְתוֹעֲבָתְהוֹן מְלוֹ יַת אַחְסַנְתִּי׃ יְיָ תּוּקְפִּי וְרֻחְצָנִי וּמְשֵׁיזְבִי בְּעִדַּן עָקָא לְשֵׁימַע גְּבוּרְתָּךְ עַמְמִין יֵיתוּן מִסְיָיפֵי אַרְעָא וְיֵימְרוּן בְּרַם לְשִׁקְרָא פְּלַחוּ אֲבָהָתָנָא לְלַמָּא וְלֵית בְּהוֹן הֲנָאָה׃ הַאֶפְשַׁר דְּיַעְבֵּיד לֵיהּ אֱנָשׁ דַּחֲלָן וְאִינוּן טַעֲוָן וְלֵית בְּהוֹן צְרוֹךְ׃ בְּכֵן הָא אֲנָא מְחַוֵּי לְהוֹן בְּזִמְנָא הָדָא אִיתְוֵינוּן יַת פּוּרְעֲנוּתִי וְיַת מְחַת גְּבוּרְתִּי וְיִדְעוּן אֲרֵי שְׁמִי יְיָ׃

רשי

ועבדתם שם אלהים אחרים · ת״י ותפלחון תמן לעממיא פלחי טעותא יומם ולילי ׃ לכן · לשון שבועה אף על פי שבגרותם בי שבועה היא בידי שאגאול אתכם ׃ לא יאמר עוד וגו׳ · רבותי׳ דרשו לא שתעקר יציאת מצרי׳ ממקומה אלא גאולה אחרונה עיקר ויציאת מצרים טפלה ׃ ודיגום · מה הדייג שולהו מתוך מקום גדולו אף אלו ילכדו אותם בתוך העיר ומה עסקו של דג משנלכד הוא מת כך אביא עליהם ה הורגים ואח״כ אשלח ציידים לנשארים ולבורחים מן החרב אל ההרים והגבעות וכדוש להגלותם בשבי ׃ משנה עונם · את משנו על עונם לעשות עונות אבותיה׳ ויונתן תירגם כן ואשלם לתניינין קדמאין על חד תרין ׃ יי׳ עזי ומעזי ומנוסי · אכטיפו״ר ימאכט בלע״ז ומנוס חברו לשון פלא כמו נתת ליראיך נס להתנוסס וכן יי׳ נסי ודוגם פתר אותו לשון מנוס מנוס ׃ אליך גוים יבואו · סוף האומו׳ לשוב אליך ולעבדך שכם אחד ועמך איך עשו להם אלהים והמה לא אלהים ׃ מאפסי · כמו מקצה ׃ כחלו · לשון כחלה ׃ מועיל · לשון תועלת ׃ כי שמי יי׳ · כשמשמש מושל ונאמן לקיים ג גזרותי ׃ בפעם

עשה לנו את הנפש הזאת וכן היו אומרים חי יי׳ אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים ואמר הנה ימים באים שלא יאמ׳ כי אם חי יי׳ אשר העלה וגו׳ וזה יהיה בימות המשיח בקבוץ ג גליות ׃ אשר הדיחום · המדיחים והם מלכי האומות המגלי׳ אותם ותירגם יונתן לא יהון משתען עוד בגבורתא דיי׳ דאסיק ית בני ישראל וגו׳ כבעמוד והענין הזה מחלוקת בדברי רבותינו זכרונם לברכה יש אומרים שלא יזכרו יציאת מצרים כל עיקר ויש אומרים שתזכרוה אלא שיהא שעבוד מלכיות עיקר ויציאת מצרים טפל לו ׃ הנני שולח לדוגים · כתוב בו״ו כמו שמרו עליו דוגים וקרי לדיגים ביו״ד והענין אחד והוא תואר לבעלי הדגים ׃ ודיגום · משפטו והדגום כמו מדוע אלי רבות משפטו הרבות אמר עתה הנני שולח לדיגים כלומר שיעיר את רוחם לבא כאילו שלח להם ש שיבאו והמשל כמשל צידת הדגים וכמשל צידת החיות ו והעופות ומשל הדגים הוא על המתים בחרב כי הדגים מתים בצידתם כשיעלו אותם מן המים ומשל החיות הוא על הגולים כי צדי החיו׳ והעופו׳ יצודו אותם חיים ולא ימותו בצידתם אם לא ימיתון אחרי כן וכן תירגם יונתן לדיגים לעממין קטולין ויקטלינון ׃ כי עיני · לא כמו שהם אומרים אין יי׳ רואה אותנו ׃ ושלמתי ראשונה · בתחלה אפרע מהם על חלול הארץ ש שהיא ארץ טהורה והם טמאוה כי לא תסבול הארץ תועבות ו ומעשים רעים כמו שאמר שהי נכר הארץ ואמר ויורש את משפט אלהי הארץ ואמר ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם כי אפילו לא צויתי׳ ולא הזהרתי׳ על התועבות כמו שלא צויתי ולא הזהרתי הגוים שהיו בה מקודם אף על פי כן הארץ לא סבלה אותם התועבו׳ והקיאה אותם כי אף על פי שהגוים לא נצטוו הרי נתן בהם האל שכל ובינה ומדרך השכל יש להשמר מכל התועבות ומלעבוד אלהים אחרים עץ ואבן כל שכן ישראל שנצטוו שהוא מן הדין שתקיאם הארץ לפיכך בתחלה יפרע מהם על חלול הארץ ומה שאמר משנה עונם רוצה לומר עונותיהם ועונות אבותיהם כמו שאמר פוקד עון אבות על בנים והוא כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם כמו שאמ׳ לשונאי ויונתן תירגם ואשלם לתנייניין כקדמאין על חד תרין חוביהון וחטאיהון על דאחילו ית ארע בית שכנתי ומה שאמר בנבלת שקוציהם ובגלוליהם ר״ל שיעור שקוציהם ובגלוליהם ועל הדרך הזה כאמר והשלכתי עליך שקוצים ונבלתיך כי עבודת השקוץ דבר כעור ומגונה הוא ומה שאמר ארצי בחלתי הארץ הראויה לי להשרות בה שכינתי וכן אמר ותבואו ותטמאו את ארצי ונחלתי שמתם לתועבה כי היא מקודשת מכל הארצות לטעם ידוע אצל מביני מדע ׃ יי׳ עזי ומעזי ומנוסי · אמר הנביא דרך קריאה אתה יי׳ שאתה עזי מאלו הנלחמים עמי ואנוס אליך ביום צרתי אלה שאני מוכיחם על הע״ז אינם רוצים לשוב מדרכם הרעה ויודעתי כי יבא זמן שאפי׳ הגוים הרחוקים ישובו ויבאו אליך מאפסי ארץ יבאו אליך במקום הזה ויאמרו אך שקר נחלו אבותינו והבל וזה יהיה בימות המשיח ובאמרו נחלו שעבדו ע״ז דור אחר דור נחלה לבנים מאבות ׃ ואין בם מועיל · פי׳ באלהים אחרים כי אין בהם שיהיה מועיל שום תועלת ׃ היעשה לו · אלהים · לא יעשו משפט אלהים שיעשם בקראם אליהם ויעזרום מצרתם זה יאמרו הגוים כשיבאו אליך ויתודו על עונם ויתמהו איך היתה שלה על דעתם זאת האמונה ׃ לכן · אמר לו האל לכן הנני מודיעם לאלה שאינם רוצים לשוב כי בפעם הזאת אודיעם את ידי ׃ וידעו כי שמי יי׳ · כמו כי אני יי׳ כי הוא שמו ושמו הוא ׃ חטאת

האחד · ושלכתי ראשונה משנה · ומדתי פעלתם · והקרוב אליו כרשנא · והתהכמעל הזה ראשונה · כמעל · ומלק · ושלמתי · ראשונה כתיב ויהי לבני אהרן ראישנה כתיב · ושארא ראשנה כתיב ׃

חטאת יהודה• ידמה כי חטאתם היא כתובה וחרוטה על לוח לבם שלא תוכל להמחה מלבם כאילו היא כתובה וחרוטה בעט ברזל כי הדבר שיכתוב האדם בו וחוקק באבן הוא דבר קיים לעולם כמו שאמר בעט ברזל ועופרת לעד בצור יחצבון ומה שזכר עופרת כי ימלא אדם חקיקת הכתיבה בעופרת כדי שלא יסכרו צדי החקוק ותפסד צורת ה הכתיבה ופירו׳ בצפורן כמו בעט כי לפי שהאדם חוקק ב בצפרניו דימה עט ברזל שאדם חוקק בו לצפורן או כקרא צפורן וכן הוא אומר במדרש כטל׳ צפורן של ברזל וחקק בו: ושמיר• פירושו הברזל החזק כמו שקרא האבן החזק שמיר באמרו כשמיר חזק מצור נתתי מצחך ותרגום ירושלמי מצור החלמיש שמיר טינרא ויש לפרש כי שמיר אמר על האבן החזק ובית בצפורן במקו׳ שנים כאילו אמר בשמיר כלומ׳ כתובה בעט ברזל ובצפורן ובשמיר כי אחר שאמר הכלי שיכתוב בו צריך שיאמר הדבר שיכתוב עליו ואף על פי שאמר על לוח לבם לבם הוא שמיר וחזק ם שהמשילו במקום אחר לאבן שנ׳ והסירותי את לב האבן ותכונת הפסוק כן היא כתובה בעט ברזל בצפורן ברזל והיא כתובה בשמיר ובאבן חזק כי היא ח חרושה על לוח לבם ולוח לבם הוא השמיר ובי״ת בעט בצפורן תהיה הבי״ת שקורא׳ בי״ת העזר ובי״ת בשמיר תהיה בי״ת כלי ופי׳ חרושה כמו חרותה מן חרות על הלוחות: ולקרנות מזבחותיכם• בלשון אף על פי שאמר לבם לשון נסתר ואחר כך אמ׳ מזבחותיכם לשון נמצא כן הוא דרך המקרא במקומות רבים אמ׳ וכן חטאתיכם חרושה בקרנות מזבחותיכם כי הם החטאת ולמ״ד ולקרנות במקו׳ בי״ת כלמ״ד לפניכ׳ לחרב הרגתי לפנעי ישבת לכסא והדומי׳ להם כזכור• אמר זכירת מזבחותם ואשריהם והספור עליהם הוא ערב עליהם כזכר בניהם שהם חביבים עליהם וזוכרים אותם תמיד לאהבתם אותם ויש מפרשים כזכר ענין הקטרה כמו אזכרתה ליי׳ כלומר שהיו מעבירים בניהם באש והראשון נכון ויונתן תירגם כדאכרתא בניהון אגוריהון: על עץ רענן• טעמו דבק עם מזבחות׳ לא עם אשריהם כי עץ רענן היא האשרה ופי׳ על סמוך כמו ועליו מטה מנשה ונבחת עליו את עולותיך והדומים להם כי האשרה היא העץ שהיו נוטעים לעבדו או שהיו מניחי׳ הצורה שהיו עובדים תחת האילן ועליו כאמר בכל מקו׳ תחת כל עץ רענן והיו בונין מזבחותם סמוך לאותו אילן שהיו מקריבין

בעט ברזל• משל הוא כלומר חקוקה בשיקוע ואין נוחה לימחק: חרושה• חקוקה כזה שהוא חורש בעומק: על לוח לבם• שאינם שוכחין ע״ז שלהם: כזכר בניהם מזבחותם• כזכירת בניהם כן היתה להם זכירת מזבחותם כאדם שיש לו געגועין על בנו• ומדרש אגדה בעט ברזל בצפורן שמיר על ידי ירמיה שנקרא עמוד ברזל ועל ידי יחזקאל שנאמר לו כשמיר חזק מצור כ נתתי מצחך: ואשיריה׳ אשר על עץ רענן על עץ כמו אצל וכת״י תחות כל אילן עבוף: הררי בשדה• ירושלם היושבת בהר המישור כל סביב העיר מישור שדה ולשון הררי כמו ערבי על שם שיושב בערבה מונטיי״רם בלע״ז יושבים ההר: חילך• כמו ממונך: במותיך בחטאת• במותיך עשוין בחטא לשם ע״ז בכל גבוליך: ושמטתה• על כרחך תשמט את ארצך את אשר לא שבתה ב בשבתותיכ׳ שאמרתי לכם ושבתה הארץ: ובך• אניקם מחמת נחלתך אשר נתתי לך שלא עשית רצוני ל להשמיטה ד״א ובך מנחלתך ובך אניקם מנחלתך שאגלה א אותך ממנה: כי אם קדחתם באפי• יקדתם בבחירי: אשר יבטח באדם• בחרישו וקצירו לומר אזרע בשביעית ואוכל: זרועו• כמו עזרו ות״י רוחצניה: ומן יי׳ יסור לבו• שהבטיחו וציויתי את ברכתי ל לכם כך שמעתי: כערער• כעץ יחידי לשון ערירי ויש אומ׳ דגו״שטיה בלע״ז ומנחם פיר׳ שם עץ מעצי היער וערער

חטאת ז׳ פתחין וסימ׳ נמסר בסוף סדר הצוה וכשמואל א׳ סימן כ׳: במותיך ג׳ וסימ׳ הצבי ישראל• ויהונתן על במותיך חלל• במתיך בחטאת בכל גבולך׳ בתרא חסר: ושם ח׳ בקריאה וסימ׳ נמסר בסדר ויצא: ולא תשב ד׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ אשה תארש וא״ש אחר ישכבנה• לכן ישבו צים את איים• ולא תעבר בה

חַטַּאת יְהוּדָה כְּתוּבָה יז
בְּעֵט בַּרְזֶל בְּצִפֹּרֶן שָׁמִיר חֲרוּשָׁה
עַל־לוּחַ לִבָּם וּלְקַרְנוֹת מִזְבְּחוֹתֵיכֶם׃
כִּזְכֹּר בְּנֵיהֶם מִזְבְּחוֹתָם וַאֲשֵׁרֵיהֶם
עַל־עֵץ רַעֲנָן עַל גְּבָעוֹת הַגְּבֹהוֹת׃
הֲרָרִי בַּשָּׂדֶה חֵילְךָ כָל־אוֹצְרוֹתֶיךָ
לָבַז אֶתֵּן בָּמֹתֶיךָ בְּחַטָּאת בְּכָל־
גְּבוּלֶיךָ׃ וְשָׁמַטְתָּה וּבְךָ מִנַּחֲלָתְךָ
אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ וְהַעֲבַדְתִּיךָ אֶת־אֹיְבֶיךָ
בָּאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־יָדָעְתָּ כִּי־אֵשׁ
קְדַחְתֶּם בְּאַפִּי עַד־עוֹלָם תּוּקָד׃
כֹּה אָמַר יְהוָה אָרוּר
הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בָּאָדָם וְשָׂם בָּשָׂר
זְרֹעוֹ וּמִן־יְהוָה יָסוּר לִבּוֹ׃ וְהָיָה
כְּעַרְעָר בָּעֲרָבָה וְלֹא יִרְאֶה כִּי־יָבוֹא
טוֹב וְשָׁכַן חֲרֵרִים בַּמִּדְבָּר אֶרֶץ מְלֵחָה
וְלֹא תֵשֵׁב׃
בָּרוּךְ הַגֶּבֶר אֲשֶׁר יִבְטַח בַּיהוָה
וְהָיָה יְהוָה מִבְטַחוֹ׃ וְהָיָה כְּעֵץ
שָׁתוּל עַל־מַיִם וְעַל־יוּבַל יְשַׁלַּח
שָׁרָשָׁיו וְלֹא יִרְאֶה כִּי־יָבֹא חֹם וְהָיָה
עָלֵהוּ רַעֲנָן וּבִשְׁנַת בַּצֹּרֶת לֹא יִדְאָג

חוֹבֵי בֵית יְהוּדָה כְּתִיבִין בְּעֵט
דְּבַרְזֶל בְּטֻפַּר שָׁמִיר חֲרִירִין עַל
לוּחַ לִבְּהוֹן וּלְקַרְנַת אֵיגוֹרֵיכוֹן׃
כְּאִדְכָּרָא בְּנֵיהוֹן אֵיגוֹרֵיהוֹן
וַאֲשֵׁירֵיהוֹן תְּחוֹת כָּל אִילָן עֲבוֹף
וְעַל רָמָתָא מְנַטְלָתָא׃ עַל
דְּפַלְחֵיהוֹן עַל טוּרַיָא בְּחַקְלָא
נִכְסֵיכוֹן וְכָל בֵּית גִּנְזֵיכוֹן לְבִיזָא
אֵימְסַר בְּחוֹבִין דַהֲוֵיתוּן פָּלְחִין
לְטַעֲוָתָא בְּכָל תְּחוּמֵיכוֹן׃
וְאֵיתֵי סַנְאָה עַל אַרְעֲכוֹן וּתְהֵי
צַדְיָא בִּשְׁמִיטְתָא וּבְכֵן אַעְבֵד
פּוּרְעָנוּת דִּינִין עַד דְּאַגְלֵי יַתְכוֹן
מֵאַחְסַנְתְּכוֹן דִּיהָבִית לְכוֹן ות
וְתִשְׁתַּעְבְּדוּן לְבַעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן ב
בְּאַרְעָא דְּלָא יְדַעְתּוּן אֲרֵי קִידוֹם
תַּקִּיף כְּאֵישָׁתָא נְפַק מִן קֳדָמַי בִּרְגַז
עַד עָלְמָא יְחוּל׃
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ לִיט גַּבְרָא דְּאִיתְרְחֵץ
בֶּאֱנָשָׁא וִישַׁוֵּי בִּשְׂרָא רְחַצְנֵיהּ וּמִן
מֵימְרָא דַיְיָ יַעְדֵּי לִבֵּיהּ׃ וִיהֵי
כְּעַכּוּבִיתָא בְּמֵישְׁרָא וְלָא יֶחֱזֵי אֲרֵי
יֵיתֵי טָבָא וְיִשְׁרֵי וְלָא וְלַד בְּמַדְבְּרָא
בַּאֲרַע סְדוֹם וְלָא אִתְיָתְבַת׃
בְּרִיךְ גַּבְרָא דְּאִיתְרְחֵץ בְּמֵימְרָא
דַיְיָ וִיהֵי מֵימְרָא דַיְיָ רוּחְצָנֵיהּ׃
וִיהֵי כְּאִילָן דִּשְׁתִיל עַל מַבּוּעֵ דְמַיִין וְעַל נִגְרִין יְשַׁלַּח שׁוֹרְשׁוֹהִי וְלָא יֶחֱזֵי אֲרֵי יֵיתֵי חוֹמָא
וִיהוֹן טַרְפּוֹהִי עֲבוֹף וּבִשְׁנַת בּוּצְרְתָא לָא יִתַּר

רגל אדם ורגל בהמה• והיה כערער בערבה ולא יראה: מבטחו ד׳ בקריאה וסימ׳ ברוך הגבר אשר יבטח
כי׳• אשרי הגבר אשר שם יי׳• ינתק מאהלו מבטחו• וכית עכביש׃

שמו וכן פי׳ כערער במדבר עץ אחד מעצי היער: בערבה• לשון מישור: חררים• יובש כמו חרה מני חורב: ארץ מלחה• ארץ שהיא מליחה ולא תהא מיושבת: ולא ירא׳• העץ כי יבא חם: בצורת• לשון רעב פאמ״צא בלע״ז• לא״ה בצורת לשון מבצר וכן חברו מנחם: לא ידאג• לא יפחד: עקוב

עליו קרבנות לעבודה זרה הנעבדת תחת האילן או לאילן עצמו וכן היו בונין מזבחות על ההרים הרמים ועל הגבעות הגבוהות שהיו עובדים שם אלהיהם כמו שכתוב על גבעות• חסר וי״ו השמוש כמו שמש ירח ראובן שמעון והדומי׳ להם ואני תמה מהמתרגם שתרגם על עץ רענן תחות כל אילן עבוף איך תרגם מלה בהפכה כי על ותחת שני הפכים: הררי בשדה• לפי שהיו שוכנים על ההרים קרא ישראל הררי אמר דרך קריאה אתה הררי ומלת בשדה אף על פי שהטעם עמד בה פירושה שהיא דבוקה עם חילך אמר אתה הררי בשדה חילך וכל אוצרותיך לבז אתן כלומר שיוציאו השוללים הבזה בשדה לחלוק שם השלל• חילך ממונך: כל אוצרותיך• חסר וי״ו השמוש כמו שמש ירח ראובן שמעון והדומים להם: במותיך בחטאת• כמו הפוך כאילו אמר בחטאת במותיך שהם בכל גבולך כלומר למה יהיה כל חילך וכל אוצרותיך לבז בעבור חטאת במותיך וכמוהו רבים תיבות שהן הפוכו׳ בטעמם כמו מקום שם קבר שטעמו מקום קבר שם ומספר אל יודעי כהי כמו ויודעי נהי אל מספר והדומים להם רבים וכן תירגם יונתן הפוך בחוביכון דהויתון פלחין לטעותא בכל תחומיכון: ושמטתה ובך• פירוש ושמטתה והשמטה תהיה בך שתשמט מנחלתך לפי שלא שמטת אותה בהיותך בה ויונתן תירגם ואייתי סנאה על ארעכון ותהא צדיא בשמטתא ובכון אעבד פורענות דינין: והעבדתיך• בדל״ת ולמעלה בפרשת אוי לי עמי והעברתי ברי״ש: קדחתם• הבערתם ולמעלה קדחה עד עולם ולמעלה עליכם: כה אמר יי׳• לפי שהיו ישראל בוטחים במצרים ובאשור אמר זה: ומן יי׳ יסור לבו• כי אם לא יסור לבו מיי׳ אינו רע אם יבטח באדם שיעזרהו ותהיה כונתו כי בעזרת האל יוכל האדם לעזרו לא זולתו: והיה כערער בערבה• ת׳ כעכוביתא במשרא ופירש רב האי ז״ל עכבית הוא קוץ מבחוץ ומבפנים פרי כאכל ונקרא ערער: ולא יראה• על דרך המשלה: כי יבא טוב• הוא המטר: ושכן חררים במדבר• שהעץ הוא ישכון במקום שהוא חררים והוא במדבר במקום שלא יפול שם מטר מרוב החום וחררים ענין פרשה ודלקה מרוב חמימות מן ועצמי חרה מני חורב וחרה נחשתה נחר מפוח חררים שם בשקל חברים וכפל הענין במלות שונות ואמר ארץ מלחה לא תשב ומלחה תוהר לארץ שלא תצמיח ובגזרה מן הישוב וכן ברית מלח ברית נגזר וכן ארץ פרי למלחה ות״י כארע סדום דלא אתיתבת והמשיל האדם שיסיר בטחונו מהאל בזה העץ שאינו מתלחלח אלא עומד ביובש כל זמן ואף על פי שאין מת כן האדם הרע יהיה ברע כל ימיו ויבחר מותו מחייו: ברוך הגבר• והיה יי׳ מבטחו• אם יבטח בו הוא יהיה מבטחו ולא יירא מכל רע: והיה• על מים• שלא יכמש לעולם: ועל יובל• ועל פלגי מים ישלח שרשיו שאפילו שרשיו שיתפשטו במקום רחוק יהיו על פלגי מים: ולא יראה• על דרך המשלה כלומר אפי׳ כשיהיה חום בעולם לא יחום ממנו כי על מים הוא שתול ולא יוכל החום ליבשו ואפי׳ עלהו יהיה רענן שלא יפול כשאר העצים שנובלין עליהם בימות הגשמים ואפילו יהיה שנת בצורת שימנעו גשמים לא ידאג ולא
מפני זה כי הוא על מים ואמר ידאג על דרך המשלה׃

עקוב הלב · מלא תולכה ועקובה מכל רעה : ואנוש · לשון חולי וחליו הוא זה : מי ידעכו · הוא סבור מי ידעכו אני יי' חוקר : קורא דגר · קוקו"ן בלעז : ולא ילד · הקורא הזה מוסף אחריו אפרוחים שלא ילד · דגר הוא ציפור שמצפצף העוף בקולו לאסוף אפרוחין אחריו ואלו שהקורא דגר לא ילכו אחריו מסיבר לו שאינם מינו כך עושה עושר לא במשפט : יהיה נבל · מתקרי רשיעא : כסא כבוד וגו' · לפי שבא לומר כל עוזביך יבושו מתחיל בקילוסו של מקום ומדבר לפניו אתה שכסא כבוד ו מרום מראשית בריית עולם ומכוון כנגד ת מקדשנו : מקוה ישר' יי' יושב עליו לפיכך כל עוזביך יבושו : וסורי בארץ יכתבו · אותם שסרים מדברי שאינם שומעים ם שליחותי בקברות ת תחתיות ארץ יכתבו : כי תהלתי אתה · כך אני מתהלל ומתפאר לומר שאתה מושיעי תהלתי ווכטנכ"א בלע"ז : איה דבר יי' · הפורענות שאתה מתנבא : ואני לא אצתי · לא מהרתי לזרוך להביאם ת מהיות רועה טוב מאחר אחריך לבקש עליהם רחמים : ויום אנוש · חולי של פורענות לא התאויתי וי"ת ואנא לא עכבית על מימרך מלאתנבאה' עליהון לאתבותהון לדחלתך ולפי התרגו' והיה אצתי לשון עכוב כלומר לא עכבתי מלומר להם שליחותך ולהשיבם אליך אם היו שומעים אלי : מוצא שפתי נכח פניך היה · להשיב את חמתך מהם :

ולא ימיש מעשות פרי · כי אפי' בשנת בצורת יהיה בלחותו ויתן פריו בעתו כן האדם הטוב אשר יבטח ביי' לא יסור טובו לעולם ואפי' בשעה שאשר בני אדם בצרה הוא יהיה בטוב כמו שאמר בשם בצורת יכילך ובשבע לא יגע בך רע ופרי האדם הטוב שילמדו בני אדם חכמתו ומעשיו הטובים והעלה הוא משל לממונו ועשרו שיהנו בני אדם ממנו :

עקוב הלב · לפי מדבר על הבטחון שהוא רע כשישים ב בטחונו באדם וזה תלוי בבוכת הלב כמו שאמר ומן יי' יסור לבו כמו שפי' לפיכך דבר בבוכת הלב ואמר כי הלב עקוב יותר מכל דבר כלומר מרמה כי יוכל אדם להראו' בפיו ובמעשיו טוב ויהיה לבו רע ומי ידע זה בלתי הא' לפיכך אמר מי ידעכו ואמר אני יי' חוקר לב והמרמה תלויה בלב לא בפה ובמעשה כי אף על פי שתהיה לפעמים המרמה בפה שיאמר דברים שהכוונה בהם על שני פנים או יעשה ת מרמה בידיו הכל הוא בבוכת הלב לפיכך אמר מכל כי אין דבר מרמה כמו הלב : ואנוש הוא · ענין כאב ושבר כמו אנוש כאבי אנושה מכתי ויאמר על דרך השאלה בכאב הלב ביגון או בדאגה או בעסקים רעים או במחשבה לפיכך אמר ואנוש הוא ואמר חרפה שברה לבי ואנושה : אני יי' חוקר לב בוחן כליות · זכר כליות כי הכליות יועצות והלב גומר · ולתת · בפרשה זו ולתת בוא"ו כפרי בלא וי"ו ולמטה בפרשת חמאל בן שלום בהפך לתת בלא וי"ו וכפרי בוי"ו והסימן ויכלו ופי' ולתת אני יי' חוקר לב וכן בידי גם כן לתת לאיש כדרכיו : כדרכו · לשון יחיד כתיב וקרי כדרכיו לשון רבים והענין אחד כי זה דרך כלל וזה דרך פרט או הוא גם כן ככתוב לשון רבי' ויוד הרבים חסרה מהמכתב : קורא

ולא ימיש מעשות פרי : עקב הלב
מכל ואנש הוא מי ידענו : אני
יהוה חקר לב בחן כליות ולתת
לאיש כדרכו כפרי מעלליו :
קרא דגר ולא ילד עשה
עשר ולא במשפט בחצי ימו יעזבנו
ובאחריתו יהיה נבל : כסא כבוד
מרום מראשון מקום מקדשנו :
מקוה ישראל יהוה כל עזביך יבשו
יסורי בארץ יכתבו כי עזבו מקור
מים חיים את יהוה :
רפאני יהוה וארפא הושיעני
ואושעה כי תהלתי אתה : הנה
המה אמרים אלי איה דבר יהוה
יבוא נא : ואני לא אצתי מרעה
אחריך ויום אנוש לא התאויתי אתה
ידעת מוצא שפתי נכח פניך היה :

ולא יפסוק מלמעבד פירין : נכיל ליבא מכולא ותקיף הוא מן ידעיניה : אנא יי חקר ליבא בחר כוליאתא ולמיתן לאינש כאורחתיה כפירי עובדוהי : הא כקוראה דמכניש ביעין דלא דיליה ומשחן אפרוחין דבתרוהי לא יהכון כן כל גבר רשיע דקני ניכסין ולא בדינא בפלגות יומוהי שביק להון ובסופיה מתקרי רשיעא : פורענותא תתעבד מיניה מן קדם דשכנתיה על כורסי יקרא בשמי מרומא עיל מן אולא מקבל אתר בית מקדשנא : סיבור ישראל יי כל דשבקו פולחנך יבהתון ורשיעיא דעברו על מימרך בגיהנם אינון עתידין למיפל ארי שבקו פולחנך יי דבריליה את מיתי עליהון יקרא כמבוע דמיין דלא פסקין מותי : אסיני יי ואיתסי פרוקני ואיתפרק ארי תושבחתי את : הא אינון אמרין ליאן דאיתנביתא בשמא דיי יתקיים כען : ואנא לא עכיבית על מימרך מלאיתנבאה עליהון לאותבותהון לדחלתך וליום ביש דאתמיתי עליהון לא חמדית את גלי קדמך אפקות שפותי גלי קדמך הוה :

ימיש ז' בקריאה וסימ' לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש · ומשרתו יהושע בן נון נער · ישאוהו על כתף יסבלהו · לא ימיש טרף · ולא ימיש מעשות פרי · איך ימיש לי לשובב שדינו · לא ימיש מרחובה תוך ומרמא : יכתבו ד' בקריאה וסימ' מקוה ישראל יי' כל עוזביך יבושו · ובכתב בית ישראל יכתבו · ועם צדיקים אל יכתבו · ועל ספרך כלם יכתבו :

דגר · לפי שאמר לתת לאיש כדרכיו אמר אל תתמה על הרשע שהוא מצליח בנכסים איך לא יתן לו האל כדרכיו כי תדע כי הרשע שאין עשרו במשפט לא יעמוד לו אלא יצא מידו בחצי ימיו והמשילו לקורא והוא עוף שקורין בלע"ז פרני"ץ והוא רובץ על ביצים אחר ומחמם אותם והביצים ההם לכשיבקעו ויצאו האפרוחים לא יהיו כמו בניו שילכו אחריו אלא יעזבוהו ולא יכירוהו אלא אחרי מי שהיה להם אם גם כן הרשע שעשה עשר ולא במשפט בחצי ימיו יעזבנו או ימות הוא ויעזוב עשרו לאחרים ולא ישלים ימיו עם העשר שעשה ויהיה נבל באחריתו כלומר נופל מת טרם זמנו או יאבד העושר מידיו בחצי ימיו ויהיה נבל ופחות באחריתו וכן ת"י הפסוק הא כקוראה די מכנש בעין דלא דיליה וגו' כבשמוד · ימו כתוב בלא יו"ד הרבים וקרי ימיו ביו"ד הרבים וכמוהו יחתו מריבו עליו בשמים ירעם : כסא כבוד · פירש הגאון רב סעדיה דבק עם סוף הפסוק שלמעלה ממנו כאילו אמר יהיה נבל משפל הכבוד כלו' מושלך וי"ת פורענותא תתעבד מניה וגו' כבשמוד ורבותינו פירשו על בית המקדש שאמרו שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם ואחד מהם מקום בית המקדש שנאמר כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו מראשון עד שלא נברא העולם ועוד אמרו שבית המקדש מכוון כנגד כסא הכבוד שנאמר כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו וזה הדרך דרכו המפרשים ואמרו בספר יצירה והיכל קדש מכוון באמצע ואני הארכתי בזה הענין בפירוש תהלים במזמור שיר המעלות זכור יי' לדוד והענין הוא טוב אלא שאין ענינו דבק עם הפסוק שלפניו ושלאחריו והחכם רבי שמואל בן תבון הדביקו לענין הפסוק שאמר אני יי' חוקר לב בוחן כליות וגו' ופירש כסא כבוד בחסרון כ"ף הדמיון כאילו אמר ככסא כבוד וכמוהו רבים ופירש הענין כן בא הנביא להודיע שהשם ית' שוכן במקדש כמו שיושב בכסא כבוד מרום שהוא השמים העליונים שקראו ישעיהו הנביא גם כן כסא רם ונשא כן קראו ירמיהו מרום ואמר שהוא מראשון כלומר מקדם כמו שכתוב מכון כסאך מאז אמר כמו שהשמים שהם כסא יי' והם כסא כבודו מעידים על מציאותו ועל כבודו כן מקום מקדשנו מעיד ומורה על עצם מציאותו שהשכין אורו וכבודו בו ולא יחשוב החושב שהיות הש"י על כסא רם ונשא והוא השמים ימנעהו מלדעת את אשר בארץ ומלהשגיח בשפלים ומעשה הרעים על רשעם כי מקום מקדשנו הוא עדות וראיה שהוא רואה בשפלים וחוקר לבותם וכליותם כי הוא שוכן במקדשנו ושכנו ושבתו בשמי' ונראה בו אורו וכבודו ואח' שהוא שוכן בו והוא נמצא בתוכנו מן ההכרח להאמין שהשם רואה אותנו ופוקד את מעשינו ובוחן את לבבינו וכליותינו לטוב ולרע וזה הוא שהוסיף ואמר מקוה ישראל וגו' וענין וסורי בארץ יכתבו כלומ' הסורים אשר בעמו שהם סרים מהשם ית' ומעבודתו יכתבו בארץ לשוב עפר כבהמות לא יהיה בהם חלק כמו שאמר שיכתב בשמים מבני עליה וזה מפני שעזבו מקור מים חיים הוא הש"י על כן לא יחיו אך ימותו כבהמות וזה הפירוש הוא נכון לענין הפרשה : מקוה ישראל · ענינו לשון קריאה אתה שאתה מקוה ישראל נתבטח לכל הבוטחים בך כל עוזביך שאין להם בטחון בך יבושו מתבטחם בבשר ודם כמו שהקדים שהיו בוטחי' באדם ואמר עוד וסורי בארץ יכתבו והסורי' ממך כמו שאמר ומן יי' יסור לבו בארץ יכתבו לא יהיה להם חלק בך כיון שעזבוך אלא יכתבו בארץ כמו הבהמות שלא ישאר מהם דבר שיהיה להם חלק בך : כי עזבו מקור מים חיים את יי' · וזהו מדה כנגד מדה שהם עזבוך שאתה מקור מים חיים שלא יפסקו כן הדבקים בך לא תפסק טובתם לא בזה ולא בבא והם שעזבוך ושמו בטחונם בבשר ודם שהוא חלק הארץ כן יכתבו הם בארץ ולא בשמים מקוה ענין תקוה וכן תרגם יונתן סבור ישראל ויש מפרשין כמו מקוה מים כלומר שאתה מקוה טהרה לישראל והראשון נכון : וסורי · יסורי כתוב כלומר אותם שיסורו ממך וקרי וסורי והוא תאר מנחי העי"ן בשורק כמו סורי הגפן נכריה גולה וסורה כתלץ חמו' והדומים להם והכוי לנבא כלומר סורי ממני שהם סרים מהשם פי' אני דבק בהשם והם סרים ממני ועוזבים את הש"י ועל הדרך הזה אמר ככל אשר בוך משה עבדי אל תסור ממנו כי ממנו שב אל משה ור"ל מדרכו הטוב וכן אמר ירמיה וסורי ר"ל הסורי' ממני כלומר מדרכי הטובה שאני דבק בה"ל ואפשר שיהיה וסורי כמו סורים ויהיה חסר מ"ם הרבים כמו וקרע לו חלוני שהוא כמו חלונים והדומים להם : רפאני יי' · הוא בקש רפואה מן המכה והכאב כמו שאמר למה היה כאבי נצח ומכתי אנושה והכאב והמכה כמו שפירשנו הוא הבזוי והקללה : כי תהלתי אתה · אני מתהלל בך שתצילני מידם : הנה המה · דבר יי' · שאתה אומר שתחרב הארץ יבא נא כי אין אנחנו מאמינים כי יי' דבר להחריב עירו : ואני לא אצתי · לא דחקתי עצמי ולא דאגתי מזה הדבר שאהיה רועה אחריך כלומ' שאהיה נביא : ויום אנוש לא התאויתי · כי ידעתי כי יום אנוש יהיה לי יום הנבואה אבל אתה הכרחת אותי ויום אנוש יום חזק וכבד : מוצא שפתי · שאמרתי לך הנה לא ידעתי דבר כי נער אנכי ויונתן תרגם ואנא לא עכבית על מימרך לאתנבאה עליהון וגו' כבשמוד : אל

אל תהיה לי למחתה · כלומר אל תגרום לי בבטחתי שאהיה מחתה למכיהם : מחסי אתה ביום רעה · ביום שחושבים עלי רעה אתה מחסי וכן תעשה תמיד אלא אחת לפניהם כמו שהבטחתני : יבשו רודפי · הבא עליהם אחר שהם אומרים יבא נא הבא אותו עליהם : ומשנה שברון שברם · ומשנה איננו סמוך כי הוא נקוד קמץ והוא כמו ושברון שני וכן ומשנה כסף כמו וכסף שני ורוצה לומר בשברון שני שברון אחר שברון ולא רצה לומר שנים לבד באמרו משנה אלא שברון אחר שברון כמה פעמים וכן וסוב מול את בני ישראל שנית כמו שפירשנו : כה אמר יי׳ · עם כתוב וקרי העם ואחד הוא אלא שהכתוב חסר ה״א הידיעה : אשר יבאו בו · תחלה קרא בשער שנכנסין ויוצאין בו מלכי יהודה כי להם ראוי להוכיח העם ולשמור את יום השבת ומה שאמר בשער בני העם לקרוא באזני העם ה הנכנסים והיוצאים באותו שער כי לא מלכי יהודה לבד היו נכנסים ויוצאים בו כי גם העם שהיו שוכנים סמוך לאותו שער היו נכנסין ויוצאין בו ואמר לו שיקר׳ את׳ כן בכל שערי ירושלם כדי להזהי׳ כל העם ומה שאמר לו לקרוא בשערים לפי שהיו ת מכניסין ומוציאין דרך השערי׳ בשבת ולא הזהירם אלא בהכנס׳ והוצאה דרך השערים חוץ לעיר כי בעיר לא היו חייבי׳ כי ירושלם דלתותיה נעולות בלילה ואין חייבין עליה משום ר״ה לפיכך אמר והבאתם בשערי ירושלם לבלתי הביא משא בשערי העיר הזאת ואמר ולבלתי שאת משא ובא בשערי ירושלם ומה שאמר ולא תוציאו משא מבתיכ׳ ביום השבת ר״ל חוץ לעיר ומה שזכר ההבאה יותר מן ההוצאה לפי שירושלם היה כרך גדול ובכרך המביאים משא הם יותר מן ה המוציאים כי מביאי׳ בני הכפרי׳ לעיר תבואה ופירות וכן ממכר וכן כתו׳ בספר עזר׳ כשהוכיחם נחמיה על השבת ואמ׳ ומביאים ירושלם ביום השבת ואמר ויסגרו הדלתות ואמר אשר לא יפתחום עד אחר השבת ומנערי העמדתי על השערים לא יבא משא ביום השבת הנה לא הזהירם אלא מחוץ לעיר לא בתוך העיר כי לא היו חייבים בהכנסה והוצאה מבתיהם בתוך העיר לפי שירושלם היו דלתותיה כ נעולות בלילה ואין חייבין עליה משום ר״ה ומה שאמר שמעו דבר יי׳ מלכי יהודה ולא היה אלא מלך אחד ר״ל המלך ובניו ולפי שהיו עתידים למלוך אחר האב קראם מלכים : עשות בה כל מלאכה · בה כתיב וקריבו ושניהם נכונים כי ימצא שבת לשון זכר ולשון נקבה לשון נקבה ברוב ולשון זכר כל שומר שבת מחללו ומה שאמר ובאו בשערי העיר הזאת ר״ל ובאו ויצאו כמו שאמר אשר יבאו בו מלכי יהודה ואשר יצאו בו ומה שצוה להזהירם על השבת והיו כמה עברות אחרות בידם ואף ע״ז לפי ששמירת שבת עיקר גדול באמונת הא׳ בחדוש העולם ובאמונה באותות ובמופתים ו ובקיום כל התורה וכל המשמר השבת באמונה ישרה לא ב במהר הוא חוטא בשאר המצות ואמרו רז״ל כל המשמר שבת כהלכתה אפילו עובד ע״ז כדור אנוש מוחלין לו שנאמ׳ אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה כל שומר שבת מחללו אל תקרי מחללו אלא מחל לו והמצוה הראשונה שנצטוו ישראל קודם מתן תורה היא שבת ואתה רואה כמה גדולה שמירת שבת שהרי תלה חרבן ירושלם בשמירת שבת ומפסוק והצתי אש בשעריה ואכלה ארמנות ירושלם למדו רז״ל רמז ואמרו אין הדלקה מצויה אלא בבית שיש בו חלול שבת ואמרו מאי לא תכבה בשעה שאין בני אדם מצוים לכבותה והנה הפרשה מבוארת ועניין פרשת היוצר גם כן מבוארת ונאמר כי ההשגחה בבני אדם והיכולת ביד הא׳ וכל שכן ישראל שהשגחתו תמיד עליהם לפיכך אמר כן אתם בידי בית ישראל : והנהו

הביא ח׳ וסימ׳ נמסר בריש ישעיה סימ׳ א׳ : יצאו י״ד וסימ׳ וגם את הגוי · ולפני אלעזר הכהן יעמד · יתן יי׳ את איביך · ואני וכל העם אשר אתי · אם יצאו בנות שילו · ומבניך אשר יצאו ממך דמלכים · וחברו

אַל־תִּהְיֵה־לִי לִמְחִתָּה מַחֲסִי־אָתָּה
בְּיוֹם רָעָה׃ יֵבֹשׁוּ רֹדְפַי וְאַל־אֵבֹשָׁה
אָנִי יֵחַתּוּ הֵמָּה וְאַל־אֵחַתָּה אָנִי הָבִיא
עֲלֵיהֶם יוֹם רָעָה וּמִשְׁנֶה שִׁבָּרוֹן
שָׁבְרֵם׃ כֹּה־אָמַר יְהוָה
אֵלַי הָלֹךְ וְעָמַדְתָּ בְּשַׁעַר בְּנֵי־עָם
אֲשֶׁר יָבֹאוּ בוֹ מַלְכֵי יְהוּדָה וַאֲשֶׁר
יֵצְאוּ בוֹ וּבְכֹל שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלִָם׃
וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה
מַלְכֵי יְהוּדָה וְכָל־יְהוּדָה וְכֹל יֹשְׁבֵי
יְרוּשָׁלִָם הַבָּאִים בַּשְּׁעָרִים הָאֵלֶּה׃
כֹּה אָמַר יְהוָה הִשָּׁמְרוּ
בְּנַפְשׁוֹתֵיכֶם וְאַל־תִּשְׂאוּ מַשָּׂא בְּיוֹם
הַשַּׁבָּת וַהֲבֵאתֶם בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלִָם׃
וְלֹא־תוֹצִיאוּ מַשָּׂא מִבָּתֵּיכֶם בְּיוֹם
הַשַּׁבָּת וְכָל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ
וְקִדַּשְׁתֶּם אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת כַּאֲשֶׁר
צִוִּיתִי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם׃ וְלֹא שָׁמְעוּ
וְלֹא הִטּוּ אֶת־אָזְנָם וַיַּקְשׁוּ אֶת־עָרְפָּם
לְבִלְתִּי שׁוֹמֵעַ וּלְבִלְתִּי קַחַת מוּסָר׃
וְהָיָה אִם־שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּן אֵלַי נְאֻם־
יְהוָה לְבִלְתִּי הָבִיא מַשָּׂא בְּשַׁעֲרֵי
הָעִיר הַזֹּאת בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וּלְקַדֵּשׁ
אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת לְבִלְתִּי עֲשׂוֹת־בָּהּ
כָּל־מְלָאכָה׃ וּבָאוּ בְשַׁעֲרֵי הָעִיר
הַזֹּאת מְלָכִים וְשָׂרִים יֹשְׁבִים עַל־
כִּסֵּא דָוִד רֹכְבִים בָּרֶכֶב וּבַסּוּסִים
הֵמָּה וְשָׂרֵיהֶם אִישׁ יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי
יְרוּשָׁלִָם וְיָשְׁבָה הָעִיר־הַזֹּאת לְעוֹלָם׃
וּבָאוּ מֵעָרֵי־יְהוּדָה וּמִסְּבִיבוֹת
יְרוּשָׁלִַם וּמֵאֶרֶץ בִּנְיָמִן וּמִן־הַשְּׁפֵלָה
וּמִן־הָהָר וּמִן־הַנֶּגֶב מְבִאִים עֹלָה
וָזֶבַח וּמִנְחָה וּלְבוֹנָה וּמְבִאֵי תוֹדָה
בֵּית יְהוָה׃ וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלַי
לְקַדֵּשׁ אֶת־יוֹם הַשַּׁבָּת וּלְבִלְתִּי שְׂאֵת
מַשָּׂא וּבֹא בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלִַם בְּיוֹם
הַשַּׁבָּת וְהִצַּתִּי אֵשׁ בִּשְׁעָרֶיהָ וְאָכְלָה
אַרְמְנוֹת יְרוּשָׁלִַם וְלֹא תִכְבֶּה׃
הַדָּבָר אֲשֶׁר הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ יח
מֵאֵת יְהוָה לֵאמֹר׃ קוּם וְיָרַדְתָּ בֵּית
הַיּוֹצֵר וְשָׁמָּה אַשְׁמִיעֲךָ אֶת־דְּבָרָי׃

לא יהי מימרך לי כדבין רחצני את בעידן עקא : יבהתון רדפי ולא איבהית אנא יתכלמון אינון ולא איתכלים אנא איתא עליהון יום ביש ועל חד תרין תברא תברינון : כדנן אמר יי לי איזיל ותקום בתרע בני עמא דיעלון ביה מלכיא דבית יהודה ודיפקון ביה ובכל תרעי ירושלם : ותימר להון קבילו פתגמא דיי מלכיא דבית יהודה וכל דבית יהודה וכל יתבי ירושלם דעלין בתרעיא האילין : כדנן אמר יי איסתמרו בנפשתכון ולא תטלון מטול ביומא דשבתא ותיעלון בתרעי ירושלם : ולא תפקון מטול מבתיכון ביומא דשבתא וכל עיבידתא לא תעבדון ותקדשון ית יומא דשבתא כמה דפקידית ית אבהתכון : ולא קבילו ולא ארכינו ית אודניהון ואקשיאו ית קדלהון בדיל דלא למשמע ובדיל דלא לקבלא אולפן : ויהי אם קבלא תקבלון למימרי אמר יי בדיל דלא לאעלא מטול בתרעי קרתא הדא ביומא דשבתא ולקדשא ית יומא דשבתא בדיל דלא למעבד ביה כל עיבידתא : ויעלון בתרעי קרתא הדא מלכין ורברבין יתבין על כורסי דוד ר רכיבין ברתיכין ובסוסון אינון ורברבניהון אינש יהודה ויתבי ירושלם ותתיב קרתא הדא לעלם : וייתון מקרויא דבית יהודה ומסחרני ירושלם ומארע שבט בנימן ומן שפילתא ומן טורא ומן דרומא מיתן עלון וניכסת קודשין וקורבנין ולבונתא ומעלי תודתא לבית מקדשא דיי : ואם לא תקבלון למימרי לקדשא ית יומא דשבתא ובדיל דלא למיטל מטול ומיעל בתרעי ירושלם ביומא דשבתא ואדליק אישתא בתרעהא ותשיצי בירנית ירושלם ולא תטפי : פתגם נבואה דהות עם ירמיה מן קדם יי למימר : קום ותיחות לבית פחרא ותמן אשמעינך ית פתגמי :

רשי

אל תהיה לי למחתה · אל יהי שליחותך למחתה : יבושו רדפי · אנשי ענתות לבדם : ולא שמעו · אבותיכם למה שצויתים : ובא · כמו ולבא :

מסרה

דישעיה · ויקם המלך לילה · כה אמר יי׳ אלי הלוך · והיה ביום ההוא יצאו מים חיים · ואתה בן אדם שים לך שנים דרכים · ביום ההוא יצאו מלאכים · בבאם הכהנים ולא · ואהת בחליים רבים · וחד ויצאו וסים׳ עלו הסוסי׳ וההללו : הביא ח׳ וסים׳ נמס׳ בריש ישעיה : ומביא חד מן מלין דחס׳ יו״ד בלישן ביאה וסים׳ והיה כי יבאך יי׳ אל ארץ הכנעני כאשר נשבע · תבאמו ותטעמו בהר · ואבא אתכם אלי · ויבאנו אל המקום · ויבאום אל יהושע · ואבאה אתכם · ומבאי תודה בית יי׳ · ויבאם בבלה · והבאותם בית יי׳ · סמל הקנאה הזה בבאה · ואבאם אל ארץ · כמים רבים הבאיך · ושובבתיך ושאהיך · ואבא אותם אל לשכת :

והנהו · כתוב מלה אחת וקרי והנה הוא שתי מלות והענין אחד ׃ האבנים · כלי היוצר שעושה עליו הכלים בחומר אשר בידו ות״י סדנא ובספר השרשים הארכתי בפירושו עוד ׃ ושב · פעל עבר כי הוא קמוץ חציו וחציו פתח ׃ מרעתו אשר דברתי עליו · פי׳ מרעתו אשר דברתי עליו בעבורה להרע לו אחר כן אמ׳ ורגע אדבר וגו׳ ׃ לבנות ולנטוע · פי׳ וכן עשיתי שבניתים ונטעתים ואחר כך עשה הרע ונחמתי והוצרכנו לפי׳ הזה לפי שצריך להפריש בין שתי המדות האלה כי הרעה לא תחול אם יעשו תשובה אבל הטובה תחול על כל פנים כיון שיעדה האל׳ אבל לא תעמוד אם יעשו הרעה כמו שאמר ירמיהו לחנניה בן עזור ויש רמז בענין הזה כי ברעה אמר חשבתי ובטובה אמר אמרתי ׃ להטיב אותו · כמו להטיב לו וכן את מי הגדת מלין כמו למי ׃ ועל יושבי · כמו ואל יושבי וכן ויתפלל על יי׳ כמו אל יי׳ ׃ יוצר עליכם רעה · מחדש ואמר בזה הלשון לפי שזכר בפרשת יוצר כלי חרש שהוא מחדש הכלים ועושה כלי זה ואחר כך כלי אחר חדש שלא ידמה לראשון כן אחדש עליכם רעה אחר רעה ׃ ואמרו נואש · וכשתאמר להם זה הם יאמרו לך נואש כלומר נואש לבנו מהלוך אחרי יי׳ ׃ לכן · שערורית · ענין לכלוך וטנופת מי שמע כזה שיניח אדם טהור וילך אחרי גלול וטנוף ות״י שנוי כלומר דבר משונה עשתה והמשיל משל ואמר ׃ היעזוב מצור שדי שלג לבנון · העזוב אדם המים היוצאים מצור שדה וזכר שדה לפי שהם נמצאים אתו בשדה ומזומנים לו ולא יצטרך ללכת אחריהם לרחוק לשתות מהם אבל אם הם בשדהו ונוזלי׳ מצור שהם קרים היעזוב אדם אותם משתותם בימי החום באמת לא יעזוב אותם ואני לישראל טוב כמים קרים על נפש עיפה ואני מזומן וקרוב אליהם בכל קראם אלי ואיך עזבוני ושכחוני עמי והמשיל עוד משל אח׳ קרוב לזה כי המים הקרים והטובי׳ יביאום בני אדם מרחוק דרך צנורות מתחת הארץ עד לעיר או קרוב לעיר מרוב חשיבותם וקראם זרים לפי שהם באים ממקום זר ורחוק ואותן מים אם ינתשו באמת לא ינתשו ואני רחוק מהם לפי מעלתי וקרוב אליהם להטיב להם אם ישמעו אלי ואיך נטשוני ושכחוני עמי ׃ ינתשו · בת״ו כמו בט״ית שהיא כטישה ועזיבה כי הט״ית והת״ו ממוצא אחד ויבאו בענין אחד כמו טעה ותעה וכן ונטשתי אתכם ואת העיר אשר נתתי לכם ולאבתיכם מעל פני כענין ונתשתי בת״ו ות״י הפסוק כמא דלית איפשר דיפסקון מי תלג וגו׳ כשאמור ׃ כי שכחוני ׃ ויכשילום · חסר המכשילים וכן ויגד ליעקב ויגד המגיד והמכשילים הם נביאי השקר ׃ שבילי עולם · חס׳ לעזוב שבילי עולם כלומר הם המכשילים השבילים שדרכו אבותיהם הצדיקים מעולם ׃ וללכת נתיבות ׃ דרך לא סלולה · כי דרכם היא דרך לא דרוכה כי חדשה היא כמו שאמ׳ חדשים מקרוב באו ׃ שבולי · כתוב בו״ו וקרי שבילי ביו״ד והענין אחד אבל המשקל׳ חלוק אחד וחסרון מלת לעזוב [illegible] רבים

לאמור ג׳ מל׳ בקריא׳ וסי׳ ויברכם ביום ההוא לאמור בך יברך קדמא׳ דפסוק · ויהי דבר יי׳ אלי דעליה הכיוצר הזה לא אוכל לעשו׳ לכם · ויהי דבר יי׳ אל ירמיהו לאמור דעליה אם הפרו את בריתי היום ואת בריתי הלילה ׃ אותי ב׳ מל׳ בסיפ׳ וסימ׳ ונחמתי על הטובה · ויקצפו השרים ׃ נואש ד׳ וסימ׳ ברב דרכך יגעת · מנעי רגלך

וארד בית היוצר והנהו עשה מלאכה
על האבנים ׃ ונשחת הכלי אשר
הוא עשה בחמר ביד היוצר ושב
ויעשהו כלי אחר כאשר ישר בעיני
היוצר לעשות ׃
ויהי דבר יהוה אלי לאמור ׃ הכיוצר
הזה לא אוכל לעשות לכם בית
ישראל נאם יהוה הנה כחמר ביד
היוצר כן אתם בידי בית ישראל ׃
רגע אדבר על גוי ועל ממלכה
לנתוש ולנתוץ ולהאביד ׃ ושב
הגוי ההוא מרעתו אשר דברתי עליו
ונחמתי על הרעה אשר חשבתי
לעשות לו ׃ ורגע אדבר
על גוי ועל ממלכה לבנות ולנטוע
׃ ועשה הרעה בעיני לבלתי שמע
בקולי ונחמתי על הטובה אשר
אמרתי להיטיב אותו ׃
ועתה אמר נא אל איש
יהודה ועל יושבי ירושלם לאמר
כה אמר יהוה הנה אנכי יוצר עליכם
רעה וחשב עליכם מחשבה שובו נא
איש מדרכו הרעה והיטיבו דרכיכם
ומעלליכם ׃ ואמרו נואש כי אחרי
מחשבותינו נלך ואיש שררות לבו
הרע נעשה ׃ לכן כה
אמר יהוה שאלו נא בגוים מי שמע
כאלה שערורת עשתה מאד בתולת
ישראל ׃ היעזב מצור שדי שלג
לבנון אם ינתשו מים זרים קרים
נוזלים ׃ כי שכחני עמי לשוא יקטרו
ויכשלום בדרכיהם שבילי עולם
ללכת נתיבות דרך לא סלולה ׃
לשום ארצם לשמה שרוקת עולם
כל עובר עליה ישם ויניד בראשו ׃
כרוח קדים אפיצם לפני אויב

ונחתית לבית פחרא והא הוא
עביד עיבידתא על סדנא ׃
ואתחבלי מנא דהוה עביד דטינא
ביד פחרא ותב ועבדיה מן אוחרן
כמא דכשר בעיני פחרא למיעבד ׃
והוה פתגם נבואה
מן קדם יי׳ עמי למימר ׃ הכפחרא
הדין הלא יוכלא קדמי למיעבד
לכון בית ישראל אמר יי׳ הא כמא
דטינא ביד פחרא כן אתון חשיבין
קדמי בית ישראל ׃ זמן אימליל
על עמא ועל מלכותא למעקר
ולתרעא ולאבדא ׃ ויתוב עמא
ההוא מבישתיה דגזרית עלוהי
ואתוב מן בישתא דחשבית
למיעבד ליה ׃
וזמן אימליל על עמא ועל
מלכותא למיבני ולקיימא ׃
ויעבד דביש קדמי בדיל דלא
לקבלא למימרי ואתוב מן טבתא
דאמרית לאיטבא ליה ׃ וכען
אימר כען לאנש יהודה וליתבי
ירושלם למימר כדנן אמר יי׳ הא
אנא ברי עליכון בישא ומחשב
עליכון מחשבא תובו כען גבר
מאורחיה בישתא ואתקינו
אורחתכון ועובדיכון ׃ ואמרו
תבנא מבתר פולחנך ארי בתר
עשתוננא נהך וגבר הרהור ליביה
בישא נעביד ׃
בכן כדנן אמר יי׳ שאילו כען
בעממיא מן שמע כאילין שנו עבדת
לחרא כנישתא דישראל ׃
הא כמא דלית איפשר דיפסוק מי
תלג דנחית על חקלי לבנן כן לא
יפסקון . מטר נחתין ומי מבוע
נבעין ׃ ארי שבקו פולחני
עמי לא להנאה אסיקו בוסמין
ואטעיאונון באורחתהון בישתא
משבילין תקנן דמן עלמא למיזל
באורחן דלא תקנן בשבילין דלא
מכבשין ׃ לשואה ארעהון לצדו
אישתממות עלם כל דיעיבר עלה יכלי ויניד ברישיה ׃
כבידור רוח קידומא כן איבדרינון קדם בעלי דבביהון

מחוף · ואמרו נואש כי אחרי מחשבותינו · הלהוכח מלים תחשבו · וא׳ ונואש ממנו שאול ׃ סלולה ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ דרך לא סלולה ׃ וארח ישרים סללה בתרא חס׳ ׃

על האבני׳ · על סדנא פורמ״אש בלע״ז ׃ אשר הוא עושה בחומר · אשר הוא עושה מן החומר נשחת ביד ה היוצר בעודו לח ו ומקרא מסורס הוא ׃ מרעתו אשר דברתי עליו · מעבירות שבידו אשר בשבילה דברתי עליו לנתוש ולנתוץ אשר פור״קי בלע״ז ׃ ונחמתי · וחשבתי מחשבה אחרת ׃ ואמרו נואש · וידעתי שהם יאמרו לך על דברך שאין חוששין להם ׃ שערורית · דבר גנאי ׃ היעזב מצור שדי שלג לבנון · היעזב אדם הצריך לשתות מים הנוזלים מצור שבשדות הבא׳ משלג הלבנון שהוא נקי ׃ או אם ינתשו מים זרים · או אם יעזבו מים חיים נובעי׳ שהם זרים עד הנה מכל אדם והם קרים זרים הם נובעים וזה יוכיח אני קרתי ו ושתיתי מים זרים ומנחם חברו זרו׳ עם לא זורו ולא חובשו ל לשון מימי תרומ׳ וכתן טעם לדבריו ואמ׳ כי אם בקש לדבר בלשון זרם היה מכפיל את המ״ם והיה מוסיף יו״ד מ״ם והיה אומ׳ זרומים לרבות המ״ם ולהיותם זרמים · זרים ללשון ראשון של רש״י הוא לשון זרם ללשון שני הוא לשון זרות כלומ׳ מים מאוסים ׃ שדי · כמו שדה ׃ קרים · פריוורא״ש בלע״ז ׃ נוזלים · קור״אנץ בל׳ ועוד יש לפותרו אם ינתשו להיות מים זרי׳ כמאסים המים שהם קרים נוזלים ׃ כי · כן עשו עמי אשר שכחוני ולשוא יקטרו ׃ שבילי עולם · שבילים המתוקני׳ אמרו שהם מכשול כדי ללכת דרך לא סלולה לא כבושה ׃ שריקות · העובר על חרבות שרפה כבר בבנינים טובות רגיל לשרוק ׃ ישום · יתמה ׃ עורף

כי כן דרך הכתו׳ לחסר מלו׳ שיובן ענינ׳ מהכתוב ותחס עליך שחסר כשפיאו שיכי ותכל דוד והדומים להם רבים כמו שכתבנו בספ׳ מכלו׳ ׃ לשום · הם גורמין בדרכיהם הרעים לשום ארצם לשמה ׃ שרוקות עולם · כתוב בו״ו וקרי ביו״ד שריקות ר״ל שישריק עליהם כל עובר וזה יהיה לעולם כלומר זמן רב ׃ ישום ויניד בראשו ׃ יתמה בלבו ויניד בראשו כאדם התמה ׃ ברוח · כמו רוח קדים שהיא חזקה ומפיצה הקש והדברים הדקים כן אפיצם לפני האויב שיברחו לפניו הכה והנה עורף ולא פנים ׃

אראם· מדה כנגד מדה כמו שהם פנו אלי ערף ולא פנים כן אפנה להם ערף ולא פנים אראם כי אפנה אליהם כלומר כשיבא יום אידם אסתיר פני מהם ולא אראם בפנים להושיעם רק ראיית ערף שהוא הסתרת פנים והפלכה אחר גו: ויאמרו· אלה הם דברי ירמיהו שאמר כנגד האל כלומר אני אוכיחם בדבריך והם אומרים איש לאחיו לכו ונחשבה על ירמיהו: לכו· ענין זרוז כמו לכה נא אסכה בשמחה לכו נא ונוכחה לכו ונכהו בלשון והדומים להם: מחשבות· רוצה לומר מחשבות רעות להמיתו: כי לא תאבד תורה מכהן· כלומר מה אנו חסרים אם ימות כי לא תאבד בעבור זה התורה כי אחר הכהנים יודעים אותה וכן יש אתנו חכמים בעלי עצה וכן יש אתנו נביאים שיאמרו לנו דברי נבואה ולא יהיו כמו זה שאינו מתנבא עלינו כי אם רע: ונכהו· שנלשין עליו למלך בדברים רעים כדי שימיתהו: ואל נקשיבה אל כל דבריו· כלומר אל דבור דבריו שאומר לנו אל נקשיבה ואמ' ירמיהו: הקשיבה· הם אומרים שלא יקשיבו לי אתה הקשיבה לי· כלומ' לתפלתי: ושמע לקול יריבי· כלומר לדבריהם שמדברים עלי: הישולם· כי כרו שוחה לנפשי· שם המות שרצו להשקותו שהוא כמו שכורי' שוחה לאדם להפילו בה בלא ידיעתו והנה הם משלימים לי רעה תחת טובה כי אני דברתי עליהם טובה לפניך והתפללתי עליה' עד העת ההיא שגלית לי שרצו להמיתני: לכן· מעתה אני רשאי להתפלל עליהם לרעה כיון שחשבו להמיתני: והגרם· כאמר לשון הגרה בחרב מפני הדם הנגר וכן יגרהו על ידי חרב: שכולות· מבניהם· ואלמנות מאנשיהם שיהיו הרוגי מות כלומ' שימותו בדבר והבחורים שדרכם לצאת במלחמה יהיו מוכי חרב במלחמה: תשמע זעקה· כי הזעקה תהיה כשיבא הרע פתאם: כי כרו שיחה· כתוב ביוד וקרי בו"ו שוחה והשוחה והפחים הוא סם המות שחשבו להאכילו: ואתה אל תמחי· כמו אל תמחה היו"ד במקום ה"א למ"ד הפעל כמו בור ילדך תשי: והיו מוכשלים· כתוב וקרי ויהיו והענין אחד: בעת אפך עשה בהם· על דרך ויחר אפי בהם ואכלם: כה אמר יי'· בקבוק יוצר חרש· מיוצר חרש תקנה הבקבוק כי יש בקבוק מעץ או מזכוכית או משאר מתכות ויונתן תירגם הפך המלה ותרגם דלוע דחסף פחר וחכרון המ"ם ימצא כמוהו אלחנן בן דודו בית לחם כמו מבית לחם: ומזקני העם ומזקני הכהנים· פירוש תוליך עמך הזקני' כדי להשמיעם הנבואה ולשבר לעיניה' הבקבוק להיות להם למופת כמו שאומר ושברת את הבקבוק לעיני ה האנשים ההולכים אתך וכן תירגם יונתן ותדבר עמך מסבי עמא והפרשה מבוארת זולתי מעט ממנה שצריכה באור: אשר פתח שער החרסית· משער החרסית יוצאים לגיא בן הנם ותירגם יונתן די קודם תרע ק קילקלתא וקלקלתא הוא בדברי רז"ל אשפה ולדעתי הוא השער הנזכר בספר עזרא ואת שער

על ירמיהו ד' בקריא' וסימ' לכו ונחשבה על ירמיהו מחשבו'· ויקצפו השרים· ויצו נבוכד נצר· הראשונית לנבוכד נצר: ואנשיהם ד' בקריאה וסימ' ויבאו אל גדליהו דמלכים· לכן תן את בניהם לרעב והגרם על ידי חרב· וישמעו כל שרי החילים· ויבאו אל גדליהו המצפתה דספרא: מוכי ב' קמץ חד כתיב יוד וסימ' כבי

קֳדָל וְלָא אַפִּין אַחְזֵינוּן בְּיוֹם תַּבְרֵיהוֹן׃
וַאֲמָרוּ אִיתוֹ וְנֶחְשַׁב עַל יִרְמְיָה מַחְשְׁבָן אֲרֵי לָא תִיפְסוֹק אוֹרָיְתָא מִכָּהֵן וּמֵילַךְ מֵחַכִּים וְאוּלְפַן מִסָּפַר אִיתוֹ וּנְסַהֲדִינֵיהּ סַהֲדְוָן דִּשְׁקַר וְלָא נְצִית לְכָל פִּתְגָמוֹהִי׃ גְּלֵי קֳדָמָךְ יְיָ דִּינִי וּשְׁמַע קֳדָמָךְ עוּלְבְּנִי׃ הַאִיפְשַׁר לְשַׁלָּמָא חֲלַף טַבְתָא בִּישְׁתָא אֲרֵי כְרוֹ פַּחַת לְמִקְטְלִי יְעוּל דּוּכְרַן מִקְמֵי קֳדָמָךְ לְמַלָּלָא עֲלֵיהוֹן פִּתְגָמִין תַּקְנִין לְאָתָבָא יַת חֲמָתָךְ מִנְהוֹן׃
בְּכֵן הַב יַת בְּנֵיהוֹן לְכַפְנָא וְתַבְּרִינוּן עַל יְדֵי קָטוֹלֵי חַרְבָּא וִיהוֹיָן נְשֵׁיהוֹן תַּכְלָן וְאַרְמְלָן וְגַבְרֵיהוֹן יְהוֹן קְטִילֵי מוֹתָא עוּלֵימֵיהוֹן מְטַעֲנֵי חַרְבָּא בִּקְרָבָא׃
תִּשְׁתְּמַע צְוָחְתָא מִבָּתֵּיהוֹן אֲרֵי תֵיתֵי עֲלֵיהוֹן מַשְׁרְיָין בִּתְכֵף אֲרֵי כְרוֹ פְּחִירַת לְמִיקְטְלִי וְקוֹלִין צְלוֹ לְפַרְסַת רַגְלַי׃ וְאַתְּ יְיָ יְדִיעַ וּגְלֵי קֳדָמָךְ יַת כָּל אִתְמַלְכוּתְהוֹן עֲלַי לְמִקְטְלִי לָא תְכַפַּר עַל חוֹבֵיהוֹן וְחַטָּאֵיהוֹן מִן קֳדָמָךְ לָא יִתְמְחוּן וִיהוֹן מַתְקְלִין דְּמִן קֳדָמָךְ בְּעִידַן פּוּרְעָנוּת רוּגְזָךְ אִתְפְּרַע מִנְהוֹן׃ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ לִי אֵיזִיל וְתִזְבּוֹן זְלוּעַ דַּחֲסַף פֵּיחַר וְתִדְבַּר עִימָךְ מִסָּבֵי עַמָּא וּמִסָּבֵי כַּהֲנַיָּא׃ וְתִיפּוֹק לְחֵילַת בַּר הִנֹּם דִּקְדָם תְּרַע קִילְקַלְתָּא וְתִיתְנַבֵּי תַמָּן יַת פִּתְגָמָא דַּאֲמַלֵּל עִימָךְ׃ וְתֵימַר קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַיְיָ מַלְכַיָּא דְבֵית יְהוּדָה וְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֶם כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל הָא אֲנָא מַיְתֵי בִישְׁתָא עַל אַתְרָא הָדֵין דְּכָל דְּיִשְׁמְעִינֵיהּ יִצְלַּן אוּדְנוֹהִי׃ חֲלַף דְּשָׁבְקוּ פוּלְחָנִי וְסָאִיבוּ יַת אַתְרָא הָדֵין וְאַסִּיקוּ בֵיהּ בּוּסְמִין לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא דְּלָא יְדָעוּנִי אִינוּן וַאֲבָהָתְהוֹן וּמַלְכַיָּא דְבֵית יְהוּדָה וּמְלוֹ יַת אַתְרָא הָדֵין דַּם זַכָּאִין׃

עֹרֶף וְלֹא פָנִים אַרְאֵם בְּיוֹם אֵידָם׃
וַיֹּאמְרוּ לְכוּ וְנַחְשְׁבָה
עַל יִרְמְיָהוּ מַחֲשָׁבוֹת כִּי לֹא תֹאבַד
תּוֹרָה מִכֹּהֵן וְעֵצָה מֵחָכָם וְדָבָר מִנָּבִיא
לְכוּ וְנַכֵּהוּ בַלָּשׁוֹן וְאַל נַקְשִׁיבָה אֶל
כָּל דְּבָרָיו׃ הַקְשִׁיבָה יְהוָה אֵלַי
וּשְׁמַע לְקוֹל יְרִיבָי׃ הַיְשֻׁלַּם תַּחַת
טוֹבָה רָעָה כִּי כָרוּ שׁוּחָה לְנַפְשִׁי זְכֹר
עָמְדִי לְפָנֶיךָ לְדַבֵּר עֲלֵיהֶם טוֹבָה
לְהָשִׁיב אֶת חֲמָתְךָ מֵהֶם׃
לָכֵן תֵּן אֶת בְּנֵיהֶם לָרָעָב
וְהַגִּרֵם עַל יְדֵי חֶרֶב וְתִהְיֶנָה נְשֵׁיהֶם
שַׁכֻּלוֹת וְאַלְמָנוֹת וְאַנְשֵׁיהֶם יִהְיוּ
הֲרֻגֵי מָוֶת בַּחוּרֵיהֶם מֻכֵּי חֶרֶב
בַּמִּלְחָמָה׃ תִּשָּׁמַע זְעָקָה מִבָּתֵּיהֶם
כִּי תָבִיא עֲלֵיהֶם גְּדוּד פִּתְאֹם כִּי כָרוּ
שִׁיחָה לְלָכְדֵנִי וּפַחִים טָמְנוּ לְרַגְלָי׃
וְאַתָּה יְהוָה יָדַעְתָּ אֶת כָּל עֲצָתָם
עָלַי לַמָּוֶת אַל תְּכַפֵּר עַל עֲוֺנָם
וְחַטָּאתָם מִלְּפָנֶיךָ אַל תֶּמְחִי וְהָיוּ
מֻכְשָׁלִים לְפָנֶיךָ בְּעֵת אַפְּךָ עֲשֵׂה
בָהֶם׃ כֹּה אָמַר יְהוָה יט
הָלוֹךְ וְקָנִיתָ בַקְבֻּק יוֹצֵר חֶרֶשׂ וּמִזִּקְנֵי
הָעָם וּמִזִּקְנֵי הַכֹּהֲנִים׃ וְיָצָאתָ אֶל
גֵּיא בֶן הִנֹּם אֲשֶׁר פֶּתַח שַׁעַר הַחַרְסוּת
וְקָרָאתָ שָּׁם אֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר אֲדַבֵּר
אֵלֶיךָ׃ וְאָמַרְתָּ שִׁמְעוּ דְבַר יְהוָה
מַלְכֵי יְהוּדָה וְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם כֹּה אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי
מֵבִיא רָעָה עַל הַמָּקוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר כָּל
שֹׁמְעָהּ תִּצַּלְנָה אָזְנָיו׃ יַעַן אֲשֶׁר
עֲזָבֻנִי וַיְנַכְּרוּ אֶת הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיְקַטְּרוּ
בוֹ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יְדָעוּם
הֵמָּה וַאֲבוֹתֵיהֶם וּמַלְכֵי יְהוּדָה וּמָלְאוּ
אֶת הַמָּקוֹם הַזֶּה דַּם נְקִיִּם׃

יו בליש' · ב' א' פתח · ל' · ל' וחס' · ב' חס' · ד' · ל' חס' · ל' כתי' י' וא' · כתי' ת' · ל' · ג · סוחה · ל' ת' · י' · ל' · ויהיו ת' · ל' · ל' בכפו · החרסית ת' · ה' · ג' · ל' · ל' חס' · ד' מ"ל בכנו'

רשי

עורף ולא פנים· כשיברחו מפני האויב: אראם· ולא אושיעם: ויאמרו לכו וגו'· ירמיה היה קובל על אנשי ענתות ואומר שאומרים כן: תורה מכהן· שעל הכהנים להורות תורה שנאמר יורו משפטיך ליעקב: ודבר מנביא· דברי נבואה: ונכהו בלשון· ונסהדיניה סהדותא דשקר: והגירם· לשון שפיכה כמו המוגרים: על ידי חרב· על ידי גייסות: ואלמנות· של האלמנות יהיו הרוגי מלאך המות: כי כרו שוחה· שחשדוהו מאשת איש שנאמ' כי שוחה עמוקה זונה: אל תמחי· אל תהי מחויה ולפי שהוא לשון נקבה כתב בו יו"ד ואף היא יתרה כיו"ד של ותזני שם: בקבוק· צלוחית: ומזקני העם· הולך עמך ומזקני העם מוסב על הלוך ומזקני העם עמך: יוצר חרש· כלומר של יוצר שהיא של חרש: שער החרסית· שער האשפות ששם זורקין חרשים הנשברים וכן תירגם יונתן תרע קילקלתא: תצלנה· טינטיניר בלע"ז לשון מצלתים בצלצלי שמע: וינכרו· עשאוהו נכרי לפני: ובקותי

חרב במלחמה· מכה אלהים ומענה: מלפניך י' בקריאה וסימ' ושלחתי את הצרעה תניינא דפסוק· אל תאמר בלבבך בהדף· טורד טבוח לעיניך· הוא ישמיד את הגוים האל מפניך· אשר הסירתי מלפניך· וחטאתם מלפניך אל תמחי· מלפניך אל תמחה· מלפניך משפטי יצא· אל תשליכני מלפניך ורוח קדשך· והעשר והכבוד מלפניך:

האשפות [illegible] שהוא שער משערי העזרה שהוא שער מזרחי ואמרו שבעה שמות נקראו לו שער סור ששם היו טמאים פורשים הדא הוא דכתיב סורו טמא שער היסוד [illegible] ההלכה שער החרסית שהוא מכוון כנגד זריחת החמה היך מה דתימ' האומר לחרס ולא יזרח שער האיתון שהוא משמש כניסה ויציאה ושער התוך [illegible] מבי שעריס שער חדש ששם חדשו סופרים את ההלכה שער העליון שהוא למעלה מעזרת ישרא'· החרסות בוי"ו כתיב וקרי ביו"ד החרסית ואחר הוא: אשר אדבר [illegible] הדברים שאני מדבר עתה אליך והם מן ואמרת עד והסך נסכים לאלהים אחרים: תצלנה אזניו· ענין תנועת הרעשה והוא מבנין כפעל ואמר זה הלשון באזנים ובשפתים כמו לקול צללו שפתי: וינכרו· כמו שכתוב אלהי נכר הארץ כי לא יקבלו המקום ההוא עבודה זרה: אשר

רשי

ובקותי· ורוקנתי לשון בוקה ומבוקה ועל שם בקבוק שהוא מדבר בו לקח לשונו כן: ובמצוק· לשון צרה כמו צוקה: העיר הזאת כתופת· כולה מליאה הרוגים כמו התופת שהורגין שם את הילדים למולך: המהפכת· שם מקום בית האסורים ויונתן תרגם כיפתא אר״וולור בלע״ז: תגור

מסרה

יקרא כֹּא בקריא׳ וסימ׳ לזאת יקרא אשה· עוד שמך אברם· ולא יקרא שמך עוד יעקב· כי ביצחק יקרא לך זרע· אולי יקרה יי׳ לקראתי ל׳ כתיב ה׳· ההוא יקרא ארץ רפאים· כי יקרא קן צפור לפניך· כי לנביא היום יקרא· רק יקרא שמך עלינו אסוף· לא תחד אתם בקבורה· עוד לנבל נדיב· אשר יקרא עליו מלא רועים· כי ביתי בית תפלה יקרא· ודרך הקדש יקרא לה· כי בעליך עשיך· עיר הצדק קריה

ירמיה

ובנו את־במות הבעל לשרף את־בניהם באש עלות לבעל אשר לא־צויתי ולא דברתי ולא עלתה על־לבי: לכן הנה־ימים באים נאם־יהוה ולא־יקרא למקום הזה עוד התפת וגיא בן־הנם כי אם־גיא ההרגה: ובקתי את־עצת יהודה וירושלם במקום הזה והפלתים בחרב לפני איביהם וביד מבקשי נפשם ונתתי את־נבלתם למאכל לעוף השמים ולבהמת הארץ: ושמתי את־העיר הזאת לשמה ולשרקה כל עבר עליה ישם וישרק על־כל־מכתה: והאכלתים את־בשר בניהם ואת בשר בנתיהם ואיש בשר־רעהו יאכלו במצור ובמצוק אשר יציקו להם איביהם ומבקשי נפשם: ושברת הבקבק לעיני האנשים ההלכים אותך: ואמרת אליהם כה־אמר יהוה צבאות ככה אשבר את־העם הזה ואת־העיר הזאת כאשר ישבר את־כלי היוצר אשר לא־יוכל להרפה עוד ובתפת יקברו מאין מקום לקבור: כן־אעשה למקום הזה נאם־יהוה וליושביו ולתת את־העיר הזאת כתפת: והיו בתי ירושלם ובתי מלכי יהודה כמקום התפת הטמאים לכל הבתים אשר קטרו על־גגתיהם לכל צבא השמים והסך נסכים לאלהים אחרים: ויבא ירמיהו מהתפת אשר שלחו יהוה שם להנבא ויעמד בחצר בית־יהוה ויאמר אל־כל־העם: כה־אמר יהוה צבאות אלהי ישראל הנני מבי אל־העיר הזאת ועל־כל־עריה את כל־הרעה אשר דברתי עליה כי הקשו את־ערפם לבלתי שמוע את־דברי:

ד ־ וישמע פשחור בן־אמר הכהן והוא־פקיד נגיד בבית יהוה את־ירמיהו נבא את־הדברים האלה: ויכה פשחור את ירמיהו הנביא ויתן אתו על־המהפכת אשר בשער בנימן העליון אשר בבית יהוה:

תרגום

ובנו ית במת בעלא לאוקדא ית בניהון בנורא עלון לבעלא דלא פקידית באוריתי ולא שלחית ביד עבדי נביא ולא רעוא קדמי: בכן הא יומיא אתן אמר יי לא יתקרי לאתרא הדין עוד תופת וחילת בר הנם אילהן חילת קטיליא: ואקלקל ית מלך אינש יהודה ויתבי ירושלם באתרא הדין ואירמינון בחרבא קדם בעלי דבביהון וביד דבען למיקטלהון ואתן ית נבלתהון משגרא למיכל לעופא דשמיא ולבעירא דארעא: ואישוי ית קרתא הדא לצדו ולאשתממו כל די יעבר עלה יכלי ויניד על כל מחתהא: ואוכלינון ית בשר בניהון וית בשר בנתהון וגבר נכסי קריביה יבזון בצירא ובעקתא דיעיקון להון בעלי דבביהון ודבען למקטלהון: ותתבר זלועא לעיני גבריא דאזלין עימך: ותימר להון כדנן אמר יי צבאות כדין איתבר ית עמא הדין וית קרתא הדא כמא דמיתבר ית מנא דפחרא דלא איפשר לאיתסאה ליה עוד ובתופת יקברון מבלי אתר למיקבר: כן אעבד לאתרא הדין אמר יי וליתבוהי ולמיתן ית קרתא הדא כתופת: ויהון בתי ירושלם ובתי מלכיא דבית יהודה כאתר תופת דמסאב לכל בתיא דאסיקו בוסמין על אגוריהון לכל חילי שמיא ונסיכו נסכין לטעות עממיא: ואתא ירמיה מתופת דשלחיה יי תמן לאתנבאה וקם בדרת בית מקדשא דיי ואמר לכל עמא: כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל הא אנא מיתי על קרתא הדא ועל כל קרוהא ית כל בישתא דגזרית עלה ארי אקשיאו ית קדלהון בדיל דלא לקבלא ית פתגמי: ושמע פשחור בר אמר כהנא והוא ממנא סגן כהניא בבית מקדשא דיי דירמיה מתנבי ית פתגמיא האילין: ואלקי פשחור ית ירמיה נביא ויהביתיה לכיפתא דבתרע שיבטא בנימין עילאה די בבית מקדשא דיי:

רדק

אשר לא צויתי· פרשתיו בפרש׳ בני כזרך ויונתן תרגם דלא פקידית ודלא שלחית ביד עבדי נביאיא ולא רעוא קדמי: ובקותי· ענין ריקות כמו ביקק הארץ ויונתן תרגם ואקלקל: מכותה· חסר יו״ד הרבים מהמכתב: כי כאשר ישבור· פירוש כאשר ישבור איש וכן אם יחרש בבקרי׳ החורש: להרפה· בה״א כמו בא׳לף׳ ובא בדרך הפ״אלה כמו וירפא את מזבח יי׳ ההרוס: ובתפת יקברו· אף על פי שהוא מקום ע״ז שלהם במקום התפת אשר טמאו יאשיהו: הטמאים· טעמו אל בתי ירושלם ובתי מלכי יהודה: לכל הבתים· פירוש בעבור כל הבתים או על כל הבתים כלומר זה שאני אומר שיהיו בתי ירושלם ובתי מלכי יהודה במקום התפת על הבתים אשר קטרו על גגותיהם אני או׳: כה אמר יי׳ צבאות אלהי ישראל· אדון צבאו׳ מעלה ומטה ואצביא עליכם צבא מטה: אלהי ישרא׳· אף על פי שהם חוטאים לפני ועבדו אלהים אחרים אלהיהם אני כי כלם לא פשעו בי ומקצת הפושעי׳ יחזרו בהם: הנני מבי· חסר אלף למ״ד הפעל מהמכתב: ועל כל עריה· ערי יהודה כי כלם היו כסמוכות אל ירושלם כי היא האם: פקיד· נגיד הפקיד הגדול שהוא נגיד על כלם ותרגם יונתן ממנא סגן כהניא: על המהפכת· יש מפרשים שהוא בית הסוהר ואדוני אבי ז״ל פירש כלי שהוא עשוי שני עצים ועושין בבתים בית צוהר ומכניסין שם צוארי האסורין ות״י לכיפתא: בשער בנימן העליון· השער הזה היה בחלק בנימן כי בית המקדש היה מקצתו בחלק יהודה ומקצתו בחלק בנימן: לא

מסרה

נאמנה· ולך יקרא דרושה עיר לא נעזבה· למקום הזה עוד התופת· כי לך יקרא חפצי בה· לחכם לב יקרא נבון· אחת דתו להמית: ולתת ח׳ וסימ׳ ויצו יוסף וימלאו· עליכ׳ היום ברכה· ולתת איביך לפניך· ולתת לאיש כדרכיו· ולתת את העיר הזאת כתפת· ועתה כמעט רגע· ושל׳ אחריו ולתת לנו גדר ביהודה· ומעת הוסר התמיד: שמוע י״א ד׳ מ׳ל׳ וז׳ חס׳ וסימ׳ ואם ביום שמע אישה יניא· לבלתי שמע אל הכהן העמד לשרת· הנה שמע מזבח טוב להקשיב· זאת המנוחה הניחו לעיף· בנים כחשי׳ בנים לא אבו שמוע מ׳ל׳· כי הקשו את ערפם מ׳ל׳· ועשה הרע בעיני רעה כתיב· אם אמרים אתם לא נשב· ואתם הרעתם לעשות· וסור לבלתי שמוע דדניאל מ׳ל׳· הקשו את ערפם לבלתי שומע בנכתיב דירמיה:

לא פשחור קרא יי׳ שמך׳ אמר קרא יי׳ שמך לפי שהוא היה מחזיק עצמו כנביא
ואומר כי יי׳ קרא לו כי שלום יהיה להם לפיכך אמר לו ירמיהו אשר נבאת להם
בשקר ואמר לו ירמיהו אתה אומר כי קרא יי׳ שמך ודבר עמך לא קרא יי׳ אותך
בשם פשחור כי אם מגור מסביב לא תהיה בטוח כמו שאתה אומר שלא פחד ויהיה
לך מכל סביבותיך ומגור ראוי
לקרוא שמך כי מגור יהיה לך׃
כי כה אמר יי׳. כתנך למגור
היה לו לומ׳ נותן מגור לך ולכל
אוהביך אלא כך אמר לו במקום
שאתה עתה בנבואתך מבטח לך
ולכל אהביך שבוטחים בדברי
שקר שאתה אומ׳ להם תהיה להם
במקום מבטח למגור ולפחד
וגם אתה תפחד עמהם׃ ונתתי׃
חוסן. ענין חזק ותקף כמו והיה
החסון לנעור וחסון הוא כאלוני׳
וחוסן ר״ל האוצר הטוב והיקר
וכן חוסן ויקר יקחו וכן הנפעל
ממנו לא יאצר ולא יחסן וקרא
האוצר חוסן לפי שהאוצר מחזק
האדם ותקפו לעת צרה׃ ואתה׃
אתה וכל אהביך. ולמעלה אמר
על אהביו שיפלו בחרב אויביהם
והנה אומר שיקברו בבבל רוצה
לומ׳ אותם שימלטו מחרב ירו׳ ילכו
בשבי בבבל ושם ימותו ויקברו
והקללה הוא שיקברו בארץ ט
טמאה לפיכך אמר ושם תקבר
כי אחר שאמר ושם תמות ידוע
הוא ששם יקבר אלא דרך קללה
זכר לו הקבורה שיקבר בארץ ט
טמאה ומה שאמר בכל פסוק
מהם כל אהביך רוצה לומ׳ רבים
מאהביך כי יבא כל בענין הזה
כמו וכל הארץ באו מצרימה
רוצה לומר רבו׳ מהארץ וכמוהו
רבים׃ פתיתני. לפי שהכה אותו
פשחו׳ ונתן אותו במהפכת בעין
חמס מתוך צערו ואמר פתיתני יי׳
באדם המפתה חברו כי אני ס
הייתי מונע עצמי מן שליחותך י
ואמרתי אהה יי׳ אלהים הנה לא
ידעתי דבר כי נער אנכי ואתה
פתיתני ואמרת לי אל תאמר נער
אנכי׃ ואפת. ואני הייתי
נפתה לדבריך׃ חזקתני ותוכל׃
היית חזק ממני בטענה ויכולת לי
ועשיתי שליחותך והנה הייתי ל
לשחוק כל היום כי הם שוחקים
ולועגים לו׃ כלה. אומר על ישר׳
דרך כלל׳ ואפת מבנין נפעל
ויהיה בתש׳ומו אפתה על משקל
אבנה וכחסרון למ״ד הפעל אפת
כמו תגל ערותך ויקר אלהים
והדבר הזה אמר דבר ירמיה לא
היה דבר שלא כהוגן כנגד האל
אלא דברי צער על עצמו לפיכך
לא חשב לו אלה הדברים באלה
הפסוקים לעון כמו שחשב לו
לעין מה שאמר למעלה היו תהיה
לי כמו אכזב כי אותו הדבר היה דבר חטא כנגד האל לפיכך אמר לו אם תשוב ואשיבך כמו שפירשנו׃ כי מדי בכל עת שאדבר בדברי נבואה
וכן מרי עברו והיה מדי באתם והדומי׳ להם׃ אזעק. אמר אני זועק ומרים קולי להם להוכיחם והנה חמס ושוד אקרא שהם אומרים לי דברי
חמס ושוד עד שיכוני ואצטרך לקרא חמס על דבריהם הרעים שאומרים לי כי היה דבר יי׳ לי לחרפה ולקלם׃ כל היום. כל הימים שאדבר דבר יי׳ הוא לי לחרפה ולקלס
שהם מחרפים אותי עליו וקלס ענינו לעג ובוז וכן וקלסה לכל הארצות ות״י ארי בזמן דאנא מתנבא אנא מריס קלי בכי ומצוח ועל חטופין ובזוזין אנא מתנבא ארי הוה
פתגמא דיי׳ לי לחסודין וללעג כל יומא׃ ואמרתי. ואם אחשב בלבי שלא אזכרנו עוד ושלא אדבר בשמו עוד לא אזכרנו להם ולא אדבר עוד בשמו להם כי אני נבזה עליו׃
והיה בלבי כאש בוערת יהיה דבר יי׳ בלבי כאש בוערת שאשתדל בכל כחי להוציאה וכן כמו אם היה אש עצור בעצמותי שאשתדל להוציאו בכל כחי כן דבר יי׳׃ נלאיתי כלכל׃
נלאיתי לכלכלו ולא אוכל לסבלו בקרבי כמו אם היה אש ואני על כרחי מוציאו בשפתי ואומרו להם ואמר בוערת ואמ׳ עצור כי האש ימצא זכר ונקבה כי אש יצאה מחשבון
והפסוק אחר זכר ונקבה תאכלהו אש לא נפח כלכל ענין סבל וכן ומי מכלכל את יום בואו׃ כי שמעתי דבת רבים. לשון הרע שאומרים עלי׃ מגור מסביב. מפחידים
אותי מסביב זה מכאן וזה מכאן ויונתן תרגם מגור לשון אסיפה דמתכנשין מסחור סחור כמו יגורו עלי עזים יגורהו בחרמו ומה הם אומרים עלי זה לזה׃ הגידו
ונגידנו׃ פירוש הגידו דבר שקר עליו ונגידנו למלך כמו שאמר לכו ונכהו בלשון׃ כל אנוש שלומי שומרי צלעי. אותם שהייתי חושב שהם אנשי שלומי הם שומרי׳ ומצפים
מתי אהיה צולע ונכשל בשום דבר׃ אולי יפתה ונוכלה לו. אולי יפתה לדברינו שיאכל וישתה עמנו ונקחה נקמתינו לפי שנשקהו סם המות ות״י מתניתעי׃ ויי׳ אותי. הם
חושבים להמיתני ואני לא אפחד כי יי׳ הבטיחני ואמר אלי ונלחמו אליך ולא יוכלו לך והוא עמי כמו גבור עריץ שיהיה עמי שלא אפחד או פי׳ וכתן אותי כמו גבור עריץ
לעמוד כנגדם ות״י ויי׳ מימריה בסעדי כגבר תקיף׃

מגור. יראה׃ לא פשחור קרא יי׳ שמך וגו׳. לא נקרא שמך פשחור שלא בשביל
דבר זה כלומר פשה סחור כמו אילן שכפשח וכן ויפשחני וכן אמר לו לא פשחור
קרא שמך שלשון פשחור משמע אדם גדול ובן חורין אלא לכך נקרא שמך פשחור
פשת סחור. ד״א פש סחור רבי׳ סביבותיך להרוג וללשון זה מגור הוא לשון אסיפה
כמו מגורי אל חרב׃
חוסן. ממון׃ פתתני. ללכת בשליחותך׃ חזקתני. הכבדת
עלי ידך החזקה ללכת
על כרחי׃ ותוכל.
ונצחתני׃ כולה. כל
העם לועג לי׃ מדי
הדבר. בכל עת
שאדבר אליהם אני
צריך לזעוק ולהרים
קול ואיני קורא אליהם
טובה כי אם נבואות
חמס ושוד׃ כי היה
דבר יי׳ לי. לפיכך
דברו לי חרפה שהם
מחרפין אותי׃ ולקלס
ולדבור כמו וקלסה׃
ואמרתי לא אזכרנו׃
אם אמר לי לבי שלא
אלך בשליחותך עוד׃
והיה בלבי. הנבואה
באש בוערת ועל כרחי
אני צריך לילך׃ עצור
בעצמותי. וכנוס
בעצמותי האש׃ כלכל
לסבול האש׃ כי
שמעתי. אני אמרתי
לא אזכרנו לפי ס
ששמעתי דבת רבים
אלו שמתלחשים עלי׃
מגור. לשון אסיפה
וכ״תי׃ הגידו. עלינו
עדות שקר׃ ונגידנו׃
ונעידנו ומנחם פי׳
הגידו ונגידנו כמו לא
תתגודדו וכן חבר ל
לחלק יגיד רעים לשון
השחתה כמו גודו א
אילנא ודונש פתר
אותו לשון הגדה ממש
וכה פתרונו הגידו ע
עליו דבר שקר ונגידנו
למלך ויש לנו כמו כ
נגידנו דברים רבים ב
במקרא אמר לא יכון
פתרונו כי אם עד אם
יחלקון למתי תיבות או
לשלש כמו ולא יכלו ד
דברו לשלום בני
יצאוני׃ שומרי צלעי׃
מכפי שברי׃ אולי
יפותה. לשמוע לנו
ולטעות אחרינו׃ כי
לא השכילו. לא
הצליחו בעצתם׃
כערים

והביאום ג׳ בקריא׳ ב׳ מ״ל וא׳ חס׳ וסימ׳ למען אשר יביאו בני ישראל. ובזזום ולקחום והביאום בבלה. ולקחום
עמים והביאום אל מקומם׃ לשחוק ז׳ ו׳ כ״ל וא׳ חס׳ וכימ׳ כי היה דבר יי׳ חס׳ · פתתני יי׳ ואפת חזקתני. וספק
מואב בקיאו. והיה מואב לשחוק. לשחק אברתי בהולל. ועת לשחק. לשחק עשים לחם. ליש׳ אחרי׳

וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֹּצֵא פַשְׁחוּר אֶת־
יִרְמְיָהוּ מִן־הַמַּהְפָּכֶת וַיֹּאמֶר אֵלָיו
יִרְמְיָהוּ לֹא פַשְׁחוּר קָרָא יְהוָה שְׁמֶךָ
כִּי אִם־מָגוֹר מִסָּבִיב׃
כִּי כֹה אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹתֶנְךָ
לְמָגוֹר לְךָ וּלְכָל־אֹהֲבֶיךָ וְנָפְלוּ
בְּחֶרֶב אֹיְבֵיהֶם וְעֵינֶיךָ רֹאוֹת וְאֶת־
כָּל־יְהוּדָה אֶתֵּן בְּיַד מֶלֶךְ־בָּבֶל וְהִגְלָם
בָּבֶלָה וְהִכָּם בֶּחָרֶב׃ וְנָתַתִּי אֶת־כָּל־
חֹסֶן הָעִיר הַזֹּאת וְאֶת־כָּל־יְגִיעָהּ וְאֶת
כָּל־יְקָרָהּ וְאֵת כָּל־אוֹצְרוֹת מַלְכֵי
יְהוּדָה אֶתֵּן בְּיַד אֹיְבֵיהֶם וּבְזָזוּם
וּלְקָחוּם וֶהֱבִיאוּם בָּבֶלָה׃ וְאַתָּה
פַשְׁחוּר וְכֹל יֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ תֵּלְכוּ בַּשֶּׁבִי
וּבָבֶל תָּבוֹא וְשָׁם תָּמוּת וְשָׁם תִּקָּבֵר
אַתָּה וְכָל־אֹהֲבֶיךָ אֲשֶׁר־נִבֵּאתָ לָהֶם
בַּשָּׁקֶר׃
פִּתִּיתַנִי יְהוָה וָאֶפָּת חֲזַקְתַּנִי וַתּוּכָל
הָיִיתִי לִשְׂחוֹק כָּל־הַיּוֹם כֻּלֹּה לֹעֵג
לִי׃ כִּי־מִדֵּי אֲדַבֵּר אֶזְעָק חָמָס וָשֹׁד
אֶקְרָא כִּי־הָיָה דְבַר־יְהוָה לִי לְחֶרְפָּה
וּלְקֶלֶס כָּל־הַיּוֹם׃ וְאָמַרְתִּי לֹא־
אֶזְכְּרֶנּוּ וְלֹא־אֲדַבֵּר עוֹד בִּשְׁמוֹ וְהָיָה
בְלִבִּי כְּאֵשׁ בֹּעֶרֶת עָצֻר בְּעַצְמֹתָי
וְנִלְאֵיתִי כַּלְכֵל וְלֹא אוּכָל׃ כִּי שָׁמַעְתִּי
דִּבַּת רַבִּים מָגוֹר מִסָּבִיב הַגִּידוּ
וְנַגִּידֶנּוּ כֹּל אֱנוֹשׁ שְׁלוֹמִי שֹׁמְרֵי צַלְעִי
אוּלַי יְפֻתֶּה וְנוּכְלָה לוֹ וְנִקְחָה
נִקְמָתֵנוּ מִמֶּנּוּ׃ וַיהוָה אוֹתִי כְּגִבּוֹר
עָרִיץ עַל־כֵּן רֹדְפַי יִכָּשְׁלוּ וְלֹא יֻכָלוּ

וַהֲוָה בְּיוֹמָא דְבַתְרוֹהִי וְאַפֵּיק
פַּשְׁחוּר יָת יִרְמְיָה מִן כִּיפְתָא וַאֲמַר
לֵיהּ יִרְמְיָה לָא פַשְׁחוּר רַבֵּי יְיָ שְׁמָךְ
אֱלָהֵין יִתְכַּנְשׁוּן עֲלָךְ דְּקָטְלִין ב
בְּחַרְבָּא מִסְחוֹר סְחוֹר׃
אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר יְיָ
הָאֲנָא מְסַר לָךְ לְתַבַּר לָךְ וּלְכָל
רַחֲמָךְ וְיִתְקַטְלוּן בְּחֶרֶב בַּעֲלֵי ד
דְבָבֵיהוֹן וְעֵינָךְ חָזְיָין וְיָת כָּל דְּבֵית
יְהוּדָה אֶימְסַר בְּיַד מַלְכָּא דְבָבֶל
וְיַגְלֵינוּן לְבָבֶל וְיִמְחִינוּן בְּחַרְבָּא
׃ וְאֶתֵּן יָת כָּל עוֹתַר אַרְעָא הָדָא וְיָת
כָּל עֲמָלַהּ וְיָת כָּל לִיאוּתַהּ וְיָת כָּל
אוֹצְרֵי מַלְכַיָּא דְבֵית יְהוּדָה אֶימְסַר
בְּיַד בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן וְיִבְזוּנוּן ו
וְיִשְׁבּוּנוּן וְיוֹבְלִינוּן לְבָבֶל׃ וְאַתְּ
פַּשְׁחוּר וְכֹל יָתְבֵי בֵיתָךְ תְּהָכוּן ב
בְּשִׁבְיָא וּלְבָבֶל תְּתוּבַל וְתַמָּן תְּמוּת
וְתַמָּן תִּתְקְבַר אַתְּ וְכָל רַחֲמָךְ ד
דְּאִתְנַבֵּיתָא לְהוֹן בְּשִׁקְרָא׃
שַׁבְּשְׁתַּנִי יְיָ
וְאִשְׁתַּבְּשִׁית תְּקַפְתַּנִי וִיכֵלְתְּ לִי
הֲוֵיתִי לִלְעֵיב כָּל יוֹמָא כּוּלְהוֹן
מְחַיְּכִין בִּי׃ אֲרֵי בִּזְמַן דַּאֲנָא
מִתְנַבֵּי אֲנָא מָרֵים קָלִי בָּכֵי וּמְצַוַּח
וְעַל חֲטוֹפִין וּבְזוֹזִין אֲנָא מִתְנַבֵּי
אֲרֵי הֲוָה פִתְגָמָא דַיְיָ לִי לְחִסּוּדִין
וְלִלְעֵיב כָּל יוֹמָא׃ וַאֲמַרִית לָא
אִידְכְּרִינֵיהּ וְלָא אֵימַלֵּל עוֹד בִּשְׁמֵיהּ
וַהֲווֹ פִתְגָמוֹהִי בְּלִיבִּי כְּאֶשָּׁא בָּעַר
שָׁטְפִין יָת גַּרְמַי וּלְאִיתַי לְסוֹבָרָא
וְלָא יְכֵילִית׃ אֲרֵי שְׁמָעִית מִלֵּי
סַגִּיאַיָּא דְּמִתְכַּנְשִׁין מִסְחוֹר סְחוֹר
הֲווֹ וּנְחַוֵּינֵיהּ כָּל אֱנַשׁ שְׁלָמִי כְּמָנִין
לְאַבְאָשָׁא לִי מָאִים יִטְעֵי וְנִיכּוֹל
לֵיהּ וְנִתְפְּרַע פּוּרְעָנוּתָנָא מִינֵּיהּ׃
וַיְיָ מֵימְרֵיהּ בְּסַעֲדִי כְּגִיבַּר תַּקִּיף עַל כֵּן רָדְפַי יִתְקְלוּן וְלָא יִכְלוּן לְמֵיקָם

ב׳ מ״ל בליש׳ בנביאים וסימ׳ הראים בשחוק שמשון. פתיתני יי׳ ואפת. וכל כתו׳ דכוו׳ מ״ל בס״ד חס׳ וסי׳ שחק
לרעהו אהיה קדמ׳ דפסו׳ . גם בשחק יכאב לב. כן שחק הכסיל. הייתי שחק לכל עמי. ואני הצעיר
הבאסף בקשתי ולא מצאתי פסו׳ קדמ׳ דה״ינו כי היה דבר יי׳ לשחוק וככל ספרי ומס׳ שה״ו לפני בן הי״ה כתו׳׃

כערים אשר הפך · סדום ועמורה: ולא נחם · משנגזר עליהם חורבן לא חשב מחשבה אחרת לבטל גזרתו: שמח · מ"ם רגושה שהוא לשון משמח אחרים משמח את אביו בבשורתו: ארור היום אשר ילדתי בו · פו"אי אוכ"יכירט בלע"ז היא עת הריון ועל ידי אוכם שמש חלקיהו אביו משמש ביום שהיה בורח מפני מנשה שהיה הורג את ה נביאים ושמש מטתו וברת זאש' לא מותתני מלאך המות מרחם והרי זה מן המקראות קצרי דיבור: הרת עולם · הריון של עולמית: עמל ויגון: חורבן בית המקדש: הנני מיסב את כלי המלחמה · יש כנס היודעים להשביע את השרים שלמעלה ה הממונים על הפורעניו' להציל איש איש מן הרעה שהוא ממונה עליה ובכך אתם בוטחים הנני מיסב את השררה של זה לזה ולא תדעו על מי תשביעו: ואספתי אותם · כלי מלחמה אל תוך העיר הזאת שאמית אתכם בדבר על ידי מלאך המות שהוא מן השרים ה העליונים וכן מפורש בענין בדבר גדול ימותו: והיתה

בשו מאד כי לא השכילו · ענין הצלחה כמו ויהי דוד בכל דרכיו משכיל והוא עבר במקום עתיד יבשו מאד כי לא השכילו כלומר יהיה להם בשתם שלא יצליחו במעשיהם ובמחשבותם עלי ואותה הבושת תהיה כלימה שלא תשכח כי יהיו לקללה בפי האנשים לעולם: ולא יכלו · חסר וי"ו שהוא במקום יו"ד פ"א הפעל מהמתכב: ויי' צבאות בוחן צדיק · אותו שהוא צדיק לעיני בני אדם לא ידעו בו אם תוכו כברו ויי' צבאות בוחן אותו אם לבו בסתר כמו מעשיו בגלוי ינמלהו כצדקו ואם לאו יגלהו ויפרסמהו לעיני ה האנשים שידעו מי הוא כלומר שיכשילהו במעשיו: שירו לה' · אמר זה כנגד החסידי' אשר היו בירושלם: כי הציל · שגלה לו שלא יאכל ולא יפתה עמהם כי היו רוצים להמיתו: ארור היום · ממרירות נפשם יקללו הצדיקים יום הולדם בו ואף על פי שלא ת תשיגהו קללה כי כבר עבר וכן אמר איוב יאבד יום אולד בו וגו' והוסיף הענין במלות שונות ואמ' יום אשר ילדתני אמי: ארור האיש אשר בשר את אבי · ואף על פי שהיה מקלל ממרירות נפשו יש לתמוה איך היה מקלל המבשר כי אם הוא היה בחיים תשיגהו קללה ואולי היה איש טוב המבשר והיה לירמיהו עון על ק קללו אותו ואומ' כי נודע לו כי פשחור בן אמר היה המבשר: שמח · שמחהו באמת שמחהו כשאמר לו כי בן זכר יולד לו כי בני אדם שמחי' לבן זכר ודואגים על הנקבה ואם היה יודע אבי סופי שיהיו ימי בעמל ויגון לא היה שמח בי: והיה · ושמע זעקה בבקר · זעקה מקרובים ומאוהביו בבקר כלומ' בתחלת היום וכן ישמע תמיד עד עת צהרים וכן מכאן ואילך כל היום אלא זכר צהרים לפי שהאור הולך ומוסיף מהבקר עד עת הצהרי' ותהיה קללתו מוספת והולכת כי התרועה יותר מהזעקה והתרועה תהיה לשמח כמו לא ירונו ולא ירועו יתרועעו אף ישירו ותהיה לאבל ולצער כמו למה תריע רע וכן ותרועה בעת צהרים: אשר לא מותתני מרחם · מותתני מבנין מרובע אומר על איש למה לא המיתו ק קודם צאתו מרחם או אומר על האל כמו שאמ' איוב כי לא סגר דלתי בטני: ותהי לי אמי קברי · שאם מותתני קודם צאתי מרחם היית' לי אמי קברי: ורחמה הרת עולם · רחם אמי למה לא היתה לי להריון עולם ממני הרה בסמוך הרת כמו מן שכה שכת שלומים שפה שפת היאור ובאמרו הרת לשון נקבה ורחם מן הדומ' לשון זכר טעם הנקבות על האם שתהיה הרת עולם מ ממני שהיה לעולם ברחמה: למה זה · מבואר הוא וכן הפרש' הבאה אחריו מבוארת: כלחם עלינו · קמוץ כי הוא בינוני: כה תאמרון · חסר וי"ו המשך:

והיה האיש ההוא ב' דסמיכי וסימ' כערים אשר הפך יי' · איש היה בארץ עוץ: ויכלו ג' בקריאה וסימ' ויכלו המים מן החמת · ויכלו בבשת ימי · ויכלו באפס תקוה: תאמרון ח' וסימ' נמסר בריש סדר וישלח וכבלכים

בשו מאד כי לא השכילו כלמת
עולם לא תשכח: ויהוה צבאות
בחן צדיק ראה כליות ולב אראה
נקמתך מהם כי אליך גליתי את
ריבי: שירו ליהוה
הללו את יהוה כי הציל את נפש
אביון מיד מרעים:
ארור היום אשר ילדתי בו יום אשר
ילדתני אמי אל יהי ברוך: ארור
האיש אשר בשר את אבי לאמר
ילד לך בן זכר שמח שמחהו: והיה
האיש ההוא כערים אשר הפך יהוה
ולא נחם ושמע זעקה בבקר ותרועה
בעת צהרים: אשר לא מותתני
מרחם ותהי לי אמי קברי ורחמה
הרת עולם: למה זה מרחם יצאתי
לראות עמל ויגון ויכלו בבשת ימי:
כא הדבר אשר היה
אל ירמיהו מאת יהוה בשלח אליו
המלך צדקיהו את פשחור בן
מלכיה ואת צפניה בן מעשיה
הכהן לאמר: דרש נא בעדנו את
יהוה כי נבוכדראצר מלך בבל
נלחם עלינו אולי יעשה יהוה אותנו
ככל נפלאתיו ויעלה מעלינו:
ויאמר ירמיהו אליהם
כה תאמרן אל צדקיהו: כה אמר
יהוה אלהי ישראל הנני מסב את
כלי המלחמה אשר בידכם אשר
אתם נלחמים בם את מלך בבל ואת
הכשדים הצרים עליכם מחוץ
לחומה ואספתי אותם אל תוך העיר
הזאת: ונלחמתי אני אתכם ביד
נטויה ובזרוע חזקה ובאף ובחמה
ובקצף גדול: והכיתי את ישבי
העיר הזאת ואת האדם ואת
הבהמה בדבר גדול ימתו: ואחרי
כן נאם יהוה אתן את צדקיהו
מלך יהודה ואת עבדיו ואת
העם ואת הנשארים בעיר הזאת

יבהתון לחדא ארי לא יצלחון ותתפינון איתכנעות עלם דלא תפסוק: ויי צבאות בחר קשוט גלין קדמוהי כולין ולב אחזי פורענות דינך מנהון ארי קדמך אמרית ית עולבני:
שבחו קדם יי אודו קדם יי ארי שיזיב ית נפש מסכן מיד מבאשין:
ליט יומא דאיתילידית ביה יומא דילדתני ביה אמי לא יהי בריך: ליט גברא דבשר ית אבא למימר אתליד לך בר דכר חדאה חדיה: ויהי גברא ההוא כקרויא דהפך יי ברוגזיה ולא איתיתבא וישמע צותתא בצפרא ויבבא בעידן טיהרא: לוי דלא אמיר עלי דמתית ממעין והות לי פון אמי קברי והוית כדלא הוית: למה דנן מבטנא נפקית למיחזי עמל ודון וספו בבהתא יומי:
פתגם נבואה דהוה עם ירמיה מקדם יי כד שלח לותיה מלכא צדקיה ית פשחור בר מלכיה וית צפניה בר מעשיה כהנא למימר: צלי כען עלנא קדם יי ארי נבוכדרצר מלכא דבבל מגיח קרבא בנא מאים יעבד יי עימנא בכל פרישתיה ויסתלק מננא:
ואמר ירמיה להון כדין תימרון לצדקיה: כדנן אמר יי אלהא דישראל האנא מסחר ית מאני קרבא דבידכון דאתון מגיחין קרבא בהון עם מלכא דבבל ועם כשדאי דצירין עליכון מברא לשורא ואיכניש יתהון לגו קרתא הדא: ואגיח אנא עמכון ביד מרמם ובדרע תקיפא וברגז ובחמה ובתקוף רב: ואמחי ית יתבי קרתא הדא וית אינשא וית בעירא במותא סגיאה ימותון: ובתר כן אמר יי אמסר ית צדקיה מלך שבט דבית יהוד וית עבדוהי וית עמא וית דאישתארו בקרתא הדא

ב' סימן ח': ואת הכשדים ג' וסי' ואת כל היהודים דספרא · ויהי בחודש השביעי בא ישמעאל דסוף מלכים · הנני מסב את כלי המלחמה: יושבי ל"ד מל' וסימ' נמסר במסרה רבתא בערך ישב:

הנני מסב · כאילו כלי המלחמה אשר בידכם יהיו בידם שלא יהיה לכם כח להלחם כנגדם: ואספתי אותם · הכשדים: ונלחמתי הכשדים ילחמו אתכם מחוץ ואני אלחם אתכם בדבר גדול שאכה אתכם ואת בהמתכם: מן

מן הדבר מן החרב · מחרב המלחמה בהלחמם על העיר אחר אותם ביד נבוכד כבר כשיכבוש העיר ואף צדקיהו ועבדיו שברחו : והכם לפי חרב · מי שירצה להמית ימית ומי שירצה להגלות יגלה : לא יחוס עליהם ולא יחמול ולא ירחם · שהרי שחט בני צדקיהו לעיניו וכן בחורים וזקנים לא חמל : הבריס עליכם יחיה · כתוב וקרי וחיה והענין אחד : והיתה לו נפשו לשלל · לריוח כאילו שלל אותה : ולבית מלך יהודה · חסר תאמר כמו שאמר למעלה ואל העם הזה תאמר וסמך על המבין בחסרונו וזה מנהג המקרא במקומות רבים ופירושו ולבית לו ולבניו ושריו שהם בני משפחתו : בית דוד · זכר דוד לפי שהוא היה עושה משפט כמו שאמר ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו וכן היה ראוי שיעשו בניו ובני ביתו שילמדו ממעשיו הטובים :

דינו לבקר משפט · לבקר קודם שתתעסקו באכילה ושתיה ובדב' מצרכיכם תשבו במקום הדין לדון כל מי שיבא לצעוק וכן אמר במשה רבינו ע"ה וישב משה לשפט את העם מן הבקר : והצילו גזול מיד עושק · מיד מי שעושק אותו וגזלו והגזל הוא מי שחוטף מיד חברו או לוקח מידו או מביתו בחזקה ועושק מי שבא ממון חברו לידו בפקדון או בהלואה או שכירו ואין רוצה לתתו לו ומי שגוזל כ"ש שעושק לפיכך אמר והצילו גזול מיד עושק כי הגוזל גוזל ועושק : מעלליהם · כתוב בה"א לנסתרי' וקרי בכ"ף מעלליכם לנמצאים כמו שאמר דינו והצילו : הנני אליך · אמר כנגד ירושלם וקראה יושבת העמק לפי שהיא גבוהה וסביבותיה עמק והיא יושבת בעמק וכן קראה צור המישור כי היא צור והר וסביבותיה מישור ואמר לה הנני אליך לפי שיושביך מתגאים ואומרים מי יחת עלינו ומי יבא במעונותינו הנני אבא אליך ונלחמתי אתך : יחת · שרשו נחת ולולי החי"ת שהיא גרונית היתה דגושה ופי' ירד ויחנה וכן ותנחת עלי ידך ותרגום וירד ונחת ואמר בלשון ירידה לענין המלחמה שהיא בעמק ובמישור כמו שאמר או במלחמה ירד ונספה : ופקדתי · ביערה · הכנוי לירושלם רוצה לומר הערים אשר סביבותיה המשילם ליער לענין האש כמו כאש תבער יער וכתי' טערה בקרוהא : כה אמר יי' רד בית מלך יהודה · בהר הבית נאמר' לו נבואה זו לפיכך אמר רד ואף על פי שזאת הנבואה כבר אמרה בית דוד כה אמר יי' דינו לבקר משפט אמ' לו עוד שיאמר אות' להם עוד בבתיהם ושיבטיח' ההבטחה הטובה אם ישמעו : בשערים האלה · בשערי העזרה כמו שאמר בשמוך ובאו בשערי הבית הזה או יהיה פי' שבית הזה בית המלך לפי שאמר רוכבים ברכב ובסוסי' ולא יכנס אדם רוכב בשערי העזרה : כה אמר יי' · מיד עשוק · תואר בפלס קרוב גדול ועניינו כמו עושק : כי אם עשו תעשו · עשו מקור בוי"ו במקום ה"א לתאר הפעל : ועבדו · כתוב בלא יו"ד הרבים והענין אחד וכמוהו רבים : ואם לא · מבואר הוא : כי

והצתי אש ו' בקריא' וסימניה' והצתי אש בשעריה · והצתי אש ביערה · בבתי אלהי מצרים · והצתי אש בעריו · והצתי אש בחומת דמשק · והצתי אש בחומת רבה : עשו ד' כתיב ו' בסוף וסימ' דרכך ומעלליך ·

מן מותא ומן חרבא ומן כפנא ביד נבוכדראצר מלכא דבבל וביד בעלי דבביהון וביד דבען למקטלהון וימחינון לפתגם דחרב לא יחוס עליהון ולא יחמול ולא ירחם : ולעמא הדין תימר כדנן אמר יי' האנא יהב קדמיהון ית אורח חיי וית אורח מותא : דיתב בקרתא הדא יתקטל בחרבא ובכפנא ובמותא ודיפוק וישתמע לכשדאי דצירין עליכון ויחי ותהי ליה נפשיה לשיזבא : ארי יהבית רוגזי בקרתא הדא לבישא ולא לטבא אמר יי' בידא דמלכא דבבל תיתמסר ויוקדיניה בנורא : ולבית מלך שבטא דבית יהודה קבילו פתגמא דיי' : בית דוד כדנן אמר יי' דינו לצפרא דינא ושיזבו אניסא מיד דאניס ליה דלמא ידלק כאישתא רוגזי וישיצי ולא יהי מחיים מן קדם בישות עובדיכון : האנא שלח רוגזי עלך דיתבא ברתוקפא בקרוין בריכן אמר יי' דאמרין מן יחות עלנא ומן יעול בבירניתנא : ואסער עליכון כפירי עובדיכון אמר יי' ואדליק אישתא בקרוהא ותשיצי בכל סחרנהא : כדנן אמר יי' חות לבית מלך שבטא דבית יהודה ותתנבי תמן ית פתגמא הדין : ותימר קבל פתגמא דיי' מלך שבט דבית יהודה דיתיב על כורסי דוד את ועבדך ועמך דעלין בתרעיא האילין : כדנן אמר יי' עיבידו דינא וצדקתא ושיזבו אניסא מיד דאניס ליה וגיור יתים וארמלא לא תונון ולא תנסון ודם זכיי לא תשדון באתרא הדין : ארי אם מעבד תעבדון ית פתגמא הדין ויעלון בתרעי ביתא הדין מלכין יתבין לדוד על כורסותי רכיבי ברתיכין ובסוסון הוא ועבדוהי ועמיה : ואם לא תקבלון ית פתגמיא האילן במימרי קיימית אמר יי' ארי לחורבא יהי ביתא הדין :

מִן־הַדֶּבֶר מִן־הַחֶרֶב וּמִן־הָרָעָב בְּיַד
נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וּבְיַד
אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וְהִכָּם
לְפִי־חֶרֶב לֹא־יָחוּס עֲלֵיהֶם וְלֹא
יַחְמֹל וְלֹא יְרַחֵם : וְאֶל־הָעָם הַזֶּה
תֹּאמַר כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹתֵן
לִפְנֵיכֶם אֶת־דֶּרֶךְ הַחַיִּים וְאֶת־דֶּרֶךְ
הַמָּוֶת : הַיֹּשֵׁב בָּעִיר הַזֹּאת יָמוּת
בַּחֶרֶב וּבָרָעָב וּבַדָּבֶר וְהַיּוֹצֵא וְנָפַל
עַל־הַכַּשְׂדִּים הַצָּרִים עֲלֵיכֶם יְחִיֶה
וְהָיְתָה־לּוֹ נַפְשׁוֹ לְשָׁלָל : כִּי שַׂמְתִּי
פָנַי בָּעִיר הַזֹּאת לְרָעָה וְלֹא לְטוֹבָה
נְאֻם־יְהוָה בְּיַד־מֶלֶךְ בָּבֶל תִּנָּתֵן
וּשְׂרָפָהּ בָּאֵשׁ :
וּלְבֵית מֶלֶךְ יְהוּדָה שִׁמְעוּ דְּבַר־
יְהוָה : בֵּית דָּוִד כֹּה אָמַר יְהוָה דִּינוּ
לַבֹּקֶר מִשְׁפָּט וְהַצִּילוּ גָזוּל מִיַּד
עוֹשֵׁק פֶּן־תֵּצֵא כָאֵשׁ חֲמָתִי וּבָעֲרָה
וְאֵין מְכַבֶּה מִפְּנֵי רֹעַ מַעַלְלֵיהֶם :
הִנְנִי אֵלַיִךְ יֹשֶׁבֶת הָעֵמֶק צוּר הַמִּישֹׁר
נְאֻם־יְהוָה הָאֹמְרִים מִי־יֵחַת עָלֵינוּ
וּמִי יָבוֹא בִּמְעוֹנוֹתֵינוּ : וּפָקַדְתִּי
עֲלֵיכֶם כִּפְרִי מַעַלְלֵיכֶם נְאֻם־יְהוָה
וְהִצַּתִּי אֵשׁ בְּיַעְרָהּ וְאָכְלָה כָּל־
סְבִיבֶיהָ :
כב כֹּה אָמַר יְהוָה רֵד בֵּית־מֶלֶךְ יְהוּדָה
וְדִבַּרְתָּ שָּׁם אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה : וְאָמַרְתָּ
שְׁמַע דְּבַר־יְהוָה מֶלֶךְ יְהוּדָה הַיֹּשֵׁב
עַל־כִּסֵּא דָוִד אַתָּה וַעֲבָדֶיךָ וְעַמְּךָ
הַבָּאִים בַּשְּׁעָרִים הָאֵלֶּה : כֹּה אָמַר
יְהוָה עֲשׂוּ מִשְׁפָּט וּצְדָקָה וְהַצִּילוּ
גָזוּל מִיַּד עָשׁוֹק וְגֵר יָתוֹם וְאַלְמָנָה
אַל־תֹּנוּ אַל־תַּחְמֹסוּ וְדָם נָקִי אַל־
תִּשְׁפְּכוּ בַּמָּקוֹם הַזֶּה : כִּי אִם־עָשׂוֹ
תַּעֲשׂוּ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה וּבָאוּ בְשַׁעֲרֵי
הַבַּיִת הַזֶּה מְלָכִים יֹשְׁבִים לְדָוִד עַל
כִּסְאוֹ רֹכְבִים בָּרֶכֶב וּבַסּוּסִים הוּא
וַעֲבָדָו וְעַמּוֹ : וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ אֶת־
הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בִּי נִשְׁבַּעְתִּי נְאֻם־
יְהוָה כִּי־לְחָרְבָּה יִהְיֶה הַבַּיִת הַזֶּה :

רשי

והיתה לו נפשו לשלל · כאדם השולל שלל וחוטפו והולך לו כן תהיה לו נפשו שלולה מן המיתה ההורגים : פני · כתרגומו רוגזי : מיד עושק · טעמו למטה שאינו שם דבר אלא שם הנזלן השוסק את אחרים : ואין מכבה · שלא ימלט לכם שריד : יושבת העמק · ירושלם היא בתוך עמק · ד"א שהעמיק הקב"ה עצה עליך להחריבך : צור המישור · הר שכל סביביו מישור : מי יחת עלינו · מי יחנה עלינו כמו כי שם ארם נחתים : תוכו · זו תוכחת דברי' נלעד

מעלליהם ב' כתי' בה"א בלמ"ת וק' ב'

כי אם השיב תשיבו · כי אם עשו תעשו את הדבר הזה ואתנהו ביד איל גוים · וי"ש ספרים נמסר בזנותך אחר גוים במקום אם עשו תעשו דס"פרא ובדקתי אח"כ בספרים מדוייקים ומצאתיו בה"א והמ"ה לי אם כן לכ"ת לא נמנה עם אותם ד' עשה שהם כתובי' בה"א · ואם נאמר שהוא בוי"ו א"כ נשב"ש כל הספרים המדוייקים שבכלם נמסר על כל אחד מהד' עשו ד' כתיב וי"ו וגם ספרי המסר' ועוד הב"ה לי לכ"ה נמנה הסבלת עשו דאורייתא עם הד' בתיב ה' באחר שהוא בוי"ו ונמסר עלי"ו לי"ת כתיב וי"ו יבנה אותו עם אותם שהם בוי"ו ונהקשתי בהאי עלינא טובא ולא ידענא מה למימר בה :

גלעד אתה לי וגו'. אילו את חביב קדמי כבית מקדשא דרש בריש טוריא אם לא אשויתך מדברא גלעד בית המקדש שממנו צרי ורפואה לכל העולם: וקדשתי. ותמכתי: וכרתו מבחר ארזיך. לפי שדמהו ללבנון נופל כאן הלשון הזה: אל תבכו למת. ליהויקים שימות לפני השער כשיסחבוהו להגלותו: בכו להולך. ליהויכין ולצדקיהו לאמר שעתה חביבה מיתתו של יהויקים שנאמר בו ונבלתו תהיה מושלכת לחרב ביום ולקרח בלילה מחייו של יהויכין שנ' בו וארוחתו ארוחת תמיד וגו': אל שלום. הוא צדקיהו וכך נקרא בדברי הימים והרביעי שלום וקראו רביעי למלכות בבני יאשיהו שבתחלה מלך יהואחז ואחר כך יהויקים ואחריו יהויכין ואחריו צדקיהו: אשר יצא. ואעפ"י שלא יצא עדיין מתנבא עליו כאילו יצא: הוי בונה ביתו. על יהויקים הוא אומ' שהוא היה רשע וסוף הענין מוכיח לכן כה אמר יי' אל יהויקים וגו': בית מדות. בית גדול כמו אנשי מדות שיש בהן מה למדוד: וקרע לו. והרחיב לו אחרי הניהו וקרע לו ופיתח לו וכן תקרעי בפוך קרעת שמים ירדת כולן לשון פתיחה: וספון בארז. משכך הגג בארזים: ומשוח בששר. ומצייר בסמני' תרגום יונתן בששר צבע הוא ממין הכורים לא"ז ומשוח בששר איינאה"ט אנשי"ופלא בלע"ז כמו חוט המשיחה: התמלך. התאריך ימיך על שאת' מתחרה להכביד על ממשלתך להודיע שאתה מלך: אביך. יאשיה שהתנהג בענוה הלא אכל ושתה וראה טוב כל ימי חייו: על

לאית ב' לא אכלתי שלמי מתנו

חז ב' לישן דין וכל שום בר נש דומ'

כי כה אמר יי' גלעד אתה לי ראש הלבנון. אמר על בית מלך יהודה שהוא ראש ממלכת ישראל אתה היית לי כמו גלעד כי גלעד עיר אחת בעבר הירדן וכל הארץ ההיא ארץ סיחון ועוג וכל הבשן היתה נקראת על שמה ארץ הגלעד כי היא ראש להם וכן היית אתה לי ראש ממלכת ישראל כי ציון וירושלם ראש לכל ארץ ישראל וכן היית ראש הלבנון שנקראת גם כן ארץ ישראל בשם הלבנון כמו שאמר ההר הטוב הזה והלבנון ועתה אשיתך מדבר ואשית הערים אשר סביבותיך כאילו לא נושבו: אם לא. ענין שבועה כמו אם לא שויתי ודוממתי אם לא בתים רבים והדומים להם: נושבה. כתוב בה"א על הארץ דרך כלל וקרי נושבו על הערים ויונתן פי' גלעד בית המקדש ותרגם הפסוק כן ארי כדנן אמר יי' על בית מלך שבטא וגו' כבעמוד: וקדשתי. ואזמן עליך משחיתים שישחיתו בתיך: איש וכליו. ר"ל וכלי משכו להפיל הבית: מבחר ארזיך. ר"ל קירוי הבתי' שספונים כמו שאמר למטה בענין וספון בארז וכן כי ארזה ערה את' על קירות הבתים הספונים בארז: והפילו על האש. כמו שנ' וישרוף את בית יי' ואת בית המלך וגו' וי"ת ואזמן עלך מחבלי' וגו' כבעמוד: ועברו. מבואר הוא וכן ואמרו: אל תבכו למת. למי שימות מבית דוד שזכר והוא יהויקים שמת בדרך כשהוציאו אותו מירושלם להגלותו אמר אל תבכו לו כיון שמת טוב הוא מ שיגלה ויחיה חיי צער ובזיון כמו יהויכין ואמ' בעבור יהויקי' אל תבכו ואל תנודו לו כי טובה היא לו מיתתו אלא למי ראוי שתבכו למי שהולך בגלות כי לא ישוב עוד וראה את ארץ מולדתו וזהו יהויכין שהגלו אותו לבבל ושם מת והיה בבית הכלא ל"ז שנה לו ראוי לבכות ודרשו רז"ל אל תבכו למת יותר מדאי ואל תנודו לו יותר מכשיעור הא כיצד שלשה לבכי שבעה להספד שלשי' לגהוץ ולתספורת ואמ' בכו בכו להולך בלא בני' בכו מקור בו"ו במקום ה"א למד הפעל: כי כה אמר יי' אל שלום בן יאשיהו. שלום הוא יהויכין ושני שמות היו לו ואעפ"י שהיה בן בנו בני בנים הרי הם כבנים לפי שאמר בכו בכו להולך פירש מי הוא ההולך והוא לא שב עדין משגלה ומת בבבל

בכו ובכו ה' כתיב ו' בקריאה וסימ' כי עם בציון ישב. בכו בכו להולך. הלוך ובכו ילכו. בגת אל תגידו דמיכה. בכו תבכה בלילה ודמעתה: ואת הארץ ה' דסמיכי בקריאה וסימ' ואת הארץ תסחרו. ואת הארץ אשר נתתי לאברהם ר"פ. וירא מנחה כי טוב ואת הארץ. ואת הארץ הזאת ירשנו בעת. כי במקום אשר

כי כה אמר יהוה על בית מלך יהודה גלעד אתה לי ראש הלבנון אם לא אשיתך מדבר ערים לוא נושבה: וקדשתי עליך משחתים איש וכליו וכרתו מבחר ארזיך והפילו על האש: ועברו גוים רבים על העיר הזאת ואמרו איש אל רעהו על מה עשה יהוה ככה לעיר הגדולה הזאת: ואמרו על אשר עזבו את ברית יהוה אלהיהם וישתחוו לאלהים אחרים ויעבדום: אל תבכו למת ואל תנדו לו בכו בכו להלך כי לא ישוב עוד וראה את ארץ מולדתו: כי כה אמר יהוה אל שלם בן יאשיהו מלך יהודה המלך תחת יאשיהו אביו אשר יצא מן המקום הזה לא ישוב שם עוד: כי במקום אשר הגלו אתו שם ימות ואת הארץ הזאת לא יראה עוד: הוי בנה ביתו בלא צדק ועליותיו בלא משפט ברעהו יעבד חנם ופעלו לא יתן לו: האמר אבנה לי בית מדות ועליות מרוחים וקרע לו חלוני וספון בארז ומשוח בששר: התמלך כי אתה מתחרה בארז אביך הלוא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה אז טוב לו: דן דין עני ואביון אז טוב הלא היא הדעת אתי נאם יהוה:

ו' בטע' בסיפ' | מסש ח' | ב' כתי' כן | ה' וכל נגינותי דכו' בה"א | ב' פסוקי' על אל על | ל' | ה' כתי' כן | ל' מהדו | ה' פסוקי' מטע' כהון ב' ה' | ב' לבנון | ל' ל' ל' | זקף ל' ל' | ל' | ג'

ארי כדנן אמר יי' על בית מלך שבטא דבית יהודה אילו את חביב קדמי מבית מקדשא דרם בריש טוריא אם לא אשוינך מדברא קרוין דלא אתיתבא: ואיזמן עלך מחבלין גבר וזיניה ויקטלון שפר גיברך כמה דקצצין אעי חורשא ורמן לנורא: ויעיברון עממין סגיאין על קרתא הדא ויימרון גבר לחבריה על מה עבד יי' כדין לקרתא רבתא הדא: ויימרון על דשבקו ית קיימא דיי' אלההון וסגידו לטעות עממיא ופלחונון: לא תבכון על מית ולא תדוון עלוהי בכו מבכא לדגלי ארי לא יתוב עוד ויחזי ית ארעא דילדותיה: ארי כדנן אמר יי' על שלום בר יאשיה מלך שבטא דבית יהודה דמלוך תחות יאשיה אבוהי דגלא מן אתרא הדין לא יתוב לתמן עוד: אילהן באתרא דאגליאו יתיה תמן ימות וית ארעא הדא לא יחזי עוד: ווי דבני ביתיה בלא קשוט ועליתיה בלא דינא כדחזי בחבריה מפלח מגן ואגריה לא יהב ליה: דאמר אבני לי בתין דמשחן ועליין מרוחן ופצים ליה חרכין ומטלל בכיורי ארזיא ומצייר בסממנין: האת סדמי למהוי כמלכא קדמאה אבוך הלא אכל ושתא ועבד דין דקשוט וזכו בכן טב ליה: דן דין מסכן וחשוך בכן הות טב הלא היא דעתא ודרעינא בה אמר יי':

הגלו אתו. וכל את השמים ואת הארץ דכו': דן ג' לישן דין וסימ' וגם את הגוי אשר. דן דין עני ואביון אז טוב. אין דן דינך למזור. וכל שום אינש וקרתא דכו':

ורז"ל פירשו כי שלום הוא צדקיהו והחכם רבי אברהם בן עזרא פי' כי שלום הוא יהואחז כי במצרי' מת וכבר בארתי כל זה הענין בספר מלכים ובספר דברי הימים: הוי בונה ביתו. זה כאמר על יהויקים שזכר בפסוק אל תבכו למת כמו שפירשנו ואחר שפירש ההולך פי' המת שבנה בתים ועליות בגזל ובחמס וכן זכרו בפי' בסוף הפרשה לכן כה אמר יי' אל יהויקים: ברעהו יעבוד חנם. היה שוכר הפועל במלאכת הבתים ולא היה נותן לו שכרו זהו חנם והוסיף לפרש ואמר ופעלו לא יתן לו ופעלו שם מן את פעל יי' לא יביטו ואמר פעלו והעי"ן בקמץ חטף כמו מן תאר מה תארו ובא זה בחולם הפ"א כמו שבא מן תאר ותארו מן בני אדם ופירוש שכר פעלתו לא יתן לו זהו חנם שאמ' וכן לא תלין פעלת שכיר שכר פעלתו והרוכי אבי ז"ל פירש ופעלו פעל לו שם כאילו אמר ופועלו שעבד עמו לא יתן לו שכרו: האומ' אבנה לי. אמר לבנות ובנה: בית מדות. גדולות וכן אנשי מדות: עליות מרוחים. מן ורוח לשאול ענין הרחבה ויתכן להיות מרוחי' מענין רוח כלומר שיכנס בהם הרוח עשוים לימי הקיץ וזהו שאמר וקרע לו חלוני ופירו' פיתח לו חלוני' כתרגומו ופצים ליה חרכין. חלוני כמו חלוני' וכן על דבריחוזי כמו חוזים ואורג' אורי וחשופי שת והדומי' להם: וספון בארז. פירו' בית מדות שזכר הוא מקורה בקורו' ולוחות ארזים ועוד הוא משוח בששר פירו' מצויר במיני צבעונים וזכר אחד מהם שמציירים בו ברוב והוא ששר נקרא בערבי זנגפו"ר ובלע"ז מיני. ספון. מקורה כמו חלקת מחוקק ספון אתם יושבים בבתיכם ספוני'. בארז בקמץ האלף בזקף. ומשוח שם התאר בפלס קרוב רחוק וקרא מעשה הציור בזה הלשון לפי שהוא במשיכת היד על הדבר כמו המשיחה: התמלוך. התחשוב לעמוד במלכותך בעבור זאת ההנאה שאתה נהנה בבתים הנאים שבנוים בחמס: מתחרה בארז. מתערב בארז. כלומ' בבנין הארזים אתה מתערב וכאחז להנאתך: אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה. כלומ' אינו יתקיים אותך בהנאותיך אם היית עושה משפט וצדקה כי אביך יאשיהו אכל ושתה כדרך המלכים ונהנה בטובתו וכיון שעשה משפט וצדקה אז טוב לו והיה בטוב כל ימיו אבל אתה נהנה בטובת העולם הזה בדרך רעה שבניניך שאתה נהנה בהם אינם ביושר ובמשפט כי אם בעשק וכן מאכלך ומשקך ושאר הנאותיך הם בחמס כמו שאמ' כי אין עינך ולבך כי אם על בצעך וגו' ויש אומרים כי יהויקים היה מתענה תמיד והיה סבור כי התעניות היו תשלום מעשיו הרעים לפיכך אמר לו אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה וי"ת הא את מדמי למהוי כמלכא קדמאה רוצה לומר כדוד שהיה המלך הראשון ואתה לפי שאתה מזרעו אתה חושב להיות כמוהו אין זה כי דוד עשה משפט וצדקה וקרא דוד ארז כי היה כארז בלבנון: דן דין עני. הלא היא הדעת אותי נאם יי'. פי' אותו בפסוק כה אמר יי' אל יתהלל חכם וגו' וי"ת הלא היא דעתא דרעינא אמר יי': כי

ולבך ה׳ בקריא׳ וסי׳ בספר שפטים סימן י״ן׃ והודו ה׳ בקריא׳ וסימ׳ הוי אדון והוי הודה ל׳ כתיב ה׳. ויהי בזית הודו. כסוס הודו למלחמה. כסה שמים הודו. הודו על ארץ ושמים וירם קרן׃ עלי ו׳ בקריא׳ וסימ׳ עלי באר ענו לה. עלי הלבנון וצעקי ובבשן תני. עלי גלעד וקחי צרי. על הר גבה עלי לך מבשרת ציון. עלי עילם צורי

כי אין עיניך ולבך כי אם־על בצעך
ועל דם־הנקי לשפוך ועל־העשק
ועל־המרוצה לעשות׃
לכן כה־אמר יהוה אל־יהויקים בן־
יאשיהו מלך יהודה לא־יספדו לו
הוי אחי והוי אחות לא־יספדו לו הוי
אדון והוי הדה׃ קבורת חמור
יקבר סחוב והשלך מהלאה לשערי
ירושלם׃ עלי הלבנון
וצעקי ובבשן תני קולך וצעקי מ
מעברים כי נשברו כל־מאהביך׃
דברתי אליך בשלותיך אמרת לא
אשמע זה דרכך מנעוריך כי לא־
שמעת בקולי׃ כל־רעיך תרעה־
רוח ומאהביך בשבי ילכו כי אז
תבשי ונכלמת מכל רעתך׃
ישבתי בלבנון מקננתי בארזים מה־
נחנתי בבא־לך חבלים חיל כילדה׃
חי־אני נאם־יהוה כי אם־יהיה
כניהו בן־יהויקים מלך יהודה חותם
על־יד ימיני כי משם אתקנך׃
ונתתיך ביד מבקשי נפשך וביד
אשר־אתה יגור מפניהם וביד נבוכד
ראצר מלך־בבל וביד הכשדים׃

ארי לית עינך ולבך אילהין על
ממונא למינס ועל דם זכיי למשפך
ועל עושקא ועל דברעות נפשך
למיעבד׃ בכן כדנן
אמר יי על יהויקים בר יאשיה מלך
שבטא דבית יהודה לא יספדון
ליה ווי על אחי ווי על אחת לא
יספדון ליה ווי על מלכא ווי על
מלכותיה׃ כמה דמשגרן ית
נבלת חמרא כן ישגרון ית נבילתיה
יתגרר וישתרי להלאה לתרעי
ירושלם׃ סקי
לבית מקדשא וצווחי ובתרעי טור
ביתא ארימי קליך וצווחי על מגיזתא
ארי איתברו כל רחמך׃ שלחית
לותיך ית כל עבדי נביא כד הוית
יתבא שליותא אמרת לית אנא
מקבלא אולפן דא אורחתיך
מזעוריך ארי לא קבלית למימריה
כל פרנסך יתבדרון לכל רוח
וריחמך בשביא יהכון ארי בכן
תבהתין ותתכנעין מכל בישתך׃
דיתבא בבית מקדשא ביני מלכיא
מרביא בנהא מה תעבדין במיתי
לך עקא וזיעהא כחיבלין ליילדתא
׃ קיים אנא אמר יי ארי אם יהי
כניה בר יהויקים מלך שבטא דבית
יהודה בגלף דעיזקא על יד ימיני
ארי מתמן במיסרי אגלינך׃ ואתנינך ביד דבען למיקטלך וביד דאת דחיל מן קדמיהון
וביד נבוכד נצר מלכא דבבל ובידא דכשדאי׃

בדי. ולא אבד עלי לשלום לביתך׃ כניהו ג׳ וסימ׳ חי אני נאם יי׳ כי אם יהוה. העצב נבזה נפוץ. ומלך מלך צדקיהו׃

רדק

כי אין. בצעך. אחר חמדתך בממון׃ המרוצה. ענין שבר כמו את מי עשקתי ואת מי רצותי ואם איננו משרשו כי ימצא זה הענין מנחי העי״ן כמו לא יכהה ולא ירוץ והעשק בממון והמרוצה בגוף שהיה עושק שכר שכיר כמו שכתוב והיה מכה אותם ומכריחם לעבודתו זהו המרוצה שאמר וגם היה שופך דם נקי ועל כל זה אמר בדברי הימי׳ ותועבותיו אשר עשה והנמצא עליו הנם כתובים על ספר מלכי ישראל ויהודה ועל זה הספר אמר שמדבר על ישראל ויהודה ועל מלכיהם׃ לכן. הוי אחי והוי אחות. הספד הקרובים כמו שאמר הוי אדון והוי הודו הורה הספד העם ואיך יספדו אותו לא זכר לשון הספד שהקרובים סופדים על האיש הוי אחי ועל האשה הוי אחות או אמר הוי אחות על אשת יהויקים ואע״פ שלא נזכרה. הודה כמו והדרו ר״ל מלכותו כמו שת״י ווי על מלכותיה והה״א במקום וי״ו הכנוי כה״א אהלה והדומים לו׃ קבורת חמור. ר״ל כמו שהחמור לא יקבר כן לא יקבר הוא כי מה הוא קבורת החמור שיסחבו אותו וישליכוהו לאשפה כן יסחבו נבלת יהויקים וישליכו אותו מהלאה לשערי ירושלם כי מחוץ לירושלם מת כשהיו מוליכין אותו בגלו׳ בפעם השנית והכשדים לא הניחוהו להקבר׃ עלי הלבנון. אמר כנגד כנסת ישראל ראי אם יש לך עזר מכל מאהביך שהם אשור ומצרים שהיית בוטחת בהם ושלחת ב בטחונך ממני עתה כבא שברך צעקי להם אם יושיעוך כי גם להם בא שבר כי מלך אשור נשבר ומצרים גם כן נשברו ע״י נבוכד נצר בימי יהויקים כמו שאמ׳ ולא הוסיף עוד מלך מצרי׳ לצאת מארצו כי לקח מלך בבל מנהר מצרים עד נהר פרת כל אשר היה למלך מצרים ואע״פ שאחר זמן בימי צדקיהו אמר וחיל פרעה יצא ממצרים וגו׳ באחרונ׳ בא נבוכד נצר והחריב מצרים ואמר על דרך משל עלי הלבנון ר״ל עלי להר הלבנון וכן ובבשן ר״ל ובהר הבשן כי מן ההרי׳ ישמע קול הצועק למרחוק׃ וצעקי. בקמץ העי״ן מפני הזקף והצד״י מפוארת בקמץ חטף׃ מעברים׃ מכל עבר ומכל צד גם כן צעקי וראי כי לא יושיעוך כי נשברו כל מאהביך ות״י סקי לבית מקדשא וצוחי ובתרעי טור ביתא ארימי קליך תרגם לבנון בית מקדשא כמו שתרגם אונקלוס ההר הטוב הזה והלבנון ובית מקדשא וכן פירשו רז״ל ואמרו למה נקרא בית המקדש לבנון שהיה מלבין עונותיהם של ישראל אבל ובבשן שתרגם ובתרעי טור ביתא לא ידעתי טעם אולי כנה הר הבית בשם בשן לפי שהבשן היה מקום מרעה הבהמות ובבית המקדש גם כן היו תמיד בהמות לקרבן׃ דברתי אליך בשלותיך. אמר בלשון רבים כי היו להם שלוות רבות כשהיו מעשיהם טובים וכאשר החלו להרע והיו בשלותם הוכיחם האל על ידי הנביאים ולא הועיל׃ מנעוריך. רוצה לומר דור המדבר שהיה להם כימי הנעורים כי תחלת הכנס האומה בעבודת האל ובמצותיו היה הדור ההוא וכן פי׳ חסד נעוריך׃ כל רעיך תרעה רוח. כתרגומו כל פרנסיך ר״ל מלכי אשור ומצרים שהיו להם כפרנסים וכרועים אותם. תרעה רוח תאכלם הרוח כלומר שישברו קל מהרה כאלו הרוח הדיחה אותם ותרגם יונתן יתבדרון לכל רוח׃ כי אז תבושי. כשיכלה בטחונך׃ יושבתי בלבנון מקוננתי בארזים. יושבתי מקוננתי ביו״ד יתרה בכתב לא במבטא ונמצאת יתרה גם במבטא אהבתי לדוש מלאתי משפט ושתי המלות האלה אמרו שהן מורכבות יושבתי מן יושבת ויושבת מקוננתי מן מקוננת ומקוננת וטעם ההרכבה רוצה לומר שיושבת וקוננת מקדם וגם עתה את יושבת ומקוננת כי עדין היו בארץ שהיא מיוחסת ללבנון וזכר לבנון וארזים לפי שהיו בתי הגדולים בירושלם ספונים בארז כבית המלך כמו שאמר על יהויקים וספון בארז׃ מה נחנתי. עקרו נחננת והוא מענין חן ומה ימצא לפני פנים למעלת הדבר ולחסרונו למעלה כמו מה רב טובך מה יקר חסדך אלהים ולחסרון מה אנוש כי תזכרנו ובזה יתפרש לפני הפנים למעלה כלומר מה חן ומה יופי היה לך כשבאו לך החבלים והצרות האלה ולחסרון אמר מה חן הוא אשר נשאר לך מכל אשר בבית וקוננת בארזים בבא לך החבלים׃ חי אני. כיון שדבר על יהויקים דבר גם כן על יהויכין בנו וקראו כניהו לפחיתות׃ חותם על יד ימיני. הטבעת שחותמים בה הכתבים נקרא חותם וכן שימני כחותם חותמך ופתילך והטבעת ההיא לא תסור מיד האדם לא ביום ולא בלילה לפיכך אמר כי אפילו יהיה כניהו כמו החותם על ידי הימין שלא יוסר ממנה משם אסירך ואתקנך׃ אתקנך. פרשו ניתק ודגש התי״ו מורה חסרון הנו״ן והנו״ן האחרונה נוספת כנו״ן יברכנהו ויש דרש על הנו״ן היתר׳ אמרו שבמקום שנתק שם ניתקן כי בבית האסורים עשה תשובה וקבלו הקדוש ברוך הוא ונולד לו בן בבית האסורי׳ ושמו בן בנו זרובבל בן שאלתיאל ביהודה וישב על כסא דוד ואמר לו ושמתיך כחותם כנגד מה שאמר לאביו אם יהיה כניהו חותם על יד ימיני כי משם אתקנך׃ ונתתיך. כל אלו ביד שאמר לענין אחרים וכן אמר הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה אשר הציל את העם מתחת יד מצרים זה הכפל גם כן לחזק לענין ההוא ופירוש ביד מבקשי נפשך שלא יחמלו עליך׃ אשר אתה יגור מפניהם. שלא יהיה לך כח לעמוד כנגדם׃ וביד נבוכד נצר מלך בבל. שהוא מלך עז וקשה כמו שנאמר עליו עלה אריה מסבכו ומשחית גוים נסע ממקומו׃ וביד הכשדים. שהם גוי עז וקשה אשר לא ישא פנים כמו שנאמר עליהם הגוי המר והנמהר׃ והטלתי

רשי

על בצעך. לגזול ממון׃ המרוצה. ריצוץ דלים ועושק יוכיח עליו כי עשוק ורצוץ תמיד שמוכים בלשון מקרא וכן את מי עשקתי ואת מי רצותי׃ הוי הודו. הוי על תפארתו׃ קבורת חמור יקבר. כמה דמשגרין ית נבלת חמרא כן ישגרון ית נבילתיה ישגרון יסחבון׃ עלי הלבנון וצעקי. סקי לבית מקדשא וצווחי׃ ובבשן תני קולך. על הבשן שיחרב ויונתן תירגם ובתרעי טור ביתא ואיני יודע לפרש מ היאך נופל לשון בשן בשערי הבית אם לא בשביל הדלתו׳ ששוין מאלוני הבשן והוא פס מקו׳ או לשון בשן מקום בקעה רחבה כן היקף הר הבית תרגם ריוח לבית המקדש׃ וצעקי מעברים. וצוחי על מגיזתא והם לשון מקום׃ בשלותך. כשהיתה בשלוה׃ כל רועיך. כל מלכיך׃ תרעה רוח. רוח קדים תרוצצם׃ מקוננת בארזים. ששמת קנך כמגדל׳ בתי ארזים לבנות בית מדות׃ מה נחנת. מה מצאת חן בשביל גובה מגדלייך בעיני שודדיך בבא לך חבלי׳ כל לידה ומנחם פתר נחנת לשון חניה אבל רובם פתר אותו לשון חן׃ חותם על יד ימיני. חקוק וחתום בתוך בשר זרועי׃ אתקנך. אנתקך לשון התיקם כצאן לטבחה שר התיקנו אותם והנ״ון יתרה בו ומדרש אגדה במקום שנתק ניתקן ששם תשובה שבבל ושאל הקב״ה שנשבע כתבו את האיש הזה ערירי ונולד לו זרובבל בבבל ואמ׳ לו על פי הנביא ביום ההוא אקחך זרובבל בן שלתיאל עבדי ושמתיך כחותם כלפי שאמר לאביו אם יהיה חותם על יד ימיני אנתקנו׃ והטלתי

והטלתי · כמו והשלכתי וכן ויטילו את הכלים ובאמרו אשר ילדתך ר"ל שהיה דומה לה במעשים רעים לפיכך היה אומר וגם אמו במלכים שהיה הבן דומה לאם : על הארץ אחרת · בידיעת המאמר בלא ידיעת התאר כמו הגפן כגריה הכבש אחד הדור אחד : אשר לא ילדתם שם · שלא תמצאו שם בני משפחה שירחמו עליכם : ושם תמותו · גם זו קללה כלומר בארץ טמאה ימותו : ועל הארץ · כמו ואל הארץ ורבים כמוהו : אשר הם מנשאים את נפשם · שהיו מבטיחים אותם נביאי השקר שישובו הגולים עתה מהרה כמו שאמר הנה כלי בית יי' מושבים מבבל עתה מהרה וכו' ובעבור זה היו מנשאי' את נפשם ובוטחים על שקר המלך יהויכין ושאר הגולים : העצב נבזה · הה"א ה"א השאלה לפיכך היא פתוחה אמ' אם כניהו הוא כמו עצב נבזה ועצב הוא מן עצבים שהוא שם לכלמי' והעצב הוא נבזה ומשליך אותו המכיר בו שהוא הבל אין בו תועלת ש משליך אותו ומשבר אותו זהו שאמר נפוץ כמו ונפוץ הכדים כי בהשליך אדם הכלי ישבר ויתנפצו שבריו ויתפזרו וכן כלי שאין חפץ בו ישליכנו האדם חוץ מביתו : הוטלו · כמו הושלכו הוא וזרעו והנה היה לו זרע בגלותו שהרי אמר עליו ערירי ואפשר שהיו לו בנים בצאתו בגולה ומתו בבבל והנה הוא ערירי וכפל הענין ואמר הושלכו אחר שאמ' הוטלו והענין אחד לחזק הדבר כי כן דרך המקרא לכפול הענין במלות שונות לחזק הדבר : ארץ ארץ ארץ · כבר כתבתי בפסוק היכל יי' היכל יי' היכל יי' מה ש פירש בו אדוני אבי ז"ל ויתכן לפרש כי הכפל לחזק הענין כי כן מנהג הלשון פעם בשתי ת מלות פעם בשלש בשתי מלות כמו כל הקרב הקרב כחמו כחמו עמי והדומי' להם ובשלש מלות כמו ארץ ארץ ארץ היכל יי' היכל יי' היכל יי' עוה עוה עוה אשימנה והקריאה לארץ ר"ל לאנשי הארץ שהרי אמר כתבו וכן וכל הארץ באו מצרימה ות"י מארעיה אגלוהי לארע אוחרי ארעא דישראל קבילי פ פתגמא דיי' : כה אמר יי' · כתבו · זה הצווי כצווי ראה ריח בני סולו סולו והדומים להם : ערירי · אם היו לו בנים ימותו בחייו ואם לא היו לו לא יהיו לו : לא יצלח בימיו · כי כל ימי חייו היה בשבי : כי לא יצלח · וגם בזה לא תהיה לו הצלחה שיהיה מזרעו מושל ביהודה והנה זרובבל שהיה בן בנו היה מושל ביהודה אלא כמו שאמרו רבותינו ז"ל שעשה תשובה בבית האסורים ואמרו רבותינו ז"ל גדולה תשובה ש שמקרעת גזר דינו של אדם שנ' כתבו את האיש הזה ערירי וכיון שעשה תשובה נהפך לו גזר דין לטובה ואמר לו אקחך זרובבל בן שאלתיאל עבדי ו ושמתיך כחותם כי בך בחרתי ועוד אמרו א"ר יוחנן גלות מכפרת על הכל שנאמר כתבו את האיש הזה ערירי ובתר

מנשאים ג' וסימ' ועל הארץ אשר הם · ולא יהיה פליט · מנשאים את היהודים : הרעו ז' בקריאה וסימ' נמסר בסדר בלק : ג' פסוקי' משלשי' בקריא' וסימ' ארץ ארץ ארץ שמעי דבר יי' · קדוש קדוש קדוש יי' צבאות · עוה עוה עוה אשימנה · וחד היכל יי' היכל יי' היכל יי' המה : אותם י"ו חס' בסיפרא וסימ' הבית אתם ולא חלו ·

ואיטלטל יתך וית אמך דילידתך לארע אוחרי דלא איתיליד תון תמן ותמן תמותון : ולארעא דאינון מטען ית נפשהון למיתב תמן לתמן לא יתובון : בסירא חלשא מטלטלא גברא הדין כניה כמנא דלית צרוך ביה מה דין איטלטלו הוא ובנוהי ואיתגליאו לארעא דלא ידעו : מארעיה אגלוהי לארע אחרי ארעא דישראל קבילי פתגמי דיי' : כדנן אמר יי' כתובו ית גברא הדין דלא אולד גברא דלא יצלח ביומוהי ארי לא יצלח מזרעי' גבר יתיב על כורסי דוד ועבד ש שולטן על דבית יהודה : ווי פרנסיא דמאבדין ומבדרין ית עם דאיתקרי שמי עלוהי אמר יי' : בכן כדנן אמר יי' אלהא דישראל על פרנסיא דמתפרנסין ית עמי אתון בדרתון ית עמי וטלטלתינון ולא תבעתון יתהון האנא מסער עליכון ית בישות עובדיכון אמר יי' : ואנא איכניש ית שארא דעמי מכל מדינתא דאגליתי יתהון לתמן ואתיב יתהו' לאתריהון ויפשון ויסגון : ואקים עליהון פרנסין ויפרנסונון ולא ידחלון עוד ולא יתברון ולא יזועו' אמר יי' : הא יומא אתן אמר יי' ואקים לדוד משיח דצדיקיא וימלוך מלכא ויצלח ויעבד דין דקשוט וזכו בארעא : ביומוהי יתפרקון דבית יהודה וישראל ישרי לרחצן ודין שמיה דיהון קרן ליה יתעבדן לנא זכוון מן קדם יי' ביומוהי :

והטלתי אתך ואת אמך אשר ב׳
ילדתך על הארץ אחרת אשר לא ב׳
ילדתם שם ושם תמותו : ועל
הארץ אשר הם מנשאים את נפשם
לשוב שם שמה לא ישובו :
העצב נבזה נפוץ האיש
הזה כניהו אם כלי אין חפץ בו
מדוע הוטלו הוא וזרעו והשלכו על
הארץ אשר לא ידעו : ארץ ארץ
ארץ שמעי דבר יהוה :
כה אמר יהוה כתבו את
האיש הזה ערירי גבר לא יצלח
בימיו כי לא יצלח מזרעו איש ישב
על כסא דוד ומושל עוד ביהודה :
כג הוי רעים מאבדים
ומפצים את צאן מרעיתי נאם יהוה
: לכן כה אמר יהוה אלהי ישראל
על הרעים הרעים את עמי אתם
הפצתם את צאני ותדחום ולא
פקדתם אתם הנני פקד עליכם את
רע מעלליכם נאם יהוה :
ואני אקבץ את שארית צאני מכל
הארצות אשר הדחתי אתם שם
והשבתי אתהן על נוהן ופרו ורבו
: והקימתי עליהם רעים ורעום ולא
ייראו עוד ולא יחתו ולא יפקדו
נאם יהוה :
הנה ימים באים נאם יהוה והקמתי
לדוד צמח צדיק ומלך מלך והשכיל
ועשה משפט וצדקה בארץ :
בימיו תושע יהודה וישראל ישכן
לבטח וזה שמו אשר יקראו
יהוה צדקנו :

רשי

והטלתי · לשון השלכה ומנשאים את נפשם · לשון תנחומי' שנפשם מתנשאה להתנחם ולומר עוד נשוב לארצנו : העצב נבזה · תמיה היא שמא כלם נשבר ונבזה האיש הזה ש הושלך מעל פני כמי שאין חפץ בו : נפוץ · נשבר כמו ככלי יוצר תנפצם אחרי הגיהו העצב כמו העצבים מעציבין את הקטן במסכת שבת כלומר האלה נבזה ונפוץ במכיך כעולל קטן שמעציבין אותו ש מיולייר בלע"ז אין זה כדי הוטלו הושלכו לשון השלכה שאין לה תקומה כמו כי יפול לא יוטל : ארץ ארץ ארץ · שהארצו גלה אל ארץ אחרת ואת ארץ ישר' שמעו דבר יי' · ד"א ארץ ארץ ארץ שהיא ארץ שבארצו חשובה מכולן · ד"א ארץ ישראל שלש ארצות היו בה יהודה ועבר הירדן והגליל : גבר אשר לא יצלח בימיו · כתבוהו : הוי רועים · מלכי יהודה : לא פקדתם אותם · לא כזהרתם לשומרם : ולא יפקדו · ולא יחסרו לשון ולא נפקד ממנו איש : יי' צדקנו · יי' מצדיק אותנו בימיו של זה : והשכיל יצליח : לנביאים

האותי הם מכעיסים · ואת למדתי אתם · ולא פקדתם אתם · ואני אקבץ את · את ירושלם ואת ערי · אל אחאב · רצית אתם אל אדניהם · והכבשו אתם להיות לכם לעבדים · עד תמי אתם בידו · בבלה יובאו ושמה · ותקרא אתם · השכם ולמד · ויוה כפגש אתם · אתם זכר יי' קדמא · ואביא אתם בית יי' :

הגלה כתיב ובני כניה אסיר בנו שאלתיאל בנו וגו' : הוי רועים · אמר על מלכי יהודה הרעים אמר להם הוי אתם מאבדים ומפיצים את צאן מרעיתי כלומר שאני הייתי רועה אותם כשהיו שומעים לקולי ואחר שהייתם אתם רועים אותם בדרך רעה ואבדתם והפיצותם אותם בגלות : לכן · ולא פקדתם אותם · ולא השגחתם עליהם אנה הם ומה הם עושים אם טוב ואם רע והיה לכם לדעת כי בעון הוא שהם נדחים וגולים ובעונכם שלא פקדתם אותם הנני פוקד עליכם את רוע מעלליכם : ואני אקבץ · אם על גלות בבל אמר יהיה פי' ולא ייראו עוד זמן רב או יהיה כמשמעו לעולם והוא אומ' על קבוץ זה הגלות כמו הפרשה הבאה אחריו והוא הנכון : והקימותי ורעום · ירעו אותם כמו הרועה הטוב : ולא יפקדו · לא יחסרו כמו ולא נפקד ממנו איש : הנה ימים באים · צמח צדיק · זהו המשיח ויקראו צמח שיהיה באתו בעולם כצאת במת הסרה שהיא רבבה כן בהיות צדיק יהיו עמו צדיקים רוב העולם כמו שאמר יפרח בימיו צדיק ואמר והוכיח עמים רבים ומלך מלך ואמר הכפל לחזק הפעולה כי בזכור הפעולה השם נזכר עמה ובזכור אחריה השם הוא לחזק כמו למען בצוע בצע ממטיר עליו מטר כל בוגדי בגד וכן ומלך מלך כי באמרו ומלך ידענו שהוא מלך ובהוסיפו מלך הוא לחזק המלכו' שתהיה מלכותו בכל הארץ לא בישראל לבד כמו שאמר עליו ותשלו מים ועד ים ומנהר עד אפסי ארץ : והשכיל · הצליח וכת"י ויצלח וכן ויהי דוד בכל דרכיו משכיל ואחרי' זולתו : בימיו · וזה שמו אשר יקראו יי' צדקנו · יקראו ישר' יקרא המשיח בזה השם יי' צדקנו לפי שבימיו יהיה צדק יי' לנו קיום תמיד לא יסור וזו הקריאה על דרך הקריאה שקרא משה רבי' עליו השלום למזבח יי' נסי ויקרא יעקב למזבח אל אלהי ישראל כל אחד לפי ענינו הנמצא בו וכן ושם העיר מיום יי' שמה ות"י דיהווין קרן ליה וגו' כבעמוד : לכן

לכן · אלה שני הפסוקים נאמרו למעלה אלא שים ביניהם שני מעט בקצת המלות כיכן דרך המקרא לכפול מלין או פסוקים במלות סוכות והענין אחד והכפל בכל מקום לחזק הענין וכבר פירשנו אלו הפסוקים למעלה במקומם: לנביאים · בעבור נביאי השקר שהם מטעים ישראל כי לולי הם שהם אומרים שהם נביאים ודבר יי' אתם היו ישראל שבים בתשובה בתוכחות נביאי האמת אבל הם מטעים אותם ואומרים להם עשו אים כתאות לבו כי דבר יי' לנו שלא תבא עליכם רעה: רחפו · התנודדו וכן מן הכבד מרחפת על פני המים: וכגבר עברו יין · עבר עליו היין כלומר שגבר עליו ונשתכר ואינו יודע מה יעשה כן אייתי מפני יי' שהוא מחולל שם הנביאים האלה: ומפני דברי קדשו · שהם מחוללים על פיהם שהם אומרים כידברי יי' הם מה שהם אומרים: כי מנאפים · איך יוכלו לישות מהם מעשיהם והנה מנאפים מלאה הארץ ועוד כי מפני אלה אבלה הארץ ומפני שבועת שקר נשחתה הארץ אלו שתי הרעות הם ברוב אנשי הארץ ואיך יוכלו נביאי השקר להטעותם כי לא תבוא עליהם רעה והנה הם רואי' בעיניהם כי רוב ארץ ישר' נשחתה מפני רוב מעשיהם ה הרעים: נאות מדבר · מקום מרעה הבהמות: ותהי מרוצתם רעה · זריזותם ומרוצתם הם לרעה כי לא ירוצו לדבר מצוה ולעבודת האל אלא לרעה: וגבורתם לא כן · וכן גבורתם איננה לדבר אמתי כן · פירושו אמת כמו כן בנות צלפחד דוברות שהיה להם להתגבר על נביאי השקר ולמנע מלספר חלומות ודברי שקריהם והם מתגברים על נביאי האמת ואומרים להם שלא יתנבאו בשם יי' כמו שאמרו לירמיהו לא תתנבא בשם יי' ולא תמות בידינו ויו"ת מרוצתם ענין רצון וכן תרג' ועל דמסגן ברעות נפשהון ביסתא תיתי עליהון וגבריהון לא יצלחון: כי גם נביא גם כהן חנפו · בכהן כנזרת פעל ופי' נביא וכהן כתרגומו ארי אף ספר אף כהן ר"ל ספר מזהיר העם כי נבואה ענין דבור ויש מהם דבור רוח הקדש ויש מהם דבור דברי שקר כדברי נביאי השקר וכן מזהיר העם מדבר להם לפידעתו דברים להזהירם וכהן הוא מכהני הלוים כמו שאמר גם בביתי מצאתי רעתם: חנפו · ענין רשע ומשוא פנים ות' גניבו ארחתהון: גם בביתי · כי גם בבית המקדש היו עובדים ומזבחים לאלהים אחרים: לכן יהיה · כחלקלקות באפלה · כמו דרכים חלקלקות שתמעד רגל ההולך בהם כל שכן כשתהיה אפלה שלא יראה אנה יסמוך ואנה ילך: ידחו ונפלו בה · כאילו ידחה אותם דוחה מאחריהם כי על כל פנים יפלו בה ולרוב מהירות הנפילה זכר בה שלש סבות חלקות הדרך והאפלה והדחיה ידחו מלעיל שלא כמנהג כחי הלמ"ד: ובנביאי שומרון · תפלה · כמו נביאיך חזו לך שוא ותפל ולא נתן תפלה ענין דבר גרוע שאין

לנביאים נשבר לבי בקרבי · לדברי הנביאים האומרים שלום יהיה לכם נשבר לבי: רחפו · הולכים ונעים בכנפי צפור המרחף על קנו ש טרמבלירט בלע"ז: מפני יי' · שאני שומע ממנו גזרה רעה אלא מפני אלה · שבועת שקר: אבלה · חרבה: מרוצתם · קורש"א בלע"ז וי"ת למון רצות: גם נביא גם כהן: אפילו אלו שהכל למידין מהם: גם בביתי מצאתי רעתם: שהעמידו צלם בהיכל: לא כן · לא בדין: בחלקלקות · ארץ חלקה שהרגל מחלקת בה והאדם נופל חלקלקות באפלה כשלון על כשלון חלקלקות באור יש כשלון אפלה בלא חלקלקות יש כשלון: ובנביאי שומרון ר ראיתי תפלה · קודם שגלו ובנביאי ירושלם אני רואה עתה ש שערורה דבר מגונה: וחזקו ידי מריעים · אומרי' לרשעים שלום יהיה לכם: לבלתי שבו · שלא ישובו המריעי' איש מרעתו: וכל

צפנה ה' בסיפרא וסימ' נמסר בריש סיפרא סימ' ג' · ולא כן יש וסימ' ויאמר יוסף אל אביו לא כן אבי · לא כן לכו נא הגברים ועבדו · לא כן עבדי משה בכל ביתי · ואתה לא כן נתן לך · לא כן אוחילה לפניך · כי איש מהר אפרים · לא כן ביתי עם אל · והוא לא כן ידמה ב' בפסו' · שמענו גאון מואב גא מאד · והקשבתי

לכן הנה ימים באים נאם
יהוה ולא יאמרו עוד חי יהוה אשר
העלה את בני ישראל מארץ מצרים
כי אם חי יהוה אשר העלה ואשר
הביא את זרע בית ישראל מארץ
צפנה ומכל הארצות אשר הדחתים
שם וישבו על אדמתם:
לנבאים נשבר לבי בקרבי
רחפו כל עצמתי הייתי כאיש שכור
וכגבר עברו יין מפני יהוה ומפני
דברי קדשו: כי מנאפים מלאה
הארץ כי מפני אלה אבלה הארץ
יבשו נאות מדבר ותהי מרוצתם
רעה וגבורתם לא כן: כי גם נביא
גם כהן חנפו גם בביתי מצאתי
רעתם נאם יהוה: לכן יהיה דרכם
להם כחלקלקות באפלה ידחו
ונפלו בה כי אביא עליהם רעה
שנת פקדתם נאם יהוה:
ובנביאי שמרון ראיתי
תפלה הנבאו בבעל ויתעו את עמי
את ישראל:
ובנביאי ירושלם ראיתי שערורה
נאוף והלך בשקר וחזקו ידי מרעים
לבלתי שבו איש מרעתו היו לי
כלם כסדם וישביה כעמרה:
לכן כה אמר יהוה
צבאות על הנבאים הנני מאכיל
אותם לענה והשקתים מי ראש כי
מאת נביאי ירושלם יצאה חנפה
לכל הארץ:
כה אמר יהוה צבאות אל
תשמעו על דברי הנבאים הנבאים
לכם מהבלים המה אתכם חזון לבם
ידברו לא מפי יהוה:

בכן הא יומיא אתן אמר יי ולא
יהון משתען עוד בגבורתא דיי
דאסיק ית בני ישראל מארעא
דמצרים: אילהן יהון משתען
בגבוראתא דיי דאסק ודאתי ית
זרעא דבני ישראל מארע ציפונא
ומן מדינתא דאגליתינון לתמן
ויתבון על ארעהון:
מן קדם נביי שקרא איתבר לבי
במעי זעו כל גרמי הויתי כגבר דרוי
וכגברא דמשתטי מן קדם חמריה
מן קדם יי ומן קדם פתגמי קודשי:
ארי זנאין איתמליאת ארעא
ארי מן קדם מומי דשקר חרובת
ארעא יבישו דירוות מדברא ועל
דמסגן כרעות נפשהון בישתא
תיתי עליהון וגיברהון לא יצלחון:
ארי אף ספר אף כהן גניבו
אורחתהון אף בבית מקדשי גליין
קדמי בישתהון אמר יי: בכן תהי
אורחתהון להון כמשרועין
בקבלא יתקלון ויפלון בה ארי
איתי עליהון בישתא שנת סעורן
חוביהון אמר יי:
ובנביי שמרון חזיתי רשע מתנבן
בשום טעותא ומטען ית עמי ית
ישראל: ובנביי
ירושלם חזיתי שנו זנאין ומהלכין
בשקר ומתקפין יד מבאשין בדיל
דלא למתב גבר מן בישתיה הוו
קדמי כולהון כסדום ויתבהא
כעמורה: בכן כדנן
אמר יי צבאות על נביי שקרא
האנא מיתי עליהון עקא מרד
כגידין ואשקינון כס דלוט ביש
כרישי חיוין ארי מן נביי ירושלם
נפקת חנפתא לכל יתבי ארעא:
כדנן אמר יי צבאות
לא תקבלון לפתגמי נביי שקרא
דמתנבן לכון מטען אינון לכון
רשע לבהו ממללין לא במימר דיי:

ואשמע · וגבורתם לא כן · אני ידעתי · לא כן אנחנו עשים היום הזה · ויחפאו בני ישראל · לא כן הרשעים כי אם במוץ · ולב כסילים לא כן · כי לא כן אנכי עמדי · וחד ולא כן בדיו: תפלה ג' בקריא' וסימ' ובנביאי שמרון ראיתי תפלה · בכל זאת לא חטא איוב · מעיר מתים ינאקו · וסימ' קרתא דאיוב שבאון: לכן יד בטעמא בסיפרא וסימ' נמסר לעיל בסיפרא סימ' ז':

שאין לו טעם: הנבאו בבעל · כי אחאב עבד הבעל וקמו נביאי שקר רבים מתנבאים בבעל שהיו ארבע מאות וחמשים איש בימי אחאב שהרגם אליהו ואחרי כן קמו אחרים שהרג יהוא והם היו מתעים את ישראל עד שגלו בעונם אבל בירושלם לא קמו נביאי הבעל ולא עברו לבעל מלכי יהודה כי אם מנשה ואחרי כן שב בתשובה · הנבאו חסר תי"ו התפעל ומשפטו התנבאו: ובנביאי ירושלם · לא התנבאו בבעל אבל היתה בהם דרך רעה: שערוריה · פי' רשע ולכלוך: נאוף · כמו שנאמר בצדקיהו ובאחאב וינאפו את נשי רעיהם: והלוך בשקר · שהיו אומרים כידבר יי' בהם: וחזקו ידי מרעים · שהיו אומרים להם שלום יהיה לכם לפיכך לא היו שבים מרעתם: לבלתי שבו · שלא שבו כלומר הם גרמו להם שלא שבו וכן לבלתי הקריב שלא להקריב לבלתי ראו אומר מה שלא ראו: כסדום · כאנשי סדום: ויושביה כעמורה · ויושבי ירושלם כאנשי עמורה כלומר הנביאים כעם והעם כנביאים ברשע ובמעשים רעים: לכן · מאכיל אותם לענה · אביא עליהם צרה מרה כלענה וכמי ראש והוא סם המות: חנופה · רשע ונשוא פנים שהם מיפים להם מעשיהם ונושאים פניהם שלא להוכיחם: לכל הארץ · לכל יושבי ארץ יהודה: כה אמר יי' · על דברי הנביאים · כמו אל דברי וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו ונתן הספר על אשר לא ידע ספר כמו אל: מהבלים · מפתים אתכם בדברי הבל לאמר שלום יהיה לכם כי החזון שהם אומרים מלבם הוא לא מפי יי': אומרים

וכל הולך בשרירות לבו וגו'. ולכל הולך בשרירות לבו וגו': מי עמד בסוד יי'. ושמע את הנגזר מלפניו אותו שהקשיב דבר תורתו וישמע למצותיו ולא הרשעים האלה שמיעה הראשונה שבמקרא זה שמיעה ממש שמיעה האחרונה קבלה: מזמות. לשון מחשבה: מתחולל. משתכן מחזר לשכון ועל ראש רשעים ישכון:

ואם עמדו בסודי וישמעו דברי וגו'. היה להם לשמוע דברי ו והורתי את עמי ולא להטעותם בה מעלי: האלהי מקרוב. שאיני רואה אלא בסומך לי ואין בי כח לשפט את התחתונים שהם ר רחוקים ממני ואיני י יודע במעשיהם: אם יסתר איש. זהו כפל תמיהה האלהי' מקרוב כדרך כל תמיהות ה הכפולות: עד מתי. ינבאו שקר וכי יש בלבם של הנביאים הללו הנביאים שקר לקיים מחשבתם שהם חושבים להשכיח את עמי שמי וגו': תרמית. לשון מרמה: פטיש. פי"ק בלע"ז ויש אומ' מרטי"ל בלע"ז: מגנבי דברי. איש מרעהו. איש מאת רעהו יש להם מרגלים אצל נ נביאי האמת ושומעין מגנון שלהם שהם מתנבאים בו ואומרין נבואת שקר באותו ל לשון כמו ששמ' חנניה בן עזור ששמע את י ירמיה מתנבא בשוק העליון הנני שובר את קשת עילם והוא ניבא בשוק התחתון שברתי את עול מלך בבל כמו שאמרו רבותינו ב בסנהדרין: יספר חלום. יספרנו לשון הובאי כשאר חלומות ולא יחזקנו כדברי נבואה: מה לתבן את הבר. מה ענין שקר אצל אמת את הבר עם הבר: הלא

אומרים אמור. המקור הוא ברוב קודם הפעל וכאשר יבא אחרי הפעל הוא לחזק הפעולה כמו ויברך ברוך אתכם והדומים לו: וכל הולך בשרירות לבו. כמו ולכל הולך ולמ"ד לנתאי שזכר עומדת במקום שנים: כי מי עמד. כי מי מהם שעמד בסוד השם רוצה לומר בסוד הנבואה ואיך יאמרו כי דבר השם אתם:

וירא. פירוש במראה הנבואה: וישמע. הראשון בשוא הוי"ו והשני בפתח הוי"ו: הנה סערת יי' חמה יצאה. עבר במקום עתיד כדרך הנבואות במקומות כי דבר יי' הנבואה קיים כאילו נעשה והנבואה הזאת עתידה לימות המשיח כי אז יכלו הרשעים כלם ואמר זה הענין על דבר נביאי השקר הרשעים כי כבר אמר כי יעשה משפט בהם כמו שאמר הנני מאכיל אותם לענה ואמר הע"פ שאין האל עושה משפט ברשעי' כלם הנה ימים באים שתבא סערת יי'. חמה יצאה. בחמה תבא אותה הסער' מלפני האל ותחול על הרשעים עד כלותם: וסער מתחולל. כפל הענין לחזק הדבר ויונתן תירגם בהפרש מעט ביניהם שתרגם סערה מזופיתא ותרגם וסער מתחולל ועלעול משתגש וענין מתחולל ויחול ענין כפילה וחניה כמו יחולו על ראש יואב: לא ישוב. באחרית הימים. זהו בימות המשיח ואז תתבוננו בזאת הנבואה כי עד אותם הימי' הרי אתם כאילו אינכם מתבוננים בה לפי שאינכם רואים כליון הרשעים ובאמרו בינה אחר התבוננו הוא לתוספת באור ו ולחזק הפעולה כמו קצף יי' על אבותיכם קצף ויבז דוד בוס למען טבוח טבח והדומים להם ובאמרו תתבוננו ולא אמר יתבוננו רמז לתחית ה המתים בימות המשיח: לא שלחתי את הנביאים. אלה נביאי השקר אני לא שלחתי א אותם: והם רצו. מהרו לומר לעם דברים אשר בדו מלבם בשמי: ואם עמדו בסודי. ואם הוא כמו שהם אומרים שעמדו בסודי ודבר הנבואה בא להם מאתי ישמיעו את דברי אל עמי לא דבר שקר וישיבום מדרכם הרעה לא שיחזיקו ידי מרעים. וי"ו וישיבום כוי"ו ונמלאה סטומים כנדתה ונתתי נסמכם והדומים להם שהוא לתנאי כלומר אם יהיה זה יהיה זה: האלהי מקרוב. כמו אלהים אחרים שנאמר עליהם חדשים מקרוב באו וכי אינני אלהי

ז' פסוק' את כונן ואני אני וסים' ויאמר יעקב אל שמעון. וישב אל אחיו. ואמר לכם אתם תרשו. תמול כאך והיום אניעך. ואמרת בלבבך מי ילד לי. אם יסתר איש במסתרים. ואני אהיה להם לאלהים: הנביא ב' ר"פ וסים' אשר אתו חלום. אשר ינבא לשלום: דברי י"ג וסים' נמסר במלכים חלק א' סים' ג':

אֹמְרִים אָמוֹר לִמְנַאֲצַי דִּבֶּר יְהוָה
שָׁלוֹם יִהְיֶה לָכֶם וְכֹל הֹלֵךְ בִּשְׁרִרוּת
לִבּוֹ אָמְרוּ לֹא תָבוֹא עֲלֵיכֶם רָעָה:
כִּי מִי עָמַד בְּסוֹד יְהוָה וְיֵרֶא וְיִשְׁמַע
אֶת דְּבָרוֹ מִי הִקְשִׁיב דְּבָרִי וַיִּשְׁמָע:
הִנֵּה סַעֲרַת יְהוָה
חֵמָה יָצְאָה וְסַעַר מִתְחוֹלֵל עַל רֹאשׁ
רְשָׁעִים יָחוּל: לֹא יָשׁוּב אַף יְהוָה
עַד עֲשֹׂתוֹ וְעַד הֲקִימוֹ מְזִמּוֹת לִבּוֹ
בְּאַחֲרִית הַיָּמִים תִּתְבּוֹנְנוּ בָהּ בִּינָה:
לֹא שָׁלַחְתִּי אֶת הַנְּבִאִים וְהֵם רָצוּ
לֹא דִבַּרְתִּי אֲלֵיהֶם וְהֵם נִבָּאוּ:
וְאִם עָמְדוּ בְּסוֹדִי וְיַשְׁמִעוּ דְבָרַי
אֶת עַמִּי וִישִׁבוּם מִדַּרְכָּם הָרָע וּמֵרֹעַ
מַעַלְלֵיהֶם: הַאֱלֹהֵי
מִקָּרֹב אָנִי נְאֻם יְהוָה וְלֹא אֱלֹהֵי
מֵרָחֹק: אִם יִסָּתֵר אִישׁ בַּמִּסְתָּרִים
וַאֲנִי לֹא אֶרְאֶנּוּ נְאֻם יְהוָה הֲלוֹא אֶת
הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא נְאֻם
יְהוָה: שָׁמַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר אָמְרוּ
הַנְּבִאִים הַנִּבְּאִים בִּשְׁמִי שֶׁקֶר לֵאמֹר
חָלַמְתִּי חָלָמְתִּי: עַד מָתַי הֲיֵשׁ בְּלֵב
הַנְּבִאִים נִבְּאֵי הַשָּׁקֶר וּנְבִיאֵי תַּרְמִת
לִבָּם: הַחֹשְׁבִים לְהַשְׁכִּיחַ אֶת עַמִּי
שְׁמִי בַּחֲלוֹמֹתָם אֲשֶׁר יְסַפְּרוּ אִישׁ
לְרֵעֵהוּ כַּאֲשֶׁר שָׁכְחוּ אֲבוֹתָם אֶת
שְׁמִי בַּבָּעַל: הַנָּבִיא אֲשֶׁר אִתּוֹ
חֲלוֹם יְסַפֵּר חֲלוֹם וַאֲשֶׁר דְּבָרִי
אִתּוֹ יְדַבֵּר דְּבָרִי אֱמֶת מַה
לַתֶּבֶן אֶת הַבָּר נְאֻם יְהוָה:

אָמְרִין בִּנְבוּאַת שִׁקְרֵיהוֹן לִדְמַרְגְּזִין קֳדָמַי מַלֵּיל יְיָ שְׁלָמָא יְהֵי לְכוֹן וְכָל דְּאָזֵיל בְּהִרְהוּר לִבֵּיהּ אָמְרִין לָא תֵיתֵי עֲלֵיכוֹן בִּישְׁתָא: אֲרֵי לָא קָמוּ דְּאִתְגְּלֵי לְהוֹן רָז מִן קֳדָם יְיָ וְלָא חֲזוֹ וְלָא שְׁמָעוּ יָת פִּתְגָמוֹהִי וְלָא אַצִּיתוּ לְמֵימְרֵיהּ וְלָא קַבִּילוּ: הָא מַזּוֹפִיתָא מִן קֳדָם יְיָ בִּרְגַז נַפְקַת וְעַלְעוֹל מִשְׁתַּגֵּשׁ עַל רֵישׁ רַשִׁיעִין יְחוּל: לָא יְתוּב רוּגְזָא דַּיְיָ עַד דְּיַעְבֵּד וְעַד דִּיקַיֵּים מַחְשְׁבַת רְעוּתֵיהּ בְּסוֹף יוֹמַיָּא תִּסְתַּכְּלוּן בַּהּ אִסְתַּכָּלָא: לָא שְׁלָחִית יָת נְבִיֵּי שִׁקְרָא וְאִינוּן רְהַטִין לְאַבְאָשָׁא וְלָא מַלֵּילִית עִמְּהוֹן וְאִינוּן מִתְנַבָּן שְׁקַר: וְאִילוּ קָמוּ אִתְגְּלֵי לְהוֹן רָז מִן קֳדָם יְיָ וְאַשְׁמָעוּ פִּתְגָמַי יָת עַמִּי וְאָתֵיבִינוּן מֵאוֹרְחַתְהוֹן בִּישְׁתָא וּמִבִּישׁוּת עוֹבָדֵיהוֹן: אֲנָא אֱלָהָא בְּרֵית עָלְמָא מִבְּרֵאשִׁית אֲמַר יְיָ אֲנָא אֱלָהָא עֲתִידְנָא לְחַדָּתָא עָלְמָא לְצַדִּיקַיָּא: אִם יִדְמֵי גְּבַר לְאִיטַּמְרָא כִּיד בְּסִיתְרָא וּקְדָמַי הֲלָא גְּלֵי אֲמַר יְיָ הֲלָא יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא יְקָרִי מָלֵי אֲמַר יְיָ: שְׁמִיעַ קֳדָמַי יָת דַּאֲמַרִין נְבִיֵּי שִׁקְרָא דְּמִתְנַבַּן בִּשְׁמִי שִׁקְרָא לְמֵימַר פִּתְגָם נְבוּאַת בְּחֶלְמָא אִיתְחֲזָא לִי: עַד אֵימָתַי אִית בְּלִבְּהוֹן דִּנְבִיֵּי שִׁקְרָא דְּמִתְנַבַּן שְׁקַר וּמִתְנַבַּן רְשַׁע לִבְּהוֹן: דְּמַחְשְׁבִין לְאַנְשָׁאָה יָת עַמִּי שְׁמִי בְּחֶלְמֵיהוֹן דְּמִשְׁתַּעַן גְּבַר לְחַבְרֵיהּ כְּמָה דִּשְׁבַקוּ אֲבָהַתְהוֹן יָת פּוּלְחַן שְׁמִי וּמְקַיְּימִין בְּשׁוּם טַעֲוָתָא: נְבִיָּא דְעִמֵּיהּ חֶלְמָא יִשְׁתָּעֵי חֶלְמָא וּדְפִתְגָמַי עִמֵּיהּ יְמַלֵּל פִּתְגָמַי קְשׁוֹט הָא כְּמָא דִּיפָרֵשׁ מְרָמֵי בֵּין תִּבְנָא לְעִיבוּרָא כֵּן פָּרֵישׁ בֵּין צַדִּיקַיָּא לְרַשִׁיעַיָּא אֲמַר יְיָ:

מרחוק הלא מבריאת עלם ידעני בני אדם כי אני אלהי עולם ואיני כמו אלהים חדשים אלה אשר לא יראו ולא ישמעו כי אני רואה מעשי בני אדם ושומע דבריהם ואני שומע דברי הנביאים הנבאים בשמי לשקר ות"י אנא אלהא ברית עלמ' וגו' כבעמוד: אם יסתר. אני מלא. כמו וכבוד יי' מלא את המשכן כלומר שהיה ממלא את המשכן כי כאמר זה על האור שנברא כי אני מלא רוצה לומר אני ממלא כלומר כי בכל מקום אני ותה דרך משל כי הוא יתברך אינו גוף שיהיה ממלא מקום אלא רוצה לומר כי השגחתו בכל מקום בשמים ובארץ ותירגם יונתן יקרי מלי: שמעתי. חלמתי חלמתי. השפל לחזק הענין והיו אומרים שהוא חלום של נבואה: עד מתי. היש בלב. רוצה לומר היש לעולם כמו שנאמר עד מתי: נבאי השקר. מבנין נפעל. ונביאי תרמית לבם. כמו מרמה כלומר הם נביאי' מהתרמית שחושבים בלבם לא שבאה אליהם הנבואה: החושבים להשכיח את עמי שמי. כי הם מונעים אותם לשמוע אל נביאי האמת המדברים בשמי כמו שהיו עושים אבותם כשהיו עובדים הבעל שהיו נביאי הבעל מתנבאים להם בבעל ושכחו שמי כן עתה שוכחים שמי בחלומות נביאי השקר ות"י כמה דשבקו אבהתהון וגו' כבעמוד: הנביא. אמר איך תשוו חלום החולם עם הנבואה הבאה בחלום כי החולם יספר חלומו ואם יזדמן שיהיה בו דבר אמת מעט הוא כי החלומות מדמיון המחשבות בהקיץ והמחשבות בעתידות לא יצדקו רובם וכן אמר וחלומו' שוא ידברו: ואשר דברי אתו ידבר דברי אמת. ידבר דבר שהוא אמת אם יהיה דברי בחלום לנביא ידבר דברי דברי אמת אין בו שקר כלל אם כן דברי החולמים הם כמו התבן והתבן אין בו תכלה כי אם למאכל הבהמות או למלאכה והבר הוא מאכל לבני אדם אם כן איך ישוו ביניהם מה לתבן את הבר ואמר בחלום יספר ובנבואה ידבר כי מספר החלום אין דבריו אלא ספור דברים שראה בחלומו כמו שמספר דברים ששמע אין לשכל בהם חלק כי אם בכח המדמה אבל דברי חלום הנבואה נאמר עליהם ידבר כי הם בכח הדברי רוצה לומר השכלי עם כח המדמה ויונתן תירגם הא כמה דפרים בין תבנא לעבור כן פרים בין רשיעיא לצדיקיא ורז"ל אמרו וכי מה ענין בר ותבן אצל חלום אמר רבי יוחנן כשם שאי אפשר לבר בלא תבן כך אי אפשר לחלום בלא דברים בטלים: הלא

רדק

הלא כה דברי. דברי החולמים הם בטלים כמו שתראו כי הם אומרים שלום שלום ואין שלום אבל דברי הוא כאש שתבא ותשרף את אשר תמצא וכן הוא כפטיש יפוצץ סלע לא יעמוד דבר לפני דברי לבטלו כי את אשר דברתי יעשה ולא יפול דבר: לכן הנני על הנביאים. כלומר הנני עליהם לכלותם וכן תירגם יונתן הא שלח רוגזי וכן תירגם כל אלה הנני אשר בפרשה ואמ׳ שלשה פעמים הנני כי שלשה חלקים היו נביאי השקר באותו הזמן היו בהם נביאים שהיו שומעים דברי נביאי האמת בנבואות א׳ אומות העולם כמו שהתנבא י׳ ירמיהו על האומות והיו הולכים לעם ואומרי׳ להם כה אמר השם לעמון וענין הנבואה כמו שאמ׳ ירמיה בביתו לתלמידיו כדי ש׳ שיאמינו העם להם באמרם להם בשם יי׳ שלום יהיה לכם ועל אלה אמר מגנבי דברי איש מאת רעהו ועל זה אמרו רז״ל המתנבא מה שלא נאמר לו הא׳ לחברו כאמ׳ כגון חנניה בן עזור דקאי ירמיה בשוק העליון ואמר כה אמר יי׳ צבאות הנני שובר את קשת עילם ראשית גבורתם נשא חנניה קל וחומר בעצמו ומה עילם שלא בא אלא לעזור את כשדים אמר הקדוש ברוך הוא הנני שובר את קשת עילם כשדים עצמן על אחת כמה ו׳ וכמה אתא איהו לשוק התחתון ואמר כה אמר יי׳ אלהי ישראל לאמר שברתי את על מלך בבל והקשו על זה ואמרו האי לחברו לא נאמר כיון דאתיהיב קל וחומר כמאן דאתמר ליה דמי והחלק השני היו בהם נביאים שהיו בעלי לשון נח ומתיק שפתי׳ ועליהם נאמר הלוקחים לשונם וינאמו נאם היו אומרים לעם דברי שלום בשם יי׳ והיו מראים פניהם במתק דבריהם כדי ש׳ שישמעו להם ועל זה אמרו רבותי׳ זכרונם לברכה המתנבא מה שלא שמע והחלק השלישי נביאי חלומו׳ שקר שהיו אומרים כי חלומותיהם נבואה והיו א׳ אומרים אותה לעם בשם יי׳: הנני. הלוקחים לשונם. המחליקים לשונם וכן הטעתו ברוב לקחה בחלק שפתיה תדיחנו כמו שאמ׳ במתק שפתיה תדיחנו: הנני על נבאי. מבנין נפעל: ובפחזותם. ובקלותם כלומ׳ בקלות דעתם וכן אנשים ריקים ופוחזים: וכי ישאלך. האל יתברך שהוא חוקר לב ובוחן כליות ידע את לבבם כי כשהיו אומרים משא יי׳ היה דעתם וכונתם ענין כבדות ומשא כמו תחת משאו לפיכך אמר לירמיהו הנביא שיזהירם שלא ישאלו דבר יי׳ בלשון משא: או הנביא. נביא שקר ויונתן תירגם ספר וכבר פירשנוהו: או כהן. מכהני הלוים: את מה משא. תאמר להם את שאלתם ששואלים מה משא ומה תאמר ונטשתי אתכם זו תהיה תשובת שאלתם ותירגם יונתן ותימר להון כדין נבואתא וארטוש יתכון: והנביא. מבואר הוא: כה. איש על רעהו. כמו אל רעהו וכן וילך אלקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו: מה ענה יי׳. כמו מה דבר וכן וענית ואמרת ויען איוב הראשון: ומשא יי׳. כי המשא יהיה לאיש דברו. לכל איש מהם יהיה המשא דברו כלומר בדברו לבד יאמר משא שמשמעו נבואה אך בלבו הוא לשון כבדות וזהו שאמר והפכתם את דברי אלהים חיים כלומר בלבבכם תהפכו אותם מנבואה לכבדות: יי׳ צבאות. כי הוא אדון צבאות מעלה וצבאות מטה ובידו להביא עליכם מה שדברו: אלהינו. כלומר אלהינו הוא ולא אלהיכם שאין אתם מאמינים בו ואדוני אבי זכרונו לברכה פירש כי דברו של אדם הוא כשיאות שפתיו כמו שאמר וכל אשה את שמותם על שפתי כלומר וכראוי נקראת הנבואה משא שהיא נשאת בפי הנביא אלא שאתם הופכים דברי אלהים חיים ותחשבו משא ענין כבדות: כה. מבואר הוא: ואם. מבואר הוא: לכן הנני ונשיתי אתכם נשא. מה שאמר בזה הענין בכל דבר ודבר הנני מורה על מהירות הפורענות עליהם כלומר הנני מוכן ומזומן להביא עליכם רעה. ונשיתי ונשתי וכבר כתבנו כי נבא המקור אחרון הוא לחזק הפעולה ר״ל כמו שאתם שוכחים דברי ואותותי שעשיתי על ידי נביאי ועתה אתם מואסים נבואתי ומבזים אותה אני גם כן אשכח אתכם אף על פי שקניתי אתכם וכרתי ברית אתכם כי אתם בטלתם הברית תחלה: ונטשתי

רשי

הלא כה דברי כאש. לא היה לטעות ולדמות חלומותם לומר שהם נבואה כי דבר נבואה כשבאה בפי הנביא בגבורה היא באה בו כאש בוערת כענין שנאמ׳ ותהי בלבי כאש בוערת ואומר ויד יי׳ עלי חזקה: הלוקחים לשונם. המלמדים לשונם לומר שקריהם בלשון כאם יי׳ כנביאי האמת למען יאמינו בם: ובפחזותם. לשון תמהון איסטורדיזון בלע״ז: מה משא יי׳. לשון שחוק לפי שנבואתו להם למשא: ואמרת אליהם את מה משא ונטשתי וגו׳. ונטשתי ועזבתי אומרים לכם מה הוא המשוי אתם למשא להקב״ה והוא אמר שיטוש וישליך אתכם מעל זרועותיו משמים ארץ כך שמעתי: כי המשא יהיה לאיש דברו. אף על פי שאתם מהפכין את המשא לגנאי מ׳ משא דבר יי׳ לאיש דברו ולאיש עצתו הוא מגלהו ואתם מהפכין אותו ללשון משאוי זו לא שמעתי כן והיא עיקר אבל כך שמעתי כי המשאוי יהיה מ׳ משאוי של פורענות למי שאומרו השואל מה משא. ע״א משא יי׳ לשון נבואה הוא והיה הנביא השקר שואל לנביא האמת לאמר לו את דבר הקב״ה בלשון שבא מ׳ הסיגנון שיו והסיגנון לא היה מפר׳ הדיבור כל כך והיה נביא ה׳ השקר מהפך את ה׳ הפירו׳ לדבר אחר והיה מדבר בדוגמת נביא האמת כדי שיאמינו בו וכן עשה חנניה בן עזור לכן הוא אומר אל תשאלו משא יי׳ את לשון הסגנון אלא מה דבר ומה ענה את פ׳ פירוש הדבר שאלו לנביא האמת לאמר לכם מה הקב״ה אומר ולהיכן נוטין את ד׳ דבריו: כי המשא יהיה לאיש דברו. סיגנון שלום הקב״ה אומרו שלא לאיש עצתו שאינו חסוד להפכו ואתם שואלים אותו כדי להפכו והפכתם את דברי הקב״ה וזהו שאמר למעלה מגנבי דברי איש מאת רעהו גם זה לשון מיוסר: כה תאמר אל הנביא. כשאתם באים לשאול דברי את הנביא: ונשיתי. לשון גיד הנשה ולשון ונשיתה גבורתם קופץ ומטלטל ממקום למקום: דודאי

> ויספרום ב׳ וסימ׳ לאביהם. ויתעו את עמי: וכי יד ר״פ בנביאים וסי׳ וכי ירדף גאל הדם אחריו. וכי הקים יי׳ להם. וכי ימצא איש את. וכי תאמרון אל יי׳ דמלכים. וכי יאמרו אליכם דרשו. וכי תאמר אלי אל יי׳

כג 29 הלוא כה דברי כאש נאם־יהוה וכפטיש יפצץ סלע: 30 לכן הנני על־הנביאים נאם־יהוה מגנבי דברי איש מאת רעהו: 31 הנני על־הנביאים נאם־יהוה הלקחים לשונם וינאמו נאם: 32 הנני על־נבאי חלמות שקר נאם־יהוה ויספרום ויתעו את־עמי בשקריהם ובפחזותם ואנכי לא־שלחתים ולא צויתים והועיל לא־יועילו לעם־הזה נאם־יהוה: 33 וכי־ישאלך העם הזה או־הנביא או־כהן לאמר מה־משא יהוה ואמרת אליהם את מה־משא ונטשתי אתכם נאם־יהוה: 34 והנביא והכהן והעם אשר יאמר משא יהוה ופקדתי על־האיש ההוא ועל־ביתו: 35 כה תאמרו איש על־רעהו ואיש אל־אחיו מה־ענה יהוה ומה־דבר יהוה: 36 ומשא יהוה לא תזכרו־עוד כי המשא יהיה לאיש דברו והפכתם את־דברי אלהים חיים יהוה צבאות אלהינו: 37 כה תאמר אל־הנביא מה־ענך יהוה ומה־דבר יהוה: 38 ואם־משא יהוה תאמרו לכן כה אמר יהוה יען אמרכם את־הדבר הזה משא יהוה ואשלח אליכם לאמר לא תאמרו משא יהוה: 39 לכן הנני ונשיתי אתכם נשא

תרגום

הלא כל פתגמי תקיפין כאישתא אמר יי וכפטישא דמפגע כיפא: בכן הא אנא שלח רוגזי על נביי שקרא אמר יי מגנבין פתגמי גבר מן חבריה: בכן הא אנא שלח רוגזי על נביי שקרא אמר יי דמתנבן כרעות לבהון ואמרין כן אמר: הא אנא שלח רוגזי על דמתנבן חלמא דשקר אמר יי ומשתען ומטען ית עמי בשקריהון ובבקרותהון ואנא לא שלחתינון ולא פקדתינון והנאה לא יהנון לעמא הדין אמר יי: וארי ישאלינך עמא הדין או ספר או כהן למימר מה נבואתא בשמא דיי ותימר להון כדין נבואתא ואירטוש יתכון אמר יי: וספר וכהן ועמא דימר נבואתא בשמא דיי ואסער על גברא ההוא ועל ביתיה: כדין תימרון גבר לחבריה וגבר לאחוהי מה אתיב יי ומה מליל יי: ונבואה בשמא דיי לא תדכרון עוד ארי נבואתא תהי לגבר דמקיים פתגמי רעותיה ואתון מרמן לבטלא ית פתגמי אלהא קיימא דיי צבאות אלהנא: כדין תימר לנבייא מה אתיבך יי ומה מליל יי: ואם נבואת בשמא דיי תימרון בכן כדנן אמר יי חלף דאמרתון ית פתגמא הדין נבואה בשמא דיי ושלחית לותכון למימר לא תימרו נבואתא מקדם יי: בכן האנא שלח רוגזי ואירטוש יתכון מרטש וארחיק יתכון ויית

> דישעיה. ומי ישאלך העם הזה. וכי תאמר בלבבך. וכי יאמרו השרים. וכי אנחנו מקטרים. וכי יעשה הנשיא נדבה. וכי האכלו וכי תשתו. וכי תגשון עור. וכי יתן מתנה:

ואת העיר ח׳ בקריא׳ וסימ׳ וילחמו בני יהודה דשפטים · והכה לקחו את אשר עשה מיכה · ונתתי את הבית הזה כשלה׳ ככה אשביר את בני יהודה דירמיה · ונשיתי אתכם נשוא · והוספתי על ימיך דמלכים · את אדום ואת מואב · ומכף מלך אשור אצילך דישעיה : ואת שרי ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ויעבר יורם צעירה · וחברו דד״ה · והנה שני דודאי תאנים : תאכלנה ד׳ בקריא׳ וסימ׳ הדוד האחד תאנים טבות · התאנים הטבות טובו׳

ונטשתי אתכם ואת העיר אשר
נתתי לכם ולאבתיכם מעל פני :
ונתתי עליכם חרפת עולם וכלמות
עולם אשר לא תשכח :
כד הראני יהוה והנה שני דודאי
תאנים מועדים לפני היכל יהוה
אחרי הגלות נבוכדראצר מלך
בבל את יכניהו בן יהויקים מלך
יהודה ואת שרי יהודה ואת החרש
ואת המסגר מירושלם ויבאם בבל :
הדוד אחד תאנים טבות מאד
כתאני הבכרות והדוד אחד תאנים
רעות מאד אשר לא תאכלנה מרע :
ויאמר יהוה אלי מה
אתה ראה ירמיהו ואמר תאנים
התאנים הטבות טבות מאד
והרעות רעות מאד אשר לא
תאכלנה מרע :
ויהי דבר יהוה אלי לאמר : כה
אמר יהוה אלהי ישראל כתאנים
הטבות האלה כן אכיר את גלות
יהודה אשר שלחתי מן המקום הזה
ארץ כשדים לטובה : ושמתי עיני
עליהם לטובה והשבתים על הארץ
הזאת ובניתים ולא אהרס ונטעתים
ולא אתוש : ונתתי להם לב לדעת
אתי כי אני יהוה והיו לי לעם ואנכי
אהיה להם לאלהים כי ישבו אלי
בכל לבם :
וכתאנים הרעות אשר לא תאכלנה
מרע כי כה אמר יהוה כן אתן את
צדקיהו מלך יהודה ואת שריו ואת
שארית ירושלם הנשארים בארץ
הזאת והישבים בארץ מצרים :
ונתתים לזועה לרעה לכל ממלכות
הארץ לחרפה ולמשל לשנינה
ולקללה בכל המקמות אשר א
אדיחם שם : ושלחתי בם את
החרב את הרעב ואת הדבר עד
תמם מעל האדמה אשר נתתי להם
ולאבותיהם :
כה הדבר אשר היה על ירמיהו
על כל עם יהודה בשנה הרבעית
ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה

קרתא דיהבית לכון ולאבהתכון מקביל מימרי : ואתן עליכון חיסודי עלם ותחפינון איתכנעות עלם דלא תפסוק :
אחזיני יי והא תרין סלין תינין מחתין מקדם היכלא דיי בתר דאגלי נבוכד נצר מלכא דבבל ית יכניה בר יהויקים מלך שבטא דבית יהודה וית רברבי יהודה וית אומניא וית תרעיא מירושלם ואובילינון לבבל : סלא חדא תינין טבא לחדא כתינין בכירין וסלא חד תינין בישין לחדא ודבישין בישן לחדא דלא ם מתאכלן מבישו :
ואמר יי לי מה את חזי ירמיה ואמרית תינין תיניא טבתא טבן לחדא ודבישן בישן לחדא דלא מתאכלין מבישו :
והוה פתגם נבואה מקדם יי עימי למימר : כדנן אמר יי אלהא דישראל כתיניא טבתא האילין כן אישתמודע ית גלות יהודה דאגליתי מן אתרא הדין לארע כסדאי ל לטבתא : ואישוי מימרי עליהון לטבא ואתיבינון לארעא הדא ואיבנינון ולא אפגר ואיקיימנון ולא אטלטל : ואתן להון לב למידע דחלתי ארי אנא יי ויהון קדמי לעם ואנא איהוי להון לאלה ארי יתובון לפולחני בכל לבהון :
וכתיניא בישתא דלא מיתאכלא מבישו ארי כדנן אמר יי כן אתן ית צדקיה מלך שבטא דבית יהודה וית רברבוהי וית שארא דירושלם דאישתארו בארעא הדא ודיתבין בארעא דמצרים : ואיתנינון לזיע ולבישא לכל מלכות ארעא לחיסודין ולמתל ולשועי וללוטא בכל אתריא דאגלינון לתמן : ואיגרי בהון ית דקטלין בחרבא בכפנא ובמותא עד דיסופון מעל ארעא דיהבית להון ולאבהתהון :
פתגם
נבואה דהוה עם ירמיה על כל עמא דבית יהודה בשתא ר רביעיתא ליהויקים בר יאשיה מלך שבטא דבית יהודה ה

מאד · וכתאנים הרעו׳ אשר לא תאכלנה · ונתתי אותם כתאנים : ובניתים ב׳ וסי׳ והשיבתי את שבות · והשיבתי׳ על הארץ הזאת · קרב׳ חס׳ : והישבים ג׳ בקריא׳ וסים׳ וישמחו כל קהל · וכתאנים הרעות · והישבים הראשונים דד״ה · חד חס׳ וב׳ כ״ל · דתאנים חס׳ : אלין כתחלפין ונתתים לחרפה ולמשל ולשנינה ולקללה · והחרמתי׳ לשמה ולשרק׳ לחרבות עולם · והיתה ולחרב לשמה · ורדפתי לאלה ולשמה ולקללה ולחרפ׳ · ולא יוכל לחרבה לשמה ולקללה · כי בי נשבעתי כי לשמה לחרפה לחרב ולקללה :

רשי

דודאי · קדרות : מועדים · מוכנים : החר׳ והמסג׳ · תלמידים חכמים שגלו עם יכניה וכבר פירשתיו בספר מלכים החרש והמסגר לימ׳יטרא אה ליפור״טיר בלע״ז · לא״ח החרש והמסגר החרש לשון חרש ו והמסגר לשון סוגר כלומר חכמים גדולים בתורה שכשהיה אחד מהם מדבר הכל ש שותקים מסגר שהיו סוגרים ואין פותח : כתאני הבכורות · שבישלו כל צרכן בתחלת בכורי תאנים שהם חביבות על מ מוכאיהם בראשיתם : כן אכיר את גלות וגו׳ · הרי זה מקרא מסורס כן אכיר לטובה את גלות יהודה שהגליתי כבר יכניה וגלותו : אתוש · לשון עקירה : ולשנינה · שישננו וידברו הכל בפורענות׳ : לזעוה · לרעה בכל ממלכו׳ הארץ שישמעו הרעה הבאה עליהם ויזועו : בשנה הרביעי׳ · שנה שנתחתם גזר ד דינם שיגלו ושיסתו כוס החימ׳ כמו שאמו׳ בענין קח את כוס וגו׳ ויקודם גזר דין אמר לנביא להוכיחם אולי ישובו ולא יתחתם גזר דינם : שלם

רדק

ונטשתי אתכם · אעזוב אתכם ואת העיר שאסלק שכינתי ממנה ובאמרו מעל פני טעמו למעלה אתכם ר״ל כי בעזבי אתכם תגלו מעל פני כמו שאמר שלח מעל פני ויצאו ות״י ואדטי יתכון מרטש ואדחק יתכון וית קרתא דיהבית לכון ולאבהתכון מקביל מימרי ויש לפרש ונטשתי כמו ונתשתי בתי״ו והוא הנכון כי התי״ו והטי״ת ממוצא אחד הן ויבאו בענין אחד וכן טעה בטי״ת ותעה בתי״ו ענין אחד הוא וכן אם יכתשו מים זרים בתי״ו כמו ינטשו בטי״ת : ונתתי · וכלימות · פס בסוף הוא׳ דגם המ״ס : הראני יי׳ · בחזיון הה״א : והנה שני דודאי תאנים · אמר הראני במראה הנבוא׳ שני דודאי תאני׳ ואלף דודאי תאנים נוספת כאלף חמשי׳ לואות וכן אמר הדוד אחד בלא אלף וענינו סלים ות״י סלין : מועדים · מוכני ומזומנים לאכול והיה זה אחר הגלו׳ כנוכד כבר מלך בבל את יכניהו : ואת החרש ואת המסגר · יועצים וחכמים היו ות״י ית אומניא וית תרעיא : הדוד אחד · כתאני הבכורות · הסמיכות לענים כאילו אמר כתאני עצי התאנה המבכרות · בבורות תאר וזכר אותם תאנים כיהן נחמדו׳ בעיני מוכאיהן לפי שהן בכורות וכן אמר כבכורה בתאנה בראשיתה ראיתי את א אבותיכם : וכתאנים · כאילו אמר והנשברים יהיו תאני׳ הרעו׳ ואחר כן פירש ואמר כה אמר יי׳ : והיושבים בארץ מצרים · השארית שהיו יושבים אז בארץ מצרים אותם שילכו עם יוחנן בן קרח : לזועה · כתיב וקרי לזעוה והענין אחד כמו כבש וכשב : לחרפה · בלא וי״ו : לשנינה · בלא וי״ו : את הרעב · בלא וי״ו : הדבר · על ירמיהו · כמו אל : היא

היא השנה הראשונה לנבוכד נצר · והנה כתב בתחלת ספר דניאל בשנת שלש למלכות יהויקים מלך יהודה בא נבוכד נצר מלך בבל ירושלם ויצר עליה · אך כאמר כי בשנת שלש למלכות יהויקים בנו המליכו פרעה נכו מלך נבוכד נצר ובא לירושלם ויצר עליה ובשנה הרביעית ליהויקים בתחלת השנה נתן יי' בידו את יהויקים והיא שנת ראשונה לנבוכד נצר : על כל עם יהודה · כמו אל : ואל כל יושבי ירושלם · עם יהודה מן הערים האחרות שבאו לירושלם ודברי ירמיהו אליהם ואל יושבי ירושלם : זה שלש ועשרים שנה · יאשיהו מלך שלשים ואחת שנה וב"ג שנה למלכו תחלת נבואת ירמיהו כמו שכתוב בימי יאשיהו י"ט שנה ונבואה זו היתה בשנה הרביעית ליהויקים בנו והנה שלש ועשרים שנה : אשכם ודבר · האלף במקום ה"א השכם כי אותיות אהו"י מתחלפות ונכתבה יו"ד התשך שלא כמנהג עם חבריו ברוב : למן עולם ועד עולם · מזמן רב נתתיה לאבותיכם ועד עולם יתקנה לכם ולבניכם אם תרצו ולמ"ד למן עולם לא באה על ענין הדבר אלא לאמתת ענין הדבר ויספיק הענין זולתה וכמוהו למן היום אשר יצא מארץ מצרים למתי אעתיר לך והדומים להם : למען הכעיסוני · כתוב ר"ל בעבור שהכעיסוני וקרי הכעיסני למען הכעיס אותי עושים העבודה לא להנאה שיש להם בה : את כל משפחות צפון · ולמעלה בתחלת הספר אמ' לכל משפחות ממלכות צפונה ושם פי' כי משפחות אומר על העם וממלכות אומר על ראשי הממלכות ולפי שאמר ונתנו איש כסאו זכר שם ממלכות : ואל נבוכד נצר מלך בבל עבדי · וטעם ואל אל שולח לא אל ולקחתי אויהיה ואל במקום ואתכנו אספרה אל חק יי' וירדפו אל מדין : ועל כל הגוים האלה · הסמוכים לארץ הזאת על הגוים שעתיד לזכרם בסמוך בפרשת כוס יין החמה : קול רחים ואור · קול רחים שטוחנין תבלין לסעודת שמחה וכן מדליקין נרות רבות בבית המשתה ואתקל שיגן דמשבחין בנהור בוצין : כמלאת שבעים שנה · כי נבוכד נצר מלך מ"ה שנה והיאך ידענו זה שהרי אויל מרודך בנו מלך בשנת ל"ז לגלות המלך יהויכין כמו שכתוב בספר מלכים בסופו ובסוף זה הספר ויהויכין גלה בשנת ח' לנבוכד נצר הרי מ"ה ואויל מרודך מלך כ"ג שנה והיאך ידענו זה שהרי מצאנו לבלשצר בנו מלך ג' שנים כשארו כ"ג ביותים והשלם לא שלמו לו לבלשצר כי בשנה ה השלישית נהרג הרי מ"ה וכ"ג הרי ס"ח ושתים לבלשצר הרי ע' לפיכך אמר כמלאת כי שלמים היו להם ע' שנה כי לא מת בלשצ' עד שנה שלישית לו : לשממות עולם · שם מקובץ מן שממה והוא סמוך : את כל הכתוב בספר הזה · עם כל הכתוב : כלומר אביא על ארץ בבל את כל זה הדבר כמו שאביא על כל ה הגוים כל הכתוב בספ' הזה אשר נבא ירמיהו : כי עבדו בם גם המה · עבדו עבר במקום עתיד אחר יעבדו בכשדים גם המה כמו שעבדו הם בכל הגוים כן יעבדו בהם גוים רבים ומלכים גדולים והם מלכי מדי ופרס : כי

אשבים ג' מל' בליש' וסימ' מן שלש עשרה שנה · ואשלח אליכם את כל עבדי בחרא · מברך רעהו בקול גדול בבקר השכים : לאמר ט' ר"פ בקריא' וסימ' לאמר שובו נא איש מדרכו · לאמר לאסורים צאו · לאמר הן ישלח איש את אשתו · לאמר לא כי ארץ מצרים · לאמר לך אתן את ארץ כנען · וחברו דדה ·

הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה עַל־יִרְמְיָהוּ עַל־כָּל־עַם יְהוּדָה בַּשָּׁנָה הָרְבִעִית לִיהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה הִיא הַשָּׁנָה הָרִאשֹׁנִית לִנְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל : אֲשֶׁר דִּבֶּר יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא עַל־כָּל־עַם יְהוּדָה וְאֶל כָּל־יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם לֵאמֹר : מִן־שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְיֹאשִׁיָּהוּ בֶן־אָמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה זֶה שָׁלֹשׁ וְעֶשְׂרִים שָׁנָה הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלָי וָאֲדַבֵּר אֲלֵיכֶם אַשְׁכֵּים וְדַבֵּר וְלֹא שְׁמַעְתֶּם : וְשָׁלַח יְהוָה אֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־עֲבָדָיו הַנְּבִאִים הַשְׁכֵּם וְשָׁלֹחַ וְלֹא שְׁמַעְתֶּם וְלֹא־הִטִּיתֶם אֶת־אָזְנְכֶם לִשְׁמֹעַ : לֵאמֹר שׁוּבוּ־נָא אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה וּמֵרֹעַ מַעַלְלֵיכֶם וּשְׁבוּ עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה לָכֶם וְלַאֲבוֹתֵיכֶם לְמִן־עוֹלָם וְעַד־עוֹלָם : וְאַל־תֵּלְכוּ אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים לְעָבְדָם וּלְהִשְׁתַּחֲוֺת לָהֶם וְלֹא־תַכְעִיסוּ אוֹתִי בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם וְלֹא אָרַע לָכֶם : וְלֹא־שְׁמַעְתֶּם אֵלַי נְאֻם־יְהוָה לְמַעַן הַכְעִסוּנִי בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיכֶם לְרַע לָכֶם : לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת יַעַן אֲשֶׁר לֹא־שְׁמַעְתֶּם אֶת־דְּבָרָי : הִנְנִי שֹׁלֵחַ וְלָקַחְתִּי אֶת־כָּל־מִשְׁפְּחוֹת צָפוֹן נְאֻם־יְהוָה וְאֶל־נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל עַבְדִּי וַהֲבִאֹתִים עַל־הָאָרֶץ הַזֹּאת וְעַל־יֹשְׁבֶיהָ וְעַל כָּל־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה סָבִיב וְהַחֲרַמְתִּים וְשַׂמְתִּים לְשַׁמָּה וְלִשְׁרֵקָה וּלְחָרְבוֹת עוֹלָם : וְהַאֲבַדְתִּי מֵהֶם קוֹל שָׂשׂוֹן וְקוֹל שִׂמְחָה קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה קוֹל רֵחַיִם וְאוֹר נֵר : וְהָיְתָה כָּל־הָאָרֶץ הַזֹּאת לְחָרְבָּה לְשַׁמָּה וְעָבְדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת־מֶלֶךְ בָּבֶל שִׁבְעִים שָׁנָה : וְהָיָה כִמְלֹאות שִׁבְעִים שָׁנָה אֶפְקֹד עַל־מֶלֶךְ־בָּבֶל וְעַל־הַגּוֹי הַהוּא נְאֻם־יְהוָה אֶת־עֲוֺנָם וְעַל־אֶרֶץ כַּשְׂדִּים וְשַׂמְתִּי אֹתוֹ לְשִׁמְמוֹת עוֹלָם : וְהֵבֵאוֹתִי עַל־הָאָרֶץ הַהִיא אֶת־כָּל־דְּבָרַי אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי עָלֶיהָ אֵת כָּל־הַכָּתוּב בַּסֵּפֶר הַזֶּה אֲשֶׁר־נִבָּא יִרְמְיָהוּ עַל־כָּל־הַגּוֹיִם : כִּי עָבְדוּ־בָם גַּם־הֵמָּה גּוֹיִם רַבִּים וּמְלָכִים גְּדוֹלִים וְשִׁלַּמְתִּי לָהֶם כְּפָעֳלָם וּכְמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם :

היא שתא קדמיתא לנבוכדנצר מלכא דבבל : דאתנבי ירמיה נביא על כל עמא דבית יהודה ועל כל יתבי ירושלם למימר : מן תלת עשרי שנין ליאשיה בר אמון מלך שבטא דבית יהודה ועד יומא הדין דנן עשרין ותלת שנין הוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי ומלילית עמכון מקדם ומלליל ולא קבלתון : ושלח יי לותכון ית כל עבדוהי נביא מקדם ומשלח ולא קבלתון ולא ארכינתון ית אודניכון לקבלא : למימר תובו כען גבר מאורחיה בישתא ומבישות עובדיכון ותיבו על ארעא דיהב יי לכון ולאבהתכון למן עלמא ועד עלמא : ולא תהכון בתר טעות עממיא למפלחהן ולמיסגד להן ולא תרגזון קדמי בעובדי ידיכון ולא אבאיש לכון : ולא קבלתון למימרי אמר יי בדיל דלא לארגזא קדמי בעובדי ידיכון לאבאשא לכון : בכן כדנן אמר יי צבאות חלף דלא קבילתון ית פתגמי : הא אנא שלח ואידבר ית כל מלכות ציפונא אמר יי ולנבוכדנצר מלכא דבבל עבדי ואיתינון על ארעא הדא ועל יתבהא ועל כל עממיא האילין סחור סחור ואיגמרינון ואשוינון לצדו ולאישתממו ולחורבן עלם : ואובד מנהון קל חדוא וקל חדוא קל חתנין וקל כלן קל סיען דמשבחין בנהור בוצין : ותהי כל ארעא הדא לחורבא לצדו ויפלחון עממיא האילין ית מלכא דבבל שבעין שנין : ויהי כמשלם שבעין שנין אסער על מלכא דבבל ועל עמא ההוא אמר יי ית חוביהון ועל ארע כסדאי ואשוי יתיה לצדות עלם : ואיתי על ארעא ההיא ית כל פתגמיא דגזרית עלה ית כל דכתיב בספרא הדין דאתנבי ירמיה על כל עממיא : ארי פלחו בהון אף אינון עממין סגיאין ומלכין רברבין ואשלם להון כאיגוריהון וכעובדי ידיהון :

רשי

שלש ועשרים · יאשיהו מלך שלשים ואחת שנה משם פתיס עשר' שנה כשארו תשע עשרה וארב' של בנו הרי שלש ועשרים : אשכים ודבר · למון הווה היתי משכים ומדבר תמיד : קול רחים · סימן הוא לסעודת ברית מילה על שם שטוחנין ושוחקין לה סממנין לרפואה : אור נר · סימן משתה כך שנינו בסנהדרין : את כל הכתוב על בבל בספר הזה · בסופו : כי עבדו בם · כמו כי יעבדו בם בבני בבל : גם המה גוים רבים · מדי ופרס : כוס

מסרה

לאמר אל הכהנים · לאמ' כתי' יעקב הקדש : והבאתים ד' וסימ' והביאותי' אל הר קדשי · והביאותים על הארץ הזאת · והביאותים אל אדמתם · אל המקום הזה · וכן דינן באתיהו ישעי' ויחזקאל והביאותים כתיב מל' דמל' ירמיהו והביאתים כתיב חסר וי"ו · עזרא והבאתים כתיב חסר יוד קדמ' והוי"ו : כמלאת ג' ב' חס' וא' מל' וסימ' ויהי כמלאת הכלים ותאמר אל בנה הגישה · שלישית כאור תבעיר · כמלאת שבעים שנה · שנה כל' : גדולים ו' מל' בקריא' וסימ' גדולים חקרי לב · כי עבדו בם גם המה · כשם הגדולים אשר בארץ דו"ח · כי מרפא יניח חטאים גדולים · זבדיאל בן הגדולים · ויזבחו בים ההוא :

ואת עריו וסימ׳ נמסר במלכים חלק א׳ סימ׳ ט׳ ׃ לחרבה לשמה ב׳ וסי׳ והיתה כל הארץ הזאת לחרבה לשמה ׃
ואת מלכיה ואת שריה לתת אתם ׃ את ד׳ ר״פ בסיפרא וסימ׳ את ירושלם ואת ערי יהודה ׃ ודבתריה פרעה
מלך מצרים ׃ את אדום ואת מואב ׃ את דדן ואת תימא ואת בוז ׃ תימא ה׳ וסי׳ נמסר בישעיה סימ׳ כ״א ׃
תקומו ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳ ואתם תקנו מהארב והורשתם ׃ ושכרו וקיו ונפלו ולא תקומו ׃ קדמ׳ חס׳ ׃ כה אמ׳

כי כה אמר יהוה אלהי ישראל אלי
קח את כוס היין החמה הזאת מידי
והשקיתה אתו את כל הגוים אשר
אנכי שלח אותך אליהם ׃ ושתו
והתגעשו והתהוללו מפני החרב
אשר אנכי שלח בינתם ׃ ואקח את
הכוס מיד יהוה ואשקה את כל
הגוים אשר שלחני יהוה אליהם ׃
את ירושלם ואת ערי יהודה ואת
מלכיה את שריה לתת אתם
לחרבה לשמה לשרקה ולקללה
כיום הזה ׃ את פרעה מלך מצרים
ואת עבדיו ואת שריו ואת כל
עמו ׃ ואת כל הערב ואת כל מלכי
ארץ העוץ ואת כל מלכי ארץ
פלשתים ואת אשקלון ואת עזה
ואת עקרון ואת שארית אשדוד ׃
את אדום ואת מואב ואת בני עמון
׃ ואת כל מלכי צר ואת כל מלכי
צידון ואת מלכי האי אשר בעבר
הים ׃ את דדן ואת תימא ואת בוז
ואת כל קצוצי פאה ׃ ואת כל מלכי
ערב ואת כל מלכי הערב השכנים
במדבר ׃ ואת כל מלכי זמרי ואת
כל מלכי עילם ואת כל מלכי מדי ׃
ואת כל מלכי הצפון הקרבים
והרחקים איש אל אחיו ואת כל
הממלכות הארץ אשר על פני
האדמה ומלך ששך ישתה אחריהם
׃ ואמרת אליהם כה
אמר יהוה צבאות אלהי ישראל
שתו ושכרו וקיו ונפלו ולא תקומו
מפני החרב אשר אנכי שלח ביניכם
׃ והיה כי ימאנו לקחת הכוס מידך
לשתות ואמרת אליהם כה אמר
יהוה צבאות שתו תשתו ׃ כי הנה
בעיר אשר נקרא שמי עליה אנכי
מחל להרע ואתם הנקה תנקו לא
תנקו כי חרב אני קרא על כל ישבי
הארץ נאם יהוה צבאות ׃ ואתה
תנבא אליהם את כל הדברים
האלה ואמרת אליהם יהוה ממרום
ישאג וממעון קדשו יתן קולו שאג
ישאג על נוהו הידד כדרכים יענה
אל כל ישבי הארץ ׃

ארי כדנן אמר יי אלהא דישראל לי
קביל ית כסא דחמר לוטא הדין
מן קדמי ותשקי יתיה ית כל עממיא
דאנא שלח יתך עליהון ׃ וישתון
וישתגשגון ויטרפון מן קדם
דקטלין בחרבא דאנא שלח
ביניהון ׃ וקבילית ית כסא מן קדם
יי ואשקיתי ית כל עממיא דשלחני
יי לותהון ׃ ית ירושלם וית
קרויא דבית יהודה וית מלכהא
וית רברבהא למיתן יתהון לחורבא
לצדו לאישתממו וללוטא כיומא
הדין ׃ ית פרעה מלכא מצרים
וית עבדוהי וית רברבוהי וית כל
עמיה ׃ וית כל מלכי סומכוותא וית
כל מלכי ארע עוץ וית כל מלכי
ארע פלישתאי וית אשקלון וית
עזה וית עקרון וית שארא
דאשדוד ׃ ית אדום וית מואב
וית בני עמון ׃ וית כל מלכי צור
וית כל מלכי צידון וית כל מלכי
ניסא די בעיברא דימא ׃ וית
דדן וית תימא וית בוז וית כל
מקפי פתא ׃ וית כל מלכי ערב
וית כל מלכי ערבאי דשרן
בשכונין במדברא ׃ וית
כל מלכי זמרי וית כל מלכי עילם
וית כל מלכי מדי ׃ וית כל מלכי
ציפונא דקריבין ודרחיקין גבר
לאחוהי וית כל מלכוות עממיא
דעל אפי ארעא ומלכא דבבל
ישתי בתריהון ׃
ותימר להון כדנן אמר
יי צבאות אלהא דישראל שתו
ורוו ואשתגישו ונפלו ולא
תקומון מן קדם דקטלין בחרבא
דאנא שלח ביניכון ׃ ויהי ארי
יסרבון לקבלא כסא מן ידך
למשתי ותימר להון כדנן אמר יי
צבאות משתא תשתון ׃ ארי הא
בקרתא דאיתקרי שמי עלה אנא
משרי לאבאשא ואתון מרמן
דמזכא תזכון לא תזכון ארי
דקטלין בחרבא אנא מכלי על כל
יתבי ארעא אמר יי צבאות ׃ ואת
תתנבי להון ית כל פתגמיא האילין
ותימר להון יי ממרומא יכלי
וממדור קודשיה ירים מימריה
אכלאה יכלי דיתון בזוזין על
ארע בית שכינתיה הא בנחתי
מעצרא דמרימין קלהון כן ייתי
זעוה לכל יתבי ארעא ׃

רשי

כוס יין החימה ׃ טבעת הפורענות ׃ והשקית אותו ׃ הסכא להם שלא תשוב עוד בשום תשובה ׃ והתגעשו ׃ ויתגעשון ׃ והתהוללו ׃ לשון הוללות ישתטו ׃ כיום הזה ׃ כאשר הם היום לאחר החורבן כתב ירמיהו ספרו ׃ ואת כל הערב ׃ כל סומכוותא אשר ערוב׳ פרעה ומשעיתו עליה׳ לעזרה הערב נר״כ אותה בלע״ז ׃ ואת מלכי האי ׃ כל אלו משנה עד כאן שכיני ארץ ישרא׳ הם ׃ קצוצי פיא׳ ׃ המוקצים בקצה אותה הרוח ׃ מלכי ערב ׃ ערביא ׃ ואת מלכי הערב ׃ סומכוותא של ערביא ׃ ששך ׃ בבל בגימטריא של את בש ׃ וקיו ׃ כאדם ששותה יותר מדאי שמקיא ׃ החרב ׃ התגר של מלחמה ׃ מחל ׃ מתחיל ׃ על נוהו ׃ מתאבל על חורבן ביתו ׃ הידד ׃ לשון הוי שמשקין עושי מלאכה כברה בקול רם לזרז זה את זה להתחזק ודורכי גיתות רגילין בה ׃ יענה ׃ כל לשון עניה צעקת קול רם הוא ׃ כשפט

מסרה

יי׳ צבאות י״ו מחדין בקריא׳ וסימ׳ פקדתי את אשר עשה עמלק ׃ אני לקחתיך מן הנוה דשמואל ׃ וחברו דדה ׃ עולל יעוללו בגפן ׃ התבוננו וקראו ׃ כבה אשבר דסיפר׳ ׃ וה׳ה בי ימאנו ׃ כהבילים המה אתכם ׃ הנה רעה יצאת ׃ מיכה ודרשתי ׃ הנני אשלח בכם ׃ עוד יהיה במקום ׃ לאדום כה אמר יי׳ צבאות ׃ הנני שובר את קשת ׃ עשוקים בני ישראל ׃ חומות בבל הרחבה ׃ ומן ריש דחגי עד סוף תריסר דכוותהו׳ במ״ב וסימ׳ שבתי לירושלם ברחמים ׃ רעה את צאן ההרגה ׃
להרע ו׳ וסימ׳ ולא נתנו אלהים להרע עמדי ׃ או נפש כי תשבע ׃ אנכי מחל להרע ׃ חכמים המה להרע ׃ נשבע להרע ולא ימיר ׃ זממתי להרע ׃

רדק

כי כה אמר ׃ קח ׃ והשקית ׃ הכל במראה הנבואה ׃ היין החמה ׃ חסר הנסמך ופירושו היין יין החמה וכמוהו העם המלחמה הספר המקנ׳ והדומים להם ׃ ושתו והתגעשו ׃ התפעל מורכב עם פעל שלא נזכר פועלו ועניינו ענין ותגעש ותרעש הארץ ׃ והתהללו ׃ ענין הוללות והוא התפעל מורכב עם פעל הדומה למרובע ׃ ואקח ׃ ואשקה ׃ הכל במראה הנבואה ׃ את ירושלם ׃ היא שתתה תחלה כי כל אלה הגוים לקו על ידי נבוכדנצר ושנה ראשונה שמלך והיא השנה הרביעית ליהויקים בא על ירושלם ׃ ואת מלכיה ׃ יהויקים ויהויכין וצדקיהו ׃ את שריה ׃ באלא ו״ו ׃ לשרקה ׃ באלא ו״ו ׃ ואת כל הערב ׃ עם מקובץ מעמים שנתערבו יחד ות״י סומכוותא לשון ערבוביא ׃ ואת כל מלכי ארץ פלשתים ׃ שאר ארץ פלשתים לבד הערים הנזכרות וכן כתוב בספר שמואל אחר שזכר הערים בענין טחורי הזהב אמר עוד מעיר מבצר ועד כפר הפרזי ולא זכר הנה גת כי לישראל היתה כי דוד לקחה מיד פלשתים כמו שכתוב בדברי הימים ויקח את גת ואת בנותיה מיד פלשתים והיא מתג האמה הנזכרת בספר שמואל ׃ ואת שארית אשדוד ׃ נראה כי כשלכדה נבוכדנצר נשארה כ׳ נחרבת מקצתה ע״י מלך מצרים או זולתו ׃ ואת מלכי האי ׃ אין בו כל בספר מוגה ׃ קצוצי פאה ׃ השוכנים בקצה העולם בפאתו כי הפאה הוא קץ הדבר ות״י מקפי פאתה ׃ ואת כל מלכי ערב ׃ הם הערביים יושבי אהלים כמו שנ׳ לא יהל שם ערבי ׃ ואת כל מלכי הערב ׃ השוכני׳ במדב׳ לפי שזכר למעלה ואת כל הערב פי׳ הנה כי אלה הם אחרים שהם שוכנים במדבר ׃ ואת כל מלכי זמרי ׃ אפשר כי זמרי הוא זמרן מבני קטורה ׃ הממלכות הארץ ׃ בא הסמיכות עם הא׳ הידיעה שלא כמנהג ברוב וכן באו כמהו הלשכו׳ הקדם היתר האהל והדומים להם מעטים ׃ ומלך ששך ׃ מלך בבל וכן תרגם יונתן וששך הוא בבל א׳ בא״ת ב״ש ׃ וקיו ׃ כן דרך השכור להקיא אבל השכור אחר שיקיא ישוב מעט ל לדעתו ויקום אבל להם אמר ונפלו ולא תקומו ׃ וקיו שרשו קיא וכא הי״וד תמורת האל״ף ׃ ממרום ישאג ׃ על דרך משל כאילו ישאג וירים קולו ויבאו הגוים לקולו להחריב נוהו והוא בית המקדש ׃ הידד כדרכים יענה ׃ יצעק כמו הדורכים בגת שמרימין קול לחזק עצמם ואיש את אחיו במלאכה ודבר הקול הוא הידד ובלע״ז רוא״דו ׃ כשפט

רדק

נשפטו. כאילו נכנס במשפט עמהם שיעניםם על רעתם ונתנם ביד מלך בבל: כה אמר יי'. אפשר שפרשה זו מענין שלפניה ויהיה פירוש עזב ככפיר סכו על חרבן בית ראשון ע"י נבוכד נצר או תהיה עתידה והוא הנכון ויהיה פירוש עזב ככפיר סכו על חרבן בית שני: הלילו הרועים. הרועים ואדירי הצאן הם מלכי הארץ: והתפלשו. התגוללו בעפר או באפר: לטבוח. שיהיו טובחים איש את רעהו: ותפוצותיכם. זאת המלה באה שלא כמנהג. כי הפ"א בחולם והתי"ו בחירק והנכון הפ"א בשורק והתי"ו בצרי כי הוא מן תפוצה במשקל תבונה תמוכה והקבוץ תפוצות במשקל תבונות תמוכות תשובות ועם כנוי המכנים תפוצותיכם במשקל ותשובותיכם כאשר מצל' ובאמר כי בא הפ"א בחולם לזווג התנועו' כמו תהומות יכסיומו ובא התי"ו בחירק כמו אם לא שריתך לטוב שראוי ם שאריתך כמו שפירשנו: ונפלתם ככלי חמדה. אתם שהייתם ככלי חמדה בשלותכ' עתה תפלו ותשברו ות"י ותפלון דהויתון רגיגין כמני חמדתא: ויללת. בחיר"ק הוי"ו ונוח הי"וד לבן אשר ולבן כפתלי בשו"א הוי"ו וחירק היו"ד: מרעית. כאן מרעית והם הגוים שהם מלכיהם ורועיהם: ונדמו. נכרתו כמו נגם נדמן נדמי: נאות השלום. מקומות המרעה שהיו רועים בשלום והוא משל על עריהם ומדינותם: עזב ככפיר סכו. הראוי שכתו כי הנפרד סכה או יהיה הנפרד סוך בפלס עוז חוס יאמר ממנו סכו במשקל עזו או' כמו שהכפיר עוזב סכו מפני שאינו מוצא שם טרפו כן עזב האל יתברך בית המקד' מפני שלא מצא שם רצונו וכיון שעזבו והסתיר פניו ממנו נחרב: כי היתה ארצם לשמה. כי טרם חרבן הבית היתה ארצם לשמה ועם כל זה מוסר לא לקחו ולא יכול להתאפק עוד ועזבו: מפני חרב היונה. חרון חרב היונה ר"ל חרב האויב האונסת אותם מן ולא יונו כשיאי עוד את עמי: ומפני חרון אפו. והחרב באה מפני חרון אפו ויונתן פי' היונה מן יין שתרגם מן קדם חרב סנאה דהיא כחמר מרויא: בראשית ממלכות. על דברי עבדי הנביאים. כמו אל דברי וכן וילך אקנה הרמתה על ביתו כמו אל ביתו והדומין לו: כשלה. כשלקחו פלשתים את הארון במלחמה אז חרב משכן שילה: מדוע

נשפט ה' קמץ וסימ' בישעיה ריש סי' נ"ט וכריש ספרא סוף סימן ב': מקצה הארץ ועד קצה הארץ ג' דסמיכ' וסימ' מאלהי העמים. והפיצך יי' בכל העמים. והיו חללי יי' ביום ההוא: לטבוח ד' ומ"ל בקריא' וסימ' ואני ככבש אלוף יובל לטבוח. כי מלאו ימיכם לטבוח. אורידם ככרים לטבוח. לטבוח ישרי דרך: סכו ג' בקריא' וסימ' עזב ככפיר סכו כן כתיב. ויהי בעילם סוכו כן כתיב. ויחמס כגן שכו שחת מועדו כן כתיב בשי"ן

מטא איתרגושא עד סיפי ארעא ארי דינא קדם יי בעממיא מיתפרע הוא לכל בשרא רשיעיא דבהון מסרינון לקטלא אמר יי: כדנן אמר יי צבאות הא בשתא נפקא מעם לעם ועממין רברבין ירתון בגלוי מסייפי ארעא: ויהון קטילא רמן קדם יי ביומא ההוא מסיפי ארעא ועד סיפי ארעא לא יסתפדון ולא יתכנשון ולא יתקברון לזיבל ם מבדר על אפי ארעא יהון: אלילו מלכיא וצוחו וחופו רישיכון בקיטמא תקיפי עמא ארי שלימו יומיכון לקטלא ותתבדרון ו ותפלון דהויתון רגיגין כמני ח חמרתא: ויבד בית עירוקי מן מלכיא ושיזבא מתקיפי עמא: קל צוחת מלכיא ויללת תקיפי עמא ארי אביז יי ית עמהון: ויצדון מדורי שלמהון מקדם ת תקוף רוגזא דיי: גלא מלך מבכיה ארי הוית ארעהון לצדו מן קדם חרב סנאה דהיא כחמר מרויא ומן קדם תקוף רוגזיה: בריש מלכות יהויקים בר יאשיה מלך שבטא דבית יהודה הות פתגמא הדין מן קדם יי למימר: כדנן אמר יי קום בדרת בית מקדשא דיי ותתנבי על כל קרויא דבית יהודה דעלין למסגד בבית מקדשא דיי ית כל פתגמיא דפקידתך לאיתנבאה להון לא תמנע פתגם: מאים ישמעון ויתובון גבר מאורחיה בישא ואתיב מן בישתא דאנא חשיב למעבד להון מקדם בישות עובדיהון: ותימר להון כדנן אמר יי אם לא תקבלון למימרי למהך באוריתי דיהבית קדמיכון: לקבלא לפתגמי עבדי נביא דאנא שלח לותכון מקדם ומשלח ולא קבלתון: ואתן ית ביתא הדין כשילו וית קרתא הדא אתן ללוטא לכל עממי ארעא: ושמעו כהניא וספריא וכל עמא דירמיה מתנבי ית פתגמיא האילין בבית מקדשא דיי: והוה כד שיצי ירמיה לאיתנבאה ית כל דפקיד יי למללא עם כל עמא ואחדו יתיה כהניא וספריא וכל עמא ל למימר מימת תמות:

בא שאון עד קצה הארץ כי ריב ליהוה בגוים נשפט הוא לכל בשר הרשעים נתנם לחרב נאם יהוה:
כה אמר יהוה צבאות הנה רעה יצאת מגוי אל גוי וסער גדול יעור מירכתי ארץ: והיו חללי יהוה ביום ההוא מקצה הארץ ועד קצה הארץ לא יספדו ולא יאספו ולא יקברו לדמן על פני האדמה יהיו: הילילו הרעים וזעקו והתפלשו אדירי הצאן כי מלאו ימיכם לטבוח ותפוצותיכם ונפלתם ככלי חמדה: ואבד מנוס מן הרעים ופליטה מאדירי הצאן: קול צעקת הרעים ויללת אדירי הצאן כי שדד יהוה את מרעיתם: ונדמו נאות השלום מפני חרון אף יהוה: עזב ככפיר סכו כי היתה ארצם לשמה מפני חרון היונה ומפני חרון אפו:
בראשית ממלכות יהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היה הדבר הזה מאת יהוה לאמר: כה אמר יהוה עמד בחצר בית יהוה ודברת על כל ערי יהודה הבאים להשתחות בית יהוה את כל הדברים אשר צויתיך לדבר אליהם אל תגרע דבר: אולי ישמעו וישבו איש מדרכו הרעה ונחמתי אל הרעה אשר אנכי חשב לעשות להם מפני רע מעלליהם: ואמרת אליהם כה אמר יהוה אם לא תשמעו אלי ללכת בתורתי אשר נתתי לפניכם: לשמע על דברי עבדי הנבאים אשר אנכי שלח אליכם והשכם ושלח ולא שמעתם: ונתתי את הבית הזה כשלה ואת העיר הזאתה אתן לקללה לכל גויי הארץ: וישמעו הכהנים והנבאים וכל העם את ירמיהו מדבר את הדברים האלה בבית יהוה: ויהי ככלות ירמיהו לדבר את כל אשר צוה יהוה לדבר אל כל העם ויתפשו אתו הכהנים והנבאים וכל העם לאמר מות תמות:

רשי

נשפט. מתווכח בדין: מירכתי. כתרגומו מסייפי: הלילו. לשון יללה: מנוי אל גוי. שאני משכסכן זה בזה: התפלשו. התגלגלו בעפר ווטרלי"ר בלע"ז: ותפוצותיכם. הרי זה מקרא קצר כלומר ותפוצותיכם תקרבנה לבא: ככלי חמדה. כלומר אם תאמרו חשובים אנחנו הרבה יש כלי חמדה של זכוכית נופלים ומשתברים ואובדים: ונדמו. לשון חורבה לשון הדימנו ונדמה שם: עזב ככפיר וגו'. גלה מלכא מבבית ככפיר העוזב את סוכו: היונה. משתכרת ביין כן תירגם יונתן. ד"א לשון הונאה: בראשית ממלכות. פרשה זו תחתונה קדמה לעליונה ארבע שנים: בפתח שער בית יי' החדש. אחרים הגיהו כשגלה יהויכין וקצת כלי בית אלהינו עמו שברו אילו של כ נבוכד נצר שער המזרחי וחזר צדקיהו ותקנו וקראו לכך כ נקרא חדש: וישמעו

כשלה לית כתי' ה' ויתר כתי' וי"ו וחס'
כסרא

בקמץ. בראשית ג' רפ וסי' בלשון תרגום אלהא מקיים צדקתא: כל לשון נחמה על במו אל וסימ' נכסר ב בשמואל ב' סימני: שמיעה על י"ב בליש' וסימ' נכסר במלכים ב' סי' ב': ואת העיר ח' וסימ' לעיל בספר סוף סי' כ"ג:

הנביאים ח׳ מ״ל בירמיה וסימ׳ למן היום אשר · הנביאים יהיו לרוח · יוציאו את עצמות · ויתפשו אתו הכהנים · ויאמרו השרים וכל · ואלה דברי הספר · ואשלח אליכם בתראה · הנביאים אשר היו לפני · וכל שאר נביאים וכתובים חס׳ בר״א מ״ל וסימ׳ וכל הנביאים מתנבאים לפניהם · ושמעו ו׳ בקריא׳ וסימ׳ הקבצו ושמעו בני יעקב ב׳ בפסוק · האזינו ושמעו קולי ב׳ בפסו׳ · היטיבו דרכיכם ומעלליכם · ויאמר יהושע

מדוע נבית בשם יהוה לאמר כשלו
יהיה הבית הזה והעיר הזאת תחרב
מאין ישב ויקהל כל העם אל
ירמיהו בבית יהוה : וישמעו שרי
יהודה את הדברים האלה ויעלו
מבית המלך בית יהוה וישבו בפתח
שער יהוה החדש : ויאמרו הכהנים
והנביאים אל השרים ואל כל
העם לאמר משפט מות לאיש הזה
כי נבא אל העיר הזאת כאשר
שמעתם באזניכם : ויאמר ירמיהו
אל כל השרים ואל כל העם לאמר
יהוה שלחני להנבא אל הבית הזה
ואל העיר הזאת את כל הדברים
אשר שמעתם : ועתה היטיבו
דרכיכם ומעלליכם ושמעו בקול
יהוה אלהיכם וינחם יהוה אל הרעה
אשר דבר עליכם : ואני הנני בידכם
עשו לי כטוב וכישר בעיניכם :
אך ידע תדעו כי אם ממתים אתם
אתי כי דם נקי אתם נתנים עליכם
ואל העיר הזאת ואל ישביה כי
באמת שלחני יהוה עליכם לדבר
באזניכם את כל הדברים האלה :
ויאמרו השרים וכל העם אל
הכהנים ואל הנביאים אין לאיש
הזה משפט מות כי בשם יהוה
אלהינו דבר אלינו : ויקמו אנשים
מזקני הארץ ויאמרו אל כל קהל
העם לאמר : מיכיה המורשתי היה
נבא בימי חזקיהו מלך יהודה
ויאמר אל כל עם יהודה לאמר כה
אמר יהוה צבאות ציון שדה תחרש
וירושלים עיים תהיה והר הבית
לבמות יער : ההמת המתהו חזקיהו
מלך יהודה וכל יהודה הלא ירא
את יהוה ויחל את פני יהוה וינחם
יהוה אל הרעה אשר דבר עליהם
ואנחנו עשים רעה גדולה על
נפשותינו : וגם איש היה מתנבא
בשם יהוה אוריהו בן שמעיהו
מקרית היערים וינבא על העיר
הזאת ועל הארץ הזאת ככל דברי
ירמיהו : וישמע המלך יהויקים
וכל גבוריו וכל השרים את דבריו
ויבקש המלך המיתו וישמע אוריהו
וירא ויברח ויבא מצרים :

מדין איתנביתא בשמא דיי למימר כשילו יהי ביתא הדין וקרתא הדא תחרוב מבלי יתיב ואיתכניש כל עמא על ירמיה בבית מקדשא דיי׃ ושמעו רברבי יהודה ית פתגמיא האילין וסליקו מבית מלכא לבית מקדשא דיי ויתיבו במעלנא דתרע בית מקדשא דיי מדינחאה׃ ואמרו כהניא וספריא לרברביא ולכל עמא למימר חובת דין דקטול לגברא הדין ארי איתנבי על קרתא הדא כמה דשמעתון באודניכון׃ ואמר ירמיה לכל רברביא ולכל עמא למימר יי שלחני לאיתנבאה על ביתא הדין ועל קרתא הדא ית כל פתגמיא דשמעתון׃ וכען אתקינו אורחתכון ועובדיכון וקבילו למימרא דיי אלהכון ויתוב יימן בישתא דמליל עליכון׃ ואנא האנא מסיר בידכון עיבידו לי כמה דתקן וכמה דכשר בעיניכון׃ ברם מידע תידעון ארי אם קטלין אתון יתי ארי דם זכיי אתון יהבין עליכון ועל קרתא הדא ועל יתבהא ארי בקשוט שלחני יי עליכון לאיתנבאה קדמיכון ית כל פתגמיא האלין׃ ואמרו רברביא וכל עמא לכהניא ולספריא לית לגברא הדין חובת דין דקטול ארי בשמא דיי אלהנא מליל עימנא׃ וקמו גבריא מסבי ארעא ואמרו לכל קהלא דעמא למימר׃ מיכה דממרשה הוה מתנבי ביומי חזקיה מלך שבטא דבית יהודה ואמר לכל עמא דבית יהודה למימר כדנן אמר יי צבאות ציון חקל תיתרדי וירושלם ליגרין תהי וטור בית מקדשא דיי לחישת חורשא׃ המקטל קטלוהי חזקיה מלך שבטא דבית יהודה וכל דבית יהודה הלא דחיל מן קדם יי וצלי קדם יי ותב יי מן בישתא דמליל עליהון ואנחנא גרמין לאיתאה בישתא רבתא על נפשתנא׃ ואף גברא הוה מתנבי בשמא דיי אוריה בר שמעיה מקרית יערים ואיתנבי על קרתא הדא ועל ארעא הדא ככל פתגמי ירמיה׃ ושמע מלכא יהויקים וכל גיברוהי וכל רברביא ית פתגמוהי ובעא מלכא למיקטליה ושמע אוריה ודחיל וערק ואתא למצרים׃

רשי

וישמעו שרי יהודה · שתפשו נביאי השקר והכהנים את ירמיה׃ מיכה המורשתי · דמן מרישה׃ עיים · גלים׃ ויחל · לשון תפלה׃ ואנחנו עושים רעה גדולה · אם נהרוג אותו׃ וגם איש היה מתנבא · מי שאמר זו לא אמר זו עד כאן דברי צדיקים ועמדו רשעי׳ שהיו שם ואמרו וגם איש מתנבא וגו׳ כשם שאוריה נהרג יהרג ירמיה כך מפור׳ בספרי׃ בראשית

כשלו מקרא׳ כתי׳ ה׳ ואח׳ ידין שתי׳ ו׳ ואח׳

רדק

מדוע נבית · בלא אלף כבעלי הה״א׃ כשלו יהיה הבית הזה · הראשון כתוב בה״א וזה בוי״ו ושניהם חסרים׃ בפתח שער יי׳ החדש · הוא שער המזרחית כמו שת״י במעלנא דתרעא בית מקדשא דיי׳ מדינחאה ופירשו רז״ל כי נקרא החדש כי שם חדשו סופרים את ההלכה ושבע׳ שמות נקראו לו ויתכן לפרש שחדשוהו או חדשו בו שום בנין לפיכך נקרא חדש׃ ויקומו אנשים מזקני הארץ · אלה הזקנים היו צדיקים וספרו זה הענין שהיה בימי צדקיהו שנתנבא מיכה ציון שדה תחרש וכן כתוב בנבואת מיכה׃ הלא ירא את יי׳ · כמו שכתוב בדברי הימים ויכנע חזקיהו בגובה לבו וגו׳ ענו אות׳ העם שרצו להמית את ירמיהו׃ וגם איש היה מתנבא וגו׳ · כלומר מה עדות זו שאתם מעידים כי חזקיהו לא המיתו כי כשהיה מתנבא רעה הנה יהויקים מלך יהוד׳ כמוהו ובזאת השנה הרג אוריהו לפי שהיה מתנב׳ רע כמו ירמיהו גם ירמיהו יהרג׃ וירא · בי״וד אית׳ ויו״ד השרש נעלמת מהמכתב׃ אלנתן

מסרה

אל בני ישראל גשו הנה ושמעו · בשם יי׳ אלהינו ג׳ דסמיכי בקריא׳ וסימ׳ אין לאיש הזה משפט מות · כי כל העמים ילכו איש בשם · אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו · ירושלים ה׳ מ״ל וסימ׳ מיכה המורשתי · ואלה נולדו לו · ושם אמו יהועדן דה״ה · אחר זה שלח אשר הגלה מירושלים׃ שמעיהו ה׳ וסימ׳ ואל שמעיהו הנחלמי · וגם איש היה מתנבא בשם יי׳ · וירד בית המלך על · ויהי דבר האלהים אל דוה · ועמהם הלוים שמעיהו ונתניהו · וכל ושמעיהו דכוו׳ בר״א ושמעיה הנביא בא אל רחבעם׃ המיתו ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ויהי בדרך במלון ויפגשהו · ויבקש המלך המיתו · יסר בנך כי יש תקוה ול׳׃

אל מצרים כ׳ וסימ׳ והמדנים מכרו· בן עכבור ואנשים אתו׃ ויביאוהו ז׳ וסימ׳ ויאמר אדני בזק· ופלשתים לקחו את ארון האלהים· ויוציאו את אוריהו· וירכיבוהו עבדיו מת במגדו· וישמעו אליו גוים· ויתנהו בסוגר בחחים· ויבקש את אחזיהו וילכדהו׃ ג׳ פסוקי׳ דמיי׳ אית בהון אל ואל ואל ואל ואל אל וסי׳ ושלחתם אל מלך אדום ואל מלך מואב· אל תשמעו אל נביאכם ואל קוסמיכם· הן ישא איש בשר קדש בכנף בגדו׃

וישלח המלך יהויקים אנשים מצרים את אלנתן בן עכבור ואנשים אתו אל מצרים׃ ויוציאו את אוריהו ממצרים ויביאהו אל המלך יהויקים ויכהו בחרב וישלך את נבלתו אל קברי בני העם׃ אך יד אחיקם בן שפן היתה את ירמיהו לבלתי תת אתו ביד העם להמיתו׃

כז בראשית ממלכת יהויקם בן יאושיהו מלך יהודה היה הדבר הזה אל ירמיה מאת יהוה לאמר׃ כה אמר יהוה אלי עשה לך מוסרות ומטות ונתתם על צוארך׃ ושלחתם אל מלך אדום ואל מלך מואב ואל מלך בני עמון ואל מלך צר ואל מלך צידון ביד מלאכים הבאים ירושלם אל צדקיהו מלך יהודה׃ וצוית אתם אל אדניהם לאמר כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל כה תאמרו אל אדניכם׃ אנכי עשיתי את הארץ את האדם ואת הבהמה אשר על פני הארץ בכחי הגדול ובזרועי הנטויה ונתתיה לאשר ישר בעיני׃ ועתה אנכי נתתי את כל הארצות האלה ביד נבוכדנאצר מלך בבל עבדי וגם את חית השדה נתתי לו לעבדו׃ ועבדו אתו כל הגוים ואת בנו ואת בן בנו עד בא עת ארצו גם הוא ועבדו בו גוים רבים ומלכים גדלים׃ והיה הגוי והממלכה אשר לא יעבדו אתו את נבוכדנאצר מלך בבל ואת אשר לא יתן את צוארו בעל מלך בבל בחרב וברעב ובדבר אפקד על הגוי ההוא נאם יהוה עד תמי אתם בידו׃ ואתם אל תשמעו אל נביאיכם ואל קסמיכם ואל חלמתיכם ואל ענניכם ואל כשפיכם אשר הם אמרים אליכם לאמר לא תעבדו את מלך בבל׃ כי שקר הם נבאים לכם למען הרחיק אתכם מעל אדמתכם והדחתי אתכם ואבדתם׃ והגוי אשר יביא את צוארו בעל מלך בבל ועבדו והנחתיו על אדמתו נאם יהוה ועבדה וישב בה׃

ושלח מלכא יהויקים גברין למצרים ית אלנתן בר עכבור וגברין עמיה למצרים׃ ואפיקו ית אוריה ממצרים ואתיוהי לות מלכא יהויקים וקטליה בחרבא ורמא ית נבילתיה לקברי גליא׃ ברם יד אחיקם בר שפן הות עם ירמיה בדיל דלא למימסר יתיה בידא דעמא למיקטליה׃ בריש מלכות יהויקים בר יאשיהו מלך שבטא דבית יהודה הות פתגמא דנבואה מן קדם יי עם ירמיה למימר׃ כדנן אמר יי לי עביד לך חניקין ונירין ותתנינון על צורך׃ ותשלחינון לות מלכא דאדום ולות מלכא דמואב ולות מלכא דבני עמון ולות מלכא דצור ולות מלכא דצידון ביד איזגדיא דאתן לירושלם לות צדקיה מלך שבטא דבית יהודה׃ ותפקד יתהון לות רבונהון למימר כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל כדנן תימרון לריבונכון׃ אנא בסימרי עבדית ית ארעא ית אינשא וית בעירא דעל אפי ארעא בחילי רבא ובאדרעי מרמם ויהבתה לדכשר קדמי׃ וכען אנא יהבית ית כל מדינתא האילן ביד נבוכד נאצר מלכא דבבל עבדי ואף ית חיות ברא יהבית ליה למפלחיה׃ ויפלחון יתיה כל עממיא וית בריה וית בר בריה עד דימטי עידן תבר ארעיה אף הוא ויפלחון ביה עממין סגיאין ומלכין רברבין׃ ויהי עם ומלכו דלא יפלחון יתיה ית נבוכד נאצר מלכא דבבל וית דלא יתן ית צוריה בניר מלכא דבבל בחרבא ובכפנא ובמותנא אסער על עמא ההוא אמר יי עד דאימסר יתהון בידיה׃ ואתון לא תקבלון מן נביכון דשקרא ומן קסמיכון ומן חילמי חלמכון ומן עוננכון ומן חרשיכון דאינון אמרין לכון למימר לא תפלחון ית מלכא דבבל׃ ארי שקרא אינון מתנבן לכון בדיל לארחקא יתכון מעל ארעכון ואיטלטל יתכון ותיבדון׃ ועמא דיעיל ית צוריה בניר מלכא דבבל ויפלחיניה ואשריניה על ארעיה אמר יי ויפלחנה ויתיב בה׃

רשי

בראשי׳ ממלכ׳ יהויקי׳ שלש שנים לפני שמלך נבוכד נצר כתוב׳ עליו שימלוך׃ מוסרות· הם רצועות העול שקורין קוי״גלש׃ ושלחתם אל מלך אדום· בימי צדקיהו בשנה הרביעית למלכו שעשאו נבוכד נצר שליט על חמשה מלכי׳׃ מלך אדום ומלך מואב ומלך בני עמון וגו׳· אלו חמש׳ מלכים נתן נבוכד נצר תחת ידו של צדקיהו חמש עשרה שנה היו על צוארו משנה אחת ליהויקים עד השנה הרביעית לצדקיהו שסברם הימנו חנניה בן עזור׃ עבדי· שיעשה רצוני ליפרע מסנאי׃ ואת בנו· אויל מרודך׃ ואת בן בנו· בלשאצר׃ עד בא עת ארצו· שיבואו דריוש המדי וכורש ויהרגו את בלשאצר׃

רדק

אלנתן· מלה אחת היא׃ בראשית ממלכת· נבואה זו נאמרה לירמיהו בשנה ראשונה למלכות יהויקים ואמר לו האל כי כשימלוך צדקיהו אח׳ ממלכו׳ יהויקים ויהויכין יעשה מוסרות ומוטות וישלחם למלכי׳ הנזכרים ביד מלאכים הבאים ירושלם אל צדקיהו ויצוה אותם אל המלכים אדוניהם ששלחו אות׳ אל צדקיהו ויאמרו להם כל הדברי׳ הנזכרים בפרשה ויאמר להם ירמיהו גם כן ואל צדקיהו מלך יהודה דברתי ככל הדברים האלה כי נראה כי המלכי׳ הנזכרים שלחו לצדקיהו שיסכים עמהם וימרדו כלם במלך בבל לפיכך צוה האל לירמיה שיאמר למלאכים האלה אחר שיכלו דברי אדוניה׳ ויאמר להם ואל צדקיהו מלך יהודה דברתי ככל הדברי׳ האלה ובלכם תביאו צואריכ׳ בעול מלך בבל ורז״ל אמ׳ כי כשהמליכו מלך בבל השליטו על המלכים האלה ומה שנאמר לו נבואה זו בראשי׳ ממלכ׳ יהויקי׳ והנבוא׳ אינה עדין עד י״א שנה כדי שידע יהויקים שעתיד למלוך נבוכד נצר שלא יבטח יהויקים במלך מצרים שהוא עליהו׃ מוסרות ומוטות· רצועות ועדים שקושרים בהם העול על צואר הבהמ׳ וי״ת חניקין ונירין׃ לאשר ישר בעיני· ישר פעל עבר הציו קמץ וחציו פתח׃ עבדי· שיעשה רצוני בגוים׃ וגם את חית השדה נתתי לעבדו· עד וחית השדה השלמה לך וי״ת כי בזמן שהיה בין החיות היו עובדי׳ אותו במאכל שהיו מביאו׳ לו וזה דרך דרש והוא בזמן ההוא שעשב היה אוכל כמו שאמ׳ לו ועשבא כתורין לך יטעמון ויש דרש שרכב ארי וקשר תנין בראשו׃ ואת בנו· אויל מרודך׃ ואת בן בנו· בלשצר׃ אותו את נבוכד נצר· בא הידיעה אחר הכנוי שלא כמנהג ברוב אלא שבעמים בא כן כמו ותראהו את הילד יביאו את תרומת יי׳ והדומים להם שכתבנו בספר מכלל׃ עד תמי אותם בידו· בא יוכא אף על פי שכינו עומד כי המקור כדמות תמם׃ ואל חלמתיכם· פי׳ ואל חולמי חלומותיכם ות״י ומן חלמי חלמיכון׃ ואל כשפיכם· שם תאר למכשפים׃ כשף· בפלס גנב׃ לבלתי

מסרה

על פני הארץ ה׳ חס׳ כל וסימ׳ נמכר בסדר ב׳ בהעלתך את הנרות׃ ישר ג׳ פתחין בקריא׳ וסימ׳ כאשר ישר בעיני היוצר לעשותו· ונתתיה לאשר ישר בעיני· ויאמרו כל הקהל לעשות· וסימ׳ בארמי פחרותא אתיהיבת לקהלא׃ אנכי נתתי ג׳ דסמיכי בקריא׳ וסימ׳ בסדר לך לך׃ ואת בנו ב׳ וסימ׳ ושור או שה אתו ואת בנו· ואת בנו ואת בן בנו׃ צוארו בצוארו ה׳ בקריא׳ וסימ׳ וישם רביד הזהב על צוארו· והיה הגוי והממלכה· והגוי אשר יביא את צוארו· התתן לסוס גבורה· בצוארו ילין עז׃

צדקיהו ג׳ בקריא וסימ׳ ויעש לו צדקיה בן כנענה דמלכים · ואל צדקיהו מלך יהודה · ויהי בשנה ההיא בראשית · כיד אלעשה בן שפן · אשר היה דבר יי׳ אל ירמיהו · ובני יהויקים יכניה · וא׳ וצדקיה ובן חכליה וצדקיה׃ הביאו ג׳ וסימ׳ בסדר מקץ׃ אל הגוי חד מן ו׳ זוגין מן ג׳ זוגין חד אל וחד על וחד ועל וסימ׳ נמס׳ במס׳ רבת׳ בערך על׃ וחיו ו׳ וסימ׳ נמסר במלכים חלק ב׳ סימן י״ח׃ ח׳ פסוקי׳ ואם ואם וסימ׳ נמס׳ בסדר בחקתי

ואל צדקיה מלך יהודה דברתי ככל הדברים האלה לאמר הביאו את צואריכם בעל מלך בבל ועבדו אתו ועמו וחיו׃ למה תמותו אתה ועמך בחרב ברעב ובדבר כאשר דבר יהוה אל הגוי אשר לא יעבד את מלך בבל׃ ואל תשמעו אל דברי הנבאים האמרים אליכם לאמר לא תעבדו את מלך בבל כי שקר הם נבאים לכם׃ כי לא שלחתים נאם יהוה והם נבאים בשמי לשקר למען הדיחי אתכם ואבדתם אתם והנביאים הנבאים לכם׃ ואל הכהנים ואל כל העם הזה דברתי לאמר כה אמר יהוה אל תשמעו אל דברי נביאיכם הנבאים לכם לאמר הנה כלי בית יהוה מושבים מבבלה עתה מהרה כי שקר המה נבאים לכם׃ אל תשמעו אליהם עבדו את מלך בבל וחיו למה תהיה העיר הזאת חרבה׃ ואם נבאים הם ואם יש דבר יהוה אתם יפגעו נא ביהוה צבאות לבלתי באו הכלים הנותרים בבית יהוה ובית מלך יהודה ובירושלם בבלה׃ כי כה אמר יהוה צבאות אל העמדים ועל הים ועל המכנות ועל יתר הכלים הנותרים בעיר הזאת׃ אשר לא לקחם נבוכדנאצר מלך בבל בגלותו את יכוניה בן יהויקים מלך יהודה מירושלם בבלה ואת כל חרי יהודה וירושלם׃ כי כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל על הכלים הנותרים בית יהוה ובית מלך יהודה וירושלם׃ בבלה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אתם נאם יהוה והעליתים והשבתים אל המקום הזה׃

כח ויהי בשנה ההיא בראשית ממלכת צדקיה מלך יהודה בשנת הרביעית בחדש החמישי אמר אלי חנניה בן עזור הנביא אשר מגבעון בבית יהוה לעיני הכהנים וכל העם לאמר׃

ועם צדקיה מלך שבטא דבית יהודה מליליות ית כל פתגמא האילין למימר אעילו ית צוריכון בניר מלכא דבבל ופלחו יתיה ועמיה ואתקיימו׃ למא תתקטלון את ועמך בחרבא ובכפנא ובמותא כמא דמליל יי׳ על עמא דלא יפלח ית מלכא דבבל׃ ולא תקבלון לפתגמי נביי שיקר דאמרין לכון למימר לא תפלחון ית מלכא דבבל ארי שיקרא אינון מתנבן לכון׃ ארי לא שלחתנון אמר יי׳ ואינון מתנבן בשמי שיקרא בדיל דאיטלטל יתכון ותיבדון אתון ונביי שקרא דמתנבן לכון׃ ולכהניא ולכל עמא הדין מליליות למימר כדנן אמר יי׳ לא תקבלון לפתגמי נבייכון דשקרא דמתנבן לכון למימר הא מני בית מקדשא דיי׳ מתותבין מבבל כען בפריע ארי שקרא אינון מתנבן לכון׃ לא תקבלון מנהון פלחו ית מלכא דבבל ואתקיימו למא תהי קרתא הדא חורבא׃ ואם מתנבן אינון ואם אית פתגמא דיי׳ עמהון יבעון כען במימרא דיי׳ צבאות בדיל דלא יתובלון מניא דאשתארו בבית מקדשא דיי׳ ובית מלך שבטא דבית יהודה ובירושלם לבבל׃ ארי כדנן אמר יי׳ צבאות על עמודיא ועל ימא ועל בסיסיא ועל שאר מניא דאשתארו בקרתא הדא׃ דלא שבינון נבוכדנצר מלכא דבבל כדאגלי ית יכניה בר יהויקים מלך שבטא דבית יהודה מירושלם לבבל וית כל רברבי יהודה וירושלם׃ ארי כדנן אמר יי׳ צבאות אלהא דישראל על מניא דאשתארו בית מקדשא דיי׳ ובית מלך שבטא דבית יהודה ובירושלם׃ לבבל יתובלון ותמן יהון עד יומא דייעול דכרנהון קדמי אמר יי׳ ואסיקינון ואתיבינון לאתרא הדין׃ והוה בשתא ההיא בריש מלכות צדקיה מלך שבטא דבית יהודה בשתא רביעיתא בירחא חמישאה אמר לי חנניה בר עזור נביא שקר די מגבעון בבית מקדשא דיי׳ לעיני כהניא וכל עמא למימר׃

רשי

ואל צדקיהו מלך יהוד׳ דברתי וגו׳ · כל זה אמר ירמיה אל שלוחי המלכי׳׃ הנה כלי בית יי׳ · שגלו עם יכניה׃ המכונות · ת״י בסיסיא כמו את הכיו׳ ואת כנו׃ חורי · כמו שרי׃ בגלותו · כמו בהגלותו׃ עד יום פוקדי אתם׃ בימי כורש כמו שמפורש בספר עזרא׃ ויהי בשנה ההיא · כשהגיע אותו הזמן שהשליט נבוכד נצר את צדקיהו על חמשת מלכים שהיה ירמיה אומר שליחותו ומשלח המוסרות והמוטות אל המלכי׳ ביד מלאכיה׃ בראשית ממלכות צדקיהו · בתחלת שהשליטו על חמשת המלכי׳ ואי אפשר לומ׳ בתחלת מלכותו שהרי אומר בשנה הרביעית אות׳ שנה ירד להקביל את פני נבוכד נצר בבבל ושריה שר המנוחה עמו כמה שנאמר בסוף הספר השליטו על המלכים׃ אמר אלי וגו׳ · אמרו רבותינו מי הטעה את חנניה שמע שהיה ירמיה מתנבא בסוף עליון הנני שובר את קשת עילם ובואה זו בסוף הספר ונאמרה בראשית מלכות צדקיה כמו שמפורש שם ולפי שעילם סמוכ׳ לבבל עמד הוא בסוף התחתון ודרש דרך קל וחומר ומה עילם שלא באו אלא לעזור את הכשדי׳ כו׳ כמה שהיא בסנהדרין׃ יעשה

רדק

לבלתי באו הכלים לגזרת פעול בשקל מה טובו אהליך יעקב כי אורו עיני והוא עבר במקום עתיד ואמר באו אל הכלים ואף על פי שאינם מבלתי הבאה כמו אפוד ירד בידו שהו כליהם ריקם׃ ובית מלך יהודה · כמו ובבית וכ״ת בבית השם שזכר שומרת במקום שנים׃ אל העמודים · כמו על או פי׳ בעבור כמו ויאמר אברהם אל שרה אשתו׃ בגלותו · כמו בהגלותו וכשנפלה הה״א להקל הקריאה נשארה תנועתה על ב בית השמוש׃ חורי יהודה · גדולי יהודה כמו חוריה ואף שם מלוכה יקראו ואריבה את החורים׃ עד יום פקדי · ע״י כרש מלך פרס שנתנם לששבצר הנשיא ליהודה והוא העלם עם הגולה׃ ויהי בשנה ההיא · השנה שעשה המוסרו׳ והמוטות אשר צוה בהם ונתן אחת מהן על צוארו וזה היה בראשית ממלכת צדקיהו׃ בשנת הרביע׳ · כן כתוב וקרי בשנה והענין אחד אלא שהכתוב נסמך אל המספר כמו בשנת ג׳ למלכו והקרי מוכר׳ כמשפטו · ומה שאמר בראשית ממלכת צדקיהו ואחר כן אמר בשנה הרביעית פירש בעל סדר עולם כי היא שנה רביעי׳ למלכות צדקיהו שהלך להקביל פני מלך בבל ושריה שר מנוחה עמו כמו שכתוב בסוף זה הספר ושב לירושלם למלכותו לפיכך חשב אותה שנה ראשונה ראשית מלכותו לפיכך אמר בראשית ממלכת צדקיהו ויתכן לפרש בראשי׳ ממלכ׳ צדקיהו כמשמעו שנה ראשונ׳ שמלך כמו שפירשנו ויהיה פירוש בשנת הרביעית רביעית לשני השבוע והוא מלך י״א שנה הנה כששלמו למלכות צדקיהו ארבע שני׳ נשלם השבוע ונשארו ממלכותו ז׳ שנים והנה שבוע אחר וחרב הבית בסוף השבוע כמו שקבלו רז״ל כי כשחרב הבית מוצאי שביעית היתה ונכתב זה הספור הנה להודיע תחילת מלכות צדקיהו שבימיו היה החרבן בסוף השבוע שישמטו ישראל מנחלתם לפי שלא עשו בה שמיטה לפיכך נתנבא כן בחדש החמשי לרמוז כי בחדש החמשי יהיה החרבן וכל הספור הזה היה לצורך כמו שפירשנו ׃חנניה בן עזור הנבי׳ נביא שקר היה׃ הבאים

מסרה

וביהוש׳ סימן כ״ב׃ יהוד׳ ובירושלם ג׳ דסמי׳ בקרי׳ וסימ׳ וגם את האבות ואת ד׳ אשיה דמלכים · ואם נביא׳ הם ואם · והצודים ישבו בה דעזרא׃ כה אמר ו׳ בטע׳ כסי׳ וסימ׳ נמסר בסימ׳ ז׳׃ בראשית ה׳ ג׳ מנהון ר״ף וסימ׳ בראשית ברא אלהים · ממלכו׳ יהויקי׳ · ממלכת יהויקים בן יאשיהו · הלינג׳ ר״פ · וב׳ מנהון במצעתא פסו׳ וסימ׳ אשר היה דבר יי׳ אל ירמיהו הנביא · בראשית ממלכת צדקיה׃ ולעיני ד׳ וסימ׳ לעיני פרעה ולעיני עבדיו דדם · את המדינית · אל חנניה הנביא לעיני הכהנים · לעיני חנמאל דודי ולעיני כל היהודים׃

יקם ג׳ וסי׳ אך יקם יי׳ את דברו ׃ אכן כן יעשה יי׳ יקם סערה׃ והנביאים ח׳ מ׳ל בספר׳ וסימ׳ נמסר בסימ׳ כ״ו ׃
למלחמה ב׳ רפי׳ וסימ׳ אם לשלום יצאו תפשום׃ ועל ממלכות גדלות׃ הנביא ב׳ ר״פ וסימ׳ והנביא אשר אתו
חלום׃ אשר ינבא לשלום׃ וישברהו ב׳ וסימ׳ ויתנהו יי׳ לאריה׃ ויקח את חנניה הנביא את המוטה׃ הלוך
ו׳ מ׳ל בסיפרא וסי׳ וקנית לך אזור פשתים׃ הלוך ואמרת אל חנניה וגו׳ מטות עץ שברת׃ הלוך להרגיעו

כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל
לאמר שברתי את־על מלך בבל׃
בעוד שנתים ימים אני משיב
אל־המקום הזה את־כל־כלי בית
יהוה אשר לקח נבוכדנאצר מלך־
בבל מן־המקום הזה ויביאם בבל׃
ואת־יכניה בן־יהויקים מלך־יהודה
ואת־כל־גלות יהודה הבאים בבלה
אני משיב אל־המקום הזה נאם־
יהוה כי אשבר את־על מלך בבל׃
ויאמר ירמיה הנביא אל־חנניה
הנביא לעיני הכהנים ולעיני כל־
העם העמדים בבית יהוה׃ ויאמר
ירמיה הנביא אמן כן יעשה יהוה
יקם יהוה את־דבריך אשר נבאת
להשיב כלי בית־יהוה וכל־הגולה
מבבל אל־המקום הזה׃ אך־שמע־
נא הדבר הזה אשר אנכי דבר
באזניך ובאזני כל־העם׃ הנביאים
אשר היו לפני ולפניך מן־העולם
וינבאו אל־ארצות רבות ועל־
ממלכות גדלות למלחמה ולרעה
ולדבר׃ הנביא אשר ינבא לשלום
בבא דבר הנביא יודע הנביא אשר־
שלחו יהוה באמת׃ ויקח חנניה
הנביא את־המוטה מעל צואר ירמיה
הנביא וישברהו׃ ויאמר חנניה
לעיני כל־העם לאמר כה אמר יהוה
ככה אשבר את־על נבכדנאצר
מלך־בבל בעוד שנתים ימים מעל
צואר כל־הגוים וילך ירמיה הנביא
לדרכו׃ ויהי דבר־
יהוה אל־ירמיהו אחרי שבור חנניה
הנביא את־המוטה מעל צואר ירמיה
הנביא לאמר׃ הלוך ואמרת אל־
חנניה לאמר כה אמר יהוה מוטת
עץ שברת ועשית תחתיהן מטות
ברזל׃ כי כה־אמר יהוה צבאות
אלהי ישראל על ברזל נתתי על־
צואר כל־הגוים האלה לעבד את־
נבכדנאצר מלך־בבל ועבדהו וגם
את־חית השדה נתתי לו׃ ויאמר
ירמיה הנביא אל־חנניה הנביא שמע
־נא חנניה לא־שלחך יהוה ואתה
הבטחת את־העם הזה על־שקר׃

כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל
למימר תברית ית ניר מלכא דבבל׃
בסוף תרתין שנין אנא מתיב
לאתרא הדין ית כל מני בית מקדשא
דיי דשבא נבוכדנאצר מלכא
דבבל מן אתרא הדין ואוביל ינון
לבבל׃ וית יכניה בר יהויקים
מלך שבטא דבית יהודה וית כל
גלות יהודה דאתגליאו לבבל אנא
מתיב לאתרא הדין אמר יי ארי
אתבר ית ניר מלכא דבבל׃
ואמר ירמיה נביא לחנניה נביא
שקרא לעיני כהניא ולעיני כל
עמא דקיימין בבית מקדשא דיי׃
ואמר ירמיה נביא אמן כן יהא
רעוא מן קדם יי יקים יי ית
פתגמך דאתנביתא לאתבא מני
בית מקדשא דיי וכל גלותא
מבבל לאתרא הדין׃ ברם שמע
כען פתגמא הדין די אנא
ממליל קדמך וקדם כל עמא׃
נביא דהוו קדמי וקדמך מן עלמא
ואתנביאו על מדינן סגיאן ועל
מלכון רברבן לקרבא ולבישא
ולמותא׃ נביא דיתנבי לשלמא
במיתי פתגם נביא יתידע נביא
דשלחיה יי בקשוט׃ ונסיב חנניה
נביא שיקרא ית נירא מעל צואר
ירמיה נביא ותבריה׃ ואמר
חנניה לעיני כל עמא למימר כדנן
אמר יי כדין אתבר ית ניר נבוכד
נצר מלכא דבבל בסוף תרתין
שנין מעל צואר כל עממיא ואזל
ירמיה נביא לאורחיה׃
והוה פתגם נבואת
מן קדם יי עם ירמיה בתר דתבר
חנניה נביא שקרא ית נירא מעל
צואר ירמיה נביא למימר׃ איזיל
ותימר לחנניה למימר כדנן אמר
יי נירין דאע תברתא ותעביד
חילופיהון נירין דברזל׃ ארי
כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל
ניר דברזל יהבית על צואר כל
עממיא האילין למיפלח ית נבוכד
נצר מלכא דבבל ויפלחוניה ואף
ית חית ברא יהבית ליה׃ ואמר
ירמיה נביא לחנניה נביא שקרא
שמע כען חנניה לא שלחך יי ואת
ארחיצתא ית עמא הדין על שקר׃

רדק

השלים בבלה׳ שהיו שלים׃
אמן כן יעשה יי׳. פשוטו מבואר
ויש דרש אמר לו ירמיהו אם יהיה
כמו שאתה אומר אני רוצה בזה
כי אני נמכר ואתה נפסד אני
נמכר שאני כהן ואוכל תרומות
שמים אם ישאר הבית בבנינו
ואתה תהיה נפסד שאת׳ גבעוני
כמו שנאמר בגבעון ואתה חוטב
לי עצים ושואב לי מים ודרך
פשוטו ישראל היה ומגבעון היה
כי לא ישבו בה גבעונים מעת ש
שכפלה בנחלת בנימן׃ אך שמע
נא. הענין הזה שאמר לו כי
בהבטחת הטובה יבחן הנביא כי
אם יבטיח טובה ולא תבא בידוע
שהוא נביא שקר כי כל דבר טוב
שיבטיח הא׳ אפילו על תנאי הוא
בא אבל באמת תבור ממנו ה
הטובה ההיא אם יחטא כמו
שאמר ורגע אדבר על גוי ועל מ
ממלכ׳ לבנות ולנטוע ועשה הרע
בעיני ונחמתי על הטובה אמנם
על כל פנים תחול הטובה ותבא
אבל אם יתנבא לרעה ולא תבא
כלל לא יודע בזה שהו׳ נביא שקר
שהקב״ה ארך אפים ורב חסד
ונחם על הרעה כששבו תשובה
כמו שעשה באנשי נינוה׃
את המוטה מעל צואר ירמיהו
הנביא וישברהו. טעם
וישברהו על העול שהוא כתוך
המוטה מעל צואר ירמיהו ושבר
העול שהיה נקשר במוטה׃
ועשית תחתיהן מוטות ברזל.
אמר הא׳ לירמיהו אמור לחנניה
מוטות עץ שברת ואתה תעשה
תחתיהן מוטות ברזל כשתאמר
לו זה הדבר מוטות עץ שברת ו
ותאמר לו עוד כי כה אמר יי׳ אלהי
ישראל וגו׳ על השם צבאות אלהי
ישראל כנגד מה שאת׳ הוא בזה
הלשון הוא אמר לו כה אמר יי׳
צבאות אלהי ישראל שברתי את
על מלך בבל ועתה שאת׳ מוטות
עץ ולהכנו פירשנו מוטות רצועו׳
כן הוא כי המוטות רצועות או
גידים שקושרי׳ בהם העול והעול
מעץ לפיכך סמך המוט׳ אל עץ
וכן מוטות ברזל אין או שהמוטו׳
יהיו מברזל אלא העול יהי׳ מברזל
והמוטות רצועות או גידים ש
שקושרים אותו בהם׃ מעל

רשי

יעשה. פאצ״א בלע״ז
יקם. לשון תפלה
שלם שטי״ן אלו ע״ד
והבי״או לבי״ת הכ״נ״א
לא סדי״ן הר״ב המח״ב
׳ אמן כן יעשה וגו׳.
בעלי אגדה אומרי׳ כך
את׳ לו הלואי ויתקיימו
דבריך אני משתכר ו
ואתה נפסד אני כהן
ואוכל קדשי שמים אם
יעמוד הבית בבנינו
ואתה גבעוני כדכתיב
אנ׳ מגבעון ותהיה לי
עבד חוטב עצי׳ ושואב
מים ותורה צדק שלא
פירש נקיט ליה טעם
רבותינו שלמדו מכאן
כל המחניף לרשע סוף
נופל ביד בנו או ביד
בן בנו שכן ירמיה בן
שלמיה בן חנניה תפשו
לנכוף והביאו לבית
הכלא׃ אך שמע
נא וגו׳ עד הנביא אשר
ינבא לשלום. את׳ אני
מתנבא פורענו׳ אם לא
יבא איני שקרן ש
שהקב״ה נחם על ה
הרע׳ אבל הנביא אשר
ינבא לשלום וגו׳ בבא
דבר הנביא יודע וגו׳
אבל אם לא יבא דברו
שקרן הוא שנאמר לא
איש אל ויכזב וגו׳ כך
דרש רבי תנחומא׃
את חית השדה נתתי
לו. שרכב על ארי
וקשר תנין בראשו׃
השבת

ישראל׃ והלוך אל בית הרכבים׃ לעבד מלך הכושי׃ נבכד נאצר י׳ חס׳ ו׳ מ׳ וסים וחילוף שאר נביאייא
נמסר במסרה רבתא בערך נב׃

ואלה דברי ב׳ וסימ׳ ואלה דברי הספר אשר שלח ירמיה · ואלה דברי דוד : אל יתר ב׳ וסימ׳ אל יתר חתנו · ואלח דברי הספר · ותרין על יתר וסי׳ כתנו חצם על יתר · ומשלם על יהר : כה אמר ו׳ בטע׳ בכ״פ וסימניהון נמסר בסיפ׳ סימ׳ ז׳ : בבלה כ״ט וסימ׳ נמסר בםסר רבתא בערך בב : שלום י׳ חספין בקריאה וסימ׳ לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן ב׳ בפסוק׳ ויען יוסף את פרעה לאמר בלעדי · וכל בניך למודי יי׳ · ובכל

לָכֵן כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי מְשַׁלֵּחֲךָ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה הַשָּׁנָה אַתָּה מֵת כִּי־סָרָה דִבַּרְתָּ אֶל־יְהוָה׃ וַיָּמָת חֲנַנְיָה הַנָּבִיא בַּשָּׁנָה הַהִיא בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי׃

וְאֵלֶּה דִּבְרֵי הַסֵּפֶר אֲשֶׁר שָׁלַח יִרְמְיָה הַנָּבִיא מִירוּשָׁלָםִ אֶל־יֶתֶר זִקְנֵי הַגּוֹלָה וְאֶל־הַכֹּהֲנִים וְאֶל־הַנְּבִיאִים וְאֶל־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר הֶגְלָה נְבוּכַדְנֶאצַּר מִירוּשָׁלַםִ בָּבֶלָה׃ אַחֲרֵי צֵאת יְכָנְיָה־הַמֶּלֶךְ וְהַגְּבִירָה וְהַסָּרִיסִים שָׂרֵי יְהוּדָה וִירוּשָׁלַםִ וְהֶחָרָשׁ וְהַמַּסְגֵּר מִירוּשָׁלָםִ׃ בְּיַד אֶלְעָשָׂה בֶן־שָׁפָן וּגְמַרְיָה בֶּן־חִלְקִיָּה אֲשֶׁר שָׁלַח צִדְקִיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה אֶל־נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל בָּבֶלָה לֵאמֹר׃ כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לְכָל־הַגּוֹלָה אֲשֶׁר־הִגְלֵיתִי מִירוּשָׁלַםִ בָּבֶלָה׃ בְּנוּ בָתִּים וְשֵׁבוּ וְנִטְעוּ גַנּוֹת וְאִכְלוּ אֶת־פִּרְיָן׃ קְחוּ נָשִׁים וְהוֹלִידוּ בָּנִים וּבָנוֹת וּקְחוּ לִבְנֵיכֶם נָשִׁים וְאֶת־בְּנוֹתֵיכֶם תְּנוּ לַאֲנָשִׁים וְתֵלַדְנָה בָּנִים וּבָנוֹת וּרְבוּ־שָׁם וְאַל־תִּמְעָטוּ׃ וְדִרְשׁוּ אֶת־שְׁלוֹם הָעִיר אֲשֶׁר הִגְלֵיתִי אֶתְכֶם שָׁמָּה וְהִתְפַּלְלוּ בַעֲדָהּ אֶל־יְהוָה כִּי בִשְׁלוֹמָהּ יִהְיֶה לָכֶם שָׁלוֹם׃ כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אַל־יַשִּׁיאוּ לָכֶם נְבִיאֵיכֶם אֲשֶׁר־בְּקִרְבְּכֶם וְקֹסְמֵיכֶם וְאַל־תִּשְׁמְעוּ אֶל־חֲלֹמֹתֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם מַחְלְמִים׃ כִּי בְשֶׁקֶר הֵם נִבְּאִים לָכֶם בִּשְׁמִי לֹא שְׁלַחְתִּים נְאֻם־יְהוָה׃ כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה כִּי לְפִי מְלֹאת לְבָבֶל שִׁבְעִים שָׁנָה אֶפְקֹד אֶתְכֶם וַהֲקִמֹתִי עֲלֵיכֶם אֶת־דְּבָרִי הַטּוֹב לְהָשִׁיב אֶתְכֶם אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה׃ כִּי אָנֹכִי יָדַעְתִּי אֶת־הַמַּחֲשָׁבֹת אֲשֶׁר אָנֹכִי חֹשֵׁב עֲלֵיכֶם נְאֻם־יְהוָה מַחְשְׁבוֹת שָׁלוֹם וְלֹא לְרָעָה לָתֵת לָכֶם אַחֲרִית וְתִקְוָה׃ וּקְרָאתֶם אֹתִי וַהֲלַכְתֶּם וְהִתְפַּלַּלְתֶּם אֵלָי וְשָׁמַעְתִּי אֲלֵיכֶם׃ וּבִקַּשְׁתֶּם אֹתִי וּמְצָאתֶם כִּי תִדְרְשֻׁנִי בְּכָל־לְבַבְכֶם׃ וְנִמְצֵאתִי לָכֶם נְאֻם־יְהוָה וְשַׁבְתִּי אֶת־שְׁבִיתְכֶם וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִכָּל־הַגּוֹיִם וּמִכָּל־הַמְּקוֹמוֹת אֲשֶׁר הִדַּחְתִּי אֶתְכֶם שָׁם נְאֻם־יְהוָה וַהֲשִׁבֹתִי אֶתְכֶם אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־הִגְלֵיתִי אֶתְכֶם מִשָּׁם׃

בכן כדנן אמר יי הא אנא מגלינך מעל אפי ארעא בשתא הדא את מאית ולשתא אוחרנתא את מתקבר ארי סטיא מלילתא קדם יי׃ ומית חנניה נביא שקרא בשתא ההיא ואתקבר בירחא שביעאה׃ ואילין פתגמי ספרא דשלח ירמיה נביא מירושלם לות שאר סבי גלותא ולות כהניא ולות ספריא ולות כל עמא דאגלי נבוכד נצר מירושלם לבבל׃ בתר דגלא יכניה מלכא ומלכתא ורברביא רברבי יהודה וירושלם ואומניא ותרעיא מירושלם׃ ביד אלעשה בר שפן וגמריה בר חלקיה דישלח צדקיה מלך שיבטא דבית יהודה לות נבוכד נצר מלכא דבבל לבבל למימר׃ כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל לכל גלותא דאגליתי מירושלם לבבל׃ בנו בתין ותיבו וצובו גנין ואיכולו ית איביהן׃ סבו נשין ואולידו בנין ובנן וסבו לבניכון נשין וית בנתכון הבו לגבריא וילידן בנין ובנן וסגו תמן ולא תזערון׃ ותבעו ית שלם קרתא דאגליתי יתכון לתמן וצלו עלה קדם יי ארי בשלמה יהי לכון שלם׃ ארי כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל לא יטעון לכון נביכון דשקר ביניכון וקסמיכון ולא תקבלון מן חלמי חלמיכון דאתון מחלמין׃ ארי בשקרא אינון מתנבן לכון בשמי לא שלחתינון אמר יי׃ ארי כדנן אמר יי ארי לפום משלם לבבל שבעין שנין יעול דכרניכון קדמי ואקים עליכון ית פתגמי תקנא לאתבא יתכון לאתרא הדין׃ ארי קדמי גלין ית מחשבתא די אנא מחשיב עליכון אמר יי מחשבת שלמא ולא לבישא למיתן לכון סוף וסיבור׃ ותצלון קדמי ואקבל צלותיכון ותיבעון מן קדמי ואעביד בעותכון׃ ותתבעון דחלתי ותשכחון ארי תבעון מן קדמי בכל לבכון׃ ואשתאיל לכון במימרי אמר יי ואתיב ית גלותכון ואכנוש יתכון מכל עממיא ומכל אתריא דאגליתי יתכון לתמן אמר יי ואתיב יתכון לאתרא דאגליתי יתכון מתמן׃

רשי

השנה אתה מת · ובשנה הבאה יקבר : בשנה ההיא בחדש הז׳ השביעי · והלא אין חד׳ שביעי מן השנה אלא מת ערב ראש השנה וצוה בניו שיקברוהו לאחר ראש השנה ולא קוד׳ ויעלימו את מיתתו אותו היום כדי לעשות נבואת ירמיה שקר : והגבירה · אם המלך כ״ט : ישיאו · לשון השאה כמו הנחש השיאני : וקראת׳ אותי והלכת׳ · בדרכי והרי זה מקרא קצר : אל

רדק

מעל פני האדמה · ר״ל שיקבר בתוכה והנה הוא משולח מעל פניה : בשנה ההיא בחדש השביעי · פירשו רז״ל ואמרו בחדש השביעי שנה אחרת היתה ואת אמרת כן אלא מלמד שמת בערב ראש השנה וצוה את בניו ובני ביתו שיוכיחוהו אחר ר״ה כדי לעשות נבואת ירמיהו שקר וכן ת״י ומית חנניה נביא שקר׳ בשתא ההיא ואתקבר בירחא שביעאה ומה שתרגם גם כן השנה אתה מת בשתא הדא את מית ולשתא אחרניתא את מתקבר פירו׳ הוא שפירש כיכן כוונת ירמיהו לא שאמר לו כן בפי׳ שאם כן לא ה היתה נבואתו מוכחשת בזה ולפי הפשט אין צריך לכל זה כי הוא לא אמר לו השנה הזאת אתה מת אלא השנה ור״ל תוך שנה לנבואה זו וכן אמרו רז״ל לענין נדרים המודר הנאה מחבירו לשנ׳ מונה י״ב חדש מיום ליום ואם אמר לשנה זו אפילו לא עמד אלא בכ״ט באלול כיון שהגיע אחד בתשרי עלתה לו שנה : והגבירה · היא אם המלך : והסריסים · כתרגומו רברביא : אלעשה · מלה אחת : כי בשלומה יהיה לכם שלום · כל זמן שתמשך הגלות כי בחרבן בבל היה להם יותר שלום שיצאו מהגלות : מחלמים · משפטו מחלימים כי הוא מבנין הפעיל וכן הם מעזרים אותם כמו מעזירי׳ ופי׳ אשר אתם מחלימים שאתם גורמים שיהיו הם חולמים שאם לא הייתם אתם שומעים אל חלומותיהם לא היו חולמי׳ אם כן אתם מחלימים אותם לפיכך אמר חלומותיכם כי שלכם הם החלומות שהם חולמים : כי לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקד אתכם · ושבעים שנה למלכות בבל כתבנו למעלה חשבונם · אפקוד שהעיר את רוח כרש מלך פרס כמו שכתוב והפקידה היתה לשבעים שנה למלכו׳ בבל אבל בנין הבית לא היה אלא עד מלאת לחרבות ירושלם ע׳ שנה שהוא בגלות צדקיהו : אחרית ותקוה · אחרית טובה כמו שאתם מקוים : והלכתם · פי׳ בדרכי : כי

מסרה
יום ויום מרדכי מתהלך · ואמר אהה יי׳ אלהים הנה על הנביאי׳ דסיפ׳ · ודרשו את שלום העיר אשר הגליתי · ירננו וישמחו חפצי צדקי · כי קנאתי בהוללים · שאלו שלום ירושלם ישליו : אנכי ידעתי ג׳ וסימ׳ גם אנכי ידעתי כי בתם לבבך · כי אנכי ידעתי את מריך · כי אנכי ידעתי את ה המחשבת : וקראתם ג׳ ר״פ בקריאה וסימ׳ נ נמסר בסדר אמור : ובקשתם ג׳ בקרי׳ וסימ׳ גם כהונה · משם יי׳ אלהיך ומצאת · ובקשת׳ אתי ומצאת׳ :

הושב ב׳ מל׳ וסימ׳ כי כה אמר יי׳ אל המלך היושב אל כסא ב׳ בו׳ וכל יהושע ושפטים וכל כתיביא דכו׳ מל׳ כב״א חס׳ וסימ׳ ורכב ברזל בכל הכנעני׃ כה אמר ז׳ בטעמ׳ בספרא וסימ׳ נמסר בסיפרא סימ׳ ט׳׃ תאכלנה ד׳ וסימ׳ נמסר לעיל בסיפ׳ סימ׳ כ״ד׃ אל דברי ג׳ וסימ׳ והיה האיש אשר לא ישמע׳ תחת אשר לא שמעו אל דברי׳ הלא תקחו מוסר׃ אותם י״ו חס׳ בסיפ׳ וסי׳ נמסר בסיפר סימ׳ כ״ג׃ בבבל ח׳ בקריאה וסימ׳ וידבר אותו

כִּי אֲמַרְתֶּם הֵקִים לָנוּ יְהוָה נְבִאִים בָּבֶלָה׃ כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה אֶל־הַמֶּלֶךְ הַיּוֹשֵׁב אֶל־כִּסֵּא דָוִד וְאֶל־כָּל־הָעָם הַיּוֹשֵׁב בָּעִיר הַזֹּאת אֲחֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־יָצְאוּ אִתְּכֶם בַּגּוֹלָה׃ כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִנְנִי מְשַׁלֵּחַ בָּם אֶת־הַחֶרֶב אֶת־הָרָעָב וְאֶת־הַדָּבֶר וְנָתַתִּי אוֹתָם כַּתְּאֵנִים הַשֹּׁעָרִים אֲשֶׁר לֹא־תֵאָכַלְנָה מֵרֹעַ׃

וְרָדַפְתִּי אַחֲרֵיהֶם בַּחֶרֶב בָּרָעָב וּבַדָּבֶר וּנְתַתִּים לְזַוְעָה לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ לְאָלָה וּלְשַׁמָּה וְלִשְׁרֵקָה וּלְחֶרְפָּה בְּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־הִדַּחְתִּים שָׁם׃ תַּחַת אֲשֶׁר־לֹא־שָׁמְעוּ אֶל־דְּבָרַי נְאֻם־יְהוָה אֲשֶׁר שָׁלַחְתִּי אֲלֵיהֶם אֶת־עֲבָדַי הַנְּבִאִים הַשְׁכֵּם וְשָׁלֹחַ וְלֹא שְׁמַעְתֶּם נְאֻם־יְהוָה׃ וְאַתֶּם שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה כָּל־הַגּוֹלָה אֲשֶׁר־שִׁלַּחְתִּי מִירוּשָׁלִַם בָּבֶלָה׃

כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־אַחְאָב בֶּן־קוֹלָיָה וְאֶל־צִדְקִיָּהוּ בֶן־מַעֲשֵׂיָה הַנִּבְּאִים לָכֶם בִּשְׁמִי שָׁקֶר הִנְנִי נֹתֵן אֹתָם בְּיַד נְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל וְהִכָּם לְעֵינֵיכֶם׃ וְלֻקַּח מֵהֶם קְלָלָה לְכֹל גָּלוּת יְהוּדָה אֲשֶׁר בְּבָבֶל לֵאמֹר יְשִׂמְךָ יְהוָה כְּצִדְקִיָּהוּ וּכְאֶחָב אֲשֶׁר־קָלָם מֶלֶךְ־בָּבֶל בָּאֵשׁ׃ יַעַן אֲשֶׁר עָשׂוּ נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיְנַאֲפוּ אֶת־נְשֵׁי רֵעֵיהֶם וַיְדַבְּרוּ דָבָר בִּשְׁמִי שֶׁקֶר אֲשֶׁר לֹא צִוִּיתִם וְאָנֹכִי הַיּוֹדֵעַ וָעֵד נְאֻם־יְהוָה׃

וְאֶל־שְׁמַעְיָהוּ הַנֶּחֱלָמִי תֹּאמַר לֵאמֹר׃ כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יַעַן אֲשֶׁר אַתָּה שָׁלַחְתָּ בְשִׁמְכָה סְפָרִים אֶל־כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלִַם וְאֶל־צְפַנְיָה בֶן־מַעֲשֵׂיָה הַכֹּהֵן וְאֶל־כָּל־הַכֹּהֲנִים לֵאמֹר׃ יְהוָה נְתָנְךָ כֹהֵן תַּחַת יְהוֹיָדָע הַכֹּהֵן לִהְיוֹת פְּקִדִים בֵּית יְהוָה לְכָל־אִישׁ מְשֻׁגָּע וּמִתְנַבֵּא וְנָתַתָּה אֹתוֹ אֶל־הַמַּהְפֶּכֶת וְאֶל־הַצִּינֹק׃ וְעַתָּה לָמָּה לֹא גָעַרְתָּ בְּיִרְמְיָהוּ הָעֲנְּתֹתִי הַמִּתְנַבֵּא לָכֶם׃ כִּי עַל־כֵּן שָׁלַח אֵלֵינוּ בָּבֶל לֵאמֹר אֲרֻכָּה הִיא בְּנוּ בָתִּים וְשֵׁבוּ וְנִטְעוּ גַנּוֹת וְאִכְלוּ אֶת־פְּרִיהֶן׃ וַיִּקְרָא צְפַנְיָה הַכֹּהֵן אֶת־הַסֵּפֶר הַזֶּה בְּאָזְנֵי יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא׃

ארי אמרתון אקים לנא יי מלפין בבבל׃ ארי כדנן אמר יי על מלכא דיתיב על כורסי דוד ועל כל עמא דיתיב בארעא הדא אחיכון דלא נפקו עמכון בגלותא׃ כדנן אמר יי צבאות האנא מגרי בהון ית דקטלין בחרבא וכפנא ומותא ואתין יתהון כתיניא בישתא דלא מתאכלן מבישו׃ וארדוף בתריהון בחרבא בכפנא ובמותא ואיתנינון לזיע לכל מלכוות ארעא למומי ולצדו ולאישתממו ולחיסודין בכל עממי דאגליתינו לתמן׃ חלף דלא קבילו לפתגמי אמר יי דשלחית לותהון ית עבדי נביא מקדם ומשלח ולא קבלתון אמר יי׃ ואתון קבילו פתגמא דיי כל גלותא דאגליתי מירושלם לבבל׃

כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל על אחאב בר קוליה ועל צדקית בר מעשיה דאיתנביאו לכון בשמי שקרא האנא מסר יתהון ביד נבוכדנצר מלכא דבבל ויקטלינון לעיניכון׃ ויתנסב מנהון לוטא לכל גלות יהודה די בבבל למימר ישוינך יי כצדקיה וכאחב דקלנון מלכא דבבל בנורא׃ חלף דעבדו קלנא בישראל וזניאו ית נשי חבריהון ומלילו פתגמא בשמי שקרא דלא פקדתינון וקדמי גלי ומימרי סהיד אמר יי׃ ולשמעיה דמן חלם תימר למימר׃ כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל למימר חלף דשלחת בשמך איגרן לות כל עמא די בירושלם ולות צפניה בר מעשיה כהנא ולות כל כהניא למימר׃ יי מניך כהין חלף יהוידע כהנא למהוי ממנא סגן כהניא בבית מקדשא דיי לכל גבר דמשתלי ומטפש ותתן יתיה לכיפתא ולגו צינוקא׃ וכען למה לא נזפת בירמיה דמן ענתות דמתנבי לכון׃ ארי על כן שלח לותנא לבבל למימר אריכא היא בנו בתין ותיבו וצובו גנין ואכולו ית איבהון׃ וקרא צפניה כהנא ית איגרתא הדא קדם ירמיה נביא׃

רדק

כי אמרתם הקים לנו יי׳ נביאים. זה שאני אומר לכם כי לע׳ שנה אפקוד אתכם הוא האמת אבל כשאתם אומרים הקים לנו יי׳ נביאים בבבל שאומרים לכם ש מעתה תשובו אינו כלום כי שקר הם נביאים לכם ות״י נביאים מלפין׃ היושב אל כסא. כמו על כסא׃ כתאנים השוערים. המקולקלי׳ כמו שערוריה עשתה וכן המשילם למעלה בבנואת שני דודאי תאני׳ שארית ירושלם כתאנים הרעות. השערים הע״ן בקמץ בפלס כוכבי׳ כובשים׃ אשר הדחתים שם. עבר במקום עתיד כמו הדיחם כי עדין לא גלו שארית ירושלם׃ ולא שמעתם׳ לא הם ולא אתם׃ וכאחב. הקטין שמו לגנאי ויש תוספת לגנאי האמיכון אחיך׃ קלם. שרפם מן קלוי באש׃ ואנכי היודע ועד׳ יודע שהם מדברים שקר בשמי ועוד שנאפו את נשי רעיהם ות״י וגלי קדמי ומימרי סהיד׳ והיודע כתוב בהפך האותיו׳ הוידע׃ הנחלמי׳ נקרא כן לפי שהיה חולם להם חלומות שישובו מהרה לירושלם ות״י הנחלמי דמן חלם׃ בשמכה. כתוב בה״א כמו אשר צויתי אתכה ואסידך יברכוכה והרומי׳ להם׃ יי׳ נתנך. אע״פ שהיו כופרין בדברי נביא האמת מודים היו כי יי׳ הוא הסבה הראשונה ואמר יהוידע לפי שהיה כהן גדול והיה ראש וגדול בדורו וכן צפניה היה כהן גדול כי אמר תחת יהוידע להיות פקידי׳ אתה ושאר הכהנים׃ בית יי׳. כמו בבית יי׳ וכן המבוא בית יי׳ והרומי׳ להם׃ לכל איש משגע. בעבור כל איש ולנביא היו קוראים לנביאי משגע וכן מדוע בא המשגע הזה׃ אל המהפכת ואל הצינוק. המהפכת הוא בית הסהר וכן ת״י כיפתא ובדברי רז״ל כופסין אותה לכיפה׃ הצינוק. כלי מסגר לידים׃ ארכה. היא הגלו׳׃ את פריהן. הראשון פרין וזה פריהן׃ הדבר

רשי

אל המלך. צדקיה אשר לא גלה׃ כתאנים השוערים. לשון שערוריה׃ ולחרפה. שיחרפו אות׳ רסטל״ויר בלע״ז כן כל חרפה שבמקרא׃ אשר קלם. לשון קלוי באש׃ וינאפו את נשי רעיהם. כמו שמפור׳ בסנהדרי׳ כה אמר הקב״ה שכבו עם חבירי׃ ועד. לשון עדות׃ פקידים. ממונים׃ הנחלמי. שם מקום׃ נתנך כהן. אל צפניה כתב כן׃ המהפכת׃ כיפה׃ צינוק. סדן בימ״ש בלע״ז׃ כי על כן שלח. כיום לך לגעור בו על אשר שלח אלינו בבל לאמר ארוכה היא גלותכם שם׃ על כן. כמו על אשר׃ כי

מסרה
טובות. וחברו דד״ה. יעשה חפצו בבבל. ולקח מהם קללה לכל גלות יהודה. ופקדתי על כל בבבל׳ ומכלי בית יי׳. וכען הן על מלכא טב בארץ. באדין דריוש מלכא׃ פקידים ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חס׳ יו״ד קדמא וסימ׳ יעש׳ פרעה ויפקד׳ יי׳ נתנך כהן תחת יהוידע. פקידים מ״ד כנניהו. ויפקד המלך פקידים. ב׳ בקראי מל׳ דמל׳׃ ארוכה ג׳ דגשי׳ וחס׳ וסי׳ ותהי המלחמה ארכה בין בית שאול. לאמר ארכה היא. ארכה מארץ מדה׃

הדבר אשר היה אל ירמיהו. מבואר : כה אמר יי' . את כל הדברים אשר דברתי אליך . פירוש אשר אני מדבר עתה כי על אלה הדברים אמר כמו שאמר ואלה הדברים אשר דבר יי' וגו' ואמר שיכתבם בספר כי הם דברים שעתידין לבא באחרית הימים ואמרם לו סמוך לפורענות שאמר למעלה לפי זאת הפרשה להיות נחמה לישראל שהיו באותו הדור כי כמו שיראו שתתקיים הפורענות בקרוב כן ידעו שתתקיים הנחמה הגדולה באחרית הימים : אל ספר . כמו בספר וכן ואל הארון תתן את העדו' כמו ובארון : כי הנה ימים באים . לעתיד לימות המשיח כמו שאמר ושבתי את שבות עמי ישראל ויהודה ומגלות בבל לא שבו אלא יהודה ובנימין שגלו שם : ואלה הדברים .

רשי

כי הנה ימי' באים . ולא תאמר למה אכתבנו כי יאבדו כולם ואין קור' בו ואין זוכרו עוד כי הנה ימים באי' וגו' : קול חרדה שמענו . יש פותרין על שמועת בבל שהיו חרידים מ מכנה אותם שגלו שם ומדרש אגדה על מלחמת גוג ומגוג : ואתה אל תירא . מכל הרעות אשר תראה באה על בבל אשר את בתוכה : אם יולד זכר . אם דרך לזכרים ללדת שיאחזום חבלי' כיולדה : חלציו . כמו מתניו : ושאנן . כמו ושקט : היום ההוא . יום הריג' בלשאצר ומפלת בבל . ע"א יום מפלת גוג : אשבר עלו . יסיר עול האומות מעל ישר' : ויסרתיך למשפט . בדין חסוך : ונקה לא אנקך . למען טיאוש המטר : אכום

ז' פסו' על אל על וסי' וישכב שמשון עד חצי הלילה' ויתמודד על הילד . ועברו גוים רבים על העיר . שלח על כל בני הגולה . על בקלבי למואב . לשלל שלל ולבז בז . ויתן שרי בלחמות דוה : בטוב ט' דגשי' בקריא' וסי' נמסר בישעיה סי' ז' : אל ספר ג' וסי' כתב לך את הדברים . ויכתב ירמיהו את . ויקרא בו לפני הרחוב :

ויהי דבר יהוה אל ירמיהו לאמר :
שלח על כל הגולה לאמר כה אמר
יהוה אל שמעיה הנחלמי יען אשר
נבא לכם שמעיה ואני לא שלחתיו
ויבטח אתכם על שקר : לכן כה
אמר יהוה הנני פקד על שמעיה
הנחלמי ועל זרעו לא יהיה לו איש
ישב בתוך העם הזה ולא יראה
בטוב אשר אני עשה לעמי נאם
יהוה כי סרה דבר על יהוה :
הדבר אשר היה אל
ירמיהו מאת יהוה לאמר : כה אמר
יהוה אלהי ישראל לאמר כתב לך
את כל הדברים אשר דברתי
אליך אל ספר : כי הנה ימים באים
נאם יהוה ושבתי את שבות עמי
ישראל ויהודה אמר יהוה והשבתים
אל הארץ אשר נתתי לאבותם
וירשוה : ואלה הדברים
אשר דבר יהוה אל ישראל ואל
יהודה : כי כה אמר יהוה קול חרדה
שמענו פחד ואין שלום : שאלו
נא וראו אם ילד זכר מדוע ראיתי
כל גבר ידיו על חלציו כיולדה
ונהפכו כל פנים לירקון : הוי כי
גדול היום ההוא מאין כמהו ועת
צרה היא ליעקב וממנה יושע :
והיה ביום ההוא נאם יהוה צבאות
אשבר עלו מעל צוארך ומוסרותיך
אנתק ולא יעבדו בו עוד זרים :
ועבדו את יהוה אלהיהם ואת דוד
מלכם אשר אקים להם :
ואתה אל תירא עבדי יעקב
נאם יהוה ואל תחת ישראל כי
הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך
מארץ שבים ושב יעקב ושקט
ושאנן ואין מחריד : כי אתך אני
נאם יהוה להושיעך כי אעשה כלה
בכל הגוים אשר הפצותיך שם
אך אתך לא אעשה כלה ויסרתיך
למשפט ונקה לא אנקך :

והוה פתגם נבואה מן קדם יי' עם ירמיה למימר : שלח לות כל בני גלותא למימר כדנן אמר יי' על שמעיה דמן חלם חלף דאתנבי לכון שמעיה ואנא לא שלחתיה וארחיץ יתכון על שקרא : בכן כדנן אמר יי' הא אנא מסער על שמעיה דמן חלם ועל בנוהי לא יהי ליה גבר יתיב בגו עמא הדין ולא יחזי בטובא דאנא עבד לעמי אמר יי' ארי סטיא מליל קדם יי' :

פתגם נבואה דהות עם ירמיה מן קדם יי' למימר : כדנן אמר יי' אלהא דישראל למימר כתב לך ית כל פתגמיא דמללית עימך על ספרא : ארי הא יומיא אתן אמר יי' ואתיב ית גלוות עמי ישר' ויהודה אמר יי' ואתיבינון לארעא דיהבית לאבהתהון ויחסנונה : ואילן פתגמיא דמליל יי' על ישראל ויהודה : ארי כדנן אמר יי' קל זייעא שמענא דחלא ולית שלם : שאילו כען וחזו אם יליד דכר מדין חזיתי כל גבר ידוהי מחתן על חרציה כילידתא ומשתנין כל אפיא למהוי כירקנא : ווי ארי רב יומא ההוא לית דכותיה ועדן עקא הוא ליעקב ומינה יתפרק : ויהי בעידנא ההוא אמר יי' צבאות איתבר ניר עממיא מצווריכון ותנקיכון איפסק ולא ישתעבדון בישראל עוד עממיא : ויפלחון קדם יי' אלההון וישתמעון למשיחא בר דוד מלכהון דאקים להון : ואת לא תדחל עבדי יעקב אמר יי' ולא תתבר ישר' ארי האנא פריק לך מרחיק וית בנך מארע גלוותהון ויתובון דבית יעקב וישקטון וישרון לרחצן ולית דמניד : ארי בסעדך מימרי אמר יי' למפרקך ארי אעבד גמירא בכל עממיא דבדרתך לתמן ברם עימך לא אעבד גמירא ואיתי עלך איסורין לאלפותך ברם בדין חסוך ושיצאה לא אישיצינך :

הם עתידים כמו שפירשנו : כי כה אמר יי' קול חרדה שמענו . דבר זה יאמרו כל הגוי' אז בימות המשיח : שאלו נא וראו אם יולד זכר . הקל מזה הפעל ברוב על האשה אף על פי שהוא לפעמים על הזכר אמר על הרוב אם יולד זכר כלומר כי הזכר מוליד ואינו יולד והאשה היא היולדת ויולדת בחבלים אם כן מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו כיולדה וכי נקבה הוא שיש לו חבלים ולפי שחבלי יולדה חזקים מחבלים א חרים לפיכך אמ' זה והמשיל חבלי האנשים מרוב הצרה ש שתבואם לחבלי היולד' : לירקון . כי ברוב החבלים יכום הדם מ מהפנים והם ירוקים : הוי כי גדול . מאין כמהו . בגוע היום : ועת צרה היא ליעקב . וזה יהיה במלחמות גוג ומגוג שתהיה לפי שעה צרה לישראל וכן באמר בנבואת ישעיהו חבי כמעט רגע עד יעבו' זעם ונאמ' בנבוא' דניא' והיתה עת צרה אשר לא נהיתה מהיות וגו' : והיה . עולו . עול גוג ומגוג או עול כל גוי וגוי שהיו נותנין עולם עליכם בגלות ות"י אתבר ניר עממיא מצואריכון ואמר צוארך ומוסרותיך ואמר בו כי כן דרך המקרא לדבר פ פעם לנכח ופעם שלא לנכח : ועברו' . אשר אקים להם . אפשר שאמר זה על דוד המלך שיקימנו מעפרו בעת תחית ה המתים ואפשר שיאמר על המשיח בנו ויקרא שמו דוד : ואתה אל תירא . מרחוק . מארץ רחוקה שאתם בגלו' שם : ואת זרעך . בניך הקטנים שלא יאמר אדם הגדולים יברחו מ מהגלות והקטנים שלא יוכלו לברוח ישארו בארץ שבו' לא כן אלא בנחת תבאו גדולים וקטנים כמו שאמ' בנבואת ישעיהו כי לא בחפזון תצאו ובמנוס' לא תלכון : ומחריד . פעל עבר מוסב לעתיד מפני הוא"ו והכ"ף פתוחה והתאר הנ"ח קמוצה : כי אתך . ויסרתיך למשפט . כמו שפי' יסרני יי' אך במשפט כלומר איסרך כפי שתוכל לסבול לא כפי אפי וחמתי לפי מעשיכם הרעים ות"י ואייתי עלך יסורי' לאלפותך ברם בדין חסוך ומה שאמר למשפט בפתחות הלמ"ד להורות הידיעה ר"ל לאותו משפט שהנהגתי עמך מיום שיסרתיך בגותך כמו שאמר ישעיהו הכמכת מכהו ה הכהו : ונקה לא אנקך . ענין כריתה כמו ונקתה לארץ תשב כי כל הגונב מזה כמוה נקה גם הם ענין נקיות כי הנכרתמן ה העולם נקי ממנו ות"י ושיצאה לא אשיצינך : כי

מסרה
אל ישר' ז' דסמי' בקרי' וסימ' ויאמר יהודה אל ישר' אביו שלחה והנער . הקבצו ושמעו בני יעקב . והנה קמתם תחת אבותיכ' הרבות . וישמעו פלשתים כי התקבצו . נסכלת . ואלה הדברים אשר דבר יי' . משא דבר יי' אל ישראל ביד מלאכי . וכל משחתיך לכ'לך דכוו' אל ישראל בבא על וסימ' ויאמר נתן אל דוד אתה האיש : אקים ו' וסימ' נמסר בשמואל א' סימ' ג' : ושאנן ד' פתוח' בליש' וסימ' ושקט ושאנן ואין מחריד . שאנן מואב בנעוריו . ושב יעקב ושקט ושאנן . ושאנן מפחד רעה :

כיכה אמר יי׳ אנוש לשברך · הלמ״ד במקום העצם ויספיק זולתה וכן למ״ר לאמות חמם הרגו לאבנר והדומים להם אחר העתידה שאמר אמר סמוך לענין לא אנוש לשברך ודבר בלשון נקבה כנגד הכנסת אמר אף על פי שאתה אנוש לשברך ונחלה מכתך עוד תהי לך תקוה וכל המרעים לך ילקו בעבורך זהו שאמ׳ בסוף הענין לכן כל אוכליך יאכלו. אנוש ונחלה פירשנו למעלה: אין דן. כלכך היא נחלה מכתך שאין רופא שיהיה דן החולי: למזור. כלומר שיועיל בו מזור ותחבושת וכלם אומ׳ כי אין לך רפואת תעלה. תעלה פי׳ רפואה וכפל הענין במלות שונות לחזק הענין וחסר וי״ו השמוש כמו שמש ירח ראובן שמעון והדומי׳ להם ועניינו רפואה ותעלה והענין הזה הוא משל המשיל הצרות הגדולות וחרבן הארץ לחולי כבד שלא יקוו לרפואתו: כל מאהביך שכחוך. אשור ומצרים שהיית הולכת להם לעזרה שכחו אותך: לא ידרשו. ולמה כי מכת אויב הכיתיך כלומר שנתתיך ביד הגוי המר והנמהר האכזרי והם כשדים שלא יוכלו הם לעזור לך כי אפי׳ לעצמ׳ לא יועילו ולא יוכלו להנצל מיד נבוכד נצר ואדוני אבי ז״ל פירש כל מאהביך שכחוך דבק עם משל החולי אמ׳ בדרכי בני אדם שיבאו אוהבי החולה לבקרו אך כאש׳ יראו כי חליו כבד והוא נוטה למו׳ יתיאשו ממנו מאהביו הרעי׳ ולא יבקרו ולא ידרשו אותו אבל אותך שכחוך כל מאהביך בין רעים בין טובים ובדין דנו חליך למיתה כי מכת חרב אויב הכיתיך: מוסר אכזרי. פירושו מוסר אדם אכזרי שמכה ומיסר באכזריות מוסר סמוך לאכזרי כי הוא פתוח: מה תזעק. אמר תזעק לשון זכר וכל הענין לשון נקבה וכבר כתבנו כמה פעמים כי כשמדבר ליש׳ פעם ידבר בלשון זכר כנגד העם ופע׳ ידבר בלשון נקבה כנגד הכנסת והענין אחר אמר מה תזעק על שברך אין לך לזעוק עליו כי מ מאתך בא לך הדבר הגדול על רוב עונך: עצמו חטאתיך. ולפי שעצמו חטאתיך עשיתי אלה לך ואף על פי כן אוכליך לא ינקו כי גם המה יאכלו: לכן. וכל צריך כלם. הכפל לחזק הענין: שאסיך. האלף במקום וי״ו המסך כי שרשו שסה ושרש משסה שסס והענין אחד בזה וכן בא אלף במקום וי״ו המסך כמלת בבאתיו ובאיו כי שרשו בבן: כי. ארוכה. רפואה: קראו לך. אמות העולם ואמרו כי ציון היא עיר שאין לה דורש לא להטיבה לישראל: כה אמר. ונבנתה עיר על תלה. כתרגומו ויתבני קרתא דירושלם באתרה ואמר על תלה לפי שהיא גבוה מכל ארץ ישראל והתל גבוה וכן העומדות על תלם ואותו תי׳ תקפהון: וארמון. ארמון המלך ובית המקדש כמו שתי׳ ובית מקדש׳ כדחזי ליה ישתכלל: ויצא מהם. מאהלי יעקב ומשכנותיו יצא מהם תודה כלומר קול תודה וקול משחקים ופירוש תודה שיהיו מודים לאל על רוב הטובה שנתן להם:

מוסר ׳יב פתחין בקריא׳ וסימ׳ מוסר שלומנו עליו · מוסר הבלים עץ הוא · כבת אויב הכיתיך מוסר אכזרי · מוסר מלכים פתח · מוסר כלמתי אשמע · לקחת מוסר השכל · שמע בני מוסר אביך · שמעו בנים מוסר אב · ובעכס אל מוסר אויל · אויל ינאץ מוסר אביו · בן חכם מוסר אב · יראת יי׳ מוסר חכמה:

כי כה אמר יהוה אנוש לשברך
נחלה מכתך: אין דן דינך למזור
רפאות תעלה אין לך: כל מאהביך
שכחוך אותך לא ידרשו כי מכת
אויב הכיתיך מוסר אכזרי על רב
עונך עצמו חטאתיך: מה תזעק
על שברך אנוש מכאבך על רב
עונך עצמו חטאתיך עשיתי אלה
לך: לכן כל אכליך יאכלו וכל
צריך כלם בשבי ילכו והיו שאסיך
למשסה וכל בזזיך אתן לבז:
כי אעלה ארכה לך וממכותיך
ארפאך נאם יהוה כי נדחה קראו
לך ציון היא דרש אין לה:
כה אמר יהוה הנני
שב שבות אהלי יעקוב ומשכנותיו
ארחם ונבנתה עיר על תלה וארמון
על משפטו ישב: ויצא מהם תודה
וקול משחקים והרבתים ולא
ימעטו והכבדתים ולא יצערו:
והיו בניו כקדם ועדתו לפני תכון
ופקדתי על כל לחציו: והיה
אדירו ממנו ומשלו מקרבו יצא
והקרבתיו ונגש אלי כי מי הוא זה
ערב את לבו לגשת אלי נאם יהוה:
והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם
לאלהים: הנה סערת
יהוה חמה יצאה סער מתגורר על
ראש רשעים יחול: לא ישוב חרון
אף יהוה עד עשתו ועד הקימו
מזמות לבו באחרית הימים
תתבוננו בה: בעת ההיא נאם לא
יהוה אהיה לאלהים לכל משפחות
ישראל והמה יהיו לי לעם:

ארי כדנן אמר יי׳ תקיף תבריך
מסרעא מחתך: לית דדאין
דינך לרחמא עלך אסו לא סליקו
ליך: כל רחמך אנשיוך משאל
בשלמך לא תבעו ארי מחת סנאה
אלקתיך יסור אכזראין על ד
דסגיאו חובך תקיפו חטאך: מה
את מצווחא על תבריך ממרעא
מחתיך על דסגיאו חובך תקיפו
חטאך עבדית אילין ליך: בכן
כל אנסיך יתאנסון וכל סנאך כ
כולהון בשביא יהכון ויהון עדך
לעדי וכל בזזיך אמסר לביזא:
ארי איתי אסו ליך וממחתיך א
אסיניך אמר יי׳ ארי מטלטלתא
קרו ליך ציון היא תבע לית לה:
כדנן אמר יי׳ האנא
מתיב גלוות ארעיה דיעקב ועל
קרוהי ארחם ותתבני קרתא י
ירושלם באתרה ובית מקדשא
כדחזי ליה ישתכלל: ויסגון
בהון מעלי תודתא וקל דמשבחין
ואסגינון ולא יזערון ואתקיפינון
ולא יהון חלשין: ויסגון בניהון
כדמלקדמין וכנישתהון קדמי ת
תתקן ואסער בישתא על כל
דחקיהון: ויתרבא מלכהון מנהון
ומשיחהון מביניהון יתגלי ו
ואיקריבינון ויתינהון לפלחני ארי
מן הוא דין דאיתרעי לביה ל
לאיתקרבא לפלחני אמר יי׳: ותהון
קדמי לעם ואנא איהוי לכון
לאלה: הא מזופיתא מן
קדם יי׳ ברגז נפקא ועילעול ם
מתכנש על ריש רשיעין יחול: לא
יתוב תקוף רוגזא דיי׳ עד דיעבד
ועד דיקיים מחשב רעותיה בסוף
יומיא תסתכלון בה: בעידנא
ההיא אמר יי׳ אהוי לאלהא לכל
זרעיי ישר׳ ואינון יהון קדמי לעם:

רשי

אנוש לשברך נחלה. שברך אכפר״ש בלע״ז: למזור. רפואה אין אדם סבור שתהא לך תשועה: תעלה. רפואה לשון הועיל: מוסר אכזרי. ייסורי אכזריו׳ המוסר אכזרי הוא: לכן. שבועה: שאסיך למשסה. לשון ביזה ובתי׳ ויהון עדך לעדי: ארוכה. רפואה: וארמון. המקדש: והכבדתים. שיהו עם כבד: ולא יצערו. כמו ימעטו: אדירו. שר שלו: לגשת אלי. למלחמ׳ למחות בידי: ערב את לבו. לשון ערבון פרוויא״ה הטוכ״א בלע״ז: על ראש רשעי׳. על ראש אומות: מתגורר. חונה ודר לשון ארץ מגוריו ודוגמתו וסער מתחולל האמור במקרא האחר הוא זה שמביהם לשון חכייה: מכה

מסר לג כתח וכל דסמי׳ לארמיה דכל

כל ט׳ כמ׳ כל וכל וכל

מתגורר ב׳ הנה על המלחמה

יעקוב ה׳ מל׳ וסימ׳ תכרתי את בריתי יעקוב · והנני שב שבות אהלי יעקוב · גם זרע יעקב ודוד עבדי · ושב יעקוב ושקט ושאנן תניינא · לא כאלה חלק יעקוב תניינא דסיפרא: כקדם ב׳ וסי׳ והיו בניו כקדם · השיבנו יי׳: מי הוא זה ג׳ דסמיכי וסימ׳ מי הוא זה ערב את לבו · מי הוא זה מלך הכבוד · מי הוא זה ואי זה הוא אשר ערב ה׳ פתחין וסימ׳ נמסר בסדר ויגש: ה׳ פסו׳ אית בהון עד ועד וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סימ׳ י״ח:

והכבדתים. כמו והרביתים כלומר יהיו עם כבד וכן יכבדו בניו ולא ידע: ולא יצערו. כלומר ולא ימעטו והענין כפול במלות שונות ויונתן תרגם ואתקפינון ולא יהון חלשין: והיה אדירו ממנו. מלכו ממנו וכן אמר ומושלו והעני׳ כפול במלות שונות ומה שאמר ממנו מקרבו כי ידוע הוא שהמלך המשיח מישראל יהיה אלא בא להודיע כי לא יהיה ליש׳ עוד מושל מהאומות כמו שהיה עד עתה כל זמן שהיו בגלות ואף בהיותם בא״י פעמים שהיו כותנים מס למלכי האומות ואמר שלא יהיה זה עוד כי לא יהיה עוד מושל בו כי אם ממנו ומקרבו ופי׳ מקרבו כמו שאמר מקרב אחיך תשים עליך מלך: והקרבתיו ונגש אלי: יתכן לפרש על המושל על דרך שאמר אני אהיה לו לאב והוא יהיה לי לבן וגם יש לפרשו על ישראל וכתי׳ ואקריבינון עתהון לפולחני: כי מי הוא זה ערב את לבו לגשת אלי. פי׳ מי הוא זה שהטיב את לבו והכשירו לגשת אלי ולא הקרבתיו אפילו מהאומות כל שכן מיש׳ שהם עם קרובו מקדם שאקריבם אלי והם יהיו נגשים אלי: הנה סערת יי׳. גם זו הפרשה עתידה והיא כתובה למעלה וסבה אותה עוד לחזק הענין ויש ביניה׳ שנוי בקצת המלות כי למעלה וסער בוי״ו ובזאת סער בלא וי״ו ולמעלה מתחולל ובזאת מתגורר והענין אחד למעלה אף יי׳ ובזאת חרון אף יי׳ למעלה תתבוננו בה בינה ובזאת תתבוננו בה בלבד וכבר פירשנו למעלה מתגורר כענין מתחולל ענין חניה ודירה וי״ת ענין אסיפה מתכנש: כה

כה אמר יי' מצא חן במדבר · ענין זה דבק לענין הגאולה שאמר למעלה אמר זה העם כבר מצא חן בעיני פעם אחרת כשהוצאתיו מגלות מצרים כי מצא חן בעיני והיו עם שרידי חרב שהיו המצריים מתנכלים עליהם להמיתם ולכלותם ואני הוצאתים מתוכם ומצא חן בעיני במדבר שהולכתים במדבר ארבעים שנה וכלכלתים במן בלא יגיעה ובלא עמל : הלוך להרגיעו · הלוך מקור במקום עבר כמו ילדה ועזוב כמו ועזבה כן הלוך ענינו כמו הלך כלומר האל הלך לפניהם במדבר להמציא לו מרגוע כמו שאמר לתור להם מנוחה ואמר ישראל אחר להרגיעו לתוספת באור כי כבר זכר עם וידוע הוא כי אותו עם שמצא חן במדבר הוא ישראל וכ"ת הפסוק כדנן אמר יי' דיהב רחמין לעמא וגו' כבעמוד : מרחוק יי' נראה לי · הפסוק חלוק במענה ותשובה אומרת כנסת ישראל בגלות למה שאמר האל מצא חן במדבר אמר היא אמת הוא זה כי מזמן רחוק יי' נראה לי אך עתה הסתיר פניו ממני בגלות ענה אותה האל ואהבת עולם אהבתיך לא היתה אהבתי אליך לפי שעה שלא להיות האהבה לעולם : על כן משכתיך חסד · ר"ל על כן משכתי לך חסדי ונראתי לך בכבודי על הר סיני להיו' אהבתי לך לעולם לא לזמן ואף על פי שעזבתיך בגלות זה שנים עוד אבנך ונבנית וגו' : עוד אבנך · כי העדה הפזורה כמו הבנין ההרוס שנתפזרו אבניו ועציו וכשיבנ' יתקבצו : בתולת ישר' · כי עוד תהיה כבתולה שלא נבעלה ולא יבעלוך ארוני' זולתי : עוד תעדי תפיך · כלומ' מרוב הטוב' תגאי ותשמחי בתפי' ובמחולות והתפי' יהיו כעדי לך : עוד תטעי כרמים בהרי שמרון נטעו נטעים וחללו · נטעו עבר במקום עתיד דרך העולם לנטוע הכרמים בהרים כי יהיה מהם היין משובח ובהיותם פוחדים בארצם מאויביהם היו יראים לצאת לכרמים כל שכן לטעת כמו שאמר בחגים ובקשת יבאו שמה ועתה הבטיחם שיהיה להם שלוה גדולה ויטעו כרמים להם ויחללו בשנה הרביעית כמשפט פריון פירות הכרמים ועושים את אותן חולין ויהיו מותרין לזר לאכלן אחר החלול וזכר החלול לפי שהיא בשמחה ובשירי' כמו שאמר קדש הלולים ובזמן הפחד לא יעשה ארם הלולים ומה שזכר שמרון לפי שהיו שם בפחד האויב ימים רבים במצור ובמצוק : כי יש יום · יש יום שעתיד לבא שיקראו נצרים והם הצופים שהיו עומדים שם לקרא ליושבי הכפרים לעלות לציון להודות ליי' על רוב הטובה ויום פי' עת וזמן כמו ביום ההוא שרשי' והדומין לו וי"ת ארי אית אריכות יומיא וגו' כבעמוד : כי כה אמר יי' רנו ליעקב שמחה · זה יאמר על תחלת הגאולה בבא קול המבשר' והוא פקדם כאילו אמר כה אמר יי' ליעקב רנו שמחה פירוש בשמחה וכמוהו המוקדם מאוחר מקום שם קבר

נראה לי ב' וסימ' כנגע נראה לי · מרחוק יי' נראה לי : רנו ג' וסימ' רנו ליעקב שמחה · רנו שמים כי עשה יי' · רנו שבים וגילי ארץ : ואפרים ה' בקריא' וסי' ואפרים לא הוריש את יושבי · בבכי יבאו ובתחנונים אובילם ·

רשי

מצא חן · בעיני דור המדבר : שרידי חרב · מצרים והעמלקי והכנעני : הלוך להרגיעו ישראל · בהולכם לנחול ארץ מרגעם : מרחוק · בזכות אבות : נראה לי · אני הנביא ואמר לי לאמר לכנסת ישראל אהבת עולם אהבתיך : עוד אבנך ונבנית · בנייניך שנים היו לך על ידי אדם לכך חרבו עוד אבנך אני בעצמי בניין שלישי ונבנית לעולם : וצהלו בראש הגוים · במגדלות גבוהים כדי שישמעו למרחוק : בם עור ופסח · אפי' הנכשלי' שבהם לא אמאס : תעדי · תתקשטי : וחללו · בשנה הרביעית יחללו את פריו לפדותו בכסף : נוצרים · צופים בראשי מגדלים גבוהים להכריז קול נשמע למרחוק · לא נוצרים כמו נוצר חסד לאלפים לשון שמירה כלומר יש יום שיקראו אותם ששמרו התורה ויאמרו קומו וכ"ת ארי אית אריכו יומיא וסגי טובא דעתיד למיתי לצדיקי' דנטרו אורית' מלקדמין : מזרה · מפזר פריי"ם בלע"ז : ונהרו · ונאספו כמו נהר : דגן

כה אמר יהוה מצא חן במדבר עם
שרידי חרב הלוך להרגיעו ישראל :
מרחוק יהוה נראה לי ואהבת עולם
אהבתיך על כן משכתיך חסד :
עוד אבנך ונבנית בתולת ישראל
עוד תעדי תפיך ויצאת במחול
משחקים : עוד תטעי כרמים בהרי
שמרון נטעו נטעים וחללו : כי
יש יום קראו נצרים בהר אפרים
קומו ונעלה ציון אל יהוה אלהינו :
כי כה אמר יהוה
רנו ליעקב שמחה וצהלו בראש
הגוים השמיעו הללו ואמרו הושע
יהוה את עמך את שארית ישראל :
הנני מביא אתם מארץ צפון
וקבצתים מירכתי ארץ בם עור
ופסח הרה וילדת יחדו קהל גדול
ישובו הנה : בבכי יבאו ובתחנונים
אובילם אוליכם אל נחלי מים
בדרך ישר לא יכשלו בה כי הייתי
לישראל לאב ואפרים בכרי הוא :
שמעו דבר יהוה גוים
והגידו באיים ממרחק ואמרו מזרה
ישראל יקבצנו ושמרו כרעה עדרו :
כי פדה יהוה את יעקב וגאלו
מיד חזק ממנו : ובאו ורננו
במרום ציון ונהרו אל טוב יהוה
על דגן ועל תירש ועל יצהר ועל
בני צאן ובקר והיתה נפשם

כדנן אמר יי' דיהב רחמין לעמא דנפק ממצרים ספוק צרכיהון במדברא כד הוו מערקין מן קדם דקטלין בחרבא דבר במימריה לאשראה בית ניחא ישראל : אמר ירושלם מלקדמין יי' איתגלי על אבהתנא נבייא אימר להון הא רחמת עלמא רחימית יתכון על כן דבריתיתכון בטבוון : עוד איקיימינך ותתקיימין כנישתא דישראל עוד תתקנין בתיקוניך ותפקין בסיעת משבחין : עוד תצבין כרמין בטורי שומרון צובו שתלין ואחילו : ארי אית אריכות יומיא וסגי טובא דעתיד למיתי לצדיקיא דנטרו אוריתי מלקדמין חולקהון בארעא דישראל דהוו מחמדין לשני נחמתא דאתיין ד דאמרין אימתי נקום וניסק לציון ונתחזי קדם יי' אלהנא : ארי כדנן אמר יי' שבחו דבית יעקב בחדוא ודוצו בריש גלי לעיני כל עממיא בשרו שבחו ואימרו פריק יי' ית עמיה ית שארא דישראל : האנא מיתי להון מארע ציפונא ואיכנישינון מסיפי ארעא דהוו בהון עורין וחגרין יסגיין בהון מעדיין וילדן כחדא במשירין סגיאין יתובון הלכא : במיגליהון כד הוו בכן גלו ובמיתבהון מביני ג גלותהון ברחמין סגיאין א איקריבינון אידברינון על פצידי מיא באורח תקנא לא יתקלון בה ארי הוה מימרי לישראל כאב ואפרים חביב הוא קדמי : קבילו פיתגמא דיי' עממיא וחוו בנגוון מרחיק ואימרו מן דבדריה לישראל יכנשיניה ויטריניה כרעיא לעדריה : ארי פריק יי' ית דבית יעקב ושיזיבנון מיד דתקפין מנהון : וייתון וישבחון בטור בית מקדשא דתבני בציון ויתפנקון בטובא דיהב להון יי' בעיבורא ובחמרא ובמישחא ובני עאן ותורין ותהי נפשהון מליא תפנוקין

באשר ראיתי לצור תניינא דפסו' · וענה גאון ישראל בפניו · עגלה מלמדה · וכל מנשה ואפרי' דכוו' : ונהרו ג' וסי' ונהרו אליו הגוי' · וחכרו ונהרו אליו עמ' רביבה · ונהרו אל טוב יי' על דגן · וא' מלעיל הביטו אליו ונהרו :

כמו מקום קבר שם כל רבים עמים כמו כל עמים רבים והדומים להם שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו : וצהלו בראש הגוים · כתרגומו ודוצו בריש גלי לעיני עממיא : השמיעו · הבשורה והללו את יי' : ואמרו הושע יי' · כמו שהשמעתם הבשורה כן עשה והושע את עמך אמרו זה ואני אעשה כדבריכם ואביא אתכם מכל המקומות אשר נדחתם שם ועל זה אמר : הנני מביא אותם מארץ צפון · כי רוב הגלות בצפון : מירכתי ארץ · ארץ בקצן בסגול והוא אחד מי"ד שהם קמוצין בזקף ובסגול : בם עור ופסח · כל כך יבאו בנחת שאפילו העור והפסח שיהיו בם וההרה והיולדת ילכו לאטם ואדוני אבי ז"ל פי' ואמר כל כך אובילם בנחת דרך ישר עד שיוכלו ללכת עמהם עור ופסח והרה ויולדת ולא יכשלו בהליכתם : בבכי יבאו · יש בכי של שמחה כמו וישק יעקב לרחל וישא קולו ויבך ויבך על צואריו עוד והדומים להם כן הוא זה מרוב שמחה שיבאו לארצם יבכו כי כמה שנים גלו ממנה : ובתחנונים אובילם · ענין חמלה ורחמים כמו חלו נא פני אל ויחננו לבלתי היות להם תחנה והיתה תחנה מאת יי' אלהינו והדומים להם ענין חמלה ורחמים וי"ת במגליהון כד הוון בכן וגו' כבעמוד : אל נחלי מים · כמו על נחלי מים · כמו וידך את הפלשתי אל מתניו ויאמר אל ההרים לא אכל כמו על והדומים להם : ואפרים בכורי הוא · זכר אפרים כי רוב ישר' והם עשרת השבטים היו במלכות אפרי' תחלה כשנחלקה המלכות בימי רחבעם ויקראו שם אפרי' ואמר בכמה מקומות יהודה ואפרים ומה שאמ' בכורי הוא לפי שנתנה הבכורה ליוסף או פי' חביב הוא עלי כבן הבכור לאביו וכן אמר בני בכורי ישר' לענין חבה ואהבה וכ"ת ואפרים חביב הוא קדמי : שמעו · מזרה ישר' יקבצנו · מי שזרה אותו והגלהו בין האמות הוא יקבצנו וידעו הגוים כי לא בכחם הגלוהו אם לא ברצון האל שמסרו על כרחם יוציאו מרשותם וישיבו לארצו זהו שאמר אחר כן כי פדה יי' וגו' : ובאו במרום ציון · ת' בטור בית מקדשא דאתבני בציון : ונהרו אל טוב יי' · ענין מרוצה אל החפץ וכן ונהרו אליו כל הגוים :

לדאבה. להעצב ולדאב. והוא מקור פ"א הפעל בפתח בפלם לאהבה את יי' אלהיך׃ אז תשמח בתולה. ר"ל כל בתולה ובתולה ות"י בכן יחדין כנישתא דיש' כר בחינגין׃ מיגונם. האוד היא נחה׃ ורויתי. הטעם מלרע בת"ו זכר הכהנים לומר שתשוב עבודת בית המקדש במקומה וישבעו דשן הקרבנות שירבו מכל המקומות כמו ש' אמר אולי כבות ישרתונך יעלו לרצון על מזבחי׃ כה אמר יי' קול ברמה נשמע. אמר על דרך משל על עשרת השבטים שראשם אפרי' וזכר האם לכלם והיא רחל כאילו בוכה על דרך משל על בניה׃ כי איננו. פי' העם הזכר אלו ואמ' עליה איננו לפי שלא שבו עוד משגלו כמו ש' ששבו יהודה ובנימין מגלו' ראשון מבבל' ועשרת השבטים לא שבו עוד ולא נודע מקומ' אים לפיכך אמר כי איננו ופי' ברמה בגבעה רמה להשמיע הקול למרחוק ויש דרש למה רחל לפי שהלכו אבות ואמהות לפיים את הקב"ה על שהעמיד מנשה צלם בהיכל ולא נתפיים נכנסה רחל אמרה לפניו רבונו של עולם רחמי מי מרובין רחמיך או רחמי בשר ודם הוי אומר רחמיך מרובין והלא אני הכנסתי צרתי לביתי שכל העבוד' שעבד יעקב את אבי לא עבד אלא בשבילי וכשבאתי ליכנס לחופה הכניסו אחותי ולא די ששתקתי אלא שמסרתי לה סימני אף אתה אם הכניסו בני צרתך לביתך שתוק להם אמר לה יפה למדת סניגוריא על בני יש שכר לפעלתך לצדקתך שמסרת סימניך לאחותך ועוד יש דרש כי דרך קבר רחל ה הוליכם בגולה על כן אמר רחל מבכה על בניה ודרשו זה על פסוק ותקבר בדרך אפר' ואמרו מה ראה יעקב אבינו לקבור את רחל בדרך אפרת אלא שצפה יעקב אבינו ברוח הקד' שהגליות עתידות לעבור דרך שם לפיכך קברה שם כדי שתהא מבקשת עליהם רחמים הדא היא דכתיב קול ברמה נשמע וגו' ות"י הפסוק כן כדנן אמר יי' קלא ב ברום עלמא וגו' כבעמוד׃ בכי תמרורים. שבוכה במרירות לב על דרך אמרו בבכי ובכה אליך במר נפש׃ רחל מבכה. יבא הפעל משפעל הדגוש לרוב הבכי׃ כה אמר יי'. לפעלת בניך שסבלו הגלות כמה שני' ולא שכחו את שמי ולא עברו על בריתי ויונתן תרגם ארי אית אגרא ל לעובדי אבהתך צדיקיא׃ ויש תקוה לאחריתך׃

רמן. שמן׃ בבכי יבאו. על ידי תפלה ותשובה׃ קול ברמה נשמע. קול ברום עלמא איסתמע קל בית ישראל דבכן על ירמיה נביא כד שלח יתיה נבוזר אדן מרמתה לשוב מאחרי הגולים אל גדליהו בן אחיקם כמו שאמר בספר זה׃ רחל מבכה על בניה. מדרש אגדה את' שהלכו אבות ואמהות לפיים את הקב"ה על שהעמיד מנשה צלם בהיכל ולא נתפיים כ נכנסה רחל אמרה ל לפניו רבונו של עולם רחמי מי מרובים ר רחמיך או רחמי בשר ודם הוי רחמיך מ מרובים והלא אני ה הכנסתי צרתי בתוך ביתי שכל עבוד' שעבד יעקב את אבא לא עבד אלא בשבילי וכשבאתי ליכנס לחופה הכניסו את אחותי לא די ש שתקתי אלא שמסרתי לה סימני אף אתה אם הכניסו בניך צרתך בביתך שתוק להם אמ' לה יפה למדת ס סניגוריא יש שכר ל לפעולתך לצדקתך ש שמסר' סימנך לאחותך׃ מתנודד. קומפלייכט בלע"ז לשון מי ינוד לך׃ יסרתני. בייסורין אתה הקב"ה׃ כעגל לא לומד. פוסאנויילוניץ בלע"ז לשון מלמד הבקר הייתי בתחלה לכך ח חטאתי לך׃ נחמתי. אני מתחרט על ת תועבותי׃ הודעי. שהתבוננתי בעצמי שמעלתי אפר"כויי בל' ׃ חרפת נעורי. שיכול' אויבי לחרפני על ח חטאות נעורי׃ הבן יקיר לי אפרים. הן דברי שכינה כלומר הוא מתנודד ואני לבי נהפך עלי לרחם שמא בני יקירי הו' כמי שאין לו אלא בן אחד שהוא עושה לו כל רצונו׃ שעשועי. אישבנ"ימנין בלע"ז׃ מדי דברי בו. בכל עת שאני מדב' בו ומדר' ויקרא רבה די דיבורי שנתתי בו שלימדתיו תורתי ל לרחם עליו׃ הציבי לך ציונים. סימנים בדרכי אבותיך הטובי׃ תמרורים. תמרים קטנים כנוע[…]סימן בדרך ופשוטו של מקרא עשי סימנים ל לדעת הדרך שהלכת בה מארץ ישרא' לבבל שתחזרי באותו הדרך כלומר כי ודאי תשובי משם׃ דרך

כגן ז' בקריא' וסימ' כגן יי' כארץ מצרים באכה׃ והשקית ברגלך׃ וערבתה כגן יי' ששון׃ והיית כגן רוה וכמוצא מים׃ והיתה נפשם כגן רוה׃ הארץ הלזו הנשמה׃ כגן עדן הארץ לפניו׃ בחרים ד' חס' ו' בקריא'

כגן רוה ולא־יוספו לדאבה עוד׃
אז תשמח בתולה במחול ובחרים
וזקנים יחדו והפכתי אבלם לששון
ונחמתים ושמחתים מיגונם׃
ורויתי נפש הכהנים דשן ועמי את־
טובי ישבעו נאם־יהוה׃
כה אמר יהוה קול ברמה נשמע נהי
בכי תמרורים רחל מבכה על־בניה
מאנה להנחם על־בניה כי איננו׃
כה אמר יהוה מנעי
קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש
שכר לפעלתך נאם־יהוה ושבו
מארץ אויב׃ ויש־תקוה לאחריתך
נאם־יהוה ושבו בנים לגבולם׃
שמוע שמעתי אפרים מתנודד
יסרתני ואוסר כעגל לא לֻמד ה
השבני ואשובה כי אתה יהוה אלהי׃
כי־אחרי שובי נחמתי ואחרי הודעי
ספקתי על־ירך בשתי וגם־נכלמתי
כי נשאתי חרפת נעורי׃ הבן יקיר
לי אפרים אם ילד שעשעים כי־
מדי דברי בו זכר אזכרנו עוד על־
כן המו מעי לו רחם ארחמנו נאם־
יהוה׃
הציבי לך צינים שמי לך תמרורים

כגינת שקיא דמרוייא ולא יוספון
ליצפא עוד׃ בכן יחדין כנישתא
דישראל כד בחנגין ועולמין ו
וסבין כחדא ואהפוך איבלהון
לביע ואינחמנון ואחדינון ם
מדווניהון׃ ואישבע נפש
כהניא תפנוקין ועמי בית ישראל
ית טובי דיהבית להון ישבעון
אמר יי'׃ כדנן
אמר יי' קלא ברום עלמא אישתמע
בית ישראל דבכן ומתאנחן בתר
ירמיה נביא כד שלח יתיה נבוזר
אדן רב קטוליא מרמתא איליא
ודבכן במרר ירושלם מבכיא על
בנהא מסרבא לאיתנחמא על
בנהא ארי גלו׃
כדנן אמר יי' מנעי
קליך מלמבכי ועיניך מלשגרא
דמען ארי אית אגר לעובדי א
אבהתך צדיקיא אמר יי' ויתובון מארע
בעלי דבביהון׃ ואית סיבור
לסופיך אמר יי' ויתובון בניא ל
לתחומהון׃ שמיע וגלי קדמי בית
ישר' דבכן ומתאנחי' על דאיטלטלו
אמרין איתיתא עלן יסורין ולא
אליפנא כעגל לא מליף ניר כדו
אתיבנא לפולחנך ונתוב ארי את
יי' אלהנא׃ ארי כד אנחנא תיבין
לאוריתא מתנחם עלנא וכדו
דאיתגלי לנא טפחנא על ירכנא בהיתנא ואף איתכנענא ארי קבילנא חיסודי חובנא
דמלקדמין׃ הכבר חביב קדמי ישראל הלא רביר רחים הוא ארי בזמן דמשוי פתגמי
אורייתי על ליביה למעבדהון מדכר דכירנא לאוטבא ליה עוד על כן איתגוללו רחמי
עליהון רחמא אירחם עליהון אמר יי'׃ כנישתא
דישראל אידכרי ליך עובדי אבהתיך תקניא שפוכי תחנונין במרר

בליש' וסימ' בשמואל כ' סימן ג'׃ נשמע ד' קמץ וסימ' נמסר לעיל בריש סיפרא סימ' ג'׃ ויש ו' רפ' וסימ' נמסר בסדר בהעלתך׃ שובי ג' מלרע וסימ' כי אחרי שובי נחמתי ואחרי׃ שובי נפשי למנוחיכי׃ עד טובי בשלום דד"ה׃ בשתי ג' בקריא' וסימ' וגם נכלמתי כי נשאתי׃ אלהי בשתי ונכלמתי לורים׃ בשתי לשאל בן המלך׃

לעובדי אבהתך צדיקיא׃ ויש תקוה לאחריתך. לאחרית בניך׃ שמוע. מתנודד׃ בוכה ונוהה פלאכ"רא בלע"ז ואומר לי׃ יסרתני. יסרתני זה כמה שנים בגלות והנני כוסר ולא ארע עוד׃ כעגל לא למד. שלא למדו אתו למשוך בעול ולא למד עד שמכין אותו ומרגילין אותו עד שילמוד כך אני סבלתי יסוריך ולמדתי לשוב אליך והנני שב אליך׃ השיבני. כלומר קבלני בתשובה׃ כי אחרי שובי נחמתי. אחרי ששבתי אליך נחמתי ממעשי הרעים כי בעל תשובה אין תשובתו תשובה שלמה אם לא יהיה תוהא ונחם על הראשונות וכן הוא אומר מי יודע ישוב ונחם׃ ואחרי הודעי ספקתי על ירך. אחרי שנודעתי בעצמי וחשבתי מעשים רעים שעשיתי והכרתי כי רעות גדולות עשיתי ספקתי על ירך כמצטער ומתאבל ובשתי בעצמי למעשים שעשיתי׃ וגם נכלמתי. הכלימה יותר מהבושה לפיכך אמר וגם וכן בשו וגם נכלמו׃ כי נשאתי חרפת נעורי. כשזכרתי כי מה שנשאתי וסבלתי חרפת נעורי היה כלומר מהמעשים הרעים שעשיתי בימי הנעורים שהיו לי לחרפה ולקלס ופי' נעורי בימים הקדמונים וקראו הימים הקדמונים נעורים בדרך משאלה כמו שימי הנעורים קודמים לימי הבחרות וימי הזקונים וכן חסד נעוריך כמו שפי' וכ"תי חסודי חובנא דמלקדמין׃ הבן יקיר. מה זה שאני זוכר אותו תמיד כאילו הוא בן יקיר לי שלא תטה לי מעולם׃ אם ילד שעשועים. כאב שמשתעשע עם בנו האהוב לו׃ מדי דברי בו. בכל עת שאדבר בו אזכרנו עוד באהבתי הקדומה לו וכן והיה מדי צאתם מדי עברו יקח אתכם עניכם בכל עת׃ על כן המו מעי. על כן שאזכרנו באהבה הקדומה מעי לו ברעתי אותו בגלות׃ רחם ארחמנו. ואוציאנו מהגלות ופי' דברי בו לעבדיהנביאים ות"ה הכבר חביב קדמיו וגו' כבעמוד׃ הציבי לך ציונים. אמר כנגד כנסת ישראל שבאותו הדור כשתגלי הציבי לך ציונים כמו גלי אבנים או אבן מצבת להכיר הדרך ר"ל אף על פי שתגלי לא אבדה תקותך כי עוד תשובי אל עריך אלה׃ שימי לך תמרורים. כפל ענין במלות שונות כי תמרורים כמו ציונים כי הוא לשון גובה כמו ויתמרמר אלין ר"ל גלים גבוהים׃ שיתי

שיתי לבך. ואם לא תשובו שיתי לבך שתזכרי הדרך שהלכת בה לגלות כי באותה הדרך תשובי וכל זה דרך משל לנחמה ואת כמשתאה רישא׳ אדכרי ליך עובדי אבהתך׃ עד מתי תתחמקין. תהיי מסובבת לכאן ולכאן מן חמק עבר שעניינו סבוב׃ הבת השובבה. שהיתה סובבת ומורדת בי כלומר עד מתי תבכי הנה והנה ולא תלכי דרך ישרה לשוב אל אישך הראשון כלומר עד מתי תתעצלי בתשובה׃ כי ברא יי׳ חדשה בארץ. עתיד לברוא חדשה אחר שתשבי בגלות ימים רבים ומה היא החדשה כי נקבה תסובב גבר שדרך העולם שהאיש מחזר ומסובב אחר האשה וכן אמרו רבו׳ זכרונם לברכה בעל אבדה מחזר על אבדתו ואז הנקבה תסובב אחר אישה כלומר שישובו בני ישר׳ אל יי׳ אלהיהם ויבקשו

שיתי ג׳ בקריא׳ ב׳ חס׳ ומלעיל וא׳ מלרע וסימ׳ למען שתי אתתי אלה. שיתי כליל צלך. שתי לבך למסלה דרך הלכתי. מצעי׳ מל׳׃ יברכך יי׳ ד׳ וסימ׳ נכסר בסדר נשא׃ וכל נפש ג׳ וסימ׳ זאת תורת הבהמה והעוף. וכל נפש אשר תאכל נבלה וטרפה. וכל נפש דאבה מלאתי׃ ולנטוע ג׳ מלאים וסימ׳ ראה הפקדתיך. ורגע

שתי לבך למסלה דרך הלכתי שובי
בתולת ישראל שבי אל־עריך
אלה׃ עד־מתי תתחמקין הבת
השובבה כי־ברא יהוה חדשה
בארץ נקבה תסובב גבר׃
כה־אמר יהוה צבאות
אלהי ישראל עוד יאמרו את־הדבר
הזה בארץ יהודה ובעריו בשובי
את־שבותם יברכך יהוה נוה־צדק
הר הקדש׃ וישבו בה יהודה וכל־
עריו יחדו אכרים ונסעו בעדר׃
כי הרויתי נפש עיפה וכל־נפש
דאבה מלאתי׃ על־זאת הקיצתי
ואראה ושנתי ערבה לי׃
הנה ימים באים נאם־יהוה
וזרעתי את־בית ישראל ואת־בית
יהודה זרע אדם וזרע בהמה׃
והיה כאשר שקדתי עליהם לנתוש
ולנתוץ ולהרס ולהאביד ולהרע כן
אשקד עליהם לבנות ולנטוע נאם־
יהוה׃ בימים ההם לא־יאמרו עוד
אבות אכלו בסר ושני בנים תקהינה
כי אם־איש בעונו ימות כל־
האדם האכל הבסר תקהינה שניו׃
הנה ימים באים
נאם־יהוה וכרתי את־בית ישראל
ואת־בית יהודה ברית חדשה׃
לא כברית אשר כרתי את־אבותם
ביום החזיקי בידם להוציאם מארץ
מצרים אשר־המה הפרו את־בריתי
ואנכי בעלתי בם נאם־יהוה׃

שואי ליבך איסתכלי בעוברין ד
דעבדת אם תקנין דכן גלית
לאורח רחיקא כדו תובו כנישתא
דישראל ותתובין לקירויך אילין׃
עד אימתי את מתחסנא למיתב
כנשתא דסגיאין תיובתהא ארי
הא יי׳ ברי חדתא בארעא ועמא
בית ישראל יתנהון לאוריתא׃
כדנן אמר יי׳ צבאות
אלהא דישראל עוד יימרון ית
פתגמא הדין בארעא דבית יהודה
ובקרוהי כד אתיב ית גלוותהון
יברכינך יי׳ מדור קושטיה טורא
קדישא׃ ויתבון בה דבית
יהודה וכל קרויהון כחדא איכרין
ודנטלין בסיען׃ ארי שבעית
נפש משלהיא וכל נפש יצפא
מליתי טוב׃ אמר נביא על דא
בשורתא דיומי נחמתא דעתידין
למיתי איתערי וחזית תבית דמכית
ושנתי הנתני׃ הא יומיא אתן
אמר יי׳ ואקים ית דבית ישראל וית
דבית יהודה אסגינון באינשא
ואצלחינון בבעירא׃ ויהי כמה
דחשבית עליהון למעקר ולתרע
ולפגרא ולאברא ולאבאשא כן
יהדי מימרי עליהון למבני ו
ולקיימא אמר יי׳׃ ביומיא האינון
לא ימרון עוד אבהתנא חטן ובניא
לקן׃ אילהן אינש בחוביה
ימות כל אינש דיחטי הוא ימות׃
הא יומיא אתן אמר יי׳ ואגזר עם
דבית ישראל ועם דבית יהודה
קיימא חדתא׃ לא כקיימא דגזרית
עם אבהתכון ביומא דאתקפית
בידיהון למיפקהון מארעא ד
דמצרים דאינון אשניאו ית קימי ואנא איתרעיתי בהון אמר יי׳׃

רשי

דרך הלכתי. הלכתי כתיב וכל מקום ס שהלכת הלכתי אני עמך ויונתן תרג׳ שיתי לך תמרורים התפלל במרר נפשך ומנחם פי׳ תמרורין ענין מועל וכן פירש ותימרות עשן׃ תתחמקין. תסתרי ממני שאת בושה לשוב אלי מפני דרכך הנה חדשה כברא׳ בארץ שהנקבה תחזור אחר הזכר ל לבקשו שיאהבה למען ואסובבה בעיר אבקש וגו׳ ומשום רבי יהודה הדרשן שמעתי נקבה תסובב להיות גבר אני נתתיך כנת ה הנוטלת עימור נכסים שבעה אומות משבעים סוף שתטולי הכל כבן זכר שהוא יורש הכל׃ על זאת הקיצותי. כך אמר ירמיה כל מה שהייתי ישן ונרדם ב בנבואת פורענות ה הנבוא׳ הזאת הקיצותי מתרדמתי׃ ערבה. נעמה׃ זרע אדם וזרע בהמה. הטפשים והסכלים שבהם אני אזרעם כולם להיות זרע שלי זרע אד׳ וזרע בהמה תירגם יונתן אקימינון בבני אנשא ואצליחינון בבעירא שאין עונותיה נפקדין עליה׃ בוסר. פרי שלא נגמ׳ והוא מקהה את השינים׃ ושיני בנים תקהינה. הבנים ילקו בעון אבותי׃ לאור

וכן אמר בנבואת הושע ואחר ישובו בני ישראל ובקשו את יי׳ אלהיהם ואת דוד מלכם ופחדו אל יי׳ ואל טובו באחרית הימים׃ כה אמר יי׳. גם זו הפרשה עתידה וכן הפרשיות הבאות אחריה עד הדבר אשר [illegible] ירמיהו בארץ יהודה זכר יהודה לפי שבחלקו בית המקדש והוא נוה צדק הר הקד׳ ואמרו יברכך ה׳ כלומר שלא תחרב עוד וישבו בה׃ בארץ יהודה שזכר ישבו בה יהודה כמו שהיה בה׃ וכל עריו. פירוש ובכל עריו וב״ת בה עומדת במקום שנים׃ אכרי׳ ונסעו בעדר. פי׳ וישבו בה אכרים ועובדי השדות ורועים עדריהם יסעו בהם ממקום למקום ולא יפחדו וי״ת אכרין ודנטלין בסיען׃ כי הרויתי נפש עיפה. נפש ישראל שהיתה עיפה ושמחה ב בגלות הרויתי אותה ממעיני ה הישועה׃ וכל נפש דאבה. שדאב׳ ודאגה לרוב הצרו׳ מלאתי אותה כל טוב שתשמח הפך ה הדאבון וכן תרגם יונתן מליתי כל טוב׃ על זאת הקיצותי. ההא׳ בשו״א וקב״ול והפסוק הזה הם דברי הנביא כי הנבוא׳ תבא ברוב לנביאים בחלום ופירושו כתרגומו אמר נביא על דא ב בשורתא דיומי נחמתא דעתידין למיתי אתערית וחזית תבית ד דמכית ושנתי הנתני. וזו וארא׳ כוי״ו הן אתה קצפת ונחטא ר״ל וכבר חטאנו לפיכך קצפת וכן הקיצותי ואראה וכבר ראיתי בחלום הנבואה זאת ה הנחמה ומתוכ׳ הקיצותי ושמחתי וכששבתי אחר כן שנתי ערבה לי מתוך השמחה הפך ושנתי שהיתה עלי. ערבה ענין הנאה׃ הנה. זרע אדם וזרע בהמה׃ פירוש אשימם כזרע שמפרותה אחת יבאו כמה פרוטות׃ האד׳ והבהמה. כמו ברוך פרי בטנך ופרי בהמתך ופרי אדמתך ואחר שאמר וזרעתי רוצה לומר שהוא ישים בהם ברכתו וירבם ולא תהיה בהם משכלה ויש לפרש גם כן שתהיה וי״ו וזרע וי״ו השוואה כמו מים קרי׳ על נפש עיפה ושמוע׳ טובה מארץ מרחק והדומים להם שהם להשוות הדברים ר״ל כי כזה כן זה פי׳

ואדבר על גוי. והיה כאשר שקדתי׃ לא ט׳ ר״פ בסיפרא וסימ׳ נכסר לעיל בסיפרא סימ׳ י׳׃ הפרו ד׳ וסימ׳ כי עברו תורות. אשר הבה הפרו את בריתי. שבו על עונות אבתם. עת לעשות ליי׳ הפרו׃

זרע אדם כזרע בהמה כלומר שיהיו בהם האדם לרוב כמו הבהמה וכן אמר ארבה אותם כצאן אדם ואת אסגינון כאנשא ואצלחינון כבעירא׃ והיה. שקדתי. ענין השתדלות בדבר והזריזות בו׃ לא יאמרו עוד אבות אכלו בוסר ושני בנים תקהינה. משל הוא לחוטא כמו שאמרו קדמוניהם אבתינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו ואמת הוא כי תמדת הבורא ית׳ פוקד עון אבות על בנים וזה המדה היא כשאוחזין הבנים מעשה אבתיהם אז יתחברו עונות האבות עם שנות הבנים ויפקדו על הבנים עון האבות עם עונותיהם וזה אינו אלא בחטא ע״ז וכיוצא בו חטא גדול והאל הבטיח את ישראל כי לעתיד יהיה לבבם שלם עם יי׳ ומלאה הארץ דעת את יי׳ וימעטו החוטאים ואף החוטאים בזמן ההוא לא יחטאו חטא גדול שאפילו להם עצמן יארך שעונם כמו שאמר והחוטא בן מאה שנה יקלל כל שכן שלא ישא הבן בחטא אביו אפילו יחטא כאביו לפיכך האוכל הבוסר תקהינה שניו ובוסר הוא הפרי שלא נגמר בשולו והאוכלו שניו קהות ובספר יחזקאל כאריך עוד בזה הענין בעזרת האל הנה ימים באים. ברית חדשה. חדושה הוא שתהיה קיימת לא תופר כמו שהופרה הברית שכרת יי׳ עם בני ישראל בהר סיני בזה ואומר כי הנביא נבא על תורה חדשה שעתידה להיות לא כתורה חדשה שנתנה בהר סיני כמו שאמר לא כברית אשר כרתי את אבתם והיא התורה חדשה שחדש להם תשובתם הרי אמר ופי׳ מה היא לא כברית אשר כרתי את אבתם והם הפרו את בריתי וזאת הברית לא יפרוה כי אתן תורתי בלבם ועל לבם אכתבנה שלא תשכח מהם לעולם וכל הענין כמו שמפ׳ והולך כי לא תהיה חדוש הברית אלא קיומה והרי אומר מלאכי חותם הנביאים בחתימת דבריו זכרו תורת משה עבדי אשר צויתי אותו בחרב על כל ישראל חקים ומשפטים וכל אותה הפרשה עתידה כמו שחתם הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא הרי אתה רואה כי לא תהיה לעולם תורה חדשה אלא אותה שנתנה בהר סיני כמו שכתוב אשר צויתי אותו בחרב׃ לא. החזיקי. בשבא ההא׳ תחת פתח כי הוא מקור וכן שכל אדם האריך אפו׃ בעלתי בם. כלומר אעפ״ שבעלתי בם והייתי להם לאלהים המה הפרו את בריתי ותרגם יונתן ואנא אתרעיתי בהון ואדוני אבי ז״ל פי׳ כי כל לשון בעילה שהוא קשור בבי״ת הוא לשון גנאי ופי׳ בעלתי כמו בחלתי ענינו קצתי כמו וגם נפשם בחלה בי׃ זאת

זאת. מבואר הוא: אכתבנה. בקמץ חטף התי"ו לבן אמר ולבן נפתלי בשוא ופתח: ולא ילמדו. אינו אומר שיהיו כלם שוים בחכמה כי זה אי אפשר כל שכן שיהיו הקטנים חכמים כגדולים כמו שאמר למקטנם ועד גדולם אלא פירוש לדעת אתי כלומר ליראה אותו וללכת בדרכיו כמו שפירשנו הלא היא הדעת אותי נאם יי׳ וכולם בו׳ עם הדבקם: כי אסלח לעונם. שעברו בעודם בגלות ואתן להם לב חדש שידעו אותי: כה אמ׳ יי׳ נותן שמש לאור יומם. זכר אלה הדברים שהם קיימים לא כשתנו מאשר היו מקדם ולא ישתנו כן זרע ישראל לא ישתנה מעמדם מגלות זה מהיות גוי עובד אלהים כל ימי עד ואמר בירח וכוכבים חקות רוצה לומר חקי מהלכם שהיא חכמה נפלאה ולא ישיגנה האדם

ידעו ב׳ וסימ׳ למען ידעו דרתיכם. ולא ידעו כי אתי אשת ירבעם. יצרי פסל כלם. למען ידעו ממזרח שמש. לא ילמדו עוד איש את רעהו. ואטמא אתם במתנתם. באו ימי הפקדה. כל תפלה כל תחנה דד״ה. ואתה תשמע מן השמים בתרא דד״ה. שיתה יי׳ מורא להם. למען ידעו דוד אחרון. ויאמרו צרינו לא ידעו:

רשי

לאור. אישקלארזיר בלע״ז וכתי׳ לאהרה: רוגע הים. שובר הים מגידו ומרדיתו וכעסה קמטים קמטים כמו עורי רגע: ימושו. כמולא ימים: אם ימדו שמים. כמה גובהם: גם אני אמאס. בישראל כלומר כשם שהם לא ימדו ולא יחקרו כך ישראל לא ימאסו בכל אשר חטאו: העמק הפגרים. עמק שנפלו שם פגרי מחנה סנחריב: והדשן מקום שפך הדשן שהיה חוץ לירושלם יוסיפו על העיר ויכניסו כל זה לתוך חומותיה ונבואה זו עתידה לבא בגאולה אחרונה על כורחך שכל מיני׳ שהרי לא היתה בבית שני: השדמות. קמפני״א בלע״ז: כרים. לשון מכור: חכר

מסרה
השרמות חד בן ד׳ מלי׳ כתיב ריש וקרינן דלת וסי׳ עמיהוד ואבשלום ברח וילך. וארומים בעת ההיא השיב רצין. השרמות וכל עמק הפגרי׳. גרל חמה נשא ענש: ואז ד׳ בקרי׳ וסי׳ ואז יקרב לעשתו יהיה באזרח. ואז ירצו את עונם. כי אז תצליח את דרביך ואז תשכיל. ואז חיל מלך בבל:

כי זאת הברית אשר אכרת את בית ישראל אחרי הימים ההם נאם יהוה נתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה והייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם: ולא ילמדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את יהוה כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם נאם יהוה כי אסלח לעונם ולחטאתם לא אזכר עוד:

כה אמר יהוה נתן שמש לאור יומם חקת ירח וכוכבים לאור לילה רגע הים ויהמו גליו יהוה צבאות שמו: אם ימשו החקים האלה מלפני נאם יהוה גם זרע ישראל ישבתו מהיות גוי לפני כל הימים: כה אמר יהוה אם ימדו שמים מלמעלה ויחקרו מוסדי ארץ למטה גם אני אמאס בכל זרע ישראל על כל אשר עשו נאם יהוה: הנה ימים נאם יהוה ונבנתה העיר ליהוה ממגדל חננאל עד שער הפנה: ויצא עוד קוה המדה נגדו על גבעת גרב ונסב געתה: וכל העמק הפגרים והדשן וכל השרמות עד נחל קדרון עד פנת שער הסוסים מזרחה קדש ליהוה לא ינתש ולא יהרס עוד לעולם:

לב הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת יהוה בשנת העשירית לצדקיהו מלך יהודה היא השנה שמנה עשרה שנה לנבוכדראצר: ואז חיל מלך בבל צרים על ירושלם וירמיהו הנביא היה כלוא

ארי דין קימא דאגזר עם בית ישראל בתר יומיא האינון אמר יי אתן ית אוריתי במעיהון ועל לבהון אכתבינה ואיהוי להון לאלה ואינון יהון קדמי לעם: ולא ילפון עוד גבר ית חבריה וגבר ית אחוהי למימר דעו למדחל מן קדם יי ארי כולהון ילפון למדע דחלתי למזעירהון ועד רבהון אמר יי ארי אשבוק לחוביהון וחטאיהון לא ידכרון עוד: כדנן אמר יי דיהב שמשא לאנהרא ביממא גזירת סיהרא וכוכביא לאנהרא בליליא נזף בימא והמן גלוהי יי צבאות שמיה: כמה דלית איפשר דיעידון קימיא האילן מן קדמי אמר יי אף זרעא דישראל לא יבטלון מלמהוי עם משמש קדמי כל יומיא: כדנן אמר יי כמה דלית איפשר דידע אינש משחת שמיא מלעילא ואף לא למבדק יסודי ארעא מלרע אף מימרי לא ירחק בכל זרעא דישראל על כל דעבדו קדמי אמר יי: הא יומיא אתן אמר יי ותתבני קרתא דירושלם קדם יי ממגדל פקוס ועד תרע זויתא: ויהי נפיק עוד חוט משחת בנינא לקבלה עד מטי לגבעתא דסמיכא לגרב ויהי מסתחר לבריכת עגלה: וכל מישרא אתר דנפלו תמן פגרי משריית אתוראה וכל אידיתא עד נחלא דקדרון עד זוית תרע בית ריסא דמלכא מדינחא קודשא קדם יי לא יתעק ולא יתפגר עוד לעלם: פתגם נבואה דהוה עם ירמיה מן קדם יי בשתא עשיריתא לצדקיה מלך שבטא דבית יהודה היא שתא תמני עשרי שנין לנבוכד נצר: בכן משריית מלכא דבבל צירין על ירושלם וירמיה נביא הוה כלי

על בוריה וכן אמר הידעת חקו׳ שמים וטעם נותן על שמש ועל חקות ירח כאילו אמר ונותן ח חקות ירח וכוכבים לאור לילה: רוגע הים ויהמו גליו. רוגע כמו בוקע וכן עורי רגע אבל הוא פעל עומר וזה פעל יוצא ופי׳ שבקע הים לבני ישראל אף על פי שהמו גליו הוא השקיטם ונכנו מי הים כחומה מימינם ומשמאלם ועברו ישראל: ה׳ צבאות שמו. שהוא אדון צבאי מעלה ומטה ובידו הכל. ווי״ו ויהמו כוי״ו וירד מעמות העולה וכל הדומי׳ לו שפירשנו אחר שירד כן פירוש זה אחר שהמו: אם ימושו החקים. על שמש ירח וכוכבים אמ׳ שלא ימוש חקם לא על בקיעת הים כלומ׳ כמו שלא ימושו החקים האלה כן לא ימושו ישר׳ ולא ישבתו מהיות גוי לפני כלומ׳ עוברים לפני כל הימי׳ ופי׳ מלפני שאני מעמידם בחקותיה׳ ולא זכר רוגע להמשילו לעמידת ישראל וקיומם שהרי אותה ה הבקיעה לא עמדה אלא וישב הים לפנות בקר לאיתנו אבל זכר אותו לומר מי שבטל חק הים ב בעבור ישראל ועשה דבר חדש בעבורם הוא יעשה זה החדוש עוד שיברא להם לב חדש ליראה אותו כל הימים ויבטל בעבורם טבע היצירה שב׳ עליו כי יצר לב האדם רע מנעוריו ואחר שהמשיל קיום ישראל על דרך האמת לחקות השמים המשיל אהבתם למדידת שמים למעלה ולחקירת מוסדי ארץ מלמטה לבני אדם כמו שאי אפשר לזה כן אי אפש׳ הפרד האל מישראל שימאס אותם: על כל אשר עשו. כלומר על כל עונו׳ שעשו לא ימאס׳ בעבור זה כי יסלח לעונם כמו שאמר למעלה ועל זה אמר: כה אמר יי׳ אם ימדו שמים וגו׳. וזכר המדידה לשמים לפי שהם נטוים ויתכן בהם ענין המדידה וזכר בארץ מוסדי שהיא תחתו׳ כיסוד לבנין וכן אמר בפסוק אחר אף ימיני יסדה ארץ וימיני טפחה שמים: הנה ימים. באים קרי ולא כתיב: ונבנתה העיר. רוצה לומר ירושלם: ליי׳. שתהיה כל ימי עד ליי׳ ולא תחנף עוד ואמר שתחרב העיר ממה שהית׳ וכתן גבול הרחבתה: ממגדל חננאל עד שער הפנה: ר״ל עד שער הפנים וכן אמר בנבואת זכריה עד שער הפנים

וזכר גם כן שם ומגדל חננאל וחננאל שם ידוע אצלם ויונתן תרגם פיקוס: ויצא עוד קו המדה. כתוב קוה בה״א כי נמצא זה השם בלשון נקבה כמו תקות חוט השני וקריקו על הרוב: גרב וגעתה. שמות למקומות ידועים אצלם בירושלם או סמוך לה: וכל העמק. פירושו כתרגומו וכל מישרא אתרא ונו׳ כבעמוד פירוש הדשן מן דשן ושמן רוצה לומר מחנה אשור שהיו דשנים ורעננים ולפי פשו׳ פירוש הדשן מקום שפך הדשן מחוץ לעיר וכל זה יהיה תוספת העיר ומה שתרגם שער הסוסים תרע בי ריסא דמלכא רוצה לומר מקום מרוצת הסוסים רוצה לומר שער שהיה יוצא בו המלך עם פרשיו והיה שם דרך שוה למרוצת הסוסים והדרך שהוא היה שעור ריס שהוא שבעה קנים והקנה שש אמות וזרת: והשרמות. לפי פשוטו השדות רוצה לומר רוב השדות הסמוכות לעיר עתה יהיו בכלל העיר תוך החומה: קדש ליי׳. כמו קדש ישראל ליי׳ כמו שאומר לא ינתש ולא יהרס עוד או אומר כי מקצת התוספת הזה יהיה במקדש כי גם הוא ירחיב מקומו כמו שאומר בנבואת יחזקאל לא ינתש ולא יהרס כמו בית ראשון ובית שני שנהרסו וזה בנין העיר ובנין הבית לא יהרס עוד לעולם. השרמות׳ כתוב ברי״ש וקרי בדל״ת ויונתן תרגם אריתא הוא מלשון רז״ל אריתא דדלאי והוא אמת המים שמשקים ממנה השדות: הדבר. מבואר הוא וטעמו נמשך עד ויאמר ירמיהו כי דבר חנכאל הוא שהיה אז בשנה העשירית ואחרי השלימו הדבר ספרו ירמיהו לאנשי המטרה׃ בחצר

בחצר המטרה. בחצר שהיו נשמרים שם האסורי' מטרה פירושו כמו שמירה כמו והיכתור למטרה ותרגום ויאסוף אותם למשמר לבית מטרא: הנתון. מקור בחולם וכן הנתון תנתן ואם האכול יאכל: עד פקדי אותו. רוצה לומר שאקח נשמתו: ויאמר ירמיהו. חנמאל בן שלום דודך. שלום היה דוד ירמיהו אחי אביו כמו שאומר חנמאל בן דודי בא אליך שהוצרך למכור שדהו והנה הוא בא אליך ויאמר לך שתקנהו: משפט הגאולה. אם מכרתיו לאחר לך משפט הגאולה שתגאלהו מידו אף כי אתה ראוי לקנותו מידי: כדבר יי'. כמו שאמר יי' שיבא אלי כן עשה: כי דבר יי' הוא. ידעתי כי מהשם הוא שאקנהו כי אם לא היה מאתו למה אמר אלי שיבא חנמאל אלי לתכור שדהו ויש מפרשים כי חנמאל בא על פי הדבר לירמיהו: ואשקלה לו. הקוף בשוא ופתח: את הכסף. הכסף שהתנתי עמו שבעה שקלי ועשרה הכסף. השקלים הם מנים והכסף הוא סלעים וכן תירגם יונתן שבעה מנין ועשר סלעין דכסף: ואכתוב בספר ואחתום. כתבתי דברי המקנה בספר ואחר כך חתמתי הספ' בחותם: ואעד עדים. במקנה שקניתי העדתי עדים כלומ' בפני עדים שזמנתי לכך קניתי השדה והם היו חותמים בספר המקנה: ואשקול הכסף במאזנים. וכבר אמר למעלה ואשקלה לו אלא רוצה לומר שבפני עדי המקנה שקל לו הכסף משקל ישר ב במאזנים כדי שלא יוכל להיות ביניהם דברים על משקל הכסף: ואקח. את החתום. רוצה לומ' ספר המקנ' החתום כמו שאמר ואחתום: המצוה והחקים. רוצה לומ' ספר המצוה והחקים וספר שזכר עומד במקום שנים וספר זה הוא תנאי המכיר' כמו מספר שני תבואות שהיא מצוה בתורה והחקים מנהגים שהיו נוהגין בזמן ההוא בענין המכיר' וכל זה כתוב בספר אחר: ואת הגלוי. רוצה לומר ספר הגלוי כי שני ספרים כתב במקנה האחד שהיה חתום ואחד שהיה גלוי כשירצו לראותו ולקרותו פעמים כדי שלא יפתחו החתום והנה הם שלשה ספרים ואדוני אבי ז"ל פירש הגלוי ספר שכתב בו שגלה אזן הגואלים אם ירצו לקנות כמו שעשה בעז ות"י ית שטרא דזביני וגו' כבעמוד: ואתן את הספר המקנה. בא בה"א הידיעה עם הסמיכות כמו ממלכות הארץ כמו שכתבנו למעלה: לעיני חנמאל דודי. רוצה לומר בן דודי כי בן דודו היה כמו שאמ' למעלה וכן ואת לוט אחיו רוצה לומר בן אחיו או חנמאל זה היה אחר שהיה דודו אחי אביו והמוכר היה בן דודו אבל חנמאל זה ש שהיה דודו היה שם בעת המקנ' ואמרו שנתן לו ספר המקנה רוצה לומר עם הספרי' האחרים אלא שזכר ספר המקנה שהוא העקר: הכתובי' בספר המקנה. ר"ל שחתמו בו שמם לעדות: לקוח. מקור במקום צווי כמו זכור את יום השבת הלוך וקראת והדומים להם: ואת החתום. ספר המצוה והחקים וגם הוא היה חתום: למען יעמדו ימים רבים. עד שוב הגולה שאז תתקיים נבואת עוד יקנו בתים ולהיות לאות לשיבת הגלות צוה האל לקנות השדה לנחמה לישראל שלא יחשבו שאבדה תקותם אם יגלו: אהה

עינו ה' חס' יוד כתרא בקריא' וסימ' ועינו החלו כהות' ולא כחד מבנו' ויברח אבשלום' ועברה העברה' יקח יעל' ועינו את עינו תראינה' יראו עינו כידו' קורץ בעינו מולל ברגלו: ואדע ג' בקריא' וכטעם זקף וסימ' ואדע כי לא אבוש' ואדע כי דבר יי' הוא' ואדע כי כרובים המה: ולעיני ד' וסימ' נבסר לעיל

בחצר המטרה אשר בית מלך יהודה
אשר כלאו צדקיהו מלך יהודה
לאמר מדוע אתה נבא לאמר כה
אמר יהוה הנני נתן את העיר הזאת
ביד מלך בבל ולכדה: וצדקיהו
מלך יהודה לא ימלט מיד הכשדים
כי הנתן ינתן ביד מלך בבל ודבר
פיו עם פיו ועיניו את עינו תראינה
ובבל יולך את צדקיהו
ושם יהיה עד פקדי אתו נאם יהוה
כי תלחמו את הכשדים לא תצליחו
ויאמר ירמיהו היה
דבר יהוה אלי לאמר: הנה
חנמאל בן שלם דדך בא אליך
לאמר קנה לך את שדי אשר
בענתות כי לך משפט הגאלה לקנות
ויבא אלי חנמאל בן דדי כדבר
יהוה אל חצר המטרה ויאמר אלי
קנה נא את שדי אשר בענתות
אשר בארץ בנימין כי לך משפט
הירשה ולך הגאלה קנה לך ואדע
כי דבר יהוה הוא: ואקנה את
השדה מאת חנמאל בן דדי אשר
בענתות ואשקלה לו את הכסף
שבעה שקלים ועשרה הכסף:
ואכתב בספר ואחתם ואעד עדים
ואשקל הכסף במאזנים: ואקח
את ספר המקנה את החתום המצוה
והחקים ואת הגלוי: ואתן את
הספר המקנה אל ברוך בן נריה
בן מחסיה לעיני חנמאל דדי ולעיני
העדים הכתבים בספר המקנה
לעיני כל היהודים הישבים בחצר
המטרה: ואצוה את ברוך לעיניהם
לאמר: כה אמר יהוה צבאות
אלהי ישראל לקוח את הספרים
האלה את ספר המקנה הזה ואת
החתום ואת ספר הגלוי הזה
ונתתם בכלי חרש למען יעמדו
ימים רבים:

בדרת בית אסיריא די בבית מלך
שבטא דבית יהודה: ואסרי' צדקיה
מלך שבטא דבית יהודה למימר
מדין את מתנבי למימר כדנן אמר
יי האנא מסר ית קרתא הדא ביד
מלכא דבבל ויכבשינה: וצדקיה
מלך שבטא דבית יהודה לא
ישתיזיב מידא דכסדאי ארי
אתמסרא יתמסר ביד מלכא
דבבל וימליל פומיה עם פומיה
ועינוהי ית עינוהי יחזין: ולבבל
יובילי ית צדקיה ותמן יהי עד דיעול
דוכרניה קדמי אמר יי ארי תגיחון
קרב עם כסדאי לא תצלחון:
ואמר ירמיה הות
פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר
הא חנמאל בר שלום אחבוך
אתי לותך למימר זבון לך ית
חקלי דבענתות ארי לך חזיא
אחסנתא למזבן: ואתא לותי
חנמאל בר אחבי כפתגמא דיי
לדרת בית אסיריא ואמר לי זבון
כען ית חקלי דבענתות דבארע
שבטא בנימין ארי לך חזיא ירותא
ולך אחסנתא זבון לך וידעית ארי
פתגמא דיי הוא: וזבנית ית חקלא
מן חנמאל בר אחבי דבענתות
ותקלית ליה ית כספא שבעא מנן
ועשר סלעין דכסף: וכתבית
בשטרא וחתמית ואסהדית סהדין
ותקלית כספא במוזניא: ונסבית
ית שטרא דזבינא ית דכתיב בעיזקא
וחתים כהלכתא וכיד חזא וית
שטרא פתיחא: ויהבית ית שטרא
דזבינא לברוך בר נריה בר מחסיה
לעיני חנמאל אחבי ולעיני סהדיא
דכתיבין בשטרא דזבינא לעיני כל
יהודאי דיתבין בדרת בית אסיריא:
ופקידית ית ברוך לעיניהון
למימר: כדנן אמר יי צבאות
אלהא דישראל סב ית שטריא
האילין ית שטרא דזבינא וית
דכתיב בעיזקא וחתים וית שטריא
פתיחא הדין ותתנינון במן דחסף
בדיל דיתקימון יומין סגיאין:

בסיפרא סימ' ב"ח: לקוח ד' בקריא' וסימ' לקוח את ספר התורה הזה ושבתם אתו' לקוח את הספרים האלה ואת' בבוקר הצאן' לקוח מאת וגולת' קדמא חס' וסימ' סיפרא וספריא ענא וגלותא: ונתתם ו' בקרי' וקמצין וסימ' במלכים א' סימ' ח':

רשי

חצר המטרה. לשון בית המשמר: עד פקדי אותו. פקידת כל האדם היא המיתה: ויאמר ירמיהו וגו'. לא לצדקיהו אמר כן אלא פירש הכתוב למה כלאו וחזר לדיבורו הראשון לפרש מה הוא הדבר אשר היה אל ירמיהו: בא אליך. על פי הדיבור: את ספר המקנה. שטר המכירה: ואת החתום וגו'. עם חתימתו כשהוא חתום כדת וחוק: ואת הגלוי. שהוחזק בבית דין על פי עדיו וכתבו וחתמו הדיינין אשרתא ד דייני הוא קיו' השטר' לעשות הדבר גלוי ומפורסם פן ימותו העדי' ורבותינו פרשו לענין גט פשוט ומקושר בבבא בתרא: כה אמר וגו'. אל תאמר לחנם אני מ מכניעם שהרי הכל גולים: כי כה אמר יי'. סופן לקנות בתים: לעיני חנמאל דודי. ועד עכשיו קראו בן דודו שמא שנים היו ואם אין זאת לא ידעתי מהו ויש נוטים לומר דודו ובן דודו היה חנמאל לירמיה כגון ראובן נשא את בת שמעון אחיו וילדה לו ימואל וכבר הוליד שמעון ימין הרי ימין דודו לימואל שבן אחי אמו הוא וגם בן דודו שהוא בן שמעון אחי אביו של ימואל ואיכה שיא המד' שלא מצינו בכל המקרא את האם קרוי דוד: לא

אהה אתה עשית את השמים ואת הארץ · וכיון שעשית אותם לא יתכן שיפלא ויעלם ממך כל דבר הנעשה בהם בין בשמים בין בארץ ואם תנתן העיר ביד הכשדי׳ אתה ידעת וחשב ירמיהו כי אולי שב אפו מהם מרוב חסדיו וחכר להם חסדי אבות הראשונים לפיכך אמר עושה חסד לאלפים שאם לא כן למה אמר שיקנה השדה והעיר קרוב׳ להכבש וזהו ענין תפלתו: אל חיק בניהם אחריהם · כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם כמו שכתוב בתורה לשונאי: האל הגדול הגבור · אמרו רז״ל למה לא אמר ירמיה והנורא אמר כשדים מרקדין בהיכלו ואיה נוראותיו: גדול העצה · שעצותיו גדולות ומעשיו רבים מהשגים: העליליה · המעשה: על כל דרכי בני אדם · לא כמו שאמרו אין יי׳ רואה אותנו: לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו · ואמר בפרט׳ יועצי למעלה ולתת כפרי וזה לתת וכפרי והסימן וכלו: עד היום הזה · פירוש עד היום הזה הם ידועים בבני אדם · ובישראל ובאדם · ובישראל עשה אותות ומופתים ובשאר בני אדם בעבור ישראל: ותעשה לך שם · אתה נודע באותות ומופתים ובהם ידעוך בני אדם על כרחם ובמדרש ובישראל ובאדם ובישראל ובמצרים עשית מופתי׳ כאחד לזה טוב ולזה רע והוא שאמר ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה ואתו מז״ל שמתם חשך למצרים שימם אור לישר׳ וי״ת ולישראל עבדת פרישן בגו בני אינשא: ובאזרוע · באלף נוספת כאותיות אמתי״ן: ויבאו וירשו · ביו״ד אית לבד ויו״ד השרש נעלמת מהמכתב: ובתרותך · כתוב והוא דרך פרט על התורות וקרי ובתורתך דרך כלל כי כל התורה אחת: ותקרא · מן כי יקרה יי׳ אלהיך וכתוב באלף במקום הא ואמר כן להודיע כי המקרה הרע הבא להם איננו מקרה גמור הבא מאליו אלא הוא ית׳ הקרה אותו · הנה הסוללות · הם העצים שמסוככים בהם האבני׳ בחומות העיר להכותם ויונתן תירגם הא מילתא צברו על קרתא לכבשה והוא תל עפר שסוברין סביב החומה לעלות מסם על החומה וכן בדברי רז״ל מליא בבה: והיה · התמכי יפלא · באמת לא יפלא וידעתי שהעיר תנתן ביד הכשדים כי לא שב אפי מהם כי רבו עונותיהם להכעיסני ואעפ״כ אמרתי לך לקנות השדה להיות להם כחותם שישובו מהגלו׳ ויקנו שדות ובתים בארץ הזאת: ואת הבתים · כמו שאמ׳ ואת כל הבית הגדול שרף באש כי היו מקטרים על הבתים הגדול׳ והגבוהים על גגותיהם מכשרותיהם

וכזרעך ה׳ חס׳ וסימ׳ נמסר בסדר עקב: ומשלם ג׳ וסימ׳ בסוף ואתחנן: גדול ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסי׳ העצה ורב הכנפים ארך האבר · הכנפים ורב נוצה · קדמא חס׳: כל ספרא ועד היום הזה בב״ד עד היום הזה וסי׳ נכבד במלכים ב׳ סי׳ נ״א: וכיש׳ ג׳ דסמיכי בקריא׳ וסי׳ וכיש׳ ובאדם ותעשה לך שם · וכיש׳ יתפאר׳ וכיש׳ נחלתו:

ארי כדנן אמר יי׳ צבאות אלהא
דישראל עוד יזדבנון בתין וחקלין
וכרמין בארעא הדא: וצליתי
קדם יי׳ בתר דיהבית ית שטרא
דזביני לברוך בר נריה למימר:
קבל בעותי יי׳ אלהים הא את
עבדתא ית שמיא וית ארעא בחילך
רבא ובדרעך מרממא לא יתכסי
מן קדמך כל פתגם: עביד טיבו
לאלפי דרין ומשלם חובי אבהתא
לבניא כד משלמין למחטי בתריהו׳
אלהא רבא גיברא יי׳ צבאות שמיה:
דרברבין מילכיה וסגיאין
עובדוהי די קדמך גלין כל אורחת
בני אינשא למיתן לאינש כאורחתי׳
וכפירי עובדוהי: דשויתא אתין
ומופתי׳ בארעא דמצרים עד יומא
הדין ולישראל עבדתא פרישן בגו
בני אינשא ועבדת לך שום כיומא
הדין: ואפיקתא ית עמך ית
ישראל מארעא דמצרים באתין
ובמופתין וביד תקיפא ובאדרע
מרמם ובחזונא רבא: ויהבת
להון ית ארעא הדא דקיימת
לאבהתהון למיתן להון ארע
עבדא חלב ודבש: ועלו ואחסינו
יתה ולא קבילו למימרך
ובאוריתך לא הליכו ית כל
דפקידתא להון למעבד לא
עבדו וערעת יתהון ית כל בישתא
הדא: הא מליתא עלו על קרתא
למכבשה וקרתא איתמסרת בידא
דכשדאי דמגיחין קרבא עלה מן
קדם דקטלין בחרבא וכפנא ומותא
ודמלילתא הות וקדמך גלי:
ואת אמרת לי יי׳ אלהים זבון לך
חקלא בכספא ואסהד סהדין
וקרתא איתמסרת בידא דכשדאי:
והוה פתגם נבואה מן קדם יי׳ עם
ירמיה למימר: הא אנא יי׳ אלהא
כל בשרא המן קדמי יתכסי כל
פתגם: בכן כדנן אמר יי׳ הא אנא מסר
ית קרתא הדא בידא דכשדאי וביד
נבוכד נצר מלכא דבבל ויכבשינה:
ויעלון כשדאי דמגיחין קרבא
על קרתא הדא וידלקון ית קרתא
הדא בנורא ויוקדונה וית בתיא
דאסיקו בוסמין על איגרידהון
לבעלא ונסיכו נסכין לטעות

כי כה אמר יהוה צבאות אלהי
ישראל עוד יקנו בתים ושדות
וכרמים בארץ הזאת:
ואתפלל אל יהוה אחרי תתי
את ספר המקנה אל ברוך בן נריה
לאמר: אהה אדני יהוה הנה אתה
עשית את השמים ואת הארץ בכחך
הגדול ובזרעך הנטויה לא יפלא
ממך כל דבר: עשה חסד לאלפים
ומשלם עון אבות אל חיק בניהם
אחריהם האל הגדול הגבור יהוה
צבאות שמו: גדל העצה ורב
העליליה אשר עיניך פקחות על
כל דרכי בני אדם לתת לאיש
כדרכיו וכפרי מעלליו: אשר שמת
אתות ומפתים בארץ מצרים עד
היום הזה ובישראל ובאדם ותעשה
לך שם כיום הזה: ותצא את
עמך את ישראל מארץ מצרים
באתות ובמופתים וביד חזקה
ובאזרוע נטויה ובמורא גדול:
ותתן להם את הארץ הזאת אשר
נשבעת לאבותם לתת להם ארץ זבת
חלב ודבש: ויבאו וירשו אתה
ולא שמעו בקולך ובתרותך לא
הלכו את כל אשר צויתה להם
לעשות לא עשו ותקרא אתם את
כל הרעה הזאת: הנה הסללות
באו העיר ללכדה והעיר נתנה ביד
הכשדים הנלחמים עליה מפני החרב
והרעב והדבר ואשר דברת היה
והנך ראה: ואתה אמרת אלי אדני
יהוה קנה לך השדה בכסף והעד
עדים והעיר נתנה ביד הכשדים:
ויהי דבר יהוה אל
ירמיהו לאמר: הנה אני יהוה אלהי
כל בשר הממני יפלא כל דבר:
לכן כה אמר יהוה הנני נתן את
העיר הזאת ביד הכשדים וביד
נבוכדראצר מלך בבל ולכדה:
ובאו הכשדים הנלחמים על העיר
הזאת והציתו את העיר הזאת באש
ושרפוה ואת הבתים אשר קטרו על
גגותיהם לבעל והסכו נסכים

רשי

לא יפלא · לא יכחד ויודע אתה שסופנו לגלות ולמה אמרת לי לקנות שדה: ומשלם עון אבות אל חיק · הדור הזה ההולכים אחרי אבותיהם בדרך הרעה: הגדול הגבור · ולא אמר והנורא אמר גוים מרקדין בהיכלו איה נוראותיו במסכת יומא: ובאדם · ובשאר אכמים · ר״א אותות שהיו שקולין לישראל ולמצרים כיצד ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה אותו מז״ל שסימם חשך למצרים שימם אור לישראל מדרש אגדה ויונתן תירגם ולישר׳ עבדית פרישן בגו בני אינשא: ותקרא אותם · הקרית אותם לסוף מקרים: ואשר דברת · רעה עליה היה ובא: והעיר נתנה · ולמה לי שדה: הממני יפלא · וכי העתידות עלומות ממני: למן היום אשר בנו אותה · ביום שהושך הבית נשא שלמה את בת פרעה: ולמד

מסרה

וירשו ד׳ חס׳ וסימ׳ נמסר ביהושע דיש סימן י״ב: צויתה ג׳ מל׳ וסימ׳ את כל אשר צויתה לעשות להם ולא עשו · אתה צויתה פקודיך · אשר צויתה לא יבאו · וא׳ רצויתה אותו לעיניהם: הנה אני ז׳ וסימ׳ קשרתי על אדני · הנה אני יי׳ אלהי כל בשר · מביא רוח בכם וחייתם · פותח את קברותיכם · לוקח את עץ יוסף · לקח את בני ישראל · בנה בית לשם יי׳: על העיר י״ז וסימ׳ בהיותם באבים · רק עץ אשר תדע · והיה בבקר בורח · ועתה אסף את יתר · ויהי כשמע את הדב׳ הזה · וישלח שמה סוסים ורכב · וישלח אשר על הבית ואשר על העיר · ויבא נבוכד נצר: ותבקע העיר וכל אנשי דמלכים · ועברו גוים רבים · ובאו הכשדים · ושבו הכשדים · וגם איש היה מתנבא · ותבקע העיר וכל דירמיה · ויאמר אל האיש לבוש · ויואל בן זכרי פקיד עליהם · וכל וגנותי דכו׳ בבא אל העיר וסימ׳ וגנותי אל העיר הזאת להושיעה קרובא דמלכים:

רשי

ולמד אותם · למוד פעול אפר"נכנט בלע"ז :
הנני מקבצם ·
ברחמים מכל אשר הדחתים שם באפי :
כה

ירמיה

לאלהים אחרים למען הכעיסני :
כי־היו בני־ישראל ובני יהודה אך
עשים הרע בעיני מנעריתיהם כי בני־
ישראל אך מכעסים אתי במעשה
ידיהם נאם־יהוה : כי על־אפי
ועל־חמתי היתה לי העיר הזאת
למן־היום אשר בנו אותה ועד היום
הזה להסירה מעל פני : על כל־
רעת בני־ישראל ובני יהודה אשר
עשו להכעסני המה מלכיהם
שריהם כהניהם ונביאיהם ואיש
יהודה וישבי ירושלם : ויפנו אלי
ערף ולא פנים ולמד אתם השכם
ולמד ואינם שמעים לקחת מוסר :
וישימו שקוציהם בבית אשר־נקרא
שמי־עליו לטמאו : ויבנו את־
במות הבעל אשר בגיא בן־הנם
להעביר את־בניהם ואת־בנותיהם
למלך אשר לא־צויתים ולא עלתה
על־לבי לעשות התועבה הזאת
למען החטי את־יהודה :
ועתה לכן כה אמר יהוה אלהי
ישראל אל־העיר הזאת אשר אתם
אמרים נתנה ביד מלך־בבל בחרב
וברעב ובדבר : הנני מקבצם מכל־
הארצות אשר הדחתים שם באפי
ובחמתי ובקצף גדול והשבתים
אל־המקום הזה והשבתים לבטח :
והיו לי לעם ואני אהיה להם
לאלהים : ונתתי להם לב אחד
ודרך אחד ליראה אותי כל־הימים
לטוב להם ולבניהם אחריהם :
וכרתי להם ברית עולם אשר לא־
אשוב מאחריהם להיטיבי אותם
ואת־יראתי אתן בלבבם לבלתי
סור מעלי : וששתי עליהם להטיב
אותם ונטעתים בארץ הזאת באמת
בכל־לבי ובכל־נפשי :
כי־כה אמר יהוה כאשר
הבאתי אל־העם הזה את כל־הרעה
הגדולה הזאת כן אנכי מביא עליהם
את־כל־הטובה אשר אנכי דבר
עליהם : ונקנה השדה בארץ הזאת
אשר אתם אמרים שממה היא מאין
אדם ובהמה נתנה ביד הכשדים :
שדות בכסף יקנו וכתוב בספר
וחתום והעד עדים בארץ בנימן
ובסביבי ירושלם ובערי יהודה
ובערי ההר ובערי השפלה ובערי
הנגב כי־אשיב את־שבותם נאם־יהוה :

עממיא בדיל לארגזא קדמי :
ארי הוו בני ישראל ובני יהודה
ברם עבדין דביש קדמי מזעוריהו
ארי בני ישראל ברם מרגזין קדמי
בעובדי ידיהון אמר יי : ארי רוגזי
וחמתי חל בקרתא הדא למן יומא
דבנו יתה ועד יומא הדין לאגליות
מקבל מימרי : על כל בישת בני
ישראל ובני יהודה דעבדו לארגזא
קדמי אינון מלכיהון רברבניהון
ונבייהון דשקרא ואינש יהודה
ויתבי ירושלם : ואחזרו בפולחני
קדל ולא שויאו דחלתי לקבל
אפיהון ושלחית לותהון ית כל
עבדי נביא מקדם ומליף ולית
אינון צבן לקבלא אולפן : ושויאו
שיקוציהון בביתא דאיתקרי שמי
עלוהי לסאבותיה : ובנו ית במת
בעלא די בחילת בר הנם לאעברא
ית בניהון וית בנתהון למולך דלא
פקדית באוריתי ולא רעוא קדמי
למעבד תועבתא הדא בדיל
לחיבא ית דבית יהודה :
וכען בכן כדנן אמר יי אלהא
דישראל על קרתא הדא דאתון
אמרין איתמסרת בידא דמלכא
דבבל בחרבא ובכפנא ובמותא :
הא אנא מכניש להון מכל מדינתא
דאגליתינון לתמן ברוגזי ובחמתי
ובתקוף רב ואתיבינון לאתרא
הדין ואשרינון לרחצן : ויהון
קדמי לעם ואנא אהוי להון לאלה :
ואתן להון ליבא חד ואורח חד
למדחל קדמי כל יומיא דייטב להון
ולבניהון בתריהון : ואגזר
להון קיים עלם דלא יתוב מימרי
מבתריהון לאיטבא להון וית
דחלתי אתן בלבהון בדיל דלא
יסטון מבתר פולחני : ויחדי
מימרי עליהון לאיטבא להון ו
ואקיימינון בארעא הדא בקשוט
במימרי וברעותי :
ארי כדנן אמר יי כמה דאיתיתי
על עמא הדין ית כל בישתא רבתא
הדא כן אנא מיתי עליהון ית כל טבתא
דאנא ממליל עליהון : ויזדבנון
חקלין בארעא הדא דאתון אמרין
צדייא היא מבלי אינשא ובעירא
איתמסרת בידא דכסדאי : חקלין
בכספא יזבנון ויכתבון בשטרא
ויחתמון ויסהדון סהדין בארע
שבטא דבנימין ובסחרני ירושלם
ובקרויא דבית יהודה ובקרוי טורא
ובקרוי שפלתא ובקרוי דרומא ארי
אתיב ית גלוותהון אמר יי :

רדק

מנעוריהם · מימי נעורים והם
ימי המדבר כמו שפירשנו : כי
היו בני ישראל · כי הם החלו
להכעיסני תחלה ואחר כך בני
יהודה וטעם אך לאמת הדבר
כמו אך עצמי ובשרי אתה אך
לשקר שמרתי והדומים להם :
למן היום אשר בנו אותה · כי
בימי שלמה שבנה את העיר ו
והבית החלו לזבוח בבמות וגם
שלמה עבדו לאלהים אחרים למן
היום ההוא היתה על אפי ועל
חמתי כלומר היתה קיימת על
אפי ועל חמתי כי באפי היה ל
להסירה והארכתי אפי עד היום
הזה ולא אאריך עוד · ובדרש
ביום שהוסד הבית נשא שלמה
את בת פרעה : ונביאיהם :
הנביאי' שלהם שהם נביאי שקר
: ולמד אותם · ע"י נביאי האמת
: וישימו שקוציהם · אחז ומנשה
: אשר לא צויתים · בג' מקומות
כאמר זה הענין במלות שונות
ביניהם מעט והענין אחד
הראשון בפרשת גזי נזרך אשר
לא צויתים ולא עלתה על לבי
והשני בפרשת וקנית בקבוק
אשר לא צויתי ולא דברתי ולא
עלתה על לבי השלישי בזו
הפרשה אשר לא צויתים ולא
עלתה על לבי לעשות התועבה
הזאת : למען החטי את יהודה ·
ועניינו פירשנו בפרשת גזי נזרך
· החטי בחסרון האלף למד
הפעל וכן אשר החטי את ישראל
בה הלך דאך לא סרו חסר אלף
למ"ד הפעל : ועתה לכן כה אמר
ה' · פרשה זו עתידה ומבוארת :
כי כה אמר ה' · ופרשה זו לזמן
שתשוב גלות בבל לשבעים שנה
ומה שזכר ההר והשפלה
והנגב כי חלק יהודה בשלשתן
כמו שכתוב בספר יהושע :
ויהי

מסרה

אותה י"ב מל' בקריאה
וסימ' בסדר בלק וב'
מנהון בסיפרא וסימ'
למן היום אשר בנו א
אותה · י"ו יוצר אותה
להכינה · ואיש יהודה
ו' דסמיכי וסימ' שלשים
אלף · דבקו במלכם ·
חמש מאות אלף ·
ועתה יושב ירושלם ·
נטע שעשעיו · ואיש
יהודה וישב ירושלם :
והושבתים ב' א' מל' וא'
חס' וסימ' והושבתים
מארץ · אל המקו' הזה
והשבתים לבטח :
וששתי ב' וסימ' וגלתי
בירושלם · וששתי
עליהם להטיב אתם ·
וא' בדרך עדותיך
ששתי : הרעה הגדולה
הזאת ו' דסמיכי בקרי'
וסימ' איננו גדול בבית
הזה ממני · והיה אם דרך
גבולו יעלה · אל אדות
הרעה הגדולה הזאת ·
והיה כי תגיד לעם הזה
דסיפר' · כאש' הבאתי
אל העם הזה את כל
הרעה הגדולה · ולכם
ונשמע עזרא :
וחתום ד' מל' בליש'
וסימ' נמסר בישע' ריש
סימן ח' :

לג ויהי דבר יהוה אל ירמיהו שנית
והוא עודנו עצור בחצר המטרה
לאמר: כה אמר יהוה עשה יהוה
יוצר אותה להכינה יהוה שמו:
קרא אלי ואענך ואגידה לך גדלות
ובצרות לא ידעתם:
כי כה אמר יהוה אלהי ישראל על
בתי העיר הזאת ועל בתי מלכי
יהודה הנתצים אל הסללות ואל
החרב: באים להלחם את הכשדים
ולמלאם את פגרי האדם אשר
הכיתי באפי ובחמתי ואשר הסתרתי
פני מהעיר הזאת על כל רעתם:
הנני מעלה לה ארכה ומרפא
ורפאתים וגליתי להם עתרת שלום
ואמת: והשבתי את שבות יהודה
ואת שבות ישראל ובנתים כ
כבראשנה: וטהרתים מכל
עונם אשר חטאו לי וסלחתי לכול
עונותיהם אשר חטאו לי ואשר
פשעו בי: והיתה לי לשם ששון
לתהלה ולתפארת לכל גויי הארץ
אשר ישמעו את כל הטובה אשר
אנכי עשה אותם ופחדו ורגזו על
כל הטובה ועל כל השלום אשר
אנכי עשה לה:
כה אמר יהוה עוד ישמע במקום
הזה אשר אתם אמרים חרב הוא
מאין אדם ומאין בהמה בערי יהודה
ובחצות ירושלם הנשמות מאין
אדם ומאין יושב ומאין בהמה:
קול ששון וקול שמחה קול חתן
וקול כלה קול אמרים הודו את יהוה
צבאות כי טוב יהוה כי לעולם
חסדו מבאים תודה בית יהוה כי
אשיב את שבות הארץ כבראשנה
אמר יהוה:
כה אמר יהוה צבאות עוד יהיה
במקום הזה החרב מאין אדם ועד
בהמה ובכל עריו נוה רעים מרבצים
צאן: בערי ההר בערי השפלה
ובערי הנגב ובארץ בנימן ובסביבי
ירושלם ובערי יהודה עד תעברנה
הצאן על ידי מונה אמר יהוה:

והות פתגם נבואה מן קדם יי עם
ירמיה תנינות והוא עוד כען כלי
בדרת בית אסיריא למימר:
כדנן אמר יי דעבדה יי ברא יתיה
לאתקנותה יי שמיה: צלי קדמי
ואקביל צלותך ואחוי לך רברבן
ונטירן דלא ידעתינון: ארי כדנן
אמר יי אלהא דישראל על בתי
קרתא הדא ועל בתי מלכיא דבית
יהודה דמתרעין להון וצברין
מיליתא לתקפא שורא מן קדם
דקטלין בחרבא: אתן לאגחא
קרבא עם כסדאי ולמליותהון ית
פגרי בני אנשא דאלקיתי ברוגזי
ובחמתי ודסליקית שכנתי מן קרתא
הדא על כל בישתהון: הא אנא
מיתי להון אסו ופורקן ואסינון
ואיגלי להון תרע תיובא ואיחוינון
דיהכון באורח שלם וקשוט:
ואתיב ית גלות יהודה וית גלות
ישראל ואקימינון כדבקדמיתא:
ואידכינון מכל חוביהון דחבו
קדמי ואשבוק לכל חוביהון דחבו
קדמי ודמרדו במימרי: ויהון
קדמי לשום דחדוא להושבחא
וליקר לכל עממי ארעא די יש
ישמעון על כל טבתא די אנא עביד
עמהון ויזועון וידחלון על כל ט
טבתא ועל כל שלמא דאנא עביד
להון: כדנן אמר
יי עוד ישתמע באתרא הדין דאתו
אמרין חרוב הוא מבלי אינשא
ומבלי בעירא בקרויא דבית יהודה
ובשוקי ירושלם דצדין מבלי א
אינשא ומבלי יתיב ומבלי בעירא:
קל ביע וקל חידוא קל חתנין וקל
כלן קל דאמרין אודו קדם יי צ
צבאות ארי טב יי ארי לעלמא
טבותיה מעלי תודתא לבית
מקדשא דיי ארי אתיב ית גלות
ארעא כדבקדמיתא אמר יי:
כדנן אמר יי צבאות
עוד יהי באתרא הדין דחרוב
מבלי אנשא ומבלי בעירא וכל
קרויהון דירוות בית משרי רעיין
וחוטרין דען: בקרוי טורא
בקרוי שפלתא ובקרוי דרומא
ובארעא שיבטא בנימן ובסחרני
ירושלם ובקרויא דבית יהודה עוד
יתינהון עמא על ידי משיחא אמר יי:

כה אמר יי עשה • העושה זאת: קרא אלי ואענך • להודיעך העתידות: ובצורות • סמורות בלבו לעמות • והכתובים אל הסוללות • לעמות מהם סוללות תלים שבבורי למעלה אשר בונים בני העיר לעלות אל הסוללות להלחם מעליהם אל הכשדים: ואל החרב • לתקפא שורא מן קדם דקטלין בחרבא: ולמלאם את פגרי האדם • ואת הבתים אשר נתצו עושים מן קברות לפגרים שנהרגים בתוך העיר ואשר הסתרתי וגו' • כה אמ' יי' הנני מעלה לה וגו': עתרת שלום • ברכת שלום שלוך בלעז: נוה רועים • מדור רועים: עוד תעברנה הצאן וגו' • יבאו ויבאו ישראל על ידי מלך הולך ב בראשם: לא

ויהי דבר יי' שנית • ר"ל על זה העניין: כה • עשה • עושה ירושלם שזכר למעלה ופי' עשה מגדלה כלומר שהגדיל אותה על כל הארצות וכן אשר עשה את משה ואת אהרן: יוצר אותה להכינה • מחדש אותה להכינה לעולם וכן הנה אנכי יוצר עליכם רעה וכל יצירה הוא מוציא הדבר למעשה: קרא • אם תקרא אלי אענך כרצונך הפך מה שאומר ואל תשא בעדם רנה ותפלה: ואגידה לך גדולות ובצורות לא ידעתם • אגידה לך נחמות גדולות וחזקות שלא ידעתם ות"י רברבן ונטירן היה קורא ובצורות בנו"ן: כי כה אמר יי' • אל הסללות ואל החרב • כמו בסללות ובחרב וכן ואל הארון יתן את העדות כמו ובארון לא שאותה בית הכלי וזאת בית העזר ופי' החרב כשיל המפיל' המגדלים וכן ומגדלותיך יתץ בחרבותיו וסללות פירשנוהו: באים להלחם • אמר למה היו נתוצים לפי שהיו באים יושבי הבתים להלחם עם הכשדי' ולא פתחו להם לפיכך התחזקו ה הכשדים והכו הבתים בסללות ובחרב עד שלכדו העיר: למלאם את פגרי האדם • והם גרמו גם כן למלא הבתים פגרי אדם שנלחמו בם הכשדים: הנני מעלה לה • לעיר ירושלם שזכר: ארוכה ומרפא • ענין כפול במלות שונות: וגליתי להם עתרת שלום ואמת • אמר וגליתי לפי שיהיה דבר הקץ מכוסה עד יום הגאולה • עתרת פי' רובכי כל לשון עתרת הוא ענין רבוי מה שהוא בענין תפלה כמו ויעתר יצחק הוא ענין רבוי ת תפלה וכן העתרתם עלי דבריכם רבוי דבריכם: ופחדו ורגזו • גויי הארץ יפחדו וירגזו: על כל הטובה ועל כל השלום אשר אני עושה לה • פי' לירושלם • מביאים תודה • ולא אמר חטאת ואשם לפי שבזמן ההוא לא יהיו בהם רשעים וחוטאים כי כלם ידעו את יי' וכן אמרו רז"ל כל הקרבנות בטלים לעתיד לבא חוץ מקרבן תודה: מרביצי צאן • בכל מקום מאין פחד יהיה לרועים נוה וירבצו שם צאנם בלי פחד: בערי ההר בערי השפלה • בלא וי"ו והבאים אחריהם בוי"ו: על ידי מונה • ישראל כמשל לצאן והרועה הוא המלך ודרך הרועה למנות צאנו אם תחסר אחת מהן או יאמר זה הענין לכלות הפושעי' מישרא' בבואם מהגלות כמו שמפורש בספר יחזקאל ואמר שם והעברתי אתכם תחת השבט וזהו שאמר הנה גם כן עוד תעבורנה הצאן על ידי מונה:
במה

ידעתם ד' בקריא' וקמץ וסי' ובא האות והמופת אשר דבר אליך • שמעת חזה כלה • קרא אלי ואענך • והכעסתי לב עמים רבים • וסימ' אהית וקרית שמעית ובעסית: ארוכה ד' ב' מל' וב' חס' וסי' הנני מעלה לה • כי אעלה ארוכה • ותעל' ארוכה למלאכה • כי עלתה ארוכה • ב' קדמאי חס': גויי ג' מל' וסימ' והיתה לי לשם ששון לתהלה • ונאספו עליה • וספרים כתב לחרף דד"ה • וכל אוריתא דכות': כבראשונה ח' בקריא' וסימ' ננפים הם לפנינו • ותהי כבראשונה דירבעם • קול אמרים הודו את יי' • ואשיבה שפטיך כבראשונה • ובניתים כבראשונה • כי אשיב את שבות הארץ: ובארץ ה' וסי' נמסר בסדר ויגש:

בדקה· זהו מלך המשיח · וזהו אשר יקרא לו יי׳ צדקנו · הקדוש ברוך הוא יקרא לירושלם יי׳ צדקנו כלומר שיושביה יאמרו יי׳ צדקנו ויתודין שמא דיהון קרן לא
דין לנא זכון מן קדם יי׳ בגוה ולמעלה אמר על מלך המשיח וזה שמו אשר יקראו יי׳ צדקנו ושניהם שלים לענין אחד ושם פירשנוהו ואדוני אבי ז״ל פי׳ וזה אשר
לה הקב״ה שהוא יי׳ צדקנו: כה אמר יי׳ אם תפרו את בריתי היום · אם תוכלו להפר בריתי שכרתי עם נח ובניו עד כל ימי הארץ וגו׳ יום ולילה לא ישבותו כמו שזה
פר ולא ישבות כן לא תופר בריתי את דוד שכרתי לו ברית להיות מלכותו קיימת וכן בריתי שכרתי עם אהרן ועם בניו: בעתם · על סדר התקופות: אשר · כמו כאשר

אל בית ד׳ בסיפרא וסימ׳ והנה ימים באים נאם יי׳ והקימתי · הלוך אל בית הרכבים · כי בא ירמיהו אל ·
ויאמר אל המלך צדקיהו: ולכהנים ה׳ בקריא׳ וסימ׳ ויקרא המלך יהואש ליהוידע הכהן ולכהנים · ולכהנים
הלוים לא יכרת איש · ואחר הבינו להם ולכהנים ב׳ בפסוק · והסגנים לא ידעו אנה הלכתי: ומקטיר ג׳ בקרי׳

הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־
יְהוָה וַהֲקִמֹתִי אֶת־הַדָּבָר הַטּוֹב
אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל וְעַל־ ד׳ בסיפ׳
בֵּית יְהוּדָה׃ בַּיָּמִים הָהֵם וּבָעֵת ה׳
הַהִיא אַצְמִיחַ לְדָוִד צֶמַח צְדָקָה
וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בָּאָרֶץ׃
בַּיָּמִים הָהֵם תִּוָּשַׁע יְהוּדָה וִירוּשָׁלַםִ
תִּשְׁכּוֹן לָבֶטַח וְזֶה אֲשֶׁר־יִקְרָא־לָהּ נ׳ מל׳
יְהוָה צִדְקֵנוּ׃
כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה לֹא־יִכָּרֵת לְדָוִד
אִישׁ יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא בֵית־יִשְׂרָאֵל׃ ה׳ חס׳ בכל׳
וְלַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם לֹא־יִכָּרֵת אִישׁ
מִלְּפָנָי מַעֲלֶה עוֹלָה וּמַקְטִיר מִנְחָה ג׳ כ׳ י׳
וְעֹשֶׂה זֶּבַח כָּל־הַיָּמִים׃
וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ
לֵאמוֹר׃ כֹּה אָמַר יְהוָה אִם־תָּפֵרוּ נ׳ מל׳ · ח׳ בטע׳ בכי׳ · ב׳
אֶת־בְּרִיתִי הַיּוֹם וְאֶת־בְּרִיתִי הַלָּיְלָה
וּלְבִלְתִּי הֱיוֹת יוֹמָם־וָלַיְלָה בְּעִתָּם׃ ר׳ יחידא׳
גַּם־בְּרִיתִי תֻפַר אֶת־דָּוִד עַבְדִּי מִהְיוֹת ל׳ וחס׳
־לוֹ בֵן מֹלֵךְ עַל־כִּסְאוֹ וְאֶת־הַלְוִיִּם ל׳ וחס׳ · ד׳
הַכֹּהֲנִים מְשָׁרְתָי׃ אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפֵר ל׳
צְבָא הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִמַּד חוֹל הַיָּם כֵּן ל׳
אַרְבֶּה אֶת־זֶרַע דָּוִד עַבְדִּי וְאֶת־הַלְוִיִּם ד׳
מְשָׁרְתֵי אֹתִי׃ ל׳
וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר׃
הֲלוֹא רָאִיתָ מָה־הָעָם הַזֶּה דִּבְּרוּ
לֵאמֹר שְׁתֵּי הַמִּשְׁפָּחוֹת אֲשֶׁר בָּחַר
יְהוָה בָּהֶם וַיִּמְאָסֵם וְאֶת־עַמִּי יִנְאָצוּן ב׳ · ל׳
מִהְיוֹת עוֹד גּוֹי לִפְנֵיהֶם׃
כֹּה אָמַר יְהוָה אִם־לֹא בְרִיתִי ח׳ בטע׳ בסיפ׳
יוֹמָם וָלָיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא־ ט׳
שָׂמְתִּי׃ גַּם־זֶרַע יַעֲקוֹב וְדָוִד עַבְדִּי ה׳ מל׳
אֶמְאַס מִקַּחַת מִזַּרְעוֹ מֹשְׁלִים אֶל־ ל׳
זֶרַע אַבְרָהָם יִשְׂחָק וְיַעֲקֹב כִּי־אָשׁוּב ד׳ כמו ליצחק
אֶת־שְׁבוּתָם וְרִחַמְתִּים׃ ל׳

הָא יוֹמַיָּא אָתַן אֲמַר יְיָ
וְאָקִים יַת פִּתְגָּמָא תַּקְנָא דְּמַלֵּילִית
עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל וְעַל בֵּית יְהוּדָה׃
בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן וּבְעִידָּנָא הַהִיא
אֲקִים לְדָוִד מְשִׁיחַ דִּצְדְקָא וְיַעֲבֵיד
דִּין דִּקְשׁוֹט וּזְכוּ בְּאַרְעָא׃ בְּיוֹמַיָּא
הָאִינוּן יִתְפָּרְקָן דְּבֵית יְהוּדָה
וִירוּשְׁלֵם תִּשְׁרֵי לְרוּחְצָן וְדֵין שְׁמָהּ
דִּיהוֹן קָרַן לַהּ יִתְעַבְדָן לָנָא זַכְוָן
מִן קֳדָם יְיָ בְּגַוַּהּ׃
אֲרֵי כְּדְנַן אֲמַר יְיָ לָא יִפְסוֹק לְדָוִד
גְּבַר יָתֵיב עַל כּוּרְסֵי מַלְכוּתָא דְּבֵית
יִשְׂרָאֵל׃ וּלְכַהֲנַיָּא לֵיוָאֵי לָא
יִפְסוֹק גְּבַר מִן קֳדָמַי מַסִּיק עֲלָוָן
וּמַקְרִיב קוּרְבַּן וְעָבֵיד נִכְסַת קוּדְשִׁין כָּל יוֹמַיָּא׃
וַהֲוָה פִּתְגַּם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ
עִם יִרְמְיָה לְמֵימַר׃ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
כְּמָא דְּלֵית אֶפְשַׁר דְּיִבַּטִּיל קְיָמִי
דַּאֲקֵימִית עִם יְמָמָא וְעִם לֵילְיָא
וּבְדִיל דְּלָא לְמֶהֱוֵי יֵימָם וְלֵילֵי
בְּעִידַּנְהוֹן׃ אַף קְיָמִי לָא יִבַּטִּיל
דַּאֲקֵימִית עִם דָּוִד עַבְדִּי מִלְּמֶהֱוֵי
לֵיהּ בַּר מָלֵיךְ עַל כּוּרְסוּתֵיהּ וְיַת
לֵיוָאֵי כַּהֲנַיָּא דִּמְשַׁמְּשִׁין קֳדָמַי׃
כְּמָא דְּלֵית אֶפְשַׁר דְּיִתְמְנוּן חֵילֵי
שְׁמַיָּא וְלָא יִתְכִּיל חָלָא דְּיַמָּא כֵּן
אַסְגֵּי יַת זַרְעָא דָּוִד עַבְדִּי וְיַת לֵיוָאֵי
דִּמְשַׁמְּשִׁין קֳדָמַי׃
וַהֲוָה פִּתְגַּם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם
יִרְמְיָה לְמֵימַר׃ הֲלָא חֲזֵיתָא מָא
עַמָּא הָדֵין מְמַלְּלִין לְמֵימַר תַּרְתֵּין
זַרְעִיָּתָא דְּאִתְרְעֵי יְיָ בְּהוֹן וְרַחֵיקִנּוּן
וְיַת עַמִּי מַרְגְּזִין מִלְּמֶהֱוֵי עוֹד עַם
מְשַׁמֵּשׁ קֳדָמַי כְּקִבְלֵיהוֹן׃
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ כְּמָא דְּלֵית
אֶפְשַׁר דְּיִבַּטַּל קְיָמִי דַּאֲקֵימִית עִם
יְמָמָא וְעִם לֵילְיָא כֵּין גְּזֵירַת שְׁמַיָּא
וְאַרְעָא לָא שַׁוִּיתִינוּן דְּיַעְדּוֹן׃
אַף זַרְעָא דְּיַעֲקֹב וְדָוִד עַבְדִּי לָא
אַרְחֵיק מִלְּקָרְבָא מִבְּנֵיהוֹן עָבְדִין
שׁוּלְטַן עַל זַרְעֵיהּ דְּאַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב אֲרֵי אָתֵיב יָת גָּלְוָתְהוֹן וְאֶרְחַם עֲלֵיהוֹן׃

וסימ׳ רק בבמות הוא מזבח ומקטיר · ולכהנים הלוים לא יכרת איש · והשבתי למואב: הלוים ד׳ דקדמ׳
לכהנים וסימ׳ גם בריתי תופר · וגם בירושלם העמיד · ויעמדו הלוים בכלי דויד · ויעשו בני ישראל
הנמצאים בירושלם את חג המצות דחזקיה דד״ה: ואת הלוים ד׳ בקריא׳ וסימ׳ גם בריתי תופר · ודבתריה
אשר לא יספר · ויבאו את הכהנים מערי יהודה · ויאסף דוד את בני: יעקוב ה׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בסדר בחקתי
ולעיל בס׳ סימ׳ ל׳: ישחק ד׳ כנוי ליצחק וסי׳ גם זרע יעקוב ודוד עבדי אמאס · ולא תטיף על בית ישחק ·
ונשמו במות ישחק · ושבועתו לישחק דתהילים:

רש״י

לא יכרת · כריתות עולם אלא אם יפסוק סופו לחזור יכל הימים · לא יכרת להם זרע הראוי להעלות עולה ולהקטיר מנחה: אם תפרו את בריתי היום · אם תוכלו להפר את בריתי אשר כרתי את היום ואת הלילה להיותם בעתם אשר כרתי לנח ובניו יום ולילה לא ישבותו: שתי המשפחות · המלכות והכהונה: ואת עמי ינאצון · ודבריהם האלה הם גורמים לעמי לנאץ מהיות גוי לי: לפניהם · לפני דבריהם אלה שמלמדין אותן לומר לא ישוב הקב״ה מחרונו עוד ולא תועיל לכם תשובה: אם לא בריתי וגו׳ · אי אפשר שלא יתקיים הברית שכרתי ליום ולילה להיו׳ בעתם ואי אפשר לחוקות שמים וארץ ליבטל כאילו לא שמתים גם זרע יעקב וגו׳ ורבותינו דרשוהו לענין ברית התורה והמילה ללמוד מכאן שבשבילם נבראו שמים וארץ אך אין המדרש מיושב על סדר המקראות:
בשלום

רד״ק

חבר כף הדמיון וכן כי אשר ראיתם את מצרים היום כמו כאשר: כן ארבה · עד שלא יספר ולא ימד ולשון ימד נופל על חול הים ולא על צבא השמים והמספר נופל על זה ועל זה: משרתי אותי · כמו משרתים כי פעמים יפול שם הרבוי ויספיק ביו״ד הרבוי כמו כשעי נעתכים מי המרים מלאכי רעים והדומים להם: הלא ראית · שתי המשפחות · משפחת דוד ומשפחת אהרן אשר בחר יי׳ בהם להיות מנהיגי העם: ואת עמי ינאצון · וכיון שראו שהאלהי׳ מאסם ינאצו בניהם את ישראל מהיות עוד גוי לפניה׳ ולא יוכיחו׳ ולא ינהיגם בדרך ישרה כי חשבו כי פסקה המלכו׳ והכהונה כי רוב ישראל גלו והנשארים נתונים ביד גויי הארצות ואדוני אבי ז״ל פי׳ ואת עמי כמו ועמי כלומר כיון שראו עמי כי אלהים מאסם גם הם ינאצו אותם ולא ילכו אחר מצותיו ולא ירצו להיות גוי לפניהם ולעשות מצותם ולפירושו יהיה את זה נופל על הפעל כמו ואת מלכינו ואת שרינו ואת הברזל נפל אל המים וכבר פירשנו אותם על הפעול ככל את שנופל על הפעול: כה אמר יי׳ אם לא בריתי · כלומר אם לא תהיה בריתי יומם ולילה ולא שמתי חקות שמים וארץ להיות חוק עולם אם לא יהיה זה לא יהיה זרע יעקב ודוד שאמאסם אבל כל זמן שתהיה קיימת בריתי עם שמים וארץ ועם יומם ולילה תהיה בריתי עם זרע יעקב ודוד עם זרע יעקב להיות גוי ועם זרע דוד להיות מושל ולא הוצרך להשיב משפחת הכהונה כי כבר זכרה למעלה ואת הלוים משרתי אותי אבל שנה בדבר המלכות כי הוא עקר הנהגת ישראל מירשת המלכות: גם זרע יעקב ודוד · כתב ר׳ יונה המדקדק כי יעקב במקום אהרן לפי שזכר שתי המשפחות וכן אומ׳ בל״ב מדות של רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי במדת מדבר שכאלו׳ בזה ואינו ענין לו אבל הוא ענין לחברו כמו וזאת ליהודה שאינו ענין ליהודה שהרי כאמר שמע יי׳ קול יהודה תנהו ענין לשמעון כיוצא בו גם זרע יעקב ודוד שאינו ענין ליעקב שהרי כא׳ יצחק ויעקב תנהו ענין לאהרן ראיה לדבר שתי המשפחות שאמר וכבר פירשנוהו והחכם ר״א בן עזרא ז״ל פי׳ אך מי שהוא מזרע יעקב אמאס בעבור שאמרה תורה שלא יהא מלך מושל בישראל כי אם מיעקב ועוד

שהוא ממשפחת דוד והם שתי מעלות: אל זרע אברהם · כמו על וכן ואל ההרים לא אכל כמו על ההרים: ישחק · כתוב בשי״ן כמו בצד״י כי שני הפרקים שוים בענין ושתי האותיות ממוצא אחד והוא אחד מד׳ הכתובים בשי״ן כנוי ליצחק: כי אשוב · כתוב בוי״ו וקרי אשיב ביו״ד והענין אחד כי כמצא מן הקל יוצא בזה הענין כמו ושב יי׳ את שבותך וזולתו: אך

ועיניך ז' וסימ' כניך ובנותיך נתונים לעם אחר· וגני נותנך לבגור· קרנו ועיניך שים· את עיני מלך בבל· ועיניך על רמים· הה' נא אזנך קשבת· ועיניך דרכי תצרנה· אבותיך ג' כ"ל בקריא' וסימ' טובאל ארץ אבותיך ולמולדתך· ובכשרפות אבותיך דכלבים· אל תסג גבול עולם· אנך· ונוהרות ג' ב' חס' וסימ' ויעקב רעה את צאן· על פי השנים והנותרת· וחיל מלך בבל נלחמים· בהרא כ"ל דכ"ל ושארא חס' ו"ו

לד הדבר אשר־היה אל־ירמיהו מאת יהוה ונבוכדנאצר מלך־בבל וכל־חילו וכל־ממלכות ארץ ממשלת ידו וכל־העמים נלחמים על־ירושלם ועל־כל־עריה לאמר: כה־אמר יהוה אלהי ישראל הלך ואמרת אל־צדקיהו מלך יהודה ואמרת אליו כה אמר יהוה הנני נתן את־העיר הזאת ביד מלך־בבל ושרפה באש: ואתה לא תמלט מידו כי תפש תתפש ובידו תנתן ועיניך את־עיני מלך־בבל תראינה ופיהו את־פיך ידבר ובבל תבוא: אך שמע דבר־יהוה צדקיהו מלך יהודה כה־אמר יהוה עליך לא תמות בחרב: בשלום תמות ובמשרפות אבותיך המלכים הראשנים אשר־היו לפניך כן ישרפו־לך והוי אדון יספדו־לך כי־דבר אני־דברתי נאם־יהוה: וידבר ירמיהו הנביא אל־צדקיהו מלך יהודה את כל־הדברים האלה בירושלם: וחיל מלך־בבל נלחמים על־ירושלם ועל כל־ערי יהודה הנותרות אל־לכיש ואל־עזקה כי הנה נשארו בערי יהודה ערי מבצר: הדבר אשר־היה אל־ירמיהו מאת יהוה אחרי כרת המלך צדקיהו ברית את־כל־העם אשר בירושלם לקרא להם דרור: לשלח איש את־עבדו ואיש את־שפחתו העברי והעבריה חפשים לבלתי עבד־בם ביהודי אחיהו איש: וישמעו כל־השרים וכל־העם אשר־באו בברית לשלח איש את־עבדו ואיש את־שפחתו חפשים לבלתי עבד־בם עוד וישמעו וישלחו: וישובו אחרי־כן וישבו את־העבדים ואת־השפחות אשר שלחו חפשים ויכבישום לעבדים ולשפחות: ויהי דבר־יהוה אל־ירמיהו מאת יהוה לאמר: כה־אמר יהוה אלהי ישראל אנכי כרתי ברית את־אבותיכם ביום הוצאי אותם מארץ מצרים מבית עבדים לאמר:

ה' נטל' בכיפ' · ב' מלכא · ל' · ל' · לחרנכתאי צרקיא · ל' · ל' · ל' · לב · ד' · ל' ומל' · ג' מל' · ל' רכאי' · ג' ב' חס' וא' מל' · ל' · ה' · ו' · ט' · ה' רגשי' · ח' · ל' · ו' · ו' חס' וג' מל' · ל' · ויכבשום ח' · כד · ג' חס' יוד

פתגם נבואה דהוה עם ירמיה מן קדם יי ונבוכד נצר מלכא דבבל וכל משריתיה וכל מלכות ארעא שולטן ידיה וכל עממיא מגיחין קרבא על ירושלם ועל כל קרוהא למימר: כדנן אמר יי אלהא דישראל איזיל ותימר לצדקיה מלך שבטא דבית יהודה ותימר ליה כדנן אמר יי הא אנא מסר ית קרתא הדא ביד מלכא דבבל ויוקדינה בנורא: ואת לא תשתיזב מן ידיה ארי אתאחדא תתאחד ובידיה תתמסר ועינך ית עיני מלכא דבבל יחזיין ופומיה עם פומך ימליל ולבבל תתובל: ברם קביל פתגמא דיי צדקיה מלך שבטא דבית יהודה כדנן אמר יי עלך לא תתקטיל בחרבא: ובשלמא תמות וביקידות אבהתך מלכיא קדמאי דהוו קדמך כן יוקדון עלך ווי על מלכא יספדון עלך ארי פתגמא אנא מלילית אמר יי: ומליל ירמיה נביא עם צדקיה מלך שבטא דבית יהודה ית כל פתגמיא האילין בירושלם: ומשרית מלכא דבבל מגיחין קרבא על ירושלם ועל כל קירויא דבית יהודה ד דאשתארא על לכיש ועל עזקה ארי אינון אשתארא בקרויא דבית יהודה קרוין כריכן: פתגם נבואה דהוה עם ירמיה מן קדם יי בתר דגזר מלכא צדקיה קים עם כל עמא דבירושלם ל למקרי להון חירו: לשלחא גבר ית עבדיה וגבר ית אמתיה בר ישראל ובת ישראל בני חורין בדיל דלא יפלחון בהון גבר ב באחוהי יהודאה: ושמעו כל רברביא וכל עמא דעלו בקיימא לשלחא גבר ית עבדיה וגבר ית אמתיה בני חורי בדיל דלא יפלחו בהון עוד וקבילו ושלחו: ותבו בתר כן ואתיבו ית עבדין וית אמהתא דפטרו בני חורין וכבישונון לעבדין ולאמהן: והות פתגם נבואה מן קדם יי עם ירמיה מן קדם יי למימר: כדנן אמר יי אלהא דישראל אנא גזרית קים עם אבהתכון ביומא דאפקית יתהון מארעא דמצרים מבית עבדותא למימר:

אך מה תתנחם· הע"פ שתגלה לא תמות בחרב: בשלום תמות· הע"פ שנקרו עיניו כיון שלא ימות בחרב וימות על מטתו ויעשו לו כבוד כמו שעושי' למלכי' זהו בשלום ורז"ל אמרו מהו בשלום שמת נבוכדנצר בימיו: ובמשרפות· כמו שהיו שורפים על מטתם בשמי' וגנים מרוקחים כמו שכ' באסא ורז"ל פי' מה היו שורפים עליהם מטתן וכלי תשמישן: כי דבר אני דברתי· כי זה הדבר אני דברתיה ותן לפיכ' תדע שיתקיים: אל לכיש ואל עזקה· כמו על לכיש ועל עזקה וכמוהם רבים כמו שכתבנו: הדבר· אחרי כרות המלך צדקיהו· שבו להם מזה העון וכרתו להם ברית לקיים הדרור ובסדר עולם כימת שאומ' בספר יחזקאל ויהי בשנה השביעית בחמשי בעשור לחדש באו אנשי' מזקני ישר' לדרוש את ה' ויש בו לפני היא שנה שביעית למלכות צדקיהו ואותה שנה כרת המלך צדקיהו ברית את כל העם אשר בירושלם לקרא להם דרור פי' להם לעבדים ולשפחות כמו שאמר לשלח איש את עבדו וגו' ובא הכשדי טרם הידיעה כמו ותראהו את הילד והרומים לו: לבלתי עבד בם· בעברי ובעבריה ואחר כך הוסיף באור ואמר ביהודי אחיהו איש והוא כמו הפוך לבלתי עבוד איש ביהודי אחיהו וכן מקום שם קבר מקום קבר שם והרומים להם שהמוקדם מאוחר: ויכבישם

בשלום תמות· אמרו רבותינו שמת נבוכד נצר בימיו שכל ימי נבוכד נצר לא יצאו אסיריו מאסיריהם וכשמת נבוכד נצר יצא צדקיהו מבית האסורי' ולמחרת מת וקברוהו בכבוד: ובמשרפות אבותיך· כך היה דרכם לשרוף על המלכי' מטתן וכלי תשמישן: אחרי כרות המלך· בשנה השביעית למלכו כך שנינו בסדר עולם ויהי בשנה השביעית באו אנשים מזקני יהודה לדרוש את ה' אמרו ליחזקאל עבד כהן שמכרו רבו מהו שיאכל בתרומה כלומ' לפי שהיו רוצין לומר לא נענש על יד המכות על שהחזירו את העבדים: הנני

וכל ב' כסו' וכל וכל וכל

כתרא: אחיהו ד' וסימ' ויביאו את התרוכה· אבד חסיד מן הארץ· לשלוח איש את עבדו· איש באחיהו ירבקו: שלחו' דגשי' וסימ' בשפטים סימן א':

מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים תְּשַׁלְּחוּ אִישׁ אֶת־
אָחִיו הָעִבְרִי אֲשֶׁר־יִמָּכֵר לְךָ וַעֲבָדְךָ
שֵׁשׁ שָׁנִים וְשִׁלַּחְתּוֹ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ
וְלֹא־שָׁמְעוּ אֲבוֹתֵיכֶם אֵלַי וְלֹא הִטּוּ
אֶת־אָזְנָם׃ וַתָּשֻׁבוּ אַתֶּם הַיּוֹם
וַתַּעֲשׂוּ אֶת־הַיָּשָׁר בְּעֵינַי לִקְרֹא דְרוֹר
אִישׁ לְרֵעֵהוּ וַתִּכְרְתוּ בְרִית לְפָנַי
בַּבַּיִת אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמִי עָלָיו׃
וַתָּשֻׁבוּ וַתְּחַלְּלוּ אֶת־שְׁמִי וַתָּשִׁבוּ
אִישׁ אֶת־עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֶת־שִׁפְחָתוֹ
אֲשֶׁר־שִׁלַּחְתֶּם חָפְשִׁים לְנַפְשָׁם
וַתִּכְבְּשׁוּ אֹתָם לִהְיוֹת לָכֶם לַעֲבָדִים
וְלִשְׁפָחוֹת׃ לָכֵן כֹּה־
אָמַר יְהוָה אַתֶּם לֹא־שְׁמַעְתֶּם אֵלַי
לִקְרֹא דְרוֹר אִישׁ לְאָחִיו וְאִישׁ לְרֵעֵהוּ
הִנְנִי קֹרֵא לָכֶם דְּרוֹר נְאֻם־יְהוָה אֶל־
הַחֶרֶב אֶל־הַדֶּבֶר וְאֶל־הָרָעָב וְנָתַתִּי
אֶתְכֶם לְזַוְעָה לְכֹל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ׃
וְנָתַתִּי אֶת־הָאֲנָשִׁים הָעֹבְרִים אֶת־
בְּרִתִי אֲשֶׁר לֹא־הֵקִימוּ אֶת־דִּבְרֵי
הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרְתוּ לְפָנָי הָעֵגֶל אֲשֶׁר
כָּרְתוּ לִשְׁנַיִם וַיַּעַבְרוּ בֵּין בְּתָרָיו׃
שָׂרֵי יְהוּדָה וְשָׂרֵי יְרוּשָׁלִַם הַסָּרִסִים
וְהַכֹּהֲנִים וְכֹל עַם הָאָרֶץ הָעֹבְרִים
בֵּין בִּתְרֵי הָעֵגֶל׃ וְנָתַתִּי אוֹתָם בְּיַד
אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וְהָיְתָה
נִבְלָתָם לְמַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם
וּלְבֶהֱמַת הָאָרֶץ׃ וְאֶת־צִדְקִיָּהוּ
מֶלֶךְ־יְהוּדָה וְאֶת־שָׂרָיו אֶתֵּן בְּיַד
אֹיְבֵיהֶם וּבְיַד מְבַקְשֵׁי נַפְשָׁם וּבְיַד
חֵיל מֶלֶךְ בָּבֶל הָעֹלִים מֵעֲלֵיכֶם׃
הִנְנִי מְצַוֶּה נְאֻם־יְהוָה וַהֲשִׁבֹתִים אֶל־
הָעִיר הַזֹּאת וְנִלְחֲמוּ עָלֶיהָ וּלְכָדוּהָ
וּשְׂרָפֻהָ בָאֵשׁ וְאֶת־עָרֵי יְהוּדָה אֶתֵּן
שְׁמָמָה מֵאֵין יֹשֵׁב׃
לה הַדָּבָר אֲשֶׁר־הָיָה אֶל־יִרְמְיָהוּ מֵאֵת
יְהוָה בִּימֵי יְהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ
יְהוּדָה לֵאמֹר׃ הָלוֹךְ אֶל־בֵּית
הָרֵכָבִים וְדִבַּרְתָּ אוֹתָם וַהֲבֵאוֹתָם
בֵּית יְהוָה אֶל־אַחַת הַלְּשָׁכוֹת
וְהִשְׁקִיתָ אוֹתָם יָיִן׃ וָאֶקַּח אֶת־
יַאֲזַנְיָה בֶן־יִרְמְיָהוּ בֶּן־חֲבַצִּנְיָה וְאֶת־
אֶחָיו וְאֶת־כָּל־בָּנָיו וְאֵת כָּל־בֵּית
הָרֵכָבִים׃ וָאָבִא אֹתָם בֵּית יְהוָה
אֶל־לִשְׁכַּת בְּנֵי חָנָן בֶּן־יִגְדַּלְיָהוּ
אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־אֵצֶל לִשְׁכַּת
הַשָּׂרִים אֲשֶׁר מִמַּעַל לְלִשְׁכַּת מַעֲשֵׂיָהוּ
בֶן־שַׁלֻּם שֹׁמֵר הַסַּף׃ וָאֶתֵּן לִפְנֵי
בְּנֵי בֵית־הָרֵכָבִים גְּבִעִים מְלֵאִים יַיִן
וְכֹסוֹת וָאֹמַר אֲלֵיהֶם שְׁתוּ־יָיִן׃

מִסוֹף שְׁבַע שְׁנִין תְּשַׁלְּחוּן גְּבַר יַת
אֲחוּהִי בַּר יִשְׂרָאֵל דְיִזְדַּבַּן לָךְ ו
וְיִפְלְחִינָךְ שִׁית שְׁנִין וְתִפְטְרִינֵיה
בַּר חוֹרִין מֵעִמָּךְ וְלָא קַבִּילוּ א
אֲבָהַתְכוֹן לְמֵימְרִי וְלָא אַרְכִינוּ יַת
אוּדְנֵיהוֹן׃ וְתַבְתּוּן אַתּוּן יוֹמָא דֵין
וַעֲבַדְתּוּן יַת דְּכָשַׁר קֳדָמַי לְמִקְרֵי
חֵירוּ גְּבַר לְחַבְרֵיהּ וּגְזַרְתּוּן קְיָם
קֳדָמַי בְּבֵיתָא דְאִתְקְרֵי שְׁמִי עֲלוֹהִי
׃ וְתַבְתּוּן וַאֲחֵלְתּוּן יַת שְׁמִי
וַאֲתֵיבְתּוּן גְּבַר יַת עַבְדֵּיהּ וּגְבַר יַת
אַמְתֵיהּ דִּי פְטַרְתּוּן בְּנֵי חוֹרִין ל
לְנַפְשְׁהוֹן וּכְבַשְׁתּוּן יַתְהוֹן לְמֶהֱוֵי
לְכוֹן לְעַבְדִּין וּלְאַמְהָן׃
בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אַתּוּן
לָא קַבֶּלְתּוּן לְמֵימְרִי לְמִקְרֵי חֵירוּ
גְּבַר לַאֲחוּהִי וּגְבַר לְחַבְרֵיהּ הָא
אֲנָא מַכְלֵי לְכוֹן חֵירוּ אֲמַר יְיָ מִן
חַרְבָּא וּמִן מוֹתָא וּמִן כַּפְנָא וְאֶתֵּן
יַתְכוֹן לְזִיעַ לְכֹל מַלְכְוַת אַרְעָא׃
וְאֶתֵּן יַת גֻּבְרַיָּא דַעֲבַרוּ עַל קְיָמִי
דְלָא קַיִּימוּ יַת פִּתְגָמֵי קְיָמָא דִגְזָרוּ
קֳדָמַי עִיגְלָא דִפְסָקוּ לִתְרֵין ו
וַעֲבָרוּ בֵּין פַּלְגוֹהִי׃ רַבְרְבֵי
יְהוּדָה וְרַבְרְבֵי יְרוּשְׁלֵם וְרַבְרְבַיָּא
וְכַהֲנַיָּא וְכֹל עַמָּא דְאַרְעָא דַעֲבָרוּ
בֵּין פַּלְגֵי עִיגְלָא׃ וְאֶמְסַר יַתְהוֹן
בְּיַד בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן וּבְיַד דְּבָעַן
לְמִקְטַלְהוֹן וּתְהֵי נְבִלַתְהוֹן
מְשַׁגְרָא לְמֵיכַל לְעוֹפָא דִשְׁמַיָּא
וּלְבְעִירָא דְאַרְעָא׃ וְיַת צִדְקִיָּה
מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וְיַת
רַבְרְבוֹהִי אֶמְסַר בְּיַד בַּעֲלֵי דְבָבֵיהוֹן
וּבְיַד דְּבָעַן לְמִקְטַלְהוֹן וּבְיַד ם
מַשִּׁרְיַת מַלְכָּא דְבָבֶל דְאִסְתַּלְקָא
מִנְּכוֹן׃ הָא אֲנָא מְפַקֵּיד אֲמַר יְיָ
וַאֲתִיבִנּוּן עַל קַרְתָּא הָדָא וִיגִיחוּן
קְרָבָא עֲלַהּ וְיִכְבְּשׁוּנַהּ וְיוֹקְדוּנַהּ
בְּנוּרָא וְיַת קִירְוַיָּא דְבֵית יְהוּדָה
אֶתֵּן לְצָדוּ מִבְּלִי יָתִיב׃
פִּתְגַם נְבוּאָה דַהֲוָה עִם
יִרְמְיָה מִן קֳדָם יְיָ בְּיוֹמֵי יְהוֹיָקִים בַּר
יֹאשִׁיָּה מַלְכָּא שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה
לְמֵימַר׃ אֵיזִיל לְוַת בְּנֵי רֵכָב בֵּית
וּתְמַלֵּיל עִמְּהוֹן וְתַעֲלִינוּן לְבֵית
מַקְדְּשָׁא דַיְיָ לַחֲדָא מִן לִשְׁכָּתָא
וְתַשְׁקֵי יַתְהוֹן חַמְרָא׃ וְדַבָּרִית יַת
יַאֲזַנְיָה בַּר יִרְמְיָה בַּר חֲבַצִּנְיָה וְיַת
אֲחוּהִי וְיַת כָּל בְּנוֹהִי וְיַת כָּל בְּנֵי
בֵית רֵכָב׃ וְאַעֲלִית יַתְהוֹן לְבֵית
מַקְדְּשָׁא דַיְיָ לְלִשְׁכַּת בַּר חָנָן בַּר ו
יִגְדַּלְיָה נְבִיָּא דַיְיָ דִבְסְטַר לְשְׁכַּת
רַבְרְבַיָּא דְמֵעִיל לְשְׁכַּת מַעֲשֵׂיָה בַּר
שַׁלּוּם אַמַּרְכְּלָא׃ וִיהָבִית קֳדָם בְּנֵי
בֵית רֵכָב כַּלִּידִין מְלַן חַמְרָא וְכַסִּין
וַאֲמָרִית לְהוֹן שְׁתוֹ חַמְרָא׃

רשי

הנני קורא לכם דרור מאתי שאיני אדון לכם להציל ותהיו ה הפקר אל החרב ואל הרעב׃ העגל אשר כרתו לשני׳. כשחזרו וכבשום כרתו כולם ברית למרוד במקום וכרתו עגל לשנים ועברו בין בתריו למרוד בו והיא היתה ברית חזקה וגמורה לאמ׳ ככה יבתר ויחלק העובר עליה׃ העולים מעליכם. מפני חיל פרעה שיצא ממצרים כמו שמפורש בספר זה׃ הנני מצוה. ושב חיל פרעה לארצו ו והכשדי׳ ישובו עליכם אל בית הרכבים. בני יונדב בן רכב ו ומבני יתרו היו׃ איש האלהים. כבייא רז״ל שומ׳ הסף. אמרכליא טרסוליר בלע״ז׃ באהלים

רדק

92

וכבשום. כתיב ויכבשום קרי והענין אחד אלא שזה מן נוסף וזה מן הקל׃ הנני קורא לכם דרור כאלו יי׳ אל החרב ואל ה הדבר ואל הרעב׳ כי כולם ישלטו בכם ולא יהיה לכם אדון שימנע אתכם מהם כי חפשים תהיו להם׃ לזעוה. לזועה כתיב וקרי לזעוה והענין אחד ענין תנועה ותנוד אלא שהאותיות הפוכו׳ כמו כבש וכשב והדומים להם׃ העגל אשר כרתו לשנים׳ כן היה דרך כריתת הברית וכן ברית אברהם אבינו בין הבתרים׃ שרי יהודה ושרי ירושלם. שרי יהודה הם השרים אשר מן הערים מחוץ לירושלם ואמר אחר כך והסריסים והם שרי בית המלך׃ העולים מעליכם. כמו שכתוב בזה הספר למטה וחיל פרעה יצא ממצרים וגו׳ וישמעו הכשדים ויעלו מעל ירושלם׃ בית הרכבים. מבית חובב חותן משה היו ונקראו בית הרכבים על שם רכב אבי יונדב שהיה גדול ה המשפחה וכן אמר בדברי הימים המה הקינים הבאים מ מחמת אבי רכב׃ והשקית אותם יין׳ אף על פי שהם לא שתו אמ׳ והשקית שתתן לפניהם כוסות יין לשתות׃ איש האלהים. כתרגומו נביאה דיי׳׃ שומר הסף. כף הוא כלל לכלי הבית וכלי היין וזולתם ות״י שומר הסף אמרכלא׃ כי

מסרה

ועבדך ב׳ וסימ׳ כי ימכר לך אחיך העברי. מקץ שבע שנים השלחו איש את אחיו׃ אותם י״ו חס׳ בספרא וסימ׳ נמסר לעיל בספרא סימ׳ כ״ג׃ לא שמעתם ג׳ דסמיכי בקרי׳ וסימ׳ לכן כה אמר יי׳ צבאות יען. לקרא דרור איש לאחיו׳ דע׳ עונך כי ביי׳ אלהיך פשעת׃ וכל עם ז׳ דסמי׳ בקרי׳ וסימ׳ ויקם יהושע וכל עם המלחמה. ויעל יהושע מן הגלגל. ויבא יהוש׳ וכל עם המלחמה. ויעבר המלך הגלגלה. ותרא והנה המלך עומד על העמוד כמשפט דמלכים. וחברו דדה. שרי יהודה ושרי ירושלם. וסימ׳ בלשון ארמי׳ יהושע סלק לגלגלא וסריס מלכ׳ וחמא גברא׃ הדבר ה׳ בטעמא בספרא וסימ׳ בשלח אליו המלך צדקיהו את פשחור. נבוכד ראצר מלך בבל. אחרי כרות המלך צדקיהו ברית׳ בימי יהויקים בן יאשיהו. אשר דברת אלינו׃ ואת אחיו ה׳ בקרי׳ וסימ׳ ויושב יוסף את אביו׳ ודבתריה ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו. האמר לאביו ולאמו לא ראתיו. מורש זכל את געל ואת אחיו. ואקח את יאזניה בן ירמיהו בן חבצניה׃

ויאמרו לא נשתה יין כי יונדב בן
רכב אבינו צוה עלינו לאמר לא
תשתו יין אתם ובניכם עד עולם:
ובית לא תבנו וזרע לא תזרעו וכרם
לא תטעו ולא יהיה לכם כי באהלים
תשבו כל ימיכם למען תחיו ימים
רבים על פני האדמה אשר אתם
גרים שם: ונשמע בקול יהונדב בן
רכב אבינו לכל אשר צונו לבלתי
שתות יין כל ימינו אנחנו נשינו
בנינו ובנתינו: ולבלתי בנות
בתים לשבתנו וכרם ושדה וזרע לא
יהיה לנו: ונשב באהלים ונשמע
ונעש ככל אשר צונו יונדב אבינו:
ויהי בעלות נבוכדראצר מלך בבל
אל הארץ ונאמר באו ונבוא ירושלם
מפני חיל הכשדים ומפני חיל ארם
ונשב בירושלם:
ויהי דבר יהוה אל ירמיהו לאמר:
כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל
הלך ואמרת לאיש יהודה וליושבי
ירושלם הלוא תקחו מוסר לשמע
אל דברי נאם יהוה: הוקם את
דברי יהונדב בן רכב אשר צוה את
בניו לבלתי שתות יין ולא שתו
עד היום הזה כי שמעו את מצות
אביהם ואנכי דברתי אליכם השכם
ודבר ולא שמעתם אלי: ואשלח
אליכם את כל עבדי הנביאים
השכם ושלח לאמר שבו נא איש
מדרכו הרעה והיטיבו מעלליכם
ואל תלכו אחרי אלהים אחרים
לעבדם ושבו אל האדמה אשר
נתתי לכם ולאבתיכם ולא הטיתם
את אזנכם ולא שמעתם אלי:
כי הקימו בני יהונדב בן רכב את
מצות אביהם אשר צום והעם הזה
לא שמעו אלי: לכן כה אמר יהוה
אלהי צבאות אלהי ישראל הנני
מביא אל יהודה ואל כל יושבי
ירושלם את כל הרעה אשר דברתי
עליהם יען דברתי אליהם ולא
שמעו ואקרא להם ולא ענו: ולבית
הרכבים אמר ירמיהו כה אמר יהוה
צבאות אלהי ישראל יען
אשר שמעתם על מצות יהונדב
אביכם ותשמרו את כל מצותיו
ותעשו ככל אשר צוה אתכם:

ואמרו לא נשתי חמרא ארי יונדב
בר רכב אבונא פקיד עלנא למימר
לא תשתון חמרא אתון ובניכון
עד עלמא: וביתא לא תיבנון
וזרעא לא תזרעון וכרמא לא
תיצבון ולא יהי לכון ארי במשכני
תיתבון כל יומיכון בדיל דת
דתתקיימון יומין סגיאין על אפי
ארעא דאתון דיירין תמן:
וקבילנא למימר יונדב בר רכב
אבונא לכל דפקדנא בדיל דלא
למישתי חמרא כל יומנא אנחנא
נשנא בננא ובנתנא: ובדיל דלא
למיבני בתין למתבנא וכרמין
וחקלין וזרעין לא יהי לנא:
ויתיבנא במשכנין וקבילנא
ועבדנא ככל דפקדנא יונדב אבונא:
והות כד סליק נבוכד נצר
מלכא דבבל על ארעא ואמרנא
איתו וניעול לירושלם מן קדם
משרית כסדאי ומן קדם משרית
ארם ויתיבנא בירושלם:
והוה פתגם נבואה מן קדם
יי עם ירמיה למימר: כדנן אמר
יי צבאות אלהא דישראל איזיל
ותימר לאנש יהודה וליתבי
ירושלם הלא תקבלון אולפן
לקבלא לפתגמי אמר יי: אתקיימו
פתגמי יונדב בר רכב דפקיד ית
בנוהי בדיל דלא למשתי חמרא
ולא אשתיאו עד יומא הדין ארי
קבילו ית תפקדתא דאבוהון ואנא
שלחית לותכון ית כל עבדי נביא
מקדים ומליל ולא קבילתון ל
למימרי: ושלחית לותכון ית כל
עבדי נבייא מקדים ומשלח למימר
תובו כען גבר מאורחיה בישתא
ואתקינו עובדיכון ולא תהכון
בתר טעות עממיא למפלחהון
ותיבו על ארעא דיהבית לכון
ולאבהתכון ולא ארכינתון ית
אודנכון ולא קבילתון למימרי:
ארי אקימו בני יונדב בר רכב ית
תפקדתא דאבוהון דפקידינון
ועמא הדין לא קבילו למימרי:
בכן כדנן אמר יי
צבאות אלהא דישראל הא אנא
מיתי על אנש יהודה ועל כל יתבי
ירושלם ית כל בישתא דגזרית
עליהון חלף דשלחית לותהון ית
כל עבדי נבייא ולא קבילו וא
ואתנביאו להון ולא תבו: ולבני
בית רכב אמר ירמיה כדנן אמר יי
צבאות אלהא דישראל חלף
דקבילתון לתפקידת יהונדב
אבוכון ונטרתון ית כל פקודוהי ועבדתון ככל דפקיד יתכון:

רדק

כי יונדב בן רכב אבינו. רוצה
לומר אבי אבינו כי הכת מבואו
יונדב בן רכב במלך יהוא בן
נמשי ומתנו עד מלכות יהויקים
קרוב לש׳ שנה: ולא יהיה לכם.
טעמו על כלם: לא בית ולא כרם
ולא שדה. לא יהיה לכם לא
במתנ׳ ולא במקח מאחר: למען
תחיו ימים רבים. כי הבתים
והשדות והכרמים מעכבים את
האדם במקומו יהיה רעב או
חרב וימות בקוצר ימים מדאגה
וכשלא יהיה לו במקומו כל זה
שיראה טוב בזה המקום ישב
בו וכשיראה רע ילך למקו׳ אחר
שיהיה בו בטוב לפיכך צוה להם
שיהיו יושבי אהלי׳ ויסעו ממקום
למקום כפי מה שיראו הטוב
במקום בית שדה וכרם ויאריכו
ימים בזה וכן ראינו באבות
שהיו נוסעים ממקום למקום ב
באהליהם מפני הרעב ושתית
היין שמנעם ממנה שידוע ת
מסכתו שמטרף דעת מי שיסנה
בו כמו שכתוב כל שוגה בו לא
יחכם וכתוב למי אבוי למי
מדיני׳ למי שיח למי פצעים חנם
למי חכלילות עינים לאחרים
על היין ושבת גלות עשרת
השבטים היה על הרבות שתית
היין כמו שנאמ׳ הוי עטרת גאות
שכורי אפרים ואמר הוי גבורים
לשתות היין ואמר משכימי
בבקר שכר ירדפו וגם יהודה
ובנימן סבת גלותם היין כמו
שכתוב. וגם אלה ביין שגו וכל
הענין כמו שכתוב וראשון
שפתח היין אע״פ שהיה בדין
ויתמים נשתכר בו ונתבזה בו:
ויהי בעלות נבוכד נצר. בבית׳
ונאמר באו ונבוא. בואו לשון
זרוז כמו לכו ונלכה הגלגל:
הוקם את דברי יהונדב. הוקם
לשון יחיד על רבים כי מלת את
כוללת הרבוי: ואשלח.
אמר ואל תלכו אחר שאמר שובו
והטיבו כי עבודה זרה שקולה
כנגד כל העבירות: ושבו אל
האדמה. כמו על וכן ש׳ ההרים
לא אכל: על מצות יהונדב. כמו
אל וכן וילך אלקנה הרמתה
על ביתו כמו אל ביתו: לכן

רשי

באהלים תשבו.
במדברות אשר אתם
גרים שם לא היה ל
להם חלק בארץ שבני
גרים היו: ויהי בעלות
נבוכד נצר. על
כרחנו באנו העיר ל
לכך עכשיו אנו יושבי׳
בבתים: עגור

מסרה
יונדב ג׳ וסי׳ ויאמרו לא
נשתה יין כי. ונשב
באהלי׳ ונשמע ונעש
לכן כה אמר יי׳ צבאות
אלהי ישר׳ לא יכרת
איש. וכל שמואל
דכוו׳ יונדב במ״א
יהונדב וסי׳ ויאמר לו
יהונדב שכב על מ
משכבך: תחיו ג׳ בקריא׳
וסימ׳ ועתה ישר׳ שמע
אל החקים. וביה לא
תבנו חרש. דרשו טוב
ואל רע: ונשב ג׳
בנביאים ובכתובי׳ וסי׳
ונשב באהלים ונשמע
ונעש. ודבתריה
בירושלם. בגור
אחוא: באהלים ד׳
בקריא׳ וסימ׳ בשפטים
סימ׳ח׳: צונו ה׳ בקריא׳
וסי׳ נמס׳ בסדר דברים
: הוקם ג׳ בקריא׳ ב׳
מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ הוקם
המשכן. נאם הגבר
הקם על. את דברי
יהונדב בן רכב. נאם
הגבר חס׳ וכל עיל:
שבו ה׳ חס׳ בנביאים
וכתובים וסימ׳ אם ת
הבעין בעיו שבו אתיו
. ואשלח אליכם את
כל עבדי הנביאים ד
דאריך. וגם עתה נאם
יי׳ שבו עדי. ויעד יי׳
בישראל וביהודה.
ושבו עוד צדקי בה
כתיב: אל יהודה ח׳
וסימ׳ וישב אל יהודה
ויאמר לא מצאתיה.
הנני מביא אל יהודה
ואל כל יושבי ירושלם
את כל הרעה. ויהי
לתקופת השנה עלה
דוה. אשר תשלחני
אל יהודה דעזרא.
עד אשר אבוא אל
יהודה. וא׳ ואל יהודה
וסימ׳ ואלה הדברים
אשר דבר יי׳:

לכן כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל לא יכרת איש ליונדב בן רכב עמד לפני כל הימים:

לו ויהי בשנה הרבעית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה היה הדבר הזה אל ירמיהו מאת יהוה לאמר: קח לך מגלת ספר וכתבת אליה את כל הדברים אשר דברתי אליך על ישראל ועל יהודה ועל כל הגוים מיום דברתי אליך מימי יאשיהו ועד היום הזה: אולי ישמעו בית יהודה את כל הרעה אשר אנכי חשב לעשות להם למען ישובו איש מדרכו הרעה וסלחתי לעונם ולחטאתם: ויקרא ירמיהו את ברוך בן נריה ויכתב ברוך מפי ירמיהו את כל דברי יהוה אשר דבר אליו על מגלת ספר: ויצוה ירמיהו את ברוך לאמר אני עצור לא אוכל לבוא בית יהוה: ובאת אתה וקראת במגלה אשר כתבת מפי את דברי יהוה באזני העם בית יהוה ביום צום וגם באזני כל יהודה הבאים מעריהם תקראם: אולי תפל תחנתם לפני יהוה וישבו איש מדרכו הרעה כי גדול האף והחמה אשר דבר יהוה אל העם הזה: ויעש ברוך בן נריה ככל אשר צוהו ירמיהו הנביא לקרא בספר דברי יהוה בית יהוה: ויהי בשנה החמשית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה בחדש התשעי קראו צום לפני יהוה כל העם בירושלם וכל העם הבאים מערי יהודה בירושלם: ויקרא ברוך בספר את דברי ירמיהו בית יהוה בלשכת גמריהו בן שפן הספר בחצר העליון פתח שער בית יהוה החדש באזני כל העם: וישמע מכיהו בן גמריהו בן שפן את כל דברי יהוה מעל הספר: וירד בית המלך על לשכת הספר והנה שם כל השרים יושבים אלישמע הספר ודליהו בן שמעיהו ואלנתן בן עכבור וגמריהו בן שפן וצדקיהו בן חנניהו וכל השרים:

בכן כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל לא יפסוק גבר ליונדב בר רכב משמש קדמי כל יומיא: והוה בשתא רביעתא ליהויקים בר יאשיה מלך שבטא דבית יהודה הוה פתגמא הדין עם ירמיה מן קדם יי למימר: סב לך מגילת ספרא ותכתוב עלה ית כל פתגמיא דמליליית עמך על ישראל ועל יהודה ועל כל עממיא מיומא דמליליית עימך מימי יאשיה ועד יומא הדין: מאים ישמעון דבית יהודה ית כל בישתא דאנא מחשיב למעבד להון בדיל דיתובון גבר מאורחיה בישתא ואשבוק לחוביהון ולחטאיהון: וקרא ירמיהו ית ברוך בר נריה וכתב ברוך מפום דירמיה ית כל פתגמיא דיי דמליל עמיה על מגילת ספרא: ופקיד ירמיה ית ברוך למימר אנא כלי לית אנא יכיל למיעל לבית מקדשא דיי: ותיתי את ותקרי במגילתא דכתבתא מפומי ית פתגמיא דיי קדם עמא בבית מקדשא דיי ביומא דצומא ואף קדם כל בית יהודה דאתן מקרויהון תקרינון: מאים תתקבל בעותהון קדם יי ויתובון גבר מאורחתיה בישתא ארי רב רוגזא וחימתא דגזר יי על עמא הדין: ועבד ברוך בר נריה ככל די פקדיה ירמיה נבייא למיקרי בספרא פתגמא דיי בית מקדשא דיי: והוה בשתא חמשתא ליהויקים בר יאשיה מלך שבטא דבית יהודה בירחא תשיעאה גזרו צומא קדם יי כל עמא בירושלם וכל עמא דאתן מקרויא דבית יהודה בירושלם: וקרא ברוך בספרא ית פתגמי ירמיה נבייא בית מקדשא דיי בלשכת גמריה בר שפן ספרא בדרתא עיליתא במעלנא דתרע בית מקדשא דיי מדינחאה קדם כל עמא: ושמע מיכיהו בר גמריה בר שפן ית כל פתגמא דיי מעל ספרא: ונחת לבית מלכא ללשכת ספרא והא תמן כל רברביא יתבין אלישמע ספרא ודליה בר שמעיה ואלנתן בר עכבור וגמריה בר שפן וצדקיה בר חנניה וכל רברביא:

רדק

לכן. לא יכרת איש ליונדב בן רכב עומד לפני כל הימים. תירגם יונתן משמש קדמי ובדברי רבותינו ז״ל רבי יהודה אומר וכי גרים נכנסים להיכל והלא אף ישראל אין נכנסים אלא שהיו יושבים בסנהדרין ומורים בדברי תורה וי״א בנותיהם נשואות לכהונ׳ והיו מבני בניהם מקריבים על גבי המזבח: יונדב. בלא ה״א בפרשה שלשה וסימן ויאמרו וכשב ולא יכרת: ויהי בשנה הרביעית ליהויקים. קח לך מגלת ספר. מגלה וגליון יקרא הקלף או הנייר שיכתוב אדם עליו ובשמכו המגלה לספר רוצה לומ׳ שיכתוב עליה ואז תקרא ספר: וכתבת אליה. כמו עליה אמר שיכתוב כלל הדברים מראש הספר ועד הנה ורבותינו ז״ל דרשו זו מגלת איכה: ביום צום. ביום תענית ואדוני אבי ז״ל פירש ביום קבוץ מן צומת הגידין כדברי רבותינו ז״ל רוצה לומר יום שיתקבצו לדבר ולהתיעץ על צרתם: החדש. הוא שער המזרחי כמו שכתבנו למעלה וכן תירגם יונתן מדינחאה: מעל הספר. שהיו כתובים על הספר: על לשכת. כמו אל לשכת: הנד

רשי

עזור. בבית הכלא: פתח שער בית ה׳ החדש. הוא שער המזרחי כך תירגם יונתן: הנד

מסרה

קח י״ב ר״פ וסימ׳ נמס׳ בסדר במדב׳ סימ׳: את כל הדברי׳ י״ג חס׳ האלה וסימ׳ ויספר העבד ל יצחק את כל. וידבר אהרן את כל הדברים ויעש אהרן ובניו. ואצוה אתכם בעת ההיא את. ויגד לו שמואל. עמד בחצר בית י״י. ויאמר ירמיה אל כל השרים. כתב לך דכה אמר י״י אלהי ישראל. קח לך מגלת ספר. ויגד להם מביהו. ויהי כשמעם את כל כל הדברי׳ פחדו קדם׳ דפסו. ויגידו באזני המלך. שוב קח לך מגלה: האף ג׳ קמצין וסי׳ כי יגרתי מפני האף מה חרי האף הגדול: כי גדול האף והחמה: וחמשית ה׳ בקריא׳ חס׳ יוד קדמא וסימ׳ ובשנה החמשית תאכלו את פריו. ויהי בשנה החמשית ליהויקים בן יאשיהו׳ היא השנה החמשים למלך רחבע׳. וחכרו עלה שישק מלך בבל. באוריתא וחמישת כתיב חס׳ יוד בתר׳. דירמיה החמשית כתיב חס׳ יוד קדמא. ושארא וחמישי׳ כתיב מל׳ דמל׳: דליהו ג׳ בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ אלישמע הסופר ודליהו בן. תם אל נתן. לדליהו שלשה ועשרים:

שמע ד' בקריא וסימ' ויגד להם מכיהו · צעקו וי' שמע · זה עני קרא · כי לא בזהו ולא שקץ · וסימ' כלשון תרגום מכיהו צוח מסכינא ואת בזוי׃ ברוך בן נריהו ג' בקריא' וסימ' קחנה בידך ולך · וירמיהו לקח מגלה · את הגברים ואת הנשים · ושארא ברוך בן נריה׃ הגיד ג' מל' בליש' בקריא וסימ' ותגיד לבני ישראל · הגיד נגיד למלך · ובעל כנפים יגד דבר · אנך׃ איפה י' כתיב כן איפה וסימ' נמסר בסדר וישב ובשמואל ב' סימ' ט'׃

ויגד להם מיכיהו את כל־הדברים
אשר שמע בקרא ברוך בספר באזני
העם׃ וישלחו כל־השרים אל־
ברוך את־יהודי בן־נתניהו בן־
שלמיהו בן־כושי לאמר המגלה
אשר קראת בה באזני העם קחנה
בידך ולך ויקח ברוך בן־נריהו את־
המגלה בידו ויבא אליהם׃ ויאמרו
אליו שב נא וקראנה באזנינו ויקרא
ברוך באזניהם׃ ויהי כשמעם
את־כל־הדברים פחדו איש אל־
רעהו ויאמרו אל־ברוך הגיד נגיד
למלך את כל־הדברים האלה׃
ואת־ברוך שאלו לאמר הגד־נא לנו
איך כתבת את־כל־הדברים האלה
מפיו׃ ויאמר להם ברוך מפיו יקרא
אלי את כל־הדברים האלה ואני
כתב על־הספר בדיו׃
ויאמרו השרים אל־ברוך
לך הסתר אתה וירמיהו ואיש אל־
ידע איפה אתם׃ ויבאו אל־המלך
חצרה ואת־המגלה הפקדו בלשכת
אלישמע הספר ויגידו באזני המלך
את כל־הדברים׃ וישלח המלך
את־יהודי לקחת את־המגלה ויקחה
מלשכת אלישמע הספר ויקראה
יהודי באזני המלך ובאזני כל־
השרים העמדים מעל המלך׃
והמלך יושב בית החרף בחדש
התשיעי ואת־האח לפניו מבערת׃
ויהי כקרוא יהודי שלש דלתות
וארבעה יקרעה בתער הספר והשלך
אל־האש אשר אל־האח עד־תם כל־
המגלה על־האש אשר על־האח׃
ולא פחדו ולא קרעו את־בגדיהם
המלך וכל־עבדיו השמעים את כל־
הדברים האלה׃ וגם אלנתן
ודליהו וגמריהו הפגעו במלך
לבלתי שרף את־המגלה ולא שמע
אליהם׃ ויצו המלך את־ירחמאל
בן־המלך ואת־שריהו בן־עזריאל
ואת־שלמיהו בן־עבדאל לקחת
את־ברוך הספר ואת ירמיהו הנביא ויסתרם יהוה׃

וחוי להון מיכיהו ית כל פתגמיא
דשמע כד קרא ברוך בספרא קדם
עמא׃ ושלחו כל רברביא לות
ברוך ית יהודי בר נתניה בר
שלמיה בר כושי למימר מגלתא
דקריתא בה קדם עמא סבהי בידך
ואיתא ונסיב ברוך בר נריה ית
מגלתא בידיה ואתא לותהון׃
ואמרו ליה תוב כען וקרהא
קדמנא וקרא ברוך קדמיהון׃
והוה כמשמעהון ית כל פתגמיא
תווהו גבר לחבריה ואמרו לברוך
חואה נחוי למלכא ית כל פתגמיא
האילין׃ וית ברוך שאילו למימר
חוי כען לנא איכדין כתבתא ית
כל פתגמיא האילין מפומיה׃
ואמר להון ברוך מפומיה קרי לי
ית כל פתגמיא האילין ואנא כתיב
על ספרא בדיותא׃
ואמרו רברביא לברוך
איזיל איטמר את וירמיה ואנש
לא ידע איכא אתון׃ ואתו לות
מלכא לדרתא וית מגילתא פקידו
בלשכת אלישמע ספרא וחויאו
קדם מלכא ית כל פתגמיא׃
ושלח מלכא ית יהודי למיסב ית
מגילתא ונסבה מלשכת אלישמע
ספרא וקרהא יהודי קדם מלכא
וקדם כל רברביא דקיימין מעילוי
מלכא׃ ומלכא יתיב בית סתווא
בירחא תשיעיתא וית נורא
קדמוהי מדלקין׃ והוה כד קרי
יהודי תלת פצין וארבע בזע
באזמיל ספרא ורמי לנורא
דעל גומרי עד דשלימת כל מגילתא
על נורא דעל גומרי׃ ולא תווהו
ולא בזעו ית לבושיהון מלכא וכל
עבדוהי דשמעין ית כל פתגמיא
האילין׃ ואף אלנתן ודליה
וגמריה בעו מן מלכא בדיל דלא
לאוקידא ית מגילתא ולא קביל
מנהון׃ ופקיד מלכא ית ירחמאל
בר מלכא וית שריה בר עזריאל
וית שלמיה בר עבדאל למידבר
ית ברוך ספרא וית ירמיה נבייא
ואגין עליהון יי׃

רדק

הגיד · כתיב ביו"ד המסך שלא כמנהג ברוך׃ על הספר · על שם סופו כי לא יקרא ספר עד שיכתוב בו׃ בדיו · הוא שכותבי' בו׃ הסתר · בתוך חצר המטרה שמא יחרה אף המלך עליכם בשמעו הדברים וירע לכם׃ חצרה · מלעיל הזקף בגדו' והה"א נוספת והוא כמו חצר רוצה לומר חצר המלך׃ בית החרף · כי עושים בית לקיץ שישלט בו הרוח לקרר וכן עושים בית לחרף שלא ישלט בה הרוח׃ ואת האח לפניו מבוערת · כלי שמדליקין בו אש ואמר מבוערת מפני העצים המבוערי' בה כאילו היא מבוערת ויונתן תירגם וית נורא קדמוהי מדליקין ובדברי רז"ל מאי אח רב אמר אתונא ושמואל אמר עצים הנדלקים באחוה׃ שלש דלתות וארבעה · פירוש דפין כלומר דפי המגלה ונקראים דלתות לפי שנפתחים ונסגרים כדלתות ובא בפסוק זכר ונקבה שאמר שלש וארבעה ואמר כן לפי שהוא שם מושאל כי דלת לשון נקבה׃ והשלך · מקור׃ אל האש אשר אל האח · כמו על והראשונים אל והאחרונים על ופסוק חד סימן ואל על יקראוהו ורז"ל פירשו שלש דלתות וארבעה שלשה פ' פסוקי' וארבעה אמרו מאי שנא שלש דלתות וארבעה אמרו ליה ליהויקי' כתב ירמיה ספר קינות אמר להו מאי כתיב ביה אמרו ליה איכה ישבה בדד העיר אמר להו ואנא מלכא בכה תבכה אמר להו ואנא מלכא גלתה יהודה אמר להו ואנא מלכא דרכי ציון אבלו' אמר להו ואנא מלכא היו צריה לראש אמ' להו מאן אמריה כי יי' הוגה מיד קדר כל האזכרות שבה ושרפה באש ויונתן תירגם דלתו' פצין׃ ולא פחדו ולא קרעו · כי היה להם לפחוד ולקרוע בשמעם הדברים ולשוב בתשובה לפני האל ולא חששו בשמעם הדברים המלך וכל עבדיו שהיו עמו בבית אבל השרים שבאו אל המלך והגידו לו הם פחדו כמו שכתוב למעלה פחדו איש אל רעהו וכן הפגיעו במלך לבלתי ישרף את המגילה ורז"ל דרשו ולא קרעו בגדיהם מכלל דבעי קריעה וסמכו על זה ואמרו הרואה ספר תורה שנקרע בזרוע חייב ל לקרוע׃ הפגעו במלך · ענין תחנה ובקשה וכן ויפגעו בם כי אין מפגיע׃ ויסתירם יי' · שחפשו במקום שהיו ולא מצאום כי הסתירם יי' אפשר שמת חשך סביבותם או שבטל כח ראותם באותו מקו' שהיו ירמיהו וברוך׃ ויהי

רשי

הגד נגיד למלך · אולי ישמע׃ חצרה · על החצר כל תיבה שצריכ' למ"ד בתחלתה הטיל לה ה"א בסופה׃ ואת האח · פירשו רבותינו עצים על שם שנדלקין באחוה ולפי פשוטו משמע שהוא כלי שמבערין עליו אור לפני השרים׃ שלש דלתות · רבותינו אמרו מגלת קינות ה היתה קראו לפניו א איכה בכה תבכה גלתה יהודה דרכי ציון אבלות בכל זה לא חש אמר אני מלך על הכותרי' כיון שקרא היו צריה לראש אמר מעכשיו איני מלך מיד ויקרעה בתער הסופר׃ יקרעה · כמו קרעה׃ הפגעו · התחננו׃ דברים

אל האח
ל' וחד על ואל
על יקראוהו

ישיבה בית ו' וסי' שבי אלמנה בית אביך ב' כפסו' · וישב ארון יי' בית עובד דשמואל · וישב בית החפשי' דר"ה · ותשב תמר ושוממה · והמלך יושב בית החרף׃ וכל עבדיו ד' בקריאה וסי' נמס' בשמואל א' סימ' כ"ב׃ שלמיהו ג' בקרי' וסימ' וישלחו כל השרים אל ברוך את יהודי · ויצוה המלך את ירחמאל בן המלך · וישמע שפטיה בן מתן · וא' ושלמיהו וסימ' עוזראל ושלמיהו שמריהו · ובספרי מסרה אחרי' מונה במקום וישמע שפטיה וישלח המלך צדקיהו את יהוכל׃

הראשונה ח' בקריא' וסימ' נגף הוא לפנינו כמלחמה הראשונה. ותהי המכה הראשונה. אשר היו על המגלה הראשונה. ובאה הממשלה הראשנה. במרכבה הראשונה סוסים. על המחלוקת הראשנה לחדש הראשון. הארץ אמות במדה. הוא בשנה הראשונה למלכו בחדש הראשון: וירמיהו ב' רפ' וסימ' וירמיהו בא ויצא בתוך העם. וירמיהו לקח מגלה אחרת: ועוד כג וסימ' חמש שנים אשר אין חריש. ועוד לו אך המלוכה.

ויהי דבר יהוה אל ירמיהו
אחרי שרף המלך את המגלה ואת
הדברים אשר כתב ברוך מפי
ירמיהו לאמר: שוב קח לך מגלה
אחרת וכתב עליה את כל הדברים
הראשנים אשר היו על המגלה
הראשנה אשר שרף יהויקים מלך
יהודה: ועל יהויקים מלך יהודה
תאמר כה אמר יהוה אתה שרפת
את המגלה הזאת לאמר מדוע
כתבת עליה לאמר בא יבוא מלך
בבל והשחית את הארץ הזאת
והשבית ממנה אדם ובהמה:
לכן כה אמר יהוה על
יהויקים מלך יהודה לא יהיה לו
יושב על כסא דוד ונבלתו תהיה
משלכת לחרב ביום ולקרח בלילה:
ופקדתי עליו ועל זרעו ועל עבדיו
את עונם והבאתי עליהם ועל ישבי
ירושלם ואל איש יהודה את כל
הרעה אשר דברתי אליהם ולא
שמעו: וירמיהו לקח
מגלה אחרת ויתנה אל ברוך בן
נריהו הספר ויכתב עליה מפי
ירמיהו את כל דברי הספר אשר
שרף יהויקים מלך יהודה באש
ועוד נוסף עליהם דברים רבים
לז כהמה: וימלך מלך צדקיהו בן
יאשיהו תחת כניהו בן יהויקים
אשר המליך נבוכדראצר מלך בבל
בארץ יהודה: ולא שמע הוא
ועבדיו ועם הארץ אל דברי יהוה
אשר דבר ביד ירמיהו הנביא:
וישלח המלך צדקיהו את יהוכל
בן שלמיה ואת צפניהו בן מעשיה
הכהן אל ירמיהו הנביא לאמר
התפלל נא בעדנו אל יהוה אלהינו
: וירמיהו בא ויצא בתוך העם
ולא נתנו אתו בית הכליא: וחיל
פרעה יצא ממצרים וישמעו ה
הכשדים הצרים על ירושלם את
שמעם ויעלו מעל ירושלם:
ויהי דבר יהוה אל ירמיהו הנביא לאמר:

והות פתגם נבואה מן קדם יי עם ירמיה בתר דאוקיד מלכא ית מגילתא וית פתגמיא דכתב ברוך מפומא דירמיה למימר: תוב סב לך מגילתא אוחריו וכתוב עלה ית כל פתגמיא קדמאי דהוו על מגילתא קדמיתא דאוקיד יהויקים מלך שיבטא דבית יהודה: ועל יהויקים מלכא שיבטא דבית יהודה תימר כדנן אמר יי את אוקידתא ית מגילתא הדא למימר מא דין כתבתא עלה למימר מיתי יתי מלכא דבבל ויחביל ית ארעא הדא ויבטל מינה אנשא ובעירא: בכן כדנן אמר יי על יהויקים מלך שבטא דבית יהודה לא יהי ליה יתיב על כורסי דוד ונבילתיה תהי משגרא לשרבא ביממא ולגלידא בליליא: ואסער עלוהי ועל בנוהי ועל עבדוהי ית חוביהון ואיתי עליהון ועל יתבי ירושלם ועל אנש יהודה ית כל בישתא דגזרית עליהון ולא קבילו: וירמיה נסיב מגילא אוחרי ויהבה לברוך בר נריה ספרא וכתב עלה מפומא דירמיה ית כל פתגמי ספרא דאוקיד יהויקים מלך שיבטא דבית יהודה בנורא ועוד אתוספו עליהו פתגמין סגיאין כותהון: ומלך מלך צדקיה בר יאשיה חלף כניה בר יהויקים דאמליך נבוכד נצר מלכא דבבל בארעא דבית יהודה: ולא קביל הוא ועבדוהי ועמא דארעא לפתגמא דיי דמליל ביד ירמיהו נביא: ושלח מלכא צדקיהו ית יהוכל בר שלמיה וית צפניה בר מעשיה כהנא לות ירמיה נביא למימר צלי כען עלנא קדם יי אלהנא: וירמיה עליל ונפיק בגו עמא ולא יהבו יתיה בבית אסירי: ומשרית פרעה נפקא ממצרים ושמעו כסדאי דצירין על ירושלם ית שמעהון ואסתלקו מעל ירושלם: והוה פתגם נבואה מן קדם יי עם ירמיה למימר:

רשי

דברים רבים כהמה. מתחלה היו שלש אלפא ביתין איכה ישבה איכה יעיב איכה יועם והוסיף עליה אני הגבר שכל אות מ משולשת בה: וימלך מלך. לפי שמעתה בא לספר ולומר ש שנתקיימו הפורעניות שנבא עד הנה התחיל לומר כן ובבא עת ה הפקודה שקרבו ה הימים להתקיים ה הדברים וימלך מלך על יהודה אחר יהויקי' תחת כניהו וגו': וירמיהו בא ויוצא בתוך העם. כשמלך צדקיהו צוה והוציאוהו מבית ה הכלא שכלאו יהויקים שצדקיה היה צדיק ודורו רשעים ויהויקים היה רשע ודורו צדיקי': וחיל פרעה יצא ממצרים. לעזרה ליהודה: סב

רדק

ויהי דבר יי'. אחרי שרוף המלך את המגילה ואת הדברים. שלא תאמר גליוני המגלה שרף שאף הדברים הכתובים בה שרף ורבותינו ז"ל ראו מזה שהרואה ספר תורה שנשרף חייב לקרוע שתי קריעות אחת על הגויל ואחת על הכתב שנ' את המגלה ואת הדברים המגלה זה גויל הדברים זה כתב: לא יהיה לו יושב על כסא דוד. כי יהויכין לא מלך אלא שלשה חדשים ולא נחשב יושב על כסא: לחרב ביום. כי לא הניחוהו הכשדים להקבר: ועוד נוסף עליהם דברי' רבים כהמה. בדברי רז"ל רבי חמא בר חנינא ורב חד אמר ועוד נוסף עליהם זה איכה יעיב דברים זה איכה יועם רבים זכור יי' כהמה זה אני הגבר שהוא מן תלתא תלתא וחד אמ' ועוד נוסף עליהם זה אני הגב' שהוא מן תלתא תלתא מלמד שהיה כתו' על המגלה הראשונ' איכה ישבה ואיכה יעיב ואיכה יועם הדא הוא דכתי' ונוסף עליהם דברים כהמה זה אני הגבר שהוא מן תלתא תלתא רבים זה זכור השם: וימלך מלך. לפי שמלכו' יהויכין לא עמדה אלא ג' חדשים אמר וימלך מלך כי יהויכין לא נחשב למלך: בית הכליא. כתיב ביו"ד וקרי הכלוא בוא"ו והוא בית האסורים כי במלוך צדקיהו צוה להוציאו משם ולא נתנו אותו שם עד שתפשו יראייה: יצא ממצרים. לעזור את צדקיהו כי צדקיהו מרד במלך בבל אשר השביעו באלהים כ כשהמליכו ומרד בו ושלח למלך מצרים לעזרו וכששלח שם מלך בבל חילו מפני שמרד בו יצא חיל פרעה ממצרים: לחלק

שלחית ר' יכאת פלונית דלית תיכון כי אם נ' בית רין ירין ברוב הספרים וספרי המסרת שלחיה כתי'

ותהי נבלתם כסוחה. ועוד בה עשיריה. מבשו את אפרים. ארם מקדם ופלשתים מאחור. על בן על בחוריו. בלתי כרע תחת. ועוד נוסף עליהם דברים. ועוד תשוב תראה. ועוד בחיים חייתם. ועוד הסיר את הבמו' דרך ויהושפט. ועוד העם לא הבינו לבבם דרך דיהושפט. ועוד העם משחיתים. ועוד ברצותי בית אלהי. ועוד אדומים באו. ועוד דברו עבדיו. ועוד מעט ואין רשע. כי יש לעץ תקוה. ועוד ראיתי תחת. אני מדבר ומתפלל. אני מדבר בתפלה. ועוד תוסף:

כה אמר יי׳ אל תשיאו ז׳ בטעמא כה אמר בסי׳ וסי׳ נמסר לעיל בסיפרא דא סי׳ י״ב ׃ מדקרים ב׳ וסי׳ ונשארו בם אנשי׳ מדקרי׳ ・ שהם יזובו מדקרי׳ ・ וא׳ ומקודרי׳ ונפלו חללי׳ בארץ כשדים ׃ יראייה ב׳ ומ״ל ובעניין וסי׳ ושם בעל פקדת ושמו יראיית ・ ויתפש יראייה בירמיהו ׃ בית הבור חד מן ה׳ זוגין חד בית וחד בבית וסי׳ בית הבור כי בא ירמיהו אל בית הבור ・ בבית הבור ויהי בחצי הלילה ・ בית רשע עוד האש בית רשע ・ בבית רשע בארת יי׳ ・

כה אמר יהוה אלהי ישראל כה תאמרו אל מלך יהודה השלח אתכם אלי לדרשני הנה חיל פרעה היצא לכם לעזרה שב לארצו מצרים ׃ ושבו הכשדים ונלחמו על העיר הזאת ולכדה ושרפה באש ׃ כה אמר יהוה אל תשאו נפשתיכם לאמר הלך ילכו מעלינו הכשדים כי לא ילכו ׃ כי אם הכיתם כל חיל כשדים הנלחמים אתכם ונשארו בם אנשים מדקרים איש באהלו יקומו ושרפו את העיר הזאת באש ׃ והיה בהעלות חיל הכשדים מעל ירושלם מפני חיל פרעה ׃

ויצא ירמיהו מירושלם ללכת ארץ בנימן לחלק משם בתוך העם ׃ ויהי הוא בשער בנימן ושם בעל פקדת ושמו יראיה בן שלמיה בן חנניה ויתפש את ירמיהו הנביא לאמר אל הכשדים אתה נפל ׃ ויאמר ירמיהו שקר אינני נפל על הכשדים ולא שמע אליו ויתפש יראיה בירמיהו ויבאהו אל השרים ׃ ויקצפו השרים על ירמיהו והכו אתו ונתנו אותו בית האסור בית יהונתן הספר כי אתו עשו לבית הכלא ׃ כי בא ירמיהו אל בית הבור ואל החניות וישב שם ירמיהו ימים רבים ׃ וישלחהו המלך צדקיהו ויקחהו וישאלהו המלך בביתו בסתר ויאמר היש דבר מאת יהוה ויאמר ירמיהו יש ויאמר ביד מלך בבל תנתן ׃ ויאמר ירמיהו אל המלך צדקיהו מה חטאתי לך ולעבדיך ולעם הזה כי נתתם אותי אל בית הכלא ׃ ואיו נביאיכם אשר נבאו לכם לאמר לא יבא מלך בבל עליכם ועל הארץ הזאת ׃ ועתה שמע נא אדני המלך תפל נא תחנתי לפניך ואל תשבני בית יהונתן הספר ולא אמות שם ׃

כדנן אמר יי׳ אלהא דישראל כדין תימרון למלך שיבטא דבית יהודה דשלח יתכון לקדמי למתבע אולפן מן קדמי הא משרית פרעה דנפקא לכון לסעיד תבא לארעהון למצרים ׃ ויתובון כסדאי ויגיחון קרבא על קרתא הדא ויכבשונה ויוקדונה בנורא ׃ כדנן אמר יי׳ לא תטעון נפשתכון למימר אסתלקא יסתלקון מיננא כסדאי ארי לא יסתלקון ׃ ארי אם תקטלון כל משרית כסדאי דמגיחין קרבא עמכון וישתארון בהון גברין מטענין גבר במשכניה יקומון ויוקדון ית קרתא הדא בנורא ׃ והוה כד אסתלקא משרית כסדאי מעל ירושלם מן קדם משרית פרעה ׃ ונפק ירמיה מירושלם למיזל לארעא שיבטא בנימן לפלגא אחסנתא דאית ליה תמן בגו עמא ׃ והוה הוא בתרע שיבטא בנימן ותמן גברא ממנא ושמיה יראיית בר שלמיה בר חנניה ואחד ית ירמיה נביא למימר לכסדאי את משתמע ׃ ואמר ירמיה שיקרא את אמר לית אנא משתמע לכסדאי ולא קביל מיניה ואחד יראיה בירמיה ואיתיה לות רברבי ׃ ורגיזו רברביא על ירמיה ואלקיאו יתיה ויהבו יתיה בית אסירי בית יהונתן ספרא ארי יתיה עבדו לבית אסירי ׃ ארי על ירמיה לבית אסירי ולגיו מן חנותא ויתיב תמן ירמיה יומין סגיאין ׃ ושלח מלכא צדקיה ודבריה ושאליה מלכא בביתיה בסתרא ואמר האית פתגמא מן קדם יי׳ ואמר ירמיה אית ואמר ביד מלכא דבבל תתמסר ׃ ואמר ירמיה למלכא צדקיה מה חבית לך ולעבדך ולעמא הדין ארי יהבתון יתי לבית אסירי ׃ ואן נביאכון דשקרא דאתנביאו לכון למימר לא ייתי מלכא דבבל עליכון ועל ארעא הדא ׃ וכען שמע כען רבוני מלכא תתקבל כען בעותי קדמך ולא תתיבינני לבית יהונתן ספר ולא איסו תמן ׃

רדק

לחלק משם בתוך העם ・ כמו להחליק חסר ה״א הפעלה והוטלה תנועה תחת הלמ״ד וכן לשמיד מעוזיה והדומים להם ופי׳ לחליק להחליק עצמו משם שהיה בתוך העם והיה ירא שמא יתנוהו לבית הכלא לפי שאמ׳ כי אם הכיתם את כל חיל כשדים וגו׳ ועניין לחליק לשון השמטה שהוא קרוב לעניין חלקלקות כלומר היה רוצה להיות נשמט משם ויונתן תירגם לפלגא אחסנתא דאית ליה תמן בגו עמא ・ ובדרש ליטול חלק עם הכהנים שהיו בענתות ׃ בשער בנימן ・ שער משערי ירושלם היה נקרא שער בנימן לפי שהיה בחלקו של בנימן או שהיה מוכא השער דרך ארץ בנימן ׃ ושם בעל פקידות ・ בעל מנוי שמנו אותו באותו השער כי היו אנשים ממונים לשמור שלא יצא אדם משם אל הכשדים ׃ ושמו יראייה ・ בזה השער יראייה בב׳ יודי״ן הראשונ׳ נקראת והשנית איננה נקראת וכן מחוייאל ילד את מתושאל וכן יששכר לקריאת בן אשר ・ ובדרש כי זה חנניה בן עזור ובשביל שהכחישו ירמיהו בנבואתו ונבא לו במיתה בזה את בנו שאם יוכל להכשיל את ירמיהו יעשה וכן שלמיה בנו בזה לירא״יה בנו ועכשיו כשמצא לו עלה תפשו ׃ אל הכשדים אתה נופל ・ רוצה לומר מתחבר ונשמע אליהם וכן תירגם יונתן משתמע ומעניין זה ומנשה נפלו על דוד לכו ונפלה אל מחנה ארם ׃ אינני נופל על הכשדים ・ זה על זה ראשון אל וסימן ואל על יקראוהו ׃ בית האסור ・ בשקל אבוס בעליו ׃ ואל החניות ・ תי׳ ולגיו מן חנותא כלומר זה בית האסור היה לפנים מן החניות שהיו שם לפני בית האסורים ׃ ואיה נביאיכם ・ ואיו כתי׳ רוצה לומר איו הדבר שהבטחתם בו מפי נביאיכם ׃ מחוץ

רשי

שב לארצו מצרים ・ בספינות היו באים רמז הקב״ה לים והציף עליו כמו נודות ואובות דומות לעורות בני אדם אמרו זה לזה מה זאת אמרו אלו אבותינו שטבעום אבותיהם של אלו שאנו הולכי׳ לעזרתם בים מיד שבו לארצם ׃ לחלק משם בתוך העם ・ לפלגא אחסנתא דיליה בגו עמא ובעוד הכשדים צרים עליה לא היה יוצא משם שמתפלל על העיר שלא תלכד ׃ ושם בעל פקידות ・ ממונה לשמור שלא יצא אדם מן העיר לברוח להפליט אל הכשדים ׃ בן שלמיה בן חנניה ・ הוא חנניה בן עזור בן בנו היה זה ולכך יחסו הכתוב ללמד שכל המחניף לרשע סוף נופל בידו או ביד בנו או ביד בן בנו וירמיה החניף לו שאמר לו אמן יקים יי׳ את דבריך ・ ומדרש אגדה שבזה חנניה את בנו ראה שאני מת על ידי ירמיה והעמידני שקרן בנבואתי אם תוכל להכשילו הכשילהו ובנו צוה גם הוא לבנו כך וכשהגיעה שעה הכשילו ׃ ואל החנויות ・ תירגם יונתן לגיו מן חנותא חנויות היו לפני אותו בית הכלא ׃ מחוץ

כית החפשית ויהי עזיהו דד״ה ・ בבית החפשית וינגע יי׳ דמלכים ・ בית אבל טוב ללכת ・ בבית אבל לב חכמים ・ בית המלכות גם ושתי ・ בבית המלכות ותלבש אסתר מלכות ׃ ואיה ג׳ ר״פ בקריא׳ וסי׳ ואיה אלהיך אשר עשית לך יקומו ・ ואיו נביאיכם כן כתיב ・ ואיה איפה תקותי ׃

נתון ז' בקריא' ג' חס' וד' מל' וסימ' ונתון אתו על כל ארץ מצרים · העלה עליהם קהל · ונתן את אלהיהם באש
דישעיה · ונתנלו בכר לחם · את כל זה ראיתי ונתון אל לבי · ונתן תמרוקיהן · ונתן הלבוש והסוס על ·
קדמא וג' בתראין מל' : בחרב ברעב ח' וסימ' למה תמותו אתה ועמך · ורדפתי אחריהם בחרב · כה אמר יי'
הישב בעיר הזאת ימות · ויהו כל האנשים אשר שמו את פניהם · ועתה ידע תדעו כי בחרב · ולקחתי את

ויצוה המלך צדקיהו ויפקדו את
ירמיהו בחצר המטרה ונתן לו ככר
לחם ליום מחוץ האפים עד תם כל
הלחם מן העיר וישב ירמיהו בחצר
לח המטרה : וישמע שפטיה בן מתן
וגדליהו בן פשחור ויוכל בן
שלמיהו ופשחור בן מלכיה את
הדברים אשר ירמיהו מדבר אל כל
העם לאמר : כה אמר יהוה הישב
בעיר הזאת ימות בחרב ברעב ובדבר
והיצא אל הכשדים יחיה והיתה לו
נפשו לשלל וחי :
כה אמר יהוה הנתן תנתן העיר הזאת
ביד חיל מלך בבל ולכדה : ויאמרו
השרים אל המלך יומת נא את האיש
הזה כי על כן הוא מרפא את ידי
אנשי המלחמה הנשארים בעיר
הזאת ואת ידי כל העם לדבר אליהם
כדברים האלה כי האיש הזה איננו
דרש לשלום לעם הזה כי אם לרעה
: ויאמר המלך צדקיהו הנה הוא
בידכם כי אין המלך יוכל אתכם
דבר : ויקחו את ירמיהו וישלכו
אתו אל הבור מלכיהו בן המלך
אשר בחצר המטרה וישלחו את
ירמיהו בחבלים ובבור אין מים כי
אם טיט ויטבע ירמיהו בטיט :
וישמע עבד מלך הכושי איש סריס
והוא בבית המלך כי נתנו את
ירמיהו אל הבור והמלך יושב ב
בשער בנימן : ויצא עבד מלך
מבית המלך וידבר אל המלך לאמר
: אדני המלך הרעו האנשים האלה
את כל אשר עשו לירמיהו הנביא
את אשר השליכו אל הבור וימת
תחתיו מפני הרעב כי אין הלחם עוד
בעיר : ויצוה המלך את עבד מלך
הכושי לאמר קח בידך מזה שלשים
אנשים והעלית את ירמיהו הנביא
מן הבור בטרם ימות :

ופקד מלכא צדקיה ופקידו ית ירמיה בדרת בית אסיריא ויהבין ליה פיתא דלחמא ליומא משוק נחתומיא עד דשלים כל לחמא מן קרתא ויתיב ירמיה בדרת בית אסיריא : ושמע שפטיה בר מתן וגדליה בר פשחור ויוכל בר ש שלמיהו ופשחור בר מלכיה ית פתגמיא דירמיה ממליל עם כל עמא למימר : כדנן אמר יי דיתיב בקרתא הדא יתקטיל בחרבא בכפנא ובמותא ודיפוק וישתמע לכסדאי ויחי ותהי ליה נפשיה לשיזבא ויתקיים :
כדנן אמר יי איתמסרא תתמסר קרתא הדא ביד משירית מלכא דבבל ויכבשינה : ואמרו רברביא למלכא יתקטיל כען גברא הדין ארי על כן הוא מרשיל ית ידי גברי עבדי קרבא דאשתארו בקרתא הדא וית ידי כל עמא למללא עמהון כפתגמיא האילין ארי גברא הדין ליתוהי תבע לשלמא לעמא הדין אלהין לבישו : ואמר מלכא צדקיה הא הוא מסיר בידכון ארי לית מלכא יכיל לאתבא יתכון פתגם : ודברו ית ירמיה ורמו יתיה לגובא דמלכיה בר מלכא דבדרת בית אסיריא ושרביבו ית ירמיה באטוני ובגובא לית מיא אילהין טינא וטבע ירמיה בטינא : ושמע עבדא דמלכא צדקיה גבר רב והוא בבית מלכא ארי יהבו ית ירמיה לגובא ומלכא יתיב בתרע שיבטא בנימן : ונפק עבדא דמלכא מבית מלכא ומליל עם מלכא למימר : ריבוני מלכא אבאישו גבריא האילין ית כל דעבדו לירמי נביא ית דרמוהי לגובא כבר מית באתריה מן קדם כפנא ארי לית לחמא עוד בקרתא : ופקיד מלכא ית עבדא דמלכא צדקיה למימר דבר עמך מכא תלתין גברי ותסיק ית ירמי נביי מן גובא עד לא ימות :

מחוץ האופים · משוק בתעומיא כמו וחוצות תשים לך בדמשק : והיתה לו נפשו לשלל · והיו לו חייו הצלה כאילו שלל נפשו כ כאדם השולל שלל ו ומשתכר כך ישתכר זה נפשו : על כן הוא מרפא · אלא כן בלע"ז לשון רפיון : יוכל · כמו יכול על אשר הוא מרפא את ידי וגו' : הבור מלכיהו · של מלכיהו : עבד מלך · ברוך בן נריה : הכושי · צדקיהו מה כושי משונה בעורו אף צדקיהו משונ' בצדקו מכל דורו ויש מדרש דורש הכושי על ברוך : וימת תחתיו וגו' · אילו הניחו אותו במקומו היה מת מ מאליו ברעב והם ה הרעו לקרב מיתתו : איש סריס · גבר רב : שלשים אנשים ·
מתוך שהיו תש ברעב כברכו כולן : בלויי

והיה בכ' מלין כתי' יוד בריש תיבות' וקרי ו"ו

מחוץ האופים · משוק הנחתומי' ובמדרש שהיו נותנים לו פת קיבר שהיא נמכרת חוץ ל לפלטרא פירוש פת קיבר פת סובין : יחיה · כתיב וחיה קרי והענין אחד : לשלל · לרוחה כלומר כאילו שללה שהצילה מן החרב ומן הרעב : יומת נא את האיש הזה · באה מלת את עם הפעול לבדו לתוספת באור וכן יחלק את הארץ : על כן הוא מרפא · ענין רפיון והאלף תמורת הא למ"ד הפעל וכן תירגם יונתן מרשל : כי אין המלך יוכל אתכם דבר · אין מנהג לשון הקדש לבא מלת אין עם הכנויין העוברים והעתידים אם כן פירוש אין המלך שיוכל אתכם דבר כלומר איננו כדאי שיוכל לעשות דבר כנגדכם ו ושלא ברצונכם ויונתן תירגם כמו יכול לית מלכ' יכיל לאתבא יתכון פתגמא : ש הבור מלכיהו בן המלך · בא בסמיכות עם הא הידיעה כמו העם המלחמה הארון הברית והדומים להם וכן תירגם יונתן סמוך לגובא דמלכיהו בר מלכא : וישלחו את ירמיהו בחבלים · שלשלו אותו תוך הבור כי היה עמוק : עבד מלך הכושי · זה האיש היה עבד המלך והיה כושי וסריס וית עבדא דמלכא צדקיהו ותרגם איש סריס גבר רב וכן רז"ל פי' הכושי על צדקיהו ואמרו מה כושי זה משונה בעורו אף צדקיהו משונה בצדקו מבני דורו ואנשי דורו היו רעי' ואמרו זה העבד היה ברוך בן נריה והנכון בעיני עוד כי זה הכושי עבד מלך היה שמו כי לולי זה למה אמר בכל מקום עבד מלך ולא אמר המלך בא' מהם כי אם רוצה לומר מלך על צדקיהו היה לו לומר עבד המלך ועוד למה לא זכר שם האיש הזה ב באחד המקומות אלא שמו היה עבד מלך כי מצאנו אחימלך ואבימלך : וימת תחתיו · מפני הרעב קרוב למות תחתיו במקומו : מפני הרעב · כי בעוד שהיה בחצר המטרה היו רואין אותו ומרחמים עליו ועוד כי ש המלך צוה לתת לו ככר לחם ליום מחוץ האופים עד תום כל הלחם ועדין לא תם כל הלחם ומה שאמר כי אין הלחם עוד בעיר רוצה לומר אין הלחם כ כמצא כי אם בקושי ומאחר ש שהוא בבור ולא יראו אותו ולא ירגישו אליו ימות בבור מפני הרעב : שלשים אנשים · הוצרכו שלשים אנשי' להוציא אדם אחד מן הבור מפני שתשש כחם מ מפני הרעב : בירן

שארית יהודה קדמא דפסוק · ודבתריה ופקדתי על היושבים · כה אמר אדני יי' הכה בכפך ורקע : וישלחו ד'
בנביאים ובכתובים וסימ' וישלחו את ארון האלהים עקרון · ויקחו את ירמיהו · ויכרתו את ראשו · וישאו את
ראשו ואת כליו · וכל אוריתא דכוו' בבא וישלחו האנשים את ידם : והעלית ג' וסימ' אבנים שלמות תבנה ·
ובנית שם מזבח · והעלית את ירמיהו הנביא :

וישלחם ח׳ בקריא׳ וסימ׳ וישלחם מעל יצחק בנו. וישלחם יצחק וילכו מאתו. ויברכם יהושע. וישלחם ביהודה להאבידו דמלכים. ויכרת את מדויהם דשמואל. וחברו דד״ה. אל ירמיהו אל הבור. ויכרה להם כירה. וישלחם ביד פשעם: איעצך ג׳ בקריא׳ וסימ׳ עתה שמע בקולי איעצך ויהי. לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך. ויאמר ירמיהו אל צדקיהו: יצוא ז׳ ד׳ חס׳ וג׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בסדר נח ובסדר מסעי:

ויקח עבד מלך את האנשים בידו
ויבא בית המלך אל תחת האוצר
ויקח משם בלוי הסחבות ובלוי
מלחים וישלחם אל ירמיהו אל
הבור בחבלים: ויאמר עבד מלך
הכושי אל ירמיהו שים נא בלואי
הסחבות והמלחים תחת אצלות
ידיך מתחת לחבלים ויעש ירמיהו
כן: וימשכו את ירמיהו בחבלים
ויעלו אתו מן הבור וישב ירמיהו
בחצר המטרה: וישלח המלך
צדקיהו ויקח את ירמיהו הנביא
אליו אל מבוא השלישי אשר בבית
יהוה ויאמר המלך אל ירמיהו שאל
אני אתך דבר אל תכחד ממני דבר:
ויאמר ירמיהו אל צדקיהו כי אגיד
לך הלוא המת תמיתני וכי איעצך
לא תשמע אלי: וישבע המלך
צדקיהו אל ירמיהו בסתר לאמר חי
יהוה את אשר עשה לנו את הנפש
הזאת אם אמיתך ואם אתנך ביד
האנשים האלה אשר מבקשים את
נפשך: ויאמר ירמיהו
אל צדקיהו כה אמר יהוה אלהי
צבאות אלהי ישראל אם יצא תצא
אל שרי מלך בבל וחיתה נפשך
והעיר הזאת לא תשרף באש וחיתה
אתה וביתך: ואם לא תצא אל
שרי מלך בבל ונתנה העיר הזאת
ביד הכשדים ושרפוה באש ואתה
לא תמלט מידם:
ויאמר המלך צדקיהו אל ירמיהו
אני דאג את היהודים אשר נפלו
אל הכשדים פן יתנו אתי בידם
והתעללו בי: ויאמר ירמיהו לא
יתנו שמע נא בקול יהוה לאשר
אני דבר אליך וייטב לך ותחי נפשך:
ואם מאן אתה לצאת זה הדבר
אשר הראני יהוה: והנה כל הנשים
אשר נשארו בבית מלך יהודה
מוצאות אל שרי מלך בבל והנה
אמרת הסיתוך ויכלו לך אנשי שלמך
הטבעו בבץ רגלך נסגו אחור:

ודבר עבדא דמלכא ית גבריא
עימיה ועל לבית מלכא לתחות
אוצרא ונסיב מתמן בלאי טפסן
ובלאי שחקן ושרביבינון לות
ירמיה לגובא באטוניא: ואמר
עבדא דמלכא צדקיה לירמיה שוי
כען בלאי טפסן ושחקן תחות
מרבקי ידך מלרע לאטוניא ועבד
ירמיה כן: ונגרו ית ירמיה
באטוניא ואסיקו יתיה מן גובא ו
ויתיב ירמיה בדרת בית אסיריא:
ושלח מלכא צדקיה ודבר ית
ירמיה נבייא לותיה למעלנא
תליתאה די בבית מקדשא דיי
ואמר מלכא לירמיה שאל אנא
יתך פתגמא לא תכסי מיני פתגמא:
ואמר ירמיה לצדקיה ארי
איחוי לך הלא מקטל תקטלינני
וארי אימלכינך לא תקבל מיני:
וקיים מלכא צדקיה לירמיה
בסתרא למימר קיים הוא יי ית
דקיים לנא ית נפשתא האילן אם
איקטלינך ואם אימסרינך ביד
גבריא האילין דבען למיקטלך:
ואמר ירמיה לצדקיה
כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל
אם מיפק תיפוק לות רברבי מלכא
דבבל ותתקיים נפשך וקרתא הדא
לא תתוקד בנורא ותיחי את
ואינש ביתך: ואם לא תפוק לות
רברבי מלכא דבבל ותתימסר ק
קרתא הדא בידא דכסדאי ויוקדונה
בנורא ואת לא תשתיזב מידיהון:
ואמר מלכא צדקיה
לירמיה אנא יציף מן יהודאי
דאישתמעו לכסדאי דלמא ימסרון
יתי בידיהון ויתלעבון בי:
ואמר ירמיה לא ימסרון קביל כען
למימרא דיי לדאנא ממליל עימך
וייטב לך ותתקיים נפשך: ואם
לית את צבי למיפק דין פתגמא
דאחזיני יי: הא כל נשיא
דאישתארא בבית מלך שבטא
דבית יהודה מתפקן לות רברבי
מלכא דבבל ואינון אמרין אטעיוך
ויכילו לך אינש שלמך אישתקעא
בהתארגלך איסתחרא לאחרא:

רדק

בידו. עמו ברשותו לעשות מצותו למשוך ירמיהו מן הבור וכן אנשי המלחמה אשר בידינו או פי׳ בידו כמשמעו כי משך כל אחד בידו ללכת אתו כי היו מ מסרבין מפני תשות כחם: בלוי סחבות. בלוי בו״ו למ״ד הפעל לבד ויו״ד הרבים נעלמת מהמכתב ונשארה במבטא: הסחבות. כתיב וקרי סחבות והענין אחד אין ביניהם אלא ה״א הידיעה ופירוש חתיכות בגדים בלוים נסחבים ברגלים וכן ובלוי מלחים ופירוש בגדים בלוים נמחים מפני בליתם וכן ארץ מלחה נמחתה ובלוי פם תאר: בלואי הסחבות והמלחים. באלף תמורת ה״א למ״ד הפעל: תחת אצילות ידיך. בתי השחי וכן בלשון זכרים על כל אצילי ידי: אל מבוא השלישי. מקום שהיו באים מבית המלך לבית יי׳: את אשר עשה. כתוב את ולא קרי והוא חד מן ח׳ דכתיבין ולא קריין: אשר עשה לנו את הנפש הזאת. כשבע לו מעין הענין באמרו לו הלא המת תמיתני ופירוש הנפש הזאת היא המדברת בלומ׳ הנפש אשר בה כח הדבר והנבואה ויונתן תירגם דקיים לנא ית נפשתא האלין: אני דואג את היהודים. אני מפחד מן היהודים: פן יתנו. פי׳ פן יתנו הכשדים אותי בידם: והתעללו בי. יהרגוני בדקירות נקמה ובזיון לפי שהשלימו את הכשדים בגנבה בעל כרחי שאם היתי יודע הייתי הורגם: אשר הראני. בחירק הה״א: אשר נשארו בבית מלך יהודה. הוא יהויכין שיצא הוא ואמו אל מלך בבל נשארו בביתו הנשים האחרות ועתה יהיו מוצאות אל שרי מלך בבל: והנה אומרות. הנשים אומרות כנגדך כשהם מוצאות: הסיתוך אנשי שלומך. כנואי השקר והשרים שהיו מאמינים בהם הסיתוך שלא תשלים עם מלך בבל: ויכלו לך אנשי שלומך. שהלכת אחר דעתם: הטבעו בבוץ רגלך. בבוץ בטיט ובוין מן היגאה גומא בלא בצה בצאתיו וגבאיו: רגלך. חסר יו״ד הרבים מהמכתב: נסגו אחור. שלא יכלו רגליך ללכת לפני׳ ונסגו אחור אמר זה על דרך משל או לפי שתשיגוהו הכשדים כשהיה בורח ודגש סמ״ך הסיתוך תמורת נון הסיתוך:

מוציאים

רשי

בלויי הסחבות. בלוי וי בגדים הנסחבים: והמלחים. לשון רקבון כמו כעשן כ נמלחו: תחת אצילי ידיך. שלא יזיקוך החבלים: אצילות. איסיל״אש בלע״ז: מבוא השלישי. לא ידעתי היכן הוא: ומנא עזרת ישראל היא לומ׳ שהחיל ועזרת נשים לפניה: דואג. ירא: פן יתנו אותי. הכשדי׳ ביד היהודים לומר מלככם יהי ע עבדכם על שקדמתם להשלים עמנו: והתעללו בי. היהודים איגברו״נט בלע״ז: אנשי שלומך. נביאי השקר שאמרו לך לא תלכד: בבוץ. טיט לשון היגאה גומא בלי בצה: ולא

ידיד יא חל וכל תהלו דכו בתה

ונהנה ג׳ בקריא׳ וסימ׳ מלא שבוע זאת ונתנה לך גם. ונתנה לעבדים ומתהלכים. ואם לא תצא אל שרי מלך בבל: והחי ג׳ בקריא׳ וסימ׳ אמלטה נא שמה הלא מצער. הטו אזנכם ולכו אלי שמעו ותחי נפשכם. ויאמר ירמיהו לא יתנו: שלומך ג׳ בקריא׳ ב׳ חס׳ וסימ׳ לוא הקשבת למצותי. עד הגבול שלחוך. הסיתוך ויכלו לך אנשי שלומך. קדמא מלא:

מוציאים אל הכשדים. מוציאים אותם המוציאים מבני העיר או הכשדים שנכנסו לעיר כשכבשוה הוציאום אל הכשדים שהיו בחוץ: תשרף באש. אתה תהיה גורם שתהיה שרופה לפי שלא תרצה לצאת אליהם ולהשלים הרי כאילו אתה תשרף אותה: כי לא נשמע הדבר. לפי שלא נשמע הדבר כלל שדבר עמו המלך לפיכך האמינו לו כמו שאמר להם ולא חקרו אותו יותר: והיה כאשר נלכדה ירושלם. לפי שזכר עד יום אשר נלכדה ירושלם זכר בסמוך לכידת ירושלם היאך היתה ואמר כי בשנה התשיעית החלו ימי המצור עד י"א לצדקיהו שנלכדה ירושלם: וישבו בשער התוך. שער שהיה בין שני שערים אופי' שער החומה התיכונה ורז"ל פירשו שהוא שער בעזרה והיה מזרחי ושבעה שמות נקראו לו ונקרא שער התוך שהיה בין שני שערים והנכון שהיה משערי ירושלם שאמר ויבאו וישבו כ בכניסתם בעיר אחר שהבקעה העיר ישבו בשער התוך וזהו שנבא ירמיהו ובאו ונתנו איש כסאו פתח שערי ירושלם: נרגל. מלה חדא: שראצר. מלה חדא: סמגרנבו. מלה חדא ויש ספרים שכתוב סמגר נבו תרתין מלין מקף ביניהם ויש ספרים נבו בסוף: שרסכים. מלה חדא וכתוב בספ"ק ובמ"ס: רב סריס. תרין מלין: רב מג. תרתין מלין ומה שזכר נרגל שראצר פעם אחרת אולי אחרים היו שמם כשמם: דרך גן המלך. דרשו בו כי מערה אחת היתה מביתו עד ערבות יריחו ודרך המער' ברח שלא ראו אותו וזמן הקדוש ברוך הוא צבי אחד וראוהו חיל כשדים ורדפו אחריו והצבי הלך אל המערה והם א אחריו כשהיו על פתח המערה ראו צדקיהו יוצא מן המערה ולקחו אותו: ויעלהו אל נבוכד נצר רבלתה. והלא בא נבוכד נצר ירושלם אלא שארכו ימי המצור והלך לו נבוכד נצר: וידבר אתו משפטים. על שמרד בו והפר בריתו ועבר על שבועת י"י אשר השביעו באלהים: ואת כל חורי יהודה. קציני יהודה ושריו: בנחשתים

ואמרו אליך י"ו בטעמא פזר גדול וגלגל וסימ' במסר' רבתא בערך טעם: ויחרשו ממנו ז' חס' יוד בליש' החרשה וסימ' והחרש יעקב עד באם. י"י ילחם לכם ואתם תחרשון. ושמע אישה תניא. כי החרש לה ביום שמעו בתרא. למה אתם מחרשים. חומה לי לבי לא אחרש. ויחרשו ממנו כי לא נשמע דכיפרא: בעשתי

ואת כל נשיך ואת בניך מוצאים אל הכשדים ואתה לא תמלט מידם כי ביד מלך בבל תתפש ואת העיר הזאת תשרף באש: ויאמר צדקיהו אל ירמיהו איש אל ידע בדברים האלה ולא תמות: וכי ישמעו השרים כי דברתי אתך ובאו אליך ואמרו אליך הגידה נא לנו מה דברת אל המלך אל תכחד ממנו ולא נמיתך ומה דבר אליך המלך: ואמרת אליהם מפיל אני תחנתי לפני המלך לבלתי השיבני בית יהונתן למות שם: ויבאו כל השרים אל ירמיהו וישאלו אתו ויגד להם ככל הדברים האלה אשר צוה המלך ויחרשו ממנו כי לא נשמע הדבר: וישב ירמיהו בחצר המטרה עד יום אשר נלכדה ירושלם והיה כאשר נלכדה ירושלם:

לט
בשנה התשעית לצדקיהו מלך יהודה בחדש העשרי בא נבוכדראצר מלך בבל וכל חילו אל ירושלם ויצרו עליה: בעשתי עשרה שנה לצדקיהו בחדש הרביעי בתשעה לחדש הבקעה העיר: ויבאו כל שרי מלך בבל וישבו בשער התוך נרגל שראצר סמגר נבו שרסכים רב סריס נרגל שראצר רב מג וכל שארית שרי מלך בבל: ויהי כאשר ראם צדקיהו מלך יהודה וכל אנשי המלחמה ויברחו ויצאו לילה מן העיר דרך גן המלך בשער בין החמתים ויצא דרך הערבה: וירדפו חיל כשדים אחריהם וישגו את צדקיהו בערבות ירחו ויקחו אתו ויעלהו אל נבוכדנאצר מלך בבל רבלתה בארץ חמת וידבר אתו משפטים: וישחט מלך בבל את בני צדקיהו ברבלה לעיניו ואת כל חרי יהודה שחט מלך בבל:

וית כל נשך וית בנך מתפקין לות כסדאי ואת לא תשתיזב מידהון ארי ביד מלכא דבבל תתמסר וית קרתא הדא תתוקד בנורא: ואמר צדקיה לירמיה אינש לא ידע בפתגמיא האילין ולא תמות: וארי ישמעון רברבנא ארי מלילית עימך וייתון לותך ויימרון לך חוי כען לנא מה מלילית עם מלכא לא תכסי מיננא ולא נקטלינך ומה מליל עימך מלכא: ותימר להון בעו אנא בעי קדם מלכא בדיל דלא לאתבותי בית יהונתן למימת תמן: ואתו כל רברבנא לות ירמיה ושאילו יתיה וחוי להון ככל פתגמיא האילין דפקיד מלכא ושתיקו מיניה ארי לא אשתמע פתגמא: ויתיב ירמיה בדרת בית אסירא עד יומא דאתכבשת ירושלם והוה כד אתכבשת ירושלם: בשתא תשיעתא לצדקיה מלך שבטא דבית יהודה בירחא עשיראה אתא נבוכדנצר מלכא דבבל וכל משרייתיה לירושלם וצרו עלה: בתרא עסרי שנין לצדקיה בירחא רביעאה בתשעה לירחא אתרעת קרתא: ואתו כל רברבי מלכא דבבל ויתיבו בתרעא מציעתא נרגל שראצר סמגר נבו שר סכים רב סריס נרגל שראצר רב מג וכל שאר רברבי מלכא דבבל: והוה כד חזנון צדקיה מלך שבטא דבית יהודה וכל גברי עבדי קרבא ועדקו ונפקו בליליא מן קרתא באורח גינתא דמלכא בתרעא בין שוריא ונפק באורח מישרא: ורדפו משריית כסדאי בתריהון ואדביקו ית צדקיה במישרי ירחו ודברו יתיה ואסקוהי לות נבוכד נצר מלכא דבבל לרבלת בארעא דחמת ומליל עימיה פתגמי דינין: ונכס מלכא דבבל ית בני צדקיה ברבלה לעינוהי וית כל רברבי יהודה נכס מלכא דבבל:

רשי

ואת העיר הזאת תשרף באש. הרי אתה כאילו שורפה בידים שאתה גורם לה: ויבאו כל שרי מלך בבל וישבו בשער התוך וגו'. מגיד שנתקיימה כאן נבואה שלמה וכאו ונתנו איש כסאו פתח שערי ירושלם וגו': בשער התוך. בגמרא מגילה' שער העזרה שער ניקנור המזרחי והוא בין שער עזרת נשי' ובין שער ההיכל ורבותינו אמרו שער התוך שער שמתוכין בו הלכות עליהם הוא אומר מקום המשפט שמה הרשע: דרך גן המלך. מערה היתה לו מביתו עד ערבות ירחו ויצא לילך דרך המערה מה עשה הקב"ה לקיים ופרשתי את רשתי עליו זימן צבי לפני הכשדים מ מהלך על גג המערה חוץ לעיר ורצו אחריו לתפשו והוא רץ עד פתח המערה וראו את צדקיהו יוצא מן ה המערה: וידבר אתו משפטים. למה עברת על השבועה: ואת כל חורי יהודה. אלו הסנהדרין על ש שהתירו לו את ש שבועתו: ואת

ג' וסימ' ויהי בארבעים שנה דריש סדר דברים. בעשתי עשרה שנה לצדקיהו בחודש הרביעי. בעשתי עשר' שנה דצור דיחזקאל פלגתא: ראם ב' ויאמר יעקב כאשר ראם. כאשר ראם צדקיהו: וישיגו ה' חס' בליש' בקריא' וסימ' וישגם וידבר אלהם. ארדוף אחרי הגדוד הזה האשגנו. פן ימהר והשגנו הרעה. וישגו אתו בערבות יריחו דמלכים. וחברו קדמא דירמיה:

בחומתים· שלשלאות של ברזל והם בלשון שנים לפי שהם לשתי הרגלים ובלשון נחשת כי מנחשת היו או מן ברזל חזק הנקרא נחושה: לביא אתו בבלה· כמו להביא וכן מהחל התרומה לביא בית יי׳: ואת בית העם· כמו בתי העם דרך כלל· ובדרש ואת בית העם זה בית הכנסת: נבוזראדן· מלה חדא וכן כל נבוכדנצר ונבוכד ראצר מלה חדא: כרמים ויגבים· פי׳ וכן נקראו עובדי השדות יוגבים לכורמים וליוגבים וכן תירגם יונתן למהוי פלחין בחקלין ובכרמין: מאומה רע· תרגם הר״ם מום רע כלומר לא תעשה לו שום יהיה רע בעיניו בוא בבלה לא תביאהו שם ואם רע בעיניו השארו עם דלת העם אל תשאירהו: כי אם כאשר ידבר· אם כתוב ולא קרי: ונבושזבן· בלשון זעירה והוא אחד מן שלש נוכ״ן זעירין ורבי מלך בבל· כמו על כל רב ביתו: וישלחו ויקחו את ירמיהו· זה הפסוק הוא ספור מה עשו בסוף הענין כי קודם שנתנו אותו אל גדליהו דבר עמו נבוזר אדן שמצאו בתוך הגלות אסור באזיקים כמאמר הגולי׳ שאסרום הכשדים שנכנסו בעיר והם לא היו יודעי׳ דבר בירמיהו מה צוה עליו נבוכדנצר כי לנבוזראדן צוה ומה שאמר מחצר המטרה רוצה לומר כי משם לקחו אותו השבים כי שם היה עד יום שנלכדה ירושלם כמו שכתוב למעלה ואמ׳ על ירמיהו שלקחו אותו השבים מחצר המטרה והוליכוהו עם שאר הגולים ונתנו אותו אל גדליהו נבוזר אדן ושאר רבי המלך: להוציאהו אל הבית· אל הבית שהיה שם גדליהו וכן עמה: וישב בתוך העם· כמו שאמר בסוף הענין וישב אתו בתוך העם: הנני מבי· חסר אלף למ״ד הפעל: והיו לפניך ביום ההוא· דברים שגזרתי על העיר יהיו לפניך שתראה אותם כלומ׳ שלא תפחד שימיתוך השרי׳ טרם כבוש העיר לפי שעשית בירמיהו כנגד רצונם ואתה בעבור שבטחת בי ואתה אחד והשרים רבים ועשית כנגדם תמלט מחרב והם ימותו בחרב אף על פי שאתה תכני ביתו של צדקיהו והם שיבריחו עמו ימותו בחרב ואתה תמלט ותראה כבוש העיר ותראה שיתקיימו דברי בעיר זהו שאמר והיו לפניך כלומר תראה ולא תפחד שתמות בחרב והיתה לך נפשך לשלל: הדבר אשר היה אל ירמיהו· הדבר הזה הוא מה שאומר בסוף כל הענין ויהי מקץ עשרת ימים ויהי דבר יי׳ אל ירמיהו ולפי שאמר ואל ירמיהו היה דבר יי׳ בהיותו עצור בחצר המטרה רוצה לומר שלא היה דבר יי׳ אליו עוד עד אחר כל הענין שמספר אחר כבוש ירושלם וכן הוא פירוש הפסוק הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת השם זה הדבו׳ מתי היה אחר שלוח אותו נבוזר אדן רב טבחים מן הרמה ואחר כל הענין שהולך ומספר שדבר גדליה עד סוף כל הענין· ובדרש איזה דבר היה אל ירמיהו אחר שלוח אותו נבוזר אדן הוא מה שאמר ושובה אל גדליהו זהו דבר יי׳ שהיה אליו כי לא היה יודע לבחור אם ילך עם הגולה או אם ישאר ועודנו לא ישוב עד שהיה לו דבר יי׳ ואמר ושובה אל גדליהו: מן הרמה· כי ברמה נשאר נבוזר אדן כשנכנסו שאר שרי בבל לירושלם כי לא נזכר עמהם:

לביא ב׳ לשון ביאה וסימ׳ לביא אתו בבלה· ויאמר משהל התרומה· וכל לשון אריה דכות במא מה אמך לביא: ועינך ז׳ בקרי׳ וסי׳ בניך ובנותיך נתנים לעם אחר· הנני נותנך למגור לך ולכל אהביך· קחנו ועיניך שים עליו· ועיניך את עיני מלך בבל· ועיניך על רמים· תהי נא אזנך קשבת׳ ועיניך דרכי תצרנה: ג׳ נונין זעירין

ואת עיני צדקיהו עור ויאסרהו
בנחשתים לביא אתו בבלה: ואת
בית המלך ואת בית העם שרפו
הכשדים באש ואת חומות ירושלם
נתצו: ואת יתר העם הנשארים
בעיר ואת הנפלים אשר נפלו עליו
ואת יתר העם הנשארים הגלה
נבוזראדן רב־טבחים בבל: ומן־
העם הדלים אשר אין־להם מאומה
השאיר נבוזראדן רב־טבחים
בארץ יהודה ויתן להם כרמים
ויגבים ביום ההוא: ויצו נבוכד־
ראצר מלך־בבל על־ירמיהו ביד
נבוזראדן רב־טבחים לאמר:
קחנו ועיניך שים עליו ואל־תעש
לו מאומה רע כי אם כאשר ידבר
אליך כן עשה עמו: וישלח נבוזר־
אדן רב־טבחים ונבושזבן רב־סריס
ונרגל שראצר רב־מג וכל רבי מלך־
בבל: וישלחו ויקחו את־ירמיהו
מחצר המטרה ויתנו אתו אל־
גדליהו בן־אחיקם בן־שפן ל
להוצאהו אל־הבית וישב בתוך
העם: ואל־ירמיהו
היה דבר־יהוה בהיתו עצור בחצר
המטרה לאמר: הלוך ואמרת לעבד
מלך הכושי לאמר כה־אמר יהוה
צבאות אלהי ישראל הנני מבי את־
דברי אל־העיר הזאת לרעה ולא
לטובה והיו לפניך ביום ההוא:
והצלתיך ביום־ההוא נאם־יהוה
ולא תנתן ביד האנשים אשר־אתה
יגור מפניהם: כי מלט אמלטך
ובחרב לא תפל והיתה לך נפשך
לשלל כי־בטחת בי נאם־יהוה:
הדבר אשר היה אל־ירמיהו ס
מאת יהוה אחר שלח אתו נבוזראדן
רב־טבחים מן־הרמה בקחתו אתו

ב׳ מתחל התרומ׳ וכל ליש׳ ארי דכל נבלא מה אמך · ג׳ ר״פ · ל׳ · ו׳ · ז׳ · כתי׳ ולא ק׳ · ג׳ מנין זעירין · ל׳ · ל׳ וחס׳ · ל׳ · ב׳ חס׳ · ו׳ מל בסי׳ · מביא· ט׳ חס׳ ק׳ א׳ בלי׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ בסל׳ בסיפ׳ · ת׳ · ב׳ את ותיק׳

וית עיני צדקיה עור ואסריה
בשלשלן דנחש לאובלא יתיה
לבבל: וית בית מלכא וית בית
עמא אוקידו כסדאי בנורא וית
שורי ירושלם תרעו: וית שאר
עמא דאשתארו בקרתא וית
שמיעיא דאשתמעו עלוהי וית
שאר עמא דאשתארו אגלי נבוזר
אדן רב קטוליא לבבל: ומן
עמא חשיכיא דלית להון מידעם
אשאר נבוזר אדן רב קטוליא
בארעא דבית יהודה ומנינון
למיהוי מפלחין בחקלין ובכרמין
ביומא ההוא: ופקיד נבוכד נצר
מלכא דבבל על ירמיה ביד נבוזר
אדן רב קטוליא למימר:
דבריהי ועינך שוי עלוהי
ולא תעביד ליה מידעם ביש אילהן
כמה דמליל עימך כן עיביד עימי
: ושלח נבוזר אדן רב קטוליא
ונבושזבן רב סריס ונרגל שראצר
רב מג וכל שאר רברבי מלכא דבבל
: ושלחו ודברו ית ירמיהו מדרת
בית אסיריא ויהבו יתיה לגדליה
בר אחיקם בר שפן לאפקותיה
לביתא ויתיב בגו עמא:
ועם ירמיה הות פתגם
נבואה מן קדם יי׳ כד הוה כליא בדרת
בית אסיריא למימר: איזל ותימר
לעבדא דמלכא צדקיה למימר
כדנן אמר יי׳ צבאות אלהא דישראל
הא אנא מיתי ית פתגמי על קרתא
הדא לבישתא ולא לטבא ויהון
קדמך ביומא ההוא: ואשיזבינך
ביומא ההוא אמר יי׳ ולא תתמסר
ביד גברי דאת דחיל מן קדמיהון:
ארי שיזבא אשיזבינך ובחרבא לא
תתקטל ותהי לך נפשך לשיזבא
ארי איתרחיצת על מימרי אמר יי׳
פתגם
נבואה דהוות עם ירמיה מן קדם יי׳
בתר דשלח יתיה נבוזר אדן רב
קטוליא מן רמתא כד דבר יתיה

רשי

ואת בית העם· בתי כנסיות: כורמי׳ ויוגבי׳· שדות לעבדם כל יגיבה לשון חפירה אפוסי״ץ בלע״ז: רבי· כמו שרי: אל גדליהו בן אחיקם· שנפל אל הכשדים על פי ירמיה ושנלכדה העיר מיכהו פליט בנשארים שם: והיו לפניך ביום ההוא· והיו הדברים לפניך שתראה אותם מתקיימים: ביד האנשי׳· ביד הכשדים: הדבר אשר היה· מה שכ׳ בסוף הענין ויהי מקץ עשרת ימים ויהי דבר יי׳ וגו׳ אלא שכתב תחלה על מה באת לו ומדרש אגדה באיכה רבתי מה היה הדבר ושובה אל גדליהו אמר לו או את נחות עמהון ואנא אתי מסובר הכא או את סובר הכא ואנא נחית עמהון אמר אין אנא נחית עמהון מה אנא מהני להון אלא יחות ברייהון עמהון דסגין הוא מהני להון: מן הרמה· שהיה גולה מעצמו עמהן היה רואה כת שלולים בקולרין היה מכניס צוארו ביניהם כו׳ כדאיתא בפסיקתא דאפטרתא דברי ירמיהו שאי אפשר לומ׳ שנתנו נבוזר אדן באזיקים שהרי צוהו נבוכדנצר אל תעש לו מאומה רע:

בקרי׳ וסי׳ ונבושזבן רב סריס ונרגל שר אצר נטע ארן וגשם יגדל· ותרגן כפריד אלוף: מבי ט׳ חס׳ אלף בליש׳ ביאה וסימ׳ בי על יום טוב בנו· המרציא והמבי דשמואל· הנני מבי אליך רעה דאחאב· ויבו ירבעם וכל דמלכים· לא אבי הרעה בימיו והראית כי נכנע אחאב· הנני מבי את דברי אל העיר הזאת דספרא· עד הורש אבי לך· הלוך ואמרת לעבד· הבי המטפחת אשר עליך· בתרא פלוגתא:

ויבא נ"א וסימ' נמסר בסדר ויקהל: עיני כ"ט וסי' נמסר במס' רבתא בערך עין: ושובה ב' חס' וסי' אל גדליהו · תראה אתה: גדליה ה' וסימ' ועודנו לא ישוב ושבה · ויבא ירמיהו אל גדליה בן אחיקם · ויבאו אל גדליה המצפתה · ויקח יוחנן בן קרח וכל שרי החילים · דבר יי' אשר היה · וא' ויריב וגדליה: ויונתן ז' וסימ' עודנו מדבר והנה יונתן בן אביתר · ויען יונתן ויאמר לאדניהו אבל אדננו · ובני יונתן פלת · ובני ידע אחי שמי ·

והוא-אסור באזקים בתוך כל-גלות
ירושלם ויהודה המגלים בבלה:
ויקח רב-טבחים לירמיהו ויאמר
אליו יהוה אלהיך דבר את-הרעה
הזאת אל-המקום הזה: ויבא ויעש
יהוה כאשר דבר כי-חטאתם ליהוה
ולא-שמעתם בקולו והיה לכם
דבר הזה: ועתה הנה פתחתיך
היום מן-האזקים אשר על-ידך
אם-טוב בעיניך לבוא אתי בבל בא
ואשים את-עיני עליך ואם-רע
בעיניך לבוא-אתי בבל חדל ראה
כל-הארץ לפניך אל-טוב ואל-
הישר בעיניך ללכת שמה לך:
ועודנו לא-ישוב ושבה אל-גדליה
בן-אחיקם בן-שפן אשר הפקיד
מלך-בבל בערי יהודה ושב אתו
בתוך העם או אל-כל-הישר בעיניך
ללכת לך ויתן-לו רב-טבחים ארחה
ומשאת וישלחהו: ויבא ירמיהו
אל-גדליה בן-אחיקם המצפתה
וישב אתו בתוך העם הנשארים
בארץ: וישמעו כל-
שרי החילים אשר בשדה המה
ואנשיהם כי-הפקיד מלך-בבל את-
גדליהו בן-אחיקם בארץ וכי הפקיד
אתו אנשים ונשים וטף ומדלת
הארץ מאשר לא-הגלו בבלה:
ויבאו אל-גדליה המצפתה
וישמעאל בן-נתניהו ויוחנן
ויונתן בני-קרח ושריה בן-
תנחמת ובני עופי הנטפתי ויזניהו
בן-המעכתי המה ואנשיהם:
וישבע להם גדליהו בן-אחיקם בן-
שפן ולאנשיהם לאמר אל-תיראו
מעבוד הכשדים שבו בארץ
ועבדו את-מלך בבל וייטב לכם:
ואני הנני ישב במצפה לעמד לפני
הכשדים אשר יבאו אלינו ואתם
אספו יין וקיץ ושמן ושמו בכליכם
ושבו בעריכם אשר-תפשתם:
וגם כל-היהודים אשר-במואב
ובבני-עמון ובאדום ואשר בכל-
הארצות שמעו כי-נתן מלך-בבל
שארית ליהודה וכי הפקיד עליהם
את-גדליהו בן-אחיקם בן-שפן:

והוא אסיר בעזקיא בגו כל גלוות
ירושלם ויהוד' דאיתגליאו לבבל:
ודבר רב קטוליא לירמיה ואמר
ליה יי אלהך גזר ית בישתא הדא
על אתרא הדין: ואיתי וקיים יי
כמא דמליל ארי חבתון קדם יי
ולא קבלתון למימריה והוה לכון
פתגמא הדין: וכען הא שריתך
יומא דין מן עזקיא די על ידך אם
תקין בעינך למיתא עימי לבבל
איתא ואשוי ית עיני עלך ואם
ביש בעינך למיתי עמי לבבל א
אתמנע חזי כל ארעא קדמך ל
לדתקין ולדכשר בעינך למיזל
תמן איזיל: ואם לית את צבי
למיתב ותוב לות גדליה בר א
אחיקם בר שפן דמני מלכא דבבל
בקירויא דבית יהודה ותיב עמיה
בגו עמא או לכל דכשר בעינך
למיזל איזיל ומני ליה רב קטוליא
מתנן ונבזבן ושלחיה: ואתא
ירמיה לות גדליה בר אחיקם
למצפיא ויתיב עמיה בגו עמא
דאשתארו בארעא:
ושמעו כל רבני חילותא
די בחקלא אינון וגבריהון ארי
מני מלכא דבבל ית גדליה בר א
אחיקם בארעא וארי מני עמיה
גברין ונשיא וטפלא ומחשיכי עמא
דארעא מדלא אתגליאו לבבל:
ואתו לות גדליה למצפיא
וישמעאל בר נתניה ויוחנן ויונתן
בר קרח ושריה בר תנחומת ובני
עיפי דמנטופא ויזניה בר מעכת
אינון וגבריהון: וקיים להון
גדליה בר אחיקם בר שפן ו
ולגבריהון למימר לא תדחלון
מלמיפלח לכסדאי תיבו בארעא
ופלחו ית מלכא דבבל וייטב לכון:
ואנא הא אנא יתיב במצפיא
למיקם קדם כסדאי דייתון עלנא
ואתון כנושו חמרא ודבילתא
ומשחא ושוו במניכון ותיבו ב
בקירויכון דאחדתון: ואף כל
יהודאי די במואב ובבני עמון ו
ובאדום ודי בכל מדינתא שמעו
ארי שבק מלכא דבבל שארא
לדבית יהודה וארי מני עליהון
ית גדליה בר אחיקם בר שפן:

רשי

באזיקים: בזיאום בלע"ז: פתחתיך · לשון ויפתח הגמלים ות"י הא כען שריתך ומכחם פתר כלם לשון פתיחה ממש: יי' אלהיך דבר וגו' · לאמר אתה מצטער עליהם והלא אתה נבאת להם ולא שמעו כדאיתא ב בפסיקתא: ועודנו לא ישוב · בכל זאת לא היה חפץ ל לשוב אמר לו הקב"ה ושובה אל גדליהו אשר הופקד על העניים ה הנשארים גם הם צ צריכין לך כאשר ה הגולים: ארוחה ומשא' · מתנן ונבזבה: וקיץ · דבלה: ורבי

רדק

באזיקים · האזק כמו ופי' טבעות כבלים שיחברו בהם הידים: יי' אלהיך דבר את הרעה הזאת · כי שמעו מה שהיה מתנבא להם ירמיהו: כי חטאתם · כנגד הכלל כמו שאמר הא' למשה רבינו עד אנה מאנתם: והיה לכם דבר הזה · דבר הזה כתיב וקרי הדבר ופירושו כמו שדבר יי' כן היה לכם והנה פתחתיך · כשלקחו מתוך הגלו' או פתחו מן האזיקים: ועודנו לא ישוב ושובה אל גדליה בן א אחיקם · ועוד ירמיהו לא אמ' לו שישוב הבין נבוזר אדן כי דעתו לשוב ואמר לו ושובה אל גדליה אחר שדעתך להשאר שוב אל ג גדליה ושב אתו או אל כל הישר בעיניך ללכת או עם גדליה במקום שהוא או במקום אחר ש שתבחר בארץ לשבת שם לך ע עשה כרצונך ויונתן תרגם ואם לית את צבי למיתב ותוב לות ג גדליה בר אחיקם: ארוחה ומשאת · שניהם ענין מנחה והכפל רוצה לומ' שני מיני מנחה ותרגם יונתן מתנן ונבזבן: אשר בשדה · רוצה לומ' בכפרים: והחילים · הם שברחו מפני הכשדים הנה והנה והקימו להם שרים להתנהג על פיהם: וקיץ · פירוש פירות הקיץ שמיבשין אות' כמו תאנים וזולתם והראשון וקיץ בשוא הוי"ו והשני וקיץ הרב' בקמץ הוי"ו: אשר תפשתם · שתפשתם אותם לשבת בם:
בעלים

מסרה

בני השם הגידוני וידבקו פלשתי' את שאול דר"ה · ויבאו אל גדליה המצפתה · ומן ריש' דשמואל עד ויהי ככלתו לדבר אל שאול ונפש דכו' יונתן במ"ב יהונתן וסימ' לכת ונעברה אל מצב הערלי' · ויאמר יהונת' הנה אנחנו · ומן ויהי ככלתו עד סוף סיפר' דכו' במא יונתן וסי' וידבר שאול אל יונתן בנו · וכל עזרא דכו' יונתן במ"א יהונתן וסי' לבלגה שמוע לשמעיה: גדליהו בן אחיקם בן שפן ו' וסי' ב' והעם ה הנשאר בארץ יהודה דמלכים · וישבע להם גדליהו דסיפ' · וישלחו ויקחו את ירמיהו מחצר המטרה · ועודנו לא ישוב ושבה אל · וגם כל היהודים אשר במואב · וישב ישמעאל את כל שארית · את הגברים ואת הנשים · ואני הצעיר המאסף מצאתי בכל הספרי' אשר לפני בפסוק ויקם ישמעאל בן נ נתניה גדליהו בן אחיקם בן שפן ופסוק וישב ישמעאל את כל ש שארית שמביא המסר' אין בו בן שפן ובכל ספרי המסרה מביא פסוק וישב ישמעאל במספ' הששה גדליהו בן אחיקם בן שפן:

יבכה ג׳ בקריא׳ וסי׳ כה אמר יי׳ אל תירא עמי יושב׳ למה יבכה נפש ונפוצו׳ יומם השמש לא יבכה׃ תעשה ד׳ קמצי׳ וסימ׳ אם תעשה עמנו רעה׳ ויאמר גדליהו בן אחיקם׳ ומה תעשה לשמך הגדול׳ ותאמר לו אל אחי׃ וימת ה׳ וסימ׳ כלשון ארמי אכאש דריג לגדליה וקטל נניה׳ ופי׳ נמסר בשמואל א סימן כ״ב׃ ואת הכשדים ג׳ וסימ׳ בא ישמעאל בן נתניה דמלכים׳ ואת כל היהודים דירמיה׳ והני מסב את כלי המלחמה׃

וישבו כל היהודים מכל המקמות
אשר נדחו שם ויבאו ארץ יהודה
אל גדליהו המצפתה ויאספו יין
וקיץ הרבה מאד׃ ויוחנן בן קרח
וכל שרי החילים אשר בשדה באו
אל גדליהו המצפתה׃ ויאמרו
אליו הידע תדע כי בעלים מלך בני
עמון שלח את ישמעאל בן נתניה
להכתך נפש ולא האמין להם
גדליהו בן אחיקם׃ ויוחנן בן קרח
אמר אל גדליהו בסתר במצפה
לאמר אלכה נא ואכה את ישמעאל
בן נתניה ואיש לא ידע למה יככה
נפש ונפצו כל יהודה הנקבצים
אליך ואבדה שארית יהודה׃
ויאמר גדליהו בן אחיקם אל יוחנן
בן קרח אל תעש את הדבר הזה
כי שקר אתה דבר אל ישמעאל׃
מא ויהי בחדש השביעי
בא ישמעאל בן נתניה בן אלישמע
מזרע המלוכה ורבי המלך ועשרה
אנשים אתו אל גדליהו בן אחיקם
המצפתה ויאכלו שם לחם יחדו
במצפה׃ ויקם ישמעאל בן נתניה
ועשרת האנשים אשר היו אתו ויכו
את גדליהו בן אחיקם בן שפן בחרב
וימת אתו אשר הפקיד מלך בבל
בארץ׃ ואת כל היהודים אשר
היו אתו את גדליהו במצפה ואת
הכשדים אשר נמצאו שם את
אנשי המלחמה הכה ישמעאל׃
ויהי ביום השני להמית את גדליהו
ואיש לא ידע׃ ויבאו אנשים משכם
משלו ומשמרון שמנים איש מגלחי
זקן וקרעי בגדים ומתגדדים ומנחה
ולבונה בידם להביא בית יהוה׃
ויצא ישמעאל בן נתניה לקראתם
מן המצפה הלך הלך ובכה ויהי
כפגש אתם ויאמר אליהם באו אל
גדליהו בן אחיקם׃ ויהי כבאם
אל תוך העיר וישחטם ישמעאל
בן נתניה אל תוך הבור הוא
והאנשים אשר אתו׃ ועשרה אנשים
נמצאו בם ויאמרו אל ישמעאל
אל תמתנו כי יש לנו מטמנים
בשדה חטים ושערים ושמן ודבש
ויחדל ולא המיתם בתוך אחיהם׃

ה׳ יכתיין · א׳ · ג׳ב׳ חס׳ וא׳ מל׳ ל׳ · ל׳ · ז׳פ׳ ג׳ · ל׳ · ג׳ · תעשה ק׳ ל׳ בסיפ׳ · ו׳ כ׳ ל׳ · א׳ · ה׳ · ב׳ ד׳פ ואת את ואת אתו ג׳ · ב׳ ר״פ בסע׳ תניר · ת׳ חס׳ וכתי׳ ויו׳ ל׳ · ב׳ חס׳ ל׳ · ל׳ · ל׳ וחס׳ יו׳ חס׳ בסיפ׳ ב׳ חד מל׳ וחד חס׳ · ג׳ · ל׳ וחס׳ ג׳ · ל׳

ותבו כל יהודאי מכל אתריא
דאתבדרו לתמן ואתו לארעא
דבית יהודה לות גדליה למצפיא
וכנשו חמרא ודבילת סגי לחדא׃
ויוחנן בר קרח וכל רבני חילותא
דיבחקל אתו לות גדליהו למצפי׳
׃ ואמרו ליה המידע תידע ארי
בעלים מלכא דבני עמון שלח ית
ישמעאל בר נתניה למיקטלך
נפש ולא האמין להון גדליה בר
אחיקם׃ ויוחנן בר קרח אמר
לגדליה בסתרא במצפיא למימר
אזיל כען ואמחי ית ישמעאל בר
נתני ואינש לא ידע למה יקטלינך
נפש ויתבדרון כל דבית יהודה
דאתכנישו לותך ויוביד שארא
דבית יהודה׃ ואמר גדליה
בר אחיקם ליוחנן בר קרח לא
תעביד ית פתגמא הדין ארי שקר
את מסליל על ישמעאל׃
והוה בירחא
שביעאה אתא ישמעאל בר נתניה
בר אלישמע מזרעא דמלכותא
ורברבי מלכא ועסרא גברין
עמיה לות גדליה בר אחיקם
למצפיא ואכלו תמן לחמא כחדא
במצפיא׃ וקם ישמעאל בר
נתניה ועסרא גברין דהוו עמיה
ומחו ית גדליה בר אחיקם בר
שפן בחרבא וקטיל יתיה דמני
מלכא דבבל בארעא׃ וית כל
יהודאי דהוו עמיה עם גדליה ב
במצפיא וית כסדאי דאשתכחו
תמן ית גברי עבדי קרבא קטל ו
ישמעאל׃ והוה ביומא תנינא
למקטל ית גדליה ואנש לא ידע׃
ואתו גבריא משכם ומשילו
ומשמרון תמנן גברין כד מגלחין
דיקניהון ומבזעין לבושיהון ו
ומתהסמין וקורבנא ולבונתא
בידיהון לאיתאה לבית מקדשא
דיי׃ ונפק ישמעאל בר נתניה
לקדמותהון מן מצפיא אזיל מיזל
ובכי והוה כד ערע יתהון ואמר
להון עולו לות גדליה בר אחיקם
׃ והוה כמיעלהון לגו קרתא
ונכיסינון ישמעאל בר נתניה לגו
גובא הוא וגבריא די עמיה׃
ועסרא גברין אשתכחו בהון
ואמרו לישמעאל לא תקטליננא
ארי אית לנא מטמורין בחקלא
חטין וסערין ומשח ודבש ו
ואתמנע ולא קטלינון בגו אחוהון׃

רדק

בעלים. בשמך׃ אל תעש. כתיב אל תעשה קרי והענין אחד ׃ ויהי בחדש השביעי. כמו מחד חדש ובד״ה נהרג גדליה בן אחיקם וקבעו התענית במוצאי ר״ה מפני שהוא י״ט׃ מזרע המלוכה. מלכות בית דוד וקנא בגדליה שהפקידו מלך בבל על הארץ ורז״ל דרשו כי ישמעאל זה בן גרי היה כי ירחמאל לקח אשה ושמה עטרה כמו שכתוב בדברי הימי׳ ואמרו עטרה זו היתה גויה ובת מלכי׳ היתה ולקחה ירחמאל להתעטר בה לפי שהית׳ בת מלכי׳ ולפיכך קרא שמה עטרה ואמרו אל תאמן בגר עד כ״ד דורות ו ומעטרה עד ישמעאל זה כ״ד ד דורות כמו שכתוב שם והכה הרג גדליה׃ ורבי המלך. מקצת שרי המלך כדקיהו כי לא הלכו כלם עמו׃ אשר הפקיד. פירוש שקנא בו בעבור שהפקידו מלך בבל בארץ׃ מגלחי זקן וקרועי בגדים. על חרבן בית המקדש׃ ומתגודדים. ששרטו שריטות בבשרם לאבל׃ להביא בית יי׳ • כי כשנקשו ממקומם לא ידעו בחרבן הבית וכששמעו בדרך גלחו זקנם וקרעו בגדיהם ו והתגודדו ותימ׳ הוא מן החדש החמישי שחרב הבית עד החדש השביעי איך לא שמעו בשילו ו ובשכם ובשמרון כי כלכדה ירושלם וחרב הבית וגלו ישראל משם ויש לפר׳ כי שמעו בכבוש ירושלם ובגלות ישרא׳ משם אבל חשבו כיון שהשאיר כבוזר ארץ דלת הארץ השאיר גם בית ה המקדש שלא נתצו ושרפו כלו או מקצתו שיקריבו השארים בא׳ קרבנותיהם וכיון ששמעו בדרך שנשרף בית יי׳ קרעו בגדיהם ו ושמעו גם כן כי מלך בבל הפקיד גדליה בארץ והיו באים אליו׃ הלך ובכה. שיה מראה עצמו בוכה׃ אשר

רשי

ורבי המלך׳ ושרי המלך שנתקנאו בו ש שנטל גדולה׃ להביא בית יי׳ כשנכנסו מביתם לא היו יודעים בחורבן הבית ובדרך שמעו וקרעו בגדיהם וגלחו זקנם ונתגודדו לשון שריטה׃ אשר

מסרה

בכה ובכה ז׳ וסימ׳ נמסר בסד׳ שמות׃ וישחטם ג׳ בקריא׳ וסימ׳ וישחטם במדבר ׳ויורדם אליהו אל נחל קישון׳ וישחטם ישמעאל בן נתניה אל תוך הבור׃

והבור ב' וסימ' והבור רק אין בו מים · והבור אשר השליך שם ישמעאל · נתניהו ה' וסימ' וישלחו כל השרים אל ברוך · ויבאו אל גדליה המצפתה · והבור אשר השליך שם ישמעאל · החמשי נתניהו בניו ואחיו · ועבד' הלוים שמעיהו : אל מים בקצת ספרי מסרה נמסר עם אותן שהם על מ"ם וזה לא נמצא בספרים המדוייקי' וגם בהרבה ספרי מסרה ספרדים כי אינם אלא ז' על מ"ם וזה לא נמנה עמהם וג' אל מ"ם וזה א' מהם וזאת

וְהַבּוֹר אֲשֶׁר הִשְׁלִיךְ שָׁם יִשְׁמָעֵאל
אֵת כָּל פִּגְרֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הִכָּה
בְּיַד גְּדַלְיָהוּ הוּא אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ
אָסָא מִפְּנֵי בַּעְשָׁא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֹתוֹ
מִלֵּא יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָהוּ חֲלָלִים:
וַיִּשְׁבְּ יִשְׁמָעֵאל אֶת כָּל שְׁאֵרִית
הָעָם אֲשֶׁר בַּמִּצְפָּה אֶת בְּנוֹת הַמֶּלֶךְ
וְאֶת כָּל הָעָם הַנִּשְׁאָרִים בַּמִּצְפָּה
אֲשֶׁר הִפְקִיד נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים
אֶת גְּדַלְיָהוּ בֶּן אֲחִיקָם וַיִּשְׁבֵּם
יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָהוּ וַיֵּלֶךְ לַעֲבֹר אֶל
בְּנֵי עַמּוֹן:
וַיִּשְׁמַע יוֹחָנָן בֶּן קָרֵחַ וְכָל שָׂרֵי
הַחֲיָלִים אֲשֶׁר אִתּוֹ אֵת כָּל הָרָעָה
אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה:
וַיִּקְחוּ אֶת כָּל הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ
לְהִלָּחֵם עִם יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה
וַיִּמְצְאוּ אֹתוֹ אֶל מַיִם רַבִּים אֲשֶׁר
בְּגִבְעוֹן: וַיְהִי כִּרְאוֹת כָּל הָעָם אֲשֶׁר
אֶת יִשְׁמָעֵאל אֶת יוֹחָנָן בֶּן קָרֵחַ
וְאֵת כָּל שָׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר אִתּוֹ
וַיִּשְׂמָחוּ: וַיָּסֹבּוּ כָּל הָעָם אֲשֶׁר שָׁבָה
יִשְׁמָעֵאל מִן הַמִּצְפָּה וַיָּשֻׁבוּ וַיֵּלְכוּ
אֶל יוֹחָנָן בֶּן קָרֵחַ: וְיִשְׁמָעֵאל בֶּן
נְתַנְיָה נִמְלַט בִּשְׁמֹנָה אֲנָשִׁים מִפְּנֵי
יוֹחָנָן וַיֵּלֶךְ אֶל בְּנֵי עַמּוֹן:
וַיִּקַּח יוֹחָנָן בֶּן קָרֵחַ וְכָל שָׂרֵי
הַחֲיָלִים אֲשֶׁר אִתּוֹ אֵת כָּל שְׁאֵרִית
הָעָם אֲשֶׁר הֵשִׁיב מֵאֵת יִשְׁמָעֵאל בֶּן
נְתַנְיָה מִן הַמִּצְפָּה אַחַר הִכָּה אֶת
גְּדַלְיָה בֶּן אֲחִיקָם גְּבָרִים אַנְשֵׁי
הַמִּלְחָמָה וְנָשִׁים וְטַף וְסָרִסִים אֲשֶׁר
הֵשִׁיב מִגִּבְעוֹן: וַיֵּלְכוּ וַיֵּשְׁבוּ בְּגֵרוּת
כִּמְוֹהָם אֲשֶׁר אֵצֶל בֵּית לָחֶם לָלֶכֶת
לָבוֹא מִצְרָיִם: מִפְּנֵי הַכַּשְׂדִּים כִּי
יָרְאוּ מִפְּנֵיהֶם כִּי הִכָּה יִשְׁמָעֵאל בֶּן
נְתַנְיָה אֶת גְּדַלְיָהוּ בֶּן אֲחִיקָם אֲשֶׁר
הִפְקִיד מֶלֶךְ בָּבֶל בָּאָרֶץ:
מב וַיִּגְּשׁוּ כָּל שָׂרֵי הַחֲיָלִים וְיוֹחָנָן בֶּן
קָרֵחַ וִיזַנְיָה בֶּן הוֹשַׁעְיָה וְכָל הָעָם
מִקָּטֹן וְעַד גָּדוֹל: וַיֹּאמְרוּ אֶל
יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא תִּפָּל נָא תְחִנָּתֵנוּ
לְפָנֶיךָ וְהִתְפַּלֵּל בַּעֲדֵנוּ אֶל יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ בְּעַד כָּל הַשְּׁאֵרִית הַזֹּאת
כִּי נִשְׁאַרְנוּ מְעַט מֵהַרְבֵּה כַּאֲשֶׁר
עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֹתָנוּ: וְיַגֶּד לָנוּ יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נֵלֶךְ בָּהּ וְאֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה: ג'

וגובא די רמא תמן ישמעאל ית כל פגרי גבריא די קטל ביד גדליה הוא דעבד מלכא אסא כד צר עלוהי בעשא מלכא דישראל יתיה מלי ישמעאל בר נתניה קטילין: ושבא ישמעאל ית כל שארא דעמא די במצפיא ית בנת מלכא וית כל עמא דאשתארו במצפיא דמני נבוזר אדן רב קטוליא על גדליה בר אחיקם ושבינון ישמעאל בר נתניהו ואזל למיעבר לות בני עמון: ושמע יוחנן בר קרח וכל רבני חילותא די עמיה ית כל בישתא דעבד ישמעאל בר נתניה: ודברו ית כל גבריא ואזלו לאגחא עם ישמעאל בר נתניה ואשכחו יתיה על בריכת מיין סגיאין די בגבעון: והוה כד חזא כל עמא דעם ישמעאל ית יוחנן בר קרח וית כל רבני חילותא די עמיה וחדיאו: ואסתחרו כל עמא דשבא ישמעאל מן מצפיא ותבו ואזלו לות יוחנן בר קרח: וישמעאל בר נתניה אשתיזב בתמניא גברין מן קדם יוחנן בר קרח ואזל לות בני עמון: ודבר יוחנן בר קרח וכל רבני חילותא די עמיה ית כל שארא דעמא דאתיב מלות ישמעאל בר נתניה מן מצפיא בתר דיקטל ית גדליה בר אחיקם גברין גברי עבדי קרבא ונשיא וטפלא ורברביא די אתיב מגבעון: ואזלו ויתיבו בגירות דיהב דוד לכמהם בר ברזילי גלעדאה די בסטר בית לחם למיזל למיעל למצרים: מן קדם כסדאי ארי דחילו מן קדמיהון ארי קטל ישמעאל בר נתניה ית גדליה בר אחיקם דמני מלכא דבבל בארעא: וקריבו כל רבני חילותא ויוחנן בר קרח ויזניה בר הושעיה וכל עמא מזעירא ועד רבא: ואמרו לירמיה נביא תתקבל כען בעותנא קדמך וצלי עלנא קדם יי אלהך על כל שארא הדין ארי אשתארנא זעיר מסגי כמא דעינך חזין יתנא: ויחוי לנא יי אלהך ית אורחא דנהך בה וית פתגמא דנעביד:

רשי

אשר הכה ביד גדליהו · מתוך שהיה לו לחוש לעצת יוחנן בן קרח ולא חש העלה עליו כ כאלו הרגו על ידו: אל מים רבים · על בריכת מיין סגיאין · בגרות כמהם · בגרות דיהב דוד לכמהם בן ברזילי ב בגלעדיה כשסב מ מלחמת אבשלום כמו שנאמר בספר שמואל אתי יעבר כמהם וגו': ויקול

מסרה

המסרה שמונה זה ג' כ כתוב שם על מ"ם ח' בקריא' ונראה טעות: וכל שרי ז' דסמי' וסי' והנו נצב על עלתו · יוחנן בן קרח וכל שרי החילים · וישמע יוחנן בן קרח וכל שרי · ויקח יוחנן בן קרח · וחבירו · ולא שמע יוחנן · והאחשדרפנים והפחות: ויאמרו ו' בטע"ם וסי' הבה נבנה לנו עיר · הבה נלבנה · אבל אשמים · לכו ונפילה גורלו' דיונה · למלאכים הבאים · ויאמרו אל ירמיהו הנביא תפל נא ת תחנתינו:

רדק

אשר הכה ביד גדליהו · בסבת גדליהו כי הוא היה סבה להריגת כלם כי בעבורו באו למצפה ל להכותו וכיון שהרג גדליהו הרג גם כן אשר היו עמו והכשדים ואף וכן היד יואב אתך כלו' סבתו אם הוא סבב את הדבר ויש לפרש ביד גדליה במקו' גדליהו כלומר במקום שהיה בו במצפה וכן ויד תהיה לך איש על ידו פירושו מקום ורז"ל אמרו וכי גדליהו הרגם והלא ישמעאל ה הרגם אלא כיון שהיה לו לחוש על עצת יוחנן ולא חש מעלה עליו הכתוב כאלו הרגם בידו: אשר עשה המלך אסא מפני בעשא · לא נזכר זה הבור אלא במקום הזה ותרגם יונתן הוא דעבד מלכא אסא כד צר עלוהי בעשא : ואת בנות המלך · כי לא הכה ישמעאל אלא אנשי המלחמה שהיו במצפה אבל העם שלא היו אנשי המלחמה והנשים והטף שבה אותם ישמעאל ובנות המלך שנשארו עם גדליה גם כן שבה אותם ולא הגלם נבוזר אדן עם הגלות לא השאירם עם דלת העם ולא ידענו אם היו בנות המלך צדקיהו או יהויכין או יהויקים: לעבור את בני עמון · כמו אל בני עמון וכן והדלה את הכהן כמו אל הכהן אתמי הגדת מלין כמו אל מי: אל מים רבים אשר בגבעון · כמו על וכן אל ההרים לא אכל כמו על ותרגם יונתן ועל בריכת מיין סגיאין די בגבעון: וסריסים · תרגם יונתן ורברביא: בגרות כמהם · במקום שגר שם כמהם בן ברזילי אולי הוא בנה אותו ובא לגור שם לפי' נקרא על שמו ויונתן תרגם בגרות דיהיב דוד לכמהם ברזילי בגלעדאה: אשר

והמה י' ר"פ וסימ' נמסר בישעיה סימ' סג · אם ח' ר"פ בספרא וסי' אם עונינו ענו בנו יי' אם ימשו החקים האלה ·
אם שוב תשבו בארץ · אם יסתר איש במסתרים ואני · אם יצאתי השדה והנה חללי · אם תשוב ישראל
נאם יי' אלי · אם טוב ואם רע בקול · אם בוצרים באו לך אם שודדי לילה · נחבה אל ז' בליש' וסימ' נמסר
בשמואל ב' ריש סימ' י' · ואתן ג' וסימ' באשר יקרת בעיני נכבדת · ואנכי אמרתי איך אשיתך · ואתן לך

ויאמר אליהם ירמיהו הנביא
שמעתי הנני מתפלל אל־יהוה
אלהיכם כדבריכם והיה כל־הדבר
אשר־יענה יהוה אתכם אגיד לכם
לא־אמנע מכם דבר : והמה אמרו
אל־ירמיהו יהי יהוה בנו לעד אמת
ונאמן אם־לא ככל־הדבר אשר
ישלחך יהוה אלהיך אלינו כן נעשה
: אם־טוב ואם־רע בקול יהוה
אלהינו אשר אנו שלחים אתך
אליו נשמע למען אשר ייטב־לנו כי
נשמע בקול יהוה אלהינו :
ויהי מקץ עשרת ימים
ויהי דבר־יהוה אל־ירמיהו :
ויקרא אל־יוחנן בן־קרח ואל כל־
שרי החילים אשר אתו ולכל־העם
למקטן ועד־גדול : ויאמר אליהם
כה־אמר יהוה אלהי ישראל אשר
שלחתם אתי אליו להפיל תחנתכם
לפניו : אם־שוב תשבו בארץ
הזאת ובניתי אתכם ולא אהרס
ונטעתי אתכם ולא אתוש כי נחמתי
אל־הרעה אשר עשיתי לכם : אל־
תיראו מפני מלך בבל אשר־אתם
יראים מפניו אל־תיראו ממנו נאם־
יהוה כי־אתכם אני להושיע אתכם
ולהציל אתכם מידו : ואתן לכם
רחמים ורחם אתכם והשיב אתכם
אל־אדמתכם : ואם־אמרים אתם
לא נשב בארץ הזאת לבלתי שמע
בקול יהוה אלהיכם : לאמר לא כי
ארץ מצרים נבוא אשר לא־נראה
מלחמה וקול שופר לא נשמע ו
וללחם לא־נרעב ושם נשב : ועתה
לכן שמעו דבר־יהוה שארית יהודה
כה־אמר יהוה צבאות אלהי ישראל
אם־אתם שום תשמון פניכם לבא
מצרים ובאתם לגור שם :
והיתה החרב אשר אתם יראים
ממנה שם תשיג אתכם בארץ מצרים
והרעב אשר־אתם דאגים ממנו שם
ידבק אחריכם מצרים ושם תמתו :
ויהיו כל־האנשים אשר־שמו
את־פניהם לבוא מצרים לגור שם
ימותו בחרב ברעב ובדבר ולא־
יהיה להם שריד ופליט מפני הרעה אשר אני מביא עליהם :

ואמר להון ירמיה נביא שמעית
הא אנא מצלי קדם יי אלהכון
כפתגמיכון ויהי כל פתגם דיתיב
יי יתכון אחוי לכון לא אמנע
מנכון פתגם : ואינון אמרו לירמיה
יהי מימרא דיי בנא לסהיד קשוט
ומהימן אם לא ככל פתגמיא די
שלחינך יי אלהך לותנא כן נעביד
: אם טב ואם ביש למימרא דיי
אלהנא די אנחנא שולחין יתך
לקדמוהי נקביל בדיל דייטב לנא
ארי נקביל למימרא דיי אלהנא :
והוה מסוף עשרא
יומין והות פתגם נבואה מן קדם
יי עם ירמיה : וקרא ליוחנן בר
קרח ולכל רבני חילותא דעמיה
ולכל עמא למזעיר ועד רבא : ואמ
להון כדנן אמר יי אלהא דישראל
דשלחתון יתי לקדמוהי למבעי
בעותכון קדמוהי : אם מיתב
תיתבון בארעא הדא ואבני יתכון
ולא איפגר ואקיים יתכון ולא
אטלטל ארי תבירת מן בישתא
דעבדית לכון : לא תדחלון מן
קדם מלכא דבבל די אתון דחלין
מן קדמוהי לא תדחלון מיניה
אמר יי ארי בסעדכון מימרי ל
למפרק יתכון ולשיזבא יתכון
מן ידיה : ואתן לכון רחמין
וירחם עליכון ויתיב יתכון ל
לארעכון : ואם אמרין אתון לא
נתיב בארעא הדא בדיל דלא
לקבלא למימרא דיי אלהכון :
למימר לא אלהין לארעא דמצרים
ניעול דלא נחזי עבדי קרבא וקל
שופרא לא נשמע וללחמא לא
נכפן ותמן נתיב : וכען בכן
קבילו פתגמא דיי שארא דבית
יהודה כדנן אמר יי צבאות אלהא
דישראל אם אתון שואה תשוון
אפיכון למיעל למצרים ותעלון
לאתותבא תמן : ותהי חרבא
די אתון דחלין מיניה תמן תדביק
יתכון בארעא דמצרים וכפנא די
אתון יצפין מיניה תמן ידביק ב
בתריכון למצרים ותמן תמותון :
ויהוו כל גבריא דשויאו ית אפיהון
למיעל למצרים לאתותבא תמן
יתקטלון בחרבא בכפנא ובמותא
ולא יהי להון שאר ומשיזב מן קדם
בישתא די אנא מייתי עליהון :

אנחנו אנו שולחים · אנו כתיב
וקרי אנחנו והענין אחד אלא ש
מלת אנו לא נמצא במקרא עוד
אלא זה אבל הוא כהוג בלשון מ
משנה ובתלמוד : אם שוב תשבו ·
שוב מקור בחסרון פ"א הפעל ו
ומשפטו בתשלומו ישוב ואף על
פי שאין המנהג במקור שהוא בזה
המשקל בנחי הפ"א לבא חס' הנה
כמוהו ידעתי כי כל תוכל כמו י
יכול : והשיב אתכם אל אדמתכם ·
על הגולים אמר ואמר אתכם כי
הרוב גלו והמעט נכלל ברוב :
לאלה

וקול שופר · שתוקעין
הצופים להזהיר את
העם : ונטעתים

מסרה
רחמים ורחם : נראה
ה' בקריא' וסימ' ימהר י
יחישה מעשהו · נחשן
בי' ויאמרו לא הוא ·
לאמ' לא כי ארץ מצרי'
נבוא · נשכימה לכרמי'
נראה · באורך נראה
אור : תשימון ג' בקרי'
וסימ' לא תשימון עליו
נשך · אם שום תשימון
פניכ' · עד אנה תשימון
קנצי למלין · אנך :

נתך ג׳ וסימ׳ ויחדלו הקולות והברד ומטר׳ עד נתך מים עליהם׳ כאשר נתך אפי׳ ובכל ה׳ בקריא׳ וסימ׳ בכל חקתיו ובכל משפטיו תעשו׳ ובכל החזון הזה דד״ה׳ כי התעיתם בנפשתיכם׳ ובכל החזון הזה׳ ובכל כחי הכינתי לבית יי׳ אלהי דד״ה׃ תמותו ז׳ מל וסימ׳ נמסר בס״ר מקץ׃ ובל שרי ז׳ וסימ׳ נמסר לעיל בס פרא סימ׳ מ״א׃ ואת ירמיהו ב׳ וסימ׳ וישלח המלך׳ אשר הניח נבוזר אדן רב טבחים׃ ׳ ואת ברוך ב׳ וסימ׳ ואת

וטמנתם במלט׳ תס זו יסוד כופל הי׳ בתיבה כמו מקו׳ מעמר מעשה ויסורו לט כמו וילט פניו לאט אותה בתוך הטיט במלבן במלט אגוולופתכט בלעז׃
ספרירו

כי כה אמר יהוה צבאות אלהי
ישראל כאשר נתך אפי וחמתי על
ישבי ירושלם כן תתך חמתי עליכם
בבאכם מצרים והייתם לאלה
ולשמה ולקללה ולחרפה ולא
תראו עוד את המקום הזה׃ דבר
יהוה עליכם שארית יהודה אל
תבאו מצרים ידע תדעו כי העידתי
בכם היום׃ כי התעתים בנפשותיכם
כי אתם שלחתם אתי אל יהוה
אלהיכם לאמר התפלל בעדנו אל
יהוה אלהינו וככל אשר יאמר יהוה
אלהינו כן הגד לנו ועשינו׃ ואגד
לכם היום ולא שמעתם בקול יהוה
אלהיכם ולכל אשר שלחני אליכם
׃ ועתה ידע תדעו כי בחרב ברעב
ובדבר תמותו במקום אשר חפצתם
לבוא לגור שם׃
מג ויהי ככלות ירמיהו לדבר אל כל
העם את כל דברי יהוה אלהיהם
אשר שלחו יהוה אלהיהם אליהם
את כל הדברים האלה׃
ויאמר עזריה בן הושעיה
ויוחנן בן קרח וכל האנשים הזדים
אמרים אל ירמיהו שקר אתה מדבר
לא שלחך יהוה אלהינו לאמר לא
תבאו מצרים לגור שם׃ כי ברוך
בן נריה מסית אתך בנו למען תת
אתנו ביד הכשדים להמית אתנו
ולהגלות אתנו בבל׃ ולא שמע
יוחנן בן קרח וכל שרי החילים
וכל העם בקול יהוה לשבת בארץ
יהודה׃ ויקח יוחנן בן קרח וכל
שרי החילים את כל שארית יהודה
אשר שבו מכל הגוים אשר נדחו
שם לגור בארץ יהודה׃ את הגברים
ואת הנשים ואת הטף ואת בנות
המלך ואת כל הנפש אשר הניח
נבוזראדן רב טבחים את גדליהו
בן אחיקם בן שפן ואת ירמיהו
הנביא ואת ברוך בן נריהו׃ ויבאו
ארץ מצרים כי לא שמעו בקול יהוה
ויבאו עד תחפנחס׃
ויהי דבר יהוה אל ירמיהו
בתחפנחס לאמר׃ קח בידך
אבנים גדלות וטמנתם במלט
במלבן אשר בפתח בית פרעה
בתחפנחס לעיני אנשים יהודים׃

ארי כדנן אמר יי צבאות אלהא דישראל כמא רחל רוגזי וחימתי על יתבי ירושלם כן יחול רוגזי עליכון במיעלכון למצרים ותהון למומי ולצדו וללוטא ולחיסודין ולא תחזון עוד ית אתרא הדין׃ גזירת פתגמא דיי עליכון שארא דבית יהודה לא תעלון למצרים מידע תדעון ארי אסהידית בכון יומא דין׃ ארי אטעיתון בנפשתיכון ארי אתון שלחתון יתי לקדם יי אלהכון למימר צלי עלנא קדם יי אלהנא וככל דיימר יי אלהנא כן חוי לנא ונעביד׃ וחויתי לכון יומא דין ולא קבלתון למימרא דיי אלהכון ולכל די שלחני לותכון׃ וכען מידע תדעון ארי בחרבא בכפנא ובמותא תמותון באתרא דאתרעיתון למיעל לאתותבא תמן׃
והוה כד שיצי ירמיה למללא עם כל עמא ית כל פ פתגמיא דיי אלההון דשלחיה יי אלההון לותהון ית כל פתגמיא האילין׃ ואמר עזריה בר הושעי ויוחנן בר קרח וכל גבריא רשיעי אמרין לירמיה שקרא את מתנבי לא שלחך יי אלהנא למימ׳ לא תעלון למצרים לאתותבא תמן׃ ארי ברוך בר נריה מגרי יתך בנא בדיל לממסר יתנא בידא דכסדאי למקטל יתנא ולאגלאה יתנא לבבל׃ ולא קביל יוחנן בר קרח וכל רבני חילוותא וכל עמא למימרא דיי למיתב בארעא דבית יהודה׃ ודבר יוחנן בר קרח וכל רבני חילוותא ית כל שארא דבית יהודה דתבו מכל עממיא דאתבדרו לתמן לאתותבא בארעא דבית יהודה׃ ית גבריא וית נשיא וית טפלא וית בנת מלכא וית כל נפשתא די שבק נבוזר אדן רב קטוליא על גדליה בר אחיקם בר שפן וית ירמיה נביא וית ברוך בר נריה׃ ואתו לארעא דמצרים ארי לא קבילו למימרא דיי ואתו עד תחפנחס׃
והוה פתגם נבואה מן קדם יי עם ירמיה בתחפנחס למימר׃ סב עמך אבנין רברבן ותטמרינון ב בטפיל בנינא די בתרע בית פרעה בתחפנחס לעיני גברין יהודאין׃

לאלה ולשמה ולקללה׳ פי׳ אלה לקללה כפל הענין במ״ש או פי׳ לאלה לשבועה וכ״תי למומי והוא על דרך והנחתם שמיכם לשבוע׳ לבחירי׃ כי התעתם בנפשותיכ׳׳ בכרי הע״ן ופירוש התעתם אותו ברצונכם כלומר במה שהיה בנפשותיכם כמו אם יש את נפשכם כלומר לא הראיתם לי בפיכם מה שהיה בלבבכם כי ה הכיר מהם ירמיהו כי דעתם ל ללכת למצרים לפיכך אמ׳ להם׃ ואגיד לכם היום ולא שמעתם׳ כי עדין לא כלה דבריו ולא ענו אותו אלא הכיר בהם כי דעתם היה ללכת למצרים על כל פנים׃ את גדליהו׳ עם גדליהו׃ במלט במלבן׳ מלט הוא החומר שעושים ממנו הלבנים או חומר אח׳ מטיד ומחול במלבן במקו׳ סרפת הלבנים או במקו׳ שעושין אותם ויונתן תרג׳ בטפל בנינא׃
את

מסרה
ברוך שאלו לאמ׳׳ את הגברים ואת הנשים׃ קח י״ב ר״פ בקריא׳ וסימ׳ קח נא את ברכתי אשר הבא׳ לך׳ קח את אהרן ואת בניו אתו׳ קח את הלוי׳ מתוך בני ישראל׳ קח מאתם והיו לעבד את עבדת׳ קח את הלוים תחת כל בכור׳ קח את המטה והקהל את העד׳׳ קח את אהרן ואת אלעזר בנו והעל׳׳ קח את האזור בידך׳ קח בידך אבנים גדלות וטמנתם במלט׳ קח לך מגלת ספ׳׳ קח בגדו כי ערב זר בתראה׳ קח נא מפיו תורה׃

יעטה ד׳ בקריא׳ וסימ׳ נמסר בסדר תזריע: מצבות ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ויוציאו את מצבות אוריהו· ושבר את
מצבות בית שמש· ומצבות עוזך לארץ תרד· וסימ׳ אפקו שמשא לארעא: ואין בהם ב׳ וסימ׳ ועל כל ערי
יהודה והנם חרבה היום הזה· ואין בהם התבונה: השכים ג׳ יתירין יוד בליש׳ בקרי׳ וסי׳ נמסר לעיל בסיפרא סי׳
כ״ח: לחרבה לשמה לית דכוות׳ דסמיך כן: נפשתכם דעליה ועתה כה אמר יי׳ אלהי צבאות אלהי ישראל

רדק

את שפרורו· כתיב בו״ו וקרי ביוד והענין אחד ואותיות אהוי מתחלפו׳ ופירושו אהלו והאהל הגדול נקרא שפריר ליופיו· מן אמרי שפר ושפריר בשקל סגריר: ובאה והכה· כתוב ובאה לשון נקבה על המחנה וקרי ובא לשון זכר על נבוכד נצר: ושרפם ושבם· ישרוף הבתים שבהם אלהי מצרים וישבה אלהי כסף ואלהי זהב או פירוש ישבה עובדיהם: ועטה את ארץ מצרי׳· כלומר יבזוז את כל שללה: כאשר יעטה הרועה את בגדו· כמו שיתעטף הרועה בבגדו ויכרוך את עצמו בו כן יכרוך הוא כל שלל ארץ מצרים וזכר הרועה לפי שהרועה עומד יומם ולילה במדבר עם הצאן ויתעטף ויתחבק בבגדו היטב מפני קרח הלילה ואדוני אבי ז״ל פירש כמו הרועה שנוסע ממקום למקום ושנוסע מן המקום עוטה בגד האהל שיושב בו והולך לו ולא ישאיר דבר באותו מקום: בית שמש· שהיו עובדים שם לשמש וזכר עוד ואת בתי אלהי מצרים ישרף באש לחזק הענין לומר כי כלם ישרוף באש לבזיון אלהיה׳: מפני רעתם· רעת יושביהם: המה אתם ואבותיכם· המה יושבי הערים שזכר שמתו או שגלו ולא אתם ואבותיכ׳ לא ידעת׳ אותם: השכחתם· הה״א תמה והה״א בלא געיא ויש ספרי׳ הה״א בגעיא: ואת רעות נשיו· נשי כל מלך ומלך וכן ראינו באשת אביו שעשתה מפלצת לאשרה:
לא

תרגום

ותימר להון כדנן אמר יי צבאות
אלהא דישראל הא אנא שלח
ואדבר ית נבוכדנצר מלכא דבבל
עבדי ואשוי ית כורסותיה עיל מן
אבניא האילין דטמרית ויגוד ית
אפדניה עליהון: וייתי ויקטיל ית
ארעא דמצרים די למותא למותא
ודי לשביא לשביא ודי לחרבא
לחרבא: ואדליק אשתא בבתי
טעות מצראי ויוקדינון וישבינון
וירוקין ית ארעא דמצרים כמא
דמתעטיף רעיא ית לבושיה ויפוק
מתמן בשלם: ויתבר ית קמת
בית שמש די בארעא דמצרים וית
בתי טעות מצרים יוקיד בנורא:
פתגם נבואה
דהוה עם ירמיה על כל יהודאי
דיתבין בארעא דמצרים דיתבין
במגדל ובתחפנחס ובממפס ובארע
פתרוס למימר: כדנן אמר יי
צבאות אלהא דישראל אתון
חזיתון ית כל בישתא דאיתיתי
על ירושלם ועל כל קרויא דבית
יהודה ואינון חרבא יומא דין ולית
בהון יתיב: מן קדם בישתהון
דעבדו לארגזא קדמי למהך ל
לאסקא בוסמין למפלח לטעות
עממיא דלא ידעונון אתון ו
ואבהתכון: ושלחית לותכון
ית כל עבדיי נביא מקדים ומשלח
למימר לא כען תעבדון ית עיסק
תועיבתא הדא דרחיקית: ולא
קבילו ולא ארכינו ית אודנהון
למתב מבישתהון בדיל דלא לאסקא
בוסמין לטעות עממיא: וחל רוגזי
וחמתי ודליק בקירויא דבית יהוד
ובשוקי ירושלם והואה לחורבא
לצדו כיומא הדין:
וכען כדנן אמר יי אלהי צבאות
אלהא דישראל למה אתון גרמין
בישתא רבתא על נפשתכון לשיצאה
לכון גבר ואיתא ועלים וינק מגו
בית יהודה בדיל דלא למשבק
לכון שארא: לארגזא קדמי
בעובדי ידיכון לאסקא בוסמין
לטעות עממיא בארעא דמצרים
דאתון אתן לאתותבא תמן בדיל
לשיצאה לכון ובדיל למהויכון
ללוטא ולחיסודין בכל עממי א
ארעא: האתנשיתון ית בישות
אבהתכון וית בישות מלכיא דבית
יהודה וית בישות נשוהי וית
בישתכון וית בישות נשיכון ד
דעבדו בארעא דבית יהודה
ובשוקי ירושלם:

ירמיה

ב׳ כתע׳ כסי׳ ואמרת אליהם כה אמר יהוה
צבאות אלהי ישראל הנני שלח
ולקחתי את נבוכדראצר מלך בבל
עבדי ושמתי כסאו ממעל לאבנים
האלה אשר טמנתי ונטה את
שפרירו׳ וכא׳ ק׳ ק׳ שפרורו עליהם: ובאה והכה את
ארץ מצרים אשר למות למות ואשר
לשבי לשבי ואשר לחרב לחרב:
ו׳ דסמי׳ והצתי אש בבתי אלהי מצרים
ל׳ ל׳ ושרפם ושבם ועטה את ארץ מצרים
כאשר יעטה הרעה את בגדו ויצא
משם בשלום: ושבר את מצבות
בית שמש אשר בארץ מצרים ואת
בתי אלהי מצרים ישרף באש:
מד הדבר אשר היה אל ירמיהו אל
כל היהודים הישבים בארץ
מצרים הישבים במגדל ובתחפנחס
ובנף ובארץ פתרוס לאמר: כה
אמר יהוה צבאות אלהי ישראל
אתם ראיתם את כל הרעה אשר
הבאתי על ירושלם ועל כל ערי
יהודה והנם חרבה היום הזה ואין
בהם יושב: מפני רעתם אשר עשו
להכעסני ללכת לקטר לעבד
לאלהים אחרים אשר לא ידעום
המה אתם ואבתיכם: ואשלח
אליכם את כל עבדי הנביאים
השכים ושלח לאמר אל נא תעשו
את דבר התעבה הזאת אשר
שנאתי: ולא שמעו ולא הטו את
אזנם לשוב מרעתם לבלתי קטר
לאלהים אחרים: ותתך חמתי ואפי
ותבער בערי יהודה ובחצות
ירושלם ותהיינה לחרבה לשממה
כיום הזה:
ועתה כה אמר יהוה אלהי צבאות
אלהי ישראל למה אתם עשים רעה
גדולה אל נפשתכם להכרית לכם
איש ואשה עולל ויונק מתוך יהודה
לבלתי הותיר לכם שארית:
להכעסני במעשי ידיכם לקטר
לאלהים אחרים בארץ מצרים אשר
אתם באים לגור שם למען הכרית
לכם ולמען היותכם לקללה ולחרפה
בכל גויי הארץ: השכחתם את רעות
אבותיכם ואת רעות מלכי יהודה
ואת רעות נשיו ואת רעתכם
ואת רעת נשיכם אשר עשו
בארץ יהודה ובחצות ירושלם:

רשי

שפרירו· אהלו ודוגמתו כרוחו שמים שפרה: ועטה את ארץ מצרים· יכרך כל שללה ויצא כאשר יכרוך ויגלוס הרועה את בגדו וישליכו מעל כתיפיו כשהוא מוליך צאנו לפניו: את מצבות בית שמש· מזבחות שעשו שם אותם שנתגיירו בימי חזקיהו שבויי סנחריב שהוליך מכוש וממצרי׳ לפני ירושלם ביום מפלתו כמו שאמר ישעיה ביום ההוא יהיו חמש ערים בארץ מצרים מדברות שפת כנען ונשבעות לה׳ צבאות עיר ההרס יאמר לאחת ותירגם יונתן עיר קרית בית שמש דעתידא למיחרב יתאמר דהיא חדא מ מנהון: לא

מסרה
לית דכוו׳ חס׳ דחס׳:
במעשי י״א כתיב יוד וסימ׳ נמס׳ בישעי׳ סימ׳ נ״ס: רעת ד׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ ושבע הפרות ח הרקות· לא תהיה אחרי רבים· ואת רעתיכם ואת רעת נ נשיכם· ב׳ בתרא׳ דכפסו׳ בתרא חס׳:

חקתי ט׳ חס׳ ו׳ בנביאים ובכתובים וסי׳ הבית אשר אתה בונה אם תלך· אם שוב תשובון אתם ובניכם· קרע אקרע את הממלכה· יען אשר עזבוני וישתחוו לעשתרת אלהי· ולא אקח את כל הממלכה· למען בחקתי ילכו· לא דכאו עד היום הזה· ועל ריב המה יעמדו למשפט· אם חקתי יחללו· וכל אוריתא דכוו חס׳ ו׳ במ״א עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמר משמרתי: ולשוב ג׳ בקריא׳ וסימ׳ חלילה לנו כבנו למרד· ולא

לֹא דֻכְּאוּ עַד הַיּוֹם הַזֶּה וְלֹא יָרְאוּ
וְלֹא־הָלְכוּ בְתוֹרָתִי וּבְחֻקֹּתַי אֲשֶׁר־
נָתַתִּי לִפְנֵיכֶם וְלִפְנֵי אֲבוֹתֵיכֶם:
לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הִנְנִי שָׂם פָּנַי
בָּכֶם לְרָעָה וּלְהַכְרִית אֶת־כָּל־
יְהוּדָה: וְלָקַחְתִּי אֶת־שְׁאֵרִית יְהוּדָה
אֲשֶׁר־שָׂמוּ פְנֵיהֶם לָבוֹא אֶרֶץ־מִצְרַיִם
לָגוּר שָׁם וְתַמּוּ כֹל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם
יִפֹּלוּ בַּחֶרֶב בָּרָעָב יִתַּמּוּ מִקָּטֹן וְעַד־
גָּדוֹל בַּחֶרֶב וּבָרָעָב יָמֻתוּ וְהָיוּ לְאָלָה
לְשַׁמָּה וְלִקְלָלָה וּלְחֶרְפָּה: וּפָקַדְתִּי
עַל הַיּוֹשְׁבִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם כַּאֲשֶׁר
פָּקַדְתִּי עַל־יְרוּשָׁלָםִ בַּחֶרֶב בָּרָעָב
וּבַדָּבֶר: וְלֹא יִהְיֶה פָּלִיט וְשָׂרִיד
לִשְׁאֵרִית יְהוּדָה הַבָּאִים לָגוּר־שָׁם
בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וְלָשׁוּב אֶרֶץ יְהוּדָה
אֲשֶׁר הֵמָּה מְנַשְּׂאִים אֶת־נַפְשָׁם
לָשׁוּב לָשֶׁבֶת שָׁם כִּי לֹא־יָשׁוּבוּ כִּי
אִם־פְּלֵטִים:
וַיַּעֲנוּ אֶת־יִרְמְיָהוּ כָּל־הָאֲנָשִׁים
הַיֹּדְעִים כִּי־מְקַטְּרוֹת נְשֵׁיהֶם
לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וְכָל־הַנָּשִׁים
הָעֹמְדוֹת קָהָל גָּדוֹל וְכָל־הָעָם
הַיֹּשְׁבִים בְּאֶרֶץ־מִצְרַיִם בְּפַתְרוֹס
לֵאמֹר: הַדָּבָר אֲשֶׁר־דִּבַּרְתָּ אֵלֵינוּ
בְּשֵׁם יְהוָה אֵינֶנּוּ שֹׁמְעִים אֵלֶיךָ:
כִּי עָשֹׂה נַעֲשֶׂה אֶת־כָּל־הַדָּבָר אֲשֶׁר
־יָצָא מִפִּינוּ לְקַטֵּר לִמְלֶכֶת הַשָּׁמַיִם
וְהַסֵּיךְ־לָהּ נְסָכִים כַּאֲשֶׁר עָשִׂינוּ
אֲנַחְנוּ וַאֲבֹתֵינוּ מְלָכֵינוּ וְשָׂרֵינוּ
בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלָםִ
וַנִּשְׂבַּע־לֶחֶם וַנִּהְיֶה טוֹבִים וְרָעָה
לֹא רָאִינוּ: וּמִן־אָז חָדַלְנוּ לְקַטֵּר
לִמְלֶכֶת הַשָּׁמַיִם וְהַסֵּךְ־לָהּ נְסָכִים
חָסַרְנוּ כֹל וּבַחֶרֶב וּבָרָעָב תָּמְנוּ:
וְכִי־אֲנַחְנוּ מְקַטְּרִים לִמְלֶכֶת הַשָּׁמַיִם
וּלְהַסֵּךְ לָהּ נְסָכִים הֲמִבַּלְעֲדֵי אֲנָשֵׁינוּ
עָשִׂינוּ לָהּ כַּוָּנִים לְהַעֲצִבָה וְהַסֵּךְ לָהּ
נְסָכִים:
וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ אֶל־כָּל־הָעָם עַל־
הַגְּבָרִים וְעַל־הַנָּשִׁים וְעַל־כָּל־הָעָם
הָעֹנִים אֹתוֹ דָּבָר לֵאמֹר: הֲלוֹא אֶת־
הַקִּטֵּר אֲשֶׁר קִטַּרְתֶּם בְּעָרֵי יְהוּדָה
וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלַםִ אַתֶּם וַאֲבוֹתֵיכֶם
מַלְכֵיכֶם וְשָׂרֵיכֶם וְעַם הָאָרֶץ אֹתָם
זָכַר יְהוָה וַתַּעֲלֶה עַל־לִבּוֹ:

לָא פְסַקוּ עַד יוֹמָא הָדֵין וְלָא
דְחִילוּ וְלָא הַלִיכוּ בְאוֹרַיְתִי וּבִקְיָמַי
דִיהָבִית קֳדָמֵיכוֹן וְקֳדָם אֲבָהָתְכוֹן:
בְּכֵין כִּידְנַן אֲמַר
יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל הָא אֲנָא
מְשַׁוֵי אַפֵּי בְכוֹן לְבִישָׁא וּלְשֵׁיצָאָה
יַת כָּל דְבֵית יְהוּדָה: וְאֶסַב יַת
שְׁאָרָא דְבֵית יְהוּדָ דְשַׁוִיאוּ אַפֵּיהוֹן
לְמֵיעַל לְאַרְעָא דְמִצְרַיִם לְאִתּוֹתָבָא
תַמָן וִיסוּפוּן כּוּלְהוֹן בְּאַרְעָא ד
דְמִצְרַיִם יִתְרְמוּן בְּחַרְבָּא וּבְכַפְנָא
יְסוּפוּן מִזְעֵירָא וְעַד רַבָּא בְּחַרְבָּא
וּבְכַפְנָא יְמוּתוּן וִיהוֹן לְמוֹמֵי וּלְצַדוּ
וּלְלוּטָא וּלְחִיסוּדִין: וְאַסְעַר עַל
דְיָתְבִין בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם כְּמָא
דְאַסְעָרִית עַל יְרוּשְׁלֵם בְּחַרְבָּא
בְּכַפְנָא וּבְמוֹתָא: וְלָא יְהֵי שְׁאַר
וּמְשֵׁיזִיב לִשְׁאָרָא דְבֵית יְהוּדָ דְאָתַן
לְאִתּוֹתָבָא תַמָן בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם
וּלְמֵתַב בְּאַרְעָא דְבֵית יְהוּדָ דְאִינוּן
מַטְעַן יַת נַפְשְׁהוֹן לְמֵתַב לְמִיתַּב
תַּמָן אֲרֵי לָא יְתוּבוּן אֱלָהֵין מ
מְשֵׁיזְבִין: וַאֲתִיבוּ יַת יִרְמְיָה כָּל
גַּבְרַיָא דְיָדְעִין אֲרֵי מַסְקָן בּוּסְמִין
נְשֵׁיהוֹן לְטַעֲוַת עַמְמַיָא וְכָל נְשַׁיָא
דְקַיְמַן קְהָלָא רַבָּא וְכָל עַמָא
דְיָתְבִין בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם בְּפַתְרוֹס
לְמֵימַר: פִּתְגָמָא דְמַלֵלְתָּא עִמָנָא
בִּשְׁמָא דַיְיָ לֵית אֲנַחְנָא צָבַן לְקַבָּלָא
מִינָךְ: אֲרֵי מֶיעְבַּד נַעְבֵּיד יַת
כָּל פִּתְגָמָא דִנְפַק מִפּוּמָנָא לְאַסָקָא
בּוּסְמִין לְכוֹכְבַת שְׁמַיָא וּלְנַסָכָא
לַהּ נִיסְכִין כְּמָא דַעֲבַדְנָא אֲנַחְנָא
וַאֲבָהָתָנָא מַלְכָנָא וְרַבְרְבָנָא
בְּקִירְוַיָא דְבֵית יְהוּדָה וּבְשׁוּקֵי
יְרוּשְׁלֵם וַהֲוֵינָא סָבְעִין לַחְמָא
וַהֲוֵינָא שְׁלַן שְׁלְיָא וּבִישְׁתָא
לָא חֲזֵינָא: וּמִן עִידָן
דְאִתְמְנַעְנָ לְאַסָקָ בּוּסְמִין לְכוֹכְבַת
שְׁמַיָא וּלְנַסָכָא לַהּ נִיסְכִין חֲסַרְנָא
כּוֹלָא וּבְחַרְבָּא וּבְכַפְנָא סָפְנָא:
וַאֲרֵי אֲנַחְנָ מַסְקָן בּוּסְמִין לְכוֹכְבַת
שְׁמַיָא וּמְנַסְכַן לַהּ נִיסְכִין הֲבַר
מִגֻבְרָנָא עֲבַדְנָא לַהּ כַּרְדִיטִין
לְטַעֲוָתָא וּמְנַסְכַן לַהּ נִסְכִין:
וַאֲמַר יִרְמְיָה
לְכָל עַמָא לְגַבְרַיָא וּלְנְשַׁיָא וְעַל
כָּל עַמָא דִמְתִיבִין יָתֵיהּ פִּתְגָמָא
לְמֵימַר: הֲלָא יַת בּוּסְמַנַיָא
דְאַסֶקְתּוּן בְּקִרְוַיָא דְבֵית יְהוּדָה
וּבְשׁוּקֵי יְרוּשְׁלֵם אַתּוּן וַאֲבָהָתְכוֹן
מַלְכֵיכוֹן וְרַבְרְבֵיכוֹן וְעַמָא דְאַרְעָא
יַתְהוֹן דְבַר יְיָ וּגְלֵי קֳדָמוֹהִי:

רש"י

לא דוכאו. לא נדכא לבם מרעתם: כי אם פליטים ירמיה וברוך חזרו משם שהגלם נבוכד נצר כשכיבש ארץ מצרים בידו בעשרים ושבע למלכו כך שנוייה בסדר עולם: המבלעדי אנשינו. שלא מדעתם: כוונים להעציבה. דפוסים בדמות עציב': ולא

רד"ק

לא דכאו עד היום הזה. לא נכנעו ולא שמו עצמם דכאים מפני העונם שהשיגם על רעתם שעשו: למלכת השמים. רוצה לומר למעשה השמים והם הכוכבים מלאכת הא׳ית׳ והוא חסר אלף וכן האחרים חסר בפרשה ויש מפרשים למלכת משרש מלך ומעניינו כלומר כוכב גדול אשר בשמים שהוא מלך על האחרים והוא השמש ותרגם יונתן ולכוכבת שמיא: ונהיה טובים. שהיינו בשלוה ובטובה: ומן אז חדלנו. והם לא חדלו אלא היו אומרים אם באה לנו רעה לא באה אלא מפני שפסקנו לקטר ולא היינו זריזי׳ כבראשונה לפיכך ענה להם הנביא הלא את הקטר: מקטרים. בא בזוד מ״ם לנקבות כמו נשים פלגשי׳ לבנים תטים שעורים ודומיהם: המבלעדי אנשינו. תאמר הנשים כי הן עקר המעשה: כונים. הם מיני מאכלים שהיו מכינים ומניפים למלכת השמים ויונתן תרגם כרדוטין: להעציבה. על דרך הכנוי רוצה לומר לשמחה והפ״א רפה ושפטה במפיק כי היא לכנוי והכנוי למלאכת השמים כי בלשון נקבה זוכר אותה כמו שאמר לה והה״א רפה ודינה במפיק כתבנו הדומים לה בספר מכלל בחלק הראשון ממנו: הקטר. שם בפלס והדבר אין בהם לי נקם ושלם: אותם זכר יי׳. כל הקטרים שקטרתם כי רבים היו האלוהות כמו שכתוב כי מספר עריך וגו׳ ולכל אחד היה מיוחד קטרו כי הקטר שם כלל: ותעלה על לבו. אותה הקטרת כי קטרת וקטר אחד ואמרו בלשון זכר ובלשון נקבה: ובערותיו

מסרה

יהיה פליט ושריד· כי בשובכם על יי׳: וכל הנשים ג׳ בקריאה וסימ׳ אשר נשא לבן אתנה׃ הדעים כי מקטרות נשיהם· יתנו יקר לבעליהן׳ אנ״ך: הדבר ד׳ בטעמ׳ בספרא וסימ׳ נמסר בסיפרא ריש סימ׳ לה׳: ונהיה ב׳ וסימ׳ ונהיה עליה עד פת׳ השער· ונשבע לחם ונהיה טובים: וכי יד רפ׳ בנביאים וסימ׳ וכי ירדף גאל הדם אחריו· וכי הקים יי׳ להם· וכי ימצא איש· וכי תאמרון אלי אל יי׳ דמלכים· וכי יאמרו אליך דרשו׳ וכי תאמר אלי אל יי׳ דישעיה· וכי תאמר בלבבך· וכי ישאלך העם הזה· וכי יאמרו השרים׳ וכי אנחנו מקטרים· וכי יתן מתנה· וכי תאכלו וכי תשתו· וכי תגישון עור לזבח אין רע· וכי יעשה הנשיא נדבה:

זרעת ט׳ו טכינו׳ בישין

ובתורתו ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ מפני אשר קטרתם · כי אם בתורת יי׳ חפצו · ובתורתו מאנו ללכת · קדמא חס׳ : ותדברנה ג׳ וסימ׳ ובעת מותה ותדברנה הנצבות · לא כי בנך המת ובני החי · ותדברנה בפיכם דס׳ : הגדול כל נביאים וכתובי׳ מל׳ וכל אוריתא חס׳ בר מן ב׳ מל׳ וסי׳ ופלוגתא דמטעי׳ תמצא במסר׳ רבתא בערך גדול : מתי מספר ה׳ בקריאה וסימ׳ ונאספו עלי והכני ונשמדתי · והפיץ יי׳ אתכם בעמים · ופליטי חרב ישובון ·

בעדותיו · בשוא הדלת ובחולם הוי״ו : ותדברנה בפיכם · הוי״ו בענין כאשר כוי״ו אם לא ישבעו וילינו ושפתי רננות יהלל פי אמר כאשר דברתם בפיכם : ובידכם מלאתם · כלומר כן מלאת׳ בידכ׳ ואחרי כן פי׳ הדבו׳ והמעשה ואמר כנגד הנשים ואף על פי שאמר אתם ונשיכם כי עיקר המעשה היה בנשים כ כמו שאמר : אם יהיה עוד שמי נקרא · כיון שאין שומעים מה שאומר להם הנביא בשמי לא יהיה שמי עוד נזכר בפיהם : כי אתכלם חרב ורעב · הפך מה שאמר אשר לא נראה ת מלחמה וללחם לא נרעב : בפי כל איש יהודה · בפי רובם כי צדיקים היו בהם כמו ירמיהו וברוך בן נריה ואמר עד כלות׳ אחר שאמר ותמו לתקפת האור וחוזק הענין ומה שאמר כל רוצה לומר רובם שהרי אמר ופליטי חרב ומה שאמר עד כלותם הוא דרך הפלגה : מתי מספר · כמו ירמיהו הנביא וברוך בן נריה ומעטים אחרים צדיקים שהיו בהם : וזאת לכם האות · כי כשתראו בקרוב נבוכד נצר בא אל פרעה כמו שבאתי לכם תדעו כי סופכם לכלות בארץ מצרי׳ : כי קום יקומו · קום בחולם מקור כמו ושוב אלי : פרעה חפרע׳ בחי״ת וכן היה כנוי שם אותו פרעה שהיה ב בימים ההם ויש אומרים כי החי״ת מקום הה״א והוא פרעה ב בהפך האותיות רוצה לומר כי יהיה פרוע מן כי פרעה אהרן ותרגם יונתן פרעה תבירא : את הדברים האלה · הנזכרים למעלה מראש הספר עד השנה הרביעית ליהויקים כמו שכתוב למעלה : אמרת

ולא הות רעוא קדם יי׳ עוד דלא
למשבק מן קדם בישות עובדיכון
מן קדם תועבתא דעבדתון והות
ארעכון לחורבא ולצדו וללוטא
מבלי יתיב כיומא הדין : מן קדם
דאסקתון בוסמין ודחבתון קדם
יי׳ ולא קבילתון למימרא דיי׳ ו
ובאורייתיה ובקיימוהי ובסהדותיה
לא הליכתון על כן ערעת יתכון
בישתא הדא כיומא הדין :
ואמר ירמיה
לכל עמא ולכל נשיא קבילו פ
פתגמא דיי׳ כל דבית יהודה די
בארעא דמצרים : כדנן אמר יי׳
צבאות אלהא דישראל למימר
אתון ונשיכון וגזרתון ב
בפומכון וברעותכון קיימתון ל
למימר מעבד נעביד ית נדרנא די
נדרנא לאסקא בוסמין לכוכבת
שמיא ולנסכא ליה ניסכין אקמא
תקיימון ית נידריכון ומיעבד ת
תעבדון ית נסכיכון :
בכן קבילו פתגמא
דיי׳ כל דבית יהודה דיתבין בארע
דמצרים הא אנא קיימית בשמי
רבא אמר יי׳ אם יהי עוד שמי מ
מתקרי בפום כל אנש יהודה אמר
קיים הוא יי׳ אלהים בכל ארעא
דמצרים : הא אנא מסער עליהון
לבישא ולא לטבא ויסופון כל
אנש יהודה די בארעא דמצרים
בחרבא ובכפנא עד דישתיצון :
ומשזבי חרבא יתובון מן ארעא
דמצרים לארעא דבית יהודה עם
דמניין וידעון כל שארא דבית
יהודה דאתן לארעא דמצרים
לאיתותבא תמן פתגם דמן יתקיים
אם דילי ואם דילהון : ודא לכון
אתא אמר יי׳ ארי אנא מסער עליכון
באתרא הדין בדיל דתידעון ארי
אתקיימא יתקיימון פתגמי עליכון
לבישא : כדנן אמר
יי׳ הא אנא מסר ית פרעה תבירא
מלכא דמצרים ביד בעלי דבבוהי
וביד דבען למקטליה כמא ד
דמסרית ית צדקיהו מלכא שבטא
דבית יהודה ביד נבוכד נצר מלכא
דבבל בעיל דבביה ודבעי למקטליה :
פתגם נבואה דאתנבי
ירמיה נביא על ברוך בר נ
נריה כד כתב ית פתגמיא האילין
על ספרא מפומא דירמיה בשתא
רביעיתא ליהויקים בר יאשיה מלך
שבטא דבית יהודה למימר : כדנן
אמר יי׳ אלהא דישראל עלך ברוך :

ד׳ ולא יוכל יהוה עוד לשאת מפני רע
מעלליכם מפני התועבת אשר
עשיתם ותהי ארצכם לחרבה
ד׳ ולשמה ולקללה מאין יושב כהיום
הזה : מפני אשר קטרתם ואשר
חטאתם ליהוה ולא שמעתם בקול
ג׳ ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ יהוה ובתרתו ובחקתיו ובעדותיו
ג׳ לא הלכתם על כן קראת אתכם
הרעה הזאת כיום הזה :
סימן ויאמר ירמיהו אל כל
העם ואל כל הנשים שמעו דבר
יהוה כל יהודה אשר בארץ מצרים :
ג׳ דסמי׳ כה אמר יהוה צבאות אלהי ישראל
ג׳ לאמר אתם ונשיכם ותדברנה
ל׳ בפיכם ובידיכם מלאתם לאמר עשה
נעשה את נדרינו אשר נדרנו
ל׳ לקטר למלכת השמים ולהסך לה
ל׳ חל׳ ל׳ ג׳ נסכים הקים תקימנה את נדריכם
ג׳ ועשה תעשינה את נדריכם :
לכן שמעו דבר יהוה
כל יהודה הישבים בארץ מצרים
כל כנ״א וכתו׳ מל׳ הנני נשבעתי בשמי הגדול אמר
יהוה אם יהיה עוד שמי נקרא בפי
כל איש יהודה אמר חי אדני יהוה
בכל ארץ מצרים : הנני שקד
עליהם לרעה ולא לטובה ותמו כל
איש יהודה אשר בארץ מצרים
ל׳ בחרב וברעב עד כלותם : ופליטי
יג חס׳ · ל׳ חרב ישבון מן ארץ מצרים ארץ
ה׳ יהודה מתי מספר וידעו כל שארית
ל׳ יהודה הבאים לארץ מצרים לגור
בז׳ ו׳ שם דבר מי יקום ממני ומהם :
ה׳ ד׳ כ׳ בקריאה וזאת לכם האות נאם יהוה כי פקד
אני עליכם במקום הזה למען
ל׳ תדעו כי קום יקומו דברי עליכם
לרעה :
את כתע׳ נסיב׳ ל׳ כה אמר יהוה הנני נתן את פרעה
חפרע מלך מצרים ביד איביו וביד
מבקשי נפשו כאשר נתתי את
צדקיהו מלך יהודה ביד נ
ד׳ נבוכדראצר מלך בבל איבו ומבקש מה
נפשו : הדבר אשר
דבר ירמיהו הנביא אל ברוך בן
נריה בכתבו את הדברים האלה
על ספר מפי ירמיהו בשנה ה
הרבעית ליהויקים בן יאשיהו
ל׳ ד׳ מלך יהודה לאמר : כה אמר
ג׳ ס״פ יהוה אלהי ישראל עליך ברוך :

ולא יוכל יי׳ עוד לשאת · כמו ולא יוכל : פרעה חפרע · פרעה תבירא וחי״ת זו משמש במקום הא׳ : מנוחה

מסרה
בהותכם מתי מספר : וכוהם ו׳ בקריאה וסימ׳ דבר מי יקום · ומהם עוד תקח · ומהם מן בני שמעון · ומהם על כלי העבוד׳ · ודבתריה ומהם ממנים · ומהם לא נבקש י׳ ד׳ בנהון ר״פ איבו ד׳ בקריא׳ וסימ׳ : בשמאל א׳ סימן כ״ד :

אחרית. כי יסף יי' יגון על מכאובי. פירוש כי ברוך היה מתרעם על הנבואה ובעת שהיה כותב דברי הנבואה מפי ירמיהו ולו לא הגיע דבר הנבואה התרעם ואמר אוי נא
לי. ודרש המכאוב הוא מה שהיו מכאיבים אותו ישראל בחרפה ובוז והיגון דבר הנבואה שלא באת אליו והוא הכין עצמו אליה בכל אשר יכול אלא שלא היתה לו הכנת
טבעית בעת היצירה כמו שכתבנו בתחילת הספר. ובדרש ברוך היה מתרעם על הנבואה אחר יהושע שמש משה רבינו ושרתה עליו רוח הקדש אלישע שמש אליהו ושרתה
עליו רוח הקדש מה נשתנתי אני מכל תלמידי הנביאים אוי נא לי כי יסף יי' יגון על מכאובי ומנוחה לא מצאתי ואין מנוחה אלא נבואה שנאמר כנוח עליהם מה המקום
משיבו הנה אם בניתי אני הורס
וגו': ואתה תבקש לך גדולות. ואין גדולות אלא נבואות שנאמ' ספרה נא לי את כל הגדולות וגו' ואומר ואגידה לך גדולו' ובצורות אמר הקב"ה ברוך אם אין כרם סייג למה כאן אין רועה למה ו ומפני מה כי הנני מביא רעה על כל בשר וגו' הרי בכל מקום אתה מוצא שאין הנביאים מ מתנבאים אלא בזכותן של ישראל וכן תרג' יונתן ומנוחה לא מצאתי ונבואה לא אשכחית: ואת כל הארץ היא. כל הארץ כמו שהיא כלה אהרוס ואתוש כמו שאמר הנני מביא רעה על כל בשר כמו שהתנבא ירמיהו על האומות ויונתן תרגם וית כל ארעא דישראל דילי היא:
למצרים. נבא תחילה על פורענות מלך מצרים שבאה לו מחוץ לארצו והוא כשהלך על נהר פרת בכרכמיש אחר שלכד מלך אשור ומלך ארם כמו שאמ' הלא ככרכמיש כלנו וגו' והלך שם פרעה נכה בימי יאשיהו ו וארכו לו ימי המצו' שם עד השנה הרביעית ליהויקים ועלה עליו נ נבוכד נצר ונאמר עליו נבואה זו ואחר כן נבא על ארץ מצרים שיכבשנה נבוכד נצר: אשר הכה נבוכד נצר מלך בבל בשנת הרביעית. מנהג הלשון לבוא סמוך על המספר וכן בשנת שלש למלכו ואחרים זולתו: פרעה נכה. תרגם יונתן פרעה חגירא: ערכו מגן. כנגד חיל נבוכד נצר שיערכו להלח' על חיל פרעה או אמר כנגד חיל פרעה שיערכו לעמוד כנגד חיל נבוכ' נצר הבא עליהם: וצנה. כמו מגן אלא שהוא עשוי בתכונה אחרת ות"י יונתן סדרו עגילין ותריסין: אסרו הסוסים. כמו ויאסר את רכבו: ועלו הפרשים. אותם הפרשים עלו על הסוסי' שתאסרו: והתיצבו בכובעים. התיצבו על הסוסי' בכובעים שבראשיכם: מרקו הרמחים. מרקו אותם מהחלודה וצחצחו אות': לבשו הסריונות. הם לבושי הברזל עשויים טבעות טבעות: מדוע המה חתים. חיל מצרים ראיתי חתים מפני חיל נבוכ' נצר מדוע היה זה איפה גבורתם: נסוגים אחור. שבים לאחור מפני חיל נבוכד נצר: יכתו. ענין שבר

רשי

ומנוחה לא מצאתי. לא שרת עלי שכינה להנבא כמו ותנח ע עליהם הרוח מה נשתניתי מתלמידי ה הנביאי' יהושע שימש את משה נחה עליו ר רוח הקדש אלישע שימש את אליהו נחה עליו רוח הקדש אני מה נ נשתניתי: ואת כל הארץ. היא הכרותה בכתישה והריסה זו: תבקש לך גדולות. נבואות כמו ספרה נא לי את כל הגדולות וגו' קרא אלי ואגידה לך גדולות וגו' אמר לו הקב"ה אם אין כרם אין סייג ואם אין צאן אין רועה אני נגלה על הנביאים אלא ב בזכותם של ישראל כך שנוייה במכילתיה ב בתחלתה: מגן. של עור הוא והו' שלוח וכשיוצא למלחמה מ מושחו בשמן: רמחים. של עץ רמות תריסין שלנו: מרקו הרמחי'. כמו ומורק ושוטף פ פורביר בלע"ז: המה חתים. מצרים: ולא הפנו. עוד לעמוד במלחמ' ולא היה להם פנאי: כיאור יעלה. שהיה רגיל להעלות ניסות סביביו כמי נהר לשטף סביביו: יתגעשו מימיו. דמטרפין מוהי: כיאור יעלה. היה רגיל לעלו' בארץ כפון שהלך פרע' על נבוכד נצר בכרכמי' ושם נפל נהרגו גיבוריו והוא ברח מן המלחמה: אובידה. כמו אאבד: והתהוללו

אמרת ג' ר"פ וסימ' אך דבר שפתים עצה וגבורה. אוי נא לי. אמרת וגה הכית דוד"ה: על הגוים ה' בקריא' וסימ' ראה הפקדתיך היום הזה. שפוך חמתך על הגוים דסיפרא. אשר היה דבר יי' אל ירמיהו. וקצף גדול אני קוצף. מן הממלכות תהיה שפלה: ימלט ג' בקריא' וסימ' ויאמר אליהו להם תפשו. ויבאו לעשו' זבחי'

אָמַרְתָּ אוֹי־נָא לִי כִּי־יָסַף יְהוָה יָגוֹן
עַל־מַכְאֹבִי יָגַעְתִּי בְּאַנְחָתִי וּמְנוּחָה
לֹא מָצָאתִי׃ כֹּה תֹּאמַר אֵלָיו כֹּה
אָמַר יְהוָה הִנֵּה אֲשֶׁר־בָּנִיתִי אֲנִי
הֹרֵס וְאֵת אֲשֶׁר־נָטַעְתִּי אֲנִי נֹתֵשׁ
וְאֶת־כָּל־הָאָרֶץ הִיא׃ וְאַתָּה תְּבַקֶּשׁ־
לְךָ גְדֹלוֹת אַל־תְּבַקֵּשׁ כִּי הִנְנִי מֵבִיא
רָעָה עַל־כָּל־בָּשָׂר נְאֻם־יְהוָה וְנָתַתִּי
לְךָ אֶת־נַפְשְׁךָ לְשָׁלָל עַל כָּל־ ה
הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר תֵּלֶךְ־שָׁם׃
מו אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־
יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא עַל־הַגּוֹיִם׃
לְמִצְרַיִם עַל־חֵיל פַּרְעֹה נְכוֹ מֶלֶךְ
מִצְרַיִם אֲשֶׁר־הָיָה עַל־נְהַר־פְּרָת
בְּכַרְכְּמִשׁ אֲשֶׁר הִכָּה נְבוּכַדְרֶאצַּר
מֶלֶךְ בָּבֶל בִּשְׁנַת הָרְבִיעִית לִיהוֹיָקִים
בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה׃
עִרְכוּ מָגֵן וְצִנָּה וּגְשׁוּ לַמִּלְחָמָה׃
אִסְרוּ הַסּוּסִים וַעֲלוּ הַפָּרָשִׁים
וְהִתְיַצְּבוּ בְּכוֹבָעִים מִרְקוּ הָרְמָחִים
לִבְשׁוּ הַסִּרְיֹנֹת׃ מַדּוּעַ רָאִיתִי הֵמָּה
חַתִּים נְסֹגִים אָחוֹר וְגִבּוֹרֵיהֶם
יֻכַּתּוּ וּמָנוֹס נָסוּ וְלֹא הִפְנוּ מָגוֹר
מִסָּבִיב נְאֻם־יְהוָה׃ אַל־יָנוּס
הַקַּל וְאַל־יִמָּלֵט הַגִּבּוֹר צָפוֹנָה עַל־
יַד נְהַר־פְּרָת כָּשְׁלוּ וְנָפָלוּ׃ מִי־
זֶה כַּיְאֹר יַעֲלֶה כַּנְּהָרוֹת יִתְגָּעֲשׁוּ
מֵימָיו׃ מִצְרַיִם כַּיְאֹר יַעֲלֶה וְכַנְּהָרוֹת
יִתְגֹּעֲשׁוּ מָיִם וַיֹּאמֶר אַעֲלֶה אֲכַסֶּה־
אֶרֶץ אֹבִידָה עִיר וְיֹשְׁבֵי בָהּ׃

ג' ר"פ / נ' חס' / ית כשל / ל' ית כתו' תמרין / ג' / א' חס' כל / כ' מ"ן / ל' חס' / ל' חל' / ל' / ב' תג בעכותי' / ל' ל' / ל' וחס' וכתי' סח"ך / ג' ג' / תג / ל' / ג' ר"פ / ל' ח' / ל' וחס' וי"ו

אֲמַרְתְּ וַוי כְּעַן לִי אֲרֵי אוֹסִיף יְיָ
דְּוָון עַל תַּבְרִי לָא אִיתִי בְּתַנְחָתִי
וּנְבוּאָה לָא אַשְׁכָּחִית׃ כְּדְנַן תֵּימַר
לֵיהּ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא דִי בְּנֵיתִי
אֲנָא אִיפַגַּר וְיָת דִּי קַיֵּימִית אֲנָא
אֲטַלְטֵל וְיָת כָּל אַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל
דִּילִי הִיא׃ וְאַתְּ בָּעֵי לָךְ רַבְרְבָן
לָא תִבְעֵי אֲרֵי הָא אֲנָא מַיְתֵי בִּישְׁתָּא
עַל כָּל בִּסְרָא אֲמַר יְיָ וְאֶתֵּן לָךְ יָת
נַפְשָׁךְ לְשֵׁיזָבָא עַל כָּל אַתְרַיָּא דִּי
תְּהַךְ לְתַמָּן׃ דַּהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה
מִן קֳדָם יְיָ עַל יִרְמְיָה נְבִיָּא עַל
עַמְמַיָּא׃ לְמִצְרַיִם עַל מַשִּׁרְיַת
פַּרְעֹה חֲגִירָא מַלְכָּא דְּמִצְרַיִם
דַּהֲוָת עַל נְהַר פְּרָת בְּכַרְכְּמִישׁ
דִּמְחָא נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא דְּבָבֶל
בְּשַׁתָּא רְבִיעֵיתָא לִיהוֹיָקִים בַּר
יֹאשִׁיָּה מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְּבֵית יְהוּדָה׃
סַדַּרוּ עֲגִילִין וּתְרִיסִין וְאִתְקְרַבוּ
לַאֲגָחָא קְרָבָא׃ טַקִּיסוּ סוּסְוָתָא
וְיִסְקוּן פָּרָשַׁיָּא וְיִתְעַתְּדוּן בְּקוֹלְסֵי
צַחְצַחוּ מוּרְנְיָתָא לְבַשׁוּ סִרְיָנַיָּא׃
מָא דֵין חֲזֵיתִי אִינוּן תְּבִירִין
מִסְתַּתְּרִין לַאֲחוֹרָא וְגִבָּרֵיהוֹן
תְּבִירִין וּמֵעֲרַק עֲרְקִין וְלָא מִתְפְּנַן
לְמֵיקַם מִן קֳדָם דְּקַטְלִין בְּחַרְבָּא
דְּמִתְכַּנְשִׁין עֲלֵיהוֹן מִסְחוֹר סְחוֹר
אֲמַר יְיָ לָא יֵעֲרַק דְּקַלִּיל וְלָא יִשְׁתֵּיזֵיב
דְּגִבַּר בְּאַרְעָא צִיפּוּנָא עַל כֵּיף
נַהֲרָא פְּרָת אִתַּקְלוּ וּנְפָלוּ׃ מַן
דֵּין דְּסָלִיק בְּמַשִּׁרְיָתֵיהּ כְּעֲנָנָא
דְּסָלִיק וְחָפֵי יָת אַרְעָא כְּמַבּוּעַ
דְּמַיִין דְּמִטַּרְפִין מוֹהִי׃ מַלְכָּא
דְּמִצְרַיִם דְּסָלִיק בְּמַשִּׁרְיָתֵיהּ כ
כַּעֲנָנָא דְּסָלִיק חָפֵי יָת אַרְעָא
כְּמַבּוּעַ דְּמַיִין דְּמִטַּרְפִין מוֹהִי ו
וַאֲמַר אֶיסַק אַחֲפֵי אַרְעָא וּמְלֹאָהּ אוֹבֵיד קִרְוַיָּא וְדְיָתְבִין בְּהוֹן׃

ועלות. גם שבי גבור יקח ומלקוח. היקח מגבור מלקוח ואם שבי. וצדקיהו מלך יהודה. ויאמ' הך הכפתור.
אל ינוס הקל ולא ימלט הגבור. והיה כל אשר יקרא. ובזה אלה להפר ברית. ומוצא אני מר ממות את
האשה. בוטח בלבו הוא כסיל. עד שקרים לא ינקה. ובעת ההיא יעמד מיכאל השר הגדול. וסימ' תפש
לגברא דשבא שביא צדקיהו חמא וערק דפשט ידא באתתא חכמתא ושקרת במיכאל:

וכתיתה: ומנוס נסו. מנוס שם בפלס מקום: ולא הפנו. לא החזירו פניהם כנגד הרודפים אחריהם אלא נסו בחזקה זהו שאמר ומנוס נסו להזק המנוס: מגור מסביב. בעודם נסים יהיה להם פחד מסביב שיפחדו שיבאו להם מכל סביבותיה' ויונתן תרגם מגור ענין אסיפה ולא מתפנן למיקם מן קדם דקטלין בחרבא דמתכנשין עליהון מן סחור סחור: אל ינוס. מי שהוא קל ברגליו לא ינוס כי לא יועילו לו כי ישיגוהו הרודפים: ואל ימלט הגבור. ואל יחשב הגבור שימלט אם יעמוד להלחם כנגדם כי לא תועילהו גבורתו ויפול בידם: צפונה. בפאת צפון לכרכמיש כי שם היתה המלחמה או כרכמיש היתה צפונית למצרים לפיכך אמר צפונה וכן אמר למטה בארץ צפון: מי זה. אמר על פרעה דרך לעג מי זה שהיה עולה מן הארץ: כיאור. כמו יאור שעולה ומתפשט בארץ: כנהרות. כמו הנהרות הגדולים כן יתגעשו מימיו של פרעה והוא משל על חילותיו וכיון שהיו עולים כל כך בגבורה איך כשלו ונפלו עתה לפני נבוכד נצר וכפל הענין לחזק עוד ואמר: מצרים כיאור.
הראשון יתגעשו מבנין התפעל וזה השני יתגעשו בחולם הגימ"ל מורכבת מן התפעל הדומה למרובע אמר כמו שהנהרות יתגעשו מים כן יתגעשו חילותיו של פרעה בבאו לארץ וענין יתגעשו הוא ענין געש המים ותנועתם בחוזק ויונתן תרגם כיאור כעננא: ויאמר אעלה אכסה ארץ. אעלה בפתח האלף במקום סגול וכן אענה אף אני חלקי כי הם פועלים עומדים ואילו היו מבנין הפעיל היו יוצאין ואיננו רחוק שתהיה האלף בפתח אף על פי שאין כן המנהג: אובידה. מבנין הפעיל משפטו אאבידה אלא שבא כן להכות על האלף כמשפט:

עלו הסוסים. עתה בבא חיל נבוכד נצר עלו הסוסי׳ כראה מה תעשו אתם הסוסים כלומר סוסי מצרים עלו כנגד החיל הבא עליכם כמו שהייתם עולים טרם בואם כמו הימים השלום: והתהוללו. אתם הרכב כמו שהייתם עושים מתחילה והרכב שם כלל כמו שם מאות רכב בחור והוללות הרכב הוא מרוצת הסוסים רצוא ושוב והירתם שידמה הוללות וסגעון: ויצאו הגבורים. בכרי היוד והוא איתן ולית כוותיה ושארא ויצאו בקמץ היוד: כוש ופוט. באו עם פרעה וכן לודים: תפשי דרכי קשת. סמוך על סמוך כמו כהרי כחלי דבש וחמאה חכמי יועצי פרעה ושפוני טמוני חול: והיום ההוא. יום נקמה להנקם מצריו נקמת יאשיהו המלך שהמיתו פרע׳ נכה במגדו: ורותה מדמם. מן הקל ולית כותיה ושארא רותה ורותה מן הדגש: אל נהר פרת. כמו על׳ וכן אל ההרים לא אכל: עלי גלעד. ואם תעלי ותקחי צרי לא יועילוך: לשוא הרבית רפואות. לחנם תקחי רפואות למכתך: כי תעלה אין לך. ותעלה כמו רפואה והרפוא׳ היא משל על עזרת העוזרי׳ כמו כוש פוט ולוד: הרבתי. כתוב ביוד רוצה לומר שהם יאמרו כן בעת מפלתם והרבית קרי שאומר הנביא כנגד בתולת בת מצרים: שמעו. וצוחתך. כמו צעקתך וכן צוחה על היין: גבור בגבור כשלו. כי אפילו הגבורים ינוסו ויכשלו איש באחיו בנוסם כי בבא מנוסת הראשון יכשל ויפול והאחרו׳ יכשל בו בנוסו שימצאנו מוטל בדרך ויכשל בו בנוסו והנה יחדיו נפלו שניהם: הדבר. אח׳ כן בא נבוכד נצר עוד להכו׳ את ארץ מצרים והתנבא הנביא עליהם טרם באו ואמר: הגידו במצרים. זכר תחילה כלל במצרים ואחר כן פרט במגדול והוא שנזכר בתורה בין מגדול ובין הים וכן בנוף ובתחפנחס עיר ממלכה לפרעה: מדוע נסחף אביריך לא עמד. והתעול כי יי׳ הדפו. נסחף מן מטר סוחף כאילו סחפו מטר לא יוכל לעמוד בעצמו ואמר נסחף לשון יחיד ואמר אביריך לשון רבים רוצה לומר כל אחד ואחד מן אביריך: הרבה כושל. יי׳ שזכר הרבה בהם כושלים: גם נפל איש אל רעהו. כמו על רעהו כמו שאמר גבור בגבור כשלו ויונתן תרגם נפל כמו אל הכשדים אתה נופל שתרגם א

מסתמע וכן תרג׳ זה אף אסתמעו גבר לחבריה: ויאמרו קומה ונשובה אל בני עמנו. הגרים במצרים מארצות אחרות כי כשהיה רעב היו באים לגור במצרי׳ כי ברוב השני׳ ים שבע במצרים יותר משאר ארצות וכשיבא חיל נבוכד נצר יאמרו איש לחברו קומה ונשובה אל עמנו: היונה. האונסת כי אין מי שיעמוד כנגדה וכן והאכלתי את מוניך אונסיך וכן לא יונו עוד נשיאי את עמי ויונתן תרגם מענין יין שתרגם מן קדם חרב כנאה דהיא כחמר מרויא: קראו. אמרו שם במצרים דרך קריאה על פרעה מלך מצרים שהיה מלך שאון והמון רב: העביר המועד. המועד שנתן למלך בבל לצאת להלחם עמו העביר אותו לו מפחדו אליו ומלך עומד במקום שנים מלך מצרים ומלך שאון ויונתן תרגם קראו זמינו: חי אני. כי כתבור בהרים. פירש אדוני אבי ז״ל כמו שהר תבור הוא מועד לכוד שם ולפרוש שם רשתות כמו שאמר ורשת פרושה על תבור כן יכודו אותם: וככרמל בים יבא. כמו שעל הכרמל שמביאים בים כן יביאו אותם בשביה ויונתן תרגם ארי כמה דיציב פתגמא דתבור בטוריא וככרמלא בימא כן ייתי תבריה: כלי גולה. יושבת בת מצרים. את בת מצרים שהיית יושבת כלומ׳ יושבת לבטח והיית חושבת שתשבי זמן רב בארצך עתה עשי לך כלי גולה כי תגלי ממנה וזכר נוף שהיתה עיר ממלכה: ונצתה. תשם כמו עריו נצתו ונצתה כמדבר וכן תרגם יונתן ותצדי: עגלה יפהפיה מצרים. יפה פיה שתי מלות וענינו מלה אחת וכן פקחקוח והבית לגאיונים הוא יה ההגנו עלמות כל אלו שתי מלות וענינם מלה אחת וכן יפהפיה וככפלו בם הענ׳ והלמ״ד לרב היופי ודמה מצרים לעגלה יפה פיה לרב יפיה ודשנה וכן כנה הכתוב הגוים היפות והדשנות פרות הבשן: קרץ מצפון בא בא. ענין קריצה וגזרה כמו מחומר קורצתי גם אני: מצפון. מבבל שהיא בצפונית ואמר בא בא כפל הדבר לחזק הענין: גם שכיריה. גייסות ששכרו לעזרם הם בקרבה: כעגלי מרבק. כמו העגלי׳ שעומדי׳ בבית לפטמן כן הם יושבים ואוכלי׳ ושותים ולא יבאו להלחם ויונתן תרגם שכיריה רברבהא כמו השכירה שפירים גדולה מרבק ענין פטום וכן עגל מרבק וכן בדברי רבותינו ז״ל הכניסה לרבקה: הפנו

שמעו ג׳ ר״פ וסי׳ בסדר בשלח: יחדיו ג׳ מל׳ בקריא׳ וסי׳ הוליליו חשבון כי שדודה. שמעו גוים קלונך וצוחתך: כי גם המה הפנו נסו יחדיו: ונשובה ז׳ וסי׳ ויאמר אברהם אל נעריו׳ נתנה ראש ונשובה. הנה באו בארץ צוף. הרבה כושל גם נפל איש. לכו ונשובה אל יי׳. נחפשה דרכינו ונחקרה. השיבנו יי׳ אליך:

יסקון סוסותא וישתגשגן רתיכיא
ויפקון גבריי כושאי ופוטאי אחדי
תריסין ולודאי דנגדין ומתחן
בקשתא: ויומא ההוא קדם יי
צבאות יום פורענותא לאתפרע
מסנאי עמיה ותקטיל חרבא
ותסבע ותרווי מדמהון ארי קטלא
קדם יי צבאות בארעא ציפונא על
נהר פרת: סקי לגלעד וסבי
שעיף מלכות כנשתא דמצרים לא
להנאה אסגית סממנין אסו לא
סלקת ליך: שמעו עממיא קלניך
וצוחתיך אתמליאת ארעא ארי
גבר בגבר אתקלו כחדא אתקטלו
תרויהון: פתגם נבואה דמליל
יי עם ירמיה נבייא למיתי נבוכד
נצר מלכא דבבל למימחי ית ארע
דמצרים: חוו במצרים ובסרו
במגדול ובסרו במפים ובתחפנחס
אמרו איזדרז ואתקן לך ארי
קטילת חרבא סחרנך: מא דין
איתברו גיברך ולא יכילו למיקם
ארי יי תברינון ואסגיאו מתקליהון
אף אשתמעו גבר לחבריה ויימרון
קומו ונתוב לעמנא ולארעא
ילדותנא מן קדם חרב סנאה דהיא
כחמר מרויא: זמינו לתמן פרעה
מלכא דמצרים דסגיאין אתרגושתיה
מעדי זמניא: קיים אנא אמר
מלכא יי צבאות שמיה ארי כמא
דיציב פתגמא דתבור בטוריא
ובכרמלא בימא כן ייתי תבריה:
מני גלותא אתקיני ליך מלכו כנשתא
דמצרי ארי מפים לצדו תהי ותצדי
מבלי יתיב: מלכות יאיא הות
מצרי עממין קטולין מציפונא ייתון
עלה למבזה: אף רברבהא בגוה
בעיגלי ריבקא ארי אף אינון

עלו הסוסים והתהוללו הרכב ויצאו
הגבורים כוש ופוט תפשי מגן ולודים
תפשי דרכי קשת: והיום ההוא
לאדני יהוה צבאות יום נקמה
להנקם מצריו ואכלה חרב ושבעה
ורותה מדמם כי זבח לאדני יהוה
צבאות בארץ צפון אל נהר פרת:
עלי גלעד וקחי צרי בתולת בת
מצרים לשוא הרבית רפאות תעלה
אין לך: שמעו גוים קלונך וצוחתך
מלאה הארץ כי גבור בגבור כשלו
יחדיו נפלו שניהם:
הדבר אשר דבר יהוה אל ירמיהו
הנביא לבוא נבוכדראצר מלך בבל
להכות את ארץ מצרים: הגידו
במצרים והשמיעו במגדול ו
והשמיעו בנף ובתחפנחס אמרו
התיצב והכן לך כי אכלה חרב
סביביך: מדוע נסחף אביריך לא
עמד כי יהוה הדפו: הרבה כושל
גם נפל איש אל רעהו ויאמרו קומה
ונשבה אל עמנו ואל ארץ מולדתנו
מפני חרב היונה: קראו שם פרעה
מלך מצרים שאון העביר המועד:
חי אני נאם המלך יהוה צבאות
שמו כי כתבור בהרים וככרמל בים
יבוא: כלי גולה עשי לך יושבת
בת מצרים כי נף לשמה תהיה
ונצתה מאין יושב:
עגלה יפה פיה מצרים קרץ
מצפון בא בא: גם שכריה
בקרבה כעגלי מרבק כי גם המה

והתהוללו. לשון השלו׳ ורותה. לשון שובע. לא׳ לשון שכרון כמו שכר דמתרגמי׳ מרוי: גבור בגבור כשלו. כשהיו בורחים היו כשלים ונתקלים זה בזה: לבא נבוכד נצר. זו מכה שניה שהחריב נבוכד נצר את מצרים בשנת עשרי׳ ושבע למלכו כמו ששנינו בסדר עולם: התיצב והכן לך. לנגד המלחמ׳ והכן ואתקין: נסחף. נשטפו והחליקו גיבוריך כמו מטר סוחף נסתחפו שדהו בלשון משנה ומנחם חברו לשון כליון וכן חבר מטר סוחף ודונש פתר מטר סוחף כמו מטר סוטף כמו משטף פורה במערכה: הרבה כושל. הקב״ה שהדפו הרבה לו מכשול: גם נפל. כשיקבצו איש אל רעהו לאמר נקומה ונשובה אל עמינו מן ממקום שיבאנו משם להלחם: חרב היונה. חרבא דסנאה דהיא כחמר מרויא היונה לשון יין. לא׳ לשון אונאה: קראו שם. במלחמ׳ הכריזו משל של חרפה: פרע׳ מלך מצרים שאון. שהיה מגביה קול שאונו תאוות להתהלל בחיילותיו: העביר המועד. שייעד יום מלחמה קבוע לבאת ולהלחם ולא יבא ועבר יום זמן המועד: כי כתבור בהרים. כי כאשר דבר אמת הוא שתבור קבוע בהרים והר הכרמל על הים כן באמת יבא הדבר הזה על מצרים: כלי גולה. הראוי לדרך מתקן לו חמת ומקרה של חרס לשתות בה: ונצתה. לשון ציה: עגלה יפיפיה. מלכות יאייא: קרץ. עממין קטולי׳ קרץ לשון חתוך וכן מחומר קורצתי: מצפון. מבבל: שכיריה. שריה כמו בתער השכיר׳ מרבקי׳ קופלא בלעז: הפנו

רשי

הפנו. פנו עורף לברוח לנוס: קולה כנחש ילך. הרי הנחש בא לאמר על מצרים וכבא למר למרכו עורף לנוס מכאן שכשאמר הקב״ה לנחש על גחנך תלך קיצע את רגליו והלך קולו בסוף העולם כך שנויה בפלטים ושתים מדות דרבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי: כי בחיל ילכו. אליה: כרתו יערה. כח יש בהן לכרות כל יערה: כי לא יחקר. מספר צבאם: על אמון. על השר אמון שהוא לשון גדולה כמו התטבי מנא אמון אלכסנדריא רבתא לאנטיכיוריא״ה ראליסנדר״א בלע״ז: ואח׳ כן. מקץ ארבעים שנה כמו שאמר יחזקאל: ואתה אל תירא. כדיקי שבתוך מצרים שגלו שם על כרחם: לאמשפט. ברין חסוך מעט מעט ונקה. לשון טיהוט והסמר וכן תירגמו יונתן לשון כליה: אל פלשתים. על פלשתים: בטרם יכה פרעה את עזה. כשהיה נבוכד נצר בא על ירושלם בשנה העשירי׳ לצדקיהו יצא חיל פרע׳ ממצרי׳ ויעלו הכשדים מעל ירושלם שמע פרעה שטף את עזה ושב לארצו בסדר עולם: שעטת. אין לו דמיון ויונתן תירגמו מפסועית: מרעש לרכבו. מרעש אשר לרכבו: גלגליו. אופני מרכבותיו: לא הפנו אבו׳ על בנים. להבילם: להכרית

רדק

הפנו׳ פי׳ הפנו ערף: קולה כנחש ילך. קול צעקת מצרים ילך למרחוק כקול נחש ויונתן תרגם קל ניקוש זיניהון כחוון זחלין: כרתו יערה. מחלוקת במלה הזאת יש קוראים כרתו בווי כמו חרבו מאד כאילו מדבר כנגד החיל ויש קוראים כרתו פעל עבר כמו שמרו זכרו ובמקצת ספרים מדויקי׳ הכ״ף מעמדת בגעיא וזאת היא הקריאה הנכונה לפי הענין ויש אומרים כי לא יתכן היותו פעל עבר בעבור שאמר אחריו נאם יי׳ ואין המנהג לבא נאם יי׳ אחר פעל עבר בדברי הנבואה והנה שכחו ירדו לטבח נאם המלך יי׳ צבאות שמו וכדברי תוכחה כלכם פשעת׳ בי נאם יי׳ ואמר כרתו לשון עבר ואף על פי שענינו לעתיד כי כן המנהג במקומות רבים בדברי הנבואה כי דבר הנבואה העתיד הוא קיי׳ כאילו בא יערה רוצה לומר ענין יערה והוא משל על עם מצרי׳ או על גדוליה וכן תרגם יונתן רברבהא: כי לא יחקר. חיל נבוכד נצר הבא עליה לא יחקר מרוב: הובישה. פעל עומר וכן הובישו אכרים חולתו ויש יוצא כמו הובשת היום את פני עבדיך אמר בשת יהיה לה לבת מצרים כשתנתן ביד עם צפון שהם הכשדים כי הם העלו תחילה הכשדי׳ מעל ירושלם ועתה נתנה בידם ודין הוא שתבוש: אמר יי׳ צבאות אלהי ישראל. זכר אלהי ישראל לפי שהפורענות הבאה למצרים הוא לענש שהרע ליש׳ שישק מלך מצרים וכן פרע׳ נכה שהמית יאשיהו כמו שאמ׳ נקמת לה נקם מצריו כמו שפי׳ למעלה: אל אמון מנא. כמו על אמון הוא מלך העיר הנקראת נא והיא מת מלכות מצרים ויונתן תרגם אמון כמו המון ותרגם נא אלכסנדריא וכן תרגם הטב מנא אלכסנדריאה מסער על אתרגמות אלכסנדריאה: ונתתים. ואחרי כן תשכן. כמו שנבא יחזקאל מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים וגו׳ ומה שאמר כימי קדם לא אמר שתהיה במעלתה שהיתה מימי קדם שהרי אמר ביחזקאל והיו שם ממלכה שפלה אלא פירושו שתשכן בארצה כימי קדם: ואתה אל תירא. פרשה זו עתידה וכבר פירשתיה למעלה במקומה ושנה אותה הנה עם שנוי מלות מעט והענין אחד והטעם לפי שזכר הנה פורענות הגוים אמר כנגד ישר׳ ואתה אל תירא שאיכך כמותם ואף על פי שהם ישובו בארצם אחר גלותם לא יהיו שלוים ושקטים אלא סופם שיכלו מהיותם גוי ולא יזכר שמם וישרא׳ לא יכופ שמם וזכרם יעמד כימי השמים על הארץ: אשר היה. אל פלשתים. כמו על וכן אל ההרים לא אכל וזולתו: בטרם יכה פרעה את עזה. בסדר עולם

ואין להם ג׳ בקריא׳ וסימ׳ כרתו יערה נאם יי׳ כי לא יחקר. בנחש ב׳ וסי׳ ילחכו עפר כנחש. קולה כנחש ילך: ושבתי אני ואראה את כל העשקים ב׳ בפסוק: יעקב ה׳ מל׳ וסימ׳ נמסר בס׳ סימ׳ ל׳ ובסדר בחקתי: הדחה

הֹבִ֥ישָׁה בַּת־מִצְרָ֑יִם...

21 הִפְנ֛וּ נָ֥סוּ יַחְדָּ֖יו לֹ֣א עָמָ֑דוּ כִּ֣י י֧וֹם אֵידָ֛ם בָּ֥א עֲלֵיהֶ֖ם עֵ֥ת פְּקֻדָּתָֽם׃

22 קוֹלָ֖הּ כַּנָּחָ֣שׁ יֵלֵ֑ךְ כִּֽי־בְחַ֣יִל יֵלֵ֗כוּ וּבְקַרְדֻּמּוֹת֙ בָּ֣אוּ לָ֔הּ כְּחֹטְבֵ֖י עֵצִֽים׃

23 כָּרְת֤וּ יַעְרָהּ֙ נְאֻם־יְהוָ֔ה כִּ֖י לֹ֣א יֵחָקֵ֑ר כִּ֤י רַבּוּ֙ מֵֽאַרְבֶּ֔ה וְאֵ֥ין לָהֶ֖ם מִסְפָּֽר׃

24 הֹבִ֖ישָׁה בַּת־מִצְרָ֑יִם נִתְּנָ֖ה בְּיַ֥ד עַם־צָפֽוֹן׃

25 אָמַר֩ יְהוָ֨ה צְבָא֜וֹת אֱלֹהֵ֣י יִשְׂרָאֵ֗ל הִנְנִ֤י פוֹקֵד֙ אֶל־אָמ֣וֹן מִנֹּ֔א וְעַל־פַּרְעֹה֙ וְעַל־מִצְרַ֔יִם וְעַל־אֱלֹהֶ֖יהָ וְעַל־מְלָכֶ֑יהָ וְעַל־פַּרְעֹ֔ה וְעַ֖ל הַבֹּטְחִ֥ים בּֽוֹ׃

26 וּנְתַתִּ֗ים בְּיַד֙ מְבַקְשֵׁ֣י נַפְשָׁ֔ם וּבְיַ֛ד נְבוּכַדְרֶאצַּ֥ר מֶֽלֶךְ־בָּבֶ֖ל וּבְיַד־עֲבָדָ֑יו וְאַחֲרֵי־כֵ֛ן תִּשְׁכֹּ֥ן כִּֽימֵי־קֶ֖דֶם נְאֻם־יְהוָֽה׃

27 וְ֠אַתָּה אַל־תִּירָ֞א עַבְדִּ֤י יַעֲקֹב֙ וְאַל־תֵּחַ֣ת יִשְׂרָאֵ֔ל כִּ֠י הִנְנִ֤י מוֹשִֽׁעֲךָ֙ מֵרָח֔וֹק וְאֶֽת־זַרְעֲךָ֖ מֵאֶ֣רֶץ שִׁבְיָ֑ם וְשָׁ֣ב יַעֲק֗וֹב וְשָׁקַ֛ט וְשַׁאֲנַ֖ן וְאֵ֥ין מַחֲרִֽיד׃

28 אַ֠תָּה אַל־תִּירָ֞א עַבְדִּ֤י יַעֲקֹב֙ נְאֻם־יְהוָ֔ה כִּ֥י אִתְּךָ֖ אָ֑נִי כִּי֩ אֶעֱשֶׂ֨ה כָלָ֜ה בְּכָֽל־הַגּוֹיִ֣ם ׀ אֲשֶׁ֧ר הִדַּחְתִּ֣יךָ שָׁ֗מָּה וְאֹֽתְךָ֙ לֹא־אֶעֱשֶׂ֣ה כָלָ֔ה וְיִסַּרְתִּ֙יךָ֙ לַמִּשְׁפָּ֔ט וְנַקֵּ֖ה לֹ֥א אֲנַקֶּֽךָּ׃

מז 1 אֲשֶׁ֨ר הָיָ֧ה דְבַר־יְהוָ֛ה אֶל־יִרְמְיָ֥הוּ הַנָּבִ֖יא אֶל־פְּלִשְׁתִּ֑ים בְּטֶ֛רֶם יַכֶּ֥ה פַרְעֹ֖ה אֶת־עַזָּֽה׃

2 כֹּ֣ה ׀ אָמַ֣ר יְהוָ֗ה הִנֵּה־מַ֜יִם עֹלִ֤ים מִצָּפוֹן֙ וְהָיוּ֙ לְנַ֣חַל שׁוֹטֵ֔ף וְיִשְׁטְפוּ֙ אֶ֣רֶץ וּמְלוֹאָ֔הּ עִ֖יר וְיֹ֣שְׁבֵי בָ֑הּ וְזָֽעֲקוּ֙ הָֽאָדָ֔ם וְהֵילִ֕ל כֹּ֖ל יוֹשֵׁ֥ב הָאָֽרֶץ׃

3 מִקּ֗וֹל שַֽׁעֲטַת֙ פַּרְס֣וֹת אַבִּירָ֔יו מֵרַ֣עַשׁ לְרִכְבּ֔וֹ הֲמ֖וֹן גַּלְגִּלָּ֑יו לֹֽא־הִפְנ֤וּ אָבוֹת֙ אֶל־בָּנִ֔ים מֵרִפְי֖וֹן יָדָֽיִם׃

תרגום

אִתְפְּנִיאוּ עֲרַקוּ כַּחֲדָא לָא יְכִילוּ לְמֵיקָם אֲרֵי יוֹם תְּבַרְהוֹן אֲתָא עֲלֵיהוֹן עִידָן סְעוֹרַן בִּישַׁתְהוֹן׃ קָל נִיקוּשׁ זֵינֵיהוֹן כְּחִוְון זָחֲלִין אֲרֵי בְּמַשִּׁרְיָן יְהָכוּן עֲלֵיכוֹן וּכְמָא דְעָלִין בְּכַשִּׁילִין לְמִיקַץ אָעֵי חוּרְשָׁא׃ שֵׁיצוּ רַבְרְבָהָא אֲמַר יְיָ אֲרֵי לֵית לְהוֹן סוֹף אֲרֵי סַגִּיאִין מִזַּחֲלָא וְלֵית לְהוֹן מִנְיָן׃ בְּהִיתַת מַלְכוּת מִצְרַיִם אִתְמְסַרַת בְּיַד עַמָּא דְאָתָא עֲלַהּ מִצִּיפוּנָא׃ אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל הָא אֲנָא מַסְעַר עַל אִתְרְגוּשַׁת אֲלַכְסַנְדְרִיָא וְעַל פַּרְעֹה וְעַל מִצְרַיִם וְעַל טַעֲוָתָהָא וְעַל מַלְכָהָא וְעַל פַּרְעֹה וְעַל דְמִתְרַחֲצִין עֲלוֹהִי׃ וְאֶמְסְרִינוּן בְּיַד דְבָעַן לְמִקְטַלְהוֹן וּבְיַד נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל וּבְיַד עַבְדוֹהִי וּבָתַר כֵּן תִּשְׁרֵי כְּיוֹמֵי קֳדָם אֲמַר יְיָ׃ וְאַתְּ לָא תִדְחַל עַבְדִּי יַעֲקֹב וְלָא תִתְּבַר יִשְׂרָאֵל אֲרֵי הָא אֲנָא פָּרִיק לָיךְ מֵרַחִיק וְיָת בְּנָךְ מֵאֲרַע גָּלוּתְהוֹן וִיתוּבוּן דְבֵית יַעֲקֹב וְיִשְׁקְטוּן וְיִשְׁרוּן לְרוֹחְצָן וְלֵית דְמַנִיד׃ אַתְּ לָא תִדְחַל עַבְדִּי יַעֲקֹב אֲמַר יְיָ אֲרֵי בְּסַעֲדָךְ מֵימְרִי אֲרֵי אַעֲבֵיד גְּמִירָא בְּכָל עַמְמַיָא דִי אַגְלֵיתָךְ לְתַמָּן וְעִמָּךְ לָא אַעֲבֵיד גְּמִירָא וְאַיְתֵי עֲלָךְ יִסּוּרִין לְאַלָּפוּתָךְ בְּרַם בְּדִין חֲסוּךְ וְשֵׁיצָאָה לָא אֲשֵׁיצִינָךְ׃ דַּהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם יִרְמְיָה נְבִיָּא עַל פְּלִשְׁתָּאֵי עַד לָא יֵיתֵי פַּרְעֹה וְיִמְחֵי יָת יָתְבֵי עַזָּה׃ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הָא עַמְמַיָא אָתַן מִצִּיפוּנָא וִיהוֹן כְּנַחַל מְגַבַּר וְיִבְזוֹן אַרְעָא וּמְלָאָהּ קִרְוַיָא וְדְיָתְבִין בְּהוֹן וְיַצְוְחוּן בְּנֵי אֱנָשָׁא וִילִילוּן כָּל יָתְבֵי אַרְעָא׃ מִקָּל מַפְסוּעִית פַּרְסַת גִּבָּרוֹהִי מִזִּיעַ לִרְתִיכוֹהִי אִתְרְגוּשַׁת גַּלְגַּלּוֹהִי לָא מִתְפְּנַן אֲבָהָן לְרַחֲמָא עַל בְּנִין מֵאִתְרַשְּׁלוּת יְדַיִן׃

שמח״ג וסימ׳ בסיפרא סימ׳ י״ו: למשפט ט״ו וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סימ׳ ט״ו: ומלואה ג׳ מל׳ וסימ׳ ויבאו ויאכלו ארץ. וישפטו ארץ ומלואה. ליי׳ הארץ ומלואה:

כשיצא חיל פרעה ממצרים היו הכשדים צרים על ירושלם בשנה העשירית לצדקיהו וישמעו הכשדים את שמעם ויעלו מעל ירושלם וכששמע פרעה שעלו מעל ירושלם מפניו הלך עם חילו ושטף את עזה ושב לארצו ובאותו זמן היה דבר יי׳ אל ירמיהו שיבאו חיל כשדים ויכו את ארץ פלשתים: כה אמר יי׳. הנה מים עולים. מתגברים וכן ותעלה המלחמה ושתים הם משל על חיל כשדים שהם מצפון: וישטפו את ארץ פלשתים. כי פרעה הכה את עזה ונבוכד נצר יחריב הכל: והילל. הלמ״ד בחיר״ק והוא חסר יו״ד המשך: מקול שעטת. הכות הסוס בארץ ברגליו תקרא שעטה ותקרא דהרה ויונתן תרגם מקול מפסעות פרסת גבורה: ואביריו אמר על הסוסים החזקים: המון גלגליו. מהמות ומרעש שעושה במקום שנים: לא הפנו אבות אל בנים. אפילו האבות שהם מרחמים על בניהם עתה בבא להם הצרה לא יפנו אל בניהם מרפיון ידים שלא יהיה בהם כח לעמוד לפני אויביהם:

על

על היום הבא. כל שריד עוזר. צר וצידון היו עוזרים להם כי הם בגלילות פלשתים כמו שאמר מה אתם צר וצידון וכל גלילות פלשת: כי שודד יי' את פלשתים. אין בי מלת כל אבל לשרד ים בו מלת כל: שארית אי כפתור. פלשתים וכפתורים אחים היו כמו שכתוב אשר יצאו משם פלשתים ואת כפתורים ופירש רבינו סעדיה כפתור דמיט"א. ואמר שארית שלא ישאר להם שארית: באה קרחה אל עזה. אמר קרחה לפי שפרעה הכה אותה תחלה ואחר כך בא נבוכדנצר וקרחה שלא נשאר בה דבר. נדמתה. נכרתה כמו נדמה מלך ישראל: שארית עמקם. רוב ממונם וחילם כי הרבוי יקרא בלשון עמק כמו העמיקו שחתו העמק שאלה ותי' שאר תוקפהון. ואפשר לפרש שהיו בהם יושבי העמק: עד מתי תתגודדי. ענין שריטה בבשר כמו לא תתגודדו ויונתן תרגם עד אימתי תתהמתון כמו שתרג' אונקלוס לא תתגודדו לא תתהממון: הוי חרב ליי'. כלומר כי ליי' הוא החרב: עד אנה לא תשקטי. זה מאמר הנוהה על פלשתים ואומר מי שכנגדו איך תשקטי: אל תערך. הוא נדן החרב: הרגעי. הוא ענין מרגוע כמו שאמ' תשקטי כי ההשקט והמרגוע אחד וכן ודמי ענין דממה: איך. צוה לה. אל אשקלון צוה לחרב שתלך אל אשקלון להכרית ואיך תשקט עד שתשלים שליחותה: שם יעדה. שם הזמינה: למואב. אלהי ישראל כי הוא לקח נקמת ישראל מהם: נלכדה קריתים. העיר שנקראת קריתים ואפשר שיש שני מגדלים בעיר לפיכ' נקראת בלשון שני: הובישה המשגב. העיר הנקראת המשגב ויונתן תרג' בהיתו מבית רחצניהון ואתברו: אין עוד. בחשבון חשבו. לשון נופל על הלשון הוא צחות הלשון וכן מדמן תדמי ומקרון תעקר: נשברה צעוריה. כתוב בוי"ו וקרי צעיריה ביוד ואחד הוא ותרגם יונתן שלטניהון ואפשר שכנה הכתוב הגדולים בלשון צעירים על דרך גנאי: כי מעלה הלחות. כתיב וקרי הלוחית וי"ו ויו"ד מתחלפי' כמשפט וזה הפסוק הוא בנבואת ישעיהו בשנוי מלות מעט אמר כי יעלה מואב מעלה הלוחית שהוא מקום גבוה אולי יחשבו להשגב שם ויעלו עלה ובכה: בבכי יעלה בכי. וכפל בכי לחזק הענין: חורונים. שני הם חורון עליון וחורון תחתון: צרי צעקת שבר שמעו. וצריהם ישמעו מהם צעקת שבר שיצעקו לשברם וצרי כמו וצרים וכן חלוכי שקופים אטומים כמו חלונים והדומים להם רב' כמו שכתבנו בספר מכלל: נסו מלטו נפשכם ותהיינה. כפשכם תהיינה במקו' שימלטו: כערוער במדבר. כמו כערוער בערבה כלו' אחר שתצאו מעריכ' ותנוסו תהיינה עריכם כמו הערוער במדבר והוא עץ גדל במדבר בארץ ציה ותרגם יונתן והוו כמגדל ערוער דשרן בשכונן במדבר: כי יען בטחך במעשיך. במקניך ובקניניך וכן ואיש

באה כלהון מלעיל בנ"א מלרע וסימ' כזכריה סימ' י"ד. וכל יחזקאל ומלכים דכוו' מלרע כמ"ב מלעיל וסימ' והשמועה באה אל יואב. באה הצפירה: יעדה ג' וסימ' אם רעה בעיני אדניה. שמעו מטה ומי יעדה.

עַל־הַיּוֹם הַבָּא לִשְׁדוֹד אֶת־כָּל־
פְּלִשְׁתִּים לְהַכְרִית לְצֹר וּלְצִידוֹן כֹּל
שָׂרִיד עֹזֵר כִּי־שֹׁדֵד יְהוָה אֶת־
פְּלִשְׁתִּים שְׁאֵרִית אִי כַפְתּוֹר׃ בָּאָה
קָרְחָה אֶל־עַזָּה נִדְמְתָה אַשְׁקְלוֹן
שְׁאֵרִית עִמְקָם עַד־מָתַי תִּתְגּוֹדָדִי׃
הוֹי חֶרֶב לַיהוָה עַד־אָנָה לֹא תִשְׁקֹטִי
הֵאָסְפִי אֶל־תַּעְרֵךְ הֵרָגְעִי וָדֹמִּי׃
אֵיךְ תִּשְׁקֹטִי וַיהוָה צִוָּה־לָהּ אֶל־
אַשְׁקְלוֹן וְאֶל־חוֹף הַיָּם שָׁם יְעָדָהּ׃
מח לְמוֹאָב כֹּה־אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הוֹי אֶל־נְבוֹ כִּי
שֻׁדָּדָה הֹבִישָׁה נִלְכְּדָה קִרְיָתָיִם
הֹבִישָׁה הַמִּשְׂגָּב וָחָתָּה׃ אֵין עוֹד
תְּהִלַּת מוֹאָב בְּחֶשְׁבּוֹן חָשְׁבוּ עָלֶיהָ
רָעָה לְכוּ וְנַכְרִיתֶנָּה מִגּוֹי גַּם־מַדְמֵן
תִּדֹּמִּי אַחֲרַיִךְ תֵּלֶךְ חָרֶב׃ קוֹל צְעָקָה
מֵחֹרוֹנָיִם שֹׁד וָשֶׁבֶר גָּדוֹל׃ נִשְׁבְּרָה
מוֹאָב הִשְׁמִיעוּ זְּעָקָה צְעוֹרֶיהָ׃
כִּי מַעֲלֵה הַלֻּחוֹת בִּבְכִי יַעֲלֶה־בֶּכִי כִּי
בְּמוֹרַד חוֹרֹנַיִם צָרֵי צַעֲקַת־שֶׁבֶר
שָׁמֵעוּ׃ נֻסוּ מַלְּטוּ נַפְשְׁכֶם וְתִהְיֶינָה
כַּעֲרוֹעֵר בַּמִּדְבָּר׃ כִּי יַעַן בִּטְחֵךְ
בְּמַעֲשַׂיִךְ וּבְאוֹצְרוֹתַיִךְ גַּם־אַתְּ
תִּלָּכֵדִי וְיָצָא כְמִישׁ בַּגּוֹלָה כֹּהֲנָיו
וְשָׂרָיו יַחַד׃ וְיָבֹא שֹׁדֵד אֶל־כָּל־
עִיר וְעִיר לֹא תִמָּלֵט וְאָבַד הָעֵמֶק
וְנִשְׁמַד הַמִּישֹׁר אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה׃
תְּנוּ־צִיץ לְמוֹאָב כִּי נָצֹא תֵּצֵא וְעָרֶיהָ
לְשַׁמָּה תִהְיֶינָה מֵאֵין יוֹשֵׁב בָּהֵן׃
אָרוּר עֹשֶׂה מְלֶאכֶת יְהוָה רְמִיָּה
וְאָרוּר מֹנֵעַ חַרְבּוֹ מִדָּם׃

עַל יוֹמָא דְאָתֵי לְמִיבַז יַת כָּל אַרְעָ
פְּלִשְׁתָּאֵי לְשֵׁיצָאָה לְצוֹר וּלְצִידוֹן
כָּל שְׁאָר סְעִיד אֲרֵי אָבֵיז יְיָ יַת
אַרְעָא פְלִשְׁתָּאֵי שְׁאָר נַגְוָות
קַפּוֹטְקָאֵי׃ מְטַת פּוּרְעֲנוּתָא
לְיָתְבֵי עַזָּה אִיתְבָרוּ אַשְׁקְלְנָאֵי
שְׁאָר תּוּקְפְהוֹן עַד אֵימָתַי ת
תִּיתְהַמְמוּן׃ וַוי חַרְבָּא דִשְׁלִיתָא
מִן קֳדָם יְיָ עַד אֵימָתַי לָא תְנוּחִין
אִיתְכַּנְשִׁי לְלַדְנִיךְ לְבֵית זִימְנָא
תְּנוּחִין׃ אֵיכְדֵין תְּנוּחִין וַיְיָ
פְּקִיד עֲלַהּ עַל אַשְׁקְלוֹן וְעַל סְפַר
יַמָּא לְתַמָּן מְזַמְּנַהּ׃
לְמוֹאָב כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל וַוי עַל נְבוֹ
אֲרֵי אִתְבְּזִיזַת בְּהִיתַת אִתְכְּבִישַׁת
קִרְיָתַיִם בְּהִיתוּ מְבֵית רוֹחֲצָנְהוֹן
וְאִתְּבָרוּ׃ לֵית עוֹד תּוּשְׁבַּחְתָּא
לְמוֹאָב בְּחֶשְׁבּוֹן חֲשִׁיבוּ עֲלַהּ בִּישָׁא
אִיתוּ וּנְשֵׁיצֵינַהּ מִלְּמֶהֱוֵי עַמָּא אַף
מַדְמַן תִּתְבְּרִין בָּתְרִךְ יְהָכוּן ק
קָטוֹלֵי חַרְבָּא׃ קָל צְוָוחְתָּא
מֵחוֹרוֹנַיִם בִּיזָא וְתַבְרָא רַבָּא׃
אִתְּבָרַת מַלְכוּת מוֹאָב בַּסָּרוּ צְוָחַת
שִׁלְטוֹנֵיהוֹן׃ אֲרֵי מַסּוֹקִית
לוּחִית כַּד בָּכָן יִסְקוּן בִּכְיָן אֲרֵי
בְּמַחֲתֵית חוֹרוֹנַיִם צְוָחַת ת
תְּבִירֵי קְרָב יְבַסְרוּן׃ עֲרָקוּ
שֵׁיזִיבוּ נַפְשְׁכוֹן וַהֲווֹ כְּמִגְדַּל עֲרוֹעֵר
דְשָׁרַן בִּשְׁכוּנִין בְּמַדְבְּרָא׃ אֲרֵי חֲלָף
דְאִיתְרְחִיצַת בְּאוֹצָרִךְ וּבְבֵית גִּנְזַךְ
אַף אַתְּ תִּתְאַחֲדִין וְיִפּוֹק כְּמוֹשׁ ב
בְּגָלוּתָא פַּלְחוֹהִי וְרַבְרְבוֹהִי כַּחֲדָא
׃ וְיֵיתוּן בָּזוֹזִין עַל כָּל קִרְוֵיהוֹן
וְקִרְוָא מִנְּהוֹן לָא תִשְׁתֵּיזֵיב ו
וְיֵיבְדוּן דְיָתְבִין בְּעוּמְקָא וְיִשְׁתֵּיצוּן
דְשָׁרַן בְּמֵישְׁרָא דַאֲמַר יְיָ׃ אַעְדוּ
כִּיתְרָא מִן מוֹאָב אֲרֵי מִגְלָא תִגְלֵי וְקִרְוָהָא לְצַדוּ יֶהֶוְיָן מִבְּלִי יָתִיב בְּהֵין׃ לֵית דִי
עֲבִיד עֲלַהּ עוּבְדָא מִן קֳדָם יְיָ בְּנִכְלָא וְלֵית דִימְנַע חַרְבֵּיהּ מִקְטוֹל׃

רשי

להכרית לצר ולצידן. פלשתים היו עוזרים אותם מאויביהם: אי כפתור. אי"זלם בלע"ז: נדמתה. נחרבה: תתגודדי. תשרטי באבל ובבכי: חרב ליי'. שהקב"ה מביא לעולם: הרגעי. לשון מרגוע: המשגב. שם מקום: חשבון ומדמן. שם מקום ולפי שמות' הוא מזכיר פורענותם: תדמי. תחרבי: צעיריה. שולטניהא הצעירי' מן המלכים: מעלה הלוחית. שם מקום הוא מעלת הר: כערוער. מגדל ערוער עשוי במדבר ואין שם סביביו ישוב כי אם שם סוכני אהלים ומגדל העומד באין יישוב כ נראה כחורבן כן ת תירג' יונתן ומנחם פי' כערוער שם עץ מעצי היער: תנו ציץ למואב. תנו כנף למואב כל ד דבר תלוי התולה ו ובולט מן האדם ומן הבהמה קרוי ציץ כמו והיה לכם לציצית ו ויקחני בציצית ראשי: כי נצא תצא. כי במעופה וחפזון תצא בגולה ויהיה כצא מ מגזרת נוצה כן חברו מנחם וכן כי נגוגם כעו ויונתן תירג' אעדו כתרא ממואב תנו ל לאחרים ציץ הנזר א אשר למואב: מלאכת יי'. מלאכת השחתת מואב שהיא שליחותו של מקום: לא

אתר הנטל תיעוסר קם וגלא דיגה דאחתיה ברמיוקה

ואל חוף הים שם יעדה: צעקה ד' בנביאים וסימ' מקול נפלה רעשה הארץ. קול צעקה מחרנים. קול צעק משער הדגים. לצרקה והנה צעקה. וכל אוריתא דכוו': אמר ה' בטעמא רביע וסימ' דינא דאחתיה גלי וקם ברמיותא. ופי' בסדר כי תבא: וארור ח' בטעם זקן וסימ' מקלה' מסיג. משגה. שכב עם כל בהמה: שכב עם חתנתו. מכה רעהו בסתר. נותן אשה לבנימין. מנע חרבו מדם:

בממון ומעשהו בכרמל ותי' באוצר' ובתי גנזך: גם את תלכדי. כלו' גם את כמו הגוי' האחרי' שאין להם אוצרו' כמוך ולא היו בהשקט זמן רב כמוך כמו שאמ' שאנן מואב וגו' לפי' אמ' גם את כי לא יועילוך אוצרותיך שהיית בוטח' בהם גם לא יועילך כמוש אלהיך כי גם הוא יצא בגולה: ויבא. ועיר לא תמלט כי ש כל עיר יבא השודד: אשר אמר יי'. כמו כאשר וכן ותאכל תבות אשר בעיניך כמו כאשר: תנו ציץ למואב' כנף ותרגו' ספיר ציצין ואמרו רז"ל אלו הם ספירים שפורחין בהם את תנו כנף למואב כנף שיפרח בו ויצא מהרה מארצו זהו שאמר כי נצא תצא עניינו כי עוף תעוף מן כי נצו גם נעו שענינו מלא הנוצה כי בצאת הנוצה יעוף העוף לפיכ' ממשל ההליכה המהרה בנוצה ונצא מקור והא"לף תמורת הה"א וכן תצא והיה משפטו תצא בדגש בפלס תתם אלא שבא הנח תמורת הדגש כמו שבא כן במקומות רבים ויונתן פירש ציץ כמו ציץ הזהב וכן תרגם אעדו כתרא מן מואב ארי מגלא תגלי: ארור. יקלל מי שיהיה במלחמה וירפה ידו מהרוג ואמ' זה במואב מה שלא אמר כן בשאר האומות כי קנאת יי' גדל עליו לפי שאל הזהיר את ישראל ואמר אל תצר את מואב והם הרשיעו לעשות להם: מלאכת יי'. כי מהשם תבא להם זאת הגזרה מאשר הרע לישראל ומרוב גאותו לרוב שלותו עד שהגדיל על יי' כמו שאומר: רמיה. מי שהוא מרפה ידו מהרג להם וכפל הקללה לחזק הענין: שאנן

שאנן מואב. הענין פתוחה כי הוא לשון עבר: ושקט הוא אל שמריו. כמו על שמריו ודימה אותו ליין שעומד על שמריו והוא היין הטוב כי בהריקת היין מכלי אל כלי ילך ריחו וטעמו ומואב ג"כ לא גלה עדיין ועמד שוקט בארצו: לא נמר. שרשו נמר על משקל מרד והוא מבנין נפעל ועניינו לפי מקומו נתחלף או פי' ענין רפיון וחליפו כתרגומו לא פג וכן על כן תפוג תורה אל תתני פוגת לך ויפג לבו וכן בדברי רבותינו ז"ל וכיחוש דלמא פייגא דעתיהו דצבורא כלומר שמא תחלש דעת הצבור וכן אמרו גוף קשה יין מפיגו כלומר מחלישו ומתיש כחו וכן פי' לא נמר לפי תרגומו כלומר שלא נחלש כח היין וריחו: לכן הנה ימים באים. צועים וצעוהו. צועים מן הקל וצעהו מן הדגוש ועניינו מגלים ומסיעים אותו ממקומו שהיה בו שוקט עד הנה וכן צועה ברוב כחו ותרגם יונתן בוזין ויבזוכון: וכליו יריקו. לפי שהמשיל אותו ליין שלא הורק מכלי אל כלי אמר וכליו יריקו: ונבליהם ינפצו. נבליהם שבהם היין כמו ונבל יין ינפצו ינפצו אותם וישברו אות' וזה דרך משל כמו שפירשנו ותרגם יונתן ונכסיהן ירוקנון וטב ארעהון יגמרון ואדוני אבי ז"ל פיר' ינפצו כמו יריקו ומתרגו' ותער כדה ונפצת והו' כפל ענין לחזק: ובוש מואב מכמוש. שהיו בוטחים בכמוש אלהיהם: מבית אל מבטחם. שהיו בוטחים בעגל שהיה בבית אל מבטחם בעגל הע"ז ומה שסמך להם לישראל להודיעם כי מה שהרעו לישראל לא בצדקתם אלא בעון ישראל שבטחו בבית אל: שדד מואב ועריה עלה. כבר פירשנו כי מנהג הלשון לדב' פעם לשון זכר ולשון נקבה כי ידבר לשון זכר כנגד העם ויבא לשון נקבה כנגד הכנסה ופי' עלה כפסק רוצה לומר המון עריה כפסק וכן יבואי עלה כעלות נרים ותרגם יונתן וקרויהון חרבא ואדוני אבי ז"ל פירש ולעריה עלה השודד: רדי מכבוד. מהכבוד שהייתבו שלא היית חסרה דבר: ושבי בצמא. רוצה לומר שבי בגלות שתהיי צמאה לכל טוב ישבי כתי' וקרי ושבי והכתוב ר"ל שתהיה יושבי בצמא: אל דרך. כמו על דרך וכן אל ההרים לא אכל: שאלי נס ונמלטה. אומר ליושבי ערוער שתעמוד על דרך ותשאל הנסים והנמלטים משאר ערי מואב שבא להם תחילה האויב תשאל מה נהייתה כלומר מה רעה נהייתה בהם ואמר נס ואמר נמלטה כלומ' אם איש ואם אשה: ונמלטה. מלעיל והוא כפעל עבר כלומר ואשר נמלטה: הגידו בארנון. כי ארנון גבול מואב והאויב מהגבול שנכנס: קריות. שם עיר: הרחוקות והקרובות. הרחוקות הם שעל הגבולים והקרובות הם אשר בתוך הארץ: נגדע' קרן מואב. מלכות מואב ולפי שהקרן היא גבוה על כל אברי הבהמ' נקראת המלכות קרן שהיא גבוהה במעלה על כל העם וכת' מלכות: וזרועו. שריו וחייליו כי הם זרוע המלך והעם ואוזקם כמו וזרועות הנגב וכן תרגם יונתן ושלטניהון אתברו: השכירוהו. על דרך משל אמר לאויבים השכירוהו כוס החימה: כי על יי' הגדיל. כשראו בצרת ישראל הגדילו פיהם עליהם ועל יי' שאמרו שלא יוכל להצילם ותרגם יונתן ארי על עמא דיי' אתרברבו וכן אמר בגבולת צפניה כי חרפו ויגדילו על עם יי' צבאות: וספק מואב בקיאו. לפי שהמשילו לשכור אמר וספק בקיאו רוצה לומר כמו שהשכור מתגלגל ומתהפך מצד אל צד בהקיאו היין ששתה וספק בגופו לארץ כן יעשה מואב מרוב צרותיו ותרגם יונתן וידפשון מואבאי באתריהון דהוון. קיאו שם בפלס ריבו דיכו: והיה לשחוק גם הוא. כמו שישחקו על השכור ואמר גם הוא כמו שהוא שחק ולעג על ישראל כן ישחקו וילעיגו עליו גם הוא: ואם לוא השחוק היה לך ישראל. בדרך השאלה אמר אם לא היה לך לישראל לשחוק כן תהיה אתה לשחוק: אם בגנבים נמצא. הנמצא ישראל בגנבים שתשחקו עליו כמו שישחקו ויריעו על גנב כמו שאמר ויריעו עלימו כגנב. כי מדי דברך בו תתנודד. כי בכל עת שהיית מדבר בו על גלותו היית מתנודד כאמר השמח בדבר ומתנודד בעגורו בעצמו ומכרכר ות"י ועל דחדיתון על תבריה דישר' וגו' כבעמוד:

רשי

לא נמר. לא נחלף: צועי'. מריקי' וכן מהר צועה להפתח הוא ת' הילוך המעי' בשלמול וכבליהם. חביותהם של מואבים: ינפצו. ישברו כמו אוב' נחשבו לנבלי חרש כל נבל ימלא יין: מכמוש. אשר בטח בו: מבית אל. עגל הזהב: נדו לו. לשון קינה כמו ו' תנוד לו: שאלי נס ונמלטה. שאלי מן הנסים והנמלטים ממואב: מה נהייתה. אם נמלט כלום מהשחית: ומשפט בא. פורענו' בא: השכירוהו. השקוהו תרעלה עד שיתשכר: גם הוא. כמו שהיה ישר' שחוק לו: תתנודד. היית מניד בראשך ומתלוצץ על חרבנו לא' כי מדי דברך בו שהיית מתרוצץ על חרבנו ת' תתנודד לבאת בגולה וכ"תי על דאסגיתון עליהון פתגמיכון ת' תיטלטלון: בעברי

איכה ה' בקריא' וסימ' נמסר בריש מגלת איכה: ישבת ח' חס' וסי' ואם על המשכב הוא. והיא ישבת בירושלם. והנני אליך ישבת העמק. רדי מכבוד. חמסי ושארי על בבל. הישבת על מבואות ים. והנה כל הארץ ישבת

שאנן מואב מנעוריו ושקט הוא אל־ שמריו ולא־הורק מכלי אל־כלי ובגולה לא הלך על־כן עמד טעמו בו וריחו לא נמר: לכן הנה־ימים באים נאם־יהוה ושלחתי־לו צעים וצעהו וכליו יריקו ונבליהם ינפצו: ובש מואב מכמוש כאשר־בשו בית ישראל מבית אל מבטחם: איך תאמרו גבורים אנחנו ואנשי־חיל למלחמה: שדד מואב ועריה עלה ומבחר בחוריו ירדו לטבח נאם־המלך יהוה צבאות שמו: קרוב איד־מואב לבוא ורעתו מהרה מאד: נדו לו כל־ סביביו וכל ידעי שמו אמרו איכה נשבר מטה־עז מקל תפארה: רדי מכבוד ישבי בצמא ישבת בת־ דיבון כי־שודד מואב עלה בך שחת מבצריך: אל־דרך עמדי וצפי יושבת ערוער שאלי־נס ונמלטה אמרי מה־נהיתה: הביש מואב כי־ חתה הילילי וזעקי הגידו בארנון כי שדד מואב: ומשפט בא אל־ארץ המישר אל־חלון ואל־יהצה ועל־ מופעת: ועל־דיבון ועל־נבו ועל־ בית דבלתים: ועל קריתים ועל־ בית גמול ועל־בית מעון: ועל־ קריות ועל־בצרה ועל כל־ערי ארץ מואב הרחקות והקרבות: נגדעה קרן מואב וזרעו נשברה נאם יהוה: השכירהו כי על־יהוה הגדיל וספק מואב בקיאו והיה לשחק גם־הוא: ואם לוא השחק היה לך ישראל אם־בגנבים נמצאה כי־מדי דבריך בו תתנודד:

שלן מואבאי מזעורידהון ושקטין אינון על נכסיהון ולא אתגליאו מאתר לאתר ובגלותא לא הליכו על כן אוריכו שליוא נכסיהון כחמרא דינטיר על שמריה ורחית לא פג: בכן הא יומיא אתן אמר יי ואשלח עליהון בזוזין ויבזונון ונכסיהון ירוקנון וטוב ארעהון יגמרון: ויבהתון מואבאי דפלחין לכמוש כמא דבהיתו בית ישראל מבית אל רוחצנהון: איכדין תימרון גברין אנחנא וגברין דחילא למעבד קרבא: אתבזיזו מואבאי וקירויהון חרובא ושפר עולימהון יתמסרון לקטלא אמר מלכא יי צבאות שמיה: קריב תברהון דמואבאי למיתי ובישתהון מוחיא לחדא: דוו עלוהי כל סחרנוהי וכל ידעי שמיה אמרו איכדין אתבר מלך מבאיש שלטון מעיקי: חותי מיקרא ותובי בצחיא מלכות כנשתא דדיבון ארי בזוזין אתו על מואב סליקו עלך חבילו כרכך: על אורחא קומו וסכו דיתבין בערוער שאילו למערקיא ולמשזבי אמרו מה הות על תברא דיכי: בהיתו מואבאי ארי אתברו אילילו וצווחו חוו בארנון ארי אתבזיזו מואבאי: ועבדי פורענותא מטו לארע מישרא לחולון וליהץ ועל מיפעת: ועל דיבון ועל נבו ועל בית דבלתים: ועל קריתים ועל בית גמול ועל בית מעון: ועל קריות ועל בצרת ועל כל קירוי ארע מואב דרחיקין ודקריבין: אתקטפת מלכות מואב ושלטוניהון אתברו אמר יי: איתא עליהון עקא ויהון דמן לרויא ארי על עמא דיי איתרברבו וידדשון מואבאי באתרהון ויהון ללעיב אף אינון: ועל דחדיתון על תבריה דישראל כדלא חטו לכון כאילו כגנבין אשתכחו ועל דאסגיתון עליהון פתגמין כבן תטלטלון:

ושקטת. בהיות ירושלם ישבת ושלוה. וחד מנהון והושבת דמבואות ים. וחד ישבת ובתומה היא ישבת: בקיאו ב' ומל' וסימ' בהתעות שכור בקיאו. וספק מואב בקיאו והיה לשחוק:

עזבו ערים ושכנו בסלע ישבי
מואב והיו כיונה תקנן בעברי פי-
פחת: שמענו גאון-מואב גאה מאד
גבהו וגאונו וגאותו ורם לבו: אני
ידעתי נאם-יהוה עברתו ולא-כן
בדיו לא-כן עשו: על-כן על-מואב
איליל ולמואב כלה אזעק אל-אנשי
קיר-חרש יהגה: מבכי יעזר אבכה-
לך הגפן שבמה נטישתיך עברו ים
עד ים יעזר נגעו על-קיצך ועל-
בצירך שדד נפל: ונאספה שמחה
וגיל מכרמל ומארץ מואב ויין
מיקבים השבתי לא-ידרך הידד
הידד לא הידד: מזעקת חשבון עד-
אלעלה עד-יהץ נתנו קולם מצער
עד-חרנים עגלת שלשיה כי גם-מי
נמרים למשמות יהיו: והשבתי
למואב נאם-יהוה מעלה במה
ומקטיר לאלהיו: על-כן לבי למואב
כחללים יהמה ולבי אל-אנשי קיר-
חרש כחלילים יהמה על-כן יתרת
עשה אבדו: כי כל-ראש קרחה
וכל-זקן גרעה על כל-ידים
גדדת ועל-מתנים שק:
על כל-גגות מואב וברחבתיה כלה
מספד כי-שברתי את-מואב ככלי
אין-חפץ בו נאם-יהוה: איך חתה
הילילו איך הפנה-ערף מואב

שבקו קרויא ושרו בכיפא יתבי
מואב והוו כיונה דשבקא פום
שובכה ונחתא ושריא בארעית
גובא: שמענא רברבי מואב
דמתגאן לחדא ברברביהון
ומפנקיהון וגיותנותהון ורמות
לבהון: קדמי גלן אמר יי עובדי
רברבהון ולא תקנין יקריהון לא
כדכשר עבדו: על כן על
מואבאי מיללין ועל מואבאי
כולהון מצווחין על אנש כרך
תוקפהון דוון: בכן כמא דאיתיתי
משירין על יעזר כן איתי קטולי על
שבמה מטלטלך גזו עברו ימא עד
ים יעזר מטו על חצדיך ועל קטפיך
בזוזין נפלו: ותתכניש ביע
וחדוא מכרמלא ומארעא מואב
וחמר ממעצריא אבטלית לא
יעצרון עיצורין ולא ירימון
בקלהון: מצווחת חשבון עד
אלעלה עד יהץ אשתמע קלהון
מצער עד חורונים עגלת תלתות
רבתא ארי אף מי נמרים לצדו
יהון: ואבטיל מן מואב אמר יי
מקריב קורבן על במתא ומסיק
בוסמין לטעותיה: על כן בלבהון
מואבאי כבינורא המן ולבהון על
אינש כרך תוקפהון כזמר אבובין
דווי על כן שאר ניכסיהון דקנו
יתבזזון: ארי כל סער ריש נתר
וכל דקן גילוח על כל סיען
מתהמסין ועל חרצין סק: על כל
איגרהון דמואבאי וברחובידהון כולהון עבדין מספדא ארי תברית ית מלכות מואב
כמנא דלית צרוך ביה אמר יי: איכדין אתברו אילילו איכדין אחזרו קדלהון מואבאי

רשי

בעברי פי פחת · מקום שהמים כורין תחת גדודי שפת הנחל הגבוהים וכשהנחל מתמעט נמצאת הגומא ריקנית והיונה מקננת באחת מעברי הגומא וכשהנחל רבה שוטף את הקן והיא נודדת משם כך שמעתי · ויונתן לא תירג' כן והוו כיונה דשבקא פום שובכה ונחתא ושריא בארעית גובא: עברתו ולא כן שנאתו לישראל לא באמת ולא במשפט: בדיו · גבוריו: לא כן עשו · לא כגמול הטיבו לזרע אברהם שנלחם עם המלכים והציל את לוט אביהם: קיר חרש · עיר מארץ מואב: יהגה · נוהם כיונים הוגים: מבכי יעזר אבכה לך · כשאמרה בבואה זו כבר חרבה יעזר והיא סמוכה למואב · אבכה לך אבכה בשבילך דוגמת אותו בכי כינס את מחרבי כמוה: הגפן שבמה · ארץ כרמים היתה: נטישותיך · לפי שדימה אותה לגפן דימה את גבוריה לנטישות הגפן: עברו ים · הלכו בגול': קיצך · לשון קיץ תאנים וקצך שהוא לשון קץ אין בו יוד והברי' רגושה: ונאספה · וכלתה שלא תראה: לא ידרוך · עכבי' בקול ענות הידד בשמחה כאשר היו עושים: הידד לא הידד · שהידד יצעקו לא יהא הידד הראשון כי אם הידד של מכות חרב: עגלת שלישיה · מדינה גברתנית: על כן יתרת עשה · על אשר גאוה עשה לכך אבדו: גדרות · שריטות: איך חתה הילילו · הלילו עליה ואמרו איך חתה: כנשר

[illegible]

רדק

שכנו · והיו כיונה תקנן בעברי פי פחת · כמו היונה שתשים קנה בעברי שפחתים כדי שלא יקחו בני אדם אותה ואת אפרוחיה כי מפני הפחת לא יוכלו לעבור אליה ופחת היא חפירה ושוחה עמוקה ותרגום כי כרו שוחה ארי כרו פחת ויונתן תרגם והוו כיונה דשבקא פום שובכה ונחתא ושריא בארעית גובא: שמענו · יאמר הנביא בלשון האומות שיאמרו על מואב כן שמענו שהיה מתגאה מואב מאד בעודו בשלותו וכפל לשון הגאוה כמה פעמים לרוב הגאוה: אני ידעתי · עברתו · שהיה מתעבר ומתקצף ללא דבר על הגוים שכניו מרוב גאותו: לא כן בדיו · אני ידעתי כי לא יתקיימו דברי כזביו שהיה מדבר בגאותו כן וכן אעשה: ואני ידעתי נאם יי' פי' לא יתקיימו דברי כזביו שהיה אומר בגאותו כי תבא עליו הרעה: כן בדיו · אמת כמו כן בנות צלפחד דוברות: לא כן עשו · בני מואב כמו שחשבו ויונתן תרגם קדמי גלן אמר יי' עובדי רברבניהון ולא תקנין יקריהון ולא כדכשר עבדו ואנחנו בפירושנו קשרנו מלת בדיו עם כן ואף על פי שהאתנח במלת כן וכן דעת יונתן וכן הוא הענין בפסוק של ישעיהו ויש לפרשו על דרך הטע' ועברתו לא כן לא נתקיימה עברתו: על כן על מואב איליל · הנביא מדבר על לשון עם מואב: קיר חרש · שם עיר מערי מואב ובישעיה קיר חרשת: יהגה · יהגה מואב ויהגה הוא ענין צפצוף הפה בקול יללה וכן אהגה כיונה ויונתן תרגם קיר חרש כרך תקיפיהון ותרגם יהגה דוון: מבכי · יאמר שאר עם ערי מואב כשישמע בכי עם יעזר: אבכה לך · כלו' בעבורך הגפן שבמה כי ידעתי כי כן יהיה לך כמו ליעזר ואלה הערים שזכר למואב כבר לקחום ישראל מיד האמרי כמו שכתוב בתור' אבל כשגלו ראובן וגד חזרו מואב וישבו בהם והגפן שבמה כמו הארץ כנען חסר ה הנסמך פי' הגפן גפן שבמה וכבר פי' בספר ישעיה כי גפן משל על העם שיהרגו האויבים מקצתם ויוליכו בגולה מקצתן וזהו שאמר נטישותיך עברו ים והנטישות הם פארות הגפן המתפשטות והם משל על הגוים: על קיצך ועל בצירך שודד נפל · ובישעיה על קיצך ועל קצירך הידד נפל וקיצך הוא פירות הקיץ לחים ויבשים ובזמן הקציר והבציר היו בהם האויבים שוללי' בוזזים: ונאספה · ובישעיה ונאספה · ופי' ונאסף מהם אל מקו' אחר או פירושו ענין כליון מן אסוף אסיפם: מכרמל · מקום שדות זריעה ועצי פרי: ידרוך · פירוש לא ידרוך הדורך כמו שהוא בישעיה: הידד הידד לא הידד · הידד הוא קריאת הדורכים בעת הדריכה אומר הידד שהיה מנהג הדורכים לקרוא עתה לא יקראו ות"י לא יעצרו עצורים ולא ירימון בקלהון: מזעקת · עגלת שלישיה · עגלת כמו עגלה הת"ו במקום הא וכן ותועבת לא לאדם לך אף גילת ורנן אל תתני פוגת לך והדומים להם שכתבנו בספר מכלל ופירוש שלישיה גדולה או בת שלש שנים כי היא הטובה וכן היתה מואב מלאה כל טוב שבאה אליה הרעב ואמר כי מצער ועד חורוני' תלך מואב הלוך וזעקה ויונתן תרגם עגלת תורתא רבתא: למשמות יהיו · ונמרי' שם נהר או שם מקום בארץ מואב ואמר שיהיו למשמו' כיון שאין שם יושבים כאילו אין שם מים ואין שם ירק ועשב כי יושבי הארץ מהם נהרגו ומהם ברחו: והשבתי · מעלה במה · מעלה בהמה קרבן על הבמה: על כן לבי למואב · מדבר הנביא על לשון העם שאמר כל אחד מהם כך: על כן יתרת עשה אבדו · הת"ו במקום הא כמו שכתבנו במלת עגלת · אמר על כן לבי יהמה כי יתר הנכסים וההמון שקבץ אבדו ועשה חסר מלת אשר כאילו אמר אשר עשה וכן לעם עליה אשר עליה הדרך ילכו בה אשר ילכו בה: כי כל · אמר קרחה בראש כי כן דרך בני אדם שתולשין שער ראשיהם על אבל וכן אמר וכל זקן גרועה כי הזקן תפארת הפנים ובעת האבל יגלח האדם אותה להסיר תפארת פניו וכן אמר מגולחי זקן וקרועי בגדים וכן תרגם יונתן וכל דקניהון גלוח ולא אמר כל זקן מגולחת ואמר גרועה לגנאי: על כל ידים גדודות · בשלם מלוכה חלושה וענינו שריטות בבשר וכן לא תתגודדו: על כל גגות מואב · בגלוי ישעיה מספד בגגות שיראום בני אדם וכן ברחובות: איך חתה · מלעיל בשני פשטין לשון עבר: הילילו · צווי או עבר: איך הפנה ערף · איך הפנה ערפו לנוס מפני אויביו ולא עמד בפניהם: נוס

והיו ו' וסימ' התחזקו והיו לאנשים פלשתים · תחזקנה ידיכם והיו לבני חיל · הקיפוהו לוים את המלך סביב דד"ה · נודו מתוך בבל · והקפתם על המלך סביב דמלכים · עזבו ערים ושכנו בסלע: מועקת ג' וסימ' חשבון עד אלעלה · אטם אזנו מזעקת דל · מועקת מושל בכסילים: עגלת ה' בקריא' וסימ' בשמואל א'

סימן ו': שלשיה ג' בקריא' בישעיה סימ' ט"ו: על כן ז' פסוק' בקריא' אית בהון על אל על וסי' וישכב שמשון עד חצי הלילה · ויתמודד על הילד שבע פעמים · ועברו גוים רבים על העיר · שלח על כל הגולה · על כן לבי למואב · לשלול שלל ולבז בז · ויתן שרי מלחמות דד"ה:

בוס. פעל עבר על משקל הבקר אור כשהפכה ערף היה לו בושת לפי שהיה לשחוק והוא היה שוחק על ישראל בגלותם: כי כה. כנשר ידאה. האויב יעוף כנשר ויבא מהרה עליהם והאויב הוא כבוכד נצר: נלכדה הקריות. הקריות לשון רבות ואמר נלכדה לשון יחידה כי כל הקריות ילכדו מהרה כעיר אחת וכן והמצדות נתפשה על זה הדרך והקריות הם הערים שהם במישור והמצדות הם שהם במקום גבוה ויתכן לפרש הקריות שם עיר מערי מואב וכן מצאנו על קריות ועל בצרה ואף על פי שנכנסת עליו ה"א הידיעה הנה כמוהו בקרקר בשכות וי"ת ותכבש כרכא ומצדתא יתאחדן: כלב אשה מצרה. שהיא מצרה בעת חבליה כשכורעת לילד וכן תרגם יונתן דעקא לה בחבלהא ומצרה

כלבה' בקריא' וסי' אשר לבו כלב האריה. דנה כנשר יעלה. נלכדה הקריות והמצדות. ותתן לבך כלב אלהי. וחכרו תתן את לבבך: יצא ג' סבירי' יצאה וסי' השמש יצא על האר'. כי אש יצא מחשבון. ומן אח' כהן יצא קרן אחת: ישב ה' קמצין וסי' ישב נא עבדך ואמו'. הכנו' אין לישר'. אשרי האיש. ה' למבול ישב. ה' בכל צדקתיך:

בֹּושׁ וְהָיָה מוֹאָב לִשְׂחֹק וְלִמְחִתָּה לְכָל־סְבִיבָיו:
כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה הִנֵּה כַנֶּשֶׁר יִדְאֶה וּפָרַשׂ כְּנָפָיו אֶל־מוֹאָב:
נִלְכְּדָה הַקְּרִיּוֹת וְהַמְּצָדוֹת נִתְפָּשָׂה וְהָיָה לֵב גִּבּוֹרֵי מוֹאָב בַּיּוֹם הַהוּא כְּלֵב אִשָּׁה מְצֵרָה:
וְנִשְׁמַד מוֹאָב מֵעָם כִּי עַל־יְהוָה הִגְדִּיל:
פַּחַד וָפַחַת וָפָח עָלֶיךָ יוֹשֵׁב מוֹאָב נְאֻם־יְהוָה:
הַנִּיס מִפְּנֵי הַפַּחַד יִפֹּל אֶל־הַפַּחַת וְהָעֹלֶה מִן־הַפַּחַת יִלָּכֵד בַּפָּח כִּי־אָבִיא אֵלֶיהָ אֶל־מוֹאָב שְׁנַת פְּקֻדָּתָם נְאֻם־יְהוָה:
בְּצֵל חֶשְׁבּוֹן עָמְדוּ מִכֹּחַ נָסִים כִּי־אֵשׁ יָצָא מֵחֶשְׁבּוֹן וְלֶהָבָה מִבֵּין סִיחֹן וַתֹּאכַל פְּאַת מוֹאָב וְקָדְקֹד בְּנֵי שָׁאוֹן:
אוֹי־לְךָ מוֹאָב אָבַד עַם־כְּמוֹשׁ כִּי־לֻקְּחוּ בָנֶיךָ בַּשֶּׁבִי וּבְנֹתֶיךָ בַּשִּׁבְיָה:
וְשַׁבְתִּי שְׁבוּת־מוֹאָב בְּאַחֲרִית הַיָּמִים נְאֻם־יְהוָה עַד־הֵנָּה מִשְׁפַּט מוֹאָב:

מט לִבְנֵי עַמּוֹן כֹּה אָמַר יְהוָה הֲבָנִים אֵין לְיִשְׂרָאֵל אִם־יוֹרֵשׁ אֵין לוֹ מַדּוּעַ יָרַשׁ מַלְכָּם אֶת־גָּד וְעַמּוֹ בְּעָרָיו יָשָׁב:
לָכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְהִשְׁמַעְתִּי אֶל־רַבַּת בְּנֵי־עַמּוֹן תְּרוּעַת מִלְחָמָה וְהָיְתָה לְתֵל שְׁמָמָה וּבְנֹתֶיהָ בָּאֵשׁ תִּצַּתְנָה וְיָרַשׁ יִשְׂרָאֵל אֶת־יֹרְשָׁיו אָמַר יְהוָה:
הֵילִילִי חֶשְׁבּוֹן כִּי שֻׁדְּדָה־עַי צְעַקְנָה בְּנוֹת רַבָּה חֲגֹרְנָה שַׂקִּים סְפֹדְנָה

בְּהִיתוּ וִיהוֹן מוֹאֲבָאֵי לְחוּךְ וּלְתַבִּיר לְכָל סַחֲרָנֵיהוֹן:
אֲרֵי כִדְנַן אָמַר יְיָ הָא כְּנִשְׁרָא דְמִשְׁתְּדֵי כֵּן יִסַּק מֶלֶךְ בְּמַשִּׁירְיָתֵיהּ וְיִשְׁרֵי עַל מוֹאָב:
וְתִתְכְּבִישׁ כְּרַכָּא וּמְצַדְתָּא יִתְאַחֲדָן וִיהֵי לֵב גִּבָּרֵיהוֹן דְמוֹאֲבָאֵי בְּיוֹמָא הַהוּא כְּלֵב אִתְּתָא דְעָיְקָא לַהּ בְּחֶבְלָהָא:
וְיִשְׁתֵּיצוֹן מוֹאֲבָאֵי מִלְּמֶהֱוֵי עַם אֲרֵי עַל עַמֵּיהּ דַּייָ אִתְרְבְרַב:
דְּחַלָא וְכוּמְצָא וּמְצָדָא עֲלָךְ יָתֵיב מוֹאָב אֲמַר יְיָ:
דְּיַעְרוֹק מִן קֳדָם דַּחֲלָא יִפּוֹל לְגוֹ כוּמְצָא וּדְיִסַּק מִגּוֹ כוּמְצָא אִיתְאַחַד בִּכְרִיגְתָּא אֲרֵי אַיְתֵי עֲלֵיהוֹן עַל מוֹאֲבָאֵי שְׁנַת סְעוֹרַן חוֹבֵיהוֹן אֲמַר יְיָ:
עַל דְּאִשְׁתְּמָעוּ לְיָתְבֵי חֶשְׁבּוֹן גְּלוֹ אִתְקְצַר חֵילֵיהוֹן עֲרַקוּ אֲרֵי קִידוּם תַּקִּיף כְּאֶשָּׁתָא נְפַק מֵחֶשְׁבּוֹן וְעָבְדֵי קְרָבָא כְּשַׁלְהוֹבִית מִבֵּין סִיחוֹן וְקַטִּילוּ רַבְרְבֵי מוֹאָב וְיַקִּירֵי בְנֵי אִתְרְגוֹשָׁא:
וַוי לְכוֹן מוֹאֲבָאֵי אֲבַדְתּוּן עַמָּא דְפַלְחִין לִכְמוֹשׁ אֲרֵי אִידַּבָּרוּ בְנָךְ בְּשִׁבְיָא וּבְנָתָךְ בְּגָלוּתָא:
וְאָתֵיב גָּלְוַת מוֹאָב בְּסוֹף יוֹמַיָּא אֲמַר יְיָ עַד הָכָא לְמֶיעְבַּד פּוּרְעֲנוּת דִּין מִן מוֹאָב:
לִבְנֵי עַמּוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ הֲבָנִין לֵית לְיִשְׂרָאֵל אִם יָרֵית לֵית לֵיהּ מָא דֵּין אַחְסִין מַלְכְּהוֹן יָת אֲרַע גָּד וְעַמֵּיהּ בְּקִרְוֹהִי יָתֵיב:
בְּכֵן הָא יוֹמַיָּא אָתַן אֲמַר יְיָ וְאַשְׁמַע לְרַבַּת בְּנֵי עַמּוֹן יַבָּבוּת עָבְדֵי קְרָבָא וּתְהֵי לְתֵל צְדוּ וְיָתְבֵי כַפְרָנָהָא בְּנוּרָא יִתּוֹקְדוּן וְיַחְסְנוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִכְסֵי עַמְמַיָּא דַּהֲווֹ מַחְסְנִין לְהוֹן אֲמַר יְיָ:
אֵילִילוּ יָתְבֵי חֶשְׁבּוֹן אֲרֵי אִתְבְּזִיזַת עַי צְוַחוּ יָתְבֵי כַפְרָנֵי רַבָּה אֱסָרוּ סַקִּין סְפוֹדוּ

רשי

כנשר ידאה. האויב אל מואב ידאה יעופף: הקריות. שם העיר: פחד ופחת. אלו שני דברים קשים זה אצל זה שהפחד גורם לו לנוס והפחת מוכן ליפול בו פחת פוש"א בלע"ז: בצל חשבון. שהיא גבוהה ויש לה צל: עמדו הנסים לנוח בצל מאשר לא היה בהן עוד כח לנוס: מבין סיחון. מעיר סיחון כמו בן ראובן ביהושע: וקדקד. אטריפי"רצא בלע"ז ומנחם חברו לשון מקור וי"ת ויקירי לשון יקר: בני שאון. אותם שהיו משמיעים קול תפארת: הבנים אין לישראל. בי"ת רפה וה"א חטף פתח שהוא לשון תמיהה: מלכם. ע"ז של בני עמון מלכם שמה שכתו' ולמלכום תועבת בני עמון לשון מלך: כי שדדה עי. הסמוכה לה ומארץ עמון היא: בנות רבה. רבת בני עמון:

והתשוטטנה

תפעלה מן ובהכר לו והוא פעל עומד כלומר כואבת ועומדת בצרה: הנים. כתיב בא"ר כלומ' מי שהנים בניו ומקנהו כמו הניס את עבדיו ואת מקנהו והקרי הנ' הנס אומר על עצמו ושניהם יהיו בהם נסים ומניסים: פחת. הוא חפירה גדולה ועמוקה: אליה. אל מואב הכנוי קודם הידיעה כמו ותראהו את הילד: בצל חשבון עמדו מכח נסים. אותם הנסים מערי מואב מפני האויב חשבו להנצל בצל חשבון מרוב כח אנשי העיר והעי' שהית' בצורה כי כבר בימים הקדמונים יצאה אש מחשבון כשהיתה לאמורי: ותאכל פאת מואב. לפיכך חשבו להשגב בה עתה ואדוני אבי ז"ל פי' כי הנסים מכח אויביה' עמדו בצל חשבון ויונתן תרג' על דאשתמעו ליתבי חשבון גלו אתקצר חיליהון ערקו: אש יצא. בלשון זכר וכן אש לא נופח: פאת מואב. כלומר עד הפאה שלא נשאר בה דבר או הוא דרך משל על הגדולים וכן תרגם יונתן קטילו רברבי מואב: וקדקד בני שאון. גם כן משל על הראשים לפיכך כנה אותם בקדקד ופירוש בני שאון שהיו אנשי שאון והומה ומדברי גבוהה וכן תרגם יונתן ויקירי בני אתרגשותא: אוי לך. הענין כמו שכתוב בתורה אך המלות שונות: ושבתי שבות מואב. כיון שאמר באחרית הימים היא עתידה וזה יהיה בימות המשיח וכן שבות בני עמון שאומ' אחרי זה ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון גם כן יהיה לעתיד וכן אומר בנבואת צפניה על שתי האומות האלה שארית עמי יבזום ויתר גוי ינחלום ואמר זאת להם תחת גאונם כי חרפו ויגדילו על עם יי' צבאות כמו שאומ' בנבואה זו כי על יי' הגדיל ואומר שם עוד כי רזה כל אלהי הארץ וישתחוו לו איש ממקומו כל איי הגוים וזה לא יהיה עד ימות המשיח ואף על פי שנתבלבלו האומות היום אפשר שנתפזרו במקומו' קרובי' מארצם ואף על פי שנתערבו באומות אחרות אפשר שנשאר שם זכר להם: באחרית הימים. תשוב כל אומה ואומה בארצה וכולן תהיינה תחת ממשלת ישראל כמו שאמר אדום ומואב משלוח ידם ובני עמון משמעתם: עד הנה משפט מואב. לפי שהאריך בספור הרעה הבאה עליו אומר עד הנה ומשפטו ענינו גזרה הבאה עליהם בדין ומשפט: לבני עמון. מדוע ירש מלכם את גד. כמו שפירשנו כי כשגלו בני גד ובני ראובן מארצם באו בני עמון ומואב שהיו שכנים להם וישבו בה ועוד שהיו סבורים שהיה להם בה דין כי מקדם היתה שלהם ומה שאמר מלכם את גד רוצה לומר את ארץ גד ולפי שבה בארץ גד מלך בני עמון עיר המלוכה לפיכך אמר מלכם: לכן. לפי שהוא החזיק בארץ גד יבא לו השודד עד עיר המלוכה והיא רבת בני עמון שהיתה לו בארצו ויחריב אותה היא ובנותיה: וירש ישראל את יורשיו. זה לא אמר על הזמן ההוא כי פורענות אלה האומות שזכר על ידי נבוכד נצר תהיה ולא ישראל היו בגלות אלא לפי שאמר כי בני גד אמר כי עוד יבא זמן שירשו ישראל את עמון שהיו יורשיו וזה יהיה באחרית הימים כמו שאמר ובני עמון משמעתם בנבואת ישעיה ואפשר שהיה ענין וירש ישראל את יורשיו כי בני עמון לקו גם כן על ידי מדי ופרס כמו שאמר בנבואת יחזקאל הנני נותנך לבני קדם למורשה וישראל עלו מהגולה על ידי כורש מלך פרס ונתן להם רשות בארץ בני עמון כי בתחילה נפלו ביד מלך בבל כמו שאמר האמו' ואחר כך מרדו כמו שמרד צדקיהו: הילילי חשבון כי שדדה עי. חשבון היתה למואב אחר שגלו בבית שני בני גד ובני ראובן ועי זו היתה לבני עמון ועי אחרת היתה בארץ כנען כמו שכתו' ונבוכד נצר כשעלה בארץ שטף בני עמון תחלה ואחר כך מואב וכשבא על בני עמון פגע בעי תחלה לפיכך אמר הילילי חשבון כי שדדה עי: את חשבון בארץ מואב. אף על פי שאת בצורה וגדולה הילילי כיון ששדדה עי שהיתה בצורה לא תוכלי את: וגם בנות רבה. והם הכפרים של רבת בני עמון: צעקנה. כי לא יהיה להם מקלט ברבה אף על פי שהיא עיר המלוכה כי גם היא תלכד ובאמרו לבנות רבה צעקנה חגרנה שקים ספדנה הוא על דרך משל או אמר כנגד העם שישבו בהם:

והתשוטטנה

והתשוטטנה בגדרות · מענין משוט בארץ כלומר לכו הנה והנה צועקות וסופדו׳
ובאמרו בגדרות רוצה לומר בגדרות הכפרים כי לא יקראו מסגרות הכפרי׳ חומה
אלא גדרות כמו גדרות צאן או גדרות הגנות והכרמל כי לא יעשו חומה בצורה
לכפרים ואמר להם זה כלומר התשוטטו ביניהם בגדרותיהם ולא תחשבו ללכת
להסגב בעיר חומה דלתי׳ ובריח
כי לא תועילכם כי גם היא תלכד
וזו היא שאמר כי מלכם בגולה
ילך מלכם היושב ברבה שהיא
עיר המלוכ׳ ואני תמיה ממה שתי׳
והתשוטטנה בגדרות ואתהממון
בסיען כמו שתרגם על כל ׳
ידים גדודות ידמה שהיה קורא
בגדרות בשני דלתי״ן ומלת
והתשוטטנה נקדמה התי״ו לפ״א
הפעל מפני התחברות שני טי״ן
ובא שלא כמנהג באותיו׳ זס״ץ
: מה תתהללי בעמקים · היתה
משתבח׳ בארץ המישו׳ שהית׳ לה
ושיתה רבת תבואות : זב עמקך ·
יזוב אותו העמק שאת משתבחת
בו ברם אלליך ויונתן תרגם
בעמקים במישרך ותרגם זב
עמקך חרובו תוקפך : איש
לפניו · כלומר כל אחד יהיה בורח
שנגד פניו לאיזה צד שיוכל כלומ׳
שלא יתקבצו הנדחים אחד עם
אחד ולא ירחמו איש באחיו :
ואחרי כן אשיב את שבות בני
עמון · כמו שפירשנו למעלה ב
בנבואת מואב : לאדום · נבואה
זו עתיד׳ כמו נבוא׳ ישעיהו שנבא
על אדום לעתיד וכן עובדיה וכן
יחזקאל וכולם משמעות נבואתם
שהיא עתידה וכן אמר בזאת
הנבואה אם לא יסחבום צעירי
הצאן והם ישראל : האין עוד
חכמה בתימן · וכן נאמ׳ בנבואת
עובדיה והאבדתי חכמי׳ מאדום
נראה כי חכמה נמצאת בהם
ובעת רעתם לא תועילם חכמתם
ותימן הוא מבני אליפז בן עשו
אבל תרגם יונתן בדרומ׳ : מבני׳ ·
ענין תבונה הבינוני מן הקל כמו
בנותה לרעי שהוא מן הקל וכן
אמ׳ בנבוא׳ עובדיה ותבונה מהר
עשו אבל יונתן תרגם מבניא :
נסרח׳ · הרי״ש בקמץ חטף ועניננו
נפסדה ונסרחה מדברי רבותינו
ז״ל טפה סרוחה ויונתן תרגם
אתקלקלת : נוסו הפנו העמיקו
לשבת יושבי דדן · דדן הוא
מאדום כמו שנאמר בנבואת
יחזקאל ודדנה בחרב יפלו ופי׳
הפסוק כן נוסו יושבי דדן כי א
אויבים הפנו העמיקו לשבת ׳
בארצכם ולגרש אתכם ולהגלות
אתכם ואדוני אבי ז״ל פי׳ כאשר
אמרו נוסו הם הפנו והעמיקו ל

חכת ד׳ וסימ׳ וכל הכת תחזין · עד מתי תתחמקין הבת · מה תתהללי בעמקים · מה אעידך מה אדמה לך :
דים ג׳ בקריא׳ וסימ׳ והמלאכה היתה דים לכל · השחיתו דים · הלא יגנבו דים ישתה ג׳ בת״ה וס׳ אחרי אכלה
בשילה ואחרי שתה · צפה הצפית · אשר אין משפטם לשתות : שלוח ד׳ בקריא׳ וס׳ במלכים א׳ סימ׳ י״ד :

והתשוטטנה בגדרות כי מלכם
בגולה ילך כהניו ושריו יחדיו׃
מה תתהללי בעמקים זב עמקך
הבת השובבה הבטחה באצרתיה
מי יבוא אלי׃ הנני מביא עליך פחד
נאם אדני יהוה צבאות מכל־
סביביך ונדחתם איש לפניו ואין
מקבץ לנדד׃ ואחרי־כן אשיב את־
שבות בני־עמון נאם־יהוה׃
לאדום כה אמר יהוה
צבאות האין עוד חכמה בתימן
אבדה עצה מבנים נסרחה חכמתם׃
נסו הפנו העמיקו לשבת ישבי דדן
כי איד עשו הבאתי עליו עת
פקדתיו׃ אם־בצרים באו לך לא
ישאירו עוללות אם־גנבים בלילה
השחיתו דים׃ כי־אני חשפתי את־
עשו גליתי את־מסתריו ונחבה לא
יוכל שדד זרעו ואחיו ושכניו ואיננו׃
עזבה יתמיך אני אחיה ואלמנתיך
עלי תבטחו׃ כי־כה
אמר יהוה הנה אשר־אין משפטם
לשתות הכוס שתו ישתו ואתה הוא
נקה תנקה לא תנקה כי שתה תשתה׃
כי בי נשבעתי נאם־יהוה כי־
לשמה לחרפה לחרב ולקללה תהיה
בצרה וכל־עריה תהיינה לחרבות
עולם׃ שמועה שמעתי מאת יהוה
וציר בגוים שלוח התקבצו ובאו
עליה וקומו למלחמה׃ כי־הנה
קטן נתתיך בגוים בזוי באדם׃

ואת המו בסיען ארי מלכהון
בגלותא יהך פלחוהי ורברבוהי
כחדא׃ מה את משתבחי במישרך
חרובו תוקפך מלכותא טפשתא
דמתרחצא בבית גנזהא אמרה מן
ייעול עלי׃ הא אנא מיתי עלך
דחלא אמר יי אלהי צבאות מכל סחרנך
ותתבדרון גבר לקביל אפוהי
ולית דמכניש למבדריא׃ ובתר
כן אתיב ית גלות בני עמון אמר
יי׃
לאדום כדנן אמר יי צבאות
הלית עוד חוכמא בדרומא פסק
מילכא מבניא אתקלקלת ח
חוכמתהון׃ עירוקו גלו ארחיקו
למתב יתבי דדן ארי תביר עשו
איתיתי עלוהי עידן סעורן חובוהי׃
אם חטופין כקטפין אתו עלך לא
אשארו עוללן אם גנביא בליליא
חבילו מסתהון׃ ארי אנא איתיתי
בלושין על עשו גליתי ית ם
מטמרוהי דאם יבעי לאטמרא לא
ייכול אתבזיזו בנוהי ואחוהי ו
וקריבוהי וליתנון׃ אתון בית
ישראל לא תשתבקון יתמיכון
אנא אקיים וארמלתכון על מ
מימרי יתרחצן׃
ארי כדנן אמר יי הא דלא חזי
להון למשתי כסא דלוטא מישתא
ישתון ואתון מדמן דמזכא תזכון
לא תזכון ארי מישתא תשתון׃
ארי במימרי קיימית אמר יי ארי
לצדו לחיסורין לחורב וללוטא
תהי בצרה וכל קרוהא יהוין
לחורבא לעלם׃ בסורא שמעית
מן קדם יי ואיזגד בעממיא שליח
אתכנישו ואתו עלה וקומו לאגחא
קרבא׃ ארי הא חלש יהבתך בעממיא בסיר בבני אנשא׃

והתשוטטנה בגדרות · תירגמו יונתן ואתהממון בסיען התגודדו בחיילות פיתר
והתשוטטנה לשון חיילות משוטטי׳ וגדרות לשון גדרות צאן והמלאים גדרים ויש
לפתור והתשוטטנה והתשוללנה בזבל גדרות צאן לשון בזיון ויבז עשו ושט עמו ׳
תתהללי · תתפארי ונכו״ר בלע״ז : בעמקים · מארצך ארץ עמקים ואין עבירת
גשמים קשה לה שאין
חמה שולטת בה :
זב עמקך · מכת רוב
גשמים באה בה עד ש
שזבו המים בעמק ו
ושטפו פרטי התבואות
כך פי׳ מנחם : איש
לפניו · כל אשר יוכל
למהר ולנוס : לנודד ·
לשון נע ונד : בתימן ·
אדום בדרומה של א״י
היא כמה שנאמ׳ והיה
לכם פאת נגב ממדב׳
צין על ידי אדום :
מבנים · מדור זה :
נסרחה · איתקלקלת :
הפנו · התבערו מן
המקו׳ הזה לשון ופנו
את הבית : העמיקו
לשב׳ · להחבא בעמקי׳
מסתרים נוסו הפנו
העמיקו כולם לשון
ציווי הם : לא ישאירו
עוללו׳ · בתמי׳ והסודרי׳
שבאו עליך לא השאירו
לך כלום : חשפתי ·
גליתי כמו מחשוף ה
הלבן ואתה השגרת
שרידו ישרא׳ למען לא
ישאר מהם איש כמש
שנאמר אל תסגר ש
שרידיו : ונחבה לא
יוכל · ויבקש להחבא
ולא יוכל : לחרפה
ולקללה תהיה בצרה ·
בצרה מערי מואב אלא
מפני שהעמידה מלך
לאדום כעניין שנאמר
וימלך תחתיו יובב בן
זרח מבצרה היא לוקה
עמו : אם בצרים באו
לך וגו׳ · חשפתי את
עשו וגו׳ שמועה שמענו
וגו׳ כל כעין דוגמא זו
נבא עובדיה על אדום
לפי שסיגנון אחד ע
עולה לכמה נביאי׳ אין
שני נביאים מתנבאים
בסיגנון אחד במקצת
הדברים משתנין :
עזבה יתומיך ·
שיתמת בישראל :
אשר אין משפטם לשתו׳
· שלא היו אחים לישר׳
ואם הרעו להם אין
להם משפ׳ מות כמותך
: קטן נתתיך · שאין
בהם מלך בן מלך לא
היה דרכם ברומי ל
להעמי׳ מלך בן מלך :
תפלצתך

לברות והחזיקו מקום שבתם שלא תשיגם יד האויב וצריך לפרשו כן לפי שלא נוכל לפרש הפכו כמו נוסו צווי כי לא יבא צווי מבנין שלא נזכר
פעלו וכן העמיקו עבר כי הה״א בסגול ואילו היה צווי היה בפתח : אם בצרים · יאמר על דרך משל איך נשחת אדום כלה ועל הדרך הזה נבואת
עובדיה : כי אני · ונחבה לא יוכל · כתוב בה״א במקום אלף והוא מקור בתשלומו ודומה לעבר כי נמצא מבנין נפעל מקור דומה לעבר אמר
והחבה לא יוכל עמו כי אני גליתי מסתריו ואינו דבק עם הפסוק הבא אחריו : עזבה · כלו׳ אח׳ ששודד זרעו ואחיו ושכניו אין מי שיאמ׳ כנגד החלל
עזבה יתומיך אני אחיה כלו׳ אם אתה נופל על חלל ש תחום על הנשארי׳ אחריך כי אני אחיה אות׳ אין מי שאת׳ להם זה כי כולם ימותו לא יהיה להם
שריד כמו שאמ׳ בנבואת עובדיה ולא יהיה שריד לבית עשו : עזבה · צווי כמו עזוב הנה פירשנו הפסוק דבק למעלה ממנו ות״א אתון בית ישראל
לא תשבקון יתמיכון אנא אקיים וארמלתכון על יתמיכון אתרחצון ואמר תבטחו זו על הנקבות וכן ונקרבו עצמות אחר שיש בו סימן נקבות
אחת די וכן מצינו שמדברה הפרות בבינין נקבות אחד לבד : כי כה אמר יי׳ הנה אשר אין משפטם לשתות הכוס שתו ישתו · רוצה לומר
אין משפטם כי אין העונש מוטל עליהם כמו שהוא מוטל עליך בעבור כי ישראל אחיך כי כל האמות לקו בעונם שהרעו לישראל ואדום שהיה
אח לישראל לא היה לו להרע לו אלא לעזרו כאשר יוכל וכן אמר בנבואת עובדיה מחמס אחיך יעקב תכסך בושה ונכרת לעולם לפיכך משפטו
אדום לשתות כוס החימה יותר משאר האומות : כי · בצרה · היא עיר מלוכה באדום : שמועה · אומר הנביא שמועה שמעתי מאת יי׳ וציר בגוים
שולח וכאילו מלאך שולח בגוים שיתקבצו למלחמה על בצרה ועל עריה : כי הנה · עם מעט היו אדום או גם ארצם איננה רחבת ידים כן פירש
החכם רבי אברהם בן עזרא ונכון כי פירוש קטן שפל ובזוי כמו קטונתי מכל החסדים : נתתיך · כמו אתנך כי לא יחושו עליך שאר הגוים
אם תאבד ויונתן תרגם כן קטן חלש :
תפלצתך

תפלצתך · יש מפרשים עבודה זרה וכן אמר עשתה מפלצת לאשרה או יהיה ענינו מן פלצו בעתותי שהוא ענין אימה ורעדה · אמר אימתך שהיתה מוטלת על שכניך לפי שהיית מצליח אותה המורא השיאה אותך וכן זדון לבך השיאך להגדיל פה ולהרע אף לאחיך יעקב ויונתן תירגם טפשותך אטעית יתך : שוכני בחגוי הסלע · כמו סוכן והיוד נוספת וכן תפשי מרום גבעה וכן חוצבי מרום קברו והדומים לו ופירוש בחגוי מן חוג הארץ חגה וחוג בענין אחד כלומר סביב הסלע רוצה לומ' ראש הסלע והוא המגדל הבנוי עליו ואמר זה על הר שעיר ויש דאת דמית לנשרא דימרי בשכא דכיפ' : כי תגביה כנשר · פי' תגביה מקום שבתך כנשר שהוא עף גבוה מכל העופות : הנה כאריה · פי'

שבני ד' בקריא' וסים' כסודר נרכה : כמהפכת ו' בקריא' וסים' כמהפכת סדום ועמורה אדמה וצביים · ושממה כמהפכת זרים · והיתה כבל צבי ממלכות · כמהפכת סדום ועמרה ושכניה · כמהפכת אלהים את סדם ואת עמרה · הפכתי בכם כמהפכת אלהים את סדום דעכוס : ארגיעה ד' ב' מל' וא' חס' יוד וא' חס' ה' וסי'

תִּֽפְלַצְתְּךָ֞ הִשִּׁ֤יא אֹתָךְ֙ זְד֣וֹן לִבֶּ֔ךָ ל' ר' לשון זכר
שֹׁכְנִי֙ בְּחַגְוֵ֣י הַסֶּ֔לַע תֹּפְשִׂ֖י מְר֣וֹם גִּבְעָ֑ה ר' ר'
כִּֽי־תַגְבִּ֤יהַּ כַּנֶּ֙שֶׁר֙ קִנֶּ֔ךָ מִשָּׁ֥ם אוֹרִֽידְךָ֖ ל'
נְאֻם־יְהוָֽה׃ וְהָיְתָ֥ה אֱד֖וֹם לְשַׁמָּ֑ה
כֹּ֚ל עֹבֵ֣ר עָלֶ֔יהָ יִשֹּׁ֥ם וְיִשְׁרֹ֖ק עַל־כָּל־
מַכּוֹתֶֽהָ׃ כְּמַהְפֵּכַ֞ת סְדֹ֧ם וַעֲמֹרָ֛ה ל' כת' כן
וּשְׁכֵנֶ֖יהָ אָמַ֣ר יְהוָ֑ה לֹֽא־יֵשֵׁ֥ב שָׁם֙ אִ֔ישׁ
וְלֹֽא־יָג֥וּר בָּ֖הּ בֶּן־אָדָֽם׃ הִנֵּ֡ה כְּאַרְיֵה֩
יַעֲלֶ֨ה מִגְּא֣וֹן הַיַּרְדֵּ֜ן אֶל־נְוֵ֣ה אֵיתָ֗ן כִּֽי־
אַרְגִּ֤יעָה אֲרִיצֶ֙נּוּ֙ מֵעָלֶ֔יהָ וּמִ֥י בָח֖וּר ג' ב' מל' וא' חס' · ל'
אֵלֶ֣יהָ אֶפְקֹ֑ד כִּ֣י מִ֤י כָמ֙וֹנִי֙ וּמִ֣י יֹֽעִדֶ֔נִּי ב'
וּמִֽי־זֶ֣ה רֹעֶ֔ה אֲשֶׁ֥ר יַעֲמֹ֖ד לְפָנָֽי׃
לָכֵ֞ן שִׁמְע֣וּ עֲצַת־יְהוָ֗ה אֲשֶׁ֤ר יָעַץ֙ אֶל־ יד' כתיל כסיכ' · ל'
אֱד֔וֹם וּמַ֨חְשְׁבוֹתָ֔יו אֲשֶׁ֥ר חָשַׁ֖ב אֶל־ ב' מל' · ג' בלים'
יֹשְׁבֵ֣י תֵימָ֑ן אִם־לֹ֤א יִסְחָבוּם֙ צְעִירֵ֣י לג' מל'
הַצֹּ֔אן אִם־לֹ֥א יַשִּׁ֛ים עֲלֵיהֶ֖ם נְוֵהֶֽם׃ ל'
מִקּ֣וֹל נִפְלָ֔ם רָעֲשָׁ֖ה הָאָ֑רֶץ צְעָקָ֕ה בְּיַם־ ל'
ס֖וּף נִשְׁמַ֥ע קוֹלָֽהּ׃ הִנֵּ֤ה כַנֶּ֙שֶׁר֙
יַעֲלֶ֣ה וְיִדְאֶ֔ה וְיִפְרֹ֥שׂ כְּנָפָ֖יו עַל־בָּצְרָ֑ה ל'
וְהָיָה֩ לֵ֨ב גִּבּוֹרֵ֤י אֱדוֹם֙ בַּיּ֣וֹם הַה֔וּא
כְּלֵ֖ב אִשָּׁ֥ה מְצֵרָֽה׃ א' · ל'
לְדַמֶּ֗שֶׂק בּ֤וֹשָׁה חֲמָת֙ וְאַרְפָּ֔ד כִּֽי־ ל'
שְׁמֻעָ֥ה רָעָ֛ה שָׁמְע֖וּ נָמֹ֑גוּ בַּיָּם֙ דְּאָגָ֔ה ה' חס' · ל' דפין' ב' רוחס
הַשְׁקֵ֖ט לֹ֥א יוּכָֽל׃ רָפְתָ֥ה דַמֶּ֛שֶׂק
הִפְנְתָ֥ה לָנ֖וּס וְרֶ֣טֶט ׀ הֶחֱזִ֑יקָה צָרָ֧ה ל'
וַחֲבָלִ֛ים אֲחָזַ֖תָּה כַּיּוֹלֵדָֽה׃ אֵ֖יךְ לֹֽא־ ל'
עֻזְּבָ֣ה עִ֣יר תְּהִלָּ֑ה קִרְיַ֖ת מְשׂוֹשִֽׂי׃ תהלת ל' · ל' ת'

טַפְשׁוּתָךְ אַטְעִיאַת יָתָךְ רֶשַׁע לִבָּךְ
דַּאַתְּ דָּמֵי לְנִשְׁרָא דְּיָשְׁרֵי בְּשִׁינֵּי
כֵּיפָא מוֹתְבֵיהּ בִּתְקוֹף רוּמָא אֲרֵי
תְּרִים כְּנִשְׁרָא מְדוֹרָךְ מִתַּמָּן ב
בְּמֵימְרִי אַחֲתִינָּךְ אֲמַר יְיָ : וּתְהֵי
אֱדוֹם לְצָדוּ כָּל דְּיִעְבַּר עֲלַהּ יִכְלֵי
וְיָנִיד עַל כָּל מַחְתְּהָא : כַּהֲפֵכְתָּא
דִּסְדוֹם וַעֲמוֹרָה וְקִרְיָתְהָא אֲמַר יְיָ
לָא יְתֵיב תַּמָּן אֱנָשׁ וְלָא יִתּוֹתַב בַּהּ
בַּר אֱנָשׁ : הָא מֶלֶךְ בְּמַשִּׁרְיָתֵיהּ
יִסַּק עֲלֵיהוֹן כְּאַרְיָא דְּסָלֵיק מֵרוּם
יַרְדְּנָא וַהֲוֵי לְדִיר רַעְיָן אֲרֵי בִּזְמַן
דְּאַיְתֵינוּן עֲלַהּ וְשַׁלְטוֹנִין אֲמַנֵּי
עֲלַהּ אֲרֵי מַן כְּוָתִי וּמַן דְּיַעַרְעִינַנִי
וְלֵית מֶלֶךְ דְּאִית לֵיהּ תְּקוֹף קֳדָמַי :
בְּכֵן שְׁמַעוּ מַלְכָּא דַּייָ דִּימַלַּךְ עַל
אֱדוֹם וּמַחְשַׁבְתֵּיהּ דַּחֲשִׁיב עַל יָתְבֵי
אַרְעָא דָרוֹמָא אִם לָא יְגָרְרוּן
וְיִקַטְלוּן תַּקִּיפֵי עַמָּא אִם לָא יַצְדּוּן
עֲלֵיהוֹן מְדוֹרֵיהוֹן : מִקָּל מַפַּלְתְּהוֹן
זָעַת אַרְעָא צְוָוחְתָא בְּיַמָּא דְּסוּף
אִשְׁתְּמַע קָלֵיהוֹן : הָא כְּנִשְׁרָא
דְּסָלֵיק וּמִשְׁתְּדֵי כֵּן יִסַּק מֶלֶךְ ב
בְּמַשִּׁרְיָתֵיהּ וְיִשְׁרֵי עַל בָּצְרָה וִיהֵי
לֵב גִּבָּרֵיהוֹן דְּאֱדוֹמָאֵי בְּיוֹמָא הַהוּא
כְּלֵב אִתְּתָא דְּעָקָא לַהּ בְּחֶבְלְהָא :
לְדַמֶּשֶׂק בְּהִיתוּ
יָתְבֵי חֲמָת וְאַרְפַּד אֲרֵי בְּסוֹרָא
בִּישָׁא שְׁמַעוּ אִתְּבָרוּ דַּחֲלָא כְּיַמָּא
וְיִצְפָּא אֲחַדְתִּנּוּן הָא כְּנַחְתֵּי יַמָּא
רַשְׁקְטִין וְלָא יָכְלִין לְמִנַח :
אִתְרַשְׁלוּ יָתְבֵי דַמֶּשֶׂק אִתְפְּנִיאוּ
לְמֵיעַרַק וְשִׁפְלוּתָא אֲחַדְתִּנּוּן עָקָא וְחֶבְלִין אֲחָדוּנוּן הָא כְּחִבְלִין
לְיָלְדְתָּא : אֵיכְדֵין לָא אִשְׁתְּבִיקַת קַרְתָּא מְשַׁבַּחְתָּא כְּרַכָּא חֶדְוָה :

לאור עמים ארגיע · כי ארגיעה אריצנו · כי ארגיעה ארוצם כן כתיב · ועד ארגיעה לשון שקר · קדם חס' ה' · אריצם חס' יוד : כל לשון מחשבה על בב"ג אל וסימ' לכן שמעו עצת יי' אשר יעץ אל אדום · כה תחשבון אל יי' דנחום · ומחשבותיו אשר חשב אל ארץ כשדים : נמגו ד' וחס' וסים' כל יושבי כנען · וכי נמגו כל יושבי · וגם נמגו כל י' לדמשק בושה חמת :

רשי

תפלצתך · לשון בהלה שהיית ממהר ונבהל לעורר שטימתך ל לאחיך ויש לועזין לשון פלצו' ויש לועזין לשון מפלצת : השיא אותך · להרע להם : שכני · שוכן : תפשי · כמו תופש והיוד יתרה בו : כאריה העולה מגאון הירדן שהוא מקום אריות כתרגומו של יונתן כן יעלה האויב אל נוה איתן : ארגיעה · אקרב את הרגע : אריצנו מעליה · פתאם וכהצלחה אחריבנה ויסוב לו כ כרגע קטן אל מקומו והכי אומר אריצנו מעליה ממעל לה שיהא מתגבר עליה ועליון לה וכן ממעל לרקיע וכן ממעל לו מעל למדיו : ומי בחור · אותו שבחרתי לנקום נקמתי עליה אפקד : ומי יועידני · למלחמה להלחם אתי : רועה · מלך : אם לא · לשון באמת : יסחבום · יגררו' : צעירי הצאן · בזויי האומות ורבותינו דרשו פרס שהוא ה הצעיר בבני יפת : נמגו · לשון שממה : בושה חמת וארפד · ערי ארם כי שמעו שמועה רעה על דמשק שהיא ראש ארם כמה שנאמר כי ראש ארם דמשק לכך נמוגו : בים דאגה · דאגתם דומה לדאגת הים : השקט לא יוכל · כל דאגה לשון יראה הוא : רפתה דמשק · רפו ידיה מהלחם : ורטט · זיע : איך לא עזבה · לא נתמלאת עפר סביב חומתה לחזק החומה כמו ויעזבו את ירושלם עד החומה ויש עוד לפתור למה לא נעזבת מן הרעה הזאת שלא תבא הרעה עליה : קרית משושי · כך יתאבל מלכה עליה : לכן

רדק

העופות : הנה כאריה · פי' כתרגומו הא מלך במשריתיה יסק עליהון כאריה דסליק מרום ירדנא והוא לדיר רעין רוצה לומ' יהיה כא להכבש לפניו כמו דיר הרועים תרגום נוה דיר כמו שכתוב נוות כרות רועים ופי' איתן המקום שהוא עתה איתן יהיה כמו נוה רועים וזה הפסוק כאמר גם כן בנבואת בבל ויתכן לפרש הפסוק כן המשחית אדום יעלה כמו אריה בלי פחד ויעלה מגאון הירדן כלומר יעלה ויתגבר כמו שמתגברין המים כשהירדן ב בגאונו מלא על כל גדותיו ואמר הירדן לפי שהוא בארץ ישראל ומגאון ארץ ישראל יבא להם הרע כמו שאומר בנבואת עובדיה ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו : אל נוה איתן · אל נוה מקום איתן והוא הר שעיר : כי ארגיעה אריצנו מעליה · רוצה לומר כאשר אשקיט וארגיע לישראל ארץ אותו מעל ארץ אדום שהוא שם בגלות : ומי בחור אליה אפקוד · וכל מי שהוא בחור למלחמה אפקוד ואמנה אותו אל ארץ אדום : כי מי כמוני · כלומר מי כמוני שיעמוד כנגדי : ומי יועידני · מי יתן לי זמן ומועד למלחמה : ומי זה רועה · ומי זה מלך באדום אשר יעמוד לפני יועידני הנו"ן דגושה וזה הענין בעצמו אמר בנבואת מלך בבל לפי שגדל עונם כאשר הרעו לישראל וזה יוכיח הפירו' הזה שפירש בפסוק כי כרמז בו גדולת ישראל ותשועתם כי אז והיה חרבן אדום ויונתן תירגם כי ארגיע מן רגע אחר וכן תירגם ארי בזמן אייתינון עלה ושלטונין אמני עלה ארי מאן כוותי ומאן דיערענני ולית מלך דאית ליה תקוף קדמי ובספר מכלל בחלק הטרסים פירשתי כי ארגיע מן רוגע הים עורי רגע שענינם הבקיעה והכריתה כלומר אכריתם ואגלם מארצם : לכן · אל אדום · כמו על אדום וכן אל יושבי תימן כמו על וכמוהו רבים : אם לא · ענין שבועה וכן נשבע יי' צבאות לאמר אם לא כאשר דמיתי כן היתה : יסחבום · כמו סחוב והשלך כלומר ימשכום ויגררום : צעירי הצאן · אלו ישראל שהיו עד עתה צעירים וחלשים כנגד האומות ואמר גם כן צעירי כנגד אדום כי עשו הגדול וכן אמר ורב יעבוד צעיר · ובדרש צעירי הצאן אלו בני בניה של רחל ללמדך שאין עשו נופל אלא ביד זרעה של רחל ויוסף ובנימן היו צעירי השבטים ויונתן תירגם אם לא יגררינון ויקטלינון תקיפי עמא : אם לא ישים עליהם · האל יתברך ישים עליהם נויהם כלומ' ישים בתיהם שממה עמהם : מקול נפלם · כנופל ממקום גבוה לנמוך שנשמע קול מפלתו כן אדום לרוב גבהותם וגאותם כשתבא מפלתם ישמע למרחוק כאילו רעשה הארץ : צעקה · תשמע מהם עד כי בים סוף נשמע קולה וכל זה להפלגה ולגוזמא וזכר ים סוף שהוא כנגד ארץ אדו' ואף על פי שמדבר גדול שם נשמע קול ארץ אדום ביום מפלתה : הנה · וידאה · ויעוף וכן כאשר ידאה הנשר : כלב אשה מצרה · פי' למעלה : לדמשק · בים דאגה השקט לא יוכל · כמי שהוא בים שיש לו דאגה ופחד ולא יוכל להשקט לבו מדאגה ומפחד כן יהיו יושבי דמשק ועריה : רפתה דמשק · כלומר רפו ידיה לעמוד כנגד אויביה : ורטט החזיקה · כמו רתת שהוא ענין רעד' ופלצות האחרים : צרה וחבלים אחזתה כיולדה · מנהג הלשון בדבור זכר ונקבה כמוכים נופל הפעל על הדבק אם ראשון ואם אחרון כמו ותדבר מרים ואהרן ותכתוב אסתר המלכה בת אביחיל ומרדכי היהודי הנה אפי ותמתי בתכת אל המקום הזה כאשר קיים עליהם מרדכי היהודי ואסתר המלכה והדומים להם אם כן מה שאמר אחזתה לשון נקבה והדבק חבלים כפרס ויו' וחבלים עם כמו ויוסף היה במצרים והדומים לו ופי' צרה וחבלים אחזתה צרה עיקר הספור לפיכך כפל הענין על צרה ואמר לשון נקבה : איך לא עזבה · איך לא עזבה מלהלחם בה כלומר תאמר דמשק רוצה לומר אכשיה בנוסס כשבאו האויבים להלחם בנו ולקחת ארצנו איך לא עזבו דמשק שהיא עיר תהלה והיא קרית משוש איך לא עזבוה מלהחריבה ותירגם יונתן אכדין לא אשבקת קרית משבחתה וכן תירגם יונתן אכדין לא אתבסית ויש מפרשים עזבה מן ויעזבו את ירושלם ענין בנים וחוזק כלומר איך לא נבנית בחומה חזקה שלא תוכל יד האויב לשלוט בה : תהלה · כתוב ותהלת קרי והענין אחד כי תבאת'ו במקום הא במקומות רבים : לכן

לכן ידמו· יכרתו וכן ואל תדמו בבוקה׃ והצגתי· ענין הדלקה פרשו יצת וכן למה הכיתו עבדיך׃ בן הדד· כך היה שם מלך ארם בזמן חרבנה על יד נבוכד נצר ורצין שם המלך בזמן חרבנה על יד סנחריב׃ לקדר ולממלכות חצור· אמר בזה שהכה נבוכד נצר מה שלא אמר כן באומות אחרות אף על פי שלקו על ידו לפי שאחרו׳ לקו על ידי אחרים פעם אחרת שהרי ארום ומואב ובני עמון וארם לקו על ידי דוד מלך ישראל אבל קדר וממלכות חצור לא ראינו שלקו אלא על ידי נבוכד נצר לפיכך אמר אשר הכה וכתוב נבוכד ראצור בו״ו וקרי בלא ו״ו שהיה נקרא גם כן נבוכד ראצור בחולם׃ ושדדו· בו״ו מן הקל בא שלם והוא בפלס חרבו מאד משכו אותה׃ את בני קדם· גם הוא מבני ישמעאל כמו קדר וכן כתוב בתורה יטור נפיש וקדמה ויונתן תירגם בני מדינחאה ואפשר שהיו׳ אף בני קדר שוכנים במזרח׃ אהליהם· לפי שהם יושבי אהלים ובעלי מקנה וכן אמר כל צאן קדר יקבצו לך׃ נסו נדו· כבר פיר׳ ענין הפסוק בנבואת ארום׃ קומו אל גוי שליו· כמו שלו הייתי אלא שזה משקל אחר בסוף הס״ך בפלס שאר פאר זעיר ונכתב בו יו״ד המסך כמו בזעיר׃ והיו קצוצי פאה· יהיו קצוצים לכל פאה מענין קץ כי הפאה היא קץ וסוף׃ אשר היה· אמרו רבותינו ז״ל כי עילם עזרו את הכשדים ובאו עמהם להרע לישראל לפיכך באמרה עליהם בנואה זו׃ כה אמר יי׳· קשת עילם· רוצה לומר חזקם ותקפם כמו שהקשת חוזק הנושא אותו וכן תירגם יונתן תקוף׃ והבאתי· ארבע רוחות· כאילו ארבע רוחות יכוס זאת הרוח תזרה אותם לרוח שכנגדה ושכנגדה הלאה כן יהיו מפוזרים בכל מקום ויו״ת ארבע רוחות ארבע מלכון׃ נדחי עולם· נדגש הדל״ת לחסרו׳ פ״א הפעל נדחי ישראל יכנס רפה הדל״ת׃ עולם· כתיב בו״ו עולם קרי ביו״ד ואותיו׳ אהו״י מתחלפות׃ והחתתי· בא על דרך השלם ודגש הת״ו האחרונ׳ לחסרון ת״ו למ״ד הפעל פרשו חתת ענין שבר׃ את חרון אפי· על שהרעו לישראל׃ ושמתי כסאי בעילם· כיון שאאביד משנה מלך ושרים ויבינו כי מאתי הוא כאילו שם כסאי ואמליך עליה מלך ורז״ל פירשו הפסוק על דבר ושתי ודבר המן ובניו כי הכל היה סבה מהא׳ להטיב לישראל בגלותם ופי׳ מלך זה ושתי ושרים זה המן ועשרה בניו וזהו ושמתי כסאי בעילם כי הכל ידעו כי מיי׳ היתה התשועה ההיא׃ והיה באחרית הימים· פי׳ בנבואת מואב׃ אשוב· כתוב בו״ו וקרי ביו״ד והענין אחד וכן שבית כתוב ביו״ד וקרי בו״ו והענין אחד׃ הדבר

והצתי אש ו׳ וסימ׳ נמסר לעיל בספרא סוף סימ׳ כ״א׃ בחומת כל ספרא חומות במ״ג חומת וסי׳ שורא ודדמשק נפל· ופי׳ ונתתיך לעם הזה· והצתי אש בחומת דמשק· ופקדתי על בל בבל׃ בדד ח׳ וסימ׳ בדד ישב מחוץ למחנה· יי׳ בדד ינחנו· וישכן ישראל בטח· כי עיר בצורה· קומו עלו אל גוי שליו· לא ישבתי

לכן יפלו בחוריה ברחבתיה וכל אנשי המלחמה ידמו ביום ההוא נאם יהוה צבאות׃ והצתי אש בחומת דמשק ואכלה ארמנות בן הדד׃ לקדר ולממלכות חצור אשר הכה נבוכדראצור מלך בבל כה אמר יהוה קומו עלו אל קדר ושדדו את בני קדם׃ אהליהם וצאנם יקחו יריעותיהם וכל כליהם וגמליהם ישאו להם וקראו עליהם מגור מסביב׃ נסו נדו מאד העמיקו לשבת ישבי חצור נאם יהוה כי יעץ עליכם נבוכדראצר מלך בבל עצה וחשב עליהם מחשבה׃ קומו עלו אל גוי שליו יושב לבטח נאם יהוה לא דלתים ולא בריח לו בדד ישכנו׃ והיו גמליהם לבז והמון מקניהם לשלל וזרתים לכל רוח קצוצי פאה ומכל עבריו אביא את אידם נאם יהוה׃ והיתה חצור למעון תנים שממה עד עולם לא ישב שם איש ולא יגור בה בן אדם׃

אשר היה דבר יהוה אל ירמיהו הנביא אל עילם בראשית מלכות צדקיה מלך יהודה לאמר׃ כה אמר יהוה צבאות הנני שבר את קשת עילם ראשית גבורתם׃ והבאתי אל עילם ארבע רוחות מארבע קצות השמים וזרתים לכל הרחות האלה ולא יהיה הגוי אשר לא יבוא שם נדחי עולם׃ והחתתי את עילם לפני איביהם ולפני מבקשי נפשם והבאתי עליהם רעה את חרון אפי נאם יהוה ושלחתי אחריהם את החרב עד כלותי אותם׃ ושמתי כסאי בעילם והאבדתי משם מלך ושרים נאם יהוה׃ והיה באחרית הימים אשוב את שבית עילם נאם יהוה׃

ל׳ ו׳ · כל סיפ׳ חומות במ״נ חומת וסי׳ שורה ודימשק בכל · ג׳ כתי׳ ק · ל׳ חסף · י׳ קמצין ל׳ מל׳ וא׳ חס׳ כ׳ · עליכם ק׳ · ב׳ מל׳ כלו סלאקן ושלין · ב׳ א׳ מל׳ וא׳ חס׳ · ל׳ ושלום היה לו · ת״ג׳ מכהם דכ״י ל״נ · ל׳ כתי׳ ק · עילם· ל׳ ק׳ · אשיב ק׳ · שבות ק׳

בכין יתרמון עולמהא ברחובהא וכל גברי עבדי קרבא יתברון בעידנא ההיא אמר יי צבאות׃ ואדליק אשתא בשורי דמשק ותשיצי בירנית בר הדד׃ לקדר ולממלכות חצור דמחא נבוכדנצר מלכא דבבל כדנן אמר יי קומו סקו על קדר ובזו ית בני מדינחא׃ משכניהון ועניהון ישבון יריעתהו׳ וכל מניהון וגמליהון יסבון להון ויתכנשון עליהון דקטלין בחרבא מסחור סחור׃ עירוקו גלו לחדא ארחיקו למיתב יתבי חצור אמר יי ארי מלך עלכון נבוכדנצר מלכא דבבל מלכא וחשיב עליכון מחשבא׃ קומו סקו על עמא דיתבין שליוא שרן לרוחצן אמר יי לית להון דשין ועברין בלחודיהון שרן׃ ויהון גמליהון לביזא והמון גיתיהון לעדי ואבדרינון לכל רוח סקפי פתא ומכל עיבריהון איתי תברהון אמר יי׃ ותהי חצור למדור ירורין צדו עד עלמא לא יתיב תמן אנש ולא יתיתיב בה בר אינש׃

דהוה פתגם נבואה מן קדם יי עם ירמיה נביא על עילם בריש מלכות צדקיה מלך שבטא דבית יהודה למימר׃ כדנן אמר יי צבאות הא אנא תבר ית תקוף עילם ריש גבורתהון׃ ואיתי על עילם ארבע מלכון מארבע רוחי שמיא ואבדרנון לכל רוחתא האילין ולא יהי עם דלא יהכון לתמן מטלטלי עילם׃ ואתבר ית עילם קדם בעלי דבביהון וקדם דבען למיקטלהון ואייתי עליהון בישא ית תקוף רוגזי אמר יי ואיגרי בתריהון דקטלין בחרבא עד דאישצי יתהו׳׃ ואשוי כורסי מלכותי בעילם ואוביד מתמן מלך ושלטון אמר יי׃ ויהי בסוף יומיא אתיב ית גלות עילם אמר יי׃

רשי

לכן· לשון שבועה׃ ידמו· יחריבו ואיכו זה מלשון דממה שכל עיר חריבה אין קול נשמע בה׃ קדר· סוכני מדברו׳ באהלים הם אין חומה ואין עיר׃ מגור· אתאספמנט בלע״ז לא׳ לשון יראה׃ כי יעץ עליכם וגו׳· ומה היא העצה קומו עלו אל גוי שלין׃ בדד ישכונו· בטח ביחידות אין צריכין להתאסף ולישב ברוב אדם שאין יראי׳ שיבא אויב עליהם׃ קצוצי פיאה· מוקצי׳ מקצה אל קצה הרוחות׃ את קשת עילם· את תקיפות עילם׃ ראשית גבורתם· מיטב גבורתם׃ ושמתי כסאי· ימצוד שלי׃ ופאו

ל׳ כתי׳ עולם וקרי׳ עילם ויען שכבות בן יחיאל וגו׳

בסוד משחקים· איכה ישבה בדד· ישב בדד וידם׃ צדקיה ו׳ וסימ׳ ויעש לו צדקיה בן כנענה דמלכים· ואל צדקיה מלך יהודה· ויהי בשנה ההיא בראשית· ביד אל עשה בן שפן· בראשית מלכות צדקיה מלך יהודה· ובני יהויקים יכניה· וא׳ וצדקיה ובן חבליה וצדקיה׃ אשיב ג׳ דכתיב אשוב וסי׳ כי הנה בימים ההמה· גם זרע יעקב ודוד עבדי· והיה באחרית הימים אשיב את׃ שבות דכתיב שבית ו׳ בקריאה וסימ׳ לכן כה אמר אדני יי׳ עתה אשיב את· ויי׳ שב את שבות איוב בהתפללו· והיה באחרית הימים אשיב את שבות סדום ובנתיה ג׳ בפסוק· וא׳ חלוף כתיב שבות וקרינן שבית וסימ׳ רצית יי׳ ארצך׃

ומאוכם · פורקא בלע"ז סימן אסיפה הוא · בל ומרודך אמות ע"ז של בבל : גוי מצפון · מדי ופרס : דרך הנה · דרך המקום הזה ירושלם ישבו פניהם כשתחרב בבל ויבאו מתוכה ברישיון כורש מלך פרס : רועיהם התעום · מלכיהם התעום מעלי : הרים שובבום · אל ההרים אלע"ז שבהרים שובבום אנוי"אר בלע"ז שובבום מלכיהם וי"ת הרי שובבום שלטוניא בזונון : ומקוה אבותיהם · וסבר אבהתהון : כושו מתוך בבל · מעתה באו משם : כעתודים לפני צאן · דרך העתודים ללכת לפני העדר בראש ה העזים : שסי נחלתי · בוזזי נחלתי : וערכו לה · ויסדרון עלה קרב : כיתפושו · לשון שומן : כעגלה דשה · הדשה בתבואה ואוכלת תמיד : אמכם · כנסייתכם : אחרית גוים · אם ראשיתכם גדול א אחריתכם יהי מדבר : ידו

מסרה
רבים בחלקלקות :
מעלה ומעלה ח' פתחין וסי' ויהי שמואל מעלה העלה · הנני מעלה לה ארוכה · ולכהנים הלוים לא יכרת · ולכן הנה אדני מעלה עליכם · והשבתי למואב נאם יי' · מעלה ולהב חרב וברק חנית · מעלה נשיאים מקצה · כי הנה אנכי מעיר ומעלה על בבל · וסי' בלשון ארמי שמואל אסיא שיצי כ נהריהון דמואביא וברק ברקין כבבל :

הדבר אשר דבר יי' אל בבל אל ארץ כשדים · הגידו בגוים · לפי שנבוכד נצר השחית כל הגוים אמר שיבשרו בשורה זו בגוים : הוביש בל את מרודך · אלה היו אלהי בבל ואמר הריהם כאילו הובישו עתה וחתו כי לא יוכלו להציל את עובדיהם : חת · פעל עבר בשקל תם עונך פרשו חתת חתו מלעיל : כי עלה גוי מצפון · מדי ופרס : בימים ההמה · כי כשתחרבה בבל יבאו ישר' מהגלות על ידי כרש מלך פרס : יבאו בני ישר' המה ובני יהודה יחדו · פי' המה אותם שהיו בגלות בבל עם יהודה ובנימן כי כשגלו עשרת השבטים נשארו בארץ מעטים מפוזרים כמו שכתוב בדברי חזקיהו ויאשיהו ועל אותם בני ישראל אומר שגלו עם יהודה לבבל והם יבאו עמהם כשעלו מבבל על ידי כרש מלך פרס : הלוך ובכה · משמחתם בשובם לארצם כי יש בכי של שמחה כמו בבכי יבאו כמו וישק לרחל וישא קולו ויבך ויבך על צואריו עוד : ציון ישאלו · בשובם מגלות בבל ישאלו זה לזה דרך ציון ודרך הנה · דרך המקום הזה כמו לא אתם שלחתם אותי הנה והדומים לו : באו ונלוו אל יי' · כל אחד יאמר לחברו באו ונלוו אל יי' ונלוו בווי בא על דרך העבר וכן ונלוו אל יי' ויקבצו פניהם בווי כלוו ויקבצו וי"ת באו ונלוו עבר מושב לעתיד ייתון ויתוספון על עמה דיי' יגזר להון קיים עלם דלא יפסוק דעתו בזה שילוו עמהם גרים בצאתם מבבל וכן אמר בנבואת בבל בישעיה ונלוה הגר עליהם ונספחו פירשנוהו שם כי הוא לעתיד חצי הפסוק כ בצאתם מבבל וחציו לעתיד כ בימות המשיח כמו שפי' שם : צאן אובדות · שאין מבקש אותן כן היו עמי עד אותו הזמן שתחרב בבל כי אז יהיה להם דורש ומבקש : היה עמי · כתוב על דרך כלל היו קרי על דרך פרט : רועיהם התעום · מלכיהם היו סבת אבדתם והם התעום שהלכו בדרך הרעה : הרים שובבים · כתוב בו"ו וקרי ביו"ד ואותיות אהו"י מתחלפות וענינו ענין גרוש ושלוח וכן כי שבבים יהיה על דעת רבי יונה פירושו אל ההרים גרשום ושלחום וים לפרש שברום וכתתום בלכתם בגלות מהר אל הר ומהר אל גבעה וכן כי שבבים יהיה ענין שבר וכתיתה וכן ושבבתיך ושאתיך : כל · ובריהם · שעושים להם ברותי : אמרו לא נאשם · אין עלינו אשם בהרע להם תחת אשר חטאו והדבר הנביא אומר להם למה באה להם כל הרעה הזאת : נוה צדק · שהיה להם נוה צדק ומעון אמת כשהיו עושים רצונו ומקוה אבותיהם יי' וכן היה מקוה אבותיכם שהיו בוטחים בו ומקוים אליו הוא היה להם מקוה שהיו מוצאים תקותם בו : נדו · אמר כנגד ישראל נדו מתוך בבל : יצאו · כתיב מדבר שלא לנכח וקרי צאו מדבר לנכח והענין אחד : והיו כעתודים לפני צאן · תהיו בצאתכם כמו העתודים שהולכים לפני הצאן כן תהיו אתם בלא פחד ולא יראה וי"ת והוו כרברבין בריש עמא : כי הנה · וערכו לה משם תלכד · במקום שיערכו מלחמה משם ילכדו אותה לא יצטרכו ללכת אל מקום אחר : חציו כגבור משכיל · חצי הקהל הזה שיעלו על בבל יהיו כחצי גבור משכיל שלא ישובו ריקם בירותו שלא יהרג כן יהיו חצי כל הנלחמים על בבל משכיל פעל יוצא הגבור משכיל בהרגו ואם נהרג שכולה : והיתה כשדי · פי' ארץ כשדים וכן תירגם יונתן ארע כסדאי או פי' עדת כשדים : כי תשמחי · כתוב ביו"ד וקרי בו"ו וכן תעלזי תפושי ותצהלי כתוב ביו"ד וקרי בו"ו והכתוב שהוא כנוי הנקבה כנגד בבל והקרי כנוי הרבים כנגד יושבי בבל דרך כלל אומר על הכנסה דרך פרט אמר אתם שוסי נחלתי הייתם שמחים ועלזים בהחריבכם ארצי והייתם פשים ורבים בטוב ארצי כמו עגלה דשה והייתם צהלים ושמחים כמו אבירים בנצחם המלחמה ואתם לא בגבורתכם נצחתם את עמי כי אם מפני חרוני שהיה עליהם : תפושו · ענין רבוי רוצה לומר רבוי הבשר ובריאותו כמו ויבאתם ופשתם כעגלי מרבק : כעגלה דשה · כעגלה שהיא תמיד רועה בדשא שהיא שמנה ובריאת בשר ודשא כתוב באלף והוא יתר במקום ה"א הנקבה ואלף השרש נגרעה או כפלה הה"א והקמץ סימן כפילתה וכן סיגה מלבבי הסלע ומשפטו דשאה בפלס מלאה או דשאה בפלס חכמה ובמקצת ספרים הוא כתוב בה"א ופי' מענין דיש ופי' כעגלה שהיא דשה שהיא אוכלת כל היום מדישה לא כעגלה שהיא חורשת שאיכנה אוכלת ויונתן תירגם ארי תתרוזון כעגלי רבקא : בושה אמכם מאד · מן השמחה שהייתם שמחים כשהייתם שוסים נחלתי תהיו עתה בושים כשיבאו אחרים וישוסו אתכם ופירוש אמכם ויולדתכם היא כניסתכם וקהילתכם וכן ריבו באמכם ותירגם יונתן אמכם כנשתכון ותירגם יולדתכם מדינתכון : הנה אחרית גוים · ואחרית גויי מלכות בבל סופם שתהיה ארצם מדבר כי הם יהרגו ותשאר ארצם ציה וערבה ערבה כמו מדבר :

בל ג' בקרי' וסי' ופקדתי על בל בבבל · אמרו נלכדה בבל הוביש בל · כרע בל קורס נבו : ונלוו ד' בקרי' וסי' ונלוו עליך ושמרו את משמרת אהל מועד ואת · ציון ישאלו דרך הנה פניהם · ונלוו גוים רבים אל יי' · ונלוו עליה'

נ הדבר אשר דבר יהוה אל־
בבל אל־ארץ כשדים ביד ירמיהו
הנביא : הגידו בגוים והשמיעו
ושאו־נס השמיעו אל־תכחדו
אמרו נלכדה בבל הביש בל חת
מרדך הבישו עצביה חתו גלוליה :
כי עלה עליה גוי מצפון הוא־ישית
את־ארצה לשמה ולא־יהיה יושב
בה מאדם ועד־בהמה נדו הלכו :
בימים ההמה ובעת ההיא נאם־יהוה
יבאו בני־ישראל המה ובני־יהודה
יחדו הלוך ובכו ילכו ואת־יהוה
אלהיהם יבקשו : ציון ישאלו דרך
הנה פניהם באו ונלוו אל־יהוה
ברית עולם לא תשכח :
צאן אבדות היה עמי רעיהם
התעום הרים שובבים מהר אל־
גבעה הלכו שכחו רבצם : כל־
מוצאיהם אכלום וצריהם אמרו לא
נאשם תחת אשר חטאו ליהוה נוה־
צדק ומקוה אבותיהם יהוה : נדו
מתוך בבל ומארץ כשדים יצאו והיו
כעתודים לפני־צאן : כי הנה אנכי
מעיר ומעלה על־בבל קהל־גוים
גדלים מארץ צפון וערכו לה משם
תלכד חציו כגבור משכיל לא ישוב
ריקם : והיתה כשדים לשלל
כל־שלליה ישבעו נאם־יהוה :
כי תשמחי כי תעלזי שסי נחלתי
כי תפושי כעגלה דשה ותצהלי
כאברים : בושה אמכם
מאד חפרה יולדתכם הנה אחרית
גוים מדבר ציה וערבה :

פתגמא דמליל יי על בבל ועל
ארע כסדאי ביד ירמיה נביא :
חוו בעממיא ובסרו וזקופו אתא
בסרו לא תיסנעון אמרו אתכבישת
בבל בהיתו דפלחין לבל אתברו
דפלחין למרודך בהיתו צילמנהא
איתברא טעותהא :
ארי סליק עלה עם מארעא
ציפונא הוא ישוי ית ארעה לצדו
ולא יהי יתיב בה מאנשא ועד
בעירא אטלטלו גלו : ביומיא
האינון ובעידנא ההיא אמר יי
ויתחברון בני ישראל אינון ובני
יהודה כחדא במיגלהון כד הוו
בכן גלו ובמותביהון מארע
גלותהון פולחנא דיי אלההון
יתבעון : לציון ישאלון למיזל
אורחא מכבשא קדמיהון ייתון
ויתוספון על עמיה דיי ויגזר להון
קיים עלם דלא יפסוק : עאן
מבדרא הוו עמי מלכיא טלטלינון
שילטוניא בזונון מטור לרמא
גלו אתנשיאו מבית רוחצנהון :
כל דאשכחונון בזונון וסנאיהון
אמרין לית עלנא חובא חלף דחבו
קדם יי אתרחקו ממדור קודשיה
וסיבור אבהתהון יי גלו מגו בבל
ומארעא כסדאי פוקו והוו
כרברבין בריש עמא : ארי הא
אנא מיתי ומסיק על בבל משרית
עממין סגיאין מארעא ציפונא
ויסדרון עלה קרב מתמן תתאחד
גירוהי כגבר מתכיל לא תייבין
ריקן : ותהי ארעא כסדאי לביזא
כל בוזזהא יסבעון אמר יי : ארי
תחדון וארי תבועון בוזזי אחסנתי
ארי תדוצון כעגלי ריבקא ותטולו
כגבריא : בהיתת כנשתכון לחדא
אתברת מדינתכון הא סופהון דעממיא מדבר צדי וחרוב :

מקצף יי׳ · מקצף שקצף עליו ויונתן תירגם על דארגזת בבל קדם יי׳ : לא תשב · כלומר לא ישבו בה בני אדם ומדבר על העיר כמו על יושביה וכן העיר היוצאת אלף רוצה לומר אנשיה שיוצאים ממנה : והיתה שממה כלה · שלא ישאר בכל העיר שום ישוב ובבל שישב דריוש וכרש ושהיא עד היום איכה אותה בבל שהיתה מקדם כי אותה היא חרבה ובנו עיר אחרת באותה בקעה ושמה בבלגם כן : ערכו · פירושו ערכו מלחמה : ידו אליה · השליכו אליה ואין הכבד לירות את קרכות הגוים רוצה לומר השליכו החצי או האבנים : אל תחמלו אל חץ · אל כמו על וכמהו רבים אמר לא תחושו על החצים ותאמרו שמא כירה אותו ולא נכה אדם כי לא ישוב ריקם כמו שאמר למעלה כי כל חץ ם
שתשליכו יהרוג אדם כי ליי׳ ח
חטאה : הריעו עליה סביב · פי׳
כדי להבהילם כמו שעשו ביריחו
: נתנה ידה · כלומר מסרה
עצמה אל האויבים כי לא תוכל
לעמוד בפניהם וכנגדם : נפלו
אשויתיה · האלף נקראת בקמץ
חטף ופי׳ יסודותיה וכן
בארמית ואושיא יחיטו פי׳ כאשר
עשתה שהרסה חומת ירושלם :
כרתו זורע · אחר שתהיה שממה
לא יזרע בה אדם ולא יקצור
ויונתן תירגם דרך משל שיצו
מלכא מבבל ואחידו חרבא ב
בעדן קטול : מפני חרב היונה ·
פירשנוהו כי ענינו האונאת מן
והאכלתי את מוניך ולא יונו
כמיאי עוד את עמי וי״ת מן קדם
חרב סנאה דהיא כחמרא מ
מרויא תרגמו ענין יין : איש
אל עמו יפנו · מאשר היו בבבל
גולים מעמים רבים אומר שיפנו
איש אל עמו : שה פזורה ישראל
אריות הדיחו · פי׳ הדיחו אותה
ואריות הוא משל על מלכי
האמות שהגלו אותם מארצם :
הראשון אכלו מלך אשור · פי׳
אכל בשרו שלא נשאר לו אלא
העצמות והוא מלך אשור
שהגלה לראובני ולגדי ולחצי
שבט המנשה ואחר כך שאר
השבטים לא נשאר אלא יהודה
ובנימן : וזה האחרון עצמו ·
פירוש שבר עצמותיו עד שלא
נשאר בו דבר זה נבוכד נצר
שהגלה יהודה ובנימן שהחריב
ירושלם וכל ערי יהודה : לכן ·
אל כמו על : ושובבתי · אשיבנו
אל נוהו אחר שאפקוד על אויביו
: ורעה · לפי שהמשילו לשה אמר
ורעה וזכר המקומות האלה שהם
ארץ מרעה וזה הפסוק ואשר
אחריו בשיבת גלות בבל או הם
לעתיד והוא הנכון כי כמו
שפקד על מלך אשור ועל מלך
בבל כן יפקוד על כל לוחצי ישר׳
כמו שאמר ופקדתי על כל
לוחציו : בימים ההם · ענין זה
הפסוק מוכיח שהיא עתידה
כמו שאמר למעלה כי אסלח
לעונם ולחטאתם לא אזכור עוד
ואמר כי כולם ידעו אותי
למקטנם עד גדולם וכמה
פושעים וחטאים היו בבית שני
ואחריו בגלו׳ זה : לאשר אשאיר
· וגם זה מוכיח שהיא עתידה
כמו שאמר והיה הנשאר בציון
והנותר בירושלם קדוש יאמר לו
וכאמר שארית ישראל לא יעשו
עולה וגו׳ : על הארץ מרתים ·
קרא מלכות בבל מרתים ענין מרי וכן תירגם יונתן על ארעא דעמא סרבן : עלה עליה · אמר כנגד דריוש : ואל יושבי פקוד · קרא גם כן פקוד שבא העת לפקוד עונם ויונתן לא תירגם כן פקוד לדעתו שהוא שם מערי בבל כמו שכתוב פקוד ושוע וקוע : חרוב והחרם אחריהם · חרוב גזרו מענין חרב כלומר חרוב בחרב וכן והחרם כמו ואת כל הנשמה החרים ופי׳ אחריהם לאמר ינוסו רדוף אחריהם בחרב כמו וחרב אריק אחריהם והריקותי אחריכם חרב ויונתן פי׳ אחריהם כמו ואחריתם בחרב אהרוג שפירש בניהם שהם אחרית האדם ואחריתו וכן ת״י ועל יתבי פקוד דיקטלין בחרבא ייתון לגמרא שאריתהון : קול · מבואר הוא : איך נגדע · פטיש כל הארץ · כי הוא היה כמו הפטיש ששובר ומפוצץ ועתה נשבר איך היה זה : יקשתי לך · שמתי לך מוקש שנלכדת בו : נמצאת וגם נתפשת · שאילו ידעת טרם בא עליך שמא היית בורחת אבל עתה שלא ידעת כי פתאום באה עליך הרעה ונמצאת במקומך ונתפסת וי״ת אתבעיאו חובך ואשתכחו : התגרית · ענין התערב הריב כמו ואל תתגר בם מלחמה : פתח · על דרך משל שידעו ויכירו כי הוא נלחם בהם : בא

כבותיה ב׳ מ״ל וסימ׳ כי אנושה מכותיה · כל עובר על בבל ישום וישרוק : זורע ב׳ מ״ל וסימ׳ זורע עולה יקצר און · כרתו זורע מבבל : כל לשון פקידה על בט״ד אל וסימ׳ הנני פוקד אל אמון מנא · הנני פקד אל מלך

מקצף יהוה לא תשב והיתה שממה
כלה כל עבר על בבל ישם וישרק
על כל מכותיה : ערכו על בבל
סביב כל דרכי קשת ידו אליה אל
תחמלו אל חץ כי ליהוה חטאה :
הריעו עליה סביב נתנה ידה נפלו
אשויתיה נהרסו חומותיה כי נקמת
יהוה היא הנקמו בה כאשר עשתה
עשו לה : כרתו זורע מבבל ותפש
מגל בעת קציר מפני חרב היונה
איש אל עמו יפנו ואיש לארצו
ינוסו : שה פזורה
ישראל אריות הדיחו הראשון אכלו
מלך אשור וזה האחרון עצמו נ
נבוכדראצר מלך בבל : לכן כה
אמר יהוה צבאות אלהי ישראל הנני
פקד אל מלך בבל ואל ארצו כאשר
פקדתי אל מלך אשור : ושבבתי
את ישראל אל נוהו ורעה הכרמל
והבשן ובהר אפרים והגלעד תשבע
נפשו : בימים ההם ובעת ההיא
נאם יהוה יבקש את עון ישראל
ואיננו ואת חטאת יהודה ולא
תמצאינה כי אסלח לאשר אשאיר :
על הארץ מרתים עלה
עליה ואל יושבי פקוד חרב והחרם
אחריהם נאם יהוה ועשה ככל אשר
צויתיך : קול מלחמה בארץ
ושבר גדול : איך נגדע וישבר
פטיש כל הארץ איך היתה לשמה
בבל בגוים : יקשתי לך וגם
נלכדת בבל ואת לא ידעת נמצאת
וגם נתפשת כי ביהוה התגרית :
פתח יהוה את אוצרו ויוצא את
כלי זעמו כי מלאכה היא לאדני
יהוה צבאות בארץ כשדים :

על דארגיזת בבל קדם יי׳ לא
תתיתב ותהי לצדו כלהכל דיעיב
על בבל יכלי ויניד על כל מחתהא ל׳ חד מל׳
: סדרו על בבל סחור סחור כל ויתר חס׳
מתחי קשתא שדו בה לא תתוסון ג׳
על גירריא ארי קדם יי׳ חבת :
יביבו עלה סחור סחור אתמסרת
בידיהון נפלא אשיתהא אתפגרא אשויתיה · ל׳ ק׳ ומל׳
שורהא ארי פורענות עמא דיי׳
היא אתפרעו מינה כמא דעבדתא
עיבידו לה : שיצו מלכא מבבל ג׳
ואחיד חרבא בעידן קטול מן קדם
חרב סנאה דהיא כחמר מרויא ל׳
גבר לעמיה יתפנון וגבר לארעיה
יעירקון : עם מבדרא ישראל לג
מלכיא טלטילנון קדמאה שליט ל׳
בהון מלכא דאתור ודין בתראה ג׳ בטעמ׳
אסיפינון נבוכדנצר מלכא דבבל
: בכן כדנן אמר יי׳ צבאות אלהא ד׳ בליש׳
דישראל הא אנא מסער על מלכא ל׳ וחס׳
דבבל ועל ארעיה כמא דאסערית ט׳
על מלכא דאתור : ואתיב ית
ישראל לאתרהון ויתפרנסון
בארעא כרמלא מתנן ובטור בית ח׳
אפרים וגלעד ומקדשא תסבע ל׳
נפשהון : ביומיא האינון ובעידנא יב׳ ז׳ חס׳
ההיא אמר יי׳ יתבעון ית חובי ל׳ ומל׳
ישראל וליתנון וחטאי בית יהודה ל׳
ולא ישתכחון ארי אשבוק לשארא לד׳ ב׳ מל׳
דאשאר : על ארעא דעמא ל׳
מרבן סקו עלה ועל יתבי פקוד ר׳
דקטלין בחרבא ייתון לגמרא
שארהון אמר יי׳ ועביד ככל ד
דפקידתך : קל קרבא בארעא ג׳
ותברא רבא : איכדין אתקטיף ל׳ וחס׳
ואתבר מלכא דהוה מזיע לכל ל׳
ארעא איכדין הות לצדו בבל
בעממיא : אתצידת ליך ואף ט׳ ככו׳ וגם
אתאחדת בבל ואת לא ידעת וגם ל׳ ל׳
אתבעיאו חובך אשתכחו ואף יב׳ מל׳
איתאחדת ארי בעמא דיי׳ איתגרית
: גלא יי׳ ית בית גנזיה ואפק
ית מני כס דלווט קדמוהי ארי עיבידא היא קדם יי׳ אלהים צבאות בארעא כסדאי :

בבל ואל ארצו ב׳ בפסוק · פקדות אל שערי הבית : ככל אשר צויתיך ד׳ דסמי׳ בקריאה וסי׳ ואת טבן הבשאה ואת קטרת · ואתה אם תלך לפני דמלכים · וחברו דדה · על הארץ מרתים עלה עליה :

רשי

ידו אליה · זרקו לה אבנים כמו וידו אבן בי : נתנה ידה · כאדם שאין בו כח ומושיט יד לכל מי שרוצה ל לבקש רחמים ועזרה וכן מצרים נתנו יד הושטנו יד למצרים לבקש מהם עזרה : אשויתיה · חוזק יסודותיה וכן ואושיא יחיטו ובלשון משנה כגון אלו החופרים לאושין וכן והתאוששו והתחזקו : כאשר עשתה · לעיר יי׳ : כרתו זורע · שיצו מלכא מבבל ואחיד חרבא בעידן קטול : הראשון אכלו · שהגלה עשרת השבטים : עצמו · גרמו גירס עצמותיו שגמר השירים יהודה ובנימן עצמו ריסוש״ר בלע״ז : ורעה הכרמל · לשון מרעה : מרתים · שהמרתני והרגזתני : פקוד · שם מדינה וכן פקוד ושוע וקוע תירגם יונתן שם מ מדינות : ועשה ככל אשר צויתיך · אתה כורש ביד ישעיה ה הנביא : פטיש כל הארץ · שהיה מפוצץ ומכתת את הכל : יקושתי לך · לשון מוקש : בא

זורע ב׳ מ״ל עולה יקצור

באו לה מקץ· ת״י עולו לה מסטרא וים לפרס מקץ מעת סבא קצה באו לה׃ פתחו מאבסיה· המקומות שיאצרו בהם התבואות והפירות מעניין אבוס בעלין שהוא מקום שיתנו בו מאכל הבהמות׃ סלוה כמו ערמים· ידרכו עליה במסלה כמו מדורכ׳ על הערמים לדוסם ואדוני אבי ז״ל פי׳ כי עשו תלים תלים כמו ערמים מסללה כי לדרשה כל לשון מסלה עניין הרמה ות״ת גמרו נכסהא כמה דמגמרין ית ערמת עבורא׃ חרבו כל פריה· עניין הריגה וחרב פריה משל על גדוליה וגבוריה כמו סבבוני פרים וכן ת״י גבריא׃ קול נסים· הנסים והפלטים הם ישראל ואף על פי שלא היה להם לנוס כי כורש העביר קול בבל מלכותו מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו ויעל דריוש מלך קודם כורש והוא כבש בבל והחריבה וכשבא חילו על בבל היו מקצת ישראל נסים מתוכה והולכים לציון כי ידעו כי דבר יי׳ הוא שנבא להם ירמיהו חרבן בבל׃ השמיעו· אספו לפי שאסיפת העם על יד השמעת קול כאמרה בלשון שמיעה וכן מן הרגום וישמע שאול את העם׃ רבים· יורי חצים כמו וימררו והו ורבו ישבו עלי רביו ות״ת סגיאין כמו הן רבים עתה עם הארץ׃ אל יהי לה פלטה· לה קרי ולא כתיב של מעלה אל תהי לה שארית וזה אל יהי לה פליטה והסימן תספ׳׃ כי אל יי׳ זדה· עבר מלעיל עניין זדון ות״י ארי עמא דיי׳ בסרת אמרת מלי׳ דלא כשרן קדם קדישא דישראל׃ לכן· ידמו· יכרתו׃ הנני אליך זדון· שם תאר כמו זיד יהיר׃ וכשל זדון ונפל· אמר זה כנגד מלך בבל וכן ת״י הא אנא שלח רוגזי עלך רשיעא׃ כה אמר יי׳· מבואר הוא׃ גואלם· הרגיע והרגיז· שניהם מקור ובאת הה״א בהם בחיר״ק כמו העבר וכן באו כמו הם גבון והציל פסוח והמליט עד השמידו אותם ופי׳ הרגיע עניין מרגוע ומנוחה כי ברגז שיבא ליושבי בבל יהיה מרגוע לארץ כי מלך בבל היה מרגיז הארץ ומרעיש ממלכות ות״ת הרגיע עניין רוגע הים שתרגם בדיל למתבר רשיעי ארעא ולאיתאה זיעא לכל יתבי בבל׃ חרב על כשדים· מבואר הוא׃ חרב אל הבדים ונואלו· הבדים פי׳ הכוזבים מן בדיך מתים יחרישו והם הקוסמים ועתה בבא הרעה עליהם נואלו ולא ידעו דבר ולא הועילו להם קסמיהם׃ נואלו· עניין סכלות וכן נואלו שרי צוען אשר נואלנו וכן תירגם יונתן על קסמיא וישתבשון׃ חרב· ואת כל הערב· כמו ערב רב רוצה לומר אנשים נכרים שהיו בבבל מכמה ארצות או יהיה עניין סחורה כמו ועורבי מערבך ר״ל אל כל אנשי הערב כלו׳ הסוחרים׃ והיו לנשים· חלשים כנשים שלא ילחמו כנגד אויביהם׃ חרב אל אוצרותיה׃ אפטר לפרש חרב· זה כמו כי חרבך הנפת עליה שהוא חרב הבנין וההריסה והכתיבה ות״ת דקטלין בחרבא ייתון על בית גנזהא ויתבזזון׃ חרב אל מימיה ויבשו· מן חרבו המים לפי שבבל רבת מים אמר על דרך משל שיבשו מימיה רוצה לומר שיכלה טובה ועושרה׃ כי ארץ פסילים היא· כלומר לפי שהיו בוטחים בפסיליהם׃ ובאימים יתהוללו· בקראו העצבים אימים לפי שעובדיהם יפחדו מהם ואמר שיהיו מתגעין בהם ובעבודתם ומן היתימה שתרגם יונתן ובטעותהא משתבחין תרגם יתהוללו עניין תהלה והוא לפי הכתוב עניין הוללות וסכלות כמו ויתהולל בידם והתהוללו הרכב׃ לכן· ציים· חיות השוכנות בציה ותירגם יונתן תמוון וים מפרשים פיסים כמינית הנזכר בדברי רבותינו זכרונם לברכה כדי שלא יתקפון הכמייה מרט״נא בלע״ז׃ איים· תירגם יונתן תתולין׃ כמהפכת

וחשמיעו אל בבל חד מן כ״ו פסוק׳ דספרא וסימ׳ ויהי דבר יי׳ אלי שנית· ואם תשוב ישראל נאם יי׳· מעי מעי
אוחילה קירות לבי· ואת חמת יי׳ מלאתי· הגנוב רצוח ונאוף והשבע לשקר· וירפאו את שבר בת עמי על
נקלה· וחברו וירפו· וידרכו את לשונם קשתם שקר· למען הקים את השבועה· כי את רגלים רצתה

באו-לה מקץ פתחו מאבסיה סלוה ל׳ · ל׳
כמו-ערמים והחרימוה אל-תהי-לה ל׳ · ל׳
שארית׃ חרבו כל-פריה ירדו ל׳ · ה׳
לטבח הוי עליהם כי-בא יומם עת
פקדתם׃ קול נסים ופלטים מארץ
בבל להגיד בציון את-נקמת יהוה
אלהינו נקמת היכלו׃ השמיעו אל- ו׳
בבל רבים כל-דרכי קשת חנו עליה ל׳
סביב אל-יהי- פליטה שלמו-לה לא קרי ולא כתי׳
כפעלה ככל אשר עשתה עשו-לה
כי אל-יהוה זדה אל-קדוש ישראל׃ ל׳
לכן יפלו בחוריה ברחבתיה וכל-
אנשי מלחמתה ידמו ביום ההוא
נאם-יהוה׃ הנני אליך
זדון נאם-אדני יהוה צבאות כי בא
יומך עת פקדתיך׃ וכשל זדון ל׳
ונפל ואין לו מקים והצתי אש ל׳ יכרית חא״ת· ל׳
בעריו ואכלה כל-סביבתיו׃
כה אמר יהוה צבאות
עשוקים בני-ישראל ובני-יהודה ל׳ · ט׳ בסי׳
יחדו וכל-שביהם החזיקו בם מאנו ל׳ לבני כל שביהם
שלחם׃ גאלם חזק יהוה צבאות
שמו ריב יריב את-ריבם למען
הרגיע את-הארץ והרגיז לישבי ל׳ · ג׳ חס׳
בבל׃ חרב על-כשדים נאם-יהוה ל׳
ואל-ישבי בבל ואל-שריה ואל- ל׳
חכמיה׃ חרב אל-הבדים ונאלו
חרב אל-גבוריה וחתו׃ חרב אל- ל׳ · ל׳
סוסיו ואל-רכבו ואל-כל-הערב
אשר בתוכה והיו לנשים חרב אל- ל׳
אוצרתיה ובזזו׃ חרב אל-מימיה ל׳ · ל׳ בטעין יו״חס׳
ויבשו כי ארץ פסלים היא ובאימים ב׳ חס׳
יתהללו׃ לכן ישבו ציים את-איים
וישבו בה בנות יענה ולא-תשב עוד ד׳
לנצח ולא תשכון עד-דור ודר׃ ג׳ מל׳ · ד׳ בכ׳

עולו לה מסיטרא פתחו איבולהא
גמירו נכסהא כמא דמגמרין ית
ערימת עיבורא כן גמרוהא לא
יהי לה שארא׃ שיציאו כל גברהא
יתמסרון לקטלא ווי עליהון ארי
מטא יום תברהון עידן סעורן
בישתהון׃ קל דערקין ומשתזבין
מארעא דבבל לחואה בציון ית
פורענותא דיי אלהנא פורענות
היכליה׃ בסרו על בבל סגיאין
כל מתחי קשתא שרו עלה סחור
סחור לא יהא לה שיזבא שלימו
לה כאגרה ככל דעבדת עיבידו
לה ארי על עמא דיי בסרת אמרת
מלין ודלא בשרן קדם קדישא
דישראל׃ בכן יתרמון עולימהא
ברחובהא וכל אינשי עבדי קרבא
יתברון בעידנא ההיא אמר ייהא
אנא שלח רוגזי עלך מלכא רשיעא
אמר יי אלהים צבאות ארי מטא
יום תבירך עידן סעורן בישתיך׃
ויתקיל מלכא רשיעא ויפול ולית
ליה מקים ואדליק אישתא ב
בקירוהי ותשיצי כל סחרניהון׃
כדנן אמר יי צבאות
אנוסין בית ישראל ובית יהודה
בחדא וכל שוביהון אתקיפו בהון
מסרבין לשלחותהון׃ פריקהון
תקיפא יי צבאות שמיה אתפרעא
אתפרע ית עולבניהון בדיל למיתב
רשיעי ארעהון ולאיתאה זיעא
לכל יתבי בבל׃ דקטלין בחרבא
ייתון על ארעא כסדאי אמר יי
ועל יתבי בבל ועל רברבהא ועל
חכימהא׃ דקטלין בחרבא ייתון
על קסמהא וישתבשון דקטלין
בחרבא ייתון על גברהא ויתברון׃
דקטלין בחרבא ייתון על
סוסותהון ועל רתיכהון ועל כל
סומכוותא די בגוה ויהון חלשין
כנשיא דקטלין בחרבא ייתון על
בית גנזהא ויתבזזון׃ שדבא במהא ויבשון ארי ארעא צילמניא היא ובטעותא
משתבחין׃ בכן יערעון תמון בתולין וישרון בה בנת נעמין ולא תיתיב עוד
לעלם ולא תשרי עד דר ודר׃

רשי

באו לה מקץ· מסוף העיר התחילו בה שלא תדע ותתפש פתאם׃ פתחו מאבוסיה· תירגם יונתן איבולהא שעריה ואין לו דמיון ומנחם חברו לשון א אבוס׃ סלוה· דושו אותה׃ כמו ערמים· גרנות׃ כל פריה· פריה כן דרך הנביאים להמשיל את השרי׳ לפרים אבירים ולעתודים׃ השמיעו אל בבל רבים· לשון וישמע שאול את העם הזעיקו להאסף אל בבל מורים בחצים כמו ישבו עלי רביו׃ לכן· לשון שבועה׃ הרגיע את הארץ· כשתפול בבל יהי מרגוע והנחה לכל׃ אל הבדים· אל הקוסמים שלה׃ ונואלו· בקסמיהם ודומה לו מפר אותות בדים וכן תירג׳ יונתן על שם שבודי׳ ואומרים דברי כזב׃ הערב· שמכוונת גרבט״אה בלע״ז׃ ובאימי׳ יתהללו· יש מתוט לא״ סודוכט״רוכט בלע״ז וכת״י ישתבחון באלהי העכו״ם שהיו להם׃ ציים את איים· יערעון תמון בחתולין מיני חיות המצויין בחורבה׃ הנה

ולאור· כמיו תושע יהודה· וכל העמק הפגרים· שדות בכסף יקנו וכתוב בספר· ונבוכד נאצר דהדבר
אשר היה· ואשלח אליכם את כל עבדי הנביאים כ׳ בפסוק׳· וישם ישמעאל· אתם ונשיכם· הילילו·
רפתח דמשק· והצתתי את עילם· ערכו על בבל סביב· השמיעו אל בבל רבים· ושלחתי לבבל זרים·
והיתה בבל לגלים מעון תנים ב׳ בפסוק׳׃

כמהפכת. להפלגה והוא שם סמוך אל הפעול כמהפכת סדום ועמור' שם סמוך אל הפעל: ואת שכניה. שכני סדום ושכני עמורה והם אדמה וצבוים והאחרות ות"י רחיק מימרי יתהון כמה דרחיק יי' ית סדום וית עמורה וקריבתהא: הנה. ומלכים רבים. גדולים וחשובים כמו על כל רב ביתו והם דריוש וכורש או פירוש רבים במנין כי באו עם דריוש מלכי אומות אחרות כמו שאמר למטה ממלכות אררט מני ואשכנז: קשת וכידון. כתרגומו קשתן ותריסין פי' כידון כלי מגן ואפשר שיהיה כמו רומח כמו ושחק לרעש כידון להב חנית וכידון: ערוך כאיש למלחמה. כל אחד מהם ערוך בכל כלי זיין כמו אדם אחד שרוצה להלחם עם חברו עורך עצמו בכל כלי זין: שמע מלך בבל. הוא בלשצר: הנה כאריה יעלה. פירשנו הפסוק למעלה בנבואת אדום ועוד אנו מפרשים אותו הנה אמר כי משחית בבל יעלה כמו אריה בלי פחד ויעלה מ מגאון הירדן כלומר יעלה ויתגבר כמו שמתגברים המים כשהירדן בגאונו מלא על כל גדותיו וזכר הירדן לפי שהוא בארץ ישראל ומגאון ישראל יבא עליהם הרע כלומ' מעונם ישרא' יבא הרע לבבל ויעלו ישראל לגאון על ידי המלך הכובש בבל: אל נוה איתן. אל נוה מקום איתן וחזק בבל: כי ארגיעה ארוצם מעליה. ר"ל כאשר ארגיע ואשקוט לישראל ארוץ אותם מעל ארץ בבל שהם שם בגלות: ומי בחור אליה אפקוד. וכל מי שהוא בחור למלחמה אפקוד ואשכה אותו על בבל להלחם בה וסאר הפסוק מבואר הוא: יועידני. הכ"ף דגושה כמו אמר למעלה: לכן אל בבל. כמו על בבל וכן אל ארץ כשדים כמו על: אם לא יסחבום צעירי הצאן. הם ישראל כמו שפי' למעלה ואף על פי שהשוחבים בני בבל לא היו ישראל כי אם מדי ופרס ישראל היו סבת שחיבתם ואחרי הם כאילו הם שחבום כי בעונם ישראל בא עליהם האויב כמו שנאמר נקמת יי' אלהינו נקמת היכלו: אם לא ישים עליהם נוה. ולמעלה נוהו ושם מבואר העניין: מקול נתפשה בבל נרעשה הארץ. מקול שנתפשה בבל וכן תירגם יונתן מקל דאיתאחדת בבל זעת ארעא: וזעקה בגוים נשמע. פירוש וקול זעקה וקול שזכר עומד במקום שנים והוצרכנו לזה לפי שזעקה לשון נקבה ונשמע לשון זכר וכן אמר כמוהו לא נהיתה זכר זעקה זכר ונקבה ואע"פ שלא זכר קול כי הזעקה היא הקול: כה אמר יי'. ואל יושבי לב קמי. כשדים באת בם ויתכן שיהיה ארץ כשדים חסר כאילו אמר יושבי ארץ כשדים וסמך אותו על המבין לפי שזכר בבל וכן מנהג הכתוב בהרבה מקומות ויהיה לב קמי כמשמעו לב אויבי ויהיה תכונת הפסוק כן ואל לב קמי יושבי ארץ כשדים ועל הדרך הזה תירגם יונתן הפסוק כן הא אנא מייתי על בבל ועל יתבי ארע כשדאי עממין קטולין דרם לבהון ושפירין בקומתהון רוחהון מחבלא הנה הוסיף ארע כשדאי ופי' לב קמי כמשמעו לפי דעתו: ושלחתי לבבל זרים וזרוה. זרים ככרים וזרוה מן מזרה ישראל והוא לשון נופל על הלשון לבחות וזרים בשקל קמים מנחי העי"ן וזרוה מנחי הלמ"ד מבנין הדגוש והרי"ם איננה ראויה להדגש ויתכן לפרש זרים וזרוה ענין אחד ושרש אחד ויהיה זרים תאר בפלס דוים כלים וכת"י בזוזין ויבזוזינון: ויבוקקו את ארצה. ענין ריקות כמו כי בקקום בוקקים: אל ידרוך הדורך קשתו. אומר אל הדורך שידרוך קשתו הל' אמר יתעל בסריונו אל תחמלו אל בחוריה ות"א אל כמו אליה לה יתמח דמתח קשתיה ולה יכך בסריניה: ואל יתעל. אל אמר יתעלה ויתגאה בסריונו שהוא לבוש וסריון הוא לבוש הברזל אזברג"א בלע"ז וידרוך כתוב ככפול והאחד כתוב ולא קרי: ונפלו. הפסוק כפול בענין במלות שונות כמנהג לחזק: כי לא אלמן. אינו כמו האלמנה שמת בעלה שהיא עזובה ממנו לעולם לא כן ישראל כי בעלה חי וקיים ואם עזבה בגלות עוד יפקדנה וישוב אליה ויפקוד על אויביהם: כי ארצם מלאה אשם מקדוש ישראל. ארץ כשדים מלאה אשם וחטאה מקדוש ישראל כלומר ממה שטעו רעות בעמו ות"י כן ארי לא שביקין בית ישראל ויהודה מאלההון מיי' צבאות ארי ארעהון אתמליאת חייבי קטול מימר קדישא דישראל:

רשי

הנה כאריה. אמר יעלה מגאון הירדן כן יבוא השודד אל נוה איתן כך תירגם יונתן הא מלך במשרייתיה ייסק עליהון כאריא דסליק מרום ירדנא למרעו שגאון הירדן מקום אריות הוא ואף כך תירגמו יונתן ואיך תעשה בגאון הירדן לקבל חיות ברא ברום ירדנא: כי ארגיעה. כשאביא השעה: מעליה. ממעל לה: ומי יועידני. למלחמה: צעירי הצאן. פרס צעיר לבני יפת: לב קמי. כשדים בגימטריא דאת בם: רוח משחית. את רוח מלך פרס ומדי שהוא משחית רוח טלנ"ט בלע"ז: וזרוה. וכפצוה: ויבקקו. וירוקנו אל ידרוך הדורך. הרי זה מקרא קצר אל אסר אכי אומר שם ידרוך הדורך קשתו: ואל יתעל בסיריונו. אל ירפא: כי לא אלמן. לא שכחו מלנקום נקמתן: כי ארצם. של כשדים:

לב קמי כשדים בגימטריא דאת בם וכן פיסך בבל

וגוי ו' בקריאה וסימ' ואתם תהיו לי ממלכת כהנים · וגוי לא ידעוך אליך ירוצו · וגוי גדול יעור מירכתי ארץ · וגוי גדול ומלכים רבים יערו: יערו ג' בקריאה ב' כנהון חס' וסימ' ומלכים רבים יערו מירכתי ארץ · יערו ויעלו הגוים אל עמק יהושפט · ולא יערו משנתם · יהושפט מל': כל לשון מחשבה על במ"ג אל וסימ' לכן שמעו

כמהפכת אלהים את סדם ואת
עמרה ואת שכניה נאם יהוה לא
ישב שם איש ולא יגור בה בן אדם
41 : הנה עם בא מצפון וגוי גדול
ומלכים רבים יערו מירכתי ארץ :
42 קשת וכידן יחזיקו אכזרי המה ולא
ירחמו קולם כים יהמה ועל סוסים
ירכבו ערוך כאיש למלחמה עליך
43 בת בבל : שמע מלך בבל את
שמעם ורפו ידיו צרה החזיקתהו
44 חיל כיולדה : הנה כאריה יעלה
מגאון הירדן אל נוה איתן כי ארגיעה
ארוצם מעליה ומי בחור אליה אפקד
כי מי כמוני ומי יועדני ומי זה רעה
45 אשר יעמד לפני : לכן שמעו
עצת יהוה אשר יעץ אל בבל
ומחשבותיו אשר חשב אל ארץ
כשדים אם לא יסחבום צעירי
הצאן אם לא ישים עליהם נוה :
46 מקול נתפשה בבל נרעשה הארץ
וזעקה בגוים נשמע :
נא כה אמר יהוה הנני מעיר על בבל
ואל ישבי לב קמי רוח משחית :
2 ושלחתי לבבלי זרים וזרוה ויבקקו
את ארצה כי היו עליה מסביב
3 ביום רעה : אל ידרך ידרך הדרך
קשתו ואל יתעל בסרינו ואל
תחמלו אל בחריה החרימו כל
4 צבאה : ונפלו חללים בארץ
כשדים ומדקרים בחוצותיה :
5 כי לא אלמן ישראל ויהודה
מאלהיו מיהוה צבאות כי ארצם
מלאה אשם מקדוש ישראל :

נ"ב חס' ויחד מל' · ב' חס' · ג' חס' וא' חס' ארוצם · ל' חס' · כתי' ולא קרי · ל' כתי' כמוך

רחיק מימרי יתכון כמא דרחיק
יי' ית סדום וית עמורה וקריבהא
אמר יי' לא יתיב תמן אינש ולא
יתותב בה בר אינש : הא עמא
אתא מציפונא ועממין רברבין ו
ומלכין סגיאין ייתון ביגלי מסיפי
ארעא : קשתא ותריסין אחידן
אכזראין אינון ולית להון רחמין
קלהון כימא באתרגושתיה ועל
סוסותא רכבין מסדרין אינון
כגבר עביד קרבין עלך כנישתא
דבבל : שמע מלכא דבבל ית
שמעהון ואתרשלא ידוהי עקא
אחדתיה הא כחיבלין ליליתא :
הא מלך במשריתיה יסק עליהון
כאריא דסליק מרום ירדנא והוי
לדיר רעיין ארי בזמן דאיתינון
עלה ושלטונין אמני עלה ארי מן
כותי ומן דיערעינני ולית מלך
דאית ליה תקוף קדמי : בכין
שמעו מלכא דיי' דימלך על בבל
ומחשבתיה דחשיב על יתבי ארעא
כסדאי אם לא יגררום ויקטלון
תקיפי עמא אם לא יצדון עלהון
מדוריהון : מקל דאיתאחדת בבל
זעת ארעא וצווחתא בעממיא
אשתמעת :
כדנן אמר יי' הא אנא מיתי על
בבל ועל יתבי ארעא כסדאי
עממין קטולין דרם לבהון ו
ושפירין בקומה רוחהן מחבלא :
ואשלח על בבל בזוזין ויבזוזנה
וירוקנון ית ארעא ארי הוו עלה
מסחור סחור ביום ביש : לא
ימתח דמתח קשתיה ולא יכך
בסיריניה ולא תחוסון על עולימהא
גמירו כל נכסהא : ויתרמון קטולין
בארעא כסדאי ומטעניז בשוקהא :
ארי לא שביקין בית ישראל
ויהודה מאלההון מיי' צבאות ארי ארעהון אתמליאת חייבי קטול ממימר קדישא דישראל :

עצת יי' אשר יעץ אל אדום · ומחשבותיו אשר חשב אל ארץ כשדים · מה תחשבון אל יי' דנחום: צבאה ב' וס' כי מלאה צבאה · החרימו כל צבאה: אשם כלהון קמצין בב"ב פתחין וסי' לאשר אשם לו · אשום אשם לו':

כפו. אומר לאכסים מארצות אחרות שהיו בה לסחורה שינוסו מתוכה שלא יספו בעון העיר: אל תדמו בעונה. ענין כריתה כמו נדמו כאות השלום: כוס זהב. קרא היין הזך זהב לזכות הזהב הנמשל המשילו בו וכן המשיל השמן הזך בזהב כמו שאמ׳ המריקי׳ מעליהם הזהב וכן הרוח הזכה שכפון זהב יאתה ואמר ביד יי׳ כי מלך בבל היה שליח האל להחריב הגוים והוא מה שאמר למעלה קח את כוס היין החמה הזאת מידי והשקית אותו את כל הגוים וכן אמר הנה מייכה שתוגים: יתהוללו. ישתגעו מן הוללות וסכלות וכן אמר למעלה ושתו והתגעשו והתהוללו המשילו ליין זך ונקי לפי שפעל האל זך ונקי הכור תמים פעלו: פתאום. אולי תרפא דרך לעג:

ומלטו ב׳ בסיפרא וסימ׳ נסו מתוך בבל ומלטו. צאו מתוכה עמי ומלטו איש: למכאובה ב׳ מ״ל בליש׳ וסימ׳ פתאום נפלה בבל והשבר. כי כל ימיו מכאובים: צדקותינו ג׳ בקריא׳ וסימ׳ הוציא יי׳ את צדקתינו. וכבגד עדים כל. כי לא על צדקותינו אנחנו כפילים: להשחיתה ד׳ וסימ׳ עתה הבבל עדי דישעיה. כי על בבל

רשי

נסו. ישראל מתוך בבל: כוס זהב. היתה בבל עד הנה ביד יי׳ לשכר בה את כל הארץ יין החימה: על כן יתהוללו גוים. נשתכרו ונשתטו: נגע אל השמים משפטה. גבה פורענותה עד אל השמים: הוציא יי׳ את צדקתינו. נזכרנו לפניו לזכו׳ ובאו צדקו׳ אבותינו לפניו: הברו. לשון נקיון: השלטים. אספות שהזכים נתונים בהם: גם זמם יי׳. זה ימים רבים: גם עשה. את מזימתו דרך המקרא לדבר שני גמין זה אחר זה ועל ידי האחרון בא הראשון: בא קצך. קץ שלך: אמת בצעך. מדת חמסך לא אמת בצעך מדת סופך כמו כי יבצע: בנפשו. אינשימי״סי״תום בלע״ז: כי אם. לשון באמת: וענו עליך הידד. וירמון עלך בקלהון: מלאתיך אדם. אימלניך משריין עממין ד דסגיאין כחלא: נבער כל אדם. העושה פסל לאלוה: נסכו. לשון מסכה: בעת פקדתם. כשיפקוד הקב״ה עליהם ועל עובדיהם: ושבט נחלתו. יעקב הנזכר למעלה בראש המקרא: מפן

נִסוּ מִתּוֹךְ בָּבֶל וּמַלְּטוּ אִישׁ נַפְשׁוֹ
אַל־תִּדַּמּוּ בַּעֲוֺנָהּ כִּי עֵת נְקָמָה הִיא
לַיהוָה גְּמוּל הוּא מְשַׁלֵּם לָהּ:
כּוֹס־זָהָב בָּבֶל בְּיַד־יְהוָה מְשַׁכֶּרֶת
כָּל־הָאָרֶץ מִיֵּינָהּ שָׁתוּ גוֹיִם עַל־כֵּן
יִתְהֹלְלוּ גוֹיִם: פִּתְאֹם נָפְלָה בָבֶל
וַתִּשָּׁבֵר הֵילִילוּ עָלֶיהָ קְחוּ צֳרִי
לְמַכְאוֹבָהּ אוּלַי תֵּרָפֵא: רִפָּאנוּ
אֶת־בָּבֶל וְלֹא נִרְפָּתָה עִזְבוּהָ וְנֵלֵךְ
אִישׁ לְאַרְצוֹ כִּי־נָגַע אֶל־הַשָּׁמַיִם
מִשְׁפָּטָהּ וְנִשָּׂא עַד־שְׁחָקִים:
הוֹצִיא יְהוָה אֶת־צִדְקֹתֵינוּ בֹּאוּ
וּנְסַפְּרָה בְצִיּוֹן אֶת־מַעֲשֵׂה יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ: הָבֵרוּ הַחִצִּים מִלְאוּ
הַשְּׁלָטִים הֵעִיר יְהוָה אֶת־רוּחַ מַלְכֵי
מָדַי כִּי־עַל־בָּבֶל מְזִמָּתוֹ לְהַשְׁחִיתָהּ
כִּי־נִקְמַת יְהוָה הִיא נִקְמַת הֵיכָלוֹ:
אֶל־חוֹמֹת בָּבֶל שְׂאוּ־נֵס הַחֲזִיקוּ
הַמִּשְׁמָר הָקִימוּ שֹׁמְרִים הָכִינוּ
הָאֹרְבִים כִּי גַּם־זָמַם יְהוָה גַּם־עָשָׂה
אֵת אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֶל־יֹשְׁבֵי בָבֶל:
שֹׁכַנְתְּ עַל־מַיִם רַבִּים רַבַּת אוֹצָרֹת
בָּא קִצֵּךְ אַמַּת בִּצְעֵךְ: נִשְׁבַּע יְהוָה
צְבָאוֹת בְּנַפְשׁוֹ כִּי אִם־מִלֵּאתִיךְ אָדָם
כַּיֶּלֶק וְעָנוּ עָלַיִךְ הֵידָד:
עֹשֵׂה אֶרֶץ בְּכֹחוֹ מֵכִין תֵּבֵל
בְּחָכְמָתוֹ וּבִתְבוּנָתוֹ נָטָה שָׁמָיִם:
לְקוֹל תִּתּוֹ הֲמוֹן מַיִם בַּשָּׁמַיִם וַיַּעַל
נְשִׂאִים מִקְצֵה־אֶרֶץ בְּרָקִים לַמָּטָר
עָשָׂה וַיֹּצֵא רוּחַ מֵאֹצְרֹתָיו: נִבְעַר
כָּל־אָדָם מִדַּעַת הֹבִישׁ כָּל־צוֹרֵף
מִפָּסֶל כִּי שֶׁקֶר נִסְכּוֹ וְלֹא־רוּחַ בָּם:
הֶבֶל הֵמָּה מַעֲשֵׂה תַּעְתֻּעִים בְּעֵת
פְּקֻדָּתָם יֹאבֵדוּ: לֹא־כְאֵלֶּה חֵלֶק
יַעֲקוֹב כִּי־יוֹצֵר הַכֹּל הוּא וְשֵׁבֶט
נַחֲלָתוֹ יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ:

ב׳ נסב׳ מינה · ל׳ · ל׳ · ל׳ ומל׳ וב׳ חס׳ בליש׳ · ל׳ · ל׳ וחס׳ א׳ · ד׳ · יב · ב׳ ר״פ ג׳ וחס׳ · ב׳ כי מורא הוא · ל׳ · ה׳ · ל׳ · ה׳ מ״פ ק · ז׳ · נ׳ · שכנת ל׳ כב׳ ח׳ · ל׳ ב׳ · ל׳ · ח׳ · ד׳ כב כתי׳ וכתיבי׳ · ה״ר חל׳ · ד׳ וחס׳ · ב׳ וחס׳ · נ׳ · ה׳ חל׳

עירוקו מגו בבל ושיזיבו גבר נ
נפשיה לא תלקון בחובה ארי
עידן פורענותא היא קדם יי גמלא
הוא משלם לה: הא כבסא
דדהבא דהוא רגיג מכל מניא כן
עילאי חובה דבבל בכן פורענות
תקיפא עתידא דייתי לה מן קדם
יי עתידין דיתרוון מינה רוון כל
מלכי עממיא ומכס פורענותא
ישתון עממיא על כן ישתגשון
עממיא: בתכיף נפלת בבל
ואיתברת אילילו עלה סבו שעיף
לתברה מאים התסי: אסינא ית
בבל ולא מיתסיא שבקוהא וניזיל
גבר לארעיה ארי קריב לשמיא
תברה ומנטל עד שמי שמיא:
גלא יי ית זכותנא איתו ונישתעי
בציון ית עובדא די עביד יי אלהנא
: שנינו גירריא מלו שלטיא אעיר
יי ית רוח מלכי מדי ארי על בבל
רעותיה לחבלותה ארי פורענות
דיי היא פורענות היכליה: על
שורי בבל זקופו אתא אתקיפו
מטרתא אקימו נטריא אתקינו
חוצניא ארי אף חשיב יי אף עבד
ית דמליל על יתבי בבל: דשריא
על מיין סגיאין כגיאין בית גנזהא
מטא יום תבריך עידן סעורן ב
בישותיך: קיים יי צבאות
במימריה אלהן אימליניך משירית
עממין סגיאין כזחלא וירימון עלך
קלהון:
אמר אילין דעבד ארעא בחיליה
שכליל תבל בחוכמתיה ו
ובסוכלתנותיה תלא שמיא:
לקל מיתניה דיכפת דמיין בשמיא
ומסיק ענגין מסיפי ארעא ברקין
לזמן מטרא עביד ומפיק רוחין
מבית גנזוהי: איטפשו כל עממיא
מלמידע חוכמתא בהית כל קיניי
מלמיעבד צלם ארי שקרא א
אתיכונון ולא רוחא בהון: למא
אינון עובד תולעבא בעידן דאסער עליהון חוביהון ייבדון: לא כאילין חולקיה
דיעקב ארי דיברא כולא הוא וישראל חולק שיבטא דאחסנתיה יי צבאות שמיה:

מזמתו. וישלח האלהים מלאך לירושלם. ובת הנשים יתן לו: אוצרות ד׳ מלאים בליש׳ בקריאה וסי׳ שוכנת על מים רבים. נותן באוצרות תהומות. ויפקדו ביום ההוא. ואוצרה על האוצרות: מסרה אחריתי אוצרות ד׳ מל׳ דמל׳ וסי׳ נותן באוצרות תהומות. ויפקדו ביום ההוא. הביאו מעשר הדגן. ודבתריה ואוצרת על אוצרות. וא׳ אוצרת חס׳ וי״ו בתרא וסי׳ שוכנת על מים רבים. ושארה אצרות חסר וי״ו קדמא: באלה ג׳ בקריא׳ וסי׳ לא כאלה חלק יעקב כי יוצר. וחברו. שמעתי כאלה רבות: ושבט ה׳ בקריאה וסימ׳ כי יוצר הכל הוא. ושבט מצרים יסור: ושבט עברתו יכלה. ושבט לגו כסילים. ושבט לגו חסר לב:

רפאנו. ככתב כבעלי האלף וכקרא כבעלי הה״א: ולא נרפתה. כבעלי הה״א ואמרו רפינו דבר על לשון האכסים הנכרים אשר בה: הוציא. דבר על לשון ישראל שהיו בה: הברו. מן ברר כמו חץ ברור הוא והוא לשון מריקה וברירה ולבון וכן ת״י שננו אמר כנגד האויבים הבאים להלחם עליה: מלאו השלטים. אספו המגינים וכן קראו אחריך מלא ענין אסיפה וקבוץ. השלטים מגינים כמו כל שלטי הגבורים וכתב אדוני אבי ז״ל הברו משפטו האברו מן אבר כיונה ארך האבר שעניני נוצה ר״ל שימו נוצה בחצים כדי לישרם: אל חומות בבל. כמו על וכמוהו כתבנו רבים בזה הספר: שאו נס. כשתכבשו אותה שאו נס על החומו׳ להראות כי לכם היא כי דרך העולם כשיכבשו עיר ישאו נס על ה המגדלים ועל החומות: החזיקו המשמר. קודם כבוש העיר: גם זמם גם עשה. כל אחד לרבות על חברו וכן גם אתם גם מלככם והדומים להם: שכנתי. ככתבה ביו״ד והיא נוספת על הפעל כמו היושבי בשמים חוצבי מרום קברו והדומי׳ לו וכן בנקבה אוהבתי לרוש אל תשמחי אויבתי לי אבל שכנתי לא נקרא עם היו״ד כי התי״ו בשוא והוא בשקל יושבת בלבנון והיא מלה מורכבת כמו שפי׳ בחלק הראשון בספר מכ״ל והיא מורכבת מן שוכנת שהיא פעלת ומן שכנתי שהיא פעלתי וטעם ההרכבה ר״ל ששכנת מקדם ואת שוכנת עדין בבא עליך הרעה וטעם על מים רבי׳ כמשמעו כי בבל רבת מים וכן הוא דרך משל על רוב הטובה שהיה לה מקדם וכן רבת אוצרות אפשר אוצרות התבואה או אוצרות כסף וזהב: אמת בצעך. זרוע בצעך כלומר שהיית מבצעת אחרים בחזקה ובזרוע עתה בא העונש עליך או פירו׳ מדת בצעך ר״ל במדה שמדד ובצעת ירושלם כן מדד לך האל: נשבע בנפשו. כאלו אמר בו כמו בי נשבעתי כי אינו דבר אחר ונפשו דבר אחר כמו האדם שלא דברה תורה כלשון בני אדם וכן נפשו אותה ויעש ויש מקרה שלא תטעה ירמיהו נשבע יי׳ צבאות בנפשו עמוס קרה׳ נשבע יי׳ בקדשו תחלה נשבע יי׳ בנפשו: כי אם. לשון שבועה כמו שפירשנו: מלאתיך. עבר במקום עתיד ר״ל אמלא אותך לרוב כמו הילק שיבא לרוב וכן אמר כדי ארבה לרוב כלומ׳ שיביא עליה מחנות האויבים לרוב מאד: וענו. וזעקו כמו הידד כדורכים יענה: עושה ארץ בכחו. זאת הפרשה כתובה למעלה אחר כדנה תאמרון להום ושם בארנוה ויש ביניהם שני מעט במלות למעלה ויעלה נשיאים והנה ויעל נשיאים למעלה בקצה הארץ בה״א בקרי והנה מקצה ארץ בלא ה״א למעלה וישראל שבט נחלתו והנה ושבט נחלתו ושנה הפרשה הנה למען אלילים שהיו בוטחים בהם בני בבל והיו חושבים כי בעבודתם היתה הצלתם: מפן

מפץ אתה לי. מפץ שם הכלי שמנפצים בו האבנים וכן ואיש כלי מפצו בידו אלא שזה צרי וזה קמץ והנפוץ הוא השבר עם הפזור כי כשמשברים האבנים מתפזרים האבנים הנה והנה וכן ונפצתי כלם בזה הענין ואמר הא״ל יתב׳ כנגד מלך בבל מפץ אתה לי כי בך אני מנפץ ומשחית הגוים והממלכו׳ אך עתה אשלם לך על מה שעשית בישראל ואעניסך על ישראל שעשית בהם רעה יותר מדאי ואני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה ונפצתי. כלם מלרע והוא מורה לעתיד כרוב הנבואה הזאת הכשר שנאמרה קודם מלוך נבוכד נצר או אחר מלכו ויתכן בענין עתיד ועבר: הנני אליך הר המשחית. קרא בבל הר ואם היא בקעה רוצה לומר הר עיר גבורה כמו אם היא יושבת בהר וכן הרות הגלעד רוצה לומר הערים הבצורות וכן תירגם יונתן כרכא מחבלא וכן מן הסלעים גם כן משל על המגדלים הגבוהי׳ אשר בבבל וכן ת״י ואמגריניך מן תקפא כלומ׳ אפילך ממקומות החזקי׳ והגבוהים: וגלגלתיך. ענין גלגול ידוע מן גבוה אל הנמוך: ולא יקחו ממך אבן לפינה ואבן למוסדות. כי מנהג העולם לתת ביסוד הבנין אבנים גדולות וכן בפינות הקירות ואמר זה דרך משל כתרגומו ולא יסבון מינך מלך למלכו ושלטון לשולטנו: שאו נס. כמו שאמרנו לאדם מיוחד ולא לאנשים מיוחדים אלא למי שיהיה והוא על דרך המליצה כמו ראה ריח בני אמור למלך ולגבירה חזקו ידים רפות אמרו לנמהרי לב והדומים להם וכמוהם שאו נס תקעו שופר: קדשו עליה. הזמינו עליה: פקדו. העלו כי לפי שאמ׳ בארץ ואמר בגוים לא כ׳ אמר כי כנגד מדי אמ׳ לבד: קדשו. ענין הזמנה: השמיעו עליה. ענין אסיפה וקבוץ וכן השמיעו אל בבל רבים וכן מן הדגום וישמע שאול את העם: ממלכות אררט מני ואשכנז. שו באו עם דריוש ותירגם יונתן מלכו׳ ארע קרדו משרית הורמני והדיב: פקדו עליה. ענין מנוי: טפסר. כמו שר וכן וטפסריך כגוב גבי: כילק סמר. כמו סמר מפחדך בשרי וכן מן הדגום תסמר שערות בשרי ענין הנערה והרעדה כאדם שעמדו שערותיו אריב״מכנטו ב בלע״ז ויונתן תירגם זמינו עלה עבדי קרבא דיהון סלקין ס סוסותהון מפנכין הא כזחלא דמצלהב ופירוש מפנכין ענין דהירה כמו שתרגם גם כן מדהרו׳ דהרות אביריו מפנוכא דהוה מפניך קדם רתיכי ג גברוהי: ותרעש. ותחול. ענין חיל כיולדה: כי קמה על בבל. אמ׳ קמה יחידה ואמר מחשבות יי׳ רבים רוצה לומר כל מחשבה ומחשבה שחשב עליה תקום: חדלו. ישבו במצדות. ולא יצאו להלחם ישבו להם במגדלים החזקים להשגב בהם: נשתה גבורתם. פסקה וכן ונשתו מים מהים: היו לנשים. חלשים כמו הנשים: הציתו׳ המציתים: רץ לקראת רץ ירוץ. היה לומר רץ אחרי רץ ומגיד אחר מגיד אלא פירושו הנה ילך הראשון ויגיד למלך וישוב לו וימצא רץ אחר בא לקראתו גם כן להגיד למלך כי נלכדה עירו: מקצה. כלומר

אבר ב׳ בקריאה וסימ׳ ונפצתי בך אבר׳ וקראו אבר אל אבל: שאו ״ב ר״פ בקריאה וסימ׳ שאו את ראש כל עדת בני דריש ספרא׳ שאו את ראש כל עדת דפנחס׳ שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה׳ שאו עיניכ׳ וראו והתבונ׳ שאו לשמים עיניכם והביטו׳ שאו נס ציונה׳ שאו נס בארץ׳ הבאים בצפון׳ שאו שערים

מַפֵּץ־אַתָּה לִי כְּלֵי
מִלְחָמָה וְנִפַּצְתִּי בְךָ גּוֹיִם וְהִשְׁחַתִּי
בְךָ מַמְלָכוֹת׃ וְנִפַּצְתִּי בְךָ סוּס
וְרֹכְבוֹ וְנִפַּצְתִּי בְךָ רֶכֶב וְרֹכְבוֹ׃
וְנִפַּצְתִּי בְךָ אִישׁ וְאִשָּׁה וְנִפַּצְתִּי בְךָ
זָקֵן וָנָעַר וְנִפַּצְתִּי בְךָ בָּחוּר וּבְתוּלָה׃
וְנִפַּצְתִּי בְךָ רֹעֶה וְעֶדְרוֹ וְנִפַּצְתִּי בְךָ
אִכָּר וְצִמְדּוֹ וְנִפַּצְתִּי בְךָ פַּחוֹת וּסְגָנִים׃
וְשִׁלַּמְתִּי לְבָבֶל וּלְכֹל יוֹשְׁבֵי
כַשְׂדִּים אֵת כָּל־רָעָתָם אֲשֶׁר־עָשׂוּ
בְצִיּוֹן לְעֵינֵיכֶם נְאֻם יְהוָה׃
הִנְנִי אֵלֶיךָ הַר הַמַּשְׁחִית
נְאֻם־יְהוָה הַמַּשְׁחִית אֶת־כָּל־הָאָרֶץ
וְנָטִיתִי אֶת־יָדִי עָלֶיךָ וְגִלְגַּלְתִּיךָ מִן־
הַסְּלָעִים וּנְתַתִּיךָ לְהַר שְׂרֵפָה׃
וְלֹא־יִקְחוּ מִמְּךָ אֶבֶן לְפִנָּה וְאֶבֶן
לְמוֹסָדוֹת כִּי־שִׁמְמוֹת עוֹלָם תִּהְיֶה
נְאֻם־יְהוָה׃ שְׂאוּ־נֵס בָּאָרֶץ תִּקְעוּ
שׁוֹפָר בַּגּוֹיִם קַדְּשׁוּ עָלֶיהָ גּוֹיִם
הַשְׁמִיעוּ עָלֶיהָ מַמְלְכוֹת אֲרָרַט מִנִּי
וְאַשְׁכְּנָז פִּקְדוּ עָלֶיהָ טִפְסָר הַעֲלוּ־
סוּס כְּיֶלֶק סָמָר׃ קַדְּשׁוּ עָלֶיהָ גוֹיִם
אֶת־מַלְכֵי מָדַי אֶת־פַּחוֹתֶיהָ וְאֶת־כָּל־
סְגָנֶיהָ וְאֵת כָּל־אֶרֶץ מֶמְשַׁלְתּוֹ׃
וַתִּרְעַשׁ הָאָרֶץ וַתָּחֹל כִּי קָמָה עַל־
בָּבֶל מַחְשְׁבוֹת יְהוָה לָשׂוּם אֶת־אֶרֶץ
בָּבֶל לְשַׁמָּה מֵאֵין יוֹשֵׁב׃ חָדְלוּ
גִבּוֹרֵי בָבֶל לְהִלָּחֵם יָשְׁבוּ בַּמְּצָדוֹת
נָשְׁתָה גְבוּרָתָם הָיוּ לְנָשִׁים הִצִּיתוּ
מִשְׁכְּנֹתֶיהָ נִשְׁבְּרוּ בְרִיחֶיהָ׃
רָץ לִקְרַאת־רָץ יָרוּץ וּמַגִּיד לִקְרַאת
מַגִּיד לְהַגִּיד לְמֶלֶךְ בָּבֶל כִּי־נִלְכְּדָה
עִירוֹ מִקָּצֶה׃ וְהַמַּעְבָּרוֹת נִתְפָּשׂוּ
וְאֶת־הָאֲגַמִּים שָׂרְפוּ בָאֵשׁ וְאַנְשֵׁי
הַמִּלְחָמָה נִבְהָלוּ׃
כִּי כֹה אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בַּת־בָּבֶל

מבדר את קדמי כרכא די ביה מני
קרבא ואבדר בך עממין ואחביל
בך מלכון׃ ואבדר בך סוסון
ורתיכיהון ואבדר בך רתיכין
ורכביהון׃ ואבדר בך גבר
ואתא ואבדר בך סבו ויניק ואבדר
בך עולימין ובתולן׃ ואבדר בך
רעיא ועדריה ואבדר בך אכר
ופדניה ואבדר בך שילטונין ו
וטורנין׃ ואשלם לבבל ולכל
יתבי ארעא כסדאי ית כל בישתהון
דעבדו בציון לעיניכון אמר יי׃
הא אנא שלח
רוגזי עלך כרכא מחבלא אמר יי
דמחביל ית כל ארעא ואריםית
מחת גבורתי עלך ואמגרינך מן
תוקפא ואתנינך לכרך יקידא׃
ולא יסבון מינך מלך למלכו
ושלטון לשולטנו ארי צדות עלם
תהי אמר יי׃ זקופו אתא בארעא
תקעו שופרא בעממיא זמינו עלה
עממיא בסרו עלה מלכות ארעא
קרדו משרית חורמיני והדיב ז
זמינו עלה עבדי קרבא דיהון ס
סלקין סוסותהון מפנכין הא
כזחלא דמצלהב׃ זמינו עלה
עממיא ית מלכי מדי ית שלטונהא
וית כל טורנהא וית כל ארע
שולטניה׃ ותזוע ארעא ותתמרע
ארי קמא על בבל מחשבתא דיי
לשואה ית ארעא דבבל לצדו
מבלי יתיב׃ אתמניעו גיברי בבל
מלאגחא קרבא יתיבו במצדיא
אתברת גברותהון הוו חלישין
כנשיא אתדלקא בירנייתהא אתברו
עברהא׃ רהיט לקדמות רהיט
ירהוט ומחוי לקדמות מחוי לחואה
למלכא דבבל ארי אתכבישת
קרתיה מסופיה׃ ומגיזתא
אתאחדא וית אגמיא אוקידו בנור
וגברי עבדי קרבא אתבהילו׃
ארי כדנן אמר יי צבאות
אלהא דישראל כנישתא דבבל

רשי

מפץ אתה לי. עד הנה העמדתיך לי ל למשחית ולמפץ את האומו׳ שגזרתי עליהם גולה: ושלמתי לבבל. אחרי כל זאת שאגמור נקמתי על ידו באומות: קדשו. זמנו: טפסר. לשון חיל: סמר. הריצ״יר בלע״ז כמו תסמר שערת בשרי: ותחול. לשון חלחלה: נשתה. קפצה כמו גיד הנשה שנשה מ ממקומו: כגורן

ראשיכם׳ וחברו׳ שאו זכרה והנו תוף׳ שאו ידיכם קדש: במצדות ח׳ בליש׳ וסימ׳ בלשון תרגום במערתא דגדיא בטורא בטכר ארום בבל אקש לה מותא׳ ופירו׳ כישעיה סימן לג׳: מקצה ב׳ וסימ׳ טרם ישכבו ואנשי העיר׳ רץ לקראת רץ׳

מקצה האחד: והמעברות נתפשו׳ מעברות המים בכניסת העיר והיו בהם מגדלי׳ למנוע אויבים אם ירדו להכנס בעיר ולפי שאמר כי נלכדה עירו מקצה שמא יאמר אדם מגדלי המעברות איך לא מנעום התשובה כי המעברות נתפשו: ואת האגמי׳ שרפו באש. הגמא הגדל על הנהרות שרפו באש שלא ימנעם רוב הגמא מלבא בעיר וכן הלכוף כאגמון דאמו הוא הגמא ורבי יונה כתב כי אגמים הם המבצרים ודמה אותו ללשון הערב שאומר למבצרי׳ אגם: כי כה אמר יי׳ צבאות אלהי ישראל. אמר אלהי ישראל כי נקמת ישראל יקח מהם: הדריכה

הדריכה · בא המקור בחירק הה"א ותפשנו בפתח על הרוב וכן כמוהו מקור הה"א בחירק גנון והציל פסוח והמליט : עד השמידו אותם · ודמה אותם לגורן שהגיע עתה לדרוך ולדוש כן בבל הגיע עתה שירמסוה האויבים : עת הקציר · המשיל הבזה לקציר וכן תירגם יונתן ויתון בוזזין עלה ואמר הקציר אחר דריכת הגורן אף על פי שהוא קודם עוד מעט זמן שתבא לה עת הקציר שיבואו וילכדו כל עריה סביב והוא משל הקציר ואחר כך יתפשו העיר בבל וירמסוה כי כמו שאוספין הקציר אל הגורן כן היו אוספין ומכניסין מיטב חילם כל העירות אל בבל וכשיתפשוה ידריכוה וירמסוה ויכלוה כליון חרוץ : אכלנו המנו · אלו התשעה שהם בפסוק כתובים בוי"ו וקרויין ביו"ד והכתוב לשון רבים על הפרטים והקרי לשון יחיד על הכלל והענין מדבר על לשון ישראל שצועקים חמס על בבל · המנו כמו והמם גלגל עגלתו ענינם ענין שבר : הציגני כלי ריק · העמידני רקה כמו כלי ריק וריק שם כאילו אמר כלי ריקות מלא כריסו מעדני · על דרך משל כלומר מלא ארצו מטובי מלא שקנין : הדיחני · כמו שידיח אדם את הכלי שלא ישאר בו דבר ותירגם יונתן הפסוק כן אמרת ירושלם בזו נכסי ושיצני נבוכד נצר מלכא דבבל נפצני כמן ריקן בלעני כתנינא מלא בית גנזיה מטוב ארעי טלטלני וכן ענין הפסוק אשר אחריו על לשון ציון וירושל' כמו שאומר : חמסי ושארי · שארי בשרי ואמר חמסי על הממון אשר בזזו ושארי על ה החללים וכן ודומי וכפל הענין במלות שונות ואדוני אבי ז"ל פירש ושארי על הגולים שהיו מענים אותם בגופם ודמי על ההרוגים ויונתן תירגם חמסי ושארי חטופי ובוזזי ותירגם ודמי וחובת דם זכאי דאתשד בי : ואל יושבי כשדים · כמו על יושבי ארץ כשדים וכתי' על יתבי ארעא כשדאי : לכן · אומר האל ית' לציון ולירושלם שקורא חמס על בבל : הנני רב את ריבך · והחרבתי את ימה · משל על טובה הרב כמימי הים : והיתה · ושרקה · שישרוק עליה כל עובר : יחדו ככפירים ישאגו · אפשר לפרשו על בני בבל על דרך שאגתי מנהמת לבי ויתכו כמים שאגתי או על חיל מדי הלוכדים בבל על דרך עליו ישאגו כפירים שואג לקראתו הישאג אריה ביער והדומים להם : נערו · כענין שאגו ורז"ל נהגו בזה הלשון על חמור באמרם חמור נוער : כגורי · בחולם : בחמם · בלילה שנלכדה בבל עשה בלשצר מ משתה גדול כמו שכתו' בספר דניאל ויצאה היד הכותבת בקיר ההיכל כמו שכתוב וזהו אשית את משתיהם כלומר בעת חמימותם במשתה אשית ברע את משתיהם שנהפך להם השמחה לאבל ולפחד גדול כמו שכתוב אדין בלשצר שגיא מתבהל וזיוהי שנין עלוהי ורברבנוהי משתבשין : והשכרתים · למען יעלזו · אשכיר אותם באותו המשתה שישנו שינת עולם כי שאר השכורים ישנו בשכרותם ויקיצו אחר כך מיינם אבל אלו ישנו שנת עולם ולא יקיצו וזה למען שהיו שמחים ועלזים במשתם בכלי בית המקדש וישנו שינת עולם ולא יקיצו כאשר יי' שימותו מתוך שכרותם כמו שכתוב ביה בליליא קטיל בלשצר מלכא כשדאה ור' יונה פירש למען יעלזו יתהוללו וירעשו מלשון ערבי עלז אלמות ועדה שאוחזת מקצת החולים בקרבם למיתה ונראה שישחקו וכן פירשו מזה כי רעתיכי אז תעלזי וית הפסוק כן איתא עליהון עקא ויהון דמן לרוויא בדיל דלא יהון תקיפין וימותון מותא תנינא ולא ייתון לעלמא דאתי אמר יי' : אורידם · מבואר הוא וכן איך נלכד : ששך · פירשוהו שהוא בבל באת"ב"ש : עלה על בבל הים · דרך משל אמר כי החיל הגדול שבא עליהם כמו את הארץ וכן תירגם יונתן סליק על בבל מלך במשיריתיה דסגי כמי ימא : היו · וערבה · כמו מדבר כמו כארץ ערבה ושוחה וכן במדבר בערבה : ופקדתי על בל בבבל · בל הוא אלוה שהיו עובדים בבבל ופקדתי שישברו אותו וישאו זהבו וכן כתוב בנבואת ישעיה כרע בל קורס נבו : והוצאתי את בלעו מפיו · על דרך משל שהיו מביאין לו מנחות על דרך חיל בלע ויקיאנו : ולא ינהרו אליו עוד גוים · ענין מרוצה אל החפץ וכן ונהרו אליו כל הגוים ולפיכך נקרא הנהר בזה הלשון לפי שהוא מקום מרוצת המים : גם חומת בבל נפלה · הרבוי לפי שהיתה חזקה ורחבה כמו שכתוב חומות בבל הרחבה ופירוש נפלה על ידי המפילים אותה : צאו · מבואר הוא : ופן ירך לבבכם · לפיכך אני מבטיחכם שלא תיראו מפני האויב שיבא אל בבל כי לא ירע לכם ותצאו מתוכה בשלום ובלשצר מלך שלש שנים ובשנה ראשונה באה שמועת מדי שיבאו על בבל וכן בשנה השנית זהו ובא בשנה השמועה וכן בשנה השלישית זהו ואחריו בשנה השמועה : וחמס

חמסי ב' וסימ' ותאמר שרי · חמסי ושארי על בבל : ונקמתי ג' וסימ' ויאל שאול את העם · ונקמתי דמי עבדי · הנני רב את ריבך ונקמתי : שנת ה' בליש' שינה וסימ' בחמם אשית את משתיהם · והשכרתי שריה

רשי

כגורן עת הדריכה · הרי היא עתה מלאה כגורן בעת שדשו ת תבואתה שהיא מלאה חטין : עוד מעט · ותתרוקן ותדמ' לגורן בעת תחלת הקציר שהיא ריקנית : חמסי ושארי · צעקת חמסי ומזונותי אשר אכלו שארי : נערו · לשון חמור נוער : בחמם אשית את משתיהם · אכוין שיהו משתיהן בעת החום כדי ש שישתכרו : למען יעלזו וישנו · וירדמו : שנת עולם · שנת עולמית וכן עלתה גם מתוך משתה ושכרות כשרגו והרגו ונלכדה העיר כמו שנאמר ב בדניאל בלשאצר אמר בטעם חמרא וגו' אשתיו חמרא וגו' ביה בליליא קטיל בלשצר מלכא וגו' ודריוש מדאה קביל מלכותא : ככרים · כבשים כתורין : ששך · בבל באטבש"ש דא"ת ב"ש : עלה אל בבל הים · חיל גדול כמי הים : על בל · על ע"ז של בבל : את בלעו · שהושפלו כל יושבי הארץ תחתיו : ולא ינהרו · ולא יאספו וכן ונהרו אליו כל הגוי' כמימי נהרות כולם ההולכים אל הים : בשמועה

כגרן עת הדריכה עוד מעט ובאה
עת הקציר לה: אכלנו המנו נבוכד
ראצר מלך בבל הציגנו כלי ריק
בלענו כתנין מלא כרשו מעדני
הדיחנו: חמסי ושארי על בבל
תאמר ישבת ציון ודמי אל ישבי
כשדים תאמר ירושלם:
לכן כה אמר יהוה הנני
רב את ריבך ונקמתי את נקמתך
והחרבתי את ימה והובשתי את
מקורה: והיתה בבל לגלים מעון
תנים שמה ושרקה מאין יושב:
יחדו ככפרים ישאגו נערו כגורי
אריות: בחמם אשית את משתיהם
והשכרתים למען יעלזו וישנו שנת
עולם ולא יקיצו נאם יהוה:
אורידם ככרים לטבוח כאילים עם
עתודים: איך נלכדה ששך ותתפש
תהלת כל הארץ איך היתה לשמה
בבל בגוים: עלה על בבל הים
בהמון גליו נכסתה: היו עריה
לשמה ארץ ציה וערבה ארץ לא
ישב בהן כל איש ולא יעבר בהן
בן אדם: ופקדתי על בל בבבל
והצאתי את בלעו מפיו ולא ינהרו
אליו עוד גוים גם חומת בבל נפלה:
צאו מתוכה עמי ומלטו איש
את נפשו מחרון אף יהוה:
ופן ירך לבבכם ותיראו

ל' · אכלני · חכי ק' · ת' · הציגני ק' · ת' · בלעני ק' · ת' · כי · ב' ותאמר ק' שרי · ה' חס' · ל' · ג' · ל' · ב' · ב' חד חס' העדה · ג' · ד' חס' · ל' · ל' · ג' · ג' · ה' בליש' שינת · ל' · ד' ותל' · ל' · ד' · ל' · ג' ד"פ · ט"ו · סימן ט"ו · נ' · ח' · ל' חס' · ל' · ה' · ג' · ל'

דמיא לאידרא דמטא עידן א
אדריכותיה עוד ציבחד כזעיר וי
וייתון בוזזין עלה: אמרת ירושלם
בזו נכסי ושיצני נבוכד נצר מלכא
דבבל נפצני כמן ריקן בלעני כ
כתנינא מלא בירת גנזיה מטוב
ארעי טלטלני: חטופי ובוזזי על
בבל תימר כנישתא דציון וחובת
דם זכאי דאתשד בי על יתבי
ארעא כסדאי תימר ירושלם:
בכן כדנן אמר יי
הא אנא דאין ית דינך ומתפרע
ית פורענותיך ואחריב ית ימה
ואוביש ית מבועהא: ותהי בבל
ליגרין מדור ירודין צדו ואשתממו
מבלי יתיב: כחדא כאריון ינהמון
כבני אריון ירימון קליהון: איתא
עליהון עקא ויהון דמן לרוויא
בדיל דלא יהון תקיפין וימותון
מותא תנינא ולא ייתון לעלמא
דאתי אמר יי: אמסרינון כתורין
לקטלא כדיכרין עם גדין:
איכדין איתכבישת בבל ואתאחדת
תושבחת כל ארעא איכדין הות
לצדו בבל בעממיא: סליק על
בבל מלך במשיריתיה דסגי כמי
ימא באתרגושת גלוהי חפא:
הואה קירוהא לצדו ארעא צדיא
וחרבא ארעא דלא יתיב בה כל אנש
ולא יעיבר בה בר אנש: ואסער
על דפלחין לביל בבבל ואביז ית
נכסוהי מיניה ולא ישתמעון ליה
עוד עממיא אף שורי בבל יתרמון
: פוקו מגוה עמי ושיזיבו גבר
ית נפשיה מתקוף רוגזא דיי: ודילמא יזוע לבכון ותידחלון

וחכמיה · אם אתן שנת לעיני · מתוקה שנת העבד · בלילה ההוא נדדה שנת המלך : חומת ג' בספר' וסימ' שורא דדמשק נפל · ופירושן לע"ל בסי' ב"ט : ופנ"ה בקריא' וסימ' ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש · רק השמר לך ושמר נפשך מאד · השמר לך פן תנקש אחריהם תנינא דפסוק' · ופן ירך לבבכם ותראו · ופן אורש וגנבתי · ופן תדרוש לאלהיה' לאמר :

וחמס בארץ. שיבאו חומסים בארץ כשדים: ומושל על מושל. זהו כורש הפרסי שמלך אחר דריוש המדי ובשרש שלא ייראו ולא ירך לבבם מכל אלו כי לא ירעו להם אבל ייטיבו וכורש שלח הגלותי לכן. וכל ארצה תבוש. כלומר כל אנשי ארצה יהיה להם בושת כי פסיליהם יוכתו וישברו: יפלו בתוכה · כי לא יבאו חוץ לעיר להלחם: ורננו · כאילו שמים וארץ ישמחו וירננו למפלתה: יבא לה השודדים. יבא לה דריוש עם חילו שהם השודדים: גם בבל. נותן טעם למה שאמר וכל חלליה יפלו בתוכה כי גם היא היתה סבה לנפול חללי ישראל וכן חללי כל הארץ לפיכך יפלו חלליה: גם לבבל. בעבור בבל ועל ידה או פירוש לבבל כמו בבבל וכן וישבו אתו לארץ כמו בארץ הרגתי לפצעי כמו בפצעי: פלטים מחרב. אתם ישראל אשר בבבל שנמלטתם מחרב נבוכד נצר וגליתם לבבל הלכו מבבל:

לנפל ד' בקריאה וחס' וסימ' אל הארץ הזאת לנפל בחרב · גם בבל לנפל · דחה דחיתני לנפל · אם מזרע היהודים מרדכי: כי תעלה בבל בל רפ דנביאי' כי במ"ד וכי וסימ' נמסר לעיל בסיפרא סימן מ"ד: במים ג'

רשי

בשמועה הנשמעת בארץ · השמועה הזאת של בלשצר שנהרג: ובא בשנה השמועה. באותה שנה עצמה תבוא השמועה שחרבה בבל משיה מן השמים שכ' והיתה בבל צבי ממלכות תפארת גאון כשדי' כמהפכת אלהים את סדום ואת עמורה: ואחריו. בשנה השנייה: השמועה · הטובה לכם כה אמר כורש מלך פרס מי בכם מכל עמו: ומושל על מושל. דריוש המדי מלך שנה אחת ובשנה השנייה כורש הפרסי: גם בבל. היתה לנפול בה חללי ישראל: גם לבבל. יפלו חללי כל ארצה: פליטי מחרב · ישראל שגלו לארכה שפלטו מחרב נבוכד אדן: כי שמענו חרפה · שהיו כשדים אומרים ומחרפים את אותנו לאמר יד אהינו רמה שהחרבנו את ביתו: יאנק חלל · יצעק חלל כשהורגים את האדם בחץ או ברומח והוא נוכח כ כשמוציא הרומח היא האנקה: וכי תבצר · לשון מבצר חוזק: מאתי יבואו שודדים לה. מאתי מן השמים הגבוהים מ ממנה יבאו לה ה השודדים: נתן שאון קולם. כשמע קול צעקתם: תתערער · לשון חפירה לשון ערו ערו עד היסוד: בדי ריק. בהרבה ריק שיבא עליהם: סר

בשמועה הנשמעת בארץ ובא
בשנה השמועה ואחריו בשנה
השמועה וחמס בארץ משל על
משל: לכן הנה ימים באים ופקדתי
על פסילי בבל וכל ארצה תבוש
וכל חלליה יפלו בתוכה: ורננו
על בבל שמים וארץ וכל אשר בהם
כי מצפון יבוא לה השודדים נאם
יהוה: גם בבל לנפל חללי ישראל
גם לבבל נפלו חללי כל הארץ:
פלטים מחרב הלכו אל תעמדו
זכרו מרחוק את יהוה וירושלם
תעלה על לבבכם: בשנו כי
שמענו חרפה כסתה כלמה פנינו כי
באו זרים על מקדשי בית יהוה:
לכן הנה ימים באים
נאם יהוה ופקדתי על פסיליה
ובכל ארצה יאנק חלל: כי תעלה
בבל השמים וכי תבצר מרום עזה
מאתי יבאו שדדים לה נאם יהוה:
קול זעקה מבבל ושבר גדול מארץ
כשדים: כי שדד יהוה את בבל
ואבד ממנה קול גדול והמו גליהם
כמים רבים נתן שאון קולם:
כי בא עליה על בבל שודד ונלכדו
גבוריה חתתה קשתותם כי אל
גמלות יהוה שלם ישלם: והשכרתי
שריה וחכמיה פחותיה וסגניה
וגבוריה וישנו שנת עולם ולא
יקיצו נאם המלך יהוה צבאות שמו:
כה אמר יהוה
צבאות חמות בבל הרחבה ערער
תתערער ושעריה הגבהים באש
יצתו ויגעו עמים בדי ריק ולאמים
בדי אש ויעפו:

מן קדם בסורתא דתישתמע
בארעא ותיתי בשתא בסורתא
ובתרוהי בשתא בסורתא ויסגון
חטופין בארעא ויקום שלטון על
שלטון: בכן הא יומיא אתן
ואסער על צילמי בבל וכל ארעא
תיתרוב וכל קטילאה יתרמון
בגוה: וישבחון על בבל שמיא
וארעא וכל די בהון ארי מציפונא
ייתון עלה בוזזין אמר יי: אף
בבבל אתרמיאו קטילי ישראל
אף לבבל יתרמון קטילי כל ארעא:
משיזביא מחרבא גלו לא
תתעכבון אדכרו מרחיק ית
פולחנא דיי וירושלם תיסק על לבכון:
בהיתנא ארי שמענא חיסודין
חפת אתכנעותא אפנא ארי עלו
נוכראין וסאיבו ית בית מקדשא
דיי: בכן הא יומיא
אתן אמר יי ואסער על צלמהא
ובכל ארעא יתרמון קטולא:
ארי תיבני בבל בניינין דרמין עד
צית שמיא וארי תיכרוך כרכין
תקיפין עד רומא מן קדמי ייתון
בזזין עלה אמר יי: קל צווחתא
מבבל ותברא רבא מארעא
כסדאי: ארי אביז יי ית בבל ואביד
מינה משירין סגיאין ויתכנשון
עליהון משרית עממין סגיאין
וירימון באתרגושת קלהון:
ארי אתו עלה על בבל בזזין
ואתאחידו גיברהא איתברא
קשתותיהון ארי אלהא מרי
גימליא יי שלמא ישלם להון
גמולהון: ואדווי רברבהא
וחכימהא ושולטנהא וטורנהא
וגברהא וימותון מותא תיניינא
ולא ייתון לעלמא דאתי אמר
מלכא יי צבאות שמיה:
כדנן אמר יי צבאות
שורי בבל פתיא אתחמרא ית
יתחמרון ותרעהא רמיא בנורא יתוקדון ויהלון עממיא לריקנו
ומלכוותא תסוף אישתא וישתלהון:

רפין בקריא' וסימ' והמו גליהם כמים רבים · כמים מוגרים במורד · במים עברו תזבור · וישנו ג' בקריא וסימ' כחמם אשית את משתיהם · וישנו שנת עולם · ולא יקיצו נאם המלך · ושכנו במדבר וישנו ביערים:

זכרו מרחוק את יי' · זכרו מזמן רחוק זה שבעים שנה. את יי' כלומר עבודת יי' שבטלה וכן תירגם יונתן ית פולחנא דיי': וירושלם · שחרבה תעלה על לבבכם וצאו מתוך בבל: בשנו · ואמרו בשנו מאז מעת חרבן ירושלם כי שמענו חרפה שהיו האויבים מחרפים אותנו ב בגלותנו מירושלם: על מקדשי בית יי' · הכל בכלל בית יי' ומקדשו הדביר וההיכל והאולם כל אחד מקדש: לכן. יאנק חלל · החלל בעת מותו מוציא הנשמה באנקה וצעקה: כי תעלה בבל השמים · לא יועיל לה אפילו תבנה בנינים גדולים וגבוהי' בשמים וכי תבצר ותחזק מרום עזה שתגביה למרום בניני לא יועיל לה כי מאתי יבאו ש שודדים לה ופי' מאתי כי האל העיר רוח דריוש וכורש לבא אל בבל: תבצר. ענין חוזק מן גדולות ובצורות וכן לבצר החומה: קול זעק' מבבל. זעק' שם הצעקה ישמעו מבבל: כי שודד. ואבד ממנה קול גדול. שהיתה עיר הומיה והיה נשמע בה קול גדול מרוב העם אשר בה שהיו הומים כהמות גלי הים והיה כמו שאון קולם אבד האל ממנה אותו קול: כי בא עליה · על בבל כמו ותראהו את הילד והדומים לו: חתתה קשתותם · פירשו המפרשים חירק החי"ת מקום שורק וכן ופתחו שעריך תמיד וכתי' אתבר קשתותיהון והנכון בעיני שהוא כמשמעו מן הדגוש רוצה לומר כאילו בבל חתתה ושברה קשתותם ברוב חטאתיה וזהו שאמר אחריו כי אל גמולות יי': והשכרתי · מבואר הוא למעלה בפסוק והשכרתי' למען יעלזו: נאם המלך יי' · כי הוא מלך על כל מלך ובידו להסיר המלוכה ממי שירצה ולתתה למי שירצה והו' אדון צבאות מעלה וצבאות מטה כן שמו וכן הוא: כה אמר יי' צבאות חומות בבל. כל אחת מחומותיה הפנימית והחיצונה שהיא רחבה לא יועיל לה חוזק בניינה: כי ערער תתערער · ענין שבר והריסה וכן עוררו ארמנותיה ושרש עור מנחי העי"ן וכפלו פ"א הפעל ולמ"ד הפעל בערער תתערער כמו ותתחלחל המלכה משרש חול:

באש יצתו. יבערו באש: ויגעו עמים. באל"ף הא"ת לבד והיא מעמדת בנגיעה כי הנגיעה לחסרון היו"ד פ"א הפעל: בדי ריק · כמו בריק וכן בדי אש כמו באש ומלת די נוספת בהם מורה על התמדת הדבר והגדלתו וכן בדי שופר בדי ארבה לרוב ופירוש העמים אשר בבבל אם יגעו להציל עצמם לריק יגעו כי הצלתם תהיה באש כי מאש מיושבו להנצל תבא בהם אש ותשרפם הנה יגיעתם לריק או פירושו אז יכירו כי יגיעתם בבנין בבל היתה לריק וסוף יגיעתם לאש כמו שאמר שעריה הגבוהים באש בתו וזה שפי' נראה לי לפי מה שכתוב בנבואת חבקוק כי שם הוא זה הפסוק במנוי מעט והענין כפול במלות שונות: ויעפו. לגזרת פעל: הדבר

רשי

שר מנוחה. רב תקרובתא על ידו היו רואים את פני המלך המביאים לו תשורה: כי על אף יי׳ היתה. היא גרמה לו מרד צדקיהו במלך בבל שהוא תחלת החורבן: דיק. כרקום: יברחו. כמו ברחו: דרך שער בין החומותים מערה היתה לו מביתו עד ערבו׳ ירחו וכבר פירשתיה בספר הזה: רבלתה. היא אנטוכיא: וידבר אתו משפטים. על שעבר על השבועה: את כל שרי יהודה. סנהדרין שאמר להם אתם התרתם לו את שבועתו: כבית

מסרה

פסו׳ בבל׳ תניינא ופקדתי על פסיליה׳ קדמא וכל ארצ׳ תבוש. תניינא ובכל ארצה יאנק חלל. ירמיה ויגעו עמים בדי ריק ולאמים בדי אש ויעפו. חבקוק ויגעו עמים בדי אש ולאמים בדי ריק יעפו: בחד׳ ז׳ ר״פ בקרי׳ וסימ׳ נמסר בסדר וישמע יתרו: ויחזק טו׳ בקריא׳ בשמואל א׳ ס סימן יו״ז: העיר ג׳ וסימ׳ וילך האיש מהעיר. ואשר הסתרתי פני א מהעיר הזא׳. ותבקע העי׳ וכל אנשי המלחמ׳ דספרא: לעיניו ה׳ בקריא׳ וסימ׳ ושרף את הפרה לעיניו את ערוה. ותלך תמר בית אמנון אחיה. ואת בני צדקיה דמלכים. וישחט מלך בבל דספרא. וחברו:

הדבר ד׳ בטעמ׳ גריש בסי׳ וסי׳ על כל עם יהודה בשנה הרביעית. בשנת העשירית לצדקיהו. הדבר אשר היה אל ירמיהו מאת יי׳ דעליה אחר שלח אותו נבוזר אדן. הדבר אשר צוה ירמיהו הנביא את שריה: חלוף ולא יקחו ממך כי שממות עולם תהיינה נאם יי׳. למאדם ועד בהמה כי שממות עולם תהיה סף. היו עריו לא ישב בהן כל איש ולא יעבור בהן בן אדם. ושארא לא ישב שם איש ולא יגור בה בן אדם. קדמ׳ ופקדתי על

ו׳ בטע׳ כסיפ׳ הדבר אשר־צוה ירמיהו הנביא
את־שריה בן־נריה בן־מחסיה ב
בלכתו את־צדקיהו מלך־יהודה
בבל בשנת הרבעית למלכו ושריה
שר מנוחה: ויכתב ירמיהו את
ל׳ וג׳ כל־הרעה אשר־תבוא אל־בבל אל־
ספר אחד את כל־הדברים האלה
ו׳ חס׳ ו׳ הכתבים אל־בבל: ויאמר ירמיהו
אל־שריה כבאך בבל וראית וקראת
את כל־הדברים האלה: ואמרת
יהוה אתה דברת אל־המקום הזה
להכריתו לבלתי היות־בו יושב
ל׳ למאדם ועד־בהמה כי־שממות
ב׳ חד חל׳ עולם תהיה: והיה ככלתך לקרא
את־הספר הזה תקשר עליו אבן
ל׳ והשלכתו אל־תוך פרת: ואמרת
ל׳ ל׳ ככה תשקע בבל ולא־תקום מפני
ב׳ הרעה אשר אנכי מביא עליה ויעפו
ד׳ עד־הנה דברי ירמיהו:
נב בן־עשרים ואחת שנה
צדקיהו במלכו ואחת עשרה שנה
חמוטל ת׳ מלך בירושלם ושם אמו חמיטל
בת־ירמיהו מלבנה: ויעש הרע
ב׳ חס׳ בעיני יהוה ככל אשר־עשה יהויקם
: כי על־אף יהוה היתה בירושלם
ויהודה עד־השליכו אותם מעל
פניו וימרד צדקיהו במלך בבל:
ל׳ מלין ויהי בשנה התשעית למלכו בחדש
העשירי בעשור לחדש בא נ
ג׳ נבוכדראצר מלך־בבל הוא וכל־
חילו על־ירושלם ויחנו עליה ויבנו
עליה דיק סביב: ותבא העיר
במצור עד עשתי עשרה שנה למלך
ז׳ דף צדקיהו: בחדש הרביעי בתשעה
טו׳ בת לחדש ויחזק הרעב בעיר ולא־היה
ד׳ לחם לעם הארץ: ותבקע העיר
וכל־אנשי המלחמה יברחו ויצאו
ג׳ מהעיר לילה דרך שער בין־החמתים
ג׳ י׳ ת אשר על־גן המלך וכשדים על־העיר
ג׳ דקמ׳ סביב וילכו דרך הערבה: וירדפו
חיל־כשדים אחרי המלך וישיגו
ל׳ חס׳ בככי׳ ובכתו׳ בכל ח׳ריי׳ דכל במ״א את־צדקיהו בערבת ירחו וכל־חילו
נפצו מעליו: ויתפשו את־
המלך ויעלו אתו אל־מלך בבל
רבלתה בארץ חמת וידבר אתו
משפטים: וישחט מלך־בבל
ה׳ את־בני צדקיהו לעיניו וגם את־כל־
ל׳ שרי יהודה שחט ברבלתה:

פתגמא די פקיד ירמיה נבייא ית שריה בר נריה בר מחסיה כד אזל בשליחות צדקיה מלכא דבית יהודה לבבל בשתא רביעתא למימלכיה ושריה רב תוקרבא: וכתב ירמיה ית כל בישתא דעתידא למיתי על בבל על ספרא חד ית כל פתגמיא האילין דכתיבין על בבל: ואמר ירמיה לשריה כמיתך לבבל ותחזי ותיקרי ית כל פתגמיא האילין: ותימר יי את גזרתא על אתרא הדין לשיצאותיה בדיל דלא למהוי ביה יתיב ל למאנשא ועד בעירא ארי צדות עלם תהי: ויהי כשיצאותך למיקרי ית סיפרא הדין תקטר ביה אבנא ותרמיניה לגו פרת: ותימר כדין תשתקע בבל ולא תקום מן קדם בישתא די אנא מיתי עלה וישתלהון עד הכא נבואת פתגמי ירמיה:

בר עסרין וחדא שנין צדקיה כד מלך וחדא עשרי שנין מלך בירושלם ושום אימיה חמוטל בת ירמיה מלבנה: ועבד דביש קדם יי ככל די עבד יהויקים: ארי על דארגיז קדם יי הות בירושלם וביהודה עד דאגלי יתהון מארעא בית שכינתיה ומרד צדקיה במלכא דבבל: והוה בשתא תשיעתא למימלכיה בירחא עשיראה בעסרא לירחא אתא נבוכד נצר מלכא דבבל הוא וכל משיריתיה על ירושלם ושרו עלה ובנו עלה כרקום סחור סחור: ועלת קרתא בציירא עד חדא עסרי שנין למלכא צדקיה: בירחא רביעאה בתשעא לירחא ותקיף כפנא בקרתא ולא הות מיכל לעמא דארעא: ואתרעת קרתא וכל גברי עבדי קרבא ערקו ונפקו מן קרתא בליליא באורח תרע בין שוריא די על גינתא דמלכא וכסדאי שרן על קרתא סחור סחור ואזלו באורח מישרא: ורדפו משירית כסדאי בתר מלכא וארביקו ית צדקיה במישרי ירחו וכל משיריתיה א אתבדרא מיניה: ואחידו ית מלכא ואסיקו יתיה לות מלכא דבבל לרבלת בארעא דחמת ומליל עמיה פתגמי דינין: ונכיס מלכא דבבל ית בני צדקיה ברבלתה לעינוהי ואף ית כל רברבי יהודה נכס ברבלתה:

רדק

הדבר. בלכתו את צדקיהו. כתוב בסדר עולם כי בשנת הרביעית לצדקיהו ירד הוא לבבל לקבל פני מלך בבל ושריה שר צבא מנוחה עמו וחזר ובא לו למלכותו בירושלם ולדעת יונתן לא הלך עם צדקיהו אלא שלח עם שריה וכן תירגם כד אזל בשליחות צדקיהו ופירוש את צדקיהו בעבור צדקיהו: בשנת הרביעית. דרך הלשון לסמוך הנספר אל המספר וכן בשנת ב׳ למלכו והדומי׳ לו: שר מנוחה. שהיה ריע המלך והיה עם המלך בעת מנוחתו לנוח ו ולהתענג עמו וי״ת כמו מנחת שר תקרובתא: כבאך. בכ״ף וכן ככלותך: אל תוך פרת. הנה מצאנו כי נהר פרת גבול ארץ ישראל כמו שכתוב בתורה ובנביאים ובפסוק הזה נראה כי פרת בבבל ושמעתי שהוא נמשך עד בבל: ולא תקום. ולא תתקיים כלומר לא תהיה לה תקומה: ויעפו. פי׳ האומות שלא יהיה להם כח להלחם כ כנגד אויביהם: עד הנה דברי ירמיהו. לפי שהאריך בספור הרעה הבאה על בבל אמר עד הנה דברי ירמיהו כלומר שזכר על בבל כמו שאמר למעלה עד הנה משפט מואב כמו שפירשנו או אמר עד הנה לפי שמכאן ועד סוף הספר הוא ספור דברי לא נבואת ירמיהו אלא מי שכתב הספר כתב בסוף הספר הגלות והחרבן כמו שכתוב בסוף ספר מלכים ויש לפרש עוד לפי מה שכתו׳ לדעת החכם הרב הגדול ר׳ משה בר מימון ז״ל שאי אפשר שלא תפסק הנבואה מהנביא טרם מותו אם בזמן גדול או מ מעט תפסק ממנו ולפי דעתו זה אפשר לפרש כן עד הנה דברי ירמיהו כלומר כשהשלים נבואת בבל פסקה נבואתו ו ודבריו ולא נבא עוד: בן עשרים ואחד שנה. פרשה זו עד סוף הספר היא כתובה בסוף ספר מלכים ושם בארנוה גם בבנינים במלכים פירשנו ענין העמודים ומה שכתו׳ הנה כיחדש דברים הנה שלא פירש שם וענין הרמונים גם כן מבואר שם וכן המחלוקות שבין שתי הפרשיות פירשנו שם ומה שים לנו לפרש בפרש׳ זו נפרש: בבית

בבית הפקודות · בבית האיסורין : בית הגדול : בתי כנסיות שמגדלין בהם תפלה ויש אומרי' בתי מדרשות שמגדלין בהם את התורה מחלוקת האמוראים היא : יתר האמון · כמו ההמון : וליוגבים · חופרין בארץ ורבו' אמרו בדי חלזון : ואת המכונות · של כיורות : ואת הסיפים · תירגם יונתן קליא ולא ידעתי אם ממיני כלי זמר הוא ואומר אני שהן אגנות לקבל דם כמו ברם אשר בסף ויש מפרשים הספים לשון כדים לפי תרגום של יונתן שתרגם קוליא כי כן תרגם אונקלוס וכדה על שכמה וקולתה על כתפהא וללשון זה נראה שהסיפים אינם ממין כלי זמר אלא הם כדים : ומזמרות · הם כלי זמר : מחתות · שחותין בהן גחלים מעל המזבח : מנקיות · שכיפי הזהב שבהם מעמידין לחם הפנים כמו שמכינו במנחות : אשר תחת המכונות · לא ידעתי היאך שהרי תחת הים היו ודומה לי שאין זה אלא כמו אצל המכונות : יסובבנו · יקיפנו עוגל היקפו : ועוביו ארבע אצבעות · סביב חללו : נבוב · חלול : ושבכה ורימונים על הכותרת · עשויה כעין אגנות אחת כדרכה כפויה על פי התחתונה והעליונה קרויה שבכה קוייפא בלע"ז ורמוני' תחובים היו בפרפרו' והפרפרת שני ראשים קשורין יחד ונתונה על השבכה מלמעלה מקו' שהשבכה קצרה מלמעלה והיא יורדת עד מקו' דבק השבכה והכותרת שהוא הבטן הרחב שבכותרת ושם עומדת והרימונים את מכסים את מקום הדבק שתי פיות האגנות המדובקים יחד : תמעים

ומדלות סימן בן המלך דל ירמיה דלות היינו דאמרי אינשי בתר עניא אזלא עניותא

ובחדש ה' ר"פ וסימ' יבשה הארץ · ובחודש הראשון דפסח דסדר פנחס · ובחדש החמשי דסוף מלכים · ודסוף ספרא · ובחדש השביעי מקרא : ואת כל בית ט' וסימ' נמסר במלכים ב' סימ' ב"ה : וליגבים ל' והוא חד מן מלין דרישיהון ול וסימ' נמסר במסר רבת' בערך ל' : בבית יי' ט"ל וסימ' נמסר במסר רבתא בערך אדני : בלי

ואת עיני צדקיהו עור ויאסרהו
בנחשתים ויבאהו מלך בבל בבלה
ויתנהו בבית הפקדת עד יום
מותו : ובחדש החמישי בעשור
לחדש היא שנת תשע עשרה שנה
למלך נבוכדראצר מלך בבל בא
נבוזראדן רב טבחים עמד לפני
מלך בבל בירושלם : וישרף את
בית יהוה ואת בית המלך ואת כל
בתי ירושלם ואת כל בית הגדול
שרף באש : ואת כל חומות ירושלם
סביב נתצו כל חיל כשדים אשר
את רב טבחים : ומדלות העם ואת
יתר העם הנשארים בעיר ואת
הנפלים אשר נפלו אל מלך בבל
ואת יתר האמון הגלה נבוזראדן רב
טבחים : ומדלות הארץ השאיר
נבוזראדן רב טבחים לכרמים
וליגבים : ואת עמודי הנחשת אשר
לבית יהוה ואת המכנות ואת ים
הנחשת אשר בבית יהוה שברו
כשדים וישאו את כל נחשתם בבלה
: ואת הסרות ואת היעים ואת
המזמרות ואת המזרקת ואת הכפות
ואת כל כלי הנחשת אשר ישרתו
בהם לקחו : ואת הספים ואת
המחתות ואת המזרקות ואת
הסירות ואת המנרות ואת הכפות
ואת המנקיות אשר זהב זהב ואשר
כסף כסף לקח רב טבחים : העמודים
שנים הים האחד והבקר שנים עשר
נחשת אשר תחת המכנות אשר
עשה המלך שלמה לבית יהוה לא
היה משקל לנחשתם כל הכלים
האלה : והעמודים שמנה עשרה
אמה קומה העמד האחד וחוט שתים
עשרה אמה יסבנו ועביו ארבע
אצבעות נבוב : וכתרת עליו
נחשת וקומת הכתרת האחת חמש
אמות ושבכה ורמונים על הכותרת
סביב הכל נחשת וכאלה לעמוד
השני ורמונים :

וית עיני צדקיה עוור ואסריה
בשילשלן דנחש ואובליה מלכא
דבבל לבבל ויהביה בבית אסירי
עד יום מותיה : ובירחא חמישאה
בעסרא לירחא היא שנת תשע
עשרי שנין למלכא נבוכד רצר
מלכא דבבל אתא נבוזר אדן רב
קטוליא קם קדם מלכא דבבל
בירושלם : ואוקיד ית בית
מקדשא דיי וית בית מלכא וית כל
בתי ירושלם וית כל בתי רברביא
אוקיד בנורא : וית כל שורי
ירושלם סחור סחור תרעו כל
משירית כסדאי דעם רב קטוליא :
ומחשיכי עמא וית שארא דעמא
דאישתארא בקרתא וית שמיעיא
דאשתמעו על מלכא דבבל וית
שאר המונא אגלי נבוזר אדן רב
קטוליא : ומחשיכי עמא דארעא
אשאר נבוזר אדן רב קטוליא
למהוי מפלחין בחקלין ובכרמין :
וית עמודי נחשא די בבית מקדשא
דיי וית בסיסיא וית ימא דנחשא די
בבית מקדשא דיי תברו כסדאי
ואובילו ית כל נחשהון לבבל :
וית דודיא וית מגרופיתא וית
מזמריא וית מזרקיא וית בזיכיא
וית כל מני נחשא דהוו משמשין
בהון נסיבו : וית קוליא וית
מחתיתא וית מזרקיא וית דודיא
וית מנרתא וית בזיכיא וית מכילת
דדהבא דדהב ודי כספא כספא נסיב
רב קטוליא : עמודיא תרין ימא חד
ותורי תרי עסר דנחשא דתחות
בסיסיא דעבד מלכא שלמה בבית
מקדשא דיי לא הוה מתקל
לנחשהון דכל מניא האילין :
ועמודיא תמנא עסרי אמין רומיה
דעמודא חד וחוט משח תרתא
עסרי אמין מקף לה סחור סחור
וסומכיה ארבע אצבעין חליל :
וקרוזנתהון עלוהי דנחשא ורומא
דקרונתהון חדא חמש אמין
וסריגתא ורימוניא על קרונתהון
סחור סחור כולא נחשא וכאילין
לעמודא תניינא ורימוניא :

רדק

בבית הפקדו' · כתיב וקרי בית : עמד לפני מלך בבל · שעמד ופי' נבוזר אדן שעמד לפני מלך בבל כמו שאומר במלכים עבד מלך בבל בא בירושלם ובירושלם דבק עם בא לא עם מלך בבל : ומדלות העם · ואחר כן אמר ומדלות הארץ השאיר מקצת דלת העם הגלה ומקצתם השאיר : ואת יתר האמון · כמו ההמון כי אותיו' אהו"י מתחלפות וכן כתוב במלכים ההמון במלכים כתוב דלת העם וכאן דלות במסרה סימן בן המלך דל ירמיה דלות היינו דאמרי אינשי בתר עניא אזלא עניותא : העמודים שנים · אע"פ שזכר ואת עמודי הנחשת וזכר ים הנחשת זכר כמה היו כי ה העמודים היו שנים והים אחד והבקר שנים עשר ומה שאמר אשר תחת המכונות איננו אומר כי הבקר היו תחת המכונות כי הבקר תחת הים היו והמכונות תחת הכיורות אלא אשר תחת איננו דבק עם המכונות אלא רוצה לומר אשר תחת הים שזכר ופירוש המכונות גם כן היו תחת ולא זכר מה וקצר הענין לפי שהוא נזכר במלכים וחסרון הזה רבים במקרא במה שיוכל האדם להבין ומה שאמר אשר עשה המלך שלמה רוצה לומר כי לא היו שם אחרים אלא אותם הכלי' שעשה בבית המקדש הם היו שם עד החורבן : לנחשתם כל הכלים האלה · בא הכנוי קודם הידיעה וכן ותראהו את הילד והדומים להם רבים : קומה העמוד האחד · כתיב קומה כמו המוכרת ואף על פי שהוא סמוך וכן כאיפה שעורים והדומים להם וקרי קומת כמשפט : ואינו

תמעים וםמה רוחה · ובםוף המקרא הוא אומ' כל הרמונים מאה על המבכה ובספר מלכים הוא אומר והרימונים מאתים טורים ארבע מאות למתי הםבכות אמור ממנה ארבע מאות היו למתי הםבכות על םני העמודים םני טורים לכל םבכה והטור מאה הוא םאמור כאן כל הרימוני' מאה על הםבכה לטור האחד ומאתי' לםני הטורים הוא םאמור םם והרימוני' מאתים טורים םביב מאתי' לםני טורים םביב לעמוד האחד וכן לםני הרי ארבע מאות והעמודי' העמידם םלמה באולם םמוך לכותל ההיכל והכותל מכםה ארבע רימונים מכל טור םאין כראין מבחוץ הוא םאמור כאן ויהיו הרימונים תםעים וםמה רוחה רוחה כמו לרוח כל תיבה םצריכה למ"ד בתחילתה הטיל לה ה"א בםופה ולכך הטעם מלמעלה תחת הל"ים כלומר תםעים וםמה מהם כראים לרוחות העמוד זו למדתי בפרק םלםים ומתים מדות םאמר ר' אליעזר בנו םל ר' יוסי הגלילי : כהן המםנה · םגן הכהני' הממונה תחת כהן גדול לםמם ת תחתיו אם יארע בו פסול : םומרי הסף · אמרכלין םמפתחות העזרה מםורות להן : וםבעה אנםים מרואי פני המלך · ובםפר מלכים אמר וחמםה אנםים הםנים חםובי' ולא חםובי' : המצביא את עם הארץ · יודע מנין םל כל עיר ועיר כמה אנםים מוציאה לצבא : בםנת םבע · הוא גלות יכניה ובםפר מלכים אמר בםנת םמונה הא כ כיצד םנת םמונה םמלך נבוכד נצר ה היא םנת םבע םכבם את יהויקים לעבד ד דאמ' מר םנה ראםונ' כבם נינוה םנייה ע עלה וכבם יהויקים : יהודים םלםת אלפים · ומםאר םבטים םבעת אלפים הרי עםרת א אלפים הכתוב הזה םפירם יהודים םלםת אלפים הכריע בין םני מקראות םבםוף ספר מלכים אחד אומר עםרת אלפים ואחד אומר םבעת אלפים בא זה ופירם יהודים םלםת אלפים ומםאר םבטים םבעת אלפים הרי עםרה : בםנת םמונה עםרה · הוא גלות צדקיהו ולמעלה הוא אומר םנת תםע עםרה למלך נבוכד נצר תםע עםר' םמלך םמונה עםרה םכבם את יהויקים : בםנת םלם ועםרים · כתםה כר בידו וםטף יהודים םבםביבו' עמון ומואב םבע מאות וארבעים וחמםה כך מפורם בםדר עולם : בעםרים וחמםה לחדם · ובמקום אחר הוא אומר בעםרים וםבעה לחדם בעםרים וחמםה מת םוטנו כבוכד נצר ובעםרים וםםה קברו והוציאו אויל מרודך מקברו ובעםרים וםבעה מלך ונםא את ראם יהויכין : נםא · כםאו וגדלו · לא"ה מנאו עם םאר המלכים כמו םא את ראם בני ישראל : ארוחתו · כוטל פרם מבית המלך לכל צרכיו :

רוחה ב' חד מלעיל וכתיב ה' וחד מלרע וכתיב א' וסימ' ויהיו הרמנים תשעים וששה דסוף סיפרא · באדין דקי כחדא · כתרא מלרע וכתיב א' : ב' פסוקי' מטע' וסי' אשר הוא פקיד דסוף מלכים · ירמיהו אשר היה פקיד · ואפ"ס והוה גבור ציד · מלכים ואת הספר שר הצבא · ירמיה ואת ספר שר הצבא · ואפ"ס וזה פתשגן ונשתוון :

ויהיו הרמנים תשעים וששה רוחה
כל הרמנים מאה על השבכה סביב
: ויקח רב טבחים את שריה כהן
הראש ואת צפניה כהן המשנה ואת
שלשת שמרי הסף : ומן העיר
לקח סריס אחד אשר היה פקיד על
אנשי המלחמה ושבעה אנשים
מראי פני המלך אשר נמצאו בעיר
ואת ספר השר צבא המצבא את
עם הארץ וששים איש מעם הארץ
הנמצאים בתוך העיר : ויקח אותם
נבוזראדן רב טבחים וילך אותם אל
מלך בבל רבלתה : ויכה אותם מלך
בבל וימתם ברבלה בארץ חמת ויגל
יהודה מעל אדמתו : זה העם אשר
הגלה נבוכדראצר בשנת שבע
יהודים שלשת אלפים ועשרים
ושלשה : בשנת שמונה
עשרה לנבוכדראצר מירושלם נפש
שמנה מאות שלשים ושנים :
בשנת שלש ועשרים לנבוכדראצר
הגלה נבוזראדן רב טבחים יהודים
נפש שבע מאות ארבעים וחמשה
כל נפש ארבעת אלפים ושש מאות
: ויהי בשלשים ושבע
שנה לגלות יהויכן מלך יהודה
בשנים עשר חדש בעשרים וחמשה
לחדש נשא אויל מרדך מלך בבל
בשנת מלכתו את ראש יהויכין
מלך יהודה ויצא אתו מבית הכליא
: וידבר אתו טבות ויתן את כסאו
ממעל לכסא מלכים אשר אתו
בבבל : ושנה את בגדי כלאו ואכל
לחם לפניו תמיד כל ימי חייו :
וארחתו ארחת תמיד נתנה לו מאת
מלך בבל דבר יום ביומו עד יום
מותו כל ימי חייו :

ב' א' מלרע וכתי' ה' · ל' רכחי' · ל' רסמי' · ה' ל"פ בכיא"י · ד' · כיון · ב' וחס' · ד' ג' חס' · י' · ל' חס' · ד' · נ' · ה' ל' וכל ד"ה · ל' חס' · ג' חס' · הכלוא ק' · ו' · המלכים ק' · ה' · ל' כתי' ה' · וה' כתי' א' · חייו · ק' · ד' חס' בליש · ב'

סכום פסוקי ספר ירמיהו אלף ושלש מאות וששים וחמשה
וסי' אשסה וסדרי' שלשים ואחד וחציו ויאמר חנניה :

והוו רימוניא תשעין ושיתא
בעברתא כל רימוניא מאה על
סריגתא סחור סחור : ודבר רב
קטוליא ית שריה כהנא רבא וית
צפניה סגן כהניא וית תלתא
אמרכליא : ומן קרתא דבר גואה
חד דהוה ממנא על גברי עבדי
קרבא ושבעא גברין דחזן אפי
מלכא דאשתכחו בקרתא וית
ספרא רב חילא דכניש ית עמא
דארעא ושיתין גברא מעמא
דארעא דאשתכחו בגו קרתא :
ודבר יתהון נבוזר אדן רב
קטוליא ואוביל יתהון לות מלכא
דבבל לרבלת : ומחא יתהון מלכא
דבבל וקטלינון ברבלה בארעא
דחמת ואתגליאו דבית יהודה מעל
ארעהון : דין עמא דאגלי נבוכד
נצר בשנת שבע יהודאי תלתא
אלפין ועסרין ותלתא : בשנת
תמני עסרי לנבוכד נצר מירושל
נפשתא תמני מאה תלתין ותרתין
: בשנת עסרין ותלת לנבוכד
נצר אגלי נבוזר אדן רב קטוליא
יהודאי נפשתא שבע מאה ארבעי'
וחמש כל נפשתא ארבעא אלפין
ושית מאה :
והוה בתלתין ושבע שנין לגלות
יהויכין מלכא שבטא דבית יהודה
בתרי עסר ירחין בעסרין וחמשא
לירחא רבי אויל מרודך מלכא
דבבל בשנת מלכותיה ית ריש
יהויכין מלכא שבטא דבית יהודה
ואפיק יתיה מבית אסירי : ומליל
עימיה פתגמין תקנין ויהב ית
כורסוהי מעיל לכורסי מלכיא די
עמיה בבבל : ושני ית לבושי
אסוריה ואכל לחמא קדמוהי
תדירא כל יומי חיוהי : ושריותיה
שריות תדירא מיתיהבין ליה מן
קדם מלכא דבבל פתגם יום ביומי
עד יום סותיה כל יומי חיוהי :

סליק ספר ירמיה

רדק

ויהיו · תשעים וששה רוחה · מלמעל והה"א נוספת ורוח פי' עבר ופיאה כמו לכל רוח אזרה מרד את רוח הצפון והדומים להם ובספר מלכים בבגינה פירשנו הענין : בשנת שבע · פירשנו במלכים סוף שבע ותחלת שמנה כי שם כתוב ש שמנה בשנת שמנה עשרה סוף י"ח ותחלת י"ט כי שם כתוב י"ט : בשנת שלש ועשרים · כתוב בסדר עולם כי אז נתנה נור בידו ושטף את כל היהודי' שהיו בעמון ובמואב ובסביבות ארץ ישראל : כשם שבע מאות ארבעים וחמש · והכל ארבעת אלפים ושש מאות בין שלשת החשבונות האלה : בעשרים וחמשה · ובספר מלכים בעשרים ושבעה ושם פירשנו הענין : מלכים · כתוב וקרי המלכים : ושנה · כתוב בה"א ובמלכים ושנא באל"ף : לפניו · פירשנוהו במלכים וכן כל ימי חייו :

תם ונשלם ספר ירמיה שבח לאל בורא עולם

מסרה

וימתם ה' חס' יו"ד בליש' וסי' בפגעו בו הוא ימתנו · להמתו דהעלו אתו אלי במטה · והנה קמה כל המשפחה · ועשרה אנשים · ויכה אתם מלך בבל · עוד כצאתי להמתם במדבר גם הוא חס' : שמונה ג' מלאים בנביאים וסימ' ויעבדו את בני ישראל את עגלון : בשנת שמנה עשרה לנבוכד נצר תניינא דפסוק · ומעלות שמונה מעליו · וכל ד"ה דכוו' מל' : מלכתו ג' חס' וסי' יזל מים מדליו · נשא אויל מרדך מלך בבל בשנת דסוף ירמיה · והכון מלכתו מאד דשלמה דמלכים : בבבל ח' וסי' נמסר בסיפרא סימ' נ"ט : ושנה ב' חד כתיב א' וחד כתיב ה' וסי' ושנא את בגדי כלאו דסוף מלכים כתיב א' · וחברו · הדין דסוף סיפרא כתיב ה' ואינון חד מן י"ו זוגין מן ב"ב חד כתיב א' וחד כתיב ה' וסימ' במסרה רבתא בערך א' : חייו ד' חס' בליש' וסי' נמסר בסוף מלכי' :

חד מן מח מלין דנסבין א׳ במצעו׳ תיבות׳ ולא קרי׳ וסימנהון תאספת לא תוספון לתת תבן׳ והאספסוף אשר בקרבו׳ ויאצל וירד יי׳ בענן וידבר׳ משאת כי תשה
וכניהו בן יהוידע בן׳ דפאתי ויצא אל מרצא הבים׳ רפאנו את בבל ולא נרפתה׳ ונרפאו ויאמר אלי ומים האלה׳ בראדך בעת ההוא שלח דבלכי׳ פארה הנה
ורצאתי ויכלו את חמים׳ ואענה את ורע דוד למען זאת׳ ואעשיר אשר קניהן יהרגן׳ וקאם שאון בעמיך וכל מבצריך׳ ארבאל יושר ב׳

וזרחה לכם יראי שמי

חד מן יב מלין דכתיב א׳ בסוף תיבותא ולא קרינן וסימ׳ רפוא למטה בנימן פלטי׳
אשר על אחריה ואתיקהא מפו ומפו׳ נקיא מצרים לשממה תהיה ואדום למדבר שממה

שמש צדקה

ומרפא בכנפיה ויצאתם ופשתם

לדוד בנו קחנא לאחיך איפת הקליא הזה׳ אבוא אשר אמר אליהם זאת׳ רצוא
ושציא ביתיא דנא עד יום׳ יפוא ויתנו כסף לחצבים ולחרשים ומאכל

למה זה תשאל לשמי׳ חטאים ויגידו לשאול לאמר׳ ויאסף לרא מפני׳ חלאמה ויגד לדוד ויאסף את כל יש׳ דשמואל׳ הבלאכים וההלתשובת השנה דשמואל׳
שתי כי רעות עשה עמי׳ ב׳ בפסו׳ שאסיך לכן כל אכליך יאכלו׳ השאטות בטרם תגלה רעתך׳ שאטך כי כה אמר יי׳ אלה׳ יען׳ השאטים ולא יהיה עוד לבית
אההרכאת כחללה רב׳ ותדכאנני עד אנה תוגיון׳ מאום אם תטה אשורי מני׳ באום ילדים אשר אין בהם׳ בנואם ואשלחה אליו

ברוך עליון	אשר חבין	מו חזיון	יחזקאל הוא׳	ועל ידו	גלה סודו	אף כבודו	יתאלהו׃
לאיש תמים	בא בימים	בין חכמים	יסתירהו׃	וגם בחר	לבן פחר	כתבו אחר	ירמיהו׃

מראות אלהים כסגנו גם נפלאו׳ ולעין כביאיו בנבואה נבראו׃
בהם בעולם רק בעת התקשרו׳ רוחות ברוחות בנביאים נבאו׃
מראות יחזקאל מראותם נסתרו׳ וללב נבונים מסביבם נוראו׃
יראו תמונות יעלו גם ירדו׳ צורות למוכיהם אשר לא נמצאו׃
כפלו יסודיהם לאישים חכמו׳ כי גבהו גם עמקו התפלאו׃
סעיפי בנו קמחי לפרסם ישאלו׳ מאלהים לעזרם בם למען נפלאו׃

אמר דוד בן יוסף בן קמחי הספרדי זאת המראה אשר פתח בה יחזקאל הנביא ספרו היא מראה סתומה מאד והנני אדבר בה בענין המראה דע כי מראת הנביא בענין לבבו נראת במחשבו כאלו יצורה בבת עינו כראות לרמיונו כמראת המראה אשר בעתה כנראה ואחרי הספור לרואה נמצאת ואחרי הקיצו מתרדמת המראה ימצאה במחשבתו כלואה כאלו בעטו יכתבנה או בפיו יקראנה ומחשבתו בעת מחברתו כח המדבר לפעל המחבר תעלה מרומות ותרד תהומות תעשה לה כנפים ותעוף בשמים תשב חברים ותכנס בחדרי חדרים תראה תמונות נפלאות לעתים נקראות למעטם נבראות לפניו נמצאות כאלו לעין החוש נראו׳ מלפני אלהי הרוחות הנה שלוחות בלב הנביא מפותחות פעם ברורות לו ונכוחות פעם בהם מחשבותיו פוסחות כמאמ׳ זכריה מה אלה אדוני ומאמר דניאל ואשתומם על המראה ואין מבין ואני שמעתי ולא אבין ישמעו דברים נעלמים וקולות עצומים׳ ויחזקאל הנביא ראה מראה סתומה ושמע שמועה עצומה אבל תמנו לא נעלמה מאם כן היה מואל עליה כזכריה ודניאל והמראה הזאת נקראת מרכבה כמו שכ׳ בספר מלכי׳ ומעשה האופני׳ כמעשה אופן המרכבה ואת כעוברי גלגלת מרכבת יקרה וכן נאמר בדברי הימים ולתבנית המרכבה כרובים זהב וראה שלמה בחכמתו מה שראה יחזקאל הנביא בנבואתו גם דוד המלך אביו מסר לו הכל על ידי רוח הקדש כמו שכתוב הכל בכתב מיד יי׳ עלי השכיל כל מלאכות התבנית גם צורות בקרים ואריות שמר בקירות הבית והכלים שעשה מרכבת הקדש היו שבה ראה יחזקאל הנביא פני אריה ופני שור והכרובים שמר בהם היו במקום נשר ואדם אשר במרכבה כי הכרובים פניו פני אדם וכנפיו כנפי נשר הנה הכתוב כלל שניהם וכן היו בהם ארבעה אופנים ונקראת מרכבה לפי שמראת על דמות מרכבה בארבע חיות ארבעה אופנים ומרכבה העשויה למרכבת בני אדם היא בארבע בהמות כמו שכתוב ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות כסף וסוס בחמשים ומאה וכן רבותינו ז״ל קראו המראה הזאת מרכבה כמו שאמר ולא במרכבה ביחיד אלא אם כן היה חכם ומבין מדעתו ואחר שרבותינו ז״ל הזהירו שלא לדרוש במעשה מרכבה אינני רשאי לכתוב בפירוש הספר הזה מה שעלה בדעתי לפרש במרכבה כי אם אעשה כן אהיה כדורש אותה ברבים כי הפירוש הזה נמסר לכל לומד ספר לפיכך כתבתי פירוש מעשה המרכבה בקונטרס בפני עצמו כמוס עמדי חתום באוצרותי בעבור שלא אפכתנו ולהועיל בו כל חכם הראוי לתמסור לו סתרי תורה ואמנם מעתה לפרש הספר ולא אפרש בפסוקי המרכבה אלא טעמי המלות מפסוק וארא עד סוף המרכבה ועתה אחל בעזרת המלמד לאדם דעת׃

רדק

ויהי בשלשים שנה ברביעי בחמשה לחדש׳ החשבון הזה כתב אדוני אבי ז״ל כי לפי פשוטו פירושו שלשי׳ שנה ליובל והראיה על זה כי כשראה יחזקאל בנבואה בנין העיר ובנין הבית לעתיד היתה שנת היובל והיתה בעשרים וחמש לגלות יהויכין׳ הנה כי גלה יהויכין בעשרים לחמש וחמש ליובל׳ וזאת המראה שהיתה בשנה החמשית לגלות יהויכין היתה אם כן בשנת שלשים ליובל והיאך ידענו כי כשראה בנין העיר ובנין הבית היתה שנת היובל שכ׳ בראש השנה בעשור לחדש איזוהי שנה שראש השנה שלה בעשור לחדש הוי אומ׳ זו שנת היובל ואני אומר כי מה שתרגם יונתן בתלתין שנין לזמן דאשכח

והוה

בתלתין שנין לזמן דאשכח ל׳ דסמי׳ **בִּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה בָּרְבִיעִי בַּחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ**
חלקיה כהנא רבא סיפרא דאוריתא בבית מקדשא בעזרתא תחות אולמא בפלגות ליליא בתר מעלני סיהרא ביומי יאשיה בר אמון מלך שיבטא דבית יהודה בתמוז בחמש לירח

רשי

ויהי בשלשים שנה׳ סתם הנביא דבריו לא פירש ממתי הוא ולא פירש למנין מה מנה לפיכ׳ הפסיקה רוח הקודש את דבריו בשני מקראו׳ הסמוכין לזה ללמד מי הוא הנביא וללמד למנין מה מנה שכ׳ בחמשה לחדש היא השנה החמישית וגו׳ ואין אלה דברי הנביא שהרי כבר אמר שבחמשה לחדש היה עומד ועוד שמתחילה אמר כבואתו בלשון עצמו ואני בתוך הגולה ואראה מראות אלהים וכן בסוף וארא והנה רוח סערה וגו׳ ואלו שני מקראו׳ מפסיקין דבריו כאילו אחר מדבר עליו היה היה דבר יי׳ אל יחזקאל ותהי עליו שם יד יי׳׃ ואני

ואני בתוך הגולה. כלומר חוץ לארץ ישראל: על נהר כבר: שם הנהר: מראות אלהים. על שם שלא היה רואה באספקלריא מאירה קורא אותו מראות אלהים כמין חלום ולא ממש וכל הנביאים אף הם מתוך אספקלריא שאינה מאירה ראו חוץ ממשה רבינו הוא שנאמר וביד הנביאים אדמה: היא השנה החמישית לגלות המלך יהויכין:

דאשכח חלקיהו כהנא רבא ספרא דאורייתא שלא לחשבון אחר למה שפירש אדוני אבי ז"ל כי בשמונה עשרה שנה למלך יאשיהו מצא חלקיה הכהן הספר בבית ה' כמה נשארו ממלכותו י"ג שנה כי ל"א שנה מלך י"ג של יאשיהו וי"א של יהויקים הרי כ"ד ובעשרים וחמש מלך יהויכין ולע"פ שלא עלתה לו מלכותו שנה

נפתחו ב' וסימ' נפתחו שערי ארצך. נפתחו השמים ואראה: החמישית ה' וס"מ נמסר בסדר קדשים ובירמיה סימ' לו"ז: יחזקאל ב' בקריאה וסימ' אל יחזקאל בן בוזי הכהן בארץ כשדים על נהר כבר. והיה יחזקאל לכם למופת. וא' ליחזקאל העשרים דו"ה: וארא ה' ג' בספר וסימ' וארא והנה רוח סערה באה מן הצפון. וארא

ויהי בשלשים שנה ברביעי בחמשה לחדש
ואני בתוך הגולה על נהר כבר
נפתחו השמים ואראה מראות ג' ו'
אלהים: בחמשה לחדש היא השנה
החמישית לגלות המלך יויכין: היה ה' ל' ומל' ב' כתי' ה' ג' זא' ויחזקאל
היה דבר יהוה אל יחזקאל בן בוזי
הכהן בארץ כשדים על נהר כבר
ותהי עליו שם יד יהוה: וארא והנה ח' נסיב'
רוח סערה באה מן הצפון ענן גדול
ואש מתלקחת ונגה לו סביב ומתוכה ג'
כעין החשמל מתוך האש: ומתוכה ט' ו'
דמות ארבע חיות וזה מראיהן ג'
דמות אדם להנה: וארבעה פנים ר'
לאחת וארבע כנפים לאחת להם:

והוה בתלתין שנין מן יומא דאשכח חלקיה כהנא רבא ספרא דאורייתא בבית מקדשא בגו דרתא תחות מעלנא בפלגות ליליא בתר צלות ליליא ביומי יאשיה בר אמון מלכא דשבטא דבית יהודה בירחא דתמוז בחמשא לירחא
אמר נביא ואנא בגו בני גלותא
על נהר כבר איתפתחו שמיא
וחזית בחיזו נבואה דשרת עלי
חיזו יקר שכינתא דיי: בחמשא
לירחא היא שתא חמישתא לגלות
מלכא יויכין: מהוי הוה פיתגם
נבואה מן קדם יי עם יחזקאל בר
בוזי כהנא בארעא דישראל תב
תניינות ואיתמליל עימיה במדינת
ארעא כסדאי על נהר כבר ושרת
עלוהי תמן רוח נבואה מן קדם יי:
וחזית והא רוח עלעולא אתי מן
ציפונא ענן רב ואשתא משתלהבא
חיזרהא ליה סחור סחור ומגו
עננא ומגו עלעולא כעין חשמלא
מגו אשתא: ומגוה דמות ארבע
ביריין וריין חזויהון דמות אינשא להין: וארבעא אפין לחדא וארבע אפין לכל חד וחד
שיתת עסר אפין לבריתא חדא מניין אפיא דארבע ביריין שיתין וארבעא אפין וארבעא
גפין לחדא וארבעא גפין לכל חד וחד שיתת עסר גפין לכל אפא ואפא שיתין וארבעא
גפין לבריתא חדא והוו מניין גפיא דארבע ביריין מאתן וחמשין ושיתא אפין וגפין:

החיות והנה אופן. וארא כעין חשמל כמראה אש בית לה סביב. וארא כי נטמאה. ויביאני דרך שער הצפון
אל פני הבית: מראיהן ד' כתיב נ"ן בקריאה וסי' ומראיהן רע כאשר בתחלה ואיקץ. ומראיהן שפל מן הקיר.
וזה מראיהן דמות אדם להנה. מראיהן כלפידים כברקים ירוצו:

בשלשים שנה. מצינו למדין ששלשים שנה שמנה לתחילת היובל מנה שהיובל האחרון התחיל ב בתחלת י"ח ליאשיה היא השנה שמצא ח חלקיהו את הספר וכן שנינו בסדר עולם שהיא היתה תחילת היובל יאשיהו מלך ל לא שנה צא מהן י"ז שעברו כבר נשתיירו י"ד שנה יהויקים מלך י"א שנה הרי כ"ה ו ויכניה בנו לא מלך אלא ג' חדשים וגלה ושנה שניבא יחזקאל היתה חמישית לגלותו הרי שנת שלשי' ביובל וכן מצינו בסוף נ נבואתו שנתן סימן למנין היובל שנאמר בעשרי' וחמש שנה לגלותינו בראש השנה בעשור לחדש ואמרו רבותינו איזוהי שנה שראש השנה שלה בעשור לחדש הוי אומר זו שנת היובל: היה היה דבר ה'. אמרו רבותינו היה כבר לפי שאין השכינה שורה בחוצה לארץ שלא ע"י שסרת עליו תחילה בארץ ושנינו בברייתא דמכילתא בן אדם עמוד על רגליך הוא היה תחילת הספר אלא שאין מוקדם ומאוחר ויש אומרים בן אדם חוד חידה הוא תחלת הספר ואומר אני שאותה נבואה נאמרה לו קודם שגלו שהיא ראויה ליאמר לו בארץ שאין מפורש בה גלה והיא נכרת תחלת שליחותו אליהם ויונתן אף הוא כך תרגם מהוה הוה פתגם נבואה מן קדם יי' עם יחזקאל בר בוזי כהנא בארעא דישראל תב תניינות דאתמלל עמיה במדינת ארע כשדאי ויחזקאל גלה עם החרש והמסגר שגלו עם יהויכין: כל לשון יד האמורה בספר זה ובכל לשון נבואה איננה אלא לשון אכף שהנבואה תוקפתו על כרחו כאדם מתנגע דיסטריצא בלע"ז: והנה רוח סערה באה מן הצפון. היא מרכבת כסא כבוד השכינה כמה שנאמר בענין ולפי שבאה בחימה להשחית את ישראל לכך מדמית לרוח סערה וענן: באה מן הצפון. חוזרת היתה מארץ כשדים שהיא בצפון שנ' מצפון תפתח הרעה ולמה הלכה שם כדי לכבוש את כל העולם תחת נבוכד נצר שלא יאמרו האומות ביד אומה שפלה מסר את בניו שכשדים אומה שפלה היא שנאמר זה העם לא היה כך דרשו רבותינו במסכת חגיגה: ונוגה לו. לענן סביביו מבחוץ רמז הוא שעתידין ישראל ליגאל משם: כעין החשמל. חשמל מלאך ששמו כך וכעין גוון שלו ראה מתוך האש וכך אמרו רבותינו מעשה בתינוק שהיה דורש במעשה מרכבה והיה מבין בחשמל ויצאה אש מחשמל ואכלתו ועוד אמרו כי המלה מורכבת באמרם מאי חשמל אמ' רב יהודה חיות אש ממללן במתניתא תנא עתים חשות ועתים ממללות בשעה שהדבור יוצא מפי הקב"ה חשות בשעה שאין הדבור יוצא מפי הקב"ה ממללות כלומר משבחות ומהללות את השם ויתכן שיהא חשמל שם העין שהוא קרוב לעין האש כי אמר חשמל מתוך האש ואמר כעין חשמל כמראה אש בית לה סביב ממראה מתניו ולמעלה ואמר במראה השניה וממתניו ולמעלה כמראה זוהר כעין החשמלה תו' שמ': ומתוכה. של אותה האש ראיתי כעין חשמל הנראה מתוך האש ולא נודע מהו ומדרש שדרשו בו רבותינו חיות אש ממללות איננו מיושב לי על הענין: דמות אדם להנה. יש לתמוה שהרי אף דמות שור ואריה ונשר להנה ונראה בעיני לפי שזה אב לכלם קילס הנביא את המרכב' בו והוא דמות פרצופו של יעקב אבינו: וארבעה פנים לאחת. לאחת זו לפרצוף האדם לבדה היו ארבעה פנים וכן לאריה ולנשר ולשור הרי שש עשרה לחיה וכן לכל חיה וחיה וארבע כנפים לכל אחד מן הפנים הרי ששים וארבע כנפים לחיה והוא שתרגם יונתן מאתן וחמשין ושיתא גפין: רגל

כמו שכתוב כי בעשרים וחמש ליובל גלה יהויכין והמראה ה הזאת היתה בשנה החמישית לו הרי שלשים שנה ליובל והראה האל ית' ליחזקאל המראה הזאת שיש בה רמז לנסיעת הכבוד מהבית בשלשים שנה למציאת הספר שקרע המלך את בגדיו בשמעו דברי הספר כי הרעה והגלות תבא לישראל בעברם על דברי הספר וכבר התחלה הרעה לבא בימי יאשיהו לפיכך הראה האל יתברך לנביא סימן נסיעת הכבוד מן הבית כי כמו שהחלה הרעה בימי יאשיהו כן תבא כלה והראה לו בשנת שלשי' ליובל שהיתה שנה חמשית לגלות י יהויכין לפי שצדקיהו בא לבבל בשנה הרביעית למלכו שהיא שנה חמישית לגלות יהויכין וכן הראה לו ברביעי שהוא חדש תמוז מפני שבחדש הזה היה בשנת החרבן תחלת החרבן כי בו נבקעה העיר וכשהראה לו המראה הזאת לשיבת הגלות בימי המשיח ובנין העיר ובנין הבית הראה אותם לו בשנת היובל וביום הכפורי' שהוא סימן צאת העבדים מעבדות לחרות ולהורות כי האל ית' יסלח לעון ישראל וחטאתם לא יזכור עוד והראה לו המראה הזאת בבבל כמו שהיה הנביא שם לסימן ה הגלות שהוא בבבל וכשהראה לו המראה הזאת לשיבת הגלות הראה אותה לו בענין שראה עצמו בארץ ישראל סימן לשיבת הגלות: ואני בתוך הגולה. בא הנכוי טרם הידיעה כי אחר כך אמר אל יחזקאל בן בוזי וכן ותראהו את הילד והמתנו תיתנו לחם והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלל בחלק הראשון ממנו נראה לו במראה הנבואה שהיה עם בני הגולה על נהר כבר כלומר שהיו עומדים על שפת הנהר והוא בתוכם ובאה לו הנבואה בזה הדרך שנראה לו שנפתחו השמים וראה אלה המראות שמספר והולך ומה שאמר מראות אלהים רוצה לומר מראות גדולות ונפלאות כדרך הכתוב כשרוצה להגדיל הדבר סומך אותו לאל כמו עיר גדולה לאלהים כהררי אל ארזי אל מאפליה שלהבת יה וי"ת הפסוק כן והוה בתלתין שנין וגו' ובמקצת נסחאות תרגם על נהר כבר נהר פרת וכן אומרים המגידים כי כבר הוא פרת ומצאנו בזה מחלוקת בדברי רבותינו ז"ל ר' יורן ורב הונא רבי יורן אומר הוא כבר פרת הוא כבר פרת שהוא פרה ורבה כבר שפירותיו נסים ואינם יוצאים בכברה רב הונא אומר פרת בפני עצמו כבר בפני עצמו: בחמשה לחדש. כבר כתבנו טעם השנה החמישית: יויכין. כמו יהויכין וכן יונדב ויהונדב יונתן ויהונתן: היה היה דבר יי' אל יחזקאל בן בוזי הכהן בארץ כשדים. אמרו רבותינו זכרונם לברכה אין השכינה שורה על הנביאים בחוצה לארץ וכשנדבר עמהם בחוצה לארץ לא נדבר עמהם אלא במקום טהור על המים שנאמר על נהר כבר ואני הייתי על אובל אולי ואני הייתי על יד הנהר ר' אלעזר בר צדוק אומר הרי הוא אומר קום צא אל הבקעה מגיד שהבקעה בשדה יורע שאין השכינה נגלת בחוצה לארץ שנאמר ויקם יונה לברוח תרשישה מפני יי' ויש אומרים כי פעם ראשונה איננו נדבר עם הנביא בחוצה לארץ פעם שנית מדבר ולזה נוטה דעת יונתן שתרגם מהוה הוה פתגם מן קדם יי' עם יחזקאל וגו' כבעמוד ומה שאמר יחזקאל בר בוזי היה לו לומ' אלי וכן ותהי עליו עלי אלא שכן דרך המקרא לפעמים כמו נשי למך ואל משה אמר עלה אל יי' ואת יפתח ואת שמואל ובתרגום ירושלמי יחזקאל נביא בר ירמיהו נביא ונקרא ירמיהו בוזי על שהיו מבזין אותו: וארא. ואש מתלקחת. פי' מתלקחת בתוך הענן כמו ואש מתלקחת בתוך הברד: ומתוכה כעין החשמל. ת' ומגו עננא מגו עלעולא כעין חשמלא מגו אשתא ודעת רז"ל בחשמל שהוא מלאך ואמרו מעשה בתינוק אחד שהיה קורא בבית רבו בספר יחזקאל והיה מבין בחשמל יצא אש מחשמל ושרפתו ועוד דרשוהו נוטריקון חיות אש ממללות במתניתא תנא עתים חשות עתים ממללות בשעה שהדבור יוצא מפי הקב"ה חשות בשעה שאין הדבור יוצא מפי הקדוש ברוך הוא ממללות: ומתוכה. תירגם יונתן חיות בריין: ורגליהם

רדק

ורגליהם · ונוצצים · מענין נצוץ : קלל · ממורט וחך ות"י ומנצצן כעין נחשת
מצלהב : וידו אדם · כתוב בו"ו וקרי ביו"ד והכתוב רוצה לומר וידו אדם כאילו
אמר וידיו ידי אדם כמו עיניך יונים ר"ל כעיני יונים : חוברות אשה · כמו כי יריעות
אשה אל אחותה כי לכל דבר יקרא איש ואשה וכנה החיות באשה ואיש כמו
שכנה אותם בחיות וכרובים
ותירגם יונתן מכוונן חדא לקבל
חדא גפיהון לא מיתחזרין ב
במיזלהין ביריא לקבל אפהא
אזלן : ופניהם · מלת ופניהם
נפרדת בטעם לומר שאילו דבקה
עם הבאה אחריה ר"ל ופניהם
היו כמו שנזכר וכנפיהם היו
פרודות מהגוף ופרושות למעלה
לעוף : ואיש · הרוח · הרצון
וכן תירגם יונתן רעוא : ודמות ·
פירוש דמות ענינם כי דמות
פניהם כבר אמר : והיא
מתהלכת · היא האש וכן תירגם
יונתן אשתא משתלהבא בין ב
ביריתא : והחיות רצוא ושוב ·
מקור שרשו רצה והאל"ף במקום
ה"א ויהיה רצה ורוץ בענין אחד
וכן ותרץ עמו משרש רצה ענין
מרוצה ובזק כמו ברק וכן
תירגם יונתן בריקא ובדברי
רבותינו ז"ל מאי רצוא ושוב
אמ' רב יהודה כאור היוצא מפי
הכבשן מאי כמראה הבזק
אמר רבי יוסי בר חנינא כאור
היוצא מבין החרסים ור' יהודה
אומר בשם רבי שימון בן פרטא
כזה שבוזק גפת בבירה כלומ'
כמי שמפזר גפת שהיא פסולת
הזתים בבירה שהוא מתלהט
במהרה ומעלה להב והלהב ע
עולה ויורד וזהו פירושו רצוא
ושוב ולפי' שהוא ברק ענינו כי
הברק רץ מהרה ושב ומתכנס
מהרה עד שכמעט תשיגנו ה
הראות ברוצו ושובו והתכנסו
קל מהרה ויונתן תירגם הפסו'
כן ובריתא באשתלוחיהון ל
למעבד רעות רבונהון דאשרי
שכינתיה במרומא וגו' ובקצת
נוסחאות באנפא בגימ"ל : וארא
החיות · והנה אופן אחד בארץ ·
פירושו למטה במקום שפל
כמו רקמתי בתחתיות ארץ
וכת"י : מראה האופנ' ומעשיהם
כעין תרשיש · תרשיש היא אבן
טובה הנזכרת באבני החושן
תרשיש שהם וישפה וכן אמר
במראה השלישית כעין אבן
תרשיש ועינה כעין תכלת ופי'
ומעשיהם בדמיון אבן תרשיש
כי הוא אמ' שתי מלות מראיהם
ומעשיהם ואמר לדמיון מראה
כעין תרשיש ולדמיון מעשה כ
כתרשיש שהם מקבלים מעשה
ופעלה כמוהו : ובגיהן

רשי

רגל ישרה · רגלין כיונן מכוונין זה כנגד זה · ד"א ישרה שאין להם קפיצי ארכובות
לכוף את שוקיהם לפי שאין להם ישיבה ולא שכיבה ואין צריכין להיו' להם קפיצין
כעין שיש לבהמה קפץ עליון וקפץ תחתון שבהם היא כופפת שוקיה לשכב : רגל
עגל · רגל עגול וכן תירגם יונתן רגלין סגלגלין : ונוצצים · מתוך זהרוריתם דומה
כאילו יוצאות מהם
נצוצות כדאמרינן ב
במסכת יומא אף היא
עשתה נברשת של זהב
כו' בשעה שחמה
זורחת נצוצות יוצאין
הימנה וכו' ונוצצים
אישטנצל"ונט בלע"ז :
כעין · כמו כמראה :
נחשת קלל · מזוקק
ומאיר ומנחם חברו
עם קלוי באש : וידי
אדם מתחת כנפיה' ·
כתרגומו למתח' בהון
גומרין דאישא וגו'
וכן אנו מוצאים בספר
זה וישלח הכרוב את
ידו אל האש אשר ב
בינות לכרובים וישא
ויתן אל חפני לבוש
הבדים וכן אחריו :
ויראו לכרובים תבנית
יד אדם וגו' ידי אדם
חוטות את האש :
וכותב' לכרוב והכרוב
לשליח כדי שיצטננו
גחלים מיד ע' יד להקל
הפורענות מעל ישרא'
: על ארבעת רבעיהם
· לארבעה רוחות
העולם שהרי יש להם
פנים וכנפים לכל רוח
: ופניהם וכנפיהם
לארבעת' · כתרגומו
שוה לארבעתהון :
חוברות אשה אל
אחותה כנפיהם ·
כנפה של זו פרושה
לצד כנפה של זו ל
לכאן וכן לכאן עד
שחוברות ונוגעות זו
לזו וכך הם מכסות
פניהם שהכנפים פ
פרושות למעלה מן
הפנים : לא יסבו
בלכתם · אם רוצות
ללכת לאיזה רוח ש
שירצו אין צריכות ל
להסב פניהם שהרי
יש להם פנים לכל צד
לפיכך איש אל עבר
פניו ילכו לצד פניו של
אותה הרוח שהם ר
רוצים ללכת ילכו :
ופניהם וכנפיהם
פרודות מלמעלה ·

וידי ד' וסימ' וידי משה כבדים · וידי עם הארץ תכהלנה · וידי אדם מתחת · מעשה חרש וידי צורף : ודמות
פניהם פני אדם חד מן כ' פסו' דאית בכל חד ד' מלין דמיין קדמא קרתי וג' בתראי נסבין ו' וסי' נמסר במסר' רבתא
בערך ו' : אל אשר ה' בקריא' וסימ' ועתה לך נחה את העם אל אשר דברתי לך · והתנחלתם את הארץ בגורל

וְרַגְלֵיהֶם רֶגֶל יְשָׁרָה וְכַף רַגְלֵיהֶם
כְּכַף רֶגֶל עֵגֶל וְנֹצְצִים כְּעֵין נְחֹשֶׁת
קָלָל : וִידֵי אָדָם מִתַּחַת כַּנְפֵיהֶם עַל
אַרְבַּעַת רִבְעֵיהֶם וּפְנֵיהֶם וְכַנְפֵיהֶם
לְאַרְבַּעְתָּם : חֹבְרֹת אִשָּׁה אֶל
אֲחוֹתָהּ כַּנְפֵיהֶם לֹא יִסַּבּוּ בְלֶכְתָּן
אִישׁ אֶל עֵבֶר פָּנָיו יֵלֵכוּ : וּדְמוּת
פְּנֵיהֶם פְּנֵי אָדָם וּפְנֵי אַרְיֵה אֶל
הַיָּמִין לְאַרְבַּעְתָּם וּפְנֵי שׁוֹר מֵה
הַשְּׂמֹאול לְאַרְבַּעְתָּן וּפְנֵי נֶשֶׁר
לְאַרְבַּעְתָּן : וּפְנֵיהֶם וְכַנְפֵיהֶם פְּרֻדוֹת
מִלְמָעְלָה לְאִישׁ שְׁתַּיִם חֹבְרוֹת אִישׁ
וּשְׁתַּיִם מְכַסּוֹת אֵת גְּוִיֹתֵיהֶנָה :
וְאִישׁ אֶל עֵבֶר פָּנָיו יֵלֵכוּ אֶל אֲשֶׁר
יִהְיֶה שָׁמָּה הָרוּחַ לָלֶכֶת יֵלֵכוּ לֹא
יִסַּבּוּ בְּלֶכְתָּן : וּדְמוּת הַחַיּוֹת
מַרְאֵיהֶם כְּגַחֲלֵי אֵשׁ בֹּעֲרוֹת כְּמַרְאֵה
הַלַּפִּדִים הִיא מִתְהַלֶּכֶת בֵּין הַחַיּוֹת
וְנֹגַהּ לָאֵשׁ וּמִן הָאֵשׁ יוֹצֵא בָרָק :
וְהַחַיּוֹת רָצוֹא וָשׁוֹב כְּמַרְאֵה הַבָּזָק :
וָאֵרֶא הַחַיּוֹת וְהִנֵּה אוֹפַן אֶחָד בָּאָרֶץ
אֵצֶל הַחַיּוֹת לְאַרְבַּעַת פָּנָיו : מַרְאֵה
הָאוֹפַנִּים וּמַעֲשֵׂיהֶם כְּעֵין תַּרְשִׁישׁ
וּדְמוּת אֶחָד לְאַרְבַּעְתָּן וּמַרְאֵיהֶם
וּמַעֲשֵׂיהֶם כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה הָאוֹפַן בְּתוֹךְ
הָאוֹפָן : עַל אַרְבַּעַת רִבְעֵיהֶן
בְּלֶכְתָּם יֵלֵכוּ לֹא יִסַּבּוּ בְּלֶכְתָּן :

ורגליהון ריגלין כיונן ופרסת
ריגליהון כפרסת ריגלין סגלגלן
ומזיען עלמא במהכהין ומנצנצן
כעין נחש מצלהב : וידין כידי
אינשא עביד להון מתחות גפיהון
על ארבע סטריהון למיתי בהן
גומרין דאישא מביני כרוביא
מתחות רקיעא דעל רישיהון
למתן על חופני סירפיא למזרק
על אתר רשיעיא לאבדא חייביא
עברי מימריה ואפיהון וגפיהון
שוי לארבעתהין : מכוונן חדא
לקביל חדא גפיהון לא מיתחזרין
במיזלהין ביריא לקביל אפהא
אזלן : ודמות אפיהון אפי
אינשא ואפי אריא עביד מימינא
לארבעתהין ואפי תורא עביד
מסמלא לארבעתהין ואפי נשרא
לארבעתהין ואפיהן וגפיהן פרישין
מלעילא לחדא תרתין מכוונן
חדא ותרתין מכסן ית גוייתהין :
ובריא לקביל אפהא אזלא
לאתר דתהוי תמן רעוא למיזל
אזלן לא מיתחזרן במיזלהין :
ודמות בירייתא חזויהון כגומרין
דאשא בערן כחזו בעוריא אישתא
משתלהבא בין בירייתא וזיהוריא
לאישתא ומן אשתא נפיק ברקא :
ובירייתא באישתלוחיהין למעבד
רעות ריבונהן דאשרי שכינתיה
במרומא עילא מנהין באנפא
עינא למיחזי חזרן ומקפן ומכסן ית
עלמא ותיבן ביריתא הדא וקלילן כחיזו ברקא : וחזית ביריתא והא גלגל חד משתוי כמלרע
לרום שמיא בסטר ביריתא לארבע אפוהי : חיזו גילגליא ועובדיהון כעין אבן טבא
ודמות חד לארבעתהין וחזויהין ועובדיהין כמא דהוי גלגל בגו גלגל : על ארבעא
סיטריהין במיזלהין אזלין לא מיתחזרין במיזלהין :

למשפחתיכם · ואיש אל עבר פניו ילכו קדמאה : בבאם הגוים : ותאמר רות אל תפגעי בי לעזבך לשוב :
ושוב ג' בקריא' וסימ' וישובו המים מעל הארץ הלוך ושוב · וישלח את הערב ויצא יצוא · והחיות רצוא ושוב :
סימן חברות אשה אל אחותה · ואיש אל עבר · ובתראה דרבעיהם בלכתן · ושארא בלכתם : לארבעתן ד'
וסימ' ופני שור ופני נשר · מראה האופנים ומעשיהם · וגביהן וגבה להם :

אילמלא שראיתי טעם זקף גדול נקוד על ופניהם לא הייתי יודע לפרשו אבל הניקוד למדני להבדילם זו מזו ולהעמיד תיבת ופניהם
בפני עצמה וכן פירושו ופניהם להם וכנפיהם היו פרודות למעלה מפניהם ומכסות אותם כיצד לאיש שתים חוברות איש לכל פנים ופנים שתים כנפיהם חוברו' לכל אחת
כנף חיה זו פרושה לצד כנף חיה זו ושל זו לצד זו והפנים שביניתים מכוסים בהם ודוגמ' לשון מקרא זה יש עוד בפרשה זו וגביהם וגובה להם ויראה להם תיבת וגביהם
עומדת בעצמה : ושתי' מכסות · ושתי כנפים הנותרות מכסות את גויותיהנה : אל אשר יהיה שמה הרוח · הרצון ללכת : היא מתהלכת בין החיו' · המראה הזאת מתהלכת
בכל החיו' : ונוגה לאש · יותר מאש שלנו : ברק · פלגור"ש בלע"ז : רצוא ושוב כמראה הבזק · פרשו רבותי' רצוא ושוב כלהבת הכבשן שיוצאה תמיד מפי הכבשן וממהרת
לחזור וליכנס כך כשמוציאות ראשן מתחת הרקיע הנטוי למעלה מהן כמו שמפורש בענין נרתעות מפני השכינה שלמעלה מן הרקיע וממהרות להשיב את ראשן :
כמראה הבזק דלאטנצי"לא בלע"ז ונון אש שלהב כגון אש היוצא מבין החרסין שמזקקין זהב בכור בתוכן והאש שיוצאה משם כצורה בגוונ' : ת' ול"מ הבזק לשון
פיזור כפי שפירשוהו רבותינו כמראה הבזק ר' יהודה אומ' בשם ר' לוי בן פרטא כזה שבוזק גפת בבירה כלומ' שמפזר גפת שהוא פסולת הזתים בבירה
שהוא מתלהט במהרה ומעלה להב והלהב עולה ויורד וזהו פי' רצוא ושוב ועוד יש בדברים בזק לשון פיזור בזק בהו עפרא והוו חרבי כלומר פזר וכן במשנה בוזקין מלח
על גבי הכבש בשביל שלא יחליק ויש מפרש' בזק כמו ברק והוא לשון חכום עכ"תו : אופן אחד בארץ · ברצפת הרקיע : לארבעת פניו · על כל חיה או האופן יש לו
ארבעה פנים רבותינו אמרו זה סנדלפון העומד בארץ וראשו מגיע לבין החיות אבל לפי הענין אנו למדין שהאופנים ארבעה הם : כעין תרשיש · כגון אבן טובה ששמה
תרקים קריא אל בלע"ז · כאשר יהיה · אופן תבוע בתוך האופן לפי שהן הולכות לכל עבר פניהם לארבע רוחות צריך שיהא האופן מגלגל לארבעת רוחותיו :
על ארבעת רבעיהם וגו' · כשם שמעשה האופנים הוכרך לסמוך לומר שאין האופנים מעכבין עליהם שאף הם עשויין לכך : ובגיהן

רשי

וגביהן. ונבים להם: וגובה להם ויראה להם. מאויימים הם לרואה אותם וים פותרין יראה להם במורא עומדים: וגבותם. אילוד״סור צ״לים בלע״ז: מלאות עינים סביב. לראות לכל רוח שהרי לא יסבו בלכתם: מעל הארץ. מעל רצפת הרקיע וכן תרגם יונתן מלרע לרום שמיא כלומר בהנשאם מלמטה למעלה: הרוח. הרצון של הב״ה: שמה הרוח ללכת. אין צריך לומר להם לבד זה לכו שרוחו של הב״ה בחיות ורוח החיה באופנים: בלכתם. החיות: ילכו. האופנים: הקרח הנורא. ת״י גליד חסין גל״אס פו״רט בלע״ז: ישרות. מכוונות: כקול מים רבים. יכול קול כמוך ת״ל כקול שדי כקול המפורש בכתובים קול יי׳ בכח קול יי׳ שובר ארזים: קול המולה. כקול מחנה קל מלליהון דמודן ומברכין קדם רבוניהון כקל משריית מלאכי מרום: בעמדם תרפינה כנפיהם. מלהשמיע קול ויונתן תרגם במקמהון משתקן גפיהון מן קדם דבורא דבורו של מקום היוצא ממעל לראשן להשמי׳ לנביאי׳ שליחותו כמו שמסיים והולך ויהי קול וגו׳. ומדרש אגדה בעמדם מלקלס בשביל ישראל שיקלסו תחילה: ויהי קול מעל לרקיע. תרגם יונתן ובזמן דהוה רעוא קדמוהי ל לאשמעא דבור לעבדוהי כביא הו׳ קלא משתמע מעילוי רקיעא דעל רישיהון: תרפינה כנפיהם. משיתק הדבור: וארא כעין חשמל. לא נתן רשו׳ להתבונן במקרא זה: בית לה. מלפנים לה כמראה אש: ואפל על פני. ואשתטחית: ואשמע קול מדבר. ומה דבר ויאמר אלי בן אדם וגו׳. בן אדם קורא ליחזקאל מתוך שרואה המרכבה ו הולך בין עלייה ו ומשתמש בה כמלאכי׳ לומ׳ אין כאן ילוד אשה של זה כ״ן הטע״ס מ״ן אחד לר׳ והכה״הו ולי נראה שלא קראו בן אדם אלא בשביל שלא תהא דעתו רחבה עליו מתוך שהיה גם לבו במראה המרכבה ו ובמלאכות עליונים: את

רדק

וגביהן. מלת וגביהן כפרדת בטעם ופירושה כמו שפי׳ במלת ופניהם שאיכת דבקה עם הבאה אחריה אמר וגביהן כמו שהי׳ בגב כל אופן אלא סגיבה היית להם עד שתרוב גבהם היתה יראה להם כי הרב׳ יהיה מופ׳ ב בכמותו יקרא כפלא ונורא וכן מעם נורא אל ארץ נוראה או באיכותו כמו הקרח הנורא ונבותם כמו וגביהן אלא שזה מקובץ ב בלשון זכרים וזה בלשון נקבות ומפני כפלו שנה המלה: ובלכת. ת׳ ובמיזל בריתא אזלי׳ וגו׳: על אשר יהיה שם הרוח. הרצון כמו שפירשנו והוסיף עוד ואמר שמה הרוח ללכת ר״ל רוח האופנים: ללכת׳ כפול באתנחתא וכן ויסיב שמואל ללכת: ודמות. הנורא. פירוש נורא בלבנותו ובזהרו: ותחת. לאיש. לכל אחד ואחד: ואשמע כקול שדי. פירוש חזק ותקיף וכן כשוד משדי יבא והיה שדי בצריך או פי׳ על האל יתברך שנקרא שדי וכן אמר במראה השלישית כקול אל שדי בדברו ורוצה לומר בדברו כשדבר בהר סיני שנאמר בו קול גדול ושם א אמר נשמע עד החצר החיצונה שהוא גבול הבית וכן בהר סיני אף על פי שהיה הקול גדול לא נשמע חוץ למחנה ישראל וכן כל קול כנבואה איננו נשמע אלא למי שמיוחד אליו הקול: קול המולה. פי׳ כמו מלה אלא שזה מורה על מלה חזקה נשמעת ממדברים רבים כקול מחנה: ויהי קול מעל לרקיע. תרגם יונתן הפסוק כן ובזמן דהוי רעוא וגו׳: וממעל. דמות כמראה אדם לא תרגמו יונתן: וארא. בית לה. מכפנים לה ותרגם יונתן הפסוק כן וחזית כעין חשמלא כחיזו אשתא וגו׳ כבמשור ובנוסחא אחרת מצאתי דלא אפשר לאסתכלא ביה ולרע: כמראה הקשת. ואפול על פני. וארא כל המראה הנזכרת מראשה ועד סופה: ואפול על פני. שהשתוממם לבי על המראה: ואשמע קול מדבר. ובעודי נופל על פני שמעתי קול שמדב׳ אלי זה היה מלאך שדבר עמו ואמרו רבותינו ז״ל כי ישראל ביום מתן תורה ראו המרכבה כמו שראה אותה יחזקאל עד שאמרו כי שפחה קטנה שבכניהם גדולה היתה מיחזקאל בן בוזי ואמרו כי פני שור ראו כשנהפך מחניהם לפיכך עשו צורת עגל ועוד אמרו כי אלה הפנים היו בארבעה רגלי׳ ברגל יהודה פני אריה דכתי׳ גור אריה יהודה וברגל ראובן פני אדם לפי שנאמר בו וימצא דודאים בשדה ולהם צורת אדם וברגל אפרים פני שור שנאמר עליו בכור שורו הדר לו וברגל דן פני נשר שנאמר יהי דן נחש עלי דרך ונאמר אפעה ושרף מעופף: ואמר

ו׳ פסוקי׳ שם שמה וסימ׳ נמסר בריש סדר ראה: בקול י׳ בקריא׳ וסימ׳ ואשמע את קול כנפיהם ג׳ בפסוק׳ וקול כנפי הכרבים משיקות. והנה כבוד אלהי ישראל. בקול מרכבות על ראשי ההרים ב׳ בפסוק. והצב גלתה העלתה. וגויתו כתרשיש ופניו כמראה. כי כקול הסירים תחת הסיר: כעין ט׳ וסימ׳ והמן כזרע גד.

וְגַבֵּיהֶן וְגֹבַהּ לָהֶם וְיִרְאָה לָהֶם
וְגַבֹּתָם מְלֵאֹת עֵינַיִם סָבִיב
לְאַרְבַּעְתָּן: וּבְלֶכֶת הַחַיּוֹת יֵלְכוּ
הָאוֹפַנִּים אֶצְלָם וּבְהִנָּשֵׂא הַחַיּוֹת
מֵעַל הָאָרֶץ יִנָּשְׂאוּ הָאוֹפַנִּים: עַל
אֲשֶׁר יִהְיֶה־שָּׁם הָרוּחַ לָלֶכֶת יֵלֵכוּ
שָׁמָּה הָרוּחַ לָלֶכֶת וְהָאוֹפַנִּים יִנָּשְׂאוּ
לְעֻמָּתָם כִּי רוּחַ הַחַיָּה בָּאוֹפַנִּים:
בְּלֶכְתָּם יֵלֵכוּ וּבְעָמְדָם יַעֲמֹדוּ
וּבְהִנָּשְׂאָם מֵעַל הָאָרֶץ יִנָּשְׂאוּ
הָאוֹפַנִּים לְעֻמָּתָם כִּי רוּחַ הַחַיָּה
בָּאוֹפַנִּים: וּדְמוּת עַל־רָאשֵׁי הַחַיָּה
רָקִיעַ כְּעֵין הַקֶּרַח הַנּוֹרָא נָטוּי עַל־
רָאשֵׁיהֶם מִלְמָעְלָה: וְתַחַת הָרָקִיעַ
כַּנְפֵיהֶם יְשָׁרוֹת אִשָּׁה אֶל־אֲחוֹתָהּ
לְאִישׁ שְׁתַּיִם מְכַסּוֹת לָהֵנָּה וּלְאִישׁ
שְׁתַּיִם מְכַסּוֹת לָהֵנָּה אֵת
גְּוִיֹּתֵיהֶם: וָאֶשְׁמַע אֶת־קוֹל כַּנְפֵיהֶם
כְּקוֹל מַיִם רַבִּים כְּקוֹל־שַׁדַּי בְּלֶכְתָּם
קוֹל הֲמֻלָּה כְּקוֹל מַחֲנֶה בְּעָמְדָם
תְּרַפֶּינָה כַנְפֵיהֶן: וַיְהִי־קוֹל מֵעַל
לָרָקִיעַ אֲשֶׁר עַל־רֹאשָׁם בְּעָמְדָם
תְּרַפֶּינָה כַנְפֵיהֶן: וּמִמַּעַל לָרָקִיעַ
אֲשֶׁר עַל־רֹאשָׁם כְּמַרְאֵה אֶבֶן־סַפִּיר
דְּמוּת כִּסֵּא וְעַל דְּמוּת הַכִּסֵּא דְּמוּת
כְּמַרְאֵה אָדָם עָלָיו מִלְמָעְלָה:
וָאֵרֶא כְּעֵין חַשְׁמַל כְּמַרְאֵה־אֵשׁ בֵּית
־לָהּ סָבִיב מִמַּרְאֵה מָתְנָיו וּלְמָעְלָה
וּמִמַּרְאֵה מָתְנָיו וּלְמַטָּה רָאִיתִי
כְּמַרְאֵה־אֵשׁ וְנֹגַהּ לוֹ סָבִיב: כְּמַרְאֵה
הַקֶּשֶׁת אֲשֶׁר יִהְיֶה בֶעָנָן בְּיוֹם הַגֶּשֶׁם
כֵּן מַרְאֵה הַנֹּגַהּ סָבִיב הוּא מַרְאֵה
דְּמוּת כְּבוֹד־יְהוָה וָאֶרְאֶה וָאֶפֹּל עַל־
פָּנַי וָאֶשְׁמַע קוֹל מְדַבֵּר:

וְגַבֵּיהֶן שָׁוַן לְקִבְלָא רְקִיעַ וְרוּמָא לְהֵין וּדְחִילִין אִינוּן וְגַבֵּיהֶן מַלְיָן עַיְנִין סְחוֹר סְחוֹר לְאַרְבַּעְתְּהֵין: וּבְמֵיזַל בִּירְיָתָא אָזְלִין גַּלְגַּלַּיָא לָקִבְלֵיהוֹן וּבְאִתְרְמָמָא בִּירְיָתָא כְּמִלְּרַע לְרוּם שְׁמַיָא מִתְרַמְמִין גַּלְגַּלַּיָא: עַל אֲתַר דַּהֲוֵי תַמָּן רְעוּתָא לְמֵיזַל אָזְלִין לְתַמָּן רַעֲוָא לְמֵיזַל וְגַלְגַּלַּיָא מִתְרַמְמִין לָקִבְלֵיהוֹן אֲרֵי כְּרוּחַ בִּירְיָתָא בְּגַלְגַּלַּיָא: בְּמֵיזַלְהוֹן אָזְלִין וּבְמִקַּמְתְּהוֹן קָיְמִין וּבְאִתְרַמְמֵהוֹן כְּמִלְּרַע לְרוּם שְׁמַיָא מִתְרַמְמִין גַּלְגַּלַּיָא לָקִבְלֵיהוֹן אֲרֵי כְּרוּחַ בִּירְיָתָא בְּגַלְגַּלַּיָא: וּדְמוּת עַל רֵישֵׁי בִּרְיָתָא רְקִיעַ כְּעֵין גְּלִיד תַּסִּין מַרְכַּן עַל רֵישֵׁיהוֹן מִלְּעֵילָא: וּתְחוֹת רְקִיעַ גַּפֵּיהוֹן מְכַוְּנָן חֲדָא לָקֳבֵיל חֲדָא לַחֲדָא תַּרְתֵּין מְכַסְּיָן לְהֵין וְלַחֲדָא תַּרְתֵּין מְכַסְּיָן לְהֵין יַת גְּוִיַּתְהֵן: וּשְׁמָעִית יַת קַל גַּפֵּיהֶן כְּקַל מַיִין סַגִּיאִין כְּקָלָא מִן קֳדָם שַׁדַּי בְּמֵהַכְהֵין קַל מִלּוּלֵיהֶן כַּד מוֹדָן וּמְבָרְכִין יַת רִבּוֹנֵיהוֹן קַיָּמָא מֶלֶךְ עָלְמַיָּא כְּקַל מַשְׁרְיַת מַלְאֲכֵי מְרוֹמָא בְּמִקַּמְהֶן מְשַׁתְּקָן גַּפֵּיהֶן מִן קֳדָם דִּי בֵּירָא: וּבִזְמַן דַּהֲוֵי רַעֲוָא קֳדָמוֹהִי לְאַשְׁמָעָא דִּבֵּירָא לְעַבְדּוֹהִי נְבִיֵּי יִשְׂרָאֵל הֲוֵי קָלָא וּמִשְׁתְּמַע מֵעִילָוֵי רְקִיעָא מִבֵּין כְּרוּבַיָּא מִתְּחוֹת רְקִיעָא דִּי עַל רֵישֵׁיהוֹן בְּמִקַּמְהֶן מְשַׁתְּקָן גַּפֵּיהֶן מִן קֳדָם דִּי בֵּירָא: וּמֵעִילָוֵי רְקִיעָא דִּי עַל רֵישֵׁיהוֹן כְּחֵיזוּ אֶבֶן טָבָא דְּמוּת כּוּרְסַיָא וְעַל דְּמוּת כּוּרְסַיָא דְּמוּת כְּחֵיזוּ אֱנָשָׁא עֲלוֹהִי מִלְּעֵילָא: וַחֲזֵית כְּעֵין חַשְׁמַלָּא כְּחֵיזוּ אֶשָּׁתָא מְגֵיו לַהּ סְחוֹר סְחוֹר חֵיזוּ יְקָר דְּלָא יָכְלָא עֵינָא לְמֶחֱזֵי וְלָא אֶפְשַׁר לְאִסְתַּכָּלָא בֵּיהּ וּלְעֵילָא חֵיזוּ יְקָר דְּלָא יָכְלָא עֵינָא לְמֶחֱזֵי וְלָא אֶפְשַׁר לְאִסְתַּכָּלָא בֵּיהּ וּלְרַע חֲזֵיתִי כְּחֵיזוּ אֶשָּׁתָא וְזֵיהוֹרָא לֵיהּ סְחוֹר סְחוֹר: כְּחֵיזוּ קַשְׁתָּא דַּהֲוֵי בַּעֲנָנָא בְּיוֹמָא דְּמִטְרָא כֵּן חֵיזוּ זֵיהוֹרָא סְחוֹר סְחוֹר הוּא חֵיזוּ דְּמוּת יְקָרָא דַּייָ וַחֲזֵית וְאִשְׁתַּטְּחִית עַל אַפַּי וּשְׁמָעִית קַל דְּמִתְמַלֵּיל:

וארא והנה רוח סערה. ורגליהם רגל ישרה. מראה האפנים ומעשיהם כעין. ודמות על ראשי החיה רקיע. וארא כעין חשמל כמראה אש. כעין החשמלה. כעין אבן תרשיש. כעין נחשת קלל וקול דבריו דדניאל: סימן קדמא חשמל. תנייא החשמל. תליתא החשמלה: מדבר ח׳ בקריא׳ וסי׳ יש לאל ידי לעשות עמכם. ובבוא משה אל אהל מועד לדבר אתו. ויכל משה מדבר אתם ויתן על. ועתה דעי וראי מה תעשי. ותבא בי רוח כאשר דבר אלי. ואשמע מדבר אלי. אהבת רע מטוב. נצור לשונך מרע:

ויאמר אלי בן אדם · פירשו המפרשים כי לפיכך קראו בן אדם כדי שלא יתגאה ויחשוב עצמו כאחד המלאכים לפי שראה המראה הגדולה הזאת והנכון בעיני לפי שראה פני אדם במרכבה הודיעו כי ישר וטוב הוא בעיניו והוא בן אדם לא בן אריה ולא בן שור ולא בן נשר על הדרך שפירשנו לפיכך תרגם יונתן בר אדם לא בר אנשא ואע״פ שתרגם פני אדם אפי אנשא לענין הדמיון אמר זה : אותך · כמו אתך בדגש : ותבא בי רוח כאשר דבר אלי · בשעה שדבר אלי באת בי רוח שחזקה אותי והעמידתני על רגלי : מדבר · מבנין התפעל ומשפטו מתדבר : ויאמר · אל בני ישראל · אותם שהיו בבבל שגלו בגלות יהויכין ויתכן גם כן לאותם שהיו בירושלם על ידי כתב כי הוא היה בבבל ואחר שאמר למטה לך בא אל הגולה נראה כי לאותם שבבבל שלחו : אל גוים המורדים · אף על פי שהיו גוי אחד מפני שהיו חלוקים במעשיהם הרעים אלה עובדים לעבודה זרה של בני עמון ואלה של מואב או גוי אחר או את גוי׳ לחלוק השבטים והמשפחות וכן עמים הר יקראו אחריך בנימן בעממיך : והבני׳ קשי פני׳ · ת״י חציפי אפין וכן גוי עז פנים מי שאין לו בשת פניו עזים וקשים והפכו מי שיש לו בשת רכו פניו ויתאדמו כשיוכיחנו אדם : כה אמר יי׳ · כלומר תאמר להם הנבואה בשמי : והמה אם ישמעו ואם יחדלו · אף על פי שאתה מסופק בהם אם ישמעו ואם יחדלו מלשמוע אף על פי כן אמור להם כי בית מרי המה ויש ספק בתשובתם אף על פי כן אמור להם כדי שידעו כי נביא היה בתוכם ומוכיח לא שמעו אליו ויונתן תרגם ואם יחדלו ואם יתמנעון מלמחטי : ואתה · כי סרבים · ממאנים וממרים תרגום וימאן וסריב ותרגום ממרים סרבנין וכן בית מרי עם סרבן והוא תואר בשקל חרשים גננים וסלונים קוצים וכן סלון ממאיר קוץ כמו קוצים ונכונים הם אתך אף על פי כן אל תירא מהם : אותך · כמו אתך : ואל עקרבים · כמו ועם עקרבים והם קוצים קשים ויונתן תרגם ובגו עממיא דעובדיהון דמין לעקרבים פירוש כמו נחש שרף ועקרב : ודברת · כי בית מרי המה פירוש בית מרי המה כמו ואני תפלה שפי׳ איש תפלה : ואתה · אל תהי מרי כבית המרי · הראשון תואר ובא בסגול בטרח׳ כמו בהפסק כי כן מנהג הטרח׳ במקומות : פצה פיך · וכן פציתי פי ואכלתי המגלה במראה הנבואה והוא משל ללמד דברי הנבואה ולזכרם וי״ת ארכין נפשך וקביל ית דאנא יהיב לך : ואראה והנה יד שלוחה אלי · והנה בו מגלת ספר זכר היד זכר ונקבה וכרוב היא לשון נקבה וכן בלשון זכר יכתוב ידו ליי׳ : ויפרש · והיא כתובה פנים ואחור · פנים יקרא הצד שכותבין בו שהוא נגד פני האדם ואשר תחתיו יקרא אחור : וכתוב אליה · כמו עליה : קנים והגה והי · כולם לשון נהי ומספד ואלה הקינים היו על ישראל : ויאמר אלי את אשר תמצא אכול · פי׳ אשר תמצא בידי מה שאני נותן לך אכול : ואפתח את פי · הכל דרך משל כמו שכתבנו ותרגם יונתן וארכינית ית נפשי ואחכמני מה דכתיב במגלתא הדא : ויאמר אלי · בטנך תאכל · דרך משל שלא יקיא מתוך פיו אלא יאכיל בטנו ותרגם יונתן ית נפשך תשבע : את המגלה · פי׳ מן וכן הם יצאו את העיר כמו מן העיר : ואוכלה · אכלתי את המגלה ותהי בפי כדבש למתוק והאכלתי את בטני שלא הקאתיה : למתוק · כמו מתוק והלמ״ד מורה על העצם ויפיק זולתה וכן לאמות חמס והדומי׳ להם שכתבנו בספר מכלל רוצה לומר שקבלה ולמדה ברצון טוב ובלב טוב : ויאמר

ב וַיֹּאמֶר אֵלָי בֶּן־אָדָם עֲמֹד עַל־רַגְלֶיךָ
וַאֲדַבֵּר אֹתָךְ : וַתָּבֹא בִי רוּחַ כַּאֲשֶׁר
דִּבֶּר אֵלַי וַתַּעֲמִדֵנִי עַל־רַגְלָי וָאֶשְׁמַע
אֵת מִדַּבֵּר אֵלָי :
וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם שׁוֹלֵחַ אֲנִי
אוֹתְךָ אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־גּוֹיִם
הַמּוֹרְדִים אֲשֶׁר מָרְדוּ־בִי הֵמָּה
וַאֲבוֹתָם פָּשְׁעוּ בִי עַד־עֶצֶם הַיּוֹם
הַזֶּה : וְהַבָּנִים קְשֵׁי פָנִים וְחִזְקֵי־לֵב
אֲנִי שׁוֹלֵחַ אוֹתְךָ אֲלֵיהֶם וְאָמַרְתָּ
אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה : וְהֵמָּה
אִם־יִשְׁמְעוּ וְאִם־יֶחְדָּלוּ כִּי בֵּית מְרִי
הֵמָּה וְיָדְעוּ כִּי נָבִיא הָיָה בְתוֹכָם :
וְאַתָּה בֶן־אָדָם אַל־
תִּירָא מֵהֶם וּמִדִּבְרֵיהֶם אַל־תִּירָא כִּי
סָרָבִים וְסַלּוֹנִים אוֹתָךְ וְאֶל־עַקְרַבִּים
אַתָּה יוֹשֵׁב מִדִּבְרֵיהֶם אַל־תִּירָא
וּמִפְּנֵיהֶם אַל־תֵּחָת כִּי בֵּית מְרִי הֵמָּה
: וְדִבַּרְתָּ אֶת־דְּבָרַי אֲלֵיהֶם אִם־
יִשְׁמְעוּ וְאִם־יֶחְדָּלוּ כִּי מְרִי הֵמָּה :
וְאַתָּה בֶן־אָדָם שְׁמַע אֵת אֲשֶׁר־אֲנִי
מְדַבֵּר אֵלֶיךָ אַל־תְּהִי־מֶרִי כְּבֵית
הַמֶּרִי פְּצֵה פִיךָ וֶאֱכֹל אֵת אֲשֶׁר־אֲנִי
נֹתֵן אֵלֶיךָ : וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה־יָד שְׁלוּחָה
אֵלָי וְהִנֵּה־בוֹ מְגִלַּת־סֵפֶר : וַיִּפְרֹשׂ
אוֹתָהּ לְפָנַי וְהִיא כְתוּבָה פָּנִים וְאָחוֹר
וְכָתוּב אֵלֶיהָ קִנִים וָהֶגֶה וָהִי :
וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם
אֵת אֲשֶׁר־תִּמְצָא אֱכוֹל אֱכוֹל אֶת־
הַמְּגִלָּה הַזֹּאת וְלֵךְ דַּבֵּר אֶל־בֵּית
יִשְׂרָאֵל : וָאֶפְתַּח אֶת־פִּי וַיַּאֲכִלֵנִי
אֵת הַמְּגִלָּה הַזֹּאת : וַיֹּאמֶר אֵלַי
בֶּן־אָדָם בִּטְנְךָ תַאֲכֵל וּמֵעֶיךָ תְמַלֵּא
אֵת הַמְּגִלָּה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן
אֵלֶיךָ וָאֹכְלָה וַתְּהִי בְּפִי כִּדְבַשׁ
לְמָתוֹק :

וַאֲמַר לִי בַּר אָדָם קוּם עַל רִיגְלָךְ
וַאֲמַלֵיל עִמָּךְ : וַעֲלַת בִּי רוּחָא
כַּד מַלִיל עִמִּי וַאֲקִימַתְנִי עַל רִגְלָי
וּשְׁמָעִית יַת דְּמִתְמַלֵיל עִמִּי :
וַאֲמַר לִי בַּר אָדָם
שָׁלַח אֲנָא יָתָךְ לְוָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
לְוָת עַמְמַיָא סַרְבָנַיָא דְּסָרִיבוּ עַל
מֵימְרִי אִינוּן וַאֲבָהַתְהוֹן מְרָדוּ
בְּמֵימְרִי עַד כְּעַן יוֹמָא הָדֵין :
וּמִתְקְרַן בְּנַיָא אִינוּן חֲצִיפֵי אַפַּיָא
וְתַקִיפֵי לִבָּא אֲנָא שָׁלַח יָתָךְ
לְוָתְהוֹן וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
אֱלֹהִים : וְאִינוּן אִם יְקַבְּלוּן אוּלְפַן
וְאִם יִתְמַנְעוּן מִלְמֵיחְטֵי אֲרֵי עַם
סַרְבָן אִינוּן וְיִדְעוּן דִּנְבִיָא הֲוָה
בֵּינֵיהוֹן : וְאַתְּ בַּר
אָדָם לָא תִדְחַל מִנְהוֹן וּמִפִּתְגָמֵיהוֹן
לָא תִדְחַל אֲרֵי מְסָרְבִין וּמַקְשָׁן
לְקִיבְלָךְ וּבְגוֹ עַמָּא דְעוֹבָדֵיהוֹן
דָמַן לְעַקְרַבִּין אַתְּ יָתִיב
וּמִפִּתְגָמֵיהוֹן לָא תִדְחַל וּמִן
קֳדָמֵיהוֹן לָא תִתְבַּר אֲרֵי עַם סַרְבָן
אִינוּן : וְתִתְנַבֵּי יַת פִּתְגָמֵי נְבוּאָתִי
לְהוֹן אִם יְקַבְּלוּן אוּלְפַן וְאִם
יִתְמַנְעוּן מִלְמֶחְטֵי אֲרֵי עַם סַרְבָן
אִינוּן : וְאַתְּ בַּר אָדָם קַבֵּיל יַת
דִי אֲנָא מְמַלֵיל עִמָּךְ לָא תְהֵי סַרְבָן
כְּעַמָּא סַרְבָנָא אַרְכִּין נַפְשָׁךְ וְקַבֵּיל
יַת דִי אֲנָא יָהֵב לָךְ : וַחֲזֵית וְהָא
דְמוּת יַד מְתוֹשְׁטָא לְצַד לְוָתִי וְהָא
בֵיהּ מְגִלַת סִפְרָא : וּפְרַס יָתַהּ
קֳדָמַי וְהָא כְתִיבָא מֵאַפָּהָא
וּמֵאֲחוֹרָהָא מַן דַּהֲוָת מִן שֵׁירוּיָא
וּמַה דַּעֲתִיד לְמֶהֱוֵי בְּסוֹפָא וּכְתִיב
בַּהּ דְּאִם יַעַבְרוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל עַל
אוֹרַיְתָא יִשְׁלְטוּן בְּהוֹן עַמְמַיָא וְאִם
יְעִיבְרוּן יַת אוֹרַיְתָא יְסוּף מִנְהוֹן
אִילְיָא וְדָוונָא וְתִינַחְתָּא :
וַאֲמַר לִי בַּר אָדָם
יַת דְּמִתְיְהִיב לָךְ קַבֵּיל קַבֵּיל מָא
דִכְתִיב בִּמְגִילְתָא הָדָא וְאֵזִיל
וְאִתְנַבֵּי עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל : וְאַרְכִּינִית
יַת נַפְשִׁי וְאַחְכִּימַנִי מָה דִכְתִיב
בִּמְגִילְתָא הָדָא : וַאֲמַר לִי בַּר אָדָם נַפְשָׁךְ תִסְבַּע וּמֵיעָךְ תְּמַלֵי אִם תְּקַבֵּל מָה דִכְתִיב
בִּמְגִילְתָא הָדָא דִי אֲנָא יָהִיב לָךְ וְקַבֵּילְתַהָא וַהֲווּ פִּתְגָמָהָא בְּפוּמִי כִּדְבַשׁ חָלֵי :

את מדבר אלי · את המתדבר עמי וכבוד הוא לכתוב מדבר כלפי מעלה שהאומ׳ מדבר משמע כאדם המדבר לחבירו פונה אליו פנים אל פנים והאומר מדב׳ משמע שהשכינה מדבר בפני עצמו בכבודו ושלוחיו ישמעו פור״פאליץ בלע״ז : אל גוים המורדים · שני שבטים קרויין שני גוים : והבנים · לפי שאמר אבותם פשעו בי ואו בניהם קשי פנים : והמה · שמא ישמעו שמא יחדלו מלשמוע כי ידעתי כי בית מרי הם אכפי קנתורין שלא שאכי חפץ שידעו לעת פורענות כי נביא היה בתוכם שהוכיחם ולא שמעו : סרבים · לשון מרדות כלומר סרבנים ודונש פתר אותו לשון קוצים ועשרים שמות להם : סלונים · לשון קוצים וכן סלון ממאיר וקוץ מכאיב : ואל עקרבים אתה יושב · העם אשר את׳ מוכיח ילוך ויקניטוך כאילו אתה יושב על עקרבים ועוקצין אותך מכל צדדיך עקרבים אגליונטי״רם בל״ז. לא״ עקרבים ממש וכן ת״י ובגו עמא דעובדיהון דמן לעקרבין את יתיב : אל תהי מרי · מלילך בשליחותי : פצה · פתח וכן פצו עליכו פיה׳ : פצה פיך ואכול · משל הוא הטה אזנך ושמע ויערב לך כאילו אתה אוכל מאכל לרעבון : את אשר אני נותן אליך · מה היא הכתובה היא מגילת הספר : והנה וגו׳ · יש דברים משמשין לשון זכר ולשון נקבה כמו השמש יצא על הארץ וזרחה לכם יראי שמי שמש וגו׳ אל המחנ׳ האחת והכהו : פנים ואחור · מה דהוה מן שרויא ומה דעתיד למהוי בסופא : קינים · פורענותם של צדיקים בעולם הזה : והגה · מתן שכרן שירננו עליו לעתיד לבא : והי · נהי של רשעים לעולם הבא : ואוכלה ותהי בפי וגו׳ · וקבילתהא והוו פתגמהא בפומי כדבש חלי : שמתיק

מרי ד׳ וסי׳ לבני מרי ותכל תלונת׳ מעלי · כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים · אל תהי מרי כבית המרי פצה פיך · ואמרת אל מרי אל בית ישראל : אכול ה׳ מל׳ וסימ׳ ואשימה לפניך פת לחם · ויאמר לו קום אכול · בן אדם את אשר תמצא אכול ב׳ בו · אכול ושתה יאמר לך :

ואמר אלי. ודברת בדברי. בלשון אשר אני מדבר לך כן תדבר אליהם כי אינם לעוזות שלא יבינו לשונך : כי לא אל עם עמקי שפה וכבדי לשון. כפל ענין במלות שונות אמר גם הם אינם מדברים לשון אחרת שלא תבין אתה את דבריה' כי בני לשון אחת אתה עמהם הם יבינוך ואתה תבינם : לא על עמים רבים. ר"ל רבי המרחק שהם מארץ רחוקה מאד שלא שמעת מעולם לשונם : אם לא אליהם. אם לא לשון שבועה וכן אם לא בתים רבים לשמה יהיו אם לא כאשר דמיתי כן היתה כלדם שאומר לא יהיה זה אם לא יהיה זה כאילו אמר באמת אם אליהם שלחתיך הם ישמעו אליך אף על פי שלא יבינו לשונך ולא תבין לשונם הם יבקשו מי שיפרש להם כנואתך :
ובית ישרא' לא יאבו לשמוע אליך. ולמה לא יאבו לשמוע אליך כי אינם אובים לשמוע אלי לא מפני שמואסים בך אלא מפני שמואסים המה בדברי ובתוכחתי : הנה נתתי את פניך חזקים. שלא תירא מהם ולא תכנע מפניהם : כשמיר חזק מצר. כחולם כמו ותקח צפורה צור. הברזל חזק. יקרא שמיר. אמר כמו שהברזל חזק מן הצור והותך את אותו כן תשברם אתה ותכלם : כי בית מרי המה. וידעתי שיענוך כמרך בהוכיחך אותם : ויאמר. קח בלבבך ובאזניך שמע. הוא כאילו הנה אתה קצפת וכוונת והרומז לו אחר שתשמע באזניך קח בלבבך שלא תשכח מה ששמעת : ולך בא אל הגולה. הוא היה במקום אחד ומקב' בני הגולה אשר הוא שלוח אליהם במקום אחר גם כן על נהר כבר : הגולה. רוצה לומר בני הגולה או פירושו הכנסת הגולה : ודברת אליהם ואמרת אליהם. כפל ענין במלו' שונו' לחזק הענין רוצה לומר שיאמר להם פעם אחר פעם אולי ישמעו ותרגם יונתן ותתנבי להון ותימר להון : ותשאני רוח. במראה הנבואה נדמה לי שנשאתני רוח ללכת אל הגולה : ואשמע אחרי קול רעש גדול ברוך כבוד יי' ממקומו. כשנשאתני הרוח שמעתי קול אחרי במקו' הנבואה שהייתי שם והקול היה או' ברו' כבו' יי' ממקומו ר"ל כשסר ממקומו מעל הכפורת מבין שני הכרובים כי ישרא' היו מחסרים כבודו בהיותו ביניהם בשמאל הקבלה המקנה וכאילו נתוסף כבודו בסורו מהם ולשון ברכה היא תוספת טובה וכבוד וכן אמר למטה וכבוד אלהי ישרא' נעלה מעל הכרוב אשר היה עליו על מפתן הבית והחכם הגדול רבי' משה ז"ל פירש ממקומו כפי מעלתו וגדולתו במציאות : וקול כנפי החיות. כמו שאמר למעלה ואשמע את קול כנפיהם ופירוש משיקות שהם נושקות זו לזו כמו שאמר חוברות אשה אל אחותה ויונתן תרגם נקשן חד לחד כלומר דופקות זו בזו כמו וארכובותיה דא לדא נקשן : וקול רעש גדול. והיה הקול רעש גדול ושמיעתו זה הקול פעם אחרת מורה על מהירו' הנסיעה והאופנים משמיעים קול בלכתם וכן קול כנפי החיות כמו שפי'

עמקי ג' וסימ' את עם נועז · כי לא אל עם עמקי שפה' ודבהריה לא אל עמים · וא' בעמקי שאול קריאה : חזקים ג' וסימ' וילכו בני דן לדרכם · והנה נתתי את פניך חזקים לעמת · חזקים כראי מוצק : לא תירא ח' וסימ' לא תירא מהם זכור תזכור את · וראית סוס ורכב עם רב ממך · וי' הוא ההולך לפניך הוא

ויאמר אלי בן אדם לך בא אל בית
ישראל ודברת בדברי אליהם :
כי לא אל עם עמקי שפה וכבדי
לשון אתה שלוח אל בית ישראל :
לא אל עמים רבים עמקי שפה
וכבדי לשון אשר לא תשמע ד
דבריהם אם לא אליהם שלחתיך
המה ישמעו אליך : ובית ישראל
לא יאבו לשמע אליך כי אינם
אבים לשמע אלי כי כל בית ישראל
חזקי מצח וקשי לב המה : הנה
נתתי את פניך חזקים לעמת פניהם
ואת מצחך חזק לעמת מצחם :
כשמיר חזק מצר נתתי מצחך לא
תירא אותם ולא תחת מפניהם כי
בית מרי המה :
ויאמר אלי בן אדם את כל
דברי אשר אדבר אליך קח בלבבך
ובאזניך שמע : ולך בא אל הגולה
אל בני עמך ודברת אליהם ואמרת
אליהם כה אמר אדני יהוה אם
ישמעו ואם יחדלו : ותשאני
רוח ואשמע אחרי קול רעש גדול
ברוך כבוד יהוה ממקומו : וקול
כנפי החיות משיקות אשה אל
אחותה וקול האופנים לעמתם וקול
רעש גדול : ורוח נשאתני ותקחני
ואלך מר בחמת רוחי ויד יהוה עלי
חזקה : ואבוא אל הגולה תל
אביב הישבים אל נהר כבר
ואשר המה יושבים שם ואשב שם
שבעת ימים משמים בתוכם :

ואמר לי בר אדם איתא איזיל לות
בני ישראל ותתנבי בפתגמי
נבואתי להון : ארי לא לות עם
עמקי ממלל ויקירי לישן את שליח
לאתנבאה אילהן לות בית ישראל :
לא לות עממיא סגיאין תקיפי
ממלל ויקירי לישן דלא תשמע
פתגמיהון אילו לותהון שלחתיך
אינון יקבלון מינך : ובית ישראל
לא ייבון לקבלא מינך ארי לית
אינון צבן לקבלא למימרי ארי כל
בית ישראל חציפי אפין ותקיפי
ליבא אינון : הא יהבית ית אפך
תקיף כקביל בית אפיהון וית בית
עינך חסין כקביל בית עיניהון :
כמא דשמירא תקיף מטינרא כן
יהבית ית בית עינך חסין כקביל
בית אפיהון לא תדחל מנהון ולא
תיתבר מן קדמיהון ארי עם סרבן
אינון : ואמר לי בר
אדם ית כל פתגמי דאמליל עמך
קביל בלבך ובאודנך שמע :
ואיתא איזיל לות בני גלותא לות
בני עמך ותתנבי להון ותימר להון
כדנן אמ' יי' אלהי' אם יקבלון אולפן
ואם יתמנעון מלמחטי : ונטלתני
רוחא ושמעית בתרי קל זיע סגיא
דמשבחין ואמרין בריך יקרא דיי
מאתר בית שכינתיה : וקל גדפי
בירייתא נקשן חדא לחדא וקל גלגלי
לקבליהון וקל זיע סגי : ורוחא
נטלתני ונסיבתני ואזלית במריר
בתקוף רוחי ונבואה מן קדם יי עלי
תקיפת : ואתית לות בני גלותא לתל
אביב דיתבין על נהר כבר ונחית
ביניהון ואינון יתבין תמן ויתיבית
תמן שבעא יומין שתיק ביניהון :

רשי

עמקי שפה. שיהא להם לשון עמוק שאינך מכיר בו : אל בית ישראל. כי אל בית ישרא' אני שולחך אשר לשונם כלשונך : אם לא אליהם שלחתיך וגו'. לשון שבועה הוא אם אליהם שלחתיך חי אני אם לא המה ישמעו אליך ומקרא מסורס הוא : שמיר. מין תולעת הוא שמראין אותו על האבן והיא נבקעת כנגדו. הנה לא' שמיר לשון סלע חזק ובתרגו' ירושלמי הוא תרגום של צור וכן תרגום מצור החלמיש שמיר טינרא וים משמ' שמיר הברזל החזק כי כמו שנקרא הצור החזק שמיר כמו כן נקרא הברזל שמיר בשביל חזקו : כה אמר יי' אלהים. הנבואה הזאת לומדה להם : אם ישמעו. או ישמעו או יחדלו אתה אמור אותה להם : ותשאני רוח. לאחר שנגמר דבריו בזה אל הרוח לשאתו אל המקום אשר בני הגולה שם : משיקות. לשון נשיקה מקישות זו אל זו ושיר כשמע בהקשתן כמו שאמו' למעלה ואשמע את קול כנפיהם : ואלך מר. שהיה קשה בעיני לקנטר את בני עמי : ויד יי' עלי חזקה. אכפו וכחו להוליכני על כרחי : תל אביב. לתל אביב שם מקום : משמים. משתומם אדם משותק מלדבר : גופה

ישמיד · לא תירא מפניהם דיהושע. לא תירא אתם ולא תחת מפניהם דספרא. לא תירא מפחד לילה. לביתה משלג · והיית מוצק לא תירא : וקול כנפי חד מן י"ב מן ג' ג' מלין דנסבין ו' בקריא' וסי' ולכל חית הארץ ולכל ולכל · והנה אנחנו מאלמים אלמים והנה והנה · וכן העשה לחמרו וכן וכן · וכל הארץ בוכים וכל וכל · ואנשי בבל עשו ואנשי ואנשי · וקול כנפי החיות וקול וקול · ואיש את אשת רעהו ואיש ואיש · ואל תרא ביום אחיך ואל ואל · ובני אפים ישעי ובני ובני · ושם האיש אלימלך ושם ושם :

למעלה : ורוח נשאתני. במראה הנבואה היה זה והוא מה שאמר למעלה ותשאני רוח אלא לפי שהפסיק בשמיעת הקול חזר ואמר ורוח נשאתני ובמראה הנבואה היה הנשיאה והלקיחה וכן אמר למטה ורוח נשאתני ותביאני כשדימה אל הגולה במראה ברוח האלהים וכל מה שכתוב עד אותו הפסוק הכל היה במראה הנבואה ובואו אל הגולה תל אביב ושבתו שם שבעת ימים משמים ומקץ ז' ימים שב אליו הדבר ובאתו אל הבקעה וכן קח לך לבנה שכב על צדך קח לך חטים קח לך חרב חדה הכל היה במראה הנבואה וכן בשנה הששית אני יושב בביתי וכל הענין עד פסוק ורוח נשאתני ותביאני כשדימה וגו' ולא הורשה לדבר אליהם ולהוכיח' עד אותו העת כמו שאמר ואדבר אל הגולה וגו' : ואלך מר בחמת רוחי. רוצה לומר מר נפש כמו שאמר בחמת רוחי : ויד יי' עלי חזקה. יד הנבואה : ואבא תל אביב. שם מקום כמו תל מלח תל חרשא ואולי הוא אחד מהם : אל נהר כבר. כמו על נהר כבר : ואשר. כתיב ואשב קרי והכתוב רוצה לומר וכאשר ראיתי המה יושבים ואשב שם ויונתן תרגם זה וכתיב ונחית ביניהון והשני ויתיבית כמשמעו והקרי כמשמעו ואשב ומה שאמר המה יושבים רוצה לומר ואשב כמו שהיו המה יושבים ואשר ענין חזוק ואמר אחר כך ואשב שם שבעת ימים משמים בתוכם תמה ונבהל ושתיק : ויהי

ויהי מקצה שבעת ימים. סוף השבעה ימים מבואר הוא: בן אדם צופה. כמו הצופה שמזהיר את העם בבא עליהם האויב: והזהרת אותם ממני. כלו' בשמי בדברים ששמעת ממני: באמרי. מדרכו הרשעה. הרשע דרכו רשעה כמו שהטוב דרכו טובה: בעונו ימות. מיתה מופלגת בעולם הזה או הכריתות לעולם הבא וכן פירוש לחיותו כי יש עון שענשו בעולם הזה ויש בעולם הבא ומה שאמר בעונו ימות ואף על פי שלא נזהר לפי שהוא יודע בעצמו שהוא חוטא אף על פי כן אם יזהירנו אפשר שישוב בתשובה: ודמו מידך אבקש. כיון שצויתיך להזהירו כמו שאמר באמרי לרשע כי באמרי לך שתאמר לו בשמי כאלו אני אומר לו והנה אם אתה לא אמרת לו את בפשע בנפשו כי היה שב בהזהרתך לפיכ' אבקש דמו מידך ואענישך עליו: ואתה. מבואר הוא: ובשוב צדיק. ונתתי מכשול לפניו. המכשול הוא שימות בחטאו ואדוני אבי ז"ל פירש המכשול שיצליח בכל מעשיו בעול' הזה כי פרי צדקותיו שהיה עתיד לאכול לעולם הבא יאכלנו בעולם הזה וזהו מה שאמר משה רבינו לא יאחר לשונאו כתרגומו ומה שאמר ולא תזכרנה צדקותיו ר רוצה לומר לעולם הבא אבל ל לעולם הזה תזכרנה: צדקתו. כן כתיב על הכלל וקרי צדקותיו על הפרט ויונתן תרגם ונתתי מכשול ואתן תקלת חובי' קדמוהי כראה שדעתו כדעת רבותינו ז"ל שפירשו באדם שהיה צדיק ושב מצדקו ועשה עול בסתר אמר ה הקדוש ברוך הו' אני אתן מכשול לפניו כלומר אני מזמין לידו ח חטא גלוי לכל כדי שידע הכל כי הוא רשע: ואתה. כי הזהרתו צדיק. הכנוי קודם הידיעה וכן וישכו את טעמו וזהמתו חיתו לחם והרומ' להם: צדיק. מי שהי' כבר צדיק: לבלתי חטא. צדיק שלא ישוב מצדקו: חיו יחיה. בוי"ו במקום הא למד הפעל: נזהר. בקמץ והוא כפעל עומד: ותהי עלי שם. בתל אביב וצוהו לצאת אל הבקעה והראהו שם הכבוד כמו שהראהו על נהר כבר כי הבקעה מקום טהור יותר מתל אביב שהיו יושבי' שם בני אדם ונגה לו פעם אחר פעם להשכילו ההשגחה ו וההנהגה ועוד כי באות הבקעה שנה נבנתה בבל הראהו זאת עם השגחתו בברואים שבלל שם שפתם ובטל שם מחשבת' ובאמרו ככבוד אשר ראיתי על נהר כבר לא הוצרך לפרש ולפרוט דברי המרכבה: ואקום. מבואר הוא: ותבא בי. מתחילה צוהו להיותו בתוכם שותק להודיע כי שתיקתו כדבורו כי בית מרי המה ואחר כך צוהו להיות כסגר בתוך ביתו ולא יבא בתוכם כדי שלא יוכיחם עד כלותו לדבר עמו כל הנבואות עד פסוק ורוח נשאתני ותביאני כשדימה: ואתה. הנה נתנו עליך עבותים ואסרוך בהם. כאילו אסרוהו בעבותי' שלא יוכל לצאת מביתו ללכת בתוכם: ולשונך. כאילו דבוקה לשונך ל חכך ותהיה כאלם כלומר שלא תדבר אליהם ולא תוכיחם: ובדברי אותך. ככלותי לדבר אתך אפתח את פיך כלומ' אתן לך רשות לדבר להם: השומע ישמע והחדל יחדל. וכלותו לדבר עמו היה כשאמר ויעל מעלי ה

ובשוב ד' בקריא' וסימ' ובשוב צדיק מצדקו ועשה עול. בשוב צדיק דבכל' והתועבות. ובשוב רשע מרשעתו. וחברו. וחד ובשוב דוד מהכות את הפלשתי: חיו ד' כתיב ו' בקריא' וסימ' ואתה כי הזהרתו צדיק. ויראת ישב. חבול ישיב רשע. ושלאחריו כל חטאתיו אשר חטא לא תזכרנה: עבותים ג' מלאים בקריא' וסימ'

וַיְהִי מִקְצֵה שִׁבְעַת יָמִים
וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי
לֵאמֹר: בֶּן־אָדָם צֹפֶה נְתַתִּיךָ לְבֵית
יִשְׂרָאֵל וְשָׁמַעְתָּ מִפִּי דָּבָר וְהִזְהַרְתָּ
אוֹתָם מִמֶּנִּי: בְּאָמְרִי לָרָשָׁע מוֹת
תָּמוּת וְלֹא הִזְהַרְתּוֹ וְלֹא דִבַּרְתָּ
לְהַזְהִיר רָשָׁע מִדַּרְכּוֹ הָרְשָׁעָה לְחַיֹּתוֹ
הוּא רָשָׁע בַּעֲוֺנוֹ יָמוּת וְדָמוֹ מִיָּדְךָ
אֲבַקֵּשׁ: וְאַתָּה כִּי־הִזְהַרְתָּ רָשָׁע
וְלֹא־שָׁב מֵרִשְׁעוֹ וּמִדַּרְכּוֹ הָרְשָׁעָה
הוּא בַּעֲוֺנוֹ יָמוּת וְאַתָּה אֶת־נַפְשְׁךָ
הִצַּלְתָּ: וּבְשׁוּב צַדִּיק מִצִּדְקוֹ וְעָשָׂה
עָוֶל וְנָתַתִּי מִכְשׁוֹל לְפָנָיו הוּא יָמוּת
כִּי לֹא הִזְהַרְתּוֹ בְּחַטָּאתוֹ יָמוּת וְלֹא
תִזָּכַרְןָ צִדְקֹתָו אֲשֶׁר עָשָׂה וְדָמוֹ
מִיָּדְךָ אֲבַקֵּשׁ: וְאַתָּה כִּי הִזְהַרְתּוֹ
צַדִּיק לְבִלְתִּי חֲטֹא צַדִּיק וְהוּא לֹא־
חָטָא חָיוֹ יִחְיֶה כִּי נִזְהָר וְאַתָּה אֶת־
נַפְשְׁךָ הִצַּלְתָּ:
וַתְּהִי עָלַי שָׁם יַד־יְהוָה וַיֹּאמֶר אֵלַי
קוּם צֵא אֶל־הַבִּקְעָה וְשָׁם אֲדַבֵּר
אוֹתָךְ: וָאָקוּם וָאֵצֵא אֶל־הַבִּקְעָה
וְהִנֵּה־שָׁם כְּבוֹד־יְהוָה עֹמֵד כַּכָּבוֹד
אֲשֶׁר רָאִיתִי עַל־נְהַר־כְּבָר וָאֶפֹּל עַל־
פָּנָי: וַתָּבֹא־בִי רוּחַ וַתַּעֲמִדֵנִי עַל־
רַגְלָי וַיְדַבֵּר אֹתִי וַיֹּאמֶר אֵלַי בֹּא
הִסָּגֵר בְּתוֹךְ בֵּיתֶךָ: וְאַתָּה בֶן־אָדָם
הִנֵּה נָתְנוּ עָלֶיךָ עֲבוֹתִים וַאֲסָרוּךָ
בָּהֶם וְלֹא תֵצֵא בְּתוֹכָם: וּלְשׁוֹנְךָ
אַדְבִּיק אֶל־חִכֶּךָ וְנֶאֱלַמְתָּ וְלֹא־תִהְיֶה
לָהֶם לְאִישׁ מוֹכִיחַ כִּי בֵּית מְרִי הֵמָּה:
וּבְדַבְּרִי אוֹתְךָ אֶפְתַּח אֶת־פִּיךָ
וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה
הַשֹּׁמֵעַ יִשְׁמָע וְהֶחָדֵל יֶחְדָּל כִּי בֵּית
מְרִי הֵמָּה:
ד וְאַתָּה בֶן־אָדָם
קַח־לְךָ לְבֵנָה וְנָתַתָּה אוֹתָהּ לְפָנֶיךָ
וְחַקּוֹתָ עָלֶיהָ עִיר אֶת־יְרוּשָׁלִָם:

והוה מסוף שבעא יומין והוה פיתגם נבואה מן קדם יי עמיל מימר: בר אדם מליף מניתך לבית ישראל ותקביל ממימרי פתגם ותזהיר יתהון מלמחטי קדמי: כד אמרית לרשיעא מימת תמות ולא אזהרתוהי ולא מלילתא לאזהרא רשיעא מאורחיה דרשעא לקיימותיה הוא רשיעא בחוביה ימות ודמיה מן ידך אתבע: ואת ארי אזהרתא רשיעא ולא תב מחוביה ומאורחיה דרישעא הוא בחוביה ימות ואת ית נפשך שיזבתא: וכד יתוב זכאה מזכותיה ויעביד שקר ואתן תקלת חובין קדמוהי הוא ימות ארי לא אזהרתוהי בחוביה ימות ולא אידכרן זכותיה דעבד ודמיה מן ידך אתבע: ואת ארי אזהרת לצדיקא בדיל דלא למחטי צדיקא והוא לא חטי מיחי ייחי ארי אזדהר ואת ית נפשך שיזבתא: ושרת עלי תמן רוח נבואה מן קדם יי ואמר לי קום פוק לבקעתא ותמן אמלל עימך: וקמית ונפקית לבקעתא והא תמן יקרא דיי שריא כיקרא דחזיתי על נהר כבר ואשתטחית על אפי: ועלת בי רוחא ואקימתני על ריגלי ומליל עימי ואמר עול איטמר בגו ביתך: ואת בר אדם הא גזרי פתגמי פומי עלך כאיסור גדילן דאסרין בהין ולא תיפוק ביניהון: ולישנך אדביק לחכך ותשתוק ולא תהי להון לגבר מוכח ארי עם סרבן אינון: ובמללותי עימך ארכין ית נפשך ותימר להון כדנן אמר יי אלהים דמקביל יקביל אולפן ודי יתמנע יתמנע מלמחטי ארי עם סרבן אינון: ואת בר אדם סב לך אבנא ותתן יתה קדמך ותצור עלה קרתא ית ירושלם:

רשי

צופה נתתיך. למה את דומה הלא כצופה שמעמידין על המגדלים לראו' אם יבאו גייסות לעיר יתקע בשופר ל להזהי' את העם שיכונו ויתחזקו כן נתתיך ל להזהירם להשמר מן הפורענו' שלא אביאנו עליהם: ונתתי מכשול לפניו. כשהוא עושה דבריו בהצנע ומראה עצמו כצדיק אני נותן עבירה מפורסמת ל לפניו כדי לגלו' מעשיו וכשאביא רעה עליו לא יהרהרו אחרי: ולא תזכרנה צדקותיו. פרשו רבותינו בתוהא על הראשונו' שמתחרט על הצדקות הראשונו' שעשה: והנה שם כבוד יי' עומד. הקדים על ידו לילך שם מדת ענוה יתירה מה שאין דרך בשר ודם לעשות כן התלמי' ממתין לרב וכאן הרב ממתין ל לתלמיד: הסגר בתוך ביתך. להראות שאינם ראוין לתוכחה: הנה נתנו אליך עבותים. הוי אסור בביתך כאילו נאסרת בעבותים וכן תרגם יונתן הא גזרי' פתגמי עלך כאיסור גילדין וגו': ובדברי אותך. כשאחפוץ לדבר אתך לשלחך אליהם: ואמרת אליהם כה אמר יי' אלהים. את כל דברי שליחותי: השומע ישמע. אין זה מן השליחות אלא רוח ה הקודש אמר לנביא אתה אמור אליהם ש שליחותי והם השומע ישמע והחדל יחדל כי ידעתי כי לא כלם י ישמעו כי בית מרי המה: לבנה. טוולה בלע"ז: ויש מהם שהם גדולו':
רייט

הנה נתנו עליך עבותים. והנה נתתי עליך עבותים. ויתן את צמרתו: ישמע ב' קמצין וסימ' פן יראה בעיניו ובאזניו. השמע ישמע והחדל:

המראה אשר ראיתי ואחז"ל פירש זה על מה שאמר בבא אליו הפליט ויד יי' היתה אלי בערב לפני בא הפליט ויפתח את פי וגו': ואתה בן אדם קח לך לבנה. למה צוה לו לבנה ולא אמר לו שיצור על לוח כל הענין לפי שבונים בלבני' הערים או באבנים תהיה הלבנה משל בזה והלבנה נוחה לחקק בה יותר מהאבן ויונתן תרגם לבנה אבנא: ונתת

רש"י

דייק. מגדל בלע"ז שמשליכין בו אבנים לעיר: סוללה. שופך עפר וסוללו וכובשו במקלות ועושה תל גבוה לעמוד עליו ולראות בתוך העיר ולירות בחצים סוללה פורייר"א בלע"ז: ושים עליה כרים. תרגם יונתן איפרורון והם כפרים שמושיב חיילותיו ויושבים באהלים לרוחות העיר שלא יצא אדם ויבא ובא. ופי' כרים

רד"ק

דייק. ובנית עליה דייק. מגדל עץ שבונין נגד העיר לכבשה: ושפכת עליה סוללה כתרגומו ותכבר עלה מליתא והוא שמשפכים עפר בחפירו' שסביב העיר למלאתם ולעשות מן העפר תל גבוה כדי לעלות ממנה אל החומה או להלחם: ושים עליה כרים סביב. פגדים ושרי חיילות ואדוני אבי ז"ל פירש כרים כבשים כמו עם

ושים ט' וסימ' בסדר בשלח: מחבת ג' וסי' על מחבת בשמן תעשה. וכל נעשה במרחשת. מחבת ברזל ונתת אתה: ואני נתתי לך ב' וסימ' ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך. ואני נתתי לך את שני עונם: זרעך ד' חס' בליש' בנביאים ובכתובים וסימ' וגדעתי את זרעך ואת זרע. הבל היום יחרוש החורש לזרוע. וזרעך

ונתתה עליה מצור ובנית עליה דיק
ושפכת עליה סללה ונתתה עליה
ט' מחנות ושים עליה כרים סביב:
ג' ואתה קח לך מחבת ברזל ונתתה
אותה קיר ברזל בינך ובין העיר
ל' [illegible] והכינתה את פניך אליה והיתה
במצור וצרת עליה אות היא לבית
[illegible] ישראל: ואתה שכב על צדך
השמאלי ושמת את עון בית
ישראל עליו מספר הימים אשר
ג' תשכב עליו תשא את עונם: ואני
ל' נתתי לך את שני עונם למספר
ימים שלש מאות ותשעים יום
ל' ונשאת את עון בית ישראל: וכלית
הימני את אלה ושכבת על צדך הימני
שנית ונשאת את עון בית יהודה
ל' ארבעים יום יום לשנה יום לשנה
ל' נתתיו לך: ואל מצור ירושלם תכין
ה' חס' ג' פניך וזרעך חשופה ונבאת עליה:

ותיתן עלה בצייר ותבני עלה
ו כרקום ותיצבור עלה מליתא
ותישרי עלה משירין ומני עלה
איפרורוון סחור סחור:
ו ואת סב לך מסרית ברזל
ותיתן יתה כותל ברזל בינך ובין
קרתא ותתקין ית אפך לה ותהי
בציירא ותצור עלה את היא לבית
ישראל: ואת שכוב על סטרך
דסמלא ותשוי ית חובי בית ישראל
ע עלוהי מניין יומיא דתישכוב
עלוהי תקביל ית חוביהון:
ואנא יהבית לך על חד תרין
בחוביהון למניין יומיא תלת מאה
ותשעין יומין ותקביל חובי בית
ישר': ותשלים ית אילין ותישכוב
ו על סטרך דימינא תנינות
ותקביל ית חובי בית יהודה
ארבעין יומין יומא לשתא יומא
לשתא יהביתנון לך: ולציר
ת ירושלם תתקין אפך ודרעך
תתקיף ותתנבי עלה:

שרים ממונים על הצבא זה אומר לרוח זו וזה לרוח זו: קיר ברזל. דוגמת לחומת העיר המפסקת בין הצבא ובין העיר: אות היא. שכך תבא ירושלם במצור: על צדך השמאלי. לסבול צער היסורין מניין ימים כמניין שנים אשר ה[illegible] שהכעיסו לפני ותכפר עונם אחרי אם קשה בעיניך הפורענו' שאני אומר להביא עליהם נתתי לך את שני עונם וגו' הקילותי עליך ל לקבל את הצער שסבלו אני למנין שני' שחטאו לפני הפכתים לך ל למנין ימים. לא' שני כמו שנים וכן תרגם יונתן ואנא יהבית לך על חד תרין בחוביהו': שלש מאות ותשעי' יום. שניהו בסדר עולם מלמד שחטאו ישראל שלש מאות ותשעי' שנה משנכנסו לארץ עד ש שגלו משנה עשרת ה השבטים ואתה מוצא והם מפורשי' מאתים וארבעי' ושלש משמלך ירבעם עד שגלה הושע בן אלה ובימי שפוט השופטים קי"א שנים והשאר סתומים

חלב כרי' ואמרו' לו והוא ששמין אילי ברזל לנגח החומה: ואתה. מחבת ברזל. מחבת אין לו ענין קבול אלא שהיא ש פשוטה יותר מפרור ואמר כלי ברזל לרמותה לקיר ועניין קיר ברזל לשני דברים האחד לחזק הברזל שלב ישראל חזק כברזל והשחרות לשחרות הברזל משל לעונותיהם שהם שחורי' וכעורים כמו שרמזה אות לתאמי' השחורי' והם רחוקים מלהלבין והם ת מבדילים בינם לבין אלהים כקיר המבדיל בין בית לבית ועניין והכינות את פניך אליה כי פני יי' אליהם אם ישובו אליו א ענין הכנת פנים כמו ושמתי את פני באיש ההוא ומה שאמ' וצרת עליה אחר שאמר והיתה במצור רוצה לומר וצרת עליה עד רדת חומותיה: אות היא. כי כן יצורו האויבים על ירושלם עד שיכבשו אותה: ואתה שכב. עוד זה שיעשה אות אחר להם: שכב על צדך השמאלי. לפי שרוב שכיבת האדם היא על צדו ה השמאלי לפיכך צוה לשכב עליו על עון בית ישראל שהם ה הרוב וצוה לו שישכב עליו ש"צ יום כי כן היו שני עונם ורש"י ז"ל פירש לפי ששמרון היתה לשמא' ארץ יהודה כמו שכתוב ואחותך הגדולה שמרון היושבת על ש שמאלך לפיכך צוה לו לשכב על שמאלו לשאת עון בית ישראל ופירוש תשא את עונם תסבול עונם כי השכיבה על צד אחד זמן רב שלא יהפך לצד אח' הוא

חשופה. ולא בזרוע גדולה ובעם רב. וכל אורית' דכות חס' כב"ג בליש' בקרי' וסי' וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים. במסות באתות ובמופתים ובמלחמה. וטרף זרוע אף קדקד: ליש' אחרינא וזרעך ה' חס' בקריאה וסימ' בסדר עקב:

אלו הט"ב שנים שמצאתי בתשובות רב יוסף ריש מתיבתא שחטאו י' השבטים מימות יהושע עד שיגלם סנחריב משמרון חשוב בימי השופטי' ח' שנים ביד כושן י"ח ביד עגלון כ' ביד סיסרא ז' ביד מדין י"ח ביד בני עמון מ' הרי קי"א מן מיכה עד שנשבה הארון בימי עלי מ' הרי קנ"א חשוב לירבעם בן נבט כ"ב נדב בנו ב' בעשא כ"ד אלה בנו ב' עמרי י"ב אחאב כ"ב אחזיה בנו ב' ויהורם אחיו י"ב ויהוא כ"ח יהואחז י"ז יהואש בנו י"ו וירבעם בנו מ"א הרי מ"ן שנה ומנחם בן גדי י' פקחיהו בנו ב' ופקח בן רמליהו כ' והושע בן אלה ט' שנים הרי שצ"א ושנה אחרונה להושע איכה מן המנין לפי שבשנת ט' להושע נלכדה שמרון ולא היה חשבון המלכו' להושע אלא ח' שני' הרי ש"צ שני' שחטאו מלכי יהודה אחר גלות סנחריב עד שנאמרה פרשה זו ליחזקאל מפורשים למטה ולא הוצרכתי לפרשה: עון בית יהודה מ' יום: מלמד שחטאו בית יהודה משגלו עשרת השבטים עד שחרבה ירושלם ארבעי' שנה כ"ב של מנשה שכתוב בו ככל אשר עשה אחאב ואחאב מלך עשרים ושתים ושתים דאמון וי"א דיהויקים ונבואה זו נאמרה ליחזקאל בשנה החמישית לצדקיהו הרי ארבעים סך כלם ארבע מאות ושלשים ואחר הנבואה הזאת שהן שש שנים הרי שמנה יובלות ושלשים ושש שנה בשמנה יובלות שמונה שבועי שמיטות הרי חמשים ושש שנית שמיטה ושמונה שנות יובל הרי ששים וארבע ובשלשים ושש שנה יש חמש שנות שמטה הרי ס"ט שמיטו' ושנת היובל האחרון נחשבה להם לעון שהרי בעונם גלו משנה הרי שבעים שנה מקודשים של שמיטה שלא שמטום ישר' לפיכך גלו שבעים שנה לקיים אז תרצה הארץ את שבתותיה והוא שכתוב בסוף דברי הימי' למלאת דבר יי' בפי ירמיה עד רצתה הארץ את שבתותיה כל ימי השמה שבתה למלאות שבעים שנה: דרך השמאלי. לשמרון לדרך הימני ליהודה לפי שיהודה בדרומה של ארץ ישראל כמה שנאמר ואחותך הגדולה שמרון היושבת על שמאלך ואף בספר יהושע תמוס מצר שבט יהודה כל מצר הדרומי: ואל מצור ירושלם. אשר חקות על הלבינה תשים פניך כשתשכב על צדך השמאלי תהי הלבינה לנגדך וכן כשתשכב על הימני: וזרועך. תהא חשופה לנגדה כאדם הנלחם הוא אות לנבוכד נצר הנלחם בה חשופה כמו גלויה: נתתי

קשה מאד והנה זה היה למופת להם כי השנים שלא עבדו האל עבדו הגוים וסבלו עבודתם הקשה וכל השכיבה הזאת ואף על פי שארכו הימים הכל היה במראה הנבואה ואני נתתי לך את שני עונם למספר ימים שלש מאות ותשעים יום רוצה לומר שנתן לו ימים במספר כנגד השנים שחטאו יום לשנה ושני עונם היו שלש מאות ותשעים שנה ורובם מצאנו בפירוש כי בימי השעבוד אשר בין שופט לשופט שהיו עושים הרע בעיני יי' היו משתעבדים לגוים מיהושע ועד שמשון תמצא בחשבון קי"א שנים ובימי מלכי ישראל שעשו הרע בעיני יי' והיו בשעבוד מלכי האומות תמצא בחשבון מירבעם עד הושע מאתים וארבעים ואחת שנה הרי שלש מאות וחמשים ושתים חסרו שלשים ושמנה הוסף בהם עשרי' של שמשון שהיו מושלים בהם פלשתים לפי שהיו עושים את הרע בעיני יי' כמו שכתוב הלא ידעת כי מושלים בנו פלשתים כי אף על פי שהושיעם שמשון לא היתה תשועה שלמה לפי שלא היה לבם שלם עם יי' חסרו עדין שמונה עשרה שנה אלו שמנה עשר' שנה היו בין ימי שמגר שלא נתפרשו שלא היתה תשועתו אלא מעוטה וכן כתיב בימי שמגר בן ענת בימי יעל חדלו ארחות ובין ימים שבין שמשון לעלי שנאמר בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה ואז נעשה פסלו של מיכה כמו שפירשנו במקומו ותימה הוא מה שת"י את שני עונם על חד תרין בחוביהון: וכלית את אלה. רוצה לומר כי אחר שגלו עשרת השבטים החלו מלכי יהוד' לעשות הרע בעיני יי' כי בשנת שש לחזקיהו גלו ואחרי מות חזקיהו החלו לעשות הרע בעיני יי' ואף על פי שאחז היה רשע לא נגזרה גזרה בחרבן ירושלם עד מנשה שנ' עליו אשר עשו האמורי אשר לפניו ויחטיא גם את יהודה בגלוליו ונאמר הנני מביא רעה על ירושלם וגו' ומחיתי את ירושלם כאשר ימחה הצלחת והנה מנשה מלך חמשים וחמשה שנה ועמד ברשעו עשרים ושתים שנה ועשה תשובה כדברי בעל הדרש וסמך זה לפסוק ויעש אשרה כאשר עשה אחאב וכמה מלך אחאב עשרים ושתים שנה וזה הדרש רחוק כמו שכתבנו הטעם בספר מלכים ולפי זה הפי' נחשב עשרים ושתים למנשה ושמנה עשרה ממלכות יהויקים וצדקיהו ואע"פ שמלכו בין שניהם עשרים ושתים לא נחשב הארבעה שנים האחרונות לצדקיהו שהיתה הארץ חרבה רבה ולפי דעתי כי הארבעים שנה נחשבו' כולם למנשה כי בעונותיו חרבה הארץ כי לולי כובד עונותיו היה האל סולח לעונות הבאים אחריו ולצדקיהו וליהויקים תלה בחטאות מנשה כמו שאמר ביהויקים אך על פי יי' היתה ביהודה להסיר מעל פניו בחטאות מנשה ולא אבה יי' לסלוח וכן אמר בצדקיהו כי על אף יי' היתה בירושלם וביהודה עד השליכו אותם מעל פניו וארבעים שנה היה מנשה ברשעתו והיה בתשובה חמש עשרה שנה: הימיני. כתוב הימני קרי: ואל מצור ירושלם תכין פניך. אמר לו כי בשכבו על הצד יהיו פניו כנגד הלבנה שחקק בה ירושלם והמצור וזרועך חשופה. מגולה כי הרוצה להכות ולהלחם בחזקה חושף זרועו מן הבגד שעליו וכן חשף יי' את זרוע קדשו ויונתן תרגם ודרעך יתקף: ונבאת עליה. כנגד שתצור עליה תנבא עליה ותאמר לה דברי מוסר ושתהיה נכבשת אם לא תשוב: והנה

והנה נתתי. כאילו נתתי לך עבותים שלא תוכל להתהפך מצדך אל צדך עד שתשלים ימי המצור שהם ארבע מאות ושלשים ומ"ת מצוריך כתיב בו"ר הרבוי האחד מצור שמרון והאחר מצור ירושלם ואלו הארבע מאות ושלשים שנה שהיו ברשעם בטלו השמטות והיובלות ותמצא בהם שבעים שמטות וכנגדם היו בבבל בגלות שבעים שנה כמו שאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה וכיצד הם ע' שמטות בשלש מאות וחמשים שנה יש חמשים שמטות כשארו לך מן הארבע מאות ושלשים שמנים שנה בחמשים שנה שבע שמטות הרי הם חמשים ושבע שמטות כשארו שלשים שנה שבהם ארבעה שמטות ועוד שתי שנים הרי לך ששים ואחד שמטות ובארב' מאות שנה שמנה יובלים הם ששים ותשעה שמטו' שבטלו והשמטה האחת למלאת שבעים תחשוב שתי שנים שנשארו לנו מ שלשים וארבע שנים שלא ח חשבנו לצדקיהו הרי שם שנים ובשביעית גלו ולא הספיק להם לשמוט אפילו אם רצו: ואתה קח לך חטין. בגו"ן כמו בא"ם וכן לקץ הימין כמו הימים את קול הרכין כמו הרכים והדומ' לו צוה לו גם זה לעשות לאות לבני ישראל כי יאכלו במצור שא המינים מעורבין מפני הרעב שלא יברור אדם חטים לאכלו אא יאכלם עם המינים הפחותים מעורבים מפני הרעב ופול ועדשים ידוע ולא יעשה אד' מהם לחם אא בימי הרעב ודוחן הוא שקורין לו בלע"ז מיליו וכסמי' ברגם בכמ"ך והוא שקורין בלע"ז שינגלא: בכלי אחד. כלומר שתערבם כולם והכל במראה הנבואה: אשר אתה שוכב על צדך. ולא אמר השמאלי כי למספר הימים שזוכר ידוע שעל השמאלי אמר או אמר על דרך סתם לכלול שניהם וזכר מספר הימים של השמאלי והוא הדין לימיני גם כן ארבעים יום צוה שיאכלנו כי גם כן היו בני יהודה במצור וברעב: ומאכלך. במשקול. בחולם בשקל מזמור וזה אות לבני ישראל כי במשקל יאכלו לחמם מפני הרעב ולא י יאכלו פעמים ביום אא פעם אחת בין היום והלילה מעת לעת מ מחסרון הלחם: ומים במשורה תשתה. אמרו רבותינו ז"ל כי משורה מדה קטנה אחד מ משלשים בלוג. ומה שאמ' ששית ההין לא אמר שהמשורה ששית ההין אלא שלא ישתה מעת לעת אלא ששית ההין ומאותו ששית ישתה במשורה מעט מעט שלא ישבע מהמים באחת מן הפעמים אלא מעט מעט ישתה אות' לבני ישראל שלא יהיה להם מים ומה שישתו מהם יהיו מעט במדה מחסרון המים בירושלם כל ימי המצור שהיה משנת תשע לצדקיהו עד שנת אחד עשר: ועוגת שעורים תאכלנה. חסר כ"ף הדמיון כמו לב שמח ייטיב גהה וזולתה רוצה לומר וכעוגת שעורים כך תאכלנה כאילו היתה עוגת שעורים לבדם בלא ערוב כי המעורב מכל אלו המינים קשה לאוכלה ולא אמר כעוגת חטים כי זה רחוק שיאכל בתאכון העוגה המעורבת כעוגת חטים לבדם: והיא בגללי צואת האדם. מלת והיא מורה על פירושינו כי עוגת שעורים היא דמיון כי אילו היה אומר עוגת שעורים על העוגה המעורבת וכמכה לשעורים לומר מרובה שעורים היה אומר ובגללי צואת האדם לא היה אומר והיא אלא אמר והיא שב אל העוגה המעורבת גם לפירוש שפי' עוגת שעורים שתהא עריכתה כעריכת עוגת שעורים שאוכה כאה לא היה לו לומר תאכלנה ולא תעגנה: תעוגנה לעיניהם. תעוגנה הכסים וא"א כי הנו"ן והה"א לפעלה והיתה הנו"ן ראויה להדגש פי' אותה בעצמך תעוג אותה וכן תרגם יונתן תחררינה רוצה לומר תאפנה על הגחלים כי לפיכ נקראת העוגה חררה ועגין תעגנה תעשה החררה והמעשה לעוגה היא אפיתה ואמ' לו שיאפה אותה בגללי צואת האד' ונקראת הצואה גללים בגלל לפי שהיא מתגלגלת ואמר לו שידליק גללי צואת האדם ויאפה בהם העוגה והוא דבר טמא ומאוס והיא אות לבני ישראל שיאכלו לחמם טמא בגוים ופירוש לעיניהם לעיני בני ישראל כדי שיראו כי אות היא להם: ויאמר יי' את לחמם טמא. כי בגלותם בין הגוים לא יוכלו לשמור מאכלם מטומאה ולא יוכלו לאכול בנקיות: ואומר. הנה נפשי לא מטמאה. לא נפשי ולא גופי אינם מטומאים לא נפשי ממחשבה רעה ולא גופי ממאכל טמא וזהו שאמר נבלה וטרפה לא אכלתי כי הכהנים מוזהרים על הנבלה ועל הטרפה יותר מישראל מפני הטומאה וכן כתיב כל נבלה וטרפה לא יאכלו הכהנים לטמאה בה: מנעורי. אפילו מנעורי נזהרתי מטומאה וכן ולא בא בפי בשר פגול שהכהנים מוזהרים עליו ואיך תאמר לי שאעשה לחמי בדבר טמא ומאוס ורז"ל פירשו הנה נפשי לא מטומאה שלא הרהרתי ביום ובאתי לידי טומא' בלילה ונבלה וטרפה לא אכלתי שלא אכלתי מבשר כוס כוס מעולם פי' בהמה מסוכנת שאומרים עליה שחוט שחוט כלומר ממהרים לשחטה שלא תמות כוס כמו נכוס תרגום שחוט כי אם רוצה לומר נבלה וטרפה ממש מאי רבותיה דיחזקאל: ולא בא בפי בשר פגול. שלא אכלתי מבהמה שהורה בה חכם מפום דרבי נתן אמרו שלא אכלתי מבהמה שלא הורמו מתנותיה: ויאמר אלי. צפועי. כתיב בו"ו וקרי צפיעי ביו"ד והאותיות אהו"י מתחלפות וצפיעי הבקר פירוש גללי הבקר וצפיעי כמו צואות ענין יציאה היא וכן הצאצאים והצפיעות וצואת הבקר אינה מאוסה כצואת האדם: ויאמר. מטה לחם. משען כמו שהמטה משען האדם החלוש וכן אמר בתורה בקללות בשברי לכם מטה לחם עתה פירש מה שאמר לו שיאכל לחמו במשקל ושתה מימיו במשורה כי אות היא לבני ישראל: ובדאגה. שידאגו ויפחדו באכלם שיחסרו לחם ומים: ובשממון. בתמהון לבב: למען. עתה פירש הדאגה לפי שיחסרו לחם ומים: ונשמו איש ואחיו. כלומר איש את אחיו שלא יהיה לאחד יתרון על חברו: ונמקו. ימק לבבם מרוב צרות וכל זה בעונם שיכירו כי הם גרמו להם זה כי עונם גרם להם כל זה:

במשקול. המ"ל כליש' וסי' או ככר כסף תשקול. במשקול עשרים שקל. לו שקול ישקל כעסי. ועשרת אלפי' ככר כסף אשקול. ואשקולה להם את הכסף: אשקול על ידי עשי המלאכה. על גנזי המלך. ות"ין תר"ין כתרא"ן דא"ינון אשקול על ידי עשי המלאכה על גנזי א"ית ד"לא כסר יתה"ון:

והנה נתתי עליך עבותים ולא
תהפך מצדך אל צדך עד כלותך
ימי מצורך: ואתה קח לך חטין
ושעורים ופול ועדשים ודחן וכסמים
ונתתה אותם בכלי אחד ועשית
אותם לך ללחם מספר הימים אשר
אתה שוכב על צדך שלש מאות
ותשעים יום תאכלנו: ומאכלך
אשר תאכלנו במשקול עשרים
שקל ליום מעת עד עת תאכלנו:
ומים במשורה תשתה ששית ההין
מעת עד עת תשתה: ועגת שערים
תאכלנה והיא בגללי צאת האדם
תעגנה לעיניהם:
ויאמר יהוה ככה יאכלו בני ישראל
את לחמם טמא בגוים אשר אדיחם
שם: ואמר אהה אדני יהוה הנה
נפשי לא מטמאה ונבלה וטרפה לא
אכלתי מנעורי ועד עתה ולא בא
בפי בשר פגול:
ויאמר אלי ראה נתתי לך את
צפועי הבקר תחת גללי האדם
ועשית את לחמך עליהם: ויאמר
אלי בן אדם הנני שבר מטה לחם
בירושלם ואכלו לחם במשקל
ובדאגה ומים במשורה ובשממון
ישתו: למען יחסרו לחם ומים
ונשמו איש ואחיו ונמקו בעונם:

והא גזירת פתגמי עלך כאיסור
גדילין ולא תתהפיך מסיטרך
לסיטרך עד אשלמותך יומי
צירך: ואת סב לך חיטין
וסערין ופולא וטלופחין ודוחן
וכונתין ותתן יתהון במנא חד
ותעביד יתהון לך למיכל מניין
יומיא דאת שכיב על סטרך תלת
מאה ותשעין יומין תיכליניה:
ומיכלך דתיכליניה במתקל עסרי'
פלם ליום מעידן עד עידן
תיכליניה: ומיא במכילא תשתי
חד מן שתא בהינא מעידן עד
עידן תשתי: וחררא דלחים
שעורין תיכלינה והיא על גלי
מפקת אינש תחררינה לעיניהון:
ואמר יי כדין
ייכלון בני ישראל ית מיכלהון
מסאב ביני עממיא דאגלינון
לתמן: ואמרית קביל בעותי יי
אלהי הא נפשי לא מסאבא ונבילא
ותבירא לא אכלית מזעורי ועד
כען ולא אכלית בסר מרחק:
ואמר לי חזי
דיהבית לך ית גלי תוריא חלף
גלי אינשא ותעביד ית מיכלך
עליהון: ואמר לי בר אדם הא
אנא תבר סעיד מיכלא בירושלם
וייכלון לחמא במתקל ובצפא
ומיא בצרו ובאישתממו ישתון:
בדיל דיתבר להון מיכל ומישתי
ויצדון גבר ואחוהי ויתמסון
בחוביהון:

רשי

נתתי עליך עבותים. גזירת מכותי תהא חמורה עליך כאילו כפותה כאסרת בעבותים שלא תהפך מצדך אל צדך: עד כלותך ימי מצורך. מניין הימים האלה שגזרתי עליך: חטים ושעורים וגו' ודחן וכסמים. פאניץ ואפיילטרא בלע"ז שי' הרעב שיהיו עליה' בימי המצור ויאכלו לחם ערובת ובמיאוס: במשקול. סימן לאנשי מצור שיראו מן הרעב ויאכלו' במשקל ושותין במשור': מעת עד עת. מיום ליום במדה זו תשתה ששית ההין: ועוגת שעורי תאכלנה. עריכת' מגולת כעריכ' שעורים ולא כאה כ עריכת עוגת חטים: בגללי צאת האדם תעוגנה. תאפינה בגחליהם שמייבשן ושורפן: אהה. לשון צעק': נפשי לא מטמא' לא הרהרתי ביום ובאתי לידי טומאה בלילה: נבלה וטריפה לא אכלתי. בשר מסוכנת שדומה לנבילה וטריפה: בשר פיגול. בהמה שהורה בה חכם ולא יתכן לומ' נבילה וטריפה ממש דאם כן מאי רבותיה: טמא. מאוס: צפיעי. גללי: מטה לחם. משען לחם פיצא דפיין בלע"ז: ובדאגה. דואגים שמא יכלא הלחם מהם: דאגה אינכשא בל' ובלשונינו דוטאור בלע"ז: למען יחסרו. דאגתם ושממונם בשביל שיהו חסירי לחם ומים בימי המצו' וידאגו פן יכלה: חרב

ואתה

חרב חדה׳ סימן לחרב נבוכד נצר׃ תער הגלבים׳ הרצענים ולשון יוני הוא ויש אומרים פרקמטיר בלעז ומנחם חבר תער הגלבים תער הגלחים ואין לו דמיון בתורה׃ בתוך העיר׳ אשר חקותה על הלבנה כבלות ימי מצורך אות היא שיכלו שלישיתם בזלעפות רעב בתוכה שהם כאש כעבין שנאמר עורנו כתנור נכמרו מפני ז

ואתה בן אדם׳ אמר לו שיעשה אות אחר שיקח חרב חדה והכל במראה הנבואה וחרב חדה היא תער הגלבים שהיא חריפה מאד וכורתת מהרה גלבי הספרי׳ והם המגלחים ראשי בני אדם וזקנם ולא מצאנו לו חבר במקרא ובברא׳ רבה היה המלך עומד ומגלב ותרגום ירושלמי וכל זקן גרועה מגליבא׃ שלישית׃

לרוח ג׳ קמץ בקריאה וסי׳ והשלישית תזרה לרוח ׳ לעשות לרוח משקל ׳ ובה יתרן לו שיעמול לרוח׃ אריך ד׳ בקריא׳ וסים׳ נמסר בסדר בשלח׃ את משפט ג׳ בקריא׳ וסים את משפטי תעשו ואת חקתי׳ ואם בחקתי תמאסו ואם את משפטי׳ ותמר את משפטי לרשעה׃ משפטי דקרים לחקתי ה׳ בקריא׳ וסים׳ את משפט

ה ואתה בן אדם קח לך חרב חדה
תער הגלבים תקחנה לך והעברת
על ראשך ועל זקנך ולקחת לך
מאזני משקל וחלקתם׃ שלשית
באור תבעיר בתוך העיר כמלאת
ימי המצור ולקחת את השלשית
תכה בחרב סביבותיה והשלשית
תזרה לרוח וחרב אריק אחריהם׃
ולקחת משם מעט במספר וצרת
אתם בכנפיך׃ ומהם עוד תקח
והשלכת אותם אל תוך האש
ושרפת אתם באש ממנו תצא אש
אל כל בית ישראל׃
כה אמר אדני יהוה זאת ירושלם
בתוך הגוים שמתיה וסביבותיה
ארצות׃ ותמר את משפטי לרשעה
מן הגוים ואת חקותי מן הארצות
אשר סביבותיה כי במשפטי מאסו
וחקותי לא הלכו בהם׃
לכן כה אמר אדני יהוה
יען המנכם מן הגוים אשר ס
סביבותיכם בחקותי לא הלכתם
ואת משפטי לא עשיתם וכמשפטי
הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם׃
לכן כה אמר אדני יהוה
הנני עליך גם אני ועשיתי בתוכך
משפטים לעיני הגוים׃ ועשיתי
בך את אשר לא עשיתי ואת אשר
לא אעשה כמהו עוד יען כל
תועבתיך׃
לכן אבות יאכלו בנים בתוכך
ובנים יאכלו אבותם ועשיתי בך
שפטים וזריתי את כל שאריתך

ואת בר אדם סב לך חרבא חריפא
מספר גלביא תיסב לך ותעבר על
רישך ועל דיקנך ותיסב לך ם
מוזנון דמתקל ותפלגינון׃
תלתא בנורא תדליק בגו קרתא
כמישלם יומי צירא ותיסב ית
תלתא תקטיל בחרבא בחרנהא
ותילתא תבדר לכל רוח דכן
יתבדרון ודקטלין בחרבא אגרי
בתריהון׃ ותיסב מתמן זעיר
במניין ותצור יתהון בכנפך׃
ומנהון עוד תיסב ותירמי יתהון
לגו נורא ותוקיד יתהון בנורא
בכין תיפוק אשתא על כל בית
ישראל׃ כדנן אמר
יי אלהים דא ירושלם בגו עממיא
שויתהא וסחור סחור לה מדינתא
׃ ואשניאת ית דיני למחבביהון
מן עממיא וית קימי מן מדינתא די
בסחרנהא ארי בדיני קצו וקיימי
לא הליכו בהון׃
בכן כדנן אמר יי אלהים חלף
דתבתון מן עממיא די בסחרניכון
בקימי לא הליכתון וית דיני לא
עבדתון וכנימוסי עממיא די ב
בסחרניכון לא עבדתון׃
בכן כדנן אמר יי אלהים
הא אנא שלח רוגזי עלך אף אנא
ואעביד בגויך פורענות דינין ל
לעיני עממיא׃ ואעביד ביך ית
דלא עבדית וית דלא אעביד ד
דכותיה עוד חלף כל תועבתיך׃
בכן אבהן יכלון בסר
בניהון בגוויך ובניא יכלון בסר
אבהתהון ואעביד ביך פורענות
דינין ואבדר ית כל שאר עמיך

תעשו ואת חקתי תשמרו׳ והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתתיה׳ ותמר את משפטי לרשעה ב׳ בפסוק׳ מעני השיב ידו׳ יען במשפטי מאסו׳ יען משפטי לא עשו וחקתי מאסו׳ ועבדי דוד מלך עליהם ורעה אחד׳ על ריב המה יעמדו למשפט׃ תועבתיך ה׳ כתו׳ כן חס׳ ו׳ בתר׳ וסים׳ ועשיתי בך את אשר לא עשיתי׳ יען את מקדשי טמאת׳ ואת כל תועבתיך ותרבי את תועבתיך׳ ושארא תועבותיך׃ נאם ג׳ בטע׳ זרק׳ בסיפ׳ וסים׳ יען את מקדשי טמאת בבקום׳ ועשיתי׃

לזלעפות רעב׃ תכה׳ אות בחרב׃ סביבותיה׳ סביב אותה לבינה סימן על הבורחים מן העיר שישיגום כשדים ויהרגום סביב ירושלם׃ והשלישית תזרה לרוח׳ סימן לגולים שילכו למצרים יוחנן בן קרח וחבורתו ושם אריק חרב אחריהם שהלך נבוכד נצר ו והחריב את מצרי ושם כהרגו׃ וצרת אותם בכנפיך׳ אלו מתי מעט שיגלו לבבל ויחיו׃ ומהם עוד תקח׳ מאותם מתי מעט׃ ושרפת אותם באש׳ סימן לאחאב בן קוליה וצדקי׳ בן מעשיה אשר קלם מלך בבל׃ ממנו תצא אש׳ מן הרמזים האלה שאני רומז לך תצ׳ הפורענ׳ לכל בית ישראל׃ בתוך הגוים׳ שמתיה באמצע העולם׃ ותמר את משפטי׳ ותחליף את משפטי׃ מן הגוים׳ שכך כתוב במנשה ויתע מנשה את יהודה ויושבי ירושלם לעשות רע מן הגוים אשר השמיד יי׳ מפני ישראל ויש פותרי׳ שהגוי׳ לא קבלו תורתי והם קבלוה ע עליהם ועברו עליה׃ יען המנכם׳ יען הזמינכם את עצמיכם להפקר מן הגוים המנכם לשון וימן להם המלך ומנחם פתרו לשון הומה כמו המו גוים׃ וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם׳ שהם לא המירו את אלהי׳ והמה לא אהי׳ ואתם המרתם כבודי בלא יועיל ורבותי׳ פי׳ כמתוקנים שבהם לא עשיתם כ כמקולקלים שבהם עשיתם׃ גם אני׳ את בגדת עלי וגם אני ה הנני עליך׃ והכיחותי

העברת השער בתער הוא משל על השחתת הדבר כי התער מ משחית השער לגמרי וכן אמר ולא תשחית את פאת זקנך וכן אמר דרך משל בהשחית האל מחנה אשור יגלח יי׳ בתער ה השכירה וגו׳ וצוהו לחלוק השער המגלח לג׳ חלקים משל לישראל המגולחי׳ ומוסרי׳ מארצ׳ ומהעולם מהם ברעב מהם בחרב מהם בגלותי׃ באור תבעיר בתוך העיר׳ העיר שחקק בלבנה׃ במלאת ימי המצור׳ ימי מצורך שהיו ת״ל יום וזה היה משל לאותם שכלו בירושלם בתוך ה העיר הן ברעב הן בדבר מיום המצור עד יום שנכבשה׃ תכה בחרב סביבותיה׳ זה משל על צדקיהו ושעתו שיצאו מן העיר והשיגום הכשדים והכום בחרב וזה היה סביבות ירושלם כי ב בערבות יריחו השיגום והכום׃ והשלישי׳ תזרה לרוח וחרב אריק אחריהם׳ וכן אמר בתוכחות והריקותי אחריכם חרב וענין הרקת החרב היא הוצאת החרב מתערה וזה משל לאות׳ שהלכו לארץ מצרים עם יוחנן בן קרח ואמר להם הנביא והיתה החרב אשר אתם יראי׳ ממנה שם תשיג אתכם בארץ מצרים וכן הלכו בשאר ארצות קודם החרבן כמו שכתוב בדבר גדליה׃ ולקחת׳ זה משל לאותם שגלו לבבל לפיכך אמר וצרת אותם בכנפך שיהיו שמורים שם עד שובם ל לארצם כדבר הצרור והקשור בכנף הבגד ומה שאמר מעט במספר כי מעט היו מתי מספר עשרת אלפים גולה׃ ומהם׳ מן הגולים שבבל שכלו בבבל הרשעים שבהם גם צדקיהו ואחאב קלם מלך בבל באש׃ ממנו תצא אש׳ מן האש שבויתיך להבעיר תצא אש אל כל בית י ישראל בין לאותם שהיו בירושלם בין לאותם אשר בגולה כי זה ש שבויתיך רמז לכליון ישראל כמו שמפו׃ כה אמר אדני יי׳׃ בתוך הגוים שמתיה׳ יושביה שמתי בה לטובתם לפי שהיא נבחרת מכל הארצו׳ יפה נוף משוש כל הארץ שהיא באמצע הישוב לפיכך א אוירה טוב וממוזג מכל הארצות ויושביה היה להם ללכת דרך ישרה ולעשות משפטי הטובים והם המירו אותם לרשעה מן ה הגוים אשר סביבותיהם כמו שאמר ויתעם מנשה לעשות את הרע מן הגוים אשר השמיד יי׳

מפני בני ישר׳ והגוים ההם אשר סביבותיה׳ לא המירו משפטיהם והם המירו משפטי בלא יועיל׃ ותמר׳ מן כי המירו את רוחו ממרים הייתם עם יי׳ והתי״ו בקבול והוא מבנין הפעיל׃ לרשעה׳ שם וסמוך וכרשעת הגוים ההם׃ כי במשפטי מאסו׳ והגוים לא מאסו במשפטיהם׃ לכן כה אמר אדני יי׳ יען המנכם מן הגוים׳ המנכם מקור ושרשו המן ענינו היותכם המון רב רוצה לומר כי אני הרביתי אתכם והרבתי לכם טוב מן הגוים אשר סביבותיכם ויען עשיתי לכם הטוב הזה בחקתי לא הלכתם על דרך ויעמן ישורון ויבעט ויטש אלוה עשהו ואמר וכסף הרבתי לה וזהב עשו לבעל וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם כי הם לא המירו אלהיהם ואתם המירותם אותי בלא יועיל ורבותינו ז״ל פירשו כמתוקנים שבהם לא עשיתם כמקולקלים שבהם עשיתם ויונתן תרגם יען המנכם חלף דחבתון מן עממיא׳ לכן כה אמר אדני יי׳ הנני עליך גם אני׳ כמו שאתם עשיתם מה שלא עשה גוי אחר כן אעשה גם אני בכם משפטים שלא עשיתי בהם ולא אעשה עוד בהם ואעשה זה לעיני הגוים למען תבשו ותכלמו ממעשיכם הרעים׃ ועשיתי׳ את אשר לא עשיתי׳ פי׳ בגוי אחר וכן אמר בתוכחות והפלא יי׳ את מכותך׃ לכן אבות יאכלו בנים׳ וזה העונש גדול שאין כמוהו׃ לכל

לכל רוח. מהם הלכו למצרים ומהם הלכו לבבל וכן במואב ובבני עמון ובאדום וכן בשאר ארצות כמו שכתוב בדבר גדליה: לכן. את מקדשי טמאת. כי מנשה שם פסל האשרה בבית המקדש: וגם אני אגרע. כמו שגרעת את כבודי בסומך השקוצים בביתי כן אגרע אני כבודך ותהיה קלה בעיני אכסים זרים ויעשו בך שפטים: ולא תחוס עיני. בחולם: וגם אני לא אחמול. כמו שאתה לא חמלת על כבודי מלחללו: שלישיתיך. עתה מפרש המשל שאמר לו לחלק השער לג' חלקים: אזרה מבנין הדגוש והאל"ף נקודה בשו"א וסגול שלא כמנהג ברוב: וכלה אפי. עד חצי אכלה בם. אמר אחר שיכלה אפי והנחתי חמתי בם אנחם שנקמתי בהם כי רבה תהיה: והנחמתי. מבנין התפעל הראוי התנחמתי כמו ויתאו להתנחם וסגול הה"א מקו' פתח ודגש הנ"ון לחסרון הת"ו: בכלותי. בבי"ת ויונתן תרגם והתנחמתי ואסיף: ואתנך לחרבה. שתהיה ארצך חרבה ותהיה בזה לחרפ' בגוים אשר סביבותיך שארצם נושבת וארצך חרבה: לעיני כל עובר וכן תהיה חרפה לעיני כל עובר עליך שישום וישרוק עליך בזה הפסוק בגוים ובפסוק שאחריו לגוים והס' בל: והיתה חרפה. כן דרך המקרא לדבר לנוכח ושלא לנוכח כאחד וגדופה שם במשקל מלוכה וענינו כמו חרפה וכפל הענין במלו' שונות לחזק הענין כמנהג: מוסר ומשמה. מוסר שייסרו הגוים בך כמו שאמ' ונוסרו כל הנשים ומשמה ענין תמהון לבב כמו ישום וישרוק כלומר שיתמהו ברוב הרעה שתבא עליך וי"ת ותהא לחסודין ולאתרברבא ע' עליך צרו ואשתממו לעממיא: באף ובחמה ובתוכחות חמה. הכפל לחזק הענין: בשלחי את חצי הרעב. חצי הרעב הם השדפון והירקון והארבה שמכלים את התבואה קצתה או רובה ומה שאמר ורעב אוסיף עליכם עצירת השמים שלא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה כלל הנה לא יהיה להם מה שיאכלו וזהו ושברתי לכם מטה לחם ומעט מה שיאכלו מי שיהיה להם כסף להביא מארצות הגוים וזה לא יהיה אפשר לשם כי אם בקושי גדול מפני האויבי' הצרים עליהם: אוסף. בצר"י ורש"י ז"ל פירש ורעב אוסף עליכם חסרון מעו' שלא יהיה להם במה לקנות תבואה אף על פי שימצאו לקנות וזהו קשה משיהיו פירות ביוקר ומעות בזול: ושלחתי עליכ' רעב וחיה רעה ושכלך. רעב והחיה רעה ישכלו אתכם שימותו בניכם ובנותיכם כי הקטנים לא יוכלו לסבול הרעב כמו הגדולים וכן החיה הרעה תשלוט בקטנים בכם יותר מן הגדולים כי הגדולי' יעמדו כנגד החיה בכלי זינם ובאמרה קללה זו בתורה בתוכחות והשלחתי בכם את חית השדה ושכלה אתכ' וגם בגדולי' תשלוט החיה והרעב אך שבקטני' יותר לפיכך אמר ושכלך: ודבר ודם. דם זה הוא החרב ומה שאמר אחר כך וחרב אביא עליך הטעם כי מה שזכר תחילה ודם הוא חרב אויב שלא תהיה כונתו הראשונה לישראל כחרב פרעה נכה וזהו שאמר יעבור בך ומה שאמר וחרב אביא עליך חרב אויב שתהיה כונתו ראשונה ליש' ובעבורם כמו שאמרנו כחרב סנחריב ונבוכד נאצר וזהו שאמר אביא עליך כי הוא העיר את רוחם לבא עליהם: אני יי' דברתי. וכיון שאני דברתי עלי לקיים ובידי יכולת לקיים: בן אדם. לפי שהיו עובדים על ההרים הרמים ועל הגבעות לאלהיהם שהיו נותנים שם ותחת כל עץ רענן שהיה באפיקים ובגאיות אמר שיתנבא עליה' כלומר כאילו מדבר כנגדם כי הבמות והמזבחות והחמנים שבנוים עליהם יחרבו וישברו וסמך הנעבדים והעובדים להם מפני המעשה הנעשה בהם ואמר במותיכם מזבחותיכם חמניכם חלליכם גלוליכם וחרב כולל החרב ההורג העובדים והחרב הנותצת את המזבחות והבמות כי גם יקרא חרב והוא הפטיש כמו כי חרבך הנפת עליה יתן בחרבותיו פירוש חמניכם גלוליכם שהיו שמים עובדי החמה: ולגאיות. כתיב וקרי ולגאיות ואחר הוא אלא שבקרי סימן הא הנקבה נהפכת לאו"ו כדרך וכתיב

אזרה ג' בקריאה וסימ' ואתכם אזרה בגוים והרקתי אחריכם. וכל אגפיו אזרה לכל רוח. והשלישית לכל רוח אזרה: אשלח ט' וסי' נכסר בסדר בא אל פרעה: אוסף ג' מלרע ב' חס' וא' מלא וסי' בכל אשר שאלת מעם אלהיך בחרב. לא אוסף אהבתם. בשלחי את חצי הרעב הרעים. אגבה מל'. וס' בלשון ארמי שמעית

לכל רוח: לכן חי אני
נאם אדני יהוה אם לא יען את
מקדשי טמאת בכל שקוציך ובכל
תועבתיך וגם אני אגרע ולא
תחוס עיני וגם אני לא אחמול:
שלשתיך בדבר ימותו וברעב יכלו
בתוכך והשלשית בחרב יפלו
סביבותיך והשלשית לכל רוח
אזרה וחרב אריק אחריהם: וכלה
אפי והנחתי חמתי בם והנחמתי
וידעו כי אני יהוה דברתי בקנאתי
בכלותי חמתי בם: ואתנך לחרבה
ולחרפה בגוים אשר סביבותיך
לעיני כל עובר: והיתה חרפה וגדופה
מוסר ומשמה לגוים אשר סביבותיך
בעשותי בך שפטים באף ובחמה
ובתכחות חמה אני יהוה דברתי:
בשלחי את חצי הרעב הרעים בהם
אשר היו למשחית אשר אשלח
אותם לשחתכם ורעב אסף עליכם
ושברתי לכם מטה לחם: ושלחתי
עליכם רעב וחיה רעה ושכלך ודבר
ודם יעבר בך וחרב אביא עליך אני
יהוה דברתי:
ויהי דבר יהוה אלי לאמר: בן ו
אדם שים פניך אל הרי ישראל
והנבא אליהם: ואמרת הרי ישראל
שמעו דבר אדני יהוה כה אמר
אדני יהוה להרים ולגבעות
לאפיקים ולגיאות הנני אני מביא
עליכם חרב ואבדתי במותיכם:
ונשמו מזבחותיכם ונשברו חמניכם
והפלתי חלליכם לפני גלוליכם:

לכל רוח: בכן
קיים אנא אמר יי אלהים אם לא
חלף דמקדשי סאיבת בכל
שקוציך ובכל תועבותיך ואף
אנא איקטוף תקוף דרעיך ולא
יחוס מימרי ואף אנא לא ארחם:
תלתיך במותא ימותון ובכפנא
ישתיצון בגויך ותלתא בחרבא
יתקטלון סחרניך ותלתא לכל
רוח אבדר ודקטלין בחרבא אגרי
בתריהון: ויתוב רוגזי ואניח
חימתי בהון ואסיף וידעון ארי
אנא יי גזרית במימרי ואקים כד
יתוב רוגזי בהון: ואתנינך לחרבא
ולחסודין ביני עממיא די בסחרנך
לעיני כל דעדי: ותהן לחסודין
ולאיתרברבא עלך צרו ואשתממו
לעממיא דבסחרנך כד אעביד ביך
פורענות דינין ברגז ובחמה: ו
ובתקוף רגז אנא יי גזרית במימרי:
בגריותי ית מחת כפנא מכתשין
בישין דמתקנין לחבלא דאשלח
יתהון לחבלותכון וכפנא אוסיף
עליכון ואתבר לכון סעד מיכלא:
ואשלח עליכון כפנא וחיתא
בישתא ויתכלונך ומותא וקטלא
יעדון ביך ודקטלין בחרבא איתי
עלך אנא יי גזרית במימרי:
והוה פתגם נבואה מן
קדם יי עימי למימר: בר אדם
קביל נבואה על טורי ישר' ואתנבי
עליהון: ותימר טורי ישראל
קבילו פתגמא דיי אלהים כדנן
אמר יי אלהים לטוריא ולרמתא
ולפצידיא ולחיליא הא אנא מיתי
עליכון דקטלין בחרבא ואוביד
במותיכון: ויצדון איגוריכון
ויתברון חניסנסיכון וארמי פ
קטיליכון קדם פיגור טעותכון:

רשי

והניחותי חמתי. כשאנקום בם תנוח חמתי ולא תקניטני רוחי: והנחמתי. ואתנחם על הצער שצערתם אותי: ולחרפה. דישט"ויר בלע"ז: וגדופה. בזיון: מוסר. יסורין: ומשמה. תמהון: ורעב אוסיף עליכם. הוא רעב הכרוכה הכלה מן הכיס כך שמעתי: מטה לחם. משען לחם: ולגבעות. לשון רמה: ולגיאות. לשון ניא: חמנים. מין צלמי ע"ז העשויין על הגגות לחמה: והשמו

דרחימו כפנא: אל הרי ה' וס' והוצאתים מן העמים. בשרעה טוב ארעה אתם. בן אדם שים פניך אל הרי ישראל. ואתה בן אדם הנבא אל הרי ישראל. חתנו בסוגר בחחים:

בתתי וחריתי. מלרע בפסוק אחרי בכל. תסמכה. פרוסו יסס וסמס בענין אחר: וחרבו. בסגול היוד והחרת ענין חרבן: ויאסמו. בשות האלף ענין סממה. וטעם למען כעבור כי יחטאו הבמות הם המזבחות והגלולים: ונפל חלל. על דרך כלל: והותרתי. בכם פלא תפלו כלכם בחרב: בהזרותיכם. בא המקור ביוד הרבוי לפי שהמקור הוא בדמות השם וכן בבגותיך נבך: וזכרו. אשר נשברתי לבם הזונה אמרו קצת המפרשים שהוא כמו שברתי וכן תרגם יונתן די תברית והנכון כנון שיהיה בנין כפעל יוכא ופירושו כשמשמע עומד ויהיה את כענין מן כמו כצאתי את העיר אמר הא על דרך משל שאני נשברתי מלבא הזונה ובא על ויתעצב אל לבו: ונקוטו בפניהם. תרגם הטיית ופרשו קטט עיכנו ענין כריתה וכן מקורס קוט מענין זה ונקוטותם בפניכם פי' בפניכם כתרגומו ויהון חזן על דרך יראו עיניו כידו: אל הרעות. כמו על וכן אל ההרים לא אכל: וידעו כי לא אל חנם דברתי. כמו בחנם כלומר שיתקיים מה שדברתי וכן ואל הארון תתן את העדות כמו ובארון: כה אמר יי'. הכה בכפך כפך בכפך כמו ויספוק את כפיו או הכה בכפך על ידך כמו ספקי על ירך: ורקע ברגלך. כשמכה אדם ברגל על הרגל כאילו רוקע ומוטה הארץ תחתיו: ואמר אח. ענינו אוי ואבוי וכן תי' ווי: אל כל תועבות רעות בית ישראל. סמוך על סמוך וכמוהו מספר מפקד העם כהרי כהלי דבם וחמאה והדומים להם: אשר בחרב. אם בעונם התועבות בחרב ברעב ובדבר יפולו: הרחוק. מי שירחיק עצמו מן האויבים ויברח לארצות ברבר ימות שם והקרוב שימצאוהו האויבים בחרב יפול: והנשאר והנצור. הנשאר בירושלם והוא שם במצור ברעב ימות והנצור פעול מן נוצר תאנה ענינו שהוא שמור בתוך העיר או הוא מענין מצור ותפרשו והוא כפעל ובא בשורק כמו נבוכים הם בארץ כן כעיר נצורה וכן תרגם יונתן ודיעול לכרכי צירא: וידעתם. אל כל גבעה. כמו על וכמוהו רבים: בכל ראשי ההרים. חבר וי"ו החבור והוא כמו ובכל וכן שמם ירח ראובן שמעון והדומים להם: עבתה. מן עץ עבות יאמר מן עבות עבתה לנקבה ב' בדגש התי"ו כמו מן ארוס הרמ': מקום אשר נתנו. מקום סמוך למלת טעם וכן במקום לא ידע אל: ונטיתי. שממה ומשמה. הכפל לחזק: ממדבר דבלתה. בר"לת כמו רבלתה בר"ש וכן רעואל רעואל וזכר המקום הזה לפי ששם היה נבוכד נצר כאשר צרו חילו על ירושלם ושם העלו צדקיהו כמו שכתוב ויעלו אותו אל מלך בבל רבלתה: ואתה בן אדם כה אמ' אדני יי' לאדמ' ישר'. ליסובה: קץ בא הקץ. אמר האל כי לטובת אדמת ישראל קץ והנה עתה בא הקץ: על ארבע'. כתיב על ארבע קרי והכתו' לזכר הקרי לנקבה וכנף ימצא בלשון נקבה: עתה הקץ עליך. פירושו בכנפות הארץ כי על ארץ ישראל אמר: כדרכיך. בכף: ולא

נשבו ה' בקריאה וסימ' נבסר כשמואל א' סימ' ל': הזונה חד מן ה' זוגין דפשטין ציבחר וסי' בבחזה לאבר אל תירא אברם. ירפה לבן באכול קש לשון אש: מקשה ותחת מעשה מקשה קרחה. הזונה חכרו פליטכם אותי. יונה ואיש לא יונה חבולתו. לעולה ואל הכתף כחוצה. המנה והשקל עשרים גרה. והחולה

ונתתי את פגרי בני ישראל לפני
גלוליהם וזריתי את עצמותיכם
סביבות מזבחותיכם: בכל
מושבותיכם הערים תחרבנה
והבמות תישמנה למען יחרבו
ויאשמו מזבחותיכם ונשברו
ונשבתו גלוליכם ונגדעו חמניכם
ונמחו מעשיכם: ונפל חלל בתוככם
וידעתם כי אני יהוה: והותרתי
בהיות לכם פליטי חרב בגוים
בהזרותיכם בארצות: וזכרו
פליטיכם אותי בגוים אשר נשבו
שם אשר נשברתי את לבם הזונה
אשר סר מעלי ואת עיניהם הזנות
אחרי גלוליהם ונקטו בפניהם אל
הרעות אשר עשו לכל תועבתיהם:
וידעו כי אני יהוה לא אל חנם
דברתי לעשות להם הרעה הזאת:
כה אמר אדני יהוה
הכה בכפך ורקע ברגלך ואמר אח
אל כל תועבות רעות בית ישראל
אשר בחרב ברעב ובדבר יפלו:
הרחוק בדבר ימות והקרוב בחרב
יפול והנשאר והנצור ברעב ימות
וכליתי חמתי בם: וידעתם כי אני
יהוה בהיות חלליהם בתוך גלוליהם
סביבות מזבחותיהם אל כל גבעה
רמה בכל ראשי ההרים ותחת כל
עץ רענן ותחת כל אלה עבתה
מקום אשר נתנו שם ריח ניחח לכל
גלוליהם: ונטיתי את ידי עליהם
ונתתי את הארץ שממה ומשמה
ממדבר דבלתה בכל מושבותיהם
וידעו כי אני יהוה:
ויהי דבר יהוה אלי לאמר: ואתה בן
אדם כה אמר אדני יהוה לאדמת
ישראל קץ בא הקץ על ארבעת
כנפות הארץ: עתה הקץ עליך
ושלחתי אפי בך ושפטתיך כדרכיך
ונתתי עליך את כל תועבתיך:

ואיתן ית פגרי בני ישראל קדם
פיגור טעותהון ואבדר ית ג
גרמיכון כחרנות איגוריכון:
בכל מותבניכון קירויא יחרבן
ובמתיצדין בדיל דיחרבון ויצדון
אגוריכון ויתברן ויבטלן טעותכו
ויתקטפון חניסנסיכון ויתמחון
עובדיכון: ויתרמון קטילין
ביניכון ותידעון ארי אנא יי:
ואשאר בכהוילכון משיזבי חרבא
ביני עממיא באיתבדריכון ב
במדינתא: וידכרון משיזביכון
דחלתי ביני עממיא דאישתביאו
לתמן דתברית ית ליבהון טפשא
דסטא מבתר פולחני וית חיזו
עיניהון דטעא בתר טעותהון ו
וידנקון ויהון חזן על בישתא דעברו
לכל תועבתהון: וידעון ארי אנא
יי לא למגן גזרית במימרי למעבד
להון בישתא הדא:
כדנן אמר יי אלהים טפח
בידך ודפוס בריגלך ואימר ווי על
כל תועבתא בישתא בית ישראל
די בחרבא בכפנא ובמותא יתרמון:
דרחיק במותא ימות ודקריב
בחרבא יתקטל ודישתאר ודייעול
לכרכי צירא בכפנא ימות ויתחול
רוגזי בהון: ותדעון ארי אנא
יי במהוי קטיליהון בגו פיגור ט
טעותהון כחרנות איגוריהון על
כל רמא מנטלא בכל רישי טוריא
תחות כל אילן עבוף ותחות כל
בוטמא מעפיא אתר דיהבו תמן
קורבנין לפולחן לכל טעותהון:
וארים ית מחת גבורתי עליהון
ואיתן ית ארעא לצדו ואישתממו
ממדבר דבלת בכל מותבנהון
וידעון ארי אנא יי:
והוה פתגם נבואה מן קדם
יי עמי למימר: ואת בר אדם
כדנן אמר יי אלהים לארעא ד
דישראל קיצא מטא מטת פורענות
קיצא למיתי על ארבע רוחי
ארעא: כען מטת פורענות קיצא
למיתי עלך ואשלח רוגזי ביך ו
ואיתפרע מינך כאורחתיך ואיתן
עלך ית כל תועבתיך:

רשי

ויאסמו. יהיו נכרים באסמתם: וזכרו פליטיכם אותי. את חסדי ואת רחמי ש שהייתי מרחם עליהם בהעוותם לפני בארצ': אשר נשברתי את לבם הזונה. אשר נכנעתי אבלם אף על פי שזנה לבם וסר מעלי הייתי מבקש מהם על ידי נ נביאי לשוב אלי ואטיב להם ולא אבו: ונקוטו בפניהם. מנח' חברו עם ראיתי בוגדים ו ואתקוטט יתקוטטו על עכת' על אשר לא שמעו אלי וי"ת וידנקון ואינון יהון חזן וכן תרגם הנאנקי' דמדנקין ובכי ואנקה דמדנקן ד דמונא"ר בלע"ז: רקע. שכינו יורה עליו מכה רגלו על הארץ ומדדד את הטיט והוא דרך אבל: ואמר אח. צעקת יגון ואוי: והנצור. הנאסף אל העיר ויצורו עליו: וכליתי חמתי. אשלי' כל חרוני וחפצי ברעת': אלה. פלנצון בלע"ז: עבתה. לשון עץ עבות שענפיו מ מרובין: שממה. מאין יושב: משמה. תמהון שיתמהו עליה רואיה: בא הקץ. שאמרתי ונושנת' בארץ והשחת' וגו' העדותי בכם כי אבד תאבדון ונושנתם בגימטריא תתנ"ב והם נשתהו בה תת"ן ארבע מאות ות' מששכנסו לה עד שנבנה הבית ו וארבע מאות ועשר ש הבית: רעה

ואשרתם הנה מתלאה והפחתם. ומוצא אני מר ממות את. דוה לבינו על אלה חשבו: מזבחותיה ג' א' חס' וב' מל' וסי' כי אם כה תעשו להם מזבחותיה. ואתם לא תכרתו ברית דספר שפט'. בהיות חלליה. קדמא חסר:

ולא תחום עיני עליך ולא אחמול
כי דרכיך עליך אתן ותועבותיך
בתוכך תהיין וידעתם כי אני יהוה:
כה אמר אדני יהוה
רעה אחת רעה הנה באה: קץ בא בא
הקץ הקיץ אליך הנה באה:
באה הצפירה אליך יושב הארץ בא
העת קרוב היום מהומה ולא הד
הרים: עתה מקרוב אשפוך
חמתי עליך וכליתי אפי בך
ושפטתיך כדרכיך ונתתי עליך את
כל תועבותיך: ולא תחוס עיני
ולא אחמול כדרכיך עליך אתן
ותועבותיך בתוכך תהיין וידעתם
כי אני יהוה מכה: הנה היום
הנה באה יצאה הצפרה צץ
המטה פרח הזדון: החמס קם
למטה רשע לא מהם ולא מהמונם
ולא מהמהם ולא נה בהם:
בא העת הגיע היום הקונה אל
ישמח והמוכר אל יתאבל כי חרון
אל כל המונה: כי המוכר אל
הממכר לא ישוב ועוד בחיים חיתם
כי חזון אל כל המונה לא ישוב
ואיש בעונו חיתו לא יתחזקו:

ולא יחוס מימרי עלך ולא ארחם
ארי חוב אורחתיך עלך אתן
ופורענות תועבתיך בגויך יהוין
ותדעין ארי אנא יי:
כדנן אמר
יי אלהים בישתא בתר בישתא הא
אתיא: קיצא מטא מטת פורענות
קיצא למיתי עלך הא אתיא:
איתגליאת מלכותא עלך יתיב
ארעא מטא עידן תביר קריב יום
איתרגושא ולית לאשתיזבא
במצדי טוריא: כען מקריב
אשפוך חימתי עלך ויחול רוגזי
בך ואתפרע מינך כאורחתיך
ואתן עלך ית כל תועבתיך:
ולא תחוס מימרי ולא ארחים
בחובי אורחתיך עלך אתן
ופורענות תועיבתיך בגויך יהוין
ותידעון ארי אנא יי איתיתי עליכון
מחא: הא יום פורענותא מטא
הא אתיא איתגליאת מלכות צמח
שולטנא הופע רשיעא: חטופין
קמו למסעד רשיעין לא מנהון
ולא מאיתרגושתהון ולא מבניהון
ולא מבני בניהון: מטא עידן
תושלמת חובין קריב יום פורענו
חיטאין זבנא לא יחדי ומזובננא
לא ידוי ארי רגז מן קדמי על כל
איתרגושתהון: ארי מזובננא לזבינא
לא יתוב ועד דאינון חיין ידרנון בגויתהון ארי נביא מיתנבן על כל איתרגושתהון למיתב
בתיובתא ולא תייבין גבר בחובי נפשיה מיתרען ועד דאינון קיימין בתיובתא לא כתקפין:

ולא תחוס ה׳ בקריאה וסימ׳ לא תאבה לו ולא תשמע אליו· ולא תחוס עינך נפש בנפש עין· לכן חי אני נאם
יי׳· ולא תחוס עיני עליך ולא אחמול כי דרכיך· ולא אחמול כדרכיך עליך: בכה ה׳ קמצין בקריאה וסימ׳
מכה איש עברי מאחיו· מכה במשה אשר בידי· האשר שבית בחרבך אתה מכה· מכה עבים בעברה מכת
בלתי סרה· ולא תחוס עיני עליך ולא אחמול· וסימ׳ עבראה בחוטרא ובזרבא עבמיא תמהי: קונה והקונה
ד׳ כ״ל בקריאה וסימ׳ והיה כעם כבהן כעבד כאדניו· בא העת הגיע היום· פורע מוסר· רע רע יאמר הקונה:
חרון ג׳ קמצין בקריאה וסימ׳ כי חרון אל כל המונה· כמו חי כמו חרון ישערנו· ואתם מוספים חרון:

ולא תחוס· בחולם: כה אמר יי׳ רעה אחת רעה· רוצה לומר זאת הרעה אחת
היא שאין כמוה כמו שאמ׳ למעלה ועשיתי בך את אשר לא עשיתי ואשר לא אעשה
עוד וידעתה כי יונתן היה קורא אחר רעה שתרגם בישתא בתר בישתא: קץ בא בא
הקץ· הכפל לחזק ולמהר הענין ועוד הוסיף ואמר הקיץ אליך הקיץ מבנין
הפעיל מענין קץ והקיץ פרשו
קוץ מבחי העי״ן וקץ פרשו קבץ
מפעלי הפעל: הנה באה· הרעה
שזכר: באה הצפירה· הגזרה
באה לך כבקר מתרגם בקר כ
צפרא או הוא ענין סבוב כלומר
סבה היא מאת האל יתברך לבא
אליך האויב ויונתן תרגם
אתגליאת מלכותא פיר׳ הצפירה
כמו ולצפירת תפארה שהיא ע
עטרה והיא סימן מלכות:
קרוב היום מהומה· חסר הסמך
כאילו אמ׳ היום יום מהומה וכן
הארון הברית והדומים להם:
ולא הד הרים· הד הוא לשון
קריאה כמו הידד הידד אמר
שמהומה הזאת וקריאת הד
זאת לא תהיה כמו קריאת הד
הרים כשאדם נותן קולו בין
ההרים ידמה שיוצא קול מבין
ההרים ואינו קול אלא כמו שדמה
אבל זה קול הצעקה והמהומה
יהיה קול אמתי לא דמיון קול
ויונתן תרגם ולית לאישתיזבא
במצדי טוריא: עתה מקרוב·
כמו בקרוב ויש לפרשו כמשמעו
שהוא כמו שאר המ״ם הבאים
בזה הדרך שירמה ענינ׳ כשמוש
בי״ת כאשר כתבנו בספר מכלל
בחלק הדקדוק ממנו בשרש מן
וכפרש מקרוב כן לפי שמלת
עתה מורה על זמן שעומד שהוא
בין העבר והעתיד ופעמי׳ יאמר
עתה להרחבת הלשון לזמן שהו
קרוב לזמן העומד מלפניו או
מאחריו ויש קרוב מקרוב ולקרוב
הזמן אמר עתה מקרוב כלומר
זה יהיה עתה מזמן קרוב לזה
הזמן העומד ומה יהיה עתה ש
שאשפוך חמתי עליך וענין זה
הפסוק כבר אמרו למעלה ושנה
אותו הנה לחזק הענין: ולא
תחוס עיני· זה הפסוק אמר
למעלה ושנה אותו הנה עם שנוי
מעט למעלה אמר כי דרכיך
ובזה אמר כדרכיך בכ״ף השמוש
והענין אחד ולמעלה כי אני יי׳
והוסיף בזה ואמ׳ כי אני יי׳ מכה:
הנה היום· צץ המטה· יש מפרשים המטה ענין הטית הדין והוא שם ויורה עליו פרח הזדון כלומר מעשים רעים שעשו ישראל עתה יפרחו
ויכיבו כלומר שיקחו הגמול והעונש ויש לפרשו כמשמעו ובוכר כאשר קורא מטה כמו והוי אשור שבט אפי ומטה הוא בידם זעמי וזהו שאמר
מענין יצאה הצפירה ובוכר כאשר גם כן קורא זדון כמו הנני אליך זדון ועל הדרך הזה תרגם יונתן צמח שולטנא הופע רשעא: החמס
קם למטה רשע· החמס שעשו קם להם למטה רשע שמכה אותם ויונתן תרגם חטופין קמו למסעד רשיעיא: לא מהם· לא ישאר אחד מהם
שלא יגלה או ימות: ולא מהמונם· ולא מרבוי ממון שלהם כמו מהמון רשעים ומי אוהב בהמון שפירושם רוב ממון: ולא מהמהם· כמו
מהם וכפל בו המ״ם והה״א כאילו אמר שני פעמים מהם רוצה לומר משום דבר מהם לא ישאר ר״ל בניהם ובני בניהם או יהיה מהמהם מן המה
רוצה לומר דבר שהאדם הומה עליו והם הבנים: ולא נה בהם· לא יהיה נהי ויללה בהם מרוב הצרות לא יבכו החיים על המתים כמו שאמר
ירמיהו לא יספדו ולא יקברו ויונתן תרגם לא מהמהם ולא נה בהם לא מבניהון ולא מבני בניהון: בא העת· הקונה אל ישמח· דרך העולם
שהקונה שמח במקנתו והמוכר מתאבל ומצטער כי מתוך דוחקו הוא מוכר וכן בדברי רבותינו ז״ל הדבר אמר בפי האנשים זבנת קנית זבינת
אובדית ואמרו כי המוכר שדה בארץ ישראל אין לו להתאבל על זה כי אפילו לא ימכרנו מעט יעמוד בידו כי במהרה יגלה ויניחנו וכן הקונה
אין לו במה ישמח כי המקנה לא תעמוד בידו כי אם מעט: כי חרון· יבא מאתי אל כל המונה להמיתם ולהגלותם: כי המוכר· טעם כי אל
החרון שזכר כי חרוני יהיה עליהם שלא ישוב המוכר אל הממכר כמו שהוא המשפט בעודם בארץ ישראל בשנת היובל הזאת תשובו איש אל
אחזתו אבל הם חרה אפי בם ולא ישובו אל אחוזתם ביובל כי בגלות יהיו: ועוד בחיים חיתם· ואף על פי שיהיו בחיים לא ישובו אל ממכרם כי
בארץ אחרת יהיו גולים: חיתם· כפשם· כמו וחיתם בקדשים וחיתו כאור תהיה: כי חזון אל כל המונה· כי כשאמר החזון על כל המונה:
לא ישוב· לא היו שבים מרשעם כשהיו מזהירי׳ אותם הנביאים השכם והערב: ואיש בעונו חיתו לא יתחזקו· וכל אחד היתה שקועה נפשו בעונו
לא יתחזקו לשוב אל התכונה ותרגם יונתן הפסוק כן ארי מזובנא לזבינא לא יתוב וגו׳ כשעמוד בפסוק של מעלה כי חרון בריש ובזה הפסוק
כי חזון בזי״ן וסימן רז:

רעה אחת רעה· רעה שלימה ומיוחדת למעלה מכל הרעות הוא חורבן הבית:
הנה באה· טעמו באל״ף הוא לשון פועלת: באה הצפירה· טעמו למעלה בבי״ת
והוא לשון פעלה כבר באה הצפירה כמו בא ושקע מאור השחר והתפארת: ולא
הד הרים· ולא לאישתיזבא לריש טוריא והד לשון צעקת הכרזה קול לברוח אל
ראשי ההרי׳ כמו הידד
הסבתי ועגו עליו הידד
השמעת קול כושלי
מפא ענבים אל הגת
וטועני הקורה:
מקרוב· במהרה:
הנה היום· הנה בא
היום: הנה באה·
הרעה: יצאה הצפיר׳
· עלה השחר של יום
הרעה: צץ המטה·
להכות אתכם: פרח
הזדון· נתגלה כבוכר
כבר הרשע: החמס
קם וגו׳· החמס אשר
בידכם הוא קם עליכם
למטה רשע לשחתכם
: לא מהם· כך אמ׳
הב״ה לשחית אינו
זקוק להשאיר כשם כי
אין טובה יוצאה לא
מהם ולא מבניה׳ ולא
מהמונ׳: ולא נה בהם·
אין בהם נוהה אחרי
מגעגע ונותן לב אלי
כמו ויכהו כל ביתישר׳
אחרי יי׳ ולשון ארמי
הוא תתיכהון לפולחני
לשון תאוה וגעגועין
ומנחם חברו לשון
יללה וכן ויכהו כל בית
ישראל פירש לשון
יללה ואין בקבה רק
הא יסוד: והמוכר אל
יתאבל· אף על פי
שדרך המוכר שדהו
להיות עצב על יתעצב
כי קופכם לגלות:
כי המוכר אל הממכר
לא ישוב· משיגלה
בגולה לא ישוב וירשה
עוד השדה שמכר:
ולמה יתאבל: ועוד
בחיים חייתם· כל
ימי חייהם לא ישובו על
מקומם: כי חזון את
כל המונה וגו׳· הרי
נביא מתנבא על כל
איתרגושתהון למיתב
בתיובתא ולא תייבין:
ואיש בעונו חיתו· כל
אחד מהם חיתו ונפשו
דבוקה בעונו: לא
יתחזקו· לא יחזיקו
לבם על יצרם הרע
לשוב לתורתם:

תקעו בתקוע · המופר נקרא תקוע לפי שתוקעים בו כי הם תוקעים בשופר להכים אשר בחוץ אל העיר זהו והכין הכל כלומר יכינו כל אשר בשדה אל תוך העיר · ואין הולך למלחמה · ואין אחד מהם יוצא לאויב להלחם אלא כולם נאספים אל העיר מפחד האויב ולמה להם זה כי חרוני אל כל המונה : החרב בחוץ · רעב ודבר יאכלנו · כתרגומו ישיציניה : ופלטו · כיוני הגאיות · דרך היונים להקבץ בגאיות · הומות · משמיעות קול כקול נהי כן יבכו הפלטים בנוסם : והיו על ההרים · להסגב בהם עד יעבור חיל האויבים ובהיותם על ההרים יהמו ויבכו ויתודו כל איש מהם כי בעונו בא לו כל זה : אל ההרים · כמו על ההרים : כל הידים תרפינה · כי לא יהיה בהם כח להלחם כנגד כל האויבים :

וכל ברכים תלכנה מים · תלכנה כמים על דרך משל כאילו נמסו שלא יהיה בהם כח מרוב הבהלה : וחגרו · מבואר הוא : כספם בחוצות ישליכו · מוכל לפ' אלילי הכסף והזהב שעשו כמו שנאמ' בישעיה ביום ההוא ישליך האד' את אלילי כספו ואת אלילי זהבו כיון שראו שאין בהם תועלת ולא הצילום ישליכו אותם בחוצות ויתכן גם כן לפרש אוצרות הכסף והזהב כי לא יועילו להם לא להנצל מן הרעב ולא מן האויב על כן ישליכו אות' בשוקי' וברחובות וזהו שאמר נפשם לא ישבעו כי מן הכסף והזהב לא יוכלו למלא מעיה' כמו שעשו מן הלחם ואם אין להם הלחם מה יועיל להם הכסף והזהב וכן יאכלו אותם גם לפירוש הראשון רוצה לומר כי האלילים לא ישבעו אותם בעת הרעב : לנדה יהיה · לרחוק כי ירחיקו אותו מבתיהם כי מכשול עונם היה כלומר כל זה המכשול להם בעבור עונם היה : וצבי עדיו · זהו בית המקדש שהוא פאר יפי כבוד הא' הנקדש בתוכו שהיו מתיפים בו כעדי והקדוש ברוך הוא שמהו לגאון שישראל היו מתגאים ומתגדלים בו על כל עם כי כבוד הא' נראה בו בענן ובאש העליונה והם שמוהו לשקוץ כי שמו בו צלמי תועבות על כן נתתיו להם לנדה שהם ירחיקו ממנו ויגלו מארצ' : ונתתיו · וחללוה · כתיב וחללוהו קרי הכתיב על השכינה והקרי על הבית : והסבותי · כמו שאמר בתור' והסתרתי פני מהם : וחללו · הזרים המקום הצפון שלי בבית והוא הדביר שהוא קדש הקדשי' ששם הארון : ובאו בה פריצים וחללוה · לשון נקבה על שכינת הכבוד החונה על הארון או אמר וחללוה על העיר ויונתן תרגם ואסליק שכינתי מנהון על דאחילו ארע בית שכינתי ויעלון בה רשיעיא ויחלונה : עשה הרתוק · עשה שלשלת של ברזל שיתן שיוליכו הכשדים אנשי ירושלם בגלות בשלשלאות כמו שעושין לשבוים : משפט דמים · כלומר כולם חייבים משפט דמי' לפי ששפכו דם נקי ועברו עברות שנתחייבו עליהם מיתה וכן משפט מות לאיש הזה כמו משפט דמים : והעיר מלאה חמס · ועוד שעושים

פלצות ד' וסימ' נכבר בישעיה סימן כ"א · עדיו ג' בקריאה וסימ' ולא שתו איש עדיו עליו · וצבי עדיו לגאון שמהו · במתג ורסן עדיו לבלום · אנ"ך · והשבתי י"ג בקריאה וסי' ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין · והשבתי מערי יהודה · והשבתי למואב נאם יי' · והבאתי רעי גוים וירשו · והשבתי זמתך ממך · והשבתי זמה מן הארץ · וכרתי להם ברית שלום · ופקדתי על תבל רעה · והשבתי את המון מצרים · והאבדתי גילולים והשבתי אלילים · והשבתי המון שיריך · ויאמר יי' אליו קרא שמו יזרעאל · והשבתי כל משושה חגה חדשה :

תקעו בתקוע והכין הכל ואין הלך
למלחמה כי חרוני אל כל המונה :
החרב בחוץ והדבר והרעב מבית
אשר בשדה בחרב ימות ואשר בעיר
רעב ודבר יאכלנו : ופלטו פליטיהם
והיו אל ההרים כיוני הגאיות כלם
המות איש בעונו : כל הידים
תרפינה וכל ברכים תלכנה מים :
וחגרו שקים וכסתה אותם פלצות
ואל כל פנים בושה ובכל ראשיהם
קרחה : כספם בחוצות ישליכו
וזהבם לנדה יהיה כספם וזהבם לא
יוכל להצילם ביום עברת יהוה
נפשם לא ישבעו ומעיהם לא ימלאו
כי מכשול עונם היה : וצבי עדיו
לגאון שמהו וצלמי תועבתם
שקוציהם עשו בו על כן נתתיו
להם לנדה : ונתתיו ביד הזרים
לבז ולרשעי הארץ לשלל וחללוה :
והסבותי פני מהם וחללו את צפוני
ובאו בה פריצים וחללוה :
עשה הרתוק כי הארץ
מלאה משפט דמים והעיר מלאה
חמס : והבאתי רעי גוים וירשו את
בתיהם והשבתי גאון עזים ונחלו
מקדשיהם : קפדה בא ובקשו
שלום ואין : הוה על הוה תבוא
ושמעה אל שמועה תהיה ובקשו
חזון מנביא ותורה תאבד מכהן
ועצה מזקנים : המלך יתאבל
ונשיא ילבש שממה וידי עם הארץ
תבהלנה מדרכם אעשה אתם
ובמשפטיהם אשפטם וידעו כי
אני יהוה :

נפקין באצוחת קרנא ומתקנין במני זינא ולית דאזיל לקרבא ארי רגזי מן קדמי על כל איתרגושתהון : חרבא מלברא ומותא וכפנא מלגיו דבחקלא בחרבא יתקטיל ודי בקרתא כפנא ומותא ישיצינה : ומשזביא ישתזבון מנהון ויהון על טוריא כיוני חיליא כולהון מנהמין גבר בחובי נפשיה : כל ידיא יתרשלן וכל רכובין יתאשדן מיא : ויסרון סקין ותחפי יתהון איתבנעותא ועל כל אפיהון בהתא ובכל רישיהון מרט : כספיהון בשוקין ירמון ודהבהון לבוכרן יהי כספהון ודהבהון לא יכיל לשיזבותהון ביום רוגזא דיי נפשהון לא יסבעון ומעיהון לא ימלון ארי לתקלת חובין יהי : וחדוות תיקוניה ליקר יהביתיה ואינון צילמי תועבתהון שיקוצהון עבדו ביה על כן יהביתיה להון לבוכרן : ואימסרניה ביד רשיעין למיבז ולחייבי ארעא לעדי ויחלוניה : ואסליק שכינתי מנהון על דאחילו ית ארעא בית שכינתי ויעלון בה רשיעין ויחלונה : עביד שלשלן ארי ארעא איתמליאת חייבי קטול וקרתא איתמליאת חטופין : ואיתי מבאשי עממיא ויחסנון ית בתיהון ואבטל רבות רשיעין ויתחלון מקדשיהון : איתקפת מטת ויבעון שלמא ולית : תבר על תבר יתי ובסורתא על בסורתא תהא ויבעון אולפן מספר ואוראה תיפסוק מכהן ומלך מחכים : מלכא יתאבל ורבא ילבש צדו וידי עמא דארעא יתבהלן מאורחתהון אעביד עמהון ובניכוסיהון אתפרע מנהון וידעון ארי אנא יי :

רשי

תקעו בתקוע · כשיבוא עליהם הצר יכינו ע עצמם למלחמה ואין יוצא להלחם : כיוני הגאיות · דרך היונים להקבץ בגאיות והומות שם והיו הומים אל ה ההרים אשר ינוסו שם איש בעונו כיוני הגאיו' אשר כלם הומות : תלכנה מים · מזיעת אימה : לנדה יהיה · לשקוץ יהיה להם : וצבי עדיו · שלהב"ה אשר לגאון שמהו להם הוא בית המקדש ש שנקרא גאון עוזם כמה שנא' הנני מחלל את מקדשי גאון עזכם והם שלמו תועבת' שמו בו על כן וגו' : את צפוני · את מקום שהייתי צפון שם ב ביניהם : עשה הרתוק · שלשלאות הוא שילכו בגולה אסורים בזיקי' : משפט דמים · חובי קטול : רעי גוים · רעים שבגוי' ואכזריי' : ונחלו · ויתנחלו לאחרים : מקדשיה' · בתי היכלי הבמות ש שבהם נועדים שם ל לשון בית זמונם : קפדה בא · כמו קפדתי כאורג חיי לשון כ כריתה : הוה על הוה · מאורע על מאורע הויה אחר הויה ומכחש חברו לשון שבר : ותורה תאבד מכהן · הרגילי' בהוראה כמו שנאמר ותורה יבקשו מפיהו : בשנה

קפדה · ב"א מקומו תשרית המאייג"א לאתבחתא ושארא במוכח ·

בה חמס ועל כן ראוים לגלות ממנה כי לא יתקיים ישוב הארץ עם החמס : והבאתי רעי גוים · הם הכשדים שנאמר עליהם הגוי המר והנמהר : ונחלו מקדשיהם · ונחלו ענין חלול שרשו חלל והוא מבנין נפעל ובא מהקל כמו ונחלת בך והיה משפטו עם הדגש ונחלו בשקל ונמסו ההרים : מקדשיהם · כמו מקדשיהם שאם שהוא משקל אחר מקדש בשקל למתעבגי שהוא שם תאר : קפדה · בא מלעיל מפני שסמוכה למלה זעירה והוא בא או הה"א נוספת לפיכך הוא מלעיל לפי שאמר בלשון זכר בא והוא ענין כריתה כמו קפדתי כאורג חיי : ובקשו שלום ואין · יבקשו השלום שהיו אומרים להם נביאי השקר שלום יהיה לכם : הוה על הוה · שבר על שבר וכן תרגם יונתן תבר על תבר וכן במשקל אחר יעות בהותו והותרגמים יהדוף ענין רעה ושבר : אל שמועה · כמו על שמועה והשמועות הם בא האויב על הארץ : ובקשו חזון מנביא · רוצה לומר ואין כי דבר שלא ימצא יבקש אדם וכן גם נביאיה לא מצאו חזון מיי' וכן אמר בישעיה שופט ונביא וקוסם וזקן רוצה לומר הן שימותו הן שתפסק חכמתם ונבואתם כי ברוב הצרות תאבד הנבואה והחכמה והעצה כי לב בני אדם נבהל ובנבואה ראינו באלישע והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד יי' : ותורה תאבד מכהן · כי הכהנים היו מורי התורה ויונתן תרגם מנביא מספר רוצה לומר סופר ומזהיר העם : המלך · ונשיא · הוא המלך וכפל הענין במלות שונות לחזק הענין : מדרכם אעשה אותם · הם מאסו התורה והנבואה ותאבד מהם כמו שאמר מלכה ושריה בגוים אין תורה וגומ' : ובמשפטיהם · בבית : ויהי

ויהי בשנה הששית. פירוש לגלות המלך יויכין: בששי. הוא חדש אלול וכתב בעל סדר עולם כי שנה זו מעוברת היתה כי הנה הוא התחיל להנבא בשנה החמשית בחמשה לתמוז ועוד שבעה ימים שהיה משמים בתוכם הרי חצי תמוז ובאותה שעה אמר לו שכב על צדך ת"ל יומים ומחצי תמוז של שנה חמשית עד ה' באלול של שנה ששית אפילו לעודף אינם כי אם ארבע מאות ימים היאך אמר ואני יושב בביתי אלא שאותה שנה מעוברת היתה ונראה מתוך דבריו כי שכיבת הצדדים היתה כמשמעה אבל לפירושינו שפירשנו כי במראה הנבואה היה אין אנו צריכין לכל זה: וזקני יהודה. שגלו עם יכניה: יד ה'. רוח נבואה כשתבא בחזקה נקראת יד ה' ובשלש המראות האלה מראה בהם מעשה מרכבה כאמר בהם יד ה' וטעם שלש המראות האלה כנגד שלשה גליות שגלו גלות יהויקים וגלות יהויכין וגלו' צדקיהו וזו האחרונ' כנג' גלות צדקיהו שראה הכבוד נוסע מבית המקדש וראה חרבן העיר והבית לפיכך הביא אותו במראות אלהים ירושלם שיראה השקוצי' והגלולי' בבית שבעבורם נסע הכבוד ממקומו ובכשנו חרב הבית כמו שאמר בתורה והסתרתי פני מהם וגומ' ואמר ביום ההוא הלא על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה: וארא'. מבואר הוא למעלה בראש הספרים: החשמלה. הה"א נוספת לפיכך המלה מלעיל כמו השער התחתונה אבא המלך החיצונה והדומים להם: וישלח. השולח הוא הכבוד הנראה כעין החשמל: בציצת ראשי. היא מתלפ' הראש פלוטא בלע"ז וכן ועשו להם ציצית שהוא כמו ענף תלה בבגד וכל זה היה במראה הנבואה כי לא בא יחזקאל ירושלם ולא סר ממקומו שהיה יושב שם בביתו עד כלות הנבואה כמו שאמר ותבא אותי ירושלימה: במראות אלהים. הנה אמר כי במראות אלהים הלך ירושלם ובמראה ההיא שבכשדים כמו שאמר בסוף הנבואה ותביאני כשדימה אל הגולה במראה ברוח אלהים וכל זה סימן הגלות ומה שהביא אותו ירושלם להראותו המעשים שבעבורם חרב הבית ונסתלק הכבוד לפיכך לקחו בציצת ראשו למשל כאדם הקוצף על עבדו ולוקחו בציציות ראשו להוליכו לבית הסהר אבל במראה שהיתה סימן לשיבת הגלות בימי מלך המשיח לא לקחו בציציות ראשו אלא הביאו לארץ ישראל והניחו שם בנחת והושיבו על הר גבוה מאד כל זה סימן המעלה גדולה שתהיה לישראל בזמן ההוא: אל פתח שער הפנימית. פירוש שער החצר הפנימית והיא העזרה כמו שאמר במלכים ויבן החצר הפנימית ונקראת פנימית לפי שהיא פנימית להר הבי' הקרואה חיצונה ובאמרו הפנימית וזכר התאר בחסרון המתאר הנה כמוהו כמדר הקבוצות ומאכלו בריאה ופירוש אל פתח סמוך לפתח: הפונה צפונה. שהיה הפתח שהוא לצד צפון כי בארבע רוחות היו פתחים: מושב סמל הקנאה המקנה. בא בדרך בעלי הה"א ומשפטו המקניא בשקל משגיא לגוים ופירושו שהסמל מקניא האל בהיותו בביתו במקום משכן כבודו כמו שאמר הם קנאוני בלא אל: והנה שם. כמראה אשר ראיתי בבקעה סמך אותו אל הסמוך כי בבקעה אמר ככבוד אשר ראיתי על נהר כבר והנה אמר כמראה אשר ראיתי בבקעה: ויאמר אלי. והנה מצפון לשער המזבח. זה שער הצפוני שבו מזבח שבו לסמל הקנאה הזה לפיכך אמר שער המזבח ומצפון לאותו שער היה זה הסמל: בביאה. רוצה לומר בכניסת השער מבחוץ בהר הבית ויונתן תרגם המזבח מדבחא אם כן דעתו היה על מזבח בית המקדש מזבח העולה שהיה חוץ לפתח האולם ואולי כנגד המזבח ההוא היה שער העזרה מכוון ואולי היה דעתו כמו שפירשנו היה מתרגמו אגורא ואולי היה כן דעתו כמו שפירשנו: כי פעמים מתרגם גם מזבח הפסילים מדבחא: ויאמר אלי. מהם. כן כתיב מלה חדה וקרי מה הם תרין מלין והוא חד מן ט"ו מלין דכתיבין מלה חדה וקריין תרין מלין: לרחקה. האל"ף בקמץ חטף לפעל הקריאה ומשפטו על המנהג לרחקה בשקל ובכוונות לרחקה ופי' כדי שארחיק מעל מקדשי אם התעבו במקדשי על פניו: ויבא אותי אל פתח החצר. הוא הפתח שזכר אלא שמתחילה הביאו סמוך לשער מבחוץ ועתה הביאו תוך הפתח וראה בקיר הלשכה הסמוכה לפתח השער שבפנים חור אחד בקיר וחתר בקיר עד שמצא החור פתח שיכול אדם להכנס בו וראה הכלים מצויירים על הקיר שהיו עובדי' להם וזו המראה משל חתירת הקיר להראותו בקיעת העיר ובואו העבודה זרה שעובדים בה ויחתרו האויבים בקיר חומת ירושלם ויבקעוה עד שיכנסו בה ועבין החור שהיה בו לפני החתירה רמז לחטא ולא ידק שנבנו עליו קודש: ואבוא. מחקה על הקיר. כמו מחוקה כי מחקק וחקק בענין אחד ואמר מחוקה לשון יחיד על הכלל כלל גלולי בית ישראל הם אבני מחקה על הקיר ושטנים בלתי כשדים מזכר למטה בפרשת שתי נשים:

ציצת ד' בליש' וכתיב כן ג' בפרשת ציצת: ויקחני בציצת ראשי: במראה ה' דגשים בקריאה וסי' וזה מעשה המנורה מקשה זהב. והנה שם כבוד אלהי ישר'. ופני הקדש המראה כמראה. וכמראה המראה אשר ראיתי. ב' בפסוק: ועוד בג וסימ' נמסר בירמיה סוף סימן ל"ו: והנה כל ה' דסמ' וסימ' נמסר במלכים א' סימן ז':

ח ויהי בשנה הששית בששי בחמשה
לחדש אני יושב בביתי וזקני יהודה
יושבים לפני ותפל עלי שם יד אדני
יהוה: ואראה והנה דמות כמראה
אש ממראה מתניו ולמטה אש
וממתניו ולמעלה כמראה זהר
כעין החשמלה: וישלח תבנית יד
ויקחני בציצת ראשי ותשא אתי
רוח בין הארץ ובין השמים ותבא
אתי ירושלמה במראות אלהים אל
פתח שער הפנימית הפונה צפונה
אשר שם מושב סמל הקנאה
המקנה: והנה שם כבוד אלהי
ישראל כמראה אשר ראיתי בבקעה
: ויאמר אלי בן אדם שא נא עיניך
דרך צפונה ואשא עיני דרך צפונה
והנה מצפון לשער המזבח סמל
הקנאה הזה בבאה:
ויאמר אלי בן אדם הראה אתה
מהם עשים תועבות גדלות אשר
בית ישראל עשים פה לרחקה
מעל מקדשי ועוד תשוב תראה
תועבות גדלות: ויבא אתי אל
פתח החצר ואראה והנה חר
אחד בקיר: ויאמר אלי בן אדם
חתר נא בקיר ואחתר בקיר והנה
פתח אחד: ויאמר אלי בא
וראה את התועבות הרעות אשר
הם עשים פה: ואבוא ואראה
והנה כל תבנית רמש ובהמה
שקץ וכל גלולי בית ישראל מחקה
על הקיר סביב סביב:

והוה בשתא שתיתיתא בשתיתאה
בחמשא לירחא אמר נביא אנא
יתיב בביתי וסבי בית יהודה יתבין
קדמי ושרת עלי תמן רוח נבואה
מן קדם יי אלהים: וחזית והא
דמות כחיזו אשתא חיזו יקר דלא
יכלא עינא למיחזי וליות אפשר
לאיסתכלא ביה ולרע חיזו אשתא
וחיזו יקר דלא יכלא עינא למחזי
ולא אפש לאיסתכלא ביה ולעילא
כחיזו זהרא כעין חשמל: ואושיט
דמות יד ואחדני בסער רישי ונטלת
יתי רוחא בין ארעא ובין שמיא
ואעילת יתי לירושלם בחיזו
נבואה דשרת עלי מן קדם יי
במעלנא דתרעא גואה דפתיח
לציפונא דתמן מותב צלם קנאתא
דמרגזין: והא תמן יקר אלהא
דישראל כחיזוא דחזיתי בבקעתא
: ואמר לי בר אדם זקוף כען
עינך לאורח ציפונא וזקפית עיני
לאורח ציפונא והא מציפונא לתרע
מדבחא צלם קנאת הדין במעלנ':
ואמר לי בר אדם חזי
את מה דאינון עבדין תועיבן
רברבן דבית ישראל עבדין כא
לאיתרחקא מעל מקדשי ועוד
תתוב תחזי תועיבן רברבן: ואעיל
יתי לתרע דרתא וחזית והא חורא
חד בכותלא: ואמר לי בר אדם
חתור כען בכותלא וחתרית
בכותלא והא תרעא חד: ואמר
לי עול וחזי ית תועבתא בישתא
דאינון עבדין כא: ועלית וחזית
והא כל דמות רחיש ובעירא
שיקוצין וכל טעותא דפלחין להין
בית ישראל מציירין על כתלא
סחור סחור:

רשי

בשנה הששית. לגלות יכניה: ממראה מתניו וגו'. אסור להתבונן בפסוק זה: בציצת ראשי. בשער ראשי פלוצא"ל בל': במראות אלהים. מראה כאילו נושא אותי ומביאני לירוש': שער הפנימית הפונה צפונה. שער העזרה שהיא פנימית להר הבית והיו לה ש' שערים לכל רוחותיה: סמל הקנאה. צלם דקנאתא דמרגזין: שא עיניך דרך צפונה. להר הבית מחוץ לעזרה שהרי בפתח שער הצפוני של עזרה מבחוץ היה עומד ודרך צפונ' לשער חוץ לעזרה הוא: מצפון לשער המזבח. בהר הבית מצפון לאותו שער העזרה הצפוני ואומר אני שהיה אותו שער מכוון כנגד המזבח: בביאה. כשאדם בא ליכנס לעזר' מוצאו שם בביאה אנטרי"אה בלע"ז: לרחקה מעל מקדשי. כדי שאתרחק מעל מקדשי: אל פתח החצר. הקריבני עד פתח אותו שער עצמו: חור אחד בקיר. חומת העזרה: חתר נא בקיר. והרחב את החור: והנה פתח אחד. דרך החור ראיתי פתח לשכה אחת: שקץ. שמיין לשקץ עבודה זרה: מחקה. חקוקה על הקיר: ואזכירא

רשי

ויאזניהו בן שפן · חשוב היה ולמדין דורו הימנו לפיכך הקפיד עליו : ועתר ענן הקטרת · תמור קטור ענן הקטרת ולשון עתר תרבית וכן העתרתם עלי דבריכם וכן ונעתרות נשיקות שונא וכן חברו מנחם במחלוקת אחת שלשתן ופירש עניין מעבה שמה אך כל אחד לשון בני אדם : בחדרי משכיתו · משוכה ברצפת אבני שיש לשון ושכתי כפי :

אל פתח שער בית ה׳ · תוך חלל העזרה אל פתח ההיכל אשר בצפון דאמר מר שני פשפשין היו בבית החליפות אחד בצפון ואחד בדרום : מבכות את התמוז · צלם אחד שמחממות אותו מבפנים והיו עיניו של עופרת והם נתוכין מחום ההיסק ונראה כאילו בוכה ואומרות תקרובו׳ הוא שם תמוז לשון היסק כמו עד די חזה למזייה ואתוכ׳ אזה יתיר מבכות את התמוז פיי״שנט פלור״יר לאלק״אלפי״ן בלע״ז : ויבא אותי אל חצר בית ה׳ הפנימית · היא העזרה כי הר הבית נקרא החצר החצונה ועד עכשיו בתוכה היה עומד אלא שהוא נכנס בשער הצפוני והראהו בבית החליפו׳ את צלם התמוז וחזר והוליכו למזרח לפני ההיכל והמזבח : ופניה׳ קדמה וגו׳ · ממשמע שנאמ׳ ופניהם קדמה יודע אני שאחוריהם אל ההיכל אלא מגיד שהיה אחוריה׳ מגולה שהיו פורעין עצמם ומתריזין כלפי מטה : משתחויתם · כשתי תיבו׳ הוא משמש לשון השחת׳ ולשון השתחויה כן הוא בתלמוד ירושלמי משחיתים ההיכל ומשתחוים לחמה וכן ת״י ואינון מתחבלין וסגדין ומנחם חברו לשון שחוח כמו שחי ונעבורה : הנקל לבית יהודה · המעט להם וקל בעיניהם שאר עבירות שבידם : מעשות את התועבות · אם היו חדילים מעשות את כל התועבות אשר עשו בביתו פה : כי מלאו את כל הארץ חמס · וקל בעיניהם אותו עון וישובו להכעיסני בתוך ביתי בתועבות האלה : והנה שולחים את הזמורה אל אפם · והנם שולחים אל חוטמם את ריח רע של זמורה זו שהם מזמרים ברוח היוצא מפי טבעת כלומר בושתם זה אל פיהם ישוב ומנחם פירש והנם שולחים את הזמור׳ אל אפם ענין דופי וקלון הוא לפרושו השוה ריח מקטרתם וכעס קרבנם וניחוחם למלאכת דופי נקבים ואחוריהם אל היכל ה׳ יורה על הענין : קרנו

מסורה

ענן ד׳ חטפין פתחין בקריא׳ וסי׳ כי ענן ה׳ על המשכן יומם ואש · ובסה ענן הקטרת · ועתר ענן הקטר׳ עלה · יפיץ ענן אורו · וחד וענן ה׳ עליהם יומם : המה עשים ה׳ בקריא׳ וסים׳ איש איש ממלאכתו אשר המה · כן המה עשים גם לך דשמואל · האינך ראה מה המה עשים · עוד תשוב תראה תועבות · כי עגבים בפיהם :

יחזקאל

ושבעים איש מזקני בית ישראל ויאזניהו בן שפן עמד בתוכם עמדים לפניהם ואיש מקטרתו בידו ועתר ענן הקטרת עלה : ויאמר אלי הראית בן אדם אשר זקני בית ישראל עשים בחשך איש בחדרי משכיתו כי אמרים אין יהוה ראה אתנו עזב יהוה את הארץ : ויאמר אלי עוד תשוב תראה תועבות גדלות אשר המה עשים : ויבא אתי אל פתח שער בית יהוה אשר אל הצפונה והנה שם הנשים ישבות מבכות את התמוז : ויאמר אלי הראית בן אדם עוד תשוב תראה תועבות גדלות מאלה : ויבא אתי אל חצר בית יהוה הפנימית והנה פתח היכל יהוה בין האולם ובין המזבח כעשרים וחמשה איש אחריהם אל היכל יהוה ופניהם קדמה והמה משתחויתם קדמה לשמש : ויאמר אלי הראית בן אדם הנקל לבית יהודה מעשות את התועבות אשר עשו פה כי מלאו את הארץ חמס וישבו להכעיסני והנם שלחים את הזמורה אל אפם :

ל׳ · ל׳ · ד׳ · ג׳ · נסע כסי׳ · וסי׳ זקני בית יש׳ · יהודה · אחרים · כ׳ א׳ חס׳ · ה׳ · כ׳ א׳ · כ׳ · ד׳ נ׳ א׳ ל׳ · ל׳ · כ׳ א׳ · ל׳ · ג׳ חס׳ · ט׳ · ל׳ · ג׳ בטע׳ בכיפ׳ · ב׳ · חד מן י״ח מלין תיקון סופרים

אחוריהם ג׳ חס׳ בקריא׳ וסימ׳ וכל אחוריהם ביתה דמלכים · וחברו דד״ה · אחריהם אל היכל ה׳ : אל אפם חד מן י״ח מלין תקון סופרים וסימ׳ נמסר בריש ספר במדבר סיני : כל לשון אף על בכ״א הזמורה אל אפם :

תרגום

ושבעין גברא מסבי בית ישראל ויאזניה בר שפן קאים ביניהון קיימין קדמיהון וגבר מחתיתיה דקטרת בידיה ויטור ענן קטרתא סליק : ואמר לי החזיתא בר אדם דסבי בית ישראל עבדין בקבלא גבר באדרון בית משכביה ארי אמרין לא גלן עובדנא קדם יי רחיק יי ית ארעא : ואמר לי עוד תתוב תחזי תועיבן רברבן דאינון עבדין : ואעיל יתי במעלנא דתרע בית מקדשא דיי דפתיח לצפונא והא תמן נשיא יתבן מבכן ית תמוזא : ואמר לי החזיתא בר אדם עוד תתוב תחזי תועבן רברבן מאילין : ואעיל יתי לדרת בית מקדשא דיי גויתא והא תרע היכלא דיי בין אולמא ובין מדבחא כעשרין וחמשא גברא אחוריהון להיכלא דיי ואפיהון למדינחא והא אינון מתחברין סגדין למדינח לשימשא : ואמר לי הא חזיתא בר אדם הזעיר לבית יהודה מלמעבד ית תועיבתא דעבדו כא ארי מלו ית ארעא חטופין ותבו לארגזא קדמי והא אינון מיתן בהתא לאפהון :

רדק

ושבעים איש · שבע׳ סנהדרין להראותו מה שנתן להם האל תחלה שיהיו עליהם שבעים זקנים להורותם הדרך הטובה הם היו מתעים אותם כמו שאמר ועמי מאשריך מתעים : ויאזניהו בן שפן גדול שבכולם היה : מקטרתו · המחתה נקראת מקטרת לפי שמקטרין בה : ועתר ענן הקטורת · עובי הענן כי היו מחתות רבות והעובדים שהיו רבים והמעברים גם כן שהיו רבים כמו שאמר וענן העשן היה עבה מרבוי וכן העתרתם עלי דבריכם עובי הדברים ורבוים : ויאמר · בחשך · כי חושבי׳ שלא יראה הא׳ מה שעושי׳ בחשך בחדריהם וכנגדם אמר דוד גם חשך לא יחשיך ממך ועוד היו אומרי׳ עזב ה׳ את הארץ כלומ׳ אינו משגיח כלל בתחתוני׳ אלא בעליונים שהם הגלגלים והמלאכי׳ אבל בענייני הארץ לא ישגיח כלל כי עזבה לבני אדם ויעשו בה כרצונם כמו שהיו אומרים רשעי עולם עבים סתר לו ולא יראה וחוג שמים יתהלך : ויאמר · מבואר הוא : ויבא אותי אל פתח שער בית ה׳ אשר אל הצפונה · זה שער התא שנקרא גם כן צלע ויציע שהוא בכותל ההיכל מבחוץ כמו שבארנו בספר מלכים ואותם שהיו בכותל צפון היו פתוחים לצפון העזר׳ שהוא חצר הפנימי׳ : מבכות את התמוז · יש מפרשים כי מבכות הוא כנוי רוצה לומר משמחות את התמוז כי תמוז היו עושים חג לעבודה זרה והיו הנשים באות לשמחו וי״מ שהיו עושים בתחבולות שיבא ה׳ המי׳ לעיני עבודה זרה הנקראת תמוז והיה בוכה לומר שהיה שואל שיעבדוהו ויש מפרשים התמוז השרוף מן למזא לאתונא רוצה לומר שהיו בוכות על אותו שהיה שרוף שהיו שורפין בניהם ובנותיהם באש והנשי׳ היו בוכות אותם : מבכות · מן הרגום כמו רחל מבכה על בניה והרב החכם הגדול רבינו משה בר מימון ז״ל כתב כי נמצא כתוב בספר מספרי העבודו׳ הקדמונים כי היה איש מנביאי ע״ז ושמו תמוז וקרא למלך אחד ובוהו לעבוד ז׳ כוכבי לכת וי״ב מזלות והמיתו המלך ההוא מיתה משונה ובליל מותו התקבצו כל הצלמים מקצות הארץ אל היכל בבל לצלם הזהב שהוא צלם השמש והיה זה הצלם תלוי בין שמים וארץ ונפל לתוך ההיכל וכן הצלמים סביבו והיה מספר להם מה שאירע לתמוז הנביא והצלמים כולם בוכים וסופדים כל הלילה וכאשר היה בבקר עופפו כל הצלמים להיכליהם בקצות הארץ והיה זה להם לחוק עולם בתחילת יום ראשון מחד׳ תמוז בכל שנה יספדו ויבכו על התמוז ויש מפרשים תמוז שם חיה שהיו עובדים אותה ויש מפרשים תמוז שם חיה שהיו עובדים כלם שלהם ותרגום ופגעו ביים את איים ויערעון תמוזין בחתולין וברוב הנסחאות כתוב תמוז בשני ווי״ן ומה שהראה לו באלה המראות פתח צפון רמז לו כי מצפון תפתח הרעה אליהם : ויאמר · גדולות מאלה · בא כאשר למעלה לא אמר מאלה שהיו שוות התועבות ההם אבל אלה היו גדולות מהאחרות שהיו אחוריהם אל היכל ה׳ ופניהם קדמה והם היו עושים הפך מכוונת האל כי לכוונה זו צוה האל פתח המשכן למזרח וקדש הקדשים למערב לבטל עבודת השמש שהיו רגילים בה באותו הזמן ושיהיו בהכנסם למשכן אחוריהם לשמש שמתחה האומה ההיא מלבם וכן צוה במקדש עולמית ועתה בטלו המצוה והכוונה והחזירו פניהם מעבודת האל ומהשתחוות כנגד בית מקדשו וחזרו לעבודת השמש ולהשתחוות לו ובדברי רבותינו ז״ל ממשמע שנאמר ופניהם קדמה איני יודע שאחוריהם אל היכל ה׳ אלא מלמד שהיו פורעי׳ אחוריהם כלפי מטה : ויבא אותי אל חצר בית ה׳ הפנימית היא אותה חצר שזכר אלא שהסיע אותו ממקום למקום בחצר כי היה לצד צפון בפתח התא כמו שפירשנו ועתה הביאו למזרח ההיכל וראה חוץ לפתח ההיכל בין האולם והמזבח כי מזבח העולה היה לפני האולם בעזר׳ : משתחויתם · מלה מורכבת מן משתחוים והשתחוית׳ וטעם ההרכבה אמר הנביא כי מצא אותם האנשים משתחוים קדמה לשמש ואמר לנכנסים השתחויתם דרך שאלה ויותן פירש המלה מורכבת מן משחיתים ומשתחוי׳ שת״ג מתחבלין סגדין וכן בדברי רבותינו משחיתים ההיכל ומשתחוים לחמה : ויאמר · הנקל · בדרי כפעל עבר או תאר אמר וכי קל הוא בעיניהם מעשות התועבות אשר עשו פה : כי מלאו את הארץ חמס · עד שעשו עוד להכעיסני בביתי : והנה הם מקטרים בביתי והנם שולחים את הזמורה אל אפם · ושולחי׳ רוח הקטרתם אל אפי מלבד הבזיון שעושים לי שמחזירין אחוריהם אל היכלי : הזמורה · פירוש ריח רע והיא על דרך כנוי לקטרת שהיו מקטרין והוא עטום מלמטה לפיכך ת״י מייתן בהתא לאפיהון ותרגום בשת בהתא והוא מקום הבשת : אפם · רוצה לומר אפי אלא שכנה הכתוב והוא אחד משמונה עשרה מלין שהם תקון סופרים : וגם

רדק

עם אכי מבואר הוא ׃ ויקרא · פקדות העיר · האנשים הפקודים על אנשי החיל וכן ויפש הכהן פקודו על בית יי׳ וסמכ׳ ל העיר ואמר פקדות העיר שבאו אל העיר תחילה והחיל אחריהם ואלה פקדות העיר שמבאר שהיו ששה אנשים והשביעי בתוכם שהיה סופר המלך אלה הם שבעת השרים שבאו אל העיר כאמר הובקעה העיר כמו שאמר בספר ירמיהו והם נרגל שמגר ננו שר סכים רב סריס נרגל שראצר רב מג ואע״פ שהם שמנה הראשון פקיד על השבעה ולא נמנה עמהם ׃ והראה לו השם יתברך במראת הנבואה כי בזה הדרך תלכד ירושלם ׃ ואיש כלי משחיתו · כלי בחירק כי הוא יחיד וכן כלי מפצו ׃ משחתו · בצרי והוא שם וכמוהו שם אבל הוא בחירק ת תהרגו למשחית חרמי תשחי׳ ׃ והנה ששה אנשים · פירשנוהו על דרך פשוטו ועל דרך משל הם ששה מכו׳ והשביעי בניהם שהוא לבוש בדים וידועכי בדי׳ הם בגדי פשתן המנוהגין והוא הסופר הגדול ומנהיג העיר והוא הזורק אש בעיר ואלה הם פקדת העיר ובדברי רבו׳ ז״ל מאי כיהו ששה אנשי׳ משבר משחית מכלה קצף אף וחמה ׃ שער העליון · פירשו רבותינו ז״ל שהוא שער מזרחי וקרא׳ עליון שהו׳ למעלה מעזרת ישראל ׃ אשר מפנה צפונה · מזרחי צפוני היה וכבר פירשנו הטעם למה הראה המראה בצפון ובבל היא מזרחית צפונית לארץ ישראל ׃ מפנה · פעול בשקל אשר אתה מראה בהר ׃ מפצו · כמו משחיתו שזכר כי מפץ שם כלי הוא שמשברים הסלעים בו וכן מפץ אתה לי והוא בצרי וזה בקמץ ׃ ואיש אחד בתוכם לבוש הבדים · כבר פירשנוהו על דרך משל ורבותינו ז״ל פי׳ כן וכן אמרו זה גבריאל והם אמרו כי גבריאל מלאך של אש לפי שהוא הזורק האש על העיר וכן ראהו דניאל לבוש בדים וראה פניו כמראה ברק ועיניו כלפידי אש ׃ וקסת הסופר במתניו · קסת הוא כלי הדיו ויונתן תרגם פנקס ספרא והפנקס הוא מה שכותב עליו

רשי

קרבו פקדות העיר ׃ הקריבו את הפקידים אשר הפקדתי לשחת את העיר ׃ ששה אנשים · רבותינו פרשום במסכת שבת קצף אף וחימה משחית משבר מכלה ׃ מפצו · שהוא משבר את הכל כמו ונפץ את עולליך ׃ וקסת הסופר · פנקס הם לוחות שמחופין בשעוה וחורתין בם בעט ׃ אצל מזבח הנחשת · הוא מזבח האבנים שעשה שלמה תחת מזבח הנחשת שעשה משה במדבר ׃

כלי יח כליש׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויקהל ׃ לבוש כל לישנ׳ חס׳ בנביאים במב וסימ׳ ושריון קשקשים · והוצא לבוש לכל עבדי · וכל כתובים דכוו׳ מ׳ל במא חס׳ כי כל ביתה לבש שני ׃ ולאלה ג׳ ר״פ בקריא׳ וסימ׳ ולאלה תטמאו כל הנגע בנבלתם · ולאלה אמר באזני עברו · ולאלה תהיו תרומת הקדש סופא דספרא ׃

תרגום

ואף אנא אעביד ברגזא לא יחוס מימרי ולא אירחם ויצלון קדמי בקל רב ולא אקביל צלותהון ׃ ואכלי ואנא שמע קל רב למימר אתקרבו דממנן על קרתא וגבר מאן היבוליה בידיה ׃ והא שיתא גברין אתן מאורח תרעא עלאה דפתיח לציפונא וגבר מאן בידוריה בידיה וגברא חד ביניהון לביש לבושין ופנקס ספרא בחרציה ועלו וקמו בסטר מדבחא דנחשא ׃ ויקר אלהא דישראל אסתלק בכרובא דהוה שרי עלוהי בית קדש קודשיא ושריא מעיל לקביל סקופת ביתא וקרא לגברא דלביש לבושיא דפינקס ספרא בחרציה ׃ ואמר ייליה עיבר בגו קרתא בגו ירושלם ותרשום תוא על בית עיני גבריא דמיתאנחין ודמאנקין על כל תועיבתא דאיתעבידא בגוה ׃ ולאילין אמר ואנא שמע עיברו בקרתא בתרוהי וקטולו ולא תחוס עיניכון ולא תרחמון ׃ סב עולים ובתולה וטפלא ונשיא תיקטלון לחבלא ועל כל גברא דעלוהי רושם תוא לא תקרבון ומבית מקדשי תשרון ושריאו בגבריא סביא דקדם ביתא ׃

מקרא

וגם אני אעשה בחמה לא תחוס עיני ולא אחמול וקראו באזני קול גדול ולא אשמע אותם ׃

ט ויקרא באזני קול גדול לאמר קרבו פקדות העיר ואיש כלי משחתו בידו ׃ והנה ששה אנשים באים מדרך שער העליון אשר מפנה צפונה ואיש כלי מפצו בידו ואיש אחד בתוכם לבוש בדים וקסת הספר במתניו ויבאו ויעמדו אצל מזבח הנחשת ׃ וכבוד אלהי ישראל נעלה מעל הכרוב אשר היה עליו אל מפתן הבית ויקרא אל האיש הלבש הבדים אשר קסת הספר במתניו ׃ ויאמר יהוה אלו עבר בתוך העיר בתוך ירושלם והתוית תו על מצחות האנשים הנאנחים והנאנקים על כל התועבות הנעשות בתוכה ׃ ולאלה אמר באזני עברו בעיר אחריו והכו על תחוס עיניכם ואל תחמלו ׃ זקן בחור ובתולה וטף ונשים תהרגו למשחית ועל כל איש אשר עליו התו אל תגשו וממקדשי תחלו ויחלו באנשים הזקנים אשר לפני הבית ׃

הערות המסורה בין הטורים: זת׳ ל׳ · ל׳ ויתר חסרה · ל׳ · ג׳ ל׳ · בהמידין · ל׳ · ל׳ · אלו׳ ד׳ חס׳ · ל׳ ל׳ · ל׳ ל׳ · ג׳ · אל׳ עיניכם ק׳ ק׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ ד׳ ג׳ ב׳ וא׳

רשי

מעל הכרוב · שעל הכפרת שהשכינה היתה שורה שם עד הנה והתחילה להסתלק ולצאת לחוץ מעט מעט עשר מסעו׳ וזה מסע הראשון מן הכרוב למפתן בית קדשי הקדשים ׃ והתוית תיו · ורשמת רושם ׃ על מצחות האנשים · הצדיקים כדי להיות לאות שלא ישלטו בם המשחיתי׳ ׃ ולאלה אמר באזני · לששת המחבלים ׃ וממקדשי תחלו · מן העומדי׳ לפני מקדשי ורבותינו אמרו אל תקרי ממקדשי אלא ממקודשי מן המקודשים לי הם אותם שקיימו התורה מאל״ף ועד תי״ו שהתחילה בהם מלהזיקם חזר וכו׳ לחבלם לפי שאמרה מדת הדין לפניו מה נשתנו אלו מאלו הרי לא מיחו בהם כדאית׳ במסכת שבת ׃ וכפלר

בתוך ל׳ בפס׳ בתוך בתוך

רדק

הסופר והו׳ ניר או לוח ואע״פ שעינין הפסוק הוא על צורך הדיו לא על הלוח שאמ׳ והתוית תיו ואולי לפי שתלוי׳ במתני הסופ׳ הנייר או הלוח עם כלי הדיו כלל הכל בפנקס ׃ לבוש בדים · בקמץ במתיכות וכן חגור כלי מלחמה ופי׳ לבוש בבדים ׃ ויבאו ויעמדו אצל מזבח הנחשת · זהו מזבח העולה שהיה לפני האולם בעזרה ואותו עשה שלמה כמו שכתוב בדברי הימים ומה שהראה לו עומדים אצל מזבח הנחשת ראה כי אצל מזבח הנחשת המשחתו׳ קדמה לשמם וכיון שבזו כבוד האל יתברך בזה הראהו שבעון זה נעלה הכבוד מעל הכרוב ׃ אל מפתן הבית · מורה הסתלק הכבוד מבית המקדש ובאמרו מעל הכרוב ולא אמר הכרובים כי שנים כרובים היו אר״ז כי נסע מכרוב לכרוב ומכרוב למפתן ואמרו׳ מסעות נסעה שכינה ואפשר כי אמר מעל הכרוב הוא דרך משל ות״י אסתלק בכרובא דהוה שרי עלוהי בית קדש קדשיא ובאמרו בכרובא ולא אמר מכרוביא ר״ל כי עם הכרוב נעלה רוצה לומר מי שנעשה לו הכרוב דמיון הוא והוא השרף הנעף אל האדם רמז בהסתלק הנבואה מישראל לא נבאו אלא חגי זכריה ומלאכי שהתנבאו בבנין בית שני ובהם פסקה הנבואה ׃ וכבוד אלהי ישראל · מבואר הוא ׃ הלבוש הבדים · אותו הנזכר שהיה לבוש בדים ובא בידיעת התאר והתאר ׃ ויאמר יי׳ אלו · כתיב בוי״ו וקרי ביו״ד וכוי״ו והוא כמו עליו בשמים ידעם והדומים לו ואחר שאמר בתוך העיר אמר בתוך ירושלם אף על פי שידוע כי העיר שזכר היא ירושלם שהרי זכר בענין הפרשה בית יי׳ והיכל ואולם ומזבח אלא הוסיף ואמר ירושלם כלומר העיר אשר בחרתי לשכן שמי בה הם השיעורי ממנה ברוב עונותם ׃ והתוית תו · ענין סימן וכתיבה אמר שיתוה בדיו על מצחות האנשים הנאנחי׳ והנאנקי׳ לסימן שלא יגעו בהם המשחיתים וזה הענין כענין דם הפסח במצרים לאות ולסימן אלא שזה היה במראה הנבואה ורבותינו ז״ל פי׳ תיו האות הנקראת תי״ו אמר לו הקדוש ברוך הוא לגבריאל כתוב על מצחן של צדיקים תי״ו של דיו ועל מצחן של רשעים תי״ו של דם ואמר מאי שנא תי״ו רב אמר תי״ו תחיה תי״ו תמות ושמואל אמר תמה זכות אבות ואלה האנשים היו הצדיקים אשר בירושלם שהיו נאנחים ונאנקים על כל התועבות הנעשות בתוכה ׃ והנאנקים · ענין צעקה ונוחה כמו האנק דום ושב הפועל כפעל לרוב הפעלה וכן המדברים בך ׃ ולאלה אמר באזני · ולאלה הם הששה שזכר אמר להם שיבאו אחר המתוה הזה ויכו ׃ על תחוס · כן כתיב וקרי אל והכתוב רוצה לומר והכה על אשר תחוס עיניכם וכל שכן על האחרים והקרי כמשמעו שהזהירם שלא יחוסו על האדם ולא יחמלו ׃ עיניכם · כתיב לשון רבים וקרי עינכם לשון יחיד כמו לא תחוס עינך והיחיד הוא דרך כלל ׃ זקן בחור · תהרגו למשחית · שם רוצה לומר להשחתה שתשחיתו הכל ׃ וממקדשי תחלו · אמר במקדשי כי אותם חייבים יותר שעובדים עבודה זרה במקדשי על פני להכעיסני באנשים הזקנים · הם שבעים איש מזקני ישראל שזכר שהיו עובדים עבודה זרה בלשכה אשר בעזרה לפני הבית ורבותינו ז״ל דרשו אל תקרי ממקדשי אלא ממקודשי אלו בני אדם שקיימו כל התורה כולה מאל״ף ועד תי״ו ואמרו לא יצאה מדה טובה מאת הקדוש ברוך הוא וחזר בו לרעה חוץ מדבר זה שהרי אמר תחילה והתוית תיו ואמר ועל כל איש אשר עליו התיו אל תגשו ואחר כך אמר וממקדשי תחלו ׃ ויאמר

ויאמר אליהם טמאו את הבית. אל תחושו אם תהרגו בבית המקדש ותטמאו את הבית בחללים כי הם טמאוהו ראשונה בגלולים: ומלאו. בוויתבכין הרגום אף על פי שהאמר אוכה דגשה כי ימצאו כמוהו קלים מבנין הרגום כמו ובקשו ברחובותיה כי לא מלאו אחרי ויקצאו בו והדומים להם: את החצרות. חצרות בית המקד' עזרת אנשים ועזרת נשים והר הבית כי כולם היו חצרות: ויהי כהכותם. בכף כהכותם בחצרות כי שם היה הכבוד במראה: ונאשאר אני. כשארתי אני ביניהם שלא הכוני ואלה זו מורכבת מן ונשאר שהוא כפעל עבר ומן אשאר שהוא אתן מן הקל וטעם ההרכבה אמר כשהיו מכים כתתי עיני מי נשאר בחצרות שלא הכו וראיתי כי לא נשאר אלא אני זהו ונשאר ואמר שני טעמים במלה אחת לקצר והוא על דרך צחות כמו שפירשנו ב במלת משתחויתם ובא להודיע כי לא היה בחצרות בית השם מי שהיה עליו התיו אלא הוא לבדו: ואזעק ואומר. על ירושלם כי היא היתה שארית כל ישראל כי כל ישראל גלו זולתי ירושלם וכבר מתו ברעב או בחרב או בגלות: ויאמר אלי. ותמלא הארץ חמס. ארץ ישראל ויהודה לפיכך הרבה הארץ מהם ואף על פי שהיו בהם שאר עברו' העונש הגדול הוא בעבור החמס כי לא יעמוד שום ישוב בחמס והמבול בא בעבו' החמס ובקבת ספרים המדויקים ותמלא הארץ דמים פירוש שופכי דמים: והעיר מלאה מטה. וגם העיר הזאת ירושלם שהיתה מלאתי מ משפט עתה היא מלאה משפט מטה ומעוקל והוא החמס אלא לפי שהיתה ירושלם מקום ה המשפט ואליה באים כל ישראל למשפט זכר הטית הדין שבה וכל זה גרם להם אמונתם הרעה: כי אמרו עזב יי את הארץ ואין יי רואה. ולא יענוש על הרע ולא יגמול על הטוב וכבר פירשנו ענין זה למעלה: וגם אני. כמו שהם לא חסו ולא חמלו על העניי' גם אני לא תחוס עיני מדה כנגד מדה: והנה האיש. האל גמר תשובתו אלי: והנה האיש לבוש הבדים. משיב דבר אליו שעשה במצותו לעבור בעיר ולהתלות ה התיו: לבוש הבדים. בא כמשפט הסמוכים: כאשר צויתני. כתיב וקרי ככל אשר צויתני כלומר שלא חסר דבר מכל אשר צוהו: ואראה והנה אל הרקיע. כמו על הרקיע וכן אל ההרים לא אכל והדומים להם רבים: אשר על ראש הכרובים. הוא מה שאמר במראה הכבוד הראשונ' וממעל לרקיע אשר על ראשם כי החיו' שזכר במרא' ההיא הם הכרובי' שזכר במרא' הזאת כמו שאומר למטה ואדע כי כרובים המה: ויאמר אל האיש לבוש הבדים. גם זה בא כמשפט הסמוכי': אל בינות לגלגל תחת לכרוב. לאמר לגלגל במקום הא הידיעה וכן לכרוב כמו הכרוב וכן מבינות לכרובים כמו הכרובים

ונשאר אני. ונשארתי אני: מלאה מוטה. דין מעוקל: על ראש הכרובים. על ראש ארבע חיות המרכבה ובפרש' זו חזר לקרות' כרובים לפי שהפכו פני השור לפני כרוב כמה שכתוב בפרשה זו ואמרו רבותינו יחזקאל בקש רחמים והפכו לכרוב אמר לפניו רבונו של עולם אין קטיגור נעשה ס סניגור: בינות לגלגל. בין האופנים כל מקום שנאמר ויאמר ויאמר איכו אלא לירדם הקב"ה אמר לגבריאל והוא בקש מן הכרוב לתתם לו כדי שיכשכשו הגחלים ויקל הגזרה וכן הוא מפורש בענין ויש' ויתן אל חפני לבוש הבדים: וזרוק על העיר. לא זרקם מיד ואף על פי שקבלם לבוש הבדי' לא השליכ' עד לאחר שש שנים ל לקבלתו שנתעמו ה הגחלים בידו כל שש שני' ונודע שהרי כבוא' זו בשנה הששית כאמר' והעיר חרבה בשנת א אחת עשרה: מימין לבית. בדרום: החצר הפנימית. היא העזרה: על מפתן הבית. הוא הסילוק שכמו האמור למעלה: עד חצר החצונה. הר הבית יכול מפני הקול כתוך תלמו' לומר כקול שדי בדברו ואלא משהוא מגיע לחצר החצונה הוא נפסק: והנה

צאו ג' וסימ' לאמר לאסורים צאו. נדו בתוך בכל. ויאמר אליהם טמאו את הבית: במאד מאד ו' וסימ' נמסר בסדר לך לך: נתתי ג' קמץ וסימ' וגם אני לא תחוס עיני. מצמרת הארז. הכל נתתי: ד' פסוקי' אל אל אל על וסימ' ויבא יואב אל המלך דוד. ומשפט בא אל ארץ המישור. ויאמר אל האיש לבוש הבדים.

ויאמר אליהם טמאו את הבית
ומלאו את החצרות חללים צאו
ויצאו והכו בעיר: ויהי כהכותם
ונאשאר אני ואפלה על פני ואזעק
ואמר אהה אדני יהוה המשחית
אתה את כל שארית ישראל
בשפכך את חמתך על ירושלם:
ויאמר אלי עון בית ישראל ויהודה
גדול במאד מאד ותמלא הארץ
דמים והעיר מלאה מטה כי אמרו
עזב יהוה את הארץ ואין יהוה ראה
: וגם אני לא תחוס עיני ולא
אחמל דרכם בראשם נתתי: והנה
האיש לבוש הבדים אשר הקסת
במתניו משיב דבר לאמר עשיתי
כאשר צויתני: ואראה והנה אל
הרקיע אשר על ראש הכרבים
כאבן ספיר כמראה דמות כסא
נראה עליהם: ויאמר אל האיש
לבש הבדים ויאמר בא אל בינות
לגלגל אל תחת לכרוב ומלא חפניך
גחלי אש מבינות לכרבים וזרק על
העיר ויבא לעיני: והכרבים
עמדים מימין לבית בבאו האיש
והענן מלא את החצר הפנימית:
וירם כבוד יהוה מעל הכרוב על
מפתן הבית וימלא הבית את הענן
והחצר מלאה את נגה כבוד יהוה:
וקול כנפי הכרבים נשמע עד
החצר החיצנה כקול אל שדי
בדברו: ויהי בצותו את האיש
לבש הבדים לאמר קח אש מבינות
לגלגל מבינות לכרבים ויבא

ואמר להון סאיבו ית ביתא ומלו ית דרתא קטולין פוקו ונפקו וקטלו בקרתא: והוה כקטלותהון ואשתארית אנא ואשתטחית על אפי וצוחית ואמרית קביל בעותי יי אלהים המחבל את ית כל שארא דישראל במשפכך ית חימתך על ירושלם: ואמר לי חובי בית ישראל ויהודה תקיפו בה לחדא לחדא ואתמליאת ארעא חייבי קטול וקרתא איתמליאת אסטיות דין ארי אמרו רחיק יי ית יתבי ארעא ולית דאגליא קדם יי: ואף אנא לא אחוס מימרי ולא ארחים פורענות אורחתהון ב בריש׳הון יהבית: והא גברא דלביש לבושא דפינקסא בחרציה מתיב פיתגמא למימר עבדית כמא דפקדתני: וחזית והא ברקיעא די על ריש כרוביא כאבן טבא בחיזו דמות כורסיא איתחזי ע עליהון: ואמר לגברא דלביש לבושא ואמר עול לביני גלגלא לתחות כרובא ומלי חופנך גומרין דאשא מביני כרוביא וזרוק על קרתא ועל ואנא חזי: וכרוביא קיימין מדרום לביתא במיעל גברא ועננא אמיטתא איתמליאת ית דרתא גויתא: ואיסתלק יקרא דיי בכרובא דהוה שרי עלוהי ושרא מעיל לקביל סקופת ביתא ואתמליאת ביתא ית ענן אמיטתא ודרתא איתמליאת ית זהור יקרא דיי: וקל כנפי כרוביא אישתמע עד דרתא בריתא כקלא מן קדם שדי במילולא: והוה בפקידותיה ית גבר דלביש לבושא למימר סב אשתא מביני גלגלי מביני כרובי ועל

וארא ואקום ואבא אל ההרים ואל הסגנים: וימלא ו' בקרי' וסי' אחרי הכות יי' את היאר. וימלא את החכמה. וימלא בית הבעל. וימלא הבית את הענן. וימלא המן חמה. וימלא הבן על ברכי חמה:

וכמוהם אשר למלך נטען על ידו עד לשמים הגיע שיר: למעלות לגלגל. על דרך כלל כאילו אמר לגלגלים וכן אמר לאופנים להם קורא הגלגל באזני וכן לכרוב על דרך כלל וכן אמר מבינות לגלגל מבינות לכרובים: ואל תחת. כמו בינות ובאמרו תחת רמז בו כי הגלגל תחת הכרוב במעלה: גחלי אש מבינות לכרובים. כמו מתחת לכרובים זהו שאמר למעלה במרכבה ראשונה היא מתהלכת בין החיות ושם באר הענין: ויבא לעיני. בא אל בינות לגלגל כאשר צוהו והני ראיתי בואו ולא גמר מה עשה והפסיק בענין הכרובי' ואמר: והכרובים עומדים מימין לבית בבאו האיש. הראה האל לנביא הכרובים מימין לבית לפי שהראהו התועבות שהיו עושים לצפון הבית לטעם שכתבנו הראהו הכרובים בהפכם: בבאו האיש. כמו ותראהו את הילד והאיש הוא לבוש הבדים ופי' בבאו כאשר בא אל בינות לגלגל: והענן מלא את החצר הפנימי. היא העזרה והחצר החיצונה היא הר הבית וכבר פירשנו דבר הענן במרכבה הראשונה בנסתר ובהיות הכבוד בבית הענן היה בחצר ובצאת הכבוד מן הבית לחצר כמלא הבית מן הענן: והחצר מלאה את נוגה כבוד יי. כי דרך החצר יצא הכבוד: וירם. מתואר הוא: וקול כנפי הכרובים. מתואר הוא במרכבה הראשונה: ויהי בצותו. חזר להשלים ענין ויבא לעיני שאמר: ויעמוד

ויעמוד אצל האופן: הוא הגלגל שזכר ואצל כמו בינות שזכר אומר כי אצל אינו כמו בינות ושנה המצוה בזה כמו ששנה בלקיחת האש מבינות הכרובי שלא לקחה הוא את הכרוב וטעם זה לא לשנות המצוה שאם אדם הירא להכנס למקום יותר גבוה ונקדם ממנו ועמד אצל האופן לראות מה יהיה והנה לקח הכרוב האש מבינות לכרובים ונתנם אל חפניו והכרוב הזה הוא אחד מן הכרובים אשר האופנים אצלם לפיכך אמר מבינות לכרובים: וישלח. ויקח ויצא. יצא לגמור מצות האל יתברך והוא לזרוק האש על העיר. ובדרש גבריאל שהוא לבוש הבדים קם מן הכרוב לתתם לו כדי שיצטננו הגחלים מידו של יד ותקל הגזרה ועוד היו בחפניו שש שנים כדי שיהיו הגחלים עוממות בידו להקל עוד הגזרה שהרי כנואה זו היתה בשנה הששית ולא חרבה העיר עד שנת אחת עשרה: וירא. מה שאמר וירא ואמר תבנית להראות כי לא היה הכל אלא במראה הנבואה לא שיש לכרובים ידים ורגלי וכנפים כמשמעם ואמר באחד מהם להורות על האחרים: ואראה.. מבואר הוא במרכבה הראשונה בנסתר: ומראיהם. גם זה מבואר: בלכתם. כי המקום אשר יפנה הראש הוא הכרוב והאופן הולך את הכרוב כי רוח החיה באופנים ויונתן תרגם הראש קדמאה: וכל בשרם. יש להתבונן למה זכר לאופנים בשר ולא לכרובים ומבואר הוא בנסתר: וגבהם. חסר יוד הרבוי מהמכתב: וידיהם. תרגם יונתן ואסרתהון ענין אסדות הספינה שהוא מקום המרדון: לארבעתם אופניהם. זה תוספת באור כמו להם לבני ישראל ועמהם הימין וידותון חנוכרות והדומים להם ובקצת היה מספיק באחד שהרי זכר הדבר בסמוך והיה מספיק אם היה אומר לארבעתם לבד אלא שהנו תוספת באור במקומות וכנוי אופניהם על עצמם כמו שהנו בכנוי המספר כמו באו שלשתיכם ויפלו שבעתם: לארבעתם. תרגם יונתן לארבעתהון דגלגליא: לאופני להם קורא הגלגל באזני. לא אמר כי לאופנים יקראו גלגלים כי ידוע הוא זה לכל בעלי הלשון כי אופן וגלגל שם אחד במלות שונות כמו בגר ושמלה ואמר ואופן ועגלה ואמר והם עגלתו והענין אם ומה בא ללמד הנביא כי שמע כי לאופנים בא קול שקרא להם קול הגלגל והוא ענין קריאה כמו הדור אתם ראו דבר יי' כי כל המעשה שזכר לאופני במצותו וברצונו היה וכאילו קורא לו המצוה עשה כך ועשה כך ומצות האופן הוא הכרוב: קורא. משלא נזכר שם פעלו מתרגום והפועל הוא הכרוב הקורא תמיד ואין קריאתו בקול ובכלי הדבור אלא שהשמיע האל את הנביא בנבואה קול להבינו הענין וכן וקרא זה אל זה ואמ': וארבעה פנים לאחד. לכל אחד מהכרובים: פני האחד פני הכרוב. פי' פני אחד מהפנים וכן השני והשלישי והרביעי על הפנים שהיו ארבעה אמר ומה שאמר פני הכרוב במקום שזכר במראה הנבואה הראשונה פני שור ידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל אמרו יחזקאל בקש עליו רחמים והפכו לכרוב אמ' לפניו רבונו של עולם אין קטיגור נעשה סניגור ופי' כרוב כרביא שכן בבבל קורין לינוקא רביא והקשו פני האחד פני כרוב ופני השני פני אדם וכרוב חד הוא ותרצו אפי רברבי ואפי זוטרי ואנחנו פירשנו ענין זה בנסתר: וירמו הכרובים. לשון הרמה שאמר בזו המראה היא לשון הנשאות שאמר במראה הראשונה והענין אחד כי רוממות ונשיאות אחד וגם פירשנו הענין בנסתר ומלת וירמו מבנין נפעל או התפעל מפעלי הכפל: בעמדם. מבואר הוא במראה הראשונה בנסתר: וברומם. בתוכם: ויצא. מבואר הוא: וישאו הכרובי. בצאתם. מן הבית כי מתחלה ראה אותם לימין הבית: ויעמוד. על דרך הכלל: על הכרובים. כאילו אמר ויעמדו את אמר דרך כלל כי כאחד עמדו: פתח שער בית יי' הקדמוני. בצאתם מתפתן הבית עמדו פתח שער הבית מבחוץ ולא שעמדו בארץ את התרוממו מעל הארץ בעמדם והעמידה שם מפני הלכסים שהיו שם שהיו אחוריהם אל ההיכל וכאילו הם דוחקו הכבוד לבאת ולהרום מעל הארץ: עליהם. על הכרובים ומה שאמר מלמעלה אחר שאמר עליהם לפי שהכבוד ראה על הרקיע שעל ראשי החיות הנקראי' כרובים:

הכרבים יג חס וסימ' נמסר בסדר תרומה: ומראהו ז' קמצין וסימ' ומראה כבוד יי' כאש. ומראה הנגע עמק. ומראה הנתק. ומראה אש לילה. ומראה האפנים כעין אבן תרשיש. ומראה הילדים האכלים. ומראה הערב והבקר. וא' פתח ומראה ולא בחידת: קורא ו' וסימ' נמסר בישעיה סוף סימ' נ"ח:

וְקָם בִּסְטַר גַלְגַלָא: וְאוֹשִׁיט כְּרוּב יַת יְדֵיהּ מִבֵּינֵי כְרוּבַיָא לְאִישָׁתָא דִי בֵּינֵי כְרוּבַיָא וּנְסִיב וִיהַב לְחַפְנֵי דִלְבִישׁ לְבוּשַׁיָא וּנְסִיב וּנְפַק: וְאִיתְחֲזִי לִכְרוּבַיָא דְמוּת יַד אֱנָשָׁא תְּחוֹת גַּפֵּיהוֹן: וַחֲזֵית וְהָא אַרְבְּעָא גַלְגַלַיָא בִּסְטַר כְּרוּבַיָא גַלְגַל חַד בִּסְטַר כְּרוּבָא חַד וְגַלְגַל חַד בִּסְטַר כְּרוּבָא חַד וְחֵיזוּ גַלְגַלַיָא כְּעֵין אֶבֶן טָבָא: וְחֶזְוֵיהוֹן דְמוּת חַד לְאַרְבַּעְתְּהוֹן כְּמָא דִתְהֵוֵי גַלְגַל בְּגוֹ גַלְגַל: בְּמֵיזַלְהוֹן עַל אַרְבַּעַת סִטְרֵיהוֹן אָזְלִין לָא מִתְחַזְרִין בְּמֵיזַלְהוֹן אֲרֵי לְאַתְרָא דְמִתְפְּנֵי קַדְמָאָה בַּתְרוֹהִי אָזְלִין וְלָא מִתְחַזְרִין בְּמֵיזַלְהוֹן: וְכָל בִּסְרֵיהוֹן וְגַבֵּיהוֹן וְאַשְׁרַתְהוֹן וְכַנְפֵיהוֹן וְגַלְגַלַיָא מְלַן עַיְנִין סְחוֹר סְחוֹר לְאַרְבַּעְתְּהוֹן דְגַלְגַלַיָא: לְאוֹפַנַיָא לְהוֹן אִיתְקְרֵי גַלְגַלָא וַאֲנָא שְׁמַע: וְאַרְבְּעָא אַפִּין לְחַד אַפֵּי חַד אַפֵּי כְרוּבָא וְאַפֵּי תִינְיָנָא אַפֵּי אֱנָשָׁא וּתְלִיתָאָה אַפֵּי אַרְיָא וּרְבִיעָאָה אַפֵּי נִשְׁרָא: וְאִתְרְמוּ כְּרוּבַיָא אִינוּן בְּרִיתָא דִי חֲזֵיתִי בִּנְהַר כְּבָר: וּבְמֵיזַל כְּרוּבַיָא אָזְלִין גַלְגַלַיָא לְקִבְלֵיהוֹן וּבְמִטַל כְּרוּבַיָא יַת גַפֵּיהוֹן לְאִיתְרָמָא כִּמְלְרַע לְרוּם שְׁמַיָא לָא מִתְחַזְרִין גַלְגַלַיָא אַף אִינוּן מִקִבְלֵיהוֹן: בְּמִיקַמְהוֹן קַיְימִין וּבְאִיתְרוֹמֵיהוֹן מִיתְרְמִין עִמְהוֹן אֲרֵי בְּרוּחַ בְּרִיתָא בְּהוֹן: וְאִיסְתַּלַק יְקָרָא דַיְיָ דַהֲוָה שְׁרֵי עֲלוֹהִי מֵעִיל לְקָבֵיל סְקוּפַת בֵּיתָא וּשְׁרָא עַל כְּרוּבַיָא: וּנְטַלוּ כְרוּבַיָא יַת גַפֵּיהוֹן וְאִיתְרְמוּ כִּמְלְרַע לְרוּם שְׁמַיָא וַאֲנָא חָזֵי בְּמִפַּקְהוֹן וְגַלְגַלַיָא לְקִבְלֵיהוֹן וְקָם בְּמַעֲלָנָא דִתְרַע בֵּית מַקְדְשָׁא דַיְיָ מַדִינְחָאָה וִיקַר אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל עֲלֵיהוֹן מִלְעֵילָא:

וַיַּעֲמֹד אֵצֶל הָאוֹפָן: וַיִּשְׁלַח הַכְּרוּב אֶת־יָדוֹ מִבֵּינוֹת לַכְּרֻבִים אֶל־הָאֵשׁ אֲשֶׁר בֵּינוֹת הַכְּרֻבִים וַיִּשָּׂא וַיִּתֵּן אֶל־חָפְנֵי לְבֻשׁ הַבַּדִּים וַיִּקַּח וַיֵּצֵא: וַיֵּרָא לַכְּרֻבִים תַּבְנִית יַד־אָדָם תַּחַת כַּנְפֵיהֶם: וָאֶרְאֶה וְהִנֵּה אַרְבָּעָה אוֹפַנִּים אֵצֶל הַכְּרֻבִים אוֹפַן אֶחָד אֵצֶל הַכְּרוּב אֶחָד וְאוֹפַן אֶחָד אֵצֶל הַכְּרוּב אֶחָד וּמַרְאֵה הָאוֹפַנִּים כְּעֵין אֶבֶן תַּרְשִׁישׁ: וּמַרְאֵיהֶם דְּמוּת אֶחָד לְאַרְבַּעְתָּם כַּאֲשֶׁר יִהְיֶה הָאוֹפַן בְּתוֹךְ הָאוֹפָן: בְּלֶכְתָּם אֶל־אַרְבַּעַת רִבְעֵיהֶם יֵלֵכוּ לֹא יִסַּבּוּ בְּלֶכְתָּם כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִפְנֶה הָרֹאשׁ אַחֲרָיו יֵלֵכוּ לֹא יִסַּבּוּ בְּלֶכְתָּם: וְכָל־בְּשָׂרָם וְגַבֵּהֶם וִידֵיהֶם וְכַנְפֵיהֶם וְהָאוֹפַנִּים מְלֵאִים עֵינַיִם סָבִיב לְאַרְבַּעְתָּם אוֹפַנֵּיהֶם: לָאוֹפַנִּים לָהֶם קוֹרָא הַגַּלְגַּל בְּאָזְנָי: וְאַרְבָּעָה פָנִים לְאֶחָד פְּנֵי הָאֶחָד פְּנֵי הַכְּרוּב וּפְנֵי הַשֵּׁנִי פְּנֵי אָדָם וְהַשְּׁלִישִׁי פְּנֵי אַרְיֵה וְהָרְבִיעִי פְּנֵי־נָשֶׁר: וַיֵּרֹמּוּ הַכְּרוּבִים הִיא הַחַיָּה אֲשֶׁר רָאִיתִי בִּנְהַר־כְּבָר: וּבְלֶכֶת הַכְּרוּבִים יֵלְכוּ הָאוֹפַנִּים אֶצְלָם וּבִשְׂאֵת הַכְּרוּבִים אֶת־כַּנְפֵיהֶם לָרוּם מֵעַל הָאָרֶץ לֹא־יִסַּבּוּ הָאוֹפַנִּים גַּם־הֵם מֵאֶצְלָם: בְּעָמְדָם יַעֲמֹדוּ וּבְרוֹמָם יֵרוֹמּוּ אוֹתָם כִּי רוּחַ הַחַיָּה בָהֶם: וַיֵּצֵא כְּבוֹד יְהוָה מֵעַל מִפְתַּן הַבָּיִת וַיַּעֲמֹד עַל־הַכְּרוּבִים: וַיִּשְׂאוּ הַכְּרוּבִים אֶת־כַּנְפֵיהֶם וַיֵּרוֹמּוּ מִן־הָאָרֶץ לְעֵינַי בְּצֵאתָם וְהָאוֹפַנִּים לְעֻמָּתָם וַיַּעֲמֹד פֶּתַח שַׁעַר בֵּית־יְהוָה הַקַּדְמוֹנִי וּכְבוֹד אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל עֲלֵיהֶם מִלְמָעְלָה:

וירומו ב' א' מל' וא' חס' וסימ' וירמו הכרובים היא החיה. וירומו מן הארץ לעיני. קדמא חס': לרום ב' וסימ' שמים לרום. לרום מעל הארץ לא יסבו:

רשי

והנה ארבעה אופני'. לפי שנשתנית אחת מן הפנים הוזקק לחזור ולשנות כאן כל מעשה החיות בראשונה שלא תאמר מרכבה אחרת היא. וידיהם של אופנים הם החור שהמרכבה מתגלגלת בתוכן שקורין בו"ל בלע"ז ויונתן תרגם ואסרתהון ושפוכיהם: לארבעתם. אופניהם לארבעת אופני החיות: להם קורא הגלגל באזני. אני שמעתי שהמלאך היה קור' את האופן גלגל קורא ה הגלגל להם נקרא שם גלגל: פני האחד. פני הכרוב הם היו פני השור שנהפכו לכרוב: פתח שער בית יי'. פתח ההיכל: הקדמוני. שבמזרח וזה היה מסע סילוק השני שמפתן בית ק קדשי קדשים לעזרה:

חיה

היא

היא החיה. מתוך שראיתי במרכבה זו כל מעשה המרכבה הראשונה אני אומר היא אשר ראיתי בנהר כבר : ואדע. כי נהפך פני השור לפני כרוב והיו בה שני פני אדם פנים קטנים של ילד ופנים גדולים של אדם : והנה בפתח השער וגו'. הם הם שאמר למעלה אחוריהם אל היכל יי' אלא שלא פירש שם מי היו וכאן פירש את שמות שנים מהם

היא החיה. מבואר הוא : ארבעה ארבעה פנים לאחד. מהכרובים ארבעה פנים וארבע כנפים : ודמות ידי אדם. מתחת כנפיהם ומבואר הוא : ודמות פניהם. מראיהם : ואותם. ועצמם כמו ויראו שוטרי בני ישראל אותם ברע כלומר עצם הפנים ומראיהם היה כפנים אשר לכל אחד כרוב. ולכל אחד ידי אדם.

חא ג' רפ' בקריא' וסי' היא מוצאת והוא שלחה אל חמיה. היא החיה אשר ראיתי. הא לא תהיה לכם לסיר : ואותם ג' ב' מל' וא' חס' וסימ' והעמיד הכהן המטהר. אשר ראיתי על נהר כבר מראיהם. ויבאו אליך כמבוא עם. קדמא חס' : והיעצים ד' חסרי' בליש' וסימ' והיעצים עצת רע בעיר. ויעציך כבתחלה. יעץ בליעל.

הִיא הַחַיָּה אֲשֶׁר רָאִיתִי תַּחַת אֱלֹהֵי־ יִשְׂרָאֵל בִּנְהַר־כְּבָר וָאֵדַע כִּי כְרוּבִים הֵמָּה׃ אַרְבָּעָה אַרְבָּעָה פָנִים לְאֶחָד וְאַרְבַּע כְּנָפַיִם לְאֶחָד וּדְמוּת יְדֵי אָדָם תַּחַת כַּנְפֵיהֶם׃ וּדְמוּת פְּנֵיהֶם הֵמָּה הַפָּנִים אֲשֶׁר רָאִיתִי עַל־נְהַר־כְּבָר מַרְאֵיהֶם וְאוֹתָם אִישׁ אֶל־עֵבֶר פָּנָיו

יא יֵלֵכוּ׃ וַתִּשָּׂא אֹתִי רוּחַ וַתָּבֵא אֹתִי אֶל־שַׁעַר בֵּית־יְהוָה הַקַּדְמוֹנִי הַפּוֹנֶה קָדִימָה וְהִנֵּה בְּפֶתַח הַשַּׁעַר עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה אִישׁ וָאֶרְאֶה בְתוֹכָם אֶת־יַאֲזַנְיָה בֶן־עַזֻּר וְאֶת־פְּלַטְיָהוּ בֶן־בְּנָיָהוּ שָׂרֵי הָעָם׃ וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן־אָדָם אֵלֶּה הָאֲנָשִׁים הַחֹשְׁבִים אָוֶן וְהַיֹּעֲצִים עֲצַת־רָע בָּעִיר הַזֹּאת׃ הָאֹמְרִים לֹא בְקָרוֹב בְּנוֹת בָּתִּים הִיא הַסִּיר וַאֲנַחְנוּ הַבָּשָׂר׃ לָכֵן הִנָּבֵא עֲלֵיהֶם הִנָּבֵא בֶּן־אָדָם׃ וַתִּפֹּל עָלַי רוּחַ יְהוָה וַיֹּאמֶר אֵלַי אֱמֹר כֹּה־אָמַר יְהוָה כֵּן אֲמַרְתֶּם בֵּית יִשְׂרָאֵל וּמַעֲלוֹת רוּחֲכֶם אֲנִי יְדַעְתִּיהָ׃ הִרְבֵּיתֶם חַלְלֵיכֶם בָּעִיר הַזֹּאת וּמִלֵּאתֶם חוּצֹתֶיהָ חָלָל׃ לָכֵן כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה חַלְלֵיכֶם אֲשֶׁר שַׂמְתֶּם בְּתוֹכָהּ הֵמָּה הַבָּשָׂר וְהִיא הַסִּיר וְאֶתְכֶם הוֹצִיא מִתּוֹכָהּ׃ חֶרֶב יְרֵאתֶם וְחֶרֶב אָבִיא עֲלֵיכֶם נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתּוֹכָהּ וְנָתַתִּי אֶתְכֶם בְּיַד־זָרִים וְעָשִׂיתִי בָכֶם שְׁפָטִים׃ בַּחֶרֶב תִּפֹּלוּ עַל־גְּבוּל יִשְׂרָאֵל אֶשְׁפּוֹט אֶתְכֶם וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ הִיא לֹא־תִהְיֶה לָכֶם לְסִיר וְאַתֶּם תִּהְיוּ בְתוֹכָהּ לְבָשָׂר אֶל־גְּבוּל יִשְׂרָאֵל אֶשְׁפֹּט אֶתְכֶם׃ וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה אֲשֶׁר בְּחֻקַּי לֹא הֲלַכְתֶּם וּמִשְׁפָּטַי לֹא עֲשִׂיתֶם וּכְמִשְׁפְּטֵי ה הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיכֶם עֲשִׂיתֶם׃

ג' לפ' בקריא'. נ'. ל'. ל'. ג' ל' חל' וא' חס'. ל' חל'. ח'. ל' חס'. ל'. ז' בטע'. לא' בטע'. ל' וחס' ור' חס' בליש'. ל'. ל'. ל'. נ'. ל' ומל'. נ' לכ' בליש' ה' בטע'. ל'. ג' וכי' חרבא דמשה נורא. ח'. ל' חל'. נ' לפ'. ל'. נ'. ל'.

אִינוּן בְּרִיתָא דַחֲזֵיתִי תְּחוֹת יְקָר אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל בִּנְהַר כְּבָר וִידַעִית אֲרֵי כְרוּבַיָּא אִינוּן׃ אַרְבַּע אַרְבַּע אַפִּין לְחַד וְאַרְבַּע גַּדְפִּין לְחַד וּדְמוּת יַד אֱנָשָׁא תְּחוֹת גַּדְפֵיהוֹן׃ וּדְמוּת אַפֵּיהוֹן אִינוּן אַפַּיָּא דִי חֲזֵיתִי עַל נְהַר כְּבָר חֶזְוֵיהוֹן וְאִינוּן בִּרְיָא לָקֳבֵיל אַפָּהָא אָזְלָא׃ וּנְטָלַת יָתִי רוּחָא וְאַעֲלַת יָתִי לִתְרַע בֵּית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ מַדִּינְחָאָה דְּפָתַיחַ לְמַדִּינְחָא וְהָא בְּמַעֲלָנָא דִתְרַע עַסְרִין וַחֲמֵשׁ גֻּבְרִין וַחֲזֵית בֵּינֵיהוֹן יָת יַאֲזַנְיָה בַּר עַזּוּר וְיָת פְּלַטְיָה בַּר בְּנָיָה רַבְרְבֵי עַמָּא׃ וַאֲמַר לִי בַּר אָדָם אִלֵּין גֻּבְרַיָּא דְמַחְשְׁבִין לְמִינַס וּמַלְכִין מְלַךְ בִּישׁ בְּקַרְתָּא הָדָא׃ דְאָמְרִין לָא בְקָרִיב לְמִבְנֵי בָתִּין הִיא חֲשִׁיבָא לָנָא כְּדוּדָא וַאֲנַחְנָא חֲשִׁיבִין בְּגַוַּהּ כְּבִסְרָא דְבָשִׁיל בְּגוֹ דוּדָא׃ בְּכֵן אִתְנַבֵּי עֲלֵיהוֹן אִתְנַבֵּי בַר אָדָם׃ וּשְׁרַת עֲלַי רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ וַאֲמַר לִי אֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ כֵּן אֲמַרְתּוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל וּדִי אַתּוּן מְהַרְהֲרִין וּסְלִיקַת עַל לִבְּכוֹן קֳדָמַי גְּלֵן׃ אַסְגֵּיתוּן קְטִילֵיכוֹן בְּקַרְתָּא הָדָא וּמְלֵיתוּן שׁוּקַהָא קְטִילִין׃ בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים קְטִילֵיכוֹן דְשַׁוֵּיתוּן בְּגַוַּהּ אִינוּן כְּבִסְרָא וְהִיא כְּדוּדָא וְיַתְכוֹן אַגְלֵי מִגַּוַּהּ׃ מִן קֳדָם דִּקְטָלִין בְּחַרְבָּא דְחֵילְתּוּן וּדְקָטְלִין בְּחַרְבָּא אַיְתֵי עֲלֵיכוֹן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ וְאַגְלֵי יַתְכוֹן מִגַּוַּהּ וְאֶמְסַר יַתְכוֹן בְּיַד נוּכְרָאִין וְאַעְבֵּיד בְּכוֹן פּוּרְעָנוּ דִינִין׃ בְּחַרְבָּא תִּתְקַטְלוּן עַל תְּחוּם אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל אֶתְפְּרַע מִנְּכוֹן וְתִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ הִיא לָא תְהֵי לְכוֹן כְּדוּדָא בְּרַם אַתּוּן תְּהוֹן בְּגַוַּהּ כְּבִסְרָא דְבָשִׁיל בְּגוֹ דוּדָא עַל תְּחוּם אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל אִיתְפְּרַע מִנְּכוֹן׃ וְתִדְּעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ דִי בִקְיָמַי לָא הֲלַכְתּוּן וְדִינַי לָא עֲבַדְתּוּן וּבְנִימוּסֵי עַמְמַיָּא דִי בְסַחְרָנֵיכוֹן עֲבַדְתּוּן׃

האומרים לא בקרוב • יבאו דברי הנביאים עלינו : בנות בתים. אין לחוש להם אלא בנות בתים ושבת ב בתוכם כי לא נגלה מן העיר הזא' עד מותינו • היא הסיר ואנחנו הבשר. כשם שאין הבשר יוצאת מן הסיר עד גמר בשולו כך לא נצא ממנה עד שמות • כן אמרתם. ידעתי כי זאת אמרתם מ מירושלם הסיר ואתם הבשר ואני אומר לכם כי החללים שנתתם בה היא לסיר שהם נגמרו בה אבל לכם לא תהי' לסיר לקלוט אתכ' עד יום מיתה כי אתכם אוציא מתוכה • ומעלו' רוחכם. העולה על דעתכם בוטרא עלגו : הוציא. כמו להוציא : ולשוא בניתם הבתים כי בגלו תלכו האבות והבנים ואין יורש את הבתים : חרב יראת' • כשפנית' לעזרה למלך מצרים כמו שנאמר בצדקיהו וימרד בו לשלוח מ מלאכיו למצרים : על גבול ישראל. בסוף הגבול והיא רבלת' ארץ חמת היא אנטוכיא שם נשפט צדקיהו ביד נבוכ' נצר כמו שנאמר בספר מ מלכים שם שחט את בניו שם נקר את עיניו והיא סוף הגבול שנא' במרגלים ובכמה מ מקומות עד לבא חמת • לא תהיה לכם לסיר. המשמרת כתחית עד גמר בישולם : ואתם תהיו בתוכה לבשר • מותכו בתוכ' ותשברו בתוכה כבשר בסיר ובתוך קלחת : אל גבול ישראל אשפוט אתכם • ולא בתוכה תמותו : אחיך

ואזניה צ' ואזנה את ואזניה

ראיתי בנהר כבר : ותשא אותי. וכבר נשאה אותי והביאה אותי לשער בית יי' הקדמוני למעלה זכר זה ויבא אותי אל חצר בית יי' הפנימית ושם אותו הנה להודיע כי באותם לה אלה היו העשרים העם : ויאמר. והיועצי' לפי שהיו שרים וגדולי העיר אמ' זה בהם כי בהם תלויה עצת העי' עצת דבר רעי' האומרים לא בקרוב בנות בתים. לא בקרוב תהיה הגזרה שמתנבא הנביא עלינו לפיכך לא נחוש לדבריו ונבנה בתים כי ירושלם היא ה הסיר ואנחנו הבשר כמו שהבשר לא יוציאוהו מתוך הקדרה עד שיתבשל כן אנחנו לא נצא מירו' ולא נגלה ממנה עד שיגיע זמנינו למות ונמות בה : בנות. מקור כמו ביום עשות אלהים : ותפול • כן אמרתם • אמת אמרתם במשל הזה אשר אתם מושלים אבל לא כדבריכם על עצמכ' ולא כאשר חשבתם כי מחשבותיכם אני ידעתים ידעתי שאתם חושבי' באמרכם המשל הזה שלא תגלו מתוך ירושלם אלא המשל יהיה כמו שאומ' כי חלליכם שהרביתם הם בשר והיא הסיר כי בתוך העיר שפכתם דם נקי ושמתם החללים בתוכה כבשר בתוך ק קלחת אבל לעצמיכם לא יהיה המשל כמו שחשבתם : ומעלות רוחכם אני ידעתיה • המחשבה העולה על רוחכם וקראת שעלת ולרבות מעלות ופי' ידעתיה כל אחת ואחת מהמעלות : הרביתם • והנה הולך ומפרש המשל : לכן. הוציא מתוכה. מקור במקום הוציא כלומר גזרתי ל להוציא אתכם מתוכה לא כאשר חשבתם שתהיו בתוכה עד מ מותכם ולא תגלו ממנה : חרב יראתם. בצרי מן ולא ירא אהים והם יראו חרב מלך בבל ושלחו למצרים לעזרה כמו שכתוב בצדקיהו וימרד בו לשלח מלאכיו מצרים לתת לו סוסי' ועם רב : וחרב אביא עליכם. אותו חרב שיראתם ממנו אותו אביא עליכם ולא יציל אתכם מלך מ מצרים : והוצאתי אתכם מתוכה • לא כאשר חשבת' שתהיו בתוכה עד יום מותכם : בחרב תפולו • על גבול ישראל עם צדקיהו והוא ברבלתה בארץ חמת כמו שאמר וגם את כל שרי יהוד' שחט ברבלתה וחמת גבול ישראל כמו שאמ' מלבוא חמת ועד נחל מצרים : היא לא תהיה לכם לסיר כמו שחשבתם שלא תצאו מתוכ' : ואתם תהיו בתוכ' לבשר • אבל לא בתוכה ממש כי אל גבול ישר' אשפוט אתכם ותהיו כבשר שמבשלים אותו והוא כמו בתוכו

ויעציו ושריו • וכל יועצי דכות' • חוצתיה ג' כתיב בן כליש' וסימ' אל תגידו בגת • ובלאתם חוצתיה • חגרו שק • וכל ירמיה דכוו' חצות כתיב : יראתם ג' וסימ' וחרבא דמשה נורא • ופי' בסדר בהעלתך :

כמו שאמר וכבשר בתוך קלחת וסם בגבול ישראל יגיע זמן במולכם וכן תרגם יונתן היא לא תהא לכון כדודא ברם אתון תהון בגוה כבסרא דבשיל בגו דודא : וידעתם. אז בהגיע משפטכם תדעו כי אני יי' כי כמו שגזרתי עליכם כן יגיע אליכם : וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם עשיתם • לעבוד אלהים אחרים כמו שהם עובדים ולשפוך דם נקי כמו שהם שופכים :

ויהי

וַיְהִי כְּהִנָּבְאִי וּפְלַטְיָהוּ בֶן־בְּנָיָה מֵת וָאֶפֹּל עַל־פָּנַי וָאֶזְעַק קוֹל־גָּדוֹל וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יְהוִה כָּלָה אַתָּה עֹשֶׂה אֵת שְׁאֵרִית יִשְׂרָאֵל׃

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן־אָדָם אַחֶיךָ אַחֶיךָ אַנְשֵׁי גְאֻלָּתֶךָ וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כֻּלֹּה אֲשֶׁר אָמְרוּ לָהֶם יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם רַחֲקוּ מֵעַל יְהוָה לָנוּ הִיא נִתְּנָה הָאָרֶץ לְמוֹרָשָׁה׃ לָכֵן אֱמֹר כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה כִּי הִרְחַקְתִּים בַּגּוֹיִם וְכִי הֲפִיצוֹתִים בָּאֲרָצוֹת וָאֱהִי לָהֶם לְמִקְדָּשׁ מְעַט בָּאֲרָצוֹת אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁם׃ לָכֵן אֱמֹר כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים וְאָסַפְתִּי אֶתְכֶם מִן־הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר נְפֹצוֹתֶם בָּהֶם וְנָתַתִּי לָכֶם אֶת־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל׃ וּבָאוּ־שָׁמָּה וְהֵסִירוּ אֶת־כָּל־שִׁקּוּצֶיהָ וְאֶת־כָּל־תּוֹעֲבוֹתֶיהָ מִמֶּנָּה׃ וְנָתַתִּי לָהֶם לֵב אֶחָד וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וַהֲסִרֹתִי לֵב הָאֶבֶן מִבְּשָׂרָם וְנָתַתִּי לָהֶם לֵב בָּשָׂר׃ לְמַעַן בְּחֻקֹּתַי יֵלֵכוּ וְאֶת־מִשְׁפָּטַי יִשְׁמְרוּ וְעָשׂוּ אֹתָם וְהָיוּ־לִי לְעָם וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים׃ וְאֶל־לֵב שִׁקּוּצֵיהֶם וְתוֹעֲבוֹתֵיהֶם לִבָּם הֹלֵךְ דַּרְכָּם בְּרֹאשָׁם נָתַתִּי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ וַיִּשְׂאוּ הַכְּרוּבִים אֶת־כַּנְפֵיהֶם וְהָאוֹפַנִּים לְעֻמָּתָם וּכְבוֹד אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל עֲלֵיהֶם מִלְמָעְלָה׃ וַיַּעַל כְּבוֹד יְהוָה מֵעַל תּוֹךְ הָעִיר וַיַּעֲמֹד עַל־הָהָר אֲשֶׁר מִקֶּדֶם לָעִיר׃ וְרוּחַ נְשָׂאַתְנִי וַתְּבִאֵנִי כַשְׂדִּימָה אֶל־הַגּוֹלָה בַּמַּרְאֶה בְּרוּחַ אֱלֹהִים וַיַּעַל מֵעָלַי הַמַּרְאֶה אֲשֶׁר רָאִיתִי׃ וָאֲדַבֵּר אֶל־הַגּוֹלָה אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה אֲשֶׁר הֶרְאָנִי׃

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃

תרגום

והוה באיתנבאותי ופלטיה בר בניה מית ואשתטחית על אפי וצווחית בקל רב ואמרית קביל בעותי יי אלהים גמירא את עביד עם שארא דישראל׃

והוה פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר׃ בר אדם אחך אחך אנש קריבך וכל בית ישראל כולהון דאמרין להון יתבי ירושלם אתרחקו מדחלתא דיי דילנא היא איתיהיבת ארעא למירתה׃ בכן כדנן אמר יי אלהים ארי ארחיקתינון לביני עממיא וארי בדרתינון במדינתא ויהבית להון בתי כנישתא תיניין לבית מקדשי ואינון בזעיר במדינתא דאיתגליאו לתמן׃ בכן אימר כדנן אמר יי אלהים ואקריב יתכון מן ביני עממיא ואכניש יתכון מן מדינתא דאיתבדרתון בהין ואיתן לכון ית ארעא דישראל׃ ויעלון לתמן ויעדון ית כל שיקוצהא וית כל תועיבתא מינה׃ ואיתן להון לב דחיל ורוח דחילא איתן במעיהון ואתבר ליבא דרשיעא דהוא תקיף כאבנא מביסרהון ואיתן להון לב דחיל קדמי למעבד רעותי׃ בדיל דבקימי יהכון וית דיני יטרון ויעבדון יתהון ויהון קדמי לעם ואנא אהוי להון לאלה׃ בתר פולחן שיקוציהון ותועבתהון לבהון טעי פורענות אורחיהון ברישיהון יהבית אמר יי אלהים׃ ונטלו כרוביא ית גפיהון וגלגליא לקיבליהון ויקר אלהא דישראל עליהון מלעילא׃ ואיסתלק יקרא דיי מן גו קרתא ושרא על טור זיתא דמדנח לקרתא׃ ורוח נטלתני ואובילתני למדינת ארעא כסדאי לות בני גלותא בחזוא ברוח נבואת דישרת עלי מן קדם יי ואסתלק מני חיזוא דחזיתי׃ ואיתנביתי לבני גלותא ית כל פתגמיא דיי דאחזיני׃

רדק

ויהי כהנבאי · בכ״ף כאשר הייתי מתנבא ראיתי שמת פלטיהו בן בניהו׃ כלה אתה עושה · דרך שאלה ואף על פי שאין בו ה״א השאלה כמו הארדוף אחרי הגדוד הזה אתה זה בני עשו והדומים להם ומה שצעק על מיתתו שראה והוא היה רשע לפי שראה מיתתו פתאום והוא היה מראשי העם חרד למיתתו אמר כי אולי יעשה תשובה ואם לא ענה לצעקתו דבר׃ ויהי · בן אדם אחיך אחיך אנשי גאולתך · אמר שלשה פעמים לגלות שבט בנימן ולגלות שמרון ולגלות יהויכין וחזר וכללם וכל בית ישר׳ כלה · וסמך ענין זה לפי שהיו אומ׳ בנות בתים היא הסיר ואנחנו הבשר שהיו חושבי׳ שיהיו לעולם בעזבה והיו חושבי׳ ואומ׳ לנגד אותם שגלו׳ רחקו מעל יי׳ · אותם שגלו רחקו מעל יי׳ כלומר מעל אדמת יי׳ שהיא אדמת הקדש כי לנו היא נתנה הארץ למורשה לא לכם שגליתם ממנה׃ רחקו · בווי״ו פ״א הפעל פתוח כמו ושחטו הפסח ואת׳ היא ואחר כן אמר הארץ הכנוי קודם הידיעה כמו ותראהו את הילד והדומים לו׃ לכן · כי הרחקתים בגוים · ואף על פי כן לא עזבתים אלא הייתי להם למקדש מעט בארצות אשר באו שם כלומר אם רחקו ממקדש יי׳ שהוא מקדש גדול שם בארצם אני אהיה להם למקדש מעט כלומר בבתי כנסיו׳ שהם נועדים שם להתפלל אלי אני עמהם ו שומע קולם ומצילם מיד אויביה׳ שלא יעשה בהם כלה ועוד אני עתיד לקבץ אותם כמו שאמר בסמוך וקבצתי אתכם׃ למקדש מעט · פתח כי הוא סמוך למלת מעט כי מעט אינו תאר אלא שם כן מצאתיהו בקצת ספרים מדויקים ובקצת מצאתיו קמץ אם כן מעט יהיה תאר ויונתן תרגם ויהבית להון בתי כ כנישתא וגו׳ כבעמוד׃ לכן · אמר כנגד עשרת השבטים שגלו תחילה׃ וקבצתי אתכם · על גלות השבטים אמר זאת הנבוא׳ לא על גלות בבל כי נאות׳ שהיו מבזים יושבי ירושלם בשר קבוץ גלותם ועוד שאמר מן העמים מן הארצות ועוד שאמר ונתתי להם לב אחד ורוח חדשה ולא היה כן לעולי בבל׃ ובאו שמה · כחלקה המלה בטרחא וכן ויבא נח ואיכון עשרה בטעמא׃ את כל שקוציה · השקוצים והתועבות שעשו בהם הגוים והם שקוצי אדום כי בירם תהיה בבא הגאולה וימצאו ה השקוצים בה והיא סוחת כי עליו׳ כאמר גם כן ולתת שקוץ משומם׃ ונתתי להם לב אחד · שיהי׳ להם לב אחד ליראה את יי׳ לא יהיה עוד לבם פונה אל התועבות אלא לבם יהיה מיוחד לאל לבדו ויונתן תרגם לב דחיל׃ לב האבן · חזק כאבן מלקבל תוכחות מוסר׃ לב בשר · כי הבשר הוא רך ויהיה לבם רך לקבל המוסר ויתרגם יונתן ואתבר לבא דרשיעיא דהוה תקיף כאבנא וגו׳ כבעמוד׃ למען · מבואר הוא׃ ואל לב שקוציהם · אל אם הם בירושלם עתה שהולך לבם ללב שקוציהם ותועבותיהם דרכם בראשם נתתי כלו׳ אשיב גמולם בראשם ופי׳ לב שקוציה׳ כאילו לבם חלוק לשני לבבות כמו שאמר אליהו לעובדי הבעל עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפי׳ והנה לבם חלוק והולך הרצון אחר שקוציהם יותר׃ וישאו · כבר פירשנו הענין׃ ויעל · כי משער בית יי׳ כשנ׳ אל תוך העיר ואם לא נזכר ומעל תוך העיר עלה ועמד על ההר אשר מקדם לעיר והנה הוא מסלק מן העיר ושב לו אל מקומו השמים ופי׳ מעל תוך כי למעלה מהארץ ראה אותו כמו שאמר וירומו מן הארץ לעיני וההר הזה הוא הר הזתים שהוא למזרח העיר וכן תרגם יונתן ושרא על טור זיתיא׃ ורוח נשאתני · במראה ברוח אלהים · להודיעני כי ההליכה לירושלם והשיבה לבבל לא היה ממש אלא במראה ברוח אלהים נראה לי כן׃ ויעל מעלי המראה אשר ראיתי · אז עלתה מעלי רוח הנבואה ונתן לי רשות לדבר זהו שאמר למעלה ובדברי אותך אפתח את פיך וגו׳׃ ואדבר · אשר הראני · בסגול הה״א ולית כוותיה ומה שאמר את כל דבר יי׳ דבר המגלה ובאו אל הגולה תל אביב ושבתו שם משמים ובאתו אל הבקעה ולקחתו לבנה ושכיבתו על צדו ודבר העבותים ודבר חטין ושעורים וחרב חדה ודברי התוכחה ובואו לירושלם ושובו לבבל הכל אמר להם זהו את כל דברי יי׳ אשר הראני׃ ויהי

רשי

אחיך אחיך · גלות שמרון וגלו׳ יכניה וכל בית ישראל שהלכו בגולה׃ אשר אמרו להם · אם אמרו עליה׳ יושבי ירושלם שלא גלו עם יכניה שהמליך עליהם נבוכד נצר את צדקיהו ועתה הם משחקים על אחיך שגלו ואומרים עליהם רחקו מעל ה׳׃ למקדם מעט · לבתי כנישתא ראינון יתבין תיניין לבית מקדשא׃ לב בשר · לב רך ונוח ליכנע׃ ואל לב שקוציהם וגו׳ · ואותם אשר לב שקוץ ותועבה לבם הולך שנשארו בירוש׳ שלא גלו וטועי׳ בע״ז ושקוצי׳׃ דרכם בראשם נתתי · שאוציא עליהם חרב ושבי וילכו בגולה׃ וישאו הכרובי׳ · לאחר שגמ׳ דברו אלי כתלק׃ על ההר אשר מקד׳ לעיר · הוא הר הזיתי׳ שהו׳ במזרחו של העיר וזה מסע שליסית׃ במראה ברוח אלהים · נדמה לי כאילו עכשיו הוא מחזירני מירוש׳ לבבל׃ כלי

אחיך כל לשון ... כתח ה׳ ... לשון יחיד קמץ

מסרה

ואפל חד מן ו׳ זוגין מן ב״ב בסיפ׳ קדמא נסיב אות וחס׳ מלה ותניין חסר אות ונסיב יתיר מלה וסימ׳ ואתו את יי׳ אלהיך תירא ואתו תעבד ובשמו תשבע · אתו את יי׳ אלהיך תירא אתו תעבד ובו תדבק ובשמו תשבע · שנים על פי שנים עדים או שלשה עדים · שני על פי שני עדים או על פי שלשה עדים · ולא אבו אשר

בסרה
אמר זאת והנוחה · לא אבו כי עם מרי הוא בני לא אבו שמוע תורת יי׳ · ואפלה ליה׳ בהכות ואזעק ואמ׳ · ואפל ליה׳ כהנבאי ופלטיהו בן בניה ו ואזעק קול גדול ואמ׳ · וירפאו את שבר עמי · וירפו את שבר בת עמי · ונשאו מי זה מלך הכבוד · ושאו מי הוא זה מלך הכבוד · וחד חלוף קדמא חסר אות ויתיר מלה ותניין יתיר אות וחס׳ מלה ו וסימ׳ כך כתר כי עם קדש אתה · וכך כתר
יב כי עם קדש אתה׃

כלי גולה · כלי לשתות ומקידה קטנה ללוש בה חררה אות לבית ישראל שבירושלם שיעשו כן ולא יצטרכו ללוש בכך בגולה על גבי קרקע והחכמים כנכנסים בתוכה והם לא שמעו לו והוצרכו לכך והוא הכתו' בספר קינות ויגרס בחצץ שיני במדרש קינות · וגלה יומם · תיום אל יום שנים שלשה ימים כהוגן בעצמך כאדם המכין בעדיו לגלות שיראו

בני הגולה וישאלו מה מעשיך ואת תגיד להם שסימן הוא לצדקיהו ועמו וישלחו להם אלו את שלוחיהם ויודיעו לאחיהם וקרוביה' אש' שם ככל חסר ישמשו מפיך וכן כל יומם שבמקרא לשון יום יום הוא דבר הנוהג ימים רבים כך שמעתי משמו של רבי מנחם ואמת דבריו · אולי יראו · שמא יבינו אפרצבו"וכשו בלע"ז · כי בית מרי המה · לפי' עדיין הוא שמא · חתר לך בקיר · סימ' לצדקיהו שיצא דרך מחתרת מערה כי ירא לצאת בפרהסי' מפני הכשדים · כמוצאי · קומ"י היטו ש בלע"ז · בעלטה תוציא · לכשתחשך תוציא את כליך · כלי הוצאתי ככלי גולה יומם · יום היתי מראה להם שאני מתקן לעצמי כלי גולה · הנשיא המשא הזה · על המלך צדקיהו אני מראה המשא הזה לשון כבואת · פניו יכסה · מחמת כלימה שהוא בורח מן העיר לילה · ופרשתי את רשתי עליו · מערה היתה לו מביתו עד ערבו' יריחו ויצא דרך המערה מה עשה הקב"ה הביא צבי אחד לפני חיל כשדי' והילך לפניהם כל גג המערה והם רודפים אותו וכשיצא צדקיהו מן המערה בערבו' יריחו ראוהו יוצא ותפשוהו · ואותה לא יראה · כי בבלה בארץ חמת דבר אתו משפטי' ושחט את עיניו ואחר כך הביאו לבבל כמה שנאמר בספר מלכי' ובירמיה · וכל

ולא ראו ב' וסימ' ושמתי בהם אות · בן אדם בתוך בית המרי · ג' ובכנען וסימ' לעיניהם על כתף תשא · ובערב חתרתי לי בקיר · ובערב ד' בקרי' וסי' ובערב יהיה על המשכן כמראה אש · ובערב תאמר מי יתן בקר · ובערב חתרתי לי בקיר · עשה לך ז' וסימ' בסדר כהעלתך · בעלטה ג' · והנשיא אשר בתוכם אל כתף ישא ·

בן אדם בתוך בית המרי אתה ישב
אשר עינים להם לראות ולא ראו
אזנים להם לשמע ולא שמעו כי
בית מרי הם :
ואתה בן אדם עשה לך כלי גולה
וגלה יומם לעיניהם וגלית ממקומך
אל מקום אחר לעיניהם אולי יראו
כי בית מרי המה : והוצאת כליך
ככלי גולה יומם לעיניהם ואתה
תצא בערב לעיניהם כמוצאי גולה :
לעיניהם חתר לך בקיר והוצאת
בו : לעיניהם על כתף תשא
בעלטה תוציא פניך תכסה ולא
תראה את הארץ כי מופת נתתיך
לבית ישראל : ואעש כן כאשר
צויתי כלי הוצאתי ככלי גולה יומם
ובערב חתרתי לי בקיר ביד בעלטה
הוצאתי על כתף נשאתי לעיניהם :
ויהי דבר יהוה אלי
בבקר לאמר : בן אדם הלא אמרו
אליך בית ישראל בית המרי מה
אתה עשה : אמר אליהם כה אמר
אדני יהוה הנשיא המשא הזה
בירושלם וכל בית ישראל אשר
המה בתוכם : אמר אני מופתכם
כאשר עשיתי כן יעשה להם
בגולה בשבי ילכו : והנשיא
אשר בתוכם אל כתף ישא בעלטה
ויצא בקיר יחתרו להוציא בו
פניו יכסה יען אשר לא יראה
לעין הוא את הארץ : ופרשתי
את רשתי עליו ונתפש במצודתי
והבאתי אתו בבלה ארץ כשדים
ואותה לא יראה ושם ימות :

והוה פתגם נבואה מן קדם יי עימי
למימר : בר אדם בגו עמא סרבנא
את יתיב די עינין להון למחזי ולא
חזן ואודנין להון למשמע ולא
שמעין ארי עם סרבן אינון :
ואת בר אדם
אתקין לך מני גלותא וגלי בימם
לעיניהון ותגלי מאתרך לאתר
אוחרן לעיניהון מאים יתחלון ארי
עם סרבן אינון : ותפיק מנך
כמני גלותא בימם לעיניהון ואת
תפוק ברמשא לעיניהון כמפקני
גלותא : לעיניהון חתר לך בכותלא
ותיפוק ביה : לעיניהון על כתפא
תטול בקבלא תיפוק אפך תכסי
ולא תחזי ית ארעא ארי את יהביתך
לבית ישראל : ועבדית כן כמא
דאתפקידית מני אפיקית כמני ג
גלותא בימם וברמשא איתחתרית
לי בכותלא ביד בקבלא נפקית על
כתפא נטלית לעיניהון :
והוה פיתגם נבואה מן קדם יי
עימי בצפרא למימר : בר אדם
הלא אם יימרון לך בית ישראל
עמא סרבנא מא את עביד : אימר
להון כדנן אמר יי אלהים על רבא
מטל נבואתא הדא בירושלם וכל
בית ישראל דאינון ביניהון :
אימר אנא אתכון כמא דעבדית כן
יתעביד להון בגלותא בשביא
יהכון : ורבא דביניהון על כתפא
יטול בקבלא יפוק בכותלא י
יחתרון לאפקותיה ביה אפוהי
יכסי חלף דחב הוא ולא יחזי ית
ארעא : ואפרוס ית מצדתי
עלוהי ויתאחר בסריגתי ואגלי
יתיה לבבל למדינת ארעא כ
כסדאי ויתה לא יחזי ותמן ימות :

ומקטירים ליי' עולות בבקר ובערב · הלא ח' חס' בספרא וסימ' הלא אמרו אליך · הלא כנעת בהרוח הקדים · הלא ידעתם כה אלה · הלא דרכיכם לא יתכנו · וחברו · הלא ממשל משלים הוא · הלא תגיד לנו כה אלה קדמא · מקול מפלתך · ויצא ג' וסימ' והנשיא אש' בתוכם אל כתף · לפניו ילך דבר ויצא · גרש לץ ויצא כדון ·

ויהי דבר · בן אדם · עינים להם לראות ולא ראו · שהרי ראו שגלו הם וכאילו לא ראו ולא שמעו דברי תוכחותיך וכאילו לא שמעו עדי' מחזיקים ידי הכשדים בירוש' שהיו שולחים להם נביאיה' וקסמיה' כי לא יגלו הכשדים ושמעיהו הנחלמי ששלח ספרים אל כל העם אשר בירוש' להבטיחם על שקר · ואתה בן אדם עשה לך · יתקן לך כלי גולה והם מקל ותרמל ו וכוס וכר וקערה ותעשה זה באות שכן יגלו יושבי ירושלם ותעשה ז את לעיני בני הגולה שמבטיחי' על שקר יושבי ירושלם לאמ' שלא גלו · וגלה יומם · מן היות השמש על הארץ יקר' יומם ובכל יום כולל פעמים היום והלילה וזהו שני דברים האחד לגלו' ממקו' למקום באותה העיר שהיה יושב בה עם בני הגולה ויגלה לבית רחוק מביתו במקום שיהיו בני הגולה רואים וזה יהיה סימן ואות ליושבי ירושלם שיגלו ממכה ב ביומם בעוד יומם יקדר שמש והאות האחר שיחתר בקיר ה העיר לילה כאדם היוצא בגנבה וישא כלי גולה על כתפו ויצא לו דרך החור ויכסה פניו באותו שלא יראנו אדם כאדם שיש לו בשת וזה יהיה אות לצדקיהו שיצא מירושלם לילה כמו שכתוב ויברחו ויצאו לילה מן העיר · והוצאת כליך ככלי גולה · כמו שמוצי' אד' כלי גולה שקו בכתפו ומקלו בידו · כמוצאי גולה · כמו שיצא אדם בגולה סר וזעף · מוצאי · שם כמו מוצאי בקר וערב והאחד כמוצא מים · לעיניהם · והוצאת בו · במקום חתירת הקיר תוליך כליך ו וכאשר לומר שיהיה החור מקום כר ויוציא בו כליו ואחר כך יצא הוא · לעיניהם · בעלטה · בחשך בלא נר כאדם שיש לו בשת ב באתו ולא ירצה שיראוהו בני א אדם · ולא תראה את הארץ · על דרך בושנו מאד כי עזבנו ארץ · ואעש · ביד · לא בכלי ברזל שחותרי' בו כדי שלא ישמעו קולו וכמו כן כאד' היוצא פתאם בחפזון שאין לו פנאי לקחת כ כליו כן צדקיהו ושריו כשראו שרי מלך בבל ברחו מיד ויצאו בחפזון ואעפ שאינו כתוב שם שחתרו בקיר כיון שאמר ה הנה בקיר יחתרו אמת כן היה וכן נראה מדרך הסברא כי הם יצאו דרך גן המלך שנכנסו דרך פתח הגן ויחתרו בקיר הגן ש שנכנדש לצאת בו וביד חתרו בו כי לא היה להם כלי ברזל לחתר בו כי בחפזון יצאו וברחו · ויהי · בן אדם · הנשיא המשא הזה בירושלם · פירושו כתרגומו על רבא מטל נבואת' הדא בירושלם והנשיא הוא צדקיהו · אמור אני · כן יעשה להם · ולא אמר

כן יעשו להם · לפי שעל כרחם גלו בגולה בשבי כי יש גולה שהיא שבי כמו וגם גולה אתה למקומך ויגלום אל מנחת · והנשיא · אל כתף ישא · בגדיו כאדם בורח שמרים בגדיו על כתפו ללכת קל מהרה · בעלטה · כי בלילה יצאו כמו שכתוב בקיר יחתרו להוציא בו בקיר הגן יחתרו לו עבדיו להוציאו בו · יען אשר לא יראה לעין הארץ · בעבור שלא יראה את הארץ באותו · יכסה פניו · כי בשת הוא לו שיברח מן העיר שהיה מולך עליה ויונתן תרגם בכותלא יחתרון לאפקותא בית אפוהי יכס חלף דחב יקברון ית עינוהי ולא יחזי ית ארעא · ופרשתי · שאתן בלב הכשדים לרדוף אחריו ולהשיגו · ובדרש מערה היתה מבית צדקיהו עד ערבות יריחו וברח לו צדקיהו דרך המערה והקדוש ברוך הוא זמן צבי והלך על גב המערה ורדפו הכשדי' אחר הצבי וכשהגיע על פתח המערה היה צדקיהו יוצא ולכדוהו · וזהו שאמ' יחזקאל ופרשתי · ואותה לא יראה · כי מלך בבל עור עיניו ברבלתה · וכל

וכל אשר סביבותיו עזרה. בה"א כמו אהלה ופי' סביבותיו אותם שהיו עומדים סביבות צדקיהו שהיו לעזור לו שלא לנפול אל הכשדים והיו רוצים להלחם כנגדם ועוברים על דברי הנביא שאמר לצדקיהו אם יצא תצא אל שרי מלך בבל וחיתה נפשך ואמר והביאו את צואריכם בעול מלך בבל ועבדו אותו ועמו וחיו: וכל אגפיו. בני חילו וכן אתה וכל אגפיך ות"י משירייתיה ואדוני אבי ז"ל פירש אגפיו אגפיך האלף נוספת והוא מתרגום כנפי' גפין והחיילות יקראו כנפים כמו שכתוב והיה מוטות כנפיו מלא רחב ארצך: אזרה לכל רוח. שהרי הלכו מהם למצרים עם יוחנן וכן ברחו מה' בשאר ארצו' וחרב אריק אחריהם כמו שאמר להם ירמיהו הנביא והית' החרב אשר אתם יראים ממנה שם תשיג אתכם: וידעו. אז בהתקיים הנבואה להם ידעו כי אני יי': ויספרו זה לזה בגוים אשר באו שם את כל תועבותם שעשו כי בשנשם בא להם כל זה כמו שדבר יי' על ידי נביאיו ואז ידעו כי אני יי': והותרתי. מבואר הוא: ויהי. בן אדם לחמך ברעש תאכל' ברעש הגוף וברתת וכן ברעד תנועת הרתת כמו וירגז המלך: ואמרת אל עם הארץ. הם בני הגולה: אל אדמת ישראל. כמו על כלומר ליושבי ירושלם וליושבי על אדמת ישראל: למען תשם ארצה. פרשו ישם וכן והבמות תשמנה וכנוי ארצה לירושלם: ממלואה. מהמלוי שהיה בה מעם ומנכסי': והערים. מבואר הוא רוצה לומר הערים שמתלאים את ירושלם והם כרכים ועיירים אחרי' הסמוכים לה הבאי' לשם לדין ולמלך: ויהי. בן אדם. לכם על דרך שאמר למשה רבינו עד אנה מאנתם לשמו' מצותי או אמ' לנביא שיאמר לישר' מה המשל הזה לכם על אדמת ישר' שאתם אומרים שלא תחרב ועוד שאתם אומרים יארכו ימים ואבד כל חזון זה שהנביאים אומרים לנו בשם יי' אלהי אמת כי תחרב הארץ ונגלה ממנה יארכו ימי החזון שהם מתנבאים כמו שהיו אומרים לא בקרוב בנות בתים: ואבד כל חזון. פירושו יאבד הדבר הבא בפי הנביאים האומרים חזון כי למרחוק הם מתנבאים ובין כך שיארכו הימי' יאבד כל חזון שלא יתקיים כי מתוך אריכות דברי הנביאים לא יתקיימו דבריהם אבל אנו כעמוד על הארץ תמיד והנה היו הם מתכוונים בזה המשל להכעים השם יתברך כי הם היו יודעים באמת שסופם לגלות מן הארץ כשיעשו ע"ז וגזל ושפיכו' דמי' רק שהיו מתחזקים בדברי נביאי השקר האומרים להם שלא יהיה לכם וקרא הדבר הזה משל ואף על פי שהוא מליצה לפי שהיה הדבר הזה בפיהם תמיד כמשל הנשא בפי האדם תמיד: יארכו. מן הקל בפלס יעתרו למשפטו: לכן אמר. מבואר הוא: כי לא יהיה עוד כל חזון שוא. כי לא כנבואתי כנבואת נביאיכם שאומרים דבר ולא יבא כי דברי יתקיים ובהתקיים דברי שתחרב הארץ יתבטלו דברי נביאי השקר והם גם כן יסופו ולא יהיה עוד בתוך בית ישראל חזון שוא: ומקסם חלק. ומקסם פתח ואף על פי שהוא סמוך כי חלק שם תאר ואילו היה שם היה הסמיכות נכון כמו חזון שוא אבל אם חלק שם תאר כמו ואנכי איש חלק לא יהיה מקסם סמוך ואם הוא פתח הנה מצאנו כמוהו משפט אחד יהיה לכם ולשונו מרומם ויהי המלבד ואפשר שיהיה מקסם סמוך ויהיה חלק תאר לאיש הדובר חלקות והוא נביא השקר ומקסם וקסם ענין כולל מלאכה שעשו אותה לדעת העתידות: בתוך בית ישראל. כן הוא. והספרים שכתוב בתוך בני ישראל טעות הוא כי כן היא המסרה כל קריאה בתוך בני ישראל בר מן דין בתוך בית ישראל: כי אני. אין דברי כדברי החוזים שוא כי מה שאני מדבר על ידי נביאי יהיה ויעשה וזו הגזרה שדברתי עליכם לא תמשך עוד: אדבר דבר. איזה דבר שאדבר יעשה: תמשך. לשון נקבה על הגזרה כי הדבר ההוא גזרה נגזרת מהאל: ועשיתיו. תחילה אמר ויעשה ואחר כך ועשיתיו שלא תאמר יעשה הדבר דרך מקרה אלא אני אעשה הדבר כמו שדברתי אותו טרם בואו: ויהי. עוד שנה הענין הזה לחזק הענין כי על כל פנים תבא הגזרה בקרוב ומבואר הוא: ויהי

וכל אגפיו. שריו ומנחם פתר בו לשון כנפים: אזרה לכל רוח. אפ"דרי בלע"ז הם יוחנן בן קרח ושרי החיילים שגלו למצרים ושם המינתם חרבו של נבוכדנצר כשהחריב את מצרים: למען יספרו את כל תועבותיהם. ויאמרו בעונינו לקינו כי כזאת וכזאת עשינו והודיע כי לא על חנם גליתים: מתולאה. מעושרה: מחמס כל היושבי' בה. בעון חמס יושביה: הנושבות. ליי"ם אשיי"אם בלע"ז: מה המשל הזה. למה אתם מושלים כן תמיד בפיכם למשול דבר זה: יאריכו הימים. ולא תבא הפורענות ובתוך כך ואבד החזון הרע שהנביאים נבאים לנו ויסתכח ויסתקע: ימשלו. לשון משל: לא יהיה עוד חזון שוא. לא יוכלו עוד נביאי השקר להבטיח אתכ' שלו על שקר כי מהרה אקרי' את דברי נביאי האמת לבוא: מקסם חלק. דבניי"לא בלע"ז קסם של חלקלקות: תמשך. פר"א אלונגי"א בלע"ז: לימים רבים. הנבואה לא תתקיים אלא לזמן מרובה: הנבאים

אריך ד' וסימ' נמסר בסדר בשלח: תועבותיהם ג' מל' וסימ' ושלמתי ראשונה משנה עונם · ואל לב שקוציהם · והותרתי מהם אנשי מספר: אל אדמת ואל ארמת ה' בסיפרא וסימ' ואמרת אל עם הארץ. וברותי מכם המורדים והפושעים' והיתה ידי אל הנביאים · בהביאי אתכם אל אדמת ישראל. והטף אל מקדשים. יען

וכל אשר סביבתיו עזרה וכל אגפיו אזרה לכל רוח וחרב אריק אחריהם: וידעו כי אני יהוה בהפיצי אותם בגוים וזריתי אותם בארצות: והותרתי מהם אנשי מספר מחרב מרעב ומדבר למען יספרו את כל תועבותיהם בגוים אשר באו שם וידעו כי אני יהוה:

ויהי דבר יהוה אלי לאמר: בן אדם לחמך ברעש תאכל ומימיך ברגזה ובדאגה תשתה: ואמרת אל עם הארץ כה אמר אדני יהוה ליושבי ירושלם אל אדמת ישראל לחמם בדאגה יאכלו ומימיהם בשממון ישתו למען תשם ארצה ממלאה מחמס כל הישבים בה: והערים הנושבות תחרבנה והארץ שממה תהיה וידעתם כי אני יהוה:

ויהי דבר יהוה אלי לאמר: בן אדם מה המשל הזה לכם על אדמת ישראל לאמר יארכו הימים ואבד כל חזון: לכן אמר אליהם כה אמר אדני יהוה השבתי את המשל הזה ולא ימשלו אתו עוד בישראל כי אם דבר אליהם קרבו הימים ודבר כל חזון: כי לא יהיה עוד כל חזון שוא ומקסם חלק בתוך בית ישראל: כי אני יהוה אדבר את אשר אדבר דבר ויעשה לא תמשך עוד כי בימיכם בית המרי אדבר דבר ועשיתיו נאם אדני יהוה:

ויהי דבר יהוה אלי לאמר: בן אדם הנה בית ישראל אמרים החזון אשר הוא חזה לימים רבים ולעתים רחוקות הוא נבא:

וכל די בסחרנוהי סעדוהי וכל משיריתיה אבדר לכל רוחא ודקטלין בחרבא אגרי בתריהון: וידעון ארי אנא יי כד אגלי יתהון לביני עממיא ואבדר יתהון במדינתא: ואשאר מנהון גברין דמיניין מחרבא מכפנא וממותא בדיל דישתעון ית כל תועבתהון בעממיא דאיתגליאו לתמן וידעון ארי אנא יי:

והות פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר: בר אדם מיכלך בזיע תיכול ומשתך בצרו ובאישתממו תישתי: ותימר לעמא דארעא כדנן אמר יי אלהים ליתבי ירושלם על ארעא דישראל מיכלהון בזיע ייכלון ומשתיהון באישתממו ישתון בדיל דתיצדי ארעא מסלואה מחטוף כל דיתבין בה: וקירויא דהואה יתבן יתחרבן וארעא לצדו תהי ותדעון ארי אנא יי:

והות פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר: בר אדם מא מתלא הדין לכון על ארעא דישראל למימר יורכון יומיא ותבטיל כל נבואה: בכן אימר להון כדנן אמר יי אלהים אבטיל ית מתלא הדין ולא ימתלון יתיה עוד בישראל אלהן איתנבי להון איתקרבו יומיא ופתגם כל נבואה: ארי לא תהי עוד כל נבואת שקר וכזב כדבין בגו בני ישראל: ארי אנא יי אמליל ית דאמליל פתגמא ויתקיים ולא יבטל עוד ארי ביומיכון עמא סרבנא אמליל פיתגמא ואקיימיניה אמר יי אלהים:

והוה פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר: בר אדם הא בית ישראל אמרין אולפן דהוא מליף ליומין סגיאין ולעידן רחיק הוא מתנבי:

מסרה
אמרך האח · ותשמח בכל שאטך בנפש · הנה אני פותח את קברותיכם: חלק ג' קמצי' בקריא' וסימ' הן עשו אחי איש שעיר · כי לא יהיה כל חזון שוא · ופה חלק יעשה מדה · וחוד וחלק משמן חכה: תמשך ב' וסימ' לא תמשך עוד כי בימיכם בית המרי · כה אמ' אדני יי' לא תמשך:

א22

ויהי · בן אדם · הנבאים בקרבך הבית ולית כוותיה : לנביאי מלבם · הסמיכות בא על אות הסמוך כמו גמולי מחלב והדומים להם ופירושו כי מלבם אומרים הנבואות לא פרשו אותה כמו שאמר ולבלתי ראו : כה אמר · הנבלי · אנשים פתאים ובזים כמו כאחד הנבלים כאחת הנבלות ותרגם יונתן כאחר מן שטיא ות"ג זה גם כן דמשתטן : אחר רוחם · אחר רצונם : כשועלים בחרבות · כמו השועלים הנכנסים במקום הפרץ בגדר הכרם ומשחיתים הכרמים כן היו נביאיך כמו שאמר שועלים קטנים מחבלים כרמים והפרץ נקרא חרבה כי חרב הוא מקום הפרץ כאמרו בפרצות וישראל נקראו כרם והנה נביאי השקר שהם שועלים נכנסים דרך הפרץ להשחית הכרם

רש"י

הנבלים · השוטים : רוחם · כמו רצונם : כשועלים בחרבות · כשיבא אדם על פרץ החורבה בורח השועל על דרך פרץ אחרת ואינו עומד בפרץ לג להלחם : לא עליתם בפרצות · לא עשיתם מעשים טובים שיוכלו לעכב את הרע מלבא : חזו · לשון נבואה : ויחלו לקיים דבר · ואיך סבורים לקיים דבריהם לשון תוחלת ויש אומ' איקוויירירט בלע"ז : לשון אחר לשון המתנ' : והוא בונה חיץ · והנה שתי כנגדו בניין מחיצ' והנביאים טחים אותו תפל קרקע האדמה ל לסיד ואינו מתקיים ל לפני הגשמים : תפל · איטומ"ץ בלע"ז · וי"א בלא שטייא בלע"ז : ואתנה · כמו ואתם : אבני אלגביש · אבני ברד גדולות ואומ' אני לפי שהם מזהירו' ככל אבני גביש הוא תרגום אותן אל גביש שהיא אבן טובה כענין שנ' ראמות וגבים ורבותינו אמרו אלגבים שעמדו באויר על גב איש וזהו משה רבינו שנא' ומטר לא נתך ארצה אותם שהתחילו לירד לא הגיעו לארץ : תפלנה · אל הקיר : והיה

לעשה ב' וסימ' לא תמשך עוד כי בימיהם · כה אמר ארני י' לא תמשך : ולבלתי ד' שאין להם זוג בפסוק וסימ' לבלתי שאת משא · ולבלתי בנות בתים לשבתנו · אם תפרו את בריתי · ההלכים אחר רוחם · וכל היכא דאית לבלתי ולבלתי דכות כפסו' כמא לבלתי לבלתי וסימ' לבלתי הביא משא בשערי העיר הזאת ביום

כח לָכֵ֞ן אֱמֹ֣ר אֲלֵיהֶ֗ם כֹּ֤ה אָמַר֙ אֲדֹנָ֣י יְהֹוִ֔ה
לֹֽא־תִמָּשֵׁ֥ךְ ע֖וֹד כָּל־דְּבָרָ֑י אֲשֶׁ֨ר אֲדַבֵּ֤ר
דָּבָר֙ וְיֵ֣עָשֶׂ֔ה נְאֻ֖ם אֲדֹנָ֥י יְהֹוִֽה׃
יג א וַיְהִ֥י דְבַר־יְהֹוָ֖ה אֵלַ֥י
לֵאמֹֽר׃ ב בֶּן־אָדָ֕ם הִנָּבֵ֛א אֶל־נְבִיאֵ֥י
יִשְׂרָאֵ֖ל הַנִּבָּאִ֑ים וְאָמַרְתָּ֙ לִנְבִיאֵ֣י
מִלִּבָּ֔ם שִׁמְע֖וּ דְּבַר־יְהֹוָֽה׃ ג כֹּ֤ה אָמַר֙
אֲדֹנָ֣י יְהֹוִ֔ה ה֖וֹי עַל־הַנְּבִיאִ֣ים הַנְּבָלִ֑ים
אֲשֶׁ֥ר הֹלְכִ֛ים אַחַ֥ר רוּחָ֖ם וּלְבִלְתִּ֥י רָאֽוּ׃
ד כְּשֻׁעָלִ֖ים בָּחֳרָב֑וֹת נְבִיאֶ֥יךָ יִשְׂרָאֵ֖ל
הָיֽוּ׃ ה לֹ֤א עֲלִיתֶם֙ בַּפְּרָצ֔וֹת וַתִּגְדְּר֥וּ
גָ֖דֵר עַל־בֵּ֣ית יִשְׂרָאֵ֑ל לַעֲמֹ֥ד בַּמִּלְחָמָ֖ה
בְּי֥וֹם יְהֹוָֽה׃ ו חָ֤זוּ שָׁוְא֙ וְקֶ֣סֶם כָּזָ֔ב
הָאֹמְרִים֙ נְאֻם־יְהֹוָ֔ה וַֽיהֹוָ֖ה לֹ֣א שְׁלָחָ֑ם
וְיִֽחֲל֖וּ לְקַיֵּ֥ם דָּבָֽר׃ ז הֲל֤וֹא מַֽחֲזֵה־שָׁוְא֙
חֲזִיתֶ֔ם וּמִקְסַ֥ם כָּזָ֖ב אֲמַרְתֶּ֑ם וְאֹֽמְרִים֙
נְאֻם־יְהֹוָ֔ה וַאֲנִ֖י לֹ֥א דִבַּֽרְתִּי׃
ח לָכֵ֗ן כֹּ֤ה אָמַר֙ אֲדֹנָ֣י יְהֹוִ֔ה
יַ֚עַן דַּבֶּרְכֶ֣ם שָׁ֔וְא וַחֲזִיתֶ֖ם כָּזָ֑ב לָכֵ֗ן
הִנְנִ֛י אֲלֵיכֶ֖ם נְאֻ֥ם אֲדֹנָ֥י יְהֹוִֽה׃
ט וְהָיְתָ֣ה יָדִ֗י אֶל־הַנְּבִאִים֮ הַחֹזִ֣ים שָׁוְא֒
וְהַקֹּסְמִ֣ים כָּזָ֗ב בְּס֨וֹד עַמִּ֜י לֹא־יִהְי֗וּ
וּבִכְתָ֤ב בֵּית־יִשְׂרָאֵל֙ לֹ֣א יִכָּתֵ֔בוּ וְאֶל־
אַדְמַ֥ת יִשְׂרָאֵ֖ל לֹ֣א יָבֹ֑אוּ וִֽידַעְתֶּ֕ם כִּ֥י
אֲנִ֖י אֲדֹנָ֥י יְהֹוִֽה׃ י יַ֣עַן וּבְיַ֗עַן הִטְע֧וּ
אֶת־עַמִּ֛י לֵאמֹ֥ר שָׁל֖וֹם וְאֵ֣ין שָׁל֑וֹם
וְהוּא֙ בֹּ֣נֶה חַ֔יִץ וְהִנָּ֛ם טָחִ֥ים אֹת֖וֹ תָּפֵֽל׃
יא אֱמֹ֛ר אֶל־טָחֵ֥י תָפֵ֖ל וְיִפֹּ֑ל הָיָ֣ה ׀
גֶּ֣שֶׁם שׁוֹטֵ֗ף וְאַתֵּ֜נָה אַבְנֵ֤י אֶלְגָּבִישׁ֙
תִּפֹּ֔לְנָה וְר֥וּחַ סְעָר֖וֹת תְּבַקֵּֽעַ׃

בְּכֵן אֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לָא יִבָּטֵיל עוֹד כָּל פִּתְגָמַי דַּאֲמַלֵּיל פִּתְגָמָא וְיִתְקַיַּם אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃
וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימַר׃ בַּר אָדָם אִתְנַבֵּי עַל נְבִיֵּי שִׁקְרָא דְּמִתְנַבַּן וְתֵימַר לְדְמִיתְנַבַּן בִּרְעוּת לִבְּהוֹן קַבִּילוּ פִּתְגָמָא דַּיְיָ׃ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים וַוי עַל נְבִיֵּי שִׁקְרָא ד דְּמִשְׁתַּטַּן דְּאָזְלִין בָּתַר ה הִרְהוּר לִבְּהוֹן וּמִדַּעַם לָא חֲזַן׃ כְּתַעֲלִין בְּחָרְבָתָא נְבִיֵּי שִׁיקְרָךְ יִשְׂרָאֵל הֲווֹ׃ לָא אַקֵּמְתּוּן בְּתִירְעָתָא וְלָא עֲבַדְתּוּן לְכוֹן עוֹבָדִין טָבִין לְמִבְעֵי עַל בֵּית יִשְׂרָאֵל לְמִקַּם לְמִבְעֵי עֲלֵיהוֹן רַחֲמִין בְּעִדָּן ד דְּאָתוּ עֲלֵיהוֹן עָבְדֵי קְרָבָא בְּיוֹם רוּגְזָא דַּיְיָ׃ מִתְנַבַּן שְׁקַר וּמַלְפִין כַּדְבִין אָמְרִין אֲמַר יְיָ וַיְיָ לָא שַׁלְחִינוּן וּמְחַצְּפִין דְּתִתְקַיַּם מִלַּתְהוֹן׃ הֲלָא נְבִיאַן דִּשְׁקַר אִתְנַבֵּיתוּן וְקֶסֶם כ כַּדְבִין אֲמַרְתּוּן וְאָמְרִין אֲמַר יְיָ וּמִן קֳדָם יְיָ לָא אִתְמַלַּל׃
בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים חֲלַף דְּאִתְנַבֵּיתוּן שְׁקַר וְאַלֵּיפְתּוּן כַּדְבִין בְּכֵן הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עֲלֵיכוֹן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ וּתְהֵי מַחַת גְּבוּרְתִּי עַל נְבִיֵּי שִׁיקְרָא דְּמִיתְנַבַּן שְׁקַר וּמַלְפִין כַּדִּיבִין בְּרָז טַב דְּגָנִיז לְעַמִּי לָא יְהוֹן וב וּבִכְתַב חַיֵּי עָלְמָא דִּכְתִיב לְצַדִּיקֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל לָא יִתְכַּתְבוּן וּלְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל לָא יֵעֲלוּן וְתִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלֹהִים׃ חֲלַף דְּאִתְנַבִּיאוּ שְׁקַר וַחֲלַף דְּאַטְעִיאוּ יָת עַמִּי לְמֵימַר שְׁלָם וְלֵית שְׁלָם וְאִינוּן דָּמַן לְדְבָנֵי מְחִיצָא וְשָׁיְעִין לֵיהּ טִין פְּטִיר דְּלָא תְבַן׃ אֵימַר לְדְבָנֵי מְחִצָּא וְשָׁיְעִין לֵיהּ טִין פְּטִיר דְּלָא תְבַן נָפֵיל הוּא כְּעַן יְהֵי מְטַר מַגְבַּר וְיָת אַבְנֵי אַלְגְּבִישׁ יְיַחֲתַן וְרוּחַ עַלְעוֹלִין תִּבְזַע׃

חשבת : ומקסם ב' וסימ' כי לא יהיה עוד כל חזון שוא · הלא מחזה שוא חזיתם : יכתבו ד' בקריאה וסימ' וסורי בארץ יכתבו · ובכתב בית ישראל לא יכתבו · ימחו מספר חיים ועם צדיקי' · ועל ספרך כלם יכתבו : ואתנה ג' וס' ואתנ' ידעתן כי בכל כחי עבדתי · אמור אל טחי תפל ויפל · ואתנ' צאני · וחד אתנה וס' הנני אל כסתותיכנה:

יא"ה כתע' בכים' ג' ל' ל"א כסל' · ח' סבירי' על ל' ל' ג' · ג' יתירא' ב' קמ"י וס' תעליא כחו · ה' ל"פ נכיס' יג ל' ל' · ג' ב' ל' ל' ל' חס' וא' מ"ל כי התרכי' ג' ג' ל' א' ג' ג' ג' ל'

והפרץ הוא משל לקטני אמנה שבהם שמיפו' להם נביאי השקר דבריהם ונפתו' להם והם קומכי' ידיהם שימתעו להם גם כן ה האחרים ומשחיתים כרם יי' כ צבאות · ואמר נביאיך כלומר נביאיך הם ולא נביאי יי' : לא עליתם בפרצות ותגדרו גדר · אמר כנגד שרי ישראל וגדוליו שהיה כח בידם למחו' בהם אמר לא עליתם באותם פרצות לעמוד כנגד השועלים שלא יכנסו לכרם ולהכות בהם ולכלותם וכן לא גדרתם גדר ולא בניתם אותם ה הפרצות בתשובה ומעשים טובי' לשמור על בית ישראל : לעמוד במלחמה ביום יי' · כלומר ביום אף יי' וגזרתו וכן תרגם יונתן ביום רוגזא דיי' כי אם עשית' כן מעשיכ' היו עומדי' לכם במלחמ' ולא היית' שולטת בכם יד אויביכ' : חזו שוא וקסם כזב · פי' וקסם כזב קסמו או אמרו כי נביאי השקר היו דבריהם על שני פנים היו יודעים דברי קסמים להגיד העתידות ולפעמים היו באים ד דבריהם כמו שאמר מודיעים לחדשי' מאשר יבאו עליך מאשר ולא כל אשר לפיכך היו נפתים לדבריהם והיו אומרים גם כן כי דבר יי' היה להם בחזון וזהו חזון שוא שאומר שחזו והחזון היה שוא והקסם כזב : ויחלו לקיים דבר · מיחלים ישראל לקיים דבריהם והיא תוחלת כ כוזבת : הלא · אמר כנגד הנביאים : ואומרים · ואתם אומרים : לכן הנני אליכם · כמו ונתתי אני את פני באיש ההוא ויונתן תרגם הא אנא שלח רוגזי עליכון : והיתה ידי אל הנביאים · כמו על : בסוד עמי לא יהיו ובכתב עמי ישראל לא יכתבו · פירושו כתרגומו ברז טב דגניז לעמי לא יהון ובכתב חיי עלמא דכתיב לצדיקי בית י ישראל לא יתכתבון : ואל אדמת ישר' לא יבאו · בשוב גלות בבל : יען וביען · הכפל לחזק הענין וכן יען וביען במשפטי מאסו ותרגם יונתן חלף דאיתנביאו שקר וחלף דאטעיאו ית עמי : והטעו את עמי · זה לבדו בט"ית במקר' כי במקר' ישתמשו בענין זה בתי"ו תעה לבבי כי רוח זנונים התעה וכן כלם בתי"ו אבל במשנ' ותלמו' משתמשו בענין הזה בט"ית

שעבר לפני התיבה וטעה והטעו את בעל הבית ואותם רבים וכן שמושם בענין הזה בט"ית והטי"ת והתי"ו ממוצא אחד הם ויבא זה במקום זה : והוא בונה חיץ והנם טחים אותו תפל · נביאי השקר בהבטיחו על שקר דומה למי שבונה חיץ והיא מחיצה גרועה והוא משל שהם אומרים לבנות ירושלם בנין קיים לאמר שלום ואין שלום הנה אבנין תפל וישראל המקבלים דבריהם דומים לטחי החיץ בחומר טפל וגרוע שאין לו קיימה כמו היאכל תפל מבלי מלח לפי שהוא דבר שאין לו טעם ואדוני אבי ז"ל פי' תפל לבנים שאינם שרופים ובנין שעושין מהם כשבא הגשם עליו יפול ויונתן תרגם ושעע ליה טין פטיר דלא תבן ויש לפרש והנם טוחים אותו תפל על נביאי השקר עצמם שבונים החיץ ואחר כן טחין אותו כלומר שמיפים דבריהם כדברי חלקות כבונה בית וטח אותו ליפותו וכן אמר למטה בפרשה את ארץ לא מטוהרה היא ונביאיה טחו להם תפל : אמור אל טחי תפל ויפל · הבונים בבלל ויונתן תרגם אימר לדבני מחיצה ושעע ליה טין פטיר דלא תבן נפיל הוא · ויפול · הוי"ו כפ"א רפה בלשון ישמעאל כוא' ושפא אבריהם את עיכת והדומים לו כלומר יפול זה הבנין ואפילו יהיה חזק כמחשבותיכם כי יהיה גשם שוטף שיפילנו : היה · עבר במקום עתיד : ואתנה אבני אלגביש תפלנה · כנגד אבני הברד ידבר ואומר להם תפלנה הבנין הזה וכן תהיה רוח סערות שתבקע אותו והגשם והאבנים והרוח משל לאויבים החזקים : ואתנה · כמו ואתן הה"א נוספת כמו ואתנה ויונתן תרגם ואתנה כמו ואתן אבני אלגבים יחתן ובמקצת נוסחאות כתיב ואת אבני אלגבים ואבני אלגבים הם אבני ברד גדולות ויקראו אלגבים ואלגבים מלה אחת במקצת ספרים ובקצתם שתי מלות ויש מפרשים במלה אחת ענין שתי מלות אלגבים מן ראמות וגבים : והנה

והנה׃ הלא יאמר אליכם איה הטיח אשר טחתם · וכן היה הבנין אשר בניתם אלא לקח הבנין האחרון לקבר או לפי שבוני החוץ לא יהיו אחרי נפול הקיר כי יכלו ושיבו · נביאי השקר ונשארו קצתן הטחים והם ישראל ולכשדים יאמר איה הטיח אשר טחתם והנה קרא החוץ קיר ואמר והנה נפל הקיר רוצה לומר כי בנפול הקיר והיא חומת ירושלם שנבקעה יודע כי נפל החיץ האמור על דרך משל׃ לכן · ובקעתי · פעל יוצא לשלישי כי הרוח תבקעו׃ והרסתי · ונפלה · ירושלם · בתוכה · בתוך ירושלם כי נביאי השקר נהרגו בה בנפול הקיר לא נמלטו אחד׃ וכליתי · ואומר לכם · ואז אומר לכם אין הקיר ואין הטחים אותו והם נביאי ישראל הנבאים מלבם שנאמר משל זה עליהם וגם ישראל המחזיקים בידיהם והמקבלים דבריהם כלם בתוכה או בחרב או ברעב או בדבר׃ נביאי ישראל הנבאים · בסוף הבית ואת הקיר הראשון כותלא והשאר קרתא · ותרגם את הקיר אשר טחתם ית קרתא דאתנביתון בה נבואן דשקר וכן ובטחים אותו ואין הטחים׃ ואתה · אחר שאמר לו להנבא על נביאי השקר אמר לו להנבא על נביאות השקר׃ המתנבאות מלבהן · ואומרות כי רוח יי׳ דבר בהן ומגידות עתידות ואומרו׳ זה יחיה וזה ימו׳ וזה יבא לו כך וכך לטוב או לרע ועשות מעש׳ כשפי׳ ואומרות כי בנבואה בא להן זה׃ ואמרת · הוי למתפרות כסתות · כסת הוא כר שמשימי׳ תח׳ הראש כשישכב אדם ופעמי׳ אדם יושב עליו והנשים האלה היו עושות זה הענין בדרך כשפים והיו מתפרות כסתו׳ על כל אצילי ידי מן השואלים בהן ומתקנות מספחות על ראש כל קומה מן השואלים בהם והיו אומרו׳ להם כי על ידי אותם מעשים ודברים שהיו הן אומרות מודיעות להם את העתידות ומה שאמר קומה לפי שהיו מעמידות אותם על רגליהם בעוד שהיו עושות המעש׃ אצילי ידי · כמו ידים וכן ואורנים חורי כמו חורים וקרע לו חלוני כמו חלונים ואצילי הם בית השחי וכתיב על כל מרפקי ידיו והמרפק הוא בית השחי כמו שאמרו רבותינו ז״ל במסכת בפיו ובמרפק׃ המספחות · כמו המטפחות והם הצעיפים שמכסות בהם הנשים את פניהן׃ לצודד נפשות · כי נפשות הצדיקים התמימים הם כאילו כ נתפשות במצודותיכן שאתן אומרות עליהן שתמותינה לפי שאינ׳ שואלו׳ בכן שידעו כי עון הו׳ ואעפ״כ הם מתפחדי׳ מדבריהן וסבורים כי הן יודעות העתידות אבל לרשעים המחזיקי׳ בידיהן ושואלין בהן ונותנין להן שכריהן אומרות להם שתחיינה נפשותם ותבא להם טובה׃ הנפשות תצודדנה לעמי · תמ״א לשאלה כמו הדרכי לא יתכנו וכי תחשבו שתצודדנה נפשות עמי והם ה התמימים׃ ונפשו׳ לכנה תחיינה · ונפשות שהן לכן והם נפשות הרשעים תחיינה אותנו כאילו בדבריכן נפשות תלויות להמית ולהחיות ויונתן תרגם הנפשת עמי אתון יכלן לאבדא ולקיימא הלא נפשתכון דילכן לא יכילתון לקיימא ויש מפרשים ונפשות לכנה תחיינה בשכר שהיו לוקחות במעשיהן׃ ותחללנה אותי אל עמי · כמו בעמי וכן ואל הארון כמו בארון והחלול הוא שמסירין בטחונם ממני ובוטחים בדבריכן שהם כזב׃ בשעלי שעורים ובפתותי לחם · שכר מעשיהן ששואלים בהם נותנים להם מלא חפניהן שעורים או פת לחם ויש מפרשים כי השעורים והלחם היו נותנות יתוך הכסתו׳ ובהם היו עושות המעשה׃ להמית נפשות אשר לא תמותנה · אלו הן נפשות הצדיקים׃ ולחיות נפשות אשר לא תחיינה · אלו נפשות הרשעים כי בעבור דבריכן לא תחיינה ולא תמותנה אבל אתן מכזבות להם למי שהם בעמי שומעי כזב׃ בכזבכם · הזי״ן בקמץ׃ לכן הנני אל כסתותיכנה · כמו הנני אליכם ספי׳ ודגש כמ״ך כסתותיכנה לתפארת הקריאה כדגש קוף מקדש יי׳׃ לפורחות · להיות פורחות בדבריכם שתאמרו שימותו׃ וקרעתי אותם מעל זרועותיכם · הם אצילי ידים שזכר ואמר זרועותיכם והם היו על זרועות השואלים אותם בהם הם כאלו הם זרועו׳ הם כי תן היו עושות בהם המעשה ויש אומרים כי בזרועות המכשפות היו תלויות אלה הכסתות׃

ט׳ פסוק׳ אין ואין במצעות פסו׳ וסי׳ נמסר בסדר כי תשא׃ שלום אין שלום ולא יכלו דברו לשלם · ויעש שמואל את אשר דבר יי׳ · וישם דמי מלחמה בשלם · ולא תוריד שיבתו בשלם שאול · ויהי שלם בין חירם ובין שלמה · ומי יסור לשאל לשלם לך · נביאי ישראל ונבאים דיחזקאל ב׳ בפסו׳׃

וְהִנֵּה נָפַל הַקִּיר הֲלוֹא יֵאָמֵר אֲלֵיכֶם אַיֵּה הַטִּיחַ אֲשֶׁר טַחְתֶּם׃ לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה וּבִקַּעְתִּי רוּחַ סְעָרוֹת בַּחֲמָתִי וְגֶשֶׁם שֹׁטֵף בְּאַפִּי יִהְיֶה וְאַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ בְּחֵמָה לְכָלָה׃ וְהָרַסְתִּי אֶת הַקִּיר אֲשֶׁר טַחְתֶּם תָּפֵל וְהִגַּעְתִּיהוּ אֶל הָאָרֶץ וְנִגְלָה יְסֹדוֹ וְנָפְלָה וּכְלִיתֶם בְּתוֹכָהּ וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה׃ וְכִלֵּיתִי אֶת חֲמָתִי בַּקִּיר וּבַטָּחִים אֹתוֹ תָּפֵל וְאֹמַר לָכֶם אֵין הַקִּיר וְאֵין הַטָּחִים אֹתוֹ׃ נְבִיאֵי יִשְׂרָאֵל הַנִּבְּאִים אֶל יְרוּשָׁלַ͏ִם וְהַחֹזִים לָהּ חֲזוֹן שָׁלֹם וְאֵין שָׁלֹם נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ וְאַתָּה בֶן אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ אֶל בְּנוֹת עַמְּךָ הַמִּתְנַבְּאוֹת מִלִּבְּהֶן וְהִנָּבֵא עֲלֵיהֶן׃ וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הוֹי לִמְתַפְּרוֹת כְּסָתוֹת עַל כָּל אַצִּילֵי יָדַי וְעֹשׂוֹת הַמִּסְפָּחוֹת עַל רֹאשׁ כָּל קוֹמָה לְצוֹדֵד נְפָשׁוֹת הַנְּפָשׁוֹת תְּצוֹדֵדְנָה לְעַמִּי וּנְפָשׁוֹת לָכֶנָה תְחַיֶּינָה׃ וַתְּחַלֶּלְנָה אֹתִי אֶל עַמִּי בְּשַׁעֲלֵי שְׂעֹרִים וּבִפְתוֹתֵי לֶחֶם לְהָמִית נְפָשׁוֹת אֲשֶׁר לֹא תְמוּתֶנָה וּלְחַיּוֹת נְפָשׁוֹת אֲשֶׁר לֹא תִחְיֶינָה בְּכַזֶּבְכֶם לְעַמִּי שֹׁמְעֵי כָזָב׃ לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי אֶל כִּסְּתוֹתֵיכֶנָה אֲשֶׁר אַתֵּנָה מְצֹדְדוֹת שָׁם אֶת הַנְּפָשׁוֹת לְפֹרְחוֹת וְקָרַעְתִּי אֹתָם מֵעַל זְרֹעוֹתֵיכֶם

וְהָא נְפַל כּוֹתְלָא הֲלָא יִתְאֲמַר לְכוֹן אָן שִׁיעָא דְשַׁעֵיתוּן׃ בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים וְאַיְתֵי מֶלֶךְ דְּתַקִּיף כְּרוּחַ עַלְעוֹלִין בְּחֵמְתִי וְעַמְמִין קָטְלִין כִּמְטַר מַגְבַּר בְּרוּגְזִי יֵיתוּן וּמַלְכְוָן דַחֲסִינִין כְּאַבְנֵי אֶלְגָּבִישׁ בִּרְגַז לְשֵׁיצָאָה׃ וְאֶפְגַר יַת קַרְתָּא דְאִתְנַבֵּיתוּן בַּהּ נְבוּאַן דִּשְׁקַר וְאִרְמִינַהּ לְאַרְעָא וְיִתְגְּלוֹן אוּשָׁהָא וְתִפֵּל וְתִשְׁתֵּיצוֹן בְּגַוַּהּ וְתִידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ וְיָחוּל רוּגְזִי בְּקַרְתָּא וּבִנְבִיֵּי שִׁקְרָא דְּאִתְנַבִּיאוּ בַהּ נְבוּאַן דִּשְׁקַר וְיִתְאֲמַר לְכוֹן לֵית קַרְתָּא וְלֵית נְבִיֵּי שִׁיקְרָא׃ נְבִיֵּי שִׁיקְרָא דְיִשְׂרָאֵל דְּמִתְנַבַּן עַל יְרוּשְׁלֵם וּמְטַעַן לַהּ בְּאוּלְפַן שְׁלָם וְלֵית שְׁלָם אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ וְאַתְּ בַּר אָדָם קַבֵּיל נְבוּאָה עַל בְּנָת עַמָּךְ דְּמִתְנַבַּן כִּרְעוּת לִבְּהוֹן וְאִתְנַבֵּי עֲלֵיהוֹן׃ וְתֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים וַוי עֲלֵיהֶן עַל דִּמְחַטְטָן רְקִיעֵי חֲשׁוֹךְ עַל כָּל מַדְבְּקֵי יְדִין וְעָבְדִין פַּת כּוּמְרִין עַל רֵישׁ כָּל קוֹמַת לְאַבְדָא נַפְשָׁן הֲנַפְשָׁת עַמִּי אַתּוּן יָכְלִין לְאַבְדָא וּלְקַיָּמָא הֲלָא נַפְשָׁתְכוֹן דִּילְכֶן הֲלָא יְכִלְתִּין לְקַיָּמָא׃ וַאֲחַלְתִּין רְעוּתִי בְּעַמִּי בְּשַׁעֲלֵי סַעֲרִין וּבִמְגוּסִין דִּלְחֵים לְאַמָּתָא נַפְשָׁן דְּלָא חֲזֵי לְהֵין דִּימוּתוּן לָא אַתּוּן מַמְתִּין וּלְקַיָּמָא נַפְשָׁן דְּלָא חֲזֵי לְהֵין לְקַיָּמָא דְּתִתְקַיְּמִין לָא אַתּוּן מְקַיְּמִין בְּכַדָּבוּתְכוֹן לְעַמִּי שָׁמְעֵי כַדְּבִין׃ בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עַל רְקִיעֵי חֲשׁוֹכֵיכִין דְּאַתִּין מַטְעַן לְמִימַר בְּהוֹן אַתְּנָא מִתְרְשַׁן יַת נַפְשָׁן לְאַבְדָא וְאַפְסִיקִינְהֵן מֵעַל דְּרָעֵיכוֹן

אל עמי ד׳ וסימ׳ אני נאסף אל עמי · ותחללנה אתי אל עמי · ויקראני יי׳ מאחרי הצאן · בא הקץ אל ישראל לא · וחוד ואל עמי ידו יגורל׃

רשי

איה הטיח · כך כשתבא הרעה יאמר לכם איה השלום שהבטחתם׃ הקיר היא ירושלם׃ הוי למתפרות כסתות · קוטרא״ש בלע״ז׃ כמין כסתות קטנו׳ היו תופרות ותולו׳ לכשאלו׳ שיהם על אצילי ידיהם וקוסמות להם באותן כסתות קסם שקרים ולמי שהם חפצות אומרו׳ קסם טוב ולמי שרוצות אומרות קסם רע אצילי א ייסיל״ש בלע״ז׃ אצילי ידי · כמו אצ׳ ולידים כמו תלמי שדי׃ ועושות המספחות · על ראשי האנשי׳ אף הם לקסום בהם ולא ידעתי מה הם מתוך שנאמר וקרעתי אותם אומר אני שהן של בגד ויונתן תרגמו פת כומרין וכן תרגם במות טלואות מחפיין פת כומרין המספחו׳ כמו ספחיני נא ליסא׳גנו״תכך בלע״ז ויש לועזי׳ פלטרא״יים בלע״ז׃ לצודד נפשות בהן · הן צדות הנפשו׳ לגיהנם שמחזיקות ידי הרשעים לקסום להם שלום ומרפות ידי צדיקים לקסום להם רעה׃ הנפשו׳ תצודדנ׳ ונו׳ · תמיה היא׃ ונפשות לכנה תחיינה׃ לכנה כמו לכם שאת׳ נוטלות שכר על כך ומתפרנסות בכך׃ בשעלי שעורים · כמו מי מדד בשעלו מים אומפ״לנכיא״ש בל׳ לא לשון מדה׃ ובפתותי לחם · א״אנפיי״נא״ש בלע״ז שאתן נוטלות בשכרכן׃ להמית נפשו׳ אשר לא תמותנ׳ · כלומר לאמר על הנפשות אשר לא תמותנה אלו ימותו ולאמר על אשר לא תחיינ׳ יחיו כי קסמיכ׳ שקר ועמי מקבלים את קסמי כזב שלכם׃ לפורחות · להיות פורחות על ידיכן לגיהנם׃ ומלחתי

ושלחתי את הנפשות. אשלח אותן חפשי מידכן אשר אתן מצודדות אותן: את נפשים. בא מקובץ בלשון זכרים כמו פלגשים: וקרעתי את מספחותיכם. וכן אקרע מספחותיכם שאתן תשימות על ראש כל קומה וקריעת הכסתות והמספחות הוא כליון הכשים המכשפות ומיתתן וכיון שיבטלו הן יבטלו מעשיהן: למצדה. חסר וי״ו: יען הכאות לב צדיק שקר ואני לא הכאבתיו: שהיה הצדיק מתפחד מדבריהם כמו שפירשנו והן היו מכאיבות אותו בשמי שקר כי אני לא דברתי להן: ולחזק ידי רשע כמו כן שהיו אומרות לו שיחיה: הכאות. שנין כאב כמו ונכאה לבב: מדרכו הרע. כן ימצא פעמים דרך לשון זכר כמו זה הדרך לכו בו: לכן שוא. מבואר הוא

וידעתן ב׳ בנוקוס׳ וקרעתי את מספחתיכם. לכן שוא לא תחזינה וקסם. וא׳ ידעתן׳ ואתנה ידעתן: ויבא א׳ דמיין ויבאו וסבירין ויבא וסי׳ נמסר בסדר שלחלך: נענתי ב׳ וסי׳ אני יי נעניתי לו בה ברב. נעניתי עד מאד: בלבם ט׳ בקריאה וסי׳ החיל אשר נגע אלקים בלבם. עם תורתי בלבם. למען תפוש את בית ישראל. ולא

ושלחתי את־הנפשות אשר אתם
מצדדות את־נפשים לפרחת:
וקרעתי את־מספחתיכם והצלתי
את־עמי מידכן ולא־יהיו עוד בידכן
למצדה וידעתן כי־אני יהוה:
יען הכאות לב־צדיק שקר ואני לא
הכאבתיו ולחזק ידי רשע לבלתי־
שוב מדרכו הרע להחיתו: לכן
שוא לא תחזינה וקסם לא־תקסמנה
עוד והצלתי את־עמי מידכן וידעתן
כי־אני יהוה: ויבוא אלי אנשים
מזקני ישראל וישבו לפני:
יד ויהי דבר־יהוה אלי
לאמר: בן־אדם האנשים האלה
העלו גלוליהם על־לבם ומכשול
עונם נתנו נכח פניהם האדרש
אדרש להם: לכן דבר־אותם
ואמרת אליהם כה־אמר אדני יהוה
איש איש מבית ישראל אשר יעלה
את־גלוליו אל־לבו ומכשול עונו
ישים נכח פניו ובא אל־הנביא אני
יהוה נעניתי לו בה ברב גלוליו:
למען תפש את־בית־ישראל בלבם
אשר נזרו מעלי בגלוליהם כלם:
לכן אמר אל־בית
ישראל כה אמר אדני יהוה שובו
והשיבו מעל גלוליכם ומעל כל־
תועבתיכם השיבו פניכם: כי־איש
איש מבית ישראל ומהגר אשר־
יגור בישראל וינזר מאחרי ויעל
גלוליו אל־לבו ומכשול עונו ישים
נכח פניו ובא אל־הנביא לדרש־
לו בי אני יהוה נענה־לו בי:

ואשיזיב ית נפשתא דאתון מחרשן ית נפשהן לאברותהא: ואפסיק ית פת כומריכון ואשיזיב ית עמי מידכון ולא יתמסרון עוד בידכון לאישתיצאה ותדעון ארי אנא יי: חלף דאכאבתין לב זכאי למהוי שקר ומן קדם מימרי לא אתכוין ולתקפא ידי רשיעא בדיל דלא למתב מאורחיה בישתא ל לקיימותיה: בכן שקר לא תיתנבאון ואולפן לא תילפון עוד ואשיזיב ית עמי מידכון ותדעון ארי אנא יי: אמר נבייא אתו לותי גברין מסבי ישראל ויתיבו קדמי: והוה פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר: בר אדם גבריא האילין אסיקו פולחן ט טעותהון על לבהון ותקלת חוביהון יהבו לקביל אפיהון ה האישתאלא ישתאיל במימרי להון: בכן איתנבי להון ותימר להון כדנן אמר יי אלהים גבר גבר מבית ישראל דיסיק פולחן טעותיה על ליביה ותקלת חוביה ישוי לקביל אפוהי וייתי לות נבייא אנא יי מישתאיל ליה במימרי דאתי למתבע אולפן מן קדמי אף על גב דמתערב בסגי פולחן טעותהו בדיל לקרבא ית בית ישר׳ למיתן תיובתא בליבהון דסטו מבתר פולחני ואיסתאבו בפולחן ט טעותהון כולהון: בכן איתר לבית ישראל כדנן אמר יי אלהי תובו לפולחני ואעדו מנכון פולחן טעותכון וית כל חובי פולחן טעות תועבתכון ארחיקו מקביל אפיכון: ארי גבר גבר מבית ישראל ומן גיוריא דיתגיירון בישראל ויסטי מבתר פולחני ויסק פולחן טעותיה על ליביה ותקלת חובוהי ישוי לקביל אפוהי וייתי לות נבייא למישאל ליה במימרי אנא יי מישתאיל ליה במימרי:

רשי

ושלחתי את הנפשות. כתרגומו ואשזיב ית נפשת׳ דאתון מחרשן ית נפשהן לאברותהא: את נפשים. את אנשי׳ להיות הנפשות פורחו׳: יען הכאות לב צדיק שקר. כשאתן קוסמות לו רעה הוא מצטער ולבו נכאה: ויבא אלי אנשים. כלם בלב אחד לרעה לכך נאמר ויבא ומדב׳ אנב׳ אות׳ על שם שהב״ה גלה אזן הנבי׳ תחלה הנה יבאו אליך פלוני ופלוני: העלו גלוליהם אל לבם. לבם שב גלוליהם לעבוד: נתנו נכח פניהם. להיות להם עז תמיד למורא ולשוה: האדרש אדרש. התראה כי אני אדרוש להם ואשיב על דבריה׳ הרב׳ תמיהו׳ מתקיימו׳: נעניתי לו. שוי״ש רפונדרון בלע״ז אף על פי שהו׳ בא לפני ברוב גלוליו כן ת״י למען תפוש את בית ישר׳ וגו׳ בדיל לקרבא ית בית ישראל למיתן תיובתא בלבהון: נזורו. כמו נזיר אחיו פורי״ש א׳ אשי״בריך בלע״ז: שובו מדרכיכם: והשיבו את לבבם: מעל גלוליכם. אשר העליתם אל לבבכם: השיבו פניכם. אשר שמתם מכשול שכנגד לנכחם: נענה לו בי. משתאיל ליה במימרי אדרש לו: וכתתי

ויש מפרשי׳ הענין הזה בדרישת המתים שהיו הנשים בעלות אוב מעלות נפשות המתים בדבריהן ומפרשים לפורחות בעבור אותן נפשות שאומ׳ שהיו מעלות מ מקבריהן ופורחות באויר: ויבוא אלי אנשים מזקני ישרא׳ל. וישבו לפני. אמר הנביא כבואת זו באו אלי אנשים מזקני הגולה וישבו לפני שהיו מראים עצמם שבאים לדרוש את יי׳ והאל גלה אלי את לבבם ואמר ויבא לשון יחיד על רבי׳ להודיע כי בהסכמה אחת ובלב אחד באו כלם על זה: ויהי. בן אדם. האדרש אדרש להם. האלפ״ין בחירק הראשון תקור בחולם והאלף״ בתקום ה״א כי כבד על הלשו׳ לקרא שני ההי״ן כאחד והוא בחולם בשקל הכתוב תכתן ואמ׳ וכי אדרש להם אחר שלבם אל גלוליהם לא אדרש וקבול הדרישה היא לתת שאלת׳: לכן דבר אותם. עמם. כמו אתם: נעניתי לו בה ברוב גלוליו. ונעניתי לו אבל לא מדרשתי לו אבל אענה לו ואשיבנו על דבריו כדי לגלו׳ צפון לבו אבל לא אדרש לו לתת את שאלתו ולעשות את בקשתו ונעניתי לו ונענה לו צריכי׳ פירו׳ לפי בניכם ולפי ענינם כי נעניתי ונענה הם מבנין נפעל והאל הוא הפועל בענותו הצועק אליו כמו שאו׳ ענני יי׳ ענני אשר יענה באש הוא האלהים והאדם הצועק הוא נענה כמו שאמר הן אצעק חמס ולא אענה הנה כי האל הוא העונה והאדם הוא הנענה ואיך אמר הנה על האל יתברך נעניתי ונענה כאמר כי הטעם לפי שלשון תענה הוא על שני פנים והאחד הוא תחילת ה הדבור כמו ויען איוב הראשון ועניית ואמרת והשני הוא לשון השבת הדבור והוא הנמצא ברוב כשאמר כי הקרוש ברוך הוא הו׳ העונה כן הוא לקורא ולצועק וכשאמר עליו נעניתי ונענה הוא נענה למנה אליו והוא הקורא והצועק: בה. כתיב בה״א וקרי באלף״ כי אותיות אהו״י מתחלפות ופי׳ בעבור שבא ברוב גלוליו אענה לו כדי לגלו׳ צפון לבו וזהו שאמר אחריו: למען תפוש את בית ישראל בלבם. שהם מכסים את לבם ממני ואני אתפשם ב בלבם שאגלה להם גלולי לבם ו ומחשבותם הרעה ויונתן תרגם אני יי׳ נעניתי לו בה ברוב גלוליו אנא יי׳ מתשאיל לי׳ במימרי דאתי למתבע אולפן מן קדמי אף על גב דמערב בסגי פולחן טעותיה ותרגם למען תפוש בדיל לקרבא ית בית ישראל למיתן תיובתא בלבהון דסטו מבתר פולחני ואיסתאבו בפולחן טעותהון כלהון ורבותינו ז״ל דפירשו למען תפוש את בית ישר׳ בלבם כי בעבודה זרה מחשבה רעה הקדוש ברוך הוא מצרפה למעשה כיהם לא היו עובדים עבודה זרה אחר שגלו אלא לפי שהיו חושבים עליה עדיין חשבה עליהם כאלו עבדוה: נזורו. אשר שהבין שרש ויהיה מן הקל לגזרת פעול בשקל ולא יכלו מענין ויגזרו ויקדשו בני ישראל או יהיה מבנין נפעל משרש זור מענין זר: לכן. שובו והשיבו. לזקני ישראל אומר שובו והשיבו בניכם ובחוריכם: השיבו פניכ׳. שלא יהיו הגלולים נכח פניכם כמו שהיו: כי איש. והגר אשר יגור בישראל. זכר הגרים נראה כי מן הכשדים שבו לדת ישראל משגלו ישראל לתוכם כי ראו כי אלהי ישראל בתוכם אלהי אמת וכי הבוא עליהם כל אשר דבר בעזבם את תורתו: ובא אל הנביא לדרוש לו בי. לדרוש לנביא בעבור שאתן שאלתו: אני יי׳ נענה לו בי. אני יי׳ אענהו בעבור שמי כדי שאגלה לו צפון לבו הרע אבל לא אדרש לו לתת שאלתו אבל הפך שאלתו אתן לו שאתן פני בו: וכתתי

זעקי אלי בלבם. ואמרו אלפי יהודה בלבם. אל יאמרו בלבם האח. חרבם תבוא בלבם וקשתותם. אמרו בלבם נינם יחד. גם את העלם נתן בלבם:

וְנָתַתִּי פָנַי בָּאִישׁ הַהוּא וַהֲשִׂמֹתִהוּ לְאוֹת וְלִמְשָׁלִים וְהִכְרַתִּיו מִתּוֹךְ עַמִּי וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה׃ וְהַנָּבִיא כִי יְפֻתֶּה וְדִבֶּר דָּבָר אֲנִי יְהוָה פִּתֵּיתִי אֵת הַנָּבִיא הַהוּא וְנָטִיתִי אֶת יָדִי עָלָיו וְהִשְׁמַדְתִּיו מִתּוֹךְ עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ וְנָשְׂאוּ עֲוֺנָם כַּעֲוֺן הַדֹּרֵשׁ כַּעֲוֺן הַנָּבִיא יִהְיֶה׃ לְמַעַן לֹא יִתְעוּ עוֹד בֵּית יִשְׂרָאֵל מֵאַחֲרַי וְלֹא יִטַּמְּאוּ עוֹד בְּכָל פִּשְׁעֵיהֶם וְהָיוּ לִי לְעָם וַאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃

וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן אָדָם אֶרֶץ כִּי תֶחֱטָא לִי לִמְעָל מַעַל וְנָטִיתִי יָדִי עָלֶיהָ וְשָׁבַרְתִּי לָהּ מַטֵּה לָחֶם וְהִשְׁלַחְתִּי בָהּ רָעָב וְהִכְרַתִּי מִמֶּנָּה אָדָם וּבְהֵמָה׃ וְהָיוּ שְׁלֹשֶׁת הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה בְּתוֹכָהּ נֹחַ דָּנִאֵל וְאִיּוֹב הֵמָּה בְצִדְקָתָם יְנַצְּלוּ נַפְשָׁם נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ לוּ חַיָּה רָעָה אַעֲבִיר בָּאָרֶץ וְשִׁכְּלָתָּה

וְאֶתֵּן רוּגְזִי בְּגַבְרָא הַהוּא וְאֶשְׁוֵינֵיהּ לְאָת וּלְמַתְלִין וְאֶשֵׁיצִינֵיהּ מִגוֹ עַמִּי וְתִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ וּנְבִיָא אֲרֵי יִטְעֵי וִימַלֵּיל פִּתְגָם אֲנָא יְיָ אַטְעֵיתִי יָת נְבִיָא הַהוּא וְאָרִים יָת מְחַת גְבוּרְתִּי עֲלוֹהִי וְאֶשֵׁיצִינֵיהּ מִגוֹ עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ וִיקַבְּלוּן חוֹבֵיהוֹן כְּחוֹב דְּאָתֵי לְמֵילַף וְלָא יָלֵיף כְּחוֹב נְבִיֵי שִׁקְרָא יְהֵי׃ בְּדִיל דְּלָא יִטְעוּן עוֹד בֵּית יִשְׂרָאֵל מִבָּתַר פּוּלְחָנִי וְלָא יִסְתָּאֲבוּן עוֹד בְּכָל מֶרְדֵיהוֹן וִיהוֹן קֳדָמַי לְעַם וַאֲנָא אֱהֵי לְהוֹן לֶאֱלָהּ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃

וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימַר׃ בַּר אָדָם אֲרַע אֲרֵי תְחוֹב קֳדָמַי לְשַׁקָּרָא שְׁקַר וְאָרִים מְחַת גְבוּרְתִּי עֲלַהּ וְאֶתְבַּר לַהּ סְעִיד מֵיכְלָא וְאֶשְׁלַח בַּהּ כַּפְנָא וְאֶשֵׁיצֵי מִנַּהּ אֱנָשָׁא וּבְעִירָא׃ וִיהוֹן תְּלָתָא גַבְרַיָא הָאִלֵּין בְּגַוַהּ נֹחַ דָּנִיֵּאל וְאִיּוֹב אִנּוּן בִּזְכוּתְהוֹן יְשֵׁזְבוּן נַפְשְׁהוֹן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ אִלּוּ חַיְתָא בִישְׁתָּא אַעְבַּר בְּאַרְעָא וְתַתְכְּלִינַהּ

והנביא ג׳ר״פ בקריאה וסימ׳ והנביא ההוא או חולם החלום. והנביא והכהן והעם. והנביא כי יפתה ודבר דבר: יטמאו ב׳ בחירק תחת יו״ד וסימ׳ למען לא יתעו עוד בית ישראל מאחרי. ולא יטמאו עוד בגלוליהם. ואינון מן א״ב מן ב״ב ב׳ ברישהון: והשלחתי ג׳ וסימ׳ נמסר בסדר בחקתי. דנאל ג׳ חס׳ יו״ד וסימ׳ חכם אתה מדנאל.

והיו שלשת האנשים האלה בתוכה. נח דנאל ואיוב בתוכה: אעביר ג׳ וסימ׳ אני אעביר כל טובי. לו חיה רעה. ואת רוח הטומאה:

ונתתי פני. כאדם שאומר פונה אני מכל עסקי ועוסק בזה או יהיה כתרגומו ואתן רוגזי כמו ופניה לא היו לה עוד אכפרה פניו: והשימותיהו לאות ולמשלי׳. מהרעה הגדולה שתבוא עליו יהיה לאות ולמשל על דרך הייתי משל בגוי׳: והנביא כי יפתה. אמר וכן יהיה עונש הנביא כי יפתה והענין הזה כענין מי יפתה את אחאב והוא הערת רוח החפץ כי נביא השקר הוא חייב מיתה בדברים יעשה אותם בסתר כמו שראינו באחאב בן קוליה ו וצדקיהו בן מעשיה שהיו מנאפי׳ את נשי רעיהם וכן דברים רעים אחרים בסתר היו עושים אלה הנביאים וכדי לגלותם לבני אדם תבוא הא׳ יתברך על ידם כשלון ועל ידי עוברי עבירה בסתר ב בעונים רבים ואחד מהם זה הענין נביאי השקר שהיו מ מתפארים בנבואה והאל העיר חפצם בזה כדי להודיע שקריה׳ ופחזות׳ ובבא להם העונש מאת האל יתברך יצדיקו בני אדם ע עליהם את הדין וזהו שאמר אני ה׳ שם פתיתי את הנביא ההוא וזהו טעם והאלהים אנה לידו וכן פירש אדוני אבי ז״ל ודומה לזה וחזקתי את לב פרעה ורבי סעדיה ז״ל פירש פתיתי באורתי ו וגליתי עליו שהוא מפתה: פתיתי. בצרי התי״ו ע״ן הפעל: ונשאו. כעון הדורש כעון הנבי׳. כמו כעם ככהן כעבד כאדוניו והדורש הוא שזכר למעלה ש שדורש בנביאי האמת ולבו רע ותרגם יונתן כעון הדורש כחוב דאתי למילף ולא אליף: למען. מבואר הוא: ויהי. בן אדם ארץ כי תחטא לי למעל מעל. לא בעבו׳ כל חטא אשלח להם העונש הגדול אלא כשיהיה החטא למעול מעל לכחש בי וביכולתי שיאמרו ליתרין וליתריין כאנשי סדום ועמורה: ונטיתי ידי עליה: בשדפון וירקון או ואכוה על העבים ואמנע מהמטיר עליהם מטר: אדם ובהמה. הבהמה לעונש האדם: והיו שלשת האנשים האלה בתוכה נח דנאל ואיוב. דנאל חסר היו״ד וכן האחר הנזכר בפרשה הנה חכם אתה מדנאל והיו״ד נקראת אף על פי שאינה כתובה כיו״ד ירושלם והאלף נחה כי הצרי תחת היו״ד והיו״ד דגושה וזכר אלה השלשה צדיקים לפי שכל אחד מהם ראה שלשה עולמות בנוי וחרב ובנוי נח ראה העולם בנוי וראהו חרב במבול וראהו בנוי דניאל ראה בית המקדש בנוי וראהו חרב וראהו בנוי אף על פי שלא ראהו חרב בעיניו כי בגלות היה שגלה עם יהויקים אף על פי כן בימיו חרב ואחר כך ראהו בנוי כשצוה כורש לבנותו איוב ראה עצמו בנוי בבנים ובבנות בעושר ובנכסים וראה עצמו חרב מבנים ומבנות ומכל נכסיו ומרוכה ביסורין וזכרם בענין זה כי חורבן הארץ יהיה בעון היושבים בה והם בצדקתם לא הצילו אלא עצמם כי נח לבדו היה צדיק בדורו עם בניו כמו שאמר כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה ולא הציל מכל בני דורו אלא הוא ובניו לבדם שהיו צדיקים ודניאל גם כן לא הציל בצדקתו אלא עצמו ומן הגלות לא היה יכול להציל עצמו כי איך ישאר בארץ יחידי או הוא וחביריו הצדיקים כיחזקאל וחנניה מישאל ועזריה איך יתכן שישארו יחידי׳ בארץ החרבה ולטובתם גלו ראשונים כדי שלא יראו בחרבן העיר ובית המקדש ואף על פי שבחרבן העיר נהרגו חסידים ולא הצילו עצמם כמו שכתוב נתנו את נבלת עבדיך וגו׳ אפשר שהיה החסיד ההוא יחידי בין רבים בעת ההרג וכאמר כי עד צדק ישוב משפט אבל כשהם שלשה או יותר יצטרפו זכיותיהם ויצילו עצמם ואיוב גם כן הציל עצמו לבד ממיתה ולא הציל בניו ובנותיו כי לא היו צדיקים כמו שאמר אם בניך חטאו לו וישלחם ביד פשעם וכן אמרו רבותי׳ ז״ל ואין מידי מציל אין אברהם מציל את ישמעאל ואין יצחק מציל את עשו ואיוב לא הציל עצמו מיסורין כי לטובתו היה למרק קצת עונות שהיו בו אף על פי שהוא לא היה יודעם בעצמו ועוד זכר אלה השלשה כי שלשתם עמדו בצדקתם בנסיון ונצלו כי דבר נח אין לך נסיון גדול מזה שכיון שאמר לו האל יתברך עשה לך תיבת עצי גפר עשה אותה לעיני כל בני דורו והיה המעשה ההוא כנגד דעתם ומורה על המחות זכרם ובטח באל יתברך ולא פחד שיהרגוהו וכן דניאל עמד בנסיון גדול שהשליכוהו לגוב האריות ובטח באל יתברך שיצילנו ולא כפר בו מיראת מיתתו ונצל וכן איוב עמד בנסיון שהכהו השטן בשחין רע מכף רגלו ועד קדקדו ועמד בנסיון ולא חטא בשפתיו לדבר דברים אשר לא כן כנגד האל יתברך ונצל לפיכך זכר צדקת אלה השלשה צדיקים אף על פי כן תמה בצדקתם הצילו את עצמם ולא אחרים עמם: ינצלו נפשם. זה לבדו מהדגוש בזה הענין: לו חיה רעה אעביר בארץ ושכלתה. לו כמו אם כמו לו החייתם אותם: ושכלתה. פעל יוצא כי אין הארץ משכלת אותם כי אם כמו ליושבים בה והחיה תשכלת את הארץ: אעביר בארץ. במו הנני משליך בך: והיתה

ונתתי פני באיש ההוא. אחרי כן אם לא ישמע אל דברי הנביא פני מיפה אח״ם בלע״ז: והשימותיהו. תרגם יונתן ואשוינה: והנביא כי יפתה ודבר דבר. שאינו אמת: פתיתי. פתחתי לו פתח לאיזו שירצה ומכאן יש לומר בא ליטמא פותחין לו: כעון הדורש. כעון הנביא כחוב דאתי למילף ולא אליף כתוב כנבי שקרא יהי: מטה לחם. משען לחם: נח דנאל ואיוב. לפי שאלו שלשה ראו שלשה ע עולמות נח ראה העולם בנוי וחרב ובנוי דניאל את בית המקדש או את עצמו תחילה שר על כל השרים וסוף ה הושלך לגוב אריות ו וחזר לגדולתו וכן איוב ראה את עצמו מיושב וחרב ומיושב לפיכך הביאו דוגמא לדורו של יכניה שראו את הבית בבניינו וחורבנו ובנין שני וכן את לחם הקב״ה חיבה יתירה אני מראה לכם אתם י יכניה וגלותו אילו ת תחטא לי אח׳ מארבעת הגוים וגזרתי עליה אחת מארבעת שפטי אלה או רעב או חיה רעה או חרב או דבר כמו שמסדרן בפרשה זו זה אחר זה ושלשת הצדיקים אלו בתוכה לא יצילו לא בן ולא בת ואני אביא ארבעתן על ירושלם ואשאיר לכם מכני׳ אשר שם ואף על פי שאינכם בתוכ׳ ולא שהם ראויי׳ להצלה אלא לנחם א אתכם כשיגלו אליכם ותראו מעשיהם הרעים ותנחמו על הרעה אשר הבאתי עליהם כי ת תראו שלא היו כדי לשובלם עוד הר״י זה מהלך סדר פרשה זו כולה לשון זה אין לי׳ שבו ונראה שאינו לשון הרב ועוד נראה שבספר זה חסר יאחת מארבע׳ שפטי׳ם מאז ועד אז׳. לא ארץ כי תחטא לי וגו׳ והיו שלשת האנשים האלה בתוכה נח דנאל ואיוב לפי ששלשת האנשים האלה הצילם הקב״ה משלשת שפטים הללו הזכיר הכתו׳ את אלו נח נמלט משלשתן מחיה רעה מניין אתה או׳ בשעה שנכנס לתיבה בקשו כל החיות ליכנס ולא הניחן הקב״ה דכתיב ויסגר יי׳ בעדו אין ויסגר אלא מחיות כד״א וסגר פום אריותא ולא חבלוני ארי בא ליכנס והיו שיניו כהות דוב בא ליכנס והיו רגליו מתערסלות כו׳ בב״ר מן הרעב מניין שכ׳ מן האדמה אשר אררה ה׳ ולמד בב״ר במקום שחושב עשרה רעבון שירדו לעולם ונתמצא שבימי נח היה אחד מהם ומביא ראיה מן האדמה אשר אררה מן החרב זה המבול ועוד שהיו דורו מבקשין ליהרוגו לו והיו אומרים אין אנו מניחין אותו ליכנס אלא שהצילו הקב״ה את׳ הקב״ה אין אני מניחו ליכנס אלא בחצי היום ודרגים ליה ימלל ה׳ בעצם היום הזה בא נח בעצומו של יום דניאל בשעה שנכנס נבוכד נצר להיכל בימי יהויקים והרג יהויקים והביא לדניאל הגלה לדניאל בגלות שלומים לפי שמצאו מלא רוח חכמה מן הרעב שהריעו שלא נכבשה ירושלם בימי יהויקים בר עליה נבוכד נצר שלש שנים שנאמר ויהי רעב גדול בעיר מן החיות מניין וסגר פום אריותא ולא חבלוני וכן אתה מוצא איוב שנמלט משלשתן מן הרעב מניין לדברי האומר איוב בימי יעקב היה תמצא שהיה רעב בימיו מן החיה מניין דכתיב ומקנהו פרץ בארץ פרץ גדרו של עולם מן החרב מניין יפלא כליותי ולא יחמול: והיו שלשת האנשים האלה בתוכה נח דניאל ואיוב המה בצדקתם ינצלו נפשם. מפני מה לא הוזכרו במיתת הרעב בנים ובנות שלא נאמר בהם אם בנים אם בנות יצילו כמו שהוזכרו בשני שפטים האחרונים דוגמא לדניאל שהוא אחד מהם והוא היה מדורו של יכניה ולא נמלטו עמו לא בנים ולא בנות ועליו נתנבא ישעיה כה אמר ה׳ לסריסים אשר ישמרו את שבתותי: לו חיה. אם חיה: חרב

היתה שממה מבלי עובר מפני החיה · לא אמר זה ברעב בחרב ובדבר כי אף על פי שתהיה הארץ שממה מיושביה יעברו דרך עליה אנשי ארצות אחרות ולא תרבה שם החיה אבל כשהארץ שממה מפני חיה משולחת שהאל יתברך השליחם בה כמו שאמר והשלחתי בכם את חית השדה יראו לעבור בה אפילו אנשים אחרים מפני החיה כי תרבותה שם: שלשת · אם בנים ואם בנות יצילו · קטנים וקטנות כמו או בן יגח או בת יגח כלומר אפילו הקטנים שהם בלא חטא לא יצילו כי הם ילקו בעון אבות ואפי' בני הצדיקים הקטנים ימותו כמו שאמר הם לבדם ינצלו כי די להם שיצילו עצמם כי היה להם עון שהיו דרים בין רשעים: או חרב אביא על הארץ · זה לבדו על הארץ בענין זה וכן היא המסרה

על הארץ ס' מן ריש ספרא עד והטף אל מקדשים כולהון אל הארץ בבא או חרב אביא על הארץ · ומן והטף עד סופא דספרא וכל שאר קרי' דכו' על הארץ בב"ג אל הארץ וסי' וירדו מעל כסאותם · יקרא אל השמים מעל · ובניהם הרבית בכוכבי השמים: אשלח ט' וסימ' נמסר בסדר בא אל פרעה: ונח ג' רפ וסימ' ונח בן

רשי

חרב · גייסות למלחמה · ד' שפטי · מיסגוסטי"ש בלע"ז: אף כי · לשון קל וחומר וכל שכן הו' וכן בכל המקרא כגון הנה אנחנו פה ביהוד' יריאים ואף כי נלך ק קעילה וכן בפרשה זו הנה בהיותו תמים לא יעשה למלאכה אף כי אש אכלתהו וגו': כותרת · איידרמאי"ם בלע"ז: המוצאים · בשביה ויבואים כאן: עלילותם · מעשיהם: מה יהי' עץ הגפן מכל עץ · מה סופו מכל שאר עצים: הזמורה אשר היה בעצי היער · לא על גפן הכרמים שעושה פרי אני אומר לך אלא על זמורו' גפן הגדילה ביערים:

והיתה שממה מבלי עובר מפני החיה: שלשת האנשים האלה בתוכה חי אני נאם אדני יהוה אם בנים ואם בנות יצילו המה לבדם ינצלו והארץ תהיה שממה: או חרב אביא על הארץ ההיא ואמרתי חרב תעבר בארץ והכרתי ממנה אדם ובהמה: ושלשת האנשים האלה בתוכה חי אני נאם אדני יהוה לא יצילו בנים ובנות כי הם לבדם ינצלו: או דבר אשלח אל הארץ ההיא ושפכתי חמתי עליה בדם להכרית ממנה אדם ובהמה: ונח דנאל ואיוב בתוכה חי אני נאם אדני יהוה אם בן אם בת יצילו המה בצדקתם יצילו נפשם: כי כה אמר אדני יהוה אף כי ארבעת שפטי הרעים חרב ורעב וחיה רעה ודבר שלחתי אל ירושלם להכרית ממנה אדם ובהמה: והנה נותרה בה פלטה המוצאים בנים ובנות הנם יוצאים אליכם וראיתם את דרכם ואת עלילותם ונחמתם על הרעה אשר הבאתי על ירושלם את כל אשר הבאתי עליה: ונחמו אתכם כי תראו את דרכם ואת עלילותם וידעתם כי לא חנם עשיתי את כל אשר עשיתי בה נאם אדני יהוה:

טו ויהי דבר יהוה אלי לאמר: בן אדם מה יהיה עץ הגפן מכל עץ הזמורה אשר היה בעצי היער:

ותהי לצדו מבלי עדי מן קדם חיתא: תלתא גבריא האילין בגוה קיים אנא אמר יי אלהים אם בנין ואם בנן ישיזבון אינון בלחודיהון ישתיזבון וארעא תהי לצדו: או דקטלין בחרבא איתי על ארעא ההיא ואימר דקטלין בחרבא יעידון בארעא ואשיצי מינה אנשא ובעירא: ותלתא גבריא האילין בגוה קיים אנא אמר יי אלהים לא ישיזבון בנין ובנן אלהן אינון בלחודיהון ישתיזבון: או מותא אשלח על ארעא ההיא ואשפוך חימתי עלה בקטול לשיצאה מינה אינשא ובעירא: ונח דניאל ואיוב בגוה קיים אנא אמר יי אלהים אם בר אם ברת ישיזבון אינון בזכותיהון ישיזבון נפשהון: ארי כדנן אמר יי אלהים אף ארי ארבע פורענין בישן חרבא וכפנא וחיתא בישתא ומותא שלחית על ירושלם לשיצאה מינה אנשא ובעירא: והא אישתארת בה שיזבתא דמיתפקין בנין ובנן אינון נפקין לותכון ותיחזון ית אורחיהון וית עובדיהון ותתנחמון על בישתא דאיתיתי על ירושלם ית כל דאיתיתי עלה: וינחמון יתכון ארי תחזון ית אורחיהון וית עובדיהון ותדעון ארי לא למגן עברית ית כל דעברית בה אמר יי אלהים: והוה פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר: בר אדם מה שנא אילן גופנא מכל אילני שבשתא דהות באעי חורשא:

שש מאות שנה · ונח דניאל ואיוב בתוכה · ונח מצא חן בעיני יי: יוצאים ד' מל' וסי' והנה נותרה בה פלטה · יוצאים אל הגלילה · כי מימיו מן המקדש · אל ארץ צפון וציחו דזכריה: הזמורה ב' ומל' וסימ' ויאמר אלי הראית בן אדם הנקל · בן אדם מה יהיה עץ הגפן:

זה לבדו על הארץ בענין זה וכן היא המסרה מן ריש ספרא עד והטף כולהון אל הארץ בר מן חד על הארץ או חרב אביא על הארץ ואמרתי חרב תעבור בארץ · לא אמ' בחיה ובדבר ואמרתי כי אין פירוש ו ואמרתי להם ע"י נביאי' להתרות' כי לא שולח נביא לפרוש ועוור' להתרותם כי השכל הוא המתרה בעברו' כלה שהשכל מורה עליה אלא פירוש ואמרתי כי לחרב יש אומרים ומגידים טרם בואה ש שמגידי' עוברי ארחות מלך פלו' יבא על הארץ הזאת והאומרים ההם כאילו אמ' הא' יתברך כמו והכרתי שהחיל הבא עליהם הם המכריתים אלא שהאל העיר את רוחם לבא עליהם אבל חיה משולחת בארץ אין אומר ואין מגיד עד בואה וכן הדבר אין מגיד עד בוא: ושלחתי · מבואר הוא: או דבר · ושפכתי חמתי עליה בדם · הטעם כי הדבר יבא ברצון האל בהפסד האויר בחום או בקור משונה מהמנהג והאויר והדם מתדמים בשתי איכיותיהם שהם החום והלחות והדם הוא הנפש ורוח החיים שהיא בלב ת תלויה באויר ואם האויר מופסד הנה גם הדם מופסד וימותו ב ברגע אחד רבים לפיכך אמר ושפכתי חמתי בדם: ונח · אם בן ואם בת · לא רבים ולא אחד כי הראשון אם בנים ואם בנות והשני בנים ובנות וזה אם בן ואם בת אלא שנה כל אחד מהשלשה כמנהג המקרא לשנות מלות בענין כפול: כי כה אמר · אף כי ארבעת שפטי הרעים · רוצה לומר כל שכן כמו אף כי אנכי אעננו והדומים לו אמר בארץ מארצות הגוים באחד מארבעת שפטי' אני אשמה אותה כלה כל שכן במקום שאביא כל הארבעה שראויה שתהיה כלה וא' ירושלם שלחתי האר בעה עם כל זה לא עשיתי כלה כמו שהבטיח' הא' יתברך ואותך לא אעש' כלה · להכרית ממנה אדם ובהמה · כדי היתה שיכרתו ממנה אדם ובהמה אלא שחמלתי עליה והותרתי ממנה פליטה: והנה · המוצאים בנים ובנות · המוצאים מירושלם להגלותם בבלה ואמר בנים ובנו' כנגד מה שאמר אם בנים ואם בנות יצילו אמר כי בירושלם יהיו נצלים בנים ו ובנות אף מן הרשעים שימותו שם ולא כלם כי גם כן מהקטנים נהרגו שם ומתו ברעב ואף מן הגדולים נצלו מן המיתה וגלו: הנם יוצאים אליכם · אמר כנגד בני הגולה הנה הנצלים בירושלם יוצאים בגלות ובאים אליכם בבבל שתראו אותם ותכירו כי בדין לקו ומה שהותרתי מהם לפי מדת רחמים אשר בי כי בדין תראו אותם ברשעם שלא נכנעו מכל אשר עשו והם השארית שנשארו עם יוחנן בן קרח וסיעתו שנשארו ברשעם עדין שלא שמעו לדברי ירמיהו מפי יי' והלכו למצרים: ונחמתם על הרעה · תהיה ראותכם אותם ברשעם נחמה לכם כי בדין הבאתי את כל אשר הבאתי על ירושלם: ונחמתם · מבנין נפעל: ונחמו אתכם · מבנין פעל הדגוש: ויהי · בן אדם מה יהיה עץ הגפן מכל עץ · מה בריעתו מכל עץ אחר ובאיזה עץ גפן אני שואל אותך לא על עץ גפן שעושה פרי כי אותו חשוב הוא אלא הזמורה אשר בעצי היער והוא כמותם שאינם עושים פרי עליה אני שואל אותך כי אפילו בעצי היער איכה כי עצי היער אף על פי שאינם עושים פרי הם ראוים לעשות מהם למלאכה לעשות מהם כלים ולקרות מהם בתים אבל עץ הגפן הזה אינו כן:

היקח

היקח. אם יקחו ממנו יתד אין צריך לומר שלא יקחו ממנו עץ למלאכה אלא אפילו יתד לתלות עליו כל כלי לא יקחו ממנו: כל כלי. שום כלי אפילו קטן כמו כל מלאכה לא תעשו שום מלאכה כל חלב וכל דם לא תאכלו שום חלב ושום דם: הנה לאש נתן לאכלה. אין בו צורך אלא להדליק בו האש: את שני קצותיו אכלה האש. עוד אתנכו פחות ואומר הנה שני קצותיו אכלה האש כלומר אם יקחו אותו מתוך האש אחר שאכלה שני קצותיו באמת תוכו נחר כי אם אכלתו מן הקצה האחד עוד הקצה האחר רחוק מן האש ולא נחר אבל אם אכלה האש שני קצותיו באמת תוכו נחר ואף על פי שלא אכלתו האש נחר הוא מפני האש שאכלה סביבותיו ואין לו צורך לא שיחזיר אדם אותו לאש כי בהיותו תמים ושלם לא היה ראוי למלאכה כל שכן כשאכלתו האש סביביו: ותוכו נחר. פרשו חרר מפעלי הכפל והוא נפעל בשקל ויקל זאת בעיני יי׳ ונסב נטתה ויקמכה אית נחר מפני הזקף או הוא נפעל בינוני לפיכך היא קמוצה כמו עם נבר תתבר אבל נחר מפוח שהוא נפעל עבר החית פ פתוחה וכן ויחר מבנין נפעל בשקל לא יחר אלא מפני שלא תדגש החית והיוד בברי והחית קמוצה מפני הזקף ונחר הוא ענין הדבר המורגש מהאש לא משרף ממש וענין המשל כי המשיל ישראל לעץ גפן שהוא עץ דק ורפה מכל העצים וביאר׳ כאמ׳ כי אתם המעט מכל העמים וכשיוציא פרי טוב יצא ממנו היין המשמח אלהים ואנשים הנה העץ הזה אין בו תועלת אלא בפריו וישראל הוא עץ הגפן כמו שהמשילו ישעיהו ואמר כרם היה לידידי בקרן בן שמן ויטעהו שורק ויקו לעשות ענבים ויעש ב באושים והנה הוא זמורת היער ואין בו צורך אלא לאש וישראל כיון שעשה מעשים רעים אין לו תקנה אלא ליסרו למשפט ברעב ובחרב ובדבר והוא האש והנה שני קצותיו אכלה האש כמו שאמר ארם מקדם ופלשתים מ מאחור ויאכלו את ישראל בכל פה ואמר ותלהטהו ולא ידע ותבער בו ולא ישים על לב ואמר ובתוכו נחר זה ירושלם שהיא ב באמצע ארץ ישראל ובכל הרעה שראו שבאה לעשר השבטי׳ ולכל ערי יהודה לבד ירושלם ואף על פי כן יושבי ירושלם שנחרו מן האש ובאו להם ארבעת ה השפטים לא לקחו מוסר ומה תקוה יש בהם אם ימלטו מן האש שלא תאכלם לגמרי הנה לא יצליחו למלאכה כלומר לא יחזרו בתשובה ולא ייטיבו מעשיהם הנה אין להם תקנה אלא להחזירם לאש לאכלם ולאחריתם גם ירושלם שתהיה שממה וזהו שאמר מהאש יצאו והאש תאכלם ואמרתי שירושלם נמלטה מן האש שלחתי אליהם השבט והערב שישובו בתשובה והעיר לא תטרף בהם ולא שמעו אם כן האש תאכלם: הנה בהיותו תמים. כששיו כל ישראל בארצם לא רצו לחזור בתשוב׳ אע״פ שהייתי מתרה בהם על ידי נביאי תמיד והייתי משליט בהם אויביה׳ לשלול שלל ולבוז בז כדי שיוסרו ולא עשו תשובה כל שכן עתה שהרגילו במעשיהם הרעים עד שאכלה אותם האש כל סביבם וחרבה כל ארץ ישראל מלבד ירושלם והקשו את לבם עד שנעשה להם האסור כהתר והורגלו במעשי הגוים הרעים ואחזו בדעה רעה ואמ׳ כי הגוים מצליחים במעשיה׳ ואע״כ גם אני כמו שאמ׳ אחז כשבלחם עליו מלך ארם כי אלהי מלכי ארם הם מעזרי׳ אותם להם אזבח ויעזרוני לפיכך אין בהם תקוה כי נחרו מן האש ולא הרגישו אם כן האש תאכלם: לכן כה אמר יי׳. בעץ היער. דרך כלל כמו לא תשחית את עצה: אשר נתתיו לאש לאכלה. אמר נתתיו שאל יבר עץ הגפן בזאת התכונה: ונתתי. מהאש יצאו והאש תאכלם. מבואר הוא למעלה ויונתן תרגם על פתגמי אוריתא דיהבין מגו אשתא עברו ועממיא דתקיפין כאישתא ישיצינון: ויהי. בן אדם הודע את ירושלם את תועבותיה׳ כתרגומו הוכח ית יתבי ירושלם וחוי להון ית תועבתהון: ואמרת. אמר לו שיאמר להם תוכחה זו דרך משל ואף על פי שהוא היה יושב בבבל צוה לו שיודיעם שם ע״י ספר אולי ישמעו וישובו: מכורותיך. בחולם ופניכו כמו מגורותיך: ומולדותיך מארץ הכנעני. קשר מ״ם מארץ למולדותיך הסמוך למכורותיך אמר במעמיך את דומה לתרבות ארץ כנען כאילו נולדת ונכנת שם וכאילו אביך האמרי ואמך חתית מעשית כמעשיהם ויונתן תרגם ותימר כדנן אמר יי׳ אלהים ליתבי ירושלם תותביתכון וגו׳: ומולדותיך. עתה החל המשל והמשיל כנסת ישראל לנערה שהיתה בעת לדתה במקום שלא מצאה חומל ומשגיח עליה לעשות לה כרת הילוד אלא כמו שנולדה עם הגיעול והדם השליכוה אל פני השדה כמו שמשליכים חוץ לעיר את הנבלה ודבר המגועל עד שעבר עליה חומל וראה אותה מתבוססת בדמים ובשדה וחמל עליה שלא תמות מתוך הגעל ההוא אלא שתחיה ותהיה עדיין כצמח השדה לרבבה והניחה החומל כמו שהיתה לא רחצה ולא שטף הדמים מעליה והניחה כמו שהיתה עד שגדלה הילדה הזאת ובאה בעדי עדיים כלומר הגיעה לפרקה בימי הנערות שראוי לעדותה בעדי עדים כמשפט הבנות הראויות להנשא לבעל וכשראה החומל כי הגיע עת דודים וראויה היא להיות לאיש פירש כנפיו עליה כלומ׳ הבטיחה שיקחנה לאשה ונשבע לה על זה ובא בברית אתה וכל הענין כאשר הוא הולך ואז הנה פירשנו ענין המליצה ועתה נפרש ענין המשל: ומולדותיך. אמר לך מולדותיך איך היו ועת הלידה הוא עת וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא ובני ישראל פרו וישרצו וירבו שהיתה העת ההיא כנסת ישראל בלי חומל ומשגיח בלתי האל ית׳: ביום הולדת אותך. זה הראשון נכתב בו״ו עם הדגש והוא מקור מבנין הפעל ואותך כמו עמך כאילו אמר ביום שנולדת: לא כרת שרך. כי זה מצרכי הילוד בעת לדתו וכן שאר הדברים הרחיצה והמליחה והחתול ואם לא יעשו דברים אלו לילוד הוא בסכנה שימות לפיכך התידו לעשות לו בשבת כמו שאמר כל האמור בפרש׳ תוכחת עושין לחיה בשבת כי הם דברים שהם סכנה אם לא יעשו אותם ואמר ביום הולדת אותך מכאן שמילדים את האשה בשבת:

לא

אכלתהו ד׳ וסימ׳ ואברנו חיה רעה אכלתהו׳ ויכירה ויאמר׳ הנה בהיותו תמים לא יעשה׳ מטה עזה אש אכלתהו׳ בשומי ב׳ וסי׳ מהאש יצאו והאש׳ בשומי ענן לבושו׳ ומלדתיך ב׳ א׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימ׳ ומלדתיך מארץ הכנעני׳ דכנעני חס׳ ודבתריה ומולדותיך ביום הולדת מל׳ דמל׳:

הֲיֻקַּח מִמֶּנּוּ עֵץ לַעֲשׂוֹת לִמְלָאכָה אִם־יִקְחוּ מִמֶּנּוּ יָתֵד לִתְלוֹת עָלָיו כָּל־כֶּלִי: הִנֵּה לָאֵשׁ נִתַּן לְאָכְלָה אֵת שְׁנֵי קְצוֹתָיו אָכְלָה הָאֵשׁ וְתוֹכוֹ נָחָר הֲיִצְלַח לִמְלָאכָה: הִנֵּה בִּהְיוֹתוֹ תָמִים לֹא יֵעָשֶׂה לִמְלָאכָה אַף כִּי־אֵשׁ אֲכָלַתְהוּ וַיֵּחָר וְנַעֲשָׂה עוֹד לִמְלָאכָה:
לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה כַּאֲשֶׁר עֵץ־הַגֶּפֶן בְּעֵץ הַיַּעַר אֲשֶׁר־נְתַתִּיו לָאֵשׁ לְאָכְלָה כֵּן נָתַתִּי אֶת־יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם: וְנָתַתִּי אֶת־פָּנַי בָּהֶם מֵהָאֵשׁ יָצָאוּ וְהָאֵשׁ תֹּאכְלֵם וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה בְּשׂוּמִי אֶת־פָּנַי בָּהֶם: וְנָתַתִּי אֶת־הָאָרֶץ שְׁמָמָה יַעַן מָעֲלוּ מַעַל נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה:

יו וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: בֶּן־אָדָם הוֹדַע אֶת־יְרוּשָׁלִַם אֶת־תּוֹעֲבֹתֶיהָ: וְאָמַרְתָּ כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה לִירוּשָׁלִַם מְכֹרֹתַיִךְ וּמֹלְדֹתַיִךְ מֵאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי אָבִיךְ הָאֱמֹרִי וְאִמֵּךְ חִתִּית: וּמוֹלְדוֹתַיִךְ בְּיוֹם הוּלֶּדֶת אֹתָךְ

ב׳ חסר · ב׳ את מדכי · ל׳ וול׳ פ׳ בסיפ׳ לו׳ · ד׳ ל׳ כל סימ׳ רכ׳ · ג׳ בכסל׳ · ל׳ ח׳ · ג׳ · ל׳ עין למוחו · ל׳ · לא׳ בסל׳ · ה׳ בסל׳ · לא׳ מל׳ דמל׳ · ל׳ מל׳ דמל׳ ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מל׳

הֲיִסְבוּן מִנֵּיהּ אָעָא לְמֶעְבַּד עִיבִידָא אִם יִסְבוּן מִנֵּיהּ סִיכְתָא לְמִתְלֵי בַהּ כָּל מָאן: הָא לְאֶשָּׁתָא אִתְמְסַר לְאִישְׁתֵּיצָאָה יַת תְּרֵין סִיטְרוֹהִי אֲכַלָא אֶשָּׁתָא וְגַוִּיהּ חַר הֲיִכְשַׁר לְעִיבִידָא: הָא כַּד הֲוָה שְׁלִים לָא כְּשַׁר לְעִיבִידָא אַף אֲרֵי אֶשָּׁתָא אֲכַלְתֵּיהּ וַחֲר הֲיִכְשַׁר עוֹד לְעִיבִידָא: בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים כְּמָא דְאִילָן גּוּפְנָא בְּאָעֵי חוּרְשָׁא דִּמְסַרְתֵּיהּ לְאֶשָּׁתָא לְאִישְׁתֵּיצָאָה כֵּן מְסָרִית יַת יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם: וְאֶתֵּן יַת פּוּרְעָנוּתִי בְּהוֹן עַל פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא דִּיהִיבִין מִגּוֹ אֶשָּׁתָא עֲבָרוּ וְעַמְמַיָּא דְתַקִּיפִין כְּאִישָּׁתָא יְשֵׁיצִינוּן וְתִידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ כַּד יָחוּל רוּגְזִי בְּהוֹן: וְאֶתֵּן יַת אַרְעָא לְצַדוּ חֲלָף דְּשַׁקַּרוּ שְׁקַר אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים: וַהֲוָה פִּתְגָּם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר: בַּר אָדָם הוֹכַח יַת יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם וְחַוִּי לְהוֹן יַת כָּל תּוֹעֲבָתְהוֹן: וְתֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם תּוֹתָבְתְכוֹן וְיַלְדוּתְכוֹן מֵאַרְעָא כְנַעֲנָאֵי תַּמָּן אִתְגְּלֵיתִי עַל אַבְרָהָם אֲבוּכוֹן בֵּין בִּתְרַיָּא וְהוֹדַעְתֵּיהּ דְּאַתּוּן נַחְתִּין לְמִצְרַיִם בִּדְרַע מְרוֹמָם אֲנָא פָּרִיק יַתְכוֹן וּבִזְכוּת אֲבָהָתְכוֹן אֲנָא מְתָרֵיךְ מִן קֳדָמֵיכוֹן יַת אֱמוֹרָאֵי וּמְשֵׁיצֵי יַת חִתָּאֵי: וְאַף כַּד נְחָתוּ אֲבָהָתְכוֹן לְמִצְרַיִם תּוֹתָבִין בְּאַרְעָא לָא דִילְהוֹן מְשַׁעְבְּדִין וּמְעַנַּן הֲוָת כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דַּמְיָא לְוַלְדָּא דִּירְטִישׁ עַל אַפֵּי בָרָא

רשי

היוקח ממנו וגו׳. איכה ראויה לכך: כל כלי. שום כלי: הנה לאש נתן לאכלה. ארבוריר בלע״ז הנה שאליתך על התמים ואינו ראוי לכלום עתה עוד אני מוסיף על ה השאלה הנה אם נתנו זמורה ממנה באש ו ואכלה האש בשתי ק קצות הקיפה עד כי נחר תוכו: נחר. נשחר מן האש ברו״איר בלע״ז נחר לשו׳ ועצמי חרה וים לועזי׳ אשאר״ט בלע״ז וכן ויחר עלי א אפו חברו מנחם עם עצמי חרה היצלח עוד למלאכה: כן נתתי. את ירושלם שתי ק קצותיה אכלה האש שתי גליות כשגלה יהויקים גלו עמו מזרע המלוכ׳ ומן הפרתמים כמו שנאמר בדניאל אחריו גלה יכניה בנו והחרש והמסגר ותוכו נחר צדקיהו הנותר בה כבר גזרתי עליו שלא חופניך נחלי אש וזרוק על העיר: מהאש יצאו. על פתגמי אורית׳ דיהיבין מגו אישתא עברו ו ועממיא דתקיפין כ כאישת׳ ישיצונון: הודע. פיישבו״ייר בלע״ז: מכורותיך. כמו מגורותיך מנחם חברו לשון תולדה וכן פירש כלי חמס מכורותיהם אים מארץ מכרו לבד ממכריו כלם לשון ת תולדות: אביך ואמך. אברהם ושרה משם כשלו גדולתם ובני חת נתנו לה קבר: ביום הולד׳ אותך. פושכי״אש בלע״ז כשבחרתי בך במצרי׳ היית בלא שום תיקון ולפי שדימה ה הדבר ללידה הזכיר כאן תיקוני הוולד:

סרך

לֹא־כֻרַּת שָׁרֵּךְ וּבְמַיִם לֹא־רֻחַצְתְּ
לְמִשְׁעִי וְהֻמְלֵחַ לֹא הֻמְלַחַתְּ וְהָחְתֵּל
לֹא חֻתָּלְתְּ׃ לֹא־חָסָה עָלַיִךְ עַיִן
לַעֲשׂוֹת לָךְ אַחַת מֵאֵלֶּה לְחֻמְלָה
עָלָיִךְ וַתֻּשְׁלְכִי אֶל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה בְּגֹעַל
נַפְשֵׁךְ בְּיוֹם הֻלֶּדֶת אֹתָךְ׃
וָאֶעֱבֹר עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ מִתְבּוֹסֶסֶת
בְּדָמָיִךְ וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי וָאֹמַר
לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי׃ רְבָבָה כְּצֶמַח
הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךְ וַתִּרְבִּי וַתִּגְדְּלִי
וַתָּבֹאִי בַּעֲדִי עֲדָיִים שָׁדַיִם נָכֹנוּ
וּשְׂעָרֵךְ צִמֵּחַ וְאַתְּ עֵרֹם וְעֶרְיָה׃
וָאֶעֱבֹר עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ וְהִנֵּה עִתֵּךְ
עֵת דֹּדִים וָאֶפְרֹשׂ כְּנָפִי עָלַיִךְ

דְּלָא אִתְפְּסַק שׁוּרֵיהּ וּבְמַיָּא לָא
אִשְׁתְּטִיף לְאִתְנַקָּרָא וּבְמִלְחָא לָא
אִתְמְלַח וּבְאִיסוּרִין לָא אִתְאֲסַר׃
לָא חָסַת עֲלֵיכוֹן עֵינָא דְּפַרְעֹה
לְמֶעְבַּד לְכוֹן טָבָא חֲדָא לְאַנְחָא
לְכוֹן מִשִּׁעְבּוּדְכוֹן לְרַחֲמָא עֲלֵיכוֹן
וּגְזַר עֲלֵיכוֹן גְּזֵירַת גְּמִירָא לְמִירְמֵי
דְּכוּרֵיכוֹן בְּנַהֲרָא לְאַבָּדָא יָתְכוֹן
בְּעִידָן דַּהֲוֵיתוּן בְּמִצְרָיִם׃ וְעַל דְּכְרַן
קְיָם אֲבָהָתְכוֹן קֳדָמַי אִתְגְּלֵיתִי
לְמִפְרְקְכוֹן אֲרֵי גְּלֵי קֳדָמַי אֲרֵי
אַתּוּן מְעַנַּן בְּשִׁעְבּוּדְכוֹן וַאֲמָרִית
לְכוֹן בִּדְמָא דִּמְהוּלְתָּא אֲחוּס
עֲלֵיכוֹן וַאֲמָרִית לְכוֹן בִּדְם פִּסְחָא
אֶפְרוֹק יָתְכוֹן׃ רִיבְבַת כְּצִימְחֵי
חַקְלָא יְהַבְתִּיכוֹן וּסְגֵיתוּן
וְתַקִּיפְתּוּן וַהֲוֵיתוּן לְזַרְעִין וּלְשִׁבְטִין
וּבְעוֹבָדֵי אֲבָהָתְכוֹן תַּקְנַיָּא עִידָן פּוּרְקָן כְּנִשְׁתְּכוֹן מְטָא אֲרֵי אַתּוּן מְשַׁעְבְּדִין וּמְעַנַּן׃
וְאִיתְגְּלֵיתִי עַל מֹשֶׁה בְּאַסְנָא אֲרֵי גְּלֵי קֳדָמַי אֲרֵי מְטָא זְמַן פּוּרְקָנְכוֹן וְאַגֵּינִית בְּמֵימְרִי עֲלֵיכוֹן

ובמים ג' בקריאה וסימ' ובמים רבים זרע שיחור . ובמים לא רחצת למשעי . ובמים עזים נתיבה : אל פני ט' בקריא' וסימ' שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך קדמאה . וזאת תורת המנחה הקרב אתה בני אהרן . ויקחו את אשר צוה משה אל פני . את הצפור החיה יקח אתה ואת עץ תנינא . ואל יבא בכל עת אל הקדש אל מבית . ויבא משה ואהרן אל פני אהל . ויקהלו משה ואהרן את הקהל . לא חסה עליך עין . ואצאה בשע' הגיא לילה . וכן בעשרי' וחמש שנה לגלותינו עד סוף דסיפרא דכוו' אל פני ואל פני בכבד על פני וסי' בסד' משפטי' :

רשי

שרך . כמו שררך : למשעי . לבחנות כחיה הסלע שעיעות כיפה תרגומו אפ"ל במכנט בלע"ז ומנחם חבר למשעי לשון שעשוע : לא המלחת . מכאן שמולחין את הולד כדי שיתקשה בשרו : והחתל . לשון כריכה בבגדים וכן וערפל חתולתו הוא שמלפפין את הולד : לחמלה . לחוס : בגעל . אשבוריש מכט בלע"ז : מתבוססת . כרפסת כמו יבוס קמינו : ברמיך חיי . אף בגוליך זה לא תמותי ושניה לומר שני פעמי' לפי שבשני דמים פסח ודם מילה נגאלו . לשון אחר מתבוססת מוי"ליאה בלע"ז : בעדי . לשון מכלול ומנחם פירשו בעדי עדים לשון שד כמו בבטחו כי' עדיער אכנ"ויקא אם גלא בל אבל רובם פתר אותו לשון עדי ותכשי' עדי עדים הוא מן י' שמות אדי אריים בני בניים גרי גריים : נכונו . פורנ"בו אפייט"יאם בלע"ז : ושערך צמח . סימני נערות : דודים . אמיט"יאם בלע"ז : ואסוכך . לשון מטיחה וכל הענין הזה אלא לשון משל ויונתן פירש אתכולה ואין להוסיף על התרגו' וכן פירשה מכורותיך ומולדותיך וגו' תותבותכון וילדותכון מארע כנענאי תמן איתגליתי על אברהם אבוהון בין בתריא ואודעתיה דאיכון כחתין למצרים וברע מרמס אנא פריק יתכון ובזכות אבהתכון אנא מתריך ית אמוראי וחתאי : ומולדותיך ביום הולדת אותך וגו' . ואף כד נחתו אבהתכון למצרי' תותבין בארעא דלא דילהון משעבדין ומענן להון הות כנישתא דישר' דמיא לוולדא דרטים על אפי ברא דלא איתפסק טוריה ובמיא לא איסטחיף לאיתנקרא ובמלחא לא איתמלח ובאיסורין לא איתאסר : לא חסה עליך עין וגו' לא חסת עליכון עינא דפרעה רשיעא למעבד לכון טבא חדא לאנחא לכון משעבודכון לרחמא עליכון וגזר עליכון גזירת גמירא למרמי ית דכוריכון בנהרא לאבדא יתכון בעידן דהויתון במצרים : ואעבר עליך וגו' . ועל דוכרן קים אבהתכון קדמי איתגליתי למפרקכון ארי גלי קדמי ארי אתון מענן בשעבודיכון ואמרית לכון בדמא דמהולתא אחוס עליכון ואמרית לכון בדם פסחא אפריק יתכון : רבבה כצמח השדה נתתיך . ריבבת כצימחי חקלא יהבתיכון וסגיתון ותקיפתון והויתון לזרעין ולשבטין ובעובדי אבהתכון תקניא עידן פורקן כנישתכון מטא ארי אתון משעבדין ומענן : רבבה כצמח השדה . כמו שנאמר ובני ישראל פרו וישרצו וירבו : ואת ערום ועריה . מן המצות : ואעבור עליך ואראך . ואיתגליתי על משה באסנא ארי גלי קדמי ארי מטא זמן פורקנכון ואגינית במימרי עליכון ואעדיתי חוביכון וקיימית במימרי למפרק יתכון כמה דקיימית לאבהתכון אמר יי' אלהי' למהויכון עם משמש קדמי . ואפרש כנפי : כנף בגדי :

ואשבע

רדק

לא כרת שרך . מכאן שחותכין את הטיבור בשבת : ובמים לא רחצת . מכאן שמרחיצין את הולד בשבת וכרת שלא נזכר פעלו מן הדגוש וכן והאסרה אסר עליו כרתה : שרך . דגש הרי"ש לחסרון הרי"ש האחרת והשרר הוא הטבור וידוע הוא : ובמים לא רחצת . שהם רחיצה במים חמין : והמלח לא המלחת . מכאן שמולחין את הולד בשבת : והחתל לא חתלת . מכאן שמלפפין את הולד בשבת : למשעי : פירושו להחליק הבשר כי הרחיצה במים חמין מחליקים הבשר ומעברת אותו ותרגום חלקת בואריו שעיעות בואריה ויהיה היו"ד למשעי במקום אות הכפל : והמלח לא המלחת . והמלח בקמץ חטף הה"א : הומלחת . בשורק הה"א כי המלח מחזק עור בשר הילד ומקשה אותו : והחתל לא חתלת : כמו שמלפפין את הולד ומחתלין אותו בחתלת בגדי' וקושרין אותו לתקן איבריו וליסרם לפי שהיה במעי אמו כרוך בשליתו ראשו בין ברכיו . וענין המשל שהיו ישראל במצרים מעת מות יוסף וקם מלך חדש על מצרים כילד שאין בו כח לפרנס עצמו ולא מצא חומל שיחמול עליו ולא עוד אלא שהשליכוהו חוץ לעיר על פני השדה מרוב מאסם בו זהו שאמ' בגעל נפשך ביום הולדת אותך זהו געל דמי הלידה כן ישראל העבידום מצרי' בפרך וענו אותם בכל מיני ענוים עד שהיו קרובים למות מרוב הענוים ולא עוד אלא שהשליכום חוץ לעיר בשדה כמו שכתוב בחומר ובלבנים ובכל עבוד' בשדה שמאסם בהם שלא יראום זהו משל ותשלכי על פני השדה ויונתן תרג' הפסוק כן ואף כד נחתו אבהתכון למצרים וגו' : לא חסה עליך עין . אחת מאלה . אפילו אחת מאלף כל שכן כלם שהיית צריכה להן : לחמלה בשורק החי"ת : אל פני . כמו על פני . וכמוהו רבים : בגעל נפשך . גופך וכן ברזל באה נפשו גופו והגעל הוא דמי הלידה זהו שאמר ביום הולדת אותך הגעול שהיה לך ביום שנולדת וענין זה המשל מבואר הוא למעלה ויונתן תרגם לא חסת עליכון עינא דפרעה וגו' : ואעבור עליך : כבר פירש' ענין המליצה וענין המשל זהו שאמר ואודע להם בארץ מצרים על ידי אהרן ומרים ומשה כורע להם בנבואה שהזהירו אותם לאמר להם איש שקוצי עיניו השליכו ובגלולי מצרים אל תטמאו : ואראך מתבוססת בדמיך . מתגוללת בדמי הלידה והמשל שהיו מתבוססים בטיט והוא החמר שהיו עושים ממנו הלבני' ולא היה להם פנאי לנקות עצמן ממנו כי תמיד היו מכריחים אותם לעשות הלבני' יום יום לא ישבותו : בדמיך חיי . לא תראו שתמותו מתוך כובד העבודה הזאת אלא עם כל זה הטנוף והכלוך וכובד העבודה תחיו ותרבו כצמח השדה : חיי . כמו תחיי צווי במקום איתן כמו עלה ומות בהר כמו תמות שם קיבך כמו תמים ומה שכפל פעמים בדמיך חיי לחזק את לבה שלא תירא כי כן מנהג המקר' לכפול הדברי' לחזק הענין ורבותינו ז"ל דרשו הכפל לדם פסח ודם מילה בשרם כי בזכות שתי המצות האלה יצאו מהגלות ויונתן תרגם על דוכרן קיים אבהתכון קדמי אתגליתי למפרקכון וגו' : רבבה . מבואר הוא למעלה : ותרבי ותגדלי . כמו שאמר וירבו ויעצמו במאד מאד אחד מהם ברבוי המספר ואחד מהם ברבוי הגוף : ותבואי בעדי עדים . באת לעת שאת ראויה לעדי עדים כנערה שהגיע זמנה להיות לאיש ראוי לערותה בתכשיטין כאיס ופי' בעדי עדים בטוב וביפה שבעדים כמו מלך מלכים כלומר זמן ישראל הגיע לצאת מן הגלות כמו שאמר פקוד פקדתי אתכם ואת העשוי לכם במצרים ואומר אעלה אתכם מעני מצרים והעדי הוא כלי כסף וכלי זהב ושמלות שנצלו את מצרים והרב אבי ז"ל פירש עדי עדים עדי הגוף כמו שפירש אחריו שדים נכונו ושערך צמח ואלו הן סימני נערות תכונת השדים והשער הצומח במקום הערוה ויתכן בעדי עדים על דרך משל על חקי התורה ומשפטיה הטובים שהם כעדי כמו שאמר בדרך משל כי לוית חן הם לראשך וענקים לגרגרותיך : צמח . פעל עומד מן הדגוש ובא להורות על רוב הצמיחה ועל מהירותה : ואת ערום ועריה . ערומה וגלויה כיום הלידה . ואת ערום ועריה שם יתפרש בחסרון בית בערום ובעריה ואפשר שהם תאר ואמר ערום לשון זכר שכיון שהוא משל לכנסת ישראל ידבר פעם לשון זכר ופעם לשון נקבה ולשון זכר הוא כנגד העם ולשון נקבה על כנסת ישראל וזהו בכמה מקומות בדברי הנבואה שמדבר על כנסת ישראל זכר ונקבה ופירוש ערום ועריה על דרך המשל יתכן כמשמעו שהיו לבושים בגדים פחותים כשבויי' ועבדים והרי הם כאילו הם ערומי' או יהיה דרך משל שהיו ערומי' מתמצות האבו' לשמור דרך יי' לעשות צדקה ומשפט וכן שדים נכונו משל על התור' שבכתב ותורה שבעל פה שהיו נכונות לתתם להם בצאתם ממצרים וכן יתפרש במשל שיר השירים שני שדיך תורה שבכתב ותורה שבעל פה כי כמו שהשדים מגדילים התינוק ומעמידים אותו בחיים כן התור' מורה דרך החיים בזה ובבא וכן ושערך צמח משל ליחידים שבישראל שפירשו מדרך הרעה מעת שהתנבאו להם הנביאים במצרים כי כמו שהשער סימן לנערה שיצאה מקטנות לנערות כן בדרך המשל סימן לאותם שהיו קטני אמנה שיצאו מאמונתם הרעה לאמונה טובה על ידי תוכחת הנביאים ועליהם נאמר לך ואספת את זקני ישר' והנזירים והפרושים מגדלים שערם לפיכך השער משל להם וכן במשל שיר השירים שערך כעדר העזים משל על הנזירים והפרושים בישראל ואמר ואת ערום ועריה על רוב ישראל שהיו במצרים שנאמר עליהם וימרו בי ולא אבו לשמוע אלי איש את שקוצי עיניהם לא השליכו והיו ערומים מן המצות לעשות צדקה ומשפט ויונתן תרגם ריבבת כצמחי חקלא יהבתיכון וגו' : ואעבור עליך ואראך והנה עתך עת דודים . שנגלתי למשה בסנה ועשה במצותי אותות ומופתים והראתי כי עת דודים הגיע שנלחמתי בעבורך במצרים עד שהוצאתיך משם ביד חזקה : ואפרוש כנפי עליך . כמו שאמר ופרשת כנפיך על אמתך כי גואל אתה כלומר אמרתי שתהיו לי לעם כמו שאמר ולקחתי אתכם לי לעם :

ואבשם

ואכסה ערותך. שהיית ערום ועריה וכסיתיך אם כמשמעו בבגדים טובים כמו שפירשנו או בדרך הטובה שהוריתי אתכם ובנסים ובנפלאות שהראיתי לכם עד ששבתם כלכם לאמונה טובה ואין ערוה ודבר רע בתיכם: ואשבע לך. זהו שאמר לכן אמור לבני ישראל אני יי׳ והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים׳ אני יי׳ שקיימתי שבועתי: ואבוא בברית אתך. בהר סיני הנה דם הברית אשר כרת יי׳ עמכם על כל הדברים האלה: ותהיי לי לעם. כמו שאמר היום הזה נהיית לעם ליי׳ אלהיך ותרגם יונתן ואתגליתי למשה בסנה וגו׳: וארחצך. הוא מה שאמר לך אל העם וקדשתם היום ומחר וכבסו שמלותם כמי שיצא מעבדות לחרות שרוחץ ומחליף שמלותיו גם לטהר מן הטומאה שיצאו מתוכה שמכנו בתוך עם טמא זהו שאמר ואשטוף דמיך מעליך שטף ולכלוך העבודה כמו שפירשנו ואסכך בשמן לערן הבשר שנתקשה בעבוד בחומר ובלבנים ואמשל למנוחה שהיתה להם וספוק צרכם במדבר כמו שאמר ויתערכו מטובך הגדול וזהו שאמר אחר זה ואלבישך רקמה וכל הענין עד ותצלחי למלוכה הוא הרחבת המליצ׳ לרוב הטובה שהיה להם במדבר במאכל ובמשתה ובכל תענוג ובכסות ובנעלה כמו שנ׳ שמלתך לא בלתה מעליך ורגלך לא בצקה זה ארבעים שנה: ואלבישך רקמה. ת״י ואלבישית יתכון לבושי ציורין וגו׳ אמ׳ רבי יהודה ברבי סימון אמר הקדוש ברוך הוא לא תהיו סבורין שאת גמלי שלש עשר׳ דבר שהפרשתם לי כנגד שלש עשר׳ דבר שעשיתי לכם במצרים ואלו הן ואלבישך רקמה וגו׳ ואני מעלה עליכם שאתם גומלים עלי כמו שאמ׳ דוד אשיר ליי׳ כי גמל עלי׳ לעולם הבא אני פורע לכם כנגד שלש עשרה דבר אלו וברא יי׳ על כל מכון הר ציון ועל מקראיה ענן יומם ועשן ונגה אש להבה לילה כי על כל כבוד חפה וסכה תהי׳ לצל יומם מחורב ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר הוי אומר אשירה ליי׳ כי גמל עלי: ואנעלך. הענין בפוא ופתח: ואכסך משי. הוא״ו פתוחה ואף על פי שהענין מורה לעבר וכמוהו ואעמוד עליו ואמותתהו: ואעדך עדי. תרגם יונתן ותקינית יתכון וגו׳: ואתן נזם. תרגם יונתן ויהבית ארון קיימי ביניכון וגו׳: משי. כן כתיב בוא״ו והיו״ד בכתוב נוספת: ותיפי. מלעיל בשני פסוקין לבן אשר וסרפו יפה והוא מנחי הקבוצותי ותצלחי למלוכה. שתמלכי על גוים אחרים וזה כשהגיע זמן מלכות בית דוד: ויצא לך שם בגוי׳ ביפיך. זה היה במלכו׳ דוד ושלמה כי כליל הוא שלם בכל ענייני היופי וההדר: בהדרי אשר שמתי עליך כלומר כל זאת ההצלח׳ הגדולה שהיתה לך באלה הימים בעזרתי היתה שהיית את עושה רצוני ואני גם כן הייתי משליט אותך על הגוים לא בכחך ועוצם ידיך: ותבטחי ביפיך ותזני על שמך. בטחת בהצלחה הגדולה ועל שמך שיצא לך שם בגוים ותזנית אחרי אלהים אחרים מאלהי העמים כמו שנאמר ויטמן יסורון ויבעט וכל ענין הזנות הבא בכנסת ישראל היא עבודה זרה ואף על פי שהמליצ׳ היא כמשפטי הזנות וכדרך התשמים הכל היא ענין המליצה לפי שדמה אותה לזונה אבל המשל הוא על כל מיני עבודה זרה: ותשפכי את תזנותיך על כל עובר. כמו הכלי שהוא מלא יותר מדי ונשפך

ואשבע לך. לכן אמור לבני ישראל אני יי׳ והוצאתי אתכם ואין לכן אלא שבוע׳ כמו שנאמר לכן נשבעתי לבית עלי: ואבוא בברית אותך. הנה דם הברית אשר כרת יי׳ עמכם: וארחצך במים. ופריקית יתכון משעבוד מצראי ואעדיתי תקוף מרוותא מנכון ודברית יתכון בחירותא: ואלבשך רקמה. ואלבישית יתכון לבושי ציורין מחמד׳ סנאיכון: ואנעלך תחש. איקאלבריטוני טיסון כל׳ ויהבית מסן דיקר בריגליכון: ואחבשך בשש. איפוביייכיסטוס בלע״ז וקדשית מנכון כהניא לתהוי משמשין קדמי במצנפן דבוץ: ואכסך משי. שמ״את בלע״ז וית כהנא רבא בלבושי צבעוני׳ ומדר׳ אגד׳ ואכסך משי אלו סבעננים כבוד דכתיב לא ימיש עמוד הענן יומם: ואעדך עדי. איפאריטווי בלע״ז ותקינית יתכון תיקון פיתגמי אורית׳ כתיבין על תרין לוחי אבניא: צמידים. חבריתים דבור כנג׳ חבירו חמש כנגד חמשה: ואתנה על ידי משה: ואתן נזם על אפך. ויהבית ארון קיימי ביניכון: ועגילים על אזניך. לשון נזם וענן דיקר מטיל עילויכון על שם שהיו מוקפין בענני׳: ועטר׳ תפאר׳ בראשך. ומלאך שליח מן קדמי מדבר בריסיכון שנאמר ויעבר מלכם לפניה׳ וה׳ בראשם: ותעדי זהב וכסף. ויהבית משכני ביניכון מתקן בדהב וכסף ויריעות בוץ וצבעונין וציורין ומנא דטב כסולתא וכדבש וכמשח אכילית יתכון ועתרתון ותקיפתון לחדא ואצלחתון ושליטתון בכל מלכוותא: סלת ודבש ושמן אכלתי. המן שהיה משתנה לכל הטעמים לסלת ודבש ושמן אכלת ומדרש אגדה י״ג דברים יש כאן וכנגדן אמר להם הב״ה להביא י״ג דברים המנויין בתרומ׳ המשכן ואעפ״כ הוא פורע להם כנגדן לעתיד לבא י״ג דברים וברא יי׳ על מכון הר ציון וגו׳ וסוכה תהיה לצל יומם מחורב מזרם וממטר וגו׳: ותיפי. לשון יופי: כי כליל הוא. לשון מכלול ד״א כי כליל הוא כי שלם היה ד״א כי כליל קרונ״א בל׳ כמו כזר דמתרגמי׳ כלילא: ותזני על שמך. בטחת על שם היופי שיצא לך: ותשפכי את תזנותיך. הראית יופיך לכל עובר עד כשפכה עליהם תאות זנותיך לפתות אותך לזנות עמם: לו יהי. ומשכתאו לך אתה הפקרת להם עצמך ולכל אשר שאל זנותך לו היה ויונתן תרג׳ ולא כשר ליך למעבד כן כאילו היה כתוב לא יהי וכל משל הזה על עגל המדב׳ ועל שאר ע״ז שעבדו שבטו של דן במדבר כמו שכתו׳ כל הנחשלי׳ אחריך ומכיהו בפסיקתא זה שבטו של דן שהענן פולטו שהיו כולם עובדי ע״ז: במות טלואות. מכוסות בבגדים מנומרי׳ של מיני צבעונין פלטרי״אם בלע״ז: לא באות. לא היתה ראויה זאת לבא כ״ן אבנ״יר אוב״ן אאי״טרא בלע״ז: בלתי

מעליך ג׳ בקריא׳ וסימ׳ והסירי את יינך מעליך. וכשד קדש יעברו מעליך. וארחצך במים. ועתה אשכור מוטהו מעליך: ושמן ו׳ בקריא׳ וסימ׳ סלת ודבש ושמן אכלתי. ולחמי אשר נתתי לך סלת. בחטי מנית ופנג ודבש. אהב יין ושמן. אוצר נחמד. ומאכל ומשתה. בקצת ספרי מסרה מונה גם בכלל

וָאֲכַסֶּה עֶרְוָתֵךְ וָאֶשָּׁבַע לָךְ וָאָבוֹא בִבְרִית אֹתָךְ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה וַתִּהְיִי־לִי׃ וָאֶרְחָצֵךְ בַּמַּיִם וָאֶשְׁטֹף דָּמַיִךְ מֵעָלָיִךְ וָאֲסֻכֵךְ בַּשָּׁמֶן׃ וָאַלְבִּישֵׁךְ רִקְמָה וָאֶנְעֲלֵךְ תָּחַשׁ וָאֶחְבְּשֵׁךְ בַּשֵּׁשׁ וַאֲכַסֵּךְ מֶשִׁי׃ וָאֶעְדֵּךְ עֶדִי וָאֶתְּנָה צְמִידִים עַל־יָדַיִךְ וְרָבִיד עַל־גְּרוֹנֵךְ׃ וָאֶתֵּן נֶזֶם עַל־אַפֵּךְ וַעֲגִילִים עַל־אָזְנָיִךְ וַעֲטֶרֶת תִּפְאֶרֶת בְּרֹאשֵׁךְ׃ וַתַּעְדִּי זָהָב וָכֶסֶף וּמַלְבּוּשֵׁךְ שֵׁשִׁי וָמֶשִׁי וְרִקְמָה סֹלֶת וּדְבַשׁ וָשֶׁמֶן אָכָלְתִּי וַתִּיפִי בִּמְאֹד מְאֹד וַתִּצְלְחִי לִמְלוּכָה׃ וַיֵּצֵא לָךְ שֵׁם בַּגּוֹיִם בְּיָפְיֵךְ כִּי כָּלִיל הוּא בַּהֲדָרִי אֲשֶׁר־שַׂמְתִּי עָלַיִךְ נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה׃ וַתִּבְטְחִי בְיָפְיֵךְ וַתִּזְנִי עַל־שְׁמֵךְ וַתִּשְׁפְּכִי אֶת־תַּזְנוּתַיִךְ עַל־כָּל־עוֹבֵר לוֹ־יֶהִי׃ וַתִּקְחִי מִבְּגָדַיִךְ וַתַּעֲשִׂי־לָךְ בָּמוֹת טְלֻאוֹת וַתִּזְנִי עֲלֵיהֶם לֹא בָאוֹת וְלֹא יִהְיֶה׃ וַתִּקְחִי כְּלֵי תִפְאַרְתֵּךְ מִזְּהָבִי וּמִכַּסְפִּי

וַאֲעַדִּיתִי חוֹבֵיכוֹן וְקַיֵּימִית בְּמֵימְרִי לְמִיפְרַק יַתְכוֹן כְּמָא דְקַיֵּימִית לַאֲבָהַתְכוֹן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לְמֶהֱוֵיכוֹן עַם מְשַׁמֵּשׁ קֳדָמַי׃ וּפָרֵיקִית יַתְכוֹן מִשִּׁעְבּוּד מִצְרָאֵי וְאַעֲדִיתִי תְּקוֹף מַרְוָות מִנְּכוֹן וְדַבָּרִית יַתְכוֹן בְּחֵרוּתָא׃ וְאַלְבֵּישִׁית יַתְכוֹן לְבוּשֵׁי צִיוּרִין מֶחֱמַדַּת סַנְאֵיכוֹן וִיהָבִית מְסַן דִּיקַר בְּרִיגְלֵיכוֹן וְקַדְּשִׁית מִנְּכוֹן כָּהֲנֵי לְמֶהֱוֵי מְשַׁמְּשִׁין קֳדָמַי בְּמִצְנְפַן דְּבוּץ וְיַת כַּהֲנָא רַבָּא בִּלְבוּשֵׁי צִבְעוֹנִין׃ וְתַקֵּינִית יַתְכוֹן תִּיקּוֹן פִּתְגָמֵי אוֹרַיְתָא כְּתִיבִין עַל תְּרֵין לוּחֵי אַבְנַיָּא וִיהַבִית עַל יְדֵי מֹשֶׁה וּבְקוּדְשַׁת שְׁמִי רַבָּא קַדֵּישִׁית יַתְכוֹן׃ וִיהָבִית אֲרוֹן קְיָימִי בֵּינֵיכוֹן וַעֲנַן יְקָרִי מַטֵּלִי עִילָוֵיכוֹן וּמַלְאַךְ שָׁלִיחַ מִן קֳדָמַי מְדַבַּר בְּרֵישְׁכוֹן׃ וִיהָבִית מַשְׁכְּנִי בֵּינֵיכוֹן מְתַקַּן בִּדְהַב וּכְסַף וִירִיעוֹ בוּץ וְצִבְעוֹנִין וְצִיּוּרִין וּמַנָּא דְטַב כְּסוּלְתָּא וּכְדִבַשׁ וּכְמִשַׁח אֲכֵילִית יַתְכוֹן וַעֲתַרְתּוּן וְתַקִּיפְתּוּן לַחֲדָא וְאַצְלַחְתּוּן וְשַׁלַּטְתּוּן בְּכָל מַלְכְּוָותָא׃ וּנְפַק לָךְ שׁוּם כְּנִשְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל בֵּינֵי עַמְמַיָּא בְּשׁוּפְרִיךְ אֲרֵי גְמִיר הוּא יְקָרִי דְשַׁוִּיתִי עֲלַיִךְ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ וְאִתְרְחִיצַת בְּשׁוּפְרִיךְ וְטָעֵית עַל שְׁמִיךְ וְאִתְחַבַּרְתְּ לִיךְ לְמִיפְלַח לְטַעֲוָתָא עִם כָּל דַּעֲדֵי וְלָא כָּשַׁר לִיךְ לְמֶעֱבַד כֵּן׃ וּנְסֵיבִית מִלְּבוּשַׁיִךְ וַעֲבִידִית לִיךְ בְּסַן מַתְפִּין פַּת כּוּמְרִין וְטָעֵית עֲלֵיהוֹן לָא כְּדִכְשַׁר וְלָא כִּדְחָזֵי׃ וּנְסֵיבִית מָנֵי תֻשְׁבַּחְתִּיךְ מִדַּהֲבִי וּמִכַּסְפִּי

אלו ואתם אספו יין וקיץ ושמן ותעות הוא כי׳ ה״א ושמן בשוא תחת הוי״ו: עובר כל ספר מל׳ בב״א ונתתי את הר שעיר. וכל שאר קריא חסרי בב״א מל׳ וסימ׳ ויאמר יהואש אל. תחת היותך עזובה ושנואה. ואפיצם בקש. לשום ארצ׳ לשמה. גו׳ נשמו פנות. אד׳ להבל דמה. זאת העיר העליזה. מדוע אתה עוב׳ את מצו׳ המלך:

אמר רבת הזנונים היית עד ששפכת אותם: על כל עובר. על כל מי שעבור עליך: לו יהי. לו יהיה חשקך ורצונך כמו הזונה המופקרת לכל שלא תספיק באחד עירה עד שמפקירת עצמה על הנכרים העוברים דרך עליה כן את לא היית מספקת בעבודה זרה אחת ובמקום ובמקום כי מספר עריך היו אלהיך יהודה ואם יעבור נכרי מן הגוים הרחוקים ועבודה זרה בידו לו יהיה חשקך עד שתעשי אותה בארצך: תזנותיך. לשון רבים תזנות בשקל תרבות ותרבים תזנותיך ותרגם יונתן לו יהי כמו לא באלף לא כשר לך למעבד כן: ותקחי. דרך הזונה ליפות ביתה ולהרבות בבגדים נאים בבגדי צבעונים למשוך לב הזונים להכנס בביתה. ופי׳ במות טלואות עשית טלאי׳ מבגדים דכובים ומרובים זה על זה עד שנעשו מהם במות ואותם הבגדים הם מצבעונים שונים זה מזה כדי שיהיה מראה יפה והמראים המתערבי׳ קצתם עם קצתם יתחדש עמהם ערבות לכסות הכנס וזהו פירוש טלאות כמו העקודות והטלואות שהם מראים שונים בשער העזים וכבשר הכבשים שחור ולבן או צהוב ויוצא בהם זה ענין המליצה וענין המשל שהיו עושים בית ישראל במות לעבודה זרה וזו שונה מזו בתכניתה ובעבודתה: לא באות ולא יהיה. לא באות במותכמוהן כלומר אינם עתידות לבא ולא יהיה אדם או עם שיעשה כמוהן לרוב ויונתן תרגם לא כדכשר ולא כדחזי: ותקחי כלי תפארתך מזהבי ומכספי. לחטוב עבודה זרה עושים מכלי כסף ומכלי זהב המתפוארים בהם ושמים מהם הצלמים כמו שאמר בדבר העגל׳ ויתפרקו כל העם את נזמי הזהב אשר באזניהם:

אשר נתתי לך. כמו שאמר וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל ומה שאמר צלמי זכר הוא לענין המליצה כדרך הזונות שעושות צלמי זכרות לדבר התשמיש: ותקחי. לענין המליצה רוצה לומר ותכסים על הזונים שהזונה מכסה אותם מבגדי רקמתה ליפותם בעיניה ולמשוך לבבם אליה ולענין המשל פירש ותכסים על הצלמים ושמני וקטרתי כענין שאמר אשר נתתי לך: וקטרתי. הטי״ת נקראת בקמץ חטף לבן אשר: נתתי לפניהם. כתוב ביו״ד וקרי בלא יו״ד והכתוב כאלו נתתי לפניהם אני ברמתי לך כיון שנתתי לך כמו שאמרו במשל מי גרם לך שתטעיטי בי כרשינין שהאכלתיך: ולחמי. ונתתיהו לפניהם. אני נתתי לך לאכלה זהו פי׳ אשר האכלתיך ואת נתת אותם לפני הצלמים לקרבן

לריח ו׳ וסימ׳ נמסר בסדר ויקרא: לאכול י״ג מל׳ וסימ׳ הנה חדש מחר. ויסתר דוד בשדה ויהי היום. והקח את המשרת דאבנון ותמר. והלחם והקי״ץ לאכול הנערי׳. ודבש וחמאה וצאן ושפות. ויצקו לאנשים לאכול.

רשי

צלמי זכר. לפי שדימתה אותה לנקבה זונה דימה את הצלם לזכר הנואף עמה: ולחמי אשר נתתי לך וגו׳. יום שעשו את העגל ירד להם המן ונתנו ממנו לפני העגל ואף על פי כן ויהי ביום מחר ולא פסק ואף כן מפורש בספר עזרא אף כי עשו להם עגל מסכה וגו׳ ואתה ברחמיך הרבים לא עזבתם וגו׳ ומנך לא מנעת מפיה׳ כדי הוא למונעו מהם ולא מנעתו אף כאן ויהי נאם ה׳ אלהים היה הלחם ולא פסק מלירד ליום מחר כך דרש רבי תנחומא: אשר ילדת לי. היו לו חמשה בני׳ ארבעה מהם לעבוד עבוד׳ זרה ואחד מוקדש לבית הספר ובא להקריב אחד מבניו למולך מקריב לו את זה שהקדיש ללמוד תורה במדרש ר׳ תנחומא ואני אומר אשר ילדת לי אלו הבכורות וכן הוא אומר בספר הזה ואטמ׳ אותם במתנותם בהעביר כל פטר רחם: את ימי נעוריך. את חסדי אשר עשיתי עמך במצרים: אוי אוי לך. ווי לך על דחבת ווי ליך על דלא תבת: ותבני לך גב. גב׳ כענין בימוס ומזב׳: ותבני. לשון בנין: ותפשקי את רגליך. לפי שדימה אות׳ לזונה דב׳ בלשון תשמיש שים פסו׳ הרגלי׳ אואקיישמ״ט בלע״ז: גדלי בשר. בעלי אבר תשמיש: חוקך. מזונותיך בימי שפוט השופטי׳: ואתנך בנפש שנאותיך. בימי שמשו׳: הנכלמו׳ מדרכ׳ זמה. תרג׳ יונתן דאילו לוותהון שלחית נביי איתכנעו ולא היו הולכי׳ בדרך זמתך: מבלתי שבעתך. מתוך שלא שבעת בתועבות מצרי׳: ותזנים

אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ וַתַּעֲשִׂי לָךְ צַלְמֵי זָכָר וַתִּזְנִי בָם׃ וַתִּקְחִי אֶת בִּגְדֵי רִקְמָתֵךְ וַתְּכַסִּים וְשַׁמְנִי וּקְטָרְתִּי נָתַתִּי לִפְנֵיהֶם׃ וְלַחְמִי אֲשֶׁר נָתַתִּי לָךְ סֹלֶת וָשֶׁמֶן וּדְבַשׁ הֶאֱכַלְתִּיךְ וּנְתַתִּיהוּ לִפְנֵיהֶם לְרֵיחַ נִיחֹחַ וַיֶּהִי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ וַתִּקְחִי אֶת בָּנַיִךְ וְאֶת בְּנוֹתַיִךְ אֲשֶׁר יָלַדְתְּ לִי וַתִּזְבָּחִים לָהֶם לֶאֱכוֹל הַמְעַט מִתַּזְנֻתָךְ׃ וַתִּשְׁחֲטִי אֶת בָּנַי וַתִּתְּנִים בְּהַעֲבִיר אוֹתָם לָהֶם׃ וְאֵת כָּל תּוֹעֲבֹתַיִךְ וְתַזְנֻתַיִךְ לֹא זָכַרְתִּי אֶת יְמֵי נְעוּרָיִךְ בִּהְיוֹתֵךְ עֵירֹם וְעֶרְיָה מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדָמֵךְ הָיִית׃ וַיְהִי אַחֲרֵי כָּל רָעָתֵךְ אוֹי אוֹי לָךְ נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ וַתִּבְנִי לָךְ גֶּב וַתַּעֲשִׂי לָךְ רָמָה בְּכָל רְחוֹב׃ אֶל כָּל רֹאשׁ דֶּרֶךְ בָּנִית רָמָתֵךְ וַתְּתַעֲבִי אֶת יָפְיֵךְ וַתְּפַשְּׂקִי אֶת רַגְלַיִךְ לְכָל עוֹבֵר וַתַּרְבִּי אֶת תַּזְנֻתָךְ׃ וַתִּזְנִי אֶל בְּנֵי מִצְרַיִם שְׁכֵנַיִךְ גִּדְלֵי בָשָׂר וַתַּרְבִּי אֶת תַּזְנֻתֵךְ לְהַכְעִיסֵנִי׃ וְהִנֵּה נָטִיתִי יָדִי עָלַיִךְ וָאֶגְרַע חֻקֵּךְ וָאֶתְּנֵךְ בְּנֶפֶשׁ שֹׂנְאוֹתַיִךְ בְּנוֹת פְּלִשְׁתִּים הַנִּכְלָמוֹת מִדַּרְכֵּךְ זִמָּה׃ וַתִּזְנִי אֶל בְּנֵי אַשּׁוּר מִבִּלְתִּי שָׂבְעָתֵךְ

דִי יְהָבִית לִיךְ וַעֲבַדִית לִיךְ צַלְמֵי דְכוּרָא וְטָעֵית בְּהוֹן׃ וּנְסֵיבִית יָת לְבוּשֵׁי צִיוּרַיִךְ וְכַסִיתִינוּן וּמִשְׁחִי וּקְטוֹרֶת בּוּסְמֵי שַׁוֵית קֳדָמֵיהוֹן׃ וְטוּבִי דִיהָבִית לִיךְ סוּלְתָּא וּמְשַׁח וּדְבַשׁ אֲכֵילְתִּיךְ וִיהַבְתִּינוּן קֳדָמֵיהוֹן קוּרְבָּנִין לְפוּלְחַן הֲלָא הֲוָאָה כָּל אִילֵין אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ אִיכָא אַסְגִית לְאַרְגָזָא קֳדָמַי כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דִי דְבַרַת יָת בְּנַךְ וְיָת בְּנָתַךְ דַעֲתִידִין לְמִפַּק מִנְהוֹן תּוֹלְדַת קוּדְשָׁא קֳדָמַי וְנִכְסִתִּנוּן לְהֶן קוּרְבָּנִין לְפוּלְחַן הַזְעֵירָא הֲוַת בְּעֵינַךְ טַעֲוָתִיךְ׃ וְנִכְסִית יָת בְּנַיָא וִיהַבְתִּינוּן בְּאַעֲבָרָא יָתְהוֹן לְהֶן׃ וְיָת כָּל חוֹבֵי תּוֹעֵיבָתִיךְ וְטַעֲוָתִיךְ לָא אִידְכַרְתְּ יָת יוֹמִין דְמִלְקַדְמִין כַּד הֲוֵית מְטַלְטְלָא וּשְׁבִיקָא מִתְעַנְיָא בְּשִׁעְבּוּדַיִךְ הֲוֵית׃ מַה יְהֵי בְּסוֹפִיךְ עַל כָּל בִּישָׁתִיךְ נְבִיַיא אֵימַר לָהּ וַוי לִיךְ עַל דְחָבַת וַוי לִיךְ עַל דְלָא תָבַת אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ וּבְנֵית לִיךְ אִיגוּרִין וַעֲבַדִית לִיךְ רָמָן בְּכָל רְחוֹב׃ בְּרֵישׁ כָּל פָּרְשׁוּת אוֹרַח בְּנֵית רָמָתִיךְ וְאַחִילַת יָת קְדוּשְׁתִּיךְ וְאִתְחַבַּרְתְּ לִיךְ לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא וְאַסְגִירַת יָת טַעֲוָתִיךְ עִם כָּל דַעֲדֵי וְאַסְגִית יָת טַעֲוָתִיךְ׃ וְטָעֵית בָּתַר בְּנֵי מִצְרַיִם קָרִיבַךְ מְסַרְבְּלֵי בְּסַר וְאַסְגִית יָת טַעֲוָתִיךְ לְאַרְגָזָא קֳדָמַי׃ וְהָא אֲרֵימִית יָת מְחַת גְבוּרְתִּי עֲלַךְ וּמַנְעִירַת טוּבִיךְ וְאַמְסַרִינִיךְ בְּיַד בַּעֲלֵי דְבָבִיךְ כְּפָרְנֵי פְּלִשְׁתָּאֵי וְאִילוּ עֲלֵיהוֹן שְׁלָחִית נְבִיֵי אִיתְכְּנָעוּ וְאַתְּ לָא אִתְבַּרַת מֵאוֹרְחִיךְ דְעֵיצַת חַטָאִין׃ וְטָעֵית בָּתַר בְּנֵי אֲתוּר מִדְלָא יְדַעַתְּ אוֹרַיְתָא

ותי״ו הנקבה הנמצאת תקרא בחירק בהתחברה עם הכנוים לפיכך תי״ו ונתתיהו בחירק והיו״ד למשך וכן לא במחתרת מצאתי ומה שאמר ולחמי הוא דרך כלל כי לחם כולל כל מאכל ואחר כן פי׳ סלת ושמן ודבש האכלתיך ותרגם יונתן ולחמי וטובי: ויהי נאם ה׳. כל זה היה לא תוכלי להכחיש כי אני היודע ועד זהו שאמר אני ה׳ ויונתן תרגם ויהי בתמיה הלא הואה כל אלין אמר ה׳ אלהים. ובדרש יום שעשו את העגל ירד להם המן ונתנו לפניו ואף על פי כן ביום מחר לא פסק וכן מפורש בספר עזרא אף כי עשו עגל ומסכה וגו׳ ומנך לא מנעת מפיהם כדי היה למנוע מפיה׳ ולא מנעת אף כאן אמר ויהי נאם ה׳ אלהים היה ה הלחם ולא פסק מלירד: ותקחי. אשר ילדת לי. שנכנסו בבריתי ולי היו ואת לקחת אותם ממני ו ותעבירתי וזבחת אות׳ להם לאכול האש אותם ולהעבירם למולך כמו שאמר לשרוף את בניה׳ ואת בנותיהם באש. ובמדרש אשר ילדת לי מי שהיו לו חמשה בנים נותן מהם ארבעה לעבודה זרה ואחד מקנה לבית הספר בא ל להקריב אח׳ מבניו למולך מקרי׳ לו את זה שהקנה ללמוד תורה ויונתן תרגם הפסוק כן איכא אסגית להרגזא קדמי כנישתא וגו׳ כשנמור: המעט מתזנותך. כתוב בלא יו״ד וקרי ביו״ד אמר המעט לך מה שהכעסתני בבניך ובבנותיך שהיו לי וזבחת אותם להם ולפי שקשה העבודה הזאת משאר העבודות חזר עוד ואמר ותשחטי את בני אמר בני כמו שאמר אשר ילדת לי: ואת כל תועבותיך. ועם כל תועבותיך ותזנותיך שעשית להכעיסני לא זכרת את ימי נעוריך כמ׳ חסדי׳ שעשיתי עמך בהיותך ערום ועריה כמפורש למעלה: לא זכרתי. כתוב ביו״ד רוצה לומר אני לא

ותזבחים להם לאכול. את הנשיא נשיא הוא. והיה אם כלה לאכול את עשב הארץ. כנשר חש לאכול. הן אעצור השמים ולא יהיה מטר. טוב אשר יפה לאכול ולשתות דקהלת. אין אשכול לאכול:

זכרתי לך בימי נעוריך מה שהתעתד׳ לחטא וריחמתי עליך בימי נעוריך והקרי זכרת מבואר הוא: מתבוססת בדמך היית. ולמעלה אמר בדמיך לשון רבים והנה אמר בדמך לשון יחיד והענין אחד וכן נזכרו דמי הלידה בלשון רבים תשב בדמי טהרה וכשיזכר אותם בלשון רבים מפני שים מקומות חלוקים באשה שיוצא הדם מהם והם החדר והעלה והפרוזדור גם יש מראי׳ דם שונים זה מזה וקרא אות׳ דרך כלל דם לשון יחיד: עירום. כתו׳ ביו״ד המסך: ויהי אחרי כל רעתך. ויהי כן כמו שהית׳ מתחילה ערו׳ וערי׳ כן היתה אחר שעשית כל הרע׳ שעשית כמ״ש בערום ובחוסר כל: אוי אוי לך. כנה פעמי׳ים עליך לומר אוי שהפסרת כמה טובות בפשיעתך: ותבני. הפסוק כפול בענין כמ״ש כי גב כמו רמה והגב והרמה אמר על המזבחות: אל כל ראש דרך. אל במקום בי״ת כמו ונ׳ הארון יתן את העדות כמו ובארון אמר בפרשת דרכים בנית רמתך כדי שיהיה גלוי ונמצ׳ לכל עובר: ותתעבי את יפיך. והדרך שהיה לך שיבא לך שם בנוי׳ ביפיך בהדרי אשר שמתי עליך את תעבת אותו ולא רצית בו במעשיך הרעים שעשית ויונתן תרגם ואחלית ית קדושתיך ואפשר לפרש ותתעבי פעל יוצ׳ לשלישי כלומר שיתעבו אותו לאחרים מרוב שהפקרת עצמך לכל: ותפשקי את רגליך לכל עובר. פסוק הרגלים הוא מדרך התשמיש ולפי שהמשילה לזונה אמר כן וענין המליצה הוא שזמנת עצמך לכל עובר שיבא עליך וענין המשל הוא שהפקרת עצמך לעבוד כל ע״ז שיספר לך כל עובר עליך: תזנותך. כתוב בלא יו״ד וקרי ביו״ד: ותזני אל בני מצרים. כמו עם: גדלי בשר. אבר התשמיש יקרא בשר רד בשרו או התקים בשרו וכן אמ׳ על מצרים אשר בשר חמורי׳ בשרם ובדרך התשמיש תאות הכנוי׳ לגדלי בשר וענין המשל רוצה לומר שהתאוית תאוה גדולה לתועבת מצרי׳ ות״י מסרבלי בשר: תזנותך. לשון יחיד: והנה נטיתי ידי עליך. לשפטך כמעשיך: ואגרע חקך. חק טרפך שנתתי לך סלת ושמן ודבש גרעתי אותו ולקחתי אותו ממך: בנפש שונאותיך. ברצון כמו אל תתנני בנפש צרי רוצה לומר שראו בך נקמה מה שרצו לראות והן היו שונאות ישראל מקדם שהרי כל הימים נלחמו בהם עד שקם דוד והכניעם: בנות. כתרגומו כפרני פלשתאי: הנכלמות מדרכך זמה. אפילו הן שהן שונאותיך נכלמות מדרכך שהיא דרך זמה: ותזני אל בני אשור. עם בני אשור: מבלתי שבעתך. שם בפלם חכמתך את׳ לא שבעת בתועבות מצרים הקרובים אליך עד שזנית עם בני אשור הרחוקים מתוך התאוית גם לתועבותם: ותזנים

ותזנים · ותזניעמס ו״ת מבלתי שבעתך מדלא ידעת אוריתא ותרגם וגם לא שבעת ואף לא ידעת תיובתא : ותרבי את תזנותך · גם זה לשון יחיד : אל ארץ כנען
כשדימה · יש מפרשים כמו מארץ כנען והיכנו כנון כי מ״ם השמוש הוא הפך מלת אל ולמ״ד השמוש ועוד מה צריך לזכר כנען היה לו לומר מארצך אלא פי׳ כמשמעו
אל ארץ כנען כלומר כתועבות ארץ כנען שהיו עושים הכנענים אשר הורים יי׳ מפניך כמעשיהם עשית והרבית את תזנותיך כמו שכתוב במכסה מכל אשר עשו האמרי
אשר לפניו ופירוש אל ארץ כנען דמית בתזנותיך אל ארץ כנען כשהיתה ארץ כנען וכשדימה רוצה לומר אל כשדי׳ כלומר הרבית תזנותיך ודמית לארץ כנען ולארץ
כשדים בתזנותך כי לא שבעת באחת מהן וגם בזאת לא שבעת בדרך שתיהן : מה אמולה לבתך · זכר לב בלשון נקבה לגריעות אמולה נגזרה כלומר אין לה מחשבה ישרה כאילו היא גזור׳ וחיכה כי לא חשבת כל אשר עשית כי הם מעש׳ רבים ורעים : מעשה אשה זונה שלטת · פירו׳ מעשים שעשית הם מעשי זונה שהיא שליטה בעצמה לעשות כל אשר תתאוה : שלטת · שם תאר במשקל אדרת עורת אמר לזכר שליט ולנקבה שליטה או ש שלטת בלע״ז גלייר״דא ויונתן תרג׳ דשליט לה בנפשה : בבנותיך · לפי שהמקור דומה לשם בא ש פעמים בלשון רבוי וכן ב בהזרותיכם בארצות וענין ה הרבוי רוצה לומר בניתם רבים במזבחות אלהים רבים : גבך · כמו שאמר למעלה ותבני גב : עשיתי · ביו״ד נוספת בסוף וכן ולא הייתי והקרי בלא יו״ד כמנהג כי אין יו״ד לנקבה אחר תי״ו ה המדברת אף על פי שנהגו כן ב במקומות אחר כ״ף המדברת כמו עוניכי כעוריכי תחלואיכי לא נהגו כן אחר ת״ו המדברת : לקלס אתנן · בזה לא היית כזונה כי הזונה לועגת על האתנן ומבזה אותו כדי שיוסיף לה עוד בועלה אבל את כמו זונה מתאוה אל הזנות תאוה גדולה עד שכל אתנן טוב בעיניה ואפילו הפחות שבהם ולא עוד אלא שמרוב ת תאותה היא נותנת אתנן כמו שאמר ואת נתת את נדניך וזהו דרך משל על רוב תאות ישראל לאלהים אחרים עד שמבקשים מיני העבודו׳ בכל מקום ושוכרים שלוחים ומשלחים כסף וזהב ל לאלהי העמים ומיקרים עבודה זרה שלהם בעיניהם וזהו בהפך כל עם כי כל גוי עובד אלהיו ו ומבזה אלהי עם אחר ולפיכך אמר ויהי בך הפך מן הנשים : האשה המנאפת · כן עשית את תחת האל לקחת אלהים אחרים וכתב זה הפסוק לבאר כל המשל כי כל מה שנזכר בענין התשמיש הוא משל לע״ז : לכל זונות יתנו נדה · מתן הזונה יקרא נדה ובנ״ון תמורת ה״א ואת נתת את

ז״ב מלין וגם וב׳ מלין סוף פסו׳ וסימ׳ וגם בעליו יומת · וגם הגמלים השקתה · וגם שמו בכליהם · וגם לא שבעת · וגם אני אליך · וגם במכתב לאמר דעזרא · וחברו דדה · וגם משרי ישראל דד״ה · וגם נגיד ברית · וגם ילדתי בנים · וגם בהמות שדי · וגם זה הבל : אתנן ה׳ פתחין כל״ש בקרי׳ וסי׳ לא תביא אתנן

וַתִּזְנִים וְגַם לֹא שָׂבָעַתְּ׃ וַתַּרְבִּי אֶת־
תַּזְנוּתֵךְ אֶל־אֶרֶץ כְּנַעַן כַּשְׂדִּימָה וְגַם
בְּזֹאת לֹא שָׂבָעַתְּ׃ מָה אֲמֻלָה לִבָּתֵךְ
נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה בַּעֲשׂוֹתֵךְ אֶת־כָּל־
אֵלֶּה מַעֲשֵׂה אִשָּׁה־זוֹנָה שַׁלָּטֶת׃
בִּבְנוֹתַיִךְ גַּבֵּךְ בְּרֹאשׁ כָּל־דֶּרֶךְ
וְרָמָתֵךְ עָשִׂיתִי בְּכָל־רְחוֹב וְלֹא־
הָיִיתִי כַּזּוֹנָה לְקַלֵּס אֶתְנָן׃ הָאִשָּׁה
הַמְּנָאָפֶת תַּחַת אִישָׁהּ תִּקַּח אֶת־זָרִים׃
לְכָל־זֹנוֹת יִתְּנוּ־נֵדֶה וְאַתְּ נָתַתְּ אֶת־
נְדָנַיִךְ לְכָל־מְאַהֲבַיִךְ וַתִּשְׁחֳדִי אוֹתָם
לָבוֹא אֵלַיִךְ מִסָּבִיב בְּתַזְנוּתָיִךְ׃
וַיְהִי־בָךְ הֵפֶךְ מִן־הַנָּשִׁים בְּתַזְנוּתַיִךְ
וְאַחֲרַיִךְ לֹא זוּנָּה וּבְתִתֵּךְ אֶתְנָן וְאֶתְנַן
לֹא נִתַּן־לָךְ וַתְּהִי לְהֶפֶךְ׃ לָכֵן זוֹנָה
שִׁמְעִי דְּבַר־יְהוָה׃
כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה יַעַן הִשָּׁפֵךְ
נְחֻשְׁתֵּךְ וַתִּגָּלֶה עֶרְוָתֵךְ בְּתַזְנוּתַיִךְ
עַל־מְאַהֲבָיִךְ וְעַל כָּל־גִּלּוּלֵי
תוֹעֲבוֹתַיִךְ וְכִדְמֵי בָנַיִךְ אֲשֶׁר נָתַתְּ
לָהֶם׃ לָכֵן הִנְנִי מְקַבֵּץ אֶת־כָּל־
מְאַהֲבַיִךְ אֲשֶׁר עָרַבְתְּ עֲלֵיהֶם וְאֵת כָּל־
אֲשֶׁר אָהַבְתְּ עַל כָּל־אֲשֶׁר שָׂנֵאת
וְקִבַּצְתִּי אֹתָם עָלַיִךְ מִסָּבִיב וְגִלֵּיתִי
עֶרְוָתֵךְ אֲלֵהֶם וְרָאוּ אֶת־כָּל־עֶרְוָתֵךְ׃
וּשְׁפַטְתִּיךְ מִשְׁפְּטֵי נֹאֲפוֹת וְשֹׁפְכֹת
דָּם וּנְתַתִּיךְ דַּם חֵמָה וְקִנְאָה׃

וְטָעֵית בְּהוֹן וְאַף לָא יְדַעַתְּ תְּיוּבְתָּא
׃ וְאַסְגֵּית יָת טַעֲוָתִיךְ לְאִתְחַבָּרָא
לְעַמָּא דְאַרְעָא דִכְנַעַן לִמְהַךְ
בְּנִימוּסֵי כַסְדָּאֵי וְאַף בִּדְרָא לָא
יְדַעַתְּ אוֹרַיְתָא׃ מָה תַּקִּיף הֲוָה
רֶשַׁע לִיבֵּךְ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים בְּמֶעְבְּדִיךְ
יָת כָּל אִילֵין כְּעוֹבָדֵי אִתְּתָא נַפְקַת
בָּרָא דְשַׁלִּיטָא בְנַפְשַׁהּ׃ בְּמִבְנַךְ
אִיגוֹרָךְ בְּרֵישׁ כָּל פְּרָשׁוּת אוֹרַח
וְרָמָתִיךְ עֲבַדְתְּ בְּכָל רְחוֹב וְלָא
הֲוֵית כְּנַפְקַת בָּרָא דְמִתְהַנְיָא
בְּאַגְרָא׃ כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל
דָּמְיָא לְאִתְּתָא דִרְחִימָא עַל בַּעְלַהּ
וּמְזַנְיָא עֲלוֹהִי שָׁבְקַת יָת בַּעְלַהּ
וְטָעַת בָּתַר נוּכְרָאִין׃ לְכָל נַפְקַת
בָּרָא יָהֲבִין אַגָר וְאַתְּ אַהֲבִית יָת
אַגְרִיךְ לְכָל רַחְמַךְ וּשְׁחַדַת יָתְהוֹן
לְמֵיתֵי עֲלָךְ מִסְחוֹר סְחוֹר
בְּטַעֲוָתִיךְ׃ וַהֲוָה בִיךְ שְׁנוּ
כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל מִן מְדִינָתָא
בְּטָעֲוָתִיךְ וּבַתְרִיךְ לָא הֲוָת
דְּטַעַת כְּוָתִיךְ וּבְמִיתְנִיךְ אַגָר וְאַגַר
לָא אִתְיְהַב לִיךְ וַהֲוֵית לְשַׁנּוּ׃
בְּכֵן דְּעוֹבָדָהָא כְּנַפְקַת בָּרָא
כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל קַבִּילִי פִּתְגָמָא
דַיְיָ׃ כִּדְנַן אֲמַר
יְיָ אֱלֹהִים חֲלַף דְּאִגְלֵיאַת בַּהֲתָתִיךְ
וְאִתְחֲזִית קְלוֹנִיךְ בִּדְטָעֵית בָּתַר
רַחְמִיךְ וְיָת כָּל חוֹבֵי פוּלְחַן טַעֲוַת
תּוֹעֲבוֹתִיךְ וּבְחוֹבַ דַם בְּנַיִךְ דְּנַכֵיסַתְּ
לְהֶן׃ בְּכֵן הָא אֲנָא מְכַנֵּישׁ יָת
כָּל רַחְמַךְ דְּאִתְרְעִית לְמִיטְעֵי
בַּתְרֵיהוֹן וְיָת כָּל דִּרְחִימִית עִם כָּל
דְּשְׂנֵית וְאַכְנֵישׁ יָתְהוֹן עֲלָךְ מִסְחוֹר סְחוֹר וְאַגְלֵי בַּהֲתָתִיךְ לְהוֹן וְיֶחֱזוּן יָת כָּל קְלוֹנִיךְ׃
וְאִתְפְּרַע מִינִיךְ פּוּרְעֲנוּת גִּיּוֹרָן וְאַשְׁדָּרַת דָּם וְאִימְסְרִינַךְ לְקָטוֹל בְּרֻגַז וּבְחֵימָה׃

רשי

ותזנים · לשון זנות אהא״ב שרא״ה אאל״ש בלע״ז : אל ארץ כנען כשדימה · כשדים לא מארץ כנען הם וכך פרשו והוספ׳ בלתי כשדים על של כנענים שהיו סמוכי׳ ליך וזנים להם כבר ויונתן תרגם ותרבי תזנותיך כשדימה ודמית ל לכנענים השטופי׳ בע״ז ואסגיתית טעוותיך ל לאתחבר׳ לעמא דכנע׳ למהך בנימוסי כסדאי ולי נראה כנען כמו סוחר כמו כנען בידו מאזני מרמה שכן ק קורא ארץ כשדי׳ ארץ סוחרים כמו שנאמר ויביאהו אל ארץ כנען בעיר רכלים שמו : מה אמולה · מקולקלת וכן היהודי׳ האומללי׳ וכן כי אמלל אני : לבתך · כמו לבך : שלטת · שיצרה שולט עליה : בבנותיך גבך · כמו בבנותיך לשון בנין : לקלס אתנן · לרב׳ ולהתהלל באתנן יפה שנותנין לה וכן כל לשון קלסה לשון דבור פאר״לין בלע״ז אתנן הו׳ לשון שכירו׳ לויי״ר בלע״ז : האשה המנאפת · את האש׳ המנאפת : תח׳ אישה וגו׳ · בהיותה תחת בעלה נותנת עיניה ב באחרים : נדה · מוהר : בתזנותיך · מרוב זנות שהיה בך עשית כן : לא זונה · לא כזונה לכל זונה כזנותך : השפך נחשתך · הוא לשון שולים שקורין ש פונ״ץ בלע״ז וכן הרבה בסדר טהרות נחשתו של תנור השפך נחושתך מרוב תאות זנות היה מקורך זב : ועל כל גלולי תועבתי׳ : ויען כל גלולי תועבותי׳ : ובדמי בניך · ובעון דמי בניך אעשה לך ה הרעה הזאת המפורש׳ בענין הנני מקבץ וגו׳ : ערבת · מאלאם בל׳ : ונתתיך דם חימה וקנאה · ואסגירך להורגי בחימה וקנאה וכעס : והרסו

זונה ומחיר כלב · ויהי בך הפך מן הנשים תנינא דפסוק · ושרפו בתיך באש · כי מאתנן זונה קבצה ועד אתנן ב׳ בפסוק · אלהים ז׳ חס׳ בספרא וסי׳ לכן הנני אקבץ · בן אדם דבר אל זקני · איש שקוצי עיניו השליכו · ואמר אלהים מה הבמה · על הדם תאכלו · כה תאמר אלהים · ודבר אלהים ר״פ :

נדניך ור״ל הרגילו זה הלשון במהר הבתולות כי מה שמביאה אשה לבעלה יקראו אותו נדוניא ו״ת אגרו כמו אתנן : ותשחדי · בקמץ חטף תחת
וענין הפסוקים האלה כבר פירשנוהו : ויהי בך · ואחריך לא זונה · בוא״ו עם הדגש אמר כמו שבך הפך מן הנשים שהיו עד הזמן הזה כן
אחריך לא יהיה כזנותיך ופי׳ ולא זונה לא כמוה ולא יעשה במעשה הזנו׳ כזנותך והוא מן שלא נזכר פועלו מהדגוש : ותהי להפך · אמר ותהי
לשון זכר כמו שזכרנו כמה פעמים כי ידבר כנגד הכנסה פעם לשון זכר ופעם לשון נקבה : לכן · מבואר הוא : כה אמר יי׳ אלהים יען
השפך נחשתך · פי׳ תחתיתך ובאמרו אחריו ותגלה ערותך הוא כפל ענין במלות שונות כי ענין השפך כענין ותגלה כי הדבר הנשפך נגלה
ונראה וענין נחשתך כענין ערותך כי תחתית האשה היא הערוה ונחשתך תחתך כמו וחדה נחשתה וכן בדברי רבותינו ז״ל נחשתו של תנור
פירוש תחתיתו ויונתן תרגם חלף דאתגליאת בהתתיך וענין זה המשל כי גלו מעשיה הרעים לעיני כל האמים בקבלה עונש על מעשיה הרע׳
וכענין זה אמר הושע אגלה את נבלותה לעיני מאהביה : מאהביך · הם שהיית מחבבת ומתחברת להם לעבוד ע״ז שלהם : וכדמי בניך · בכ״ף
פירוש באותו החטא קבלת עונש מדה כנגד מדה את לא חמלת על דמי בניך שזבחת להם לעבודה זרה גם אני לא אחמול על דמך והבאתי
עליך חרב נוקמת נקם ברית : אשר נתת · מהם לגלולים שזכר : לכן אשר ערבת עליהם · כמו יערב עליו שיחי ענין ההנאה וההכשר :
על כל אשר שנאת · כמו עם וכן ויבאו האנשים על הנשים כלומר הנני מקבץ את הגוים שאהבת עם אותם ששנאת וכולם יבאו עליך מסביב
להחריב ארצך וזהו גלוי הערוה : וראו את כל ערותך · על דרך משל : ושפטתיך משפטי נואפות ושופכות דם · כי יש עליהם שני משפטים
משפט הנואף ומשפט שופכי דם כי האשה המנאפת פעמים שהיא שופכת דם כי יבאו אליה שני זונים ויתקוטטו זה עם זה עליה או יבא בעלה
שאהוב בבית וימצא המנאף עם אשתו ויהרגנו או המנאף יהרג את בעלה כן את נואפת תחת אישך שהוא האל יתברך על דרך משל ושפכת דם נקי דם בניך ובנותיך לע״ז :
ונתתיך דם חמה וקנאה · כתרגומו ואמסרינך לקטול ברוגז ובחימה כי אשים לי חמה עליך כי את הכעסת אותי במעשיך הרעים גם קנאה כי קנאת אותי באל אל וכן
אמר במשלי שלמה כי קנאה חמת גבר ולא יחמול ביום נקם : ונתתי

ונתתי אותך בידם. ביד האהובים והשנואים הנזכרים: ערום ועריה. כמו שמצאתיך בעת שחמלתי עליך והרסו גבך כמו שפירש כי על המזבחות אמר ותמן תרגם
ויפגרון שוריך ויתרעון רמתיך ושלמעלה גב וגבך תרגם יוכתן אגורא אגורך: והעלו. אלה הנזכרים יקבצו עמהם קהל משאר העמים ואמר והעלו כי ארץ ישראל גבוה
מכל הארצות: ורגמו אותך באבן. כמשפט המנאפות שרוגמים אותם באבנים לא שמיתתה וכן וירגמו אותו אבן האמור בעכן ופירש אדוני אבי ז"ל כי אחרי שאמר
מליצת המשל והשבתיך מזונה כראה שדבר בזונה שהכוה באבנים ועשו בה דקירות חרב ושרפו ביתה וכל המשפטים האלה לבזותה ולהכלימה עד שתהיה כבזוית ושפלה בעיני
כל ולא יבאו אליה עוד מנאפים ועל כרחה תהיה נשבתת מהיות זונה ואפילו אם יתן היא אתנן לא יהיו עמה כי תמאר נמבזה ושפלה בעיני כל ועניין המשל הזה הוא הריסת החומות ש שמשליכים בקלע ומדיין אבנים גדולות אל החומה להפילה כמו שנאמר בקיר חרשת ויכו ש הקלעים ויכוה: ובתקוך בחרבותם. כתרגומו ויבזעונך בסיפיהון: ושרפו. כי כן עושים לנשים המנאפות ולענין המשל כמו שכתו' וישרוף את בית י"י ואת בית המלך ואת בתי י ירושלם: שפטים. סקילה שרפה והרג: לעיני נשים רבות. כדי שיוסרו הנשים הנשארות ולענין המשל כתרגומו לעיני מדינן סגיאן רוצה לומר אנשי המדינות אלא שהמדינות קורא אותם נשי' בדרך משל: והשבתיך מזונה. מהיות זונה וכן ושירה מגבירה מהיות גבירה ונכחידם מגוי מהיות גוי. וענין המליצה פירשנו וענין הנמשל כי מיום שחרבה ירושלם לא עבדו ישראל אלהים אחרים: והנחתי. אחר שהגליתיך מארצך והחרבתי א ארצך הנה לקחתי נקמתי ממך ונחה חמתי ושככה ואין לי עוד קנאה וכעס כי נשבתת ממך עבוד' אלהים אחרים: יען. וכל זה עשיתי לך בעבור שלא זכרת כל החסדי' שעשיתי עמך בימי נעורי' כשמצאתיך ערום ועריה והרגזת והכעסת אותי בעבודת אלהים אחרים: ותרגזי. זה לבדו פעל יוצא מן הקל: זכרתי. כתיב ביו"ד יתירה בסוף: וגם אני הא דרכך בראש נתתי. את עשית את כל התועבות האלה וגם אני הנה ראיתי שנתתי את דרכ' בראש ולקחתי נקמתי ממך: הא. כמו הנה וכן הא לכם זרע: ולא עשיתי. הוא"ו יתירה בכתוב וכבר פיר' זה

הא ג' וסימ' הא לכם זרע חרעת': וגם אני הא דרכך בראש נתתי. הא כדי פרזלא לא מתערב: ואביכן ב' וסימ' ואביכן התל בי והחליף. אמכן חתית ואביכן אמרי: ותשחתי ז' חס' בליש' וסימ' נמסר בשמואל ב' ריש סימן י"א:

ונתתי אותך בידם והרסו גבך ונתצו ל' · ב'
רמתיך והפשיטו אותך בגדיך ולקחו ל' · יו"ח ל' בליש' מקבת
כלי תפארתך והניחוך עירם ועריה:
והעלו עליך קהל ורגמו אותך באבן יו"ח ל'
ובתקוך בחרבותם: ושרפו בתיך ל'
באש ועשו בך שפטים לעיני נשים
רבות והשבתיך מזונה וגם אתנן ל' · ת'
לא תתני עוד: והנחתי חמתי בך ל' חס' ו"ו
וסרה קנאתי ממך ושקטתי ולא
אכעס עוד: יען אשר לא זכרתי זכרת ק' ל'
את ימי נעוריך ותרגזי לי בכל
אלה וגם אני הא דרכך בראש נתתי ה' כתנגעו' כסו' · ג' · נב'
נאם אדני יהוה ולא עשיתי את עשית ק'
הזמה על כל תועבתיך: הנה כל ה' כתיל כן · ילפ כסיפ'
המשל עליך ימשל לאמר כאמה
בתה: בת אמך את געלת אישה ל' וחס'
ובניה ואחות אחותך את אשר געלו
אנשיהן ובניהן אמכן חתית ואביכן ג' · ב'
אמרי: ואחותך הגדולה שמרון ב'
היא ובנותיה היושבת על שמאולך ל' יו"ח ל'
ואחותך הקטנה ממך היושבת ב'
מימינך סדם ובנותיה: ולא ל'
בדרכיהן הלכת ובתועבותיהן ל'
עשיתי כמעט קט ותשחתי מהן עשית ק' · ל' · ז' חס' בליש'
בכל דרכיך: חי אני נאם אדני יהוה
אם עשתה סדם אחותך היא
ובנותיה כאשר עשית את ובנותיך:

ואמסר יתיך בידיהון ויפגרון
שוריך ויתרעון רמתיך וישלחון
יתיך לבושי יקריך ויסבון מני
תושבחתיך וישבקוניך ם
מטלטלא ושביקא: ויסקון עלך
משרין וירגמון יתיך באבני קלע
ויבזעוניך בסיפיהון: ויוקדון
בתך בנורא ויעבדון ביך פורענו'
דינין לעיני מדינן סגיאן ואבטלינך
מלמהוי כנפקת ברא ואף אגר
לא תיתנין עוד: ואניח חמתי
ביך ותעדי קנאתי מיניך ואסיף
ולא יהי רוגזי עוד: חלף דלא
ארכרת ית יומין דמלקדמין והוית
מרגזא קדמי בכל אילין ואף אנא
פורענות אורחתיך בריש יהבית
אמר יי אלהים לא עבדת ליך
עיצה למיתב מן כל תועבתיך:
הא כל דמתיל עלך ימתול למימר
כעובדי אימא כן ברתא: למא הוית
ברתה לארעא דכנען למיעבד
כעובדי עמא דאיתרבו אבהן עם
בנין ואחתא לסדום ועמרה ד
דאשתיציו עמהון אבהן עם בנין
הלא אימכון שרה ביני חיתאי הות
ולא עבדת כעובדיהון ואבוכון
אברהם ביני אמוראי ולא הליך
בעיצתהון: ואחתיך רבתא שמרון
היא וכפרנהא דיתבא על סמאליך
ואחתיך דזעירא מיניך דיתבא
סימיניך סדום וכפרנהא: ואילו
באורחתהון הליכת וכתועיבתהון
עבדת חסוך הות תוביך אילהין ואסגית לחבלא מינהון בכל אורחתיך: קיים
אנא אמר יי אלהים אם עבדית סדום אחתיך היא וכפרנהא כמא דעבדית את וכפרניך:

רשי

והרסו גביך. בנייני גבהי בימוסיך: רמותיך. לשון במות: ובתקוך. אין לו דמיון ות"א ויבזעונך א אטרייפורטרוגטו"י ב בלע"ז: והשבתיך מזונה: מהיות עוד זונה: הא. כמו הנה: ולא עשית את הזמה. אף על פי שאני נתתי דרכך ב בראשך לא עשית עצה לתת לב על תועבותיך לשוב מהם כל זימה שבמקרא לשון עצה הוא יש לטובה ויש ל לרעה: כל המושל. לשון משל וחידה הוא: כאמה בתה. הא של כאמה אינה מפיק הא לפי שאינה משמשת כלום אלא כאם כן ב בתה: בת אמך. אומה של כנען אשר ירשתם את ארצם: געלת אישה ובניה. אשר הרבו תועבותם עד כי געלה והקיאה הארץ את יושביה ה האבות והבנים יחד: ואחות אחותך. סדום השמוכה לא"י: אמכן חתית וגו'. ת"י הלא אמכון שרה ביני חתאי הוות ולא עבדת כ כעובדיהון ואבוכון א אברהם ביני אמוראי ולא הליך בעצתהון: על שמאלך. לפי שנחלת יהודה בגבול דרומי של ארץ ישראל היה כמצאו כל שאר השבטים על שמאלם: ולא בדרכיהם הלכת. והלואי בדרכיהון הלכ' ולא התעבת יותר מהם וכן ולא יותן נא לעברך וכן ולא אם ע עודנו חי ריהוכתן אפליי"אוט בלע"ז: כמעט קט. היו תועבותיך לפני אלו לא התעבת מהן אבל את ותשחיתי מהן וכן ת"י ויש פותרין ולא בדרכיהם הלכת כ כמשמעו כמעט קט היו תועבותיה' בעיניך ותשחיתי מהן קט פ פיקוט בלע"ז:

ופי' ולא עשית את הזמה על כל תועבותיך בעוד שהיית עושה התועבות ואני הייתי מעיד בך יום יום שובי מדרכך הרעה ולא עשית המחשבה שהיא עליך לעשות כלומר לא נתת אל לבך איך העשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלהים שהוציאני מבית עבדי' ונתן לי ארץ נחלה ועשה לי כמה טובו' וכמה חסדי' כל זה לא נתת אל לבך ועל הדרך הזה ת"י ולא עבדת לך עצה למתב מכל תועבתיך: הנה כל המשל. ענין משל ומליצת משל שאומרים בני אדם: כאמה בתה. כמעשה האם כן עושה הבת עליך יאמרו זה המשל והאם היא על דרך משל ארץ כנען והבת היא כנסת ישר' והכנסת תקרא בת כמו שכתוב בת ירוש' בת אדום והנה היא עשית כמעשה ארץ כנען והנה ימשול עליך כל מושל כאמה בתה: כאמה. ההא רפה בתה הה"א מפיק ומשנו הה"א רפה שדינה במפיק כמו ותחמרה בחמר ובזפת למן היום הוסדה כל אנחתה השבתי והדומי' להם ובא הכנוי קודם הידיעה כמו ישבו עם אחד ותראהו את הילד והדומים להם ובזה בא הה"א הידיעה עם הכנוי לענין הדמיון: בת אמך. את שאת דומה לה במעשה עד שיאמרו עליך בת אמה היא וכמו שגעלה שיא אישה ובניה כמו שכתוב כאשר קרא את הגוי הזה אשר לפניכם והגעול והקיא ענין אחד ואשה ובניה משל על המלך והעם דרך פרט כי על דרך כלל העם היא הכנסה והיא הבת כן בת ירושלם געלה מלכה ועמה ואחות אחותך וכן את אחות אחותך סדום שדומים מעשיך למעשיהם שהיו אנשי חמס ותועבות אחרות וכן אתכמוהו ואמר אחותך לפי שהיתה שכנה לה ואמר געלו לשון רבים על סדום ועמורה ואמר אחותך דרך כלל גם כי סדום היא עיקר המלוכה אנשיהן ובניהן מלכיהם ועמם וכל היקום אשר בם כי נהפכה הארץ: אמכן חתית ואביכן אמרי. ידמה למעשיכן כי אמכן היתה חתית ואביכן היה אמרי שעשיתם כמעשיהם ולא כן אלא אמכן ואביכן היו צדיקים אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ונשיו ולא למדתן מעשיהם הטובים אלא למדתן מעשה הארץ אשר באתן בה כאילו אמכן ואביכן היו אמרי וחתית ושאר האומות ההם יושבי הארץ: ואחותך הגדולה. רוצה לומר הגדולה ממך כי במלכות שמרון היו עשרת השבטים: על שמאלך. כי חלק יהודה היה לדרום וחלק יוסף לצפון: ולא בדרכיהן הלכת. אלא רע מהן: וכתועבותיהן עשית. ולא כתועבותיהן אלא רע מהן: כמעט קט ותשחיתי מהם. מעט קט זמן עמדת אחרי גלות שמרון: ותשחיתי מהם. משדום ומשמרון כי גלות שמרון היה בשנת שש לחזקיהו ונשארו ממלכותו עשרים ושלש ומלך מנשה בנו אחריו והרשיע מכל אשר לפניו וזה מעט קט שאמר עשרים ושלש שנה אלה: קט. כמו מעט ונכפל במלה שונה למעט יותר: חי אני. אם עשתה. כי הם לא המירו אלהיה' ואת המירו'
כבודך בלא יועיל ולפסר כי נכם במעשים רעים השחיתה ממנו

הנה ותבניהנה

הנה זה היה. סדום אחותך. גאון היה לה שבעת לחם ושלות השקט היה לה למה היה לה גאון לפי שהיה לה שובע לחם ושלות השקט וסמיכו שלות אל השקט לרוב השלום: שבעת. שם או תאר בפלס שפלת קומה וטעם היה לה אל ושלות השקט: ותגבהינה. כמו ותגבהנה אלא בא כן לזווג המלות מפני מלת תעשינה או יאמר כן בלא זווג. כמו תבאנה ותבואינה ואמ׳ ותגבהינה

ותגבהינה. היא ובנותיה כמו שמפורש באיוב ארץ ממנה יצא לחם וכל הענין שאמרו נשכח תורת רגל מארצינו שאין באים אלא לחסרינו: ואסיר אתהן כאשר ראיתי. דרכן כענין שנאמר בסדום ארדה נא ואראה וגו׳: ותצדקי את אחותך. קודם שהתעבת יותר מהן היו נדונות לחובה וכיון שהרשעת מהן עשית אותן כצדקניות ונתת להן

גאון ג׳ וסימ׳ ערה נא גאון וגבה׳ גאון שבעת לחם. לפני שבר גאון. וא׳ וגאון וסימ׳ יראת יי׳ שנאת רע: גם ג׳ ר״פ בסיפ׳ וסימ׳ גם את שאי כלמתך. גם אני נשאתי את ידי תבינא דסיפרא. גם הם אתו ירדו: אחיות ה׳ בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ והחיתם את אבי ואת אמי. כצדקתך אחיותך. ואחיותיהם צרויה ואביגיל. וקראו

הנה זה היה עון סדם אחותך גאון שבעת לחם ושלות השקט היה לה ולבנותיה ויד עני ואביון לא החזיקה: ותגבהינה ותעשינה תועבה לפני ואסיר אתהן כאשר ראיתי: ושמרון כחצי חטאתיך לא חטאה ותרבי את תועבותיך מהנה ותצדקי את אחותך בכל תועבתיך אשר עשיתי: גם את שאי כלמתך אשר פללת לאחותך בחטאתיך אשר התעבת מהן תצדקנה ממך וגם את בושי ושאי כלמתך בצדקתך אחיותך: ושבתי את שבותהן את שבית סדם ובנותיה ואת שבית שמרון ובנותיה ושבית שביתיך בתוכהנה: למען תשאי כלמתך ונכלמת מכל אשר עשית בנחמך אתן: ואחותיך סדם ובנותיה תשבן לקדמתן ושמרון ובנותיה תשבן לקדמתן ואת ובנותיך תשבינה לקדמתכן: ולוא היתה סדם אחותך לשמועה בפיך ביום גאוניך: בטרם תגלה רעתך כמו עת חרפת בנות ארם וכל סביבותיה בנות פלשתים השאטות אותך מסביב: את זמתך ואת תועבותיך את נשאתים נאם יהוה: כי כה אמר אדני יהוה ועשית אותך כאשר עשית אשר בזית אלה להפר ברית:

הא דין הוה חוב סדום אחתיך גאותנין סבעין לחמא ושליותא ושידוכיא הוה לה ולכפרנהא ויד מסכן וחשוך לא אתקיפת: ואיתרברבא ועבדא תועיבא קדמי ואגליתי יתהון כמא דיגלי קדמי: ושמרון כפלגות חובך לא חבאה ואסגית ית תועבתיך מנהון וזכית ית אחתיך בכל תועבתיך דעבדת: אף את קבילי איתכנעותיך דיבעית לאחתיך בחוביך דאתעיבת מנהון זכין מניך ואף את בהיתי וקבילי איתכנעותיך בדזכית אחותיך: ואתיב ית עמהן להן ית עמא דסדום וכפרנהא וית עמא דשמרון וכפרנהא ואתיב גלות עמיך ביניהון: בדיל דיתקבלין איתכנעותיך ותתכנעין מכל דעבדת בנחמותיך יתהן: ואחתיך סדום וכפרנהא יתובון לאוילהן ושמרון וכפרנהא יתובון לאוילהי ואת וכפרנך תתובון לאוילכן: ולא הוית סדום אחתיך לאולפן בפומיך ביום איתרברבותיך: עד לא תיתגלי בישתיך כעידן דחסידו כפרני ארם וכל סחרנהא כפרני פלשתאי דבזו יתיך מסחור סחור: ית חובי עצת חיטאך וית פולחן תועבתיך את קבילתינון אמר יי: ארי כדנן אמר יי אלהים ואתפרע מיניך כמא דעבדת דבסרת על מומי לאשנאה קיים:

כצדקניות ונתת להן פתחון פה לומרים שהכעיסוך יותר מהן: אשר פללת. אשר שפטת להן קודם שהרשעת מהן היית אומרת עליהן ראויות הן לפורענות: את שבות סדום. הרפא את הארץ מגפרית ומלח ואושיב בה יושבים: בתוכהנה. כמו בתוכן: בנחמך אותן. כשהרשעת מהן ונתת להן פתחון פה. ד״א בנחמך אותן כשתבא עליך הרעה יתנחמו הנה לומר לא לבדינו לקינו: ולא היתה סדום אחותך וגו׳. בתמיה לשמועה בפיך להוכיח רבים ולומר הזהרו שלא תהפכו כסדום כאילו היתה לך שמועה חדשה: ביום גאונך. כשהיית בגדולתך: כמו עת חרפת בנות ארם. כמו שנגלית בעת שמסרתי אתכ׳ ביד מלכי ארם שבאו על אחז בעת ההי׳ החל יי׳ להשליח ביד מלכי ארם וגו׳ ובדברי הימים ויתנהו יי׳ ביד מלכי ארם וגו׳ ופלשתים פשטו בערי השפלה והנגב וגו׳: השאטות. לשון בזיון ולא קריא אלף ויבז מתרגמינן ושט: כשאטים. כשאט אות׳ ולשון נקבה הוא בכמה מקומות ב בספר זה: ועשיתי אותך וגו׳. ועשיתי לך רעה כגמולך אשר עשית: אשר בזית את וגו׳. אותה שקבלת עליך בחורב לעוברך בברית יי׳ אלהיך וגו׳ אך לא אפיר אני את הברי׳ מלזוכרו כי אין אני כמותך: וזכרתי

או יאמר כן בלא זווג. כמו תבאנה ותבואינה ואמ׳ ותגבהינה לשון רבות על סדום ובנותיה ש שזכר ויהיה פירו׳ ואסיר אתהן שהשחתי את העם והערים כ כלם לפי שהפכתי אותם שלא יהיה שם ישוב וזהו ואסיר או יהיה פי׳ ותגבהינה על סדום ועל שמרון שזכר ויהיה פי׳ ואסי׳ זאת בגלותו זאת בהשחתה ופי׳ כאשר ראיתי כמו שכראה לי כי משפטם כן או פי׳ כאשר ראיתי כמו שאמר בסדום ארדה נא ואראה והנכון כי פי׳ ותגבהינה ואסיר אתהן על סדום ובנותיה כי זכר סדום בפרט אחר שזכר או זה בכלל עם שמרון וכן פרט אחר זה שמרון ואמר: ושמרון. מהנה. משמרון ובנותיה: ותצדקי את אחותך. כשאמר רוב תועבותיך חושב אותן צדיקות כ כנגד מעשים הרעים כאילו את שמת אותם צדיקות כנגד מעשיך: אחותך. כתיב לשון יחידה וקרי אחותיך לשון רבות שכתוב על שמרון והקרי על שומרון ו וסדום: עשיתי. כתוב ביו״ד יתירה: גם את. אשר פללת לאחותך. פירוש שמרון אמר קודם שחטאת היית שופטת אותה ומחייבת אותה על רשעה כמו שאמר אביה מלך יהוד׳ לירבעם מלך ישראל ועמכם עגלי זהב ו ואנחנו יי׳ אלהינו ולא עזבנוהו כי שומרים אנחנו את משמרת יי׳ אלהינו ואתם עזבתם אותו וכן אחר כן כי מלכי יהוד׳ היו טובים ברוב עד אחז וחזקיהו הטיב מה שהרע אחז אבל ממנשה ואילך היו רעים ועובדי עבודה זרה לבד מיאשיהו אב״ ראוי לך שתכלמי בחטאתיך אשר התעבת מהן: תצדקנה ממך. כי עתה הם צדיקות ממך ואמר לאחותך לשון יחידה על שמרון ואחר כן אמר מהן ואמר תצדקנ׳ ואת׳ אחיותיך לשון רבים אמר כן על בנות שמרון או כלל סדום עם ש שמרון: אחיותיך. בא ברבוי הנקבות לבד בלא רבוי הזכרים וכן הפלה יי׳ את מכותך והדומ׳ להם ופירוש שאי כלימתך ענין סבל כמו שאתי עליך חרפה ות׳ קבלי אתכנעותיך: בצדקתך.

לשלשת אחיותיהם דאיוב. ויבאו אליו כל אחיו וכל אחיותיו: ואחותיך ג׳ וסימ׳ ושמרון כחצי חטאתיך. סדם ובנותיה תשבן. וזכרת את דרכיך ונכלמת. בקצת ספרי׳ ראיתי אחותיך דשמרון אחותך כתו׳ חס׳ ובקצת ספרי בסרה מסור עליו חס׳: תגלה ג׳ בקריא׳ וסי׳ לא תגלה ערותך עליו. בטרם תגלה רעתך. תגלה רעתו בקהל. וחד ותגלה ערותך:

מקור בתוספת תי״ו: ושבתי את שביתהן. כולם בזה הפסוק שבית כתיב ביו״ד וקרי בוי״ו ובשורק שבותהן: שביתיך. כתיב וקרי בחירק וביו״ד: בתוכהנה. מלה מורכבת מן יחידה ורבות כי ליחידה אמר בתוכה ולרבות בתוכן ובתוספת ה״א בתוכהנה וטעם ההרכבה כי בתוכה רוצה לומר בתוך שבית שמרון כי הם עם אחד והוא שסדום שבכה להן את׳ בתוכהנה וטעם זה תשובה שאומרים שהנחמות כבר עברו והנה סדום היום עדין בהפיכתה כמו שהיתה ולא שבה עדין ישוב: למען. בנחמך אותן. לפי שאת הרשעת מהן ימצאו נחמה בך באשר עשו כאילו את נחמתי אותם ברעתך הגדולה מרעתם: ואחותיך. בסימן רבוי הזכרים לבד בלא רבוי הנקבות וכן כלאת ברוב עונך שנים הראשונים תשובן והשלישי תשובינה ואחר הוא כמו שכתוב תגבהיה ותגבהנה כמו תבאנה ותבאינה: ולא היתה. לשמועה בפיך ביום גאוניך. לא זכרת בפיך השמועה ששמעת מהפיכת סדום מפני שהתגאו ואת ביום גאוניך לא זכרת בפיך שמועות סדום ולא אמרתם אחד לחבירו סוף הגאון שבר ולא נתגאה שהרי סדום נהפכה ונשברה מפני גאונה: גאוניך. לשון רבים כי בדברים רבים נתגאו בני יהודה בעת שלוותם: בטרם תגלה רעתך. לא שבת לדרך טובה בטרם שנגלתה רעתך בימי אחז זהו שאמר כמו עת חרפת בנות ארם כי בעת ההיא נגלתה רעת יהודה והיו לחרפה בערי ארם זהו שאמר חרפת בנות ארם כי הלכו שם שבי בני יהודה כמו שכתוב ויתנהו יי׳ אלהיו ביד מלך ארם ויכו בו וישבו ממנו שביה גדולה ויביאו דמשק: וכל סביבותיה בנות פלשתים השאטות אותך מסביב. וכן פלשתים בזזו ושללו אותם ולקחו עריהם כמו שכתוב ופלשתי׳ פשטו בערי שפלה והנגב ליהוד׳ וילכדו את בית שמש ואת אילון ואת הגדרו׳ ואת שוכו ובנותיה ואת תמנה ואת בנותיה וישבו שם: השאטות. ענין בזה וכן השאטים אותם והאלף נחה כאלף וקאם שאח: את זמתך. את נשאתים. סבלת אותם וקבלת עונשם: כי כה אמר יי׳. ועשית אותך. כתיב ועשיתי קרי הכתוב אומר את גרמת מה שעשיתי לך אשר בזית אלה להפר ברית כמו שכתוב לעברך בברית יי׳ אלהיך ובאלתו ובהר סיני הוא שכריתי ברית עמך ואמר את אבותינו כרת יי׳ את הברית הזאת כי אתנו ואמר לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת: וזכרתי

וְזָכַרְתִּי אֲנִי אֶת־בְּרִיתִי אוֹתָךְ בִּימֵי
ג' מ"ל נְעוּרָיִךְ וַהֲקִמוֹתִי לָךְ בְּרִית עוֹלָם׃
וְזָכַרְתְּ אֶת־דְּרָכַיִךְ וְנִכְלַמְתְּ בְּקַחְתֵּךְ
ג' אֶת־אֲחוֹתַיִךְ הַגְּדֹלוֹת מִמֵּךְ אֶל־
ד' ב' חס' וב' מ"ל הַקְּטַנּוֹת מִמֵּךְ וְנָתַתִּי אֶתְהֶן לָךְ לְבָנוֹת
ל' וְלֹא מִבְּרִיתֵךְ׃ וַהֲקִימוֹתִי אֲנִי אֶת־
ז' בְּרִיתִי אִתָּךְ וְיָדַעַתְּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃
ל' לְמַעַן תִּזְכְּרִי וָבֹשְׁתְּ וְלֹא יִהְיֶה־לָּךְ
ב' ל' עוֹד פִּתְחוֹן פֶּה מִפְּנֵי כְּלִמָּתֵךְ בְּכַפְּרִי־
לָךְ לְכָל־אֲשֶׁר עָשִׂית נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה
יז ׃ וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי
ל' לֵאמֹר׃ בֶּן־אָדָם חוּד חִידָה וּמְשֹׁל
ה' בטע' בסי' מָשָׁל אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ וְאָמַרְתָּ כֹּה־
ג' אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הַנֶּשֶׁר הַגָּדוֹל גְּדוֹל
הַכְּנָפַיִם אֶרֶךְ הָאֵבֶר מָלֵא הַנּוֹצָה
אֲשֶׁר־לוֹ הָרִקְמָה בָּא אֶל־הַלְּבָנוֹן
וַיִּקַּח אֶת־צַמֶּרֶת הָאָרֶז׃ אֶת רֹאשׁ
ל' ה' מ"ל יְנִיקוֹתָיו קָטָף וַיְבִיאֵהוּ אֶל־אֶרֶץ כְּנַעַן
ל' בְּעִיר רֹכְלִים שָׂמוֹ׃ וַיִּקַּח מִזֶּרַע
ב' וכו' ולקח זרעי' ז' ל' הָאָרֶץ וַיִּתְּנֵהוּ בִּשְׂדֵה־זָרַע קָח עַל־
מַיִם רַבִּים צַפְצָפָה שָׂמוֹ׃

ודכירנא אנא ית קימי דעימך
ביומי קדם ואקים לך קים עלם׃
ותידכרין ית אורחתיך ותתכנעין
בקרבותיך ית מדינן דרברבן
מיניך עם דזעירן מיניך ומסרית
יתהון ליך לאשתמעא ואת לא
עברת ית אוריתא׃ ואקים אנא
ית קימי עימך ותדעין ארי אנא יי׃
בדיל דתידכרין ותיבהתין ולא יהי
לך עוד לאיתרברבא במילי פומיך
מן קדם איתכנעותיך כד אשבוק
ליך לכל דעבדת אמר יי אלהים׃
והוה פתגם נבואת
מן קדם יי עימי למימר׃ בר אדם
חוד חידתא ומתיל מתלא על בית
ישראל׃ ותימר כדנן אמר יי
אלהים נשרא רבא רב גפין אריך
איברין חפי כנפין דיליה צורין
אתא לליבנן ונסיב ית עזבורתא
דארזא רמא׃ ית ריש שבשתי נסיב
ואובליה לארעא דבטלא מפולחנא
בארעא דכנען ועד לא יעלון לה
בית ישראל בקרית תגרין שוייה׃
ונסיב מזרעא דארעא ויהביה
בחקל טב למזרע נציביה על מיין
סגיאין גפן נסבא שוייה׃

והקימותי ג' מל' בקריא' וסימ' והקימותי לך ברית עולם קדמאה דיחזקאל. והקימותי את זרעך דד"ה. והיה כי ימלאו ימיך. ושש חס' וי"ו וסימ' נמסר בסדר בחקתי. ושארא הקמתי כתיב׃ לבנות ד' בקריא' ב' מל' וב' חס'
וסימ' ויפצל בהן פצלות לבנות מחשף. בחרות. כורות. בחרות כהות לבנת. ונתתי אתהן לך לבנות ולא מבריתך. קדמא ובתרא מל'׃ ואמרת ה' בטע' בס' וסימ' מכרותיך. הנשר הגדול. ישראל. אצילי. דבר׃ על מים ז' וסימ' רצוה הכהן דמצורע. ושחט את הצפר האחת רפ'. והיה כעץ שתול דירמיה. שכנתי על מים רבים. ויקח מזרע הארץ. אמך כגפן ברמך על מים שתולה. יי על מים רבים׃

רשי

זכרתי אני את בריתי. אשר היה עמך בימי נעוריך חכרתי בהטיבי ליך את דרכיך הרעי' ונכלמת מלפני על שגמלת לי רעה ואני גומלך טובה׃ בקחתך את אחותיך. כשתכבשי לירש את האומות אשר סביבותיך הקטנות והגדולות׃ לבנות. לפרווריו' לך משועבדים ליך כמו סדום ובנותיה וכפרכהא׃ ולא מבריתך. ולא משמרך את ברית אשר כרתי א אתך אלא בחסדי ו וברחמי שאני זוכ' את בריתי ומדרש אגדת דרבי תנחומא ולא מ מבריתך לא מ מפטרמוניא שליך לא כתתים לאברהם אביך בין הבתרי' וזה הלשון קריב ללעז שכן ק קורין עתה לקרבות פטרמוניא בלע"ז וכן קורין כל דבר שיש לו לאדם מנחלת אבותיו׃ למען תזכרי דרכיך בהטיבי לך׃ ובושת. להרים פנים אלי׃ בכפרי לך. בסלחי לך את אשר עשית תבושי ותדעי כי לא מגמולך הטוב ה הטיבותי לך׃ חוד חידה. הנבואה שמבינין בלשון חידה היא שהוא מדמה את נבוכד נצר לנשר ואת מלכי יהודה לצמרת ארזים׃ ארך האבר. כמו כנף אל"א בלע"ז לשון אחר כמשמעו לשון אברים ממש׃ הרקמה. נוצתו נאה ומצויירת׃ את צמרת הארז. כל נוף האילן ובלעז ב"מא הוא משל שהגלה את יהויקים וגבוריו׃ את ראש יניקותיו קטף. גדולתו ומלכותו השפיל יניקותיו כמו ענפיו׃ ויביאהו אל ארץ כנען. אל ארץ תגרים היא בבל׃ ויקח מזרע הארץ. את צדקיהו בנו׃ בשדה זרע. בירושל' בעיר מלוכה קח על מים רבים. כשרש על מים רבים כלומר נתן לו גדולה וממשלה על סביביו׃ צפצפה. מין אילן ערבה שענפיו מרובים סאלק"א בלע"ז׃

סרחת

רדק

וזכרתי אני את בריתי אותך בימי נעוריך. אף הפרת את בריתי אבל אני אזכרנו עוד ולא אפרנו והוא הברית שהיה לי אתך בימי נעוריך והוא מעמד הר סיני כי מה שהיו ישראל במצרים עד שבאו לארץ נקראו ימי נעורים׃ והקימותי לך ברית עולם. כמו שקבלת אותו עד עולם כמו שכתוב לנו ולבנינו עד עולם כן אקימנו עוד ברית עולם שלא יהיה לו הפסק וזה יהיה אחר שתקבלי עונשך ותזכרי את דרכיך ו ותכלמי מהם׃ וזכרת את דרכיך ונכלמת בקחתך. וזה יהיה בגאולת יש"ל מהגלו' הזה ואז תקחי הגדולות עם הקטנות תחת ידך כי המלכות תהיה ליהודה כמו שאמ' ועשיתים לעץ אחד והגדולות שומרון ובנותיה שהוא אפרים והקטנו' בנימין ושמעון שהיה חלק' בתוך נחלת בני יהודה׃ ונתתי אתהן לך לבנות ולא מבריתך. אף אותם שאינם מבריתך ומתורתך כגון סדום ובנותיה יהיו לך לבנות כאשר כערי הפרזות לך ותחת ידך יהיו ויו"ת ואת לא עברת אוריתא לדעתו יהיה פירוש ולא מבריתך מה שעשה עמך לא מברית שהיה לי שקיימת אותו כי לא עשית דברי התורה ולא קיימת הברית אלא למעני אעשה ובדרש ולא מבריתך לא מפטרמוניא שלך לא כתתים לאברהם אביך בברית בין ה הבתרים׃ והקימותי אני את בריתי אתך. זה אתך ברגש ושלמעלה אותך׃ למען תזכרי ובושת. כשאני אקים בריתי אתך תזכרי שאת לא קיימת אותו לי ויהיה לך בשת מזה ולא יהיה לך עוד פתחון פה מפני כלימתך כי עד אותו העת היה לך פתחון פה באורך הגלות מפני כלימתך שסבלת בין הגוים והיה לך בזה פתחון פה שהיית אומרת אם חטאנו קבלנו ענשינו מאד עד שאבדה תקותינו מאורך הגלות וכשהקימי לך בריתי ובכפרי לך לכל אשר עשית לא יהיה לך עוד פתחון פה עלי ויו"ת ולא יהא לך עוד לאיתרברבא במילי פומיך׃

ויהי. בן אדם חוד חידה. החידה הוא הדבר הסתום יבינו ממנו דבר אחר והמשל הוא דמיון הדבר לדבר אחר כמו זה המשל שהמשיל המלך לנשר והוא חידה שלא יבינוה כל אדם אלא המשכילים׃ ואמרת. הנשר הגדול גדול הכנפים. פי' במה הוא גדלו ואמר שהוא גדול הכנפים ועוד אמר ארך האבר מלא הנוצה. אמר ארך האבר שגוף הכנף ארוך ואמר עוד מלא הנוצה שהכנף מלא הנוצה וכל זה נותן לו שהוא מעופף מאד עד הנה תאר גדלו וחוזקו לעוף ועוד תאר לו הדר ויופי. ואמר אשר לו הרקמה שנוצתו מנומרים שונים זה מזה שהוא יפה מרא' בזה וזה כמו נוצת הטווס כי רקמה יקרא מעשה האורג בבגד או מעשה המחט בחוטים שונים זה מזה בצבעונים וזהו מעשה רוקם כמו שלל צבעים רקמה׃ בא אל הלבנון. לבנון הוא מקום העצים הרבים כמו שאמר יער הלבנון והארז הוא הגבוה שבעצים והצמרת הוא ענף הגבוה שבעץ ב"מא בלע"ז. הנשר הוא משל לנבוכד נצר מלך בבל כי הנשר הוא מלך העופות כן נבוכד נצר היה מלך על כל מלכי הארץ ועלה מאד למעלה כמו שהנשר מעופף בגבוה האויר על כל העופות׃ בא אל הלבנון. הלבנון היא ארץ ישראל כי בו יער טוב נקרא לבנון וכן ארץ ישראל נקרא על שמו לבנון וכמו שהארז הוא הגבוה מכל העצים כן ירושלם גבוהה מכל הארצות׃ וצמרת הארז. הוא משל להר ציון שהוא בית המלוכה והנשר לוקח טורפו במקום גבוה שלא יראוהו שם שאר העופות כן נבוכד נצר כבש ירושלם שלא יכלו שאר המלכים לכבשה ואפילו סנחריב שמלך על כל הארצות וכבש בית המלוכה בירושלם שהסיר מלך והקים מלך׃ את ראש יניקותיו קטף. הענפים הרבים והם העליונים יקראו יניקות כמו הנער היונק שהוא רך וכמו שפירשנו כי צמרת הוא משל לבית המלוכה והצמרת שהוא הענף הגבוה יצאו בו ענפי' רבים נקראו יניקות כן בבית המלוכ' בנים רבים וגדול הבני' הוא מלך הוא ראש היניקות והוא משל ליהויכין ונער רך היה במלכו כי בן שמונה עשרה שנה היה במלכו ונבוכד נצר קטף אותו ממלכותו׃ ויביאהו אל ארץ כנען. ארץ סוחר והוא דרך כלל והפרט בעיר רוכלים וכן כנען בידו מאזני מרמה סוחר כנעניה נכבדי ארץ סוחריה ובבל היתה עיר גדולה סוחרים בה מכל הארצות ונקראת צבי ממלכות תפארת גאון כשדים ונבוכד נצר הביא את יהויכין בבבל עם עמו ונשיו וסריו ויונתן תירגם כן ית ראש שבשתיה נסיב ואובליה לארעא דבטלא מפולחנא דכנען ועד דלא יעלון לה בית ישראל בקרית תגרין שוייה רוצה לומר דבטלא מן פולחנא שלא היתה עובדת ונותנת מס לשום מלך אחר אבל היו עובדים אותה ונותנים לה מס מלכים אחרים וכן היתה ארץ כנען בטרם באו ישרא' אליה כי היתה ארץ שוקטת ולא היתה עובדת לשום מלך אחר לפיכך דמה אותה הארץ והיא בבל לארץ כנען אבל אחר שבאו ישראל לארץ כנען היתה נותנת מס ועובדת מלכים אחרים בסורם מאחרי יי'׃ ויקח מזרע הארץ. זה משל לצדקיהו שהיה מזרע המלוכה כלומר שלא המליך בה מלך מעם אחר שלא היה יודע משפט הארץ כזורע זרע נכרי בארץ שלא יצליח בה אותו הזרע כי אין משפט הארץ ההיא לצמוח בה אותו עשב או אותו אילן כן נבוכד נצר מזרע הארץ המליך בה מלך והיה ראוי שיצלח ויעשה פרי תבואה אם היה הולך בדרך טובה וזהו שאמר ויתנהו בשדה זרע בשדה הראוי לזרע ומצליח מה שזורע אדם בו כן ירושלם ראויה להיות בה אנשים טובים אנשי אמת עובדי האל יתברך והפסוק הוא כנוי מן הארץ כמו שאמר אלהי נכר הארץ ואמר ולא תקיא אתכם הארץ כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם׃ קח על מים רבים. קח פעל עבר כמו לקח והוא קמוץ כמו הריח שלא מי לא יירא וחבריו או בא להפריש בינו ובין קח את הלוים וזולתו שהוא צווי ופי' לקחו על מים רבים כלומר כשלקח מזרע הארץ לקח שדה שהיה ראוי לצמוח מהרה כי על מים רבים היה השדה אשר נתנו שם כלומר במקום שהיה צדקיהו שהיה מצליח אם רצה כמו הנטוע על מים רבים ויונתן תירגם נציביה כנטוע מתרגם ויטע ונציב׃ צפצפה שמו. פי' רז"ל שהוא מין מתוכי הערבה הפחותה וכן פירוש הפסוק אני עשיתי אותם כערבה הגדלה על מים רבים והם שמו עצמם כצפצפה הגדלה בין ההרים ולדבריהם פירשו שמו שם ישראל עצמו ויונתן תירגם גפן נסבא שוייה רוצה לומר אף על פי שלקח זרע וזרעו שם אותו כגפן נטועה כלומר כי במהרה גדלה כי האחרון הזרע לא יצמח ויגדל במהרה כמו הגפן הנטועה׃

ויצמח

שלחה ו׳ רפין וסימ׳ נמסר בשמואל א׳ סימ׳ ו׳: ולשאת ב׳ וסימ׳ ולשאת את חלקו. לעשות ענף ולשאת פרי:
צמחה ד׳ וסימ׳ כי בארץ תוציא. כל טרפי צמחה תיבש. על ערגת צמחה תיבש. ברביבים תמוגגנה צמחה

ל׳ ל׳ ויצמח ויהי לגפן סרחת שפלת קומה
לפנות דליותיו אליו ושרשיו תחתיו
ל׳ יהיו ותהי לגפן ותעש בדים ותשלח
פארות ל׳ ת׳ פארת: ויהי נשר אחד גדול גדל
כנפים ורב נוצה והנה הגפן הזאת
ו׳ רפין כפנה שרשיה עליו ודליותיו שלחה
ג׳ כל כלי הכתב ל׳ לו להשקות אותה מערגות מטעה:
ג׳ אל שדה טוב אל מים רבים היא
ג׳ שתולה לעשות ענף ולשאת פרי
ל׳ להיות לגפן אדרת: אמר כה אמר
אדני יהוה תצלח הלוא את שרשיה
ל׳ א׳ ינתק ואת פריה יקוסס ויבש כל
ד׳ ג׳ טרפי צמחה תיבש ולא בזרוע גדולה
ל׳ לג׳ ובעם רב למשאות אותה משרשיה
ל׳ ח׳ חס כסיפ׳ : והנה שתולה התצלח הלא כגעת
ג׳ ל׳ יתס רחס׳ ד׳ בה רוח הקדים תיבש יבש על ערגת
צמחה תיבש:
ויהי דבר יהוה אלי לאמר: אמר
ח׳ חס׳ כס׳ נא לבית המרי הלא ידעתם מה אלה
אמר הנה בא מלך בבל ירושלם
ל׳ בג׳ ויקח את מלכה ואת שריה ויבא
לס׳ ל׳ אותם אליו בבלה: ויקח מזרע
בג׳ המלוכה ויכרת אתו ברית ויבא
אתו באלה ואת אילי הארץ לקח:
להיות ממלכה שפלה לבלתי
ל׳ ל׳ התנשא לשמר את בריתו לעמדה:

וצמח והוה לגפן תקיף מכיך
בקומא לכפפא עוברתיה ליה ו
ושרשוהי תחותוהי יהון והות
לגפן ועבד שבקין ושלח עוברן:
והוה נישרא חד רבא רב גפין
ותפי כנפין והא גופנא הדא כפת
שורשהא עלוהי ועוברתיה שלחת
ליה לאשקאה יתה מעוגית נצבתה
: בחקל טב על מיין סגיאין היא
שתולה למעבד ענף ולמטען פ
פירין למהוי פגלן תקיף: אימר
כדנן אמר יי אלהים תצלח הלא
ית שורשהא יפסיק וית איבה
יקטיף ויבשון כל טרפי צמחה י
ייתרון ולא במשרין סגיאין ובעם
סגי ייתון למיעקר יתה משורשה
: והא שתולה התיצלח הלא
כמיקרב בה רוח קידומא תיבש
מיבש על עוגית נצבתה תיבש:
והוה פתגם נבואה
מן קדם יי עימי למימר: אימר
כען לעמא סרבנא הלא ידעיתון
מה אלין אימר הא אתא מלכא
דבבל לירושלם ודבר ית מלכה
וית רברבהא ואוביל יתהון לותיה
לבבל: ודבר מזרעא דמלכותא
וגזר עימיה קיים ואעיל יתי במומי
וית רברבי ארעא דבר: למהוי
מלכו חלשא בדיל דלא לאיתרברבא
למיטר ית קיימיה למיפלחיה:

תברך: מזרע המלוכה ד׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ בא ישמעאל בן נתניה דמלכים. וחברו דירמיה. ויקח מזרע המלוכה ויכרת אתו ברית. ויאמר המלך לאשפנז רב סריסיו להביא דריש דניאל:

רדק

ויצמח. כי עד שמרד צדקיהו הצליח במעשיו וגדל במהרה ומרדו היה מן הדומה בשנ׳ החמשית למלכו כי בשנה הד׳ למלכו הלך אל בבל כמו שכתוב בסוף ספר ירמיהו והלך להקביל פני מלך בבל ומלך בבל כשהמליכו השליטו על כל המלכים אשר סביבותיו והם מלך אדום ומלך מואב ומלך בני עמון ומלך צור ומלך צידון כי כן כתוב בספר ירמיהו כי שם המלכי׳ שלחו מלאכי׳ אל צדקיהו מלך יהוד׳ ושם פירשנו הענין ופירו׳ ויצמח הזרע שזרע צמח ויהי לגפן סרחת. כמו וסרח העודף היה זרע לגפן יתירה וגדולה והנה המשילו לגפן ולא לארז כמו שהיה מתחילה לפי שגדלה המלוכה מעת שמלך מנשה כי מתחילה היתה דומה לארז שהוא גבוה מכל העצים והגפן דקה ומדולדלת מכל ה העצים שפלת קומה אע״פ שנתן מלך בבל גדולה לצדקיה רצה שיהיה שפל לפניו ולא יתגאה עליו כמו שאמר בפירוש המשל להיות ממלכה שפלה לפנות דליותיו אליו כי הגפן שהיא שפלת קומה לא יגבהו ויעלו ד דליותיו שהם הענפים אלא פונות אל הגפן כן רצה שנבוכד נצר שיעבדנו צדקיהו ויפנה אליו כעבד אל האדון: ושרשיו תחתיו יהיו. שלא יפשטו שרשי הגפן למרחוק אלא יהיו תחת הגפן במקומו לא רחוק לו והדליות הם משל לשחר ולעבודה והשרשים הם משל למלוכה ובעבור שיתקיים זה כרת עמו ברית והשביעו באלהים ונזכר גפן בפרשה זכר ונקבה וברוב הוא לשון נקבה ובלשון זכר נמצא גם כן גפן בוקק ישראל וילקטו ממנו פקועות שדה: ותהי לגפן. כמו והיית לאיש: ותעש בדי׳ ותשלח פארות. פראות כתיב ר״ש קודם לאלף ובדים הם הגבים והפארות הם הענפים היוצאים מהם כן צדקיהו היתה ממשלתו על ם סביבותיו והמלכים כשמעו׳ אז כל זמן שעמד בשבועתו ולא זכר לה פרי לפי שלא נתקיימו בניו כי נשחטו: ויהי נשר אחד. זה משל למלך מצרים ואף על פי שהיה תקיף לשעתו לא היה כמו הראשון ולא תארו בתוקף ובהדר כמו הראשון: והנה הגפן הזאת כפנה שרשיה עליו׳ כפנה אספה הפוך מן כנופיא בדברי ר״ל צדקיהו תלה מלכותו על מלך מצרים ודליותיו שלחה לו שבלה לו שיהיה לו אחד ועבדו: להשקות אותה מערוגות מטעה. עזרו בעמו ובחילו הגדול ממלך בבל זהו מערוגות מטעה כי מלך בבל שנטעה עשה לו ערוגו׳ להשקותה דרך אותן ערוגות כלומר שנתן לו ממשלה להעמיד מלכותו בכבוד וצדקיהו בקש ממלך מצרים שיעזרהו כדרך שהיה עוזר אותו ומגדל אותו נבוכד נצר שהמליכו: אל שדה טוב אל מים רבים. כמו על אמר למה הוצרך לעשות זה והלא צדקיהו היה בטוב ובכבוד עם נבוכד נצר והיה מצליח עמו להיות מלך אדיר ושליט למה מרד בו ועבר על שבועתו ואילו לא עשה כן היה עושה ענף ונושא פרי שיתקיימו לו בנים: אמר כה אמר יי׳. תצלח. בתמיה: הלא את שרשיה ינתק. הנשר הראשון והוא נבוכד נצר ינתק ויעקר שרשיה והם משל למלכות צדקיהו שעקר אותה מכל: ואת פריה יקוסס. זהו ששחט בני צדקיהו לעיניו: יקוסס. יכרת כמו יקוצץ בצדי: ויבש. כיון שנקצץ הפרי ממקומו יבש מאליו כן בני צדקיהו כיון שמתו יבש ופסק זכרם כי לא היו להם בנים והמלוכה שבה ליהויכין ולבניו: כל טרפי צמחה תיבש. תרגום עלה זית טרף זיתא וכן כל עלי צמחה ייבשו והנה תיבש הגפן כיון שיבשו פריה ועליה תיבש הגפן היא גם כן כי צדקיהו מת בבבל ובמותו יבש ופסק זכרו וטרפי צמחה הם שרי יהודה ששחטם מלך בבל: ולא בזרוע גדולה ובעם רב. ולא יוכל מידו בזרוע גדולה של פרעה שחשב להצילו מידו ולא בעם רב לא יוכל להצילו מידו: למשאות אותה משרשיה. כשבא מלך בבל להשיא הגפן הזאת ולעקרה משרשיה לא יוכיל פרעה ולא יכיל: למשאות. שם במקום מקור בפלס להשאות כמו להשיא וכן למכע את המחנות כמו להכיע ות״י ולא במשרין סגיאין ובעם סגי ייתון למיעקר יתה משורשה ר״ל לא יצטרך מלך בבל לבוא בזרוע גדולה ובעם רב לעקור הגפן הזאת משרשיה כי במעט עם יעקר אותה. כי נבוכד נצר אף על פי שבא הוא וכל חילו ירושלם לא עמד שם נבוכד נצר כל ימי המצור כי ארכו ימי המצור משנה התשיעית לצדקיהו עד י״א שנה ובין כך הלך לו נבוכד נצר לרבלה בארץ חמת והניח מקצת חילו ונבוזר אדן בראשם וכבשו ירושלם החיל הנשאר שם ולקחו צדקיהו והעלוהו אל מלך בבל רבלתה: והנה שתולה התצלח. והנה חשבה שהיא שתולה ולא תעקר כי צדקיהו לא רצה לצאת אל הכשדים כמו שהיה אומר לו ירמיהו הנביא כי חשב שלא תנתן העיר ביד הכשדים: התצלח. ואיך תחשב כי תצלח איך היה חושב צדקיהו שימלט מיד הכשדים והוא בזה אלה והפר ברית: הלא כגעת בה רוח הקדים תיבש יבש. המשיל מלך בבל לרוח הקדים כי בבל מזרחית צפונית לארץ ישראל ועוד כי רוח הקדים היא חמה ומיבשת וכן אמר רוח הקדים הוביש פריה ואמר יבא קדים רוח יי׳ ממדבר עולה ויבש מקורו ויחרב מעינו: תיבש יבש. האחרות מקור ויבא כן לחזק הפעולה כמו ויברך ברוך אתכם: על ערוגת צמחה תיבש. במקום שהיה מקוה שהשקה אותה מלך מצרים: ויהי. אמור נא. אמור לו שיאמר להם פירוש המשל: את מלכה. זה יהויכין כמו שפירשנו: ויקח מזרע המלוכה. זה צדקיהו כמו שפירשנו. ואת אילי הארץ לקח. מלבד האלה והברית לקח עוד אילי הארץ והם השרים להיות בידו ערבונות שלא ימרד בו ושיהיה נכנע אליו ושלא יתנשא ויתגאה עליו: להיות. לשמור את בריתו לעמדה. לעמוד בה בברית: וימרד

רשי

סרחת. כמו וסרח העודף גדולה: שפלת קומה. לעבוד למלך בבל: דליותיו. זמורותיו: אליו. אל מלך בבל: תחתיו. תחת מלך בבל: בדים. מטות: ותשלח. ותגדל: פארות. ענפים רבים: ויהי נשר אחד. מלך מצרים: כפנה שרשיה. לשון רעבון כמו לשוד ולכפן רעבו ונתאוו שרשי הגפן הזאת לאותו הנשר תוספ׳ ויש משמע כפנה כמו אספה והוא ם הפוך בדברי רבותינו ים מן הדומה לו ם שקורין לאסיפת העם כנופיא וכפנה הוא כמו כנפה אמאשט״א בלע״ז: ודליותיו שלח׳ לו. ושלוחיה שלחה לו לבא אליה ולהשקות אותה מערוגת מטעה מעוגיאות מים שנטעה לה הנשר הראשון: אל שדה טוב וגו׳. כלומ׳ ועל חנם עשתה זאת כי אל שדה טוב היתה שתולה: לגפן אדרת׳. לגפן יתקף כל האלפא ביתא ב במקר׳ זה ותמיה אני כי אינו נמנה במסורת: ינתק. הנשר הראשון: ואת פריה יקוסס. כמו יקוצץ הם בני צדקיהו ם ששחטן לעיניו: טרפי. עלי פויי״לא בלע״ז: ולא בזרוע גדולה ובעם רב. יבא הנשר השני לעזרתה: למשאות אותה משרשיה. לנוכח העיקרות ומסיעות אותה משרשיה: והנה עתה שתולה כרצונה: התצלח. איפשר שתצלח זו שבגדה במי שנטעה ראשונ׳: מה אלה. מה החידה הזאת ופירשה להם: ויקח את מלכה ושריה. הם כמרת הארץ יהויקים ושריו: בבלה. היא עיר הרוכלים: מזרע המלוכה. צדקיה: אילי הארץ. שרי הארץ: לעמדה. למען יתקיים: בשפוך

וימרד בו ונמלט. בתמיה. חי אני. אם לא. לשון שבועה כמו אם לא כאשר דמיתי: ולא בחיל גדול. יעשה אותו. יעשה עמו כלומר לא יעזרהו פרעה בחיל גדול כמו שהתנה עמו במלחמה כשילחם מלך בבל על ירושלם: בשפוך סוללה ובבנות דיק. כששפכו סוללה ובנו דיק ללכוד העיר להכרית נפשות רבות שהרג במי שלכדה בבל זה לא עזרו פרעה. סוללה ודיק כבר פירשנו בתחילת הספר. וטעם אותו למלך בבל כי הוא אמר כי לא יעשה פרעה עמו מלחמה: ובזה. והנה נתן ידו. כי בנתינת היד הוא קיום האהבה ושלו כמו שראינו שאמר יהוא ליהונדב תנה את ידך: לכן. אם לא. לשון שבועה כמו שכתבנו: אלתי. כי באלהים השביעו:

נאם ג׳ בטעם בספרא וסימ׳ בריש ספרא סימן ה׳: בזה ח׳ בקריאה וסימ׳ כי דבר יי׳ בזה ואת מצותו. בוזה לך לענה לך בתולת. וחכרו דישעיה. אשר בזה אתו ואשר הפר. אם לא אלתו אשר בזה. ואת אסיריו לא בזה. כי לא בזה ולא שקץ ענות עני. ולא בזה את תפלתם. וחד ובזה אלה להפר ברית: בראשו ט״ו וסי׳

רשי

בשפוך סוללה. כשיבא נבוכד נצר וישפוך סוללה על ירושלם: להכרית נפשות רבות. להרוג את בני העיר: נתן ידו. הבטיח באמונה ונשא ידו בברית: ונתתיו בראשו. הוא משוי עליו: ופרשתי עליו רשתי. כמו שפירשתי למעלה בתחילת הספר שזימן צבי להלך על גג ה המערה: ונשפטתי. ואתווכח עמו: ואת כל מברחו. כתרגומו וית כל גיברוהי ומכתש חברו עם ברח דודי וכה פתרונו ואת כל הבורחים: בכל אגפיו. בכל כנפיהם כלומר בכל כחם בחרב יפולו: יפרשו. פרוש״פרונץ בלע״ז: ונתתי. כתרגומו ואקיימיניה: ולקחתי אני. את מלך המשיח: רך אקטוף. אין דרך להרכיב אלא מן הרך שנרל׳ אסתקך שקורין גרייפ״א בלע״ז: ותלול. לשון תל שדרך תל להיות גבוה ותלול או״מבצ״ליה בלע״ז: תשכנה. דגשות הכ״ן משמש תחת כ״ן שנייה כאילו כתוב ת תשכונכה: השפלתי עץ גבוה. את האומו׳ המושלים בישראל: הובשתי עץ לח. צדקיהו הרעו: הפרחתי עץ יבש. יהויכין שגלה בלא בנים יוליד בבבל את זרובבל והוא יהי פחת יהודה למשול:

ויהי

וַיִּמְרָד־בּוֹ לִשְׁלֹחַ מַלְאָכָיו מִצְרַיִם
לָתֶת־לוֹ סוּסִים וְעַם־רָב הֲיִצְלָח
הֲיִמָּלֵט הָעֹשֵׂה אֵלֶּה וְהֵפֵר בְּרִית
וְנִמְלָט׃ חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה
אִם־לֹא בִּמְקוֹם הַמֶּלֶךְ הַמַּמְלִיךְ אֹתוֹ
אֲשֶׁר בָּזָה אֶת־אָלָתוֹ וַאֲשֶׁר הֵפֵר אֶת־
בְּרִיתוֹ אִתּוֹ בְתוֹךְ־בָּבֶל יָמוּת׃
וְלֹא בְחַיִל גָּדוֹל וּבְקָהָל רָב יַעֲשֶׂה
אוֹתוֹ פַרְעֹה בַמִּלְחָמָה בִּשְׁפֹּךְ סֹלְלָה
וּבִבְנוֹת דָּיֵק לְהַכְרִית נְפָשׁוֹת רַבּוֹת׃
וּבָזָה אָלָה לְהָפֵר בְּרִית וְהִנֵּה נָתַן יָדוֹ
וְכָל־אֵלֶּה עָשָׂה לֹא יִמָּלֵט׃
לָכֵן כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה
חַי־אָנִי אִם־לֹא אָלָתִי אֲשֶׁר בָּזָה
וּבְרִיתִי אֲשֶׁר הֵפִיר וּנְתַתִּיו בְּרֹאשׁוֹ׃
וּפָרַשְׂתִּי עָלָיו רִשְׁתִּי וְנִתְפַּשׂ
בִּמְצוּדָתִי וַהֲבִיאוֹתִיהוּ בָבֶלָה
וְנִשְׁפַּטְתִּי אִתּוֹ שָׁם מַעֲלוֹ אֲשֶׁר מָעַל־
בִּי׃ וְאֵת כָּל־מִבְרָחָו בְּכָל־אֲגַפָּיו
בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ וְהַנִּשְׁאָרִים לְכָל־רוּחַ
יִפָּרֵשׂוּ וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי׃
כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה
וְלָקַחְתִּי אָנִי מִצַּמֶּרֶת הָאֶרֶז הָרָמָה
וְנָתָתִּי מֵרֹאשׁ יֹנְקוֹתָיו רַךְ אֶקְטֹף
וְשָׁתַלְתִּי אָנִי עַל הַר־גָּבֹהַּ וְתָלוּל׃
בְּהַר מְרוֹם יִשְׂרָאֵל אֶשְׁתֳּלֶנּוּ וְנָשָׂא
עָנָף וְעָשָׂה פֶרִי וְהָיָה לְאֶרֶז אַדִּיר
וְשָׁכְנוּ תַחְתָּיו כֹּל צִפּוֹר כָּל־כָּנָף בְּצֵל
דָּלִיּוֹתָיו תִּשְׁכֹּנָּה׃ וְיָדְעוּ כָּל־עֲצֵי
הַשָּׂדֶה כִּי אֲנִי יְהוָה הִשְׁפַּלְתִּי עֵץ
גָּבֹהַּ הִגְבַּהְתִּי עֵץ שָׁפָל הוֹבַשְׁתִּי עֵץ
לָח וְהִפְרַחְתִּי עֵץ יָבֵשׁ אֲנִי יְהוָה
דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי׃

וּמְרַד בֵּיהּ לְשַׁלָּחָא אִזְגַּדּוֹהִי לְמִצְרַיִם לְמִיתַּן לֵיהּ סוּסָוָן וְעַם סַגִּי הֲיִצְלַח הֲיִשְׁתֵּיזֵיב דַּעֲבִיד אִילֵין וּמְשַׁנֵּי קְיָם הֲיִשְׁתֵּיזֵיב׃ קַיָּים אֲנָא אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אִם לָא בְּאַתְרָא דְּמַלְכָּא דְּאַמְלִיךְ יָתֵיהּ דְּבַסַּר עַל מוֹמָתֵיהּ וְדַאֲשַׁנֵּי יַת קְיָמֵיהּ עִימֵּיהּ בְּגוֹ בָבֶל יְמוּת׃ וְלָא בְּמַשְׁרְיָין סַגִּיאָן וּבְעַם סַגִּי יַעֲבִיד עִימֵּיהּ פַּרְעֹה קְרָבָא בְּמִצְבַּר מִילִיתָא וּבְמִיבְנֵי כַּרְקוֹם לְשֵׁיצָאָה מְדִינַן סַגִּיאִין׃ וּבַסַּר עַל מוֹמֵי לְאַשְׁנָאָה קְיָם וְהָא אַמְטֵי יְדֵיהּ לְפַרְעֹה וְכָל אִילֵין עֲבַד לָא יִשְׁתֵּיזֵיב׃
בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים קַיָּים אֲנָא אִם לָא מוֹמָתִי דְּבַסַּר וּקְיָמִי דְּשַׁנֵּי וְאֵיתֵן פּוּרְעֲנוּת אוֹרְחֵיהּ בְּרֵישֵׁיהּ׃ וְאֶפְרוֹס עֲלוֹהִי מְצָדְתִּי וְיִתְאֲחֵד בִּסְרִיגָתִי וְאַגְלֵינֵיהּ לְבָבֶל וְאִתְפְּרַע מִינֵּיהּ תַּמָּן שִׁיקְרֵי דְּשַׁקַּר קֳדָמַי׃ וְיַת כָּל גִּיבָּרוֹהִי בְּכָל מַשִּׁרְיָתֵיהּ בְּחַרְבָּא יִתְקַטְּלוּן וְדִישְׁתַּאֲרוּן לְכָל רוּחַ יִתְבַּדְּרוּן וְתִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ גְּזָרִית בְּמֵימְרִי׃
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים וַאֲקָרֵיב אֲנָא מִמַּלְכוּתָא דְּבֵית דָּוִד דִּמְתִיל כְּאַרְזָא רָמָה וַאֲקַיְּמִינֵיהּ מִבְּנֵי בְּנוֹהִי יַנִּיק אַרְבֵּי וַאֲקַיְּמִינֵיהּ בְּמֵימְרִי בְּטוּר רָם וּמְנַטַּל׃ בְּטוּר קוּדְשָׁא דְּיִשְׂרָאֵל אֲקַיְּמִינֵיהּ וְיִכְנִישׁ מַשִּׁרְיָין וְיַעֲבִיד סוּמְכָוָן וִיהֵי לְמֶלֶךְ תַּקִּיף וְיִסְתַּמְכוּן עֲלוֹהִי כָּל צַדִּיקַיָּא וְכָל עִינְוְתָנַיָּא בִּטְלַל מַלְכוּתֵיהּ יִשְׁרוּן׃ וְיִדְעוּן כָּל מַלְכֵי עַמְמַיָּא אֲרֵי אֲנָא יְיָ אַמְאֵיכִית מַלְכְּוָת דַּהֲוַת תַּקִּיפָא וְתַקִּיפִית מַלְכְּוָת דַּהֲוַת חַלָּשָׁא אַמְאֵיכִית מַלְכְּוָת עַמְמַיָּא דַּהֲוַת תַּקִּיפָא כְּאָעָא רְטִיב וְתַקִּיפִית מַלְכְּוָת בֵּית יִשְׂרָאֵל דַּהֲוַת חַלָּשָׁא כְּאָעָא יָבֵישׁ אֲנָא יְיָ גְּזָרִית בְּמֵימְרִי וַאֲקַיֵּים׃

ובריתי. כי בשמו כרת אותו ברית: ונתתיו בראשו. אותו העון אתננו בראשו כמו אשיב לו גמולו בראשו או את׳ בראשו על עוון עיניו: ופרשתי. שאתן בלב הכשדים לרדוף אחריו ולהשיגו וכדר׳ מערה היתה מבית צדקיהו עד ערבות יריחו וברח לו דרך המערה והקב״ה זמן צבי כמו שכתבנו למעלה בפרשת עשה לך כלי גולה: ונשפטתי אתו שם: כי בבלא יהיה שם בבבל וכאילו אני נשפט ומתוכח עמו כי במעלו אשר מעל בי באה לו הצרה הזאת והוא יתורה בזה ות״ת ואתפרע מניה תמן: מעלו. חסר ב״ית השימוש כמו הנמצא בית יי׳ והדומים לו: ואת כל מברחו. כתיב בלא יו״ד וקרי ביו״ד וכמוהו רבים והוא תאר ועניינו הבורחים שברחו עמו או בלמ״ד יו: בכל אגפיו. בכל חייליו כמו שפיר׳ למעלה: בחרב יפולו. אותם שישיגו הכשדים והנשארי׳ שלא ישיגום: לכל רוח יפרשו. יהיו מפוזרים בכל פאה: יפרשו. מבנין נפעל לשון פזור וכן בא בענין זה מן הכבד כי בארבע רוחות השמים פרשתי אתכם: כי אני יי׳ דברתי. תדעו כי קיימתי מה שדברתי כי אני הוא יי׳ האומר ועושה גוזר ומקיים: כה אמ׳ יי׳. ולקחתי אני מצמרת הארז הרמה ונתתי. מאותה צמרת הארז שנקטפה והוסרה ממקומה עוד אקח ממנה ולא כאותה לקיחה שלקח׳ מלך בבל כמו שאמר ויקח את צמרת הארז כי הוא לקחה להסירה ולבטלה אבל אני אקחנה ממקו׳ הגלות ונתתי אותה במקומה זהו שאמר ונתתי: מראש יונקותיו רך אקטוף. ראש יונקותיו הוא יהויכין כמו שפירש׳ למעלה ממנו אקטוף ענף רך לנוטעו במקומו זהו שאמר ושתלתי אני כשאקטפנו ממקומו שהוא שם לטובתו אקטפנו כי לנטוע אותו בארצו אקטפנו והרך הזה הוא זרובבל בן שאלתיאל בן יהויכין: על הר גבוה ותלול. פעול מן תל שראש ההר דומה לתל והוא הר ציון תל ובלעז אמולג״ט: בהר מרום ישראל. מרום ארץ ישרא׳ כי ירושלם גבוהה מכל ארץ ישר׳ וארץ ישרא׳ גבוהה מכל הארצות ות״י בטור קודשא דישראל: אשתלנו. התיו בקמץ חטף לתפארת הקריאה: ועש׳ פרי. ובצדקיהו לא זכר פרי כי מיתו

שלם אתו בראשו. בראשו ננעו. והשיב את אשמו: דמו בראשו ואנחנו נקיים. ואת רעת נבל. וכובע ישועה בראשו. ישם וינוד בראשו. ובריתי אשר הפיר דסיפרא. ותבא חרב ותקחהו. ואתה תשמע השמים דמלכים קדמא. וחברו דדברי הימים ואתה תשמע מן השמים קדמא. ישוב עמלו בראשו. דמו בראשו דיהודסיפרא. החכם עיניו בראשו. ואשר נתן כתר: דברתי ועשיתי ד׳ דסמיכי וסימ׳ וידעו כל עצי השדה. העמד לבך אם תחזקנה. וידעו כל הגוים אשר ישארו. ונתתי רוחי בכם:

בניו כמו שזכרנו: והיה לארז אדיר. כמו שהיה מתחלה ארז כמו שאמ׳ צמרת הארז לא לגפן כמו שאמר על צדקיהו: ושכנו תחתיו. ישרא׳ ישכנו בצלו: תשכנה. דגש הכ״ן לכ״ן השרש שנפלה ופירוש תשכנה השפורים והוא משל לישראל שישכנו בצל זרובבל: וידעו כל עצי השדה. לפי שהמשיל מלכות בית דוד לארז המשיל מלכי האומו׳ לשאר עצי היער: וידעו כי אני יי׳. השפלתי עץ גבוה הגבהתי עץ שפל. השפלתי עץ גבוה זה מלך בבל הגבהתי עץ שפל זה מלך יהודה והוא זרובבל וכן הובשתי עץ לח והפרחתי עץ יבש משל גם כן עליהם ויש מפרשים עץ גבוה ועץ לח זה צדקיהו ועץ שפל ועץ יבש זה יהויכין שהיה בגלות שפל והגביהו אויל מרודך מבית הכלא ונתן כסאו ממעל לכסא המלכים אשר אתו והיה עץ יבש שלא היו לו בנים בגלותו אחר כן היו לו בנים בבית הכלא אסיר ושאלתיאל הנה שב עץ לח ויש מפרשים זאת הפרשה על המשיח וכן נראה שהוא דעת יונתן שתרגם ולקחתי אני מצמרת הארז ואקרב ממלכותא דבית דוד דמתיל בארזא וגו׳:

ויהי

ויהי . לאמר : שיאמר להם לישראל : מה לכם . על אדמת ישראל . על חרבן ארץ ישראל יאמרו הדור שחרבה בימיהם זה המשל : אבות יאכלו בסר ושיני הבנים תקהינה : ופירו' המשל מה שהיו אומרים אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו ובעבור שהיו אומרים הנביאים לישראל בחטאות ירבעם והיו אומרים לשבט יהודה בחטאות מנשה אמרו אם כן הבנים לוקים בעון אבותיהם והנה יתכן לומר זה אבות יאכלו בוסר ושיני בנים תקהינ' והם לא הבינו ולא השכילו בזה כי בגלל חטאות ירבעם ומנשה היה הקצף הגדול כי הם החטיאו ובאים אחריהם ואילו לא אחזו ישר' בחטאות ירבעם ולא אחזו בני יהודה בחטאות מנשה לא היו לוקים על עונותיהם ולא חרבה ארץ ישראל ועל זה הענין השיבם הא' יתעלה והוא ענין כל הפרשה הבאה אחר זה : חי אני . אם יהיה לכם עוד משל המשל הזה . כי אני אודיע בם משפטי דרכי ולא תטעו עוד בו ותתנו דעתכם ותראו כי כן הוא כי כל הנפשות לי הנה ואני כתתי אותם בבשר להחיות הגוף ללכת אחרי ואני רוצה בחייהן ולא במיתתן כי לי הנה ומכבודי כ נבראו כנפש האב וכנפש הבן ואיך תעלו בדעתכם שאענים הנפש אם לא חטאה לי חלילה לי : הן כל הנפשות לי הנה . מבואר הוא : ואיש כי יהיה צדיק . עתה יפרש המשפט כאשר הוא מלפניו כדי שלא יטעו שהם גם אין להם לטעות במה שכתו' בתורה פוקד עון אבות על בנים שהרי כתוב שם לשונאי : כי יהיה צדיק . בהתכנו תמצות לא תעשה : ועשה משפט וצדקה . שקיים מצות עשה אחר כן פרט קצת העונות והזכיו' ואמר . אל ההרים לא אכל . קמץ בזקף לפי שהיו עובדים ע"ז על ההרים הרמים כמו שכתוב ל לפיכך אמר אל ההרים לא אכל ואל כמו על וכמוהו רבים ואמר אכל לפי שהיו אוכלים שם זבחיהם אחרי הקרבתם לעבודה זרה וכן ת"י בטוריא לא פלח לטעותא : ועיניו לא נשא אל גלולי בית ישראל . אין צריך לומר שלא עבד ע"ז אלא אפי' עיניו לא נשא אליה

אל ההרים לא אכל חד מן ח' פסו' אית בהו לא לא לא לא וסימ' והיא שפחה נחרפת . לאמר לא ביאל ארץ מצרים נבא : ומלדתיך ביום הולדת . אל ההרים לא אכל קדבא דספרא . ארזים לא עממוהו . והגבהות כי הנה אגבי מקים . לא שמעה בקול . לא תרצח לא תנאף דאלה שמות :

יח
ויהי דבר יהוה אלי לאמר : מה לכם אתם משלים את המשל הזה על אדמת ישראל לאמר אבות יאכלו בסר ושני הבנים תקהינה :
חי אני נאם אדני יהוה אם יהיה לכם עוד משל המשל הזה בישראל :
הן כל הנפשות לי הנה כנפש האב וכנפש הבן לי הנה הנפש החטאת היא תמות :
ואיש כי יהיה צדיק ועשה משפט וצדקה :
אל ההרים לא אכל ועיניו לא נשא אל גלולי בית ישראל ואת אשת רעהו לא טמא ואל אשה נדה לא יקרב :
ואיש לא יונה חבלתו חוב ישיב גזלה לא יגזל לחמו לרעב יתן וערם יכסה בגד :

ל'
ל'
ל'
ל'
ב' זקף קמץ יח
ב'
ל' והוא חד מן מלין דפיסקין נגינתי

והוה פתגם נבואת מן קדם יי עימי למימר : מא לכון דאתון מתלין ית מתלא הדין על ארעא דישראל למימר אבהתא חטן ובניא לקן : קים אנא אמר יי אלהים אם יהי לכון עוד מתל מתלא הדין בישראל : הא כל נפשתא דילי אינון כנפש אבא וכנפש ברא קדמי אינון אינש דיחטי הוא ימות : וגבר ארי יהי זכאי ויעביד דין דקשוט וזכו : בטוריא לא פלח לטעותא ועינוהי לא זקף לפולחן טעות בית ישראל וית איתת חבריה לא סאיב ולות איתא מסאבא לא על : ואנש לא אוני משכון דחובתא אתיב גזילא לא גזל מלחמי' לכפנא יהב וערטילאה כסי מכסותיה :

רשי

ויהי דבר ה' אלי לאמר . מה לכם אתם מושלים את המשל . אמבל"אכץ בלע"ז : אבות יאכלו בוסר . פרי עד שלא נתבשל בי"רגוץ בלע"ז : ושיני הבנים תקהינה . אגא"צידו"נטו בלע"ז כך דרכו של הב"ה האבות חוטאים והבני' לוקים שהרי כמה שנים ה חטאו מלכי ישראל קודם שגלו ואף אנו לא כראב ללקות ב בעונינו : משל . כמו למשול : כל הנפשות לי הנה . ולמה ילקה הבן שלא חטא לו ה הלא שלי הוא : אל ההרים לא אכל . בטוריא לא פלח לטעותא לאכול זבחי מתים אל גלולי שאר עבוד' זרה כגון הבעל . אם חבל שלמת רעהו ועשת

שבשומרון והעגלים שבבית אל ושבדן : חבלתו חוב ישיב . חבלתו חוב ישיב בחוטו ישיב אותה לו כבוא השמש :

כענין שנ' אל תפנו אל האלילים ואחר שזכר הע"ז והיא עבירה שבין אדם למקום והיא שקולה כנגד כל העברות זכר מעבירות שבין אדם לחבירו הרגילות בעשה ובמתן והלואה שרגילים בה בני אדם וזכר מן העריות מה שאדם קרוב אליהם כי כל עריות שהם שאר בשר אין צריך לזכרם כי רוב בני אדם בדלים מהם ואפילו הרשעים וזכר מתנות עשה הצדקה שהיא מצוה הגדולה בדברים שבין אדם לחבירו וכן זכר משפט אמת שהוא קיום הישוב בעולם וזכר החוקים בכלל ואמר בחקותי הלך ואחר שאמר כי הבן לא ישא בעון האב והאב לא ישא בעון הבן אמר כי אפילו שנות עצמו לא ישאם אם ישוב מהם ובכל זה הענין זכר הגמול בכלל בחיים והעונש בכלל במיתה וכתב הגאון רב סעדיה ז"ל כי מה שזכר החיים והמיתה הם לעולם הבא ואני אומר כי אמת כן הוא כי עיקר העונש והגמול הוא לעולם הבא אבל הענין הנזכר הנה לא נזכר על דבר העולם הבא כי הענין הזה תשובה לאומרים כי הבן נושא עון האב בראותם צרות רבות לבנים בארץ הדור ואבותיהם חטאו ואינם ולא היו אלו מתלוננים על דבר העולם הבא כי לא ידעו מה הוא אלא על מה שהיו רואים בעיניהם וצריך שתהיה התשובה מענין השאלה והתמיהה ואם תאמר אם כן למה זכר החיים והמות לבד ואין הגמול והעונש בעולם הזה בחיים ובמות לבד אלא אף בכל פרטי הברכות והקללות הכתובים בתורה כאשר כי אמר זה לקצר הענין ולזכר הדבר הכולל והם החיים והמות כמו שנא' ושמרתם את כל חוקותי ואת כל משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם הנה זכר החיים במקום כל פרטי הברכות ואף על פי שאנקלוס תרגם ויחי בהון לחיי עלמא אין משמעות וחי אלא בעולם הזה כמו שהיו כל הברכות והקללות שיעדם בתורה בעולם הזה אלא שנרמז במלת וחי בהם חיי העולם הבא וכן נרמז במקומות אחרים מן התורה אבל פשוטו של דבר הוא בעולם הזה וכן מה שאמר לאדם הראשון כי ביום אכלך ממנו מות תמות המיתה הזאת כוללת כל הקללות שנגזרו על אדם בעון אכילת הפרי והוא מה שאמר לו ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה וגו' וקוץ ודרדר תצמיח לך וגו' בזעת אפך וגו' והנה כלל בלשון המיתה כל אלה הקללות וכן אמר החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה ובחרת בחיים למען תחיה אתה וזרעך והברכה והקללה היא דרך כלל במקום הברכות והקללות הנה קרא הברכות החיים וקרא הקללות המות והטעם כי החיים עם ההצלחה והטוב הם החיים ועם הרע הם המיתה כמו שאמר על המצליח במעשיו ואמרתם כה לחי והמנוגע בגופו נקרא מת כמו שאמר אל נא תהי כמת וכן העני חשוב כמת ואמרו הנפש החוטאת היא תמות את' על הנפש שהיא בעלת התאוה והיא החוטאת עם הגוף וכן אמר נפש כי תחטא וכן היא מקבלת העונש עם הגוף הרעב והחולי והשבי וכל זה והדומה לו יקרא מיתה כי מי שחייו רעים חשוב כמת וכמה מן הנביאים בחייהם שאלו מיתתם כמו שמצינו באיוב וכאשר אמר כי הבן לא ישא בעון האב בבן שהוא גדול שהוא ראוי לעונש ולשכר מעצמו אבל הבנים הקטנים מתים בעון אבותם וכן ייטיב להם בזכות אבותם אבל הגדולים שהם רשעים לא תועילם זכות אבותם כמו שהצדיקים לא יזיקם עון אבותם כמו שאמר בתורה פוקד עון אבות על בנים ואמר לשנאי ואמר בגמול הטוב שומר הברית והחסד לאוהביו ולשומרי מצותיו לאלף דור אבל מדה הטובה מרובה ממדת הפורענות כי זכות האבות שומר הבנים ומוסיף להם טובה בזכות אבותם אפילו לאלף דור או לאלפים דורות כמו ששמר לנו ברית אבותינו אברהם יצחק ויעקב עד היום שאנחנו אוהביו ושומרי מצותיו ואף על פי שיש ביניכו רשעים כל ישראל נקיים היום מעון עבודה זרה ושמר שבות הנזכרים נקיים רוב ישראל וכל שכן שהבטיח אבותינו בזה כמו שאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו וגו' וכרת עמו ברית בין הבתרים לשמור הברית לבניו עד עולם ואמר וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור וגו' ואמר וזכרתי להם ברית ראשונים וברית כרותה לזרע אברהם יצחק ויעקב שלא ישבותו מהיות גוי לפני הא' יתעלה ואמר יכלו מכלל אמונתינו לא היו מזרעם באמת אלא מן האספסוף הגרים שנתגיירו ועון האבות שמור לבנים הרשעים להוסיף להם כרעתם בעון אבות עד ארבעה דורות לא יותר כי כן יוכל לראות הזקן המורד מבני בניו עד ארבעה דורות כי יש רשע מאריך ברעתו וזכר עלי שאמ' לו הא' שישמור לו ולבניו העון עד שלש העון ההוא היה גדול והיה בו חלול השם ויקרא הדור' ושמרתם ידע שלא היו בבני' תי שראוי לכפר עון אבותיו ההוא בעבורו ואם יהיה לא יחול עליו העונש ההוא כמו שאמרו רז"ל בזבח ומנחה הוא אינו מתכפר אבל בדברי תורה ובגמילות חסדים מתכפר וזכר בפרשה זאת שלשה דורות בצדיק ורשע וצדיק כנגד הדורות שהיו מתרעמים עליהם כי חזקיהו היה צדיק ולא נשא עון אחז אביו ומנשה בנו היה רשע שופך דם כמו שאמר והוליד בן פריץ שופך דם והנה לא הועילה לו צדקתו של חזקיהו אביו ונענש על רשעו ולכדוהו שרי צבאות מלך אשור בחיים ויאסרוהו בחוחים ויוליכוהו בבלה והנה בן מנשה היה רשע ונענש על רשעו ונפקד עליו גם עון אביו ולא מלך אלא שתי שנים ויקשרו עליו עבדיו וימיתוהו בביתו והנה אמון הוליד בן וירא את חטאות אביו אשר עשה ולא עשה כהנה והנה לא מת בעון אביו כיון שהוא היה צדיק ואם תאמר הנה אמר כי בשוב רשע מכל חטאתיו אשר עשה חיה יחיה וכל פשעיו אשר עשה לא יזכרו לו והנה מנשה שב מרשעו ונזכרו מעשיו הרעים עד חרב הארץ כמו שאמר בחטאת מנשה כאשר כי הוא חטא והחטיא את הרבים ואם הוא שב חטא הרבים לא היה יכול להשיב ונשארו מעשיו הרעים עד שחרבה הארץ בעבורם לפיכך היו נזכרים מעשיו אבל לא נזכרו כי לא נענש בעבורם כיון שעשה תשובה ונכנע מלפני אלהי אבותיו ויעתר לו וישמע תפלתו וישיבהו לירושלם למלכותו אבל לאותו זמן מעשיו נזכרו והנה ענין הפרשה והכתוב בה הכל מבואר : ואיש . חבלתו חוב ישיב . בחבולה שהיה לו בחובו ישיב אותה לעני כמו שצותה התורה להשיב את העבוט וחבולה הוא המשכון חוב ידוע שהוא המלוה : וערום . נכתב ב"ור המסך : בגסך

בנשך לא יתן. הב"ית פתוחה לחסרון ה"א הידיעה ופירושו הנשך הידוע שאסרה אותו התורה: ותרבית לא יקח. אמרו רז"ל הוא נשך הוא תרבית ולא חלקו עליו הכתוב אלא לעבור עליו בשני לאוין ואמר לא יתן בשעת המלוה כי אז הוא נותן ואמר לא יקח בשעת גביית החוב כי אז הוא לוקח: מעול ישיב ידו. כמו שאסרה תורה לא תעשו עול במשפט במשקל ובמשורה משפט אמת אם יהיה שופט בין שני אנשים יעשה להם משפט אמת ולא יכיר פנים לאחד מהם: בחקותי יהלך. מן הדגוש והוא עומד תחת החקים והמשפטים שבכלל תלבר מה שזכר בפרט: והוליד בן פריץ. שפורץ גדר האמת: ועשה אח מאחד מאלה. אח כמו אחד ויאמר ממנו אחת לנקבה כי גם הוא בלא דל"ת ויאמ' בשני לשונות כמו אני ואנכי ות"י כמשמעו ויעביד לאחוהי מחדא מאילין ופירוש ועשה אח ועשה עון אחד ואי זה עון מאלה הנזכרים ופירוש מאחד מאלה הנזכרים כמו מכל אשר יעשה מאחת מאלה: והוא את כל אלה לא עשה. כל אלה הזכיות שזכר לא עשה אותם אלא עשה הפכם: כי גם אל ההרים אכל. אכל פתח בזקף ושלמעלה לא אכל קמץ בזקף כמו שכתבנו והסימן לא אכל קמץ פומיה אכל פתח פומיה: עני ואביון הונה. זכר עני לפי שהוא חלוש והוא נקל להונותו והוא גם אחרים הונה כאשר יכול אלא זכר עני ואביון על ההוה כי לא ייר[א] להונותם מחלישותם והההונאה היא קיחת ממון א אחרי' במשא ומתן שלא מדעתם או מדעתם כמו ולא יונו נשיאי עוד את עמי והאכלתי את מוניך: תועבה עשה. שקרב אל נדה: בנשך. וחי' בתמיה: דמיו בו יהיה. זכר דמיו לשון רבים ואמר יהיה לשון יחיד כמו ש שפירשנו למעלה בפרשת הודע כי דם. זכר בכלל ובפרט גם לשון הויה נופל על הענין כמו כי יהיה נערה: והנה. מבואר הוא: על ההרים. זהו שאמר על ופארה אל: ואיש חבול לא חבל. לא חבל אותו בעת שראוי להשיבו: מעני השיב ידו. מעשות לו שום רע וכן מאחרי' אלא שזכר מי שהוא נקל להרע לו שהוא חלוש: אביו. גזל אח. כל ישראל אחים כמו שאמר עד דרוש אחיך אותו וגזלתו ותירגם יונתן גזל גזילה לחד מאחוהי: ואשר לא טוב עשה בתוך עמיו. כאילו אמר ורע עשה בתוך עמיו ואמ' דרך כלל על הרעות וכן מנהג הלשון לומר לא טוב במקום רע כמו ויתיצב על דרך לא טוב ומאזני מרמה לא טוב וכן על הדרך הזה אשר איננה טהורה אשר לא יהיה טהור: בתוך עמיו. כי לא יבוש לעשות רע בתוך קהלות אנשים: מדע. חסר וי"ו ולית כוותיה. וטעם ואמרתם כי אתם תאמרו אלי כשאומר לכם מדוע זאת מדוע לא נשא הבן בעון האב כמו שאנו רואי' אבותינו חטאו ואינם ואנחנו עונותיהם סבלנו וזה לא יתכן כי הבן משפט וצדקה עשה מדוע ישא עון האב אבל אתם רשעים ואתם נושאים ע עונותיכם ועון אבותיכם כמו שהיא מדתי פוקד עון אבות על בני' לשונאי: שמר ויעשה אותם.

ח' פסוקי' אית בהון חטאה ועשייה וסי' והתודו את חטאתם אשר עשו · ואת חטאתכם אשר עשיתם את העגל · בכל חטאת אביו אשר דאביה · על חטאתיו אשר חטא לעשות הרע דזמרי · וילכו בני ישראל בכל חטאת ירבעם · כי על אף י' והנה הוליד בן פריץ · והרשע כי ישוב: חטאת ו' חס' ו' בליש' בקריא' וס' נמסר בסדר

בנשך לא יתן ותרבית לא יקח
מעול ישיב ידו משפט אמת יעשה
בין איש לאיש: בחקותי יהלך
ומשפטי שמר לעשות אמת צדיק
הוא חיה יחיה נאם אדני יהוה:
והוליד בן פריץ שפך דם ועשה אח
מאחד מאלה: והוא את כל אלה
לא עשה כי גם אל ההרים אכל ואת
אשת רעהו טמא: עני ואביון הונה
גזלות גזל חבל לא ישיב ואל־ ה
הגלולים נשא עיניו תועבה עשה:
בנשך נתן ותרבית לקח וחי לא
יחיה את כל התועבות האלה עשה
מות יומת דמיו בו יהיה: והנה
הוליד בן וירא את כל חטאת אביו
אשר עשה ויראה ולא יעשה כהן:
על ההרים לא אכל ועיניו לא נשא
אל גלולי בית ישראל את אשת
רעהו לא טמא: ואיש לא הונה
חבל לא חבל וגזלה לא גזל לחמו
לרעב נתן ועירם כסה בגד: מעני
השיב ידו נשך ותרבית לא לקח
משפטי עשה בחקותי הלך הוא לא
ימות בעון אביו חיה יחיה: אביו
כי עשק עשק גזל גזל אח ואשר לא
טוב עשה בתוך עמיו והנה מת
בעונו: ואמרתם מדע לא נשא
הבן בעון האב והבן משפט וצדקה
עשה את כל חקותי שמר ויעשה
אתם חיה יחיה: הנפש החטאת
היא תמות בן לא ישא בעון האב
ואב לא ישא בעון הבן צדקת הצדיק
עליו תהיה ורשעת רשע עליו
תהיה: והרשע כי ישוב מכל
חטאתו אשר עשה ושמר את כל
חקותי ועשה משפט וצדקה חיה
יחיה לא ימות: כל פשעיו אשר
עשה לא יזכרו לו בצדקתו אשר
עשה יחיה: החפץ אחפץ מות
רשע נאם אדני יהוה הלוא בשובו
מדרכו וחיה:

בחיבולא לא יהב וריביתא לא נסיב משיקרא אתיב ידיה דין דקשוט עביד בין גבר לגבר: בקימי הליך ודיני נטר למעבד קשוט צדיקא הוא מיחא ייחי אמר יי אלהים: ואוליד בר רשיעא אשיד דם ויעביד לאחוהי מחדא מאילין: והוא ית כל אילין לא עבד אלהין בטוריא פלח למעות וית איתת חבריה סאיב: מסכין וחשיך אוני גזילא גזל משכונא לא אתיב ולפולחן טעותא זקף עינוהי תועיבא עבד: בחיבוליא יהב וריביתא נסיב האיתקיים לא יתקיים ית כל תועבתא האילין עבד מימת ימות חובת קטוליה ביה תהי: והא אוליד בר וחזא ית כל חובי אבוהי דעבד וחזא ולא עבד כותהון: על טוריא לא פלח לטעותא ועינוהי לא זקף לפולחן טעות בית ישראל וית איתת חבריה לא סאיב: ואנש לא אוני משכונא לא נסיב וגזילא לא גזל מלחמיה לכפנא יהב וערטילאה כסי מכסותיה: מסכינא לא אתיב ידיה חיבוליא וריביתא לא נסיב דיני עביד בקימי הליך הוא לא ימות בחובי אבוהי מיחא ייחי: אבוהי ארי עשק עישקא גזל גזילא לחד מאחוהי ודלא תקין עבד בגו עמיה והא מית בחוביה: ותימרון מא דין לא לקי ברא בחובי אבא וברא דין וקשוט וזכו עבד ית כל קימי נטר ועבד יתהון מיחא ייחי: אנש דייחוב הוא ימות ברא לא לקי בחובי אבא ואבא לא לקי בחובי ברא זכות זכאה ביה יתקיים וחובת חייבא עלוהי תהי: ורשיעא ארי יתוב מכל חובוהי דעבד ויטר ית כל קימי ויעביד דין דקשוט וזכו מיחא ייחי לא ימות: כל חובוהי דעבד לא ידכרון ליה בזכותיה דעבד יתקיים: המירעא רעינא במותיה דרשיעא אמר יי אלהים הלא כד יתוב מאורחיה ויתקיים:

רשי

ועשה אח מאחד מאלה. תירגם יונתן ויעביד לאחוהי מחדא מאילין: והוא את כל אלה. את כל הטובות האלה שעשה אביו: תועבה עשה. משכב זכור: ויראה ולא יעשה כהן. ראה בלבו שאין טוב לעשות כן אינפאר"בויט בל"ע: מעני השיב ידו. מעשות לו רעה: כל

מסרה

נשא: גזל ב' קמצין וסימ' גזל אח ואשר לא טוב עשה · וגזל ומשפט וצדק תראה: ויעשה ד' בקריאה וסימ' נמסר במלכים א' סימ' י"ו: צדקת ה' בקריאה וסימ' כי שם חלקת מחוקק ספון ויתא · צדקת הצדיק עליו תהיה · צדקת הצדיק לא תצילנו · צדקת ישרים תצילם · צדקת תמים תישר דרכו · וחד וצדקת צדיקים יסירו ממנו:

שמר מצות לא תעשה ויעשה מצות עשה: הנפש. מבואר הוא: רשע. כתיב וקרי הרשע אין ביניהם אלא ה"א הידיעה: והרשע. עד הנה דבר באב ובבן ועתה מדבר באדם עצמו בשובו ממעשיו ואמ' כי אם היה רשע ושב מרשעתו ויעשה משפט וצדק' חיה יחיה וכל פשעיו לא יזכרו לו עוד וכן בשוב צדיק מצדקתו ועשה עול כל צדקותיו אשר עשה לא תזכרנה והקשו רז"ל ולהוי כמחצה זכאי ומחצה חייב ותרצו בתוהא על הראשונות שכיון שמתחרט אדם על מעשיו הראשונים אינ' נחשבים לו לכלום: חיה יחיה ולא ימות. יחיה בעולם הזה ולא ימות לעולם הבא וכן יחי ראובן ואל ימות: מכל חטאתו. חסר יו"ד הרבים מהמכתב: כל פשעיו. מבואר הוא: החפץ אחפוץ מות רשע. אינני חפץ במות רשע אלא אני מאריך לו ברשעו כדי שישוב בתשובה כמו שעשיתי למנשה: ובשוב

ובשוב צדיק · וחי · בתמיה : צדקתו · חסר יוד הרבים מהמכתב : ואמרתם לא יתכן דרך יי' · שלא תזכרנה לו מעשיו הראשונים איננו נכון זה שתאמרו אתם : הדרכי לא יתכן · איך תוכלו לומר זה אלא דרכיכם לא יתכנו ודרכי מחשבותיכם ודעתכם לא יתכנו כי אין לדון את האדם אלא לפי מעשיו האחרונים כי הראשונים נתחרט עליהם ויונתן תירגם לא יתכן דרך יי' לא מפרסן לנא אורחת טובא דיי · בשוב · מבואר הוא : ומת עליהם · על שובו והתחרטו מצדקתו ועל עשותו העול על שניהם יענש ולהודיע זה השיב הענין כיכבר זכרו וכן אמר עוד ובשוב רשע וחדש בו גם כן זה הענין והוא אמרו ויראה וישוב כלומר ראה מעשיו הרעים והתבונן בהם כי רעים הם

ובשוב ד' וסימ' ובשוב צדיק מצדקו ועשה עול · ככל התועבות אשר עשה · ובשוב רשע מרשעתו · וחברו · וחד ובשוב דוד מהכות את הפלשתי · הלא כל סיפרא כ"ל בב"ח וסימ' נמסר לעיל בסיפרא סימ' י"ב : יחיה ח' בקריא' וס"כ ואיש ואשה לא יחיה דוד · והכה דוד את הארץ ויואב יחיה את שאר העיר דדברי הימים · יחיה

ר' וּבְשׁוּב צַדִּיק מִצִּדְקָתוֹ וְעָשָׂה עָוֶל
כְּכֹל הַתּוֹעֵבוֹת אֲשֶׁר־עָשָׂה הָרָשָׁע
צדקתיו ת' יַעֲשֶׂה וָחָי כָּל־צִדְקֹתָו אֲשֶׁר־עָשָׂה
לֹא תִזָּכַרְנָה בְּמַעֲלוֹ אֲשֶׁר־מָעַל וּב
וּבְחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר־חָטָא בָּם יָמוּת :
ה' כתי' כן בסיפ' וַאֲמַרְתֶּם לֹא יִתָּכֵן דֶּרֶךְ אֲדֹנָי שִׁמְעוּ־
פ' ח' חס' בסיפ' נָא בֵּית יִשְׂרָאֵל הַדַּרְכִּי לֹא יִתָּכֵן הֲלֹא
דַרְכֵיכֶם לֹא יִתָּכֵנוּ : בְּשׁוּב־צַדִּיק
ל' מִצִּדְקָתוֹ וְעָשָׂה עָוֶל וּמֵת עֲלֵיהֶם
ל' בְּעַוְלוֹ אֲשֶׁר־עָשָׂה יָמוּת :
ר' וּבְשׁוּב רָשָׁע מֵרִשְׁעָתוֹ
אֲשֶׁר עָשָׂה וַיַּעַשׂ מִשְׁפָּט וּצְדָקָה הוּא
ז' ח' ויישב ת' אֶת־נַפְשׁוֹ יְחַיֶּה : וַיִּרְאֶה וַיָּשָׁוב
ד' כתי' וי"ו ית מִכָּל־פְּשָׁעָיו אֲשֶׁר עָשָׂה חָיוֹ יִחְיֶה
לֹא יָמוּת : וְאָמְרוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל לֹא
קל"ד יִתָּכֵן דֶּרֶךְ אֲדֹנָי הַדְּרָכַי לֹא יִתָּכְנוּ בֵּית
ח' חס' בסיפ' יִשְׂרָאֵל הֲלֹא דַרְכֵיכֶם לֹא יִתָּכֵן :
לָכֵן אִישׁ כִּדְרָכָיו אֶשְׁפֹּט אֶתְכֶם בֵּית
ל' יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה שׁוּבוּ
וְהָשִׁיבוּ מִכָּל־פִּשְׁעֵיכֶם וְלֹא־יִהְיֶה
ט"ל לָכֶם לְמִכְשׁוֹל עָוֹן : הַשְׁלִיכוּ
מֵעֲלֵיכֶם אֶת־כָּל־פִּשְׁעֵיכֶם אֲשֶׁר
פְּשַׁעְתֶּם בָּם וַעֲשׂוּ לָכֶם לֵב חָדָשׁ
וְרוּחַ חֲדָשָׁה וְלָמָּה תָמֻתוּ בֵּית
יִשְׂרָאֵל : כִּי לֹא אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הַמֵּת
ח' נְאֻם אֲדֹנָי יֱהֹוִה וְהָשִׁיבוּ וִחְיוּ :
כל לשון על כת"ג אל יט וְאַתָּה שָׂא קִינָה אֶל־
נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל : וְאָמַרְתָּ מָה אִמְּךָ
ל' ל' ר' לְבִיָּא בֵּין אֲרָיוֹת רָבָצָה בְּתוֹךְ כְּפִרִים
ל' בוחס' רִבְּתָה גוּרֶיהָ : וַתַּעַל אֶחָד מִגֻּרֶיהָ כְּפִיר
הָיָה וַיִּלְמַד לִטְרָף־טֶרֶף אָדָם אָכָל :
וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו גּוֹיִם בְּשַׁחְתָּם נִתְפָּשׂ
ז' וַיְבִאֻהוּ בַחַחִים אֶל־אֶרֶץ מִצְרָיִם :

ר' וְכַד יְתוּב זַכָּאָה מִזְּכוּתֵיהּ וְיַעֲבֵד
שְׁקַר כְּכֹל תּוֹעֲבָתָא דִי עֲבַד רַשִׁיעָא
יַעֲבֵיד דְאִתְקַיַּים כָּל זְכוּתֵיהּ דַעֲבַד
לָא יִדְכְּרוּן בְּשִׁיקְרֵיהּ דְשַׁקַּר ו
וּבְחוֹבוֹהִי דִי חָב בְּהוֹן יְמוּת :
וַאֲמַרְתּוּן לָא מְפַרְשָׁן לָנָא אוֹרְחַת
טוּבָא דַיְיָ שְׁמָעוּ כְעַן בֵּית יִשְׂרָאֵל
הָאוֹרְחַת טוּבִי לָא מְפָרְשָׁן לְכוֹן
הֲלָא אוֹרְחָתְכוֹן דִילְכוֹן לָא תַקְנָן :
ל' וְכַד יְתוּב זַכָּאָה מִזְּכוּתֵיהּ וְיַעְבֵּיד
ל' שְׁקַר וִימוּת עֲלֵיהוֹן בְּשִׁיקְרֵיהּ דִי
ר' עֲבַד יְמוּת : וְכַד יְתוּב רַשִׁיעָא
מֵחוֹבוֹהִי דִי עֲבַד וְיַעְבֵּיד דִין דִקְשׁוֹט
וּזְכוּ הוּא יַת נַפְשֵׁיהּ יְקַיֵּים :
וַחֲזָא וְתָב מִכָּל חוֹבוֹהִי דִי עֲבַד
מֵיחָא יֵיחֵי לָא יְמוּת : וְאָמְרוּ בֵּית
יִשְׂרָאֵל לָא מְפָרְשָׁן לָנָא אוֹרְחַת
טוּבָא דַיְיָ הָאוֹרְחַת טוּבִי לָא
מְפָרְשָׁן לְכוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל הֲלָא
אוֹרְחַתְכוֹן דִילְכוֹן לָא תַקְנָן :
ל' בְּכֵן אֱנָשׁ כְּאוֹרְחָתֵיהּ אִיתְפְּרַע
מִנְּכוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים
תּוּבוּ לְפוּלְחָנִי וְאַעְדּוּ מִנְּכוֹן פּוּלְחַן
ט"ל טַעֲוָתָא וְלָא יְהֵי לְכוֹן לְתַקְלָא
חוֹבִין : אַרְחִיקוּ מִנְּכוֹן יַת כָּל
חוֹבֵיכוֹן דְחַבְתּוּן בְּהוֹן וְעִיבִידוּ
לְכוֹן לֵב דְחִיל וְרוּחַ דַחֲלָא וְלָמָה
תְמוּתוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל : אֲרֵי לָא
רָעֵינָא בְּמוֹתָא דְחַיָּיב לִימְמַת אֲמַר
ח' יְיָ אֱלֹהִים תּוּבוּ לְפוּלְחָנִי ו
וְאִיתְקַיִּימוּ : וְאַתְּ טוֹל
אִילְיָא עַל רַבְרְבֵי יִשְׂרָאֵל : וְתֵימַר
מָה כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל דְהֲוַת דְמְיָא
לְלֵיתָא בֵּינֵי מַלְכַיָא רַבָּא בֵּינֵי
שִׁילְטוֹנַיָא רְבִיאַת בְּנָהָא : וּרְבִיאַת
חַד מִבְּנָהָא מַלְכָּא הֲוָה וְאַלִיף
לְמִיקְטַל קְטִיל אֱנָשָׁא קְטַל :
ז' וּשְׁמָעוּ עֲלוֹהִי עַמְמַיָא בְּסְרִיגַתְהוֹן
אִתְאַחַד וְאַיְתִיאוּהִי בְּשַׁלְשְׁלָן
לְאַרְעָא דְמִצְרָיִם :

רשי

כל צדקותיו לא תזכרנה · פרשו רשותינו במתחרט על הראשונות : לא יתכן · כמו לא יתקן אפייאטם בלע"ז : שובו והשיבו · שובו אתם והשיבו את אחרים רטורנ"ר בלע"ז : מה אמך לביא · כמה היתה חשובה אמך אתה צדקיהו שנמשלה ללביא זו : בין אריות · שרי יהודה : ותעל אחד מגוריה · על בני יאשיהו כאמרה קינה זו הראשון הוא יהואחז : אדם אכל · גזל את ישראל כי ישראל נקראו אדם כמו שנאמר ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם ולפי המשל כל חיה שטועמת טעם בשר אדם מתגרה באנשים לעולם : וישמעו אליו גוים · פרעה מלך מצרים : בשחתם נתפש · גומין חופרין ומכסין פיהם בקש והחיה נופלת בתוכה : בחחי' · כמין טבעות ברזל נוקבין חוטמו ומושכין אותו בהן : ויצא

והתחרט עליה' ושב מכל פשעיו ועשה משפט וצדקה על שניהם יקבל שכר : יחיה · הוא מחיה נפשו בשובו כי בידו החיי' והמות לפי מעשיו : ויראה · מבואר הוא : וישוב · כתיב בוי"ו וקרי בלא וי"ו והשי"ן קמוצה : חיו יחיה · בוי"ו וכל הנזכרים למעלה חיה יחיה בה"א ואחד הוא כי המקור מבניין הכבד מן הקל יבא בוי"ו או בה"א : ואמרו · הדרכי · לשון רבים ושלמעלה הדרכי לשון יחיד : דרכיכם לא יתכנו · כל אחד מדרכיכם : לכן · שובו והשיבו · איש את אחיו ויונתן תירג' תובו לפולחני ואעדו מנכון פולחן טעותא : ולא יהיה לכם · מניעת התשובה למכשול עון : השליכו מעליכם · התחרטו עליכם ובזה תשליכו עונותיכם מעליכם : כי לא אחפוץ במות המת · על שם סופו וכן יומת המת על שם סופו וכן ת"י דחייב לימות כמו שתרגם אונקלוס דחייב קטול : ואתה שא קינה אל נשיאי ישראל · אל כמו על וכמוהו רבים ונשיאי ישראל הם מלכי יהוד' יהואחז ויהויקים וצדקיהו : ואמרת מה אמך לביא · תבא מלת מה ב[?] כמו זה וכמו מה אמולה לבתך הכנסת תקרא אם וכן ת"י מה כנישתא דישראל דהות דמיא לליתא והמשילה ללביא ו והיא אם האריות ואריה מלך החיות והלביאה אם המלוכה לפיכך המשיל בהם מלכות בית דוד ומלת לביא הנכון לביאה אלא שבאה היוד תמורת האלף והאלף במקום הא הנקבה כאלף גבהא קומתו ויוד שמשך כבלעת ברנש היוד המובעת תמורת האלף : בין אריות רבצה · בעוד שהיו עושים רצונו של מקום היו רובצים כארי בלי פחד : בין אריות · בין מלכי האומות : רבתה · ענין גדול כמו אשר טפחתי ורביתי והכפיר קטן מהאריה וגדול מגור ואריות משל למלכים וכפירי' משל לשלטונים וכן ת"י אריות מלכייא וכפירים שלטונייא : ותעל · מבנין הפעיל היא העלתה אחד מגוריה ר"ל אחד מבני המלוכ' והוא יהואחז כמו שאמר ויקח עם הארץ את יהואחז בן יאשיהו וימשחו אותו וימליכו אותו תחת אביו ר"ל ותעל שרבתה אותו עד שעלה במעלה והיה כפיר ר"ל שמלך יהואחז וקראו כפיר ולא קראו ארי כי לא היתה לו ממשלה גדולה כי רוב הארץ היתה אזורבה : וילמד לטרף טרף אדם אכל · למד זה הכפיר לטרוף טרף עד שאכל אדם כי הארי או הכפיר רוב טרפו בחיות ופעמים טרף גם האדם כן יהואחז כלחם בגזול ממנו והוא מצרים כמו שפירש בספר מלכים ובעבור זה אסרו פרעה נכה : וישמעו אליו גוים · חיל פרעה שהיה בארץ חמת שמעו כי פשט בארץ מצרים ותפשוהו בשובו משם זהו שאמר בשחתם נתפש בשחתם מן שוחה שחת וי"ת כמו במצודתם שתרגם בסריגתהון אתאחד : בחחים · בשלשלאות של ברזל וכן תירגם יונתן בשלשלן : ויצא

איש עגלת בקר · כי לא יחיה רשע · נשימה נא שקים במתנינו · והוא את נפשו יחיה : ואתה שא קינה אל כל לשון קינה על בב"ג אל וסי' ויקונן המלך אל אבנר : ואתה שא קינה אל נשיאי ישר' · ונשאו אליך בניהם :

ותרא כי נוחלה · הפך התוחלת · ופירו׳ אבדה תקותה · ועל הדרך הזה תירגם יונתן וחזת ארי פסק אבד סבירה · ויש לפרש כמשמעו ענין תוחלת · כלומ׳ ותרא כי עמדה ימים רבים בתוחלת אולי ייטיב עניכה והנה אבדה תקותה · ותקח אחד מגוריה כפיר שמתהו · אמרה אולי יצלח זה למלוכה · ואף על פי שפרעה נכה המליכו בהסכמת עם הארץ המליכו וכאילו הם שמוהו מלך · ויתהלך בתוך אריות · זה היה יהויקים שהמליכהו פרעה נכה · ויתהלך בתוך אריות · כלומר בתוך מלכים והם פרעה נכה ונבוכד נצר כי פעם היה עם זה ופעם עם זה כי מלך בבל כבשו והוליכו לבבל ואחר כך שב לירושלם ומרד במלך בבל והיה נעזר במלך מצרים · כפיר היה · שלא עלה במעלה עד שיקרא אריה אלא כפיר היה כמו שהיה בעת מלכו · וילמד לטרוף טרף אדם אכל · אפשר שנלחם באדום ובמואב ובבני עמון כי הם באו עליו עם גדודי כשדים כשמרד במלך בבל וכן בישראל היה שופך גם דם נקי · וידע אלמנותיו · הכנוי כנגד אדם שזכר ושניהם דרך כלל אמר כי היה הורג האנשי׳ והיה שוכב עם אלמנותיהם · וזהו שפירש וידע כמו וידע עוד אדם את חוה אשתו · וכן העיד עליו הנביא שהיה שופך דם נקי שאמר עליו ירמיהו כי אין עיניך ולבך כי אם על בצעך ועל דם הנקי לשפוך · ות״י וידע ואצדי בירניתיה תרגם וידע ענין שבר וחרבן כמו ויודע בהם אנשי סכות ותירגם אלמנותיו כמו ארמנותיו שתרגם ואצדית בירניתיה · ועריהם החריב · שמעשיו הרעי׳ היה חרבן הערים בארץ ישראל כי הוא לא החריב בידים אלא הוא גרם החרבן וכן ואת העיר תשרוף באש שאמר הנביא לצדקיהו · ותשם ארץ ומלואה מקול שאגתו · שממה ארץ יהוד׳ מקול שאגתו שהיה מטיל יראתו על בני אדם ולפי שהמשילו לכפיר אמר קול שאגתו · ויתנו עליו גוים סביב ממדינות · נתנו עליו בקולם כלומר שאספו גוים רבים כמו שאמ׳ את גדודי כשדים ואת גדודי ארם ואת גדודי מואב ואת גדודי בני עמון · ויתנהו בסוגר · הנה לא זכר בזה המשל יהויכין וצדקיהו ויש לפרש כי יהויכין לא מלך אלא ג׳ חדשים לפיכך לא זכרו וצדקיהו גם כן כי כיון שהיה מלכות יהויקי׳ וצדקיהו במספר אחד ושניהם נתנו ביד מלך בבל ומתו ברשותו אמר הענין על שניהם כאחד ועיקר החרבן החל מיהויקים שהרי מלך בבל הוליך עמו בבלה מקצת כלי בית אלהים ומשרי הארץ · בסוגר בחחים · ת׳ בקולרין בשלשלן · יביאהו במצודות · ואחר שהביאהו לבבל הביאהו במצודות · פירוש מגדלים חזקים להיות שם כלוא וכן מצודות סלעים משגבו · במצודות עין גדי · למען לא ישמע קולו · לפי שאמ׳ מקול שאגתו אמר שלא ישמע עוד קול אל הרי ישראל ואל כמו על · ואם על צדקיהו אמר הוא הנכון כי לא שב עוד לארץ ישראל מיום גלותו · ואם על יהויקים גם כן נכון כי בגלות ראשונה שגלה הביאו גם כן מלך בבל במצודות למען לא ישוב עוד לארץ ישראל ואף על פי כן השיבו אחר כן שם כי חשב שלא ימרוד בו והאמין בו ואחר כן בגלות שני תפשוהו הכשדים להוליכו בבל ומת בדרך כמו שכתוב סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלם ולדעת קצת המפרשים מת בבבל · אמך כגפן ברמך על מים שתולה · עוד הוסיף למשול משל על כנסת ישראל בענין אחר · דמה כנסת ישראל לגפן פוריה וענפה כן היה ענינה בתחילה עם המלכים הראשונים דוד ושלמה והמלכים הטובים הבאים אחריהם · ופי׳ אמך כנגד ישראל והאם היא הכנסה · ופירו׳ ברמך כמו בדמותך · וכן ת״י כנישתא דישראל במעבדת אוריתא דמיא לגפן דשתילא על מבוע דמיין · ויהיה ברמך כמו ברמותך · כמו ונורם לבלות שאול · שהוא כמו ונורתם · אבל פנה כמו פנתה · או הוא משקל אחר דם בשקל בו קו · ורב האי ז״ל פירש ברמך כמשמעו שהדם הוא רטיבות הטבע לפי שכל דבר שיוצא מדבר אחר יש בו מרטיבות טבעו · על מים שתולה · לפיכך היתה פוריה וענפה שלא פסקו המים מתחתיה כך כנסת ישראל כל זמן שמנהיגיה היו טובים היתה מצלחת במעשיה והולכת וגדלה כמו הגפן שהיא על המים · פוריה · גדלה מן פרו ורבו והוא בשקל בוכיה · או יהיה פוריה עושה פרי לרוב · וענפה שם התואר ענינה בעלת ענפים ארוכים · ויהיו לה מטות עוז אל שבטי מושלים · ענפיה היו מטות עוז ותוקף וגדולה עם שבטי המושלי׳ והם המלכים אשר בידם שבטי המוסר · ותגבה קומתו · זכר הגפן בלשון זכר ובלשון נקבה כרוב ובלשון זכר · כמו שאמר הנה קומתו · ואמר וירא בגבהו ברוב דליותיו וכן בלשון זכר גפן בוקק ישראל · וכן וימצא גפן בשדה וילקט ממנו · על בין עבותים · הענף שהוא בין העבותים הוא גבוה על כל שאר הענפי׳ והוא האמצעי שבאילן והוא הנקרא צמרת · וזאת הגפן היתה קומתה על צמרת שאר העצים · והמשל כי מלכות דוד ושלמה בנו היתה עליונה על כל ממלכות הגוים ועל הגבוה והגדול שבהם וכולם היו כמשעים למלכות בית דוד ומשועבדים תחתיה עד שהיתה נראית בגובה ומעלה על כולם ברוב גבורים ושרים רבים ונכבדים שהיו לה זהו משל ברוב דליותיו · וכן תירגם יונתן הפסוק והוו בה שלטונין וגו׳ · דליותיו · בשקל הריותיו · ותתש בחימה · המתישה הגדולה הזאת לא היתה אלא בחימה ובקצף גדול כי היתה גבוה משכל ושבה שפלה משכל כי לארץ השלכה · וכן אמר ויתשם יי׳ מעל אדמתם באף ובחימה ובקצף גדול וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה · ורוח הקדים הוביש פריה · כמו שפירשנו למעלה בפסוק הלא כגעת בה רוח הקדים · כי המשיל מלך בבל לרוח הקדים כי היא חמה ויבשה · ועוד כי בבל מזרחית צפונית לארץ ישראל · התפרקו ויבשו · דליותיו · שזכר מטה עזה · אש אכלתהו · מטה עזה · הוא המלך כמו שפירשנו והוא צדקיהו · ועתה שתולה במדבר · בגלות שהוא דומה להם למדבר וארץ ציה · ותכא

ויתהלך ג׳ ר״פ וסימ׳ ויתהלך חנוך את האלהים אחרי הולידו · וחברו ויתהלך חנוך את האלהים ואיננו · ויתהלך בתוך אריות כפיר היה · ויתנהו ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסי׳ ויתנהו על יד עשי המלאכה המפקדי׳ ר״פ בן כתיב · התיכו עבדיך · ויתנהו בסוגר בחחים · ויאמר המלך ויתיכו את הכסף דדברי הימים · כתרא מל׳ · וירא

רשי

מגוריה · אמו כנסת ישראל · כי נוחלה · לשון חולי · ותקח אחד מגוריה · יהויקים · כפיר שמתהו · מלך כל כפיר שבתקו׳ ארי בחור וגבור · וידע אלמנותיו · שגנה את הנשים והורג את בעליהן ויש פותרין אלמנותיו כמו ארמנותיו וידע לשון שבר והרס כמו וגבות ממרחק ידע · ועריהם החריב · שנתן מס על הארץ לתת לפרעה בכל שנה כמו שנאמ׳ במלכים · ויתנו עליו גוים סביב ממדינות · וישלח יי׳ בו את גדודי ארם ואת גדודי כשדים ואת גדודי מואב ואת גדודי בני עמון ויתנו אליו גוים ואיתכנשו · בסוגר · ת״י בקולרין · במצודות · להיות כלוא שם · אמך כגפן · עד זה מן הקינה · ברמך · לשון דמיון ומשל כלומ׳ דומה אתה למי שהיתה אמו כגפן שתולה על מים · פוריה · כמו פורה רגם לשון עושה פרי · ממים רבים · על ידי מים רבים · מטות עוז אל שבטי מושלים · שלטונין תקיפין ומלכין גברין · עבותי׳ · אילנות שענפיהם מרובין · ותתש · כל נתישה ונטישה הוא דבר המוטל בפיזור על פני כל הארץ · ורוח הקדים · נבוכד נצר · הוביש את פריה · שחט את בני צדקיהו · ותכא

ותרא כי נוחלה אבדה תקותה ותקח
אחד מגוריה כפיר שמתהו: ויתהלך
בתוך אריות כפיר היה וילמד
לטרף טרף אדם אכל: וידע
אלמנותיו ועריהם החריב ותשם
ארץ ומלאה מקול שאגתו: ויתנו
עליו גוים סביב ממדינות ויפרשו
עליו רשתם בשחתם נתפש:
ויתנהו בסוגר בחחים ויבאהו אל־
מלך בבל יבאהו במצדות למען לא
ישמע קולו עוד אל־הרי ישראל:
אמך כגפן ברמך על־
מים שתולה פריה וענפה היתה
ממים רבים: ויהיו־לה מטות עז
אל־שבטי משלים ותגבה קומתו
על־בין עבתים וירא בגבהו ברב
דליתיו: ותתש בחמה לארץ
השלכה ורוח הקדים הוביש פריה
התפרקו ויבשו מטה עזה אש
אכלתהו: ועתה שתולה במדבר
בארץ ציה וצמא:

וחזת ארי פסק אבד סיבורה
ודביאת חד מבנהא מלכא שויתיה
והליך בגו מלכיא מלכא הוה
ואליף למיקטל קטול אנשא קטל
ואצדי בירניתיה וקירויהון
אחריב ואצדיאת ארעא ומלואה
מקל אתרגושתיה: ואתכנישו
עלוהי עממיא סחור סחור
ממדינתא ופרסו עלוהי מצדתהון
בסריגתהון אתאחד: ויהבוהי
בקולרין בשלשלן ואיתיאוהי
לות מלכא דבבל איתיאוהי
במצדיא בדיל דלא ישתמע קליה
עוד על טורי ישראל:
כנישתא דישראל במעבדה
אוריתא דמיא כגופן דשתילא על
מבוע דמיין דנופה שפיר וסוכה
מטלן היא שתילה על מיין סגיאין:
והוו בה שלטונין תקיפין
מלכין דגיברין לשעבדא מלכו
ורמים בתוקפיה על מלכותיה
ואתכנצת בסומכותי בסגי גיברוהי:
ואיתעקרת בתקוף מארעא
בית שכינתא לארעא אוחרי
איתגליאת ומלך דתקיף ברוח
קידומא קטיל עמה איטלטלו וגלו שילטוני תוקפה ועממיא דתקיפין כאשתא שיציאונון:
וכען דמיא לגופן דשתילא במדברא בארעא צדיא וחרבא:

כ׳ בקריא׳ וסימ׳ וירא יי׳ אל אברם ויאמר לזרעך אתן · ויהי אברם בן תשעים שנה ותשע שנים · וירא אליו יי׳ באלוני ממרא · ויאמר אל תרד מצרימה · וירא אליו יי׳ בלילה ההוא · וירא אלהים אל יעקב עוד · ויאסר יוסף מרכבתו · בלבת אש מתוך הסנה · ויבא משה ואהרן אל אהל מועד · ויקהל עליהם קרח · ויהי בהקהל העדה על משה ועל אהרן · ויבא משה ואהרן מפני הקהל · באהל בעמוד ענן ויעמד עמוד הענן · וירא אליו מלאך יי׳ · וירא מלאך יי׳ אל האשה · וירכב על כרוב ויעף דשמואל · וירא יי׳ אל שלמה · וחברו אל שלמה שנית · וירא לכרובים תבנית יד · וירא בגבהו ברב דליותיו:

ותצא אש ממטה בדיה . הוא צדקיהו כי הוא גרם החרבן ואחריו לא היה בה מטה
עז שבט למשול : קינה היא ותהי לקינה . קינה היא מדבר הנבואה וכן היתה
לקינה בעת החרבן והגלות ותירגם יונתן אמר נביא אליא היא נבואתא ותהי
לאליא : ויהי בשנה השביעית . לגלות המלך יהויכין ובכל שנה היה אומר לו הא'
יתעלה נבואה אחת להוכיחם
ואף על פי שהיו ביניהם נבואות
אחרות בכל שנה היתה תחלת
הנבואה זאת שאמר עליה בשנת
פלונית ובכל אחת מהם היה
עם בני הגולה או עם זקניהם
תחלה בשנה החמישית לגלות
המלך יהויכין וכן ויהי בשנה
הששית וזקני יהודה יושבי' לפני
ועתה בשנה השביעית בחמשי
בעשור לחדש באו אנשי' מזקני
ישרא' לדרוש את יי' וישבו לפני
ספור החדש וימי החדש רמז כי
בזה הזמן תחרב ירושלם והיה
מאת יי' לבא בזה היום הזקנים
לפני הנביא כדי שישמעו התוכח'
ביום ההוא כי בעונם ובעון א
אבותם חרב הבית ואלה הזקנים
באו לדרוש את יי' וצדקיהו היה
מאותם שגלו עם יהויכין ומה
שאמר להם אם אדרש לכם
בעבור עון דורם אמר אולי הם
באו לדרוש על הגולה אם תשוב
לארץ ומה שאמר להם הבדרך
אבותיכם אתם נטמאים כנגד
הדור הרע אמר כמו שאמר
למשה רבינו עליו השלום עד
אנה מאנתם לשמור מצותי ו
ותורותי ובסדר עולם מי היו אלה
זקני ישראל חנניה מישאל ועזריה
היו ויתכן שבאו לדרוש את
השם בעבור הנותרים בארץ מה
יהיה אחריתם אם יגלו אם לא
לפיכך אמר להם הבדרך א
אבותיכם אתם נטמאי' כי אותם
שגלו לבבל לא עברו ע"ז אחר
שגלו : ויהי . בן אדם . את זקני
ישראל . כמו עם או אל : אדרש .
הא' בחירק : התשפט : תירגם
יונתן התוכח יתהון התוכח בר
אדם כלומר תרבה לשפוט
אותם ברשעתם הוכח אותם על
מעשיהם הרעי' והודיעם גם כן
את תועבות אבותם כי מקדם
הכעיסוני במעשי ידיהם :
ואמרת . ביום בחרי בישראל .
האל"ף בקמץ חטף לתפארת
הקריאה החל התוכחה מעת
שהיו לעם בגלות מצרים ויום
שבחר בהם הוא יום ששלח להם
תחלה נביאיו ומי הם משה א
אהרן ומרי' וזה העניין והתוכחה
שהוכיחם במצרי' על ידי נביאיו
לא ראינו אלא מדברי יחזקאל
במדרש הרי שכלה זו היתה
כבושה לפני המקום קרוב לתשע מאות שנה משהיו במצרים עד יחזקאל והיתה אהבתו מחפה עליהם ועל ידי שהיו עתה מרבים לפשוע נתעוררה השנאה ועל זה נאמר
שנאה תעורר מדנים ועל כל פשעי' תכסה אהבה : ואשא ידי . כמו שנ' אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברה' ליצחק וליעקב וכאן פירש לזרע יעקב כי מה שנתן לאברהם
וליצחק בעבור זרע יעקב את' וכן אמ' שם ונתתי אותה לכם מורשה אני יי' : ואודע להם . נודעתי להם על ידי נביאים ששלחתי להם ואשא ידי להם כמו שאמר אני יי' : אני
יי' . שבועה וכן נשאתי את ידי ואשא את ידי ואת קיימית במימרי וכמו כי אשא אל שמים ידי ואמרתי חי אנכי לעולם : ביום ההוא . כמו שאמר לכן אמור לבני ישראל אני
ה' והוצאתי אתכם : צבי היא לכל הארצות . תפארת וחמדה לכל הארצות היא כי היא הנוף האמצעי והוא ממוצע משאר תקופות ואוירה ממוזג וטוב מכל הארצות וכן
אמר יפה נוף משוש כל הארץ ותירגם יונתן צבי היא תושבחתא היא לכל מדינתא : ואומר אליהם . קודם לכן אמרתי להם על יד הנביאים הראשונים שהבאו להם משה
רבינו עליו השלום : איש שקוצי עיניו השליכו . כי העינים מביאות האדם לחטוא כמו שאמר ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אשר אתם זונים אחריהם וכן אמר
בפרשה זו כי אחרי גלוליהם לבם הולך ואמר אחר כן ואחרי גלולי אבותם היו עיניהם ואמרו ז"ל עינא וליבא תרסורי דחטאי ניניהו : ובגלולי מצרים . כתרגומו ובפולחן
טעוות מצראי לא תסתאבון : וימרו בי . לשפוך חמתי לכלות אפי כפל העניין במלות שונות כי כשישפוך אדם מה שבכלי הוא מכלה ממנו מה שבתוכו : ואעש . לבלתי
החל . שבנין נפעל וכרי החי"ת מקום פתח וכן כי יחל לזנות והם עניין חלול : אשר נודעתי . על ידי הנביאים : לעיניהם . כי המצריים היו שומעים בדבר אליהם הנביאים
והיו מבטיחים אותם להוציאם מתוכם אף קודם משה רבינו עליו השלום כי משבא אליהם משה רבינו עליו השלום בשליחות האל לא החזיקו במעשיהם הרעים שהרי
אמר ויאמן העם וישמעו כי פקד יי' את בני ישראל והאמינו במשה מפני האותות שעשה לעיניהם ולא עשו כן הנביאים הראשונים ובדברי רבותינו ז"ל כי אף משבא אליהם
משה רבינו עליו השלום בשליחות האל היו בהם רשעים ולא שבו מדרכם הרעה ואותם מתו בג' ימי אפילה כדי שלא ידעו המצריים במפלתם וישמחו להם : והוציאם

ותצא אש ממטה בדיה : מעון מלכיה ושריה באת לה הרעה : קינה היא ותהי
לקינה . אלילה היא נבואתה והות לאלילה : לדרוש את ה' . על צרכיהם ואם אנו סומכ
לכו גם אנו לא נענש על עבודות שעבדנו שהרי כבר מכרנו ואין לו עלינו כלום
עבד שמכרו רבו ואשה שגרשה בעלה כלום יש לזה על זה כלום ומסוף העניין אתה
למד מתמוב שהסיבם
והעלה על רוחכם וגו'
אם אדרש לכם
בבקשתכם ובסוף ה
הספר הזה הוא אומר
אדרש לבית ישראל
זו אחת מן המקומות
התלמדי' אותנו שהב"ה
חוזר בו על הרעה ועל
כיוצא בזה ההוא את'
ולא יענה מדרש ר'
תנחומא : התשפט
אותם' לשון ויכוח :
ביום בחרי בישראל .
הרי שהיתה שכלה זו
כבושה לפני המקום
קרוב לתשע מאות
שנה משהיו במצרים
עד יחזקאל והיתה א
אהבתו מחפה עליהם
ועל ידי שהיו עתה מ
מרבי' לפשוע נתעוררה
ועל זה נאמר שנאה
תעורר מדנים וגו' :
ואומר אליהם . אהרן
ניבא להם נבואה זו
קודם שנגלה הב"ה על
משה בסנה וזהו שנ'
הנגלה נגליתי אל
בית אביך בהיותם
במצרים וגו' : וימרו
בי . הם הרשעי' רובם
של ישראל שמתו ב
בשלשת ימי אפלה כ
כמו שנאמר וחמושים
עלו בני ישראל וגו'
אחד מחמשים ויש
אומרים אחד מחמש
מאות : לבלתי החל .
שלא יתחלל שמי
מאחר שהודעתי להם
והבטחתים להוציאם
והכירו מצרים שהם
עמי אילו הייתי מ
מפחיתם היו אומרים
אויביה' מבלתי יכולת
בידו להוציאם :

נשאתי ידי נשיאת יד ז' והם את בקריאה בליש' וסי' נשא ידו כמלך בדוד' ביום בחרי בישראל ב' בפסוק .
ודבתריה ביום ההוא נשאתי ידי להם' וגם אני נשאתי ידי להם במדבר קדמא . על כן נשאתי ידי' ישא ידו
להם להפיל' ואחר כי אשא אל שמים ידי :

וַתֵּצֵא אֵשׁ מִמַּטֵּה בַדֶּיהָ פִּרְיָהּ אָכָלָה
וְלֹא־הָיָה בָהּ מַטֵּה־עֹז שֵׁבֶט לִמְשׁוֹל
קִינָה הִיא וַתְּהִי לְקִינָה :
ד וַיְהִי בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית בַּחֲמִשִׁי
בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בָּאוּ אֲנָשִׁים מִזִּקְנֵי
יִשְׂרָאֵל לִדְרֹשׁ אֶת־יְהוָה וַיֵּשְׁבוּ
לְפָנָי : וַיְהִי דְבַר־
יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר : בֶּן־אָדָם דַּבֵּר
אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כֹּה
אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הֲלִדְרֹשׁ אֹתִי אַתֶּם
בָּאִים חַי־אָנִי אִם־אִדָּרֵשׁ לָכֶם נְאֻם
אֲדֹנָי יְהוִה : הֲתִשְׁפֹּט אֹתָם הֲתִשְׁפּוֹט
בֶּן־אָדָם אֶת־תּוֹעֲבֹת אֲבוֹתָם הוֹדִיעֵם
: וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי
יְהוִה בְּיוֹם בָּחֳרִי בְיִשְׂרָאֵל וָאֶשָּׂא יָדִי
לְזֶרַע בֵּית יַעֲקֹב וָאִוָּדַע לָהֶם בְּאֶרֶץ
מִצְרָיִם וָאֶשָּׂא יָדִי לָהֶם לֵאמֹר אֲנִי
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם : בַּיּוֹם הַהוּא נָשָׂאתִי
יָדִי לָהֶם לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֶל
אֶרֶץ אֲשֶׁר־תַּרְתִּי לָהֶם זָבַת חָלָב
וּדְבַשׁ צְבִי הִיא לְכָל־הָאֲרָצוֹת :
וָאֹמַר אֲלֵהֶם אִישׁ שִׁקּוּצֵי עֵינָיו
הַשְׁלִיכוּ וּבְגִלּוּלֵי מִצְרַיִם אַל־תִּטַּמָּאוּ
אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם : וַיַּמְרוּ־בִי וְלֹא
אָבוּ לִשְׁמֹעַ אֵלַי אִישׁ אֶת־שִׁקּוּצֵי
עֵינֵיהֶם לֹא הִשְׁלִיכוּ וְאֶת־גִּלּוּלֵי
מִצְרַיִם לֹא עָזָבוּ וָאֹמַר לִשְׁפֹּךְ חֲמָתִי
עֲלֵיהֶם לְכַלּוֹת אַפִּי בָּהֶם בְּתוֹךְ אֶרֶץ
מִצְרָיִם : וָאַעַשׂ לְמַעַן שְׁמִי לְבִלְתִּי
הֵחֵל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־הֵמָּה בְתוֹכָם
אֲשֶׁר נוֹדַעְתִּי אֲלֵיהֶם לְעֵינֵיהֶם
לְהוֹצִיאָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם :

וְאָתוּ עַמְמַיָּא וְתַקִּיפִין כְּאֶשָּׁתָא
מְחוֹבֵי זְדוֹנָהּ עַמָּהּ קְטִילוּ וְלָא הֲווֹ
בַהּ שִׁלְטוֹנִין תַּקִּיפִין מַלְכִין ד
דְגִיבָּרִין לְשַׁעְבָּדָא מַלְכוּ אֲמַר
נְבִיָּא אִילְיָא הִיא נְבוּאֲתָא וּתְהֵי
לְאִילְיָא : וַהֲוָה
בְּשַׁתָּא שְׁבִיעֲתָא בַּחֲמִשָּׁא בְּעַסְרָא
לְיַרְחָא אֲתַר נְבִיָּא אֲתוֹ גַּבְרִין
מִסָּבֵי יִשְׂרָאֵל לְמִתְבַּע אוּלְפַן מִן
קֳדָם יְיָ וִיתִיבוּ קֳדָמַי :
וַהֲוָה פִתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ
עִמִּי לְמֵימָר : בַּר אָדָם אִתְנַבֵּי
לְסָבֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הַלְמִתְבַּע אוּלְפַן
מִן קֳדָמַי אַתּוּן אָתַן קַיָּים אֲנָא אִם
אִשְׁתְּאִיל לְכוֹן בְּמֵימְרִי אֲמַר יְיָ
אֱלֹהִים : הַתוֹכַח יַתְהוֹן הַתוֹכַח בַּר
אָדָם יַת תּוֹעֲבַת אֲבָהַתְהוֹן הוֹ
הוֹדִיעִינוּן : וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים בְּיוֹמָא דְאִתְרְעִיתִי
בְּיִשְׂרָאֵל וְקַיֵּימִית לְהוֹן בְּמֵימְרִי
לְזַרְעָא דְבֵית יַעֲקֹב וְאִתְגְּלֵיתִי
לְמִפְרְקְהוֹן בְּאַרְעָא דְמִצְרָיִם ו
וְקַיֵּימִית בְּמֵימְרִי לְהוֹן לְמֵימַר אֲנָא
יְיָ אֱלָהֲכוֹן : בְּיוֹמָא הַהוּא קַיֵּימִית
לְהוֹן בְּמֵימְרִי לְאַפָּקוּתְהוֹן מֵאַרְעָ
דְמִצְרַיִם לְאַרְעָא דִי הֲבֵית לְהוֹן
עֲבְדָא חֲלָב וּדְבַשׁ תּוּשְׁבַּחְתָּא הִיא
לְכָל מְדִינָתָא : וַאֲמַרִית לְהוֹן
גְּבַר יַת שִׁיקּוּצוֹהִי אַרְחִיקוּ מְקַבֵּיל
עֵינוֹהִי וּפוּלְחַן טַעֲוַת מִצְרָאֵי לָא
תִּסְתָּאֲבוּן אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן :
וְסָרִיבוּ עַל מֵימְרִי וְלָא אֲבוּ
לְקַבָּלָא לִנְבִיֵּי גְּבַר יַת שִׁקּוּצֵי ע
עֵינֵיהוֹן לָא אַרְחִיקוּ וְיַת פּוּלְחַן
טַעֲוַת מִצְרָאֵי לָא שְׁבָקוּ וַאֲמָרִית
לְמִשְׁפַּךְ חֵימְתִי עֲלֵיהוֹן דִּיחוּל
רוּגְזִי בְּהוֹן בְּגוֹ אַרְעָא דְמִצְרָיִם : וַעֲבָדִית בְּדִיל שְׁמִי בְּדִיל דְּלָא יִתַחַל לְעֵינֵי עַמְמַיָּא דִי
אִינוּן בֵּינֵיהוֹן דְאִתְגְּלֵיתִי לְמִפְרְקְהוֹן לְעֵינֵיהוֹן לְאַפָּקוּתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם :

והוציאם. והבאם. חסר יוד: ואתן. וחי בהם. כתרגומו ויחיבהון לחיי עלמא וכן תירגם אנקלוס וחי בהם אמיל: וגם את שבתותי. אמר וגם כי היא מתנה טובה שנתן האלהים לעמו ישראל כדי לזכור להם בו את יום המנוחה שהניח להם והוציא אותם מעבדות לחירות וזהו האות שהוא בין האל ובין ישראל שהוא קדשם והבדילם מן האומות והפרישם מגלולי מצרים ונתן להם תורה קדושה חקים ומשפטים צדיקים ואמר שבתותי לשון רבים כלל בו שביתת המועדים כי גם הם זכר ליציאת מצרים ולפי שמצות שבת גדולה ושקולה כנגד כל המצות אמר כמה פעמים בספר תוכחות חלול שבת: וימרו בי בחקותי לא הלכו. שנוה אותם במרה כמו שכתוב שם שם לו חק ומשפט: חללו מאד. כי שבת ראשונ' חללו שיצאו ללקוט המן לפיכך אמר מאד וגם החקים והמשפטי' אשר כוס עברו עליהם כמו שאמר עד אנה מאנתם לשמור מצותי ותורותי: ואומר. מבואר הוא: וגם אני נשאתי את ידי להם. בדבר מרגלים שאמר ואולם חי אני וימלא כבוד יי' את כל הארץ: יען. מבואר הוא: ותחס עיני. ולא עשיתי אותם כלה. כי השארתי בניהם אחריהם להביאם אל הארץ: ואומר. בחוקי. בוא עם הדגם וכל הענין הוא מבואר: וגם אני נשאתי את ידי להם במדבר. להפיץ אותם בגוים ולזרות אותם בארצות. וכן אמר דוד ע"ה וישא ידו להם להפיל אותם במדבר ולהפיץ זרעם בגוים ולזרותם בארצו' וזה לא מצאנו מבואר בתורה והנראה בעיני כי זה מה שאמר וירד העמלקי והכנעני היושב בהר ויכום ויכתום עד החרמה וכן מה שאמר וישמע הכנעני מלך ערד וגו' וישב ממנו שבי זהו ולזרותם בארצות כי באותו השבי שהחזיקום שוביהם ומכרום לשאר גויי הארצות ודרש כי על העתיד אמר שגזר על זרעם להיותם גולים מארצם ולזרותם בארצות וזהו שאמר כי תוליד בנים ובני בנים וגו' והפיץ יי' אתכם בעמי' וגו' ואמרו כי מה שאמר ויבכו העם בלילה ההוא ליל תשעה באב היה אמ' הקדוש ברוך הוא אתם בכיתם בכיה של חנם אני אקבע לכם בכיה לדורו' כי בתשע' באב חרב הבית בראשונה ובשניה: יען

אני יי' מקדשם ד' בקריאה וסימ' אך אל ופרכת לא יבא ואל. ושמרו את משמרתי ולא ישאו עליו חטא. והשיאו אתם עון אשמה: וגם את שבתותי נתתי להם להיות לאות: הביא ח' קמצין בקריאה וסי' למען הביא יי' על אברהם את אשר דבר. ואותנו הוציא משם למען הביא. ויאמר אבשלום וכל איש ישראל טובה עצת

רשי

להיות לאות. אות גדול הוא להם שנתתי את יום מנוחתי להם למנוחה הרי היכר גדול שקדשתים לי: בחוקותי לא הלכו. כמו אותי בעגל וברפידים מלקבל את התורה והותירו מן המן: ואת שבתותי חללו. יצאו מן העם ללקוט מן: וימרו בי הבנים. שכנגו של דן וכן הנכמרים לבעל פעור לאחר שמתו דור המדבר: להפיץ אותם. מאז הבטחתי להפיצם כי תוליד בנים ובני בנים וגו': נתתי

ואוציאם מארץ מצרים ואבאם אל־
המדבר: ואתן להם את־חקותי ואת־
משפטי הודעתי אותם אשר יעשה
אותם האדם וחי בהם: וגם את־
שבתותי נתתי להם להיות לאות
ביני וביניהם לדעת כי אני יהוה
מקדשם: וימרו בי בית ישראל
במדבר בחקותי לא הלכו ואת־
משפטי מאסו אשר יעשה אתם
האדם וחי בהם ואת־שבתתי חללו
מאד ואמר לשפך חמתי עליהם
במדבר לכלותם: ואעשה למען
שמי לבלתי החל לעיני הגוים אשר
הוצאתים לעיניהם: וגם־אני
נשאתי ידי להם במדבר לבלתי
הביא אותם אל־הארץ אשר־נתתי
זבת חלב ודבש צבי היא לכל־
הארצות: יען במשפטי מאסו ואת־
חקותי לא־הלכו בהם ואת־שבתותי
חללו כי אחרי גלוליהם לבם הלך:
ותחס עיני עליהם משחתם ולא־
עשיתי אותם כלה במדבר: ואמר
אל־בניהם במדבר בחוקי אבותיכם
אל־תלכו ואת־משפטיהם אל־
תשמרו ובגלוליהם אל־תטמאו:
אני יהוה אלהיכם בחקותי לכו ואת־
משפטי שמרו ועשו אותם: ואת־
שבתותי קדשו והיו לאות ביני
וביניכם לדעת כי אני יהוה אלהיכם
וימרו־בי הבנים בחקותי לא־
הלכו ואת־משפטי לא־שמרו לעשות
אותם אשר יעשה אותם האדם וחי
בהם את־שבתותי חללו ואמר
לשפך חמתי עליהם לכלות אפי בם
במדבר: והשבתי את־ידי ואעש
למען שמי לבלתי החל לעיני הגוים
אשר־הוצאתי אותם לעיניהם:
גם־אני נשאתי את־ידי להם
במדבר להפיץ אתם בגוים ולזרות
אותם בארצות:

ואפיקתינון מארעא דמצרים ואעילתינון למדברא: ויהבית להון ית קיימי וית דיני הודעית יתהון דאם יעביד יתהון אנשא וייחי בהון בחיי עלמא: ואף ית יומי שביא דילי יהבית להון למהוי לאת בין מימרי וביניהון למידע ארי אנא יי מקדשהון: וסריבו על מימרי בית ישראל במדברא בקיימי לא הליכו וית דיני קצו דאם יעביד יתהון אנשא וייחי בהון חיי עלמא וית יומי שביא דילי אחילו לחדא ואמרית למישפך חימתי עליהון במדברא לשיצאותהון: ועבדית בדיל שמי בדיל דלא יתחל לעיני עממיא דאפיקתינון לעיניהון: ואף אנא קיימית במימרי להון במדברא בדיל דלא לאעלא יתהון לארעא די יהבית עבדא חלב ודבש תושבחא היא לכל מדינתא: חלף די בדיני קצו וית קיימי לא הליכו בהון וית יומי שביא דילי אחילו ארי בתר פולחן טעותהון לבהון טעי: וחס מימרי עליהון מלחבלותהון ולא עבדית עמהון גמירא במדברא: ואמרית לבניהון במדברא בגזירת אבהתכון לא תהכון וית נימוסיהון לא תטרון ובפולחן טעותהון לא תיסתאבון: אנא יי אלהכון בקיימי הליכו וית דיני טרו ועבידו יתהון: וית יומי שביא דילי קדישו ויהון לאת בין מימרי וביניכון למידע ארי אנא יי אלהכון: וסריבו על מימרי בניא בקיימי לא הליכו וית דיני לא נטרו למיעבד יתהון דאם יעביד יתהון אנשא וייחי בהון בחיי עלמא ית יומי שביא דילי אחילו ואמרית למישפך חימתי עליהון דיחול רוגזי בהון במדברא: ואתיב ית מחת גבורתי ועבדית בדיל שמי בדיל דלא יתחל לעיני עממיא דאפקית יתהון לעיניהון: אף אנא קיימית במימרי להון במדברא לאגלאה יתהון לביני עממיא ולבדרא יתהון במדינתא:

אחיתפל. לא תוסיפו הביא מנחת שוא. יבושו רדפי ואל אבושה אני. והיה אם שבוע תשמעון דירמיה. וגם אני נשאתי ידי. הבי המטפחת אשר עליך. בתרא חס' א': תטמאו ג' קמץ וסימ' ולאלה תטמאו. אל תשמרו ובגלוליהם אל תטמאו. ובגלולי מצרים אל תטמאו: את שבתותי ב' וסי' וגם שבתותי נתתי להם להיות. את שבתתי חללו ואמר לשפוך. גם ג' רפ' בסיפ' וסימ' גם את שאי כלמתך. גם אני נשאתי את ידי תביינא דספרא. גם הם אתו ירדו:

יען׳ מבואר הוא: וגם אני נתתי להם חקים לא טובים. כיון שהם מאסו בחקותי מסרתי אותם ביד אויביהם שישימו עליהם חקים שלא יהיו טובים להם כמו חקי שהיו טובים להם אם היו הולכים בהם והחקים שמשימים עליהם האויבים הם המסים שמשימים עליהם לחק בכל שנה ושנה ועבודות אחרות ומשפטים לא יחיו בהם שישימו אויביהם משפטים וגזירות עליהם שלא יחיו בהם אלא ימותו בהם ואם היו עושים משפטי היו חיים בהם כמו שכתוב אשר יעשה אותם האדם וחי בהם: ואטמא. אולי אמ׳ זה על שנצמדו לבעל פעור שנתחברו לו וחבור חזק עד שהעבירו כל פטר רחם שצויתי לתתם לי לקדושה כמו שאמר קדש לי כל בכור והנה הם העבירום ממני ונתנום לע״ז וזהי טומאתם הפך הקדושה ופירו׳ ואטמא שמתי אותם טמאים והרחקתים ממני תמורת מה שהקדשתי׳ והם לא אבו לכך נתתי אותם טמאים ורחוקים ממני זהו שלא נזכר השבט הנצמד לבעל פעור ב בברכת משה רבינו עליו השלום: למען אשמם. הם עשו הפך רצוני למען שאשימם שממה כי כבר הזהרתים שאם יעברו על מצותי יהיו שממה והשממה היתה להם מיד שתוך לעונם: למען אשר ידעו אשר אני יי׳. וכמו שאמרתי כן עשיתי והענשתי׳ על עונם ונפל מן העם ארבעה ועשרים אלף איש: אשמם תבנין הפעיל משפלי הכפל דינו בתשלומו אשימם: לכן. עוד הודיעם תועבות אבותם משבאו לארץ: ואביאם אל הארץ. ויתנו שם כעס קרבנם. שהיו מכעיסים אותי בקרבנם שהיו מקריבים לע״ז כמשפט הגוים אשר הורשתי מפניהם: ואומר אליהם מה הבמה. כשראיתי שהם מקריבי׳ לעבודה זרה בכל מקום ואני יחדתי להם מקו׳ מיוחד לשמי והם עשו הפך מצותי בשני פנים בעשות להם במה בכל מקום ואפילו לשמי ועוד שהקריבו בהם לאלהים אחרים אמרתי להם מה הבמה מי צוה אתכם לעשות במה גבוה הלא צויתי אתכם מזבח אדמה תעשה לי אלא שאתם למדים מ מעשי הגוי׳ לעשות מזבח גבוה שנקרא במה לגבהותו או שהוא על הרים גבוהים כי לשון במה הוא לשון גובה כמו ירכיבהו על במותי ארץ אעלה על במותי עב ומתוך שלמדתם מהגוים לעשות במה כמותם למדתם מהם גם כן לעשותם בכל מקום ועוד לעבוד בהם לאלהים אחרים: אשר אתם הבאים שם. אמר כנגד העובדים בהם אתם הם הבאים שם לא שומרי מצותי שאינם באים אלא במקו׳ המיוחד לי: ויקרא שמה במה עד היום הזה. כי להרגל הלשון בהם נקרא אף הנעשה בשמי במה עד היום הזה כי נאמר בדברי שמואל הרמתה ונאמר בדבר שלמה הבמה אשר בגבעון ונאמר רק הבמות לא סרו מהרגל מה שעשו אותם מתחלה לשם ע״ז לא הניחו לעשותן אפי׳ בימי המלכים שהיו עושים הישר בעיני יי׳ היו עושים אותם לשמי: לכן אמור אל בית ישראל. על אותם שהיו עדיין בארץ ישראל אמר כמו שפירשנו אמר איך אדרש לכם ואתם עדיין ברשעתכם: נטמאים. במלא הא״ם כמו המתנבאים בשומן: ובשאת מתנותיכם. ענין הנטילה והתרומה: והעולה על רוחכם היו לא תהיה. המחשבה הרעה שעולה על רוחכם לא תהיה ולא תתקיים: על רוחכם. כמו על לבבכם כמו שתירגם יונתן כי הרוח מוכנת בלב: אשר אתם אומרים נהיה כגוים. אתם חושבים לצאת מרשותי ושלא תהיו לי לעם שאתם רואים הגוים מצליחים בעבודת ע״ז כמו שאמר אחז כי אלהי מלכי ארם הם מעזרים אותם להם אזבח ויעזרוני ולא כן הדבר כי אומו׳ העולם איני משגיח עליהם מפחיתותם אבל כמו הבהמות אלא כשים להם דבר על ישראל לפקוד עליהם עונם כשישראל עושים רצוני אבל כשעוברים על מצותי אגביר הגוים עליהם להצליחם לא לטובתם אלא לרעת ישראל אבל הם בעצמם לא אשגיח עליהם אלא אם כן יהיה חמס גדול כמו דור המבול וסדום ועמורה וכן מצאנו בדברי רז״ל שאני גוים דלא מקפיד ריבא עלייהו אבל ישראל שלקחתים מבית עבדים להיות לי לעם סגולה מכל העמים ואני אהיה להם לאלהים עיני תמיד עליהם לטובה ולרעה כמו שאמר בנבואת עמוס רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם ואם תרצו לצאת מעבודתי לא אתן לכם רשות בזה כי אף על פי שתהיו ימים רבים בגלות בין העמים לא תשבתו מהיות גוי כי אפילו יצאו מעטים מכם מן הכלל כללכם יהיה גוי לפני כל הימים ובחזקה אמלוך עליכם ואברור אתכם בהוציאי אתכם מן הגלות וברותי מכם המורדים והפושעים בי: חי אני

יחיו ז׳ בקריאה וסימ׳ ויאמרו אלהם הנשיאים יחיו. מתים בל יחיו רפאים. יחיו מתיך נבלתי. יי׳ עליהם יחיו. וגם אני נתתי להם חקים לא טבים. אבותיכם איה הם. מדוע רשעים יחיו עתקו. וכל עץ ה׳ בקריאה וסימ׳ הערים יהרסו. והכיתם כל עיר מבצר. רנו שמים כי עשה יי׳. ואביאם אל הארץ. ואמרת ליער הנגב:

יען משפטי לא עשו וחקותי מאסו
ואת שבתותי חללו ואחרי גלולי
אבותם היו עיניהם: וגם אני נתתי
להם חקים לא טובים ומשפטים לא
יחיו בהם: ואטמא אותם במתנותם
בהעביר כל פטר רחם למען אשמם
למען אשר ידעו אשר אני יהוה:
לכן דבר אל בית
ישראל בן אדם ואמרת אליהם כה
אמר אדני יהוה עוד זאת גדפו אותי
אבותיכם במעלם בי מעל: ואביאם
אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת
אותה להם ויראו כל גבעה רמה וכל
עץ עבות ויזבחו שם את זבחיהם
ויתנו שם כעס קרבנם וישימו שם
ריח ניחוחיהם ויסיכו שם את
נסכיהם: ואמר אלהם מה הבמה
אשר אתם הבאים שם ויקרא שמה
במה עד היום הזה:
לכן אמר אל בית ישראל כה
אמר אדני יהוה הבדרך אבותיכם
אתם נטמאים ואחרי שקוציהם
אתם זנים: ובשאת מתנתיכם
בהעביר בניכם באש אתם נטמאים
לכל גלוליכם עד היום ואני אדרש
לכם בית ישראל חי אני נאם אדני
יהוה אם אדרש לכם: והעלה
על רוחכם היו לא תהיה אשר
אתם אמרים נהיה כגוים כמשפחות
הארצות לשרת עץ ואבן:

חלף דדיני לא עבדו ובקיימי קצו
וית יומי שביא דילי אחילו ובתר
טעות אבהתהון הואה עיניהון:
ואף אנא מדמרדו במימרי ולא
אבו לקבלא לנביאי ארחיקתינון
ומסרתינון ביד שנאיהון ובתר
יצריהון טפשא אזלו ועבדו גזירן
דלא תקנן ונימוסין דלא
איתקיימתון בהון: וסאיבית
יתהון במתנתהון באעברא כל
פתח ולדא בדיל דאצדינון בדיל
דידעון די אנא יי:
בכן איתנבי לבית ישראל בר
אדם ותימר להון כדנן אמר יי
אלהים עוד דא ארגיזו קדמי
אבהתכון בדשקרו במימרי שקר:
ואעילתינון לארעא דקיימית
במימרי למיתן יתה להון וחזו כל
רמא מנטלא וכל אילן עבוף
ונכיסו תמן ית נכסיהון ויהבו
תמן ארגזא קורבניהון ושויאו
תמן פולחן דבחיהון ונסיכו תמן
ית ניסכיהון: ואמרית להון מא
במתא דאתון אתן לאישתטאה
תמן ואיתקרי שמה במתא עד
יומא הדין:
בכן אימר לבית ישראל כדנן
אמר יי אלהים הבאורח אבהתכון
אתון מיסתאבין ובתר שיקוציהון
אתון טען: ובמיטל מתנתכון
באעברא בניכון בנורא אתון
מיסתאבין לכל פולחן טעותכון
עד יומא דין ואנא אישתאיל לכון
במימרי בית ישראל קיים אנא
אמר יי אלהים אם אישתאיל לכון
במימרי: ודאתון מהרהרין ודסליקת על לבכון קדמי גליין
דאתון אמרין נהי כעממיא כזרעית מדינתא לשמשא אעא ואבנא:

מתנותיכם ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חס׳ וסימ׳ מלבד שבתות יי׳ ומלבד׳ ואתם בית ישראל עזבים: ובשאת מתנתיכם בהעביר. מכל מתנתיכם תרימו את כל תרומת יי׳. ב׳ קדמא מלאים: כגוים ג׳ בקריא׳ וסימ׳ כגוים אשר יי׳ מאביד מפניכם כן. והעלה על רוחכם. ויקטרו שם בכל במות:

רשי

כתתי להם חוקים לא טובים. מסרתים ביד יצרם להכשל בעונם וכן ת״י מסרתינון ביד יצרהון טפשא ואזלו ועבדו גזירן דלא ת תקנן ונימוסין דלא יתקיימו בהון: ואטמא אותם במתנותם. אותם מתנות שחקקתי להם לקדש לי כל בכור ת מסרתים ביד יצרם להעבירם לאותם ב בכורות למולך הרי חקים לא טובים: למען אשמם. אשומם ואחריב אותם אשמם לשון שממ׳ והמפרשו לשון אשמ׳ טועה הוא שהאלף אינה משרשי התיבה: אשר ידעו. כשאביא עליה׳ הרעה: עוד זאת. הוסיפו לעשות כשהביאותים אל הארץ: ויקרא שמה במה. לשון גנאי כלומר במה היא נחשבת: הבדרך אבותיכם וגו׳. לשון תמיה וכי כך הגון שבדרך אבותיכ׳ אתם נטמאים ואני אדרש לכם להשיב על ש שאלתכם: ובשאת מתנותיכם. ובלקיחת מתנותיכם שהיה לכם לתת לי ואתם לוקחים אותם ממני להעביר בכורותיכם לע״ז: והעולה על רוחכם. ושעולה על דעתכם: נהיה כגוים. כפורק עולו מעל צואריכו ת מאחר ששלחנו מעלינו: היה לא תהיה. כי כבר קבלתם עליכם מרעתכם בימי יהושע כמו שנאמר ויאסוף יהושע את כל שבטי ישראל וכל הענין:

מדבר

חי אני. ובחימה שפוכה. לכלות הפושעים והמורדים: והוצאתי. אמר כפוצותם בם. בחולם הפ"א ויבא בשורק כמו ובחכמתי כי נבונותי: והבאתי אתכם אל מדבר העמי'. כשאוציאכם מן העמים לא אביאכם אל אדמת ישראל עד שאשפוט אתכם במדבר העמים שם אקח משפטי מכם ואכלה המורדים והפושעים שאמצא בכם ואקח משפטי מכם במדבר במקום שאין שם אדם ולא עובר ושב כדי שלא יראו הגוים ברעתכם וישמחו לכם זהו שאמר ונשפטתי אתכם שם פנים אל פנים כלומ' בינו וביניכם ביחוד בלא אמצעי וכן וידבר יי' אל משה פנים אל פנים בלא אמצעי וענין ונשפטתי אודיעכם מעשיכם הרעים שעברתם על תורתי בגלות ואקח נקמתי מכם שם במדבר:

פנים אל פנים ה' וסימ' כי ראיתי אלהים פנים. וידבר יי' אל משה פנים אל. ולא קם נביא עוד בישר' כמשה. וירא גדעון כי מלאך יי'. ונשפטתי אתכם שם פנים אל פנים: יבא י"ד סבירין יבאו לשון רבים וסימ' בסדר

רשי

מדבר העמים. הוא המדבר שהלכו בו ארבעי' שנה וכן ניבא הושע והולכתיה המדבר: תחת השבט. שתהיו כפופים לי ולמוסרי: במסורת הברית. בברית שמסרתי לכם: וברותי. לשון ברירה: מארץ מגוריהם. מארץ גלותם אוציא אותם ואמיתם במדבר: לכו עבדו. ואל תראו לאומ' שאתם נקראים על שמי בבואכם אל הנביא לשאול לו תורה ואחר שהוא אומ' לכם דברי אלהיכם שומעים אליכם כענין שנא' והנך להם כשיר עגבים וגו'. שומעין את דבריך ועושים אינם אותם: במתנותיכ' ובגלוליכם. שאתם מפרישים הבכורות בשם בכורה כאשר צויתי אתכם ומשנקראו שמי על הדבר אתם מקריבים אותם לעבודה זרה: משאותיכם. כמו משארותיכם. לשון מזון כמו שנא' בשותה ומשארתה לא יגרע וכן חברו מנחם: ונקטתם. לשון קטטה לשון אחר כתרגו' ותידנקון וכן ת"י הכלתקים דמוכל בלעז: דרך

וכעלילותיכם ל' והוא חד מן נ' מלין מן יא אתין

חי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה אִם־לֹא בְּיָד
חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְחֵמָה שְׁפוּכָה
אֶמְלוֹךְ עֲלֵיכֶם׃ וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם ל׳ מל׳ וה׳ מ״ל כליש׳
מִן־הָעַמִּים וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִן־
הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר נְפוֹצֹתֶם בָּם בְּיָד נ׳
חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְחֵמָה שְׁפוּכָה׃
וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־מִדְבַּר הָעַמִּים
וְנִשְׁפַּטְתִּי אִתְּכֶם שָׁם פָּנִים אֶל־פָּנִים ה׳
׃ כַּאֲשֶׁר נִשְׁפַּטְתִּי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם
בְּמִדְבַּר אֶרֶץ מִצְרָיִם כֵּן אִשָּׁפֵט אִתְּכֶם ל׳
נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ וְהַעֲבַרְתִּי אֶתְכֶם
תַּחַת הַשָּׁבֶט וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם בְּמָסֹרֶת ל׳
הַבְּרִית׃ וּבָרוֹתִי מִכֶּם הַמֹּרְדִים ל׳. ל׳
וְהַפּוֹשְׁעִים בִּי מֵאֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם אוֹצִיא ב׳ מ״ל
אוֹתָם וְאֶל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל לֹא יָבוֹא יא סבירין לשון רבים
וִידַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה׃ וְאַתֶּם בֵּית־
יִשְׂרָאֵל כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה אִישׁ
גִּלּוּלָיו לְכוּ עֲבֹדוּ וְאַחַר אִם־אֵינְכֶם ל׳
שֹׁמְעִים אֵלָי וְאֶת־שֵׁם קָדְשִׁי לֹא ד׳
תְחַלְּלוּ־עוֹד בְּמַתְּנוֹתֵיכֶם וּבְגִלּוּלֵיכֶם ב׳ מ״ל
׃ כִּי בְהַר־קָדְשִׁי בְּהַר מְרוֹם יִשְׂרָאֵל נ׳
נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה שָׁם יַעַבְדֻנִי כָּל־בֵּית
יִשְׂרָאֵל כֻּלֹּה בָּאָרֶץ שָׁם אֶרְצֵם וְשָׁם ל׳
אֶדְרוֹשׁ אֶת־תְּרוּמֹתֵיכֶם וְאֶת־רֵאשִׁית ג׳ מ״ל בליש׳ ב׳
מַשְׂאוֹתֵיכֶם בְּכָל־קָדְשֵׁיכֶם׃ בְּרֵיחַ ל׳ ומ״ל ב׳
נִיחֹחַ אֶרְצֶה אֶתְכֶם בְּהוֹצִיאִי אֶתְכֶם
מִן־הָעַמִּים וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִן־
הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר נְפֹצֹתֶם בָּם וְנִקְדַּשְׁתִּי ל׳ חס׳
בָכֶם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם׃ וִידַעְתֶּם כִּי־
אֲנִי יְהוָה בַּהֲבִיאִי אֶתְכֶם אֶל־אַדְמַת ח׳
יִשְׂרָאֵל אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת־
יָדִי לָתֵת אוֹתָהּ לַאֲבוֹתֵיכֶם׃
וּזְכַרְתֶּם־שָׁם אֶת־דַּרְכֵיכֶם וְאֵת כָּל־
עֲלִילוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר נִטְמֵאתֶם בָּם
וּנְקֹטֹתֶם בִּפְנֵיכֶם בְּכָל־רָעוֹתֵיכֶם ל׳ וחס׳
אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם׃ וִידַעְתֶּם כִּי־
אֲנִי יְהוָה בַּעֲשׂוֹתִי אִתְּכֶם לְמַעַן
שְׁמִי לֹא כְדַרְכֵיכֶם הָרָעִים וְכ
וְכַעֲלִילוֹתֵיכֶם הַנִּשְׁחָתוֹת בֵּית ל׳
יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃

קַיָּים אֲנָא אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אִם לָא
בְּיַד תַּקִּיפָא וּבִדְרָעָא מְרוֹמָם
וּבִרְגַז שְׁפִיךְ אֶמְלוֹךְ עֲלֵיכוֹן׃
וְאַפֵּיק יַתְכוֹן מִבֵּינֵי עַמְמַיָּא
וְאַכְנֵישׁ יַתְכוֹן מִן מְדִינָתָא דא
דְאִתְבַּדַּרְתּוּן בְּהוֹן בְּיַד תַּקִּיפָא
וּבִדְרָעָא מְרוֹמָם וּבִרְגַז שְׁפִיךְ׃
וְאָעֵיל יַתְכוֹן לְמַדְבַּר עַמְמַיָּא
וְאִיתְפְּרַע מִנְּכוֹן תַּמָּן אַפִּין בְּאַפִּין
׃ כְּמָא דְאִתְפְּרָעִית מִן אֲבָהָתְכוֹן
בְּמַדְבְּרָא אַרְעָא דְמִצְרַיִם כֵּן א
אִתְפְּרַע מִנְּכוֹן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃
וְאַנִּית עֲלֵיכוֹן גְּזֵירַת דִּינִי וְאָעֵיל
יַתְכוֹן בִּמְסוֹרֶת קְיָמָא׃ וְאַפְרֵישׁ
מִנְּכוֹן דִּי מְרָדוּ וְדִי שְׁקַרוּ בְּמֵימְרִי
מֵאַרְעָא תּוֹתָבוּתְהוֹן אַפֵּיק יַתְהוֹן
וּלְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל לָא יֵעֲלוּן ו
וְתִידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ וְאַתּוּן בֵּית
יִשְׂרָאֵל כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים גְּבַר
פּוּלְחַן טַעֲוָתֵיהּ אִיזִילוּ פְלַחוּ וּבָתַר
דְּתַתְבוּן לְיִרְאֵיכוֹן צָבַן לְקַבָּלָא
לְמֵימְרִי וְיַת שְׁמָא דְקוּדְשִׁי לָא
תַחְלוּן עוֹד בְּמַתְּנַתְכוֹן וּבְטַעֲוָתְכוֹ'
׃ אֲרֵי בְּטוּר קוּדְשִׁי בְּטוּר קוּדְשָׁא
דְיִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים תַּמָּן
יִפְלְחוּן קֳדָמַי כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל כ
כּוּלְהוֹן בְּאַרְעָא חַיָּיא תַּמָּן יִתְקַבַּל
קוּרְבָּנֵיהוֹן בְּפָרִיעַ וְתַמָּן אֶתְבַּע יַת
אַפְרָשׁוּתְכוֹן וְיַת רֵישׁ אַצְוָתְכוֹן
בְּכָל קוּדְשֵׁיכוֹן׃ קוּרְבַּן לְרַעֲוָא
יִתְקַבַּל קוּרְבַּנְכוֹן בְּפָרִיעַ כַּד אַפֵּיק
יַתְכוֹן מִבֵּינֵי עַמְמַיָּא וְאַכְנֵישׁ יַתְכוֹן
מִן מְדִינָתָא בְּאִתְבַּדַּרְתּוּן בְּהוֹן
וְאֶתְקַדַּשׁ בְּכוֹן לְעֵינֵי עַמְמַיָּא׃
וְתִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ כַּד אָעֵיל יַתְכוֹן
לְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל לְאַרְעָא דִי
קַיֵּימִית בְּמֵימְרִי לְמִיתַּן יָתַהּ לא
לַאֲבָהָתְכוֹן׃ וְתִידְכְּרוּן תַּמָּן
יַת אוֹרְחַתְכוֹן וְיַת כָּל עוֹבָדֵיכוֹן
דְּאִיסְתָּאֲבְתּוּן בְּהוֹן וְתִידַנְקוּן
וּתְהוֹן חֲזַן בְּכָל בִּישַׁתְכוֹן דַּעֲבַדְתּוּ
׃ וְתִידְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ כַּד אַעְבֵּיד
עִמְּכוֹן בְּדִיל שְׁמִי לָא כְּאוֹרְחַתְכוֹן
בִּישָׁתָא וּכְעוֹבָדֵיכוֹן מְחַבְּלַיָּא בֵּית
יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃

כאשר. מבואר הוא: והעברתי אתכם תחת השבט. על דרך כל אשר יעבור תחת השבט כלומ' כמו הצאן שהמונה אותם אוחז שבט בידו ומונה אותם אחד אחד והעשירי מוציא ל למעשר כן אמנה אתכם והחוטא יאבד וזה המנין על דרך משל וכן אמר ירמיה עוד תעבורנה הצאן על ידי מונה אמר יי' ותירג' יונתן ואניח עליכון גזירת דיני ואעיל יתכון במסורת קיימא: במסרת הברית. חסר האלף פ"א הפעל ומשפטו במאסורת והוא שם במשקל מחגורת שק ופירושו אאסור אתכם בברית שלא תצאו ממנ' לעולם: וברותי. פירשו ברר רוצה לומר אברור מכם המורדים והפושעים ל לכלותם במדב': מארץ מגוריהם אוציא אותם. מארץ גלותם שלא אכלם בין אויביהם שלא ישמחו להם: לא יבוא. דרך כלל כמו לא יבואו ובמקרא י"ד סבירין לשון רבים: ואתם. לפי שדבר עד הנה על בניהם העתידים ל לצאת מהגלות שב להוכיח ב בפסוק זה הדור ההוא שהיו בירושלם לפיכך אמר ואתם: איש גלוליו לכו עבדו. הכנוי הזה אינו דרך מצוה רצונית כי אם דרך גזום כמו שמח בחור בילדותך רוצה לומר שמח ותראה מה יקרך באחריתך או פירו' טוב הוא שתעבדו גלוליכם לבד ולא שתביאו לי מתנותיכם מתעבדו גלוליכם כי זה חלול יי'. ופירו' ואחר אם אינכם שומעי' אלי. וית ואחר כוהו ישוב אברהם את עיניו. ואם כענין אשר כמו עד אם דברתי דברי ויונתן תירגם ובתר דתתובון לאיתיכון צבן לקבלא למימרי: כי בהר קדשי. עתה אינכם רוצים במתנותיכם אבל כשיהיו ישראל בהר קדשי בשובם מהגלות שם ארצם: שם ארצם. שם ארצה אותם על ידי קרבנותיהם ז ומעשיהם הטובים. ומה שאמר בהר מרום ישראל לפי שבית המקדש גבוה מכל ארץ ישראל וארץ ישראל גבוה מכל הארצות: שם יעבדוני כל בית ישראל כלה בארץ. לפי שאמר למעלה וברותי מכם המורדי' והפושעים בו אמר הנה כל בית ישרא' כלה לפיכך אמ' בארץ לא אותם שיחזו לשוב בארץ לא יחסר מהם אחד אלא כלם יעבדוני שם ואמר כל בית ישרא' ואמ' כלה כפל הענין לחזק וכן וכל פריך כלם בשני ילכו כל מלכי גוים כלם והדומי' להם וחזוק הענין בזה הדבר לומ' כי אע"פ כן במלחמת גוג ומגוג לא ימות מהם אחד

שמיני: ואת שם ד' בקריאה וסימ' ואת שם השני קרא אפרים. ואת שם אהרן תכתב על מטה לוי. ואת שם קדשי לא תחללו. ואת שם קדשי אודיע בתוך: אדרוש ג' מ"ל בקרי' בליש' וסי' ושם אדרוש את תרומתיכ': ואחר כל ירוק ידרוש. כי ככם נדרוש לאלהיכם: אל אדמת ח' וסימ' נמסר לעיל בסיפרא סימ' י"ב: ג' מלין מן י"א אתין וסימ' ובעלילותיכם הנשחתות. וכתועבותיהן עשים. והאחשדרפנים והפחות:

ואע"פ שיהיו נבזה וית בארץ בארעא חייא: ושם אדרוש. ארצה שיקריבו לפני כאילו אני דורש קרבנותיה' כי בהיות מעשיהם טובי' יערבו לי זבחיהם ותרומותיהם: ואת ראשית משאותיכם. מה שתשאו ותרימו לי בראשית הבכורים והעיסה וית ויתריש אצוותכון: בריח ניחח. ונקדשתי בכם לעיני הגוים. זה יהיה במלחמת גוג ומגוג כמו שאמר ואת שם קדשי אודיע בתוך עמי ישראל: וידעתם. מבואר הוא: וזכרתם. ונקטתם בפניכם. ענין כריתה כמו אשר יקוט כסלו ופירו' תהיו נכרתים בעיניכם כלומר תחשבו בעיניכם כשתזכרו רעותיכם שתהיו ראויים להכרת מן העולם וית ותידנקון ותהון חזן בכל בישתכון דעבדתון: וידעתם. מבואר הוא: ויהי

ויהי דבר יי׳ · בן אדם שים פניך דרך תימנה · הנביא היה בבבל ואמר לו האל שיפנה דרך דרום והיא ירושלם שהיא דרומה של בבל כי בבל היא צפונית לירושלם כמו שאמר מצפון תפתח הרעה אם כן ירושלם היא דרומה של בבל : והטף אל דרום · ענין דבור וכן אל תטיפו יטיפון : והנבא אל יער השדה נגב · קרא ירושלם יער השדה דרך משל כמו היער שיש בו עצים טובים ורעים כן בירושלם צדיקים ורשעים וכשפו הצדיקים שהיו מעטים בעון הרשעים שהיו רבים נקשו בכללם כמו שאמר כי עד צדק ישוב משפט וכן אמר המלאך ללוט פן תספה בעון העיר ותירגם יונתן שים פניך קביל נבואה ותרגם והטף ואליף ואמר תימנה דרום נגב כפל הענין במלות שונות לחזק כמנהג הנבואות בכל מקום : ואמרת׳ הנני מצית בך אש · ענין הדלקה והבערה כמו ויצת אש בציון : כל עץ לח וכל עץ יבש · משל כמו שפירשנו לצדיקי׳ ולרשעים ויונתן תירגם הא אנא מגרי בך עמא דתקיף כאישתא ויקטול בך כל גבר עתיר וכל גבר מסכן לא ימנע בשלהוביתא דמשביא ובמקרת נוסחאות הא אנא מדליק בך אשתא ויקטיל בך כל אילן רטב וכל אילן יבים לא תטפי ל לשלהובית׳ דמשיזיא : לא תכבה להבת שלהבת · כפל הענין במלות שונות לחזק הדבר כי להבת כמו שלהבת כלומ׳ האש לא תכבה כי בבל עת תעלה להבת עד שיכלו כלם בין גלות ובין חרבי : ונצרבו בה כל פנים · מן צרבת השחין היא ועל ספתיו כאש צרבת ענין שריפה ופירושו אותם שלא ימותו ישרפו פניהם מכמת וכלימה בגלותם · מנגב צפונה · מנגב שהיא ירושלם לצפון שהיא בבל ופירוש כל פנים כל פני הגולים ויש לפרש כל פנים על שאר האומות והוא כמו שאמ׳ למטה תצא חרבי מתערה אל כל בשר ופירוש מנגב צפונה כמו מנגב לצפון כמו שלקו ישראל מנגב צפונה כן ילקו שאר האומות ויגלו כמותם : וראו כל בשר · בערתיה לא תכבה · תירגם יונתן נוסחא אחת ארי אנא יי׳ אתייאכון ולא אתמכעון ולנוסח׳ אחרת ארי אנא יי׳ אדליקתה לא תטפי ופירוש וראו כל הכל יכירו כי מאתי הרעה הבאה ל לירושלם וכן אמר רב טבחים לירמיהו יי׳ אלהיך דבר את הרעה הזאת אל המקום הזה ויבא ויעש יי׳ כאשר דבר כי חטאתם ליי׳ ולא שמעתם בקולו והיה הדבר הזה : ואמר אהה יי׳ אלהים · איך תשלחני אליהם לדבר דרך משל והנה המה אומרים לי כ כשאני אומ׳ להם הנבואות דרך משל כמו הנבואות שקדמו כנבואת הנשר הגדול ונבואת אמך כגפן בדמך וכן השאר אומרים בעבורי : הלא ממשל משלים הוא · מדבר משלים הוא

לא תכבה ג׳ וסי׳ ברישׁ סדר צו וכישעיה סי׳ לד׳ : אמרים לי ג׳ בליש׳ וסי׳ הלא כמשל משלים : ישמו על עקב בשתם · שמחתי באמרים לי בית יי׳ נלך : מתערה ד׳ בקריאה וסי׳ וישלפה מתערה · ורני אליך · והוצאתי

כא ויהי דבר יהוה אלי לאמר : בן אדם שים פניך דרך תימנה והטף אל דרום והנבא אל יער השדה נגב : ואמרת ליער הנגב שמע דבר יהוה כה אמר אדני יהוה הנני מצית בך אש ואכלה בך כל עץ לח וכל עץ יבש לא תכבה להבת שלהבת ונצרבו בה כל פנים מנגב צפונה : וראו כל בשר כי אני יהוה בערתיה לא תכבה : ואמר אהה אדני יהוה המה אמרים לי הלא ממשל משלים הוא : ויהי דבר יהוה אלי לאמר : בן אדם שים פניך אל ירושלם והטף אל מקדשים והנבא אל אדמת ישראל : ואמרת לאדמת ישראל כה אמר יהוה הנני אליך והוצאתי חרבי מתערה והכרתי ממך צדיק ורשע : יען אשר הכרתי ממך צדיק ורשע לכן תצא חרבי מתערה אל כל בשר מנגב צפון : וידעו כל בשר כי אני יהוה הוצאתי חרבי מתערה לא תשוב עוד : ואתה בן אדם האנח בשברון מתנים ובמרירות תאנח לעיניהם : והיה כי יאמרו אליך על מה אתה נאנח ואמרת אל שמועה כי באה ונמס כל לב ורפו כל ידים וכהתה כל רוח וכל ברכים תלכנה מים הנה באה ונהיתה נאם אדני יהוה :

והוה פתגם נבואה מן קדם יי׳ עימי למימר : בר אדם קביל נבואה לאורח דרומא ואליף על דרומא ואיתנבי על חורשא דחקל דרומא : ותימר לחורשא דדרומא קביל פתגמא דיי׳ כדנן אמר יי׳ אלהים הא אנא מדליק בך אשתא ותקטיל בך כל אילן רטיב וכל אילן יביש לא תטפי שלהוביתא דמשיציא ויתרשמון בה כל אפיא מדרום לציפונא : ויחזון כל בני בסרא ארי אנא יי׳ אדליקתה לא תטפיין : ואמרית קביל בעותי יי׳ אלהים הא אינון אמרין לי הלא מתיל מתלין הוא : והוה פתגם נבואה מן קדם יי׳ עימי למימר : בר אדם קביל נבואה על ירושלם ואליף על מקדשין ואיתנבי על ארעא דישראל : ותימר לארעא דישראל כדנן אמר יי׳ הא אנא שלח רוגזי עלך ואפיק חרבי מלדנה ואגלי מיניך זכאך בדיל לשיצאה חייבך : חלף דאגלי מיניך זכאך בדיל לשיצאה חייבך בכן תיפוק חרבי מלדנה על כל בסרא מדרום לציפונא : וידעון כל בני בסרא ארי אנא יי׳ אפיקית חרבי מלדנה לא תתוב עוד : ואת בר אדם איתאנח בזיוע חרצין ובמריר תיתאנח לעיניהון : ויהי ארי יימרון לך על מה את איתאנח ותימר על בסורתא ארי אתיא ויתמסי כל לב ויתרשלן כל ידין ותיעמי כל רוח וכל רכוביא יתאשדן מיא הא אתיא ותתקיים אמר יי׳ אלהים :

רשי

דרך תימנה · ארץ ישראל בדרומה של בבל : אל יער השדה · אל בית מקדשי שעתיד להיות כיער וכשדה להחרש להלך בו ש שועלים : ונצרבו · לשון צרבת השחין ועל שפתיו כאש צרבת לשון כויה : כל פנים מנגב צפונה · כל האנשים שבדרומה של בבל שהיא בצפון לשון צרב רטריר בלע״ז : ממשל משלים הוא · כשאני מתנבא להם בלשון משל ו וחידה כגון יער ואש אוכלת לח ויבש : ויהי דבר יי׳ אלי לאמר · הנבא להם נבואה מפורשת שאמרתי לך שים פניך דרך תימנ אני מפרש לך שים פניך אל ירושלם : והטף · והנבא וכן אל תטיפו ואל תטיף על בית ישחק : אל מקדשי׳ · הוא יער השדה מקדשי׳ שני חורבנים : צדיק ורשע · הוא הלח והיבש : יען אשר הכרתי ממך · וידעתי כי ישמחו האומות ל לאידכ׳ אקצוף עליהם ואגרה את נבוכד נצר בכלם הוא שכתבתי ונצרבו בה כל פנים הדרומיים : חרב

חרבי מתערה : ודכותיה ותצא חרבי מתערה · ודכותיה והוצאתי חרבי מתערה : ונמס ב׳ וסי׳ וכל המלאכה נמבזה ונמס · אל שמועה כי באה ונמס :

ואינו אומר על פי הנבואה אלא להראות עצמו כי הוא יודע למשול משל לפיכך שוכה אליו הדבר בענין זה מבואר בלא משל ואמר לו שים פניך אל ירושלם במקום דרך תימנה · והטף אל מקדשים במקום והטף אל דרום · והנבא אל אדמת ישראל במקום והנבא אל יער השדה נגב · ואמרת לאדמת ישראל במקום ואמרת ליער הנגב · והוצאתי חרבי מתערה במקום הנני מצית בך אש · והכרתי ממך צדיק ורשע במקום ואכלה בך כל עץ לח וכל עץ יבש : ויהי דבר יי׳ · בן אדם · והטף אל מקדשים · אמר לשון רבים כי בית המקדש ב׳ בתים אולם היכל ודביר לבד העזרות או אמר מקדשים רמז לחרבן בית ראשון ולחרבן בית שני : ואמרת · מתערה · הוא תיק החרב ותירגם יונתן מלדנא והוא כמו בעברי ויסב חרבו על נדנה וכן בארמית אתכרית רוחי אנא דניאל בגו נדנא בחלוף נ״ון בלמ״ד כמו נשכה ולשכה : והכרתי ממך צדיק ורשע · כמו שכתבנו למעלה כי הצדיקים נספים בעון הרשעים וכן אמר נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים ורב סעדיה פיר׳ צדיק לבעל ורשע לבעל כי מי שעובדו תמיד ובכל לב נקרא אצלם צדיק ומי שאינו עובדו תמיד נקרא אצלם רשע וכיהם רשעים אצל הקב״ה וכן מדבר עם יעקב מטוב ועד רע טוב היה אצל לבן אם היה גוזל מיעקב רכושו ולא היה הורגו ורע אם היה הורגו וכיהם רעים אצל יעקב ותירגם יונתן ואגלי מינך זכאך בדיל לשיצאה חייבך : יען אשר הכרתי ממך צדיק ורשע · בעבור שעשיתי נקמה גדולה בך ושמחו עליכם אויביכם ועזרו לי לרעה יותר מדאי לכן ילקו כולם כמו שלקיתם אתם זהו שאמר לכן תצא חרבי מתערה : אל כל בשר · אל כמו על וכמוהו רבים ואמרו כל בשר רוצה לומר האומות שהתנבאו עליהם הנביאים : מנגב צפון · כמו שפירשנו למעלה אמר כמו שתכרות חרבי אתכם מנגב לצפון שתגלו אתם שמה ונכרתם בחרב מלך צפון כן ילקו שאר האומות על ידו והוא ילקה אחר כך על ידי מדי ופרס : וידעו · לא תשוב עוד · לא תשוב אל תערה עד אשר תכרות האומות הנזכרות בדברי הנביאים : ואתה · האנח בשברון מתנים · כי כל הנאנח על צרה גדולה הוא כאילו נשברו מתניו ויפול מכובד האנחה : ובמרירות · רוצה לומר ובמרירות לב תאנח לעיניהם כדי שישאלו אותך על מה אתה נאנח : והיה · אל שמועה · כמו על וכמוהו רבים ואמר שמועה כי הם היו בבבל ותבא להם זאת השמועה מירושלם : וכהתה כל רוח · תקצר וכן רוח כהה כיהה לשון קצור ועצור וקמוט : תלכנה מים · תלכנה כמו מים שינועו ויזועו מרוב בהלה : הנה באה ונהייתה · הנה בקרוב השמועה הרעה באה לכם וכן תהיה כמו שתשמעו : ויהי

רשי

חרב חרב. שתי חרבות חרב מלך בבל ראשונה ואחר כך חרב בני עמון ביד ישמעאל בן נתניה. שיהרוג את גדליה ואת הנאספים אליו משארית החרב כמו שמפורש בירמיה: מרוטה. פורביא"ה בלע"ז ומנחם חברו לשון שליפה וכן ויתן אותה למורטה וכן כלם: היה לה ברק. להיות לה ברק זהרורית פלנדו"ר בלע"ז: או נשיש. לשון תימה הוא שמא יש לנו לשמוח עוד: שבט בני מואסת כל עץ. שבט שאני מכה בה את בני ישראל קשה מכל השבטים ומואסת היא מכת כל מטה וכל עץ כי איכם אכלת לכלום: ויתן אותה. את השבט: למורטה לתפש בכף. לכתחלה שתהא כוחה והגונה לתפשה בכף: היא הוחדה חרב. היא השבט חרב חדה ומרוטה היא לתת אותה ביד נבוכד נצר להרוג בה: והילל. לשון יללה: כי היא. החרב תהיה בעמי ובכל נשיאיהם ושריהם: מגורי אל חרב. קבוצת עמים באים לחרב היו סביבו׳ עמי כן ת״י מגורי לשון אוגר בקיץ בן משכיל אוגרה בקיץ אגרה בקציר נהרסו ממגורות העיד הזרע במגורה ומנחם חברו לשון יראה כמו ויגר מואב: לכן ספוק אל ירך. לכהי ולקינה: כי בחן. כי בוחן רב גברות שאר פורענות הרבה נתחנו בהן שפוט דבר ורעב וחיה: ומה אם גם שבט מואסת לא יהיה. ומה תהי עוד על בני אם גם שבט מואסת זו תבא עליו עם שאר הבחן: לא יהיה. עוד בני בעולם וכן ת״י לא יתקיימון אבל שאר המקר׳ לא תרגם כך וכן נראה בעיני ושמעתי בו לשונות רבים וראיתי בסיפרי פתרונות ולא נתיישבו לי והפייט שייסד בתוכחה ממואסת כל עץ הדקור המזנה מדייעני שקרא את החרב מו זקת כל עץ ויונתן כן ת״י או נשים וגו׳ על דאריאו שבטא דבית יהודה ובנימן לשבטי דישראל כד גלו על דפלחו לטעותא ותבו איכון למטעי בתר צלמי אעיא אף הוא מפרש או נשים לשון תימהא׳ כי בחן ומה אם גם שבט מואסת לא יהיה ארי איתנביאו עליהון נבייא ולא תבו כלומר כבר הדבר בחון שלא ישובו ומה יהא בסופיהון אם גם שבט מואסת לא יהיה אומר ואף שיבטא דבית יהודה ובנימן מגלא יגלון ובעובדיהון בישיא לא יתקיימון מלכות שבט שהיתה מואסת בחבירתה ומלעגת עליהם ועל הרעה הבאת עליהם אף היא לא תהיה ולא תקום עוד אפתרנו לשון אחר או נשים וגו׳ או נשמח נשים כי תאמר אלי שבט בני מואסת כל עץ מלכי יהודה מואסי ע״ז הם כמו שמצינו בחזקיה שאמר ועמכם עגלי הזהב ואסא ויהושפט ויחזקיהו ויאשיהו שבערו כל ע״ז שבעולם שתחת ידם ואף אלו ישובו בתשובה. זעק והילל ואל תשים על זאת כי היא תהיה בעמי ולמה כי בוחן כבר בחון הדבר לפני שלא ישובו תשובה הוגנת׳ ומה אם גם שבט מואסת לא יהיה ומה אמתין עוד אפילו אם באו לשוב ולמחות בע״ז לא יתקיים הדבר בידם כי ימהרו לשוב לרשעם והוא שאמר לירמיה אם ישוב לא ישוב: הנבא והך כף אל כף. כדרך הסופדים ומה היא הנבואה והכפל חרב שלישיתה אני אמרתי חרב חרב חרבו של נבוכדנצר להחריב ירושלם וחרב בני עמון בגדליה עוד יש חרב של שלישית כפולה פי שתיהן הללו וחרב חללים תהיה והיא חרב החלל הגדול המפלת חללים רבים: החודרת להם. בכל אשר תבאו תרדף אתכם בחדרי חדרי׳ הרי יוחנן בן קרח ושרי החיילים ילכו למצרים שם תשיגם חרב וכן בכל המקומות אשר ימלטו מהם אל פרים בצורות כמו שאמור בענין על כל שעריהם נתתי אבחת חרב: למוג. לשון הנעה לשון אחר לשון דבר נמס: והרבה המכשולי׳. והרבות המכשולים וכן כל הרבה שבמקר׳ לשון הרבות הוא לשון פעול. אבחת חרב יש פותרין טבחת ט״ת תחת אל״ף באט״ב ב״ח ויש פותרין כמו אבעת לשון בע״ה ולא יתכן כי התי״ו באבחת תיכה יסוד ולא באה אלא למתיכה והתי״ו בבעתה מן היסוד ואני אומר אבחת חרב המשמעת קול הורגי חרב לשון נביחה גלאפי״שמינט בלע״ז כי נו״ן בנביחה יסוד כופל הוא כמו נו״ן בנשיכה ותבא אל״ף במקומה כמו אחותי באזניכם אסיך שמן ומנחם פירש כמו אימת חרב ואין לורמיון אלא פתרונו לפי ענינו: אח

רדק

ויהי. בן אדם. אמר חרב חרב הוחדה וגם מרוטה אמור להם כי זאת החרב הנזכרת שאמרתי והוצאתי חרבי מתערה הוחדה לכרות היטב ומהר וגם מרוטה שעברה החלודה מעל פניה כדי שתבריק ותפחיד בני אדם במראה ופירש בפסוק הבא אחריו למען טבח טבח וכפל חרב חרב כדרך הנוהים והכואבי׳ שכופלים דבריהם כמו מעי מעי ראשי ראשי ויונתן תירגם חרבא דמלכ׳ דבבל תקטול וחרב׳ דבני עמון תיתבי ותשיצי פירו׳ חרב בני עמון חרב ישמעאל כי בעלים מלך בני עמון שלחו: מרוטה. ענין המריקה והעברת החלודה יפה עד שתבריק כמו נחשת ממורט: למען טבוח טבח. בא שם הפועל עם הפעול לחזק הפעולה וכן למען בצוע בצע קצף ה׳ על אבותיכם קצף ומעלה מעל ביי׳ ויכס דוד צום והדומים להם כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק תמנו: למען היה לה ברק. היה מקור כמו היות וכן הבט ימין וראה: מרטה. משלא כזכר שם פועלו ודגש הט״ת לתפארת הקריאה לחזק קריאת הט״ת כי כן דרך העברי ובמקומות רבים נמצא כמו זה במקרא כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק תמנו: או נשיש שבט בני מואסת כל עץ. או שמא שאמרו ששים ושמח לזאת החרב כי לא יבא לנו אלא לאויבינו לא נוכל לשמוח לה כי לכרות שבט בני יבאה ומואסת כל עץ לכרות עתה אלא שבט בני זהו ישראל וי״ת הפסוק כן בדיל למקטל קטול איסתליפת וגו׳: ויתן אותה למרטה. מקור בתוספת ה״א כמו לקרבה אל המלאכה כי הה״א רפה ר״ל הא׳ יתברך שהוציאה מתערה כתנה למורט: לתפוש בכף. שיתפוש אותה ההורג בכף אחר שימרטו אותה וכפל הענין עוד ואמר היא הוחדה חרב והיא מורטה לתת אותה ביד הורג. מרטה גם זה ברגם הט״ת: היא הוחדה חרב. כמו הפוך היא חרב הוחדה וכן כל רבים עתים כמו כל עתים רבים רבות עתים כמו עתים רבות והדומים להם: זעק והיליל בן אדם. כי היא היתה בעמי החרב הזאת תהיה בעמי לכן זעק והיליל בן אדם לא שתשיש כמו שאמר או נשיש: היא בכל נשיאי ישראל. כי יאשיהו מת בחרב וכן יהויקים ובני צדקיהו שנשחטו לעיניו וכן אותם שגלו בעבור החרב שעברה עליהם גלו: מגורי אל חרב היו את עמי. מענין ויגר מואב ענין פחד ויראה פחדי חרב היו עמי קודם שבאה עליהם החרב כמו שאמר חרב יראתם וחרב אביא עליכם ובאה מלת מגורי בסמוך על מלת אל כמו שבא הסמיכות על מלת עליו על מלת את כמו והולכי על דרך שיחו ומשוש את רצין וי״ת כן צוח והיליל וגו׳: לכן. שהחרב הזאת היא בעמי ובכל נשיאי ישראל: ספוק אל ירך. אל כמו על: כי בחן ומה. כי החרב הזאת הוציאה לבחון בה בני אדם וכל המריטה שנעשית להבריקה ולהפחיד בה בני אדם כדי שישובו בני אדם לדרך הטובה והוחדה לכרות בה אם לא ישובו: ומה אם גם שבט מואסת לא יהיה. ומה יהיה זה הבוחן אם גם שבט בני תמאס לכרתו כמו שמואסת כל עץ מה יהיה הבוחן הזה הנה לשוא מורטה והבריקה והבריקת החרב היא משל להזהרת הנביאים ויונתן תירגם ארי איתנביאו עליהון נבייא ולא תבו וגו׳: ואתה בן אדם. ותכפל החרב שלישיתה. מלעיל והה״א נוספת והוא כמו שלישית כלומר תכפל שלשה פעמים לכך כקראת החרב שלישית רוצה לומר שיהיו הכרות שונות ומשלשות עליהם יש מפרשים שלישיתה גדולה כמו השליש אשר למלך ושלישים על כולו: חלל הגדול. דרך כלל כלומ׳ חללים רבים וגדולים שיפלו בה מלכים ושרים: החודרת להם. המכה אותם בחדרי בתיהם או שהיתה נפוכה בחדר עד עתה שיצאה מעבורם ויונתן תירגם שלישיתה תליתאה ותירגם החודרת להם דמזיעא להון ותרגמו כמו הפוך החודרת ענין חרדה: למען למוג לב. אמר כאן מלת הטעם ואות הטעם כי די לו אם יאמר למען מוג לב או למוג לב מבלי זכר למען והיא לתוספת דבר ולחזק הדבר ופי׳ בעבור שימס לבבם וירבו מכשוליהם: והרבה. מקור בשקל והחיה אותם הזנה הזנו: על כל שעריהם נתתי אבחת חרב. פי׳ ענין שמה כמו אבעת בך כך פירשוהו המפרשים לפי ענינו כמו ברק חרב והדומים לו ויש מפרשים אבחת טבחת בחלוף אל״ף בט״ת באלפא ביתא רא״ט ב״ח ויונתן תירגם קטלי חרבא: אח

החודה ג׳ וסימ׳ חרב חרב הוחדה וגם מרוטה. ודבתריה למען טבח טבח הוחדה. ודבתריה לתפש בכף היא הוחדה. תלתיהון בחד ענינא דא בתר דא: מגורי ב׳ בתרי ליש׳ וסימ׳ בארץ מגורי אביו. מגורי אל חרב הו: שלישתה ג׳ כתיב בן בליש׳ וסימ׳ ונסבהם חצי ההון׳ ויוסף ה׳ קרא שמואל. ותכפל חרב שלישתה:

ויהי דבר יהוה אלי לאמר: בן אדם הנבא ואמרת כה אמר יהוה אמר חרב חרב הוחדה וגם מרוטה: למען טבח טבח הוחדה למען היה לה ברק מרטה או נשיש שבט בני מאסת כל עץ: ויתן אתה למרטה לתפש בכף היא הוחדה חרב והיא מרטה לתת אותה ביד הורג: זעק והילל בן אדם כי היא היתה בעמי היא בכל נשיאי ישראל מגורי אל חרב היו את עמי לכן ספק אל ירך: כי בחן ומה אם גם שבט מאסת לא יהיה נאם אדני יהוה: ואתה בן אדם הנבא והך כף אל כף ותכפל חרב שלישתה חרב חללים היא חרב חלל הגדול החדרת להם: למען למוג לב והרבה המכשלים על כל שעריהם נתתי אבחת חרב

והוה פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר: בר אדם איתנבי ותימר כדנן אמר יי אלהים אימר חרבא דמלכא דבבל תקטול וחרבא דבני עמון תיתבי ותשיצי: בדיל למקטל קטול אישתליפת בדיל למיעבר פורענות אישתנינת על דהוו שיבטא דבית יהודה ובנימן לשבטי ישראל כד גלו על דפלחו לטעותא ותבו אינון למטעי בתר צלמי אעיא: ויהב פורענותהון לאיתמסרא ביד מלכא דבבל היא מחת חרבא תהי פורענותהון למסר יתהון ביד קטולין: צוח ואיליל בר אדם ארי היא הות בעמי היא וכל רברבי ישראל קטולי חרבא איתכנשו ואתו על עמי מסחור סחור בכן טפח על ירכא: ארי איתנביאו עליהון נביא ולא תבו ומה יהי בסופיהון אימר ואף שיבטא דבית יהודה ובנימן מיגלא יגלון ובעובריהון בישיא לא יתקיימון אמר יי אלהים: ואת בר אדם איתנבי וטפח יד על יד ותיתכפיל חרבא תליתאה חרב קטולין היא חרב פורענות קטולא רבא דמזיעא להון: בדיל למתבר ליבהון ולאסגאה מתקלהון על כל קירויהון מניתי קטלי חרבא

והרבה ב׳ וסימ׳ למוג לב והרבה המכשלים. והרבה עמו פדות והוא יפדה׳ ואינון מן זוגין מן כ״ב דמשמשין וה׳ ברישׁ תיבותא וסימ׳ נכסר בבצרה רבהא בערך ה׳:

את עשויה לברק. אוי וכן אמר אח וכן תירגם יונתן ווי ואחי רבי משה ז"ל פירש ענין הכאה וכפלה הכ"ן כב"ן אמן תחת תחת אח כי זאת החרב עשויה לברק המעטה מכפל בה והיא התריטה נעשה בה לברק כלומר להיות ברק להפחיד בה בני אדם: מעטה לטבח. לפי ענינו כמו הוחדה כמו שאמר למען טבוח טבח הוחדה ואין למלה הזאת חבר לפי הענין ואדוני אבי ז"ל כתב כי פי' מלבוש והוא עטה מעיל אך מעטה מבנין פועל הדגוש כמו מגולה מן גלה מכוסה מן כסה וענינו כענין לוטה בשמלה כלומר מעוטה עד עתה שגלתה לטבח ויונתן תירגם ווי חרבא אשתליפת למקטל אשתנינת לשיציאה: התאחדי הימיני השימי השמילי בחסרון אלף שמאל כי איננה עיקרית כי אם למסך אמ' כנגד החרב התאחד באחת הפאות כי לא נכר בך אנה פניך מועדות או לצד ימין שהיא ירושלם או לצד שמאל שהיא בבל ופי' השימי שימי פניך לצפון ה השמילי שם או פירוש השמילי לרבת בני עמון כמו שאמר אחרי זאת רבת בני עמון ואת יהודה ויונתן תירגם אשתליפי וקטולי מדרומא ושיצי מן צ ציפונא לאן אפך מזמנין: וגם אני אכה כפי אל כפי. אמר לפי שאמר הנביא והך כף אל כף אמר לו האל י יתברך גם אני כמוך אכה כפי אל כפי אמר דרך משל אכה כפי אל כפי על ירושלם ועל ישל כי עליהם מועדות פני החרב הזאת והם בהבריקי אותה על פניהם לפיכך ילקו בה: והניחותי חמתי: ובזה תנוח חמתי אחר שאנקם מהם על דרך וחמת המלך שככה: אני יי' דברתי' ובידי לקיים מה שדברתי ויונתן תירג' ואף אנא אייתי פורענות וכו': ויהי דבר יי'. ואתה בן אדם שים לך. תחשב בלבך שיהיו שנים דרכים אותקן לך ועשה שני דרכים כענין קח לבנה והכל במראה הנבואה: לבא חרב מלך בבל. שחרב מלך בבל יבא על אחד משני הדרכים

רשי: את עשויה לברק. אוי ואח כי עשויה היא ללהט מרוטה ומוברקת: מעטה לטבח. ועטויה בשמלה עד תתפש בכף לטבח ביום המלחמה ויש פותרין מעטה על לשון מישוט שמתמעטת כשמסבבין אותה ונעשת הוא בידם כי חסרון הוי"ו ודגשו הטי"ת תורה עליה כי אין הט"ס פורש בתיבה כמ"ש שלמשנה ותמונה ומעטה ומעלפת ספירים ומנחם חבר מעטה לשון מחססה כמו היטיב עיטה ועטי' אבל דונש פתר אותו כמו עוטה אור כשמל': התאחדי. אל מקום אחד או לימין או לשמאל: מועדות. מזומנות: וגם אני אכה כפי אל כפי. אני אומר לך הכה כף אל כף וגם אני כמוך מקונן עליהם ואכה כפי אל כפי אך חמתי בוערת בי והניחותי אותה: שים לך שנים דרכים. כמו שהוא משים המקרא: ויד ברא בראש דרך עיר. פנה לך מקו' בראש דרך שאתה בה ועשה לך כמין דרך מפולגת לפרשת דרכים אחד פונה לימין ואחד פונה לשמאל: יצאו שניהם. שני הדרכים ויד ברא מקום פנה מן הקוצים והברקנים אישרטיר בלע"ז ודוגמתו בספר יהושע עלה לך היערה ובראת לך שמה ועוד כי הר יהיה לך כי יער הוא ובראתו ומנחם חברם כלם לשון ברירה כמו ברו לכם איש ברא ליסכט בלע"ז: דרך תשים לך וגו'. סימן

יצאו ט' בקריאה וס' נמסר בירמיה סימ' ח': ויד ג' קמצין בקריא' וסימ' ויד אל תשלחו בו למען הציל. ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת. ויד ברא בראש דרך. וס' תיפוק בירא לסרברא: ואת יהוד' ג' דסמיכי וס' שלח לפניו אל יוסף להורו'. ויוסף יי' לחרו' בישר'. ואת יהודה בירושלם בצורה: שבע' ד' וס' נמסר בירמיה ס' ה':

אַתְּ עֲשׂוּיָה לְבָרָק מְעֻטָּה לְטָבַח׃ הִתְאַחֲדִי הֵימִנִי הָשִׂימִי הַשְׂמִילִי אָנָה פָּנַיִךְ מֻעָדוֹת׃ וְגַם־אֲנִי אַכֶּה כַפִּי אֶל־כַּפִּי וַהֲנִחֹתִי חֲמָתִי אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי׃

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ וְאַתָּה בֶן־אָדָם שִׂים־לְךָ שְׁנַיִם דְּרָכִים לָבוֹא חֶרֶב מֶלֶךְ־בָּבֶל מֵאֶרֶץ אֶחָד יֵצְאוּ שְׁנֵיהֶם וְיָד בָּרֵא בְּרֹאשׁ דֶּרֶךְ־עִיר בָּרֵא׃ דֶּרֶךְ תָּשִׂים לָבוֹא חֶרֶב אֵת רַבַּת בְּנֵי־עַמּוֹן וְאֶת־יְהוּדָה בִירוּשָׁלַםִ בְּצוּרָה׃ כִּי־עָמַד מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶל־אֵם הַדֶּרֶךְ בְּרֹאשׁ שְׁנֵי הַדְּרָכִים לִקְסָם־קָסֶם קִלְקַל בַּחִצִּים שָׁאַל בַּתְּרָפִים רָאָה בַּכָּבֵד׃ בִּימִינוֹ הָיָה הַקֶּסֶם יְרוּשָׁלַםִ לָשׂוּם כָּרִים לִפְתֹּחַ פֶּה בְּרֶצַח לְהָרִים קוֹל בִּתְרוּעָה לָשׂוּם כָּרִים עַל־שְׁעָרִים לִשְׁפֹּךְ סֹלְלָה לִבְנוֹת דָּיֵק׃ וְהָיָה לָהֶם כִּקְסָום־שָׁוְא בְּעֵינֵיהֶם שְׁבֻעֵי שְׁבֻעוֹת לָהֶם

וַוי חַרְבָּא אִשְׁתְּלִיפַת לְמִקְטַל אִשְׁתְּנִינַת לְשֵׁיצָאָה׃ אִשְׁתְּלִיפִי וּקְטִילִי מִדָּרוֹמָא וְשֵׁיצַאי מִן צִיפוּנָא לְאָן אַפִּךְ מְזַמְּנִין׃ וְאַף אֲנָא אַיְתֵי פּוּרְעָנוּת עַל פּוּרְעָנוּת וַאֲנִיחַ חֵימְתִי אֲנָא יְיָ גְּזָרִית בְּמֵימְרִי׃ וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימַר׃ וְאַתְּ בַּר אָדָם אַתְקֵין לָךְ תַּרְתֵּין אוֹרְחָן דְּיֵיתוּן בְּהוֹן קָטוֹלֵי חַרְבָּא דְמַלְכָּא דְבָבֶל מִמְּדִינְתָּא חֲדָא יִפְקוּן תַּרְוֵיהוֹן וְאַתְרָא אַתְקֵין בְּרֵישׁ פָּרְשׁוּת אוֹרַח קַרְתָּא אַתְרָא אַתְקֵין׃ אוֹרְחָא אַתְקֵין דְּיֵיתוּן בַּהּ קָטוֹלֵי חַרְבָּא מַרְבַּת בְּנֵי עַמּוֹן וְעַל דְּבֵית יְהוּדָה דִּינְפְּקוּ מִירוּשְׁלֶם לְמִיתַּב בְּקִירְוִין כְּרִיכָן׃ אֲרֵי קָם מַלְכָּא דְבָבֶל עַל אֵם פָּרְשׁוּת אוֹרַח בְּרֵישׁ תַּרְתֵּין אוֹרְחָן לְמִיקְסַם קְסַם קְשַׁת בְּגִירְרַיָּא שָׁאֵיל בְּצִילְמַנַיָּא חָזָא בְּכַבְדָּא׃ בִּימִינֵיהּ הֲוָת קִיסְמָא נְפִיל לְמֵהַךְ לִירוּשְׁלֶם לְמַנָּאָה אִיפְרוּרְוָן לְפַתְחָא תַּרְעִין דְּיֵעֲלוּן בְּהוֹן קָטוֹלִין לַאֲרָמָא קָל בְּאַצְוָחַת קְרָבָא לְמַנָּאָה אִיפְרוּרְוָן עַל תַּרְעִין לְמִצְבַּר מְלִיתָא וּלְמִבְנֵי כַּרְקוֹם׃ וַהֲוָה לְהוֹן קִיסוּמֵיהוֹן כְּרִיבִין בְּעֵינֵיהוֹן וְנַחְשִׁין דַּהֲוָה מְנַחֵשׁ לְהוֹן וְאִינוּן לָא יָדְעִין דְּאַרְבְּעִין וּתְשַׁע זִמְנֵי

והוא החרב שהוכאתי מתערה והוחדה ומרטה ונתתי ביד הורג וההורג הוא מלך בבל: מארץ אחד יצאו שניהם. שני הדרכים יצאו מארץ אחת והוא בבל ותירגם יונתן ממדינתא חדא יפקון תרויהון וזכר ארץ בלשון זכר ואמר אחד והוא כמו ולא נשא אותם הארץ או פירוש אחד על המלך כאילו אמר מארץ מלך אחד: ויד ברא בראש דרך עיר ברא. ויד פי' מקום כמו ויד תהיה לך מחוץ למחנה: ברא בווי. מענין ברו לכם איש שהוא ענין בחירה לא שמלת ברו מן הקל ומן בעלי הה"א וברא מן הדגוש ומבעלי האלף וכמוהו ובראת לך שם אמ' בחר לך מקום שיפנו אליו שני דרכים כי כן יעשה מלך בבל יעמוד על אם הדרך לראות באי זה דרך ילך ואמ' עוד זה המקו' ברא בראש דרך עיר ברא אותו דרך שיהיה מבואו לעיר ותירג' יונתן ואתרא אתקין בריש פרשות אורח קרתא אתרא אתקין פרשות כמו שמצאנו בדברי רבותינו ז"ל בפרשת דרכים: דרך תשים. את רבת בני עמון. כמו אל וכן ואת יהודה כמו ואל יהודה וכן ותראה את הכהן כמו אל: בירושלם בצורה. יהודה היושב בירושלם שהיא עיר בצורה וחזקה וחושבים להשגב בה אמר החרב שתבא תבא לאחת משתי הערים האלה וזכר רבה וירושלם שהם ערי הממלכה ויונתן תירגם אורחא אתקין דייתון בה קטולי חרבא וגו': כי עמד מלך בבל אל אם הדרך. כמו על וכמוהו רבים ונקראת אם הדרך שהדרכים פונים אליה והיא להם כאם והם לה כבנות: לקסם קסם. לראות בקסמיו לאי זה דרך ילך אם לדרך שהיא לירושלם או לאותה שהיא לרבת בני עמון ובאמרו לקסום קסם בא שם הפועל עם הפעל לחזק הפעולה כמו למען טבוח טבח והרומים לו שכתבנו ואחר שאמר לקסם דרך כלל פירש הקסם מה הוא ואמר: קלקל בחצים שאל בתרפים ראה בכבד. וכל זה ממעשי הקסם ופירוש קלקל כמו והוא לא פנים קלקל והוא שמחדדין ומלטשין פני ברזל החץ עד שיהיה בהיר מאד ורואין בו בעלי הקסם כמו שרואים בבוהן היד בצפורן לבהירות הציפורן וכן רואים בסיף וכן במראה וכן רואים בכבד שיש לו בהירות ותרפים הם צלמים יראו בהם העתידות ובשלשת מיני קסם אלה ראה כנוכר נכר אם ילך לירושלם שהיתה לצד ימינו או לרבת בני עמון שהיתה לצד שמאלו ונפל לו הקסם לירושלם ואדוני אבי ז"ל כתב קלקל ענין קלות כלומר ירה החצים והפריחם באויר לראות לאי זה צד יפלו וכן תירגם יונתן קשת בגיררי': בימינו. מבואר הוא בפסוק של מעלה מזה: לשום כרים. כגידים שרי חיילות וכן ושים עליה כרים ואדוני אבי ז"ל פירש כרים כבשי' כמו עם חלב כרים אלים והוא שעושין אילי ברזל לנגח החומה: לפתוח פה ברצח. שיפתח בו כנוכר נכר פיו וכן שרי החיל ברצח לעם כלומר שירצחו כל הנמצא בעיר: להרים קול בתרועה. שירימו כולם קול בתרועה להבהיל העם אשר בעיר: לשום כרים על שערים. כשיגברו אנשי העיר השערים ישימו כרים עליהם לשברם ולהכנס בהם לכל אחד מן הפירושים שפירשנו במלת כרים לפי ענינו: לשפוך סוללה. כתרגומו למצבר מליתא והוא שצוברים עפר כנגד החומה ועושים תל גבוה מן החומה להלחם משם ולהכנס בעיר: ולבנות דיק. הוא מגדל עץ שעושים כנגד העיר לכבשה: והיה להם כקסום שוא בעיניהם. כקסום כתיב בוי"ו וקרי בלא וי"ו בקמץ חטף והוא מקור אמר כי בעיני ישראל היה קסם נכוכר נכר כמו אם היה קסם שוא שהיו בוטחים על דברי נביאי השקר שהיו מבטיחים אותם על שקר שלא תנתן העיר ביד מלך בבל: שבעי שבועות. כאילו היו הכשדים שבעי שבועות להם כלומר כאילו נשבעו להם שבועות רבות: והוא

שתי דרכים הללו למלך בבל היוצא מארצו על מנת לילך או לירושלם או לרבת בני עמון לאי זו משתיהן שיפול לו גורל בקסמיו עליה כמו שמפורש כי עמד מלך בבל וגו': אם הדרך. קארפור בלע"ז: קלקל בחצים. ליהט בלהט חצים זרק חץ כלפי למעלה והיה פונה מאליה לימין או לשמאל ולמקום שהיה פונה הוא הגורל קלקל בחצים חברו מנחם עם נחשת קלל ועם לא פנים קלקל ויש משמע קלקל לשון קלקול כמו וכל הנבעות התקלקלו ויש לועזים קלקל טרא א"ט בלע"ז וכן ת"י קלקל בחצים קשית בגיררייא: שאל בתרפים. צלם שמדבר במכשפות ויש שעה שמכוונת שאם עושהו באותה שעה יש בו דבור לעולם: ראה בכבד. יש בקיאים קוסמים בכבד: בימינו היה הקסם ירושלם. כל גורלותיו קסמו לו לבא ירושלם: לשום כרים. שלטונים ממונים ראשי גייסות לשום כרים על שערים אתה נגייס שלך שב על שער פלוני: לשפוך סוללה. שופכין עפר וסוללין וכובשין תל גבוה וכובשין אותה כעין שכובשין תלי המגדלים לעמוד עליו ולהלחם בבני העיר: והיה להם. לישראל מה שעשה נבוכד נצר: כקסם שוא. ולא יאמינו שיכלה אך באמת שבועי שבועות להם ארבעים ותשע פעמים קסם להם נבוכד נצר וכל הקסמים כוונו זה בזה: והוא

והוא מזכיר עון להתפש · וכשוכר כבר בקסמיו את קסמיו היה מזכיר עונות שבד ישרא׳ שהיו מודיעים לו עמון ומואב שביניהם שהיו שומעין את תוכחות הנביאים · להתפש · שהיו ישראל נתפשים בידו · יען הזכרכם עונכם · שאתם מחדשין עבירות מיום אל יום ועונותיכם הראשונים נזכרים על ידיהם · בהגלות פשעיכם · החדשים · להראות חטאותיכם · הישנים יען הזכרכם לפני לרעה לפיכך בכף תתפשו ביד מלכא ד דבבל תתמסרון · חלל רשע · חייב להיות חלל ברשעך · נשיא ישראל · צדקיהו · בעת עון קץ · בעת כתמלאת הסאה ו והגיע עון האחרון הממלא את הסאה · הסיר המצנפת וגו׳ · כתרגו׳ אעדי מצנפת׳ משריה כהנא רבא ואבטל כיתר׳ מצדקיה מלכא איתר דין ו ודין באתרי׳ לא יתקיי׳ · השפלה הגבה וגו׳ · גדליה בר אחיקם דלאו הות דיליה י יסבינ׳ וצדקיה דדיליה היא תעדי מיניה · עוה עוה · לשון עי השדה לשון חורבה אחר חורבה פעמים ושלש אשימנה כבר כיטלה מיכמה ונתנה לצדקיה ומצדקיה ת תנתן לגדליה הרי ש שתים ומנחם חבר עוה עם עותה ושתי המלכה העוינו והרשענו · גם זאת לא היה · גם לגדליה לא תתקיי׳ עד בא ישמעא׳ בן נתניה · אשר לו המשפט · אשר עליו שמתי להפרע נקמתי ומשפטי · ונתתיו · בידו · אל בני עמון ואל חרפתם · אשר שמחו בשפול גורלו של נבוכד נצר בקסמיו לבא על ירושלם וחרפו אותי ואת עמי לאמ׳ יד ע״ז שלהם רמה · למען ברק · להכיל חללים רבים למען לא יחסר מראה להט שלה בחלליה · בחזות לך שוא · קוסמי עמון חזו להם שוא לאמר לא יבא עוד עליכו · לתת אותך אל צוארי חללי רשעים · להטעותך ולתת את צואריך כצוארי חללי רשעים של ישראל · אשר בא יומם וגו׳ · יום שלהם ·

הסב

להראות ג׳ ומל׳ וסימ׳ כי לא יוכלו להראות · וילך אליהו להראות אל אחאב · להראות חטאתיכם · וחד וביום הראות כו · הגבה ב׳ וסי׳ העמק שאלה או הגבה · השפלה הגבה והגבה · פתוחה ג׳ וסי׳ ויעזבו את העיר · חרב חרב פתוחה · ואגרת פתוחה בידו ·

וְהוּא מַזְכִּיר עָוֹן לְהִתָּפֵשׂ׃
לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה יַעַן ל׳ב בטע׳ בכתי׳
הַזְכַּרְכֶם עֲוֺנְכֶם בְּהִגָּלוֹת פִּשְׁעֵיכֶם ל׳
לְהֵרָאוֹת חַטֹּאותֵיכֶם בְּכֹל עֲלִילוֹתֵיכֶם ג׳ את הראות ד׳ חס׳ ל׳ ל׳
יַעַן הִזָּכֶרְכֶם בַּכַּף תִּתָּפֵשׂוּ׃
וְאַתָּה חָלָל רָשָׁע נְשִׂיא
יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־בָּא יוֹמוֹ בְּעֵת עֲוֺן קֵץ׃
כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה
הָסִיר הַמִּצְנֶפֶת וְהָרִים הָעֲטָרָה זֹאת ל׳ ל׳ ל׳
לֹא־זֹאת הַשָּׁפָלָה הַגְבֵּהַ וְהַגָּבֹהַ ל׳ אותגבה למעלה ·
הַשְׁפִּיל׃ עַוָּה עַוָּה עַוָּה אֲשִׂימֶנָּה ל׳ ג׳ חן תלת חלין מתלתין ·
גַּם־זֹאת לֹא הָיָה עַד־בֹּא אֲשֶׁר־לוֹ ל׳
הַמִּשְׁפָּט וּנְתַתִּיו׃
וְאַתָּה בֶן־אָדָם הִנָּבֵא וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר ל׳
אֲדֹנָי יֱהוִה אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן וְאֶל־חֶרְפָּתָם
וְאָמַרְתָּ חֶרֶב חֶרֶב פְּתוּחָה לְטֶבַח מ ל׳ ל׳
מְרוּטָה לְהָכִיל לְמַעַן בָּרָק׃
בַּחֲזוֹת לָךְ שָׁוְא בִּקְסָם־לָךְ כָּזָב לָתֵת ל׳
אוֹתָךְ אֶל־צַוְּארֵי חַלְלֵי רְשָׁעִים אֲשֶׁר ט׳ מל׳ בליש׳ וחס׳ ל׳
־בָּא יוֹמָם בְּעֵת עֲוֺן קֵץ׃

הֲוָה כְּמִין וּמִיתֵיתֵב עַל פִּתְגָמָא עַד
דְּתֵיתֵי לֵיהּ שַׁעְתָּא דְּיִתְמַסְרוּן בִּידֵי׃
בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
אֱלֹהִים חֲלַף דְּאַדְכַּרְתּוּן חוֹבֵיכוֹן
בְּאִיתְגַּלָּאָה מִירְדְכוֹן לְאִיתְחֲזָאָה
חֲטָאֵיכוֹן בְּכֹל עוֹבָדֵיכוֹן חֲלַף ד
דְּאִידְכַּרְתּוּן בְּיַד מַלְכָּא דְּבָבֶל ת
תִּתְמַסְרוּן׃
וְאַתְּ חַיָּיב קְטָלָא רַשִׁיעָא רַבָּא
דְּיִשְׂרָאֵל דִּמְטָא יוֹם תַּבְרֵיהּ עִידַן
תּוֹשְׁלֵימַת חוֹבוֹהִי׃
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אַעְדִּי
מִצְנֶפְתָּא מִשְּׂרָיָה כַּהֲנָא רַבָּא
וְאַבְטֵל כִּיתְרָא מִצִּדְקִיָּה מַלְכָּא
אֵימַר דֵּין וְדֵין בְּאַתְרֵיהּ לָא יִתְקַיֵּים
מִיגְלָא יִגְלוֹן גְּדַלְיָה בַּר אֲחִיקָם
דְּלָא הֲוַת דִּילֵיהּ יְסַבִּינַהּ צִדְקִיָּה
דְּדִילֵיהּ הִיא תַּעְדֵּי מִינֵיהּ חוֹבֵיהוֹן
דְּחַבוּ כְּחוֹבֵיהוֹן אִיתְפְּרַע מִנְּהוֹן
אַף לְדֵין לָא יִתְקַיֵּים לֵיהּ עַד דְּאֵיתֵי
עֲלוֹהִי פּוּרְעֲנוּת יִשְׁמָעֵאל בַּר
נְתַנְיָה וְאַמְסְרִינֵיהּ בִּידֵיהּ׃
וְאַתְּ בַּר אָדָם אִיתְנַבֵּי
וְתֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים עַל בְּנֵי
עַמּוֹן וְעַל חִיסוּדֵיהוֹן וְתֵימַר חַרְבָּא חַרְבָּא אִשְׁתְּלַפַּת לְמִיקְטַל אִשְׁתְּנִינַת לְשֵׁיצָאָה בְּדִיל
לְמֶהֱוֵי לַהּ צַחְצוּחִין׃ בְּאִיתְנַבָּאָה לָךְ שְׁקַר בְּאַלְפָּא לָךְ כַּדְבִין לְמִמְסַר יָת צַוְּרָךְ בְּצַוְּרֵי
קְטִילֵי רַשִׁיעַיָּא דִּמְטָא יוֹם תַּבְרְהוֹן עִידַן סְעוֹרַן בִּישַׁתְהוֹן׃

והוא מזכיר עון להתפש · וזה הדבר היה מזכיר להם עון שיתפשו בו כי הוא צדקיהו שלכם לא שמר שבועתו למלך בבל כמו שאמר וגם במלך נבוכד נצר מרד אשר השביעו באלהים ואיך יחשבו שישמרו להם הכשדים שבועתם ואפילו אם נשבעו להם כיהם אינם שומרים שבועתם כמו שאומר על כן אבלה הארץ וכן אמר רבות ואלף והשבע לשקר · שבועי׳ שם תאר בשקל השכוני באהלים ואדוני אבי ז״ל פירש והיה להם כקסום שוא בעיניהם הכשדים חשבו להם כי הקסם היה כזב כי רעת׳ היה לבני עמון והאל יתברך משכם לירושלם בעבור שלא המתין על תגל׳ י״י שחלל צדקיהו וזהו שבועי שבועות להם והוא מזכיר עון להתפש הזכיר עונותיהם האחרים ויונתן תירגם והוא להון קיסומיהון וגו׳ תירג׳ שבועי שבועות כמו שבעה שבועו׳ · לכן כה אמר יען הזכרכם עונכם · כמו שאמר מזכיר עון · הזכרכם · מקור מבנין הפעיל ובא בפתח כמו ואון והרפים הפגר אחר בטנו׳ שאתם מזכירי׳ לפני עונכם והוא עון שבועת שקר ובמה אתם מזכירים אותם בהגלות פשעיכם להראות חטאתיכ׳ בכל עלילותיכם כי בכל מעשיכם יש פשעים וחטאות נראים ונגלים לכל כל שכן לי ובזה אתם מ מזכירים העונות הישנים עם החדשים והחמורים עם הקלים · יען הזכרכם בעבור שאתם נזכרים לפני כאנשים חוטאים ופושעים לפיכך בכף תתפשו · ופירוש בכף בפתח הבי״ת מורה על הא הידיעה רוצה לומר בכף הידוע והוא כף מלך בבל וכן תירג׳ יונתן ביד מלכא דבבל תתמסרון · חלל רשע · חלל כתרגומו חייב קטלא ויש לפרשו כמשמעו כמו אשה זונה וחללה · נשיא ישראל · הוא צדקיהו · אשר בא יומו · הגיע זמנו להסיר ממנו המלוכה · בעת עון קץ · בעת שעונו גרם לו הקץ שהוא קצו וסופו במלוכה ומה שאמר עון קץ שסמך עון אל קץ רוצה לומר העון שבעבורו בא קצו והוא עון שבועת שקר שהשביעו נבוכד נצר באלהים והוא מרד בו ובזה אלה להפר ברית לפיכך עלה עליו נבוכד נצר ועור עיניו והגלהו והחריב הארץ ותירגם יונתן דמטא יום תבריה עידן תושלימת חובוהי פירשו כמו הפוך : כה אמ׳ אדני י״י · הסיר המצנפ׳ והרים העטרה · הסיר והרים ענין מקור וכן הגבה והשפל כאילו אמר אסיר המצנפת ואריס העטרה מעל ראש המלך ר״ל שיסיר מעל ראש המלך מלכות יהודה שיגלה המלך צדקיהו לארץ אויביו ואת אעדי מצנפתא משריה כהנא רבא ואבטל כיתרא מצדקיהו מלכא ואני תמיה למה זכר שריה כי יהוצדק בנו הוא שגלה עם צדקיהו · זאת לא זאת · העטרה שהיית היום לא תהיה זאת כמו שחושב צדקיהו שתתקיים מלכותו לא תהיה זאת העטרה לו אלא למי תהיה · השפלה הגבה · יהויכין שגלה כבר והיה שפל אגביה אותו כי זרובבל בנו היה מלך בסוכו מגלות בבל וגם הוא בגלותו נשא אותו אויל מרודך וישם כסאו גבוה וגו׳ · והגבוה השפל · צדקיהו שהיה גבוה ונשא ומרד במלך בבל אשר השביעו באלהים אשפיל אותו שלא יהיה עוד מלך מזרעו שהרי בני צדקיהו שחט מלך בבל לעיניו והמלכות עמדה מיהויכין · השפלה · הה״א בו נוספת כי המלה מלעיל ואת כמו השפל כמו שאמר והגבוה השפל ועוד כי אילו היתה לנקבה היה אומר השפלה הש״ין בשוא · עוה עוה אשימנה · ענין עוה כמו ועות פניו׳ אמר זאת העטרה אשימנה עוה שלא תשוב ליושרה ולמתכונתה עד זמן רב ואמר שלשה פעמים עוה כי ג׳ דורות היתה בטלה העטרה אחר הגלות והם אסיר שאלתיאל פדיה ובדור הרביעי שהוא זרובבל הושבה העטרה ליושנה · גם זאת השפלה שהיתה לא היתה לעטרה כי אע״פ שהיו חיובים בני יאשיהו יהואחז ויהויקים ויהויכין ואף על פי שלקו כל אחד בעצמו לא הוסרה העטרה עד צדקיהו שבא נבוכד נצר · אשר לו המשפט ונתתיו · בידו כי הוא לקח המשפט מצדקיהו שהיה חייב זהו שאמר עד בא אשר לו המשפט ונתתיו · ואתה בן אדם · ואל חרפתם · שחרפו וגדפו את ישראל ושמחו להם בגלותם וכאתם מארכם לכן הנבא אליהם ואל חרפתם כי החרב שהוחדה לישראל פתוחה גם כן להם ואם לא תהיה עתה על ידי נבוכד נצר תהיה על ידי מדי ופרס כי מתחילה כבשם מלך בבל והיו לו עבדים ואחר כך מרדו בו כמו שמרד צדקיהו לפי שהיה מגמת פניו אל בני עמון ואל ירושלם ונפל גורלו על ירושלם והחריבה ושב לו לארצו ולא הלך אל בני עמון · לפיכך חרפו בני עמון את ישראל בגלותם וחרפתם ואמר גם כן בנבואת צפניה שמעתי חרפת מואב וגדופי בני עמון · פתוחה · החרב שהיתה פתוחה לישראל כן תהיה פתוחה לבני עמון ואמר פתוחה לפי שהוציאה מתערה כי כשהיא בתוך תערה היא סגורה וכשהוציאה מתערה היא פתוחה ויש מפרשים פתוחה כמו לטושה וכן חרב פתחו רשעים ואין צורך להוציא מענין פתוחו וכן תירגם יונתן אשתלפת · לטבח מרוטה · מבואר הוא · להכיל למען ברק · פירוש החרב הוחדה ומורטה לסבול ולהחזיק הרג רב ולמען הראות ברקה להפחיד העמים · להכיל · כמו ונורא מאד ומי יכילנו ואדוני אבי ז״ל פירש להכיל כמו להאכיל וכן אזין עד תבונות כמו אאזין ולא יהל שם ערבי כמו לא יאהל והאדם האוחז החרב הוא המאכיל והחרב אוכלת והחללים אכולים להאכיל הוחדה למען ברק מרוטה ופירוש למען ברק למען היות לה ברק כמו שאמרנו למעלה למען היה לה ברק מרוטה ועל הדרך הזה תירגם יונתן איסתכינת לשיצאה בדיל למיהוי לה צחצוחין תירגם להכיל לשיצאה · בחזות לך שוא · אמר כנגד בני עמון ואמר לשון נקבה כנגד הכנסת אמר בעת שיהיו חוזיך חוזים וקוסמיך קוסמים לך שוא וכזב בהבטיחם אותך שלא תבא החרב עליך ולא ידעו כי החרב פתוחה · לתת אותך אל צוארי חללי רשעים · כמו עם כלומר עם צוארי החללים ביד החרב וכן תירגם יונתן למימסר ית צוארך בצוארי קטילי רשיעיא ואלה החללים אמר על חללי רשעי ישראל שנפלו בחרב אמר כי גם בני עמון יפלו בחרב כמו שנפלו בני ישראל אשר בא יומם בעת עון קץ וכבר פירש׳ למעלה עון קץ ותירגם יונתן דמטא יום תבריהון עידן סעורן בישתהון ·

הסב

השב אל תערה · השב מקור השי"ן בפתח מקום צרי ופירושו בתמיה כלומ' שמורה את שאשיב החרב אל תערה אחר שתכרות ישראל לא כן לא אשיבנה אל תערה עד שאשפוט אותך בה : במקום אשר נבראת בארץ מכורותיך אשפוט אותך · ר"ל בארץ בני עמון שנבראו שם מקדם וגרו בה עד היום שם אביא להם החרב ושם אשפוט אותם שלא יבאו מתנה לארצות אחרות מרוב בטחם שלא תבא עליהם חרב אויב : מכורותיך · כמו מגורותיך : ושפכתי עליך זעמי · אפיח עליך · מענין נופח באש פיחם ואף על פי שהם שני שרשים וכן אמר למטה ונפחתי עליכם באש ע עברתי ר"ל אבעיר אש עברתי עליך כמו שנופחי' באש להבעירו וכן תירגם יונתן באשתא פורענותי אתקיף עלך : בוערים · כסילים ומהרים שיהרגו פתאום כמו בינו בוערים בעם ויש לפרש בוערים מענין כאש תבעיר יער כלומר מכלים ושורפים וכן אמר המשרה על בינו בוערים בתרי ליסני וי"ת בוערים רשיען : חרשי משחית · שהם אומנים להשחית · משחי' · שם כמו השחתה וכן תהרגו למשחיתי : לאש תהיה · אמר תהיה לשון זכר הכנגד ואמר דמך ואמר תזכרי לשון נקבה הנמצאת כי כן דרך המקרא כמו שכתבנו כמה פעמים כי כשידבר לשון זכר ידבר כנגד העם וכשידבר לשון נקבה ידבר כנגד הכנסת והעדה שהוא ל לשון נקבה ושניהם ענין אחד : דמך יהיה בתוך הארץ · השפך ארץ אל תכסי דמי רוצה לומר שלא יקום דמך זהו שאמר לא תזכרי : ויהי דבר יי' · ואתה בן אד' התשפוט התשפוט · הכפל לחזק הענין כמו האכה אכה אמר אם תשפוט אותה ראה מעשיה : את עיר הדמים · אע"פ שהיתה עיר גלולים ותועבות אחרות העון הגדול הוא שפיכו' דם נקי וכן אמר במנשה אחר שזכר כל תועבותיו וגם דם נקי שפך מנשה : והודעת · תודיע אותה את כל תועבותיה ועליהם תשפטנה והמשפט הוא בדברי' שתודיענה כי היא חייבת לפי מעשי' כל הרע הבא עליה ויותר וי"ת התוכח ית קרתא דאשדירים זכאי : ואמרת עיר שופכת דם · עיר שאכשיה שופכים דם וכן דרך הלשון לזכור העיר במקום אנשיה לפי שהעיר כוללת אותם כולם כמו העיר היוצאת אלף עיר הומיה קריה עליזה והדומה להם : בתוכה · אמר בתוכה לשני טעמים האחד כי שפיכו' דמים לעיני כל היא רעה גדולה יותר משפיכות דמים בדרכי' ובמסתרים והשני אמר בתוכה כלומר כי תוכה מלא דם מרוב שפיכות דמים כמו שאמר על מנשה עד אשר מלא ירושלם פה לפה : לבא עתה · שפיכות דמים גרם לה לבא עת חרבנה : ועשתה גלולי' עליה לטמאה · אמר עליה לפי שהגלולים היו על ההרים ועל הגבעות וי"ת עליה בגוה : לטמאה · הטמאות שאדם מוזהר עליהם הם מדרגות יש טומאה במגע ויש טומאה חמורה ממנה לבעול בעילות האסורות ויש

הסב · כמו הסב מסרי הסי"ן רפה המתיני עד שוב חרב של ישראל אל תערה ואחר כך כשתשוב נקמתי בישראל ישוב עליך ובמקום אשר נבראת וגו' : חרשי משחית · אומנין לקטלא : אנשי' בוערים · מכהינין עצמן בשגעון לחבל ולהשחית : אפיח עליך · לשון נפיחת אש במפוח זה ימים רבים שפירשתי פרשה זו כאשר כתוב למעלה עכשיו אני רואה בסימני ל לפוגות שנה שאין הנביא מדבר אלא על החרב · לתת אותך אל צוארי חללי הרשעי' · אפיח עליך איכו נופל לשון זה אלא על מתכת וכן חרשי משחית ונראה בעיני שעל נבוכד נצר כאמרה נבואה זו וכן משמע הנבא ואמרת כה אמר יי' אלהים על בני עמון ועל חרפתם כלומר על נבוכד נצר שבני עמון מחרפים את ישר' על שהחריבם נבוכד נצר · חרב חרב פתוחה חרב נבוכד נצר הכפולה לבאת בשני הדרכי' על ירוש' ועל בני עמון כמו ב בפרשה העליונה הרי פורענות לבני עמון · בחזו' לך שוא בקסם לך כזב אתה סבור כי על ידי קסמיך של הבל ושוא וכזב אתה מצליח שחרבך נתונה אל צוארי חללים הרשעים שבא יומם בגזירה מלפני בעת תשלום עון קיצם · השב אל תערה כלומר העת יבא שתשוב ל תערה ותקבל החרב פרענות מיד מלכי מדי ואז אפיח עליך באש ע עברתי ותהיה נתונה ביד נפחים שוטי' שהם חורשי משחית שיבואו לחורדך ולמורטך כ כאשר תאז וישחיתוך : ויהי דבר יי' אלי לאמר · התשפט את עיר הדמים · ירושלם : והודעתה · מפיק ה"א

בערים ב' וחס' וסימ' ונתתיך ביד אנשים בערים חרשי משחית · בינו בערים בעם : ותבוא י' מל' בנביאים וסימ' ותבוא אליו בלט ותתקע · אשה בעלת אוב · והיא מתקדשת מטמאתה · ותבוא האשה אל כל העם · ותבוא דרך במוא הסוסים · ותקריבי ימיך ותבוא עד שנותיך · ותבוא חרב ותקחהו : ותבא חרב והקח

אתיב חרבא לנדנה באתרא דאיתבריתון בארעא תותבותכון אתפרע מנכון : ואשפוך עלך חימתי באשת פורענותי אתקיף עלך ואמסרינך ביד גיברין רשיען דאומנין לחבלא : לעממיא דתקיפין כאשתא תתמסרון ל לאישתיצאה חובת קטולך תהי בגו ארעא לא ייעול דכרניך ארי אנא יי' גזרית במימרי : והוה פתגם נבואה מן קדם יי' עימי למימר ואת בר אדם התוכח התוכח ית קרתא דאשדי דם זכי בגוה ותחוי לה ית כל תועבתהא : ותימר כדנן אמר יי' אלהים קרתא דאשדי דם זכי בגוה מטא עידן תברה ודפלחין לטעות' בגוה בדיל לסאבותה : בחובת דם זכאי דאשדרת חברת ובפולחן טעותיך דיפלחת איסתאבת וקריב יום תבריך ומטא עידן בישתיך על כן יהבתיך חיסודין לעממיא ולעיב לכל מדינתא : דקריבין ודרחיקין מיניך יתלעבן ביך ס סואבת שמא דסגיאין איתרגושתה : הא רברבי ישראל גבר לתוקפיה הוו ביך בדיל למשפך דם זכי : אבא ואימא אקילו בך לגיורא אניסו אונסא בגויך יתמין וארמלן אוניאו ביך : על קודשי בסרת וית יומי שביא דילי אחילת : גברי אכלי קירצא הוו ביך בדיל למשפך דם זכאי ובטוריא פלחו ביך לטעותא

הָשֵׁב אֶל־תַּעְרָהּ בִּמְקוֹם אֲשֶׁר־נִבְרֵאת בְּאֶרֶץ מְכֻרוֹתַיִךְ אֶשְׁפֹּט אֹתָךְ׃
וְשָׁפַכְתִּי עָלַיִךְ זַעְמִי בְּאֵשׁ עֶבְרָתִי אָפִיחַ עָלָיִךְ וּנְתַתִּיךְ בְּיַד אֲנָשִׁים בֹּעֲרִים חָרָשֵׁי מַשְׁחִית׃ לָאֵשׁ תִּהְיֶה לְאָכְלָה דָּמֵךְ יִהְיֶה בְּתוֹךְ הָאָרֶץ לֹא תִזָּכֵרִי כִּי אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי׃

כב וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃
וְאַתָּה בֶן־אָדָם הֲתִשְׁפֹּט הֲתִשְׁפֹּט אֶת־עִיר הַדָּמִים וְהוֹדַעְתָּהּ אֵת כָּל־תּוֹעֲבוֹתֶיהָ׃ וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה עִיר שֹׁפֶכֶת דָּם בְּתוֹכָהּ לָבוֹא עִתָּהּ וְעָשְׂתָה גִלּוּלִים עָלֶיהָ לְטָמְאָה׃ בְּדָמֵךְ אֲשֶׁר־שָׁפַכְתְּ אָשַׁמְתְּ וּבְגִלּוּלַיִךְ אֲשֶׁר־עָשִׂית טָמֵאת וַתַּקְרִיבִי יָמַיִךְ וַתָּבוֹא עַד־שְׁנוֹתָיִךְ עַל־כֵּן נְתַתִּיךְ חֶרְפָּה לַגּוֹיִם וְקַלָּסָה לְכָל־הָאֲרָצוֹת׃ הַקְּרֹבוֹת וְהָרְחֹקוֹת מִמֵּךְ יִתְקַלְּסוּ־בָךְ טְמֵאַת הַשֵּׁם רַבַּת הַמְּהוּמָה׃ הִנֵּה נְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ לִזְרֹעוֹ הָיוּ בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם׃ אָב וָאֵם הֵקַלּוּ בָךְ לַגֵּר עָשׂוּ בַעֹשֶׁק בְּתוֹכֵךְ יָתוֹם וְאַלְמָנָה הוֹנוּ בָךְ׃ קָדָשַׁי בָּזִית וְאֶת־שַׁבְּתֹתַי חִלָּלְתְּ׃ אַנְשֵׁי רָכִיל הָיוּ בָךְ לְמַעַן שְׁפָךְ־דָּם וְאֶל־הֶהָרִים אָכְלוּ בָךְ

מהם נפש · ותבוא כהם הרוח ויחיו ויעמדו · ותבוא אליך תפלתי · וכל כתו' דכו' מל' במ"ב חס' וסימ' ותבא כמים בקרבו · ותבא בלט ותגל מרגלתיו ותשכב :

והודעת אותה : עיר שופכת דם בתוכה לבא עתה · הרי זה מקרא מסורס והו פירושו עיר שופכת דם בתוכה אמר יי' אלהים לבא עתה : ועשתה גלולי' · כמו ואמר עשתה גלולים וגו' עד שנותיך · גזירת ומוסרם בגימטריא שאמ' משה : וקלסה · דבה שהכל מדברים ביך פר"לדין בלע"ז יתקלסו בך ומה היא הקלסו' טמאת השם זו היא שטמאת את שמה שהיו נקראים עם קדוש בנים ליוצרם וגרמו עצמם להקרות עם טמא שפתים : אים לזרועו · כל ראשים גברי : אב ואם הקלו בך · כל התועבו' שבפרשת קדושים תהיו שהוזהרו עליהם נמנו כאן : קדשי בזית · ולא כמו שאמרתי לרצונכם תזבחו : ואל ההרי' אכלו בך · ובטוריא פלחו ביך לטעותא : זמה

עוד טומאה חמורה ממנה והיא עבודת הגילולים שהיא טמאת הנפש ועל אלה השתים האחרונו' קאה ארץ כנען הגוי' אשר בה לפיכך זכרם בזו הפרשה ולפיכך אמר על מעשה הגילולי' לטמאה וכן בתורה את' בהפך קדושי' תהיו ואמר אחריו אל תפנו אל האלילי' ואלהי מסכה לא תעשו לכם כי עבודת הגילולים היא טומאת הנפש לפיכך אמר לטמאה ואמר ובגלוליך אשר עשית טמאת כי היא הטומאה הגדולה : בדמך' ותקריבי ימיך · את ברעותיך הקרבת ימי גלותיך וחרבנך : ותבא עד שנותיך · שנות הגלות והחרבן והוא כפל הענין במלות שונות ואמר ותבא שהוא לשון זכר הנמצא לשון הפרשה לנקבה הנמצאת כמו שכתבנו כמה פעמים כי כשידבר כנגד העדה פעמים ידבר בלשון זכר ופעמים ידבר בלשון נקבה כי יכונו בעם שהוא לשון זכר ובעדה שהוא לשון נקבה · על כן נתתיך חרפה לגוים · שהגוים מחרפים ומבזים אותך על עזבך תורת אלהיך והם לא עזבו תורת אלהיהם : על כן נתתיך · זאת חרפה וקלסה להם כלומר בפיהם וטעם נתתיך כי כלם שולטים בך ולא יראו ממך לחרפך ולגדפך הפך הכבוד שהיה לך והיראה ממך אם היית עושה רצוני כמו שכתוב וראו כל עמי הארץ כי שם יי' נקרא עליך ויראו ממך לפיכך כשעברת על רצוני משלו בך גוים רבים ועתה חרפה וקלסה להם ופירוש קלסה לעג וכן יתקלסו בך וכן הוא במלכי' יתקלס ורוזני' משחק לו : הקרובות · טמאת השם · שים לך שם טומאה בגוי' כי מלבד שאת טמאה בגופך את טמאה בשמך : רבת המהומה · שמהומותיך רבות רעב וחרב ודבר : הנה נשיאי ישרא' · המלכים והשרי' · אים לזרועו היו בך · כלומר כל אים ואים לפי חזקו היו להרע ולשפוך דם זהו שאמר לזרועו לפי זרועו והתגברותו מפני עטרו או קרוביו וכן אים זרוע לו הארץ : אב ואם הקלו בך · ספר להם מן העבירו' החמורו' שהיו בהם ונראות לכל אדם להרחיק' ואפילו הזהירה עליה התורה : עשו בעשק בתוכך · כל מה שהיו עוש' ומתעסקי' עם הגר היה בעשק לפי שאין לו קרובי' ועוזרים וכן הונו היתום והאלמנה לפי שהם חלושים שמת בעלה ואביו : קדשי בזית · כמו שאמר והבאתם גזול את הפסח ואת החולה וכל זה דרך בזיון : ואת שבתותי חללת · כמו שהוכיחו שהזהירם ירמיהו על חלול השבת : אנשי רכיל · שהיו הולכים רכיל מהחלושי' לחזקים כדי לשפוך דם נקי חנם : ואל ההרים אכלו · כמו שפירש' למעלה בפסוק ואל ההרים לא אכל :

זמה

זמה עשו בתוכך: אמר זמה דרך כלל לכל העריות ואחר כך פרט קצתם: ערות אב: זכר חמורה שבעריות והוא שאמר בתורה ערות אביך והיא אמו שהיא אשת אביו ובאמרו גלה לשון יחיד ואחרי׳ לשון רבים יש בו רמז למה שאמרו רבותינו ז״ל כי אמון הרבה אשמה שבא על אמו: טמאת הנדה. שם רוצה לומר אשה שהיא נדה ערות וכמהו שם והוכיחו את הנדה מן הקרע בימי נדותה והתאר כמו כן בזה המשקל נדה היא וזכר בבעילת העינוי שאמר ענו בך כיון לה ענוי אם יבעלוה בנדתה כמו שים לבתולה: ואיש את אשת רעהו. אינו אומר על איש אחד לבד כמו שאמר ואיש בא מבצע שליטה והדומים לו אלא אמר איש ואיש כמו איש מזרעך איש כי יתן מום בעמיתו והדומים להם וכן ואיש את כלתו ואיש את אחותו ואמר ענה בך כי ברוב אם ישכב עם אחותו ישכבנה בבית אביו ו והיא עודנה בתולה: שחד. מלכך ושריך לקחו שחד מבעל הריב לשפוך דם נקי: נשך ותרבית לקחת. כפל הענין במלות שונות ורז״ל זהו נשך זהו תרבית ולא חלקו הכתוב אלא לעבור עליו בשני לאוין: ותבצעי רעיך בעושק. פירושו כתרגומו ואהנית רחמיך באונסיא כלומר ההנית מרעיך ונתת להם בצע כסף מן העושק שעשקת בני עמך החלושים ורעיך הם השרים ומצרים שהיו נותנים להם שוחד להיות להם לעזר: ואותי שכחת. כי לא בטחת בי ולא בקשת ממני עזר אלא מן האומות השכלות אותך וכן אמר לטעם אחר ואותי שכחת אמ׳ אותי שכחת שהזהרתי אותך על כל אלה העבירו׳ והלכת אחרי תאותך ולא זכרת אותי ם שצויתיך עליהן: והנה הכתי כפי. דרך משל כאדם המצטער כמו שאמר וגם אני אכה כפי אל כפי: אל בצעך. כמו על ובדברי רבותינו ז״ל כ״ד תשאות כדר יחזקאל ומכולם לא חתם אלא בגזל שנאמר הנה הכתי כפי אל בצעך: אשר עשית ועל דמך אשר היו בתוכך. אמר דמך לשון יחיד דרך כלל ואמר היו בתוכך לשון רבים כי דמים רבי׳ שפכו ויונתן תרג׳ כך הא איתיתי פורענו׳ עלך כחובי ממון אונסך די אנסת רוצה לומר מה שלקחו באונס מן האנשים שאין כח בידם להמלט מן האנשים ההם: היעמד לבך. היוכל לעמד לבך לרוב הצרות שאני מביא עליך זהו לימים אשר אני עושה אתך רוצה לומ׳ ימי הצרו׳: דברתי ועשיתי. כמו שדברתי כן אקיים כי אני יי׳ והיכולת בידי: והפיצותי. והתמותי טמאתך ממך כי לא עבדו גלולים שהם הטמאה הגדולה בגלות: ונחלת בך. עיקרו ונחלת ובהעדר הנון פ״א הפעל היתה ראויה עי״ן הפעל להדגש לולי שהאות אינה

זמה. עצות של רשעה: ותבצעי רעיך בעושק. העשרת את אוהביך בעושק שעשקת מן ה העניים לשון אחר ותבצעי לשון גזל כמו ובוצע ברך נאץ יי׳ וכת׳ פתרונו ותגזלי לרעיך בעושק: הכתי כפי. צעקתי ווי וקינה: על בצעך. כאן למדנו שהגזל קשה מן הכל שעליו נתחתם גזר דין: אשר אני עושה אותך: פועל ליך כפעלך: והתימותי. וכליתי: ונחלת בך. נתחללתי בעצמך על מה שעשית: לסיג. תערובת פסולת המעורב בכסף וזהב וצריך להתיכו באש לצורפו: כור. שצורפין בו זהב: קבוצת כסף. כאשר יקבוץ הצורף את כל הסיגים אל תוך כור: לפחת. לנפח: להנתיך. ויבקת מתרג׳ ותתיך לא

בן אדם בהרבה ספרים הוא בזקף ושעות כי אינו מתחיל הא׳ סתומה המסרה בשני זקף

לימים ה׳ דגש׳ בקריא׳ וסימ׳ עשרת כסף לימים. וכגלתו את ראשו. היעמד לבך אם תחזקנה ידיך לימים. ובאתי להבינך. על כן קראו לימים האלה פורים: וידעת ז׳ בקריא׳ וסי׳ ואהו מלכים אמניך ושרותיהם. וינקת חלב גוים ושד מלכים. והקמותי אני. ונחלת בך לעיני הגוים. וארשתיך לי לעולם. ונלוו גוים רבים אל

זמה עשו בתוכך: ערות אב גלה
בך טמאת הנדה ענו בך: ואיש
את אשת רעהו עשה תועבה ואיש
את כלתו טמא בזמה ואיש את
אחתו בת אביו ענה בך: שחד
לקחו בך למען שפך דם נשך ו
ותרבית לקחת ותבצעי רעיך בעשק
ואתי שכחת נאם אדני יהוה: והנה
הכיתי כפי אל בצעך אשר עשית
ועל דמך אשר היו בתוכך: היעמד
לבך אם תחזקנה ידיך לימים א
אשר אני עשה אותך אני יהוה
דברתי ועשיתי: והפיצותי אותך
בגוים וזריתיך בארצות והתמתי
טמאתך ממך: ונחלת בך לעיני
גוים וידעת כי אני יהוה:
ויהי דבר יהוה אלי
לאמר: בן אדם היו לי בית ישראל
לסוג כלם נחשת ובדיל וברזל ו
ועופרת בתוך כור סגים כסף היו:
לכן כה אמר אדני
יהוה יען היות כלכם לסגים לכן
הנני קבץ אתכם אל תוך ירושלם:
קבצת כסף ונחשת וברזל ועופרת
ובדיל אל תוך כור לפחת עליו אש
להנתיך כן אקבץ באפי ובחמתי
והנחתי והתכתי אתכם: וכנסתי
אתכם ונפחתי עליכם באש עברתי
ונתכתם בתוכה: כהתוך כסף בתוך
כור כן תתכו בתוכה וידעתם כי אני
יהוה שפכתי חמתי עליכם:

בסרה יו׳ ביום ההוא יוד בשבכו וידעת את ח המקום: והנחתי ג׳ וסי׳ אל נא תשם מזה והנחתי והתכתי אתכ׳ ונתתי רוחי בכם ו וזזתם:

אֲרִי עֲצַת חֶטְאִין עֲבַדוּ בְגַוִיךְ:
עֶרְיַת אַבָּא גַלְאוּ בִיךְ אִתְּתָא טְמֵאָה
עֲנִיאוּ בִיךְ: וּגְבַר יַת אִתַּת חַבְרֵיהּ
עֲבַד תּוֹעֵיבָא וּגְבַר יַת כַּלְתֵיהּ סָאֵיב
בַּעֲצַת חֶטְאִין וּגְבַר יַת אֲחָתֵיהּ בַּת
אֲבוּהִי עֲנָא בִיךְ: שׁוֹחֲדָא קַבִּילוּ
בִיךְ בְּדִיל לְמִשְׁפַּךְ דַּם זַכַּאי חִיבוּלְיָא
וְרִבִּיתָא נְסֵבְתְּ וְאַהֲנֵית רַחְמַיִךְ
בְאוֹנְסָא וּפוּלְחָנִי שְׁבַקְתְּ אֲמַר יְיָ
אֱלֹהִים: וְהָא אֵיתֵיתִי פוּרְעָנוּתִי
עֲלָךְ בְּחוֹבֵי מָמוֹן אוֹנְסִיךְ דַּאֲנַסְתְּ
וְעַל דַּם זַכַּאי דְאִשְׁתְּפֵיךְ בְּגַוִיךְ:
הֲיִתְקַף לִיבִּיךְ אִם יִתְחַסְנַן יְדַיִךְ
לְיוֹמַיָא דַּאֲנָא עָתִיד לְמֶעְבַּד עִמָּךְ
אֲנָא יְיָ גְזָרִית בְּמֵימְרִי וַאֲקַיֵּים:
וְאֶגְלֵינִיךְ לְבֵינֵי עַמְמַיָא וְאֵיבַדְרִינִיךְ
בִּמְדִינָתָא וַאֲסֵיף סְאוֹבָתִיךְ מִנִּיךְ:
וְאִיתְקַדֵּשׁ בִּיךְ לְעֵינֵי עַמְמַיָא ו
וְתִדְעִין אֲרֵי אֲנָא יְיָ:
וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ
עִמִּי לְמֵימַר: בַּר אָדָם הֲווֹ
קֳדָמַי בֵּית יִשְׂרָאֵל לִפְסוֹלָא כּוּלְהוֹן
כְּמָא דִמְעָרַב נְחָשׁ וּבְעִיץ וּבַרְזֶל
וַאֲבַר בְּגוֹ כוּרָא לִפְסוֹלַת כַּסְפָּא
הֲווֹ: בְּכֵן כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים חֲלַף דַּהֲוֵיתוּן
כּוּלְכוֹן לִפְסוֹלָא בְּכֵן הָא אֲנָא
כָּנֵישׁ יַתְכוֹן לְגוֹ יְרוּשְׁלֵם: בְּמִכְנַשׁ
כְּסַף וּנְחָשׁ וּבַרְזְלָא וַאֲבַר וּבְעִיץ
לְגוֹ כוּרָא לְאַתְקָפָא עֲלוֹהִי נוּרָא
לְאַמְסְיוּתֵיהּ כֵּן אֶכְנוֹשׁ בִּרְגַזִי
וּבְחֵימְתִי וְאָסֵיף וְאֶשֵׁיצֵי יַתְכוֹן:
וְאֶכְנוֹשׁ יַתְכוֹן וְאַתְקֵיף עֲלֵיכוֹן
בְּאֵישַׁת פוּרְעָנוּתִי וְתִתְמַסְּנוּן בְּגַוַהּ:
כְּאִתְמַסָּאוּת כְּסַף בְּגוֹ כוּרָא כֵּן
תִּתְמַסְּנוּן בְּגַוַהּ וְתִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא
יְיָ שְׁפֵיכִית חֵמְתִּי עֲלֵיכוֹן:

מקבלת דגש ופירושו תהי כנחלת בעצמך כי עד עתה היית נחלתי ועתה אין את נחלתי ויש מפרשים ונחלת ענין חלול: לעיני גוים. שהם יראו כי אין את נחשבת נחלתי בהיותך בגלות שניהם: וידעת כי אני יי׳. אז תדעי ותכירי כי אני ה׳ כי עתה שכחת אותי ואז בבא עליך כל הרעות שאמרתי לך על ידי נביאי תדעי כי אני יי׳ אומר ועושה גוזר ומקיים: ויהי דבר יי׳. בן אדם היו לי בית ישראל לסיג. לסוג כתיב בוי״ו וקרי ביו״ד כי אותיות אהוי מתחלפות אמר היו לי בית ישר׳ כמו הסיג שהוא פסולת הכסף: וזכר המתכות שהם פחותים מהכסף והם נחשת ובדיל וברזל ועפרת כלו׳ אם היו כולם תוך כור להתיכם כן היו לי סיגים לא כסף וכן אתיך אותם כמו שהאומן מתיך המתכות האלה וקראו בפתרון בתלמוד ובלעז מיט״אל והכלי שיעשה מן המתכות המעורבים הוא פחות מהכלי שיעשה מאחד המתכות לבדו כי אם ישבר אין לו תקנה אלא אם כן ישובו להתיכו לפיכך המשיל ישראל למתכות המעורבים ואמר סיגים כסף היו ופירשו המפרשים כי חסר הסמך כמו אומרים אמת והנכון בהם סיגים סיגי כסף אומרי׳ אמרי אמת ויש לפר׳ סיגים בכסף היו בחסרון בית השמוש כמו הנמצא בית יי׳ והדומים לו רבים רוצה לומר כי מעט כסף מעורב בהם כי עושים קצת כלים מן המתכות המעורבים עם כסף מעט והם הכלים שעושים להשמיע קול כמו המצלצלים והדומים להם וישראל היו בהם חסידים מועטים וכן אמר אחר כך קבוצת כסף ונחשת וברזל ויש לפרש עוד סיגים וכסף היו כלומר עתה הם סיגים וכבר היו כסף וזכר כסף ולא זכר זהב שהוא נקי מכל כלי המתכות ואמ׳ בחנני כזהב אצא לפי שלא היו ישראל דור אחר דור שהיו כזהב אלא ככסף ויונתן תרגם כפסולת כספא הוו: לכן. יען היות כלכם לסיגים. תחת אשר היה הדין עליכם להיות כסף והייתם סיגים אקבץ אתכ׳ ואתיך אתכם באש עברתי כי כמו שהדבר המותך תאבד צורתו הראשונה בהתכה וכל שכן המתכות המעורבים שתאבד צורתם בהתכתם כן אמר שיאבדו הם בחרב וברעב ובדבר ואף הנשארים מהם יאבדו ממה שהיו בארצם בטובה יגלו ממנה לרעה: אל תוך ירושלם. היא תהיה לכם כמו הכור למתכות: קבצת כסף. מקור הוא ענין קבוצה שם בפלס מלוכה: לפחת. פרשו כפח מענין נפיחה באש פחם ובמקום הזה נגרעה הנו״ן כמו נ״ון נגש מן לגשת ומפני החית כפתח לפחת ופירוש עליו על הכור שצריך לפחת עליו האש להתיך הדבר אשר בתוך הכור ואמר עליו כי הנחלת משימים עליו ובא להנתיך שלם עם הנו״ן שהוא פ״א הפעל: והנחתי והתכתי אתכם. והנחתי אתכ׳ בתוך הכור להתיך אתכ׳ או כי׳ אניח ואעזוב אתכ׳ ביד החרב והרעב והדבר: וכנסתי. כענין וקבצתי כמו נדחי ישראל יכנס וכפל הענין בזה הפסוק לחזק הענין להוסיף בו ונפחתי עליכם באש עברתי: כהתוך כסף. שם ובא שלם כהתוך בשקל כהגדוף ענין אלא שזה בפורק וזה בחולם אמר כהתכת כסף בתוך כור כן תתכו בתוך ירוש׳ ומה שזכר כסף אחר שזכר בתחלה שאר מתכות גם כן לשני טעמים האחד שהוא מאוחר ההתכה מהבדיל והעופרת רוצה לומר בזה שיכלו באיחור זמן ברעב ובדבר ובחרב לא בזמן מועט והטעם השני זכר כסף לפי שהיו כסף מתחלה: ויהי

ויהי דבר יי׳ . בן אדם אמר לה . לירושלם שזכר למעלה אל תוך ירושלם : את ארץ לא מטוהרה היא . כמו שקראה למעלה טמאת השם ואמר לא מטוהרה כמו אשר לא יהיה טהור כי לא טהור והדומים להם או אמר כן שלא טהרה עצמה מטומאתה כלומר שלא עשתה תשובה : ולא גשמה ביום זעם . הה״א במפיק ויתכן לומר כי הוא שם גשם בשקל גדל והתחברו עם הכנוי בא פ״א הפעל במורק כמו הללוהו כרובגדלו ופירושו שלא ירדה גשמה ביום זעם כלו׳ ביום אף יי׳ שחרה בהם עצר את השמים ולא היה מטר כמו שיעדם בתורה ואמר פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחויתם להם וחרה אף יי׳ בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר והאדמה לא תתן את יבולה וגם יתכן שתהיה מלת גשמה מבנין שלא נזכר פעלו מן הדגוש ונפל הדגש כמו שנופל ברבו׳ מהדגוש ומפיק הה״א לתפארת הקריא׳ וכמוהו ותעלומה יוציא אור כבישרה בטרם קץ ועלה על ראשה : קשר נביאיה . כביאי השקר קשרו קשר ביניה׳ שיתנבאו כענין אחד לאמר שלום שלום ויונתן תרגם סיעת ספריא בגוה : כארי שואג טורף טרף . כארי הכ״ף פתוחה לא תורה על הידיעה אמר כמו ארי שהוא שואג ואחר כך הוא טורף טרף כן הם מבהילים העם בדבריה׳ וצועקי׳ בקול ומדברים בחזקה ומראים טעותיהם להבהיל העם לשמוע אליהם ובזה טורפים והורגים אותם זהו נפש אכלו כאילו הם נוטלים נפשותם כי הם גורמים להם כל הרעה הבאה עליהם : חוסן ויקר יקחו . חוסן העיר ויקרה הם לוקחין אותו כי הם מחזקים בידם מעשיהם הרעים ובעונם זה יבא עליהם האויב ויקח כל מחמדיהם והרי הם כאילו לקחו אותו וכן הנופלים בחרב הם גרמו להם והנה הם הרבו אלמנותיה בתוכה . חסן כמו אוצר וכן לא יאצר ולא יחסן : כהניה . זכר הראשוני׳ והם הנביאים והכהנים והשרים ואחר כך עם הארץ ואמר כי כלם דרכו דרך רעה כל אח׳ במה שהוא בו אף הכהנים שעליהם להורות התורה הם חמסו וגזלו אותה מעשותה כיון שהם עוברים עליה איך יזהירו העם עליה : ויחללו קדשי . שאוכלים בטומאה : בין קדש לחול לא הבדילו ובין הטמא לטהור לא הודיעו . כמו שהוזהרו בתורה ולהבדיל בין הקדש ובין הטהור ולהורות את בני ישראל : ומשבתותי העלימו עיניהם : שראו מהם שהיו נושאים משא ביום השבת כמו שכתוב בספר ירמי׳ והכהנים היה להם למחות בידם ולא מיחו אלא העלימו עיניהם כאילו א איכם רואים : ואחל בתוכם :

ב״ל חילופי דספרא ודב״ל ספרא טרף ד׳ חס׳ וסי׳ קשר נביאיה . אריה טרף כדי . פצו עלי . טרף נפשו :

וחילופי דספרא וספרא תמצא במסר רבת׳ דמסדרנא לפ״ס ענית דעתין כל אחד על דגלו באותות

ויהי דבר יהוה אלי לאמר: בן אדם אמר לה את ארץ לא מטהרה היא לא גשמה ביום זעם: קשר נביאיה בתוכה כארי שואג טרף טרף נפש אכלו חסן ויקר יקחו אלמנותיה הרבו בתוכה: כהניה חמסו תורתי ויחללו קדשי בין קדש לחל לא הבדילו ובין הטמא לטהור לא הודיעו ומשבתותי העלימו עיניהם ואחל בתוכם: שריה בקרבה כזאבים טרפי טרף לשפך דם לאבד נפשות למען בצע בצע: ונביאיה טחו להם תפל חזים שוא וקסמים להם כזב אמרים כה אמר אדני יהוה ויהוה לא דבר: עם הארץ עשקו עשק וגזלו גזל ועני ואביון הונו ואת הגר עשקו בלא משפט: ואבקש מהם איש גדר גדר ועמד בפרץ לפני בעד הארץ לבלתי שחתה ולא מצאתי: ואשפך עליהם זעמי באש עברתי כליתים דרכם בראשם נתתי נאם אדני יהוה:	והוה פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר: בר אדם אימר לה את ארעא דישראל ארעא לא מדכיא היא ולא איתעבידו בה עובדין טבין דיגנון עלה ביום לווט: סיעת ספרהא בגוה כאריון נהמין למיקטל קטול אינש קטלו עותר ויקר נסיבו ארמלתהא אסגיאו בגוה: כהנהא חטפין באוריתי ומפסין קדשי בין קודשא לחולא לא אפרישו ובין מסאב לדכיא לא הודיעו ומיומי שביא דילי כבשו עיניהון וחלת רעותי ביניהון: רברבהא בגוה כדיבין חטפי חטוף למישפך דם זכי לאבדא נפשן בדיל לקבלא ממון דשקר: ונביי שקרא די בגוה דמן לרבני מחצא ושעע ליה טין פטיר דלא תבן מיתנבן שקר ומלפין להון כרבין אמרין כדנן אמר יי אלהים ומן קדם יי לא איתמלל: עמא דארעא עשקו עושקא וגזלו גזלה ומסכין וחשיך אוניאו ולגיורא אנסו בלא כדתזי: ואיתבע מנהון קדמי גבר דליה עובדין טבין דיקום בתירעתא קדמי ויבעי רחמין על עמא דארעא בדיל דלא לחבלותה ולא אשכחית: ושפיכית עליהון חימתי באישת פורענותי שיציתינון פורענות אורחהון ברישהון יהבית אמר יי אלהים:
כג ויהי דבר יהוה אלי לאמר: בן אדם שתים נשים בנות אם אחת היו: ותזנינה במצרים בנעוריהן זנו שמה מעכו שדיהן ושם עשו דדי בתוליהן:	והוה פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר: בר אדם איתנבי על תרתין מרינן דאינון בחרתין נשין די בנת אימא חדא הואה: וטעאה במצרים בתר פולחן טעותהון טעאה תמן פלחא לטעותא ותמן קלקלא עובדיהן:

רשי

לא גשמה ביום זעם . לא נתן גשם הראוי לא לטהרה ביום זעם ופירוש הדבר כתרגו׳ לא אתעבידו בה ע עובדין טבין דיגנון עלה ביום לווט : קשר נביאיה . נקשרים יחד בעצה רעה : נפש אכלו . שהיו נוטלין שוחד ומחזיקים ידי מרעים להרוג ולשלול ולבוז ובאין להם ש שלום : חסן . ממון : חמסו תורתי . עליהם היה להוכיח ולהורות ולהודיע חק ומשפט ולא עשו הרי זה חמס שחמסוה מן הצריכין ללמוד : ואחל . ונתחללתי : למען בצע בצע . לחטוף ממון : טחו להם תפל . דומין לטוחי בנין טיט שאינו מעומד כל צרכו שאי׳ בו תבן והו׳ נפטר מאיליו כבא עליו ג גשמים ולשון תפל כל דבר המחוסר תקון : שתים נשים . תרתין מרינן דאינון כתרתין נשין : בנות אם אחת . שתיהן מכנסיא אחת נחלקו לשתים בימי ר רחבעם : שמה מעכו . בני מצרים את שדיהם לשון ומעיך : ושם עשו . המצריים את דדי ב בתוליהן כלומ׳ למדום את דרכי תועבות׳ עמו אינו מכירינט בלע״ז :

ששותן

ודשארא ספרי תמצא בערך ח׳ באר היטב כי פה קצר המצע מהשתרע : ולא מצאתי ה׳ וסימ׳ לה בתולים : ואבקש בהם גודר גדר . ולמנחמים ולא מצאתי . אשר עוד בקשה נפשי . ויאברו שרי פלשתים :

מבנין נפעל כמו כי איך יחל ענין חלול ותרגם יונתן וחלת רעותי ביניהון : שריה . למען בצע בצע . כמו שאמר למעלה שוחד לקחו בך למען שפוך דם ובא הפועל עם השם לחזק הענין וכן למען טבוח טבח כמו שפירשנו : ונביאיה . שב עוד לזכור הנביאים לפי שהם היו גורמים כל הרעה : טחו להם תפל . כתרגומו ונביי שקרא די בגוה דמן לרבני מחיצה ושעע ליה טין פטיר דלא תבן מתנבן שקר ומלפין להון כרבין וכבר פירשנו זה הענין למעלה בפסוק והוא בונה חיץ : עם הארץ . מי שחזק בחבירו עשקו וגזלו כי אין משפט בעיר : ואבקש מהם . איש גודר גדר . אמרתי אולי יבא מהם איש שיגדור הפרצות ויעמוד בפרץ שלא יעברוהו הרשעים והפרצות הם העבירות והגודר אותם והעומד בפניהם הוא המונע פורצי הגדר ומחזירם לדרך הטוב ועומד לפני להתפלל בעד הארץ לבלתי שחתה כי כבר שבו מדרכיהם הרעים כמו שעשה משה רבינו עליו השלום שנאמר עליו לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית . גודר גדר נודר בשני טעמים במאריך הגו״ל מפני המקף ומעמיד בד״לת להעמיד מפני הגרי שבד״לת כי לא יבא פועל מהשלמים כי אם בגרי לפיכך לא יבא מלעיל שלא ידמה לשם כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק הדקדוק ממנו : ואשפך . מבואר הוא : ויהי דבר יי׳ . בן אדם שתים נשים בנות אם אחת היו . המשיל הכנסה המיוחדת לאם ובהתחלקם היו כבנות ובמצרים היו עדה אחת וכן עד שנחלקה מלכות בית דוד ותרגם יונתן בר אדם אתנבי על תרתין מדינן דאינון כתרתין נשין די בנת אימא חדא הואה : ותזנינה . כבר פירשנו כי כ לשון זנות הבא בכנסת ישראל הוא עבודה זרה ואף על פי שהמליצה היא במשפטי הזנות בדרך התשמיש הכל הוא לענין המליצה לפי שדמה אותה לזונה אבל המשל הוא על כל מיני עבודה זרה וכן תרגם יונתן וטעאה במצרים בתר פולחן טעותהון טעאה תמן פלחא לטעותא ותמן קלקלא עובדיהן וכן כל הענין תרגם על זה הדרך : שמה מעכו שדיהן . מעכו משלא נזכר פועלו מהדגוש בשקל דוככו כאש קוצים ועניינו מענין ומעיך וכתות וחניתו מעוכה בארץ ומעיכת השדים הוא מדרך הזנות וכן בדברי רבותינו ז״ל מה עשה לה ערבי זה מפני שמיעך לה בין דדיה פסלה לכהונה וכפל הענין במלות שונות ואמר ושם עשו דדי בתוליהן כשורן בתולות עשו דדיהן ועשו מבנין פעל הדגוש בשקל כאשר כלו ופירוש עשו עשו המצריים שלמדום דרכי תועבותיהן והשדים הם משל למצות פירשו מה אבות דור מדור עד אברהם אבינו עליו השלום והם ימי הבתולים וכשלו במצרים זהו עשו השדים :

ששותן

ושמותן · זה המשל הוא על שתי הבנו' שהם עתה שמותן כן אהלה הגדולה ופרש כי שמרון נקראת אהלה וירושלם אהליבה וזכר שמרו' לפי שהיתה ראש מלכות ישראל מעת שבנה אותה עמרי · וירושלם ראש מלכות יהודה · ופירוש אהלה כי האהל שלה אין לי חלק בו והם העגלים שעשה ירבעם : ואהליבה ירושלם · רוצה לומר כי אהלי בה ושם אני שוכן כי בה בית המקדש שהוא משכן כבודי · ופירוש ותהיינה לי מתחילה היו לי לנשי' על דרך משל כלומר היו נשמעים אלי ועושים מצותי : ותלדנה בנים ובנות · כלומר הצליחו במעשיהן כשהיו שתיהן עדה אחת והיו עובדין לי · ויונתן תרגם והואה משמשן קדמי ואצלחא בבנין ובנן : ותזן אהלה תחתי · אחר שהיתה אהלה ועשתה העגלי' היתה עדין תחתי כי לשם הא' עשה ירבעם העגלים מתחלה ואח"כ בא אחאב ועשה הבעל ועבדו זהו זנות שזנתה אהלה שעזבה עבודתי ועבדה ל אלהים אחרים : ותעגב על מאהביה · ענין חשק כמו מאהבי בך עוגבים ודומיהם שבפרשה זו וכתב אדוני אבי ז"ל כי כל הנמצא בלשון הזה הוא בענין חשק הזנות על כן טעו הפייטים ששמו המלה הזאת בענין חשק האל ית' : אל אשור קרובים · עגבה אל אשור ושמתה אותם קרובים או פירוש קרובי' כאילו הם לה קרובים כמו ששלח אחז אל מלך אשור עבדך ובנך אני עלה לי והושיעני ואז לקח דמות המזבח מדמשק ואמר כי אלהי מלכי ארם הם מעזרים אות' להם אזבח ויעזרוני וכן עשו מלכי ישרא' שהם אהלה ואם לא נכת' : לבושי תכלת · השרים שבאו עם מלך אשור וכראותה בחורי חמד במלבושים נאים רוכבי סוסים חשקה בהם והתערבה בהם ו ולמדה ממעשיהם זהו שאמר ותתן תזנותיה עליהם ומבואר הוא : ואת תזנותיה ממצרים לא עזבה · אף על פי שלמדה מעשה עבודה זרה מאשור לא ע עזבה מה שלמדה גם בנעוריה מבני מצרים בגלולים ובכשפים כי הם למדום ראשונה זהו כי אותה שכבו בנעוריה : וישפכו · שלמדום לרוב כמו הדב' הנשפך בדברי המעוננים והמכשפים : לכן נתתיה · לפי שסלק' בטחונה ממני ועזב' עבודתי ובטחה בבני אשור ולמדה תועבותם וגלוליהם נתתי אותה בידם : המה · תחלה הגלו את בני גד ובני ראובן ואחר כך הגלו שאר השבטים שהוא מ מלכות אפרים : לקחו · הקטנים שאינם בני מלחמה שבו אותם והרגו הבחורים ואנשי המלחמה והמלך ושריו וגדוליו : ותהי שם לנשים · היתה שם רע לשאר נשים השוגבות כי את אשר עגבה אהלה הקל אותה ובזה אותה והרגה והמשל לנשים לשאר המדינות כתרגומו והות שום למדינתא : ושפוטים עשו בה · משפטי נקמות עשו בה · שפוטים שם שפוט במשקל זבול ובא בחולם דבר שפוט וחרב : ותרא אחותה אהליבה · עגבתה · שם עגבה בפלס על זה אהבה אמר אף על פי שראתה אהליבה חרבן וגלות אהלה אחותה בחטאתיה לא נמנעה בעבור זה מלבטוח במלכי אומות העולם וללמוד ממעשיהם אלא שהשחיתה עגבתה ממנה : כמו שאמר ירמיהו צדקה נפשה משובה ישראל מבוגדה יהודה : מזנוני אחותה · נכפל בו עין הפעל כמו הגיגי מן הגה כן זנוני מן זנה : אל בני אשור עגבה · כבר פירשנו הענין למעלה מה שעשה אחז : קרובי' · פירשנוהו : לבושי מכלול · בכל מיני לבושים נאים והוא כולל מה שפרט למעלה תכלת ועוד דברים רבים אחרים כמו ארגמן ושני וכרמל : וארא · טעם וארא כמסך ובא עד ותקע נפשי מעליה : ותוסף אל תזנותיה · כמו על ועוד הוסיפה על הגלולים שעבדה : ותרא אנשי מחקה · כלומ' ראתה לחקות ולצייר אנשים בקיר והם צלמי כשדי' ומרוב חשקה בהם ובלבושיהם ובמעשיהם ציירה לה אותם על הקיר לראותם תמיד כי אמרה להתערב עמהם במעשה עבודתם ובאלהיהם כי כל משפטיהם ומעשיהם ישרו בעיניה זהו שאמר הכתוב ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם : אנשי · כמו אנשים ובא בסימן רבוי אחר וכן מאנשי התרים חלוני שקופים והדומים להם וזה הענין הוא מה שאמר למעלה בגנות הסכה השמית וכל גלולי בית ישראל מחקה על הקיר סביב סביב כמו שפירש' שם : כשדיים · כתוב בשני יודי"ן כמו אלהי העבריים וקרי כשדים ביוד אחד על הרוב : חקקים בששר · דמותם חקוק על הקיר בשמנים שמציירין בהם וששר הוא שם כלל השמנין ההם וכן תרגם יונתן מציירין בסממניא ועוד מפרש ששר שם אחד מן השמני' שקורין מיני בלע"ז : חגורי אזור במתניהם · חגורי בחולם והוא תאר שפר תבונת מלבושיהם הנראים בעיניהם יפים והוא שהיו חגורים במתניהם מה שאין עושין כן בני ארץ ישראל ושבחו מנהגם על מנהג עצמם וכן מצאנו בדברי רבותינו ז"ל כי בני בבל מנהגם לחגור אזור במתניהם שאמרו בפרק יציאות שבת מאימתי התחלת אכילה רב אמר משיטול ידיו ורבי חנינא אמר משיתיר חגורו ולא פליגי הא לן והא להו פירוש לבני בבל משיתיר חגורו לבני ארץ ישראל משיטול ידיו ועוד אמרו הני חברותא בבלאי למאן דאמר תפלת ערבית רשות כיון דשרא ליה המיינים לא מטרחינן ליה משמע כי בני בבל היו חוגרין אזור במתניהם : סרוחי

קרובים ה' מל' בליש' וסימ' וידעו קרובים את גבורתי · מאהביה אל אשור קרובים · הכוהנים אשר קרובים ליי' · ומלך ששך ישתה · ויכתב מרדכי את : ואותה ד' בקריא' ג' חס' וא' מל' וסים' מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש · ואתה החייתי · ואתה בחרב הרגו · ואותה לא יראה · בתרא מל' : והסף ה' ר"פ

וּשְׁמוֹתָן אָהֳלָה הַגְּדוֹלָה וְאָהֳלִיבָה אֲחוֹתָהּ וַתִּהְיֶינָה לִי וַתֵּלַדְנָה בָּנִים וּבָנוֹת וּשְׁמוֹתָן שֹׁמְרוֹן אָהֳלָה וִירוּשָׁלִַם אָהֳלִיבָה: וַתִּזֶן אָהֳלָה תַּחְתָּי וַתַּעְגַּב עַל מְאַהֲבֶיהָ אֶל אַשּׁוּר קְרוֹבִים: לְבֻשֵׁי תְכֵלֶת פַּחוֹת וּסְגָנִים בַּחוּרֵי חֶמֶד כֻּלָּם פָּרָשִׁים רֹכְבֵי סוּסִים: וַתִּתֵּן תַּזְנוּתֶיהָ עֲלֵיהֶם מִבְחַר בְּנֵי אַשּׁוּר כֻּלָּם וּבְכֹל אֲשֶׁר עָגְבָה בְּכָל גִּלּוּלֵיהֶם נִטְמָאָה: וְאֶת תַּזְנוּתֶיהָ מִמִּצְרַיִם לֹא עָזָבָה כִּי אוֹתָהּ שָׁכְבוּ בִנְעוּרֶיהָ וְהֵמָּה עִשּׂוּ דַּדֵּי בְתוּלֶיהָ וַיִּשְׁפְּכוּ תַזְנוּתָם עָלֶיהָ: לָכֵן נְתַתִּיהָ בְּיַד מְאַהֲבֶיהָ בְּיַד בְּנֵי אַשּׁוּר אֲשֶׁר עָגְבָה עֲלֵיהֶם: הֵמָּה גִּלּוּ עֶרְוָתָהּ בָּנֶיהָ וּבְנוֹתֶיהָ לָקָחוּ וְאוֹתָהּ בַּחֶרֶב הָרָגוּ וַתְּהִי שֵׁם לַנָּשִׁים וּשְׁפוּטִים עָשׂוּ בָהּ:

וַתֵּרֶא אֲחוֹתָהּ אָהֳלִיבָה וַתַּשְׁחֵת עַגְבָתָהּ מִמֶּנָּה וְאֶת תַּזְנוּתֶיהָ מִזְּנוּנֵי אֲחוֹתָהּ: אֶל בְּנֵי אַשּׁוּר עָגָבָה פַּחוֹת וּסְגָנִים קְרֹבִים לְבֻשֵׁי מִכְלוֹל פָּרָשִׁים רֹכְבֵי סוּסִים בַּחוּרֵי חֶמֶד כֻּלָּם: וָאֵרֶא כִּי נִטְמָאָה דֶּרֶךְ אֶחָד לִשְׁתֵּיהֶן: וַתּוֹסֶף אֶל תַּזְנוּתֶיהָ וַתֵּרֶא אַנְשֵׁי מְחֻקֶּה עַל הַקִּיר צַלְמֵי כַשְׂדִּיִּים חֲקֻקִים בַּשָּׁשַׁר: חֲגוֹרֵי אֵזוֹר בְּמָתְנֵיהֶם

וּשְׁמָהָתְהֶן אָהֳלָה רַבְּתָא וְאָהֳלִיבָה אֲחָתַהּ וַהֲוָאָה מְשַׁמְשָׁא קֳדָמַי וְאַצְלַחָא בִּבְנִין וּבְנָן וּשְׁמָהָתְהֶן שָׁמְרוֹן אָהֳלָה וִירוּשְׁלֵם אָהֳלִיבָה : וְטַעַת אָהֳלָה מִבָּתַר פּוּלְחָנִי וְאִתְרְעִיאַת לְמִטְעֵי בָּתַר רַחְמָהָא בָּתַר בְּנֵי אַתּוּר קָרִיבָהָא : לְבוּשֵׁי גְמִיר שִׁלְטוֹנִין וְטוּרְנִין עוּלֵימֵי חֶמְרְתָא כּוּלְהוֹן פָּרָשִׁין רוֹכְבֵי סוּסָוָן : וְאִתְרְעִיאַת לְמִטְעֵי בָּתְרֵיהוֹן עוּלֵימֵי בְּנֵי אַתּוּר כּוּלְּהוֹן וּבְכָל דְּאִתְרְעִיאַת בְּכָל פּוּלְחַן טַעֲוָתְהוֹן אִסְתְּאָבַת : וְיַת פּוּלְחַן טַעֲוָתָא דַּהֲוָה עִמַּהּ מִמִּצְרַיִם לָא שְׁבַקַת אֲרֵי יָתַהּ אַפְלַחוּ לְטַעֲוָתָא וְאִינוּן אַלְפוּהָא עוֹבָדִין בִּישִׁין וּשְׁפַכוּ טַעֲוָתְהוֹן עֲלַהּ : בְּכֵן מְסַרְתְּהָא בְּיַד רַחְמָהָא בְּיַד בְּנֵי אַתּוּר דְּאִתְרְעִיאַת לְמִטְעֵי בָּתְרֵיהוֹן : אִינוּן גַּלִּיאוּ קְלָנַהּ בְּנָהָא וּבְנָתְהָא שְׁבוֹ וְעִמַּהּ בְּחַרְבָּא קְטִילוּ וַהֲוַת שׁוּם לִמְדִינָתָא וּפוּרְעֲנוּת דִּינִין עֲבַדוּ בְגַוַּהּ : וַחֲזַת אֲחָתַהּ אָהֳלִיבָה וְחַבִּילַת רַחְמְתַהּ מִינַהּ וְיַת טַעֲוָתָהָא מִטַּעֲוַת אֲחָתַהּ : בָּתַר בְּנֵי אַתּוּר אִתְרְעִיאַת לְמִטְעֵי שִׁלְטוֹנִין וְטוּרְנִין קְרִיבִין לְבוּשֵׁי גְמַר וּפָרָשֵׁי רָכְבֵי סוּסָוָן עוּלֵימֵי חֶמְדַּת כּוּלְּהוֹן : וּגְלֵי קֳדָמַי אֲרֵי אִסְתְּאָבַת אוֹרְחָא חֲדָא שַׁוִּי לְתַרְתְּהֶן : וְאוֹסִיפַת עַל טַעֲוָתַהּ וַחֲזַת גֻּבְרִין מְצַיְּרִין עַל כָּתְלָא צַלְמֵי כַסְדָּאֵי מְצַיְּרִין בְּסַמְמָנַיָּא : אֲסִירִין זְרָזִין בְּחַרְצֵיהוֹן

בקריא' וסימ' ותסף ללדת את אחיו את הבל · ותסף עוד ותלד בן · הליגב' קדמא' חס' · ותוסף המלחמה · ותוסף אל תזנותיה · והוסף אסתר ותדבר לפני · ג' בתראי מל' :

רשי

ושמותן · בכינוי אהלה ואהליבה : ושמותן · הראשונה שמרון היא שאני מכנה אהלה ש שנעשית אהל מתחילה לעגלי ירבעם ובית ה הבעל לאחאב ואף על פי ששמרון לא נבנתה אלא בימי עמרי קורא את מלכי ישר' על שמה שמשנבנית נעשית ראש : אהליבה · על שם שאהלי היה בה ומקדשי : ותעגב · ותתאוה אישוויי"ר בלעז לעז אחר דישטיי"ר : אל אשור קרובים · שהיו שכנים לה ושלחו להם להיות להם לעזר זה היה מנחם בן גדי שנתן מס לפול מלך אשור להיות ידו אתו להחזיק הממלכ' בידו והנביא מדמה הדבר לאשה מנאפ' שאם היו עובדים להב"ה לא כ כרכו למלכי אשור : ותתן תזנותיה עליהם · לב ניאופ' ורוח זנונים נתנה עליהם שהיתה מתאוה להם : ובכל אשר עגבה וגו' · בכל האומות אשר נשתתפ' עמהם למדה דרכיהם ונטמאת בגלוליהם : ואת תזנותיה ממצרים לא עזבה · גם על מלכי ישראל נאמר ש שמלכו בהושע בן אלה אשר שלח מלאכים אל סוא מלך מצרים : כי אותה שכבו וגו' · ומאז וישפכו תזנותם עליה תאות זנותיהם שכבם בה מימי נעוריה : לכן נתתיה וגו' · שבא סנחריב והגלה אותם · ותהי שם לנשים · לוקח מהן קללה לכל הנאפות להוסר ממנה ראו מה עלתה לפלונית על זימתה : ושפוטים · כמו שופטים יוטי"שא בלע"ז : ותרא אחותה אהליבה · את כל הרעה אשר באה לאחותה על זנוניה ולא יראה : ותשחת עגבתה · תאותה זויי"טיר בלע"ז : אל בני אשור עגבה · זה אחז ששלח אל מלך אשור לעזרה : ותוסף אל תזנותיה · להתאוות לצלמים שלא ראתה אותם אלא דמותם : מחוקה על הקיר · בששר כזאת לא עשתה אחותה : צלמי כשדים · דמות אנשי כשדים שמשונין בלבושיהן : בששר · מיני ציור : חגורי אזור · כן דרך לבושי כשדים : סרוחי

סרוחי טבולים בראשיהם. טבולים אומר על הכיפים הצבועים במיני צבעונים טבולים רוצה לומר טבולים בצבע כמו ויטבלו את הכתנת בדם והא בחסרון המתואר כמו כעדר הקצובות ומאכלו בריאה והדומים להם אמר כי בני בבל משימים בראשיהם כיפים צבועים ואותם הכיפים הם עודפים ותלוים להם מאחריהם ולא כן מנהג בני ארץ ישראל וסרוחי רוצה לומר עודפי' ויתרים כמו וסרח העודף חצי היריעה העודפת תסרח ומלת סרוחי נופלת עליהם או כי הם סרוחים מצד הכיפים הטבולים שהם סרוחים על דרך כאלה נופלת עליה שהיא נקראת נופלת מצד עליה שהם נופלים וכן קרועי בגדים מגלחי זקן והדומים להם: מראה שלישים כלם. כמו ושלישים על כלו גדולים ונכבדים כלומר כלם יש להם מראה שרים ונכבדים ב בה נראות בלבושיהם ובדרכיה': דמות בני בבל. כן הוא דמות בני בבל שהם כשדי': ארץ מולדתם. והמנהג הזה שהם נוהגים הוא מנהג ארץ מולדתם מקדם לא שלקחו אותו המנהג מעם אחר כמו שחומדי' ישר' ונאה בעיניהם מנהגם מנהג עכו"ם: ותעגב. כתיב ותעגבה קרי בתוספת ה"א כיון שראתה אותם עגבה עליהם זהו שאמ' למראה עיניה: ותשלח מלאכים אליהם כשדימה. שלא אליהם שיהיו רגילים אצלה וכן עשו: ויבאו אליה. למשכב דודים. להתערב עמהם בעבודת אלהיהם ובמעשיהם שיהיו שוים במנהג אחד: ויטמאו אותה. למדוש דרכי ע"ז שלהם: ותקע נפשה מהם. כמו ותקע כף ירך יעקב ענין הסרת הדבר ממקומו ושרשו יקע וענין זה המרד שמרד יהויקים במלך בבל וכן צדקיהו: ותגל תזנותיה. כי נודע לכל כי זנתה אחרי אלהים אחרים: ותגל את ערותה. זהו שבזה צדקיהו את האלה אשר השביעו מלך בבל באלהים: ותקע נפשי מעליה. כלומר סלקתי שכינתי ממנה שתהיה הפקר למלך בבל אויביה ויחריב העיר ויגלה העם כמו שעשה לשמרון: ותרבה. לזכר את ימי נעוריה. כל כך הרבתה תזנותיה עד שזכר לה האל יתברך את הרעו' שעשתה בימי נעוריה במצרים: ותעגבה על פלגשיהם.

סרוחי טבולים. יתירי כובעים גדולים ומנחם פירש כמו ויטבלו הכתנת בדם ופתרון סרוחי טבולי' כן הוא סרח העודף מן המכנפת צבועה טבולי' אין לו דמיון ופתרונו לפי הענין וכן תרגם יונתן מחתין קולסין: שלישים. גבורים: למראה עיניה. בשביל מראית דמות צורתן: ויבאו אליה בני בבל למשכב דודים. כרתו יחד ברית ואומר אני שזה נאמר על חזקיהו ששמח על מלאכי מ מרודך בלאד' והאכילן על שלחנו והראם את כל בית נכותה ודגל שאמר הנביא אנשי מחוקה על הקיר לפי שמארץ רחוקה באו ולא היו בני כשדים ר רגילים אצלם כמו ש שנאמר שם מארץ ר רחוקה באו אלי ובשביל ראות פניה' פעם אחת נתחבבו עליו והקפיד הנביא על הדבר כמו שנאמ' הנה ימים באים ונשא את כל אשר ב בביתך וגו' ובדברי הימים ולא כגמול עליו השיב חזקיהו כי גבה לבו ויהי עליו קצף גדול וגו': ותקע נפשה מהם. שמרד בהם יהויקים וצדקיהו ותקע א אשלוקי"ר בלע"ז כמו ותקע כף ירך יעקב ה הוקעה לשון חבור ו ותקיעתן בארץ הוא וכן בהשתלפו מן ה הארץ יפול בו לשון ת תקייה כאשר תאמר ותשרש שרשיה לשון קליטה וכל תבואתי ת תשרש לשון עקור וכן בסעיפיה פוריה לשון ענפים ומסעף פורה ל לשון קוצץ ענפי העץ ופארותיו: לזכור את ימי נעוריה. עלת על לבה תאות בני מצרים ששלח צדקיהו אליהם שנאמר וימרד בו ל לשלוח מלאכיו מצרים: ותעגבה על פלגשיה'. על פלגשותם להיות להם לפלגש: אשר

למראהו' בקריא' ב' צרי וב' סגול וסימ' ויצמח יי' אלהים מן האדמה. ויבאו אל גלילות הירדן. אילין ב' קדמאי סגול. ומראיתו כמראה י'. ותעגבה עליהם למראה עיניה. צרי: חמורים ו' מל' וסימ' נמסר בספר שופטים

סרוחי טבולים בראשיהם
מראה שלישים כלם דמות
בני בבל כשדים ארץ מולדתם:
ותעגב עליהם למראה
עיניה ותשלח מלאכים אליהם
כשדימה: ויבאו אליה בני בבל
למשכב דדים ויטמאו אותה
בתזנותם ותטמא בם ותקע נפשה
מהם: ותגל תזנותיה ותגל את
ערותה ותקע נפשי מעליה כאשר
נקעה נפשי מעל אחותה: ותרבה
את תזנותיה לזכר את ימי נעוריה
אשר זנתה בארץ מצרים: ותעגבה
על פלגשיהם אשר בשר חמורים
בשרם וזרמת סוסים זרמתם:
ותפקדי את זמת נעוריך בעשות
ממצרים דדיך למען שדי נעוריך:
לכן אהליבה כה אמר
אדני יהוה הנני מעיר את מאהביך
עליך את אשר נקעה נפשך מהם
והבאתים עליך מסביב: בני בבל
וכל כשדים פקוד ושוע וקוע כל
בני אשור אותם בחורי חמד פחות
וסגנים כלם שלשים וקרואים רכבי
סוסים כלם: ובאו עליך
הצן רכב וגלגל ובקהל עמים

מחתין קולסין ברישיהון חיזו ג
גיברין כולהון דמות בני בבל
מדינת כסדאי ארעא ילדותהון:
ואיתרעיאת למטעי בתריהון
בתר חיזו עינהא ושלחת איזגדין
לותהון למדינת ארע כסדאי:
ואתו לותה בני בבל למעבד רחמו
וסאיבו יתה בטעוותהון ואיתסאבת
בהון עד דקצת נפשה בהון:
ואיתגליאת בהתתה ואיתחזי קלנה
ורחיק מימרי יתה כמא דרחיק
מימרי ית אחתה: ואסגיאת ית
טעותה לאדכרא ית יומין ד
דמלקדמין דטעת בהון כד הות
בארעא דמצרים: ואיתרעיאת
למהוי שמושא להון דבסר חמרין
בסריהון וצחנת סוסון צחנתהון:
ואדכרת ית חובי עצת חיטאיך
דמלקדמין במיעבדיך ממצרים ר
רחימו בדיל חטאי ינקותיך:
בכן אהליבה
כדנן אמר יי אלהים הא אנא מיתי
ביגלאי ית רחימך עלך ית דקצת
נפשיך בהון ואיתינון עלך מסחור
סחור: בני בבל וכל כסדאי
פקודאי ושועאי וקועאי כל בני
אתור עמהון עולימי חמדתא
שלטונין וטורנין כולהון גיברין
מזמני רוכבי סוסון כולהון: וייתון
עלך במאני זינא ברתיכין ו
וגלגלין ומשירית עממין דמזינין

סימן י"ט: פקוד ה' מ"ל בליש' בקריא' וסימ' ועל יושבי פקוד. בני בבל וכל כשדים. לא אפקוד על בנותיכם כי תזנינה. יזכור עונם יפקוד חטאתם: על הרעים חרה אפי ועל העתודים אפקוד:

בשר חמורי'. אבר תשמיש וזרמ' סוסים. לשון רבוי תשמיש שמרבים תשמיש יותר משאר כל הזכרים שבבהמה זרמת קלוח הזרע כמו זרם מים עבר: ותפקדי. ותזכרי: בעשות. לשון כבישה: את מאהביך. את כשדים אשר ערכו על חזקיהו: את אשר נקעה נפשך מהם. אשר חזר צדקיהו ונכאס ומרד בהם: פקוד ושוע וקוע. תרגם יונתן שם מדינות ומקרא מסייעו בספר ירמיה על הארץ מרתים עלה עליה ועל יושבי פקוד והפותרים אומרים לשון פקידים ושרים ושלטונים: וקרואים. שמונ"ץ בלע"ז: הצן. פירש דונש אחד מכלי המלחמה הוא ואני אומר לשון הקפת מחנות כמו ולבניכים בצדיכם ולמשריין מקפנכון הצן מנחם פירש כמו בכה ובוחר' אמתו ואין דונש מודה לו והתרגו' מתרג' וייתון עליך במאני זיינא מסייע לדונש הוצן כמו בהוצן ויש משמע הוצן כמו חוצן מן והביאו בניך בחוצן שפירושו זרוע וכן ובאו עליך הוצן ועניינו חיל כמו וזרועות הנגב שפירושו וחיילות הנגב:
ובאתי

פירשו המפרשים פלגשיהם עבדיהם כי פילגשים במקום הזה אנשים לא נשים ויורה על זה אשר בשר חמורים בשרם שהוא כנוי לאבר האיש כמו רר בשרו את זובו או החתים בשרו מזובו שהוא כנוי והנכון בעיני שהוא כמשמעו ופירוש על כמו עם וכמוהו ויבאו האנשי' על הנשים והדומי' לו אמר כל כך חשקה בהם עד שנדמתה להם כמו פלגשים' לא כנותיה' ולענין זה נוטה דעת המתרגם שתרגם ואתרעיאת למהוי שמוטא להון בט"ת בקצת נוסחאות פי' שמוטה להם ובקצת נוסחאות שפחה כמו שפחה: אשר בשר חמורים בשרם. טעמו על הפילגשים כי גם ערות הנקבה מכונה בלשון בשר כמו דם יהיה זובה בבשרה או טעמו על המצריים ועל הכשדים ועל זה המשל אמר וזרמת סוסים זרמתם כנוי לזרע היוצא כזרם מים היוצא בבת ודמה ערותם לחמורים שהם גדולי בשר ודמה אותם לסוסים שהם שטופי' בזמה יותר משאר הבהמו' וזכר הספור הזה לגנאי שהמצריים מכוערי' במעשיה' ואף על פי כן חשק' בהם ולמדה את מעשיה' המעשים המכוערים והפחותים שבמעשיהם זהו משל פלגשיהם ואף על פי שזכר זנות מצרי' בתחילת הענין זכר אותו גם כן בסוף הענין לפי שהיא היתה תחילת זנותם והיא היתה סבת זנותם בכל הזמנים שזנו וזהו שאמר ותפקדי זכרת הזנות שזנית במצרים ואהבת אותה גם כן בארצך לזנות אחרי אלהים אחרים: בעשות ממצרים. זה לשון מן הקל בענין עשוי והענין הזה מפורש למעלה ופירוש למען שדי נעוריך בעבור מעיכת שדיך שערב לך אז זכרת עתה לעשות זמה וזנות גם אתה: לכן הנני. מעיר את מאהביך עליך. שהיו מאהביך מתחלה: את אשר נקעה נפשך מהם. שמרדת בהם ונקעה שרשו יקע והוא בפלס ורחבה ונסבה או שרשו נקע: בני בבל וכל כשדים. משאר מדינות בבל: פקוד ושוע וקוע. שמות תאר לשרים הנזכרים בשם בספר ירמיה כנבוזר אדן נבוזראדן שראצר רבמג ושאר הנזכרים שם פקוד כמו פקיד וכן שוע שם לנדיב גדול וכן קוע שם תאר לשר גדול ואף על פי שלא מצאנו לו חבר במקרא ויונתן לא תרגם בענין אחר אלא אמר פקודאי ושועאי וקועאי: כל בני אשור אותם. פי' כלם אותם כמו אתם וכן ואדבר אותך כמו אתך וכן וגם היטב אין אותם אולי' אותי והדומים להם: וקרואים. כמו קרואי העדה ותרגם יונתן זמנין: ובאו עליך הצן. שם לאחד מתיני המרכבות או לאחד מכלי הזין ואין לו חבר במקרא ואפשר שהוא שם לכלל כלי הזין וכן תרגם יונתן וייתון עליך במאני זיינא ברתיכין וגלגלין ואדוני אבי ז"ל פירש כמו חוצן בחי"ת מן והביאו בניך בחוצן שפירושו זרוע והחיל יקרא זרוע כמו וזרועות הנגב שפירושו חיילותיו:

בנה

צנה ומגן וקובע ישימו עליך סביב · כתרגומו תריסין בעגלין וקולסין ימנון עלך וקובע בקוף ומלרע ועניינו ידוע שהוא כלי מגן על הראש: ונתתי לפניהם משפט: אתן המשפט לפניהם שישפטוך כלומר תהיה ידי עמהם להחריבך: ושפטוך במשפטיהם · את אהבת מנהגם ומשפטיהם לפיכך אתן אותך בידם שישפטוך כמו שמנהגם לשפוט המורד והפושע והמשפט הוא ששחטו בני צדקיהו לעיניו וגם כל שרי יהודה שחטו ואת עיני צדקיהו עור: ונתתי קנאתי בך · על ידיהם אתן קנאתי וחמתי בך: ועשו אותך בחימה · ועשו עמך נקמה בחימה: אפך ואזניך יסירו · זה המשפט יעשו אותו לאשה מזנה תחת בעלה שיסירו ממנה האזנים והאפים שהם הנחירים והם הדרת פנים וכן למי שרוצים לשפוט בחימה יסירו ממנו הנחירים והאזנים והעינים וזה משל למלכות ולכהונה שהוסר ממנה · אפך הוא משל למלך כמו אפך כמגדל הלבנון שהוא משל למלך כי המלך הוא גבוה ורם על כל העם וכן האף הוא גבוה על הפנים ואזניך הוא הכהן המשמיע קול לאזנים בבואו אל הקדש בפעמוני הזהב ותרגם יונתן ואפך ואזניך יסירו רברבך ויקירך יגלון: ואחריתך בחרב תפול · תרגם יונתן ועמיך בחרבא יתקטלון כראה כי דעתו היה לפרש ואחריתך שהוא כנגד הראש שזכר ואם הגדולים נקראים ראש העם יקרא אחרית שהוא כנגד הראש כמו שאמר טוב אחרית דבר מראשיתו כי הגדול הוא ראשית ותחילה לעם יוצא ובא לפניהם: המה בניך ובנותיך יקחו · יקחו אותם לעבדים ויסבו אותם על דרך שאמר נתן כמו פלטים ובנותיו בשבית ופי׳ פלטי׳ מחרב כי ברוב לא יהרוג האויב הקטנים והקטנות אלא יסבה אותם לגדלם עמו לעבדי׳ ולשפחות: ואחריתך תאכל באש · אמר אחריתך על הבתים הנשארים אחרי האדם במותו וכן כתוב ואת כל בתי ירושלם ואת כל בית גדול שרף באש ותרגם יונתן ואחריתך ושפר ארעיך: והפשיטוך את בגדיך ולקחו כלי תפארתך · אפשר שזה נאמ׳ על בגדי כהונה ועל כלי בית המקדש או נאמר על כל שלל העיר בין בבי׳ המקדש בין בשאר הבתים: והשבתי זמתך ממך · כי מיום שגלו לא עבדו ע״ז: כי כה אמר יי׳ הנני נותנך · הנו״ן בקמץ לנקבה ומשפטה בצרי אלא הוא כמו שכתבנו כי כשמדבר כנגד הכנסת מדבר פעם לשון זכר ופעם לשון נקבה ושנה הענין הזה עוד לחזק: ועשו · ערום ועריה · בערום ובעריה בפרש׳ הודע את ירוש׳ כתבנו פירושו: זנוניך · ואת׳ זנון מן זנה בהכפל עי״ן הפעל כמו הגיגי מן הגה: עשה אלה לך · מקור כלומר אלה שיעשה לך בעונש עונותך הו׳ בזנותיך · עשה בחולם ומקור בשקל בבנותיך: בדרך · מבואר הוא: כה אמר · תהיה · פי׳ הכוס תהיה לצחוק וללעג פי׳ שהגוים יצחקו וילעגו על רוב הפורענות הבא עליך: מרבה להכיל · תאר לכוס שהיא רבה להכיל ולהחזיק יין תרעלה רב:

תפול ח מל בקריא׳ וסי׳ ואחריתך בחרב תפול · ונטשתיך המדברה על הרי ישראל תפול אתה וכל אגפיך · על פני השדה תפול · וכל חומה לארץ תפול · כתפי משכמה תפול · כשתפול עליהם פתאום · כי נפול

צנה ומגן וקובע ישימו עליך סביב
ונתתי לפניהם משפט ושפטוך
במשפטיהם: ונתתי קנאתי בך
ועשו אותך בחמה אפך ואזניך
יסירו ואחריתך בחרב תפול המה
בניך ובנותיך יקחו ואחריתך תאכל
באש: והפשיטוך את בגדיך
ולקחו כלי תפארתך: והשבתי
זמתך ממך ואת זנותך מארץ מצרים
ולא תשאי עיניך אליהם ומצרים
לא תזכרי עוד:
כי כה אמר אדני יהוה הנני נתנך
ביד אשר שנאת ביד אשר נקעה
נפשך מהם: ועשו אותך בשנאה
ולקחו כל יגיעך ועזבוך ערם ועריה
ונגלה ערות זנוניך וזמתך ותזנותיך:
עשה אלה לך בזנותך אחרי גוים
על אשר נטמאת בגלוליהם:
בדרך אחותך הלכת ונתתי כוסה
בידך: כה אמר אדני
יהוה כוס אחותך תשתי העמקה
והרחבה תהיה לצחק וללעג מרבה
להכיל: שכרון ויגון תמלאי כוס
שמה ושממה כוס אחותך שמרון:
ושתית אותה ומצית ואת חרשיה
תגרמי ושדיך תנתקי כי אני דברתי
נאם אדני יהוה:
לכן כה אמר אדני יהוה יען שכחת
אותי ותשליכי אותי אחרי גוך וגם
את שאי זמתך ואת תזנותיך:

בעיגלין וקולסין ימנון עלך סחור
סחור ואתן קדמיהון פורענות
דינין ויתפרעון מינך בנימוסיהון:
ואתן פורענותי ביך ויתפרעון
מינך ברגז רברבך ויקירך יגלון
ועמיך בחרבא יתקטלון אינון
בנך ובנתך ישבון ושפר ארעיך
יתוקדון בנורא: וישלחוניך
לבושי יקריך ויסבון מאני
תושבחתיך: ואבטל חובי עצת
חטאך מינך וית פולחן טעותיך
דהוית עימיך כד הוית בארע
דמצרים ולא תזקפין עינך להון
וטעות מצראי לא תידכרין עוד:
ארי כדנן אמר
יי אלהים הא אנא מסר ליך ביד
דסנית ביד דקצת נפשך בהון:
ויתפרעון מינך כדבבו וישבון ית
כל ליאותיך וישבקוניך מטלטלא
ושביקא ותיתגלי בהתת טעותיך
וחובי עצת חטאך וזנוניך: חובך
גרמו אילין ליך כדטעית בתר
עממי ואסתאב בפולחן טעותהון
: באורחת אחתיך הליכת ואתן כס
פורענותה בידיך:
כדנן אמר יי אלהים כס פורענות
אחתיך תשתן תקיפא וחסינתא
תהין לחוך וללעיב כסגי עקא
דתיתי עלך: הא כרויא ורוון
תתמלין כס צדו ואשתממו כס
פורענות אחתיך שמרון: ותשתין
יתה ותגמרין וית פורענותהא
תקבלין ובסריך תתלשין ארי אנא
גזרית במימרי אמר יי אלהים:
בכן כדנן אמר יי אלהים חלף
דשבקת פולחני וארחיקית דחלתי מקבל עינך ואף את קבילי חובי עצת חטאך וטעותיו

רשי

ונתתי לפניהם משפט · מה שעלי לשפוט אעשה אותם שלוחי לעשות המשפט: במשפטיהם · משפט שלא כתבתי בתורתי והו׳ משפטי נימוסיה׳ ואיזה זה זה שנוי ע מיניהם שעורו את עיני צדקיהו: אפך ואזניך · הם תפאר׳ הפרצוף ולהם המשיל הכהונה והמלכות: ואחריתך · שאר העם: ואחריתך תאכל באש · ושפר ארעיך שהן אחריות ליפטן עליהם לפרנסה: את בגדיך · בגדי כהונה: אשר נקעה · אשר נקעה נפשך מהם: עשה אלה · לשון פעול פ״ישט בלע״ז: מרבה להכיל · יתיר מלהכיל כמו מלשכול: ומצית · תמצוץ: ומצית · לשון מוצץ עד התמצית איסוכ״רא בלע״ז: ואת חרשיה · דימה כוס המשקה פורענות לישראל לכלי חרס שמשנשתבר אין לו תקנה כך משתבא תשועתם ושבר הכוס לא ישוב להשקות׳ עוד וכשהו׳ מרב׳ בהשקאת שאומ׳ קורא אותו זהב שנאמר כוס זהב בבל ביד יי׳ משכרת כל הארץ: ואת חרשיה תגרמי · כמו ועצמותיה׳ יגרם לא גרמו לבקר רונג״יר בלע״ז טרר כשיניו את שבירות העצם או החרס לגרוד מעליו בשר הדבוק בו ומכתם חברו לשון שבירה וגם כן פתר ועצמותיהם יגרס וכן לא גרמו לבקר: התפשט

תפול לפניו · וכל קהלת ומשלי דכות׳ מל בב״ג חס׳ וסימ׳ וברשעתו יפל רשע · באין תחבולות יפל עם · מלאך רשע יפל ברע: והשבתי י״ג וסי׳ נמסר בריש ספרא סוף סימן ז׳: עשו ד׳ כתיב וי״ו וסימ׳ נמסר בירמיה סמן כ״ב: וללעג ל׳ כה אדני יי׳ כוס אחותך · וללאה ל׳ השדה אל צאנו · וללבן ל׳ שתי בנות · וללחם ל׳ המערכת ולעלת · וללוי ל׳ אמר תומך ואוריך · וללמד ל׳ כי עזרא הכין לבבו: להן י״ד וסימ׳ הנה נא לי שתי בנות · וישב יצחק ויחפר ב׳ בנו׳ ויאמר להן ראה אני את פני אביכן · ויקרא מלך מצרים למילדות · בן בנות צלפחד תניינא דפסוק · המה עולים במעלה העיר · והוא הפיל להן גרל · ויאמר אלי בן אדם התפשוט · והקמתי עליהם רעה אחד · כי משלשות הנה · ויאמר ראיתי את כל ישראל נפצים · דר״ה · אך לא בעי ישלח יד · יתן יי׳ לכם ומצאן מנוחה:

שכרון ויגון תמלאי · אותו השכרון הוא היגון שתמלאי ממנו כי הכוס והיין הוא משל על הצרות: ושתית אותה ומצית · תשתי אותה הכוס כלה עד התמצית שתמציא: ואת חרשיה תגרמי · ולא עוד אלא שחרשיה תגרמי אחרי שתמציא אותה תשברי הכוס בסכין למצות חרסיה והמשיל הענין לכוס חרס לפי שנבלע היין בתוך החרס ואמר חרשיה לשון רבים כי בהשברה יהיו חלקיה רבים: תגרמי · מלה מושאלת מן ועצמותיהם יגרם שפירושו שבירת העצמים רוצה לומר ולעוס אותם כמו תשרש שהוא עקירת השרש כן תגרמי יגרם שבירת הגרמים כי העצם נקרא גם כן גרם כמו שכתוב תשבר גרם גרמיו כמטיל ברזל וכן תרגום עצם גרמא וכן אמר לשבירת החרסים בלעיסה תגרמי: ושדיך תנתקי · תעקרי שדיך בשתיית יין התרעלה ותרגם יונתן ובסריך תתלשין והמשל הזה הוא שיעברו עליהם צרות עד כלותם כליון חרוץ · משל ושדיך תנתקי הוא על בטול התורות בגלות כי השדים משל לתורה שבכתב ותורה שבעל פה כמו שכתבנו בפרשת הודע ובגלות בבל ראינו ששכחו התורה ובטלו אותה כמו שראינו שכשאו נשים נכריות וחללו את השבת ודברים אחרים שלא נכתבו ולפי הלשון שכחו · לכן כה אמר יי׳ · אחרי גוך · כאדם המשליך דבר אחרי גוו שלא יראנו ולא יזכרנו: וגם את שאי זמתך · עונש זמתך שאי וסבלי: ויאמר

ויאמר. התשפט את אהלה ואת אהליבה. אחר שהיו שתיהם בדרך אחד הגד להן את תועבותיהן: כי נאפו. זה אינגו משל אלא כמשמעו שהיו מנאפים את נשי רעיהם: ודם בידיהן. כמו שאמר ישעיהו הנביא ידיכם דמים מלאו וכן נקראת ירוש׳ עיר הדמים כמו שכתוב למעלה: ואת גלוליהן נאפו. זהו דרך משל לעבודת הגלולים כמו שהאשה המנאפת תחת אישה תקח זרים כן ישר׳ זנו תחת הא׳ יתבר׳ שהיה אישה לקחו אלהים אחרים לעובדם: וגם את בניהן אשר ילדו לי. כלומר לעבודתי כי בשמונה ימים ללידתם מלו אותם והכניסום בבריתי ואחר כך העבירו להם לאכלה העבירום לגלולים באש זהו לאכילת האש: עוד. ביום ההוא. זהו ענין כפל שעבדו הגלולים להכעיסני ובאותו יום עצמו באו להקריב בביתי כאילו איני רואה מעשיהם וקרבנותיהם הם טומאת מקדשי: ובשחטם. מקור מן הקל ויש אומרים מן הדגש וכפל הענין בזה הפסוק במלות שונות: והנה כה עשו בתוך ביתי. והנה עשו זה החלול בתוך ביתי או פי׳ גם כן עשו גלולים בתוך ביתי שהיו מציירים צורות בתוך לשכות העזרה ומקטרים להם כמו שכתבנו בפרשת בשנה הששית: ואף כי תשלחנה. כל שכן ששעשו יותר תועבה שים עלי לתתם ביד אויביהם ששלחו לאנשים באים ממרחק שבאו אליה ממרחק ע״י שליחותה וכן פירוש אשר מלאך שלוח אליהם והנה באו שלחה אליהם שיבואו אליה להנהיגם בדרכיה ובמעשיה: לאשר רחצת כחלת עיניך ועדית עדי. אמר כנגד אהליבה למי שלחת למי שנעטרת נקיפית כדרך הזונה שרוחצת במרחץ וכוחלת עיניה ולובשת מלבושים נאים כדי שתהיה יפה בעיני הרואים אותה ויחשקו בה והמשל כי שלחה אליה׳ אברו׳ מדברו׳ כבברו׳ ומכחו׳ להביא אהבתם עליה ושתתערב עמהם ותלמד מנהגם ומעשיהם ות״י לאתר דזמינת אתקינת שוקין ומנית פלטורין: וישבת על מטה כבוד. בו״ו עם הדגש וכן כבוד׳ בת מלך פנימה ואת הכבוד לפניה והדומי׳ להם: ושולחן ערוך לפניה. לפני המטה כי כן היה מנהג להסב על המטות בעת האכילה כמו שמצאנו בדברי ר״זל ופי׳ ערוך בכל מיני מאכלים טובים: וקטרתי ושמני שמת עליה. בקמץ חטף הטי״ת לקריאת בן אשר ולקריא׳ בן נפתלי וקטרתי בפתח הטי״ת: עליה. על המטה כי כן היה מנהגם לגמר אחר האכילה כמו שמצאנו בדברי רבותינו ז״ל שהיו משימים בשמים על הגחלים להעלות עשנם אל האף לריח טוב וכן היו משוחים בשמן הטוב אחר האכילה ומה שאמ׳ וקטרתי ושמני ביו״ד כנוי המדבר רוצה לומר כי אני נתתים לה והיא עברה בהם לעבודה זרה כמו שאמ׳ בפרשת הודע את ירושלם. ודרגשין ידוע בדברי רבותינו ז״ל שאמרו מאי דרגש ערסא דגדא והיא מטה עשויה לכבוד המזל. מכבין פי׳ מצעות תרגום דפדיתי ערשי מאכית שווי משכב וספות תרגומו מכבין: וקול המון שלו בה.

ערוך ד׳ בקריא׳ וסים׳ קשת וכיבון יחזיקו וחברו תרויהון דירמיה׳ כי ערוך כאתמול תפתה׳ ושלחן ערוך לפניהם. ושלחן ערוך לפניה וקטרתי:

ויאמר יהוה אלי בן אדם התשפוט
את אהלה ואת אהליבה והגד להן
את תועבותיהן: כי נאפו ודם
בידיהן ואת גלוליהן נאפו וגם את
בניהן אשר ילדו לי העבירו להן
לאכלה: עוד זאת עשו לי טמאו
את מקדשי ביום ההוא ואת
שבתותי חללו: ובשחטם את
בניהם לגלוליהם ויבאו אל מקדשי
ביום ההוא לחללו והנה כה עשו
בתוך ביתי: ואף כי תשלחנה
לאנשים באים ממרחק אשר מלאך
שלוח אליהם והנה באו לאשר
רחצת כחלת עיניך ועדית עדי:
וישבת על מטה כבודה ושלחן
ערוך לפניה וקטרתי ושמני שמת
עליה: וקול המון שלו בה ואל
אנשים מרב אדם מובאים סובאים
ממדבר ויתנו צמידים אל ידיהן
ועטרת תפארת על ראשיהן:
ואמר לבלה נאופים עת יזנה
תזנותיה והיא: ויבוא אליה כבוא
אל אשה זונה כן באו אל אהלה
ואל אהליבה אשת הזמה:

ואמר יי לי בר אדם התוכח ית
אהלה וית אהליבה וחוי להן ית
תועבתהן: ארי זנאין בהן ודם
זכי אשדו בידיהן ובתר פולחן
טעותהן טעו ואף ית בניהן ד
דערתידין למיפק מנהן תולדת
קודשא קדמי אעבירו להן ל
לפולחן: עוד ארגזו קדמי סאיבו
ית בית מקדשי ביומא ההוא וית
יומי שביא דילי אחילו:
ובכנסותהון ית בניהון לפולחן
טעותהון ועלו לבית מקדשי ב
ביומא ההוא לאחלותיה והא כדין
עבדו בגו בית מקדשי: ואף
ארי שלחת לגבריא דאתן מרחיק
דאיזגר שליח לותהון והא אתו
לאתר דזמינת אתקינת שוקין
ומנית פלטורין: ורמית דרגשין
מכבין דיקר ופתורין מלן כל טוב
סדרת קדמיהון וקטורת בוסמי ו
ומשחי שוית עליהון: וקל
איתרגושתהון דישלן שליוא בהון
ולתקוף גיברין מסגי אנשא אתן
מכחור סחור ממדברא ויהבו
שירין על ידיהון וכתר ד
דתושבחתא על רישהון: ואמרית
לכנישתא דישראל דבליאת עמה
בחובין כען תשבוק מטעותה
ותתוב לפולחני ולא תבת: ועלו לותה כמא דעלין לות איתתא פונדקיתא כן
עלו לאהלה ולאהליבה מדינתא דעיצתהון חיטאין:

רשי: התשפט. לשון ויכוח שאי זמתך קבלי אותי עבת חטאיך: ודם בידיהם. בנאופיהם שפכו דם: ואת גלוליהן נאפו. כאוף שלהם עם גדוליהם היה: וגם את בניהם וגו׳. וזהו שפיכות הדם שבידיהם. טמאו את מקדשי ביום ההוא. ביום ששוחטות את בניהן לע״ז באות לפני במקדשי לעשות בו תועבה להכעיסני: ואת שבתותי חללו. שהיו שוחטין את בניהם בשב׳: ואף כי תשלחנ׳. וכל שכן קשה מן הכל כי תשלחנה להביא אליהן משרי האומות אוהביהן ורואי׳ החלול שמחללו׳ מקדשי: שלוח אליהם. מאת אהלה ואהליבה לבא אליהם: והנה באו לאשר רחצ׳ כחלת וגו׳. לאשר תרגם יונתן לאתר אללוא בל׳ א מקו׳ אשר ייעדת להם לאמר במקום פ פלוני נהא לקראתכם מקושטות במרחץ וכחול כחלת: כחלת. מין צבע ושמו כחול וצובעות בו עיניהם א אקו״רא בלע״ז: מטה כבודה. מוכללת במצעות נאות פרו״רא בלע״ז: וקול המון. של אומות רבות היו בה ולא המון של מלחמה אלא קול המון שליו: ואל אנשים. ושל אנשים היה אותו המון ולא של בהמה: מרוב אדם. שהיו בתוכה המובאו׳ לנאוף מן המדבר: סבאים. שהיו דרין סביב לה משכיניה עמון ומואב וכן תרגום סבאים מסחור סחור: ויתנו. אהלה ואהליבה: צמידים על ידיהם. להתקשט לנאוף כלומ׳ עמון ומואב מתו׳ שהם רבים היא מתקשטת ומתפארת להם ומתוך שהם שכיניה מתפארת לעיניהם בקישוטיה לפיכך ויתנו אהלה ואהליבה צמידים על ידיהם כדי שיהו נאות בעיני הנואפים ויו״ן של ויתנו יתירה כמו אותה של עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה וכמו אותה של ואשר לא שם לבו אל דבר יי׳ ויעזב: ואומר לבלה נאופים עתה יזנה וגו׳. אמר לי לבי על זו שבלתה והזקינה בנאופיה מעתה שהזקינה וזנו תזנותיה ממנה ותבא תאות זנותה מלבה ותחזור בה והרי היא עודנה בזנוניה כאשר בתחלה: יזנו. יצאו כל זונה תרגו׳ נפקת ברא כך שמעתי וכן ת״י. לבלה נאופים כמו לבלה בנאופים כאשר תאמר ותשב בית אביה כמו בבית אביה ירחצו מים כמו ירחצו במים ויבאה חנם ואם בית אישה נדרה וכן פי׳ דונש ומנחם חברו עם תבל עמו ולא יתכנו דבריו: ויבוא אליה. כל אשר מלאו לבו: אשת הזמה. נשי הזמה: ואנשים

רדק: בית בה רפה ואף על פי שו״ו שלו מפיק וכמוהו קו תהו וי׳ בם אמר קול המון כשמעם בה באהליבה והמון ההוא שלו כלומר לשלום כמו אליה לא למלחמה כי היא שחה אליהם לבא אליה להיותם שלמים עמה כי יסרו מעשיהם בעיניה: ואל אנשים מרוב אדם. ולא כמו ועם וכן ואשה אל אחותה קברו אותי אל אבותי והדומים להם אמר אלה ששלחה אליהם באו עם אנשים אחרים: מרוב אדם. מרוב אדם שרצו להביא עמהם להיות ההמון רב הביאו אנשים סבאים ממדבר זהו מובאים שהם הביאו אותם והם היו מובאים: סבאים. גוי סבא והם מבני כוש וכמוהו וסבאים אנשי מדה אלא שבא הס״מך במקום השין: ויתנו צמידים אל ידיהן: כמו על וכמוהו רבים ואמר ידיהן וראשיהן על שתיהן אהלה ואהליבה ובשמדבר בלשון יחיד אמר על אהליבה כי היא האחרונה ועליה עיקר נבואת הנביא: ואומר לבלה נאופים. רוצה לומר אמר השם יתעלה כשראיתי את דרכיה אמרתי וכי הזונה הזקנה כאף. בלה זקנה כמו אחרי בלותי ועל דרך המשל אמר כזקנה בעז׳ כמה שנים ועדיין לא כהתה אל לבה ולא שבה אלי: עתה יזנה תזנותיה והיא. עתה יחברו עמה תזנותיה והיא עמהם כי בגלותה יאבד הכל האלילי׳ והעובדים אותם ואמר יזנו כלומר יצאו מרשותם ומארצם כי הזונה יוצאת מרשות הבעל וכן ותזנה עליו פלגשו יזנה כתיב בהא כמו ידינו לא שפכה וקרי בו״ו יזנו: ויבא. לשון יחיד כלומר כל גוי וגוי והוא אחד משמנה בלשון ביאה דסבירין לשון רבים והוין לשון יחיד: אשת הזימה. זה לבדו בא מן אשה אשות כי יאמר נשים נשי לבנאי בא כן: ואנשים

ואנשים י' וסימ' בספר שפטים סימ' ט' : ונתון ז' וסימ' נמסר בירמיה סימ' לז' : ולא תעשינה ב' וסי' ולא תעשינה כזמתכנה · מפר מחשבות ערומים : כתוב ד' מל' בליש' בקריא' וסימ' וכתוב בספר וחתום והעד עדים · כתוב לך את שם היום · וכתוב עליו ליוסף עץ אפרים · אכתוב לו רבי תורתי · יי' יספור בכתוב עמים : שפות

וְאֲנָשִׁים צַדִּיקִם הֵמָּה יִשְׁפְּטוּ אוֹתְהֶם מִשְׁפַּט נֹאֲפוֹת וּמִשְׁפַּט שֹׁפְכוֹת דָּם כִּי נֹאֲפֹת הֵנָּה וְדָם בִּידֵיהֶן׃
כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הַעֲלֵה עֲלֵיהֶם קָהָל וְנָתֹן אֶתְהֶן לְזַעֲוָה וְלָבַז׃ וְרָגְמוּ עֲלֵיהֶן אֶבֶן קָהָל וּבָרֵא אוֹתְהֶן בְּחַרְבוֹתָם בְּנֵיהֶם וּבְנוֹתֵיהֶם יַהֲרֹגוּ וּבָתֵּיהֶן בָּאֵשׁ יִשְׂרֹפוּ׃ וְהִשְׁבַּתִּי זִמָּה מִן הָאָרֶץ וְנִוַּסְּרוּ כָּל הַנָּשִׁים וְלֹא תַעֲשֶׂינָה כְּזִמַּתְכֶנָה׃ וְנָתְנוּ זִמַּתְכֶנָה עֲלֵיכֶן וְחַטָּאֵי גִלּוּלֵיכֶן תִּשֶּׂאינָה וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי אֲדֹנָי יְהוִה׃

כד

וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֵלַי בַּשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִית בַּחֹדֶשׁ הָעֲשִׂירִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ לֵאמֹר׃ בֶּן אָדָם כְּתוֹב לְךָ אֶת שֵׁם הַיּוֹם אֶת עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה סָמַךְ מֶלֶךְ בָּבֶל אֶל יְרוּשָׁלַםִ בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה׃ וּמְשֹׁל אֶל בֵּית הַמֶּרִי מָשָׁל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה שְׁפֹת הַסִּיר שְׁפֹת וְגַם יְצֹק בּוֹ מָיִם׃ אֱסֹף נְתָחֶיהָ אֵלֶיהָ כָּל נֵתַח טוֹב יָרֵךְ וְכָתֵף מִבְחַר עֲצָמִים מַלֵּא׃ מִבְחַר הַצֹּאן לָקוֹחַ וְגַם דּוּר הָעֲצָמִים תַּחְתֶּיהָ רַתַּח רְתָחֶיהָ גַּם בָּשְׁלוּ עֲצָמֶיהָ בְּתוֹכָהּ׃

וְגַבְרִין זַכָּאִין בְּקִבְלֵיהוֹן יִתְפָּרְעוּן מִנְהֶן פּוּרְעָנוּת גַּיְיפִין וּפוּרְעָנוּת אַשְׁדָּת דַּם אֲרֵי זַכָּאִין בְּהֶן וְדַם זַכַּי אַשְׁדוּ בִּידֵיהוֹן׃
אֲרֵי כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אִתְנַבֵּי דִּיסְקוּן עֲלֵיהוֹן מַשִׁרְיָין וְאֶמְסַר יָתְהוֹן לְתַבִּיר וּלְבִזָּא׃ וְיִרְגְּמוּן יָתְהֶן בְּאַבְנֵי קְלַע מַשִׁרְיָן וִיבַזְעוּן יָתְהֶן בְּסַיְפֵיהוֹן בְּנֵיהוֹן וּבְנָתְהוֹן יִקְטְלוּן וּבָתֵּיהוֹן יוֹקְדוּן בְּנוּרָא׃ וְאִיבַטֵּל חוֹבֵי עֲצַת חִיטְאִין מִן אַרְעָא וְיִתְרַדְּרָן כָּל מְדִינָתָא וְלָא יַעַבְדָן בַּעֲצַת חַטָּאֵיכוֹן׃ וְיִתְיַהֲבוּן חוֹבֵי עֲצַת חַטָּאֵיכוֹן עֲלֵיכוֹן וְחַטָּאֵי פוּלְחַן טַעֲוָתְכוֹן תְּקַבְּלָן וְתִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלֹהִים׃
וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי בְּשַׁתָּא תְּשִׁיעֲתָא בְּיַרְחָא עֲשִׂירָאָה בְּעַסְרָא לְיַרְחָא לְמֵימָר׃ בַּר אָדָם כְּתַב לָךְ יַת שׁוּם יוֹמָא יַת כְּרַן יוֹמָא הָדֵין סְמַךְ מַלְכָּא דְבָבֶל עַל יְרוּשְׁלֵם בְּכְרַן יוֹמָא הָדֵין׃ וְאִתְנַבֵּי לְעַמָּא סַרְבָנָא נְבוּאָה וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אִתְנַבֵּי דִּיסְקוּן מַשִׁרְיָין עַל קַרְתָּא הָדָא וְאַף יִתְיְהִיב לַהּ אַרְכָא לְקַבָּלָא מְצִירָא׃ כְּנוֹשׁ רַבְרְבָהָא לְגַוַּהּ כָּל גְּבַר גִּבַּר אֵימְתָן וּגְבַר עֲבִיד קְרָב מַשִׁרְיֵי עַמְמִין מַלְיָיתָהּ׃ מַלְכֵי עַמְמִין קְרִיב וְאַף טַקִּיס סוּמְכְוָתָהָא עִמְּהוֹן אֲבַע זִימְנָהּ אַף יִתְרְמוֹן קְטִילָהָא בְּגַוַּהּ׃

ג' בקריא' וסימ' הסיר הגדולה ובשל נזיד · שפות הכיר שפות וגם יצק בו · וחד ושפות בקר : לקוח ד' בקרי' וסימ' ספרא וספריא ענא וגלותא ופי' בירמיה סימן לב' :

ואנשים צדיקם · אנשים דייניס מרי מלך בבל ומלך אשור ו'את זכאין בקי בליהון לפי מעשיהן של אלו הזונות צדיקים הגוים מהנה : משפט נאפות ומשפט שופכות דם · כמו שמפורש אחריו : העלה · ונתון · וברא · כולן לשון עשה ופעול הם : וברא · לשון קציצה וכן וברא תו שעיר יהיה לך בספר יהושע : ורגמו עליהן אבן · והריג' בניהן ובנותיהן ושריפת בתיהן הוא משפט שופכות דם : ונתנו זמתכנה עליהן · שפטיכן יתנו את משפט זמתכן בראשיכן : בשנה התשיעית · לצדקיהו : סמך מלך בבל · היום בר עליה : שפות הסיר · על פי הכירה במקום שמסבה היא קרויה ש שפיתה בלשון המשנה שאמרו רבותינו מקום שפיתת שתי קדירות ועוד שנינו אחד שופת את הקדירה ואח' נותן לתוכה מים ואחר נותן לתוכה תבלין למדנו שהשפית' היא הושבתה על פי הכירה עד שלא יתנו לתוכה כלום ו והדוגמא זו על ירושלם שאמרתם עליה היא הסיר עתה בא העת ש שתהיה לסיר ואתם ב בתוכ' לבשר יבא נבוכ' נצר ויתנכה על האור ומנחם פירש לשון שימה : וגם יצק בו מים · הם בורכי המצור יצק כמו שפוך · אסוף נתחיה אליה · מיראת המצור אספו לתוכ' כל ראשיה ושריה : כל נתח טוב · כל גבר גיבר אימתן וגבר עביר קרב : מבחר הצאן לקוח · קח אתה כבוכד נצר את מבחר חייליך סביבותיה כן ת"י ואינו מיושב על ענין הסיר וכן ברי' לפותרו מבחר ישראל יבאו ויכנסו ב בתוכה : וגם דור העצמי' תחתיה · סדר וערך העצמים תחת שאר האברים כלומר מלחמו הגבורים בשביל החלשים ויסמכו אלו עליהם דור לשון עריכה וכן יבנפך ב בנפה כדור סורות ה היקף גייסות וכן סורה יתרגם דרא ומנחם פי' כמו אני אבדיל המדור · רתח רתחיה · ואחר ביהו כלם לתוכ' יקרבו כלי המצור והמלחמה אל העיר : אלאתה

ואנשים צדיקים : כתב אדוני אבי ז"ל אינו אומר צדיקים מתום אך בעלי טענות ומחודדין בדין ישפטו אתכם בשני דינין משפט נואפות ומשפט שופכות דם נקי כי מה שאמר ושופכות דם רוצה לומר דם נקי כמו ויסלף דברי צדיקים : אותהם בחולם האלף : כי כה אמר יי' · העלה עליהן קהל · העלה מקור וכן ונתן אתהם לזעוה כאילו אמר אעלה ואתן · ורגמו עליהן אבן קהל · קהל העמים ירגמו עליהם באבנים כ כמשפט הנואפות והמשל הוא הדיק שבנו על העיר : וברא אותהן בחרבותם · וברא פעל עבר מן הקל לגזרת פעל בברי בשקל ירא והוא ענין כריתה כמו וכרא את לך שם והוא מן הדגש כלומ' יכרתו אותם הגוים בחרבותם וכן תרגם יונתן ויבזעון יתהון בסיפיהון ואמר וברא לשון יחיד על דרך כלל : והשבתי זמה · כיון שיגלו מיד תשבות הזמה והגלולים : ונוסרו דגש הוי"ו לחסרון תי"ו ש התפעל ודגש הסמך לאות הבנין והראוי ונתוסרו והמלה מורכבת מן נפעל והתפעל וכן ונכפר להם הדם הראוי ונתכפר אמר הגוים האחרים יקחו מוסר ממם כראו שלקחתם העונש במעשיכם ובזמתכם שעשיתם : ולא תעשינה כזמתכנה · אף על פי שיעשו לא יעשו כזמתכן שלא יחליפו עבודו' אלהיהם בעבודות אלהים אחרים ולא יעבדו אלהים רבים כאשר עשיתם אתם : ונתנו זמתכנה עליכן · יתנו בדבריהם עונש זמתכן עליכן כי יאמרו כי משפט הוא שיבא עליכם עונש זמתכן · וחטאי גלוליכן תשאינה · כמו עונש ישאו תשאו אתעונה והרומי' להם ענין הסבל והמשא ומלת תשאינה בתנועת האלף בשנול והיו"ד למשך : ויהי דבר יי' אלי בשנה התשיעית · למלכות צדקיהו וכן כתוב במלכים ובירמיה בשנה התשיעית למלכו : בן אדם כתוב לך את שם היום את עצם היום הזה · הנבואה באה לו בעשרה בטבת שבאותו יום סמך מלך בבל על ירושלם ואמר לו שיכתו' אותו היום ויראה לפני הגולה כי באותו היום סמך מלך בבל וכשישמעו אחר כן מפי המגידים כי כן היה באותו היום עצמו שכתב הנביא ידעו כי נביא היה בתוכם ואמת הם דבריו ש שאומר להם בשם יי' ולא ישמעו עוד אל נביאי השקר : ומה שאמר שם היום ועצם היום רוצה לומר שם היום באחד בשבת או בשני בשבת או אי זה יום שהיה כי אין שמות לימים בלשון הקדש אלא למספר ימי השבוע ולא לחדשים אלא ראשון שני ושלישי · ועצם היום רוצה לומר בעשור לחדש העשירי · ופירוש סמך שם חילו אל העיר ובנו עליה דייק : ומשל אל בית המרי · משל הסיר היא ירושלם וזה המשל אתה תמשול אותו לא כמו שהם היו מושלים ואומרי' היא הסיר ואנחנו הבשר כמו שכתבנו במראה השמית בשנה השנית : שפות הסיר שפות · זה יעשה האדם בסיר בתחילה שופת אותה והוא שישים אותה על השפתים ואחר כך יוצק בו מים ואחר כן ישים הבשר בתוכה וירתיח האש תחתיה עד שיבשל הבשר ושפיתת הסיר על השפתים הוא משל לסמיכת מלך בבל אל ירושלם כי זה היה תחילת מעשהו בה ויציקת המים בה הוא משל שלא תאחוז בה האור מהרה כי המי' מאחרים הבשר מלהתבשל מהרה כי כשהיא בלא מים יאחוז בו האור והבשר נצלה מהרה אבל כשיהיה בה מים יתבשל הבשר מעט מעט כן ארכו ימי המצור משנה התשיעית לצדקיהו עד שנת י"א כדי שיכלו מעט מעט בירושלם ברעב בדבר ובחרב : וגם יצוק בו מים · אמר בו לשון זכר לסיר וזכרו גם כן לשון נקבה בכל הפרשה לדרך המשל שהיא ירושלם או זכרה בלשון נקבה שהיא נקראת גם כן קלחת שהיא לשון נקבה : אסוף נתחיה אליה · הנתחים שראויים לתת בתוכה אסוף אותם אליה וזה משל לאשר נאספו אל ירושלם מן הערים שנחרבו והיו שם במצור : כל נתח טוב · משל לשרי יהודה : ירך וכתף · אלו נתחים טובים מלאים בשר : מבחר עצמים מלא · וכן משאר מבחר האברים מלא הסיר ולפי שהאברים מנותחים לפי העצמים יקראו האברים עצמים : מבחר הצאן לקוח · מקור במקום צווי כמו זכור את יום השבת הלוך וקראת והדומים להם הבשר שתתנה יהיה מתבחר הצאן מן השמנים והטובים וזה משל לשרים ולגדולים : וגם דור העצמים תחתיה · דור צווי בשקל קום מלשון מדורה אמר תבעיר העצמים תחתיה כלומר במקום עצים תשים עצמו' תחת הסיר והדליק בהם האור וזה המשל כאילו עצמו' חללים שעשו בה ששפכו דם נקי בתוכה הם מבעירים האש ומביאים הפורענות : רתח רתחיה גם בשלו עצמיה בתוכה · כל כך תבעיר האש והרתיח הסיר עד שאפילו העצמים שהם קשים להתבשל יתבשלו וזה משל לגבורים שהם חזקים בעצמים שיכלו ויפלו בחרב בתוכה : לכן

לכן · עתה פי׳ המשל כי עיר הדמים והיא ירושלם היא הסיר אשר חלאתה בה וחלאתה לא יצאה ממנה · חלאתה הראשון רפה הה״א : חלאתה פי׳ זוהמת׳ כי דרך בני אדם להעביר הזוהמא מן הקדרה אבל זאת חלאת נשאר בה לא יצאה ממנה וחלאתה משל לעונות הגדולים בתוכה עד שנתלכלכה בעיני כל רואיה כזוהמא המתאספת : לנתחיה לנתחיה הוציאה · לא תוציא ממנה הנתחים כאחד אלא נתחי׳ אחר נתחים וזה משל שלא כלו יושבי ירושלם והנאספי׳ בה כאחד שלא היו יוצאים ממנה אנשי המלחמ׳ וההרגים ולזמן יוצאים גם כן ההרגים וכן גלו ממנה גלות אחר גלות גלות יהויכין תחילה ואח׳ כן גלות החורבן עם צדקיהו · לא נפל עליה גורל · לא נפל גורל עליה איזה נתח יצא תחילה אלא כמו שיזדמן והמשל לא יצא גורל על יושבי ירושלם אלא כמו שיזדמן אשר לשבי לשבי ואשר לדבר לדבר ואשר לרעב לרעב : כי דמה · למה היה כל זה השובש כי דמה בתוכה היה כי הדמים ששפכו בה בתוכם מגולים הם והם מעוררים השובש והמשפט ובדרש כי על דם זכריה כאמר שהרגו רב טבחים רותח והרג עליו אלפים ורבבות זהו שאמר להעלות חמה ולנקום נקם : על צחיח סלע שמתהו · כאילו על שן סלע שמת והוא במקום גבוה שלא יוכל להתכסות והמשל כל כך הרבו שפיכות דם נקי עד שלא יתכן לסלוח ולהיות כנעלם אותו העון מלפני הא׳ יתברך אלא גלוי ועומד הוא לפניו לנקום נקם מהם · צחיח סלע הוא המקום הגבוה שבסלע והוא שן הסלע וכן מאחרי לחומה בצחיחים : להעלות חמה · שפכו הדם בגלוי לרוב כדי שתעלה חמתי עליהם לנקום נקם בהם : נתתי את דמה · אחר שמתהו ואמר נתתי הוא הרבתה הדם כדי שיהיה מגולה כאילו שמתהו על צחיח סלע ו׳ ואני גם כן נתתיו להיותו מגולה לפני לבלתי הכסות שלא אביתי לסלוח לה כי גדול עונה מנשא וכן אמר בספר מלכי׳ וימלא את ירושלם דם נקי ולא אבה ה׳ ל׳ לסלוח : לכן כה אמר ה׳ · גם אני אגדיל המדורה · לפי שאמר דור העצמים תחתיה אמר הא׳ יתברך גם אני רוצה לומר אם הם הגדילו לעשו׳ הרע גם אני אגדיל לנקום בהם נקם גדול ואמרתי לך דור העצמים גם אני אגדיל המדורה וארבה עצי׳ על העצמים

חלאתה · זוהמתה שמוציאין מעל פיה על ידי הרתיחה שקורין אשקומ״א בלע״ז · כלומר לא יצאו ממנה רשעים שבה : לנתחיה לנתחיה · גלות אחר גלות היוצא ונפל אל הכשדים איש איש לבדו : לא נפל עליה גורל · לא כשאר קדירות שמוציאין נתחיהן יחד לתתם לפני כל אחד ואחד חלקו וגורלו ו״ת מדלא יתעביד בה תיובא לא נפל ע׳ עליה גורלו של מקום : צחיח · מגיעות : לא שפכתהו על הארץ וגו׳ ת״י בזידו ובדרע מרומם שפכיתיה לא שפכיתי׳ בשלו למיעבר עלוהי תיובא ורבותי׳ פירשוהו בדמו של זכריה בן יהוידע לא נהגו בו לא כדם הצבי ולא כדם האיל : להעלות חמה · לפני צויתי לאותו דם שלא יבלע בקרקע כדי שיזכר לנקום נקמתו : המדורה · המוקד גדול פוא״לה בלע״ז : הרבה העצים הדלק האש · להרבו׳ העצי׳ ולהדליק האש ולהתם הבשר : והרקח המרקחה · כשהבשר תם מבשל העצמות והוא מבטמק ומעורב ברוטב ונגים בכף דומה למרקחת פטוס שממנים ש שמערבי׳ אותו יפה יפה ומתוך נימוק הבשר עשה נהפך לתוכה שקורי׳ אאור״סיר בלע״ז וזהו שאמר והעצמות יחרו יבשו ויעשו לשון חרב מני חורב וכן ל למען תחם וחרה נחשתה כדרך קדירה שתמו מימיה ברתיחת׳ מתחממת ונשרפין ח חרסיה והתבשיל מ מתקלקל : תתום חלאתה · תכלה זוהמת׳ ותבלע בנחשת׳ סיר של נחשת הוא : תאוני׳ הלאת · בתואנה ותרמית הלאת את ה העניים לכן לא יצאו ממנה רשעים שבתוכ׳ אלא באש פורענותה יכלו : בטומאתך · בטומאת׳ של זמה תכלי : יען טיהרתיך · להוכיח על פי הנביאי׳ ולא טהרת וגו׳ : לא אפרע · לא אבטל גזירתי : ולא אנחם · לשוב ממחשבתי הרעה אשר דברתי לעשות לך : מחמד עיניך · אשתך כמו שהענין מוכיח ב בסופו : האכן

שמתהו ב׳ וסימ׳ אחד כגורית כפיר שמתהו · כי דמה בתוכה היה על צחיח : סימן והרקח במרקחת ירקח פתוחין · מרקחה בקריאה קמצין וסימ׳ טעם בקוף פתחין טעם בחית קמצין : ולא תצא ו׳ דסמיכי וסימ׳ ולא תצא משם אנת · הנה נתנו עליך עבותים · תאנים הלאת ולא תצא · ולא תצא בצבאתינו · ותרין חברוהי ·

לכן כה אמר אדני יהוה אוי עיר הדמים סיר אשר חלאתה בה וחלאתה לא יצאה ממנה לנתחיה לנתחיה הוציאה לא נפל עליה גורל : כי דמה בתוכה היה על צחיח סלע שמתהו לא שפכתהו על הארץ לכסות עליו עפר : להעלות חמה לנקם נקם נתתי את דמה על צחיח סלע לבלתי הכסות :
לכן כה אמר אדני יהוה אוי עיר הדמים גם אני אגדיל המדורה : הרבה העצים הדלק האש התם הבשר והרקח המרקחה והעצמות יחרו : והעמידה על גחליה רקה למען תחם וחרה נחשתה ונתכה בתוכה טמאתה תתם חלאתה : תאנים הלאת ולא תצא ממנה רבת חלאתה באש חלאתה : בטמאתך זמה יען טהרתיך ולא טהרת מטמאתך לא תטהרי עוד עד הניחי את חמתי בך : אני יהוה דברתי באה ועשיתי לא אפרע ולא אחוס ולא אנחם כדרכיך וכעלילותיך שפטוך נאם אדני יהוה :
ויהי דבר יהוה אלי לאמר : בן אדם הנני לקח ממך את מחמד עיניך במגפה ולא תספד ולא תבכה ולוא תבוא דמעתך :

בכן כדנן אמר יי אלהים ווי על קרתא דאשדי דם זכי בגוה דהיא כדורא דזיתומתיה ביה וזיתומתיה לא נפקת מיניה גלו על גלו איתפק עמה מדלא יתעביד בה תיובא : ארי דם זכי דאיתאשד בגוה בזידו ובדרע מרומם שפכיתיה לא שפכיתיה בשלו למעבר עלוהי תיובא : למיעבר פורענות לאתפרעא בתקוף גליתי חוביהון על דאשידו דם זכי ביגלאי בדיל דלא לאישתבקא :
בכן כדנן אמר יי אלהים ווי על קרתא דאשדי דם זכי בגוה אף אנא אסגי תבירה : אסגי מלכיא כניש משיריתא טקים סומכותא וזמין עלה עבדי קרבא וגיברהא ישתבשון : ואשאר ארעא צדיא בדיל דיצדון ויסופון תרעי קירוהא ויתמסון בגוה עבדי סאובתה ויסופון חובהא : תסקופין איתמליאת ולא יפקון מינה עבדי בישת בנורא תיתוקד מסגיות חובהא : בריסתאבת בעצת חטאין חלף דרכיתיך ולא דיכית מסואבתיך לא תידכן עוד עד דאניח חימתי ביך : אנא יי גזרית במימרי אתיא ותתקיים לא אמנע ולא אחוס ולא ארחם כאורחתיך בישתא וכעובדך מקלקליא אתפרע מיניך אמר יי אלהים :
והוה פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר : בר אדם הא אנא נסיב מינך ית רגגא דעינך במותא ולא תיספוד ולא תבכי ולא תשגר דמעין :

ולא תצא אלהי׳ : אני יי׳ דברתי ב׳ רפ׳ וסימ׳ אני יי׳ דברתי אם לא זאת אעש׳ · באה ועשיתי לא אפר׳ : ולא תבוא ג׳ בקרי׳ וסימ׳ ביזכו התן שברו ולא תבוא עליו · כחשו בי׳ ויאמרו לא הוא · הנני לוקח ממך את מחמד עיניך : לקח ח׳ וחס׳ וסימ׳ אם לקח יעקב אשה · ארור לקח שחד : לקח את אדניך · וחברו · את מחמד עיניך · את עץ יוסף · הנני לקח את בני ישראל · יסר לץ לקח לו קלון · וא׳ ולקח נפשות חכם ·

כי האש יאחז במהרה יותר בעצים מן העצמי׳ שהם קשים ואדליק האש הרבה כדי שיתם הבשר ויהיה מאוכל וגם העצמו׳ שהם קשי׳ יחרו וישרפו מחוזק האש הגדולה : הרבה · מקור וכן הדלק התם והרקח ופירושו והרקח המרקחת כי כשהבשר מבושל מטעימים בקדרה בשמי׳ להטעים הבשר לאכילה וערוב הבשמים יקרא רקח מרקחת וענין המשל שיתמו בעיר מרוב הצרות ויהיו מוכנים לאכילת החרב כמו שהבשר הוא מוכן לאכול אחר שהוא מבושל ומרוקח במרקחת והעצמות משל לגדולים כמו שפי׳ : יחרו · מבנין נפעל שרשו חרר מן ושכן חררים במדבר שהוא מקום השרף מרוב חמימותו : והעמידה על גחליה ריקה · מקור כאילו אמר ולהעמידה כיון שיתם הבשר ויחרו העצמות תשאר הקדרה ריקה על האש ותחם וחרה נחשתה כלומר ישרפו חרסיה : למען תחם · מבנין נפעל שרשו חמם והמשל אחר שתשאר העיר ריקה מאנשיה תהיה שממה גפרית ומלח שרפה כל ארצה : וחרה · מבנין הקל שרשו חרר כמו שפירש׳ יחרו : נחשתה תחתיה · וכן יען השפך נחשתך תחתיתך ובמסכת הבית שהיה מלאה משקין טהורין ונתנן למטה מנחושתו של תנור פי׳ תחתיתו : ונתכה בתוכה · בתוך חרסיה תבלע טומאתה ונפעל הענין בגלות מוכות ואמר תתם חלאתה תתם בשורק כמו בחולם כמו ושפתי חכמים תשמורם והוא מבנין נפעל : תאנים הלאת · תאנים משרש און ומענינו פי׳ הוגיעה עצמה עשות השקרים ובא על דרך הצווי כלאו : ולא תצא ממנה רבת חלאתה : לא תוכל לצאת ממנה כי היא רבת חלאתה : באש חלאתה · כיון שהיא רבת חלאה אין לה תקנה אלא שתתם באש כמו שאמר תתם חלאתה : בטמאתך זמה · עדיין את בטומאתך שהיא הזמה : יען טהרתיך ולא טהרת מטמאתך · בעבור שאני טהרתיך שהזהרתיך תמיד על ידי נביאי שתטהרי מטומאתך ולא שמעת אלי : לא תטהרי עוד · עד שתקבלי עונשך וזהו על דרך השמן לב העם הזה כמו שפירשנו במקומו : אני ה׳ דברתי באה ועשיתי · הגזרה באה עתה ואני אעשה אותה ולא תחשבו שתבא דרך מקרה : לא אפרע · לא אשוב אחור ממה שגזרתי וכן בדברי רז״ל הקורא למפרע : שפטוך · השופטים כמו שאמר למעלה ואנשים צדיקים ישפטו אתהם או פי׳ שפטוך הגוים הבאים עליך : ויהי · בן אדם · מחמד עיניך · זה אשתו כמו שמפרש ואמות אשתי בערב : במגפה · שלא יקדים לה חולי וזה למופת כי פתאום יבא שברם במחמד עיניהם שהוא בית המקדש : ולא תספוד ולא תבכה : להיות למופת לישראל כי כן יעשו מרוב הצרות : ולא תבא דמעתך · לא תבא על לחייך ות״י ולא תשגר דמעין : האכן

האנק דם. מתאנקים כלומר מזעק כמאר אבלים מתוך אתה שלא תזעק יתרגם יונתן אידנק שתוק ודברי רז"ל האנק מכאן שמצווין על המת ולאמרו משלשה דבר אסור בשאלת שלום ובדברי תורה כאילו אמר באלה הענינים תעשה מנהג אבל לנוח ולידום אבל במאר דברים לא: מתים אבל לא תעשה. כמו הפוך אבל מתים לא תעשה וכן מקום שם קבר כמו מקום קבר שם וכן ומספד אל יודעי נהי כמו ויודעי נהי אל מספד והדומים להם ויתע' מיתיך אבלא לא תעביד: פארך חבוש עליך. פארך הוא מגבעת הראש שהוא פאר האדם כמו פארי המגבעות פארי פשתים יהיו על ראשם הפארים והצעדים ואבל חייב בפריעת הראש שהוא הסרת מגבעתו או סודרו מעל ראשו וישב בגלוי הראש מתגבעתו

עזכם ב' וסימ' ושברתי את גאון עזכם את מקדשי עזכם: יחזקאל ב' וסימ' היה היה דבר יי' דריש סיפרא. והיה יחזקאל לכם למופת: הפליט ח' וסי' רבא הפליט ויגד. ביום ההוא יבא הפליט אליך ודבתרית יפתח פיך את הפליט. בא אלי הפליט מירושלם. לפני בא הפליט ויפתח:

רש"י

האנק. התאמק בשתיקה אושמ"ר דמוני"ץ בלע"ז: פארך. תפילין כל אלה מצות אבלים ואתה חילוף אבל אסור בתפילין וסנדל וחייב בעטיפ' הראש ומברין אותו סעודה ראשונה משל אחרים: כאשר צויתי. שלא לנהוג אבילות: מה אלה לנו מה הרמזי' הללו עלינו: אשר עזבת'. בירושלם כשיצאתם בגולה: ועשיתם כאשר עשיתי. לא תנהגו אבילות כי אין מנחמי' לכם שאין בכם אחד שלא יהיה אבל ואין אבילות אלא במקום מנחמים. ד"א שתהיו יראים לבכות לפני הכשדים שאתם בתוכם: שפם. גרנו"ן בלע"ז: ונמקותם. אישרווי"ץ דמוני"ץ בלע"ז: את הפליט. עם הפליט: בבאה. בבא הרעה הזאת: משא נפשם. שנפשם מתנשאה בהם: ביום ההוא. אי אפשר לבא הפליט ביום החורבן וכן פתרונו ביום ההו' שיבא הפליט אליך לא להשמיע אזניך ביום ההוא יפתח פיך: להשמעות אזנים. לבשר בשור שהוכתה העיר: ותדבר ולא תאלם. לפיש אמרתי לך ונאלמת ולא תהיה להם וגו' מעתה יראו מדבריך אמת ולא תתאלם עוד מהתנבות להם: האח

האנק דם מתים אבל לא תעשה
פארך חבוש עליך ונעליך תשים
ברגליך ולא תעטה על שפם ולחם
אנשים לא תאכל: ואדבר אל
העם בבקר ותמת אשתי בערב
ואעש בבקר כאשר צויתי: ויאמרו
אלי העם הלא תגיד לנו מה אלה
לנו כי אתה עשה: ואמר אליהם
דבר יהוה היה אלי לאמר: אמר
לבית ישראל כה אמר אדני יהוה
הנני מחלל את מקדשי גאון עזכם
מחמד עיניכם ומחמל נפשכם
ובניכם ובנותיכם אשר עזבתם
בחרב יפלו: ועשיתם כאשר
עשיתי על שפם לא תעטו ולחם
אנשים לא תאכלו: ופארכם על
ראשיכם ונעליכם ברגליכם לא
תספדו ולא תבכו ונמקתם
בעונתיכם ונהמתם איש אל אחיו:
והיה יחזקאל לכם
למופת ככל אשר עשה תעשו
בבאה וידעתם כי אני אדני יהוה:
ואתה בן אדם הלוא
ביום קחתי מהם את מעזם משוש
תפארתם את מחמד עיניהם ואת
משא נפשם בניהם ובנותיהם:
ביום ההוא יבוא הפליט אליך
להשמעות אזנים: ביום ההוא
יפתח פיך את הפליט ותדבר ולא
תאלם עוד והיית להם למופת וידעו
כי אני יהוה:

כה ויהי דבר יהוה אלי
לאמר: בן אדם שים פניך
אל בני עמון והנבא עליהם:

אידנק שתוק על מיתיך אבלא לא
תעביד טוטפתך יהוין עלך ומסנך
תשוי בריגלך ולא תתעטיף על
שפם ולחים אבלין לא תיכול:
ואיתנביתי לעמא בצפרא ומיתת
איתתי ברמשא ועבדית בצפרא
כמא דאתפקידית: ואמרו לי עמא
הלא תחוי לנא מא אילין לנא ארי
את עביד: ואמרית להון פתגם
נבואה מן קדם יהוה עימי למימר:
אימר לבית ישראל כדנן אמר יי
אלהים הא אנא מפיס ית בית
מקדשי יקר תוקפכון רגגא
דעיניכון וחיבוב נפשכון ובניכון
ובנתכון דשבקתון בחרבא
יתקטלון: ותעבדון כמא דעבדית
על שפם לא תתעטפון ולחים
אבלין לא תיכלון: וטוטפתכון
ברישכון ומסניכון ברגליכון לא
תספדון ולא תבכון ותתמסון
בחוביכון ותתנהמון גבר לאחוהי:
ויהי יחזקאל לכון
לאת בכל די עבד תעבדון במיתה
ותדעון ארי אנא יי אלהים:
ואת בר אדם הלא ביומא
דאעדי מנהון ית בית מקדשיהון
יקר תוקפהון חדות תושבחתהון
יתנסיב מינהון רגגא דעיניהון
וחיבוב נפשהון דטב להון
מבניהון ומבנתהון: ביומא ההוא
ייתי משיזבא לותך לאשמעותך
בסורא: ביומא ההוא יתפתח
פומך במיתי משיזבא ותתנבי ולא
תשתוק עוד ותהי להון לאת
ותדעון ארי אנא יי:
והוה פתגם נבואה מן קדם יי
עמי למימר: בר אדם קביל נבואה
על בני עמון ותתנבי עליהון:

ויעטוף בסודרו בעטיפת השפם עם הראש שהוא סימן לאבילות לפיכך אמר הא' יתברך ליחזקאל שלא לנהוג מנהגי אבל במות אשתו להיות למופת לישראל ורבותינו ז"ל פירשו פארך אלו תפילין שבראש וכן ת"י טוטפתך יהוין עלך: ולחם אנשים לא תאכל: כשאר אבלים ששולחים להם שכניהם מאכל. ותרגם יונתן ולחים אבלין לא תיכול: ואדבר על העם. דברתי אליהם הנבואה הזאת שבאה אלי: ואעש בבקר. שהיה זמן אבלות ועשיתי הפך האבלים: ויאמרו מה אלה לנו. מה מופת הם הדברים האלה לנו: כי אתה עשה. כי ידענו שאת' עשה אותם למופת לנו: ואמר אליהם דבר יי'. אינני עושה הדברים האלה מעצמי כי כבר אמרתי לכם הנבואה שבאה לי שמתות אשתי וצוני הא' יתברך שלא אתאבל עליה ומה ששאלו מה המופת הוא לכם: דבר יי' היה אלי לאמר. לכם מה מופת הוא לכם: אמור. הנני מחלל. שאביא עליו זרים שיחללוהו כמו שאמר למעלה וחללו את צפוני וכמו ובאו בה פריצים וחללוה: גאון עזכם. כמו שאמר לגאון שמהו כי גאון ישראל היה בית המקדש ועזם ותפארתם על כל עם שהיה נראה בו כבוד הא' יתברך בענן ובאש העליונה: מחמד עיניכם. שהיה יפה בבנינו ובתקונו: ומחמל נפשכם. כאשר יחמול אדם על הדבר שאוהב אותו והם היו מקוים בכל יום לשוב אליו כמו שהיו מבטיחי' אותם נביאי השקר שהיו עמהם בבבל: בניכם ובנותיכם אשר עזבתם. כי אלו שגלו עם יהויכין עזבו בירושלם בניהם ובנותיהם והם גם כן מחמל על נפשם ובא להם מבשר שיאמר להם שנפלו בחרב בעת החרבן ולא יתאבלו עליהם כי מרוב צרותם יהיו כדהמים לא יתנו אל לבם לספוד ולבכות: ועשיתם. מבואר הוא: ופארכם. חסר יו"ד הרבים מהמכתב: ונמקתם. כמו שאמר משה רבינו עליו השלום ימקו בעונם: ונהמתם. כארם הפוחג בפיו וכוהם על הרע אשר עשה כענין ונהמת באחריתך ככלות בשרך ושארך ואמר' איך סנאתי מוסר וגו': והיה יחזקאל. הנבואה היה מדבר בלשון הא' יתברך לפיכך אמר והיה יחזקאל ולא אמר והייתי וכן כי אני יי' אלהים: בבאה. בבא השמוע' הרעה שחרב בית המקדש: ואתה. הלא ביום קחתי. על דרך שאמר הנני לוקח ממך: ואת משא נפשם. מה שאליהם הם נושאים את נפשם והם בניהם ובנותיהם או יהיה משא נפשם משל על בית המקדש כמו שאמר ומחמל נפשכם ויהיה בניהם חסר וי"ו השמוש כמו שמש ירח עמד זבולה והדומים להם רוצה לומר בניהם ובנותיהם: ביום ההוא יבא הפליט אליך. נראה כי פירוש ביום ההוא ביום קחתי שזכר וזה לא יתכן כי החרבן היה בעשרה באב והפליט בא בחמשה בטבת כמו שכתוב לפנים ויהי בשתי עשרה שנה וגו' אלא פי' ביום קחתי ביום ההוא בעת כמו ביום הכותי כל בכור והיה ביום ההוא טרם יקראו וחרה אפי בו ביום ההוא והדומים להם ופירוש' עת וזמן: להשמעות אזנים. להשמיע לאזנים דבר החרבן. להשמעות. שם ויונתן תרגם לאשמעותך בסורא וים לפרש להשמעות אזנים כי הפליט יבא אליך ויגיד לך החורבן להשמעות אזנים לא למראה עינים כי אפשר שהיה הפליט באחד המקומות מארץ ישראל חוץ לירושלם מכל מקום יש לתמוה איך לא הגיעה השמועה עד חמשה חדשים מן החרבן ואפשר שהלכו חיל הכשדים לכבוש מקום אחר והשבויים עמהם עד בואם לבבל: ביום ההוא יפתח פיך את הפליט. עם הפליט שתאמר לבני הגולה הנה כאשר כבאתי לכם ולא שמעת' ולא הייתם מאמיני' לדברי ות"י ביומ' ההוא יתפתח פומך במיתי משיזבא: ותדבר ולא תאלם עוד. כיון שיגיע אליה' כל נבואותיך תוכל לדבר אתם ולהוכיח' כי לא יהיה להם פתחון פה להשיבך דבר ומה שאמ' ולא תאלם עוד לפי שאמ' לו בנבוא' הבקעה ולשונך אדביק אל חכך ונאלמת ולא תהיה להם לאיש מוכיח: ויהי דבר יי'. בן אדם עתה החל בפורענות האומות השכנות לארץ ישר' ששמחו לחרבנה ובכלותו לדבר בחרבן ארץ ישר' בבר' הזאת פתח בחרבן האומות: ואמרת

ואמרת לבני עמון · יען אמרך · אמר לשון נקבה כנגד הכנסה : האח · ענין שמחה וגילה וכן האח האח ראתה עינינו והדומים להם וכן תיאחדו : כי נחל · כמעל מפעלי הכפל ועקרו נחלל והוא קמוץ אף על פי שהוא עבר כמו שידמה הענין וכמו כי נשמה שהוא עבר ואילו היה בינוני היה נשמה בשוא הנון כן נחל כאמר שהוא עבר · ואף על פי שהוא קמוץ מצאנו כמוהו כמו שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו ואמר נחל כמו שאמר הנני מחלל את מקדשי : ואל אדמת ישראל כי נשמה · והיא ארץ עשרת השבטים שעמדה שממה משנת שש לחזקיהו כי הלכו בגולה אז שמחו כאשר ראו כי בית יהודה שנשארו הלכו בגולה · לכן הנני נותנך · בקמץ הנון והטעם כמו שכתבנו בכמה מקומות כי כשידבר כנגד אומה פעם מדבר לשון נקבה כנגד הכנסה ופעם לשון זכר כנגד העם : לבני קדם · אמר אף על פי שנמלטו מיד נבוכד נצר שנפל לו גורלו על ירושלם לא ישמחו בעבור זה כי לבני קדם והם מדי ופרס יהיו למורשה שירשו את ארצ׳ : וישבו טירותיהם בך · לא שילכדוה וילכו להם אלא כמו שירשוה ישבו בה ויהיו מיישבים אותה בטירות והיכלות שיבנו בה : המה יאכלו פריך והמה ישתו חלבך · דרך משל כמו שת״י אינון יכלון טוב ארעיך ואינון יבזון נכסך : ונתתי את רבה · היא עיר המלוכה : לנוה גמלים : כי אחר זמן שיכבשו אותה מדי ופרס מ מעבמם או מפני עם אחר שיבא עליהם תהיה חריבה ותהיה לנוה גמלים ולמרבץ צאן : וידעתם כי אני יי׳ · תדעו כי אני יי׳ היכול על הכל ומשגיח בכל ומה שבא על ישראל בעונם היה ומה שיבא לכם גם כן לפי שמחתם לאיד ישראל : כי כה אמר יי׳ · יען מחאך יד · לשמחון ארץ ישראל הכית כף אל כף לשמחה כמו וכל עצי השדה ימחאו כף ויכו כף ויאמרו יחי המלך וכן ירקע אדם רגלו על הארץ לשמח׳ והוא הרקוד : מחאך · מקור ובא פ״א הפעל בפתח מפני אות הגרון כי היה דינו בחירק כמו בשברי לכם בפתחי את קברותיכם והדומים לו ומפני אות הגרון יפתח פ״א הפעל כמו ובמחשם את בניהם לפעמו במחנה דן ואמר רקעך בפתח פ״א הפעל גם כן ואף על פי שאין הקו״ף גרונית ובא כן לזוג המלות : בכל שאטך בנפש · תרגום ויבז עשו את הבכורה ושאט עשו שמחת לרעתם בכל בזיון שהיית מבזה אותם בנפשך ובלבך : שאטך · מקור והשי״ן בקמץ והיה משפטו להקרא חטף כמו בשכבך ושב רחב להניח האלף : לכן · ונתתיך לבג לגוי׳ : לבג כתי׳ וענינו מאכל כמו פת בג וקרי לבז והענין אחד כי המאכל הוא משל על הבזה

נחל ב׳ א׳ קמץ וא׳ פתח ובתרי לישני וסימ׳ אשר נחל משה · אל מקדשי כי נחל · בתרא קמץ : טירותיהם ג׳ בל בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ וישבו טירותיהם בך · מתחת הטירות · ואלה מושבותם לטירותם דד״ה : עליך ג׳ מטע׳ וסימ׳ לכן הנני נטיתי את ידי : בל ידעיך בעמים · דכר ואכרת : בהערים ד׳ וסימ׳ נבסר בספר שפטים

ואמרת לבני עמון שמעו דבר־אדני
יהוה כה־אמר אדני יהוה יען אמרך
האח אל־מקדשי כי־נחל ואל־
אדמת ישראל כי נשמה ואל־בית
יהודה כי הלכו בגולה : לכן הנני
נתנך לבני־קדם למורשה וישבו
טירותיהם בך ונתנו בך משכניהם
המה יאכלו פריך והמה ישתו חלבך
: ונתתי את־רבה לנוה גמלים ואת־
בני עמון למרבץ־צאן וידעתם כי־
אני יהוה :
כי כה אמר אדני יהוה יען מחאך יד
ורקעך ברגל ותשמח בכל־שאטך
בנפש אל־אדמת ישראל : לכן
הנני נטיתי את־ידי עליך ונתתיך
לבג לגוים והכרתיך מן־העמים
והאבדתיך מן־הארצות אשמידך
וידעת כי־אני יהוה :
כה אמר אדני יהוה יען אמר מואב
ושעיר הנה ככל־הגוים בית יהודה :
לכן הנני פתח את־כתף מואב
מהערים מעריו מקצהו צבי ארץ
בית הישימות בעל מעון וקריתמה :
לבני־קדם על־בני עמון ונתתיה
למורשה למען לא־תזכר בני־עמון
בגוים : ובמואב אעשה שפטים
וידעו כי־אני יהוה :
כה אמר אדני יהוה יען עשות
אדום בנקם נקם לבית יהודה
ויאשמו אשום ונקמו בהם :

ותימר לבני עמון קבילו פתגמא
דיי אלהים כדנן אמר יי אלהים חלף
דאמרתא חדוא על מקדשי ארי
איתחל ועל ארעא דישראל ארי
צדיאת ועל דבית יהודה ארי
הליכו בגלותא : בכן הא אנא
מסר ליך לבני מדינחא לירותא
ויתובון בירניתהון ביך ויגרון ביך
משכניהון אינון יכלון טוב ארעיך
ואינון יבזון נכסך : ואתן ית רבה
למדור גמלין וית בני עמון לבית
מישרי עדרין דען ותדעון ארי
אנא יי : ארי כדנן
אמר יי אלהים חלף דיטפחתא
בידך ורפסתא בריגלך וחדיתא
בכל ציפוח נפש על ארעא דישראל :
בכן הא אנא מרים ית מחת
גבורתי עלך ואתנינך לביזא לעממי
ואשיצינך מביני עממיא ואבדינך
מן מדינתא אצדינך ותידע ארי
אנא יי : כדנן אמר
יי אלהים חלף דאמרו מואבאי
ושעיר מה שנו מכל עממיא דבית
יהודה : בכן הא אנא תבר ית
תקוף מואב מקירויהון מכרכיהון
עד פציחיהון חדות ארעהון בית
ישימות בעל מעון וקריתים :
לבני קדם על בני עמון ואמסרינה
לירותא בדיל דלא יהי דכרן בני
עמון בעממיא : ובמואב אעביד
פורענות דינין וידעון ארי אנא יי :
כדנן אמר
יי אלהים חלף דעבדו אדומאי
בתקוף פורענות לבית יהודה
ותבו חובא ואיתפרעו מנהון :

סימ׳ כ׳ : השימות ד׳ וסימ׳ ויחנו על הירדן מבית הישימות והערבה עד יס׳ · ובית פעור ואשדוד · לכן הנני פתח את כתף מואב · ומשהכין באתיהון אוריתא הישמת ד׳ כתיב בן · יהושע והשמו׳ כתיב · יחזקאל השימות :

רשי

האח · לשון שמחה : כי נחל · כי נחלל והיתה מורשה לאחרים : לבני קדם · כשדים ופרס לצד מזרח הם : יען מחאך יד ורקעך ברגל · לשם שמחה ואף על פי שבראש הספר אמר כן לענין אבל הכה בכפך ורקע ברגלך ואמור האח יש דברים שעושין אותם לאבל ולשמח׳ אבל אין ענינ׳ שוה וכן חלילים לכלה ולמת : ורקעך · לשון מרפס : בכל שאטך · לשון בזיון פותרין בו כמו ויבז עשו מתרגם אוכלום ושאט עשו ואני אומר שאט לשון שאף גלוזמנ״ט בלע״ז : הנה ככל הגוים בית יהוד׳ · בטלה אהב׳ הב״ה מהם ומאסו לתת ביד נבוכד נצר כשאר הגוים ומדרש אגדה שנכנסו להיכל וקפלו כרוית הכרובים שבר שלמה על קיר ההיכל כמעורות איש ולויות והוציאום לחוץ אמרו ראו אלו שהיו מראים עצמם כבנועים במה היו עסוקין : הנני פותח את מכברי ארץ מואב אשר בספר בסוף גבולם הוא הכתף סוף גבול ארצ׳ כמו ולכתף הספית אל הכתף דמתרג׳ לעיברא : לבני קדם · אפתח אותם שיבאו על בני עמון דרך ארץ מואב : ודרכה

והגימל והזין מתחלפין באלפא ביתא ד׳את ב׳ח : כה אמר יי׳ · יען אמר מואב ושעיר · אמור · מקור : מואב · הוא עיקר האמירה לפיכך הוא לשון יחיד כמו ותדבר מרים ואהרן ותכתוב אסתר המלכה ומרדכי היהודי אמר בהם לשון נקבה לפי שהנקבה עיקר המעשה וזכר שעיר עם מואב שהם שכנים ושמחו בגלות ישראל כמו שאמר בנבואת עובדיה : הנה ככל הגוים בית יהודה · לפי שנשאר בית יהודה אחר גלות ישראל חשבו כי לא יגלו בית יהודה מפני בית המקדש אשר היה בתוכם ועתה כשראו שגלו אמרו הנה ככל הגוים לקי בית יהודה כי כל הגוים על ידי סנחריב ונבוכד נצר והנה הם גם כן כהם ולא הועילה להם שכינ׳ הא׳ יתברך אשר היה בתוכם : לכן הנני פותח את כתף מואב · עבר מואב כמו ולכתף הבית ובמוך יאמר כתף בגבול אמר אפתח עבר מואב מהערי׳ מצד הערי׳ הבצורו׳ שלו שהיה בוטח בהם משם אפתח שיכנסו בהם אויביהם וכפל עוד מעריו מקצהו כלומר מעריו שהם בקצה גבולו כי הערים אשר על הגבול יבצר אותם אדם ויחזק אותם יותר משאר הערים ומה הם אותם הערים צבי ארץ חמדת ארצו הם והם בית הישימות : בעל מעון וקריתמה וכתיב · לקריתמה בלא יוד אחר התי״ו וקרי ביוד ואחד הוא · לבני קדם על בני עמון · לבני קדם אקרא שיבאו על בני עמון ושנה בענין בני עמון בפרשת מואב לפי שהם הדעו יותר לישר׳ ורדפו אותם יותר בגלותם כמו שאמר בנבואת עמוס על בקעם הרות גלעד למען הרחיב את גבולם וכן אמר בנבואת צפניה שמעתי את חרפת מואב וגדופי בני עמון בני עמון הרבו גדופים וכן אמר הנה יען אמרך האח ואמר יען מחאך יד ורקעך ברגל ותשמח וגו׳ לפי׳ הרבה בפורענות ושנה בה בפרשת מואב לפי שבני עמון ומואב אחים היו וארצותם סמוכות זו לזו : ונתתיה למורשה · אתננה להם למורשה כמו שאמר למעלה : ובמואב · מבואר הוא : כה אמר · עתה אומר פורענות שעיר שזכר בפרשת מואב כי שעיר הוא אדום : יען עשות אדום בנקם נקם לבית יהודה · הראו בהם מעשה נקם ואף על פי שהם לא חטאו להם ועשו להם מה שעשו כמו שאמר בנבואת עובדיה ואל תעמוד על הפרק להכרית את פליטיו וכל הענין כמו שאומר שם : ויאשמו אשם · אשמו ותעאו עליהם כי אחיהם היו ולא זכרו ברית אחים ויאשמו האלף׳ בשו״א : ונקמו בהם כמכה בו אחרים בקשר הבי׳ת מבנין נפעל כמו ואני נקמתי בכם הנקמו בה :
לכן

ודדנה · ויתבי דדן : ביד עמי ישראל · הם יהיו שלוחי לנקום נקמתי · יען עשות פלשתים בנקמה · בשנאה ובפרך כאדם הנוקם נקמתו באויבו : את כרתי · עמא דחייבין לאשתיצאה ואומר אני לפי שראיתי במקו׳ אחר קורא אל פלשתים כרתים הוי יושבי חבל הים גוי כרתים ואינו קורא כן לאומה אחרת נראה בעיני שים גבול בפלשתים

לכן כה אמר יי׳ : ונתתיה חרבה מתימן · אתן ארום חרבה מצד תימן כלו׳ מתימן תחרב כי תימן בכור אליפז בן עשו וארצו נקראת על שמו תימן וכן אמר בנבואת ירמיה האין עוד חכמה בתימן ויונתן תרג׳ מדרומא : ודדנה · הה״א נוספת כי הוא מלעיל הטעם בדל״ת רוצה לומר יושבי דדן בחרב יפלו ודדן היא עיר גדולה

ונטיתי ידי על ארום חד מן ו׳ דחס׳ את וסימ׳ דם · ארבה · חשך · והארב קם מורה · ארץ כי תחטא · והנה נטיתי ידי עליך ואגרע חקך · ונטיתי ידי על אדום · הנני נטה ידי על פלשתים · הנני אליך הר שעיר · על כן חרה אף יי׳ בעמו ; ויי׳ הטה ידו · ויד ידו על צפון · ידו נטה על הים · ונטיתי ידי על יהודה ·

שמו כרתי וכן אני מוכ׳ בספ׳ שמוא׳ בגדוד שטרף את צקלג א אנחנו פשטנו על נגב הכרתי : חוף הים · מארק׳ א בל׳ הם פלשתי׳ שיושבין במקצוע ד דרומית מערבית של גבול ארץ ישראל על הים האחרון : בעשתי עשרה · לצדקיהו : על ירושלם · שהיתה במצור : האח · לשון קול שמחה : נשברה דלתות העמים · עיר שכל האומות נכנסי׳ לה לסחורה עתה תשבר כי לא ילך המצור ת מעליה עד תלכד : נסבה אלי · מעת הוסבה סחורות העמים אלי : אמלאה החרבה : אתמלא אני מן העיר ירושלם החרבה : וסחיתי · ועקרתי כמו בית גאים יסח יי׳ ו ונסחתם מעל : לצחיח סלע · לפי שהיתה בנויה בסלע בתוך הים כשתנתץ ויסח עפרה אל הים ישאר הסלע חלק וכן ת״י לשעיעות כיף גלי : משטח חרמים · על הסלע ישטחו הדייגים את ח חרמי מכמרותם לנגבם : ובנותיה אשר בשדה · הכפרים המשועבדים לה סביבותיה : והקים

לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה וְנָטִתִי יָדִי יו חס׳ א׳ בליש׳
עַל־אֱדוֹם וְהִכְרַתִּי מִמֶּנָּה אָדָם
וּבְהֵמָה וּנְתַתִּיהָ חָרְבָּה מִתֵּימָן וְדְדָנֶה ל׳ ומל׳ למ׳
בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ : וְנָתַתִּי אֶת־נִקְמָתִי
בֶּאֱדוֹם בְּיַד עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְעָשׂוּ בֶאֱדוֹם
כְּאַפִּי וְכַחֲמָתִי וְיָדְעוּ אֶת־נִקְמָתִי ל׳ · ל׳
נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה :
כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה יַעַן עֲשׂוֹת
פְּלִשְׁתִּים בִּנְקָמָה וַיִּנָּקְמוּ נָקָם ל׳
בִּשְׁאָט בְּנֶפֶשׁ לְמַשְׁחִית אֵיבַת עוֹלָם : נ׳ · ב׳
לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי נוֹטֶה ר״פ ב׳ יו חס׳ א׳ בליש׳
יָדִי עַל־פְּלִשְׁתִּים וְהִכְרַתִּי אֶת־
כְּרֵתִים וְהַאֲבַדְתִּי אֶת־שְׁאֵרִית חוֹף ל׳
הַיָּם : וְעָשִׂיתִי בָם נְקָמוֹת גְּדֹלוֹת
בְּתוֹכְחוֹת חֵמָה וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה ל׳ ומל׳ ובתוכחות
בְּתִתִּי אֶת־נִקְמָתִי בָּם :
כ ו וַיְהִי בְּעַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה חצי הספר
שָׁנָה בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה ג׳
אֵלַי לֵאמֹר : בֶּן־אָדָם יַעַן אֲשֶׁר־
אָמְרָה צֹּר עַל־יְרוּשָׁלִַם הֶאָח נִשְׁבְּרָה
דַּלְתוֹת הָעַמִּים נָסַבָּה אֵלָי אִמָּלְאָה ג׳ · ל׳ · ל׳
הָחֳרָבָה : לָכֵן כֹּה אָמַר ל׳
אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי עָלַיִךְ צֹר וְהַעֲלֵיתִי
עָלַיִךְ גּוֹיִם רַבִּים כְּהַעֲלוֹת הַיָּם לְגַלָּיו ל׳
: וְשִׁחֲתוּ חֹמוֹת צֹר וְהָרְסוּ מִגְדָּלֶיהָ ח׳ · ל׳ · ב׳
וְסִחֵיתִי עֲפָרָהּ מִמֶּנָּה וְנָתַתִּי אוֹתָהּ
לִצְחִיחַ סָלַע : מִשְׁטַח חֲרָמִים תִּהְיֶה
בְּתוֹךְ הַיָּם כִּי אֲנִי דִבַּרְתִּי נְאֻם אֲדֹנָי
יְהוִה וְהָיְתָה לְבַז לַגּוֹיִם : וּבְנוֹתֶיהָ
אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בַּחֶרֶב תֵּהָרַגְנָה וְיָדְעוּ ל׳
כִּי־אֲנִי יְהוָה :

בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים וְאָרִים
מַחַת גְבוּרְתִּי עַל אֱדוֹם וַאֲשֵׁיצֵי
מִינַהּ אֱנָשָׁא וּבְעִירָא וְאֶתְנִינַהּ ח
חוּרְבָא מִדָּרוֹמָא וְיָתְבֵי דְדָן בְּחַרְבָּא
יִתְקַטְלוּן : וְאֶתֵּן יָת פּוּרְעָנוּתִי
בֶּאֱדוֹם בְּיַד עַמִּי יִשְׂרָאֵל וְיִתְמַסְרוּן
וְיִתְפַּרְעוּן מִן אֱדוֹם כְּרוּגְזִי
וּכְחֵימְתִי וְיִדְעוּן יָת פּוּרְעָנוּתִי אֲמַר
יְיָ אֱלֹהִים :
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים חֲלַף דַּעֲבָדוּ
פְלִשְׁתָּאֵי בִּדְבָבוּ וְיִתְפָּרְעוּן פ
פּוּרְעָנוּ בְּצִיפוּת נְפַשׁ בְּדִיל לְחַבָּלָא
דִּדְבָבוּת עָלַם : בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
אֱלֹהִים הָא אֲנָא מְרִים יָת מַחַת
גְּבוּרְתִּי עַל פְּלִשְׁתָּאֵי וַאֲשֵׁיצֵי יָת
עַמָּא דְחַיָּבִין לְאִשְׁתֵּיצָאָה וְאוֹבִיד
יָת שְׁאַר סְפַר יַמָּא : וְאַעְבֵּיד בְּהוֹן
פּוּרְעָנְוָן רַבְרְבָן בְּתְקוֹף רְגַז ו
וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ בְּדְאֶתֵּן יָת
פּוּרְעָנוּתִי בְּהוֹן :
וַהֲוָה בְחַדָא עַסְרֵי
שְׁנִין בְּחַד לְיַרְחָא הֲוָה פִּתְגָּם
נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימָר :
בַּר אָדָם חֲלַף דַּאֲמָרַת צוֹר עַל
יְרוּשְׁלֵם חֲדוּא אִתְבָּרַת דַּהֲוַת
מְסַפְקָא סְחוֹרָא לְכָל עַמְמַיָּא
אִסְתַּחֲרַת לְמֵיתֵי לְוָתִי דַּהֲוָת
מַלְיָא חֲרוּבַת :
בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אֲנָא
שָׁלַח רוּגְזִי עֲלָךְ צוֹר וְאַסֵּק עֲלָךְ
מַשִּׁירְיַת עַמְמִין סַגִּיאִין כְּמִיסַּק יַמָּא
בְּאִתְרְגוֹשַׁת גַּלּוֹהִי : וִיחַבְּלוּן
שׁוּרֵי צוֹר וְיִפְגְּרוּן סִגְדָּלָהָא וְאַעֲקַר
עֲפָרָהּ מִינַהּ וְאֶתֵּן יָתַהּ לִשְׁעִיעוּת
כֵּיף גַּלֵּי : מִשְׁטַח צַיָּדִין תְּהֵי בְּגוֹ
יַמָּא אֲרֵי אֲנָא גְּזָרִית בְּמֵימְרִי אֲמַר יְיָ
אֱלֹהִים וּתְהֵי לְבִזָּא לְעַמְמַיָּא : וְיָתְבֵי כַפְרָנָהָא דִּי בְּחַקְלָא בְּחַרְבָּא יִתְקַטְלוּן וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ :

בארץ ארום וכן זכרה ירמיה בנבואתו יושבי דדן : ונתתי · ביד עמי ישראל · מזה נראה כי נבואה זו עתידה ואפשר גם כן שהיתה בבית שני שנגבר׳ יד ישרא׳ עליהם והחריבו וזה לא ידענו כי לא נכתבו דברי בית שני בספר נבואות : כאפי וכחמתי · בכף רוצ׳ לומר כמו שהיה אפי וחמתי גדולה עליה׳ כן יעשו בהם נקמה גדולה : כה אמר יי׳ · בנקמה · הם עשו עם ישראל רעה בנקמה כלומר בענין רעת הנקמ׳ שהיא גדולה מרעה אחרת כאילו ישרא׳ הרעו להם תחלה והם לקחו כ נקמת׳ מהם ויונתן תרג׳ בדבבו · בשאט בנפש · בבזיון שהיו מבזים אותם בנפשות׳ להרע להם דרך בזיון וקלון : למשחית איבת עולם · שם כמו והודי נהפך עלי למשחית כלומר הרעו להם להשחתה להיות איבת עולם ב ביניהם : לכן · והכרתי את כרתים · משפח׳ גדולה מפלשתים וכן כאמר עליהם פשטנו נגב ה הכרתי וכן גוים כרתים : את שארית חוף הים · כי עכו אבר בחרבן ארץ ישראל כי הים ה האחרון הו׳ גבולם וארץ פלשתי׳ ים מתכ׳ גם כן על חוף הים ואותו נשאר אחר חרבן ארץ ישראל ועליו אמר והאברתי : ועשיתי · מבואר הוא : ויהי בעשתי עשרה שנה · לא שנה לצדקיהו שהיא שנת החרבן כי אז אמרה צור על ירושלם האח : באח׳ לחדש : לא גלה באי זה חדש וכיון שסתם אותו נראה כי על חדש החרבן אמר שהוא חדש אב : בן אדם · האח · ענין שמחה כמו שפירשנו : נשברה דלתות העמים · העיר שהיתה דלתות העמים שהיו כ נכנסים ויוצאים בה הסוחרים בסחורתם מכל העמים : נסבה אלי · אותה הסחור׳ שהיו מביאי׳ הסוחרים בה נסבה ונתגלגלה אלי כי כיון שתחרב היא יבאו לי · נסבה · מבני׳ נפעל ושרשו סבב והוא נפעל עבר לנזיר׳ פעל בצרי : אמלאה החרבה · אני אמלא מסחורות אחר שהיא חרבה כי כיון שהיתה במצור ב״א שנה ל לצדקיהו ידעו לא תמלט ותחרב וחשבו אותה לחרבה טרם יום החרבן · אמלאה האל״ף מבנין נפעל בתוספת ה״א · החרבה מבנין הפעל ולתקן קריא׳ הח״ית שהיא גרוכית נקדו הה״א בקמץ רחב והח״ית בחטף קמץ : לכן · כהעלות הים לגליו · כי בהסתער הים מפני הרוח מעל׳ גליו למעלה ותרג׳ יונ׳ כמיסק ימא באיתרגושת גלוהי : ושחתו · וסחיתי · עפרה

יען קראתי ותמאנו · כי נטה אל אל ידו : דלתות ב׳ וסימ׳ בן אדם יען אשר אמרה · ועשויה אליהם אל :
חומות ח׳ בקריאה וסימ׳ ביום יושר השיר · ואת כל חומות ירושלם סביב נתצו דמלכים · ושחתו חומות צר ·
ויבן את בית חורון העליון · הטיבה ברצונך את ציון · ויהי כאשר שמע סנבלט · ואצאה בשער הגיא לילה ·
זנח יי׳ מזבחו נאר מקדשו · וסימ׳ תקפו דמלכא חבלו ובנה ואייתב סנבלט נפק למדבחא · וכל ירמיה דכוו׳
חומות במ״ג חומת וסי׳ ונתתיך לעם הזה · והצתי אש בחומת דמשק · ופקדתי על בל בבבל וסי׳ טורא דדמשק
נפל : צור י׳ מל׳ בליש׳ בקריאה וסי׳ וישלח חירם מלך צור דמלכים · ואמרת לצור הו׳ שבת ב׳ בפסוק · באנק
חלל · חכמיך צור · כי כצור נדמה · שא קינה על מלך צור · כאשר ראיתי לצור · צור תעודה חתום תורה ·
גבל ועמון ועמלק פלשת :

ממנה · כי כצור נבנתה על סלע בתוך הים וכסו הסלע עפר לצורך הייש׳ וכאשר כסוהו מי הים בעת חרבנה סחבו והשליכו ממנה עפרה ונשאר הסלע יבש כמו שהיה מתחלה
לצחיח סלע · המקום הגבוה בסלע יקרא צחיח והוא המקום היבש שבו לפיכך נקרא כן וכן שכנו בציחה מקום יבש וצמא כמו והשביע בצחצחות נפשך ויונתן תרגם
לשעיעות כיף גלי · כלומר שיהיה הסלע חלק ואין עליו עפר : משטח חרמים תהיה · שהציידים ישטחו רשתותם שם באותו הסלע שיהיה יבש ונגוב כי מה שאומר אחר זה
וכסוף המים הרבים זה יהיה לשעה כשיעלה הים עליה ושטפנה וישוב הים למקומו וישאר הסלע יבש ונגוב : והיתה לבז לגוים · כי הגוים כשיבאו עליה יבוזוה וישללוה :
ובנותיה · הם הכפרים : תהרגנה · יהרגו אנשיהן :

כי

כי כה אמר. מלך מלכים. כי כל מלכי הארץ תחתיו ואמר זה רוצה לומר שיבא על צור עם מלכיה אומותיו כי הוא מלך עליהם ויביאם לאשר ירצה: בנותיך. דייק וסוללה. פירשתי למעלה בפרשת לבנה: צנה. כלי מגן הנקרא טרג"א בלע"ז ובערבי ויונתן תרגם ויקים עליך די מזיינין בתריסין: ומחי קבלו. פירשו בו שהוא כלי שמשליכים בו אבנים בחומה לנתצה. מחי מכה תרגום מכה מחי. קבלו נגדו תרגום נגד קבל וכן ויכהו קבל עם נגד העם ויש לפרש כי השם נוספת והוא מדברי רבותי' ז"ל שאמרו מתלקטין בחי קבל והוא הקשת שקורין ארק"א בליסטר"א ומורים בו חצים לעומדים בחומה שלא יראו בחומה מפחד החצים ולא ילחמו ותרג' יונתן ומחת פגזוהי. בחרבותיו. הם כלי המפץ שמנפצים ומשברים בהם ה האבנים: משפעת סוסיו. מרבוי וכן שפעת גמלים תכסך ויכסך על דרך הפלגה: אבקם. האבק שיעלו ברגליהם: תרעשנה חומותיך. על דרך הפלגה: כמבואי עיר מבקעה. כמו שבאין בעיר מבוקעה בלא יגיעה ובלא מלחמה כן יבאו בשעריך. מבואי קבוץ מן מבוא: בפרסות סוסיו. ומצבות עזך לארץ תרד. הם המגדלים הגבוהים שהם נצבי' למעלה והם מצבות העז כי בה יעז ויסגב ה האדם ובאמרו תרד רוצ' לומר כל אחד מן המצבות: ושללו חילך. כתרגומו נכסך: רכלתך. סחורתך: ועפרך. עפר הבנין: והשבתי המון שיריך. רבוי שיריך שהיית שמח ומנגנת ושרת מרוב טובה: ונתתיך. תהיה תהיה הנקב' שלא לנוכח וכן תבנה ואמר לא תבנה עוד והעיר שהיא בנויה היום הנקראת צור היא ב בנויה על שפת הים כי צור ה הקדומה היא בתוך הים והיא כ צחיח סלע: כה אמר ה' מפלתך. מפלת ההרוגים: באנק חלל. כמו יאנק חלל ואנקת החלל היא יציאת נשמתו שהוא בקול בשעת מותו ויונתן תרג' בניהום מטעני חרב: בהרג. כמו בהרג ובכפול ה"א הבנין הוטלה תנועת על בית השמוש: הרג' שם הפועל ואמר שם הפעל אחר הפעולה לחזק הענין כמו ויכם דוד כוס למען טבוח טבח בצוע בצע בוגדי בגד והרומים להם: וירדו. הענין הזה כולו כי יפחדו על עצמם כי יאמרו עיר גדולה וסוחרת כזאת חרבה ואיך נעמוד אנחנו: וחרדו לרגעים. לשעות ולרגעים כלומר תמיד ות"י ויזועון מן קדם תבריהון תרגם לרגעים מן רגע הים שורי רגע: וכסאו. נושבת מימים. כי מהסחורות שהיו באות אליה דרך ים נתישבה ועלתה במעלה ואמר מימים לשון רבים כלומר ים אוקינוס וים סוף וים מערבי ושאר הימים כי דרך כלם היו באים אליה סוחרי' ות"י דהות יתבא בנוימיא: העיר ההללה. הה"א במקום אשר כי לא תבא הה"א הידיעה בעברי' וכן וכל ההקדים שמואל כמו אשר הקדים: אשר היתה חזקה בים. רוצה לומר באיי הים היתה היא החזקה שבהם העיר היתה חזקה בבנינה וכן יושביה חזקים ות"ד דהוית יתבא בתקוף ימא: אשר נתנו חתיתם לכל יושביה. מרוב חזקים נתנו חתיתם ומוראם לכל יושבי הים וזכר הים בלשון נקבה כמו שאמר גם כן ואת הים הוריד מעל הבקר הנחשת אשר תחתיה ויונתן תרגם איכדין אתמסרו לתבר כל יתבהא פירוש כמו יושביה לצור על דרך רחוקה: עתה יחרדו. בשוא החי"ת: האין. בשו"א אחת לבד והנון במקום מ"ם וכן לקץ הימין כמו הימים ותרגם יונתן פרוריא וכן תרגם ירעשו האיים למעלה אבל ונבהלו האיים אשר בים תרגם כנוותא דבימא וזה עשה מפני שנכפל בפסוק ופרוריא פירוש מגדלי הערים והכפרים וכן תרגם ירעשו מגדלות יזועון פרוריא וכן בדברי רבותינו ז"ל פרוריה: מצאתך. כתרגומו במיפק גלוותיך: כי כה אמר ה'. כערים אשר לא נושבו. כי כשנהרסה הסלע תלך מידה שלא היה שם עיר מעולם: בהעלות

כי כה אמר אדני יהוה הנני מביא אל צר נבוכדראצר מלך בבל מצפון מלך מלכים בסוס וברכב ובפרשים וקהל ועם רב: בנותיך בשדה בחרב יהרג ונתן עליך דיק ושפך עליך סללה והקים עליך צנה: ומחי קבלו יתן בחמותיך ומגדלתיך יתץ בחרבותיו: משפעת סוסיו יכסך אבקם מקול פרש וגלגל ורכב תרעשנה חומותיך בבאו בשעריך כמבואי עיר מבקעה: בפרסות סוסיו ירמס את כל חוצותיך עמך בחרב יהרג ומצבות עזך לארץ תרד: ושללו חילך ובזזו רכלתך והרסו חומותיך ובתי חמדתך יתצו ואבניך ועציך ועפרך בתוך מים ישימו: והשבתי המון שיריך וקול כנוריך לא ישמע עוד: ונתתיך לצחיח סלע משטח חרמים תהיה לא תבנה עוד כי אני יהוה דברתי נאם אדני יהוה:

כה אמר אדני יהוה לצור הלא מקול מפלתך באנק חלל בהרג הרג בתוכך ירעשו האיים: וירדו מעל כסאותם כל נשיאי הים והסירו את מעיליהם ואת בגדי רקמתם יפשטו חרדות ילבשו על הארץ ישבו וחרדו לרגעים ושממו עליך: ונשאו עליך קינה ואמרו לך איך אבדת נושבת מימים העיר ההללה אשר היתה חזקה בים היא וישביה אשר נתנו חתיתם לכל יושביה: עתה יחרדו האין יום מפלתך ונבהלו האיים אשר בים מצאתך: כי כה אמר אדני יהוה בתתי אתך עיר נחרבת כערים אשר לא נושבו

ארי כדנן אמר יי אלהים הא אנא מיתי על צור נבוכד נצר מלכא דבבל מציפונא מלך מלכיא בסוסן וברתיכין ובפרשין ומשרין ועם סגי: יתבי כפרנך די בחקלא בחרבא יקטיל ויבני עלך כרקום ויצבור עלך מיליתא ויקים עלך די מזיינין בתריסין: ומחת פגזוהי יהב בשורך ומגדלך יתרע באבני ברזליה: מריפסת סוסוותיה יחפינך אבקהון מקל פרשין וגלגלין ורתיכין יזועון שורך במיעלוהי בתרעך כמא דעלין בקרתא דמתרעא משור: בפרסות סוסותיה ידוש ית כל שוקך עמיך בחרבא יקטיל וקמת תוקפיך לארעא ימגר: ויבזון נכסך וישבון סחורתיך ויפגרון שורך ובתי חמדתך יתרעון ואבנך ואעך ועפרך בגו ימא ישוון: ואבטל איתרגושת זמריך וקל ניגון כינריך לא ישתמע עוד: ואתנינך לשעיעות כיף גלי משטח צײדין תהי לא תתבני עוד ארי אנא יי גזרית במימרי אמר יי אלהים: כדנן אמר יי אלהים לצור הלא מקל מפלתך קטילך בניהום מטעני חרב כד יתרמון קטולין בגויך יזועון פרוריא: ויחתון מעל כורסתיהון כל רברבי ימא ויעדון ית מעיליהון וית לבושי ציוריהון ישלחון זיע ילבשון על ארעא יתבון ויזועון מן קדם תבריהון ויצדון עלך: ויטלון עלך איליא ויימרון לך איכדין אבדת דהות יתבא בגו ימא קרתא משבחתא דהוית יתבא בתקוף ימא היא ויתבהא איכדין איתמסרו לתבר כל יתבהא: כען יזועון פרוריא ביום מפלת קטילך ויתבהלון נגוותא די בימא במיפק גלוותיך: ארי כדנן אמר יי אלהים כד אתן יתיך קריה חרבא כקירוין דלא איתותב

והקים עליך צנה. ויקים עליך די מזיינין בתריסין: ומחי קבלו. הוא אחד מתחבולות המצור לזרוק אבנים גדולות ומכה כנגדו איל קולי"א דפלפוריר"א בלע"ז ויש לועזים קבלו דפרבלית"א בלע"ז ויש לועזים פורייר"א בלע"ז: בחרבותיו. באומניות חורבן שיבא עמו: משפעת סוסיו. כשיש סוסים הרבה מעלים אבק ברגליהם ועולה ונעשה כענן ומחשיך הארץ הוא קרוי שפעת וכן שפעת מים תכסך ד דלאפויסון בלע"ז: כמבואי עיר מבקעה: כמה דעלין לקרתא דמתרעא משור ש שנפרצה חומתה: רכלתך. סחורתך: וחרדו לרגעים. לשברים פן יבא עליהם גם הם כשברך לרגעי' לשון שבר כמו רוגע הים עורי רגע על רגעי ארץ על רכאי ארץ ומנחם פיר' לשון רגע כמו כי רגע באפו: ושממו. לשון תמהון: נושבת מימים. ים נוקדין רפי ופותרין מ מיושבת מימי' קדמונים ויש נוקדי' רפי ופותרין מיושבת בחזק' על ידי ימים הסובבים לה וכן תרגם יונתן וכן הוא: אשר נתנו חתיתם. סביבות לכל היושבים חתיתם לורדפרי"מנט בלע"ז: האין. כמו האיים: מצאתך. מיציאתך בגולה: בהעלותי

בהעלות עליך את תהום · באסקותי עלך משריית עממין דסגיאין כמי תהומא ויחפונך עממין סגיאין כן ת׳ וכמשמעו בתחילה כתנה ביד כבוכר כאבר וסוף עלה הים וטבעה: את יורדי בור · עם יורדי גיהנם : אל עם עולם · עם אשר האומו׳ אשר שם מעולם : בחרבות מעולם · כערים אשר חרבו מאז סדום וחברותיה :
ונתתי צבי בארץ החיי׳ · ואתן התפאר׳ בירו׳ : בלהות · פרשו יונתן כלא הוית והפותרין אומרי׳ לשון

בהעלות עליך את תהום וכסוף המים הרבים · כפל הענין במלות שונות ואמר למעלה משטח חרמים תהיה כסוי המים היה לשעה כשעלו המים על העיר ועלה הים עליה ושטפה ואחר כך חזרו גלי הים לאחור ונשאר הסלע מגולה ויבש ויונתן תרגם זה דרך משל באסקותי עלך משריית עממין דסגיאין כמי תהומא ויחפונך עממין סגיאין : והורדתיך את

בהעלות ג׳ בקריאה וסימ׳ בהעלות י״י את אליהו · בהעלות איתך עיר נחרבת · ואחר הבינו להם ולכהנים :
תחתיות ז׳ בקריאה וסימ׳ ואת גלות תחתיות דיהושע · הריעו תחתיות ארץ פצחו הרים · והורדתיך את יורדי

בְּהַעֲלוֹת עָלַיִךְ אֶת־תְּהוֹם וְכִסּוּךְ
הַמַּיִם הָרַבִּים : וְהוֹרַדְתִּיךְ אֶת־
יוֹרְדֵי בוֹר אֶל־עַם עוֹלָם וְהוֹשַׁבְתִּיךְ
בְּאֶרֶץ תַּחְתִּיּוֹת כָּחֳרָבוֹת מֵעוֹלָם אֶת־
יוֹרְדֵי בוֹר לְמַעַן לֹא תֵשֵׁבִי וְנָתַתִּי
צְבִי בְּאֶרֶץ חַיִּים : בַּלָּהוֹת אֶתְּנֵךְ
וְאֵינֵךְ וּתְבֻקְשִׁי וְלֹא־תִמָּצְאִי עוֹד
לְעוֹלָם נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה :

כז וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי
לֵאמֹר : וְאַתָּה בֶן־אָדָם שָׂא עַל־צֹר
קִינָה : וְאָמַרְתָּ לְצוֹר הַיֹּשֶׁבֶתִי עַל־
מְבוֹאֹת יָם רֹכֶלֶת הָעַמִּים אֶל־אִיִּים
רַבִּים כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה צוֹר אַתְּ
אָמַרְתְּ אֲנִי כְּלִילַת יֹפִי : בְּלֵב יַמִּים
גְּבוּלָיִךְ בֹּנַיִךְ כָּלְלוּ יָפְיֵךְ : בְּרוֹשִׁים
מִשְּׂנִיר בָּנוּ לָךְ אֵת כָּל־לֻחֹתָיִם אֶרֶז
מִלְּבָנוֹן לָקָחוּ לַעֲשׂוֹת תֹּרֶן עָלָיִךְ :
אַלּוֹנִים מִבָּשָׁן עָשׂוּ מִשּׁוֹטָיִךְ קַרְשֵׁךְ
עָשׂוּ־שֵׁן בַּת־אֲשֻׁרִים מֵאִיֵּי
כִּתִּים : שֵׁשׁ־בְּרִקְמָה מִמִּצְרַיִם הָיָה
מִפְרָשֵׂךְ לִהְיוֹת לָךְ לְנֵס תְּכֵלֶת
וְאַרְגָּמָן מֵאִיֵּי אֱלִישָׁה הָיָה מְכַסֵּךְ :
יֹשְׁבֵי צִידוֹן וְאַרְוַד הָיוּ שָׁטִים לָךְ

בְּאַסָּקוּתִי עֲלָךְ מַשִּׁרְיַת עַמְמִין
דְּסַגִּיאִין כְּמֵי תְהוֹמָא וְיַחְפִּינַךְ עַמְמִין
סַגִּיאִין : וְאַחְתִּינִיךְ עִם נַחְתֵּי גוֹב
בֵּית אַבְדָנָא לְוָת עַמָּא דְמֵעַלְמָא
וְאַצְדִּינִיךְ בְּאַרְעָא אַרְעִיתָא בְּחָרוּבַתָּא
דְמֵעַלְמָא עִם נַחְתֵי גוֹב בֵּית אַבְדָנָא
בְּדִיל דְּלָא תִתִּיתְבִין וְאֶיתֵּן חֶדְוָא
בְּאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל : כִּדְלָא הֲוֵית
אֶתְּנִינַךְ וְכֵן תְּהֵי וְתִתְבְּעִין וְלָא
תִשְׁתַּכְחִין עוֹד לְעָלַם אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים :
וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי
לְמֵימַר : וְאַתְּ בַּר אָדָם טוֹל עַל
צוֹר אִילְיָא : וְתֵימַר לְצוֹר דְּיָתְבָא
עַל מִגְרַשׁ מַחוֹזֵי יַמָּא מְסַפְּקָא
סְחוֹרָא לְעַמְמַיָּא לְנִגְוָון סַגִּיאָן
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים צוֹר אַתְּ
אֲמַרְתְּ אֲנָא מְשַׁכְלְלָא
בְּשׁוּפְרִי : בְּגוֹ יַמָּא תְּחוּמִיךְ
אַרְדִּכְלַיִךְ שַׁכְלִילוּ בִּינְיָנִיךְ :
בִּירָוָן מִשְּׂנִיר בְּנוֹ לִיךְ יַת כָּל
גִּישְׁרַךְ אַרְזֵי מִלִּיבְנָן נְסִיבוּ לְמֶעְבַּד
תּוֹרְנִין עֲלָךְ : בְּלוֹטִין מִמַּתְנַן
עֲבַדוּ מְשׁוֹטֵי סְפִינָךְ תִּירוֹמֵי תַרְעָךְ
דַּפִּין דְּאֶשְׁכְּרָעִין מְכַבְּשִׁין בְּשֵׁן
דְּפִיל בֵּית חוּפָאָה לְאִיתִּיטְרוּן
מִמְּדִינַת אַפּוּלְיָא : בּוּץ וְצִיּוּרִין
מִמִּצְרַיִם הֲוָה פְּרָסִיךְ לְמֶהֱוֵי
לִיךְ לְאָת תַּכְלָא וְאַרְגְּוָנָא מִ
מְּדִינַת אִיטַלְיָא הֲוַת כְּסוּתִיךְ : יָתְבֵי צִידוֹן וְאַרְוַד הֲווֹ שָׁיְטִין וּמַיְתַן סְחוֹרָא לְגַוִּיךְ

רש״י: ונתתי צבי בארץ החיי׳ · ואתן התפאר׳ בירו׳ : בלהות · פרשו יונתן כלא הוית והפותרין אומרי׳ לשון מקום מרקד מעידים ומזיקים : על מבואות ים · על הכתל שהספינו׳ באות עד החומה והסערים והרכ׳ כרכי׳ ושכין על הים ואינם מקו׳ כתל ואין הספינות יכולות לקרב אליהם מבואת ים פורע בל׳ : רכלת העמים · כך היה מנהגם שוחרים הבאים לה זה מצפון וזה מדרום לא היו רשאין לעשות סחורה זה עם זה אלא יושבי העיר לוקחין מזה ומוכרין לזה : את אמר׳ אני כלילת יופי · עד עכשיו הכל אומרים על ירושלים כלילת יופי משום כל הארץ עכשיו את מתגאה לומר אני כלילת היופי סוף גמר היופי כלול בי : בוניך · ארדכלייך לשון בנין : ברושים משניר · לפי שהיתה בויה שם וגם אבל המשילה הכניה לספינה משוחת שהכבידו משאה בתוכה וטבעה ברוח קדים · משניר טור תלגא : את כל לחתים · הלוחים שנעשית אליה מהם : ארז מלבנון · שם יער שהארזים מצוין בו : תורן · הוא העץ הזקוף וגבוה התקוע בספינה שבו תולין המפרש שקורין טו״לא בל׳ ובו נקבים בראשו שהחבל שמושכין בו הספינה נכנס ויוצא בו משט בלע״ז : אלונים · מין עץ ששמו שקורין קויסנא בלע״ז : משוטיך · הם טרחבים בראשם שמנהיגים בהם האניה ר״ימש בלע״ז : קרשך · הוא הקרש הרחב שבראש הספי של ספינה אל מול התורן שבראשה אחר ובו מהפכין את הספינה לכל צדדיה ומכוונין אותה אל הדרך ורב החובל אוחז בו ובלשון משנה קברניט ובלשון לעז גוברני״אל בלעז : עשו שן בת אשורים · אי אפשר לו להיות אלא של עץ וזהו כתאשורים כאילו הוא תיבה אחת לשון תדהר ותאשור שביהם תרגמן יונתן אשכרועין ואת קברניטה של צור המשיל לקרש של אשכרוע ומצופה בשן ע״י מסמרים לנוי ולאחוז כי כן תרגם יונתן דפין דאשכרועין מכבשין בשן דפיל בית חופאה לאיתיסרון כסוייה לא יפול אבל יונתן פי׳ הקברניט הזה לפי ענין העיר על קרשי שעריה : שש ברקמה · בגד שש עשוי בציורי רקמות : מפרשך · הוא שקורין בלשון אשכנז שיגל ובלשונינו בו״לא בלע״ז : להיות לך לנס · לפורשו על כלונס הארז ולהגביהו על התורן כס בלשון משנה כלונס ובלע״ז פורקא : היה מכסך · לאהל ולגג על פני כל האניה : היו שטים לך · תופסי משוטיך להנהיגך : חובליך

מסורה: בור · מהו על המון מצרים · שם עילם וכל המונה · שתי בבור התחתיות · קראתי שמך י״י מבור תחתיות :
אלישה ג׳ בקריאה וסימ׳ ובני יון אלישה ותרשיש · וחברו דדברי הימים · מאיי אלישה היה מכסך :

רד״ק: יורדי בור · כלומר תאבדי מן העולם כמו יורדי בור והו׳ הקבר ותרג׳ יונתן ואחתינך עם נחתי גוב בית אבדנא : אל עם עולם · כלומר עם שמת׳ מעולם היום זמן רב שכבר נפש ואבד ושב עפר : והושבתיך בארץ תחתיות · כאילו את בארץ תחתיות וכפל הענין לחזק : למען לא תשבי · שלא תשבי עוד : ונתתי צבי בארץ חיים · ואתן חפץ ופאר בא׳ שהיא ארץ חיים שהיית שמחה עליה על שנחרבה היא תשוב עוד לקדמות׳ שהיא ארץ חיים ולפי שאמ׳ על צור בארץ תחתיו׳ שהיא ארץ מתים שאבדו מן העולם אמר בהפך על ארץ ישר׳ שהיא ארץ חיים ורבותינו ז״ל דרשו ארץ שמתיה חיים כלו׳ שהמתים בה מישראל יחיו לזמן תחיית המתי׳ ותרגם יונתן ואתן חדוא בארעא דישראל : בלהות אתנך · הפך כמו בהלות ענין בעתה וכליון : ותבקשי · ואם תבקשי לא תמצאי עוד לעולם ותבקשי הוי״ו כמשכת בנעיא והתי״ו בשוא ופתח ויונתן תרגם בלהות שתי מלות כדלא הוית בל׳ הות : ויהי · ואתה בן אדם · ואמרת · על מבואות ים · על מקומו׳ שנכנסים אליהם דרך ים והוא הכמל שנכנסים שם הספינות : רוכלת העמים · בוחרת את אמרת אני כלילת יופי את שבחת עצמ׳ והיית אומרת אני שלמה מכל יופי וכל טוב והולך ומספר טובה ויופיה : בלב ימים גבוליך · כי מכל צד היה לה ים : בוניך · האומנים הבונים חומותיך ומגדלותיך ובתיך : כללו יפיך · הם השלימו יפיך כי בנו אות׳ בטוב שבבנינים וביפה שבהם : ברושים משניר · כי בהר שניר היו גדלים הברושי׳ היפים : את כל לחתים · לפי שכל טוב צור היה דרך הים בספינות באות אליה ויוצאות ממנה שבח ענין הספינות שהיו בה ואמר כי לחות הספינות היו עשוים מברושים וזה לגדולה וליופי ואמר לחתים לשון רבוי ובלשון שנים רוצה לומר כי הרבוי עשוי בתכונת שנים או לפי שהספינה עשויה שני צדדי׳ כי שני ראשיה חדים והחכם ר׳ אברהם אב״ע פירש כי הטעם שים ספינות ששמים אותם משני לוחות ויונתן תרגם ית כל גשרך רוצה לומר גשר שיעברו עליו מספינה לספינה : לעשות תורן עליך · התורן הוא עץ הגבוה הנצב בספינה שמשימין בראשו הנס : עליך · רוצה לומר על ספינותיך : אלונים · הם הערמונים וכן תרגם יונתן בלוטין : משוטיך · מן כל תופשי משוט לא שהוא משקל אחר כי מן משוט יאמר משוטיך בשוא המ״ם ובלא דגש השי״ן כמו מן מקום מקומיך ומשוטיך בחירק המ״ם ודגש השי״ן והמשוטים הם העצים הארוכים שמנהיגים בהם כמו אני שיט : משוטיך · רוצה לומר משוטי ספינותיך : קרשך עשו שן · קרש ספינתך והוא דרך כלל כי לא יהיה קרש אחד לבד כי הוא אות׳ על קרשי המגדל שעושין בראש הספינה ועושין אותו המגדל בשאר הספינות מקרשי עץ טובים ויפים ובספינו׳ צור היו עושי׳ מקרשי שן לגדולה ולפאר : בת אשורי׳ · עדת אשורי׳ עשו לך קרשי שן שהביאו אותו השן מאיי כתיים כי שם הפילי׳ מצויין שעושי׳ מעצם שלהם קרשי׳ וכלים ולכך נקרא העצ׳ ההוא בכלל שן כי משיני הפיל עושים המלאכ׳ היפה ויונתן תרגם בת אשורי׳ מלה אחת מן תדהר ותאשור שתרגם דפין דאשכרועין וכן תרגם ותאשור ואשכרועין וכן תרג׳ תירוםי תרעך דפין דאשכרועין מכבשין בשן דפיל בית חופאה לאתיטרון ממדינת אפוליא ולא הבנתי מלת לאיתיטרון ובקצת נוסחאות לאתר כטרון ואשכרוע הוא הנקרא בוס״ות בלע״ז : כתים ביו״ד אח׳ כתיב וקרי בשני יודי״ן ביו״ד היחס וביו״ד הרבוי כתיים כמו אלהי העבריים : שש ברקמה ממצרים · יריעות פשתן עשויות מעשה רוקם מביאים לך ממצרים כי משם מביאים כלי פשתן ואותו השש היה מפרשך להיות לך לנס · והוא הוילון שפורשין על התורן כמו שאומר בל׳ יחזקאל וכן תרגם בל׳ פרסו נס ואומר כי דרך גדולה היו עושים בצור וילוני הספינות מיריעות שש כאות עשויות מעשה רוקם : תכלת וארגמן מאיי אלישה היה מכסך · בגדים צבועים בתכלת וארגמן שמביאים מאיי אלישה היה מכסך מלבושך או היה מכסה אהל הספינה לכסות על בני הספינה מזרם וממטר ומחורב והיה האהל או המכסה ההוא עשוי מיריעות צבועות בתכלת וארגמן לנוי : מאיי אלישה · תרגם יונתן ממדינת איטליאה : יושבי צידון וארוד היו שטים לך · הם היו מלחי׳ לצורכיהם שט׳ אוחזי המשוטי׳ מנהיגי הספינה ויונתן פי׳ היו שט׳ בעבורך להביא סחורה אליך הוו שייטין ומייתין סחור׳ לגויך :
חכמיך

חֲכָמַיִךְ צוֹר הָיוּ בָךְ הֵמָּה חֹבְלָיִךְ׃ זִקְנֵי גְבַל וַחֲכָמֶיהָ הָיוּ בָךְ מַחֲזִיקֵי בִּדְקֵךְ כָּל־אֳנִיּוֹת הַיָּם וּמַלָּחֵיהֶם הָיוּ בָךְ לַעֲרֹב מַעֲרָבֵךְ׃ פָּרַס וְלוּד וּפוּט הָיוּ בְחֵילֵךְ אַנְשֵׁי מִלְחַמְתֵּךְ מָגֵן וְכוֹבַע תִּלּוּ־בָךְ הֵמָּה נָתְנוּ הֲדָרֵךְ׃ בְּנֵי אַרְוַד וְחֵילֵךְ עַל־חוֹמוֹתַיִךְ סָבִיב וְגַמָּדִים בְּמִגְדְּלוֹתַיִךְ הָיוּ שִׁלְטֵיהֶם תִּלּוּ עַל־חוֹמוֹתַיִךְ סָבִיב הֵמָּה כָּלְלוּ יָפְיֵךְ׃ תַּרְשִׁישׁ סֹחַרְתֵּךְ מֵרֹב כָּל־הוֹן בְּכֶסֶף בַּרְזֶל בְּדִיל וְעוֹפֶרֶת נָתְנוּ עִזְבוֹנָיִךְ׃ יָוָן תֻּבַל וָמֶשֶׁךְ הֵמָּה רֹכְלָיִךְ בְּנֶפֶשׁ אָדָם וּכְלֵי נְחֹשֶׁת נָתְנוּ מַעֲרָבֵךְ׃ מִבֵּית תּוֹגַרְמָה סוּסִים וּפָרָשִׁים וּפְרָדִים נָתְנוּ עִזְבוֹנָיִךְ׃ בְּנֵי דְדָן רֹכְלַיִךְ אִיִּים רַבִּים סְחֹרַת יָדֵךְ קַרְנוֹת שֵׁן וְהָובְנִים הֵשִׁיבוּ אֶשְׁכָּרֵךְ׃ אֲרָם סֹחַרְתֵּךְ מֵרֹב מַעֲשָׂיִךְ בְּנֹפֶךְ אַרְגָּמָן וְרִקְמָה וּבוּץ וְרָאמֹת וְכַדְכֹּד נָתְנוּ בְּעִזְבוֹנָיִךְ׃ יְהוּדָה וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הֵמָּה רֹכְלָיִךְ בְּחִטֵּי מִנִּית וּפַנַּג וּדְבַשׁ וָשֶׁמֶן וָצֹרִי נָתְנוּ מַעֲרָבֵךְ׃ דַּמֶּשֶׂק סֹחַרְתֵּךְ בְּרֹב מַעֲשַׂיִךְ מֵרֹב כָּל־הוֹן בְּיֵין חֶלְבּוֹן וְצֶמֶר צָחַר׃

חַכִּימַיִךְ צוֹר הֲווֹ בִיךְ אִינוּן פַּרְנָסַךְ׃ סָבֵי גְבַל וְחַכִּימָהָא הֲווֹ בִיךְ מַתְקְפֵי צוֹרְכַךְ כָּל נַחְתֵי יַמָּא וְסַפְנֵיהוֹן הֲווֹ שַׁיְטִין וּמַיְתַן סְחוֹרָא לְגַוִּיךְ׃ פַּרְסָאֵי וְלוּדָאֵי וּפוּטָאֵי הֲווֹ בְּמַשְׁרִיתֵיךְ גֻּבְרֵי עָבְדֵי קְרָבִיךְ עֲגִילִין וְקוּלְסִין תְּלוֹ בִיךְ אִינוּן אַסְגִּיאוּ זִיוֵךְ׃ בְּנֵי אַרְוַד וְכָל מַשִּׁרְיָתִיךְ עַל שׁוּרַיִךְ סְחוֹר סְחוֹר וְאַף קַפּוֹטְקָאֵי בְּמִגְדְּלַיִךְ הֲווֹ שִׁלְטֵיהוֹן תְּלוֹ עַל שׁוּרַיִךְ סְחוֹר סְחוֹר אִינוּן שַׁכְלִילוּ שׁוּפְרִיךְ׃ מִן יַמָּא מַיְתַן סְחוֹרָה לְגַוִּיךְ מִסְגֵּי כָל עוּתַר בִּכְסַף בַּרְזֶל עֲבַץ וַאֲבַר יְהַבוּ בְּבֵית גִּנְזַךְ׃ יָוָן תּוּבַל וּמֶשֶׁךְ אִינוּן תַּגָּרַךְ בְּנַפְשָׁא דַאֲנָשָׁא וּמָנֵי נְחָשָׁא מַיְתַן סְחוֹרָה לְגַוִּיךְ׃ מִמְּדִינַת גַּרְמַמְיָא סוּסָוָן וּפָרָשִׁין וְכוּדְנַוָן מַיְתַן סְחוֹרָא לְגַוִּיךְ׃ בְּנֵי דְדָן תַּגָּרַךְ יָתְבֵי נְגָוָן סַגִּיאָן מַיְתַן סְחוֹרָה לְגַוִּיךְ בְּקַרְנִין דְּיַעֲלִין וְשֵׁן דְּפִיל וְטַוְסִין אֲתִיבוּ קוּרְבָּנַיִךְ׃ מִן אֲרָם מַיְתַן סְחוֹרָא לְגַוִּיךְ מִסְגֵּי עוּתְרִיךְ בְּרַתְכְּרִיכִין דְּאַרְגְּוָן וְרִקְם וּבוּץ צִיוּרִין וְאַבְנִין טָבִין וּמַרְגָּלִין יְהַבוּ בְּבֵית גִּנְזַךְ׃ יְהוּדָה וְאַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל אִינוּן תַּגָּרַךְ בְּחִיטֵי רִיחוּשׁ וְקוּלְיָא וּדְבַשׁ וּמְשַׁח וּשְׁעִיף יְהַבוּ בַּחֲנוּתִיךְ׃ מִן דַּמֶּשֶׂק מַיְתַן סְחוֹרָא לְגַוִּיךְ בִּסְגֵי עוּתְרִיךְ מִסְגֵּי כָל עוּתַר בַּחֲמַר חֵילַת מְבַשַּׁל וַעֲמַר מִילַת כְּבִיתָא׃

לערוב ב׳ ובב׳ לישׁ׳ וסימ׳ רפא היום לערוב · לערב בערבך · קדמא מ״ל׃ בכסף ט״ו רפין וסי׳ נכסר ביהושע סימ׳ כ״ב׃ עזבונך ד׳ ובענין וסימ׳ תרשיש סוחרתך · מבית תוגרמה · רכלי שבא ורעמה · בואת עזבוניך

מימים׃ ראמות ג׳ כתיב כן וסימ׳ את בצר במדבר · ומעבר לירדן נתנו · ארם סוחרתך׃

רדק חכמיך צור היו בך · צור הוא לשון קריאה כלומר את צור חכמיך היו בך לא היית צריכה להביא לך חכמים מעיר אחרת יודעי הים להנהיג הספינה בחכמה כי בך היו׃ המה חובליך · חובל יקרא מושך חבלי הוילון במשפט וצריך למשכם בחכמה לקבל הרוח במשפט ואחר הוא הרב פרנס הספינ׳ התלמר שאר החובלים למשוך כפי מה שיראה והוא ה שאותו הקברניט הנקרא טימון בלע״ז וכן ינהיג הספינ׳ להדריכ׳ הדרך אשר יראה וכל זה בחכמ׳׃ זקני גבל וחכמיה · בגאים היו וכן אמר בבניין שלמה והגבלים והם היו באים לצור לחזיק בדק העיר בחומותיה ובניניה׃ כל אניות הים ומלחיה׳ · כתרגומו כל נחתי ימא וספניהון הוו שיטין ומייתן סחורה לגויך תופשי המשוטו׳ נקראים מלחים׃ לערב מערבך · ענין סחורה וכן כל אשר בפרשה זו מזה השרש ונקראה הסחורה מערב והסוחרי׳ עורבין לפי שהסוחרין עורבים זה לזה בסחורתם במקחם וממכרם׃ פרס ולוד ופוט · היו יודעי׳ מלחמה והיו באים לצור כשהית׳ צריכה לעשות מלחמ׳ עם אחרים׃ מגן וכובע תלו בך · נראה כי הם היו מביאים מארצם כלי מלחמה שהיו טובים לפיכך אמר הנה המה נתנו הדרך כי היו מיפים ומהדרין העיר בכלי מלחמה טובי׳ ויפי׳ ודרך בני אדם לתלות המגינים והכובעי׳ בראשי המגדלים ועל החומות וכן אמר אלף המגן תלוי עליו׃ תלו · מבנין פועל הדגוש׃ בני ארוד וחילך · בני ארוד הם ג״כ בני מלחמה והם היו עם חילך כמו פרס ולוד שזכר ויחדו היו על חומותיך סביב כשבאו אויבים להלח׳ עליך׃ וגמדים במגדלותיך · היו אנשים ננסים אנשי מדה קטנה מן גמד ארכה ויונתן תרגם קפוטקאי׃ שלטיהם · מגיניהם כמו כל שלטי הגבורי׳׃ תלו על חומותיך · גם זה מן הדגוש׃ תרשיש סחרתך · מביאה סחורה אליך כי היא על הים ויונתן תרג׳ תרשיש מן ימא׃ מרוב כל הון · מרוב כל הון שמביאה אליך נקראת סוחרתך ומה היא סוחרתך בכסף ברזל בדיל בחסרון וי״ו השמוש כמו שמש ירח ראובן שמעון׃ עזבוניך · סחורתך ויונתן תרגם יהבו בבית גנזך׃ יון תובל · בנפש אדם · שמביאים עבדים ושפחות למכור וכלי נחשת מביאי׳ משם כמו כן וכל המקומו׳ שזוכר כל אחד לפי הבריו המצאו׳ שם שמביאי׳ אותם למקום אחד למכור ואמ׳ כי מכל המקומות היו מביאים לצור מרוב סחורתה׃ מבית תוגרמה סוסים ופרשים · תרגם יונתן ממדינ׳ גרממיא ויש מפרשים ופרשים מין סוסים טובים וקלים ויקראו אותם פרשי׳ כנגד הסוסים האחרים כמו שהאנשים הפרשים יש להם מעלה על שאר בני אד׳ במלחמ׳ ויש לפרשו כמשמעו בני אדם פרשים כי באותן המקומות שמוכרין בני אדם כמו שמוכרים היום הכושים לעבדים יש מהם שראוים להיות עבדים ויש מהם ראוים לפרשים רוכבי סוסים ומיון תבל ומשך יביאו אותם שהם ראוים לעברים לפיכך אמר בנפש אדם ומבית תוגרמה היו מביאים אותם שהם ראוים להיות פרשים׃ נתנו עזבוניך · זה תרגם יונתן מייתן סחורה לגויך׃ בני דדן · סחורת ידיך · איים רבים מפאת בני דדן היו סוחרים על ידיך׃ קרנות שן והובנים · דמה שיני הפיל לקרנות לפי שהם דומים להם ומהם עושים מלאכה ותרגם יונתן קרנות שן הם שני דברים ור״ל קרנו׳ ושן וחסר וי״ו החבור כמו שמש ירח והדומי׳ להם והנסמך לקרנות חסר וכן תרגם יונתן בקרנין דיעלין ושן דפיל · והבנים פיר׳ בו העץ הנקרא בערבי אבנוס ויונתן תרגם וטוסין הוא העוף שקורין בלע״ז פאון׃ השיבו אשכרך · השיבו מנחתך כמו והשיב למלך ישראל והוא הבאת המנחה פעם אחר פעם׃ אשכרך · מנחתך כמו אשכר יקריבו׃ ארם · מרוב מעשיך · מרוב מעשים ומלאכות יקרות שהיו בך היו מביאים לך ארם בסחורה אבנים יקרות ובגדי רקמה ואת בנפך ארגמן בתכריכין דארגון ותמהתי מתרגמו כי נפך הוא שם אבן יקרה הנזכרת בתורה׃ בעזבוניך · תרגם יונתן בבית גנזך׃ יהודה · בחטי מנית · שם מקום בארץ ישראל שהחיטים שם יפות ומצאנו עד בואך מינית וכן פנג שם מקום ויונתן תרגם בחיטי ריחוש וקוליא ולא הבנתי מלת ריחוש מה הוא וקוליא מצאנו בדברי ז״ל מערבין בקוליא והוא מירקות השדה הנאכלים ופי׳ בעל הערוך שהוא עשב ששורפין אותו ומשימין אפרו בבורית ויוסף בן גוריון פירש פנג שמן אפרסמון הנקרא בלע״ז והיה כמצא בריחו כי לכך נקראת יריחו מענין ריח שריחו טוב והנה אומר בפסוק וצרי ומפרשים אותו שהוא שמן אפרסמון׃ נתנו מערבך · תרגם יונתן יהבו בחנותיך וכבר פירש׳ מערבך שהוא ענין סחורה׃ דמשק · ביין חלבון · שם מקום נרמסין שיינו טוב ויונתן תרגם בחמר חילת מבסל׃ וצמר צחר · לבן וכן אתוכות צחורות לבנות ויונתן תרגם ועמר מילת כבנא׃

רשי חבליך · אותו הקברניט לכוין ולייסר האניות׃ זקני גבל · אומני הבנין כמו שנאמר ובוני חירום והגבלים׃ מחזיקי בדקך · מתקני בדקיך שלא יכנסו בהם המים אפיינוטנא טאקרלובא בלע״ז׃ כל אניות הים ומלחיהם · הספינים שלהם היו בך · היו סביביך לשוט אל המדינות הרחוקות להביא הסחורה לתוכך׃ לערב מערבך · לשון ערובה גרנטיאה בלע״ז הם כל צורכי האדם שהוא חי בהם וממנו הוא ערובתו והצלתו לחייו׃ בני ארוד וחילך · שאר חיל בני אדם היושבים בתוכך׃ וגמדים · תרגם יונתן ואף קפוטקאי שמעתי משמו של רבי מנחם על שם שיורדים בים עד התהום ומשערים גומדי אמות עומקה נקראו גמדים הנרוים בלע״ז ויש פותרי׳ שהם ננסים ונכנסין במדת אמה׃ שלטיהם · הם אשפות שנותנין בהם חצי׳ כמו הברו החצים מלאו השלטי׳ קויברי״ב בלע״ז׃ תלו · הרבה תליתלים׃ תרשים · יש ששמה תרשים׃ מרוב כל הון · שהיה בתוכך ובטוחים הם הסוחרים שימצאו בך סחורה הראויה להם׃ בדיל · אשטיין בלע״ז׃ עזבוניך · חזקיך ועזריך כמו ויעזבו את ירושלם עד החומה ותמונו של אדם הוא תוחקו המעמידו על רגליו׃ בנפש אדם · עבדים ושפחות למכור׃ ידך · מקומך׃ קרנות שן והובנים · קרני יעלים ועצמו׳ פיל וטווסים עופות ששמן פאון בלע״ז׃ השיבו אשכרך · הביאו לך תשורה׃ בנפך · אישקרבוקלא בל׳׃ ארם סחרתך · באבני טובות האמורו׳ במקר׳ וארגמן ורקמה ובוץ׃ מרוב מעשיך · מתוך שהיו יודעין בגמוליך ושריך שמרבי׳ להם מעשה נוי ותפאר לתכשיטו׃ בחטי מנית · שם מקום שחיטיה יפות כמו עד בואך מנית ומדרש אגדה חטין יפין וגסין הנמכרין במניין ויונתן תרגם בחטי דריחוש לשון קבוצת מנייכים הרבה טרוקא״ש בלע״ז וחיברו בפסיקתא מה הדס רחום בעלין אף לאה רחומה בבנים ולא ידעתי מהו מפי רבי שמעון מצאתי שתבא במקרא תרגום ירושלמי בחיטי מנית ופנג רחוש לא וקלתא שערי רחוש לא שבתלמוד אנו טוכים שעורים קלופים ואומר אני מנית לשון מנות מאכל מזומן ואף לפי נקוד דגש דרכו של יונתן לתרגם התיבה פעם משמעה פעם מדרשה כן תרגם וגם שם העיר המוגה אנו נוקדין שם והמוגה לא מפיק ה״א ותרג׳ ואף לתמן יתרמון קטולי רומי קריתא דשגיאין איתרגומתהא׃ ופנג · ראיתי בספר יוסף הכהן עץ אפרסמון הוא פנג והיו מצויין בריחו ועל שם ריח הטוב נקראת יריחו באלצמ״א בלע״ז׃ ביין חלבון · יין לבן מבושל ומכחש חברו עם חלבחטים לשון טוב · וצמר צחר · וצמר מילת כבינא ביום שנולד הטלא וטיהרתו אמו בלחיכתה עושין נכסות ומכבנין אותו שיבוא בקרסי׳ כדי שיהא צמרו נקי צחר לבן כמו אתונות צחורות׃

ודן ויון · מדינות הם · מאוזל · מטוה של פירוש · ברזל עשות · עשוי כעששיות תש״ם בלע״ז והוא פרזלא הברולה · בבגדי חפש לרכבה · בלבוש דיקר לרתיכין · בכרים · כבשים ויונתן תרגם בתורין וכן תרגם מאה אלף כרים דמישע מלך מואב · אשור כלמד · ית מדינת אתור ומדי · במכללים · בדברי' שהם למכלול פר״מונט בלע״ז ומה הם המכלולי' גלומי תכלת ורקמה טליתות של תכלת מרוקמות · ובגנזי ברומים · בתכשיטי פאר שגונזי' אותם בארגזין שקורין אשקר״ין בלע״ז והם מחופין עור ומצויירין לגוי בתיבי משמרין כ סורות סורו וציורין והם בלשון ארמי קמטרין ובלשון עברי ברומים והם חבושין ואסורין בחבלי בוץ לכוי · וארזים · ת״י אעי הדסי' אותן ארגזים היו כ כתוני במגדלי עץ הדס ומביאין אותן לתוך ה המגדלין והקמטראות שבתוכן והתכשיטין שבתוך הקמטראות הכל יחד לסחורה וכא פתרון הלשון בלשון קצרה ובגנזי ברומים החבושים בחבלים וארזים כתוך עץ ארז שהברומים הם ה הקטמראות והיו א אסורים בחבלים ו ונתונים במגדלי הדס שהוא ממיני ארז ו ומכלולים שבתוך ה הברומים קרא יונתן וכוספי' דארז' באימלי' די זהריתא תכשיטין הצריכין שמירה כאת דמחתין בקומטרין מונחים בקמטראות והמגדלים שבתרגם כמו שאנו סוכין תיבה ומגדל פיפר״יט בלע״ז · אניות תרשיש שרותיך · הם היו לך לערבה ומיסור כמו שהמיסור הו' דרך כנוסה להביא בו סחור' לעיר היושבת בים היו לך תחתיך אניות תרשיש מסלה להביא מערבך לתוכך · שרותיך · לשון שרין ומיסור ודוגמתו עלו בשרותיה · ותמלאי ותכבדי מאד · הביאו לתוכך משאוי רב ו והכבירו משאך יותר מדאי · במים רבים הבאוך השטי' אותך · כדרך האניות הגדולו' שמפליגין אותן לתוך פלגוס הים ומתוך שנתמלאת וכבדת בא רוח הקדים ושברך בלב ימים ולענין דוגמת העיר מתוך שנתמלאת עושר גבה לבך ובא עליך פורענות · מגרשות · כמו מגרשי העיר · על הארץ יעמדו · מה לנו עוד באניות להיכן נוליך סחורה עוד · יתפלשו · יתגלגלו · וכמהו

קריחא
צ׳ כתיב א׳
שהוא מן חלין
דכתי׳ א׳ כסיף
תימותא

ודן ב׳ כתרי לישני וסימ׳ לכה יגור אניות · ודן ויון מאוזל · נתנו תתנו ד׳ דגשי׳ וסימ׳ ונתנו את בנותינו להם · בעזבוניך נתנו · כי ממך הכל ומידך נתנו לך · מצרים נתנו יד אשור · עדן ועדן ד׳ בסגול וסי׳ וההצילו דמלכי׳ · ההצילו דישעיה · ושברתי בריח דמשק · חרן וכנה ועדן · השטים ב׳ חס׳ אלף וסימ׳ ישבי צידון וארוד · בימים

וְדָן וְיָוָן מְאוּזָּל בְּעִזְבוֹנַיִךְ נָתָנּוּ בַּרְזֶל עָשׁוֹת קִדָּה וְקָנֶה בְּמַעֲרָבֵךְ הָיָה׃ דְּדָן רֹכַלְתֵּךְ בְּבִגְדֵי־חֹפֶשׁ לְרִכְבָּה׃ עֲרַב וְכָל־נְשִׂיאֵי קֵדָר הֵמָּה סֹחֲרֵי יָדֵךְ בְּכָרִים וְאֵילִים וְעַתּוּדִים בָּם סֹחֲרָיִךְ׃ רֹכְלֵי שְׁבָא וְרַעְמָה הֵמָּה רֹכְלָיִךְ בְּרֹאשׁ כָּל־בֹּשֶׂם וּבְכָל־אֶבֶן יְקָרָה וְזָהָב נָתְנוּ עִזְבוֹנָיִךְ׃ חָרָן וְכַנֵּה וָעֶדֶן רֹכְלֵי שְׁבָא אַשּׁוּר כִּלְמַד רֹכַלְתֵּךְ׃ הֵמָּה רֹכְלַיִךְ בְמַכְלֻלִים בִּגְלוֹמֵי תְּכֵלֶת וְרִקְמָה וּבְגִנְזֵי בְּרֹמִים בַּחֲבָלִים חֲבֻשִׁים וַאֲרֻזִים בְּמַרְכֻלְתֵּךְ׃ אֳנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ שָׁרוֹתַיִךְ מַעֲרָבֵךְ וַתִּמָּלְאִי וַתִּכְבְּדִי מְאֹד בְּלֵב יַמִּים׃ בְּמַיִם רַבִּים הֱבִאוּךְ הַשָּׁטִים אֹתָךְ רוּחַ הַקָּדִים שְׁבָרֵךְ בְּלֵב יַמִּים׃ הוֹנֵךְ וְעִזְבוֹנַיִךְ מַעֲרָבֵךְ מַלָּחַיִךְ וְחֹבְלָיִךְ מַחֲזִיקֵי בִדְקֵךְ וְעֹרְבֵי מַעֲרָבֵךְ וְכָל־אַנְשֵׁי מִלְחַמְתֵּךְ אֲשֶׁר־בָּךְ וּבְכָל־קְהָלֵךְ אֲשֶׁר בְּתוֹכֵךְ יִפְּלוּ בְּלֵב יַמִּים בְּיוֹם מַפַּלְתֵּךְ׃ לְקוֹל זַעֲקַת חֹבְלָיִךְ יִרְעֲשׁוּ מִגְרֹשׁוֹת׃ וְיָרְדוּ מֵאֳנִיּוֹתֵיהֶם כֹּל תֹּפְשֵׂי מָשׁוֹט מַלָּחִים כֹּל חֹבְלֵי הַיָּם אֶל־הָאָרֶץ יַעֲמֹדוּ׃ וְהִשְׁמִיעוּ עָלַיִךְ בְּקוֹלָם וְיִזְעֲקוּ מָרָה וְיַעֲלוּ עָפָר עַל־רָאשֵׁיהֶם בָּאֵפֶר יִתְפַּלָּשׁוּ׃ וְהִקְרִיחוּ אֵלַיִךְ קָרְחָה וְחָגְרוּ שַׂקִּים וּבָכוּ אֵלַיִךְ בְּמַר־נֶפֶשׁ מִסְפֵּד מָר׃

וְדָן וְיָוָן בְּשִׁירִין סְחוֹרְתִיךְ מֵיתַן בְּעַרְקִין דְּבַרְזֶל קִדָּה וּקְנֵה בְּשָׂם בַּחֲנוּתִיךְ יְהָבוּ׃ מִן דְּדָן מֵיתַן סְחוֹר לְגַוִּיךְ בִּלְבוּשׁ דִּיקַר לִרְתִיכִין׃ עֲרַב וְכָל רַבְרְבֵי נְבָט אִינוּן תַּגָּרָךְ בְּתוֹרִין וְדִיכְרִין וְגַדְיָן בְּהוֹן הֲוַת סְחוֹרְתִיךְ׃ תַּגָּרֵי שְׁבָא וְרַעְמַת אִינוּן תַּגָּרָךְ בְּרֵישׁ כָּל בּוּסְמִין וּבְכָל אַבְנִין טָבָן וְדַהֲבָא יַהֲבוּ בְּבֵית גִּנְזָךְ׃ חַרְוָן וּנְצִיבִין וְחַדַיב תַּגָּרֵי שְׁבָא מְדִינַת אַתּוּר וּמָדַי אִינוּן תַּגָּרָךְ׃ אִינוּן תַּגָּרָךְ בִּגְמַר מִינֵי כָּל תּוּשְׁבַּחְתָּא בְּגוּזִין דִּתְכִלְתָּא וְכוּשְׁפִין דְּאַרְזָא בְּאִימְלִין דִּי זְהָרִיתָא דְּמַחֲתִין בְּקוּמְטְרִין חֲפַן גִּילְדִין מְאַסְּרִין בְּאַטּוּנִין דִּי בוּצָא מַחֲתִין בְּעִזְקַת גְּלַב עִיבִידַת יַמָּא מַחֲתִין בְּמִגְדְּלֵי אָעֵי הֲדַסִּין בְּהוֹן הֲוַת סְחוֹרְתִיךְ׃ בִּסְפִינֵי יַמָּא הֲווֹ שָׁיְטִין וּמֵיתַן סְחוֹרְתָהּ לְגַוִּיךְ וַעֲתִירַת וְתַקִּיפַת לַחֲדָא בְּגוֹ יַמָּא׃ כְּמַיִין סַגִּיאִין עָלוּ עֲלַךְ וּבָזוּ יָתִיךְ מַלְכִין וּתְקִיף בְּרוּחַ קִדּוּמָא תַּבְרִיךְ בְּגוֹ יַמַּיָּא׃ עוּתְרִיךְ וְנִכְסַיִךְ סְחוֹרְתִיךְ סַפָּנָךְ וּפַרְנָסָךְ מַתְקְפֵי צוֹרְכַיִךְ וּמֵיתַן סְחוֹרַת חֲנוּוָתִיךְ וְכָל גַּבְרֵי עָבְדֵי קְרָבִיךְ דִּי בִיךְ וְכָל מַשִּׁירְיָתִיךְ דִּי בְגַוִּיךְ יִתְרְמוֹן בְּגוֹ יַמָּא בְּיוֹם מַפָּלַת קְטִילַיִךְ׃ לְקָל צְוָחַת פַּרְנָסָךְ יְזוּעוּן פַּרְוָרַיָּא׃ וְיֵחֲתוּן מִסְּפִינֵיהוֹן כָּל אַחֲדֵי מְשׁוֹט סַפָּנִין כָּל פַּרְנָסֵי יַמָּא עַל אַרְעָא יְקוּמוּן׃ וְיַשְׁמְעוּן עֲלַךְ בְּקָלְהוֹן וִיצַוְּחוּן בִּמְרַד וְיַסְּקוּן עַפְרָא עַל רֵישֵׁיהוֹן בְּקִיטְמָא יְהוֹן מִתְפַּלְּשִׁין׃ וְיִמְרְטוּן עֲלַךְ מְרַט וְיֵסְרוּן סַקִּין וְיִבְכּוּן עֲלַךְ בִּמְרִיר נְפַשׁ וְיַעַבְדוּן מִסְפַּד מְרִיר׃

רבים הביאוך · ובכל הדמעי׳ בהון דסבירין בכל וסימ׳ ובכל ארץ מצרים תשחת · ובכל אשר אמרתי אליכ׳ תשמרו · ובכל ארצה יאנק חלל · ובכל אבן יקרה וזהב נתנו עזבוניך · מחזיקי בדקך וערבי מערבך · כל לשון שמיעה אל במ״ב על וסימ׳ ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום · וישמע על תרהקה לאמר דישעיה · דרשו מעל כפר יי׳ הזכירו לגרם בירמיה · אל תשמעו על דברי הנביאים · לשמוע על דברי עבדי הנביאים ולבית הרכבים אמר ירמיהו · כה אמר יי׳ שאו נס בארץ · והשמיעו עליך בקולם · השמיעו על ארמנות באשדוד · ואת זעקתם שמעת על ים סוף ·

ודן ויון מאוזל · בזו״ע התרגם ופירושו הולך כמו אזלת יד אזלו מים מני ים ואזל לו וכן תרגם יונתן הלך אזל ואמר מאוזל בלשון פעול להמדת ההליכה בשיירות וכן תרגם יונתן ודן ויון בשירין · נתנו · ברגם הבו״ן לתפארת הקריאה מפני ההפסק · ברזל עשות · זך מן עשת שן והוא הברזל שקורין אלאיזרי ויונתן תרגם בעריקין דברזל · במערבך · תרג׳ יונתן בחנותך · דדן רכלתך בבגדי חפש לרכבה · בגדים יקרים הראוים לחפשי ולבן חורין · לרכבה לתקון המרכבה וכן תרגם יונתן בלבוש דיקר לרתיכין · ערב וכל נשיאי קדר · תרגם יונתן וכל רברבי נבט · בכרים · בכבשים ויונתן תרגם בתורין כראה שהוא היה קורא אותו בפרים במקום בכרים · רכלי · נתנו עזבוניך · תרגם יונתן יהבו בבית גנזך · חרן וכנה ועדן · תרגם יונתן חרוון ונציבין וחדיב · אשור כלמד רכלתך · פי׳ אדוני אבי ז״ל שהיו כמו למודים לבא אליך בסחורתם תמיד ויהיה כלמד שם התואר סמוך והמוכרת למד בשק׳ כבד והכמו׳ כבד פה ותרגם יונתן מדינת אתור ומדי אנון תגרך · המה רכליך במכלולים · כתרגומו בגמר מיני כל תושבחתא · בגלומי תכלת ורקמה · בגלימו׳ תכלת וגלימא ידוע בדברי רז״ל ויש מפרשי׳ כרכי בגדי׳ טרוס״לם בלע״ז · ובגנזי ברומים · ארגזים עשויים מעור וגנזים בתוכם ה הבגדים החמודים שנקראים · ברומי׳ והבוא לי ראיה אדוני אבי ז״ל מן הערבי שאומר לבגדים ה הנאים והנכבדי׳ תאב מברומא · בחבלים חבושים · הבגדים מזכר שהם מונחים בארגזי׳ הם חבושים בחבלים · וארזים במרכלתך · כמו חרוזים מן האורך בחרוזים שהם הענקים התלוים בגרון ויונתן תרגם בגוזין דתכלא וכוספין וגו׳ פי׳ אוכרו׳ כמו בי גזי דמלכא בדברי רז״ל וכוספין · אספר שהוא כמו נוספן ובדברי רז״ל ואותיין בתרין נוספניקי · פי׳ אותמות באימלין · הוא תרגום גנזי ולא מצאתי לו חבר · קומטרין הוא כמו קומטר דספרי והם התיבו׳ שמניחים בהן הספרים ותרגם יונתן לאסר על המלתח׳ קמטר׳ · אניות תרשיש שרותיך · שיירות הולכות בסחורתך כלומ׳ רבות ביחד כמו שיירא · ותמלאי ותכבדי · כמו ותרבי וכן עם כבד · בלב ימים · כאילו היית באמצע הימים כי האניות באות אליך מכל הימים · או אמר בלב ימים לפי שהיית בנויה בתוך הים כמו שפירשנו למעלה · ובאמרו ימים לשון רבים לפי שים זה נכנס לים אחר וכן אמר במעשה בראשית ולמקוה המים קרא ימים · במים רבים הבאוך השטים אותך · השטים בלא אלף ובנינו ענין בזה ושלא ותרגום ויבז ושט וענין בזה ושלל בלשון אחר · ובמים רבים הוא משל לצרו׳ כאילו אמ׳ בצרות רבות הביאוך ואת כמיין סגיאין עלו עלך ובזו יתיך · רוח הקדים שברך · את שהיית בלב ימים רוח הקדים שברך ולפי שרוח הקדים [illegible] תרשיש לפיכך דימה החזק והוא כמוכר לרוח הקדים וכן תרגם יונתן מלך דתקיף כרוח קדומא תברך בגו ימיא · הונך · יפלו בלב ימים ביום מפלתך · כי [illegible] כמוכר נכר את צור ואספו שללה תוך העיר לפאת אותו בלכתם מן העיר והם היו במחניהם חוץ לעיר עלה הים על העיר ושטף כל השלל וההרוגי׳ עם עפר העיר [illegible] וסב הים למקומו ונשאר הסלע שהיתה העיר בנויה עליו · לקול זעקת · מגרשות · בחולם והוא כמו מגרשים והענין דרך הפלגה רוצה לומר כי מגרשי צור [illegible] ירעשו לקול זעקת חבליך שיזעקו בבא להם השבר · וירדו מאניותיהם · אל הארץ יעמדו · כמו על · וכן אל ההרים לא אכל כמו על · והשמיעו · יתפלשו · [illegible] באפר עניין התגלגל להתכסות באפר · והקריחו אליך קרחה · בלא״ו במקום ה״א · וכמהו

ונשאו אליך בניהם · ענין נהי אבל הוא שרש אחר על דעת המדקדקים ועל דעתי שהיוד עין הפעל מומרת בהא וכבר הארכתי בזה בספר מכלל בחלק השרשים: מי כצור כדמה בתוך הים · ואמרו בקינתם מי היתה כצור במעלה ומי כמוה שהיא דומה בתוך הים ודומה כנרתת וכן שככה דומה נפשי ויונתן תרגם מי כצור לית דדמי לה בגו ימא: בצאת · כשהיו יוצאים עזבוניך מימים השבעת עמים רבים מרוב סחורותיך שהיו יוצאות מן הים כלומר מתוך שהיית סוחרת בתוך הים השבעת והעשרת רבים: עת נשברת מימים · עת שתהיה נשברת מימים כל סחורתך וכל קהלך נפלו בתוכך כלומר עמך אמר מימים היה עושרך והונך ומימים שטפו הכל: כל יושבי האיים · לפי שהיית יושבת אי אמר כל יושבי אי האיים שממו: ומלכיהם שערו שער · שיפחדו על עצמם שלא יקרם כמקרך ענין שער ידוע ושוה הוא בממך ושרן: רעמו פנים · ענין זעם וכעס וכן בעבור הרעימה: סוחרים · מבואר הוא: ויהי דבר יי · בן אדם · עד הנה דבר על העיר עתה הוא מדבר על המלך: אל אני · כלומר כמו אל אני שלא יוכל אדם להזיקני ולהרע לי: מושב אלהים ישבתי בלב ימים · כי אני ישבתי במקום חזק כי אני בלב ימים שהימים מקיפים אותי ומי יוכל לנגוע בי כמו אלהים שיושב בשמים וכל סוחרי העמים עובדים אותי ומביאים לי מנחה ויונתן תרגם דחלא אנא מושב תקיפין יתיבית בגו ימיא: הנה חכם אתה מדניאל · זכר דניאל לפי שנודעה חכמתו בבבל מדנאל חסר יוד והיא נקראת דגושה בתנועת הצרי ואף על פי שאינה כמו יוד ירושלם שנקראת בתנועת החירק ואינה כתובה ואמר הנה חכם אתה בעיניך מדניאל: כל סתום לא עממוך · הדברים הסתומים והנעלמים לא נסתמו ממך עממוך ענין סתר וכסוי כמו ארזים לא עממוהו אלא שהוא עובר וזה בדד וכן איכה יועם זהב כסתר זהרו ונכסה וכן תרגם יונתן וכל רז לא יתכסי מנך: בחכמתך · ואתה חשבת כי בחכמתך ובתבונתך עשית לך חיל כמו שהתגאה מלך אשור שאמר בכח ידי עשיתי ובחכמתי כי נבונותי: עשית · ותעש · ענין אסיפה וקבוץ כמו ותעש הארץ עשה לי את החיל הזה חיל כנסים כמו את החיל הזה: ברוב · מבואר הוא: חילך · בחילך ככסיך או בעושרך וכן תרגם יונתן מטרייתך: לכן · על יפי חכמתך · בשוא היוד ופי והריקו חרבותם על יפי חכמתך דרך משל כלומר שתשחית חכמתך בחרבנך או כמשמעו על הגבא שהרבה ברוב חכמתו: יפעתך · זהרך מן הופיע מהר פארן יפעה בשקל שמלה: לשחת · ומתה · אין בו מן השרש כי אם המם ועיקרו מתת בשקל שבקמת ונחו למד הפעל כבלעת בדגש תיו הכמב וכתב בו תכח שאחרי התיו: ממותי · שם בפלס כמבואי עיר מבוקעה וטעם הרבוי אמר תמות מיתות רבות כלומר בריקורות רבות כמו מיתו החלל שידקרוהו דקירות רבות עד שימות וכן הטובע לא ימות בבת אחת לפיכך אמר בלב ימים או פי ואתה שהיית מתגאה בלב ימים תמות ביד עריצי גוים מיתה משונה בדקירות רבות: האמור תאמר · מחללך · כמו מהרגיך והוא מבנין הדגוש ונפל ממנו הדגש ויבא מן חלל חללים: מותי ערלים תמותי · שם אחר מן מות מותים כמו מן און אונים ובסמוך מותי וכן ואת עשיר במותיו: ערלים · כתרגומו רשיעיא כלומר ערלי לב: ויהי · בן אדם: אתה חותם תכנית · תמלים התכנית כי כלו שלם בך ותכנית שם בשקל גפרית כי התיו שרשית וכן ומדדו את תכנית פירושו תוכן כל החכמות והכבוד והעושר וכן פירש ומלא חכמה בליל יופי ויונתן תרגם את דמי למנא דצורתא דמתקן בחכמה ומשכלל בשופריה:

במעמקי מים ב׳ וסים׳ עת נשברת מימים · באתי במעמקי מים: קהלך ב׳ וסים׳ הונך ועזבוניך · עת נשברת מימים: גבה ה׳ בקריא וסים׳ אמר לנגיד צור · גבה לבך ביפיך · ובחזקתו גבה לבו דדברי הימים · ולא כגמול עליו השיב דיחזקיהו דדברי הימים · לא גבה לבי ולא רמו עיני · וחד וגבה ירום ונשא וגבה: וגח

ונשאו אליך בניהם קינה וקוננו עליך מי כצר כדמה בתוך הים: בצאת עזבוניך מימים השבעת עמים רבים ברב הוניך ומערביך העשרת מלכי ארץ: עת נשברת מימים במעמקי מים מערבך וכל קהלך בתוכך נפלו: כל ישבי האיים שממו עליך ומלכיהם שערו שער רעמו פנים: סחרים בעמים שרקו עליך בלהות היית ואינך עד עולם:

כ ח ויהי דבר יהוה אלי לאמר: בן אדם אמר לנגיד צר כה אמר אדני יהוה יען גבה לבך ותאמר אל אני מושב אלהים ישבתי בלב ימים ואתה אדם ולא אל ותתן לבך כלב אלהים: הנה חכם אתה מדנאל כל סתום לא עממוך: בחכמתך ובתבונתך עשית לך חיל ותעש זהב וכסף באוצרותיך: ברב חכמתך ברכלתך הרבית חילך ויגבה לבבך בחילך: לכן כה אמר אדני יהוה יען תתך את לבבך כלב אלהים: לכן הנני מביא עליך זרים עריצי גוים והריקו חרבותם על יפי חכמתך וחללו יפעתך: לשחת יורדוך ומתה ממותי חלל בלב ימים: האמר תאמר אלהים אני לפני הרגך ואתה אדם ולא אל ביד מחלליך: מותי ערלים תמות ביד זרים כי אני דברתי נאם אדני יהוה: ויהי דבר יהוה אלי לאמר: בן אדם שא קינה על מלך צור ואמרת לו כה אמר אדני יהוה אתה חותם תכנית מלא חכמה וכליל יפי:

ל׳ · ל׳ ומל׳ · ל׳ ומל׳ · ל׳ וחס׳ · ל׳ ומל׳ · ל׳ · ב׳ · ב׳ · ל׳ · ל׳ · ה׳ · ה׳ י׳ ר״פ בס״פ ג׳ חס׳ · ל׳ · ב׳ בסע״ בסיפ׳ · ה׳ · ל׳ · ב׳ · וכעין ב׳ · ל׳ · ל׳ · ט׳ · בן אשר תותם ב׳

ויטלון עלך בעיניהון אליא ויילילון עלך מן כצור לית דדמי לה בגו ימא: במיפק סחורתיך מביני עממיא שבעת עממין סגיאין בסגי עותריך ונכסיך אתעתרת מלכי ארעא: כען איתברת דהות מספקא סחורה לעממיא בעומקי ימא סחורתיך וכל משיריתיך בגויך נפלו: כל יתבי נגוותא צדיאו עלך ומלכהון זעו זיע איתרשיסו אפיהון: תגרין בעממיא צדיאו עלך כדלא הוית איתנינך וכן תהן עד עלמא: והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: בר אדם אימר למלכא דצור כדנן אמר יי אלהים חלף דרמים ליבך ואמרת דחלא אנא ומותב תקיפין יתיבית בגו ימיא ואת אנשא ולית בך צרוך וחשיבתא בליבך דאת דחלא: הא חכים את מדניאל וכל רז לא יתכסא מינך: בחוכמתך ובסוכלתנותך קניתא לך ניכסין וכנשתא דהבא וכספא באוצרך: בסגי חוכמתך ובסחורתך סגיאה משיריתך וראים לבך במשיריתך: בכן כדנן אמר יי אלהים חלף דחשיבתא בלבך דאת דחלא: בכן הא אנא מיתי עלך נוכראין תקיפי עממיא וישלפון סיפיהון על תיקון חוכמתך ויחבלון זיו איקרך: לחבלא יחתונך ותמות ממות קטילי חרבא בגו ימיא: המימר תימר דחלא אנא קדם דקטלך ואת אנשא ולית בך צרוך ביד מחבלך: ממת רשיעין תמות ביד נוכראין ארי אנא גזרית במימרי אמר יי אלהים: והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: בר אדם טול אליא על מלכא דצור ותימר ליה כדנן אמר יי אלהים את דמי למנא דצורתא די מתקן בחוכמא ומשכלל בשופריה:

רשי

ונשאו אליך בניהם · בנהי שלהם: כדומה · כך שם ראשי אדוס כענין שנאמר משא דומה ות״י לית דדמי לה כדומה כדוגמתה: בצאת עזבוניך וגו׳ · כל זה יקוננו עליך בקינתם: רעמו פנים · זעומי פנים וכן בעבור הרעימה וכן כל תלונה תורעמתא: שרקו · שובלי״ר בלע״ז כך שורקין על שאבד והלך לו: מושב אלהים · עשה לו באויר על הים במגדל כמין שבעה רקיעים וישב לו על של העליון: הנה חכם אתה מדניאל · דניאל בא כבוכד נצר לעשותו אלוה ולדניאל סגיד ומנחה וניחוחין אמר לנסכא ליה ולא קביל עליה ואתה עושה עצמך אלוה: וכל סתום לא עממוך · לא עמום ממך קנתורין הם שמקנתרין כלומר שמא חכם אתה כדניאל שנאמר בו כל רז לא אנס לך: עשית לך חיל · קנית לך נכסין: ותעש זהב וכסף · וכנסתה: והריקו חרבותם · כמשמעו ומדרש אגדה משכב זכור שנבעל כנשים שלמה עשו עצמו אלוה ונבעלו כנשים יואש בן אחזיה שנא׳ ואת יואש עשו שפוטים וחירם ונבוכדנצר: יפעתך · הופעתך לשון תואר פנים והמדרש דורשו יופיעתך: מחללך · כמו הורגך: תכנית · פיינטור״א בלע״ז: אתה

י״ר״פ בסיפרא וסים׳ הנה נתתי את פניך · באה הצפירה · הנה לאש נתן לאכלה · הנה בהיותו תמים · הנה כל המשל · הנה זה היה עון סדום · הנה נשיאי ישר׳ · הנה אשור ארז · הנה חכם אתה · הנה באה ונהיתה נאם יי׳: כלב ה׳ וסים׳ נבסר בירמיה סוף סים׳ ב״ח: על מלך ט׳ בקריא וסים׳ כימיו עלה פרע׳ נכה · ויקח אתכם נבוזר אדן דמלכים · ויצא יהויקים מלך יהודה דמלכים · ונשאת המשל הזה · בן אדם שא קינה על י׳ והיה כמלאת שבעים שנה · בעת ההי׳ בא חנני · ויער נחו ולבבו · ובעתי׳ ההם רבי׳ יעמדו על מלך הנגב:

בשן

רשי

אתה חותם תכנית וגו' אתה הוא מלא חכמה לחתום ולטבוע כל תבנית וצורה : בעדן גן אלהים וגו' · בסגי טוב ותפנוקים את מתפנק כאילו בעדן גינתא דיי את פרי עותרא גיותא ויקרא מתיהיב לך כל אבנין טבן מסדרן על לבושך : מסוכתך · חופתך · לא לבוש כסוייך : מלאכת תופיך ונקביך בך · אעפ שנתתי לך הכבוד הזה יודע הייתי שם שתתגאה ועשיתי בך מלאכת תופים ונקבי' המוציאין רוח בקול זמר בתוף וכם היה לך להתבונן : את כרוב ממשח הסוכך · את עוף מדה כלומר העוף הגדול הסוכך בכנפיו שכך רב כלו' מושל ממשל רב ממשח לשון גדול כמו אכסי יתרו' דמתרגמינן גברי דמשחן : ונתתיך בהר קודש אלהים היית · ונתתי לך מקום לקנות לך שם בבנין הר קדשי שסייעת את שלמה בעצי ארזים : בתוך אבני אש התהלכת · קנית לך זכרון עם מלכי ישראל שהם כמלאכי השרת : כמצא עולתה בך · כאמרך אל אני : מלו · כמו מלאו : ואחללך מהר אלהים · גרמת שאמחה אותך שלא תכרין עוד בבנין ביתי : ואבדך · כמו ואאבדך : מתוך אבני אש · שלא תטול חלק עם הצדיקים · ורבותינו במדרש אגדה דרשו הענין הזה באדם הראשון וכך אמ' הנביא לחירם מה נתגאית בדקיעך שמא בעדן גן היית כמו שהיה אדם הראשון כל אבן יקרה וגו' כי כל החופות האלה עשיתי לאדם הראשון ופחות שבכולן זהב שהיא מנויה אחרון מלאכת תופיך וגו' בזאת השמיתיך לו ולא באחרת וכך נסתכלתי ובראתי תופי' ונקבים באדם הראשון את כרוב ממשח שמא אתה כאותו הרובה שהיה גדול בממשח הסוכך כולו מקצה השמים ועד קצה השמים ושמא נתתיך להיות בהררי קודש כאשר נתתי לו : שחת חכמתך על יפעתך · שנתגאית ביפעתך : לראוה בך · להסתכל בבושתך לראוה כמו לראייה : חללת מקדשיך · קדושתך : אש מתוכך · דברי גאוה שיצאו מפיך לאמר אל אני · לא כתרגומו ואייתי עממיא דתקיפין כאשתא מחייב זדונך : שממו · תמהו : וכפלל

רדק

בעדן גן אלהים · כאילו בעדן גן אלהים היית שלא חסרת דבר ותירגם יונתן בסגי טבון ותפנוקין את מתפנקא כאילו בעדן גנתא דיי את פרי וגיותא ויקרא מתיהב לך בעדן גן כמו בעדן בגן וב"ת בעדן עומדת במקום שנים או יהיה סמוך עדן אל גן ואף על פי שכתוב כמקדן גן אל עדן ושני מקומות היו כמו שכתו' ונהר יצא מעדן להשקות את הגן : מסוכתך · גזרך והוא כתוב בבמ"ך כמו הסר משוכתו והוא על דרך הפלגה כאילו גדר ביתו או גנו או כרמו היה מאבן יקרה ויונתן תירגם כל אבנין טבן מסדרן על לבושך : וברקת · כמו וברקת הנזכר בתורה והוא בשני משקלים : וזהב · כלל הזהב עם האבנים היקרו' כי הוא המשובח שבמיני מתכו' ומשימין אותו עם האבני' במלאכות הנאות והיקרות וזה משקען בזהב כלומר כל אלה האבני' משבצו' בזהב על לבושך : מלאכת תפיך ונקביך · תפיך כמו בתפי' ובמחולות ונקביך הם כלי הנגון העשוי' נקבים נקבים : בך · כלומר בביתך מיוחדים שאין כמותם : ביום הבראך כוננו · כאילו ביום שנבראת כוננו אלה הכלים לך כוננו מבנין שלא נזכר שם פועלו והוא מנחי העי"ן ויונתן תירגם כל אילין עבידת תקונך וגו' : את כרוב ממשח הסוכך · דמה אותו לכרוב לרוב מעלתו : ממשח · ענין גדולה כמו אל תגעו במשיחי : הסוכך · לפי שכ' בכרובים סוככי' בכנפיהם ודמה אותו לכרוב אמר עליו גם כן הסוכך כלומר סוכך על עמו וממשח שם תואר ואף על פי שהוא פתח שלא בסמיכות הנה כמוהו ומקסם חלק ולשונו מרמה ויהי המלבר ורבי יונה פירש כי סוכך שם השמן הטוב שמושחין בו המלכים מן וסוך לא סכתי ויהיה ממשח תואר שמו : ונתתיך · אני נתתיך בזאת הגדולה ואתה לא ידעתני ו והתגאית על עמי : בהר קדש אלהים היית · אמר כנגד מלך צור לא כנגד זה שהיה היום מלך כאילו אמר מלך צור כבר היה טוב והיה בהר הקדש כי חירם מלך צור היה בירושלם ושלח לשלמ' המלך עצים לבנות בית המקדש הכל כמו שכתוב במלכי' : בתו' אבני אש התהלכת · לישראל קרא אבני אש שהיו עם קדוש · ואדוני אבי ז"ל פי' הפסוק בלשון תמיה ופי' בתוך אבני אש גופי' רוחניי' של אש עליוני' ופי' בן עזר פי' אחר עד חשבת בלבך שאתה כרוב כי אתה התהלכת בתוך אבני' יקרות אבני אקדח מאירות כאש שהיו מוליכים לפניך במקום נרות להאיר בלילה : תמים אתה · מיום הבראך · מיום עמדת על דעתך וכן רכבת עלי מעודך מעוד שרכבתי עד כמצא עולתך בך · שהתגאית על עם יי' ושמחת בחורבנם : ברוב רכלתך מלו תוכך חמס · ועוד כי ברוב הסחורה שהיתה בעירך היו סוחריך עושים חמס לסוחרי המקומות האחרי' ואמרת כי מרוב שנודע העיר בסחורה לא ימכנו בעבור זה לבא ימלו · כמו מלאו · ובא בדרך בעלי ההא : תוכך · תוך עירך : ותחטא · את החטאת במה ששמחת על חורבן ארץ ישראל וחטאת בחמס שעשו בעירך לפי שהיה כח בידך למנוע ולא מנעת : ואחללך מהר אלהים ואבדך · הוא"ו קמוצה כי הענין לעבר והוא במקום עתיד כדרך הנבואות : ואבדך · מבנין הדגוש ומשפטו ואאבדך ובכפול אלף פ"א הפעל להקל הקריאה מפני פגישת שני האלפין הוטלה תנועתה על אלף האית"ן אמר ואחללך מהר אלהים ואאבדך אזכרה זו הטובה שהיה למלך צור בהר אלהים כמו שאמר בהר קדש אלהים היית ואחללך מאותו מקום קדוש שלא תזכר שם אלא לאלה ולקללה וכפל הענין במלות שונות ואמר ואבדך כרוב הסוכך · מתוך אבני אש [illegible] : גבה לבך · שחת · דינו שחת : על יפעתך · [illegible] לראות בך · [illegible] ומלת לראוה [illegible] : מרוב עוניך בעול רכלתך · [illegible] חללת מקדשיך · [illegible] ואוציא אש מתוכך היא אכלתך · [illegible] במקום עתיד כמו שהוא מנהג המקרא ובדברי הנבואות ברוב : כל יודעיך · שממו · כמו תמהו : בלהות · פירשנוהו : ויהי · בן אדם · מבואר הוא : ואמרת · אמר הנבי' עליך ואמר בה כן מנהג המקרא ובדברי הנבואות ברוב לדבר לנכח ושלא לנכח כאחד · ונלחמתי

מסורה

את ג' לזכר וסימ' ואם ככה את עשה לי · ואת תדבר אלינו · את כרוב בממשח : יפעתיך ב' וסימ' וחללו את יפעתך : חכמתך על יפעתך : ואוצא אש מתוכך חד מן מלין מיחדין דחסרים יו"ד בליש' יציאה וסימ' מוצאי דבת הארץ · והוצא עליה שם רע · והעלה ותצא מרכבה דמלכים · ויצאו את מצבות · ביום הוצאי אתכם · ביום הוצאי דלקרוא דרור · להוציאהו אל הבית דירמיה · ואוצא אש מתוכך דיחזקאל · ותעלומה יוצא אור · ומלכם יוצאו מלין · ומוצא דבה הוא כסיל :

מקרא

בְּעֵדֶן גַּן־אֱלֹהִים הָיִיתָ כָּל־אֶבֶן יְקָרָה
מְסֻכָתֶךָ אֹדֶם פִּטְדָה וְיָהֲלֹם תַּרְשִׁישׁ
שֹׁהַם וְיָשְׁפֵה סַפִּיר נֹפֶךְ וּבָרְקַת וְזָהָב
מְלֶאכֶת תֻּפֶּיךָ וּנְקָבֶיךָ בָּךְ בְּיוֹם
הִבָּרַאֲךָ כּוֹנָנוּ : אַתְּ־כְּרוּב מִמְשַׁח
הַסּוֹכֵךְ וּנְתַתִּיךָ בְּהַר קֹדֶשׁ אֱלֹהִים
הָיִיתָ בְּתוֹךְ אַבְנֵי־אֵשׁ הִתְהַלָּכְתָּ :
תָּמִים אַתָּה בִּדְרָכֶיךָ מִיּוֹם הִבָּרְאָךְ
עַד־נִמְצָא עַוְלָתָה בָּךְ : בְּרֹב רְכֻלָּתְךָ
מָלוּ תוֹכְךָ חָמָס וַתֶּחֱטָא וָאֲחַלֶּלְךָ
מֵהַר אֱלֹהִים וָאַבֶּדְךָ כְּרוּב הַסֹּכֵךְ
מִתּוֹךְ אַבְנֵי־אֵשׁ : גָּבַהּ לִבְּךָ בְּיָפְיֶךָ
שִׁחַתָּ חָכְמָתְךָ עַל־יִפְעָתֶךָ עַל־אֶרֶץ
הִשְׁלַכְתִּיךָ לִפְנֵי מְלָכִים נְתַתִּיךָ
לְרַאֲוָה בָךְ : מֵרֹב עֲוֹנֶיךָ בְּעֶוֶל
רְכֻלָּתְךָ חִלַּלְתָּ מִקְדָּשֶׁיךָ וָאוֹצִא־
אֵשׁ מִתּוֹכְךָ הִיא אֲכָלַתְךָ וָאֶתֶּנְךָ
לְאֵפֶר עַל־הָאָרֶץ לְעֵינֵי כָּל־רֹאֶיךָ :
כָּל־יוֹדְעֶיךָ בָּעַמִּים שָׁמְמוּ עָלֶיךָ
בַּלָּהוֹת הָיִיתָ וְאֵינְךָ עַד־עוֹלָם :
וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר :
בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ אֶל־צִידוֹן וְהִנָּבֵא
עָלֶיהָ : וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה
הִנְנִי עָלַיִךְ צִידוֹן וְנִכְבַּדְתִּי בְּתוֹכֵךְ
וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה בַּעֲשׂוֹתִי בָהּ
שְׁפָטִים וְנִקְדַּשְׁתִּי בָהּ :

תרגום

בִּסְגֵי טוּב וְתַפְנוּקִין אַתְּ מִתְפַּנַק כְּאִילוּ בְּעֵדֶן גִּינְתָא דַיְיָ אַתְּ שְׁרֵי עוּתְרָא גֵיוּתָא וִיקָרָא מִתְיְהַב לָךְ כָּל אַבְנִין טָבִין מְסַדְרָן עַל לְבוּשָׁךְ סַמְקָן יַרְקָן וְסַבְהֲלוֹם כְּרוּם יַמָא וּבוּרְלָא וּפַנְתֵּירִין שְׁבָזִיז אִזְמַרְגְּדִין וּבַרְקָן מְשַׁקְעָן בִּדְהַב כָּל אִילֵין עִיבִידַת תִּיקוּנָךְ בְּכֵן רָאִים לִיבָּךְ בְּרַם לָא אִיסְתַּכַּלְתָּ בְּפִגְרָךְ דְאִיתְעֲבִיד חֲלָלִין וְנִקְבִין דְאִינוּן צוֹרְכָךְ דְלָא אֶפְשַׁר לָךְ דְתִתְקַיֵם בְּלָא בְהוֹן מִיּוֹמָא דְאִיתְבְּרִיתָא עִמָךְ מְתַקְנִין : אַתְּ מַלָךְ מְרַבָּא לְמַלְכוּ וִיהָבִית לָךְ רְבוּתָא וְאַתְּ עַל טוּר קוּדְשָׁא דַיְיָ בְּסַרְתָּא וּבְעַמָא קַדִישָׁא סְבַרְתָּא לְמִשְׁלַט : שְׁלִים אַתְּ בְּאוֹרְחָךְ מִיּוֹמָא דְאִיתְבְּרִיתָא עַד דְאִשְׁתְּכַח שִׁקְרָא בִּיךְ : בִּסְגֵיאוּת סְחוֹרְתָךְ אִתְמְלִיאוּ אוֹצְרָךְ חֲטוֹף וְחַבְתָּא וְאַפְסֵינָךְ עַל דְבַסַרְתָּא עַל טוּר קוּדְשָׁא דַיְיָ וְאַבְדִינָךְ מַלְכָּא דְרַבְתָּא עַל דִי סְבַרְתָּא לְמִשְׁלַט בְּעַמָא קַדִישָׁא : רָאִים לִבָּךְ בְּתוּקְפָךְ אִתְחַבַּלְתְּ בְּחוּכְמְתָךְ עַל זִיו אֵימְתָךְ עַל אַרְעָא רְטַשִׁיתָךְ אַזְהָרָא לְמַלְכַיָא יְהַבִיתָךְ לְאִסְתַּכָּלָא בָךְ : מִסְגֵי חוֹבָךְ בְּשִׁקַר סְחוֹרְתָךְ אַפִּיסְתָּא מַקְדָשָׁךְ וְאַיְתֵי עַמְמַיָא דְתַקִּיפִין כְּאֶשָׁתָא מְחוֹבֵי זְדוֹנָךְ אִינוּן יְשֵׁיצוּנָךְ וְאֶתְּנִינָךְ כְּקִטְּם עַל אַרְעָא לְעֵינֵי כָּל חָזָךְ : כָּל דְיָדְעָךְ בְּעַמְמַיָא צַדִיאוּ עֲלָךְ כִּדְלָא הֲוֵיתָא תְּנִינָךְ וְכֵן תְּהֵי עַד עָלְמָא : וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִי לְמֵימַר : בַּר אָדָם קַבֵּיל נְבוּאָה עַל צִידוֹן וְאִתְנַבֵּי עֲלַהּ : וְתֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עֲלָךְ צִידוֹן וְאִתְיַקַּר בְּגַוִיךְ וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ כַּד אַעְבִיד בִּיךְ פּוּרְעֲנוּת דִינִין וְאִתְקַדַּשׁ בָּהּ :

ושלחתי · ונפלל חלל · כמו ונפל אלא שנכפלה בו למד הפעל : בחרב עליה מסביב · בחרב יבא עליה : ולא יהיה סילון ממאיר · כמו קוץ והענין כפול במלות שונות
וממאיר · כמו צרעת ממארת פוגיינט בלע״ז : מכאובי ידוע מן כאב והוא דרך משל ותירגם יונתן מלך מבאיש ושלטונין מעיקין : השאטים אותם · ענין בזה ושלל וכן
תירגם יונתן דבוזין כי אלה האומות שזכר הם שכנים לארץ ישראל והיו מריעים לישראל : כה אמר יי׳ · מבוארת היא זאת הפרשה בהבטחה זו שהבטיחם משכיהם
המריעים להם והאל ית׳ יעשה בהם שפטים שלא יוכלו להרע עוד : וישבו · מבואר הוא : בשנה העשירית בעשירי · עשירית למלכות צדקיהו חכר תחלה פורענות צור לפי
שהיתה פורענותה תחילה ל

וקוץ ג׳ וסימ׳ וקוץ ודרדר תצמיח · סלון ממאיר וקוץ מכאיב · וקוץ תוליד את ענוב : כה אמר ה׳ בטע׳ בספרא
וסימ׳ בקבצי את בית ישראל · כל בן נכר · כראשון כאחד · שער החצר הפנימית : בעשרי ד׳ חס׳ בליש׳
וסימ׳ בשנה התשיעית לצדקיהו · לשכניהו העשרי · בשנה העשירית בעשרי דפרעה דסי׳ · בעשרי בחבטח

ושלחתי בה דבר ודם בחוצותיה
ונפלל חלל בתוכה בחרב עליה מ
מסביב וידעו כי אני יהוה : ולא
יהיה עוד לבית ישראל סלון ממאיר
וקוץ מכאב מכל סביבתם השאטים
אותם וידעו כי אני אדני יהוה :
כה אמר אדני יהוה
בקבצי את בית ישראל מן העמים
אשר נפצו בם ונקדשתי בם לעיני
הגוים וישבו על אדמתם אשר
נתתי לעבדי ליעקב : וישבו עליה
לבטח ובנו בתים ונטעו כרמים
וישבו לבטח בעשותי שפטים בכל
השאטים אתם מסביבתם וידעו כי
אני יהוה אלהיהם :
כט בשנה העשרית בעשרי בשנים
עשר לחדש היה דבר יהוה אלי
לאמר : בן אדם שים פניך על
פרעה מלך מצרים והנבא עליו ועל
מצרים כלה : דבר ואמרת כה
אמר אדני יהוה הנני עליך פרעה
מלך מצרים התנים הגדול הרבץ
בתוך יאריו אשר אמר לי יארי ואני
עשיתני : ונתתי חחיים בלחייך
והדבקתי דגת יאריך בקשקשתיך
והעליתיך מתוך יאריך ואת כל
דגת יאריך בקשקשתיך תדבק :
ונטשתיך המדברה אותך ואת כל
דגת יאריך על פני השדה תפול לא
תאסף ולא תקבץ לחית הארץ ולעוף
השמים נתתיך לאכלה : וידעו
כל ישבי מצרים כי אני יהוה יען
היותם משענת קנה לבית ישראל :

ואשלח בה מותא וקטלא
בשוקהא כד יתרמון קטילין בגוה
באיתיאותי עלה דקטלין בחרבא
מסחור סחור וידעון ארי אנא יי :
ולא יהי עוד לבית ישראל מלך
מבאיש ושילטון מעיק מכל כח
סחרניהון דבזזין יתהון וידעון
ארי אנא יי אלהים :
כדנן אמר יי אלהים כד אכניש
ית בית ישראל מביני עממיא
דאיתבדרו לתמן ואיתקדש בהון
לעיני עממיא ויתובון על ארעהון
דיהבית לעבדי ליעקב : ויתובון
עלה לרוחצן ויבנון בתין ויצבון
כרמין ויתבון לרוחצן כד אעביד
פורענות דינין בכל דבזזין יתהון
מסחרניהון וידעון ארי אנא יי
אלההון : בשתא
עשיריתא בעשרא בתרי עסר
לירחא הוה פתגם נבואה מן קדם
יי עמי למימר : בר אדם קביל
נבואה על פרעה מלכא דמצרים
ואיתנבי עלוהי ועל מצראי כולהון
ואיתנבי ותימר כדנן אמר יי אלהים
הא אנא שלח רוגזי עלך פרעה
מלכא דמצרים דאת דמי לתנינא
רבא דישרי בגו נהרוותיה די אמר
דילי מלכותא ואנא כבישית :
ואתן שירין בליכתך ואקטול
שלטוני תוקפך עם גיברך וא
ואבטלינך ממלכותך וית כל
שלטוני תוקפך עם גיברך ית
יתקטלון : ואטשינך למדברא
יתך וית כל שילטוני תוקפך על
אפי חקלא תתרמי נבילתך לא
תתכניש ולא תתקבר לחית ארעא
ולעופא דשמיא מסריתך לא
לאישתיצאה : וידעון כל יתבי
מצרים ארי אנא יי חלף דהוו סמך קניא רעיעא לבית ישראל :

רשי

ונפלל חלל שתכם בחרב עליה מסביב · על אשר ירא החרב מסביב בחוץ יפללו יושבי העיר ויהיו ב בטוחים להיות חללים בתוכ׳ ונפלל כמו לא פללתי לא סברית : וכמו ואויבנו פלילים ידונו עצמם להיות חללים בתוכה : ולא יהיה עוד לבית ישראל וגו׳ · לפי שכיבא על עמון ומואב ופלשתים ואדום וצור וצידון ש שהם שכיני ארץ ישר׳ שיחרבו ומאחר ש שיחרבו כלם לא יהיה סלון וקוץ לישר׳ בכל סביבותם שיכאיבם ושירע להם : סלון · מין קמשונים וחוחים הוא : ממאיר · כמו צרעת ממארת פוגיינט בלע״ז : השאטים אותם · הבוזזי׳ אותם : לעבדי ליעקב · כמו שניתנה ליעקב בלא מצרים ופרצת ימה וקדמה צפונה ונגבה : בשנה העשירית בעשירי ב בשני׳ עשר לחדש היה דבר יי׳ אלי לאמר · התנים הגדול · לפי שכל גדולתה של מ מצרי׳ וכל שובע שבה על ידי יאורי נילוס ה הוא לפיכך הנביא מושל את מלכה לתנין ואת עמה לדגת יאור : לי יאורי · איני צריך לעליונים כי יש לי יאור מספיק כל צרכי : ואני עשיתני · בגבורתי ובחכמתי הגדלתי גדולתי : וממשלתי : חחים · כמין טבעות ברזל אייכם בלע״ז : דגת יאוריך בקשקשותיך · איכטומאיקאדרים בלע״ז כלומ׳ אתן בלב כל גבוריך לבא עמך למלחמה ויפלו כלם :

כלה
כן דינו לשון
הקמחי
ובספרים
מדוייקים
שנים מלאף
כתו׳ בלא
בחולם

ונטשתיך המדברה · אישטרדריטוי בלע״ז זו היא אובדן של גוים כיון שכטמו על פני היבשה מתים : משענת קנה · כמה פעמים שמכו עליהם בימי סנחריב ובימי נבוכד נצר ולא הועיל להם כקנה זה שהוא רך ואינו סומך את הנסמך עליו : בתופסם

רדק

לפורענות מצרים אבל נבואת הצרים באה לו תחילה בשנה מעשירית ואחר בשנת החרבן בי״א שנה לצדקיהו באה לו ה הנבואה על מצרים שני פעמים ואחר החרבן גם כן שני פעמים בי״ב שנה : בן אדם · ועל מצרים כלה · אמר כלה בלשון נקבה כלומר על עדת מצרים · וזכר התנים הגדול במ״ם במקום נו״ן וכמוהו כמהם וכמהן מוף ונוף ומפני שטוב מצרי׳ הוא היאור כי הוא המשקה אותם ואינם צריכים למטר ועל כן מתגאים בו המשיל מצרים ליאור ופרעה המלך לתנים הגדול בתוכו והתנים הוא הדג הגדול כמו שאמר ויברא אלהים את התנינים הגדולים והמשיל עם מצרים לשאר הדגים כמו שאמר דגת יאוריך הרובץ בתוך יאוריו שאין מחריד אותו : לי יאורי · המשקה אותי וארצי השובע נמצא בה ב ברוב השנים ואיני צריך למטר ולא לילך למדינות אחרו׳ בעבור תבואה : ואני עשיתני · אני עשיתי ותקנתי לי היאור להשקות את ארצי או פי׳ עשיתני עשיתי והקנתי אותי בחכמתי ובתבונתי עד שנעשיתי מלך גדול וכמוהו הבר עשה את משה ואת אהרן שפירושו הגדילם ויונתן תירג׳ הא אנא שלח רוגזי עלך פרעה מלכ׳ דמצרים דאת דמי לתנינא רבא דשרי בגו נהרוותיה דאמר דילי מלכותא ואנא כבישית : ונתתי חחיים · כתוב בשתי יודי״ן ונקר׳ ביו״ד אחת חחי׳ ואם היה נקר׳ ככתיבתו היה נקרא חחיים בהנועת יו״ד הראשונה בחירק והשניה רפה כמשפט יו״ד הרבוי והיה פרשו את מנחי האל״ף ועתה הוא שקריאתו מנחי העי״ן ויאמר מן חח חחים כמו מן פח פחים ולפי שהמשיל אותו לתנין זכר עליו דרך משל חחים שתופשים בהם הדג שנוקבים בהם לחיי הדג ומעלין אותו וכן אמר ובחח תקוב לחיו : דגת · שם כלל לדגים כלם דגה כמו והדגה אשר ביאור תמות ובסמוך דגת והדבקתי · שיעלו עמך כשיעלוך מן היאור והוא משל על עם מצרים שרים ופרשים וגבורים ודלת העם כלם יסופו : ונטשתיך המדברה · אמר המדברה לענין משל כי הדגים לא יחיו במדבר כי המצרים ימותו בחרב על פני השדה בצאתם להלחם עם הכשדים ולא יאספו לקבורה ויהיו לאכלה לחית השדה ולעוף השמים ותירגם יונתן ולא תקבץ ולא תתקבר רוצה לומ׳ ולא תקבץ לקבורה : וידעו כל יושבי מצרים · יען היותם משענת קנה לבית ישראל כי היו מבטיחים את ישר׳ להצילם מיד הכשדים ולא יכלו והנה היו להם משענת קנה כי אינו חזק ואינו משענת אלא לפי שעה מעט כי קרוב הוא להשבר כל שכן כשהוא רצוץ וכן תירגם יונתן סמך קניא רעיעא וכן בחסרון הקול״ר כשמר יהיו רוצה לומר כשמר לבן וכן ויס בעדרו זכר ר״ל זכר התיש כן מצרים לא היו לישראל משענת ועזר אלא מעט כמו שאומר בספר ירמיהו וחיל פרעה יצא ממצרים וישמעו הכשדים הצרים על ירושלם את שמעם ויעלו מעל ירושלם ואמר להם הנביא הנה חיל פרעה היוצא לכם לעזרה שב לארצו מצרים ושבו הכשדים ונלחמו על העיר הזאת ולכדוה ושרפוה באש והנה הם לא שמכום אלא הרעו להם כי משכו בטחונם מרדו במלך בבל והנה זהו דמיון משענת קנה וזהו ובקעת להם כל כתף וכן אמר רב שקה הנה בטחת על משענת קנה הרצוץ הזה על מצרים אשר יסמך איש עליו ובא בכפו ונקבה לא די שלא סמכו אלא שנקבה כפו שהיתה תוקעת בו : בתפשם

לחדש לגלותינו בא אלי הפליט · וכל רבה בניין בלא״ים בב״א והבה בשלשים איש : אמר לי ה׳ דסמיכי בקריא׳
וסימ׳ נבכר בסדר וירא אליו יי׳ : המדברה י״ב וסימ׳ נבכר בסדר אחרי מות : אותך י״ח מ״ל וסימ׳ בבכר רבת׳ :

בתפשם בך בכפך. בכף קרי כאדם המהלך ונשען על מקלו: תרוץ. תירצץ: ובקעת להם כל כתף. כתפיהם כאדם הנסמך על קנה ונשבר והאדם נופל עליו והקרומיות נכנסות לו בכתיפיו: והעמדת להם כל מתנים. מאחר שתשבר יצטרכו לחזק את מתניהם ולעמוד עליהם והרי אתה כאדם שחבירו נשען עליו והוא חלש ואומר לו התחזק על מתניך כי לא תסמוך עוד עלי וכן תרגמו יונתן ולא תהא להון לבית סומכון ויש מחליפין והעמדת להם לוהמעדת ואיני רואה את דבריהם ומנחם חברו עם מעמד רגלי כמוני: ולא תשב ארבעים שנה. ארבעים ושתים שני רעבון נגזרו בחלום פרעה כנגד שלשה פעמים שנכתב החלום שבע פרו ושבע שבלים רעות ראה וספרו ליוסף הרי שני פעמים ויוסף אמר לו שבע הפרות הרקות והרעות ושבע השבלים הרקות הרי ארבעים ושתים לרעה ולא היה להם אלא שתים שנאמר כי זה שנתים הרעב ומשירד יעקב למצרים פסק הרעב שהרי ב בשנה השלישית זרעו שנאמר ותן זרע ונחיה וגו' והארבעים נפרעו להם עכשיו תשב ארבעים שנה תשב פר"א אסיג"אה בלע"ז. מכורתם. מגורתם לא כמו תולדותם וכן חברו מנחם: לבלתי רדות בגוים. לשון ממשלה כמו וירדו בדגת הים: ולא יהיה. מצרים לבית ישראל עוד למבטח המזכיר להם עון שאמר להם הקב"ה לא תוסיפו לראותם עוד: ויהי בעשרים ושבע שנה. למלכות נבוכד נצר אותה שנה כתנה מצרים בידו כך שנינו בסדר עולם ויש בספר הזה הרבה נבואות כתובות מוקדם מאוחר. העביד את חילו. על צר עבודה גדולה. כל ראש. אנשי חיילותיו: מוקרח וכל כתף מרוטה. כדרך הצרים על העיר יתיס רבים וטורחים ונושאים בשאת משאות עצים ואבנים והוא לצר את צור בעשרים ושלש למלכותו כמו שמנינו בסדר עולם. מוקרח קאלי"ט בלע"ז מרוטה פלי"אה בלע"ז: ושכר לא היה לו. לאחר שמללו שללה עלה הים ושטפו מהם לפי שנגזר עליה ועל שללה ליאבד בים: פעולתו

בתפשם בך בכפך תרוץ. תרוץ מבנין נפעל פרשו רצץ מן קנה רצוץ: והעמדת להם כל מתנים. יש מפרשו והעמדת בהפוך האותיות והמעדת מן ולא מעדו קרסולי והנכון כמשמעו כי בהשען האדם יכפף ובהשבר המשענת יעמד מלהכפף וכן ת"י ולא תהוי להון לבית סומכון כלומר תעמידם על מתניהם שלא יסמכו עוד עליך ופירש יונתן המשל כן באתכניותהון ויש נוסחאות באתכנעותהון בך ביד מלך בבל תקיף יתמסר וייבד בית רוחצניהון ובאסתמכותהון עלך יתבר: בכפך. כתיב רוצה לומר שתסמוך אותם בידך וקרי בכף ר"ל בכפס כאדם שתופס הקנה בכפו לסמוך בו: לכן. מבואר הוא: והיתה. יאור לי ואני עשיתי. כמו שפירשתי ואני עשיתיני לפני הפירושים ויונתן תירגם גם כן בתרגומו מלכותא דילי ואנא כבשית: לכן. לחרבות. חורב שממה לאיתה חרבות אחרבנה שתהיה חרב שממה וי"ת לחרב צדו ושממו: לא תעבור בה. ארבעים שנה. יש דרש למה ארבעים שנה כי מ"ב שני רעבון נגזרו למצרים בחלום פרעה כנגד שלשה פעמים שנכתב החלום שבע פרות ושבע שבלים רעות ראה פרעה וספר ליוסף הרי שני פעמים י"ד שהם עשרים ושמונה ויוסף אמר שבע פרות הרקות והרעות ושבע השבלים הרקות הנה י"ד וכ"ח הנה מ"ב והיו להם שתי שנים רעב כמו שכתוב כי זה שנתים הרעב ומשירד יעקב אבינו למצרים נפסק הרעב נשארו ארבעים שנה ונגזר עליה להיות חרבה אותם מ' שנה: ונתתי. מבואר הוא: מחרבות. מופעל' ומפני החית הושב הקמץ חטף בחית: כי כה אמר יי'. מבואר הוא: ושבתי. מכורתם. כמו מגורתם הארץ אשר גרו בה: מן הממלכות. והמעטתים. הפך הנני מפרך והרביתיך: רדות. מקור מן לא תרדה בו בפרך: ולא יהיה עוד. דרך כלל על עם מצרים: למבטח מזכיר עון. שסלקו בטחונם ממני ובטחו עליהם: ויהי בעשרים ושבע שנה. למלכות נבוכד נצר וכן כתוב בסדר עולם בעשרי' ושבע לנבוכד נצר כתנה מצרים בידו ונשא המונה ושלל שללה ובזז בזה והיתה שכר לחילו והגלה ירמיהו וברוך לבבל ועוד כתוב בסדר עולם כי בעשרים ושלש שנה לנבוכד נצר שהגלה נבוזר אדן נפש תשע' כמו שכתו' בירמיהו כי אז כתנה צור בידו ושטף את כל היהודי' שהיו בעמון ובמואב ובסביבות ארץ ישראל כפש תשע': בן אדם. אל צור. כמו על צור: כל ראש מוקרח וכל כתף מרוטה. כי צרו על צור ימים רבים והיו כל בני החיל טרודים וטורחים במצור כדרך בני אדם הצרים על עיר לשאת אבנים ועצים על ראשיהם ועל כתפיהם: מקרח. שנשר שער הראש מרוב העבודה: מרוטה. שנמרט עור הכתף מן המשא בכתף ימים רבים: ושכר לא היה לו ולחילו מצור על העבוד' אשר עבד עליה. כי כשכבש נבוכד נצר צור ושלל שללה בא הים על העיר ושטף כל השלל כי נגזר עליה לשטף הים כל אבניה וחילה והנה חיל נבוכד נצר טרחו ויגעו לשוא והקב"ה שלם להם ונתן להם שלל מצרים חלף עבודתם אשר עבדו בצור:

ועד גבול. ד' בליש' בקריא' וסימ' מן השיחור אשר על פני מצרים. ושלמה היה מושל. ממגדל סונה ועד גבול כוש. ויהו מושל בכל הממלכות: ולא תשב ד' בקרי' וסי' בירמיה סי' י"ז: תהיינה כתיב כן בליש' בנביאים וסי' ותהיין שתיהן לך לנשים. ולא תחוס עיני עליך תניינא דספרא. וחברו תליתא כי אני יי' מכה. ונתתי

בתפשם בך בכפך תרוץ ובקעת
להם כל־כתף ובהשענם עליך
תשבר והעמדת להם כל־מתנים:
לכן כה אמר אדני יהוה
הנני מביא עליך חרב והכרתי ממך
אדם ובהמה: והיתה ארץ־מצרים
לשממה וחרבה וידעו כי־אני יהוה
יען אמר יאר לי ואני עשיתי:
לכן הנני אליך ואל־יאריך ונתתי
את־ארץ מצרים לחרבות חרב
שממה ממגדל סונה ועד־גבול כוש:
לא תעבר־בה רגל אדם ורגל בהמה
לא תעבר־בה ולא תשב ארבעים
שנה: ונתתי את־ארץ מצרים
שממה בתוך ארצות נשמות ועריה
בתוך ערים מחרבות תהיין שממה
ארבעים שנה והפצתי את־מצרים
בגוים וזריתים בארצות:
כי כה אמר אדני יהוה
מקץ ארבעים שנה אקבץ את־מצרים
מן־העמים אשר־נפצו שמה:
ושבתי את־שבות מצרים והשבתי
אתם ארץ פתרוס על־ארץ מכורתם
והיו שם ממלכה שפלה:
מן־הממלכות תהיה שפלה ולא־
תתנשא עוד על־הגוים והמעטתים
לבלתי רדות בגוים: ולא יהיה־
עוד לבית ישראל למבטח מזכיר
עון בפנותם אחריהם וידעו כי אני
אדני יהוה:
ויהי בעשרים ושבע שנה בראשון
באחד לחדש היה דבר־יהוה אלי
לאמר: בן־אדם נבוכדראצר
מלך־בבל העביד את־חילו עבדה
גדלה אל־צר כל־ראש מקרח וכל־
כתף מרוטה ושכר לא־היה לו
ולחילו מצר על־העבדה אשר־
עבד עליה:

ל' בכף · ל' ת' באיתכניותהון בך ביד מלך תקיף
ל' תתמסר וייבד בית רוחצניהון
ובאיסתמכותהון עלך תתבר ולא
תהי להון לבית סומכון:
בכן כדנן אמר יי אלהים
הא אנא מיתי עלך דקטלין בחרבא
ואשיצי מינך אנשא ובעירא:
ל' ותהי ארעא דמצרים לאישתממו
ב' כטע' וחורבא וידעון ארי אנא יי חלף
דאמיר מלכותא דילי ואנא כבשית
ז' ונלוש' וחס' : בכן הא אנא שלח רוגזי עלך
ועל מלכותך ואתין ית ארעא
ב' וחס' י' דמצרים לחורב צדו ואישתממו
ה' לא לא ולא ר' ממגדל סונה ועד תחום כוש:
לא תעיבר בה ריגלא אנשא
וריגלא די בעירא לא תעיבר בה
ולא תתיתב ארבעין שנין: ואתין
ל' י' כתו' כן ית ארעא דמצרי לצדו בגו מדינן
ל' חס' צדיין וקירותא בגו קירוין דהואת
ל' מל' חרבן הויין לצדו ארבעין שנין
י"ג ואגלי ית מצראי לביני עממיא
ואיבדרינון במדינתא:
ארי כדנן אמר יי אלהים
ר' ס"פ בסיפ' מסוף ארבעין שנין אכניש ית
מצראי מביני עממיא דאיתבדרו
ה' חס' בסי' ט' לתמן: ואתיב ית גלות מצרים
ואתיב יתהון לארעא פתרוס על
ארעא תותבותהון ויהון תמן
ל' · א' מלכו חלשא: מן מלכותא תהי
חלשא ולא תתרברב עוד על
ל' עממיא ואזעירינון בדיל דלא
ל' יפלחון בעממיא: ולא יהון עוד
לבית ישראל לאיתרחצא עליהון
לאדכרא חובין באפניותהון
ח' בתריהון וידעון ארי אנא יי אלהים:
והוה בעסרין ושבע
שנין בקדמאה בחד לירחא הוה
פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימ':
בר אדם נבוכד נאצר מלכא
ל' דבבל אפלח ית משירייתיה פולחן
ב' בתרי ליש' ושכר הרביעי' רב על צור כל סעד ריש נתר וכל
כתף איתמרט ואגר לא והוה
ל' ליה ולמשירייתיה מצור על
פולחנא דאפלח עלה:

את ארץ מצרים שמה. ולא תהיין להם לאכלה: על הגוים ה' וסימ' ראה הפקדתיך היום הזה. שפוך חמתך על הגוים דירמיה. אשר היה דבר יי'. מן הממלכות תהיה' וקצף גדול אני: ושכר ב' בתרי לישני וסימ' וכל כתף מרוטה ושכר לא היה לו. ושכר הרביעי:

לכן. מבואר הוא: פעלתו. אשר עשו לי. תחת הרע אשר עשו לי שהיו משענת קנה לבית ישראל וכן תירגם יונתן דחבו קדמי לאתפרעא מנהון: ביום ההוא אצמיח קרן לבית ישראל ולך אתן פתחון פה בתוכם. פירושו בזמן ההוא כמו ואחרי אפי בן ביום ההוא והדומים לו ואין לפרש בזמן שנלכדה מצרים שהרי נלכדה בבו לנבוכד נצר ומה צמיחת קרן היה לישראל באותה שעה ופירש אדוני אבי ז"ל בזמן מלכות מלך בבל שזכר שיתן הא"ל יתברך מצרים בידו אמ' כי בזמן מלכותו רוצה לומר מלכות בבו היתה צמיחת קרן לבית ישראל ומה הוא שנולד כורש בשנת חמשים לגלות בבל כמו שאומר מן מוצא דבר להשיב ולבנות ירושלם עד משיח נגיד שבועים ושבעה שהם ע"ט שנה וכורש נקרא משיח כמו שאמר למשיחו לכורש והוא היה צמיחת קרן לבית ישר' שהוציאם מן הגולה והשיבם לארצם והיה לא בן עשרים שנה כשהיו יתכן בן ס"ב. ולך אתן פתחון פה בתוכם. פירוש שיתקיימו כנבואותיך ורבינו שלמה ז"ל פירש כי הפסוק הזה מוסב לפרשה של מעלה מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרים ואותו חשבון כלה בשנה שמלך בלשאצר כיצד בשנת כ"ז לנבוכד נצר נתנה את מצרים בידו כשהרו ממלכותו י"ח שנה ובכב לאויל מרודך הרי ארבעים ובשנה ראשונה לבלשאצר באמירה כנוחת פרס לדריוש כמו שאמר בשנת חדה לבלשאצר וגו' ובאות כורש מלך פרס לבבל היתה צמיחת קרן לבית ישראל ותרגם יונתן ביומא ההוא אקים פורקן לבית ישראל ולך אתן פתחת פומא בנבואה ביניהון וידעון ארי אנא יי: ויהי. בן אדם. הלילו. אמר כנגד מצרים: כי קרוב יום. כי באותה שנה שאמרה נבואה זו נתנה מצרים ביד מלך בבל. אמר כי קרוב יום רוצה לומר יום אידם ואמר אחר כן וקרוב יום ליי' ר"ל כי היום הזה בא להם מיי' ואליו הוא למהר יום אידם כי הוא יבוא להביא לבא עליהם: יום ענן. ענן וערפל יהיה להם היום ההוא: עת גוים יהיה. עת שיאספו גוים על מצרים להחריבה ויונתן תירגם עידן תבר עממין יהא: ובאה. מלרע: והיתה חלחלה בכוש. כפירוש בכוש שיפלו חללים במצרים יחילו ויפחדו וירגזו שתבא החרב גם עליהם כי שכנים הם ועם אחד הם כלם בניחם: חלל. דרך כלל רוצה לומר חללים רבים: כוש ופוט ולוד וכל הערב. עם מקובץ מעמים כתערבו יחד ואת סומכותא לשון ערבוב: ובני ארץ הברית. שהיה להם ברית עם ארץ מצרים אבל לא היו מהם ומשפחות' ולפי שהיו בני בריתם לקו עמהם: כה אמר יי' סומכי מצרים. הם בני ארץ הברית ואחר העמים שזכר שהיו סומכים ידי מצרים ועוזרים אותם: ממגדל סונה. הוא גבול מצרים משפה אחת ואמר כי משם תחול החרב לאכול בהם עד גבול כוש כמו שזכר למעלה ממגדל סונה ועד גבול כוש ולפי שזכר כוש למעלה שהוא הגבול השני כמך על המבין ולא זכרו וכמומלת בה לארץ מצרים: וכמו בתוך ארצות נשמות. בתוך ר"ל בכלל ופירו' וכטמו ארצות מצרים ובתוך ארצות יעיד עליו וכן בכל הענין במלות סונות ואמר ועריו בתוך ערים נחרבות: וידעו' בתתי אש במצרים. על דרך משל כתרגומו כד אייתי עממיא דתקיפין כאשתא על מצרים: ביום ההוא יצאו מלאכים מלפני בצים להחריד את כוש. בצים הם הספינות כמו וצי אדיר לא יעברנו והיה משפטו ציים בשני יוד"ן כמו מן עי עיים אלא שהוקל כמו עברים יהודים. אמר בעת ההיא אחרי הרבן מצרים אביא על כוש צבא גוים בספינות וקראם מלאכים כאלו בשליחות האל ית' באים שם כי הוא גזר הגזירה עליהם לפיכך אמר מלפני ואמר בצים כי נהר גדול סובב ארץ כוש ולא יוכלו להכנס לה אלא בספינות וכן אמר בתורה הוא הסובב את כל ארץ כוש וכן ים נהרות אחרות ואמר בספר ישעיה הוי ארץ צלצל כנפים אשר מעבר לנהרי כוש השולח בים צירים ובכלי גמא על פני מים: להחריד את כוש בטח. כוש שהיה יושב לבטח יחריד אותם העם שיבואו עליהם פתאום: כיום מצרים. כמו שהיית חלחלה בכוש בהו בן מצרים כמו שאמר למעלה והיתה חלחלה בכוש בנפול חלל במצרים כן תהיה עתה חלחלה בהם בעבור עצמם: כי הנה באה. רוצה לומר עת חורבנם:

פעולתו אשר עבד בה: שכר פעולה אשר עבד במצותי בצור אתן לו את ארץ מצרים: אשר עשו לי. מצרים רעה במשענתם שהבטיחו את עמי בעזרתם הבל: ביום ההוא אצמיח קרן. לא שמעתי ולא מצאתי פירוש מקרא זה מה הוא במה קרנם של ישראל במפלת מצרים שהרי ישראל גלו שנים לפני מפלת מצרים ואומר אני ביום ההוא מוסב על פרשה של מעלה מקץ ארבעים שנה אקבץ את מצרי' ואותו חשבון כלה בשנה שמלך בלשאצר ומיכן בדניאל שבאותה שנה התחילו מלכי פרס להתחזק וגזר' מפלה על בבל שנא' בשנת חדא לבלשאצר דניאל חלם חזה וגו' וקדמיתא כאריא היא בבל וכתי' חזה הויתי עד די מריטו גפהא וגו' וארו חיוה אחרי תנינה דמיה לדוב היא פרס וכתי' וכן אמרין לה קומי אכולי בשר שגיא כלומר תפשי המלכות ומלכות פרס היא צמיחת קרן לישראל שנאמ' בכורש הוא יבנה עירי וגלותי ישלח ומניין שארבעי' שנה של מצרים כלו באותו הפרק מצרים נתנה ביד נבוכד נצר בכ"ז לנבוכד נצר בשנה שנאמ' נבואה זו ליחזקאל הוסף ארבעים שנה הרי ששים ושבע בא מהם ארבעי' וחמש לנבוכד נצר ועשרים ושלש לאויל מרודך כדאמרינן במסכת מגילה ושנה אחת מהם עלתה לזה ולזה כדאמרינן התם שנים מקוטעות הוו: ולך אתן פתחון פה בתוכם. ולך יחזקאל יהא פתחון פה כשיראו נבואתך מתקיימת: הה. כמו אהה הה ליום העתיד לבא על האומות: עת גוים: עידן תבר עממיא: והיתה חלחלה בכוש. לשון רעד כשישמעו מפלת מצרים יחרדו לכשפן יעלה מלך בבל עליהם: וכל הערב: ת"י וכל סומכוותא כל הערב' ערובת מצרים נרגמו לה בלע"ז: ארץ הברית. כרותי ברית למצרים לעזור לה: בתתי אש. חמתי כלם: מלאכים מלפני. גדודי ציבות הולכים בשליחותי בספינות רבות להחריד את כוש היושבת בטח: ומכרתי. כתרגומו ואמכור בנים. כמו וצים מיד כתים וכן תרגמו יונתן בלגיונין: ובתתי

ונשא ה' בקריא' וסימ' על כתפות האפוד. ונשא אהרן את שמות בני ישראל. את האורים ואת התומים והיו על לב אהרן. והיה על מצח אהרן' והוא עד או ראה או ידע. ואם נפש כי תחטא ועשתה. ונשא השעיר עליו את כל עונותם. ואם לא יכבס. איש איש כי יקלל אלהיו' ואם הפר יפר אתם אחרי. ונשא שה

לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי נֹתֵן לִנְבוּכַדְרֶאצַּר מֶלֶךְ־בָּבֶל אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם וְנָשָׂא הֲמֹנָהּ וְשָׁלַל שְׁלָלָהּ וּבָזַז בִּזָּהּ וְהָיְתָה שָׂכָר לְחֵילוֹ׃ פְּעֻלָּתוֹ אֲשֶׁר־עָבַד בָּהּ נָתַתִּי לוֹ אֶת־אֶרֶץ מִצְרָיִם אֲשֶׁר עָשׂוּ לִי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ בַּיּוֹם הַהוּא אַצְמִיחַ קֶרֶן לְבֵית יִשְׂרָאֵל וּלְךָ אֶתֵּן פִּתְחוֹן־פֶּה בְּתוֹכָם וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה׃

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן־אָדָם הִנָּבֵא וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הֵילִילוּ הָהּ לַיּוֹם׃ כִּי־קָרוֹב יוֹם וְקָרוֹב יוֹם לַיהוָה יוֹם עָנָן עֵת גּוֹיִם יִהְיֶה׃ וּבָאָה חֶרֶב בְּמִצְרַיִם וְהָיְתָה חַלְחָלָה בְּכוּשׁ בִּנְפֹל חָלָל בְּמִצְרָיִם וְלָקְחוּ הֲמוֹנָהּ וְנֶהֶרְסוּ יְסוֹדוֹתֶיהָ׃ כּוּשׁ וּפוּט וְלוּד וְכָל־הָעֶרֶב וְכוּב וּבְנֵי אֶרֶץ הַבְּרִית אִתָּם בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ׃ כֹּה אָמַר יְהוָה וְנָפְלוּ סֹמְכֵי מִצְרַיִם וְיָרַד גְּאוֹן עֻזָּהּ מִמִּגְדֹּל סְוֵנֵה בַּחֶרֶב יִפְּלוּ־בָהּ נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃ וְנָשַׁמּוּ בְּתוֹךְ אֲרָצוֹת נְשַׁמּוֹת וְעָרָיו בְּתוֹךְ־עָרִים נַחֲרָבוֹת תִּהְיֶינָה׃ וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה בְּתִתִּי־אֵשׁ בְּמִצְרַיִם וְנִשְׁבְּרוּ כָּל־עֹזְרֶיהָ׃ בַּיּוֹם הַהוּא יֵצְאוּ מַלְאָכִים מִלְּפָנַי בַּצִּים לְהַחֲרִיד אֶת־כּוּשׁ בֶּטַח וְהָיְתָה חַלְחָלָה בָהֶם כְּיוֹם מִצְרַיִם כִּי הִנֵּה בָּאָה׃

בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים הָא אֲנָא יָהֵיב לִנְבוּכַדְרֶאצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל יַת אַרְעָא דְמִצְרַיִם וְיִשְׁבֵּי אִתְרְגוּשְׁתַּהּ וְיִבוֹז בִּזְּתַהּ וְיַעְדֵּי עֲדָאַת וּתְהֵי אֲגַר לְמַשִׁירְיָתֵיהּ׃ אַגְרֵיהּ דְּאַפְלַח בֵּיהּ יְהָבִית לֵיהּ יַת אַרְעָא דְמִצְרַיִם דְּחָבוּ קֳדָמַי לְאִתְפְּרַע מִנְּהוֹן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ בְּיוֹמָא הַהוּא אַיְתֵי פוּרְקָן לְבֵית יִשְׂרָאֵל וְלָךְ אֶתֵּן מִפְתַּח פּוּמָא בִּנְבוּאָה בֵּינֵיהוֹן וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ׃ וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימַר׃ בַּר אָדָם אִתְנַבֵּי וְתֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אֲיְלִילוּ וְאִמְרוּ וַוי מִן קֳדָם יוֹמָא׃ אֲרֵי קָרִיב יוֹמָא וְקָרִיב יוֹמָא דַעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ יוֹם עֲנָן זִיעַ עִידָן תְּבַר עַמְמַיָא יְהֵי׃ וְתֵחוּל חַרְבָּא בְּמִצְרַיִם וִיהֵי זִיעַ בְּכוּשׁ כַּד יִתְרְמוֹן קְטִילִין בְּמִצְרַיִם וְיִשְׁבּוֹן אִתְרְגוּשְׁתַּהּ וְיִפְגְּרוּן אוּשַּׁהָא׃ כּוּשָׁאֵי וּפוּטָאֵי וְלוּדָאֵי וְכָל סוֹמְכְוָתָא וְכוּב וּבְנֵי אַרְעָא קְיָימָא עִמְּהוֹן בְּחַרְבָּא יִתְקַטְלוּן׃ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ וְיִתְקַטְלוּן סַעֲדֵי מִצְרַיִ וְיִבְטִיל יְקַר תּוּקְפָהּ מִמַּגְדּוֹל סְוֵנֵה בְּחַרְבָּא יִתְקַטְלוּן בָּהּ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ וְיִצְדּוּן בְּגוֹ מְדִינָן דְּצַדְיָן וְקִירְוֹהִי בְּגוֹ קִירְוִין דַּהֲוָאָה חָרְבָן יְהֶוְיָן׃ וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא יְיָ כַּד אֵיתֵן עַמְמַיָא דְתַקִּיפִין כְּאִשָּׁתָא עַל מִצְרַיִם וְיִתַּבְרוּן כָּל סַעֲדָהָא׃ בְּעִידָנָא הַהִיא יִפְּקוּן אִיזְגַּדִּין מִן קֳדָמַי בְּלִיגְיוֹנִין לַאֲזָעָא יַת כּוּשׁ דְּשַׁרְיָא לְרוֹחְצָן וִיהֵי זִיעָא בְהוֹן כְּיוֹם מִצְרַיִם אֲרֵי הָא אַתְיָא׃

מהעדר. ויצו הכלך את חלקיה תניינא. ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל. וחברו כדר מרום ישראל. ונשא המונה. והנני גוער לכם את הזרע: ליום ב' דגשי' וסי' מציין בכס רבתא בערך יום: וקרוב ד' בקריא' וסי' וקרוב לבוא עתה ועשתה גדולים. כי קרוב יום וקרוב יום לי"י' הודינו וקרוב שנך. וקרוב לשמע כתת הכסילים: יצאו י"ד וסימ' נגבסר בירביה סימ' י"ז: בלפני י"ב וסימ' נגבכר בסדר אמור:

כה אמר י' מבואר הוא׃ הוא ועמו · מובאים · כי אני יי' מביא אותם׃ ונתתי יאורים חרבה · יבשה כמו אמר בחרבה ולפי שארץ מצרים כל טובה ושבחה היה היאור אמר דרך משל שיחרבו היאורים רוצה לומר שיכלה מהם כל טובה׃ כה אמר יי' · והאבדתי גלולים · כמשמעו ולפי שהיו בטוחים בהם שיצילו אותם מיד האויב אמר כן כמו שאמר בבבל הובים בל חת מרודך חתו גלוליה או הוא על דרך משל כמו ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים ות"י ואוביד דפלחין לטעותא׃ ונשיא מארץ מצרים לא יהיה עוד · ומלך גם כן אשבית מארץ מצרים שלא יהיה שם עוד ר"ל זמן רב כמו ולא יספו עוד גדודי ארם שהרי אמר מקץ מ' שנה אקבץ את מצרים או יהיה עוד כמשמעו לעולם כמו שאמר ולא תתנשא עוד על הגוים וזהו שאמ' ונתתי יראה בארץ מצרי' שיהיו לעולם יראים משאר העמים׃ והשמתי · בנא · נא היא אליכסנדריא וכן תירגם יונתן׃ ושפכתי · מבואר הוא׃ ונתתי · חול תחיל סין · כתיב ביו"ד וקרי בוי"ו הכתו' מבנין הפעיל והקרי מן הקל והוא לשון חיל כיולדה׃ להבקע · שיבקעו חומותיה׃ ונוף צרי יומם · ואל נוף יבואו צרי יומם רוצה לומר ביום יבואו לה האויבים ולא בלילה כגנבים ויונתן תירג' בעיל דבבא יקפינה יום יום׃ בחורי און · שם עיר בארץ מצרי' ואפשר שהיא און הכתו' בתורה כהן און ופיבסת תרין מלין כתיבן וקרין מלה חדא והוא שם עיר׃ והנה בשבי תלכנה · כמו הן הנה היו לבני ישראל ואמר המה לזכרי' והנה לנקבות ופירש אדוני אבי ז"ל כי על הנשים אמ' ואף על פי שלא זכרם הנה זכר הבחורים שיפלו בחרב ואמר כי נשיהם תלכנה בשבי ויונתן תירגם עולמי און ופיבסת בחרבא יתקטלון ופלחיהון בשביא יהכון׃ ובתחפנחס · הוא תחפנחס הנזכר במלכים ונשתנו התנועות כי זה נקוד ה הבי"ת בחיריק והתי"ו בשוא והחי"ת בפתח והפ"א והנו"ן בשוא׃ חשך היום · בשי"ן וקרא בשמא"ל כמו ולא חשך ממני מאומה פירוש מנע היום מאורו להם ואמ' זה מרוב הצרה כאילו מנע היום מאורו להם ויונתן תירגם על תחפנחס אייתי חשך בימם תירגם אותו כמו חשך בימין׃ את מטות מצרים · מוטות עולם שהיו על צוארי הגוים ויונתן תירגם כד איתבר תמן ית תקוף מצרים׃ היא ענן יכסנה · כתרגומו מלך במשרייתיה יחפינה כעננא דסליק וחפי ית ארעא׃ ובנותיה בשבי תלכנה · רוצה לומר יושבי הכפרים ילכו בשבי כי הם אין להם כח לאלחם כנגד האויבים ויקחום ויוליכום בשבי׃ ויהי באחת עשרה שנה · לגלות צדקיהו׃ בראשון בשבעה לחדש · בחדש הראשון שהוא ניסן׃ בן אדם את זרוע פרעה מלך מצרים שברתי · זהו שאמ' בירמיה על חיל פרעה נכה מלך מצרים אשר היה על נהר פרת בכרכמיש אשר הכה נבוכד נצר מלך בבל בשנה הרביעית ליהויקים בן יאשיהו ואומר במלכים ולא הוסיף עוד מלך מצרים לצאת מארצו כי לקח מלך בבל וגו' וזהו שאמר זרועו האחת׃ והנה לא חובשה · אחר שנשברה לא חובשה שתוכל לתפוש בחרב עוד כמו שאמר ולא הוסיף עוד׃ לשום חתול · כריכת שמורכין העצם הנשבר וחובשין אותו וזה השברון לא היה לו רפואה עוד׃ לחזקה · שתפיק הא"לא לחבש אותה וכן לחזקה ויהי לחזקה מקור מן הקל יוצא וכן ויכר גם לא חזקו פעל יוצא מן הקל ופירש יונתן המשל כן בר אדם ית תקוף פרעה מלכא דמצרים תברית והא לא מיתקפא לאתסאה וגו'׃ לכן

רשי

ונתתי יאורים · ארץ היאורים היא מצרים׃ ועשיתי שפטים בנא · אלכסנדריא׃ להבקע · חומותיה תבקע׃ צרי יומם · צרים יבאו עליה יום יום והנה בשבי תלכנה שתיהן המדינות און ופיבסת׃ חשך היום · ימנע האור׃ ענן יכסנה · צרה תבא עליה ותכסנה ותחשך ביום כשיי ענן׃ ובנותיה · וכפרניה׃ את זרוע פרעה מלך מצרים שברתי · כבר פעם אחרת שברתי חילו ביד נבוכד נצר בשנה הרביעית ליהויקים כמו שנאמר בספר ירמיה למצרי' על חיל פרעה נכה מלך מצרים אשר היה בכרכמיש על נהר פרת אשר הכה נבוכד נצר וגו'׃ והנה לא חובשה · מאותו היום והלאה כמו שנאמר בספר מלכים בסופו ולא יסף עוד מלך מצרים לצאת מארצו כי לקח מלך בבל מנהר פרת עד נחל מצרים ובשבון זה נתנבא ירמיה גם הוא על אותה המכ' בלשון רפואה אין לה שנאמ' עלי גלעד וקחי צרי בתולת בת מצרים לשוא הרבית רפואות תעלה אין לך׃ לא חובשה · לשון קשירה שקושרין עצם הנשבר׃ לשום חתול · מעשה בגדים ורטיה כמו והחתל לא חותלת׃ לתפש בחרב · שיהא לו עוד כח להלחם׃ ושברתי

והשכתי י"ג וסי' נמסר בריש ספרא דא סוף סים' ז'׃ מובאים ג' בקרי' וסי' אנחנו מובאי' להתגולל עלינו · מובאי' סבאים · לשחת הארץ׃ כה אמר ט' בטע' בסיפרא וסימ' הכה כף אל כף׃ השפך נחשתך · והאבדתי גלולים · כסיתי עליו את תהום · הנני אל הרועים · האתה הוא אשר · רב לכם נשיאי · כי יתן הנשיא׃ חנה ג' בקריאה

כה אמר אדני יהוה
י"א והשבתי את המון מצרים ביד
ל' נבוכדרצר מלך בבל׃ הוא ועמו
ג' · ל' אתו עריצי גוים מובאים לשחת
הארץ והריקו חרבותם על מצרים
ומלאו את הארץ חלל׃ ונתתי
ל' יארים חרבה ומכרתי את הארץ
ביד רעים והשמתי ארץ ומלאה
ביד זרים אני יהוה דברתי׃
ח' בטע' בסיפ' כה אמר אדני יהוה
י"ג והאבדתי גלולים והשבתי אלילים
ה' בסיפ' מנף ונשיא מארץ מצרים לא יהיה
עוד ונתתי יראה בארץ מצרים׃
ח' והשמתי את פתרס ונתתי אש בצען
ועשיתי שפטים בנא׃ ושפכתי
חמתי על סין מעוז מצרים והכרתי
את המון נא׃ ונתתי אש במצרים
ל' תחול חול תחיל סין ונא תהיה להבקע
ק' ל' ונף צרי יומם׃ בחורי און ופי בסת
ג' · כות' בחרב יפלו והנה בשבי תלכנה׃
ל' · ד' ובתחפנחס חשך היום בשברי שם
ל' את מטות מצרים ונשבת בה גאון
עזה היא ענן יכסנה ובנותיה בשבי
כות' תלכנה׃ ועשיתי שפטים במצרים
וידעו כי אני יהוה׃
ח' ויהי באחת עשרה שנה בראשון
בשבעה לחדש היה דבר יהוה אלי
ל"א בטע' בסיפ' לאמר׃ בן אדם את זרוע פרעה
מלך מצרים שברתי והנה לא
ל' · ג' · ל' חבשה לתת רפאות לשום חתול
ל' · ל' לחבשה לחזקה לתפש בחרב׃
י"ח בטע' בסיפ' לכן כה אמר אדני
יהוה הנני אל פרעה מלך מצרים

כדנן אמר יי' אלהים ואבטל ית איתרגושת מצרים ביד נבוכדנאצר מלכא דבבל׃ הוא ועמיה עמיה תקיפי עממיא אתן לחבלא ארעא וישלפון סיפיהון על מצרים ויסלון ית ארעא קטילין׃ ואתן נהריהון יבישתא ואימסר ית ארעא ביד מבאשין ואצדי ארעא ומלהא ביד רשיעין אנא יי' גזרית במימרי׃ כדנן אמר יי' אלהים ואביד דפלחין לטעותא ואשיצי דפלחין לצילמניא מימפס ומלכא מארעא דמצרים לא יהי עוד ואתן דחלא במצרים׃ ואצדי ית פתרוס ואיתי עמא דתקיפין כאישתא על טאנים ואעביד פורענות דינין באלכסנדריא׃ ואשפוך חימתי על סין תקוף מצרים ואישיצי ית אתרגושת אלכסנדריא׃ ואיתי עממיא דתקיפין כאישתא במצרים מזע תזוע סין ואלכסנדריא תהי מתרעא משור ומפיס בעלי דבבו יקפונה יום יום׃ עולימי און ופיבסת בחרבא יתקטלון ופלחיהון בשביא יהכון׃ ועל תחפנחס איתי חשוך בימם כד איתבר תמן ית תקוף מצרי' ויבטל בה יקר תוקפה מלך במשיריתיה יחפינה כעננא דסליק וחפי ית ארעא ויתבי כפרנהא בשביא יהכון׃ ואעביד פורענות דינין במצרים וידעון ארי אנא יי'׃ והוה בחדא עשרי שנין בקדמאה בשבעא לירחא הוה פתגם נבואה מן קדם יי' עמי למימר׃ בר אדם ית תקוף פרעה מלכא דמצרים תברית והא לא מתקפא לאיתסאה למיתן עיצה למחכם לאיתקפא למיתד מלכו׃ בכן כדנן אמר יי' אלהים הא אנא שלח רוגזי על פרעה מלכא דמצרים

וסי' בשמואל ב' סימן ד'׃ חשך ז' בקריאה וסי' בלשון תרגום ירדף מני רבני יומא בישא ועבא דמותא · ופי' נמסר בשמואל א' סוף סימן כ"ד׃ רפאות ג' בקרי' וחס' וסי' לשוא הרבית רפאות תעלה אין לך׃ אין דן דינך למזור · והנה לא חבשה לתת רפאות׃

לכן׳ את החזקה ואת הנשברת. החזקה אשר הנשארת תהיה שבורה כמו שהיתה והחזקה משל על ארצו שנשארה לו אחר שהכה אותו נבוכד נצר על נהר פרת׳ והפיצותי. מבואר הוא׃ וחזקתי. וכאק נאקות חלל לפניו. כבר פירשנו לעיל מהו נאקות חלל והוא אנחת הנפש מהקנה שקול בשעת מותו׃ והחזקתי. תפלנה. כאלו כפלו שלא יהא בהם כח׃ ונטה אותה. על דרך נטה את מטה׃ אל ארץ מצרים. כמו על וכמוהו רבים׃ ויהי. בן אדם. אל מי דמית בגדלך. למי את דומה בגדלך מתפאר בהמונך ובגדלך ותחשב שלא תרד מגדולתך הנה אשור היה גדול ממך ונפל בידי אף אתה תפול והמשל בגדולת מלך אשור על דרך משל והמשילו לארז בלבנון שהוא גבוה מכל שאר עצי הלבנון׃ הנה אשור. יפה ענף. שענפיו יפים׃ וחורש מצל. ענף שהוא מסתבך הרבה ועושה צל תחתיו מצל מן צלל והוא מפעל מבנין הפעיל ובא בפתח כמו מסב קלע ויבא בברי הנני מסב את כלי המלחמה׃ ובין עבותים היתה צמרתו. הסעיף העליון יקרא צמרת אמר כי צמרת הארז הזה היתה בין ע עבותים בין אשים מסתבכים וגבוה עליהם ונראה יפה או אמר עבותים על רבוי העלים בענפים כמו שפירשו ר״ל וענף עץ עבות והוא משל על מלכי האומות כי על כלם עלה ויונתן תירגם ועל גיגרין שלח שרשוהי ׃ ובדרש מהיכן זכה לגדולה זו לפי שנמנע מעצת דור הפלגה שנאמר מן הארץ ההיא יצא אשור שכנסו כל בעלי עולם ק קליעה אחת לבא בעצה ולמרוד בו אז היתה צמרתו לעצמה ולא נשתלשלה עמהם׃ מים גדלוהו. היה לו שפע מים לפיכך גדל כל כך כלומר היתה לו הצלחה גדולה׃ תהום רוממתהו. זכר תהום בלשון נקבה ובלשון זכר תהום אמר לו בי היא ואמר תהום שהוא לשון עומק מים רבים שלא יפסקו כן גדולתו לא היתה לה הפסק ימים רבים עד בא עתו׃ את נהרותיה הולך סביבות מטעה. נהרות התהום כלומר כל אחת מן הנהרות היוצאים מן התהום הולכים ס סביבות הארז הזה שהוא מטע התהום כמו שאמר תהום רוממתהו והתהום הוא משל לטובה ולהצלחה גדולה׃ ואת תעלותיה שלחה אל כל עצי השדה. אמר כי התהום הוליכה נהרותיה סביבות זה הארז שהיא מטעה כלומר רבוי מימיה ותעלותיה שהם פלגי מים קטנים כמו תעלת הברכה אותם התעלות שלחה להשקות כל עצי השדה והמשל כי רוב הטובה וההצלחה היתה למלך אשור והמעט לשאר מלכי הארץ ויונתן פירש המשל כן בעממיא סגי בסומכותיה ת תקיף ית מלכיא שעביד לתחות מלכותיה וית שלטנוהי מני על מדינת ארעא׃ שלחה. קלה הלמד ראויה להדגש ונדרש מים גדלוהו תהום רוממתהו על ששמע לקול יונה בן אמתי שירד לתהום ושבו אנשי נינוה מן החמס אשר בכפיה׃ על כן גבהא קומתו. האלף במקום הה׃ ותרבינה סרעפותיו ותארכנה פארותיו. הענין כפול במלות שונות כי סרעפותיו וסעיף והפארה אחת בשמות שונים והעד מסעף פארה׃ סרעפותו. כתיב בלא יוד הרבוי וקרי ביוד וכמוהו רבים׃ פארותיו. האלף קודם לרים׃ ממים רבים בשלחו. בשלח התהום מים רבים סביבותיו כמו שאמר מים רבים מאותם מים רבים ארכו פארותיו׃ בסעפותיו׃ ויף. היוד הראשונה נחה והשניה פה הפעל פתח בגללו עד וייפו ויקרא ונאמר האיתן אינה וייפה יפיה ובחסרון למ״ד הפעל אף יף וזה וייף הוא לקריאת בן כפתלי בחירק היוד הראשונה ונות השניה לקריאת בן אשר וייף בשוא הראשונה וחירק השניה ובקבלת הספרים מצאתי בחירק הראשונה ובשוא השניה לבן אשר וזו היא הקריאה נכונה על משקל וימב׃ בארך דליותיו. הם הענפים הרמים מענין הרוממך יי כי דליתני׃ ארזים

את החזקה ל׳ וחד ואת החזקה את האבדת אבקש ואינון מן שטה חרא חד את ואת וכל חד וחד לית דכות וסי׳ נמסר במסרא רבהא בערך את׃ וחזקתי ב׳ וסימ׳ וחזקתי את לב פרעה ורדף. וחזקתי את זרועות מלך בבל׃ תפלנה ב׳ וסי׳ אבני אלגביש תפלנה. וזרועות פרעה תפלנה׃ המנו ג׳ מל׳ וסי׳ בספר שפטים סימן ד׳׃ אל מי

ושברתי את־זרעתיו את־החזקה
ואת־הנשברת והפלתי את־החרב
מידו׃ והפיצותי את־מצרים בגוים
וזריתם בארצות׃ וחזקתי את־
זרעות מלך בבל ונתתי את־חרבי
בידו ושברתי את־זרעות פרעה
ונאק נאקות חלל לפניו׃ והחזקתי
את־זרעות מלך בבל וזרעות פרעה
תפלנה וידעו כי־אני יהוה בתתי
חרבי ביד מלך־בבל ונטה אותה אל־
ארץ מצרים׃ והפיצותי את־מצרים
בגוים וזריתי אותם בארצות וידעו
כי־אני יהוה׃
לא ויהי באחת עשרה שנה בשלישי
באחד לחדש היה דבר־יהוה אלי
לאמר׃ בן־אדם אמר אל־פרעה
מלך־מצרים ואל־המונו אל־מי
דמית בגדלך׃ הנה אשור ארז
בלבנון יפה ענף וחרש מצל וגבה
קומה ובין עבתים היתה צמרתו׃
מים גדלוהו תהום רממתהו את־
נהרתיה הלך סביבות מטעה ואת־
תעלתיה שלחה אל כל־עצי השדה׃
על־כן גבהא קמתו מכל עצי
השדה ותרבינה סרעפתיו ותארכנה
פארתו ממים רבים בשלחו׃
בסעפתיו קננו כל־עוף השמים
ותחת פארתיו ילדו כל חית השדה
ובצלו ישבו כל גוים רבים׃
ויף בגדלו בארך דליותיו כי־
היה שרשו אל־מים רבים׃

ואיתבר ית סעדוהי וית שילטונוהי תקיפיא דבהון דהוא תבר ית מלכותא וארמי ית תוקפא מיניה׃ ואגלי ית מצראי ביני עממיא ואיבדרינון במדינתא׃ ואתקיף ית מלכות מלכא דבבל ואתן ית תוקפי בידיה ואיתבר ית תקוף פרעה ויתנהם נהום מטעני חרב קדמוהי׃ ואתקיף ית מלכות מלכא דבבל ומלכות פרעה ת תבטיל וידעון ארי אנא יי כד אתן תוקפי ביד מלכא דבבל ויתפרע פורענות מן ארעא דמצרים׃ ואגלי ית מצראי לביני עממיא ואבדר יתהון במדינתא וידעון ארי אנא יי׃

והוה בחדא עסרי שנין בתליתאה בחד לירחא הוה פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר׃ בר אדם אימר לפרעה מלכא דמצרים ולאיתרגושתיה למן דמיתא בתוקפך׃ הא אתוראה דמיא לארזא בליבנן דנופיה שפיר ו וסוכיה מטלן ורם בקומה ועל ניגרין שלח שרשוהי׃ בעממיא סגי בסומכותא תקיף ית מלכיא שעביד לתחות מלכותיה וית שילטונוהי מני על כל מדינת ארעא׃ על כן ראים בתוקפיה מכל מלכי ארעא וסגיאה משרייתיה ואיתנצחו סומכותיה על עממין סגיאין באיתנצחותיה׃ במשרייתיה כביש כל כרכין תקיפין ותחות שילטונותי שעביד כל מדינת ארעא ובטלל מלכותיה יתיבו כל עממין סגיאין׃ ואיתנצח בסומכותיה בסגי גיברוהי ארי הוות אימתיה על עממין סגיאין׃

ג׳ וסימ׳ אל מי כמולנו דיהא. בן אדם אמור אל פרעה. אל מי דמית בגה׃ שלחהו וסי׳ נמסר בשמואל א׳ סימן י״ו׃ גבהא חד מן מלין דלית דכוו׳ כתיבין א׳ בסוף תיבותא וסי׳ נמסר במסרה רבתא בערך א׳׃ בארך ג׳ בקריאה וסי׳ בארך ידיעת האהל יהיה כרוח. ויף בגדלו בארך דליותיו. בארך אפים יפתה קצין. אנך׃

רשי

ושברתי את זרועותיו. אשבור את השבית ותהיין שתיהן שבורות כלומר כבר לקח מלך בבל מצד האחד עד אשר לו יתר המלכו׳ כולו׃ וחזקתי. לשון חוזק׃ והחזקתי. לשון אחיזה שאוחז בידו לסומכה שלא תפול וסופו יוכיח׃ וזרועות פרעה תפלנה שאינו אוחז בהן׃ אל מי דמית בגדלך. בהתגדלך לנגדי אל מי היית סבור לדמות׃ הנה אשור. שהפלתי כבר׃ ארז בלבנון. היה׃ וחורש מצל. יער מסכך כל גדול׃ ובין עבותים. עבי רענן׃ צמרתו. צימא בלעז׃ תעלותיה. פוסי״ץ בלעז׃ אל כל עצי השדה. להשקותם והדוגמא כתרגומו של יונתן הא אתוראה דמי לארזא דלבנון וגו׳ כבעמוד׃ מים גדלוהו תהו׳ רוממתהו. בעממיא סגין בסומכוותא תקיף וית מלכיא שעביד לתחות מלכות׳ וית שלטונוהי מני על כל מדינת א ארעא ומדרש אגדה ובין עבותים היתה צמרתו מהיכן זכה לגדולה לפי שנמנע מעצת דור הפלגה שנ׳ מן הארץ ההיא יצא אשור כשנעשו כל באי העולם קליעה א אחת לבוא בעצה ל למרוד בו אז היתה צמרתו נראית לעצמה ולא נשתלשלה עמהם מים גדלוהו תהום רוממתהו ועל ששמע לקול יונה בן אמתי שירד לתהום ושבו אנשי נינוה מן החמס אשר בכפיהם׃ סרעפותיו. ענפיו׃ פארותיו. זמורותיו׃ ממים רבים בשלחו. פארותיו על ידי מים רבים בשלחו פארותיו כלומר בגדלו פארותיו ולשון שילוח נופל בהם כמו ותשלח פארותיה קצנו. לשון קן׃ בסעפותיו. בענפיו׃ דליותיו. אף הם לשון ענפי׳ הנטוים לאורך לכל צד כמין דליות הכרם פישטרו״ילאש בלעז׃ ויף. לשון יופי׃ לא

רשי

לא עממוהו · לא כהו תארו כלומר לא היה בהם אחד נאה ממנו : בגן אלהים · כלומר בכל העולם : ערמונים · קסטניי״ש בלע״ז : כל עצי עדן · כלומר כל המלכים המשובחין : יען אשר גבהת בקומה · כך אמרתי לאשור : ביד אל גוים · ביד קשה שבגוים ביד נבוכד נצר כתיב דלאמר מר שבה ראשונה כבש נינוה : עשה יעשה לו · נבוכד נצר ככל רצוני : ויטשוהו · ויפילוהו לארץ כמו ויטש על המחנה : על מפלתו ישכנו וגו׳ · כתרגומו על מפלת קטילוהי :

עצי מים · שהם רכים וחלשים אלא שענפיהם רבים וארוכין מחמת לחלוחית המים אין להם לדמות עצמן לארזי עדן כלומר לא היה לו להתגאות על ישר׳ ולא יעמדו עליהם : אל בין עבותים · לא יתגאו להשוו׳ בגדלתם שותי מים אל עבי עבותי׳ : ביום רדתו שאולה · כשהשפלתי את מלך אשור ביד אויבו : האבלתי · עליו אבלים רבים שהיו סמוכין עליו : כסיתי עליו את תהום · כסיתי בשבילו את תהום שהיה רגיל להשקותו ולגדלו כמו שאמור למעלה תהום רוממתהו אותו היום כסיתיו שלא יעלה ויכבה את תבערתו כלומר החלשתי את עוזריו : ואמנע נהרותיה · שהיו הולכין סביבות מטעה : ויכלאו מים רבים · שהיו מאריכין פארותיו כמו שאמר למעלה ותארכנה פארותיו ממים רבים : ואקדיר · בשבילו לבנון ואקדיר לשון שחרות : וכל עצי השדה · שהיו תלויותיו שלוחים אליהם כמו שאמר למעלה : עליו עלפה · בשבילו פסק לחלוחם כאדם שמתעלפה ורוחו פורחת פשמי״ר בלע״ז : וינחמו בארץ תחתית · שאר יורדי גיהנם קבלו תנחומים אמרו אף זה כמוכו : וזרעו

רדק

ארזים לא עממוהו · כמו כל סתום לא עממוך ענין הסתר וכסוי רוצה לומר הארזים הגבוהים שהם בגן אלהים לא יסתירוהו ולא יכסוהו כי יהוא על כולם ובאמרו בגן אלהים הוא על דרך הפלגה והוא הגן שנאמר עליו ויטע יי׳ אלהים גן בעדן : וערמונים · כמו ולוז וערמון שהוא אילן שקורין קסטני״ר בלע״ז : כפארתיו · כאן הרי״ם קודם לאל״ף : יפה עשיתיו · אמר עשיתיו להודיע כי מאת האל יתברך היתה הגדולה הזאת ולא כמו שהיה אומר בכח ידי עשיתי : לכן · אמר גבהת ואמר ויתן ורם כן דרך המקרא לדבר לנכח ושלא לנכח כאחד כמו שמעו עמים כולם והדומים לו : ואתנהו ביד אל גוים · ואתנהו בשוא הנו״ן והוא עתיד במקום עבר : איל · למדינחאי מלא ביו״ד ולמערבאי חסר יו״ד ופירו׳ ביו״ד תקיף הגוי׳ וכן ואת אילי הארץ לקח תקיפי הארץ ואמר אל גוים על נבוכד נצר כמו שאמר בסדר עולם וכן אחז״ל במסכת ראשונה כבש נינוה : ברשעו גרשתיהו · ברשעו שעמו לפניו ולאחריו : ויכרתהו זרים · לפי שהמשילו לעץ אמר בו לשון כריתה וזרים ועריצי גוים אומר על הכשדים כמו שכת׳ עליהם גם כן הגוי המר והנמהר ועני׳ הנטשל מפורש : על מפלתו · ת״י על מפלת קטילוהי שרו כל עופא דשמי׳ ועל פגרי משרייתיה נחא כל חיות ברא : ואל פראתיו · הרי״ש קודם לאל״ף : למען · זה אשר עשיתי לו בעבור שלא יתגאו שאר מלכים הגדולים : כל שותי מים · כל ארזים ר״ל שותי מים שהם גבוהי קומה משפע המים אשר תחתיהם ור״ל במשל על הצלחתם במלוכ׳ כמו שפירשנו : ולא יעמדו אליהם בגובהם · אליהם כבירי מן כאלה וכאלת מלים אשר חמדתם ויהיו שם כלל לכל עצי׳ או יהיו שם לאילן הנקרא בלשו אולמו וי״ת כמו אליהם בשוא ופתח האל״ף ולא יתרברבון להון בתוקפיהון כל עבדי מלכו : בתוך בני אדם · בכלל בני אדם כן ימותו המלכי׳ כמו שאר בני אדם : אל יורדי בור · כמו עם יורדי בור והוא הקבר ויונתן תירגם עם נחתי גוב בית אברנא : כה אמר׳ האבלתי כסיתי עליו את תהום · כאילו התהום שהיה מגדל אותו מתאבל עליו בהיותו נכרת כי כבר המשילו לארז ואמר עליו תהום רוממתהו ועתה יתאבל עליו ויתכסה שק ע״ד : האבלתי · פעל יוצא לשני׳ : כסיתי · פעל יוצא לשלישי כסיתי בבגדי השק : ואמנע נהרותיה · נהרות התהום שאמר למעלה שהיו הולכים סביבות מטעה מנעתי אותם ממנו וייבש ויכלה וכבר פירשנו המשל למעלה :

ואקדיר עליו לבנון · לפי שהמשילו לארז בלבנון אמ׳ כי בנפלו קדרו עליו עצי הלבנון ובאמרו האבלתי כסיתי ואמנע ואקדיר להודיע כי מאת האל יתברך היתה לו הרעה · עלפה · שם תאר מן ויתעלף ותתעלפנה הבתולות ועניכה רב היגיעה והבהלה עד שלא יוכל אדם לעמוד על עצמו ובדברי רז״ל מאי יתעלפה ועלפה תאר מבנין פעל שלא נזכר שם פעלו בתוספת הא׳ ויאמר עלף בלי תוספת בשקל אכל לקח ותוספת הה״א בו כתוספ׳ הה״א במלת אסה לוי׳ בחה במה ובאמרו בלשון יחיד עלפה ר״ל כל אחד מן עצי השדה : מקול · וינחמו בארץ תחתית · היתה להם נחמה בו כשירד שאול גם הוא על דרך שאמר ישעיה על מלך בבל גם אתה חלית כמונו : מבחר וטוב לבנון · סמוך על סמוך כמו מספר מפקד העם והדומים לו : גם הם · המלכים שהיו עמו היו חללי חרב כמוהו ואמר הם כי זכר עצי עדן ושותי מים והוא משל למלכים ואמר כי אשר ירדו לפניו כתמו בו וכמותו וגם כן מתו עמו :

ביפיו ב׳ וסימ׳ לא דמה אליו · מלך ביופיו : יפה ה׳ בקריא׳ וסימ׳ וכאבשלום לא׳ היה איש יפה בכל הארץ · יפה עשיתיו ברוב דליותיו · את הכל עשה יפה בעתו · טוב אשר יפה לאכול ולשתו׳ · הנך יפה דודי אף נעי׳ : למען אשר לא יגבהו חד מן ל״ד פסו׳ דאית בהון לא ולא ולא קדמא קרו׳ ותרין אחרנין נסבין ו״ו וסימ׳ נמסר בספר

ארזים לא־עממהו בגן־אלהים
ברושים לא דמו אל־סעפתיו וערמנים
לא־היו כפארתיו כל־עץ בגן אלהים
לא־דמה אליו ביפיו : יפה עשיתיו
ברב דליותיו ויקנאהו כל־עצי־עדן
אשר בגן האלהים :
לכן כה אמר אדני יהוה יען אשר
גבהת בקומה ויתן צמרתו אל־בין
עבותים ורם לבבו בגבהו : ואתנהו
ביד אל גוים עשו יעשה לו כרשעו
גרשתיהו : ויכרתהו זרים עריצי
גוים ויטשהו אל ההרים ובכל־
גאיות נפלו דליותיו ותשברנה
פראתיו בכל־אפיקי הארץ וירדו
מצלו כל־עמי הארץ ויטשהו :
על־מפלתו ישכנו כל־עוף השמים
ואל־פראתיו היו כל חית השדה :
למען אשר לא־יגבהו בקומתם כל־
עצי־מים ולא־יתנו את־צמרתם
אל־בין עבתים ולא־יעמדו אליהם
בגבהם כל־שתי מים כי־כלם נתנו
למות אל־ארץ תחתית בתוך בני
אדם אל־יורדי בור :
כה־אמר אדני יהוה ביום רדתו
שאלה האבלתי כסתי עליו את־
תהום ואמנע נהרותיה ויכלאו מים
רבים ואקדר עליו לבנון וכל־עצי
השדה עליו עלפה : מקול מפלתו
הרעשתי גוים בהורדי אתו שאלה את
־יורדי בור וינחמו בארץ תחתית כל
־עצי־עדן מבחר וטוב־לבנון כל־
שתי מים : גם־הם אתו
ירדו שאלה אל־חללי־חרב

מלכין תקיפין לא איתנצחו לקיבליה בתקוף גבורה דהוה עימיה מן קדם יי׳ שלטונין לא קמו קדם משיריתיה וגיברין לא יכילו כסומכותיה בתקוף גבורא דהוה עימיה מן קדם יי׳ לא דמי ליה בתוקפיה : שפיר עבדתיה בסגי גיברוהי וזעו מן קדמוהי כל מלכי קדם בתקוף גבורא דהוה עימיה מן קדם יי׳ : בכן כדנן אמר יי׳ אלהים חלף דראימתא בקומה ויהב מרותיה על מלכותיה וראים ליביה בתוקפי׳ : ואימסריניה ביד תקיף עממיא איתפרע מיניה בחוביה תרכתיה : ושיצוהי נוכראין תקיפי עממיא ורטשוהי על טוריא ובכל חיליא נפלא משיריתיה ואיתברו סומכותיה בכל פצידי ארעא ונחתו מטלל מלכותיה כל עממי ארעא ורטשוהי : על מפלת קטילוהי שרו כל עופא דשמיא ועל פגרי משריתיה נחא כל חית ברא : בדיל דלא יראמון בתוקפהון כל מלכי קדם ולא יתנון ית מרותהון על מלכותא ולא יתרברבון להון בתוקפהון כל עברי מלכו ארי כולהון איתמסרו למותא לארעא ארעית בגו בני אינשא עם נחתי גוב בית אברנא : כדנן אמר יי׳ אלהים ביום אחתותיה יתיה לשאול איתאבלו עלוהי חפת עקא ית עלמא וחרובא מדינתא וזעו עממין סגיאין וחשוכית עלוהי אפי מלכיא וכל מלכי עממיא עלוהי טפחו כתפא : מקל מפלתיה אזעית עממיא באחתותי יתיה לשאול עם נחתי גוב בית אברנא ואיתנחמו בארעא ארעית כל מלכי קדם שלטונין ועתירי ניכסיא כל עבדי מלכו ואף אינון עימיה איתחתו לשאול עם קטילי חרב

רבתא בערך לא׳ : שאלה ט׳ בקריא׳ ח׳ חס׳ וא׳ מלא וסי׳ ויקימו כל בניו וכל בנותיו לנחמו ויכאן · לא ירד בני עמכם כי אחיו מת · ולקחתם גם את זה מעם פני וקרהו אסון · והיה כראותו כי אין הנער ומת והורידו · ואם בריאה יברא יי׳ · וירדו הם וכל אשר להם חיים · ביום רדתו שאלה · מקול מפלתו הרעשתי · גם הם אתו ירדו · וחד ישובו רשעים לשאלה כל גוים · וכלהון חס׳ במ״ב לא ירד · ישובו רשעים ·

וזרעו ישבו בצלו בתוך גוים :
ג׳ · נ׳ אל מי דמית ככה בכבוד ובגדל
ל׳ בעצי עדן והורדת את עצי עדן
אל ארץ תחתית בתוך ערלים תשכב
את חללי חרב הוא פרעה וכל
ד׳ כת׳ הא׳ המונה נאם אדני יהוה :
ויהי בשתי עשרה שנה לב
ובליש׳ בשני עשר חדש באחד לחדש היה
דבר יהוה אלי לאמר : בן אדם
שא קינה על פרעה מלך מצרים
ל׳ ואמרת אליו כפיר גוים נדמית ואתה
ג׳ · ת׳ · ל׳ כתנים בימים ותגח בנהרתיך
ל׳ · ל׳ וחס׳ ותדלח מים ברגליך ותרפס נהרתם
: כה אמר אדני יהוה
ופרשתי עליך את רשתי בקהל
ל׳ עמים רבים והעלוך בחרמי :
ל׳ ונטשתיך בארץ על פני השדה
ל׳ אטילך והשכנתי עליך כל עוף
ל׳ נסיב׳ השמים והשבעתי ממך חית כל
ל׳ נסיב׳ הארץ : ונתתי את בשרך על
ד׳ · ל׳ ההרים ומלאתי הגאיות רמותך :
ל׳ · ל׳ והשקיתי ארץ צפתך מדמך אל
ל׳ ולב׳ · ל׳ ההרים ואפקים ימלאון ממך :
ב׳ · ל׳ · ל׳ וכסיתי בכבותך שמים והקדרתי
ל׳ חס׳ · ט׳ את כבביהם שמש בענן אכסנו וירח
לא יאיר אורו : כל מאורי אור
ל׳ בשמים אקדירם עליך ונתתי חשך
על ארצך נאם אדני יהוה :
והכעסתי לב עמים רבים בהביאי
ל׳ שברך בגוים על ארצות אשר לא
ב׳ מל׳ ידעתם : והשמותי עליך עמים
ל׳ יתר כת׳ סי׳ וירד ס׳ רבים ומלכיהם ישערו עליך שער

ושלטונוהי איתחברו מתקפהון בגו מלכותא :
למן דמית כדין ביקר וברבו במלכי קדם ותיתחת עם מלכי קדם לארעא ארעיתא בגו חייביא תשכב עם קטילי חרבא הוא פרעה וכל איתרגושתיה אמר יי אלהים :
והוה בתרתא עסרי שנין בתרי עסר ירחין בחד לירחא הוה פתגם נבואה מן קדם יי עימי למימר :
בר אדם טול אליא על פרעה מלכא דמצרים ותימר ליה תקיף בעממיא הויתא ואת כתנינא בימיא ואגחתא במשריתך ואזעתא עממיא בסומכותך ואחריבתא מדינתהון :
כדנן אמר יי אלהים ואפרס עלך ית מצדתי בקהל עממין סגיאין ויתיאתד בסריגתי : וארטשינך בארעא על אפי ברא אירמי נבילתך ואשרי עלך כל עופא דשמיא ואסבע מינך חית כל ארעא : ואתן ית בסר קטילך על טוריא ויתמלון חיליא פגרי משריתך : ואררווי ארעא דהניתא מדמך על טוריא ופצידיא יתמלון מינך :
ותתפינך עקא באבהיותי ית זיו יקר מלכותך מן שמיא יתערון עם משריתך דהוו סגיאין ככוכביא מלך במשריתיה יתפינך כעננא דסליק ותחפי ית שמשא וכסהרא ביממא לא מזהר נהוריה : כל שבילי אורחתיך דמתקנין ונטירן בגויך הא כמנהרי זהריא בשמיא אקלקלינון עלך ותתפי עקא כקבלא ית ארעך אמר יי אלהים :
ואזיע לב עממין סגיאין באיתיותי תבירי קרבך לביני עממיא למדינן דלא ידעתנון : ואצדי עלך עממין סגיאין ומלכיהון יתמהון עלך תימה

אל מי ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ויאמר יהוא אל מי מבלנו · אל מי דמית בגדלך · אל מי דמית ככה : בשני עשר ג׳ בליש׳ וסימ׳ נגיסר בסדר תצוה : כתנים ג׳ בקריא׳ וסימ׳ בירמיה סימן יד׳ : בימים ה׳ דגשים בקריאה וסי׳ם פרו ורבו ומלאו · כל אשר לו סנפיר · וכל אשר אין לו · ואתה כתנים בימים : בימים וכל תהומ׳ : ומלאתי ד׳ בקרי׳

וסי׳ את דבריך · את הריו חלליו · אם הבית הזה כבוד · ומלאתי הגאיות : וירח ט׳ בקריא׳ וסימ׳ ויורם השמש וירח עמד · שמש בגבעון דום וירח בעמק · חשך השמש בצאתו · שמש וירח קדרו · וחברו הרויהון ביואל · וכסיתי בבכותך שמים · יומם השמש לא יככה · הללוהו שמש וירח · וירח יקר הולך :

רשי

וזרועו ישבו בצלו · ועוזריו אשר ישבו בצלו : אל מי דמית ככה · אתה פרעה אל מי מעצי עדן דמית שיהא ככה גדול כאשור בכבוד ובגודל והרי ראית שהורדתיו שאול ואף אתה והורדת עם עצי עדן עם שאר מלכים חזקים אל ארץ תחתית · גיהנם : כפיר גוים נדמית ואתה כתנים בימים · היה לך לרבוץ בתוך יאוריך כמשפט הדגים ולא לצאת אל היבשה ולהתגאות בלבבך ודמית בעצמך לכפיר השליט ביבשה ויוצא לטרוף טרף : ותגח בנהרותיך · ותצא חוץ עם נהרותיך לשון גוחי מבטן כי יגיח ירדן ואורב ישראל מגיח ממקומו לשון דבר הנובע ויוצא מבית מסתרים : ותדלח · לשון עכירה : ברגליך · רגלים לא היו לך ועשית לך רגלים כחית הארץ לעבור מימי הארצות ולרפוש נהרותם : והדוגמא כתרגם יונתן ואגחתא במשרייתך ואזעתא עממיא בסומכוותך ואחריבתא מדינתהון : בחרמי · לשון מצודה והרבה יש במקרא יגורהו בחרמו מצודי׳ וחרמים : ומלאתי הגאיות רמותיך · השלכתך כמו רמה בים ויש אומרים רמותיך לשון רמה כמו וירם תולעים ויבאש : והשקיתי ארץ צפתך · ארץ אשר אתה צף בה על פני מימי יאוריך כמו צפו מים על ראשי ויצף הברזל אותה הארץ אשקה מדמך : אל ההרים · הגבוהים שבה : צפתך · טופרוטמנ״ט בלע״ז : ואפיקים · ראוירי״ש בלע״ז : וכסיתי בכבותך שמים · כשתכבה תשמידך יעלה העשן ויכסה את השמים ויחשיך את המאורות כלומר כל שומעי שמעך יתאבלו וישתוממו כי יראו איש לנפשו לאמר גם עלינו יעמוד המשחית : כל מאורי אור בשמי׳ · שרים של מעלה מליציך : בהביאי שברך · באיתיותי תבירי קרבך לביניהון : והכעסתי לב׳ כלומר ירגז ויחרד לבם : והשימותי · לשון תמהון : בעופפי

רדק

וזרועו ישבו בצלו בתוך גוים · אותם המלכים שהיו זרועו ועוזריו שישבו בצלו בתוך גוים ירדו אתו לשאול אל חללי חרב ות״י וזרועו ושלטונוהי אתחברו מתוקפיהון בגו מלכותא : אל מי דמית ככה · אמר כנגד פרעה אל מי מכל עצי עדן דמית אם אתה סבור שדמית למלך אשור בגדלך שהיה ארז בלבנון הנה אשור נפל גם אתה תפול : והורדת את עצי עדן · כמו שנפלו וירדו שאר המלכים כן תרד אל ארץ תחתית גם אתה : בתוך ערלים · הם ערלי לב ועל דרך הזה ת״י חייבייא : הוא פרעה · כאילו אמר אתה פרעה אלא שדרך המקרא לדבר לנכח ושלא לנכח כאחד כמו שמעו עמים כולם והדומים להם : ויהי בשתי עשרה שנה · למלכות צדקיהו שנה אחת אחר החרבן : בן אדם שא קינה · כי כן יקוננו עליו המקוננים : כפיר גוים נדמית · כמו כפיר אריות בתוך חית השדה כן נדמית אתה בתוך הגוים : ואתה כתנים בימים · וכן היית כמו התנים הגדול בימים כמו שאמר עליו גם כן התנים הגדול הרובץ בתוך יאוריו ות״ם כתנים במקו׳ נון כמו שכתבנו : ותגח בנהרותיך · ותוציא כמו כי יגיח ירדן אל פיהו ופירו׳ ותוציא מים בנהרותיך אל היבשה ובי״ת בנהרותיך כבי״ת בך צרינו ננגח והדומים לו או יהיה ותגח מבנין קל ופי׳ ותצא עם נהרותיך לשטף את הארץ והנהרות הם משל לחיילותיו : ותדלח מים ברגליך · שאר מים של שאר ארצות : נהרותם · נהרות מים מזכר : ותדלח · ותרפוס · ענין אחד במלות שונות ענין הדריסה במים עם עכירות המים כי כשדורס אדם במים שאינם עמוקים שיוכל לנגוע ברגלו בארץ מעלה הטיט ומעכיר המים וזה משל שהיה נלחם בגוים רבים ומשחית ארצותם : ותירג׳ יונתן ותגח ענין מלחמ׳ שתרגם ואגחת במשירייתך וגו׳ : כה אמר · רשתי · ואמר בחרמי לומר כי האל יתברך יהיה עמהם להשחית מצרים וחרמי כמו רשתי וכן יצודו חרם ות״י רשתי מצודתי וחרמי שריגתי כי הרשת עשוי מעשה שריג : ונטשתיך · מבואר הוא : אטילך · כמו אשליכך וכן ויטילו את הכלים : נתתי את בשרך · כתרגומו ית בסר קטיליך כי לא אמר על פרעה לבדו אלא עליו ועל עמו · ואמר על ההרי׳ שיחשבו להמלט בהרי׳ וגם יהרגו או השוטפו׳ ישאו אותם על ההרים : רמותך · שיהיו הגאיות והעמקים מלאים מן השברי׳ עד ירומו ויגבהו עליהם מרוב ההרוגים ותירגם יונתן ויתמלין חליא פגרי משירייתך ויש מפרשים רמותך הגבהתך שהיית גבה לבב ומתגאה ברוב חיילותיך אכי אמלא הגאיות מהם : והשקיתי ארץ צפתך מדמך אל ההרים · צפתך מן צפו מים על ראשי ומלת צפתך בינוני לנקבה מנחי העי״ן אמר ארצך הצפים המים עליה רוצה לומר ארץ המישור עתה אשקה אותה מדמך רוצה לומר מדם חלליך ויהיה הדם צף עליה כמו המים ועד אל ההרים כלומר עד שיגיעו על ההרים וזה דרך הפלגה וכתב אדוני אבי ז״ל כי אמר זה בעבור יאור מצרים שיצא להשקות השדות וקרא הארץ צפה לפי שצפים המים עליה כמו שקרא הארץ זבת חלב ודבש לפי שהחלב זב עליה : ואפיקי׳ ימלאון ממך · מדם חלליך או משבריהם ויונתן תירגם ארץ צפתך ארע דהכייתא רוצה לומר ארץ דכה : וכסיתי · בצרי המאך : בכבותך · כשאכבה אותך ר״ל כאילו היה נר מאיר מרוב גדולתו ובכבותו יעלה עשן גדול עד שיכסה השמים שלא יראו וכן כל ענין הפסוק משל על דרך הפלגה מרוב הצרה שתהיה לו : כל מאורי אור · חמשת הככבים המאירים על הארץ וכל זה דרך משל כי כל מי שתבא עליו הצרה ידמה לו כל העולם חשך : והכעסתי לב עמים · שיהיה לבבם סר וזעף עליך מפחדם · שיפחדו על עצמם ותירגם יונתן ואזיע לב עממין סגיאין : בהביאי שברך בגוים · האנשים הנשברים והנגפים בך ועל הדרך הזה תירגם יונתן באתיותי תבירי קרבך לביני עממיא או פירושו כשיבאו באזניהם קול השבר ושמעו : והשמותי · ענין תמהון כמו כאשר שממו עליך רבים והדומים לו : ישערו עליך שער · זכר השם אחר הפעל התגזר מהשם לחזק הענין כמו ויכס דוד כוס והדומים להם : בעופפי

בעופפי חרבי על פניהם. כשאניף ואנופף אותה על פניהם להפחידם ולהודיעם כי בה יהרגו׃ בעופפי ענין ההנפה והתנועה כמו תעופה כבקר תהיה ויש לפרש גם כן ענין תנועה כלומר בהניעי ושפפי אותה על פניהם וענין התנועה קרוב לענין העיפה ובדברי רז״ל אין מדליקין בכרי מפני שהוא עף כלומר שהוא פורח ונע מן הנר הנה והנה ויונתן תירגם באיתיותי עלך דקטלין בחרבא ואינון חזן׃ וחרדו לרגעים. תרגם לרגע יחרדו ויונתן תירגם לרגעים מן רגע הים ויזועון מן קדם תבריהון׃ איש לנפשו. כל אחד ואחד יחרד על עצמו ויפחד ברואתם מפלתך׃ כי כה אמר. תבואך. תבא לך׃ בחרבות. מבואר הוא׃ והאבדתי. מעל מים רבים. שהיתה גדלה על מים רבים כי מים רבים היו במצרים

רשי

בעופפי חרבי על פניהם. לשון עוף פורח כשלחי עליך ח״ל שלוחי דרך ארכם׃ וחרדו לרגעים. לשברים פן נגע עליהם יבא השבר לא לשון רגע ממש כן חברו מנחם׃ איש לנפשו. כל אחד על עצמו שויית א״ת אם בלע״ז׃ מעל מים. של שאר מדינות שהיית עומדת׃ אשקיע מימיהם. שלא תעכרם רגל בהמה ישקע הטיט ויהיו המים צלולים ונקיים כשמן המזוקק׃ ארץ ממולאה. ארץ שהיא עתה ממולאה מכל טוב׃ כהה. בכה וקונן׃ והורידהו אותה ובנות וגו׳. התנבא עליו ועל כל האומות שירדת לבאר שחת כאן הראהו הקב״ה ליחזקאל שכל האומות יורדין לגיהנם׃ ממי נעמת. כלום נעמת משאר הערלים אף אתה רדה לבור והשכבה אותם׃ חרב נתנה. לחרב נתנה מצרים׃ ידברו לו. ידברו עליו ועל עוזריו׃ אילי גבורים מתוך שאול. שרם שנתקרא ודרשו ידברו לו את עוזריו עם עוזריו אתו ידברו אילי גבורים שבשאול וככה יאמרו עליהם ירדו שכבו הערלים וגו׳ כל לו ולו ולהם ולך הסמוכין לדבור אינם אלא לשון על׃ שם אשור. בגיהנם׃ סביבותיו. בתוך שאול קברותיו מוכנים כי משם לא יבא לנוח בקבר׃ בירכתי בור. בעמקי בור בתוך עמקו׃ ויהי

לרגעים ד׳ וסימ׳ אני ה׳ נצרה׃ חרדות ילבשו על הארץ ישבו. וחרדו לרגעים איש לנפשו. לרגעים תבחננו׃ כשמן ב׳ וסימ׳ ונהרותם כשמן אוליך. כשמן הטוב׃ בהכותי ב׳ א׳ מל וא׳ חסר וסימ׳ בהכתי בארץ מצרים. בהכותי את כל יושבי בה׃ תקוננה חד מן ג׳ מלין ת׳ בריש תיבותא ומן ב׳ ב׳ בפסו׳ וסימ׳ תדלחם

בְּעוֹפְפִי חַרְבִּי עַל־פְּנֵיהֶם וְחָרְדוּ
לִרְגָעִים אִישׁ לְנַפְשׁוֹ בְּיוֹם מַפַּלְתֶּךָ׃
כִּי כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה
חֶרֶב מֶלֶךְ־בָּבֶל תְּבוֹאֶךָ׃ בְּחַרְבוֹת
גִּבּוֹרִים אַפִּיל הֲמוֹנֶךָ עָרִיצֵי גוֹיִם
כֻּלָּם וְשָׁדְדוּ אֶת־גְּאוֹן מִצְרַיִם וְנִשְׁמַד
כָּל־הֲמוֹנָהּ׃ וְהַאֲבַדְתִּי אֶת־כָּל־
בְּהֶמְתָּהּ מֵעַל מַיִם רַבִּים וְלֹא תִדְלָחֵם
רֶגֶל־אָדָם עוֹד וּפַרְסוֹת בְּהֵמָה לֹא
תִדְלָחֵם׃ אָז אַשְׁקִיעַ מֵימֵיהֶם
וְנַהֲרוֹתָם כַּשֶּׁמֶן אוֹלִיךְ נְאֻם אֲדֹנָי
יְהוִה׃ בְּתִתִּי אֶת־אֶרֶץ מִצְרַיִם
שְׁמָמָה וּנְשַׁמָּה אֶרֶץ מִמְּלֹאָהּ בְּהַכּוֹתִי
אֶת־כָּל־יוֹשְׁבֵי בָהּ וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי
יְהוָה׃ קִינָה הִיא וְקוֹנְנוּהָ בְּנוֹת
הַגּוֹיִם תְּקוֹנֵנָּה אוֹתָהּ עַל־מִצְרַיִם וְעַל
כָּל־הֲמוֹנָהּ תְּקוֹנֵנָּה אוֹתָהּ נְאֻם אֲדֹנָי
יְהוִה׃ וַיְהִי בִּשְׁתֵּי
עֶשְׂרֵה שָׁנָה בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ
הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ בֶּן־
אָדָם נְהֵה עַל־הֲמוֹן מִצְרַיִם וְהוֹרִדֵהוּ
אוֹתָהּ וּבְנוֹת גּוֹיִם אַדִּרִם אֶל־אֶרֶץ
תַּחְתִּיּוֹת אֶת־יוֹרְדֵי בוֹר׃ מִמִּי
נָעָמְתְּ רְדָה וְהָשְׁכְּבָה אֶת־עֲרֵלִים׃
בְּתוֹךְ חַלְלֵי־חֶרֶב יִפֹּלוּ חֶרֶב נִתָּנָה
מָשְׁכוּ אוֹתָהּ וְכָל־הֲמוֹנֶיהָ׃ יְדַבְּרוּ־
לוֹ אֵלֵי גִבּוֹרִים מִתּוֹךְ שְׁאוֹל אֶת־
עֹזְרָיו יָרְדוּ שָׁכְבוּ הָעֲרֵלִים חַלְלֵי
חָרֶב׃ שָׁם אַשּׁוּר וְכָל־קְהָלָהּ
סְבִיבוֹתָיו קִבְרֹתָיו כֻּלָּם חֲלָלִים
הַנֹּפְלִים בֶּחָרֶב׃ אֲשֶׁר
נִתְּנוּ קִבְרֹתֶיהָ בְּיַרְכְּתֵי־בוֹר

בְּאַיְתָיוּתִי עֲלָךְ דְקָטְלִין בְּחַרְבָּא
אִינוּן חָזָן וְיִזוּעוּן מִן קֳדָם תְּבָרְהוֹן
גְּבַר לְנַפְשֵׁיהּ בְּיוֹם מַפַּלְתְּ קְטִילָךְ׃
אֲרֵי כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
אֱלֹהִים קְטוֹלֵי חַרְבָּא מַלְכָּא דְבָבֶל
יֵיתוּן עֲלָךְ׃ בְּחַרְבָּא דְגִיבָּרַיָא
אִיסַגַּר מַשִׁרְיָתָךְ תַּקִּיפֵי עַמְמַיָא
כּוּלְהוֹן וְיִבְזוּן יַת תְּקוֹף מִצְרַיִם
וְתִישְׁתֵּיצֵי כָּל אִיתְרְגוּשְׁתָּהָא׃
וְאוֹבִיד יַת כָּל בְּעִירָהּ מֵעַל מַיִין
סַגִּיאִין וְלָא תְזוּעוּנוּן רִגְלָא דַאֲנָשָׁא
עוֹד וּפַרְסוֹת בְּעִירָא לָא תְזוּעוּנוּן
׃ בְּכֵן אַשְׁקִיט לְעַמְמַיָא וּמַלְכֵּיהוֹן
בְּנִיחַ אֲדַבַּר אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ כַּד
אֶתֵּן יַת אַרְעָא דְמִצְרַיִם צָדוּ וְתִצְדֵי
אַרְעָא וּמַלְאַהּ בְּאַיְתָיוּתִי מְחָא עַל
עַל כָּל דְיָתְבִין בַּהּ וְיִדְעוּן אֲרֵי אֲנָא
יְיָ׃ אֲמַר נְבִיָא אִילְיָא הִיא נְבוּאֲתָא
וּתְהֵי לְאִילְיָא כַּפְרָנֵי עַמְמַיָא יְיַלְּלוּן
יָתַהּ עַל מִצְרַיִם וְעַל כָּל אִית
אִיתְרְגוּשְׁתַּהּ יְיַלְּלוּן יָתַהּ אֲמַר יְיָ
אֱלֹהִים׃ וַהֲוָת
בִּתְרָתָא עַסְרֵי שְׁנִין בְּחַמְשָׁא עֲסַר
לְיַרְחָא הֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם
יְיָ עִימִי לְמֵימַר׃ בַּר אָדָם אִתְנַבֵּי
עַל אִתְרְגוּשַׁת מִצְרַיִם וְתַבְרָה לַהּ
וּלְכַפְרָנֵי עַמְמַיָא תַּקִּיפַיָא אִתְנַבֵּי
דְיִתְמַסְרוּן לְאַרְעָא אַרְעִיתָא עִם
נַחְתֵי גוֹב בֵּית אֲבַדָּנָא׃ מִמַּן אַתְּ
גִּיבָּר חוּת וְשַׁכִּיב עִם חַיָּיבַיָא׃ בְּגוֹ
קְטִילֵי חַרְבָּא יִתְרְמוּן לַהּ לְחַרְבָּא
יִתְמַסְרוּן לְשֵׁיצָאָה יָתַהּ וְיַת כָּל
אִיתְרְגוּשְׁתְּהוֹן׃ יְמַלְּלוּן עִימֵּיהּ
תַּקִּיפֵי גִיבָּרַיָא מִגּוֹ שְׁאוֹל עִם
סַעֲדוֹהִי נְחִיתוּ שְׁכִיבוּ חַיָּיבַיָא
קְטִילֵי חַרְבָּא׃ תַּמָּן אַתּוּר וְכָל
מַשִׁרְיָתֵיהּ גוֹב בֵּית אֲבַדָּנָא סְחַ
סְחַרְתְּהוֹן קִבְרֵיהוֹן כּוּלְהוֹן קְטִילֵי
דְאִתְקְטָלוּ בְחַרְבָּא׃ דְאִתְמַסְרוּ לִקְבוּרָא בְּסָפֵי גוֹב בֵּית אֲבַדָּנָא

והאבדתי את כותבת׳ הקינה קינה הוא וקוננוה. תכול ואנה שמעית עלך׃ קברותיה ג׳ בקריא׳ וסימ׳ אשר נתנו קברתיה. בתוך חללים ר״פ. שם משך תובל. ומשתנין באתיהן קדמא קברתיה כתיב. תנינא. קברתה כתיב וחס דחס׳. תליתאה קברותיה כתיב מל רכל׃

רבים כי מים רבים היו במצרים ביאורים ואגמים לבד היאור הגדול ולא תמאר בה בהמה ש שתעכור בהם כי שממה תהיה ופירש הענין ואמר ולא תדלחם רגל אדם עוד ופרסות בהמה לא תדלחם ותדלחם כמו תרפסם ובאמרו עוד רוצה לומ׳ זמן רב כמו ולא יספו עוד גדודי ארם׃ אז אשקיע מימיהם. כשהמים רבים במקום אחד יש בהם עומק ונקראו שוקעי׳ לפי שהנופל בהם שוקע למטה וכן אמר ושקעה כיאור מצרים ואמר שלא ישקו מהם השדות והגנים שהארץ תהיה מאין אדם ובהמה הנה הם שוקעים׃ ונהרותם כשמן אוליך. זכים כשמן כי המים שתעכור בהם רגל אדם ובהמה הם עכורים ויונתן תירגם ובכן אשקיט לעממיא ומלכיהון בניח אדבר ובמקצ׳ נוסחאות בכן אשריתי למכותתהון ומלכיהון בניח אדבר׃ בתתי. ונשמה ותהיה נשמה הארץ ממלאה ואע״פ שעמד הטעם במלת ונשמ׳ טעמה דבק עם ארץ נשמה בינוני לנקבה מבנין נפעל מן שמם׃ קינה היא. כמו שאמר בתחלת הענין אמר בסוף גם כן׃ קינה היא וקוננוה. אמרו אותה בקול קינה וי״ת אליתא היא כנואתא ותהי לאליא׃ בנות הגוים תקוננה אותה. בני הכפרים אמר בנים יקוננו א אותה וכן תירגם יונתן כפרני עממיא יללון יתה ויש לפר׳ בנות כמשמעו נשים כי המספד והקינה היא מנהג הנשים כמו שאמר וקראו למקוננו׳ ותבואנה תקוננה דגש נון הקנבות לחסרון נון הכפל לבנין ה המרובע או פירו׳ בנות הגוים קהלות הגוים כמו בת ציון בת אדום שפי׳ עדה׃ ויהי בשתי עשרה שנה. מבואר הוא למעלה׃ בחמשה עשר לחדש. ולא זכר איזה חדש סמך בזה לפי שזכרו למעלה בשני עשר חדש׃ בן אדם נהה על המון מצרים והורידהו. אמר נהה כמו שאמר שא קינה לא שהנבוא יקונן ו ויכהה עליהם אבל ישתח על ה חרבנם ועל אבדם אלא שיאמר הדברים שיקוננו בהם המקוננים והנוהים עליהם והורידהו פירושו לפניו׃ אל ארץ תחתיות.

רוצה לומר שיורידהו בדברו ובנבואתו ויש מפרשים אותו מענין ארד בשיחי ואם הם שנים פרשים׃ אותה ובנות גוים אדירים. לא מצרים לבדה אלא הוריד אותה ובנות גוים אדירים הגוים אדירים כולם ירדו מגדולתם ויסופו וירדו אל ארץ תחתיות ויאבדו שמם ובנות קהלות כמו ארום בת בבל׃ תחתיות. הם קבוץ תחתיות׃ ממי נעמת. אתה חושב להיות נעים ויפה והלא כל המוני הגוים שחשבו להתגבר ולעמוד ביפים ירדו ממעלתם ואתה תחשוב לעמוד׃ רדה והשכבה את ערלים. רד כמו שהם ירדו ותשכב עם ערלי לב ורשעי המוני הגוים בקבר והשכבה מקור בתוספת ה״א מבנין הפעל שלא נזכר פעלו כי לא יבא ממנו צווי כמו שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו׃ מתוך חללי חרב יפולו. שגם הם יהיו חללי חרב׃ חרב נתנה. כמו לחרב נתנה׃ משכו אותה וכל המוניה. משכו צווי לגזרת פעול הא״ם בקריאת בקמץ חטף וכן אחת המסרה עליו לית וחטף אמר שימשכו אותם לארץ תחתית׃ ידברו לו אילי גבורים. אמר דרך משל כי בדרת פרעה שאול ידברו לו גוים תקיפי גוים הגבורי׳ שירדו לשאול ולא הועילה להם גבורתם וחזקם ולא ספר מה ידברו לו כי סמך על המבין והדבר כמו שאמר ישעיהו על מלך בבל כולם יענו ויאמרו אליך גם אתה חלית כמונו׃ את עוזריו. עם עוזריו ידברו עם פרעה ועם עוזריו׃ ירדו שכבו הערלים. עם עוזריו שירדו ושכבו עם הערלים חללי חרב׃ שם אשור וכל קהלה. קהל ארץ אשור׃ סביבותיו קברותיו. סביבות אשור יהיו קברות פרעה והמונו׃ אשר נתנו קברותיה בירכתי בור. לפי שאמר סביבותיו קברותיו אמר ואנה נתנו קברותיה של עדת אשור בירכתי בור ואמר זה להפלגת שירדו לשאול תחתית והעמיק שאמר בקבורתם באמרו ואל ארץ תחתיות בירכתי בור להגדיל אבדם בעמק שמשם שלא תקום יד וכל זה דרך משל כלומר שיאבדו לעולם הם וכשמותם׃ ויהי

ויהי קהלה סביבות קברתה׃ קהל ארץ מצרים סביבות קברות עדת ארץ אשור ובאמרו סביבות אינו אומר שיקברו במקום שנקברו הם אלא שיפלו בחרב כמוהם ותפש
אחד להם כאילו הם ביחד וכולם יפלו בחרב אותם אמר נתנו חתית בארץ חיים שנתנו מוראם וחתיתם בבני אדם בעודם חיים ולפיכך אמר בארץ חיים לפי שהם עתה
בארץ מתים ויונתן תירגם על דשליטו בארעא דישראל׃ שם עילם. סביבות קברתה. המון עילם יהיו סביבות קברתה וקבורתה אמר על עדת השרים והגבורים׃ אשר
ירדו ערלים. שמתו ברשעם׃ וישאו כלימתם. כי יהיו נכלמים מגדולתם שהיתה להם ועתה יפלו בחרב ביד אויביהם ויונתן תירג׳ וקבילו אתכנעותהון׃ בתוך חללים נתנו
משכב לה׃ משכבה בקבר עם
אחר החללים׃ בכל המונה
סביבותיו קברותיה. סביבות
המונה וכל הענין מבואר הוא
׃ חללי חרב. כולם אסר בפרשה
חטופים אין מאריך בהם׃ שם
משך. מחללי חרב. מענין חללי
חרב והוא פעול מבנין הדגוש
והוקל והאמר בשוא ופתח ו
והפועל ביד מחלליך׃ ולא
ישכבו את גבורי׳ נופלים מערלי׳
• אמר כי עם חללי חרב ישכבו
ולא עם הגבורים שנפלו כלומ׳
שמתו מיתת עצמם שלא נפלו
בחרב ושירם עוד ואמר מערלי׳
אשר ירדו שאול בכלי מלחמתם
רוצה לומ׳ מאותם ערלי׳ שירדו
לשאול בכלי מלחמתם כלומר
שעד מותם אחזו בכלי מלחמתם
וכאילו נתנו חרבותם תחת ר
ראשיהם בשכבם בקבר כלומר
שעד הקבר גברה ידם במלחמה
הם הנזכרי׳ ולא ישכבו עם אותם
הגבורים אלא עם אותם שהם
חללי חרב׃ ותהי עונותם על
עצמותם. חטאת עונות׳ ונפשם
היתה על עצמותם כלומ׳ שרקו
אותם בחרב ושברו עצמותיהם׃
כי חתית גבורים בארץ חיים.
לפי שאלה הגבורים נתנו חתיתם
בארץ חיים לפיכך לא ימותו מ
מיתת עצמם אלא חללי חרב יהיו
ויש לפרש נופלים מערלים כמו
לא נופל אנכי מכם כלומר
פחותים יהיו מאותם ערלים ם
שירדו לשאול בכלי מלחמתם
ויש לפרש בכלי מלחמתם ויתנו
חרבותם תחת ראשיה׳ כמשמעו
כי כן עושים אותם הגבורי׳ שמתו
מיתת עצמם לאות ולסימן להם
קוברין עמהם כלי מלחמתם ו
והסיף שלהם משימים אותו ה
הקוברים תחת ראשיה׳ שימצאו
המוצאים בחטיטת הקברי׳ כלי
מלחמתם בקבר כדי שידעו כי
אותם היו גבורי׳ ולא נפלו בחרב
במותם ויהיה להם לשם ואת
נופלים דאתקטילו׃ ואתה. אמר
כנגד פרעה׃ תשבר׳ בפתח
הבית כמו תשבר בצרי וכמוהו
וכל מקנך תזכר ותעצר המגפ׳
׃ שמה׳ אדום וכל אלה שזוכר
הם שהרעו לישראל וכולם נפלו
בחרב׃ שמה נסיכי צפון׳ הם
מלכי בבל׃ וכל צדוני׳ כמו
צרונים וכן נכרי ונרגים כמו
נכרים׃ מגבורתם׳ הנ״מל רפה
ומשפטו להדגש וכמוהו מבציר
אביעזר׃ וישכבו ערלים. שמתו
ברשעתם׃ אותם. ונחם. פתח
והוא נפעל עבר מוסב לעתיד
שפנו הוי״ו׃ כי נתתי את חתיתו.
כתוב בוי״ו וקרי ביו״ד והוא מאמ׳
האל יתברך והכתוב רוצה לומר
כי חתית פרעה אני נתתי אותו
לא בכח ידו ובגבורתו והקרי
פירו׳ כי אני נתתי חתיתי בארץ
חיים באותם שנתנו חתית׃

קבורתה ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מלא וסימ׳ נבפר בסדר וישלח. תחתיות ו׳ וסימ׳ ביהושע סימ׳ ט״ו׃ סביבותיו ד׳ מ״ל וסי׳ שם אשור וכל קהלה. בתוך חללים נתנו. שם משך תובל. ישת חשך סתרו דההלות׃ ראשיהם י״ג בקריא׳ וסימ׳ ואת עמודיו חמשה ואת וויהם. והאדנים לעמודים נחשת. ועמדיהם ארבעה ואדניהם ארבעה נחשת.

ג׳ וחס׳ ויהי קהלה סביבות קברתה כלם
חללים נפלים בחרב אשר נתנו
חתית בארץ חיים׃ שם עילם וכל
ג׳ וחס׳ המונה סביבות קברתה כלם חללים
הנפלים בחרב אשר ירדו ערלים
ז׳ אל ארץ תחתיות אשר נתנו חתיתם
בארץ חיים וישאו כלמתם את
יורדי בור׃ בתוך חללים נתנו
ד׳ מ״ל משכב לה בכל המונה סביבותיו
ל׳ חס׳ ר״חס׳ קברתה כלם ערלים חללי חרב כי
ז׳ ופתח נתן חתיתם בארץ חיים וישאו
כלמתם את יורדי בור בתוך חללים
ד׳ י׳ נתן׃ שם משך תבל וכל המונה
ד׳ מ״ל ל׳ מ״ל סביבותיו קברותיה כלם ערלים
ל׳ וחס׳ מחללי חרב כי נתנו חתיתם בארץ
חיים׃ ולא ישכבו את גבורים
ל׳ נפלים מערלים אשר ירדו שאול
בכלי מלחמתם ויתנו את חרבותם
י״ג תחת ראשיהם ותהי עונתם על
עצמותם כי חתית גבורים בארץ חיים
ל׳ ל׳ ׃ ואתה בתוך ערלים תשבר ותשכב
ה׳ ר״פ את חללי חרב׃ שמה אדום
ל׳ י׳ רנש מלכיה וכל נשיאיה אשר נתנו
בגבורתם את חללי חרב המה את
ג׳ נ׳ חס׳ ערלים ישכבו ואת ירדי בור׃
ח׳ ר״פ ל׳ וחס׳ שמה נסיכי צפון כלם וכל צדני
אשר ירדו את חללים בחתיתם
ל׳ ל׳ ויד בוכים מגבורתם בושים וישכבו ערלים
את חללי חרב וישאו כלמתם את
יורדי בור׃ אותם יראה פרעה
י׳ כיון ד׳ כתי״ה ונחם על כל המונה חללי חרב
פרעה וכל חילו נאם אדני יהוה׃
חתיתי ק׳ כי נתתי את חתיתו בארץ
חיים והשכב בתוך ערלים את
ד׳ כתי״ה חללי חרב פרעה וכל המונה
נאם אדני יהוה׃

והוה משיריתהון סחרנותהון
קברתהון כולהון קטיליא ד
דאיתקטלו בחרבא ודאיתמסרו
לתבר על דשליטו בארעא די
דישראל׃ תמן עילם וכל
איתרגושתה סחרנותהון קבריהו׳
כולהון קטיליא דאיתקטלו בחרבא
דאיתחתו חייביא לארעא ארעיתא
דאיתמסירו לתבר על דשליטו
בארעא דישראל וקבילו את
איתכנעותהון עם נחתי גוב בית
אבדנא׃ בגו קטיליא איתמנא
בית משכבהון להון בכל את
איתרגושתהון סחרנותהון ק
קבריהון כולהון חייביא קטילי
חרבא ודאיתמסרו להתבר על
דשליטו בארעא דישראל וקבילו
איתכנעותהון עם נחתי גוב בית
אבדנא בגו קטיליא אתמסירו׃
תמן משך תובל וכל משריתהון
סחרניהון קברתהון כולהון
חייביא קטילי חרבא דאיתמסרו
לתבר על דשליטו בארעא די
דישראל׃ ולא ישכבון עם
גיבריא דאיתקטלו מחייביא
דאיתחתו לשאול במני קרביהון
ויהבו ית סיפיהון תחות רישיהון
והוו חוביהון על גרמיהון ארי
אתמסירו לתבר גיבריא על ד
דשליטו לארעא דישראל׃ ואת
בגו חייביא תתבר ותשכוב עם
קטילי חרבא׃ תמן אדום מלכהא
וכל רברבהא דאיתמסירו בג
בגבורתהון עם קטילי חרבא
אינון עם חייביא ישכבו ועם נחתי
גוב בית אבדנא׃ תמן רברבי
ציפונא כולהון וכל צידונאי ד
דאתחתו עם קטיליא בא
באיתברותהון מגבורתהון בהתי
ושכיבו חייביא עם קטילי חרבא
וקבילו איתכנעותהון עם נחתי
גוב בית אבדנא׃ יתהון יחזי פרעה
ויתנחם על כל איתרגושתיה קטילי חרבא פרעה וכל משריתיה אמר יי אלהים׃
ארי איתמסירו לתבר גיבריא על דשליטו בארעא דישראל ושכיבו בגו חייביא עם
קטילי חרבא דפרעה וכל איתרגושתיה אמר יי אלהים׃

ואת האלף ושבע המאות והבשה. וישימו את ראשיהם כדודים. נפל על ראשיהם כלמעלה. ויעלו
עפר על ראשיהם. וכל ראשיהם קרחה. ויתנו את חרבותם תחת ראשיהם. כסום יכסמו את׳ ראשיהם
מאתים ד״ח. מה עצמו ראשיהם. ויזרקו עפר על ראשיהם השמימה׃ סימן מן ריש יחזקאל עד ויאמר
יי׳ אלי עבר בתוך העיר אל כל ואל כל ומן עבור בתוך העיר עד בעשרים וחמש לגלותנו על כל ועל כל
במ״ג אל כל ואל כל וסימ׳ אל כל ראש דרך בנית׳ יען אשר זכרתי נבך. כים גדלוהו׳ ומן בעשרים
וחמש שנה עד סוף דסיפ׳ אל כל ואל כל במ״א על כל וסימ׳ ולא יגשו לכהן לי׃

רשי

ויהי קהלה. בתוך
שאול סביבו׳ קבורתה
׃ אשר נתנו חתית.
אשר נתנו שבר בארץ
ישראל׃ נתנו משכב
לה. לעילם׃ מחללי׃
כמו הרוגי׃ ולא
ישכבו. אלה הנזכרי׳
עם גבורים שמתו מ
מיתת עצמם כי נופלי׳
וגרועים יהיו מערלים
אשר מתו מיתת עצמם
וירדו בכלי מלחמתם
שאול׃ ויתנו. קוברים
את חרבותם תחת ר
ראשיהם לסימן ל
להודיע כי לא שלטה
בהם חרב׃ ותהי
עונותם על עצמותם.
לא נחסר מעונם
כלום שלא כפרה ע
עליהם חרב הריגה
שלא נהרגו ומה הוא
העון כי חתית הגבורי׳
ההם היתה בארץ ח
חיים׃ ואתה בתוך
ערלים. לפרעה הוא
אומר׃ את חללי חרב
. ולא עם המתי׳ מיתת
עצמם׃ בחתיתם
מגבורתם בושים.
באתברותהון
מגבורתהון בהתין׃
כי נתתי את חתיתו
בארץ החיים. כי אתן
אני את מוראי בארץ
ישראל ולא תתן עוד
חתית אדם בה׃
לצופה

משכב. הה״א בקמץ שפתים והוא מבנין הפעל שלא נזכר פועלו׃ וכל המונה. בהא כמו בוא״ו וכן ויט אהלה והדומים לו׃ ויהי

מהיי בן אדם · אל בני עמך · הנה דברתי אליך על הגוים המריעים לישראל כי ישאו את עונם ועתה דבר אל בני עמך כי בעונותם מלטה בהם יד הגוים : ואמרת אליהם · אמור להם זה המשל : ארץ כי אביא עליה · אמר אביא כמו שאמר ירמיה רגע אדבר על גוי ועל ממלכה להודיע כי הוא משגיח בבני אדם וגומל טוב לטובים ורע לרעים אף על פי כי בישראל היא ההשגחה הגדולה יש ממנה מקצת בשאר האומות כמו שאמר רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם : מקציהם · רפויה הקוף ועניינו כמו מקצה אחיו לקח ומם מקציהם מם השמוש ומם מקצה מם התוספת : וראה את החרב באה על הארץ · כתרגומו דקטלין בחרבא אתיין על ארעא : ושמע · ולא נזהר · כל נזהר דפרשה זו קמצין : את קול · מלט · בצרי : והצפה · נלקח · קמץ בזקף : אדרש · ואף על פי שהוא היה חייב כבר מכל מקום על ידי הצופה מת והוא מתחייב בדמו כיון שלא הזהירו והוא לא ידע מה יהיה נלקח ומי הוא ראוי להלקח והיה לו להזהיר העם בכלל כיון ששמוהו לו צופה ובטחו בו וכן אמר והאלהים אנה לידו ואף על פי כן חייב השוגג כיון שהיה לו להזהיר ואמר כי יפול הנופל ממנו ואמרו רז״ל ראוי היה זה ליפול אלא שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב : ואתה בן אדם · הענין הזה מפורש למעלה בתחלת הספר : וקול השופר · הוא דבר הנביא כמו שאמר הרם קולך והגד לעמי פשעם : ואתה נפשך הצלת · בלא מלת את ושארא את נפשך הצלת : ואתה בן אדם · כן אמרתם לאמר · כמו כן בנות צלפחד דוברות אמר טוב חשבתם אם חשבתם בלבבכם לאמר פשעינו וחטאתינו עלינו כלומ׳ אם תודו על חטאתיכם ופשעיכם יהיה טוב ותודו כי הרעות הבאות עליכם הם בעונותיכם לא דרך מקרה : נמקים · מבנין נפעל שרשו מקק מענין המק בשרו וכן ימקו בעונם : אמר אליהם · כל הענין עד סוף הפרשה מבואר הוא למעלה : ואתה בן אדם · ביום חטאתו · מקור משקל לבלתי קרית לנו עד יום מלאת : באמרי · והוא בטח על צדקתו · אף על פי שפירשנו זה הענין בתורה על הראשונו׳ כמו שפירשו רז״ל אמר בטח רוצה לומר כי הוא חושב כי יועילו לו צדקותיו אשר עשה אף על פי שתוהא עליהן כי ענין תהייתו הוא לאהבתו תאות העולם ולעשות מה שלבו חפץ ותוהא על הזמן שעבר שלא עשה כתאו׳ לבו : ויהי ·

בראשו יד וסי׳ נמסר בסוף סדר ויקרא ולעיל בסיפ׳ סימן יו : ותבוא י׳ מל׳ בנביאים וסי׳ נמסר בסיפרא דא סימן כב : והזהרת ג׳ ב׳ חס׳ וא׳ מלא וסימ׳ אתהם את החקים · צפה נתתיך לבית ישראל · וחברו׳ קדמא מל׳ : ולא שב ח׳ בקריא׳ וסי׳ וילך בדרך אחר דמלכים · בא המלאך עד הם · וחברו׳ ואתה כי הזהרתה רשע ·

רשי

לצופה בארוטא בלעז : וראה את החרב · המה הנביאות : דמו בראשו יהיה · עון מיתתו ידרש מיד ע עצמו שפשע בנפשו : והוא נזהר נפשו מלט · אם נזהר היה נמלט : צופה נתתיך · כאותו הצופה הניתן להזהיר שלא תאבד נפש כן נתתיך להזהיר את ישראל : כן אמרתם · לפיכך אין אתם חפצי׳ לשוב כסבורין אתם שלא תועיל לכם תשובה : לחיות בה · בצדקתו : לא תזכרנה · להצילו מליענם על עבירה זו : חטאו

לג וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר : בֶּן־
אָדָם דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי־עַמְּךָ וְאָמַרְתָּ
אֲלֵיהֶם אֶרֶץ כִּי־אָבִיא עָלֶיהָ חָרֶב
וְלָקְחוּ עַם־הָאָרֶץ אִישׁ אֶחָד מִקְצֵיהֶם
וְנָתְנוּ אֹתוֹ לָהֶם לְצֹפֶה : וְרָאָה אֶת־
הַחֶרֶב בָּאָה עַל־הָאָרֶץ וְתָקַע בַּשּׁוֹפָר
וְהִזְהִיר אֶת־הָעָם : וְשָׁמַע הַשֹּׁמֵעַ
אֶת־קוֹל הַשּׁוֹפָר וְלֹא נִזְהָר וַתָּבוֹא
חֶרֶב וַתִּקָּחֵהוּ דָּמוֹ בְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה :
אֵת קוֹל הַשּׁוֹפָר שָׁמַע וְלֹא נִזְהָר דָּמוֹ
בּוֹ יִהְיֶה וְהוּא נִזְהָר נַפְשׁוֹ מִלֵּט :
וְהַצֹּפֶה כִּי־יִרְאֶה אֶת־הַחֶרֶב בָּאָה
וְלֹא־תָקַע בַּשּׁוֹפָר וְהָעָם לֹא־נִזְהָר
וַתָּבוֹא חֶרֶב וַתִּקַּח מֵהֶם נָפֶשׁ הוּא
בַּעֲוֺנוֹ נִלְקָח וְדָמוֹ מִיַּד־הַצֹּפֶה אֶדְרֹשׁ
: וְאַתָּה בֶן־אָדָם צֹפֶה
נְתַתִּיךָ לְבֵית יִשְׂרָאֵל וְשָׁמַעְתָּ מִפִּי
דָבָר וְהִזְהַרְתָּ אֹתָם מִמֶּנִּי : בְּאָמְרִי
לָרָשָׁע רָשָׁע מוֹת תָּמוּת וְלֹא דִבַּרְתָּ
לְהַזְהִיר רָשָׁע מִדַּרְכּוֹ הוּא רָשָׁע
בַּעֲוֺנוֹ יָמוּת וְדָמוֹ מִיָּדְךָ אֲבַקֵּשׁ :
וְאַתָּה כִּי־הִזְהַרְתָּ רָשָׁע מִדַּרְכּוֹ לָשׁוּב
מִמֶּנָּה וְלֹא־שָׁב מִדַּרְכּוֹ הוּא בַּעֲוֺנוֹ
יָמוּת וְאַתָּה נַפְשְׁךָ הִצַּלְתָּ :
וְאַתָּה בֶן־אָדָם אֱמֹר
אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כֵּן אֲמַרְתֶּם לֵאמֹר
כִּי־פְשָׁעֵינוּ וְחַטֹּאתֵינוּ עָלֵינוּ וּבָם
אֲנַחְנוּ נְמַקִּים וְאֵיךְ נִחְיֶה : אֱמֹר
אֲלֵיהֶם חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה אִם־
אֶחְפֹּץ בְּמוֹת הָרָשָׁע כִּי אִם־בְּשׁוּב
רָשָׁע מִדַּרְכּוֹ וְחָיָה שׁוּבוּ שׁוּבוּ ס
מִדַּרְכֵיכֶם הָרָעִים וְלָמָּה תָמוּתוּ בֵּית
יִשְׂרָאֵל : וְאַתָּה בֶן־
אָדָם אֱמֹר אֶל־בְּנֵי־עַמְּךָ צִדְקַת
הַצַּדִּיק לֹא תַצִּילֶנּוּ בְּיוֹם פִּשְׁעוֹ
וְרִשְׁעַת הָרָשָׁע לֹא־יִכָּשֶׁל בָּהּ בְּיוֹם
שׁוּבוֹ מֵרִשְׁעוֹ וְצַדִּיק לֹא יוּכַל לִחְיוֹת
בָּהּ בְּיוֹם חֲטֹאתוֹ : בְּאָמְרִי לַצַּדִּיק
חָיֹה יִחְיֶה וְהוּא־בָטַח עַל־צִדְקָתוֹ
וְעָשָׂה עָוֶל כָּל־צִדְקֹתָו לֹא תִזָּכַרְנָה
וּבְעַוְלוֹ אֲשֶׁר־עָשָׂה בּוֹ יָמוּת :

וַהֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימַר : בַּר אָדָם אִתְנַבֵּי לִבְנֵי עַמָּךְ וְתֵימַר לְהוֹן אַרְעָא אֲרֵי אַיְתֵי עֲלַהּ דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא וְיִדְבְּרוּן עַמָּא דְאַרְעָא גַּבְרָא חַד מִבֵּינֵיהוֹן וִימַנּוּן יָתֵיהּ לְהוֹן לְאַזְהָרָא : וְיֶחֱזֵי יַת דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא דְאָתַן עַל אַרְעָא וְיִתְקַע בְּשׁוֹפָרָא וְיַזְהַר יַת עַמָּא : וְיִשְׁמַע דִּי שְׁמַע יַת קָל שׁוֹפָרָא וְלָא אִיזְדְּהַר וְאָתוּ קָטוֹלֵי חַרְבָּא וּדְבָרוּהִי חוֹבַת קְטוֹלֵיהּ בְּרֵישֵׁיהּ יְהֵי : יַת קָל שׁוֹפָרֵיהּ שְׁמַע וְלָא אִיזְדְּהַר חוֹבַת קְטוֹלָא בֵּיהּ תְּהֵי וְהוּא אִזְדְּהַר נַפְשֵׁיהּ שֵׁזֵיב : וּמְזַהֲרָנָא אֲרֵי יֶחֱזֵי יַת דְּקָטְלִין בְּחַרְבָּא אָתַן וְלָא תְקַע בְּשׁוֹפְרָא וְעַמָּא לָא אִזְדְּהַר וַאֲתוֹ קָטוֹלֵי חַרְבָּא וּדְבָרוּ מִנְּהוֹן נַפְשָׁא הוּא בְּחוֹבֵיהּ אִידְּבַר וּדְמֵיהּ מִיַּד אַזְהֲרָנָא אֶתְבַּע : וְאַתְּ בַּר אָדָם מַלִּיף מַנִּיתָךְ לְבֵית יִשְׂרָאֵל וּתְקַבֵּיל מִמֵּימְרִי פִּתְגָם וְתַזְהַר יַתְהוֹן מִלְּמֶחֱטֵי קֳדָמַי : בְּאֲמָרִית לְרַשִׁיעָא רַשִׁיעָא מְמַת תְּמוּת וְלָא מַלֵּילְתָּא לְאַזְהָרָא רַשִׁיעָא מֵאוֹרְחֵיהּ הוּא רַשִׁיעָא בְּחוֹבֵיהּ יְמוּת וּדְמֵיהּ מִן יְדָךְ אֶתְבַּע : וְאַתְּ אֲרֵי אַזְהַרְתָּא רַשִׁיעָא מֵאוֹרְחֵיהּ לְמֵתַב מִינַּהּ וְלָא תָב מֵאוֹרְחֵיהּ הוּא בְּחוֹבֵיהּ יְמוּת וְאַתְּ נַפְשָׁךְ שֵׁיזֵבְתָּא : וְאַתְּ בַּר אָדָם אֵימַר לְבֵית יִשְׂרָאֵל כֵּן אֲמַרְתּוּן לְמֵימַר אֲרֵי חוֹבָנָא וְחַטָּאָנָא עֲלָנָא מִתְיַהֲבִין וּבְהוֹן אֲנַחְנָא מִיתְמַסְיָין וְאֵיכְדֵין נֵיחֵי : אֵימַר לְהוֹן קַיָּים אֲנָא אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אִם רַעֲוָא בְּמִית רַשִׁיעָא אֱלָהֵין כַּד יְתוּב רַשִׁיעָא מֵאוֹרְחֵיהּ וְיֵחֵי תּוּבוּ תּוּבוּ מֵאוֹרְחַתְכוֹן בִּישָׁתָא וְלָמָה תְמוּתוּן בֵּית יִשְׂרָאֵל : וְאַתְּ בַּר אָדָם אֵימַר לִבְנֵי עַמָּךְ זְכוּת זַכָּאָה לָא תְשֵׁיזְבִינֵּיהּ בְּיוֹמָא דְחוֹבְתֵיהּ וְחוֹבַת חַיָּבָא לָא יִתְקַל בַּהּ בְּיוֹמָא דִיתוּב מֵחוֹבֵיהּ וְצַדִּיקָא לָא יִיכּוּל לְאִתְקַיָּמָא בַּהּ בְּיוֹמָא דְחוֹבְתֵיהּ : בְּאֲמָרִית לְזַכָּאָה מֵיחָא יֵחֵי וְהוּא יִתְרְחֵיץ עַל זְכוּתֵיהּ וְעָבֵד שְׁקַר כָּל זַכְוָתֵיהּ לָא יִדְכְּרָן וּבְשִׁיקְרֵיהּ דַּעֲבַד בֵּיהּ יְמוּת :

מסרה
וחברו׳ : תמותו ז׳ מל׳ וסי׳ נמסר בסדר מקץ : וצדי׳ וסי׳ מדבר שקר תרחק · ואתה בן אדם אמור אל בני עמך · הנה עפלה לא ישרה · זרח בחשך אור · חנון יי׳ וצדיק ואלהינו · יכין וצדיק ילבש · בפשע איש רע מוקש · כל היום התאוה תאוה · לות רשע ולא ישלם · כעבור סופה ואין רשע : חיו ד׳ כתיב בן וסימ׳ נמסר בריש סיפרא דא סימן ג׳ :

ויהי לגלותינו. לגלות יהויכין כי את גלה יחזקאל הנביא: ויד ה׳ בא אלי. הפליט כמו שאמר למעלה ביום יבא אליך הפליט ושם פירשנו הענין וכן בפסוק ובדברי הזרע: ויהי. בן אדם יושבי החרבות האלה. כי במלכות צדקיהו רוב ארץ ישראל היתה חרבה: אחד היה אברהם ויירש את הארץ. אמר הנה אברהם ולא היה אלא אחד וירש את הארץ כי נתנה לו האל יתברך בירושלם כמו שאמר לתת לך את הארץ הזאת לרשתה ואמר במה אדע כי אירשנה והוא שהיה אחד ירש את הארץ ירש על פי שהיה די לו במקום אחד מן הארץ ואנחנו שאנו רבים כל שכן שראוי לנו הארץ לירושה ובדברי רז״ל אחד היה אברהם רבי עקיבא אומר כך אמרו ומה אברהם שלא עבד אלא אלוה אחד ירש את הארץ אנחנו שאנו עובדים אלוהות הרבה על אחת כמה וכמה שנירש את הארץ רבי שמעון בן יוחי אומ׳ ומה אברהם שלא נצטוה אלא מצוה יחידית ירש את הארץ אנחנו שנצטוינו כמה מצות אינו דין שנירש את הארץ ומה הנביא משיבן על הדם תאכלו וגו׳ והארץ תירשו: למורשה. להיות לנו לירושה כי לא נתנה לאברהם אלא שתהיה לנו למורשה: לכן. על הדם תאכלו. ואני צויתי לכם לא תאכלו על הדם כי היא עבודת עבודה זרה שהיתה חק מן ה הזובחים לשדים שאוכלים סביב הדם אחר שזבחו להם וזהו דבר האמר שעניכו לא תאכלו על הדם לא תנחשו ולא תעוננו: ועיניכם תשאו אל גלוליכ׳. שאתם פונים אליהם תמיד לעבדם ו ולהשתחות להם ואפילו להביט בהם אסרתי לכם כמו שנאמ׳ אל תפנו אל האלילים: ודם תשפכו. ר״ל דם נקי: והארץ תירשו. בתמיהה ואיך תרשו את הארץ ואתם עושים אלה המעשים שאיכם טבע הארץ כמו שכתוב אלהי נכר הארץ והכנענים יצאו מתנת מפניכם מפני עבודת עבוד׳ זרה ושפיכות דם נקי ועשות התועב׳ כמו שכתוב ולא תקיא הארץ אתכם בטמאכם אותה כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם ואיך תירשו אתם הארץ ואתם עושים התועבות שעשו אנשי ה הארצות האלה שהיו לפניכם: עמדתם על חרבכם. לשפוך דם נקי ויונתן תירג׳ אתעתדתון על תוקפיכון: עשיתן תועבה. בנון במקום מם או אמר עשיתן כנגד הנקבות: כה תאמר. אם לא. לשון שבועה כמו אם לא כאשר דמיתי והדומים להם כמו שפירשנו: במצדו׳. מגדלים חזקים: ונתתי. מבואר הוא: וידעו. מבואר הוא: ואתה

מסרה
השנה התשיעית עד בוא תבואתה • אם חבול תחבל שלמת רעך • וידי משה כבדים ויקחו אבן • פליגא על דין • לבלתי בוא בגוים • עד בוא המלך אחז מדמשק • כל אשר ידבר בוא יבוא • בוא בצור והטמן בעפר • בוא כתבה על לוח • ביום בוא גוג על אדמת ישראל • לפני בוא הפליט ב׳ בפסו׳ • את אליהו הנבי׳ לפני בוא יום י״י • וכל שמואל דכוו׳ מל בטה חס׳ : עשיתן ב׳ וסי׳ ותחיין את הילדים • עמדתם על חרבכם עשיתן תועבה: במצדות ח׳ וסים בלשון ארמי במערתא דגריא בטורא מטמר מרום בכל אקש לה מותא • ופי׳ נמסר בישעיה סימן ל״ג:

ובשוב ד׳ בקריאה וסי׳ ובשוב צדיק מצדקו ועשה עול • בכל התועבות • ובשוב רשע • וחברו • וחד ובשוב דוד מהכות את הפלשתי: בעשרי ד׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ בסדר נשא ול׳עיל בסיפרא סימן כ״ט: בוא י״ד מ׳ל בקריא׳ וסימ׳ ואבר בוא ברוך י״י למה תעמד׳ מבינו את תבנותה עד בוא יוסף • ותנח בגדו אצלה עד בוא אדניו • עד

יט ובאמרי לרשע מות תמות ושב
מחטאתו ועשה משפט וצדקה:
כו חבל ישיב רשע גזלה ישלם בחקות
ד׳ כתי׳ כן החיים הלך לבלתי עשות עול חיו
לת׳ יתיר ק׳ יחיה לא ימות: כל חטאתו אשר
חטא לא תזכרנה לו משפט וצדקה
ד׳ כתי׳ כן • לא עשה חיו יחיה: ואמרו בני עמך
ת״ל לא יתכן דרך אדני והמה דרכם לא
ל׳ יתכן: בשוב צדיק מצדקתו ועשה
ל׳ עול ומת בהם: ובשוב רשע
מרשעתו ועשה משפט וצדקה
ל״ח עליהם הוא יחיה: ואמרתם לא
ת״ל • ב׳ ח׳ל יתכן דרך אדני איש כדרכיו אשפוט
אתכם בית ישראל:
ויהי בשתי עשרה שנה
ל׳ חס׳ • ל בעשרי בחמשה לחדש לגלותינו
ה׳ בא אלי הפליט מירושלם לאמר
ל׳ • ג׳ הכתה העיר: ויד יהוה היתה אלי
י״ג ח׳ל בערב לפני בוא הפליט ויפתח את
ל׳ פי עד בוא אלי בבקר ויפתח פי ולא
נאלמתי עוד:
ויהי דבר יהוה אלי לאמר: בן
אדם ישבי החרבות האלה על אדמת
ישראל אמרים לאמר אחד היה
אברהם ויירש את הארץ ואנחנו
רבים לנו נתנה הארץ למורשה:
ז׳ חס׳ בסיפ׳ לכן אמר אליהם כה
אמר אדני יהוה על הדם תאכלו
ב׳ יתי׳ ח׳ל ועיניכם תשאו אל גלוליכם ודם
תשפכו והארץ תירשו: עמדתם
ב׳ ותחיין על חרבכם עשיתן תועבה ואיש
את אשת רעהו טמאתם והארץ
תירשו: כה תאמר
ז׳ חס׳ בסיפ׳ אלהם כה אמר אדני יהוה חי אני
אם לא אשר בחרבות בחרב יפלו
ב׳ על הדיד ואשר על פני השדה לחיה נתתיו
ב׳ אין שיד׳ • לאכלו ואשר במצדות ובמערות
בדבר ימותו: ונתתי את הארץ
שממה ומשמה ונשבת גאון עזה
ושממו הרי ישראל מאין עובר:
ח׳ בטע׳ בסיפ׳ ר״פ וידעו כי אני יהוה בתתי את הארץ
ג׳ כתי׳ כן שממה ומשמה על כל תועבתם
אשר עשו:

ובדאמרית לרשיעא ממת תמות
ויתוב מחובוהי ויעביד דין דקשוט
וזכו: משכונא יתיב רשיעא גזילא
שלים בגזירת חייא הליך בדיל
דלא למיעבד שקר מחיא ייחי ולא
ימות: כל חובוהי דחב לא ידכרן
ליה דין דקשוט עבד וזכו מיחא
ייחי: וימרון בני עמך לא
מפרשן לנא אורחת טובא דיי
ואינון אורחתהון דילהון לא
תקנן: כד יתוב זכאה מזכותיה
ויעביד שקר וימות בהון: וכד
יתוב רשיעא מחובוהי ויעביד דין
דקשוט וזכו עליהון הוא יתקיים:
ואמרתון לא מפרשן לנא אורחת
טובא דיי אינש כאורחיה איתפרע
מנכון בית ישראל:
והוה בתרתא עסרי שנין
בעשיראה בחמשא לירחא ל
לגלותנא אתא לותי משיזבא
מירושלם למימר איתרעת קרתא:
ונבואה מן קדם יי הות עימי
ברמשא קדם מיתי משיזבא ופתח
ית פומי עד מיתי לותי בצפרא
ואיפתח פומי ולא שתקית עוד:
והוה פתגם נבואה
מן קדם יי עימי למימר: בר אדם
יתבי חורבתא האילן על ארעא
דישראל אמרין למימר חד הוה
אברהם בעלמא וירית ית ארעא
ואנחנא סגיאין לנא יהיבא ארעא
למירתה: בכן
איתר להון כדנן אמר יי אלהים
על דם זכי אתון אכלין ועיניכון
אתון זקפין לפולחן טעותכון
ודם זכאי אתון אשדין וארעא
אתון מרמן למרתה: ואיתעתדתו
על תוקפיכון עבדתון תועיבא
וגבר ית איתת חבריה סאבתון
וארעא אתון מרמן למירתה:
כדנן תימר להון
כדנן אמר יי אלהים קיים אנא אם
לא די בחרבא בחרבא יתקטלון
ודי על אפי ברא לחיתא מסרתיה
לשציותהון ודי במצדתא וב
ובמערתא במותא ימותון:
ואיתן ית ארעא לצדו ואישתממו
ויבטל יקר תוקפה ויצדון טורי
ישראל מבלי עדי: וידעון ארי
אנא יי בדאתן ית ארעא לצדו
ואישתממו על כל תועבתהון דעבדו:

רשי

חבול. עבוט שמשכו להשיבו כשא השמש: ומת בהם. בשבילם יענש: ויפתח את פי. כמו שאמר ברא׳ הספר ונאלמת ולא תהיה לאיש מוכיח ואחר כך אמר לו ביום קחתי מהם את מ מעוזם יבא הפליט אליך ביום ההוא יפתח את פיך את הפליט ולא תאלם עוד: עד בא אלי בבקר. כלומר בעוד בואו אלי בבקר כמו לפני בואו אלי בבקר: אחד היה אברהם. זה אחד מארבעה דברי׳ שהיה ר׳ עקיבא דורש ואין רבי שמעון בן יוחי תלמידו דורש כמותו וכך היה רבי שמעון דורשו אברהם שלא נצטוה אלא על מצוה אחת ירש את הארץ אנו שנצטוינו על מצות הרבה כל שכן לנו נתנה הארץ למורשה הוא שהנביא משיבם על הדם תאכלו וגו׳ והארץ תירשו בתמיה אם כצטוייתם אין אתם שומרי׳ על הדם תאכלו את מאכלי תפנוקים אתם אוכלים על ידי רציחה שהורגין את בעלי ממון ונוטלין את ממונם: עמדתם על חרבכם. כלומר כל בטחונכם כשחזקתם על חרבכם: עשיתם תועבה. משכב זכור: אשר בחרבו׳. בערים הבצורו׳ שסופן להיות חריבות: ואשר במצדות. במחבא להטמן מן החרב אף אמלא בם את הדבר׳ הנדברים

במצדות
ט׳ בליש׳ וסי׳ במערתא דגריא בטורא מטמר מרום בכל אקש לה מותא

ואתה· המדברים בך· מרוב השתדלות הדבור שם הפועל כפעל וכן מה נדברנו עליך לא נדברו ירא׳ יי׳ ולשון דבור שהוא קשור עם בית הוא לגנות נגלי כמו וידבר מרים ואהרן במשה תשב באחיך תדבר ואל יקשה עליך ככבדות מדובר בך שהרי פירושו ואמר ככבדות אבל פירו׳ הנבואה יבא פעמים בקשה הבי״ת כמו רוח יי׳ דבר בי והדומים לו: אצל הקירות· כי כן מנהג בני האדם כשנועדו זה בזה בעיר ורוצה לדבר אחר עם אחד דבר סתום כשמכי׳ אל הקיר ומדברים שלא ישמע׳ אדם מאחוריהם וכן בפתחי הבתים כשעומ׳ אדם בפתח ביתו ועובר אדם עליו ורוצה לדבר עמו דבר סתר מדבר שם שהוא גם כן מקום סתר הדבור וכן כאמר באבנר ויטהו אבנר אל תוך השער לדבר אתו בשלי: ודבר חד· כמו אחד ונפל האלף לקצר וכן בלשון ארמי הוא בחסרון האלף: את אחד· פתח כלנ שלא בשמיכות וכן שכם אחד והדומים לו ויונתן תירגם המדברים בך דרנין בך בסתר כותליא: ויבאו אליך כמבוא עם· ר״ל כמבוא עם החפצים לשמוע וחרדים על דבר יי׳ ותי׳ כמיתי גוברין תלמידי׳ וגלה הא לנביא מחשבת לבם ומה שמדברים שלא בפניו: כי עגבים בפיהם המה עושים· לעג הם עושים בפיהם וכן תירגם יונתן ארי תולעבא בפומהון אינון עבדין: והנך להם כשיר עגבים· כשיר חשק ודברי שחוק: יפה קול ומטיב נגן· כמו שישמע אותו האדם מאדם שהוא יפה קול ומטיב נגן כך הם מראים שישמעו דבריך בלב טוב ות״י והא את להון כזמר אבובין דבסים קליה ומוטב לנגנא תירגם עגבים כמו עוגבים כי תרגום עוגב אבובא: ובבאה הנה באה· הם חושבים דברי נבואותיך לדברי לעג ושחוק ובבא נבואותיך כי הנה עתה באה בקרוב אז ידעו כי נביא היה בתוכ׳ ונבואתך אינה דברי לעג: ויהי· בן אדם הנבא· ואמרת אליהם לרועים· תוספת ביאור: רועי ישרא׳· הם המלכים· כי אחר שהמשיל העם לצאן המשיל המלכים לרועים: אשר היו רועים אותם· עצמם וכן וירעו הרועים אותם עצמם ויקבור אותו בנאי יקבר את עצמו וכן תירגם יונתן ווי על פרנסי ישראל דהוו מפרנסין נפשיהון הלא לפרנסא עמא אתמניאו פרנסיא אמר כי המלכים היו מתעסקין בהנאת עצמן ולא היו חוששין על העם להנהיגם כמשפט: הלא הצאן ירעו הרועים· הלא היה להם לרעות הצאן למה נתמנו רועים אלא לרעות אותם דעה ובינה והשכל כמו שנאמר בדוד שהיה רועה כאמן ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו וכן אמ׳ באסא ויאמ׳ ליהוד׳ לדרוש את יי׳ ולעשות התורה והמצוה וכאמ׳ ביהושפט שלח לשריו וגו׳ ללמד בערי יהודה ונאמר וילמדו ביהודה ועמהם ספר תורת יי׳ ויסבו בכל ערי יהודה וילמדו בעם ונאמר ויעמד שפטים בארץ ונאמ׳ ויצו עליהם לאמר כה תעשון ביראת יי׳ באמונה ובלבב שלם וגו׳: את

אחד כ״ה פתחין וסימ׳ נמסר בספר מלכים חלק ב׳ סימן ו׳: וישבו ד׳ בקריא׳ וסימ׳ האנשים האלה שלמים הם אתנו· מקניהם וקנינם וכל׳· ויבואו אליך כמבוא עם· ויצו מלך אשור לאמר: ומטיב נגן חד מן ט׳ מלין חסרי׳ יוד בליש׳ הטבה וסימ׳ להיטבך באחריתך· והיטבך והרבך מאבתיך· כי ייטב אל אבי· והיטב לאדני·

ואתה בן־אדם בני עמך
הנדברים בך אצל הקירות ובפתחי
הבתים ודבר־חד את־אחד איש את־
אחיו לאמר באו־נא ושמעו מה
הדבר היוצא מאת יהוה: ויבואו
אליך כמבוא־עם וישבו לפניך עמי
ושמעו את־דבריך ואותם לא יעשו
כי־עגבים בפיהם המה עשים אחרי
בצעם לבם הלך: והנך להם כשיר
עגבים יפה קול ומטב נגן ושמעו
את־דבריך ועשים אינם אותם:
ובבאה הנה באה וידעו כי נביא היה
לד בתוכם: ויהי דבר־
יהוה אלי לאמר: בן־אדם הנבא על־
רועי ישראל הנבא ואמרת אליהם
לרעים כה־אמר אדני יהוה הוי רעי־
ישראל אשר היו רעים אותם הלוא
הצאן ירעו הרעים: את־החלב
תאכלו ואת־הצמר תלבשו הבריאה
תזבחו הצאן לא תרעו: את־
הנחלות לא חזקתם ואת־החולה
לא־רפאתם ולנשברת לא חבשתם
ואת־הנדחת לא השבתם ואת־
האבדת לא בקשתם ובחזקה רדיתם
אתם ובפרך: ותפוצינה מבלי
רעה ותהיינה לאכלה לכל־חית
השדה ותפוצינה: ישגו צאני בכל־
ההרים ועל כל־גבעה רמה ועל כל־
פני הארץ נפצו צאני ואין דורש
ואין מבקש:
לכן רעים שמעו את־דבר יהוה:
חי־אני נאם אדני יהוה אם־לא יען
היות־צאני לבז ותהיינה צאני
לאכלה לכל־חית השדה מאין רעה
ולא־דרשו רעי את־צאני וירעו
הרעים אותם ואת־צאני לא רעו:
לכן הרעים שמעו דבר־יהוה:

ואת בר אדם בני עמך דרנן בך
בסטר כותליא ובתרעי בתיא
וימליל חד עם חד גבר ית אחוהי
למימר איתו כען ושמעו מה
פתגמא דנפק מן קדם יי׳: וייתון
עלך כמיתי גברין תלמידין ויתבון
קדמך עמי ושמעין ית פיתגמך
ויתהון לא יעבדון ארי תולעבא
בפומהון אינון עבדין בתר ממון
אונסהון לבהון טעי: והא את
להון כזמר אבובין דבסים קליה
ומוטב לנגנא ושמעין ית פתגמך
ולמעבדהון לית אינון צבן:
ובמיתיה הא אתיא וידעון ארי
נביא הוה ביניהון:
והוה פתגם נבואה מן קדם יי׳
עימי למימר: בר אדם איתנבי
על פרנסי ישראל איתנבי ותימר
להון לפרנסיא כדנן אמר יי׳ אלהים
ווי על פרנסיא דישראל דהוו
מפרנסין נפשיהון הלא לפרנסא
עמא איתמניאו פרנסיא: ית
טובא אתון אכלין ועמר נקי אתון
לבשין פטימיא אתון נכסין עמא
ליתיכון מפרנסין: ית כאיביא
לא תקיפתון ולמריעיא לא
אסיתון ולתביריא לא צמרתון
וית דאיטלטלו לא אתיבתון וית
דאבדו לא בעיתון ובתוקפא
פלחתון בהון ובקשיו: ואיתבדרו
מבלי פרנס ואתמסרו לאישתיצאה
לכל מלכוות עממיא ואיטלטלו:
טעו עמי בכל טוריא ועל כל
רמא מנטלא ועל כל אפי ארעא
איתבדרו עמי ולית דתבע ולית
דבעי: בכן פרנסין קבילו ית
פתגמא דיי׳: קים אנא אמר יי׳
אלהים אם לא חלף דהוו עמי
לביזא ואיתמסרו עמי לאישתיצאה
לכל מלכוות עממיא מבלי פרנס
ולא תבעו פרנסיא ית עמי
ופרניסו פרנסיא ית נפשהון וית
עמי לא פרניסו: בכן פרנסיא
קבילו פתגמא דיי׳:

רשי
הנדברים בך· מתלוננין בך: וישבו לפניך· כאילו הם עמי: עגבים· שחוק כמו עוגב: בצעם· גזילתם: והנך להם כשיר עגבים· והא את להון כזמר אבובי׳: ובבאה· הרעה אליהם: הנה באה· כי אמת מוכנת היא לבא אז ידעו כי לא שחוק היו דבריך כי נביא אמת היה בתוכ׳: על רועי ישראל· על פרנסי ישראל· אשר היו רועים אותם· את עצמם היו מענגים ממנון חבריה׳ אשר תחתיהם: הלא הצאן ירעו הרועים· הלא משפט הרועים לרעות את הצאן ולא לרעות את עצמם: את הנחלות· את הכחושות מאין כח דולרוש״אם בלעז ם שצריכו׳ חיזוק לתמוך באן ביד: לא חבשתם· לקשור שברי העצם זה עם זה כמשפט הרופאי׳: את הנדחת· שנדחת מתוך העדר אל החוץ: רדיתם· יסרתם: ישגו צאני· הולכו׳ טועות על פני כל ההרי׳ כלומ׳ כעשו הפקר איש איש כ כרצונו ולא הוכחתם אותם ולא שפטתם בין איש לרעהו: וירעו הרועים אותם· את עצמם: ולא

מסרה
מה תיטבי דרכך· יפה קול ומיטב נגן· והיטבתי מראשתיכם· לב שמח ייטב גהה· ארבעה מיטבי לכת תניינא דפסוק:
הבריאה ב׳ וסימ׳ את החלב תאכלו ואת ה הצמר· ובשר הבריאה יאכל: י״ג פסוקים בקריא׳ אית בהון ואין ואין וסי׳ במסר׳ רבת׳:

החלב· אמר כי מיטב הצאן יאכלו רוצה לומר שיקחו ממונם שלא במשפט: ויונתן תירגם ית טובא אתון אכלין ועמר נקי אתון לבשין ופטימיא אתון נכסין לעמ׳ ליתיכון מפרנסין: הבריאה· השמנה כמו ועגלון איש בריא מאד להבריאכם מראשית מנחת ישראל: את הנחלות· פרשו חולה מבנין נפעל ופירו׳ נחלות שהם כאבות באחד מאיבריהן וכריכות חזוק: ואת החולה· שיש לה חולי שצריכה רפואה: ולנשברת· שנשבר אחד מעצמיה: ואת הנדחת· שנפרדה מהאחרות וידע אדם מקומה ולא חשו להשיבה עם שאר רעותיה: ואת האבדת· שברחה ואבדה ולא נודע מקומה וכל זה משל על עניי ישראל הבריאים והחולים שלא השגיחו עליהם וכן השבויים והגולים לא חששו בהם לפדותם ולהשיבם: ותפוצינה· לכל חית השדה· פירוש המשל כתרגומו ואתמסרו לשיצאה לכל מלכות עממיא ואטלטלו ובגושה אחריכה יש לאשתיצאה לכל מלכות וגו׳: ישגו· מבואר הוא: לכן· מבואר הוא: חי אני· מבואר הוא: לכן· שנה הפסוק לחזק הענין ולא שנה בו מלה אלא שהראשון רועים והשני הרועים והראשון את דבר יי׳ והשני דבר יי׳ ויונתן חדש בו בתוספת שהוסיף בו בכן פרנסיא דשיעא תובו לאוריתא ואנא עתיד לרחמא עליכון אביתו לאולפן אוריתא וקבילו פתגמא דיי׳

כה אמר · ודרשתי · שאבקש אותם על אשר לא רעו אותם: והשבתים מרעות צאן · שאקח המלוכה מידם ולא ירעו עוד הרועים אותם כלומר לא ימלכו עליהם עוד ויונתן תירגם ולא יפרנסון עוד פרנסיא נפשיהון: כי כה אמר · הנני אני · כיון שפשעו בהם הרועים אני אדרוש אותם ואוציאם מגלותם: כבקרת · כפרשות · כמו כפרדות כי אז יבקר אותם יותר היטב ויונתן תירגם ומפרש להון: ביום ענן וערפל · כי יום חשך היה להם הגלות והמליצה כי הצאן מתפזרות ביום המעונן: והוצאתים · אל הרי ישראל באפיקים ובכל מושבי הארץ · כי העזים טוב מרעיתם בהרים והכבשים והרחלים בעמקים ובאפיקים והנה ישראל ישובו לארצם וישכנו בכל מושב טוב בהרים ובעמקים: במרעה טוב · ובהרי מרום ישראל · אמר זה על ירושלם שהיא גבוהה מכל ארץ ישראל וכן ישראל יהיה להם נוה בירושלם לעתיד לבא כמו שכתוב בסוף זה הספר: אני ארעה · ואני ארביצם · כי הרועה ירעה הצאן עד הצהרים ובצהרים אז ירביצ' כמו שכתוב איכה תרעה איכה תרביץ בצהרים: את האבדת ואת החולה אחזק · אמר חולה הנה במקום נחלות וחולה שאמ' למעלה ואמר אחזק הכולל שניהם כי הרפואה לחזק הבריאות: ואת השמנה ואת החזקה · אשמיד השמנה והחזקה שדוחפין את החלושו' מהמרעה אני אשמיד חזקתן: ארענה במשפט · כהוגן כמו החלושות שלא ירעו יותר מן הראוי להן והמשל על העושקי' והחזקים שהיו בישראל והיו עושקים את העניים והחלושים ויונתן תירגם ית חטאיא וית חייביא אשיצי ואפרנס ית עמי בדינא: ואתנה · בין שה לשה · בין החזקה לחלושה: לאלים ולעתודים · כי הם החזקים שבצאן ויונתן תירגם לענין המשל בין גבר לגבר דין לחטאיא ולחייביא: המעט · פי' המשל כתרגומו הזעיר לכון דפרנוס טב אתון מתפרנסין ומותר פרנוסכון אכלי' שמסיכון ומשתי מתקן אתון שתן וית מותרא שמסיכון שתן: ומשקע מים · המים הצלולים כמו שפירשנו בפסוק אז אשקיע מימיהם: וצאני · ועמי · ויונתן תירג' ועמי מותר מיכל שמסיכון אכלין ומותר משתי שמסיכון שתן: תרפשון · ומרפש · כתוב בשי"ן וכן ענין הרמיסה במים והעכירה: לכן · בריה · כמו בריאה ופירושו שמנה והמשל כתרגומו בין גבר עתיר ובין גבר מסכן: יען · תירגם יונתן חלף דברשע ובדרע דתקיפין וגו': והושעתי · מבואר הוא: והקימותי · את עבדי דוד · המשיח שיעמוד מזרעו בעת הישועה: ואני

אתהם ה' וסימ' וישכם לבן בבקר · והזהרת אתהם את · וישמע יי' בקול ישראל ויתן את הכנעני · כבקרת רעה עדרו · ויהנו בגורל כמטה יהודה בד"ה: אל הרי ה' בקריא וסימ' והוצאתים מן העמים: במרעה טוב ארעה אותם · שים פניך אל הרי ישראל · והנבא על גוג · ויתנהו בסוגר בחחים: השמנה ב' בתרי לישני וסימ'

כה אמר אדני יהוה הנני אל הרעים
ודרשתי את צאני מידם והשבתים
מרעות צאן ולא ירעו עוד הרעים
אותם והצלתי צאני מפיהם ולא
תהיין להם לאכלה:
כי כה אמר אדני יהוה הנני אני
ודרשתי את צאני ובקרתים:
כבקרת רעה עדרו ביום היותו בתוך
צאנו נפרשות כן אבקר את צאני
והצלתי אתהם מכל המקומת
אשר נפצו שם ביום ענן וערפל:
והוצאתים מן העמים וקבצתים מן
הארצות והביאותים אל אדמתם
ורעיתים אל הרי ישראל באפיקים
ובכל מושבי הארץ: במרעה טוב
ארעה אתם ובהרי מרום ישראל
יהיה נוהם שם תרבצנה בנוה טוב
ומרעה שמן תרעינה אל הרי ישראל
: אני ארעה צאני ואני ארביצם נאם
אדני יהוה: את האבדת אבקש
ואת הנדחת אשיב ולנשברת אחבש
ואת החולה אחזק ואת השמנה
ואת החזקה אשמיד ארענה במשפט
: ואתנה צאני כה אמר אדני יהוה
הנני שפט בין שה לשה לאילים
ולעתודים: המעט מכם המרעה
הטוב תרעו ויתר מרעיכם תרמסו
ברגליכם ומשקע מים תשתו ואת
הנותרים ברגליכם תרפשון:
וצאני מרמס רגליכם תרעינה
ומרפש רגליכם תשתינה:
לכן כה אמר אדני יהוה
אליהם הנני אני ושפטתי בין שה
בריה ובין שה רזה: יען בצד
ובכתף תהדפו ובקרניכם תנגחו
כל הנחלות עד אשר הפיצותם
אותנה אל החוצה: והושעתי
לצאני ולא תהיינה עוד לבז
ושפטתי בין שה לשה:
והקמתי עליהם רעה אחד ורעה
אתהן את עבדי דויד הוא ירעה
אותם והוא יהיה להן לרעה:

כדנן אמר יי אלהים הא אנא שלח
רוגזי על פרנסיא ואתבע ית עמי
מידהון ואיבטלינון מלפרנסא
עמא ולא יפרנסון עוד פרנסיא
נפשהון ואשיזיב עמי מידהון ולא
יתמסרון בידהון לאישתיצאה:
ארי כדנן אמר יי
אלהים הא אנא מיתגלי ואתבע
ית עמי ואבקרינון: כמא דמבקר
רעיא עדריה ביומא דהוי בגו עניה
ומפרש להון כן אבקר ית עמי
ואשיזיב יתהון מכל אתריא
דאיתבדרו לתמן ביום עננא וא
ואמיטתא: ואפיקינון מביני
עממיא ואכנשינון מן מדינתא
ואעילינון לארעהון ואפרנסינון
על טורי ישראל בפצידיא ובכל
מותבי ארעא: בפירנוס טב
אפרנס יתהון ובטור קודשא
דישראל יהיבית מישריהון תמן
ישרון באתר דיאי ופרנוס טב
יתפרנסון על טורי ישראל: אנא
אפרנס ית עמי ואנא אשרינון
לרותצן אמר יי אלהים: ית
דאבדו אתבע וית דאיטלטלו אתיב
ולתביריא איצטור ולמרעיא א
איסובר וית חטאיא וית חייביא
אשיצי ואפרנס עמי בדינא:
ואתון עמי כדנן אמר יי אלהים הא
אנא דאין בין גבר לגבר לחטאיא
ולחייביא: הזער לכון דפרנוס
טב אתון מתפרנסין ומותר פ
פרנוסכון דיישין בריגליכון ומשתי
מתקן אתון שתן וית מותרא ב
בריגליכון אתון דיישין: ועמי
מותר מיכל שמשכון אכלין ומותר
מישתי שמשכון שתן:
בכן כדנן אמר יי אלהים
להון הא אנא מיתגלי ואידון בין
גבר עתיר ובין גבר מסכן: חלף
דברשע ובדרע דתקיפתון ובתוקפא
תברתון כל כאיביא עד דבדרתון
יתהון לביני מדינתא: ואפרוק
לעמי ולא יתמסרון עוד לביזא
ואידון בין גבר לגבר: ואקים
עליהון פרנס חד ויפרנס יתהון
ית דויד עבדי הוא יפרנס יתהון
והוא יהי להון לפרנס:

רשי

ולא ירעו עוד הרועים אותם · את עצמם: ובקרתים · לשון ביקור חולים: כפרשות · כשהן כפוכות והוא הולך ביניה' ומאספם יחד: ביום ענן וערפל · כי כן דרך הצאן להתפזר ביום המעונן: ואת השמנה ואת החזקה · ההודפת ודוחפת את חברותיה: בין שה לשה · בין בעלי אגרופי' לחלשים: המעט מכם · את אשר החזקות שבכם רועות המרעה הטוב והלוואי לא תרמסו המותר ברגליכם: ותאכלנה אותן שאר בלאו הלא שאף מותר מרעיכם תרמסו ברגליכם ולא די לכם אשר משקע מים תשתו אלא שהנותרים ברגליכם תרפושון: ומשקע מים · המים הצלולים ששקע הטיט ולא נעכרו ברגלים והדוגמה כתרגומו הזער לכון דפרנוס טב אתון מתפרנסין ומותר פרנוסיכון אכלין שמסיכון ומשתי מתקן אתון שתן וית מותריה שמסיכון שתן · וצאני מותר מי שמסיכון אכלין ומותר משתי שמסיכון שתן: שה בריה · חזקה: רזה · מיגרא בלע"ז: עבדי דוד · מלך מזרעו: ויסכנו

השמנה והא אם רזה · ואת החולה אחזק ואת השמנה: ואתנה ג' וסימ' בסדר ויצא וכס פרא דא סימן י"ג: תרפשון ג' כתיב שי"ן כליש' וסי' ואת הנותרי' ברגליכם · ודבתריה וצאני מרמס רגליכם תשתינה · מעין נרפש ומקור משחת: החוצה י"ו בקריא' וסימ' נמסר בספר שופטים סימן י"ב: דויד ה' מלאים כת' א' וסימ' והארכתי ימיך · ויהי לעת זקנת שלמה · ולבנו אתן שבט · והקימתי עליהם ד' יחזקאל · כבגדל דויד, צוארך כמגדל · וכל תריסר ועזרא וד"ה דכוו' כלאים:

אני· מבואר הוא׃ וכרתי· וישנו ביערים· כי לא יפחדו מחית היער וישנו ענין שינה׃ ונתתי אותם וסביבות גבעתי ברכה· אתן אותם ברכה על דרך והיה ברכה וסביבות גבעתי אתן אותם ברכה והיא ארץ ישראל כלה שהיא סביבות בית המקדש כי בית המקדש באמצע ארץ ישראל הוא ובית המקדש נקרא הר וגבעה כמו שכתוב נכון יהיה הר בית יי׳ בראש ההרים ונשא מגבעות ויו״ת ואשרי יתהון סחור סחור לבית מקדשי ויהון מברכין ותירגם הגשם מטר בכיר׃ ונתן· מבואר הוא׃ ולא יהיו· וחית הארץ לא תאכלם׃ משל כתרגומו ומלכות ארעא לא ישיצינון׃ והקמותי להם מטע· כמו שאמר ונטעתים על אדמתם׃ לשם· שיהא שמם בגוים ויו״ת לקיימא׃ אספי רעב בארץ· ענין כליון כמו אסוף אסיפם ויו״ת מטלטלי כפנא כי כשהיה רעב בארץ ישראל היו מתטלטלים במצרים ובשאר ארצות והיו נושאים שם כלימת הגוים כמו שמצאנו גרות באבות כשהלכו למצרים ולארץ פלשתי׳ ונאמר באבימלך לגור בשדי מואב ונאמר בשונמית ותגר בארץ פלשתים׃ וידעו· מבואר הוא׃ ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם· כשתהיו צאן מרעיתי שארעה אתכם דעה ובינה והשכל אז תקראו אדם לא צאן ובהמה כי כשיתפתה האדם לתאות העולם הנה הוא בהמה לא אדם כי בגשמיות ישתתף האדם עם הבהמה הוא וחמורו אוכלין באבוס אחד אבל כשיגיעו הטוב אשר יעדנו האל יתברך ומלאה הארץ דעה את השם ושאר הענינים הטובים והיעודים לאהוב את יי׳ ולעבדו בלב שלם ויתעסק במושכלות אז יקרא אדם שיהיה כבר בנו חלק האלוהי ונהיה נבדלים מן הבהמה ומבני האדם הדומים לה ויו״ת ואתון עמי עם דמתקרי שמי עליהון בית ישראל אתון ועל הדרך הזה אז״ל אדם אתם אתם קרויין אדם ואין אומות העולם קרויין אדם׃ ויהי· בן אדם שים פניך על הר שעיר· סמך נבואת מפלת הר שעיר לנבואת ישועת ישראל כי בעת הישועה תהיה מפלת אדום כמו שכתוב בנבואת עובדיה ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו׃ ואמרת· מבואר הוא׃ עריך· ואתה שממה תהיה· שיכלו עם אדום בכל מקום שיהיו׃ יען היות לך איבת עולם· ולא פירש עם מי ורוצה לומר עם בני ישראל כמו שאמר ותגר את בני ישראל· ופי׳ ותגר כמו יגירוהו על ידי חרב ענין ההתכה כי ענין הגרת הדם ממכות החרב׃ בעת עון קץ· בעת שבא קץ גלותם בעונם ויו״ת בעידן תושלמת חוביהון׃ לכן חי אני· כי לדם אעשך· כלומר אתקינך ואזמינך לחרב׃ ודם ירדפך· כלומר שופכי דמים ירדפוך׃ ירדפך· שניהם הד׳לת בחטף קמץ לכן אסר ובמוא ופתח לבן נפתלי׃ אם לא דם שנאת ודם ירדפך· שנאת שופכי דמים ונשמרת מהם ועתה ירדפוך וישיגוך ויו״ת אם לא דמא סניתון ואשדי דמא ירדפונך׃ והכרתי· לשממה· שם במשקל מלה שפחה ובמשך פה הפעל בטעם׃ ומלאתי את הריו חלליו· ואמר גבעותיך וגאיותיך וכל אפיקיך כי כן דרך המקר׳ לדבר לנכח ושלא לנכח במקו׳ אחד כמו שמעו עמים כולם ואלם כולם תשובו והדומים להם רבים חללי חטוף׃ שממות עולם· במשך פה הפעל בטעם׃ תישבנה· כתיב ופי׳ ענין ישוב וקרי תשובנה רוצה לומר לא תשובנה לקדמותן׃ יען

נתינה יבולה ד׳ חס׳ את בליש׳ וסימ׳ ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ· ונתן עץ השדה את פריו· גם יי׳ יתן הטוב· ארץ נתנה יבולה׃ יבולה ח׳ וסימ׳ נמסר בריש סדר בחקתי׃ ולא ישאו ד׳ וסימ׳ והיו על אהרן ועל בניו בבאם· ושמרו את משמרתי· ולא ישאו עצים מן השדה· ולא ישאו עוד כלמת הגוים׃ ונטיתי ידי ו׳ חס׳

ואני יהוה אהיה להם לאלהים ועבדי דוד נשיא בתוכם אני יהוה דברתי׃ וכרתי להם ברית שלום והשבתי חיה רעה מן הארץ וישבו במדבר לבטח וישנו ביערים׃ ונתתי אותם וסביבות גבעתי ברכה והורדתי הגשם בעתו גשמי ברכה יהיו׃ ונתן עץ השדה את פריו והארץ תתן יבולה והיו על אדמתם לבטח וידעו כי אני יהוה בשברי את מטות עלם והצלתים מיד העבדים בהם׃ ולא יהיו עוד בז לגוים וחית הארץ לא תאכלם וישבו לבטח ואין מחריד׃ והקמתי להם מטע לשם ולא יהיו עוד אספי רעב בארץ ולא ישאו עוד כלמת הגוים׃ וידעו כי אני יהוה אלהיהם אתם והמה עמי בית ישראל נאם אדני יהוה׃ ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם אני אלהיכם נאם אדני יהוה׃

לה ויהי דבר יהוה אלי לאמר׃ בן אדם שים פניך על הר שעיר והנבא עליו׃ ואמרת לו כה אמר אדני יהוה הנני אליך הר שעיר ונטיתי ידי עליך ונתתיך שממה ומשמה׃ עריך חרבה אשים ואתה שממה תהיה וידעת כי אני יהוה׃ יען היות לך איבת עולם ותגר את בני ישראל על ידי חרב בעת אידם בעת עון קץ׃ לכן חי אני נאם אדני יהוה כי לדם אעשך ודם ירדפך אם לא דם שנאת ודם ירדפך׃ ונתתי את הר שעיר לשממה ושממה והכרתי ממנו עבר ושב׃ ומלאתי את הריו חלליו גבעותיך וגאיותיך וכל אפיקיך חללי חרב יפלו בהם׃ שממות עולם אתנך ועריך לא תישבנה וידעתם כי אני יהוה׃

ואנא יי אהוי להון לאלהא ועבדי דוד מלכא ביניהון אנא יי גזרית במימרי׃ ואיגזור להון קיים שלם ואבטל חיתא בישתא מן ארעא ויתבון במדברא לרוחצן ויתעתקון בחורשיא׃ ואשרי יתהון סחור סחור לבית מקדשי ויהון מבורכין ואחית להון מטר בכיר בעידניה מטרין דברכן יהון׃ ויתן אילן חקלא ית איביה וארעא תתן עללתה ויהון על ארעהון לרוחצן וידעון ארי אנא יי כד איתבר ית ניר תוקפהון ואשזבינון מיד דמפלחין בהון׃ ולא יהון עוד ביזא לעממיא ומלכות ארעא לא ישיצינון ויתבון לרוחצן ולית דמניד׃ ואקים להון נצבא לקיימא ולא יהון עוד מטלטלי כפנא בארעא ולא יקבלון עוד אתכנעות עממיא׃ וידעון ארי אנא יי אלההון מימרי בסעדהון ואינון עמי בית ישראל אמר יי אלהים׃ ואתון עמי עם דאיתקרי שמי עליהון בית ישראל אתון אנא אלהכון אמר יי אלהים׃

והוה פתגם נבואת מן קדם יי עמי למימר׃ בר אדם קביל נבואה על טורא דשעיר והתנבי עלוהי׃ ותימר ליה כדנן אמר יי אלהים הא אנא שלח רוגזי עלך טורא דשעיר וארים מחת גבורתי עלך ואתנינך לצדו ואישתממו׃ קירוך חורבא אשוי ואת לצדו תהי ותדע ארי אנא יי׃ חלף דהוית לך דבבות עלם ותביבתא ית בני ישראל על ידי קטולי חרבא בעידן תברהון בעידן תושלימת חוביהון׃ בכן קיים אנא אמר יי אלהים ארי לקטול אעבדינך ודקטלין בחרב ירדפונך אם לא דמא סניתון ואשדי דמא ירדפונך׃ ואתן ית טורא דשעיר לצדו ולאישתממו ואשיצי מיניה דעדי ודתאיב׃ ואמלי ית טורוהי קטילוהי רמותוהי ותילוהי וכל פצידוהי קטילי חרבא יתרמון בהון׃ צדו עלם אתנינך וקירוך לא יתיתבן ותדעון ארי אנא יי׃

את וסימ׳ נמסר בהאי סיפרא סימ״ה׃ איבת ב׳ ובסיפרא וסימ׳ בשאט בנפש למשחית· יען היות לך איבת עולם׃ ושב ג׳ קמץ וסימ׳ ודוד הולך ושב מעל שאול· ושב ורפא לו· והכרתי ממנו עבר ושב׃

רשי

וישנו ביערים· תירגם ויתעתקון בחורשיא ויש לפותרו בלשון שינה׃ ונתתי אותם וסביבות גבעתי· שתהי נתינתם בברכה ונתתי כמו והשכנתי׃ מטע לשם· קיום שיהא לשם עולם׃ אספי רעב· שמוכי רעב מחמת בושת רעבון ועוני׃ אדם אתם· אינכם כבהמו׳ בעיני׃ ותגר· ותשפל כמו והגרתי לגיא אבניה שהיו מסגירין אותם לאויביהם כשהיו בורחים דרך ארצם וזו היא שאמר עובדיה אל תעמוד על הפרק׃ בעת אידם· כשמסרתים ביד אויב׃ בעת עון קץ· כשנגמר קץ עונם ונתמלאת סאתם׃ לדם אעשך· נופל בחרב׃ דם שנאת· בזית את הבכורה שעבודתי היתה מסור להם ושנאת להיות מלכלך עצמך בדם קרבן עבודתי ולכלוך דם הרוגים ירדפך ויש אומרים דם מילה שנאת ויש אומרים רוצחים אתה ירא כשאר כל אדם ורוצחים ירדפוך ויש אומרים דם שנאת אחיך שהוא בשרך ודמך׃ ועריך לא תשובנה· לא כמו שאמרתי למצרים ושבתי את שבו׳ מצרי׳ ושבתי את שבות בני עמון וזו היא שאמר מלאכי ואת עשו שנאתי ואתן את הריו שממה שנעדרתים למומתות עולם׃ שכי

יען אמרך את שני הגוים · ישראל ויהודה : ואת שתי הארצות · ארץ יהודה ובנימן וארץ שאר השבטים כמו שהיו חלוקות במלכות · ואמר תהיינה על הדמן וכן נרי ביתי ואמהותי לזר תחשבוני הנה אפי וקנאתי וחמתי נתכת ואמר אחר כך וירשנוה למון יחידה כי שתי הארצות אחת אלא שנחלקה המלכות אחרי דוד : ויי שם היה · שמע דבריהם ויסיב גמולם בראשם : לכן · ועשיתי כאפך וכקנאתך · כמו שהיה אפך וקנאתך על ישראל כן אעשה עמך : אשר עשית משנאתיך בם · משנאתיך כתיב בויו הרבוי וכא בשימן רבוי הזכרים לבד כמו למען אספרה כל תהלתיך וכן ונשאו את זנותיכם בזנותיך וברעתיך והדומים להם : ונודעתי בם כאשר אשפטך · כי בשעה אשפטך ואז אהיה נודע בישראל

ואת שתי ו׳ בקריא׳ וסימ׳ ויקח את שתי נשיו ואת שתי שפחותיו · ואת שתי בניך הנמצאות · ואת שתי קצות שתי · ותכרו · ואת שתי נשיו הציל דוד דצקלג · יען אבדך את שני הגוים · נתנו ו׳ בקריא׳ וסי׳ בי חקך וחק בניך נתנו · למען אשר לא יגבהו · אשר נתנו קברתיה · שמה אדום וכל כלכיה · וידעת כי אני יי׳ שמעתי את

יען אמרך את שני הגוים ואת שתי
הארצות לי תהיינה וירשנוה ויהוה
שם היה : לכן חי אני נאם אדני
יהוה ועשיתי כאפך וכקנאתך אשר
עשיתה משנאתיך בם ונודעתי בם
כאשר אשפטך : וידעת כי אני
יהוה שמעתי את כל נאצותיך
אשר אמרת על הרי ישראל לאמר
שממה לנו נתנו לאכלה : ותגדילו
עלי בפיכם והעתרתם עלי דבריכם
אני שמעתי : כה אמר
אדני יהוה כשמח כל הארץ שממה
אעשה לך : כשמחתך לנחלת
בית ישראל על אשר שממה כן
אעשה לך שממה תהיה הר שעיר
וכל אדום כלה וידעו כי אני יהוה :
לו ואתה בן אדם הנבא
אל הרי ישראל ואמרת הרי ישראל
שמעו דבר יהוה : כה אמר אדני
יהוה יען אמר האויב עליכם האח
ובמות עולם למורשה היתה לנו :
לכן הנבא ואמרת כה אמר אדני
יהוה יען ביען שמות ושאף אתכם
מסביב להיותכם מורשה לשארית
הגוים ותעלו על שפת לשון ודבת
עם : לכן הרי ישראל
שמעו דבר אדני יהוה כה אמר
אדני יהוה להרים ולגבעות לאפיקים
ולגאיות לחרבות השממות ולערים
הנעזבות אשר היו לבז וללעג
לשארית הגוים אשר מסביב :
לכן כה אמר אדני
יהוה אם לא באש קנאתי דברתי
על שארית הגוים ועל אדום כלא
אשר נתנו את ארצי להם למורשה
בשמחת כל לבב בשאט נפש
למען מגרשה לבז :

חלף דאמרת ית תרין עממין וית
תרתין מדינן דילי אינון ואירתינון
וקדם יי גליין מחשבת ליבא :
בכן קיים אנא אמר יי אלהים
ואעביד כרוגזך וכחיסתך דעבדת
מדסנית להון ואתגלי לאיטבא
להון כד איתפרע מינך : ותדע
ארי אנא יי שמיע ית כל ארגזותך
דאמרת על טורי ארעא דישראל
למימר צדיאת לנא איתמסירו
לאישתיצאה : ואיתרברבתון עלי
במילי פומכון ואסגיתון עלי פת
פתגמיכון קדמי שמיע :
כדנן אמר יי אלהים
כמיחדי כל ארעא צדו אעביד לך
: כמא דחדיתא על אחסנת בית
ישראל דצדיאת ארעהון כן
אעביד לך צדו תהי טורא דשעיר
וכל אדום כולה וידעון ארי אנא
יי : ואת בר אדם
איתנבי על טורי ישראל ותימר
טורי ישראל קבילו פתגם יי :
כדנן אמר יי אלהים חלף די אמר
סנאה עליכון חדוא ובמרת עלם
לירותא הות לנא : בכן איתנבי
ותימר כדנן אמר יי אלהים חלף
די איתרברבו חלף דחשיבו לאחרבא
ולאצדאה יתכון מסחור סחור
למהויכון ירותא לשארא דעממי
ואיתאמרתון על שפת לישן
ורינגת עם : בכן
טורי ישראל קבילו פתגמא דיי
אלהים כדנן אמר יי אלהים לטורי
ולרמתא לפצידיא ולחיליא
ולחרבתא צדיתא ולקירויא
שביקתא דהואה לחוך וללעב
לשארא דעממיא דמסחור סחור :
בכן כדנן אמר יי
אלהים אם לא באישת פורענותי
גזרית במימרי על שארא דעממיא
ועל אדומאי כולהון די הבו ית
ארעא בית שכינתי להון לירותא
בחדות כל לב בצפות נפש בדיל
לתרכותה למיבזה :

סני הגוים · ישראל ויהודה ומדרש אגדה רבי תנחומא דורש כלפי שהלך עשו אל ישמעאל להתחתן בו להסיאו שיעורר על יצחק על ירושת אברה׳ ויהרג ישמעאל את יצחק והיה אני גואל הדם ואהרג את ישמעאל ותהו יקרבו ימי אבל אבי ואירש אני את יצחק ואת ישמעאל : ויי׳ שם היה · יודע את מחשבותיך · ועשיתי כאפך · כאותה האף שעשית לישראל אעשה לך : ונודעתיכם · כאשר אשפטך אז יכירו את גבורתי : העתרתם · הרביתם וכן ועתר ענן הקטרת לשון ע עובי : כשמח כל הארץ · כשאטול אני את מלכותי כי אז ית תשמח הארץ כענין שנאמר יי׳ מלך תגל הארץ אז שממה א אעשה לך : האח · שמחה : ובמות עולם · ארץ ישרא׳ שהיא גבוה וגדו׳ מכל עולם : שמות ושאוף אתכם מסביב · שכיניכם היו משתוממים ותומהים לשתוק ולראות בסוף חורבנכם ושואפים ותאבים ומצפים ל להיותכם מורשה ל לשארית הגוים : ותעלו על שפת לשון · ועכשיו בחורבנכם הכל מדברי׳ ומרננ׳ בכם לאמר האח הרי שממו : ודבת עם · פה׳׳ר למכט בלע׳׳ז : למען מגרשה לבז · לפי שראו גירושה לבז שהוטלה לביזה : למכלם

סבחרתי בהם והם לי לעם ות׳ ואתגלי לאוטב׳ להון כד אתפרע מינך : וידעתי נאצותיך · בקמץ הנון והאלף והוא מן הדגושים לולי האלף נאצה כשקל אפרה וכן פרשה ופרשת גדולת מרדכי שלא כדגם מפני הה׳׳ים : לאמר שממה · כתוב בה׳׳א כמו לא שפכה וקרי בוי׳׳ו : ותגדילו · שהייתם אומרים שאיננו שומע דבריכם הרעים : והעתרתם · ענין רבוי דברים חזקים וכן כעתרות נשיקות שונא ועתר ענן הקטרת עולה וכן תירגם יונתן ואסגיתון עלי פתגמיכון : כה אמר · כשמח כל הארץ · כ׳׳ף כשמח וכ׳׳ף כשמחתך שני כפי הדמיון שתוכי׳ כמו כעם ככהן כעבד כאדוניו כשפחה כגבירתה כמלוה כלוה והדומים להם רוצה לומר שמחת כל הארץ על שוממותיך ושמחתך על שממות נחלת ישר׳ שוין כלומר כמו ששמחת על נחלת ישרא׳ כששממו כן תשמח כל הארץ על שוממותיך : כשמחתך · תהיה הר שעיר · בא הר מכונה בלשון נקבה או פירושו עדת הר שעיר וכן וכל אדום כלה רוצה לומר עדת אדום כמו ותהי ישראל ותהי אדום : ואתה בן אדם הנבא אל הרי ישרא׳ · אחר שדבר פורענות על הר שעיר דבר נחמה על הרי ישראל : כה אמר · האח · כתרגומו חדוה : ובמות עולם · קרא הרי ישרא׳ במות עולם לפי שארץ ישרא׳ גבוה מכל הארצות ואמר שיתה על הארץ הכוללת הבמות : לכן · יען ביען · הכפל לחזק הענין וכן יען וביען במשפטי מאסו : שמות ושאוף אתכם מסביב · שמות מקור בשקל השכח חנות אל ואמר חלותי היא ושאוף ענין בליעה כמו שאפה רוח שאפני אנוש ושמות מקור יוצא וכן אמם ושאוף פועל יוצא ופירו׳ הגוים אשר סביבותיכם היתה מחשבת׳ ועסקם לשמות אתכם ולבלוע אתכם ות׳׳י חלף דיתרברבו וחלף דחשיבו לאחרבא ולאצדאה יתכון מסחור סחור : ותעלו · השי׳׳ן בשוא ופתח שלא כמנהג כי משפטו על המנהג העי׳׳ן בקמץ כמו ויעלו מעל משכן קרח : על שפת לשון ודבת עם · כי כל אומה יש לה לשון מיוחד כמו שאמר ללשונותם בגויהם והיו מדברים רעות על ישראל זהו שהיו ישראל כעלים על שפם והיו דבת עם ועם ויונתן תירגם ותעלו ואתאמרתון : לכן · כמו שאמר למעלה בפורענות בפרט כה אמר יי׳ להרים ולגבעות כן אמר הנה בנחמה בפרט כה אמר יי׳ להרים ולגבעות : ולחרבות השוממות · כברי הא׳׳ם במקרית ספרים ובמקצתם בשוא : לכן · ועל אדום כלא · אלף במקום הא כמו והיה לכם לזרא קראנה לי מרא בן יתן לידידו שנא : את ארצי · שכינו כתרגומו ית ארע בית שכינתי : בשאט נפש · בלא בי׳׳ת ואחר למעלה בפרשת פלשתים בשאט בנפש בבי׳׳ת : למען מגרשה לבז · שם במקום מקור כמו ולמסע את המחנות כאילו אמר לגרוש אותה להיותה לבז וכן תירגם יונתן בדיל לתרכותה למבזה : לכן

כל נאצותיך · נתנו ברעה אחד : כשמחה ד׳ חד מן ד׳ זוגין מן בׄ בׄ כ׳׳ם ברישיהון וסי׳ כספר ל׳ ונמקו כל צבא השמים · כסיר ל׳ ירהית כסר מצולה · כשמח ל׳ כה אמר אדני יי׳ כשמח · כשמחתך ל׳ לנחלת בית ישראל דסיפ׳ · ואינון מן א׳׳ב ב׳ ב׳ ברישיהון וכל חד לית ליה זוגא : שממות ג׳ בקריא׳ וסי׳ שממות הדורו׳ · יען ביען שמו׳ ושאוף · אשר שם שמות בארץ : כלא חד מן מלין דכשמשין א׳ בסוף תיבותא וכל חד וחד לית דכוו׳ וסימ׳ נמסר במסרה רבתא בערך האלף :

לכן· כלימת גוים· בלא הא ולית כותיה ומלמטה בפרשה האחרת כלימת הגוים: לכן· מבואר הוא: ואתם· ענפכם תתנו· רוצה לומר ענף עצמיכם: ופריכם· בסגול הפ״א ויש ספרים בחירק: כי קרבו לבא· פעל עומד מן הדגוש וכן ופרעה הקריב כאשר הקריב לבא מבריתה פעל עומד מן הנוסף או פי׳ קרבו לבא קרבו ביאתכם בתשובה ומעשים טובים ויונתן תרגם ארי קריב פולחני למיתי: כי הנני· מבואר הוא: והרביתי· כל בית ישראל כלה· הכפל לחזק הענין ולהורות על עשרת השבטים שנעלמו עד היום: והרביתי· כקדמותיכם· קבוץ מן מקדמת שלף יבש: והטבותי מראשתיכם· אמר ארבה אתכם כמו שהייתם מקד׳ ויותר איטיב ממה שהייתם בראשונה: והטבתי· מורכב משני משקלים מן והטבתי כמו והטלתי אתכם ומן והטיבותי כמו הטיבות כי היה עם לבבך אם הניפותי על יתום ידי או הוא מורכב מן יטב וטוב כי שני הפעלים בענין זה: מראשתיכ׳· הרי״ש בחירק והוא ממשקל אמרה שמלה אמר כן האחד ראשה בנוח האל״ף והקבוץ ראשות בפלם אמרות שמלות כבשות ובסמוך ראשות בפלס כבשות הצאן אלא שנחה האל״ף וכן בשמיכות תכתוב: והולכתי· כשאוביאם מן הגלות אוליכם בדרך ואביאם עליכם· ואמר וירשוך והיית תוסיף כנגד כל הר והר: כה אמ׳· לכם· כנגד ההרים ואמר אוכלת אדם וגו׳ כנגד הארץ: אתי· כתיב ביו״ד כדרך היו״ד הנוספת לנקבה הנמצאת כמו כשדיכי תחלואיכי והדומים להם וקראת כמשפט: גויך· חסר יו״ד הרבים מהמכתב וכן וגויך ביו״ד אחת לבדה: לכן· לא תכשלי· כתיב וקרי תשכלי וענינ׳ קרוב: ולא תכשלי· כן כתיב וקרי ויונתן תרגם תכשלי תתכלין: ויהי· בן אדם· כטומאת הנדה· לפי שעל דרך משל כקראת כנסת ישראל אשה לאל יתברך והוא לה לבעל המשילה בעת חטאתיה לנדה שהבעל מרחיקה כל ימי נדותה ומקרבה אחרי טהרתה כן הרחיק האל ית׳ ישראל והגלם לארצות הגוים מפני חטאתם ועתיד להחזירם אחרי שיטובו אליו ויטהרו מטומאותיה: ואשפוך· מבואר הוא: ואפיץ· מבואר הוא: ויבא· לשון יחיד דרך כלל ובדרם על דרך בכל ברתם לו כרי: ויחללו את שם קדשי באמור להם עם יי׳ אלה ומארצו יצאו· זהו חלול השם שאומ׳ הגוים על ישראל עם יי׳ אלה כבר נקראו עם יי׳ אלה ויצאו מארצו והניחם בגלות זה כמה והנה כאילו הם מחללים אותו בהמשך גלותם זה כמה בעונותיהם והגוים אומרים מבלתי יכולת יי׳ להוציאם יאמרו איך בחר בהם ואחר כך כאסם והשליכם מעל פניו ויונתן תרגם ועלו לביני עממיא דאתגליאו לתמן על דאחילו ית שמ׳ דקודשי כדאמרין להון עמה דיי׳ אלין ואיכרין מארע בית שכינתיה גלו: ואחמול· מבואר הוא: לכן

ישאו ו׳ קמצין בקריא׳ וסימ׳ חטאם ישאו ערירים ימתו· כי את שארו הערה· ולבני קהת לא נתן כי עבודת· זהב ולבונה ישאו ותהלות יי׳· המה כלמתם ישאו· עליו משל ישאו: ואתם ד׳ רפ בקריא׳ בטעמא וסימ׳ קטון ישראל וכתבן כשבתא· ופי׳ ביהושע סי׳ י״ח: ולא תוסף ד׳ בקריא׳ וסי׳ נוע הנוע ארץ כשכור· והולכתי

לכן הנבא על אדמת ישראל ואמרת להרים ולגבעות לאפיקים ולגאיות כה אמר אדני יהוה הנני בקנאתי ובחמתי דברתי יען כלמת גוים נשאתם:

לכן כה אמר אדני יהוה אני נשאתי את ידי אם לא הגוים אשר לכם מסביב המה כלמתם ישאו: ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא: כי הנני אליכם ופניתי אליכם ונעבדתם ונזרעתם: והרביתי עליכם אדם כל בית ישראל כלה ונושבו הערים והחרבות תבנינה: והרביתי עליכם אדם ובהמה ורבו ופרו והושבתי אתכם כקדמותיכם והטבתי מראשתיכם וידעתם כי אני יהוה: והולכתי עליכם אדם את עמי ישראל וירשוך והיית להם לנחלה ולא תוסף עוד לשכלם:

כה אמר אדני יהוה יען אמרים לכם אכלת אדם אתי ומשכלת גויך היית: לכן אדם לא תאכלי עוד וגויך לא תכשלי עוד נאם אדני יהוה: ולא אשמיע אליך עוד כלמת הגוים וחרפת עמים לא תשאי עוד וגויך לא תכשלי עוד נאם אדני יהוה:

ויהי דבר יהוה אלי לאמר: בן אדם בית ישראל ישבים על אדמתם ויטמאו אותה בדרכם ובעלילותם כטמאת הנדה היתה דרכם לפני: ואשפך חמתי עליהם על הדם אשר שפכו על הארץ ובגלוליהם טמאוה: ואפיץ אתם בגוים ויזרו בארצות כדרכם וכעלילותם שפטתים: ויבוא אל הגוים אשר באו שם ויחללו את שם קדשי באמר להם עם יהוה אלה ומארצו יצאו: ואחמל על שם קדשי אשר חללהו בית ישראל בגוים אשר באו שמה:

בכן איתנבי על ארעא דישראל ותימר לטוריא ולרמתא לפצידיא ולחיליא כדנן אמר יי׳ אלהים הא אנא ברוגזי ובחימתי גזרית במימרי חלף דאיתכנעות עממיא קבילתון: בכן כדנן אמר יי׳ אלהים אנא קיימית במימרי אם לא עממיא די בזו יתכון מסחור סחור איתון איתכנעותהון יקבלון: ואתון טורי ישראל איבכון תצלחון ופריכון תטענון לעמי ישראל ארי קריב יום פורקני למיתי: ארי הא אנא מיתגלי עליכון ואיתפני במימרי לאיטבא לכון ותתפלחון ותזדרעון: ואסגי עליכון אינשא כל בית ישראל כולהון ויתיתבן קירויא וחרבתא יתבניין: ואסגי עליכון אינשא ובעירא ויסגון ויפשון ואתיב יתכון כדמלקדמין ואוטיב לכון כדמן אוולא ותדעון ארי אנא יי׳: ואסגי עליכון אינשא ית עמי ישראל ויחסנונך ותהי להון לאחסנא ולא תוסיף עוד לתכלותהון:

כדנן אמר יי׳ אלהים חלף דאמרין לכון מקטלת אינשא את ומתכלת עמיך הוית: בכן אינשא לא תקטלין עוד ועמיך לא תתכלין עוד אמר יי׳ אלהים: ולא אשמע ליך עוד איתכנעו עממיא ותיסודי עממיא לא תקבלין עוד ועמיך לא תתכלין עוד אמר יי׳ אלהים:

והוה פתגם נבואה מן קדם יי׳ עימי למימר: בר אדם בית ישראל יתבין על ארעהון וסאיבו יתה באורחתהון ובעובדיהון כסואבת איתתא טומאת הוות אורחתהון קדמי: ושפיכית חימתי עליהון על דם זכי דאשדו על ארעא ובפולחן טעותהון סאבוה: ואגליתי יתהון לביני עממיא ואיתבדרו במדינתא כאורחתהון בישתא וכעובדיהון מקלקליא איתפרעית מנהון: ועלו לביני עממיא דאיתגליאו לתמן על דאחילו ית שמא דקודשי בדאמרין להון אם עמיה דיי׳ אלין ואיכרין מארעא בית שכינתיה גלו: וחסית על שמא דקודשי דאחילו בית ישראל ביני עממיא דאיתגליאו לתמן:

רשי

לשכלם· לגרם יושביך מקרבך הו׳ קרוי שכול: אוכלת אדם את· לימודה היא הארץ הזאת להשחית את יושביה האמוריים כלן בה והיהודים כלן בה: ויהי דבר יי׳ אלי לאמר· בן אדם בית ישראל יושבים על ארמת וגו׳. כטומאת הנדה· המשילה הכתוב לנדה שבעלה מצפה מתי תטהר ותשוב לשוב אליה: ויבא· לפי שאמר בית ישר׳ בראש הפרש׳ קרא כל הפרש׳ בלשון יחיד ומדרש אגדה הב״ה בא עמה׳ בגולה ומטמ׳ אזן מה היו אומרים השבאים הרי אלו עם יי׳ ולא היה לו יכולת להצילם במדר׳ איכה רבתי: ויחללו את שם קדשי· השפילו את כבודי ומהו החילול באמור אויביהם עליה׳ עם יי׳ אלה ומארצו יצאו ולא היה יכולת בידו להציל את עמו ואת ארצו: לא

ואתם ד׳ בטע״כ וסי׳ קטון ישר׳ וכתבן כשבתא

תשכלי ת׳

מסרה

עליכם אדם· עין שזפתהו· ואבר עד פה תבא: תוסף ג׳ חסרי׳ יוד בקריא׳ וסימ׳ ולא תסף עוד לשכלם· כי אם תציל· ובתגדים באד׳ תוסף: על אדמת ד׳ וסימ׳ בקבצי את בית ישראל· ונתן עץ השד׳ את פריו· בית ישרא׳ ישבים· בשבתם על אדמתם: שמה ד׳ סוף פסוק בספרא וסימ׳ מן העמים אשר נפצו שמה· ואחמל על שם קדשי אשר חללוהו·

בעשרים וחמש שנה לגלותינו· סביב שמונה עשר אלף:

לכן׃ מבואר הוא׃ וקדשתי׃ מבואר הוא׃ ולקחתי׃ מבואר הוא׃ וזרקתי׃ דרך משל כמו שהטמא נטהר במים שטובל בהם ובהזאתמי חטאת כן הטמא מעונות
נטהר בכפרה ויונתן תרגם ואשבוק לחוביהון כמה דמדכן במי אדיותא ובקטם תורתא דחטאתא ותדכון מכל סואבתכון ומכל טעותכון אדכי יתכון׃ ונתתי לכם לב חדש
ורוח חדשה אתן בקרבכם׳ החדוש הוא שיהיה להם לב שומע ורוח נכונה לקבל דברי הא׳ יתברך באהבה וכן תרגם יונתן לב דחיל ורוח דחילא וכן לב האבן תרגם ליבא
רשיעא דהוא תקיף כאבנא׃ לב בשר׃ לב רך ונכון לקבל הטוב ויונתן תרגם לב דחיל קדמי למעבד רעותי׃ ואת רוחי׃ ויתרוח קדשי׃ וישבתם׃ מבואר הוא׃
והושעתי וקראתי׳ כאלו אני קורא
אליו שירבה בהמטירי עליו ו
ושמרי אותו מן השדפון והירקון
ושאר הפגעים׃ והרביתי׳ לא
תקחו עוד חרפת רעב בגוים׳ כי
ארץ ישראל צריכה לגשמים יותר
מן הארצות האחרות לפיכך ה
הרעב מצוי בה יות׳ משאר ארצות
והשר׳ אברהם יצחק ואבימלך
וכשאר׳ יוצא מארצו לארץ אחרת
בעבור הרעב הוא חרפה׃
וזכרתם׳ ונקטתם בפניכם׳
תהיו נכרתים בעיני עצמכם
כשתזכרו שנותיכם תאמרו כרי
הכריתנו הא׳ יתברך והגלנו מ
מארצנו ויונתן תרגם ותיקנון
ותהון חזן׃ לא למענכם׳
בושו והכלמו׳ דין הוא שתבושו
ותכלמו כי דרכיכם רעים ואני
הוציא אתכם מן העמים ואביא
אתכם אל ארצכם ומה שאמר
לא למענכם תראה שלא יבאו
מהגלות אלא על ידי תשובה
וכבר הארכנו בזה הענין
בספר ישעיהו בפסוק וירא כי
אין איש׃ כה אמר יי׳׳
ונבנו החרבות׳ הה״א בסגול
והחית בקמץ חטף והרי״ש בקמץ
י והארץ׳ מבואר הוא׃ ואמרו׳
בשדה שממה היו אומרים
העוברים כן ויונתן תרגם כי
אחר שתשוב לישובה יאמרו כן
ויימרון ארעא דכן דישרא׳ דהות
צדיא תבת למיהוי כגנתא דעדן
וקרויא חרבת׳ וצדיתא ומפגרת׳
כריכן תקיפין יתיבו׃ והערים
החרבות׳ בצרי הרי״ש׃ וידעו׳
אשר ישארו סביבותיכם׳ ראוה
בחורבנה ויראוה בישובה במעט
זמן ידעו כי לא היה יכול להיות
דבר זה אלא מהאל יתברך׃
אני יי׳ דברתי ועשיתי׳ דברתי זה
על ידי הנביא וכן עשיתי כמו ש
שדברתי׃ כה אמר יי׳ עוד זאת
אדרש׳ עוד אהיה נדרש להם
בזאת הברכה שארבה אותם׃
כצאן אדם׳ אדם הם ישראל
שהם אדם כמו שפירשנו למעלה
אדם אתם יהיו רבים כצאן ואמ׳
כצאן עם כף הידיעה ופיר׳ אחר
כן כצאן קדשים וית׳ כצאן אדם
אסגינון כאנשא ואצלחינון ב
בבעירא׃ כצאן

לעיניהם כ״ד וסימ׳ נמסר בסדר חקת התורה׃ ומכל גלוליכם חד מן ח׳ מלין בתרי טעמי פי׳ השפחא לא ישרתנה
מירכא כתיבתה כי אם בה׳ מקומות וסימ׳ בכל משבתיכם דוספרתם לכם דפרשת אמור׳ הורותיה ואת כל
הורותיה בקע דמלכים׳ מבליגיתי׳ גלוליכם ומכל גלוליכם אטהר׳ מכל תועבותיכם׳ כי למכראשונה

בְּכֵן אֵימַר לְבֵית יִשְׂרָאֵל כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים לָא בְּדִילְכוֹן אֲנָא
עָבֵיד בֵּית יִשְׂרָאֵל אֱלָהֵין עַל שְׁמָא
דְקוּדְשִׁי דַּאֲחֵילְתּוּן בֵּינֵי עַמְמַיָא
דְאִתְגְּלִיתוּן לְתַמָן׃ וַאֲקַדֵּשׁ יַת
שְׁמִי רַבָּא דְאִתְחַל בֵּינֵי עַמְמַיָא
דַּאֲחֵילְתּוּן בֵּינֵיהוֹן וְיִדְעוּן עַמְמַיָא
אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים כַּד א
אֶתְקַדַּשׁ בְּכוֹן לְעֵינֵיהוֹן׃ וַאֲקָרֵיב
יַתְכוֹן מִבֵּינֵי עַמְמַיָא וְאֶכְנוֹשׁ יַתְכוֹן
מִכָּל מְדִינָתָא וְאָעֵיל יַתְכוֹן ל
לְאַרְעֲכוֹן׃ וְאֶשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיכוֹן
כְּמָא דְמִידַּכַן בְּמֵי אַדִּיוּתָא וּבִקְטַם
תּוֹרָתָא דְחַטָאתָא וְתִדַּכּוּן מִכָּל
סַאֲבַתְכוֹן וּמִכָּל טַעֲוָתְכוֹן אֲדַכֵּי
יַתְכוֹן׃ וְאֶתֵּן לְכוֹן לֵב דָּחִיל וְרוּחַ
דְחִילָא אֶתֵּן בִּמְעֵיכוֹן וְאֶתְבַּר
לִיבָּא דְרַשִׁיעָא דְהוּא תַקִּיף כְּאַבְנָא
מִבִּסְרֵכוֹן וְאֶתֵּן לְכוֹן לֵב דָּחִיל
קֳדָמַי לְמֶעְבַּד רְעוּתִי׃ וְיַת רוּחַ
קוּדְשִׁי אֶתֵּן בִּמְעֵיכוֹן וְאַעְבֵיד יַת
דִּי בִקְיָמַי תְּהָכוּן וְדִינַי תִּטְּרוּן ו
וְתַעְבְּדוּן׃ וְתִיתְּבוּן בְּאַרְעָא דִי
הֲבֵית לַאֲבָהַתְכוֹן וּתְהוֹן קֳדָמַי
לְעַם וַאֲנָא אֱהֵוֵי לְכוֹן לֶאֱלָהָא׃
וְאֶפְרוֹק יַתְכוֹן מִכָּל סוֹאֲבַתְכוֹן
וַאֲבָרֵךְ יַת עִיבוּרָא וְאַסְגֵי יָתֵיה
וְלָא אֶתֵּן עֲלֵיכוֹן כַּפְנָא׃ וְאַסְגֵי יַת
פֵּירֵי אִילָנָא וַעֲלַלַת חַקְלָא בְּדִיל
דְלָא תְקַבְּלוּן עוֹד חִיסוּדֵי כַּפְנָא
בֵּינֵי עַמְמַיָא׃ וְתִדְכְּרוּן יַת
אוֹרְחָתְכוֹן בִּישָׁתָא וְעוֹבָדֵיכוֹן דְלָא
תַקְנִין וְתִתְּקְנוּן וּתְהוֹן חָזַן עַל
חוֹבֵיכוֹן וְעַל תּוֹעֲבָתְכוֹן׃ לָא
בְּדִילְכוֹן אֲנָא עָבֵיד אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים
יִתְיְדַע לְכוֹן בְּהִיתוּ וְאִתְכְּנִיעוּ ס
מֵאוֹרְחָתְכוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים בְּיוֹמָא דַאֲדַכֵּי יַתְכוֹן
מִכָּל חוֹבֵיכוֹן וְאָתֵיב יַת קִירְוַיָא
וְיִתְבַּנְיָין חוֹרְבָתָא׃ וְאַרְעָא דַהֲוָת
צַדְיָא תִּתְפְּלַח חֲלַף דַּהֲוָת צְדוּ
לְעֵינֵי כָּל דַּעֲדֵי׃ וְיֵימְרוּן אַרְעָא
דְנַן דְיִשְׂרָאֵל דַהֲוָת צַדְיָא תָּבַת
לְמֶהֱוֵי כְּגִינְתָא דְעֵדֶן וְקִירְוַיָא
חָרְבָתָא וְצַדְיָתָא וּמְפַגְּרָתָא תַקִּיפִין
יָתִיבוּ׃ וְיִדְעוּן עַמְמַיָא דִי יִשְׁתַּאֲרוּן
סַחֲרָנֵיכוֹן אֲרֵי אֲנָא יְיָ בְּנֵיתִי ס
מְפַגַּרְתָּא קַיֵּימִית צַדְיָתָא אֲנָא יְיָ
גְּזָרִית בְּמֵימְרִי וַאֲקַיֵּים׃ כִּדְנַן
אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים עוֹד דָא אִשְׁתְּאֵיל
לְכוֹן בְּמֵימְרִי לְבֵית יִשְׂרָאֵל ל
לְמֶעְבַּד לְהוֹן אַסְגֵינוּן בַּאֲנָשָׁא
וְאַצְלְחִינוּן בִּבְעִירָא׃

ה׳ נטע׳ סי׳ לָכֵן אֱמֹר לְבֵית־יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר
אֲדֹנָי יְהוִה לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי עֹשֶׂה
בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי אִם־לְשֵׁם־קָדְשִׁי
ל׳ בכל׳ יש׳ אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר־בָּאתֶם
שָׁם׃ וְקִדַּשְׁתִּי אֶת־שְׁמִי הַגָּדוֹל
ל׳ וכל קרי׳ התהולל הַמְחֻלָּל בַּגּוֹיִם אֲשֶׁר חִלַּלְתֶּם בְּתוֹכָם
וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי־אֲנִי יְהוָה נְאֻם אֲדֹנָי
ב׳׳ יְהוִה בְּהִקָּדְשִׁי בָכֶם לְעֵינֵיכֶם׃
וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם מִן־הַגּוֹיִם וְקִבַּצְתִּי
אֶתְכֶם מִכָּל־הָאֲרָצוֹת וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם
אֶל־אַדְמַתְכֶם׃ וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם
ב׳ ומל׳ ל׳ טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם
וּמִכָּל־גִּלּוּלֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם׃
וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב חָדָשׁ וְרוּחַ חֲדָשָׁה
אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וַהֲסִרֹתִי אֶת־לֵב הָאֶבֶן
מִבְּשַׂרְכֶם וְנָתַתִּי לָכֶם לֵב בָּשָׂר׃
ל׳ וְאֶת־רוּחִי אֶתֵּן בְּקִרְבְּכֶם וְעָשִׂיתִי אֵת
אֲשֶׁר־בְּחֻקַּי תֵּלֵכוּ וּמִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ
וַעֲשִׂיתֶם׃ וִישַׁבְתֶּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר
ב׳ חס׳ בסי׳ נָתַתִּי לַאֲבֹתֵיכֶם וִהְיִיתֶם לִי לְעָם
ל׳ בסיפ׳ וְאָנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים׃
כ׳ מל׳ וְהוֹשַׁעְתִּי אֶתְכֶם מִכֹּל טֻמְאוֹתֵיכֶם
וְקָרָאתִי אֶל־הַדָּגָן וְהִרְבֵּיתִי אֹתוֹ וְלֹא־
אֶתֵּן עֲלֵיכֶם רָעָב׃ וְהִרְבֵּיתִי אֶת־
ל׳ פְּרִי הָעֵץ וּתְנוּבַת הַשָּׂדֶה לְמַעַן אֲשֶׁר
לֹא תִקְחוּ עוֹד חֶרְפַּת רָעָב בַּגּוֹיִם׃
וּזְכַרְתֶּם אֶת־דַּרְכֵיכֶם הָרָעִים
ג׳ וחס׳ וּמַעַלְלֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־טוֹבִים וּנְקֹטֹתֶם
בִּפְנֵיכֶם עַל עֲוֺנֹתֵיכֶם וְעַל תּוֹעֲבוֹתֵיכֶם
ה׳ דפ׳ בסיפ׳ ג׳ מל׳ ׃ לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי־עֹשֶׂה נְאֻם אֲדֹנָי
יְהוִה יִוָּדַע לָכֶם בּוֹשׁוּ וְהִכָּלְמוּ
מִדַּרְכֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל׃
כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה בְּיוֹם
ב׳ מל׳ חסו׳ אלה טַהֲרִי אֶתְכֶם מִכֹּל עֲוֺנוֹתֵיכֶם
וְהוֹשַׁבְתִּי אֶת־הֶעָרִים וְנִבְנוּ הֶחֳרָבוֹת
ה׳ דפ׳ ל׳ ׃ וְהָאָרֶץ הַנְּשַׁמָּה תֵּעָבֵד תַּחַת אֲשֶׁר
הָיְתָה שְׁמָמָה לְעֵינֵי כָּל־עוֹבֵר׃
ל׳ וְאָמְרוּ הָאָרֶץ הַלֵּזוּ הַנְּשַׁמָּה הָיְתָה
ז׳ נ׳ ב׳ כְּגַן־עֵדֶן וְהֶעָרִים הֶחֳרֵבוֹת וְהַנְשַׁמּוֹת
ב׳ מל׳ יער׳ בקת׳ ל׳ וְהַנֶּהֱרָסוֹת בְּצוּרוֹת יָשָׁבוּ׃ וְיָדְעוּ
הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יִשָּׁאֲרוּ סְבִיבוֹתֵיכֶם כִּי
אֲנִי יְהוָה בָּנִיתִי הַנֶּהֱרָסוֹת נָטַעְתִּי
ד׳ הַנְּשַׁמָּה אֲנִי יְהוָה דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי׃
כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה עוֹד
זֹאת אִדָּרֵשׁ לְבֵית־יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת
ב׳ ה׳ חס׳ בסיפ׳ לָהֶם אַרְבֶּה אֹתָם כַּצֹּאן אָדָם׃

רשי

לא למענכם אני עושׂ׳
התשועה שאושיעכם׃
וקדשתי את שמי׳
ומה הוא הקידוש
ולקחתי אתכ׳ מן הגוי׳
׃ מים טהורי׳ ׳אכפר
עליכם ואעביר ט
טומאותיכ׳ כהזיית מי
חטאת׳ המעבירין ט
טומאת המת׃ לב
חדש׳ יצר שנתחדש
לטובה׃ ונקוטותם
בפניכם׳ דמוג״יר
בלע״ז תמקו בעצמיכם
בבשתכם על הגמול
הרע אשר גמלתם ל
לפני ואני גומל לכם
טובה׃ והארץ הנשמה
תעבד׳ הארץ אשר
היתה שממה עד הנה
תהיה נעבדת ונזרעת
׃ היתה כגן עדן׳
עכשיו נהפכה להיות
כגן עדן׃ והערים
החרבות׳ זה ימים
רבים עכשיו בצורות
ישבו׃ אדרש לבית
ישראל׳ אתפתה להם
בתפילתם בדורשם א
אותי על זאת׃ ארבה
אותם׳ אדם כצאן
לרובו׃ כצאן

גלוליכם
ח׳ מלין בתר׳
טעמי וסי׳
מאתנ׳ ת׳ לום

מסרה
דו״ה׳ ונכזביחך לארץ
הב׳ שהם הרהבוני וס׳
מרב״ג תלוש׃ בושו
ג׳ בקרי׳ וסי׳ ואם נכלמו
מכל אשר עשו׳ בושו
והכלמו מדרכיכ׳ בית׃
כך בטחו ולא בושו׃
דברתי ועשיתי ד׳ וסימ׳
נמס׳ בסיפר׳ דא סי׳ יה׳

כצאן קדשים · ופירש אחר כן כצאן ירושלם במועדיה וזהו הקדשים שהיו מביאים ישראל לירושלם שלש פעמים בשנה שהיו רבים : הערים החרבות · בא בבני האדם ·
ויונתן תרגם כעמא קדישא כעמא דמדכן ואתן לירושלם בזמן מועדי פסחא כן יהון קרוי ארעא דישראל די הואה חרבן יהון מליין אנשא דעמא בית ישראל וידעון ארי אנא
יי׳ אמר בזמן מועד פסחא רוצה לומר כי אז היה הצאן מרובה בירושלם כי כל הבאי׳ לירושלם היו מביאים כל אחד את פסחו לשחוט שם ולאוכלו שם כמו שכתו׳ בתורה :
היתה עלי יד יי׳ · ויניחני · כתרגומו ואשריני ענין מנוחה : בתוך הבקעה · אפשר שהיא הבקעה שבאה לו הנבואה שם כבר כמו שאמר בתחילת הספר : והיא מלאה
עצמות · תרגם יונתן גרמי אנשא · והענין הזה הראה לו הקדוש ברוך הוא למשל כי בני ישראל יצאו מהגלות שהם בו והם בו כעצמות היבשות על דרך משל · או הראה לו זה להראו׳ לו שעתיד להחיות מתי ישראל בעת הישועה כדי שיראו גם הם בישועה · ויש בזה מחלוקת בדברי רז״ל תניא ר׳ אליעזר או׳ מתים שהחיה יחזקאל עמדו על רגליהם ואמרו שירה ומה שירה אמרו יי׳ ממית ומחיה ממית בצדק ומחיה ברחמים ורבי יהושע אומר שירה זו אמרו יי׳ ממית ומחיה מוריד שאול ויעל · רבי יהודה אומר באמת משל היה · רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר מתים שהחיה יחזקאל עלו לארץ ישראל ונשאו נשים והולידו בנים ובנות · עמד רבי יהודה בן בתירא על רגליו ואמר אני מבני בניהם והללו תפילין שהניח לי אבי אבא מהם · ואמרו מי היו המתים שהחיה יחזקאל אמר רב אלו בני אפרים שמנו לקץ וטעו דכתיב ובני אפרים שותלח וברד בנו וגו׳ והרגום אנשי גת וגו׳ ויתאבל אפרים אביהם ושמואל אמר אלו בני אד׳ שכפרו בתחיית המתים ורבי יוחנן אמר אלו מתים שבבקעת דורא וכו׳ כמו שכתוב בפרק חלק : והעבירני · וכל זה במראה הנבואה : עליהם סביב סביב · כדי שאראה אותם כולם ומה שפירש רש״י ז״ל סביב סביב לבקעה ולא הכניסו לתוכה כדי שלא יטמא לפי שהיה כהן אם כן איך צוהו להעביר התער על ראשו ועל זקנו וכן תרג׳ יונתן על הכהני׳ ופאת זקנם לא יגלחו ועוד הרי אמר ויניחני בתוך הבקעה אלא הכל היה במראה הנבואה ולא היו דברים ממש : ויאמר · בן אדם · מבואר הוא : ויאמר · הנבא · מבואר הוא : כה אמר · מביא בכם רוח · אחר הבשר והעור והגידי׳ כמו שאמר בפסוק האחר על הסדר : ונתתי עליכם גידי׳ · כי הם תחלת יצירת הולד ותכונתו כי רבים מהם נקשרות בעצמות ואחר הגידים הבשר ואחר כך העור כי הוא העליון ומה שאמ׳ איוב עור בשר תלבישני ועצמו׳ וגידים תסוככני לא אמ׳ שהעור והבשר הם תחלה ביצירה לפי שזכרם בתחילה שהרי אמר תלבישני שהם כמו
לבוש שהוא עליון : וקרמתי · פעל יוצא · ויקרם עליהם עור · פעל עומד כמו שאמר גם כן ובשר עלה והוא ענין קרום · ובדברי רז״ל אמרו כדי שיקרמו פניו : ונבאתי · ותקרבו · העצמות שכבר נפרדו איש מעל אחיו לאורך הזמן ואמר ותקרבו לשון נקבה בסימן אחד לבד כי על הרוב יאמר בשני סימנין ותקרבנה וכמוהו ואלמנותיך עלי תבטחו · ורוב עצם לשון נקבה ובאמרו עצם אל עצמו הוא לשון זכר ורוצה לומר עצם אל עצם הראוי להדבק בו כפי היצירה : וראיתי · ובשר עלה · פירוש עלה על הגידים כי הגידים הם בתוך הבשר ומ״ש עלה גדל כמו ותעל אחד מגוריה : ויאמר · מארבע רוחות בואי הרוח · זו היא רוח חיים לפיכך אמר מארבע רוחות כלומר מאיזה עבר שתהיה תבא כי היא מהאויר ומה שאמר ונתתי רוחי בכם היא רוח השכל לפיכך אמר רוח והעד שאמר אחר שאמר והעליתי אתכם מקברותיכם : ופחי · פרשו נפח על זמן גבי מן כנם מענין ויפח באפיו נשמת חיים : בהרוגים האלה · איננו אומר הרוגי חרב אלא רוצה לומר במתים כי ההריגה כ׳ אמר׳ גם כן על המתים בלא חרב כמו היו הרוגי מות ואם היו בני אפרים כמו שכתוב למעלה הם היו הרוגי חרב : והנבאתי · חסר תי״ו התפעל ומשפטו והתנבאתי לפיכך מדגשה הנו״ן לחסרון התי״ו : ויאמר

כצאן ז׳ בקריאה וסי׳ התיקם כצאן לטבחה והקדישם · כצאן קדשים כצאן ירושלם ב׳ בפסוק · יחד אשימנו כצאן בצרה · ביום ההוא כצאן עמו · נחשבנו כצאן טבחה · תתננו כצאן מאכל : היתה ה׳ ר״פ בקריא׳ וסי׳ היתה עלי יד יי׳ ויוציאני · היתה לי נחלתי · היתה לי דמעתי לחם · היתה יהודה לקדשו · היתה כאניו׳ סוחר :

כצאן קדשים כצאן ירושלם במועדיה כן תהיינה הערים החרבות מלאות צאן אדם וידעו כי אני יהוה :

היתה עלי יד יהוה ויוציאני ברוח יהוה ויניחני בתוך הבקעה והיא מלאה עצמות : והעבירני עליהם סביב סביב והנה רבות מאד על פני הבקעה והנה יבשות מאד : ויאמר אלי בן אדם התחיינה העצמות האלה ואמר אדני יהוה אתה ידעת : ויאמר אלי הנבא על העצמות האלה ואמרת אליהם העצמות היבשות שמעו דבר יהוה : כה אמר אדני יהוה לעצמות האלה הנה אני מביא בכם רוח וחייתם : ונתתי עליכם גידים והעלתי עליכם בשר וקרמתי עליכם עור ונתתי בכם רוח וחייתם וידעתם כי אני יהוה : ונבאתי כאשר צויתי ויהי קול כהנבאי והנה רעש ותקרבו עצמות עצם אל עצמו : וראיתי והנה עליהם גדים ובשר עלה ויקרם עליהם עור מלמעלה ורוח אין בהם : ויאמר אלי הנבא אל הרוח הנבא בן אדם ואמרת אל הרוח כה אמר אדני יהוה מארבע רוחות באי הרוח ופחי בהרוגים האלה ויחיו : והנבאתי כאשר צוני ותבוא בהם הרוח ויחיו ויעמדו על רגליהם חיל גדול מאד מאד :

כעמא קדישא כעמא דמדכן ואתן לירושלם בזמן מועדי פסחא כן יהון קרויא ארעא דישראל דהואה חורבן מליין אינשא עמא בית ישראל וידעון ארי אנא יי׳ :

שרת עלי רוח נבואה מן קדם יי׳ ואפקני ברוח נבואה די שרת עלי מן קדם יי׳ ואשריני בגו בקעתא והיא מליא גרמי אינשא : ואעברני עליהון סחור סחור והא סגיאן לחדא על אפי בקעתא והא יבישין לחדא : ואמר לי בר אדם הייחון גרמיא האילין ואמרית יי׳ אלהים את גלי קדמך : ואמר לי איתנבי על גרמיא האילין ותימר להון גרמיא יבישיא קבילו פתגמא דיי׳ : כדנן אמר יי׳ אלהים לגרמיא האילין הא אנא מעיל בכון רוחא ותיחון : ואתן עליכון גידין ואסיק עליכון בסרא ואקרום עליכון משכא ואתן בכון רוחא ותיחון ותדעון ארי אנא יי׳ : ואיתנביתי כמא דאיתפקדית והוה קל כאיתנביותי והא זיעו וקריבו גרמיא גרמא לות חבריה : וחזית והא עליהון גידין ובסרא סליק וקרם עליהון משך מלעילא ורוחא לית בהון : ואמר לי איתנבי על רוחא איתנבי בר אדם ותימר לרוחא כדנן אמר יי׳ אלהים מארבע רוחיא אתיא רוחא ועולי בקטיליא האילין וייחון : ואיתנביתי כמא די פקדני ועלת בהון רוחא ויחיו וקמו על ריגליהון משירין סגיאן לחדא לחדא :

ג׳ מל׳ גבי ל׳ וקבליש׳ העברה וסי׳ והעבירני עליכם סביב סביב · ויאמר המלך לעבדיו העבירוני · אשר יעבירוני : הנה אני ז׳ בקריא׳ וסימ׳ הנה אני קשרתי על אדני · הנה אני יי׳ אלהי כל בשר · הנה אני מביא בכם רוח · הנה אני פותח את קברותיכם · הנה אני לוקח את עץ יוסף אשר ביד אפרים · הנה אני לוקח את בני ישראל · בונה בית : ובשר ח׳ בקריא׳ וסימ׳ זאת הפעם עצם מעצמי ובשר מבשרי · ובשר כי יהיה בו בערו שחין · והעורבים מביאים לו לחם ובשר ב׳ בפסוק · וראיתי והנה עליהם גידים ובשר עלה · לחם חמודות לא אכלתי · עור ובשר תלבישני ועצמות :

רשי

כצאן קדשים · שהיא באה לירושלם במועדי פסחים · לשון אחר כתרגומו אסגיכון באינשא ואסגיאיכון בבעירא כלומר שלא יהיו עונותיהם נזכרים עליהם : היתה עלי יד ה׳ ויוציאני ברוח יי׳ וגו׳ · יד יי׳ כל יד יי׳ שבנבואה לשון כפייה הוא שהיתה הרוח כופה אותו לילך כמשתגע אל מקום שהרוח חפץ : והיא מלאה עצמות · רבותי׳ אמרו שהיו משבט אפרי׳ שיצאו ממצרים לפני הקץ והרגום אנשי גת הנולדים בארץ כמו שאמור בדברי הימים : והעבירני עליה׳ סביב · לבקעה ולא הכניסו לתוכה לפי שהיה כהן : התחיינה · הנראה בעיניך שיוכלו לחיות : ונתתי עליכם גידי׳ וגו׳ · ובספר איוב הוא אומ׳ עור ובשר תלבישני תחילה ואחר כך ובעצמות וגידים תסוככני אלא למה היו אלו דומים לאדם שפושט וחוזר ולובש מה שפשט אחרון לובש ראשון אבל בתחילת בריית הוולד עור ובשר תחילה ואח׳ כך עצמות וגידים : וקרמתי · לשון קרום איקרוטי״א בל׳ : ויהי קול · והנה רעש העצמות שהיו טופחין זה לזה : עצם אל עצמו · עצמות כל אחד כל מקום שנתפזרו היו קופצין ומתקרבין כל אחד ואחד אצל מקום חבורו : מארבע רוחות · כל מקום שהלכו נשמותיהם לשוט לארבע רוחות העולם משם יתקבצו ויבאו : ופחי · כמו נופח באש פחם : העצמות

ויאמר אלי העצמות האלה כל בית ישראל המה. אם הענין הזה משל אמר לו זה שהראיתי לך במראה הנבואה העצמות היבשות שחיו וקמו על רגליהם זהו משל לכל בית
ישראל שהיו בגלות זה כמה עד שנואשו מן הגאולה ואמרו יבשו עצמותינו ואבדה תקותנו וגו' כלומר הרי אנו כעצמות יבשות שאין להם עוד תקוה ואם הענין כמשמעו
אמר זה שהראיתי בעצמות האלה כן יחיו כל בית ישראל שמתו בזמן הגלות שארך זה כמה והרי הם כאלו הם אומרים יבשו עצמותינו ואבדה תקותינו נגזרנו לנו ולא כראה
בישועת ישראל אשר יהיו בזמן הישועה ואיך נחיה אלא שנים או יותר נגזרנו לנו לעצמינו: לכן. אם הענין משל ארצות הגוים והגלות הם הקברות ואם כמשמעו מבואר
הוא ומחלוקתים בדברי ר"ז"ל על

ויאמר ג' בטעם זרקא בספרא וסימ' העצמות האלה. זקני יהודה: אל אדמת ח' בספרא וסימ' נבסר בריש
ספרא סימן י"ב: והגחתי ג' וסימ' אל נא תמש מזה: והנחתי והתכתי. ונתתי רוחי בכם וחייתם: ליוסף
ח' וסימ' ויספר שר המשקים. ויולד ליוסף בארץ. ויקרבו ימי ישראל למות. ויאמר ליוסף הנה אביך. כה

ויאמר אלי בן אדם העצמות האלה
כל בית ישראל המה הנה אמרים
יבשו עצמותינו ואבדה תקותנו
נגזרנו לנו: לכן הנבא ואמרת
אליהם כה אמר אדני יהוה הנה אני
פתח את קברותיכם והעליתי אתכם
מקברותיכם עמי והבאתי אתכם
אל אדמת ישראל: וידעתם כי
אני יהוה בפתחי את קברותיכם
ובהעלותי אתכם מקברותיכם עמי:
ונתתי רוחי בכם וחייתם והנחתי
אתכם על אדמתכם וידעתם כי אני
יהוה דברתי ועשיתי נאם יהוה:
ויהי דבר יהוה אלי
לאמר: ואתה בן אדם קח לך עץ
אחד וכתב עליו ליהודה ולבני
ישראל חברו ולקח עץ אחד וכתוב
עליו ליוסף עץ אפרים וכל בית
ישראל חברו: וקרב אתם אחד
אל אחד לך לעץ אחד והיו לאחדים
בידך: וכאשר יאמרו אליך בני
עמך לאמר הלוא תגיד לנו מה
אלה לך: דבר אלהם כה אמר
אדני יהוה הנה אני לקח את עץ
יוסף אשר ביד אפרים ושבטי
ישראל חברו ונתתי אותם עליו את
עץ יהודה ועשיתם לעץ אחד והיו
אחד בידי: והיו העצים אשר
תכתב עליהם בידך לעיניהם:
ודבר אליהם כה אמר אדני יהוה
הנה אני לקח את בני ישראל מבין
הגוים אשר הלכו שם וקבצתי אתם
מסביב והבאתי אותם אל אדמתם:
ועשיתי אתם לגוי אחד בארץ
בהרי ישראל ומלך אחד יהיה לכלם
למלך ולא יהיה עוד לשני גוים
ולא יחצו עוד לשתי ממלכות עוד:
ולא יטמאו עוד בגלוליהם
ובשקוציהם ובכל פשעיהם
והושעתי אתם מכל מושבתיהם אשר
חטאו בהם וטהרתי אותם והיו לי
לעם ואני אהיה להם לאלהים:

ואמר לי בר אדם גרמיא האילין
כל בית ישראל אינון הא אינון
אמרין יבשו גרמנא פסק סברנא
אבדנא לנא: בכן איתנבי ותימר
להון כדנן אמר יי אלהים הא אנא
פתחית ית קבריכון ואסק יתכון
מקבריכון עמי ואעיל יתכון
לארעא דישראל: ותדעון ארי
אנא יי כד איפתח ית קבריכון וכד
אסיק יתכון מגו קבריכון עמי:
ואתן רוחי בכון ותחון ואשרי
יתכון על ארעכון ותדעון ארי
אנא יי גזרית במימרי ואקיים אמר
יי: והוה פתגם
נבואה מן קדם יי עימי למימר:
ואת בר אדם סב לך לוחא חדא
וכתוב עלוהי לשיבטא דיהודה
ולבני ישראל אחיהון וסב לוחא
חדא וכתוב עלוהי שיבטא דיוסף
די הוא שיבטא דאפרים וכל בית
ישראל אחיהון: ותקריב יתהון
חד לות חד לך ללוחא חד ויהון
לחד בידך: וכד יימרון לך בני
עמך למימר הלא תחוי לנא מה
אילין לך: איתנבי להון כדנן
אמר יי אלהים הא אנא מקריב ית
שבטא דיוסף די הוא שיבטא ד
דאפרים ושיבטי ישראל אחיהון
ואחבר יתהון עלוהי ית שיבטא
דיהודה ואעבדינון לעמא חד ויהון
חד קדמי: ויהון לוחיא דיתיכתוב
עליהון בידך לעיניהון: ואיתנבי
להון כדנן אמר יי אלהים הא אנא
מקריב ית בני ישראל מביני עממיא
דאתגליאו לתמן ואכנוש יתהון
מסחור סחור ואעיל יתהון
לארעהון: ואעביד יתהון לעמא
חד בארעא בטור קודשא דישראל
ומלכא חד יהי לכולהון למהוי
מלך ולא יהון עוד לתרין עממין
ולא יתפלגון עוד לתרתין מלכון
עוד: ולא יסתאבון עוד בטעותהון
ובשיקוציהון ובכל סירדיהון
ואפרוק יתהון מכל סותבנהון
דחבו קדמי בהון ואדכי יתהון
ויהון קדמי לעם ואנא אהוי להון
לאלהא:

המתי' בחוצה לארץ מהם אמרו כי בחוצה לארץ יעלו מקברותיהם ומהם אמרו מקברותיה' יעלו לא"י בגלגול ודרך מחילות והפסוק הזה מוכיח כי בחוצה לארץ יחיו כמו מיתי א"י שהרי אמר פותח את קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם ואחר כך והבאתי אתכם אל אדמת ישראל: וידעתם. מבואר הוא: ונתתי רוחי בכם. זהו רוח השכל כמו שפירשנו כי כיון שאמר ובהעלותי אתכם הרי רוח חיים כי לא יתנועע האדם בלא רוח חיים אם כן מה שאמ' אח"כ ונתתי רוחי בכם על רוח השכל אמר והבטיחם שיתן בהם דעה ובינה והשכל ולא יחטאו עוד כמו שיעדם גם כן ואמר כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם: וחייתם. הבטיחם שיחיו ימים רבים והוא כמו שאמ' בנבואת ישעיהו כי כימי העץ יהיו ימי עמי: והנחתי אתכם על אדמתכם. הבטיחם שלא יגלו משם עוד: ויהי. ואתה. ולבני ישרא' חברו. שבט בנימין שהיה עם שבט יהוד' לעולם גם לאחר שנחלק' המלכות: חברו. כן כתיב לפי שהיה בשבט אחד: ליוסף עץ אפרים. לפי שבעת שנחלקה המלכות היה מלך ירבעם שהיה משבט אפרים נקראו עשרת השבטי' על שם אפרים: וכל בית ישראל חברו. חברו כתיב על דרך כלל כמו שאמר בית יעקב: וקרב. בווי"ן הדגוש ובא בפתח הרי"ש כמו כתר לי פלג לשונם. לך לעץ אחד שתקח שני עצים ותכתוב בכל אח' שם בפני עצמו שהוא סימן למלכות ישראל שנחלקה אחר כך תקרב אותם אחד אל אחד והיו בידך שניהם יחד כאילו הם עץ אחד: והיו לאחדים בידך. שני האחדים יהיו בידך לאחד סימן למלכות ישראל שתהיה אחת ואדוני אבי ז"ל פירש אמר לו שיקרב שני העצים ויתחברו יחד ויעשו עץ אחד במעשה נס ויונתן תרגם כל עץ שבפרשה זו עד דבר אליהם לוחא וכן והיו העצים תרג' לוחיא ובפסוק דבר תרגם את עץ יוסף אשר ביד אפרי' ית שבטא דיוסף דהוא שבטא דאפרים את עץ יהודה ית שבטא דיהודה ועשיתי' לעץ אחד לעמא חדא: וכאשר. כמו שאמר לו שיכתוב לעיניהם והם ישאלוהו מהו המשל: דבר. חבירו. כתי' וקרי חביריו: ונתתי אותם עליו. אתן שבטי ישראל עם שבט אפרים את עץ יהודה: עליו. פירושו עמו: את עץ. פירושו עם עץ: והיו. מבואר הוא: ודבר. מבואר הוא: ועשיתי. ולא יהיה. כתיב על דרך כלל וקרי יהיו: ולא יטמאו. מבנין התפעל ומשפטו יתטמאו:

רשי

העצמות האלה כל בית ישראל המה. רמז ודוגמא לכל בית ישראל בגלותם המה שהרי הם אומרי' יבשו עצמותינו בצרו' אבדה תקותינו ומה כחינו לתשועות עוד ד"א כלם אלו משל ישראל היו ותפני שהחייתים עכשיו הם אומרים א אבד' תקותינו ולא נחיה עוד שנית כשיחיו המתים: לכן הנבא. שעתיד אני להחיותם שנית: ויהי דבר ה' אלי לאמר. ואתה בן אדם קח לך עץ אחד וגו' וכתוב עליו ליהודה ולבית ישראל חבירו. ארבע תיבות הללו כתוב עליו לומר עץ זה ליהודה ולשבט בנימין שנלוה עליו וקח עץ אחד וכתוב עליו זה ליוסף עץ אפרי' ושאר תשעת שבטים שהיו אחרי ירבעם שהיה משבט אפרים: והיו לאחרים. אני אחברם לשני העצים שיהא עץ אחד בידך: הנה אני לוקח את עץ וגו'. שלא יהיו עוד לשתי ממלכו':
לעברי

מסרת
תאמרו ליוסף אנא. קח לך עץ אחד וכתוב עליו. כי יהודה גבר באחיו. ויצא הגורל הראשון לאסף ליוסף: לקח ח' וחס' בקריא' וסי' אם לקח יעקב אשה מבנות חת כאלה. ארור לקח שחד להכות נפש דם. ויצאו כני הנביאים אשר בית אל. ויגשו בני הנביא' אשר בירחו. הנני לקח ממך. הנה אני לקח את עץ יוסף אשר ביד אפרים:

הנני לקח את בני ישראל מבין הגוים. וסר לץ לקחלו קלון. חוד ולקח נפשו' חכם: ומלך אחד ח' מן י' יחידאין אחד ולית להון
זוגא וסי' על אחד ל' ההרים אשר אמר אליך. ואת אחד ל' עשר ילדיו מעבר. ונשיא אחד ל' נשיא אחד למטה ב' בו' וראש אחד ל'
בא מורדך אלון מעונני' דשפטי'. ונביא אחד ל' זקן דמלכי'. ומלך אחד ל' יהיה לכלם למלך. ודרך אחד ל' ליראה אתי כל הימים.
לא אחד ל' כי יתן טהור:

ועבדי דוד מלך. המלך המשיח יקרא שמו דוד ולפי שיהיה מזרע דוד קראו דוד או רמז לתחיית המתים: וישבו. לעבדי ליעקב. לפי שאברהם ויצחק היו להם בנים אחרים שלא ירשו הארץ זכר יעקב כי לו נתנה הארץ ולזרעו אחריו: וכרתי. יהיה אותם. פי' עמם כמו מן הרבים שפירושם עם: ונתתים. פי' ונתתים בארצי או בברכתי ויונתן תרגם ואברכינון: והיה משכני עליהם. תרגם יונתן ביניהון לפי שבתקומו' קשור שכינת הא-ל יתברך עם בתוך ומה שאמר במקו' הזה עליהם לומ' כי מוראו יהיה עליהם לעולם כי ישכון כבודו בתוכם לעולם: וידעו. מבואר הוא: ויהי. בן אדם. של גוג ארץ המגוג. מגוג היה מבני יפת וכן משך ותובל ובאמרו המגוג בה"א הידיעה ואין ה"א הידיעה

משכני ג' בקריא' וסימ' ונתתי משכני בתוככם ולא תגעל. בטמאם את משכני אשר. והיה משכני עליהם: שים פניך אל גוג וחד על גוג ואינון כן א"ב מן חד חד חד אל וחד על ולית דכות' בסיפ' וסי' נמסר במסרה רבת' בערך אל: רב לג' קמצ' וסימ' נמסר במסרה רבתא בערך רב: הכן ב' א' מל וא' חס' וסימ' הכן והכן לך אתה וכל

רשי

לעבדי ליעקב. כעין שנתתיה ליעקב בלא מצרים: אל גוג. כך שם המלך: המגוג. שם האומה כד"א גומר ומגוג: ושובבתיך. אעשה אותך שובב אכבוי"שיר בלע"ז כל ההולך בשרירות לבו קרוי שובב כמו וילך שובב בדרך לבו: ונתתי חחים בלחייך. דרך חיה להוציאה בחחים שבלחייה לפי שאינ' רוצ' לבא גם אני אתן בלבך הרהורין ויבער המוסך אותך ת את דרכך לבא על ארץ ישראל: וכל אגפיה. כל סביביה: הכון והכן לך. הכון אותך והכן לך חיל אחרים הכון הזדמן: והיית להם למשמר. דרך המלכים לתת לב על חיילותיהם היאך יבאו ולהעמיד משמרו' שלא יבא משחית על חילו בלילה: מימים רבים תפקד. מימים רבים שחטאת לי תפקד עתה לפני ל לזכור עונותיך להסיב במולך ואשיאך באחרי' השנים לבא אל ארץ י ישראל המשובבת מ מחרב שטבו יושביה מן הגולה אשר גלו שם על ידי חרב האויב: אשר היו לחרב תמיד. זה שנים רבות וסמוך לבואך עליהם חזרו: והיא מעמים הוצאה. והיה לך לשום על לב שהיא מעמים הוצאה והמוציאה מן העמים לא יעזבנה בידך: כשוא'. כחשך המכס' את הארץ שואה ברוא"שה בלע"ז: יעלו דברי'. יסקון הרהורין: מחשבת רעה. להלחם כנגדי: אל

וְעַבְדִּי דָוִד מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם וְרוֹעֶה אֶחָד
יִהְיֶה לְכֻלָּם וּבְמִשְׁפָּטַי יֵלֵכוּ וְחֻקֹּתַי
יִשְׁמְרוּ וְעָשׂוּ אוֹתָם: וְיָשְׁבוּ עַל־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי לְיַעֲקֹב
אֲשֶׁר יָשְׁבוּ־בָהּ אֲבוֹתֵיכֶם וְיָשְׁבוּ
עָלֶיהָ הֵמָּה וּבְנֵיהֶם וּבְנֵי בְנֵיהֶם
עַד־עוֹלָם וְדָוִד עַבְדִּי נָשִׂיא לָהֶם
לְעוֹלָם: וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית שָׁלוֹם
בְּרִית עוֹלָם יִהְיֶה אוֹתָם וּנְתַתִּים
וְהִרְבֵּיתִי אוֹתָם וְנָתַתִּי אֶת־מִקְדָּשִׁי
בְּתוֹכָם לְעוֹלָם: וְהָיָה מִשְׁכָּנִי
עֲלֵיהֶם וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים וְהֵמָּה
יִהְיוּ־לִי לְעָם: וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי אֲנִי
יְהוָה מְקַדֵּשׁ אֶת־יִשְׂרָאֵל בִּהְיוֹת
מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם:
לח וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר:
בֶּן־אָדָם שִׂים פָּנֶיךָ אֶל־גּוֹג אֶרֶץ
הַמָּגוֹג נְשִׂיא רֹאשׁ מֶשֶׁךְ וְתֻבָל
וְהִנָּבֵא עָלָיו: וְאָמַרְתָּ כֹּה אָמַר
אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי אֵלֶיךָ גּוֹג נְשִׂיא
רֹאשׁ מֶשֶׁךְ וְתֻבָל: וְשׁוֹבַבְתִּיךָ
וְנָתַתִּי חַחִים בִּלְחָיֶיךָ וְהוֹצֵאתִי אוֹתְךָ
וְאֶת־כָּל־חֵילֶךָ סוּסִים וּפָרָשִׁים
לְבֻשֵׁי מִכְלוֹל כֻּלָּם קָהָל רָב צִנָּה
וּמָגֵן תֹּפְשֵׂי חֲרָבוֹת כֻּלָּם: פָּרַס כּוּשׁ
וּפוּט אִתָּם כֻּלָּם מָגֵן וְכוֹבָע: גֹּמֶר
וְכָל־אֲגַפֶּיהָ בֵּית תּוֹגַרְמָה יַרְכְּתֵי
צָפוֹן וְאֶת־כָּל־אֲגַפָּיו עַמִּים רַבִּים
אִתָּךְ: הִכֹּן וְהָכֵן לְךָ אַתָּה וְכָל־
קְהָלֶךָ הַנִּקְהָלִים עָלֶיךָ וְהָיִיתָ לָהֶם
לְמִשְׁמָר: מִיָּמִים רַבִּים תִּפָּקֵד
בְּאַחֲרִית הַשָּׁנִים תָּבוֹא אֶל־אֶרֶץ
מְשׁוֹבֶבֶת מֵחֶרֶב מְקֻבֶּצֶת מֵעַמִּים
רַבִּים עַל הָרֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־הָיוּ
לְחָרְבָּה תָּמִיד וְהִיא מֵעַמִּים הוּצָאָה
וְיָשְׁבוּ לָבֶטַח כֻּלָּם: וְעָלִיתָ כַּשֹּׁאָה
תָבוֹא כֶּעָנָן לְכַסּוֹת הָאָרֶץ תִּהְיֶה אַתָּה
וְכָל־אֲגַפֶּיךָ וְעַמִּים רַבִּים אוֹתָךְ:
כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה
וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יַעֲלוּ דְבָרִים עַל־
לְבָבֶךָ וְחָשַׁבְתָּ מַחֲשֶׁבֶת רָעָה:

וְעַבְדִּי דָוִד מַלְכָּא עֲלֵיהוֹן וּפַרְנַס
חַד יְהֵי לְכוּלְהוֹן וּבְדִינַי יְהָכוּן
וּקְיָמַי יִטְרוּן וְיַעַבְדוּן יַתְהוֹן:
וְיִתִיבוּן עַל אַרְעָא דִי יְהָבִית לְעַבְדִּי
לְיַעֲקֹב דִיתִיבוּ בַהּ אֲבָהַתְכוֹן ו
וְיִתְּבוּן עֲלַהּ אִינוּן וּבְנֵיהוֹן וּבְנֵי
בְנֵיהוֹן עַד עַלְמָא וְדָוִד עַבְדִּי מַלְכָּא
לְהוֹן לַעֲלָם: וְאֶגְזַר לְהוֹן קְיָם
שְׁלָם קְיָם עֲלָם יְהֵי עִימְהוֹן ו
וְאִיבָרְכִינוּן וְאַסְגֵי יַתְהוֹן וְאֶתֵּן יַת
מַקְדְּשִׁי בֵּינֵיהוֹן לַעֲלָם: וְאַשְׁרֵי
שְׁכִינְתִּי בֵּינֵיהוֹן וְאֶהֱוֵי לְהוֹן לֶאֱלָהּ
וְאִינוּן יְהוֹן קֳדָמַי לְעַם: וְיִדְעוּן
עַמְמַיָּא אֲרֵי אֲנָא יְיָ מְקַדֵּשׁ יַת יִשְׂרָ'
בִּמְהֵוֵי מַקְדְּשִׁי בֵּינֵיהוֹן לַעֲלָם:
וַהֲוָה פִתְגַם
נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִימִי לְמֵימַר:
בַּר אָדָם קַבֵּיל נְבוּאָה עַל גּוֹג אַרְעָ'
מָגוֹג רַב רֵישׁ מֶשֶׁךְ וְתוּבָל וְאִתְנַבֵּי
עֲלוֹהִי: וְתֵימַר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
אֱלֹהִים הָא אֲנָא שָׁלַח רוּגְזִי עֲלָךְ
גּוֹג רַב רֵישׁ מֶשֶׁךְ וְתוּבָל:
וַאֲשַׁדְלִינָךְ וְאֶתֵּן שֵׁירִין עַל לִיסְתָךְ
וְאַפֵּיק יָתָךְ וְיַת כָּל מַשִׁרְיָתָךְ
סוּסָוָן וּפָרָשִׁין לְבוּשֵׁי גְמִיר כּוּלְהוֹן
מַשִׁרְיָן סַגִּיאִין דִי מְזַיְנִין בַּעֲגִילִין
וּתְרִיסִין אֲחִידֵי סַיְפִין כּוּלְהוֹן:
פָּרְסָאֵי כּוּשָׁאֵי וּפוּטָאֵי עִמְּהוֹן
כּוּלְהוֹן מְזַיְנִין בַּעֲגִילִין וְקוּלְסִין:
גֹּמֶר וְכָל מַשִׁרְיָתָהָא מְדִינַת גֶּרְמַמְיָ'
סִיפֵי צִיפוּנָא וְיַת כָּל מַשִׁרְיָתְהוֹן
עַמְמִין סַגִּיאִין דִי עִמָּךְ: אִיזְדָּרַז
וְאַתְקִין לָךְ אַתְּ וְכָל מַשִׁרְיָתָךְ
דְּאִתְכְּנִישׁוּ עֲלָךְ וּתְהֵי לְהוֹן לְמַטָּר'
: מִיּוֹמִין סַגִּיאִין תִּמְנֵי מַשִׁרְיָתָךְ
בְּסוֹף שְׁנַיָּא תְּהָךְ עַל אַרְעָא דְתָבוּ
עֲלַהּ מִקְטְלֵי חַרְבָּא דְאִיתְכְּנָשׁוּ
מֵעַמְמִין סַגִּיאִין עַל טוּרֵי אַרְעָא
דְיִשְׂרָאֵל דַהֲווֹ לְחוּרְבָּא תְדִירָא
וְאִינוּן מִבֵּינֵי עַמְמַיָּא אִתְגְּלִיאוּ וְיִתִיבוּ
לְרוּחְצָן כּוּלְהוֹן: וְתִיסַּק
בְּאִיתְרְגוּשְׁתָּא תֵּיתֵי כַּעֲנָנָא דְסָלֵיק
וְחָפֵי יַת אַרְעָא תְּהֵי אַתְּ וְכָל
מַשִׁרְיָתָךְ וְעַמְמִין סַגִּיאִין דִי עִימָּךְ:
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים וִיהֵי
בְּעִידָּנָא הַהִיא יִסְקוּן הִרְהוּרִין
עַל לִיבָּךְ וְתַחְשִׁיב מַחְשְׁבָן בִּישָׁן:

באה על שם אדם אפשר שהוא שם היחס כי הראשון שהיה בן יפת העם היוצא ממנו נקראים מגוג שמתיחסים אל מגוג הראשון וכן שבט המנשה ועל שם היחס תבא ה"א הידיעה וגוג שם המלך המולך עליהם ואל עומד במקום שנים כאילו אמר אל גוג אל ארץ המגוג: נשיא ראש משך ותובל. גוג הוא מלך מגוג ומלך שתי האומות האלה משך ותובל ובאמרו נשיא ראש הו' ענין כפול במלות שונו' והוא סמוך על סמוך וכן מבחר וטוב לבנון מספר מפקד העם: ואמרת. מבואר הוא: ושובבתיך. אשברך מן כי שובבים יהיה עגל שומרון וכן בדברי רז"ל דברי' שמשבבים לבו של אדם ובאמרו ושובבתיך רוצה לומר אשבר לבך עד שתתאוה אחר לבאת ממקומך לבא אל ארץ ישראל ובא זה על דרך ומשכתי אליך אל נחל קישון את סיסרא שר צבא יבין ואת רכבו ואת המונו ויעשה זה הא-ל יתברך כדי שיהא נודע בכל העמים ונקדש בהם: ונתתי חחים בלחייך. על דרך משל למשוך אותך כמו שעושים לדג ויונתן תרגם ושובבתיך ואשדלינך רוצה לומר אפתה אותך כתרגומו של כי יפתה ארי ישדל: לבושי מכלול כולם. בכל תיקונין: קהל רב צנה ומגן. בצינה ומגן: פרס. כולם מגן וכובע. במגן וכובע וכובע מלרע: גמר וכל אגפיה. רוצה לומר עדת גמר וכל חילותיה וכן כל אגפיו כל חיילותיו וכן תרגם יונתן משירייתהא: בית תוגרמה. כמו בית ישראל ויונתן תרגם מדינת גרממיא וכן אמרו ז"ל במסכת יומא גמר זו גרממיא כדעת התרגום: ירכתי צפון. כל אלה בני יפת שוכנים בסוף צפון: אגפיו. אגפי תוגרמה: הכון והכן לך. הכון אתה והכן לך כל קהליך למשמר שישמרו אותך איזה דרך תלך וילכו עמך: מימים רבים תפקד. אמרו כי מימי אלכסנדרוס מלך יון היו בני מגוג סגורים בסוף צפון כי הסגיר שם אלכסנדרוס אחר ההרים ולא יצאו משם עד וזהו שאמר מימים רבים תפקד כלומר תזכר בפי בני העולם ב בבאתך כי עד היום ההוא לא נזכרת כי היית נסגר ולא ה היית יוצא ביניהם: באחרית השנים. זה יהיה בעת הישועה אחר צאת כל ישראל מהגלות או רובם: משובבת מחרב. כמו ושובבתיך משוברת מחרב העמי' ויונתן תרג' מעכין שב דיתבו עמא מקטולי חרבא: ועלית כשואה. כהמון מים רבים שבאים פתאום ומשמיעים קול ושוטפין וכן בבא כשואה פחדכם: אותך. כמו אתך כתרגם עימך כמו עמך: כה אמר. מבואר הוא: ואמרת

קהלך. הכון לקראת אלהיך ישראל. קדמא חס': בשואה ל' וחד כשואה בשוא תחת הכ"ף ואינון מן א"ב מן כ"ב חד מלרע וחד לס עיל כ"ף בריש תיבותא וסימ' נמסר במסר' רבתא בערך כ':

ואמרת. על ארץ פרזות. כמו פרזות תשב ירושלם ערי הפרזות פירו' ערי השדה שאין להם חומה: אבוא השוקטים. א' השוקטים וכן ויבא ירושלם כמו א' ירושלם וכן רבים: לשלל. להשיב ידך על חרבות נושבות. להשיב ידך עליהם להחריבם כמו שהיו ויונתן תרגם לכנשא משיריתיך: עשה מקנה וקנין. האחד על הבהמות והאחד על שאר נכסים וכן מקניהם וקניניהם ותרג' יונתן ואצלחו בנכסין וקנין: יושבי על טבור הארץ. פעמים יבא הסמיכות על מלת על וכן יושבי על מדין והולכי על דרך וקראת ארץ ישר' טבור הארץ לפי שהיא באמצע העולם כמו שהטבור ב באמצע הגוף ויונתן תרגם על ת תוקפא דארעא לפי שארץ ישרא' גבוה מכל הארצות: שבא. וכל כפיריה. מלכיה ושריה וכן כפיר גוים נדמית וכקר' כן ע"ד כמו שכפיר אריות מלך על כל שאר החיות וכן תרג' יונתן וכל מלכהא: לכן. תדע. כאשר תדע שהם יושבי' בארצם לבטח תבא ממקומך ויונתן תרגם פורענות גבורתי: ובאת. מבואר הוא: ועלית. לעיניהם גוג. לשון קריאה אתה גוג: כה אמר. ביד עבדי. הנביאים יחזקאל וזכריה ואף על פי שזכריה לא זכר גוג ומגוג בפרט' הנה יום בא על מלחמה זו כאמרה: בימים ההם שנים. כאילו אמר זה שני' רבות ויונתן תרג' מלקדמת דנא שנין סגיאין ובדברי רז"ל אלדד ומידד מתנבאי' במחנה על עסקי גוג ומגוג היו מתנבאים שנאמר האתה הוא וגו' אל תקרי שנים אלא שנים הם שנים נביאים אלו שנתנבאו נבוא' אח': והיה. מבואר הוא: ובקנאתי. רעש גדול. כמשמעו שתרעש אי' וכן כאמר בנבואת זכריה ונבקע הר הזתים וכאמר ונסתם גי הרי כאשר נסתם מפני הרעש בימי עוזיהו מלך יהודה: ורעשו. כל זה יהיה בא' ומה שאמר דגי הים וכו' על דרך הפלגת הרעש והתהומה שתהיה אז לא שירעשו הדגים ו והעופות והחיות והרמש ואפשר כמשמעו ותרעש מקום ים ארץ ישראל וכן העופו' והחיות שיהיו במקומות שרעש: ונהרסו ההרי' כמו שנאמר בנבואת זכריה ונבקע הר הזתים אולי כי גם כן יקרא להרים אחרים: ונפלו המדרגות. תרג' יונתן ויתלשלון מגדליא ורש"י ז"ל כתב שמעתי שהם סלעים זקופים תלוי' וכראים כנופלים: וקראתי עליו. על גוג: לכל הרי. כמו בכל הרי או כמו על כל הרי כמו שאמר על הרי ישראל תפול ותרגם יונתן ואזמניניה למיפל בחרב' על טורי עמי: חרב איש באחיו תהיה. כי הם יהרגו איש את אחיו במהומת יי' שתהיה בהם:

על ארץ פרזות. יושבי כפרים מאין חומה שבוטחים במעוזם ואינם יראי' להאסף אל ערי מבצר פרזות כמו מערי הפרזי מאין חומה: אבוא. אל השקטים ואראה מה הוא מבטחם: להשיב ידך על חרבות נושבות. להשחית שנית את הערים שהיו חרבות עד הנה ועכשיו נתיישבו אל עם מאסף מעמים העושים עתה מקנה וקנין: על טבור הארץ. על גובה וחוזק הארץ כטבור זה שהוא א אמצעו של אדם ומשופע מכל צדדיו: וכל כפיריה. סוחרים חריפין שבה הרגילים לבאת ולשוט ככפירים בכל המדינות ויודעין איזה מקום העושר: יאמרו לך הלשלול שלל אתה. כלומר מי הגיד לך את מקום העושר הידעת כי לארץ מלאה שלל ובז את הולך וגם באמת תמצא הון עתק: תדע. תרגם יונתן תדע פורענות גבורתי כלומר תדע ותכיר מי הוא מעוזם ומבטחם: האתה הוא. באותן הימים יאמר הקב"ה ה האתה הוא אותו אשר דברתי בימים קדמוני' ביד עבדי נביאי ישרא' כגון יחזקאל וזכריה שאף הוא נתנבא על מ מלחמות גוג ומגוג ו ואספתי את כל הגוים וגו' ורבותי' אמרו אלדד ומידד הם נתנבאו ע עליו וזהו שנים האמור כאן אל תקרי שני' אלא שני' שני נבאו' נתנבאו נבוא' אחת בפרק אח': והיה ביום ההוא ביום בא גוג על אדמת ישר' וגו'. רעש גדול. על דיקולות ורעמים כמו שהוא אומר: ונפלו המדרגות. אני שמעתי שהם סלעים הזקופים ותלויים ונראים כ כנופלים ואני אומ' הם תלי מגדלים שחופרים סביב וזורקים העפר באמצע להגביה התל ועשוי מדרגו' מדרגות אשקלונ"ם בלע"ז כדי שיעמוד העפר ולאחר שנכבש יפה נוטלין ה המלבנים מעמידי ה המדרגה: וקראתי חרב לכל הרי. לבא חרב בהם עליו וקראתי חימכתי ומה הי' החרב שאקר' עליו חרבם של עצמ' חרב איש באחיו: אבני

לשלול שלל חד מן כו פסוקין בקריא דאית בהון כל א"ב וסימ' זההדבר אשר צוה לקטו ממנו. או הנסה אלהים לבוא. ידוע תדעו כי לא יוסיף יי' דיהושע. ויצא אחד השדה ללקט אורות. ואלישע ישב בביתו. ויבאו המצרעים האלה בקצה המחנה. על כן חרה אף יי' בעמו. המתקדשים והמטהרים אל הגנות. כה אמר

ואמרת אעלה על ארץ פרזות אבוא
השקטים ישבי לבטח כלם ישבים
באין חומה ובריח ודלתים אין להם
: לשלל שלל ולבז בז להשיב ידך
על חרבות נושבת ואל עם מאסף
מגוים עשה מקנה וקנין ישבי על
טבור הארץ: שבא ודדן וסחרי
תרשיש וכל כפיריה יאמרו לך
הלשלל שלל אתה בא הלבז בז
הקהלת קהלך לשאת כסף וזהב
לקחת מקנה וקנין לשלל שלל ג
גדול: לכן הנבא בן
אדם ואמרת לגוג כה אמר אדני
יהוה הלוא ביום ההוא בשבת עמי
ישראל לבטח תדע: ובאת
ממקומך מירכתי צפון אתה ועמים
רבים אתך רכבי סוסים כלם קהל
גדול וחיל רב: ועלית על עמי
ישראל כענן לכסות הארץ באחרית
הימים תהיה והביאותיך על ארצי
למען דעת הגוים אתי בהקדשי בך
לעיניהם גוג: כה אמר אדני יהוה
האתה הוא אשר דברתי בימים
קדמונים ביד עבדי נביאי ישראל
הנבאים בימים ההם שנים להביא
אתך עליהם: והיה ביום ההוא ביום
בוא גוג על אדמת ישראל נאם אדני
יהוה תעלה חמתי באפי: ובקנאתי
באש עברתי דברתי אם לא ביום
ההוא יהיה רעש גדול על אדמת
ישראל: ורעשו מפני דגי הים ועוף
השמים וחית השדה וכל הרמש
הרמש על האדמה וכל האדם
אשר על פני האדמה ונהרסו
ההרים ונפלו המדרגות וכל חומה
לארץ תפול: וקראתי עליו
לכל הרי חרב נאם אדני יהוה
חרב איש באחיו תהיה:

ותימר איסק על ארעא דיתבא
שליוא בקירוי פצחיא איהך על
עמא דשקטין ושרן לרוחצן כ
כולהון יתבין בלא שורא ועברין
ודשין לית להון: למיבז ביזא
ולמעדי עדאה לכנשא משריתך
על חרבתא דאיתיתבא ועל עמא
דאיתכנשו מביני עממיא דאצלחו
בנכסין וקנינין יתבין על תוקפא
דארעא: שבא ודדן ותגרי ימא וכל
מלכהא יימרון לך הלמיבז ביזא
את אתי הלמעדי עדאה כנישת
משיריתך למיסב כסף ודהב ל
למישבי נכסין וקנינין למעדי עדי
סגי: בכן איתנבי
בר אדם ותימר לגוג כדנן אמר יי
אלהים הלא בעידנא ההוא כד
יתבון עמי ישראל לרוחצן תדע
פורענות גבורתי: ותיתי מאתרך
מסיפי צפונא את ועממין סגיאין
די עימך רכבי סוסון כולהון ס
משירין סגיאין ועם סגי: ותסק
על עמי ישראל כעננא דסליק
ותחפי ית ארעא בסוף יומיא תהי
ואיתינך על ארעא בית שכינתי
בדיל דידעון עממיא פורענות
גבורתי כד אתקדש בך דיהון חזן
בפורענותך גוג: כדנן אמר יי
אלהים האת הוא דמלילית ביומי
קדם ביד עבדי נביי ישראל ד
דאיתנביאו ביומיא האינון מלקדמת
דנא שנין סגיאן לאיתאה יתך
עליהון: ויהי בעידנא ההוא
ביום מיתי גוג על ארעא דישראל
אמר יי אלהי ידליק רוגזי וחימתי:
ובאיתגלאה פורענותי במדליק
אישת רוגזי גזרית במימרי אם לא
ביומא ההוא יהי זיע סגי על ארעא
דישראל: ויזועון מן קדמי נוני
ימא ועופא דשמיא וחית ברא
וכל רחשא דרחיש על ארעא
וכל אינשא די על אפי ארעא
ויתפגרון טוריא ויתתלשון ס
מגדליא וכל שור רם לארעא
יתחמר: ואזמניניה למיפל בחרבא על טורי ישר' עמי אמ' יי אלהי' חרב גבר באחוהי תהי:

יי' עשו משפט. ובאו הכשדים ונלחמים. הלא כגעת בה רוח הקדים. לשלול שלל ולבוז בז. תשמדו במות. ועתה יוסיפו לחטוא ויעשו להם. ונגש חרש בקוצר. לכן חכו לי נאם יי'. ולקחת כסף וזהב דזכריה. ויהי לעזיהו חיל. יש אחד ואין שני גם בן ואח. ונשלוח ספרים ביד הרצים. די מטורא אתגזרת אבן. דתא מתחצפא. ואלו עיר וקדיש. אדין צבית. ועלי הטה חסד. מלטיה דגבעוני וידון המרונתי. בוא י"ג מל' וסימ' נמכר בישעיה סימ' ב' ובסיפרא דא סימ' ל"ג: ה' פסוקין וכל וכל וכל וסימ' והערים יהרסו. אתה הוא ה' לבדך. ורעשו מפני דגי. וכל פסיליה יכתו. וכל הארץ בכים קול גדול:

ונשפטתי. ואבני אלגביש: הוא מין ממיני הברד ויש מפרשים שהם שתי מלות רוצה לומר אבני ברד דומות אלגבים מן ראמות וגבים שהיא אבן לבנה מהאבני' היקרות : והתגדלתי. מבואר הוא: ושובבתיך וששאתיך. ושובבתיך פירשנוהו וששאתיך פירשו בו שהוא מלשון ששה כלומר שלא ישאר בהם כי אם ששית המחנה ויש מפרשים אותו לפי ענינו אכריתך או אחריבך ואדוני אבי ז"ל פי' אשפטך בששה שפטים כמו שאמר ונשפטתי אתו בדבר ובדם וגשם שוטף ואבני אלגביש אש וגפרית והם ששה ויונתן תרגם ואטעינך ואשפיכך: והכיתי קשתך. אכה בעשר שאשפילנו מיד שמאלך כי הקשת יאחזנו האדם ביד שמאלו ונותן עליו החיצים ביד ימינו וימשוך יתר הקשת בימינו וענין זה רוצה לו' שלא יועילנו כלי מלחמתו והרי הם כאילו אינם על הרי: לעיט צפור כל כנף. השמיכות הזאת כסמיכות אדמת עפר טיט היון : כל כנף. פי' כל בעלי כנף וכן כל צפור כל כנף ובשלשו הענין להגדיל הדבר שיבאו כל העופות לאכול בשר ההרוגים ש טורפין ושאינם טורפין: על פני השדה. בין שיהיו על ההרים בין שיהיו על פני השדה כולם יפלו בחרב ובשאר שפטים : ושלחתי אש במגוג. אכלה אותם כמו האש המכלה או הוא כמשמעו כמו שאמ' אש וגפרית אמטיר עליו: ואת שם. ולא אחל את שם קדשי עוד. כי בהאריכו הגלו' שמו מחולל בגוים כאילו הוא יתברך מחלל שמו: הנה באה ונהייתה. באה עת הישועה הוא היום אשר דברתי : ויצאו ובערו והשיקו. כפל הענין במלות שונות: ולא ישאו. לא יצטרכו כי יספיקו בכלי הזיין : ולא יחטבו. מן הקל ויהיה. מקו' שם קבר. כמו הפוך מקום קבר שם וכן כל הרע אויב בקדש כמו כל אויב הרע בקדש אף אם כריך תאכלם כמו אף כריך אם תאכלם כל תשא עון כל עון תשא והדומי' להם רבים כמו שכתבנו בספר מכלל בחלק הדקדוק ממנו ויונתן תרג' אתר כשר לבית קבור' ודרשו לפי שכסו שם ויפת ערות אביהם זכה שם לציצית בטלית וזכה יפת לקבורה בארץ ישראל ועל דרך פשוטו הרי כתוב למען טהר את הארץ: גי העוברים. באותו הגי שעוברים דרך עליו : קדמת הים. למזרח הים ולא פירש אי זה ים והנה היו בארץ ישר' ים מזרחי וים מערבי ויונתן תרגם בחילת מגיזתא מדנח ים גינוסר והוא ים כנרת: וחוסמת היא את העברים. חוסמת פועל יוצא לשלישי רוצה לומ' כי באושת ההרוגים תעשה לעוברים דרך שם שיחסמו ויסגרו אפיה' מריח הרע ותרגם יונתן וסומכא היא להרין טוריא: המונה. בה"א מקום וי"ו כמו אהלה והדומים לו: גי העברים. בוי"ו לבדה גיא המון גוג. ביו"ד ואל"ף : וקברום. הא' יתברך צוה לקבור הנפלים בישראל ואמר ולא תטמא אדמתך כי המת שלא נקבר הוא טומא' הארץ וכן צוה יהושע לעשות כן לה' המלכי' וכן יקברו ישר' המון גוג למען טהר את הארץ : שבעה חדשים. שבעת חדשים יתעסקו עם הארץ בקבורתם: וקברו

ועל אנפיו חד מן ו' פסוקי' אית בהון ועל ועל ומלה חדא בינהון וסימ' וכפר את מקדש הקדש. יביא יי' עליך ועל עמך. ונשפטתי אתו בדבר ובדם. עם כל מלכותו וגבורתו. הוא ישקיט ומי ירשיע. קימו וקבלו היהודים עליהם: תפול ח' מל' וסימ' לעיל בסיפרא סימ' כ"ג. אחך ג' דגשי' בענין וסימ' גבר וכל אנפיה.

ונשפטתי אתו בדבר ובדם וגשם	ל'	ואתפרע מיניה במותא ובקטלא
שוטף ואבני אלגביש אש וגפרית	ב'	ומטר מגבר ואבני אלגביש אישתא
אמטיר עליו ועל אגפיו ועל עמים	ו' פסו' ועל ועל ומלה בינהון	וגופריתא אמטר עלוהי ועל משריתיה ועל עממין סגיאין די
רבים אשר אתו: והתגדלתי	ל'	עימיה: ואתרברבי ואתקדש ואגלי
והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים	ל'	גבורתי לעיני עממין סגיאין וידעון
רבים וידעו כי אני יהוה:		ארי אנא יי: ואת בר
לט ואתה בן אדם הנבא על	כ"ד בסיפ' ל'	אדם אתנבי על גוג ותימר כדנן אמר
גוג ואמרת כה אמר אדני יהוה הנני		יי אלהים הא אנא שלח רוגזי עלך
אליך גוג נשיא ראש משך ותבל:		גוג רב ריש משך ותובל: ואשדלינך
ושבבתיך וששאתיך והעליתיך	ב' חד חס' ל'	ואטעינך ואסקינך מסיפי ציפונא
מירכתי צפון והבאותך על הרי	וחד מל' ב' ובסיפ'	ואיתינך על טורי ישראל: ואדמי
ישראל: והכיתי קשתך מיד שמאלך	ל' וחד חס'	קשתך מיד ססאלך וגירך מיד
וחציך מיד ימינך אפיל: על הרי		ימינך אמגר: על טורי ארעא
ישראל תפול אתה וכל אגפיך	ח' מל'	דישראל תתרמי גבורתך את וכל
ועמים אשר אתך לעיט צפור כל	ג' דגשי' בענין	משריתך ועממין די עמך לעופא
כנף וחית השדה נתתיך לאכלה:		ציפר כל די פרח ולחית ברא
על פני השדה תפול כי אני דברתי	ח' מל'	מסרתך לאשתיצאה: על אפי
נאם אדני יהוה: ושלחתי אש		ברא תתרמי גבורתך ארי אנא
		גזרי' במימרי אמר יי' אלהים: ואדליק
במגוג וביושבי האיים לבטח וידעו	ג'	אישתא במגוג ובית דיתבין בנגוותא לרוחצן וידעון ארי אנא יי: וית
כי אני יהוה: ואת שם קדשי אודיע	ד'	שמא דקודשי אגלי בגו עמי ישראל
בתוך עמי ישראל ולא אחל את	ל' וכ'	ולא אחיל ית שמא דקודשי עוד
שם קדשי עוד וידעו הגוים כי אני		וידעון עממיא ארי אנא יי' קדישא
יהוה קדוש בישראל: הנה באה	ב'	אשריתי שכינתי בישראל: הא אתיא
ונהיתה נאם אדני יהוה הוא היום		ותתקיים אמר יי' אלהים הוא יומא
אשר דברתי: ויצאו ישבי ערי	ו'	די גזרית במימרי: ויפקון יתבי
ישראל ובערו והשיקו בנשק ומגן	ל'	קירוי ארעא דישראל ויהון שגרין
		ומסתובדין במני זינא בעגלין
וצנה בקשת ובחצים ובמקל יד	ב' ל'	ותריסין בקשתין ובגירדין ובאעי
וברמח ובערו בהם אש שבע שנים:	ל'	סורנין ורומחין וידלקון בהון נורא
ולא ישאו עצים מן השדה ולא	ל'	שבע שנין: ולא יסבון אעין מן
יחטבו מן היערים כי בנשק יבערו		חקלא ולא יקצצון מן חורשיא ארי במני
אש ושללו את שלליהם ובזזו את	ל'	זינא ידליקון נורא ויבזון ית בזיזיהון
בזזיהם נאם אדני יהוה:	ל'	ויעדי ית עדיהון אמר יי' אלהים:
והיה ביום ההוא אתן		ויהי בעידנא ההוא אתן
לגוג מקום שם קבר בישראל גי	מקום ט' כתיב יוד ל' ומס'	לגוג אתר כשר לבית קבורא בישר'
העברים קדמת הים וחסמת היא את		בחילת מגיזת מדנח ים גינוסר ומסמכא
העברים וקברו שם את גוג ואת		היא לתרין טוריא ויקברון תמן ית
כל המונה וקראו גיא המון גוג:	ד' כתיב'	גוג וית כל אוכלוסיה ויקרון חילת אוכלוסי גוג:
וקברום בית ישראל למען טהר	ב' ל'	ויקברונון בית ישראל בדיל
את הארץ שבעה חדשים:		לדכאה ית ארעא שבעא ירחין:

רשי

ואבני אלגבים. אבני ברד המאירות כאבני' טובות ששמם גבים כ כענין של ראמו' וגבים ורבו' אמר אל גב אים אבני ברד שהתחילו ל לירד על מצרים ועמדו באויר על גב האיש מ משה שהתפלל שלא ירדו כענין שנאמר לא נתך ארצה לא הגיע לארץ: וששאתיך. כמו והשאתיך על עמי כמו לא ישיא אויב בו: ולא אחל את שם קדשי. שגלותם של ישראל חלול שמו הוא באמור להם עם יי' אלה ולא יכול להצילם: והשיקו. כמו תנור שהסיקוהו בלשון משנה: בנשק. אר"ר מור"אם בלע"ז : אתן לגוג מקום שם קבר. מקום שיהא שם קבר להם לפי שהוא מזרעו של יפת שכסה את ערות אביו לפיכך זכה לקבורה: גי העוברים. גי שהם עוברים את ים כנרת להביא משם פירות מ גינוסר תמיד: קדמת הים. במזרח ים גינוסר. וחוסמת היא את העוברים ו סוגרת היא את ה העוברי' כמו לא תחסום מרוב פגרי' שיפלו שם יחדלו את העוברים מ מעבור לפיכך יעברו עליהם ויקברו אותם ומנחם פתרו בספרו יחסמו את אפם מ מלהריח ריח הפגרי': וקברו

ובאת ממקומך. על הרי ישראל: אחל ב' קמץ וא' פתח וסימ' אחל תת פחדך. אחל גדלך בעיני. ואת שם קדשי אודיע. בהרא פתח: ויצאו ז' רפין וסי' נמסר בסדר ויהי בשלח פרעה: ישאו ב' בקריא' וסימ' ולא ישאו עון ומתו חקת. ושמרו את משמרתי ולא ישאו עליו. ואתה הפקד את הלוים על משכן העדות: ועבד הלוי הוא את עבדת. ושבעה כהנים. וחברו ויקרא יהושע: המה ישאו קולם. משא בהמות נגב. ישאו דבלת תאנים. ישאו מדבר ועריו חצרים תשב. אהליהם וצאנם. והקימתי להם כטע. ולא ישאו עצים. חטאת עמי יאכלו. ושפט בין עמים רבים דמיכה. ישאו נהרות דכים. ישאו הרים שלום לעם. לו שקול ישקל כעשי. ישאו בתוף וכנור. כי בל הרים ישאו לו. המונה ד' כתיב ה' בקריא' וסי' אל מי דמית בכה. אותם יראה פרעה ונחם. וחסמת היא את העברים. כי נתתי את חתיתו:

וקברו כל עם הארץ והיה להם לשם
יום הכבדי נאם אדני יהוה: ואנשי
תמיד יבדילו עברים בארץ מקברים
את העברים את הנותרים על פני
הארץ לטהרה מקצה שבעה חדשים
יחקרו: ועברו העברים בארץ וראה
עצם אדם ובנה אצלו ציון עד קברו
אתו המקברים אל גיא המון גוג:
וגם שם עיר המונה וטהרו הארץ:
ואתה בן אדם כה
אמר אדני יהוה אמר לצפור כל
כנף ולכל חית השדה הקבצו ובאו
האספו מסביב על זבחי אשר אני
זבח לכם זבח גדול על הרי ישראל
ואכלתם בשר ושתיתם דם: בשר
גבורים תאכלו ודם נשיאי הארץ
תשתו אילים כרים ועתודים פרים
מריאי בשן כלם: ואכלתם חלב
לשבעה ושתיתם דם לשכרון
מזבחי אשר זבחתי לכם:
ושבעתם על שלחני סוס ורכב
גבור וכל איש מלחמה נאם אדני
יהוה: ונתתי את כבודי בגוים
וראו כל הגוים את משפטי אשר
עשיתי ואת ידי אשר שמתי בהם:
וידעו בית ישראל כי אני יהוה
אלהיהם מן היום ההוא והלאה:
וידעו הגוים כי בעונם גלו בית
ישראל על אשר מעלו בי ואסתר
פני מהם ואתנם ביד צריהם ויפלו
בחרב כלם: כטמאתם וכפשעיהם
עשיתי אתם ואסתר פני מהם:
לכן כה אמר
אדני יהוה עתה אשיב את
שבית יעקב ורחמתי כל בית
ישראל וקנאתי לשם קדשי:

ויקברון כל עמא דארעא ויהי
להון לשום יום איתיקרותי אמר
יי אלהים: וגברין ימנון תדירא
למהוי עדן בארעא מקברין עם
דעדן ית די אישתארו על אפי
ארעא לדכיותה מסוף שבעא ירחין
ישרון למבדק: ועדי אורחא
דעדן בארעא די אם יחזי גרמא
דאינשא ויבני לותיה ציונא עד
דיקברון יתיה די מקברין בחילת
איתרגושת גוג: ואף לתמן
יתרמון קטולי רומי קרתא דסגיאין
איתרגושתהא וידכון ארעא:
ואת בר אדם כדנן
אמר יי אלהים אימר לעופא ציפר
כל די פרח ולכל חית ברא
איתכנישו ואיתו איתקרבו מסחור
סחור על קטילי די אנא קטיל
לכון קטול סגי על טורי ישראל
ותיכלון בסרא ותשתון דמא:
בסר גיברין תיכלון ודם רברבי
ארעא תשתון מלכין שילטונין
וטורנין גיברין עתירי נכסיא
כולהון: ותיכלון תרבא למסבע
ותשתון דמא מבסר קטילין די אנא
קטיל לכון: ותסבעון על טורי
ישראל סוסון ורתיכין גיברין
וכל גברי עבדי קרבא אמר יי
אלהים: ואתן ית יקרי בעממיא
ויחזון כל עממיא ית פורענותי
דעבדית וית גבורתי דשויתי בהון:
וידעון בית ישראל ארי אנא יי
אלההון מן יומא ההוא ולהלא:
וידעון עממיא ארי בחוביהון גלו
בית ישראל על דשקרו במימרי
וסליקית שכינתי מנהון ומסרתינון
ביד סנאיהון ואיתקטלו בחרבא
כולהון: כסואבתהון וכמרדיהון
איתפרעית מנהון וסליקית
שכינתי מנהון:
בכן כדנן אמר יי אלהים כען
אתיב ית גלות יעקב ואירחם כל
בית ישראל ואיתפרע פורענות גבורתי מן עממיא על דאחילו ית שמא דקודשי:

וקברו. והיה להם לשם. כי אומות העולם יכירו אותם לטובה בזה ויאמרו ראו מה טובה אומה זו שקברו אויביהם הבאים עליהם ואף על פי שהם אין כוונתם לזה אלא למען טהר את הארץ: ואנשי תמיד יבדילו. ישראל יבדילו אנשים שיעברו תמיד בארץ לחקור על החללים כדי לקברם: את העוברים. כמו עם העוברים אמר כי האנשים המובדלים יאמרו לעוברי' בדרך עליהם באיזה מקו' שיהיו שיעזרו אותם לקבור הנותרי' בארץ שלא יהרגו בגיא כי שם נהרגו רובם: יחקרו. ישלימו החקירה: ועברו העוברים. אינו אומר על אנשי תמיד אלא על העוברים שיעברו בארץ כשיראו אפילו עצם אדם יבנו אצלו ציון מאבני' עד שיעברו עליו אנשי תמיד המקברים כי אולי בין כך ובין כך עד שיעברו המקברים יכוסה העצם בעפר או בשום דבר ולא יראו אותו ובשיראו הציון ידעו כי שם עצם אדם ויקחוהו משם ויקברוהו בגיא המון גוג כי כולם יביאו אותם שם ושם יקברום כדי שלא תהיה הארץ מלאה מהם אלא מיוחדין יהיו ונקברין במקו' אחד ויהיו זכר לימים הבאים מה שעשה האל יתברך בהם והציון יהיה מאבן אחת או מאבנים מקובצים יחד: אל גיא. כמו בגיא וכן ואל הארון תתן את העדות כמו ובארון: וגם שם עיר המונה. כמו שהגיא יקרא המון גוג כן העיר הסמוכה לגיא או עיר ירושלם תקרא המונה על שם המון גוג הנהרגים סמוך לה המונה לא מפיק הא ויונתן תרגם הפסוק כן ואף לתמן יתרמון קטולי רומי קרתא דסגיאה איתרגושתהא וידכון ארעא: ואתה בן אדם. הפרשה הזאת מבוארת היא: בשר גבורים. אילים כרים ועתודים פרים מריאי בשן. משל על המלכים והשרים ומה שקורא להם לאכול הוא בין ההריגה לקבורה: ואכלתם. מבואר הוא. ושבעתם. מבואר הוא: ונתתי. מבואר הוא: וידעו. מן היום ההוא והלאה סימן שלא יטעה אדם יחזקאל מן היום שמואל מהיום: וידעו. ענין ויפלו בחרב כולם רובם וכן וכל הארץ באו מצרימ' והרומים לו: לכן. מבואר הוא:
וכפו

וקברו כל עם הארץ. שמחו שם: והיה להם לשם. כל האומות יספרו את שמם לשבח ולחסד אין לך כאומה זו רחמנים יש לך אדם שקובר את אויבו שעמד עליו להורגו: ואנשי תמיד. אנשים המיוחדים לכך יבדילו ישראל כדי לעבור בארץ ללקט את המפוזרים: מקברים את העוברים: מקברים עם העוברי' את הפגרים החונקים ומעכבי' את המעבר שהעוברים את הים מקברים אותם להכות את העוברים עם העוברים כך שמעתי וכן ת"י: את הנותרי' על פני הארץ. רחוק מן המעבר שאין העוברים את הים מתעסקי' בהם לקוברם יקברום אלה המיוחדי' ומובדלי' לכך: מקצה שבעה חדשים. יכלו מרבית הפגרי' הנראי' לעינים להקבר ומאז והלאה יחקרו בארץ במקום המסתרים בחוחים ובין הקוצים ויקברו מה שימצאו: ועברו העוברים בארץ. הולכי דרכים שיראו עצם אדם יבנו אצלו ציון סימן שיש כאן עצם של מת כדי שיפרשו ממנו הולכי דרכים ועושי טהרות: עד. בא אנשי התמיד המובדלים לחקור ויקברו אותו: וגם שם העיר המונה. וגם העי' ששמה עיר הומיה מרוב אדם היא רומי הרשעה וגם היא חיל יושביה שם יקברו: וטהרו. את ישראל בארץ את טהרותיהם ותרומותיהם. המונה לא מפיק הא לפי שהא אחרונה משמשת שם דבר המון' כמו הומיה: אלים כרים ועתודים. מלכים ודוכסים שלטונים ושרים: מריאי בשן. שור של פטם קרוי אלמרי בלשון ערבי: את משפטי. את פורענותי יושט"יא בלע"ז: וידעו הגוים כי בעונם גלו. בני ישראל כשיראו את גבורתי יכירו כי לא מקוצר ידי היה שלא הושעתים אלא בעונם הסתרתי פני מהם ונגלו: וקנאתי לשם קדשי. ולבשתי קנאת תשועה ונקם למען שם קדשי שלא יתחלל עוד וקנאתי לשם קדשי בשביל שם קדשי כמו המקנא אתה לי:
וכפו

סס ו' בסגול וסי' אברם אברה' נטר קרתא דבריה בוכרא

שם ו' בסגול וסי' אברם אברהם נטר קרתא דבריה בוכרא. ופי' נבסר בסדר לך לך: הקבצו ד' בקריא' וסימ' הקבצו ושמעו בני יעקב. הקבצו ובאו התגשו. הקבצו ובאו האספו מסביב. הקבצו בלכם ושמעו: לשבעה ד' בקריא' וסימ' לאבול לשבעה ולכבסה עתיק. ואכלתם חלב. זרעתם הרבה דריש חגי. למה תשקלו כסף

בלא לחם: משפטי י"ו וסימ' למה תאמר יעקב. קרוב מצדיקי מי יריב. ואני אמרתי לריק יגעתי. והשיבו אלי עמי. ונתתי את כבודי בגוים. זעף יי' אשא כי חטאתי. לכן חכו לי נאם יי'. העירה והקיצה למשפטי. מלפניך משפטי יצא. כי עשית משפטי ודיני. ראיתה יי' עותתי. וזו אל תסר משפטי. צדק לבשתי וילבשני. כי אמר איוב צדקתי. האף תפר משפטי. על משפטי אכזב:

ונשו את כלימתם: כשאטיב להם ולא אגמלם כרעתם אז ישאו כלימתם ויבושו מלהרים פנים ומנחם פירש ונשו כמו אשרי נשוי פשע לשון כפרה: ולא אותיר. אחד מהם בגולה: בראש השנה בעשור לחדש. איזוהי שנה שראש השנה שלה בעשור לחדש הוי אומר זה יובל שחרב הבית בשנת שלשים ושש ביובל שהתחיל בשמונה עשר שנה ל ליאשיהו ולסוף ארבע עשרה היה ראוי שיובל להיות והיא שנת עשרים וחמש לגלות יכוניה ש נגלה בעשרים ושש ב ביובל י"ד של יאשיהו מ"ח עד ל"א ויהויקים י"א: יד י"י. חוזק תוקפו להוליכני ע כרחי: ויבא אותי שמה. אל העיר ההוכתה היא ירושלם אותה שנה הראהו בנין הבית ל לעתיד לבא: במראות אלהים הביאני. לא הוליכני שם אלא הראני כאילו אני שם: אל הר גבוה מאד. שכן הוא עתיד ליגבה שנא' ונשא מגבעות: כמבנה עיר. כבנין עיר: מנגב. בדרומו של הר: כמראה נחשת. כעין זיו החיות וכוכבי' כעין נחשת קלל: ופתיל פשתים בידו. למדידת קרקע אין יפה מחבל פשתים: וקנה המדה. למוד בו את עובי החומה ואורך ורחב השערים: לכל אשר אני מראה אותך. ענין הבנין: הובאתה הנה. מבבל: והנה חומה מחוץ לבית. בנין בית אחר הראני בצפון ההר וחומה מ מחוץ סביב סביב כך מפורש בסוף הספר שהעיר בדרום והבית בצפון: שש אמות באמה וטפח. שית אמין באמתא והיא א אמתא ופשך כן ת"י זו היא אמה בינונית בת ששה שהי' אמה וטופח באמה בת חמשה: רוחב הבנין. עובי החומה: וקומה קנה אחד. וזו היא חומה חצונה שהיא ס סביב הר הבית והיא היא כמוכ' כמו שמצינו כל הכתלים שהיו שם היו גבוהי' חוץ מכותל מזרחי שהכהן השורף את הפרה עומד בהר המשחה כו': ויבא

א"ב ופה יכך דינו כי לא כמכה במסר' כי אם ר' על אדמתם כסימ' וזה לא כמוכה בכללם ומטעי' כיה סברי

אל הגוים ה' וסימ' ושמתי בהם אות · ויבא אל הגוים · כהגלותי אתם · אל הגוים השוללים אתכם דזכריה שפוך חמתך דתהלות: הכתה ב' וסימ' אחר אשר הכתה העיר · בא אלי הפליט: במראות ד' ב' חס' וב' מ"ל וסימ' ויאמר אלהים לישראל: במראות הצבאות אשר צבאו · ותבא אותי ירושלימה במראות אלהים ·

ונשו את כלמתם ואת כל מעלם
אשר מעלו בי בשבתם על אדמתם
לבטח ואין מחריד: בשובבי אותם
מן העמים וקבצתי אתם מארצות
איביהם ונקדשתי בם לעיני הגוים
רבים: וידעו כי אני יהוה אלהיהם
בהגלותי אתם אל הגוים וכנסתים
אל אדמתם ולא אותיר עוד מהם
שם: ולא אסתיר עוד פני מהם
אשר שפכתי את רוחי על בית
ישראל נאם אדני יהוה:

בעשרים וחמש שנה
לגלותנו בראש השנה בעשור
לחדש בארבע עשרה שנה אחר
אשר הכתה העיר בעצם היום הזה
היתה עלי יד יהוה ויבא אתי שמה:
במראות אלהים הביאני אל ארץ
ישראל ויניחני אל הר גבה מאד
ועליו כמבנה עיר מנגב: ויביא
אותי שמה והנה איש מראהו כמראה
נחשת ופתיל פשתים בידו וקנה
המדה והוא עמד בשער: וידבר אלי
האיש בן אדם ראה בעיניך ובאזניך
שמע ושים לבך לכל אשר אני
מראה אותך כי למען הראותכה
הבאתה הנה הגד את כל אשר אתה
ראה לבית ישראל: והנה חומה
מחוץ לבית סביב סביב וביד האיש
קנה המדה שש אמות באמה
וטפח וימד את רחב הבנין קנה
אחד וקומה קנה אחד:

ויקבלון ית איתכנעותהון וית כל שיקריהון דשקרו במימרי במתביהון על ארעהון לרוחצן ולית דמניד: כד אתיב יתהון מביני עממיא ואכניש יתהון מן מדינתא בעלי דבביהון ואיתקדש בהון לעיני עממין סגיאין: וידעון ארי אנא יי אלההון ועל דחבו קדמי אגליתי יתהון לביני עממיא וכדו דתבו כנישתינון לארעהון ולא אשאר עוד מנהון תמן: ולא אסלק עוד שכינתי מנהון דשפיכית ית רוח קודשי על בית ישראל אמר יי אלהים:

בעשרין וחמש שנין לגלותנא ברישא דשתא בעשרא לירחא בארבע עסרי שנין בתר דאיתרעת קרתא בכרן יומא הדין שרת עלי רוח נבואה מן קדם יי ואעיל יתי לתמן: ברוח נבואת דשרת עלי מן קדם יי אעילני לארעא דישראל ואשריני על טור רם לחדא ועלוהי כבינין קרתא מדרומא: ואעיל יתי לתמן והא גברא חיזויה כחזו נחשא וחוט דכיתנא בידיה וקני משחתא והוא קאים בתרעא: ומליל עימי גברא בר אדם חזי בעינך ובאודנך שמע ושוי ליבך לכל די אנא מחזי יתך ארי בדיל לאחזיותך אתיובא הלכא חוי ית כל דאת חזי לבית ישראל: והא שורא מברא לביתא סחור סחור וביד גברא קני משחתא ודהר מנהון שית אמין באמיא באמתא דהיא אמא ופשך ומשח ית פותיא דבינינא קניא חד ורומא קניא חד:

ונשו את כלימתם. כמו ונשאו ונשיאו בפיהם ויזכרו כלימתם שהיתה להם בגלות: ואת כל מעלם אשר מעלו בי. כי בעונם עונש היו סובלים כלימת הגוים ומתי יזכרו זה בשבתם על אדמתם לבטח: בשובבי אותם מן העמים. בזמן שאשיב אותם מן העמים לארצם וכן לשובב יעקב אליו ענין השבה: לעיני הגוים רבים. בידיעת המתואר בלא ידיעת התאר כמו סורי הגפן נכריה את העגלה חדשה והרומים להם: וידעו. מבואר הוא: ולא אסתיר. מבואר הוא:

בעשרים וחמש שנה לגלותינו בראש השנה בעשור לחדש בי"ד שנה אחר אשר הכתה העיר. בשלשי' שנה ליובל ראה הסתלקות הכבוד מישראל כמו שכתבנו בתחלת הספ' והו' השנ' מהחמשי' לגלו' המלך יהויכין כמה כשארנו מן היובל כ' שנה שש שנים של צדקיהו שהרי עברו לו חמש וי"ד שנה אחר אשר הכתה העיר הרי כ' והיא שנת החמשי' שהיא שנת היובל זהו שאמר בר"ה בעשור לחדש איזו היא שנה שר"ה שלה בעשרה לחדש הוי אומר זה שנת היובל ולפי שהעבדי' היו יוצאים מעבדות לחירות בשנת היובל ביום הכפורים הראה לו הקדוש ברוך הוא כאות מהגאו' ובנין הבי' בשנת היובל וביום הכפורים כי בו יסלח האל לעון ישר' וחטאתם לא יזכר עוד: שמה. העיר שזכר: במראות. אל הר גבוה מאד. זהו הר הבית והראהו לוגבוה מאד כי כן יהיה במעלה גבוה מאד ונשא כמו שכתוב נכון יהיה הר בית יי' בראש ה ההרים ונשא מגבעות וגם בעצמו הוא גבוה לפי מקומו כי ארץ ישראל גבוה מכל הארצות וירושלם גבוה מכל ארץ ישרא': ועליו כמבנה עיר מנגב. פי' ועליו בסמוך לו כמו ועליו מטה מנשה כי בית המקדש יהיה בנוי בהר כמו שהיה והעיר י ירושלם סמוכה לו מנגב והראהו בנין הבית העתיד כמו שהראהו חרבנו לנחם בנבואה זו בית ישראל אשר גלו כי לא תאבד תקותם ועוד ישובו אל הארץ וישבו בה לבטח ובנין הבית יהיה יותר ממה שהיה בתחילה: כמבנה. שם סמוך בשקל מקנה. וענינו בנין הראהו כמו עיר בנויה או שהיו בונין אותה ובבנין הבית הראהו איך היו בוני' אותו והראה לו האיש שהיה עומד על הבונים ומודד האורך והרוחב איך יבנו: ויבא אותי שמה והנה איש מראהו כמראה נחשת. כאילו אמר מלאך מן השמים מודד הבנין והמלאך ראהו הנביא בדמות איש כמו שנאמר ביהושע והנה איש עומד לנגדו ומה שאמר כמראה נחשת כמו שאמר במראה אשר בתחילת הספר ונוצצים כעין נחשת קלל ונחשת שם מסותף נחשתי ויברכני יי' בגללך: ופתיל פשתים בידו. למדוד: וקנה המדה. גם כן בידו למדוד אלא שבחבל מודד אדם מדה מרובה בקרקע ובקנה המדה מודד אדם מדה מועט' כמו מדת הבנין וחלונו: והוא עומד בשער. ראה אותו עומד בשער הבית ובידו החבל והקנה למדוד: וידבר. מבואר הוא: הראותכה. כתוב בה"א אחר הכ"ף וכן הבאתה: והנה חומה מחוץ לבית סביב. שהיו מתחילים לבנות חומה סביב הר הבית כי ההר בכללו נקרא בית המקדש והיה האיש מודד את החומה כמה יעשו רחבה וקומתה וקנה המדה היו בו שש אמות באמה וטפח באמה הידועה שהיא של חמשה טפחים וטפח זאת האמה היתה יתירה טפח והיתה בת ששה טפחים וכן אמרינן במשנה אמר רבי יהודה אמת הבנין ששה טפחים ושל כלים חמשה ויונתן תרגם שית אמין באמתא דהיא אמה ופשך: וקומה קנה אחד. זאת החומה החיצונה היתה שפלה ולא היתה גבוה אלא קנה אחד שמדתו שש אמות באמה של ששה טפחים ושאר כותלי העזרה לא היו שוים לפניו כי כנגד השערים היה עומד וכל השערים זה כנגד זה פתוחים והיו גבוהים יותר משער הבית לפי גובה מקומם וכן מצינו במסכת מדות כל הכותלי' שהיו שם היו גבוהים חוץ מהכותל המזרחי שהכהן השורף את הפרה עומד בהר המשחה ומתכוין ורואה כנגד פתחו של היכל בשעת הזיית הדם ואילו היה הכותל המזרחי שבהר הבית גבוה לא היה יכול לראות פתחו של היכל כי הכותל היה עומד לפניו וזה שהוא אומר חוץ מכותל מזרחי אומר בחומת הר הבית שהיא חצונה ועולי גולה עשו הבני כדמות שראוהו בבנין יחזקאל העתיד בקצת הדברים ואף על פי שמשמעות הכתוב כי כל החומה היתה שפלה סביב שלא ייחד כותל מזרחי אלא אמר בסתם וקומה קנה אחד: ויבוא

במראות הביאני אל ארץ ישראל · ב' קדמאי חס': הביאני ד' בקריא' וסימ' בסדר עקב: ושים ט' וסימ' נמסר בסוף סדר ויהי בשלח פרעה: הראותכה ב' חד מ"ל וחד חס' וסימ' ואולם בעבור זאת העמדתיך · כי למען הראותכה הבאתה · קדמא חס':

ויבוא · מחוץ לחומה היה ונכנס בשער המזרחי מהר הבית : אשר פניו דרך הקדימה · שהיתה פתוחה לדרך המזרח הפתח הוא פני השער וכן תרג' יונתן דפתיח לארח מדינחא ורש"י ז"ל פיר' ויבוא אל שער אשר פניו דרך הקדימה נכנס לו לתוך ההיקף ובא לו לשער עזרת נשים המזרחי : ויעל במעלותיו · לפי' רש"י ז"ל עלה לי"ב מעלות שהיו בין החיל לעזרת נשים ולפירושנו כי הר הבית היה גבוה מהמקו' אשר סביבותיו ובמעלות היו עולים אליו : וימד את סף השער קנה אחד רחב · ברוחב החומה היה רחבו : ואת סף אחד · וכן היה הסף השני והספי' הם מזוזות השער מפה ומפה : והתא · הוא לשכה ונקרא יציע ובלע"ז אמר כי מדת כל תא ותא מן התאין שהיו שם היה קנה מדתו באורך וברוחב כי מרובע היה : ובין התאים חמש אמות פירו' · מה שהיה בין התאים כלומר הכותל הממוצע בין שני התאים היה רחבו חמש אמות וכן תרגם יונתן ובין תויא כותלא חמש אמין והתאים היו לפנים מן החומה וחמשה מקומות היו נחלקים זה לפנים מזה מחומת הר הבית עד המזבח הר הבית לפנים ממנו המקום הנקרא חיל לפנים ממנו עזרת נשים לפנים ממנו עזרת ישראל לפנים ממנו עזרת הכהנים : וסף השע' מאצל אולם השער מהבית קנה אחד · לפי שזכר למעלה מדת ספי השער שהם הספים החצונים ולזה השער היו לו גם כן ספים פנימיים לפי שהאולם מחובר אליו ואמר כי הסף הפנימי שהוא אצל אולם השער מדת רחבו קנה את' כמו החיצוני וכן הסף השני ואף על פי שלא זכרו : מהבית · פירושו מבפנים כמו שפירשנו וכן תרגם יונתן מלגיו · וימד את אולם השער מהבית קנה אחד · עובי כותל האולם מבפני' קנה אחד : וימד את אולם השער שמנה אמות · שהיה נמשך כלפי פנים שמונה אמות ואלו שתים אמות מזוזות האולם מבפנים היו שתים אמות משוכים כלפי פנים : ואולם השער מהבית · מבפנים כתרגומו מלגו והוצרך לומר זה כי שאר אולם הוא חוץ לשער והוא שקורא' בית שער וכן היה אולם ההיכל מבחוץ לפיכך אמ' כי זה אולם השער מבפנים היה : ותאי השער דרך הקדים · לפי שהיו שנוכים לשער זה המזרחי שנכנס לו ואמר תאי השער דרך הקד' · השער שדרכו למזרח : שלש' מפה ושלש' מפה · ג' מדרום השער וג' מצפונו : לאילים · אילי האולם שזכר או אילי התא : מפה ומפו · מצפון ומדרום כל מפה בפסוק זה כתוב' בה"א ומפו בסוף הפסוק כתיב בוא"ו : וימד · פתח השער · המזוזו' והאסקופות והפתח כלו קרוי שער ומה שפתוח בו לבד קרוי פתח ואמר שרחבו של פתח היה עשר אמות ולא ספר גבהו ואמר כי אורך השער שלש עשרה אמות ואורך השער מסף החצוני עד סף הפנימי והנה אמר הנה כי הסף החצוני היה רחבו קנה אחד הוא ששה אמות ואותו הרחב קורא עתה אורך בזכרו מדת השער מסף אל סף כי המדה היתרה נקרא ארך והנה זכר כי רחב הפתח מסף אל סף עשר אמות והארך מסף אל סף י"ג אמות אלא שברחב אין נכלל מדת הספים שאינו אומ' א' על מה שפתוח בשער והוא הנקר' פתח ובאורך נכלל מדת הספי' ומדת הספים בין הפנימי והחצוני י"ב אמות כי כל סף רחבו קנה אחד שהוא שש אמות ובין סף לסף אמה אחת הנה י"ג אמות ורש"י ז"ל פי' אורך השער חלל אולם השער מן הצפון לדרום י"ג אמה עשר כנגד חלל הפתח ואמה וחצי מכאן ואמה וחצי מכאן : וגבול לפני התאות · לפני השלש תאים היה אמה אחת שהיה להם לרחב ועד סף האמה גבול התאים וכן מפה לשלשה התאים האחרים כי אלו התאים היו פתוחים לפנים למערב כנגד החיל וכן היו פתוחים לצפון ולדרום ורש"י ז"ל פירש כי אלו התאים היו סמוכין לכותל מזרחי של עזרת נשים מבחוץ כלפי הר הבית והתא שש אמות מפה ושש אמות מפה ואם אמר כי כל תא ותא היה שש אמות כבר אמר למעלה והתא קנה אחד ומה צריך לשנותו הנה ואפשר שאמ' שהיה התא הדרומי נמשך מחלל האולם שש אמות וכן התא הצפוני : וימד

ויבוא ט"ו מ"ל בקרי' וס' ויבוא ורנה עלי · ויקץ שלמה והנה חלום · בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי · ונביא אחד זקן · ויבוא אל המלך · ויתחפש מלך ישראל ויבוא במלחמה · וימת המלך ויבוא שמרון · ויבוא יהוא יזרעאלה · ויבוא ישעיהו בן אמוץ דישעיה · ויבוא אלי אנשים מזקני ישר' · ויבוא אל הגוים אשר באו שם ·

ט' מ"ל ויבוא אל־שער אשר פניו דרך
ל' תיו ק' הקדימה ויעל במעלתו וימד את־
יכת ל' סף השער קנה אחד רחב ואת סף
יכת אחד קנה אחד רחב : והתא קנה
אחד ארך וקנה אחד רחב ובין התאים
חמש אמות וסף השער מאצל אולם
השער מהבית קנה אחד : וימד את־
אלם השער מהבית קנה אחד :
וימד את־אלם השער שמנה אמות
ואילו ק' ואילו שתים אמות ואלם השער
מהבית : ותאי השער דרך
יא כתי' א' בבנינות הקדים שלשה מפה ושלשה מפה
מדה אחת לשלשתם ומדה אחת
יאחס' יא כתי' ה' לאילם מפה ומפו : וימד את־
רחב פתח השער עשר אמות ארך
ל' זמ"ל וסף בבניינה השער שלוש עשרה אמות :
וגבול לפני התאות אמה אחת
יא כתי' ה' בבניינה ואמה־אחת גבול מפה והתא שש־
אמות מפה ושש אמות מפו :

ועל לתרעא דפתיח לאורח
מדינחא וסליק בדרגוהי ומשח ית
סיפא דתרעא קניא חד פותיא וית
סיפא חד קניא חד פותיא : ותוא
קניא חד אורכא וקניא חד פותיא
ובין תויא כותלא חמיש אמין :
וסיפא דתרעא מקביל אולמא
דתרעא מלגיו קניא חד :
ומשח ית אולמא דתרעא מלגיו
קניא חד : ומשח ית אולמא
דתרעא תמני אמין ואלוהי ת
תרתין אמין ואולמא דתרעא
מלגיו : ותוי תרעא באורח
מדינחא תלתא מיכא ותלתא
מיכא משחתא חדא לתלתיהון :
ומשחתא חדא לאיליא מיכא
ומיכא : ומשח ית פותיא דמעלנא
דתרעא עסר אמין אורכא דתרעא
תלת עסרי אמין : ותחומא די
קדם תויא אמתא חדא ואמתא
חדא תחומא מיכא ותוא שית
אמין מיכא ושית אמין מיכא :

ויבוא אליה כבוא אל אשה זונה · ויבוא אל שער אשר פניו · ויבוא גם השטן בתוכם · וחברו · וכל אסתר דכוו' מ"ל במ"ב חס' וסימ' אל המשתה אשר עשתה אסתר · ויבא המלך והמן לשתות :

ויבוא אל שער אשר פניו דרך הקדימה · נכנס לתוך ההיקף ובא לו לשער עזרת נשים המזרחי היא נקראת חצר החצונה בכל הענין הזה לפי שהיא לפני עזרת ישראל : ויעל במעלותיו · ששם ההר הולך ועולה מן החיל התחתון עד עזרת נשים שתים עשרה מעלות כאותה ששנינו לפנים ממנו החיל עשר אמות ושתי' עשרה מעלות היו שם כו' : סף השער · היא מזוזת השע' : קנה אחד רוחב · שש אמות ומכסה את כל עובי החומה שהיא קנה אחד כמו שאמור למעלה : ואת סף אחד · מזוזה השנית אחת מצפון ואחת מדרום : והתא · הוא יציע שקורין אפנדי"ץ בלע"ז והיו שלשה מימין השער ושלשה מן השמאל כמו שאמור בענין והתאי' סמוכין לכותל המזרחי של עזרת נשים מבחוץ כלפי הר הבי' ומהיכן אני למד שהם מבחוץ ממה שכתב אחר כל הענין ויביאני אל החצר החצונה מכלל אני למד שכל האמור למעלה היה חוצה לה שעדיין לא נכנ' להוכ' : והתא קנה אחד אורך וגו' · חללו של כל אחד ואחד שש אמו' מרובע : ובין התאים חמש אמות · כתלי' המפסיקי' בין התאים עוביים ה' אמות וכן ת"י ובין תאווא כותלא חמש אמין וכן שנינו במסכ' מדו' כותל התא חמש : וסף השער מאצל אולם השער וגו' · שלפנים מן השער היה עשוי אולם מחובר לשער כמו שמפורש בענין בולט לתוך עזרת נשים עשר אמות ובראשו דלתות ומזוזות וזהו שאמר וסף השער שהוא אצל אולם השער : מהבית · כלו' לצד פנים : קנה אחד · רחבו לכנות עובי חומת האולם אחד מימין ואחד משמאל מעובי החומה של אולם לימין ולשמא' קנה אחד כמו שמפרש והולך : וימד את אולם השער מהבית · לפנים מן השער : קנה אחד · עובי חומת הימין והשמאל שהאולם נכון עליהם : וימד את אולם השער · שמונה אמות משך בליטתו לתוך עזרת נשים : ואיליו · אשמלטי"ץ כל אילים האמורי' בענין הם כמין אילנו' עגולין עשוין מאבני גזית ועומדין בפתח אחד מימין ואחד משמאל במקום ספים מזוזות וכן תרגם יונתן ויבועו אמות הסיפים אילוות ספיא וקרויין אילים על שם שעגולין כאלה וכאלון : ואיליו שתים אמות · עובי עגולן ועומדין בסוף חלל האולם דבוקים זה לכותל ימין וזה לכותל שמאל נמצא בליטת האולם ואילים שלו עשר אמות לתוך העזר' לפנים מן השער : ואולם השער מהבית · לפי שאולמי שער עזרת ישראל היו בולטים ומשוכים לצד החוץ כמו שמפורש בענין פירש באולמי שערי עזרת נשים שהם היו משוכין לצד פנים ושערי עזרת נשים מכוונים כנגד שערי עזרת ישראל נמצא אולם כנגד אולם ודבר נוי הוא זה : ותאי השער · הזה אשר דרך הקדים שבכותל מזרחי של עזרת נשים שלשה היו מפה ושלשה היו מפה שלשה לדרום ושלשה לצפון סמוכין לכותל עזרת נשים ופניהם להר הבית ומדת חללו וכותל המפסיק בין כל אחד פי' למעלה : ומדה אחת לאילים · העמודין לספי האולם מבפנים : מפה ומפה · מימין ומשמאל מדתן שתים אמות : רחב פתח השער · רחב חלל הפתח וכן שנינו כל הפתחים רחבן עשר אמות : אורך השער · הוא חלל אולם השער מן הצפון לדרום : שלש עשרה אמות · עשר כנגד חלל הפתח ואמה וחצי לכאן ואמה וחצי לכאן ואל תתמה שאצל הפתח קורהו רחב ואצל חלל האולם קורהו אורך שהפתח גובהו הוא אורכו והרחב מסף אל סף והאולם לפי שמשך בליטת חללו מן המזרח למערב פחו' ממדת חללו מן הצפון לדרום שזו שמונה אמות וזו י"ג קורא את המדה היתירה אורך והרי עדות לדבר במסכת מלכים והאולם על פני היכל הבית עשרים אמה ארכו על פני רוחב הבית נמצא מן הצפון לדרום קרוי להיכל רוחב ולאולם קרוי אורך לפי שההיכל מדתו מן המזרח למערב יתירה על מצפון לדרום ובאולם חלוף למדת שהמדה היתירה קרויה אורך : וגבול לפני התאות אמה אחת וגו' · התאות שמכאן ומכאן לשער היו משוכין מן כנגד חלל האולם שלפנים אמה לצפון ואמה לדרום שכנגד פי' שהוא מבית משוך כנגד חלל השער אמה ומחצה לצפון וכן לדרום ועכשיו מפרש שהתאי' מבחוץ משוכים לצפון אמה אחת יותר מן האולם וכן לדרום אמה אחת נמצאו מכוונין מחלל רחב הפתח שתי אמות ומחצה לכאן ושתי אמות ומחצה לכאן וזהו לשון וגבול אשומייל בלע"ז מקום פנוי וכותל התא עוביו חמש נמצא עובי כותל הצפוני של התא הצפוני ועובי כותל הצפוני של אולם כלים זה כנג' זה שכותל אולם עוביו שש וכותל התא חמש והוא נמשך אמה אחת לתוך כנגד עובי כותל האולם וכן לדרום : וימד

רשי

וימד את השער מגג התא לגגו · מגג התא שבצפון השער לגג התא שבדרום השער: עשרים וחמש אמות · עובי כותל התא חמש וכן עובי כותל התא שמכאן שני הרי עשר ושתי אמות ומחצה שהוא משוך מחלל הפתח לכאן וכן לכאן הרי ט"ו וחלל הפתח עשר אמו' הרי כ"ה וכלן מדת רוחב השער הן כנגד שלש עשרה אמות של חלל האולם מבפני' ושני כתלי' קנה מכאן וקנה מכאן הרי כ"ה: פתח נגד פתח · פתח התא שאצל השער בדרום מכוון כנגד פת' התא שאצל השער בצפון שלא היה לכל שש התאים האלה פתח בכותל שכנגד החוץ אלא שני התאין הסמוכין לשער היו להם פתחים פונים לאויר שבין שניהם וכן הוא אומר למטן ואל אליהמה לפנימ' לשע' לומר שפתחיה' פונים לשער: ויעש את אילים ששים אמה · גובהן של אילים של שפי האולם גבוהים ששים אמה: ואל איל החצר השער סביב · וכן לכל אילי החצ' שבכל אולמי שעריה סביב סביב שלש בצפון ובדרום היו לה שערים עשויין כתבנית השער הזה כמו שמפורש בענין: ועל פני השער האיתון · גובהו של השער הזה והוא קרוי שער האיתון לפי שהוא משמש כניסה ויציאה לכל באי העזרה איתון תרגום של בואה: על לפני אולם השער הפנימי · עם גובהו של אולם השער שהוא לפנים מן השער: חמשים אמה · ומגובה שאר השערים שבענין שהם חמשים אמה אני למד שעל פני האמור כאן הוא גובה: וחלונות אטומות אל התאים · התאים האלה לא היו להם פתחים אל החוץ אלא זה פתוח לזה וכן שנינו במסכת מדות בתאים שסביבות ההיכל שלשה פתחים לכל אחד ואחד אחד לתא מן הימין ואחד לתא מן השמאל ואחד לתא שעל גביו ולתאים שבחצר שלא היו אלא שלשה תאים זה אצל זה ולא היו להם תאים על גביהם היו לאמצעים שני פתחים אחד לתא מן הימין ואחד לתא מן השמאל ולחיצון של צד השער היו שני פתחים אחד פתוח לאמצעי ואחד לצד השער וכן לתא החיצון של כתף השני מזה ומזה לשער כמו שכתוב למעלה פתח נגד פתח והיו להם חלונות שקופי' אטומים פתוחי' לצד החצון וסתומים לצד פנים כלומר קצרים לצד פנים ורחבים לצד החוץ ל' המזרח ומנחם פתר שקופים לשון השקפה כמו מי זאת הנשקפה כי השקיף ממרום קדשו וכן אל המשקוף גם כן פתר לשון השקפה: ואל אליהמה לפנימה לשער · ואל כתפות פתחיהם של שני תאים הסמוכים לשער מזה ומזה שהיה פתחן אל תוך אויר השער פתח התא הצפוני מצפון לשער ופתח התא הדרומי מדרום לשער וכתפות הפתחי' מזה ומזה לפתח התא הם האילים והיו בהם חלונות פתוחים לאויר הפסק רוחב השער שהיה מפסיק בין התאים ואותו אויר קורא לפנימה לשער שמי שנכנס לבין אויר בליטת התאים שמכאן ומכאן נראה שהוא נכנס לשער: וכן לאילמות · וכן היו חלונות לאילמות של כל שער ושער: וחלונות סביב סביב לפנימה · בחומת לצד העזרה מבפנים: ואל איל תמורים · ת"י כותרתא כותרות בראש האיל היה עשוי כמין כותרות דומה לדקל כי במשכנא דשלמה הן מתורגמות צורת דקלין פומיילש בלע"ז: ורצפה · פלנקי"ץ בלע"ז ורצפה אומר אני שהוא עלייה סביב כחומה ששנינו חלקה היתה בראשונה והקיפוה כסוסטרא ועל אותה העלייה היו הלשכות קנבר"אש בלע"ז ומתה שאמור בענין והרצפה אל כתף השערים ותחתיתה כנגד גובה השערים אנו למדין שהרצפה הזאת עלייה היא: והרצפה

מסורה

לגגו ל' וג' כתיב גגו וסימ' וצפית אתו זהב טהור · ויצף אתו זהב טהור · ויעש להם סכות איש על גגו: ועל פני כ"ן בעשרים וחמש שנה לגלותינו עד סוף סיפרא אל פני ואל פני בכ"ד על פני ועל פני וסי' ועל פני השער האיתון · כי ארך הלשכות אשר לחצר · וחמשת אלפים הנותר · והנותר לנשיא מזה ומזה תנינא דפסוק ·

מקרא

וַיָּמָד אֶת־הַשַּׁעַר מִגַּג הַתָּא לְגַגּוֹ רֹחַב עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ אַמּוֹת פֶּתַח נֶגֶד פָּתַח: וַיַּעַשׂ אֶת־אֵילִים שִׁשִּׁים אַמָּה וְאֶל־אֵיל הֶחָצֵר הַשַּׁעַר סָבִיב סָבִיב: וְעַל פְּנֵי הַשַּׁעַר היאתון (האיתון ק') עַל־לִפְנֵי אֻלָם הַשַּׁעַר הַפְּנִימִי חֲמִשִּׁים אַמָּה: וְחַלֹּונוֹת אֲטֻמוֹת אֶל־הַתָּאִים וְאֶל אֵלֵיהֵמָה לִפְנִימָה לַשַּׁעַר סָבִיב סָבִיב וְכֵן לָאֵלַמּוֹת וְחַלּוֹנוֹת סָבִיב סָבִיב לִפְנִימָה וְאֶל־אַיִל תִּמֹרִים: וַיְבִיאֵנִי אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה וְהִנֵּה לְשָׁכוֹת וְרִצְפָה עָשׂוּי לֶחָצֵר סָבִיב סָבִיב שְׁלֹשִׁים לְשָׁכוֹת אֶל־הָרִצְפָה:

תרגום

וּמְשַׁח יַת תַּרְעָא מֵאִיגַר תְּוָא לְאִיגָרֵיהּ פּוּתְיָא עַסְרִין וְחַמְשָׁא אַמִּין תְּרַע לָקֳבֵיל תְּרַע: וַעֲבַד יַת אֲלַיָא שִׁתִּין רוּמְהוֹן אַמְּתָא חֲדָא וְעַל אֲלָא דְדָרְתָא דְתַרְעָא סְחוֹר סְחוֹר: וְקֳדָם תַּרְעָא מְצִיעָאָה דִי קֳדָם אוּלַמָּא דְתַרְעָא גַוָאָה חַמְשִׁין אַמִּין: וְכַוִּין סְתִימָן לְתַוַיָּא וְלַאֲלֵיהֶן מִגָיו לְתַרְעָא סְחוֹר סְחוֹר וְכֵן לְאוּלַמַיָא וְכַוִּין סְחוֹר סְחוֹר לְגָיו וְעַל אֲלָא כוֹתַרְתָּא: וְאַעֲלַנִי לְדָרְתָא בָּרַיְתָא וְהָא לִשְׁכַן וְרִצְפְּתָא עֲבִיד לְדָרְתָא סְחוֹר סְחוֹר תְּלָתִין לִשְׁכַן עַל רִצְפְּתָא:

מסורה

ובכל שאר קריא' אית ט' אל פני וסימ' נמסר כסדר משפטים ולעיל בסיפרא דא סימן י"ו: אל הרצפה ל' וחד על הרצפה ואינון כן א"ב מן חד חד חד אל וחד על ול' דכוו' וסימ' בכסר' רבתא בערך אל:

רדק

וימד את השער מגג התא לגגו · פי' רש"י ז"ל מגג התא שבצפון השער לגג התא שבדרום השער כ"ה עובי כותל התא וכן עובי כותל התא שמצד השני הרי עשר ושתי אמות ומחצה שהוא משוך מחלל הפתח לכאן וכן לכאן הרי ט"ו וחלל הפתח עשר אמות הרי כ"ה ואם כפירושו למה אמר וימד את השער היה לו לומר וימד מגג התא האחד לגג התא האחר שכנגדו למה זכר שער ועוד המדות האלה כבר זכרם בפרט למה חזר לומ' אותם בכלל ועוד כי יונתן תרגם מגג התא מאגרי תוי' לפון רבים לומר כי על כל התאים אמר ותא הוא שם כלל · ושער ו' לגגו הוא כנוי השער ולא התא כי לא זכרו ואף על פי שיש לקיימו כי מצאנו כמו זאת הוא עמו הראובני והגדי והאמת כי המדות האלה אשר בבניה זו אינם מבוררות אצלינו כי הם בבניה העתידה ומה שמפרש אדם בהם לפי סברא אין לסמוך עליה' ומה שנמצא מהם בקבלה במסכת מדות או בתרגום יונתן נקבל והאחר יהיה מונח במקומו עד שיבא אליהו וכן אמרו רז"ל במקצת דברים מזו הנבואה פרשה זו עתיד אליהו לדרשה כלומר שאין אנו יודעים לדרשה ואפשר כי התאים האלה היו צרים מלמעלה לפיכך חזר למדוד גבי התאים עם גג השער והאילים והאולם כ"ה רחב כי לפי מדתם מלמטה הם יותר וכן כאמר בשאר השערים עם התאים והאילים והאולמים רחב עשרים וחמשה ואורך חמשים ואולי היו שם אולמים אחרים לבד האולם הנזכר: פתח נגד פתח · פתח שער זה כנגד פתח שער שלפנים ממנו של עזרת נשים ושל עזרת ישראל ורש"י ז"ל פירש פתח התא שאצל השער שבדרום מכוון כנגד פתח התא שאצל השער שבצפון: ויעש את אילים ששים אמה · בקצת נוסחאות מן התרגום מצאתי ועבד אילא שתין אמין קומיהון ובקצת נוסחאות אילא שתין אמין רומיהון אמתא חדא: ואל איל החצר השער סביב סביב · פירוש וכן לכל אילי החצר שהם אילי השער סביב כן היה להם המדה הזאת והאיל עומד במקום שנים ואמר איל דרך כלל במקו' אילים כי חמשה שערים היו בחומת הר הבית בבנין בית שני כמו שאמר במסכת מדות חמשה שערים היו להר הבית שני שערי חולדה מן הדרום משמשים כניסה ויציאה כורה פירוש שם איש מן הצפון לא היה משמש כלום שער מזרחי עליו שושן הבירה במערב כורה שבו שורף כהן את הפרה פרה וכל משעריה יוצאים להר המשחה ואמר בזה הפסוק כי כמו שהיו אילים לשער מזרחי כן היו לכל השערים סביב: ועל פני השער האיתון · כן כתיב וקרי האיתון והוא כמו המלות ההפוכות כבש כשב שמלה שלמה לא ידעתי דעת המתרגם שתרגם תרעא מציעאה ואפשר לפי שלשער מזרחי הזה של הר הבית היו לו שני פשפשין אחד מימינו ואחד משמאלו לפיכך קרא השער אמצעי ואפשר כי איתון מענין אתא בקר ומזה השער היו נכנסים הבאים לעזרה להתפלל לפי שהיה מזרחי ומכוון כנגד פתח ההיכל אמר כי על פני השער הזה כלומר מפני השער מחוץ עד לפני אולם השער הפנימי היה חמשים אמה אורך כמו שמנה בשאר השערים ארך חמשים אמה ורחב עשרים וחמש עם התאים והאילים והאילמים כלומר משפת השער החצוני עד איל השער הפנימי שהוא האולם חמשים אמה: על לפני אולם · כמו עד וכן על המעברות כמו עד ורש"י ז"ל פירש ועל פני השער גובה השער ואמר ומגובה שאר השערים שבענין שהם חמשים אמה אני לומר שעל פני האמור כאן היא גובה וכן פי' למטה חמשים אמה ארכו גבהו ואני תמיה על פירושו כי בכל הענין אינו אומר על גובה השערים מדה וכן בבנין בית שני לא היה שער שהיה גבוה חמשים אמה כי כל השערים רחבן עשר וגובהן עשרים חוץ משל אולם שהיה גובהו ארבעים ואנה מצא לשון אורך שענינו גובה אין זה כי אורך הוא מדת השטח וגובה הוא מדת הרום או העומק ומה שאמר במדת העמודים בבנין שלמה שאמר בספר מלכים קומה ובדברי הימים אורך כבר פי' שם כי בדברי הימים ספר מדתן בעת יציקתן בקרקע שהוא מדת השטח לפיכך אמר אורך ובעת שהעמידן וספר מדתן אמר קומה כי כן היה: וחלונות אטומות סתומות · ואינו אומר שהיו סתומות מכל וכל כי לא יקרא חלון אם אינו פתוח אלא פי' אטומות כפי' חלוני שקופים אטומים בבנין שלמה שפירושו שהיו רחבות מבחוץ וצרות מבפנים והנה לא אמר אלא אטומות ר"ל שהיו צרות מבפנים ויונתן לא ביאר הענין ולא תרגם אלא סתימן ובבנין שלמה אמר פתיחן מלגיו וסתימן מלבר: אליהמה · כמו אליהם והה"א נוספת על מ"ם הרבים וכן אחר נו"ן הרבות בעיתיהנה כסתותיכנה ולתאים היו אילים ואמר כי היו חלונות בקירות התאים וכן באילי לפנימה לשער סביב וכן לאילמות לתאים ולאילים שהיו לפנים מן השער הזה וכן לשאר השערים שהיו סביב שהיו להם אילים ואילמים היו להם חלונות אטומות אילמות כמו אלים שהוא רפה: וחלונות סביב סביב לפנימה · החלונות שהיו סביב לפנימה ר"ל החלונות שהיו סביב לצד פנים היו ולא לצד חוץ החומה: ואל איל תמרים · ואל כל איל ואיל היו תמרים ותרגם יונתן כותרתא ובבנין שלמה תרגם צורת דקלין ואפשר שהיו עשוים על צורת דקלים כותרות על ראשיהן: ויביאני אל החצר החיצונה · היא עזרת נשים כי עד הנה היה בהר הבית ועתה אמר שהכניסו בעזרת נשים וקראה חצונה לפי שהיא חצונה מעזרת ישראל: והנה לשכות · ואחר כך אמר כמה היו אלא שספר בתחלה כי על רצפה היו בנויות ובבנין בית שני לא היו אלא הלשכות: ורצפה · ידוע כמו על בהט ושש שרוצפין הקרקע באבנים ואמר עשוי לשון זכר ורצפה לשון נקבה טעם עשוי על הבנין ואחר שאמר הרצפה התחתונה נראה שהיה בה רצפה עליונה ותחתונה והתחתונה היתה על הקרקע והעליונה בנויה על גבי העמודים גזוזטרא ואפשר שמעין אותה בנו בבנין בית שני גזוזטרא בעזר' נשי' הוא פי' במסכת מדות וחלקה היתה בראשונה והקיפוה גזוזטרא שהנשים רואות מלמעלה והאנשים מלמטה כדי שלא יהיו מעורבין: אל הרצפה · כמו על וכן אל ההרי' לא אכל:

והרצפה

והרצפה אל כתף השערים. והרצפה שעליה הלשכות היתה עשויה בעבר השערים מזה ומזה פירוש כתף צד ועבר כמו ולכתף הסכיתי לעומת אורך השערים. כמו שאמר שהיה אורך כל השערים חמשים אמה ובזה כלל מדת אורך ורחב השערים כמו שכתוב למעלה בשער הבית חמשים ארכו ועשרים וחמש רחבו כמו שפירשנו למעלה הרצפה התחתונה עליה

והרצפה אל כתף השערים. גובה שערי החצר היה מפסיק העלייה שלא היתה מסבבת כל החצר והיא לכתפות השער מזה ומזה כנגד גובה השערים: הרצפה התחתונה. כשתכנית תיבה זו מכל תחתונה שמקרא שבכל מקום הטעם בג"ן וזה בת"ו לומר לנו שאין תחתונה זו רצפה שתחת אחרת אלא רצפה אחת היא

דרך הצפון ו' בקריא' וסימ' והשער אשר פניו דרך הצפון' פני דרך הצפון. והלשכה אשר פניה' ופתח הצלע למנח. ויוציאני אל החצר החיצונה. ודרך לפניהם: כדד ה' בקריא' וסימ' כי כדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן. והשער אשר פניו' מדד רוח הקדים בקנה המדה. מדד רוח הצפון חמש מאות. את רוח

והרצפה אל כתף השערים לעמת
ארך השערים הרצפה התחתונה:
וימד רחב מלפני השער התחתונה
לפני החצר הפנימי מחוץ מאה אמה
הקדים והצפון: והשער אשר פניו
דרך הצפון לחצר החיצונה מדד
ארכו ורחבו: ותאו שלושה מפו
ושלשה מפו ואלו ואלמו היה
כמדת השער הראשון חמשים אמה
ארכו ורחב חמש ועשרים באמה:
וחלונו ואילמו ותמרו כמדת השער
אשר פניו דרך הקדים ובמעלות
שבע יעלו בו ואילמו לפניהם:
ושער לחצר הפנימי נגד השער
לצפון ולקדים וימד משער אל
שער מאה אמה: ויולכני דרך
הדרום והנה שער דרך הדרום
ומדד אילו ואילמו כמדות האלה:
וחלונים לו ולאילמו סביב סביב
כהחלנות האלה חמשים אמה ארך
ורחב חמש ועשרים אמה: ומעלות
שבעה עלותו ואילמו לפניהם
ותמרים לו אחד מפו ואחד מפו אל
אילו: ושער לחצר הפנימי דרך
הדרום וימד משער אל השער דרך
הדרום מאה אמות: ויביאני אל
חצר הפנימי בשער הדרום וימד
את השער הדרום כמדות האלה:
ותאו ואלו ואלמו כמדות האלה
וחלונות לו ולאלמו סביב סביב
חמשים אמה ארך ורחב עשרים
וחמש אמות: ואלמות סביב
סביב ארך חמש ועשרים אמה
ורחב חמש אמות: ואילמו אל
חצר החיצונה ותמרים אל אילו

ורצפתא לעיברא דתרעיא לקביל
אורכא דתרעית ריצפתא ארעיתא:
ומשח פותיא מן קדם תרעא
מציעאה דקדם דרתא גויתא
מבר מאה אמין למדינחא ולצפונא:
ותרעא דפתיח לאורח צפונא
לדרתא בריתא משח אורכיה
ופותיה: ותווהי תלתא מכא
ותלתא מכא ואלוהי ואולמוהי
הות כמשחת תרעא קדמאה
חמשין אמין אורכיה ופותיא
עסרין וחמש אמין: וכווהי
ואולמוהי וכותרתיה כמשחת
תרעא דפתיח לאורח מדינחא
ובדרגין שבע סלקי ביה ואולמוהי
קדמיהון: ותרעא לדרתא גויתא
לקבל תרעא דפתיח לציפונא
ולמדינחא ומשח מתרע לתרע
מאה אמין: ואובלני באורח
דרומא והא תרעא חד פתיח לאורח
דרומא ומשח אלוהי ואולמוהי
כמשחתא האילין: וכווין ליה
ולאולמוהי סחור סחור כבוויא
האילין חמשין אמין אורכא ופותיא
עסרין וחמש אמין: ודרגין שבעא
דרגוהי ואולמוהי קדמיהון ו
וכותרן ליה חדא מכא וחדא מכא
על אלוהי: ותרעא דדרתא
גויתא באורח דרומא ומשח מתרע
לתרע באורח דרומא מאה אמין:
ואעלני לדרתא גויתא בתרע
דרומא ומשח ית תרע דרומא
כמשחתא האילין: ותווהי ואלוהי
ואולמוהי כמשחתא האילין וכוין
ליה ולאולמוהי סחור סחור חמשין
אמין אורכא ופותיא עסרין וחמש
אמין: ואולמיא סחור סחור
אורכא עסרין וחמש אמין ופותיא
חמש אמין: ואולמוהי לדרתא
בריתא וכותרן על אלוהי ו

אחר שהיתה בנויה על כתף ה השערים: וימד רחב מלפני השער התחתונ'. כמו התחתון וה"א נוספת לפיכך המלה היא מלעיל הטע' בתי"ו כי שער הוא לשון זכר וקרא תחתונה שער החצר החיצונה הזו שהיא עזרת נשים לפי שהיא תחתונה כנגד שער החצר הפנימי שהוא עזרת ישראל כי עזרת ישראל גבוהה מעזר' נשים כי ההר היה משופע ועולה והרי אמר הנה כי בשבע מעלו' יעלו בו ומדד הרוחב שהיה בין שער זה לשער החצ' הפנימי מאה אמה מחוץ החצר הפנימי כלומר המדה היתה מחוץ לא עם השער הפנימי לפיכ' אמר לפני החצר הפנימי כלומר עד לפני החצר: הקדי' והצפון. זו המדה היתה למזרח ולצפון: והשער אשר מדד גם כן אורך ורוחב של שער הצפוני של עזרת נשים: ותאו. כל אילו ותאו וחלונו ואילמו חסרים יו"ד הרבוי בכתובי: שלשה מפו ושלשה מפו. שניהם כתובים בוי"ו: כמדת השער הראשון. הוא שער הר הבית כמו שפירשנו למעלה כי מדת ארכו חמשים אמה ורחבו עשרים וחמש אמה: וחלונו. ובמעלות שבע יעלו בו. בשבעה מעלות יעלו מעזרת נשים לעזרת ישר' ובנו בו על השער ובבנין בית שני שבנו במסכ' מדות וט"ו מעלות עולות מתוכם לעזרת ישר' כנגד ט"ו שיר המעלו' שבתילים שעליהם הלוים עומדים בשיר: ואילמו לפניהם. לפני המעלו' היו אילמו כיקודם שיכנס לאילמים היה עולה במעלות: ושער לחצר הפנימי. אמר כי שער עזרת ישראל שהוא חצר הפנימי היה כנגד השער רוצה לומר השער החיצון של עזרת נשים לצפון ו ולקדים היו זה כנגד זה והיו מאה אמה מזה לזה כמו שאמרנו ל למעלה: ויוליכני. בעזרת נשי' הוליכו דרך הדרום ומבואר הוא: וחלונים. כהחלונות האלה. עם ה"א הידיעה כמו להגיד אשר בא אליו בהשמים חסדך כהיום הזה והדומים להם וים בודרם כהחלונות כהה חלונות כלומר חלונות כהות צרות מבפנים ו ורחבות מבחוץ כלומ' לא לאורה אכי צריך: ומעלות שבעה עולותיו. כמו מעלותיו כלומר במעלות שבעה היו עולים גם כן בשער הדרו' מעזרת נשים לעזרת ישרא': ותמורי' לו. פירשנוהו: אחד מפו ואחד מפו. שניהם כתובי' בוי"ן: ושער לחצר הפנימי. הוא עזרת ישראל כמו שפירשנו: ויביאני. את השער הדרום. כמו הדרומי ובא הסמיכות עם ה"א הידיעה כמו הלשכות הממלכות הארץ והדומים להם: ותאו. מבואר הוא: ואלמות סביב סביב. היו אלמות בנויות סביב הקיר או בחלל הקיר: ארך חמש ועשרים אמה. בין כלם היו מחזיקות בארך הקיר חמש ועשרים: ורוחב חמש אמות. כל אחד רוחב חללו חמש אמות וזה לא זכר בחצר החיצונה: ואילמו אל חצר החיצונה. אמר כי אילמיו של חצר הפנימי היו בולטו' אל החצר החיצונה לא כמו שהיה בחצר החיצונה שהיא עזרת נשים שאיליו ואילמיו מבפנים: ומעלות

ותחתיתה של רצפה היה לעומ' גובה השער וה"א של תחתונה כה"א של ביתה וכה"א של ע עזרתה ושל חלא"ת שהן יתירות: וימד רחב. חלל עזרת נשים: מלפני השער התחתו'. זה השער המפורש למעלה: לפני החצר הפנימי. עד עזרת ישראל: הקדי' והצפון. לשתי רוחותיה חללה מאה: מדד ארכו ורחבו. כמדת שער הקדי' כך מפור' בענין: חמשים אמה ארכו. גבהו: ורחב חמש ועשרים. מגג התא לגגו: ואילמיו לפניה'. ואולם השער לפני המעלות קודם שיכנס לאולם היה עולה ב במעלות: ושער לחצר הפנימי. לעזרת ישר' נגד השער. החצונה מכוונים: וימד משער. התחתון עד העליון מאה אמה הוא רחב חלל עזרת נשים: ויוליכני דרך הדרום. לחצר החצונה: כהחלונות האלה. דרש רבי תנחומא ה"א יתירה זו לשון כהה ח חלונות כהות רחבות מבחוץ וקצרות מבפנים לומר לא לאורה אני צריך שכל חלונות ה העשויין להכניס אורה קצרות מבחו' ומרחיבו' מבפנים: עולותיו. כמו מעלותיו: אל אילו. על ראש האיל היה ד דקל מצוייר: וימד את השער הדרום. של חצר הפנימי: ואילמו. ארבעתן כלפני סביב סביב הכותל היה עשוי אולמים אולמי' ככבשן בעוביו ואילמות הללו היו מבפנים כי התאים היו מבחוץ ושפה תאי' וכותליהם וט"ו אמו' של רחב השער עולים ל למנינם ואחת אמה וכל החצ' הפנימי אינו לא מאה על מאה כמו שמפור' בענין: ואילמיו אל החצר החצונה. אולמו של שער הפנימי לא היה לצד פני' כמו שהיו אולמו של שער החצונה אלא מבחוץ היה בולט: אורך

הדרום מ' דד' סב אל רוח הים מדד: דרך הדרום ז' בקריא' וסימ' ויולכני דרך הדרום ב' בפסוק. ושער לחצר הפנימי ב' בפסוק: וידבר אלי זה הלשכה. ופניהם דרך הדרום אחד. וכפתחי הלשכות: אמות ו' סף בבנינה וסימ' ארך השער שלש עשרה. ושער לחצר הפנימי דרך הדרום. ותאו ואיליו ואילמיו כמדו' האלה קדמא דעניגא. ואלמות סביב סביב. ובא לפנימה וימד איל הפתח' אל פני ארך אמות המאה.

רש"י

הארך חמשים אמה ׃ גבהו חמשים אמה ׃ ואיליו לחצר החצונה אשפשו"ו ארקא"ש בלע"ז אולם השער קרוי אילים כאן ׃ ולשכה ׳ היתה אצל שער הצפוני בעזרת ישראל ׃ ופתחה ׳ של לשכה אל אילי השער לצד השער ׃ באילים השערים ׳ יש בפרשה פסוקים קורין לכתפות השער אילים מ"ייכסלים בלע"ז ׃ שם ידיחו את העולה ׳ הכשחטת בצפון ידיחו את העולה ירחצו את ה הקרבים ׃ ובאולם השער ׳ הצפוני ׃ שנים שלחנות׳ במזרחו ושתי׳ במערבו ואף על פי שהן היו מ מוכנין אל תוך החצר החצונה קרושין כל פנים ׃ ואל הכתף מחוצה ׳ ואל עבר פתח האולם מחוצה לחלל האולם לתוך ה חללו של פתח של כד עזרת ישראל ׃ לעולה לפתח השער הצפונה ׳ כשנכנס לתוך השער ועולה במעלות פתח ה העזרה ׃ שני שלחנות׳ לכתף הפתח למזרח או למערב ׃ ואל כתף האחרת ׳ אשר לפתח האולם שנים שלחנות ׃ אליהם ויניחו את הכלים ׳ עליהם מניחין הסכינין והמזרקות שמקבלין בהם את הדם שיהו מוכנים לשוחטים שם קדשי קדשים בצפון ׃ והשפתים טופח אחד ׳ עוקליות של ברזל קבועין בעמודי ננסין סביבות המטבחים ב בצפון לתלו׳ ולהפשיט בהם את הקדשי׳ הוא ששנינו בפסחים א אונקליות של ברזל היו קבועין בעמודים ו ובכתלים שבהן תולין ומפשיטין וכן תי׳ ועונקלין נפקין פסך חד ׃ מוכנים בבית ׳ קבועים בתוך חלל העזרה בבית לגיו ׃ ומחוצ׳ לשער הפנימי ׳ מחוץ לחלל אולם ה השער לתוך אויר חצר הפנימי כמו שמפורש במקרא בסופו ׃ לשכו׳ שרים ׳ לשכות לוים משוררי׳ ׃ ופניהם דרך הדרום ׳ פתחם לצד דרום ׃ אחד

רד"ק

ומעלות שמונה מעלו ׳ בשמונה מעלות היו עולין מעזרת ישראל לעזרת הכהנים ובבנין בית שני לא היו אלא ג׳ מעלות ׃ ויביאני ׳ דרך הקדים ׳ כן הביאו בשלשה הרוחות וכמו זה כן זה והכל מבואר ׃ ולשכה ופתחה באילים השערים ׳ כמו באילי השערים ובא בסמיכות עם השם כמו אולים כמו סיגים כסף והדומים להם ואמר כי ברוח הצפון היה לשכה והיה פתוח׳ באילי השערים כי לרוח צפון לצפונו של מזבח היה שחיטת הקדשים והפשטם ונתוחם כמו שאמר בתורה צפונה לפני יי׳ ׃ שם ידיחו את העולה ׳ כמו שכתוב וקרבו וכרעיו ירחץ במים ועל שלחנות של שיש היו מדיחין אותם ׃ ובאולם השער ׳ שנים ׃ הראשון בו"ו והשני בה"א ׃ לשחוט אליהם ׳ כמו עליהם וכן ואל ההרים לא אכל והדומים להם רבים ׃ העולה והחטאת והאשם ׳ כמו שכתוב בתורה במקו׳ אשר תשחט העולה תשחט החטא׳ וכן אמ׳ במקו׳ אשר ישחטו את העולה ישחטו את האשם והיה כן שלא לפרס׳ החוטאים ׃ ואל הכתף מחוצה לעולה ׳ בגבול כמו מעלה כלומ׳ מחוץ למעלות שזכר ׃ השער הצפונה ׳ כמו השער הדרום שפירשנו ׃ ארבעה ׳ אליהם ישחטו ׳ כמו עליהם ׃ וארבעה שלחנות לעולה ׳ זכר העולה לפי שהיתה תמיד וגם כן היו להניח עליהם כל כלי שאר הזבחים כמו שאמ׳ בסוף הפסוק והזבח ׃ אליהם ויניחו את הכלי׳ ׳ הו"ו נוספת כו"ו וישא אברהם את עיניו ואיה וענה והדומי׳ לו כמו שכתבנו בספר מכלול בחלק ה הדקדוק ממנו אמר כי על ארבעה שלחנות אלה היו מניחי׳ הכלים אשר ישחטו בהם העולה ואת הזבחים והם הסכינים אשר ישחטו בהם והמזרקות אשר יקבלו בהם את הדם ׃ והשפתי׳ ׳ טפח אחד מוכנים בבית סביב סביב ׳ כלי שמופתי׳ עליו הקדירו׳ והיא שפיתת שתי קדירות לפיכך נקרא בלשון שנים ויונתן תרגם ועונקלין נפקין פסך חד קבעין בעמודי בית מטבחי׳ מגו לאולמיא סחור סחור ועונקלין הם וו׳ ברזל קבועים בעמודים ובכתלים לתלות בהם וקורין עונקלין בעי׳ או באלף׳ אונקלין ובאלה השפתים היו תולין בהם הקרבנו׳ ומפשיטי׳ אותם וכן שנינו במסכת מדות בית המטבחים היה לצפונו של מזבח ועליו שמונה עמודי׳ ננסין ורביעי׳ של ארז על גביה׳ ואונקלין של ברזל קבועי׳ בהן ושלש׳ סדרים היה לכל אחד ואחד שבהם תולין ומפשיטין על שלחנות של שיש ש שבין העמודים ׃ ואל השלחנות בשר הקרבן ׳ בהעמרת קמץ הקו"ף בגעי"א וברפיו׳ הבי"ת מפני שסוא׳ הרי"ם נע מפני העמדת ה הקמץ לפיכך נרפתה הבי"ת ורבי יונה כתבו בחטיפות הקו"ף ורפיות הבי"ת ׃ ומחוצה לשער הפנימי לשכו׳ שרי׳ ׳ שער הפנימי של עזרת ישראל היה מחוץ לו כלו׳ בחלל החצר הפנימי׳ לשכות הלוים המשוררי׳ וכן תרג׳ יונתן לשכת לואי ׃ אשר אל כתף שער הצפון ופניהם דרך הדרום ׳ והיו אל כתף שער הצפון ופני הלשכות היו דרך הדרום כלומר פתחיהם לדרום וכתף השער קורא מה שאחורי השער כמו שפירשנו ׃ אחד

מסורה

שמונה ג׳ מל׳ בנביאים וסימ׳ ויעבדו בני ישראל את עגלון ׳ בשנת שמונה עשרה לנבוכד נצר תנינא דפסוק דירמיה ׳ ומעלות שמונה מעלו ׳ וכל ד"ה דכוו׳ מל׳ ׃ תאיו אליו חד מן ו׳ זוגין מן ג׳ בענין קדמא ותניינ׳ נסיב ו"ו ותליתא קרחי וסימ׳ וסאתים שערים ויאמר ׳ וסאתים שערים ויצא העם ׳ סאתים שערים ויהי כדבר ׳

יחזקאל

ומעלות שמונה מעלו ׃ ויביאני אל־החצר הפנימי דרך הקדים וימד את־השער כמדות האלה ׃ ותאו ואלו ואלמו כמדות האלה וחלונות לו ולאלמו סביב סביב ארך חמשים אמה ורחב חמש ועשרים אמה ׃ ואלמו לחצר החיצונה ותמרים אל־אילו מפו ומפו ושמנה מעלות מעלו ׃ ויביאני אל־שער הצפון ומדד כמדות האלה ׃ תאו אלו ואלמו וחלונות לו סביב סביב ארך חמשים אמה ורחב חמש ועשרים אמה ׃ ואילו לחצר החיצונה ותמרים אל־אילו מפו ומפו ושמנה מעלות מעלו ׃ ולשכה ופתחה באילים השערים שם ידיחו את־העלה ׃ ובאלם השער שנים שלחנות מפו ושנים שלחנות מפה לשחוט אליהם העלה והחטאת והאשם ׃ ואל־הכתף מחוצה לעולה לפתח השער הצפונה שנים שלחנות ואל־הכתף האחרת אשר לאלם השער שנים שלחנות ׃ ארבעה שלחנות מפה וארבעה שלחנות מפה לכתף השער שמונה שלחנות אליהם ישחטו ׃ וארבעה שלחנות לעולה אבני גזית ארך אמה אחת וחצי ורחב אמה אחת וחצי וגבה אמה אחת אליהם ויניחו את־הכלים אשר ישחטו את־העולה בם והזבח ׃ והשפתים טפח אחד מוכנים בבית סביב סביב ואל־השלחנות בשר הקרבן ׃ ומחוצה לשער הפנימי לשכות שרים בחצר הפנימי אשר אל־כתף שער הצפון ופניהם דרך הדרום

תרגום

ודרגן תמניא דרגוהי ׃ ואעלני לדרתא גויתא באורח מדינחא ומשח ית תרעא כמשחתא האילין ׃ ותווהי ואלוהי ואולמוהי כמשחתא האילין וכווין ליה ולאולמוהי סחור סחור אורכא חמשין אמין ופותיא עסרין וחמש אמין ׃ ואולמוהי לדרתא בריתא וכותרן על אלוהי מיכא ומיכא ותמניא דרגין דרגוהי ׃ ואעלני לתרע צפונא ומשח כמשחתא האילין ׃ תווהי אלוהי ואולמוהי וכווין ליה סחור סחור אורכא חמשין אמין ופותיא עסרין וחמש אמין ׃ ואלוהי לדרתא בריתא וכותרין על אלוהי מיכא ומיכא ותמניא דרגין דרגוהי ׃ ולישכתא ופיתחה באיליא דתרעיא תמן מתקנין ית עלתא ׃ ובאולמא דתרעא תרין פתורין מיכא ותרין פתורין מיכא למיכס עליהון עלתא וחטתא ואשמא ׃ ולעיברא דמיברא למסקנא במעלנא דתרע ציפונא תרין פתורין ולעיברא אוחרנא דלאולמא דתרעא תרין פתורין ׃ ארבעא פתורין מיכא וארבעא פתורין מיכא לעברא דתרעא תמניא פתורין ביניהון נכסין ׃ וארבעא פתורין לעלתא באבני גזית אורכא אמתא חדא ופלגא ופותיא אמתא חדא ופלגא ורומיה אמת חדא עליהון ויחתון ית מניא דיכסון ית עלתא בהון ונכסת קודשיא ׃ ועונקלין נפקין פשך חד קביעין בעמודי בית מטבחיא מגיו לאולמיא סחור סחור ועל פתוריא בתר קורבניא ׃ ומברא לתרעא גואה לישכת ליואי בדרתא גויתא דילעבר תרע צפונא ואפיהון לאורח דרומא

מסורה

ושמחת עולם ופדויי יי׳ ׳ ושמחת עולם ששון ושמחה ישיגון ׳ שמחת עולם תהת בשתכ׳ ׳ וסער מתחולל הנה סערת ׳ וסער גדול כה אמר יי׳ ׳ סער מתגורר הנה סערת בתרא ׳ ואתה אל תירא עבדי יעקב ׳ ואתה אל תירא עבדי יעקב ׳ אתה אל תירא עבדי יעקב ׳ ותאיו ואיליו ואילמיו ׳ ותאיו ואיליו ואילמיו ׳ תאיו איליו ואילמיו ׳ והאר פניך אלהים השיבנו ׳ והאר פניך אלהים צבאות השיבנו ׳ האר פניך יי׳ אלהים צבאות השיבנו ׃ מפה י"א כתיב ה׳ בצורת הבית וסי׳ ותא השער דרך הקדים ג׳ בפסוק קדמאה ותנינא ותליתא ׳ וגבול לפני התאות קדמאה דפסוק ׳ ושנים שלחנות ׳ ארבעה שלחנות מפה ב׳ בפסוק ׳ ויביאני אל אלם הבית ב׳ בפסוק קדמאה דפסוק ותנינא ׳ ועמודים אל האלים ב׳ בפסוק ׃ שרים ח׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בשמואל חלק ב׳ סימ׳ י"ט ׃

רדק

אחד אל כתף שער הקדים: אמר ולשכה אחת היתה אל כתף שער הקדים: פני דרך הצפון. כלומר פתוחה לצד צפון ואמר אחד לפון זכר על הלשכה והיא לשון נקבה כי הלשכה בית ובית הוא לשון זכר: וידבר אלי זה הלשכה אשר פניה דרך הדרום. לשכה אחרת היתה שם ואם לא זכרה שהיו פניה דרך הדרום לצד לשכות הלוים שזכר כי אותם היו ללוים וזו לכהנים: והלשכה. לשכה הנזכרת אשר פניה דרך הצפון: המה בני צדוק. זכר צדוק כי הוא היה כהן גדול תחילה בבית שבנה שלמה כמו שכתוב וימליכו שנית לשלמה בן דוד לנגיד ולצדוק לכהן והוא היה מבני אלעזר הכהן ולפנחס בנו ולזרעו נתנה ברית הכהונה ואשר היו מבני איתמר ירדו מן ממעלות הכהונה בקללת עלי: וימד את החצר אורך מאה אמה ורחב מאה אמה מרובעת: זה לא היה בבית שני כי אורך עזרת ישראל היה מאה ושלשים וחמש על רוחב אחת עשרה וכן עזרת הכהנים: והמזבח לפני הבית. אמר ומדד גם כן המזבח שהיה לפני הבית ולא זכר מדתו ועוד לא יזכרנו: ויביאני אל אולם הבי'. הוא אולם ההיכל: וימד אל אולם. אל חשב יוד אמר כי מדד אילי האול' אשר על פתחו מפה ומפה והיה כל אחד חמש אמות: מפה שניהם בה"א: ורחב השער שלש אמות מפו ושלש אמות מפו. שניהם בוי"ו ואמר כי רוחב שער האולם היה כדי שנשאר לו כתף אחר השער ג' אמות מן הצפון ושלש אמות מן הדרום נמצא ד' רוחב השער ארבע עשרה אמות כי אורך האולם היה עשרי' אמה טול מהם שש לכתפות השער ג' מכאן וג' מכאן נמצא רחבו של שער י"ד אמה ולאחר זה סמך לו ארך האולם כ' אמה. ארכו כנגד רחבו של היכל: ורחב י"א. כן היה בבנין בית שני כמו ששנינו במסכת מדות והאולם י"א אבל בבנין שלמ' היה כ' רחבו כארכו: ובמעלות אשר יעלו עליו. וראיתיו מגרגר במעלות אשר יעלו עליו ולא זכר כמה ובבנין בית שני שנינו במסכת מדות ושנים עשר מעלות היו שם רום מעלה חצי אמה ושלחה חצי אמה: ועמודים אל האלים אחד מפה ואחד מפה. אל האילים שזכר שהיו לאולם מפה ומפה אמר כי שנים עמודי' ראה להם: מפה. שניהם כתובין בה"א: ויביאני אל ההיכל וימד את האילים. אילי שער ההיכל והיו עשויין כמין כפה מלמעלה והיה רחבו של כל איל שש אמות: רחב האהל. רחב הכפה היה שש אמות והכפה קורא אהל ויונתן תרגם ופותיא דמשכנא: ורחב הפתח עשר אמות. רחב פתח ההיכל: וכתפות הפתח ה' אמות מפה וה' אמו' מפה. הנה עשרים כי כן היה רחבו של היכל כמו שאמר ארכו ארבעים אמה ורחב עשרים אמה: מפו. שניהם כתובים בוי"ו: ובא לפנימה. לפני ולפנים של הדביר: וימד איל הפתח שתים אמות. רוצה לומר שני אילי הפתח מזה ומזה כל אחד היה רחבו שתים אמות: והפתח שש אמות. שהוא של פתח שש אמות ורחבו שבע: וימד. אל פני ההיכל. כי כן היה רחבו של היכל עשרי' אמה וכן היה הדביר שבנה שלמה וכן היה בבית שני: וימד קיר הבית שש אמות. כותל ההיכל: ורוחב הצלע. מלרע וכן צלע אל צלע והצלע הוא חדר והוא היציע הנזכר בבנין שלמה ותרגם יונתן מתכיתה וכן תרגמו שם ועני' בבין הצלעות הנה כמו שהוא שם לא שהוא כפול בגלות שוכות אלא שהיציע התחתונה אמר הנה ד' אמות ושם חמש אמות והצלעות האלו בג' כותלי הבית מחוץ מערב צפון ודרום וזהו סביב: והצלעות צלע אל צלע שלש ושלשים פעמים. אל כמו על כי א על זו היו בנויות כמו שאומר במלכים שלש ושלשים

רשי

אחד אל כתף שער הקדים. לשכה אחת אל כתף שער הקדים: פני דרך הצפון. ופתחה לצד צפון: לכהנים. משמרתי שבית כמדומה הם הלוים המשוררים: וימד את החצר. חלל עזרת ישראל לפני האולם וההיכל: אל אולם הבית. אולם ההיכל: וימד אל אולם. כמו איל אולם שתי כתפות הפתח הרואה את המזרח מדד מן המזרח למערב. ואני הלואתב מבאתי בפירושים אחרים כמו שהעתקתי ורוחב השער ג' אמות מפה וג' הוא עובי האיל הצפוני בתוך חלל הפתח למערב וכן עובי האיל הדרומי לתוך חלל האולם למערב ואף על פי שלך שנינו כותל אולם חמש ואולם אחת עשרה של לעתיד לבא אינו אלא שלש שאולם בית שני כן: חמש אמות. ואף של בית שני היה כן שכן שנינו כותל האולם חמש והאולם אחת עשרה אלא שבאולם בית שני לא היו כתפות לפתח לצפון ולדרום שהיה רחב הפתח עשרים אמה כרחב האולם וכאן כתוב ורחב השער שלש אמו' מפה ושלש אמות מפה ואיני יודע לסדר פירו' אלא לרוחב כתפות הפתח שלש אמות שמוקמין חלל הפתח מכא' ושלש אמו' מכאן: אורך האולם עשרים אמה. כנגד רחב ההיכל: ורוחב עשתי עשרה. מן המזרח למערב: ובמעלו' אשר יעלו אליו. ובמעלות היה הדרך אשר בהם יעלו אליו כמו ששנינו בין האולם ולמזבח עשרים ושתים אמה ושתים עשרה מעלות היו שם רום מעלה חצי אמה: ועמודים אל האילים. תחת יכין ובועז שהיו במקדש ראשון: שש אמו' רחב. הוא עובי כותל ההיכל שבין ההיכל לאולם: רחב האהל. רחב האולם שהוא ברחבו של אולם ובאורכו של היכל. בפירושים אחרים רחב האהל אהלו של פתח: וכתפו' הפתח חמש אמו'. שההיכל רחבו כ' אמה ורחב הפתח י' נמצאו כתפותיו מפה ומפה של חמש חמש: ובא לפנימה. אל המחיצה המפסקת בין ההיכל לקדש הקדשי': וימד איל הפתח. עוביו שתים אמות אין זה סוה לאמה טרקסין: והפתח שש אמות. אי איכול לפרשו אלא לגבהו: אל פני ההיכל. על פני רחבו של היכל: את קיר הבית. כותל מערבי: ורחב הצלע. אפכר"ן בלע"ז התא של אחריו ארבע אמות חללו ושל בית שני היה שם ועל כרחך בית זה לעתיד לבא שהרי בבית שני לא היתה חומה מפסקת לבית קדשי הקדשים: צלע אל צלע. תא אל תא ותא על תא: שלש ושלשים פעמים. ובבית שני היו שלשי' ושמונה חמש עשרה בצפון וט"ו בדרום ושמנה על חמשה וחמש' על גביה' ושמו' במערב הוא צלע יציע הוא תא ואו' אני שהתאי' שבצפון ובדרום כך סדרן שכל אחד ואח' ארכו י"ב אמה הרי ס' אמה לחמש תאים וה' כתלי' של ה' ה' אמה הרי פ"ה ורחב ה' אמות של המזבח פירכסת כ' אמה של אורך הכותל וכן לדרום ושבמערב אחד ע"ב אחד ושלישי על גביהן ואורכן על גביהן כ' אמה כנגד רחב בית קדשי הקדשי' הרי י"א בכל סדר וכן ת"י חד עשר בסדרא: ובאת

זחי' א' כתיב ה' וב' כתיב וי"ו וסימ' נמסר במלכים חלק ב' סימן ו': הקרבי' ג' כליש' וסי' אתם קרבים היום. והלשכה אשר פניה דרך הצפון. קדש מן הארץ הוא לכהנים: והמזבח ב' וסימ' והמזבח נקרע וישפך: וימד את החצר ארך: אליו כלהון חס' בבניינא בסא מל' וסים' ובמעלות אשר יעלו אליו. וכל קריא' דכות' אליו מל'

אחד אל כתף שער הקדים פני דרך הצפון: וידבר אלי זה הלשכה אשר פניה דרך הדרום לכהנים שמרי משמרת הבית: והלשכה אשר פניה דרך הצפון לכהנים שמרי משמרת המזבח המה בני צדוק הקרבים מבני לוי אל יהוה לשרתו: וימד את החצר ארך מאה אמה ורחב מאה אמה מרבעת והמזבח לפני הבית: ויבאני אל אלם הבית וימד אל אלם חמש אמות מפה וחמש אמות מפה ורחב השער שלש אמות מפו ושלש אמות מפו: ארך האלם עשרים אמה ורחב עשתי עשרה אמה ובמעלות אשר יעלו אליו ועמדים אל האילים אחד מפה ואחד מפה: ויביאני אל ההיכל וימד את האילים שש אמות רחב מפו ושש אמות רחב מפה רחב האהל: ורחב הפתח עשר אמות וכתפות הפתח חמש אמות מפו וחמש אמות מפו וימד ארכו ארבעים אמה ורחב עשרים אמה: ובא לפנימה וימד איל הפתח שתים אמות והפתח שש אמות ורחב הפתח שבע אמות: וימד את ארכו עשרים אמה ורחב עשרים אמה אל פני ההיכל ויאמר אלי זה קדש הקדשים: וימד קיר הבית שש אמות ורחב הצלע ארבע אמות סביב סביב לבית סביב: והצלעות צלע אל צלע שלוש ושלשים פעמים ו

חד לעיבר תרע מדינחא אפי אורח ציפונא: ומליל עימי דא לשכתא דפתיתא לאורח דרומא לכהניא נטרי מטרת ביתא: ולישכתא דפתיח לאורח ציפונא לכהניא נטר מטרת מרבחא אינון בני צדוק דקריבין מבני לוי לפולחנא דיי לשמשא קדמוהי: ומשח ית דרתא אורכא מאה אמין ופותיא מאה אמין מרבע ומדבחא די קדם ביתא: ואעלני לאולמא דביתא ומשח אלא דאולמא חמש אמין מיכא וחמש אמין מיכא ופותיא דתרעא תלת אמין מיכא ותלת אמין מיכא: אורכא דאולמא עסרין אמין ופותיא חד עסרי אמין ובדרגין דסלקין ליה ועמודי על אליא חד מיכא וחד מיכא: ואעילני להיכלא ומשח ית אליא שית אמין פותיא מיכא ושית אמין פותיא מיכא פותיא דמשכנא: ופותיא דתרעא עסר אמין וכתפי תרעא חמיש אמין מיכא וחמיש אמין מיכא ומשח אורכיה ארבעין אמין ופותיא עסרין אמין: ועל לגיו ומשח אלא דתרעא תרתין אמין ותרעא שית אמין ופותיא דתרעא שבע אמין: ומשח ית אורכיה עסרין אמין ופותיא עסרין אמין די קדם היכלא ואמר לי דין בית קודש קודשיא: ומשח כותלא דביתא שית אמין ופותיא דמחיצתא ארבע אמין סחור סחור מקף לביתא סחור סחור: ומחיצא מחיצא על מחיצא תלתין ותלת זמנא עסרי בסידרא

במ"ג חס' וסימ' למה קשרתם כלכם. עבור בתוך העיר. רוץ דבר אל הנער הלז. וכא א"ר בקריא' וסי' נמסר בשמואל כ' סימ' י"ו וישעיה סימ' מ"ו: שלוש ה' מל' וסימ' על כה הכית את אתנך. שלוש ערים תבדיל לך קדמ' דמשנה תורה. שלוש פעמים בשנה דראה' והצלעו' צלע אל צלע. והמזב' עץ שלוש אמו'. וכל כתו' דכות' מל':

וראיתי י״ב וסי׳ וראיתי את הדם ופסחתי עליכם · וראיתי כה והגדתי לך · וראיתי לבית גבה · וראיתי והנה עליה׳ גידים ובשר עלה · וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלו׳ · וראיתי כי אין טוב מאשר ישמח האדם · וראיתי אני את כל עמל ואת כל כשרון · וראיתי את כל מעשה האלהים · כי איככה אוכל וראיתי ב׳ בפסוק · וראיתי אני

וּבָאוֹת בַּקִּיר אֲשֶׁר לַבַּיִת לַצְּלָעוֹת סָבִיב סָבִיב לִהְיוֹת אֲחוּזִים וְלֹא יִהְיוּ אֲחוּזִים בְּקִיר הַבָּיִת׃ וְרָחֲבָה וְנָסְבָה לְמַעְלָה לְמַעְלָה לַצְּלָעוֹת כִּי מוּסַב הַבַּיִת לְמַעְלָה לְמַעְלָה סָבִיב סָבִיב לַבַּיִת עַל כֵּן רֹחַב לַבַּיִת לְמָעְלָה וְכֵן הַתַּחְתּוֹנָה יַעֲלֶה עַל הָעֶלְיוֹנָה לַתִּיכוֹנָה׃ וְרָאִיתִי לַבַּיִת גֹּבַהּ סָבִיב סָבִיב מְיֻסְּדוֹת הַצְּלָעוֹת מְלוֹ הַקָּנֶה שֵׁשׁ אַמּוֹת אַצִּילָה׃ רֹחַב הַקִּיר אֲשֶׁר לַצֵּלָע אֶל הַחוּץ חָמֵשׁ אַמּוֹת וַאֲשֶׁר מֻנָּח בֵּית צְלָעוֹת אֲשֶׁר לַבָּיִת׃ וּבֵין הַלְּשָׁכוֹת רֹחַב עֶשְׂרִים אַמָּה סָבִיב לַבַּיִת סָבִיב סָבִיב׃ וּפֶתַח הַצֵּלָע לַמֻּנָּח פֶּתַח אֶחָד דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן וּפֶתַח אֶחָד לַדָּרוֹם וְרֹחַב מְקוֹם הַמֻּנָּח חָמֵשׁ אַמּוֹת סָבִיב סָבִיב׃

ל׳ ומל׳ · ב׳ וכתב׳ ומל׳ · ל׳ · ל׳ · ל״ב · ג׳ מוסדות · ל׳ · ל׳ וחד למנח · ה׳ · ל׳ · ל׳

קביעין בכתלא דמגיו למחיצא סחור סחור למהוי רישי שריתא נייחין על זיזא ולא יהון שריתא מעברן בכתלי ביתא : ופותיא מסיבתא וסלקא לעילא לעילא מן מחיצא ארי מקפא ביתא לסלקא לעילא לעילא סחור סחור לגיו על כן פתי ביתא מלעילא וכן במסיבתא סלקין מן ארעיתא לעיליתא באורח מציעתא : וחזית לביתא רומא סחור סחור משכללן מחיצא משחת קניא שית אמין רווח : פותיא דכתלא דמחיצתא דלברא חמש אמין ואתר שביק בית מחיצא דלגיו : ובין לישכתא פותיא עסרין אמין כחו סחו מקף לבית סחור סחור : ותרע דמחיצתא לאתר שביק תרעא חד פתיח לאורח ציפונא ותרעא חד פתיח לדרומא ופותיא דאתר שביק חמש אמין סחור סחור :

דניאל לבדי את המראה · והנה שנים אחרים : מנח ל׳ בית צלעות אשר לבית · למנח ל׳ ופתח הצלע · והמנח ל׳ חמש אמות סביב : ופתח ה׳ בקריא׳ וסי׳ ההבה בצדה תשים · ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה · וקדמאת ותליתאה דופתח הצלע · ופתח הבית דלתותיו :

ובאות בקיר אשר לבית לצלעות · קורות עליות היציעים היו ראשיהם של צד מחיצת התאים החצונה באות ונוקבות בקיר בגדו הפנימי וזהו אשר לבית לצלעות בגדו אשר לתוך התאים וזהו להיות אחוזים בקיר הבית קבועים בחוזקה מופלים בלע״ז : ולא יהיו אחוזים בקיר הבית · ראשיהם של צד קיר ההיכל היו באות ונוקבות על כנסיות שהיה קיר ההיכל בולט לתוך התאים כמו שאמור בבנין שלמ׳ כי מגרעות נתן לבית סביב חוצה היציע התחתונה חמש באמה רחב חללה ועליונ׳ שש שהיה כותל ההיכל כונס מלמעלה אמה לפיכך חלל התיכונה שש באמה רחבה והשלישית שבע באמה רחבה והיא היתה עליה של תיכונה שהיה כותל ההיכל כונס לתוכו אמה מלמעלה ואף אלו היו כמותן וזהו שאמור ולא יהיו אחוזים בקיר הבית לא היו נוקבין בקיר ההיכל כ״א ראשי קורות כמונחים הקבועים בכותל גבוה שנוקבי׳ הכותל ותוקעי׳ ראשי הקורות בנקבי׳ : ורחבה · והצלעות היו הולכין ומרחיבין למעלה כמו שפירשתי האמצעית רחבה מן התחתונה אמה וכן העליונה מן האמצעית אמה : ונסבה למעלה למעלה · ומוסב׳ מסיבת מקורין וי״ן בג׳ של בנין אבנים היא כמין עמוד ומעלו׳ עולות בו והעולה בהם דומה לו כהולך ומקיף סביבו׳ עמוד אבני׳ ובלשון אשכנז קרוי אוידלשט״ין והוא שאמו׳ בבנין שלמה ובלולים יעלו אל התיכונה אף הוא מתורגם ובמסיבתא כמו ונסבה למעלה למעלה מסיבה עולה למעלה למעלה עד גג העליון התא כמו שהוא מפר׳ והולך שהמסיבה עולה מן התחתון לאמצעי ומן האמצעי לעליון : כי מוסב הבית לצלעות למעלה למעלה סביב סביב לבית על כן רחב הבית למעלה · על כן שאמרנו ורחבה למעלה למעלה רחב בית תוך הצלעות למעלה העליונה רחבה מכולן : וכן התחתונה · ת״י וכן במסיבתא סלקין מן ארעיתא לעיליתא באורח מציעתא וכן יעלו על ידי מסיבה מן התחתונה אל העליונה דרך התיכונה : וראיתי לבית גבה · לא פירש שיעורו אבל במסכת מדות שנינו על רום מאה אמה : מוסדות הצלעות מלא הקנה · יסוד הצלעות היה מלא הקנה : שש אמה אצילה · ת״י רווח יסוד מחיצת הצלע בתוך הארץ היה רחב שש אמות אבל למעלה מן הארץ היה רחבו חמש אמו׳ כמו שמפור׳ בענין במקרא של אחריו : רחב הקיר אשר לצלע אל החוץ · מחיצ׳ התאים החיצונה לחצר היא מחיצת מערבית : חמש אמות · וכן שנינו במסכת מדות באותו כותל שהוא חמש : ואשר מונח · ומקום פנוי היה מונח במקצועו׳ הצפון והדרום שאצל המזרח והמערב שאין התאים מקיפין את כל הבית ולאותו מקום פנוי היו פתחי התאים שבמקצועות מזרחיי׳ כמו שאמור בענין ופתח הצלע למונח כי לא היו להם פתחים לתאים לא לצד החצר ולא לצד ההיכל אלא לאותן שבמקצוע מזרחית צפונית ובמזרחית דרומית היה הפתח בכותל רחבו פתוח לאותו מקום המונח ובאותו פתח נכנסין לו ומשמו לתא השני ומן השני אל השלישי וכן סביב שכן שנינו במסכ׳ מדות שלשה פתחים לכל אחד ואחד אחד לתא מן הימין ואחד לתא מן השמאל ואח׳ לתא שעל גביו ואף ת״ת כן ואשר מונח ואתר שביק : לשון אחר ואשר מונח כלומ׳ וכן אותו של צד פנים מן הצלעות לצד בית מונח מקום פנוי היה מונח בין התאי׳ ובין הבית ובאותו מקום היו פתחי התאים כמו שמפו׳ בענין ופתח הצלע למונח ורחבו היה חמש אמות כמו שהוא אומר ורחב מקום המונח חמש אמות כדפרישית לעיל שלא יהיו התאים סמוכים לבית כלל ואויר יהיה ביניהם והבית חמש אמות וכן ת״י ואתר שביק : פאת דרך הים רחב שבעים אמה · רחב הבנין לרוח מערבית מצפון לדרום שבעים אמה והא לך החשבון התא הצפוני ד׳ וכותליו עשר הרי י״ד וחמש מקום הפנוי בין התא לבית הרי י״ט רחב יסוד הכתלים היה כבלע בחלל התא ובמקום הפנוי וכותל ההיכל שש הרי כ״ה וחללו רחב כ׳ הרי מ״ה וכותל ההיכל דרומי שש הרי נ״א וי״ט של תאי הדרום סך הכל ע׳ : בית צלעות אשר לבית · נגד אויר רחב הצלעות בקרן הזוית · סביב סביב שכתוב במקום המונח אינו בד׳ פנות כמשמעו אלא כלו׳ מכאן דרום וצפון זוית דרומית מזרחית וזוית צפונית מזרחית : ובין הלשכות רחב עשרים אמה · לשכות היו בחצר החצונה בצפונה של החצר הפנימית אצל חומתה והפסק כ׳ אמה רחב בין מחיצות הלשכות למחיצות התאים שסביב היה ולא הבית כן בבנין בית שני אלא בבנין העתיד : ופתח התאים החצונים פתוחים למקום המונח פנוי בקרן זוית כמו שפירשתי : והבנין

ושלשים פעמים זו על זו היה גובהם שלש ושלשים רגלים ומדת הרגל שני טפחים ות״י תלתין ותלת חדא עסרא בסדרא ר״ל שהיו הצלעות ל״ג לשלש רוחות הבית י״א לכל רוח מסודרות זו אצל זו : ובאות בקיר אשר לבית לצלעו׳ סביב סביב · היו נכנסו׳ ראשי הקורו׳ בקיר ההיכל כמה שהיה מונח בו לצלעו׳ כמו שאמר במלכי׳ כי מגרעות נתן לבי׳ סביב חוצה : להיו׳ אחוזי׳ ולא יהיו אחוזים בקיר הבית · להיות אחוזים במקום המונח בקיר ולא בקיר שיעשו בקיר הבית חורים להיות ראשי הקורו׳ אחוזות בה כמו שאומר שם לבלתי אחוז בקירות הבית כי קיר הבית היה רחב מלמטה הולך וחסר כלפי חוץ כנגד התאים להיות ראשי הקורות אחוזים באותו מקום המונח להם : ורחבה ונסבה למעלה למעלה לצלעות · הצלעות כל מה שהיו עולי׳ למעלה היו מתרחבות במקום המונח להם בקיר כמו שאמר במלכים היציע התחתונה חמש באמה רחבה והתיכונה שש באמה רחבה וגו׳ ומה שאמר ונסבה רוצה לומ׳ כי במסיבה היו עולים למעלה לצלעות כמו שאמר במלכים ובלולים יעלו אל התיכונ׳ ומן התיכונה אל השלישי׳ ובלול או הלול הוא בנין כמין עמוד חלול עשוי כמו מעלות סביב סביב והעולה בו עולה דרך היקף וכן שנינו במסכת מדות ומסיב׳ היתה מקרן מזרחית צפונית לקרן צפונית מערבית שבה היו עולים לגגות התאים היה עולה במסיבה ופניו למערב והלך על פני כל הצפון עד שהוא מגיע למערב הגיע למערב והפך פניו לדרום הלך כל פני המערב עד שהוא מגיע לדרום והפך פניו למזרח היה מהלך בדרום עד שהוא מגיע לפתח׳ של עליה פתוח כלפי דרום כי מוסב הבי׳ למעלה הלול או בלול קורא אותו מוסב והיה עולה למעלה למעלה עד העליונה : על כן רחב הבית למעלה · על כן טעמו למעלה על כן שהיו אוחזי׳ בקיר הבי׳ היה רחב לבי׳ למעלה העליונה שהצלעות היתה רחבה מכולן : וכן התחתונה יעלה על העליונה לתיכונה כתרגומו וכן במסיבתא סלקין מן ארעיתא לעילתא באורח מציעתא : וראיתי לבית גבה סביב סביב · אמ׳ כי ראה גובה ההיכל ולא ספר כמה ובבית שני עשו גבהו מאה אמה : מוסדות הצלעות · כתוב ביו״ד וקרי בוי״ו ואותיות אהוי מתחלפות אמר שראה יסודות הצלעות שהיה רחבן שש אמות : אצילה · פירושו גדולות מן ואל אצילי בני ישראל שפירושו גדולים ויונתן תרגם רווח כלומר בריוח היה ברחבן שש אמות ויש מפרשים מן תחת אצילות ידיך שהוא בית השחי כי שאר האמות הם מן ראש האצבע הנקרא אמה עד פרק המבדיל בין הזרוע והקנה ואלו היו אמות מגיעות עד בית השחי : רחב הקיר אשר לצלע אל החוץ חמש אמות · אמר כי כותל הצלע מן החוץ רחבו חמש אמות : ואשר מונח בית צלעו׳ אשר לבית · אמר אבל כותל הצלעות אשר מצד ההיכל שהוא כותל הפנימי לצלע לא היה בשוה אלא כמו שהיה מונח מקום לקרוי הצלעות כמו שפירשנו שהכותל היה מצר והולך לפיכך לא ראה לומר לו מדה ולפיכ׳ אמר ואשר מונח כלומר היה כמו שהיה לכל צלע כפי מקום הנחתו · ובין הלשכות רחב עשרים אמה · אם אמר על הצלעות שגם הם נקראים לשכו׳ אמר כי היו לשכות סביב סביב הבית ומה שים לשכה ולשכה רחב היה בין כלם עשרים אמה ובבית שני היו התאים שהם צלעות שמנה ושלשי׳ חמשה עשר בצפון וחמשה עשר בדרום וח׳ במערב שבצפון ושבדרום חמשה ע״ג חמשה וחמשה על גביהן ושבמערב ג׳ על גב ג׳ ושנים על גביהן ורבי׳ שלמה ז״ל פי׳ רחב שבין מחיצו׳ הלשכות ובין מחיצות התאים שסביב הבית : ופתח הצלע למונח · למקום המונח כלו׳ מקו׳ פנוי לפני הצלע שם היה פתחו : פתח אחד דרך הצפון ופתח אחד לדרום פתח אחד ליציע שבצפון ופתח ליציע שבדרום ועל החיצון אמר ורחב מקו׳ המונח חמש אמות סביב אותו מקום הפנוי היה רחבו חמש אמות ובתאים שהיו בבית שני שנים ושלשה פתחים היו לכל אחד ואחד אחד התא מן הימין ואחד התא מן השמאל ואחד התא שעל גביו ואחד למסיבה ואחד לשפיתת ואחד להיכל : והבנין

והבנין אשר אל פני הגזרה פאת
דרך הים רחב שבעים אמה וקיר
הבנין חמש אמות רחב סביב סביב
וארכו תשעים אמה: ומדד את
הבית ארך מאה אמה והגזרה והבניה
וקירותיה ארך מאה אמה: ורחב
פני הבית והגזרה לקדים מאה אמה
: ומדד ארך הבנין אל פני הגזרה
אשר על אחריה ואתוקיהא מפו
ומפו מאה אמה והיכל הפנימי
ואלמי החצר: הספים והחלונים
האטמות והאתיקים סביב
לשלשתם נגד הסף שחיף עץ סביב
סביב והארץ עד החלנות והחלנות
מכסות: על מעל הפתח ועד
הבית הפנימי ולחוץ ואל כל
הקיר סביב סביב בפנימי ובחיצון
מדות: ועשוי כרובים ותמרים
ותמרה בין כרוב לכרוב ו

ובנינא דקדם ביצורתא רוח אורח
מערבא פותיא שבעין אמין
וכתלא דבנינא חמש אמין פותיא
סחור סחור ואורכיה תשעין אמין:
ומשח ית ביתא אורכא מאה אמין
וביצורתא ובנינא וכתליא אורכא
מאה אמין: ופותיא דקדם ביתא
וביצורתא למדינחא מאה אמין:
ומשח אורכא דבניינא דקדם
ביצורתא דלאחורהא וזויתהא
מיכא ומיכא מאה אמין והיכלא
גואה ואולמי דרתא: סיפיא וכווין
סתימן ועתיקיא סחור סחור ל
לתלתיהון לקבל סיפי רחפי ניסרי
דארזא סחור סחור וארעא עד
כוויא וכוין סתימן: עד לעילא מן
תרעא ומן ביתא גואה ולברא ועל
כל כותלא סחור סחור מלגיו
ומלברא משחן: וגליף כרובין
וכותרן וכתרתא בין כרובא לכרובא

אשר אל פני הגזרה חד מן חד ה' אשר אל וסימ' ועשית שתי טבעות זהב ושמת אתם. ויעשו שתי טבעות זהב. והשלך אל האש. ויבא אתי אל פתח שער בית יי'. ומחוצה לשער הפנימי. והבנין אשר אל פני הגזרה. ויאמר אלי לשכות הצפון. חבת כרותה הסכרים: אשר על אחריה כל לשון אחרי אל בכ"ב על

וסימ' אחרי המשכן. ואתיקוהא מפו ומפו מאה אמה: על מעל הפתח חד מנה' זוגין מיחדין מן חד ואר ואר ואר על וסימ' נמסר בסדר ויחי:

על אחריה ב' בליש' אחרי המשכן. ואתיקיהא ל'

רדק

והבנין אשר אל פני הגזרה פאת דרך הים רחב שבעים אמה. אפשר שאמר זה על מדות העליות אשר על הבית ומדד רחבן דרך המערב שבעים אמה והכתלים מן המנין ואמר כי רחב כל כותל חמש אמות וזהו שאמר וקיר הבנין חמש אמות ולצד המזרח היה רחבן מאה אמה כמו שאמר וקרא העליה גזרה לפי שהוא כאלו נגזרה מן הבית למעלה וכן תרגם יונתן גזרה בצרות' שהוא בנין גבוה כמו גדולות ובצורות בשמים או כפרש על הבית עצמו כמו שפירש רבינו שלמה ז"ל ויהיה מסודר על מה שהיה בבית שני כמו ששנינו במסכת מדות ואמ' כי הבנין אשר על פני הגזל כלומר הגזרה שהוא ההיכל עם הבנין אשר לצפון ולדרום רחבו דרך המערב שבעים אמה ומן המזרח מאה אמה כי היו ל' אמה יתרים שהיה האולם עודף על ה ההיכל חמש עשרה אמה מכאן וחמש עשרה אמה מכאן שהיו בית החליפות וכן שנינו שם מן הצפון לדרום שבעים אמה כותל המסבה חמש והמסב' שלש כותל התא חמש והתא שש כותל היכל שש ותוכו עשרים אמה והתא שש וכותל התא חמש ובית הורדת ה המים שלש אמות והכותל חמש והאולם עודף עליו חמש עשרה אמה מן הצפון וחמש עשר' אמה מן הדרום והוא היה נקרא בית החליפו' ששם גונזין את הסכינים ההיכל צר מאחריו ורחב מלפניו דומה לארי שנאמר הוי אריאל אריאל קרית חנה דוד מה הארי צר מאחריו ורחב מלפניו אף ה ההיכל צר מאחריו ורחב מלפניו זו המשנה השנויה שם ומה שאמר שהאולם עודף על ההיכל חמש עשרה אמה מכאן וחמש ע עשרה אמה מכאן לא שחללו של אולם רחב מחללו של היכל אלא בית החליפו' מחובר לאולם מכאן ומכאן: וארכו תשעים אמה. אורך הקיר עד בית החליפות: ומדד את הבית ארך מאה אמה והגזרה והבניה. לפירושינו מדד הבית בפני עצמו והגזרה בפני עצמה ולפירוש רבינו שלמה ז"ל מה שאמר ומדד את הבית רוצה לומר שמדד את הגזרה עם הבניה וקירותיה ארך מאה אמה: הבניה. שם בשקל שמלה וכן שנינו במסכת מדות ההיכל מאה על מאה על רום מאה האוטם שש אמות וגבהו ארבעים אמות ואמה כיורו ואמתים בית דילפא ואמה תקרה ואמה מעזיבה וגבהה של עליה ארבעים אמה ושלש אמות מעקה ואמה כלה עורב רבי יהודה אומר לא היה כלה עורב מן המדה אלא ד' אמות היה מעקה מן המזרח למערב מאה אמה כותל האולם חמש והאולם אחת עשרה כותל ההיכל שש ותוכו ארבעים אמה אמה טרקסי' אמה לבית קדש הקדשים כותל ההיכל שש וכותל התא חמש: ורוחב פני הבית והגזרה. לפירושינו הוא נכון כי הבית הוא ההיכל והגזרה הוא העליה אבל לפי' רבי' שלמה ז"ל הבית הוא הגזרה אם כן מהו שאמר הבית והגזרה והענין מבואר למעלה: ומדד ארך הבנין אל פני הגזרה אשר על אחריה ואתיקיהא מפו ומפו מאה אמה. כמו שמדד אורך הבית ואורך הגזרה כן מדד אורך הבנין אשר על פני הגזרה למזרח ואשר על אחריה למערב: ואתיקהא מפו ומפו. לצפון ולדרום התאים והלשכות שהיו בהם והיה ארכן מאה אמה: ואתוקיהא. כתיב בוי"ו אחר התי"ו וקרי ביו"ד ואותיות אהו"י מתחלפות. ונכתבה אל"ף המסך אחר הה"א ואתיקיהא היא מלה כוללת התאים והלשכות לכל אחד ואחד קורא אתיק ויונתן תרגם וזויתהא: מפו. שניהם כתובים בוי"ו: והיכל הפנימי ואולמי החצר. כמסך טעמו עד מדות סוף פסוק השלישי כלומר אף על פי שכלל מדות אורך הבית ורחבו ההיכל הפנימי שהוא קדם הקדשים וכן אולמי ההיכל וכן כל מה שהולך ומוכח לכל אחד מהם היו מדות ידועות בפני עצמן: הספים. האטומות. פירשנוהו: והאתיקים סביב לשלשתם. כי לשלשת הרוחות היו האתיקים מערב צפון ודרום כמו שפירש' למעלה: נגד הסף שחיף עץ סביב. תרגם יונתן לקבל כפיא רחפי נסרין דארזא הסרין פירושו לוחות כמו שאומר במשנה מסככין בנסרין: והארץ עד החלונות. רוצה לומר מן הארץ עד החלונות: והחלונות מכסות. היו מכוסות מלמעלה: על מעל הפתח. על מה שהיה מעל הפתח: ועד הבית הפנימי ולחוץ. כלו' ולחוץ ממנו: וא' כל הקיר סביב סביב בפנימי. בבית הפנימי שהוא הדביר ובית החיצון שהוא ההיכל: מדות. לכל אחד בפני עצמו מהדברי' הנזכרי' ראה מדות ידועות ולא זכר' כולם בפרט לא מקצת: ועשוי כרובים ותמרים. הקיר עשוי בציור כרובי' ותמורים כמו שהיה בבנין שלמה. ותמורים כבר פירשנו שהוא צורת דקלים:

ושנים

רשי

והבנין אשר על פני הגזרה וגו'. רחב כל הבנין לרוח המערבית רחב הבית ועובי הכתלים הצפוניים והדרומיי' עם התאים הצפוניים והדרומיים ועובי כתליה' לצפון ולדרום רחב שבעים אמה וכן היה בבית שני וכן שנינו במסכ' מדות בקיר מערבי מן הצפון לדרום שבעים אמה ומונה החשבון: הגזרה. ת"י ביצורתא ואות' אני שהבי' הגבוה קרוי כן והתאים המוכי' אשר סביב אותם הוא קורא בנין ומנח' פתר גזרה לשון לשכה: פאת דרך ים. רוח מערבי': וקיר הבנין. כתלי התאי': וארכו תשעים אמה. אורך בנין התאים והמוכח תשעי' אמה הצפון והדרום חוץ מבית החליפות ש שאינו נמנה עמו לפי שהיה בולט אל החוץ לצפון ולדרום ולא היה שוה לשאר הבנין ש שהבית היה רחב מ מלפניו שלשים אמה יותר משל אחריו כמו ששנינו האולם עודף על ההיכל ט"ו אמה ב בצפון וט"ו אמה בדרום והוא היה נקרא בית ה החליפות ששם גונזין את הסכינים ואורך א אותו בנין מן המזרח למערב עשר אמות כ כשארו תשעים אמה אורך ברוחב ש שבעים שכל הבית היה אורך מאה מזה ומזה כמו שמפורש בענין ובמסכת מדות: ומדד את הבית אורך מאה אמה. סך הכל עם מסך בית החליפות וכך שנינו במסכת מ מדות ההיכל מאה על מאה ברום מאה מן המזרח למערב מאה כותל אולם חמש ורחבו י"א כותל ההיכל שש וארכו ארבעים ואמה טרקסין ועשרים אמה בית קדשי הקדשים וכותל שש והתא שש וכותל התא חמש ואף למעלה בענין כך מפורש מדת כלם חוץ מאמה טרקסין שכתוב בו בענין זה פתים אמות וכנגדן הוא ממעט את רוחב התא אמה שהתא שבמשנה רחבו שש וכאן רחבו ארבע וכותלו שש שנאמר ומוסדות הצלעות מלא הקנה ולמעלה הוא מגר וכונס אמה שנא' וקיר הצלע חמש אמות: והגזרה והבניה וקירותיה. סוף המקרא מפ' את ראשו לומ' כך הכל מאה אמה: ורחב פני הבית והגזרה לקדים מאה אמה. הגזר' והתא שמאחריו היא הבנייה כמו בנין ועובי הכתלים הכל מאה אמה הוא שפרשתי למעלה שהבית עודף לפניו רחב שלשי' אמה שהאולם מרחיב מן ההיכל ומן התאי' ט"ו אמה לצפון וט"ו אמה לדרום ולא שחלל האולם רחב מחלל ההיכל אלא כי בית החליפות מחובר לאולם מכאן ומכאן: ומדד אורך הבנין אל פני הגזרה אשר על אחריה. עכשיו חוזר ומודד אורך הבית לדרום כמו שמדד לצפון. מנח'. והיינו על אחריה כלומר אחורנית שחזר ומדד על עקיבו כלפי מערב: ואתיקיהא. ת"י זויות כלומר עם מסך בית החליפות שבזויות הבית: וההיכל הפנימי ואולמי החצר. סופו של מקרא זה איננו מוסב כלפי ראשו אלא מחובר למקרא שלאחריו וכן פירושו וההיכל וכן הפנימי שהוא בית קדשי הקדשים וכן אולמי החצר המפורשין למעלה ואילמו' סביב סביב לכל אלו הספים והחלונות האטומו' והאתיקי' סביב לשלשתן בין לגזרה הוא ההיכל בין לאולמות בין לבית קדשי הקדשים לשלשתן היו הספים מזוזות לפתחיהם ולשלשתם היו חלונות אטומות ולשלשתם היו אתיקים ולא ידעתי מה הם ואומר אני שהם כמין עמודים מרובעים בולטין בחומה לחיזוק וקורין להם פילר"ש בלע"ז: נגד הסף שחיף עץ. נסר של ארז ת"י נגד הסף נגד מזוזת הפתח בתוך חלל עובי הפתח חיפה בעץ. מנ'. סביב סביב כלומר מזה ומזה בשני צדי חלל הפתח: והארץ עד החלונות. וקרקעית החומה עשוי כותל נסרי ארז כנגדו ועולה למעלה עד החלונות וגם החלונות מכוסות בו. מנ'. מאף החלונות היו אטומות מבפנים כענין שנאמר וחלונות אטומות אל הבית וכל זה מבפנים לפי שהיו טחין עליו כפוי זהב שכל הבית טוח בזהב ואין יכולין לטוח זהב על גבי אבנים: עד מעל הפתח. בגובה: ועד הבית הפנימי. כל הבית קדם הקדשים עד כלו: ולחוץ. לצד ההיכל. סביב סביב. בכל כתליו: בפנימי ובחצון. בבית קדשי הקדשים ובהיכל: מדות. מתופה נסרים גדולות עשויות כמדה: ועשוי כרובים ותמורים. ואותו הארז מצוייר כרובים ודקלים:

ושנים

ושנים פנים לכרוב · אחד פני כפיר ואחד פני אדם זה פונה לכאן וזה פונה לכאן וכשהיתה התמורה בין כרוב לכרוב היה פני הכפיר לה מכאן ופני אד' מכאן כמו שאמור בענין · עשוי אל כל הבית · לבית קדשי הקדשים : וקיר ההיכל · וכן לקיר ההיכל : מזוזת רבועה · אני שמעתי בבנין שלמה מזוזה רבועה שהיו לה מזוזות משני צדדין ומפתן מתח' ומשקוף מלמעל ואני אומר שהמזוזות היו מרובעו' : המראה כמראה · ת"י חיזוא כחיזו יקרא כ כמראה כמו כבוד ש שראיתי במרכבה על נהר כבר אור נוגה ראיתי בבית קדש ה הקדשים : המזבח עץ · ת"י פתורא דלקבל מדבחא ים לו השלחן קורא מזבח שמכפר בזמן הזה כמזבח כך שמעתי : ומקצעותיו רגליו גבו וארכו כתוב במקרא והוא גבו גוף השלחן : וקירותיו · מסגרתו : ושתים דלתות · לכל פתח סוגרים זה לעמת זה אחד במזוזת צפונית ואחד במזוזת דרומי' : ושתים דלתות לדלתו' · לפתח ההיכל היו שתי זוגות דלתות כמו ש ששנינו במסכת מדות ארבע דלתות היו לו שתים מבפנים ושתים מבחוץ החצונות כ כפתחות לתוך הפתח לכסות עוביו של כותל שהיה שש אמה והדלת רחבו חמש כשיעור חצי רוחב הפתח וכשום אמה לפנים מן המזוזו' כמה' עובי הכותל חמש אמו' מגולה וכשהדלת ה החצון כפתח לפני' היה מכסה אותה והפנימיות כפתחות לתוך הבית לכסות אחר הדלתות שכל הבית היה טוח בזהב חוץ מאחר הדלתות רבי יהודה אומר אף הפנימיות היו עומדות בתוך הפתח וכמין איסרמיטא היו נקפלות לאחוריהם אלו שתי אמות ומחצה ואלו שתי אמות ומחצ' וחצי אמה מזוזה מכאן וחצי אמה מזוזה מכאן שנאמר ושתים דלתות לדלתות שתים מוסבות דלתות וגו' וזה פירושו בין פנימיות בין חיצונות עומדות בתוך עובי הכותל ואלו ואלו כנוסות חצי אמה לפנים מן המזוזה הפנימיות כפתחות לצד החצונות והצונות לצד הפנימיות וכיצד שני דלתות של חמש חמש אמות כפתחות זו כנגד זו בתוך חמש אמות רחב של עובי הכותל של חוליות היו וכנגד חציין היו נקפלות לאחוריהן כשפותחין אותן כמין פנקסאות של עץ שכותבין עליהם בעט ברזל שנקפלות זו אחורי זו כמש' כשנקפלות עמדו על שתי אמות ומחצה וכשנפתחות זו לעמת זו מכסות חמש אמות של עובי הכותל : ועב עץ אל פני האולם · ועב טרי"ף בלע"ז לשון קורות בקיצו כלונסות של ארז היו קבועים מכותלו של היכל לכותלו של אולם כדי שלא יבעט שכינו במסכת מדות וזהו ועביוצא מכותל הבית ובא אל פני האולם מהחוץ : אל כתפות האולם · לשתי עברי הפתח : וצלעות הבית והעבים · והראני צלעות ואת העבים ואמרו רבותינו ז"ל צלעות הבית אלו המלטשין והעבים אלו המריסות ומה הן מריסות קורות ומה הן מלטשין ארזים שכותבין בראש הכתלים להניח עליהם ראשי הקורות : ויוציאני · מן החצר הפנימית : אל החצונה · בשער הצפון שהוזכר למעלה ששער לחצר הפנימי כנגד השער לצפון והוא היה כתון באמצע אורך עזרת ישראל שהוא מאה אמה : ויביאני

מהארץ ה' בקריא' וסימ' ויקם דוד מהארץ · ושמואל מת ויספדו לו כל ישראל · ויבאן ויאמר · עד מעל הפתח · כי משלשו' הנה : ושתים דלתות חד מן ה' ר"פ יחידאין מק"ג ג' מלין דמיין קדמא נסיב וי"ו ותנינא ותליתא קרוי' וסימ' ומכל החי מכל בשר שנים מכל · ואלה בני רעואל בן עשו אלה אלה · ואשר עשה לדתן ולאבירם אשר אשר · וגם אשר לאשאלת גם גם · ושתים דלתות לדלתות שתים שתים · וכי מי אני ומי עמי · כי כי · ולבני לוי הנותרים לבני לבני · ולך שרדין מן לך לך :

יח ושנים פנים לכרוב : ופני אדם אל־
יט התמרה מפו ופני־כפיר אל־התמרה
כ מפו עשוי אל־כל־הבית סביב סביב :
מהארץ עד־מעל הפתח הכרובים
והתמרים עשוים וקיר ההיכל :
כא ההיכל מזוזת רבעה ופני הקדש
כב המראה כמראה : המזבח עץ שלוש
אמות גבה וארכו שתים אמות
ומקצעותיו לו וארכו וקירתיו עץ
וידבר אלי זה השלחן אשר לפני
כג יהוה : ושתים דלתות להיכל
כד ולקדש : ושתים דלתות לדלתות
שתים מוסבות דלתות שתים
לדלת אחת ושתי דלתות לאחרת :
כה ועשויה אליהן אל־דלתות ההיכל
כרובים ותמרים כאשר עשוים
לקירות ועב עץ אל־פני האולם
כו מהחוץ : וחלונים אטמות
ותמרים מפו ומפו אל־כתפות
האולם וצלעות הבית והעבים :
סב ויוציאני אל־החצר החיצונה

ותרין אפין לכרובא : ואפי אינשא עביד לכותרתא מכא ואפי אריא עביד לכותרתא מכא גליף על כל ביתא סחור סחור : מארעא עד לעילא מתרעא כרובין וכותרן גליפן וכן לכתלא דהיכלא : היכלא דסיפוהי מרבעין ואפי בית כפורי חזויה כחזו יקריה : כקביל סרבתא פתורא דאעא תלת אמין רומיה ואורכיה תרתין אמין וזיוין ליה ואורכיה וכותלוהי דאעא ומליל עמי דין פתורא דקדם יי : ותרתין דשין להיכלא ולבית כפורי : ותרתין דשין אימהן לדשיא תרתין מקפן דשין תרתין לדשא חד ותרתין דשין לאוחרנתא : וגליף עליהון על דשי היכלא כרובין וכותרן כמא דגליף על כותליא וסקפתא דאעא על אפי אולמא מלברא : וכוין סתימן וכותרתא מכא ומכא על כתפי אולמא ומחיצת ביתא וסקפתא : ואפקני לדרתא בריתא

ושנים פנים לכרוב · כמו שאמר פני אדם ופני כפיר : ופני אדם אל התמרה מפו ופני הכפיר אל התמרה מפו · הכרוב היה פונה לשני צדדין פני אדם מצד זה ופני כפיר מצד זה והתמורה שהיתה בין כרוב לכרוב היו פונים אליה פני אדם מכרוב שבצדה האחד ופני כפיר מכרוב שבצדה האחר : מפו · שניהם כתובים בו"ו : מהארץ · הציורים האלה היו בכתלים מהארץ עד למעלה ומה שאמר עד מעל הפתח זהו בכותל המזרחי שהיה בו הפתח ובפתח לא היו הציורים במזוזות ובמשקוף ואמר שהיו למעלה מהפתח : וקיר ההיכל · וכן לקיר ההיכל ואני תמה למה הזכיר זה שהרי אמר עשוי אל כל הבית סביב אולי מה שזכר הבית הוא אומר על בית קדשי הקדשים ואחר כך אמר וקיר ההיכל אבל כיון שאמר כל הבית הכל בכלל ולא היה צריך לשנות בפרט : ההיכל · בקיר אולי לזה הטעם והוא אח"ז מטו נקודין שבמקרא : ההיכל מזוזת רבוע' · הקו"ו במקום ה"א וכן אל תתני כונת לך שכת בלתי שרה חכמת ודעת והדומים להם ופירושו מזוזת פתח ההיכל היתה מרובעת כיש שיעשו המזוזות עגולות ויונתן תרגם היכלא דספוהי מרבעין ואמר מזוזת דרך כלל כי על שתי המזוזות אמר : ופני הקדש המראה כמראה · ופתח קדש הקדשים שהוא פני הקדש המראה שראיתי במזוזותיו הוא כמראה שראיתי במזוזת ההיכל ות"י ואפי בית כפורי חזויה כחיזו יקרא : המזבח עץ ג' אמות גבוה וארכו שתים אמות · זה המזבח איננו דומ' לא למזבח שעשה משה ולא למזבח שעש' שלמ' ולא למזבח שעשו בני הגולה והנה זכר עוד המזבח במדה אחרת ואפשר שזה המזבח הוא מזבח הפנימי שעשה משה של זהב · ואמר זה השלחן קרא המזבח שלחן ויונתן תרגם מקבל מדבחא פתורא דאעא דעתו כי על השלחן דבר וזכר מזבח לפי שהיה נגד המזבח ובדרש רז"ל פתח במזבח וסיים בשלחן רבי יוחנן ורבי אליעזר דאמרי תרויהו בזמן שבית המקדש קיים מזבח מכפר ועכשיו שלחנו של אדם מכפר : ומקצעותיו לו · זויות השלחן לו כלו' ממדתו : וארכו וקירותיו עץ · פי' רבינו שלמה ז"ל כי אמר ארכו על גוף השלחן וקירותיו על מסגרותיו וזו המליצה לא נמצאת כי האורך והרוחב איננו עצם הדבר שיאמר עליו שהוא עץ או כסף או זהב והנכון בעיני כי טעם וארכו דבק למעלה ממנו שאמר ומקצעותיו לו ואמר וארכו כאילו אמר עם ארכו כמו שפירשנו כי מקצעותיו נחשבים עם מדת ארכו והנה לא זכר רחב לזה המזבח שראה או השלחן : ושתים דלתות להיכל ולקדש · לשער ההיכל היו שתים דלתות וכן לקדש שהוא הדביר ובאמרו שתים ידוע הוא כי לא יעשו לשער דלת אחת אמר שתים מפני כפל הדלתות כמו שאמר : ושתים דלתות לדלתות שתים מוסבות דלתות שתים לדלת אחת ושתי דלתות לאחרת · פי' רבותינו ז"ל במסכת מדות כן פתחו של היכל גובהו עשרים אמה ורחבו עשר אמות וד' דלתות היו לו שתים בפנים ושתים מחוץ שנאמר ושתים דלתות להיכל ולקדש החיצונות נפתחות לתוך הפתח לכסות עוביו של כותל הפנימיות נפתחו' לתוך הבית לכסות אחרי הדלתות שכל הבית היה מצופה זהב חוץ מאחר הדלתות רבי יהודה אומר בתוך הפתח היו עומדות וכמין איברכה מטה היו נקפלות לאחוריהם או היו שתי אמות ומחצה ואלו שתי אמות ומחצה חצי אמה ומזוזה מכאן וחצי אמה ומזוזה מכאן שנאמר שתים דלתות לדלתות שתים מוסבות דלתות שתים לדלת אח' ושתים דלתות לאחרת · פירוש איברכה מטה · כתב בעל הערוך בלשון יון קורין לדבר הפוך אכטרוכי ובבראשית רבא אך יצא יצא יעקב רבנן אמרי כמין אכטרוכי מטה הדלתות היו נקפלות לאחוריהן עמד לו יעקב אחר הדלת עד שנכנס עשו ויצא לו אך יצא יצא יעקב יוצא ואינו יוצא : שתים לדלת אחת · שמה היו שתים וכן לאחרת : ועשויה אליהן אל דלתות ההיכל · בא הכינוי טרם הידיעה כי אל דלתות ההיכל פירושו אליהן וכן ויביאה את תרומתי' ותראהו את הילד והדומים להם : כרובים ותמרים · מה שאמר ועשויה לשון נקבה על הצורה כאילו אמר ועשויה צורת כרובים : אל דלתות ההיכל : כמו על וכמוהו רבים : ועב עץ אל פני האולם מהחוץ · פירושו עץ עב ויקרא בלא סמיכות עב כמו שאמר ועב אל פניהם ואמר העבים ונקרא בדברי רז"ל מרים על מרים שבגאה בבירה וזה העב היה נתון בבנין בקיר האולם על פניו מבחוץ כלפי המזבח וכן היה בבנין בית שלמה כרותות ארזים אמרו רבותינו ז"ל כבוזות בתוך הכותלים ותרגם יונתן וסקופתא דאעא ורבינו שלמה ז"ל פירש כי עב זה הוא מה שאמרו רבותינו ז"ל במסכת מדות וכלונסות של ארז היו קבועים מכותלו של היכל לכותלו של אולם כדי שלא יבעט ומה שאמר מהחוץ שהיו כלונסות יוצאות לכותל פני האולם מן החוץ לכתפות האולם לשני עברי הפתח : וחלונים · וצלעות הבית והעבים · פירשו רבותינו ז"ל צלעות הבית אלו המלטשים והעבים אלו המריסין פירוש מלטשין נדבך של עץ שבונין בכתלים שמניחים עליו ראשי הקורות והמריסין הם קורות גדולות : ויוציאני אל החצר החיצונה · היא עזרת נשים : הדרך

רדק

הדרך דרך הצפון. כתרגומו באורח תרעא דפתיח לאורח צפונא: הגזרה. הבנין. פירשנוהו למעלה: אל פני אורך אמות המאה. הידיעה בעבור שזכר למעלה והגזרה והבנייה וקורותיה ארך מאה אמה: אל פני פתח הצפון: כתרגומו תרעא חד דפתח לצפונא: והרוחב חמשים אמות. כמו שאמר למעלה ועל פני שער החיצון על לפני שער הפנימי חמשים אמה: נגד העשרים. האמה שאמר למעלה ובין הלשכות עשרים אמה: ונגד רצפה אשר לחצר החיצונה. הלשכה הזאת היתה מצד פנים נגד העשרים ומצד חוץ נגד רצפה אשר לחצר החיצונה שהיא עזרת נשים כמו שאמר למעלה ויביאני אל החצר החיצונה והנה לשכות ורצפה עשוי לחצר וגו': אתיק אל פני אתיק בשלשים. לשכה אל פני לשכה בשלשים רוצה לומר שהיו לשכה למעלה מלשכה שלש זו על גב זו עליונה ותיכונה ותחתונה כמו שאמר למעלה: ולפני הלשכות. אמר שהיו לשכה כנגד לשכה וביניהם היה מהלך עשר אמות רחב אל הפנימית דרך אמה אחת. ואמר הפנימית דרך כלל כאילו אמר הפנימיות ויונתן תרגם על דרך שם לא על דרך תאר שתרגם לגיו: ופתחיהם לצפון. אמר שהלשכות היו פתוחות לצפון: והלשכו' העליונות קצורות. כבר אמר כי הלשכות היו שלש זו על זו ואמר כי העליונות קצרות מן האחרות והנה אלה הפך אותם התאים שזכר למעלה כי אותם היו רחבו' העליונו' מאשר תחתיהן כמו שאמר ולא יהיו אחוזים בקיר הבית כמו שפירשנו וכמו שהיה בבנין שלמה היציע התחתונה וגו' אבל באלה הלשכות היו העליונות קצרות ונתן הטעם כי יוכלו אתיקים מהנה ועוד נתן טעם כי משולשות הנה וגו' ואיני יכול להבין בנין הלשכות האלה איך ראה אותן הנביא ובאיזה ענין היה שהתחתונות רחבות מהעליונות וגם רבינו שלמה ז"ל לא פירש דבר ואפשר שהיו כותלי הלשכו' עשויות כמין כפה שאורכם הולך ומצר מלמעלה ויהיה פירוש כי יוכלו אתיקים מהנה שיתפסו אורך הלשכות מהתחתונות ומהתיכונות יתפסו מהבנין יותר לפי שהיה רחב יותר מלמטה כלו' אורך רחב ואמר מהנה ואחר כך פי' מהתחתונות ומהתיכונות אמר הכנוי קודם הידיעה וכן ותראהו את הילד והדומים לו ועדין קשה לי לפירוש הזה אם כן התיכונות היו קצרות יותר מהתחתונות וזה לא זכר ואפשר כי לא זכר אלא העליונות לפי שהיו קצרות יותר: יוכלו. כתוב בו"ו במקום אל"ף כי אותיו' אהוי מתחלפות והוא ענין תפיסה והלשון הזה מצאנו בדברי רבותינו ז"ל באמר' כמה לוחות אוכלות בארון שמה ויונתן לא פירש לנו בזה דבר אלא שתרגם הפסוק כפשוטו ולשכתא עליתא דחיקן ארי נסיבן זויתא מנהו' מארעיתא וממציעתא בבינינא ואומר אני פרשה זו עתיד אליהו לפרשה: כי משלשות. ג' תאי' היו זה על זה: ואין להן עמודי' כעמודי החצרו'. שהלשכות התקרו' על העמודים אלא על הכתלים היו כתפו' והכתלים היו עשוין כמין כפה: על כן נאצל מהתחתונות ומהתיכונות מהארץ. על כן נרחק ונפרד מקום העליונות מהתחתונות מהארץ מלמטה כלפי הארץ כי שם היו רחבו ולמעלה קצרות: נאצל. מן ואצלתי מן לא אצלתי מהם ענין פרישה ויונתן תרגם על כן דחיקא: ונגד

העשרים ג' וסי' לא אשחית בעבור העשרים. נגד העשרים. ליחזקאל העשרים: מהנה ז' בקרי' וסי' ועשה מאחת מהנה. כל הוצא מהנה ישרף. ושמרון בחצי חטאתיך. והלשכות העליונות קצרות. אחת מהנה לא נעדרה. אחת מהנה לא נשברה. בחר לך אחת מהנה ואעשה לך דדברי הימים:

באורח תרעא דפתיח לאורח ציפונא ואעלני ללישכתא דקדם ביצורתא ודקדם בינינא לציפונא: לקביל אורכא דאמין מאה תרעא חד פתיח לציפונא ופותיא חמשין אמין: לקביל עסרין דלדרתא גויתא וקביל דלצפונא ריצפתא דפתיתא לדרתא בריתא זוי לקביל זוי מתלתין: וקדם לשכתא מהלך עסר אמין פותיא לגיו אורח אמתא חדא ותרעיהן פתיחין לציפונא: ולישכתא עיליתא דחיקן ארי נסיבן זויתא מנהון מארעיתא וממציעתא בבינינא: ארי מתלתן אינון ולית להון עמודין כעמודי דרתא על כן דחיקן מארעיתא וממציעתא מארעא:

הדרך דרך הצפון ויבאני אל- ו' נ"א
הלשכה אשר נגד הגזרה ואשר-נגד ז
הבנין אל הצפון: אל-פני ארך
אמות המאה פתח הצפון והרחב
חמשים אמות: נגד העשרים אשר ל' בכ"ל כ'
לחצר הפנימי ונגד רצפה אשר
לחצר החיצונה אתיק אל-פני-אתיק
בשלשים: ולפני הלשכות ל' וכ' ה' מידין
מהלך עשר אמות רחב אל הפנימית
דרך אמה אחת ופתחיהם לצפון: ל'
והלשכות העליונת קצרות כי- ל' חס' ו"ו כת' ל' לכ' ל'
יוכלו אתיקים מהנה מהתחתנות
ומהתיכנות בנין: כי משלשות
הנה ואין להן עמודים כ יד'
כעמודי החצרות על-כן נאצל ל'
מהתחתנות ומהתיכנות מהארץ: נ' ח'

רשי

ויביאני אל הלשכה אשר נגד וגו'. אל אחת מהלשכות הראשונות אי כמו אל מקום הלשכות קנבו"ן בלעז הם הלשכות העומדות בצפון הבית המובדלות עשרי' אמה מן התאים כמו שאמור למעלה ובין הלשכות רחב עשרים אמה סביב לבית ואין אדם יכול ליכנס לאותן לשכות ולא לאויר רחב העשרים שביניהם ובין התאים אלא דרך החצר הפנימית כמו שמפורש למטה בענין שהרי אמר שהחצר הפנימי מאה על מאה מרובע לפני הבית למזרח ואמר על רחב הבית לקרי' מאה אמה נמצא רחב הבית סותם את רחב החצר ואינו יכול ליכנס לפני' מצידי החלפות לא לצפון ולא לדרום לכך הוצרך לבא לאותן הלשכות דרך החצר הצפונית: אשר נגד הגזרה. אותן הלשכו' היו כנג' כל מאה אמה של אורך הבית מן המזרח למערב כמו שאמור בענין בלשכות הללו והנה על פני ההיכל מאה אמה: אל פני אורך אמות המאה פתח הצפון. של פתח הלשכה שהיא פונה לצפון לחצר החצונה ורואה כנגדו חמשים אמה רחב עד הכותל צפוני של חצר החצונה ואורך מאה אמה שהרי הלשכות מחזיקות מן המזרח למערב מאה אמה ורחבו מן הצפון לדרום חמשי' אמה כמו שאמור למטה בענין וחלל החצר החצונה מאה אמה רחב כמו שאמור למעלה וימד משער אל שער מאה אמה נמצא לפני הלשכות חלל אויר אורך מאה אמה ורחב חמשים: נגד העשרים אשר לחצר הפנימי: כל זה שיתן מקום הלשכות אצל העשרים ורחב אויר אשר לחצר הפנימי סביב סביב לבית כמו שאמור למעלה ובין הלשכות רחב עשרים אמה: ונגד רצפה אשר לחצר החצונה. שאמרנו למעלה שעליה היתה החצר מוקפת סביב לה: ואתיק על פני אתיק. לא ידעתי מהו. ת' אתיק אל פני אתיק אתיק הוא עמוד כמו שפירש ר"ש כמו לעיל והאתיקים סבב לשלשתם שהם עמודי' והלשכות העליונות הייתו הכי לשכות עצמם שמדבר מהם וקורא אותם עליונות לפי שהם בגובהו של הר כמו שפירש ר"ש גבי ומתחת הלשכות האלה והכי פירש על הסדר והלשכות העליונות שהם בגובהו של הר שכים מהם היו קצרות כלומ' אינם רווחות לפי שהאתיקים היו ממעטים בהם. שכן דרך הבנאים לחזק מלאכת בנייניהם לעשות עמודים עד שני שליש החומה ומשם ואילך כלים ומשפיעים ולכך השלישית אינה קצרה. והיינו דקאמר כי משולשות הנה ואין להם עמודים לפי שאין צריך חיזוק כמו מלמטה ואין להם עמודים כעמודי החצרות כלומר עמודי לשכות אלו אינם כשאר עמודים שאר עמודים מיוסבים אצל החומה לחיזוק אבל הכי בעובי החומה בולטים לחוץ ולפנים לכך אוכלים מן הבנין: על כן נאצל. כתרגומו דחיקן לפי שהם בעובי החומה בולטים לחוץ ולפנים חזקי' הלשכות: מהתחתונות ומהתיכונות מהארץ. לצד הארץ. כך מצאתי בשם אחד גדול: בשלישים. תרגם יונתן מתלתין משמע שהיו אותן לשכות משולשות שלש זו למעלה מזו וגם המקראות מוכיחין כן שהוא אומר והלשכות העליונות קצרות מהתחתונות ומהתיכונות ואני לא יכולתי להבין בשלשת המקראות הללו כלל מהו כי יוכלו אתיקים מה הם אותם אתיקים והיאך אוכלות מן העליונות ואינם אוכלות מן התחתונות ומן התיכונות וטעם שהוא נותן לדבר כי משולשות הנה ואין להם עמודים לא ידעתי להבין בו: על כן נאצל. תרגם יונתן דחיקן. ואני לא היה לי לא רב ולא עוזר בכל הבנין הזה אלא כמו שהראוני מן השמים: ולפני הלשכות מהלך עשר אמות רחב אל הפנימית דרך אמה אחת. נראה בעיני לפי שחלל החצונה רחב מאה מצפון לדרום ומהן הלשכות רחב חמשים ולפניהם אויר חמשים לצד צפון הרי כאן כל רחב החצר נמצא כל רחב החצר סתום שאין אויר בין הלשכות לבין זוית בית החליפות כלום ואין מבוא ליכנס בו לאויר העשרים שבין הלשכות והתאים כי אויר עשרים אמה המפסיק בין התאים והלשכות הוא ט"ו אמות שאחורי בית החליפות ונוסף עליהם חמש אמות ואם תאמר נמצא אויר חמש אמות בין זוית החליפות לזוית הלשכות הרי עובי כותל המפסיק בין חצר הפנימי ובין חצר החצונה הבא מן המזרח למערב סותמו שהרי עוביו שש אמות וראשו כלה לאותה זוית לסוף מאה אורך של חצר הפנימית אל זוית בית החליפות לפיכך אין מבוא לאותו אויר עשרים לא בפנימית ולא בחצונה אלא אם כן היה משפעו ונכנס כשהיה מכלה סוף חומת שבין שתי החצרות שיפע בתוך חצר החצונה או בפנימית בעובי החומה אמה כדי כניסת אדם ונכנס לתוך אויר חמש אמות שבין כותל החליפות לכותל הלשכה והילך באותו אויר לצד מערב עשר אמות ושם כלה משך בית החליפות ונכנס לתוך אויר רחב עשרים וזהו שאמר מהלך עשר אמות רחב לבא אל הפנימית ודרך אמה אחת שהרי נכנס בו דרך פתח אמה אחת שפיפע ונכנס בסוף החומה ולמה קורהו מהלך רחב ולא היה לו לומר מהלך עשר אמות אורך לפי של ענין בנין החליפות הוא רחב לפי שבנין החליפות מן הצפון לדרום ט"ו אמר ומן המזרח למערב אינו אלא עשר אמות: ופתחיהם לצפון. ופתחי הלשכות הללו לצפון מצ' וזהו פירוש של פתח הצפון הכתובה למעלה עם קוצר הדבור וכאן פירושו: והלשכות העליונות וגו' כי משולשות הנה וגו'. לא הבנתי בהם כלל: כי יוכלו אתיקים. כמו תאכלו אוכלים וממעטים באויר הלשכות: ונגד

וגדר אשר לחוץ וגו'. המפסיק בין הלשכות והחצר החצונה של צד מזרח : ארכו חמשים אמה. מן הצפון לדרום : כי ארך הלשכות. מן הצפון לדרום חמשים אמה : והנה על פני ההיכל. מן המזרח למערב כנגד האולם וההיכל ובין הכפרת והיא מאה אמה : ומתחת הלשכות האלה. איני יודע אם בא ללמד שהיה להם מחילו' מתחתיהם או בא ללמד שהיו לשכות במזרח החצר ולפי שהחצר הולך ומשפיע לצד המזרח קורא לו ומתחת הלשכות האלה שאלו בגובהו ואלו בשפולו וכן הוא אומ' ובשפולו של חצר אל המבוא אשר מהקדים : בבאו להנה מהחצר החצונה. ברחב גדר החצר וגו'. הבא מן הקדים של חצר החצונה וסובב אל הצפון דרך מקצוע צפונית מזרחית של חומת הפנימי' מבחוץ לבא לאותן הלשכות שבצפון מוצא על פני גדר החצר כותל מזרח של חצר הפנימית שהוא מערבית לחצונה כנגד הגזרה והבנין שבפנימית: לשכות. סמוכות לאותו הכותל ועומדות בחצונה. מבאתי. ודרך לפניהם לפני לשכות הללוים דרך רחב אויר החצר חמשים אמה כמראה דרך הלשכות אשר בצד הצפון שהחשובות למעלה : כארכן. של לשכות הצפון ארכן של אלו וכן רחבן : וכל מוצאיהן. כמוצא לשכות הצפון: וכמשפטיה' וכפתחיהן. הלשכות של הצפון : וכפתחי הלשכות אשר דרך הדרום. פתחי לשכות הקדים שאף בדרום היו לשכות מובדלות מן התאים הדרומיים עשרי' אמה כמו שאמור למעלה ובין הלשכות רחב עשרי' אמה סביב לבית סביב סביב: פתח בראש דרך. פתח היה להם ללשכות הקדי' בראש דרך והדרך היה בפני הגדרת הגינה ת"י דוכן ליואי ולשון גדרת הגינה כמין גדר אבנים עשוי למעלות שהיו כונגים ושרים עליו : דרך הקדים. שהדוכן היה במזרח כדכתיב בדברי הימים ... ותפלם והלוים המשוררים לכלם לאסף להימן לידותון וגו' עומדים מזרח למזבח : בבאם הכהנים וגו'. בבואם לאותן לשכות לאכול : ולא יצאו. מהן מקדש אל החצר החצונה. בבגדי קדש שעליהם : ושם יניחו בגדיהם וגו'. וקרבו אל אשר לעם. ויגשו ליגע בבגדי העם אם ירצו אבל בבגדי כהונה לא יגעו אל העם שיש בהן מעלות טהרה ובגדי החול מדרס להם : ומדדו

החצונה ג' כתיב בן חס' יוד וסימ' ואילמיו אל חצר החצונה דתמורים דשער הדרום. וגדר אשר לחוץ. כי אורך הלשכות אשר לחצר. וחד חס' דחס' ומתחת הלשכות : דרך הצפון ו' וסימ' נמסר לעיל בסימ' סימ' א' : כבואן כ' חס' וחד מל' וסימ' ויצג את המקלות. בפני הגדרת הגינה. קדמא חסר : קרובים ח' מל'

וְגָדֵר אֲשֶׁר־לַחוּץ לְעֻמַּת הַלְּשָׁכוֹת
דֶּרֶךְ הֶחָצֵר הַחִצֹנָה אֶל־פְּנֵי הַלְּשָׁכוֹת
אָרְכּוֹ חֲמִשִּׁים אַמָּה : כִּי־אֹרֶךְ
הַלְּשָׁכוֹת אֲשֶׁר לֶחָצֵר הַחִצֹנָה
חֲמִשִּׁים אַמָּה וְהִנֵּה עַל־פְּנֵי הַהֵיכָל
מֵאָה אַמָּה : וּמִתַּחְתָּה לְשָׁכוֹת הָאֵלֶּה
הַמֵּבִיא מֵהַקָּדִים בְּבֹאוֹ לָהֵנָּה
מֵהֶחָצֵר הַחִצֹנָה : בְּרֹחַב גֶּדֶר הֶחָצֵר
דֶּרֶךְ הַקָּדִים אֶל־פְּנֵי הַגִּזְרָה וְאֶל־
פְּנֵי הַבִּנְיָן לְשָׁכוֹת : וְדֶרֶךְ לִפְנֵיהֶם
כְּמַרְאֵה הַלְּשָׁכוֹת אֲשֶׁר דֶּרֶךְ הַצָּפוֹן
כְּאָרְכָּן כֵּן רָחְבָּן וְכֹל מוֹצָאֵיהֶן
וּכְמִשְׁפְּטֵיהֶן וּכְפִתְחֵיהֶן : וּכְפִתְחֵי
הַלְּשָׁכוֹת אֲשֶׁר דֶּרֶךְ הַדָּרוֹם פֶּתַח
בְּרֹאשׁ דָּרֶךְ דֶּרֶךְ בִּפְנֵי הַגְּדֶרֶת הֲגִינָה
דֶּרֶךְ הַקָּדִים בְּבוֹאָן : וַיֹּאמֶר אֵלַי
לִשְׁכוֹת הַצָּפוֹן לִשְׁכוֹת הַדָּרוֹם אֲשֶׁר
אֶל־פְּנֵי הַגִּזְרָה הֵנָּה לִשְׁכוֹת הַקֹּדֶשׁ
אֲשֶׁר יֹאכְלוּ שָׁם הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר־
קְרוֹבִים לַיהוָה קָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים שָׁם
יַנִּיחוּ קָדְשֵׁי הַקֳּדָשִׁים וְהַמִּנְחָה
וְהַחַטָּאת וְהָאָשָׁם כִּי הַמָּקוֹם קָדֹשׁ :
בְּבֹאָם הַכֹּהֲנִים וְלֹא־יֵצְאוּ
מֵהַקֹּדֶשׁ אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה וְשָׁם
יַנִּיחוּ בִגְדֵיהֶם אֲשֶׁר־יְשָׁרְתוּ
בָהֶן כִּי־קֹדֶשׁ הֵנָּה יִלְבְּשׁוּ בְּגָדִים
אֲחֵרִים וְקָרְבוּ אֶל־אֲשֶׁר לָעָם :
וְכִלָּה אֶת־מִדּוֹת הַבַּיִת הַפְּנִימִי

וְכֻתְלָא דִלְבָרָא לָקֳבֵיל לִשְׁכָּתָא
אוֹרַח דָּרְתָא בָרָיְתָא דִקְדָם לִשְׁכָּתָא
אוֹרְכֵּיהּ חַמְשִׁין אַמִּין : אֲרֵי אוֹרְכָּא
דְלִשְׁכָּתָא דִלְדָרְתָא בָרָיְתָא חַמְשִׁין
אַמִּין וְהַוְיָין עַל אַפֵּי הֵיכְלָא מְאָה
אַמִּין : וּמִלְּרַע לְלִשְׁכָּתָא הָאִילֵין
מַעֲלָנָא מִמַּדִינְחָא דְעָלִין לְהֵין
מִדָּרְתָא בָרָיְתָא : בְּפוּתְיָא
דְכֻתְלָא דְדָרְתָא בְּאוֹרַח מַדִינְחָא
דִקְדָם בִּיצוּרְתָא וְדִקְדָם בִּנְיָנָא
לִשְׁכָן : וְאוֹרַח קֳדָמֵיהוֹן כְּחֵזוּ
לִשְׁכָתָא דְפִתְחֵיהֶן לְאוֹרַח צִפּוּנָא
כְּאוֹרְכֵּיהֶן כֵּן פּוּתְיֵהֶן וְכָל
מַפְּקָנֵיהֶן וּכְחֶזְוֵיהֶן וּכְתַרְעֵיהֶן :
וּכְתַרְעֵי לִשְׁכָתָא דִפְתִיחַ לְאוֹרַח
דָּרוֹמָא תְּרַע בְּרֵישׁ אוֹרַח אוֹרַח
קֳדָם דוּכַן לֵיוָאֵי אוֹרַח מַדִינְחָא
בְּמַעֲלָנְהֶן : וַאֲמַר לִי לִשְׁכַת
צִפּוּנָא לִשְׁכַת דָּרוֹמָא דִקְדָם
בִּיצוּרְתָא אִינוּן לִשְׁכַת קוּדְשָׁא דְיֵיכְלוּן
תַּמָּן כָּהֲנַיָּא דִקְרִיבִין לְשַׁמָּשָׁא קֳדָם
יְיָ קוּדֶשׁ קוּדְשַׁיָּא תַּמָּן יְיַחֲתוּן
קוּדְשֵׁי קוּדְשַׁיָּא וּמִנְחָתָא וְחַטָּאתָא
וַאֲשָׁמָא אֲרֵי אַתְרָא קַדִּישׁ :
בְּמֵיעַלְהוֹן כָּהֲנַיָּא וְלָא יִפְּקוּן
מִקּוּדְשָׁא לְדָרְתָא בָרָיְתָא וְתַמָּן
יְיַחֲתוּן לְבוּשֵׁיהוֹן דִישַׁמְּשׁוּן בְּהוֹן
אֲרֵי קוּדְשָׁא אִינוּן וְיִלְבְּשׁוּן לְבוּשִׁין
אוֹחֲרָנִין וְיִתְעָרְבוּן עִם עַמָּא :
וְשֵׁיצֵי יָת מִשְׁחַת בֵּיתָא גַוָּאָה

בליש' וסימ' נמסר בסיפרא דא סימ' כ"ג : הבקים קדש חד מן י"ג קדש חס' וסימ' נבס' בסדר תצוה ובכדר נשא: וכלה ו' וסימ' וכלה הרעב את הארץ. וכלה מכפר את הקדש. וכלה אהרן ובניו. ושב וזרע לכם וכלה אתכם. שם ירעה עגל ושם ירבץ וכלה. וכלה את מדות הבית :

וגדר אשר לחוץ. ובא וראה כלפי חוץ שכותל לעומת הלשכות אורך הכותל חמשי' אמה ארכו כאורך הלשכות לפיכ' אמר והנה על פני ההיכל מאה אמה כי מאה אמה היה אורך ההיכל כמו שכתבנו. והלשכות לא היו תופסות כל אורכו של היכל אלא חציו : ומתחתה. משלש תיבות שהראשונה לוקחת מן האחרונה והקרי הוא ומתחת הלשכות והמר הלשכות האלה המביא מהקדי' כבר אמר כי הלשכות לא היו מגיעות אלא עד חצי ארכו של היכל וקרא מתחת הלשכו' מה שמהם כלפי מזר' לפי שהמערב היה בעליונות שלהם כמו שפירשנו כי ההר משפע ועולה עד ההיכל ומבואו היה מן המזרח כי מן המזרח היו נכנסין בהר הבית ומשם ולפנים עד האולם וההיכל במעלות הכל כמו שכתבנו למעלה לפיכך כניסתן היתה מתחתן שהוא כ כלפי מזרח וזה הוא שאמר המביא מהקדים בבואו להנה מהחצר החיצונה המבוא שם וכתיב המביא וקרי המבוא בבא מי שיבא : ברחב גדר החצר דרך הקדים. אמר כי גם כן במזרח ברחב שבין כותל החצר והגזרה ראה לשכות כמו בראה בצפון כמו שזכר והדרך שהיה לפניה' כמראה הלשכו' ר"ל כמראה דרך הלשכות ואמר כמראה כי הכל היה רואה במראה הנבואה לא ממש הדב' ודרך מבואר הוא : וכפתחי הלשכות. פתח בראש דרך. ראה פתח בראש דרך ואיזה דרך דרך בפני הגדרת הגינה והוא דרך הקדים בבואן פי' כשהיה האדם נכנס מן ה המזרח : הגדרת הגינה. ר"ל מעלות אבנים עשויה כמו גדר א אבני' והיתה הגנות נאה הגינה מדברי רז"ל דבר הגון ותרגם יונתן דוכן ליואי ודוכן הלוים היה במזרח כשהיו הלוים עולי' מעזרת ישראל לעזרת כהנים ובמסכת מדו' שנינו וחלקה היתה בראשונה והקיפוה גזוזטרא שהנשים רואות מלמעלה והאנשי' מלמטה כדי שלא יהיו מעורבים וחמש עשרה מעלות עולו' מתוכם לעזרת ישראל כנגד ט"ו שיר המעלות ש שבתילים שעליה' הלוים עומדים בשיר ולא היו גרוטות פירוש מוקפות אלא כחצי גורן עגולה ולשכות היו תחת עזרת ישראל פתוחות לעזרת נשים ששם הלוים נותנים כנורות ונבלים ומצלתים וכל כלי שיר כן היא המשנה שם ואלו המעלות לא היה הדוכן שעליו הלוי' אומרים שיר בשעת הקרבן כי אותו היה בין עזרת ישראל לעזרת כהנים ואלה המעלות היו בין עזרת נשים לעזרת ישראל והיו הלוים אומרים עליהם שיר בשמחת בית השואבה כמו ששנינו במסכת סוכה פרק החליל והדוכן שהיו אומרים עליו שיר תמיד בשעת הקרבן היה כמו ששנינו במסכת מדות עזרת ישראל היתה ארך מאה ושלשים וחמש על רחב י"א אמה וכן עזרת הכהנים היתה אורך מאה ושלשים וחמש על רחב י"א וראשי פספסין היו מבדילין בין עזרת ישראל לעזרת כהנים ר' אליעזר בן יעקב אומר מעלה היתה וגבוהה אמה והדוכן נתון עליה ובה שלש מעלות של חצי אמה נמצאת עזרת הכהנים גבוהה מעזרת ישראל שתי אמות ומחצה כך היא המשנה שמה שם וכראה כי המעלה הצאת קרא הנביא הגדרת הגינה ומן הכתוב גם כן ראינו שהדוכן נתון במזרח כמו שאמר בדברי הימים והלוים המשוררים לכולם לאסף להימן ולידותון ולבניהם ולאחיהם מלבשים בוץ במצלתים בנבלים ובכנורות עומדים מזרח למזבח : ויאמר אלי. אשר יאכלו שם הכהנים אשר קרובים לי' קדשי הקדשים. להוציא ערל לב וערל בשר וקדשי הקדשים היו נאכלים לפנים מעזרת ישראל ממנה ולפנים היא הנקראת עזרה בכתם והוא מקום קרוב לאכילת קדשי הקדשים אם ירצו אבל בעזרת הכהנים שהיא לפנים מעזרת ישראל היו לשכות הכהנים ושם היו אוכלי' קדשיה' ומה שאמר והחטאת והאשם אחר שאמר קדשי הקדשים והחטאת והאשם הם קדשי הקדשים הנאכלים לפי שגם שלמי צבור היה להם דין חטאת ואשם ונקראים גם כן קדשי הקדשים ועליהם אמר שם יניחו ופירושו יניחו שם לאכלם שם ואחר כך אמר והחטאת והאשם : בבאם. בבאם אל לשכותיהם בבאם. אמר כי בבאתם בעזרת הכהנים מעבודתם ובואם לעזרת הכהנים שם יניחו בגדי כהונתם שעליהם שעובדים בהם שלא יצאו באותם בגדים אל החיצונה לעזרת הכהנים שהיא חיצונה שהיא עזרת ישראל שהיא מקודשת ממנה ופנימה לה לפיכך אמר מהקדש אל החצר החיצונה ועד הבית קרא עזרת נשים החצר החיצונה : וקרבו אל אשר לעם. אחר שילבשו בגדים אחרים יוכלו לגשת באותם בגדים אל הבגדים אשר לעם והם ישר' בעזרת ישראל כי בעזרת ישראל נכנסים ולא היו נכנסים לעזרת הכהנים אלא לסמיכה לשחיטה ולתנופה ובבגדי כהונה ולא היו רשאין לגשת בבגדי העם שהם חול והם מדרס להם וכן תרגם יונתן ויתערבון עם עמא : וכלה את מדות הבית הפנימי. הם החצרות והלשכות כי הכל הוא לתשמישי הבית הפנימי שהוא ההיכל : והוציאני

והוציאני. חוץ לחומת הר הבית: אשר פניו דרך הקדים. זהו שער הר הבית
המזרחי אשר קדם זכרו בתחילת הנבואה: ומדדו סביב סביב. מדד הבית אשר
בו השער סביב לארבע רוחות: מדד רוח הקדים. סביב כל אותו הרוח וכן
מדד רוח הצפון ורוח הדרום ורוח המערב והיה בין הכל חמש מאות אמה ארך
וכן ברוחב ומה שאמר סביב אל
רוח הים לפי שבאותו הרוח ה
השלים פאות סביבו והיה לו חומה
סביב להבדיל בין הקדש לחול
כי הר הבית מקודש מירושלם
שאין זבין וזבות נדות ויולדות
נכנסין לשם: ויוליכני. אחר
שמדד הרוחות מחוץ לעיני ה
הוליכני אל השער אשר הוציאני
משם: והנה. בא מדרך הקדי׳.
נכנס בשער בדרך מזרח: וקולו
כקול מים רבים. כמו שאמר
בתחילת הספר אלא ששם הוסיף
כקול שדי ופירוש וקולו וקול
הכבוד ותרגם יונתן וקל מברכי
שמיה: והארץ האירה מכבודו.
פעל עומד מהבנין והשאר שבאו
מן הבנין הם יוצאים כמו האיר
ברקיו תבל וכן להאיר על הארץ
: מכבודו. מכבוד אלהי ישראל
והוא ענין זוהר ונוגה כמו שפי׳:
וכמראה המראה. ובכלל אותו
הכבוד שהאירה שראיתי ראיתי
בעין המרא׳ שראיתי בבאי לשחת
את העיר כי ראיתי המרכבה וכן
במראה אשר ראיתי אל נהר כבר
כל אותן המראות ראיתי עתה:
אל נהר כבר. כמו על וכמוהו
רבים ומה שאמר בבאי
לשחת העיר והוא לא בא ל
לשחת העיר אלא ששת ה
האנשים רוצה לומר בבאי כאשר
באו שאנשים לשחת העיר ויונתן
תרגם באתנביותי לחבלא ית ק
קרתא ומה ששנה לשון מראה
כמה פעמים לענין המראות ש
השתנות בענין המרכבה ורז״ל
אמרו תשע ראיות במקרא הזה
לומר שכל הנביאי׳ לא היו רואים
אלא אחר תשע אספקלריאות
ומשה רבנו עליו השלום מתוך
מראה אחת היה רואה שנאמר
במראה אליו אתודע שהיה רואה
באספקלריא המאיר׳ ומה שאמ׳
תשע הוא רמז לתשע המסכות ו
וחשוקיהם והעמודי יהיה קדם:
אל פני. כמו על פני. וכבוד יי׳
בא אל הבית. אל ההיכל:
ותשאני רוח. עד הנה אמר
ויביאני ויוציאני ויוליכני אמר על
האיש שראהו כמראה נחשת ו
ועתה שנראה לו הכבוד עם ה
המרכבה אמר ותשאני רוח כמו
שאמר במרכבה הראשונה:
ואשמע מדבר אלי מהבית. מדב׳
כמו מתדבר מבנין התפעל והת״ו
נבלעת בדגש: מהבית. הקול
יצא מהבית ששם הכבוד אלי ש
שהייתי בחצר הפנימי: ואיש
היה עומד אצלי. אפשר שהיה
אותו שראה בתחילת הנבואה ש
שהיה מראהו כמראה נחשת או היה מלאך אחר: ויאמר. את מקום כסאי ואת מקום כפות רגלי אשר אשכון שם. כאילו אמר זהו אשר אשכון שם ואמר מקום כסאי כי
בית המקדש כנגד כסא הכבוד: ומקום כפות רגלי. על דרך והארץ הדום רגלי ודעת רז״ל כי בית המקדש נקרא כסא כמו השמים כמו שכתוב כסא כבוד מרום מראשון
מקום מקדשנו ובספר ירמיה ביארנו הענין היטב ויונתן תרגם ארי אתר בית כורסי יקרי ודין אתר יקרי בית אשריותי: בזנותם. שהיו זונים אחרי אלהים אחרי׳ ועושין
פסיליהם בבתיהם שהיה אצל בית יי׳: ובפגרי מלכיהם. כמו שראינו במנשה ואמון שנקברו בגן ביתם: במותם. ובמותם שהיו עושים בבתיהם או פירושו שהיו עושין
במותם במקום עבדי מלכיהם: בתתם ספם את ספי. כי בית המלך היה סמוך לבית השם והקיר ביניהם כמו שראינו בבנין שלמה כשבנה ביתו אמר ועולתו אשר יעלה
בית יי׳ ואמר בדברי יואש ויורד את המלך מבית השם ויבאו בתוך שער העליון בית המלך: ומזוזתם אצל מזוזתי. כפל הענין במלות שונות כמנהג כי המזוזה היא הסף ויונתן
תרג׳ בתתהון ספהון לקבל ספי בית מקדשי ובבניניהון בסטר עזרתי וכותל בית מקדשי בין מימרי וביניהון: ואכל. בחסרון הא׳ למ״ד הפעל כמנהג והוא כמו ולא מן הדגש:

מדד ה׳ וסימ׳ נמסר לעיל בסיפרא סימ׳ מ׳: פנה ג׳ וחס׳ וסימ׳ אשר לבבו פנה היום מעם. וצפונה פנה הגלגל.
פנה דרך הקדים: כבדו ג׳ חס׳ בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ הן הראנו יי׳ אלהינו את כבדו ואת גדלו. ותחת כבדו יקד
יקוד. והארץ האירה מכבדו. וכל כבודי דכות׳ חס׳ בב׳א ואולם חי אני: מדבר ה׳ בקריא׳ וסימ׳ יש לאל

ואפקני באורח תרעא דפתיח
לאורח מדינחא ומשחיה סחור
סחור: משח רוח קידומא בקני
משחתא חמיש מאה קנין בקני
משחתא סחור סחור: משח רוח
ציפונא חמיש מאה קנין בקני
משחתא סחור סחור: ית רוח
דרומא משח חמיש מאה קנין
בקני משחתא: אסתחר לרוח
מערבא משח חמש מאה קנין
בקני משחתא: לארבע רוחיא
משחיה שורא ליה סחור סחור
אורכא חמש מאה ופותיא חמש
מאה לאפרשא בין קודשא לחולא:
ואובילני לתרעא תרעא דפתיח
לאורח מדינחא: והא יקרא אלהא
דישראל איתגלי מאורח מדינחא
וקל מברכי שמיה כקל מיין סגיאי
וארעא נהרת מזיו יקריה: וכחיזו
חזווא דחזיתי כחזווא דחזיתי כ
באיתנביותי לחבלא ית קרתא
וחיזווא כחיזו דחזיתי על נהר כבר
ואשתטחית על אפי: ויקרא דיי
איתגלי בביתא באורח תרעא
דפתיח לאורח מדינחא: ונטלתני
רוחא ואעלתני לדרתא גויתא
והא אתמלי יקרא דיי ביתא:
ושמעית די ממלל עימי מלגיו
וגברא הוות קאים לקבלי: ואמר
לי בר אדם דין אתר בית כורסי
יקרי ודין אתר בית אשריות
שכינתי דאשרי שכינתי תמן בגו
בני ישראל לעלם ולא יסאבון
עוד בית ישראל שמא דקודשי
אינון ומלכיהון בטעותהו ובפגרי
מלכיהון במותהון: במיתנהון
סיפיהון מקביל סיפי בית מקדשי
וביניניהון בסטר עזרתי וכותל
בית מקדשי בין מימרי וביניהון
וסאיבו ית שמא דקודשי ב
בתועבתהון דעבדו ושיציתי יתהון ברוגזי:

והוציאני דרך השער אשר פניו
דרך הקדים ומדדו סביב סביב:
מדד רוח הקדים בקנה המדה חמש-
אמות קנים בקנה המדה סביב:
מדד רוח הצפון חמש מאות קנים
בקנה המדה סביב: את רוח הדרום
מדד חמש מאות קנים בקנה המדה:
סבב אל רוח הים מדד חמש-
מאות קנים בקנה המדה: לארבע
רוחות מדדו חומה לו סביב סביב
ארך חמש מאות ורחב חמש מאות
להבדיל בין הקדש לחל: ויולכני
אל השער שער אשר פנה דרך
הקדים: והנה כבוד אלהי ישראל
בא מדרך הקדים וקולו כקול מים
רבים והארץ האירה מכבדו:
וכמראה המראה אשר ראיתי
כמראה אשר ראיתי בבאי לשחת
את העיר ומראות כמראה אשר
ראיתי אל נהר כבר ואפל אל פני:
וכבוד יהוה בא אל הבית דרך שער
אשר פניו דרך הקדים: ותשאני רוח
ותבאני אל החצר הפנימי והנה
מלא כבוד יהוה הבית: ואשמע
מדבר אלי מהבית ואיש היה עמד
אצלי: ויאמר אלי בן אדם את
מקום כסאי ואת מקום כפות רגלי
אשר אשכן שם בתוך בני ישראל
לעולם ולא יטמאו עוד בית ישראל
שם קדשי המה ומלכיהם בזנותם
ובפגרי מלכיהם במותם:
בתתם ספם את ספי ומזוזתם
אצל מזוזתי והקיר ביני וביניהם
וטמאו את שם קדשי בתועבותם
אשר עשו ואכל אתם באפי:

ומדדו סביב סביב. לכל היקף הר הבית מבחוץ: לארבע רוחות מדדו: שלשת
אלפים על שלשת אלפים אמה שהקנה שש אמות וזה הוא שייסד הקליר דוד יבנה
קו שלשת אלפי אמות קבועה על שלשת אלפי אמות והיא שלשי׳ ושש כמראה הראשונה
שהיה הר הבית חמש מאות אמה על חמש מאות אמה חלוק שלשת אלפים על שלשת
אלפים על שלשת אלפים
ברבועו׳ של חמש מאות
אמו׳ שתי׳ וערב ותמצא
שם שלשים ושש ר
רבעים של חמש מאות
על חמש מאות ועל כן
אמר הפייט שלשים ו
ושש כמו שהיתה מ
מתכפלת. מב׳. חומה
לו להר הבית סביב
מאות שתי וערב זו ח
חומת החיל המקיפ׳ כל
ההר. להבדיל.
את העם בין קדש
שלפנים לחול שבחוץ.
מב׳. גמר כל מדה.
ויוליכני חזר והכניסני
לשער הקדים וראיתי
הכבוד יורד לשרה:
וכמראה המראה.
תשע מראות כתובין
במקר׳ זה ומתוכן היו
רואין הנביאים חוץ
ממשה רבינו שהיה
רואה מתו׳ מראה אחת
לפיכך אספקלריא
שלו מאירה ורוא׳ מתמ
וזהו שייסד הפייט מ
מחזו המכוחכחות ב
בתשע מחזות: בבאי
לשחת את העיר:
בפרשת והתוית תו
שנאמר שם קרבו פ
פקודת העיר ושם פיל׳
את דוגמת מרכבה:
מדבר אלי. מתמלל
עמי כבוד הוא לומר כ
כלפי מעלה מדב׳ כמו
מתדבר כלומר בינו
לבין כבודו מדבר
הקול בא עדי: ובפגרי
מלכיהם. שהיו
בתיהם סמוכין לבית
הקברות כמו שמצינו
במלכים בשלמה ו
ובעתליהו ופעמי׳ שהיו
קוברין אות׳ בגן ביתם
כמו שהוא מפר׳ ואמר
בתתם ספם את ספי:
מב׳. ואכל כמו ואכלם
וכליתי: עתה

ידי לעשות עמכם רע: ובבוא משה אל אהל מועד לדבר אתו. ויכל משה מדבר אתם. והוא בן בליעל
מדבר אליו. ותבא בי רוח כאשר דבר אלי. ואשמע מדבר אלי מהבית. אהבת רע מטוב. נצור לשונך
מרע: בתתם ל׳ ספם ל׳ כפי ל׳ ושבאו ל׳ ואכל ל׳ ירחקו ל׳:

רש"י

עתה. על כרחם ירחקו את זנותם שהבדלתי לי היקף גבול גדול סביב: אתה בן אדם הגד את בית ישראל את הבית ויכלמו מעונותיהם. בהראותי למו חסדי שאיני מואסם במעשיהם מבאתי. ומדדו את תכנית. ומדדו על ידיך שאתה מורה את תוכן חשבון הבנין. ואם נכלמו שיתביישו ויכבשו פניהם מכל אשר עשו אז תודיע אותם את שאני עתיד לעשות להם: צורת הבית. גבול הבנין היאך הוא מ מלפניו ועד אחוריו ס סדורים לארבע רוחות: ותכונתו. חשבון תאיו ולשכותיו: וכל צורותיו. כרובים ותמורי' ואילים ואילמי' וכו'. וכל צורותיו בתורה לא פורש: וישמרו. ילמדו שניהם המדות מפיך שידעו לעשותם לעת קץ. וכו'. ראויה היתה ביאה שנייה של עזרא כביאה ראשונה של יהוש' לבא בזרוע ובנס כדדרשינן עד יעבר ובנין זה מאז היה ראוי להם כשעלו מן הגולה וגאולת עולם אלא שגרם החטא לא היתה תשובתם הוגנת על מנת שלא לחטוא ויצאו ברשות כורש ובנו לעצמן ויש אומ' בבבל נכשלו בנכריות: ואלה מדות המזבח. שמפרש למטן ארבע עשרה אורך בארבע עשרה רחב: באמות אמה אמה וטופח. באמה בת ששה שהי' אמה וטופח באמ' בת חמשה: וחיק האמה. אבל היסוד שלו נמדד באמה של חול שהיא בת חמשה חיק לשון חיקוי קביעות והוא ה היסוד האמה אמת חול ולא אמה וטופח שהיא אמה בת ששה וכן שנינו במנחות שהיסוד והסובב והקרנות נמדדין באמה בת חמשה. וחיק האמה זה היסוד. ואמה רוחב זה הסובב. וגבולה אל שפתה סביב זרת האחד אלו הקרנות זרת אחד מאמצעיתו מודדו זרת לכל רוח הרי אמה על אמה: וזה גב המזבח. ובאמה זו היה נמדד גב מזבח הזהב אמה ארכו ואמה רחבו רבוע כך מפורש בערובין ובמנחות מפורש יותר לפי החשבון חיק האמה בגובהה עלה אמה ואמה רחב כנגדה כניסת הסובב אמה בת חמשה אבל עלייתו ששנינו עלה חמש וכנס אמה אינו באמה בת חמשה: וגבולה אל שפתה. הקרנות בין לרחבן בין לגובהן באמה בת חמשה: ומחיק הארץ. מן היסוד מקרקע הארץ. עד העזרה התחתונה. עד גג מלבן הראשון. שתים אמות' ולא היה כן בבית עולמים שם שנינו מביא מלבן של לב' על לב' וגובהו אמה וכאן גובהו שתים: ורחב אמה אחת. כשהניח מלבן השני עליו היה מלבן השני שלשים על שלשים כנגד כניסה לו סביב סביב רחב אמה והוא היסוד הרי עלה שתי' וכנס אמה והוא היסוד העזרה משתמשת לשון רצפה שהיה ממלא את המלבן חלוקי אבני' וזפת וסיד וקוניא וממחה ושופך ומחליקו למעלה והרי הוא כמין רצפה: ומהעזרה הקטנה עד העזרה הגדולה ארבע אמות. מגג מלבן התחתון עד גג מלבן שעליו ארבע אמות גבה: ורחב האמה. היא כניסת הסובב עלה ארבע וכנס אמה זהו סובב והתחתון קורא קטנה לפי שאין גובהו אלא שתים והעליון גובהו ארבע: והראל

רד"ק

עתה ירחקו. כי יהיה להם לב חדש ליראה אותי: ופגרי מלכיהם ממני. גם כן לא יקברו מלכיהם בביתם לכבוד ביתי: ממני. ממקום מקדשי: אתה בן אדם הגד את בית ישראל את הבית. בני הגולה: ויכלמו מעונותיהם. שבעבורם חרב בית זה והגד להם הבית העתיד שלא יחרב לעולם בעבור שלא יחטאו כמו שאמר ירחקו את זנותם ושכנתי ב בתוכם לעולם: ומדדו את תכנית. תכנית צורת הבית שתראה להם ימדדו ויכינו אותו לסימן כי עוד יעשו כן לעתיד בבא הגו' ויחיו המתים יכינו אותו לסימן שהראהו' זאת הצורה יחיו בבנין הבית לעתיד וזה ראיה לתחיית המתים: ואם נכלמו. אם יהיו נכלמי' מכל אשר עשו הודע אותם תכונת הבית וצורתו וכתוב ל לעיניהם והם יראו בנין הבית לעתיד ויעשו אותו ואם לאו לאו: וישמרו את כל צורתו ואת כל חקותיו ועשו אותם. ישמרו אות' בלבם ויאמינו כי כן יהיה ויעשו אותם הבניינים והצורו' והתורות לעתיד ואם לא ישמרו אותם בלבם ולא יאמינו לא יעשו אותם כי כן מדת הקדוש ברוך הוא ש ישלם לאדם מדה כנגד מדה כל המאמין בביאת גואל יזכה לגאולה ואם לא יאמין לא יזכה וכן אם יאמין בתחיית המתי' יזכה לתחייה ואם לא יאמין לא יזכה ולא נוכל לפרש ועשו אותם בבי' שני שעלו בני גולה של בבל כי הרבה דברים יש בבנינה זו שלא היו כן בבית שני ועל כרחך בנינה זו עתידה ואמר כן ועשו אותם ראיה גדולה לתחיית ה המתים: צורת הבית. מה שלפני' מחומת הר הבית בכלל: ותכונתו. תכונת בניינו בלשכות ובתאים: ומוצאיו ומובאיו. בשערים הנזכרים: וכל צורותיו. צורת כל בית בפני עצמו: ואת כל חקותיו. מה שראוי להשתמ' בבתי' ובשלחנו' ובלשכו': וכל צורתיו. צורת הכרובים והתמורים: וכל תורתיו. חלוק העזרות לכהנים ולישראל ולנשים: זאת תורת הבית. זאת הנזכרת למעלה: על ראש ההר. הר הבית והוא ההיכל יהיה בראש ההר כמו שכתוב בענין: כל גבולו סביב סביב. כל גבול ההר סביב סביב הוא קדש הקדשים כנגד ירושלם כי ירושלם כולה קדש כמו שנאמר והיתה העיר קדש אבל ההר הוא קדש קדשים וההר עצמו מקום מקדש מזבח והדביר הוא קדש הקדשים כמו שכתוב למעלה: הנה זאת תורת הבית. הנזכרת למעלה בפרט ובפסוק זה בכלל: ואלה מדות המזבח. רז"ל פירשו הפסוק כן וחיק האמה זה יסוד ואמה רוחב זה סובב וגבולה אל שפתה סביב זרת האחד אלו הקרנות וזה גב המזבח זה מזבח הזהב ויונתן תרגם ואילין משחת מדבחא באמיא באמתא דהיא אמה ופשך ותשויתא אמתא ואמתא פתיא וגדנפא מקף לה על ספתיה סחור סחור זרתא חדא ודין טקוס מדבחא ובמסכ' מדות שנינו המזבח היה שלשים ושתים על שלשים ושתים עלה אמה וכנס אמה זהו יסוד נמצא שלשים על שלשים עלה חמש וכנס אמה זהו סובב נמצא שמנה ועשרים על שמנה ועשרים עלה שלש וכנס אמה זהו מקום קרנות אמה מזה ואמה מזה נמצא ששה ועשרים על ששה ועשרים זהו מקום הלוך רגלי הכהני' אמה מזה ואמה מזה נמצא ארבעה ועשרים על ארבעה ועשרים זהו מקום המערכה אמר ר' יוסי מתחילה היה שמנה ועשרים על שמנה ועשרים כונס ועולה במדה זו עד שנמצא מקום המערכה עשרים על עשרים וכשעלו בני הגולה הוסיפו עליו ארבע אמות מן הצפון וארבע אמות מן המערב כמין גאם שנאמר והאריאל שתים עשרה ארך בשתים עשרה רחב רבוע יכול שאינו אלא שתים עשרה על שתים עשרה כשהוא אומר על ארבעת רבעיו מלמד שמן האמצע הוא מודד שתים עשרה אמה לכל רוח הנה תראה כי רז"ל פירשו כי מדות זה המזבח הם מדות מזבח בית שני ודעת יונתן אינו כדעתם כמו שתראה ונוכל לפרש כי מדה אחרת יהיה למזבח העדות ואמר ואלה מדות המזבח כמו שאומר והולך עד ויאמר אלי בן אדם ופירוש באמות באמות הידועות בנבואה זו שכל אמה מהם אמה וטופח שהם ששה טפחים כי אמה בפתם בת חמשה טפחים וזאת המדה היתה בת ששה טפחים וכן אמר בתחילת נבואה זו שם אמות באמה וטפח כמו שפירשנו וחיק האמה ואמה רחב באמצע המזבח היה גובה אמה ורחב אמה והוא מקום המערכה: וגבולה אל שפתה סביב זרת האחד. גבול האמה היה גבוה זרת אחד ופירוש וגבלה מסגרת כמו שתרגם יונתן גדנפא: וזה גב המזבח. זה ספר הוא גב המזבח שהוא מקום המערכה שהיה גבוה על המזבח אמה לפיכך קראו גב: ומחיק הארץ. מאמצע הארץ ומהסוה בה אשר בין העזרה העליונה לתחתונה שהמזבח היה בנתים ומקו' מעמד הכהנים המקריבים על המזבח קורא עזרה כמו שקרא גם כן מקום מעמד ישר' עזרה והעליונה היא מהמזבח כלפי אולם והתחתונה מהמזבח כלפי מזרח ואמר שמאמצע הארץ שהוא מקום המזבח עד העזרה התחתונה שתים אמות ורוחב אמה אחת ומהעזרה הקטנה עד העזרה הגדולה ארבע אמות ורחב האמה לא ידענו איזו מן העזרות קורא קטנה העליונה או התחתונה ואיזו מהן קורא גדולה מכל מקום אמר כי מזו לזו היו ארבע אמות והוא מקום המזבח שאמר עליו והאריאל ארבע

אתה ז' ר"פ בנביאים וסי' אתה ידעת את דוד אבי. אתה תשמע השמים כתרא דנכרי דמלכים. זכרני ופקדני דירמיה. אתה אל תירא עבדי יעקב כתראה דספרא. הגד את בית ישראל את הבית. אתה תאכל ולא תשבע. ודכתריה אתה תזרע: על ראש ההר ה' דסמיכי בקריא' וסימ' והיה נכון לבקר. מעבר דוד העבר.

עַתָּה יְרַחֲקוּ אֶת־זְנוּתָם וּפִגְרֵי מַלְכֵיהֶם מִמֶּנִּי וְשָׁכַנְתִּי בְתוֹכָם לְעוֹלָם׃ אַתָּה בֶן־אָדָם הַגֵּד אֶת־בֵּית־יִשְׂרָאֵל אֶת־הַבַּיִת וְיִכָּלְמוּ מֵעֲוֹנוֹתֵיהֶם וּמָדְדוּ אֶת־תָּכְנִית׃ וְאִם־נִכְלְמוּ מִכֹּל אֲשֶׁר־עָשׂוּ צוּרַת הַבַּיִת וּתְכוּנָתוֹ וּמוֹצָאָיו וּמוֹבָאָיו וְכָל־צוּרֹתָו וְאֵת כָּל־חֻקֹּתָיו וְכָל־צוּרֹתָו וְכָל־תּוֹרֹתָו הוֹדַע אוֹתָם וּכְתֹב לְעֵינֵיהֶם וְיִשְׁמְרוּ אֶת־כָּל־צוּרָתוֹ וְאֶת־כָּל־חֻקֹּתָיו וְעָשׂוּ אוֹתָם׃ זֹאת תּוֹרַת הַבָּיִת עַל־רֹאשׁ הָהָר כָּל־גְּבֻלוֹ סָבִיב סָבִיב קֹדֶשׁ קָדָשִׁים הִנֵּה־זֹאת תּוֹרַת הַבָּיִת׃ וְאֵלֶּה מִדּוֹת הַמִּזְבֵּחַ בָּאַמּוֹת אַמָּה אַמָּה וָטֹפַח וְחֵיק הָאַמָּה וְאַמָּה־רֹחַב וּגְבוּלָהּ אֶל־שְׂפָתָהּ סָבִיב זֶרֶת הָאֶחָד וְזֶה גַּב הַמִּזְבֵּחַ׃ וּמֵחֵיק הָאָרֶץ עַד־הָעֲזָרָה הַתַּחְתּוֹנָה שְׁתַּיִם אַמּוֹת וְרֹחַב אַמָּה אֶחָת וּמֵהָעֲזָרָה הַקְּטַנָּה עַד־הָעֲזָרָה הַגְּדוֹלָה אַרְבַּע אַמּוֹת וְרֹחַב הָאַמָּה׃

כען ירחקון ית טעותהון ופגרי מלכיהון מלמחטי קדמי ואשרי שכנתי ביניהון לעלם: את בר אדם חוי ית בית ישראל ית ביתא ויתכנעון מחוביהון וימשחון ית טיקוסיה: ואם יתכנעון מכל דעבדו פמחזיהון צורת ביתא וטקוסיה ומפקנוהי ומעלנוהי וכל צורתיה וית כל גזירתיה וכל צורתיה וכל דחזי ליה הודע יתהון וכתוב לעיניהון ויטרון ית כל צורתיה וית כל גזירתיה ויעבדון יתהון: דא אוריתא דביתא על ריש טורא כל תחומיה סחור סחור קדש קודשיא הא דא אוריתא דביתא: ואילין משחת מדבחא באמיא באמתא דהיא אמה ופשך ותשויתא אמתא ואמתא פותיא וגדנפא מקף לה על סיפתיה סחור סחור זרתא חדא ודין טיקוס מדבחא: ומתשוית ארעא עד מסמתא ארעית תרתין אמין ופותיא אמתא חדא וממסמתא זעירתא עד מסמתא רבתא ארבע אמין ופותיא אמתא:

משלח אליו שר חמשים. אלף אחד מפני גערת אחד. ותכני לך גב:

זאת תורת הבית על' וזה גב ל' פתח וא' קמץ

ארבע אמות והנה זה שטח המזבח מלמטה על הארץ ד׳ אמות באורך וברוחב וכן בגובה והוא הנקרא הראל כלומר בית אל לפי שהיו עובדים בכל מקום לאלהים אחרים על ההרים הגבוהים וזה שהיה הראל לא היה גבהו אלא ד׳ אמות לפיכך אמר ד׳ אמות בשתם וכולל לשטחו וגבהו ובסוף ארבע אמות בגובה היה מתרחב

והרא׳ • הוא גובה גג המזבח מן הסובב ולמעלה ובבית עולמים לא היה אלא שלש ות״א הוא׳ ומדבחא ארבע אמין : והאריאל שתים עשרה אורך • מקום המערכה היה עשרים וארבע על עשרים וארבע וזהו שתים עשרה בשתים עשרה : אל ארבעת רבעיו • שאמצעיתו הוא מודד שתים עשרה לכל רוח הרי כ״ד על כ״ד כך

ומהאריאל חד מן שיטה חדא וסמ׳ בריש תיבותא וסי׳ ומדור ל׳ והוכן בחסד כסא • ומדור ל׳ קרוב יום יי׳ הגדול • מהלומות ל׳ נכונו ללצים שפטים • ומהמונם ל׳ כאשר יהגה • ומהגר ל׳ כי איש • ומהעזרה ל׳ הגדולה עד העזרה הקטנה • ומהאריאל ל׳ ולמעלה הקרנות ארבע • ומדין ל׳ אפרים בעוף יתעופף כבודם • ומהלוים

והראל ארבע אמות ומהאראיל ולמעלה הקרנות ארבע : והאראיל שתים עשרה ארך בשתים עשרה רחב רבוע אל ארבעת רבעיו : והעזרה ארבע עשרה ארך בארבע עשרה רחב אל ארבעת רבעיה והגבול סביב אותה חצי האמה והחיק לה אמה סביב ומעלתהו פנות קדים : ויאמר אלי בן־אדם כה אמר אדני יהוה אלה חקות המזבח ביום העשותו להעלות עליו עולה ולזרק עליו דם : ונתתה אל־הכהנים הלוים אשר הם מזרע צדוק הקרבים אלי נאם אדני יהוה לשרתני פר בן־בקר לחטאת : ולקחת מדמו ונתתה על־ארבע קרנותיו ואל־ארבע פנות העזרה ואל־הגבול סביב וחטאת אותו וכפרתהו : ולקחת את הפר החטאת ושרפו במפקד הבית מחוץ למקדש : וביום השני תקריב שעיר־עזים תמים לחטאת וחטאו את־המזבח כאשר חטאו בפר : בכלותך מחטא תקריב פר בן־בקר תמים ואיל מן־הצאן תמים : והקרבתם לפני יהוה והשליכו הכהנים עליהם מלח והעלו אותם עלה ליהוה : שבעת ימים תעשה שעיר־חטאת ליום ופר בן־בקר ואיל מן־הצאן תמימים יעשו :

ומדבחא ארבע אמין ומסמדבחא ולעילא קרנתא ארבע : ומדבחא תרתא עסרי אורכא בתרתא עסרי פותיא מרבע על ארבעא סטרוהי : ומסמתא ארבע עסרי אורכא בארבע עסרי פותיא על ארבע סיטרתא וגדנפא מקף לה סחור סחור פלגות אמתא ותשוית לה אמתא סחור סחור ומאתר דסלקין לה מיתפנן למדינחא : ואמר לי בר אדם כדנן אמר יי אלהים אילין גזירת מדבחא ביום איתעבדותיה לאסקא עלוהי עלתא ולמזרק עלוהי דם ניכסת קודשיא : ותתן לכהניא ליואי די אינון מזרעא דצדוק דקריבין לפולחני אמר יי אלהים לשמשא קדמי תור בר תורי לחטתא : ותיסב מדמיה ותתן על ארבע קרנתיה ועל ארבע זוית מסמתא ועל תחומא סחור סחור ותדכי יתיה ותכפר עלוהי : ותיסב ית תורא דחטתא ויוקרינה באתר דחזי לביתא מברא למקדשא : וביומא תנינא תקריב צפיר בר עזי שלים לחטתא ותדכי ית מדבחא כמא דדכיאו בתורא : בשיציותך מלדכאה תקריב תור בר תורי שלים ודכר מן ענא שלים : ותקרבינון קדם יי ויתנון כהניא עליהון מלח ויסקון יתהון עלתא קדם יי : שבעא יומין תעביד צפירא דחטתא ליומא ותור בר תורי ודכר מן ענא שלמין יעבדון :

המזבח והיו יוצאין אבני המזבח לחוץ ואותו המקום הוא הנקרא אריאל ואמרו רבותינו ז״ל כי נקרא המזבח אריאל לפי שהאש הקדושה היורדת מן השמים היתה רבוצ׳ בו כארי וזה המקום שנקרא אריאל היו שתים עשרה ארך בשתים עשרה רחב רבוע אל ארבעת רבעיו ומתוכו ולמעלה היו ארבע הקרנות ומדת מקום המערכה זכר למעלה : והראל • מבואר הוא ומהאראיל וכן והאראיל כתוב בו״ד בין האלף והלמ״ד וקרי הי״וד בין הרי״ש והאלף והענין אחד : והעזרה ארבע עשרה ארך • לא ידענו על אי זו עזרה אמר על הגדולה או על הקטנה : והגבול • כמו שפירשנו מסגרת וכמו שתי גרכפא : חצי האמה • חצי אמה גובה המסגרת שהיה לה לעזרה סביב : והחיק לה אמה סביב • לא ידענו מה היה משמש זה החיק בעזרה : ומעלותהו פנות קדים • המעלות שהיו עולי׳ בהם למזבח היו פונים לצד מזרח ומעלותהו כמו ומעלותיו וכן מקו׳ גבורתהו כמו גבוריו : פנות • מקור והנה כתוב ולא תעלה במעלות על מזבחי אפשר שהיו המעלות עשויות כמין כבש או פירושו שהיו עולי׳ בו חוץ לעזרה ודעת יונתן שהיו עולים לעזרה שתרגם ודרגן דסלקין ליה ל לאתפנאה למדינחא ות״ת כל חיק בזו הפרשה תשויתא ר״ל מקום שוה ותרגם העזרה משמתא ולא ראיתי למלה הזאת חבר ולפי׳ רז״ל יהיה פירוש העזרה כבנין המזבח עצמו ו וקורא לו מלבן מן המלבנו׳ עזרה כי מלבנות היה עשוי המזב׳ כמו שאמרו תני לוי כיצד בונים את המזבח מביא מלבן שהוא שנים ושלשים על שנים ושלשי׳ וגובהו אמה ומביא חלוקי אבני׳ מפולמו׳ בין גדולות בין קטנו׳ ומביא סיד וזפת וקוניא וממחה ושופך וזהו יסוד וחוזר ומביא מלבן שהוא שלשים על שלשים וגבוה חמש ומביא חלוקי אבנים מפולמו׳ בין גדולות בין קטנות ומביא סיד ו וזפת וקוניא וממחה ושופך וזהו סובב וחוזר ומביא מלבן שהוא כ״ח על כ״ח וגבוה שלש אמות ומביא חלוקי אבנים מפולמות בין גדולות בין קטנות ומביא סיד וזפת וקוניא וממחה ושופך וזהו מקום המערכה וחוזר ומביא מלבן שהוא אמה על אמה וגבוה אמה ומביא חלוקי אבנים מפולמות בין גדולות בין קטנות ומביא סיד וזפת וקוניא וממחה ושופך וזהו קרן וכן לכל קרן וקרן ופירוש מפולמות לחות כמו רגבים מפולמות : ויאמר אלי בן אדם כה אמר יי׳ אלה חקות המזבח ביום העשותו • ביום שתשלם מלאכתו יעלו עליו קרבן זה כמו שעשו במשכן ביום שמיני למלואים : ולזרוק עליו דם • ת״י ולמזרק עלוהי דם נכסת קודשיא : ונתת • ליחזקאל אומר ואמר שהוא יתן הקרבן לכהנים להקריבו והוא יזרוק הדם ויכפר על המזבח כי לעתיד יהיה הוא כהן גדול ואעפ״י שיהיה אהרן שם או יהיה הוא משנה לו וגם זה הפסוק יורה על תחיית המתים לעתיד ולדברי רז״ל שאמרו כי זה המזבח הוא אמר עשו בבית שני אפשר כי יחזקאל היה משולי הגולה אלא שאומרי׳ בקבלה שקברוהו בארץ בבל ועוד כי סדר הקרבנות שעשו עולי הגולה אינו כסדר זה והם בנו המזבח קודם ההיכל : מזרע צדוק • כבר פירשנו למעלה למה זכר צדוק : פר בן בקר לחטאת • וכן במלואים שעשה משה : ולקחת • העזרה היא הנזכרת שהיתה לפני המזבח וכן מפורש למעלה פנות העזרה למזבח : ואל הגבול • גבול העזרה הנזכרת : וחטאת אותו וכפרתהו • כתרגומו ותדכי יתיה ותכפר עלוהי : ולקחת את הפר החטאת • כמנהג עם ה״א הידיעה כמו המזבח הנחשת והדומים לו : ושרפו במפקד הבית • ושרפו השורף במפקד הבית ות״י באתר דחזי לביתא ולא זכר באיזה מקום מן הבית אבל אמר מחוץ למקדש רוצה לומר מחוץ לעזרה אבל לפנים מחומת הר הבית היה ולשון במפקד כמו במנות כמו והוא פקיד עלי במפקד יחזקיהו רוצה לומר במקום מן הבית שמצוים הכהנים לשרוף בו פרים הנשרפים ושעירים הנשרפים וכן פר שעשה משה במלואים נשרף וכן עגל החטאת שהקריב אהרן ביום השמיני למלואים נשרף : וביום השני • מבואר הוא : בכלותך מחטא • בבית מבואר הוא : והקרבתם • והשליכו הכהנים עליהם מלח • כמו שכתוב בתורה על כל קרבנך תקריב מלח : שבעת ימים תעשה שעיר חטאת ליום • לא היו כזה ימי המלואים של משה וגם עולי הגולה לא ראינו שעשו קרבן כזה כשבנו המזבח ואף על פי שאמרו רז״ל מלואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה כסדר הזה לא היו ועל כרחינו חדוש יהיה בסדר הקרבנות לעתיד :

מפורש בזבחים וכן שנינו במסכת מדות המזבח היה ש״ל ש״ב ושתים על שלשי׳ ושתים עלה אמה וכנס אמה זה היסוד נמצ׳ שלשי׳ על שלשים עלה חמש וכנס אמה זה הסובב נמצא עשרים ושמונה על עשרים ושמו׳ מקו׳ הקרנות אמה מזה ו ואמה מזה נמצא ע עשרים ושש על עשרי׳ ושש מקום הלוך רגלי הכהנים אמה מזה ו ואמה מזה נמצא כ״ד על כ״ד מקו׳ המערכ׳ : והעזרה ארבע עשרה אורך • גג המזבח עם מקום הקרנות ועם מ מקום רגלי הכהנים כ״ח על כ״ח וארבע ע עשרה האמורים כאן מאמצעיתו מודד כמו שמפורש על ארבעת רבעיה : והגבול סביב אותה : ת״י גדנפא ורבותינו פרשוהו על הקרנות : חצי האמה • מאמצעיתו מודד כמ׳ אמה על אמה : והחיק לה אמה • זו כניסת היסוד : ומעלותהו פנו׳ קדים • וכבש שעולים בו היה בדרום כדי ש שיהא העולה בו פונה למזרח שכל הפונו׳ הי׳ דרך ימין וכשאתה נותן הכבש בדרום ה העולה בו ופונה דרך ימין פונה למזרח : הכהנים הלוים • אשר משבט לוי : מזרע צדוק • לפי שהיה כהן גדול ששימש ראשון במקדש בימי שלמה נקרא על שמו : אל ארבע קרנותיו • של מזבח : פנות העזרה • גג המזבח : וכפרתהו • תקנה אותו מדרך חול שבו להכניסו בקדושה להיותו ראוי לכפר עליו מזה ולהלן : במפקד הבית • ת״י בדחזי לביתא כלומר במקום קדוש ולשון במפקד הבית מקום שהבית כלה כמו לא נפקד ממנו איש והוא פר המלואים כדרך שעשו במשכן ושרף אותו פר ולא נאכל וכן דרשו רבותינו במנחות מלואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה : תקריב שעיר עזים • זה לא היה במשכן ומלואים של לעתיד לבא כך הם על פי הדיבור : תחטא • מלטהר : תמימים יעשו • לעולה : ורבותי

ל׳ ועל השכלים : וחטאת ג׳ וסימ׳ את המזבח • אתו וכפרתהו • וחטאת את המקדש : עלה ה׳ חס׳ בליש׳ בסיפרא וסימ׳ והעלה על רוחכם • ולשכה ופתחה באילים חשערים שם ידיחו את העלה • כחטאת כעלה ובמנחה • והעלה אשר יקריב הנשיא ליי׳ ששת כבשים • והקרבתם לפני יי׳ והשליכו :

רשי

ורבאתי · למען רצון: סגור יהיה · רבותי העמידו המקרא הזה בפשפש הדרומי
שהיה לשער ההיכל פישפש פתח קטן כך שנינו במסכת מדות שני פשפשין היו לו
לשער הגדול אחד בדרומו ואחד בצפון שבדרום לא נכנס בו אדם מעולם עליו מפו׳ על
ידי יחזקאל השער הזה יהיה סגור: בא בו · לעתיד לבא: את הנשיא כשיא הוא וגו׳ ·
את הנשיא אני נותן ר
רשות כשיא הוא וחשוב
ואין דרכו לישב ו
ולאכול עם שאר ח
הכהני׳ בלשכות: הוא
ישב בו לאכול לחם ·
בתו׳ חללו: מדרך אולם
השער יבא · כשהוא
נכנס לתוך החצר ח
הפנימית כדי ליכנס
לשער קטן זה ל
לאכול בו דרך אולם
השער העזר׳ שבמזרח
יכנס לתוך העזרה ובו
בדרך ישוב כשישוב
יצא באותו הדרך ש
שנכנס ולפי שהוא א
הוא׳ למטו׳ בענין ובבא
עם הארץ לפני ה׳ ב
במועדים הבא דרך
וגו׳ שבוה לעשות ח
העזרה קפנדריא לפי
שאותה ביאה לראיית
פנים וצריך להראות
יפה הוצרך לומר כאן
בביאות של כל ימות ה
השנה שלא יעשנה ק
קפנדריא לפי שאין
ביאה זו לראיית פנים
כמו של רגלים וכן
העיד עוד למטה בעני׳
פעמים רבות · מב׳
את הנשיא כ״ג נשיא
הוא ומחשיבותו יהא
רשאי לאכול בשר ולחם
קדשים באותו שער ש
שפותחין לו בשעת א
אכילתו · מדרך אולם
השע׳ יבא דרך אולם
שער מזרחי יכנס ל
לעזרה ויבא עד אותו
פשפש לאכול בו לחמו
· ומדרכו יצא שאין זה
ראוי לקפנדריא כ
כשאר שערי׳ וכל היום
שלא בשעת אכילת ה
הנשיא יהיה סגור:
בני נכר · שנתנכרו
מעשיו לאביו שבשמים
זהו משומד והן ערלי
לב: וערלי בשר ·
כהן שמתו אחיו מחמ׳
מילה: ותשימון
לשמרי משמרתי ב
במקדשי לכם · תשימון
לכם לדעתכ׳ במקדשי
אנשים שאינם ראוין
להיו׳ שומרי משמרתי:
כי

וכפרו אותם בקנת שדים מרוויקים ישני׳ תכאתי שהכת׳ ותקרי יכפרו ונם המסרה מוכחת כן כי לא כתכת עם אות׳ שהם בתוכים וי״ו ברים תיבות וקרי׳ יוד אולי שראיתי לרד״ק בפירושיו שאמר שהכת׳ וכפרו והקרי יכפרו ·

רדק

שבעת ימים · וכפרו: כתיב וקרי יכפרו ביו״ד והענין אחד אלא שכתוב טעם שבעת
ימים דבק למעלה: וטהרו אותו · לפי שנטמא ביד גויי הארץ: ומלאו ידו ·
כתיב בלא יו״ד וקרי ביו״ד ורבים כמוהו חסירי היו״ד הרבים מן הכתוב ולא יחסר
הענין בעבור זה ופירוש ומלאו ידיו הכינוי למזבח ופירושו כתרגומו ויקרבון
קרבניהון וכזה הענין תרגם
אונקלו׳ ומלאת יד אהרן ויד בניו
והדומים לו ויש לפרש כנוי ידיו
לכהן המקריב שימלא ידיו מכתתי
הקרבן: ויכלו את הימים ·
הכהנים יכלו שבעת ימים על זה
הסדר: והי׳ ביום השמיני והלאה
· פי׳ ביום השמיני ומתנו והלאה
יעשו עולות וזבחים כמו שכתוב
ובכללם התמידים והנדרים ו
והנדבות והמוספים: ורצאתי
אתכם · כתוב באל״ף במקום יו״ד
וכן רפאנו את בבל וטעם ורציתי
ארצה אתכם בקרבנותיכם ויהיו
לרצון לפני כי מעשיכם יהיו ר
רצויים לפני ויונתן תרג׳ ויתקבל
קרבנכון ברעוא קדמי אמר יי׳:
וישב אתי · המקדש החיצון · זה
ההיכל: והוא סגור · עתה אמר
השיב אותי מצאתיו סגור וכבר
היה פתוח כשבא כבוד יי׳ אל ה
הבית כמו שאמר למעלה:
ויאמ׳ אלי יי׳ השער הזה סגור יהיה
· לפי פשוטו יאמר זה על שער
ההיכל אלא שרז״ל פירשו כי על
אחד משני פשפשין שהיו לשער
הגדול אמר זה כמו ששנינו
במסכת מדות ושני פשפשין היו
לו לשער הגדול האחד לצפון ו
והאחד לדרום שבדרום לא נכנס
בו אדם מעולם ועליו מפורש על
ידי יחזקאל שנאמר ויאמר אלי
השער הזה סגור יהיה לא יפתח
ואיש לא יבא בו כי יי׳ אלהי ישרא׳
בא בו והיה סגור: יי׳ אלהי ישר׳
בא בו · רוצה לומר ענין הכבוד
שנכנס בו כמו שאמר למעלה
ומה שמפרשי׳ בזה הפסוק הוא
מבואר כי על המקד׳ הוא מדב׳ ועל
שעריו לא על אחר וכל הפסוקים
שלפניו ושאחריו תשובה להם
וכל משכיל ישכיל ואיני צריך
להאריך תשובתם ופירוש
פשפשין פתחים קטנים: את
הנשיא נשיא הוא ישב בו לאכול
לחם לפני יי׳ · את הנשיא כמו על
הנשיא וכן והראה את הכהן את
מי הנדת מלין והדומים להם
במקום אל וכן ת״י לרבא יהי
רבא הוא אמר זה השער שהיה
סגור שלא יבא בו אדם אל הנשי׳
יהיה ובעבור כי נשיא ישרא׳ הוא
יושב בזה השע׳ מחוץ באסקופת
החיצונה: לאכול לחם לפני יי׳ ·
כשיאכל זבחי שלמיו לפני יי׳:
יאכלם בזה המקום ומדרך אולם
השער יבא שם: ומדרכו יצא · מאותו דרך שנכנס יצא והנשיא הזה יהיה מלך המשיח כמו שאמ׳ ודוד עבדי נשיא להם לעולם: ויביאני · מבואר
הוא: ויאמר · תורתו · כתוב בלא יו״ד וקרי ביו״ד: ושמת לבך למבא הבית בכל מוצאי המקדש · כלו׳ תשים לבך בכל השערים שהם מבא הבית
ומוצאיו שלא יכנס בהם אדם אלא הראוי לכל מקום ומקום כמו שהם המקומות שהם המקדשים אחד יותר מחבירו: ואמרת אל מרי · תואר
כמו אל תהי מרי: רב לכם מכל תועבותיכם · די היה לכם מכל התועבות אשר עשיתם עד שהייתם מביאים ערלי לב וערלי בשר להיות במקדשי
לחלל את ביתי וזה אמר לבני הגולה מה שעשו קודם שגלו ומה שהיו עושין השמאים בארץ: בהביאכם בני נכר ערלי לב וערלי בשר · ערלי לב
שעברו ע״ז ערלי בשר שמתו אחיו מחמת מילה ואף על פי שהוא אנוס הערלה מאוסה היא לפני האל יתברך ולא יכול לשרת לפני יי׳ ושנים נכרים
לעבודת בית המקדש ערל לב וערל בשר ואף על פי שלא מצאנו בתורת משה רבינו עליו השלום קבלה היתה בתורה שבעל פה וכן אמרז״ל דבר זה
מתורת משה רבינו עליו השלום לא למדנו מתורת יחזקאל בן בוזי למדנו דגמרא הגמרי להו ואתא יחזקאל ואסמכוה אקרא דלחללו את ביתי:
לחללו את ביתי כמו ותראהו את הילד: בהקריבכם · כאילו אתם מקריבים את לחמי חלב ודם שאתם מביאים אל ביתי הכהנים שאינם ראוים
לעבודה: ויפרו את בריתי · והם הפרו את בריתי: על כל תועבותיכם · שהיו כהנים לכם בע״ז שהייתם עובדים ויתבני נכר בני עמיא: ולא
שמרתם · לכם · אותם שהיו שומרים לכם במשמרת ע״ז שלכם שמתם שומרי משמרתי במקדשי · ולמ״ד לשומרי כלמ״ד הרגו לאבנר והדומים לו:

המקרא

שִׁבְעַת יָמִים וְכִפְּרוּ אֶת־הַמִּזְבֵּחַ
וְטִהֲרוּ אֹתוֹ וּמִלְאוּ יָדוֹ: וִיכַלּוּ אֶת־
הַיָּמִים וְהָיָה בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי וָהָלְאָה
יַעֲשׂוּ הַכֹּהֲנִים עַל־הַמִּזְבֵּחַ אֶת־
עוֹלוֹתֵיכֶם וְאֶת־שַׁלְמֵיכֶם וְרָצֵאתִי
אֶתְכֶם נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה:
מד וַיָּשֶׁב אֹתִי דֶּרֶךְ שַׁעַר הַמִּקְדָּשׁ
הַחִיצוֹן הַפֹּנֶה קָדִים וְהוּא סָגוּר:
וַיֹּאמֶר אֵלַי יְהוָה הַשַּׁעַר הַזֶּה סָגוּר
יִהְיֶה לֹא יִפָּתֵחַ וְאִישׁ לֹא־יָבֹא בוֹ כִּי
יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל בָּא בוֹ וְהָיָה סָגוּר:
אֶת־הַנָּשִׂיא נָשִׂיא הוּא יֵשֶׁב־בּוֹ
לֶאֱכוֹל־לֶחֶם לִפְנֵי יְהוָה מִדֶּרֶךְ אוּלָם
הַשַּׁעַר יָבוֹא וּמִדַּרְכּוֹ יֵצֵא: וַיְבִיאֵנִי
דֶּרֶךְ־שַׁעַר־הַצָּפוֹן אֶל־פְּנֵי הַבַּיִת
וָאֵרֶא וְהִנֵּה מָלֵא כְבוֹד־יְהוָה אֶת־
בֵּית יְהוָה וָאֶפֹּל אֶל־פָּנָי: וַיֹּאמֶר
אֵלַי יְהוָה בֶּן־אָדָם שִׂים לִבְּךָ וּרְאֵה
בְעֵינֶיךָ וּבְאָזְנֶיךָ שְּׁמָע אֵת כָּל־אֲשֶׁר
אֲנִי מְדַבֵּר אֹתָךְ לְכָל־חֻקּוֹת בֵּית־
יְהוָה וּלְכָל־תּוֹרֹתָו וְשַׂמְתָּ לִבְּךָ
לִמְבוֹא הַבַּיִת בְּכֹל מוֹצָאֵי הַמִּקְדָּשׁ:
וְאָמַרְתָּ אֶל־מֶרִי אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כֹּה
אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה רַב־לָכֶם מִכָּל־
תּוֹעֲבוֹתֵיכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל: בַּהֲבִיאֲכֶם
בְּנֵי־נֵכָר עַרְלֵי־לֵב וְעַרְלֵי בָשָׂר
לִהְיוֹת בְּמִקְדָּשִׁי לְחַלְּלוֹ אֶת־בֵּיתִי
בְּהַקְרִיבְכֶם אֶת־לַחְמִי חֵלֶב וָדָם
וַיָּפֵרוּ אֶת־בְּרִיתִי אֶל כָּל־תּוֹעֲבוֹתֵיכֶם:
וְלֹא שְׁמַרְתֶּם מִשְׁמֶרֶת קָדָשָׁי
וַתְּשִׂימוּן לְשֹׁמְרֵי מִשְׁמַרְתִּי בְּמִקְדָּשִׁי
לָכֶם:

תרגום

שִׁבְעָא יוֹמִין יְכַפְּרוּן עַל מַדְבְּחָא
וְיִדְכּוּן יָתֵיהּ וִיקָרְבוּן קוּרְבָּנֵיהּ:
וִישַׁלְמוּן יָת יוֹמַיָא וִיהֵי בְּיוֹמָא
תְמִינָאָה וּלְהָלָא יַעַבְדוּן כָּהֲנַיָא עַל
מַדְבְּחָא יָת עֲלָוָתְכוֹן וְיָת נִיכְסַת
קוּדְשֵׁיכוֹן וְיִתְקַבְּלוּן קוּרְבָּנֵיכוֹן
בְּרַעֲוָא אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים:
וְאָתֵיב יָתִי אוֹרַח תְּרַע
מַקְדְּשָׁא בָּרָאָה דְּפָתֵיהַ לְמַדִינְחָא
וְהוּא אֲחִיד: וַאֲמַר יְיָ לִי תְּרַע
הָדֵין אֲחִיד יְהֵי וְלָא יִתְפְּתַח וְאֵינַשׁ
לָא יֵעוּל בֵּיהּ אֲרֵי יְיָ אֱלָהָא
דְיִשְׂרָאֵל אִתְגְּלֵי עֲלוֹהִי וִיהֵי אֲחִיד:
לְרַבָּא יְהֵי רַבָּא הוּא יָתֵיב בֵּיהּ
לְמֵיכַל לַחְמָא קֳדָם יְיָ מֵאוֹרַח
אוּלָם דִּתְרַע יֵעוּל וּמֵאוֹרְחֵיהּ יִפּוֹק:
וְאַעֲלַנִי אוֹרַח תְּרַע צִיפּוּנָא
דְּקֳדָם בֵּיתָא וַחֲזֵית וְהָא אִתְמְלֵי
יְקָרָא דַּיְיָ יָת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ
וְאִשְׁתַּטְּחִית עַל אַפָּי: וַאֲמַר לִי
יְיָ בַּר אָדָם שַׁוִּי לִיבָּךְ וַחֲזֵי בְּעֵינָךְ
וּבְאוּדְנָךְ שְׁמַע יָת כָּל רַאֲנָא מְמַלֵּל
עִימָּךְ לְכָל גְּזֵירַת בֵּית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ
וּלְכָל דַּחֲזֵי לֵיהּ וּתְשַׁוֵּי לִיבָּךְ
לְמַעֲלָנֵי בֵיתָא בְּכָל מַפְּקָנֵי מַקְדְּשָׁא:
וְתֵימַר לְעַמָּא סָרְבָנָא לְדְבֵית
יִשְׂרָאֵל כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים סַגִּי
לְכוֹן מִכָּל תּוֹעֲבָתְכוֹן בֵּית
יִשְׂרָאֵל: בְּאַיְתָיוּתְכוֹן בְּנֵי
עַמְמַיָא רַשִׁיעֵי לִיבָּא וְעַרְלֵי בִסְרָא
לְמֶהֱוֵי בְּמַקְדְּשִׁי לְאַפָּסָא יָת עֲזָרָתִי
בְּקָרִיבְכוֹן יָת קוּרְבָּנִי תְּרַב וְדָם
נִיכְסַת קוּדְשִׁין וְאַשְׁנִיאוּ קְיָמִי עַל
כָּל תּוֹעֲבָתְכוֹן: וְלָא נְטַרְתּוּן
מַטְרַת קוּדְשַׁי וּמַנֵּיתוּן לְנָטְרֵי
מַטְרַת מֵימְרִי בְּמַקְדְּשִׁי לְכוֹן:

מסורה

ידיו ה׳ כתיב ידו וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא: סגור ה׳ בקריא׳ וסי׳ וישב אותי דרך השער · ובתריה השער הזה
סגור יהיה ב׳ בפסוק · יהיה סגור ששת ימי המעשה · סגור ואתם צר · וכל זהב כגור דכוו׳: נשיא ד׳ קמצין
בספרא וסימ׳ את הנשיא נשיא הוא · ועבדי דוד · ודוד עבדי · נשיא בארץ: אמירה אל יי׳ ד׳ פ׳ דקדים

אלי קודם לאזכרה בקריא׳ וסימ׳ העמד המצפה · השער הזה סגור יהיה · שים לבך וראה בעיניך · ויקחני
יי׳ מאחרי הצאן: תועבותיכם ח׳ בטע׳ פ׳ הטפחא לא ישרתהן מירכא בתיבתה כי אם בח׳ מקומות וסימ׳ בהמ״ג
תלוש וסי׳ נמסר בסדר אמור ולעיל בספרא דא סימ׳ לו״:

כה אמר. לא יבא אל מקדשי. לעתיד: לכל בן נכר אשר בתוך בני ישראל. זה שאני אומר בן נכר אינו אומר על הגוים כי אין צריך לומר זה אלא בעבור בן נכר אשר בתוך בני ישראל: כי אם הלוים. כי אם יבאו הלוים אשר רחקו מעלי אל מקדשי לא יבאו לכל דבר שירות אלא ובשאו את עונם שלא יעבדו עבודת קרבן ירו ובשאו כווי ויטא אבריהם את עיניו אלא מה יעשו אותם לוים אשר תעו בתעות בני ישראל: והיו במקדשי משרתים. פירוש שוערים יהיו ומשרתי הבית ושוחטים בה שהשחיטה כשרה בזר אבל לא יקריבו קרבן ויש לפרש כי אם הלוים לשון שבועה כמו אם לדור אכזב וכמו אם יבואון אל מנוחתי פקידת מנויי השערים ודברי הבית יהיה להם והלוי׳ שזכר על הכהנים הוא אומר כי כל כהן משבט לוי: יען אשר שרתו אותם. תחת שהיו משרתים את ישרא׳ לפני גלוליהם לפיכך ישרתוני לעתיד בעבודת הבית בדברים שהם כשרים ב בזרים כי כזרים אחשבם וכל הענין מבואר עד סוף הפרשה כי הכהנים אשר תעו בחיותם בתחיית המתים לעתיד ישאו עונם בזה הדבר ונשאו כלימתם: והכהנים הלוים בני צדוק. לפי שאמר כי אותם הכהנים שתעו לא ישובו לסדר העבודה לעתיד אמר כי אותם שלא תעו ישובו ל לסדר עבודתם וכבר פירשנו טעם בני צדוק: המה יבאו אל שלחני לשרתני. כמו שת״י לפתורי דלחם אפיא: והיה בבאם אל שערי החצר הפנימית. אם נאמר החצר הפנימית כמשמעו יהיה פירושו שער עזרת הכהנים והמזבח ומשם לשער האולם כי הכל הוא חצר ויהיה זה אם כן חדוש לעתיד כי בבגדי כהונה שהיו משמשים בהם צמר היה כמו שכתוב בתורת משה כי התכלת היא צמר צבוע בתכלת ואם נאמר כי דבר זה על עבודת כהן הגדול ביום הכיפורים לפני לפנים שהיה עובד בבגדי פשתים איך קרא הדביר חצר והוא בית ואיך אמר בבאם ילבשו לשון רבים והעבודה ההיא לא היתה אלא בכהן גדול והיה הוא לבדו נכנס שם וביום הכפורים לבד: פארי פשתי׳. נקראו כן המגבעות לפי שהיו על הראש לפאר וכן אמר ומגבעות תעש׳ להם לכבוד ולתפארת: על מתניהם. כמו שכתוב בתורה ממתני׳ ועד ירכים יהיו: לא יחגרו ביזע. פי׳ רז״ל לא יחגרו במקום שמזיעין כדתניא כשהם חוגרים אינם חוגרים לא למטה ממתניהם ולא למעלה ת מאציליהם אלא כנגד אצילי ידים ויונתן תרגם ולא יזרזון על ח חרציהון אלהין על לבבהון יסרון. יזע שם במשקל נגע כי היו״ד שרש ומפני הפסוק כקמצה היו״ד: ובצאתם אל החצר החצונה. ואחר כך אל החצר החצונה אל העם אמר איזו חצר החיצונה א העם פי׳ מקום שהעם שם והוא עזרת ישראל: יפשטו את בגדיה׳. הוא מה שאמ׳ למעלה ושם יניחו בגדיהם: ולא יקדשו את העם בבגדיהם. כי אם יגעו את העם בבגדי כהונה שהם קדש יראה שהעם קדושים כמוהם ועל הדרך הזה ת״י ולא יתערבון בעמא בלבושיהון: ורפאם

כה אמר ד׳ בטעם זרקא בס׳ וסימ׳ בקבצי. כל בן נכר. בראשון באחד. שער החצר: מרי ד׳ בקריא׳ וסימ׳ למשמרת לאות לבני מרי. כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים. אל תהי מרי בבית המרי. ואמרת אל מרי: כל ירמיה ויחזקאל בית ישראל במ״ז בני ישראל וסימ׳ קול על שפיים נשמע. לכן הנחים ס באים ודבתריח

כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה כָּל־בֶּן־נֵכָר עֶרֶל לֵב וְעֶרֶל בָּשָׂר לֹא יָבוֹא אֶל־מִקְדָּשִׁי לְכָל־בֶּן־נֵכָר אֲשֶׁר בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: כִּי אִם־הַלְוִיִּם אֲשֶׁר רָחֲקוּ מֵעָלַי בִּתְעוֹת יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר תָּעוּ מֵעָלַי אַחֲרֵי גִּלּוּלֵיהֶם וְנָשְׂאוּ עֲוֺנָם: וְהָיוּ בְמִקְדָּשִׁי מְשָׁרְתִים פְּקֻדּוֹת אֶל־שַׁעֲרֵי הַבַּיִת וּמְשָׁרְתִים אֶת־הַבָּיִת הֵמָּה יִשְׁחֲטוּ אֶת־הָעֹלָה וְאֶת־הַזֶּבַח לָעָם וְהֵמָּה יַעַמְדוּ לִפְנֵיהֶם לְשָׁרְתָם: יַעַן אֲשֶׁר יְשָׁרְתוּ אוֹתָם לִפְנֵי גִלּוּלֵיהֶם וְהָיוּ לְבֵית־יִשְׂרָאֵל לְמִכְשׁוֹל עָוֺן עַל־כֵּן נָשָׂאתִי יָדִי עֲלֵיהֶם נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה וְנָשְׂאוּ עֲוֺנָם: וְלֹא־יִגְּשׁוּ אֵלַי לְכַהֵן לִי וְלָגֶשֶׁת עַל־כָּל־קָדָשַׁי אֶל־קָדְשֵׁי הַקְּדָשִׁים וְנָשְׂאוּ כְּלִמָּתָם וְתוֹעֲבוֹתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ: וְנָתַתִּי אוֹתָם שֹׁמְרֵי מִשְׁמֶרֶת הַבָּיִת לְכֹל עֲבֹדָתוֹ וּלְכֹל אֲשֶׁר יֵעָשֶׂה בּוֹ: וְהַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם בְּנֵי צָדוֹק אֲשֶׁר שָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמֶרֶת מִקְדָּשִׁי בִּתְעוֹת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מֵעָלַי הֵמָּה יִקְרְבוּ אֵלַי לְשָׁרְתֵנִי וְעָמְדוּ לְפָנַי לְהַקְרִיב לִי חֵלֶב וָדָם נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה: הֵמָּה יָבֹאוּ אֶל־מִקְדָּשִׁי וְהֵמָּה יִקְרְבוּ אֶל־שֻׁלְחָנִי לְשָׁרְתֵנִי וְשָׁמְרוּ אֶת־מִשְׁמַרְתִּי: וְהָיָה בְּבוֹאָם אֶל־שַׁעֲרֵי הֶחָצֵר הַפְּנִימִית בִּגְדֵי פִשְׁתִּים יִלְבָּשׁוּ וְלֹא־יַעֲלֶה עֲלֵיהֶם צֶמֶר בְּשָׁרְתָם בְּשַׁעֲרֵי הֶחָצֵר הַפְּנִימִית וָבָיְתָה: פַּאֲרֵי פִשְׁתִּים יִהְיוּ עַל־רֹאשָׁם וּמִכְנְסֵי פִשְׁתִּים יִהְיוּ עַל־מָתְנֵיהֶם לֹא יַחְגְּרוּ בַּיָּזַע: וּבְצֵאתָם אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה אֶל־הָעָם יִפְשְׁטוּ אֶת־בִּגְדֵיהֶם אֲשֶׁר־הֵמָּה מְשָׁרְתִם בָּם וְהִנִּיחוּ אוֹתָם בְּלִשְׁכֹת הַקֹּדֶשׁ וְלָבְשׁוּ בְּגָדִים אֲחֵרִים וְלֹא־יְקַדְּשׁוּ אֶת־הָעָם בְּבִגְדֵיהֶם:

כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים כָּל בַּר עַמְמִין רַשִׁיעֵי לִיבָּא וְעַרְלֵי בִסְרָא לָא יֵעֲלוּן לְמַקְדְּשִׁי לְכָל בְּנֵי עַמְמַיָּא דִּי בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: אֱלָהֵן לֵיוָאֵי דְּאִתְרַחִיקוּ מִדַּחַלְתִּי בְּמִטְעֵי יִשְׂרָאֵל דְּטָעוּ מִבָּתַר פּוּלְחָנִי בָּתַר טַעֲוָתְהוֹן וִיקַבְּלוּן חוֹבֵיהוֹן: וִיהוֹן בְּמַקְדְּשִׁי מְשַׁמְּשִׁין מְמַנַּן עַל תַּרְעֵי בֵיתָא וּמְשַׁמְּשִׁין יַת בֵּיתָא אִינוּן יִכְסוּן יַת עֲלָתָא וְיַת נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא דִּי לְעַמָּא וְאִינוּן יְקוּמוּן קֳדָמֵיהוֹן לְשַׁמָּשׁוּתְהוֹן: חֲלַף דַּהֲווֹ מְשַׁמְּשִׁין יָתְהוֹן קֳדָם טַעֲוָתְהוֹן וַהֲווֹ לְבֵית יִשְׂרָאֵל לְתַקָּלַת חוֹבִין עַל כֵּן קַיֵּימִית בְּמֵימְרִי עֲלֵיהוֹן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים וִיקַבְּלוּן חוֹבֵיהוֹן: וְלָא יִתְקָרְבוּן לְפוּלְחָנִי לְשַׁמָּשָׁא קֳדָמַי וּלְמִקְרַב עַל כָּל קוּדְשַׁי לְקוּדְשֵׁי קוּדְשַׁיָּא וִיתְקַבְּלוּן אִתְכְּנָעוּתְהוֹן וְתוֹעֲבָתְהוֹן דִּיעֲבַדוּ: וּמַנֵּיתִי יָתְהוֹן נָטְרֵי מַטְרַת בֵּיתָא לְכָל פּוּלְחָנֵיהּ וּלְכֹל דְּיִתְעֲבִיד בֵּיהּ: וְכַהֲנַיָּא לֵיוָאֵי בְּנֵי צָדוֹק דִּי נְטַרוּ יַת מַטְרַת מַקְדְּשִׁי בְּמִטְעֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבָּתַר פּוּלְחָנִי אִינוּן יִתְקָרְבוּן לְפוּלְחָנִי לְשַׁמָּשָׁא קֳדָמַי וִישַׁמְּשׁוּן עַל מַדְבְּחִי לְקָרָבָא קֳדָמַי תְּרַב וּדְם נִכְסַת קוּדְשִׁין אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים: אִינוּן יֵעֲלוּן לְמַקְדְּשִׁי וְאִינוּן יִתְקָרְבוּן לְפָתוֹרֵי לְחֵים אַפַּיָּא לְשַׁמָּשָׁא קֳדָמַי וְיִטְּרוּן יַת מַטְרַת מֵימְרִי: וִיהֵי בְּמֵיעַלְהוֹן לְתַרְעֵי דָּרְתָא גַּוָּיתָא לְבוּשֵׁי בוּצָא יִלְבְּשׁוּן וְלָא יְהֵי עֲלֵיהוֹן כְּסוּת עֲמַר בְּשַׁמָּשׁוּתְהוֹן בְּתַרְעֵי דָּרְתָא גַּוָּיתָא וּלְגָיו: קוֹבְעִין דְּבוּץ יְהוֹן עַל רֵישֵׁיהוֹן וּמִכְנְסִין דְּבוּץ יְהוֹן עַל חַרְצֵיהוֹן וְלָא יִסְרוּן עַל חַרְצֵיהוֹן עַל לִבְבֵיהוֹן יִסְרוּן: וּבְמִפַּקְהוֹן מִדָּרְתָא דְקוּדְשָׁא לְדָרְתָא בַּרָיְתָא לְאִתְעַרְבָא עִם עַמָּא יִשְׁלְחוּן יַת לְבוּשֵׁיהוֹן דִּי אִינוּן מְשַׁמְּשִׁין בְּהוֹן וְיַחֲתוּן יָתְהוֹן בְּלִשְׁכַּת קוּדְשָׁא וְיִלְבְּשׁוּן לְבוּשִׁין אוֹחֲרָנִין וְלָא יִתְעָרְבוּן עִם עַמָּא בִּלְבוּשֵׁיהוֹן:

רשי

כי אם הלוים אשר רחקו וגו׳. כי אם כה תעשו להם הלוים אשר רחקו מעלי ובעשו ת משומדים לע״ז ועכשיו חזרו בהם: ונשאו עונם. מגשת עוד אל מזבחי אלא פקידו׳ של שערי הבית פקידות ק קומנ״דיש״א בלע״ז ס שומרים ושוערים יהיו: המה ישחטו את העולה. עבודה הכשר׳ בזרים ובעבדים ובנשים: למכשול עון. שומרים לע״ז להמשיכם לכך: והכהנים הלוים בני צדוק אשר שמרו וגו׳. בתעות. קמ״ה״ינם״ד״רד בלע״ז: אל שערי החצר הפנימית. לפני ולפני׳ ביום הכפורים: ולא יעלה עליהם צמר: תכלת שהיה במעיל ובאבנט לא ילבשנו ביום הכפורי׳ בעבודת פנים: וביתה. ולפנים: פארי. קאפי״ילש בלע״ז: ולא יחגרו ביזע. שנינו בברייתא אין חוגרין ב במקום שמזיעין לא למטה מאציליהם ולא למטה ממתניה׳ שהוא מקו׳ זיעה אלא שו״ירא בלע״ז לשון אחר אסרה התורה לכהני׳ מלבושי צמר כי הצמר מזיע הגוף ומזיע את הבשר: אל החצר החצונה אל החצר החיצונה. לפי שהיה מדב׳ בהיכל לפני ולפנים וקראם חצר הפנימית ואצלם יש לו לקרות עזרת ישראל חצר החצונה לכך הוצרך לכפול שתי פעמי׳ לומר שעל עזרת נשים הוא אומר מקום שכל ישראל נ נכנסין: והניחו אותם בלשכות הקדש. כמו שאמר משה רבי׳ ע״ה ופשט את בגדי הבד אשר לבש והניח׳ שם: ולא יקדשו את העם. ת״י ולא יתערבון עם עמא בלבושיהון כלומר לא יגעו שהעם בבגדיהם הקדושים שאין בגדי חול טהורי׳ אצל בגדי הקודש: ורפאם

כי אם חי׳. על כל רעית בני ישראל. מנערותיהם ב׳ בפסוק. עשוקים בני יהודה. בימים ההם ובעת ההיא דהולך ובכו. ויאמר אלי בן אדם שולח. בכה יאכלו בני ישראל. איבת עולם. ונתתי את פגרי. וחבר אלהם כה אמר. בן אדם את מקום. כה אמר יי׳ כל בן נכר. והכהנים הלוים בני צדוק. לכהנים המקדש מבני צדוק: והכהנים הלוים ג׳ וסימ׳ וידבר משה. נשאים אתו. בני צדוק: ולא יעלה ג בקרי׳ וסי׳ ולא יעלה בה כל עשב. ולא יאמרו עוד ארון ברית יי׳. ולא יעלה עליהם צמר: פארי ב׳ וסי׳ ואת פארי המגבעות. פארי פשתים יהיו על ראשם: בלשכת ג׳ חס׳ כליש׳ וסי׳ והניחו אותם בלשכת הקדש. עשרים לשכת אל הרצפה. בלשכת פטורים. ועיין לקמן בסי׳ מ״ה דס״ע׳:

וראשם לא יגלחו ופרע לא ישלחו
כסום יכסמו את ראשיהם׃ ויין
לא ישתו כל כהן בבואם אל החצר
הפנימית׃ ואלמנה וגרושה לא
יקחו להם לנשים כי אם בתולת
מזרע בית ישראל והאלמנה אשר
תהיה אלמנה מכהן יקחו׃ ואת
עמי יורו בין קדש לחל ובין טמא
לטהור יודעם׃ ועל ריב המה
יעמדו לשפט במשפטי ושפטהו
ואת תורתי ואת חקתי בכל מועדי
ישמרו ואת שבתותי יקדשו׃
ואל מת אדם לא יבוא לטמאה כי
אם לאב ולאם ולבן ולבת לאח
ולאחות אשר לא היתה לאיש
יטמאו׃ ואחרי טהרתו שבעת ימים
יספרו לו׃ וביום באו אל הקדש
אל החצר הפנימית לשרת בקדש
יקריב חטאתו נאם אדני יהוה׃
והיתה להם לנחלה אני נחלתם
ואחזה לא תתנו להם בישראל אני
אחזתם׃ המנחה והחטאת והאשם
המה יאכלום וכל חרם בישראל
להם יהיה׃ וראשית כל בכורי כל
וכל תרומת כל מכל תרומותיכם
לכהנים יהיה וראשית עריסתיכם
תתנו לכהן להניח ברכה אל ביתך׃
כל נבלה וטרפה מן העוף ומן
הבהמה לא יאכלו הכהנים׃
מח וכהפילכם את הארץ
בנחלה תרימו תרומה ליהוה קדש
מן הארץ ארך חמשה ועשרים
אלף ארך ורחב עשרה אלף קדש
הוא בכל גבולה סביב׃

וְרֵישֵׁיהוֹן לָא יְגַלְּחוּן וּפְרוּעַ לָא
יְרַבּוּן סַפָּרָא יְסַפְּרוּן יַת שְׂעַר
רֵישֵׁיהוֹן׃ וַחֲמַר לָא יִשְׁתּוּן כָּל
כָּהִין בְּמֵיעַלְהוֹן לְדַרְתָּא גַוָּיְתָא׃
וְאַרְמְלָא וּמְתָרְכָא לָא יִסְבוּן לְהוֹן
לִנְשִׁין אֱלָהֵן בְּתוּלְתָא מִזַּרְעָא
דְּבֵית יִשְׂרָאֵל וְאַרְמַלְתָּא דִּי תְהֵי
אַרְמַלְתָּא שְׁאַר כָּהֲנַיָּא יִסְבוּן׃
וְיַת עַמִּי יַלְפוּן בֵּין קוּדְשָׁא לְחוּלָּא
וּבֵין מְסָאֲבָא לְדַכְיָא יְהוֹדְעוּנוּן׃
וְעַל פַּלְגוּת דִּינָא אִינוּן יְקוּמוּן
לְמִדַּן בְּדִינֵי רְעוּתִי יְדוּנוּנוּן וְיַת
אוֹרָיְתִי וְיַת קְיָימַי בְּכָל מוֹעֲדַי
יִטְּרוּן וְיַת יוֹמֵי שַׁבַּיָּא דִילִי יְקַדְּשׁוּן
וְעַל מִיתָא דֶּאֱנָשָׁא לָא יֵעוֹל
לְאִסְתַּאָבָא אֱלָהֵן לְאַב וּלְאֵם
וּלְבַר וּלְבְרַת לְאַח וּלְאַחַת דְּלָא
הֲוַת לִגְבַר יִסְתַּאֲבוּן׃ וּבָתַר
דְּכוּתֵיהּ שִׁבְעָא יוֹמִין יִמְנוּן לֵיהּ׃
וּבְיוֹם מֵיעֲלֵיהּ לְקוּדְשָׁא לְדַרְתָּא
גַוָּיְתָא לְשַׁמָּשָׁא בְּקוּדְשָׁא יְקָרֵיב
חַטָּאתֵיהּ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ וּתְהֵי
לְהוֹן לְאַחְסָנָא חוּלַק מוֹתַר קוּרְבָּנִי
חוּלַקְהוֹן וְאַחֲסָנָא לָא תִתְּנוּן לְהוֹן
בְּיִשְׂרָאֵל מַתְּנָן דִּיהָבִית לְהוֹן אִינוּן
אַחְסַנְתְּהוֹן׃ מִנְחָתָא חַטָּאתָא
וַאֲשָׁמָא אִינוּן יֵיכְלוּנֵיהּ וְכָל חֶרְמָא
בְּיִשְׂרָאֵל לְהוֹן יְהֵי׃ וְרֵישׁ כָּל
בִּכּוּרֵי כוֹלָּא וְכָל אַפְרָשׁוּת כּוֹלָּא
מִכֹּל אַפְרָשׁוּתְכוֹן לְכָהֲנַיָּא יְהֵי
וְרֵישׁ אַצְוָתְכוֹן תִּתְּנוּן לְכָהֲנָא
לְאַשְׁרָאָה בִּרְכְתָא בְּבֵיתָךְ׃ כָּל
נְבִילָא וּתְבִירָא מִן עוֹפָא וּמִן בְּעִירָא
לָא יֵיכְלוּן כָּהֲנַיָּא׃ וּבְפַלְגוּתְהוֹן
יַת אַרְעָא בְּאַחְסָנָא תַּפְרְשׁוּן
אַפְרָשׁוּתָא קֳדָם יְיָ קוּדְשָׁא מִן אַרְעָא
אוּרְכָּא עַשְׂרִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין אוּרְכָּא
וּפוּתְיָא עַסְרָא אַלְפִין קוּדְשָׁא הוּא
בְּכָל תְּחוּמַהּ סְחוֹר סְחוֹר׃

רשי וראשם לא יגלחו׃ להעביר את כל השער׃ ופרע לא ישלחו. גדול שער לא ירבו׃ כסום יכסמו. כבוסמת הזו שסדורין בסבולת ראשו של זה בצד עיקרו של זה כך שמעתי משמו של רבי מנחם זצ״ל ויתכן לפרשו לשון מדת דבר השוה לא גזיזת ראש ולא גדול שער אלא במדה שוה ותולי״ר בלע״ז׃ בבאם אל החצר הפנימית. אל ההיכל׃ כי אם בתולו׳ יקחו. הכהני׳ הגדולים אבל יש מן הכהנים אשר יקחו את האלמנה כגון הדיוטין וזהו ת מכהן יקחו יש מן ה הכהנים שמותרין ב באלמנה. מנ׳. אשר תהיה אלמנה׳ גמורה פרט לגרושה וחלוצה אף על פי שפנויה היא אסורה אף להדיוט׃ ואחרי טהרתו. אחר פרישתו מן המת כך שנויה במועד קטן׃ וביום באו. תחלה ל הקודם להתחנך ל לעבוד יקריב חטאתו זו עשירית האיפה שלו כך שנויה במועד קטן שהכהן הדיוט טעון עשירית האיפה ביום חינוכו כענין שנאמר זה קרבן אהרן ובניו וגו׳ וכמו שמפורש ב במסכת מנחו׳׃ והיתה להם. הכהונה לנחלה׃ חרם. לשון קדש וכן כל לשון חרמה שהוא על הקדש׃ להניח. אפוטי״ר בלע״ז כמו ו וינח בכל גבול מצרי׳׃ כל נבלה וטרפה וגו׳. לפי שהותרה להם ת מליקת חטאת העוף שהיא נבלה וטרפה ה הוצרך להזהירם על שאר נבלות וטריפות כך פירשו רבותינו׃ ובהפילכם את הארץ בנחלה׳ שעתידי׳ לחלוק את ארץ ישראל לשבים עשר רצועות לא כ כחלוקה הראשונה ש שהית׳ לרב כפי מנייני ולמעט כפי פקודיו ו והיו שני שבטים או ג׳ ברצועה אחת עכשיו החלקי׳ שוים וכשורות הכרם מפאת ים עד פאת קדים כמו ש שמפור׳ בסוף הספר׃ תרומה לי״י. לבנות בית המקדש הזה בו׃ יהיה

ישפטהו ק׳

כל בכל כל ובכל

רדק וראשם לא יגלחו. לא יגלחו כל שער הראש׃ ופרע לא ישלחו. לא יגדלו השער משלשים יום ואילך׃ כסום יכסמו את ראשיהם. ישוו את הגלוח לא יגלחו מכל וכל ולא ישלחו פרע אלא בענין השוה אחד לשלשים יום ורז״ל פירשו כסום יכסמו כתספורת של בן אלעשה ראשו של זה בצד עיקרו של זה ויונתן תרגם ספרא יספרון ית שער רישיהון׃ ויין לא ישתו כל כהן. החצר הפנימית׳ בעזרת הכהנים מן המזבח ו ולפנים כמו שכתוב בתורה ומה שאמר לו משפטי הכהני׳ אף על פי שכתוב בתורה לפי שחידש ד דברים שאינם מפורשים בתורה שכתב גם אפש׳ שחידש דברים שהם לעתיד לתוספת קדושה׃ והאלמנה׳. אם אמר זה על כל כהן יהיה זה לתוספת קדושה לעתיד והוא כי אלמנת כהן גדול ואפלו כהן הדיוט יכול לקחתה כהן אחר וזהו שאמר אשר תהיה אלמנה מכהן יקחו ואם נאמר כי על כהן גדול דבר יהיה פירושו מכהן יקחו מקצת כהנים יקח כמו שפירשו רבותינו ז״ל וכמו שתרגם יונתן שאר כהניא יסבון והנה הניח זונה וחללה כי כיון שכתו׳ בתור׳ לא זכר הכל׃ ואת עמי. מבואר הוא׃ ועל ריב למשפט. לשפט כתיב למשפט קרי והענין אחד׃ ישפטהו. ישפטו הריב כמו שכתובים משפטי הריב בתורה וכתיב ושפטהו רוב׳ לות׳ יעמדו למשפט ושפטוהו כמשפטו׃ ואת חקתי בכל מועדי. בדברי הקרבנות וכן את שבתותי יקדשו׃ ואל מת אדם. זהו בכהן הדיוט׃ ואחרי טהרתו. אפש׳ שיהיה זה לעתיד לתוספת קדושה שאחר שיטהר לסוף שבע עוד יספרו לו שבעת ימים אחרים אך שרז״ל פירשוהו בלא חדוש ופירשו אחרי טהרתו אחרי פרישתו מן המת׃ וביום בואו אל הקדש. רוצה לומר אחר שיטהר ויכנס לקדש שלא נכנס שם בטמאתו עתה אחרי שיטהר יקריב קרבן חטאת בעבור ט טמאתו וזה יהיה חידוש לעתיד ורז״ל פירשוהו בלא חידוש מקצתם פירשו יקריב חטאתו עשירית האיפה שיהיה כהן גדול מקריב בכל יום שלא הקריב אותה בימי טומאתו אמר ס שיקריבנה אחרי טהרתו ומקצתם אמרו יקריב חטאתו בא ללמד שלא יוכל לשלוח ק קרבנותיו בימי טומאתו שנאמ׳ וביום בואו וגו׳ יקריב בזמן שראוי לביאה ראוי להקרבה ו ובזמן שאי׳ ראוי לביאה אין ראוי להקרבה ולכי תתיה למי שאמר יקריב חטאתו זו היא עשירית האיפ׳ והלא מדבר בכהן הדיוט שמטמא לקרובים ועשירית האיפה כהן גדול היה מקריב אותה משלו בכל יום מחציתה בבקר ומחציתה בערב וכהן הדיוט לא היה מקריב אותה אלא בשעת חינוך עבודה כלומר ביום שמתחיל לעבוד וכהן גדול לא היה מטמא לקרובים ואם כן מה הוא שאמר וביום בואו אל הקדש וגו׳ ומה שאמר יספרו לו ולא אמר יספור לו רוצה לומר ויספרו אחיו הכהנים שאם שכח הוא לא יניחוהו הם ליכנס לקדש עד שיעברו לו ז׳ ימים ויטהר׃ והיתה להם לנחלה. הכהונה תהיה להם לנחלה שלא תהיה להם אחוזה בישראל כמו שאמר בתורה׃ המנחה. מבואר הוא׃ וראשית כל בכורי כל. בכורי כל פרי כמו שאמר בתורה בכורי כל אשר בארצם אשר יביאו לי״י לך יהיה וכל אשר בארצם רוצה לומר כל המיוחדים שבארצם והם שבעת המינים וכן רוצה לומר מה שאמר כל בכורי כל׃ וכל תרומת כל כמו שאמר בתורה כל תרומת הקדשים וגו׳׃ מכל תרומותיכם. ראשית מכל תרומותיכם והיא תרומה גדולה שהיתה לכהן׃ להניח ברכה אל ביתך. טעמו אל כל אשר זכר בפסוק זה׃ כל נבלה וטרפה. כמו שאמר בתורה נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה בה אע״פ שישראל גם כן מוזהרין עליה הכהנים מוזהרין יותר מפני הטומאה לפני שהם תמיד במקדש לכך הם מוזהרין יותר על הטומאה מישראל ולפיכך אמר לא יאכלו הכהנים ואמר לא יאכלם ולא אמר ולא יגעו כי יש נבלה שאינה מטמאה אלא בבית הבליעה והיא נבלת עוף טהור ורז״ל אמרו לפי שהותרה להם מליקת חטאת העוף שהיא נבלה וטרפה יכול יהו מותרין גם כן בשאר נבלות וטריפות לפיכך הוזהרו עליהם׃ ובהפילכם את הארץ בנחלה׃ על ירושלם אמר שיפילו אותה לעתיד בנחלה לכל ישראל ואמר איך יחלקו אותה למקדש ולכהנים וללוים ולישראל ואמר ארך חמשה ועשרים אלף ורחב עשרה אלף קדש הוא בכל גבולה סביב הארך הוא ממזרח למערב והרחב מצפון לדרום ואמר׃ יהיה

ויין ה׳ רפ׳ וסי׳ ויין לנסך רביעית ההין. ויין לנסך שלשית. ויין תקריב לנסך. ויין לא ישתו כל כהן. ויין ישמח לבב אנוש להצהיל׃ חקתי ט׳ חס׳ בנביאים ובכתובים וסימ׳ נמסר בירמיה סימ׳ כ״ד׃ ואל מת ל׳ אדם לא יבא לטמאה. ואל קין ל׳ ואל מנחתו לא שעה. ואל אמה ל׳ תכלנה מלמעלה׳ ואל משה ל׳ אמר עלה אל י״י. לנחלה ט״ו וסימ׳ נמסר בסדר קרח׃ וראשית ז׳ וסימ׳ ראובן בכורי אתה. ראשית דגנך תירשך תנינא דפסוק. וראשית כל בכור כל ב׳ בפסוק. שמנים ימשחו. ובא בארץ הצבי׃

יהיה מזה אל הקדש חמש מאות בחמש מאות מרובע סביב וחמשים אמה מגרש לו סביב. מאלה המדות שזכר יקח מהם הקדש והוא הר הבית חמש מאות באורך וחמש מאות ברוחב כמו שכתוב למעלה כי הבית היה חמש מאות על חמש מאות אם כן כשארו מהר הבית כלפי מזרח שנים עשר אלף ומאתים וחמשים וכנגד' מהר הבית כלפי מערב שהם ארבעה ועשרים אלף וחמש מאות הנה הם עם חמש מאות של הר הבית חמשה ועשרים אלף וברוחב כמו כן מהר הבית כלפי צפון ארבע' אלפים ושבע מאות וחמשים וכן מהר הבית כלפי דרום שהם ת תשעת אלפים וחמש מאות וחמש מאות של הר הבית הנה עשרת אלפים : ומן המדה הזאת תמוד אורך חמשה ועשרים אלף ורחב עשרת אלפים ובו יהיה המקדש קדש קדשים. אלה חמש מאות של הר הבית ממדת חמשה ו ועשרים אלף ועשרת אלפי' תמוד אותם כלומר מכללם יהיו אלה חמש מאות של הר הבית ובו רוצה לומר בהר הבית והוא ה הקדש שזכר בו יהיה המקדש שהוא קדש קדשים והוא ההיכל והדביר שהוא מקודש מהכל ורש"י ז"ל פירש מן המדה הזאת תמוד בקנה המדה שמדד בו רביע הר הבית חמש מאות על חמש מאות כמו שאמר למעלה מדד חמש מאות קנים בקנה ה המדה לארבע רוחות מדדו ולפי שלא פירש בפסוק הראשון אלה החמשה ועשרים אלף ועשרת אלפים אם הם קנים או אמות ה הוצרך לומר הנה שאלפים אלה קנים הם בקנה המדה שמדד בו הר הבית שהוא שש אמות הקנה : חמש. כתיב וחמשה קרי והענין אחד ויש בענין לשון זכר ולשון נקבה כי המדה לשון נקבה והקנה לשון זכר : קדש מן הארץ הוא. זה שאמרתי לך החמשה ועשרים אלף אורך ו ועשרת אלפים רחב הוא קדש תרומה מן הארץ לכהנים : והיה להם מקום לבתים ומקדש למקדש. הר הבית הוא מקדש לצורך המקדש מהיכל והוא הבית ההיכל והדביר ו

יהיה מזה. מן התרומה הזו יהיה לצורך הקודש להר הבית חמש מאות קנים והמותר לבתים לכהנים כמו שמפורש בסוף הספר : ומן המדה הזאת. בקנה המדה שמדד בו ריבוע הר הבית חמש מאות על חמש מאות כמו שאמור בענין של מעלה לארבע רוחות מדדו חומה לו סביב חמש מאות קנים וגו' תמוד אורך חמש' ועשרים אלף קנים ורחב עשרת אלפים קנים ולפי שלא פיר' בפסוק ראשון מה הן חמשה ועשרי' אלף אם קנים אם אמות ה הוצרך לומר שכ"ה מ מדות בקנה המדה שמדדו בה חמש מ מאות על חמש מאות של הר הבית נמדדין אלפים הללו לתרומה : קדש מן הארץ. פרש את המקד' מותר הקדש אשר מן הארץ לא יהיה לכהנ' משרתי המקדש הקריבים וגו' קדש מן הארץ היא התרומה הזאת: לכהני' משרתי המקדש יהיה. העודף על חמש מאות של הר הבית י"ב אלף ומאתים וחמשים למזרח וכנגדן למערב והמקדש באמצע ו וארבעת אלפים ושבע מאות וחמשים לצפון וכנגדם לדרום : והיה להם מקום לבתים. העודף הזה שסביב המקדש : ומקדש למקדש. וחמש מאות על חמש מאות האמצעיי יהיו מקודש' לצורך המקדש א אים ייכטינ"א ה שטייכטואירד"א בלע"ז : וחמשה ועשרים אלף. קני' אורך ועשרת אלפים רחב תריימו רבועה א אחרת אצל זו שתרומה של זו לצורך הלוים כך מפו' בסוף הספ' שהוא בדרום. מכ' עשרים לשכות יהיו ללוים ת תכף המקדש לשמור

ומן הר"פ בנביאים וסימ' ומן העיר לקח סריס אחד דסוף מלכים. חברו דסוף ירמיה. ומן העם הדלים. ומן המדה הזאת תמוד. ומן אז חדלנו. וכל דניאל ועזרא ודה"ה דכוו' ר"פ ומן וכל אוריתא דכוו' ומן ב"מג מן וסי' מן הבהמה הטהורה ומן הבהמה. מן הארץ ההיא יצא אשור. מן השמים השמיעך את קולו ליסרך : למקדש

יהיה מזה אל־הקדש חמש מאות ל
בחמש מאות מרבע סביב וחמשים ל' וחס'
אמה מגרש לו סביב : ומן־המדה
הזאת תמוד ארך חמש ועשרים ומ"ל חמשה ק'
אלף ורחב עשרת אלפים ובו־יהיה
המקדש קדש קדשים : קדש מן־ ג' בסיפ'
הארץ הוא לכהנים משרתי המקדש
יהיה הקרבים לשרת את־יהוה והיה ג' בליש'
להם מקום לבתים ומקדש למקדש ל' כתי' ג'
: וחמשה ועשרים אלף ארך ועשרת
אלפים רחב יהיה ללוים משרתי וחית ק'
הבית להם לאחזה עשרים לשכת : ג' חס' בליש'
ואחזת העיר תתנו חמשת אלפים
רחב וארך חמשה ועשרים אלף ל
לעמת תרומת הקדש לכל־בית
ישראל יהיה : ולנשיא מזה ומזה
לתרומת הקדש ולאחזת העיר אל־ ל
פני תרומת־הקדש ואל־פני אחזת ל
העיר מפאת־ים ימה ומפאת קדמה
קדימה וארך לעמות אחד החלקים ז' ל' ומ"ל כת
מגבול ים אל־גבול קדימה :
לארץ יהיה־לו לאחזה בישראל

יהי מרין לקודש חמש מאה בחמש
מאה מרבע סחור סחור וחמשין
אמין רוחא ליה סחור סחור :
ומן משחתא הדא תמשח אורכא
עסרין וחמשא אלפין ופותיא
עשרא אלפין וביה יהי מקדשא
קודש קודשין : קודשא מן ארעא
הוא לכהניא די משמשין בבית
מקדשא דייהי דקריבין לשמשא
קדם יי ויהי להון אתר שביק לבית
וכבשא למקדשא : ועסרין וחמש
אלפין אורכא ועסרא אלפין פ
פותיא ויהי לליואי משמשי ביתא
להון לאחסנא עסרין לשכן :
ואחסנת קרתא תתנון חמשא
אלפין פותיא ואורכא עשרין
וחמשא אלפין לקביל אפרשות
קודשא לכל בית ישראל יהי :
ולרבא מכא ומכא לאפרשות
קודשא ולאחסנת קרתא לקביל
אפרשות קודשא ולקביל א
אחסנת קרתא מרוח מערב מערבא
ומרוח מדינחא מדינחא ואורכא
לקביל חד מן חולקיא מתחום
מערבא עד תחום מדינחא : דא
ארעא תהי לרבא לאחסנא בישר'

ג' דגשים וסימ' ושרפו בבפקד הבית. קדש מן הארץ הוא לכהנים. ראה עתה כי יי' בחר בך דשלמה דד"ה : לאחוזה עשרי' לשכות קשה לי שבכל הספרים המדוייקים כולם הא' לשכות הוא חס' ונמסר עליו ג' חס' בליש' וכספרי המסורה כולם שהיו לפני מונה זה עשרים לשכות אל הרצפה ועוד קשה לי שבספרים כולם כתו' שלשים לשכות אל הרצפה ולא נמצא עשרי' ואולי לפי זה נוכל לומר כי הטעות הוא בספרי המסורה מצד הסופרי' שהוסיפו אל הרצפה שאם היה נמצא פסוק זה היינו עשרים לשכות אל הרצפה אזי היה הקשה כובא :

והנשאר יהיה לך מקום לבתים להם ולבתיהם וחמשים מגרש שהיה סביב הר הבית הם מכלל החשבון הנשאר חוץ להר הבית ארבעה ועשרים וחמש מאות אלפים בארך ותשעת אלפים וחמש מאות ברחב והמגרש הזה הוא מקום פנוי אין בו לא בתים ולא זרע : וחמשה ועשרים אלף ארך. במדה שהיתה לכהנים בין המקדש ובין בתיהם במדה הזאת תהיה ללוי' לאחוזה סמוך לאחוזת הכהנים כמו שאמר למטה לעומת גבול הכהנים כי גם הם משרתי הבית להיות שוערים ומשוררים : עשרים לשכות. אמר שיעשו בחלקם סמוך לאחוזת הכהנים עשרים לשכות לשבת בהם השוערים כדי שיהיו קרובים אל הבית והשאר יהיה לברכיהם ולבתיהם: ואחזת העיר. שתהיה אחוזה לכל ישראל כי כולם יהיו באחוזים בירושלם לכל שבט יהיה שער אחד בעיר כמו שאמר בסוף הספר ותהיה אחזת העיר רחב חמשת אלפים והארך חמשה ועשרים אלף מן המזרח למערב כמדת התרומה הזאת בין כולם חמשה ועשרים אלף על חמשה ועשרים אלף כי לכל אחד מהם כ"ה אלף אורך והרחב לכהנים עשרת אלפים וללוים עשרת אלפים ולאחזת העיר חמשת אלפים הרי חמשה ועשרים אלף : לעומת תרומת הקדש. כנגד ארך תרומת הקדש שהיא אחזת הכהנים והלוים : ולנשיא מזה ומזה לתרומת הקדש ולאחזת העיר. ואחר כך פירש אל פני כי לאמ"ר השמות הנזכרת לתרומה ולאחזת ר"ל אל פניהם למזרח ואל פניה' למערב תהיה נחלת הנשיא כמו שמפרש ואומר מפאת ים ימה ומפאת קדמה קדימה כלומר רחב נחלת הנשיא תהיה רחב חמשה ועשרים אלף כנגד תרומת הקד' ואחזת העיר וארך תהיה כנגד אחד חלקי השבטים ממזרח ארץ ישראל למערבה כי בסוף חמשה ועשרים אלף ארך נחלת הכהנים והלוים ואחזת העיר תהיה אחזת הנשיא כנגד' ברחב עד סוף גבול ארץ ישראל למזרח וכן למערב עד סוף גבול ארץ ישראל למערב כי לישראל יהיו שנים עשר חלקים ולנשיא החלק השלשה עשר חלק הנשיא כחלק אחד משבטי ישראל בארך וברחב אלא שבתוך נחלת הנשיא תהיה התרומה : לעומת. בחולם כמו לעומת בפתח עמת בשקל שבל תן כי עול שבולו עומת בשקל גומץ : אחד החלקים. חלקי השבטים כמו שפירשנו : לארץ יהיה לו לאחוזה. החלק הזה יהיה לו לאחוזה בארץ ישראל ולמ"ד לארץ במקום בי"ת כמו ויסב אתו לארץ הרגתי לפעמי ישבתי לכסא והדומים להם לאמר במקום בית ויונתן תרגם דא ארעא תהא לרבא לאחסנא בישראל והנשיא הזה הוא מלך המשיח כמו שפירשנו למעלה : ולא

הבית ולכני ומותר הרבועה יעשו לברכיהם : ואחזת העיר. היקף העיר ואחוזת מושב חול שלא לבנות בה ישראל בתים : תתנו חמשת אלפים רוחב. בתרומה של שנייה וארך כמדת שתי הרבועות כמאלית כל התרומה מרובעת כ"ה על כ"ה אלפים : לעומת תרומת הקודש. כלומר במדת ארך רבועות תרומת הקדש : לכל בית ישראל יהיה. אותה רבועה שלישית תהי המושב לזרים : ולנשיא מזה ומזה לתרומת הקדש ולאחוזת העיר. בסוף הספ' הוא חולק את ארץ ישראל ממזרחה למערבה לשלש עשרה רבועות שתים עשרה למנין השבטים וכל אחת עשרים וחמש אלף קנים רחב וארכן כאורך כל ארץ ישראל ורבועה אחת לתרומה ארכה מן גבול מזרח עד גבול מערב ורחבה כ"ה אלפים קנים כשאר כל חלק וחלק ומאותה רבועה הוא תורם באמצעיתה שלש רבועות הללו האמורות למעלה שהם כ"ה אלפים על כ"ה אלפים והעודף עליהם למזרח עד סוף גבול הארץ וכן למערב יהיה לנשיא מזה ומזה למזרח ולמערב: אל פני תרומת הקודש ואל פני אחוזת העיר. כנגד כל רחב שלשת הרבועות המובדלות לתרומת הקודש של רבועות הכהנים והלוים ואחוזת העיר : מפאת ים ימה. ממערב תרומת הקודש והעיר עד מערב הגבול : ומפאת קדמה קדימה. וממזרח התרומה למזרח לעומת אחד החלקים של שבטים המפורשין בסוף הספר שהם מגבול ים של ארץ ישראל עד גבול קדים : לארץ יהיה לו לאחוזה. ת"י דא ארעא תהא לרבא לאחסנא : ולא יונו. לשון אונאת ממון שגוזלין את נחלתם : הרימו

רשי

הרימו גרושותיכם · שלקו את שאתם מגרשים את עמי מנחלתם : איפת למדת היבש בת למדת הלח : תכן אחד · לשון תכיין כמו ותכן לבנים תתנו מדה אחת זו עשירית לחומר של יבש שהוא שלשים סאים וזו עשירית לחומר הלח · איפה ובת לשון מדה חמר וכור מוי״ בלע״ז : לשאת · כמו לקחת וכן ת״י למיסב לשאת מעשר החומר תהי הבת וכן עשירית לחומר יבש האיפה : אל החומר יהיה מתכונתו · סכום חשבון הבת והאיפה לפי גודל החומר יהיה · מנ׳. אם יוסיפו בחומר יוסיפו בבת אם יפחתו מזה יפחתו מ מזה שיכוין מעשרו לו : והשקל עשרים גרה · עשרים מעין: עשרים שקלים חמשה ועשרים שקלים עשרה וחמשה שקל · הרי ששים שקלים : המנה יהיה לכם · לזו״כט בלע״ז ומנחם חברו לשון מניין והרי יש כאן מאתים וארבעים זוז מכאן שהיה מנה של קדש כפול והוסיפו בימי יחזקאל שתות הרי מאתים וארבעים ו וכשחלקו הכתוב ל לשלשה ולא כתבם שתים שקלי׳ יהיה לכם המנה כזה לעשו׳ מתנו משקל שלישיתו ומשק׳ רביעו ומשקל מנה של חול שהיה מתחילה וכן ת״י תלתות מניא עסרין סלעין מני כ כספא עסרין וחמש סלעין רבעו׳ מניא חמש עסרי סלעין כולהון ש שיתין מנין ומנא ר רבא קודשא יהא ק לכון : ששית האיפה מחומר החטים · הרי אחד מששים הפוחת לא יפחות מכן וזו היא שאמרו עין רעה אחד מששים : וששיתם · ותחלקו אחד מששה באיפה לתרומת חומר השעורים : וחק השמן · למעשר : הבת השמן וגו׳ · הבת שהיא מדת השמן זו היא מעשר הבת יהי מן הכור · מנ׳ · העיסור שהבת מעשרת מן הכור יהיה כיצד מעשר הבת מן הכור עשורית של בת על הכור הוא דײץ מזור״ם בלע״ז תיבה זו משמשת על עצמה ועל אחרי׳ כמו עבודת הקודש ועבודת בני מררי : עשרת הבתים · יהיה לכם החומר ולא יתכן ליטול היתנו בת אחת למעשר : כי עשרת הבתים חומר · לפי שהחומר יהיה לכם עשרה בתים וכן ת״י חד מן עסרא הויא ביתא בכורא הרי עשר בתין כורא : ושה אחת מן הכאן · מיוחד שבצאנו וכן אמר משה מבחר נדריכם לומי״לור בלע״ז : מן המאתים ממשקה ישראל · דרשו רבותינו לענין הנסכים מותר שתי מאות שנשתיירו בכור שנפל לתוכו יין של ערלה או של כלאי הכרם מכאן לערלה וכלאי הכרם שבטלין במאתים · ממשקה ישר׳ מן המותר לישר׳ כל קרבנותיהם יהיו משקה הראוי לישרא׳ כל עיקר הסעודה קרויה על שם המשקה כלו׳ האכילה עם השתייה תהא מן המותר לישר׳ :

אל

יהי כן דינו כי בקנת כברי׳ מנולתא יהיה ובמקנת׳ יהי וטעית כי לא במנה עם אותם דחס׳ ה׳ כנוף תימות׳ וקרי׳ א׳ אדימו יהי הכתיב והקרי

רדק

ולא יונו עוד נשיאי את עמי · כמו שהיו עושים מלכי ישראל שהיו גוזלים ואונסים וחומסים עניים שביניהם בעיר ובשדה כמו שעשה אחאב בכרם נבות וכן אמר על מלכי ישראל וחמדו שדות וגזלו בתים ונשאו ועשקו גבר וביתו איש ונחלתו לא יעשו עוד זה לעתיד בסוף המלכות כי חלק גדו׳ יהיה להם אחוזה בתוך בני ישרא׳ והם יחלקו הארץ לבית ישר׳ לשבטיה׳ ויספיק להם חלק שלהם כי רב יהיה ועוד שיהיה להם לב חדש לירא׳ את י״י ולשמור מצותיו ולא יונו עוד ענין אונס וכן תרגם יונתן ולא ייכסון כי יש בלשון הזה לקיחת ממון האדם או גופו מדעת ושלא מ מדעת שלא מדעת כמו לא תונו איש את עמיתו מדעת שאונס אותו בגלוי בכח ומזה ולא יונו עוד נשיאי את עמי וכן והאכלתי את מוניך חרב היונה העיר היונה ושני הענינים נזכרים בפרשה הבאה אחר זה חמס ושוד זהו מדעת המאזנים והאיפה והבת זהו שלא מדעת: כה אמר אדני י״י · אמר כנגד מלכי יהודה שהיו אז קודם זה החרבן : רב לכם · זמן רב התחזקתם בחמס ושוד אתם ומלכי ישראל שעברו : הסירו · אותם ועשו משפ׳ וצדקה : הרימו גרשותיכם מעל עמי · שלקו מעליהם המסים שאתם גורשים ומטילים עליהם ויונתן תרגם סליקו תקלתכון : מאזני צדק ואיפת צדק ובת צדק יהי׳ לכם · לא תעשו עול במדות ובשקלים כאשר עשיתם עד הנה כמו שאמר להקטין איפה ו ולהגדיל שקל ולעות מאזני מרמה ומה שעשו העם הוא עון המלכים שאינם מוחים בידם גם ידם במעל : האיפה והבת תכן אחד יהיה · האיפה מדת היבש והבת מדת הלח תכן אחד יהיה להם במדתם : לשאת מעשר החומר הבת · בשמן וביין תשאו למעש׳ שאתם חייבין לתת מחמר אחד בת אחת וכן בחיטים ובשעורים ובשאר הזרעים : ועשירית החמר האיפה · מחמר אחד תשאו למעשר איפה אחת : אל החמר יהיה מתכנתו · מתכונת כל אחד וסכום שלו יהיה הוא אל החומר שכל אחד מהם הוא עשירית החומר והחומר הוא שם שוה למדת הלח ולמדת היבש והאיפה שלש סאין כתרגומו וכן הבת ואחר שאמ׳ להם כלי המדות שלא יעותו בהם ולא יגדילו ולא יקטינו ויתנו המעשר במדה במשפט בין בלח בין ביבש אמר להם ענין המשקל שלא יעותוהו · ואמר והשקל עשרים גרה ומנין השקל הוא כתוב בתורה כן והוסיף להם משקלים אחרים ואמר עשרים שקלים חמשה ועשרים שקלים עשרה וחמשה שקל המנה יהיה לכם כל אלה המנינים שהם בין כולם ששים שקלים הוא משקל אחד ונקרא מנה ומה שחלק אותו לאלה החלקים לפי שכל אחד היה משקל בפני עצמו והמנה הוא ששים שקלים וכן שלשת מנים זהב וכן כסף מנים אלפים ויונתן תרגם וסלעא עסרין מעין תלתות מניא עסרין סלעין מני כספא עסרין וחמש סלעין רבעות מניא חמש עסרי סלעין כלהון שיתין מנין ומנא רבא קודשא יהא לכון והמנה שאמר שהוא ששים שקלים הוא מנה של חול כמו שאמר יהיה לכם ורז״ל מנה של קדש כפול היה . ורא[ו] זה מזה הפסו׳ והשקל עשרי׳ גרה ושקסו מנה מאתן וארבעין זוזי הוי כי השקל הוא ד׳ זוז וששים שקלים הם מאתים וארבעים זוז ואיך אמר המנה יהיה לכם כי מנה בדבריהם אינו אלא מאה זוז אלא שכפול היה מנה של קדש והוסיפו בימי יחזקאל שתות מלבר והם הארבעים היתרי׳ על המאתים : זאת התרומה אשר תרימו · זהו לעתיד ר״ל שירימו לחנוך הבית לעתיד : ששית האיפה מחומר החטים · זה יהיה קרבן הראשון לקהל שיחנכו המזבח בו זה ירימו לי״י מנחה מי שיהיה לו חומר חטים ירים לי״י ממנו ששית האיפה קמח שהוא אחד מששים בחומר וכן מן השעורי׳ ירימו למנחה קמח ששית האיפה שהוא אחד מששים בחומר : וששיתם · פעל מן ששה כמו וחמש את הארץ מן חמשה והוא מבנין פעל הדגוש בשקל וצויתם : וחק השמן : וחק התרומה מן השמן למנחה כי המנחה היתה בלולה בשמן כמו שכתוב בתורה · ואמ׳ הבת השמן פי׳ הבת היא מדת השמן כמו שהאיפה מדת החטי׳ והשעורי׳ כי זו מדת לח וזו מדת יבש וזו שמה בת וזו שמה איפה ותכן אחד להם כמו שכתוב למעלה אבל לא פירש למעלה איזו מדת הלח ואיזו מדת היבש ועתה אמ׳ הבת בשמן כמו שפירשנו · ואמ׳ מעשר הבת מן הכור והכור הוא החומר שזכר ונקרא בשתי לשונות ואמ׳ שיתן לתרומת המנחה מעשר הבת מן הכור כלומ׳ מי שיהיה לו כור שמן יתן ממנו למנחה עשירית הבת כמו שנותן ששית האיפה קמח מי שיש לו כור חטים כן יתן עשירית הבת שהוא אחד ממאה בכור זהו שאמ׳ עשרת הבתים חומר והוסיף עוד ואמר כי עשר׳ הבתי׳ חומר ר״ל כמו שהמדה היא היום עשרת בתים חומר כן יהיה לעתיד : ושה אחת מן הצאן מן המאתי׳ · זכר מן המנחה שירימו ועתה זכר הקרבן שיקריבו והוא אחד מן המאתים מי שיהיו לו מאתי׳ צאן יביא לקרבן לחנוך הבית שה אחת ואמ׳ אחת כי נקבה תהיה ומצינו שה בלשון נקבה בין שה בריה ובין שה רזה : ממשקה ישר׳ · מן השמני׳ והמבחרים ישר׳ יקריבו קרבן כמו שאמ׳ בתורה מבחר נדריכם ואמ׳ כל חלב יבחר להפך מה שהיו עושים מי שנאמר עליהם והבאתם גזול את הפסח ואת החולה ואמ׳ וזובח משחת להם

וכן

סימן אוריתא מאזני צדק אבני צדק איפת צדק והין צדק יהיה לכם · יחזקאל מאזני צדק ואיפת צדק ובת צדק יהי לכם · סימן והעומר עשרית האיפה ל׳ בכ״ב כתורה ועשירית האיפה סולת ל׳ מ״ל דמ״ל בתורה ושאר

ולא־יונו עוד נשיאי את־עמי והארץ ל׳ · ל׳
יתנו לבית־ישראל לשבטיהם :
כה־אמר אדני יהוה ח׳ כטע׳ בכ׳
רב־לכם נשיאי ישראל חמס ושד
הסירו ומשפט וצדקה עשו הרימו ל׳
גרשתיכם מעל עמי נאם אדני יהוה ל׳ וחס
: מאזני־צדק ואיפת־צדק ובת־ ל׳
צדק יהי לכם : האיפה והבת תכן ל׳ · ל׳ חס
אחד יהיה לשאת מעשר החמר הבת
ועשירת החמר האיפה אל־החמר ל׳ בכ
יהיה מתכנתו : והשקל עשרים
גרה עשרים שקלים חמשה ועשרים
שקלים עשרה וחמשה שקל המנה ל׳
יהיה לכם : זאת התרומה אשר
תרימו ששית האיפה מחמר החטים
וששיתם האיפה מחמר השערים ל׳
: וחק השמן הבת השמן מעשר הבת ל׳
מן־הכר עשרת הבתים חמר כי־
עשרת הבתים חמר : ושה־אחת מן־ ל׳ דפ׳
הצאן מן־המאתים ממשקה ישראל ל׳
למנחה ולעולה ולשלמים לכפר ל׳ · ל׳
עליהם נאם אדני יהוה :

ולא ייגסון עוד רברבי ית עמי וארע יתנון לבית ישר׳ לשיבטיהון : כדנן אמר יי אלהים סגי לכון רברבי ישראל חטופא וביזא אעדו ודין דקשוט וזכו עיבידו סליקו תקלתכון מגו עמי אמר יי אלהים : מוזנוון דקשוט ומכילן דקשוט ובתין דקשוט יהי לכון : מכילתא וביתא טיקוס חד יהי לכון סכום תלת סאין ל למסב מעשר כורא במכילתא רטיבא ביתא ועסר כורא יבישא מכילתא מן כורא יהי טיקוסיה : וסלעא עסרין מעין תלתות מניא עסרין סלעין מני כספא עסרין וחמש סלעין רבעות מניא חמש עסרי סלעין כולהון שיתין מניא רבא מני קודשא יהי לכון : דא אפרשותא דתפרשון חד מן שתא במכילתא מכור חטין וחד מן שתא במכילתא מכור סערין : ודחזי למיסב מן משחא במכילתא רטיבא מעישורא ביתא מן כורא חד מן עסרא הויא ביתא בכורא ארי עסר בתין כורא : ואימר חד מן ענא מן מאתן דחזי למיסב מ מפיטמא דישראל למנחתא ולעלתא ולנכסת קודשיא לכפרא עליהון אמר יי אלהים :

אוריתא עשירית כתיב וכל נביאים וכתובים עשרית כתיב בכ״א ועשירית החומר דספרא : המנה חד מן ה׳ זוגין דפשטין צבחר פי׳ כפתח קטן וס׳ במחזה לאמר אל תירא אברם · ירפה לבן כאבול קש · בקשת ותחת מעשה מקשה קרחה · הזונה וזכרו פליט׳ אותי · יונה ואיש לא יונה חבולתו · לעולה ואל הבחף בתוצה · הבנה והשקל עשרים גרה · עשרים שקלים · החולה ואמרתם הנה מתלאה והפחתם · ומוצא אני מר ממות את · דוה על אלה חשכו :

וכן תרגם יונתן מפטימיא דישראל והלשון הזה הוא על דרך ומוח עצמותיו ישוקה בקרא המפוטם משוקה וזה הנזכר יהיה למנחה ולעולה ולשלמי' לכפר עליהם על מה שחטאו בגלות או בדרך כבואם ורש"י ז"ל פי' הענין הזה לכל תרומה שירימו ישראל מתבואתם הנקראת תרומה גדולה ומה שאמר ששית וששיתם ותרומה אין לה שיעור מן התורה הרי אמרו רז"ל עין רעה אחד מששי' ואני תמה על פירושו כי אחר שהתרומה מן התורה אין לה שיעור אלא חטה אחת פוטרת את הכרי מה בא יחזקאל להורות עין רעה היה לו להורו' הבינונית שהוא אחד מן החמשי' ועוד למה זכר חטים ושעורים לבד ולא זכר שמן לבד למעשר היה לו לומר דגן תירוש ויצהר כמו שכתוב בתורה אלא שעל פי הדיבור אמר הכל ויהיה כן לעתיד וזכר שמן והוא הדין לשאר משקין ורז"ל דרשו מן המאתי' ממשקה ישרא' מן המשקי' שהשאירו בכור שנפל בו יין של ערלה או של כלאי הכרם מכאן לערלה ולכלאי הכרם שעולין באחד ומאתים: כל העם הארץ. בחסרון הסמיכות כמו הארון הברית האל בית אל והדומים להם: יהיו אל התרומה הזאת לנשיא בישראל. בעבור הנשיא שבישרא' יעשו כל ישראל זאת התרומה כלומר בעבור עצמם כמו שאמר לכפר עליהם ובעבור הנשיא גם כן יעשו זאת התרומה כי קרבן הכהנים כבר זכר למעלה אלא חקות המזבח ביום העשותו ועתה זכר קרבן העם ומנחתם והנשיא לא יצטרך לעשות בעד עצמו כי כל ישראל יעשו בעבורו וכן הנשיא יעשה בעבור ישראל בחגים ובמועדים כמו שאמר:

אל התרומה הזאת. האמורה למעלה לרעת כל עם הארץ תהי: ועל הנשיא. אומר אני שהנשיא הזה בכהן גדול מדבר וכן כל הנשיא שבענין ושמעתי משמו של ר' מנחם שבמלך מדבר: כה אמר ה' אלהים בראשון באחד לחדש וגו'. תקח פר בן בקר תמים. הוא פר המלואים האמור בראש הענין ולימד כאן שיהו המלואי' באחד בניסן:

וחטאת ג' וסימ' את המזבח. אתו וכפרתהו. וחטאת את המקדש: וכן תעשה ה' בקריא' וסימ' וכן תעשה בשפת היריעה. וכן תעשה לתמורג' בפסוק. וכן תעשה בשבעה בחדש מאיש שוגה:

כל העם הארץ יהיו אל התרומה
הזאת לנשיא בישראל: ועל
הנשיא יהיה העולות והמנחה
והנסך בחגים ובחדשים ובשבתות
בכל מועדי בית ישראל הוא יעשה
את החטאת ואת המנחה ואת
העולה ואת השלמים לכפר בעד
בית ישראל:
כה אמר אדני יהוה בראשון
באחד לחדש תקח פר בן בקר תמים
וחטאת את המקדש: ולקח הכהן
מדם החטאת ונתן אל מזוזת הבית
ואל ארבע פנות העזרה למזבח
ועל מזוזת שער החצר הפנימית:
וכן תעשה בשבעה בחדש מאיש
שגה ומפתי וכפרתם את הבית:
בראשון בארבעה עשר יום לחדש
יהיה לכם הפסח חג שבעות
ימים מצות יאכל: ועשה
הנשיא ביום ההוא בעדו ובעד כל
עם הארץ פר חטאת:

כל עמא דארעא יהון עבדין ית
אפרשותא הדא לרבא בישראל:
ועל רבא יהי עלתא ומנחתא
ונסכיא בחגיא ובירחיא ובשביא
ובכל מועדי בית ישראל הוא
יעביד ית חטתא וית מנחתא וית
עלתא וית ניכסת קודשיא לכפרא
על בית ישראל:
כדנן אמר יי אלהים בקדמאה
בחד לירחא תסב תור בר תורי
שלים ותדכי ית מקדשא: ויסב
כהנא מדמא דחטתא ויתן על סקופ
ביתא ועל ארבע זוירת מסמתא
למדבחא ועל סקופת תרע דרתא
גויתא: וכן תעביד בשבעא בירחא
מגבר דמשתלי ומטפש ותכפרון
על ביתא: בניסן בארבעא עשר יומא
לירחא יהי לכון פסחא חגא שבעא
יומין פטירא יתאכיל: ויעביד
רבא ביומא ההוא חלופוהי וחלף
כל עמא דארעא תורא דחטתא:

ועל הנשיא. מבואר הוא: כה אמר. בראשון באחד לחדש תקח פר בן בקר תמים וחטאת את המקדש בראשון זהו חדש ניסן שהוא חדש הגאולה שבו נגאלו ישראל ממצרים ובו עתידין להגאל לעתיד ובאחד לחדש יחנכו את המזבח בקרבנות כמו שאמר למעלה ואמר קרבן הכהנים שיקריבו פר כמו שאמר למעלה ושנה אותו הנה להשלים הענין ולומר באיזה יום יעשוהו וזה הפסוק ראיה לרבי יהושע שבניסן עתידין להגאל שאם תהיה הגאולה בתשרי איך יניחו מלהקריב במזבח עד ניסן הבא אחריו ומלחטא עליו ומלכפר את הבית ומה שאמר בניסן עתידין להגאל לא שיבאו מהגלות בניסן אלא קודם ניסן יבאו ויעלו עד שבאחד בניסן יהיה בנין הבית כשלם ויחנכו המזבח באחד בניסן וכן עשו במשכן באחד בניסן החל אהרן לעבוד במזבח אלא שקדמו לו שבעת ימי המלואים ששמש בהם משה ואפשר גם כן הנה כי מה שזכר למעלה יהיו שבעת ימי מלואים וביום השמיני שיהיה אחד בניסן יהיה זה הקרבן שאמר עתה וגם באותו יום יזו על המזבח ועל פנות העזרה אבל כשעלו מבבל עשו חנוכת המזבח באחד בתשרי והחלו להעלות עליו עולה קודם שיוסד הבית מ"מ בין שהיתה חנוכת המזבח באחד בתשרי והחלו להעלות עליו עולה קודם שיוסד הבית בין שהיתה חנוכת המזבח קוד' ניסן שבעה ימים בין שתהיה באחד בניסן בו ביום יכפרו על המזבח ויזו ההזאות לפיכך אמר תקח פר בן בקר תמים וחטאת את המקדש ורז"ל הקשו החטאת עולה היא כלומר איך אמר כי פר של ר"ח יהיה חטאת שאמר וחטאת את המקדש והלא פר ר"ח עולה הוא כמו שכתוב בתורה ובראשי חדשיכם תקריבו עולה לי' פרים בני בקר שנים וגו' והשעיר הוא שהיה חטאת ואמרו אמר רבי יוחנן פרשה זו עתיד אליהו לדרשה כלומר שאין אנו יודעין לדרשה רב אשי אמר מלואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה תניא נמי הכי רבי יהודה אומר פרשה זו עתיד אליהו לדרשה אמר לו רבי יוסי מלואים הקריבו בימי עזרא כדרך שהקריבו בימי משה כלומר ופר המלואים חטאת היה וכן יהיה לעתיד כי בר"ח ניסן יקריבו מלואים: ולקח. אל מזוזת הבית. זה מה שלא זכר למעלה וגם הנה לא זכר על ארבע קרנותיו כמו שזכר למעלה והאחד מורה על חבירו: אל מזוזות הבית. הוא ההיכל וזכר אחת מן המזוזות והוא הדין לאחרות ודעת יונתן על האסקופה שתרגם ויתן על סקופת ביתא: ואל ארבע פנות העזרה למזבח. העזר' הקטנה למזבח כמו שפירש' למעלה: ועל מזוזת שער החצר הפנימית. היא עזרת ישראל שהיא פנימית לעזרת נשים שנקראת חיצונה או כאמר על עזרת כהנים כי היא פנימית יותר: וכן תעשה בשבעה בחדש מאיש שוגה ומפתי וכפרתם את הבית: זה יהיה חדוש לעתיד לחטא על המזבח ועל הבית גם בשבעה לחדש וזה שמרוב שמחה על חנוכת המזבח שמא נכנס אדם בשוגג במקום שאין לו רשות להכנס או אדם שהיה פתי ולא ידע שאסור להכנס ובעבור זה יעשו כפרה גם כן בשבעה לחדש ורז"ל דרשו בו וכן תעשה פר הנעלם בשבעה שבטים שהם רובו של קהל ודרשו בחדש שחדשו דבר והורו ב"ד שלהם שחלב מותר ועשו שבעה שבטים שהם רוב הקהל על פיהם שהם מביאי' פר העלם דבר: מאיש שוגה ומפתי: מלמד שאין חייבין אלא על העלם דבר עם שגגת מעשה ואמרו זכור אותו האיש לטוב וחנניה בן חזקיה בן גרון שמו שאלמלא הוא נגנז ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרים דברי תורה מה עשה העלה ג' מאות גרבי שמן וישב בעליה ודרש ומה שדרש חנניה על זה לא נמצא היום אצלינו. בראשון. יהיה לכם הפסח. שחיטת פסח: חג שבעות ימים מצות יאכל. שבעות באחד כמו שכתבנו במלת לעמות אחד החלקים שהוא כמו לעומת בפתח וכן תרגם יונתן שבעת יומין: ועשה הנשיא. כמו שאמר למעלה שהוא יעשה קרבן העם ביום ההוא ביום הראשון של פסח שהרי זכר חג. ואפשר שיהיה פירושו ביום ההוא בי"ד בניסן שזכר וזה הקרבן איננו בן בקר הכתוב בתורה כי אין בפסח ולא בשאר המועדים פר חטאת אלא שעיר חטאת וכאן אומר פר חטאת ושעיר חטאת וכן מה שאמר שבעת פרים ושבעת אילים לעולה ובתורה פרים בני בקר שנים ואיל אחד ושבעת כבשים וכן במנחה אומר איפה לפר ואיפה לאיל ושמן הין לאיפה ובתורה שלשה עשרונים לפר ושני עשרונים לאיל ועשרון לכבש אלא על כרחינו חדוש יהיה בקרבנות לעתיד: ושבעת

וחטאת. וטהרת: וכן תעשה בשבעה בחדש. יש לומר כן תעשה כל שבעה וכן הוא אומר למעלה שבעת ימים יכפרו על המזבח ורבותינו כך פרשוהו במנחות וכן תעשה פר שאינו נאכל בשבעה שבטי' שחדשו דבר והורה בית דין שלהם שחלב מותר ועשו שבעה שבטים שהם רוב צבור על פיהם שמביאין פר העלם דבר: מאיש שוגה ומפתי וגו'. הרי זה מקרא מסורס וכפרתם את הבית מאיש שוגה ומפתי אחר שבעת ימי המלואי' שיהא המזבח מחונך ימשאו חטאותם ואשמותם ויתכפרו שבזמן שישראל מכופרי' הבית מכופר: שבועות ימים. על שם שמתחילין ממנו לספור שבעה שבועו'. מצ'. מצות יאכל ומצות יאכלו בו בחג: ועשה הנשיא ביום ההוא וגו'. רבותינו אמרו שבקשו לגנוז ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרין דברי תורה ברם זכור לטוב חנניה בן חזקיה בן גרון שישב בעליה ודרשו ובעונינו ממנו נעלם מה שדרש בקרבנות האלה פר בארבעה עשר בניסן למה. ואומ' אני שמא בארבעה עשר בניסן של פסח ראשון שנתחנך בו הבית עומד ופר זה בא תחת עגל בן בקר שהקריב אהרן בשמיני למלואי' ומגיד שאם לא הקריבו בשמיני למלואים יקריבנו בי"ד בניסן כדי שיתחנך לעבודה קודם יום טוב לפי שעליו קרבנות ועולות המועד לעשות כמו שאמור למעלה ועל הנשיא יהיה העולו' והמנחה והנסך בחגים וגו':

שבעת

שבעת פרים ושבעת אלים תמימים ליום ּ והתורה אמרה פרים בני בקר שנים ואיל אחד אין לי להעמיד מקרא זה אלא שבעה פרים ושבעה אלים לשבעת הימים פר ליום ואיל ליום ובא ללמד שאין הפרים מעכבין זה את זה ולא האילים מעכבין זה את זה וכן שנינו במנחות אף לא הביאו מן המקרא הזה ראיה אלא מתקרא שנאמר למטה וביום החדש פר בן בקר תמים וששת כבשים ואיל ומה אף זה בא ללמד כן וכן פירושו שבעה פרים ושבעה אילים ליום כירוף דבר יום ביומו עולה שבעה פרים לשבעת ימים ּ וחטאת שעיר עזים ליום ּ שעירי הרגלים : ומנחה איפה לפר ּ מנחת הנסכים איפה לפר איני יודע מה הוא שהרי אמרה תורה שלשה עשרונים ויש לומר איפת קמח ל להוציא סלת עשרון מן הקמח שהאיפה שלש סאין : ואיפה לאיל ּ אף זו קמח להוציא ממנה שני עשרונים סלת מנופה כל צרכה כמו ששנינו שתי הלחם שתי עשרונות משלש סאין ּ ואיפה לפר למדך שאם לא מצא סלת מנופה כל כך יביא משלש עשרון לסאה : הין לאיפה ּ לא ידעתי למה ויש לומר לא שיקריב ההין כולו אלא שנתות היו בהין ויקריב שמן לפי הסלת כמשפ' הזבח לפר כמשפטו ולאיל כמשפטו לפי שנתות של הין ּ שער החצר הפנימי הפונה קדים וגו' ּ שנו רבותי' במסכת מדות שני פ פשפשין היו לו לשער ההיכל אחד בדרום ו ואחד בצפון שבדרום עליו מפורש בקבלה איש לא יבא בו והיה סגור : דרך אולם השער מחוץ ּ כמו שאמור למעל' ואילמיו אל החצר החיצונה ּ דרך אולם השער של עזרה כלומר יכנס בדרך שער מזרחי ש

ושבעת ּ מבואר הוא : ומנחה ּ מבואר הוא : בשביעי ּ זהו תשרי שהוא שביעי לחדש ואמר שיעשו קרבן שבעת ימי סכות כמו שבעת ימי המצות גם זה יהיה חדוש כי חג הסכות חלוק בקרבנותיו ולא זכר קרבן יום שמיני עצרת אולי הוא יהיה כמו שכתוב בתורה : כה אמר יי' ּ שער החצר הפנימית ּ זהו עזרת הכהנים ואמר כי שער עזר' זאת המזרחי שהוא פתוח לעזרת ישראל יהיה סגור ששת ימי המעשה שאין ב באים העם לבית המקדש ולא ה הנשיא אלא בשבתות ובחדשים ולא יהיה פתוח וגם זה יהיה חדוש לעתיד : ובא הנשיא דרך אולם השער ּ כי לכל השערים היו להם אולמים כמו שכתוב ל למעלה או אמר על אולם שער ההיכל שיש לו רשות לנשיא לבא שם עד מפתן שער ההיכל השנ' כמו שכתוב למעלה אבל לא אמר עליו שיהי' סגור ששת ימי המעשה וביום השבת וביום החדש יפתח כי אותו השער לעולם יהיה סגור כמו שאמר למעלה כי יי' אלהי י ישראל בא בו אבל השער הפנימי המזרחי אמר שלא יפתח אלא ב בשבתות ובחדשים וכל שכן ב במועדים : והשתחוה על מפתן השער ויצא ּ על מפתן שער ההיכל : והשער לא יסגר עד הערב ּ שער החצר הפנימית שזכר שיפתח בשבתות ובחדשים אף על פי שיצא הנשיא מתוכו אחר ש שהשתחוה לא יסגר עד הערב כי עם הארץ לא יבואו כולם כאחד וכשיבא כל אחד ואחד א' חבורות חבורות ישתחוו פתח ה השער ההוא שהוא מכוון כנגד שער ההיכל : והשתחוו ּ מבואר הוא : והעולה ּ אמר מה קרבן יעשה בשב' בעדו ובעד עם הארץ ששה כבשים תמימים ואיל תמים ואין זה קרבן הכתוב בתורה לא לשבת ולא ליום טוב אלא חדוש יהיה בקרבנותיו כמו שכתבנו : ומנחה ּ מתת ידו ּ לכבשים יעשה מנחה כפי השגת ידו זהו מתת ידו כמו שאמר איש כמתנת ידו ונראה כי מנחת האיל תהיה איפה על כל פנים אבל לכבשים כפי השגת ידו : וביום החדש ּ זה אמר על קרבן ראש חדש ואמר פר בן בקר תמימים אמר פר יחיד ואמר תמימים רבים יש מפרשי' שיהיה הפר ואמו תמימי' וזה חדוש וכן פר אחד כי קרבן ראש חדש שני פרים כמו שכתוב בתורה וכן ששת כבשי' כי בתורה כתוב שבעה ובדברי רז"ל פר מה

שבע' הימי' ח' בקרי' וסי' במס' רבת ּ ובא יו' ר"פ וסי' נכס' בשמואל ב' סי' יו' ובישעיה סי' כ"ז : והשתחוו ז' וס' וירדו כל עבדיך ּ וראה כל העם את עמוד ּ והיה ביום ההוא יתקע ּ והלכו אליך שחוח ּ והשתחוו עם הארץ פתח ּ רוממו יי' אלהינו ּ וחברו : ואיפה לפר ואיפה חד מן ח' ר"פ בסורת' בבא ובסודה' בבא וכלה באמצע וסימ'

וּשבעת ימי החג יעשה עולה ליהוה
שבעת פרים ושבעת אילים תמימים
ליום שבעת הימים וחטאת שעיר
עזים ליום : ומנחה איפה לפר
ואיפה לאיל יעשה ושמן הין לאיפה
: בשביעי בחמשה עשר יום לחדש
בחג יעשה כאלה שבעת הימים
כחטאת כעלה וכמנחה וכשמן :
מו כה אמר אדני יהוה
שער החצר הפנימית הפנה קדים
יהיה סגור ששת ימי המעשה וביום
השבת יפתח וביום החדש יפתח :
ובא הנשיא דרך אולם השער מחוץ
ועמד על מזוזת השער ועשו
הכהנים את עולתו ואת שלמיו
והשתחוה על מפתן השער ויצא
והשער לא יסגר עד הערב :
והשתחוו עם הארץ פתח השער
ההוא בשבתות ובחדשים לפני
יהוה : והעלה אשר יקרב הנשיא
ליהוה ביום השבת ששה כבשים
תמימם ואיל תמים : ומנחה איפה
לאיל ולכבשים מנחה מתת ידו
ושמן הין לאיפה :
וביום החדש פר
בן בקר תמימם וששת כבשים
ואיל תמימם יהיו : ואיפה
לפר ואיפה לאיל יעשה מנחה
ולכבשים כאשר תשיג ידו ושמן
הין לאיפה : ובבוא הנשיא

ושבעא יומי דחגא יעביד עלתא
קדם יי שבעא תורין ושבעא
דיכרין שלמין ליומא שבעת יומין
וחטתא צפיר בר עזי ליומא :
ומנחתא מכילתא לתורא ומכילתא
לדיכרא יעביד ומשחא מלי הינא
למכילתא : בשביעאה בחמשת
עסרא יומא לירחא בחגא יעביד
כאילין שבעא יומין כחטתא
וכעלתא וכמנחתא וכמשחא :
כדנן אמר יי
אלהים תרעא דדרתא גויתא
דפתיח למדינחא יהי אחיד שיתא
יומי חולא וביומא דשבתא יהי
פתיח וביומא דירחא יהי פתיח :
ויעול רבא באורח אולמא דתרע
מלברא ויקום על סקופת תרעא
ויעבדון כהניא ית עלתיה וית
ניכסת קודשיה ויסגוד על סקופת
תרעא ויפוק ותרעא לא יתאחיד
עד רמשא : ויסגדון עמא דארעא
במעלנא דתרעא ההוא בשביא
ובירחיא קדם יי : ועלתא די
יקריב רבא קדם יי ביומא דשבתא
שיתא אמרין שלמין ודכר שלים :
ומנחתא מכילתא לדיכרא
ולאמרי מנחת מרבק ידיה ומשחא
מלו הינא למכילתא :
וביומא דירחא תור בר תורי שלים
ושתא אמרין ודכר שלמין יהון :
ומכילתא לתורא ומכילתא לדכרא
יעביד מנחתא ולאמריא כמא
דתדביק ידיה ומשחא מלו הינא
למכילתא : ובמיעל רבא

ח' ּ לרגשי' ח' כ' ּ ח' ּ ל' ה' חס' בסיפ' ר' בטע' בקיפ' ּ ה' וכל זחס סגור דכו' ּ יו"ל ס ּ ל תל' ּ ז' ּ ה' חס' בסי' ל' חס' ו' חס כלים ּ כן בכיפ' מונה ויפה ּ ר' כ' מל' וכ' חס'

ואל קין ואל מנחתו לא שעה ּ וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה לכל ּ וכל בגד וכל עור אשר יהיה עליו שכבת זרע ּ איפה לפר ואיפה לאיל ּ ומאחזת הלוים ומאחזת העיר ּ ובני יהוד' ובני ירושלם ּ וכי תאכלו וכי תשתו :

שהוא משמש כניסה ויציאה ובא לו לאותו הפשפש : ועמד על מזוזת השער : אותו שער הקטן הוא הפשפש : את עלתו ואת שלמיו ּ עולה ראיה ושלמי חגיגה ומקרא זה מוסב על יום טוב ּ כך מצאתי בפירושים מדוייקים ועמד על מזוזת השער שער הפנימי הוא אשר באר ּ מנ' ּ הפשפש כדאמר מר איפשר קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו : לא יסגר עד הערב ּ ולמה לא יסגר : והשתחוו עם הארץ ּ כל היום וגם כל הבא ולערב יסגרוהו : ביום השבת ששה כבשים ּ לא ידעתי למה שהרי אמרה תורה שני כבשים וביום השבת תשמע שבת בראשית תשמע יום טוב ואם זו איכה שבת בראשית אלא י"ט ששנו שבעה כבשים ושני אילים ובא ולימדך שאין מעכבין זה את זה ואם לא מצא שבעה יביא ששה ואם לא מצא שני אילים יביא אחד כמו שדרשו חכמים לענין ראש חדש : מתת ידו ּ לימד שאין המנחות מעכבות זו את זו : וביום החדש פר בן בקר תמימים ּ מקרא זה דרשו רבותינו במנחות פר מה תלמוד לפי שנאמ' בתורה ובראשי חדשיכם פרים בני בקר שנים מנין שאם לא מצא שנים יביא אחד לכך נאמר פר וששת כבשי' מה תלמוד לפי שנאמר בתורה שבעה מנין שאם לא מצא שבעה יביא ששה לכך נאמר וששת כבשים ומנין אפילו אחד ת"ל ולכבשים כאשר תשיג ידו ּ מנ' ּ ובבא הנשיא ביום החדש והשבת בראשית שאין ישר' מכוונין על הראיה והוא בא להשתחוות : דרך

תלמוד לומר לפי שנאמר בתורה פרים ומנין שאם לא מצא שנים יביא אחד תלמוד לומר פר לפיכך אמר תמימים שאם מצא שנים יביא שנים כמו שכתוב בתורה ּ וששת כבשים מה תלמוד לומר לפי שנאמר בתורה שבעה מנין שאם לא מצא שבעה יביא ששה תלמוד לומר וששת ומנין שאם לא מצא ששה יביא חמשה יביא ד' יביא שלשה יביא שנים ואפילו אחד תלמוד לומר ולכבשים כאשר תשיג ידו ומאחר דכתיבה ששת כבשים למה לי דכמה דאפשר מהדרינן ומנין שמעכבין זה את זה תלמוד לומר יהיו : ואיפה לפר ּ ולכבשי' כאשר תשיג ידו ּ כמו שפירשנו כי מנחת הכבשים כפי השגת ידו ובדברי רז"ל איפה לפר ואיפה לאיל אמר רבי שמעון וכי מדת פרים ואילים אחת היא אלא שאם היו לו פרים מרובים ולא היו להם נסכים יביא פר ונסכיו ואל יקרבו כולם בלא נסכים ואם היו לו אלים מרובים ולא היו להם איפתן יביאו איל ואיפתו ואל כולם בלא איפות : ובבא הנשיא ּ ובדרכו יצא ּ הוצרך לומר זה לפי שעם הארץ לא יצאו בדרך שיבאו אלא יעשו קפנדריא כמו שאומר ואפשר שגם עם הארץ לא יעשו קפנדריא בשבתות ובחדשים אלא יצאו בדרכם שיבאו והוצרך לומר כי זה יהיה בשבתות ובחדשים אבל במועדים יעשה קפנדריא כשאר העם כמו שאמר : ובבא

רדק

ונבא עם הארץ. במועדים לא יהיו נכנסים לעזרת ישראל דרך שער מזרחי אלא דרך שער צפון או דרך שער נגב כדי ללכת בכל העזרה במועדים והבא דרך שער צפון הים יוצא נכחו דרך שער נגב אחר שהשתחוה כנגד שער ההיכל וכן הבא דרך שער נגב יוצא נכחו דרך שער צפון אחר שהשתחוה כנגד שער ההיכל:

כי נכחו יצאו. בחירק הנ"ון וכן נכחו תחנו נכחו יצאו כתיב על העם שהם רבים וקרי יצא על כל אחד ואחד כמו שאמר והבא: והנשיא בתוכם. כי גם הוא יבא עמהם דרך שער צפון או דרך שער נגב כי במועדים יבא עם העם בבאם ויצא עמם בצאתם לפי שכל ישראל שם שעלו לרגל וכבודו והדרו הוא לבא עמהם ולצאת עמהם משום שנאמ' ברב עם הדרת מלך: ובצאתם יצאו: לפי רבים יצאו יחד הוא והעם: ובחגים ובמועדים. ואף על פי שכל החגים נקראו מועדים כמו שאמר אלה מועדי יי' שא לפי שיש חג שאינו מועד אלא שמחה שישמח אדם ויאכל וישתה ויקרא חג כגון חנוכת הבית שנאמר בו ויעש שלמה בעת ההיא את החג שבעת ימים והנה קראו חג וכן אוכלים ושותים וחוגגים ויש מועד גם כן שאינו חג כמו לאותו' ולמועדים למועד אסוב אליך וכן כל זמן שיתן אדם לחבירו ולפיכך אמר בחגים ובמועדים: וכי יעשה הנשיא נדבה. זה יהיה בימי החול כי כבר זכר קרבנו בשבתות ובחדשים ובמועדים ועתה אמר כי אם ירצה להתנדב קרבן בימי החול ופתח לו את השער הפונה קדים יפתח לו אחד מן השוערי' השער המזרחי שנכנס בו בשבתות ובחדשים שאמר שיהיה סגור ששת ימי המעשה ואם ירצה הנשיא להקריב קרבן בששת ימי המעשה יפתחו לו אותו השער ואותו הקרבן יהיה כמו הקרבן שעשה ביום השבת: ויצא וסגר את השער אחרי צאתו. ויצא הנשיא וסגר הסוגר את השער אחר צאת הנשיא לא כמו בשבת ובחדש שאמר לא יסגר עד הערב כי אז עם הארץ פנוים ממעשיהם וגם ביום החדש מפני הקרבן יהיו רבים פנוים ממעשיהם לפיכך אמ' והשתחוו עם הארץ בשבתו' ובחדשים ויבואו להשתחות אבל בימי המעשה העם עסוקים במעשיהם ולא יבאו להשתחות לפיכך יסגר השער אחר צאת הנשיא: וכבש בן שנתו תמים. זהו קרבן התמיד ששוחטים בכל יום כמו שאמר בתור' את הכבש אחד תעשה בבקר והמנחה איכה כמו שנזכר בתור' הנה יהיה בזה חדוש לעתיד וקרבן הערב לא זכר כרא' שלא יעשה לעתיד אלא עולת הבקר: ומנחה. לרוס את הסלת. לבלול את הסלת בשמן כמו שאמר בתורה בלולה בשמן ות"י לערבא ית סולתא ולשון לרוס ענין זלוף כמו רסיסי לילה: ועשו. כתיב בוא"ו וקרי ביו"ד יעשו וענין אחד כי ועשו כמו יעשו. כה אמר יי'. כי יתן הנשיא. אם יתן בחייו מתנה לאיש מבניו אותה מתנה קיימת לעולם כי נחלתו היא ולבניו תהיה אחרי מותו אם כן מה שיתן מתנה לאחד בחייו ראוי שתהיה קיימת כי כמו כן יכול אות' אחר מותו כי אחוזתם היא בנחלה: וכי יתן. אבל אם יתן הנשיא מתנה לאחד מעבדיו היא לא תהיה קיימת אלא עד שנת הדרור והיא שנת היובל כמו וקראתם דרור בארץ: ושבת לנשיא. הנחלה ההיא או המתנה הנזכרת כמו ושבה אל בית אביה והתי"ו במקום ה"א כמו כי אזלת יד והדומים להם: אך נחלתו בניו להם תהיה. אך נחלתו נחלת בניו הוא ולהם תהיה וכן כסאך אלהים כסא אלהים: ולא יקח הנשיא. להונותם. כתרגומו למיכסהון כמו שפירשנו למעלה ולא יונו עוד נשיאי את עמי: ויבאוני.

רשי

דרך אולם השער יבוא ובדרכו יצא. באותו שער עצמו יצא ואינו מצווה לעשות העזרה קפנדריא אבל במועדים שנאמר בהם יראה כל זכורך זקוק הוא לעשות קפנדריא כשאר העם היינו דכתיב בתוכם בבואם יבא ובצאתם יצא: ובבא עם הארץ דרך שער צפון וגו'. כי נכחו יצאו. מצוה עליהם שיתראו בתוך העזרה יפה יפה: והנשיא. גם הוא כשנכנס לעזרה לבא בשמש ההיכל הדרומי להשתחוות גם הוא מצוה עליו לעשו' העזר' קפנדריא ויבא דרך שער צפון ויבא דרך שער נגב עם שאר עם הארץ ויכנס ויצא נכחו דרך שער האחר וזהו בתוכם בבואם יבא ובצאתם יצאו כלם הנשיא עם שאר העם ולא יבא דרך שער המזרחי כדרך שהוא בא ביום החדש וביום שבת כראשית שהשער המזרחי אין נכחו שער במערב: וכי יעשה הנשיא נדבה. בששת ימי המעשה: ופתח לו את השער וגו'. לא ליכנס בו להיכל שא עומד שם והכהנים יעשו את עולתו ואת שלמיו והשתחוה ויצא שנאמר כאשר יעשה ביום השבת ומה אמור ביום השבת ועמד על מזוזת השער ועשו הכהנים את עולתו וגו': אחרי צאתו. ואינו אומר כאן והשער לא יסגר עד הערב כמו שאמור ביום השבת שביום השבת הוא אומ' והשתחוו עם הארץ פתח השער ההוא לפיכך מניחו פתוח אבל בחול אין דרכם לבא להשתחוות שכל אחד עסוק במלאכתו לפיכך וסגר את השער אחרי צאתו: וכבש בן שנתו. עולת התמיד: ששית האיפה. ירושלמית שהיא תומש של מדברית והן ב' עשרוני' האחד למנחת התמיד ואחד לחביתין ואף על פי שהחביתין קרובין לחצאין מביא הוא בבקר עשרון שלם ומוכהו כמו ששנינו במנחות: לרס את הסלת. איאפר"יסיר בלע"ז לא"א איטלליר בלע"ז לרס את הסלת לכתוללכול בו את הסולת לשון רסוס כמו והכה הבית הגדול רסיסי' ולשון משכה אם היה עבה או מרוסס: שנת הדרור. שנת היובל: ושבת. כמו ושבה: אך נחלתו בניו להם תהיה. כמו אך לבניו תהיה נחלתו ולא תנתן לצמיתות לאחר: ויבאני

יצאו ד' בקריא' וסימ' ושפרתי אותך במאד מאד. פרה ורבה גוי וקהל גוים. והנשיא בתוכם בבואם. כורו בניך מהרסיך. וחד מבית שבם ויצאו: בבקר בבקר י"ג וסימ' נמסר במס' רבתא בערך בק: עלת תמיד ה' בקריא' וסימ' עלת תמיד לדרתיכם פתח אהל מועד. עלת תמיד העשיה בהר סיני. יעשו את הכבש ואת

ט דֶּרֶךְ אוּלָם הַשַּׁעַר יָבוֹא וּבְדַרְכּוֹ יֵצֵא: וּבְבוֹא עַם הָאָרֶץ לִפְנֵי יְהוָה בַּמּוֹעֲדִים הַבָּא דֶּרֶךְ שַׁעַר צָפוֹן לְהִשְׁתַּחֲוֺת יֵצֵא דֶּרֶךְ שַׁעַר נֶגֶב וְהַבָּא דֶּרֶךְ שַׁעַר נֶגֶב יֵצֵא דֶּרֶךְ שַׁעַר צָפוֹנָה לֹא יָשׁוּב דֶּרֶךְ הַשַּׁעַר אֲשֶׁר בָּא בוֹ כִּי נִכְחוֹ יֵצְאוּ:

י וְהַנָּשִׂיא בְּתוֹכָם בְּבוֹאָם יָבוֹא וּבְצֵאתָם יֵצֵאוּ:

יא וּבַחַגִּים וּבַמּוֹעֲדִים תִּהְיֶה הַמִּנְחָה אֵיפָה לַפָּר וְאֵיפָה לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים מַתַּת יָדוֹ וְשֶׁמֶן הִין לָאֵיפָה:

יב וְכִי יַעֲשֶׂה הַנָּשִׂיא נְדָבָה עוֹלָה אוֹ שְׁלָמִים נְדָבָה לַיהוָה וּפָתַח לוֹ אֶת הַשַּׁעַר הַפֹּנֶה קָדִים וְעָשָׂה אֶת עֹלָתוֹ וְאֶת שְׁלָמָיו כַּאֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּיוֹם הַשַּׁבָּת וְיָצָא וְסָגַר אֶת הַשַּׁעַר אַחֲרֵי צֵאתוֹ:

יג וְכֶבֶשׂ בֶּן שְׁנָתוֹ תָּמִים תַּעֲשֶׂה עוֹלָה לַיּוֹם לַיהוָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר תַּעֲשֶׂה אֹתוֹ:

יד וּמִנְחָה תַעֲשֶׂה עָלָיו בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר שִׁשִּׁית הָאֵיפָה וְשֶׁמֶן שְׁלִישִׁית הַהִין לָרֹס אֶת הַסֹּלֶת מִנְחָה לַיהוָה חֻקּוֹת עוֹלָם תָּמִיד:

טו וְעָשׂוּ אֶת הַכֶּבֶשׂ וְאֶת הַמִּנְחָה וְאֶת הַשֶּׁמֶן בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר עוֹלַת תָּמִיד:

טז כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה כִּי יִתֵּן הַנָּשִׂיא מַתָּנָה לְאִישׁ מִבָּנָיו נַחֲלָתוֹ הִיא לְבָנָיו תִּהְיֶה אֲחֻזָּתָם הִיא בְּנַחֲלָה:

יז וְכִי יִתֵּן מַתָּנָה מִנַּחֲלָתוֹ לְאַחַד מֵעֲבָדָיו וְהָיְתָה לּוֹ עַד שְׁנַת הַדְּרוֹר וְשָׁבַת לַנָּשִׂיא אַךְ נַחֲלָתוֹ בָּנָיו לָהֶם תִּהְיֶה:

יח וְלֹא יִקַּח הַנָּשִׂיא מִנַּחֲלַת הָעָם לְהוֹנֹתָם מֵאֲחֻזָּתָם מֵאֲחֻזָּתוֹ יַנְחִל אֶת בָּנָיו לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יָפֻצוּ עַמִּי אִישׁ מֵאֲחֻזָּתוֹ:

תרגום

ט בְּאוֹרַח אוּלָמָא דְתַרְעָא יֵיעוֹל וּבְאוֹרְחֵיהּ יִפּוֹק: וּבְמֵיעַל עַמָּא דְאַרְעָא לְמִסְגַּד קֳדָם יְיָ בְּמוֹעֲדַיָא דְעָלֵיל בְּאוֹרַח תְּרַע צִפּוּנָא לְמִסְגַּד יִפּוֹק בְּאוֹרַח תְּרַע דָּרוֹמָא וּדְיֵיעוֹל בְּאוֹרַח תְּרַע דָּרוֹמָא יִפּוֹק בְּאוֹרַח תְּרַע צִפּוּנָא לָא יְתוּב בְּאוֹרַח תַּרְעָא דִּי עָל בֵּיהּ אֱרֵי לְקִבְלֵיהּ יִפּוֹק:

י וְרַבָּא בֵּינֵיהוֹן בְּמֵיעַלְהוֹן יֵיעוֹל וּבְמִפַּקְהוֹן יִפְּקוּן:

יא וּבְחַגַּיָא וּבְמוֹעֲדַיָא תְּהֵי מִנְחָתָא מְכִילְתָּא לְתוֹרָא וּמְכִילְתָּא לְדִכְרָא וּלְאִמְּרַיָא דְּתַדְבֵּיק יְדֵיהּ וּמִשְׁחָא מְלֵי הִינָא לִמְכִילְתָּא:

יב וַאֲרֵי יַעֲבֵיד רַבָּא נִדְבְּתָא עֲלָתָא אוֹ נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא נִדְבְּתָא קֳדָם יְיָ וְיִפְתַּח לֵיהּ יָת תַּרְעָא דִּפְתִיחַ לְמַדִּינְחָא וְיַעֲבֵיד יָת עֲלָתֵיהּ וְיָת נִכְסַת קוּדְשׁוֹהִי כְּמָא דִּי עָבֵיד בְּיוֹמָא דְשַׁבְּתָא וְיִפּוֹק וְיֵיחוֹד יָת תַּרְעָא בָּתַר מִפְּקֵיהּ:

יג וְאִימַּר בַּר שַׁתֵּיהּ שְׁלִים תַּעֲבֵיד עֲלָתָא לְיוֹמָא קֳדָם יְיָ בִּצְפַר בִּצְפַר תַּעֲבֵיד יָתֵיהּ:

יד וּמִנְחָתָא תַּעֲבֵיד עֲלוֹהִי בִּצְפַר בִּצְפַר חַד מִן שִׁיתָּא בִּמְכִילְתָּא וּמִשְׁחָא תְּלָתוּת הִינָא לְעָרְבָא יָת סוּלְתָּא מִנְחָתָא קֳדָם יְיָ קְיָם עָלַם תְּדִירָא:

טו יַעַבְדוּן יָת אִימְּרָא וְיָת מִנְחָתָא וְיָת מִשְׁחָא בִּצְפַר בִּצְפַר עֲלָתָא תְּדִירָא:

טז כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אֲרֵי יִתֵּן רַבָּא מַתְּנָא לְחַד מִבְּנוֹהִי אַחְסַנְתֵּיהּ הִיא לִבְנוֹהִי תְּהֵי אַחֲסַנְתְּהוֹן הִיא בְּאַחְסָנָא:

יז וַאֲרֵי יִתֵּן מַתְּנָא מֵאַחְסַנְתֵּיהּ לְחַד מֵעַבְדוֹהִי וּתְהֵי לֵיהּ עַד שַׁתָּא דְיוֹבֵלָא וּתְתִיב לְרַבָּא בְּרַם אַחְסַנְתֵּיהּ דִּי בְנוֹהִי דִּילְהוֹן תְּהֵי:

יח וְלָא יִסַּב רַבָּא מֵאַחְסָנַת עַמָּא לְמִינַסְהוֹן מֵאַחְסַנְתְּהוֹן מֵאַחְסַנְתֵּיהּ יַחְסֵין לִבְנוֹהִי בְּדִיל דְּלָא יִתְבַּדְּרוּן עַמִּי גְּבַר מֵאַחְסַנְתֵּיהּ:

המנחה ואת השמן. ואחרי כן עולת תמיד ולחדשים ולכל מועדי יי' דעזרא. עולת נ' מ"ל בקריא' וסימ' על עולת תמיד יעשה דפסח. יעשו את הכבש ואת המנחה. ולעולת התמיד:

רש"י

ויביאני במבוא. דרך האמה שבזוית בית החליפות שנכנסין בו לאויר עשרים שבין הלשכות שבצפון לבין תאי ההיכל: אשר על כתף השער. שער הצפוני כתף השער אשר מן השער למערב: הפונות צפונה. שיש להם פתחים לצד חצר החיצונה לצפון ופתחים היו להם לאויר העשרים: בירכתים ימה. בסוף הלשכו' למערב: לבלתי הוציא כמו להוציא שקדשי קדשים נפסלין ביוצא: לקדש את העם. ית' לאיתערב' עם עמא: מקצוע. אנג"לא בלע"ז: חצרות קטורות. שנינו במסכת מדות אין קטורות אלא ש שאינן מקורות ושם מ מפר' מה היו משמשות: מהקצעות. בזוית מקוצעות החצר: וטור סביב בהם. שורת נדבך חומת אבנים ב בולט מן החומה סמוך לארץ ובו נקבי' מקום שפית קדרות ומתחת הטור חלל להסיק בו אור מתחתיו והקדירו' מלמעלה: ומבשלות עשוי. הוא החלל מתחת ושפית הקדירו': את זבח העם. חזה ושוק של שלמים שאינ' נפסלין בצאתם חוץ לעזרת ישראל כמות החטאת והאשם: ויסבני. לתוך החצר הפנימית: אל פתח הבית. והמים יורדין מתחת מכתף הבית ה הימנית. נובעין מתחת המפתן שהוא באמצ' המזר' ומגדרין באלכסון לצד הימין מוצאין בעזרה בדרום המזבח ויוצאין חוץ ל לעיר במסכת יומא שנינו אמר רבי פנחס משו' רב הונא כפורא מעיין היוצא מבית ק קדשי הקדשי' בתחילה דומה לקרני חגבים כיון שהגיע לפתח ה היכל נעש' כחוט של שתי כיון שהגיע לפתח האולם נעש' כחוט של ערב כיון שהגיע לפתח העזרה נעש' כפי פך קטן: ויוציאני. מן החצר הפנימית אל החצר החצונה בשער הצפון: ויסבני. סביב חומת הפנימית בתוך החצונה: אל

ויביאני במבוא חד מן י"ד פסו' על אל אל וסימ' נמסר בסדר וישמע יתרו: במקצע ג' חס' בליש' בקריאה וסימ' והנה חצר במקצע ב' בפסוק: כנגד עלות הנשק המקצע דעזרא: ויאמר אלי ז' בטעם בספרא וסימ' עמוד על רגלך. לך בא אל בית ישראל. את כל דברי אשר אדבר אליך קח. בא וראה את התועבות. עוד תשוב תראה תועבות: האנשים החטאים. אלה בית המבשלים:

יחזקאל

וַיְבִיאֵנִי בַמָּבוֹא אֲשֶׁר עַל־כֶּתֶף הַשַּׁעַר אֶל־הַלְּשָׁכוֹת הַקֹּדֶשׁ אֶל־הַכֹּהֲנִים הַפֹּנוֹת צָפוֹנָה וְהִנֵּה־שָׁם מָקוֹם בירכתם יָמָּה: וַיֹּאמֶר אֵלַי זֶה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יְבַשְּׁלוּ־שָׁם הַכֹּהֲנִים אֶת־הָאָשָׁם וְאֶת־הַחַטָּאת אֲשֶׁר יֹאפוּ אֶת־הַמִּנְחָה לְבִלְתִּי הוֹצִיא אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצוֹנָה לְקַדֵּשׁ אֶת־הָעָם: וַיּוֹצִיאֵנִי אֶל־הֶחָצֵר הַחִיצֹנָה וַיַּעֲבִירֵנִי אֶל־אַרְבַּעַת מִקְצוֹעֵי הֶחָצֵר וְהִנֵּה חָצֵר בְּמִקְצֹעַ הֶחָצֵר חָצֵר בְּמִקְצֹעַ הֶחָצֵר: בְּאַרְבַּעַת מִקְצֹעוֹת הֶחָצֵר חֲצֵרוֹת קְטֻרוֹת אַרְבָּעִים אֹרֶךְ וּשְׁלֹשִׁים רֹחַב מִדָּה אַחַת לְאַרְבַּעְתָּם מְהֻקְצָעוֹת: וְטוּר סָבִיב בָּהֶם סָבִיב לְאַרְבַּעְתָּם וּמְבַשְּׁלוֹת עָשׂוּי מִתַּחַת הַטִּירוֹת סָבִיב: וַיֹּאמֶר אֵלָי אֵלֶּה בֵּית הַמְבַשְּׁלִים אֲשֶׁר יְבַשְּׁלוּ־שָׁם מְשָׁרְתֵי הַבַּיִת אֶת־זֶבַח הָעָם:

מז וַיְשִׁבֵנִי אֶל־פֶּתַח הַבַּיִת וְהִנֵּה־מַיִם יֹצְאִים מִתַּחַת מִפְתַּן הַבַּיִת קָדִימָה כִּי־פְנֵי הַבַּיִת קָדִים וְהַמַּיִם יֹרְדִים מִתַּחַת מִכֶּתֶף הַבַּיִת הַיְמָנִית מִנֶּגֶב לַמִּזְבֵּחַ: וַיּוֹצִאֵנִי דֶּרֶךְ־שַׁעַר צָפוֹנָה וַיְסִבֵּנִי דֶּרֶךְ חוּץ

(מסורה בגליון: יר כבו' על אל ה' ב' · בירכתים ק' · קן כתו' · ג' מל' · ג' חס' · ג' חס' · ל' · ד' נקודות בנכו' · ל' ומל' · ל' ומל' · ז' בטע' נביא' · ל' חס' · ל' · ל')

תרגום

וְאַעֲלַנִי בְּמַעֲלָנָא דִּי לְעִיבַר תַּרְעָא לְלִשְׁכַּת קוּדְשַׁיָּא דְּכַהֲנַיָּא דִּי פְּתִיחָן צִיפּוּנָא וְהָא תַּמָּן אַתְרָא בְּסוֹפֵיהוֹן מַעַרְבָא: וַאֲמַר לִי דֵּין אַתְרָא דִּי בַשְּׁלוּן תַּמָּן כָּהֲנַיָּא יַת אֲשָׁמָא וְיַת חַטָּתָא דִּי יֵיפוּן יַת מִנְחָתָא בְּדִיל דְּלָא לְאַפָּקָא לְדָרְתָא בָּרַיְתָא לְאִתְעָרְבָא עִם עַמָּא: וְאַפְּקַנִי לְדָרְתָא בָּרַיְתָא וְאַעְבְּרַנִי עַל אַרְבַּע זָוְיַת דָּרְתָא וְהָא דָרְתָא בְּזָוְיַת דָּרְתָא וְדָרְתָא בְּזָוְיַת דָּרְתָא: בְּאַרְבְּעָה זָוְיַת דָּרְתָא דָּרְתָא מְקַטְּרָא אַרְבְּעִין אָרְכָּא וּתְלָתִין פּוּתְיָא מְשַׁחְתָּא חֲדָא לְאַרְבַּעְתְּהוֹן דָּרְתָא: וְנִדְבָּכִין עֲבִידִין לְהוֹן סְחוֹר סְחוֹר לְאַרְבַּעְתְּהוֹן וְאַתַר לְבַשָּׁלָא עֲבִיד מִלְּרַע לְנִדְבָּכַיָּא סְחוֹר סְחוֹר: וַאֲמַר לִי דֵּין אֲתַר מְתַקַּן לְבַשָּׁלַיָּא דִּי בַשְּׁלוּן תַּמָּן מְשַׁמְּשֵׁי בֵּיתָא יַת נִכְסַת קוּדְשַׁיָּא דְּעַמָּא: וְאָתִיבַנִי לִתְרַע בֵּיתָא וְהָא מַיָּא נָפְקִין מִתְּחוֹת סְקוֹפַת בֵּיתָא מַדִּינְחָא אֲרֵי אַפֵּי בֵיתָא לְמַדִּינְחָא וּמַיָּא נָחֲתִין מִלְּרַע מֵעֵבֶר סְקוֹפַת בֵּיתָא לְיַמִּינָא מִדָּרוֹם לְמַדְבְּחָא: וְאַפְּקַנִי בְּאוֹרַח תְּרַע צִיפּוּנָא וְאַסְחְרַנִי בְּאוֹרַח דִּי לְבָרָא

רד"ק

ויביאני במבוא אשר על כתף השער. כבר פירשנו למעלה כי מה שאחרי השער יקרא כתף: אל הלשכות הקדש. בא סמוך בה"א הידיעה כמו הממלכות הארץ: אל הכהנים. שיהיו אל הכהנים כמו שאמר למעלה אשר יאכלו שם הכהנים: הפנות צפונה. הוא מה שאמר למעלה ופתחיהם לצפון: והנה שם מקום בירכתים ימה. כתרגומו בסופיהון מערב' כמו ולירכתי המשכן ימה רוצה לומר בפאת המערב: ויאמ' אלי. את האשם ואת החטאת. שהיא בשרם נאכל לכהנים: אשר יאפו את המנחה. ואשר יאפו שם את המנחה וגם היא נקראת קדש קדשים: לבלתי הוציא אל החצר החיצונה. עזרת ישראל כמו שאמר ולא יצאו מהמקדש אל החצר החיצונה אמר כמו שהיו מוזהרים שלא לצאת את החצר בבגדי כהונה כן יהיו מ מוזהרים שלא להוציא שם בשר קדשי הקדשים והמנחה שהם נפסלין ביוצא חוץ למקומו ואף על פי שלא היו נפסלין אם יצאו לעזרת ישראל כי גם הוא מקום קדוש לאכילת קדשי הקדשים מכל מקום אם היו מוציאין שם הבשר יראה שגם ישר' היו מותרין באותו בשר וזהו שאמר לקדש את העם כמו שאמר למעלה ולא יקדשו את העם בבגדיהם כמו שפירשנו וכן תרגם יונתן ולא יתערבון עם עמא או שמא היו מוציאים אותו לעזרת נשים והיה נפסל אם יצא לשם: ויוציאני אל החצר החיצונ'. היא עזרת נשים: ויעבירני אל ארבעת מקצועי החצר. זוית החצר: והנה חצר במקצע החצר. בכל אחת מארבע זויותיה היתה חצר והחצרות האלה היו לשכות וכן שנינו במסכת מדות עזרת נשים אך היתה היתה ק"לה אורך וארבע לשכות היו בארבע מקצעותיה של ארבעים ארבעים אמה ולא היו מקורות וכך הם עתידות להיות שנ' ויוציאני אל החצר החיצונה ויעבירני אל ד' מקצועי החצ' והנה חצר במקצוע החצר וגו' בארבע' מקצוע' החצר חצרו' קטורות אין קטורות אלא קטורו' שאינם מקורות ומה היו משמשות דרומית מזרחית היא היתה לשכת הנזירים ששם הנזירים מבשלים שלמיהם ומגלחין את שערם ומשליכין תחת הדוד מזרחית צפונית היא היתה לשכת דיר העצים ששם הכהנים בעלי מומים מתלעים בעצים כל עץ שנמצא בו תולעת פסול מעל גבי המזבח צפונית מערבית היא היתה לשכת המצורעים מערבית דרומית אמר רבי אליעזר בן יעקב שכחתי מה היתה משמשת אבא שאול אומר שם היו נותנין יין ושמן והיא היתה נקראת לשכת בית שמניא ותלקה היתה בראשונה וכו' כמו שכתוב שם ולמעלה כתבתיה: בארבעת. ארבעים. שאמ' המשנה באורך רוצה לומר אבל ברחב לא היתה אלא שלשים כמו שאמר ארבעים ארך ושלשים רחב מדה אחת לארבעתם מהקצעות. מהקצעות: פעול מבנין הפעיל מן הקציע ופי' בעלות פנותיה ומלת זו היא נקודה מלמעלה והיא אחת מעשר נקודין שבמקרא ולשון קטורות לפי הפשט כמו קשורות ותרגום ותקשר וקטרת רוצה לומר מחוברות בזוית החצר וקשורות בהם ובא על דרך ותקשר החומה וכן תרגם יונתן מקטרין אלא שהמשנה פי' קטורות שאינם מקורות כמו שכתבנו שלא היה עליה תקרה לפיכך קראן חצרות: וטור סביב. כותל אבנים היה בנוי סביב הלשכות האלה והיה נמוך כדי לשפות עליו קדירות והיה אותו כותל עשוי נקבים נקבים ותחתיהם חלל כדי להסיק בו האור וזהו שאמ' ומבשלות עשוי מתחת הטירות עשוי המקום להסיק בו האור והקדרות על נקבי הכותל עשויין כמין קירות ותרגם יונתן ונדבכין עבידין להון סחור סחור לארבעתהון ואתר מתקן לבשלא עביד מלרע לנדבכיא: ומבשלות. שם רוצה לומר מקומות עשוים לבשל ומשקלו ואת כל המקטרות הסיר: ויאמר אלי אלה בית המבשלים. כמו בתי המבשלים. ובא על דרך כלל וכן לא תשב אתה לי בבית דוד מלך ישראל כי קדם המה כמו בבתי רוצה לומר מקומות המבשלים אשר יבשלו בהם ויהיה המבשלים פועלים רוצה לומר האנשים המבשלים או יהיה המבשלים שם למקומות הבשול או לקדרות כמו ומבשלות שזכר ויונתן תרגם דין אתר מתקן לבשלא: את זבח העם. זבחי שלמים שיש לעם חלק בהם כי חזה ושוק לכהנים ושאר הבשר לבעלי' לפיכך קראו זבח העם ומשרתי הבית שהם הכהנים היו מבשלים באלה המקומות שהיו בעזרת נשים חלקם מן השלמים שהוא חזה ושוק כי עזרת נשים מקום כשר לאכילת קדשים קלים וגם חוצה לה עד חומות ירושלם כי הם נאכלים בכל העיר וגם ישראל היו אוכלים שם בעזרת נשים חלקם אם ירצו: וישיבני אל פתח הבית. אל פתח ההיכל מתחת מכתף הבית הימנית. מתחילה ראה אותם יוצאים מתחת מפתן הבית שהוא באמצע מזרח הבית ואחר כך היו נוטים לצד דרום ויורדין מכתף הדרומית של שער ההיכל וכבר פירשנו כי כתף יקרא מה שאחר השער משפנים או מבחוץ ואפשר כי מתחת מפתן הפשפש הדרומי היו יוצאים אותו שלא היה אדם נכנס בו והיו יורדי' מדרום המזבח לחוץ לעזרה ומשם עד חוץ לעיר ובדברי רז"ל המעיין הזה תחילתו מבית קדש הקדשים אמר רבי פנחס משום רבי הונא כפורא מעין היוצא מבית קדש הקדשים בתחילה דומה לקרני חגבים כיון שהגיע אל פתח ההיכל נעשה כחוט של שתי כיון שהגיע לפתח האולם נעשה כחוט של ערב וכיון שהגיע לפתח העזרה נעשה כפי פך קטן היינו דתנן שער המים שבו מכניסין צלוחית של מים של נסוך בחג ובתוספתא דסוכה ר' אליעזר אומר מים מפכפכין ועולין כמו פי הפך עתידין להיות יוצאין [illegible] ויעברני במים מים ברכים וימד אלף ויעברני [illegible] ויוציאני דרך שער צפונה ויסבני דרך חוץ. הקיפני מן המזרח לצפון והוציאני משער העזרה אשר בצפון דרך חוץ להר הבית:

אל שער החוץ דרך הפונה קדים · והוציאני מהר הבית דרך שער המזרחי של הר הבית: והנה מים מפכים מן הכתף הימנית · והמים ההם היו יוצאים מכתף הדרומי של הר הבית ומפכים פירושו יוצאין לפי ענינו וכן תרגם יונתן וכפקין: בצאת האיש · האיש המראה אותו כל זו המראה והוא המלאך שזכר בראש המראה כמראה נחשת: וקו בידו · הוא פתיל פשתים כמו שזכר בראש המראה: וימד אלף באמה · מדד באותו קנה שהיה קנה המד' כמו שפי' ומדד מתחלת שהיו עוברי המי' הלא ומדד בהם אלף באורך והעבירני בהם והיו מי אפסים ות"י מי קרסולין וכן פירשו רז"ל שהיה אדם נכנס בהם עד קרסוליו והם יתדות הרגל שקורין קביליא"ש בלע"ז: וימד אלף · מדד אלף אחרים והמים גאו עד שהגיעו לברכים זהו שאמר מים ברכים ועוד מדד אלף אחרים והגיעו עד מתנים זהו שאמר ויעבירני מי מתנים: מים ברכים · בא הסמיכות עם תם הרבים כמו אחרים אתם סיג' כסף והדומים להם שכתבנו בספר מכלול: וימד אלף נחל · ועוד מדד פעם רביעית אלף אחרים והיה הנחל עמוק שלא יכולתי לעבור בו ב רגל: כי גאו המים מי שחו · עד שהיו מי שחייה שלא יוכל אדם לעבור בהם אלא אם כן ישחה עליהם והוא שם בשקל אחז מן כאשר יפרש השוחה לשחות: ויאמר אלי הראית בן אדם · כלומר איך הנחל הזה הולך וגדל הבן בו רוצה לומר כן תהיה שובת ישראל הולכת וגדלה: ויולכני וישיבני על שפת הנחל · הוליכני והוציאני מן המים והושיבני על שפת הנחל שהכניסני מתחלה אל המים: בשובני והנה אל שפת הנחל עץ רב מאד · מה שלא היה בו מתחילה כשנכנס מן השפה אל הנחל עץ רב דרך כלל: ויאמר אלי המים האלה יוצאים אל הגלילה הקדמונה · הגלילה שם תחום כמו גלילות פלשת והדומים לו הקדמונה פי' מזרחית: הערבה · כתרגומו מישרא: ובאו הימה אל הימה המוצאים · כתרגומו ועלו בימא לימא רבא מתפקין כלומר יכנסו לים ומשם לים הגדול ויתכן פירוש הפסוק כן כי שני חלקים יעשה הנחל אחד ילך לים מזרחי ואחד ילך לים מערבי והוא שאמר בנבואת זכריה חצים אל הים הקדמוני וחצים אל הים האחרון: וכן פירושו ובאו הימה אל המזרחי כמו שאמר אל הגלילה הקדמונה רוצה לומר כי מדרך מזרח יבאו לים אל הימה המוצאים פירושו אל הים המערבי יהיו מוצאים כמו כן ורז"ל אמרו להיכן היו יוצאים לים טבריא ולים סדום ולים אוקינוס לרפות מימיהן המלוחים ולמתקן וירדו על הערבה זה ימה של טבריא ובאו הימה זה ימה של סדום אל הימה המוצאים זה אוקינוס שהוא מוצא מן הישוב להקיף את העולם: ונרפאו המים · מן מליחתן ונרפאו האלף נחה: והיה כל נפש חיה אשר ישרץ אל כל אשר יבא שם נחלים יחיה · יחיה אותם המים שיכנס בהם אחד משני הנחלים או שניהם כל נפש חיה שישרץ בו יחיה באותו הים כי ים יש שלא ישרצו בו דגים וגם לא יחיו בו דגים וזה זכרו חכמי המחקר כי בים פלשתים לא ישרצו בו דגים ולא יחיו בו כי המים מרים מרוב מליחותם וכן ים סדום ואפשר כי לעתיד הימים האלה יכנסו הנחלים האלה וירפאו המים ויחיו בהם הדגים ולכן תהיה בהם דגה רבה מאד ואמר ישרץ לשון זכר ועליו כאמר יחיה כי מצאנו נפש לשון זכר כל כנפש שבעה אחד נפש: והיה יעמדו עליו דוגים · כתיב וקרי עמדו הנחל הזה יהיה גדול שיעמדו עליו כדי הדג שתהיה בו דגה רבה ויונתן תרג' ויהא אתר למיקם עלוהי צידין: מעין גדי ועד עין עגלים · זה המקום מעין גדי ועד עין עגלים שהוא סמוך לנחל זה כל המקום הזה יהיה משטח לחרמים שישטחו שם הצידים רשתותיהם: למינה תהיה דגתם · הה"א רפה ודינה במפיק רוצה לומר למין הדגה כלומר לכל מיני הדגה תהיה שם דגתם וכמו שם דגתם אל הנחלים: בצאתו · כתיב בלא יו"ד וקרי ביו"ד וכתוב באלף במקום וי"ו ופירושו מקומות הטיטה: וגבאיו · מן לחשוף מים מגבא והוא חפירה שמתאספין בה המים וכנוי בצאתו וגבאיו אל הים שזכר כלומר כשירפאו מי הים לא ירפאו מקומות שיבאו שם מימיהם ויתאספו באותם ביצות וגבאים אותם מים לא ירפאו: למלח נתנו · יהיו צריכים לאותם מים בעבור מלח כדי להטעים התבשילין ולמלוח כל דבר מיטרך ות"י למלח נתנו למחפורין דמלח יהון: ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה · כל עץ מאכל הוא עץ רב שאמר למעלה ולא פירש איזה עץ ועתה אמר שעץ מאכל יהיה מכל פירות שבעולם: לא יבול עלהו · לא ביבשות החמה ולא ביבשות הגשמים: ולא יתום פריו לחדשיו יבכר: ולא יכלה פריו אלא כי מחדש לחדש יבכר וזה יהיה על דרך מופת: כי

אל שער · החצונה הפונה קדים: מים מפכים · בוילאנ"ט בלע"ז רחבים כרוחב פי הפך כך פרשו רבותינו כדלעיל: וימד אלף באמה · חוץ לחומה וכל אותן אלף אמה לא גבר הנחל להיות עמוק אלא עד אפסים הם הקרסולים שקורין קביליא"ש בלע"ז: וימד אלף · אחרות ויעמיקו עד ברכים ועוד אלף והעמיקו עד מתני' מכאן ואילך נחל אשר לא יוכל לעבור מכאן שאסור ליכנס במי' מן המתנים ולמעלה שלא ישטפוהו המים משבא למי מתני' יבא על שפת הנהר ומדד עוד אלף לפניו נחל אשר לא יעבר ורגליו ביבשה ש עומדים היינו דכתיב וישבני שפת הנחל כ כלומ' אצל שפת הנחל ששם היה עומד: גאו · כמו גדלו: מי שחו · נואי"ריכט בלע"ז מים שצריך לשוט בהן ולא לעברם ברגל שלא ישטפוהו · שחו שייט כמו כאשר יפרש השוח' לשחות: הראית בן אדם · כמה מתגבר הנחל הזה: בשובני והנה אל שפת הנחל וגו' · בתוך שהוליכני והושיבני מחוץ ש שפת עץ רב מאד מזה ומזה עץ אאבר"ץ בלע"ז: אל הגלילה · לאמרק"א בלע"ז: הקדמונה · המזרחית שנו רבותי' בתוספתא של סוכ' להיכן יוצאין לימה של טברי' ולימה של סדום ולים הגדול לרפות את מימיהם ה המלוחים ולמתקם וירדו הערבה זו ימה של טבריא ובאו הימה זו ימה של סדום אל הימה המוצאים זו ימה של אוקיינוס שהוא מוצ' מן היישוב להקיף את העולם ונרפאו המים ממליחתם מדרש אגד' למה קורא אותם מוצאים על שם שני פעמים שיצאו: אל כל אשר יבא שם נחלים · הנחל הזה המתחלק לכמה נחלי' וממתק את הימים ש שמתערב בתוכם ודגתם המסרחת גם חיה ומתוקה: והיה יעמדו עליו דיגים · לחרמים · למכמורות: למינה תהיה דגתם: לא מפיק ה"א ופירושו למינים הרבה תהי דגתם למינה לשון רוב מינים כמו והדגה אשר ביאר כל אכותה השבתי: בצאתיו · של ים כמו היצאה גומא בלא ביצה וגו' מרסק בל': וגבאיו · כמו עשה הנחל הזה גבים גבים הגבעי' שסביבותיו והגבים הם נקעים שמתי' כאשפים בהם: ולא ירפאו · ליהפך למתיקה למה כי למלח נתנו ולא ירפאו הלוי הזה טפילה ויקירה: לחדשיו יבכר · מדי חדש בחדש יבשל פרותיו: לתרופה

הפונה ד' מ"ל וס' וישלח תבנית יד · ותשא אתי רוח ותבא אתי · ויוצאני דרך שער צפונה ויסבני · ואת אמציה מלך יהודה דדברי הימים: ויולכני ג' כתיב כן וסימ' דרך הדרום · אל השער שער אשר פנה' ויולכני וישבני על שפת הנחל: יוצאים ד' מ"ל וסי' נמסר בריש ספרא דא סי' י"ד: רבה מאד ח' דסמ"כי בקריאה וסי'

אֶל־שַׁעַר הַחוּץ דֶּרֶךְ הַפּוֹנָה קָדִים
וְהִנֵּה־מַיִם מְפַכִּים מִן־הַכָּתֵף הַיְמָנִית
: בְּצֵאת־הָאִישׁ קָדִים וְקָו בְּיָדוֹ
וַיָּמָד אֶלֶף בָּאַמָּה וַיַּעֲבִרֵנִי בַמַּיִם מֵי
אָפְסָיִם: וַיָּמָד אֶלֶף וַיַּעֲבִרֵנִי בַמַּיִם
מַיִם בִּרְכָּיִם וַיָּמָד אֶלֶף וַיַּעֲבִרֵנִי מֵי
מָתְנָיִם: וַיָּמָד אֶלֶף נַחַל אֲשֶׁר לֹא־
אוּכַל לַעֲבֹר כִּי־גָאוּ הַמַּיִם מֵי שָׂחוּ
נַחַל אֲשֶׁר לֹא־יֵעָבֵר: וַיֹּאמֶר אֵלַי
הֲרָאִיתָ בֶן־אָדָם וַיּוֹלִכֵנִי וַיְשִׁבֵנִי
עַל־שְׂפַת הַנָּחַל: בְּשׁוּבֵנִי וְהִנֵּה
אֶל־שְׂפַת הַנַּחַל עֵץ רַב מְאֹד מִזֶּה
וּמִזֶּה: וַיֹּאמֶר אֵלַי הַמַּיִם הָאֵלֶּה
יוֹצְאִים אֶל־הַגְּלִילָה הַקַּדְמוֹנָה
וְיָרְדוּ עַל־הָעֲרָבָה וּבָאוּ הַיָּמָּה אֶל־
הַיָּמָּה הַמּוּצָאִים וְנִרְפְּאוּ הַמָּיִם:
וְהָיָה כָל־נֶפֶשׁ חַיָּה אֲשֶׁר־יִשְׁרֹץ
אֶל כָּל־אֲשֶׁר יָבוֹא שָׁם נַחֲלַיִם יִחְיֶה
וְהָיָה הַדָּגָה רַבָּה מְאֹד כִּי בָאוּ שָׁמָּה
הַמַּיִם הָאֵלֶּה וְיֵרָפְאוּ וָחָי כֹּל
אֲשֶׁר־יָבוֹא שָׁמָּה הַנָּחַל: וְהָיָה
יַעַמְדוּ עָלָיו דַּוָּגִים מֵעֵין גֶּדִי וְעַד־
עֵין עֶגְלַיִם מִשְׁטוֹחַ לַחֲרָמִים יִהְיוּ
לְמִינָה תִּהְיֶה דְגָתָם כִּדְגַת הַיָּם
הַגָּדוֹל רַבָּה מְאֹד: בִּצֹּאתָו
וּגְבָאָיו וְלֹא יֵרָפְאוּ לְמֶלַח נִתָּנוּ:
וְעַל־הַנַּחַל יַעֲלֶה עַל־שְׂפָתוֹ
מִזֶּה וּמִזֶּה כָּל־עֵץ־מַאֲכָל לֹא־יִבּוֹל
עָלֵהוּ וְלֹא־יִתֹּם פִּרְיוֹ לָחֳדָשָׁיו יְבַכֵּר

לְתַרְעָ בָּרָאָה אוֹרַח תַּרְעָא דְּפָתִיחַ
לְמַדִּינְחָא וְהָא מַיָּא נַפְקִין מִן
עִיבְרָא דְּיַמִּינָא: בְּמִיפַּק גַּבְרָא
מַדִּינְחָא וְחוּט דִּמְשַׁחְתָּא בִּ
בִּידֵיהּ וּמְשַׁח אַלְפָא אַמִּין בְּאַמְּתָא
וְאַעֲבְרַנִי בְמַיָּא מֵי קַרְסוּלִין:
וּמְשַׁח אַלְפָא וְאַעֲבְרַנִי בְמַיָּא מֵי
רְכוּבִין וּמְשַׁח אַלְפָא וְאַעֲבְרַנִי מֵי
חַרְצִין: וּמְשַׁח אַלְפָא נַחְלָא
דְּלָא יְכֵלִית לְמֶעְבַּר אֲרֵי תְּקִיפוּ
מַיָּא מֵי סַחְוָא נַחְלָא דְּלָא אֶפְשַׁר
לְאִתְעֲבָרָא: וַאֲמַר לִי הַתַחֲזִיתָא
בַּר אָדָם וְאוֹבְלַנִי וְאַתִיבְנִי עַל כֵּיף
נַחְלָא: בְּמִיתְבִי וְהָא עַל כֵּיף
נַחְלָא אִילָן סַגִּי לַחֲדָא מִכָּא וּמִכָּא:
וַאֲמַר לִי מַיָּא הָאִלֵּין נַפְקִין
בִּגְלִילָא מַדִּינְחָא וְנַחְתִּין בְּמֵישְׁרָא
וְעָלִין בְּיַמָּא לְיַמָּא רַבָּא מִתַּפְקִין
וּמִתַּסַּן מַיָּא: וִיהֵי כָּל נַפְשָׁא
חַיְתָא דִּי רַחֲשָׁא לְכָל אֲתַר דִּי עָלִין
לְתַמָּן מֵי נַחְלָא יֵיחוּן וִיהוֹן נוּנַיָּא
סַגִּי לַחֲדָא אֲרֵי עָלִין לְתַמָּן מַיָּא
הָאִלֵּין וּמִתַּסַּן וּמִתְקַיְּמִין לְכָל
אֲתַר דִּי יֵעֲלוּן לְתַמָּן מֵי נַחְלָא:
וִיהֵי אֲתַר לְמֵקַם עֲלוֹהִי צַיָּדִין
מֵעֵין גֶּדִי וְעַד עֵין עֶגְלַיִם מִשְׁטַח
לְצַיָּדִין יְהוֹן לְמִינֵהוֹן יְהוֹן נוּנֵיהוֹן
כְּנוּנֵי יַמָּא רַבָּא סַגִּי לַחֲדָא: בִּיצוֹהִי
וּפְצִירוֹהִי לָא יִתַּסּוּן לְמַחְפּוֹרִין
דִּמְלַח יְהוֹן: וְעַל נַחְלָא יִיסַּק אִילָן
עַל כֵּיפֵיהּ מִכָּא וּמִכָּא כָּל אִילָן ד
דְּמֵיכַל לָא יִתְּרוּן טַרְפּוֹהִי וְלָא יִפְסוֹק
אִבֵּיהּ יְרַח בִּירַח יְהֵי עָבֵיד פֵּירִין

הבשר עודנו בין שניהם · וזה כל נפש חיה אשר ישרץ · והיה יעמדו עליו דוגים: נחשת רבה מאד דד"ה · ויהי מקנהו שבעת אלפי צאן ושלשת דאיוב: עלהו ב' וסים' לא יבול עלהו: והיה עלהו רענן ·

רשי

לתרופה. פירשו רבותינו ז״ל להתיר פה אלמים ופה עקרות ומשמעו לשון רפואה כמו וירפו את שבר עמי על נקלה וכן חברו מנחם: גה גבול. את דין תחומא כמו זה גבול וכן וכתיב לגב לגוי כמו לבג לגוי ויש עוד לפתור גה לשון גיא: יוסף חבלים. יוסף יטול שני חלקים אחד למנשה ואחד לאפרים: איש כאחיו. לא כראשונה איש לפי פקודיו אלא עכשיו כל השבטים שוין וכמין שורת ה הכרם כל חלק וחלק מן הגבול המזרחי עד ים אוקיינוס למערב כמו שמפרש בענין ואין שתי שבטים ב ברצועה אחת: וזה גבול הארץ. תחומי מצרי ארץ ישראל: לפאת צפונה. רוח צפונית: מן הים הגדול. שהוא גבול למערב: הדרך חתלון. בא לו לצד מזרח אל חתלון ואל צדדה ואל חמת וברותה וסברים כל העיירות הללו בעבר צפון: חצר התיכון. תי׳ בריכת עגיבאי: והיה גבול מן הים חצר עינן. והיה גבול רוח צפון מן הים עד חצר עינן: גבול דמשק. שהיא בגבול דמשק שחצר עינן במקצוע צפונית מזרחית כמו שמפרש בגבולין שכתב משה רבינו והיו תוצאותיו חצר עינן וגו׳ והתאויתם לכם לגבול קדמה מחצר עינן וגו׳ גבול דמשק במקצוע צפונית מזרחית אבל חצר עינן כמו שאמור למעלה חצר עינן ג גבול דמשק גבול חמת במקצוע צפונית מערבית שנאמר זה יהיה לכם גבול צפון מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר מהר ה ההר תתאו לבא חמת ומשם צדדה אשר על גבול חורן גבול דמשק במזרח סמוך למקצוע: וצפון צפונה וגבול חמת. כלומר כל מצר הצפון המפורש בתור׳ וגבול חמת שאף היא במצר הצפון כמו שנאמר וזה יהיה לכם גבול צפון מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר מהר ההר תתאו לבא חמת והיו תוצאותיו הגבול צדדה הוא צדדה האמור כאן הדרך חתלון לבוא צדדה: ואת פאת צפון. והרי לך פאת צפון ומבין הגלעד ומבין ארץ ישר׳ מצר מזרחי של ארץ כנען ואין עבר הירדן בתוך מצרים הללו כי אם ארץ כנען לבדה וכן בגבולין המפורשים בתורה אין עבר הירדן בתוכם וכן פירוש המקרא הזה ומצר מזרחי לארץ כנען אשר בין חורן ודמשק העומדין לה במקצוע צפונית מזרחית כמו שאמור למעלה בענין ובין הגלעד וארץ ישראל אשר בעבר הירדן מזרחה: הירדן מגבול על הים הקדמוני תמודו. הירדן הוא מזרחי שלה מגבול מקצוע הצפון הוא חצר עינן המפורש למעלה עד הים הקדמוני הוא ים המלח שהוא במקצוע דרומית מזרחית תמודו אורך מצר מזרחי ואף בתורה כך מפורש גבול קדמה והיו תוצאותיו ים המלח במקצוע דרומי: ואת פאת קדימה. כלומר והרי לך פאת קדים: מתמר. מיריחו שהיא עיר התמרים וכן ת״י: עד מי מריבות קדש. הוא מדבר צין: נחלה אל הים הגדול. ומשם הולך הגבול עד נחל מצרים הנופל בים הגדול במקצוע דרומית מערבית ואף משה כך נתן גבול נגב ממדבר צין על ידי אדום ותוכם והולך עד עצמון נחלה מצרים והיו תוצאותיו הימה ונחלה האמור כאן כמו לנחל ומצאתי מתורגם אחסנתא ואם לא שהטעם למטה וראיתי נחלה מצרים שהטעם למעלה ומסורת עליו לית בטעמא הייתי אומ׳ שיבוש הוא ולא תירג׳ יונתן כן כי אם קראוס טועים: ופאת ים. ומצר מערבי: הים הגדול מגבול עד נכח לבא חמת׳ ממקצוע דרומית האמור למעלה והוא נחל מצרים: עד נכח לבא חמת׳ עד מקצוע צפונית מערבית הוא הר ההר שהוא נכח לבא חמת כי חמת במקצוע צפונית מערבית אצל חר ההר כמו שכתוב מן הים הגדול תתאו לכם הר ההר מהר ההר תתאו לבא חמת:

רדק

כי מימיו מן המקדש המה יוצאים. מימי זה הנחל יוצאים מן המקדש כמו שאמרנו למעלה ולפיכך יהיה בהם זה הפלא כי העצים אשר על שפתו ששותים ממנו לא יתום פריים ועליהם לא יבול: והיו פריו למאכל. כתיב יהיה וטעמו על פריו ועל עליו וקרי והיה שטעמו על פריו ואמר אחר כך ועליהו לתרופה רוצה לומר וכן יהיה לתרופה ופירו׳ תרופה שזכר מן עמודי שתים ירופאו כלומר יהיה עלהו לרפאת כל שבר שיניחו עלי העצים האלה על כל שבר וירפא ויונתן תירג׳ ותרפוהי לאסותא ורז״ל דרשו לתרופה נוטריקון להתיר פה אלמים ופה עקרות: כה אמר ה׳ גה גבול. גה כמו זה וכן תירג׳ יונתן דין תחומא והג״מל ז״ין ב באלפא ביתא דא״ט ב״ח וכמוהו לבג לבז: יוסף חבלים. שבט יוסף יקח שני חלקים כמו שהיה מקדם וכן תירגם יונתן יוסף יקבל תרין חולקין: ונחלתם אותה איש כאחיו. כל החלקים יהיו שוים לא כחלקים הראשונ׳ בימי יהושע כי חלק יהודה היה רב לפי שפקודיהם היו רבים ונאמר בתורה איש לפי פקודיו יתן נחלתו: וזה גבול הארץ. הדרך חתלון. כמו הארץ כנען והדומים לו: חמת ברותה. כמו שאמר וגם חמת הגבול בה ואין זה חמת הכתוב בתורה: גבול דמשק. כי דמשק תהיה מגבול ארץ ישראל כמו שאמר ודמשק מנוחתו: חצר התיכון. שם מקום ויונתן תירגם בריכת עגיבאי: והיה גבול מן הים חצר עינון. הוא חצר עינן הנזכר בתור׳ והנזכר למטה לא שאותם בקצץ וזה בחולם ומקצת הגבולים האלה נזכרים בתורה אלא שגדול יהיה גבול א״י לעתיד ממה שהיה: וצפון צפונה. ויתר הגבול לצפון א״י לצפון העולם כמו שהולך עם גבול חמת וזהו וגבול חמת ואת פאת צפון כן אמר וגם ג׳ הרוחות עם פאת צפון מה שלא נזכר מן הגבולי׳ וכן כולם זולתי האחרונ׳ שהיא זאת ופאת קדים. ומבין הגלעד ומבין א״י הגלעד לא היה מנחלה בכלל א״י אף על פי שהיה לישרא׳ כי לא היתה לארץ כנען והירדן היה ביניהם: הים הקדמוני. הוא ים המלח או ים כנרת כי שניהם מזרחים: תמודו. אמר כנגד ישראל כמו שאמר וחלקתם את הארץ: ופאת נגב מתמר. תירגם יונתן מיריחו כי היא נקראת עיר התמרים: נחלה אל הים הגדול. הוא שאמר נחלה מצרים והיו תוצאותיו הימה: נחלה. כמו נחל והה״א נוספת אף על פי שהמלה מלרע אבל נחלה מצרים מלעיל וכן נחלה עבר על כפיכו ויונתן תירגם אחסנתא: ופאת ים הים הגדול. מגבול הים הגדול הוא גבול מערב ארץ ישראל ומגבול זה עד נכח לבא חמת הוא רוחב הגבול: נכח. כמו נגד וכן נכחו תחנו והוא משקל אחד: זאת פאת ים. זאת הפאה הנזכרת היא פאת מערב לארץ ישראל: וחלקתם. מבואר הוא: והיה תפילו אותה בנחלה לכם ולהגרים. בא עם את הידיעה כמשפט שלא כמנהג ברוב ופירושו והיה לכם הגבול שתפילו אותה בנחלה לגבולותיה לכם ולגרי׳ אשר הולידו בנים בתוככם בגלות: והיה

ועלהו ב׳ וסימ׳ והיה פריו למאכל ועלהו לתרופה. ועלהו לא יבול: לשני עשר ו׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בסדר תצוה: חזה כ״ג ר״פ בקרי׳ וסימ׳ חזה אשר תעשה אתה. וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אתם. חזה אשר תעשה על תבות. וזה לכם הטמא בשרץ. וזה לך הרגעת טתנם לכל תנופות. חזה מעשה המנורה מקשה

כִּי מֵימָיו מִן־הַמִּקְדָּשׁ הֵמָּה יֽוֹצְאִים
וְהָיָה פִרְיוֹ לְמַאֲכָל וְעָלֵהוּ לִתְרוּפָה׃
כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה גֵּה
גְבוּל אֲשֶׁר תִּתְנַחֲלוּ אֶת־הָאָרֶץ לִשְׁנֵי
עָשָׂר שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל יוֹסֵף חֲבָלִים׃
וּנְחַלְתֶּם אוֹתָהּ אִישׁ כְּאָחִיו אֲשֶׁר
נָשָׂאתִי אֶת־יָדִי לְתִתָּהּ לַאֲבֹתֵיכֶם
וְנָפְלָה הָאָרֶץ הַזֹּאת לָכֶם בְּנַחֲלָה׃
וְזֶה גְּבוּל הָאָרֶץ לִפְאַת צָפוֹנָה מִן־
הַיָּם הַגָּדוֹל הַדֶּרֶךְ חֶתְלֹן לְבוֹא צְדָדָה׃
חֲמָת ׀ בֵּרוֹתָה סִבְרַיִם אֲשֶׁר בֵּין־
גְּבוּל דַּמֶּשֶׂק וּבֵין גְּבוּל חֲמָת חָצֵר
הַתִּיכוֹן אֲשֶׁר אֶל־גְּבוּל חַוְרָן׃ וְהָיָה
גְבוּל מִן־הַיָּם חֲצַר עֵינוֹן גְּבוּל דַּמֶּשֶׂק
וְצָפוֹן ׀ צָפוֹנָה וּגְבוּל חֲמָת וְאֵת פְּאַת
צָפוֹן׃ וּפְאַת קָדִים מִבֵּין חַוְרָן וּמִבֵּין־
דַּמֶּשֶׂק וּמִבֵּין הַגִּלְעָד וּמִבֵּין אֶרֶץ
יִשְׂרָאֵל הַיַּרְדֵּן מִגְּבוּל עַל־הַיָּם
הַקַּדְמוֹנִי תָּמֹדּוּ וְאֵת פְּאַת קָדִימָה׃
וּפְאַת נֶגֶב תֵּימָנָה מִתָּמָר עַד־מֵי
מְרִיבוֹת קָדֵשׁ נַחֲלָה אֶל־הַיָּם הַגָּדוֹל
וְאֵת פְּאַת־תֵּימָנָה נֶגְבָּה׃ וּפְאַת־יָם
הַיָּם הַגָּדוֹל מִגְּבוּל עַד־נֹכַח לְבוֹא
חֲמָת זֹאת פְּאַת־יָם׃ וְחִלַּקְתֶּם אֶת־
הָאָרֶץ הַזֹּאת לָכֶם לְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃
וְהָיָה תַּפִּלוּ אוֹתָהּ בְּנַחֲלָה לָכֶם
וּלְהַגֵּרִים הַגָּרִים בְּתוֹכְכֶם אֲשֶׁר־
הוֹלִדוּ בָנִים בְּתוֹכְכֶם וְהָיוּ לָכֶם
כְּאֶזְרָח בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אִתְּכֶם יִפְּלוּ
בְנַחֲלָה בְּתוֹךְ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃

אֲרֵי מוֹהִי מִן מַקְדְּשָׁא אִינוּן נָפְקִין
וִיהוֹן אִיבֵּיהּ לְמֵיכַל וְטַרְפּוֹהִי
לְאַסוּתָא׃
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים דֵּין תְּחוּמָא
דְּתַחְסְנוּן יָת אַרְעָא לִתְרֵי עֲסַר
שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל יוֹסֵף יִתְקַבֵּל תְּרֵין
חוּלָקִין׃ וְתַחְסְנוּן יָתַהּ גְּבַר
כַּאֲחוּהִי דִּי קַיֵּימִית בְּמֵימְרִי לְמִיתְּנַהּ
לַאֲבָהָתְהוֹן וְתִתְפְּלֵיג אַרְעָא הָדָא
לְכוֹן בְּאַחְסָנָא׃ וְדֵין תְּחוּם אַרְעָא
לְרוּחַ צִיפּוּנָא מִן יַמָּא רַבָּא אוֹרַח
חֶתְלוֹן לְמֵעֲלָנָא דִּצְדָד׃ חֲמַת
בֵּרוֹתָה סִבְרַיִם דִּי בֵּין תְּחוּם דַּמֶּשֶׂק
וּבֵין תְּחוּם חֲמַת בְּרֵיכַת עַגְבָאֵי דִּי
עַל תְּחוּם חַוְרָן׃ וִיהֵא תְּחוּמָא
מִן יַמָּא חֲצַר עֵינוֹן תְּחוּם דַּמֶּשֶׂק
וְצִיפּוּנָא צִיפּוּנָא וּתְחוּם חֲמַת וְיַת
רוּחַ צִיפּוּנָא׃ וְרוּחַ מַדִּינְחָא מִבֵּין
חַוְרָן וּמִבֵּין דַּמֶּשֶׂק וּמִבֵּין גִּלְעָד
וּמִבֵּין אַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל יַרְדְּנָא
מִתְּחוּמָא דִּי עַל יַמָּא מַדִּינְחָא
תְּמַשְׁחוּן וְיַת רוּחַ קִידוּמָא׃ וְרוּחַ
עִיבַר דָּרוֹמָא מִירִיחוֹ עַד מֵי מַצּוּת
רְקַם אַחְסָנָא לְיַמָּא רַבָּא וְיַת רוּחַ
דָּרוֹמָא דְּדָרוֹמָא׃ וְרוּחַ מַעַרְבָא
יַמָּא רַבָּא מִתְּחוּמָא עַד מְקָבֵיל
מֵעֲלָנָא דַּחֲמַת דָּא רוּחַ מַעַרְבָא׃
וְתַפְלְגוּן יַת אַרְעָא הָדָא לְכוֹן
לְשִׁבְטַיָּא דְּיִשְׂרָאֵל׃ וִיהֵי דְּתִתְפַּלְגוּן
יָתַהּ בְּאַחְסָנָא לְכוֹן וּלְגִיּוֹרַיָּא דִּי
יִתְגַּיְּירוּן בֵּינֵיכוֹן דְּאוֹלִידוּ בְּנִין
בֵּינֵיכוֹן וִיהוֹן לְכוֹן כְּיַצִּיבָא בִּבְנֵי
יִשְׂרָאֵל עִמְּכוֹן יִפְלְגוּן בְּאַחְסָנָא
בְּגוֹ שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃

וחית ל׳ ית׳ — ל׳ כתי׳ ה׳ — ו׳ בליש׳ — ל׳ ל׳ — ב׳ חס׳ בסי׳ — ט׳ ר״פ ג׳ — ל׳ — ל׳ ות׳ ל׳ — ל׳ בסי׳ ח׳ — ל׳ ות׳ — ל׳ — י׳ — ב׳ בסיפ׳ — י׳ — ל׳ ות׳ — ל׳ — ו׳ חס׳ בליש׳ — ל׳ — ל׳ רין חס׳ — ר׳ נ׳ תתן וא׳ כיתה

זהב׳ וזה אשר לא תאכלו מהם את. חזה דבר השטה שמוט כל בעל. וזה יהיה לכם גבול צפון דמסעי. וזה יהיה משפט הכהנים מאת העם. וזה דבר הרצח אשר ינוס שמה. חזה הדבר אשר מל יהושע. וזה הדבר אשר תעשו דסוף ספר שפטים: וזה לך האות דשמואל דעלי. וזה מעשה המכונה. וזה דבר המס. אשר הרים יד. אכול השנה ספיח דמלכים. וזכרו דישעיה. וזה לך האות כאת״ ׳ דישעיה. חזה גבול הארץ. חזה ימות בנפש מרה. וזה פרשגן הנשתון:

מה׳ אני גר הגר אתו שנתגייר בגולה בתוך אותו שבט: ואלה שמות השבטים· סדר חלקים מחלקוה ביניהם מקום כל אחד ואחד מקצה צפונה דן יטול מעבר צפוני מחצר עינן שבמקצוע מזרח עד גבול דמשק שבמקצוע מערב צפון: והיה לו פאת קדים הים· כלומ׳ מפאת קדים ועד ים דן אחד הרי פירש האורך ולא פירש הרוחב ובברייתא דספרי בפרשת האזינו שנינו מה ת״ל יהודה אחד דן אחד אשר אחד מלמד שעתידין ישר׳ ליטול אורך מן המזרח למערב ברוחב עשרים וחמשה אלף קנים שהם שבעים וחמשה מילין ומהיכן למדו השיעור הזה מן התרומה שהיא כאחד מן החלקים הללו כמו שמפורש בענין מה׳ שכך כתוב· ואורך כאחד החלקים והיא רחב עשרי׳ וחמש אלף קנים ואורך מפאת ים עד פאת קדים ו וכ״ה אלף קנים מאה וחמשים אלף אמה שהקנה שש אמה וכל אלפים אמה מיל כמו שאנו למדין במסכת יומא אבל עשר סוכות שמירושלם עד צוק הרי מאה וחמשי׳ אלף אמה עולין לשבעים וחמשה מיל וזהו שיסד רבי אלעזר בפיוט כי אקח מועד לעת חלוק ארצותיה כשורת ה הכר׳ לחוצותיה באורך מפאת קדים לקצותיה עד ים אוקיינוס ל למצותיה ברחב שבעי׳ וחמשה מיל חריצותיה: ועל גבול דן· ואצל גבול דן בדרומו: תהיה התרומה וגו׳· ואם תאמ׳ היאך יתכן שתהא ירושלם ב במקומה והלא היתה ירושלם במצר צפונו של יהוד׳ שנטל דרומה של ארץ כנען וכאן היא באמצע השבטים אין חלוקה זו דומה לחלוקת יהושע שזו כשורת הכרם וכל ה החלקים שוין וחלוקת יהושע היה שבט יהוד׳ חלק גדול ואף כי היה חלקו רב ממנו עד ם שנטל שמעון בגורלו שנ׳ מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון ל לפיכך יש די עתה ב ברוחב חלק שנטל י יהודה בימי יהושע ליטול בו חלק עכשיו ה׳ שבטים הנותרים לפי שהאורך גדול מאד מפאת קדים עד אוקיינוס וירושלם ב במקומה: והיה המקדש בתוכו· כמו שמפרש והולך: התרומה אשר תרימו ליי׳· מן החלק הזה שהופרש אצל יהודה בדרומו אורך ממזרח עד הים ורחב כ״ה אלף קני׳ ממנה תהי תרומה ליי׳ למקדש ומקום ל לבתים לכהנים ארך כ״ה אלפים קנים ממזרח למערב ורחב עשרת אלפים מן הצפון לדרום: ולאלה תהיה תרומת הקדש לכהנים· ואלה העשרת אלפים רחב וכ״ה אלף אורך יהיו לכהנים בצפון בתוך רבועת התרומה הגדולה אצל דרומו של יהודה: צפונה כ״ה אלף· הוא האורך ממזרח למערב: וימה רחב עשרת אלפים· מצד מערבו רחב עשרת אלפים מן הצפון לדרום: וקדימה רחב עשרת אלפים· ורוח מזרחית עשרת אלפים מן הצפון לדרום: ונגבה אורך כ״ה אלף· מן המזרח למערב: והיה מקדש יי׳ בתוכו: הוא הר הבית חמש מאות קנים על חמש מאות קנים יהיה באמצע רבועה זו וכל סביבותיו לכהנים י״ב אלפים ומאתים וחמשים לצד מזרח וכן לצד מערב וברוחב ארבעת אלפים ושבע מאות וחמשים לצפון וכן לדרום כמו שאמור למעלה בענין יהיה מדה ט׳ הקדש חמש מאות בחמש מאות מרובע: לכהנים המקודש· החלק הזה המקודש יהי לכהנים:

אל יד ח׳ דסמיכי בקריא׳ וסי׳ ויאמר אליהם המלך אשר ייטב בעיניכם אעשה· ואלה שמות השבט׳ ב׳ בפסוק·
הנה בעיני עבדים אל יד ארוניהם ב׳ בפסוק· וכל אסתר דבו׳ אל יד במ״א על וסימ׳ ונתון הלבוש והסוס·
סימן מן ואלה שמות השבטים עד סוף ספר׳ כולהון קריבה במ״ה קדים וסימ׳ ועל גבול דן· אפרים· ראובן·

וְהָיָה בַשֵּׁבֶט אֲשֶׁר־גָּר הַגֵּר אִתּוֹ שָׁם תִּתְּנוּ נַחֲלָתוֹ נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה׃

מח וְאֵלֶּה שְׁמוֹת הַשְּׁבָטִים מִקְצֵה צָפוֹנָה אֶל־יַד דֶּרֶךְ־חֶתְלֹן לְבוֹא־חֲמָת חֲצַר עֵינָן גְּבוּל דַּמֶּשֶׂק צָפוֹנָה אֶל־יַד חֲמָת וְהָיוּ־לוֹ פְאַת־קָדִים הַיָּם דָּן אֶחָד׃ וְעַל גְּבוּל דָּן מִפְּאַת קָדִים עַד־פְּאַת־יָמָּה אָשֵׁר אֶחָד׃ וְעַל גְּבוּל אָשֵׁר מִפְּאַת קָדִימָה וְעַד־פְּאַת־יָמָּה נַפְתָּלִי אֶחָד׃ וְעַל גְּבוּל נַפְתָּלִי מִפְּאַת קָדִמָה עַד־פְּאַת־יָמָּה מְנַשֶּׁה אֶחָד׃ וְעַל גְּבוּל מְנַשֶּׁה מִפְּאַת קָדְמָה עַד־פְּאַת־יָמָּה אֶפְרַיִם אֶחָד׃ וְעַל גְּבוּל אֶפְרַיִם מִפְּאַת קָדִים וְעַד־פְּאַת־יָמָּה רְאוּבֵן אֶחָד׃ וְעַל גְּבוּל רְאוּבֵן מִפְּאַת קָדִים עַד־פְּאַת־יָמָּה יְהוּדָה אֶחָד׃ וְעַל גְּבוּל יְהוּדָה מִפְּאַת קָדִים עַד־פְּאַת יָמָּה תִּהְיֶה הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר־תָּרִימוּ חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף רֹחַב וְאֹרֶךְ כְּאַחַד הַחֲלָקִים מִפְּאַת קָדִימָה עַד־פְּאַת יָמָּה וְהָיָה הַמִּקְדָּשׁ בְּתוֹכֹה׃ הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תָּרִימוּ לַיהוָה אֹרֶךְ חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף וְרֹחַב עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים׃ וּלְאֵלֶּה תִּהְיֶה תְרוּמַת־הַקֹּדֶשׁ לַכֹּהֲנִים צָפוֹנָה חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף וְיָמָּה רֹחַב עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים וְקָדִימָה רֹחַב עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים וְנֶגְבָּה אֹרֶךְ חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אָלֶף וְהָיָה מִקְדַּשׁ־יְהוָה בְּתוֹכוֹ׃ לַכֹּהֲנִים הַמְקֻדָּשׁ מִבְּנֵי צָדוֹק אֲשֶׁר שָׁמְרוּ מִשְׁמַרְתִּי אֲשֶׁר לֹא־תָעוּ בִּתְעוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר תָּעוּ הַלְוִיִּם

ל׳ ו׳ בליש · י׳ דכמו׳ · ה׳ · ה׳ · סיין · כ׳ · ג׳ חס׳ · ג׳ חס׳ · ה׳ בענין ·ב׳ מענין · ל׳ · ז׳ב · בתוכו ק׳ · ג׳ח׳ בתרי טעמי · ג׳ · ל׳ · ט׳ בסיפ׳

וִיהֵי שִׁבְטָא דִי יִתְגַיַר גִיוֹרָא בְּגַוֵיהּ תַּמָן תִּתְּנוּן אַחְסַנְתֵּיהּ אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים׃ וְאִילֵין שְׁמָהַת שִׁבְטַיָא מִסְיָפֵי צִיפּוּנָא עַל תְּחוּם אוֹרַח חֶתְלוֹן מַעֲלָנָא דַחֲמָת חֲצַר עֵינָן תְּחוּם דַמֶשֶׂק צִיפּוּנָא עַל תְּחוּם חֲמָת וִיהוֹן לֵיהּ רוּחַ קִידוּמָא מַעַרְבָא דָן חַד׃ וְעַל תְּחוּם דָן מֵרוּחַ מַדִינְחָא עַד רוּחַ מַעַרְבָא אָשֵׁר חַד׃ וְעַל תְּחוּם אָשֵׁר מֵרוּחַ מַדִינְחָא וְעַד רוּחַ מַעַרְבָא נַפְתָּלִי חַד׃ וְעַל תְּחוּם נַפְתָּלִי מֵרוּחַ מַדִינְחָא עַד רוּחַ מַעַרְבָא מְנַשֶׁה חַד׃ וְעַל תְּחוּם מְנַשֶׁה מֵרוּחַ מַדִינְחָא עַד רוּחַ מַעַרְבָא אֶפְרַיִם חַד׃ וְעַל תְּחוּם אֶפְרַיִם מֵרוּחַ מַדִינְחָא וְעַד רוּחַ מַעַרְבָא רְאוּבֵן חַד׃ וְעַל תְּחוּם רְאוּבֵן מֵרוּחַ מַדִינְחָא עַד רוּחַ מַעַרְבָא יְהוּדָה חַד׃ וְעַל תְּחוּם יְהוּדָה מֵרוּחַ מַדִינְחָא עַד רוּחַ מַעַרְבָא תְּהֵי אַפְרָשׁוּתָא דְתַפְרְשׁוּן עַסְרִין וַחֲמֵשׁ אַלְפִין פּוּתְיָא וְאוּרְכָא כְּחַד מִן חֲלָקַיָא מֵרוּחַ מַדִינְחָא עַד רוּחַ מַעַרְבָא וִיהֵי כְּבֵישׁ מַקְדְשָׁא בְּגַוֵיהּ׃ אַפְרָשׁוּתָא דִי תַפְרְשׁוּן קֳדָם יְיָ אוּרְכָא עַסְרִין וַחֲמְשָׁא אַלְפִין וּפוּתְיָא עַסְרָא אַלְפִין׃ וּלְאִילֵין תְּהֵי אַפְרָשׁוּת קוּדְשָׁא לְכַהֲנַיָא צִיפּוּנָא עַסְרִין וַחֲמְשָׁא אַלְפִין וּלְמַעַרְבָא פּוּתְיָא עַסְרָא אַלְפִין וּלְמַדִינְחָא פּוּתְיָא עַסְרָא אַלְפִין וּלְדָרוֹמָא אוּרְכָא עַסְרִין וַחֲמְשָׁא אַלְפִין וִיהֵי כְּבֵישׁ מַקְדְשָׁא דַיְיָ בְּגַוֵיהּ׃ לְכַהֲנַיָא דְקַדִישִׁין מִבְּנֵי צָדוֹק דְנַטַרוּ מַטְרַת מֵימְרִי דְלָא טָעוּ בְּטָעוּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּמָא דְטָעוּ לֵיוָאֵי

יהודה· ואלה מרותיה· ח׳ קריבה בשאר קריא׳ וסימ׳ ותשא אתי רוח· ויבא אל שער· ולנשיא מזה ומזה ב׳ בו· וישיבני אל פתח קרבא דפסוק· ופאת קדים מבין חורן תנינא דפסוק· מגבת פניהם: כאחד י״ב פתחין בקרי׳ וסי׳ הן האדם היה כאחד ממנו· דן ידין עמו· וחליתי והייתי כאחד האד׳· וחברו אם אסור יאסרוני· ויואל הלוי לשבת את האיש· גם את הארי גם את הדוב· ועשהאל קל ברגליו· אוכל על שלחני כאח׳ מבני המלך· כאח׳ הנבלי׳· וארך כאח׳ החלקי׳· על ירוש׳ ידו גורל· אשר הלך לקרוא למיכיהו דד״ה וחד וכאח׳ השרי׳ תפלו:

רד״ק

והיה בשבט אשר גר הגר אתו· כי לעתיד בבאת ישראל מהגלות יודעו השבטים אף על פי שהם מעורבים עתה ולא ידעו איש את שבטו יבא אליהו וייחס כל איש אל שבטו: ואלה שמות השבטים· פירו׳ אלה שמותם על נחלתם והחל מן הצפון מקצה צפונה ואמר כי לצד צפון של ארץ ישר׳ בקצה הצפון על הגבולים האלה יהיה חלק דן זהו שאמר אחד כן והיו לו פאת קדים הים· פירו׳ והיו לו גבולים האלה מן פאת צפון עד הים כי כל החלקים זוכר אותם באורך מ מזרח למערב וברוחב כמו שהם גבולי המקומות שזוכר אבל לא פירש לרוחב החלקי׳ אלא לחלק התרומ׳ ולחלק הנשיא פרש אורך ורוחב כמו שכתוב למעלה וכן יראה רוחב שאר החלקים ברוחב חלק הנשיא חמשה ועשרים אלף כי לא אמר על אורך חלקן לעמת אחד ה החלקי׳ כי ברוחב יהיו חלקיהם שוים ובדברי רבותינו ז״ל יי׳ בדר יכתבו אמר הקדוש ברוך הוא לישראל אני עתיד להוסיף אתכם כותלים מסוף העולם ועד סופו וכן הוא אומר פאת קדים הים דן אחד: מפאת קדים עד פאת ימה אשר אחד· יהודה אחד· וכן כולם שעתידים ישרא׳ ליטול אורך מן המזרח למער׳ על רוחב חמשה ועשרי׳ אלף קנים שיעורם חמשה ושבעים מיל חמשה ו ועשרים אלף קנים הם מאה ו וחמשי׳ אלף אמה כי הקנה שש אמות כמו שכתוב למעלה ואלפי׳ אמה הם מיל נמצא שהם חמשה ושבעים מיל: ועל גבול דן· סמוך לגבול דן וכן כולם כמו ועליו מטה מנשה והדומים לו והכל מבואר: ועל גבול יהוד׳· התרומה אשר תרימו· בכלל התרומה הוא הר הבית ומה שבתוכו ואחוזת הכהנים והלוים ואחוזת העיר והולך ופורט כל אחד כמו שנזכר למעלה: בתוכה· כתיב וקרי בתוכו וטעם הכתוב בתוכה התרומה וטעם בתוכו אל החלק והכל מבואר למעלה: לכהני׳ המקדש· רוצה לומר המקודשים והוא על דרך כלל וכן תרגם יונתן לכהניא דקדישין ואיזה הם המקודשים אותם שהם מבני צדוק שלא תעו: כאשר תעו הלוים· ר״ל הכהנים הלוים שאינם מבני צדוק וטעם צדוק פירשנוהו למעלה בפסוק והלשכה אשר פניה דרך הצפון:

והיתה

תרומיה

תרומיה. מפורשת תרומ' הוא שם הפרשה תרומיה מפורשת והיתה להם הרבועה הזאת מפורשת מתרומת הארץ מן התרומה הגדולה שהתרימו מן הארץ אורך מאוקיינוס עד גבול מזרח ברוחב כ״ה אלפים כמו שאמור למעלה מתוכה יבדילו רבועה זו באמצע ארכה לכהני' ולמקדש יקדש הקדשים · שכל התרומה הגדולה קודש לכהנים וללוים ולנשיא ולאחוזת העיר ולעובדי העיר כמו ש שמפרש והולך וזו כ״ה אלף אורך וי' אלף רחב בצפונו המפורשת מ תוכה לכהני' ולמקדש תהיה קדש קדשים : אל גבול הלוים. אצל רבועת הלוי' : והלוים לעומת גבול הכהנים · אצל רבועת הכהנים כמדת הכהנים כנגד כל ארכה : כל אורך · כל הרבועות אורכן כ״ה אלף : ולא ימר · ולא יחליפם בקרקע אחר : וחמשת אלפים הנותר ברחב · רבועות התרומה הגדולה שהיתה כ״ה אלפים רחב ואורך כאחת החלקי' מפאת קדי' עד פאת ים ותמצ' חזר ותרם שתי רבועות באמצעיתה אורך ע עשרים וחמשה אלף ורחבן עשרים אלף ו ועדיין נשאר ברחבה חמשת אלפים אותם חמשת אלפים רחב יהיו למושב העיר א ארכן על פני ארך ח חמשה ועשרים אלף של תרומת הלוים : חול הוא · ואינן קודש כתרומת אותה רבועה של הכהנים והלוים חול הוא אבלם ויהיו לעיר למושב ישראל ולמגרש סביב העיר : בתוכה · באמצע אותה רבועה : ואלה מדותיה · של עיר : פאת צפון וגו' · מרובעת ארבעת אלפים וחמש מאות קנים על ארבעת אלפי' וחמש מאות קנים כ כשארו ברוחב וחמש מאות הם יהיה להם למגרש מאתי' וחמשים לצפון ומאתי' וחמשים קנים לדרום כמו ש שאמור במקרא של מטה וכן למזרח ומערב הרי ה' אלפים על ה' אלפים באמצע הרבועה הרי כל רחבה ממולא ובארך הרבועה הזאת השלישית כשארו עשרת אלפי' למזרח ועשרת אלפים למערב עליהם הוא מפרש ואומר והנותר באורך לעומת תרומת הקודש עשרת אלפים קדימה ועשרת אלפים ימה : והיתה תבואתה ללחם לעובדי העיר. הם הגבעונים הנתונים חוטבי עצים ושואבי מים כן שמעתי משמו של ר' מנחם זצ״ל לעובדי העיר אותם ארבעתים בלעז : והיה מגרש לעיר · כל מגרשי עיר שבמקרא מקום פנוי לא בתים ולא שדה : יעבדוהו · מכל שבטי ישראל שנתנו להם זה חלק בארץ : כל התרומה. המוקדשות המותרמות מתוך התרומה הגדולה כ״ה אלפים קנים על כ״ה אלפים קנים : רביעית. מרובעת אל תרומת הקדש לכהנים וללוים ואל אחוזת העיר אחוזת פורפרים בלעז : והנותר לנשיא וגו' · והנותר באורך התרומה הגדולה : מזה ומזה · למזרח ולמערב של תרומת הקדש ואחוזת העיר : אל

קדש קדשים ה' בנביאים ובכתובים וסימ' זאת תורת הבית על ראש · וכן המדה הזאת תמד · והיה לכם תרומיה · בני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן · ולחתם חזון ונביא ולמשוח קדש קדשים · וכל אוריתא דכוו' כ״ב וסימ' נמסר כסדר תרומה : בתוכה ב' כתובים כן ובענין וסימ' חול הוא לעיר למושב · ומקדש הבית בתוכה : קרים

וְהָיְתָה לָהֶם תְּרוּמִיָּה מִתְּרוּמַת הָאָרֶץ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים אֶל־גְּבוּל הַלְוִיִּם׃ וְהַלְוִיִּם לְעֻמַּת גְּבוּל הַכֹּהֲנִים חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אֹרֶךְ וְרֹחַב עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים כָּל־אֹרֶךְ חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף וְרֹחַב עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים׃ וְלֹא־יִמְכְּרוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא יָמֵר וְלֹא יַעֲבוֹר רֵאשִׁית הָאָרֶץ כִּי־קֹדֶשׁ לַיהוָה׃ וַחֲמֵשֶׁת אֲלָפִים הַנּוֹתָר בָּרֹחַב עַל־פְּנֵי הַחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף חֹל־הוּא לָעִיר לְמוֹשָׁב וּלְמִגְרָשׁ וְהָיְתָה הָעִיר בְּתוֹכֹה׃ וְאֵלֶּה מִדּוֹתֶיהָ פְּאַת צָפוֹן חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים וּפְאַת־נֶגֶב חֲמֵשׁ חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים וּמִפְּאַת קָדִים חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים וּפְאַת־יָמָּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים׃ וְהָיָה מִגְרָשׁ לָעִיר צָפוֹנָה חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם וְנֶגְבָּה חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם וְקָדִימָה חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם וְיָמָּה חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם׃ וְהַנּוֹתָר בָּאֹרֶךְ לְעֻמַּת תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ עֲשֶׂרֶת אֲלָפִים קָדִימָה וַעֲשֶׂרֶת אֲלָפִים יָמָּה וְהָיָה לְעֻמַּת תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ וְהָיְתָה תְבוּאָתֹה לְלֶחֶם לְעֹבְדֵי הָעִיר׃ וְהָעֹבֵד הָעִיר יַעַבְדוּהוּ מִכֹּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ כָּל־הַתְּרוּמָה חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף בַּחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף רְבִיעִית תָּרִימוּ אֶת־תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ אֶל־אֲחֻזַּת הָעִיר׃ וְהַנּוֹתָר לַנָּשִׂיא מִזֶּה וּמִזֶּה לִתְרוּמַת־הַקֹּדֶשׁ

ה' בנבי' ובכתו' וכל אוריי' דכו' בג״ב · ט' בכתו' ולא ולא ולא · יעביר ק' · ל״ח · ר' נסיב' · כ' · בתוכה · נ' לב ת' · חמש כתי' ולא קרי ה' נעכין · תבואתה ק' · ב' ח' · ל' · ב' מל' דמל'

וּתְהֵי לְהוֹן אַפְרָשׁוּתָא מֵאַפְרָשׁוּת אַרְעָא קוֹדֶשׁ קוּדְשִׁין עַל תְּחוּם לֵיוָאֵי׃ וְלֵיוָאֵי לָקֳבֵיל תְּחוּם כַּהֲנַיָּא עֶסְרִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין אוֹרְכָּא וּפוּתְיָא עַסְרָא אַלְפִין כָּל אוּרְכָּא עֶסְרִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין וּפוּתְיָא עַסְרָא אַלְפִין׃ וְלָא יְזַבְּנוּן מִינֵיהּ וְלָא יְחַלִּיף וְלָא יַעֲבִיר רֵישׁ אַרְעָא אֲרֵי קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ׃ וְחַמְשָׁא אַלְפִין דְּאִשְׁתְּאָרוּ בְּפוּתְיָא עַל אַפֵּי עֶסְרִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין חוּלָא הוּא לְקַרְתָּא לְמוֹתַב וּלְרֶוַח וִיהֵי כִּיבֵשׁ קַרְתָּא בְּגַוֵּיהּ׃ וְאִלֵּין מְשַׁחְתָּהָא לְרוּחַ צִיפּוּנָא אַרְבַּע אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה וּלְרוּחַ דָּרוֹמָא אַרְבַּע אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה וּלְרוּחַ מַדִּינְחָא אַרְבַּע אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה וּלְרוּחַ מַעַרְבָא אַרְבַּע אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה׃ וִיהֵי רַוְחָא לְקַרְתָּא לְצִיפּוּנָא מָאתָן וְחַמְשִׁין וְדָרוֹמָא מָאתָן וְחַמְשִׁין וּמַדִּינְחָא מָאתָן וְחַמְשִׁין וּמַעַרְבָא מָאתָן וְחַמְשִׁין׃ וּדְאִשְׁתְּאַר בְּאוּרְכָּא לָקֳבֵיל אַפְרָשׁוּת קוּדְשָׁא עַסְרָא אַלְפִין לְמַדִּינְחָא עַסְרָא אַלְפִין לְמַעַרְבָא וִיהֵי לָקֳבֵיל אַפְרָשׁוּת קוּדְשָׁא וּתְהֵי עֲלַלְתֵּיהּ לְמֵיכַל לִדְמְפַלְחִין בְּקַרְתָּא׃ וּדְמִפְלַח בְּקַרְתָּא יִפְלְחוּנֵיהּ מִכָּל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל׃ וְכָל אַפְרָשׁוּתָא עֶסְרִין וְחַמְשָׁא אַלְפָא וְעֶסְרִין וְחַמְשָׁא אַלְפָא מְרַבַּע תַּפְרְשׁוּן יָת אַפְרָשׁוּת קוּדְשָׁא לְאַחְסָנַת קַרְתָּא׃ וּדְאִשְׁתְּאַר לְרַבָּא מִכָּא וּמִכָּא לְאַפְרָשׁוּת קוּדְשָׁא

ה' בעניינא וסימ' נכס לעיל בהאי סימן : תבואתה ב' כתיב ה' וסימ' קדש ישראל לי״י ראשית תבואתה · והיתה תבואתה ללחם לעבדי העיר : רביעית ג' מל' דמל' וס' ויין לנסך רביעית ההין תקריב על · למצרים על חיל פרעה · רביעיה תרימו את תרומת הקדש דסוף יחזקאל · וכל שאר אוריתא ומלכים ויחזקאל רביעית כתיב בבא רבעית וסימ' והקריב המקריב קרבנו לי״י · וכל שאר נביאים וכתובי' רבעית כתיב :

והיתה להם תרומיה מתרומת הארץ · תרומיה שם תאר בפלס תחתיה שלישיה והדומים להם ואמ' אף על פי כי חלק הכהנים עם המקדש הוא תרומיה מתרומת הארץ כי היא קדש הקדשים : אל גבול הלוים · רוצה לומר על וכן תירגם יונתן על גבול ליואי רוצה לומר סמוך לגבול הלוים ותרומת הארץ היא חלק הלוים ואחזת העיר וחלק הכהני' עם המקדש היא תרומת התרומה כי כל עיר ירושלם היא תרומה : והלוים · מבואר הוא : ולא ימכרו ממנו · הלוים · וכל שכן שהכהנים שלא ימכרו מאחוזתם לישראל : ולא ימר · וכן לא יחליפנו ולא יעביר אותו בנחלה אחרת : ולא ימר ולא יעביר · דרך כלל יעבור כתיב רוצה לומר יעבור החלק הזה לאחר · ולא יעביר קרי רוצה לומר הכהן או הלוי לא יעבירנו : ראשית הארץ · כמו שקרא אותו תרומת הארץ כן קורא אותו ראשית כי התרומה ראשית : כי קדש ליי' · פירו' כל זה הוא קדש ואף על פי שהאחד מקדש יותר מחברו הכל הוא קדש ליי' כי הוא אחוזת משרתיו' : וחמשת אלפים · חול הוא לעיר · אחזת העיר הנזכר למעלה שהוא חמשת א אלפים הוא חול כנגד חלק הלוים והכהנים שהוא מקודש ממנו ואף על פי כן הוא קדש ותרומת הארץ כי ירושלם היא מקודשת מכל ארץ ישראל ומה יהיו אלה חמשת אלפים לעיר : למושב ולמגרש והיתה העיר בתוכה · כתיב וקרי בתוכו וכבר פירשנוהו : ואלה מדותיה · מדות העיר שהוא קדש מרובעת לכל רוח חמש מאות ארבעת אלפים : ופאת נגב חמש חמש מאות וארבע אלפים · חמש האחד כתיב ולא קרי והוא אחד מחמש' דכתיבין ולא קריין : והיה מגרש לעיר צפונה · מגרש הוא חוץ לעיר מחומת העיר ולחוץ והוא מקום פנוי אין בו בית ולא זרעים ולא נטעים והיה המגרש חמשי' ומאתי' לכל רוח הנה רחב אחזת העיר ש שהיא חמשת אלפים כי העיר ארבע אלפי' וחמש מאות מצפון לדרום ומגרש חמשים ומאתים צפונה וחמשים ומאתים נגבה הנה חמש מאות וארבעת אלפים וחמש מאות הרי הנה חמשת אלפים : והנותר בארך לעמת תרומת הקדש · שהיא חמשה ועשרים אלף ארך והעיר חמשת אלפים נשארו למזרח עשרת אלפים ולמערב עשרת אלפים והנה הם כ״ה אלפים : והיתה תבואתה ללחם לעובדי העיר · תבואת העשרים אלף תהיה למאכל לאותם שיעמדו בעיר כי מכל שבט ישבו שם והם יקראו עובדי העיר שיעשו עבודת העיר בשדות ובכרמים ובגנים : תבואתה · כתיב בה״א וקרי בוי״ו וכתבנו הטעם במלת בתוכו או בשניהם הה״א במקום וי״ו כמו אהלה : והעובד העיר יעבדוהו · מכל שבטי ישראל כי בעבורם הם עומדים שם ובמקומם ובדין הוא שיעבדום בכל דבר שתצטרך להם מהם וישלחו להם מנחות ויש מפרשים עובדי העיר הגבעונים ואין לו טעם כי לא יהיו עוד הגבעונים מפרדים לעתיד ולא יתכן שיהיו גבעונים יושבי ירושלם העיר הקדושה בשביל ישראל : כל התרומה · כלל אותה במספר כולל חמשה ועשרים אלף על חמשה ועשרים אלף בריבוע זהו שאמר רביעית : אל אחוזת העיר · עם אחזת העיר שהוא מכלל חשבון חמשה ועשרים אלף : והנותר לנשיא מזה ומזה. הכל מבואר למעלה : לעמת

יו מלין בקריאה קרני פרה וירח בן יומו משרתו וסים ומדתם מחוץ לעיר • אלה הנחלות אשר נחלו •
ושני אנשים שרי גדודים היו בן שאול • וישלח אשר על הבית ואשר על העיר דיהוא • ותני מכלא את כל
יושבי הארץ הזאת דירמיה • ואמרו אליך הגידה נא לנו • והנותר לנשיא מזה ומזה דיחזקאל • והמשרתים
את המלך דויקהל דדברי הימים • צאו לערי יהודה דויקבץ • וירם יאשיהו לבני העם צאן • ויאמר חרבונה

והנותר לנשיא מזה ומזה לתרומת הקדש ולאחזת העיר אל פני חמשה
ועשרים אלף תרומה עד גבול
קדימה וימה על פני חמשה ועשרים
אלף על גבול ימה לעמת חלקים
לנשיא והיתה תרומת הקדש ומקדש
הבית בתוכה: ומאחזת הלוים
ומאחזת העיר בתוך אשר לנשיא
יהיה בין גבול יהודה ובין גבול
בנימן לנשיא יהיה: ויתר השבטים
מפאת קדמה עד פאת ימה בנימן
אחד: ועל גבול בנימן מפאת
קדימה עד פאת ימה שמעון אחד:
ועל גבול שמעון מפאת קדימה עד
פאת ימה יששכר אחד: ועל
גבול יששכר מפאת קדימה עד
פאת ימה זבולן אחד: ועל גבול
זבולן מפאת קדמה עד פאת ימה
גד אחד: ועל גבול גד אל פאת
נגב תימנה והיה גבול מתמר מי
מריבת קדש נחלה על הים הגדול:
זאת הארץ אשר תפילו מנחלה
לשבטי ישראל ואלה מחלקותם נאם
אדני יהוה:
ואלה תוצאת העיר מפאת צפון
חמש מאות וארבעת אלפים מדה:
ושערי העיר על שמות שבטי
ישראל שערים שלושה צפונה שער
ראובן אחד שער יהודה אחד שער
לוי אחד: ואל פאת קדימה חמש
מאות וארבעת אלפים ושערים
שלשה ושער יוסף אחד שער בנימן
אחד שער דן אחד: ופאת נגבה
חמש מאות וארבעת אלפים מדה
ושערים שלשה שער שמעון אחד
שער יששכר אחד שער זבולן אחד:
פאת ימה חמש מאות וארבעת
אלפים שעריהם שלשה שער גד
אחד שער אשר אחד שער נפתלי
אחד: סביב שמנה עשר אלף ושם
העיר מיום יהוה שמה: חזק

ולאחסנת קרתא לקביל חמשא
ועסרין אלפין אפרשותא עד
תחום מדינחא ומערבא לקביל
עסרין וחמשא אלפין עד תחום
מערבא לקביל חד מן חלקיא
לרבא ותהי אפרשות קודשא
וכיבש מקדש ביתא בגויה:
ומאחסנת ליואי ומאחסנת קרתא
במציעין דלרבא יהי בין תחום
יהודה ובין תחום בנימן לרבא יהי:
ושאר שבטיא מרוח מדינחא
ועד רוח מערבא בנימן חד: ועל
תחום בנימן מרוח מדינחא עד רוח
מערבא שמעון חד: ועל תחום
שמעון מרוח מדינחא ועד רוח
מערבא יששכר חד: ועל תחום
יששכר מרוח מדינחא עד רוח
מערבא זבולן חד: ועל תחום
זבולן מרוח מדינחא עד רוח ם
מערבא גד חד: ועל תחום גד
לרוח עיבר דרומא ויהי תחום
מיריחו מי מצות רקם אחסנא
לימא רבא: דא ארעא דתתפלגון
לאחסנא לשבטיא דישראל ואילין
פלגותהון אמר יי אלהים: ואילין
מפקני קרתא מרוח ציפונא ארבע
אלפין וחמש מאה משחתא:
ותרעי קרתא על שמהת שבטיא
דישראל תרעין תלתא פתיחין
לציפונא תרע ראובן חד תרע
יהודה חד תרע לוי חד: ולרוח
מדינחא ארבעה אלפין וחמש
מאה ותרעין תלתא תרע יוסף חד
תרע בנימן חד תרע דן חד:
ולרוח דרומא ארבעא אלפין
וחמש מאה משחן ותרעין תלתא
תרע שמעון חד תרע יששכר חד
תרע זבולן חד: ורוח מערבא
ארבע אלפין וחמש מאה תרעיהון
תלתא תרע גד חד תרע אשר חד
תרע נפתלי חד: סחור סחור
תמנת עסר אלפין ושמא דקרתא
דמתפרש מיומא די ישרי יי ש
שכנתיה תמן:

סכום הפסוקים של ספרא אלף ומאתים ושבעים ושלש ת:

רדק

לעמת חלקים. ר"ל לעמת חלקי
השבטים כמו שמפורש למעלה:
בתוכה. כתיב וקרי בתוכו
ופירושו בתוך חלק הנשיא רוצה
לומ' באמצע חלקו תהיה התרומ'
בין גבול יהודה ובין גבול בנימן
יהודה מן הצפון ובנימן מן
הדרום וכבר פיר' למעלה חלקי
הצפון לשבעה השבטים וזכר
התרומה ואחריה זוכר חלקי
חמשת אלפים הנותרים בנימן
שתוך לתרומה ואצלו שמעון וכן
כולם כן עד גד שהוא סוף תחום
דרום כמו דן שהוא סוף תחום
צפון: ואלה תוצאות העיר.
רוצה לומר שעריה לכל רוח
שלשה שערים כנגד לארבע
רוחותיה שהם שנים עשר שערי' לשני'
עשר שבטים ובזכרו השבטים
זכר גם כן המדות: סביב
שמנה עשר אלף. כלל ארבעת
אלפים וחמש מאות לכל רוח והם
שמנה עשר אלף וזכר המדות
בכלל ובפרט: ושם העיר מיום
יי' שמה. רוצה לומר ומאז
והלאה יהיה שם העיר יי' שמה
רוצה לומר כי עד עולמי עד לא
תסור עוד שכינתו מן העיר: וכן
אמר ירמיהו הנביא וזה אשר
יקראו לו יי' צדקינו וכן על מלך
המשיח וזה שמו אשר יקראו יי'
צדקינו:

נשלם ספר יחזקאל

רשי

אל פני חמשה ועשרים
אלף. על רוחב כ"ה
אלפים תרומה עד גבול
קדימה של ארץ ישראל
כולה: וימה על פני
וגו'. וכן למערב על
פני שלשת הרצועות
של כהני' ולוים ואחוזת
העיר ברוחב כ"ה אלפים
ועל גבול ימה. כמו עד
גבול ימה עד אוקיינוס
: לעמת חלקים.
כנגד אורך חלקי
השבטי': לנשיא. יהיה
: והיתה תרומת הקדש
יהיה רצועת הכהנים
: ומקדש הבית בתוכה
. הכל באמצע נחלת
הנשיא: ומאחוזת
הלוים ומאחזת העיר
. גם הוא בתוך אשר
לנשיא יהיה: בין גבול
יהוד' ובין גבול בנימן
. כל רוחב הרצועה
אשר בין שני השבטים
האלה יהודה מצפון
ובנימן מן הדרום יהי'
לנשיא והיא הרצועה
שהותרת' ראשון רוחב
כ"ה אלפי' באורך אחד
חלקי השבטים: ויתר
השבטי'. יטלו בדרומה
של אותה רצוע' בנימן
אצלה ואצלו שמעון
ואצלו יששכר ואצלו
זבולן ואצלו גד כתובה
גד במצר דרומי של
ארץ ישראל: ועל
גבול גד. מצר דרומי
שלו. מתמר מי
מריבת קדש נחלה.
מיריחו עיר התמרים
במקצוע המזרח ובא
למערב למי מריבת
קדש ובא והולך עד
נחל מצרים המוסך לים
הגדול במקצוע ד
דרומית מערבית:
תוצאות העיר. שעריה
לד' רוחותיה: מדה.
היא קנה המדה ח'
מאות וד' אלפים קנים
: סביב י"ח אלף. היקף
העיר י"ח אלף קנים
כך עולה חשבון ד
רצועה: ושם העיר
מיום יי' שמה. ת"י שמה
דקרת' איתפרש מיומ'
דאשרי יי' שכינתיה
תמן כלומר לא יקרא
לה שם אחר אלא שם
הראשון שהיה לה מ
מיום שעקד אברה' את
יצחק בנו שם שקרא
לו יראה והיא היא ש
שמה שלם הרי ירוש'
וים עד לפתור ושם
העיר יהיה לעתיד מ
מיום בנייה ולהלן
יקראו לה יי' שמה:

סליק ספר יחזקאל

אחד מן הסריסים • תוי נא אונך קשבת דעזרא • גם אני חצני נערתי • ויעש לו לשכה גדולה ושם היו
לפנים • ועמסים על החמרים • ומה חשחן ובני תורין • ב' בנהון כו' משרתים חוץ מן הגלגל • ס' כל יחזקאל
וחרי עשר אל הים כמב על הים וסימ' ופאת קדים מבין חורן • והיה גבול מתמר מי מריבת קדש • וכל שאר
קריא' דכוו' כמ"א אל הים וסימ' כל הנחלים הולכים אל הים: תוצאת ג' כתיב כן עיין בסדר בסעי: ס' ושערי
העיר שערים שלשה • ואל פאת קדימה דיוסף ושערים שלשה • ופאת נגבה דשמעון ושערים שלשה •
פאת ימה דגד שעריהם שלשה • כל יחזקאל שער במ"א ושער יוסף: סביב ג' ר"פ וסי' סביב שמונה עשר
אלף • סביב רשעים יתהלכון • סביב בעתותו בלהות:

חד מן כ״ב אתין דכתי׳ יו״ד בריש תיבותא וקרי׳ ו׳ וסימנהון יבאו ביתם ומקניה׳ יעלו׳: יחנני ויאמר בעדי הילדים׳ יוצאו רנו שמים וגילי ארץ׳ יאבות לבן כה אמר יי׳
הראשון בריבו: ישאל מחרף עצל לא יחרש׳ ירם תשא והמון ירם לכבו: ירמות ומבני בני משלם ומלך׳ יקפאון פלתתא דרב נחמן חזה ביום והוא

אשרי אדם שומע לי

חד מן י״א מלין דכתיבין ב׳ וקרי׳ כ״ף וסימנהון בשמעכם והיה במשוך בקרן היובל׳:
ישראל׳: יבלו קדם׳ יבלו בטוב ימיהם׳: באמרם ויהי באמרם אליו יום

לשקד על

אבן עזרא

זה הושע מנביאי השם הנכבדים כי היצחקי דבר סרה בספרו עליו שאמר שהוא בן אלה כי בארי הוא אלה כי מצא כתוב ובאר אלים יללתה ואין אלה אלים כי בעבור אות נוסף ישתנה השם כמו זיף וזיפה ועוד כי אין משפט לשון הקדש לאמר על שם פרט שהוא בן עיר רק אם היה על דרך כלל כמו בת ציון רק יתיחס אל העיר כמו שמרוני ושני דברים רחוקוה לומר ככה האחד שנכ׳ ש״ה בארה בנו אשר הגלה תגלת פלאסר מלך אשור הוא נשיא לראובני והוא היה אבי זה הנביא. והשני שאמר ולפקד על יעקב כדרכיו כי הוא יפרש זה על יעקב אבינו שהסיר הבכורה מראובן ואין פירושו כאשר חשב והנה שנא הכתוב על הושע בן אלה ויעש הרע בעיני יי׳.

רשי

דבר יי׳ אשר היה אל הושע בן בארי בימי עוזיה יותם וגו׳. ארבעה מלכים הללו קפח בימיו שהאריך שנים בחיי כולם מכאן אמרו אוי לה לרבנות שמקברת את בעליה בימי ירבעם בן יואש מבני יהוא ואף הוא מלך עם עוזיה ויותם אלא שגרמה לו זכות להמנות עם הצדיקים הללו לפי שלא קבל לשון הרע על עמוס כמו שמפורש בפסחים בפר׳ האשה שנ׳ וישלח אמציה וגו׳ קשר עליך עמוס וגו׳. תחלת דבר יי׳ בהושע. רבותי׳ אמרו תחלה לארבעה נביאי׳ שנתנבאו בימי עוזיה הושע ישעיה עמוס ומיכה ישעיה נתנבא שנ׳ וינועו אמות הספים וגו׳ והוא היה יום שנתנגע עזיה שנכנס להיכל שרעשו העל׳ וכו׳ לשורפו ונתחונו׳ לבולעו כענין של עדת קרח שהיו בהם בלועין ושרופים בעמוס כאמר שנתי׳ לפני הרעש והושע קדם לכולם ומיכה היה אחרון לכולם שנ׳ בו בימי יותם אחז וחזקיה ולא נאמ׳ בו עוזיה: ופשוטו של מקרא תחלת דיבור

בארי ב׳ ומב׳ ליש׳ וסימ׳ בת בארי החתי׳. הושע בן בארי: תחלת ג׳ ר״פ בקריא׳ וסימ׳ תחלת דבר יי׳ בהושע ויאמר יי׳. תחלת חכמה יראת יי׳. תחלת דברי פיהו סכלות:

א יְהוָה׀ אֲשֶׁר הָיָה אֶל־הוֹשֵׁעַ בֶּן־בְּאֵרִי בִּימֵי עֻזִּיָּה יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּה מַלְכֵי יְהוּדָה וּבִימֵי יָרָבְעָם בֶּן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל׃ ב תְּחִלַּת דִּבֶּר־יְהוָה בְּהוֹשֵׁעַ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־הוֹשֵׁעַ לֵךְ קַח־לְךָ אֵשֶׁת זְנוּנִים וְיַלְדֵי זְנוּנִים כִּי־זָנֹה תִזְנֶה הָאָרֶץ מֵאַחֲרֵי יְהוָה׃

נ׳ ר״פ׳ ב׳ · ל׳ וכתי׳ ת׳

פתגם נְבוּאַת מִן קֳדָם יְיָ דַהֲוָה עִם הוֹשֵׁעַ בַּר בְּאֵרִי בְּיוֹמֵי עֻזִּיָּה יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּה מַלְכַיָא דְבֵית יְהוּדָה וּבְיוֹמֵי יָרָבְעָם בַּר יוֹאָשׁ מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל׃ שֵׁרוּת פִּתְגָמָא דַייָ בְּהוֹשֵׁעַ וַאֲמַר יְיָ לְהוֹשֵׁעַ אֵזִיל אִתְנַבֵּי נְבוּאָה עַל יָתְבֵי קַרְתָּא טַעֲוָתָא דְאִינוּן מוֹסְפִין לְמִיחְטֵי אֲרֵי מִטְעָא יִטְעוּן דַיָּירֵי אַרְעָא מִבָּתַר פּוּלְחָנָא דַייָ׃

והיצחקי אמ׳ שלקח אשת זנונים וזה תמוכה בסבורים הלא ראה כתו׳ תחלת דבר יי׳ בהושע ויאמר יי׳ והנה לא מראה פה השם חלילה חלילה רק הושע בן בארי אינכו הושע בן אלה כמו חנוך שם כולל לארבעה אנשים בתורה ושאול מרחובות הנהר ושאול בן הכנענית ושאול בן קיש ורבים ככה ותחלת נבואת זה הנביא על מלכות ירבעם בן יואש מלך ישרא׳ ארבעים שנה לפני גלות שמרון אם היתה נבואתו בסוף ימי ירבעם כי לא מלך זכריה בנו אחריו רק ששה חדשי׳ ונשבתה מלכות בית יהוא שהיו מלכי ישרא׳ ומפרש אחר אמר כי לך קח לך דבור הוא כטעם לקח טוב ופירש ותחר כמו תהרו חשש תלדו קש ואמר כי גומר גמורה בזנות ובת דבלים רמז ליהודה וישראל ואחר אמ׳ קח לך אשת זנונים שאם באתה לקחת אשה הוגנת לא תמצא שהרי זנה תזנה הארץ כל עם הארץ זונים מאחרי השם ומפרש אחר אמר קח לך אשת זנונים וילדי זנונים שהרי דוגמתו זנו יושבי הארץ מאחרי יי׳ ודיו לעבד להיות כרבו. כאם אברהם המחבר חלילה חלילה שיצוה השם לקחת אשת זנונים ולהוליד ילדי זנונים והאומר דיו לעבד להיות כרבו לא כאמר על זה כי זנות מאחרי השם דרך משל רק באדם הוא במעשה והנכון בעיני כי זה הנביא היה רואה במראות נבואה בחלום הלילה שהשם אמר לו לך קח לך אשת זנונים והלך ולקח אשה ידועה והרתה וילדה כל זה במראות הנבואה כאשר פירש אם יהיה נביאכם לבד מתשה לבדו יי׳

שדבר הקב״ה עם הושע אמ׳ לו כן: קח לך אשת זנונים. רבותינו אמרו כשמשמע לפי שאמר על ישראל החליפם באומה אחרת כמו שמפורש בפסחים רים פרק האשה: וילדי זנונים. שתלד לך ילדים שיהו ספיקי ממזרות ויונתן תירג׳ איתנבי על יתבי קרתא טעיתא וקח האמור כאן לשון לימוד הוא למד אותן לשוב בתשובה: כי זנה תזנה. לשון הוה הוא: את

במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו ואל תתמה איך יראה בחלום וילך ויקח והנה בחלום אדם בלא נבואה ותאכלנה הפרות וככה על ישעיהו הנביא כאשר הלך עבדי ישעיהו ערום ויחף זה היה במראה הנבואה כי למה ילך הנביא ערום בעבור כוש ומצרים וככה קח לך לבנה גם שכב על צדך השמאלי גם ואתה קח לך חטין גם דבר הזקן והער על כל זה שאמר יחזקאל בתחילת ספרו ואראה מראות אלהים ואומר במראו' אלהים הביאני אל ארץ ישראל ואל תתמה בעבור שלא הזכיר בתחילת הנבואה מראות כי הנה כתב דבר יי' אשר היה אל זכריה וגם כת' אחריו ראיתי הלילה ואשא עיני וארא והנה כתב באברהם במחזה וכן היתה כל נבואתו והנה אמר לו בדרך הנבואה למה אשת זנונים כי זנה תזנה הארץ: וילך ויקח· האשה הנזכרה כך היה רואה במראה· וטעם ותלד בן הדור הבא אחרי ירבעם בן יואש: דמי יזרעאל· הם בית אחאב על בית יהוא שלא מלא אחרי השם גם יהואחז בנו ויהואש בן בנו גם זה ירבעם גם זכריה בנו כולם עשו הרע בעיני יי' כי כן כתו': והיה· קשת ישרא'· מלכות זכריה כי נפסקה מלכות יהוא: ותהר ותלד בת· זה הדור הבא אחריו וקראו בת כי כתוב אחר ירבע' הוא השיב את גבול ישרא' ואחרי מות זכריה בנו מלך מנחם ובימיו בא מלך אשור ואין צורך להזכיר מלכות שלום כי לא מלך אלא ירח ימים ובימי פקח בן רמליהו הגלה תגלת פלאסר רבים מערי ישראל ובימי הושע בן אלה נלכדה שומרון על כן קרא זה הדור בת· ופי' לא רוחמה כי לא אוסיף עוד ארחם תחסר אות ש' לא אוסיף עוד שארחם וכמוהו ונדעה נרדפה אל תרבו תדברו· יש אומ' כי נשוא שהייתי עד עתה נושא להם עונם ואין זכר לעון והנכון בעיני כי זאת המלה באה כדרך הרגו לאבנר והטעם כדרך כמעט ישאני עושני והנה ספר גלות השבטים: ואת בית· שנמלטו אנשי ירושלים מיד סנחריב: והושעתים ביי'· שיצא מלאך השם והכה כל מחנה אשור: ותגמל· יהולידו בנים השבטי' שגלו בגלותם וגם עמדו ולא שבו לארצם על כן קראם לא עמי ואנכי לא אהיה להם לאלהים

ויאמר יי' אליו ו' ר"פ בקריא' וסימ' מי שם פה לאדם או מי ישום אלם· זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק: שמעתי את תפלתך· לך שוב לדרכך מדברה· עבור בתוך העיר בתוך· קרא שמו יזרעאל: ובמלחמה ג' בקריא' וסימ' או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי· ולא אושיעם בקשת ובחרב· ברעב פדך ממות

וילך ויקח את גמר בת דבלים
ותהר ותלד לו בן: ויאמר יהוה
אליו קרא שמו יזרעאל כי עוד מעט
ופקדתי את דמי יזרעאל על בית
יהוא והשבתי ממלכות בית ישראל
: והיה ביום ההוא ושברתי את
קשת ישראל בעמק יזרעאל:
ותהר עוד ותלד בת ויאמר לו קרא
שמה לא רחמה כי לא אוסיף עוד
ארחם את בית ישראל כי נשא
אשא להם: ואת בית יהודה
ארחם והושעתים ביהוה אלהיהם
ולא אושיעם בקשת ובחרב וב
ובמלחמה בסוסים ובפרשים:
ותגמל את לא רחמה ותהר ותלד בן
: ויאמר קרא שמו לא עמי כי אתם
לא עמי ואנכי לא אהיה לכם:
והיה מספר בני ישראל
כחול הים אשר לא ימד ולא יספר
והיה במקום אשר יאמר להם לא
עמי אתם יאמר להם בני אל חי:
ונקבצו בני יהודה ובני ישראל
יחדו ושמו להם ראש אחד ועלו מן
הארץ כי גדול יום יזרעאל: אמרו
לאחיכם עמי ולאחותיכם רחמה:
ריבו באמכם ריבו כי היא לא אשתי
ואנכי לא אישה ותסר זנוניה מפניה
ונאפופיה מבין שדיה:

ואזל ואתנבי עליהון דאם יתובון
ישתבק להון ואם לא כמיתר עלי
תינין יתרון ואוסיפו ועבדו עובדי
בישין: ואמר יי' ליה קרא שומהון
מבדריא ארי עוד ציב חד כזעיר
ואסער דם פלחי טעותא דאשד
יהוא ביזרעאל דקטלינון על
דפלחו לבעלא תבו אינון למיטעי
בתר עגליא דבביתאל בכן
אחשביניה דם זכי על בית יהוא
ואבטל מלכותא מבית ישראל:
ויהי בעידנא ההיא ואתבר ית
תקוף עבדי קרב ישראל במישר
יזרעאל: ואוסיפו ועבדו עובדין
בישין ואמר ליה קרי שומהון דלא
רחימין בעובדיהון ארי לא אוסיף
עוד לרחמא על בית ישראל ברם
אם יתובון משבק אשבוק להון:
ועל דבית יהודה ארחם
ואפרוקינון במימרא דיי' אלההון
ולא יתפרקון בקשתא ובחרבא
ובעבדי קרבא בסוסון ובפרשין:
ודריהון דאיתגליאו לביני עממיא
אישתכחו דלא הוו רחימין
בעובדיהון ואוסיפו ועבדו עובדי
בישין: ואמר קרי שומהון לא
עמי ארי אתון לא עמי בדלית
אתון מקיימין פתגמי אורייתי
מימרי לא הוה בסעדיכון: ויהי
מניין בני ישראל סגי כחלא דימא
דלא מיתכל ודלא מיתמני ויהי
באתרא דאתגליאו ביני עממיא
כד עברו על אורייתא ואתאמר
להון לא עמי אתון יתובון ויתרבו
ויתאמר להון עמיה דאלהא קיימא: ויתכנשון בני יהודה ובני ישראל כחדא וימנון
להון ריש חד מן בית דויד ויסקון מן ארעא גלוותהון ארי רב יום כנישתהון: נביא
אימרו לאחיכון עמי תובו לאורייתי ועל כנישתכון ארחם: אוכחו לכנישתא דישראל
ואמרו לה ארי היא לא מתעניא בפולחני ומימרי לא מקביל צלותה עד דתעדי עובדהא
בישיא מקביל אפהא ופולחן טעותהא מבין קרוהא:

ל' · ו' רפ · כג' י' · ו' · ר' וחס · ר' בעינן · ל' · ג' · ר' וחס' וכסיפ' · זין כבו' לא לא · ב' מנהון סכיפ' · ל' · ב' · טו' חסיר' כבו' וכל לב רבו' · ל' וחס' · ב' · ל' · ל' · ולא לז חסיל פכו' לא ולא לא

ובמלחמה: ובני ישראל ט"ו בבצעתא פסו' וסימ' יוצאים ביד רמה· אז ישיר משה· כי בא סוס פרעה· מבן עשרים שנה ומעלה הנינא דפנחס· ויוציאו את המקלל· בעבר הירדן בגיא מול בית פעור: ואלה מלכי הארץ אשר הכה יהושע· ויהי ככלות יהושע· משה עבד יי' ובני ישראל הכום· ויאבדו בני בנימן נגפים הם לפנינו· ויאמר שאול לאחיה הגישה ארון· ויקרא המלך לגבעונים· ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו· ויגע החדש השביעי דעזרא· וחברו דנחמיה· וכל ר"פ דכוו':

רשי

את גומר· רבותינו אמרו כך שהיה על שם זנותה שהכל גומרין בה ודשין בה כדבלה וית גומר שאם ישובו מדרכם נמרה פורענותם ואם לאו יהיו כנובלות תאנה: ותהר ותלד· ואוסיפת למיעבד עובדין בישין: קרא שמו יזרעאל· קרי שמהון מבדריא התנבא עליהן שיגלו ויהיו זרועין בעמים: את דמי יזרעאל וגו'· כתרגומו את דמי בית אחאב שהרג יהוא ביזרעאל על שעבדו את הבעל והלכו הוא ובניו אחרי כן ועבדו ע"ז לכך אני חושב עליה' דמי בית אחאב כדם נקי: על בית יהוא· ירבעם בן יואש מבני יהוא היה וזכריה בנו נהרג: לא אוסיף עוד ארחם· לרחם: כי נשא אשא להם· אחליק להם מנת כוסם ופעולתם כמו וישא משאות: ואת בית יהודה ארחם· לאחר שאשבית את ממלכות ישראל משגלו עשרת השבטים היו בית יהודה בכלל הרחמים מחזקיהו עד צדקיהו: ותגמל את לא רוחמה· לפי תרגומו ויכלה אותו הדור בין העמים שגלו שם: ותהר ותלד בן· ואוסיפו ועבדו עובדין בישין ולפי פשוטו כמשמעו: והיה מספר· מה ענין פורענות ונחמה סמוכין בדבור אחד ורבותי' פי' בפסחים הרגיש הושע בעצמו שחטא על שאמ' החליפם עמד ובקש עליה' רחמי' ובסיפרי דבי רב פי' וישב ישראל בשטים שנינו ר' אומ' יש פרשיו' סמוכות זו לזו ורחוקות זו מזו כרחוק מזרח ממערב כי אתם לא עמי והיה מספר בני ישרא' כחול הים מה ענין זה אצל זה משל למלך שכעס על אשתו שלח אחר הסופר לבוא ולכתוב לה גט עד שלא בא הסופר נתרצה המלך לאשתו אמר המלך אפשר יצא סופר זה מכאן חלוק כלומ' לבו חלוק ותומה לומ' למה שלח אחרי אמ' לו בא וכתוב לה שאני כופל לה כתובת' ולפי פשוטו כך היא סמיכתו כי אתם לא עמי ואנכי לא אהיה לכם אראה עצמי כאילו איני לכם ותגלו לבין האומות ואף שם תרבו ותצמחו ושם תשיבו אל לבבכם לשוב אלי כמו שנאמר על ידי משה והשבות אל לבבך בכל הגוים אשר הדיחך וגו' ושב יי' אלהיך את שבותך וגו' אף כאן ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו וגו': ראש אחד· דוד מלכם: כי גדול יום יקיבון זרעיתם: אמרו לאחיכם עמי· כתרגומו תובו לאורייתי ועל כנשתכון ארחם: ריבו באמכם· בכנסייה שלכם: מבין שדיה· דרך הנואפות שמעמידין להם בין דדיהם ויונתן תירגם ופולחן טעוותהא מבין קירוותהא:

ומרוב הכעס לא הזכירו: והיה· זאת הפרשה דבקה היא כי במקום שגלו שם יולידו בנים רבים רק אינם יראים את השם· ופי' והיה במקום כמו תחת אשר לא עבדית והטע' שהם קוראים עצמם בני אל חי והם באמת לא עמי בעבור מעשיהם הרעים: ונקבצו· וטעם ונקבצו שרבים מבני יהודה תפש סנחריב וכן כתו' כי תפש כל ערי יהודה הבצורות ושמו להם ראש אחד זהו סנחריב: ועלו מן הארץ כי גדול יום יזרעאל· שנפקד עון בית ישראל והנה הכל לנבואי ולא לשבח או הטעם כי גדול יהיה יום אדם כיום יזרעאל והמפרש יותר מיום יזרעאל אין משפט הלשון לחסר מ"ם כי הדבר יבוא להפך ועוד מה טעם כי גדול ואין שם זכר מ"ם: אמרו· כדרך ויהתל בהם אליהו ויאמר קראו בקול שמח בחור בילדותיך באו ביתאל ורבים ככה על כן אחריו ריבו באמכם ריבו איך אתם בני אל חי והאם זנתה הם האבות: ריבו· הנביא תוכיח הגולים אולי ישובו וישיב השם שבותם או יוכיח אלו הדורות לפני גלותם: זנוניה· כפול העי"ן כמו בינה הגיגי: ונאפופיה· כפול הלמ"ד כמו סגריר: כן

אבן עזרא

פן. כיום הולדה. בהיותה במצרים כאשר הזכיר יחזקאל ואת עירום ועריה. והצגתיה כמו ויצג את המקלות. ושמתיה כמדבר. אין אדם בו. וטעם כבמאה בעבור שהיא אומרת נותני לחמי ומימי ושקויי. ואת בניה לא ארחם. הם שילכו בגולה. כי הוכישה. כפשה. וטעם מאהבי פועל יוצא לשנים פעולים כי בקשו שהייתי אוהבת אותם בעבור מתנותם והאומר כי מימי הוא התירוש והביא ראיה ותירושי במועדו לא דבר נכון כי התירוש ותירושי כנגד ושקויי וטעם מימי כמו ואכלכלם לחם ומים והנביא אמר לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי ומים בכסף תתן לי. לכן. שך. מגז' לשכי' ובמותו הלא אתה שכת בעדו. בסירים קוצים כי כקול הסירים כי עד סירים סבוכים. נתיבותיה. המקומות הידועי' שים בהם סימני' להכירם. וגדרתי את גדרה. שאשים גדר בדרכים כדרך גדר דרכי ב בגזית. ורדפה. האומר כי דגשות הדל"ת כי כן הוא כל דבר שהוא תמיד ש שאדם מתעסק בו ו ואין לו סוף אולי יפרש לנו זה המדקדק מה הפרש בין הדובר בו ובין רוח יי' דבר בי הכני גורם שפניך לא אגרשנו ויגרש את האדם אלה הגזרות כמצאו בבנין הקל ו ובבנין הכבד ורבים ככה והנכון כי רדף הקל לעולם הוא אחר הבורח ומלת ירדף חסך יוצא לשנים פעולים וככה ורדפה את מאהביה שתרדף אחריה בבריחה להם. ובקשתם. חסר דגש בקו"ף כי הוא מבניין הכבד וככה שלחו ב באם מקדש להקל על הלשון על כן אלה חסרים דגש. והיא. עד עתה כי היתה אומרת כי הבעלים שתקטיר להם הם ה הטיבו לה כדרך ו ומאז חדלנו לקטר ל למלאכת השמים. עשו לבעל. הצורפים עשו צורו' מזהב וכסף ליפות הבעל ובספרד היה חכם שפרש ה הבעל בעל הבית ה הצומח בחכמת ה המזלות כי כן יקראו בתים למזלות ולהם הם עובדים כי הם צבא השמים. לכן. טעם בעתו שאביא אויביה לקחתו. והצלתי. והפרשתי וכן כל לשון הצלה והצלתי צמרי ופשתי שנתתי לה לכסות את ערותה. ועתה אגלה את נבלותה. מגזר' נבלה על משקל כי הילדו' והשחרו' הבל כי גלוי הערוה כבלה היא. והשבתי. שלא להתחבר שנים תוי"ן חסרו האחד וככה שבתו כי שבת שרמו וככה וכרתי להם ברית כיכרת שרמו ואין נראה להתחבר שנים תוי"ן לומר והשבתתי וכרתתי כי כן היה ראוי. חדשה. הוא ראש החדש שתת חדש הלבנה גם תי"ו שבתה חסירה או מובלעת בדגשות תי"ו שבתה. והשמותי. אתנה. האל"ף נוסף וד' מריכוס את' שהוא כמו אתנן זונה. ופקדתי. וטעם ותעד משל לאשה זונה שתשים הנזם על אפה והחלי בצוארה ליפות עצמה למצוא חן בעיני הנואף. לכן. אחר שתדע כי כל זאת הרעה באה עליה בעבור ששכחה אותי ולא ידעה בתחילה כי אני הטבותי עמה ובאמרה אלכה ואשובה אל אישי הראשון אז אפתה בדברים. והולכתיה. אל ארצה שסב כמדבר. ונתתי לה את כרמיה. הפך והשמותי גפנה ונתתי עמק עכור שעכרתיה שהוא עמק יזרעאל ישוב לפתח תקוה. וענתה

רשי

כיום הולדה. כיום שמתחלתיה במצרים כמו שמפורש ביחזקאל ומולדותיך ביום הולדת אותך לא כורת שורך ותושלכי על פני השדה בגועל נפשך לא חסה עליך עין. כמדבר. גזירות שגזרתי עליהם במדבר שם יתמו ושם ימותו. והמתיה. ואיקטלינה. אמם. כנסיא שלהם. הובישה הורתם. בהיתו מלפיהון החכמים המורים להם הוראות בושים. מפני עמי הארץ אומרי' להם לא תגנובו והם גונבי' לא תלוו ברבית והם מלוים. אחרי מאהבי. ברדכי האומות. הנני שך. לשון סגירה כמו הסר משוכתו כמסוכת חדק. את דרכך. דרכים ושבילים שאת הולכת בהם. אחרי מאהביה. מצרים ואשור ולא תוכלי לבקש מהם עזרה. ורדפה. ממשקולת לשון כבד הוא זה כמו ומרדף ריקים פורקציי"ר בלע"ז כלומר תחזור אחריהם ולא תשיגם. ובקשתם. ובקשה אותם. לא ידעה. לא שמה אל לבה והראת עצמה כלא יודעת. וכסף הרביתי לה וזהב. והם עשאוהו לבעל. בעתו. בעת גמר בישול הפירות. והצלתי. ממנה צמרי ופשתי. אשר היה לכסות את ערותה כל הצלה שבמקרא לשון תרומה והפרשה הוא ומוציא עליו ויצל אלהים את מקנה אביכן כי כל העושר אשר הציל. ואיש לא יצילנה מידי. אף זכות אבותם תמה. והשמותי. לשון שממה. אתנה. כמו אתנן. ושמתים ליער. שהחיות מהלכות שם ואוכלות הפירות. ופקדתי עליה. שכר פורענות. ימי הבעלים אשר תקטיר. תמיד להם ולשון הווה הוא. ותעד נזמה וחלייתה. לשון עדי כזונה המתקשטת לקראת נואפים. וחלייתה לשון ערבי הוא קישוט. לכן הנה אנכי מפתיה. מסדלה להמשך אחרי לוזאנכי"ר בלע"ז ומהו הפיתוי והולכתיה המדבר בגולה שהוא לה כמדבר וציה ושם תשיב אל לבה כי טוב לה כשעשתה רצוני מכשמרדה בי. את כרמיה. תירגם יונתן לשון פרנסים ומנהיגים וכן לא יפנה דרך כרמים וכן כרמי שלי לא נטרתי ד"א והולכתיה המדברה למדבר סיחון ועוג ובמנגון זה נתנבא יחזקאל שנ' והוצאתי אתכם אל מדבר העמים ונשפטתי אתכם שם כאשר נ נשפטתי את אבותיכם והבאתי אתכם במסורת הברית וברותי מכם המורדים וגו' והכשרים אקיים ונהו את כרמיה. ואת עמק עכור. עומק הגלות שהן עכורים שם אתן לה לפתח תקוה תחלת תקוה שמתוך אותן צרות תתן לב לשוב אלי. וענתה

שך חד מן מלין חסיין שי"ן וקרינן סכ"ך וסימ' ושכתי כפי עליך. בשמיכה. ותכסהו. נשוג קשת יהונתן. ושפח ארני קדקד. משוכתו הסר. שך הנני שך את דרכך. השירו ושדכליכו ולא מבני. בשורי גם אוילהם. שחיף עץ סביב סביב. שפדנה והתשוטטנה. ובמשכרות דברי חכמים. בעשי לו שקול.

פֶּן־אַפְשִׁיטֶנָּה עֲרֻמָּה וְהִצַּגְתִּיהָ כְּיוֹם הִוָּלְדָהּ וְשַׂמְתִּיהָ כַמִּדְבָּר וְשַׁתִּהָ כְּאֶרֶץ צִיָּה וַהֲמִתִּיהָ בַּצָּמָא׃ וְאֶת־בָּנֶיהָ לֹא אֲרַחֵם כִּי־בְנֵי זְנוּנִים הֵמָּה׃ כִּי זָנְתָה אִמָּם הֹבִישָׁה הוֹרָתָם כִּי אָמְרָה אֵלְכָה אַחֲרֵי מְאַהֲבַי נֹתְנֵי לַחְמִי וּמֵימַי צַמְרִי וּפִשְׁתִּי שַׁמְנִי וְשִׁקּוּיָי׃ לָכֵן הִנְנִי־שָׂךְ אֶת־דַּרְכֵּךְ בַּסִּירִים וְגָדַרְתִּי אֶת־גְּדֵרָהּ וּנְתִיבוֹתֶיהָ לֹא תִמְצָא׃ וְרִדְּפָה אֶת־מְאַהֲבֶיהָ וְלֹא־תַשִּׂיג אֹתָם וּבִקְשָׁתַם וְלֹא תִמְצָא וְאָמְרָה אֵלְכָה וְאָשׁוּבָה אֶל־אִישִׁי הָרִאשׁוֹן כִּי טוֹב לִי אָז מֵעָתָּה׃ וְהִיא לֹא יָדְעָה כִּי אָנֹכִי נָתַתִּי לָהּ הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר וְכֶסֶף הִרְבֵּיתִי לָהּ וְזָהָב עָשׂוּ לַבָּעַל׃ לָכֵן אָשׁוּב וְלָקַחְתִּי דְגָנִי בְּעִתּוֹ וְתִירוֹשִׁי בְּמוֹעֲדוֹ וְהִצַּלְתִּי צַמְרִי וּפִשְׁתִּי לְכַסּוֹת אֶת־עֶרְוָתָהּ׃ וְעַתָּה אֲגַלֶּה אֶת־נַבְלֻתָהּ לְעֵינֵי מְאַהֲבֶיהָ וְאִישׁ לֹא־יַצִּילֶנָּה מִיָּדִי׃ וְהִשְׁבַּתִּי כָּל־מְשׂוֹשָׂהּ חַגָּהּ חָדְשָׁהּ וְשַׁבַּתָּהּ וְכֹל מוֹעֲדָהּ׃ וַהֲשִׁמֹּתִי גַּפְנָהּ וּתְאֵנָתָהּ אֲשֶׁר אָמְרָה אֶתְנָה הֵמָּה לִי אֲשֶׁר נָתְנוּ־לִי מְאַהֲבָי וְשַׂמְתִּים לְיַעַר וַאֲכָלָתַם חַיַּת הַשָּׂדֶה׃ וּפָקַדְתִּי עָלֶיהָ אֶת־יְמֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר תַּקְטִיר לָהֶם וַתַּעַד נִזְמָהּ וְחֶלְיָתָהּ וַתֵּלֶךְ אַחֲרֵי מְאַהֲבֶיהָ וְאֹתִי שָׁכְחָה נְאֻם־יְהוָה׃ לָכֵן הִנֵּה אָנֹכִי מְפַתֶּיהָ וְהֹלַכְתִּיהָ הַמִּדְבָּר וְדִבַּרְתִּי עַל־לִבָּהּ׃ וְנָתַתִּי לָהּ אֶת־כְּרָמֶיהָ מִשָּׁם וְאֶת־עֵמֶק עָכוֹר לְפֶתַח תִּקְוָה

דִּלְמָא אֲסַלֵּיק שְׁכִינְתִּי מִינַּהּ וְאַעְדֵּי יְקָרַהּ וְאַשְׁוִינַהּ דְּטִישָׁא כְּיוֹמַיָּא קַדְמַאֵי עַד לָא אִתְקְרִיבַת לְפוּלְחָנִי וְיָחוּל רוּגְזִי עֲלַהּ כְּמָא דְחַל עַל עַם דָּרָא דַּעֲבָרוּ עַל אוֹרַיְתִי בְּמַדְבְּרָא וְאַשְׁוֵי אַרְעָא צַדְיָא וְאֶקְטְלִינַהּ בְּבַצּוֹרְתָּא׃ וְיַת בְּנָהָא לָא אֲרַחֵם אֲרֵי בְּנִין דְּטָעַן אִינוּן׃ אֲרֵי טְעַת כְּנִשְׁתְּהוֹן בָּתַר נְבִיֵּי שִׁקְרָא בְּהִיתוּ מַלְפֵיהוֹן אֲרֵי אֲמָרַת אֵיהַךְ בָּתַר עַמְמַיָּא רַחְמֵי מְסַפְּקֵי מֵיכְלֵי וּמ וּמִישְׁתֵּי כְּסוּת מֵילָא וּבוּץ מְשַׁח כָּל פַּרְנוּסֵי׃ בְּכֵן הָא אֲנָא מְקַלְקֵל יַת אוֹרְחָתִיךְ כְּמָא דְסַיְגִין בְּכוּבַיָּא וְאֶפְסוֹק כְּמָא דְמַפְסְקִין בְּכַתְלַיָּא וּשְׁבִילָהָא לָא תִשְׁכַּח׃ וְתִרְדַּף שְׁלָם עִם עַמְמַיָּא רַחְמָהָא וְלָא תִדְבַּק יַתְהוֹן וְתִבְעֵי סְעִיד וְלָא תִשְׁכַּח וְתֵימַר אֵיהַךְ וְאֵיתוּב ל לְפוּלְחַן רִיבּוֹנִי קַדְמָאָה אֲרֵי טַב לִי כַּד הֲוֵיתִי פָּלְחָא קֳדָמוֹהִי מִכְּעַן׃ לָא אֶפְלַח לְטַעֲוָתָא׃ וְאִינוּן לָא יָדְעִין אֲרֵי אֲנָא בָּרֵיכִית לְהוֹן עֲבוּר וְחַמְרָא וּמִשְׁחָא וְכַסְפָּא אַסְגֵּיתִי לְהוֹן וְדַהֲבָא מִינֵּיהּ עֲבָדוּ לְטַעֲוָתָא׃ בְּכֵן יְתוּב מֵימְרִי לְמִיטַּל עִיבוּרָא בְּעִידָּן אִידְרֵיהּ וְחַמְרָא בְּעִידָּן מ מֵעֲצַרְתֵּיהּ וְאַצִּיל כְּסוּת מֵילָא וּבוּץ דִּיהָבִית לַהּ לְכַסָּאָה יַת קְלָנַהּ׃ וּכְעַן אֲגַלֵּי יַת קְלָנַהּ לְעֵינֵי עַמְמַיָּא רַחְמָהָא וֶאֱנָשׁ לָא יְשֵׁיזְבִינַהּ מִן יְדִי׃ וַאֲבַטֵּל כָּל חֶדְוָתָהָא חַגָּהָא יַרְחָהָא וְשַׁבַּתָּהָא וְכָל מוֹעֲדָהָא׃ וְאַצְדֵּי פֵּירֵי גוּפְנַהּ וְתֵינַהּ דַּהֲוַת אָמְרַת יְקַר אִינוּן לִי דִּיהָבוּ לִי עַמְמַיָּא רַחְמַיי וְאַשְׁוֵינוּן לְחוּרְשָׁא וְתֵיכְלִינוּן חֵיוַת בָּרָא׃ וְאַסְעַר עֲלַהּ יַת יוֹמַיָּא דַּהֲוַת פָּלְחָא לְטַעֲוָתָא דְמַסְקָא לְהוֹן בּוּסְמִין הֲוַת דַּמְיָא לְאִיתְּתָא דְשַׁבְקַת יַת בַּעֲלַהּ וְאִתְקִינַת בְּקִדָּשַׁהָא וּבְחֶלְיָתַהּ מַרְגָּלִיתָהָא וּטְעַת בָּתַר רַחְמַהָא כֵּן כְּנִשְׁתָּא יִשְׂרָאֵל רְחֵמַת לְמִיפְלַח לְטַעֲוָתָא וּפוּלְחָנִי שְׁבָקַת אֲמַר יְיָ׃ בְּכֵין הָא אֲנָא מְשַׁעְבֵּיד לַהּ לְאוֹרַיְתָא וְאַעְבֵּיד לַהּ נִסִּין וּגְבוּרָן כְּמָא דַעֲבָדִית לַהּ בְּמַדְבְּרָא וּבְיַד עַבְדַי נְבִיַּיָא אֲמַלֵּל תַּנְחוּמִין עַל לִיבַּהּ׃ וְאֶמְנֵי לַהּ יַת פַּרְנָסָהָא מִתַּמָּן וְיַת מֵישַׁר עָכוֹר לְתַחְמוּרֵי נַפְשׁ

בעשך. ותרב בעשך. בעש כי לאויל יהרג. מבעש ותכה מבעש עיני. בשבות התמלא בשכות עורו. תשככני עור ובשר. שבו ויחכם בגן. שחם גם בי אזעק. שושהי כי אבר בבח ידי.

ועניתה שמה כימי נעוריה וכיום עלותה מארץ מצרים:
והיה ביום ההוא נאם יהוה תקראי אישי ולא תקראי לי עוד בעלי: והסרתי את שמות הבעלים מפיה ולא יזכרו עוד בשמם:
וכרתי להם ברית ביום ההוא עם חית השדה ועם עוף השמים ורמש האדמה וקשת וחרב ומלחמה אשבור מן הארץ והשכבתים לבטח: וארשתיך לי לעולם וארשתיך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים: וארשתיך לי באמונה וידעת את יהוה: והיה ביום ההוא אענה נאם יהוה אענה את השמים והם יענו את הארץ: והארץ תענה את הדגן ואת התירוש ואת היצהר והם יענו את יזרעאל: וזרעתיה לי בארץ ורחמתי את לא רחמה ואמרתי ללא עמי עמי אתה והוא יאמר אלהי:

ג ויאמר יהוה אלי עוד לך אהב אשה אהבת רע ומנאפת כאהבת יהוה את בני ישראל והם פנים אל אלהים אחרים ואהבי אשישי ענבים: ואכרה לי בחמשה עשר כסף וחמר שערים ולתך שערים: ואמר אליה ימים רבים תשבי לי לא תזני ולא תהיי לאיש וגם אני אליך:

ויתינהון תמן למימרי כיומי קדם ואף אנא אעביד להון נסין וגבורן כיום מסקהון מארעא דמצרים: ויהי בעידנא ההיא אמר יי תיתנהון לפולחני ולא תפלחון עוד לטעות עממיא: ואעדי ית שום טעות עממיא מפומהון ולא יהי דכרן שומהון עוד: ואיגזר להון קיים בעידנא ההיא דיהון שלם עם חית ברא ועם עופא דשמיא ורחשא דארעא וקשתא וחרבא ועבדי קרבא אבטל מן ארעא ואשרינון לרוחצן: ואקיימנכון קדמי לעלם ואקיימנכון קדמי בקושטא ובדינא ובחסדא וברחמי: ואקיימנכון קדמי בהמנותא ותדעון למדחל מן קדם יי: ויהי בעידנא ההיא אקבל צלותכון אמר יי אפקיד ית שמיא ואינון יחתון מטרא על ארעא: וארעא תרבי עיבורא וחמרא ומשחא ואינון יספקון לגלות עמי: ואקיימנכון קדמי בארע ביות שכינתי וארחם עליהון דלא רחימין בעובדיהון ואימר לדהויתי אמר להון לא עמי כדם עמי אתון והוא ייימר אלהי: ואמר יי לי עוד איזיל אתנבי נבואה על בית ישראל דאינון דמן לאיתתא דרחימא על בעלה ומזניא עלוהי וכל כדין רחים לה ולא צבי למיפטרה כן רחימת יי על בני ישראל ואינון מתפנן בתר טעות עממיא ברם אם יתובון ישתבק להון ויהון דמן לגבר דאשתלי ואמר מילא בחבריה: ופרקתנון במימרי ביום חמשא עסר לירח ניסן ויהב ית כסף תקליא כיפור לנפשהון ואמרית דיהון מקרבין קדמי עומר ארמותא מעללת סערין: נביא אימר לה כנישתא דישראל חוביכון גרמו לכון דתיגלון יומין סגיאין תיתנהון לפולחני לא תטעון ולא תפלחון לטעותא ואף אנא עתיד לרחמא עליכון:

ועניתה ד׳ בקריא וסימ׳ וענתה בי צדקתי · ונגשת יבמתו אליו · וענתה השירה הזאת · וענתה שמה כימי נעוריה: אישי ח׳ בקריא וסי׳ במסר רבת׳: וידעת ז׳ וסימ׳ נמסר ביחזקאל סי׳ כב: והיה ביום ו׳ בטעם בסיפ׳ וסי׳ במס׳ רבת׳: ואהבי ד׳ וסי׳ ואהבי אשישי ענבי׳ · שנאי טוב ואהבי רע · ואהבי שמו ישכנו בה · ואהבי עשיר רבי׳:

רשי

ועניתה שמה · לשון דירה כמו מעון אריות: כימי נעוריה · שישבה במצרים ימים רבים: וכיום עלותה וגו׳ · שנעקה אלי ממצרי׳ מתוך שיעבוד וגאלתיה כן גם עתה: תקראי אישי וגו׳ · תעבדוני מאהבה ולא מיראה אישי לשון אישות וחיבת נעורים בעלי לשון אדנו׳ ומורא ורבותינו פירשו ככלה בבית חמיה ולא ככלה בבית אביה: ולא יזכרו עוד · ישרא׳ בשמם של בעלי׳ או לא יזכרו הבעלי׳ בשמם של ישר׳ לומר שהם אלוהות להם או לא יזכר שם הבעלי׳ עוד כד״א והאלילים כליל יחלוף: עם חית השדה · שאשבית מזיקין מן העולם וכן הוא אומר לא ירעו ולא ישחיתו וגו׳: בצדק ובמשפט · שתתנהגו בהן: ובחסד וברחמים · שיבוא ליך מאתי על ידיהם באברהם אבינו כתיב כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו׳ לעשות צדקה ומשפט וכנגדן נתן לבניו חסד ורחמים מאת הקב״ה שנ׳ ונתן לך רחמי׳ ושמר ה׳ אלהיך לך את הברית ואת החסד פסקו מן הצדקה והמשפט כמו שנאמ׳ ההופכים ללענה משפט וצדקה לארץ הניחו אף הקב״ה אסף מהם החסד והרחמים שנ׳ כי אספתי את שלומי מאת העם הזה את החסד והרחמי׳ וכשיחזרו לעשות צדקה ומשפט שנ׳ ציון במשפט תפדה וגו׳ והקב״ה מוסיף עליהם רחמים וחסד ועושה אותן עטרה לארבעתן ומוסיפן בראשן: וארשתיך לי באמונה · בשכר האמונ׳ שהאמנת בגול׳ לאבטחו׳ שעל ידי נביאי: אענה את השמי׳ · לצורך המחקים מפלג הטוב התלוים במאמר והם יענו לצורך מים על הארץ: את יזרעאל · את בני הגולה שנזרעו ונקבצו: וזרעתיה לי · כזורע סאה להכני׳ כמה כורין כן יתוספו עליה׳ כמה גרים: אהובת ריע · חביבה על בעלה ואהובה לו והיא מנאפת תחתיו כאהבת הקב״ה את ישר׳ והם זונים תחתיו אל אלהים אחרים: אשישי ענבים · פירש מנחם גביעי יין אוהבי׳ להשתכר ביינם ואינם עוסקי׳ בתורה וכן תכינו שמשימים במקו׳ אחר על כך השותים במזרקי יין: ואכרה לי · לשון סחורה ברגיל״א בלע״ז כמו אשר כריתי לי ובכרכי הים קורין למכירה כירה: בחמשה עשר כסף וחומר שעורים ולתך שעורים · ת״י ופרקיתינון במימרי בחמשה עשר לירח ניסן ויהב ית כסף תקליא כיפור לנפשהון ואמרית דיהון מקרבין קדמי עומר ארמותא מעללת שערין כלומר לא הוגעתי׳ בדברי׳ קשים · בחמשה עשר כסף בגימטריא ניסן ובפסיקתא הוא דרש בחמשה עשר כסף בחמשה עשר בניסן וחומר ולתך הרי ארבעים וחמשה שהחומר שלשים סאה והלתך חצי חומר: ואומר אליה ימים רבים תשבי לי · ימים שנים רבים שלשה הרי חמשה אלו חמשים יום שבין פסח לעצרת שם ביום נתתי לה את התורה ובה הזהרתיה לא תזני: ולא תהיי לאיש · לא יהיה לך אלהים אחרים: וגם אני אליך · אנכי ה׳ אלהיך · ואשר עשה שני חשבונות מחמשים יום אחר לסוף חומר ואחד לסוף לתך כנגד המן שירד להם לסוף שלשים יום בחמשה עשר באייר ומשם חמשה עשר יום מנין שאין של לתך ביום הזה באו מדבר סיני בראש חדש סיון ובשם רב היי מצאתי דבר הגון · ואכרה לי וגו׳ קבלתי דמיה כופר פדיונה לנגדי דמי׳ קלים האומר ערך נפשי עלי אם מבן ששים ומעלה והיה ערכך חמשה עשר שקל · וחומר שעורין ערך זכר מבן עשרי׳ שנה ומעלה ועד בן ששים חמשים שקל הם דמי פדיון חומר שעורין שגם הוא חמשי׳ שקל כסף · ולתך שעורין דמי פדיון לתך הם הכהנים הגדולים שהיו במלכות יהודה בירושלם: ואומר · ימים רבים תשבי · ועל לא תעבדו אלהים אחרים בסתר: ולא תהיי לאיש וגם אני · ומלת לא תסרת בעבור אחרת

אבן עזרא

ועניתה · תענה ותשיר כמו ותען להם מרים ויש אומרים והדור שמה מגזרת מעון ויפרש ככה ועבה איש באלמנותו והוא רחוק בעיני: והיה · תקראי אישי ולא תקראי ליעוד בעלי · כי כן כתו׳ את ימי הבעלי׳ ור׳ מריכוס אמ׳ אפי׳ שם שהוא ספק כמו בעל שהוא שם ע״ז או כמו כי יבעל בחור לא תזכרי עוד: והסירותי · על דרך ומל ה׳ אהיך כי כאשר ימוב הסובב מחטאו השם יעזרהו וישיבהו בכל לבו: וכרתי · הפך ואכלתם חית השדה: וקשת וחרב וכלי המלחמה כמו באוכלי שולחניך חמור לחם בעבור שהזכיר תחלה ושברתי את קשת ישר׳ והנה הטעם שישבו לבטח: וארשתיך · כמו מאורשה לאיש ימ׳ שתעשי צדק ומשפט גם אני אעשה חסד ורחמים ואין צורך: וארשתיך לי באמונה · תהיי לי לבדי באמונ׳: וידעת את יי׳ · הפך ולא ידעה: והיה · אענה · כמו והכסף יענה את הכל ימצא וטעם אענה פעמים תמיד כדרך כשאו כ כהרו יי׳ כמו שפירשתי: אענה את השמים · הפך ונתתי את שמיכ׳ כברזל: והם יענו את הארץ · שיתנו טלם וגשמיהם בעתם: והם יענו את יזרעאל · שם מקום הנזכר שימוב כאשר היה ברוב אדם: וזרעתיה · שירבו ויפרו כזרע הארץ: ורחמתי את לא רוחמ׳ · הם האבות: ואמרתי ללא עמי · הם שנולדו בגלותם וזאת הנבואה לעתיד או היא קשורה פי׳ אילו שבו הגולים מדרכם הרעה היו שבים אל ארצם ואל תתמה לומר אחר שהשם גזר עליהם שיעמדו בגולה שנים רבות איך ישובו כי הנה אמר ירמיהו על ירושלם ביד מלך בבל תנתן והוא מבוא עמו משפט ואם יעשו כן לא יחרב הבית ואם לא יעשו כן יהיה לחרבה: ויאמר · בדרך נבואה: לך אהב אשה · וקחנה לאשה כי זה משמע לשון אשה כי לא הזכיר זונה והעד ואכרה לי ואחריכן תהיה אוהבת רע והטעם אדם אחר ותנאף עמו והמשל כאהבת יי׳ את בני ישראל שאהב אותם והם פונים אל אלהים אחרים זה הוא אהובת רע ואינם אוהבים השם רק אוהבים היין שיתעם · מלת אשישי כמו סמכוני באשישות והטעם באשישות היין וככה אשישי יין ענבים וכמוהו ואשישה אחת ואין צורך להזכיר יין: ואכרה · יש אומרי׳ ואקנה אותה כמו תכרו מאתם ואינו נכון בטעם ובדקדוק והוא מגזרת הכר כא רק היה ראוי להיות ואכיר או יהיה מבניין הקל ואם לא כמצא אע״פ שלא כמצא לשון הכר משקל קל הנה יהיה על משקל אתנה או הפתח הקטן תחת הפתח גדול כמו והערך עדי שהוא מן עדה פן אכלך בדרך מן כלה ובאה זו המלה על דרך וידבקו ודבים ככה · וטעם בחמשה עשר כסף כמשמעו לכתובתה: וחומר ולתך מאכלה ולפי דעתי שהוא משל ליהודה ואלה חמשה עשר הם מלכי יהוד׳ שתחלתם רחבעם מלך ולא תחשוב מלכות בני יאשיה רק מלכות אחת כי אחים היו וחומר · ימים רבים תשבי · והטעם אם תרבי שתהיי לי תשבי ימים רבים שלא תזני ולא תהיי לאיש אחר והטעם · ומלת לא תסרת בעבור אחרת והטעם וגם אני לא אבוא אליך וי״א אם תשובי אלי גם אני אשוב אליך ופירש

ושיעור זה הדבר הנבואה כי ימים רבים אין מלך ואין עצמה מן החשמונאי כי אינם
מבני יהודה: ואין זבח. אמר יפת בן עלי זהו תשבי לי כי לא תעשי לי זבח ומצבה
לפי דעתו אין המצבה אסור' רק כאשר דיברה תורה והנה מה יעשה במלת תרפי'
ואחרים אמרו הכל לע"ז ולא מצאנו אפוד לגנאי והנכון בעיני אין זבח לשם ולא

פדיון קרקע לזרע שעורים למקדש. עשרים וחמשה שקלים הוא ערך הקצוב מבן
חודש עד חמש ה' שקלים ומבן חמש שנים עד בן עשרים שנה והיה ערכך עשרים
שקלים הרי עשרים וחמשה אחר כל החיבה הזאת אמרתי לה ימים רבים תשבי
לי לא תזני לאלהים אחרים כי אם תזני ימים רבים ישבו בניך אין מלך ואין שר

ישבו ז' חס' וסימ' במסר' רבת': ובעוף ג' בקריא' וסימ' ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו · וירדו בדגת
הים ובעוף השמים ד' ויברך · על כן תאבל הארץ וקדרו: נפשו ג' מטעי' בהון וסימ' ואל עונם ישא נפשו ·
להושיע משפטי נפשו · ולא נתתי: יד פסוקי' בספרא אית בהון ולא ולא וסימ' במסר' רבת' בערך לא:

כי ימים רבים ישבו בני ישראל אין
מלך ואין שר ואין זבח ואין מצבה ל'
ואין אפוד ותרפים: אחר ישבו ז' חס'
בני ישראל ובקשו את יהוה א
אלהיהם ואת דויד מלכם ופחדו אל ב'
יהוה ואל טובו באחרית הימים: ג' ומ"ל
שמעו דבר יהוה בני
ישראל כי ריב ליהוה עם יושבי ל"ו מ"ל
הארץ כי אין אמת ואין חסד ואין
דעת אלהים בארץ: אלה וכחש ג' ל' וכתי' ה'
ורצח וגנב ונאף פרצו ודמים בדמים ב'
נגעו: על כן תאבל הארץ ואמלל
כל יושב בה בחית השדה ובעוף
השמים וגם דגי הים יאספו:
אך איש אל ירב ואל יוכח איש ל' בטע'
ועמך כמריבי כהן: וכשלת היום ל'
וכשל גם נביא עמך לילה ודמיתי ל'
אמך: נדמו עמי מבלי הדעת כי
אתה הדעת מאסת ואמאסך מכהן ל' וכתי' כן יתיר א' · ל'
לי ותשכח תורת אלהיך אשכח
בניך גם אני: כרבם כן חטאו לי ל'
כבודם בקלון אמיר: חטאת עמי ב' ומ"ל לים'
יאכלו ואל עונם ישאו נפשו: ל' · ג' מטעי' בהון ב'
והיה כעם ככהן ופקדתי עליו דרכיו
ומעלליו אשיב לו: ואכלו ולא יד ככו' בסי' ולא ולא
ישבעו הזנו ולא יפרצו כי את יהוה
עזבו לשמר: זנות ויין ותירוש ל'
יקח לב: עמי בעצו ישאל ל' זקף קמץ
ומקלו יגיד לו כי רוח זנונים התעה ל'
ויזנו מתחת אלהיהם:

ארי יומין סגיאין יתבון בני ישראל
לית מלכא מדבית דוד ולית דעביד
שולטן על ישראל ולית דדבח
לרעוא בירושלם ולית קמתא
בשמרון ולית איפוד ומחוי:
בתר כן יתובון בני ישראל
ויתבעון ית פולחנא דיי אלההון
וישתמעון למשיחא בר דוד ם
מלכהון ויתנהון לפולחנא דיי
וסגי טוביה דייתי להון בסוף יומיא
: קבילו פתגמא דיי בני ישראל
ארי דינא קדם יי עם יתבי ארעא
ארי לית עבדי קושטא ולית גמלי
חסדא ולית דמהלכין בדחלתא
דיי בארעא: יימן לשקר וכדבין
וקטלי נפשן וגנבין וגייפין ומולדי
בנין מנשי חבריהון ותיבין על חובי
מוספין: על כן תחרוב ארעא
ויצדי כל דיתיב בה בחיות ברא
ובעופא דשמיא ואף נוני ימא
יזערון מן קדם חוביהון: על
דאמרין ספר לא יליף ולא יוכח
נבייי ועמך נצן עם מלפיהון:
ותתקלון ביממא ויתקלון אף
נבייא דשקרא די עמכון כד בליליא
ואבהית כנישתכון: אטפשו עמי
מבלי ידעתא ארי את מידע דחלתי
קצתא וארחקינך מלשמשא קדמי
ועל דאתנשיתא אוריתא דאלהך
ארחיק בנך אף אנא: כמא
דאסגיתי להון עללא כן אסגיאו
למיחטי קדמי יקרהון בקלנא
חליפו: כהניא פסו למיכל חטוות
עמי בדיל לאוספא חובין על חובי
נפשהון: ויהי כמא דאשויתי לזנאה
כהניא לאפסא קודשיהון אפיס ית יקרהון ואשוי דיקיר לבסיר בדיל לאתפרע מינהון
כאורחתהון בישתא וכעובדיהון מקלקליא אתיב להון: ויכלון ולא יסבעון יסבון
נשין ולא יולדון בנין ארי ית פולחנא דיי שבקו ולא נטרו: זנותא וחמרא ורויתא שליף
ומטעי ית לבהון: עמי די בצלם אעיה שאיל ומרמיה בחוטריה מחוי ליה ארי רוח
דטעו אטעיתנון וטעו מבתר פולחנא דאלההון:

מצבה לבעל אין אפוד
השם ואין תרפים לע"ז
שקראם לבן אלהיו:
אחר ישובו בני ישראל
• שהם בני יהודה
וישראל שגלו בתחלה
על כן כללם וטעם
ואת דוד מלכם זהו
המשיח כמו ודוד ע
עבדי נשיא להם לעולם
• ופחדו אל ה'. שישובו
במהרה כבא הקץ אל
ארצם במרוצה פתע
פתאום כדרך יחרדו
כצפור ממצרי' שם ד
כתוב והושבתים על
בתיהם נאם ה' והעד
הנאמן על זה הפי'
שאמ' באחרית הימים
והם סוף נבואת ה
הנביאים כמו והיה
באחרית הימים כ
נכון יהיה הר בית ה'
וגם כתוב וכתתו ח
חרבותם לאתים וכל
אלה לעתיד: שמעו י
עם יושבי הארץ. היא
א"י שהשם בחר והנכון
יושבי הארץ שלו כמו
ומארצו יצאו: אלה.
שבועה ואת שית מגז'
אלה: פרצו. מגזרת
פריצי: ודמי'. דמי הרוג
אחר נוגע' בדמי הרוג
אחר: על כן. למ"ד
ואמלל כפול וטעם
בחית השדה ובעוף
השמי' שלא ימצאו מה
יאכלו והעד וגם דגי
הים יאספו ימותו
ויפת אמר כי אלה
רעים מדור המבול כי
דגי הים לא מתו ואת
דרך דרש: אך. אין
איש שיריב אחר או
יוכיחנו ומשפט הכהני'
היה להוכיח לישראל
ועתה שבו הם להוכיח
הכהן כי גם הוא רע
מעללים כאשר יפרש
וזהו ועמך כמריבי כ
כהן: וכשלת. עם
הכהן הגדול שהיה
בימי זה הנביא מדבר
ומתנבא עליו וכשלת
היום והטעם ביום שהוא אור כאילו היתה בלילה אתה ונביא השקר המפתה אותך
וזהו וכשל גם נביא עמך לילה: ודמיתי. והכרתי: נדמו עמי מבלי הדעת. זאת
המלה אם היתה מגזרת דמות יהיה אחריה אל בשלש נקודות כמו אל מי דמית
ובאפס מלת ל מטעם כריתה כמו ודמיתי אמך והטעם שלא תלד עוד אחר שיהיה
במקומך כהן ואת תכשל במהרה גם ימותו בניך כדמו אות' לכהן בחסרון דעתך
ככרתו עמי: כי אתה הדעת מאסתה ואמאסך מכהן לי ותשכח תורת אלהיך.
הטעם כפול כי אתה הדעת מאסתה כי לכהן ניתנה התורה ועוד כי הם השופטים
כי שפתי כהן ישמרו דעת: אשכח בניך. חלילה שהשם ישכח רק הטעם שיכשלו
בני הכהן וילכו לאבדון: כרבם. אני הרביתי בניך: כן חטאו לי. חטאים רבים
על כן כבודם בקלון אמיר אחליף: חטאת עמי יאכלו. בני הכהן ונפש עמי ישאו
על עונם כאומר סמוך עלי לכפר העון כדרך ואליו הוא נושא את נפשו וזה עון
גדול. על כן יבוא רע על הכהן ועל העם ולא תהיה מעלה לכהן על ישראל: והיה.
כבר אמרתי שדרך הכפ"ן דרך קצרה והיה העם ככהן והכהן כעם וכמוהו כעמי כעמך: ופקדתי עליו. על כל אחד מהם: ואכלו. זאת היא הפקידה: הזנו. כפשם גם
אחרי' ולא ירבו כמו ויפרץ האיש: כי את ה' עזבו לשמור. דרכו או תורתו: זנות. בחסרון וי"ו כמו שמש ירח עמד זבלה והטע' כי הזנות גם היין כל א' מהם יקח לב ולקיחת
הלב כאילו נפארו בלא לב להבין: עמי. והאות כי הם בלא לב ששב עמי לשאול בעצו הוא הפסל: כי רוח זנוני' התעה. אותו: ויזנו. כולם מתחת אלהי' כאשר הזכיר עמי:

ואין זבח במקדש ביהודה ואין
מצבת הבעל בשומרון למלכי
ישראל ואין אפוד של אורי' ותומים
המגיד להם כעלמות ואין תרפי'
הם צלמים העשוים בכוון שעה
אחת העשויה לכך ומדברים
מאליהן ומגידים כעלמות וכן
ת"י ולית אפוד ומחוי: אחר' ימי
הגולה: ישובו בני ישראל ובקשו
את ה' וגו'. משום ר' שמעון בן
יוחאי בשלשה דברים מאסו בני
ישר' בימי רחבעם במלכו' שמים
ובמלכו' בית דוד ובבית המקדש
הה"ד אין לנו חלק בדוד כמשמעו
לאהליך ישר' אל תיקרי לאהליך
אלא לאלהיך ראה ביתך דוד זה
בית המקדש אמר ר' שמעון בן
מנסיא אין מראין סימן טוב לישר'
עד שיחזרו ויבקשו שלשתן
אחר ישובו בני ישר' ובקשו את
ה' זו מלכות שמים ואת דוד
מלכם כמשמעו ופחדו אל ה' ואל
טובו זה בית המקדש כמה דאת
אמר ההר הטוב הזה: אלה וכחש
• כשבועין בשקר: פרצו. ת"י
ומולדין בנין מנשי חבריהון:
ודמים בדמים נגעו. חובין על
חובין מוסיפין ולפי משמעו פ
פרצו הגדר והרבו שפיכו' דמים
ש נוגע דם הרוג זה בדם חברו
: תאבל. תחרב ויגדל האבל בה
: יאספו. יזערון מן קדם
חוביהון לשון כליון כמו אסף
אסיפם: אך איש אל ירב. אתם
מתרין בנביאי אמת שלא יריבון
אתכם ולא יוכיחו אתכם כמו
שנ' בעמוס שאמ' לו אמציה כהן
ביתאל לא תנבא על בית יעקב
ולא תטיף על בית יצחק והוא
בימי ירבעם בן יואש שנתנבא
הושע בימיו: ועמך כמריבי כהן
• כנו עם תלפיהון שהכהנים היו
בני תורה כמו שנאמר יורו
משפטיך ליעקב: וכשלת היום
וגו' ותתקלון בימאא ויתקלון
נביאי שקרא דעמכון כדבליליא
ואבהית ית כנישתכון ואביא
כנישיא שלכם: נביא עמך •
נביאים שעמך: ודמיתי. כמו
נדמו עמי כאדם היושב ותוהא
ואין מענה בפיו: אשכח בניך •
שאותן שעמדו על הר סיני נתנו
בניהם ערבים תחת אבותיהם
לשמור את התורה: כרובם כן
חטאו. כשרבו וגדלו כן הוסיפו
לחטוא כן חטאו לשון עבר כן נבמה מקומות כאשר יענו אותו כן ירבה קראו
להם כן הלכו מפניהם כל כמה שהנביאי' קוראין להם להוכיחן כן הם היו בורחין
מפניהם כרובם כן חטאו לפיכך כבודם בקלון אמיר: חטאת עמי. כל חטאת
שבספר תרי עשר פתחין לפי שכולן דבוקין חוץ מאחד ראשית חטאת היא לבת
ציון חטאותיהן של עמי יאכלו אותם נביאי השקר שאמ' להם למעלה וכשל גם נביא
עמך נעשו להם כהני במות ואוכלין מה שהיו כהנים ראויין לאכול: ואל עונם.
של ישר' ישא הנביא נפשו והנביא עצמו מצפה שיביאו לו ממון וקרבנות לכפרה:
והיה כעם ככהן. אני אשוה את העם לבזיון כהני שחללו אותם מכהן להם ולי
אף אני אחלל את העם באומות כן ת"י: ולא יפרוצו. לא יגדלו בנים הזנות והיין
והתירוש שהם עסוקים בם לקח את לבם מאחרי: בעצו ישאל. בצלם שעשה מן
העץ: יגיד לו. אל דבריו הוא שומע שאומרים לו נביאי הבעל בשם ע"ז: אלון

על

אֵלָה. קיילשנ"א בלע"ז מגדל בו פרי מקורין גלנ"כן בלע"ז: ולבנה. עץ מקליפתו לבנה: אלה. אולמ"א בלע"ז שענפיו מרובין ונוטעין אותו לצל: על כן תזנינה בנותיכם. על שאתם מתחברין לע"ז כמשפטי הגוי' והגוי' מתחברי' עמכם ואתם מתחתנים בם ובנותיכם הנולדו' לכם מבנות הגוי' כוהנו' כמנהג אמן ומזנו' כן ת"י: לא אפקוד על בנותיכ'. עוד לבודקן במי המרי' כשתזנינה למה כי בעליהם עם זונות יפרדו וכאשר אין האיש מנוקה מעון אין המים בודקין את אשתו: יפרדו. ת"י מסתיעין למון סיעה כלו' מתחברין אתם לשתות יין ומנחם חיברו אצל ענבו פרודות שהם חבות יין: ועם לא יבין ילבט. אחרי שאיכל כותנין לב להבין לפיכ' תתלבטו ללקות בפורענות ליבוט למון טור הדרך וליאות משא דילפיר בלע"ז: אם זונה אתה ישראל. לא ילמדו בני יהודה דרכם. לא אם זונה אתה ישראל יאשם יהודה אם זונה ישראל אין בני יהודה חייבי' בכך ואיני מחייבם כמו שאמור למעלה ואת בית יהודה ארחם: ואל תבואו. בני יהודה הגלגל ובלבד שלא יבואו בני יהודה הגלגל ששם עשרת השבטים עובדים ע"ז שנאמר כל רעתם בגלגל בגלגל הרבו לפשוע: ואל תעלו בית און. היא בית אל שהעמיד שם ירבעם את העגלים: ואל תשבעו. עמהם חי ה' כי אם חי ה' יאמרו אכן לשקר ישבעו כשהיו נשבעים בשקר היו מזכירין שם שמים וכשהיו. כ' נשבעים באמת נשבעין בשם העגלים: כי כפרה סוררה. כתורא דאיתפטים ובעיט כן סרר ישרא' מרוב אכילה ושתייה: עתה ירעם. מרעית מצומצמת ככבש הרועה במרחב ולא כשור פטם שאובסין אותו באבורין וכרשינין: חבור עצבי' אפרים. כמחובר לע"ז ואי אפשר לו לפרוש לפיכך הנח לו אתה הנביא ולא תכנה להוכיחו כי לא יועיל: סר סבאם. כעשה משתיהם זר מעלי סר לשון זר כמו סורי הגפן נכריה כלו' סר מתקומו ונהפך לאחר. סבאם משתה יינם שהיה עם הזונות: אהבו הבו קלון. הזמינו להם קלון הבו לשון הזמנ' כמו הבה נתחכמה הבה נרדה הבה נבנה: מגניה. שריה ומלכיה:

על ראשי. טעם ראשי בעלוי וככה על הגבעות יזבחו ויאמרו לכהני הבעל שיזבחו ובעבור שהולכים האנשים להקטיר חוץ מהערים תשארנה הבנות והכלות בבתי' על כן תזנינה: לא. הנועם אין לתמוה אם הבנות תזנינה כי הם בעלותם לראשי ההרים להקטיר הם אוכלים ושותים עם הזונות וזונים כולם. ומלת יפרדו אנשים ידועים עם זונה אחת. ומלת ילבט בלשון ישמעאל כמשתבש שלא ידע מה לעשו' וכמוהו ואויל שפתים ילבט: והנה אין טעם לא אפקוד שלא יפקוד עליהם רק דבר כנגד האבו' כי הם מלמדים אותם לזנות לעשות כמעשיהם אולי הבנות קטנות הן על כן לא אפקוד: אם. ישראל חטאו עם ירבע' שפחד שתשוב המלוכה לבית דוד על כן עשה שני עגלים בשני קצות ארץ ישראל למה יאשם יהודה שהניח בית ה' המקדש שהוא בחלקו וילך למקו' רחוק לע"ז והנביא מוכיחם אל יאשם יהודה וא' תבואו הגלגל ואל תעלו ב בית און הוא ביתאל בעבור העגל ששם שם ירבעם כתוב בתורה ובשמו תשבע והטעם את ה' אלהיך תירא שלא תעבור על מצות לא תעשה לא בעבור יראת מלך או רבה או נזק בגוף רק בעבור יראת השם ואותו תעבד מצות עשה מ מהם בפה ומהם ב במעשה ובו תדבק במחשבת הלב שלא יעבור רגע בכל יכולתו שיחשב בלבו מעשה השם ונפלאותיו ב בעליונים ובשפלים ו ובתחתונים ובאותות הנביאים ואחר שיהיה דבק בשם חיוב הוא להזכיר השם בכל דבריו ולהשבע בשמו בעבור שיבינו ממנו כל השומעי'

ירעם ג' בקריא' וסימ' כי כפרה סוררה סרר ישראל. גרן ויקב לא ירעם. כצאן לטאול שתו מות ירעם. וא' וירעם כתם לבבו: האזינו ח' ומל' וסימ' השמים ואדברה. שמעו מלכים האזינו רזנים. שמעו דבר י"י קציני סדום. האזינו ושמעו קולי. ולאמי אלי האזינו: ובית המלך האזינו. האזינו כל יושבי חלד. שמעו חכמי'

עַל־רָאשֵׁי הֶהָרִים יְזַבֵּחוּ וְעַל־
הַגְּבָעוֹת יְקַטֵּרוּ תַּחַת אַלּוֹן וְלִבְנֶה
וְאֵלָה כִּי טוֹב צִלָּהּ עַל־כֵּן תִּזְנֶינָה
בְּנוֹתֵיכֶם וְכַלּוֹתֵיכֶם תְּנָאַפְנָה:
לֹא־אֶפְקוֹד עַל־בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה
וְעַל־כַּלּוֹתֵיכֶם כִּי תְנָאַפְנָה כִּי־הֵם עִם־
הַזֹּנוֹת יְפָרֵדוּ וְעִם־הַקְּדֵשׁוֹת יְזַבֵּחוּ
וְעָם לֹא־יָבִין יִלָּבֵט: אִם־זֹנֶה אַתָּה
יִשְׂרָאֵל אַל־יֶאְשַׁם יְהוּדָה וְאַל־תָּבֹאוּ
הַגִּלְגָּל וְאַל־תַּעֲלוּ בֵּית אָוֶן וְאַל־
תִּשָּׁבְעוּ חַי־יְהוָה: כִּי כְּפָרָה סֹרֵרָה
סָרַר יִשְׂרָאֵל עַתָּה יִרְעֵם יְהוָה כְּכֶבֶשׂ
בַּמֶּרְחָב: חֲבוּר עֲצַבִּים אֶפְרָיִם
הַנַּח־לוֹ: סָר סָבְאָם הַזְנֵה הִזְנוּ
אָהֲבוּ הֵבוּ קָלוֹן מָגִנֶּיהָ: צָרַר רוּחַ
אוֹתָהּ בִּכְנָפֶיהָ וְיֵבֹשׁוּ מִזִּבְחוֹתָם:
ה שִׁמְעוּ־זֹאת הַכֹּהֲנִים
וְהַקְשִׁיבוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית הַמֶּלֶךְ
הַאֲזִינוּ כִּי לָכֶם הַמִּשְׁפָּט כִּי־פַח ה
הֱיִיתֶם לְמִצְפָּה וְרֶשֶׁת פְּרוּשָׂה עַל־
תָּבוֹר: וְשַׁחֲטָה שֵׂטִים הֶעְמִיקוּ
וַאֲנִי מוּסָר לְכֻלָּם: אֲנִי יָדַעְתִּי
אֶפְרַיִם וְיִשְׂרָאֵל לֹא־נִכְחַד מִמֶּנִּי כִּי
עַתָּה הִזְנֵיתָ אֶפְרַיִם נִטְמָא יִשְׂרָאֵל:

ל' ויתר לבנה · ל' יח' כסיפ' · ב' ויתל' וה' ח' בליש' ב' · ל' · ל' · ב' כתרי ל' וש' ויתר ח' ויתר חס · ל' · ל' · ג' ב' חליף · ד' · ל' · וכ' מל' · ל' · ב' · ח' · ל' · יח' נכבי'

עַל רֵישֵׁי טוּרַיָא מְדַבְּחִין וְעַל
רָמָתָא מַסְּקִין בּוּסְמִין תְּחוֹת בְּלוֹט
וְלִבְנֵי וּבוּטְמָא אֲרֵי מַעְפֵּי טוּלֵיהּ
עַל כֵּן מְזַנְיָין בְּנָתְכוֹן דַּהֲוָאָה לְכוֹן
מִבְּנַת עַמְמַיָא וְכַלָּתְכוֹן דִּנְסַבְתּוּן
לִבְנֵיכוֹן מִן עַמְמַיָא גַּיְיפָן: לָא
אַסְעַר עַל בְּנָתְכוֹן אֲרֵי מְזַנְיָין וְעַל
כַּלָּתְכוֹן אֲרֵי מְגַיְיפָן אֲרֵי אִינוּן עִם
זַנְיָתָא מִסְתַּיְעִין וְעִם נַפְקַת בָּרָא
אָכְלָן וְשָׁתָן וְעַם דְּרָא דְלָא אִסְתַּכַּל
בְּאוֹרַיְתָא הֲלָא אִתְרְטַשׁוּ: אִם טָעַן
אַתּוּן דְּבֵית יִשְׂרָאֵל לָא יִתְחַיְּבוּן
דְּבֵית יְהוּדָה לָא תֵיתוּן לְגִלְגְּלָא
וְלָא תִסְּקוּן לְבֵיתְאֵל וְלָא תִשְׁתַּבְעוּן
לִשְׁקַר קַיָּים הוּא יְיָ: אֲרֵי כְּתוֹרָא
דְאִתְפַּטַּם וּבְעִיט כֵּן מְרִיד בְּסַגִּי
טוּבָא יִשְׂרָאֵל כְּעַן יְדַבְּרִינוּן יְיָ
כְּאִימַר בְּחִיר בְּבִקְעָה: אִתְחַבַּרוּ
לְטַעֲוָתָא בֵּית יִשְׂרָאֵל שְׁבָקוּ לְהוֹן
יַת פּוּלְחָנָא: שִׁלְטוֹנֵיהוֹן אַסְגִּיאוּ
שֵׁירוּן מִן אוֹנָס בְּכֵן טָעוּ וְאִת
וְאִתְפְּנִיאוּ בָּתַר זְנוּתָא רְחִמוּ ד
דְּתֵיתֵי לְהוֹן קְלָנָא רַבְרְבֵיהוֹן:
עוּבָדֵי רַבְרְבֵיהוֹן לָא תַקְנִין כְּמָא
דְּלֵית אֶפְשַׁר לְמֵצַר רוּחַ בִּכְנַף
כְּעַן אַיְתֵי עֲלֵיהוֹן סַנְאָה וְיִבְהֲתוּן
מֵאִיגּוֹרֵי טַעֲוָתְהוֹן: שְׁמַעוּ דָא
כָּהֲנַיָא וְקַבִּילוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל וּבֵית
מַלְכָּא אַצִּיתוּ הֲלָא לְכוֹן לְמִידַע דִּינָא אֲרֵי תַּקְלָא הֲוֵיתוּן לְמַלְפֵיכוֹן וְכִמְצָדָא דִּפְרִיסָא עַל
טוּרָם: וּדְבַחַן לְטַעֲוָן מַסְגַן וַאֲנָא מֵיתֵי יִסּוּרִין לְכוּלְּהוֹן וְקֳדָמַי גְּלַן עוֹבָדֵי דְּבֵית אֶפְרַיִם
וּדְבֵית יִשְׂרָאֵל לָא מִטַּמְרִין מִן קֳדָמַי אֲרֵי כְּעַן טְעַן בֵּית אֶפְרַיִם אִסְתָּאֲבוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל:

מלי' אפרים ד' קמצי' בקריא' וסימ' למטה אפרים הושע בן נון. ויהי איש מהר אפרים. חבור עצבים אפרים. צרור עון אפרים. וכל אסף דכוו':

סטים ל' יתר כתי' כמ"ן עשת שטים וכקנין סכרי' ראיתי גם זה מעם בסיף

צרר רוח אותה בכנפיה. כדבק הרוח בכנפיה כעוף הזה שאין הרוח מניחתו לשכון עד שמוליכו למרחוק כן יבאו האויבי' עליהם ויגלום בגולה ואז יבשו מזבחותם מזבחי תועבותם שאין פונים אליהם כאשר יאמר חטא חטאה כן יאמ' זבח זבחה מן המקומו' שהיו זובחי' שם וכת"י מאיגורי תועבתהון: כי לכם המשפט. משפט היסורין עליכם בית המלך כי אתם הייתם פח על המצפה ורשת על תבור על שני הרים הללו הושיבו פרסדיאות לשמור שלא יעלו ישרא' לרגל לבית המקדש מדרש תנחומא מצאתי לשון אגדות כאדם המאיים על אים המקניטו חייך שאני בוררה לך בכשפיך כך המקרא הזה מאיים על ישראל קראתי קשורה ואמתי להניקם באחרית ויבושו ממעשיהם: ושחטה שטים העמיקו. משך שטיותם העמיקו אני אמרתי כל שאינו עולה לרגל עובר בעשה והם גזרו כל העולה לרגל יהרג הרי שהעמיקו יותר ממני ושחטה לשון זהב שחוט כמשך וכטוה וי"ת לשון שחיטת זבחים לע"ז: ואני מוסר לכולם. ואף אני אייסרם בייסורין אכין מוסר לכולן: כי עתה הזנית אפרים. עד הושע בן אלה היו תולין הקלקלה במלכיהן שהיו מעכבין אותן מלעלו' לרגל עמד זה ובטל פרסדיאו' ולא עלו לפיכך גלו כי עתה הזנית אפרים ואין להם לתלות במלך כן למדתי בסדר עולם: לא

הנביאים שהוא דבק באהבת השם ותמיד שמו וזכרו שגור בפיו ובאהבתו אותו וכל העם ישמעו וילמדו ממנו האהבה והיראה וככה מנהג הנביאי' שישבעו כדוד ואליהו ואלישע וכמוהו כל לשון לך תשבע והנה הטע' למה תראו כי אתם בני השם ואתם באים בית און יותר טוב הוא שלא תעשו זה וזה או פירושו כנגד אלה וכחש הכתו' בתחילת הפרשה: כי. סורר הוא שיסור מן הדרך שנוה שלא ילך בה והנה דמה ישר' כפרה סוררה שלא יוכל אדם לחרוש בה. וטעם עתה השם היה רועה אותם ככבש במרחב אילולי הייתם סוררים או הטעם עתה ירעם השם ככבש לבדו במקום מרחב והוא טועה: חבור. ז"א כי עצבים כמו וכל עצביכם והנכון כמו העצב כנזה לעצבי כנען והכל מגזרת עצבון כי אין תועלת בפסיליהם רק עצבים והטעם מחוברים הם לפסילי' הם חבריהם: הנח לו. עד שיסור אותו אולי יפקחו עיניה': סר. באה עליה' רעה שסר סבאם מחסרון התירוש ולא שבו מדרכם הרעה רק מלכיה הזנו אחרי' בעבור מתנות שהם אומרי' הבו ובאה מלת הבו כמו את אשר תאפו אפו ועיקר אפו גם אהבו הבו גם הבו לכם הכל כמו רדו באו והשנוי היה בו בעבור אות הגרון: מגניה. הם המלכי' כמו כי לי"י מגיני ארץ וסוף הפסוק מוכיח כי הטע' כפול ומגניה שב אל בית און: צרר. כאדם שיצרור הרוח בכנפיו שלא ימצא מאומה או בכנפיה בכנפי בית און: ויבשו. המגני': מזבחותם:
בבית און: שמעו זאת הכהני. גם הקשיבו בית ישר' שהוכחתי' או בית ישר' הם הסנהדרין: ובית המלך האזינו. כי כולם שופטי': כי פח הייתם למצפה. שלא תניחו לעלו' החוגגי' לבית השם: ושחטה. ולשחוט בדרך: שטי'. הם עובדי הבעל: העמיקו. הפח או הכזכרי' אולי לא ירוהו העוברי' ואני איסרם כולם על זאת הרעה שעשו כי לא כעלם ממני אשר העמיקו על כן: אני. דע כי אשת יעקב אביהו היא רחל והנה לאה נכנסה במקומ' גם רחל נתנה שפחת' לו ובעבור קנאת לאה נתנה לו גם השפחה האחרת על כן כאשר ילדה רחל את יוסף את' שלחני ועק' את' על אפרי' ומנשה ויקר' בהם שמי על כן יקראו כל ישר' אפרי' ויפת את' אולי ממלכת יהוא היתה מאפרי' ובעבור שמצא ואת רמות בגלעד לגדי הוכרך לו' אוכה הכתובה בדברי יהוא והספר עמוס אפרים שהוא מאפרי' והנכון בעיני כי כאשר באו אבותינו ארץ כנען והנה עמד יהודה על גבולו מנגב ובית יוסף שהוא כל שבט אפרים וחצי שבט מנשה מצפון על כן יזכור יהודה מאפרי' וככה בירמיהו הבן יקיר לי אפרי' ואין מלך בימים ההם מאפרי': הזנית. כשמך גם אחרים:

לא יתנו · לא יעשו מעשים שישובו או לא יניחו על דרך על כן לא כתיב׃ וענה · אמר יפת כמו בפני יענה ואין לו טעם רק הוא מגזרת עני׃ בבאכם · שב אל יהודה לבדו שבית המקדש בנחלתם׃ חלץ · כבודו מהם כאשר יאמר אלכה ואשובה אל מקומי ולמה חלץ מהם כי ביי׳ בגדו׃ עתה יאכלם · אלה הבנים עם

לא יתנו מעלליה׳ · לא יעזבו דרכם הרעה כמו כתן סיחון ולא נתנו להרע עמדי ולא נתן סיחון׃ וענה גאון ישראל · ויימאך יקרא דישראל כמו לענות מפני לשון עוני והכנעה׃ בפניו · ואינון חזן ודוכם בן לברט פירשו לשון עדות כבא להם פורענותם יעיד בהם ובפניהם גאון ונבה שהיו מתגאין ועוברין על רצוני׃ בבאכם

עשוק ד׳ בקריא ג׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ והיית ממשש בצהרים כאשר ימשש העור׃ פרי אדמתך וכל יגיעך · עשוק אפרים רצוץ משפט כי הואיל · אדם עשוק בדם נפש · בתרא חס׳׃ ונשובה ז׳ בקריא׳ וסימ׳ ויאמר

לֹא יִתְּנוּ מַעַלְלֵיהֶם לָשׁוּב אֶל־
אֱלֹהֵיהֶם כִּי רוּחַ זְנוּנִים בְּקִרְבָּם וְאֶת־ ו׳
יְהוָה לֹא יָדָעוּ׃ וְעָנָה גְאוֹן־יִשְׂרָאֵל
בְּפָנָיו וְיִשְׂרָאֵל וְאֶפְרַיִם יִכָּשְׁלוּ לג׳ · ת׳
בַּעֲוֺנָם כָּשַׁל גַּם־יְהוּדָה עִמָּם׃
בְּצֹאנָם וּבִבְקָרָם יֵלְכוּ לְבַקֵּשׁ אֶת־ ל׳
יְהוָה וְלֹא יִמְצָאוּ חָלַץ מֵהֶם׃ בַּיהוָה
בָּגָדוּ כִּי־בָנִים זָרִים יָלָדוּ עַתָּה יֹאכְלֵם יא׳ בטע׳
חֹדֶשׁ אֶת־חֶלְקֵיהֶם׃
תִּקְעוּ שׁוֹפָר בַּגִּבְעָה חֲצֹצְרָה בָּרָמָה ל׳ וחס׳
הָרִיעוּ בֵּית אָוֶן אַחֲרֶיךָ בִּנְיָמִין׃ יג׳ מל׳
אֶפְרַיִם לְשַׁמָּה תִהְיֶה בְּיוֹם תּוֹכֵחָה
בְּשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל הוֹדַעְתִּי נֶאֱמָנָה׃
הָיוּ שָׂרֵי יְהוּדָה כְּמַסִּיגֵי גְּבוּל עֲלֵיהֶם
אֶשְׁפּוֹךְ כַּמַּיִם עֶבְרָתִי׃ עָשׁוּק ר׳ מל׳ · ר׳
אֶפְרַיִם רְצוּץ מִשְׁפָּט כִּי הוֹאִיל הָלַךְ ג׳ ומל׳
אַחֲרֵי־צָו׃ וַאֲנִי כָעָשׁ לְאֶפְרָיִם ג׳
וְכָרָקָב לְבֵית יְהוּדָה׃ וַיַּרְא אֶפְרַיִם ל׳
אֶת־חָלְיוֹ וִיהוּדָה אֶת־מְזֹרוֹ וַיֵּלֶךְ ל׳ וחס׳
אֶפְרַיִם אֶל־אַשּׁוּר וַיִּשְׁלַח אֶל־מֶלֶךְ
יָרֵב וְהוּא לֹא יוּכַל לִרְפֹּא לָכֶם וְלֹא־ ב׳ חד מל׳
יִגְהֶה מִכֶּם מָזוֹר׃ כִּי אָנֹכִי כַשַּׁחַל ל׳
לְאֶפְרַיִם וְכַכְּפִיר לְבֵית יְהוּדָה אֲנִי ל׳
אֲנִי אֶטְרֹף וְאֵלֵךְ אֶשָּׂא וְאֵין מַצִּיל׃
אֵלֵךְ אָשׁוּבָה אֶל־מְקוֹמִי עַד אֲשֶׁר־
יֶאְשְׁמוּ וּבִקְשׁוּ פָנָי בַּצַּר לָהֶם ו כיתה
יְשַׁחֲרֻנְנִי׃ לְכוּ וְנָשׁוּבָה אֶל־ ב׳ חד מל׳ · ז׳
יְהוָה כִּי הוּא טָרָף וְיִרְפָּאֵנוּ יַךְ ב׳ · ל׳
וְיַחְבְּשֵׁנוּ׃ יְחַיֵּנוּ מִיֹּמָיִם בַּיּוֹם ז׳ ככו׳ מן ז׳ תיבו׳ וכל תיבו׳ יוד
הַשְּׁלִישִׁי יְקִמֵנוּ וְנִחְיֶה לְפָנָיו׃

לָא שָׁבְקִין עוֹבָדֵיהוֹן לְמִתַּב לְפוּלְחָנָא דֶאֱלָהֲהוֹן אֲרֵי רוּחַ דְּטָעוּ בֵּינֵיהוֹן וְאוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ לָא תְבָעוּ׃ וְיִמְאַךְ יְקַר יִשְׂרָאֵל וְאִינוּן חֲזַן וּדְבֵית יִשְׂרָאֵל וּדְבֵית אֶפְרַיִם יִתְקְלוּן בְּחוֹבֵיהוֹן יִתְקְלוּן אַף דְּבֵית יְהוּדָה עִמְּהוֹן׃ בְּעָנְהוֹן וּבְתוֹרֵיהוֹן יְהַכוּן לְמִתְבַּע אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ וְלָא יִשְׁכְּחוּן סַלִּיק שְׁכִינְתִּי מִנְּהוֹן׃ בְּמֵימְרָא דַיְיָ שַׁקַּרוּ אֲרֵי בְנִין מִבְּגַרְת עַמְמַיָא כְּעַן קַיִּימוּ לְהוֹן כְּעַן אֵיתֵי עֲלֵיהוֹן עַמְמִין יְרַח בִּירַח וְיִבְזוֹן יַת פֵּירֵי אַרְעֲהוֹן׃ נְבִיַּיא אֲרִימוּ קָלְכוֹן כְּשׁוֹפָרָא אִתְנַבִּי דְיֵיתוֹן עֲלֵיהוֹן עַמְמַיָּא קָטוֹלִין עַל דְּאַמְלִיכוּ יַת שָׁאוּל דְּמִגִּבְעָתָא אַצְוָחוּ כַּד כ בַּחֲצוֹצַרְתָּא אֲמַרוּ דְיֵיתוֹן עֲלֵיהוֹן מַלְכִין בְּמַשִּׁרְיָתְהוֹן עַל דְּלָא קַבִּילוּ לְפִתְגָמֵי שְׁמוּאֵל דְּמֵרָמְתָא בַּסְּרוּ עֲלֵיהוֹן יַבָּבוּת עָבְדֵי קְרָבָא עַל דְּשַׁקַּרוּ בְּמֵימְרִי וְאִסְתַּחֲרוּ לַאֲחוֹרָא מִבָּתַר פוּלְחָנִי וְלָא פְּלַחוּ קֳדָמַי בְּמַקְדְּשָׁא דִּי בְּאַרְעָא שִׁבְטָא בִנְיָמִין׃ בֵּית אֶפְרַיִם לְצָדוּ תְהֵי בְּיוֹם תּוֹשְׁלֵימַת חוֹבֵין בְּרַם ב בְּשִׁבְטַיָּא דְיִשְׂרָאֵל הוֹדְעִית אוֹרַיְתָא׃ הֲווֹ רַבְרְבֵי יְהוּדָה כְּמַשְׁנֵי תְּחוּם עֲלֵיהוֹן אֶשְׁפּוֹךְ כְּמַיָּא חֵמְתִי׃ אֲנִיסִין דְּבֵית אֶפְרַיִם כְּבִישִׁין בְּדִינֵיהוֹן אֲרֵי אִתְפְּנִיאוּ דַיָּינֵיהוֹן לְמִיטְעֵי בָּתַר מָמוֹן דִּשְׁקַר׃ וּמֵימְרִי כְּעַשָּׁא לִדְבֵית אֶפְרַיִם וּכְרַקְבָּא לִדְבֵית יְהוּדָה׃ וַחֲזָא אֶפְרַיִם יַת מַרְעֵיהּ וִיהוּדָה יַת מַכְאוֹבֵיהּ וַאֲזַלוּ דְּבֵית אֶפְרַיִם לְאַתּוּר וּשְׁלַחוּ לְמַלְכָּא דְיֵיתֵי לְאִתְפְּרַע לְהוֹן נְבִיָּא אֵימַר לְהוֹן הוּא לָא יָכִיל לְאַסָּאָה לְהוֹן וְלָא יַנִּיחַ מִנְּכוֹן מַכְאוֹב׃ אֲרֵי מֵימְרִי כְּלֵיתָא לִדְבֵית אֶפְרַיִם וּכְבַר אַרְיָוָן לִדְבֵית יְהוּדָה אֲנָא בְּמֵימְרִי אֶקְטוֹל וְאַעְדֵּי אֲרִים גְּבוּרְתִּי וְלֵית דְּמְשֵׁיזֵב׃ אַסְלִיק שְׁכִינְתִּי אֲתוּב לִמְדוֹר קוּדְשִׁי דִּי בִשְׁמַיָּא עַד דְּיִדְעוּן דְּחָבוּ וְיִבְעוּן מִן קֳדָמַי כַּד תְּעוֹק לְהוֹן יִבְעוּן דַּחַלְתִּי׃ יֵימְרוּן אִיתוּ וְנְתוּב לְפוּלְחָנָא דַיְיָ אֲרֵי הוּא דִי מְחָנָא וִיסַיְּנָנָא וּדְאַיְתִי עֲלָנָא תְּבַר יָנִיחַ לָנָא׃ יְחַיֵּינָנָא לְיוֹמֵי נֶחָמָתָא דַּעֲתִידִין לְמֵיתֵי בְּיוֹם אַחֲיוּת מֵיתַיָּא יְקִימִינָנָא וְנֵיחֵי קֳדָמוֹהִי׃

חלקיה׳ חדש רע כמו כי קרוב יום אידם ור׳ ישועה אומר חדש אב ויפת אמ׳ כי חדש הוא חרב כמו והוא חגור חדשה׃ תקעו · הטעם השמיעו זאת וידעו הכל כי אפרי׳ הודעתי נאמנה משפט נאמן כמו גזירה והדומה לה׃ היו · עושים רע לאשר הם ברשותם׃ כמסיגי גבול · בסתר על כן אענישם׃ עשוק אפרים · עשקוהו מלכיו ורימוהו׃ כי הואיל הלך · שנים פעלים עוברים כמו הנגש חלף הלך לו כי הואיל שהלך אחרי מצות הכמים והוא כן כמו בו לבו ויפת אמ׳ כי אפרים יהיה עשוק מהגוים׃ ואני · טעם שאכלם׃ וירא · את מזורו מכה שהיא צריכה שיזורו אותה׃ וישלח · יהודה כי כן אחריו ירב שם מקום באשור׃ יגהה · כמו ייטיב גיהה מראית העין׃ כי · בתחילה אמר ואני כעש בפנים מהגוף ועתה כשחל בחוץ ומי יוכל לרפא לכם׃ ואלך · לי ואין רודף אחרי או אלך עם הטריפה והנכון שאטרפם ואלך לי כ כאשר כתוב אחריו׃ אלך · עד אשר יאשמו · שיודו שאשמו או כטעם שממה תאשם שומרון והאדמה לא תשם חסר אלף׃ ישחרונני · יבקשוני בשחר ויאמרו אלה לאלה לכו · אמר טרף בעבור ככפיר׃ יך · מכה׃ ויחבשנו · כמו ולא חבשו כי המכה צריכה לזור ולחבש ולרכך באחרונ׳ בשמן · ובאת מלת טרף פועל עבר עם יך שהו׳ עתיד על דרך הזמן העומד כאשר פירשתי בספרי׃ יחיינו · ירפאנו כמו וימרחו על השחין ויחי עד חיותם וטעם יומים זמן קרוב שלישי השך כל נשבר כי אז יכאב׃ ונדעה

כמסיגי צ׳ ד׳ כתי׳ כמוך בליש׳ חיבה וכל נסיגה אחור דכו׳ בגא

ובבקרם · בקרבנותיהם׃ חלץ · נשמט כמו וקח לך את חליצתם׃ בגדים שנשמטו מעליהם׃ בנים זרים ילדו · שנתחתנו בגוים׃ יאכלם חדש · חודש אב׃ תקעו שופר · שיזהרו להשמר מן חרב הגייסות שיבאו עליהם׃ הריעו בית און · אחריך הגיים הולך · אתה בנימן זאת הריעו בבית און ויי״ת תקעו שופר בשורת חרב בא בעון שהמליכו עליהם את שאול שהיה בגבעה ולא ש שמעו לקול שמואל שהיה מן ש הרמה ומלכיה׳ גרמו להם לסור מאחרי כגון ירבעם וחבירית הריעו עליהם און ושבר גדול אחריך בנימן על שאחרתם וחזרתם אחור מלעלו׳ לרגל לבית המקדש שהוא בחלקו של בנימן אחריך בנימן על איחורך את בנימן׃ לשמה תהיה ביום תוכחה · כשאבא להתווכח עמהם ישומו ויהיו תוהים ואין מענה בפיהם למה כי בשבטי ישרא׳ הודעתי תורה נאמנה והם עברו עליה · אפרים לשמה וגו׳ בשבטי ישרא׳ הודעתי נאמנה ר׳ אבהו בשם ר׳ אשא בר׳ חנינא אמ׳ ביום שיתווכח עמהם הקב״ה בדין לא יהיה להם פתחון פה שהרי בשבטיה׳ הודעתי שהדין דין אמת אתה מוצא כשגלו ע עשרת השבטים לא גלו יהודה ובנימן והיו עשרת השבטים א אומרין מפני שהם בני פלטין של לא הגלה אותן משוא פנים יש מדבר וחס ושלום אין משוא פנים אלא עדיין לא נתמלאה סאתם כיון שחטאו גלו אז ש שממו עשרת השבטי׳ ואין מענה בפיהם ואמרו הא אלהא הא תקיף הא קשוט דאפילו לבני ביתיה לא נסיב אפין לקיים מה שנאמר בשבטי ישראל הודעתי נאמנה׃ כמסיגי גבול · כאדם המדביק גבול חבירו כך הם מהרו לאחוז בדרכי ישראל ח חביריהם המלכי׳ לפיכך עליהם אשפוך וגו׳ וכשמשו היו גוזלי׳ שדות אך קשה בעיני כי היה לו לכתוב משיגי גבול ולא כמשיגי׃ עשוק אפרי׳ · אפילו ביד האומות׃ רצוץ משפט · מיוסר ביסורין ולמה לו כל זאת כי הואיל ורצה והלך אחרי צואות חדשות של כומרי הבעל׃ וכרקב · תולעת האוכל העץ ושוחקו׃ מזורו · לשון חולי׃ וילך אפרים אל אשור · זה הושע בן אלה שהיה לו לעבד וישב וימרוד׃

אברהם אל נעריו · נתנה ראש ונשובה · המה באו בארץ צוף · ודרבה בושל גם נפל איש · לכו ונשובה אל יי׳ · נחפשה דרכינו ונחקרה · השיבנו יי׳ אליך׃

וישלח · יהודה׃ אל מלך ירב · זה אחז שנתן שחד לתגלת פלאסר לעזרו על רצין מלך ארם ופקח בן רמליהו׃ והוא לא יוכל לרפוא לכם · מהרבה גדודים מפלשתי וערביים שבאו על אחז כמו שמפורש בדברי הימים כי חלק אחז את בית יי׳ ויתן למלך אשור ולא לעזרה לו׃ ולא יגהה מכם מזור · לא יסיר מכם מכאוב ואומר אני שהוא מן התיבות ההפוכות לשון כאשר הוגה מן המסלה הורו והוגו מלב הגו סיגים מכסף׃ ואשא ואין מציל · אשא את הטרף׃ אלך · אסתלק מהם ואשובה אל השמים עד אשר יאשמו · יחזיקו עצמם כאשמים להודות על אשמתם׃ ישחרונני׃ יבקשונני׃ לכו ונשובה · יאמרו לכו ונשובה וגו׳׃ יך · לשון הווה הוא הוה מכה אותנו והוא יחבשנו׃ יחיינו מיומים · יחזקנו משתי פורעניות שעברו עלינו משתי מקדשות שחרבו׃ ביום השלישי · בבנין הבית השלישי יקימנו׃ מיומים · משתי עתים שעברו עלינו · ביום השלישי · בעת השלישי׃ לדעת

וְנִרְעָה נִרְדְּפָה לָדַעַת אֶת־יְהוָה
כְּשַׁחַר נָכוֹן מֹצָאוֹ וְיָבוֹא כַגֶּשֶׁם לָנוּ
כְּמַלְקוֹשׁ יוֹרֶה אָרֶץ: מָה אֶעֱשֶׂה־
לְּךָ אֶפְרַיִם מָה אֶעֱשֶׂה־לְּךָ יְהוּדָה
וְחַסְדְּכֶם כַּעֲנַן־בֹּקֶר וְכַטַּל מַשְׁכִּים
ה הֹלֵךְ: עַל־כֵּן חָצַבְתִּי בַּנְּבִיאִים
הֲרַגְתִּים בְּאִמְרֵי־פִי וּמִשְׁפָּטֶיךָ אוֹר
יֵצֵא: כִּי חֶסֶד חָפַצְתִּי וְלֹא־זָבַח
וְדַעַת אֱלֹהִים מֵעֹלוֹת: וְהֵמָּה כְּאָדָם
עָבְרוּ בְרִית שָׁם בָּגְדוּ בִי: גִּלְעָד
קִרְיַת פֹּעֲלֵי אָוֶן עֲקֻבָּה מִדָּם:
וּכְחַכֵּי אִישׁ גְּדוּדִים חֶבֶר כֹּהֲנִים דֶּרֶךְ
יְרַצְּחוּ שֶׁכְמָה כִּי זִמָּה עָשׂוּ: בְּבֵית
יִשְׂרָאֵל רָאִיתִי שַׁעֲרִירִיָּה שָׁם זְנוּת
לְאֶפְרַיִם נִטְמָא יִשְׂרָאֵל: גַּם־יְהוּדָה
שָׁת קָצִיר לָךְ בְּשׁוּבִי שְׁבוּת עַמִּי:
ז כְּרָפְאִי לְיִשְׂרָאֵל וְנִגְלָה
עֲוֹן אֶפְרַיִם וְרָעוֹת שֹׁמְרוֹן כִּי פָעֲלוּ
שָׁקֶר וְגַנָּב יָבוֹא פָּשַׁט גְּדוּד בַּחוּץ:
וּבַל־יֹאמְרוּ לִלְבָבָם כָּל־רָעָתָם זָכָרְתִּי
עַתָּה סְבָבוּם מַעַלְלֵיהֶם נֶגֶד פָּנַי הָיוּ:
בְּרָעָתָם יְשַׂמְּחוּ־מֶלֶךְ וּבְכַחֲשֵׁיהֶם
שָׂרִים: כֻּלָּם מְנָאֲפִים כְּמוֹ תַנּוּר בֹּעֵרָה
מֵאֹפֶה יִשְׁבּוֹת מֵעִיר מִלּוּשׁ בָּצֵק עַד־
חֻמְצָתוֹ: יוֹם מַלְכֵּנוּ הֶחֱלוּ שָׂרִים
חֲמַת מִיָּיִן מָשַׁךְ יָדוֹ אֶת־לֹצְצִים:

וְנֵילַף נִרְדּוֹף לְמִידַע יָת דַּחְלְתָא דַיְיָ כִּנְהוֹר צַפְרָא דְמַקְשִׁיט בְּמִיקְפֵיהּ וְיֵיתֵי בִּירְכַן לָנָא כְּמִטַר מַגְבַר בְּלַקִישָׁא דְמַרְוֵי אַרְעָא: מִן קֳדָם דִּין דִּקְשׁוֹט מָא אַעֲבֵיד לְכוֹן דְּבֵית אֶפְרַיִם מָא אַעֲבֵיד לְכוֹן דְּבֵית יְהוּדָה וְטַבְוָתְכוֹן כַּעֲנַן צַפְרָא וּכְטַלָּא דְמוֹתֵי פָּסִיק: עַל כֵּן דְּאַזְהַרְתִּינוּן בִּשְׁלִיחוּת נְבִיַּי וְלָא תָבוּ אַיְתִיתִי עֲלֵיכוֹן קְטוֹלִין עַל דַּעֲבַרוּ עַל מֵימַר רְעוּתִי וְדִינַי כִּנְהוֹר נָפִיק: אֲרֵי בְּעָבְדֵי חִסְדָּא רַעֲוָא קֳדָמַי מִמַּדְבַּח וְעָבְדֵי אוֹרָיְתָא דַיְיָ מִמַּסְקֵי עֲלָוָן: וְאִינוּן כְּדָרַיָּא קַדְמָאֵי עֲבָרוּ עַל קְיָמִי וּכְאַרְעָא טָבָא דִּי הֲבֵית לְהוֹן לְמֶיעֱבַד רְעוּתִי תַּמָּן שַׁקַּרוּ בְּמֵימְרִי: גִּלְעָד קִרְיַת אֲנוּסִין בְּהֵיכְלִין אַשְׁרִין דַּם זַכַּי: וּכְמָא דִּי מְסַבַּר אֱנַשׁ לְמִשְׁרַן אִתְחַבַּרוּ אִינוּן וְכָהֲנֵיהוֹן בְּאוֹרְחָא חֲדָא קָטְלִין נַפְשָׁן כְּתַף חַד אֲרֵי עֵיצַת חֶטְאִין עֲבָדוּ: בְּבֵית יִשְׂרָאֵל חֲזֵיתִי שְׁנוּ אַשְׁנִיאוּ קְיָמָא דִּגְזַר עִמְּהוֹן דְּלָא לְמִפְלַח לְטַעֲוָתָא תָבוּ אִינוּן לְמִטְעֵי בָּתַר עֶגְלַיָּא בְּבֵיתְאֵל תַּמָּן טָעוּ בֵּית אֶפְרַיִם אִסְתָּאֲבוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל: אַף דְּבֵית יְהוּדָה שָׁרִיאוּ לְאַסְגָּאָה חוֹבֵיהוֹן אַף לְהוֹן יִמְטֵי חוֹבִין בְּאַתְבוּתִי גָּלוּת עַמִּי: כְּמִתְבְּעֵי חוֹבֵי יִשְׂרָאֵל וְיִתְגַּלְיָין עֲוָיַת אֶפְרַיִם וּבִישַׁת שֹׁמְרוֹן אֲרֵי עֲבָדוּ שְׁקַר וּבְלֵילְיָא בְּבָתַיָּא גָּנְבִין וּבְמַדְבְּרָא בִּימָמָא קָפְחִין: וְלָא מַחְשְׁבִין בְּלִבְּהוֹן דְּכָל בִּישַׁתְהוֹן גַּלְיָן קֳדָמַי כְּעַן יַקְפּוּנִינוּן עוֹבָדֵיהוֹן בִּישַׁיָּא דִּי קֳדָמַי הֲווֹ גַּלְיָן: בְּסָרִיקַתְהוֹן מַחְדָן מַלְכָּא וּבְכִדְבֵיהוֹן רַבְרְבִין: כּוּלְהוֹן מַחְמְדִין לְמִיגַּף נְשֵׁי חַבְרֵיהוֹן דָּלְקִין כְּתַנּוּרָא דְאַזֵּילְהוֹן נַחְתּוֹמָא בְּכֵן יִגְלוֹן בִּפְרִיעַ מִקִּרְוֵיהוֹן כְּמָא דְמוֹחָן לְקַיָּמָא מַחְשֶׁבֶת רִישְׁעָא וְעַל דְּלָא אִדְכַּרוּ נִיסִין וּגְבוּרָן דְּאִתְעֲבִידוּ לְהוֹן בְּיוֹם מַסְקְהוֹן מִמִּצְרַיִם מֵעִדַּן מִילוּשׁ לֵישָׁא עַד לָא חֲמַע: יוֹמָא דְמַנִּיאוּ עֲלֵיהוֹן מַלְכְּהוֹן שָׁרִיאוּ רַבְרְבַיָּא לְמִשְׁתֵּי עִמֵּיהּ חֲמַר נְגַד לִידֵיהּ סִיעַת שִׁקְרִין:

בנביאים ה׳ וסימ׳ נמסר כשמואל א׳ סימן י׳: ודעת אלהים ג׳ בליש׳ בקריא׳ וסימ׳ כי אין אמת ואין חסד. כי חסד חפצתי. ודעת אלהים תמצא: כאדם ג׳ בקריא׳ וסימ׳ והבה כאדם עברו ברית. אבן כאדם תכתון. אם כמות כל האדם ימתון אלה: שת ד׳ קמצין בקריא׳ וסימ׳ כי שת לי אלהים זרע אחר. ולא שת לבו גם לזאת. גם יהודה שת קציר. כי שת בטחות חכבה:

לדעת את י׳. באמת ונתמי׳ נכונים כשחר זה אשר נכון מוצאו: ויבא כגשם לנו. כגשם הבא להיות חיים לעולם שאז יבא להורות חיים שיבאו לנו: יורה ארץ. יורה ארץ: מה אעשה לך. מפני מדת הדין איך אוציא משפטיך לאור: וחסדכם כענן בקר. כל טובתכם וצדקתכם איננה כלום: על כן חצבתי בנביאים. על אשר חצבתי עליהם דברי על ידי הנביאים והם לא נזהרו בהם לפיכך הרגתי׳ באמרי פי בשביל אמרי פי כך תירגם יונתן על כן כמו על אשר וכן כי על כן ראיתי פניך כי על כן לא נתתיה לשלה בני: ומשפטיך אור יצא. בתמיה ואיך אוכל לשאת לכם פנים מפני מדת הדין ומוסב על מה אעשה לך: ודעת אלהים. חפצתי מעולות: כאדם. כאדם הראשון: שם בגדו בי. בארץ טובה שהושבתים בה שם בגדו כי כאדם שהכנסתיו לגן עדן ועבר על מצותי: עקבה מדם. מליאה אורבי רציחה כמו ואת עקבו ויעקבני: וכחכי איש גדודים. וכאשפת איש ביד רגיש האושפם בחכה יחד כן חכי גדודיהם חבורות כהניהם המתחברים ללכת בדרך ירצחו שם כולם שכם אחד: כי זמה עשו. כי עצה היא אשר כתיעצו לפני אסיפתם לאיזה מקום ילכו לרצח ולשלול שלל ובחכי איימדורש בלע״ז ואף בלשון משנה חכי לשון חיבור הוא ולא יטיל בו יותר משלשה חכין הם תפירות שהסורק מחבר בהן שני ראשין מן הבגד יחד כשחובטו במקלות ולשון זה משלי והגון בעיני וכן פירושו וכשים בהם חיבור אדם שני אספים יחד חבר כהנים הוא לרצח והראשון מדברי ר׳ מאיר ש״ץ כבור זצ״ל: שכמה. לשון כת אחת: שערוריה. ואת לשון שינוי ששינו את דרכם וכן שמה ושערוריה: גם יהודה. אף הוא הואיל וקלקלה: שת. התשית זמן פורענות לה: בשובי שבות עמי. בהוכיח אותם לשובב משובותם: קציר. עת סילוקה וגלותה כמו עוד מעט ובאה עת הקציר לה בפורענות בבל בספר ירמיה. שבות עמי לשון משובה כערות וילדות איכווייזורא בלע״ז וכן בנים שובבים הבת השובבה: כרפאי לישראל. כשאני חפץ להושיעם ולרפאותם עונותם נגלו לפני כי פעלו תמיד שקר תגבים מהם תמיד באים ונכבי׳ ממון חבריהם ואף פושטים בגדודיהם בליסטיות ללסטם את הבריות: ובל יאמרו ללבבם. אינן כותנין אל לבם שכל רעתם כתובה לזכרון לפני: ישמחו מלך. מלכם חפץ ברעה שהם עושים: בוערה מאופה. שהוסקה מיד הנחתום כן יבערם בוער בקרבם: ישבות מעיר. את מה שתירב׳ ואיני יכול לייסב בו לשון המקרא ולפי שמועו ישבות יבערם הרע שהוא מעירם מלוש בצק עד חומצתו משחשב בלבו את הרעה כיצד יעשה אותה הוא שובת וישן עד הבקר שהוא יכול לעשותה כמו שהאופה שובת מלות בבק עד שהחמיצה שהוא יכול לאפות וכן הוא אומר במיכה הוי חושבי און ופועלי רע על משכבותם באור הבקר יעשוה: יום מלכנו. ביום שאנו ממליכין את מלכנו: החלו שרים. כעשו שרינו חולים: חמת מיין. מחום היין הבוער בם והמלך מושך ידו מן הטובים והכשרים להתחבר את לוצצים: כי

ונדעה. שנרדפה לדעת את י׳ כי זה סוד כל החכמו׳ ובעבור זה לבדו נברא האדם רק לא יוכל לדעת את השם עד שילמד חכמות הרבה שה״ס כמו סולם לעלות אל זאת המעלה העליונה וטעם כשחר כי בתחילה ידע המשכיל השם במעשיו כמו השחר בבאתו ורגע אחר רגע יגדל האור עד שיראה האמת: ויבא כגשם. הטעם שהשם יעירנו ויורנו האמת על דרך יערוף כמטר לקחי ואחרים אמרו כי יבא לנו תרפא שהשם כגשם אשר לא יקוה לאיש והטעם כי אין מרפא כי אם מאתו: כמלקוש יורה ארץ. חסר וי״ו כדרך אדם שת גם יחסר אות בי״ת כדרך כי ששת ימים וככה הוא כמלקוש ויורה ארץ: מה. הטעם הזה שהחסד שאמרת שתשובו לדעת השם: כענן בוקר. שלא יעמוד ומלת משכים איננו פועל כמו משכי׳ היו כאילו הוא שם לשחר ולפי דעתי שמשכי׳ היו כל אחר אם כן יהיה גם זה כן ועל. חצבתי. כמו חוצב בהר והטעם שהרג קצת הנביאים שלהם שהיו מתעים אותם שלא ישובו: הרגתים. בעבור שהם אמרו שקר לאמר אמרי פיהם על כן הרגתי׳ גם אני באמרי פי אולי תשובו ישראל: ומשפטיך אור יצא. כמו והוציא כאור צדקך ועוד בעבור שאמר כשחר נכון מוצאו: כי חסד חפצתי. חסד נכון לא חסד כענן: והמה. על נביאי שקר: גלעד. עקובה. כמו עקוב הלב עשה בעקבה עקובה מדם מנסכך: וכחכי. הוי״ו תחת הה״א על דרך לכלא הפשע גם הוא באל״ף תחת הה״א ואלה השתי׳ מלות זרות הן כי משפט בעלי הה״א בסמוך לכלות לחכות והטעם כאשר יחכו גדודים איש שיבא ויפשטוהו ככה הם חבר כהנים והנה הזכיר נביאי השקר גם הכהנים: שכמה. כמו לעבדו שכם והנה גדודים ישרית בעבור אחר כגדודים בדרך ירצחו כולם הטעם שהכהנים יקחו מתנות כהונה בחזקה: בבית. שערוריה. הטעם דבר מגועל כתאיני הסוערי: שם זנות לאפרי׳. רמז לעגלי׳ בביתאל שהוא לאפרים: גם יהודה. אחר שהזכיר אפרים ושת קציר כמו ועשה קציר כמו נטע והטעם ששת קציר לך ועזרך לעבוד הבעל׳ בביתאל כאשר היה בלבי להשיב שבות עמי שיאמרו לכו ונשובה אל י׳ ובעבור יהודה שהניח ביתי ועזרך לא אשיב שבותך: כרפאי. בעבור שאמרו כי הוא טרף וירפאנו אמ׳ כאשר ארצה לרפאם עמד לפני רשעם בלבם שלא עזבוהו עד עתה כי פעלו שקר בלילה יגנבו וביום פושטים גדודים חוץ מן העריס: ובל. והם חושבי׳ כי אינני רואם ולא ידעו כי מעלליהם סובבים אותם והם נגד פני: ברעתם ישמחו מלך. ושרים שימליכוהו: כלם. גם מלכם עמהם ותנור לשון זכר על כן מלת בוערה מלעיל כמו לילה כחלה עבר על כפשינו וזה הפסוק הפוך וככה טעמו כמו תנור אופה בוערה מלוש בצק עד חומצתו עד ישבות אופה מעיר כי צריך להבעירו ולהסיקו הרבה: יום. שימליכו מלכם שיקרא אותו היום יום מלכינו ישכירוהו ביין אז ימשך ידו עם הלוצצים וזאת המלה מפועלי הכפל שהוא לצץ ואילו היתה מלוצצים היתה מהכפולים שהם עלומי העי״ן מגזרת לץ שפרשו ליץ על כן הוא מכפולי הלמ״ד על כן תוקפות ומתופפות שנים שרשי׳ ומלת החלו מחלי כמו הדוו ומלכינו הוא הפעול והשרים הם הפועלים החלו שרים את המלך מן השכרות וכמוהו מחלה לב פועלת מחלה את הלב מהבנין הכוכף שהוא החלה. וטעם חמת מיין בחברון בי״ת בחמת מלא יין ופירושו כמו מן החמת והסמך ככה כמו דלת וקגור דלתך בערך והעד מקפח חמתך ואף שכר שהוא כטעם הזה: כי

כִּי־קֵרְבוּ כַתַּנּוּר לִבָּם בְּאָרְבָּם כָּל־
הַלַּיְלָה יָשֵׁן אֹפֵהֶם בֹּקֶר הוּא בֹעֵר
כְּאֵשׁ לֶהָבָה׃ כֻּלָּם יֵחַמּוּ כַּתַּנּוּר
וְאָכְלוּ אֶת־שֹׁפְטֵיהֶם כָּל־מַלְכֵיהֶם
נָפָלוּ אֵין־קֹרֵא בָהֶם אֵלָי׃ אֶפְרַיִם
בָּעַמִּים הוּא יִתְבּוֹלָל אֶפְרַיִם הָיָה
עֻגָה בְּלִי הֲפוּכָה׃ אָכְלוּ זָרִים כֹּחוֹ
וְהוּא לֹא יָדָע גַּם־שֵׂיבָה זָרְקָה בּוֹ
וְהוּא לֹא יָדָע׃ וְעָנָה גְאוֹן־יִשְׂרָאֵל
בְּפָנָיו וְלֹא־שָׁבוּ אֶל־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם
וְלֹא בִקְשֻׁהוּ בְּכָל־זֹאת׃ וַיְהִי
אֶפְרַיִם כְּיוֹנָה פוֹתָה אֵין לֵב מִצְרַיִם
קָרָאוּ אַשּׁוּר הָלָכוּ׃ כַּאֲשֶׁר יֵלֵכוּ
אֶפְרוֹשׂ עֲלֵיהֶם רִשְׁתִּי כְּעוֹף הַשָּׁמַיִם
אוֹרִידֵם אַיְסִרֵם כְּשֵׁמַע לַעֲדָתָם׃
אוֹי לָהֶם כִּי־נָדְדוּ מִמֶּנִּי שֹׁד לָהֶם כִּי־
פָשְׁעוּ בִי וְאָנֹכִי אֶפְדֵּם וְהֵמָּה דִּבְּרוּ
עָלַי כְּזָבִים׃ וְלֹא־זָעֲקוּ אֵלַי בְּלִבָּם
כִּי יְיֵלִילוּ עַל־מִשְׁכְּבוֹתָם עַל־דָּגָן
וְתִירוֹשׁ יִתְגּוֹרָרוּ יָסוּרוּ בִי׃ וַאֲנִי
יִסַּרְתִּי חִזַּקְתִּי זְרוֹעֹתָם וְאֵלַי יְחַשְּׁבוּ־
רָע׃ יָשׁוּבוּ לֹא עָל הָיוּ כְּקֶשֶׁת
רְמִיָּה יִפְּלוּ בַחֶרֶב שָׂרֵיהֶם מִזַּעַם
ח לְשׁוֹנָם זוֹ לַעְגָּם בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם׃ אֶל־
חִכְּךָ שֹׁפָר כַּנֶּשֶׁר עַל־בֵּית יְהוָה יַעַן
עָבְרוּ בְרִיתִי וְעַל־תּוֹרָתִי פָּשָׁעוּ׃

ארי אתקרבו לעצת חטאין ולא עכיבו כתנורא בער לבהון באתכמוניהון כל ליליא מוריך רוגזהון עד צפרא הוא דליק כאישא שלהובי׃ כולהון מחממין כתנורא ובלישן שקריהו' מחייבין ית דייניהון כל מלכיהון אתקטלו לית דמצלי מנהון קדמי׃ בית אפרים בעממיא אתערבו בית אפרים דמן לחררא דעד לא אתהפכת אתאכלת׃ בזו עממיא נכסיהון ואינון לא ידעין אף חלישותא מטיתנון ואינון לא מסתכלין׃ ויתמאך יקר ישראל ואינון חזן על דלא תבו לפולחנא דיי' אלההון ולא בעו מן קדמוהי בכל דא׃ והוו בית ישראל דמן כיונה שריתא דאתנסיבו בנהא ולית לה לב למצרים אתקרבו לאתור גלו׃ באתר דיהכון אפרוס עליהון מצדתי כעופא דשמיא אטלטלינון יסורין איתי עליהון על דשמעו לעצתהון׃ ווי להון ארי אתרחקו מדחלתי בזוזין איתי עליהון ארי מרדו במימרי ואנא הויתי פריק להון ואינון ממללין קדמי כדיבין׃ ולא מצלן קדמי בלבהון בכן מיללין על ערסתהון בסגי עיבור וחמרא דהוו כנשין מרדו במימרי׃ וכמא די אנא מיתי עליהון יסורין ומתקיף על דרעיהון כן אף אינון חשבין לאוספא קדמי בישן׃ תבו למרוד מן אוריתא לא על דאבאישית להון ודמן אינון כקשתא ניכלא יתקטלון בחרבא רברביהון מעמקות לישנהון אילין עובדיהון עד דאינון בארעא דמצרים׃ נביא בחיכך אכלי כד בשופרא אימר הא כנישרא דמישתדי כן יסק מלך במשריתיה וישרי על בית מקדשא דיי' חלף דעברו על קימי ועל אוריתי מרדו׃

כתנור ג' דגשי' וסימ' כי קרבו כתנור לבם. כלם יחמו כתנור. כי הנה היום בא בער כתנור׃ ז' פסוקי אית בהון והוא והוא וסימ' ויהי נער מבית לחם. והנה עמך שמעי בן גרא. וימצא את אלישע בן שפט והוא חרש. אתו תקדישו. אכלו זרים כחו. והוא יבנה את היכל יי'. ואחר בא חצרון׃ ואלי ג' וסימ' ואלי יחשבו רע. ואלי דבר יגנב. ואלי יאספו כל חרד׃ זו ב' כתו' בוי"ו וסימ' מזעם לשונם זו לעגם. ועדותי זו אלמדם. וח' כתיב זה כה"א וסימ' נמסר במלכים ב' ס"מ ו'׃ שפר ב' חס' בנביאים וסימ' אל חכך שפר. בדי שפר יאבר האח. ומן וישלח אבשלום עד סוף סיפרא דבו' חס'׃

אבן עזרא

כי. מלת בארבם על מחשבות רשת שיחשבו כל הלילה והנה לבם קרוב כתנור רק כל אופה ישן בלילה רק בבקר יבעיר התנור ואלה אין לבם ישן רק חושב כל הלילה׃ כולם. הטעם אוכלים אלה את אלה אפילו שופטיהם גם קושרים על מלכיהם על כן כתוב׃ אפרים. הוא יתבולל. כמו בלול מעורב והטעם שהם מבקשים עזר מן האומות לזה מפני זה והו מצרים קראו א' אשור הלכו על כן יתבולל בעמים כמו בלול ומצרים הם הקוראים. וטע' עוגה בלי הפוכה אז תהי נשרפת כשאיל הפוכ' והטעם על עצתם ובעבור כי דמה יצרם ולבם לתנור דמה העצה לעוגה׃ אכלו. הטעם על השחד שהיו נותנים לאשור ולמצרים כאשר כתו' על המלכים. וטעם גם שיבה שבאלם כחם ואבד הונם׃ זרקה בו. התולדת זרקה בו שיבה שהטיל תבא מתולדת האדם׃ וענה. פירשתיו׃ ולא שבו אל יי'. כשבים שאין להם מה יתנו עוד לגוים שיעזרום׃ ויהי אפרי'. בקלותו וחוסר דעתו שהיו הולכים אל מצרים ואשור לבקש עזרה והם לא ידעו כאשר ילכו כי אני אפרוש רשתי עליהם והנה אתפשם כי לא יוכלו לברוח על כן אמר עליהם ולא להם ובעבור שהזכיר כיונה אמר כעוף השמים אורידם׃ איסירם. כמו איסרם רק הוא מהבנין הנוסף ולא החליפו היוד בוי"ו כמו ועפעפיך ייסירו נגדך ולא אמ' אוסירם כמו אוטיבם אורידם והעמידו המלה על בנינה שרשה יסר או העתיד ייסר והטע' אני איסר אלה ההולכי' למצרים אז יהיו כשמועה לעדתם היושבים בארצם׃ אוי. טעם נדדו בעבור שהיו בורחים שוד יבא עליהם׃ ואנכי. בלבי ומחשבתי לפדותם והם היו אומרים כי כל לבי להרע להם׃ ולא. הטעם כאשר אפרם הלילו על משכבותם ואמרו אוי להם על הרעה הבאה עליהם לא יזעקו אלי כאשר יזעק החולה אל הרופא. וטעם על דגן ותירוש יתגוררו שיתחברו ביום לאכול ולשתות כמו והרסו מתגורות׃ יסורו בי. ידברו סרה בי והנה בלילה לא יזעקו אלי וביום מורדים לדבר כזבים׃ ואני. הטעם אני יסרתים לא לרעתם רק לחזק זרועותם כדרך ואנכי תרגלתי לאפרים׃ ישובו לא על. הטעם ישובו אל מצרים לא על צורך רק להלשין על שריהם וזה טעם היו כקשת רמיה והעד מזעם לשונם׃ זו לעגם. הקרוב בעיני כי המ"ם סימן אנשי הלשון׃ אל. דברי השם אל הנביא שים אל חכך שופר ודאה כנשר אל בית יי' ויפת אמר שים חכך שופר כי אויב ידאה כנשר על בית יי' ויפה פירש בעבור מלת יען׃ לי

רשי

כי קרבו כתנור לבם בארבם. הכינו והזמינו את לבם במעשה אורב שלהם כתנור זה שמכינים ומסיקין אותו לאפות׃ כל הלילה ישן אופיהם. כחתום שלהם המסיק את התנור לאחר שהכינו לבם וחשבו את גמר הרעה איך יעשוה. ישן אופהם כלומר עד הבוקר ישנים ולבקר בוערים כאש עד שגמרו את רעתם׃ ואכלו את שופטיהם יהרגו את הסנהדרין שלהם לפי שהיו מוחים בידם ומה עלתה להם כל מלכיהן כפלו לפי שאין קורא בהם אלי ובתלמוד ירושלמי במס' ע"ז דורשו ביום שהמליכו את ירבעם החלו שרים חמת מיין כמו שמפורש אתון לגביה אמרין ליה קום עיבד לן ע"ז אמר לון השתא פתי רמשא הוא וכל עמא שתי כלומר עת שכרות הוא שמא עכשיו שכורי' אתם ומחר תחזרו בכם אזלון ואתון בצפרא אזלו ואתו בצפרא הדא היא כי קרבו כתנור וגו' אמ' לון אנ' דחילנא שסנהדרי' דילכון אמרון לוי אנן קטלינן לון הדא היא ואכלו את שופטיהם משך ידו כד הוא חמי בר אנש כשר הוה מותיב גבוי תרין ליצנין ואינון אמרין לוי איזה דור חביב מכל הדורות והוא אמ' לון דור המדבר ואינון אמרין לוי ולא עבדון ע"ז והוא אמר לון אגב דהוו חביבין לא איתמנעון ואינון אמרין לוי חס דמלכא בעי למיעבד כן דוס שהמלך רוצה לעשות כן׃ יתבולל. יבולבל בגולה בין האומות׃ עוגה בלי הפוכה. תירגם יונתן כחררא דעד דלא איתהפכת איתאכלת עוגה חררה שאופין על הגחלי'׃ והוא לא ידע. לא שם אל לבו שאכלוהו מלכי ארם בימי יהואחז שנאמר כי לא השאיר ליהואחז וגו' וישימן כעפר לדוש ואעפ"כ לא חזר ירבעם בנו מרעת אביו׃ גם שיבה זרקה. תירגם יונתן אף חלשותא מטיתנון ואינון לא מיסתכלין׃ וענה גאון ישראל בפניו. ומאיך יקרא דישראל ואינון חזן לשון עוני ואין וענה זה לשון עתיד אלא לשון עבר כמו וקרא זה אל זה שמעתי שקרא זה אל זה וכמו ועשה לו כתנת פסים אף זה לשון עבר כבר כמעטו ונשפלו. ובכל זאת לא שבו אל יי' אין לב להבחין מה טוב להם או כמה רע להם׃ מצרים קראו. לאותם שהריעו להם מעולם הם קוראים לעזרה׃ אשור הלכו. אל מלך אשור הלכו שיעזור להם׃ כאשר ילכו. למצרים׃ אפרוש עליהם רשתי כעוף השמים. שהנשר והנץ עולין למעלה מהנו ומורידין אותן לארץ כן אורידם במצרים על יד נבוכד נצר׃ איסירם כשמע לעדתם. אביא עליהם ייסורין ככל אשר אני משמיע לעדתם ביד ירמיה הנביא שעתידין הם לומר לו התפלל נא בעדינו וגו' ויגד לנו יי' אלהיך וגו' אם טוב ואם רע וגו' ואומר להם אם שום תשימו פניכם לבוא מצרים והיתה החרב אשר אתם יראים ממנה שם תשיג אתכם וכל הענין איסירם לשון ייסורין ומנחם פי' לשון קשר ומוסרותיך אנתק אבל דונש פתר לשון ייסורין כמו ליסר' אתכם ונוסף היו"ד השני באיסירם כאשר נוסף בייסירו ועפעפיך ייסירו נגדך׃ ואנכי אפדם. אני הייתי חפץ לפדותם מרעה אשר הם בה והם דברו עלי כזבים אמרו אל ירמיהו שקר אתה מדבר לא שלחך יי' לאמר לא תבואו מצרי'׃ כי ייללו על משכבות'. כי על כן תבא להם יללה כך ת"י׃ יתגוררו. יש להם מגורות של דגן לפיכך יסורו וימרדו בי׃ ואני יסרתי חזקתי זרועותם. ביראתי על ידי נביאי לשמוע אליהם במה שהם מייסרים אותם ויתחזקו זרועותם׃ ישובו לא על. שבו למצרי' ולא להועיל להם לכך ניקוד על בקמץ כמו נאם הגבר הוקם על שהוא לשון עילוי והוא דבוק לתיבה שלאחריו׃ היו כקשת רמיה. שכשרוצה לירות בו חץ לצפון הוא יורה לדרום׃ יפלו בחרב שריהם. יוחנן בן קרח וכל החיילים שבו למצרי'׃ מזעם לשונ'. לשון קשה שהשיבו לירמי'׃ זו לעגם. אשר ילעיגו להם בארץ מצרי' למה שבתם אצלנו כדי להביא עלינו פורענו' והלא כתו' לכם לא תוסיפו לראותם עוד׃ אל חכך שופר. שכינ' אומרת לנביא השמע קול חכך וקרא בשופר ואמור עליהם כי הנה האויבי' כאשר ידאה הנשר ויבוא אל בית יי'׃ אל חכך שופר כאילו השופר כתון אל חכך׃
לי

לי. כבה הוא ליזעקו בני ישראל או יאמר בית ישראל: זנח. טוב. הוא השם הנכבד שהיה טוב לו: ירדפו. כמו אשר יקראו י״י ברקנו יהם. כי לא שאלו להשם להמליך ירבעם וכתוב אשר יבחר י״י אלהיך בו גם כן מלכי ישראל: השירו. מגלותיהען קם שב שר והטעם כפול ויפת אמר כמו שמך כמו בסוריתהם והטעם הפוך אם המליכו או אם השירו. וטעם למען יכרת בעבור יכרת מהם הכסף והזהב: זנח. שומרון. כפול כאילו כתוב אותך זנח עגלך אותך שומרון כאילו אמר בך כי העיר תחרב ואנשיה ילכו בשבי: חרה אפי בם. בעגל ובשומרון: עד מתי. יהיה חרון אפי בם עד שיהיו נקיים ולא יוכלו נקיון שיהיה להם ממנו: כי. מעצת ישראל הוא ומעצת המלך שהמליכוהו נעשה עגל שומרון:

כי שבבים. כמו שביבים ויפת אמר כי עגל שומרון יעשה ישראל להיות סוכב וזה איננו נכון: כי. תי״ו סופתה נוסף כמו אומתה: אולי. ואם תאמרו אולי יעשה ד דעו כי זרים יבלעוהו: נבלע. הטעם יבלעו קצירכם גם יבלעו ה הזורעים: ככלי אין חפץ בו. שארם ושלוכנו מביתו: כי. פרא. כמו פרא אדם וטעם בודד כי לא היתה עצתם אחת ומלת התנו מגזרת אתנן שהיה כל אחד נותן מנחות של אהבי לשרי האומות: גם. טעם אקבצם במצרים אז יחלו להתאונן ולהתרעם מעט מרוב משא מלך מצרים ואשור ושריהם ולא יתכן מדרך הדקדוק לפרש ויחלו רק כמו וממקדשי תחלו: כי הרבה. וטעם היו לו מזבחות לחטוא כ כבר היו לו שירם מ מאבותיו ולמה הרבה עוד: אכתוב. ואני הוכחתיו וחוקי כתובי היו לו: זבחי. אמר ר׳ משה הכהן הבהבי כדברי רז״ל ולא ה הבהבה ויפת אמר מגזרת הבהב והאלף נוסף כמו שדי והוא הנכון: יזכור עונם. שימובו אל מצרים למרות פיו לא תוסיפו לשוב בדרך הזה עוד: וישכח. היכלות. לנבר בהם: ואכלה. ארמנות כל עיר ועיר: אל. הטעם כל גוי אם ישמח בבא להם גילה דין הוא כי אין אחד מהם שיזנה תחת אלהיו כאשר עשית אתה אהבת לתת א אתנן לבעלים תחת מעשר אלקיך וזאת הזנות על כן גרן ויקב כי זרים יקחום יכחש בם כאילו לא יכירם: לא ישבו. ובאשור טמא יאכלו. כי כן היו אוכלין בארץ י״י אחר שלא יתנו קודם השם ויתנו אתנן: לא. הבסחרי ולו היה להם הוא שם דבר ולשון רבים אונים:

מה

זנח ג׳ בקריא׳ וסימ׳ זנח עגלך שמרון׳ זנח ישראל טוב אויב. זנח י״י מזבחו נאר בקדשו: יקצרו ג׳ בקריאה וסימ׳ כי רוח יזרעו וסופתה. הזרעים בדמעת ברנה. בשדה בלילו יקצרו: בודד ג׳ בקריא׳ וסימ׳ פרא בודד לו: כי מצפון עשן בא. בצפור בודד על גג: חטאתם ט׳ וסימ׳ נבסר בספר ישעיהו ריש סימ׳ נ״ח: גיל ג׳ בקריא׳

לי יזעקו אלהי ידענוך ישראל:
זנח ישראל טוב אויב ירדפו:
הם המליכו ולא ממני השירו ולא
ידעתי כספם וזהבם עשו להם
עצבים למען יכרת: זנח עגלך
שמרון חרה אפי בם עד מתי לא
יוכלו נקין: כי מישראל והוא
חרש עשהו ולא אלהים הוא כי
שבבים יהיה עגל שמרון: כי רוח
יזרעו וסופתה יקצרו קמה אין לו
צמח בלי יעשה קמח אולי יעשה
זרים יבלעהו: נבלע ישראל עתה
היו בגוים ככלי אין חפץ בו: כי
המה עלו אשור פרא בודד לו אפרים
התנו אהבים: גם כי יתנו בגוים
עתה אקבצם ויחלו מעט ממשא
מלך שרים: כי הרבה אפרים
מזבחות לחטא היו לו מזבחות לחטא
: אכתוב לו רבו תורתי כמו זר
נחשבו: זבחי הבהבי יזבחו בשר
ויאכלו יהוה לא רצם עתה יזכר עונם
ויפקד חטאתם המה מצרים ישובו:
וישכח ישראל את עשהו ויבן
היכלות ויהודה הרבה ערים בצרות
ושלחתי אש בעריו ואכלה ארמנתיה
: אל תשמח ישראל אל גיל כעמים
כי זנית מעל אלהיך אהבת אתנן
על כל גרנות דגן: גרן ויקב לא ירעם
ותירוש יכחש בה: לא ישבו בארץ
יהוה ושב אפרים מצרים ובאשור
טמא יאכלו: לא יסכו ליהוה יין
ולא יערבו לו זבחיהם כלחם אונים
להם כל אכליו יטמאו כי לחמם
לנפשם לא יבוא בית יהוה:

בכל עידן דאתיא עליהון עקא
מצלן קדמי ואמרין כען ידענא
ארי לית לנא אלהא בר מינך
פרוקנא ארי אנחנא עמך ישראל:
טעו בית ישראל מבתר פולחני די
בדיליה אנא מיתי עליהון טובא
סכען סנאה ירדפינון: אינון
אמליכו ולא ממימרי רביאו ולא
מרעותי כספהון ודהבהון
דאסיקו להון ממצרים עבדו להון
טעון בדיל דישתיצון: טעו בתר
עגלא דשמרון תקיף רוגזי בהון
עד אימתי לא יוכלון ילמזכי: ארי
מישראל הוא גבי אומן הוא עבדי
דחלא דלית בה צרוך הוא ארי
לנסרי לוחין יהי עיגלא דשמרון:
בית ישראל דמן לדרוח זרע
ועלעול חציד קמה לית ליה גוב
לא יעביד מאים יקנון ניכסין עממי
יבזונון: איתבזיז ישראל כען
הוו בעממיא כמנא דלית צרוך
ביה: ארי אינון גלו לאתור על
דהליכו ברעות נפשהון כערד
מרוד בית ישראל איתמכרו ביד
עממיא דרחימו: אף אם ישוון בית
ישראל דחלתי על ליבהון מביני
עממיא אקריב גלוותהון ואפילו
יתחכמון כזעיר אעדי מנהון מרות
מלכין ושילטונין: ארי אסגאו
דבית אפרים איגורין למחטי הוו
להון איגורי טעותהון לתקלא:
כתבית להון סגיאות אורייתי
ואינון כעממיא אתחשיבו: דבחין
דימגבן מן אונס דבחין בסרא
ואכלין וקדם יי׳ לא רעוא בהון
כען יסער חוביהון ויתפרע ע
עוייתהון אינון למצרים יתובון:
ושבק ישראל ית פולחן עבדיה
ובנא היכלין לטעותא ודבית
יהודה אסגיאו קירוין כריכן וא
ואשלח אשתא בקירווהי ותשיצי בירניתהא: לא תחדון דבית ישראל ולא תבועין
כנימוסי עממיא ארי טעתון מבתר פולחנא דאלהכון רחימתון למיפלח לטעותא על
כל אודרי עיבורא: מאידרא וממעצרתא לא יתזנון וחמרא לא יסופיק להון: לא
יתובון בארעא שכינתא דיי׳ ויתובון דבית אפרים למצרים לאתור יגלון מסאב ייכלון:
לא ינסכון קדם יי׳ נסכין דחמר ולא יתקבלון לרעוא קורבניהון דיבחהון כלחם מרחק
להון כל דייכליניה יסתאב ארי קורבניהון על נפשהון לא מכפר להון בבית מקדשא דיי׳:

וס׳ אל תשמח ישראל אל גיל בעמים. גיל יגיל אבי צדיק. השכחים אלי גיל. וחד תגיל גבעות תחגרנה: לחמם ו׳ בקריא׳ וסימ׳ כבה יאכלו בני ישראל את לחמם׳ לחמם בדאגה יאכלו. אין גחלת לחמם. כי לחמם לנפשם. ושרש רתמים לחמם. ויבינו בקיץ לחמם:

רשי

לי יזעקו. כשתבא עליהם הרעה: אלהי ידענוך. הלא עמך אנחנו וכרשהו ודרשהו לי יזעקו ישראל אלהי ידענוך ואני לא אשמע להם כי זנח ישראל טוב לפיכך אויב ירדפו: השירו. עשו שרים ד״א השירו את זה מתלוכה והמליכו את זה ובספר המסורת מוכיח כן שחברו במסורת כ כתבין שי״ן וקריין סמ״ך ופתרונו סמ״ך: למען יכרת. למען כי היה להם זהב לרוב וגרמו להם שיכרת העושר מהם: זנח. הקב״ה אתכם בני שומרון בשין עגלים שבבית אל שמלכי שומרון עובדים שם: עד מתי לא יוכלו. להפכות לבם להיכקות מאותו טינוף: כי מישראל והוא. מכספם וזהבם של כל אחד ואחד הוא גבוי והחרש עשהו והוא של והוא כופל וים הרבה וי״ו דומין לו בבאתיו ונבאיו ולא ירפאו אף כאן כי מישר׳ הזמכתו והכותו והוא כעשה וים לייסב הוי״ו הזאת כן כי מישראל והוא אף העגל הזה מאתם בא כמות העגל הראשון: שבבים. לנסרי לווחים ולשון ארמית הוא שיבא מכסורא: קמה אין לו. לזרע שלהם כלומ׳ לא יצליחו במעשיה׳: אולי יעשה. אף אם יעשה קמח זרים יבלעוהו אף אם יצליחו בנכסיהם סופו ליפול ביד זרים: פרא בודד לו. כעשו כפרא שהולך בדד לעצמו סופו רוח מתקום למקום לנוד: התנו אהבים. את לשון תנים כיאדרוד זה שהולך במדברות שאפו רוח כתנים לקנות להם אוהבים כ כואפים זרים התנו אידנר״וכיוט בלע״ז וים לפרש לשון אתנן: גם כי יתנו בגוים. אע״פ שעשו זאת שהתנו אהבים בגוים עתה אקבצם בבא עת גאולתם לא אעכבנה: ויחלו מעט ממשא מלך שרים. ויכבו מעט בגלותם מיראת משא מלך שרים משול מלכי האומות: כי הרבה אפרים. לפיכ׳ אחילנו ממשא מלך שרים: אכתוב לו. אני תמיד מוכיחו על ידי נביאי וכותב לו רובי ת תורתי והם כמו זר נחשבו: זבחי הבהבי. זבחי שלותי שהם מהבהבי׳ לפני כאש של מזבחי יזבחו בשר ויאכלו. למה לי שמביאים אותם יזבחו להיו׳ להם לבשר מאכלם ויאכלום כי איככי רוצה אותם: אל תשמח ישראל. כשאר עמי׳ שהם לא קבלו תורה ולא באו לחלקי ואתה זכיתה מ מעלי ואבדת טובות הרבה: אהבת. להיות כזונה לקבל אתנן: על כל גרנות. כדרך זונה שנותנין לה דגן בגורן באתננה: לא ישבו בארץ י״י. לא יתעכבו בארצם: לא יסכו. לשון נסך: לא יערבו לו. לא תהא מנחתם עריבה עליו: כלחם אונים. כלחם גזילה הבא על ידי כח אונים: כי לחמם לנפשם. ראוי הוא זה להם לאכול ולא לבא לבית י״י ד״א כלחם אונים כלחם אבילים שהוא טמא וסופו מוכיח כל אוכליו יטמאו: לא יערבו לו: כלחם אוני. כמו לא אכלתי באוני והוא שם דבר ולשון רבים אונים:

ליום

מה. חג יי׳. כנגד זבחיכם: כי הנה הלכו. מפחד שוד שיבואם ים מהם שימותו במצרים גם בדרכי׳ על כן אמר מחמד לכספם והנה לשוד ילכו: באו ימי השלום. שישלם לכם השם שהייתם אומ׳ על נביא השם שהוא אויל ואיש אשר רוח השם בו הוא משוגע׳ על רב עונך. המשטמה. שים בלב כל אחד: צופה. הטעם שאמר

ליום מועד. ליום זמן קבוע להיות האויב כועד עליכם: חג יי׳. זבח הריגה שיש לו בכם: כי הנה הלכו. ממקומם מרוב שודדים שיבאו עליהם עם כנוכר נכר: מוף. מארץ מצרים היא: מחמד לכספם. בתי חמדת אוצרות כספם: קימוש וחוח. מיני חיות תירגם יונתן: הפקודה. שיפקדו עונותיכם: השלום. תושלמת

אבותיכם ג׳ מ״ל בס״פ ופרא וסי׳ כענבים במדבר מצאתי ישראל כבכורה בתאנה. קצף יי׳ על אבותיכם קצף. אבותיכ׳ איתהם. וכל כתובים דכוו׳ מ״ל בב״ג חס׳ וסי׳ והנה עמנו בראש ויאמר להם שמעוני הלוים עתה. וכל

מַה־תַּעֲשׂוּ לְיוֹם מוֹעֵד וּלְיוֹם חַג־יְהוָה׃
כִּי־הִנֵּה הָלְכוּ מִשֹּׁד מִצְרַיִם תְּקַבְּצֵם
מֹף תְּקַבְּרֵם מַחְמַד לְכַסְפָּם קִמּוֹשׂ
יִירָשֵׁם חוֹחַ בְּאָהֳלֵיהֶם׃ בָּאוּ יְמֵי
הַפְּקֻדָּה בָּאוּ יְמֵי הַשִּׁלֻּם יֵדְעוּ יִשְׂרָאֵל
אֱוִיל הַנָּבִיא מְשֻׁגָּע אִישׁ הָרוּחַ עַל
רֹב עֲוֺנְךָ וְרַבָּה מַשְׂטֵמָה׃ צֹפֶה
אֶפְרַיִם עִם־אֱלֹהָי נָבִיא פַּח יָקוֹשׁ עַל־
כָּל־דְּרָכָיו מַשְׂטֵמָה בְּבֵית אֱלֹהָיו׃
הֶעְמִיקוּ שִׁחֵתוּ כִּימֵי הַגִּבְעָה יִזְכּוֹר
עֲוֺנָם יִפְקוֹד חַטֹּאותָם׃
כַּעֲנָבִים בַּמִּדְבָּר מָצָאתִי יִשְׂרָאֵל
כְּבִכּוּרָה בִתְאֵנָה בְּרֵאשִׁיתָהּ רָאִיתִי
אֲבוֹתֵיכֶם הֵמָּה בָּאוּ בַעַל־פְּעוֹר
וַיִּנָּזְרוּ לַבֹּשֶׁת וַיִּהְיוּ שִׁקּוּצִים כְּאָהֳבָם׃
אֶפְרַיִם כָּעוֹף יִתְעוֹפֵף כְּבוֹדָם מִלֵּדָה
וּמִבֶּטֶן וּמֵהֵרָיוֹן׃ כִּי אִם־יְגַדְּלוּ אֶת־
בְּנֵיהֶם וְשִׁכַּלְתִּים מֵאָדָם כִּי־גַם־אוֹי
לָהֶם בְּשׂוּרִי מֵהֶם׃ אֶפְרַיִם כַּאֲשֶׁר־
רָאִיתִי לְצוֹר שְׁתוּלָה בְנָוֶה וְאֶפְרַיִם
לְהוֹצִיא אֶל־הֹרֵג בָּנָיו׃ תֵּן־לָהֶם
יְהוָה מַה־תִּתֵּן תֵּן־לָהֶם רֶחֶם מַשְׁכִּיל
וְשָׁדַיִם צֹמְקִים׃ כָּל־רָעָתָם בַּגִּלְגָּל
כִּי־שָׁם שְׂנֵאתִים עַל רֹעַ מַעַלְלֵיהֶם
מִבֵּיתִי אֲגָרְשֵׁם לֹא אוֹסֵף אַהֲבָתָם
כָּל־שָׂרֵיהֶם סֹרְרִים׃ הֻכָּה אֶפְרַיִם
שָׁרְשָׁם יָבֵשׁ פְּרִי בְלִי־יַעֲשׂוּן גַּם כִּי
יֵלֵדוּן וְהֵמַתִּי מַחֲמַדֵּי בִטְנָם׃
יִמְאָסֵם אֱלֹהַי כִּי לֹא שָׁמְעוּ לוֹ
וְיִהְיוּ נֹדְדִים בַּגּוֹיִם׃

מַה תַּעַבְדוּן לְיוֹם מוֹעֲדָא וּלְיוֹם חַגָּא דַייָ׃ אֲרֵי הָא יִגְלוּן מִן קֳדָם בְּזוּזִין לְמִצְרַיִם יִתְכַּנְשׁוּן לְמָפִים יִתְקַבְרוּן בֵּית חֶמְדַת כַּסְפְּהוֹן קַרְסוּלִין יִשְׁרוּן בְּהוֹן חָתוּלִין בְּבִרְנְיָתְהוֹן׃ אֲתוֹ יוֹמֵי סְעוֹרְנָא אֲתוֹ יוֹמֵי תוּשְׁלָמַת חוֹבִין יִדְעוּן דְבֵית יִשְׂרָאֵל דַהֲווֹ מִתְנַבַּן לְהוֹן נְבִיֵי קוּשְׁטָא וּמְשַׁעַמְמִין לְהוֹן נְבִיֵי שִׁקְרָא עַל דְאַסְגִיאוּ חוֹבָךְ תַּקִּיפוּ חֶטְאָךְ׃ מְסַכָּן בֵּית יִשְׂרָאֵל דִי יִתְקַיְּמִים לְהוֹן פּוּלְחַן טַעֲוָת לִנְבִיֵיהוֹ קוּלִין צְלָן עַל כָּל אוֹרְחָתְהוֹן מְסַגַּן תַּקְלָא בְּבֵית אֱלָהֲהוֹן׃
אַסְגִיאוּ לְחַבָּלָא כְּיוֹמֵי גִבְעֲתָא יִסְעַר חוֹבֵיהוֹן וְיִתְפְּרַע עֲוָיָתְהוֹן׃
כְּנוּפַן דִשְׁתִיל עַל עֵינָא דְמַיָא כֵּן בְּמַדְבְּרָא אֲרַע מֵימְרִי לְיִשְׂרָאֵל כְּבִכְּרָה בְּתֵינְתָא דִי בְאַוֶּל מְאַבְּבָא חֲבִיבִית אֲבָהַתְכוֹן וְאִינוּן אִתְחַבָּרוּ לְבַעַל פְּעוֹר וּטְעוֹ לְבַהֲתָא וַהֲווֹ שִׁיקוּצִין כְּדִרְחִימוּ׃ בֵּית יִשְׂרָאֵל כְּעוֹפָא דְאַפְרְחוֹהִי מִקִּינֵיהּ וְאִי וְאִיטַּלְטַל כֵּן גְלָא יַת יְקָרְהוֹן וְלָד לָא יִסְגוּן וּמְפֵירֵי מְעֵיהוֹן לָא יֶחֱוּוֹן וְעַל דְאִתְמְנָעוּ רִיגְלֵיהוֹן מִלְּאִתְחֲזָאָה בְּבֵית מַקְדְשִׁי׃ אֲרֵי אִם יְרַבּוּן יַת בְּנֵיהוֹן וְאַתְכֵּלִינוּן מִלְמֶהֱוֵי גַבְרִין אֲרֵי וַוי לְהוֹן בְּסַלְקוּתִי שְׁכִינְתִּי מִנְּהוֹן׃ כְּנִישְׁתָּא דְיִשְׂרָאֵל בְּמֶעְבְּדַהּ אוֹרַיְתָא דָמְיָא לְצוֹר בְּאַצְלָחוּת בְּשַׁלְוַית חָבוּ דְבֵי אֶפְרַיִם לְקַטְלָא לְפוּלְחַן טַעֲוָתָא בֵּינֵיהוֹן׃ הַב לְהוֹן יְיָ יַת תּוּשְׁלָמַת עוֹבָדֵיהוֹן הַב לְהוֹן רְחַם מַתְכִּיל וּתְרִין יָבְשִׁין׃ כָּל בִּישַׁתְהוֹן גַלְיָין קֳדָמַי בְּגִלְגָלָא אֲרֵי תַמָן רְחִיקְתִּינוּן עַל בִּישׁוּת עוֹבָדֵיהוֹן מִבֵּית מַקְדְשִׁי אֲתָרִיכִינוּן לָא אוֹסִיף לְרַחֲמָא עֲלֵיהוֹן דְכָל רַבְרְבֵיהוֹן מָרְדִין׃ בֵּית יִשְׂרָאֵל דְמַן לְאִילָנָא דִיקְלָא שָׁרְשׁוֹהִי מִלְּרַע וְיָבֵשׁ נוֹפֵיהּ מִלְעֵילָא גוֹב לָא יַעֲבִיד אַף אִם יְרַבּוּן בְּנִין וְאַקְטִיל שְׁפַר מְעֵיהוֹן׃ יְרַחֲקִינוּן אֱלָהִי אֲרֵי לָא קַבִּילוּ לְמֵימְרֵיהּ וִיהוֹן מְטַלְטְלִין בֵּינֵי עַמְמַיָא׃

עזרא דכוו׳: משכיל. ב׳ וסי׳ חציו כגבור. תן להם רחם משכיל: אוסף ג׳ מלרע בקריא׳ ב׳ מ״ל וא׳ חס׳ וסי׳ בכל אשר שאלת מעם יי׳ אלהיך. לא אוסף אהבתם. בשלחי את חצי הרעב הרעים. וסים׳ שמעית דרחמו כפנא:

כי נביא השם הוא אויל והוא עושה מעצמו צופה והוא כמו נביא שהוא צופה מה להיות וזה נביא השקר הוא פח יקוש: וטעם משטמה בבית אלהיו כדרך שהזכיר בתחילה וכשל היום וכשל גם נביא: העמיקו. להרע: כימי הגבעה. שמרד בנימן: כענבים. כדרך ימצאהו בארץ מדבר וטעם כענבים במדבר שאין שם יישוב כל מוצאם ישמח בהן וככה כבכורה בתאנה ולא היתה שמחתי רק מעט כי לא עמדה כי השתחוו לבעל פעור וינזרו מאחריו: לבשת. כמו והבשת אכלה יגיע שם לאליל: ויהיו שקוצים. שנטמאו בעבור אהבת נשי מדין: אפרים. טעם כעוף על המהירות שלא ישמחו ולא יהיה להם כבוד מהלידה גם מבטן כאשר תראה הבטן הרה שהתנפחה מההריון כאשר יפסק דם האשה הנדה והנה הטעם כי ימעט ההריון ואם היה לא יגיע להראות ואם הגיע ימות הולד לפני הליד׳ והוא שם כמו דיעה על כן אחריו אם ילדו ויגדלו את בניהם אשכלם שלא יגיעו להיות אדם: בשורי מהם. שי״ן תחת סמ״ך: אפרים. יהיה כצור שהיתה שתולה בנוה ובנוה המי כך ראיתי בנבואה שיוציא האב אל הורג בניו: תן. יתפלל הנביא אחר שנגזרת עליה׳ שיוציא כל אחד בניו להורג אולי ימותו קטני׳ ולא יהיה בערם גדול וזהו תן רחם משכיל שימותו בבטן והילודי׳ ימותו באפס חלב: צומקי׳. כמו צמוקים יבשים: כל. טעם בגלגל הוא המקום שהיו שם בעברם את הירדן היה ראוי שיזכירו את טובתי בהיות אבותיה׳ שם שהבאתים אל ארצי ועתה אגרשם מביתי: הוכה. הטעם האכה העץ משל לאבות ובנים: ימאסם. אמר הנביא אמר השם אלי כי אינכו אלהיהם: גפן

חובין: אויל הנביא. אף מנביאי אמת שלהם יהיו אוילים כגון חנניה בן עזור שתחלתו נביא אמת: ורבה משטמה. שהקב״ה שונא מעשיכם: צופה אפרים עם אלהיו. הם מעמידין להם נביאיהם המשטינין אותן לנבר ע״ז שלהם: נביא פח יקוש על כל דרכיו. ולנביאי האמת הם טומנין פחים ללכדם: משטמה בבית אלהיו. בבית המקדש הרגו את זכריה ויבקשו להרוג את ירמיה כענין שנא׳ משפט מות לאיש הזה וגו׳: כימי הגבעה. יש אומ׳ זה גבעת בנימן בפלגש ויש אומ׳ זה גבעת שאול ששאלו להם מלך וגורדו בדברי הנביא: כענבים במדבר. כענבים שהם חביבים במדבר כך חיבבתי את ישראל: כביכורה בתאנה. מבושלת בתאנה בענף התאנה: בראשיתה. בתחלת בישול התאני: ראית אבותיכם. כן נראו אבותיכם בעיני לחבבם: וינזרו. אין נזירה בכל מקום אלא פרישה: לבשת. לע״ז שהיא בשתם: ויהיו שקוצי׳ לפני: כאהבם. את בנות מואב: אפרים כעוף יתעופף וגו׳. אמר הנביא הלואי ויהיו כעוף הזה הנודד מקנו וחדל מפריה ורביה כך ישכלו את זרעם או בשעת לידה או יתעכל בבן ויפילו או בשעת הריון לא יקלוטו כי מה בצע בגדלם את בניהם שאם יגדלו ושכלתים מאדם: כינם. לאבית אוי: בשורי מהם. כמו בסורי מהן והוא מן מסורת כתבן שי״ן וקריין סמ״ך ר״א כעוף יתעופף כבודם וגו׳ כעוף זה שפורח ואינכו כן יעוף ויברח כל כבודם כל מה שנצטערו בלידה זה צער לידה ובבטן אלו ימי העבור ומהריון בשעת תשמיש כל טורח זה יכלה כיצד שהרי כשיגדלו את בניהם ושכלתים: אפרים כאשר ראיתי לצור. בשלוותה מעטירה ועטירה על כל המדינות כן ראיתי לאפרים שתולה בנוה ואפרים מה גמול שלם לי כתעסק להוציא אל הורג בניו לזובחם לע״ז כן תירגם יונתן: תן להם יי׳ מה תתן. הנביא מתפלל שימותו קטנים שאינו דומה אבלו של קטן לאבלו של גדול לפיכך אם אי אפשר מלידה ומבטן ומהריון שכבר נגזר מבריאת עולם ואל איסף תמוקתך תן להם מהרה שקטנותם מה שאתה אומר ליתן להם לאחר זמן שאמרת כי אם יגדלו את בניה׳ ושכלתים תן להם רחם משכיל בשעה שיוצאין לאור עולם ימותו או יצטמקו שדי אתן שלא יהא להם חלב להניק: כל רעתם בגלגל. שם הרבו לעבוד ע״ז בבמות לפי שהיה שם המשכן בתחלה היו אומרין להם נביאי הבעל שהוא מקום נבחר והוא היה למלכי ישראל: לא אוסף אהבתם. לאהוב אותם: פרי בל יעשון. לא

טוב להם לפרות ולרבות שהרי גם כי ילדו והמתי מחמדי בטנם: ימאסם אלהי. איננה קל לה אלא בשורה עתיד הוא למאסם: גפן

י גֶּפֶן בּוֹקֵק יִשְׂרָאֵל פְּרִי יְשַׁוֶּה-לּוֹ כְּרֹב
לְפִרְיוֹ הִרְבָּה לַמִּזְבְּחוֹת כְּטוֹב לְאַרְצוֹ
הֵיטִיבוּ מַצֵּבוֹת: חָלַק לִבָּם עַתָּה
יֶאְשָׁמוּ הוּא יַעֲרֹף מִזְבְּחוֹתָם יְשֹׁדֵד
מַצֵּבוֹתָם: כִּי עַתָּה יֹאמְרוּ אֵין מֶלֶךְ
לָנוּ כִּי לֹא יָרֵאנוּ אֶת-יְהוָה וְהַמֶּלֶךְ
מַה-יַּעֲשֶׂה-לָּנוּ: דִּבְּרוּ דְבָרִים
אָלוֹת שָׁוְא כָּרֹת בְּרִית וּפָרַח כָּרֹאשׁ
מִשְׁפָּט עַל תַּלְמֵי שָׂדָי: לְעֶגְלוֹת
בֵּית אָוֶן יָגוּרוּ שְׁכַן שֹׁמְרוֹן כִּי-אָבַל
עָלָיו עַמּוֹ וּכְמָרָיו עָלָיו יָגִילוּ עַל- ב
כְּבוֹדוֹ כִּי-גָלָה מִמֶּנּוּ: גַּם-אוֹתוֹ
לְאַשּׁוּר יוּבָל מִנְחָה לְמֶלֶךְ יָרֵב בָּשְׁנָה
אֶפְרַיִם יִקָּח וְיֵבוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מֵעֲצָתוֹ:
נִדְמֶה שֹׁמְרוֹן מַלְכָּהּ כְּקֶצֶף עַל-פְּנֵי-
מָיִם: וְנִשְׁמְדוּ בָּמוֹת אָוֶן חַטַּאת
יִשְׂרָאֵל קוֹץ וְדַרְדַּר יַעֲלֶה עַל- מ
מִזְבְּחוֹתָם וְאָמְרוּ לֶהָרִים כַּסּוּנוּ
וְלַגְּבָעוֹת נִפְלוּ עָלֵינוּ: מִימֵי הַגִּבְעָה
חָטָאתָ יִשְׂרָאֵל שָׁם עָמָדוּ לֹא-תַשִּׂיגֵם
בַּגִּבְעָה מִלְחָמָה עַל-בְּנֵי עַלְוָה:
בְּאַוָּתִי וְאֶסֳּרֵם וְאֻסְּפוּ עֲלֵיהֶם עַמִּים
בְּאָסְרָם לִשְׁתֵּי עֵינֹתָם: וְאֶפְרַיִם
עֶגְלָה מְלֻמָּדָה אֹהַבְתִּי לָדוּשׁ

גפן בזיזא ישראל דהות גפן נציב
במעבדיה אוריתא פירי עובדיהון
גרמו להון דיגלון כד אסגיתי להון
עללא אסגיאו פולחן לאיגוריהון
כד איתיתי טובא לארעהון אוטיבו
לקמתהון: אתפלג לבהון
מן אוריתא כען יחובון כען איתי
עליהון סנאה יחזר קרויהון
דאיגוריהון יבוז קמתהון: ארי
כען יימרון לית מלכא לנא ארי
לא דחילנא מן קדם יי ומלכא מה
יעביד לנא: ממללין מלין דאונס
יימן לשקר ללמא גזרין קים כען
איתי עליהון כרישי חיוין בישין
דין שקריהון על תחומי חקלן:
על די פלחו לעגליא בביתאל
מלך במשריתיה יסק עליהון ויגלי
יתהון יסבון מנהון עיגלא דשמרון
ארי אתאבלו עלוהי עמיה ופ
ופלחוהי עלוהי יבועון על יקריה
ארי גלא מיניה: אף יתיה לאתור
יובלון קורבנא למלכא דייתי
לאתפרע להון נביא אמר להון
בהתא דבית אפרים יקבלון וי
ויבהתון דבית ישראל ממלכי
עצתהון: בהתת שמרון במלכה
ברותחא על אפי מיא: ויצדון
במת ביתאל חובי ישראל גרמו
להון דיגלון כובין ואטטין יסקון על איגוריהון כען איתי עליהון עקא דמותא דיהון דמן
כאילו טוריא חפן להון ורמתא נפלו עליהון: מיומי גבעתא חטיתון בית ישראל תמן
קמו מרדו במימרי למנאה עליהון מלכא ואף לא זכיאו דתתקיים להון מלכותא בגיבעת
תמן אתו עליהון עברי קרבא לקטלא אבהן עם בנין סליקו: במימרי איתיתי עליהון
יסורין וכנשית עליהון עממיא ושליטו בהון כמיסר פדנא על תרתין עונתיה: כנישתא
דישראל דמיא לעיגלתא דמלפין לה למירדי ולא אלפא רחמא להלכא ברעות נפשה

כטוב ד' רפין וסימ' נכסר בשפטים סימ' י' ובשמואל ב' סימ' י"ג: יערף ב' בתרי לישני וסימ' כמטר לקחי. יערף מזבחותם ישדד מצבתם: אבל ג' וסימ' אבל תירש אמללה גפן. אמללה ארץ החפיר. לעגלות בית און

יגורו: קוץ ודרדר ל' יעלה על מזבחותם. וקוץ ודרדר ל' תצמיח לך. נפלו ל' בחירק הנ"ן ולגבעו' נפלו עלינו וחד ונפלו: עלוה ג' בקר' וסימ' אלוף עלוה אלוף יתת דאורי' וחברו דדה. לא תשיגם בגבע. אנ"ד:

גפן בוקק ישראל פרי ישוה לו. ישראל דומין לגפן המשיר כל פריו הטוב כך עזבו אותי שאני פריה הטוב והשוה לו: כרוב לפריו הרבה למזבחות. כשהשפעתי להם הטובה והם הרבו לעשות עגלים למזבחות. פרי ישוה לו פרי אשר ישוה לו וייטב לו ד"א גפן בוזז ישראל פרי מעשיו גרם לו פרי ישוה לו יועיל לו להיות בוקק כי עשו המזבחות והועילו לכניסייה שלהן לרעה וזהו לשון התרגום: הטיבו מצבות. הרבו מצבות: חלק לבם. משני: עתה יאשמו. זה הדבר אשר יערוף מזבחות ישחית לשון וערפו שם וערפתו ישבור צוארם ד"א לפי מדרש אגדה גדול השלום שאפילו ישר' עובדי ע"ז ושלום ביניהם אין ה השטן מקטרג ביניהם שנאמר חבור עצבים אפרים הנח לו ושנוי המחלוקת שנאמ' חלק לבם עתה יאשמו יש פתחון פה לשטן לקטרג: כי עתה. בבא אליהם הרעה יאמרו אין לנו מלך מלכנו אשר בטחנו בו לאמר יצא ב בראשנו ונלחם את מלחמותנו אין מועיל לנו כלום: אלות שוא. השבע לשקר אלות כמו כרות לשון הווה כרות ברית לע"ז לפיכך ופרח עליהם משפט יסורין ופורענות כראש שהוא עשב מר הפורח על תלמי שדי וי"ת על תלמי שדי כגון שתשיגין גבולי שדות תלמי שדי תעלות המחרישה קרויה תלם ד"א על תלמי שדי שהם עושים שם מ מזבחותם כמו שנ' גם מזבחותם כגלים על תלמי שדי שם יפרח עליהם משפט עונש ד"א אלות שוא כל ברית שהם כורתים זה עם זה עוברי' עליו ופרח כראש משפט על תלמי שדי כראש ש שהוא פורח על תלמי שדי שהוא עשב מר כך משפטיהם פ פורחים וגדלים תמרורי' לעניים ואביונים ואף עמוס אמר כן כי הפכתם ללענה משפט: לעגלות בית און וגו'. לפורענות העתידה לבא על עגלים שבבית אל שהיא נקראת בית און בספר יהושע: יגורו. יראו מתנו שכיניו שבשומרון למה כי אבל עליו עמו וכמריו אשר עליו יגילו תמיד עתה יאבלו על כבודו כי גלה: גם אותו לאשור יובל. זה היה בשנת שתים עשרה לאחז ויער יי' את רוח פול מלך אשור ויגלם לראובני ולגדי וגו' ונטל עגלי הזהב אשר בבית אל והלך לו לקיים מה שנאמר גם אותו לאשור יובל: מנחה למלך ירב. זה סנחריב: בשנה אפרים יקח. בשת יקח לו ירבעם שהוא משבט אפרי' שהעמיד לו עגל זה לאלוה: ויבוש ישראל. מאותה עצה שנועצו לעשותם כמו שנאמר ויועץ המלך ויעש שני עגלי זהב: נדמה. נכרתה מלך שומרון והרי הוא כקצף שעל פני מים שהוא איסקומ"א בלע"ז: במות און. במות בית אל: קוץ ודרדר יעלה על מזבחותם. שגלו עובדיהם ואין עוד פונה להם ואמרו ישראל להרים כסונו שלא יראונו אויבנו בבשתנו: מימי הגבעה חטאת ישראל. חטאת זה נקוד רפי שהוא לשון נקבה ולשעבר כמו עשת בלת אזלת יד מימי גבעת בנימין חטאה ישראל לפני שהיה מעשה פלגש בגבעה בימי עתניאל בן קנז שהיה ראשון לשופטים בימי כושן רשעתים ובימיו היה פסל מיכה וכל זה מכינו בסדר עולם: שם עמדו. באותה מדה אחזו להם מאז: לא תשיגם בגבעה מלחמה וגו'. ולפי שהיה עון ע"ז בידיהם ולא הקפידו עליו לכך לא הצליחו ידם במלחמת הגבעה על בני בנימין ויקראם בני עולה בבני גאוה שעשו עצמן עליונים ולא שמעו בקול אחיהם לתת את בני הגבעה ויונתן תירגם על שאלו להם מלך והמליכו את שאול ואינו מתיישב לי אחר לשון העברית וגם שאר חיבור הפרשה נופל על לשון הראשון: באותי ואסרם. לפי רצוני תמיד יסרתים משופט לשופט ומסרתים ביד שוסיהם: ואוספו עליהם עמים באסרם לשתי עונותם. לפי שדימה אותם לעגלה כמו שנאמ' אחריו אפרים עגלה מלומדה לכך דימה יסוריהם לפרה שמייגעין אותה בחרישה ואוסרין בעול המחרישה וכשתלונה העול נוקבין ויורדין אחד מכאן ואחד מכאן אצל שני עיני השור וכן ת"י כמיסר פרנא על תרתין עינוהי פרכא כמר בקר: ואפרים עגלה מלומדה. פורפולינטא בלע"ז עשויה חבורו' חבורות במלמד הבקר שקורין ריטגלוי"ן בלע"ז כלומר הרבה יסורין הבאתי עליה והרי היא לא נכנעה ותמיד אוהבת לדוש בתבואה מקום מאכל ומשתן ולא נכנעה להיות הורשת כלומר לא נכנעו לתורה אלא אחר שרידו' לבם: אוהבתי. יו"ד יתירה כמו גנובתי יום:

גפן בוקק. ריק אין טוח לפרות ואין פרי: ישוה לו. יחשוב כי יפרה את פרי יהיה שוה כגפן שהוא בוקק כי כאשר הרביתי פריו הרבו למזבחות: חלק. כי אין להם חלק אחד: עתה יאשמו. מגזרת שממה כמו תאשם שומרון שהוא כמו והאדמה לא תשם ולבם שנחלק הוא יערף מזבחות שהרבו כדרך וערפתו הריסות: כי. כאשר חלק לבם לא רצו להיות עליהם מלך ולא יראו מהשם על כן אין להם מורא והכל יעשה כרצונו: דברו. אלות שוא. דרך זרה כאילו המלה מורכבת משם הפועל הסמוך ושאינו סמוך או היה כן ב בעבור אות הגרון ו ומשל משפט שהוא מתוק והפך למר כמו ההופכים לענה משפט והוא יפרח ב בראש משפטם שאינו ישר: על תלמי. כמו תלמיה רוה ושדי כמו שדה והעד יעלות שדי: לעגלות. הם עגלי הזהב בבית אל: יגורו. יפחדו השוכנים בשומרון: כי אבל עליו. הטעם על כל עגל בבית אל כאשר תחרב: וכמריו אשר עליו יגילו היו' יתאבלו: כי. הטעם כפול: גם. עגל שומרון: לאשור יובל. כי הוא זהב: בשנה. בתוספת הנון כמו שבענה בנו': נדמה. ישרת בעבור אחר וכן הוא נדמה שמרון נדמה מלכה: כקצף. כמו ותאנתי לקצפה: ונשמדו. במות שבעלים בשור העגלים: ואמרו. אמר ר' משה כי אמרו דרך משל בעבור ה המזבחות כדרך כי היא שמעה והטעם שלא יראו עוד ויפת אמר ויאמרו שובריהם מרוב צרתם: מימי. יותר כמו מזקנים אתבונן מהגיבי ת תחכמני ופי' שם עמדו על חטאי דורו כאילו עמדו עם בני בנימין הם בני עלוה כמו עולה ואיתה לזעוה והיה רק זועה והיום לא יפחדו שתשיגם מלחמה כאשר השיגה את בני בנימין מהשבטים וזה הכת' כמו כריח שדה שטעמו ראה ריח בני אשר ברכו יי' כריח שדה: באותי ואסרם. מגזרת מוסר והיו"ד משכלע בדגשות ע"ן הפועל כדרך בטרם אצרך בבטן כי אבק מים ופי' ואספו עליהם איך איסרם על יד עמים שיתאספו עליהם ואסרם כמו יאסרו קשורים: לשתי עונותם. כמו כבחצי מענה אחריכו למעניתם. וטעם שתים בעבור יהודה ואפרים: ואפרים. אני למרתי מתחילה לסבול על מבותי: ואני

יעגל ב' זין קמץ כמא לשבת

ואני

אבן עזרא

ואני עברתי. החוק על כל חורש שהטיבותי לצוארה והרכבתי אפרים עם יהודה יחרש. יעקב. כולו השדה שלו דרך משל על התורה וכויתם זרעו וקצרו הוא התגמול כירו להסיר הקוצים לשקל הכתיב ועת תדרשו השם לרוות הזרע אז יבא מלקוש. ויורה צדק לכם. כמו יורה ומלקוש וכל המפרשים אומרים בקשו את תורתי והוא יבא ויורה אתכם. חרשתם. וכל זה עשיתם שלא שכלת' עולי כי בטחתם בגבוריכם ובעבור זה. וקאם. כשוד שלמן. אולי הוא שלמנאסר. בבית ארבאל. שם מקום. רטשה. שם דבר אם על בנים ולהיותו מגזר' אורב אין טע' לו. ככה. בית אל שם העגל שהוא ככה הרע מכל רעתם כי רוב מלכי ישראל לא סרו מחטא' ירבע' וטעם בשחר כי יוסרו בלילה ובשחר יכרת מלכם. כי נער. זהו מלומדה תמני כי מהיותו נער והטעם בצאתו ממצרים אז החלותי ליסרו בעבור שאהבתיו. קראו. הטעם ממצרי' קראתי לבני לעבדני והם עתה קראו להם לבעלים וכאשר קראו להם לבעלים כן הלכו והדרו מאחרם מפניה' ויש אומ' קראו להם נביאי והם הלכו אחורני. ואנכי תרגלתי. תיו תרגלתי תחת הא ואין כמוהו במקר' והטעם הרגלתיו ללכת על רגליו כאשר יורגל הנער שיוקח על זרועותיו וזהו כדרך רפואה לחזק הנער עד שיוכל ללכת ובעבור שדמה ישראל לעגלה מלומדה אמר בחבלי אדם בעבותות אמשכ' בעבותו' אהבה לא כמו העבותות המושכות בצואר העגלה החורש: ואהיה להם. כאשר המרימים עול העגלה להרים העול שהוא על לחיה רגע אחר רגע: ואט. כמו אטה ומלת אוכיל שם דבר כמו אכל בכסף והייתי מטה אליו אוכל וי' מריבים אמר כי אוכיל ראוי להיותו אאכיל כמו ויוסף עוד דוד את כל בחור ישראל ופירש ואט כמשמעו שהייתי מאכיל אתו: לא ישוב. ואשור שם מלכו כאשר הזכרתי ושמו להם ראש אחר: כי מאנו לשוב. אליה הולכים למצרים לשוב אל ארצו: וחלה. כמו יחולו על ראש יואב ולא חלו בהם ידים ידי האוהבים: וכלתה בדיו. שעיפיו כמו ותעש בדים ואת הרעה באה להם ממועצותיהם: ועמי

כמד שלמן יג כתו' מתחלפין בטע'

הושע

ישדד ג' בקריא' וסימ' הכל חיום יחרוש החרש לזרוע. ואפרים עגלה מלמדה. ישדד עמקים אחריך. קדמא וישדד. חרשתם ב' בתרי ליש' וסימ' לולא חרשתם בעגלתי. חרשתם רשע עולתה: בשחר ל' נדמה נדמה מלך ישראל. וחד כשחר נכון מוצאו: וממצרים ב' וסימ' והוה בהבית יי'. כי נער ישראל ואהבהו: ולא ידעו

ואני עברתי על טוב צוארה ארכיב
אפרים יחרוש יהודה ישדד לו יעקב
: זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד
נירו לכם ניר ועת לדרוש את יהוה
עד יבוא ויורה צדק לכם: חרשתם
רשע עולתה קצרתם אכלתם פרי
כחש כי בטחת בדרכך ברב גבוריך
: וקאם שאון בעמיך וכל מבצריך
יושד כשד שלמן בית ארבאל ביום
מלחמה אם על בנים רטשה:
ככה עשה לכם בית אל מפני רעת
רעתכם בשחר נדמה נדמה מלך
ישראל: כי נער ישראל ואהבהו
וממצרים קראתי לבני: קראו
להם כן הלכו מפניהם לבעלים
יזבחו ולפסלים יקטרון: ואנכי
תרגלתי לאפרים קחם על זרועתיו
ולא ידעו כי רפאתים: בחבלי אדם
אמשכם בעבתות אהבה ואהיה
להם כמרימי על על לחיהם ואט
אליו אוכיל: לא ישוב אל ארץ
מצרים ואשור הוא מלכו כי מאנו
לשוב: וחלה חרב בעריו וכלתה
בדיו ואכלה ממועצותיהם:

ואנא פרקית יתהון משעבוד מצרי
אעדיתי ניר תקוף מצווריהון א
אשריתי בית ישראל על תקוף
ארעא דאמוראה כבישין קדמיהון
דבית יהודה אחסינית יתהון
אחסנתא דקיימית לאבוהון יעקב
: בית ישראל עיבידו לכון עובדין
טבין הליכו באורחא דקושטא
קיימו לכון אולפן אורייתא הא
בכל עידן נבייא אמרין לכון תבו
לדחלתא דיי כען יתגלי וייתי זכוון
לכון: אתעשתתון לכון אונס
דשע עבדתון אתקבלתון תושלמ'
עובדיכו ארי איתרחצת באורחתך
בסגי גיברך: ויקום אתרגושא
בעמך וכל כרכך יתבזזון כביזת
שלמא בכמנא ביומא דקרבא
אם על בנין קטילת: כן גרמו
לכון חובין דחבתון בביתאל מן
קדם בישות עובדיכון בסופא
בהית ואתכנע מלכא דישראל:
ארי רבי הוה ישראל ורחימתיה
וממצרים קריתי להון בנין:
שלחית נביי לאלפא להון ואינון
טעו מקביל אפיהון לטעותא
מדבחין ולצלמניא מסקין בוסמין
: ואנא במלאך שליח מן קדמי
דברית באורח תקנא לישראל
ונטלתינון כדעל דרעין ולא ידעין
דמן קדמי מתרחם עליהון: במיגרת בנין רחימין נגרתינון בתקוף רחמא והוית מימרי
להון כאיכרא טבא דמקיל בכתף תוריא ומוריך בלחואתה ואף כד הוו במדברא אסגתי
להון טובא למיכל: לא יתובון לארעא דמצרים ברם אתוראה ישלוט בהון ארי מסרבין
למתב: ותחול חרבא בקירוהי ותקטיל גברוהי ותשיצי רברבוהי ממלכי עצתהון:

ג' בקריא' וסי' ואת אבשלום הלכו. ואנכי תרגלתי לאפרים. ולא ידעו עשות נכוחה: ממועצותיהם ה' ספ בטע' פי' ספ לא ישרתוהו לעולם כי אם ברכות ובה' מקומ' ישרתוהו מאילא בתיבהו וסי' בעל בעמיו להחלו. לדרתיכ' דראש' עריסותי'. ממועצותיה' דסיפ'. והאשתאל לדבריש ד"ה. וקניתי לו. והמקף בחברו כתיב את:

רשי

ואני עברתי על טוב צוארה. לפיכך אני מביא עליכם מלכים מיתיבו את כחם ואת כבודם ארכיב אפרים יחרש יהודה וגו'. אם תרצו שארכיב אפרים על האומות יחרש יהודה וישדד לו יעקב ירים את ארמתם ואת כבסיהם: זרעו לכם לצדקה. אבל אתם חרשתם רשע וגו' לפיכך וקאם שאון בעמך: נירו לכם ניר. עסקו בתורה ומשם תלמדו ללכת בדרך טובה להתגבר על יצר הרע כזה שהוא כר את השדה להפוך שרשי העשבים המכחישים בתבואה מימות החמה כמה ימים לפני הזרע ועת תקבעו לדרוש את ה' לתלמוד תורה עד יבא ויורה צדק לכם. כשתהיו יגעי' בה הוא יבין אתכם להודיעכם כפוגותיה בצדק ד"א נירו לכם ניר עשו מעשים טובים קודם שיבוא עליכם הלחץ וזה יגרום לכם שתתקבל תפלתכם בעת הצורך ואז יהיה עת ראוי לכם לדרוש את הקב"ה בכל צרכיכם כי אז תשמע צעקתכם ויורה צדק לכם וימטיר צדקה לכם כמו ירה בים: אכלתם פרי כחש. איתקבלתון תושלמת חוביכון: וקאם שאון. קול ענות כושו כושו: כשד שלמן בית ארבאל. כשוזזים הבאים על עם יושב בשלום פתאם על ידי מארב שלא נזהרו בהם לברוח מפניהם ושודדים את הכל. בית ארבאל יונתן תרגמו בית מארב ולא ידעתי ולמ"ר יתירים בו כמו יזרעאל שאינו שם עיר כגון יענו את יזרעאל וקראו בלשון שם לפי כאן קרא אותו כמין שם עיר וכן חיברו מנחם אבל דונש פותרו שם מקום: רוטשה. נבקעת וכן נעריס תרטשנה ועולליהם ירוטשו לא' רוטשה עזבה כמו נוטש: ככה עשה לכם בית אל. כל הפורענות הזה גרם לכם העגל שבבית אל: רעת רעתכם. רעת רשעכם עבירות זדונכם: בשחר נדמה נדמה. נרדם כאלו בלילה כלומר אין בו כח ונמה כל זאת כי בהיות ישראל נער ואוהבהו מנוער מכל טוב: וממצרים קראתי לבני. על ידי נביאי להדבק בתורתי והם מה עשו: קראו להם כן הלכו מפניהם. כל מה שהנביאים קוראי' להם ללמדם דרך הטוב כן הם הפכו עורף לברוח מפניה': לבעלים יזבחו. דרך המקרא לדבר כן כמו כרובם כן חטאו לי וכאשר יענו אותו כן ירבה: ואנכי תירגלתי לאפרים קחם וגו'. קחם על זרועותי' זה ממה שאמר בו כאשר ישא האומן את היונק. תרגלתי כמו הרגלתי ואין לו דמיון: ולא ידעו כי רפאתים. יודעין היו אלא שרשו בעקב עמו עצמם כלא יודעים ואגדה במדרש ר' תנחומא רורמו כלפי בני יוסף כשהביאם לפני יעקב לברכם ראה יעקב רשעים עתידים לצאת מאפרים ירבעם ואחאב ונסתלקה ממנו רוח הקדש ויאמר מי אלה בקש יוסף רחמים ושרת רוח הקדש על יעקב וברכם זהו ואנכי תירגלתי רוחי על יעקב לברך אפרים ולקחם על זרועותיו: בחבלי אדם. הייתי מושכם תמיד בחבלים רכים אשר ימשוך בהם אדם את בנו כלומר במשיכת רחמים וכן ת"י: ואהי להם כמרימי עול על לחיהם. כאיכרים הטובים המרימים עול בידיהם על ידי לוחיים להקל מעל הפרה החורשת כן הייתי עמם בכל צרה להקל מעליהם לא"ה כמרימי עול על לחיהם כאיכרים המרימים עול מעל צואר השור ע"י שמאריכין את הכלונים שהעול נתון בראשו להקל מעל הפרה החורשת כן הייתי עמם בכל צרה להקל מעליה' כן תירגם יונתן הא כאיכרא טבא דמחיד בלחייאין על לחיהם למען לחי של תבור: ואט אליו אוכיל. הטיתי לו כח להכיל על היסורין ויונתן תירגם על שם שסיפק מזונות להם במדבר: לא ישוב אל ארץ מצרים. הבטחתיו לא תוסיפו לראותם עוד ומה הועיל הרי על כרחו אשור הוא מלכו הרי חטאו וגרמו להם להיות עבדים לאשור על כי מאנו לשוב: וחלה חרב. ותנוח חרב בעריו: וכלתה בדיו ואכלה. וכלתה גיבוריו ותאכלם: ממועצותיהם. בקוד שני טעמי' בו הטיפחא בו הסילוק לפי שהוא דיבור בפני עצמו וכן להחלו דלא יטעה בעל בעמיו וכן לדורותיכם דמן מסחת קדם: ועמי

רשי

ועמי תלואים למשובתי. כשהנביאים מלמדים אותם לשוב אלי תלואים הם אם לשוב אם לא לשוב בקושי ישובון אלי: ואל על יקראוהו יחד לא ירומם. ואל הדבר אשר עליו יקראוהו הנביאים יחד לא ירוממוהו עמי ולא יאות לעשותו ויש מפר' ואל על יקראוהו קשים פגעים יכנעום ואל כמו יש לאל ידי ואין זאת שהרי נקוד בפתח ואם היה לשון דבר היה נקוד בציריי ויונתן תירג' במרעיא קשיא יתערעון עשה על לשון קשה ולי נראה שפירשתיו כהוגן: יחד לא ירומם. כחדא לא יהכון בקומה זקופה: אמגנך. אמסרך ביד אויבך כמו אשר מגן צריך: נכמרו. נתחממו לשון ארמי וכן עורינו כתנור נכמרו: לא אשוב. מדברי הטוב אשר אמרתי לא מאסתי ולא געלתי להיות משחית את אפרי': כי אל אנכי. המקיים דבר טובתי ואין מדתי להנחם על הטובה: בקרבך קדוש ולא אבא בעיר. אחרת כבר הבטחתי להשרות שכינתי בקרבך בירושלם ולא אשרה אותה עוד על אחרת ויש מפר' בעיר לשון שנאה כמו ויהי ערך: כאריה ישאג. עוד ישאג להם כאריה שיצאו מן הגליות וילכו אחריו: ויחרדו בנים מים. ויתכנשון גלוותא ממערבא: סבבוני. כבר בכחש ובמרמה אפרי' ובית ישראל מלכי עשרת השבטים וכל העם אבל יהודה עודנו רד עם אל מושל עוד ביראת אלהים רד כמו וירד מיעקב עוד מלכיהם עם הקב"ה: רועה רוח. לשון ריע מתחב' לדברי רוח לעג: ושמן. שלהם למצרים מובילו' לתת שוחד למצרי' לעזור אותם: וריב ליי' עם יהודה. אליהם הוא מגיד את דברי ריבו אשר עשו לו אחיהם בית ישר' ולא יתמהו בפקדו על יעקב כדרכיו: בבטן עקב את אחיו. כל זה עשיתי לו אחזו בעקבו סימן שהוא יהיה לו גביר: בכה. המלאך: ויתחנן לו. כשאמר לו לא אשלחך כי אם ברכתני והמלאך היה מבקש ממנו שנח לו עכשיו סופו של הקב"ה ליגלות עליך בביתאל ושם תמצאנו ושם ידבר עמנו והוא ואני נסכים לך על הברכות שבירכך יצחק ואותו מלאך שרו של עשו היה והיה מערער על הברכות: ויי' אלהי הצבאות יי' זכרו. כאשר הייתי מאז כן אני עתה ואם הייתם הולכים עמי בתמימות כיעקב אביכם הייתי נוהג עמכם כאשר נהגתי עמו: ואתה באלהיך תשוב. בהבטחתו ובמשענתו שהוא מבטיחך אתה יכול לסמוך ותשוב אליו רק חסד ומשפט שמור ומובטח אתה לקוות לישעו תמיד: כנען

ו' פסוקי' מן ד"ד מלין ב' קדמאי לא נסיבן ו' וב' בתראי נסבי' ו' וסי' ואצוה את שפטיכם בעת ההיא בין בין ובין ובין. ואמר אלהם שמע ישראל אתם קרבים אל אל ואל ואל. ויהי בצרים ויתהל בהם אליהו כי כי וכי וכי. כי מפני חרבות נדדו מפני מפני ומפני ומפני. בערי ההר בערי השפלה ובערי ובערי. לא אעשה חרון אפי

ועמי תלואים למשובתי ואל־על
יקראהו יחד לא ירומם: איך אתנך
אפרים אמגנך ישראל איך אתנך
כאדמה אשימך כצבאים נהפך עלי
לבי יחד נכמרו נחומי: לא אעשה
חרון אפי לא אשוב לשחת אפרים
כי אל אנכי ולא־איש בקרבך קדוש
ולא אבוא בעיר: אחרי יהוה ילכו
כאריה ישאג כי־הוא ישאג ויחרדו
בנים מים: יחרדו כצפור ממצרים
וכיונה מארץ אשור והושבתים על־
בתיהם נאם־יהוה:
סבבני בכחש אפרים ובמרמה
בית ישראל ויהודה עד רד עם־אל
יב ועם־קדושים נאמן: אפרים רעה
רוח ורדף קדים כל־היום כזב ושד
ירבה וברית עם־אשור יכרתו ושמן
למצרים יובל: וריב ליהוה עם־
יהודה ולפקד על־יעקב כדרכיו
כמעלליו ישיב לו: בבטן עקב את־
אחיו ובאונו שרה את־אלהים: וישר
אל־מלאך ויכל בכה ויתחנן־לו בית־
אל ימצאנו ושם ידבר עמנו: ויהוה
אלהי הצבאות יהוה זכרו: ואתה
באלהיך תשוב חסד ומשפט שמר
וקוה אל־אלהיך תמיד:

ועמי פליגין למיתב לאוריתי ובמרועא קשיא יתערעון כחדא לא יהכון בקומא זקופה: איכדין אמסרינך אפרים אשיצינך ישראל איכדין אבדרינך כאדמה אישוינך כצבוים מיתערעא מימר קיימי לקבלי כחדא מיתגולל רחמת אבהתכון: לא אעביד תקוף רוגזי ולא יתוב מימרי לחבלא בית ישראל ארי אלהא אנא מימרי לעלמא קיים ולית עובדי כעובדי בסרא דדירין על ארעא כן גזרית במימרי דביניכון שכינתי קדישא ולא אחלף בקירוא אוחרי עוד ירושלם: בתר פולחנא דיי יהכון ומימריה כאריא דמכלי ארי הוא יכלי ויתכנשון גלוותא ממערבא: כעופא דאתי ביגלאי כין ייתון דגלו לארעא דמצרים וכיונה דיתבא לגו שובכא כין יתובון דאטלטלו לארעא דאתור ואתיבינון כשלם לבתיהון ומימרי יהי בסעדהון אמר יי: אסגיאו קדמי כדיבין דבית אפרים ובניכליהון דבית ישראל ודבית יהודה הוו מתקפין בפולחנא עד דגלא עמא דאלהא מארעהון ואינון דהוו פלחין קדמי בבית מקדשא מיתקרן עמא קדישא בכין הוו קיימין: בית ישראל דמן לדרות זרע ועל עול חצד כל יומא כדיבין וביזא מסגן וקיים עם אתוראה אקימו וקורבנא למצרים מובלין: ודינא קדם יי עם דבית יהודה ולאסערא על יעקב כאורחתיה וכעובדוהי תקנייא יתיב ליה: נבייא אמר להון הלא יעקב עד דלא אתיליד אמיר דיסגי מן אחוהי ובתוקפיה אתרבב עם מלאכא: ואתרבב עם מלאכא ויכיל בכה ובעא מיניה בביתאל אתגלי עלוהי ותמן ימליל עמנא: נבייא אימר להון הוא יי אלהי צבאות דאיתגלי על אברהם יצחק ויעקב וכמא דאמיר על ידי משה דכרניה לכל דר ודר: ואת בפולחנא דאלהך תתקף חסדא ודינא טר וסבר לפורקנא דאלהך תדירא:

לא לא ולא ולא. וחד פסוק חלוף ולא ולא לא לא. אשר ידבר הנביא בשם יי': ורדף ג' וחס' בקרי' וסי' ורדף אין. ורדף שלמנים. ורדף קדים: בבטן ג' בקריא' וסי' בטרם אצרך בבטן ידעתיך. בבטן עקב את אחיו. בבטן עשני עשהו:

אבן עזרא

ועמי תלואים: באלף כמו אשר תלאים ויו"ד למשובתי איננו סימן הפועל כמו ומתחתים בבית תפילתי שמתחוה אל היכל קדשך ביראתך כי משובה לעולם לגבאי והנה הטעם שהם עושים דרך משובה עמי כאדם תלוי באויר איננו עולה למעלה ואינו יורד למטה: ואל על. כמו כאם הגבר הוקם על שהוא תואר כמו עליון והנה פירושו ואל עליון יקראוהו הקוראי' והם נביאיהם וכולם על דרך אח' לא ירימו ראש: איך. אמגנך. כמו אתנך כמו אשר מגן צריך עטרת תפארת תמגנך תתן לך כמו כי ארץ הנגב נתתני: נכמרו. יקדו ונכמרו כמו עורינו כתנור נכמרו כחומי. מגזר וינחם יי' והדבריה תורה כנגד בני אדם: לא אשוב. אוכל לשכול הטעם ועוד כי בקרבך לברך הייתי קדוש כי אל אנכי ולא איש. ולא אבוא בעיר. על דרך יסד אלהים את האדם והגאון אמר לא אבוא בעיר אחרת רק בירושלם לבדה: אחרי. אם ישובו ללכת אחרי השם כמו אחרי יי' אלהיכם תלכו עתה ישאג כאריה ויחרדו בנים הם ישרא' שהלכו מערב שהיא מצרים כי כן היא מערבית דרומית וככה אשור. וטעם יחרדו כצפור שהצפור תחרד מקול האריה ולכן אשאפם כעוף וכיונה הפך מאמר כיונה פותה אין לב: והושבתי על בתיהם. הטע' אשיב שבותם רק אנסם הולכים אחרי השם כי אם סבבוני בכחש ומרמה לא באמת גם כן יהודה שהיה אומר כי רד עם אל על תסקל כי אם תם הכסף שהיה חושב בעבו' היות מלכו מבני דוד כי הו' מלכות השם: אפרים. איננו הולך אחרי השם כי אם בדבריו כי הו' רועה רוח כמו הקץ לדברי רוח והעד וברית עם אשור יכרותו ושמן למצרים יובל דורון למלך מצרים: וריב. המפרש כי יהודה הוא כאמן והוא יהיה מוכיח ואמר כי הכתוב לא הזכיר וריב ליי' על יהודה רק עם הטעם כי השם ויהודה ירבו על אפרים והנה טעה מדרך הכתב והדקדוק כי למעלה כתב ויהודה אתמזורו ארכיב אפרים יחרש יהודה ועל שניהם אמר אכלתם פרי כחש גם שכח ויריבו רועי גרר עם רועי יצחק וירב העם עם משה ורבים אחרים על כן חבר אפרים עם יהודה ואמר ולפקד על יעקב כדרכיו שזה השם כולל שניהם: בבטן. המפרש בבטן גזר השם דבר הבכורה והברכה לא ידעתי מה טעם בבטן והכתוב אמר בטרם אצרך בבטן ידעתיך ולפי דעתי כי הוא כמשמעו כי בבטן עקב את אחיו וזהו מפורש וידו אוחזת בעקב עשו והטעם למה לא יזכרו את בני יעקב שאני בחרתי אביהם ועשיתי לו מעלה על כל הנולדים כי כאשר היה בבטן נתתי לו כח לאחוז בעקב וזהו כמעשה נס כי אין כח בעובר בשליו ובעת התקעה לתפוש דבר עד שיצא מהרחם לאויר העולם והנה בהיותו בבטן נתתי לו כח ואחרי כן התאבק עם המלאך ולא יכול לו והנה מלאך אחד הרג כל מחנה אשור ומראותו יפחדו בני אדם כמו דוד שבעת ואף כי להתאבק עמו והנה הטעם שידעו כל בני העולם כי זרעו יעמוד לנצח ובסוף הוא יכה את אויביו והנה אפרים חושב כי אפרי' הוא מצא האון: וישר. פירש איך שר את אלהים: ויוכל. המלאך וכמעט בכה ויתחנן לו שישלחנו וטעם עלות השחר לפני שיתחזק האור שלא יבעת יעקב וטעם ביתאל ימצאנו בשובו לאביו שם מצא המלאך ובעבור שהמלאך נראה בביתאל פעמי' הנה המקו' שער השמים על כן התנבאתי אני ושמו על ירבעם בביתאל שהוא מקום מלכותו כאשר אפרם: ויי'. הטעם המלאך דיבר עם אביכ' והשם גילה שמו למשה שהוא אהי המלאכי' להיות להם לאהים על כן יי' זכרו: ואתה. לו שבת אל אלהיך היה עוזרך להשיבך אליו וזהו ואתה באלהיך תשוב וקוה אליו ואל תסמוך על ערך ועל כוחך כי הכח מאתו היה לך גם העושר:

ויאמר

ויאמר· טעם אך לא נתן לי השם העושר אני מעצמי עשרתי כי אנכי כמו כנען הוא הסוחר כמו לא יהיה עוד כנעני והטעם למה יאמר חסר ומשפט שמור ולא יהיה עושק ככנעני וכל יגיעי לא ימצאו בני אדם שחטאתי: ואנכי· הטעם הלא תזכ' כי אני העליתיך ממצרי' בעוש' רב שלא יגעת בו וכלכלתיך במדב' בהיותך באהלי' כמו כן יוכל לעשו' לך כימי מועד באתך ממצרי': ודברתי· והנה כבר דברתי כזאת וכזא' על הנביאים שיאמרו לכם מתניתו דברי שקר: וביד הנביאים אדמה· שמתי דמיונות משלים מתביכו: אם· והנה היו אנשי הגלעד לפני הנביאים און: אך שוא היו· אחרי כן: בגלגל שורים זבחו· לבעל: כגלים· דרך משל שהיו רבו' וכראו': ויברח. היה לכם לחשו' כי אביכם בברחו אל ארם עני היה וכן אמר ונתן לי לחם לאכול: ויעבד· באשה· זהו הלא ברחל עבדתי ובעבו' אשה היה שומר הצאן ואני העשרתיו גם העליתי בניו על יד נביא הוא משה ושב ישר' כמו הצאן ושומרן משה ושכח ישראל כל זה: הכעיס· השם: תמרורים· בגלוי כמו שימי לך תמרורים ויתמרמר: ודמיו· דמי נקיים ששפך: יטוש· כמו והנם נטושים: כדבר· מדיבורו היו יראים הגוים ואין למלת רתת חבר רק בארמית ור' משה הכהן פי' זה על ירבעם שהיה מאפרים כמו זה ירבע' בן יואש אשר אפרים עוד· ונשא הוא שנשאת מלכותו בישראל כי מלך על עשר' השבטים ויאשם וימת כחשב במת ועוד כי הרג אבים כל מחנהו: ועתה יוסיפו· הדור הזה לחטוא: כתבונם· כתבונת' כמו וכורם בלות שאול ובורתם: להם הם אומרי'· בני אדם להתל' מהם כי הם מנשקי' לבעלי' שהם צורות העגלים כמו וכל הפה אשר לא נשק לו והם שופכים דם נקי' וזהו ודמיו עליו יטוש והנה הפך כל אדם כי האדם ישק לאדם שהוא חבירו ויזבח העגלים לאכלו: לכן· על כן לא יעמדו: משכים· פירשתיו כי בחם השמש לא ימצא: כמוץ· התבן הדק עם רוח סערה והיה ראוי להיות יסוער בפתח גדול והנה היא מלה זרה בדקדוק: ואנכי· הטעם איך שכחת לבטוח לעגל שלא יושיע ולא ישביע והנחת אלהיך מימים קדמונים שהושיעך וידע כל צרכיך כדרך יודע צדיק: אני. תלאבות· ארץ ציה וצמא וככה בלשון ישמעאל ולהיותו כל תלאות בו דרך דרש ולא דרך פשט:

אהב ט' וסימ' נמסר בריש שמואל: ויאמר אפרים יב סבירין ויאמרו וסימ' נמסר בספר שפטים סי' יא: באהלים ד' בקריא' וסימ' דרך השכני באהלים· כי באהלים תשבו כל ימיכם· ונשב באהלים ונשמע ונעש· עוד אושיבך באהלים כימי מועד: תמרורים ד' וסימ' בת עמי חגרי שק· קול ברמה נשמע נהי בכי· שימי לך

כְּנַעַן בְּיָדוֹ מֹאזְנֵי מִרְמָה לַעֲשֹׁק אָהֵב
: וַיֹּאמֶר אֶפְרַיִם אַךְ עָשַׁרְתִּי מָצָאתִי
אוֹן לִי כָּל־יְגִיעַי לֹא יִמְצְאוּ־לִי עָוֺן
אֲשֶׁר־חֵטְא: וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם עֹד אוֹשִׁיבְךָ בָאֳהָלִים
כִּימֵי מוֹעֵד: וְדִבַּרְתִּי עַל־הַנְּבִיאִים
וְאָנֹכִי חָזוֹן הִרְבֵּיתִי וּבְיַד הַנְּבִיאִים
אֲדַמֶּה: אִם־גִּלְעָד אָוֶן אַךְ־שָׁוְא
הָיוּ בַּגִּלְגָּל שְׁוָרִים זִבֵּחוּ גַּם מִזְבְּחוֹתָם
כְּגַלִּים עַל תַּלְמֵי שָׂדָי: וַיִּבְרַח יַעֲקֹב
שְׂדֵה אֲרָם וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל בְּאִשָּׁה
וּבְאִשָּׁה שָׁמָר: וּבְנָבִיא הֶעֱלָה יְהוָה
אֶת־יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם וּבְנָבִיא נִשְׁמָר:
הִכְעִיס אֶפְרַיִם תַּמְרוּרִים וְדָמָיו עָלָיו
יִטּוֹשׁ וְחֶרְפָּתוֹ יָשִׁיב לוֹ אֲדֹנָיו: כְּדַבֵּר יג
אֶפְרַיִם רְתֵת נָשָׂא הוּא בְּיִשְׂרָאֵל
וַיֶּאְשַׁם בַּבַּעַל וַיָּמֹת: וְעַתָּה יוֹסִפוּ
לַחֲטֹא וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מַסֵּכָה מִכַּסְפָּם
כִּתְבוּנָם עֲצַבִּים מַעֲשֵׂה חָרָשִׁים
כֻּלֹּה לָהֶם הֵם אֹמְרִים זֹבְחֵי אָדָם
עֲגָלִים יִשָּׁקוּן: לָכֵן יִהְיוּ כַּעֲנַן־בֹּקֶר
וְכַטַּל מַשְׁכִּים הֹלֵךְ כְּמֹץ יְסֹעֵר מִגֹּרֶן
וּכְעָשָׁן מֵאֲרֻבָּה: וְאָנֹכִי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וֵאלֹהִים זוּלָתִי לֹא
תֵדָע וּמוֹשִׁיעַ אַיִן בִּלְתִּי: אֲנִי
יְדַעְתִּיךָ בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ תַּלְאֻבוֹת:

לא תהוין כתגרין דבידיהון מוזנון דינכיל למנס רחמין: ואמרו דבית אפרים ברם עתרנא אשכחנא אונס לנא נבייא אימר להון כל עותרכון לא יתקיים לכון ביום תושלמת חובין: ואנא יי אלהך דאפקתך מארעא דמצרים עוד אותיבינך במשכנין כיומי קדם: ומלילית עם נבייא ואנא נבואן אסגיתי וביד נבייא שלחית: אם בגלעד הוו אנוסין ברם בבית גלגלא תורין לטעוון דבחו אף איגוריהון אסגיאו כיגרין על תחומי חקלא: נבייא אמר להון הלא יעקב אבוכון אזל לחקלי ארם ופלח ישראל באתתא ובאתתא נטר ענא: ואף כד נחתו אבהתכון למצרים נבייא שלח יי ואסיק ית ישראל ממצרים ועל ידי נבייא איתנטר: מרגזין דבית אפרים מוספין למיחטי וחובת דם זכיי דאשיד עלוהי יתוב וחיסודיה יתיב ליה ריבוניה: כד מליל חד מבית אפרים רתיתא אחיד להון לעממיא מתרברבין הוו בישראל וכדו דחבו עד דפלחו לטעותא מתקטלין: וכען מוספין למיחטי ועבדו להון מתכא מכספהון כדמותהון צלמנין עובד אומנין כולהון להון אינון מטען נביי שקרא דבחין לעובד ידי אנשא תוריא לעיגליא נכסין: בכן יהון כענא צפרא וכטלא דמותי פסיק כמוצא דנסבה רוחא מאידרא וכתננא מכוות נורא: ואנא יי אלהך דאסיקתך מארעא דמצרים ואלהא בר מיני לא תדע ופריק לית אלא אנא: אנא סופיקית צורכיהון במדברא בארעא דהויתון תאבין בה לכל מידעם:

תמרורים· הכעיס אפרים תמרורים: זובחי ב' וחס' וסימ' כאת זבחי הזבח אם שור· זבחי אדם עגלים: ואלהים א' בקריא' וסימ' נמסר בשמואל א' סימ' כח:

כנען בידו מאזני מרמה· אתם סומכים על בצעכם שאתם סוחרים ורמאים ועל עושרכם אתם אומרים אך עשרתי ולמה אעבוד את הקב"ה: מצאתי און לי· און כח ומדרש אגדה היה דורש ר' שמעון זצ"ל מצאתי און לי מצאתי לי שטר חוב שיש לי מלכות על ישראל וילכו גם אחיו ויפלו וגו' הננו לך לעבדי' און לי די שטר כמו כותבין עליו אונו וכמו באוני אחד ובטימי אחת בבראשי' רבה וזה פירושו ויאמר אפרים אך עשרתי מצאתי און לי ירבעם בן נבט שהיה משבט אפרי' מתפאר בעצמו ואומר אך עשרתי מצאתי און לי שטר אחד שכל ישראל עבדים לי שאבי קנה אותם דכתיב וילכו גם אחיו ויפלו לפניו ויאמרו הננו לך לעבדים ומה שקנה עבד קנה רבו וכל ממונם שלי לפי' אי ביתטא אם אטול כל אשר להם כי הם עבדי מה כתו' אחריו ואנכי יי' אלהיך מארץ מצרים· גדולה הבאה לאביך במצרים מאתי היתה אמר הקב"ה הננו לך לעבדים לא שכחת אבל אנכי יי' אלהיך שכת' בי' דברות שכחת שהעמדת שני עגלים אחד בבית אל ואחד בדן ולענין פשוטו של מקרא אתה אומר מצאתי און לי על ידי עושק ומאזני מרמה. ואנכי יי' אלהיך מארץ מצרים שם הבחנתי בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכו' אף אני היוד' ונפרע ממאזני מרמה העשויין מבלי הבין ומהטומן משקלותיו במלח כדי לרמות: כל יגיעי לא ימצאו לי· טוב לך אם אמרת בלבך כל ממוני לא יהא בו ספק לכפר על עוני אשר חטאתי כן תירג' יונתן נבייא אימר להון כל עותרכון לא יתקיים לכון ביום תושלמת חוביכון: לא ימצאו· לא יספיקו כמו ומצא להם ולא יתכן לפ' כל יגיעי כל היגעי' לבקש עוני ולא ימצ' לי עון שאם כן היה ראוי לכתוב כל יגעי בלא יוד ולינקד בחירי אבל עתה אינו לשון יגע אלא לשון יגיע: עוד אושיבך באהלי': אכרית מתוכך סוחרי מרמה ואושיבך באהלים אעמיד מתוכך תלמידים עוסקים בתור': כימי מועד· כימי מועד הראשון שהיה יעקב איש תם יושב אהלי': ודברתי על הנביאי'· להוכיח אתכם ולהחזיר אתכם למוטב: וביד הנביאים אדמה· כראיתי להם בבמה דומיות ד"א אדמה להם דברי על ידי משלים כדי לייסבם על שומעיהם: אם גלעד און· אם בא להם שבר ואונס הם גרמו לעצמם כי אך שוא היו ובגלגל שורי' זבחו לע"ז: גם מזבחותם· רבים כגלים שעל תלמי שדי תלמי שדי היא מענית המחרישה קרויה תלם: ויברח יעקב שדה ארם וגו'· כאדם שאומר כחוזר על הראשונות שברכו למעלה וישר אל המלאך ועוד זאת עשיתי לך הוצרך לברוח שדה ארם ידעתם איך שמרתיו: ובאשה שמר· את הצאן: ובנביא העלה יי' וגו'· ועל שאתם מבזין את הנביאים ומלעגין בדבריהם הלא בנביא העלה וגו': הכעיס אפרים· לבוראו לבזות את נביאיו ולבגוד בו: תמרורים· הם לו כי דמיו אשר שפך בהחטיאו את ישראל לע"ז והמחטיאו לאדם קשה לו מן ההורגו כאשר אנו למידין מעמון ומואב שהטעו את ישראל להכתר לבעל פעור ועמון הכתוב יותר ממצרי ואדומי שטיבעום בנהר ויצאו בחרב לקראתם: עליו יטוש· עליו יטילם הקב"ה: וחרפתו· שחרף את שלמה כעניין שנ' וירם יד במלך שהוכיחו ברבים על אשר בנה שלמה את המלוא כדמפורש בחלק: ישיב לו אדוניו· הקב"ה שהרי הוא הרע לעשות יותר ממנו: כדבר אפרים רתת· כשקינא ירבעם למקום ודבר כנגד שלמה דברים קשים וברעדה שהרי מלך גדול היה שלמה: נשא הוא בישר'· משם זכה להנשא להיות מלך ישראל: ויאשם בבעל· כיון שעלה לגדולה ויאשם בע"ז: וימת· נכרת בית ירבעם וכן בית אחאב ו"ת כד מליל חד מדבית אפרים רתיתא אחיד להון לעממיא מתרברבין הוו בישראל וכדו דחבו בפולחן טעוותא מתקטלין: ועתה· בית יהוא שראו כל זאת יוסיפו לחטא: כתבונם. כתבניתם: זובחי אדם עגלים ישקון· הכומרים אומרים לישראל מי שזובח בנו לע"ז כדי הוא להיות נושק עגל שהרי דורון חביב הקריב לו כך פירשו רבותינו בסנהדרין ומיושב הוא על לשון המקרא יותר מתרגום של יונתן: וכטל משכים הולך· וכטלא דמותי פסיק: כמוץ יסוער מגורן· כמוצא דנסבא רוחא מאידרא יסוער אשר סערה תשאנו: ואנכי יי' אלהיך· ולא היה לך למרוד בי: אני ידעתיך· נתתי לב לדעת צרכך וספקתיך: תלאובות· אין לו דמיון ופתרונו לפי ענינו תל שאובין בו כל טובה ואין מוצאין:

במרעיתם

כמרעיתם : כאשר באו לארץ מרעית והיו שבעים' אז שבעו וירם לבם וידם במטה
לשון מרים ד"א וירם ויגבה הוא עצמו : על דרך אשור · כל אשור שבמקר' דגש
חה רפי שאינו שם מקום לא אארוב ואשקוד כמו אשורנו ולא קרוב : כדוב שכול ·
כמו שוכל כאשר יתאמ' חנון ורחום כך שכול כלו' כלו לבום שכולי' ומוכן לשכל אכש'ו :
סגור לבם : את לבם הסגור
מלהבין לשוב אלי · שחתך ישר' :
חבלת עצמך ישראל כי בי
פשעת מרדת בעזרך ומקר' קצר
הוא זה והמבין בלשון המקרא
מיושב הוא על הלב כי בי כי בי
היה המרד אשר מרדת ואם
תאמר מה איכפת לך בעזרך מ
מרדת כשמרדת בי : אהי מלכך
איפא · יונתן תירגם איה מלכך
ואני אומר אני צריך לעקרו
ממשמעו אני עומד מצפה לראות
איפא מלכך שאעשה עצמי רואה
מה אחריתך איפא מושיעך :
צרור עון אפרים · לא ויתרתי
עליו צפון הוא אתי כיעת צרה
באה לו אשר לא יוכל לעמוד ו
ולהתקיים : במשבר בנים ·
שהיולדות יושבו' עליו לילד ובלע"ז
קורין למשבר שי"לא במשבר
בנים כמשבר העשוי ללידת בנים
: מיד שאול אפדם · אני הוא
שהייתי פודם מיד שאול ונואלם
ממות אבל עתה אהי דברך מות
אשים עצמי לדבר עליך דברי
מות : אהי · קוטב עליך גזרת
שאול : נוחם יסתר מעיני · לא
אנחם על הרעה הזאת נוחם
לשון ניחום והמ"ם משור' התיבה
כמו מ"ם של נועם שהרי הטעם
למעלה והחי"ת נקוד פתח ואם
היה לשון נח והמ"ם משמש בו
לשון רבים היה טעמו תחת החי"ת
ונקודה קמץ נוחם רוחם : כי
הוא בין אחים יפריא · ת"י ארי
אינון מתקריין בנין ועובדין א
מתקלקלין אסגיאו אחים
לשון דבר רע כמו את עשויים
לבריך ואמר את אל כל תועבות
יפריא לשון פורה ראש ולענה
ואני אומר אחים לשון ותרענה
באחו בין אחים יפריא מפריח
וצומח באחו בין אחים בין
אגרל בפלגי מים אשר תמיד י
יפריא ולפי שדימהו לאחו הוא
אומ' יבא קדי' ויבוש מקורו ד"א
כי הוא בין אחים יפריא ירבעם
הוא בן שהפריא אחותן של י
ישר' על ידו כחלקו לשתי מלכות
ויפריא לשו' פרא אדם ויבא קדי' ·
מלך תקיף כרוח קידומא מאורח
מדברא יסק : הוא ישסה ·
אותו המלך ישסה אוצרו' כל כלי
חמדתו · תאשם שומרון · מעתה
תגלה אשמתה · והריותיו ·
כשים מעוברות שבתוכה : שובה ישראל · שבארץ יהודה פן יקרה אתכם
כשומרון לכך נסמכו העניינים משל למלך שמרדה עליו מדינה שלח המלך
פולימרכוס ואמר להחריבה היה אותו פולימרכוס בקי ומיושב אמר להם טלו לכם
ימי' ואם לאו אני עושה לכם כדרך שעשיתי למדינה פלונית ולחברותיה ולאפרכיא
פלוני ולחברותיה לכך נאמ' תאשם שומרון ואומר שובה ישר' עד יי' אלהיך כדאיתא
בסיפרי בפרשת וישב ישראל בשטים : עד יי' אלהיך · תני בשם רבי מאיר שובה
ישראל בעוד שהוא יי' במדת הרחמים ואם לאו אלהיך מדת הדין עד דלא יתעביד
סניגוריא קטיגוריא : כי כשלת · באו לך מכשולים בעד עונך · כל תשא עון · כל
עונותינו שא : וקח טוב · ולמדנו דרך טוב ד"א מעט מעשים שבידנו קח בידך ושפטנו אחריהם וכן דוד אומר מלפניך משפטי יצא עיניך תחזינה מישרים ד"א וקח
טוב וקבל הודייה מאתנו שנאמר טוב להודות ליי' : ונשלמה פרים · שהיה לנו להקריב לפניך נשלם אותם בריצוי דברי שפתינו :

אסור

על דרך ה' בקרי' וסי' ותסר בגדי אלמנותה מעליה · רבכי אתנות צחורו' יושבי · וישרנה הפרות · כנמר על דרך
אשור · יתיצב על דרך לא טוב · וכל על הדרך דכו' בסב"ב ויט אליה אל הדרך · ואתה תשמע השמים דו"ה :
מלך ושרים ב' וסי' תנה לי מלך ושרים · ושמתי כסאי בעילם והאבדתי משם מלך ושרים · וחד מלך שרים ויחלו

כמרעיתם וישבעו שבעו וירם לבם
על כן שכחוני : ואהי להם כמו
שחל כנמר על דרך אשור :
אפגשם כדב שכול ואקרע סגור
לבם ואכלם שם כלביא חית השדה
תבקעם : שחתך ישראל כי בי
בעזרך : אהי מלכך אפוא ויושיעך
בכל עריך ושפטיך אשר אמרת
תנה לי מלך ושרים : אתן לך מלך
באפי ואקח בעברתי :
צרור עון אפרים צפונה
חטאתו : חבלי יולדה יבאו לו הוא
בן לא חכם כי עת לא יעמד
במשבר בנים : מיד שאול אפדם
ממות אגאלם אהי דבריך מות אהי
קטבך שאול נחם יסתר מעיני :
כי הוא בין אחים יפריא יבוא קדים
רוח יהוה ממדבר עלה ויבוש מקורו
יד ויחרב מעינו הוא ישסה אוצר כל
כלי חמדה : תאשם שמרון כי מרתה
באלהיה בחרב יפלו עלליהם
ירטשו והריותיו יבקעו :
שובה ישראל עד
יהוה אלהיך כי כשלת בעונך :
קחו עמכם דברים ושובו אל יהוה
אמרו אליו כל תשא עון וקח
טוב ונשלמה פרים שפתינו :

כד זנתנון סבעו מסבע ורמים
ליבהון על כן שבקו להון ית
פולחני והות מימרי להון כליתא
כנימרא כמין על שבילא : ערע
מימרי בהון כדוב מתכל ותברית
רשע לבהון וקטלתינון תמן כבני
אריון כחית שינא דמבועא ש
שיציתינון : כד מחבלין אתון
בית ישראל עובדיכון שלטין בכון
עממיא וכד תייבין אתון לאוריתא
מימרי הוה בסעדכון : אן מלכך
כען ויפרקינך בכל קרוך ודיינך
דאת אמרת הב לי מלך ושלטון
: מניתי עלך מלכא ברוגזי ואעדיתי
בחימתי : גניזין חובי בית אפרים
נטירין לאתפרעא כל חוביהון :
עקא וזיע כחיבלין על ילדה ייתון
עלוהי הוא בר דאתרבי ולא חכים
למידע דחלתי ארי כען אייתי
עלוהי עקא כאתתא דיתבה על
מתברה וחיל לית לה למילד :
בית ישראל מיד קטול פרקתינון
וממחבלא שזבתינון כען יהי מימרי
בהון לקטול ופתגמי למחבלא
על דעברו על אוריתי אסליק ש
שכינתי מינהון : ארי אינון
מתקרן בנין ועובדין מקלקלין
אסגיאו כען אייתי עליהון מלך
תקיף כרוח קידומא כמימרא דיי
מאורח מדברא יסק ויחרב בית
גנזוהי ויצדי קרית מלכותיה הוא
יזוב אוצרין כל מני חמדתא :
תחוב שמרון ארי סריבת על מימר אלהא בחרבא יתקטלון ועולימהון יתרפון
ומעדיתהון יתבזעון : תוב ישראל לדחלתא דיי אלהך ארי אתקלתא בחובך :
קריבו עמכון פתגמין דאתודאה ותובו לפולחנא דיי אמרו קדמוהי קריב קדמך למשבק
על עוין ונתקבל תא כטבין ויהוין מילי ספותנ' מתקבלין קדמך כתורי לרעוא על מדבחו'

מעט ממשא מלך שרים : מעיני ד' בקרי' וסי' ותדד שנתי מעיני · כי נשכחו הצרות הראשנות · נחם יסתר מעיני
ויסתר עמל מעיני : עד יי' ה' דסמיכי בקריא וסימ' ושבת עד יי' אלהיך ושמעת בקולו · בצר לך ומצאוך כל
הדברים · ונגף יי' את מצרים · שובה ישראל עד יי' אלהיך · נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה :

כמרעיתם · יזכיר הנביא הטובות שעשה השם עם אבותיהם בבואם מהמדבר אל
ארץ כנען : ואהי · פועל עבר על הרעות שהביא השם עליהם : אשור · תואר
כמו עגום שילכו אשורי ארם בו ועוד · אפגשם כדוב שכול יש אומרים שהרגו
בנין או הוא תואר זכר · וטעם חית השדה אני אוכל קבתם בדבר וברעב וחית
השדה תבקע קבתם :
שחתך · כי בי ·
כיחוס כמו יכר שהוא
בעזרך : אהי · יש
אומרים הפוך כמו
איה והנכון כאומרו
אהי מלכך איפוא הו'
: יושיעך · מידי ומיד
החיות : ושופטיך ·
הטעם כפול : אתן
לך מלך · כשאול
שאמר הנביא כי אותי
מאסו ממלוך עליהם
עתה אקחנו בעברתי
: צרור · הוא בלבי לא
אשכחנו כאשר שכחוני
הכתוב למעלה :
חבלי · והבן שיולד
ידעתי כי שכל יהיה כ
כאבותיו ולא חכם על
כן עת לא יעמוד ב
במשבר בנים כי מיד
ימות : מיד שאול ·
אייתי פודה אבותיך
עתה אני אהיה דבר
המות שלך גם אני ק
קטבך והעד מדבר ב
באפל יהלך מקטב
כטעם הכריתה ויש
אומרי' כי אהי כמו איה
שאמרו כרתנו ברית
את מות : נוחם ·
שם מגזרת וינחם יי'
והטעם שלא אנחם :
כי הוא בין אחים ·
מגזרת באחו : יפריא ·
כמו יפרה החלא כמו
החלה והטעם דרך
משל כאשר הזכיר ב
במרעיתם ספר איך
יהרגם השם ויכרית' :
ויבוש · כמו וייבש או
כמשמעו שיכזבו מ
מימיו וטעם זה הרוח
משל לאויב שהו' ישסה
ותאשם · תהיה שממה
: בחרב יפלו · אנשים
: והריותיו · אחר
שהמלה לשון נקבה
לא חשש לומר יבוקעו
כדרך אם תעירו ואם
תעוררו : שובה · מעט
מעט עד השם · וטעם
כי כשלת בעונך ואין
מי יקימך רק השם ל
לבדו : קחו · אינכם מבקשים מכם כאשר תלכו לבקש רצונו הון או עולות רק דברים
שתודו כדרך וכאשר השעיר עליו · אמר ר' מריכוס כל תשא עון הפוך כל עון תשא
והנכון כל אשר תשא עונינו כטוב : וקח טוב · משלה או הדיבור הטוב שהכל לות'
לפניך והטעם להתודות · ורבי יוסף אמר מיעוט מעשים טובים : ונשלמה ·
שלום פרים כמו כי הכית את אויבי לחי שפו' מכת לחי או חסר כף והזכיר פרים
כי הם גדולים והיקרים בעולה · וזהו שתאמרו :

אסור

אשור כי כתוב ואשור הוא מלכו לא נשען על אשור ולא על סוסינו המובאים ממצרים ׃ ולא נאמר עוד אלהינו למעשה ידינו ׃ כנגד מעשה חרשים כי אין מי שיעזור מי שאין כח לו כמו היתום ריק אתה וכתוב אבי יתומים וזה כנגד כי כשלת בעונך ואין עוזר לך ׃ ארפא. מלת משובה לנבאי בכל המקרא ואיננו כאומר משובתם בכל מקום שהביתים ריק המשובה בשמה כחולי בגוף על כן מלת ארפא כנגד הכה אפרים ׃ אהבם. אהבת נדבה הפך ימאסם אלי׃ כי שב. הפך חרה אפי בם ׃ אהיה. הפך שרשם יבש ויבוש מקורו והשושנה תפרח מהרה ובעבור שאין לה שורש רק דין אמר ושרשיו יהיו כשורש עצי לבנון ׃ ויך שרשיו. באורך וברוחב כדרך ומתחה אל כתף ים כנרת ובמידות שברים ו ותבריתא ׃ ישובו. אמ׳ יפת יושבי בצל הלבנון ולפי דעתי יושבי בצל ישראל והם העברים שיהו אחריו וכורמיו ׃ יחיו דגן ׃ והקמות יפרחו כגפן ׃ וזכרו. ריחו כדרך אזכרתה ויפת אמר זכר נפנם למרחק כיין לבנון ׃ אפרים. באמרו אפרים מה לי עוד אין לי צורך אליהם אני ענהו לתת לו כל ח חפצו כדרך והכסף יענה את הכל ׃ ואשורנו לתת שיני לטוב עליו עד שאשורנו כמצא ם שיהיה כברוש רענן ולא תפחד בעבור שאין לו לברוש פרי כי ממני פריך נמצא ׃ מי חכם. מי ישרת בעבור אחר ואלה הם דרכי השם והטעם קשור כי בשובכם אל השם ירפא אתכם. ופושעים הם היוצאים מהרשות כמו על כל דבר פשע אז תפשע אדום והמצות כפשו בדרך הישרה יכשל והשלם על דרך כי כ כשלת בעונך ׃

כלבנון ד׳ בקריא׳ וסימ׳ אהיה כטל לישראל יפרח. וריח לו כלבנון. יהי פיסת בר בארץ. בראהו כלבנון בחור ׃ ויבן ג׳ רפין בקריא׳ וסימ׳ מי חכם ויבן זאת ואשר דבר. מי חכם ויבן אלה. ויבן על עובי כרית קדש ׃ וצדקים ד׳ ג׳ מל וא׳ חס׳ יוד קדמא׳ וסימ׳ כי ישרים דרכי יי׳. וצדיקים ישמחו ויעלזו. וצדיקי׳ כבפיר

אשור לא יושיענו על־סוס לא
נרכב ולא־נאמר עוד אלהינו
למעשה ידינו אשר־בך ירחם יתום ׃
ארפא משובתם אהבם נדבה כי שב
אפי ממנו ׃ אהיה כטל לישראל
יפרח כשושנה ויך שרשיו כלבנון ׃
ילכו ינקותיו ויהי כזית הודו וריח
לו כלבנון ׃ ישבו ישבי בצלו יחיו
דגן ויפרחו כגפן זכרו כיין לבנון ׃
אפרים מה־לי עוד לעצבים אני
עניתי ואשורנו אני כברוש רענן
ממני פריך נמצא ׃ מי חכם ויבן
אלה נבון וידעם כי־ישרים דרכי
יהוה וצדקים ילכו בם ופשעים
יכשלו בם ׃

קצ״ז

מלכי אתור לא יפרקיננא על
רכבי סוסון לא ניתרחיץ ולא
נימר עוד אלהנא לעובדי ידנא
דמן קדמך אתרחם על אבהתנא
כד הוו במצרים הא כיתמין ׃
אקבלינון בתיובתהון אשבוק
לחוביהון ארחמינון כד יתובון ב
בנדבא ארי תב רוגזי מנהון ׃
יהי מימרי כטלא לישראל יזהרון
כשושנא ויתבון על תקוף ארעהון
כאילן לבנן דמשלח עוברתיה ׃
יסגון בנין ובנן ויהי כזיו מנרת
קודשא זיוהון וריחהון כריח ק
קטורת בוסמיא ׃ יתכנשון מביני
גלותהון יתבון בטלל משיחהון
וייחון מתיא ויסגי טובא בארעא
יהי דכרן טבוותהון עליל ולא
פסיק כדכרן יבבות חצוצרתא
על חמר עתיק דמתנסך בבית מקדשא ׃ יימרון דבית ישראל מה לנא עוד למפלח
לטעותא אנא במימרי אקביל צלותהון דישראל ואירחם עלוהי אנא במימרי אעבדיניה
כבירון שפיר דמן קדמי סליח לתיובתהון משתכחא ׃ מן חכים דיסבר אילין סוכלתן
וידעינון ארי תקנן אורחתא דיי וצדיקיא דהליכו בה ייחון בהון בחיי עלמא ורשיעיא
יתמסרון לגיהנם על דלא הליכו בהון ׃

דבר יהוה אשר היה אל־יואל
בן־פתואל ׃ שמעו־זאת
הזקנים והאזינו כל יושבי הארץ
ההיתה זאת בימיכם ואם בימי
אבתיכם ׃ עליה לבניכם ספרו
ובניכם לבניהם ובניהם לדור
אחר ׃ יתר הגזם אכל הארבה
ויתר הארבה אכל הילק ויתר הילק
אכל החסיל ׃ הקיצו שכורים
ובכו והילילו כל־שתי יין על־עסיס
כי נכרת מפיכם ׃ כי־גוי עלה
על־ארצי עצום ואין מספר שניו
שני אריה ומתלעות לביא לו ׃
שם גפני לשמה ותאנתי לקצפה
חשף חשפה והשליך הלבינו
שריגיה ׃ אלי כבתולה
חגרת־שק על־בעל נעוריה ׃

פתגם נבואה מן קדם
יי דהוות עם יואל
בר פתואל ׃ שמעו דא סביא
ואציתו כל יתבי ארעא ההות דא
ביומיכון ואם ביומי אבהתכון ׃
עלה לבניכון אשתעו ובניכון
לבניהון ובניהון לדר אוחרן ׃
מותר זחלא אכל גובא ומותר
גובא אכל פרחא ומותר פרחא
אכל שמוטא ׃ אתערו רוויא
ובכו ואיילילו כל שתי חמר על
חמר מרת ארי אתמנע מפומכון ׃
ארי עמא סליק על ארעי תקיף
ולית מניין שנוהי שני אריא ו
וניבוהי כבר אריון ׃ שוי פירי
גופני עמי לצדו ותינתהון למפחת
נפש מקלף קלף ורמא חוורו ש
שבשתא ׃ כנישתא דישראל
עבידי איליא כבתולא דאסיר סקא
למספד על בעל עולימתהא ׃

יבטח. ברבות רשעים ירבה פשע. קדמא חסר יוד קדמא ׃ פתואל ל׳ פניאל ל׳ מתושאל ל׳ מחייאל ל׳ ׃
הקיצו ב׳ וסימ׳ הקיצו ורננו שכני עפר. הקיצו שכורים ובכו והיללו ׃ ואין מספר ד׳ וסימ׳ כי גוי עלה על
ארצי. כאלף ומאתים רכב דוד״ה. זה הים גדול ורחב. אמר ויבא ארבה ׃

ספר יואל

אין לנו דרך לדעת דורו ולפי הפשט איננו בן שמוא׳ ודע כי כל נבי׳ שיזכיר שם אביו היה נכבד ואם היה אבי אביו כ נכבד יזכיר שניה׳ כמו צפניה בן כושי בן ג גדליה בן אמריה בן חזקיה עד שהגיע אל הנכבד שהוא חזקיה המלך ׃ שמעו. זה הנביא התנבא על הארבה שיבוא ל להשחית את הארץ ו ובימי משה היה מין ארבה לבדו ועתה עם הארבה גזם וילק ו וחסיל ואלה ג׳ מינים אסורין ואמר לזקנים בעבור שהיתה כזאת ׃ עליה. מזה הפסוק נשמע כי הדור איננו מספר ידוע יתר הגזם. בא תחילה אמר יפת כי גזם כמו גוזז והשם כמו חנם ריקם וילק מלוך בלשונו תרג׳ כורת וחסיל כמו יחסלנו ׃ הקיצו. פועל עומד ולא ימצא זה הטעם יוצא ׃ עסיס. מגזרת ועסותם רשעי׳ כי ידרכוהו ברגל ׃ שם. דבר הנגזר להיות ידבר בלשון עבר ׃ לקצפה. כמו קצף על פני מים שאין בו ממש ׃ חשוף חשפה. שקלפה ׃ הלבינו ׃ פועל עומד כמו הקיץ ׃ אלי. אמרו אללי לי ויפת אמר כי האלף תחת הא כמו הילילו ולא דיבר נכונה ואילו היה אומר כי האלף תחת יוד יללה גם הוא נכון והנביא אומר לאדמה אלי או לנפשו כבתולה שמת בעל נעוריה בימי שמחתה ׃ הכרת׳

רשי

אשור לא יושיענו. עוד זאת אמרו לפניו לא נבקש עוד עזרת א אדם לא מאשור ולא ממצרים ׃ על סוס לא נרכב. זו היא עזרת מצרים שהיו שולחי׳ להם סוסים כמו שאמרו לישעיה לא כי על סוס ננוס ועל קל נרכב ׃ ולא נאמר עוד. למעשה ידינו שהם אלהינו ׃ אשר בך. לבדך תהי תקוותינו המרחם יתומי׳ ׃ ארפא משובתם. אמר הנביא כך אמר לי רוח הקדש מאחרי שיאמרו ל לפני כן ארפא משובת׳ ואוהבם בנדבת רוחי אף על פי שאינן ר ראויין לאהבה אתנדב לאהבתם כי שב אפי ממנו ׃ ויך. השליך את שרשיו וילכו כלבנון כשרשי אילני הלבנון שהם גדולים ׃ ילכו ינקותיו. יסגון בנין ובנן ויהי כזיו מנרת׳ דקודשא זיויהון וריחהון כריח קטורת בוסמיא ׃ כלבנון. כבית מקדשא ׃ ישובו יושבי בצלו. אותן שהיו כבר יושבי׳ בצל הלבנון שדימה בו ישראל ובי׳ המקד׳ ועכשו גלו מעמו ישובו אליו ׃ זכרו כיין לבנון. ודוכרן יבבות חצוצרתא דעל חמר עתיק דמיתנסיך בבית מקדשא שהיו תוקעין בחצוצרות על הנסכים כ כשהלוים אומרים בשיר ׃ אפרי׳. יאמר מה לי עוד ללכת אחרי ה העצבים וישוב מעז אני אענהו מצרתו ׃ ואשורנו. אראה בעניו ׃ אני לו ככסף להיות אוחז ידו בי כברוש רענן הכסף לארץ שאר׳ אוחז בענפיו כלומר אהיה מכוי׳ לו ׃ ממני פריך נמצא. והלא אני הוא שכל טובתך מאתי באה ׃ מי חכם ויבן אלה. מי חכם בכם ויתבונן לתת לבו לכל אלה וישוב אלי ׃ ופושעים יכשלו בם ׃ בשבילם על שלא הלכו בהם כן ת׳ יונתן ׃

ספר יואל

אל יואל בן פתואל. בן שמואל הנביא שפיתה לאל בתפילתו׳ יש אומרים שנבואה זו כ׳אמר׳ באותן שבע שנים שאמר אלישע כי קרא יי׳ לרעב וגו׳ ובימי יהור׳ בן אחאב היו ובהלכות גדולות כתב יואל ונחום וחבקוק היו בימי מנשה ׃ ההיתה זאת. האמור׳ למטה יתר הגזם וגו׳ ׃ גזם ארבה ילק חסיל. ארבע מיני גובאי הם ונתנבא עליהם שיבאו ובאו באותן הימי׳ וכלו כל פרי העץ וירק השדה ׃ עסים. יין הטוב ׃ גוי עולה על ארצי. הגובאי הזה כינהו כצבא גוים ׃ לקצפה. למפח נפש ׃ חשוף חשפה והשליך. קליף קליפת העץ והשליכה עד הלבינו זמורו׳ הגפן ׃ מתלעו׳ אין השיני׳ הנגסין שלועס בהן ׃ אלי. קינה מתרגמינן אליא ׃ הכרת

הכרת. כדרך כי מי כרת לא זורק עליו והטעם שאין לכהנים איך תמצאו אתם יין והנה הכרת מנח׳ ונסך שהוא חיוב הכהנים והזכיר המנח׳ בעבו׳ כי מדד דגן גם הנסוך אם לא ימצא מעבב: אבלה אדמה. הטעם אבלו יושביה: הובישו. אכר תואר והאלף שורש ואין כמשקלו: הגפן הובישה. דרך משל וכן הובים שמון: חגרו. שק והטעם אין לכם במה תקרבו שיו להקריב עולות כי עולת התמיד אין לכם: קדשו. כמו הכינו: עצרה. שלא יעשה אדם מלאכ׳ ויפת אמר קהלה כמו עצרת בוגדי׳: אספו. אתם זקני׳ כל יושבי ארץ ישראל: בית יי׳. בחסרון מלת אל: אהה. מלת זו תאמר בדרך פחד ויפת אמר כי האלף נוסף: וכשוד. הטעם מי יוכל להמלט משוד שיבא מהשם והגאון ז״ל אמ׳ כים די

הוביש ד׳ מל׳ וסימ׳ כי שמענו את אשר הוביש. אשר הוביש ר״פ. ויהי כשמוע כל מלכי. כל הובאיש על עם כן כתיב: ותפוח ג׳ בתלת לישני ב׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ למנשה היתה ארץ תפוח. ותפוח והעינם׳ רמזגם תמר והתפוח: וזעקו ג׳ פתח׳ בקריא׳ וסימ׳ לכו וזעקו אל האלהים אשר בחרתם. והיללו הרעים וזעקו. קדשו

ל׳ הַכְרַת מִנְחָה וָנֶסֶךְ מִבֵּית יְהוָה אָבְלוּ
הַכֹּהֲנִים מְשָׁרְתֵי יְהוָה׃ שֻׁדַּד שָׂדֶה
ית׳ ב׳ מל׳ אָבְלָה אֲדָמָה כִּי שֻׁדַּד דָּגָן הוֹבִישׁ
תִּירוֹשׁ אֻמְלַל יִצְהָר׃ הֹבִישׁוּ
אִכָּרִים הֵילִילוּ כֹּרְמִים עַל־חִטָּה וְעַל
־שְׂעֹרָה כִּי אָבַד קְצִיר שָׂדֶה׃ הַגֶּפֶן
ל׳ מל׳ ל׳ הוֹבִישָׁה וְהַתְּאֵנָה אֻמְלָלָה רִמּוֹן גַּם־
ג׳ בתלת לישנ׳ תָּמָר וְתַפּוּחַ כָּל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה יָבֵשׁוּ כִּי
ד׳ ע״ד סמ׳ הֹבִישׁ שָׂשׂוֹן מִן־בְּנֵי אָדָם׃ חִגְרוּ
וְסִפְדוּ הַכֹּהֲנִים הֵילִילוּ מְשָׁרְתֵי
מִזְבֵּחַ בֹּאוּ לִינוּ בַשַּׂקִּים מְשָׁרְתֵי
אֱלֹהָי כִּי נִמְנַע מִבֵּית אֱלֹהֵיכֶם מִנְחָה
וָנָסֶךְ׃ קַדְּשׁוּ־צוֹם קִרְאוּ עֲצָרָה
אִסְפוּ זְקֵנִים כֹּל יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ בֵּית
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְזַעֲקוּ אֶל־יְהוָה׃
כ׳ רפי׳ דישעיה כוד אֲהָהּ לַיּוֹם כִּי קָרוֹב יוֹם יְהוָה וּכְשֹׁד
מִשַּׁדַּי יָבוֹא׃ הֲלוֹא נֶגֶד עֵינֵינוּ אֹכֶל
נִכְרָת מִבֵּית אֱלֹהֵינוּ שִׂמְחָה וָגִיל׃
ל׳ ב׳ כב׳ עָבְשׁוּ פְרֻדוֹת תַּחַת מֶגְרְפֹתֵיהֶם
לית׳ ל׳ ל׳ ולכ׳ נָשַׁמּוּ אֹצָרוֹת נֶהֶרְסוּ מַמְּגֻרוֹת כִּי
ל׳ ל׳ חס׳ הֹבִישׁ דָּגָן׃ מַה־נֶּאֶנְחָה בְהֵמָה נָבֹכוּ
עֶדְרֵי בָקָר כִּי אֵין מִרְעֶה לָהֶם גַּם־
עֶדְרֵי הַצֹּאן נֶאְשָׁמוּ׃ אֵלֶיךָ יְהוָה
אֶקְרָא כִּי־אֵשׁ אָכְלָה נְאוֹת מִדְבָּר
ב׳ וְלֶהָבָה לִהֲטָה כָּל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה׃
ג׳ ב׳ חס׳ וחד מל׳ ב׳ גַּם־בַּהֲמוֹת שָׂדֶה תַּעֲרוֹג אֵלֶיךָ כִּי
יָבְשׁוּ אֲפִיקֵי מָיִם וְאֵשׁ אָכְלָה נְאוֹת
הַמִּדְבָּר׃ תִּקְעוּ שׁוֹפָר
ל׳ בְּצִיּוֹן וְהָרִיעוּ בְּהַר קָדְשִׁי יִרְגְּזוּ כֹּל
יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ כִּי־בָא יוֹם־יְהוָה כִּי
קָרוֹב׃ יוֹם חֹשֶׁךְ וַאֲפֵלָה יוֹם עָנָן
ג׳ רפין ל׳ וחל׳ וחד פרס וַעֲרָפֶל כְּשַׁחַר פָּרֻשׂ עַל־הֶהָרִים עַם
רַב וְעָצוּם כָּמֹהוּ לֹא נִהְיָה מִן־
הָעוֹלָם וְאַחֲרָיו לֹא יוֹסֵף עַד־שְׁנֵי
ל׳ דּוֹר וָדוֹר׃ לְפָנָיו אָכְלָה אֵשׁ וְאַחֲרָיו
ב׳ ד׳ ככו׳ אית כהון כנים ואחור תְּלַהֵט לֶהָבָה כְּגַן־עֵדֶן הָאָרֶץ לְפָנָיו
וְאַחֲרָיו מִדְבַּר שְׁמָמָה וְגַם־פְּלֵיטָה
לֹא־הָיְתָה לּוֹ׃ כְּמַרְאֵה סוּסִים
ל׳ מל׳ מַרְאֵהוּ וּכְפָרָשִׁים כֵּן יְרוּצוּן׃
י׳ כְּקוֹל מַרְכָּבוֹת עַל־רָאשֵׁי הֶהָרִים
י׳ ב׳ ה׳ ל׳ יְרַקֵּדוּן כְּקוֹל לַהַב אֵשׁ אֹכְלָה קָשׁ
ל׳ ל׳ כְּעַם עָצוּם עֱרוּךְ מִלְחָמָה׃

פְּסַקוּ קוּרְבָּנִין וְנִסְכִּין מִבֵּית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ אִתְאַבְּלוּ כַּהֲנַיָּא דִּמְשַׁמְּשִׁין בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ׃ אִתְבְּזִיזוּ חַקְלַיָּא חֲרוּבַת אַרְעָא אֲרֵי סַף עִיבוּרָא יְבִישׁוּ גוּפְנַיָּא נְתַרוּ זֵיתַיָּא׃ בְּהִיתוּ אִכָּרַיָּא אֵילִילוּ מַפַּלְחֵי כַּרְמַיָּא עַל חִטִּין וְעַל סְעָרִין אֲרֵי סַף חֲצַד חַקְלָא׃ גּוּפְנַיָּא יְבִישׁוּ וְתֵינַיָּא נְתַרָא רִמּוֹנִין אַף דִּיקְלִין וְחִזּוּר כָּל אִילָנֵי חַקְלָא יְבִישׁוּ אֲרֵי פְסַקַת חֶדְוָתָא מִבְּנֵי אֱנָשָׁא׃ אַסְרוּ וּסְפִידוּ כַּהֲנַיָּא אֵילִילוּ דִּמְשַׁמְּשִׁין עַל מַדְבְּחָא עוּלוּ בִּיתוּ בְּסַקַּיָּא דִּמְשַׁמְּשִׁין קֳדָם אֱלָהִי אֲרֵי אִתְמְנַע מִבֵּית מַקְדְּשָׁא דֶּאֱלָהֲכוֹן קוּרְבָּנִין וְנִסְכִּין׃ גְּזַרוּ תַעֲנִי עֲרָעוּ כְּנִישָׁא כְּנִישׁוּ סָבַיָּא כֹּל יָתְבֵי אַרְעָא וְעוּלוּ לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן וְצַלּוּ קֳדָם יְיָ׃ וַוי מִן קֳדָם יוֹמָא אֲרֵי קָרִיב יוֹמָא דַּעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ וּכְבִיזָא דְּמִן קֳדָם יְיָ שַׁדַּי יֵיתֵי׃ הֲלָא עוֹד דַּאֲנַחְנָא חָזַן עִיבוּרָא סַף פְּסַק מִבֵּית מַקְדְּשָׁא דֶּאֱלָהָנָא חֶדְוָא וּבְיָע׃ אִתְמְסִיאוּ גַּרְבֵי חֲמַר תְּחוֹת מְגוּפַתְהוֹן צְדִיאוּ אוֹצְרַיָּא אִתְפַּגַּרוּ אִסְנַיָּא אֲרֵי סַף עִיבוּרָא׃ לְחַדָּא מִתְאַנְחָא בְעִירָא מִתְעַרְבְּלָן בְּקָרִין דְּתוֹרִין אֲרֵי לֵית רַעְיָא לְהוֹן אַף עֶדְרֵי עָנָא צְדִיאוּ׃ קֳדָמָךְ יְיָ אֲנָא מְצַלֵּי אֲרֵי קִידוּם תַּקִּיף כְּאִישָׁא אֲסַף דִּרְוָות מַדְבְּרָא וְשַׁלְהוֹבִיתָא שֵׁיצָאַת כָּל אִילָנֵי חַקְלָא׃ אַף חֵיוַת בָּרָא מְסַבְּרָא קֳדָמָךְ אֲרֵי יְבִישׁוּ פְּצִידֵי מַיָּא וְקִידוּם תַּקִּיף כְּאִישָׁא אֲסַף דִּרְוָות מַדְבְּרָא׃ תְּקַעוּ שׁוֹפָרָא בְּצִיּוֹן יַבִּיבוּ בְּטוּר קוּדְשִׁי יְזוּעוּן כָּל יָתְבֵי אַרְעָא אֲרֵי מְטָא יוֹמָא לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ אֲרֵי קָרִיב׃ יוֹם חֲשַׁךְ וְקִיבְלָא יוֹם עֲנָנָא וְאַמִּטְתָא כִּנְהוֹר צַפְרָא פְּרִיס עַל טוּרַיָּא עַם סַגִּי וְתַקִּיף דִּכְוָתֵיהּ לָא הֲוָת מִן עָלְמָא וּבַתְרוֹהִי לָא יוֹסִיף עַד שְׁנֵי דָר וְדָר׃ קֳדָמוֹהִי אָכְלָא אִשָּׁתָא וּבַתְרוֹהִי מְשֵׁיצְיָא שַׁלְהוֹבִיתָא כְּגִנָּא דְעֵדֶן אַרְעָא קֳדָמוֹהִי וּבַתְרוֹהִי מַדְבַּר צָדוּ וְאַף שֵׁיזָבָא לֵית לֵיהּ לְרַשִׁיעַיָּא׃ כְּחֵזוּ סוּסְוָתָא חֶזְוֵיהוֹן וּכְפָרָשַׁיָּא כֵּן רָהֲטִין׃ בְּקָל רְתִיכַיָּא עַל רֵישֵׁי טוּרַיָּא מְקַפְּצִין כְּקָל שַׁלְהוֹבִית אִישָׁתָא דִּמְשֵׁיצְיָא כְּקַשָּׁא, יְבִישָׁא כְּעַמָּא תַקִּיפָא דְּיָדַע סִדְרֵי קְרָבָא׃

רשי

הכרת. כמו נכרת ה״א הנקודה בחטף קמץ עומדת במקום נו״ן כמו וחית השדה השלמה לך: בשו. הכלמו: אכרים. מנהיגי המחרישה: על חטה ועל שעור׳. מוסב על אכרים. ועל הכורמי׳. אמר הגפן הובישה: אומללה. נכרתה פסק פריה: הובים. כמו יבש: קדשו צום. הזמינו צום: עצרת׳. אסיפה: אהה. לשון גניחת יללה: וכשוד. וכביזת שודדים: יבוא. מאת המקום: נגד עינינו. אכנו רואי׳: עבשו. העלו חלודה ועיפוש בלעז מוייסי״ר: פרודות. תרגם יונתן גרבי חמרא: מגרפותיהם. תרגם יונתן מגופתיהון מגופת כיסוי החבית כשמו אוכרו. של יין ושל שמן: ממגרות. מגורות של חטין: נבוכו. נתערבלו ונסגרו ותעו ביערים ובמדברות: נאשמו. נתקלקלו באשמתי: נאות מדבר. לשון נוה: תערג. יתגעגע כאשר פתר דונש ערג לאילים כהם לשחלים ונעה לעגלים וצהל לסוסים וציפצוף לעופות ונבח לכלבים: תקעו שופר. להשמיעם שישובו בתשוב׳ בטרם תבואתם הרעה הזאת: יום יי׳ זה שאמרנו למעלה: כשחר פרוש על ההרים. שארבה והגזם נפרשי׳ על ההרים כשחר הנפרש בכל העולם: כמוהו לא נהיה מן העולם. לבוא כל המיני׳ הללו זה אחר זה אבל מין ארבה לבדו לא היה כמו אותו של מכות מצרים שנאמר ואחריו לא יהיה כן: לפניו אכלה אש. משחיתים את הכל כאילו אש אוכלת לפניהם ולהבה מלהטת אחריהם: כגן עדן. היתה הארץ לפני באו ואחר שילך ה הכית את הארץ כמדבר שממה: כמראה סוסים מראהו. במרוצת׳: כקול להב האוכלת קש: תשמעת קול: ערוך מלחמה. לפי שהוא דבוק ניקוד חטף פת׳: קנכו

מסרה

צום קראו עצרה. וסימ׳ בלשון ארמי אזלו רעיא וקדישו: ולהבה ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ולהבה מבין סיחון. ולהבה לא תבער בך. ולהבה להטה כל עצי השדה: כשחר ב׳ רפין וסי׳ כשחר פרוש על ההרים. בשחר נכון מוצאו: ד׳ פסוקים אית בהון פנים ואחור וסי׳ נמסר בסדר בא אל פרעה: אכלה ח׳ בקריאה וסימ׳ במסרא רבתא:

אבן עזרא

והגאון ז״ל אמ׳ כים די תואר כמו עלי לבי דוי רק אמר כי היו״ד תחת אות הכפל כמו דלית סוקים משפח והטעם מתגבר ומכה על כן אמר כי במקום הזה איכנו שם הככבד וככה כקול מים רבים כקול שדי וככה והיה שדי בצריך תקיף והער וכסף תועפות לך וכתוב ושית על עפר בצר ויפה אמר: הלא נכרת. ישרת כעבור אחר נכרת שמחה וגיל בעבור היין המשמח אלהים ואנשים: עבשו. אין לו חבר אמר רבי מריכום התעפשו פרודות הם גרגרי החט׳ והשעורה הזרועים שהם תחת מגרפותיהם והטעם העפר וככה יפרש או באגרוף והאלף נוסף: נהרסו ממגורות׳. מקומות אסורים לדגן כמו אוצרות כמו על דגן ותירוש יתגוררו והמלה זרה לתוספת שני ממי״ן: מה. נבוכו. כמו נבוכים כי המורק בא תחת חולם נבוכו ע״ת נכונו ללכים שפטים: נאשמו. כמו תאשם שומרון: אליך. דברי הנביא כי יספר שהיתה שנת בצורת וזהו אכלה כאות כמו נותרותי׳ ורבי משה הכהן אמר כי הטעם כמו על עצי השדה אמר שם בפרי׳ יקננו ויפת אמ׳ כאילו אכלה אש ונכון היה לולי כי יבשו אפיקי מים: גם. דרך משל כי עצי השדה כועקים: גם בהמות תערג. כל אחת ואח׳ כדרך בנות בעדה: כי יבשו אפיקי מים. המקומו׳ שמים רבים עמוקים כי אין להם מים לשתות: ואש אכלה נאו׳ המדב׳ ואין להם מה יאכלו: תקעו. זה הנביא אמ׳ חגרו לפני בא זה היום ובבא היום אמר תקעו שופר ובעבור זה אמר וגם עתה שבא יום יי׳ ישובו אל יי׳ כי הוא יפליא לעשות עמכם: יום. כדרך וכסה את עין הארץ וטע׳ כשחר רגע אחד הפרוס: עם. חבור וכמוהו ארזים לא עממוהו לא התחברו עמו במערכת אחת וככה קראו גוי. לא כמות. לבוא ארבע׳ מינים יחד: לפניו. דרך משל על הארב׳: וגם פליטה. אין דבר שנפלט ממנו: במראה. במרוצה: כקול. הטעם כי המרכבה איננה הולכת על מקום גבוה ואלה על ראשי ההרים: בקול להב אש. שירא למעלה: ערוך מלחמה. מערכה אחר מערכה:

וזעקו ג׳ פתח וכו׳ אזלו רעיא וקדישא

יוסף ד׳ מל׳ וכל אוריי׳ במ״ב וכלהום כר נסדר׳

מפניו יחילו עמים: רבים מפני זה העם העצום. ומלת פארור באלף מגזרת פאר והרי"ש כפול כמו סגריר והטעם שיתקבץ ויתאסף אסף יתפשט כמו אספו נגהם ויפת אמר לשון שחרות והאלף נוסף: כגבורים. יעבטון. כמו יעותון וככה בלשון ישמעאל: ואיש. דרך משל: גבר. מין הזכר ובעבור שהזכיר כגבורים ירוצון: ובעד השלח. כלי מלחמה כמו מעבור השלח ואין מלאכת במלחמה: לא יבצעו. כמו ולא יפצעו וכמוהו ובצעם בראש כולם: בעיר ישקו. מגזרת שוק: לפניו. רגזו אנשי הארץ: שמש וירח. קדר עליהם כמו עד אשר לא תחשך השמש: ויי'. הטעם שיש להם קול גדול על כן רגזה ארץ בקול התרועה שאמר ירגזו כל יושבי הארץ והמפרש כי פירוש השם הודיעכם זה לפני בואו אוכנו על דרך הלשון רק הטעם כאילו השם הרעיש את הארץ כדרך מציון ישאג ומירושלם יתן קולו והוא מתנבא על הרעש על כן אמר שאוג ישאג על נוהו ואין לתמוה איך הוא קולו כקול הרעש כי רב מאד מחנהו כמו ושאון לאומים: עושה דברו. כמו כי פי יהוה דבר: וגם. שובו עדי בלב להנחם ובצום אולי יכופר העון לענו נפש ובבכי להודות הפשעים ולבקש תחנה על זאת הרעה שבאה עליהם: וקרעו. ככה היה מנהג בבוא עליהם רעה לקרוע בגדיהם כמו ויקרע יעקב שמלותיו וככה בדברי דוד וקריעת הלב כדרך ומלתם את ערלת לבבכם וכמו ואקרע סגור לבם והנה הטעם להסיר מכסה לב לקורעו כי הוא ימנע שלא יבין הלב והטעם שיבין האמת ובעבור זה כתוב כל ערום יעשה בדעת: ונחם. שם התואר ולולי אות הגרון היה העין דגש להתבלע הנו"ן: מי. הטעם אולי השם ישוב והשאיר זה החיל ברכה שיעשו ממנו מנחה ונסך: תקעו. אחר בואת הארבה: אספו. יצא חתן. לעשות מספר ובכי: בין. אין נכון לבכות בבית השם בהיכל לפני: לחרפה. רעב: למשל בם גוים. כי הרעבים יברחו אליהם ואם באו אליהם אין כח בהם להלחם: ויקנא. בעבור ארצו כמו פן יאמרו לי וכבר הזכרתי כי דבר נגזר להיות ואמרוהו הנביאים על לשון עבר: ויען. את הכהנים הבוכים. מלת ושבעתם כמו מלא גם חסר: ולא אתן אתכם. שיפנו לבקש לחם כאשר אמרו מצרים נתנו יד: ואת הצפוני. חיל הארבה שבא מפאת צפון וטעם אל ארץ ציה שלא ימצא מה יאכל: הקדמוני. הוא המזרחי והאחרון המערבי ושניהם כנגד ירושלם והנה בהיותו בארץ שממה ימות: צחנתו. כמו באשו ואין ריע לו רק הטעם כפול:

ילכון ג' בקריא' וסימ' ואיש בדרכיו ילכון. ודכתריה גבר במסלתו ילכון. אם עזבו בניו תורתי: וכוכבים ו' בקריאה וסימ' בספר' רבתא: חנון ורחום ח' וס' בסמ' רבת': ויאמרו ט' רפין וסי' נמסר בישעיה ס"ד: ואל תתן ג' וסימ' כפר לעמך ישראל אשר פדית יי'. ואל תתן נחלתך לחרפה למשול בם גוים. ואל תתן עלינו דם

מפניו יחילו עמים כל־פנים קבצו פארור: כגבורים ירוצון כאנשי מלחמה יעלו חומה ואיש בדרכיו ילכון ולא יעבטון ארחותם: ואיש אחיו לא ידחקון גבר במסלתו ילכון ובעד השלח יפלו לא יבצעו: בעיר ישקו בחומה ירצון בבתים יעלו בעד החלונים יבאו כגנב: לפניו רגזה ארץ רעשו שמים שמש וירח קדרו וכוכבים אספו נגהם: ויהוה נתן קולו לפני חילו כי רב מאד מחנהו כי עצום עשה דברו כי־גדול יום־יהוה ונורא מאד ומי יכילנו: וגם־עתה נאם־יהוה שבו עדי בכל־לבבכם ובצום ובבכי ובמספד: וקרעו לבבכם ואל־בגדיכם ושובו אל־יהוה אלהיכם כי־חנון ורחום הוא ארך אפים ורב־חסד ונחם על־הרעה: מי יודע ישוב ונחם והשאיר אחריו ברכה מנחה ונסך ליהוה אלהיכם:

ב תקעו שופר בציון קדשו־צום קראו עצרה: אספו־עם קדשו קהל קבצו זקנים אספו עוללים ויונקי שדים יצא חתן מחדרו וכלה מחפתה: בין האולם ולמזבח יבכו הכהנים משרתי יהוה ויאמרו חוסה יהוה על־עמך ואל־תתן נחלתך לחרפה למשל־בם גוים למה יאמרו בעמים איה אלהיהם: ויקנא יהוה לארצו ויחמל על־עמו: ויען יהוה ויאמר לעמו הנני שלח לכם את־הדגן והתירוש והיצהר ושבעתם אתו ולא־אתן אתכם עוד חרפה בגוים: ואת־הצפוני ארחיק מעליכם והדחתיו אל־ארץ ציה ושממה את־פניו אל־הים הקדמני וספו אל־הים האחרון ועלה באשו ותעל צחנתו כי הגדיל לעשות:

מן קדמוהי יזועון עממיא כל אפיא איתחפיאו איכרום אוכמין בקידרא: כגיבריא רהטין כגברי עבדי קרבא סלקין לשורא וגבר באורחיה אזלין ולא מעכבין אורחתהון: וגבר אחוהי לא דחקין גבר בכבישיה אזלין לאתר דאינון שלחין קטלין ולא מקבלין ממון: בקרתא מזדיינין על שורא רהטין בבתיא סלקין מן חרכיא עלין כגנבין: קדמוהי תרובת ארעא זעו שמיא שמשא וסיהרא קבילו וכוכביא כנשו זהרהון: ויי ארים מימריה קדם משריתיה ארי סגי לחדא משיריתיה ארי תקיפין עבדי מימריה ארי רב יומא דעתיד למיתיתן קדם יי וחסין לחדא ומן יכיל לסוברותיה: ואף כען אמר יי תובו לפולחני בכל לבכון ובצומא ובבכיתא ובמספדא: ואעדו רשע לבכון ולא בביזוע לבושכון ותובו לפולחנא דיי אלהכון ארי חננא ורחמנא הוא מרחיק רגז ומסגי למיעבד טבון וקשוט ומתיב ס מימריה מלאיתאה בישא: מן ידע דאית בידיה חובין יתוב מיניה וירחם עלוהי וכל מן דיתוב ישתבקון ליה חובוהי ויקבל בירכן ונחמן וצלותיה כגבר דמקריב קורבנין ונסכין בבית מקדשא דיי אלהכון: ותקעו שופרא בציון גזרו תעני ערעו כנישא: כנשו עמא זמינו קהלא כנושו סביא איתו טליא וינקי תדיא יפוק חתנא מאדרון בית משכביה וכלתא מבית גנונתא: בין אולמא ולמדבחא יבכון כהניא דמשמשין קדם יי וימרון חוס יי על עמך ואל תתן אחסנתך לחיסודין למשלט בהון עממיא למה יימרון בעממיא אן דאתפריקו במימר אלהכון: וחס יי על ארעיה ורחים על עמיה: ואתיב יי ואמר לעמיה הא אנא מברך לכון עבורא וחמר ומשחא ותסבעון יתיה ולא אתין יתכון עוד חיסודי כפנא ביני עממיא: וית עמא דאתי מציפונא ארחיק מנכון ואגליניה לארעא צדיא וחרבא רישיה לימא מדינחא וסופיה לימא מערבאה ותסק סרותה ויהך רוחיה ארי אסגי למעבד בישין:

רשי

קבצו פארור. שחרות כקדירה כמה דאת אמר ובשלו בפרור ואלף הכתובה יתירה היא ואינה נקראת: ולא יעבטון. אין לו דמיון ופתרונו לפי ענינו לא יעקלון: ובעד השלח. כמו בעד החלונים על פני כלי זיין יפלו ויחנו: ולא יבצעו. ולא יקבלון ממון ויונתן פתר בו לשון שליחות בשביל שליחותו של הקב"ה מפילים עצמן ובצע כסף לא לקחו: בעיר ישוקו. לשון השמעת קול כמו כמשק גבים רוב שוקק ממשק חרול ויש לשון נשק מזדיינין: רגזה וגו'. בשביל פורענות הבאה על ישראל רוגזים ורועשים: אספו נגהם. הכניסו אורן: ויי' נתן. עליהם קולו במאמר נביאיו לפני שלחו בהם את חילו זה: כי רב מאד מחנהו. אשר ישלח בכם אם לא תשובון: ואל בגדיכם. כי אוכיחם לקריעת בגדיכם ד"א קרעו לבבכם ואל תצטרכו לקרוע בגדיכם מחמת אבל: ונחם על הרעה. נהפך למחשבה אחרת: מי יודע. שיש בעון ישוב וינחם: והשאיר. החסיל והגזם אחריו ברכה על ידי התשובה תבא ברכה בפירות: קבצו זקנים. משקולת שלא קבוץ לי לשון רפי וקל: למשול בם גוים. לשון משל ושנינה: לחרפה. לגידופין: ויקנא יי' לארצו. לשון המקנא אתה לי נכנס בלבו כרתה ונלחם במלחמתה ונתעסק בצרכיה ורבותינו פירשו לשון התראה התרה בנביאי על עסקי ארצו: חרפה. גדוף שיקראו אתכם חסירי לחם: ואת הצפוני. יש לפותרו על חיל הארבה ועליו נופל לשון והדחתיו אל ארץ ציה ושממה ד"א העם הבא מצפון מלכי אשור ורבותינו אומרים זה יצר הרע שצפון בלבו של אדם: הקדמוני. המזרחי ורבותינו פירשו ביצר הרע שרדפו שני הבתים הללו במקדש ראשון ומקד' שני וכן פירשוהו על שם שפניו במקד' ראשון ושני והחריבם לפי התרגום שפירשו על חיל מלך אשור כ"ל פניו הים הקדמוני מקצת חילו אשלח למזר' ומקצתו למער': צחנתו. באשו. יורה עליו שהוא לשון זוהם וטינוף: כי הגדיל לעשות. רעה שפשט ידו בגדולים: אל

מסרה

נקי דיונה: והתירוש ג' ומל' בקריאה וסימ' והיא לא ידעה כי אנכי נתתי לה'. ויען יי' ויאמר לעמו הנני שולח. וכל יהודה הביאו:

אל תראי · כנגד ונורא מאד: גילי · כנגד מספד: כי הגדיל השם לעשות · טוב כנגד כי הגדיל הארבה לעשות: אל תראו בהמות שדי · כנגד גם בהמות שדי תערוג אליך: כי דשאו נאות מדבר · הפך ואש אכלה נאות מדבר: כי עץ נשא פריו · הפך כל עצי השדה יבשו: ובני · אע"פ כי המורה הוא הנביא שהוא מורה אותם בדרך צדק על כן באה להם הטובה והזכיר מורה ומלקוש כמו בלחי החמור חמור חמרתים שלמים עירים ושלמים עירים התבעיר את הבערה כי יבער אש ולפי דעתי שהוא כמו יורה ואמר את המורה לצדקה כמו שמש צדקה ומרפא בכנפיה · וטעם בראשון בחדש הראשון כי לעולם יהיו בין זמן היורה שהוא כמו המורה ובין זמן המלקוש ימים רבים ובחדש ראשון יבאו שניהם ותה במעט כן וגם הנ' כי הגדיל יי' לעשות: ומלאו · והשיקו היקבי' · כמו משיקות: ושלמתי · זה יורה שבכל שנה שעבר' באה מין אחר ועתה באו ארבעתן והיה להם שבע גדול: ואכלתם · ולא יבושו · הפך הובישו אכרים והם שנים שרשים והטעם אחד וכמוהו יען ועינה: וידעתם · לולא כבודי שהוא בתוככם לא היה זה על כן: יבטחו בי מהיו' והלאה ולא יבושו לעולם: והיה אחרי כן · אמ' ל' ישועה כל זאת הנבוא' היא לעתיד ור' משה הכהן אמר אם כן למה אמר אחרי כן רק והיה באחרי' הימי' אולי זה הנבי' היה בימי יהושפט על כן יזכור עמק יהושפט והנביאי' ובני הנביאי' היו רבים כי רבים יבאו לדבר עם אלישע ועובדיהו לבדו החביא מהם ק' · על כל בשר · בארץ ישראל שהוא מקום ראוי להנבא: וגם · העבדי' · שסבו לתורת השם וככה השפחות: ונתתי · מכה אל כמו לשון הקודש כאשר · יזכירו ב' דברים יחל לספר דברי השני ב בתחילה ואח' כן ישוב אל הראשון באחרונה כמו לך יום אף לך לילה · ואתן ליצחק את יעקב ואת עשו וככה זה ונתתי דם בארץ ובשמים אש ותימרות עשן: השמש · יספר קדרות שיהיה לשמש בהתחברה עם הירח והירח יקדר · והיה אדום זה יהיה בהיותו רחוק מראש התלי ונכנו קרוב משם מעלות ולעולם הם א אותות על מלחמות · והיה לאות כי ימותו ע עמי' רבים: ובשרידי' · הטעם כפול וטע' אשר יי' קורא גוזר: כי · בעבו' זה הכתו' חסם רבים כי הנבוא' לעתיד אולי כן הוא ורבי משה את מלאכו שנפל פחד השם על כל הגוים שהם סביבות ירוש' בימי יהושפט ויביאו לו מנחות והכה בימיו שבו השבויים בימי אבותיה': וקבצתי · זאת היא המלחמה שהתחברו בני מואב ובני עמון ושעיר חיל כבד לרוב מאד ויהושפט היה לו מיהודה ומבנימן אלף אלפים ומאה ושמנים אלף גבורי חיל ועמק יהושפט היא עמק ברכה כי יהושפט קרא שמו כן: ואל · ידו · פועל עתיד תחת עבר והעד וידו אבן בי גם ככה הוא להיותו עבר רק יהיה מפעלי הפעל והנה מלאכו לידות שיורה על עלומי הה"א: ויתנו · הילד הישראלי במחיר זונה בעבור זנותו: והילדה מכרו ביין · ברתי יין להשתכר עם הזונה כי כל זונה במקרה היא כמשמעה חוץ מן והזונות רחצו שהוא כמו אזכיך כי האלף נוסף: וגם

והללתם ל' וכל קריא' והללתם

אדמה י"א בקריאה וסימ' וקין היה עבד אדמה · מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו: משא צמד פרדי' אדמה · כי מי דימון מלאו דם · הוי רב את יוצרו · שודד שדה אבלה אדמה · אל תיראי אדמה גילי ושמחי · אשתך בעיר תזנה · ואמר לא נביא אנכי · ויבן מגדלים רבים · תשלח רוחך יבראון: אכולו' מלאים בקרי' בליש'

אַל־תִּֽירְאִי אֲדָמָה גִּילִי וּשְׂמָחִי כִּי־
הִגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת׃ אַל־
תִּֽירְאוּ בַּהֲמוֹת שָׂדַי כִּי דָשְׁאוּ נְאוֹת
מִדְבָּר כִּי־עֵץ נָשָׂא פִרְיוֹ תְּאֵנָה וָגֶפֶן
נָתְנוּ חֵילָם׃ וּבְנֵי צִיּוֹן גִּילוּ וְשִׂמְחוּ
בַּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם כִּי־נָתַן לָכֶם אֶת־
הַמּוֹרֶה לִצְדָקָה וַיּוֹרֶד לָכֶם גֶּשֶׁם
מוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ בָּרִאשׁוֹן׃ וּמָלְאוּ
הַגֳּרָנוֹת בָּר וְהֵשִׁיקוּ הַיְקָבִים תִּירוֹשׁ
וְיִצְהָר׃ וְשִׁלַּמְתִּי לָכֶם אֶת־הַשָּׁנִים
אֲשֶׁר אָכַל הָאַרְבֶּה הַיֶּלֶק וְהֶחָסִיל
וְהַגָּזָם חֵילִי הַגָּדוֹל אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּי
בָּכֶם׃ וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ
וְהִלַּלְתֶּם אֶת־שֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
אֲשֶׁר־עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא וְלֹא־
יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם׃ וִידַעְתֶּם כִּי
בְקֶרֶב יִשְׂרָאֵל אָנִי וַאֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
וְאֵין עוֹד וְלֹא־יֵבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם׃
ג וְהָיָה אַחֲרֵי־כֵן אֶשְׁפּוֹךְ
אֶת־רוּחִי עַל־כָּל־בָּשָׂר וְנִבְּאוּ בְּנֵיכֶם
וּבְנוֹתֵיכֶם זִקְנֵיכֶם חֲלֹמוֹת יַחֲלֹמוּן
בַּחוּרֵיכֶם חֶזְיֹנוֹת יִרְאוּ׃ וְגַם עַל־
הָעֲבָדִים וְעַל־הַשְּׁפָחוֹת בַּיָּמִים
הָהֵמָּה אֶשְׁפּוֹךְ אֶת־רוּחִי׃ וְנָתַתִּי
מוֹפְתִים בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ דָּם וָאֵשׁ
וְתִימְרוֹת עָשָׁן׃ הַשֶּׁמֶשׁ יֵהָפֵךְ לְחֹשֶׁךְ
וְהַיָּרֵחַ לְדָם לִפְנֵי בּוֹא יוֹם יְהוָה הַגָּדוֹל
וְהַנּוֹרָא׃ וְהָיָה כֹּל אֲשֶׁר־יִקְרָא בְּשֵׁם
יְהוָה יִמָּלֵט כִּי בְּהַר־צִיּוֹן וּבִירוּשָׁלִַם
תִּהְיֶה פְלֵיטָה כַּאֲשֶׁר אָמַר יְהוָה
וּבַשְּׂרִידִים אֲשֶׁר יְהוָה קֹרֵא׃ כִּי
ד הִנֵּה בַּיָּמִים הָהֵמָּה וּבָעֵת הַהִיא אֲשֶׁר
אָשׁוּב אֶת־שְׁבוּת יְהוּדָה וִירוּשָׁלִָם׃
וְקִבַּצְתִּי אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהוֹרַדְתִּים
אֶל־עֵמֶק יְהוֹשָׁפָט וְנִשְׁפַּטְתִּי עִמָּם שָׁם
עַל־עַמִּי וְנַחֲלָתִי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר פִּזְּרוּ
בַגּוֹיִם וְאֶת־אַרְצִי חִלֵּקוּ׃ וְאֶל־עַמִּי
יַדּוּ גוֹרָל וַיִּתְּנוּ הַיֶּלֶד בַּזּוֹנָה וְהַיַּלְדָּה
מָכְרוּ בַיַּיִן וַיִּשְׁתּוּ׃

לא תדחלין ארעא דישראל בועי
וחדי ארי אסגי יי למעבד בין טבין
לעמיה: לא תדחלון חיות ברא
ארי איתעטרו דירוות מדברא ארי
אילנא אצלח איבית תינא וגופניא
טענו פירהון: ובני ציון ביעו
וחדו במימרא דיי אלהכון ארי
אתיב לכון ית מלפיכון בזכו
ומחית לכון מטר בכיר בעידניה
ולקישא בירח ניסן: ויתמלין
אדריא עיבורא ויטופון נעוויא
חמרא ובריא משחא: ואשלם
לכון שניא טבתא חלף שניא
דבזו יתכון עממיא אומיא ולישניא
ושלטוניא ומלכותא פורענות
חילי רבא דשלחית בכון: ותיכלון
מיכל ותסבעון ותשבחון ית שמא
דיי אלהכון דעבד עמכון פרישן
ולא יבהתון עמי לעלם: ותדעון
ארי בגו בית ישראל אשריתי
שכינתי ואנא יי אלהכון ולית עוד
ולא יבהתון עמי בית ישראל
לעלם: ויתי בתר כן אשפוך ית
רוח קודשי על כל בסרא ויתנבון
בניכון ובנתיכון סביכון חלמין
יחלמון עולימכון חזוונין יחזון:
ואף על עבדין ועל אמהן ביומיא
האינון אשפוך ית רוח קודשי:
ואתן אתין בשמיא ובארעא דם
ואשא ויטורין דתנן: שמשא
יתהפיך לקבלא וסהרא לדמא
קדם מיתי יומא דעתיד למיתי מן
קדם יי רבא ודחילא: ויהי כל
דצלי בשמא דיי ישתזיב ארי בטור
דציון ובירושלם תהי שיזבתא
כמא דאמר יי ומשזביא דיי זמין:
ארי הא ביומיא האינון ובעידנא
ההיא דאתיב ית גלוות אינש יהוד
ויתבי ירושלם: ואכנוש ית כל
עממיא ואחתינון למישר פילוג
דינא ואתפרע מנהון תמן על
עמי ואחסנתי ישראל דבדרו
ביני עממיא וית ארעי
פליגו: ובעמי רמו עדבין ויהבו
עולימא באגר זניתא ועולמתא
זבינו בחמרא ואשתיאו:

רשי

אל תראי אדמה · ארץ ישראל אל תשובו בתשובה: את המורה · את נביאכם המורי' אתכם לטוב אלי כדי לצדק אתכם: מורה מלקוש · כמו יורה ומלקוש: בראשון · בניסן ואף על פי שהיורה היא רביעה ראשונה ה היורד' על הזרע והיא במרחשון אותה שנה בניסן זרעו כמו ש שמפורש במסכת תענית שגדלה התבואה בא' עשר יום: והשיקו · לשון השמעת קול כשהקילוח יורד מן הגת אל תוך היקב והוא הבור שלפני הגת: והיה אחרי כן · לעתיד לבא: על כל בשר · על מי שנעשה לבו רך כבשר דוגמת ונתתי לכם לב בשר: ותמרות עשן · זקיפות מעלה עשן כגובה: יהפך לחשך · לביישם את המשתחוים לחמה: והיה כל אשר יקרא וגומ' כאשר אמר · והיכן אמר וראו כל עמי הארץ כי שם יי' נקרא עליך: ובשרידים · בשארית אשר יותיר: אשר יי' קורא · לשון קרואים לסעודה או לעבודת המלך לשון הזמנה: אל עמק יהושפט · אדר שמו בעומק הדין · יהושפט משפטי יה: ית גדל · כמו וידו אבן בי: הגמול

מסרה

וסימ' ויאכל גם אכול את כספנו · הן לא הובא את דמה · האכול אכלנו מן המלך · אכול השנה ספיח דמלכים · ותכרו דישעיה · ערוך השלחן צפה הצפית · אכול ושתו כי מחר · ואכלתם אכול ושבוע · אכול ואין לשבעה · אכול ושבוע והותר: ההמה י"ב וסימ' בירמיה סימ' י"ד: בוא י"ג מל' וסימ' בישעיה סימ' ב' וביחזקאל סימן ל"ג וע"יין פלוגת' דא"ת כהאי סימ' במסורה רבת' בער"ך בא: בימים ההמה ח' וסימ' נמס' בירמיה סימ' ג': ידוג' וסימ' ואל עמי ידו גורל · ביום עמדך מנגד · גם הא לגולה הלכ' · וא' וידו אבן בי:

אגם מה אתם לי׃ מתנבא על צר וצידון ופלשתים שיבוא יום אידם וזהו מצאנו כתו׳ כי הפלשתים היו מביאים ליהושפט מנחה וכסף משא וזה לאות שגברה ידו עליהם ׃ וטעם הגמול כאילו גמלתי לכם רע או אתם תחלו לגמול לי כמו אשר גמלנו אותו ׃ אשר כספי וזהבי׃ שנתנו מלכי יהודה להם שוחד או לפדיון השבויים ובני שלקחתם במלחמה או בגניבה ׃ הנני׃ הם ישובו וינקמו מכם ׃ ומכרתי׃ הוסיף על המדה ׃ ואת בנותיכם׃ שאינן יוצאות למלחמה ׃ שבאים׃ גוי רחוק שהוא ממלכות שבא ׃ קראו׃ שב עתה להגיד דברי החיל הגדול הבא על יהושפט׃ קדשו׃ הכינו׃ כתו אתיכם׃ כמו את מחרשתו ואת אתו ׃ ומזמרותיכם׃ שיזמרו בהם הזמורה ׃ החלש׃ יתחזק ׃ עשו׃

הטבים ה׳ חס׳ ו׳ בליש׳ בקרי׳ וסי׳ לך נא אל הצאן וקח לי משם שני׃ פן תאכל ושבעת ובתים טבי׳׃ והאנשי׳ טבים לנו מאד׃ אשר פגע בשני אנשים׃ ומחמדי הטבים הבאתם להיכליכם׃ הבאתם ג׳ בקריא׳ וסימ׳ בסדר חקה ׃ והגבורים ז׳ מל׳ וסי׳ ונתן הנביא ושמעי ורעי׃ ואת נתן הנביא ובניהו ואת הגבורים׃ עלו הסוסים ותהל לו׃

וְגַם מָה־אַתֶּם לִי צֹר וְצִידוֹן וְכֹל
גְּלִילוֹת פְּלָשֶׁת הַגְּמוּל אַתֶּם מְשַׁלְּמִים
עָלָי וְאִם־גֹּמְלִים אַתֶּם עָלַי קַל מְהֵרָה
אָשִׁיב גְּמֻלְכֶם בְּרֹאשְׁכֶם׃ אֲשֶׁר־
כַּסְפִּי וּזְהָבִי לְקַחְתֶּם וּמַחֲמַדַּי הַטֹּבִים
הֲבֵאתֶם לְהֵיכְלֵיכֶם׃ וּבְנֵי יְהוּדָה
וּבְנֵי יְרוּשָׁלִַם מְכַרְתֶּם לִבְנֵי הַיְּוָנִים
לְמַעַן הַרְחִיקָם מֵעַל גְּבוּלָם׃ הִנְנִי
מְעִירָם מִן־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־מְכַרְתֶּם
אֹתָם שָׁמָּה וַהֲשִׁבֹתִי גְמֻלְכֶם
בְּרֹאשְׁכֶם׃ וּמָכַרְתִּי אֶת־בְּנֵיכֶם
וְאֶת־בְּנוֹתֵיכֶם בְּיַד בְּנֵי יְהוּדָה
וּמְכָרוּם לִשְׁבָאיִם אֶל־גּוֹי רָחוֹק כִּי
יְהוָה דִּבֵּר׃ קִרְאוּ־
זֹאת בַגּוֹיִם קַדְּשׁוּ מִלְחָמָה הָעִירוּ
הַגִּבּוֹרִים יִגְּשׁוּ יַעֲלוּ כֹּל אַנְשֵׁי
הַמִּלְחָמָה׃ כֹּתּוּ אִתֵּיכֶם לַחֲרָבוֹת
וּמַזְמְרֹתֵיכֶם לִרְמָחִים הַחַלָּשׁ יֹאמַר
גִּבּוֹר אָנִי׃ עוּשׁוּ וָבֹאוּ כָל־הַגּוֹיִם
מִסָּבִיב וְנִקְבָּצוּ שָׁמָּה הַנְחַת יְהוָה
גִּבּוֹרֶיךָ׃ יֵעוֹרוּ וְיַעֲלוּ הַגּוֹיִם אֶל־
עֵמֶק יְהוֹשָׁפָט כִּי שָׁם אֵשֵׁב לִשְׁפֹּט
אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם מִסָּבִיב׃ שִׁלְחוּ מַגָּל
כִּי בָשַׁל קָצִיר בֹּאוּ רְדוּ כִּי־מָלְאָה גַּת
הֵשִׁיקוּ הַיְקָבִים כִּי רַבָּה רָעָתָם׃
הֲמוֹנִים הֲמוֹנִים בְּעֵמֶק הֶחָרוּץ כִּי קָרוֹב
יוֹם יְהוָה בְּעֵמֶק הֶחָרוּץ׃ שֶׁמֶשׁ
וְיָרֵחַ קָדָרוּ וְכוֹכָבִים אָסְפוּ נָגְהָם׃
וַיהוָה מִצִּיּוֹן יִשְׁאָג וּמִירוּשָׁלִַם יִתֵּן
קוֹלוֹ וְרָעֲשׁוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ וַיהוָה
מַחֲסֶה לְעַמּוֹ וּמָעוֹז לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל׃
וִידַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם שֹׁכֵן
בְּצִיּוֹן הַר־קָדְשִׁי וְהָיְתָה יְרוּשָׁלִַם
קֹדֶשׁ וְזָרִים לֹא־יַעַבְרוּ־בָהּ עוֹד׃
וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יִטְּפוּ הֶהָרִים
עָסִיס וְהַגְּבָעוֹת תֵּלַכְנָה חָלָב וְכָל־
אֲפִיקֵי יְהוּדָה יֵלְכוּ מָיִם וּמַעְיָן מִבֵּית
יְהוָה יֵצֵא וְהִשְׁקָה אֶת־נַחַל הַשִּׁטִּים׃
מִצְרַיִם לִשְׁמָמָה תִהְיֶה וֶאֱדוֹם
לְמִדְבַּר שְׁמָמָה תִּהְיֶה מֵחֲמַס בְּנֵי
יְהוּדָה אֲשֶׁר־שָׁפְכוּ דָם־נָקִיא בְּאַרְצָם׃

ואף מא אתון חשיבין קדמי צור וצידון וכל תחומי פלישתאי הגמלא אתון משלמין קדמי ואם גמלין אתון קדמי קליל בפריע אתיב גמליכון ברישכון׃ די כספי ודהבי נסבתון ומני חמדתא טביא אעילתון להיכליכון׃ ובני יהודה ובני ירושלם זבינתון לבני יונאי בדיל לארחקותהון מעל תחומהון׃ הא אנא מיתי להון ביגלאי מן אתרא דזבינתון יתהון לתמן ואתיב גמליכון ברישכון׃ ואמסר ית בניכון וית בנתכון ביד בני יהודה ויזבנונון לבני שבא לעמא רחיקא ארי במימרא דיי גזיר כן׃ אכלו דא בעממיא זמינו עבדי קרבא יתון ביגלאי גיבריא יתקרבון ויסקון כל גברי עבדי קרבא׃ אתקינו סכיכון לסיפין ומגליכון למורנין דחליש יימר גבר אנא׃ יתכנשון וייתון כל עממיא סחור סחור ויתקרבון תמן יתבר יי תקוף גבריהון׃ ייתון ביגלאי ויסקון עממיא למישר פילוג דינא ארי תמן איתגלי למדן ית כל עממיא מסחור סחור׃ ואושיטו בהון חרבא ארי מטא זמן קיצהון חותו דושישו קטילי גבריהון כבעוט דמיתבעט במעצרתא אושידו דמהון ארי סגיאת בישתהון׃ משירין משירין במישר פילוג דינא ארי קריב יומא דעתיד למיתי מן קדם יי במישר פילוג דינא׃ שמשא וסהרא קבלו וכוכביא כנשו זהוריהון׃ ויי מציון יכלי ומירושלם ירים מימריה ויזועון שמיא וארעא ויי סמך לעמיה וסעיד לבני ישראל׃ ותדעון ארי אנא יי אלהכון אשריתי שכינתי בציון טורא דקודשי ותהי ירושלם קודשא ונוכראין לא יעידון בה עוד׃ ויהי בעידנא ההיא ירבון טוריא חמר מרת ורמתא יגדן טובא וכל פצידי דבית יהודה יהכון מיא ומבוע מבית מקדשא דיי יהי נפיק ומשקי ית מישר שיטין׃ מצרים לצדו תהי ואדום למדבר צדו תהי מחטוף בני יהודה דאשדו דם זכאי בארעהון׃

התקבצו ומגזרת עיש שהם ז׳ כוכבים לעולם לא יתפרדו כי הם ב בגלגל העליון והם כ נראים בקיץ ובחורף בארץ׃ הנחת׃ כמו הורד ואלה דברי ה הנביא והטעם הוריד השם׃ גבוריך׃ שם והם המלאכים כנגד העירו הגבורים וזאת המלה ידועה בתרגום וככה נחת גדודיה על עפר נחת ויפת אמר שמה ישבר השם ג גבוריך אתה האויב הבא כמו ונחתה קשת נחושה׃ יעורו׃ כמו העירו׃ שלחו מגל׃ דרך משל כי כתוב כי העמונים והמואבים השמידו יושבי הר ש שעיר והחרימום ואח״כ הרג איש אחיו ואין פליט׃ השיקו׃ דרכו דרך משל׃ ונקרא עמק החרוץ כי כלם נחרצה היתה עליהם והמפרש יהושפט כי השם י ישפטם זה דרך דרש הוא כי על דרך הפשט נכון הוא שיקרא שם אדם בשם עושהו כמו נורי פרי ריק השם הנכבד לא יקרא בשם אדם על כן פירשתי כי פלמ׳ בשיר השירים שהוא חול׃ המונים׃ ופלו׃ כי קרוב יום יי׳׃ להנקם מהם׃ שמש׃ קדרו עליהם כאשר היה לפני בא יום יי׳׃ וי׳ מציון ישאג׃ רעם גדול כמו קול רעמך בגלגל כדרך וי׳ ה השמיע את מחנ׳ ארם וככה כתוב נתן ה׳ מארבים׃ ורעשו׃ דרך משל כי הכל יפחדו׃ והשם יתן מעוז לעמו כדרך יי׳ עוז לעמו יתן כאשר פירשתיו וטעם מציון הוא אשר פירש׃ וידעתם כי׳ שוכן בציו׳׃ וזרים לא יעברו בה עוד אם ישמרו ת תורת השם וככה ד דברי זכריה ושכנתי בתוכך וככה אמ׳ בסוף וזה׳ אם שמוע תשמעו בקול יי׳ אז ותקיים כל זה׃ והיה׃ יטפו׃ יזלו דרך משל כשתן מחלתים גור׃ וכל אפיקי׃ מקומות חזקים ואיתם רבים׃

רשי

הגמול אתם משלמים׃ זהו הגמול שנתן שלמה לחירם מלך צור עשרים עיר׃ קל מהרה׃ לשון זריזות׃ לשבאים וגו׳׃ לבני שבא׃ כי יי׳ דבר׃ והיכן דבר עבד עבדים יהיה ל לאחיו כן מפורש במכילתיה׃ קדשו מלחמה׃ אם תוכלון להלחם כנגדי׃ אתיכם׃ קלטרם בלעז׃ מזמרותיכם׃ שרפשא בלעז׃ עושו׃ כמו חושו כך חברו מנחם ויונתן תרגם יתכנשון ואומר אני שהוא לשון עשת ברזל המכונס יחד משא בל׳ ואין תיו בו יסוד׃ שמה הנחת יי׳ גבוריך׃ שם בקבוצת עמק יהושפט ישבור ג גבוריהם כן תרגם יונתן ואיני יודע אם לשון הורדה או לשון חתת והנו״ן בנוסף כמו הנעל ל לרכיאל קדם מלכא שאין בו אות שורש אלא על׳׃ שלחו מגל וגומ׳׃ שלפו חרבות אותם ההולכים ב בשליחותי לחבל את הגוים׃ כי בשל קציר׃ כלומר כי הגיע עתם ודמה הדבר לקציר שקוצרים אותם במגלות כשנגמר בישולו׃ באו רדו כי מלאה גת׃ מן הענבי׳ באו ודרכו אותם כלומר כתמלא שאתעונם׃ רדו׃ לשון כבישות ורידוי כמו וירדו בדגת הים׃ השיקו היקבים׃ קול קילוח היקבים היורד תוך הבור שלפני הגיתות נשמע׃ בעמק החרוץ׃ ששם חרוץ המשפט אמת וכן תרגם יונתן מישר פילוג דינא׃ אספו נגהם׃ הכניסו אורם׃ מציון ישאג׃ ממה שעשו לציון׃ ורעשו שמים וארץ׃ יפרע משרי׳ של מעלה שרי האומות ואחר כך מן האומות׃ מחסה׃ לשון כיסוי ובלעז אבריאייל׃ אפיקי׃ מקום מוצא מים׃ והשקה את נחל השטים׃ כמשמעו ויסקי ית מישר שטים ומדרשו יכפר על עון פעור׃ מצרים ואדום׃ סמכן זה לזה לפורענות אתה מוצא שאילולי מצרים לא היתה אדום שנאמר כי שמה חדשים ישב יואב עד הכרית כל זכר באדום וכתיב ויברח הדד הוא ואנשים ארומיים וימצא הדד חן בעיני פרעה וגו׳ והדד שמע כי שכב דוד עם אבותיו וגו׳ ובאחרונה ויהיו לשטן לשלמה אמר הקב״ה אני אכלה זו וזו׃ מחמס בני יהודה׃ בשביל חמס שעשו לבני יהודה אשר שפכו את דמם׃ ונקיתי

אלה עשו שלשת הגבורים׃ ואת כל צבא הגבורים׃ ויקהל דוד את כל׃ כמגדל דוד צוארך׃ מגל ב וסי׳ ותופש מגל בעת קציר׃ שלחו מגל כי בשל קציר׃ וככבים ו׳ וסי׳ נמסר לעיל בסים׳ סי׳ ב׳׃ מחסה ט׳ רפין בקריא׳ וסי׳ במסר׳ רבת׳׃ נקיא חד מן י״ב מלין דכתיבי׳ אל״ף בסוף תיבות׳ ולא קריין וסי׳ נ׳ מס׳ בגס׳ רבת׳ בערך א׳׃

מצרים׃ ואדום׃ היו שממה בימי נבוכד נצאר ואת מצרים היום איננה הקדמוניית׃ ויהודה

ונקיתי דמם לא נקיתי: ואף אם אנקה אותם מאחר עבירות אחרים ותרעות שעשו לי דמם של בני יהודה לא אנקה מהם אימתי תהיה זאת בזמן שהקדוש ברוך הוא שוכן בציון:

ויהודה לעולם תשב. אם לא תמרה פיהם והכבוד ישכון בקרבה כאשר אתם ספרו וכל רעה שעשו הגוים לישראל לא ינקם מהם כי רחמיו גדולים על כל מעשיו רק דמיהם ששפכו שאין להם פדיון לא ינקם:

ויאמר יי' חד מן ז' בטע' מרעימין ומפסיקין ר"פ וסי' ויתמהמה ויחזיקו · ויאמר יי' אלהי אדני ימאן ויאמר אל אשת אדניו · וישחט ויקח משה · ונבהלו צרים וחבלים · ויאמר יי' מציון ישאג · ואמר לה אלה באניא שא אזל אחת המו: עדן ג' פתחין וסי' ההצילו אתם אלהי הגוים דמלכים · וחברו דישעיה · ושברתי בריח דמשק והכרתי ·

וִיהוּדָה לְעוֹלָם תֵּשֵׁב וִירוּשָׁלִַם לְדוֹר וָדוֹר: וְנִקֵּיתִי דָּמָם לֹא־נִקֵּיתִי וַיהוָה שֹׁכֵן בְּצִיּוֹן:

וִיהוּדָה לַעֲלַם תְּתִיב וִירוּשְׁלֵם לְדָר וְדָר: וְאִתְפָּרְעִית דִּמְהוֹן מִן עַמְמַיָּא תּוּב אֲנָא עָתִיד לְאִתְפְּרַע אֲמַר יְיָ דַאֲשְׁרֵי שְׁכִינְתֵּיהּ בְּצִיּוֹן:

ספר עמוס

עָ"ן

דִּבְרֵי עָמוֹס אֲשֶׁר־הָיָה בַנֹּקְדִים מִתְּקוֹעַ אֲשֶׁר חָזָה עַל־יִשְׂרָאֵל בִּימֵי עֻזִּיָּה מֶלֶךְ־יְהוּדָה וּבִימֵי יָרָבְעָם בֶּן־יוֹאָשׁ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שְׁנָתַיִם לִפְנֵי הָרָעַשׁ: וַיֹּאמַר יְהוָה מִצִּיּוֹן יִשְׁאָג וּמִירוּשָׁלִַם יִתֵּן קוֹלוֹ וְאָבְלוּ נְאוֹת הָרֹעִים וְיָבֵשׁ רֹאשׁ הַכַּרְמֶל: כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי דַמֶּשֶׂק וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־דּוּשָׁם בַּחֲרֻצוֹת הַבַּרְזֶל אֶת־הַגִּלְעָד: וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּבֵית חֲזָאֵל וְאָכְלָה אַרְמְנוֹת בֶּן־הֲדָד: וְשָׁבַרְתִּי בְּרִיחַ דַּמֶּשֶׂק וְהִכְרַתִּי יוֹשֵׁב מִבִּקְעַת־אָוֶן וְתוֹמֵךְ שֵׁבֶט מִבֵּית עֶדֶן וְגָלוּ עַם־אֲרָם קִירָה אָמַר יְהוָה: כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי עַזָּה וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־הַגְלוֹתָם גָּלוּת שְׁלֵמָה לְהַסְגִּיר לֶאֱדוֹם: וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּחוֹמַת עַזָּה וְאָכְלָה אַרְמְנֹתֶיהָ: וְהִכְרַתִּי יוֹשֵׁב מֵאַשְׁדּוֹד וְתוֹמֵךְ שֵׁבֶט מֵאַשְׁקְלוֹן וַהֲשִׁיבוֹתִי יָדִי עַל־עֶקְרוֹן וְאָבְדוּ שְׁאֵרִית פְּלִשְׁתִּים אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה: כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי־צֹר וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־הַסְגִּירָם גָּלוּת שְׁלֵמָה לֶאֱדוֹם וְלֹא זָכְרוּ בְּרִית אַחִים: וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּחוֹמַת צֹר וְאָכְלָה אַרְמְנוֹתֶיהָ:

פִּתְגָּמֵי עָמוֹס דַּהֲוָה מָרֵי גִיתִּין מִתְּקוֹעַ דְּאִתְנַבֵּי עַל יִשְׂרָאֵל בְּיוֹמֵי עֻזִּיָּה מֶלֶךְ שִׁבְטָא דְּבֵית יְהוּדָה וּבְיוֹמֵי יָרָבְעָם בַּר יוֹאָשׁ מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל תַּרְתֵּין שְׁנִין קֳדָם מֵיתֵי זִיעָא: וַאֲמַר יְיָ מִצִּיּוֹן יְכַלֵּי וּמִירוּשְׁלֵם יָרִים מֵימְרֵיהּ וְיִצְדּוּן מְדוֹרֵי מַלְכַיָּא וְיֶחֱרַב תְּקוֹף כְּרַכֵּיהוֹן: כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל תְּלָתָא חוֹבֵי דַמֶּשֶׂק וְעַל אַרְבְּעָא לָא אֶשְׁבּוֹק לְהוֹן עַל דְּדָשׁוּ בְּמוֹרִיגֵי בַרְזְלָא יַת יָתְבֵי אַרְעָא גִלְעָד: וְאֶשְׁלַח אֶשָּׁתָא בְּבֵית חֲזָאֵל וּתְשֵׁיצֵי בִּרְנְיָת בַּר הֲדַד: וְאִתְבַּר תְּקוֹף דַּמֶּשֶׂק וְאֱשֵׁיצֵי יָתֵיב מִבִּקְעַת אָוֶן וְעָבֵיד שׁוּלְטַן מִבֵּית עֶדֶן וְיִגְלוֹן עַמָּא דַאֲרָם לְקִרְנֵי אֲמַר יְיָ: כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל תְּלָתָא חוֹבֵי עַזָּה וְעַל אַרְבְּעָא לָא אֶשְׁבּוֹק לְהוֹן עַל דְּאַגְלִיאוּנוּן גָּלוּ שְׁלֵמָא לְמִמְסַר לֶאֱדוֹם: וְאֶשְׁלַח אֶשָּׁתָא בְּשׁוּרֵי עַזָּא וּתְשֵׁיצֵי בִּרְנְיָתְהָא: וְאֱשֵׁיצֵי יָתֵיב מֵאַשְׁדּוֹד וְעָבֵיד שׁוּלְטַן מֵאַשְׁקְלוֹן וְאָתֵיב מְחַת גְּבוּרְתִּי עַל עֶקְרוֹן וְיֵיבְדוּן שְׁאָרָא דִּפְלִשְׁתָּאֵי אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים: כִּדְנַן אֲמַר יְיָ עַל תְּלָתָא חוֹבֵי צוֹר וְעַל אַרְבְּעָא לָא אֶשְׁבּוֹק לְהוֹן עַל דִּמְסַרִינוּן גָּלוּ שְׁלֵמָא לֶאֱדוֹם וְלָא אִידְכַּרוּ קְיָם אַחִין: וְאֶשְׁלַח אֶשָּׁתָא בְּשׁוּרֵי צוֹר וּתְשֵׁיצֵי בִּירְנְיָתְהָא:

ל' · ל' · ל' · ז' בטע' מרעימ' ומפסיקי' ר"פ · ה' · ל' · למל' ד' · ב' ס"פ · ד' חס' בליש' · ב' מלעיל חד חס' והשבתי את ידי · ג'

ספר עמוס

אשר היה בנוקדים. תרגם יונתן ר דהוה מרי גיתין כמו ומישע מלך מואב היה נוקד: שנתים לפני הרעש. שנתים קודם שנתנגע עוזיה יום ש שנתנבא ישעיה שנאמר וינועו אמות הספים ואומר כאשר נסתם מפני הרעש וגו': מציון ישאג. מבית קדשי הקדשים הדיבור יוצא: ואבלו נאות הרועים. ויצדון מדורי מלכיא ויחרב תקוף כרכהון: על שלשה פשעי וגו'. דכתיב הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר ואם יותר יותר וכאן כך הוא כבר נהגתי עמהם במדתי לוותר להם על שלשה פשעים ואם יש יותר כל שכן שיש בכלל המרובה המועט: ועל ארבעה לא אשיבנו. על פשע רביעי אין עלי עוד ל להשיבו ריקם מהשיב לו גמול וכל שכן שיש לו פשעים הרבה עתה את זה אפקוד עליהם אשר דשו יושבי גלעד השמוכים להם: בחרצות הברזל. ת"י במורגי דפרזלא והוא כעין שופינא שקורין לימ"א שעשוי חרצים ח חרצים ודורים בהם בני אדם ביסורי' ובהם מחתכין את קשי התבואה לעשותן תבן: חזאל ובן הדד. מלכי ארם וראש ארם דמשק: בקעת און. מקום הוא בארם: ותומך שבט. ועביד שולטן כמו לא יסור שבט על שם שהמושל רודה את העם במקלו: מבית עדן. מקום: קירה. מקו' ושם הגלם סנחריב בימי אחז שנאמר ויעל דמשק ויתפשה ויגלה את ארם קירה כל הפורענות שנתנבאו נביאי ישר' לבא חרב על האומות נביאים שהיו קודם סנחריב כגון ישעיה ועמוס נבאו על חרב סנחריב וירמיה ויחזקאל נבאו על חרב נבוכד נאצר: עזה. מפלשתי' היתה: גלות שלימה. גלות ישראל שתהא הגלות שלימה שלימה שלא ימלט איש שהיו ע עומדים על הדרכים ותופסים הנמלטים ומסגירין אותם וכן עשו אנשי צור וכן לארבע רוחות בחורבן בית שני כמו שמפורש באגדת האזינו עזה מן הדרום צור מן הצפון דמשק מן המזרח ערביים מן המערב שנאמר משא בערב ביער בערב תלינו: אשדוד אשקלון עקרון ערי פלשתים הם: והשיבותי ידי. אכה ואשנה: ולא זכרו ברית אחים. אשר היה בין חירם ובין שלמה שנאמר ויכרתו ברית ש שניהם והיו קורין זה לזה אחי שנאמר מה הערים אשר נתת לי אחי:

על

ספר עמוס

זה הנביא היה בימי הושע וכל נבואתו על ירובעם בן יואש ורובי המפרשי' אמרו כי הרעש היה בהכנס עוזיה להקטיר קטרת ואין ראיה מהמקרא רק מהקבלה כי הכתו' אומר כי בימי עוזיהו היה הרעש ודבר גדול היה ולא שכן הזה הו' ובעוד שנים וחמש שנה כי אם היתה זאת הנבוא' בתחילת מלכו' אחז הנה אחר עשרים ושתי' שנה את אפרים מעם אשור כי כן כ כתוב. וטעם הרעש להזכירו כי התנבא לפני היותו שיבוא רעש ויכה בית החורף על בית הקיץ ומלת נוקדים רועים כמו ומישע מלך מואב היה נוקד: ויאמר. ישאג. רעם גדול שיהיה ואז ימנעו הגשם ויהיה להם חסרון לחם ומים כ כאשר יזכיר או הטעם ששמע זה הנביא קול השם בדרך נבואה קול גדול כשאג' אריה והנה הקול כמו גזירה שנגזר' מהשם על כן אמ' ואבלו נאות הרעי' כי הנאות תמות בלי מרעה: ויבש ראש הכרמל. הענים הנראים בראש והמפרש נאות הרעים על המלכים איננו מ מטעם הפרשה: כה. אמר אליהוא הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר והטעם כי יזהירנו ואם לא ישמע יענישנו בפעם הרביעית ויפת אמ' על הדור הרביעי אם היו כל הדורות רשעים והגאון אמר שלשה עונות סלחתי לו וזאת הרביעית לא אסלח והנה בדמשק ועזה וצור ואדום ובני עמון לעולם הרביעית שהרעו לישר' ובמואב שהרעו לעמו ושניהם בני יצחק על כן ה הזכירו פעמים בנבואתו ולא מצאנו ככה בספרי כל הנביאים המנבאים: על דושם. זה הכתוב על חזאל שהרע לישראל וישימם כעפר לדוש וטעם את הגלעד יושביה או שבריחו ישראל מפניה והוא היה חורש את הגלעד וכתוב ויכם חזאל את כל ארץ גלעד: ושלחתי. בבית חזאל. בני בניו אולי רצין היה מהם שהמיתו מלך אשור: ושברתי. כי נלכדה כאשר נלכד שומרון: והכרתי. בקעת און שם עיר בארם: ותומך שבט. כמו מטה עוז שבט למשל: קירה. אל קיר שם עיר באשור וככה כתו' ויגלם קירה: כה. שהגלו ישראל בדרך שלום והסגירם לאדום: ושלחתי. האויב כמשל לאש כי אש יצאה מחשבון: והכרתי ותומך שבט. כמו לא יסור שבט מיהודה: כה. יש אומרים כי ברית אחים על דבר שלמה שכרת ברית עם חירם מלך צור והוא קראו אחי ואין זה פשט רק דרש הדורש כי לא היו אחים כלל ואיננו שב רק על אדום שהוא אחי ישראל באמת מאב ואם והטעם שראה צור כי אדום היה מבקש רעת ישראל יותר מכל הגוים ולא היה זוכר ברית אחים על כן הסגיר ישראל לאדום להנקם מהם:

כה

וא' ועדן חרן ומלכת: אמר יי' ב' סופי פסוקים בנביאים וסימ' ונשא כל אשר בביתך דמלכים · וחברו דישעיה · בעת פקדתים יכשלו · וחברו דבתריה אסוף אסיפם · כי אשיב את שבות הארץ · עוד תעברנה הצאן על ידי מונה · וירש ישר' את יורשיו · ואבד העמק · רני עקר' לא ירעו ולא ישחיתו · וגם מהם אקח · והיה מדי חדש בחדשו · וגלו עם ארם קירה · והלך מלכם בגולה: והכרתי שופט מקרבה · ובכל כרמים מספד · נאם יי' על זאת קדמאה · בשובי את שבותיכם לעיניכם · עלו ההרה והביאו עץ · הארצה אתה מידכם:

כה · ושחת רחמיו · שהיו כרחם אחד והא שמרה נחה וכמוהו ויקרא לה כנה
וכמוהו רבים : כה · הרות כמו הרים כמו שנות שנים אולי משתנה מלת הרות
בעבור אות הגרון ואחרים אמרו שמלת הרות כמשמעה שלא תלדנה בנים ולא
יפחדו להרחיב גבולם וטעם בתרועה כי יתקפם רבה בכח וטעם בסער ברוח סערה
בעבור שהזכיר והצתי
אש : כה · עצמות מלך
אדום לשיד · דרך בזיון
והוא מבני יצחק ויש
אומרים על דבר ויעלהו
עולה ואחר כך שרפו
או אז שרפו · ושלחתי ·
הקריות · שם מקום :
והכרתי · שופט הוא
מלך והעד וכל שריה
אהרוג עמו : כה ·
על מאסם · והנה
הכהנים מורי התורה
עמהם : ושלחתי ·
זה נבוכדנצר והזכיר
ירושלם בית מלכות
יהודה : כה · על
מכרם · על השופטי׳
ידבר והעד צדיק בריבו
במשפטו והנו כחשב
כאילו מכרוהו :
השואפים · הטעם ·
תשאפו מתי תשחבו
ראש דלים על עפר א
ארץ ודי להם שפלותם
: ודרך ענוים יטו · ב
מני אורח ישר שהוא
אורחם עד שהסירו
הענוה מישראל עד
שלא יבוש ללכת איש
עם אביו עם נערה
ידועה : ועל · ולקחת
חבול מהאביון יטו ת
משפט וזה יעשו ב
בפרהסיא במקום ה
התחברם למזבח הבעל
וככה יין ענושי׳ ישתו
שיענשו מי שאין עליו
עונש והם שותים :
ואנכי · כתוב כי השם
פוקד עון הארץ על כן
גזר להכחידם כי ה
חקותיהם ללכת איש
ואביו לזנות והזכיר
האמורי כי הוא חזק
מהשבע׳ וככה כי לא
שלם עון האמורי עד
הנה והנה משה הרג
שני מלכי האמורי ה
המזרחיים ויהוש׳ את׳
לתת אותנו ביד האמורי
המערבי והנה ממנו
יפחד : ואנכי הטעם
שהולכתי אתכם א
ארבעים שנה עד ש
שתלמדו חוקותי ואחר
כן תירשו האמורי :
ואקים

והצתי אש ו׳ ול׳ כס׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סוף סימ׳ כ״א : שופט ו׳ מל׳ בקריא׳ וסימ׳ שופט ואיש מלחמה · והכרתי
שופט מקרבה · ישבת לכסא שופט צדק · אלהים שופט צדיק · דותם בנו על בית המלך דדה · מלך שופט
באמת דלים : שמרו ה׳ קמץ וסימ׳ נמסר בסדר בהעלתך וב׳ ירמיה סימ׳ י״ו : מכרם ג׳ וסימ׳ ונתתי מכרם ·

כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי
אֱדוֹם וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־
רָדְפוֹ בַחֶרֶב אָחִיו וְשִׁחֵת רַחֲמָיו ו
וַיִּטְרֹף לָעַד אַפּוֹ וְעֶבְרָתוֹ שְׁמָרָה נֶצַח
: וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּתֵימָן וְאָכְלָה
אַרְמְנוֹת בָּצְרָה :
כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי בְנֵי
עַמּוֹן וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־
בִּקְעָם הָרוֹת הַגִּלְעָד לְמַעַן הַרְחִיב
אֶת־גְּבוּלָם : וְהִצַּתִּי אֵשׁ בְּחוֹמַת
רַבָּה וְאָכְלָה אַרְמְנוֹתֶיהָ בִּתְרוּעָה
בְּיוֹם מִלְחָמָה בְּסַעַר בְּיוֹם סוּפָה :
וְהָלַךְ מַלְכָּם בַּגּוֹלָה הוּא וְשָׂרָיו יַחְדָּו
אָמַר יְהוָה :
ב כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי
מוֹאָב וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־
שָׂרְפוֹ עַצְמוֹת מֶלֶךְ־אֱדוֹם לַשִּׂיד :
וְשִׁלַּחְתִּי־אֵשׁ בְּמוֹאָב וְאָכְלָה
אַרְמְנוֹת הַקְּרִיּוֹת וּמֵת בְּשָׁאוֹן מוֹאָב
בִּתְרוּעָה בְּקוֹל שׁוֹפָר : וְהִכְרַתִּי
שׁוֹפֵט מִקִּרְבָּהּ וְכָל־שָׂרֶיהָ אֶהֱרוֹג
עִמּוֹ אָמַר יְהוָה :
כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי
יְהוּדָה וְעַל־אַרְבָּעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־
מָאֳסָם אֶת־תּוֹרַת יְהוָה וְחֻקָּיו לֹא
שָׁמָרוּ וַיַּתְעוּם כִּזְבֵיהֶם אֲשֶׁר־הָלְכוּ
אֲבוֹתָם אַחֲרֵיהֶם : וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ
בִּיהוּדָה וְאָכְלָה אַרְמְנוֹת יְרוּשָׁלִָם :
כֹּה אָמַר יְהוָה עַל־
שְׁלֹשָׁה פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל־אַרְבָּעָה
לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל־מִכְרָם בַּכֶּסֶף צַדִּיק
וְאֶבְיוֹן בַּעֲבוּר נַעֲלָיִם : הַשֹּׁאֲפִים
עַל־עֲפַר־אֶרֶץ בְּרֹאשׁ דַּלִּים וְדֶרֶךְ
עֲנָוִים יַטּוּ וְאִישׁ וְאָבִיו יֵלְכוּ אֶל־
הַנַּעֲרָה לְמַעַן חַלֵּל אֶת־שֵׁם קָדְשִׁי :
וְעַל־בְּגָדִים חֲבֻלִים יַטּוּ אֵצֶל כָּל־
מִזְבֵּחַ וְיֵין עֲנוּשִׁים יִשְׁתּוּ בֵּית א
אֱלֹהֵיהֶם : וְאָנֹכִי הִשְׁמַדְתִּי אֶת־
הָאֱמֹרִי מִפְּנֵיהֶם אֲשֶׁר כְּגֹבַהּ אֲרָזִים
גָּבְהוֹ וְחָסֹן הוּא כָּאַלּוֹנִים וָאַשְׁמִיד
פִּרְיוֹ מִמַּעַל וְשָׁרָשָׁיו מִתָּחַת :
וְאָנֹכִי הֶעֱלֵיתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם
וָאוֹלֵךְ אֶתְכֶם בַּמִּדְבָּר אַרְבָּעִים
שָׁנָה לָרֶשֶׁת אֶת־אֶרֶץ הָאֱמֹרִי :

כדנן אמר יי על תלתא חובי אדום
ועל ארבעה לא אשבוק להון על
דרדפיה בחרבא אחוהי וחביל
רחמוהי וקטיל קטל עלמין רוגזיה
וחימתיה נטרא לאפרש : ואשלח
אשתא בדרומא ותשיצי ברנית
בצרה :
כדנן אמר יי על תלתא
חובי בני עמון ועל ארבעא לא
אשבוק להון על דבזעו מעדיית
ארעא גלעד בדיל לאפתאה ית
תחומיהון : ואדליק אשתא
בשורי רבה ותשיצי בירניתהא
ביבבא ביומא דקרבא בעלעול
ביום רוח : ויהך מלכהון
בגלותא הוא ורברבוהי כחדא
אמר יי :
כדנן אמר יי על תלתא חובי
מואב ועל ארבעא לא אשבוק
להון על דאוקידו גרמי מלכא ד
דאדום וסידינון בגירא בביתא :
ואשלח אשתא במואב ותשיצי
ברנית כרכא וימות באתרגושא
מואב ביבבא בקל שופר : ואשיצי
דיינהא מגוה וכל רברבהא אקטול
עמיה אמר יי :
כדנן אמר יי על
תלתא חובי יהודה ועל ארבעלא
אשבוק להון על דקצו באוריתא
דיי וקימוהי לא נטרו ואטעיאונון
בדביהון דהליכו אבהתהון ב
בתריהון : ואשלח אשתא בדבית
יהודה ותשיצי ברנית ירושלם :
כדנן אמר
יי על תלתא חובי ישראל ו
ועל ארבעא לא אשבוק להון על
דזבינו בכספא זכאין וחשיכי בדיל
דיחסנון דשייטין בעפרא דארעא
דריש מסכניא ודין חשיכיא מסטן
וגבר ואבוהי אזלין על עולימתא
בדיל לאחלא ית שמא דקודשי :
ועל שויין דמשכון מסחרין בסטר
כל איגוריהון וחמר אונסא שתן
בית טעותהון : ואנא שיציתי ית
אימוראה מן קדמיהון דכרום ארזין
רומיה וחסין הוא כבלוטי ושיציתי
איביה מלעילא ושרשוהי מלרע :
ואנא אסיקית יתכון מארעא דמצרי
ודברית יתכון במדברא ארבעין
שנין למרת ית ארעא דאמוראה :

על רדפו בחרב אחיו · שאמר פן בחרב אצא לקראתך וגם עודנו טורף אפו
ושומר עברתו ולא חזר בו : ויטרף לעד אפו · החזיק בה ולא הניחה : ארמנות
בצרה · בין מואב ובין אדום היא ומארץ מואב וכתוב אחר אדום והיא העמידה לו
מלך בתות מלך הראשון שנאמר יובב בן זרח מבצרה : בקעם הרות הגלעד ·
השחיתו אותה וגם הרותיהם
בקעו שלא ישאר יורש שיערער
על הנחלה וכן אומר בירמי׳ לבני
עמון כה אמר יי׳ הבנים אין ל
לישר׳ אם יורש אין לו מדוע ירשו
מלכם : על שרפו עצמות וגו׳ ·
פעם אחת נפל מלך אדום ביד
מלך מואב ושרפו עצמותיו וטחום
בקירות הבית ותבע הקב״ה א
אונאת המלך שנהגו בו בזיון :
קריות · שם מקום כד״א על קריות
ועל בצרה : בשאון · קול המון
מלחמה : על מכרם בכסף צדיק·
הדיינין היו מוכרים את מי שהיה
זכאי בדין בכסף שוחד שהיו מ
מקבלים מיד בעל דינו : ואביון
בעבור נעלים · תרגם יונתן בשני
מקומות בדיל דיחסנון ואומר אני
שכך פי׳ מטין משפט האביון כדי
שיצטרך למכור שדהו שהיה לו
בין שדות הדיינין וזה עוקף עליו
ונוטלה בדמים קלים כדי לגדור
ולנעול כל שדותיו יחד ולא יפסיק
ביניהם : השואפים על עפר ארץ·
על עפר הארץ שהם הולכי׳ עליה
כל שאפם וכל מחשבותם בראש
דלים הוא איך יגזלו אותם ויטלו
את שלהם שאיפה גלוט״ר בל״ע
ודרך ענוים יטו וגו׳ · החלשים
נוטים מדרכם והולכין דרך ע
עקלתון מפני יראתם כמה דאת
אמר אביונים מדרך יטו : אל
הנערה · המאורסה : ועל בגדים
חבולים יטו · תרגם יונתן על מטות
שויין דמשכון משתחדי׳ זוקפין
מלוה על העניים וממשכני׳ אותם
ועושים בגדיהם מצעות ומשבין
עליהם בהטייה בעת סעודתם :
בית אלהיהם · בבית עבודה
זרה אצל מזבח יטו לשון
מסיבה שכל מסיב׳ סעוד׳ בהטייה
היא שהוא נסמך על שמאלו :
יין ענושים · שעונשים אותם
ממון ושותים בו יין : אלונים ·
קיי״סנם בלע״ז : ואשמיד פריו
ממעל · שרים העליוני׳ : ושרשיו
מתחת · שרים התחתונים ד״א
הכרעה היתה משמאי עיניהם מ
מלמעלה ומשרשן מלמטן :
לנזירים

מסרה
על מכרם בכסף צדיק · ביום
מכרם ציד · אנ״ך : ויין׳ כליש׳
וסימ׳ ישתו יין נסיכם · ביין חלבון
וצמר צחר : יין ענושים ישתו ·
וחכך כיין הטוב · וביין משתיו ·
ויין משתיהם · ויין מלכות רב
כיד המלך :

נעלים ל׳ ומל׳ כר׳ נסביר

ל נזירים. תרגם יונתן למלפין שהיו פרושין מדרכי עם הארץ ועוסקין בתורה אין נזירה בכל מקום אלא לשון פרישה: ותשקו את הנזירים יין. שלא יורו אתכ' שהשיכור אסור להורות: האף אין זאת. בתמיה כלומר כלום אתם יכולי' להכחיש את זאת ותשקו את הנזירים יין תרגם יונתן ואטעיתון ית מלפיכון בחמר: לא תנבאו. לעמוס נוה כן אמציה כהן בית אל חוזה ברח לך אל ארץ יהודה: מעיק. תרגום של מציק: תחתיכם. את חנייתכ'. תציק העגלה. מכובד משא שעליה: וקל ברגליו לא ימלט. את נפשו: ערום ינוס וגו'. ערטילאי בלא כלי זיין: רק אתכם ידעתי. אהבתי ואתם פשעתם בי על כן וגו' ורבותינו דרשוהו לדבר אחר במסכת ע"ז: הילכו שנים יחדיו. שאתם אומ' לנביאי' לא תנבאו כלום הנביאים מתנבאים מלבם אלא אם כן כ כנטוו כלום דברים נעשים אלא על פי דרכם: בלתי אם נועדו. אלא אם כן קבעו מועד ללכת יחדיו למקום פלוני. כשאריה אוחז טרף דרכו לשאוג ואינו שואג אלא אכ לבר וכן הוא אומר ישאג ככפירים וינהום ויאחז טרף וכן כאשר יהגה הכפיר והאריה על טרפו: התפול צפור על פח הארץ ומוקש אין לה. בפח שנפלה עליו אין לה: היעלה פח מן האדמה. ממקום שהוטל שם אלא אם כן כאחז בו העוף כשהוא רוצה ל לברוח עוקר את הפח ומעלהו ממקומו מעט ואותה שעה נכבר נלכד: אם יתקע שופר. שהצופה רואה גייסות באים בעיר ותוקע בשופר להזהיר את העם אין אלו אלא דברי משל ודמיון: היכאג אריה. הוא כבוכר כאשר ד"א הנביאי' מרתין את רוח הקדש הבא עליהם ל לפאגת אריה כמו שאמור למטה אריה שאג מי לא ירא וכאן זה פיר' הדוגמא היבא רוח הקדש בפי הנביאים לדבר דבר מאת הקב"ה לרעה אלא אכ הפורענות נגזר מלפניו זהו הטרף. היתן הקב"ה קולו לדבר קשה בלתי אם אם לכד אתכם במוקש עון. התפול צפור על פח ואין הפח מכשילה כלום וכי אפשר שאתם עוברים עבירות ולא יהיה לכם למוקש. היעלה פח וגו' כך היעלו עונותיכם למעלה ולא ילכדו אתכם. אם יתקע שופר בעיר כך היה לכם היותכם חרדים אל דברי הנביאים שהם צופים לכם למלט אתכם מן ה הרעה שלא תבא וכשתבא לכם הרעה הלא תדעו כי הקב"ה עושה לכם על שלא נזהרתם בנביאיו. כי לא יעשה דבר אלא אם כן גלה סודו אותו סוד אל עבדיו הנביאי': אריה שאג מי לא ירא. כך הב"ה דבר אל הנביאי' להנבא מי לא ינבא: השמיעו. אתם בני פלשתים ובני מצרי' והכריזו זאת ואמרו בארמנותיכם ש שיאספו על הרי שומרון לראות מעל ההרים בתוך העיר את ד דרכם הרעה: נכוחה

ואקים. גם שמתי רוחי על בניכם והתנבאו ללמדכם חוקותי והזכיר הבנים כי אם יתנבא הזקן החכם אין לתמוה. ומבחוריכם שתולדתם לאהוב התענוג והשמחה קדשתים להוכיחכם ולקדשכם: האף אין זאת. תוכלו לכחש כי לא עשיתי זאת ובעבור כי השלים בדברי הנזירים החל מהם כמשפט הלשון: ותשקו הכרחתם אותם עד שנטמאו ושתו יין:

ימלט א' וסימ' ואבד מנוס מקל' וחזק. ודבתריה ותפש וקשת לא יעמד ב' בו. מי גבר יחיה. כי לא ידע שלו. ימלט אי נקי. אין אדם שליט ברוח. שקר הסוס לתשועה: משפחות האדמה ג' דסמיכי וסימ' ונברכו בך דאברהם. ונברכו בך דיעקב. רק אתכם ידעתי: על פח ל' וחד אל פח ואינון חד מן א"ב בן

ואקים מבניכם לנבאים ומבחוריכם
לנזרים האף אין זאת בני ישראל
נאם יהוה: ותשקו את הנזרים יין
ועל הנביאים צויתם לאמר לא
תנבאו: הנה אנכי מעיק תחתיכם
כאשר תעיק העגלה המלאה לה
עמיר: ואבד מנוס מקל וחזק לא
יאמץ כחו וגבור לא ימלט נפשו:
ותפש הקשת לא יעמד וקל ברגליו
לא ימלט ורכב הסוס לא ימלט
נפשו: ואמיץ לבו בגבורים ערום
ינוס ביום ההוא נאם יהוה:
ג שמעו את הדבר הזה
אשר דבר יהוה עליכם בני ישראל
על כל המשפחה אשר העליתי
מארץ מצרים לאמר: רק אתכם
ידעתי מכל משפחות האדמה על
כן אפקד עליכם את כל עונתיכם:
הילכו שנים יחדו בלתי אם נועדו:
הישאג אריה ביער וטרף אין לו
היתן כפיר קולו ממענתו בלתי אם
לכד: התפול צפור על פח הארץ
ומוקש אין לה היעלה פח מן
האדמה ולכוד לא ילכוד: אם
יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו
אם תהיה רעה בעיר ויהוה לא
עשה: כי לא יעשה אדני יהוה
דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו
הנביאים: אריה שאג מי לא ירא
אדני יהוה דבר מי לא ינבא: השמיעו
על ארמנות באשדוד ועל ארמנות
בארץ מצרים ואמרו האספו
על הרי שמרון וראו מהומת
רבות בתוכה ועשוקים בקרבה:

ואקימית מבניכון לנביאין
ומעולמכון למלפין האף לית
דא בני ישראל אמר יי: ואטעיתון
ית מלפיכון בחמרא ועל נביא
פקדתון למימר לא תתנבון נבואה:
הא אנא מייתי עליכון עקא
ומעיק לכון באתריכון כמא
דעייקא עגלתא דטעינא עמירא:
וייבד בית עירוקי מדקליל
ודתקיף לא יחסין חיליה וגיבר
לא ישיזיב נפשיה: ואחיד קשתא
לא יקום ודקליל ברגלוהי לא
ישתזיב ורכיב סוסיא לא ישזיב
נפשיה: ודתקיף לביה בגבריא
ערטילא דלא זין יערוק ביומא
ההוא אמר יי: קבילו ית פתגמא
הדין די גזר יי עליכון בית ישראל
על כל זרעיתא דאסיקית מארעא
דמצרים למימר: לחוד בכון
אתרעיתי מכל זרעית ארעא על
כן אסער עליכון ית כל חוביכון
: היהכון תרין כחדא אילהין אם
אזדמנו: הינהום אריא בחורשא
וצידא לית ליה הירים כר אריון
קליה ממרבועתיה אילהין אם
אחד: התפול ציפרא בקולא על
ארעא וציד לית ליה הישור קולא
מן ארעא ומיחד לא אחד: אם
יתקע שופרא בקרתא בלא זמניה
ועמא די בה לא יזועון אם תהי
בישתא בקרתא ומן קדם יי לא
אתעבדת: ארי לא אם כשרין
פתגמין דמתעבדין מן קדם יי א
אלהים אלהן גלא רזיה לעבדוהי
נביא: אריה נהים מן לא ידחל יי
אלהי מליל מן לא יקביל נבואתא
: בסרו על בירנית באשדוד ועל
בירנית בארעא דמצרים ואמרו
אתכנשו על טורי שמרון וחזו ש
שיגושיא סגיאן בגוה ואנוסי בגוה:

חד חד חד אל וחד על ולית דכוו' וסימ' נמסר במס' רבתא בערך אל: ועם ג' קמצין וסימ' ופל' שתים נאספו. לא אפקוד על בנותיכם. אם יתקע שופר בעיר: השמיעו על כל לשון שמיע' אל בב"ב על וסי' נמסר במלכי' ב' סימ' כ' וביחזקאל ס' כ"ו: כל לשון אסיפה אל בב"ג על וסימ' במסרא רבתא:

הנה. הגאון אמר כי מלת מעיק מן הפועלי' העומדי' זה דרך משל שאין כח לסבול וחכמי ספרד אומרי' כי הוא פועל יוצא והנה מעיק מגזרת עקת רשע והנו כמו מציק ותחתיכם במקומכם והטעם ש שתהיו נכרים ולא ת תוכלו לברוח על כן א אחריו ואבד מנו' מקל. ואמץ כחו במחשבתו ותאכלו כלי המלחמה: ותפש. טעם לא יעמוד כי הכל יפחד לגשת אליו: וקל ברגליו: ורוכב לאות כי הקל הו' הסוס וכתו' על קל נרכב: ואמיץ לבו. זהו שמחשבתו שיכנס ולא יוכל איש להזיקו והפך זה הירא ורך הלבב ירא מהכל ורך לב להשחית: ערום. שיכנרו עליו בגדיו בברחו: שמעו. רק אתכם. כאומ' ידעתי מכאוביכם ו והעליתי אתכם ותחת שתעברו מרדתם בי על כן אפקוד והנכון כדרך בקרובי אקדש וככה דרך המלכים לכעוס על עבדיהם העומדי' לפניה' שידעו מנהגם יותר מן ה הכפריים: הילכו. הזכיר למעלה ועל הנביאי' צויתם לאמר לא תנבאו והנה אפקד עליכם אודיעכם זאת ביד נביאי אולי תשובו אלי ולולי שנודעתי ל לנביא וגליתי סודי לו להוכיחכם לא היה מתנבא מלבו כי איך ידע מה שאני עתיד ל לעשו' וככה אין דבר דרך מקרה וראו ה היתכן להיות שילכו שנים אנשי' ברגע אחד למקום אחד בעבור דבר אחר אם לא נועד זה עם זה וכאשר תראו שהיה אמת דב' הנביא דעו כי אני שלחתיו ו ואיך יכול לתרות את פיו שלא ינבא כי אתם אומ' להם לא תנבאו: הישאג. משל אחר הוא מנהג באריה שישאג רק על טרפו והנני שאגתי חכם ועוד הראיתם אריה שעלה משובכו בתתו קולו על טרפו שיוכל להמלט מידו כי פחדו שמידכו אם כן איך תוכלו להמלט מגזירתי: התפול. והנה משל אחר עוף השמים שאין ממשלת לאר' לעוף לתפשו התפול הצפור על פח שהוא בארץ אם איננו למוקש והנה הטע' כי האדם יוכל בתחבולותיו וערמותיו להפיל הצפור שהוא למעלה ממנו והנה אני למעלה מכם ואתם למטה בידי ואין לכם חכמ' נגדי איך תוכלו להנצל מהמוקש שגזרתי שתתפשו בו והמוקש הוא האויב שאבוא לבוא עליכ' ול תחשבו כי אחרי באו יעלה מעליכ' עד הניקתו מכם וזהו היעלה פח והטעם אני אעמידנו להכר לכם: אם. כבר הזכיר יחזקאל דבר הצופה כי הנביא דומה לו והטע' איך לא תחרדו מדברי הנביא או תחשבו כי יש רעה באה לעיר אם אני לא גזרתי להיותה וזהו וי"י לא עשה כי גם השם לא יעשה רעה עד שיגלה סודו להודיעכם על יד הנביא אולי תשובו מדרכיכם הרעים על דרך רגע אדבר על גוי וממלכה והנה משאגת האריה יחרד כל שומע ואף כי כאשר אתן קולי ואדבר אל הנביא איך לא יפחד ממני למלאת אשר צויתיו: השמיעו. זהו המוקש שיתחברו אויביכם עליכם וטעם ארמנות מקום המלכים על כן מלת ואמרו דברי המלכים והנה השם הנכבד נתן להם רשות לבוא לארצו וטעם וראו לקחת הדין מהם כאשר עשו כן עמו להם: ולא

ולא ידעו· נכוחה· יתואר לדרך: האוצרים· הון שלקחו בחמס ושוד: לכן· צר· שיבור על שמרון וסביב הארץ יהיה שלא ימלט כל היוצא ממנה: והוריד· הצר ותפל המגדל עוז ויבוזו אנשי הצר כל הארמונות הנזכרות שהם מלאות מחמס: כה· משל לאשר כתוב בתורה ואם טרוף יטרף יביאהו עד: בדל אזן· אין ריע לו: וחכמי ספרד אמרו אזן אחת והנה לא ימלט רק מי שהוא חולה שלא הלך למלחמה וזהו השוכב בפאת מטה וטעם בפאת כי מנהג האר' לשום המטה בבי' בכר את שימינו מסך שלא יראה והחולה צריך לשכב במקום שאין שם אור גדול כי לא יוכל לסובלו ודע כי הדלת אינה מהאותיו' שהם לשרת על כן לא תהיה נוספת לא בראשית מלה ולא באחריתה ודענו כי בדמשק ערש כמו בפאת מטה כי ערש כמו מטה והנה הטעם כפול על כן היה דמש' כמו בפאת או המלה מורכבת משתים כמו לפלמוני אשר עדן לא היה וככה פירושו וברמש' כמו ובן משק ביתי שהוא עוקר ואינו זז: שמעו· דברי השם לנביאים והטעם כי רעם יהיה לו או האויב יגרע הקרנו': והכיתי בית החרף· ככה מנהג השרים בארץ ישמעאל וכמוהו בעליית המקרה· אמר ר' מריכוס כי בית השן היה אח' שעשה אחאב וחבר לו בתים נכבדים כמו וכביליהם שאחד הוא כסיל בשמים· ואני אומר אם כסיל אחד בשמי' רבים הם בארץ והוא אחד מהם ובפסוק עושה כימה וכסיל אפרש זה ואם עשה אחאב בית שן אחד עשו אחרי' אחריו בתים רבים: שמעו· פרות הם נשי השרים דימה אותן לפרות הבשן: העושקות· הרוצצות· כמו את מי עשקתי ואת מי רצותי כמו שבורתי אני והגזרה מקנה רצון והנה פי' איך הם עושקות באומרם לבעליהם: נשבע בקדשו· בשמי' כמו כי אשא אל שמים ידי: בצנות· כמו ולצנינים בצדיכם פחים: ואחריתכן· הבן שיעמוד אחרי כן כמו ולא לאחריתו שהוא בנו: בסירות· כמו סירים סבוכים: דוגה· כמו דג: ונשא· שיבוא האויב הוא הצר הנזכר למי שישא אתכם· ופרצים: תמצינה פרצים בחומה אשה נגדה: והשלכתנה· אחריתכם שהוא הבן אל ההר שלא תראינה עת ירטש כדרך ותשלך את הילד או מרוב הרעב והנמה כאשר הוא כתוב אחריו אולי ההרמונה שם מקום אחרי חומת שומרון והנה הודעתי אתכם זאת הרעה העתידה לבא עליכם על כן לכו עברו הבעל אולי יושיעכם כדרך שאתל יאהו בעובדיו ואני תוציאו המעשר מקנה ג' שנים רק לשלשת ימים: וקטר מחמץ· שתהפכו מה שצויתי לכם שתעשו לי: וגם· הטעם לא הבאתם זבחים לי ולא מעשרותיכ' והנה מזבחי נקי אין עולה ואין מעשר למקריבים על כן טעם וגם אני אם אתם עשיתם כן גם אני שלחתי גמולכם בראשכם: וגם

כה אמר ה' בטעם בסיפרא וסימ' במסר' רבת'· נקוט האי כללא בידך כל היכא דאמרי כב"ס כהדי עשר בס"פ פי' כל ספר תרי עשר: הצבאות ה' וסימ' במסר' רבת' ז' מפקי' א' בליש' אדנות וסימ' במס' רבת': שנים ב' וסימ' ולבן שנים מחלב· נתתי לכם נקיון שנים:

וְלֹא־יָדְעוּ עֲשׂוֹת־נְכֹחָה נְאֻם־יְהוָה הָאוֹצְרִים חָמָס וָשֹׁד בְּאַרְמְנוֹתֵיהֶם: לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה צַר וּסְבִיב הָאָרֶץ וְהוֹרִד מִמֵּךְ עֻזֵּךְ וְנָבֹזּוּ אַרְמְנוֹתָיִךְ: כֹּה אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר יַצִּיל הָרֹעֶה מִפִּי הָאֲרִי שְׁתֵּי כְרָעַיִם אוֹ בְדַל־אֹזֶן כֵּן יִנָּצְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַיֹּשְׁבִים בְּשֹׁמְרוֹן בִּפְאַת מִטָּה וּבִדְמֶשֶׁק עָרֶשׂ: שִׁמְעוּ וְהָעִידוּ בְּבֵית יַעֲקֹב נְאֻם־אֲדֹנָי יְהוִה אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת: כִּי בְּיוֹם פָּקְדִי פִשְׁעֵי־יִשְׂרָאֵל עָלָיו וּפָקַדְתִּי עַל־מִזְבְּחוֹת בֵּית־אֵל וְנִגְדְּעוּ קַרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ וְנָפְלוּ לָאָרֶץ: וְהִכֵּיתִי בֵית־הַחֹרֶף עַל־בֵּית הַקָּיִץ וְאָבְדוּ בָּתֵּי הַשֵּׁן וְסָפוּ בָּתִּים רַבִּים נְאֻם־יְהוָה:

ד שִׁמְעוּ הַדָּבָר הַזֶּה פָּרוֹת הַבָּשָׁן אֲשֶׁר בְּהַר שֹׁמְרוֹן הָעֹשְׁקוֹת דַּלִּים הָרֹצְצוֹת אֶבְיוֹנִים הָאֹמְרֹת לַאֲדֹנֵיהֶם הָבִיאָה וְנִשְׁתֶּה: נִשְׁבַּע אֲדֹנָי יְהוִה בְּקָדְשׁוֹ כִּי הִנֵּה יָמִים בָּאִים עֲלֵיכֶם וְנִשָּׂא אֶתְכֶם בְּצִנּוֹת וְאַחֲרִיתְכֶן בְּסִירוֹת דּוּגָה: וּפְרָצִים תֵּצֶאנָה אִשָּׁה נֶגְדָּהּ וְהִשְׁלַכְתֶּנָה הַהַרְמוֹנָה נְאֻם־יְהוָה: בֹּאוּ בֵית־אֵל וּפִשְׁעוּ הַגִּלְגָּל הַרְבּוּ לִפְשֹׁעַ וְהָבִיאוּ לַבֹּקֶר זִבְחֵיכֶם לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים מַעְשְׂרֹתֵיכֶם: וְקַטֵּר מֵחָמֵץ תּוֹדָה וְקִרְאוּ נְדָבוֹת הַשְׁמִיעוּ כִּי כֵן אֲהַבְתֶּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה: וְגַם־אֲנִי נָתַתִּי לָכֶם נִקְיוֹן שִׁנַּיִם בְּכָל־עָרֵיכֶם וְחֹסֶר לֶחֶם בְּכֹל מְקוֹמֹתֵיכֶם וְלֹא־שַׁבְתֶּם עָדַי נְאֻם־יְהוָה:

וְלָא יָדְעִין לְמֶעְבַּד אוֹרַיְתָא אֲמַר יְיָ דִּי מַלַּן אוֹצְרֵיהוֹן חֲטוֹף וּבִיזָא בְּבִירָנְיָתְהוֹן: בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים יַסְעַק תַּקִּיפָא לְאַרְעָא וִיבַטֵּיל מִינִיךְ תּוֹקְפִּיךְ וְיִבְזוֹן בִּרְנְיָתִיךְ: כִּדְנַן אֲמַר יְיָ כְּמָא דִמְשֵׁיזֵיב רַעְיָא מִפּוּמָא דְאַרְיָא תַּרְתֵּין כַּרְעִין אוֹ חַסְחוּס דְאוּדַן כֵּן יִשְׁתֵּיזְבוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל דְיָתְבִין בְּשָׁמְרוֹן בְּתְקוֹף שׁוּלְטַן וְעַל דַּמֶּשֶׂק רְחִיצִין: קַבִּילוּ וְאַסְהִידוּ בְּבֵית יַעֲקֹב אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים אֱלָהֵי צְבָאוֹת: אֲרֵי בְּיוֹם אַסְעֲרוּתִי חוֹבֵי יִשְׂרָאֵל עֲלוֹהִי וְאַסְעַר עַל דְּפַלְחִין לְאִיגוֹרַיָא בְּבֵית אֵל וְיִתְקַטְּפָן קַרְנַת אִגּוֹרָא וְיִפְּלוּן לְאַרְעָא: וְאֶמְחֵי בֵּית סִתְוָא עַל בֵּית קַיְטָא וְיֵיבְדוּן בָּתִּין דִמְכַבְּשִׁין בְּשֵׁן דְּפִיל וִיסוּפוּן בָּתִּין סַגִּיאִין אֲמַר יְיָ: קַבִּילוּ פִּתְגָמָא הָדֵין עַתִּירֵי נִכְסַיָא דִבְטוּרָא דְשָׁמְרוֹן דְעָשְׁקִין מִסְכֵּינַיָא וְאָנְסִין חֲשִׁיכַיָא דְאָמְרִין לְרִיבוֹנֵיהוֹן אַשְׁלְטוּנָא וְנֵיבֵז: קַיִּים יְיָ אֱלֹהִים בְּמֵימְרֵיהּ בְּקוּדְשֵׁיהּ אֲרֵי הָא יוֹמַיָא אָתַן עֲלֵיכוֹן וְיִטְלוּן יָתְכוֹן עַמְמַיָא עַל תְּרֵיסֵיהוֹן וּבְנָתְכוֹן בִּרְגוֹגִית צַיָּדִין: וְיִתְרְעוּן עֲלֵיכוֹן שׁוּרָא וְיִפְּקוּן יָתְכוֹן כְּנִישִׁין גְּבַר לְקִבְלֵיהּ וְיִגְלוּן יָתְהוֹן לְהָלְאָה מִן טוּרֵי חַרְמִינֵי אֲמַר יְיָ: אִיתוּ לְבֵית אֵל וּמְרַדוּ בְּגִלְגָּלָא אַסְגִּיאוּ לְמֶחְטֵי וְסִיתָן לְצַפְרָא דִבְחֵיכוֹן לִתְלָתָא יוֹמִין מַעְסַרְתְּכוֹן: וּמַגְּבַן מִן אוֹנָס תּוֹדְתָא וּמֵיתַן לֵיהּ בְּזִמַּר וְאָמְרִין דֵּין לְרַעֲוָא אֲרֵי כֵן רְחִמְתּוּ בֵּית יִשְׂרָ' אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים: וְאַף אֲנָא יְהָבִית לְכוֹן אַקְהָיוּת שִׁינִין בְּכָל קִרְוֵיכוֹן וַחֲסַרוּ מְזוֹן בְּכָל אַתְרֵיכוֹן וְלָא תַבְתּוּן לְפוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ:

נכוחה· ישרה: חמס ושוד· ממון של גזל: צר וסביב הארץ· הצר מוכן לבא וסביב לארץ הזאת יבא: כאשר יציל הרועה· דבר מועט: בדל אזן· חסחוס דאודנא: כן ינצלו בני ישראל· מתי מעט: בפאת מטה ובדמשק ערש· תרגם יונתן בתקוף שלטן ובדמשק רחיצין ואומ' אני שפתרון התרגו' לפי שבימי יהואחז בן יהוא כתי' כי אבדם מלך ארם וירבעם בן בנו הושיעם במקצת שנאמר ולא דבר יי' למחו' את שם ישראל ויושיעם ביד ירבעם וגו' הוא השיב את גבול ישראל וזהו בפאת מטה פנת הבי' היא חזקה של בית לכן תרגם בתקוף שלטן של ירבעם ועמוס נתנבא בימי ירבעם ועוד נבא שסופן להסמך על מלכי ארם וכן עשו בימי פקח בן רמליהו שנתחבר עם רצין וזהו ובדמשק ערש עקר מבוחתם ומבטח' תהי על דמשק ורבותי' אמרו בסדר עולם רבי נהוראי אומר משום רבי יהושע אלו עשרת השבטים שנסמכו על חזקיהו מלך יהודה ועל יהודה ופלטו עמהם בפאת מטה מלמד שלא נשתייר מהם אלא אחד משמנה שבהם ושאר ערש היכן הוא בדמשק לקיים מה שנאמר והגליתי אתכם מהלאה לדמשק ושמעתי משמו של רבי מנחם זצ"ל שהיה מפרש זו אחר משמנ' שלא נאמר פאת אלא בפאת מטה במקצתה באחת משתי רוחות של פאה והיא שמינית של מטה שהרי ארבע פאותים ושתי רוחות לפאה ד"א מצאתי בדברי רבי מאי' זצ"ל בפאת מטה כענין אחזיה בן אחאב שנפל לדרוש בבעל זבוב אלהי עקרון האחיה מחלי זה ובדמשק ערם בן הדד מלך ארם שלא לדרוש באלהי ישראל: בית החורף על בית הקיץ· מתוך שהיו מעונגים היו בונים להם העשירים שני בתים אח' לחורף ואחד לקיץ: בתי השן· דמכבשי' בשן דפילא: פרות הבשן· נשי השרים והסגנים ויונתן תרגם עתירי נכסיא: ונשא אתכם בצנות: ויטלון יתכון עממיא על תריסיהון: ואחריתכן בסירות דוגה· ובנתיכון ברגוגית צידין היא ספינה קטנה של צידי דגים ולפי שקטנה היא קורא לה סיר וקורא לה בלשון משנה דוגית בבבא בתרא· ואחריתכן פיר' דונש בן לברט מגזע זרעו של אדם נקרא' אחריתן כמו ובשמרו תשבר מלכותו ותחץ לד' רוחות השמים ולא לאחריתו כלומר ולא יכיח מלכותו לבנו: ופרצים תצאנה אשה נגדה· ובפרצי החומה תצאנה לנוס: אשה נגדה בפרצה שתמצא נגדה כמו ויעלו כל העם איש נגדו שידם פרצות בחומה ולא יהו צריכות לבקש פתחים: והשלכתנה ההרמונה· והשלכתן מעליכן הגאוה והשררה שנטלתם· ולשון ארמי הוא בתלמוד הרמונא דמלכא הוא ציווי המלך ויונתן ויגלון יתכון להלאה מן טורי הורמיני הם הרי חשך לשון חרם וחרבה: באו בית אל וגו'· כאדם האומר לבן בליעל עשה עשה עד שתתמלא סאתך: והביאו לבקר זבחיכם· זאת אומרים להם כומרי הבעל ע"ז ותרבית היא ואינה מחמרת עליכם שתורה אמרה לא ילין לבקר אבל לעבודה זרה והביאו לבקר תורה אמרה בקדשים קלים ביום זבחכם יאכל וממחרת· וע"ז לג' ימים תעשר בהמותכם תורה אמרה שאור לא תקטירו וע"ז וקטר מחמץ תודה תורה אמר' לא תאחר לשלמו וע"ז וקראו נדבות השמיעו הזכירו כל מי שמתנדב ושכח יתן אל לבו ויזכור ות"י וקטר מחמץ מן אונס כמו אסרו חמוץ תכף מעול וחומץ: וקראו נדבות השמיעו· בקול זמר ואמרו שקרבן זה מרוצ' ומקובל בנדב' כן ת"י: נקיון שנים· אקהיות שנים· ד"א נקיון שני' זהו חוסר אכילת בשר שהוא נכנס בין השני' כמו דאתמ' הבש' עודנו בין שניהם

בעוד שלשה חדשים. עד הקציר כלומר שלשה חדשים לפני הקציר: חלקה. בקעת שדה קמפנייא בלע״ז: יאכל הגזם. אכל הגזם: כאוד. טיזון בלע״ז כלומר שחורים וחשוכים וקודרים: בדרך מצרים. כדרך ששלחתי עליכם במדבר בצאתכם ממצרים: עם שבי סוסיכם. שהרגתי גם הסוסים: ואעלה באש מחניכם. ריח פגריכם מבאיש ובאפכם העליתי אותו: לכן. יען אשר לא שבתם עדי: כה אעשה לך. ככל הרעות האלה: עקב. כי אתה שומע מפי נביאי אשר זאת אעשה לך הכון לקראתי לשוב מרשעיך: מה שיחו. כל מעשיו פורעין לפניו בשעת מיתתו: עושה שחר. לצדיקים כאור נוגה: עיפה. הופך נוגהן של רשעים לחשך אפלה כמו ותנה נרה ותשכה מ מעוף צוקה וכן ארץ עיפתה תעופה כבקר תהי׳ חשכך כבקר יהי מאיר: ודורך על במותי ארץ. משפיל גבוהים וגסי הרוח: בתולת ישראל. משיגלו בימי הושע בן אלה לא יעמוד עוד מלך מעשרת השבטים: נטשה על אדמתה. כל דבר המושלך ומוטל ושפוך על השדה קורהו כ נטישה: היוצאת אלף. המוציאה אלף איש: דרשוני וחיו. עלו לרגל לשלש נדריכם בירושלם: ואל תדרשו בית אל. ובאר שבע לא תעבורו. לא כאמר כאן אל תבואו ואל תדרשו אלא אל תעבורו למדנו שלא היתה עבודה זרה אלא כל זמן שהיה אחד מבני עשרת ה השבטים יוצא לדרום ולא עבר את באר שבע עודנו יכול לפנות לבית המקדש לירושלם ומשעבר את באר שבע הוא הדרך לעגל בית אל או לעגל שבדן וכן הוא במקום אחר חי אלהיך דן וחי וגו׳ ויודע שנגזר הכתוב גזירת פורענות על גלגל וביתאל ולא גזר על באר שבע והגלגל גלה יגלה. לפי שמו קללתו וכן ביתאל יש עיר שסמוכה לו ש ששמה בית און בספר שופטים: יהיה לאון. יהון ללמא והוא תרגום של הבל וזה דוגמ׳ לאם גלעד און אך שוא היו: בית יוסף. כמו לבית יוסף: פן תצלח כאש. פן תעלה חמתו כאש לבית יוסף:

ההופכים

וגם. טעם בעוד שלשה חדשים לקציר כי אז זמן צורך הגשם ולא חשבתם לשוב אלי אולי לא תמותו ברעב: ונעו. ישבעו. כמו ארץ שבעה מים: הכיתי. השדפון השבלים כמו שדופות קדים מכה בהם שמוריקות השבלים: שלחתי. הרגתי בחוריכם ושבו סוסיכם: באש מחניכם: באף העובדים· ובא פכם הנשארים מהם: הפכתי. אם הורדתי עליכם אש מהשמים: כאוד. כמו זנבות האודים: לכן. דעת מפרשים רבים כי הכון לשוב אל השם ולפי דעתי כי הוא כדרך בואו ב ביתאל והטעם הנה הבאתי עליך רעה אחר רעה ועתה הכון והכן לך שתבא לקראת א אלהיך להלחם והטע׳ לקראתי שהייתי אלהיך על כן אחריו: כי. הטעם הוא יוצר הרים שהם עומדים לנצח ו והטעם שהוא תקיף: ובורא רוח. שאיננו עומד על דרך אחד ו ומרוב תוקף השם י ירעשו וירגזו הרוח שיב׳ שאיננו נרא׳ כמו כמו בנייכים ועבים ש עומדים: ומגיד. הטעם הנה הגיד לכם: מה שיחו. מה רצונו לעשות והוא יהפך השחר עליכם וישוב חשך כמו ארץ עיפתה כמו אופל וידרוך על על במותי ארצכם ולא תראוהו ויפת אמר יוצר הרים שהם נראי׳ ובורא הרוחות בגויות ומגיד לאדם מה שיחו מה שישיח בלבו וכל דרך המפרש׳ כי השם יעשה כרצונו דבר ו והפכו על כן אם תשובו אליו יהפך הגזירות הרעות לטובות: שמעו את הדבר הזה. וקוננו אותו: נפלה. בתולת ושר׳. מלכו׳ בית יהוא במות ירבעם בן יואש: כי. היוצא׳ פועל עומד וא יתחת׳ על בני יצאוכי ואיכם כי פירושו יצאו ממני או תהיה זאת המלה כמלת שב שהיא במקומות עומדת ו ובמקומות יוצאה ו והזכרתי לומר ככה בעבור מלת תשאיר והטעם כי איך תקום המלוכה ולא נשארו מאנשי החלו׳ העשירית: כי. הטעם דרשוני וחיו ולא ימותו הרבים הנזכרי׳: ואל תדרשו ביתאל. שם העגל והו׳ תקו׳ ממלכ׳ ירבעם: יהיה לאון. ויו תחת יוד כמו ואת׳ הוה להם למלך הנה יד יי׳ הויה או הו׳ כמשמעו שקוצו

וגם אנכי ה׳ בקריא׳ וסימ׳ בסדר וירא: על עיר ועל עיר ד׳ בקריא׳ וסימ׳ ולא אבה דוד להסיר דשמואל. והמטרתי על עיר אחת ב׳ בפסוק. שבעים שבעים נתחך על עכך: ואעלה ג׳ וסימ׳ ואמר עתה ירדו פלשתי׳. ואעלה באש מחניכם. ואעלה את שרי יהודה. כמהפכת ו׳ וסימ׳ בירמיה סימ׳ מ״ט: הכון ב׳ חד חס׳ וחד

וגם אנכי מנעתי מכם את הגשם
בעוד שלשה חדשים לקציר ו
והמטרתי על עיר אחת ועל עיר
אחת לא אמטיר חלקה אחת תמטר
וחלקה אשר לא תמטיר עליה
תיבש: ונעו שתים שלש ערים
אל עיר אחת לשתות מים ולא
ישבעו ולא שבתם עדי נאם יהוה
: הכיתי אתכם בשדפון ובירקון
הרבות גנותיכם וכרמיכם ותאניכם
וזיתיכם יאכל הגזם ולא שבתם עדי
נאם יהוה: שלחתי בכם דבר
בדרך מצרים הרגתי בחרב בחוריכם
עם שבי סוסיכם ואעלה באש
מחניכם ובאפכם ולא שבתם עדי
נאם יהוה: הפכתי בכם כמהפכת
אלהים את סדם ואת עמרה ותהיו
כאוד מצל משרפה ולא שבתם עדי
נאם יהוה:
לכן כה אעשה לך ישראל עקב כי
זאת אעשה לך הכון לקראת אלהיך
ישראל: כי הנה יוצר הרים ובורא
רוח ומגיד לאדם מה שחו עשה
שחר עיפה ודרך על במתי ארץ
יהוה אלהי צבאות שמו:
שמעו את הדבר הזה ח
אשר אנכי נשא עליכם קינה בית
ישראל: נפלה לא תוסיף קום
בתולת ישראל נטשה על אדמתה
אין מקימה:
כי כה אמר אדני יהוה העיר היצאת
אלף תשאיר מאה והיוצאת מאה
תשאיר עשרה לבית ישראל:
כי כה אמר יהוה
לבית ישראל דרשוני וחיו:
ואל תדרשו בית אל והגלגל לא
תבאו ובאר שבע לא תעברו
כי הגלגל גלה יגלה ובית אל
יהיה לאון: דרשו את יהוה
וחיו פן יצלח כאש בית יוסף ו
ואכלה ואין מכבה לבית אל:

ואף אנא מנעית מנכון ית מטרא
בסוף תלתא ירחי לזמן חצדא
ואחית מטרא על קרתא חדא ועל
קרתא חדא לא אחית מטרא
אחסנתא חדא יחות עלה מטרא
ואחסנתא דלא יחות עלה מטרא
תיבש: וישתלהון תרתין תלת
קרוין לקרתא חדא למשתי מיא
ולא יסבעון ולא תבתון לפולחני
אמר יי: מחיתי יתכון בשדפנא
ובירקנא סגיות גניכון וכרמיכון
ותיניכון וזיתיכון אכלא זחלא ולא
תבתון לפולחני אמר יי: שלחית
בכון מותא כד באורח מצרים
קטלית בחרבא עולימכון עם שבי
סוסותכון ואסקית סרוחת ם
משיריכון ובאפיכון ולא תבתון
לפולחני אמר יי: רחיק מימרי
יתכון כמא דרחיק יי ית סדום וית
עמורה והויתון כאוד משיזב ם
מיקדא ולא תבתון לפולחני אם יי:
בכן מה אעביד לך
ישראל חלף דלא תבת לאוריתא
דא אעביד לך אתקשט לקבלא
אולפן אוריתא דאלהך ישראל:
אריתא מתגלי דצר טוריא וברא
רוחא לחואה לאנשא מה עובדוהי
לאתקנאה נהור לצדיקיא כנהור
צפרא דאזיל ותקין לאיתאה חשוך
לרשיעיא למיתבר רשיעי ארעא
יי אלהי צבאות שמיה:
קבילו ית פתגמא הדין די אנא
נטיל עליכון איליא בית ישראל:
נפלת לא תוסיף למקם שתא
הדא כנישתא דישראל אתרטישת
על ארעהון לית די קיימנה:
ארי כדנן אמר יי אלהים
קרתא דיפקון מינה אלפא ישתארון
בה מאה ודיפקון מינה מאה י
ישתארון בה עד עסרא לבית
ישראל: ארי כדנן
אמר יי לבית ישראל תבעו דחלתי
ואתקיימו: ולא תתבעון למהך
לביתאל ולגילגלא לא תיתון ו
ולבאר שבע לא תעברון ארי די
בגלגלא מיגלא יגלון ודפלחין
לטעותא בביתאל יהון ללמא:
תבעו ית דחלתא דיי ואתקיימו דילמא ידלק כאשתא רוגזיה בבית יוסף וישיצי ולא יהי
חיים בחובין דהויתון פלחין לטעותא בבית אל:

מסרה

מ״ל וסימ׳ הכן והבן לך. הכון לקראת אלהיך ישראל. בתרא מ״ל: תוסיף ״ג וסי׳ וחילוק אתיהון נמסר בסדר בא אל פרעה ויוצאת והוצאת ה׳ מ״ל בקרי׳ וסי׳ והיוצאת מאה תשאיר עשרה. זאת האלה הוצאת. מה הוצאת הזאת. אין פרץ ואין יוצא׳. הבאה והוצא׳ חדש בחדש. וחד היוצת מבין רגליה ל׳ חס׳ א׳: וחיו ז׳ בקרי׳ וסי׳ ויאמר אלהם יוסף ביום השלישי זאת עשו וחיו. עד באי ולקחתי אתכם דמלכי׳. ואל צדקיהו מלך יהודה דברתי דירמיה. דרשו את יי׳ וחיו פן יצלח. עבדו את מלך בבל והשיבו וחיו. דרשוני וחיו. עזבו פתאים וחיו:

להקרא כן: דרשו. יצלח. יבקע כמו ויצלחו את הירדן ובית יוסף פעל והוא ירבעם שהוא מאפרים כאשר אפרים עוד:

ההופכים.

ההופכי. המלכי' הם השופטי': וצדקה לארץ הניחו. לעשותה ויפת אמר הכיחוה לאכפי הארץ ואיך שכחו השם שהוא עושה כימה: כאם אברהם המחבר דעכי שכי מקומות יש בגלגל והם השדכי וגם שהוא העגלה הוא הנקרא הרוב הוא קרוב מהסדן הצפוני על כן ירחה עם לעולם בקיץ ובחורף בכל הייסוב הצפוני ויש סמוך לסרן הדרומי כוכב גדול אדום יקרא ו וכלפון יסתאל שהיל ויש כוכבי קטני קרובי' אין ולא יראו פעמי' לכל' מי שידור קרוב מהקו' הסיה והצפוני לא יראו את' מאלה על כן קראם הכתוב חדרי תימן. ו וכקראו אלה חדרי ת תימן בעבור שהם ב בייסוב אינן נראין ו ונקרא עם מגזר' עוסו שהם שבעה שאינם ת מתפרדי' והנה כאשר לפרס כסיל וכימה ודעת קדמונינו שכימה הו' זנב טלה וראש שור והם ששה כוכבים כ כראים אף על פי שהם קטנים וידוע בראיות גמורות שגלגל המזלו' מתחבר עם הגלגל ה העליון בשני מקומות ושניהם יקראו נקודת ההפתנו' ומשם נוטה גלגל המזלו' לצד צפון עשרים ושלש מעלות וחצי מעלה וחצי ם ששיתה וככה לצד ר דרום והנה הם שלשה נקודות והשמש הולכת בדרך גלגל המזלו' על כן יתהפך הבקר ל לצלמות ויום ללילה ת תחשיך בכל הייסוב וטעם לקרוא הנקודה כימה כי שם היתה כימה בימים קדמונים כי בכל מאה שנה י יתגלגל גלגל המזלות ממערב למזרח קרוב ממעלה וחצי והנה ב בימי בלטמיוס החכם ואין לו רק אלף שנים מכא לב הארי' על ש שתים מעלות והנה היום על שמנה עשרה וידוע כי לעולם הו' לב הארי' על תשע מעלו' כנגד הצורה רק לא כנגד נקוד' המחברת והנה כסיל הוא לנוכח כימה ואיננו אחד רק רבים ולב העקרב מ מהם ולאלה הדברים צריך פי'. וטע' הקורא למי הים הם העבים העולים ואחר כך י ישפכם על הארץ והמפרש כי על טביעת פרעה איננו פשט ולא דרש כי פרעה לא טבע ביבשה. וטעם להזכיר אלה הדברים שהיה ראוי למלך שהוא שופט לדעת חכמת השם וגבורתו ואיך יהפוך היום ללילה ויעלה בכחו המים מהים שהן למטה וישפכם על הארץ ואיך לא יפחדו כי השם יהפך מלכות השופט ויבא צר בציווי השם וגזירתו עליו להסחי' ממלכתו על כן אחריו המבליג שוד על עז ולא יועיל המבצר על כן ושוד על מבצר יבוא ואם נביא יוכיח השופט ישנאהו הוא ושריו על כן כתו' שנאו בשער מוכיח: לכן. בושסכם. אין ריע לו כי הבי"ת שורש כי לא יתכן היותו משרת עם שם הפועל כי אם אפס משקלו וטעמו לעשות חמס לדל: ומשאת בר. שמעל בה תקחו ממנו בחזקה וזה תגמולכם בתי גזית בניתם: כי ידעתי. אם תעשו זה בסתר אני ידעתיו: צוררי צדיק. במשפט. בשער בפרהסיא: לכן. יש מהמשכילים שידום ולא יוכיח בעבור פחד המלך: דרשו. טוב שם דבר או תואר הטובה דרך הטוב או החק או הדבר: כאשר אמרתם. בלבבכם: שנאו רע. תואר והוא אדם רע וככה אהבו טוב שהוא המוכיח ודובר תמים: שארית יוסף. כי המלך מבני יוסף: לכן. אם לא תשמעו תבוא עליכם הרעה בכל רחובות מספד יהיה: הו הו: חסר יוד כמו הוי: וקראו אכר אל אבל. כי לא יקצרו מה שזרעו כאשר לא ישתו יין כרמיהם על כן ובכל כרמים מספד. טעם כי אעבר דרך משל על חרונו ואפו והם הגזירות שיעברו עליה': הוי. על דרך האומרי' ימהר יחישה: יום יי'. להנקם מהם: כאשר. הטעם אם ימלט מרעה אחת לא ימלט מרעה אחרת כאשר ינוס כי הוה על הוה תבוא והנמלט מהארי יפגענו הדוב ואם עוד ימלט ובא הבית ובטח כי נמלט ישכנו נחש:

הלא

ההופכים לענה משפטו. ואינם זוכרין הפיכותי שאני הופך לבקר צלמות ים סרוין עתה בחשך ואני מאיר להם: ויום ללילה החשיך. ויש ששעתו עומדת לו כאור היום ואני מחשיכה ללילה: הקורא למי הים. יונתן תירגם דאמר לכנסא משרין סגיאין כמי ימא ומבדר להון על אפי ארעא ורבותינו פירשו על דור אנוש שהציף עליהם את מי אוקיינוס:

לבן ב' בטע' בסיפ' וסימ' לכן יען בושסכם על דל · ובתריה לכן כה אמר יי' אלהי צבאות אדני בכל רחבות מספד: עצמים ג' חס בקריאה וסימ' כי ידעתי רבים פשעיכם · ושפט בין הגוים · נעצמים כל הדוגיה · וכל אוריתא דכוו' חס בר מן וכבא ונשל גוים רבים מפניך החתי והאמרי: יי' אלהי צבאות יב וסימ' וילך דוד הלוך וגדל

הַהֹפְכִים לְלַעֲנָה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה לָאָרֶץ הִנִּיחוּ׃ עֹשֵׂה כִימָה וּכְסִיל וְהֹפֵךְ לַבֹּקֶר צַלְמָוֶת וְיוֹם לַיְלָה הֶחְשִׁיךְ הַקּוֹרֵא לְמֵי־הַיָּם וַיִּשְׁפְּכֵם עַל־פְּנֵי הָאָרֶץ יְהוָה שְׁמוֹ׃ הַמַּבְלִיג שֹׁד עַל־עָז וְשֹׁד עַל־מִבְצָר יָבוֹא׃ שָׂנְאוּ בַשַּׁעַר מוֹכִיחַ וְדֹבֵר תָּמִים יְתָעֵבוּ׃ לָכֵן יַעַן בּוֹשַׁסְכֶם עַל־דָּל וּמַשְׂאַת־בַּר תִּקְחוּ מִמֶּנּוּ בָּתֵּי גָזִית בְּנִיתֶם וְלֹא־תֵשְׁבוּ בָם כַּרְמֵי־חֶמֶד נְטַעְתֶּם וְלֹא תִשְׁתּוּ אֶת־יֵינָם׃ כִּי יָדַעְתִּי רַבִּים פִּשְׁעֵיכֶם וַעֲצֻמִים חַטֹּאתֵיכֶם צֹרְרֵי צַדִּיק לֹקְחֵי כֹפֶר וְאֶבְיוֹנִים בַּשַּׁעַר הִטּוּ׃ לָכֵן הַמַּשְׂכִּיל בָּעֵת הַהִיא יִדֹּם כִּי עֵת רָעָה הִיא׃ דִּרְשׁוּ־טוֹב וְאַל־רָע לְמַעַן תִּחְיוּ וִיהִי־כֵן יְהוָה אֱלֹהֵי־צְבָאוֹת אִתְּכֶם כַּאֲשֶׁר אֲמַרְתֶּם׃ שִׂנְאוּ־רָע וְאֶהֱבוּ טוֹב וְהַצִּיגוּ בַשַּׁעַר מִשְׁפָּט אוּלַי יֶחֱנַן יְהוָה אֱלֹהֵי־צְבָאוֹת שְׁאֵרִית יוֹסֵף׃ לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת אֲדֹנָי בְּכָל־רְחֹבוֹת מִסְפֵּד וּבְכָל־חוּצוֹת יֹאמְרוּ הוֹ־הוֹ וְקָרְאוּ אִכָּר אֶל־אֵבֶל וּמִסְפֵּד אֶל־יוֹדְעֵי נֶהִי׃ וּבְכָל־כְּרָמִים מִסְפֵּד כִּי־אֶעֱבֹר בְּקִרְבְּךָ אָמַר יְהוָה׃ הוֹי הַמִּתְאַוִּים אֶת־יוֹם יְהוָה לָמָּה־זֶּה לָכֶם יוֹם יְהוָה הוּא־חֹשֶׁךְ וְלֹא־אוֹר׃ כַּאֲשֶׁר יָנוּס אִישׁ מִפְּנֵי הָאֲרִי וּפְגָעוֹ הַדֹּב וּבָא הַבַּיִת וְסָמַךְ יָדוֹ עַל־הַקִּיר וּנְשָׁכוֹ הַנָּחָשׁ׃

דְּהַפְכִין לְגִירָא דִינָא וּזְכוּתָא לְאַרְעָא רְמָשׁוּ׃ שְׁבַקוּ לְמִדְחַל מִן קֳדָם דַּעֲבַד כִּימָה וּכְסִילָא וְהוֹפֵךְ לִנְהוֹר קֳבַל וְיֵמָם לְלֵילֵי מַקְבִּיל דְּאָמַר לְכַנְשָׁא מַשִּׁירְיָן סַגִּיאָן כְּמֵי יַמָּא וּמְבַדַּר לְהוֹן עַל אַפֵּי אַרְעָא יְיָ שְׁמֵיהּ׃ דְּמִגַּבַּר חַלָּשִׁין עַל תַּקִּיפִין וּבִזּוּזִין עַל כְּרַכֵּיהוֹן דְּתַקִּיפַיָּא מַשְׁלִיט׃ סְנַן לִדְמוֹכַח לְהוֹן בֵּית דִּינָא פִּתְגָּמֵי אוֹרַיְתָא וְלִדְמְמַלֵּיל כֵּיוָנְתָא מְעַקְּמִין׃ בְּכֵן חֲלַף בְּמִבְזֵיכוֹן מִסְכֵּינַיָּא וּמִנְכְּסוֹן חֲשִׁיכַיָּא בָּתֵּי גָזִית בְּנֵיתוּן וְלָא תִתְּבוּן בְּהוֹן כַּרְמֵי חֶמְדְּתָא נְצִיבְתּוּן וְלָא תִשְׁתּוּן יַת חַמְרְהוֹן׃ אֲרֵי גְלֵי קֳדָמַי דְּסַגִּיאִין מִרְדֵיכוֹן וְתַקִּיפִין תִּיוּבְתְּכוֹן מְעִיקִין לֵיהּ לְזַכָּאָה בְּדִיל לְקַבָּלָא מָמוֹן דִּשְׁקַר וְדִין חֲשִׁיכַיָּא בְּבֵית כְּנִישַׁתְהוֹן מַסְטָן׃ בְּכֵן מַלְפַיָּא בְּעִידָּנָא הַהִיא מִן קֳדָם רַשִׁיעַיָּא שָׁתִיקוּ אֲרֵי עִידָּן בִּישׁ הוּא׃ תְּבַעוּ לְאוֹטָבָא וְלָא לְאַבְאָשָׁא בְּדִיל דְּתִתְקַיְּמוּן וִיהֵי כְעַן מֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהֵי צְבָאוֹת בְּסַעְדְּכוֹן כְּמָא דַּאֲמַרְתּוּן׃ סְנוּ לְאַבְאָשָׁא וְרַחֲמוּ לְאֵיטָבָא וְאַתְקִינוּ בְּבֵית כְּנִישַׁתְכוֹן דִּינָא מָאִים יִתְרַחֵם מִן קֳדָם יְיָ אֱלָהָא צְבָאוֹת עַל שְׁאָרָא דְּיוֹסֵף׃ בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אֱלָהֵי צְבָאוֹת יְיָ בְּכָל רְחוֹבַיָּא מִסְפְּדָא וּבְכָל שׁוּקַיָּא יֵימְרוּן וַוי וַוי וְיִעְרְעוּן אִיכָּר לְאֶבֶל וְעָבֵיד מִסְפְּדָא לְדִידַע אִילְיָא׃ וּבְכָל כַּרְמַיָּא מִסְפְּדָא אֲרֵי אִתְגְּלֵי לְמֶעְבַּד פּוּרְעָנוּת דִּין בְּגַוִּיךְ אֲמַר יְיָ׃ וַוי לְמִתְחַמְדִין לְיוֹמָא דַּעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ לְמָא דְּנַן לְכוֹן יוֹמָא דַּעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ הוּא חֲשׁוֹךְ וְלָא נְהוֹר׃ כְּמָא דִּי יַעֲרוֹק גַּבְרָא מִן קֳדָם אַרְיָא וִיעַרְעִינֵיהּ דּוּבָּא וְיֵיעוֹל לְבֵיתָא וְיִסְמוֹךְ יְדֵיהּ עַל כֻּתְלָא וִיכַתְּנֵיהּ חִיוְיָא׃

יי' שמו. לו היה לכם לעבוד והוא היה מגביר אתכם על מוכיחכם: המבליג. המגביר כמו ואבליגה מעט מבליגיתי עלי יגון: שד. אר' שדוד וחלש דיתגבר חלשין על תקיפין ובזיזין על כרכי ת תקיפין משליט: שנאו בשער מוכיח. אתם לא יראתם מפניו ומפני כביאיו ושנאתם את ה המוכיחים אתכם בשערי בתי דינא: בושסכם. כמו בוססכם על דל שאתם רומסים ורופסים על ראשו כמו בוססו את נחלתי: ומשאת בר תקחו. זקיפת מלוות שהפקעתם עליהם השערים ל למכור להם תבואה בריבות כדי לטול נחלתם מהם לפיכך בתים וכרמים אשר בניתם ונטעתם על אותן הנחלות לא יתקיימו בידכ': כרמי חמד. כרמי חמדה ומשאת לשון משא שמכבידין עליהם: צררי צדיק. מעיקין ליה לזכאה: בשער הטו. בשערי בתי דיניכם הטו משפט אביונים: המשכיל. מי שהוא חכם ידום בבא הרעה ולא יהרהר אחר מדת הדין שהרי כל אלה עשו: כי עת רעה היא. עת המזומנת לקבל רעתם: ויהי כן וגו'. אם זאת תעשו אז יהי המקום עמכ' כאשר אמרתם בלבבכם שתתקיים לכם גדולתכם: שארית יוסף. כל ישר' נקראין על שמו לפי שכלכל אותם: הו הו. לשון צעקה: וקראו איכר אל אבל. יפגעו שורות האיכרים החורשי' בשדות בקול מספד האבלים הצועקים בחוצות: ומספד אל יודעי נהי. ועביד מספדא יערע בדעביד א אילייא ואינו אלא לשון כפול כמו משפטו ודינו: הוי המתאוים וגו'. האומרים ימהר יחישה מעשיהו: למה זה לכם וגו'. משל לתרנגול ועטלף שהיו מצפין לאורה כדאיתא בחלק: בעברותיכם

רשמאל. נמצאו דבריך ואכלם. ויאמר קנא קנאתי ליי' דמלכים. וחברו. כי הנה יוצר הרים ובורא רוח. יען דברכם את הדבר הזה' דרשו טוב ואל רע דעמוס. ודבתריה שנאו רע ואהבו טוב והציגו. ודבתריה בכל רחבת מספד. והגלתי אתכ' מהלאה לדמשק. נשבע אדני יי' בנפשו. כי במוך חסין יה. וג' יי' אלהי צבאות אלהי ישר' וסי' הנני מביא אל יהוד'. אם יצא תצא אל שרי. לכה אתם עושי' רעה. ופלוגת' עיי"ן במס' רבת' בערך או"ני:

במצרותיכם· קרבן כנישתכון כשאתם קורבים עולה: ושלם מריאכם· ושלמי פטומיכם בהמות מפוטמות: הסר מעלי המון שיריך· מחלוים מסודרי על הדוכן אחרי שאתם חמסנים ומעותי משפט: ויגל כמים משפט· וזאת תעשו והרבה לכם המשפט אשר כבשתם והסתרתם יגלה ויטוף ביניכם כמים נובעים

וצדקה· תגלה כנחל איתן: הזבחים ומנחה· וכי לזבחים ולמנחות דבוני והלא במדבר לא דברתי את אבותיכם להקריב לי זבחים כי אם אמרתי אך כי יקריב כמו רב״ להקריב ואומר ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו מגיד שלא עשו ישראל במדבר אלא אותו פסח לבדו: ונשאתם את סכות מלככם· חוזר לענין הפורענות שלמעלה חשך לכם יום ה׳ ולא אור ונשאתם בגולה שמה את גלוליכם ירכיבום האויבים על צואריכם לשאתם עמכם בגולה. סכות כיון כוכב שמות ע״ז הן: נקובי ראשית הגוים. לכם היו קוראים גוי המשובח שבגוים: ובאו להם בית ישראל. הם בוחרו במשפטי הגוים ובאו לכללם: עברו כלנה וראו. למה תאמרו בתורתי לרבק בחוקות הגוים עברו וראו באומות החשובות אם טובים הם מן הממלכות האלה שבשומרון ושבירושלם: אם רב גבולם מגבולכם. ומה תאמרו ביעלי כלנה בבל. חמת אנטוכיא. גת פלשתים. תשובה בתוספת ספריהם שהיא קרויה מתנה האמה על שם שרודה את כולם והיא אם המלכות: המנדים ליום רע. אתם מנדים עצמיכם ליום רע: ותגישון. עצמיכ׳ לשבת בגלות עמו אחיך אשר יחמס אתכם על׳ בו מחמס אחיך יעקב. זה מדרשו של רבי תנחום ז״ל: ד״א המנדי׳ ליום רע המבזים על נבואת ימי רעה שהנביאים מתנבאים להם. ותגישון שבת חמס. זהו כמו שאמר ישעיה הוי מגיעי בית בבית. ותגישון שבת ביתו׳ זו אכל זו על ידי חמס: וסרוחים על ערשותם. מסרחים ומאריכין עצמם על ערשותם ורבותינו פירשו מחליפין נשותיהם זה לזה ומסריחין ערשותיהן בשכבת זרע שאינה שלהם: כרים. כבשים: מרבק. מקום כנוס העגלים ובלע״ז קול״א: הפורטים על פי הנבל. מנחים חברו עם ופרט כמו ורואה אני את דבריו שהמשורר על פי כלי זמר

ונשאתם ב׳ וסימ׳ את אביכם· את סכות מלככם ואת כיון צלמיכם: השאננים ג׳ וסימ׳ הוי השאננים בציון· רבת שבעה לה נפשנו· על הגוים השאננים: חמת רבה האי חבת לית דכוו׳ פתח וכל לשון רוגזא פתחין:

הֲלֹא־חֹשֶׁךְ יוֹם יְהוָה וְלֹא־אוֹר וְאָפֵל וְלֹא־נֹגַהּ לוֹ: שָׂנֵאתִי מָאַסְתִּי חַגֵּיכֶם וְלֹא אָרִיחַ בְּעַצְּרֹתֵיכֶם: כִּי אִם־תַּעֲלוּ־לִי עֹלוֹת וּמִנְחֹתֵיכֶם לֹא אֶרְצֶה וְשֶׁלֶם מְרִיאֵיכֶם לֹא אַבִּיט: הָסֵר מֵעָלַי הֲמוֹן שִׁרֶיךָ וְזִמְרַת נְבָלֶיךָ לֹא אֶשְׁמָע: וְיִגַּל כַּמַּיִם מִשְׁפָּט וּצְדָקָה כְּנַחַל אֵיתָן: הַזְּבָחִים וּמִנְחָה הִגַּשְׁתֶּם־לִי בַמִּדְבָּר אַרְבָּעִים שָׁנָה בֵּית יִשְׂרָאֵל: וּנְשָׂאתֶם אֵת סִכּוּת מַלְכְּכֶם וְאֵת כִּיּוּן צַלְמֵיכֶם כּוֹכַב אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם לָכֶם: וְהִגְלֵיתִי אֶתְכֶם מֵהָלְאָה לְדַמָּשֶׂק אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי־צְבָאוֹת שְׁמוֹ:

הוֹי הַשַּׁאֲנַנִּים בְּצִיּוֹן וְהַבֹּטְחִים בְּהַר שֹׁמְרוֹן נְקֻבֵי רֵאשִׁית הַגּוֹיִם וּבָאוּ לָהֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל: עִבְרוּ כַלְנֵה וּרְאוּ וּלְכוּ מִשָּׁם חֲמַת רַבָּה וּרְדוּ גַת־פְּלִשְׁתִּים הֲטוֹבִים מִן־הַמַּמְלָכוֹת הָאֵלֶּה אִם־רַב גְּבוּלָם מִגְּבֻלְכֶם: הַמְנַדִּים לְיוֹם רָע וַתַּגִּישׁוּן שֶׁבֶת חָמָס: הַשֹּׁכְבִים עַל־מִטּוֹת שֵׁן וּסְרֻחִים עַל־עַרְשׂוֹתָם וְאֹכְלִים כָּרִים מִצֹּאן וַעֲגָלִים מִתּוֹךְ מַרְבֵּק: הַפֹּרְטִים עַל־פִּי הַנָּבֶל כְּדָוִיד חָשְׁבוּ לָהֶם כְּלֵי־שִׁיר: הַשֹּׁתִים בְּמִזְרְקֵי יַיִן וְרֵאשִׁית שְׁמָנִים יִמְשָׁחוּ וְלֹא נֶחְלוּ עַל־שֵׁבֶר יוֹסֵף: לָכֵן עַתָּה יִגְלוּ בְּרֹאשׁ גֹּלִים וְסָר מִרְזַח סְרוּחִים:

הֲלָא חֲשׁוֹךְ יוֹמָא דַעֲתִיד לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ וְלָא נְהוֹר וּקְבַל וְלָא זֵיהוֹר לֵיהּ: סָנֵיתִי רְחֵיקִית חַגֵּיכוֹן וְלָא אֲקַבֵּיל בְּרַעֲוָא קוּרְבַּן כְּנִישַׁתְכוֹן: אֲרֵי אִם תַּסְקוּן קֳדָמַי עֲלָוָן וְקוּרְבָּנֵיכוֹן לָא לְרַעֲוָא וְנִכְסַת קוּדְשֵׁיכוֹן לָא יִתְקַבְּלוּן קֳדָמַי: אַעְדִּי מִן קֳדָמַי אִתְרְגוֹשַׁת זְמָרָךְ וְנִיגּוּן כִּנָּרָךְ לָא אֶשְׁמַע: וְיִתְגְּלֵי כְּמַיָּא דִינָא וּזְכוּתָא כְּנַחַל מְגַבַּר: הֲנִיכְסַת קוּדְשִׁין וְקוּרְבָּנִין קָרֵבְתּוּן קֳדָמַי בְּמַדְבְּרָא אַרְבְּעִין שְׁנִין בֵּית יִשְׂרָאֵל: וּנְטַלְתּוּן יַת סִיכוּת פְּתַכַּרְכוֹן וְיַת כִּיּוּן צַלְמֵיכוֹ כּוֹכַב טַעֲוָתְכוֹ דִּי עֲבַדְתּוּן לְכוֹן: וְאַגְלֵי יַתְכוֹן מֵהָלְאָה לְדַמֶּשֶׂק אֲמַ׳ יְיָ אֱלָהָא צְבָאוֹ׳ שְׁמֵיהּ: וַוי דְּשָׁלַן שְׁלֵיוָא בְּצִיּוֹן וּמִתְרַחֲצִין עַל כְּרַכָּא דְשׁוֹמְרוֹן מְקַיְּמִין שׁוּם בְּנֵיהוֹן כְּשׁוּם בְּנֵי עַמְמַיָּא וְכָל דְּמִן דִּיסְתַּמְכוּן עֲלֵיהוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל: עֲבָרוּ לְכַלְנֵה וַחֲזוֹ וְאִזִילוּ מִתַּמָּן לַחֲמַת רַבָּה וְחוּתוּ לְגַת דִּפְלִשְׁתָּאֵי דְּטָבִין מִן מַלְכְוָתָא הָאִילֵין אִם סַגֵּי תְחוּמֵהוֹן מִתְּחוּמֵיכוֹן: אִינּוּן רַחֲקִין יוֹם בִּישׁ וְאַתּוּן מְקָרְבִין בְּבֵית כְּנִישַׁתְכוֹן חֲטוֹף: דְּשָׁכְבִין עַל עַרְסָן דִּמְכַבְּשָׁן בְּשֵׁן דְּפִיל וְעוּמְקִין עַל עַרְסֵיהוֹן וְאָכְלִין פְּטִימִין מֵעָנָא וְעִיגְלִין מִגּוֹ רִבְקָא: דִּמְנַגַּן עַל פּוּם נִיבְלָא כְּדָוִיד אַתְקִינוּ לְהוֹן מָנֵי זְמָרָא: דְּשָׁתַן בִּפְיָלָוָן דִּי כְסַף חֲמַר וְרֵישׁ מִשְׁחִין טָבִין מִתְמַשְּׁחִין וְלָא כָאֵב לְהוֹן עַל תְּבָרֵיהּ דְּיוֹסֵף: בְּכֵן כְּעַן יִגְלוֹן בְּרֵישׁ גָּלַן וְיַעְדֵּי מִנְּהוֹן מַרְזְחִין וּמְפַנְּקִין:

כדויד ג׳ וסי׳ ומי בכל עבדיך כדוד נאמן. הפרטי׳ על פי הנבל. וזה הכשל קוי׳ חס׳. וכל דכוו׳ כדויד: שבר ג׳ קמצי׳ וסימ׳ נבלא דוסף רוחא. ושבר רוח תילילו. והשברה בשבר נבל. ופו׳ ולא נחלו על שבר יוסף:

את הדבור בפרטותו הכל לפי כוונות הכלי להגביה ולהנמיך: כדויד חשבו להם וגו׳· חשבו כלי שיר שלהם ככלי שיר של דוד שהם לשמים ואלו להתענג: השותים במזרקי יין· יש מרבותינו אומרים מתכות שהיו זורקין כוסותיהן זה לזה ויש על שם כלי שהיו לו שתי פיות והוא ארוך ומותה זה מכאן וזה מכאן הוא נזרק מפיו אל פיו: וראשית שמנים· מובחר שבשמנים והוא אפרסמון: ולא נחלו. לשון חולי: על שבר יוסף· שמעתם מפי הנביאים שעתיד לבא עליהם: וסר מרזח סרוחים· ויבטלו משתאות המעדנים ונבי הרוח מרזחות לשון משתאות בסיפרי בפר׳ וישב ישראל בשטים מכאתי׳ וחזרו לעשות להם מרזחים והיו קוראים להם ואוכלים בכפנו:

הלא. הטעם איך תתאוו לבא היום והנה חשך והאור הוא תאוה לעיני לא האפילה שמחה. אם תאמרו כי השם מתאוה לבאות ומקריבים עולות לא כרת רע על כן אמר שנאתי חגיכם. כבעיכם אמרו חג בעבורי חג יעקובו ולא אריח· ריח בין עברת שלכם כי אם תעלו עולות מאת אתם חייבים ומנחות לכן אותי לא אריח: ושלם. יחיד כי מלת ושלם לשונו יחיד ומריאכם כדברי רבי הגאון ז״ל מלשון מנחה ודלבו אסור ולכן מין בפני עצמו כדברי הגאון רבי סעדיה ז״ל שאמר מלבו יותר ופיר׳ בו בלשון ישמעאל ובעמים ולכן בתקוזתו אלא והנו גדול ההסור ודומה לו: הסר· שירות הלוים ומלת המון בעבורם כאלו אמר הסר אסיפת הלוים המשוררים או היא מגזרת המית ים המיתם הדיה: ויגל. מגזר גלות עליו והוא מפעלי הכפל כמו ויסב ככה דעת כל מדקדקי ספרד והטעם עשו משפט ולא זבח ומיר כי אין לי חפץ בה רק במשפט: הזבחים· ירא׳ בדרך הפסט כי לא הזבחתי לא התימה והנה הטעם שלא היו הגוים והקדמונים ז״ל אמרו כי הלוי׳ הקריבו ואם היא קבלה קבלנו כי על דרך הפסט לא הקריבו והמפרש כי כבש אחד בבקר ואחד בערב לא יגיע לאחר מכם פוה פרוטה אין לו טע׳ כי השם לא צוה להקריב יותר והנה עולת תמיד עמו ישראל בהר סיני חמשים יום והיו ישראל ביסוד כי באחד בניסן בשנה השנית הוקם המשכן ובחדש השני בעשרים לחדש נכתב מסיני והרי ב׳ יום וכל זמן שהיו בסיני היו ביסוד ויין היה להם בעמדם ב במדבר סיני כמו סכת והיה להם יין נסך ואחר כך כשנו והולכו יין עמיהם עד שתעבר

יום הכיפורים כיכן כתוב בפרשת אחרי׳ ועם כאשר כזה יי׳ את משה ובאו לארץ ערבה וסוחה ואין מרעה לבהמה ואין להם יין רק בשנת הארבעים שללו המדיינים ואמוריים והכה כבאם ל קדש ביסוב בשנת המ׳ שללו המדיינים וקנו בהמות והנה על דרך סברה לא הקריבו ואין טעם מחכמון ארבעים יום כי יום אחד בשנה עולות רק כי חזי אתכם לעבודות משפט ולכן כי חסד חפצתי ולא זבח וכן בירמיה הוא אומר כי לא דברתי את אבותיכם ולא צויתים על דברי עולה וזבח והנה טעם ויגל כמים שלא יפסק כדרך ויהי כגהר שלומך: ונשאתם. סכות. מגזרת הסכת וסכות ונשאתם סכות והטעם סבלת רצון וכן בלשון ישמעאל ואמ׳ ארס לחבירו סכ״תלו והוא שיאמר לו סבל דברי וקבל ברצון ומלת כיון ידועה בלשון ישמעאל גם טרם

כי הוא כאלו והוא שבתי כי עמו לו כלם: אשר עשיתם· מה אל בלמיכם וכוכב סמוך כוכב של אהיל עמית דמותו לעבדו. והגליתי. זה יום החושך הבא עליהם: דמשק· מזרח ארץ ישר׳: הוי. זה לאות על גלות בכוכב כבר: נקובי ראשי׳ הגוי׳ הם ישר׳ וקראו גוים בעבור היותם רבי׳: ובאו להם בית ישר׳ כי הם ברמות: עברו כלנה. מם עיר׳ הטובים. הם בלשון תימה והטעם כי הטובות להם יותר מכם וכולכם עתה ידי המנדים· הזכיר המתאוים הוי המתאוים בעבור שהיו בהם אכנים שמדבר שהכגיא מתנבא היה להם בספק אולי לא יקיים דבריו ויש מהם שאומרי׳ לעתי׳ רחוקי׳ הוא ניבא והם המנדי׳ המרחיקי׳ ותקריבו לשפוט חמס כי שבת כמו מושב זקני׳ יושבי שער ולפי שאתם מנדים ומרחיקי׳ כלבבכם יום הפורענ׳ לאמר עוד לא הגיע העת והזמן אוכבם ידיאוס לחטוא ותגישון שבת בשער לשפוט חמס מרחיקי׳ ליום רע ומקריבים שבת חמס: הסוכבים· וסרוחים· מגזרת וסרח העודף והוא סם התואר כמו עבודים כדרך מתפשטי׳ כמו מתחי׳ והפרטי׳ הם שידעו לעשות שירי חנוכ׳ בניגונים בלי חרוזי׳: השותים· יין הוא הפועל וסמוך ולא הזכיר הסמוך יין במזרקי כסף או זהב ור׳ מריכום אמ׳ כי הבא׳ מוסף כמו לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי: על שבר יוסף· מלכו׳ ישר׳ לכן· הם בקטו ראשית הם יגלו בראש: מרזח. במלת רבה להשמיע קול כמו אל תבוא בית מרזח והו׳ המרזח הו׳ השיר והשיר הפורענ׳ אז יסור השיר: סרוחי׳· מן הסרחים על ערשות:

נשבע. בנפשו. כמו בי נשבעתי: מתאב. מבלה כמו ותאבתי כליתי ובבפתי: והיה. זהו דרך הדבר או הרישות והזכיר עשרה והטעם רבים בעבור שהוא סך חשבון: ונשאו. מלת ומסרפו אין לו חבר ור' יהוד' בן קריש אמר כי דודו אחי אביו ומסרפו אחי אמו וזאת הסברה בלי ראיה והאומר כי פירושו המביל אותו מהסרפ' יחליף הסמ"ך בשי"ן ולא ראינו מ מהמשקל על הבניין הכבד הרגום כי אם לגבאי כמו סרעף מ מסעף פארה והנה הטעם שיבשו אנשי' בבית לראות מי מת בדבר או שנפל הבית עליהם שתרעש הארץ כאשר הזכרתי וכן אחריו והכה הבית ה הגדול והנה יבוא דוד אחד מהאנשים שהיו בבית להוציא המתים מהבית לקבר' ולמאת משם החי וכאשר יכיר האיש קרובו ויסאנו ויאמר לאשר בירכתי הבית העוד יש שם עצמים ישיב תשובה לומר הס שתגיד זאת ולא תשמע קולך פן ירך לב השומעי' ואין אחד מהם מדריך שם שמים להזכיר השם הנכבד: כי. מצוה. גוזר כמו כי הוא צוה ונבראו: רסיסים. מדרך הענין שברים יותר מבקיעי' ור' משה הכהן אמר כי רסיסי לילה גשם דק ודע כי הגשם שהוא טף גם כן האויר שהוא הרוח גוף הוא והוא דק מ מאד וי"א כי הטעם הבית הגדול השר ואנשיו: הירוצון. רוכבי סוסים בסלעים: אם יחרוש. החורש הסלע בבקרים הטעם כי תשבו במנהג: כי הפכתם. המשפט שהוא מתוק לרוש ו ושוה הוא בוי"ו או ב באל"ף: השמחים ללא דבר. שיקום. קרנים לנגח בהם: כי. ולחצו אתכם. ואף כי שתנגחו אותם כאשר חשבתם ואמרתם ה הלא בחזקנו לקחנו לנו קרנים לנגח בהם והנה הדבר הפוך כ כאשר האויבים ילחצו אתכם: כה. אמר רבי משה כי יוצר כמו חבור וכמוהו לפי ד דעתו יוצר עמל עלי חוק והנכון שהוא כ כמשמעו וגובי תרגום ארבה: והנה. ראה שאשם היה יוצר ארבה: הלקש. העשב העולה בדרת המקלוש והנה לקש כבר נגזז לצורך בהמות המלך קודם עלות הקנה: והיה אם כלה. זה הארבה לאכל את עשב הארץ כמות ברעב וטע' כלה בעבור גזי כדרך ירד כמטר על גז שהוא לשון גזיזה: והיה. סלח נא. עתה לעון יעקב ומלת יקום מהפעלי' העומדי' בעצמם ולא מן היוצאים על אחר והטעם מי יעמד ומי יוכל לקום מפני המכה הזאת ומי ישרת בעבור אחר וככה הוא מי יקום כי קטן הוא משכול זאת הרעה: נחם. פועל עבר על כן החי"ת פתוחה והוא מבנין נפעל: כה. באש. כמשמעו לדין את העולם באש כדרך כי באש יי' נשפט או שיחזק החום כאילו הוא שורף באש ולא ירד מלקוש: ואכלה את החלק. חלקת השדה וזהו שם תמין כמו ויהי לי שור וחמור: ואומר. כל זה היה במראות הנבואה: נחם. הטעם ששב השם תחנתי פעמים: כה. אנך. אין ריע לו ובלשון ישמעאל עופרת והטעם כי אשים חומת עופרת בקרב עמי ולא אעבר לו לראותו דרך משל ויש אומרים כי כבור כמו ותפארתו עבור על פשע:

דודו ה' מל' וסימ' נמסר בספר שפטים ס' ט"ז: הס ב' קמצין וסי' בכל מקום השליך הס. ואמר הס כי לא להזכיר: השמחים ג' בקריאה וסי' השמחים ללא דבר. השמחים לעשות רע. השמחים אלי גיל: גובי ב' א' חס' ופתח וא' קמץ ומל' וסימ' בתחלת עלות הלקש. ושפריך כגוב גובי. בתרא קמץ ומל': לרב ו' חס' בליש' וסי' נמסר

נשבע אדני יהוה בנפשו נאם יהוה
אלהי צבאות מתאב אנכי את גאון
יעקב וארמנתיו שנאתי והסגרתי
עיר ומלאה: והיה אם יותרו עשרה
אנשים בבית אחד ומתו: ונשאו
דודו ומסרפו להוציא עצמים מן
הבית ואמר לאשר בירכתי הבית
העוד עמך ואמר אפס ואמר הס כי
לא להזכיר בשם יהוה:
כי הנה יהוה מצוה והכה הבית
הגדול רסיסים והבית הקטן בקעים
: הירצון בסלע סוסים אם יחרוש
בבקרים כי הפכתם לראש משפט
ופרי צדקה ללענה: השמחים ללא
דבר האמרים הלוא בחזקנו לקחנו
לנו קרנים: כי הנני מקים עליכם
בית ישראל נאם יהוה אלהי הצבאות
גוי ולחצו אתכם מלבוא חמת עד
ז נחל הערבה: כה
הראני אדני יהוה והנה יוצר גבי
בתחלת עלות הלקש והנה לקש
אחר גזי המלך: והיה אם כלה
לאכול את עשב הארץ ואמר אדני
יהוה סלח נא מי יקום יעקב כי קטן
הוא: נחם יהוה על זאת לא תהיה
אמר יהוה:
כה הראני אדני יהוה והנה קרא
לרב באש אדני יהוה ותאכל את
תהום רבה ואכלה את החלק:
ואמר אדני יהוה חדל נא מי יקום
יעקב כי קטן הוא: נחם יהוה על
זאת גם היא לא תהיה אמר אדני
יהוה: כה
הראני והנה אדני נצב על חומת
אנך ובידו אנך: ויאמר יהוה
אלי מה אתה ראה עמוס ואמר אנך

קיים יי אלהים במימריה אמר יי אלהא דישראל מנבל אנא ית בית מקדשא דביתיה דיעקב ובירניתי רחקית ואמסר קרתא ומלאה: ויהי אם ישתארון עסרא גברין בביתא חד וימותון: ויטליניה קריביה מקידא לאפקא גרמיא מן ביתא ויימר לדי בשידא דביתא העוד כען עמך ויימר ספו ויימר סליק ארי כד הוו קיימין לא הוו מצלן בשמא דיי: ארי הא יי מפקיד וימחי מלכו רבא מחא תקיפא ומלכו זעירא מחא חלש: הירהטון בכיפא סוסון אם יתרדי בתוריא ארי הפכתון לריש חיוין בישין דינא ופירי זכותא לגידין: דחדן דלא מידעם דאמרין הלא בתוקפנא קנינא לנא נכסין: ארי הא אנא מקים עליכון בית ישראל אמר יי אלהים צבאות עם וירחקון יתכון ממעלנא דחמת עד נחלא דמישרא: כדין אחזיני יי אלהים והא בירית גובאי באוול צימוח לקיש והא צימוח דערק בתר דאתגזיזת שיחתא דמלכא: ויהי כד שיצי למיכל ית עסבא דארעא ואמרית קביל בעותי יי אלהים שבוק כען לחובי שארא דיעקב מן יקום ויבעי על חטאיהון ארי מטלטלין אינון: אתיב יי רוגזיה על דא לא תתקיים אמר יי: כדנן אחזיני יי אלהים והא עתיד למידן באשתא יי אלהים ואכלת ית תהום רבא ושיציאת ית אחסנת: ואמרית קביל בעותי יי אלהים שבוק כען לחובי שארא דבית יעקב מן יקום ויבעי על חטאיהון ארי מטלטלין אינון: אתיב יי רוגזיה על דא לא תתקיים אמר יי אלהים: כדנן אחזיני והא יי קאים על שור דדין וקדמוהי דין: ואמר יי לי מה את חזי עמוס ואמרית דין

בסדר משפטים: לריב ה' בקרי' וסי' והיה כי יבאו אבותם או אחיהם לרוב כתיב. נצב לריב יי' ועומד. והנה קרא לרב באש. אל תצא לרב מהר. אם יחפץ לרב עמו. וחר למשפט ולריב דד"ה. ב' מנהון חס' וסימ' אל תצא לריב. אם יחפץ.

בנפשו. מרעית ובווכה: מתאב. כמו מתעב וכן תירגם יונתן מנבל אנא ית בית מקדשא דביתיה דיעקב שהמקדש נקרא גאון עוזם שנ' הנני מחלל את מקדשי גאון עוזכם: עיר ומלואה. ירושלם ויושביה: אם יותרו. מן הדבר והחרב: בבית אחד ומתו. שיסרפו האויבים את הבית עליהם בלכדם את העיר: ונשאו דודו ומסרפו. קרובו ואוהבו המביל את עצמותיו מן השריפה כן תירג' יונתן ויטליניה קריביה מיקידא: ואמר הס. הסלך וסלק הכל כי זאת להם על אשר לא רצו להזכיר בשם יי' כן ת"י: רסיסי. שיהא מרוסס לבקיעות דקות: בקיעי. גדולים מרסיסים לפי חשיבותו תהי מכתו כן תרג' יונתן וימחי מלכו רבא מחא ת תקיפ' ומלכו זעירא מחא חלשא: הירוצון בסלע סוסים. כלום יעמדו במרוצת' בשנותם סידורו של עולם: אם יחרוש. ארם בבקרים בסלע שאתם בסורים לשנות דרך הטובה ותתקיימו ותצליחו: ללא דבר. על גדולתם ועושרם שאינו כלום שלא יתקיי': קרנים. חוזק וגבורה לנגח בקרניכו עניים ואביונים: מלבא חמת. שהוא במקצוע בסוכית מערבית של ארץ ישראל: עד נחל הערבה. נחל מצרים שהוא במקצוע דרומית מערבית: כה הראני. פורענות שהיה רוצה להביא גובאי: בתחילת עלות הלקש. לשון מלקוש שהתבואה עולה בקנה שלה והנה לקש היה צומח אחרי גיזי המלך, אחר שגזזו תבואת המלך שדי שלא עלת בקנה היו גוזזין אותה שחת להאכיל לבהמות וכן תירג' יונתן דאיתגזיזת שיחתא דמלכא ולשון משנה הוא קוצר לשחת ומאכיל לבהמה: והיה אם כלה. כאשר כלה לאכול: את עשב הארץ. באותה שנה: ואמר אדני יי'. סלח נא ואל תשחית הארץ: מי יקום יעקב. מאן יקום ויבעי על חטאיהון: כי קטן. ארי מטלטלין: נחם על זאת. נתרצה בתפלתי ונעתר לי: הראני. עוד פורענות להביא עליכם: והנה. קורא את פלמיא שלו: לריב. אתכם בפורענות דליקת אש: החלק. חלקה השדה: על חומת אנך. על שורא דדיכא וכן פתר דונש. אנך לשון ערבי חוט קו המשקולת העופרת אשר בה יבנו בונה החומה לייסר ה הדימוס אף כאן הוא לשון קו משקולת משפט: הנני

ט׳ וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי הִנְנִי שָׂם אֲנָךְ בְּקֶרֶב
עַמִּי יִשְׂרָאֵל לֹא־אוֹסִיף עוֹד עֲבוֹר
לוֹ׃ וְנָשַׁמּוּ בָּמוֹת יִשְׂחָק וּמִקְדְּשֵׁי
יִשְׂרָאֵל יֶחֱרָבוּ וְקַמְתִּי עַל־בֵּית
יָרָבְעָם בֶּחָרֶב׃
ט׳ וַיִּשְׁלַח אֲמַצְיָה כֹּהֵן בֵּית־אֵל אֶל־
יָרָבְעָם מֶלֶךְ־יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר קָשַׁר
עָלֶיךָ עָמוֹס בְּקֶרֶב בֵּית יִשְׂרָאֵל לֹא־
ל׳ תוּכַל הָאָרֶץ לְהָכִיל אֶת־כָּל־דְּבָרָיו׃
כִּי־כֹה אָמַר עָמוֹס בַּחֶרֶב יָמוּת יָרָבְעָם
לג׳ וְיִשְׂרָאֵל גָּלֹה יִגְלֶה מֵעַל אַדְמָתוֹ׃
ט׳ וַיֹּאמֶר אֲמַצְיָה אֶל־
עָמוֹס חֹזֶה לֵךְ בְּרַח־לְךָ אֶל־אֶרֶץ
יְהוּדָה וֶאֱכָל־שָׁם לֶחֶם וְשָׁם תִּנָּבֵא׃
וּבֵית־אֵל לֹא־תוֹסִיף עוֹד לְהִנָּבֵא כִּי
מִקְדַּשׁ־מֶלֶךְ הוּא וּבֵית מַמְלָכָה הוּא׃
ט׳ וַיַּעַן עָמוֹס וַיֹּאמֶר אֶל־אֲמַצְיָה לֹא־
נָבִיא אָנֹכִי וְלֹא בֶן־נָבִיא אָנֹכִי כִּי־
בוֹקֵר אָנֹכִי וּבוֹלֵס שִׁקְמִים׃ וַיִּקָּחֵנִי
יְהוָה מֵאַחֲרֵי הַצֹּאן וַיֹּאמֶר אֵלַי יְהוָה
ר׳ לֵךְ הִנָּבֵא אֶל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ וְעַתָּה
שְׁמַע דְּבַר־יְהוָה אַתָּה אֹמֵר לֹא
תִנָּבֵא עַל־יִשְׂרָאֵל וְלֹא תַטִּיף עַל־
בֵּית יִשְׂחָק׃ לָכֵן כֹּה־אָמַר יְהוָה
נ׳ אִשְׁתְּךָ בָּעִיר תִּזְנֶה וּבָנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ
בַּחֶרֶב יִפֹּלוּ וְאַדְמָתְךָ בַּחֶבֶל תְּחֻלָּק
וְאַתָּה עַל־אֲדָמָה טְמֵאָה תָּמוּת
לג׳ וְיִשְׂרָאֵל גָּלֹה יִגְלֶה מֵעַל אַדְמָתוֹ׃
ח כֹּה הִרְאַנִי אֲדֹנָי יְהוִה
וְהִנֵּה כְּלוּב קָיִץ׃ וַיֹּאמֶר מָה־אַתָּה
רֹאֶה עָמוֹס וָאֹמַר כְּלוּב קָיִץ וַיֹּאמֶר
ר׳ יְהוָה אֵלַי בָּא הַקֵּץ אֶל־עַמִּי יִשְׂרָאֵל
לֹא־אוֹסִיף עוֹד עֲבוֹר לוֹ׃ וְהֵילִילוּ
ל׳ שִׁירוֹת הֵיכָל בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם אֲדֹנָי
ר׳ יְהוִה רַב הַפֶּגֶר בְּכָל־מָקוֹם הִשְׁלִיךְ
הָס׃ שִׁמְעוּ־זֹאת
הַשֹּׁאֲפִים אֶבְיוֹן וְלַשְׁבִּית עֲנִוֵּי־אָרֶץ
לֵאמֹר מָתַי יַעֲבֹר הַחֹדֶשׁ׃
וְנַשְׁבִּירָה שֶּׁבֶר וְהַשַּׁבָּת וְנִפְתְּחָה־בָּר

(הערות המסורה בשוליים: ז׳ כסיפ׳ · י׳ מל׳ בליש׳ · ל׳ כמו ליצחק · יג׳ ידין חס׳ דתל ותר כלח · ל׳ ומלר׳ · ח׳ כטע׳ · ל׳ ומל׳ · ל׳ כמו ליצחק · י׳ מל׳ בליש׳ · ל׳ וכמ׳ · ל׳ עניי ק׳ · ל׳ ומל׳ · ל׳ זוד נכתחה)

וַאֲמַר יְיָ הָא אֲנָא עֲבִיד דִּין בְּגוֹ עַמִּי יִשְׂרָאֵל לָא אוֹסִיף עוֹד לְמִשְׁבַּק לְהוֹן׃ וְיִצְדּוּן בָּמַת יִשְׂחָק וּמַקְדְּשֵׁי יִשְׂרָאֵל יֶחֶרְבוּן וַאֲקִים עַל בֵּית יָרָבְעָם דְּקַטְלִין בְּחַרְבָּא׃ וּשְׁלַח אֲמַצְיָה רַבָּא דְבֵיתְאֵל לְוַת יָרָבְעָם מַלְכָּא דְיִשְׂרָאֵל לְמֵימַר מְרִיד עֲלָךְ עָמוֹס בְּגוֹ בֵּית יִשְׂרָאֵל לָא תִיכוּל אַרְעָא לְסוֹבָרָא יַת כָּל פִּתְגָּמוֹהִי׃ אֲרֵי כִדְנַן אֲמַר עָמוֹס בְּחַרְבָּא יִתְקְטִיל יָרָבְעָם וְיִשְׂרָאֵל מִיגְלָא יִגְלוּן מֵעַל אַרְעֲהוֹן׃ וַאֲמַר אֲמַצְיָה לְעָמוֹס נְבִיָּא אִיתָא אֱזִיל לָךְ לְאַרְעָא דְבֵית יְהוּדָה וְאֵכוּל תַּמָּן לַחְמָא וְתַמָּן תִּתְנַבֵּי׃ וּבֵיתְאֵל לָא תוֹסִיף עוֹד לְאִתְנַבָּאָה אֲרֵי מַקְדַּשׁ מַלְכָּא הוּא וּבֵית מַלְכוּתָא הוּא׃ וַאֲתֵיב עָמוֹס וַאֲמַר לַאֲמַצְיָה לָא נְבִיָּא אֲנָא וְלָא בַר נְבִיָּא אֲנָא אֲרֵי מָרֵי גֵיתֵי אֲנָא וְשִׁקְמִין לִי בִשְׁפֵלְתָא מִן קֳדָם חוֹבֵי עַמָּא יִשְׂרָאֵל אֲנָא מַסְגִּיף נַפְשִׁי׃ וְדַבְּרַנִי יְיָ מִן דִּירָא מִבָּתַר עָנָא וַאֲמַר לִי יְיָ אֱזִיל אִתְנַבֵּי עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל׃ וּכְעַן קַבֵּיל פִּתְגָּמָא דַיְיָ אַתְּ אָמַרְתְּ לָא תִתְנַבֵּי בִּשְׁמָא דַיְיָ עַל יִשְׂרָאֵל וְלָא תַלִּיף עַל בֵּית יִשְׂחָק׃ בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אִתְּתָךְ בְּקַרְתָּא תִּטְעֵי וּבְנָךְ וּבְנָתָךְ בְּחַרְבָּא יִתְקַטְלוּן וְאַרְעָךְ בְּעַדְבָא תִתְפְּלֵיג וְאַתְּ עַל אַרְעָא מְסָאֲבָא תְּמוּת וְיִשְׂרָאֵל מִגְלָא יִגְלוּן מֵעַל אַרְעֲהוֹן׃ כְּדֵין אַחְזְיַנִי יְיָ אֱלֹהִים וְהָא מָאן מְלֵי סִיּוּפֵי קִיטָא׃ וַאֲמַר מָה אַתְּ חָזֵי עָמוֹס וַאֲמָרִית מָאן מְלֵי סִיּוּפֵי קִיטָא וַאֲמַר יְיָ לִי מְטַת פּוּרְעָנוּת קִיצָא לְמֵיתֵי עַל עַמִּי יִשְׂרָאֵל לָא אוֹסִיף עוֹד לְמִשְׁבַּק לְהוֹן׃ וִיְלִילוּן חֲלַף זִימְרָא בְּבָתֵּיהוֹן בְּעִדָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ אֱלֹהִים סַגִּי פִּגְרֵי קְטוֹלִין בְּכָל אֲתַר דְּיִימַר רָמֵי וְסָלֵיק׃ שְׁמָעוּ דָא דְשַׁיְיטִין כְּעַפְרָא דְאַרְעָא רֵישׁ מִסְכֵּינַיָּא וּמְדַמַּן לְבַטָּלָא מִילֵּי חֲשִׁיכַיָּא מִן אַרְעָא׃ דְאָמְרִין אֵימָתַי יִמְטֵי יְרַח עֲבוּרָא וְנִזְבֵּין עֲבוּרָא וּשְׁמִיטְתָא וְנִפְתַּח אוֹצְרִין

רשי

הנני שם אנך. הנני שופט אותם בקו מורת הדין: עבור לו. להמתין להם על פשעיהם: ומקדשי ישראל. הוא ביתאל שנאמ׳ כי מקדש מלך הוא: על בית ירבעם. בן יואש: כהן ביתאל. כומר לע״ז: בחרב ימות ירבעם. והוא לא אמר כן אלא וקמתי על בית ירבעם והוא בנו זכריה שהרגו שלום בן יבש: חוזה אתה. שמתנבא עתידות: לך ברח לך אל ארץ יהודה. ששם מקדשו של הקב״ה שאתה מתנבא בשמו: ואכול שם לחם. לשון בזיון אמר לו שם יתנו לך פתותי לחם בשכר שתנבא להם: וביתאל לא תוסיף להנבא. שאין מזכירין כאן אלא שם ע״ז: לא נביא אנכי. איני מנביאי שקר שלכם הנוטלים שכרם לנבואה איני צריך לכל זאת ולא ביהנתני כך אני שאני עשיר ובעל מקנה ובכסים כמו שתירג׳ יונתן ארי מרי גיתי אנא ושקמין אית לי בשפלתא: בוקר אנכי. רועה בקר: ובולס שקמים. מחפש בשקמים לראות איזה עתו לקוץ כדי להוסיף ענפים ואיזה ראוי לקיצו׳ שכן דרך שקוצצין בתולת השקמה ובולס כמו ובולש את שמות מגמגם בלשונו שכך אמרו למה נקרא שמו עמוס שהיה עמוס בלשונו וישראל קוראים אותו פסילוס כדאיתא בפסיקת׳: ולא תטיף. לשון נבואה הוא והרבה יש במקרא הטף אל דרום: כלוב קיץ. סל מלא שופי תאני שאיכם טובות: שירות היכל. שהם משוררים בתוך היכליהם במשתאותיהם: רב הפגר. סגי פגרי קטולין: בכל מקו׳ השלך הס. בכל אתר דיימר רמי סליק השליכו מכאן הסירו מכאן הפגרים האלה: השואפים. הבולעים אביון: ולשבית. כמו ולהשבית ודוגמא לשמיר מעוזניה ללכת לגיד ב ביזרעאל: מתי יעבר החדש. זו היא השאיפה מצפים עת תייקר התבואה וימכרו לעניים ברבית ויטלו שדותיהם יעבר החדש תירגם יונתן מתי תתעבר השנה ויבא חדש העיבור ולשון אחרכה הוא כמו העביר המועד ולפי שדוחין את הקרבת העומר ו השנה כמסכת והיסן מתייקר: והשבת ונפתחה בר. מתי תבא השמיטה ותייקר התבואה ונפתח אוצרות בר שלנו: להקטין

אבן עזרא

ונשמו במות ישחק. במות ישר׳ ואדום: וישלח. כהן ביתאל. כהן הבעל היה: בקרב. בגלוי ידבר ולא יוכלו אנשי הארץ להכיל לסבול והנה אם תמיתהו ימחו הכל׳ כי. אע״פ שלא מצאנו כתוב כי ירבעם מת בחרב ידענו כי דבר השם אמת הוא או הנביא אמר בית ירבעם וכזב אמר אמציה בעבור שחרה אף המלך עליו להמיתו והנה ירבעם שתק ולא השיב תשובה לאמציה: ויאמר. לך ברח לך אל ארץ יהודה. כי המלך ירבעם יהרוג אותך וטעם ואכול שם לחם שהיו נביאי ישראל מתנבאי׳ בעבור פת לחם: וביתאל. הנה לאות כי יהוא היה מביתאל כי הוא בית מלכותו ומקדשו כי הטעם כפול ויפת המתכבם בעבור שמשח יהוא ברמות גלעד והנה אמציהו וירם בלחמו עם חזאל ברמות גלעד והארמיים הכו יורם שהיה שומר הוא וכל ישר׳ ברמות גלעד כי כך כתו׳ ושב יורם אל יזרעאל בית מלכותו להתרפא והניח כל השרים ברמות גלעד להיותם שומרי׳ ועמהם היה יהוא בן נמשי וכאשר משחהו שם נער הנביא ונודע א הדבר לשרי יורם ש שהיו שומרי׳ אז קשרו כולם עם יהוא על כן לא יכלו שני המלכים לעמוד לפני יהוא: ויען. אמר רבי משה הפרסי לא הייתי נביא השם ולא בן נביא כי שומר בקר או חורש בבקר הייתי ובעבור שהזכיר מאחרי ה הצאן יורה כי היה רועה כאשר הזכיר בנוקדים: ויקחני. מוכרח הייתי ועוד פירש טעם אח׳ בעבור שאמר לו ואכול שם לחם אמר לו אינני כמו נביאי השקר ה המתנבאי׳ בעבור לחם ולא בן נביא שקר כי אין לי צורך ללחם כי בוקר אנכי ומלת בולס אין לה חבר ו ובלשון ישמעאל כמו מיבש ושקמים פרי דומה לתאנים ואיננו במקומו׳ הזה ובלשון ישמעאל גמיז גם שקם והנה לא התנבאתי ב בעבור צורך ואיך א אניח דברי השם שציוני להתנב׳ ואשמע איך שתאמר לא תנבא: תטיף. כמו מדבר ברמז וכמוהו והיה מטיף לעם הזה: לכן. בחבל. יחלקוה אויביו ונבואתי תקום עליך ועל ישראל: כה. כלוב. סל: קיץ. פרי הקיץ על קיצך ועל קצירך: ויאמר. הכל בדרך מראות הנבואה כאשר אמר לירמיהו מה אתה ר רואה ואמר מקל שקד וענה כי שוקד אני ש שוקד לא אזוז ולא א אסור עד עשותי את דברי והנה כאשר ה הפרי לא יבא כי אם בקצו כך בא הקץ לא אוסיף עוד עבור זה הקץ: ויפת אמר עבור על עונו: והלילו. רב הפגרי׳ החללים: בכל מקום השליך הס. שלא ירך לב הסומעים: שמעו. השואפים: כמו שאפכי אנוש שאפה רוח: ולשבית. להשבית כמו לשמיד ונפתח הלמ״ד להורות על הה״א וטעם להשבית להכריתם: לאמר. על אוצרי הבר ידבר אולי תבוא שנת רעב כאשר יעבור זה החדש ולא ירד מטר אז נמכור הבר ביוקר ויקטינו האיפה שימודו בה הבר ויגדלו השקל לקחת יותר והם דברי מרמה באבן ובמאזנים: לקנות

ישחק ד׳ בנוי ליצחק וסימ׳ גם זרע יעקוב ודוד עבדי אבאס. תשמו במות ישחק. ולא תטיף על בית ישחק. ושבועתו לישחק דתהילים. את כל דבריו ב׳ וסימ׳ וידבר יפתח. לא תוכל הארץ להכיל: אמציה ט׳ וסימ׳ ויחבר בן שמעת דמלכים. אז שלח אמציה. בשנת עשרים ושבע שנה לירבעם. ויתר דברי יואש ראשר נלחם. וישלח אמציה כהן בית אל. ויאמר אמציה אל עמוס. ויען עמוס ויאמר אל אמציה. ומשובב ימלך ויושה בן אמציה. בן חשביה בן אמציה בן חלקיה: אל עמי ד׳ וסי׳ נמסר בסדר ויהי וביחזקאל סי״ג: ארבעה י״א וסי׳ נמסר בספר יואל סימן ב׳: עבור ז׳ מל׳ בליש׳ וסימ׳ נמסר בסדר בלק: נאם אדני י״י ז׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ בבסר׳ רבת׳:

אבן עזרא

לקנות. הדלים בצערים מוכרים נפשם בכסף לקנות בר ואפילו בעבור דבר קל כמו נעלי׳ מרוב הרעב׃ ומפל בר כשביר׳ הנופל מהכברה נמכור׃ נשבע בגאון יעקב. הוא השם הנכבד שלא ידעו גויי׳ יעקב ויפת אמר על האדון גאון עזכם ויתן לשבי עזו׃ העל. ועלתה כאר. חסר יוד כאילו כתוב כיאור והעד שהוא כופל זה הפסוק בסוף ה

רשי

להקטין איפה׳ מכור במדה קטנה ולא כספיכו נקבל במשקל גדול׃ בעבור נעלי׳. בדיל דיחסנון׃ ומפל בר נשביר׳. ומהמת עיבורא כזבין את הפסולת שנפל מן החטים בנפה נמכור ביוקר לעניים׃ העל זאת לא תרגז הארץ׳ וכי אין עון זה כדי שתחרב עליו הארץ׃ ועלתה כאור כלה. ובמקום אחר הוא אומר ועלתה

בצהרים י״ב בקריאה וסימ׳ נמסר במלכים א׳ סימן י״ת׃ למיסה דגשים בקריאה וסימ׳ ויצבא שם העם לבים. רפאתי למים האלה. הוי כל צמא לכו למים׳ ואדיריהם שלחו צעיריהם. לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם׃ ולא יקומו ב׳ וסימ׳ הפלו ולא יקומו. וחי דרך באר שבע׃ אהרוג ב׳ חד מל׳ וחד חס׳ וסי׳ וכל שריה

להקטין איפה ולהגדיל שקל ולעות ל׳. ל׳
מאזני מרמה׃ לקנות בכסף דלים
ואביון בעבור נעלים ומפל בר נ ב׳. ל׳
נשביר׃ נשבע יהוה בגאון יעקב
אם אשכח לנצח כל מעשיהם׃
העל זאת לא תרגז הארץ ואבל כל
יושב בה ועלתה כאר כלה ונגרשה ל׳ חס׳
ונשקה כיאור מצרים׃ ונשקעה י׳ מ׳ל ח
והיה ביום ההוא נאם אדני ו׳ בטע׳ נסיב׳
יהוה והבאתי השמש בצהרים י״ב
והחשכתי לארץ ביום אור׃ ל׳
והפכתי חגיכם לאבל וכל שיריכם נ׳ פסו׳ וכל כל כל
לקינה והעליתי על כל מתנים שק ד׳
ועל כל ראש קרחה ושמתיה כאבל
יחיד ואחריתה כיום מר׃ י״א רפין
הנה ימים באים נאם
אדני יהוה והשלחתי רעב בארץ לא ג׳
רעב ללחם ולא צמא למים כי אם ל׳ ונסו׳ ח׳
לשמע את דברי יהוה׃ ונעו מים
עד ים ומצפון ועד מזרח ישוטטו י״ו כבו׳ עד ועד׳ ב׳
לבקש את דבר יהוה ולא ימצאו׃
ביום ההוא תתעלפנה הבתולות ל׳
היפות והבחורים בצמא׃ הנשבעים ל׳
באשמת שמרון ואמרו חי אלהיך דן
וחי דרך באר שבע ונפלו ולא ב׳ היפלו
יקומו עוד׃
ט ראיתי את אדני נצב על המזבח תל״י
ויאמר הך הכפתור וירעשו הספים ב׳ מל׳. ל׳
ובצעם בראש כלם ואחריתם בחרב ל׳
אהרג לא ינוס להם נס ולא ימלט ל׳ תר מל׳
להם פליט׃ אם יחתרו בשאול
משם ידי תקחם ואם יעלו השמים
משם אורידם׃ ואם יחבאו בראש
הכרמל משם אחפש ולקחתים ואם
יסתרו מנגד עיני בקרקע הים משם ב׳ התסכן
אצוה את הנחש ונשכם׃ ואם ל׳
ילכו בשבי לפני איביהם משם
אצוה את החרב והרגתם ושמתי ל׳
עיני עליהם לרעה ולא לטובה׃

לאזערא מכילתא ולאוספא על
סלעא ולשקרא במוזנוון דנכיל׃
למקני בכספא מסכיניא וחשיכיא
בדיל דיחסנון והממות עיבורא
נזבין׃ קיים יי׳ דיהב רבותא ליעקב
אם יתנשון לעלמין כל עובדיהון
׃ העל דא לא תחרוב ארעא ויצדי
כל דיתיב בה ויסק עלה מלך
במשריתיה דסגי כמינהר ויתפינה
כולה ויתריך ית יתבהא ותשתקע
בנהר מצרים׃
ויהי בעידנא ההיא אמר יי׳ אלהים
ואכסי שמשא כד בסיהר ואקביל
לארעא ביום נהור׃ ואהפיך
חגיכון לאבלא וכל תושבחתכון
לאיליא ואסק על כל חרצין סק
ועל כל ריש מרט ואשוינה כאבל
יחיד וסופה כיום מריר׃
הא יומיא אתן אמר יי׳ אלהים
ואשלח כפנא בארעא לית דכפין
למיכל ולית דיצחי למישתי אלהין
לקבלא ית פיתגמא דיי׳ ויטלטלון
מימא עד מערבא ומציפונא עד
מדינחא יהכון למתבע אולפן
מן קדם יי׳ ולא ישכחון׃ ביומא
ההוא ישתלהיין כנישתא דישראל
דאינון דמיין לבתולן שפירן
דטעאה בשיפריהן עם עולימין
חייבין ויהון מטרפין ורמן ב
בצחותא׃ די מקיימין בחובת
שמרון ואמרין קיימא דחלתא די
בדן וקיימין נימוסי באר שבע
ויפלון ולא יקומון עוד׃
אמר נביא חזיתי ית יקרא דיי׳
אסתלק בכרובא ושרא על מדבחא
ואמר אסלית עמא בית ישראל
תייבין לאוריתא כפי ימנרתא
איתקטיל מלכא יאשיה ויחרב
ביתא ויתפגרן עזרתא ומני בית
מקדשא בשביא יהכון ושאריהון
בחרבא איקטול לא יערוק להון
דעריק ולא ישתזיב להון ד
דמשתזיב׃ אם ידמון לאטמרא
כדבשאול מתמן במימרי ידברינון
ואם יסקון בצינין דרמין עד צית
שמיא מן תמן במימרי יחתונון׃ ואם ידמון לאיטמרא ברישי מגדלי כרכיא מתמן
אפקיד בלושין ויבלושנונון ואם יטמרון מן קדם מימרי בניסי ימא מתמן אפקיד ית
עממיא דתקיפין כחויא ויקטלונונון׃ ואם יהכון בשביא קדם בעלי דבביהון מתמן
אפקיד ית דקטלין בחרבא ויקטלונונון ואשוי מימרי עליהון לבישא ולא לטבא׃

אהרוג עמו אמר יי׳. ובצעם בראש כלם. קדמא ב׳ל׳׃ ימלט י״ג וסימ׳ בלשון תרגום תפש לגברא דשבא שביא רצדקיהו חמא וערק דפשט ידא באתתא חביבתא ושקרת במיכאל. ופי׳ נמסר במלכים א׳ סוף סימן י״ח וירמיה סימ׳ כ״ו׃

אבן עזרא

הפרשה ושם כתוב ועלתה כיאור כולה והטעם ראויה היא הארץ שתרגז ותטבע כי היא על המים וכן כתו׳ לרוקע הארץ על המים׃ והיה. אמנה המנהג לבוא השמש בחצי היום כדרך ו וקדר עליהם היום׃ והפכתי. ושמתיה. הטעם הארץ כי כל יושביה יתאבלו כאבל אב על בן יחיד׃ ואחריתה כיום מר. שלא נראה כמוהו׃ הנה. והשלחתי. כמו משליח בך בעבור ש שאמר אמציה לא ת תטיף התנבא׳ כי ימותו הנביאים׃ ונעו. מים סוף שהוא דרומי ל לארץ ישראל עד הים הגדול מבוא השמש ישוטטו ישרא׳׃ ביום. הטע׳ כאשר לא ימצאו דבר יי׳ תתעלפנה ה הבתולו׳ ואפילו היפות עד שלא יועיל להם ה היופי שלהם כי יתעלפו מרוב הצער גם הבחורים כי השם סר מעליהם כמו שאול שלא ענהו השם גם באורים גם בחלומות גם בנביאי׃ הנשבעים. ואשר יפחדו ממנו כן יהיה ונפלו ולא י יקומו עוד׃ ראיתי. במראו׳ הנבואה ראה כבוד השם נצב על המזבח וצוה לאחד מן המלאכים הך כ כפתור פתח בית יי׳ כי כן המנהג לשום כפתור למעלה מן ה הפתח והוא כעין ת תפוח אשר יסמכו עליו הספים׃ ובצעם. כמו ופצעם מטעם המקום כי יפצעו כל אנשי הבית הם ה הכהנים׃ ואחריתם. בניהם כמו ולא לאחריתו׃ אם יחתרו בשאול. למטה וכתוב ערום שאול נגדו׃ בראש הכרמל. יערו וכרמלו ואם בקרקע הים ישכנו נחש והוא דג גדול ד דומה לנחש וכתו׳ נחש בריח נחש עקלתון׃ ואם. כל זה דיבר הנביא להפחיד מי שאין לו לב להבין ב גבורת השם׃ ושמתי עיני. פירושו לראותו והנה כנגן הוא לטובה גם לרעה׃ ואדני

רשי

כיאור כלה ויונתן תירג׳ שניהם בשווה ויסק עלה מלך במשריתיה דסגיאין כמי נהרא ויחפיה כולה וקשה בעיני לפרש כאור כמו כיאור וים לפרשו כמו יפוץ ענן אורו על כפים כסה אור ועלתה כענן גשם כולה אפילה וחשיכה ׃ ונגרשה ונשקעה כיאור מצרים • כילום עולה אחת למ׳ שנה ומשקה את הארץ וכשהוא עולה מעלה רפש וטיט על שפתו ו וכשחוזר מהשקות חוזר על ג גדותיו ומימיו מצוללין והוא קרוי שיקוע שהטיט העוכר את מימיו נשקע ונגרש כמו ויגרשו מימיו רפש וטיט אף הארץ ת תקיא רשעי שבתוכה ואחב תנוח׃ והבאתי השמש בצהרי׳ כשיהא להם שלו׳ גדול תבא מפלה פתאו׳ ואמרו רבותי׳ זה יומו של יאשיהו שמת בחרב של שלו׳ כמו שאמרו רבותינו אין לה חרב של שלום יותר מפרעה נכה שאמר לו ליאשיהו מה לי ולך לא עליך אתה היום לא עליך אני בא הי׳ כי אם לעבור דרך ארצך ל בית מלחמתי וגו׳. השמש מלכות בית דוד כמשלה כשמש שנאמר וכסאו כשמש נגדי׃ והפכתי חגיכם לאבל. כענין שנ׳ וכל יהודה וירושלם מתאבלים על יאשיהו׃ וכל שיריכם לקינה׳ כענין שנ׳ ויאמרו כל השרים והשרות בקינותיהם׃ כאבל יחיד׳ כאב שמתאבל על בן יחיד ׃ כי אם לשמוע. שתפסוק ימנם רוח הקדש׃ תתעלפנה. תפרח רוחם כשמעיר בלע״ז כמו ויתעלף ויונה וכן עני הטרה עולפו וכן בלבון מסנה יתעלפה׃ חי אלהיך דן. אחד מן העגלים שהעמיד ירבעם בדן׃ נצב על המזבח. מסתלק מכרוב אל מרבחא דרך יציאת חוץ על מזבח הזהב ש שהוא בהיכל והוא מעשר מסעות שנסעה שכינה׃ הך הכפתור. שהוא בראש הנג׃ וירעשו הסיפים. איסקופות הבית התחתונות כך יהרג המלך ו וירעדו השרים׃ ובצעם בראש כולם. כמו ובצעם וית כפתור המנורה טפי מנרתא יתקטל מלכא יאשיהו וירעשו הסיפים ויחרוב ביתא ויתפגרון עזרתא ובצעם בראש כולם ומאני מקדשא בשביא יהכון כמו ו ובצעם תמוכם יגלה בראש כולם ׃ אם יחתרו בשאול׳ אם ידמון לאיטמרא בשאול׃ ידי תקחם • במימרי ידברינון שם אהון׃ ואם יעלו השמים׳ ואם יסקון בטורין רמין עד צית שמיא מתמן ב במימרי יחתנון׃ בראש הכרמל. בריש כרכא מגדלא׃ משם אחפש. לתמן אפקיד בלושין ובלשינון׃ בקרקע הים. בניסי ימא אוי הים׃ אצוה את הנחש • ית עממיא דתקיפין כחוויא׃ הנוגב

יפוטטו ב׳א׳ מ׳ל וא׳ חס׳

ולמדו. הטעם שיגזור גזירה עליה: ותמוג. הפך תולדתה כי היא יבשה: ואבלו כל יושבי בה. כדור המבול: ועלתה. וטעם ועלתה כיאור שיעלה בתחלה: הבונה. הטעם להזכיר זה כי הוא ברא הארץ וכל יושביה ואנה יוכלו להסתר ולברוח מפניו והנה בכל הארץ ינע ומיד תמוג ואף כי חלק מאלפי אלפים הם בני אדם היושבים בה וסב ואמר כי הארץ לא תעמוד כי אם בכח שמים והמעלות הם גלגלי הרוח והקור והאש כי הם כולם גלגלים זה למעלה מזה והנה אלה בין הארץ ובין השמים: ואגדתו. הם התיים: על ארץ יסדה. שהם כאגודות והזכיר פעם אחרת הקורא למי הים לצורך החיים להוריד מטר והטעם כי אני הכינותי לבני האדם כל צרכם

רהנגע ג׳ מל׳ וסי׳ וכל הנגע בם יטמא דאשה כי יזוב זוב. הנוגע בארץ ותמוג. ואין נוגע בארץ דדניאל. אנ״ך: על ארץ ט׳ דסמיכי בקריאה וסימ׳ ושבתי את שבות מצרים. גבה לך ביפיך. ואגרת אעלה על ארץ פרזות. הבנה בשמים מעלותיו. להבטיר על ארץ לא איש. ידין בגוים בלא גוית. עדות ביהוסף שמו

ואדני יהוה הצבאות הנוגע בארץ ותמוג ואבלו כל יושבי בה ועלתה כיאר כלה ושקעה כיאר מצרים: הבונה בשמים מעלותו ואגדתו על ארץ יסדה הקרא למי הים וישפכם על פני הארץ יהוה שמו: הלוא כבני כשיים אתם לי בני ישראל נאם יהוה הלוא את ישראל העליתי מארץ מצרים ופלשתיים מכפתור וארם מקיר: הנה עיני אדני יהוה בממלכה החטאה והשמדתי אתה מעל פני האדמה אפס כי לא השמיד אשמיד את בית יעקב נאם יהוה: כי הנה אנכי מצוה והנעותי בכל הגוים את בית ישראל כאשר ינוע בכברה ולא יפול צרור ארץ: בחרב ימותו כל חטאי עמי האמרים לא תגיש ותקדים בעדינו הרעה: ביום ההוא אקים את סכת דויד הנפלת וגדרתי את פרציהן והרסתיו אקים ובניתיה כימי עולם: למען יירשו את שארית אדום וכל הגוים אשר נקרא שמי עליהם נאם יהוה עשה זאת: הנה ימים באים נאם יהוה ונגש חורש בקצר ודרך ענבים במשך הזרע והטיפו ההרים עסיס וכל הגבעות תתמוגגנה: ושבתי את שבות עמי ישראל ובנו ערים נשמות וישבו ונטעו כרמים ושתו את יינם ועשו גנות ואכלו את פריהם: ונטעתים על אדמתם ולא ינתשו עוד מעל אדמתם אשר נתתי להם אמר יהוה אלהיך:

קנו

ויי אלהים צבאות די נזיף בארעא וזייעא ויצדון כל דיתבין בה ויסיק עלה מלך במשריתיה דסגי כמי נהרא ויחפינה כולה ותשתקע כנהר מצרים: די אשרי בתקוף רומא שכינת יקריה וכנשתיה על ארעא קשטה די אמר לכנשא משירין דסגיאין כמי נהרא ומבדר להון על אפי ארעא יי שמיה: הלא כבנין רחימין אתון חשיבין קדמי בית ישראל אמר יי הלא ית ישראל אסקית מארעא דמצרים ופלישתאי מקפוטקיא וארם מקירני: הא קדם יי אלהים גלן עובדי מלכות חיבתא ואשיצי יתה מעל אפי ארעא ברם ארי לא גמירא ושיצאה אשיצי ית בית ישראל אמר יי: ארי הא אנא מפקיד ואבדר בכל עממיא ית בית ישראל כמא דמחזרין בערבלא ולא נפיל מיני אבן מבינא לארעא: בחרבא יתקטלון כל חיבי עמי דאמרין לא תיתי ותוחי עלנא בישתא: בעידנא ההיא אקים ית מלכותא דבית דוד דנפלת ואיבני ית כרכיהון וכנישתהון אתקין ותהי ותישלוט בכל מלכותא ותיגמר ותשיצי סגי משריתא והיא תיתבני ותשתכלל כיומי עלמא: בדיל דירתון ית שארא דאדום וכל עממיא בית ישראל דאיתקרי שמי עליהון בכן אנא יי עביד דא: הא יומיא אתן אמר יי ויערע רדיא בחצודא ועצר עינבין במפק בר זרעא וירבון טוריא חמר טרת וכל רמתא יתפלחן: ואתיב ית גלות עמי ישראל ויבנון קירוי דצדין ויתובון ויצבון כרמין וישתון ית חמרהון ויעבדון גינין ויכלון ית איביהון: ואקיימינון על ארעהון ולא יתלטלון עוד מעל ארעהון דיהבית להון אמר יי אלהך:

רשי

הנוגע בארץ ותמוג. דנזיף בארעא וזיע ותמוג. לשון נוע. וי׳ הוא הנוגע בארץ ותמוג כלומר בגזירה זאת מאתו יבאתי: ואגדתו. קטנת בריותיו ד״א קטנת הצדיקי׳ היא היתה יסוד הארץ לתקרת השמי׳ שבשבילם הכל קיים: הקורא למי הים. דאמר לכנשא משריין סגיאין כמי ימא: הלא כבני כושים אתם לי. למה אמנע מלהפרע מכם אחרי אשר אינכם שבים אלי הלא מן בני נח באתם כשאר אומות ככושים אשר נדמיתם להם בעניין שנאמר היהפוך כושי עורו כך אתם תוכלו להטיב: הלא. בטובתי תחלת בחרי בכם היא הוצאה שהוצאתי א אתכם מארץ מצרי׳ ומה לי בכך אף פלשתי׳ כך הוצאתי מכפתור כשבאו כפתורי׳ על העוים כעניין שנא׳ והעוים היושבים בחצרים עד עזה וגו׳ כשפוגם בני עזה ושאר סרני פלשתים תחתיהם והוצאתים מידם ואעפ״כ לא נשיתם לי לעם: וארם מקיר. וכן אני עתיד להעלות את ארם מקיר שיגלם שם סנחריב ולקץ הימים כשתבטל מלכות אשור יבאו: והשמדתי אותה. הממלכה הם בית יהוא אבל בית יעקב לא אשמיד: כי הנה אנכי מצוה. להגלותם ולהניעם בכל הגוים תנועה רבה ויתירה כאשר ינוע מה שנוברין בכברה לאחר שנפלו ממנו סובין הדקין ונותרו הגסין שאין יכולין לצאת ואז המנענע מנענע בכל כחו: ינוע. על ידי אחר ולא יתכן לקרות ינוע שהוא דבר הנע מ מאליו: לא תגיש ותקדי׳ בעדינו הרעה. בשביל עונינו לא תמהר הרעה לגשת ולבא: ביום ההוא. אחרי בא עליהם כל אלה יבא יום ההוא המוכן לגאולה וגו אקים סוכת דוד הנופלת ית מלכותא דבית דוד: למען יירשו. ישראל את שארית אדום ואת כל הגוים כי נקרא שמי עליהם אשר כמו כי: ונגש חורש בקוצר. והשיג דיש את בציר ובציר ישיג את זרע לא יספיקו להרוס ע״י שיבא הקציר ולא יספיקו ל לבצור עד שיבא עת הזרע: תתמוגגנה. יתפלחון תירגם יונתן קרקע עבודה מתמוגגת בבא גשמים: עסיס. יין טוב ומתוק:

ג״ית ספר עמוס

והנה איטיב להם אם ישמעו בקולי ואם ת מרדו בי לא ימלטו כי הכל בידי: הלא. אמר יפת כשי הכושי הפקר ואין אים יודע מי אבין ואתם בני אב אחד הייתם אוכם כמו הפלשתי׳ מכפתור וארם מקיר שכתוב בגו ויתכן כי טעם הלא את ישרא׳ העליתי הנה כבר ידוע כי אני א אביכם וכן אמר משה הלא הוא אביך קנך ואם מארץ ישרת ב בעבור אחרת וככה הוא העליתיך ממצרי׳ ומפלשתים ומכפתור וארם מקיר: הנה. מי גרם לכם להיותכם כבני כושיים שלא ת תדעוני המלכי׳ שלכם כי כל מלכי ישרא׳ עשו הרע על כן אשמיד ממלכת ישראל ולא יהיה עליהם מלך עוד בגלו׳ שומרון והשבטים ביד מלך אשור: והניעותי בכל הגוים. שגלו בחלח וחבור וערי מדי. וטעם לא יפול צרור ארצ׳ כאשר אמר כי לא ישמיד בית יעקב רק מקצתו לבדו ויפת אמר כל ממלכות הארץ ישמיד רק ישראל לבדו ישאר ופירוש סוכת דוד על חזקיהו שנמלט מיד סנחריב ויצא שמו עד למרחוק וכן כתוב: בחרב. כאשר יפול מה שאיננו דגן מ מהכברה שאין בו ת תועלת ככה יאבדו רשעי ישראל שהם אומרים בעבור רשעם לא תקריב הרעה ל לבוא ור׳ ישועה אמר כי בעדינו כמו אלינו: ביום. יום יאמר על העת: למען. זה הפסוק הפוך הוא ו וככה פירושו למען יירשו ישר׳ את שארית אדום וכל הגוי׳ אחרי מות סנחריב ואם על המשיח ברור הדבר הוא: הנה. עתה יספר טובת הארץ: תתמוגגנה. בחלב דרך קצרה: ונטעתים. ואני אנטעם על אדמתם כעץ שלא יעקר נשלם ספר עמוס

מתוקים וככה תבואתו ותטעמו וככה אכלתנו:

בצאתו על ארץ מצרים. יהללו את שם יי׳ כי נשגב. והיה במלאת שבעים. וכל ארץ מצרים ויאורי׳ דכוו׳: אקים ו׳ וסי׳ אקים את יצחק. נביא אקים. אקים אל עלי. ואת דוד מלכם. אקים את סוכת דוד הנופלת. והריסותיה אקים: סימן כל אמת דתקע עושה קמצין פי׳ כל אלה הדברים מלבים תרי עשר דברי הימים תהלי׳ קהלת עזרא עושה נקוד בצירי במכב בסגול וסימ׳ נמסר במלכים גבי פרשתא דארבעה אנשים היו מצורעים והוא בחלק ב׳ סימן ז׳: אמר יי׳ אלהיך ל׳ סוף פסוק:

אבן עזרא

לא ידענו דורו ולא נוכל לומ' כי הוא הנזכר בספר מלכים בימי אחאב כי שם כתוב ועובדיה היה ירא את יי' ואילו היה זה הנביא בעצמו איך יקראנו ירא השם ולא יקראנו נביא כי הנבואה היא המעלה הנכבדת יותר. ולפי דעתי כי שמועה שמענו זה הנביא וירמיה וישעיה ועמוס שהתנבאו על אדום על כן אמר שמענו: וציר. כאילו ציר שלוח בגוי' שהתחברו ויאמרו אלה לאלה קומו: הנה קטן. כי מספרם מעט ואין ארץ מלכותם רחבה: זדון. חסר כף כי חשבת כי הר שעיר ימלטך כשוכני בחגוי הסלע: אם תגביה כנשר. פועל יוצא והפעול חסר והוא מקום שבתך וככה המגביהי לשבת וכבר פירשתיו הטע' תגביה מקום שבתך כנשר: אם גנבים. בסתר: שודדי לילה. נדמיתה. נכרתה כמו נדמה שמרון: איך. נבעו: כמו אם תבעיון בעיו: עד. לא יכלו אנשי בריתך להושיעך רק שלחוך עד סוף הגבול שלך בלכת פליטיך בשביה: לחמך. כאשר היית במקומך זהו תחתיך. אנשי שלומך המאכילים אותך נותני מזור בלחמך ולא הרגשת ומזור כמו מזורו. ותחסר כ"ף מלת אין כאשר אמר אין תבונה בו וכמוהו ולאין אונים עצמה ירבה ולאים אין אונים ור' מריבוש אמר בו כמו ממנו וכל ערל לא יאכל בו לא התבוננת ממנו: הלא. לא יועילו להציל חכמיך וגם גבוריך: וחתו. תימן. אולי הזכירו לתקפו גבוריך שהם מתימן כי הוא מבני אדום: למען יכרת איש. מרוב הרג ולא ישאר פליט וטעם למען דבק עם והאבדתי: מחמס. אלו הפסוקים יורו כי זאת הנבואה על אדום הוא אחר גלות ירושלם ע בבל וכן את המקונן זכור יי' לבני אדו' שהיו אומרים לבבליים ערו ערו וכתוב תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך פקד עונך בת אדום ובכוכר נכר השחית אדום ותהי ארצם שממה וככה יתנבא יחזקאל כי ירום' שבה אחרי גלות בבל ואדום לא שבה וכבר פי' בספר דניאל כי אין ימר' בגלות אדום ופיר' דבר הקדמונים מלכות אדום הרשעה והנה טעם מחמס בעבור החמס שעשה אדום לישר' ביום ירוש': ביום. לראות ולהכנס: ואל. לא היה ראוי שתרא' ביום נכרו הוא יום אידו שאוא נכר בעיניו שלא הכיר יום כמוהו בימים: ל. בעבור שהיה לעולם אדום תחת יד יהודה על כן היה קשה עליכו שמחת אדום מצרתו: ואל תשלחנה. דרך קצרה והטע' ידיך וככה יחפרו בעמק רגליו: ול. הפרק. מקום שיתפרקו משם הדרכים לאמר לבבליים אי זה הדרך הלך הפליט: ואל תסגר שרידיו. למסור כאלו תסגור עליו: כי. הטע' במהרה יקרה לכל גם לך כמקרה הזה:

עובדיה

חזון ב' ר"פ וסי' חזון ישעיהו בן אמוץ. חזון עובדיה כה אמר: עובדיה ל' דכוו' בנבי' וכל שאר נביאים עובדיהו וכל כתובים עובדיה בכ"ב עובדיהו וסימ' לזבולן ישמעיהו בן עבדיהו. והאנשים עשים באמונה: קנך ג' וסימ' ושים בסלע קנך. כי תגביה כנשר קנך דירמיה. ואם בין כבבי' שים קנך: ב' ר"פ אם אם וסי' אם גנבים באו

חזון

חזון עבדיה כה אמר אדני יהוה לאדום שמועה שמענו מאת יהוה וציר בגוים שלח קומו ונקומה עליה למלחמה: הנה קטן נתתיך בגוים בזוי אתה מאד: זדון לבך השיאך שכני בחגוי סלע מרום שבתו אמר בלבו מי יורדני ארץ: אם תגביה כנשר ואם בין כוכבים שים קנך משם אורידך נאם יהוה: אם גנבים באו לך אם שודדי לילה איך נדמיתה הלוא יגנבו דים אם בצרים באו לך הלוא ישאירו עללות: איך נחפשו עשו נבעו מצפניו: עד הגבול שלחוך כל אנשי בריתך השיאוך יכלו לך אנשי שלמך לחמך ישימו מזור תחתיך אין תבונה בו: הלוא ביום ההוא נאם יהוה והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו: וחתו גבוריך תימן למען יכרת איש מהר עשו מקטל: מחמס אחיך יעקב תכסך בושה ונכרת לעולם: ביום עמדך מנגד ביום שבות זרים חילו ונכרים באו שערו ועל ירושלם ידו גורל גם אתה כאחד מהם: ואל תרא ביום אחיך ביום נכרו ואל תשמח לבני יהודה ביום אבדם ואל תגדל פיך ביום צרה: אל תבוא בשער עמי ביום אידם אל תרא גם אתה ברעתו ביום אידו ואל תשלחנה בחילו ביום אידו: ואל תעמד על הפרק להכרית את פליטיו ואל תסגר שרידיו ביום צרה: כי קרוב יום יהוה על כל הגוים כאשר עשית יעשה לך גמלך ישוב בראשך:

נבואת

נבואת עובדיה כדנן אמר יי אלהים לאדום בשורא שמענא מן קדם יי ואיזגד בעממיא שליח קומו ונתעתד עלה לקרבא: הא זעיר יהבתך בעממיא בסיר את לחדא: רשע לבך אטעיך דאת דמי לנשרא דשרי בשיני כיפא ברומא מותביה אמר בלביה מן יחתינני לארעא: אם תרים כנשרא ואם ביני כוכביא תשוי מדורך מתמן אחתינך אמר יי: אם גנבין אתו עלך אם בזוזי ליליא איכדין הויתא דמוך עד דיגנבו מיסתהון ואם חטופין כקטופין אתו עלך הלא משארין עוללן: איכדין אתבלש עשו אתגליין מטמורוהי: מן תחומא אגליוך כל אנשי קיימך אטעיוך יכילו לך אנשי שלמך אכלי פתורך שויאו תקלא תחותך מדלית בך סוכלתנו: הלא בעידנא ההיא אמר יי ואוביד חכימין מאדום וכל גבר דביה סוכלתנותא מכרכא דעשו: ויתברון גיברך יתבי דרומא בדיל דישתיצי גבר דביה צורבא מכרכ' דעשו מקטול: מחטוף אחוך יעקב תחפינך בהתא ותשתיצי לעלם: ביום מקימך מקבל ביומא דבזו עממי' נכסוהי ונוכראין עלו בקירוהי ועל ירושלם רמו עדבין אף את כחד מנהון: ודחזיתא ביומא דאחוך ביום תבריה ודחדית לבני יהודה ביום תברהון ודאסגיתא למללא רברבן בעידן עקא: ודעלתא בתרעי עמי ביום תברהון ודחזית אף את בבישתיה ביום תבריה ודאושטתא ידך בנכסוהי ביום תבריה: ודקמתא על פירקא לשיצאה ית מערקוהי ודמסרתא משיזבוהי בעידן עקא: ארי קריב יומא דעתיד למיתי מן קדם יי על כל עממיא כמא דעבדת יתעביד לך גמלך יתתב ברישך:

לך. אם לשבט אם לארצו: שלבך ג' ב' חס' וחד מל' וסי' נמס' בישעיה סי' מ"ח וירמיה סי' לח': ידוג' וסי' נמסר ביואל סמוך'. ואל תרא חד מן י' ר"פ בן ג' ג' מלין דנסבין ו' וסי' ולכל ולכל חית הארץ ולכל ולכל. והנה אנחנו מאלמים אלמים והנה והנה. ובן תעשה לחמרו ובן ובן. וכל הארץ בוכים וכל וכל. ואנשי בבל עשו ואנשי ואנשי. וקול בנפי החיות וקול וקול. ואיש את אשת רעהו עשה תועבה ואיש ואיש. ואל תרא ביום אחיך ביום נכרו ואל ואל. ובני אפרים ישעי ובני ובני. ושם האיש אלימלך ושם ושם:

רשי

עובדיה. מאי שנא עובדיה לאדום ולא ניבא נבואה אחרת אמרו חכמים עובדיה גר אדומי היה אמר הקב"ה מהם ובהם אביא עליהם יבא עובדיה שדר בין שני רשעים אחאב ואיזבל ולא למד ממעשיהם ויפרע מעשו הרשע שדר בין שני צדיקים יצחק ורבקה ולא למד ממעשיהם: הנה קטן נתתיך. כלפי שקראו אביו בנו הגדול ואמו בנה הגדול אמר הקב"ה לפני קטן הוא ורבותינו דרשו קטן שאין להם לא כתב ולא לשון בזוי שאין מעמידי' מלך בן מלך: שוכני בחגוי סלע. סומך על משענת אבותיו אברהם ויצחק והם לא יועילו לו חגוי כמו והיתה אדמת יהודה למצרים לחגא בריטו"ינא בלע"ז ואל תתמה על וי"ו של חגוי שהיא כוי"ו של קנוי וכוי"ו של מטוי שאין יסוד בתיבה אלא טי"ת וחי"ת: באו לך. עליך: איך נדמיתה. למה נדמית דומם עד שנבנו כל צפונים. הלא גנבים ישאירו עוללות ואלה לא ישאירו לך כלום כי יחפשו ויגלו וידרשו מצפוניך: נבעו. תרגם יונתן איתגליין ולשון ארמית נבעו נתבקשו וכן אם תבעיון בעיו: עד הגבול שלחוך. אותם שהבטיחוך לעזרה באו עמך וליווך עד גבול ארצך עד הספר ששם באו עליך למלחמה ובזאת השיאוך והכליתו: ויכלו לך. לפתותך לצאת ושבו מאחריך: לחמך ישימו מזור תחתיך. אף מאכלך שם לך אחיך יעקב למזור שנתן לך לחם ונזיד עדשים ועל ידו בזית הבכורה מזור חולי: וחתו גבוריך תימן. יחתו ויפחדו לכוש ע ארץ אדום ות"י ויתברון גיברך יתבי ארעא דרומא: למען יכרת כל איש גבור מהר עשו מקטל. מרוב הרג שיבא עליהם: מחמס אחיך יעקב. בשביל חמס שעשית ליעקב: ביום עמדך מנגד. שלא באת לעזור לו. גם אתה כאחד מהם. מעלה אני עליך כאילו אתה מן הבאים עליהם: אל תרא ביום אחיך. לא היה לך להביט ולעמוד מנגד. ביום נכרו. ביום המסרו ביד אויב וכן הוא אומר בשאול נכר אותו אלהים בידי הסגיר אותו בידי: ואל תשלחנה בחילו. אל תשלחנה ידיך בנכסיו כן תרגם יונתן ומקרא קצר הוא וצריך להוסיף עליו ידיך: אל תעמוד על הפרק. מקום שהבורחים יוצאים דרך שם לימלט ובלשו' לעז קורי' אותו טרו"ג: כאשר

כי · מדבר ליסר' כאשר שתיתם כוס כן ישתו כל הגוים · ולעו כמו ולעקדם וטעם בליעה לא שהוא חסר בית ויפת אמר כאשר שתו הגוים ושמחו על הר קדשי כן ישתו על הר עשו : ובהר ציון · כל הגוים יהיו כלא היו ואין פליט להם אבל בהר ציון תהיה פליטה אמר יפת זה לעתיד ורבי משה אמר על ימי חזקיהו ורבי ישועה אמר על בית שני : והיה · ובית יוסף · הטעם כפול והזכיר יוסף כנגד יעקב ויוסף : וירשו · אמרי הנגב שם מקום או נגב ארץ ישראל והיושבים בשפלה כמו בערבה בהר ובשפלה ובנגב ובנימין ירש את הגלעד מעבר לירדן : וגלות · אמר ר' משה הגלות שהחלו לגלות ור' מריבוס אמר כי החל כמו ויאבל חיל וחומה והטעם כי יתפש המדינה והרג

ובית יוסף ב' וסימ' והתחלקו אותה לשבעה חלקים דיהושע · ובית יוסף להבה : את שדה ב' וסימ' ואם את שדה מקנתו · וירשו הנגב את הר עשו : החל ד' ג' קמץ וא' פתח וסי' החל רש והתגר בו מלחמה · החל רש לרשת את · החל וכלה · וגלות החל הזה לבני ישראל · בתראה פתח : כנענים הכנענים ג' בקריאה וסימ' וגלות

כי כאשר שתיתם על הר קדשי ישתו כל הגוים תמיד ושתו ולעו והיו כלוא היו : ובהר ציון תהיה פליטה והיה קדש וירשו בית יעקב את מורשיהם : והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש ודלקו בהם ואכלום ולא יהיה שריד לבית עשו כי יהוה דבר : וירשו הנגב את הר עשו והשפלה את פלשתים וירשו את שדה אפרים ואת שדה שמרון ובנימן את הגלעד : וגלת החל הזה לבני ישראל אשר כנענים עד צרפת וגלת ירושלם אשר בספרד ירשו את ערי הנגב : ועלו מושעים בהר ציון לשפט את הר עשו והיתה ליהוה המלוכה :

ארי כמא דחדיתון על מחת טורא דקודשי ישתון כל עממיא כס פורענותהון תדירא וישתון ויסתלעמון ויהון כדלא הוו : ובטורא דציון תהי משזבתא ויהון קדישין ויחסנון דבית יעקב ית נכסי עממיא דהוו מחסנין להון : ויהון דבית יעקב תקיפין כאשתא ודבית יוסף חסינין כשלהוביתא ודבית עשו חלשין כקשא וישלטון בהון ויקטלונון ולא יהי שיזבא לבית עשו ארי יי גזיר כן : ויחסנון יתבי דרומא ית כרכא דעשו ויתבי שפילתא ית ארעא פלשתאי ויחסנון ית קירוי אפרים וית קירוי שמרון ודבית בנימן ית יתבי ארעא גלעד : וגלות עמא הדין דבני ישראל דבארעא כנענאי עד צרפת וגלות ירושלם דבכפמייא יחסנון ית קירוי ארעא דרומא : ויסקון משיזבין בטורא דציון למדן ית כרכא דעשו ותתגלי מלכותא דיי על כל יתבי ארעא :

נ"ג

ספר יונה

ויהי דבר יהוה אל יונה בן אמתי לאמר : קום לך אל נינוה העיר הגדולה וקרא עליה כי עלתה רעתם לפני : ויקם יונה לברח תרשישה מלפני יהוה וירד יפו וימצא אניה באה תרשיש

והוה פתגם נבואה מן קדם יי עם יונה בר אמתי למימר : קום איזיל לנינוה קרתא רבתא ואתנבי עלה ארי סליקת בישתהון קדמי : וקם יונה למערק לימא מן קדם דאתנבי בשמא דיי ונחת ליפו ואשכח אלפא דאזלא לימא

והחל הזה לבני ישראל · יחצוהו בין כנענים · ותכנע לפניהם יושבי הארץ : קום ט' רפ' וסימ' נבסר ביהושע סימ' ז' ולקבן בס פר' דא · מלפני יי' ח' בקריא' וסים' המוכרים מלפני יי' · ויקם יונה לברח תרשישה מלפני ב' בפסוק · כי מלפני יי' הוא בורח כי הגיד · אז ירננו עצי היער דד"ה · ובזאת עליך קצף · ולא נכנע דאמון דד"ה · הרים כדונג נבסו · כל אורית' דכו' בב"ב וסים' ויתחבא האד' ואשתו כפני · ואהה ועבדיך ידעתי כי טרם · וכל שאר קריא' דכו' מפני יי' :

רשי

כאשר שתיתם על הר קדשי · כמה דחדיתון על מחת טורא דמקדשי : ולעו · כתרגומו ויסתלעמון לשון תהומה ושממון וטירוף דעת אישטורדישון בלע"ז : את מורשיהם · נכסי עממיא דהוו מחסנין להון : כי פי יי דבר · והיכן דבר וירד מיעקב והאביד שריד וגו' : וירשו הנגב · ישראל שהיו יושבין בדרומה של ארץ ישראל ירשו את הר עשו שהוא במזרח דרום ובני השפלה ירשו את ארץ פלשתים ואת הר אפרים ואת הר שומרון : ובנימן את הגלעד · ובני מנשה שהיתה ארץ גלעד שלהם יפשטו להם מ מה לאח לגבולותיה של ארץ ישר' במזרחה : וגלות החל הזה · תירגם יונתן עמא הדין : החל · לשון חיל כמו ויבא ירושלימה בחיל כבד דרב שקה אלא שזה חסר יוד ויש עוד לפר' החל הזה גלות הגייא הזה : לבני ישראל אשר כנענים עד צרפת · גלות אשר הוא מבני ישראל שגלו מי' השבטים לארץ כנענים עד צרפת : וגלות ירושלם אשר בספרד · שהם מבני יהודה אשר גלו לספרד הם ירשו את ערי ה הנגב שבדרומה של ארץ ישראל ואומרים הפותרים צרפת הוא המלכות שקורין פרנצ"א בלע"ז : ספרד תרגם יונתן אספמיא : ועלו · שרי ישראל מושיעים בהר ציון : לשפוט את הר עשו · ליפרע מהר עשו אשר עשו ליש"ר לשפט יושטיצ"יר בלע"ז : והיתה ליי' המלוכה · ליסדך שאין מלכותו שלימה עד שיפרע מעשו הרשע הר עשו ית כרכא רבא דעשו היא רומי :

ספר יונה

וקרא עליה · את קריאתי לברוח תרשישה · יש ששמה תרשים והוא בחוצ' לארץ אמר אברח לי הים שאין שכינה שורה בחוצה לארץ את' לו הקב"ה חייך יש לי שלוחי' כיוצ' בך לשלוח אחריך ולהביאך משם משל לעבד כהן שברח מן רבו ונכנס לבית הקברות אמר לו רבו יש לי עבדים כיוצא בך לשלוח אחריך ולהביאך משם ומה ראה יונה שלא רצה ללך אל נינוה אמר ה הגוים קרובי תשובה הם אם ה להם ויעשו תשובה כמצאתי מ מחייב את ישראל שאין שומעים לדברי הנביאים : ויתן

סבתוכהגם הבורחים לא נמלטו ודרך מעטים שהיו בחיל : אשר כנענים · שמענו מפי גדולי' כי ארץ אלמניי"א הם הכנעניים שברחו מפני בני ישר' בבואם אל הארץ גם ככה צרפת היא פרנסיא ותרגם יונתן בן עוזיאל ספרד אספמיא וזו היא גלות טיטוס וזאת הנבואה לעתיד לא כ כאשר אמר רבי משה כי אז כמזרו מהבית הראשון : ועלו מושיעי' · הם שופטי ישר' לשפוט הסרידים בהר עשו אז תהיה לשם המלוכ' בגלוי כדרך והיה יי' למלך על כל הארץ ש שהוא לעתיד :

ספר יונה

זה הנביא התנבא על ירבעם בן יואש וכן כתוב הוא אשר דיבר יי' ביד עבדו יונה בן אמתי אשר מגת החפר · יש לתמוה איך יעלה על לב חכם שידע השם ומעשיו שיחשוב לברוח מפניו והוא בידו והכל מלא כבודו ואיך יתנבא מורה פי השם והוא כ כתוב כי הוא הנביא והגאון אמר כי הלך אל נינוה וקרא עליה ולא הזכיר זה הכתוב כמו קראן לו ויאכל ל לחם ואני אומר כי אין זה כמו זה כי אין טעם להזכיר אם אכל אם לא אכל אם לא ק קראו לו רק פגע בו ו ודבר עמו ועוד אם יונה מלא דבר השם למה היה בורח והוא

בזה זה מלרע וכל יחזקאל ואלכים דכל' נמב

אמר על כן קדמתי לברוח תרשישה ועתה הנה ראיתו שלא היה משה רוצה ללכת בשליחות השם להוציא עמו ואף כי יונה שילך להשיב אל נינוה וככה אמרו חכמנו שתבע כבוד הבן ועתה ארמוז לך סוד יש עושה חרוזים בתולדתו בלי למוד ויש שהוא צרי' לימוד וכאשר יקבל ככה יוכל שלא לקבל ונקל הוא האחרון מן הראשון וכל הנביאי' לבד ממשה אחר עבור כבוד השם על פניו נבואתם כולם במראו' הם גם בחלום על כן אמרתי על אברהם אבינו זה בנבואה על נסיון האלהים ולקח המאכלת ולא זכו כוונה לשמוע מהרה וכאשר חיפשתי בכל המקרא לא מצאתי מלת בריחה רק דביקה על מלת פני כמו ומפניך אברח ויברח יפתח מפני אחיו והנה לא מצאתי בנבואת יונה שברח מפני השם רק מלפני השם וכתוב חי יי' אשר עמדתי לפניו והנה כל זמן שהוא מקבל הוא מלפני לפני השם וככה ויצא קין מלפני יי' על כן אחריו ומפניך אסתר כי פני האדמה לפני יי' ועוד כתוב לבוא בנקרת הצורים ובנקיקי הסלעים מפני פחד יי' וכתב לבוא עמהם תרשישה מלפני יי' והמשכילים יבינו : קום · נינוה · בית מלכות אשור והיא היום חריבה וחכמי ישראל בארץ יון אומרי' כי היא הנקראת אורטיה ואני לא ידעתי ועתה לא ציוהו שיאמר עוד ארבעים יום רק כי עלתה רעתם לפני והמפרש כי פחד שיקרא נביא השקר בהנחם השם מהרעה לא דבר נכונה כי זאת הטעם לא אמר לו רק בפעם השנית כי שם כתוב את הקריאה אשר אני דובר אליך והוא עוד מ' יום ועוד איך ימרה הנביא פי השם בעבור פחדו שיקראוהו אנשי נינוה נביא השקר ומה יזיקהו זה כי לא ידור עמהם ועוד כי אנשי נינוה לא היו טפשים כי למה שלח השם נביאו אליהם רק שישובו אל השם ואם לא ישובו תתקיים הגזירה עליהם ולולי שידעו זה באמת שאם ישובו אל השם ינחם על הרעה והנה איך יקראוהו נביא השקר והנכון מה שאמרו קדמונינו ז"ל כי חרה לו שימלטו בעבור ישראל והנה מצאנו כתוב היתה עיר גדולה לאלהים שהיו יראים השם מקדם והמפרש כי היתה עיר גדולה ויקרה בעיני השם להפחית אין זה דרך הלשון כי כתוב ותגדל נפשי בעיני השם ולא לשם והנה כתוב לאלהים וכתיב כל הגוים כאין נגדו ולא יחוס אם הם רבים ופירו' לאלהים כי היו יראים השם הימים הקדמונים רק עתה בימי יונה החלו לעשות רע ולולי זה שהיו בתחילה אנשי השם לא היה שולח נביאו אליהם והנה ראינו שעשו תשובה גמורה אין כמוה ולא תמצא כתוב ששברו מזבחות בעלים או גדעו פסילים והנה מזה כלמוד שלא היו עובדי פסילים : ויקם · וירד יפו · אמר הגאון כי תרשישה תרסוס ורבי מבשר אומר שהיא עיר תונ"ס באפריקי : ויתן

ויתן שכרה. לא כל שכרה רק מה שהוא חייב ליתן בחלקו: וי׳ הטיל. השליך דרך משל והטעם שהשליכו מהיבשה על כן לא יכלו להשיב אל היבשה כי לא היה זה רק במקום התחברות הים עם הנהר והוא סמוך אל היבשה כי לעולם הוא קשה על הספינות והעד שככה היה שאמר ותשליכני מצולה בלב ימים נהר יסובבני: והאניה חשבה. כמו ארץ כי תחטא לי: וייראו המלחים. יושבי הספינה כמו מלחייך וחובליך ויפת אמר כי מלח היו מוליכים: אל ירכתי הספינה. אל אחת ירכתי הספינה כמו ויקבר בערי גלעד: וישכב וירדם. מצער הים ותזעפו אולי לא נכנס קודם זה בספינה. ויקרב. רב החובל. הגדול שהיו חובלי הוא מרימי החבלים חבלי התורן ורבי משה אמ׳ מגזרת תחבולות: יתעשת. כמו אברו עשתונותיו וכמוהו עשתי עשר ב בעבור שזה המספר הוא כמו שני חשבונות כלל ופרט וכמוהו א אלהים יחשוב לי: ויאמרו: לא היו כי אם ספינות אחרות ויוכלו לבאת וזאת לברה ב בברה על כן אמרו לכו ונפילה גורלו׳: בשלמי. בעבור מי וכמוהו על הסל: ויאמרו. המפר׳ שבקשו לדעת מאי זה עם הוא ומאי זה ארץ שמא נגזר עליהם ת מהשמים מות לא דבר בכוכה כי אם גזר השם על עם אם לא היה בעיר אחר מהם ם שנגזר עליו רק במקו׳ אחר עם אחרים למה יפחדו האחרים כאילו יתערבו על שנגזר עליו לברו למות ומנהג רוב האדם לחיו׳ ממלאכת ומלאכת האדם תורה על דברו ולמה נכנס ללכת למקום אחר וים ארצות שרוב אנשים טובי׳ וככה היום ידוע • ויאמר׳ השיב להם על האחרון שהו׳ מבני עבר הנקראים שהם על אמול עבר הראשון שהוא אבי כל בני עבר ואין לו יראה רק מ מהשם שברא מלפניו והזכיר השמי׳ והארץ והים והטע׳ כי ארע כי הוא שטה ועל הכל ימשול: וייראו. כנגד שא׳מ׳ אנכי ירא ויאמרו לו מה זאת והטעם איך עשית זה לברוח מלפני השם כי הוא גילה סודו להם: ויאמרו. מה נעשה. והטעם תן לנו עצה מה נעשה: וישתוק. הים כמו וישמחו וישתוקו: ויאמ׳. מתאוה ומבקש למות ולא תשוב כיונה לשם ולא היה אומר להם ככה לולי שמע מפיהם כי ישליכוהו: ויחתרו. פירושו וכבר חתרו ומלת ויחתרו בעבו׳ שבעלי המשוטות דומים לחותרים: ויקראו. האמינו כולם בשם הנכבד ושבו ל לקרא אליו: בנפש׳. בעבור כמו ויעבד יעקב ברחל: כאשר חפצת. שהתברר להם כי בעבורו הים סוער: ויטלו׳. מזעפו. דרך משל כמו זועפים: וייראו. ויזבחו. אחרי באתם: וימן. כמו זמון: ויהי יונה. אין כח באדם לחיות במעי הדגה כפי שעה ואף כי זה המספר רק במעשה נס: ויתפלל

נראה מ׳ בלשון עשייה בי״אכר

ויקרב ה׳ פתחין וסימ׳ ויקרב אהרן אל המזבח. ותקרא אשה חכמה מן העיר. ויהי כיקם הפלשתי. ויקרב המלך על המזבח. אליו רב החובל: ונדעה ה׳ בקריא׳ וסימ׳ הוציאם אלינו ונדעה אותם. יגישו ויגידו לנו. והגידו האותיות לאחור. ונדעה בשלמי הרעה הזאת. ונדעה התצליח דרכינו דפסל מיכה׳ וחד פלוגתא

ויתן שכרה וירד בה לבוא עמהם
תרשישה מלפני יהוה: ויהוה הטיל ובטע׳ רביע
רוח גדולה אל הים ויהי סער גדול
בים והאניה חשבה להשבר: ל׳ · ל׳ · ל׳
וייראו המלחים ויזעקו איש אל
אלהיו ויטלו את הכלים אשר ל׳ חס׳
באניה אל הים להקל מעליהם ויונה
ירד אל ירכתי הספינה וישכב ל׳
וירדם: ויקרב אליו רב החבל ויאמר ל׳ · ה׳
לו מה לך נרדם קום קרא אל
אלהיך אולי יתעשת האלהים לנו ל׳
ולא נאבד: ויאמרו איש אל רעהו ול׳פ כטע׳
לכו ונפילה גורלות ונדעה בשלמי ל׳
הרעה הזאת לנו ויפלו גורלות ויפל ל׳ חס׳
הגורל על יונה: ויאמרו אליו ל׳
הגידה נא לנו באשר למי הרעה ה׳
הזאת לנו מה מלאכתך ומאין תבוא ה׳
מה ארצך ואי מזה עם אתה: ויאמר
אליהם עברי אנכי ואת יהוה אלהי ו׳
השמים אני ירא אשר עשה את ו׳ פסו׳ ואת את ואת
הים ואת היבשה: וייראו האנשים
יראה גדולה ויאמרו אליו מה זאת
עשית כי ידעו האנשים כי מלפני ח׳
יהוה הוא ברח כי הגיד להם: ויאמרו
אליו מה נעשה לך וישתק הים ל׳ ובענין
מעלינו כי הים הולך וסער: ויאמר
אליהם שאוני והטילני אל הים ג׳ · ל׳ וכל׳
וישתק הים מעליכם כי יודע אני ל׳
כי בשלי הסער הגדול הזה עליכם:
ויחתרו האנשים להשיב אל היבשה
ולא יכלו כי הים הולך וסער ע ג׳ · ו׳ מל׳
עליהם: ויקראו אל יהוה ויאמרו
אנה יהוה אל נא נאבדה בנפש ו׳ כתיב ה׳א
האיש הזה ואל תתן עלינו דם נקיא ג׳ יתיר א׳
כי אתה יהוה כאשר חפצת עשית: י׳ דמטעי׳ דסבי׳ אשר
וישאו את יונה ויטלהו אל הים ל׳ וחס׳
ויעמד הים מזעפו: וייראו האנשים
יראה גדולה את יהוה ויזבחו זבח
ב ליהוה וידרו נדרים: וימן יהוה דג ה׳
גדול לבלע את יונה ויהי יונה במעי ל׳ וחס׳
הדג שלשה ימים ושלשה לילות: ד׳

ויהב אגרה ונחת בה למיזל עמהון
בימא מן קדם דאתנבי בשמא
דיי: ויי ארים רוח רב על ימא
והוה נחשול רב בימא ואילפא
בעיא לאתברא: ודחילו ספניא
ובעו גבר מן דחלתיה וחזו ארי
לית בהון צרוך ורמו ית מניא
דבאילפא לימא לאקלא מנהון
ויונה נחית לארעית שידא דאילפא
ושכיב ודמוך: וקרב לותיה רב
ספניא ואמר ליה מא את דמוך
קום צלי קדם אלהך מאם יתרחים
מן קדם יי עלנא ולא נוביד:
ואמרו גבר לחבריה איתו ונרמי
עדבין ונידע בדיל מה בישתא
הדא לנא ורמו עדבין ונפל עדבא
על יונה: ואמרו ליה חוי כען לנא
בדיל מה בישתא הדא לנא מה
עיבידתך ומנן את אתי אי דא היא
מדינתך ואי מדין עמא את: ואמר
להון יהודאה אנא ומן קדם יי
אלהא דשמיא אנא דחיל דעבד
ית ימא וית יבישתא: ודחילו
גבריא דחלא רבא ואמרו ליה מה
דא עבדתא ארי ידעו גובריא
ארי מן קדם יי הוא עריק ארי
חוי להון: ואמרו ליה
מה נעביד לך וינוח ימא מיננא
ארי ימא אזיל ונחשוליה תקיף:
ואמר להון טלוני ורמוני לימא
וינוח ימא מעליכון ארי ידע אנא
ארי בדילי נחשולא רבא הדין
עליכון: ושיטין גבריא לאתבא
ליבשתא ולא יכילו ארי ימא אזיל
ונחשוליה תקיף עליהון: וצליאו
קדם יי ואמרו קביל בעותנא יי לא
כען ניבד בחובת נפש דגברא
הדין ולא תתן עלנא חובת דם
זכיי ארי את יי כמא דרעוא ק
קדמך עבדתא: ונסיבו ית יונה
ורמוהי לימא ונח ימא מנחשוליה:
ודחילו גבריא דחלא רבא מן קדם
יי ואמרו לדבחא דבח קדם יי ונדרו
נדרין: וזמין יי נונא רבא למיבלע
ית יונה והוה יונה במעיא דנונא
תלתא יומין ותלתא לילון:

רשי

ויתן שכרה. הקדים לתת שכרה ואין דרך יורדי הים לקח שכר הספינה עד שעת היציאה והוא הקדים ולא עוד אלא שנתן שכר כולה: חשבה להשבר. כדמי׳ כאילו היא נשברת: המלחים. בני אדם המנהיגי׳ את הספי׳: איש אל אלהיו: מן שבעים אומות היו שם: רב החובל. שר המלחים שאף הם נקראים חובלי הים ובלע״ז גובירנייל: מה לך נרדם. מה לך להיות נרד׳ אין עתה עת רדם: יתעשת. לשון מחשבה וכן עשתונותיו ותלכא עשית רדכיו״ל: לכו ונפילה גורלות. רואים היו שאר ספינות הולכות בים בשלום ושלהם ת משתברת אמרו בשביל אחד ממנו הוא כן מפיכו בפר׳ דרבי אליעזר: בשלמי. במעשיו של מי ממנו: הגידה נא לנו באשר למי. למי חטאת אשר בשביל כן הרע׳ הזאת לנו: ומאין תבא. שמא על אנשי אותו מקו׳ נגזרה גזירה: ואי מזה עם אתה. שמא עמך חטאו: מה זאת עשית. למה עשית כן לברוח מפני מושל כזה: ויחתרו האנשי׳. ינעו ועסקו כחותר במחתרת: בנפש האיש הזה. בעון שנשלח יד בנפשו: וידרו נדרים. שיתגיירו: דג גדול. זכר היה והיה עומד ברווח ולא נתן לב להתפלל רמז הקב״ה לדג והקיאו לחוך פיה של נקבה שהיתה מ מלאה עוברים והיה שם ברוחק והתפלל שם שנא׳ ממעי הדגה מבטן

מסרה
ונדעה נרדפה לדעת: ז׳ פסוקין ואת את ואת וסים והקריב מזבח השלמ׳ אשה לי״י חלבו. ואת כל חלב פר. ואת האיל יעשה. ואת כל שללה תקבוץ. ואם נכלמו מכל אשר. תאמר אליהם עברי. ואת עשו שנאתי: ולא יכלו ג׳ בקריא׳ וסימ׳ להוציא את הכנים ולא יכלו. להבקיע אל מלך אדום. ויחתרו האנשים להשיב אל היבשה: כאשר׳ דמטע׳ דסבי׳ אשר בקריא׳ וסימ׳ משת נדב׳ ידך אשר תתן כאשר תנינא דפסוק׳ השמר בנגע הצרעת׳ אחרי כאשר יצאו הרדפים. עמו וראובני והגדי לקחו נחלתם תניינא דפסוק׳ בגורל נחלתם דקדים ליה ואלה אשר נחלו בני ישראל. החשבים להשכיח עמי שמי. ותשכח יי׳ עשך נוט׳ה שמי׳. כאשר ילכו אפרוש עליהם רשתי. כאשר חפצת עשית.

ויתפלל. המפרשים רצו לפרש חדוש והוציאו הכתוב ממשמעו כי יונה לא התפלל רק אחרי צאתו אל היבשה בעבור שמצאו ממעי ולא אמר במעי והלא ראו שם כתוב מבטן שאול שועתי וככה מתעטף קראתיך יי׳ ועוד כי מלת שועתי לאות כי התפלל ושוע בשם טרם שיקיאנו הדג. וככה ותבא אליך תפילתי והנה לא היה כתו׳ ויתפלל יונה אחרי צאתו ממעי הדגה ועוד כי אחר תפלתו כתוב ויאמר יי׳ לדג והביאם בברה הזאת בעבור ותעל משחת ותבוא אליך תפלתי. ועתה שים לבך וראה כל תפילת נביא וברכתו היא ברוח נבואה ויעקב אמר אשר לקחתי מיד האמרי כי דבר שנגזר להיות ידבר כלשון עבר וככה וטעם שכמו לשבול דרך כוכב מיעקב ויפתן יפורון ויבעט וירא יי ויאץ וישכן ישראל בטח בדד ובתפילת דוד בבריח ויענני מהר קדשו סלה כי הכתו׳ אמר בבריח ולא אחר ברחו ובתפילתו אך אוסיף להביט אל היכל קדשך שהוא השמי׳ ויי׳ בהיכל קדשו ורבים ככה וטם כתו׳ ישועתה ליי׳ שהיה מקוה כמו ישועתה ליי׳ לנקם ושמי שאומר כי דגה בלעה הדג ואין צורך כי דגה ודג שם המין כמו צדק וצדקה: ויאמר. שאול. מקום עמוק הפך שמים שהוא מרום: ותשליכני. ימים. כמו על יאוריהם ויפת אם כי ים סוף מתערב עם ים יפו וסוף כמו ותשם בסוף בעבור היותו קרוב: ואני. נגרשתי מנגד עיניך. הם השמים: אפפוני. עד נפש. עד הגיעה נפשי למות: לקצבי. מקומות שיכרתו שם ההרים מגזרת ויקצב עץ: והארץ. שגרה בריחיה בעדי שלא אוכל לצאת להיות על הארץ: בהתעטף. כמו כי יעטף. ותעל משחת חיי. דרך משל על כמתו שהיא באמת חיתו: משמרי׳. פועל יוצא והטעם על אנשי הספינה שהיו קוראים איש אל אלהיו ויוכיח זה את זה ומלת חסדם שהיו חושבים כי חסד היו עושים לא פירושו כמו חסד הוא: ואני. אשר נדרתי. במעי הדג: ויאמר. דרך משל שהכריחוהו לעשות חפץ השם: ויהי. פעם שנית: קום. הוא ידע כי לא הלך דרך שמרחיק נינוה אם ישלחהו שנית ילך: ויקם. אמר ר׳ ישועה כי הלכו אנשי הספינה אל נינוה והגידו דבר יונה על כן האמינו ומלת לאלהים פירשתיה: מהלך שלשה ימים. בסביב המדינה והוא מהלך יום אחד מן הקצה אל הקצה או לא הלך לקרא רק מהלך יום אחד על כן ויחל. יש אומרים כי נהפכת שנהפכה ממעשיה הרעים וזה דרש א...

רשי

מבטן שאול שועתי. מבטן הדג שהוא כשאול לי: כל משבריך וגליך. כל נחשולוהי דימא על שם שהנחשול משבר ומפרק את הים: ואני אמרתי. כשהשליכוני אל הים הנני מת ונגרשתי מנגד עיניך: אך. ראיתי שקיימתני כל אלו הימים ידעתי כי אוסיף להביט אל היכל קדשך: סוף חבוש לראשי. ימא דסוף תלי לעיל מן רישי שהראהו הב״ה ים סוף ואיך עברו ישראל בתוכו שהיו שתי עיני הדגה כמין שתי חלונות ומסתכל ורואה כל מה שבים: לקצבי הרים ירדתי. לסוף מדת ההרים הקבועים על התהום ירדתי: אני אמרתי הארץ בריחיה בעדי. כנגדי למעלה מתני סגור ולא אצא לעולם. בעדי כמו ונגרת הדלת בעדך וכן כל בעד שבמקרא עור בעד עור אבר כנגד אבר: לעולם. מוסב על מה שאמר למעלה ואני אמרתי נגרשתי.

ואני אמרתי הארץ בריחיה סגורים בעדי לעולם: ותעל משחת חיי. אבל כבר ראיתי כאן גיהנם ומשם העליתני והנני עתה כנגד תחת ההיכל שבירושלים כ כענין שנאמר אך אוסיף להביט אל היכל קדשך ותבא אליך ת תפילתי אל היכל קדשך:

בהתעטף. באיסתלהות וכן בהתעטף כפשם וכן בעטף עוללי: משמרים הבלי שוא. אומות העולם העובדים ע״ז: חסדם יעזבו. יראת הקב״ה שכל חסדים וטובתן מאתו יעזובו אבל אני א אינו כן אלא בקול תודה אזבחה לך כן תרגם יונתן ובפרקי דרבי אליעזר דורשו כלפי ה המלחים שעזבו חסדם שהיו מטיבים לע״ז ונתגיירו: ישועתה ליי׳. כדרי שלמים ותודה אשלם לשם ישועות אשר ליי׳ ישועתה כמו לישועה וכן קומה עזרתה לנו לעזרה שלנו: נהפכת. נחרבת: אדרתו. לבוש יקריה: ויזעק. כוה והכריז: מטעם המלך וגדוליו. מעצת המלך אל וגדוליו צוו להכריז: ויקראו אל האלהים בחזקה. אסרו אמהות לבד והולדות לבד אמרו לפניו רבונו של עולם אם אין אתה מרחם עלינו אין אנו מ מרחמים על אלו: מי

לראשי ד׳ בקרי׳ וס״ל בן שומר לראשי אשימך. סוף חבוש לראשי. סבות לראשי ביום נשק. שמאלו תחת לראשי קדמאה דספרא: קום ט׳ ר״ף וסי׳ קום והתהלך בארץ לארכה. קום לך פדנה ארם. קם קדש את העם. קום רד לקראת אחאב. קום לך צרפתה. קום וירדת בית היוצר. קום לך אל נגוה. חברון. קום כי עליך

וַיִּתְפַּלֵּל יוֹנָה אֶל־יְהוָה אֱלֹהָיו מִמְּעֵי
הַדָּגָה׃ וַיֹּאמֶר קָרָאתִי מִצָּרָה לִי
אֶל־יְהוָה וַיַּעֲנֵנִי מִבֶּטֶן שְׁאוֹל
שִׁוַּעְתִּי שָׁמַעְתָּ קוֹלִי׃ וַתַּשְׁלִיכֵנִי
מְצוּלָה בִּלְבַב יַמִּים וְנָהָר יְסֹבְבֵנִי כָּל
מִשְׁבָּרֶיךָ וְגַלֶּיךָ עָלַי עָבָרוּ׃ וַאֲנִי
אָמַרְתִּי נִגְרַשְׁתִּי מִנֶּגֶד עֵינֶיךָ אַךְ
אוֹסִיף לְהַבִּיט אֶל־הֵיכַל קָדְשֶׁךָ׃
אֲפָפוּנִי מַיִם עַד־נֶפֶשׁ תְּהוֹם יְסֹבְבֵנִי
סוּף חָבוּשׁ לְרֹאשִׁי׃ לְקִצְבֵי הָרִים
יָרַדְתִּי הָאָרֶץ בְּרִחֶיהָ בַעֲדִי לְעוֹלָם
וַתַּעַל מִשַּׁחַת חַיַּי יְהוָה אֱלֹהָי׃
בְּהִתְעַטֵּף עָלַי נַפְשִׁי אֶת־יְהוָה זָכָרְתִּי
וַתָּבוֹא אֵלֶיךָ תְּפִלָּתִי אֶל־הֵיכַל
קָדְשֶׁךָ׃ מְשַׁמְּרִים הַבְלֵי־שָׁוְא
חַסְדָּם יַעֲזֹבוּ׃ וַאֲנִי בְּקוֹל תּוֹדָה
אֶזְבְּחָה־לָּךְ אֲשֶׁר נָדַרְתִּי אֲשַׁלֵּמָה
יְשׁוּעָתָה לַיהוָה׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה לַדָּג
וַיָּקֵא אֶת־יוֹנָה אֶל־הַיַּבָּשָׁה׃
ג וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יוֹנָה
שֵׁנִית לֵאמֹר׃ קוּם לֵךְ אֶל־נִינְוֵה
הָעִיר הַגְּדוֹלָה וּקְרָא אֵלֶיהָ אֶת־
הַקְּרִיאָה אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹּבֵר אֵלֶיךָ׃
וַיָּקָם יוֹנָה וַיֵּלֶךְ אֶל־נִינְוֵה כִּדְבַר
יְהוָה וְנִינְוֵה הָיְתָה עִיר־גְּדוֹלָה
לֵאלֹהִים מַהֲלַךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים׃ וַיָּחֶל
יוֹנָה לָבוֹא בָעִיר מַהֲלַךְ יוֹם אֶחָד
וַיִּקְרָא וַיֹּאמַר עוֹד אַרְבָּעִים יוֹם
וְנִינְוֵה נֶהְפָּכֶת׃ וַיַּאֲמִינוּ אַנְשֵׁי
נִינְוֵה בֵּאלֹהִים וַיִּקְרְאוּ־צוֹם וַיִּלְבְּשׁוּ
שַׂקִּים מִגְּדוֹלָם וְעַד־קְטַנָּם׃
וַיִּגַּע הַדָּבָר אֶל־מֶלֶךְ נִינְוֵה וַיָּקָם
מִכִּסְאוֹ וַיַּעֲבֵר אַדַּרְתּוֹ מֵעָלָיו וַיְכַס
שַׂק וַיֵּשֶׁב עַל־הָאֵפֶר׃ וַיַּזְעֵק וַיֹּאמֶר
בְּנִינְוֵה מִטַּעַם הַמֶּלֶךְ וּגְדֹלָיו לֵאמֹר
הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה הַבָּקָר וְהַצֹּאן
אַל־יִטְעֲמוּ מְאוּמָה אַל־יִרְעוּ וּמַיִם
אַל־יִשְׁתּוּ׃ וְיִתְכַּסּוּ שַׂקִּים
הָאָדָם וְהַבְּהֵמָה וְיִקְרְאוּ אֶל־אֱלֹהִים
בְּחָזְקָה וְיָשֻׁבוּ אִישׁ מִדַּרְכּוֹ הָרָעָה
וּמִן־הֶחָמָס אֲשֶׁר בְּכַפֵּיהֶם׃

וצלי יונה קדם יי אלהיה ממעיא דנונא׃ ואמר צליתי מדעקת לי קדם יי וקביל צלותי מארעית תהומא בעיתי עבדתא בעותי׃ ורמיתני בעומקיא בלבא דימא ונהר סחור סחו לי כל נחשולוהי דימא וגלוהי עלי עדו׃ ואנא אמרית אתרכית מן קדם מימרך ברם אוסיף לאסתכלא בהיכלא דקודשך׃ אקפוני מיא עד מותא תהומא סחור סחור לי ימא דסוף תלי עיל מרישי׃ לעיקרי טוריא נחתית ארעא נגרת בתוקפה עיל מיני עלמין ואת קריב קדמך ל לאסקא מחבלא חיי יי אלהי׃ באשתלהיות עלי נפשי פולחנא דיי אדכרית ועלת לקדמך צלותי להיכלא דקודשך׃ לא כעממיא פלחי טעותא מאתר דאיתוטב ל להון לית אינון ידעין׃ ואנא בתושבחת אודאה קורבני אקריב קדמך דנדרית אשלם פורקן נ נפשי בצלו קדם יי׃ ואמר יי לנונא ופלט ית יונה ליבשתא׃

והוה פתגם נבואה מן קדם יי עם יונה תניינות למימר׃ קום איזיל לנינוה קרתא רבתא ואיתנבי עלה ית נבואתא די אנא ממליל עמך׃ וקם יונה ואזל לנינוה כפתגמא דיי ונינוה הות קרתא רבתא קדם יי מהלך תלתא יומין׃ ושרי יונה למיעל בקרתא מהלך יומא חד ואכריז ואמר בסוף ארבעין יומין ונינוה מתהפכא׃ והימינו אנשי נינוה במימרא דיי וגזרו צומא ואסרו שקין מרבהון ועד זעריהון׃ ומטא פתגמא לות מלכא דנינוה וקם מכורסי מלכותיה ואעדי לבושי יקריה מניה ואתכסי שקא ויתיב על קיטמא׃ ואכריז ואמר בנינוה מגזירת מלכא ורברבנוהי למימר אינשא ובעירא תורא ועאנא לא יטעמון מידעם ולא ירעון ומיא לא ישתון׃ ויתכסון סקין אינשא ובעירא ויצלון קדם יי בתקוף ויתובון גבר מאורחיה בישתא ומן חטפא דבידיהון׃

ויהי דבר. קום קדש חס׳: ויקרא ויאמר ד׳ פסוק׳ אית בהון ויקרא ויאמר וסי׳ נמסר במלכים א׳ סי׳ יח׳: ויעבר ט׳ וסי׳ נמסר במלכים א׳ סי׳ טו׳ ובסדר נח: ויזעק ד׳ וסי׳ נמסר בספ׳ שפטים סי׳ ד׳: וישבו ח׳ רפין וחס׳ וסי׳ בפס׳ רבת׳:

אינו נכון רק הדבר כמו רגע אדבר: ויאמינו. כמו ויאמן העם והטעם בדבר אלהים: ויגע. זה לפני לבוש השקים:
ויעבר. הסיר: ויכס. בשרו שק כי הוא פועל יוצא: ויזעק. מטעם. מעצתו ודעתו ושכלו כמו בשנותו את טעמו: ויתכסו. ויקראו. האדם:

אבן עזרא

מי שהוא בן דעת או מי שהוא שידע מעשה רע או כמו אולי ׃ ואלת ישוב על השם הנכבד ׃ וירא האלהים. שיאמינו בו וככה ביתרו לפני האלהים ׃ וינחם. דברה תורה כלשון בני אדם ׃ וירע. שנחם השם ׃ ויתפלל. פירשתיו ׃ ונחם. תואר כי על כן הוא קמוץ כמשפט כל בניין נפעל ׃ ועתה. בעבור ראותו כי ישראל לא עשו תשובה יפחד שתבוא הרעה עליהם על כן יתפלל קח נא את נפשי כדרך מתנבא וכאשר עשה אליהו במשחו חזאל ׃ ויאמר. ההיטב. כמו ואכות אותו טחון היטב והטחן טחינה שלימה במורה והטעם למה חרה לך כל ככה ויפת אמר היותר לך שאיטב אני למי שארבה וזה הבל הוא ׃ ויצא. שב להזכיר דברי יונה ואשר קראו לפני מלאת ארבעים יום כדרך ו ויפגע במקום גם ויקח יוסף את שניהם ׃ וימן. קיקיון. חכמי ספרד אומרים דלעת או קרה ואין דרך ל לדעתנו ׃ להציל לו מרעתו. מרוב חום השמש ויש אומרים כי בעבור ש שעמד במעי הדג זמן ארוך עור בשרו רך ולא יוכל לסבול החום ויזמן. למחרת. יום שמחתו בקיקיון ׃ ויהי. רוח קדים. ממזרח ׃ חרישית. אמר רבי מרינוס שהיתה חזקה ומשמעת שאון עד ש שתחרשנה האזנים ׃ ויתעלף. כמו תתעלפנה ותכס בצעיף ותתעלף מתעלף בבגדיו ׃ ויאמר. השם שם משל לנביאו בעבור שחרה לו כי חס השם ויאמר. הכתוב דבר דרך שיבינו השומעים כי השם לא ימשול בכל הבריאות והנה הטעם אתה חסת על דבר לא עשית ואיך לא א אחוס אני על מעשי ואלת בן בחירק כמו בן נון והיה אם בן הכות הרשע והנה לא שמח בקיקיון רק יום אחד מהבקר עד הערב והנה היה ת מתחילת הלילה החל שיגדל עד הבקר ו ולערב החל ליבש ו ובעלות השחר כולו יבש על כן אמר שבן לילה היה ובן לילה אבד ׃ ואני. שתים עשרה רבוא. שלא חטאו גם בהמות והנה דרך סברה כי נהפכת כ כמהפכת סדום כי ה הדבר היה ידוע בכל העולם ׃

נשלם ספר יונה

אנה ו' כתיב ה' בליש' בקשה בקריאה וסימ' זכור נא את אשר התהלכתי דישעיה ׃ וחברו דמלכים ׃
אל נא נאבדה כנפש האיש הזה ׃ אנה יי הלא זה דברי ׃ אנה יי מלטה נפשי ׃ אנה יי כי אני עבדך ׃
אדמתי ג' בקריאה וסי' ונטשתים מעל אדמתי ׃ עד היותי על אדמתי ׃ על כן קדמתי

מי־יודע ישוב ונחם האלהים ושב
מחרון אפו ולא נאבד ׃ וירא
האלהים את־מעשיהם כי־שבו
מדרכם הרעה וינחם האלהים על־
הרעה אשר־דבר לעשות־להם ולא
ד עשה ׃ וירע אל־יונה רעה גדולה
ויחר לו ׃ ויתפלל אל־יהוה ויאמר
אנה יהוה הלוא־זה דברי עד־היותי
על־אדמתי על־כן קדמתי לברח
תרשישה כי ידעתי כי אתה אל־
חנון ורחום ארך אפים ורב־חסד
ונחם על־הרעה ׃ ועתה יהוה קח־
נא את־נפשי ממני כי טוב מותי
מחיי ׃ ויאמר יהוה ההיטב חרה לך ׃
ויצא יונה מן־העיר וישב מקדם
לעיר ויעש לו שם סכה וישב ת
תחתיה בצל עד אשר יראה מה־
יהיה בעיר ׃ וימן יהוה־אלהים
קיקיון ויעל מעל ליונה להיות
צל על־ראשו להציל לו מרעתו
וישמח יונה על־הקיקיון שמחה
גדולה ׃ וימן האלהים תולעת
בעלות השחר למחרת ותך את־
הקיקיון וייבש ׃ ויהי כזרח השמש
וימן אלהים רוח קדים חרישית ותך
השמש על־ראש יונה ויתעלף
וישאל את־נפשו למות ויאמר
טוב מותי מחיי ׃ ויאמר אלהים אל־
יונה ההיטב חרה־לך על־הקיקיון
ויאמר היטב חרה־לי עד־מות ׃
ויאמר יהוה אתה חסת על־הקיקיון
אשר לא־עמלת בו ולא גדלתו שבן־
לילה היה ובן־לילה אבד ׃ ואני
לא אחוס על־נינוה העיר הגדולה
אשר יש־בה הרבה משתים־עשרה
רבו אדם אשר לא־ידע בין־ימינו
לשמאלו ובהמה רבה ׃

מן ידע דאית בידיה חובין יתוב
מנהון ויתרחם עלוהי מן קדם יי
ויתוב מתקוף רוגזיה ולא נובד ׃
וגלי קדם יי עובדיהון ארי תבו
מאורחתהון בישתא ותב יי מן
בישתא די מליל למעבד להון ולא
עבד ׃ ובאש ליונה בישא רבא
ותקיף ליה ׃ וצלי קדם יי ואמר
קביל בעותי יי הלא דין פתגמי עד
דהויתי על ארעי על כן אוחיתי
למיערק לימא ארי ידענא אריאת
אלהא חננא ורחמנא מרחיק רגז
ומסגי למעבד טבוון ומתיב מ
מימריה מלאיתאה בישתא ׃ וכען
יי סב כען ית נפשי מיני ארי טב
דאימות מדאיחי ׃ ואמר יי הלחדא
תקיף לך ׃ ונפק יונה מן קרתא
ויתיב סמרנח לקרתא ועבד ליה
תמן מטלתא ויתיב תחותה ב
בטולא עד דיחזי מה יהי בסוף
קרתא ׃ וזמין יי אלהים קיקיון
וסליק עיל מן יונה למהוי טולא
על רישיה לאגנא ליה מבישתיה
וחדי יונה על קיקיון חדווא רבא ׃
וזמין יי ית תולעתא במיסק צפרא
ביומא דבתרוהי ומחא ית קיקיון
ובאש ׃ והוה כמדנח שמשא וזמין
יי רוח קידומא שתיקא וטפחת
שמשא על רישא דיונה ואשתלהי
ושאיל ית נפשיה למסת ואמר טב
דאימות מדאיחי ׃ ואמר יי ליונה
הלחדא תקיף לך על קיקיון ואמר
לחדא תקוף לי עד מותא ׃ ואמר
יי את חסתא על קיקיון דלא ע
עמלת ביה ולא רביתיה די בליליא
הדין הוה ובליליא אוחרנא אבד ׃
ואנא לא אחוס על נינוה קרתא
רבתא דאית בה סגי מתרתא
עסרי ריבון אינשא דלא ידע בין
ימיניה לסמליה ובעירא סגי ׃

רשי

מי יודע. עבירות שבידו ישוב ׃ ונחם האלהי'. כתעשת על הרעה לטוב ממנה ׃ וירע אל יונה. אמר עכשיו יאמרו האומו' שאני נביא השקר ׃ הלא זה דברי. יודע אני שאם יחזרו בתשובה לא תחריבם ואהיה שקרן בעיניה' ׃ וימן. לשון הזמנה ׃ להציל לו מרעתו. מחום השמש ׃ קיקיון. עשב הגדל למעלה בענפים רבים ומיצל וכך שמו ׃ ותך. התולעת את הקיקיון במקום שיאמ' לזכר ויך יאמר לשון נקבה ותך ׃ חרישית. אמרו רבותינו בשעה שמנשבת משתקת כל ה הרוחות מפניה והיא חמה מאד וכן תרגם יונתן שתיקתא ׃ ויתעלף. פשמ"יר בלע"ז ׃ לא עמלתבו. בחרישה וזריעה והשקות מים ׃ בין לילה. כמו בין לילה לא גדל א' לילה אח' ׃ אשר לא ידע וגומ'. קטנים ׃ ובהמה רבה. בני אדם גדולים ודעתן כבהמה שאינם מכירים מי בראם ׃

סליק ספר יונה

לברוח. אם עלי אדמתי תזעק ׃ חרה לך ב' וסי' ויאמר יי ההיטב חרה לך ׃ ולמה נפלו פניך ׃ וימן ה' ד' מנהון בסיפ' וסימ' יי דג גדול. יי' אלהים קקיון. האלוהים תולעת. וימן אלהים רוח קדים ׃ וחד בדניאל וימן להם המלך דבר יום ביומו מפת בג ׃ ויבש ג' ב' מל' וא' חס' וסי' ויבש הנחל. ואף את הקקיון וייבש ׃ הובה בעשב ויבש. בתרא חס' ׃ שבן ז' בליש' וסימ' אם בן הכות הרשע. שבן לילה היה ב' בו. דברי אגור בן יקא ׃ כי תשב ללחום ׃ ובין ישרים רצון ׃ ובן את הדבר ׃ ובינה לו במראה. ד' מנהון חס' הרשע קקיון אגור והאי פסוק של ובין ישרים רצון קשיא לי לפי שבכל הספרי' נקוד בין בצרי ואולי לדעת בעלי הבסר ואא כח"רקי

זה הנביא היה נזכר בספר ירמיהו ונבאתו על כל ישראל: שמעו. זאת המלה מופלאה בלשונינו כי לפי דעתינו לאמר כלכם וככה כלם תשובו ובואו נא גם מיכיהו הנביא אע"ב דבר אחאב שמעו עמים כולם ועל דרך סברה כי מיכה איננו מיכיהו בן ימלא כי דורו' רבים ביניהם: הקשיבי. דרך משל כי מלואה הם העומדים עליה: לעד. כי הזהרתי אתכם והודעתי אתכם: כי. יוצא. שהיה בהיכל קדשו והם השמים על כן וירד. וטעם זאת הפרשה להם גזירותיו כדרך שירת דוד כאשר פירשתי ויא כי במתי ארץ רמז לפליטים וככה ונמסו ההרים ואין צורך רק הטעם כי בכל מושל ועשה חפצו וימסו ההרים ברצונו ונמסו ההרים כדונג מפני האש

רשי

דבר המורשתי. מעיר מריש': ויהי בכם לעד. שנבאתי לכם בשמו והתריתי בכם: יוצא ממקומו. מכסא הרחמים לכסא הדין: ודרך על במותי ארץ. על הרמי וגסי הרוח: כדונג. שעוה: המוגרים במורד. דמושדין במרדון מוגרים לשון זיבת מים וכן עיני נגרה נגרות בזם אפו פרץ נחל מעם גר וינגר מזה: לעי השדה. לדגורין דחקלא לשון גלים כמו יגר שהדותא: והגרתי לגיא אבניה. והסחבתי כמו המוגרים במורד: כי מאתנן זונה קבצה. כל ההון הזה: ועד אתנן זונה ישובו: ולשמיון כשאר אתנני זונה ישובו כל קבוציה ויונתן תרג' ולבית פלחי טעוותא יתמסרון כל קובציה: אלכה שולל. משתגע כשוטה בתמהון לב כמו אשתוללו אבירי לב וכר מרע משתולל והת"ו היא באה לשמש בתיב' בלשון מתפעל ומתפעל וכן הילוך תיבה שתחילת יסודה שי"ן או סמ"ך כשבאה עליו ת"ו בלשון מתפעל ומתפעל נכנסת תוך התיבה כמו משתולל אומר אני שהוא מלשון שוג כמו לא תשלה אותיפל השל דייתר שלו: כי אנושה מכותיה. כי חולה היא במכותיה כמו ויאנש דמתרגם: בגת אל תגידו. פן ישמחו לכו פלשתים: בבית לעפרה. עופרת אני העזרי: עפר התפלשי לשון נופל על הלשון וכן יושבת שפיר עריה בשת וכן לא יצאה יושבת צאנן כולם לפי שם העיר לשון הקינה. התפלשי התגלגלי פתרונו לפי ענינו התעפרי: עברי לכם. התחיל בלשון יחידות נקבה כמדבר אל כנסית העיר כמו שאמר יושבת שפיר כולם בשם כנסיה אחת ואמר לכם כמדבר אל הרבים שהרי לרבים הוא אומר: יושבת שפיר. שם העיר: עריה בשת. גלויה בית הבושת כאשר נקראת שפיר שהוא שם כפל היוצא מרתמה של אשה: לא יצאה יושבת צאנן. לא יפקון משיזבין מיתבי צאנן: מספד בית האצל יקח מכם עמדתו. המספד שגרמתם לגבולים שאתם גוזלים נחלתו כדי להגיע בית בבית שדה בשדה זה אצל זה הוא יקח מכם עמדתו

תרגם

פתגם נבואה מן קדם יי די הוה עם מיכה ממרשה ביומי יותם אחז יחזקיה מלכיא דבית יהודה דאיתנבי על שומרון וירושלם: שמעו עממי כולהון אציתי ארעא ומלהא ויהי מימרא דיי אלהים בכון לסהיד יי מהיכלא דקודשי': ארי הא יי מתגלי מאתר בית שכינתיה ויתגלי וירמוס ית תוקפי ארעא: ויתמסון טוריא תחותוהי ומישריא יתבזעון כשעותא מן קדם נורא כמיא דאשידין במורדון: בחובי בית יעקב כל דא ובחטא דבית ישראל היכא חבו דבית יעקב הלא בשמרון ואיכא חטו דבית יהודה הלא בירושלם: ואשוי שמרון ליגרי חקלן בית צדות מצבת כרם וארמי לחילתא אבנהא ואושהא אגלי: וכל צלמנהא ידקרון וכל טעותהא יתוקדון בנורא וכל בית דחלתהא אשוי לצדו ארי מאגר זניתא אתכנשו ולבית פלחי טעותא יתמסרון: על דא יספדון ויילילון יהכון בשוללי' ערטלאין יעבדון מספדא בירורין ואיבלא כבנת נעמין: ארי מסרעא כחתהא ארי מטת עד דבית יהודה קריבת למעל בתרעי עמי עד ירושלם: בגת לא תחוון מיבכא לא תיבכון דיתבין בבתיא בעפרא יתפלשון בקיטמא חפו רישיהון: עברו לכון דיתבין בשפיר גלן ערטלאין בהתין לא יפקון משיזבין יתבי צאנן עיבידו לכון מספד במרד על קטילי גיבריכון בית צולאי בתי חמדתכון דהויתון אנסין ומקרבין דין לקטר דין בכן יתנסיב מנכון שפר ארעכון: ארי דהות יתבא על שפר ארעא ומסברא לטב ומסברא למיהב לאוריתא מה תעבדון ארי נחתת בישתא מן קדם יי למיעל בתרעי ירושלם: טקיסו רתיכיא רמו על רכשא דיתבין בלכיש ריש חובין היא לכנשתא דציון ארי בך אשתכחו מרודי ישראל:

דבר

דבר יְהוָה אֲשֶׁר הָיָה אֶל־מִיכָה הַמֹּרַשְׁתִּי בִּימֵי יוֹתָם אָחָז יְחִזְקִיָּה מַלְכֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר־חָזָה עַל־שֹׁמְרוֹן וִירוּשָׁלִָם: שִׁמְעוּ עַמִּים כֻּלָּם הַקְשִׁיבִי אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ וִיהִי אֲדֹנָי יְהוִה בָּכֶם לְעֵד אֲדֹנָי מֵהֵיכַל קָדְשׁוֹ: כִּי־הִנֵּה יְהוָה יֹצֵא מִמְּקוֹמוֹ וְיָרַד וְדָרַךְ עַל־בָּמוֹתֵי אָרֶץ: וְנָמַסּוּ הֶהָרִים תַּחְתָּיו וְהָעֲמָקִים יִתְבַּקָּעוּ כַּדּוֹנַג מִפְּנֵי הָאֵשׁ כְּמַיִם מֻגָּרִים בְּמוֹרָד: בְּפֶשַׁע יַעֲקֹב כָּל־זֹאת וּבְחַטֹּאות בֵּית יִשְׂרָאֵל מִי־פֶשַׁע יַעֲקֹב הֲלוֹא שֹׁמְרוֹן וּמִי בָּמוֹת יְהוּדָה הֲלוֹא יְרוּשָׁלִָם: וְשַׂמְתִּי שֹׁמְרוֹן לְעִי הַשָּׂדֶה לְמַטָּעֵי כָרֶם וְהִגַּרְתִּי לַגַּי אֲבָנֶיהָ וִיסֹדֶיהָ אֲגַלֶּה: וְכָל־פְּסִילֶיהָ יֻכַּתּוּ וְכָל־אֶתְנַנֶּיהָ יִשָּׂרְפוּ בָאֵשׁ וְכָל־עֲצַבֶּיהָ אָשִׂים שְׁמָמָה כִּי מֵאֶתְנַן זוֹנָה קִבָּצָה וְעַד־אֶתְנַן זוֹנָה יָשׁוּבוּ: עַל־זֹאת אֶסְפְּדָה וְאֵילִילָה אֵילְכָה שׁילל וְעָרוֹם אֶעֱשֶׂה מִסְפֵּד כַּתַּנִּים וְאֵבֶל כִּבְנוֹת יַעֲנָה: כִּי אֲנוּשָׁה מַכּוֹתֶיהָ כִּי־בָאָה עַד־יְהוּדָה נָגַע עַד־שַׁעַר עַמִּי עַד־יְרוּשָׁלִָם: בְּגַת אַל־תַּגִּידוּ בָּכוֹ אַל־תִּבְכּוּ בְּבֵית לְעַפְרָה עָפָר התפלשתי: עִבְרִי לָכֶם יוֹשֶׁבֶת שָׁפִיר עֶרְיָה־בֹשֶׁת לֹא יָצְאָה יוֹשֶׁבֶת צַאֲנָן מִסְפַּד בֵּית הָאֵצֶל יִקַּח מִכֶּם עֶמְדָּתוֹ: כִּי־חָלָה לְטוֹב יוֹשֶׁבֶת מָרוֹת כִּי־יָרַד רָע מֵאֵת יְהוָה לְשַׁעַר יְרוּשָׁלִָם: רְתֹם הַמֶּרְכָּבָה לָרֶכֶשׁ יוֹשֶׁבֶת לָכִישׁ רֵאשִׁית חַטָּאת הִיא לְבַת־צִיּוֹן כִּי־בָךְ נִמְצְאוּ פִּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל:

אש הפש והוא חרונו ותתבקענה העמקים כמים מוגרים: מי. מי נופל על אדם לא על בהמה ושם דבר וטע' מי פשך ומי אתה או מי פשך דרך קצר וככה זה מי גרם ליעקב פשע זה ור' מריכוס אמר כי מי את בתיחסר עם מי היית וזה מי פשע מי עשה ומי היה פרם פשע יעקב והדבר שוה: הלא שומרון. הטעם יושב שומרון וככה ירושלם: ושמתי. על ידי אשור: לעי. כמו לעיים חפירו': למטעי כרם. שלא תשב: והגרתי. לארץ אבני חומותיה שלא יראו עד כי הבנין יהרס: ויסודותיה אגלה. עד שלא יהיה ניכר מקום שומרון: וכל. יכתו מפעלי הכסף ואתנניה שנתנו לע"ז לזנו' תחת השם. אמר הגאון כי קבצה היה ראוי להיות קו"ף בשורק וכמוהו ופתחו שצריך תמיד ויישם באחרון על בשר אדם לא ייסך ולפי דעתי כי קבצה שומרון ופתחו המפתחים כמו אשר ילדה אות' ויאת' ליוסף וככה ויישם אותו השמים וככה לא ייסך הכהן. וטעם עד אתנן זונה ישובו הזהב והכסף של עצבים לאלילי אשור: על. דברי הנביא מה שיספדו בימים ההם עבדי השם: שולל: כמו אדם שללו בגדיו וכמאר ערום או הזכיר שולל כי המשוגע שהוא מטורף מדעתו דרכו ללכת שולל וערום והוא מגזרת שובב וכן טעם מוליך יועצים שולל:

ערום. הוא מבלי לבוש ולא יקרא ערום בלבישת שק כי אם בהסירו השק כמו שאומר בישעיה ופתחת השק מעל מתניך ונעלך תחלץ ויעש כן הלך ערום ויחף: כי אנושה. כל אחת ממכותיה וכמוהו אנוש לשבר מגזרת ויאנש אנושה הוא תואר כמו עצומה ברוכה כי באה המכה עד יהודה כי סנחריב תפש ערי יהודה הבצורות: בגת. לפלשתים מקונן הנביא על ישראל ובוכה על נקמת פלשתים ושמחתם על ישראל ויש אומרים כי זאת הנבואה על יום ירושלם כאשר לכדוה כשדים: בבית לעפרה. עיר בארץ כנען ופירוש בבית בכל בית: התפלשי. כמו תתפלשי באפר וכתיב התפלשתי דברי הנביא: עברי. שפיר. שם עיר: עריה בשת גלות ובשתו: צאנן. שם עיר: לא יצאה לספוד: מספד בית האצל: שם עיר והטע' יצא בית האצל לספוד ולא תעיר לעמוד לשכניה כי במקומו יעמוד ויקח מוכר מכל אלה הערים ההולכו' בשבי: כי יקח.

כחלתו כדי להגיע בית בבית שדה בשדה זה אצל זה הוא יקח מכם עמדתו תעמד הנביאים שנביאתם והעמדתם על נחלתם בית האצל אווט"מכטו: כי חלה לטוב. כי קיותה לטובה אותה היושבת בשלוותה ומתרה על פי הנביאים. כי ירד רע. הרי כי זה משמש בלשון אלא היא חלה לטוב אבל מפני מרותה ירד לה רע: רתום המרכבה לרכש. אסרו המרכבה לרכש שהוא קל לרוץ ותברחו ואמר דונש שהוא לשון ערבי: לכן תתני שלוחים על מורשת גת. על אשר תתני שלוחים על מלכות דוד אשר הורים אתכם בת כענין שנאמר ויקח דוד את גת מיד פלשתי' ואתם מואסים בו כמו שנ' יען אשר מאס העם הזה את מי השילוח וגו' לפי בתי אכזיב שהיית' מארץ יהוד' ונמשכו אחר פקח בן רמליהו סופן להיות לאכזב למלכי יש' שיהרג פקח בן רמליהו ויכזבו הנסמכי' עליו ובימי אחז נתנבאת נבוא' זו: לכן

ילמוד כמו כי לקח טוב שיעמוד במקומו: כי. מרות. שם עיר וי"א מגזרת תרגום מרי שמיא או מגזרת תמר ואין לפי' זה טעם כי יושבת לאות על שם עיר וטעם הנזכרות שלא יבאו לספוד שהם במצור ובמצוק כאשר נלכד' עפרה ושפיר וטעם לטוב כל"א אחרי לי בעבור שעדר: כי ירד רע. הכך הטוב שהיה לה: רתם. היה ראוי על דרך הלשון להיותו רתמי והטעם קשור וכן דרך עוברי דרכי לקשר רתם או הטע' אחרי לרותם רתום יש אומ' שילכו בשבי וההולך בגלו' אינו על מרכבה ולפי דעתי היה דבריך לכיש שהיית אומר' בימי שלותך רתום המרכבה וכי בך כמהו. זאת לכיש היתה ליהודה סמוכה לבטו' והיא למדה מרדכיה ומנכים למדה בת ציון:

לכן

לכן תתני שלוחים. מנחות כמו שלוחים לבתו והטעם תני עוד מנחות לפלשתים כאשר היה מנהגך אולי יעזרוך: מורשת גת. עיר בארץ פלשתים: בתי אכזיב. את יפת עיר ולפי דעתי כי הא׳ נוסף והיא כמו והיה בכזיב אולי היתה ליהודה ולא יכלו לעזור לישר׳ בעת רעתו וא׳ לאכזב נוסף כמו אקדח ודרך בחו׳ לדבר ככה כמו גם מרמן תדמי וערער תתערער וככה רבים: עוד היורש. הוא האויב ואו׳ טעם לפרש שהוא מבני שם שירש הארץ והיא עילם רק הו׳ האויב שירש הארץ ויתכן שזה הנביא היה מזאת העיר ול׳ תתמה בעבור שינוי התנועות שאמר היורש כנגד מרשה ואין הלשון מ מדוקדק יפה להיות זה כנגד זה כי לא ישמרו ב בשמות כאשר ישמרו בפעלים להיותם על מתכונת אחת כמו ה השולמית מתיחסת א׳ שלם שהיא ירושלם והיה לו לומ׳ השלמית: עד עדלם. עיר בארץ כנען והיורש ישרת בעבור את וככה הוא יורש כבוד ישר׳: קרחי. כמו מלכי עליכו: וגזי. לגזז השער וככה ויגז את ראשו זה דבר הנביא לכל עיר ועיר: הוי חושבי און. בלילה בהתבודדם בנפשם: לאל ידם. כח ולא תואר וככה מלת טוב וגם רע כי פעמי׳ שהו׳ תואר שם הקודם ו ופעמי׳ שם דבר שהוא כח וככה טוב ורע פ פעמים שהוא אדם שהוא טוב או רע והוא תואר ופעמי׳ שהו׳ דבר רע או דבר טוב שהוא שם דבר: וחמדו. וגזלו. בחזקה: ונשאו. ולקחו לנפשם: ועשקו. בדרך פתוי והוכאה ומרמה כי העושק את חבירו ורמה אותו לערב ו ולהחזיק בממונו אשר הלוהו או בשכרו אשר השכירו:

לכן תתני שלוחים פי׳ לכן כמו על אשר כמו על כן תטעי כטעי נעמנים על אשר נטעתיך כטעי נעמנים ואתה הפכת לזמורות זר. בתי אכזיב לאכזב. לשון נופל על הלשון מאכז׳ חלק למרתי מדרש מקר׳ זה כך: עוד היורש אביא לך. האויב׳ שיורישו אותך את היושבת במרשה יורש למרשה לשון נופל על הלשון: עד עדלם. שהוא לפנים מן הגבול יבוא אחור ויבא כבוד ישראל שיכבשו האויבים מגבולם עד עדולם כן ת״י עד עדולם ייתון בתחום ארע׳ דישר׳. ומדרש אגדה שמעתי משמו של רבי מנחם עוד היורש אביא לך. ראוי היו בני עילם לירש את ארץ ישראל שהוא היה בכור לבני שם ובשביל אהב׳ אבותיכ׳ הסיבותיה לבני ארפכשד עתה אביא את כשדים ואת בני עילם עליהם: קרחי. ראשך: וגוזי שערך כמו ויגז את ראשו לשון תלישת שיער: כנשר. כתרגומו כנשרא דנשרן גדפוהי דרך ה הנשר למרט רוב כנפיו: ופעלי רע על משכבותם. כל הלילה גומרים בלבם איך יעשו הרעה לבקר: ובתים ונשאו. מוסב על וחמדו חומדים בתים. ונשאו כמו ולקחו: ולא תלכו רומה. ולא תהכון בקומה זקופה: ונהה נהי נהיה. ונהה לשון עתיד כמו ונשה ונכה ונהה התקונן ואמר נהי נהיה בעולם ומהו הנהי אשר נהיה אמר שדוד נשדנו אויבנו שדדונו ולשון נשדנו שכתב בו נ״ן בתחילה ולא כתב שדונו מפני שבא לשמש שתי לשונות לשון כ כפעלנו ולשון פעלנו אילו כתב נשדנו היה הלשון מוסב על ה הנשדדים ולא אל השודדים ואם כתב שדונו היה מוסב אל ה השודדים ולא לנשדדים עכשיו מוסב לשניהם נתנו ביד אשר שדונו ובלע״ז סומי״ר דיוושוטי״ה כמוט ד״א נשדנו אנחנו גרמנו לעצמינו ששדדונו: חלק עמי ימיר. נחלת חלק עמי נחלף לאויב: איך ימיש לי לשובב שדינו יחלק. איך יבור אלי עוד להשיב לנו שדותינו אשר יחלק אותם האויב הזה לו איך איפשר לשובבם עוד לי כל אלה דברי המקונן ונושא המשל. איך ימיש לי קומ״א סריטו״רנ״א ח״תו כמו כורה אלי ויסור אליו: משליך חבל. חולק נחלה שכן דרך לחלק נחלה בחבל המדה: אל תטיפו יטיפון. אל תנבאו להוכיחם לכם הנביאים אני אומר אשר תטיפו תמיד: ולא יסג כלימות. פן ישיגון אתכם כלימות מאתם כענין שנאמר אל תוכח לץ. כל טיף לשון נבואה כמו ולא תטיף על בית ישחק והטף אל הדרום: האמור בית יעקב. הזאת אמרו בית יעקב כששומעים את הרעה אשר נביאי מתנבאים להם: הקצור רוח יי׳. שמא אין יכולת עתה לפניו להטיב ואין רוחו רחבה עליו לטוב כאשר היתה בימים הראשונים: אם אלה מעלליו. כולם להרע: הלא דברי ייטיבו עם הישר הולך. אני לא קצרה רוחי ולא אלה מעללי זולתי לרשעים אך את הישר הולך היטב אטיב לו: ואתמול עמי לאויב יקומם. המקרא מחובר למעלה הימנו אני טוב ומטיב אני ואת הדבר אשר למולו ובעבורו עמי אותי יקומם לאויב לו: ממול שלמה אדר תפשיטון. כנגד אשר אתם גוזלים השלמה ולבוש תפארת ומפשיטים מעל כל העוברים עליכם בדרך: מעוברים בטח שובי מלחמה. ומתם שהיו סבורין להיות עוברין בטח הם נהפכו להיות שובי מלחמ׳ כבני אדם השבים מן המלחמה חסירי בגדים ומזון שלקחו אויביהם מה שעליהם. שובי כמו סורי הגפן נכריה כוזי ממועד: נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה. שאתם הורגים את בעליהן והן יושבות אלמנות או לפי שאתם נוטלין את ממון בעליהן והם יושבים ומצירים ואין משמחין את נשותיהן: תקחו הדרי. הדר הוד ועושר שנתתי להם: קומו.

משכבותם ד׳ וסי׳ יבוא שלום ינוחו על משכבותם. כי יילילו על משכבותם. יעלזו חסידים בכבוד: ולא תלכו ב׳ וסימ׳ בחקות הגוי. ולא תלכו רומה ואינון מן ולא דסמיכין לתיו ול דכוו׳ וסימ׳ בבס׳ רבת בערך לא:

לכן תתני שלוחים על מורשת גת	בכן תשדרין קורבנין למחסני גת
בתי אכזיב לאכזב למלכי ישראל:	בתי אכזיב יתמסרון לעממיא
עד הירש אבי לך יושבת מרשה	בחובין די פלחו בהון לטעותא
עד עדלם יבוא כבוד ישראל:	מלכי ישראל: עוד מהסנין איתי
קרחי וגזי על בני תענוגיך הרחבי	עליכון דיתבין במרשה עד עדלם
קרחתך כנשר כי גלו ממך:	יסקון ויעלון בתחום ארעא ד
ב הוי חשבי און ופעלי	דישראל: תלושי ורמא על בני
רע על משכבותם באור הבקר	תפנוקיך הא כנשרא דנתרו
יעשוה כי יש לאל ידם: וחמדו	גנפוהי כן אכגי מרט ברישך על
שדות וגזלו ובתים ונשאו ועשקו	בניך ארי גלו מיניך: ווי
גבר וביתו ואיש ונחלתו:	די מחשבין למינס למעבר דביש
לכן כה אמר יהוה הנני	על ערסתהון מקדמין בצפרא
חשב על המשפחה הזאת רעה	ועבדין ארי אית חילא בידיהון:
אשר לא תמישו משם צוארתיכם	וחמדין חקליא וגזלין ובתיא
ולא תלכו רומה כי עת רעה היא:	ואנסין ועשקין גבר וביתיה גבר
ביום ההוא ישא עליכם משל ונהה	ואחסנתיה: בכן כדנן
נהי נהיה אמר שדוד נשדנו חלק	אמר יי הא אנא מחשיב על דרא
עמי ימיר איך ימיש לי לשובב ש	הדין בישא דלא תעידון מתמן
שדינו יחלק: לכן לא יהיה לך	צוריכון ולא תהכון בקומה ז
משליך חבל בגורל בקהל יהוה:	זקופה ארי עידן ביש הוא:
אל תטיפו יטיפון לא יטפו לאלה	בעידנא ההיא יטול עליכון מתל
לא יסג כלמות: האמור בית יעקב	ואיליא ובעיניתיה יימר אתבזזא
הקצר רוח יהוה אם אלה מעלליו	איתבזזנא מחולקהון דעמי מעדן
הלוא דברי ייטיבו עם הישר	להון מאחסנתהון כדין להון
הולך: ואתמול עמי לאויב	תאיבין חלקתהון מפלגין: בכן
יקומם ממול שלמה אדר תפשטון	לא יהי לך מתח חוט משח בעדב
מעברים בטח שובי מלחמה: נשי	בקהלא דיי: לא תתנבון נבואה
עמי תגרשון מבית תענגיה מעל	לא תלפון לעמא הדין ארי לא
עלליה תקחו הדרי לעולם:	מקבלין אתכנעו: הכדין כשר
	דאמרין דבית יעקב היתקפר
	מימר מן קדם יי אם אילין ע
	עובדוהי הלא כל פתגמי תקניא
	דאמרית לאיתאה איתיתי על כל
	דמהלכין בקשוט: מקביל

חוביהון עמי לבעיל דבבא מסרין מקיבליהון עממיא קיימין מחכנין יתהון ממון יקרהון מנהון נסבין עדן בארעהון לרוחצן תייבין בהון כתבירי קרבא: כנישת עמי תתרכון מבית חידוותהון מנהון בניהון דברין גלא יקרהון דהוו אמרין קיים לעלמין:

לכן. רומה. שם דבר כמו טובה לא תלכו בקומה זקופה כי עת רעה היא לא ראיתם כמוהו: ביום. ישא׳ המושל ונהה כמו ונבה ונהה אשר יהיה בימי׳ ההם כמו שבר האדם לא נהיה וככה הוא מי שנהיה בעת ההיא ונהה נהי ויא׳ כי נהיה כמו חולה מגזרת נחלתי ונהייתי: נשדנו. בניין נפעל מפעלי הכפל והמקונן יאמ׳ חלק עמי ימיר השם להיותו נכרי איך ימיר מה שהיה לי וכאשר קוינו לשובב שישוב שדנו אלינו אז יחלקנה הנכרי כי מלת יחלק זרה להזכיר נגד השם והזכיר שדונו כנגד שאמר וחמדו שדות: לכן. יאמר לכל אים מהמשפחה הרעה הגוזלי׳ השדות הטעם בעבור ששיית זה החמס לא ישאר לך בן שישליך חבל בגורל: בקהל יי׳. במוב יי׳ שבות עמו: אל. יספר הנביא מה שהיו אומ׳ המשפחה הרעה לנביאי השם לא תנבאו לא תטיפו וככה יטיפון היו מטיפין להם אל תטיפון ומלת יסג כמו כמו אין ובא על משקל קל תחת כבד לומר יסג במקו׳ ישיג כי מי שלא יטיף למשפחה הזאת לא תשיגנו כלימה: האמור. הדבר הו׳ זה שיהיה אמור בלשון תמה אתם בית יעקב ור׳ ישועה אמר כאילו כת׳ שמע אתה הקרוא ביתעקב ובעבור הא׳ שהוא מאותיות הגרון תבוא הה״א בפתח קטן כמו החזק הוא הרפה: הקצר רוח יי׳. היא הנבואה וטעם הלא לעולם רוח השם ידבר אמת כי למה יעשה השם רע: אם אלה מעלליו. וכי מנהגו לעשו׳ רע לבריותיו ועל חנם רק ידבר להטיב לכם ויבא טוב עם הולך דרך ישר והטעם דברו הטוב יקיים עם מעשיהם אם היו טובים: ואתמול. מלה אחת כמו כי ערוך מאתמול תפתה והטעם כי דברי ייטיבו לטוב לא לאשר הוא מאתמול: לאויב יקומם. יקום עמי כאויב אים את רעהו: ממול שלמה. בעבור שלמה והדר שיפשיטו אדר עוברי בטח וכאשר ימלטו שלא יהרגום שלא נשאר להם רק מה שעליהם יחשבו נפשם כי הם שובי מלחמ׳ וישמחו בהמלטם מידכם כאשר ישמחו שובי מלחמה בשלום ככה תעשו מחוץ לעיר לשלול שלל ולבוז בז ובעיר תעשו חמס אחר: נשי. כל אחת מנשי עמי תענוגיה. שהית מתענג׳ עם בעלה: תקחו הדרי. להפרד האב מהאם: קומו.

קומו · בעבור זה לא תנוחו בארצכם בעבור שטמאת הארץ במעשיכם כי היא תחבל אתכם כמו וחבל את מעשה ידיך . וחבל כמו צירים וחבלים · נמרץ גמור תהי ארצכם לכם : לו איש · הנה אתם תבוו נביאי השם שלא יטיפו להוכיחכם אולי תשובו אל השם ולא תתגרשו מארצכם כאשר תגרשו אתם הכשים והנה אם יבוא איש שיתנבא בדברי כזב ויאמר להם שתו ושתו ויאמר השם כי תנוחו במקומכ׳ ואחר כדו וכנו ישובו למקומם כמו שכתו׳ אחריו אסוף אאסוף ותתקבצו כולכ׳ אז יהיה מטיף העם הזה לכם באמרו ככה שפסוק זה : אסוף · כצאן בצרה · אוליש בעיר הזאת : בתוך הדברו · למקום שנהגו העדר כמו דוברות בים לשון וינהג את הצאן וככה הקורות היו נוהגות או נוהגות ככה תהימנה מערים מרוב אדם כמו המון אדם : עלה · אם תפרץ אחת הצאן ותצא ראשונה כולם תפרצנה ותצאנה זו אחר זו וככה יעשו ישראל בדברי נביא השק׳ כמו הצאן שילכו לרעות ויעבור מלכם ובכור השם בתחלה על כן כתיב כה אמר ה׳ על הנביאי׳ המתעי׳ שאמרו אסוף אאסוף : ואומר · הראשים והקצינים הם החייבי׳ לייסר המעוות והנה שנאי אדם טוב וגוזלי עורם משל לממונם וגופם : ואשר · שאר עמי · הצדיקי׳ : פצחו · קראו כמו פצחו רנה וי״א שברו ופרשו כמו פרוש לרעב לחמך והפ״ן תחת כמ״ך והטעם שברו : קלחת · כמו סיר או כמו צלחת : אז · אלה הקציני׳ התגברו על הדלי׳ והנה יד השם תגבר עליהם ויזעקו אל השם ולא יענם כאשר היו זועקים הדלים : כה · טעם הנושכים בשניהם שדבור לטובם יתנבא ישראל וישכם : ואשר לא יתן · להם מה שיאכלו ויקחו · לכן לילה · יבא לכם מזה החזיון וחשך יהיה שלא תוכלו לקסום בלילה : וקדר עליהם היום · הטעם כי יבא להם יום אידם יום חשך ענן וערפל ובשו החוזים · שלכם : כי אין מענה אלהים · בפיכם רק כזבים : ואולם · מלאתי כח · מן רוח השם ומשפט אמת בפי וגבורה לדבר ולא אפחד מהקצינים והראשים כי יאמן דברי ולא אכזב : שמעו · המתעבים · משפט שהדב׳ וכל מלה ישרה שיצאה מפי יעקשו או פירושו שעשו עולה לכל : בונה · כל אחד מהנזכרים אחרי כן הוא בונה ציון בגזלו ביתעני והנה פיר׳ זה הטעם : ראשונה · הם ראשי ירושלם הם המלכים : בשוחד ישפטו וכהניה במחיר · שיקחו ונביאיה

ומענה ג׳ בצירי וכו׳ חדותא דבר נשא בהתתא

אסף ג׳ וחס׳ וס׳ אסף אסיפם נאם יי׳ · אסף אאסף יעקב כלך · אסף אסף כל מעל פני האדמה : פרצו ג׳ וסי׳ עלה הפורץ לפניהם · ובית אבותיהם פרצו בר״ה · כי עתליהו המרשעת : ואשר י״ב ר״פ וסימ׳ נמסר בסדר בהר סיני : ולא יענה ה׳ וסי׳ וזעקתם ביום ההוא ׳אז יזעקו אל יי׳ דספרא · ישאהו על כתף · שם יצעקו ולא יענה ·

קומו ולכו כי לא זאת המנוחה
בעבור טמאה תחבל וחבל נמרץ :
לו איש הלך רוח ושקר כזב אטף
לך ליין ולשכר והיה מטיף העם
הזה : אסף אאסף יעקב כלך קבץ
אקבץ שארית ישראל יחד אשימנו
כצאן בצרה כעדר בתוך הדברו
תהימנה מאדם : עלה הפרץ לפניהם
פרצו ויעברו שער ויצאו בו ויעבר
מלכם לפניהם ויהוה בראשם :
ואמר שמעו נא ראשי
יעקב וקציני בית ישראל הלוא לכם
לדעת את המשפט : שנאי טוב
ואהבי רעה גזלי עורם מעליהם
ושארם מעל עצמותם : ואשר אכלו
שאר עמי ועורם מעליהם הפשיטו
ואת עצמתיהם פצחו ופרשו
כאשר בסיר וכבשר בתוך קלחת :
אז יזעקו אל יהוה ולא יענה אותם
ויסתר פניו מהם בעת ההיא כאשר
הרעו מעלליהם :
כה אמר יהוה על הנביאים המתעים
את עמי הנשכים בשניהם וקראו
שלום ואשר לא יתן על פיהם
וקדשו עליו מלחמה : לכן לילה
לכם מחזון וחשכה לכם מקסם
ובאה השמש על הנביאים וקדר
עליהם היום : ובשו החזים וחפרו
הקסמים ועטו על שפם כלם כי אין
מענה אלהים : ואולם אנכי מלאתי
כח את רוח יהוה ומשפט וגבורה
להגיד ליעקב פשעו ולישראל
חטאתו :
שמעו נא זאת ראשי בית יעקב
וקציני בית ישראל המתעבים
משפט ואת כל הישרה יעקשו : בנה
ציון בדמים וירושלם בעולה :
ראשיה בשחד ישפטו וכהניה
במחיר יורו ונביאיה בכסף יקסמו
ועל יהוה ישענו לאמר הלוא יהוה
בקרבנו לא תבוא עלינו רעה :

קומו וגלו ארי לא דא ארעא בית
נייחא לרשיעיא בדיל טמיותה
אינון מחבלין בדיל לסאובתה
אתון מסתייעין עלה : על דטעו
בתר נביי שקרא דמתנבן להון
רוח די שקר ומלפין להון לחמר
ולרויו ויהי כמא דאליפו למיטעי
בתר נביי שקרא כן יגלון לארעא
שקרא עם דרא הדין : בסופא
כנשא אכנישכון דבי יעקב כולכון
קרבא אקריב גלותכון שארא
דישראל כחדא אשוינון כענא בגו
חוטרא כעדרא בגו דירא המן
מסגי אינשא : יסקון משיזבין כד
בקדמיתא ויסק מלך מדבר
בריש{הון} ויתבר בעלי דבבא
דמעיק להון ויכביש ברכין תקיפין
קירוי עממיא יחסנונון ויהי
מלכיהון מדבר ברישיהון ומימרא
דיי בסעדהון : ואמרית
שמעו כען רישי יעקב ושלטוני
דבית ישראל הלא לכון למדעית
דינא : סנן לאטבא ורחמין
לאבאשא אנסין נכסי עמא
מנהון וממון יקירהון מנהון
נסבין : ודי בזו נכסי עמי וממון
יקרהון מנהון נסבין וית שארהון
מגמרין תייבין ומפלגין יתהון כמא
דפלגין איבריא לגו דודא וחלקיא
לגו קדרא : בכן יצלון קדם יי ולא
יקביל צלותהון ויסלק שכינתיה
מנהון בעידנא ההיא כמא דאבאישו
עובדיהון : כדנן אמר
יי על נביא דשקרא דמטען ית
עמי דמן מוכיל להון שירוין
דבסר מיתנבן עלוהי שלמא ודלא
מוכיל להון מזמנין עלוהי קרב :
בכן תיבהתון מלאתנבאה
ותתכנעון מלאלפא ותחפי עקא
כקבלא ית נביי שקרא ויקבל
עליהון עידנא : ויבהתון נביי
שקר ויתכנעון מלאלפא ויתעטפון
על שפם כאבלין כולהון ארי לית
בהון רוח נבואה מן קדם יי :
וברם אנא אתמליתי בתקוף רוח
נבואה מן קדם יי ודין דקשוט
וגבורתא לחואה ליעקב חבוהי
ולישראל חטאוהי :

שמעו כען דא רישי בית יעקב ושלטוני בית ישראל דימקלקלין אורחת דינא וית
כל כונתא מעקמין : דיבנן בתיהון בציון בדם אשיד וירושלם בנכלין : רישהא
בשוחדא דיינין וכהנהא בממון מורן ונביהא בכספא מלפין ועל מימרא דיי מסתמכין
למימר הלא שכינתא דיי בינגא אמרין לא תיתי עלנא בישתא :

רשי

קומו ולכו כי לא זאת המנוחה · קומו וגלו מן הארץ כי לא בדרך זו נתתיה לכם למנוחה : בעבור טמאה תחבל וחבל נמרץ · כי למען טמא אותה היא עושה חבורות חבלי רשעים · תחבל לשון אגודות כמו חבל נביאים חבלי רשעים וכן ת״י מסתייעי׳ עלה לשון סיעה · וחבל נמרץ ובעת אגודתם כבר נועצו ביניהם ופירושו למה הם מתחברים נמרץ דבר שפורש באר היטב כמו מה נמרצו אמרי מה ימריצך קללה נמרצת : לו איש הולך רוח · לו מוצאים איש הולך רוח איש שקר מתנבא להם שישתכרו ובשכר הוא יהיה נביא מקובל לעם הזה : אסף אאסף · עוד ימים באים ואקבץ אתכ׳ : כצאן בצר׳ · כצאן רבה הנתונ׳ במבצרי גדרות צאן : בתוך הדברו · ת״י וכעדרא בגו דיריה מקום שהוא מתנהג שם וכן ורעו כבשים כדברם : תהימנה מאדם · תהיינה הערים הומיות מרוב אדם אשר בקרבם : עלה הפורץ · שופטים הפורץ גדרות סירים ומשוכות חדקים לייסר לפניהם הדרך : גוזלי עורם · של בית ישראל שהם ראשים וקצינים עליהם כמו שאמר ראשי בית יעקב וקציני בית ישראל : שאר עמי · בשר עמי : ואת עצמותיהם פצחו · פתחו להוציא המוח כמו פצחו רנה פתחו פה ברנה : ופרשו כאשר בסיר · ושוברים האברים כאשר ישברו הנתחים הניתנים בסיר לבשל · ופרשו לשון שבר כמו פרוס לרעב ולא יפרשו להם פרשה ציון : קלחת · קלדירא בלע״ז : אז יזעקו אל יי׳ · אז בבא אותו העת האמור למעלה אסף אאסף יעקב יזעקו אל יי׳ להטיב להם ברצון עמו ובשמחת גויו ולא יענה אותם : הנושכים בשיניהם · ואוכלי׳ בשר בהמות פטומות שמאכילי׳ אותם עמי הטועים אחריהם : וקראו שלום · וכאשר יאכילום יקראו ויתנבאו להם שלום · וקדשו עליו מלחמ׳ · והזמינו עליו למלחמה : מענה אלהי׳ · מענה בקוד קמץ לפי שהוא דבוק אל השם : עיין

מסרה

לעבדי קראתי ולא יענה : ואשר לא׳ ח׳ דסמיכי וסימ׳ נמסר בסדר וארא : מענה שלשה בצירי וסי׳ בלשון ארמי חדותא דבר נשא בהתתא · ופי׳ ובשו החזי׳ וחפרו · שמחה לאיש במענה פיו : לאדם מערכי לב :

ונביאיה הם נביאי השקר בעבור כסף שיתנו להם יקסומו ואלת קסם בלשון ישמעאל כמו חותך שככה יהיה וקרוב אליו גוזרים והנה קוסם קסמים שם כולל למלאכות הנזכרות אחר כן ועם הלא השם בקרבנו כמו היכל יי׳ היכל יי׳: לכן ציון שדה: תשוב כשדה שתחרש. עיין כמו עון קץ הימין בחוץ חצין: והר הבית. שם כבוד השם יהיה לבמות יער: והיה. אין ספק כי זאת הנבואה לעתיד על כן אמר באחרית הימים והטעם בעבור שהזכיר למעלה כי הר הבית יהיה לבמות יער שב לנחם ישרא׳ כי עוד ישוב כבוד הבית וידוע כי הר הבית איננו גבוה והנה הטעם שיבא שמו עד למרחוק ומכל הפאות ישובו אליו במנחות כאלו יהיה בראש כל ההרים ויהיה נשא מגבעות עד שיראוהו כל יושבי הארץ: ונהרו. ירוצו מגזרת נהר כי הוא רץ לעולם: והלכו. ואמרו. אלה לאלה: נעלה. לגודל מעלתו: כי מציון תצא תורה. לכל הגוים כאשר הוא כתו׳ לקרא כולם בשם יי׳ ולעבדו שכם אחד: ושפט. השופט הוא המשיח ושפט את׳ השם הנכבד ודבר יי׳ ואחרי׳ אמרו אנשי ירושלם כאלו אמר ושפט עתה ועוד היו׳ לא עבר דור שלא היתה בו מלחמה ואם שקט מקו׳ זה לא שקט אחר והכתו׳ אמ׳ ולא ישא גוי אל גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה: וישבו. כל אנשי העולם: כי פי השם דבר זה ואמת הוא בלי ספק: כי. אלה דברי הנביא מוכיח ישראל ומנחם אותם אם הבית חרב לא נ נניח תורת אלהינו שהבטיחנו והשמיענו כזאת או הטעם כאת ישראל מהגלות על כן אלת ואנחנו נלך ו והוא הטעם כי בהבנו׳ הבית אז יביאו הגוים את ישראל המפוזרים מנחה ליי׳ ובהליכתם ילכו אים בשם אלהיו עד שיורום אנשי בית המקדש על כן אחריו: ביום. הצולעה. הם ישראל שלא תוכל ללכת במהרה וככה הנדח׳: ואשר הרעותי. להם שמתי׳ לחרפה בגוים: ושמתי. הנהלאה. שהיתה רחוקה מהלאה לארצ׳ אז ימלוך השם לבדו עליהם מגזרת הלאה ולא מתלאה כי תלאה שורשו תלא: ואתה. אמר יפת מגדל דוד והכהן ירושלם שהוא כמגדל לעדר שהם ישראל: עופל. כמו עופל ובחן וי״א כי כמוהו ויעפילו עלו ל לעופל גבוה וככה כ כתוב לעלות אל ראש ההר הנביאו עמם לעלות: עדיך תאתה. וזאת המלה דבוקה עם ובאה והטעם הממשלה וכמוהו כלו תפילות דוד בן ישי שאע״פ שמלת תפלות היא באתנח דבוקה היא למלת דוד וככה זה: עתה למה תריעי ריע. תרימי צעקה ותגביהי קול כתרועה כמו וישמע יהושע את קול העם ברעה והנה הרע נופל על ענות גבורה ועל חלושה גם זה תריעי ריע נופל על לשון צעקה ובכי: המלך אין בך. הטעם למה תצעקי כאלו אין לך מושיע ויועץ ובעבור זה החזיקך חיל כיולדה הלא השם מלכך ויועצך האומר לך אל תצעקי כי אם חולי וגחי מלשון כי חלה וגם ילדה כי אם עתה תצאי והלכת בגלות ובאת עד בבל שם תנצלי שם יגאלך מלכך ויועצך הוא השם: חולי. בעבור שהזכיר חיל כיולדה אמר חולי וגחי הוציאי הולד כמו כי אתה גוחי מבטן: מקריה. היא ירושלם וכל הקריות סביבותיה והטעם הייסוב: ושכנת בשדה. בלכתך בגולה: ובאת עד בבל. בגלות נבוכד נצר שם תגאלך: ועתה. דעת מפרשים רבים כי זה לעתיד בימי המשיח והעד ואתה בית לחם אפרתה ור׳ משה הכהן אמר כי ידבר על בית שני והמושל הוא זרובבל וטעם קומי ודושי כמו מי אתה הר הגדול כי זרובבל היה מבני יכניה וכתו׳ עליו ותומל על כסאו: תחנף. כמו הארץ החנפה לא תוכל לסבול: והמה

חצי הספר בפסוקים

ונשא י״ב וסימ׳ נמסר בסדר תרומה: ונהרו ג׳ וסימ׳ בירמיה סימ׳ ל״א. ויורנו ג׳ וסימ׳ מה נעשה לנער היולד: ויורנו מדרכיו ונלכה דישעיה: וחבירו דספרא: וכתתו ג׳ וסי׳ וכהתו חרבותם דישעיה: וכתתו חרבותיהם דספרא. וכתתו את הארץ: בשם יי׳ אלהינו ג׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ ויאמרו כל השרים דירמיה. כי כל העמים

לכן בגללכם ציון שדה תחרש ל
וירושלם עיין תהיה והר הבית ל
לבמות יער:
ד והיה באחרית הימים יהיה הר בית
יהוה נכון בראש ההרים ונשא הוא
מגבעות ונהרו עליו עמים: ג׳
והלכו גוים רבים ואמרו לכו ונעלה
אל הר יהוה ואל בית אלהי יעקב
ויורנו מדרכיו ונלכה בארחתיו כי ג׳
מציון תצא תורה ודבר יהוה
מירושלם: ושפט בין עמים רבים
והוכיח לגוים עצמים עד רחוק
וכתתו חרבתיהם לאתים וח
וחניתתיהם למזמרות לא ישאו גוי ל
אל גוי חרב ולא ילמדון עוד מ ל
מלחמה: וישבו איש תחת גפנו
ותחת תאנתו ואין מחריד כי פי
יהוה צבאות דבר: כי כל העמים
ילכו איש בשם אלהיו ואנחנו נלך
בשם יהוה אלהינו לעולם ועד:
ביום ההוא נאם
יהוה אספה הצלעה והנדחה אקבצה
ואשר הרעתי: ושמתי את הצלעה
לשארית והנהלאה לגוי עצום ומלך
יהוה עליהם בהר ציון מעתה ועד
עולם: ואתה מגדל
עדר עפל בת ציון עדיך תאתה
ובאה הממשלה הראשנה ממלכת
לבת ירושלם: עתה למה תריעי
רע המלך אין בך אם יועצך אבד
כי החזיקך חיל כיולדה: חולי
וגחי בת ציון כיולדה כי עתה תצאי
מקריה ושכנת בשדה ובאת עד בבל
שם תנצלי שם יגאלך יהוה מכף
איביך: ועתה נאספו עליך גוים רבים
האמרים תחנף ותחז בציון עינינו: ל

בכן בדיל חוביכון ציון חקל תתרדי וירושלם ליגרין תהי וטור בית מקדשא לחישת חורשא:
ויהי בסוף יומיא יהי טור בית מקדשא דיי מתקן בריש טוריא ומנטל הוא מרמתא ויתפניין למיפלח עלוהי מלכותא:
ויהכון עממין סגיאין ויימרון איתו וניסק לטור בית מקדשא דיי מתקן ולבית שכינת אלהי דיעקב וילפיננא מאורחן דתקנן קדמוהי ונהך באולפן אוריתיה ארי מציון תיפוק אוריתא ואולפן פתגמא דיי מירושלם:
וידין בין עממין סגיאין ויוכח למלכין תקיפין עד עלמא ויעפפון סיפיהון לסיכין ומורניתיהון למגלין לא יטלון עם באפי עם סייפין ולא יתאלפון עוד מבכן קרבא:
ויתובון גבר תחות פירי גופנוהי ותחות פירי תינוהי ולית דמניד ארי במימרא דיי צבאות גזר כן:
ארי כל עממיא יהכון על דיפלחו לטעותא ואנחנא נתרחיץ במימרא דיי אלהנא לעלמא ולעלמי עלמיא:
בעידנא ההיא אמר יי אכנוש מטלטליא ומבדריא אקרב ודאבאשית להון מן קדם חובי עמי:
ואשוי ית מטלטליא לשארא ומבדריא לעם תקיף ותתגלי מלכותא דיי עליהון בטור דציון מכען ועד עלמא:
ואת משיחא דישראל דטמיר מן קדם חובי כנשתא ד דציון לך עתידא מלכותא למיתי ויתי שלטונא קדמאה למלכות כנישתא דירושלם:
וכען למא את מתחברא לעממיא המלכא לית ביך אם מלכי מלכיך אבדו ארי תקפוך עקא וזיע האכתבלין ללדתא:
מרעי וזועי כנישתא דציון כיולדתא ארי כען תפקין מקרתא ותישרן בחקלא ותהכין עד בבל תמן תשתיזבין תמן יפרקינך יי מיד בעלי דבבך:
וכען יתכנשון עלך עממין סגיאין דאמרין איממתי תחוב ותחזי במפלת ציון עיננא:

רשי

מין דגורין: ונהרו. ונקבצו סם יחד כנהרות ההולכים אל הים: ושפט. משפט זה לשון תוכחה הוא דריי״מנט בלע״ז: כי פי יי׳ צבאות דבר. והיכן דבר דבר ונתתי שלום בארץ וגו׳: ילכו איש בשם אלהיו. ילכו לאבדון על שעבדו ע״ז כן תירגם יונתן: אספה הצולעה. אכנוש מטלטליא ולי נראה לשון מרפא כמו ואספתיו מצרעתו: ואשר הריעותי. ואותם שהריעותי להם בעונם: ואתה מגדל עדר. אף ואת משיחא דישראל דטמיר מן קדם חובי כנישתא דציון פי׳ מגדל לשון מעוז ותירגם עדר כנסת ישרא׳ ותירג׳ עופל לשון אופל ויש לפרש מגדל עדר בית המקדש ועופל לשון מגדל עוז וכן עופל ובחן: עדיך תאתה. שארית הצולעה והנהלאה כולם יקבצו אליך: ובאה הממשלה הראשונה. תבא הממשלה שלימה כולה אל בית דוד בירושלם כאשר היתה בתחלה עד שלא נחלקה ומה היא הממשלה הראשונ׳ הממלכ׳ לבת ירושלם: עתה. שאת מורדת בי: למה תריעי ריע. מיתי לכך למה את צריכ׳ לבקש ריעים ואהובים מלכי מצרים ומלכי אשור לעזור: חולי. לשון חלחלה כמו כי החזיקך חיל ו ולשון נופל על יולדת: וגחי. כרעי ושחי על גחנך וכן בלשון משנה כותל הנוטה לרשו׳ הרבים: תצאי מקריה. מירושלם ללכת בגולה: ושכנת בשדה. תהי מכותך חרופה כשדה: האומרים תחנף. עתה תתחייב ציון בחטאותיה ויפקר עליה שכח: ותחז בציון עינינו. ותראינה בה עינינו מה שאוינו לראו׳ בה:
כי

מסרה

ילכו איש בשם ת׳ אלהיו. אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם: הצולעה ג׳ בקריאה וסימ׳ אספה הצולעה והנדחה אקבצה. ושבתי הצולעה לשארית. והושעתי את הצולעה: תצאי ג׳ בקרי׳ וסי׳ גם את זה תצאי וידיך על׳. כי עתה תצאי מקריה. טוב כתי כי תצאי את נערותיו:

כי קבצם כעמיר גרנה. סופו לקבצם לעמק יהושפט ומסיבות ירושלם למלחמה כמו שמקבצין עמיר כדי לדושם שם אף הם לדעתם כאספו ויאמר הב"ה לכנסת ישראל קומי ודושי בת ציון: והחרמתי. לשון הקדש: בצעם. מה שכנסו מגזילת וחמס: וחילם. ונכסיהון: עתה תתגודדי בת גדוד. עתה בעת גזרתה הרעה על העון כי גבר תתגודדי בת גדוד

והמה. לא מבאכו זאת המלחמה מתי היתה כי איך זה כתוב על כן היא לעתיד כמו הנה יום בא ליי׳: קומי. קרנך אשים ברזל. דרך משל כי העמי׳ כעמיר בגרן: בצעם. כמו בצע והטעם כמו הונם כי הוא כפל המלה: עתה תתגודדי בת גדוד. דרך נחות והטעם קהלת הגדוד ששם המצור על ירושלם והיו בארצם מכים

והמה י״ר״פ וס׳ והמה טרם ישכבון. והמה לקחו את אשר עשה מיכה. והמה מביאים איש מנחתו דמלכי׳. והמה אמרו אל ירמיהו יחד יי׳. והמה מרו ועצבו את רוח. והמה אם ישמעו ואם יחדלו. והמה כאדם עברו ברית. והמה לא ידעו מחשבות יי׳. והמה עזרו עם דויד דדברי הימים׳ והמה לשואה יבקשו נפשי: מושל י״ד מ״ל

והמה לא ידעו מחשבות יהוה ולא הבינו עצתו כי קבצם כעמיר גרנה: קומי ודושי בת־ציון כי קרנך אשים ברזל ופרסתיך אשים נחושה והדקות עמים רבים והחרמתי ליהוה בצעם וחילם לאדון כל־הארץ:
ח עתה תתגודדי בת־גדוד מצור שם עלינו בשבט יכו על־הלחי את שפט ישראל: ואתה בית־לחם אפרתה צעיר להיות באלפי יהודה ממך לי יצא להיות מושל בישראל ומוצאתיו מקדם מימי עולם: לכן יתנם עד־עת יולדה ילדה ויתר אחיו ישובון על־בני ישראל: ועמד ורעה בעז יהוה בגאון שם יהוה אלהיו וישבו כי־עתה יגדל עד־אפסי־ארץ: והיה זה שלום אשור כי־יבא בארצנו וכי ידרך בארמנותינו והקמנו עליו שבעה רעים ושמנה נסיכי אדם: ורעו את־ארץ אשור בחרב ואת־ארץ נמרד בפתחיה והציל מאשור כי־יבוא בארצנו וכי ידרך בגבולנו: והיה שארית יעקב בקרב עמים רבים כטל מאת יהוה כרביבים עלי־עשב אשר לא־יקוה לאיש ולא ייחל לבני אדם: והיה שארית יעקב בגוים בקרב עמים רבים כאריה בבהמות יער ככפיר בעדרי־צאן אשר אם־עבר ורמס וטרף ואין מציל: תרם ידך על־צריך וכל־איביך יכרתו: והיה ביום־ההוא נאם־יהוה והכרתי סוסיך מקרבך והאבדתי מרכבתיך: והכרתי ערי ארצך והרסתי כל־מבצריך:

ואינון לא ידעין רזיא דיי ולא מסתכלין במלכיה ארי קריבינון כעמירא לאידרא: קומי וקטלי כנישתא דציון ארי עמא די בך אשוי תקיפין כברזלא ושארהון חסינין כנחשא ותקטלין עממין סגיאין ותגמרין קדם יי נכסיהון וממון יקרהון קדם רבון כל עלמא: כען תסתייעין במשירין קרתא דצײרין עלה בצרור דהוו מחן בחוטרא על ליסתא ית דייני ישראל: ואת בית לחם אפרתה כזעיר הויתא לאיתמנאה באלפיא דבית יהודה מינך קדמי יפוק משיחא למהוי עביד שולטן על ישראל די שמיה אמיר מלקדמין מיומי עלמא: בכן יתמסרון כעידן ילידתא למילד ושאר אחיהון יסתמכון עליהון בני ישראל: ויקום וישלוט בתקוף מן קדם יי ברבות שמא דיי אלהיה ויתובון מביני גלוותהון ארי כען יסגי שמיה עד סיפי ארעא: ויהי מבכן שלמא לנא אתוראה ארי יעול בארענא וארי ידרוך בבירניתנא ונמני עלנא שבעא מלכין ותמניא רברבי אינשא: וירעון ית ארעא דאתור בחרבא וית ארעא נמרוד בתקוף כרכהא וישיזבננא מאתור דלא יעול בארענא ולא ידרוך בתחומנא: ויהי שארא דבית יעקב בגו עממין סגיאין כטלא מן קדם יי וכרסיסי מלקושא די על עסבא דילא מוריך לאינשא ולא מסתר לבר אינשא: ויהי שארא דיעקב בעממיא בגו עממין סגיאין כאריא בבעירא בחורשא וכליתא בעדרי ענא דאם יעדי וירמוס ויקטול ולית די משיזיב: סגי מבכן תתקף ידך ישראל על סנאך וכל בעלי דבבך ישתצון: ויהי בעידנא ההיא אמר יי ואשיצי סוסות עממיא מבינך ואוביד רתיכיהון: ואשיצי קירוי עממיא מארעך ואפגר כל כרכיהון תקיפיא:

בת כשדים קבצי גדודין כי עתה הוא אשר תקלחי הגדוד אשר שם מצור עלינו: בשבט יכו על הלחי. מי גרם לך להכליא את אשר ישראל מלעיבי׳ על נביאיהם ושופטיה׳ ומכים אותם על הלחי כך היו עושים וכן מכינו בפסיקתא וכן ישעיה הוא אומר גוי נתתי למכים: ואתה בית לחם אפרתה. שיצא דוד משם שנאמ׳ בן עבדך ישי בית הלחמי ובית לחם קרויה אפרת שנאמ׳ בדרך אפרת היא בית לחם: צעיר להיות באלפי יהודה. ראוי היית להיות צעיר במשפחות יהודה מפני פסולת רות המואביה שבך ממך יצא לי משיח בן דוד וכן הוא אומ׳ אבן מאסו הבונים: ומוצאותיו מקדם. לפני שמש ינון שמו: לכן יתנם עד עת יולדה ילדה. יתנם ביד אויביהם עד בא העת אשר חלה וילדה ציון את בניה כיון אשר החזיקה עתה חיל כיולד׳ ועכשיו היא קרויה יולדה ורבותי׳ אמרו מכאן אין בן דוד בא עד שתפשוט מלכות הרשעה תשעה חדשים על כל העולם כולו אך לפי פשוטו זהו הכנו שפירשתי: ויתר אחיו. של מלך יהודה כלומ׳ שאר שבט יהודה: ישובון על בית ישראל. יתחברו עם שאר השבטי׳ והיו למלכה אחת ולא יחצו עוד לשתי ממלכות: ורעה. ופרנס את ישרא׳: וישבו. עתה מן הגליות: כי עתה יגדל. מלכם עד אפסי ארץ והביאום מנחה אליו בסוסים וברכב: והיה זה שלום. נמור וקבוע באין הפסק עוד ולא ידמה לשאר התשועות שהיו ברית אחריהן: אשור כי יבא. הרי כי משמש בלשון אם אם יבא בארצנו כאשר בא עתה: והקימנו עליו שבעה רועים. שבעה ושמונה רבותינו פירשו שמותיהן במסכת סוכה ואיני יודע מהיכן למדו: ורעו את ארץ אשור. וירוצצו כמו תרועם בשבט ברזל: ואת ארץ נמרוד. היא בבל: בפתחיה. בשערי מדינותיה: כטל מאת יי׳. שאין בא לעולם על ידי אדם ולא יבקשו פני אדם עליו כך לא יקוה ישראל לעזרת איש כי אם ביי׳: כאריה בבהמות יער. כך יהיה מלכם שליט בכל: ורמס וטרף. רמס היא דריסת הארי כשהוא רובץ ואוכלו במקומו וטרף הוא כשנושא את הטרף למעונותיו בשביל גורותיו ולבאותיו: והכרתי סוסיך. היא עזרת מצרים שאתם נשענים עליהם להמציאכם סוסים: והכרתי ערי ארצך. ולא תצטרך לערי מבצר: והסרתי

שופט ישראל והנכון בעיני כי שופט ישראל הוא המשיח או זרובבל על כן אחרי׳ ואתה בית לחם אפרתה והכתוב דבר כפי מחשבתם כדרך יחלקו בגדי להם וכתב על בלק וילחם בישרא׳ בעבור שאמ׳ אולי אוכל להלחם בו והוא לא נלחם רק כפי מחשבתו דבר הכתוב כדרך שאמ׳ אולי אוכל להלחם בו וככה והאנשי׳ רדפו אחריה׳ עד הירדן ועדיין המרגלים ביריחו: ואתה. חבר הפני שמות אפרת היא בית לחם כמו ולא עמו עם בית ירובעל גדעון וטעם צעיר שהיא קטנה: ממך. כל זה בעבור דוד שהוא ראש המלוכה על כן ומוצאותיו מקדם על דוד והנה ידבר עם בית לחם אפרתה כי מבני בניך הראשונים יבא מושיע לישראל: לכן. יתן השם לישרא׳ שיעמדו בצרה בעת יולדה עד שיתחבר זה המושל וקרוביו עם בני ישראל ויפת אמ׳ כי יתנם המשיח והטעם יניחם כדרך על כן לא נתתיך: ועמד ורעה. יהיה רועה ישרא׳ בעוז השם וישבו לבטח: והיה זה שלום. לא יפחד אנוש מאשור אם יבא בארצנו ועוד והקמונו עליו והטעם אם רצה אשור לבוא בארצנו יקומו שרי זה המושל רבים: שבעה גם. שמנה כדרך תן חלק לשבעה וגם לשמונה והטעם כפול כי נסיכים כמו רועים והנה אינם חמשה עשר: ורעו. דרך משל כי ימלכו עליהם בחזקה: וארץ נמרוד. היא בבל: בפתחיה. על החרב כמו והמה פתיחות ויש אומרים בפתחי הארץ והנה יצילו מאשור: והיה שארית יעקב. אותם שלא יכלו שהתחברו עם בית הלחמים כי יהיה

וסימ׳ מושל באדם ב׳ בו. ושלמה והיה מושל. ואתה בית לחם אפרתה. והעושר והכבוד מלפניך. והקימותי את כסא מלכותך דברי הימים. ויהי מושל בכל המלכים דברי הימים. אתה מושל בגיאות כי תשב ללחום. ארי נוהם ודוב שוקק. רבים מבקשים פני נדיב. מזעקת מושל בכסילים. אם רוח המושל תעלה: לבני אדם ל׳ בספרא וכל ספר תהלות דכות בב״א להודיע לבני האדם: וטרף ב׳ וסי׳ וטרף זרוע אף קדקד. ורמס וטרף ואין מציל: מרכבתיך ב׳ וחס׳ וסימ׳ והאבדתי מרכבתיך. כי תרכב על סוסיך מרכבתיך ישועה:

מקימם רחוק כי שדים בגלות: כטל מאת יי׳. והטעם שיבטחו על השם לבדו ולא על מלכי הגוי׳ שהם בארצם כמו הטל שאינה ברשות אדם רק ביד השם או ולמד ישרא׳ העמי׳ לקרוא בשם יי׳ ויהיו בקרבם כדרך אהיה כטל לישראל וכל גוי לא יקוה לאים: והיה. בגבורתם תראה על הכל והאויבים השם יכריתם: והיה. והכרתי סוסיך. לעשות מלחמה כי אין צורך לבוא בבית המקדש: תרם. והכרתי ערי ארצך תיקות החומות כי לולי פחד אויב טוב לאדם לשבת בפרזות שהאויר רחב והטעם שיהיה שלום בארץ ואין צורך למבצרים: והכרתי

ואכרתי כשפים · מעשה התולדת כי מן התולדת יבאו הכשפים ׃ ומעוננים · מסתכלים בעננים לדעת העתידות ׃ והכרתי · פסילים עץ ואבן ׃ ונתשתי · והשמדתי · הערים שהיו האשרים בהם שלא יזכרו ור׳ מרינוס אמר כי עריך כמו ויהי ערך ׃ שמעו · ידבר עם ישראל בעד השם וככה אמר ליקום ריב עם ישראל בהרים ׃ שמעו · הטעם כמו האזינו בעבור היותם עומדים וככה כי היא שמעה ׃ עמי · מה הרעותי לך ואם הלאיתיך הטעם מה דבר בקשתי מאתך שתלאה לעשותו ׃ ענה בי · העד בי ׃ כי · רק טובה רבה עשיתי לך אשר העליתיך והוצאתיך על ידי אדם שתוכל לדבר עמו ולומר לו כל צרכיך ושיודיעך דרכיו והם משה שבא אל פרעה ואהרן שהתנבא על ישראל לפני בא משה ומרי׳ שהתנבאת לנשי׳ גם התורה נתנה על יד משה ואהרן ש שהיה לו לפה ושניהם למדו המצות לאנשים ומרים לנשים אשר דבר השם עמו פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו פה אל פה ולא בחלום במראה ולא בחידו׳ והיא טובה גדולה ונפלאת כי ה הדברים ברורים כאב לבנו ורב לתלמידו ׃ עמי · הזכיר החסד שעשה השם עם ישר׳ על דבר עצת בלעם שמינן להשחית הכל וטעם ומה ענה אותו שלא הניחתי בלעם לקללכם וציויתיו ו והתנבא כי נתתי עליו רוחי בעבור כבודכם וכתוב הוא וכל אשר ענה אותו מברך א אתכם ויהושע אמר בדבר בלעם ואציל אתכם מידו וטעם מן השטים כי לא היה בין השטים שחטאו שם ישראל ובין הגלגל רק מעט דרך ומעבר ה הירדן והזכיר הגלגל כי הוא תחלת ארץ ישראל והנה הטעם כאשר הייתם קרובים להכנס אל הארץ אז חטאתם חטאה גדולה שהייתם כולכם בני מות וחמלתי עליכם והבאתים אל הארץ ו ועזרתי אתכם וכל זה עשיתי אולי תכירו ה הטובה שעשיתי לכם וזהו למען דעת צדקות יי׳ ׃ במה · ואם כל אחד מכם יאמר במה אקדם ׳ אהי שעשה עם אבותי זה החסד וזהו במה הטע׳ אקדם ואלת אכף משעלי ה הפעל כדרך אשתחוה כמנהג המביא מנחה לאדוניו ׃ הירצה · אם אוכל להקריב לו פ פרים רבים כי רצונו באלפים רבים ושמן לקרבן רבבות נחלים או אם ארצה אתן לו בכורי בעבור פשעי שיסלח לי והטעם ש שאקריבנו לפניו שאין לי במה ארצה כי אם בבהמות או בבני פרי בטני הטעם כפול ובא״ת ברבבות ישרת בעבור שנים אחריו וככה הוא האתן בכורי בפשעי פרי בטני בעבור חטאת נפשי כמו ויעבד ישראל באשה ׃ הגיד · זאת היא תשובת הנביא ככה הגיד לך אתה האדם האומר במה אקדם יי׳ מה טוב במיניו שתעשה והוא איננו מבקש אילים ולא בנך רק עשות משפט שלא תעשה עול בעמיתך ולא תונהו בדיבור או בהון רק תעשה חסד עמו בכל יכולתך והצנע לכתך עם השם לבדו שתלך בדרכיו בתם לבב הפך קשי עורף ׃ קול · בעבור שהזכיר שתעשה משפט החל להוכיח ישראל על שאינם עושים משפט ומשקל במדה וטעם לעיר שומרון או לירושלם ׃ ותושיה · חסר איש כמו ואני תפלה ויראה בלב זה השם שקורא וכן הוא ואיש תושיה יראה וידע השם הנזכר ויפת אמר כי ה״א תחת יו״ד והטע׳ כי תושיה ילמדו יראי השם וזהו הבל ׃ שמעו מטה · שיביא השם לייסר את האמתתי׳ ודעו מי יעדה ולא יאחר ומטה לשון נקב׳ גם זכר ושמו׳ רבות ככה ׃ עוד האיש · הנכבד בעיר עודנו מחזיק ברשעתו או שמע קול הקריאה ים בביתו כבית רשע איפת אוצרות רשע ממון שקבץ ברשע ובאיפת רזון חסרה שהיא זעומה לשם ולא יאמ׳ בלבו איננו ירא מלפני השם שיאמר בלבו האזכה במאזני רשע ׃

ולא תשתחוה ב׳ וס׳ ולא תשתחוה עוד למעשה ידיך · ולא תשתחוה לאל נכר ׃ עריך ח׳ בליש׳ דכבו בקריא׳ וסי׳ ויי׳ סר מעליך ויהי ערך · והשמדתי עריך · והכרתי ערי ארצך · ומלאו פני תבל ערים · וערים נתשת אבד זכרם המה · נשוא לשוא עריך · ופשרה לערך · פתאום עיר ובהלות ׃ ומרים ג׳ בקריאה וסימ׳ ויקרא

והכרתי כשפים מידך ומעוננים
לא יהיו לך ׃ והכרתי פסיליך
ומצבותיך מקרבך ולא תשתחוה ל׳
עוד למעשה ידיך ׃ ונתשתי ח׳ מל׳ בכת׳
אשיריך מקרבך והשמדתי עריך ׃ ג׳ מל׳ בליש׳ · ח׳ בליש׳ דכבו
ועשיתי באף ובחמה נקם את הגוים
אשר לא שמעו ׃
ו שמעו נא את אשר יהוה אמר קום
ריב את ההרים ותשמענה הגבעות ל׳
קולך ׃ שמעו הרים את ריב יהוה
והאתנים מוסדי ארץ כי ריב ליהוה ל׳ חס׳
עם עמו ועם ישראל יתוכח ׃ ל׳ · ל׳
עמי מה עשיתי לך ומה הלאתיך ל׳ וחס׳
ענה בי ׃ כי העלתיך מארץ מצרים ל׳ וכ׳כ
ומבית עבדים פדיתיך ואשלח ב׳ יתי׳ חס׳
לפניך את משה אהרן ומרים ׃ ג׳ ית׳ך
עמי זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב ל׳ חריכחאי חי כת׳ מת
ומה ענה אתו בלעם בן בעור מן יתי׳
השטים עד הגלגל למען דעת
צדקות יהוה ׃ במה אקדם יהוה ד׳ יתי׳ חס׳ ח׳
אכף לאלהי מרום האקדמנו בעולות ל׳ · ג׳ מל׳
בעגלים בני שנה ׃ הירצה יהוה ל׳
באלפי אילים ברבבות נחלי שמן ל׳
האתן בכורי פשעי פרי בטני חטאת ל׳ · ל׳ מל׳
נפשי ׃ הגיד לך אדם מה טוב ומה ב׳ · ל׳
יהוה דורש ממך כי אם עשות ר׳ מל׳
משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם ל׳ · ל׳
אלהיך ׃ קול יהוה לעיר
יקרא ותושיה יראה שמך שמעו
מטה ומי יעדה ׃ עוד האש בית רשע נ׳ · ל׳ וחס׳ וכ׳ בית׳
אצרות רשע ואיפת רזון זעומה ׃ ל׳ · יתי׳

ואישיצי חרשין מבינך ומעננין לא
יהון לך ׃ ואישיצי צלמי עממיא
וקמתהון מבינך ולא תשתעבד
עוד לעובדי ידך ׃ ואעקר שתילי
עממיא מבינך ואישיצי בעלי דבבך ׃
ואעביד ברגז ובחימא ית
פורענות דין מן עממיא דלא
קבילו אולפן אוריתא ׃
שמעו כען ית דיי אומר
קום דון עם טוריא וישמען רמתא
קלך ׃ שמעו טוריא ית דינא דיי
ועיקריא מיסודי ארעא ארי דינא
קדם יי עם עמיה ועם ישראל
עביד תוכחתה ׃ עמי מא טבא
אמרית למעבד לך ולא עבדית
או מרועא קשיא אסגתי עלך
אסהיד בי ׃ ארי אסיקתך מארעא
דמצרים ומבית עבדותא פרקתך
ושלחית קדמך תלתא נביי משה
לאלפא מסרת דינין אהרן לכפרא
על עמא ומרים לאוראה לנשיא ׃
עמי אדכר כען מה מלך בלק
מלכא דמואב ומא אתיב יתיה
בלעם בר בעור הלא גבורן
אתעבידא לכון משיר שיטין עד
בית גלגלא בדיל למידע זכוותא
דיי ׃ במה אפלח קדם יי
אשתעבד לאלהא דשכינתי בשמי
מרומא האפלח קדמוהי בעלוון
בעגלין בני שנא ׃ היתרעי יי
באלפי דיכרין בריבבת נחלין
דמשח האתן בוכרי חלף חובי
חיבוב מעי חלף חטאי נפשי ׃
היחוה לך אנשא מה טב ומה יי
תבע מינך אלהן למעבד דין
דקשוט ולמרחם גמילות חסדא
והוי צניע להלכא ברחלתא דאלהך ׃ קל נביא דיי על קרתא מכלן ומלפיא דחלין
לשמא שמע מלכא ושלטונא ושאר עמא דארעא ׃ עוד האית בית רשיעא אוצרין דרשע
ומכילן דשקר מייתין לוט ׃

אהרן ומרים ויצאו שניהם · ושלח לפניך את משה · וכני עמרם דדברי הימים · אנ״ך ׃ במה ח׳ קמצין בקריא׳
וסימ׳ במה אדע כי אירשנה · במה אושיע את ישראל · ויאמר שאול גשו · ויצא הרוח ויעמד דמלכים ·
וחברו דדברי הימים · במה אקדם יי׳ אכף · אהבתי אתכם אמר יי׳ · הוגעתם יי׳ בדבריכם · וא׳ ובמה ויאמר דוד
אל הגבענים ׃ רשע י״ז פתחין וסימ׳ מרשעים יצא רשע · ולהכות באגרוף רשע · פתח חרצובות רשע ·
החמס קם למטה רשע · חרשתם רשע עולתה · האזכה במאזני רשע · עוד האש בית רשע תניינ׳ דפסוק ·
כי לא אל חפץ רשע · אהבת צדק ותשנא רשע · ותועבת שפתי רשע · לא יועילו אוצרות רשע · תועבת
מלכים עשות רשע · וללכת עם אנשי רשע · מדור באהלי רשע · כי לחמו לחם רשע · ולדעת רשע
כסל · ולא ימלט רשע את בעליו ׃

רשי

והשמדתי עריך · ואויביך בעלי דבבך וכן ומלאו פני תבל ערים וכן ויהי ערך ׃ את ההרים · את האבות ׃ הגבעות · האמהות ׃ מה עשיתי לך · תן לבך להכיר מה טובה עשיתי לך ׃ ומה הלאתיך · בעבודתי ׃ ענה בי · העד בי ׃ כי העליתיך · אף על פי שעשיתי לך כל הטובה הזאת לא הלאתיך בעבודה גדולה ו וקרבנות גדולים ׃ את משה אהרן ומרים · ת׳ משה לאלפא מסורת דינין ואהרן לכפרא על עמא ומרים לאוראה לנשיא ׃ ומה ענה אותו בלעם בן בעור · מה אזעם לא זעם יי׳ שלא כעסתי כל אותן הימים ׃ מן השטים · שחטאתם לי שם דעו צדקותי שלא מנעתי טובתי ועזרתי מכם עד הבאתי אתכם לגלגל וכבשתי לפניכם שם את הארץ ׃ אכף · אהיה כפוף ׃ בנחלי שמן · למנחות ׃ האתן בכורי · קרבן לפשעי ׃ הגיד · הק׳ לך אדם מה טוב לך לעשות ׃ והצנע לכת · הוי צנוע למיהך ברחלתא דאלהך ר״א והצנע לכת לא כמדת הקב״ה מדת בשר ודם מדת בשר ודם אדם מביים את חבירו ובא לפייסו ואומ׳ לו איני מתרצה לך עד שיבאו פלוני ופלוני ש שביזתני לפניהם אבל הב״ה אין חפץ אלא שישוב אליו בינו לבין עצמו ׃ קול יי׳ לעיר יקרא · קל נבייא דיי׳ על קרתא מכריזין להם תשובה ׃ ותושיה יראה שמך · ותושיה קורא להם הנביא אשר רואה את שמך אשר נותן לב להתבונן ולראות דרכיך ותושיה מוסב על מקרא שלמעלה הימנו ׃ שמעו מטה ומי יעדה · הטו אזן ושמעו מטה הפורענות אשר תרדה אתכם שהנביאים מתרי׳ בכם ושמעו מי הוא אשר ייעד אותו הפורענות אם יכולת בידו לקיים מה שנגזר ויוכחו לא כן תירגם ׃ עוד האיש בית רשע אוצרות רשע · ה״א האיש נקודה פתח לפי שהיא תמוה׳ וכן פירו׳ עוד לשון אורך ימים הוא האים כמו הים ובדברי הימים מצינו אישי אבי דוד במקום ישי אף כאן אים במקום יש וכן בשמואל אם אים להאמין ו ולהשמאיל אם ים להאמין ו ולהשמאיל וי״ת כן האית היעלה בלבבכ׳ שיתקיי׳ בית רשע לאורך ימים ואוצרות רשע ׃ ואיפת רזון זעומה · מדה קטנה שעשיריכם מרמי׳ בה העניים ומביאין אותן לידי רזון והיא זעומה באפו של הב״ה ׃ החלותי

האזכה במאזני רשע ובכיס אבני
מרמה: אשר עשיריה מלאו חמס
וישביה דברו שקר ולשונם רמיה
בפיהם: וגם אני החליתי הכותך
השמם על חטאתך: אתה תאכל
ולא תשבע וישחך בקרבך ותסג
ולא תפליט ואשר תפלט לחרב אתן
: אתה תזרע ולא תקצור אתה תדרך
זית ולא תסוך שמן ותירוש ולא
תשתה יין: וישתמר חקות עמרי
וכל מעשה בית אחאב ותלכו
במעצותם למען תתי אתך לשמה
וישביה לשרקה וחרפת עמי תשאו:
אללי לי כי הייתי
כאספי קיץ כעללת בציר אין
אשכול לאכול בכורה אותה נפשי:
אבד חסיד מן הארץ וישר באדם
אין כלם לדמים יארבו איש את
אחיהו יצודו חרם: על הרע כפים
להיטיב השר שאל והשפט בשלום
והגדול דבר הות נפשו הוא ויעבתוה
: טובם כחדק ישר ממסוכה יום
מצפיך פקדתך באה עתה תהיה
מבוכתם: אל תאמינו ברע אל
תבטחו באלוף משכבת חיקך שמר
פתחי פיך: כי בן מנבל אב בת
קמה באמה כלה בחמתה איבי איש
אנשי ביתו: ואני ביהוה אצפה
אוחילה לאלהי ישעי ישמעני אלהי
: אל תשמחי איבתי לי כי נפלתי
קמתי כי אשב בחשך יהוה אור לי:
זעף יהוה אשא כי חטאתי לו
עד אשר יריב ריבי ועשה משפטי
יוציאני לאור אראה בצדקתו:

התזכון במוזנון דרשע ובכיס די
ביה מתקלין רברבין ודעדקין:
דעתירהא מלן אוצרהון חטוף
ויתבהא ממללין שקר ולישנהון
ניכלין בפומהון: ואף אנא איתיתי
עלך מרע ומחא אצדינך על דח
דחטתא: את תיכול ולא תסבע
ויהי לך למרע במעך ותדביק ולא
תשיזב ודשתיזיב לחרבא אמסר:
את תזרע ולא תחצוד את תברר
זיתין ולא תשוף משח ותעצר
ענבין ולא תשתי חמר: ועל די
נטרתון גזירת בית עמרי ועבדתון
עובדי בית אחאב והליכתון בני
בנימוסיהון בדיל למסר יתך
לצדו ויתבאת לאשתממו וחסודי
עמי תקבלון:
אמר נביא ווי לי ארי הויתי
כמיסף טביא בעידן דאבדו חסידיא
מן ארעא הא כסופי קיטא
כעוללן בתר קטף לית גבר דביה
עובדין טבין לטביא חמדת נפשי:
אבדו חסידיא מן ארעא ודקשוט
באנשא לית כולהון למישפך דם
זכיי כמנין גבר ית אחוהי מסרין
לגמירא: מבאשין בידיהון ולא
מוטיבין שלטונא שאיל ודיינא
אמר עיביד לי דאישלם לך ורבא
ממליל תחמודי נפשיה ווי עליהון
על דקלקלוהא: טבא דבהון
קשי למפק מן ידיה כיד מן תרקא
ודקשיט בהון מסיוגת סייג ביש
יום סיבורך לטב עידן סעורת ב
בישתך מטת כען יהי ערבו להון:
לא תתהמון ברחים ולא תתרחצו
בקריב מאיתת קימך טר מילי
פומך: ארי ברא מנבל אבא
ברתא מנציא עם אמה כלתא
מקילא בחמותה סנאוהי דגברא
אנשי ביתיה: ואנא במימרא דיי
אבוע ארוץ לאלהא עביד פורקני
יקביל צלותי אלהי: לא תחדין רומי בעיל דבבותי לי דינפלית אקום ארי יתיבית
כדבקיבלא יי ינהר עלי: אמרת ירושלם לוט מן קדם יי קבלית ארי חבית קדמוהי עד
דידין דיני ויתפרע עולבני יפקנני לנהור אחזי בזכותיה:

(Rashi:) אז הליתי הכותך · הלכשתי מכותיך חזקות וחולות ולכומות: השמם · להשמימך על חטאתך: וישחך בקרבך · המאכל שתאכל יהיה בו מארה בתוך המעים ויגרום לך חולי שתהא חולה והולך שחוח וכן מפרש אותו בספרי מכיין אף בתוך המעים ת״ל וישחך בקרבך בברכות והיה עקב במדרש תמיד עיני ה׳ אלהיך בה ואף יונתן תירגם כן והוא לך למרע מחא במעך: ותסג ·לאת אויביך המוליכי׳ בניך ובנותיך בשבי ולא תפלטם ואם תפלטם סופם לחרב ותשמו של ר׳ מנחם שמעתי ותסג לשאות תשמים ולא תפליט לא יהיה לך כח לפלוט שכבת זרע ואם תפלטם סופם לחרב אתנם ול״ת לשון הראשון: וישתמר חוקות עמרי · וידעתי כי לא תשמעו אלי כי ישתמר על ידיכם ובניכם כל חוקות עמרי ואחאב: וחרפת עמי תשאו · אתם תקבלו עון החרפה שאומות העולם מחריפין את עמי שהעידה בהם תורה על כך לא יהיה לך איפה ואיפה והם אינם שומרים: אללי לי · הנביא מקונן על עצמו אוי לי שהועמדתי לנביא בעת הזאת שאין בני אדם צדיקים בדור: כאספי קיץ · מקור חטף קמץ שאינו לשון פועל כמו יושב אותי אלא לשון מפעל כמו אוסף ה החסיל כאסיפת קיץ והם סופי תאנים שהן רעות וכן תירגם יונתן כסופי קייטא כעללו׳ בציר · כעללין בתר קיטוף · אין אשכול לאכול · כתרגו׳ לית גבר דליה עובדין טבין · בכורה · תאינה טובה המתבשלת בשנה כתרגו׳ לטביא חמידת נפשי: וישר באדם אין · אדם ישר בבני אדם אין: יצודו חרם · יצודו בחרמים ובמצודתם: על הרע כפים להטיב · על שכר הרעת כפיכם אתם מקיים שיטיב לכם: השר שואל · שוחד: והשופט · הדן את הדין גם הוא בשילום א״ת לשופט חבירו כשהוא גזלן ומחויב בדין שלם לי גמולי בדין אחר ואני אזכה אותך בזה: והגדול דובר הות נפשו · המלך או הנשיא אומר בדין רצון נפשו הות נפשו דבר ההוה לרצונו ולנפשו כמו אין נפשי אל העם הזה וכן ת״י חמידי נפשיה: ויעבתוה · עשאוה קליעה של חבל בין שלשתן כעבותות העגלה חבלה שהעבות משולשת היא כך מצאתי בתרגום ירושלמי ע עברנוה כקליעה דחובין: טובם כחדק · טבא דאית בהון קשה למיפק מן ידיה כיד מן חדיקא קשה לצאת מידו כמו הקוצים הנקבבין בבמר: ישר ממסוכה · ישר שבהם רע ממסוכת קוצי׳ ומסוכה כמו הסר משוכתו: יום מצפיך · יום שאתם מצפים בו לטוב׳ תבא פקודתכם: מבוכתם · עירבוליהון כמו נבוכים הם תהומתם: אל תאמינו ברע · כתשמעו ורבותינו פירשו כלפי מעלה אל תחטאו ותאמרו הקב״ה אוהבינו והוא ימחול לנו: משוכבת חיקך · כשמתך היא תעיד בך: פתחי פיך · דברי פיך פתיחות פיך: ואני ביי׳ אצפה · הנביא אומר כן: אל תשמחי איבתי · בבל ורומי חייבת

(Ibn Ezra:) אמר עשיריה · עיר הנזכרת לעיר יקרא וגם הטעם מדבר אל האיש הנזכר שר האיש לכל אחר מעשירי העיר אם אתה עשית חמס והחלית לבב עשוקים גם אני החליתיך עת הכיתיך והשממתיך: אתה · וישחך · שם דבר כמו וישסך יתן לכו והטעם הפך גאותך: ותסג · אשיגך והסיג כמ״ן תסיג אל הדין ולא תלר את כל זה בעבור החמס ם שעשיתם אים לרעהו העשיר לעני: וישתמר · כל אחת מחוקות עמרי: וכל מעשה בית אחאב · הם המשתמרים וחוקותי לא ישתמרו וטעם ו וחרפת עמי מה ם שהיית מחרפי׳ עוברי השם תשאו הגמול או הטעם חרפת עמי תשאו עליכם כדרך וחרפה לא נשא על קרובו: אללי · דבר הנביא על לשון ה המשכיל בעת ההיא והוא עמי הנזכר: כאספי קיץ · כמו קרשי מה שיאספו ה הדלו׳ מהפרי הנמשך וזה דרך משל כאין צדיק: אבד · חרם · כמו רשת משטח חרמים: על · אמר ר׳ מריכום ותהי להם ה הלבנ׳ לאבן תחת אבן וככה על הרע כפים תחת היטיב: מלת ויעבתוה מג׳ עבותים והטע׳ אם הגדול יחל לדבר הות מלבו הות כמו הוות בקרבה: יעבתוה השומעים ו והטעם יוסיפו עליהם: טובם · תואר כמו מעל פני מתו שהוא סמוך והוא פועל עומד: ישר ממסוכה · קשה יותר ממסוכת חדק והסמך כמ״ן וטעם יום מצפיך הנה בא היום שמצפיך קורא׳ פקדתך באה עתה תהיה מהרה · מבוכתם · מבוכת שלהם והמ״ם שב אל השר והשופט והגדול: אל · יזהיר הנביא אנשי אותו הדור את יפת אל תבטחו בגדול ולפי דעתי כי לנשים ידבר אל תבטחו באלוף נעוריה כי יזהיר האוף משוכבת חיקך: כי בן מנבל אב · פועל קודם כמו ורב יעבד צעיר: ואני · דברי הנביא על לשון המשכיל או על לשון ישראל: אל · אם ישראל הלכו בגלות עד יקומו מנפילתם אך יש עליהם לסבול בעבור כי חטאו ויודו: זעף · הפך כי אשב בחשך וטעם אראה כאשר יאור לבי אז אבין כי צדיק השם על כל הבא עלי או אראה בצדקתו שיקח נקמתי מאויבתי: יום וידה

לאור ז׳ וכו׳ כוח כחיא וסבר למיפק בכברת ויקם בלילא

ויושביה ו׳ וסי׳ גבו בניבותון · העיר ההוללה · היו לי כלסבכרום · אשר עשיריה · היושב על חוג הארץ · וישתמר חקות עמרי: השר ד׳ פתחין וסי׳ השר שואל והשופט בשלום · וכנניה השר המשא · והחמישי לחדש והחמישי השר שמגות הזרח · יעכר מבאל השר: אוחילה ג׳ ומשניין באתיהון וסי׳ מעי מעי אחולה · לא

בן אוחילה לפניך · אוחילה לאלהי ישעי · קדמא אחולה כתיב תניינא אחילה כתיב תלית׳ אוחילה כתיב:
משפטי ו׳ בקרי׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סי׳ ט״ל: לאור ז׳ קמצין וסי׳ בלשון תרגום צוח סמיא וסבר למיפק בצפרא וקם בלילא · ופי׳ ויקרא אלהים לאור יום · והולכתי עורים בדרך לא ידעו · נקוה לאור והנה חשך · יוציאני לאור אראה בצדקתו · בבקר בבקר משפטו יתן לאור · לאור יקום רוצח · מגלה עמוקות מני חשך:

אבן עזרא

ותרא. אויבתי. איה הוא: תרמסנה. שתהיה למרמס: יום. כאשר יבא יום שהשם יבנה גדריך אז ירחק חק העמים שהיית נותנת: יום. ועדיך יבא. אתה. כל גוי שוכן למני אשור ועד נהר פרת ורבי ישועה אמ׳ וים מים שמערב ארץ ישר׳ תחרב משפאת ים והר פלונים שהיה כולו וייסוב שב כמו הר ולפי דעתי כי מלת ועד בהר מושכת אחרת ועד ים מים והר ועד ההר והנה ים מים כמו הים הקדמוני והים האחרון וכן הר דרומי או צפוני והיתה. ביום ההוא: מפרי מעלליהם. שהרעו לישראל: רעה. תפלת הנביא בהיות הארץ שממה שירעה עמו בשבטו ושכנהו לבדד כיער בתוך כרמל וירעו בשן מעבר לירדן מזרחה והתשובה אמר השם לנביא כימי צאתך ו והטעם כימי צאת א אבותיך מארץ מצרים: אראנו נפלאות. הטעם עמי כאשר הזכיר עמך: יראו. דברי השם אז יהיה כן: ילחכו. להשתחות לישראל כזוחלי הרמשים ם שיפחדו בני אדם מהם כדרך האמים מגזרת זחלתי ואירא: ממסגרותיהם. הם ארמוניהם: מי. אז יאמרו הגוים או ידבר על לשון אנשי הגלות המשקשים מהשם ל לשלוח להם אין אל שיעשה טוב לנחלתו טוב כמוך: ישוב. מלת הוא תשרת אחרת והוא ישוב ירחמנו ונטעם יכבוש הפך דברי עוונות גברו מני שלא ימשלו בנו עוד תם חטאתם שבה אל שארית נחלתו והוא ה הזכי עון ופשע וחטאת: תתן. יעקב הוא אבינו לכולנו לבדנו כי לא יתערבו גוים אחרי׳ עמנו על כן כתוב שהי ישר׳ אבינו לכולנו ולא הזכי יצחק כי גם הוא אבי אדום ובעבו׳ כי אברהם החל לקרא בשם השם הפך אבותיו הקרובים אליו והשם כרת עמנו ברית בתחלה על כן הזכיר לאברהם ולא הוצרך להזכיר יצחק והטעם תתן אמתך ל ליעקב ומה היא אשר נשבעת לאבותינו מימי קדם:

רשי

יום לבנות גדריך. מוסב על האמרה אלי ועוד היא אומרת יום לבנות גדריך שאת מצפה לו אותו היום ירחק חוקו זמנו יארך ולא יבא לעולם: יום הוא ועדיך יבא. הנביא אומ׳ אותו היום שאתם מלעיגי עליו לאמר בטל והלך לו יום הוא שמור וגנוז ולא בטל ועדיך יבא האויב להחריבך. למני אשור. אשר הוא ראש למרעבו ועדי מצור. כלו׳ ועד ערי מצור: ות״י כן הורמני רבתא: וים מים. והיושבים על ים האחרון אשר הוא במערב: והר ההר כמו ויושבי ההר ויונתן לא כן תרגם: יום לבנות גדריך. הנבי׳ מבשרו לישר׳ שיש יום כמוס ומוכן לבנות גדרות חרבותיהן יום ההו׳ ירחק ויבטל מעליכ׳ חק גזירת האומו׳: יום הוא ועדיך יבא. יתכנשון גלוותא דישראל דמן אתור בעידנא שהיא וגו׳: והיתה הארץ: ארץ האומות: שכני לבדד. שיהא שוכן בטח בדד יער בתוך כרמל. ת״י דהוו כדו בחורש׳ יתייתבון בכרמלא אותן שהיו שוממין ביערו׳ ישכנו לבדד בתוך כרמל שהוא מקום מיושב וים לפרש שוכני לבדד ביערים לא יראו מחיות השדה ובתוך כרמל: כזוחלי ארץ. הם נחשים הזוחלי׳ על גחונם בעפר הארץ: ירגזו ממסגרותיהם. יחרדו מרוב רוחק איסוריהם ומסגר כ כלא: תתן אמת ליעקב. ת״י תיהב קושט׳ דיעקב לבנוהי כמא דקיימתא ליה בביתאל טבות א אברהם לזרעיה בתרוהי כמא דקיימתא ליה בין בתריא תדכר לנא עקידת יצחק. תתן לנו באמת אשר הבטחת ליעקב האמת לנו דברך אשר הבטחת ליעקב כי לא אעזבך: חסד לאברהם. שכר חסד אשר לאברהם אשר צוה לבניו לשמור דרך יי׳ לעשות צדקה ומשפט ו ולכך לא כאמר וחסד אלא חסד האמת שתאמת לנו את הבטחת יעקב היא תהיה תשלום גמול ח חסדו של אברה׳: אשר נשבעת. בעקידתו של יצח׳ בי נשבעתי נאם יי׳ יען אשר עשית וגו׳:

ותרא איבתי ותכסה בושה האמרה
אלי איו יהוה אלהיך עיני תראינה
בה עתה תהיה למרמס כטיט חוצות:
יום לבנות גדריך יום ההוא ירחק
חק: יום הוא ועדיך יבוא למני
אשור וערי מצור ולמני מצור ועד
נהר וים מים והר ההר: והיתה
הארץ לשממה על ישביה מפרי
מעלליהם: רעה עמך
בשבטך צאן נחלתך שכני לבדד
יער בתוך כרמל ירעו בשן וגלעד
כימי עולם: כימי צאתך מארץ
מצרים אראנו נפלאות: יראו גוים
ויבשו מכל גבורתם ישימו יד על
פה אזניהם תחרשנה: ילחכו עפר
כנחש כזחלי ארץ ירגזו ממסגרתיהם
אל יהוה אלהינו יפחדו ויראו ממך:
מי אל כמוך נשא עון ועבר על
פשע לשארית נחלתו לא החזיק
לעד אפו כי חפץ חסד הוא: ישוב
ירחמנו יכבוש עונתינו ותשליך
במצלות ים כל חטאתם: תתן אמת
ליעקב חסד לאברהם אשר נשבעת
לאבתינו מימי קדם:

קח

ותחזי רומי בעיל דבבותי ותחפינה בהתא דהוות אמרה לי אן ד דאתפריקתא במימרא דיי אלהך עיני יחזיין במפלתהון כען תהי ל לדיש כסין ישוקין: בעידנא ההיא יתבניין כנישתא דישראל בעידנא ההיא יתבטלן גזירת עממיא: בעידנא ההיא יתכנשון גלותא דמן אתור וקרוי תוקפא ודמן חורמני רבתא וקירוי צירא ועד פרת וימא מערבאה וטורי טורא: ותהי ארעא לצדו על יתבהא מפרי עובדיהון: פרנס עמך במימרך עמא דאחסנתך בעלמא דהוא עתיד לאתחדתא ישרון בלחודיהון דהוו צדן בחורשא יתיתבון בכרמלא ויתפרנסון בארעא מתנן וגלעד כיומי עלמין: כיומי מפקהון מארעא דמצרים אחזינון פרישן: יחזון עממיא ויבהתון מכל גבורתהון ישוון י ידיהון על פומהון ואודניהון יתחרשן: ישתטחון על אפיהון על ארעא כחיויא כזוחלי עפרא יזועון מבירנייתהון מן קדם יי א אלהנא יתברון וידחלון מן ק קדמך: לית בר מינך את הוא אלהא שביק לעויין ומעבר על חובין לשארא דאחסנתיה לא מוריך לעלמין רוגזיה ארי רעי לאיטבא הוא: יתוב מימריה לרחמא עלנא ויכבוש על חובנא ברחמתיה וירמי לעומקי ימא כל חטאי ישראל: תתן קושטיה דיעקב לבנוהי כמא דקיימתא ליה בביתאל טבוות אברהם לזרעיה בתרוהי כמא דקיימתא ליה בין בתריא תדכר לנא עקידת יצחק דאתעקד על גבי מדבחא קדמך תעביד עמנא טבון דקיימתא לאבהתנא מיומי קדם:

משא נינוה ספר חזון נחום
האלקשי: אל
קנוא ונקם יהוה נקם יהוה ובעל
חמה נקם יהוה לצריו ונוטר
הוא לאיביו: יהוה ארך
אפים וגדול כח ונקה לא ינקה

מטל כסדילות לאשקאה ית נינוה מלקדמין איתנבי עלה יונה בר אמתי נבייא דמגת חפר ותבת מחובהא וכד דאוסיפת למיחטי תב ואתנבי עלה נחום מבית קושי כמא דכתיב בספרא הדין: אלהא דיין ופורען יי מתפרע יי וסגי חילא קדמותי עתיד יי לאתפרע מסנאי עמיה וברגז חסין מבעלי דבבוהי: יי מרחיק רגז וסגי חילא קדמוהי עתיד יי לאתפרע וסלח לדתייבין לאוריתא ולדלא תייבין לא מזכי

רשי — ספר נחום

משא נינוה. מטול כסדילות לאשקאה ית׳ נינוה: ספר חזון נחום. חזון נקוד קמץ לפי שאינו דבוק ואינו דומה לחזון ישעיה שהוא נקוד חטף פתח וכן פירוש ספר חזון כבר נכתב עליה והיא נבואת יונה בן אמתי ועתה חזר ונתנבא עליה נחום האלקושי את המשא הזה אלקוש היה שם עירו וכן ת״י מלקדמין איתנבי עלה יונה בן אמתי ותבת מחובה׳ וכדו דאוסיפ׳ למיחטי תב ואיתנבי עלה נחום דמבית אלקוש: אל קנא ונוקם ה׳. על זרעו של סנחריב נתנבא נחום ובימי מנשה כמו ששנינו בסדר עולם. אל קנא ונוקם ה׳. מאז שנפרע לישראל מאויביהם וגם עדיין עתה נוקם הוא ובעל חימה ועתיד הוא להיות נוקם ל לצריו שהחריבו את ארצו והגלו את עמו ונוטר ושופך הוא את אויבתו לאויביו ורבי שמעון אומר ב׳ נקימות הללו כנגד שלשה גליות שהגלה סנחריב את ישר׳ כמו ששנינו בסדר עולם: ה׳ ארך אפים וגדול כח. גדול כח הוא והיכולת בידו להנקם ואמר לא מיהר נקמתו לפי שארך אפים הוא ומכל מקום נקה לא ינקם. ה׳ בסופה

אבן עזרא — ספר נחום

ספר חזון. כי רבק הוא אע״פ שהו׳ תמיד: משא. נבואה מה שנשא השם על נינוה. לא ידענו דורו של זה הנביא ויתכן היותו האלקושי מתיחס אל שם העיר או אל שם אחד מאבותיו נבואתו על משפט נינוה ביד נבוכד נצר: אל. הזכיר אל שירא׳ כחו וטע׳ קנא כמו ויקנא ה׳ לעמו כי ימלך אשור השתי׳ של יתנוא. שם התאר כמו קנאי ונוקם שיקח נקמה ופירו׳ כי הוא נוקם לצריו לא לאחרי׳ וטע׳ נוקם ה׳ ובעל חמה שיהיה נודע בעולם: ה׳. הטע׳ באמת שהו׳ ארך אפי׳ וגדל כח. הטעם כפול דרך משל לאנשים לו כח גדול אז ימשול בכעסו וכן הוא כתו׳ בתור׳ ועתה יגדל נא כח ה׳ וכתו׳ אחריו ה׳ ארך אפים ואע״פ שיאריך לרשעי׳ לא ינקה אותם:

לבדד ג׳ בקריא׳ וסימ׳ הן עם לבדד ישכון ובגוים. שכני לבדד יער. לבדד לבטח תושיבני. אנך: ויראו ח׳ רפין ד׳ מל׳ וא׳ חס׳ וסימ׳ ואת העם צו לאמר אתם עברים בגבול אחיכם. ויראו ממערב את שם ה׳. ילחכו

עפר כנחש. יברכנו אלהים וייראו אתו. וייראו גוים את שם ה׳: נחש חס׳: קנוא ד׳ ב׳ מל׳ וב׳ חס׳ וסימ׳ קנוא קנאתי לה׳. ותברו חס׳. אל קנוא הוא לא ישא לפשעכם דסוף יהושע: אל קנוא ונוקם ה׳ ב׳ בתראי מל׳:

יי׳ בסופה ובסערה דרכו · הם שלוחיו להפרע מאויביו שנאמר במצרים ברוח קדים עזה וברוח המדבר מכסתת אלוה יאבדו   בכור כאמר רוח קדים שברך :
וענן אבק רגליו · גם הוא דרך כקיתתו ויסקף אל מחנה מצרים בעמוד אש וענן היא הענן יכסנה :   גוער בים · כשמתעו ורובמא הוא כלפי האומות
שנמשלו לימים כענין שנאמר לאומים כשאון מים כבירים ושאון : וכל הנהרות החריב :
כאן ניבא שעתיד הב״ה להמליך את נבוכד נאצר בימי יהויקים ויתן את אשור ואת כל הארצות לחרב : אמלל בשן וכרמל · מוסבות הטובים : ופרח לבנון אומלל · חכמי ישראל פירשו כלפי מיני מגדים שנטע שלמה בבית המקדש שהיו של זהב וכיון שנכנסו גוים להיכל יבשו : ההרים רעשו ממנו · המלכים והשרים יפחדו מגזירתו : ותשא הארץ · משאת עשן : נתכה · הגיע לארץ כמו והמטר לא נתך ארצה : נתצו ממנו · מאימתו : טוב יי׳ למעוז · ואף בשעת שהוא נפרע מאויביו לא זזו רחמיו מלהטיב ליראיו ולא כמדת בשר ודם שכשהוא עסוק בזו אינו פונה בזו כענין שנאמר יי׳ איש מלחמ׳ יי׳ שמו כמו שה׳ במכילתי׳ : ויודע · את ברכי חוסי בו : ובשטף עובר · ובחמה שוטפת כלה יעשה מקומה · של ארץ ומוסב זה על ותשא הארץ מפניו כמו שאמור למעלה : כלה הוא עושה · לנינוה ומלכי אשור לא ישנה להם עוד פעם אחרת : כי עד סירים סבוכים · כלומר פתאום תבא עליהם מכתם ולא ירדו מכבודם מעט מעט כי בעוד שהסירים והקוצים נסבכים כשרפים בחזקה : וכסבאם סבואים · ועודם במשתיהן ובשמחתן ויש פותרין כי עד סירים לשון הסרה : אכלו כקש יבש · אשר כתחלה וגמר בישולו ויבש : מלא · אשובי״ר בלעז וכן מלאתך המלאה הזרע : ממך · את נינוה יצא סנחריב החושב רעה דימ׳ להחריב דירת מטה ומעלה כתו׳ אחד אז ואבא ואבא מלון קיצו וכתו׳ אחר אומר מרום קיצו בתחילה אחריב דירה של מטה ולבסוף דירה של מעלה כדאית׳ בחלק : אם שלמי׳ וכן רבים · יפה תרגום של יונתן מיושב על המקרא אם יהון שלימים בעצה שיהו כולם שוים בהסכמה אחת · וכן אם יהו רבים מאד אכשי ניכוה אויבך ירושלם וכן אף אם נגזו תדקל ועברו את פרת לבוא עליה לא

התמגגו ג׳ חס׳ בליש׳ וסימ׳ והגבעות התמגגו · ברביבים תמגגנה צמחה · ותמגגני תשיה : יעמוד ג׳ מל׳ בקריא׳ וסימ׳ לפני זעמו מי יעמוד ומי · ויברח כצל ולא יעמוד · ריוח והצלה יעמוד ליהודים : ויודע ג׳ בקריא׳ וחד וסימ׳ בסדר בלק : יועץ ד׳ חס בליש׳ וסימ׳ והעצים עצת רע בעיר · ויעציך כבתחלה · יעץ

יְהֹוָה בְּסוּפָה וּבִשְׂעָרָה דַּרְכּוֹ וְעָנָן ג׳ כתי׳ ס׳ ן
אֲבַק רַגְלָיו : גּוֹעֵר בַּיָּם וַיַּבְּשֵׁהוּ וְכָל־ ג׳ תר חס׳
הַנְּהָרוֹת הֶחֱרִיב אֻמְלַל בָּשָׁן וְכַרְמֶל ג׳
וּפֶרַח לְבָנוֹן אֻמְלָל : הָרִים רָעֲשׁוּ ל׳
מִמֶּנּוּ וְהַגְּבָעוֹת הִתְמֹגָגוּ וַתִּשָּׂא ל׳ וג׳ חס׳ בליש׳
הָאָרֶץ מִפָּנָיו וְתֵבֵל וְכָל־יוֹשְׁבֵי בָהּ : ב׳ גר״מל
לִפְנֵי זַעְמוֹ מִי יַעֲמוֹד וּמִי יָקוּם בַּחֲרוֹן ג׳ מל׳ · ב׳ במתן׳ קריא
אַפּוֹ חֲמָתוֹ נִתְּכָה כָאֵשׁ וְהַצֻּרִים נִתְּצוּ ב׳
מִמֶּנּוּ : טוֹב יְהֹוָה לְמָעוֹז בְּיוֹם צָרָה ל׳
וְיֹדֵעַ חֹסֵי בוֹ : וּבְשֶׁטֶף עֹבֵר כָּלָה ג׳ ומל׳
יַעֲשֶׂה מְקוֹמָהּ וְאֹיְבָיו יְרַדֶּף־חֹשֶׁךְ :
מַה־תְּחַשְּׁבוּן אֶל־יְהֹוָה כָּלָה הוּא ל׳
עֹשֶׂה לֹא־תָקוּם פַּעֲמַיִם צָרָה : כִּי ו׳ כמ׳
עַד־סִירִים סְבֻכִים וּכְסָבְאָם סְבוּאִים ל׳ ומ׳ · ל׳ · ל׳ ומל׳
אֻכְּלוּ כְּקַשׁ יָבֵשׁ מָלֵא : מִמֵּךְ יָצָא ל׳ כמ׳
חֹשֵׁב עַל־יְהֹוָה רָעָה יֹעֵץ בְּלִיָּעַל : לא׳ · ג׳ חס׳
כֹּה אָמַר יְהֹוָה אִם־
שְׁלֵמִים וְכֵן רַבִּים וְכֵן נָגֹזּוּ וְעָבָר ו ג׳
וְעִנִּתִךְ לֹא אֲעַנֵּךְ עוֹד : וְעַתָּה אֶשְׁבֹּר ל׳ ומ׳ · ל׳
מֹטֵהוּ מֵעָלָיִךְ וּמוֹסְרֹתַיִךְ אֲנַתֵּק :
וְצִוָּה עָלֶיךָ יְהֹוָה לֹא־יִזָּרַע מִשִּׁמְךָ ל׳ · ל׳
עוֹד מִבֵּית אֱלֹהֶיךָ אַכְרִית פֶּסֶל
וּמַסֵּכָה אָשִׂים קִבְרֶךָ כִּי קַלּוֹתָ : ל׳
הִנֵּה עַל־הֶהָרִים ב
רַגְלֵי מְבַשֵּׂר מַשְׁמִיעַ שָׁלוֹם חָגִּי י ל׳
יְהוּדָה חַגַּיִךְ שַׁלְּמִי נְדָרָיִךְ כ ל׳

יְיָ בְּעַלְעוֹלָא וּבְרוּחַ מְדַבַּר וַעֲנַן
אֲמִטְתָא כִּיבֵשׁ קֳדָמוֹהִי : דְּנָזִיף
בְּיַמָּא וּמְיַבֵּשׁ לֵיהּ וְכָל נַהֲרָוָתָא
מַחֲרִיב צָדֵי מַתְנָן וְכַרְמֶלָא וְאִילָנֵי
לִיבְנָן נְתַרוּ : טוּרַיָּא זָעוּ מִן
קֳדָמוֹהִי וְרָמָתָא אִיתְפַּרְקָא וְחָרוּבַת
אַרְעָא מִן קֳדָמוֹהִי וְתֵבֵל וְכָל ד
דְּיָתְבִין בַּהּ : כַּד אִתְגְּלֵי בִּרְחַמְתָא
לְמִיתַּן אוֹרַיְתָא לְעַמֵּיהּ כֵּן זַע עָלְמָא
מִן קֳדָמוֹהִי בְּכֵן כַּד אִיתְגְּלֵי בִּרְגַז
לְאִתְפְּרַע מִסַּנְאֵי עַמֵּיהּ קֳדָם פ
פּוּרְעָנוּתֵיהּ מַן יְקוּם וּמַן יְסוֹבַר
בְּאַבְאָשׁוּת רוּגְזֵיהּ רוּגְזֵיהּ כְּאֶשָּׁתָא
מְמַסֵּי וְטִינָרַיָּא אִתְפַּרְקָן מִן קֳדָמוֹהִי
: טַב יְיָ לְיִשְׂרָאֵל לְאִסְתַּמְכָא
עֲלוֹהִי בְּעִידָן עָקָא וּגְלֵי קֳדָמוֹהִי
דְּרָחִיצִין עַל מֵימְרֵיהּ : וּבִרְגַז חֲסִין
וּבְחֵימָא תַקִּיפָא גְּמִירָא יַעְבֵּיד עִם
עַמְמַיָּא דְּקָמוּ וְאַחֲרִיבוּ יַת בֵּית
מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ וּבַעֲלֵי דְּבָבוֹהִי יִמְסַר
לְגֵהִנָּם : עַמְמַיָּא דְּבָזוּ יַת
יִשְׂרָאֵל מָא אַתּוּן חֲשִׁיבִין קֳדָם יְיָ
גְּמִירָא הִיא עֲתִיד לְמֶעְבַּד עִמְּכוֹן
לָא תִתְקַיֵּם עֲלֵיכוֹן כְּבֵית יִשְׂרָאֵל
תַּרְתֵּין זִימְנִין רְוַח בָּתַר עָקָא :
אֲרֵי שִׁלְטוֹנֵי עַמְמַיָּא דְּבָזוּ יַת בֵּית
יִשְׂרָאֵל וּכְמָא דִּיטְעַן בְּחַמְרָא כֵּן
אַטְעִיאוּנוּן שֵׁיצִיאוּנוּן כְּמָא ד
דְּמְשֵׁיצְיָא אֶשָּׁתָא בְּקַשָּׁא יַבִּישָׁא סַגִּי :
מִינִיךְ נִינְוֵה נְפַק מַלְכָּא דַּחֲשִׁיב עַל
עַמֵּיהּ דַּיְיָ בִּישָׁא דְּמַלִּיךְ מַלַּךְ ד
וּרְשַׁע : כִּדְנַן אֲמַר יְיָ אִם יְהוֹן שְׁלֵמִין בְּעֵיצָה וְסַגִּיאִין בְּאִתְמַנְיוּתָא עַמְמַיָּא
דְּמִתְכַּנְשִׁין לַאֲעָקָא לִיךְ יְרוּשְׁלֵם וִיגוּזוּן יַת דִּגְלַת וִיעִיבְרוּן יַת פְּרָת וְיֵירְתוּן לְעַנְיוּתִיךְ
וְדִשְׁעַבְדוּתִיךְ לָא אֲשַׁעְבְּדִינַךְ עוֹד : וּכְעַן אֶתְבַּר נִיר עַמְמַיָּא מִצַּוְּרֵיכוֹן וַחֲנָקֵיכוֹן אַפְסִיק :
וְיִפְקִיד עֲלָךְ יְיָ יַת מַלְכָּא דְאָתוּר וְלָא יְהֵי יִדְּכַר מִשְּׁמָךְ עוֹד מִבֵּית טַעֲוָתָךְ אֲשֵׁיצֵי צַלְם
וּמַתְכָא תַּמָּן אֲשַׁוֵּי קִבְרָךְ אֲרֵי קַלֵּילָא קֳדָמַי : הָא עַל
טוּרֵי אַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל רַגְלֵי מְבַסַּר מַשְׁמַע שְׁלָמִיחוֹגֵי יְהוּדָה חַגַּךְ שַׁלִּימִי נִדְרָךְ

בליעל · ויעציו ושריו · וכל יעצי דכוו : מעליך ד׳ בקריא׳ וסימ׳ והסירי את יינך מעליך · ובשר קדש יעברו מעליך · ואששוף דמיך מעליך · אשבור מוטהו מעליך :

וטעם בסופה משל למהירות ברוח סערה · וענן אבק רגליו דרך משל למרוצת הסוסים והטעם על הגזירות הבאות מהשמים במהרה שהם למעלה מהעננים : גוער · ויבשהו · חסר יוד שלא להתחברות שנים יודי״ן והוא מהבנין הכבד הדגוש תיבש גרש כי כאשר יאמר מן יאבד ויאבדם ככה היה ראוי שיאמר ויבשהו רק לא תהיה כזה להתחבר שנים יודי״ן ועת׳ יספר כח השם בים וביבשת שאין מי שיכול לפניו וטע׳ אמלל בשן בעבור וכל הנהרות החריב ודבר זה שהחריב הנהרות בעבור יבשת הגש׳ מעל הארץ דבר זה גרם אמלל בשן ו וכרמל מכל פרי תבוא׳ : הרים · אר״ מרינוס ותשא הארץ מפניו אותה כמו כשאתי א אימיך אפוכה והנכון בעיני ותשא משאת שרפ׳ שנשרפה הארץ וכל׳ וישאם דוד ואנשיו והטע׳ וישרפם והטעם בעבור שאמר בתחילה ובעל חמה שתשרף ה הארץ בחמו כדרך וחמתו בערה בו והעד לפני זעמו מי יעמוד וכל זה יספר חרי אף השם על נינוה : טוב · הטע׳ כל שונאיו ישמיד בחרון אפו כאשר ו וחמתו נתכה כאשר י יתאכף בהם ויביא ע עליהם צרות וימלט הירואים וזהו למעוז כמו מגדל עוז וחוסי בו דבק למעוז והוסיף מלת ויודע כי הו׳ לבדו יודע תעלומות לב ו ומכיר החוסים בו : ובשטף · כאל שוטף : כלה יעשה · לא מעט מעט · ואויביו החשך ירדף עמה ואחריה׳ או שירדפ׳ ל מקו׳ החשך שלא יראה בבא כלה עליהם : מה · אומר לאנשי נינוה לא ידעת׳ מחשבות השם כי כלה הוא עושה ואין צורך שתקום פעמים צרה עליכ׳ כי באה תכריתון כי · משל לקש יבש : מלא · כל היבשת כמו גמור עם אנשים שכורי׳ יבוא האש ויכלה הכל רגע אחד והנה סירים קוצים סבוכים

יבליתו שהרי עיניתיך ולא אענך עוד ועוד שמעתי אם שלמי׳ אנשי נינוה בגדולתם וכן אם יהו עוד רבים ונכבדים יותר וכן כנגזו ועבר וכן אניתם ואעבירם הרי זה כמו וכאשר יענו אותו כן ירבה : ועניתיך לא אענך עוד : אענה אותך בפעם הזאת כלה ונחרצה ולא אזקיק ליך עוד · ורבותינו דרשו לענין מעשה הצדקה במסכת גיטין אך אינו על סדר של הנבואה : ועתה אשבור מטהו מעליך · שכינה אומרת כן לנביא שהוא ישראלי אשבור מטהו של אשור מעליך עמי : וצוה עליך ה׳ · עתה מוסב הדיבור אל מלך אשור : לא יזרע משמך עוד · לא יעמוד מתוך מלך : מבית אלהיך אכרית פסל ומסכה · ואשים את בית אלהיך קברך שם תברח להמלט ושם תהרג כמו שנהרג אביך בית נסרוך אלהיו : כי קלות · בעיני שלמי נדריך : אשר נדרת להב״ה אם יצילך מכף סנחרי׳ מלך אשור כי עתה כבלת׳ אלהיך כמו שאומר בספר מלכים ויהי הוא משתחוה בית נסרוך אלהיו ושם הכה בחרב :

מגזרת כאחז בסבך ומלת סבאים תואר כדרך השכורי באהלים גם עבוס וברוך : וכסבאם · כאשר הם שותים · אכלו יחדיו נשרפו באש כשהיו נסבכים יחד זה בזה כמו סירים סבוכים ויהיו סבוכים בשכרותם אז יהיו נוחים שישרפו באש יחד כקש יבש גמור מרוב יבושת הסירים וחמימות השכרות והנה כתן משל מהמים ומהאש וכל זה בעבור מלך נינוה שהגלה ישר׳ וחשב להשחית פליטת יהודה וזהו ממך וידועים הם דברי רב שקה מפי אדוניו כמו שאומר בספר מלכים אשר שלחו מלך אשור לחרף שם יי׳ : כה · אם היו אנשי נינוה בשלום עד היום וכן היו רבים ואלה דברי השם לכנסת ישר׳ כך נגוזו מפעלי הכפל כמו נגולו כספר : ועבר · כמו מקרה שעבר ולא ישוב : ועניתיך לא אענך עוד · על ידו : ועתה · כתוב בימי חזקיהו אשר ישבר מאשור וממצרים : וצוה · עתה ידבר אל מלך נינוה וטעם וצוה גזר : לא יזרע · שלא יעמד זרעו הנקרא בשמו : אשים קברך · בבית הנה · חגי יהודה · השם שנמלטו מיד סנחריב : עלה

אבן עזרא

עלה· עתה שב לדבר אל נינוה והמפיץ הוא נבוכד נצר: נצור מצורה· ידבר
למלך נינוה וככה צפה דרך שים צופים בדרכי' והנגיד אמר כי נצור שם הפועל
כמו ויכלת עמד וככה צפה דרך לבלא הפשע ודע כי עתה ישיב השם שבות גאון
יעקב כגאון ישראל בהיותו בארצו הטעם ישיבם לגאונם כמו שהיו ישר' מימי קדם
בגאונם ומלת בקקות
תורה כי הפועל יוצא
והנה יהיה גפן בוקק
פועל והפעול הוא ה
ספרי פישוה לו או
תהיה כתלתשב ם
פתמצא עומר ויוצאה
וטעם כי בקקום
שמום כגפן בוקק על
כן: וזמוריהם· כמו
וזכרתו מעם זמורה
ושב לפרש המפיץ ה
השולה: מגן· אמר
רבי משה הכהן כי ג
גבוריהו בתוספת הא
לשון רבים וככה ב
בהתפללו בעד רעהו
ולא דבר נכונה כיפין
כמו פיהו אתיו אחיהו
פיו פיהו וטעם רעהו
שהתפלל בעבור כל
אח' וגבורהו שם המין
שכולל גבור הגבורים
: מתלעים· שלובשים
תולע שני: ביו' הכינו·
הרכב כאילו אש
פלדות יוצא במרוכתו
ומלת פלדות זרה אולי
היא הפוכה לפידות:
והברושים הרעלו·
כמו רעדו ברושי היער
ויפת אמר כי הם
חניתות: בחוצות·
אמ' ר' יונה ישתקשקון
יכו שוק אל שוק:
ירוצצו· כפול האות
האחרון והפעל כפל
ירוצצו כפעם מגזרת
רץ וככה ויתרוצצו ה
הבנים: יזכר· כאשר
יזכור האויב שהוא מ
מלך כשדים בעבור
מרוצתם יכשלו ב
בהליכתן: ימהרו·
אל חומות נינוה:
והוכן· מגדלי העץ
הגדולים ויפת אמר
כי יזכור מלך נינוה א
אדיריו יכשלו יברחו
אל החומה ויכינו ה
המגינים לסוכך ע
עליהם וזה לא יועיל
להם כי שערי יורה כי
מפלת הנהרות כ
כתפש ארמון המלך וזהו והיכל נמוג· והצב· לא מצאתי למלה זו
פירו' יותר נכבד מדברי רב שמואל הנגיד כי הצב שם המלכה על כן גלתה העלתה
על המרכבה להוליכה בשביה ואמהותיה שהיו נוהגות אותה דומות לקול יונים
המתונן· מתופפות· דרך התיף להכות בו ביד: ונינוה כבריכת מים· היתה
מלואה מימי קדם עושר ואנשיה כשים ואומרים זה לזה עמדו עמדו אל תברחו ואין
מפנה שישיב פניו על כן בזו כסף דברי הנביא לכשדים· לתכונה להון שהכין:
בוקה ומבוקה· גזרה אחת להם כדרך גאה וגאון יי עזי ומעזי: ומבולקה כמו הנה
יי' בוקק הארץ ובולקה וטעם בוקה גם מבולקה כמו שממה תהיה נינוה: ולב· כל
שומע נמס: ופיק ברכי'· על דרך ויפק רצון אך הוא מעט רחוק והנכון כי הוא כמו
לפוקה ולמכשול: וחלחלה· חיל וחילה כפול· פארור· כבר פירשתיו: איה· בעבור
זה יתמהו השומעים ויאמרו וכל זה דרך משל על נינוה שהיו הולכין לטרוף טרף
להחריב כל העולם וטעם הלך אל מעון אריות: אריה טורף· להפסיק גורותיו: בדי·
כלשון די השיב לו די שם· ומחנק· שהיו להיו' טרף ללבאותיו ומעונותיו מלא טרפ'·

נחום

כִּי לֹא יוֹסִיף עוֹד לַעֲבוֹר־בָּךְ בְּלִיַּעַל
כֻּלֹּה נִכְרָת׃ עָלָה מֵפִיץ עַל־פָּנַיִךְ
נָצוֹר מְצוּרָה צַפֵּה־דֶרֶךְ חַזֵּק מָתְנַיִם
אַמֵּץ כֹּחַ מְאֹד׃ כִּי שָׁב יְהוָה אֶת־
גְּאוֹן יַעֲקֹב כִּגְאוֹן יִשְׂרָאֵל כִּי בְקָקוּם
בֹּקְקִים וּזְמֹרֵיהֶם שִׁחֵתוּ׃ מָגֵן
גִּבֹּרֵיהוּ מְאָדָּם אַנְשֵׁי־חַיִל מְתֻלָּעִים
בְּאֵשׁ־פְּלָדוֹת הָרֶכֶב בְּיוֹם הֲכִינוֹ
וְהַבְּרֹשִׁים הָרְעָלוּ׃ בַּחוּצוֹת יִתְהוֹלְלוּ
הָרֶכֶב יִשְׁתַּקְשְׁקוּן בָּרְחֹבוֹת מַרְאֵיהֶן
כַּלַּפִּידִם כַּבְּרָקִים יְרוֹצֵצוּ׃ יִזְכֹּר
אַדִּירָיו יִכָּשְׁלוּ בַּהֲלִיכוֹתָם יְמַהֲרוּ
חוֹמָתָהּ וְהֻכַן הַסֹּכֵךְ׃ שַׁעֲרֵי הַנְּהָרוֹת
נִפְתָּחוּ וְהַהֵיכָל נָמוֹג׃ וְהֻצַּב גֻּלְּתָה
הֹעֲלָתָה וְאַמְהֹתֶיהָ מְנַהֲגוֹת כְּקוֹל
יוֹנִים מְתֹפְפֹת עַל־לִבְבֵהֶן׃
וְנִינְוֵה כִבְרֵכַת־מַיִם מִימֵי הִיא וְהֵמָּה
נָסִים עִמְדוּ עֲמֹדוּ וְאֵין מַפְנֶה׃ בֹּזּוּ
כֶסֶף בֹּזּוּ זָהָב וְאֵין קֵצֶה לַתְּכוּנָה כָּבֹד
מִכֹּל כְּלִי חֶמְדָּה׃ בּוּקָה וּמְבוּקָה
וּמְבֻלָּקָה וְלֵב נָמֵס וּפַק בִּרְכַּיִם ו
וְחַלְחָלָה בְּכָל־מָתְנַיִם וּפְנֵי כֻלָּם
קִבְּצוּ פָארוּר׃ אַיֵּה מְעוֹן אֲרָיוֹת
וּמִרְעֶה הוּא לַכְּפִרִים אֲשֶׁר הָלַךְ אַרְיֵה
לָבִיא שָׁם גּוּר אַרְיֵה וְאֵין מַחֲרִיד׃
אַרְיֵה טֹרֵף בְּדֵי גֹרוֹתָיו וּמְחַנֵּק לְלִבְאֹתָיו
וַיְמַלֵּא־טֶרֶף חֹרָיו וּמְעֹנֹתָיו טְרֵפָה׃

תרגום

אֲרֵי לָא יוֹסְפוּן עוֹד דְיַעְדוּן בִּיךְ
רַשִׁיעִין כּוּלְהוֹן אִשְׁתֵּיצִיאוּ׃
דַהֲווֹ סַלְקִין וּמִתְבַּרְרִין עַל אַרְעִיךְ
צַיְירִין עֲלָךְ בְּצַיִיר מְקַיְימִין סְכוּאִין
עַל אוֹרְחָתָךְ תַּקִיפֵי קְדָל ח
חַסִינֵי חֵיל לַחֲדָא׃ אֲרֵי אָתִיב יְיָ
תּוּקְפֵיהּ לְיַעֲקֹב רְבוּתֵיהּ לְיִשְׂרָאֵל
אֲרֵי בְזוֹנוּן בָּזוֹזִין וְקִירְוֵי ת
תוּשְׁבַּחְתְּהוֹן חַבִּילוּ׃ תְּרִיסֵי
גִּבָּרֵיהוֹן מְסַמְקִין גַּבְרֵי עָבְדֵי קְרָבָא
לְבִישִׁין דְזַהֲרִיתָא בְּאֶשָּׁתָא פִּילֵי
רְתִיכֵיהוֹן זְמִינִין לְיוֹם קְשׁוּטֵיהוֹן
וְרַבְנֵי מַשִׁירְיָתְהוֹן מְסַרְבְּלִין ב
בִּצְבְעוֹנִין׃ בְּשׁוּקַיָא מִשְׁתַּגְּשְׁגִין
רְתִיכַיָא קָל נִיקוּשׁ זַיְינֵיהוֹן מִשְׁתְּמַע
בִּרְחוֹבֵי קִרְוַיָא חֶזְוֵיהוֹן כִּבְעוֹרִין
כְּבַרְקִין טָרְדִין׃ יִמְנוּן רַבְנֵי
מַשִׁירְיָתְהוֹן יִתְקְלוּן בְּמַהֲכֵיהוֹן
יוֹחוּן יִכְבְּשׁוּן שׁוּרָא יִבְנוּן מִגְדְלִין׃
נִשְׁרֵי נַהֲרָוָתָא אִתְפַּסְקָא וּמַלְכָּא
בְּהֵיכְלֵיהּ זָע׃ וּמַלְכְּתָא יָתְבַת
צִיבָא בְּגַלְיָא נַפְקַת וְאַמְהָתָהָא הָא
מְדַבְּרָן אָזְלָן בַּתְרָהָא מְנַהֲמָן כְּקָל
יוֹנִים מְטָרְפָן עַל לִבֵּיהוֹן׃ וְנִינְוֵה
כְּבֵית כְּנִישַׁת מַיָא מִיוֹמֵי קֳדָם הִיא
וְאִינוּן עָרְקִין קוּמוּ קוּמוּ וְלֵית ד
דְמַפְנֵי לְמֵיקַם׃ בּוֹזוּ כַּסְפָּא בּוֹזוּ
דַהֲבָא וְלֵית סוֹף לְאוֹצְרַיָא סָפוּ
כָּל מָנֵי חֶמְדְּתָא׃ בִּזְוָזָא וּמִתְבַּזְזָא
וּפְתִיחַ תַּרְעָא לְסַנְאָה וְלִב מְסֵי
וְנִיקוּשׁ רְכוּבִין וְזִיוַע בְּכָל חַרְצִין
וְאַפֵּי כֻלְּהוֹן אִתְחַפִּיאוּ אֵיכְרוּם
אוּכָמִין כְּקִידְרָא׃ אָן מְדוֹרֵי מַלְכַיָא וּבֵית מִשְׁרֵי שִׁלְטוֹנַיָא אֲתַר דַהֲווֹ אָזְלִין מַלְכַיָא תַּמָן
בְּנֵיהוֹן שַׁבְקִין הָא כְאַרְיָא דִישְׁרֵי עַל צֵידֵיהּ לְרוֹחְצָן וְלֵית דְמָנִיד׃ מַלְכַיָא מַיְתַן חֲטוֹף
לִנְשֵׁיהוֹן וּבִיזְזָא לִבְנֵיהוֹן וּמְלַן אוֹצְרֵיהוֹן חֲטוֹף וּבִירְנִיתְהוֹן בִּיזָא׃

רשי

כי לא יוסיף עוד לעבור בך· אותו הבליעל כולו נכרת הוא וחרעו: עלה מפיץ על
פניך נצור מצורה· המפיץ אשר עלה על פניך את ארץ יהוד' בימי חזקיהו עכשיו
הוא נצור מצורה כנבוכד נצר מלך בבל שהוא צר עליו: צפה דרך· הבט את
איש יהודה אל אם הדרכים ותראה את ההולכים לצור עליו ואחזקי מתניך ואמץ
כח מאד: כגאון ישראל· כמו
שהיה כבר: בקקום בוקקים·
בזזום והריקום לשון בקיק כוסל
על גפן: מגן גבוריהו· של
נבוכד נצר הצרים על אשור:
מאדם· מאודמין הם ואנשי חילם
: מתולעים· לבושי זהורי': באש
פלדות הרכב ביום הכינו· ביום
שהוא מכין לצאת בצבא מבחבח
רכב ברזל שלו ולא ידעתי מהו
פלדות ואומר אני שהוא מין
המבחבחת ברזל יפה ויש
פותרין פלדות לשון לפיד אש
כדרך ההפך: והברושים
הרעלו· ורבני מסריתהון
מסרבלין בצבעונין· הרעלו
מעוטפין ודומה לו והרעלות
והסרות והר לות ובלשון משנה
שניכו מדיות רעולות במסכ' שבת
: יתהוללו· ינהגו עצמן בשגעון
: ישתקשקון· קל נקוש זיניהון
משתמעי' והוא מלשון והשיקו ש
היקבים כמשק גבים השמעת
קול: ירוצצו· ירוצצו את
השומעים כברקים האלו הטורדי'
את הבריות כן ת': יזכור·
מלך אשור את אדיריו וגבוריו
וידמה בלבו לבא ולהלחם והם
יכשלו בהליכתם: ימהרו
חומתה· לנוס לרוץ אל חומת
העיר כל תיבה הצריכה למ"ד ב
בתחילה הטיל לה ה"א בסופה:
והוכן הסוכך· יבנון מגדליא ויש
לפרש והוכן הסוכך והמלך כ
כזריין בכלי זיינו כמו ממשח ה
הסוכך לשון מושל: שערי
הנהרות· שערי העיר אשר מנגד
הנהרות: והיכל נמוג· כרעש
ונשמכח אבני בליסטר' הנזרקי'
בכתלים: והוצב· היא המלכה
הנצבת לימין המלך כד"א נצבה
שגל לימינך: גלתה העלתה·
בגלוי הלכה בשבי והעלתה מן
העיר: מנהגו' כקול יונים: מנהגו'
עצמן בקינה כקול יוני' המקוננו'
מנהגות שרימי"נכש בלע"ז:
מתופפות על לבביהן· מקישות
ידיהן על לבן כהיקש בתופים:
ונינוה כבריכת מים מימי היא·
מיום שהיא נעשית ישבה בשלוה
ואין מניד כבריכת מים מכונסים
שאין זזים ממקומם: והמה·
עתה מרוב דוחקים למדו לנוס
ונסים: עמדו עמודו· אומר להם
ואין מפנה לבו לשמוע ולעמוד: בזו כסף· אתם הבאים על נינוה: אין קצה·
אין חשבון: לתכונה ולאוצרותיהם על שם שהכסף והזהב הנתון באוצר נתון
בחשבון כמה דאת אמר את הכסף המתוכן: כבד מכל כלי חמדה· לשון הכבדה
כמו התכבדו בילק לשון מכבד הבית אספ"נגט בלע"ז לכבד אותם מכל כלי חמדת'
וכן ת' ספו כל מאני חמדתא כבוד כמו זכור שמור: בוקה· ריקנית: ומבוקה·
ומרוקנת על ידי בוקקים: מבולקה· מפורצת בחומותיה איסבר"טירא בלע"ז·
ופיק ברכים· כשלון ברכים כמו לפוקה ולמכשול: קבצו פארור· שחרורי' קדיר':
איה מעון אריות· קינה היא על נינוה שהיתה מדור מלכי' קשים וחזקים כאריות:
אשר הלך אריה לביא שם· אתר דהוו אזלין מלכין ושבקין תמן בניהון הא
כאריה דשרי לרוחצן: אריה טורף בדי גורותיו· מלכיה היו מביאין שלל רב עד
שהיה די לבני ביתם: ומחנק· בהמות לצורך לבאותיו כלומר מרבה אוצרות
לבניו: וימלא טרף חוריו· ומתלן אוצריהון חטוף: רכבה:

מסורה

לעבור ד' מל' וסימ' ויהי כאשר תמו כל הגוי תכינא· ויהי כאשר תם כל העם לעבור ויעבר ארון· והנה
גם צדוק וכל הלוים אתו· לא יוסיף לעבור בך בליעל: כלפידים ג' מל' בליש' בקריאה וסימ' ויבער
אש בלפידים· מראיהם כלפידים· מפני לפידים יהלכו· וכל העם ראים הלפדים כתיב ושארא לפידם

כתיב: נפתחו ג' בקריאה וסי' וארבות השמים נפתחו· כי ארבות ממרום נפתחו· שער הנהרות נפתחו:
כבוד ב' חס' בליש' וסימ' את כל הכבד הזה· כבד מכל כלי חמדה: פארור ב' וסימ' כל פנים קבצו פארור·
ופני כולם קבצו פארור: טורף ד' חס' וסימ' קשר נביאיה· אריה טרף בדי· פצו עלי· טרף נפשו:

הכני

רבבה: דוברכב סטה קרטרין בלע"ז הא יתירה הופך הלשון לכמה מרכבו וכן סיר אסר חלאתה בה זוהם רב: ולא ישמע עוד קול מלאככה · קול מלאכיך כמו שעשו כבר רב שקה וחביריו שלוח אשור ויקראו בקול יהודית: פרק · גזל שמפריקו מיד בעליו: לא ימיש טרף · מתוכה תמיד · קול שוט · להכות סוסים היה נשמע בה תמיד: קול רעש · אופני מרכבות: וסוס דוהר · דולב ומקפץ וכן מדהרות דהרות אביריו: ולהב חרב · דולימלא בלע"ז כל סכין וחרב קרוי להב כמו ויבא הנצב אחר הלהב: וברק חנית · חנית מרוטה ומבריקת אור יוצא ממנה פלנ"דור בלע"ז: וכובד פגר · היו מרבים פגרים ולא היה חסרון לגויות כבילות המומלכות בה עד שהיו עוברים נכשלים בגויות הפגרים: מרוב זנוני זונה · מרוב חנופת עיר שהיו יודעים לפתות לכל מלכי הארץ להתחבר עמם וסוף כובשים אותם תחתיהם: מוליך: הם שפולי בגדי אשה: מערך · גלוייך כמו ערוה בשת: שיקוצים: בגדים צואים המגוללים אותך לפי העניין שדימה אותה לזונה דבר הכתוב: כראי · זבל לשון והסיר את מוראתו בנוצתה: ידוד ממך · יתרחק ממך: התיטבי מנוא אמון · ומה תבטחי בעושרך ובגבורתך וכי גדולה את מנוא היא אלכסנדריא של מצרים אמון לשון פידגוג כמו הגדולה שהיתה אומנת מלכי מצרים דמרבי בה מלכי: אשר חיל ים · אשר היה הים להם לחיל ולחומה סורא וברי סורא: כוש עצמה · כושיים היו לה לחוזק: פוט ולובים היו בעזרתך · והפוטים והלובים אשר היו בעזרתך גם הם היו בחילה: גם היא לגולה הלכ' · אף היא הלכה בגולה אע"פ גדולת' לא עמדה לפני נבוכד נצר: ריתקו · ככבלו לשון רתוקות כסף עשה הרתוק שלשלת: בזיקים · שלשלאות: גם את · אף לפי גדולתך תשכרי כמותה בכוס התרעלה ותהיה נעלמה: כל מבצריך תאנים עם בכורים · כל ערי מבצריך יהיו נוחי' ליכבש עלבון מה שכתוב' כאילו תאנים וכשהן עם בכורות מבושלות שהן שכשמניחי' האילן נופלים הבכורים לתוך פי האוכלים · תאנים אילני תאינה: אם ינועו · אמר אם ינועו בידי אדם בחזק': מי מצור שאבי לך · עיר שבאים לצור עליה אוספים להם בני העיר מים רבים לתוכה בתוך חביות לשתו' בימי המצור כשאין בתוכה בורות: באי בטיט ורמסי · אותו ללבון ממנו לבינים כדין לחזק בו בדקי החומה · החזיקי מלבן · אחזי בידך המלבן העשוי לדפוס הלבינים ללבן בתוכו: התכברי

הנני אליך · כיבוח: שעשן · מרוב חוס האש והטעם על חרון · האש: טרפך · הטרף שהיית טורפת והא' מלאככה תחת יו"ד סימן לשון נקב' כמו עוניכי יתחלואיכי · והטעם רב שקה וכתוב כיד מלאכיך: הוי · יש אומרים כמו או או הוי מלת קריאה כמו הוי ציון המלטי: כלה · בכל פרק מקום דרכים ברחובותיה היא מליאה כחש ומלת ימים פועל יוצא והוא שב לכחש כל כך מלאה כחש לרמות העולם כל אחד מהם לא ימיש עצמו מן הטרף והנה יבוא אליה קול שוט להריץ הסוס והנכון בעיני שוט להכות מן תשמיע קול אמר ישעו הפלשתים כעין טכבור שהוא רחב וגדול שלנו ומתקבצי' אנשי החיל עשרה או יותר להכות בהם במוטים להשמיע קולה ולהפחיד: רעש אופן · המרכב': וסוס דוהר · כמו מדהרות דהרות אביריו: פרש · ואין קצה · להרוגי כיתות: מרוב · דרך משל שרמתה הכל: הנני · מערך · כמער איש והוא כמו ערותך ומערך כמו מראך · והשלכתי · כראי · כטנוף וכמוהו הוי מראה והסיר מראתו: והיה · ידוד · כמו ינוף והטעם ירחק: מי ינוד · כמו לבוא לנוד לו: מאין אבקש · ככה יאמר כל רואיך: התיטבי · הטובה תהיה: מנוא אמון · שם עיר מארץ מצרים שלכדה מלך כשדים בלכתו אל נינוה · אשר חיל ים · וכח ים לה מהים כי אין צורך לה לחומה וזה ים כוף או ים ספרד הוא ים הנקרא הים הגדול כנגד ימי ארץ ישראל: כוש · עזרו מצרים גם פוט ולובים שהיו בעזרתך ולא הועילו: גם · שב אל מצרים כי הלכה בגולה ככה אמון: ריתקו · כמו עשה הרתוק ברתוקת כסף: גם · מדבר אל נינוה: תהי · כמו תהיי וטעם נעלמה כאילו לא היתה כדרך ומתו ולעו והיו כלא היו כי השכור סרה דעתו כאילו איננו: כל · הטעם מעצמם יפלו ויכרנו: הנה · בעבור היות עמך כנשי' על כן כפתחו שערי ארצך: מי · יהתל בה הנביא שאי מים גם בא הכשדים שתה אותם בהיותך במצור וטעם לבנה או מלבן מקום מעשה הלבנים:

יימיש ז' וסים' נמסר בסדר בשלח וירמיה סימן ז': מעלה ח' פתחין בקריא' וסים' ויהי שמואל מעלה העלה · וגני מעלה לה ארוכה · ולכותים חלוים לא יכרת איש · ולכן הנה אוני מעלה עליכם · והשבתי למואב נאם יי' · פרש מעלה ולהב חרב · מעלה נשיאים מקצה הארץ · כי הנה אנכי מעיר ומעלה על בבל: וסים' בלשון

הנני אליך נאם יהוה צבאות
והבערתי בעשן רכבה וכפיריך
תאכל חרב והכרתי מארץ טרפך ולא
ישמע עוד קול מלאככה:
ג הוי עיר דמים כלה כחש פרק מלאה
לא ימיש טרף: קול שוט וקול רעש
אופן וסוס דהר ומרכבה מרקדה:
פרש מעלה ולהב חרב וברק חנית
ורב חלל וכבד פגר ואין קצה לגויה
יכשלו בגויתם: מרב זנוני זונה
טובת חן בעלת כשפים המכרת גוים
בזנוניה ומשפחות בכשפיה:
הנני אליך נאם יהוה צבאות וגליתי
שוליך על פניך והראיתי גוים
מערך וממלכות קלונך: והשלכתי
עליך שקצים ונבלתיך ושמתיך
כראי: והיה כל ראיך ידוד ממך
ואמר שדדה נינוה מי ינוד לה מאין
אבקש מנחמים לך: התיטבי מנא
אמון הישבה ביארים מים סביב לה
אשר חיל ים מים חומתה: כוש
עצמה ומצרים ואין קצה פוט ולובים
היו בעזרתך: גם היא לגלה הלכה
בשבי גם עלליה ירטשו בראש כל
חוצות ועל נכבדיה ידו גורל וכל
גדוליה רתקו בזקים: גם את
תשכרי תהי נעלמה גם את תבקשי
מעוז מאויב: כל מבצריך תאנים
עם בכורים אם ינועו ונפלו על פי
אוכל: הנה עמך נשים בקרבך
לאיביך פתוח נפתחו שערי ארצך
אכלה אש בריחיך: מי מצור
שאבי לך חזקי מבצריך באי בטיט
ורמסי בחמר החזיקי מלבן:

ל' ויחד לרכבת ב' · ל' · ל' ל' · ל' ב' · א' · וכשלו ח' · ב' · ל' ומל' · ל' · ב' בלש' חס' · ל' · ל' · ל' · כסל' חונה · ל' לתריכתא' התטיבי כתיב התיטבי ק' · ב' ול' אין אוכים ח' · ל' · ב' חס' · ל' · ב' · ל' · ל' · ר' מל' · ח' · ב' ל' חס' וא' חל · ל' דגש' · ל'

הא אנא שלח רוגזי עלך אמר יי צבאות ואדליק באשתא רתיכך וכפרנך תקטול חרבא ואשצי מארעא סחורתיך ולא ישתמע עוד קל איזגרך: ווי קרתא אשדת דם כולה כדבין ביזא מליא לא פסיק קטול: קל ניקוש מחא וקל זיוע גילגלין וסוסון מפנכין ורתיכין מקפצן: פרש מסק ולהוב וצלהוב סיפין וציתצות מורנין וסגי קטולין והמון פגרין לית סוף לקטיליא יתקלון בקטיליהון: מסגיאות אתרגושת קרתא דהיא כטעיתא נפקת ברא שפירת ריוו ידעא חרשין דמסרא עממיא בטעותהא ומלכותא בחרשהא: הא אנא שלח רוגזי עלך אמר יי צבאות ואגלי בהתת חובך על אפך ואחזי עממיא בהתתיך ומלכות קלניך: ואירמי עלך שיקוצין ואנבלינך ואשוינך מבערא לעיני כל חזך: ויהי כל די יחזינך יתרחק מינך ויימר אתבזיזת נינוה מן ידוי עלך איכא אשכח מנחמין לך: הא את טבא מאלכסנדריא רבתא דיתבא ביני נהרותא מיא סחור סחור לה דשורה ימא מי ימא שורהא: כוש סומכתהא ומצרים ולית סוף פוטאי ולובאי הוו בסעדיך: אף היא בגלותא תהך בשביא אף עולימהא יתרפן בריש כל שוקיא ועל יקירהא רמו עדבין וכל רברבהא ירקדקון בשלשלן: אף את דמיא לרוויא תהי מסלעמ' אף את תבען סעיד מבעיל דבבא: כל כרכך דמן לתינין בבירן ראם ירעדונון יתרן וישתארון בהון צמוקין דכשירין למיכל: הא עמך חלשין כנשיא בגויך לבעלי דבביך אתפתחו תרעי ארעיך אכלת אשתא תוקפיך: מיא בציירא כנושי לגויך תקפי כרכך אסגא מרווא ושעבידי בטינא אתקיפי ביניינך:

ארמי שמואל אסיא שיצי נהריהון דמואבי וברק ברקין בבבל: ג' מל' יוד בליש' ראיה וסים' והראיתי גוים מערך וממלכות קלונך · כי קולך ערב ומראיך נאוה · ויראו לפניך מראינו ומראה: שקצים ג' חס' ו' בליש' וסים' תגם את האבות ואת הדענים ואת התרפים דמלכים · והשלכתי עליך שקצים · ושקציו מבין שניו · וכל שקוץ השקוץ דבוו' חס' בבב מל' וסים' השקוץ משוכם · שקוץ שוכם: גלה ד' חס' בליש' בקריא' וסים' גלה' וסורה ואלה מי גדל · אף היא לגולה הלכה · עם הגולה אשר הגלתה · וישבו החתיים עד הגלה: אוכל ד' בקרי' וסים' כי אם הלחם אשר הוא אוכל · והיה כאשר יחלם הרעב · אם ינועו ונפלו על פי אוכל · גם איש שלומי אשר בטחתי בו:

אבן עזרא

מסי׳ התכבדי׳ מם הפועל: התכבדי. פתחברי אליך עם כבד בלי מספר: הרבית. עד עתה הרבית רוכליך כמו סוחריך וקרוב ממנו ולא תלך רכיל וכולם יהיו כילק שפשט על הארץ ויעף ולא נראה: מנזריך. רבנות הזון לא ידענו טעם לה והיא מגזרת נזר בעלי הנזר שלך היו רבים כארבה: וטפסריך. כמו סריך והמלה רביעית בלי חבר׳ כגוב גובי. כמו יוכר גובי כמו קדם קדמים: שמש זרחה. כחום היום: ונודד. כמו באין תהומות חוללתי מהכפולים באחרונה: מקומו. מקום אחד מהן כיכן דרך הארבה ביום קרה מבקשים לרובאור ומקיפים העיר וחונים בגדרות שהם חומות העיר ובחום עליהם השמש נודדי׳ והולכין אחד מהם לא נותר ולא נודע איה מקומם כאילו לא היו: כמו. כמו לא ינוס: ישכנו. כמו ישקטו ולא יתנועעו: נפושו. נפזרו וכמוהו ופשו פרשיו והטעם כמו כפשטו וכמוהו ויבאת׳ ופשתם: אין כהה. מגזרת ותכהין עיניו שלא יתפשטו הפך פשוי הנגע אז יחל להרפא ויש אומרים כמו ותשכה ותכהינה מבנין נפעל מגזר׳ חלי והפועל עבר או הוא תואר ותחס׳ מלת היא כי הזקן מתוך שהעור שקמט שביב העין וגם ככה בתעין לא תתפשט המאור אז ותכהין עיניו וככה הנגע כאשר היא כהה שעור הנגע נקמט ולא פשה אז יחל להרפא:

ספר חבקוק

גם זה הנביא לא ידענו דורו ולא משפחתו וניבא על מפלת הכשדים והחל לדבר זה הנביא על לשון חסידי ישראל שהיו נועקים אל השם מחמס נבוכד נצר: עד אנה. מלת אנה תמצא על זמן ועל מקום וככה מלת הלום כמו אנה אנחנו עולים שהטעם לאי זה מקום אנו עולים: אזעק אליך. כזעקת איש שנעשה לו חמס: למה. זה האון שיעשה איש און. און ועמל הם שם דבר שכולל לכל דבר עון ולכל חטאת אשר יעמל האדם כי הוא און ועמל ויגיעת ריק ומלת לנוה תשרת בעבור אחרת ולמה עמל תביט והטעם איך יוכל איש לעשות און ועמל במקום ממשלתך וטעם ישא יגבה או ישא ראש ויפת אמר ויהי איש ריב כמו ואני תפילה: על. תפוג. כמו ויפג לבו כל זמן שאדם מרופק לבו בקרבו ובשעה שאמרו לו יוסף חי וידם לבו ולא דפק כי נבהל כמו אל תתני פוגת והעד ותחי רוח יעקב אביהם וטעם תפוג תורה ידם כאילו אין דין תור׳ בעולם ומכתיר׳ סובב מגזרת כתר שהוא עגול ויפת אמר כי רשע מכתיר עם הצדיק וזה שדבר הנביא על דבר נבוכד נצר שהרג חסידים ועתה החל נבואתו: ראו בגוים והביטו׳ אם שמעתם כזאת: והתמהו. מבנין התפעל והשלם והתמהו כי תמה שרשו: כי פועל פעל. השם בימיכם ואחר שידוע הוא שהוא פועל הכל לא הזכירו: כי. המהר. שאין לו מחשבה כהוגן רק יעשה דברו במהירות וכמוהו ולבב נמהרים: איום. שאתו. מגזרת נשיאות: וקלו. מזאבי ערב׳ בתחילת הערב יבאו לטרוף: ופשו. התפשטו ויפת אמר מגזרת תרגום ארמית ואין לו טעם: כלה

רשי

התכבדי. בתעלתי השמדי׳ כילק. הנומר ומכלה כל ירק השדה. ויש פותרים התכבדי כילק תתכסי בכובד בייסות כילק והתכבדי לשון עם כבד: ילק פשט ויעף: יהיו קלים לצאת בסחורה כילק הפושט ועף: מנזריך. שריך והשם יסוד ושורש בדיבה כמו של מסחרתך ושל משמעתך ושל מכעליך ופעמים שהיא נופלת מתכם למו נזיר אחיו וכן נזיריה שריה: וטפסריך. הממונים שלך: כגוב גובי. כחיילי גובאי גובאי קומלגיש טריך בלע״ז: החונים בגדירות ביום קרה. כן דרך הארבה הזכור והילק בשת הקור נדבקי׳ בכתלים וכשיבא חום הן נודדים משם והולכים להם כך יגלו כל עמך: ונודד. ואטלטל: ולא נודע מקומו אים. איפא הם ואנה הלכו: נמו רועיך. לשון תנומה: ישכנו. אין יכולין לקום: נפושו. כמו נפוצו וכל האותיות היוצאות ממוצא אחד מתחלפות זו בזו זי״ן סי״ן סמ״ך צד״י כולן יוצאין מסוף הלשון: ושולי השיניי׳: אין כהה לשברך. אין מיכר על שברך כי הכל שמחים: כהה לשון דבר עמום: תקעו כף. לשמוע:

ספר חבקוק

המשא אשר חזה. מטול נבואתא מה שנשא וקיבל ברוח הקדש: עד אנה יי׳. שופה היה ברוח הקדש שנבוכד נצר העתיד למלוך בכיפה ולהיו׳ מיצר לישר׳ כענין שנאמר בנבואתו כי הנני מקים את הכשדים וגו׳ ועל זאת היה מתאונן ומתפלל: אזעק אליך חמס. אזכיר לפניך חמס העשוי לי ואינך מושיע: און. ביזה וחמס: ועמל תביט. עמל זה אתה מביט ואינך עוזר: ויהי ריב ומדון ישא. וזה הרשע הנושא ריב ומדון הווה ומתקיים ומצליח ויהי ויתקיים אותו אשר ריב ומדון ישא כן תרגם יונתן: על כן תפוג תורה. על זה שישראל רואין הצלחתו של רשע תפוג ותעבור תורה מהם וישמעו לו וישתחוו לצלם בבקעת דורא: ולא יצא משפט. הדת לאמיתו: מכתיר. סובב כמו אבירי בשן כתרוני: לא תאמינו כי יספר׳ זאת לכם אשר אני מקים את הכשדי׳ העם אשר לא היה כדי להבראות כמו שנאמר זה העם לא היה הם אחד משלשה דברים שהקב״ה מתחרט עלי בריאתם ועתה יקום ויהיה מהר ונמהר לרוץ וללכת למרחבי ארצות כל הגוים: ממנו משפטו ושאתו יצא. ממנו שופטים ממנו מלכים המטילין משא ואימה על הכל משפטו יומטיסא בלע״ז: ופשו פרשיו. רבו פרשיו: לחמס

זרחה ד׳ וסימ׳ אם זרחה חשמש עליו דמים לו. וישכימו בבקר והשמש זרחה. שמש זרחה ונודד דנחום. והצרעת זרחה במצחו. וא׳ חרחה לכם יראי שמי: ולא תשמע ד׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימ׳ ה׳: ויהי ריב חד מן י״ד פסו׳ כטעמא תרין חוטרין פי׳ הטפחה כך דינה לעולם לא ישרתוה כי אם מרכא אך ב״ר מקומות

שָׁם תֹּאכְלֵךְ אֵשׁ תַּכְרִיתֵךְ חֶרֶב
תֹּאכְלֵךְ כַּיָּלֶק הִתְכַּבֵּד כַּיֶּלֶק הִתְכַּבְּדִי
כָּאַרְבֶּה: הִרְבֵּית רֹכְלַיִךְ מִכּוֹכְבֵי
הַשָּׁמָיִם יֶלֶק פָּשַׁט וַיָּעֹף: מִנְּזָרַיִךְ
כָּאַרְבֶּה וְטַפְסְרַיִךְ כְּגוֹב גֹּבָי הַחוֹנִים
בַּגְּדֵרוֹת בְּיוֹם קָרָה שֶׁמֶשׁ זָרְחָה וְנוֹדַד
וְלֹא־נוֹדַע מְקוֹמוֹ אַיָּם: נָמוּ רֹעֶיךָ
מֶלֶךְ אַשּׁוּר יִשְׁכְּנוּ אַדִּירֶיךָ נָפֹשׁוּ
עַמְּךָ עַל־הֶהָרִים וְאֵין מְקַבֵּץ: אֵין־
כֵּהָה לְשִׁבְרֶךָ נַחְלָה מַכָּתֶךָ כֹּל שֹׁמְעֵי
שִׁמְעֲךָ תָּקְעוּ כַף עָלֶיךָ כִּי עַל־מִי לֹא־
עָבְרָה רָעָתְךָ תָּמִיד:

מז

הַמַּשָּׂא אֲשֶׁר חָזָה חֲבַקּוּק
הַנָּבִיא: עַד־אָנָה
יְהוָה שִׁוַּעְתִּי וְלֹא תִשְׁמָע אֶזְעַק אֵלֶיךָ
חָמָס וְלֹא תוֹשִׁיעַ: לָמָּה תַרְאֵנִי אָוֶן
וְעָמָל תַּבִּיט וְשֹׁד וְחָמָס לְנֶגְדִּי וַיְהִי
רִיב וּמָדוֹן יִשָּׂא: עַל־כֵּן תָּפוּג תּוֹרָה
וְלֹא־יֵצֵא לָנֶצַח מִשְׁפָּט כִּי רָשָׁע
מַכְתִּיר אֶת־הַצַּדִּיק עַל־כֵּן יֵצֵא
מִשְׁפָּט מְעֻקָּל: רְאוּ בַגּוֹיִם וְהַבִּיטוּ
וְהִתַּמְּהוּ תְּמָהוּ כִּי־פֹעַל פֹּעֵל בִּימֵיכֶם
לֹא תַאֲמִינוּ כִּי יְסֻפָּר: כִּי־הִנְנִי מֵקִים
אֶת־הַכַּשְׂדִּים הַגּוֹי הַמַּר וְהַנִּמְהָר
הַהוֹלֵךְ לְמֶרְחֲבֵי־אֶרֶץ לָרֶשֶׁת מִשְׁכָּנוֹת
לֹּא־לוֹ: אָיֹם וְנוֹרָא הוּא מִמֶּנּוּ
מִשְׁפָּטוֹ וּשְׂאֵתוֹ יֵצֵא: וְקַלּוּ
מִנְּמֵרִים סוּסָיו וְחַדּוּ מִזְּאֵבֵי עֶרֶב
וּפָשׁוּ פָּרָשָׁיו וּפָרָשָׁיו מֵרָחוֹק יָבֹאוּ
יָעֻפוּ כְּנֶשֶׁר חָשׁ לֶאֱכוֹל:

לְתַמָּן יֵיתוּן עֲלָךְ עַמְמַיָּא דְתַקִּיפִין
כְּאֶשָּׁתָא יְשֵׁיצוּנִיךְ קְטוֹלֵי חַרְבָּא
יִתְכַּנְשׁוּן עֲלָךְ מַשִׁירְיַת עַמְמִין ע
דְסַגִּיאִין כְּזוֹחֲלָא יַחְפוּנִיךְ כְּקַמְצָא
יַחְסְנוּנִיךְ כְּגוֹבָא: אַסְגֵּית תַּגָּרָךְ
מִכּוֹכְבֵי שְׁמַיָּא הָא כְזוֹחֲלָא דִי שְׁלַח
וּפָרַח: הָא טַסָּךְ מְצַלְהֲבִין כְּגוֹבָא
וְטַפְסְרַיִךְ כְּזִחִיל גּוֹבַאי דִי שָׁרַן ב
בְּכָתְלַיָּא בְּיוֹם קְרִיר דְכַד שִׁמְשָׁא
דְנָחָא עֲלֵיהוֹן מִתְבַּדְּרִין וְלָא א
אִתְיְדַע אַתְרֵהוֹן לְאָן עֲרַקִין:
אִתְבְּרוּ גִּיבָּרָךְ מַלְכָּא דְאָתוּר גְּלוֹ
עַם מַשִׁירְיָתָךְ אִתְבַּדְּרוּ עַמָּךְ עַל
טוּרַיָּא וְלֵית דִמְכַנֵּישׁ: לֵית דְכָאֵיב
לֵיהּ עַל תַּבְרָיךְ מַרְעָא מְחָתָךְ כָּל
דִי שָׁמְעוּ שְׁמַעְתָּךְ טְפַחוּ יְדֵיהוֹן
עֲלָךְ חֲדִיאוּ אֲרֵי עַל מַן לָא עֲדַת
מְחַת בִּישְׁתָּךְ תְּדִירָא:

מטל נְבוּאֲתָא דְאִתְנַבֵּי
חֲבַקּוּק נְבִיָּא: עַד
אֵימָתַי יְיָ אֲנָא ם
מְצַלֵּי הֲלָא גְלֵי קֳדָמָךְ קַבִּילְנָא קֳדָמָךְ
עַל חֲטוֹפִין הֲלָא יוּכְלָא קֳדָמָךְ
לְמִיפְרַק: לְמָא אַנְתְּ חֲזֵי אֲנוּסִין
וּמִסְתַּכֵּל בְּעָבְדֵי לֵיאוּת שְׁקַר בְּזוּזִין
וַחֲטוֹפִין לְקִיבְלִי דְבִתְחֲרוּתָא ו
וּבִזְדוֹנָא אִינוּן מִתְגַּבְּרִין: עַל כֵּן פָּגַת
אוֹרַיְתָא וְלָא נְפִיק לְאַפָּרַשׁ דִינָא
אֲרֵי רַשִׁיעַיָּא מְסַלְעֲמִין לְצַדִּיקַיָּא עַל
כֵּן לָא נְפִיק דִינָא כִיוָן: חֲזוּ בְעַמְמַיָּא
וְאִסְתַּכְּלוּ אִתְרַפּוּ שְׁוּהוּ אֲרֵי עוֹבָד
אִתְעֲבֵיד בְּיוֹמֵיכוֹן לָא תְהֵימְנוּן
אֲרֵי יִשְׁתְּעוּן לְכוֹן: אֲרֵי הָא אֲנָא
מְקִים יַת כַּסְדָאֵי עַמָּא מוֹחֵי וְקַלִּילָא
דְאָזֵיל לְפִתְאֵי אַרְעָא לְאַחְסָנָא קִרְוִין
דְלָא דִילֵיהּ: אֵימְתָנִין וּדְחִילִין
אִינוּן מִינֵיהּ דִינֵיהּ וּגְזֵרְתֵיהּ נַפְקִין: וְקַלִּילִין מִנְּמֵרַיָּא סוּסָוָתֵיהּ וְחָרִיפִין מִדִּיבֵי רַמְשָׁא
וְיִרְדוּן פָּרָשׁוֹהִי וּפָרָשׁוֹהִי מֵרָחִיק יֵיתוּן מִשְׁתְּרַן כְּנִישְׁרָא דְטָאִים לְמֵיכַל:

ישרתוה דרגא עם ב׳ מרכות ונקראו׳ הרין חוטרין וסי׳ ויבא לו יין וישת. למה תעשה כה. אשר לא צוה אות׳. ויקרא לה נבח. הלא טוב לנו שוב מצרימה. נעלם מן המלך אשר לו והגיד לה דמלכים. וחבירו ד״ה: ויחנו אלחנבת אלה. נעניתי לנו בה. מנח לו אלהיו מסביב. הלא זה אוד מוצל מאש. ודי לא ידע תהודעון. יהי לב לעם לעשות. ויהי ריב ומדון ישא:

לחמס יבא. לשלול ולבז: מגמת פניהם. לשון הגמיאיני נא. יגמא ארץ רץ במרוצה לשעה קלה כברת ארץ כאילו גומע ושותה הארץ שלפניו ואף כאן מגמת פניהם גמיאת שאיפת פניהם דומה לרוח הקדים שזה שברוחות כן תרגם יונתן: והוא במלכים יתקלס. מתלוצץ בהם וכל לשון קלסה לשון דבור הדברים בוים לטובים לרע פרלד"יר בל"ע:

כלה. לעשות חמס יבא ומלת מגמת זרה ויתכן היות כמו יגמא ארץ והנה הוא כמו נגד ונכח ומלת קדימה קשה כי משפ' מזרחה בא על כן הוצרך יפת להוסיף כף כקדימ' ברוח קדים שהיא עזה ואין טעם מן הה"א כי הנה ישובו רשעי' לשאולה ורבים אחרים: והוא. יתקלס. מגזרת לעג וקלס וכמוהו לקלס אתנן: ויצבר עפר. כאילו הוא צבר כל עפר הארץ או הו' דרך משל עפר יצבר ויקח כל מבצרי: אז חלף. כמו רוח. בכל מקום ועוד יעשה א אשמה גדולה שיאמר זה כחו לאלהו ולא ל לשם והזכיר לאלהו לשון יחיד דרך קלון או הוא מנהג הלשון לומר כל איש כרצונו שהוא או אלהיו כי כהוג' הוא: הלא. אלא דברי הנביא מדב' על לשון ישראל שהם ב ברור כנוכר נכר ב בעבור שהזכיר זו כחו לאלהו אמר הלא אתה מקדם מיום היות י ישראל אתה היית א אלהיו ואתה קדושי לא שוה אחר אנו מבקשי' אולי לא נמות מיד זה האכזר כי ידענו כי אתה השלטתו לעשות משפט באנשי רשע ואתה צור להוכיח יסרתו הטעם כפול: טהור. הלא אתה טהור עינים שלא ת תראה רע והבית נוסף כמו ול"א אראה ברעתי. והביט. שם הפועל: אל העמל לא תוכל. מדרך חכמתך ו ואמונתך כי לא תוכל לסבול מרוב קדושתך וחסידותיך דבר שהו' הפך לנגדך וזה שאמ' תביט אחרי כן שאמר והביט אל עמל לא תוכל כפי מחשבת בני אדם שיתמהו איך תחרים על זה כי אין בדרך האמת לבלע רשע צ צדיק ממנו ואם לא יהיה צדיק גמור על כן כתוב על מ משמרתי אעמדה ו ואצפה לתקנתך ו

קדושי חד מן י"ח מלין תקון סופרים וסימ' נמסר בריש ספר במדבר סיני: בוגדים ה' מ"ל וסי' ובגד בוגדים בגדו· למה תביט בוגדים תחריש· יבשו הבוגדים ריקם· ורשעים מארץ יכרתו· אף הוא כחתף תארב: חמול ד' מ"ל וסימ' ותמיד להרוג גוים· ורעיהם לא יחמול· ואסלדה בחילה ולא יחמול· כי קנאה חמת גבר: בוא

כֻּלֹּה לְחָמָס יָבוֹא מְגַמַּת פְּנֵיהֶם קָדִימָה וַיֶּאֱסֹף כַּחוֹל שֶׁבִי: וְהוּא בַּמְּלָכִים יִתְקַלָּס וְרֹזְנִים מִשְׂחָק לוֹ הוּא לְכָל־מִבְצָר יִשְׂחָק וַיִּצְבֹּר עָפָר וַיִּלְכְּדָהּ: אָז חָלַף רוּחַ וַיַּעֲבֹר וְאָשֵׁם זוּ כֹחוֹ לֵאלֹהוֹ: הֲלוֹא אַתָּה מִקֶּדֶם יְהוָה אֱלֹהַי קְדֹשִׁי לֹא נָמוּת יְהוָה לְמִשְׁפָּט שַׂמְתּוֹ וְצוּר לְהוֹכִיחַ יְסַדְתּוֹ: טְהוֹר עֵינַיִם מֵרְאוֹת רָע וְהַבִּיט אֶל־עָמָל לֹא תוּכָל לָמָּה תַבִּיט בּוֹגְדִים תַּחֲרִישׁ בְּבַלַּע רָשָׁע צַדִּיק מִמֶּנּוּ: וַתַּעֲשֶׂה אָדָם כִּדְגֵי הַיָּם כְּרֶמֶשׂ לֹא־מֹשֵׁל בּוֹ: כֻּלֹּה בְּחַכָּה הֶעֱלָה יְגֹרֵהוּ בְחֶרְמוֹ וְיַאַסְפֵהוּ בְּמִכְמַרְתּוֹ עַל־כֵּן יִשְׂמַח וְיָגִיל: עַל־כֵּן יְזַבֵּחַ לְחֶרְמוֹ וִיקַטֵּר לְמִכְמַרְתּוֹ כִּי בָהֵמָּה שָׁמֵן חֶלְקוֹ וּמַאֲכָלוֹ בְּרִאָה: הַעַל כֵּן יָרִיק חֶרְמוֹ וְתָמִיד לַהֲרֹג גּוֹיִם לֹא יַחְמוֹל:

ב עַל־מִשְׁמַרְתִּי אֶעֱמֹדָה וְאֶתְיַצְּבָה עַל־מָצוֹר וַאֲצַפֶּה לִרְאוֹת מַה־יְדַבֶּר־בִּי וּמָה אָשִׁיב עַל־תּוֹכַחְתִּי: וַיַּעֲנֵנִי יְהוָה וַיֹּאמֶר כְּתוֹב חָזוֹן וּבָאֵר עַל־הַלֻּחוֹת לְמַעַן יָרוּץ קוֹרֵא בוֹ: כִּי עוֹד חָזוֹן לַמּוֹעֵד וְיָפֵחַ לַקֵּץ וְלֹא יְכַזֵּב אִם־יִתְמַהְמַהּ חַכֵּה־לוֹ כִּי־בֹא יָבֹא לֹא יְאַחֵר:

כּוּלְהוֹן לַחֲטוֹף אָתָן מְקַבֵּל אַפֵּיהוֹן דָּמֵן כְּרוּחַ קִידוּמָא וְכָנֵשׁ כְּחָלָא שִׁבְיָא: וְהוּא עַל מַלְכַיָּא מִתְלַעַב וְעַל שִׁלְטוֹנַיָּא מְחַיֵּיךְ הוּא לְכָל כְּרַךְ תַּקִּיף מְעִיק וְצָבַר מִלִּיתָא וְכָבְשָׁהּ: בְּכֵן עַל דְּרָאִימַת רוּחֵיהּ עֲלוֹהִי עֲדָא מִמַּלְכוּתֵיהּ וְחָב עַל דְּאַסְגֵּי יְקָרָא לְטַעֲוָתֵיהּ: הֲלָא אַתְּ יְיָ בְּרֵית עָלְמָא מִבְּרֵאשִׁית אַתְּ אֱלָהָא דַּיָּין קְשׁוֹט עַל כָּל בְּרִיָּתָךְ קַדִּישׁ בְּעוֹבָדֵי הֵימְנוּתָא מֵימְרָךְ קַיָּים לְעָלְמִין יְיָ לְמֶעְבַּד דִּינָא בְּרִיתוּהִי וְתַקִּיף לְאִתְפָּרָעָא אַתְקֵנְתּוּהִי: בְּרִיר מֵימְרָךְ מִלְּמֶחֱזֵי בְּעוֹבָדֵי בִּישׁ וּמִלְּאִסְתַּכָּלָא בְּעָבְדֵי לֵיאוּת שְׁקַר הֲלָא גְּלֵי קֳדָמָךְ וּלְמָא אַתְּ מִסְתַּכַּל בְּאוֹנְסִין וְאַתְּ יָהֵיב אַרְכָּא לְרַשִׁיעַיָּא וּמְסַלְּעִמִין לְדְטָבִין מִנְּהוֹן: וַעֲבַדְתָּא אֱנָשָׁא כְּנוּנֵי יַמָּא כְּרִחְשָׁא דְּלֵית שׁוּלְטַן עֲלוֹהִי: כּוּלְהוֹן דָּמַן לְצַיָּדִין דְּאָחִיד נוּנָא בְּחַכְּתָא כְּנִישׁ לֵיהּ בְּחַרְמֵיהּ וּרְמֵי לֵיהּ בִּמְצַדְתֵּיהּ עַל כֵּן חָדֵי וְדָאִיץ: עַל כֵּן מְדַבַּח לְזֵינֵיהּ וּמַסִּיק בּוּסְמִין לְסִימָוָתֵיהּ אֲרֵי בְּהוֹן טַב מְכָלֵיהּ וְשֵׁירוּתֵיהּ מְטַעְמָא: הַעַל אִילֵּין יְשַׁלַּח מַשְׁרְיָתֵיהּ בִּתְדִירָא לְאוֹסָפָא עַמְמִין וְלָא בְּחַיִּיס:

אֲמַר נְבִיָּא עַל מַטַּרְתִּי אֲנָא קָאִים עָתִיד מְשַׁמֵּשׁ עַל מְצוֹרְתִּי וְאַסְכֵּינָא לְמֶחֱזֵי מַה יִתְמַלֵּל עִמִּי וּמַה אִיתוֹתַב עַל בָּעוּתִי: וְאִיתּוֹתְבִית מִן קֳדָם יְיָ וַאֲמַר כְּתִיבָא נְבוּאֲתָא וּמְפָרְשָׁה עַל סִפַר דְּאוֹרַיְתָא בְּדִיל דִּיוֹחֵי לְמֶחְכַּם מַן דְּקָרֵי בֵיהּ: אֲרֵי עֲתִיד נְבוּאֲתָא לְזִמַן וּמְתַקַּן קִיצָא וְלָא יְבַטֵּיל אִם יְהֵי אַרְכָא לְפִתְגָם סַבְּרוּ לֵהּ אֲרֵי בְּזִמְנֵיהּ יֵיתֵי וְלָא יִתְעַכַּב:

יבוא ה' דסמיכי בקריא' וסימ' ואם בוא יבוא הכהן וראה· והאיש נכבד כל אשר ידבר בוא יבוא· בוא יבוא מלך בבל· אם יתמהמה חכה לו· בוא יבוא ברנה נשא אלומותיו:

משחק. כמו שחוק כמו משתר משתור: לכל מבצר ישחק. אם אורבו במבצר חזק שחוק לו: ויצבור עפר. עליה ברוב חיילותיו כל אחד נושא משא עפר והרי היא לפני החומה תל גבוה ונלחמים בה על העיר והיא ש שפיכ' סוללה כי כולן מתורגמו' יצבור עליה מליתא ואף היא לשון מילוא שהיה בעיר דוד הוא תל גבוה ונלחמים בה שעל ראשה מגדל בנוי ושופכו משפע ל לצדדין וסביבו' מרגלותיו חומה נמוכה להחזיק העפר מליפול: אז חלף רוח. אז ברואותו דרכו שלחה רוח חולפת ועוברת עליו רוח אשמה· ומהו הרוח זהו כחו לאלהו הכח הזה הו' נותן לאלהו ואומר אלהי עשה לי כל החיל הזה. אמר הנביא ואתה למה תחרים לכל זאת הלא אתה מקדם אלהי קדושי אשר לא ת תמות וזה שכתוב לא נמות אחד מתיקוני סופרים שבמקרא הוא שכינה הכתו' וכן והפחתם אותו וכן הרבה המפורשים בסיפרי ולפי תיקון הסופרים זהו פירושו הלא אתה אלהי מקדם קדושי אל תתנני למות בידו: יי' למשפט שמתו. ידעתי כי לא העמדתו לזה אלא לשפוט את המורדים בך ומכל מקום כל זה למה י יתקיים הלא טהור עינים אתה מראות רע: והביט. כמו ולהביט אל עמל: צדיק ממנו. שהוא משמא את עצמו כי צדקיהו: ותעשה אדם. לפני הרשע הזה הפקר כדגי הים שכל הרוצה צד מהם כלה בחכה העלה. כל האדם זה הרשע העלה בחכה שלו: יגורהו. לשון אגרה בקציר נהרסו ממגורות: יזבח לחרמו. לע"ז שלו שהוא אומר שהיא כובשת הכל לפניו: בהמה. כמו בהם בשבילם: בריאה. שמינה: העל כן יריק חרמו. יש תמיהות הרבה המתקיימות כמו הנגלה נגליתי דעלי הרואה אתה אף כאן הנראה בעיניך שעל כן הוא ח מצליח כל שעה שיריק חרמו על הכל ולכוד כיד יריק כמו הריק חנית וירק את חניכיו מזדיין בחרמו: על משמרתי אעמדה. עוגה עג חבקוק ועמד בתוכה ואמר לא אזוז מכאן עד שאשמע מה ידבר בי על שאלתי זאת למה הוא מביט ורואה בהצלחתו של רשע ומה אשיב אל הבאים להתווכח לפני: על תוכחתי. שהם מוכיחים אותי בפני שיש להזהר על מדת הדין תוכחתי מוכאיפר"ונמנט בלע"ז: ויענני ויאמ' כתו' לך חזון והגלה לך ובארהו על הלוחות היטב אשר ירוץ הקור' בו לקרותו מהר שלא יכשל וזהו החזון אשר תכתוב כי עוד חזון למועד עוד עתיד לקום נביא לקץ שנים שיתגלה לו חזון למתי יהיה מועד מפלת בבל וגאולת ישרא': ויפח לקץ. ודיבור שיאמר לו על הקץ של בבל לפי מלאות לבבל שבעים שנה: ולא יכזב אם יתמהמה. לבא שיאריך לכם אותו מועד חכה לו כי לא יאחר אחר השבעים כלום ועוד יש לפ' אם יתמהמה הנביא לבא והוא היה ירמיה ו"אתכתיבא נבואתא ומפרשא על ספרא דאוריתא תרגו' כתוב כמו כתוב כבר כרמז בתורה אז תרצה הארץ את שבתותיה שבעים שמיטות קילקלו ישראל ולא שמטו וכנגדן גלו ממנה שבעים שנה וכן הוא אומר בדברי הימים עד רצת' הארץ את שבתותיה כל ימי השמה למלאות שבעים שנה ואם תאמר אתה מוצא ביחזקאל ואני נתתי לך את בני עונם שלש מאות ותשעים יום יום לשנה נתתיו לך ואומר ואתה שכב לכך על צדך השמאלית וגו' כמצאת אתה אומר הכעיסו ישראל שצ"ב שנה עד שגלו ועשרת השבטים ושבט יהודה קילקלו ארבעים משגלו:

וליסועתך אקוה: ותעשה. הנה האדם בעבורו נבראת זה העולם השפל כחשב כדגי הים שהם מותרין לאכול וכל אחד בולע קטן ממנו והנכון שאין להם טעם: כלה בחכה. כמו מכמורת: יגורהו. יקבצהו כמו יתגוררו יסורו בו חרמו כמו רשתו משטח חרמים: על כן ישמח. שיקח הכל בלי יגיעה או חרמו כינוי אלילו: על כן יזבח לחרמו. מזלו אותיל אכמי כחו: ומאכלו. שה בריאה או אכילה. העל. הטעם איך יריק חרמו והוא יתן לו כל משמן הטעם כי לא תעלה הרשת שלו וחפש שלו מן הארץ דייקניתי על. הטעם כשומר חלקו באשמורת לילה שהוא כשער ויפתח עיניו לראות כי השומרים בעיר חולקים הלילה לחציו או לשלים ולרביע: ואתיצבה על מצור: הטעם כפול לבקש דרך נבואה למה יחרים השם: ומה אשיב על תוכחתי. למי שיוכיחני והיו"ד סימן הפעול וכמוהו ותוכחתי לבקרי' שהי' שם ויכוח שאחרים מוכיחים לו אבל ותוכחתי לא אביתם אינו על זה הדרך כי היו"ד סימן הפועל שהוא מוכיח לאחרים: ויענני. זאת הנבואה על הלוחות שהנערים קוראים בהם כי עוד יקום זה החזון למועד שגזר השם: ויפח. ואשר ידבר על הקץ לא יכזב כמו יפיח כזבים וטעם זה הקץ קץ מפלת כשדים. הנה

עמרת

הִנֵּה עֻפְּלָה לֹא־יָשְׁרָה נַפְשׁוֹ בּוֹ וְצַדִּיק
בֶּאֱמוּנָתוֹ יִחְיֶה׃ וְאַף כִּי־הַיַּיִן בּוֹגֵד
גֶּבֶר יָהִיר וְלֹא יִנְוֶה אֲשֶׁר הִרְחִיב
כִּשְׁאוֹל נַפְשׁוֹ וְהוּא כַמָּוֶת וְלֹא יִשְׂבָּע
וַיֶּאֱסֹף אֵלָיו כָּל־הַגּוֹיִם וַיִּקְבֹּץ אֵלָיו
כָּל־הָעַמִּים׃ הֲלוֹא־אֵלֶּה כֻלָּם עָלָיו
מָשָׁל יִשָּׂאוּ וּמְלִיצָה חִידוֹת לוֹ וְיֹאמַר
הוֹי הַמַּרְבֶּה לֹּא־לוֹ עַד־מָתַי וּמַכְבִּיד
עָלָיו עַבְטִיט׃ הֲלוֹא פֶתַע יָקוּמוּ
נֹשְׁכֶיךָ וְיִקְצוּ מְזַעְזְעֶיךָ וְהָיִיתָ ל
לִמְשִׁסּוֹת לָמוֹ׃ כִּי־אַתָּה שַׁלּוֹתָ גּוֹיִם
רַבִּים יְשָׁלּוּךָ כָּל־יֶתֶר עַמִּים מִדְּמֵי
אָדָם וַחֲמַס־אֶרֶץ קִרְיָה וְכָל־יֹשְׁבֵי
בָהּ׃ הוֹי בֹּצֵעַ בֶּצַע
רָע לְבֵיתוֹ לָשׂוּם בַּמָּרוֹם קִנּוֹ לְהִנָּצֵל
מִכַּף־רָע׃ יָעַצְתָּ בֹּשֶׁת לְבֵיתֶךָ קְצוֹת־
עַמִּים רַבִּים וְחוֹטֵא נַפְשֶׁךָ׃ כִּי־אֶבֶן
מִקִּיר תִּזְעָק וְכָפִיס מֵעֵץ יַעֲנֶנָּה׃
הוֹי בֹּנֶה עִיר בְּדָמִים
וְכוֹנֵן קִרְיָה בְּעַוְלָה׃ הֲלוֹא הִנֵּה מֵאֵת
יְהוָה צְבָאוֹת וְיִיגְעוּ עַמִּים בְּדֵי־אֵשׁ
וּלְאֻמִּים בְּדֵי־רִיק יִעָפוּ׃ כִּי תִּמָּלֵא
הָאָרֶץ לָדַעַת אֶת־כְּבוֹד יְהוָה כַּמַּיִם
יְכַסּוּ עַל־יָם׃
הוֹי מַשְׁקֵה רֵעֵהוּ מְסַפֵּחַ חֲמָתְךָ וְאַף
שַׁכֵּר לְמַעַן הַבִּיט עַל־מְעוֹרֵיהֶם׃

הָא רַשִׁיעַיָא אָמְרִין לֵית כָּל אִילֵין
וְצַדִּיקַיָא עַל קוּשְׁטְהוֹן יִתְקַיְימוּן׃
וְאַף הָא כְּטָעֵי בַּחֲמַר גְּבַר יְהִיר
בְּרֶשַׁע וְלָא יִתְקַיַים דְאַפְתֵּי כִּשְׁאוֹל
נַפְשֵׁיהּ וְהוּא כְּמוֹתָא וְלָא שָׂבַע
וּכְנַשׁ לְוָתֵיהּ כָּל עַמְמַיָא וְקָרִיב
לְוָתֵיהּ כָּל מַלְכְוָתָא׃ הֲלָא אִילֵין
כּוּלְהוֹן עֲלוֹהִי מַתְלִין יִטְלוּן וְשׁוֹעֵי
חוֹדִין יֵימְרוּן לֵיהּ וְיֵימַר וַוי דְמַסְגֵי
נִכְסִין דְלָא דִילֵיהּ עַד אֵימָתַי אַתְּ
מַתְקֵף עֲלָךְ תְּקוֹף חוֹבִין׃ הֲלָא
בִּתְכֵיף יְקוּמוּן אַנְסָךְ וְיִתְגְּלוּן ם
מְזַעְזְעָךְ וּתְהֵי לְעַדִּילְהוֹן׃ אֲרֵי
אַתְּ בַּזְּתָא עַמְמִין סַגִּיאִין יְבוֹזוּנָךְ כָּל
שְׁאַר שִׁבְטַיָא מִדְּמֵי אֱנָשָׁא יַחְטוּף
אַרְעָא דְיִשְׂרָאֵל קַרְתָּא יְרוּשְׁלֵם
וְכָל דְיָתְבִין בַּהּ׃
וַוי דְאָנֵיס מָמוֹן דְרֶשַׁע לְבֵיתֵיהּ
לְשַׁוָאָה בִּמְרוֹם מְדוֹרֵיהּ לְאִשְׁתֵּיזָבָא
מִיַד בִּישׁ׃ מַלְכְתָא בַהֲתָא לְבֵיתָךְ
בַּזְּתָא עַמְמִין סַגִּיאִין וְעַל נַפְשָׁךְ
חַטֵיתָא׃ אֲרֵי אַבְנָא מִכּוֹתְלָא
צָוְוחָא עַל דְאָנֵיס לַהּ וְשִׁיפָא מִגּוֹ
מְרִישָׁא עָנֵי לַהּ׃
וַוי דְבָנֵי קַרְתָּא בִּדְם אֲשִׁיד
וּמְשַׁכְלֵל קִרְיָא בְּנִכְלִין׃ הָא מִן
תַּקִיפָן וְחֵסִינָן אַתְיָן מִן קֳדָם יְיָ צ
צְבָאוֹת וְלֵיאוּת עַמְמַיָא תַּקִיפִין
כְּאֶשָּׁתָא וּמַלְכְוָתָא לְרִיקָנוּ יִשְׁתַּלְהֲיָין׃
אֲרֵי תִתְמְלֵי אַרְעָא לְמִידַע יַת
דַחַלְתָּא דַיְיָ כְּמַיָא דִי לְיַמָּא חָפָן׃
וַוי דְמַשְׁקֵי לְחַבְרֵיהּ וְחָלִיף בְּיַתְמָא בְּדִיל דְיִשְׁתֵּי וְיִתְרַוֵי וְיִתְגְּלֵי קְלָנֵיהּ׃

אבן עזרא

הנה עפלה· נפשו גבהה כמו עופל ובחן׃ לא ישרה בו· ואף כי צדיק ממנו ומלת לא תסרת בעבור אחרת וכן הוא צדיק באמונתו לא יחיה מידו והטעם לא ישרה נפשו בו והוא רואה כי צדיק ממנו לא חיה מידו ואף הוא שיחיה וימלט והטעם דרך תימה הנה האו רואה כי צדיק בעבור אמונתו לא ימלט מידו ואיך לא יחשב על עצמו שנפשו עפלה ולא ישרה והוא אים היין בוגד וגבר יהיר אשר כל אלה ה הגזרות והרעות הוא עושה ואיך לא יחשוב בנפשו כי עליו ישאו משל ויזורו חידות הנסתרות ממנו בדרך מליצה ובאר היטב כמו שכתוב הוי ה המרבה וכל הכתוב אחריו׃ ואף· יחסר אם כמו ואכי תפלה אל תהימרי אם היין שהוא בוגד יהיר ע שושה זדון· ולא ינוה לא ינוח בנוה כי כל חפצו ללכת להשחי'· ויאסף אליו כאשר יעשה המות שלא ימלט אים מידו׃ הלא· ובדרך מליצה כמו המליץ י וליצו לו החידות שהם נסתרות׃ הוי המרבה לא לו· זהו לרשת משכנות לא לו אמר יפתכי טעם ומכביד עליו כמשוא שישליך על עצמו הטיט והכנד אמר שיוסיף לבנות משכן ולא יכילנו ובא מלת עבטיט כדרך כל רבים עמים ׃ הלא· בעבור שאמר הרחיב כשאול אמר כי המתי' שהרגת ישרו והטעם בני ההרוגים על כן מלת יקומו י ויקיצו חסר יוד כי יהו' כמו וייקץ יקץ שרשו אר' ישופה אילו היית מכביד עליך עב טיט על קברך שם ייקצו המתים וישכוך׃ ומזעזעיך· כמו ולא זע ממנו׃ כי· שלות מפעלי הכפל שלל כמו שכות לראשי שכך וכמוהו ישלוך כל יתר עמים וכל זה הרע יבא לך מדמי אדם ששפכת והחמס שעשית בארץ׃ הוי· רע לביתו· אחריו הוי בלשצר וככה יעצת בשת לביתך זאת דעת רבי משה הכהן ואיננו רק על מדינת בבל כאשר אמר בבל רבתא די אנא בניתה׃ קצות· כמו וקצותה את כפה רק הוא מהבנין הקל מבעלי הה"א כמו מקצה רגלים פ"א וככה הוא להיותו דבק ל בושת מכל קצות העמים׃ וחוטא נפשך· היית בנפשך׃ כי· אבן· שהרס מדינות וקריות ובנה בבל כי האבן תעיד כי תחמס היתה בנויה׃ וכפיס· המקום הקשה בעצי הקורות והוא הקרוי קשר בלשון לעז על כן אחריו הוי בונה עיר׃ הוי· וכונן פועל עבר כמו הכין ואילו היה פועל עומד היה מכונן כמשפטו׃ הלא· ויגעו· כמו ויקצו יגעו לבנות עירך כי סופה לאש ומלת בדי כמו שיפיק כי הוא ריק על חנם יגעו עצמם ויעפו׃ כי· הטעם אז יכירו וידעו הכל כי כל הבונה בעולה לא ישע בה כבא יום אידו אז ישעו על השם וידעו דרכיו׃ הוי· עם נבוכד נצר ידבר ורעהו מלך כל גוי שתפש וטעם משקה דרך משל שהשקה הגוים כוס התרעלה ומספח מגזרת ספחני נא והטעם שאתה מספח מלכים להשקות חמתך כמו חמת מים ואף תשכרם למען יראה קלונם׃ מעוריהם· כמו כמער איש והמפרש אותו על משתה בלשצר רוח ודבר כי המביט שם השם וכן לא יאמר כנגד השם׃ שבעת לעושי רעה׃ ויגעו עמים בדי אש· כאשר תבואם תמתי כאש עד שיהא דיים בדי אש א חמתו עליו ואף משכרהו בחמתו וכל זה הוא עושה למען הביט מעוריהם על גלויים ולראות את ערותם זה נבוכד נצר הרשע שהיה משקה את המלכים יין ומשכרם ושוכב עמם משכבי אשה כדאמרי' במסכת שבת· ד"א הוי משקה רעהו בסדר עולם דורשו כלפי בלשצר שהשקה את השרים בכלי בית המקדש ובהם נספחו ונשתכרו בחמתו של הב"ה ובו בלילה נהרג· על מעוריהם להגלות קלונם וראו שכאיהם בגיוולם׃

רשי

עשרת השבטים עד חרבות ירושלם הם עשרים ושתים של מנשה ושאר שמונה של עשרת השבטים כמו בתשובה שהרי נאמר בו ויעש הרע ככל אשר עשה אחאב כמנין שנותיו של אחאב והוא מלך עשרים ושתים שנה ושתים של אמון בנו ואחת עשרה של יהויקים ואחת עשרה לצדקיהו הרי ארבעים ושמנה ונבואה זו כאמרה ליחזקאל בשנת החמשית לצדקיהו מכל מקום כמנאו ימי קילקולם ארבע מאות ושלשים ושמנה שנים שלאחר נבואה זו שהן שש ו' שנים ת' שנים עושים ח' יובלות וכל יובל ז' שמטות הרי ט' שמטות הרי ט' שמטות וח' שנים המקודשות ל ליובל הרי ס"ד ובשלשי' ושש שנה יש חמש שמטות הרי ס"ט שנים מקודשות ושנת יובל זה האחרון נחשבה אף הוא במנין שבעונם לא נגמר וכאן ככה אמ' לו הב"ה לחבקוק כבר כתוב חזון בתורה אבל סתום הוא הוסף את' ובאר על הלוחות כי עוד יתגלה חזון למועד זה· ויפח לשון דבור הוא והרבה יש בספר משלי ועל שם שהדבור אינו אלא רוח היוצא מן הפה קורהו פיח וקורהו רוח כגון וברוח פיו כל צבאם׃ הנה עופלה· נפשו של רשע זה תמיד הוא בכעס ובתאוה שואף לבלוע ולא שבע׃ לא ישרה נפשו בו· אין רוחו מתקררת עליו לומר די במה שקניתי כבר לכן יבא עליו הפורענות׃ וצדיק באמונתו יחיה· יכניה המלך שעתיד רשע זה להגלותו יעמוד לו צדקו וביו' שימלך זה מקברו ישא אויל מרודך את ראש יהויכין וישם את כסאו מעל לכסא המלכים עופלה לשון עזות כמו ויעפילו וכן עופל ובוחן׃ ואף כי היין בוגד· ואף כשיב' בלשצר בן בנו של זה שיבגוד בו יינו דלקביל א שפא חמרא שתי גבר יהיר הוא ולא ינוה· לא יתקיים מדורו וכהו שנתגאה ואמר בטעם ח חמרא להביא כלי בית המקדש ושתה בהם והיא תגרום לו ש שיהרג ויכלה זרעו של נבוכד נ נאצר כי גבר יהיר לץ לא ינוה לא יתקיים הוא ונוהו׃ אשר הרחיב· נבוכד נצר׃ כשאול נפשו· להשיג כל תאותו ברחב לב׃ והוא כמות· כמלאך המו' שאינו שבע מלהמית כך זה אינו שבע בכל קניינו· הלא אלה· אשר אסף עליו לעובדו כולם עליו משל ישאו ומליצה ישאו בפיהם בלשון חידות בשבילו׃ לו· כמו עליו׃ ויאמר· האומר את מליצת החידה׃ הוי המרבה לא לו· זו היא המליצה חבל על המרבה הון ומלכו' ולא לו כי יבאו מלכי מדי ויטלו את הכל׃ עד מתי יהיה הולך ומרב' ואינו אלא מכביד עליו משא עון כעב של טיט עב הוא לשון קורה כבידה כמו שמצינו במסכת דיחזקאל בלעות המית והעבים ועבען׃ ויקצו· כמו ויקוצו׃ שלות גוים רבים· השלכתם וטלטלתם ממקומם׃ ישלוך כל יתר· פליטת העמים׃ מדמי אדם· בקמת דמי ישראל הקרויים אדם שנאמר אדם אתם׃ וחמס ארץ· ארץ ישראל׃ קריה· היא ירוש'׃ הוי בוצע בצע רע לביתו· אוכס ממון שהו' רע לו לביתו לבנות לו ביתו לשום במרום קינו· כדכתיב בספר דניאל הלא דא היא בבל רבתא דאנא בניתה לבית מלכו בתקוף חסני וגו' ובשעה שיצא דבר זה מפיו נטרד מן הבריות שנא' עוד מילתא בפום מלכא בבנין זה יעצת בושת לביתך אשר יעצת לקצות עמים רבי' והפסדת עצמך׃ קצות· לשון שליפה וקילוף כמו הקצות את הבית׃ וחוטא נפשך· כמ ומתעברו חוטא נפשו לאבד נפשו פורפייט שה"רמא בלע"ז׃ כי· האבני' אשר גזלת תזעקנה מן הקיר· וכפיס מן העץ יעננה אל האבן בקול לנגדה שניהם צועקים וכפיס מעץ יעננה ת"י ושיפא מגו מרישא שיפא לשון קסם שפא' בלשון חכמים ד"ל דרו"ם בלע"ז מרים הוא הקורה׃ הלא הנה מאת יי' כשתלם פורענות

על פיך יגביה נשר· אנך׃ משקה ד' קמצין וסי' חטאו משקה מלך מצרים· וכל כלי משקה המלך דשלמה· וחבירו דד"ה· הוי משקה רעהו מספח חמתך׃ וא' ומשקה צבא יחסיר׃

לא ל"ו ה' וסים' וידע אונן כי לא לו· לרשת משכנות לא לו· הוי המרבה לא לו· עובר ומתעבר על ריב לא לו· ולא לו תהיה כבראשונה׃ קנו ג' בקריא' וסים' כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף· לשום במרום קנו· אם

(יו' כתיב' לעי') שבעת קלון מכבוד שתה גם אתה
(ל' ב'מל) והערל תסוב עליך כוס ימין יהוה
(ל) וקיקלון על כבודך: כי חמס
(ל) לבנון יכסך ושד בהמות יחיתן
(ח') מדמי אדם וחמס ארץ קריה וכל
ישבי בה: מה הועיל פסל כי פסלו
(ל' חס') יצרו מסכה ומורה שקר כי בטח יצר
(ב') יצרו עליו לעשות אלילים אלמים:
(ג'. ג') הוי אמר לעץ הקיצה עורי לאבן
(ב') דומם הוא יורה הנה הוא תפוש זהב
(ל) וכסף וכל רוח אין בקרבו: ויהוה
בהיכל קדשו הס מפניו כל הארץ:
(ל' ויתר חבקוק) תפלה לחבקוק
ג (ל' וכתי' כן) הנביא על שגינות: יהוה שמעתי
שמעך יראתי יהוה פעלך בקרב
(ל' ומל) שנים חייהו בקרב שנים תודיע
(ב'. ב'מל) ברגז רחם תזכור: אלוה מתימן
(ב') יבוא וקדוש מהר פארן סלה
(ח' כתי' ו"ו) כסה שמים הודו ותהלתו מלאה
הארץ: ונגה כאור תהיה
(יכה וחסר' כיה' עזו) קרנים מידו לו ושם חביון עזה:
(ג' רפי' ג' ק') לפניו ילך דבר ויצא רשף לרגליו:
(ל' וחס') עמד וימדד ארץ ראה

שבעת קלנא מן יקרא תשת אף
את ותיתערטל יסתחר עלך כס
דילוט מן קדם יי ויהי קלנא על
יקרך: ארי חטוף בית מקדשא
יחפינך וביזת עמיה תתברינך
מדמי אנשא וחטוף ארע דישראל
קרתא ירושלם וכל דיתבין בה:
מא אהני צלמא ארי אחביה עבדיה
מתכא ודחלת שקר ארי אתרחיץ
לבא דעבדיה עלוהי למעבד
טעון דלית בהון צרוך: ווי די
אמר לצלם אעא קום ולדחלת
אבנא אתערי והיא שתקא ורמיא
הוא מכלי הא הוא מחפי דהב
וכסף וכל רוח לית במעוהי:
ויי אתרעי לאשראה שכינתיה
בהיכלא דקודשיה ויסופון מן
קדמוהי כל דחלת ארעא:
צלותא דצלי חבקוק
נבייא כד אתגלי ליה על ארכא
דיהב לרשיעיא דאם יתובון ל
לאוריתא בלבב שלים ישתביק
להון ויהון כל חוביהון דחבו ק
קדמוהי הא כשלותא: יי שמעית
שמע גבורתך דחלית יי רברבין
עובדך דיאת יהב ארכא לרשיעיא
דאם יתובון לאוריתך ולא תבו
ואינון מרגזין קדמך בגו שניא דיהבתא להון תיאבכן את עתיד להודע גבורתך בגו
שניא דאמרתא לחדתא עלמא לאתפרעא מרשיעיא דעברו על מימרך וצדיקיא עבדי
רעותך ברחמין תדכר: במיתן אוריתא לעמיה אלהא מדרומא אתגלי וקדישא מטורא
דפארן בגבורת עלמין אתחפיאו שמיא זיו יקריה ואמרי תושבחתיה מליא ארעא:
וזיהור יקריה כזיהור בראשית אתגלי וזיקוקין ממרכבת יקריה נפקין תמן גלא ית
שכינתיה דהות מטמרא מבני אנשא בתקוף רומא: מן קדמוהי משתלח מלאך מותא
ונפיק בשלהובית אשתא מימריה: אתגלי ואזיע ארעא ואיתי טבולא על עם דרא
דעברו על מימריה ואף בתניתא כד חבו קדמוהי בחוביהון

וכל יושבי ח' וסימ' נמסר בספר יהושע סימן ז': לעץ ג' וסי' הוי אומרים לעץ אבי אתה. הוי אומר לעץ הקיצה עורי לאבן. כי יש לעץ תקוה: חבקוק ל' תפלה לחבקוק. חבקוק ל' המשא אשר חזה: הודו ה' וסי' נמסר בירמיה סימן כ"ב: עזה ד' בקריאה וסימ' ושם חביון עזה כתיב ה'. וגשם מטרות עזו. ויתן לשבי עזו. הללוהו ברקיע עזו: ויצא ג' בקריאה וסי' ויצא רשף לרגליו. ותשא אשר בתוכם. גרש לץ ויצא מדון:

רשי

והערל. ה"א משמשת כתיבה זו בלשון התפעל כמו האסף אל עמך אף כאן הערל האטם בשממון ובתמהון לב כל ערלה לשון אוטם הוא כמו ערלה אזנם ערל לב וערל בשר ות"י ואיתערטל לשון ערום ועריה: חמס לבנון. בית מקדשא: ושד בהמות יחיתן. שוד בהמותך ואוכלוסיך אשר שודדו את עמי ישראל הוא ישברם: מדמי אדם. מחמס דמי ישראל: וחמס ארץ. ארץ ישראל: קריה. ירושלים: מה הועיל. לבבל פסל: כי בטח. האו' היוצר והוא יוצרו של זהו זה: עליו. על יצירתו זאת הוא בוטח שיעזור לו אשר בא לעשות אלילים אלמים: הוא יורה. בתמיה: וה' בהיכל קדשו. מוכן ליפרע ויהם את כל הארץ מפניו הס לשון שיתוק ודמימת חורבן: על שגיונות. יש לפותרו כתרגומו ולפי משמעו בקש רחמים על עצמו שהטיח דברים כמו על כן תפוג תורה ותעשה אדם כדגי הים קכתר אחר מדת הדין: שמעתי שמעך. אשר מעולם שנפרעת תמיד ממכעיסיך ואת הרשע הזה אתה סובל: יראתי. אמרתי איך משתנית מדת הדין בעון ישר': פעלך בקרב שנים חייהו. פעלך הראשון שהיית נפרע לנו מאויבינו בקרב שני הצרה שאנו שרויים בה חייהו כלומר עוררהו והשיבהו ובקרב שנים הללו תודיעהו. ברוגז שתקצוף על הרשעים רחם תזכור רחם כמו לרחם: אלוה מתימן יבא. עכשיו הוא מזכיר לפניו פעלו הראשון שהו' מבקש לפניו לעוררהו פועל חיבתן של ישר' ופורענות רוחות הראשוני' כשבא ליתן את התור' חזרת על עשו וישמעאל ולא קבלוה. תימן. עשו. פארן ישמעאל כדאמ' וישב במדבר פארן. כסה שמים הודו. בסיני לישראל: ונוגה. אותו היום: כאור תהיה. כאור המיוחד של שבעת ימי בראשית היה וכן ת"י: וקרנים. לשון אור כשאור כוכב זורח דרך הנקב נראה כמין קרנים בולטים וכן כי קרן עור פניו: מידו. מידו של הב"ה באו להם: ושם חביון עזו. כתרגומו שם גלה עוז שהיה חבוי למפרע בסתר עליון: לפניו ילך דבר. מצאתי במדרש אגדה בשעה שנתן הב"ה תורה לישראל טורדו למלאך המות שלא להפליגו לדברים אחרים שלא יעמוד לקטרג ולומר אומה שעתידה לכפור בך לסוף ארבעים יום ואתה נותן להם את התורה. ויצא רשף לרגליו. מלאכי רשף באו עמו לסיני: עמד וימודד ארץ. המתין לדקדק בדין דור המבול למדוד להם מדה כנג' מדה ומדד עומר בראש' כבב י"ו ועומד לדין פעמים מתתין ומדקדק בדינם: וימודד ארץ. ברותתו' קילקלו וברותחי' נדונו. ראה בדור הפלגה שעל ידי שהיו שפה אחת באו כולם בעצה כדכתיב ויהי כל הארץ שפה אחת: ויתר

אבן עזרא

שבעת. יותר קלון תשבע מהכבוד שבעת כי בא יום אידך וזהו שתה גם אתה והערל מבנין נפעל כמו והאסף אל עמך והטעם תראה ערלתך כאילו כתוב ותערל כמו ומות בהר: תסב עליך כוס ימין י"י וקיקלון. מלה אחת והפ"א כפול שהוא תחלת כל מלה כמו בבת עינו ואולי הם שתי מלות ותחסר אלף ככלב שב על קיאו: כי. הטעם שכרת עצי הלבנון לבנייניך: ושד בהמות. ושודך שהיית מפחיד הבהמו' והנה יחיתן כמו יקימן יסיבן רבות כ כקנות: מדמי אדם. והנה על הכל עברת רעתו: מה הועיל. ישרת בעבו' אחר וככה הוא אות למלך כשדים כאשר תסב עליך כוס ימין י"י מה הועיל פסל: יוצרו. הוא הפועל המציירו ומה הועילה מסכה: ומורה שקר. הוא כהן לע"ז כל אלה מה הועילו לך ויש לתמוה כי בטח יוצר יצרו עליו לעשות אלילים אלמים הטעם צורת אדם פה להם ולא ידברו: הוי אומר. הקיצה. מהפעלים העומדים כי לשון יאמר הקיצה משנתך וככה עורי כמו עורה למה תישן על כן טעו האומרים המעורר ישנים כי המעיר ישנים ראוי שיאמר והמקיץ רדומים אינו נכון כי המקיץ הוא הישן והעד כי אין רואה ואין יודע ואין מקיץ כי כולם ישנים כי תרדמת השם נפלה עליו וכתוב לא הקיץ הנער. מ"ם דומם כמ"ם ריקם וחנם והטעם כמו ידמו כאבן ועל דעת רבי יהודה ידמו משפעלי הכפל וככה דומם והוא שם התואר: הוא יורה. כי הוא חבל שהוא תפוש בזהב ובכסף הטעם על חיבריו כי אינם כחיברי האדם שהחיים מחוברים על כן וכל רוח אין בקרבו והפך אלה: וי"י. כאשר יתן קולו בשמים שם היכל קדשו הס מפניו כל אנשי הארץ: תפילה. זאת ברוח נבואה נאמרה והוא מתנבא על רעב שיהיה כאשר יתברר בסוף התפילה ולא יהיה כח לישראל לעמוד מפני האויב וזאת התפלה על דרך סדר התפלות על כן כתב על שגיונות למנצח גם מלת סלה וכבר פירשתי אלה המלות בספר תהילות: י"י. טעם שמעתי שמעך שהודיעו השם דבר הרעב וטעם פעלך שתחיה ישראל בקרב אלה השנים ורבי יהודה אמר שמעתי גבורותיך ועתה חיה פעלך כאילו הוא מת וזה רחוק: בקרב שנים תודיע. פעלך מה יעשה והם ישראל הם הפועל שלך: ברוגז. בעת הרוגז שאנו בפחד: רחם תזכור. רחמיך ומלת רחם לשון יחיד כי רחמים לשון רבים ורבי משה אמר ברוגז רחם וזכור העת שבאתה אתה האלוה מתימן וזה ארוך ואינו נכון ויש אומרים כי רחם שם דבר כמו אהבה ארחמך י"י חזקי: אלוה. עתה יספר כמה גבורות עשה ליש' הטעם הלא אתה הוא מתימן כמו אלוף תימן כמו י"י בצאתך משעיר: וקדוש מהר פארן. וכבר פירשתי זה הטעם בפרשת וזאת הברכ' כי כאשר עבר הכבוד על הר שעיר שהוא סמוך לפארן כמו שכא' ואת החורי בהררם שעיר עד איל פארן אז זרח משעיר כבוד השם ונראתה גבורתו במלחמת מדין וסיחון ועוג: כסה שמים הודו. שפחדוהו הכל ופחדו ממנו: ונגה. שהיה יוצא מלפניו כאור היה זה הוא עמוד האש: וקרנים. כמו כי קרן עור פני משה: ושם חביון עזו. הוא הארון כמו אתה וארון עוזך וכתו' כי ענן י"י על המשכן יומם ואש תהיה לילה בו ויו"ד חביון תחת אלף וטעם חביון עזו הארון שהיה חבוי וטמון ומכוסה כשנושאים אותו או הוא מבעלי הה"א כמו חבי כמעט רגע עד יעבר זעם. לפניו לפני הכבוד או הארון ששם הכבוד: דבר. להרג העמי' כדרך וגם הנרעה: ויצא רשף. כמו דבר ולחומי רשף כמו אכולי דבר: עמד. כמדדה ארץ כנען ונתחלקה לשבטי' וטעם כל מקו' ששם עינו עליו מיד כמס חזה ויתר גוי' ויתפוצצו

ויתפוצצו. הטעם שכל מקום שעבר עליו הכבוד היה מתפוצץ או הוא דרך משל שעבר על המלכים שאחזתם אימה: שחו. הגבעות לפניהם והיו מישור והליכות עולם: תחת. הטעם כי אהלי כושן כפלו כאילו היו תקועים במקומות און שלא יעמד גם ככון הוא להיות זה רמז לדבר כושן רשעתים וארץ מדין על דבר גדעון בדברי החלום: הבנהרים.

ויתר גוים. הקפיצם לשעבוד לשון כראות ויתר ממקומו לנתר בהם: הררי עד. הרי האומות: הליכות עולם לו. הראה להם שכל מהלכו של עולם שלו הוא: תחת און. שמצא בישראל: ראיתי אהלי כושן. שעומדים בגלוי ומחבלים את ישראל ובהתכנעם לפניך ירגזון יריעות וגו' הכל כתרגומו: הבנהרים. ים תמיהות

גבעות עולם ג' דסמיכי בקריאה וסימ' עד תאות גבעות עולם תהיינה. וממגד גבעות עולם. שחו גבעות עולם הליכות: יריעות ה' מל' וסימ' בסדר ויקהל: ראוך ג' בקריאה וסי' ראוך יחילו הרים זרם מים עבר. ראוך מים אלהים ב' בפסוק: עד צואר ג' וסי' עד צואר יגיע. עד צואר יחצה. ערות יסוד עד צואר סלה:

וַיַּתֵּר גּוֹיִם וַיִּתְפֹּצְצוּ הַרְרֵי־עַד שַׁחוּ
גִּבְעוֹת עוֹלָם הֲלִיכוֹת עוֹלָם לוֹ:
תַּחַת אָוֶן רָאִיתִי אָהֳלֵי כוּשָׁן יִרְגְּזוּן
יְרִיעוֹת אֶרֶץ מִדְיָן:
הֲבִנְהָרִים חָרָה יְהוָה אִם בַּנְּהָרִים
אַפֶּךָ אִם־בַּיָּם עֶבְרָתֶךָ כִּי תִרְכַּב עַל־
סוּסֶיךָ מַרְכְּבֹתֶיךָ יְשׁוּעָה: עֶרְיָה
תֵעוֹר קַשְׁתֶּךָ שְׁבֻעוֹת מַטּוֹת אֹמֶר
סֶלָה נְהָרוֹת תְּבַקַּע־אָרֶץ: רָאוּךָ
יָחִילוּ הָרִים זֶרֶם מַיִם עָבָר נָתַן תְּהוֹם
קוֹלוֹ רוֹם יָדֵיהוּ נָשָׂא: שֶׁמֶשׁ יָרֵחַ
עָמַד זְבֻלָה לְאוֹר חִצֶּיךָ יְהַלֵּכוּ לְנֹגַהּ
בְּרַק חֲנִיתֶךָ: בְּזַעַם תִּצְעַד־אָרֶץ בְּאַף
תָּדוּשׁ גּוֹיִם: יָצָאתָ לְיֵשַׁע עַמֶּךָ
לְיֵשַׁע אֶת־מְשִׁיחֶךָ מָחַצְתָּ רֹּאשׁ מִבֵּית
רָשָׁע עָרוֹת יְסוֹד עַד־צַוָּאר סֶלָה:
נָקַבְתָּ בְמַטָּיו רֹאשׁ פְּרָזָו יִסְעֲרוּ
לַהֲפִיצֵנִי עֲלִיצֻתָם כְּמוֹ לֶאֱכֹל עָנִי
בַמִּסְתָּר: דָּרַכְתָּ בַיָּם סוּסֶיךָ חֹמֶר
מַיִם רַבִּים: שָׁמַעְתִּי וַתִּרְגַּז בִּטְנִי
לְקוֹל צָלֲלוּ שְׂפָתַי יָבוֹא רָקָב ב
בַּעֲצָמַי וְתַחְתַּי אֶרְגָּז אֲשֶׁר אָנוּחַ לְיוֹם
צָרָה לַעֲלוֹת לְעַם יְגוּדֶנּוּ:

כן בלבלינון לעממיא ואתפרקו טוריא דמלקדמין מכא רמתא דמן עלמא גבורת עלמא דיליה: כד פלחו בית ישראל לטעותא מסרתינון ביד כושן חייבא וכד תבו למעבד אורייתא עבדית להון נסין וגבורן ופרקתינון מיד מדינאי על יד גדעון בר יואש: הא על מלכין ומשיריתהון דסגיאין כמי נהרא הוה רגז מן קדמך יי על מלכיא הוה רוגזך ובימא הודעתא בהון פורענות גבורתך ארי אתגליתא על מרכבת יקרך שכינתך לעמך תקוף ופורקן: אתגלאה אתגליתא בגבורתך בדיל קימך דעם שבטי מימרך קיים לעלמין להון בזיעתא טינרין תקיפין נפקו נהרין שטפין ארעא: באתגליותך על טורא דסיני חזו יקרך זעו טוריא ענני כטרא עדו ארים תהומא קליה חילי מרומא תמהו קמו: אף במעבדך נסין ליהושע במישר גבעון שמשא וסהרא קמו במדוריהו עמך במימרך אתגברו בתקוף נצחן גבורתך: באיתיותך לוט על סנאי עמך באתגליותך למתבר רשיעי ארעא ברוגזך תקטול בעממיא: אתגליתא למיפרק ית עמך למיפרק ית משיחך שיציתא מן קדמיהון מלכיא ושלטוניא מבתיהון תריכת חייבא ותברתא חיליהון רגלי עמך על צוורי סנאיהון מימרך קיים לעלמין: בזעתא ימא בתבריה דמשה וגברי רישי משירית פרעה דחשיבו מחשבן על עמך דברתינון ברוח עלעולין וטבעתנון בימא דסוף על דרחיקו ושעבידו ית עמך ויהבו עצה בסתרא לאובדיהון: אתגליתא על ימא במרכבת יקרך ברגוז מין סגיאין: אמרית בבל שמעית וזעו מלכי מן קדם רינא די אתדנו מצרים לקל מיליא אילין צלא ספותי אחד זיעא לחכימי ובאתר דשרינא זעית דשבקני ליום עקא לעידן אסקא גלות עמי מיני יתברינני:

צללו ג' בקריאה וסימ' צללו כעופרת במים אדירים. לקול צללו שפתי. כאשר צללו שערי ירושלם. וסימ' בלשון ארמי אעיל תרעא כאברא: יגודנו ב' וסי' גד גדוד יגודנו. לעלות לעם יגודנו:

הנביא עתה לספר גבורות השם בעבור ישראל עתה יחל לספר גבורתו שהוא דורש תמיד ארץ ישראל להשקותה כאשר הזכיר דוד גשם נדבות תניף אלהים אחר שאמר חיתך ישבו בה וגבורת יי' תראה בכל דור ודור בבואו להמטיר וכתוב עושה גדולות ואחריו הנותן מטר כי יש לתמוה איך יעלו העננים מהנהרים וכן מהים כמו הקורא למי הים כשהעננים עולים מהים והולכים להמטיר אל מקום שיצוה השם על כן כתוב וישפכם יי' צבאות שמו: סוסיך. הם עבים שיצום להמטיר על מקום רצונו ואל תתמה בעבור שקרא סוסיו כמו הנה יי' רוכב על עב קל השם עבים רכובו וטעם ישועה להושיע יושבי הארץ: עריה. לשון גילוי כמו וקיר ערה מגן ומלת תעור מבנין נפעל משרש אחר על משקל אף תיכון תבל התי"ו סימן הקשת ותעור תגלה הקשת וזאת כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם וטעם שבועות מטות על החצי' וככה כתוב ברק חניתך כאילו המטות נשבעו לקיים מאמרך סלה: נהרות תבקע ארץ. לנוכח השם והארץ שהיא הבקועה היא הפעולה עד שתעשה כמו נהרות: ראוך יחילו. מקול הרעם: זרם מים עבר. עליהם על ההרים: נתן תהום קולו. שאון הים והנהר

יסערו ג' חד כתי' סין

וטעם רום הפך תהום כמו כי אשא אל שמים ידי דרך משל שנשבע כאילו הוא נשבע ברומו של עולם או פירושו שהשמים הראו גבורתם על הגשם: שמש. כל אחד מהם עמד בזבולו והטעם אין צורך לשמש ביום ולא לירח בלילה כי לאור חציך יוכלו ללכת בני אדם: לנגה. הטעם כפול: בזעם. הטעם כאשר תזעם על הים ועל הנהרים ככה כאשר תצעד בזעם על הארץ תיד תדוש גוים: יצאת. בעבור ישועת עמך: לישע את משיחך. מלך יהודה: מחצת. כל ראש: ערות. לגלות יסודם עד צוארם: נקבת. הרשע מלך הגוים הפך ישועת משיחך: במטיו. על הרשע לבדו נקבת ראשו שהוא ראש ומלך על פרזיו והנה עתה יסערו יתנוצצו כמו ואקערם וטעם להפיצני להפיץ את ישראל: עליצותם. כמו עלץ לבי וכאשר יהיה מפוזר יאכלום העמים ור' משה אמר ישמחו בעבור שתרעב ארץ ישראל כי העני יאכל לחמו בסתר שלא יחטף ממנו: דרכת. הנה האויב מוכן לבוא לצור עלינו ואתה דרכת בים סוסיך הטעם כי עביך תוליכם לים עד ששבו מימיו כמו חומר ולא תשקה ארץ ישראל ובעבור זה הנביא אז על לשון ישראל אמר הנבואה: שמעתי ותרגז בטני. בעבור חסרון המאכל: וטעם לקול בעבור זה הקול. צללו שפתי. שתכה זאת את זאת מגזרת מצלתים והזכיר שפתי כי השפה שער המאכל: יבוא רקב בעצמי. כי בהפסק המאכל שידמן הבשר אז העצם תרקב: ותחתי ארגז. במקומי בארץ ישראל: אשר אנוח. שחשבתי שאמצא מנוחה בבוא התבואה אם יבוא צר: לעלות לעם יגודנו. גדוד והנה הדבר הפוך: כי

שהן קיימות הראיתו שכל אלה עשה ופי' המקרא כתרגומו: מרכבותיך. לנו ישועה: עריה תעור קשתך. נגלה נגלית גבורתך: שבועות מטות. שבועות שנשבעת לשבטים: אומר סלה. מאמר המקויים לעולם. אומר נקוד פתח וטעמו למעלה שהוא שם דבר: נהרות תבקע ארץ. כתרגומו: ראוך הרים יחילו. הרי נחלי ארנון שנדבקו זה עם זה: זרם מים עבר. בעבר' בירדן תמו נכרתו המים ועבר קילוח שטף המים לשפולו של נהר והבאי' מלמעלה קמו עמדו: נתן תהום קולו. שבחוהו יושבי הארץ: רום ידיהו נשא. צבא השמים הודו לו: עמד זבולה. במרוריהן כל תיבה שצריכה למ"ד בתחילתה הטיל לה ה"א בסופ' ופירושו על מלחמ' גבעון כתרגו': לאור חציך יהלכו. ישראל: בזעם תצעד ארץ. לגרש שבעת אומות: לישע משיחך. שאול ודוד: ערות יסוד. חומות אויביהם: עד צואר. הוא גובה החומה והמגדלים: נקבת במטיו ראש. סנחריב וסיעתו שהיו קוצרים ברוח סער להפיצני והוא היה מטה שהיית' רוד' בו את האומו' וכשבא וסער להפיצני נקבת ראשי גייסותיו במטיו שהיה בא לרדותי בהם: עליצותם היו. כשהיו יכולים לאכול עני במסתר ישראל הקרואים עם עני: ראש פרזיו. ראשי פריו וטירותיו כמו פרזות תשב ירושלם ערי הפרזי: דרכת בים. בחילותיו הכבדים כחול הים: חומר. ת"י ברגור לשון חמרים חמרים: שמעתי ותרגז בטני. ת"י אמרית בבל שמעי' וזעו מלאכיא מן קדם דינא דאיתעבדו מצראי. לקול צללו שפתי. לקול השמוע' אחזני רעד עד ששפתי נוקשות זו לזו וקולי נשמע צללו לשון מצילת הפום טינט"ר בלע"ז: ותחתי ארגז. במקומי אני מזדעזעת: אשר אנוח ליום צרה. אשר מנוחתי זאת מוכנת ליום צרה: לעלות לעם יגודנו. ליום אשר אמר להעלות מתוכי את העם אשר הוא יגודנו עקב לשוב בגדודיו לארצו: כי

כי תאנה. הזכיר כל דבר שמעשהו ויוכל האדם לחיות בהם והזכיר התאנים כי הלחים ואף כי היבשים מולידים ומחיים האדם דם רב אמר יחיה בו וככה הענבים ופרי העץ כמו אגוז ושקד ורמון ותפוח אינם מולידים דם ומלת יבול כמו ותתנה הארץ יבולה וממן זית כאשר ישכל בו האדם ירקות גם הוא מוליד דם וטעם כחש כאילו לא היה זית כתולדתו: ושדמות. כמו ושדמה לפני קמה גם הזכיר הבשר. ממכלא כמו ממכלאותיך: רפתים. מקום מלונם: ואני. אמר הנביא בגבואתו כי על כן אם הוא לא ידאג לבו רק לבו שמח כי בטחונו בשם שיושיענו: יי חילי. כחי ויוכל לאור: ידריכני. סלא אכשל: למנצח. פירשתיו בספר תהלות:

חילי ג' בקריא' וסימ' חילי והגדול אשר שלחתי בכם. יי אדני חילי. הן אשכח כי רב חילי: גדליהו וסימ' נמסר בירמיה סימ' כ': חזקיה ג' וסימ' גם אלה משלי שלמה. דבר יי אשר היה אל צפניה. עזור אבר חזקיה. ומן ויהי בשנת שלש להושע בן אלה עד וישלח מלך אשור את תרתן דכת' חזקיה כבא חזקיהו וסימ'

רשי

כי תאנה לא תפרח. כתרגומו ויש לפתרו כמשמעו שוב אין ה הצלחה לכל מעשה כבל מ מעתה: ושדמות. שדה לבן: מכלה. דיר הצאן: ואני. כנסת ישראל בי' אעלוזה: למנצח בנגינותי. לכן לוי המנצח בשיר בית המקדש מ תנשי' לו בנגינותי והלוי יתן קול כנגרו בכלי השיר. למנצח כמה דאת אמר ויעמדו הלוים מבן עשרים שנה ומעלה לנצח על מלאכת וגו'. בנגינותי הוא לשון נעימות קול להרי' ולהספיל אורגא דורם בלע"ז:

ספר צפניה

אסף. אסף. לשון כליון כמו ו ואספת את נפשך דמיכה ואלף חסרה בתיבה ם שניה שהרי היה לו לכתו' אאסף אבל יש כזה הרבה כמו לא יאל שם ערבי שהוא כמו לא יאהל: והמכשלות את הרשעים. הם עבודות זרות: את שאר הבעל. שלא תהא שארית לזכרונו: הכמרים עם הכהנים. פלחיהון עם כומריהון: ואת הנשבעים יי. וחוזרים ונשבעים במלכם לע"ז שלהם עושין ע"ז עיקר לומר אם אין אתה מאמין בשבועת השם הריני נשבע לך בע"ז: הקדיש קרואיו. זימן חיילותיו ליום מועד: מלבוש נכרי. תכשיטי ע"ז: הדולג על המפתן. ת"י דמהלכין בנימוסי פלשתאי שלא היו דורכים על מפתן דגון שנאמר על כן לא ידרכו כהני דגון וגו': משער הדגים. ת"י מתרע נוניא ושער היה בירושלם שכך שמו: מן המשנה. משער השפות שהוא שני לו: יושבי

ספר צפניה

כי תאנה לא תפרח ואין יבול בגפנים כחש מעשה זית ושדמות לא עשה אכל גזר ממכלה צאן ואין בקר ברפתים: ואני ביהוה אעלוזה אגילה באלהי ישעי: יהוה אדני חילי וישם רגלי כאילות ועל במותי ידרכני למנצח בנגינותי:

נ"ו

דבר יהוה אשר היה אל צפניה בן כושי בן גדליה בן אמריה בן חזקיה בימי יאשיהו בן אמון מלך יהודה: אסף אסף כל מעל פני האדמה נאם יהוה: אסף אדם ובהמה אסף עוף השמים ודגי הים והמכשלות את הרשעים והכרתי את האדם מעל פני האדמה נאם יהוה: ונטיתי ידי על יהודה ועל כל יושבי ירושלם והכרתי מן המקום הזה את שאר הבעל את שם הכמרים עם הכהנים: ואת המשתחוים על הגגות לצבא השמים ואת המשתחוים הנשבעים ליהוה והנשבעים במלכם: ואת הנסוגים מאחרי יהוה ואשר לא בקשו את יהוה ולא דרשהו: הס מפני אדני יהוה כי קרוב יום יהוה כי הכין יהוה זבח הקדיש קראיו: והיה ביום זבח יהוה ופקדתי על השרים ועל בני המלך ועל כל הלבשים מלבוש נכרי: ופקדתי על כל הדולג על המפתן ביום ההוא הממלאים בית אדניהם חמס ומרמה: והיה ביום ההוא נאם יהוה קול צעקה משער הדגים ויללה מן המשנה ושבר גדול מהגבעות:

ארי מלכות בבל לא תתקיים ולא תעבד שולטן על ישראל יתקטלון מלכי מדי וגברי יון לא יצלחון ישתיצון רומאי ולא יגבון קיסומא מירושלם: בכן על ניסא ופורקנא דתעביד למשיחך ולשארא דעמך די ישתארון יודון למימר אמר נביא ואנא במימרא דיי אבוע אדוץ לאלהא עביד פורקני: אלהים יי דסעיד לי בחילא ומשוי רגלי קלילין כאילתא ועל בית תוקפי יקימנני לרדיליה ניצחנין וגבורן וקדמוהי אנא מנגן בתושבחתי:

פתגם נבואה דחוות קדם יי עם צפניה בר כושי בר גדליה בר אמריה בר חזקיה ביומי יאשיהו בר אמון מלך שבטא דבית יהודה: שיצאה אישיצי כולא מעל אפי ארעא אמר יי: אסף אנשא ובעירא אסיף עופא דשמיא ונוני ימא על דסגיאה תקלת רשיעיא ואשיצי ית אנשא מעל אפי ארעא אמר יי: ואריס מחת גבורתי על אינש יהודה ועל כל יתבי ירושלם ואישיצי מן אתרא הדין ית שאר בעלא וית שום פלחיהון עם כומריהון: וית דסגדין לאיגורייא לחילי שמיא וית דסגדין רימקיימין בשמא דיי תייבין וימין בשום פתכריהון: וית דאסתתרו לאחורא מבתר פולחנא דיי ודלא תבעו ית דחלתא דיי ולא בעו מן קדמוהי: ספו כל רשיעיא מן קדם יי אלהים ארי קריב יומא דעתיד למיתי מן קדם יי ארי אתקין יי קטול ערע מזמנוהי: ויהי ביום קטלא דעתיד למיתי מן קדם יי ואסער על רברביא ועל בני מלכא ועל כל דמתרגשין למפלח לטעותא: ואסער על כל דמהלכין בנימוסי פלשתאי בעידנא ההיא דמלן בית רבונהון חטוף ונבלין: ויהי בעידנא ההיא אמר יי קל צווחתא מתרע נוניא ויללא מן עופא ותברא רבא מן גבעתא:

ויהי בשנה הרביעית למלך חזקיהו: במלכם ג' וסי' ויעל כל איש ישראל מאחרי דוד ושבע בן בכרי. ונשבעי' במלכם. ישמח ישראל בעשיו: והיה ביום ה' וסימ' והיה ביום הגדילו את כנין. והיה ביום מלחמת ולא נמצא חרב. והיה ביום צאתך ושמעי. והיה ביום זבח יי ופקדתי על השרים:

הזכיר הכתו' שמות האבו' עד שהגיע לכבר ו והוא חזקיהו המלך והנה על דרך הסברא אמריה היה אחי מנשה ואל תתמה בעבור כי יאשיהו שלישי ל לחזקיהו כי יותר מ ממאה שנים יש מיום שנולד חזקיהו להוליד עד מלך יאשיהו: אסוף. אלף אסוף סימן העתיד שהבנין הנוסף מגזרת ספו תמו פי' הבנין שעתיד האסיף כל פעל ראוי להיות משלם אותיות וכשיבוא הפעל בלשון הפעיל הכביד אביד השמיד הוא קרוי בנין הנוסף וי"א כי אלף אסוף נוסף כמו אלף אדום ידומנו: אסף. עתה פי' מלת כל אדם ובהמה ועוף השמים ודגי הים. וטעם פני האדמה ארץ ישראל: והמכשלות. לרשעים לבדם תהייל המכשלו' על כן והכרתי את ה האדם שהם רשעים וכן אומר לענוים אולי תסתרו: ונטיתי. שאר הבעל. גוף הבעל ורבי משה הכהן אמר כמו שאר יעקב: עם הכהנים. הם המשרתי' כי ככה מלת כל כהן והעד וכהנו לי: ואת המשתחוים. כאשר הם נשבעים לשם ו ולמלכם הם המראים כי הם עבדי השם: ואת. בפרהסיא: הס. אמר הנביא למשכיל הקדם הכין חימן: והיה. דרך משל על מות הרשעים: מלבוש נכרי. כנגד כל עם הארץ דרך ג גאות: ופקדתי. הדולג. מרוב שמחת' אותם הבאים לתלאות בית אדוניהם מחמס ותרמת יראו בהכנסם לבית המלך להביא אותו החמס בעברם על מפתן הבית כאילו הם דולגים מרוב ם שמחתם מפתן בית המלוכה הם הפקידים שיקחו יגיע האדם בחזקה או במרמה להתרצות לאדוניהם: והיה. שער הדגים היה בירושלם. מן. הארמון משנה למלך שהוא בתוך העיר ושבר גדול. מחוץ לירושלם כי הרים סביב לה: הלילו

אבן עזרא

הלילו יושבי המכתש· מקלה היתה בירושלם לסוחרים ולמחליפים והיא קרויה מכתש כי כל רחובות העיר יש להם שם הנודע לכל בני העיר ׃ עם כנען· כל סוחר כמו כנען בידו מאזני מרמה ונדמה נכרת ׃ נטילי כסף· כמו משא ׃ והיה· טעם אחפש בנרות כי בנר יוכל אדם לראות מה שיש בחדרי חדרי׳ כי אור השמש לא יכנס שם וככה נר אלהים נשמת אדם חופש והנה בנרות כאילו בנרות אחפש: הקופאים· שהם שאננים ושקטים ואלה תקופאו׳ כמו קפאו תהומות דבר השוכן ומקוכן ביחד נקרא קפאון וככה זה קופאים השוכני׳ בטח על מקומם ׃ והיה חילם· כוחם ואונם ובנו· פועל עבר הבתי׳ שבנו לא ישבו שם עוד ׃ קרוב יום· נקמת יי׳ וביום ההוא קול מר צורח שם גבור שם כל גבור צורח מר בקולו יצעק צעקה מרה: יום· שואה ומשואה· כמו בוקה ומבוקה ׃ יום חשך ידרך ויקרה עליהם היום: יום שופר· ותרועת האויב פנות כמו גבעות: והצרותי לאדם· שהם בערי הבצורות׳ ושפך דמם· לרוב כעפר ׃ ולחומם כגללים· כמרם בלשון ישמעאל וכמוהו וימטר עלימו בלחומו: כגללים· כמו כגללי צאת האדם׳ ׃ גם· הטעם כפשם גם כספם: התקוששו וקשו׳ הטע׳ התוכחו והוכיחו ור׳ משה אמר התקבצו וקבצו מגזר מקושש קש שהוא ל לאסוף הקש ואחרי׳ אמרו כמו תרגום ׃ זקנתי ושבתי: לא נכסף· איננו אהוב ונחמד לגוים מגזרת נכספה וגם כלתה ׃ בטרם לדת חק· בטרם בא יבא העתיד שישימכם כמוץ עובר אשר תדפנו רוח ׃ בקשו· אם פעלתם משפט שד׳ עת בקשוהו והוסיפו ענוה בטרם בוא אותו היום בקשו תבקשו עזר מפלשתי׳ ׃ כי עזה עזובה תהיה· דרך צחות וככה ועקרון תעקר: יגרשוה· יגרשו האויבים אנשים ממנה: הוי· חבל· כמו חבל נחלתכם וזה הים הוא ים פלשתים וכתוב פלשתי׳ לכנעני׳ תחשב: והיתה· אמר יפת חבל הים שם ה העיר היא על כן והיתה נות כרות רועים ש שכרתי לעצמם: והיה

סימה ב׳ מלא חולב ב׳ בנו ורין

לאדם ה׳ קמ׳ וסי׳ לא ידע עקא בפומיה אמר

רשי

יושבי המכתש· כחלא דקדרון שעמוק כמכתשת זה ת״י· ומדרש אגדה משער הדגים זו עכו הנתונה בחיקו של הים ששם נכורים דגים הרבה· מן המשנה לוד שהיא משנה לירושלם· מהגבעות זו צפורי שיושבת בראשי ההרים· יושבי המכתש זו טבריא שעמוקה מכל ארץ ישראל׃ כי נדמה כל עם כנען· ת״י ארי איתבר כל עמא דדמן עובדיהון לעובדי עמא דארעא דכנען ׃ כל נטילי כסף· כל עתירי נכסיא טעונה משא כסף וזהב כמו כובד האבן ונטל החול ל לשון משא: אחפש את ירושלם בנרות· אדקדק בעונותיהם: הקופאים· השפים על שמריה׳ ויכף הברזל מתרגמינן וקפא פרזלא: האומרים בלבבם לא ייטיב יי׳· לעושי רצונו: ולא ירע· לעוברי רצונו: מר צורח שם גבור· הגבור יצרח שם קול מר: יום שואה· לשון שממון ומשואה· שממון יותר ׃ והצרותי לאדם· לישראל הקרויים אדם ׃ ולחומם· בשרם ולשון ערבי בשר קורין אל לחם ׃ כגללים· רעי׃ התקוששו· התלקטו והאספו יחד כמו לקושש קש ׃ וקושו· מעשיכם השוו מעשיכם לדעת קונכם: הגוי לא נכסף· דלא חמיד למיתוב לאורייתא· בטרם לדת חוק׃ לפני בא הגזיל ׃ כמוץ עבר הרי זה מקרא קצר כמוץ העובר מלפני רוח ו וכעשן העובר מלפני השמש וזהו תרגומו של עבר יום כך תרגמו יונתן דתיהון דמן למוץ דנשבא רוחא וכתננא דעדי מן קדם י יומא׃ כי עזה עזובה תהיה· כי אם תעשו כן אפקוד על שכיניה׳ הרעים פלשתים ועמון ומואב כמו שהנבי׳ מסדרן והולך׃ בצהרים יגרשוה· אשדוד שמה ובצהרים אשר ישוד בה קטב יגרשוה ותהי שדודה· ד״א בצהרים יגרשוה מקום מרעה צאן היה והצהרים קשה לצאת בו צאן וכן הוא אומ׳ איכה תרביץ בצהרים ׃ חבל הים · ספר ימא ולשון חבל מדת הקרקע היא שמודדין בחבל כ כלומר הסמוכים לים ׃ גוי כריתים · עמא דמתחייבין לאישתצאה׳ ומי הן יושבי חבל הים כנען ארץ פלשתים כי פלשתים יושבים על שפת הים האחרון ב במערבה של ארץ ישראל בתוך מצרי תחומיה ׃ נות כרות רועי׳· נוה ערלי שכרו בה הרועים לחם בבקר כרות לשון ויכרה להם כירה גדולה ׃ והיה

על האנשים ה׳ וסי׳ נכסר בסדר שמות ובמלכים ב׳ סימ׳ י״ח׃ ישבו ג׳ בקריא׳ וסימ׳ וירדו מעל כסאתם· והיה חילם למשסה· עשירים בשפל ישבו· וחד וישבו ויקח בועז עשרה׃ לאדם ה׳ בקרי׳ וסימ׳ מי שם פה לאדם או מי· והצרתי לאדם׃ ידעתי יי׳ כי לא לאדם דרכו· ויאמר לאדם הן יראת יי׳· כמים הפנים לפנים· וכל

הילילו ישבי המכתש כי נדמה כל-
עם כנען נכרתו כל נטילי כסף׃
והיה בעת ההיא
אחפש את-ירושלם בנרות ופקדתי
על-האנשים הקפאים על-שמריהם
האמרים בלבבם לא-ייטיב יהוה
ולא ירע׃ והיה חילם למשסה
ובתיהם לשממה ובנו בתים ולא
ישבו ונטעו כרמים ולא ישתו את-
יינם׃ קרוב יום-יהוה הגדול קרוב
ומהר מאד קול יום יהוה מר צרח
שם גבור׃ יום עברה היום ההוא
יום צרה ומצוקה יום שאה ומשואה
יום חשך ואפלה יום ענן וערפל׃
יום שופר ותרועה על הערים
הבצרות ועל הפנות הגבהות׃
והצרתי לאדם והלכו כעורים כי
ליהוה חטאו ושפך דמם כעפר
ולחמם כגללים׃ גם-כספם גם-
זהבם לא-יוכל להצילם ביום עברת
יהוה ובאש קנאתו תאכל כל-הארץ
כי-כלה אך-נבהלה יעשה את כל-
ישבי הארץ׃

ב התקוששו וקושו הגוי לא נכסף׃
בטרם לדת חק כמוץ עבר יום בטרם
לא-יבוא עליכם חרון אף-יהוה
בטרם לא-יבוא עליכם יום אף-יהוה
׃ בקשו את-יהוה כל-ענוי הארץ
אשר משפטו פעלו בקשו-צדק
בקשו ענוה אולי תסתרו ביום אף
יהוה׃ כי עזה עזובה תהיה ואשקלון
לשממה אשדוד בצהרים יגרשוה
ועקרון תעקר׃ הוי ישבי
חבל הים גוי כרתים דבר-יהוה עליכם
כנען ארץ פלשתים והאבדתיך
מאין יושב׃ והיתה חבל הים נות
כרת רעים וגדרות צאן׃

אילילו כל דיתבין בנחלא דקדרון ארי אתבר כל עמא דדמן עובדיהון לעובדי עמא דארעא דכנען אשתיציאו כל עתירי נכסיא׃ ויהי בעידנא ההיא אפקיד בלושין ויבלשון ית ירושלם כמא דבלשין בנברשתא ואסער על גבריא דשלן שליוא על נכסהון דאמרין בלבהון לא רעוא קדם יי לאיטבא ואף לאבאשא׃ ויהון נכסהון לעדי ובתיהון לביזא ויבנון בתין ולא יתבון ויצבון כרמין ולא ישתון ית חמרהון׃ קריב יומא דעתיד למיתי מן קדם יי רבא קריב וסותי לחדא קל יומא דעתיד למיתי מן קדם יי די ביה מריד וצוח תמן גיבריא מיתקטלין׃ יומא תעבור יומא ההוא יום עקא ועיוק יום ריגוש ואתרגושא יום חשוך וקבלא יום עננא ואמטתא׃ יום שופרא ויבבא על קרויא כריכתא ועל רמתא מנטלתא׃ ואעיק לבני אינשא ויהכון כסמן ארי קדם יי חבו וישתפיך דמהון לעפרא ונבלתהון כסחיתא׃ אף כספהון אף דהבהון לא יוכל לשיזבותהון ביום רוגזא דיי ובאש פורענותיה יסופון כל רשיעי ארעא ארי גמירא ברם שיצאה יעביד עם כל יתבי ארעא׃ אתכנשו ואתו ואתקרבו עמא דרא דלא חמיד למתב לאוריתא׃ עד לא תפוק עליכון גזרת בית דינא ותהון דמן לכמוצא דנסבא רוחא וכטולא דעדי מן קדם יומא עד דלא ייתי עליכון תקוף רוגזא דיי עד לא יתי עליכון יום רוגזא דיי׃ תבעו ית דחלתא דיי כל ענותני ארעא דדיני רעותיה עברו תבעו קושטא תבעו ענותנותא מאים יתגין עליכון ביום רוגזא דיי׃ ארי עזה שביקא תהי ואשקלון לצדו אשדוד בטהרא יתרכונה ועקרון תתעקר׃ ווי דיתבין בספר ימא עמא דחייבין לאשתצאה גזירת פתגמא דיי עליכון דיתבין בכנען ארעא פלשתאי ואבדינך מבלי יתיב׃ ותהי ספר ימא די רוות בית מישרי רעין וחוטרין דען׃

קהלת דכוו׳ במ״א לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת· וסימ׳ בלשון ארמי לבא דידע עקא בפומיה אמר׃ בקשו ז׳ וסימ׳ אשת בעל אוב· דרשו יי׳ ועזו בקשו פניו תמיד· וחברו· בקשו את יי׳ כל ענוי ארץ ג׳ בנו· לך אמר לבי בקשו· וחד ובקשו ברחובותיה׃ והיתה ג׳ בטעם בנביאים וסימ׳ והיתה הצפירה· נבלת אוכל· והיתה חבל הים· ועיין במסרה רבתא בערך הי״ה׃

והיה חבל. כמו חלק וזה יהיה בשובם מבבל: שמעתי. דברי השם והם על גבולם כאשר היו ישר' בארץ טרם יגלו: לכן. ממשק. כמו ובן משק ביתי שאינו זז מן הבית וככה ממשק מקום ממשק שלא יזוז החרול משם והוא מין ממיני הקוצי׳ כמו כסו פניו חרולים: ומכרה מלח. כמו כי יכרה איש ויפת אמר כי כמוהו כרות רועים כמו ויכרו עם עבדי יצחק: יבזום. שפעלי הכפל כי קמץ חטוף כמו סוריק: ויתר גוי ינחלום. גוי גויי שלי: זאת: ויגדילו. לשונם או חרפתם: נורא. אז תראה יראת השם וגבורתו עליהם: כי רזה. פועל עבר מגזרת רזי לי כמו משמן בשרו ירזה אחר שרזה השם והכרית כל אלהי הארץ וישתחוו לשם כל איש ואיש ממקומו ישתחוו לו תחלת עניין

כסדום׳ וס׳ כמעט כסדום היינו. הכרת פניהם ענתה בם. הוי לי כלם כסדם ישביה כעמרה. כי מואב כסדום תהיה: וישתחוו ז׳ רפי׳ וסימ׳ יעבדוך עמים. נורא יי׳ עליהם. יזכרו וישבו אל יי׳ וישתחוו לו כל מלכים. כל גוים אשר עשית. כה אמר יי׳ גאל ישראל: חרב יו וסימ׳ נגבר בישעיה סי׳ סא: לא שמעה חד מן ה׳

וְהָיָה חֶבֶל לִשְׁאֵרִית בֵּית יְהוּדָה עֲלֵיהֶם יִרְעוּן בְּבָתֵּי אַשְׁקְלוֹן בָּעֶרֶב יִרְבָּצוּן כִּי יִפְקְדֵם יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְשָׁב שְׁבוּתָם׃ שָׁמַעְתִּי חֶרְפַּת מוֹאָב וְגִדּוּפֵי בְּנֵי עַמּוֹן אֲשֶׁר חֵרְפוּ אֶת־עַמִּי וַיַּגְדִּילוּ עַל־גְּבוּלָם׃ לָכֵן חַי־אָנִי נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל כִּי־מוֹאָב כִּסְדֹם תִּהְיֶה וּבְנֵי עַמּוֹן כַּעֲמֹרָה מִמְשַׁק חָרוּל וּמִכְרֵה־מֶלַח וּשְׁמָמָה עַד־עוֹלָם שְׁאֵרִית עַמִּי יְבָזּוּם וְיֶתֶר גּוֹיִ יִנְחָלוּם׃ זֹאת לָהֶם תַּחַת גְּאוֹנָם כִּי חֵרְפוּ וַיַּגְדִּלוּ עַל־עַם יְהוָה צְבָאוֹת׃ נוֹרָא יְהוָה עֲלֵיהֶם כִּי רָזָה אֵת כָּל־אֱלֹהֵי הָאָרֶץ וְיִשְׁתַּחֲווּ־לוֹ אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ כֹּל אִיֵּי הַגּוֹיִם׃ גַּם־אַתֶּם כּוּשִׁים חַלְלֵי חַרְבִּי הֵמָּה׃ וְיֵט יָדוֹ עַל־צָפוֹן וִיאַבֵּד אֶת־אַשּׁוּר וְיָשֵׂם אֶת־נִינְוֵה לִשְׁמָמָה צִיָּה כַּמִּדְבָּר׃ וְרָבְצוּ בְתוֹכָהּ עֲדָרִים כָּל־חַיְתוֹ־גוֹי גַּם־קָאַת גַּם־קִפֹּד בְּכַפְתֹּרֶיהָ יָלִינוּ קוֹל יְשׁוֹרֵר בַּחַלּוֹן חֹרֶב בַּסַּף כִּי אַרְזָה עֵרָה׃ זֹאת הָעִיר הָעַלִּיזָה הַיּוֹשֶׁבֶת לָבֶטַח הָאֹמְרָה בִּלְבָבָהּ אֲנִי וְאַפְסִי עוֹד אֵיךְ הָיְתָה לְשַׁמָּה מַרְבֵּץ לַחַיָּה כֹּל עוֹבֵר עָלֶיהָ יִשְׁרֹק יָנִיעַ יָדוֹ׃

ג

הוֹי מֹרְאָה וְנִגְאָלָה הָעִיר הַיּוֹנָה׃ לֹא שָׁמְעָה בְּקוֹל לֹא לָקְחָה מוּסָר בַּיהוָה לֹא בָטָחָה אֶל־אֱלֹהֶיהָ לֹא קָרֵבָה׃ שָׂרֶיהָ בְקִרְבָּהּ אֲרָיוֹת שֹׁאֲגִים שֹׁפְטֶיהָ זְאֵבֵי עֶרֶב לֹא גָרְמוּ לַבֹּקֶר׃ נְבִיאֶיהָ פֹּחֲזִים אַנְשֵׁי בֹּגְדוֹת כֹּהֲנֶיהָ חִלְּלוּ־קֹדֶשׁ חָמְסוּ תּוֹרָה׃ יְהוָה צַדִּיק בְּקִרְבָּהּ לֹא יַעֲשֶׂה עַוְלָה בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר מ

ל׳ · כולל׳ · מעומתם · שביתם · ח׳ · ל׳ וחס׳ · כ׳ מר חס׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ יסבתו · ל׳ · ח׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ב׳ חס׳מה · ז׳ רפי׳ · ב׳ אליכם · ל׳ · א׳ חס׳ · את כליש · ב׳ את לב · ו׳ רפי׳ · ו׳ · ל׳ · ל׳ ויתר ישורר · יו בלי וחס׳ · ח׳ מלין כב׳ · טעת׳ · ל׳ · ח׳ מל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳ · ל׳

וִיהֵי עַדְבָא לִשְׁאָרָא דְבֵית יְהוּדָה עֲלֵיהוֹן יִתְפַּרְנְסוּן בְּבָתֵּי אַשְׁקְלוֹן
כַּד בְּרַמְשָׁא יְבִיתוּן אֲרֵי יֵעוֹל ד
דֻּכְרָנֵיהוֹן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲהוֹן וִיתוּב גָּלְוָותְהוֹן׃ שְׁמִיעַ קֳדָמַי חִסּוּדֵי
מוֹאָב וְאִתְרַבְרְבוּת בְּנֵי עַמּוֹן ד
דְּחַסִּידוּ יָת עַמִּי וְאִתְרָבְרָבוּ עַל תְּחוּמְהוֹן׃ בְּכֵן קַיָּים אֲנָא אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אֱלָהָא דְיִשְׂרָאֵל אֲרֵי מוֹאָב כִּסְדוֹם תְּהֵי וּבְנֵי עַמּוֹן כַּעֲמֹרָה מִשְׁמַט מְלוּחִין וּמַחְפּוֹרִין דִּמְלַח
וְצָדוּ עַד עָלְמָא שְׁאָרָא דְעַמִּי י
יְבַזּוּנוּנוּן וּשְׁאָר שִׁבְטַיָּא יַחְסְנוּנוּן׃ דָּא לְהוֹן חֲלַף אִתְרַבְרְבוּתְהוֹן אֲרֵי
חַסִּידוּ וְאִתְרָבְרָבוּ עַל עַמֵּיהּ דַּיְיָ צ
צְבָאוֹת׃ דְּחִילָא דַּיְיָ לְמִפְרַקְהוֹן אֲרֵי אַמְאִיךְ יָת כָּל דַּחֲלַת אַרְעָא וְיִבְעוֹן מִן קֳדָמוֹהִי גְּבַר מֵאַתְרֵיהּ כָּל נַגְוָות עַמְמַיָּא׃ אַף אַתּוּן כּוּשָׁאֵי קְטִילֵי חַרְבִּי תְּהוֹן׃ וִירִים מְחַת
גְּבוּרְתֵּיהּ עַל צִפּוּנָא וְיַאֲבֵיד יָת א
אַתּוּרָאָה וִישַׁוֵּי יָת נִינְוֵה לְצָדוּ א
אִשְׁתְּמָמוּ בְּמַדְבְּרָא׃ וְיִשְׁרוֹן בְּגַוַּהּ עֶדְרִין וְכָל חֵיוַת בָּרָא אַף קָתִין וְאַף קוּפְּדִין בְּפִתּוּתַהּ תַּרְעָא יְבִיתוּן
קָל עוֹפָא דִּמְנַצֵּף בְּכַוָּא חָרְבוּ ת
תַּרְעָה וְטַלָּלָהּ סַתְרוּ׃ דָּא קַרְתָּא תַּקִּיפְתָּא דְּיָתְבָא לְרוֹחְצַן וְאָמְרָה בְּלִבַּהּ אֲנָא וְלֵית בַּר מִנִּי עוֹד אֵיכְדֵין הֲוָות לְצָדוּ בֵּית מֵישְׁרֵי חֵיוָתָא כָּל דִּי עִיבַּר עֲלַהּ יִכְלֵי וִינִיד יְדֵיהּ׃ וַוי דִּמוֹחַיָּא וּמִתְפַּרְקָא קַרְתָּא דְּמַסְגֵּי לְאַרְגָּזָא׃ לָא שְׁמַעַת בְּקָל עַבְדוֹהִי נְבִיַּיָּא וְלָא קַבִּילַת אוּלְפַן בְּמֵימְרָא דַּיְיָ לָא אִתְרְחִיצַת וּלְפוּלְחַן דֶּאֱלָהָא לָא אִתְקָרְבַת׃ רַבְרְבָהָא בְּגַוַּהּ כְּאַרְיָוָן נָהֲמִין דַּיָּינָהָא דִּיבֵי רַמְשָׁא לָא מוֹרִיכִין לְצַפְרָא׃ נְבִיֵּי שִׁקְרָא דִּי בְּגַוַּהּ בְּאָשִׁין גַּבְרִין שַׁקְרִין כַּהֲנַהָא מַפְּסִין קוּדְשָׁא חַטְפִין בְּאוֹרַיְתָא׃ יְיָ זַכָּאָה אֲמַר לְאַשְׁרָאָה שְׁכִינְתֵּיהּ בְּגַוַּהּ לֵית קֳדָמוֹהִי לְמֶעְבַּד שְׁקַר הָא כִּנְהוֹר צַפְרָא דְּאָזִיל וְתַקִּין

רשי

והיה חבל לשארית בני יהודה. נהיה אותו הגבול גורל לשארית בני יהוד׳ חבל׳ זה לשון גורל הוא וכן ת״י ויהי עדבא לשארא דבית יהודה: אשר חרפו את עמי. כשהיו מוליכין ישרא׳ בגולה לגבר ארץ כשדים והיו עוברין דרך עמון ומואב בוכי׳ ונאנחי׳ וצועקין היו מוכין אותן ואומרי׳ מה לכם שגופי׳ מה תבכו הלא לבית אבי׳ אתם הולכים בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם: ויגדילו על גבולם. ויתגאו על גבולם: כי מואב כסדום תהיה. גם אתם לקדמתכם תשובו לוט אביכ׳ לא מסדום היה: ממשק חרול. השמעת קול כמו משק גבי׳ ואף אם הראשונה יסוד היא בתיבה כמו תמשת הסוכך ממשק חרול השמעת קול חרולים הגדילי׳ שם מאין עובר והן נוקשין זו על זו ומשמיעות קול: ומכרה מלח. מקוה כריית מלח: כי רזה. התיש כחם: כינוה. הוא ראש לאשור: חרב בסף. החורבן יהי ניכר בסיפי הבית: קול ישורר בחלון. קול השופות מצפצפים בחלונות: כי ארזה ערה. כי ארזיה עקר ושרש כמו ערו ערו ואת וטללתה סתרו הוא גג הבית ה הספון בארז שאפילו בתי אבנים מסככין בנסרי׳ של עץ: ואפסי. ואפס זולתי: הוי מוראה ונגאלה. עד עכשיו דבר בנינוה ועכשיו חוז׳ על ירו׳ הוי שתהא לבו ולסחי כרואי ותהא מגואלת בכחן עונה. מוראה כמו מוראתו ושמתיך כרואי: העיר היונה. פותה ביונה אין לב: זאבי ערב. המתהרים לאכול טרפם בלילה: לא גרמו לבקר. לא השאירו אף העצמות לגרם לבקר: חמסו תורה. לא הורו אותה לשואליהם: ה׳ צדיק. השרה שכינתו בקרבם ולפיכך אינו יכול לראות במעשיהם הרעי׳ כי צדיק הוא ואין עולה לפניו:

משפטו

גם. חללי חרבי המה. כדרך כולם תשובו ובואו כא והיה ראוי שיאמר כולכם ככה היה ראוי שיאמ׳ חללי חרבי אתם ויפת אמר כהמה בחסרון כף והטע׳ על שמואבי והעמונים הנזכרי׳: ויט. על צפון והזכיר אשור והנה לאות כי צפונית מארץ ישראל ואם נינוה הי׳ אטרוייה הנה רחב׳ מהקו השוה ארבעים ושתים ת מעלות ורחב ירושלם שלשים ושלש מעלות שהוא חצי היישוב א בפאת צפון בראיות גמורות: ורבצו. קפוד. בלשון ישמעא׳ קפיד: בכפותריה. בכל כפתוריה. בכל כפתוריה כמו הך ה הכפתור: קול. העופות בחלון הקירו׳ וטעם חורב בסף כמו ואקר׳ חורב על הארץ ועל ההרים שכפתור הוא החזק והקשה ש שבדלת ואם תרקב ה הדלת או תשב׳ בחוזק עוד ישאר הכתפור שהוא הקשה ובארץ ישמעא׳ נודע הכתפור כי לא ישבא בינינו: כי ארזה ערה. השם הסיפון כי החורב ג גלה הסיפון כמו וקיר ערה מגן: הוי. מוראה: אמ׳ יפת כמו נוראה ורבי ישועה אמר מגזרת מורד ו ומורה והאלף תחת הא השרש כשעטיה שהיוד תחת הא ויש אומרים שהוא כמו ו ושמתיך כראי והסיר מראתו ונגאלה מגזר׳ לחם מגואל ור׳ משה אמר מלשון גאולה אף על פי שמרתה גאלם השם והטעם על י ירושלם והיונה מגזר׳ לא תונה והפועל יונה א מהבנין הקל כמו יורה מגזרת ירה ויור או ה הדומה ליונה פותה ביופיה כמו יונתי ת תמתי: לא שמעה בקול. מוכיח: שריה. כמו אריות שואגים על טרפם: שופטיה כזאבי ערב שלא גרמו שלא שברו עצם לבקר והנה בערב רעבים: נביאיה פוחזים. ריקים כמו פחז כמים אין להם לחם לאכול על כן כתבאו ומלת בוגדות פועלות והם אנשים בוגדות: חמסו. רע עשו בגלוי ויקרא חמס חמסו תורת המשפט ולא דנו כדת וחמסו ממון שלא כדין: ה׳. היה ראוי שלא יעשו עולה: בבקר בבקר. בכל יום יראה השם להם משפטו בגוים שלא יעבדוהו:

ולא

ויגדלו ל׳ חס׳ וא׳ מל׳. ונענין

פסוק אית בכל חד לא לא לא בולהו קרחי וסי׳ נמסר ביחזקאל סי׳ יח: בבקר בבקר יג בקריא׳ וסי׳ וילקטו אתו בבקר בבקר איש כפי אכלו. והקטיר עליו אהרן קטרת סמים. והם הביאו אליו עוד נדבה. והאש על המזבח תוקד בו לא תכבה. מדוע אתה ככה דל בן המלך. כדי עברו יקח אתכם. יעיר בבקר בבקר יעיר לי אזן. וכבש בן שנתו תמים תעשה עליו. ומנחה תעשה עליו בבקר בבקר ששית. יעשו את הכבש ואת המנח׳. יי׳ צדיק בקרבה. ולעמוד בבקר בבקר. ומקטירים ליי׳ עולות בבקר בבקר:

אבן עזרא

ולא יודע עול בשת. בעבור שהזכיר לא יעשה עולה והטעם על ישראל: הכרתי. היה להם ללמד: נצדו. תרגום היתה תהו: אמרתי. ולא יכרת. מפיך דבר מעונה והטעם מעונת הגוים שהכרתי: אכן השכימו: אכסיף השחיתו: לכן. ליום קומי. קימה לעד תהיה ורבי משה אמר לשלל השולם כמו בבקר יאכל עד ואמר כי לעד הפועל כמו לרד לפניו גוים: משפטי. משפט הוא שאעשה כן וטעם קנאתי בעבור שיעבדו אלהים אחרים כדרך אל קנא כי זה לעתיד ועל דעת רבי משה על בית שני יתהפכו לעבוד השם לבדו ב בשפה ברורה היא ל לשון הקודש שבה ל לבדה נקרא השם ה הנכבד: שכם אחד. כמו כי תשיתמו שכם: מעבר. עתרי. שם גוי וככה בת פוצי ו ויחסר ויו כמו שתם ירח על כן את׳ יובילון מנחתי שתיהם ויש אומרים כי עתרי י ישראל שהם עותרים לשם והם נפוצים ב בגוים יובילון מנחה לשם: ביום. עליזי גאותך שהיו מתגאים בעבור היותם יושבים בהר קדשי והשארתי וחסו בשם. ולא יתגאו אז ישובו לבטח: שארית. טעם שארית כי יאחרו הגאים: תרמית. כמו תרבית: רני. הריעו ישראל. הם השבטים ועלזי כמו תלכי עליכו: הסיר. משפטיך. האויבים יאמרו פנה ממך אויבך והשם הוא מלכך לא תירא עוד מהאויב: ביום. האויבים יאמרו לא ככה וידו כי אין כח לאויב לפני השם: יי׳. כי השם גבור יושיע. יחריש שלא יזכור לך רעתך: נוגי. בנין נפעל מגזרת יגון ופי׳ ממועד מקום התחברות ישראל במועדים כמו שרפו כל מועדי אל ב בארץ והנה אספתי אותם אליך כי ממך היו והטעם על אבות: משאת. שנשאו חרפה על ירושלם על כן עליה הכני

לאור ד׳ וכל בוח כחיא וסמ׳ לחיבין בלילא וקמ בבנרא

לבן לית בכסו׳ ת״ב בכפיכות ובנכסמות

רשי

משפטו יתן לאור. כותן לאור דן דין אמת לאמתו: ולא יודע עול בשת. וכל זה לא נתנו שופטיו של שבתוכה אל לבם להתבייש מן הצדיק השוכן ביניהם: הכרתי גוים. הבאתי פורענות על האומות כדי שתראו ותיראו כמו שהוא מקיים והולך אמרתי אך תראי אותי: ולא יכרת מעונה. ולא יחרבון מדוריה: כל אשר פקדתי עליה. ולא יכרת ממנה כל הטוב אשר נויתי להביא עליה: קומי לעד. שאקום להתוועד עליכם: מעבר לנהרי כוש. יובילון לי מנחה: עתרי. את המתפללין אלי: בת פוצי. כנסיית נפוצותי אשר הפיצותי: לא תבושי מכל עלילותיך. כי כבר לקית ונרצה עונך: עם עני ודל. עם ענותן ומקובל עולבן: משפטיך. יסוריך ושטיכא בלע״ז: גבור יושיע. גבור הוא אשר יושיע מן האויב: יחריש באהבתו. יכסה על פשעיך באהבתו וכן ת׳ יכבוש על חוביך ברחימתיך: נוגי ממועד אספתי. את המוגאים ממועדי שלא היו משמרי׳ שבתות וימים טובים אספתי כיליתי: ממך היו. מעמך היו: משאת עליה חרפה. על אותה השאת היה לך משאת חרפה: נוגי. לשון הוגאה כמו הגו סיגי׳ כאשר הוגה מן המסילה ואין שורש ב בתיבת אלא הנו״ן לבדה: הכני

תאכל ט׳ וסימ׳ והנותרת במנה. וכל מנחת כהן כליל תהיה. הכהן המחטא. וכל חטאת אשר יובא. ולהבדיל בין הטמא. לכן חכו לי נאם יי׳. והנה אדני יי׳ יורשנה. ונתתי קנאתי בך ועשו אותך בחמה. גם כספם גם זהבם: ולא ימצא ד׳ בקריא׳ וסימ׳ ושברה כשבר נבל יוצרים. ולא ימצא בפיהם לשון תרמית. אל ארץ

משפטו יתן לאור לא נעדר ולא
יודע עול בשת: הכרתי גוים נשמו
פנותם החרבתי חוצותם מבלי
עובר נצדו עריהם מבלי איש מאין
יושב: אמרתי אך תיראי אותי
תקחי מוסר ולא יכרת מעונה כל
אשר פקדתי עליה אכן השכימו
השחיתו כל עלילותם: לכן חכו
לי נאם יהוה ליום קומי לעד כי
משפטי לאסף גוים לקבצי ממלכות
לשפך עליהם זעמי כל חרון אפי כי
באש קנאתי תאכל כל הארץ: כי
אז אהפך אל עמים שפה ברורה
לקרא כלם בשם יהוה לעבדו שכם
אחד: מעבר לנהרי כוש עתרי בת
פוצי יובלון מנחתי: ביום ההוא
לא תבושי מכל עלילתיך אשר
פשעת בי כי אז אסיר מקרבך עליזי
גאותך ולא תוספי לגבהה עוד בהר
קדשי: והשארתי בקרבך עם עני
ודל וחסו בשם יהוה: שארית
ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו
כזב ולא ימצא בפיהם לשון תרמית
כי המה ירעו ורבצו ואין מחריד:
רני בת ציון הריעו
ישראל שמחי ועלזי בכל לב בת
ירושלם: הסיר יהוה משפטיך
פנה איבך מלך ישראל יהוה בקרבך
לא תיראי רע עוד: ביום ההוא
יאמר לירושלם אל תיראי ציון אל
ירפו ידיך: יהוה אלהיך בקרבך
גבור יושיע ישיש עליך בשמחה
יחריש באהבתו יגיל עליך ב
ברנה: נוגי ממועד אספתי ממך
היו משאת עליה חרפה:

כן דיניה נפיק לאפרשלא מתעכב ולא ידעין עוליא בהתא: שציתי עממיא אצדיאה בירנייתהון א אחרבית שוקיהון מבלי עדי צ צדיאה קירויהון מבלי אינש מבלי יתיב: אמרית ברם תדחלין מן קדמי תקבלון אולפן ולא יפסוק מדוריהון מארעא בית שכנתי כל טבון דאמרית להון איתי להון בכן אקדימו חבילו כל עובדיהון: בכן סברו למימרי אמר יי ליום אתגליותי למידן ארי דיני לכנשא עממיא לקרבא מלכותא למשפך עליהון חימתי כל תקוף רוגזי ארי באישת פורענותי יסופו כל רשעי ארעא: ארי בכן אישני על עממיא ממלל חד בחיר לצלאה כולהון בשמא דיי לפלח ק קדמוהי כתף חד: מעיבר לנהרי הודו ברחמין יתובון גלות עמי דאתגליאה ויהון מיתן להון הא בקורבנין: בעידנא ההיא לא תבהתין מכל עובדיך בישיא די מרדת במימרי ארי בכן אגלי מ מגויך תקיפי תושבחתיך ולא ת תוסיפון לאתרברבא עוד בטורא דקודשי: ואשאר בגויך עם ענותן ומקביל עולבן ויתרחצון בשמא דיי: שארא דישראל לא יעבדון שקר ולא ימללון כדיבין ולא ישתכח בפומהון לישן דנכלין ארי אינון יתפרנסון וישרון ולית דמניד: שבחי כנישתא דציון ובועו ישראל חדי ובועי בכל לבא כנישת דירושלם: אגלי יי דייני שקרא מגויך פלי בעלי דבביך מלכיה דישראל יי אמר לאשראה שכינתיה בגויך לא תדחלין מן קדם בישא עוד: בעידנא ההיא יתאמר לירושלם לא תדחלין ציון לא יתרשלן ידך: יי אלהך אמר לאשראה שכינתיה בגויך גיבר פריק יחדי עלך בחידוא יכבוש על חובך ברחמתיה ידוץ עלך בדיץ: די הוו מעכבין ביך זמני מועדך ארחיקית מיניך ווי עליהון על דהוו נטלין זייניהון לקבליך ומחסרין ליך:

גלעד ולבנון אביאם. תכשל ונפל ולא ימצא: יי׳ אלהיך ו׳ וסימ׳ נמסר בירמיה סימ׳ כ׳: ישיש ו׳ וסימ׳ נמסר בסדר כי תבא ובישעיה סימן ס״ב:

בכניעסה · ת״י הא אנא עביד גמירא ויש לפותרו לשון עינוי כמו ועינותם דעעים: בכל הארץ בשתם · בכל מקום אשר היו שם לבשתם · שם אתנם לשם ולתהלה:

הכני עושה כלה ורבי משה אמר כמו ונתם עמו ודי בתוליהן והם מני בגייהם קל וכבר וטעם בכל הארץ בשתם יתביישו הגוים ברואותם הכולעה שהיתה לתהלה ורבי משה אמר כמו וכשלמה פרי שפתינו האתן בכורי פטעי וכן בכל הארץ תחת בושתם: בעת. ההיא תפרת בעבור אחרת ובעת ההיא בקבצי אתכם ותחסר אות בי״ת ובי״ת בעת תפרת בעבור אחרת בקבצי זאת דעת רבי משה ואין צורך: את שבותיכ׳ · כמו ושבית שביתך בתוככנה: לעיניכם · בעיניכם תראו זה שאמר הפסוק וקדמונינו ז״ל חברו אלה השנים עשר ספרים ושמום ספר אחד כחשבון כ״ד ספרים בעבור היות הספרים קטנים והם תטעם אחר כי כולם נבואות עתידות ואין בכה החמש מגילות כי איכה הפך שיר השירים ובעבור היו׳ צפניה בימי יאשיהו שמוהו תשיעי כי האחרים היו אח׳ גלות בבל:

ספר חגי

הצלעה ג׳ וחס׳ וסי׳ נמסר בספר מיכה סימן ד׳: ולשם ד׳ בקרי׳ וסי׳ ולשם ילד גם הוא אבי כל בני עבר· ולתתך עליון לכל הגוים· כאשר ידבק האזור אל מתני איש כן· הנני עשה את כל מעניך: שאלתיאל כל בתיבא מפק׳ א׳ וכל נביאי לא בקפין א׳ בסב׳ וסי׳ והדין דריש חגי בשנת שתים· ודסוף חגי ביום ההוא

הנני עשה את כל מעניך בעת ההיא והושעתי את הצלעה והנדחה אקבץ ושמתים לתהלה ולשם בכל הארץ בשתם: בעת ההיא אביא אתכם ובעת קבצי אתכם כי אתן אתכם לשם ולתהלה בכל עמי הארץ בשובי את שבותיכם לעיניכם אמר יהוה:

נ״ג

בשנת שתים לדריוש המלך בחדש הששי ביום אחד לחדש היה דבר יהוה ביד חגי הנביא אל זרבבל בן שאלתיאל פחת יהודה ואל יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול לאמר: כה אמר יהוה צבאות לאמר העם הזה אמרו לא עת בא עת בית יהוה להבנות: ויהי דבר יהוה ביד חגי הנביא לאמר: העת לכם אתם לשבת בבתיכם ספונים והבית הזה חרב: ועתה כה אמר יהוה צבאות שימו לבבכם על דרכיכם: זרעתם הרבה והבא מעט אכול ואין לשבעה שתו ואין לשכרה לבוש ואין לחם לו והמשתכר משתכר אל צרור נקוב: כה אמר יהוה צבאות שימו לבבכם על דרכיכם: עלו ההר והבאתם עץ ובנו הבית וארצה בו ואכבד אמר יהוה: פנה אל הרבה והנה למעט והבאתם הבית

הא אנא אעביד גמירא עם כל משעבדיך בעידנא ההיא ואפרוק ית מטלטליא ומבדריא אקריב ואשוינון לתושבחא ולשום בכל ארעא בהתתהון: בעידנא ההיא אכניש יתכון ובעידנא ההיא אקריב גלותכון ארי אתן יתכון לשום ולתושבחא בכל עממי ארעא כד אתיב ית גלוותכון לעיניכון אמר יי:

בשנת תרתין לדריוש מלכא בירחא שתיתאה ביומא חד לירחא הוה פתגם נבואה מן קדם יי ביד חגי נביא לות זרובבל בר שאלתיאל רבא דבית יהודה ולות יהושע בר יהוצדק כהנא רבא למימר: כדנן אמר יי צבאות למימר עמא הדין אמרין עד כען לא מטא עידן בית מקדשא דיי לאתבנאה: והוה פתגם נבואה מן קדם יי ביד חגי נביא למימר: העדן כשר לכון דאתון יתבין בבתיא די מטללין בכיורי ארזיא ובית מקדשא הדין חרוב: וכען כדנן אמר יי צבאות שוו לבכון על אורחתכון: זרעין אתון סגיאין ומעלין זעיר אכלין ולא סבעין שתן ולא רוון לבשין ולא שחין להון ודמתגר מתגר למאירתא: כדנן אמר יי צבאות שוו לבכון על אורחתכון: סקו לטוריא ואיתו אעין ובנו ביתא ואתרעי לאשראה שכינתי ביה ביקר אמר יי: מתפנן אתון לסגי והוי לזעיר ומעלין אתון ליה לביתא

בשנת· שתי׳ לדריוש · הוא דריוש מלך פרס שהיה אחר אחשורוש ומבינו ב במדרש ויקרא רבה שבנה של אסתר היה ובימי כורש הראשון עלו זרובבל ויהושע הכהן מבבל לירושלם ברשיון כורש שאמר מי בכל עמו וגו׳ ועמדו צרי יהודה ובנימן ושלחו איגרותיה׳ לכורש לצוות לבטל מלאכ׳ בית המקדש שהתחילו וציוה ובטלום כמפורש בעזרא באדין בטילת עביד׳ בית אלהא וגו׳ ובטלה שלש שנים שמלך כורש וארבע עשרה של א אחשורוש ושנה הראשונה של ד דריוש בנו ובשנת שתים באמרה נבואה זו לחגי לזרזם לחזור ולבנות במלאכה ולא יראו כי לא יבטלום השונאים שהקדוש ב ברוך יצליחם: העם הזה אמרו· לפי שבטל אויביהם על ידיהם בראשונה סבורים הם שלא אקיים את דברי שאמרתי לפי מלאות לחרבות ירושלם ש שבעים שנה ולא יבא עוד עת ב ביתי להבנות· אמור להם שבא עתה העת אבל עת הראשון לא היה אלא לפקידה למלאות ל לתחילת מלכות בבל שבעי׳ שנה וכן היתה לסוף שבעים כפקדו ל לעלות על פי כורש אבל בנין ה הבית נתלה בחורבות ירושלם ש שבימי צדקיהו שהיה מאוחר ש שמונה עשרה שנה למלכות בבל כדאמ׳ מר גלו בי״ח גלו בי״ט ועתה מלאו הי״ח: העת לכם· לשון תימה לכך נקוד הה״א פתח: ספונים· מכוסים בנסרי ארזי׳ כמו ויספון את הבית וספון ב בארז וכן ת״י הא כד׳ כשר לכון דאתון יתבין בבתיא דמטולי׳ ב בכסורי דארז׳ ובי מקדשא הדין חרב: על דרכיכם· על עסקי שאתם רואין שאין במעש׳ ידיכם ברכה כמו שהוא אומר זרעתם הרבה והבא מעט כל זה בשביל חורבן ביתי הוא: והבא מעט· בעון ביכורים שבטלו: אכול ואין לשבעה· בעון ביטול מנחות: שתו ואין לשכרה· שביטל טעם היין לפי שבטלו ה הנסכים: לבוש ואין לחום לו· בעון בגדי כהונה שבטלו· והמשתכר משתכר אל צרור נקוב· כל ריוח שאתם עושים הולך וכלה כנותן מעותיו בקשר בגד נקוב: ואכבדה· חסר ה״א כנגד חמשה דברי׳ שהיו במקדש ראשון ולא היו במקד׳ שני אורים ותומים ואש ושכינה ורוח הקדש כדאיתא במסכת יומא: פנה אל הרבה· עד הנה הייתם סבורים להביא מן השדה הרבה והבאתם מעט: ונפחתי

ספר חגי

בשנת· זה דריוש הפרסי שאמרו קדמונינו ז״ל שהוא בן אסת׳ המלכה אמר רבי משה כי בחדש תחלת החדש בכל מקו׳ ואם כן למה כתב ביום אחד לחדש והוא זרובבל בן רפיה אחי שאלתיאל מבני יכניה ובעבור שגדלו דודו שאלתיאל קראו על שמו בנו כמו ויהי לה לבן וככה ואלה בני מיכל בת שאול כי לא היה לה ולד רק ג גדלה אותם ויהוצדק אבי יהושע היה כהן גדול בבית ראשון כ כאשר נפרש כי כן כתוב על כן ירש בנו מעלתו בבאת ישראל מגלות בבל על כן לא שמש עזרא דודו ב בכהונה גדולה בימי יהושע בימי בנו ו ונכדו ככתוב בספר עזרא: כה· כדרך ואני אנה אני בא: ויהי· לאמר· במקום הזה לאמר לעם הזה מה שאין כן בתור׳ כי

וידבר השם אל משה לאמר פירושו דבר למשה לאמר לו הענין על כן אחריו דבר אל בני ישראל ואמרת להם: עת· לבנות ולשבת בבתים ספונים כמו וספון בארז: ועתה· דרכיכם· בדרכי העולם: זרעתם: והבא· דגן אל הבית מעט: אכול· אתם אוכלים לשבעה· כמו לשבעה כדרך ואכלתם ולא תשבעו כיום זמן שבני אדם אוכלים הרבה ואינם שבעים וככה שתה הרבה ואין שכרו לא שיעבור החוק להשתכר· ודע כי מלת חם קשה כי הנה כתוב חם לבי בקרבי והוא האמת וחם להם צריך להיות האויר מחמם וככה ואין לחום לו וחום במשקל קור מפעלי הכפל וזה פירושי מפ״ו וחם הוא מן חמם והפתח יוכיח כי כל פעלי הכפל נפתחין כשתחסר אות הכפל כמו אם תם הכסף שהוא תמם ולא נוכל לומר שהוא כמו סב שפעמי׳ שהוא פועל עומד שהוא סב בעצמו ופעמי׳ שהוא פועל יוצא כמו וסב את סבותך כי׳ וסב הוא קמוץ וחם הוא פתוח: צרור· כמו צרור הכסף ואם היה נקוב לא ימצא בו מאומה: כה· פירוש אחר שיעשו מה שאנוה אליכם עלו: פנה· עד עתה פניתם אל הרבה והבאתם אותו אל בתיכם: ונפחתי

נאם י״י צבאות אקחך זרובבל: עת ג׳ פתחין וסימ׳ בלא עת נדתה· לא עת בא עת בית י״ב בו׳ מעט ז׳ זקפין קמצין בקריא׳ וסימ׳ ונשארת בבתי מעט תחת אשר הייתם· זרעתם הרבה והבא מעט· ואם מעט ואוסיפה לך כהנה· ויחלו מעט מטשא· פנה אל הרבה והנה מעט· וקצף גדול אני קוצף· רק הבהנים הזו למעט דר״ח· וכל אתנחתא וסוף פסוק דכוו׳:

ונפחתי בו • באותו המעט ואין בו ברכה ועתה דעו יען מה והטעם למה היה כן בעבור כותי שהוא חרב : ואתם רצים • כל אחד מכם הולך ואין איש שם על לב חרבן ביתי לבנותו : על כן • טעם עליכם בעבור השמים כדרך והיו שמיך אשר על ראשך נחשת או עליכם לברכם לא על יושבי הארץ : כלאו : מלתת הטל • ואקרא חורב • דרך באות כדרך יען ביתי אשר הוא חרב וטעם ואקרא ואגזור על הארץ עד היותה כנחושה : ועל ההרים • מגד הררי׳ כמו ומראש הררי קדם וממגד גבעות עולם : ועל כל יגיע כפים • כי לא יצליחו ויגעו לריק המתקים תימי באשר לא יועילו : וישמע • בקול שהם חייבים לבנות בית השם אפילו לא התנבא על כן : ועל דברי • ועוד על דברי : ויאמר • מלאך השם •
שליח : במלאכות • בשליחות השם ומלאך מלה רשעיה או השם כוכף ומגזרתו מלאכה : ויער • היה ראוי שיאמר ויער כמו ויקח ושב רק נפתח מפני העי״ן : פחת • כמו הקריבהו נא לפחתך וכמוהו להיות פחם ו ובלשו׳ פרס פחת נקר׳ התרשתא : ביום עשרים • דבק עם ויעשו מלאכ׳ אף על פי שים הפסק : בששי • בחדש הששי : אמ׳ נא • לעולם הולקי׳ כבוד למלכות על ה הכהונה ועל הנבואה כמו יהושע לפני כלב רק בדברי השם הדב׳ הפוך כלב קודם ואף על פי שהיה יהושע ג גדול מכלב בשנים ה הקדימו השם בדברו בו בעבור ויהס כלב ולא ויהס יהושע ו וכתוב אחרי שאול ו ואחרי שמואל המה יסד דוד ושמואל וככה ז זרובבל לפני יהושע שהוא מבני יהויכין : מי בכם • אתם הזקני׳ : ועתה • ועשו דבק עם תחלת הפסו׳ הבא אחריו והוא את הדבר והטעם דברי התור׳ לשמור ולעשות : ורוחי • כבואתי : כי • עוד ב אחת • פליאה אעשה : מעט הי׳ • בשני לעשות׳ או למעט ימים תהיה וטעם להרעיש דרך משל או כמשמעו ש שישמעו רעם ורעש ו וירגזו כל האר׳ שהם בחרבה גם בספינות הים ויבואו מנחות ל לביתי : לו

מה כ״ד פתחין וסימ׳ נמסר בסדר כי תשא : חרב י״ו בריש׳ וחס׳ וסימ׳ נמסר בישעיה סימ׳ ס״א : ועל אשר ד׳ דסמיכי וסימ׳ אנחנו פשטנו על נגב הכרתי • ואת הכבשה ישלם ארבעתים • וגם ביד יהוא בן חנני • ועל אשר תוציא האדמה : וכל שארית ג׳ וסי׳ העמסים מני בטן • וישבו בשער התוך • וישמע זרבבל בן שאלתיאל

וְנִפַּחְתִּי בוֹ יַעַן מֶה נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת כ״ד
יַעַן בֵּיתִי אֲשֶׁר־הוּא חָרֵב וְאַתֶּם
רָצִים אִישׁ לְבֵיתוֹ׃ עַל־כֵּן עֲלֵיכֶם
כָּלְאוּ שָׁמַיִם מִטָּל וְהָאָרֶץ כָּלְאָה ל׳ ל׳
יְבוּלָהּ׃ וָאֶקְרָא חֹרֶב עַל־הָאָרֶץ י״ו וחס׳
וְעַל־הֶהָרִים וְעַל־הַדָּגָן וְעַל־הַתִּירוֹשׁ
וְעַל־הַיִּצְהָר וְעַל אֲשֶׁר תּוֹצִיא ד׳
הָאֲדָמָה וְעַל־הָאָדָם וְעַל־הַבְּהֵמָה
וְעַל כָּל־יְגִיעַ כַּפָּיִם׃ ל׳
וַיִּשְׁמַע זְרֻבָּבֶל בֶּן־שַׁלְתִּיאֵל ג׳ ובסיפ׳ וכ״כ
וִיהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל
וְכֹל שְׁאֵרִית הָעָם בְּקוֹל יְהוָה ג׳
אֱלֹהֵיהֶם וְעַל־דִּבְרֵי חַגַּי הַנָּבִיא ל׳
כַּאֲשֶׁר שְׁלָחוֹ יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיִּירְאוּ
הָעָם מִפְּנֵי יְהוָה׃ וַיֹּאמֶר חַגַּי מַלְאַךְ
יְהוָה בְּמַלְאֲכוּת יְהוָה לָעָם לֵאמֹר ל׳
אֲנִי אִתְּכֶם נְאֻם־יְהוָה׃ וַיָּעַר יְהוָה ג׳
אֶת־רוּחַ זְרֻבָּבֶל בֶּן־שַׁלְתִּיאֵל פַּחַת ג׳ וכ״כ
יְהוּדָה וְאֶת־רוּחַ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־יְהוֹצָדָק
הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְאֶת־רוּחַ כֹּל שְׁאֵרִית ד׳
הָעָם וַיָּבֹאוּ וַיַּעֲשׂוּ מְלָאכָה בְּבֵית־ לט״
יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵיהֶם׃
בְּיוֹם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ
בַּשִּׁשִּׁי בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ הַמֶּלֶךְ׃
בַּשְּׁבִיעִי בְּעֶשְׂרִים וְאֶחָד לַחֹדֶשׁ ב
הָיָה דְּבַר־יְהוָה בְּיַד־חַגַּי הַנָּבִיא
לֵאמֹר׃ אֱמָר־נָא אֶל־זְרֻבָּבֶל בֶּן־ י״א זוגין מתחלפין בטעמ׳ קדמ׳ רביע תנייל׳ זקף
שַׁלְתִּיאֵל פַּחַת יְהוּדָה וְאֶל־יְהוֹשֻׁעַ
בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וְאֶל־
שְׁאֵרִית הָעָם לֵאמֹר׃ מִי בָכֶם הַנִּשְׁאָר
אֲשֶׁר רָאָה אֶת־הַבַּיִת הַזֶּה בִּכְבוֹדוֹ
הָרִאשׁוֹן וּמָה אַתֶּם רֹאִים אֹתוֹ עַתָּה סב׳ ל׳
הֲלוֹא כָמֹהוּ כְּאַיִן בְּעֵינֵיכֶם׃ וְעַתָּה
חֲזַק זְרֻבָּבֶל נְאֻם־יְהוָה וַחֲזַק יְהוֹשֻׁעַ
בֶּן־יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל וַחֲזַק כָּל־
עַם הָאָרֶץ נְאֻם־יְהוָה וַעֲשׂוּ כִּי־אֲנִי
אִתְּכֶם נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת׃ אֶת־הַדָּבָר ז׳
אֲשֶׁר־כָּרַתִּי אִתְּכֶם בְּצֵאתְכֶם מִמִּצְרַיִם
וְרוּחִי עֹמֶדֶת בְּתוֹכְכֶם אַל־תִּירָאוּ׃
כִּי כֹה אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת עוֹד אַחַת מְעַט הִיא
וַאֲנִי מַרְעִישׁ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־ ת׳
הָאָרֶץ וְאֶת־הַיָּם וְאֶת־הֶחָרָבָה׃ ה׳

וַאֲנָא שָׁלַח בֵּיהּ מְאֵירְתָא חֲלַף מָה
אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת חֲלַף בֵּית מַקְדְּשִׁי
דְּהוּא חָרוּב וְאַתּוּן רָהֲטִין גְּבַר
לְבֵיתֵיהּ׃ עַל כֵּן בְּדִיל חוֹבֵיכוֹן
פְּסָקוּ שְׁמַיָּא מִלְּאַחְתָא מִטְרָא
וְאַרְעָא פְּסַקַת מִלְּמֶיעְבַּד פֵּירִין׃
וְקָרֵית חוֹרְבָא עַל אַרְעָא וְעַל
טוּרַיָּא וְעַל עִיבוּרָא וְעַל חַמְרָא
וְעַל מִשְׁחָא וְעַל כָּל דִּי מַפְּקָא
אַרְעָא וְעַל אֱנָשָׁא וְעַל בְּעִירָא וְעַל
כָּל לֵיאוּת יְדִין׃
וּשְׁמַע זְרֻבָּבֶל בַּר שְׁאַלְתִּיאֵל
וִיהוֹשֻׁעַ בַּר יְהוֹצָדָק כַּהֲנָא רַבָּא
וְכָל שְׁאָרָא דְעַמָּא לְמֵימְרָא דַּיְיָ
אֱלָהָהוֹן וּלְפִתְגָּמֵי חַגַּי נְבִיָּא כְּמָא
דְּשַׁלְחֵיהּ יְיָ אֱלָהָהוֹן וּדְחִילוּ עַמָּא
מִן קֳדָם יְיָ׃ וַאֲמַר חַגַּי נְבִיָּא
דַּיְיָ בִּשְׁלִיחוּת מִן קֳדָם יְיָ לְעַמָּא
לְמֵימַר מֵימְרִי בְּסַעְדְּכוֹן אֲמַר יְיָ׃
וְאַעַר יְיָ יָת רוּחַ זְרֻבָּבֶל בַּר
שְׁאַלְתִּיאֵל רַבָּא דְבֵית יְהוּדָה וְיָת
רוּחַ יְהוֹשֻׁעַ בַּר יְהוֹצָדָק כַּהֲנָא רַבָּא
וְיָת רוּחַ כָּל שְׁאָרָא דְעַמָּא וַאֲתוֹ
וַעֲבַדוּ עֲבִידְתָא בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ
צְבָאוֹת אֱלָהָהוֹן׃
בְּיוֹם עַסְרִין וְאַרְבְּעָא לְיַרְחָא
בְּשְׁתִיתָאָה בִּשְׁנַת תַּרְתֵּין לְדָרְיָוֶשׁ
מַלְכָּא׃ בִּשְׁבִיעָאָה בְּעַסְרִין וְחַד
לְיַרְחָא הֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם
יְיָ בְּיַד חַגַּי נְבִיָּא לְמֵימַר׃ אֵימַר
כְּעַן לִזְרֻבָּבֶל בַּר שְׁאַלְתִּיאֵל רַבָּא
דְבֵית יְהוּדָה וְלִיהוֹשֻׁעַ בַּר יְהוֹצָדָק
כַּהֲנָא רַבָּא וְלִשְׁאָרָא דְעַמָּא לְמֵימַר׃
מַן בְּכוֹן דְּיִשְׁתְּאַר דַּחֲזָא יָת בֵּיתָא
הָדֵין בִּיקָרֵיהּ קַדְמָאָה וּמָה אַתּוּן
חָזַן יָתֵיהּ כְּעַן הֲלָא כִּדְלֵית וְהִי כֵּן
הוּא בְּעֵינֵיכוֹן׃ וּכְעַן תַּקִּיף זְרֻבָּבֶל
אֲמַר יְיָ וְתַקִּיף יְהוֹשֻׁעַ בַּר יְהוֹצָדָק
כַּהֲנָא רַבָּא וְתַקִּיף כָּל עַמָּא דְאַרְעָא
אֲמַר יְיָ וַעֲבִידוּ אֲרֵי מֵימְרִי ב
בְּסַעְדְּכוֹן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת׃ יָת
פִּתְגָּמָא דִּי גְזָרִית עִמְּכוֹן בְּמִפַּקְכוֹן
מִמִּצְרַיִם וּנְבִיאַי מַלְפִין בֵּינֵיכוֹן לָא
תִּדְחֲלוּן׃ אֲרֵי
כִדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת עוֹד חֲדָא
זְעֵירָא הִיא וַאֲנָא מְזִיעַ יָת שְׁמַיָּא
וְיָת אַרְעָא וְיָת יַמָּא וְיָת יַבֶּשְׁתָּא׃

רשי

ונפחתי בו • אביא עליו מכת ריקבון והתלעת ונפחתי לשון כופית באש פחם : עליכם כלאו שמים • על חוביכון כלאו מכעו : במלאכות יי׳ • בשליחות המקו׳ : ויבאו ויעשו מלאכה • התחילו מסתתין באבנים ומכשרין עצים בששי בעשרים וארבעה לחדש ובשביעי בעשרים ואח׳ היה דבר יי׳ אל חגי : מי בכם • הנשאר שהיה מן הגולה ועודנו חי : אשר ראה וגו׳ • את הראשון אין זה חשוב בעיניו : הלא כמוהו כאין • יודע אני כי מי שראה הראשון אין זה בעיניו אלא כאין כמוהו כאין הוא ואין שוים הן כמו והיה כעם ככהן אף כאן כבית כאין שניהם שוים : את הדבר אשר כרתי • תורתי אתם שומרים ו ורוחי שורה על נביאכם : אל תיראו • עוד אחת מעט היא • משתכלה מלכות פרס זו ה המושלים עליכם עוד אחת תקום למשול עליכ׳ להאר לכשתן מלכו׳ יון ומעט יהא זמן ממשלתה : והכי מרעים • בניסי׳ הנעשי׳ לבני חשמונאי : את השמי׳ וגו׳ • ויבאו ששכינתי שורה בבית זה ויביאו תמורת זהב וכסף כאשר כתוב בספר יוסף בן גוריון : לו

ויהושע : ויער ג׳ וסימ׳ זרובבל • פול • יהורם : ואת רוח ד׳ בקריא׳ וסימן ויער יי׳ את רוח זרובבל ב׳ בפסוק • ואת רוח הטמאה • ויער יי׳ את רוח פול : אמר נא חד מן י״א זוגין מתחלפין בטעמא קדמא רביע תנינא זקף וסי׳ הוא הסובב דחוילה • הוא הסובב דכוש • וישחט ויקח משה את הדם • וישחט ויקח משה מדמו • ויהושע בן נון • ויהושע בן נון • ויהיו המתים • ויהיו הבתים • ויען בלעם ויאמר • ויען בלעם • ואבדתם מהרה דאוריתא • ואבדתם מהרה דיהושע • אמר אל רחבעם • וחברו • ויאמר ישעיהו • וחברו • בן אדם כל דברי • ותבא בי רוח • אמר נא אל זרבבל בן שלתיאל פחת • וחברו אמר אל זרבבל פחת :

לי. בכל מקום שלי הוא ולכי אעשה פלא לשום בלב אכל לאביא הזהב אל ביתי: גדול. אמר יפת כי הבית הראשון עמד ארבע מאות שנה ועשר שנים והבית השני עמד ארבע מאות וכך היה בימי הורודוס כאשר כתוב בספר יוסף בן גוריון ורבי משה אמר כי זה היה על תנאי אילו היו צדיקים גמורים כאשר אמר זכריה והיה אם שמוע תשמעו: בעשרים. אמר רבי ישועה כי זה תשיעי הוא להתחלת מלכות דריוש ולא ידענו מתי היה תחילת חדש מלכותו ולא דבר נכונה כי הנה כתוב בנבואת זכריה לחדש התשיעי בכסליו והנה החשבון נכון וככה חודש זיו הוא חדש אייר כי החדש שני אינו דבוק עם למלוך שלמה רק למלוך דבק עם בשנה הרביעית כי אין מנהג ישראל למנות לחדשים כי אם לשני'

רשי

לי הכסף ולי הזהב. ובידי להביאו לאשר חפצתי בו: גדול יהיה. רב ושמואל חד אמר בבנין וחד אמר בשנים ששני בית ראשון ארבע מאות ועשר בית שני ארבע מאות ועשרים: שאל נא את הכהנים תורה. שמא שכחו בגלותם הלכות קודש וטומאה וטהרה: בשר קדש. בשר טומאת נבילה או שרץ: ואל הנזיד. תבשיל: לא יטמא. נחלקו בה רב ושמואל חד אמר איםתבום כהני דבעי מיניהו רביעי בקד' ואמרו לו טהור וחד אמר לא איםתבום כהני אחמיםי בקוד' בעא מינייהו: ונגע בכנפו. לא נגע בשרץ עצמו אלא בבגד שהוא ראשון: היקדש. היטהר: אם יגע טמא נפש. מת עצמו: יטמא. ששמית אבי אבות הטומאה והחמישי לטומאת שרץ רביעי הוא לטומאת מת: כן העם הזה. כמו שאתם טועים בזו כן אתם טועים בשאר הלכות: ואשר יקריבו שם. אם לא יתנו לבם ללמוד: ומעלה. שנים שעברו: מטרם שום אבן אל אבן. מטרם חזרתם לשוב ולהוסיף על יסוד שיסדתם בימי כורש ובטל עתה שימו לבבכם לעסוק בבנין ובלימוד ברכי כהונה: מהיותם בא אל ערימת עשרים. מהיות לכם מאירה משולא' במעשיכ' כאשר עד הנה שהיו מעמידים כרי הראוי למוד מתוכו כ' סאין ולא היה מוצא אלא עשרת: בא אל היקב. הוא בור שלפני הגת והיין יורד לתוכו: לחשוף עשרים פורה. לשאוב ממנו עשרים מדות שמודדין בהם יין בגיתות ושמם פורה: לחשוף למלאות כמו לחשוף מים מגבא וכן חשפי שובל: והיתה עשרים. לא שנשתלחה ביין מאירה יותר מן הדגן אלא שאדם טועה באומר מדת היקב לפי שהוא עמוק אבל הכרי עומר לפניו ובמסכת אבות דר' נתן שנינו טעם למה לא אמר ביין מ מדה מועטת כמו שאמר בדגן כגון לחשוף עשרים וחמש פורה והיתה עשרה למדך שהיין מדה יתירה לעולם וכשהיין לוקה ס סימן רע לעולם ולפי שהיין צריך להיות הרבה מנה בו מכיין יותר: אשר יסד היכל. שהתחילו עתה בשנייה להוסי' על יסוד הראשון שבנו בימי כורש: העוד

ולי ה' וסימ' נמסר בספר שפטים סימן ד' ז הקישא חד מן י"א מקומות בטעם לגרמיה משרת לגריש אבל לא תמנע האו לא מבוא בינוהם וסימ' את מחלת בת ישמעאל. אי כבוד בן פנחס בן עלי. ויען יונדב בן שמעה אחי דוד. בכל איבין במואב ובבני עמון ובאדום. את תרתן ואת רב שקה מלכיש ירושלם. וגם כל היהודים

ל והרעשתי את־כל־הגוים ובאו
ר' חמדת כל־הגוים ומלאתי את־הבית
הזה כבוד אמר יהוה צבאות: לי
ח' זק' הכסף ולי הזהב נאם יהוה צבאות:
גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון
סג מן־הראשון אמר יהוה צבאות
ל' זק' ובמקום הזה אתן שלום נאם יהוה
צבאות: בעשרים
וארבעה לתשיעי בשנת שתים
לדריוש היה דבר־יהוה ביד־חגי
הנביא לאמר: כה אמר יהוה צבאות
שאל־נא את־הכהנים תורה לאמר:
זא כסא' רף הן ישא־איש בשר־קדש בכנף
בגדו ונגע בכנפו אל־הלחם ואל־
לכסים' הנזיד ואל־היין ואל־שמן ואל־כל־
ל מאכל היקדש ויענו הכהנים
ויאמרו לא: ויאמר חגי אם־יגע
ר' נ' ל טמא־נפש בכל־אלה היטמא ויענו
הכהנים ויאמרו יטמא: ויען חגי
ויאמר כן העם־הזה וכן־הגוי הזה
לפני נאם־יהוה וכן כל־מעשה
ל ידיהם ואשר יקריבו שם טמא הוא:
ועתה שימו־נא לבבכם מן־
ל' לויד כסים אלות ל היום הזה ומעלה מטרם שום־אבן
אל־אבן בהיכל יהוה: מהיותם
בא אל־ערמת עשרים והיתה
עשרה בא אל־היקב לחשף
ג' חמשים פורה והיתה עשרים: הכיתי
אתכם בשדפון ובירקון ובברד את
ל כל־מעשה ידיכם ואין־אתכם אלי
נאם־יהוה: שימו־נא לבבכם מן־
היום הזה ומעלה מיום עשרים
ח' וארבעה לתשיעי למן־היום אשר־
ר' וחס יסד היכל־יהוה שימו לבבכם:

ל ואזיע ית כל עממיא וייתון חמדת
ר' כל עממיא ואמלי ית ביתא הדין
יקרא אמר יי צבאות: דילי
ח' זק' כספא ודילי דהבא אמר יי צבאות
: סגי יהא יקריה דביתא הדין
בתראה מן קדמאה אמר יי צבאות
סג ובאתרא הדין אתן שלמא אמר
ל' זק' יי צבאות:
בעסרין וארבעא
לתשיעאה בשנת תרתין לדריוש
הוה פתגם נבואה מן קדם יי ביד
חגי נביא למימר: כדנן אמר
יי צבאות שאיל כען ית כהניא
אוריתא למימר: הא יטול גבר
זא כסא' רף בסר קודש בכנף לבושיה ויקריב
בכסותיה ללחמא ולתבשילא
לכסים' ולחמרא ולמשח וכל דמתאכיל
ל היסתאב ואתיבו כהניא ואמרו לא
: ואמר חגי אם יקריב טמא
ר' נ' ל נפשא בכל אילין היסתאב ואתיבו
כהניא ואמרו יסתאב: ואתיב
חגי ואמר כן עמא הדין וכן כ
כנשתא הדא קדמי אמר יי וכן כל
עובדי ידיהון ודיקרבון תמן מסאב
ל הוא: וכען שוו כען לבכון מן
יומא הדין ולעילא עד לא יתשם
נדבך על נדבך בהיכלא דיי:
מדהויתון עלין לערימת עסרין
והויא עסרא עלין אתון למעצרת
דבה חמשין גרבין דחמר והויא
ג' עסרין: מחיתי יתכון בשידפונא
ובירקונא ובברדא ית כל עובדי
ל ידיכון וליתיכון תייבין לפולחני
אמר יי: שוו כען לבכון מן יומא
הדין ולעילא מיום עסרין וארבעא
ח' לתשיעאה למן יומא דישרי ל
ר' וחס לאשתכללא היכלא דיי שוו לבכון:

אשר במואב. באים מדרך שער העליון. מעי מעי אחולה כן כתיב' ויקח עבד מלך את האנשים. הן ישא איש בשר קדש. ויעש בירושלם חשבונות דד"ה: לכן היום ז' בקריא' וסימ' למן היום הוסדה ועד עתה. למן היום אשר ברא אלהים אדם. למן היום אשר יצאת מארץ מצרים. לבת אדני המלך. למן היום אשר יצאו אבותיכם מארץ. אשר בנו אתה. אשר יסד היכל יי'. וחד ולכן היום אשר צויתי שפטים:

לחדשים כי אם לשני' וככה הוא בשנה ה הרביעי' למלוך שלמה על ישראל בחודש זיו הוא החודש השני ש שהוא אייר. כה. הכהנים הם מורי התורה ובימי חגי היו מקריבים העולות על המזבח תשע עשרה שנה טרם נבנה הבית ובספר דניאל נתבאר זה בפירוש ושתה שם היה בכלל הכהנים יהושע שהוא הכהן גדול ותורה יבקשו מ מפיהו ולא יטעה ל להשיב וראינו על דרך הפש' כי חגי לא אמר לכהנים שלא תורו תורת אמת רק אמר כן העם הזה: הן. בשר קדש. כמשמעו קודש ממש והפך יקדש יטמא ואם יקדש יטמא למה ישנה כי זה הכת' אח' זה וכתוב ולא תטמאו והייתם קדושים והיא מתקדשת מטומאתה ומלת פן תקדש את המלאה קדש ממש כי יתעל הכל ויסוב קדש אם לא יוציאו הקדש בזמנו כאשר באר זה מנח' בן סרוק הספרדי באר היטב ומלתקדש מתקדשת ומזמנת ע עצמה לכל חפץ ואין פי' המלה טמאה גם מלת קדש כמעשה ה המצרים בדברי ה הבתולות כי תולדת ה המצרים היא רפה מפני היאור המרבה לחה שלהם על כן אין בהם כח כשהם קרוב לארבעים או יותר ל לבעול הבתולה עד ש שיביאו נער וישכב ע עמה מעט מעט עד ש שיהיה הפתח פתוח ו והוא נקרא קדש דרך זנות אומנותו בכך ועל כן זוה הכתוב כמעש' ארץ מצרים וגו' והנה השאלה על בשר קדש שכתוב וכל אשר יגע

בבשרה יקדש אם נגע שכלי הוא הכנף ששם הבשר הוא הקדש ל הלחם או לאחר הנזכרי' היקדש אז ענו הכהנים ואמרו לא ונכונה דברו אחרי שלא נגע בכל אלה לבד הכנף ולא בשר הקדש ממש נגע בהם והוא הדין כי לא נגעו בבשר קדש: ויאמר. טעם בכל אלה באחד מאלה כמו בן אתונות ורבים כמוהו ויקבר בערי גלעד: ויען. הטעם שהיו ישראל המביאים קרבן חטאת על שגגתם מזידים אשמים בדברים קשים שהם חמורים ולא היו נזכרים מהם ויביאו קרבן על דבר שנעלם והם עושים שלא כהוגן בדעתם בזדון גם שכהנים דבר הטהרה והטומאה על כן אמר חגי כן העם הזה הם הכהנים וכן הגוי הזה הם ישר' ופי' זה וכן כל מעשי ידיהם: ואשר יקריבו. במזב' לפני וזהו שם טמא הוא והנה התברר כי אין כח בקודש לקדש מה שלא היה קדש על ידי מגע אמצעי ככח טמא נפש לטמא וזה היה דרך משל כדרך משל כתן אל דוד שתפשו בדבריו ואמר לו אתה האיש ויען גם נכון הוא להיות המשל בעבור שהם בונים בתים לשבתם ובית השם חרב על כן אחריו עתה שימו נא לבבכם וטעם [illegible] היום הבא אחר זה כמו מבן כ' שנה ומעלה ותחסר מלת כי: מטרם שום אבן. וטרם ישרת בעבור אחר וכן הוא מטרם היותם האבנים יסוד ההיכל כל בא אל ערמת דגן ויחשבו המחשבים שיהיו בה כ' מדה והנה חציה כי המארה היתה בה. מלת לחשוף מים מגבא כמו לדלות והנה המארה שימצאו בה פחות מהחצי שיחשבו: הכיתי. כבר הזכרתי בספר עמוס כי מכת השדפון בקמה כמו שדופות קדים וירקון שמוריק והעד כי כן הוא שהזכיר הברד וטעם את כל מעשה ידיכם כי מארת השם כללה הכל הפך וברכך יי' אלהיך בכל מעש' ידיך אשר תעשה: ואין אתכם אלי. הטעם לא שבתם אלי והנה התברר כי השם ייסרם אולי ישובו מדרכם הרעה ולא שבו על כן נתן להם המשל הנזכר: שימו. הנה הזכיר למעלה עשו מלאכה בששי וזה היה להביא האבנים ולהיותם מעוררות ומתוקנות ובתשיעי התחלו לשום אבן אל אבן ליסד הבית ולמ"ד למן היום כנקף כלמ"ד השלישי לאבשלום:

העוד׳ הזרע במגורה ועד הגפן כדרך שאלה. הבר הזרע ובעבור היה הזרע כמו העוד אביכם חי והנה היה הזרע זרוע בארץ והטעם אין לכם אחר במגורה מקומות שישימו שם הדגן בבתים כמו כהרסו ממגורות כי בעבור שהכם בבגד לא היה להם רק מעט והנה הטעם אם אכה אתכם זאת השנה תמותו והנה החלותם ליסד הבית אז תחל הברכה בכל ימן היום · אשר יסד ההיכל אברך וזהו מן היום הזה ומעלה שאמור למעלה והזכיר מפרי העץ הנזכרים הגפן והתאנה והרמון והזית וטעם לא נשא כיון ולא עלה ואף כי פרי עד עתה לא נשא ויהי· שנית· כי ביום אחד התנבא פעמים: אמור· מרעיש· דרך משל כאשר אומרים בימים האלה בארץ ישמעאל בבוא שמועות רעות מתלחמות נהפך ה העולם: והפכתי כי מלחמות רבות היו עתידות בימי הנביא

ואת השמים ואת הארץ ג׳ וסימ׳ בראשית ברא אלהים· זכור את יום השבת· ביני ובין בני ישראל·
העדותי בכם היום· וחברו דחיים· הקהילו אלי את כל· ויתפלל חזקיהו· וחברו דישעיה׳
אם יסתר איש במסתרים׳ ארה״י אלהים הנה· אני מרעיש את השמים· וחברו· ויאמר

ל׳ ומל׳ · ל׳ הַעוֹד הַזֶּרַע בַּמְּגוּרָה וְעַד־הַגֶּפֶן
ל׳ וְהַתְּאֵנָה וְהָרִמּוֹן וְעֵץ הַזַּיִת לֹא נָשָׂא
מִן־הַיּוֹם הַזֶּה אֲבָרֵךְ׃
וַיְהִי דְבַר־יְהוָה שֵׁנִית אֶל־חַגַּי
בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ לֵאמֹר׃
אֱמֹר אֶל־זְרֻבָּבֶל פַּחַת־יְהוּדָה לֵאמֹר
אֲנִי מַרְעִישׁ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ׃
וְהָפַכְתִּי כִּסֵּא מַמְלָכוֹת וְהִשְׁמַדְתִּי
חֹזֶק מַמְלְכוֹת הַגּוֹיִם וְהָפַכְתִּי מֶרְכָּבָה
וְרֹכְבֶיהָ וְיָרְדוּ סוּסִים וְרֹכְבֵיהֶם אִישׁ
בְּחֶרֶב אָחִיו׃ בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם־
יְהוָה צְבָאוֹת אֶקָּחֲךָ זְרֻבָּבֶל בֶּן־
ג׳ ובכיפ׳ שְׁאַלְתִּיאֵל עַבְדִּי נְאֻם־יְהוָה
ג׳ ומל׳ וְשַׂמְתִּיךָ כַּחוֹתָם כִּי־בְךָ בָחַרְתִּי נְאֻם
יְהוָה צְבָאוֹת׃

הַעוֹד כְּעַן עִיבּוּרָא בְּאִידְּרָא וְעַד
כְּעַן גּוּפְנַיָּא וְתִינַיָּא וְרִימּוֹנַיָּא וְאִילָנֵי
זֵיתָא לָא טְעַנוּ יוֹמָא הָדֵין אִיבְרֵיךְ׃
וַהֲוָת פִּתְגַם נְבוּאָה
מִן קֳדָם יְיָ תִּנְיָנוּת עִם חַגַּי בְּעַסְרִין
וְאַרְבְּעָא לְיַרְחָא לְמֵימָר׃ אֵימַר
לִזְרֻבָּבֶל רַבָּא רַבֵּית יְהוּדָה לְמֵימַר
אֲנָא מְזִיעַ יָת שְׁמַיָּא וְיָת אַרְעָא׃
וְאֶהְפּוֹךְ כּוּרְסֵי מַלְכוּתָא וְאִתַּבַּר
תּוֹקֶף מַלְכְּוָות עַמְמַיָּא וְאֶהְפּוֹךְ
רְתִיכִין וְרוֹכְבֵיהוֹן וְיִתְקַטְּלוּן
סוּסְוָן וְרוֹכְבֵיהוֹן גְּבַר בְּחַרְבָּא
דַּאֲחוּהִי׃ בְּעִידָּנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ
צְבָאוֹת אֶקָּרְבִינָךְ זְרֻבָּבֶל בַּר ש
שְׁאַלְתִּיאֵל עַבְדִּי אֲמַר יְיָ וַאֲשַׁוִּינָךְ
כְּגֵלּוּף דְּעִזְקָא עַל יַד אֲרֵי בָךְ א
אִתְרְעֵיתִי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת׃

לח

ז׳ רף׳ **בַּחֹדֶשׁ** הַשְּׁמִינִי בִּשְׁנַת
שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ
הָיָה דְבַר־יְהוָה אֶל־זְכַרְיָה בֶּן־בֶּרֶכְיָה
בֶּן־עִדּוֹ הַנָּבִיא לֵאמֹר׃ קָצַף יְהוָה
ג׳ מל׳ בסיפ׳ · ל׳ חס׳ בסיפ׳ כ״ז עַל־אֲבוֹתֵיכֶם קָצֶף׃ וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם
כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת שׁוּבוּ אֵלַי נְאֻם
ל׳ ושאל׳ ואשובה אליכם יְהוָה צְבָאוֹת וְאָשׁוּב אֲלֵיכֶם אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת׃ אַל־תִּהְיוּ כַאֲבֹתֵיכֶם
אֲשֶׁר קָרְאוּ־אֲלֵיהֶם הַנְּבִיאִים
הָרִאשֹׁנִים לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת שׁוּבוּ נָא מִדַּרְכֵיכֶם הָרָעִים
יתיר יוד קדמ׳ וּמַעַלְלֵיכֶם הָרָעִים וְלֹא שָׁמְעוּ וְלֹא־
הִקְשִׁיבוּ אֵלַי נְאֻם־יְהוָה׃

בְּיַרְחָא תְּמִינָאָה בִּשְׁנַת
תַּרְתֵּין לְדָרְיָוֶשׁ
הֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִם
זְכַרְיָה בַּר בֶּרֶכְיָה בַּר עִדּוֹ נְבִיָּא
לְמֵימַר׃ הֲוָה רְגַז מִן קֳדָם יְיָ עַל
אֲבָהַתְכוֹן עַל דְּאַרְגִּיזוּ קֳדָמוֹהִי׃
וְתֵימַר לְהוֹן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת
תּוּבוּ לְפוּלְחָנִי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת וְאֶתְפְּנֵי
בְּמֵימְרִי לְאֵיטָבָא לְכוֹן אֲמַר יְיָ
צְבָאוֹת׃ לָא תְהוֹן כַּאֲבָהַתְכוֹן
דְּיִתְנַבּוֹן לְהוֹן נְבִיַּיָּא קַדְמָאֵי לְמֵימַר
כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת תּוּבוּ כְּעַן
מֵאוֹרְחַתְכוֹן בִּישָׁתָא וּמֵעוֹבָדֵיכוֹן
מְקַלְקְלַיָּא וְלָא קַבִּילוּ וְלָא אֲצִיתוּ
לְמֵימְרִי אֲמַר יְיָ׃

יהורם ברוך׃ כחותם ג׳ וסימ׳ אקחך זרבבל· שמני כחותם ב׳ בפסוק׃ בחדש ז׳ ר״פ וסימ׳ השלישי· הראשון דויקרא׃ השני דפסח קטן· הרביעי דמלכים· וחבירו דירמיה· השלישי החלו ערמות׃ הראשון הוא חדש ניסן׃ אבותיכם ג׳ מלאים בסיפרא וסימ׳ בענבים במדבר · קצף יי׳ על אבותיכם·
אבותיכם איה הם׃

רשי

העוד הזרע במגורה׳ עדיין לא זרעתם בשנה זו והאילנות עדיין לא חנטו פירותיהן ומעתה ת תזרעו בזמן ברכה כי בבנין הבית יבוא ברכה במעש׳ ידיכם · והשמדתי חוזק ממלכות הגוים · מלכות פרס שהיא מושלת עכשיו על כל העולם יפלו ביד מלכי יון לסוף ל״ד שנה לבנין הבית כמו שאנו שונין במסכת ע״ז׃ ושמתיך כחותם· כלפי שנגזר על יכניה אביו חי אני אם יהיה יכניהו בן יהויקים חותם על יד ימיני משם אתקנך ואומ׳ כתבו את האיש הזה ערירי למרנו שהועילה לו תשובתו ונולד לו זרובבל והושם כחותם׃

ספר זכריה

נבואת זכריה סתומה היא מאד כי יש בה מראות דומות לחלום הצריך לפתרון ואין אנו יכולין לעמוד על אמיתת פתרונו עד יבא מורה צדק ולפי היכולת אתן לב ליישב המקראות אחד אחד מן הפתרונות הדומה לו ואחר פתרונו של יונתן׃ בחדש השמיני· קודם שהתחילו לחזור ולבנות בתלאכה שהרי בעשרים וארבע לחדש התחילו בה׃ על אבותיכם· שגרמו חורבן הבית׃ אבותיכם

מתלחמות נהפך ה העולם: והפכתי כי מלחמות רבות היו עתידות בימי הנביא בהנבאו להיות וידענו כי כן היה רק לא מ מצאנו ספרי הקדמוני׳ לדעת המלחמות שהיו בימי דריוש זה הפרסי ובימי ארתחשתא ה המולך אחריו ובימיה׳ היה זרובבל הנשיא ליהוד׳ כי הוא שסבר בראיות גמורות מן המקרא׃ ביום אקחך · כדרך ישלח מתרום יקחני׃ ושמתיך · שמור כאילו היית חותם על יד ימינו וזה דרך משל׃

ספר זכריה

מעלות הנבואה רבו׳ ואין דרך לספרם כי כח הנשמות ההגונות ה המקבלות כח רוח ה הקדש להנבא איננו על דרך אחד ובהיות הכבוד עם ישר׳ בטרם נגלו אין צורך לפרש הנבואה כמו הנה בן נולד לבית דוד י יאשיהו שמו ושם ה הדבר מתבאר מעצמו ואח׳ הגלות יש מראות ונריכות פי׳ כמראות דניא׳ כי לולי שהמלאך היה מפרש לא היה דניאל יודעם ואף כי אחרים וככה מראות זכריה ואשר פירש המלאך הדובר בו כי במראות הלילה הם ידועות אשר לא פירש הן סתומות ונעלמות מעיני המשכילי׳ ואילו היינו מוצאים ספר קדמון שהיה מספר מה שהתחדש בימים ההם ממלחמות היינו ממששים כעורים קיר לומר אולי בעבור זה היתה הנבואה ועתה אין לנו על מה נשען וראיתי ספרי חכמים שהיו בצרפת שפירשו המראות שראה זכריה אחורנית על דבר שכבר עבר בימי זה הנביא כמו האיפה כי בעבורה גלה יהודה אל בבל ושני המקלות פירשו שהם ישראל ויהודה והכתוב אמר רעה את צאן ההריגה והנה הנבואה לעתיד היתה בימי הנביא׃ ועתה אחל לפרש׃

ולא יד כסל צמיכ׳ ולא ולא

בחדש · לאמר · לישראל והנכון לאמר לנביא׃ קצף· כי הנביא כנגד כל ישראל וידבר השם אליו כאילו מדבר לכל ישראל כמו מה תצעק אלי כי ישראל היו צועקים כמו שכתוב למעלה ויזעקו בני ישראל א יי׳ על כן׃ ואמרת · כה אמר · הזכיר השם שלשה פעמים בזה הפסוק והטעם שובו והשם יוכיחכם ויזהירכם פעמים רבות ואל · תעשו אתם עמי כאשר עשו אבותיכם שקראו אליהם נביאים רבים ולא שמעו׃ אבותיכם

אבותיכם · הנה מתו המוכחים והמוכיחים ואתם תדעו כי דברי ונבואתי השיגו אבותיכם והטעם שבאו להם והם הודו וטעם כאשר זמם שדע מעשיהם לפני עשותם ויפת אמר כי הטעם דעו כי תפסק הנבואה וזה טעם הלעולם יחיו רק דברי התורה וחקים הלא השיגה אבותיכם כי בתורה כתוב אם תשוב אל השם ישיב שבותך על כן ישובו וידו : ביום · עתה יחלו מראות הנבואה · ראיתי · כתוב בתורה הוא ישלח מלאכו לפניך וילכו שני המלאכים סדומה וכתוב המלאך הגואל אותי וישלח מלאך הנה אנכי שולח מלאך ומלאך פניו הושיעם ובספר דניאל מפורש שר יון ושר מלכות פרס ושר הפרים הוא מיכאל והנה הכלל כל מעשה השם הנכבד על ידי המלאכים הם שהם עם דבריו והנה המשל שיבינו

יחיו ז׳ וסימ׳ ויאמרו אליהם הנשיאים יחיו · מתים כל יחיו · יחיו מהיך נבלתי · הלעולם יחיו · ומשפטים אשר לא יחיו · מדוע רשעים יחיו · י״ עליהם יחיו : ברכיהו ד׳ וסי׳ ביום עשרים וארבעה דשבט דבזכריה · ואחיו אסף העבד על ימינו · ויעמידו הלוים את חימן · ויקומו אנשים מראשי בני אפרים :

אֲבוֹתֵיכֶם אַיֵּה־הֵם וְהַנְּבִאִים הַלְעוֹלָם
יִחְיוּ׃ אַךְ דְּבָרַי וְחֻקַּי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת־
עֲבָדַי הַנְּבִיאִים הֲלוֹא הִשִּׂיגוּ אֲבֹתֵיכֶם
וַיָּשׁוּבוּ וַיֹּאמְרוּ כַּאֲשֶׁר זָמַם יְהוָה
צְבָאוֹת לַעֲשׂוֹת לָנוּ כִּדְרָכֵינוּ וּכ
וּכְמַעֲלָלֵינוּ כֵּן עָשָׂה אִתָּנוּ׃
בְּיוֹם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה
לְעַשְׁתֵּי־עָשָׂר חֹדֶשׁ הוּא־חֹדֶשׁ שְׁבָט
בִּשְׁנַת שְׁתַּיִם לְדָרְיָוֶשׁ הָיָה דְבַר־יְהוָה
אֶל־זְכַרְיָה בֶּן־בֶּרֶכְיָהוּ בֶּן־עִדּוֹא
הַנָּבִיא לֵאמֹר׃ רָאִיתִי הַלַּיְלָה וְהִנֵּה
־אִישׁ רֹכֵב עַל־סוּס אָדֹם וְהוּא עֹמֵד
בֵּין הַהֲדַסִּים אֲשֶׁר בַּמְּצֻלָה וְאַחֲרָיו
סוּסִים אֲדֻמִּים שְׂרֻקִּים וּלְבָנִים׃
וָאֹמַר מָה־אֵלֶּה אֲדֹנִי וַיֹּאמֶר אֵלַי
הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי אֲנִי אַרְאֶךָּ מָה־
הֵמָּה אֵלֶּה׃ וַיַּעַן הָאִישׁ הָעֹמֵד בֵּין־
הַהֲדַסִּים וַיֹּאמַר אֵלֶּה אֲשֶׁר שָׁלַח
יְהוָה לְהִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ׃ וַיַּעֲנוּ אֶת־
מַלְאַךְ יְהוָה הָעֹמֵד בֵּין הַהֲדַסִּים
וַיֹּאמְרוּ הִתְהַלַּכְנוּ בָאָרֶץ וְהִנֵּה כָל־
הָאָרֶץ יֹשֶׁבֶת וְשֹׁקָטֶת׃ וַיַּעַן מַלְאַךְ־
יְהוָה וַיֹּאמַר יְהוָה צְבָאוֹת עַד־מָתַי
אַתָּה לֹא־תְרַחֵם אֶת־יְרוּשָׁלִַם וְאֵת
עָרֵי יְהוּדָה אֲשֶׁר זָעַמְתָּה זֶה שִׁבְעִים
שָׁנָה׃ וַיַּעַן יְהוָה אֶת־הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר
בִּי דְּבָרִים טוֹבִים דְּבָרִים נִחֻמִים׃
וַיֹּאמֶר אֵלַי הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי קְרָא
לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת קִנֵּאתִי
לִירוּשָׁלִַם וּלְצִיּוֹן קִנְאָה גְדוֹלָה׃
וְקֶצֶף גָּדוֹל אֲנִי קֹצֵף עַל־הַגּוֹיִם
הַשַּׁאֲנַנִּים אֲשֶׁר אֲנִי קָצַפְתִּי מְּעָט
וְהֵמָּה עָזְרוּ לְרָעָה׃ לָכֵן כֹּה־
אָמַר יְהוָה שַׁבְתִּי לִירוּשָׁלִַם ב
בְּרַחֲמִים בֵּיתִי יִבָּנֶה בָּהּ נְאֻם יְהוָה
צְבָאוֹת וְקָוֶה יִנָּטֶה עַל־יְרוּשָׁלִָם׃

ג׳ חל׳ בכיל׳ · ל׳ כתי׳ כן · ז׳ · ב · ו׳ חל׳ נגני׳ · ל · ל · ד׳ · ל׳ חל׳ בכל׳ · ב׳ וחס׳ ללמוך · ל׳ וחס׳ ודגש · ב׳ ונד ולאך · ה׳ · ה׳ חס׳ · ל׳ וחס׳ · ב׳ א׳ כתח · י׳ · ל׳ חל · ב׳ נחס · ב׳ יאמר · ה׳ · ג׳ · ז׳ · ה׳ בליש׳ · ל׳ · יתי׳ ת׳

אֲבָהָתְכוֹן אָן אִינוּן וְאִם תֵּימְרוּן
נְבִיַּיָּא לָא לְעָלְמָא קַיָּמִין׃ בְּרַם
פִּתְגָמַי וּקְיָמַי דִּי פַּקֵּדִית יַת עַבְדֵי
נְבִיַּיָּא הֲלָא אַדְבִּיקוּ אֲבָהָתְכוֹן וּתְבוּ
וַאֲמַרוּ כְּמָא דַּחֲשִׁיב יְיָ צְבָאוֹת
לְמֶעְבַּד לָנָא כְּאוֹרְחָתָנָא וּכְעוֹבָדָנָא
כֵּן עֲבַד עִמָּנָא׃
בְּיוֹם עַשְׂרִין וְאַרְבְּעָא לְחַד עֲשַׂר
יַרְחָא הוּא יַרְחָא שְׁבַט בִּשְׁנַת
תַּרְתֵּין לְדָרְיָוֶשׁ הֲוָה פִּתְגָם נְבוּאָה
מִן קֳדָם יְיָ עִם זְכַרְיָה בַּר בֶּרֶכְיָה
בַּר עִדּוֹא נְבִיָּא לְמֵימַר׃ חֲזֵיתִי
בְּלֵילְיָא וְהָא גְּבַר רָכִיב עַל סוּסֵי
סָמוֹק וְהוּא קָאֵים בֵּין אִילָנַיָּא
דַּהֲדַסַיָּא דִּי בְבָבֶל וּבַתְרוֹהִי סוּסָוָן
סוּמָקִין קְוָתְחִין וְחִוָּרִין׃ וַאֲמָרִית
מָן אִילֵין רִיבּוֹנִי וַאֲמַר לִי מַלְאָכָא
דִּי מַלִּיל עִימִּי אֲנָא אַחֲזִינָךְ מָה
אִינוּן אִילֵין׃ וַאֲתֵיב גַּבְרָא דְּקָאֵים
בֵּין אִילָנֵי הֲדַסַיָּא וַאֲמַר אִילֵין דִּי
שְׁלַח יְיָ לְהַלָּכָא בְּאַרְעָא׃ וַאֲתִיבוּ
יַת מַלְאֲכָא דַּייָ דְּקָאֵים בֵּין אִילָנֵי
הֲדַסַיָּא וַאֲמַרוּ הַלִּיכְנָא בְּאַרְעָא
וְהָא כָּל אַרְעָא יָתְבָא שְׁלֵיוָא
וּשְׁקִיטָא׃ וַאֲתִיב מַלְאֲכָא דַּייָ
וַאֲמַר יְיָ צְבָאוֹת עַד אֵימָתַי אַתְּ לָא
תְּרַחֵים עַל יְרוּשְׁלֵם וְעַל קִירְוַיָּא
דְּבֵית יְהוּדָה דְּאִיתְתָא עֲלֵיהוֹן
לְוָוט דְּנַן שִׁבְעִין שְׁנִין׃ וַאֲתִיב
יְיָ יַת מַלְאֲכָא דִּי מַלִּיל עִמִּי פִּתְגָמִין
תַּקְנִין פִּתְגָמִין דְּנִיחוּמִין׃ וַאֲמַר
לִי מַלְאֲכָא דִּי מַלִּיל עִמִּי אִתְנַבֵּי
לְמֵימָר כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת מִתְפְּרַע
אֲנָא פּוּרְעֲנוּת יְרוּשְׁלֵם וּלְצִיּוֹן
קִנְאַת רַבָּא׃ וּרְגַז רַב אֲנָא רָגִיז
עַל עַמְמַיָּא דְּיָתְבִין שְׁלֵיוָא דִּי אֲנָא
רְגִזִית עַל עַמִּי זְעֵיר וְאִינוּן מְסַיְּיעִין
לְאַבְאָשָׁא׃ בְּכֵן כִּדְנַן אֲמַר יְיָ
אֵתוּב לִירוּשְׁלֵם בְּרַחֲמִין בֵּית מ
מַקְדְּשִׁי יִתְבְּנֵי בַהּ אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת
וְחוּט דִּמְשַׁחְתָּא יִתְנְגִיד עַל בִּנְיַן
כְּתָלֵי יְרוּשְׁלֵם׃

רשי

אבותיכם איה הם · ראו שלקו מכה רעה ברעב בחרב ובשבי : והנביאים הלעולם יחיו · ואם תאמר אף הנביאי׳ איה הם הרי מתו אני משיב לכם וכי הנביאי׳ היה להם לעולם לחיות אך סופן מוכיח כי אמת היו דבריה׳ שכל דברי וחוקי גזירות פורענותי אשר צויתי את עבדי הנביאים עליכם הלא השיגו אבותיכם : ראיתי הלילה וגו׳ · רבותינו פירשו מה שפירשו באגדת חלק אך אין סדר הפרשה והלשון מתיישב בו : והנה איש · מלאך : על סוס אדום · רמז הוא ליפרע מכשדים ממדי ופרס בחרב ובדם כמו שהוא אומר וקצף גדול אני קוצף על הגוי׳ : ואחריו סוסים אדומים וגו׳ · מוכנים לשליחותו של מקו׳ ויש בהם מיני צבעים הרבה וסבה הוא לנו : שרוקים · לא ידעתי מה צבע הוא ויונתן תירגם קווחין : בין ההדסים אשר במצולה · בין אילני הדסיא דבבבל : ואמר · למלאך אחד אשר היה מראה אותי כל זאת מה אלה אדוני והוא הרוכב על סוס אדום · ויען מלאך יי׳ · הוא הדובר בי : ויען יי׳ את המלאך שדובר בי דברים טובים · לא שמע הנביא מה ענהו אך ממה שאמר המלאך לו קרא לאמר קנאתי וגו׳ אני יודע שדברים טובים ענהו : להתהלך בארץ · לראות את שלוות האומות : קנאתי לציון · מתפרע אנא פורענות דין ירושלם מן המציקים לה : השאננים · אשר אני אומרים עליהם שהם יושבים ושקטים : אשר אני קצפתי · על עמי מעט : והמה עזרו · על הקצף לרעה : וקו ינטה · למוד חומותיה ארכה ורחבה :

אלה

בני אדם למלך יושב על כסאו וישלח שלוחיו מהם רוגלים ומהם רוכבים על סוסים ש שיבואו מהר׳ ויודיעו הדברים שהם כ במלכותו וככה זה ש והנה איש · מלאך כמו והאיש גבריאל : על סוס אדום · ככה ראה ואין צורך לבקש טעם למה אדום וככה לא נבקש טעם למה בליל שעורי׳ ולא חטים והמפרש כי שעורים מדרך שערה ואדום כמו הדם לשפוך ד דמים ואלה כדברי דרש הם וזה האיש הרוכב הוא שר ופירו׳ במצולה קשה ויפת אמ׳ כי הוא שם מקום ונפתח הבי״ת כמו ו וזבח וצלמנע בקרקר אף על פי שאין דרך להפתח על שם מקום כי לא יאמר בציון כ בשמרון כי אם בשבא או בחייק ורבי משה הכהן אמ׳ כי במצולה בריכת מים ובכנותיה הדסים : ואחריו סוסי׳ · ואין איש רוכב עליה׳ ואלה כדברי יחזקאל ופני שור מהשמאל ומלת שרוקים מגזרת שורקה במראה שורק ואלה הסוסי׳ הם רבים על שני עינים פי׳ גוונים : ואומר · המלאך הדובר בי · ואיננו העומד בין ההדסים כפי פי׳ יפת ולפי דעתי כי המלאך ה הדובר בי הוא הרוכב על סוס אדום כי הוא השר : ויען · עתה פירש כי הוא העומד בין ההדסים אלה הסוסים שלוחי השם לשוט בארץ כמו שטן איוב שגם הוא מלאך : ויענו את מלאך יי׳ · הוא האיש הנזכר שהוא אחד השרים ואלה הסוסים שלוחיו במצות השם : ויען · כמו ועניה ואמרת ויען איוב הראשון אז הטעם שענה לשם שלחו והוא הנכון והנה הטעם בהתעורר מלחמות אז יבנה בית

אראך ב׳ ואינון מן זוגין מן ב׳ ב׳ א׳ בריש וא׳ וא׳ וסי׳ במסר׳ רבתא בערך ו׳ · והגה כל ה׳ דסמיכי בקריאה וסי׳ נכסר במלכים א׳ ס׳ ז׳ : ואת ערי ז׳ בקרי׳ וסי׳ ואת כל ערי המסכנות דמלכים ב׳ בפסוק · את ירוש׳ ואת ערי׳ ה׳ רפ׳ · הנני מצוה נאם יי׳ · יען בלאך ויאבר · ונתתי את ירושלם לגלים מעון תנים · ואת בעלת דדברי הימים בתרא דפסוק : ח׳ פסו מסורתא סיבא ומ׳ כא דלא נסבין ו׳ ובלה כבצע וסימ׳ בתוך אפרים בתוך מנשה · כל נגע כל כחלה׳ דברים טבים דברים נחמים · ארום בגוים ארום בארץ · שבט מישור שבט מלכותך · אבי ישי אבי דוד · על הסרך על אבהך · על בתוליה על הרים :

השם על יד זרובבל כאשר התנבא חגי ושתיך כאותם : זה שבעים שנה · בארתיו באר היטב בספר דניאל : ויען · עתה הזכיר מה שענה השם בדרך כלל כאשר שמע זה הנביא והמלאך הוסיף לפרש לו : ויאמר · כל קנאה קשורה עם למ״ד איננה כמו קשורה בבי״ת והנה זה כמו המקנא הרה לי והטעם בעבו׳ כמו ויקנא השם לארצו בעבור ארצו ושיא קנאה לטוב לאותו הנזכר וכשהיא קשורה בבי״ת כמו ויקנאו בו פלשתים היא להפך : וקצף · זה לאות על מלחמות רבות וצרות קשות על הגוים בימים ההם : קצפתי מעט · על ישראל והם הוסיפו : לכן · וקו׳ · משקולת הבונים :

עד

עד תפוצינה. בבל בד מרוב הטובה יגדל הייסוב: ואשא. גם זה במראה: ארבע קרנות. מארבע פאות ירושלם: ואומר. והנה טעם קרנות האויבים שהיו סביבות ירושלם הבאים לזרותה כדרך וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח יחדיו: ויראני. הזכיר השם כי זה סוד המראה הראשונה וחרשים חרשי משחית: ואומר. אל המלאך הדובר בי אע״פ שלא הזכירו כי תפס דרך קצרה וטעם כפי איש על בני יהודה כל אחד כפי מעלתו: לא נשא ראשו. אחד מהם כנגד אלה הקרנות: ויבאו אלה. האנשים: לידות את קרנות: להשליכם ממקומם כמו ידו גורל והנה הטעם שיסורו כל השונאים ויבנו הבית: ואשא. גם זאת במראות הלילה: ואומר. למוד משפעלי הכפל כמו לחוג לרוס לבוז והנה ראה כי ה השם צוה ונגזר שתהיה בנויה ככה באורך וברוחב לפני משחותו: והנה. יוצא מבין ההדסים והנה מלאך אחר יוצא והנה שליח אחר מהשם אל המלאך הדובר בי: ויאמר. הלז. כמו הלזה אותו העומד והנה שלשה נתנבאו ואם נערים זכריה שמואל וירמיה: פרזות. מחוץ לחומה: ואני. חומת אש. לשמור ירוש׳ והפרזות סביב להשחית כל ה הקרב אליהם להרע להם: הוי. לשון קריאה ציווהם על יד הנביא לשארים בבבל לבוא אל ירושלם לעזור לבנות הבית ו ולעשות המצות שהם תלויות בארץ: מארץ צפון. היא בבל ועילם ומלכות פרס ומדי וטעם כי בארבע רוחו׳ כאשר לא יתחבר רוח אל רוח ככה הייתם עד עתה: הוי. יושבת. עם בת בבל והטעם שובי אל ארצך ואל תשכני עם זרים: כי. אחר שילוח כבודו אלי שלחני והטעם לומר ליושבי בבבל כי אין להם פחד מכל אויב בדרך לשוב אל ציון: כי. אני מניף ידי להכות כל מבקש ל לשלול אתכם: רני. ושכנתי. על תנאי אם התחברו ישראל מכל הגוים והנה לא עשו כן כאשר פירשתי ב במגילת שיר השירים ובכה מראות האיפה כאשר אפרש: ונלוו. אם ישראל יבואו: ונחל. יקחנו לנחלתו כמו ונחלתנו או הפועל יוצא כמו אשר ינחלו לכם: תם

נחם ונחם׳ פתחין וסימ׳ ותכל המלך דוד לצאת · אתם יראה פרעה · מי יודע ישוב · נחם יי׳ על זאת · עוד קרא לאמר: זרו ב׳ וחס׳ ובעניין וסימ׳ ויאמר אלי אלה הקרנות · ואמר מה אלה באים: למד ב׳ כתרי לישני וחס׳ למד ילמדו · למד את ירושלם: פרזות ג׳ בליש׳ וסי׳ ואברתם אעלה על ארץ פרזות · פרזות

עוד קרא לאמר כה אמר יהוה
צבאות עוד תפוצנה ערי מטוב
ונחם יהוה עוד את־ציון ובחר עוד
ב בירושלם: ואשא את־
עיני וארא והנה ארבע קרנות:
ואמר אל־המלאך הדבר בי מה־אלה
ויאמר אלי אלה הקרנות אשר זרו
את־יהודה את־ישראל וירושלם:
ויראני יהוה ארבעה
חרשים: ואמר מה אלה באים
לעשות ויאמר לאמר אלה הקרנות
אשר־זרו את־יהודה כפי־איש לא־
נשא ראשו ויבאו אלה להחריד אתם
לידות את־קרנות הגוים הנשאים
קרן אל־ארץ יהודה לזרותה:
ואשא עיני וארא והנה־איש ובידו
חבל מדה: ואמר אנה אתה הלך
ויאמר אלי למד את־ירושלם לראות
כמה־רחבה וכמה ארכה: והנה
המלאך הדבר בי יצא ומלאך אחר
יצא לקראתו: ויאמר אלו רץ דבר
אל־הנער הלז לאמר פרזות תשב
ירושלם מרב אדם ובהמה בתוכה:
ואני אהיה־לה נאם־יהוה חומת אש
סביב ולכבוד אהיה בתוכה:
הוי הוי ונסו מארץ צפון
נאם־יהוה כי כארבע רוחות השמים
פרשתי אתכם נאם־יהוה: הוי ציון
המלטי יושבת בת־בבל:
כי כה אמר יהוה צבאות
אחר כבוד שלחני אל־הגוים ה
השללים אתכם כי הנגע בכם נגע
בבבת עינו: כי הנני מניף את־ידי
עליהם והיו שלל לעבדיהם וידעתם
כי־יהוה צבאות שלחני:
רני ושמחי בת־ציון כי
הנני־בא ושכנתי בתוכך נאם־יהוה
: ונלוו גוים רבים אל־יהוה ביום
ההוא והיו לי לעם ושכנתי בתוכך
וידעת כי־יהוה צבאות שלחני אליך
: ונחל יהוה את־יהודה חלקו על
אדמת הקדש ובחר עוד בירושלם:

עוד אתנבי למימר כדנן אמר יי צבאות עוד יתמלין קרוי עמי טובא וינחים יי עוד ית ציון ויתרעי עוד בירושלם: וזקפית ית עיני וחזית והא ארבע מלכון: ואמרית למלאכא דממליל עימי מן אילין ואמר לי אילין מלכותא דבדרא ית אנש יהודה וית ישראל ויתבי ירושלם: וחזיני יי ארבעא אומנין: ואמרית מה אילין אתן למעבד ואמר למימר אילין מלכותא דבדרא ית אנש יהודה ולא שבקא להלכא בקומה זקופא ואתו אילין לאזעא יתהון למתבר ית מלכוות עממיא ד דנטלת זיין על ארעא דבית יהודה לאגליותה: וזקפית עיני וחזית והא גברא ובידיה חוט דמשחתא: ואמרית לאן את אזיל ואמר לי למשח ית ירושלם למיחזי כמא פותיה וכמא אורכה: והא מלאכא דמליל עימי נפיק ומלאכא אוחרנא נפיק לקדמותיה: ואמר ליה רהוט מליל עם עולימא הדין דיכי למימר פצחין תיתב ירושלם מסגי אנשא ובעירא בגוה: ומימרי יהי לה אמר יי כשור דאשא מקף לה סחור סחור וביקר אשרי שכינתי בגוה: אכלו למבדריא ואמרו להון אתכנשו מארעא ציפונא אמר יי ארי כארבע רוחי שמיא בדרית יתכון אמר יי: אכלו לכנישתא דציון ואמרו לה אשתזבי ואיתא דיתבא במדינת בבל: ארי כדנן אמר יי צבאות בתר יקרא דאמיר לאיתאה עליכו׳ שלחני על עממיא דבזזין יתכון ארי דמנזיק בכון כד מושיט ידיה למקרב בגלגלי עינוהי: ארי הא אנא מרים ית מחת גבורתי עליהון ויהון עדי לפלחיהון ות ותדעון ארי יי צבאות שלחני: בועי וחדא כנשתא דציון ארי הא אנא מתגלי ואשרי שכינתי בגויך אמר יי: ויתוספון עממין סגיאין על עמיה דיי בעידנא ההיא ויהון קדמי לעם ואשרי שכנתי בגויך ותדעון ארי יי צבאות שלחני לאתנבאה עלך: ויחסין יי לדבית יהודה חולקהון על ארעא דקודשא ויתרעי עוד בירושלם:

רשי

אלה הקרנות. אלה האומות אשר בארבע רוחות השמים אשר נגחו בקרניהם את יהודה וירושלם עד אשר זירום: ארבע חרשים. נגרים היודעים לנסר את הקרנות ורבותינו פירשו במסכת סוכה מי הם: ויאמר לאת׳ אלה הקרנות. אשר ראית בראשונה: אשר זרו׳ את יהודה והשפילום עד כפי איש לא נשא ראשו לא נתנו לאחד מבני עמי להרים ראש: ויבאו אלה. החרשי׳ להחריד אותם הקרנות ולידות אותן לידות להשליך: חבל מדה: חוטא משיחה למוד את ירושלם כמה יהיה ארכה ורחבה: והנה המלאך הדובר ביוצא. הוא אשר בידו חבל המדה: רוץ דבר אל הנער. אל תצא עוד למוד כי כמלך הבא בפמליא שלו שלא יהא לה קצב ושיעור ועתה רוץ דבר אל זכריה: פרזות תשב. מאין חומה כדי שיתישבו בה כל הבא ותגדל מ מיום אל יום: ואני אהיה לה. למגן כאילו חומות אש סביבותם בתוכה תשכון שכינתי לכבוד בניי: הוי הוי. אין לשון זה אלא לשון הכרזה והזעקת קיבוץ וכן תרג׳ אכלו למדבריא הכריזו כמו ירעם מן שמים אכלי מן שמיא: ונוסו מארץ. צאו גליות עמי מתוך בבל ואשור: הוי ציון המלטי. אף זה לשון הכרזה האספו עם גלות ציון והמלטו מתוך בבל: אחר כבוד. אחר כבודכם אני שלוח להגדיל לכם כבוד ומדרש אגדה אחר כבוד אחר שאשלם לעשו כבוד שכיבד את אביו: והיו שלל לעבדיהם. לישראל שהם עתה עבדים להם: ונלוו. ונתחברו: ונחל יי׳ את יהודה. לנחלתו ולחלקו: הם

מסרה

תשב ירושלם. על כן היהודים הפרזים: אל הגוים ה׳ וסי׳ נמסר ביחזקאל סוף סימן ט״ל ובסוף ישעיה: ונלוו ד׳ וסי׳ ונלוו עליך ושמרו את משמרת. באו ונלוו אל יי׳. ונלוו גוים רבים. ונלוו עליהם רבים בחלקלקות: אדמת הקדש ל׳ וחד אדמת קדש ואינון מן ש״ה חדא חד לא נסיב ה׳ בריש תיבותא וחד נסיב וסימ׳ במס׳ רבתא בערך ה׳:

הס · על דרך ידמו כאבן ומלת נעור מבנין נפעל כמו נכון ונח הבנין יבוא בלשון הווה פעול גם בלשון עבר כמו נכונו ללצים שפטים והמחלקה נכונה גם זה נעור לשון עבר והעתיד אשר יעור משנתו ובא קמץ קטן תחת גדול אולי היה כן בעבור אות הגרון והמפרש כי הוא כמו נערו כגורי אריות שגבה נכונה חשב בעבור מלת הס: ויראני · השם כדרך מראות הלילה: והשטן · אויב כמו מעשה סנבלט וכאשר עמו צרי יהודה ושם כתוב כתבו שטנה והם היו שטן ליהושע כי לא ירצו שהבית יבנה ויהיה יהושע כהן גדול: ויאמר · שהשם יגער כל שטן שוטן שלא יבנה הבית ותבנה עבודת בית המקדש שלימה וטעם הלא דרך משל די לאלה בערם שנמלטו מהגלות או איך תוכל לשטנו והאם לא הזיקו דרך משל איך תוכל לשטנו אחרי ש שהוא מצל מהגלות: ויהושע · יש אומרים כי הבגדים הצואים אחד מבני בניו היה חתן לסנבלט וזה ה העון אימו על יהושע כי לא היה זה בימיו והנכון כי לא היו לו בגדי כבוד ותפארת כי לא היה להם רק מזבח להקריב העולו ואין להם בית ולא ש פרכת וכפרת ומזבח הזהב ובגדי זהב והנה הבגדים משל שאין לו כבוד והדר: ויען · זה המלאך אל העומדים לפני זה ה המלאך והוא שר ע עליהם כי יעשו מה שיצוה וי"א כי לפניו שב ל' יהושע וזה רחוק כי למה יעמדו הכנים לפניו ומה מעלה יש לו כי הוא לבוש בגדים צואים ודע כי לבוש פועל יוצא והאומרו לובש הוא לובש עצמו ולבוש אחר שם עליו אלה הבגדים הצואים ומלת עונך כדרך גדול עוני מנשוא גדול עונשי ובעבור על כן אמר אחריו הן גרשת אותי וגם זה עונך כ ככה: העברתי מעליך · עונשך ובעבור וחרפתך כדרך ונקה האיש מעון וכן והאשה תשא את עונה: מחלצות · כמו את חליצותם חליפתו דבר שהוא נחלץ ממנו ומחלצו שחלץ אחרים תחתיהן: ואומר · אמר ר' מרינוס כי הוא תחת ויאמר וכזה לא ימצא בלשון הקדש והנכון שהנביא אמר אחר שהסירו הבגדים הצואים ולבשוהו בגדי תפארת כמה היה כ נאה אילו היה צניף טהור על ראשו או

רש"י

הס כל בשר · כל שאר האומות: כי נעור · לשון הערה והקצה: לשטנו · להשטינו על שהיו בניו נשואי' נשים נכריות כמו שכתו' בספר עזרא וימצא מבני הכהני' אשר הושיבו נשי' נכריו' מבני ישוע בן יהוצדק: יגער ה' בך השטן · יגער הב"ה בך אתה השטן וחוזר וגוער בך הוא הבוחר בירושלם שלא תכנס לפניו לקטרג הצדיק הזה הלא ראוי הוא וזכה לכך שהוצל מאש השריפה: הלא זה אוד מוצל מאש · משורש בא"גדת חלק שהושלך עם אחאב בן קוליה וחבירו לאור: לבוש בגדי' צואים · כתרגומו הוו ליה בנין דנסבין להון נשא דלא כשרין לכהנתא והיה כענש הוא על שלא מיחה בידם: הסירו הבגדים הצואים מעליו · יבדילו בניו את נשותיהם וימחול לו: מחלצות · חליפות בגדים נאים כלומר זכיות אבל לפי שדימה העון לבגדי' צואי' דימה הזכות למחלצות בגדים נאים ולבנים: ואומר · אני זכריה: ישימו צניף טהור וגו' · בקשתי רחמים עליו: ויעד · לשון התראה כמו ואעידה בם את השמים וגו': אם בדרכי תלך וגם אני זאת אעשה לך: אתה תדין את ביתי · תשפוט ותהיה פקיד על בית מקדשי: ונתתי לך מהלכים · כתרגומו ובאחיות מתיא אחייניך ואתן לך ריגלין דמהלכין בין שרפיא ה האילין · ולפי פשוטו משמרו על בניו שיזכו לעתיד: העומדים · שרפי' ומלאכי השרת שאין להם ישיבה: אתה ורעיך · חנניה מישאל ועזריה היו: אנשי מופת · גברין כשרין למיעבד להון ניסין שאף להם נעשה נס: כי הנני מביא את עבדי צמח · כי עתה זרובבל פחת יהודה קטן בחצר המלך אני מצמיח לו ג גדולה ושם נתתיו לחן בעיני ה המלך לנאות שאלתו בבנין הבית והעיר כמו שמפורש ב בעזרא דברי נחמיה בן חכליה והוא זרובבל כדאמ' בסנהדרין: כי הנה האבן · יסוד הבית אשר יסדתם בימי כורש ובטלו על ידיכם ואותו היסוד שבני ה הגולה היה מעט בעיניכם כמו ש מפורש בעזרא ובנבואת חגי: על אבן אחת שבעה עינים · סופו להרחיב על אחד שבעה וכן ת"י על אבנא חדא שבעה חזיין ליה · ולשון עינים לשון מראות ולי נראה שבעה עינים על שם עיני הב"ה שבעיניו ולבו להוסיף עליו על אחד שבעה לפי שדוגמתו בנבואה זו וראו את האבן הבדיל ביד זרובבל שבעה אלה עיני ה' המה משוטטים אלא לומר שנתן עיניו להרבות כבוד הבית בבנינו: הנני מפתח פתוחה · מתיר קישוריה מפיר עצת האויבים אשר כתבו שטנה לבטל המלאכה: ומשתי · והסירותי: ביום אחד · לא ידעתי איזה יום · ונולה

הלא זה חד מן י"ד פסוקין בטעם פ' הטפחא כך דינה לעולם לא ישרתוה כי אם מרכא אך ב"ד מקומו' ישרתוה דרגא עם ב' מרכות הנקראות תרין חוטרין וסימ' נמסר בסוף סדר מטות וברים חבקוק: וגם אתה ג' בקריא' וסי' וגם אתה לא הגדת לי וגם אנכי · וגם אתה ידעת את אשר עשה לי · וגם אתה תדין את ביתי וגם תשמר:

הס כל־בשר מפני יהוה כי נעור ל'
ממעון קדשו:
ג ויראני את־יהושע הכהן הגדול עמד
לפני מלאך יהוה והשטן עמד על־ ל' ויתר ושטן
ימינו לשטנו: ויאמר יהוה אל־ ל'
השטן יגער יהוה בך השטן ויגער ל'
יהוה בך הבחר בירושלם הלוא זה ל' י"ד בטע'
אוד מצל מאש: ויהושע היה לבוש ל'
בגדים צואים ועמד לפני המלאך: ל'
ויען ויאמר אל־העמדים לפניו ז' בליש'
לאמר הסירו הבגדים הצאים מעליו ל' וחס' ויתר כאים
ויאמר אליו ראה העברתי מעליך
עונך והלבש אתך מחלצות: ל'
ואמר ישימו צניף טהור על־ראשו ל'
וישימו הצניף הטהור על־ראשו ל'
וילבשהו בגדים ומלאך יהוה עמד: ל' וחס'
ויעד מלאך יהוה ביהושע לאמר: ב' ויעד י"י
כה אמר יהוה צבאות אם־בדרכי ב' בטע'
תלך ואם את־משמרתי תשמר וגם ג'
אתה תדין את־ביתי וגם תשמר את־ ט' פסוקי' וגם וגם
חצרי ונתתי לך מהלכים בין ה ל'
העמדים האלה: שמע־נא יהושע
הכהן הגדול אתה ורעיך הישבים ב' מל' בנבי'
לפניך כי־אנשי מופת המה כי־הנני
מביא את־עבדי צמח: כי־הנה
האבן אשר נתתי לפני יהושע על־
אבן אחת שבעה עינים הנני מפתח כ"ח
פתחה נאם יהוה צבאות ומשתי את־ ל' וחס' · כ"ו · ל'
עון הארץ ההיא ביום אחד:

ספו כל רשיעיא מן קדם יי ארי אתגלי ממדור קודשיה: ואחזיני ית יהושע כהנא רבא קאים קדם מלאכא דיי וחטאה קאים על ימיניה לאסטנא ליה: ואמר יי ליחטא יזיף יי ביך יחטא ויזיף יי בך דאתרעי לאשראה שכינתיה בירושלם הלא דין אוד משיזב מיקידא: ויהושע ליה בנין דנסבן להון נשין דלא כשרין לכהונתא וקאים קדם מלאכא: ואתיב ואמר לדמשמשין קדמוהי למימר ואמרו ליה ויפיק נשין דלא כשרין לכהונתא מביתיה ואמר ליה חזי דאעדיתי מנך חובך וא ואלבישית יתך זכון: ואמרית שוו מצנפא דכיא על רישיה ושויאו מצנפא דכיא על רישיה ואסבוהי איתא דכשרא לכהונתא ומלאכא דיי קאים: ואסהיד מלאכא דיי ביהושע למימר: כדנן אמר יי צבאות אם באורחן דתקנן קדמי תהך ואם ית מטרת ממרי תטר ואף את תדין לדמשמשין בבית מקדשי ואף תטר ית עזרתי ובאחיות מיתיא אחייך ואתן לך ריגלין מהלכן בין ספריא האילין: שמע כען יהושע כהנא רבא את וחברך דיתבין קדמך ארי גברין כשרין למעבד להון ניסין אינון ארי הא אנא מיתי ית עבדי משיחא ויתגלי: ארי הא אבנא דיהבית קדם יהושע על אבנא חדא שבעא חזיאן להא אנא גלי חזייתהא אמר יי צבאות ואעדי ית חוב ארעא ההיא ביומא חד:

עינים כ"ח בקריא' וסימ' הנה הוא לך כסות עינים · ותשב בפתח עינים · חכלילי עינים מיין ולבן · מכלות עינים ומדיבת נפש דבחקתי · נפל וגלוי עינים · וחברו · וכליון עינים דכי תבא · עם יפה עינים וטוב ראי · שמעו נא זאת עם סכל · וגבותם מלאות עינים סביב · וכל בשרם וגביהם · בתוך בית המרי אתה יושב · ומשקרו' עינים · טהור עינים מראות ברע דתריסר · לפקוח עינים עורות · על אבן אחת שבעה עינים · מצות יי ברה מאירת עינים · גבה עינים ורחב לב · עינים להם ולא יראו · וחברו · ושח עינים יושיע · עינים הייתי לעור · עינים רמות לשון שקר · במאור עינים ישמח לב · רום עינים ורחב לב · למי חכלילו' עינים · טוב מראה עינים מהלך נפש:

מלת ואומר זה בלבי ככה חשבתי בלבי וראיתי שנתקיימה מחשבתי והנה הושם הצניף הטהור על ראשו וכבר הלבישוהו בגדים כמו וירם תולעי' ויבאש וכבר באש כי כל דבר יבאש תחלה ואחר כן ירום תולעת: ויעד · כפתח העי"ן בעבור היותו מהגרון כמו ויסב את כל הרכוש: כה · טעם וגם אם היית טוב כי בן יהוצדק שהיה כהן גדול בבית ראשון · וי"ו ונתתי כפ"א רפה בלשון ישמעאל וכמוהו והאבן הזאת אשר שמתי מצבה וככה והחרמתי את עריהם והנה שכרו שיהלך בין העומדים שהם המלאכים: שמע נא · עתה ראיתי מפרש כי הכהן הגדול שב אל יהוצדק לא אל יהושע כי את שמם בטנוף ולא פירש נכון כי אז הראיתי לו דברי המלאך ליהושע הפסוק הזה שקראו לנכמו הכהן הגדול: ורעיך · הם שאר הכהני' שהם ראוים לשבת לפניו כי הוא הכהן הגדול: כי אנשי מופת · ראוים הם שיעשה להם מופת: צמח · הוא זרובבל כאשר יאמר צמח שמו וסוף הפרשה מוכיח לפני זרובבל ומפרשים רבים אמרו כי זה צמח הוא המשיח ונקרא זרובבל כי הוא מזרעו כמו ודוד עבדי נשיא להם לעולם גם אני עשיתי דרך דרש כי צמח בגימטריא מנחם והוא בן עמיאל כי זאת האבן היא אבן המשקולת כאשר יפרש עוד שתהיה ביד זרובבל בהחלו ליסד הבית וזה יהיה לפני יהושע וכן פי' הפסוק האבן אשר נתתי ביד זרובבל לפני יהושע: ומשתי · הנה זאת המלה מהפעלים היוצאים כמלת שב שתמצא פי' שנים דרכים שב הוא בעצמו וגם ושב אחר כמו והשיב ככה לא ממו מקרב המחנה · ומשתי את עון הארץ וטעם עון השנה והרע והגלות: ביום

ביום ׃ שיוסד ההיכל אז תשכנו לבטח והנה דברי זכריה כדברי חגי הנביא ׃ וישב. בעבור שאמר ויעירני והוא ישן וטעם יעור ולא יוער על ידי אחר רק מעצמו בלט כאילו מעצמו נעור ׃ ויאמר • וגלה • כמו גלות עליות ועתה אומר לך בדרך קצרה דבר זאת המנורה כי הזכיר זה הנביא אחר כן כל דבריה היו שנים זתים אילנו מימין הגלה ומשמאלה ושבלי הזתים נופלים מהאילנים על שני צנתרות זהב ומאליהם כשלו ונדרכו ונעשה שמן זך כזהב והם מריקים אל הגלה ובגלה היו שבעה מוצקות שבעה נרות ושבעה מוצקות והנה שבעה פעם אחרת כמו אל תחבר החיבורה אל העם והמלאך פירש טעם זאת המראה ׃ לא בחיל ולא בכח ׃ כאשר ראיתי השמן נעשה מאליו דולק ככה יבנה הבית

ביום ההוא נאם יהוה צבאות תקראו
איש אל רעהו אל תחת גפן ואל
ד תחת תאנה ׃ וישב המלאך הדבר בי
ויעירני כאיש אשר יעור משנתו ׃
ויאמר אלי מה אתה ראה ויאמר
ראיתי והנה מנורת זהב כלה וגלה
על ראשה ושבעה נרתיה עליה
שבעה ושבעה מוצקות לנרות אשר
על ראשה ׃ ושנים זיתים עליה
אחד מימין הגלה ואחד על שמאלה
׃ ואען ואמר אל המלאך הדבר
בי לאמר מה אלה אדני ׃ ויען
המלאך הדבר בי ויאמר אלי הלוא
ידעת מה המה אלה ואמר לא אדני
׃ ויען ויאמר אלי לאמר זה דבר
יהוה אל זרבבל לאמר לא בחיל
ולא בכח כי אם ברוחי אמר יהוה
צבאות ׃ מי אתה הר הגדול לפני
זרבבל למישר והוציא את האבן
הראשה תשאות חן חן לה ׃
ויהי דבר יהוה אלי
לאמר ׃ ידי זרבבל יסדו הבית
הזה וידיו תבצענה וידעת כי יהוה
צבאות שלחני אליכם ׃ כי מי בז
ליום קטנות ושמחו וראו את האבן
הבדיל ביד זרבבל שבעה אלה עיני
יהוה המה משוטטים בכל הארץ ׃
ואען ואמר אליו מה שני הזיתים
האלה על ימין המנורה ועל
שמאולה ׃ ואען שנית ואמר אליו מה
שתי שבלי הזיתים אשר ביד שני
צנתרות הזהב המריקים מעליהם
הזהב ׃ ויאמר אלי לאמר הלוא
ידעת מה אלה ואמר לא אדני ׃

בְּעִידָנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת תְּתַרְעוֹן גְּבַר לְחַבְרֵיהּ לִתְחוֹת פֵּירֵי גוּפְנוֹהִי וְלִתְחוֹת פֵּירֵי תֵּינוֹהִי ׃ וְתַב מַלְאָכָא דְּמַמְלִיל עִמִּי וְאַעֲרַנִי כְּגַבְרָא דְּמִתְּעַר מִשֵּׁינְתֵיהּ ׃ וַאֲמַר לִי מָה אַתְּ חָזֵי וַאֲמָרִית חֲזֵיתִי וְהָא מְנָרְתָא דְדַהֲבָא כֻּלַּהּ וְגוּלְתַהּ עַל רֵישַׁהּ וְשַׁבְעָא בוֹצִינַהָא דַּעֲלַהּ שַׁבְעָא וְשַׁבְעָא דְּמָרִיקִין מִנְּהוֹן מִשְׁחָא לְבוֹצִינַיָּא דְּעַל רֵישַׁהּ ׃ וְתַרְתֵּין זֵיתִין דַּעֲלַהּ חַד מִימִין גּוּלְתַהּ וְחַד עַל סְמָלַהּ ׃ וַאֲתֵיבִית וַאֲמָרִית לְמַלְאָכָא דְּמַלִּיל עִמִּי לְמֵימַר מָא אִלֵּין רִיבּוֹנִי ׃ וַאֲתֵיב מַלְאָכָא דְּמַלִּיל עִמִּי וַאֲמַר לִי הֲלָא יְדַעְתָּא מָן אִינּוּן אִלֵּין וַאֲמָרִית לָא רִיבּוֹנִי ׃ וַאֲתֵיב וַאֲמַר לִי לְמֵימַר דֵּין פִּתְגָמָא דַּיְיָ עִם זְרֻבָּבֶל לְמֵימַר לָא בְחֵילָא וְלָא בִגְבוּרָא אֱלָהֵן בְּמֵימְרִי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת ׃ מָא אַתְּ חֲשִׁיבָא מַלְכוּתָא טִפְּשְׁתָּא קֳדָם זְרֻבָּבֶל הֲלָא כְּמֵישַׁר וִיגַלֵּי יַת מְשִׁיחֵיהּ דַּאֲמִיר שְׁמֵיהּ מִלְּקַדְמִין וְיִשְׁלוֹט בְּכָל מַלְכְוָתָא ׃ וַהֲוָה פִּתְגַם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ עִמִּי לְמֵימַר ׃ יְדֵי זְרֻבָּבֶל שָׁרִיאָה לְמִבְנֵי בֵּיתָא הָדֵין וִידוֹהִי יְשַׁכְלְלוּנֵיהּ וְתִידְעוּן אֲרֵי יְיָ צְבָאוֹת שַׁלְחַנִי לְאִתְנַבָּאָה לְכוֹן ׃ אֲרֵי מָן הוּא דְּיֵיכִי דְּבַסַּר יוֹמָא דֵּין עַל בִּנְיָנָא דְּהוּא זְעֵיר הֲלָא יְתוּב וְיֶחְדֵּי כַּד יֶחֱזֵי יַת אֶבֶן טַשְׁקוּלְתָא בִּידָא דִּזְרֻבָּבֶל שַׁבְעָה נִידְבְּכִין כְּאִלֵּין קֳדָם יְיָ גַּלַּן עוּבָדֵי בְּנֵי אִינָשָׁא בְּכָל אַרְעָא ׃ וַאֲתֵיבִית וַאֲמָרִית לֵיהּ מָא תְּרֵין זֵיתַיָּא הָאִלֵּין עַל יְמִין מְנָרְתָא וְעַל סְמָלָא ׃ וַאֲתֵיבִית תִּנְיָנוּת וַאֲמָרִית לֵיהּ מָא תְּרֵין שׁוּבְלֵי זֵיתַיָּא דִּבְיַד תְּרֵין אַסְקְרִיטְוָן דִּדְהַב דְּמָרִיקִין מִנְּהוֹן מִשְׁחָא לְבוֹצִינֵי דַהֲבָא ׃ וַאֲמַר לִי לְמֵימַר הֲלָא יְדַעְתָּא מָן אִלֵּין וַאֲמָרִית לָא רִיבּוֹנִי ׃

רשי

וגלה על ראשה • כמו גולות עליו לשון מעיין כמין ספל גדול עגול ׃ ושבעה נרותיה • כמין בזיכין שנותנין השמן והפתילה לתוכה ׃ שבעה ושבעה מוצקות • לכל נר ונר בהן שבעה צנורות קטני׳ שהשמן זב מן הגולה דרך אותן מוצקות לכל נר ונר ׃ ושנים זתים עליה • אצלה שני אילנות שהזיתים גדלים בהם ׃ אחד מימין הגולה ואח׳ משמאלה וגו׳ • וכאן לא פירש על שני צנתרות זהב האמורות למטה בפרשה והם כמין עריבו׳ ועדשי׳ של בית הבד שהם עומדים אצל הזיתים והזיתי׳ נחבטי׳ מאיליהם לתוך הצנתרות ומתחמתות שם כבמעטן ונעצרי׳ שם כבבית הבד והשמן נופל לתוך הצנתרות ומהצנתרו׳ לתוך הגולה ומהגולה אל המוצקות ומהמוצקות אל הנרות והמוצקו׳ והנרות הרבעי׳ ותשע היו רמז לאור שלעתיד לבא אור החמה יהיה שבעתים כאור של שבעת ימים הרבעים ותשע על אור של יום בראשית ׃ מה אלה אדוני • מה זה שהזיתים נמסקים מאליהם והשמן בא אל הנרות מאליו ׃ זה דבר יי׳ אל זרובבל • זה סימן לך להבטיח את זרובבל כשם שהזיתים והשמן הזה נגמר מאליו לכל דבריו כך לא בחיל ולא בכח ששנים תעשו את בניין ביתי ׃ כי אם ברוחי • אני אתן רוחי על דריוש ויצוה לכם לבנות ולעשות כל צרכי יציאת הבניין משלו ולעזור את אתכם בחטין ויין ושמן ועצים כמו שמפור׳ בעזרא ולא תצטרכו לעזרת אדם ׃ מי אתה הר הגדול • שר־עבר הנהר תתני פחת עיבר נהרא ושתר בוזני וכוונתהון שבטלתם המלאכה עד כה מעתה תהיה לפני זרובבל מישור אין לכם שררה וגדולה עוד עליו ׃ והוציא את האבן הראשה • האדריכל יקח את אבן הבדיל בידו להיות אדריכל בראש הבונים והם יבנו שכל כפי דבריו אשר יצוה בבניין כאה ומפואר ׃ תשואות חן חן • יהיה לה לאותה האבן שכל יאמרו מה כאה בניין זה העשוי על ידי אבן המשקולת הזאת תשואות חן כמו תשואות כי שים תשואות מליאה עיר הומיה קול שאון כולם לשון השמעת קול הם ׃ ידי זרובבל יסדו הבית הזה • מתחילה ועד סוף בימי כורש הראשון ׃ וידיו תבצענה • אותו עתה תבצענה לשון גמר הוא כמו כי יבצע יי׳ כל מעשהו ׃ כי מי בז ליום • שיוסד הבית אשר הוקטן בעיניהם כמו שנאמר בעזרא ורבים מהכהני׳ אשר ראו הבית הראשון ביסדו זה הבית בעיניהם בוכים בקול גדול ובנבואת חגי הלא כמוהו כאין בעיניכ׳ ושמחו עתה כשיראו את האבן הבדיל התלויה בחוט המשקולת אשר ביד אדריכל ראש הבונים שמכוון בה ראש הפינה והיא תהיה ביד זרובבל ׃ שבעה אלה • על אחד שבעה ביסוד הראשון שבימי כורש וכן ת״י שבעה נדבכין כאילין ׃ עיני יי׳ המה משוטטים • ולו נראה לעשות כן והוא רצה את זרובבל זה הגון לדבר ׃ מה שני הזיתים • מה רמז הם ומה רמז שני שבלי זיתים טרוקא״ בלע״ז קבוצת זתים בענף כמין שבולת ׃ אשר ביד שני צנתרות • כלומ׳ אצל שני הצנתרות

לא בכח גדול שיש לזרובבל ולא ברוב חילו כי אם ברוח השם וסיועו ׃ ושנים • עוד יפרש מה טעם הזתים שהיו שנים ׃ ואען • ידע הנביא כי זה במראה הנבואה על כן שאל ׃ ויען • שאלו אם יש בו טעם חכמה להבין טעם המראה ׃ ויען • הנה דבר יי׳ יבנה הבית וכת״י כנביא דיו׳ משעדין להון ׃ מי • הנביא ידבר אל כל שר ומלך אם אתה כ נחשב בעיניך כהר פלוני הגדול למישור תשוב לפני זרובבל ׃ והוציאו את האבן הראשה היא האבן הבדיל שתנתן ביד זרובבל והיא האמורה למעלה אשר נתתי לפני יהושע ׃ תשואות • שאון רב יהיה לה שאון חן חן לה שהכל ישמח כמו תשואות מלאה ׃ ויהי • עתה יפרש דברי המנורה ׃ ידי • יסדו • פועל עבר ׃ תבצענה • תשלמנה כמו כי יבצע יי׳ את כל מעשהו ׃ וידעת • לזרובבל ידבר שהוא במקום כל ישראל ׃ שלחני אליכם • לו ולכל ישראל ׃ כי • קטנו׳ • תואר והמתואר חסר כמו וידבר אתם קשות ותלת בו מן עלותי הצאן כמו לא יבוזו לגנב והנה הוא כי מי בז ליום כחתות או ישועות קטנו׳ וזהו חסרון המתואר כמו וידבר אתם מלו׳ קשות כאשר יראו אבן ה המשקולת שהיא אבן הבדיל ביד זרובבל ל לבנות הבית הנה ש שבעה עינים ישמרוה שלא יקרב אים ל להפילה ויתכן שבעה עינים הרבה שומרים ופי׳ אחר כמו שפירש המלאך שבעה אלה עיני השם ופירש המלאך כי השבעה הם עיני השם שהם משוטטים בכל הארץ וטעם שבעה כדרך ויקרא אותה שבעה ושבועה מגזרת שבעה כמו שאמר כי שם נשבעו שניה׳ על דרך שהזכיר בעל ספר יצירה והיכל הקודש מכוון באמצע וצריך פי׳ ארוך כי שם כתו׳ שש פאות הם מעלה ומטה פנים ואחור ימין ושמאל והיכל הקודש מכוון באמצע וזה קצת הפירו׳ כי לכל דבר יש השם פאות שהזכיר והיכל הקודש הוא הדביר אשר לו הפאות האלה והוא מכוון באמצע וקראו היכל הקודש הוא הנכבד שאמצעי והוא בעל הפאות כי ממנו הם ולו הפאות ודבר זה כולל כל הנזכרים ועל הנכבד יותר הזכיר היכל קדש ׃ ואען • שבלים • לשון נקבה כמו כנים פילגשים ׃ ואומר • גם שאל על שתי השבלים שנכרתו משני הזתים המריקים מעליהם את הצנתרות שנדרכו בהם הזתים והם מריקי׳ מעליהם השמן הטוב הזך כזהב יריקו אל הגלה ובגלה מוצקות אשר מהם יוצק השמן לנרות אשר על ראש המנורה ׃ ויאמר

כמו ראו חלקת יואב על ידי ׃ המריקים מעליהם את השמן ׃ הזה הצלול וטוב להאיר ולהצהיב כמו מצפון זהב יאתה ׃ פני

שני בני היצהר. קרן כהונה ומלכות המשוחים בשמן המשחה: העומדים על אדון כל הארץ. לבקש מלפניו להחזיר את גדולתם: מגלה עפה. רבותינו פירשו כפולה ואמרו שהתורה כתובה בה ולמדו מכאן שהעולם אחד משלשת אלפים ומאתים בתורה כדאיתא בעירובין ות"י מגילתא פרחא פורחת באויר ולפי פשוטו של פרשה מגילת פורענות היתה והוא שראה יחזקאל וכתוב אליה קינים והגה והי: זאת האלה. שכתוב בה פורענות נקמת שבועת שקר: היוצאת. עתה מבית קדשי הקדשים מלפני השכינה להתהלך על פני כל הארץ וזהו ארכה עשרי' ורחבה עשר כמדת פתח העזר' וההיכל אשר תצא דרך שם: כי כל הגונב. עד עכשיו מזה כמוה נקה. מזה הפורענו' כמו שהוא מפורש בה נקה ולא נשתלם פורענות יחידים העוברים על התורה לא המתין עד שנתמלאת סאת כולם ולקו כולם כאחת בחורבן ובגולה וכן כל הנשבע לשקר עד הנה מזה הפורענות כמו שהמגילה הזאת מגרת נקה ולא נשתלם אבל מכאן ואילך הוצאתיה לשוט בארץ ולנקום מן הגנבים והנשבעים לשקר מעכשיו ובאה אל בית הגנב וגו': שא עיניך וראה. מה יוצאת אחרת שתצא מבית קדש הקדשים: ואומר מה היא. היוצאת שתאמר אלי לראות: ויאמר זאת האיפה. שתראה יוצאת כמין איפה שמודדין בה: ויאמר זאת עינם בכל הארץ. ולאחר שראיתיה אמר זאת היא מדה שלקו בה אותם שעינ' בכל הארץ לגזול ולעשות להקטין איפה ולהגדיל שקל ומדד להם סאה בסאה: והנה ככר עופרת נשאת. ראיתי שנטלת מעל הארץ לאויר משקל ככר עופרת וראיתי עוד וזאת אשה אחת יושבת בתוך האיפה: ויאמ' זאת הרשעה. האשה זאת שאתה רואה בתוך האיפה היא מדת דרך הרשע אשר יכהנו בה הרשעי' והנה עתה נתונ' בתוכה ללקו' בתוך הסאה עצמה שמדדו בה מדה במדה: וישלך אותה. עד עתה היתה יושבת והוא השליכה ונתבטה לתוכה רמז לייסורין ולעונשין: וישלך את אבן העופרת אל פיה. לסתמה לומר לא יגדלו עוד ולא ישמע קולן לשדד עניים ואביוני': שתי' נשים יוצאו' מן הבית: החסידה. דייה לבנה וולטוי"ר בלע"ז:

והוכן והניחה שם. והוכן הבית והנחה האיפה עם הרשעים שבתוכה: שם. באותו הבית: על מכונתה. על קביעותה ועל בסיסה כאן רמז לו שבעונם של ישר' שמדדו בשאת עבירו' ורשע לקו באותה מדה ובאו שתי אומו' שמלכו כאחת הן בבל וכשדי' חיל כנוע' כבר והגלום לבבל ושם עמדו קבועים על מכון בסים ההוקבע להם והוא לפי מלאות שבעי' שנה עד עתה שחזרו ונוטה פירוש זה אחר יונתן במקצת וכמה דרכים פותרים בה ולא נתיישבו לי. ורבותינו פירשו ולמדו מכאן שנמסר להם יצר הרע לאנשי כנסת הגדולה ונדיוה לדוד דאגרה וחפאוה באגרה תמוס דמאיב קליה כדאיתא בסנהדרין ובמסכת יומא ושפתרתי מלכות כבוכד כבר בכפל שתי אומות ראיתי במדרש תילי' שארבע מלכיות הללו שנשתעבדו בישראל כפולות היו בבל וכשדים מדי ופרס יון ומוקדון אדום וישמעאל ועל ככה יסד הקליר היא רביעית היא שמיכית על אדום:

ויאמר. הטעם זרובבל בן יהצר שהוא השמן כי הוא משוח לשבת על כסא ישראל כאשר הוא כתוב ומשל על כסאו ויהושע משוח כי הוא כהן גדול וכתוב ועצת שלום תהיה בין שניהם ולא יקנאו זה בזה: ואשוב. עפה. כאילו תעוף על כן כתוב היוצאת על פני כל הארץ ויש מפרש שאמר כפולה מגזרת ארמית ואין טעם לפירושו ויפת אמר פרוש כמו ועפו בכתף פלשתים: ויאמר. ראה כאילו זאת המגילה יוצאה מבית השם שבנה שלמה על האולם על כן מדת הארך והרוחב כמו שאולם: ויאמר. זאת האלה. הקללה וטעם היוצאת על פני כל הארץ כי היא כוללת היהודים שהיו בירושלם ואשר נשארו בבבל ובארץ פרס וטעם מזה כמוה כי היה כתו' במגלה מזה הצד הגונב נקה ומצד שני הנשבע נקה או מזה ומזה כי הגונב והנשבע נקה והוא כמו וטעם נקה שיחשוב כל אחד הגונב והנשבע כי השם נקהו: והוצאתיה. וכלה. לשון נקבה כמו ולכה והיא מלה זרה והנה הטעם שיוכיח הנביא אלה השומים אלה השתים עבירות: ויצא. ממערכת מלאכי אחרים והנה יוצאת אחרת אחרי שיוצאת הראשונה והיא האלה עתה שב להוכיח העומדי' בבבל ולא באו לבנות הבית ולדור בארץ הקדושה למלאת מצות השם כי היא תחלת המראה הקרנות בבנין ירושלם גם אחר המראה כבוד השם שצוה לעשות לבלי מהגולה השתגרבים והנה במראה הראשונ' ראה מגילה ועתה לא ידע מה היא כי האלה נראית לאשר כתבה בידו הגנבה או ליודע שהוא נשבע לשקר וזאת היוצאת היא נסתרת ונעלמת בלב: ויאמר. זאת האיפה. וטעם איפה כי השם ימוד לחטאי הרשע כפי מחשבותם: ויאמר זאת עינ'. השם יגלה הנסתר עד שיראוהו הכל: והנה. עופרת. שהיא כבדה ומלת נשאת תואר מבנין נפעל והשם נכסה כמו רוח נשברה והעופרת היתה כסוי' באיפה: וזאת אשה. משפחה מישראל: ויאמר זאת הרשעה. מחשבת רשע שים בלב האשה וטעם וישלך כמו וכל עולה קפצה פיה: ואשא. המראה הראשונה לא נשלמה רק עם זאת וטעם שתים נשים שני ספרי ארתחשסתא שהיה מלך בבל מיעטה חמס למשפחות ישראל העומדים בבבל שנאמרו ולא שמעו אל מצות יי' ביד נביאיו לבוא לבית שני והנה אלה לא יניחו האשה שהיא משפחת ישראל היושבת בתוך האיפה שתברח משם וטעם אנה המה מוליכות את האיפה המדה שגזר השם לגמול עליהם: ויאמר. לבנות. לאשה שהיא בתוך האיפה: בית בארץ שנער. כי שם ישכבוה בעל כרחה בעבור העון שלא רצתה לבוא לבנין הבית ומלת והונחה מורכבת מן והונחה והניחה כמו יושבת בלבנון מקוננת בארזים מתיתוני ורבים ככה:

ואשא עיני וארא ג' דסמיכי וסימ' והנה מגלה עפה. ארבע מרכבות יוצאות. והנה איל אחד: כמוה ד' בקריא' וסימ' איש אשר יעשה כמוה להריח בה. והנה היא לוטה בשמלה אחרי האפוד. כל הגונב מזה כמוה נקה ב' בפסוק: הוצאתיה ה' מל' ומשניין באתיהון וסימ' בסדר כי תבא: עפרת ד' חס' כל יש' בקריא' וסימ' צללו

ויאמר אלה שני בני היצהר העמדים על אדון כל הארץ:

ואשוב ואשא עיני ואראה והנה מגלה עפה: ויאמר אלי מה אתה ראה ואמר אני ראה מגלה עפה ארכה עשרים באמה ורחבה עשר באמה: ויאמר אלי זאת האלה היוצאת על פני כל הארץ כי כל הגנב מזה כמוה נקה וכל הנשבע מזה כמוה נקה: הוצאתיה נאם יהוה צבאות ובאה אל בית הגנב ואל בית הנשבע בשמי לשקר ולנה בתוך ביתו וכלתו ואת עציו ואת אבניו: ויצא המלאך הדבר בי ויאמר אלי שא נא עיניך וראה מה היוצאת הזאת: ואמר מה היא ויאמר זאת האיפה היוצאת ויאמר זאת עינם בכל הארץ: והנה ככר עפרת נשאת וזאת אשה אחת יושבת בתוך האיפה: ויאמר זאת הרשעה וישלך אתה אל תוך האיפה וישלך את אבן העופרת אל פיה: ואשא עיני וארא והנה שתים נשים יוצאות ורוח בכנפיהם ולהנה כנפים ככנפי החסידה ותשנה את האיפה בין הארץ ובין השמים:

ואמר אל המלאך הדבר בי אנה המה מולכות את האיפה: ויאמר אלי לבנות לה בית בארץ שנער והוכן והניחה שם על מכנתה:

ואמר אילין תרין בני רברביא דקיימין קדם ריבון כל ארעא: ותבית וזקפית עיני וחזית והא מגלא פרחא: ואמר לי מה את חזי ואמרית אנא חזי מגלה פרחא אורכה עשרין אמין ופותיה עשר אמין: ואמר לי דא מומתא דעתידא למיפק על אפי כל ארעא ארי כל דגניב ומכדיב מרא לקי וכל דקיים בשמי לשקר מרא לקי: אפיקתה אמר יי' צבאות ותיעול לבית גנבא ולבית דקיים בשמי לשקר ותבית בגו ביתיה ותשיציניה וית אעוהי וית אבנוהי: ונפק מלאכא דממלל עמי ואמר לי זקוף כען עינך וחזי מאן דגלן אילין: ואמרית מן אינון ואמר אילין עמא דהוו נסבין ויהבין במכילתא דשקרא ואמר הא אינון גלן קדם כל יתבי ארעא: והא עממיא קלילין מגלן יתהון בקלילו ואתו עממין אוחרנין ויתיבו באתרהון על דהוו נסבין ויהבין במכילתא דשקרא: ואמר על דא אתחייבו וגלו על דהוו נסבין ויהבין במכילתא דשקרא ואתו עממין אוחרנין ויתיבו באתרהון: וזקפית עיני וחזית והא תרתין מדינן גליין לביני מלכוות עממי ארעא ועממין קלילין מגלן יתהון בקלילו כמא דמשתדי נשרא ואגליאו ית עמא דהוו נסבין ויהבי' במכילתא דשקרא לביני מלכוות עממיא דארעא ודתחות כל שמיא: ואמרית למלאכא דממלל עמי לאן אינון מגלן ית עמא דהוו נסבין ויהבין במכילתא דשקרא: ואמר לי לאתקנאה להון אתר במדינת בבל ויתעכבון ויתאחדון תמן עד דימטי זמנהון:

בעפרת כמים. אך את הזהב ואת הכסף. נחר מפוח מאש תם עפרת. בעט ברזל ועפרת: שתים נשים ג' וסי' אז תבאנה שתים נשים. בן אדם שתים נשים בנות אם אחת. והנה שתים נשים יוצאו': לה ג' דלא מפקי' ה' בקרי' וסי' ויקרא לה נבח בשמו. לבנות לה בית בארץ שנער. ויאמר לה בעז לעת האכל גשי הלום. אנך:

ואשוב

אבן עזרא

ואשוב· כאשר כשלמה זאת המראה: והנה ארבע מרכבות· המרכבה ארבעה סוסים ככתו' בספר מלכים וטעם מבין שני ההרים על הגזרות על דרך וכל· צבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו וכחשת שהם עומדים: במרכבה· ואלה הסוסים שבראש הספר במראה הראשונה: ובמרכבה· הנה במרכבות השלם

רשי

וההרים הרי נחשת· סימן על חוזק מלכיות הללו הבא להם מבין שני ההרים שהוא קשה ואמיץ שאלו ארבע מרכבות שלוחי הב"ה לתת ממשלת לארבע מלכיות בבל ומדי ויון ואדום: סוסים אדומים· הם שהרכיבו את בבל שהיא אדומה כמו שכתוב אנת הוא רישא דדהבא: שחורים· להרכיב את מדי שהשחירה את פניהם של ישראל בימי המן: הלבנים·

הראשונה א' בקריאת וסימ' נגף הוא לפנינו כמלחמה הראשונה· ותהי המכה הראשונה· אשר היו על המגלה הראשונה· ובאה הממשלה הראשונה· במרכבה הראשנה סוסים· על המחלקת הראשנה לחדש הראשון· הארך אמות במדה· היא בשנה הראשנה למלכו בחדש הראשון: ויאמר לכו חד

ואשב ואשא עיני ואראה והנה ארבע מרכבות יצאות מבין שני ההרים וההרים הרי נחשת: במרכבה הראשנה סוסים אדמים ובמרכבה השנית סוסים שחרים: ובמרכבה השלישית סוסים לבנים ובמרכבה הרביעית סוסים ברדים אמצים: ואען ואמר אל המלאך הדבר בי מה אלה אדני: ויען המלאך ויאמר אלי אלה ארבע רוחות השמים יוצאות מהתיצב על אדון כל הארץ: אשר בה הסוסים השחרים יצאים אל ארץ צפון והלבנים יצאו אל אחריהם והברדים יצאו אל ארץ התימן: והאמצים יצאו ויבקשו ללכת להתהלך בארץ ויאמר לכו התהלכו בארץ ותתהלכנה בארץ: ויזעק אתי וידבר אלי לאמר ראה היוצאים אל ארץ צפון הניחו את רוחי בארץ צפון: ויהי דבר יהוה אלי לאמר: לקוח מאת הגולה מחלדי מאת טוביה ומאת ידעיה ובאת אתה ביום ההוא ובאת בית יאשיה בן צפניה אשר באו מבבל: ולקחת כסף וזהב ועשית עטרות ושמת בראש יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול: ואמרת אליו לאמר כה אמר יהוה צבאות לאמר הנה איש צמח שמו ומתחתיו יצמח ובנה את היכל יהוה: והוא יבנה את היכל יהוה והוא ישא הוד וישב ומשל על כסאו והיה כהן על כסאו ועצת שלום תהיה בין שניהם: והעטרת תהיה לחלם ולטוביה ולידעיה ולחן בן צפניה לזכרון בהיכל יהוה:

ותבית וזקפית עיני וחזית והא ארבע רתיכיא נפקן מבין תרין טוריא וטוריא טורי דנחשא: ברתיכיא קדמיתא סוסון סומקן וברתיכא תנייתא סוסון אוכמין: וברתיכא תליתאה סוסון חוורין וברתיכא רביעתא סוסון פציחין קטמנין: ואתיבית ואמרית למלאכא דממליל עמי מה אילין ריבוני: ואתיב מלאכא ואמר לי אלין ארבע מלכוון דאינון כארבע רוחי שמיא גליין מלאתעתדא קדם ריבון כל ארעא: דבה סוסון אוכמין נפקין לארעא צפונא וחוורין נפקו בתריהון ופציחין נפקו לארעא דרומא: וקיטמנין נפקו ובעו למיזל להלכא בארעא ואמר אזילו והליכו בארעא והליכו בארעא: ואכרז עלי ומליל עמי למימר חזי דנפקין לארעא ציפונא איסר להון עיבידו ית רעותי בארעא ציפונא: והוה פתגם נבואה מן קדם יי עמי למימר: סב מן בני גלותא מחלדי ומן טוביה ומן ידעית ותיתי את ביומא ההוא ותיעול לבית יאשיה בר צפניה דאתי מבבל: ותיסב כסף ודהב ותעביד כליל רב ותשוי בריש יהושע בר יהוצדק כהנא רבא: ותימר ליה למימר כדנן אמר יי צבאות למימר הא גברא משיחא שמיה עתיד דיתגלי ויתרבי ויבני ית היכלא דיי: והוא יבני ית היכלא דיי והוא יטול זיין ויתיב וישלוט על כורסוהי ויהי כהין רב על כורסוהי ומלכא דשלמא יהי בין תרויהון: ותושבחת תהי לחלם ולטוביה ולידעיה ולחן בר צפניה לדכרנא בהיכלא דיי:

מן ל"ב דסבירין ויאמרו וסימ' נמסר בסדר מטות ובספר שפטים סימן י"א: לקוח ד' חד חס' וג' מל' וסימ' סיפרא וספריא ענא וגלותא ופי' נמסר בירמיה סימן ל"ב: ובאת ג' בטעם רביע מלעיל וסימ' ובאת וירשת את· ובאת ומשחת את חזאל· ובאת בית יאשיה: והוא יבנה חד מן ז' פסוק' א"ת בהו והוא והוא וסימ' נמסר בשפטים סימ' י"ז ובמלכים א' סימן י"ט ובהושע סימן ז': לזכרון ח' בקריא' וסימ' והיה היום הזה לכם לזכרון· ושמת את שתי האבנים· ונשא אהרן את שמות בני ישר'· ולקחת את כסף הכפורים: וביום שמחתכם· והיו האבנים· והעטרות תהיה לחלם· וחד ולזכרון בין עיניך· ושמת· ונשא חס'· כל קריא' זכרון בקמץ תחת הכ"ף כמ"א וזכרון תרועה מקרא· וכל קהלת דכוו' זכרון בשוא נח בכ"א זכרון בקמץ תח' הכ"ף וסימ' לא יהיה להם זכרון:

להרכיב את פרס שבנה את הב' : הברודים· המה מכומרים להרכיב את יון שעינו את ישראל במיני גזירות ושמר מטוכו' זו מזו : האמוצים. להרכיב אדום ולא ידעתי מהו לשון אמוצים ויונתן תרגם קטמנים : אלה ארבע רוחות השמים· שרי האומות מלכיות המושלות בארבע רוחות : יוצאות מהתיצבונו' · באו לפניו ונתן להם רשו' מפיו למשול : אשר בה סוסים השחורים יצאו אל ארץ צפון· להרכיב את מדי ועל האדומי' לא כתב יוצאים שכבר כלתה לה ממשלת בבל : והלבנים יצאו אחריה'. להרכיב את פרס שתיהן בצפון משלו על בבל : והברודים אל ארץ התימן להרכיב את יון ויטלו המלוכה מיד פרס ובפתרונו רב סעדיה ברניאל ראיתי מלך הנגב הוא מלך יון : והאמוצים יצאו ויבקשו· מלפניו שיהא הורג גדול לממשלת' ללכת בכל הארץ : ויאמר לכו התהלכו בארץ· נתן להם רשו' למשול ממשל רבו והוא מלכות אדום : אלה היוצאים אל ארץ צפון· להרכיב מדי ופרס : הניחו את רוחי· שיכנו את חמתי בבבל שהשחיתו את ב בלשכר וזרעו של נבוכד נצר הוא שאמ' ישעיה יי' אהבו יעשה חפצו בבבל וגו': צמח שמו· הוא זרובבל האמור למעלה הנני מביא את עבדי צמח ועל שם שצמחה ג גדולתו מעט מעט ויש פותרים אותו במלך המשיח אבל כל ה הבנין הזה מדבר בבית שני: לקוח מאת הגולה מחלדי וגו' אשר באו מבבל· האנשי' האלה : ומתחתיו יצמח· מזרע המלוכה : והוא ישא הוד· הוד נשיאות : וישב· כהן גדול על כסא הכהונ' : ועצת שלום וגו'· הנשיא והכהן יאהבו זה את זה : והעטרות תהיה לחלם וגו'· מקרא מסורס הוא והעטרות תהיינה בהיכל יי' לזכרון טוב ל לחלם ולטוביה אשר התנדבו ה הכסף והזהב ואותן עטרות היו תלויות בחלונות בגובה ההיכל כמו ששנינו במסכת מדות : חלם· הוא חלדי: והיה

הזכיר הסוסים עין א אחר להם וזה משוכה מזה אדום שחור ולבן רק ברביעית הזכיר שני גוונים ברודים ב גם אמוצים מגזרת אמיץ והוא גוון התקיף ונראה למרחוק יותר מכל הגוונים: ולבן· גם זאת המראה היתה בעוד המלאך עומד: ויען· אלה הגזרות היוצאות לארבע קצות הארץ ומהתיצב כמו להתיצב על יי': אשר· הזכיר המראה השנית כי היא עיקר המראה על היהודים אשר כ כשארו אל ארץ צפון בבל ופרס: והלבנים יצאו אל אחריהם. ולא חשש לדעת את הארץ אשר יצאו שם: והברדים: הם המרכבה הרביעית: יצאו אל דרום השך א המרכב' השנית שיצא' אל ארץ צפון: והאמצים· הם האדומי' לבדם שהיה במרכבה הראשונה: ויבקשו ללכת להתהלך בארץ· למזרח ולמערב במצות אדון כל הארץ על כן ויאמר לכו: ויזעק· וידבר· המלאך הדובר בו על פי השם כי השחורים היוצאים אל ארץ צפון עשו נקמ' השם בצפון וזה טע' הניחו את רוחו כמו ותשל ברוחו וטעם זאת המראה ש שהודיע הנביא לישרא' כי כל היושבים מהם ב בארץ צפון וירושלם תשכן לבטח: ויהי· זאת כתבה לפאר כל הבית לפאר בית השם וזה הנביא התנב' לפני בואם כאשר אפרש: לקוח· שם הפועל תחת ציווי כמו זכור את יום השבת: ובאת אתה· בעצמך ביום ההוא: בית יאשיהו בן צפניה· שהיה בירושלם: אשר באו מבבל· סב אל חלדי וטוביה וידעיה כמו על שפת הים שב' ישר': ולקחת כסף וזהב· שיביאו נדבה לבית השם וגם מהם עטרו' ושים אותם בראש יהושע כאשר הושם העטרה על ראש המלך וככה אומר והיה כהן על כסאו גם זאת יתכן היותה בדרך כמלה גם נהקין על יד המלאך: ואמרת אליו· אל יהושע: צמח שמו· הוא זרובבל: ומתחתיו· ממקומו כמו מתליו: והוא· וכאשר יבנה הבית אז ישא הוד מלכות והכהן הגדול יהושע גם הוא ישב על כסאו ולא תהיה ביניהם קנאה בעבור שני בסאות: והעטרות· לחלם· הוא חלדי כמו אחי מות מחת בדברי הימים וחן הוא יאשיהו כמו עמי נדיב הוא יבהר ורבים ככה: ורחוקים

ורחוקים · הם מישראל ׃ ויהי בשנת ארבע · בהבנות הבית ׃ ושלח ביתאל · שם · שר הוא משרי ישראל שהיו בבבל וככה שראצר ורגם מלך שמות שרים והשר ולכמי חכמי רגם מלך ויפת אמר שהוא כמו שרי יהודה רגמתם הגדולים ׃ לאמר · בחדש החמשי · הזכיר זה הצום בעבור כי הבית נשרף בעשור לחדש החמשי ׃ יהי ספק בלבך בעבור שתמצא כי בשבעה לחדש נשרף כי הטעם כשרף קצהו וירושלם חרבה כעם שנית בימי טיטוס בט באב ועל אותו חרבן שני אנו מתענין ׃ הנזר שיזרו מכל תענוגי ומאכל רק יבכו והנה הכהנים לא ידעו להשיב כי אין זה הצום כתוב בתורה רק הם קבלו עליהם בראותם חרבן בית ראשון והנה הנביא התנבא והשיב בסוף הפרשה ׃ ויהי · זה היה אחר ששאלו ׃ אמור אל כל עם הארץ · הם חכמי בבל גם חכמי ירושלם כי הנבואה כוללת הכל גם אל הכהנים שלא ידעו להשיב ׃ וספוד · שם הפועל וככה הוא וספדתם ספוד והנה את זרדך קרה ׃ בחמישי · הוא הנזכר והוסיף גם בשביעי הבא אחריו והוא צום גדליה והזכיר זה שבעים שנה ולא חשש להזכיר שתים שנים נוספות או אחת כי בשנת שתים לדריוש המלך שלמו לחרבות ירושלם שבעים שנה וזו הנבואה היתה בשנת ארבע ותקבת מן השלישית נכנסה כאשר שלמו השבעים ובנבואה הזאת כבר נכנס קצת מן הרביעית על כן לא דקדק כל כך בחשבון ע׳ כי קרוב הוא ותלת צום מהפעלי העומדי׳ על כן צמתוני כמתם בעבורי או לכבודי כי אני לא צויתי אתכם לצום ׃ וכי · הטעם אתם האוכלים ואתם השותים מה תתנו לי או מה תפעלו בי והנה אני לא צויתי אתכ׳ את הדבר הזה ׃ הלא · רק צויתי הדברים ביד הנביאים ומה הוא שהתנבא על פי להתענות ׃ ויהי · גם הנבואה הזאת דבקה רק היתה נבואה אחר יפרש הדברים אשר קרא השם ביד נביאיו הראשונים ואלה הם כה אמר וגו׳ אלמנה וגר ויתום ׃ וימאנו · אבותיכם ׃ כתף סוררת · כמו קשה עורף ואפילו לשמוע לא אבו ׃ ולבם · השמיר אין כח ברזל לעשות בו פתוחים ׃ את התורה · תורת משה ואת הדברי׳ ביד הנביאים להוכיחם ׃ ויהי קצף גדול · על אבותיכם ׃ ויהי · גמולם השיב בראשו ׃ ואסערם · מלה קשה בדקדוק כי תראה שהיא מהפעלים היוצאים והיה נכון שיאמר ואסערם או ואסערם או ואסעירם בבנין הכבד ורבי מריכוס אמר ואסער וזה איננו נכון בעבור על כל הגוים והנכון בעיני ואסער להם בסערת רוחי והיא תפיץ אותם על כל הגוים והזכיר והארץ נשמה הפך והטב והשמלה ישב ׃ ויהי

החמשי ג׳ חס׳ וסימ׳ כאו אנשים · הנזר כאשר עשיתי · ירמיה החמשי ׃ וספוד ג׳ מל׳ בליש׳ וסימ׳ כי צמתם וספוד בחמשי · ואל תלך לספוד · עת ספוד ועת רקוד · ישבת ח׳ חס׳ וסימ׳ ואם על המשכב הוא · היא ישבת בירושלם׳ הנני אליך ישבת העמק׳ רדי בכבוד · חמשי ושארי על בבל · השבת על מבואות ים ·

ורחוקים יבאו ובנו בהיכל יהוה וידעתם כי יהוה צבאות שלחני אליכם והיה אם שמוע תשמעון בקול יהוה אלהיכם ׃

ויהי בשנת ארבע לדריוש המלך היה דבר יהוה אל זכריה בארבעה לחדש התשעי בכסלו ׃ וישלח בית אל שראצר ורגם מלך ואנשיו לחלות את פני יהוה ׃ לאמר אל הכהנים אשר לבית יהוה צבאות ואל הנביאים לאמר האבכה בחדש החמשי הנזר כאשר עשיתי זה כמה שנים ׃ ויהי דבר יהוה צבאות אלי לאמר ׃ אמר אל כל עם הארץ ואל הכהנים לאמר כי צמתם וספוד בחמישי ובשביעי וזה שבעים שנה הצום צמתני אני ׃ וכי תאכלו וכי תשתו הלוא אתם האכלים ואתם השתים ׃ הלוא את הדברים אשר קרא יהוה ביד הנביאים הראשנים בהיות ירושלם ישבת ושלוה ועריה סביבתיה והנגב והשפלה ישב ׃

ויהי דבר יהוה אל זכריה לאמר ׃ כה אמר יהוה צבאות לאמר משפט אמת שפטו וחסד ורחמים עשו איש את אחיו ׃ ואלמנה ויתום גר ועני אל תעשקו ורעת איש אחיו אל תחשבו בלבבכם ׃ וימאנו להקשיב ויתנו כתף סררת ואזניהם הכבידו משמוע ׃ ולבם שמו שמיר משמוע את התורה ואת הדברים אשר שלח יהוה צבאות ברוחו ביד הנביאים הראשנים ויהי קצף גדול מאת יהוה צבאות ׃ ויהי כאשר קרא ולא שמעו כן יקראו ולא אשמע אמר יהוה צבאות ׃ ואסערם על כל הגוים אשר לא ידעום והארץ נשמה אחריהם מעבר ומשב וישימו ארץ חמדה לשמה ׃

ומארעא רחיקא ייתון ויבנון בהיכלא דיי ותדעון ארי יי צבאות שלחני לאתנבאה לכון ויהי אם קבלא תקבלון למימרא דיי א אלהכון ׃ והוה בשנת ארבע לדריוש מלכא הוה פתגם נבואה מן קדם יי עם זכריה בארבעא לירחא תשיעאה בכסלו ׃ ושלח לביתאל שראצר ורגם מלך וגברוהי לצלאה קדם יי ׃ למימר לכהניא די משמשין ב בבית מקדשא דיי צבאות ולספריא למימר האבכי בירחא חמישאה האמנע נפשין מתפנוקין כמא ד דעבדית דנן כמה שנין ׃ והוה פתגם נבואת מן קדם יי עמי למימר ׃ אימר לכל עמא דארעא ולכהניא למימר ארי צימין אתון וספדין בחמשא ובשביעאה דנן שבעין שנין הצום תעני אתון מתענין קדמי ׃ ואתון אכלין ואתון שתן הלא לאיטבא לכון אתון שתן ׃ הלא ית פתגמא די שלח יי ביד נבייא קדמאי כד הות ירושלם יתבא ושליא וקרוהא סחרנהא ודרומא ושפילתא יתיב ׃ והוה פתגם נבואה מן קדם יי עם זכריה למימר ׃ כדנן אמר יי צבאות למימר דין דקשוט דינו וחסדא ורחמי עיבידו גבר עם א אחוהי ׃ וארמלא ויתם וגיור ומסכן לא תיעסון ובישת גבר עם אחוהי לא תחשבון בלבכון ׃ וסריבו לקבלא ויהבו כתפהון מרוד ואודניהון יקירו מלמשמע ׃ ולבהון שויאו תקיף כשמירא מלקבלא אוריתא וית פתגמיא די שלח יי צבאות במימריה ביד נבייא קדמאי והוה רגז רב מן קדם יי צבאות ׃ ויהי כמא דאתנביאו להון נבייא ולא קבילו כן יצלון קדמי ולא אקביל אמר יי צבאות ׃ ואבדרינון ביני עממיא די לא ידעונון וארעא תצדי בתריהון מדעדי ומדתאיב על דשויאו ארע חמדתא לצדו ׃

רשי

והיה אם שמוע · והיה לכם הדב׳ הזה אם שמוע תשמעו וגו׳ ׃ וישלח ביתאל שראצר ורגם מלך · אנשים צדיקים היו ושלחו מבבל לקרוביהם שבביתאל לבא לחלות את פני יי׳ בירושלם בעדם ולשאול מאת הכהנים ולהודיעם אם יבכו בחדש אב אחרי אשר חזר הבית להבנות ׃ הנזר · לפרוש מן התענוג כאשר עשיתי זה שבעים שנה אין נזירה בכל מקום אלא פרישות ׃ ובשביעי · הוא צום גדליהו ׃ הצום צמתוני אני · ה״א נקודה חטף פתח לפי שהיא תמשמ׳ לשון תמיהה שמא לכבודי במת׳ שתהיו צריכי׳ לצום גם עתה ׃ וכי תאכלו וכי תשתו · והם לא תצומו מה לי גם בזו הלא אתם להנאתכ׳ הוא המאכל והמשתה ׃ הלא את הדברים · מוגרם לכם הצום והמספ׳ הלא דברי תוכחות אשר קרא יי׳ וגו׳ הם החריבו אתכם ועל כן צמתם ולא הדברים אשר קרא משפט אמת שפטו · שמו שמיר · תולעת ׃ חזק מבור ימראין אותו על האבן והיא מתבקעת ׃ ויהי כאשר קרא ולא שמעו · אמר יל׳בהו · עליהן באותן הימי׳ כן יקראו ולא אשמע ׃ ואסערם · בגלות וכן עשיתי ׃ וישימו · בעונ׳ ארץ חמדה לשמה והוא גרם לאם הצום והמספד אבל עת׳ קנאתי לציון בשביל ציון אקנה את הגוים ׃ קנאתי

מסרת

והנה כל הארץ ישבת ושקטת · ירושלם ישבת ושלוה · חד מנהון השבת דמבואות ים ׃ סוררה ג׳ חד מלא וסימ׳ וימאנו להקשיב · ויתנו כתף סררת דזכריה · ותכרו דעזרא · הומיה היא וסוררת · דעזרא נקוד סוררה בצירי ׃ ואסערם ה׳ מלין בטע׳ פי׳ דמשמש מנת לתיבתו וסימ׳ ועתה אל ת תעצבו · אנה חטא העם הזה׳ ואסערם על כל הגוים · ואילו חאחד שיפול · וישם לדניאל בלטשאצר ׃

אבן עזרא

ויהי · בעבור שהזכיר שממות הארץ כחם אותם : כה · קנאתי לציון · כמו ויקנא ה' לארצו : כה · שבתי אל ציון · על תנאי כאשר הזכרתי : כה יהטע' שתהיה העיר מלאה ושם זקנים רבים וילדים והנה הטעם שיאריכו ימים כל השוכנים בירוש' : ורחבת העיר · הפך וישימו ארץ חמדה לשמה · כה · אמר רבי יהודה הלוי נ"ע כי ה"א התימה חסר כאילו כתו' הגם בעיני יפלא כמו אתה תעשה מלוכה על ישראל ם שהוא חסר ה"א התימ' כאילו הוא האתה ו ולפי דעתי אין צורך כי הכתוב אינו ם שיפלא ממנו כי אז ידאה תמה כמו הממני יפלא רק כאן כתוב גם בעיני יפלא וכאשר י יפלא הדבר הזה ם שאני עושה בעיני ה העם הזה גם בעיני הוא כי עשיתי פלא ג גדול רק בעיני יפלא כמו היא נפלאת ב בעינינו והטעם שאעש' פלא לא עשיתי כמוהו וראיתי דרך משל : כה · מזרח · בבל ופרס ומבא השמש מ מצרים ואשור : והבאתי · גם זאת הנבואה דבקה היא : מפי הנביאים : הם חגי זכרי' : בית ה' · הוא ההיכ' וכי · לפני הימי' ההם · טרם שיבנה לא ימצא השכיר מה יעשה ומלת אינכה על השכר כי מלת רבות תמצאנה על לשון ז זכרים גם נקבות ול' משה אמר כי אינכה שב אל הבהמה אין שכר הבהמה כי א איננו מן הבר הבורר : ואשלח · לעשות מריבה : ועתה · לא אשלח איש ברעהו רק והיה שלום : כי · הטעם יזרעו ויקצרו אים בשלום : והיה כאשר הייתם קללה · אומר חרפת רעב הטעם אם תבא קללה יהיו אומ' כי בעבורכם היתה : כה · גם זאת הנבואה דבקה וזממו שם הם הגזירות :

כן

מסרה

ונקראה ב' וסימ' ונקראה ירושלם עיר האמת · ונקראה בשם : ימלאו ב' וסים' ימלאו ילדים וילדות · העבים גשם : כה אמר יי' צבאות מן רישא דחגי עד סוף סיפרא כולהון כה אמר יי' צבאות בכ"ב וסים' שבתי לירושלם ברחמים · רעה את צאן ההרגה : בימים האלה ו' בליש' וסים' תחזקנה ידיכם

זכריה

ח ויהי דבר יהוה צבאות לאמר :
כה אמר יהוה צבאות קנאתי לציון
קנאה גדולה וחמה גדולה קנאתי לה
: כה אמר יהוה שבתי
אל ציון ושכנתי בתוך ירושלם
ונקראה ירושלם עיר האמת והר
יהוה צבאות הר הקדש :
כה אמר יהוה צבאות עד ישבו
זקנים וזקנות ברחבות ירושלם
ואיש משענתו בידו מרב ימים :
ורחבות העיר ימלאו ילדים וילדות
משחקים ברחבתיה :
כה אמר יהוה צבאות כי
יפלא בעיני שארית העם הזה בימים
ההם גם בעיני יפלא נאם יהוה
צבאות : כה אמר יהוה
צבאות הנני מושיע את עמי מארץ
מזרח ומארץ מבוא השמש :
והבאתי אתם ושכנו בתוך ירושלם
והיו לי לעם ואני אהיה להם
לאלהים באמת ובצדקה :
כה אמר יהוה צבאות
תחזקנה ידיכם השמעים בימים
האלה את הדברים האלה מפי
הנביאים אשר ביום יסד בית יהוה
צבאות ההיכל להבנות : כי לפני
הימים ההם שכר האדם לא נהיה
ושכר הבהמה איננה וליוצא ולבא
אין שלום מן הצר ואשלח את כל
האדם איש ברעהו : ועתה לא
כימים הראשנים אני לשארית העם
הזה נאם יהוה צבאות : כי זרע
השלום הגפן תתן פריה והארץ תתן
את יבולה והשמים יתנו טלם
והנחלתי את שארית העם הזה את
כל אלה : והיה כאשר הייתם קללה
בגוים בית יהודה ובית ישראל כן
אושיע אתכם והייתם ברכה אל
תיראו תחזקנה ידיכם : כי
כה אמר יהוה צבאות כאשר זממתי
להרע לכם בהקציף אבתיכם אתי
אמר יהוה צבאות ולא נחמתי :

תרגום

והוה פתגם נבואה מן קדם יי צבאות עמי למימר : כדנן אמר יי צבאות מתפרע אנא פורענות ציון קנאה רבא ורגז רב מן קדמי על עממיא דאקניאוה : כדנן אמר יי איתוב לציון ואשרי שכינתי בגו ירושלם ותתקרי ירושלם קרתא דקושטא וטור בית מקדשא דיי צבאות טורא קדישא : כדנן אמר יי צבאות עוד יתבון סבין וסבן בשוקי ירושלם וגבר עוברוהי תקניא יגנן עלוהי מסגי יומיא : ורחובי קרתא ירושלם יתמלון עולימין ועולימן משבחין בפתהא : כדנן אמר יי צבאות כד תיקר דחלתי בעיני שארא דעמא הדין ביומיא האינון אף קדמי יקרון אמר יי צבאות : כדנן אמר יי צבאות הא אנא פריק ית עמי מארעא מדינחא ומארעא מעלני שימשא : ואעיל יתהון וישרון בגו ירושלם ויהון קדמי לעם ואנא אהוי להון לאלהא בקשוט ובזכו : כדנן אמר יי צבאות יתקפן ידיכון דשמעין ביומיא האינון ית פתגמיא האילין מפום נביאיא די ביומא דשרי לאשתכללא בית מקדשא דיי צבאות היכלא ל לאתבנאה : ארי קדם מיתי יומיא האינון אגרא דאנשא לא הוה ואגרא דבעירא ליתוהי ו ולנפקיא ולעליא לית שלמא מן מעיקא ואגרי ית כל אנשא גבר בחבריה : וכען לא כיומיא קדמאי אנא לשארא דעמא הדין אמר יי צבאות : ארי בעידנא ההיא זרעא יהי שלם גופנא תתן איבה וארעא תתן ית עללתה ו ושמיא ישמשנונו בטלהון ואחסין לשארא דעמא הדין ית כל ברכתא האילין : ויהי כמא דהויתון לווטא בעממיא בית יהודה ובית ישראל כן אפרוק יתכון ותהון מברכין לא תדחלון יתקפן ידיכון : ארי כדנן אמר יי צבאות כמא דחשיבית לאבאשא לכון כד ארגיזו אבהתכון קדמי אמר יי צבאות ולא תבית ממימרי :

רשי

קנאתי לה · בשבילה ולא תזיקין לצום ולספוד כן סוף שצנין צום החמשי וגו' ז' מרוב ימים · יהיו צריכים למשענת בידם : כי יפלא בעיניהם · החסד הגדול אשר אעשה לכם : וגם בעיני יפלא · איך שבתו מן החרון הגדול ורבותינו דרשוהו על שחיטת יצר הרע במסכת סוכה בעיני יפלא איך יכלו הצדיקים לעמוד כנגדו בחייהם : תחזקנ' ידיכם · לבנות ולהשלים ואל תיראו מעם הארץ המרפים ידיכם ומבהילי' אתכם לבנות כמו שמפור' בספר עזרא : השומעים בימים האלה · בשנת ארבע לדריוש : את הדברים האלה · של ניחומי' מפי הנביאים אשר נבאו להם ביום יוסד בית ה' בשנת שתים לדריוש את הדברי' להתחיל במלאכה כי נבחנו אות' הנביאים בעיניהם בדבריהם שהם נביאי אמת ולפיכך כדי הם לסמוך עליהם אף בדברי נ ניחומים של עכשיו · ובמה נבחנו כי לפני הימים ההם שכר האדם וגו' והם נבאו לכם ם שמשתתחילו במלאכ' תבא ברכה במעשה ידיכם ונתקיימו דבריה' שהרי עתה לא כימים הראשוני' : ולא נחמתי · על אשר זמותי להבי' עליכם לחזור בי אלא הביאותים כן לא אנחם על הטובה אשר : זממתי לכם : משפט

מסרה

חשובעים · כן שבתי וזמתי · ובמלאת הימים האלה · על כן קראו לימים האלה · קימו וקבל היהודים · והימים האלה נזכרים ונעשים · בימים ד' וסימ' בסדר דברים : והשמי' ב' וסים' התקודד בעבים · והשמים יתנו טלם : להרע ו' פתחין בקריא' וסים' נבמ' בירמיה סימן כ"ח :

אלה הדברים ה׳ בקריאה וסימ׳ ואתם תהיו לי ממלכת כהנים ׃ ויקהל משה את כל עדת בני ׃ אלה הדברים אשר דבר משה דריש סיפרא ׃ אלה הדברים עשיתם ולא עזבתים ׃ אלה הדברים אשר תעשו דברו אמת ׃ וחד ואלה הדברים אשר דבר יי׳ אל ישראל ׃ ולשמחה ג׳ בקריאה וסימ׳ וסרני פלשתים נאספו ׃ יהיה לבית

כֵּן שַׁבְתִּי זָמַמְתִּי בַּיָּמִים הָאֵלֶּה לְהֵיטִיב אֶת־יְרוּשָׁלַ͏ִם וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה אַל־תִּירָאוּ ׃ אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ דַּבְּרוּ אֱמֶת אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם ׃ וְאִישׁ אֶת־רָעַת רֵעֵהוּ אַל־תַּחְשְׁבוּ בִּלְבַבְכֶם וּשְׁבֻעַת שֶׁקֶר אַל־תֶּאֱהָבוּ כִּי אֶת־כָּל־אֵלֶּה אֲשֶׁר שָׂנֵאתִי נְאֻם־יְהוָה ׃

וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה צְבָאוֹת אֵלַי לֵאמֹר ׃ כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית־יְהוּדָה לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמֹעֲדִים טוֹבִים וְהָאֱמֶת וְהַשָּׁלוֹם אֱהָבוּ ׃

כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עֹד אֲשֶׁר יָבֹאוּ עַמִּים וְיֹשְׁבֵי עָרִים רַבּוֹת ׃ וְהָלְכוּ יוֹשְׁבֵי אַחַת אֶל־אַחַת לֵאמֹר נֵלְכָה הָלוֹךְ לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה וּלְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה צְבָאוֹת אֵלְכָה גַּם־אָנִי ׃ וּבָאוּ עַמִּים רַבִּים וְגוֹיִם עֲצוּמִים לְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה צְבָאוֹת בִּירוּשָׁלָ͏ִם וּלְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה ׃

כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת בַּיָּמִים הָהֵמָּה אֲשֶׁר יַחֲזִיקוּ עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים מִכֹּל לְשֹׁנוֹת הַגּוֹיִם וְהֶחֱזִיקוּ בִּכְנַף אִישׁ יְהוּדִי לֵאמֹר נֵלְכָה עִמָּכֶם כִּי שָׁמַעְנוּ אֱלֹהִים עִמָּכֶם ׃

ט מַשָּׂא דְבַר־יְהוָה בְּאֶרֶץ חַדְרָךְ וְדַמֶּשֶׂק מְנֻחָתוֹ כִּי לַיהוָה עֵין אָדָם וְכֹל שִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל ׃ וְגַם־חֲמָת תִּגְבָּל־בָּהּ צֹר וְצִידוֹן כִּי חָכְמָה מְאֹד ׃ וַתִּבֶן צֹר מָצוֹר לָהּ וַתִּצְבָּר־כֶּסֶף כֶּעָפָר וְחָרוּץ כְּטִיט חוּצוֹת ׃ הִנֵּה אֲדֹנָי יוֹרִשֶׁנָּה וְהִכָּה בַיָּם חֵילָהּ וְהִיא בָּאֵשׁ תֵּאָכֵל ׃

כֵּן תָּבִית חֲשִׁיבִית בְּיוֹמַיָּא הָאִלֵּין לְאוֹטָבָא לְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם וּלְדְבֵית יְהוּדָה לָא תִּדְחֲלוּן ׃ אִלֵּין פִּתְגָּמַיָּא דִּי תַּעַבְדוּן מַלִּילוּ קוּשְׁטָא גְּבַר ב עִם חַבְרֵיהּ קוּשְׁטָא וְדִינָא דִּשְׁלָמָא דּוּנוּ בְּקִרְוֵיכוֹן ׃ וּגְבַר יָת בִּישַׁת חַבְרֵיהּ לָא תַּחְשְׁבוּן בְּלִבְּכוֹן ו וּשְׁבוּעָתָא דְּשִׁקְרָא לָא תִּרְחֲמוּן אֲרֵי יָת כָּל אִלֵּין דִּי רְחִיקִית אֲמַר יְיָ ׃

וַהֲוָה פִּתְגַּם נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת עִמִּי לְמֵימַר ׃ כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת צוֹמָא רְבִיעָאָה וְצוֹמָא חֲמִישָׁאָה וְצוֹמָא שְׁבִיעָאָה וְצוֹמָא עֲשִׂירָאָה יְהֵי לְבֵית יְהוּדָה לְבִיעַ וּלְחֶדְוָא וּלְמוֹעֲדִין טָבִין וְקוּשְׁטָא וּשְׁלָמָא רְחִימוּ ׃

כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת עוֹד דְּיֵיתוֹן עַמְמִין וְיָתְבֵי קִרְוִין ם סַגִּיאָן ׃ וִיהָכוּן יָתְבֵי חֲדָא עִם חֲדָא לְמֵימַר נֵיזִיל מֵיזַל לְצַלָּאָה קֳדָם יְיָ וּלְמִתְבַּע אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת דֵּין לְדֵין יֵימַר אֵיזִיל אַף אֲנָא ׃ וְיֵיתוֹן עַמְמִין סַגִּיאִין וּמַלְכִין רַבְרְבִין ל לְמִתְבַּע אוּלְפַן מִן קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת בִּירוּשְׁלֵם וּלְצַלָּאָה קֳדָם יְיָ ׃

כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת בְּיוֹמַיָּא הָאִינוּן דִּי יִתְקְפוּן עַשְׂרָא גֻּבְרִין מִכֹּל לִישָּׁנֵי עַמְמַיָּא וְיִתְקְפוּן בִּכְנַף גְּבַר יְהוּדִי לְמֵימַר נֵיזִיל ע עִמְּכוֹן אֲרֵי שְׁמַעְנָא דְּמֵימְרָא דַּיְיָ בְּסַעְדְּכוֹן ׃

מְטַל פִּתְגַּם דַּיְיָ בְּאַרְעָא דָּרוֹמָא וְדַמֶּשֶׂק תְּתוּב לְמֶהֱוֵי מֵאַרַע בֵּית שְׁכִינְתֵּיהּ אֲרֵי קֳדָם יְיָ גְּלַן עוֹבָדֵי בְּנֵי אֲנָשָׁא אִתְרְעֵי בְּכָל שִׁבְטַיָּא דְּיִשְׂרָאֵל ׃ וְאַף חֲמָת תְּתוּב לְמֶהֱוֵי מֵאַרַע בֵּית שְׁכִינְתֵּיהּ צוֹר וְצִידוֹן אֲרֵי תַּקִּיפַת לַחֲדָא ׃ וּבְנַת צוֹר תּוּקְפָּא לַהּ וּכְנַשַׁת כַּסְפָּא כְּעַפְרָא וְדַהֲבָא כְּטִין שׁוּקִין ׃ הָא יְיָ מְתָרֵיךְ לַהּ וְיִרְמֵי בְּיַמָּא עֻתְרַהּ וְהִיא בְּנוּרָא תִּתּוֹקַד ׃

יהוד׳ לששון ולשמחה ׃ ולשמחה מה זה עשה ׃ והאמת ג׳ וסי׳ והאמת והשלום אהבו ׃ ויעש כזאת חזקיהו ׃ אחרי הדברי׳ והאמת האלה ׃ כה אמר ה׳ בטע׳ בסיפ׳ וסימ׳ כאשר יציל הרעה מפי הארי ׃ אחר כבוד שלחני ׃ תחזקנה ידיכ׳ ׃ כאשר זממתי להרע ׃ יחזיקו עשרה אנשים ׃ מנחתו ד׳ חס׳ בליש׳ וסי׳ וירא מנחה כי טוב ׃ דבר אדני המלך למנוחה ׃ והיתה מנחתו כבוד ׃ ודמשק מנחתו ׃ וכל המנחות דכוו׳ ׃ תאכל ט׳ וסי׳ נמסר בסדר צו וכצפניה סימ׳ ג׳ ׃

רשי

משפט שלום ׃ היא הפשרה ׃ ואיש רעת רעהו ׃ הזהירם על שנאת חנם והיא שהחריבה בית מקדש שני ׃ צום הרביעי ׃ צום של תמוז שהוא רביעי לחדשים וצום החמישי ׃ אב ׃ השביעי ׃ שלשה בתשרי שבו נהרג גדליה ׃ וצום העשירי ׃ של טבת ׃ עשרה אנשים ׃ משבעים אומות ׃ הרי שבע מאות לכל כנף וכנף הרי לארבע כנפות הטלית אלפים ושמונה מאות ׃ בארץ חדרך ׃ דרש רבי יהודה בר אלעאי זה משיח שהוא חד לאומות ורך לישראל ׃ אמ׳ לו ר׳ יוסי בן דורמסקית יהודה ברבי עד מתי אתה מ מעוות עלינו את הכתובים מעיד אני עלי שמים וארץ שאני מדמשק ויש מקום ששמו חדרך ומה אני מקיים ודמשק מנוחתו שעתידה ירושלים להיות מגעת עד דמשק ואין מנוחתו אלא ירושלים שנאמר זאת מנוחתי עדי עד אלא ומה אני מקיים ונבנתה עיר על תלה אמר לו שאין עתידה לזוז ממקומה כך ברייתא שנויה בסיפרי ׃ כי ליי׳ עין אדם ׃ כי ביום ההוא ישעה האדם אל עושיהו ועיניו אל הקב״ה תראינה כמו שאמור למעלה נלכה עמכם ובשפתו הם ועריהם על ערי ישראל ׃ וכל שבטי ישראל ׃ לה׳ על כל האומו׳ כיוצא בו ושלמה אהב נשים נכריות רבות ואת פרעה והלא בת פרעה בכלל ה היתה אלא שהיתה בת פרעה חביב׳ לו כנגד כולם אף כאן כל האומות יהיו להקב״ה ויסרא׳ כנגד כולם ׃ וגם חמת תגבל בה ׃ תשיג גבולה בגבול ירושלים ׃ צר וצידון ׃ גם המה בכותיה אף על פי שחכמה מאד שנתחכמה מאד וסבורה להיות לעולם גברת בחכמתה ׃ ותבן מצור לה ׃ ואומרת מי יורידני לארץ ׃ ותצבר כסף כעפר ׃ ומתהללת בעושרה ׃ וחרוץ ׃ מין מראית זהב ׃ הנה יי׳ ׃ שהוא שליט על כל ׃ יורשנה ׃ לשון מורים ומעשיר ׃ והכה בים חילה ׃ ושבליע בתוך ימים מגוגה עלתה עליה את הים וזכתנה כמו ם שאמר יחזקאל׳ הרה

אבן עזרא

כן ׃ הזכיר את בית יהודה כי הם רבים גם בעבור המלכות ׃ אלה ׃ דברו אמת ׃ בסתר ושפטו בגלוי ׃ ואיש ׃ הנה אסור לחשוב רע בלב גם בפה להשבע בשקר ׃ ויהי ׃ עתה ישיב תשוב׳ על שאלת הצום והזכיר צום הרביעי והוא היה בתשעה לחדש כי אז נבקעה העיר וצום החמישי כאשר הזכרתי בעבור לחדש וצום השביעי אין כתוב מספר ימי החדש והמפרשים אמרו כי הוא יום שהתענו בסוף חג הסוכות בעזרא והם תועים כי אז התענו בעבור מעל הגולה ואין שם כתוב כי רע בא על ישרא׳ בחדש השביעי רק דבר גדליה וכתוב ויהי בחדש השביעי ובעבור שלא הזכיר ימי החדש יתכן להיותו בתחילת החדש בחדש הלבנה כמו חדש ושבת בחודש השלישי לצאת בני ישר׳ וכאומרת הכתוב באחד לחדש כאמר כן לחזיק שלא יעלה על לב השומע כי איננו היום הראשו׳ כי הכתוב הוא חדשיכם ומועדיכם ואין טעמו מתלת ובראשי חדשיכ׳ כי הם חדשי ניסן וכתו׳ שם עולת חדש בחדשו ומדברי קבלה נקבל וביום שמחתכם ו ובמועדיכם ובראשי חדשיכם אם כן נהרג גדליה בראש השנ׳ על כן קבעוהו ביום ה השלישי או קיבלו ככה מפי האבות הקדושים ׃ וצום העשירי כתוב ביחזקאל כתוב לך את שם היו׳ והנה חכמינו ז״ל הניחו צום השביעי ועשירי כאשר היו ל לפנים ובעבור כי בי״ז בתמוז נהרגו הכהנים בבית השם וה׳ דברים קרנו בו קבעוהו ב בתענית ולא הטריחו על הציבור להתענות בתשיעי וביום תשעה באב נלכדה ירושלים גם בפעם השנית גם נשרף בו הבית הראשו׳ קבעוהו ולא הזכיר ה הכתוב תענית אסתר וכבר עבר זמן א אחשורוש כי אין כתוב במגלה קביעת יום ב התענית כי כל ישראל התענו שלשה ימים ב בניסן ובדברי הכתוב דברי הצומות וזעקתם אין פירושו כאשר ח חשבו רבים וככה פ פירושו שקיימו וקבלו על נפשם ימי הפורים לשמוח בהם אף על פי שלא צוום הנביאי׳ רק הגנים הם חייבים ל לעשו׳ מה שקבלו אבות׳ כאשר קבלו על נפשם דברי הצומות אלה ה הארבעה הנזכרי׳ ולא היו מפי נביא והנה ה התשובה שישימו אלה הימים שהיו בוכים ג ושופרי׳ בהם ימי ששון ושמחה וישמרו מצות השם על פי הנביאים וזהו והאמת והשלום אהבו כאשר כתו׳ אמת ומשפט שלום וזאת התשובה שהשיב ה הנביא היא כנגד שפואלים האבכה בחדש החמישי שלא היו שומרי התורה שבוש השם והיו מולים אם ישמרו מה שקבלו אבות על עצמם והנה השיב הנביא יותר טוב הייתם עושים אם הייתם שומעים דברי השם ותניחו דברי האבות מאשר תשמרו דברי האבות הם הצדיקים הגמורים ׃ כה ׃ עוד ׃ גם זאת הנבואה דבקה ׃ והלכו יושבי ׃ עיר אחת יאמר כל אחד אלכה גם אני ובאו להתפלל אל הבית ׃ כה ׃ עשרה ׃ דרך חשבון והטעם רבים כמו עשרה בנים ׃ אמר יפת כי זאת לעתיד והנכון כי הנבואה דבקה ׃ משא ׃ חדרך ׃ שם מלכות אדם או שם מלך ומנוחת המשא תהיה בדמשק כי שם תתקיים ׃ גם זאת הנבואה דביקה בבית שני ׃ וטעם כי לי״י עין אדם שישובו לעבוד יי׳ רבים מאנשי דמשק ולשוב אל משמעת ישראל שהיו בירושלם והם יהודה ובנימן ואשר שבו מאשור ככתוב בעזרה כי משמחם יי׳ והסב לב מלך אשור ולמ״ד ל״י׳ תשרת בעבור אחרת כמ״ש מאל אביך שהיה תשרת בעבור מ״ם אחרת ואת שדי ומאת שדי וככה הוא וכל שבטי ישראל עיניהם לשם לעבדו ולאשר יורום ישראל ׃ וגם ׃ היא בעצמה חמת תשים גבול בה לישראל וככה צור וצידון ׃ ותבן ׃ הטעם אחר שנבנתה הנה השם יורישנה את ישראל ׃

תרא' מבטה. שהיתה מבטת אליו להושיעה ואלה המקומו' הם סביבות ירושלם על כן הזכירם שכתוב והטעם כי ירושלם תשב לבטח: וישב. אמר ר' יהודה בן בלעם כי הוא שם לגוי ולפי דעתי שהוא ממזר מהעריות יהיו לבדד סמוכי' לירושלם והטעם שפלים והנבזים שבישראל הם ישבו בדד בערי פלשתים שלא יתחתנו בין הכשרי' והפלשתי'

תרא אשקלון. את מפלת צר ותירא ועקרון אף היא תירא: כי הובייש מבטחה. שהיתה בטעבת על צר שהיתה ראש לבני עשו ועקרון אף היא לאדום כמו שאמרו רבותינו במסכת מגילה עקרון תעקר זו קסרי בת אדום ותחילה היתה משל פלשתים: וישב ממזר באשדוד. וישב עם נכרי באשדוד הם ישראל שהיו בה נכריים:

ושקציו ג' חס' בליש' וסימ' נמסר בנחום סימן ג': מצבה חד מן שבה חדא דמשמשין בה בסוף תיבותא וסימ' מצויין במס' רבת' בערך ב': על חמור ב' וסימ' על כל דבר פשע. עני ורכב. ואינון מן נ' זוגין תרין תרין אל ותרין על וסי' נמסר במס' רבתא בערך אל'. ונהר ב' וסי' ומשלו מים עד ים. וירד מים עד ים: יראה י"ג וסימ' נמסר

תרא אשקלון ותירא ועזה ותחיל
מאד ועקרון כי הוביש מבטה ואבד
מלך מעזה ואשקלון לא תשב:
וישב ממזר באשדוד והכרתי גאון
פלשתים: והסרתי דמיו מפיו
ושקציו מבין שניו ונשאר גם הוא
לאלהינו והיה כאלף ביהודה וע
ועקרון כיבוסי: וחניתי לביתי
מצבה מעבר ומשב ולא יעבר
עליהם עוד נגש כי עתה ראיתי
בעיני: גילי מאד בת
ציון הריעי בת ירושלם הנה מלכך
יבוא לך צדיק ונושע הוא עני ורכב
על חמור ועל עיר בן אתנות:
והכרתי רכב מאפרים וסוס
מירושלם ונכרתה קשת מלחמה
ודבר שלום לגוים ומשלו מים עד
ים ומנהר עד אפסי ארץ: גם את
בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור
אין מים בו: שובו לבצרון אסירי
התקוה גם היום מגיד משנה אשיב
לך: כי דרכתי לי יהודה קשת
מלאתי אפרים ועוררתי בניך ציון
על בניך יון ושמתיך כחרב גבור:
ויהוה עליהם יראה ויצא כברק חצו
ואדני יהוה בשופר יתקע והלך
בסערות תימן: יהוה
צבאות יגן עליהם ואכלו וכבשו
אבני קלע ושתו המו כמו יין ומלאו
כמזרק כזוית מזבח:

תחזי אשקלון ותדחל ועזה ותזוע לחדא ועקרון ארי בהיתת סבית רוחצניה ויבד מלכא מעזה ואש ואשקלון לא תתיתיב: ויתובון בית ישראל באשדוד דהוו בה כנוכראין ואבטיל רבות פלשתאי: ואישיצי אכלי דמה ושיקצא מבינהון ויסוף חיליהון וגיורין די ישתארון ברהון יתוספון אף אינון על עמא דאלהנא ויהון כרברבין דבית יהודה ועקרון תתמלי בית ישראל כירושלם: ואשרי בבית מקדשי שכינת יקרי ותקוף דרע גבורתי כשור דאשא מוקף לה סחור סחור מרעדי ו ומדתאיב ולא יעיבר עליהון עוד שולטן ארי כען גלית גבורתי לאוטבא להון: בועי לחדא כנישתא דציון ובועי כנישתא דירושלם הא מלכיך אתי לגויך זכאי ופריק הוא עינותן ורכיב על חמרא ועל עיר בר אתן: ואשיצי רתיכין מאפרים וסוסון מירושלם ואתבר תקוף עבדי קרב משירית עממיא וידין שלמא למלכותא וישלוט מימא עד מערבא ומפרת עד סיפי ארעא: אף אתון די על דמא אתגזר לכון קיים פרקית יתכון משיעבוד מצראי ספקית צרכיכון במדבר צדי הא כגוב ריקן דלית מיין ביה: תובו למהוי כרכין תקיפין אסיריא דמסברין לפורקנא אף יומא דין אשלח לחואה לכון די על חד תרי בטביין די אמרית לכון אייתי לכון: ארי תקיפית קדמי דבית יהודה בקשת מתיחא בבית אזינין מלית גבורא בית ישראל ואגבר בניך ציון על בני עממיא ואשוינך כחרבא ביד גברא: ויי עליהון יתגלי ויהון נפקין כברקין פתגמוהי ומן קדם יי אלהים בשופרא יתקע וידבר בעלעול רוח מדרומא: יי צבאות ירחים עליהון וישלטון בעממיא ויקטלונון ושארהון יגמרון כמא דשדן אבנא בקלעא ויבזון ית נכסיהון ויסבעון מנהון כשתי חמר ותהי נפשהון מליא תפנוקין כמזרק דמלי סולתא ומשח ויהון מזהרין כדמא דמזהר על כתלא מדבחא:

בסדר בא אל פרעה: המו ג' וסי' ושתו המו כמו יין. על כן המו מעי לו. המו גורים בטו משלבו'. ומעי המו עלי.
בכל ספרי המסורה מונה ג' המו ונמצא ד' אבל נ"ל כי הם ג' מלרע וא' מלעיל והוא המו גורים כטו כשלפות:

המו ג' מלרע וא' מלעיל המו גורים כטו

יכרת גאונם מעליהם כי מעם ישראל הם: והסירותי דמיו. שהיה אוכל דם הרוגי' ישוב לעבודת השם: ושקוציו. הטומאה שהיה עם פלשתים אוכל או רמז לע"ז: ונשאר גם הוא. הטע' לא ישאר מפלשתים רק מי שיעבוד השם' בפרהסיא: כאלוף ביהודה. כמובחר שביהוד' לעבודת השם: ועקרון כיבוסי. יתן מס כיבוסי שהיה בירושלם בימי דוד ואחריו שנתנו מס ל למלכי יהודה: וחניתי מצבה. בה"א תחת אל"ף והטעם אחנה ואנוח מצבא שיבוא ומעובר והטעם אין איש שיבוא להרע לירוש' כי כל סביבותיה עובדי השם ושברי ישראל וטעם כי עתה הוא דברי הנביא ש פרא' זה עתה במראות בעיני הנבואה: גילי. זאת תחלת פרשה והמפרשי' התחלקו בה י"א כי זה המלך הוא משיח בן דוד וי"א משיח בן יוסף ורבי משה הכהן אומר כי הוא נחמיה התרשת' וכתו' בעזר עליו מלך ביהוד' על כן אמר עני ורוכב על חמור כי אם הבהמ' לא הזכיר סוס מבלי יכולתכי עני הוא ולא דבר נכונ' כי פחה היה ולא בקש לחם הפחה מיסר' ובכל יום יאכלו רבים על שולחנו ואיך לא היה לו סוס ועוד מה טעם על בניך יון ובזמן נחמי' לא משלו יונים על ירושלם ולפי ידעתי כי זה המלך יהוד' בן חשמונאי שהיה גבור כשמו' ושמתיך כחרב גבור וידו גבר' על היונ' ובתחלתו לא היה לו לא עושר ולא סוסים וכתוב בדברי קדמונ' וכדבר המכור כי בעוני נעשה עד שהעשירו: והכרתי. שלא היה להם סוס בהיות תחת מלכות יון וטעם מאפרים הם הבאים מאשור כאשר פירשתי ואמר על זה המלך שיהיה באחרונה דובר שלום לגוים: ומשלו. ממשלתו על ים סוף ועד ים פלשתי': ומנהר. פרת: עד אפסי ארץ. הוא המדבר שלום לגוים וזה גבול ארץ ישר' גם את' בתחלה על זה המלך כי הוא צדיק ועל כן הוא נושע ושב ואמר לישראל: גם. בעבור דם הברית אשר כרת השם עם יוצאי מצרים וי"א בעבור מצות המילה והטעם שיצאו האסורים מכל מקום להתחבר אל החשמונים בהתגברם על יון: שובו. אומר הנביא שובו לירושלם שהוא בצרון כי שם החשמונים: גם היום. מגיד אחר מגיד זהו משנה אשיב לך והטעם כשליח בא לראות מה יגיד המגיד: כי דרכתי לי. קשת הטעם כפול ועוררתי בניך ציון על בניך יון ושמתיך את שעוררתיך כחרב גבור: וי'. וכבוד השם יראה על יהודה ואפרים וטעם כברק חצו בעבור שהזכיר קשת מלאתי אפרים וטעם בשופר שישמע זה שיקבץ ישראל אל החשמונים: בסערות תימן. רוח דרומית: וי' עליהם. על החשמונים: ואכלו. מגברים ולא יועילו להם לאויבים אבני קלע במגבריהם וטעם אבני קלע שרי יון וטעם ושתו שישפכו ודמי הקולעים במזרק שבו יזרק הדם על המזבח בזוית והטעם כפול: והושיעם

והסירותי דמיו מפיו. של עמו אלו בית במה שלהם שזורקים שם דמי זבחיהם וים פותרי' שפיכו' דמים שהוא שופך דמי ישראל: ונשאר גם הוא לאלהינו. אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבגלות אדום: והיה כאלוף ביהודה. אלו טרטיאות וקרקסיאות שלהם שעתידי' שרי יהודה ללמד בהם תורה ברבים: והיה כאלוף. לשון אלוף ולימוד: ועקרון. תהיה לישראל: כיבוסי. ירושלם: וחניתי לביתי מצבה. אחנה אצל ביתי להגין עליה מן המעמידי מצב ותשחית שלא יבנו עליה ודוגמתו וכל גביה ומצודתה. ויש עוד לפתור מצבה כמו מצבא באל"ף: כי עתה ראיתי. ברתם בעיני אע"פ שעד הנה הסתרתי פני מהם: הנה מלכך יבא לך. אי אפשר לפותרו אלא על מלך המשיח שנ' בו ומשלו מים ועד ים ולא מצינו לישר' מושל ליסר' כזה בימי בית שני: צדיק ונושע. בו': עני. ענוותן: ורוכב על החמור. מדת ענוה היא: ועל עיר. כמו ועירי' עשרה: והכרתי רכב. שלא יהו צריכין לה: ומשלו. ותמשל שלו מים ועד ים. מימא ועד מערבא לסוף העולם: ומנהר. פרת: גם את. תוושעי עמו כמו שהוא צדיק ונושע כי בדם בריתך הרי נגאלתי לכם לעתיד וגם עתה מ מגלות בבל שאתה עכשיו בתוכה: בדם בריתך. בזכות דם הברית שנזרק עליכם בסיני הנה דם הברית אשר כרת: שלחתי אסיריך. מן הגלות: שובו לבצרון. לכחכם ולכבודכם אע"פ שאתם עתה ברשות מלכי פרס אתם אסירי התקוה אשר קוויתם ליעד הנה למלאו' דברי לקץ שבעים שנה: גם היום מגיד משנה אשיב לך. עוד היום אני מגיד לך בשורה שניה לבד זו של בנין ומה היא הגדה השנייה שאני שב לשנות לכם: כי דרכתי לי יהודה. סוף שבני יון יטלו המלוכה מיד מלכי פרס ויריעו לכם ואני אדרוך יהודה להיות לי כקשת מלחמה וילחמו ביוונים בימי חשמונאי: קשת מלאתי אפרי'. מקרא קצר הוא קשת מלאתי יד אפרי' כמו ויהוא מלא ידו בקשת אפרים יהיה לי כאשפה מלאה חצים: ועוררתי בניך ציון. על בני יון: עליהם יראה. בספר יוסיפון מצינו שעת ההיא נראה מופת לאנשי ירושלם: בשופר יתקע. ירעם: בסערות תימן. לסער את אנשי תימן הם בני יון ויש מרבותינו שפתרוהו על אדום לעתיד לבא: ואכלו. שלל אויביהם: וכבשו. תחתיהם אבני הקלע הם היונים שהם מלומדי קשת ולקלע באבן: המו כמו יין. המיון בקול שאון ושמחה כמו שהומים שתויי יין: ומלאו. כספותם כל טוב: כמזרק. שמלא דם לפני המזבח: כזוית מזבח. שמנסכין שם יין והיין צף עליו כמו ששנינו במסכ' סוכה לשון שביעה לשון שכרו': כנאן

כבאן עמו · כבאן שהסיע ממצרים להיות לו לעם : כי אבני נזר · כי הכהנים בני חשמונאי המתפארים באבני נזר בטורי חושן ואפוד יהו מתנוססים בניסים על אדמתן : כי מה · רב טובו הצפון של אותו הדור : דגן בחורי · הכותן כח לבחורי׳ ותירוש · אשר ינובב בתולות בניב שיר ושמחה וים פותרין אשר ינובב ויצמח בקרקע בתולה והוא יין משובח

והושיעם · כצאן עמו · ביד משה כשעמדו על הים ובעבור שהזכיר אבניקלע אמר כי אלה החשמונאים הם אבני נזר ותפארת : מתנוססות · שהם נראות ככם על אדמת הקדש גם נכון הוא להיות אבני רמז להיותם כהני׳ גדולים : כי · אז ישמחו הבחורים והבתולות לדגן ולשתות יין אחרי שעורתם וזהו כי מה טובו שב אל ביום

עשה בב בפתחין וסי׳ נמסר במלכים ב׳ סימן ז׳ : אפקוד ה׳ מל׳ וסי׳ נמסר בסדר שמות וביחזקאל סימ׳ כג : ממנו פנה חד מן יא זוגין מתחלפין כטע׳ חד זקיף לרובא וחד נחית לתחומא וסימ׳ בלשון ארמי שמואל עבד אורית׳ דוד מנהון בביא קטלין לרוגזא כשה מבלל בגלותא · ופ׳ בסדר וארא : ושמח ב׳ וסימ׳ וראך ושמח בלבו :

וְהוֹשִׁיעָם יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם בַּיּוֹם הַהוּא
כְּצֹאן עַמּוֹ כִּי אַבְנֵי־נֵזֶר מִתְנוֹסְסוֹת
עַל־אַדְמָתוֹ : כִּי מַה־טּוּבוֹ וּמַה־
יָפְיוֹ דָּגָן בַּחוּרִים וְתִירוֹשׁ יְנוֹבֵב
בְּתֻלוֹת : שַׁאֲלוּ מֵיְהוָה מָטָר בְּעֵת
מַלְקוֹשׁ יְהוָה עֹשֶׂה חֲזִיזִים וּמְטַר־
גֶּשֶׁם יִתֵּן לָהֶם לְאִישׁ עֵשֶׂב בַּשָּׂדֶה :
כִּי הַתְּרָפִים דִּבְּרוּ־אָוֶן וְהַקּוֹסְמִים חָזוּ
שֶׁקֶר וַחֲלֹמוֹת הַשָּׁוְא יְדַבֵּרוּ הֶבֶל
יְנַחֵמוּן עַל־כֵּן נָסְעוּ כְמוֹ־צֹאן יַעֲנוּ
כִּי־אֵין רֹעֶה :
עַל־הָרֹעִים חָרָה אַפִּי וְעַל־הָעַתּוּדִים
אֶפְקוֹד כִּי־פָקַד יְהוָה צְבָאוֹת אֶת־
עֶדְרוֹ אֶת־בֵּית יְהוּדָה וְשָׂם אוֹתָם
כְּסוּס הוֹדוֹ בַּמִּלְחָמָה : מִמֶּנּוּ פִנָּה
מִמֶּנּוּ יָתֵד מִמֶּנּוּ קֶשֶׁת מִלְחָמָה מִמֶּנּוּ
יֵצֵא כָל־נוֹגֵשׂ יַחְדָּו : וְהָיוּ כְגִבֹּרִים
בּוֹסִים בְּטִיט חוּצוֹת בַּמִּלְחָמָה
וְנִלְחֲמוּ כִּי יְהוָה עִמָּם וְהֹבִישׁוּ רֹכְבֵי
סוּסִים : וְגִבַּרְתִּי אֶת־בֵּית יְהוּדָה
וְאֶת־בֵּית יוֹסֵף אוֹשִׁיעַ וְהוֹשְׁבוֹתִים
כִּי רִחַמְתִּים וְהָיוּ כַּאֲשֶׁר לֹא־זְנַחְתִּים
כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱנֵם :
וְהָיוּ כְגִבּוֹר אֶפְרַיִם וְשָׂמַח לִבָּם כְּמוֹ־
יָיִן וּבְנֵיהֶם יִרְאוּ וְשָׂמֵחוּ יָגֵל לִבָּם
בַּיהוָה : אֶשְׁרְקָה לָהֶם וַאֲקַבְּצֵם
כִּי פְדִיתִים וְרָבוּ כְּמוֹ רָבוּ : וְאֶזְרָעֵם
בָּעַמִּים וּבַמֶּרְחַקִּים יִזְכְּרוּנִי וְחָיוּ אֶת־
בְּנֵיהֶם וָשָׁבוּ : וַהֲשֵׁבוֹתִים מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם וּמֵאַשּׁוּר אֲקַבְּצֵם וְאֶל־אֶרֶץ
גִּלְעָד וּלְבָנוֹן אֲבִיאֵם וְלֹא יִמָּצֵא לָהֶם
: וְעָבַר בַּיָּם צָרָה וְהִכָּה בַיָּם גַּלִּים
וְהֹבִישׁוּ כֹּל מְצוּלוֹת יְאֹר וְהוּרַד
גְּאוֹן אַשּׁוּר וְשֵׁבֶט מִצְרַיִם יָסוּר :

וְיִפְרְקִינוּן יְיָ אֱלָהֲהוֹן בְּעִידָנָא
הַהִיא עַל דְּאִתְבַּדַּרוּ כְּעָנָא עַמֵּיהּ
אֲרֵי יִבְחֲרִינוּן כְּאַבְנֵי אֵיפוֹדָא ויק
וְיִקָרְבִינוּן לְאַרְעֲהוֹן : אֲרֵי מַה
טַב וּמַה יָאֵי אוּלְפַן אוֹרָיְתָא לגו
לְגוּבְרַיָּא וְדִין דִּקְשׁוֹט מִתְקַן כ
בִּכְנִשְׁתָּא : שְׁאִילוּ מִן קֳדָם יְיָ
מִטְרָא בְּעִידָן לְקִישׁ יְיָ עֲבִיד רוּחִין
וּמַחֵית מִטְרָא לִבְנֵי אֲנָשָׁא ל
לְמִתַּן לְהוֹן עִיבוּרָא לְמֵיכַל וע
וְעִסְבָּא לִבְעִירָא בְּחַקְלָא : אֲרֵי
פָּלְחֵי צִילְמַיָּא מְמַלְּלִין אוֹנָס ו
וְקוֹסְמַיָּא מִתְנַבַּן שְׁקַר וּנְבִיֵּי שִׁקְרָא
בִּנְבוּאַת שִׁקְרֵיהוֹן שִׁקְרָא מְמַלְּלִין
לָא מִידַּעַם מְנַחֲמִין עַל כֵּן אִתְבַּדַּרוּ
כְּבִידוּר עָנָא גָּלוּ אֲרֵי לֵית מַלְךְ :
עַל מַלְכַיָּא הֲוָה רוּגְזִי
וְעַל שִׁלְטוֹנַיָּא אֲנָא מַסְעַר עֲלֵיהוֹן
חוֹבֵיהוֹן אֲרֵי דְּכִיר יְיָ צְבָאוֹת יָת
עַמֵּיהּ יָת דְּבֵית יְהוּדָה וִישַׁוֵּי יָתְהוֹן
כְּסוּסֵי תַקִּיף דְּזָוְתַן בִּקְרָבָא :
מִנֵּיהּ מַלְכֵּיהּ מִנֵּיהּ מְשִׁיחֵיהּ מִנֵּיהּ
תְּקוֹף קְרָבֵיהּ מִנֵּיהּ יִתְרַבּוּן כָּל
פַּרְנָסוֹהִי כַּחֲדָא : וִיהוֹן גִּיבָּרֵי בֵית
יִשְׂרָאֵל דָּיְשִׁין קְטִילֵי עַמְמַיָּא כְּסִין
שׁוּקִין בִּקְרָבָא וִיגִיחוּן קְרָב אֲרֵי
מֵימְרָא דַּייָ בְּסַעְדְּהוֹן וְיִבְהֲתוּן
רוֹכְבֵי סוּסָוָן : וְאֲגַבַּר יָת דְּבֵית
יְהוּדָה וְיָת דְּבֵית יוֹסֵף אֶפְרוֹק
וְאֶכְנוֹשׁ גָּלְוָתְהוֹן וְאֶרְחַם עֲלֵיהוֹן
וִיהוֹן כִּדְלָא טַלְטֵילְתִּינוּן אֲרֵי אֲנָא
יְיָ אֱלָהֲהוֹן וְאֵיקַבֵּל צְלוֹתְהוֹן :
וִיהוֹן כְּגִיבָּרִין דְּבֵית אֶפְרַיִם וְיֶחְדֵּי
לִבְּהוֹן כְּשָׁתֵי חֲמַר וּבְנֵיהוֹן יֶחֱזוֹן
וְיֶחְדּוּן יָבוּעַ לִבְּהוֹן בְּמֵימְרָא דַּייָ :
אַכְלֵי לְכַנָּשָׁא גָּלְוָתְהוֹן וְאֲקָרְבִינוּן
אֲרֵי פְרַקְתִּינוּן וְיִסְגּוּן כְּמָא דִּי אֲמַר
עֲלֵיהוֹן יִסְגּוּן : וּכְמָא דְּבַדַּרְתִּינוּן
בֵּינֵי עַמְמַיָּא וּבְאַרְעָא רְחִיקָא הֲווֹ
דְּכִירִין לְדַחְלְתִי וְיוֹרְבוּן שְׁנֵי חַיִּין
עִם בְּנֵיהוֹן וִיתוּבוּן : וּכְמָא דְּאַפֵּקְתִּינוּן מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם כֵּן מֵאַתּוּר אֲקָרֵב גָּלְוָתְהוֹן
וּלְאַרְעָא גִּלְעָד וּמַקְדְּשָׁא אָעֵלִינוּן וְלָא יִסְפֵּיק לְהוֹן : וְיִתְעַבְדוּן לְהוֹן נִסִּין וּגְבוּרָן כְּמָא
דְּאִתְעֲבִידוּ לַאֲבָהַתְהוֹן בְּיַמָּא וְיֶחֱזוֹן בְּפוּרְעָנוּת סַנְאֵיהוֹן כְּמָא דְּאִיטַּרְפוּ גִּיבָּרַיָּא בְּגַלֵּי יַמָּא
וְיִכַּהֲתוּן כָּל מַלְכֵי עַמְמַיָּא וְיִבָּטֵל תּוּקְפָּא מֵאַתּוּרָאָה וְשָׁלְטָן מִצְרַיִם יַעְדֵּי :

ושמח לבם כמו יין : וחיו ב׳ וסי׳ וזאת עשו להם · וחיו את בניהם ושבו · וא׳ חיו מן האנשים : ולא ימצא ד׳ וסי׳ נמסר בסוף צפניה : והורד ב׳ וסי׳ והורד המשכן · והורד גאון אשור :

(רשי) · שאלו מיי׳ מטר · אם תצטרכו : חזיזים · ענגים מביאים מטר : לאיש עשב בשדה · בשביל איש אחד ובשביל עשב אחד הצריך למטר : כי התרפים · והקוסמים שקר והחלומות אשר הטעו את אבותיכם לאמר חלמתי והיו מחזיקי׳ ידיהם למרוד בהקב״ה דברו און והבל דברו לאמ׳ שלום ואין שלום : על כן נסעו · אבל אני כביא להם באמת : יענו · יתכנעו כמו לענות מפני למען ענוי : על הרועים חרה אפי · על מלכיון : ועל העתודים · על שריהם וכן ת״י ועל מלכיא הוה רוגזא ועל שולטניא אנא מסער ויונים כמשלו לעתודים והצפיר השעיר מלך יון והרוצה לפרש העניין שלא במלכי יון יאמר עתודים לשון שרים כמו עורר לך רפאים כל עתודי ארץ : כסוס הודו במלחמה · כסוס אשר כבר הודו במלחמה : ממנו פנה · מהם מלכיה׳ מהם שריהם מהם לוחמי מלחמותם : והיו כגבורים בוסים בטיט חוצות במלחמה · הרי מקרא זה מסורס והיו במלחמה הולכים ודורכים אויבים כגבורי׳ הבוסים בטיט חוצות בוסים דורסים כמו יבוס קמינו בוססו את כ כחלתי : והובישו · בית יהודה את רוכבי הסוסי׳ הבאי׳ להלחם בם : וגברתי את בית יהודה · במלחמת היונים : ואת בית יוסף אושיע · ממקום שגלו שם בחלח ובחבור בימי סנחריב : והושבותים · כמו והושבתים למען ישיבה : והיו כאשר לא זנחתים · כאילו לא זנחתים מעולם : אשרקה להם · כדרך המורקים לסימן אות לבא אלינו הטועה בדרך : ואקבצם · לעת הקץ לעתיד : כי פדיתים · כשאפדם : ורבו · בגאלה כמו שרבו במצרים : ואזרעם · תחילה בעמים כאדם הזורע סאה להכניס כמה כורים : וחיו את בניהם · עם בניהם : ולבנון · זה בית המקדש : ולא ימצא להם · ולא יסופק להון : ועבר בים צרה · ותעבור צרה בצור היושבת בתוך הים והיא ראש לאדום : והכה · הקב״ה אשר הוא המכה יכה בים גלים להשקיע את צור : כל מצולות יאור · היא מצרים : פתח

(אבן עזרא) · ההוא הנזכר למעלה : דגן בחורים ותירוש ינובב בתולות · מגזרת ינובון בשיבה והנכון מגזרת ניב שפתים והפועל יוצא כמו ם סובב יקומם : שאלו · עושה חזיזים · כמו לחזיז קולות הטעם בהתגבר יד החשמונאי׳ יהיה להם שבע גדול : כי · האומרים לא יבוא מושיע לישראל הבל ינחמו בדרי ישרא׳ על כן נסעו ישראל ו וברחו מירושלם לפני מלחמות החשמונאים ויענו לשואלים למה תברחו כי אין רועה לישראל מישראל : על · הפרשה דבוקה היא והרועים הם מלכי יון שהיו מושלים על ישר׳ : כסוס · נודע שירא הודו : ממנו · המשיל יהודה לבנין חזק ם שממנו פנה ויתד ו וקשת והטעם כי לא ימשל זר בהם : והיו כגבורים · רוכבי סוסים כי הם לא היו רגילין לרכוב על סוס כאשר הזכיר כי יכרת הסוס מירושלם : וגברתי · יהודה ויוסף הם הבאים מאשור אל בית שני : והושבותים · מלה מורכבת מן והשיבותים והושבתים כמו שבועות ימים מן שבעת ושבוע ורבות ככה : והיו · בני אפרי׳ יהיו כגבור יין כמו ביין והבית חסרה כמו כי ששת ימים : אשרקה · לנשארים באשור ובמצרים : ורבו · בגלותם בארץ נכריה : כמו רבו · בימים קדמוני׳ בארצם והנה זה כמו בגאון ישראל ומלת כמו רבו זרה כי המשפט כ כאשר רבו : ואזרעם · ארבה זרעם : את בניהם · עם בניהם ישבו אל ארצם : והשיבותים · ולא ימצא להם · לא יספיק להם המקום כי רבים היו : ועבר · רוח : צרה · הטעם כי יבש הים גם יאור מצרי׳ להיות דרך לעבור גאולים מאשור כי בים יבואו

אל היאור אל מצרים ומשם אל ארץ ישראל וככה אמר ישעיהו והחרים יי׳ את לשון ים מצרים והניף ידו על הנהר זהו יאור מצרים ושם כתוב והיתה מסלה לשאר עמו אשר ישאר מאשור : והורד גאון אשור · שלא ימשלו בישראל כי יפול ביד החשמונאים עליהם ובכח מצרים : וגברתים

אבן עזרא

שבריתים יתן גבורה לאלה הבאים ויתברכו בשמו בלי פחד · זאת תחלת פרשת מקונן על החשמונים שתאבד מלכותם והטעם כי החשמונים הם הארזים : הילל ברוש · שרי ישראל : כי נפל ארז · מלכי החשמונים : אלוני בשן · השופטים שרי : כי ירד יער הבציר · שהוא נכבד מהם : קול · הרועים · הם המלכים ואדרתם הם החשמונים : קול שאגת כפירים · כי הכפיר הוא מלך החיות ומלת כפירים תשרת בעבור אחרת כמו כסאך א אלהים שהוא כסאך כסא אלהים וככה זה כי שדד כפיר שהירדן היה מתגאה בו שלא יוכל אדם לעבור את הירדן מפחדו ואם פירשנוהו כי יבש ה הירדן אין לו טעם ויפת אמר כי שדד גאון ישראל מעבר ל לירדן גם נכון הוא בעיני : כה · עתה יחל פרשה אחרת לספר איך יהיו ישראל אחרי קום החשמונאי ואמ' אלהי בעבור כי יראה במראות כמוה כי הוא יהיה הרועה ו ופירש טעם צאן ה ההריגה : אשר ולא יאשמו · כפי מחשבת : ואעשיר · קנעת האלף שבה אל הוי"ו על כן נעלמת התנלם אלף ואעשה את זרע דוד : ורועיהם · הם מלכי הגוים כי הנכון בעיני כי רועיהם הוא השם הנכבד וזה ה הנכון והעד כי לא אחמול עוד ולא תתמה על רועיהם לשון רבים כי כמוהו ישמח ישראל בעושיו אם בעליו עמו : ממציא · כמו וימציאו : וכתתו את הארץ · לכרות ולא אציל מידם או וכתתו האויבים את יושבי הארץ : וארעה · הנה הטעם כי השם ירעה אות עתה לפני בא עת ממשלת החשמונים ו ועתה יספר דרך משל גם נכון הוא שקראן צאן ההרגה כי כן היו בגלותם בבבל על כן יספר הרעות שעברו עליהם ועתה בשובם לירושלם ירעם ונעם לכן עניי הצאן בעבור שים בצאן עניים הזכרתי לקחת שני מקלות ואלה הם זרובבל פחת יהודה ונחמיה התרשתא וכתו' על נחמיה אחרימו זרובבל גם אותי צוה להיות פחה בארץ יהודה וקראו נועם מגזרת נעים וחובלים מגזרת תחבולות וקראו מקלות ולא רועים כי לא היו מלכים והנה ארעה את הצאן בראשונה כי ישראל עם זרובבל באו ונעם וארעה את הצאן עד זמן ידוע שמתו שלשה רועים · ואכחיד · מנהג הרועה להיות תחת ידו רועים קטנים ואלה השלשה שמתו בירח אחד אולי רמז לכהן גדול שהוא יהושע וכהן משוח מלחמה וכהן משנה או שמתו חגי זכריה ומלאכי ונפסקה הנבואה כי הנביא כמו רועה : ותקצר נפשי · בצאן להושיעם ומלת בחלה בי אין לה חבר ופי' כמו קצרה כפל מלת ותקצר והעד מלת וגם : ואומר · בלבי לא ארעה אתכם אחרי מות הנביאים או הכהנים החסידים : ואקח · אז מת זרובבל שהוא נועם שהיה לו ברית את כל הגוים שסביבות ירושלם ברית שלום וזהו ואגדע אותו וטעם בריתי בעבור שארץ שסבבו הגוים לזרובבל היא ארץ השם : ותופר · הברית במות זרובבל אז ידעו עניי הצאן אלה דברי הנביא : השומרים אותו · והטעם אם יקום דבריו : ואומר

רשי

פתח לבנון דלתיך · תירגם יונתן פתחו עממיא תרעיכון : הילל ברוש כי נפל ארז · שהוא גדול מן הברוש הלילו השלטונים כי נפלו המלכים : אלוני בשן · קיסנ"ש בלע"ז : כי ירד · כי נשבר ודומה לו ונכרד ברדת היער : יער הבציר · יער המבצר תקוף כרכיא : הרועים · המלכים : אדרתם · תפארתם : שאגת כפירים · יבפו השרים : כי שודד גאון הירדן · שהוא מקום הכפירים והאריות ורבותי' פיר' פתח לבנון דלתיך שעל חורבן בית שני נתנבא הנביא וארבעים שנה קודם ה חורבן היו דלתו' ההיכל נפתחות מאליהן גער בהן רבן יוחנן בן זכאי אמר לו היכל היכל עד מתי אתה מבעית את עצמך יודע אני שסופך ליחרב וכבר נתנבא עליך זכריה בן עדוא פתח לבנון דלתיך וגו' : רעה את צאן ההריגה · הכן להם רועים כלומר הנבא על פרנסיהם ה העתידים לרעותם מעתה : צאן ההריגה · ישרא' שהרגום רועיהם ואכלום : ולא יאשמו · מלכי הגוים שאנלם לתוכם זה מוכרם והקונה הורג ואין נותן בלבו שיהא לו אשמה בדבר ומוכרם מתהלל ברוך ה' שמסרם בידי והריני עשיר : ואעשיר · והרי הוא עשיר : וארעה את צאן ההריגה · כל אלה דברי הקב"ה לנביא ואני רעיתי אותם בימים הקדמונים : לכן עניי הצאן · אמת עניי הצאן היו כשהתחלתי לרעותם : ואקח לי את שני מקלות · לסוף ימים חלקתי' לשתי ממלכות בעונם : לאחד קראתי נועם · ירבעם אמר לנהלם לאט : ולאחד קראתי חובלים · רחבעם אמר להם לייסרם בעקרבים ולפי שדרך צאן לנהלם במקלו' קרא למושליה' מקלות : ואכחיד שלשת הרועים בירח אחד · והם השחיתו דרכיהם עד שאסקתים והרגתים בחדש אחד כל שלשת הרועים שהרג יהוא את כל בית אחאב ואת בית אחזיה מלך יהודה ואת אחיו ואת כל זרע מלכות דוד ועתליה איבדה את השאר זולתי יואש שנטמן : ותקצר נפשי בהם · מאסתים וכל לשון קוצר נפש הוא דבר כרה או דבר מיאוס שאין הדעת סובלתו וקצר הלב והמשים מ מלהכיל כמו שאליהו אמר ש הציקתני רוח בטני : גם נפשם בחלה בי · זכרונם היה רב במעי וממלא את רוחי ומציק את בטני ובחלה פי' רבותינו לשון גדל במסכת נדה משל משלו חכמים באשה פגה בוחל ובמל פגה עודה תינוקת בוחל אלו ימי הנעורים שכבר היא גדולה ו והביאו מקרא זה ראייה לדבריהם : ואומר לא ארעה אתכם · אמרתי באותן הימים אשליכם מעל פני ויהיו הפקר ולבז : ואקח את מקלי את נועם · שברתי את כח מלכי ישרא' בימי יהואחז בן יהוא עד כי אבדם מלך ארם וישימם כעפר לדוש ובימי הושע בן אלה שמסרתים ביד סנחריב והגלהו : להפר את בריתי אשר כרתי את כל העמים · להראותם שבשביל שבגדו בי הפרתי את הברית אשר כרתי עם כל העמים עליהם שלא יזיקום שעל מנת כן כרתי להם את התורה שאם ישמרוה שיהיו חירות מן המלכיות שלא תהא אומה ולשון שולטת בהם ואל תתמה אם דבר המקרא תשועתם מיד שוכח בלשון כריתות ברית את השוכח שהרי מצינו מקרא דוגמתו וכרתי להם ברית ביום ההוא עם חית השדה וגו' : וידעו כן הבינו הצדיקים שבהם השומרים את חוקי : כי דבר ה' הוא · גזירה זו כבר דבר לנו הקב"ה על ידי משה יוליך ה' אותך ואת מלכך : ואומר

מסורה

פתח ד' בקריא' וסימ' נמסר במלכים ב' סימן י"ג : ותאכל ג' וסי' ויאבד האשר · ותאכל את בעלי שכם כ' בו · ויענה אליהו וידבר · ויען אליה וידבר אליהם · פתח לבנון דלתיך : עליהן ז' וסימ' ותתנו בהן אש ושימו עליהן : וכתבת עליהן את כל דברי · באשר צוה משה עבד יי' ליהושע · ורגמו עליהן אבן · המתנבאות מלבהן ·

זכריה

וגברתים ביהוה ובשמו יתהלכו : ג'
יא נאם יהוה : פתח לבנון ד'
דלתיך ותאכל אש בארזיך : ו' רפי'
הילל ברוש כי נפל ארז אשר א ב' קן סתר
אדירים שדדו הילילו אלוני בשן ל' כתי' כן
כי ירד יער הבצור : קול יללת הבציר · ל' ק'
הרעים כי שדדה אדרתם קול שאגת
כפירים כי שדד גאון הירדן :
כה אמר יהוה אלהי רעה ל'
את צאן ההרגה : אשר קניהן ל' ותם' וה'
יהרגן ולא יאשמו ומכריהן יאמר ל' · ל'
ברוך יהוה ואעשר ורעיהם לא ל' כתי' כן
יחמול עליהן : כי לא אחמול עוד ח' חל' · ז'
על ישבי הארץ נאם יהוה והנה ד' · ה'
אנכי ממציא את האדם איש ביד ל'
רעהו וביד מלכו וכתתו את הארץ ג'
ולא אציל מידם : וארעה את צאן
ההרגה לכן עניי הצאן ואקח לי שני לשון נקבה
מקלות לאחד קראתי נעם ולאחד ז' · ל' יחד · ובאחד
קראתי חבלים וארעה את הצאן :
ואכחד את שלשת הרעים בירח ל' ותם' · ד'
אחד ותקצר נפשי בהם וגם נפשם ד'
בחלה בי : ואמר לא ארעה אתכם ל'
המתה תמות והנכחדת תכחד ל' ותלרע
והנשארות תאכלנה אשה את בשר ל' ומל'
רעותה : ואקח את מקלי את נעם ח'
ואגדע אתו להפיר את בריתי אשר ל' חל'
כרתי את כל העמים : ותפר ל' וחד ויתוכר עזכו
ביום ההוא וידעו כן עניי הצאן עבה
השמרים אתי כי דבר יהוה הוא :

תרגום

ואגברינון במימרא דיי ובשמיה יהכון פריקין אמר יי : פתחו עממיא תרעיכון ותשיצי אשתא תוקפיכון : אלילו מלכיא ארי אתברו שילטוניא דעתירי ניכסיא מתבזזין אלילו טורני מדינתא ארי אתבזיז מחוז תוקפיכון : קל ציוחת מלכיא ארי אתבזיזו מחוזיהון קל ניהם ניהמתהון כבני אריון כד יביש עליהון רום ירדנא : כדנן אמר יי אלהי אתנבי על פרנסיא דאתמניאו לפרנסא עמא ואינון שליטו בהון כענא לנכסתא : די קניהון קטלין להין אמרין לא עלנא חובא ומזבניהון אמרין בריך יי די אעתרנא ורעיהן לא חייסין עליהון : ארי לא אחוס עוד על יתבי ארעא אמר יי הא אנא מגרי ית אינשא גבר ביד חבריה וביד מלכיה ויבזון ית ארעא ולא אשזיב מידהון : ומניתי פרנסיא על עמא ואינון שלטו בהון כענא לנכסתא מסכיני וטלטילו ית עמי ואתפליגו קדמי להרתין פלגון אתפליגו בית ישראל על דבית יהודה וקצו במלכותא דבית דוד די בהון רעוא קדמי למהוי פרנסין על עמי : ושיציתי ית תלתא פרנסיא בירחא חד ורחיק מימרי יתהון על דנפשתהון קצת בפולחני : ואמרית דלא למנאה עליכון פרנס דמיתין ימותון ודמשתיצן ישתיצון ודישתארון יבזון גבר ית ניכסי קריביה : ואיתיתי ית סנחריב מלכא דאתור על מלכא דישראל ואגליתי יתיה על די אשניאו קיימא דיגזר עמהון דלא למפלח לטעותא בכן גלו ביני עממיא : ועל דאשניאו קיימא גלן בעידנא ההיא וידעון כן ענותניא חשיכי עמא די עבדו רעותי ארי פיתגמא דיי הוא :

מסורה

אשר קוניהן יהרגון · ותלכן שתיהן עד בואנה בית לחם · וכל ואת שתי חבליו וכל תכלית דכוו' : לאחד ז' פתחין וסימ' במלכים ב' ריש סימ' ט' : ותקצר ד' בקריא' וסימ' ותקצר נפש העם בדרך · ותקצר נפשו בעמל ישר' · ותקצר נפשו למות דשמשון · ותקצר נפשי בהם וגם נפשם בחלה בי :

ואומר · אל מלכי יהודה הכותרים : אם טוב בעיניכם הבו שכרי · קיימו מצותי והוא יהיה שכרי על כל הטובה אשר נתתי לכם כמו שנותנין שכר לרועה צאן ואסוב וארעה אתכם : ואם לא חדלו · וגם אני לא אטיב לכם וכן מצינו שאמ' הק' ליחזקאל השומע ישמע והחדל יחדל : וישקלו את שכרי שלשים כסף · תירגם יונתן ועבדו רעותי גברין מקצת אנשי' טובים

ואומר · הנה ראינו בעלות נחמיה לירושלם היתה בחרפה על דרך המתח ותמות ועתה יבקש שכר וידעה אותם על יד המקל השני ואלה השלשים כסף אולי הם שלשים צדיקים שבאו עמו או ששמשו בימי נחמיה שלשים כהנים בין גדולים ומשוחי מלחמה ושמנים על כן כתו' השליכהו הכסף אל יוצר וכתו' כי שם בית יי'

אוילי ה' חס' יוד קדמא בליש' בקריא' וסימ' אך אולים שרי צען · כלי רעה אולי · אולים מדרך פשעם · אולים יליץ אשם · ומוסר אולים אולת : רעי ה' חס' ו' בקריא' וסי' האבר לברש רעי · דודי נסע ונגלה · הוי רעי האליל · חרב עורי על רעי ועל גבר עמיתי · יו' רעי לא אחסר : ועין ה' בקריא' וסים' נמסר ביהושע

וָאֹמַר אֲלֵיהֶם אִם־טוֹב בְּעֵינֵיכֶם הָבוּ שְׂכָרִי וְאִם־לֹא חֲדָלוּ וַיִּשְׁקְלוּ אֶת־שְׂכָרִי שְׁלֹשִׁים כָּסֶף׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הַשְׁלִיכֵהוּ אֶל־הַיּוֹצֵר אֶדֶר הַיְקָר אֲשֶׁר יָקַרְתִּי מֵעֲלֵיהֶם וָאֶקְחָה שְׁלֹשִׁים הַכֶּסֶף וָאַשְׁלִיךְ אֹתוֹ בֵּית יְהוָה אֶל־הַיּוֹצֵר׃ וָאֶגְדַּע אֶת־מַקְלִי הַשֵּׁנִי אֵת הַחֹבְלִים לְהָפֵר אֶת־הָאַחֲוָה בֵּין יְהוּדָה וּבֵין יִשְׂרָאֵל׃ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָי עוֹד קַח־לְךָ כְּלִי רֹעֶה אֱוִלִי׃ כִּי הִנֵּה־אָנֹכִי מֵקִים רֹעֶה בָּאָרֶץ הַנִּכְחָדוֹת לֹא־יִפְקֹד הַנַּעַר לֹא־יְבַקֵּשׁ וְהַנִּשְׁבֶּרֶת לֹא יְרַפֵּא הַנִּצָּבָה לֹא יְכַלְכֵּל וּבְשַׂר הַבְּרִיאָה יֹאכַל וּפַרְסֵיהֶן יְפָרֵק׃ הוֹי רֹעִי הָאֱלִיל עֹזְבִי הַצֹּאן חֶרֶב עַל־זְרוֹעוֹ וְעַל־עֵין יְמִינוֹ זְרֹעוֹ יָבוֹשׁ תִּיבָשׁ וְעֵין יְמִינוֹ כָּהֹה תִכְהֶה׃

יב
מַשָּׂא דְבַר־יְהוָה עַל־יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה נֹטֶה שָׁמַיִם וְיֹסֵד אָרֶץ וְיֹצֵר רוּחַ־אָדָם בְּקִרְבּוֹ׃ הִנֵּה אָנֹכִי שָׂם אֶת־יְרוּשָׁלִַם סַף־רַעַל לְכָל־הָעַמִּים סָבִיב וְגַם עַל־יְהוּדָה יִהְיֶה בַמָּצוֹר עַל־יְרוּשָׁלִָם׃ וְהָיָה בַיּוֹם־הַהוּא אָשִׂים אֶת־יְרוּשָׁלִַם אֶבֶן מַעֲמָסָה לְכָל־הָעַמִּים כָּל־עֹמְסֶיהָ שָׂרוֹט יִשָּׂרֵטוּ וְנֶאֶסְפוּ עָלֶיהָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ׃

(מסורה בגליון: ז' ותכנו כמו' · ל' מל' · ב' · תפסעון · ל · ב' יתר תל' ותר חס' · ל' · ו' זקפי' כתי' וכתו' · ה' חס' כלים · ח' מכו' לא לא לא לא · ל' · ל' · ל' · ח' · ל' · ב' מל' · ב' יתר חס' · ב' · ח' · ל' וכתי' ה' · יד וכל אלף דמ' · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' · ל' · ד' וכל אורי' רכו')

וַאֲמָרִית לְהוֹן אִם תַּקִין בְּעֵינֵיכוֹן עִיבִידוּ רְעוּתִי וְאִם לָא אִתְמְנָעוּ וַעֲבָדוּ יַת רְעוּתִי גֻבְרִין מְקָצַת׃ וַאֲמַר יְיָ לִי כְּתוֹב דְכְרָן עוֹבָדֵיהוֹן בְּחִילַשׁ כְּתָבָא וּרְמֵי יָתֵיהּ לְבֵית מַקְדְּשָׁא וּרְמֵי לִתְחוֹת יַד אֲמַרְכָּלָא חֲלָף דִיקָרִית דַחֲלְתִּי בְּעֵינֵיהוֹן וּכְתָבִית דִּכְרָן עוֹבָדֵיהוֹן בְּחִילַשׁ כְּתָבָא וּרְמִיתִי יָתֵיהּ לְבֵית מַקְדְּשָׁא דַיְיָ לִתְחוֹת יַד אֲמַרְכָּלָא רַבָּא׃ וְאַיְתֵיתִי נְבוּכַדְנֶצַּר מַלְכָּא דְבָבֶל עַל צִדְקִיָּה מַלַךְ שִׁבְטָא דְבֵית יְהוּדָה וְאַגְלֵיתִי יָתֵיהּ עַל דְאַשְׁנִיאוּ קְיָמָא אַף אִינוּן דְבֵית יְהוּדָה כַּאֲחֵיהוֹן בֵּית יִשְׂרָאֵל׃ וַאֲמַר יְיָ לִי עוֹד אֵזִיל אִתְנַבֵּי עַל פַּרְנָסָא טַפְשָׁא׃ אֲרֵי הָא אֲנָא מֵקִים פַּרְנָסָא בְּאַרְעָא דִשְׁגַן לָא יִבְעֵי וְאִטַלְטְלוּ לָא יִתְבַּע דִתְבִירִין לָא יַסֵי דְקַיְמִין לָא יְסוֹבַר וְנִכְסֵי עַתִּירַיָא יְבוֹז וּשְׁאַרְהוֹן יִגְמוֹר׃ וַוי עַל פַּרְנָסָא טַפְשָׁא דְאִתְפַּקִּיד לֵיהּ עַמָּא לְפַרְנָסָא דִי הוּא דָמֵי לְטַבָּחָא דִי סַכִּינֵיהּ בִּידֵיהּ וְעֵינֵי עַל שְׁמֵינָתָא לְמִיכַס דַרְעֵיהּ מֵיבַשׁ תִּיבַשׁ וְעֵינֵיהּ דִימִינָא מִיכְהָא תִיכְהֵי׃ מַטַל פִּתְגָמָא דַיְיָ עַל יִשְׂרָאֵל אֲמַר יְיָ דִתְלָא שְׁמַיָא וְשַׁכְלֵיל אַרְעָא וּבְרָא רוּחָא דַאֲנָשָׁא בִּמְעוֹהִי׃ הָא אֲנָא מְשַׁוֵּי יַת יְרוּשְׁלֵם מָן מְלֵי מְרַוֵי לְכָל עַמְמַיָא סְחוֹר סְחוֹר וְאַף דְבֵית יְהוּדָה יִיתוּנוּן עַמְמַיָא בְּיַד אֲנִיסִין בְּצֵירָא לִירוּשְׁלֵם׃ וִיהֵי בְעִידָנָא הַהִיא אֲשַׁוֵי יַת יְרוּשְׁלֵם אֶבֶן תַּקְלָא לְכָל עַמְמַיָא כָּל אַנְסָהָא אִתְבְּזָזָא יִתְבְּזְזוּן וְיִתְכַּנְּשׁוּן עֲלָהּ כָּל עַמְמֵי אַרְעָא׃

סימן יפ׳ : ונאספו ד׳ בקריא׳ וסימ׳ ונאספו שמה כל העדרים · ונאספו עלי והכוני ונשמדתי · אבן מעמסה לכל העמים · ונאספו עשבות הרים :

מעט היו בהם שעשו רצוני כגון החרש והמסגר דניאל חנניה מישאל ועזריה ויחזקאל ולשון שלשים כסף לא ידעתי לכוין כאן אלא כסף לשון חמדה ואף רבותינו פירש' כן בחולין והביאו ראייה צרור הכסף לקח בידו ואת השלשים פיר' שארבעים וחמשה צדיקים יש בכל דור ודור והביאו ראיה מחומר שעורים ולתך שעורי' חמשה עשר בבבל ושלשים בארץ ישראל שנאמר ואקחה את שלשים כסף ואשליכהו בית יי' בארץ ישראל ומניין השלשים מדרש אגדה שהובטח אברהם אבינו בכך שלא יהא דור פחות משלשים צדיקים מניין כה יהיה זרעך יהיה בגימטריא שלשים : ויאמר יי' אלי השליכהו אל היוצר · כמו אל האוצר שומר האוצר אמר הק' לנביא כתוב והנח את אלו הם וצדקתם להיות שמור לסוף שבעים שנה של גלות בבל ויבנה בית המקדש על ידיהם ומהו האוצר אדר היקר בית מקדשי אדר תפארתי : אשר יקרתי מעליה' · אשר הפשטתי מעליהם מהיות להם ליקר ולשון יקרת הוא הסרת כבוד והמ"ם של מ מעליהם יוכיח והוא כמו וטרסף מארץ החיים כמו מספף פורח ודוגמת הפירוש שפירשתי משמע תרגום של יונתן הוא וראיתי לשונות הרבה לפירוש נבואה זו ואיני יכול לכוונן : ואגדע את מקלי השני · הגליתי את צדקיה · את החובלים · את רשעי דורו כי הוא צדיק ודורו רשעים : להפר את האחוה · שנתאחוו בני יהוד' ובנימן ונדבקו בתועבו' מלכי ישראל · עוד קח לך וגו' · וזהו שאמר לו למעלה רעה צאן ההריגה סימן הוא שאני עתיד למסור דור חורבן בית שני זה ביד עשו : הנכחדות · האובדות לא יפקוד הרועה לבקשם : הנער לא יבקש · תירגם יונתן ודאטלטלו לא יתבע והנער הסוטות שאינן יודעות לבא אל הדיר : הנצבה · שיש לה כח קצת לעמוד על רגליה וצריכה סיוע לנהלה לאט : לא יכלכל ·

הוא אדר היקר יקר הוא תואר כמו חכם כבון יקר הוא שם דבר ושמו ויקר ותאת אל תמרת בעבור אחרת אל אדר היקר וטעם אשר יקרתי הבית הי היקר שמכן שם כבוד בתחילה וזהו אשר אקרתי מעליהם שסר הכבוד מעליהם בבית שני : ואגדע את מקלי · הוא נחמיה והנה בשחתו ישראל ושבו להריב זה עם זה ולהרע כי אין להם פחה וזהו להפר את האחוה בין יהודה ואחוה שם מגזרת אח כמו שלוה : ויאמר · תחלת פרשה כי מלך ירוש' הוא ארתחשתא של נחמיה הוא הנקרא בלשון פרס דריוש הוא שהרגו אלכסנדרוס ועתה החל מלכות יון הרשעה שהיא נמשכת עד היו' כאשר פירשתי בספר דניאל כי יון הגלה ירושלם לא א ארוס וזהו כלי רועה אוילי כמו אוילי אוילי כמו אכזרי ובעבור זה שנפסקה מלכו' ובאה על מלכות יון על כן כתוב בארץ על ארץ ישראל והנצבה שלא תוכל ללכת לרעות והנה כל זה ימי הגלו' עד היום : הנער · שה אובד הקטן לא יבקש : הוי · הגלות תארך ותעמוד עד כרות זו מלכות הרשעה עד בא קיצה : חרב על זרועו ועל עין ימינו · וטעם זרוע הכח מישור והעין עין חכמה והעצה והנה יאבדו גבוריו וחכמיו : משא · זאת הפרשה דבוקה היא בעבור שהזכיר חרב על זרועו והזכיר מתי יהיה

(בגליון: ואקחה ל' ויתר ואקחה כת)

תירגם יונתן לא יסובר ודרך הרועה בחיקו ישא : בשר הבריאה יאכל · את העפירים יגמור ממונן : ופרסיהן יפרק · עד כלה ודוגמת זו אמר דניאל על ארוס אכלה ומדיקה ושארא ברגלה רפסה : הוי · יש לדבוק על זה : רועי האליל · רועי של אין אליל לשון אל אינו רועה וכן רופאי אליל רועי האליל · יוד יתירה במקום הא כמו עוזבי הצאן שכל שבה סוככי לבדד עוזבי הצאן כותנן הפקר ליד כל הבא להכות ולהרוג ולבוז : חרב על זרועו ועל עין ימינו · והוא הרועה סכין של שחיטה נושא בידו לשחוט את השמינה ואת הבריאה שנתן עין ימינו בהם לדעת מי העפירים לבוז ולגמור נכסיהם : זרועו יבוש תיבש · לעתיד לבא ונתתי נקמתי באדום והפותרים פותרים אותו בצדקיהו על שם ואת עיני צדקיהו עור ואי אפשר לכוון הנני מקים רעה בארץ בצדקיהו שכבר עבר לו שבעים שנה :

זה ואכה יהיה ועתה יפרש כי זה יהיה בשוב ישרא' עם משיח בן יוסף אל ירושלם ועתה זאת הנבואה על ישראל וטעם להזכיר נוטה שמים ויוצר ארץ כי לולי ישראל לא נבראו וטעם ויוצר רוח אדם בקרבו שהוא עולם קטן כנגד שמים וארץ וזה הדבר צריך פי' ארוך : הנה · בהתחבר ישראל יעלו גוים להלחם עליה : סף · כמו מן הדם אשר בסף משכב וספות : וגם על יהודה · שהגוים יכריחו ישראל העומדים בארץ שהם רחוקים מירושלם ולא באה בגלתם ללכת עמהם לצור על ירושלם והנה צרה תעבור עליהם בלכתם : והיה · המשל ידוע כי להרע לנפשו יקח אבן מעמסה שיפול תחתיה : ביום

משא דבר יי' · הוא גזר זה הדבר שהתחיל לדבר בפורענותן של אוכלי ישראל עמו וכיוצא בו : סף רעל · כלי תרעלה כמו בדם אשר בסף רעל לשון שממון אוטם הלב והאברים מאין כח כאדם המשותף בשמלה כמו הבוסים הרעלו הסרות והרעלות רעולות אוכבלופת"ב בלע"ז : וגם על יהודה · יטילו הגוים אשר יהיו במצור על ירושלם שיהו בית דוד משבבים והאומות יצורו עליהם ויבאו גם בני יהודה על כרחם לצור על ירושלם כן נת' : אבן מעמסה · אבן משאוי המוטלת על בני אדם מפני המוטל לשאתה ולעמסה על כתפים והיא כבדה מאד עד אמר כל עומקיה שרוט ישרטו : אכה

ביום. אכה כל סוס. שלגויי הארץ: ועל בית יהודה. שהלכו עמהם בעל כרחם אפקח עיני לשומרם ולהצילם וסוס העמים לא סוס היהודים שיהיה במחנה אכה בעורון והנה מיד יכשל בסוס: ואמרו אלופי יהודה. גדוליהם שהם במחנה האויב: אמצה לי. תפילת ירושלם כי הם התפללו בעבורנו תפלה חזקה והנה כל אחד יאמר אמצה לי בעבורי כמו אמרי לי אחי הוא: ביום. אז יתקיים חרב על זרועו ועל עין ימינו והנה הוא עור גם סוסו ועל כן יאכלום ככיור אש כבירת אש: וישבה. הטעם וישבו אנשיה: והושיע. את אהלי יהודה. הבאים עם האויב כי כן דרך המחנות שוכנים באהלים סביב העיר: בית דוד. עוד היום בעיר בגדאד עיר מלכות ישמעאל והם ראשי הגלות משפחה רבה וגדולה ולה ספר היחס משני' קדמוניות וככה פירושו כי בראשונה קודם ישועת ירושלם יושיע השם אהלי יהוד' שהם מחוץ לעיר עם מחנה האויב כדרך שאמר למעלה ועל בית יהודה אפקח את עיני וכל סוס העמים אכה בשרון ולמה בראשונ' יושיע את אהלי יהוד' למען לא תגדל בעבור שלא יוכלו להתפאר בית דוד ויושבי ירושלם שהם בתוך העיר עם משיח ולא תגדל תפארתם על בני יהוד' ידינו הושיעה אתנו: ביום. הנכשל בהם. גבור כדוד: כאלהים. מלאכים וככה פירושו כמלאך יי' לפניהם במלחמה: והיה ביום ההוא. כאשר אבקש להשמיד את כל הגוים: ושפכתי. אשפוך רוח חן ותחנוני' על יושבי ירושלם טרם זה יעבור עליה' בתחלה צרה כי משיח בן יוסף יהרג אז יכעס השם וישמיד את כל הגוים הבאי' על ירושלם ואז והביטו אליו אז יביטו כל הגוים אלי לראות מה אעשה לזה אשר דקרו משיח בן יוסף: וספדו עליו. אנשיו: כמספר הדרימון. מספר אדם גדול היה בימים קדמונים: בבקעת מגדון. ואנחנו לא ידענו כל הקורות ולהיותו רמז לאחאב ויאשיה דרך דרש הוא זה: וספדו. הזכיר משפחת בית דוד הנכברת ומשפחת בית נתן דרך נבואה ידע כי גם זאת בימים ההם תהיה ידועה ולהיות בית נתן אחי שלמה אין צורך כי בית דוד שם כולל לשניהם וככה בית השמעי אינו מהלוים או הוא קצתם מבית לוי בפנים ומקצתם בחוץ כמו בית דוד ויהודה שהם בפנים ובחוץ: ביום. גם זה הכתוב לאות כי השכינה לעד ויהיה מקור נפתח כמשמעו ור' משה הכהן אמר כי יחזור דרך משל כמו וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם ועל כן אחריו ורוח הטומאה הפך לרוח הקודש: והיה

ח"ס ו' בליש' אלוף וסימ' לאלפיה בארץ שעיר. ואת לבדת אתם עליך אלפים לראש. ואמרו אלפי יהודה. אשים את אלפי יהודה בכיור אש. והיה כאלף ביהודה: יושב ב' חס' בסיפ' וסימ' והשפלה ישב. ותפארת ישב ירושלם: כדויד ג' וסימ' נבסר בעמוס סימ' ו'. כאלהים ג' בקרי' וסימ' והייתם כאלהים יודעי טוב ורע.

בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם־יְהוָה אַכֶּה כָל־סוּס בַּתִּמָּהוֹן וְרֹכְבוֹ בַּשִּׁגָּעוֹן וְעַל־בֵּית יְהוּדָה אֶפְקַח אֶת־עֵינַי וְכֹל סוּס הָעַמִּים אַכֶּה בַּעִוָּרוֹן׃ וְאָמְרוּ אַלֻּפֵי יְהוּדָה בְּלִבָּם אַמְצָה לִי יֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם בַּיהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵיהֶם׃ בַּיּוֹם הַהוּא אָשִׂים אֶת־אַלֻּפֵי יְהוּדָה כְּכִיּוֹר אֵשׁ בְּעֵצִים וּכְלַפִּיד אֵשׁ בְּעָמִיר וְאָכְלוּ עַל־יָמִין וְעַל־שְׂמֹאול אֶת־כָּל־הָעַמִּים סָבִיב וְיָשְׁבָה יְרוּשָׁלִַם עוֹד תַּחְתֶּיהָ בִּירוּשָׁלִָם׃ וְהוֹשִׁיעַ יְהוָה אֶת־אָהֳלֵי יְהוּדָה בָּרִאשֹׁנָה לְמַעַן לֹא־תִגְדַּל תִּפְאֶרֶת בֵּית־דָּוִיד וְתִפְאֶרֶת יֹשֵׁב יְרוּשָׁלִָם עַל־יְהוּדָה׃ בַּיּוֹם הַהוּא יָגֵן יְהוָה בְּעַד יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלִַם וְהָיָה הַנִּכְשָׁל בָּהֶם בַּיּוֹם הַהוּא כְּדָוִיד וּבֵית דָּוִיד כֵּאלֹהִים כְּמַלְאַךְ יְהוָה לִפְנֵיהֶם׃ וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא אֲבַקֵּשׁ לְהַשְׁמִיד אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם הַבָּאִים עַל־יְרוּשָׁלִָם׃ וְשָׁפַכְתִּי עַל־בֵּית דָּוִיד וְעַל יוֹשֵׁב יְרוּשָׁלִַם רוּחַ חֵן וְתַחֲנוּנִים וְהִבִּיטוּ אֵלַי אֵת אֲשֶׁר־דָּקָרוּ וְסָפְדוּ עָלָיו כְּמִסְפֵּד עַל־הַיָּחִיד וְהָמֵר עָלָיו כְּהָמֵר עַל־הַבְּכוֹר׃ בַּיּוֹם הַהוּא יִגְדַּל הַמִּסְפֵּד בִּירוּשָׁלִַם כְּמִסְפַּד הֲדַדְרִמּוֹן בְּבִקְעַת מְגִדּוֹן׃ וְסָפְדָה הָאָרֶץ מִשְׁפָּחוֹת מִשְׁפָּחוֹת לְבָד מִשְׁפַּחַת בֵּית־דָּוִיד לְבָד וּנְשֵׁיהֶם לְבָד מִשְׁפַּחַת בֵּית־נָתָן לְבָד וּנְשֵׁיהֶם לְבָד׃ מִשְׁפַּחַת בֵּית־לֵוִי לְבָד וּנְשֵׁיהֶם לְבָד מִשְׁפַּחַת הַשִּׁמְעִי לְבָד וּנְשֵׁיהֶם לְבָד׃ כֹּל הַמִּשְׁפָּחוֹת הַנִּשְׁאָרוֹת מִשְׁפָּחֹת מִשְׁפָּחֹת לְבָד וּנְשֵׁיהֶם לְבָד׃

יג בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה מָקוֹר נִפְתָּח לְבֵית דָּוִיד וּלְיֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִָם לְחַטֵּאת וּלְנִדָּה׃

בְּעִידָנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ אֱימְחֵי כָּל סוּסְוָת עַמְמַיָא בְּטַפְשׁוּתָא וְרוֹכְבֵיהוֹן בְּשַׁעֲמְמוּתָא וְעַל דְבֵית יְהוּדָה אַגְלֵי יָת גְבוּרְתִּי לְאַטָבָא לְהוֹן וְכָל סוּסְוָת עַמְמַיָא אֶמְחֵי בְּסַמְיוּתָא׃ וְיֵימְרוּן רַבְרְבֵי יְהוּדָה בְּלִבְּהוֹן אִשְׁתְּכַח פּוּרְקָן לְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם בְּמֵימְרָא דַיְיָ צְבָאוֹת אֱלָהֲהוֹן׃ בְּעִידָנָא הַהִיא אֲשַׁוֵי יָת רַבְרְבֵי יְהוּדָה כְּכוּשׁ דְּינוּר בְּאָעַיָא וּכְבְעוּר דְּאֶשָּׁא בְּעַמִּירָא וְיִבְזוּן מִן דָּרוֹמָא וּמִן צִיפוּנָא יָת כָּל נִיכְסֵי עַמְמַיָא סְחוֹר סְחוֹר וְתִתֵּיב יְרוּשְׁלֵם עוֹד בְּאַתְרַהּ וְתִצְלַח יְרוּשְׁלֵם׃ וְיִפְרוֹק יְיָ יָת קִרְוַיָא דְבֵית יְהוּדָה בְּקַדְמֵיתָא בְּדִיל דְּלָא תִיסְגֵּי אִיתְרַבְרְבוּת בֵּית דָּוִד וְאִתְרַבְרְבוּת יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם עַל דְבֵית יְהוּדָה׃ בְּעִידָנָא הַהִיא יַרְחֵים יְיָ עַל יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם וִיהֵי דְחַלָשׁ בְּהוֹן בְּעִידָנָא הַהִיא כְּדָוִד וּבֵית דָּוִד כְּרַבְרְבִין יַצְלְחוּן כְּמַלְאֲכָא דַיְיָ קֳדָמֵיהוֹן׃ וִיהֵי בְּעִידָנָא הַהִיא אֶתְבַּע לְשֵׁיצָאָה יָת כָּל עַמְמַיָא דִּי מִתְכַּנְשִׁין וְאָתַן עַל יְרוּשְׁלֵם׃ וְאֶשְׁפּוֹךְ עַל דְבֵית דָּוִד וְעַל יָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם רוּחַ חִסְדָא וְרַחֲמִין וְיִבְעוּן מִן קֳדָמַי עַל דִּי אִטַּלְטָלוּ וְיִסְפְּדוּן עֲלוֹהִי כְּמָא דְסָפְדִין עַל יְחִידָא וְיִמְרוּן עֲלוֹהִי כְּמָא דְמַמְרִין עַל בּוּכְרָא׃ בְּעִידָנָא הַהִיא יִסְגֵּי מִסְפְּדָא בִירוּשְׁלֵם כְּמִסְפְּדָא דְאַחְאָב בַּר עָמְרִי דִּי קְטַל יָתֵיהּ הֲדַדְרִמּוֹן בַּר טַבְרִימוֹן וּכְמִסְפַּד יֹאשִׁיָּה בַּר אָמוֹן דִּי קְטַל יָתֵיהּ פַּרְעֹה חֲגִירָא בְּבִקְעַת מְגִידּוֹ׃ וְיִסְפְּדוּן דַּיָּירֵי אַרְעָא זַרְעִין זַרְעִין גּוּבְרֵיהוֹן לְחוּד וּנְשֵׁיהוֹן לְחוּד זַרְעִית בֵּית דָּוִד לְחוּד גּוּבְרֵיהוֹן לְחוּד וּנְשֵׁיהוֹן לְחוּד זַרְעִית בֵּית נָתָן גּוּבְרֵיהוֹן לְחוּד וּנְשֵׁיהוֹן לְחוּד׃ זַרְעִית בֵּית לֵוִי לְחוּד גּוּבְרֵיהוֹן לְחוּד וּנְשֵׁיהוֹן לְחוּד זַרְעִית בֵּית שִׁמְעִי גּוּבְרֵיהוֹן לְחוּד וּנְשֵׁיהוֹן לְחוּד׃ כָּל זַרְעֲיָתָא דִּי אִשְׁתְּאָרָא זַרְעִין זַרְעִין גּוּבְרֵיהוֹן לְחוּד וּנְשֵׁיהוֹן לְחוּד׃ בְּעִידָנָא הַהִיא יְהֵי אוּלְפַן אוֹרָיְתָא גְּלֵי כְּמַבּוּעַ דְּמַיִן לְבֵית דָּוִד וּלְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם וְאַשְׁבּוֹק לְחוֹבֵיהוֹן כְּמָא דְמִדַּכַּן בְּמֵי אַדְּיוּתָא וּבִקְטַם תּוֹרָתָא דְחַטָּאתָא׃

ובית דויד כאלהים. מי אל גדול כאלהים. אנ"ך: מספד ג' בקריא' וסימ' בספד תמרורים כי פתאם. מספד בית האצל. כמספד הדדרמון בבקעת מגדון. וסימ' תבריא סמיכין לרמוניא: לחטאת ו' פתחי' וסימ' ויהי כדבר הזה לחטאת בית ירבעם. ביום ההיא יהיה מקור נפתח ואתה השבע השמים תניין דמלכים ותליתאי. ואתה תשמע מן השמים תניינא דד"ה. ודבתריה ואתה תשמע השמים:

רשי

אכה כל סוס. הבוכאים שם בשגעון ואת רוכביהם בעורון אבל על בית יהודה שהם על כרחם מן הבוכאי' אפקח עיני להגין עליהם מן המכה הזאת: ואמרו אלופי יהודה בלבם. כשיראו שאר הבוכאים נגפים במגפה זו והם ניצולים: אמצה לי יושבי ירושלם וגו'. יושבי ירושלם שיודעי' שעל כרחינו אנו באים עליהם אמצו לעזרתי בתפלתן ביי' אלהיהם: אשים את אלופי יהודה. ישובו וילחמו עם אותם שהביאום שם: ככיור אש. כמדורת אש גדולה וכיור לשון כריים וכן חברו מנחם: תחתיה. במקומה: והושיע יי' את אהלי יהודה בראשונה. בטרם יבאו בני ירושלם לצאת מן העיר תהיה להם תשועה לשוב אל אהליה' ואל ביתם והאחר תבא תשועה לבני העיר היא ה התשועה שנ' בה ויצא יי' ונלחם: למען לא תגדל. להתפאר עליה' ולומר לא נצלתם אלא בשבילנו: הנכשל בהם. החלש שבהם: כאלהים. כרברבין כמלאכים: כמלאך יי' לפניהם. יצלחון כמלאכא דיי' קדמיהון: אבקש להשמיד. אבקש בהשמדתם ואדקדק בשנם ורבותינו פירשו לזכות אבקש בתוכי שלהם אם יש להם זכות אניחם ואם לאו אשמידם: רוח חן ותחנונים. שיעלה על רוחם להתחנן לפני והם יהיו לחן בעיני רוח טלב"ש בל"ע: והביטו אלי את אשר דקרו. תירג' יונתן ויבעון מן קדמי על דאיטלטלון והביטו לאת יונן על אשר דקרו בהם האומות והרגו מהם בגלותם: וספדו עליו. על אותו הרוג: כמספר על היחיד. כאשר יספוד איש על בן יחידו ורבותינו דרשוהו על משיח בן יוסף שנהרג במסכת סוכה: כמספר הדדרימון בבקעת מגדון. אין ענין הדדרימון בבקעת מגדו אלא שני מספדות הן כמספדא דאחאב בר עמרי דקטל יתיה הדדרימון בן טברימון ברמות גלעד שנאמר ויעבור הרינ' במחנ' והוא הספד וכמספדא דיאשיהו בר אמון דקטל יתיה פרעה חגיר בבקעת מגדו שנ' ויקונן שם ירמיהו וגו' ויאמרו כל השרים והשרות בקינותיה' וגו': בית נתן. הנביא ויש נתן בן דוד כמו שנ' שמוע ושובב ונתן ושלמה: בית לוי. הכהני' והלוים: משפחת השמעי. שמוע בן דוד בתחילה כלל הכתוב משפחת בית דוד ואחר פרט כל אחת ואחת. כל המשפחות הנשארו'. לבית דוד: ונשיהם לבד. משום צניעו' ולמה מספחו הכהונה והמלכו' כדי להחזיר להם כתריה' כמו שנ' בראש הספר שה שני בני היצהר העומדי' על אדון כל הארץ: לחטאת ולנדה. לאדיותא וכן ת"י אשבוק לחוביהון כמא דמרכן במי אדיותא ובקטם תורתא דחטאתא באפר חטאת: וגם

ג' כמספד בסי' סמריא לתיכין דתוניא

את הנביאים· כגילוי מיקרא׃ רוח טומאה יצר הרע׃ אדרת שער· כן דרך מסיתים ומדיחים מתעטפים בטליתם כאילו הם אנשים צדיקים למען יקובלו כחסיתם׃ כי אדם הקנני· פתר בו מנחם לשון מקנה צאן ובקר כי אדם כשאר בל האדם שאינו עסוק בנבואות הפק ידני מנעורי לשמור את מקניהו׃ בין ידיך·

והיה· הטעם כל נביא יהיו אוחבי השם כי על אהבתי ידקרו האבות השני׃ והיה· אדרת שער· להראות האדם שהוא עובד השם ומתאבל על עונו וחוגר שק למען לא יכירוהו׃ ואמר· לשואלו מה מלאכתך׃ כי אדם הקנני מנעורי· הכחילני הדמה ומנעורי אני עובד אותה ואם ישאלוהו מה המכות שדקרוהו אביו ואמו אז יאמר

אביהו ז׳ בקריא׳ וסימ׳ וירד אביהו אל האשה· ויחר אפו ויעל בית אביהו· וירד אחיו וכל בית אביהו· ודקרהו אביהו· וישלח חירם מלך צור· ולחסה מן בני מררי בנים שמרי הראש· ויחל שלכה לבנות תו׳ אשר נראה לדוד אביהו· וסימ׳ אתתא רגזת מן ביתא חזיא מלכא ודקרה ברישה׃ רועי ה׳ חס׳ ו״ו בקריא׳

וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת
אַכְרִית אֶת־שְׁמוֹת הָעֲצַבִּים מִן־
הָאָרֶץ וְלֹא יִזָּכְרוּ עוֹד וְגַם אֶת־
הַנְּבִיאִים וְאֶת־רוּחַ הַטֻּמְאָה אַעֲבִיר
מִן הָאָרֶץ׃ וְהָיָה כִּי־יִנָּבֵא אִישׁ עוֹד
וְאָמְרוּ אֵלָיו אָבִיו וְאִמּוֹ יֹלְדָיו לֹא
תִחְיֶה כִּי שֶׁקֶר דִּבַּרְתָּ בְּשֵׁם יְהוָה
וּדְקָרֻהוּ אָבִיהוּ וְאִמּוֹ יֹלְדָיו בְּהִנָּבְאוֹ׃
וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יֵבֹשׁוּ הַנְּבִיאִים
אִישׁ מֵחֶזְיֹנוֹ בְּהִנָּבְאֹתוֹ וְלֹא יִלְבְּשׁוּ
אַדֶּרֶת שֵׂעָר לְמַעַן כַּחֵשׁ׃ וְאָמַר
לֹא נָבִיא אָנֹכִי אִישׁ־עֹבֵד אֲדָמָה אָנֹכִי
כִּי אָדָם הִקְנַנִי מִנְּעוּרָי׃ וְאָמַר אֵלָיו
מָה הַמַּכּוֹת הָאֵלֶּה בֵּין יָדֶיךָ וְאָמַר
אֲשֶׁר הֻכֵּיתִי בֵּית מְאַהֲבָי׃
חֶרֶב עוּרִי עַל־רֹעִי וְעַל־גֶּבֶר
עֲמִיתִי נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת הַךְ אֶת־
הָרֹעֶה וּתְפוּצֶיןָ הַצֹּאן וַהֲשִׁבֹתִי יָדִי
עַל־הַצֹּעֲרִים׃ וְהָיָה בְכָל־הָאָרֶץ
נְאֻם־יְהוָה פִּי־שְׁנַיִם בָּהּ יִכָּרְתוּ יִגְוָעוּ
וְהַשְּׁלִשִׁית יִוָּתֶר בָּהּ׃ וְהֵבֵאתִי אֶת־
הַשְּׁלִשִׁית בָּאֵשׁ וּצְרַפְתִּים כִּצְרֹף אֶת
הַכֶּסֶף וּבְחַנְתִּים כִּבְחֹן אֶת־הַזָּהָב
הוּא יִקְרָא בִשְׁמִי וַאֲנִי אֶעֱנֶה אֹתוֹ
אָמַרְתִּי עַמִּי הוּא וְהוּא יֹאמַר יְהוָה
אֱלֹהָי׃ הִנֵּה יוֹם־בָּא יד
לַיהוָה וְחֻלַּק שְׁלָלֵךְ בְּקִרְבֵּךְ׃
וְאָסַפְתִּי אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם אֶל־יְרוּשָׁלִַם
לַמִּלְחָמָה וְנִלְכְּדָה הָעִיר וְנָשַׁסּוּ
הַבָּתִּים וְהַנָּשִׁים תִּשָּׁגַלְנָה וְיָצָא חֲצִי
הָעִיר בַּגּוֹלָה וְיֶתֶר הָעָם לֹא יִכָּרֵת
מִן־הָעִיר׃ וְיָצָא יְהוָה וְנִלְחַם בַּגּוֹיִם
הָהֵם כְּיוֹם הִלָּחֲמוֹ בְּיוֹם קְרָב׃
וְעָמְדוּ רַגְלָיו בַּיּוֹם־הַהוּא עַל־הַר
הַזֵּיתִים אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי יְרוּשָׁלִַם מִקֶּדֶם
וְנִבְקַע הַר הַזֵּיתִים מֵחֶצְיוֹ מִזְרָחָה
וָיָמָּה גֵּיא גְּדוֹלָה מְאֹד וּמָשׁ ח
חֲצִי הָהָר צָפוֹנָה וְחֶצְיוֹ נֶגְבָּה׃

וִיהֵי בְּעִידָנָא הַהִיא אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת
אֱשֵׁיצֵי יַת שׁוּם טָעֲוַת עַמְמַיָא מִן
אַרְעָא וְלָא יְהֵי דִכְרָן מִשְׁמַהְהוֹן
עוֹד וְאַף יַת נְבִיֵי שִׁקְרָא וְיַת רוּחַ
מְסָאֲבָא אֲבַטֵּל מִן אַרְעָא׃
וִיהֵי אֲרֵי אִיתְנַבֵּי גְבַר עוֹד וְיֵימְרוּן
לֵיהּ אֲבוּהִי וְאִמֵּיהּ יָלְדוֹהִי לָא
תִתְקַיֵּים אֲרֵי שִׁקְרָא אִתְנַבֵּיתָא
בִּשְׁמָא דַיְיָ וְיַתְרוּן בֵּיהּ אֲבוּהִי וְאִמֵּיהּ
יָלְדוֹהִי בְּאִתְנַבְּיוּתֵיהּ׃ וִיהֵי בְּעִידָנָא
הַהִיא יִבְהֲתוּן נְבִיֵי שִׁקְרָא גְּבַר
מִנְּבוּאָתֵיהּ בְּאִיתְנַבְּיוּתֵיהּ וְלָא יִתְכַּסּוּן
עוֹד שְׁקַר בִּרְדִיד דְּעַמְרָא בְּדִיל לְכַדָּבָא׃
וְיֵימַר לָא נְבִיָּא אֲנָא גְּבַר פָּלַח
בְּאַרְעָא אֲנָא אֲרֵי אֱנָשָׁא אַקְנְיַנִּי
מִזְּעֵירִי׃ וְיֵימַר לֵיהּ מָה מַחֲתָא
ב הָאִלֵּין דְּאָתְאָה עֲלָךְ הֲלָא
בְּעוֹבָדֵי יְדָךְ וְיֵימַר יְאוּת לְקֵינָא
בְּחוֹבִין דְּרַחֲמָא׃
חַרְבָּא אִתְגְּלָאָה עַל מַלְכָּא וְעַל
שִׁלְטוֹנָא חַבְרֵיהּ דִּכְוָתֵיהּ דְּדָמֵי
לֵיהּ אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת קְטוֹל יַת מַלְכָּא
וְיִתְבַּדְּרוּן שִׁלְטוֹנַיָּא וְאָתֵיב יַת
מְחַת גְּבוּרְתִי עַל תִּינְיָנַיָּא׃ וִיהֵי
בְּכָל אַרְעָא אֲמַר יְיָ תְּרֵין חוּלָקִין
דְּבַהּ יִשְׁתֵּיצוּן יְסוּפוּן וּתְלָתָא
יִשְׁתְּאַר בַּהּ׃ וְאָעֵיל יַת תְּלָתָא
בְּעָקְתָא כְּבוּר דְּאֶשָּׁתָא וְאֶצְרוֹפִינוּן
כְּמָא דְצָרְפִין יַת כַּסְפָּא וְאֶבְחֲרִינוּן
כְּמָא דְבָחֲרִין יַת דַּהֲבָא הוּא יְצַלֵּי
בִשְׁמִי וַאֲנָא אֲקַבֵּיל צְלוֹתֵיהּ אֲמָרִית
עַמִּי הוּא וְהוּא יֵימַר יְיָ אֱלָהִי׃
הָא יוֹמָא דַעֲתִיד
לְמֵיתֵי מִן קֳדָם יְיָ וְיִפְלְגוּן בֵּית
יִשְׂרָאֵל נִכְסֵי עַמְמַיָא בְּגַוִיךְ יְ
רוּשְׁלֵם׃ וְאֶכְנוֹשׁ יַת כָּל עַמְמַיָא
לִירוּשְׁלֵם לְאַגָּחָא קְרָבָא וְתִתְכְּבֵישׁ
קַרְתָּא וְיִתְבַּזְזוּן בָּתַּיָא וּנְשַׁיָא יִשְׁ
תַּכְבָּן וְיִפּוֹק פַּלְגָּא דְקַרְתָּא
בְּגָלוּתָא וּשְׁאָר עַמָּא לָא יִפְסוֹק מִן
קַרְתָּא׃ וְיִתְגְּלֵי יְיָ וִיגִיחַ קְרָבָא
בְּעַמְמַיָא הָאִינוּן כְּיוֹם אַגָּחוּתֵיהּ
קְרָב עַל יַמָּא דְסוּף׃ וְיִתְגְּלֵי
בִּגְבוּרְתֵיהּ בְּעִידָנָא הַהִיא עַל טוּר
זֵיתַיָא דְעַל אַפֵּי יְרוּשְׁלֵם מִמַּדִינְחָא וְיִתְבְּזַע טוּר זֵיתַיָא מִפַּלְגֵּיהּ לְמַדִינְחָא וּלְמַעַרְבָא
חֵילָא רַבָּא לַחֲדָא וְיִתְלַשׁ פַּלְגֵּיהּ דְטוּרָא לְצִיפוּנָא וּפַלְגוּהִי לְדָרוֹמָא׃

בית כתפיך שם מלקין עברי עבירה׃ בית מאהבי· אשר אהבוני והוכיחוני לדרך הישרה׃ חרב עורי על רועי· על עשו שהפקדתיו על צאן גלותי׃ ועל גבר עמיתי· שחברתיו לי לשמור צאני כמוני׃ הך את הרועה· את מלך רומי הרשעה׃ ותפוצינה הצאן· שכבושה תחת ידו׃ והשיבותי ידי· ואשנה מכתי שנית׃ על הצוערים· על השלטונים הצעירים מן המלכים ויונתן תירגם ותפוצנה הצאן ויתבדרון שלטוניא ותרגם על הצוערים ממונים שלהם הסגנים להם וכן תירגם יונתן המקרא הזה באומות חרבא איתגלי על מלכא ועל שלטונא חבריה ד דכוותיה דדמי ליה קטול ית מלכיא ויתבדרון שלטוניא ואין לשון התרגום הזה נופל על ישר׳ שלא מצינו בתרגום ובמקרא שלטונין בישראל לא מלך ושרים ותרגום שלהם רברבין׃ והשלישית יותר בה· יתגיירו ויחיו׃ והבאתי את השלישית באש· ואעיל ית תליתיתא בעקתא כבור דאשא שיסבלו ויש או מקצת הגרים בצרת חבלו של משיח ובמלחמת גוג ומגוג עם ישראל ושם יבחנו כי גירי אמת הם כי הרבה מן ה המתייהדים תחלה ישובו לסורם ויתחברו עם גוג כמו שמצינו באגדה׃ והוא יאמר יי׳· כשיתפלל יתפלל ליי׳ ולא לאלהיו הראשון׃ הנה יום בא ליי׳· חביל להבה״ם׃ וחולק שללך בקרבך· שלל שתשללי מאויביך יחלקו יושביך בקרבך וכן תי׳ ויפלגון בית ישרא׳ נכסי עממיא בגויך ירושלם׃ ויתר העם לא יכרת· לא יגלו כולם ולמה יניחם להגלות חציים ולספות הכתו׳ כדי שלא יהא להם פתחון פה לאמר לא למלחמה באנו כי אם להשתחות באנו׃ כיום הלחמו ביום קרב· כיום אגחותיה קרב על ימא דסוף׃ מחציו· מאמצעיתו׃ מזרחה וימה· מן המזרח למערב כמו שמשיים והולך׃ ומש חצי ההר צפונה וגו׳· חציו הצפוני ימוש ממקומו וימשך לצד צפון וכן חציו נגבה לצד דרום ויהיה ה הגיא ביניה׳ ראשו למזרח וסופו למערב׃ ונסתם

בית מאהבי שחקתי והוכיתי שם על דרך שחוק׃ חרב· יתנבא עוד על מלחמות רבות תהיינה בכל הארץ במות משיח בן יוסף וטעם רועי כל מלך מהגוי׳ שהמשילו השם על הארץ והוא חושב על עצמו שהוא כאלהים על כן ועל גבר עמיתי׃ הך את הרועה· השם יכרית כל מלך ותפוצינה כאנו על כן כתו׳ בפרשה האחרת הרבקה בזאת והיה יי׳ למלך על כל הארץ· את יפת כי הצוערי׳ הפך הרועים והם כ צעירי הצאן והנה כ צועדים הואר כמו א אובדים יצערו בבית ולא ידע׃ והיה· שתי שלישיות העולם יכלו גם השלישית יבחן ו והנמלט הוא יהיה ע עובד השם הוא שיבוא מדי שנה בשנה ועתה יפרש איך יכרתו פי שנים בכל הארץ׃ הנה· כבא היום שיתקבצו אל ירושלם כל הגוים אחרי מות הנדקר הנזכר׃ וחלק· עם ירושלם ידבר והאומ׳ כי שלל האויב יחולק אם כן למה א אחריו ויצא חצי העיר בגולה ועוד ונשסו ה הבתים מפעלי הכפל כמו ונמקו כל צבא השמים כמו נסבו מן סבב׃ תשכבנה· דרך כבוד כי תשגלנה כנוי המעשה וככה שגל המוכנת למטה׃ ויצא· כאשר יצא חצי העיר בגולה אז יצא השם ממקומו מהשמי׳ דרך משל כי יקנא לעמו׃ ביום קרב· שבאו המצרים אחרי ישרא׳ להרגם בים ושם כתו׳ כי יי׳ נלחם להם ב במצרים׃ ועמדו· הנה אות ומופת יעשה השם ביום ההוא ועד היום לא היה מכל זה כלום׃ הר הזיתים· מזרח לירושלם ונבקע ההר מזרחו ומערבו ותהיה ביניה׳ גיא כמו ונסב בגיא׃ ונסתם

וסימ׳ נמסר לעיל כוף סימן י״א׃ ובחנתים ב׳ וסימ׳ הנני צורפם ובחנתים· והבאתי את השלישית׃ תשגלנה ד׳ כתיבן לישן שגל וקרינן לישן שכיבה וסימ׳ אשה תארש ואיש אחר ישגלנה· ועלליהם ירטשו לעיניהם׃ שאי עיניך על שפים וראי איפה לא שגלת· ונשסו הבתים והנשים תשגלנה׃

ונסתם · אל אצל · שם מקום ויונתן בן עוזיאל תירגם ונסתם גיא הרי ויסתתים וכל
אנשי מזרח קוראי׳ ונסת׳ כמו נעתם ארץ והנה רעש גדול יהיה וטעם ובא אל
תבא השכינה והקדושי׳ שהם המלאכים ותשכן בירושלם וזהו פי׳ עמך עם ירושלם
כי שמם ידבר תחלת הפרשה: והיה · לא יהיה · יסרת בעבור אחרת ומלת

ונסתם גיא הרי · יונתן תרגם ויסתתים גיא הרי לפי שירושלם הרים סביב לה ויש
גיא בין הר שבצפון ובין הר הזיתים וכן בדרום וכשימשך חצי ההר הזיתים אצל
הר שבצפונו יסתום הגיא שהיה ביניהם וכן בדרום: כי יגיע · גובה גיא שהיה בין
ההרי׳ אצל גובה ראשי ההרים משכאן ומכאן וכן חברו מנחם עם אצילי׳ה

ונסתם ג׳ בקריא׳ וסימ׳ ונסתם ואין רודף אתכם · ונסתם גיא הרי כי יגיע גי הרים ב׳ בפסוק · וחד נסתם כאשר
נסתם בימי הרעש · גי בגי ט׳ חס א׳ בקריא׳ וסי׳ על גי הצבעים · הוא הכה את אדום בגי מלח דמלכים · ושבא
את התפת · ביום מהומה ומבוסה · גי העברים קדמת הים · ותוספת הוא את העוברים קדמא דפסוק · כי

ונסתם גיא הרי כי יגיע גי הרים
אל אצל ונסתם כאשר נסתם מפני
הרעש בימי עזיה מלך יהודה ובא
יהוה אלהי כל קדשים עמך:
והיה ביום ההוא לא
יהיה אור יקרות יקפאון: והיה יום
אחד הוא יודע ליהוה לא יום ולא
לילה והיה לעת ערב יהיה אור:
והיה ביום ההוא יצאו מים חיים
מירושלם חציים אל הים הקדמוני
וחציים אל הים האחרון בקיץ ובחרף
יהיה: והיה יהוה למלך על כל
הארץ ביום ההוא יהיה יהוה אחד
ושמו אחד: יסוב כל הארץ כערבה
מגבע לרמון נגב ירושלם וראמה
וישבה תחתיה למשער בנימן עד
מקום שער הראשון עד שער הפנים
ומגדל חננאל עד יקבי המלך:
וישבו בה וחרם לא יהיה עוד
וישבה ירושלם לבטח:
וזאת תהיה המגפה אשר
יגף יהוה את כל העמים אשר
צבאו על ירושלם המק בשרו והוא
עמד על רגליו ועיניו תמקנה ב
בחריהן ולשונו תמק בפיהם:
והיה ביום ההוא תהיה מהומת
יהוה רבה בהם והחזיקו איש יד
רעהו ועלתה ידו על יד רעהו: וגם
יהודה תלחם בירושלם ואסף חיל
כל הגוים סביב זהב וכסף ובגדים
לרב מאד: וכן תהיה מגפת הסוס
הפרד הגמל והחמור וכל הבהמה
אשר יהיה במחנות ההמה כמגפה
הזאת: והיה כל הנותר
מכל הגוים הבאים על ירושלם ועלו
מדי שנה בשנה להשתחות למלך
יהוה צבאות ולחג את חג הסכות:

ויסתתים חילא דטוריא ארי ימטי
חילא דטוריא לאצל ותתערקון
כמא דערקתון מן קדם זיעא ד
דהוה ביומי עזיה מלך שבטא דבית
יהודה ויתגלי יי אלהי וכל קדישוהי
עמיה: ויהי
בעידנא ההיא לא יהי נהורא א
אילהין עדי ותליד: ויהי יומא
חד הוא ידיע קדם יי לא כנהור
יימם ולא כקביל ליליה ויהי לעידן
רמשא יהי נהורא: ויהי בעידנא
ההיא יפקון מי מבוע מירושלם
פלגהון לימא מדינחא ופלגהון
לימא מערבאה בקיטא ובסיתוא
יהון נפקין: ותתגלי מלכותא
דיי על כל יתבי ארעא בעידנא
ההיא יפלחון קדם יי כתף חד ארי
שמיה יציב בעלמא ולית בר מיניה
: יקפא כל ארעא במישרא
מגבע לרמון דרום ירושלם ו
ותתרבי ותיתב באתריה למתרע
שבטא בנימן עד אתר תרע קדמא
עד תרע זויתא ומגדל פקום עד
שיחי מלכא: ויתבון בה קטלא
לא יהי עוד ותיתב ירושלם ל
לרוחצן: ודא תהי
מחתא די מחי יי ית כל עממיא
דמתכנשין ואתן על ירוש׳ יתמסי
בסריה והוא קאים על רגלוהי
ועינוהי יתמסיין בגלגליהון ו
ולישנהון יתמסי בפומהון: ויהי
בעידנא יהי שיגוש קטלא קדם יי
סגי בהון ויתקפון גבר ביד חבריה
ותתלש ידיה עם ידא דחבריה ואף
דבית יהודה יתרונון עממיא כד
אנוסין לאגחא קרבא בירושלם
ויכנשון ניכסי חיל כל עממיא סחור
סחור דהבא וכספא ולבושין סגי
לחדא: וכן תהי מחת סוסיא
כודניא גמלא וחמרא וכל בעירא
דיהי במשריתא האינון במחתא
הדא: ויהי כל דישתאר
מכל עממיא דמתכנשין ואתן על
ירושלם יסקון בזמן שנא בשנא
למסגיד קדם מלך עלמיא יי צבאות ולמיחג ית חגא דמטליא:

יקרות תואר והמתואר
הם עבות וככה לא
יהיה אור ולא יהי׳ עבות
יקרות וקפאון דבר עב
כדרך לא יום ולא לילה
: והיה · לא ידעו
בני האדם בבואו יום
השם אם יום הוא או
לילה וסמוך לערב י
יתברר זה והמפרשי׳
אותו דרך משל על
הגלות והישועה אינם
כנון רק הוא כמשמעו
: והיה · זה אות לעתיד
ובעבור זה כבקע ההר
בעבור שנבקע ההר
מתחת יצאו מים חיים
דרך הגיא ולא יעברם
מעתה ההר כי יבקע:
והיה׳ למלך · יסרת
בעבור המלה האחרת
וככה הוא ביום ההוא
יהיה יי׳ למלך אחד:
ושמו אחד · הוא השם
הנכבד הנודע על יד
משה עבדו ויקרא ב
בפי כל כתבו:
יסוב · היסוב ·
אלף וראמה נוסף
ומבאכו אלף נוספת
באמצ׳ המלה והאזכיחו
נהרות או היא תחת
אות הכפל כמו אסר
בזאו נהרים · וישבו
בה · לבטח עם
השכינה אז יבא משיח
בן דוד כאשר יפרש:
וזאת · שב לפרש מה
מה היא המלחמה ש
שילחם השם עם הגוי׳
שהוציאו חצי העיר ב
בגולה: המק · שם
הפועל מהבניין הכבד
בניין כבד כל תלות
הבאות בלשון הפעיל
והבאות בלשון דבר
שבר יקראו בין ה
הרגום · תמקנה ·
מבנין נפעל ושניהם
מפעלי הכפל והעד י
ימקו בעונ׳ כמו וימסו
אסוריו: והיה ·
ועלתה · כמשמעו או
כמו וכרתה וככה י
יתוני עלה הכרת ופסק
: וגם יהודה · הם יתר
העם שנשארו תעשה
מלחמה בירושלם
עם האויב להכרית:
זכרו אז ימצאו אנשי
ירושלם זהב וכסף:
ובגדים מאוספי׳ והנה
טעם ואספתי את כל
הגוים בירושלם:
וכן תהיה מגפת הסוס ·

קראתיך ופירשו לשון גובה:
ונסת׳: בראותכם המופת הגדול
הזה: כאשר נסתם מפני הרעש:
ונועו אמות הסיפים בו׳ שנתבקע
עזיה: וכל קדושים · מלאכים:
לא יהיה אור יקרות וקפאון ·
יונתן תרגם לא יהי נהורא אלהין
עדי ותליד יהי נהורא לא יהיה
אור נוגה כי יקרות וקפאון יהיה
יקרות לשון כיקר כרים הוא
כמין אור הנראה שחרית על ה
ההרים וכלה והולך: וקפאון ·
קפוי וחשוך ועב כקרח שקופא
ותגליד כמו וכגבינה תקפיאני:
והיה יום אחד · והיה הדבר הזה
יום אחד מיומו של הקב״ה הו׳ היום
יודע שהוא להכנת ישעו של הקב״ה
: לא יום ולא לילה: לא אור נוגה
כאור של עולם הבא שנא׳ והיה אור
החמה יהיה שבעתים כאור וגו׳
ולא לילה ולא עת של צרה כצרת
שיעבור המלכיות שמקדם
שימות המשיח יהיו ואין בהם
שיעבוד: והיה לעת ערב ·
קודם שיגמרו אף שנה יהיה אור
הנוגה וכל הטוב האמור על י
ישראל וכן תי׳ לא כנהור יומא ולא
כקבל ליליא: והיה ביום ההוא ·
כשיבקע הר הזיתים מן המזרח
למערב יבאו מים חיים מירושלם
וילכו למזרח דרך אותה בקיעה
עד הים הקדמוני שהוא למזרחו
של עולם קדימה וחציו ישכנו ל
למערב אל ים המערבי הוא ה
המעיין שיצא יואל ומעיין מבית
ה׳ יצא הוא הנחל שיצא יחזקאל
וימד אלף ויעבירני במים וגו׳:
יהיה יי׳ אחד · שכל האומות
יעזבו הבליהם כמצא שאין שמו
אלכבר : ושמו אחד ·
שיהא שמו נזכר בפי כולם:
יסוב כל הארץ · יהפך להיות כל
הארץ כערבה ישפלו ההרים :
ויהי כל העולם כולו מישור וירום
הר כרי שתראה גבוה על הכל:
מגבע לרימון נגב ירושלם ·
שניכו בתוספ׳ דסוטה נגב ירוש׳
מישור הוא וגבע רימון טרשין ו
וקרקסי׳ וכן פתרונו מגבע לרימו׳
שהוא מקום הרים משם יתחילו
להיות נהפכין לערבה ולמישור
ויהיו דומין לנגב ירושלם שהוא
מישור: וראמה · מתוך שכל סביב׳
מישור תראה היא גבוה: וישבה
תחתיה · במקומה: עד שער
הפינים ומגדל חננאל · גם הוא
במקומו ומשם ימשך ארך העיר
עד יקבי המלך ות׳ שיחי דמלכא
פוסיין בלע״ז כמו שיחין ומערות
וכן כל יקבים שבמקרא לשון
שיחין הם בור שלפני הגת שהיין
זב לתוכו ומדרש אגדה יקבי
המלך ים אוקיינוס שתגיע ירושלם
עד סוף כל העולם יקבים שחצבם
מלך מלכי המלכים: וחרם לא

יגיע גי הרים אל אצל · והוא העביר את בנו באש · לד ואתו גי החרשים · וכל יהושע דכוו׳ · ישעיה שמענו
גאון מואב גא כהוב יחזקאל גה כתיב ושארא גיא כהיבין: והה יי׳ ו׳ דסמיכי בקריא׳ וסי׳ כבמ׳ רבת׳ · ולשונו
ז׳ מל׳ וסי׳ בבמ׳ רבת׳: והחמה י״ב וסימ׳ נמס׳ בסדר בהעלתך ובירמי׳ י״ד:

המק בשרו ועיניו: והיה כל הנותר · זהו הפליטית שהזכיר בעבור שאמר למלך
בשוא תחת הלמ״ד ולא בפתח הלמ״ד בראש כי הוא סמוך והטעם למלך השם הוא
המשיח כדרך ואני נסכתי מלכי וכתוב וישתחוו לו כל הגוים על שלמה או על
המשיח בנו: והיה

יהיה · העיר שד: המק בשרו והוא עומד · זה כיפול אברים: תהיה מהומת יי׳
בהם · לערבב חכמתם להפכה לשגעון: והחזיקו איש ביד רעהו · יאחז בו להורגו
ועלתה ידו · כלדאליס גבר: וגם יהודה · על כרחה תלחם על ירושלם:
במגפה הזאת · המפורשת למעלה המק בשרו: את חג הסוכות · כמו שפירשו רז״ל
במ׳ כתעז׳ מצוה קלה יש לי וסוכה שמה כדאיתא במסכת׳ דאסוכה: הגשם

הגשם: גשמים מעט להצמיח פירות ארצם ומה ראה לגזור עליהם עצירת גשמים לפי שמצות החג על הגשמים הם ארבעת מינים שבלולב וניסוך המים לרבות על המים על שהחג זמן גשמי שנה הוא ולו המספיקין בחג הסוכות לא עליהם יהיה הגשם כך למדתי בתוספתא דסוכה ואם משפחת מצרים לא תעלה והם אין צריכין לגשמי שנילוס עולה ומשקה אות

והיה: ולא עליהם יהיה הגשם כמו רפה בלשון ישמעאל וכמוהו ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וי עזב את עבדיו והאבן הזאת אין יכולת בהדרם לפרש זאת בלשון אחרת כי לא ימצא זה הלשון כי אם בלשון ישמעאל ובלשון הקודם וטעם הגשם בסוכות כאשר העתיקו חכמי להזכיר גבורות גשמים ולבקש רחמים עליה׃

ולא עליה׳. תהיה הגשם שלהם כלומר לא ישקה אותם נילוס וכן תרגם יונתן לא עליהון יסק נילוס ׃ תהיה המגפה. של רעב׃ אשר יגוף יי׳. זאת תהיה עונש מצרים ועונש כל הגוים כמו ש שאמר לא עליהם יהיה הגשם׃ על מצילות הסוס. על הכיסות שתולין לסוס לנוי בין עיניו אף א אותן יקדישו לעשות כלי שרת ל למזרקים לדם ולסירות לבשל בשר זבחים לרוב׃ והיה׳ הסירות שהם היו לדשן אף הם היו של ז זהב ושל כסף כמזרקי׳ אשר לפני המזבח מצילות הסוס טנטיניר בלע״ז׃ ולא יהיה כנעני. לא יצטרכו לסחורה כמו כנעניה כ ככבדי ארץ ד״א אין כאן עני׃

ספר מלאכי

משא דבר יי׳. פו״ר פור״ט בלע״ז ד דבר המסר ל למלאכי לשאת אותו אל בני ישר׳׃ ביד מלאכי. כבר היה מסור בידו זה ימים רבים מכאן דרשו רבותינו בברייתא דמכילתא שכל הנביאים עמדו על הר סיני ושם נמסרו להם הנבואות וכן ישעיה אומר מעת היותה שם אני ועתה יי׳ אלהים שלחני׃ ואהב את יעקב. לתת לו את ארץ חמדת צבי נחלות גוים ארץ שכבוין כל צבות הגוים בה׃ ואת עשו שנאתי. לדוחפו אל ארץ מפני יעק׳ אחיו ובזוהב שבעולם מי שיש לו שני בנים לבכור הוא בורר לו מנה יפה׃ ואשים הריו שממה. אינן דומין להרי ישראל׃ לתנות מדבר. מעון תנים׃ כי תאמר אדום רוששנו. ואם אמ׳ אדום מתחילתנו רשו׳ היינו אבל מעתה שהעשרנו מביזת ירושלם נשוב ונבנה חרבות שלנו׃ כה אמר יי׳ וגו׳. יגדל יי׳ מעל לגבול ישראל. יראה גדולתו מעל לגבולנו להודיע כי אחינו עשו וית ישגא יקר׳ דיי ואפתי ית תחום ארעא דישראל׃ בן. יש עליו לכבד אב וכן עבד אדוניו ואתם קרויין בני ועבדי ועתה אם אב אני לכם איה כבודי׃ אמר

אל ירוש׳ ג׳ וסי׳ בשנה התשיעית לצדקיהו׳ נביאי ישר׳ הנבאים׳ אף כי ארבעת שפטי הרעים׃ בן אדם שים פניך אל ירוש׳. בן אדם כתב לך את שם היום. ואספתי את כל הגוים אל ירוש׳. והיה אשר לא יעלה מאת משפחו׳. ויקהל דוד את כל שרי ישר׳ אז יקהל שלמה דד״ה. וישבו כל איש יהודה אל ירו׳. ויסבו ביהוד׳ ויקבצו

וִיהֵי דְלָא יִסַק מִן זַרְעֲיַת עַמְמֵי אַרְעָא לִירוּשְׁלֵם לְמִסְגַּד קֳדָם מַלְכָּא עָלְמַיָּא יְיָ צְבָאוֹת וְלָא עֲלֵיהוֹן יְהֵי מִטְרָא׃ וְאִם מַלְכְוָות מִצְרַיִם לָא תִיסַּק וְלָא תֵיתֵי לָא לְהוֹן יִסַּק נִילוֹס בְּרַם עֲלֵיהוֹן תְּהֵי מַחַת דְּמַחֵי יְיָ יָת עַמְמַיָּא דְּלָא יִסְקוּן לְמֵיחַג יָת חַגָּא דִּמְטַלַּיָּא׃ דָּא תְּהֵי פּוּרְעָנוּת מִצְרַיִם וּפוּרְעָנוּת כָּל עַמְמַיָּא דְּלָא יִסְקוּן לְמֵיחַג יָת חַגָּא דִּמְטַלַּיָּא׃ בְּעִידָּנָא הַהִיא יְהֵי עַל כְּרוּבַת סוּסַיָּא קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ וִיהוֹן דּוּדַיָּא בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ סַגִּיאִין כְּמִזְרְקַיָּא קֳדָם מַדְבְּחָא׃ וִיהֵי כָּל דּוּד בִּירוּשְׁלֵם וּבִיהוּדָה קוּדְשָׁא קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת וְיֵיתוֹן כָּל דָּבְחִין וְיִסְּבוּן מִנְּהוֹן וִיבַשְּׁלוּן בְּהוֹן וְלָא יְהֵי עָבֵיד תַּגְרָא עוֹד בְּבֵית מַקְדְּשָׁא דַּיְיָ צְבָאוֹת בְּעִידָּנָא הַהִיא׃

וְהָיָה אֲשֶׁר לֹא־יַעֲלֶה מֵאֵת מִשְׁפְּחוֹת הָאָרֶץ אֶל־יְרוּשָׁלַםִ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְמֶלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת וְלֹא עֲלֵיהֶם יִהְיֶה הַגָּשֶׁם׃ וְאִם־מִשְׁפַּחַת מִצְרַיִם לֹא־תַעֲלֶה וְלֹא בָאָה וְלֹא עֲלֵיהֶם תִּהְיֶה הַמַּגֵּפָה אֲשֶׁר יִגֹּף יְהוָה אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יַעֲלוּ לָחֹג אֶת־חַג הַסֻּכּוֹת׃ זֹאת תִּהְיֶה חַטַּאת מִצְרָיִם וְחַטַּאת כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יַעֲלוּ לָחֹג אֶת־חַג הַסֻּכּוֹת׃ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה עַל־מְצִלּוֹת הַסּוּס קֹדֶשׁ לַיהוָה וְהָיָה הַסִּירוֹת בְּבֵית יְהוָה כַּמִּזְרָקִים לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ׃ וְהָיָה כָּל־סִיר בִּירוּשָׁלַםִ וּבִיהוּדָה קֹדֶשׁ לַיהוָה צְבָאוֹת וּבָאוּ כָּל־הַזֹּבְחִים וְלָקְחוּ מֵהֶם וּבִשְּׁלוּ בָהֶם וְלֹא־יִהְיֶה כְנַעֲנִי עוֹד בְּבֵית־יְהוָה צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא׃

רא

מַתַּל פִּתְגָמָא דַּיְיָ עַל יִשְׂרָאֵל בְּיַד מַלְאָכִי דְּיִתְקְרֵי שְׁמֵיהּ עֶזְרָא סָפְרָא׃ רְחֵימִי יָתְכוֹן אֲמַר יְיָ וְאִם תֵּימְרוּן בְּמָה רְחִמְתָּנָא הֲלָא אָח עֵשָׂו לְיַעֲקֹב אֲמַר יְיָ וּרְחֵימִית יָת יַעֲקֹב׃ וְיָת עֵשָׂו רְחֵיקִית וְשַׁוֵּיתִי יָת טוּרוֹהִי לְצָדוּ וְיָת אַחְסַנְתֵּיהּ לְצָדוּת מַדְבְּרָא׃ אֲרֵי יֵימְרוּן אֱדוֹמָאֵי אִתְמַסְכַּנְנָא כְּעַן עַתְרְנָא נְתוּב וְנִבְנֵי חָרְבָתָא כִּדְנַן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת אִינוּן יִבְנוּן וַאֲנָא אַפְגַּר וְיִקְרוּן לְהוֹן תְּחוּמָא דְעַמֵּיהּ רַשִׁיעָא וְעַמָּא דְּאֵיתֵי עֲלֵיהוֹן לוּט עַד עָלְמָא׃ וְעֵינֵיכוֹן יֶחֶזְיָאן וְאַתּוּן תֵּימְרוּן יִסְגֵּי יְקָרָא דַיְיָ וְאַפְתֵּי יָת תְּחוּם יִשְׂרָאֵל׃ הָא עַל בְּרָא אֲמִיר לְיַקָּרָא יָת אַבָּא וְעַבְדָּא לְמִדְחַל מִן קֳדָם רִבּוֹנֵיהּ אִם כְּאַב אֲנָא אָן דְּאַתּוּן מְיַקְּרִין קֳדָמַי

מַשָּׂא דְּבַר־יְהוָה אֶל־יִשְׂרָאֵל בְּיַד מַלְאָכִי׃ אָהַבְתִּי אֶתְכֶם אָמַר יְהוָה וַאֲמַרְתֶּם בַּמָּה אֲהַבְתָּנוּ הֲלוֹא־אָח עֵשָׂו לְיַעֲקֹב נְאֻם־יְהוָה וָאֹהַב אֶת־יַעֲקֹב׃ וְאֶת־עֵשָׂו שָׂנֵאתִי וָאָשִׂים אֶת־הָרָיו שְׁמָמָה וְאֶת־נַחֲלָתוֹ לְתַנּוֹת מִדְבָּר׃ כִּי־תֹאמַר אֱדוֹם רֻשַּׁשְׁנוּ וְנָשׁוּב וְנִבְנֶה חֳרָבוֹת כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הֵמָּה יִבְנוּ וַאֲנִי אֶהֱרוֹס וְקָרְאוּ לָהֶם גְּבוּל רִשְׁעָה וְהָעָם אֲשֶׁר־זָעַם יְהוָה עַד־עוֹלָם׃ וְעֵינֵיכֶם תִּרְאֶינָה וְאַתֶּם תֹּאמְרוּ יִגְדַּל יְהוָה מֵעַל לִגְבוּל יִשְׂרָאֵל׃ בֵּן יְכַבֵּד אָב וְעֶבֶד אֲדֹנָיו וְאִם־אָב אָנִי אַיֵּה כְבוֹדִי

ואם. הזכיר משפחת מצרים בעבור שלא ירד שם גשם לעולם כי היאור ישקה א אדמתם ולא יחושו אם לא עליהם יהיה הגשם אף על פי שלא יחושו לעצירת הגשם מפני היאור תבוא עליהם מגפת כל העמים׃ ולא עליהם. יהיה הגשם פורענות תבוא לאשר לא יעלה ומלת עליהם תשרת בעבור אחרת עליהם תהיה המגפה המיך בסרו׃ זאת׳ חטאת. עונש כמו מחטאת כדוס׃ וחטאת אל הגוים. שיהיה להם כהרות סיספקו אדמתם לא י יכלו מן המגפה גם אני ראיתי ארצו׳ ככהני בוס. מצלות. מגזרת תצלינה כלבלי׳ תלוים בצואר הסוסי׳ העולים לחוג יעשו הכהנים מהם סירו׳ לבשל בהם והיו רבים כמזרקים לפני המזב׳ לזרוק הדם׃ והיה׳ כנעני סוחר וטעם שלא ימכר אחד מן הסירות והמפרש כנעני ממש אין לו טע׳ כי זאת המשפחה א איננה ידועה היום והנה כל אלה הפרשיות שהם בסוף זה הספר הן לעתיד והאומר כי כבר עבר יראנו המים החיים היוצאים מ מירוש׳ בקיץ ובחורף׃

ספר מלאכי

דש אומרי׳ שהו׳ עזרא ולפי דעתי שהו׳ שמו כאשר הוא כתוב והוא סוף הנביאים ו ובעבור זה הזהיר זכרו תור׳ משה עבדי כי במותו נפסקה ה הנבואה מישראל׃ משא׳ נבואה והאומ׳ כי על ישראל התנבא טרם גלו אסור׳ כי לא היה נביא שני לא דיבר כנגה כי הנה בעזרא ויעשו בני ישר׳ והם רובם

הלוים ושמעיה הנביא בא. וכל עזרא דכו׳׃ וביהודה ה׳ בקריא׳ וסים׳ במלכים ב׳ סים׳ יו׃ במה א׳ קמצין וסים׳ נמסר במלכים א׳ סימן כ״ב ובסיבה סים׳ ו׃ להנות ב׳ בתרי לישני וסים׳ להנות לבת יפתח׳ נחלתו לתנות מדבר׃ ועיניכם ב׳ א׳ חס׳ וא׳ מ׳ל וסים׳ תשאו אל גלליכם. תראינה ואתם תאמרו יגדל יי׳׃

יהוד׳ ובנימין ועוד כתו׳ כי חלל יהוד׳ קדש יי׳ אשר אהב ובעל בת אל נכר וזהו דבר כמ׳ נכריו׳ שכתו׳ בעזר׳ ועוד שאמ׳ על אדום ואשים את הריו שממה וזה היה אחר חרבן ירו׳׃ אהבתי. הטעם כי אני אהבתי אתכם כי אחים היו עשו ויעקב ואני נשבעתי כי בריתי אקים את יצחק ואני אהבתי יעקב ונתתי לו את ארץ כנען שנשבעתי לאבותיו לתת לזרעם וברשתי עשו מארץ הטוב ונתתי לו הר שעיר בעבור כבוד אביו ובעבור רשעו שמתי הריו שממה וכן קראהו גבול רשעה והנה אתם בני יעקב הנה שבתם אל ארץ הברית׃ לתנות מדבר. תנות נקבות תנים זכרים׃ כי. רששנו. מגזרת רש ועושר׃ וקראו להם. הקוראים׃ ועיניכם. רואות זאת והיה ראוי שתודו השם ותאמרו יגדל יי׳ ויתכן להיות מעל לגבול ישראל דבק עם ואתם ובכה הוא אתה הסוכנים מעל לגבול אתם תאמרו יגדל השם ואחר שפירש איך אהב השם את יעקב החל להוכיח הנכבדים בהם שהם מורי התורה והם הכהנים׃ בן יכבד אב. בשכל הלב ידוע כי הבן חייב לכבד האב והעבד מוכרח לירא

מאדניו ותשובת במה בזינו׃ מגישים

מגישים. שאתם מגישים ולמה תאמרו במה גאלנוך זהו הגיאול וזה עשיתם בעבור היות מזבחי נבזה בעיניכם והוא השולחן וביחזקאל כתיב על המזבח זה השולחן אשר לפני ה׳: וכי. אין רע. בעיניכם: לפחתך. כמו פחת יהודה: הירצך. שיהיה לבו: או הישא פניך. לעשות בקשתך: ועתה.

אמר ה׳ צבאות לכם. אתם הכהנים הבוזים את שמי: ואמרתם במה בזינו. כלו׳ ידעתי שתאמרו לי במה בזינו. הרי הבזיון מגישים על מזבחי וגו׳: ואמרתם. כלו׳ ואם תאמרון: במה גאלנוך. גאלנו לך את לחם מזבחך. אני משיב לכם כי בזית את גאלתם אותי באמרכם שולחן ה׳ נבזה הוא בזים היו לחלוק איש כאחיו במנחות ובקרשים ואומ׳ מאחר שהו׳ אסור

ז׳ מל בליש׳ אדנות וסימ׳ ויעתר מגוח תנינא דפסוק. אשר אדוניה שם עד האור. ואם אדונים אני איה מוראי אמר יי׳. וטוב אדוניה הלוים. אל יד ארוניהם. גדול אדונינו ורב כח. יאמר נא אדננו חסר דחסר. גדול אדונינו ורב כח מל׳ דכל. ושארא אדנינו כתיב: ואתה ועתה י״ח בטעם תברי׳ וסי׳ נכסר בסדר בהעלתך.

וְאִם־אֲדוֹנִים אָנִי אַיֵּה מוֹרָאִי אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת לָכֶם הַכֹּהֲנִים בּוֹזֵי שְׁמִי
וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה בָזִינוּ אֶת־שְׁמֶךָ:
מַגִּישִׁים עַל־מִזְבְּחִי לֶחֶם מְגֹאָל
וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה גֵאַלְנוּךָ בֶּאֱמָרְכֶם
שֻׁלְחַן יְהוָה נִבְזֶה הוּא: וְכִי־תַגִּשׁוּן
עִוֵּר לִזְבֹּחַ אֵין רָע וְכִי תַגִּישׁוּ פִּסֵּחַ
וְחֹלֶה אֵין רָע הַקְרִיבֵהוּ נָא לְפֶחָתֶךָ
הֲיִרְצְךָ אוֹ הֲיִשָּׂא פָנֶיךָ אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת: וְעַתָּה חַלּוּ־נָא פְנֵי־אֵל
וִיחָנֵנוּ מִיֶּדְכֶם הָיְתָה זֹּאת הֲיִשָּׂא
מִכֶּם פָּנִים אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: מִי
גַם־בָּכֶם וְיִסְגֹּר דְּלָתַיִם וְלֹא־תָאִירוּ
מִזְבְּחִי חִנָּם אֵין־לִי חֵפֶץ בָּכֶם אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת וּמִנְחָה לֹא־אֶרְצֶה
מִיֶּדְכֶם: כִּי מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ וְעַד־
מְבוֹאוֹ גָּדוֹל שְׁמִי בַּגּוֹיִם וּבְכָל־מָקוֹם
מֻקְטָר מֻגָּשׁ לִשְׁמִי וּמִנְחָה טְהוֹרָה כִּי־
גָדוֹל שְׁמִי בַּגּוֹיִם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת:
וְאַתֶּם מְחַלְּלִים אוֹתוֹ בֶּאֱמָרְכֶם
שֻׁלְחַן יְהוָה מְגֹאָל הוּא וְנִיבוֹ נִבְזֶה
אָכְלוֹ: וַאֲמַרְתֶּם הִנֵּה מַתְּלָאָה
וְהִפַּחְתֶּם אוֹתוֹ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
וַהֲבֵאתֶם גָּזוּל וְאֶת־הַפִּסֵּחַ וְאֶת־
הַחוֹלֶה וַהֲבֵאתֶם אֶת־הַמִּנְחָה הַאֶרְצֶה
אוֹתָהּ מִיֶּדְכֶם אָמַר יְהוָה: וְאָרוּר נוֹכֵל
וְיֵשׁ בְּעֶדְרוֹ זָכָר וְנֹדֵר וְזֹבֵחַ מָשְׁחָת
לַאדֹנָי כִּי מֶלֶךְ גָּדוֹל אָנִי אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת וּשְׁמִי נוֹרָא בַגּוֹיִם: וְעַתָּה
אֲלֵיכֶם הַמִּצְוָה הַזֹּאת הַכֹּהֲנִים: אִם־
לֹא תִשְׁמְעוּ וְאִם־לֹא תָשִׂימוּ עַל־לֵב
לָתֵת כָּבוֹד לִשְׁמִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת
וְשִׁלַּחְתִּי בָכֶם אֶת־הַמְּאֵרָה
וְאָרוֹתִי אֶת־בִּרְכוֹתֵיכֶם וְגַם אָרוֹתִיהָ
כִּי אֵינְכֶם שָׂמִים עַל־לֵב:

ואם כריבון אנא אן דאתון דחלין מן קדמי אמר יי׳ צבאות לכון כהני דמבסרין על שמי ואם תימרון במה בסרנא על שמך: מקרבין אתון על מדבחי קרבן מרחק ואם תימרון במה מרחיק כד אתון אמרין פתורא דיי׳ בסיר הוא: וכד אתון מקרבין דעויר לדבחא הלא ביש וכד אתון מקרבי דחגיר ודמריע הלא ביש קריבוהי כען לשלטונך דעלך היתרעי בך או היסב אפך אמר יי׳ צבאות: וכען צלו כען קדם אלהא ויקבל צלותנא מידכון הות דא היתנסבון לכון אפין אמ׳ יי׳ צבאות: מן אף הכא בכון ויגוף דשי בית מקדשי ולא תקרבון על מדבחי קרבן מרחק לא רעוא קדמי בכון אמר יי׳ צבאות וקורבן לרעוא לא אקבל מידכון: ארי ממדנח שימשא ועד מיעליה רב שמי בינו עממיא ובכל עידן דאתון עבדין רעותי אנא אקבל צלותכון ושמי רבא מתקדש על ידכון וצלותכון כקורבן דכי קדמי ארי רב שמי בינו עממיא אמר יי׳ צבאות: ואתון מחללין יתיה בדאתון אמרין פתורא דיי׳ בסיר הוא ובסירן מתנתא מיניה: ואם תימרון הא דאיתינא מליאותנא ושביקתון יתיה אמר יי׳ צבאות ומיתן אתון דאניס ודחגיר ודמריע ומיתן אתון ליה בקורבנא האקביל יתיה ברעוא מידכון אמ׳ יי׳: וליט דיעביד בנכיל ואית בעדריה דכר והוא חייב לנדר ודבח דמתבל קדם יי׳ ארי מלך רב אנא אמר יי׳ צבאות ושמי חסין בעממיא: וכען לכון תפקידתא הדא כהני: אם לא תקבלון ואם לא תשוון דחלתי על לבא למיתן יקרא לשמי אמר יי׳ צבאו׳ ואשלח בכון ית מארתא ואלוט ית ברכתכון ואף אלוטיניה ארי ליתכון משוון דחלתי על לבא:

(מסורה בשוליים: ל׳ חל׳ ות׳ מל׳ בליש׳. ג׳ חד חס׳ וחד מל׳. ל׳. יד׳ ל׳ כ בנביא׳ ל׳ וחס׳ יוד. ל׳. ל׳. יו חבטל. ל׳. ב׳. א׳. ל׳. ל׳. ה׳ ב׳ מל׳. ב׳ כתרי ליש׳. ל׳. ל׳. ב׳ מל׳. ל׳. יב מל׳. כ׳ ספ׳. ל׳ מל׳. ב׳. ז׳ כתי׳ כן. ר׳ ל׳׳ב כמל׳. יו חבטל פסו׳. ב׳. ל׳ ומל׳. ל׳. ל׳)

מבואו ד׳ ג׳ חס׳ וא׳ מל׳ וסימ׳ כי ממזרח שמש ועד מבואו. אל אלהים יי׳ דבר ויקרא. עשה ירח למועדים. מהלל שם יי׳ דהלל. תנינא חס׳ דאל אלהים: טהורה ה׳ ג׳ מל׳ וב׳ חס׳ וסימ׳ אשר לא טהרה היא שנים. אשר איננה טהרה. לשמי ומנחה טהורה. כל צפור טהורה תאכלו. יראת יי׳ טהורה. ג׳ בתראי מל׳ וחד ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא: לאדני ז׳ כתיב כן וסימ׳ נמסר בישעיה ריש סיכן כ״ח: אם לא ח׳ ר״פ וסימ׳ אם לא ימצא הגנב ונקרב. אם לא תשמור לעשות. אם לא את דמינכות. אם לא תשמעו ואם לא תשימו על לב דסי׳. אם לא ישוב חרבו ילטוש. אם לא שויתי ודוממתי. אם לא תדעי לך היפה בנשים. וכל ר״פ דאיוב דכוו׳ אם לא כב״ב ואם לא וסימ׳ ואם לא איפא מי יכזיבני. ואם לא ישבעו בשלחו:

משפט כהני. כדרך היה להתפלל בעד ישראל ככתוב בספר יואל יבכו הכהנים ושם כתוב ויקנא יי׳ לארצו וטעם חלו נא פני יי׳ על ה המארה שאכנו נארים כאשר כתוב ויחננו כי בעבורכם באה זאת הרעה וזהו מידכם היתה זאת לכם: מי. יתן אחרים או אחד מכם לו יהיה כן שאחרים או אח׳ מכם יסגור דלתי העזרה: ולא תאירו. תבעירו מגזרת ראיתי אור והכל מגזרת אור: כי ממזרח השמש. מקצה הארץ ועד קצה הארץ כן הוא הישוב ובכל מקום לו כאילו היו מקריבים לי דבר כבר מוקטר היה מוגש לפני ומנחה טהור׳ או מוקטר שם כמו קטור והיו שומעי׳ בקולי לגדל את שמי הגדול. אחר כן אמר לי הר״ב הח״כם על זה הפסוק פירוש נכון מאד והוא דבק על ה העגין כי הנביא על ה הבזיון ועל הגיאול שהיו מחללין את השם על כן הוא אומ׳ כי בכל הישוב ממזרח שמש ועד מבואו גדול שמי בגוים וככבר ובכל מקום שבעולם יחשב בעיני הדבר הזה שהם מכבדים ומגדלים את שמי כאילו הם בכל מקום יביאו לפני לשמי כל דבר מוקטר ומוגש הראוי לכבודי ומנחה טהורה לא כאשר אתם עושים להגיש לפני לחם מגואל ועור ופסח וחולה ואיננו רע בעיניכם ולמה לא תשימו על לב כי גדול שמי בגוים ואתם מחללי׳ אותו: ואתם. מגואל הוא וניבו נבזה אכלו. הטעם כפול וניבו הוא לחמו מגזר׳ תנובה וככה ניב שפתים שהוא פרי השפתים כי כל דבר יש לו פרי כפי ענינו: ואמרתם. מתלאה. חסר הא כמו מזה

לנו לחלוק מנחה כנגד מנחה וזבח כנגד זבח שורה וגו׳ לא הוא לחלוק כל מנחה ומנחה בשביל כזית או כפול המגיע לכל אחד ואח׳: אין רע. וכי אין דבר זה רע: ועתה חלו נא פני. ועתה אתם הכהנים העושים הרעה הזאת איך יעלה בלבבכם להיות שלוחי ישראל לבקש עליהם רחמי׳ הרי מידכם היתה זאת הרעה: הישא את פניכם. לשמוע תפלה שפיכם ולחון את שולחיכם: מי גם בכם ויסגור דלתים. הלואי ויקום איש טוב בכם שיסגור דלתי מקדשי לבלתי הביא שם קרבן התועבה הזה: ולא תאירו את מזבחי חנם. באישים שאינו מתרצה בהם שהרי אין לי חפץ בכם ורבותינו דרשוהו בתורת כהנים מי הוא אומ׳ לחבירו הגף לי את הדלת הזו אין תובע עליה שכר הדלק לי את הנר הזה אין שואל עליה שכר ואתם מי בכם שסגר דלתי חנם ולא ה האירתם מזבחי חנם קל וחומר שלא עשיתם חנם דברים שדרכן לעשותן בשכר לפיכך אין לי חפץ בכם: גדול שמי בגוים. אמרו רבו׳ דקרו ליה אלהא דאלהיא אפי׳ מי שיש לו ע״ז יודע שהוא שהו׳ על כולם ובכל מקום מתנדבים לשמי אף האומות ורבותינו פי׳ אלו תלמידי חכמים העסוקים ב בהלכות עבוד׳ בכל מקום וכן כל תפלת ישראל שמתפללין בכל ת מקום הרי הן לי כמנחה טהורה וכן ת״י וכל עידן דאתון עבדין רעותי אנא מקבל צלותכון ושמי רבא מתקדש על ידיכון וצלותכון כקרבן זכאי קדמי וכן פי׳ המקרא ולמה אתם מחללין שמי והלא גדול הוא בגוי׳ ואני אהבתי וחבתי עליכם שבכל מקום שאת׳ מתפללין לפני ואף בגולה מוקטר ומוגש הוא לשמי: ומנחה טהורה. הוא לי כיעל ידיכם שמי נורא בגוים ואתם מחללים אותי ואת שמי: וניבו נבזה אכלו. ניבו של מזבח השגור בשפתיכם זהו תמיד נבזה אכלו אתם אומ׳ עליו כלומר כבר הוזאתם עליו רבה זו וניב זה החזקת׳ למזבחי אכלו מאכלו: ואמרתם הנה מתלאה. בהמה כחושה ואכו עניים ואין יכולת לחטיב למבחר נדרים וכן ת״י הא דאייתינא מליאותנא: והפחתם אותו. זו אחת מי״ח תיבו׳ של תיקון סופרי׳ הפחתם אותו אותי כתב אלא שכינה הכתו׳ וכתבו אותו והפחת׳ והדאבתם לשון מפח נפש אותי ואת שולחני: נוכל. מתנכל בתרמה בדברי שקר לפני לאמר

סדרך מה זאת התלאה בעבור התאר׳ אין לחם לשום בשולחן: והפחת׳ אותו׳ שהוא כמו פיח ואין בו כרי: והבאתם. הנה השולחן ריק ועל המזבח מנחה איננו כאשר רציתי: וארור נוכל ויש בעדרו. חוטב מגזרת בנכליהם דרך מרמה. זכר שהוא תמים ומשחת כמו מושלך: ועתה. דברתי אליכם: אם. וארותי את ברכותיכם. כדרך יציה חסבי וגם ארותיה מפעלי הכפל והטעם הברכה: וגם. ככה עשיתי עד עתה כי ארותי את הברכה מפני שלא שמתם על לב: הנני

אין לי טוב׳ מזו ויש בעדרו זכר. אול ההגון לעולה והו׳ נודר זבח משחת בעל מום כמו משחת בהם: אלי׳. הכהני׳ אני מצו׳ המצו׳ הזאת שלא תקריבו לה על מזבחי: וארותי. וקללתי את ברכותיכם מה שמצריך לברך לכם הדגן והתירוש והיצהר: גם ארותיה. ובאמת אין לתלות הדבר על תנאי שתליתי באם לא ישמעו כי ידעתי שלא תשמעו לפיכך אני מעתה ארותיה: וזריתי

וזריתי פרש· של בהמות חגיכם על פניכם שלא יקבלו שכר מאתי כי אם לרעה
ולבשת ואגעור לכם את זרע השדה׃ ונשא אתכם אליו· פרש בהמות קרבנותיכם
ישא אתכם אליו להיות זוללים ונבזים כמוהו׃ להיות בריתי את לוי· שאני חפץ
שתקימו אות כברית שכרתי לשבט לוי· החיים והשלום· שנאמר לפנחס את בריתי
שלו' והובטח לו ולזרעו אחריו הרי
שיהא זרעו בחיים׃ ואתנם לו·
שיקבלם במורא וכן עשה ויראני
׃ נחת· לשון חתת כתירא׃
בשלום ובמישור הלך אתי·
אהרן ואלעזר ופנחס וכן במעש'
העגל השיבו כל שבטיהם מעון
שנאמר ויאספו אליו כל בני לוי׃
כי שפתי כהן· עליהם מוטל
לשמור דעת למה שהרי תורה י
יבקשו מפיהו שכבר דבר זה מ
מסור להם יורו משפטיך ליעקב·
כי מלאך· שלוחו של הקב"ה
כמלאכי השרת לשרת לפניו ו
וליכנס לפנים במחיצתו׃
לחלל ברית אבותינו· ברית שכר'
הקב"ה עם אבותינו בסיני׃ כי חלל
יהודה· את עצמו שהיה קדש
ליי' ראשית תבואתו׃ ובעל בת א
נכר· שנשאו נשים נכריו' בבבל
ואפילו הכהנים כמו שמפורש
בספר עזרא ורבותינו אמרו מ
מלאכי זה עזרא׃ ער ועונה· ער
בתלמידים ועונה בחכמים ער
לשון אדם חריף׃ ומגיש מנחה·
ואם כהן הוא לא יהיה לו בן מ
מגיש מנחה׃ שנית תעשו·
הראשונה שהוכחתי הרבה היא
קשה שכנס' גויה ואפילו הוא פנוי
וזאת שנית קשה ממנה שהכשו'
ישראלית כשאו עליהם את ה
הנכריות לפי שנתפחמו ישראליות
ברעב ובגולה ונתגנו עליהם והיה
מושיבה בביתו גבירה באלמנות
חיות והנכרית היתה גברת׃
כסות דמעה את מזבח׃ שהיו
באות לפני מזבח יי' ובוכות לפניו
ואומרות מה חטאנו ומה מצאו
אנשינו בנו שעל הכנו לפני המזבח
להבדק כסותות׃ מאין עוד פנות
ונו'· עד שאינכם כדי שאפנה
אל מנחתכם ולקחת רצון מידכ'׃
אנקה· לשון אנחה שאדם
מצטע' בלבו דומיא בלע"ז ואב
לכולם האנק רוס ואם אנק' לשון
צעקה היכן הדממה ותרגומו ר
דמדנקין וכן תרגום וקוטותם
בפניכם ותדנקון לשון אדם ה
הכותם ומצטער בעצמו׃ ולא

הנני· אגער בזרע שלא יצמח בעבור היות שולחני ריק ומלחמיכם כמו אסרו
חג בעבותי' והנה פרוש חגיכ' קרבנותיכ' אזרה אותם על פניכם וטעם ארחיקכם
מעל פני שלא אראה אתכם׃ ונשא אתכם· הנושא הוא האויב אליו׃ וידעתם·
אז תדעו אם לא תשמעו אלי עתה ידבר עם ישראל שהם חייבים לכבד הכהנים

והשלום ב' וסימ' בריתי היתה אתו החיים והשלום· האמת והשלום אהבו׃ ורבים ו' בקריא' וסימ' ורבים השיב מעון·
ורבים מביאים מנחה ליי' ד"ה· ורבים מהכהנים ב' בפסוק עזרא· ורבים מישני אדמת עפר יקיצו· ורבים
מעמי הארץ מתיהדים׃ ותורה ה' וסימ' כי שפתי כהן· הוה על הוה· ויקם עדות· כי נר מצוה· ואת שבת

ג' חד מל הִנְנִי גֹעֵר לָכֶם אֶת־הַזֶּרַע וְזֵרִיתִי פֶרֶשׁ
ג' עַל־פְּנֵיכֶם פֶּרֶשׁ חַגֵּיכֶם וְנָשָׂא אֶתְכֶם
אֵלָיו׃ וִידַעְתֶּם כִּי שִׁלַּחְתִּי אֲלֵיכֶם
אֵת הַמִּצְוָה הַזֹּאת לִהְיוֹת בְּרִיתִי
אֶת־לֵוִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ בְּרִיתִי
ב' הָיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם וָאֶתְּנֵם־
ל' וחס' לוֹ מוֹרָא וַיִּירָאֵנִי וּמִפְּנֵי שְׁמִי נִחַת
כא כלים' הוּא׃ תּוֹרַת אֱמֶת הָיְתָה בְּפִיהוּ וְעַוְלָה
ב' לֹא־נִמְצָא בִשְׂפָתָיו בְּשָׁלוֹם
ו' וּבְמִישׁוֹר הָלַךְ אִתִּי וְרַבִּים הֵשִׁיב
מֵעָוֹן׃ כִּי־שִׂפְתֵי כֹהֵן יִשְׁמְרוּ־דַעַת
ה' · כא כלים' וְתוֹרָה יְבַקְשׁוּ מִפִּיהוּ כִּי מַלְאַךְ
יְהוָה־צְבָאוֹת הוּא׃ וְאַתֶּם סַרְתֶּם
מִן־הַדֶּרֶךְ הִכְשַׁלְתֶּם רַבִּים בַּתּוֹרָה
ל' ויתר ושחתם שִׁחַתֶּם בְּרִית הַלֵּוִי אָמַר יְהוָה
ל' צְבָאוֹת׃ וְגַם־אֲנִי נָתַתִּי אֶתְכֶם נִבְזִים
וּשְׁפָלִים לְכָל־הָעָם כְּפִי אֲשֶׁר אֵינְכֶם
ל' שֹׁמְרִים אֶת־דְּרָכַי וְנֹשְׂאִים פָּנִים
ל' כים אחד בַּתּוֹרָה׃ הֲלוֹא אָב אֶחָד לְכֻלָּנוּ הֲלוֹא
ל' · ל' אֵל אֶחָד בְּרָאָנוּ מַדּוּעַ נִבְגַּד אִישׁ
בְּאָחִיו לְחַלֵּל בְּרִית אֲבֹתֵינוּ׃
ז' בָּגְדָה יְהוּדָה וְתוֹעֵבָה נֶעֶשְׂתָה
כא בְיִשְׂרָאֵל וּבִירוּשָׁלָ͏ִם כִּי חִלֵּל יְהוּדָה
ט' קֹדֶשׁ יְהוָה אֲשֶׁר אָהֵב וּבָעַל בַּת־אֵל
ב' · לג' נֵכָר׃ יַכְרֵת יְהוָה לָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂנָּה
ל' עֵר וְעֹנֶה מֵאָהֳלֵי יַעֲקֹב וּמַגִּישׁ מִנְחָה
יו"ר לַיהוָה צְבָאוֹת׃ וְזֹאת
שֵׁנִית תַּעֲשׂוּ כַּסּוֹת דִּמְעָה אֶת־מִזְבַּח
ל' · ב' יְהוָה בְּכִי וַאֲנָקָה מֵאֵין עוֹד פְּנוֹת אֶל־
ד' הַמִּנְחָה וְלָקַחַת רָצוֹן מִיֶּדְכֶם׃ וַאֲמַרְתֶּם
ו' כלים' עַל־מָה עַל כִּי־יְהוָה הֵעִיד בֵּינְךָ
ל' מל וּבֵין אֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ אֲשֶׁר אַתָּה בָּגַדְתָּה
ל' בָּהּ וְהִיא חֲבֶרְתְּךָ וְאֵשֶׁת בְּרִיתֶךָ׃

הָא אֲנָא נָזִיף לְכוֹן בַּעֲלַלַת בַּר
זַרְעָא וְאֵיגְלֵי בַּהֲתַת חוּגְכוֹן עַל
אַפֵּיכוֹן וַאֲבַטֵּל רְבוּת חַגֵּיכוֹן ו
וְיִתְמְנַע חוּלָקֵיכוֹן מִינֵּיהּ׃
וְתִדְעוּן אֲרֵי שַׁלְחִית לְוָתְכוֹן יַת
תַּפְקֵידְתָּא הָדָא לְמֶהֱוֵי קְיָמִי דְּעִם
לֵוִי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת׃ קְיָמִי הֲוָה עִמֵּיהּ
חַיֵּי וּשְׁלָמָא וִיהָבִית לֵיהּ אוּלְפַן א
אוֹרַיְתִי שְׁלִים וּדְחִיל מִן קֳדָמַי וּמִן
קֳדָם שְׁמִי דְּחִיל הוּא׃ אוֹרַיְתָא
דְּקוּשְׁטָא הֲוָה בְּפוּמֵיהּ וְשִׁקְרָא
לָא אִשְׁתְּכַח בְּסִיפְוָותֵיהּ בִּשְׁלָמָא
וּבִרְעוּתָא וּבְתְרִיצוּתָא הֲלִיךְ
קֳדָמַי וְסַגִּיאִין אֲתֵיב מֵחוֹבָא׃
אֲרֵי שִׂפְוָתֵי כַּהֲנֵי יִטְרוּן מַדַּע ו
וְאוֹרַיְתָא יִבְעוּן מִפּוּמֵיהּ אֲרֵי מְשַׁמֵּשׁ
קֳדָם יְיָ צְבָאוֹת הוּא׃ וְאַתּוּן
סְטֵיתוּן מִן אוֹרְחָא אַתְקֵילְתּוּן ס
סַגִּיאִין בְּאוֹרַיְתָא חַבֵּילְתּוּן קְיָמָא
דְּעִם לֵוִי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת׃ וְאַף
אֲנָא יְהָבִית יָתְכוֹן בְּסִירִין ו
וְחַלָּשִׁין לְכָל עַמָּא כְּמָא ד
דְּלֵיתְכוֹן נָטְרִין יַת אוֹרְחָן דְּתַקְנָן
קֳדָמַי וְנָסְבִין אַפִּין בְּאוֹרַיְתָא׃
הֲלָא אַבָּא חַד לְכֻלַּנָא הֲלָא אֱלָהָא
חַד בְּרָא יָתַנָא מָא דֵין נְשַׁקַּר גְּבַר
בְּאָחוּהִי לְאַפָּסָא קְיָמָא דִּי עִם
אֲבָהָתַנָא׃ שְׁקַרוּ דְּבֵית יְהוּדָה
וְתוֹעֵיבְתָּא אִתְעֲבִידַת בְּיִשְׂרָאֵל
וּבִירוּשְׁלֵם אֲרֵי אַפִּיסוּ דְּבֵית יְהוּדָה
נַפְשְׁהוֹן דַּהֲוָת קַדִּישָׁא קֳדָם יְיָ דִּי
רָחֵם וְאִתְרְעִיאוּ לְמִיסַב לְהוֹן נְשִׁין
בְּנַת עַמְמַיָּא׃ יְשֵׁיצֵי יְיָ לִגְבַר
דְּיַעַבְדִינַהּ בַּר וּבַר בַּר מִקִּירְוֵי י
יַעֲקֹב וְאִם כַּהֵין הוּא לָא יְהֵי לֵיהּ
מַקְרִיב קוּרְבָּנָא בְּבֵית מַקְדְּשָׁא
דַּיְיָ צְבָאוֹת׃ וְדָא תִּנְיָנוּת דִּי
אַתּוּן עָבְדִין חֲפַת דִּמְעָתָא יַת
מַדְבְּחָא דַּיְיָ דִּי בָּכַן וְדִי מְדַנְקִין ם
מִדְּלֵית עוֹד אִתְפְּנָאָה לְקוּרְבָּנָא וּלְקַבָּלָא יָתֵיהּ בְּרַעֲוָא מִידְכוֹן׃ וְאִם תֵּימְרוּן עַל מָה
עַל דַּיְיָ אַסְהִיד בֵּינָךְ וּבֵין אִתַּת יַנְקוּתָךְ דִּי אַתְּ שַׁקַּרְתְּ בַּהּ וְהִיא שׁוּתָּפְתָּךְ וְאִיתַּת קְיָמָךְ׃

קדשך׃ נעשתה ט' בקריא' וסימ' והיה אם מעיני העדה נעשתה לשגגה· נעשתה התועבה הזאת בישראל·
והגד לך ושמעת ודרשת· בגדה יהודה· ואחיתפל ראה כי לא נעשתה· ויקם יי' את דברו אשר דבר עלינו
ב' בפסוק· כי נודע' ידעו כי מאת אלהינו נעשתה המלאכה׃ ולקחת ד' בקריא' וסימ' יברוחי דיוסף
לבושן דרעוא ופי' בריצא׃

משרתי השם ועמו ש
כאשר יורו אתכם ולא
תביאו מנחה בעל מום
׳ בריתי· כרתי ברית
עמו כי בעבור שהוא
מקריב קרבני יהיה ל
לישראל החיי' והשלום
וטעם ואתנם על ישרא'
שהשם נתנם לו שירא
ממנו והוא ירא השם׃
נחת הוא· משבין
כפעל והשלם כנחת
כמו לב נשבר ונדכא
מגזרת יראו חתת ו
והטעם כפול ויש
אומרים כי ואתנם לו
מצות וחוקים והם מ
תורת כהנים׃ תורת·
אמר יפת זה כא"מ על
אהרן ורבי ישועה אמ'
על פנחס והנכון כי
על שניהם אמר ועל
בניהם הקדושים כי
ככה ראוי להיות כהן
גדול׃ היתה בפיהו·
איננו מקבל שוחד׃
ועולה· לשאת פנים׃
בשלום· עם ישראל׃
ומישור· לשמו' מצותי׃
כי· דבק כי בהיות
הכה' ישר ירבו הישרי'
והנה שפתי כהן דבק
עם אשר למעלה כי
מלאך שליח השם הו'
בינו ובין ישראל׃
ואתם· יוכיח את שלא
ישמעו אליהם להביא
הגזול׃ הכשלתם·
אתם מורי התורה׃
עם· אתם בזיתם
אותי לאמר כי מזבחי
בזוי הוא עתה יוכיח
הכהנים שהם נושאים
פנים לגדולים׃ הלא
· פרש' אחרת להזכיר
עון אחר שהיו מגרשי'
נשותיהם והם בוכות
בעבור נשים נכריות
ככתו' בספר עזר' והיה
להם לשום לב לאמר
הלא אב אחד הוא ׃
יעקב אם כן שאבינו
אחד ובוראינו אחד
למה נבגו' איש באחיו
או באחותו כי בעבור
זאת היא הפרש' לחלל
ברית אבותינו שקיבלנו
את התורה׃ בגדה·
קדם השם לישראל
בנים ובנות ככתוב מ
מכעס בניו ובנותיו׃
ובעל· מגזרת כי יבעל
בחור בתולה׃ בת אל נכר· שגברית ע"ז והטעם שאינה מאב אחד ומאל אחד׃ יכרת· ער ועונה· מטעם הענין בן ונכד ופת אמר
כאשר תלין נפשו יהיה בנו ער ועונה כי לא נכרתה משפחתו ואם השמה זאת התועבה כמו אשר יעשנה הוא כהן לא יהיה לו בן מגיש
מנחה׃ וזאת· טעם שנית כי האחת הגזול ובעל מום והשני כי מזבחי מכוסה דמעה בכי ואנקה בעבור בנות ישר' הבוכות ולא אפנה
עוד אל מזבחותיכם ואין לי רצון בה׃ ואמרתם· והתשובה על כי השם היה עד בינך ובין כל אחד ואחד ובין אשת נעוריו׃ ולא

ולא אחד. מכם עשה כזאת ונשארה רוחו לו ואם תאמרו מה האחד הוא מבקש זרע אלהים במצות השם וטעם ונשארה רוחו לו שלא להתערב עם בת אל נכר על כן כתיב ונשמרתם ברוחכם ובאשת נעוריכם אל יבגוד רוחכם: כי שנא. השם ישנא שישלח איש את אשתו הטהורה ושנא אשר יכסה או השם יראה חמסו שהוא בסתר: הוגעתם. פרשה אחרת ידענו כי השם הנכבד לא יגע ואיך יגיעהו מעשיו רק הוא כלשון בני אדם שלא יכבול עוד כל ע עושי רע לולי שהוא ט טוב בעיניו לא היה מניחו לעשות ואם ת תאמרו עוד יעשה מ משפט מתי יהיה זה ו ואיה הוא למה לא י יעשה משפט וזאת ה הנבואה לעתיד ובתחלה יבא אליהו כאשר הוא כתו׳ בסוף הספר: הנני שולח מלאכי. יתכן להיותו משיח בן יוסף: האדון. הוא הנכבד הוא מלאך הברית כי הטעם כפול: ומי מכלכל. כפול כמו יכיל מטלטלך ויטילו: כי הוא כאש מצרף. והנה זאת הנבואה בנבואת זכרי׳ והבאתי את השלישית באש: וכבורית. שמוך של מכבסים: וישב כמצרף ומטהר כסף מכל פסול: וטהר את בני לוי. הם הכהנים ולא יעשו כאשר הם עושים עתה: וערב׳: כימי עולם. בהיותם בבית ראשון: וקרבתי אליכם. שיהיו בימי׳ השם: והייתי עד. שאגלה לכל מה עשה ומטי משפט גר: כי. לא שניתי. לא יקרה לי שינוי כמו שנות מ מכל עם: ואתם בני יעקב לא כליתם. כי אם מת האב כאשר הבן: למימי. הלמ״ד נוסף כמו השלישי ל לאבשלום בן מעכה: שובו. אומר לדור ההוא שהוא בזמנו ותשובת במה נשוב: היקבע. הנה הוא המעשר והתרומה כי תאמרו איך נתן עין יפה מזה המעט וזה לא טוב שאתם קובעים אותי מפני המארה והחסרון אשר אתם נארים וחקרים כי אם כה תעשו הביאו את כל המעשר והריקותי לכם ברכה ולא ישחת עוד ופי׳ קובעים כמו תמכון מתמכנים ומעכבים אתם את הראוי לי היקבע הנה הוא המעש׳ והתרומה שלא יתנו בעין רעה במארה הוא ראוי שתתיסרו ולא תקבעו אותי: ועתה

ונשמרתם ה׳ בקריא׳ וסימ׳ ואת העם צו לאמר אתם עברים. ונשמרתם מאד לנפשתיכם כי לא ראיתם. ונשמרתם מאד לנפשתיכם לאהבה דד״ה. ובאשת נעוריך אל יבגוד. ודבתריה ולא תבגדו: ומלאך ב׳ פתחין וסימ׳ ומלאך הברית אשר אתם חפצים. ומלאך פניו הושיעם. וכל דסמוך לארכרה בותיה פתחין:

וְלֹא־אֶחָד עָשָׂה וּשְׁאָר רוּחַ לוֹ וּמָה הָאֶחָד מְבַקֵּשׁ זֶרַע אֱלֹהִים וְנִשְׁמַרְתֶּם בְּרוּחֲכֶם וּבְאֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ אַל־יִבְגֹּד׃ כִּי־שָׂנֵא שַׁלַּח אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וְכִסָּה חָמָס עַל־לְבוּשׁוֹ אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְנִשְׁמַרְתֶּם בְּרוּחֲכֶם וְלֹא תִבְגֹּדוּ׃ הוֹגַעְתֶּם יְהוָה בְּדִבְרֵיכֶם וַאֲמַרְתֶּם בַּמָּה הוֹגָעְנוּ בֶּאֱמָרְכֶם כָּל־עֹשֵׂה רָע טוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה וּבָהֶם הוּא חָפֵץ אוֹ אַיֵּה אֱלֹהֵי הַמִּשְׁפָּט׃ הִנְנִי שֹׁלֵחַ מַלְאָכִי וּפִנָּה־דֶרֶךְ לְפָנָי וּפִתְאֹם יָבוֹא אֶל־הֵיכָלוֹ הָאָדוֹן אֲשֶׁר־אַתֶּם מְבַקְשִׁים וּמַלְאַךְ הַבְּרִית אֲשֶׁר־אַתֶּם חֲפֵצִים הִנֵּה־בָא אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ וּמִי מְכַלְכֵּל אֶת־יוֹם בּוֹאוֹ וּמִי הָעֹמֵד בְּהֵרָאוֹתוֹ כִּי־הוּא כְּאֵשׁ מְצָרֵף וּכְבֹרִית מְכַבְּסִים׃ וְיָשַׁב מְצָרֵף וּמְטַהֵר כֶּסֶף וְטִהַר אֶת־בְּנֵי־לֵוִי וְזִקַּק אֹתָם כַּזָּהָב וְכַכָּסֶף וְהָיוּ לַיהוָה מַגִּישֵׁי מִנְחָה בִּצְדָקָה׃ וְעָרְבָה לַיהוָה מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלָםִ כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמֹנִיֹּת׃ וְקָרַבְתִּי אֲלֵיכֶם לַמִּשְׁפָּט וְהָיִיתִי עֵד מְמַהֵר בַּמְכַשְּׁפִים וּבַמְנָאֲפִים וּבַנִּשְׁבָּעִים לַשָּׁקֶר וּבְעֹשְׁקֵי שְׂכַר־שָׂכִיר אַלְמָנָה וְיָתוֹם וּמַטֵּי־גֵר וְלֹא יְרֵאוּנִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת׃ כִּי אֲנִי יְהוָה לֹא שָׁנִיתִי וְאַתֶּם בְּנֵי־יַעֲקֹב לֹא כְלִיתֶם׃ לְמִימֵי אֲבֹתֵיכֶם סַרְתֶּם מֵחֻקַּי וְלֹא שְׁמַרְתֶּם שׁוּבוּ אֵלַי וְאָשׁוּבָה אֲלֵיכֶם אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה נָשׁוּב׃ הֲיִקְבַּע אָדָם אֱלֹהִים כִּי אַתֶּם קֹבְעִים אֹתִי וַאֲמַרְתֶּם בַּמֶּה קְבַעֲנוּךָ הַמַּעֲשֵׂר וְהַתְּרוּמָה׃ בַּמְּאֵרָה אַתֶּם נֵאָרִים וְאֹתִי אַתֶּם קֹבְעִים הַגּוֹי כֻּלּוֹ׃

הֲלָא חַד הֲוָת אַבְרָהָם יְחִידִי דִּמִּינֵיהּ אִתְבְּרִי עָלְמָא וּמָה חַד בָּעֵי אֱלָהֵין דִּי יִתְקַיַּים לֵיהּ וְלַד מִן קֳדָם יְיָ וְתִסְתַּמְרוּן בְּנַפְשָׁתְכוֹן וּבְאִיתַּת יַנְקוּתָךְ לָא תְשַׁקַּר׃ אֲרֵי אִם סָנֵית לַהּ פְּטַרַהּ אֲמַר יְיָ אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל וְלָא תְכַסֵּי חֶטְאָה בִּלְבוּשָׁךְ אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת וְתִסְתַּמְּרוּן בְּנַפְשָׁתְכוֹן וְלָא תְשַׁקְּרוּן׃ אַלְהִיתוּן קֳדָם יְיָ בְּפִתְגָּמֵיכוֹן וְאִם תֵּימְרוּן בְּמָה אַלְהֵינָא קֳדָמוֹהִי כַּד אַתּוּן אָמְרִין כָּל דַּעֲבִיד בִּישׁ תַּקִּין קֳדָם יְיָ וּבְהוֹן רַעֲוָא קֳדָמוֹהִי אָן אִיכָא אֱלָהָא דַּעֲבִיד דִּינָא׃ הָא אֲנָא שָׁלַח מַלְאֲכָא וִיפַנֵּי אוֹרְחָא קֳדָמַי וּבִתְכֵּיף יֵיעוּל לְהֵיכְלֵיהּ רִיבּוֹנָא דִּי אַתּוּן בָּעַן בֵּיהּ וּמַלְאַךְ קְיָימָא דִּי אַתּוּן צָבַן בֵּיהּ הָא אָתֵי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת׃ וּמַן מְסוֹבַר יַת יוֹם מֵיתוֹהִי וּמַן יְקוּם בְּאִיתְגַּלְיוּתֵיהּ אֲרֵי רוּגְזֵיהּ כְּאֶשָּׁתָא מְמַסֵי וּכְבוֹרִיתָא דִּמְחַוְּרִין בַּהּ וְיִתְגְּלֵי לְצָרְפָא וּלְדַכָּאָה כִּגְבַר דִּי מְצָרֵיף וּמְדַכֵּי כַּסְפָּא וִידַכֵּי יַת בְּנֵי לֵוִי וְיִזַּקִּיק יַתְהוֹן כְּדַהֲבָא וּכְכַסְפָּא וִיהוֹן קֳדָם יְיָ מְקָרְבִין קוּרְבַּן בִּזְכוּ׃ וְיִתְקַבַּל קֳדָם יְיָ קוּרְבַּן אֱנָשׁ יְהוּדָה וְיָתְבֵי יְרוּשְׁלֵם כְּיוֹמֵי עָלְמָא וּכְשְׁנִין דְּמִלְקַדְמִין׃ וְאִתְגְּלֵי עֲלֵיכוֹן לְמֶעֱבַד דִּינָא וְיִהֵי מֵימְרִי בְכוֹן לְסָהִיד סוּחֵי בַּחֲרָשַׁיָּא וּבְגִיּוֹפַיָּא וּבִדְמִשְׁתַּבְּעִין לְשִׁיקְרָא וּבְאָנְסֵי אַגְרָא אֲגִירָא אַרְמְלָא וְיִתָּם וּמַסְטָן דִּין גִּיּוֹרָא וְלָא דְחִילוּ מִן קֳדָמַי אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת׃ אֲרֵי אֲנָא יְיָ לָא אַשְׁנֵיתִי קְיָימִי דְּמִן עָלְמָא וְאַתּוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אַתּוּן מְדַמַּן דְּמַן דְּמָאִית בְּעָלְמָא הָדֵין דִּינֵיהּ פְּסִיק׃ לְמִיּוֹמֵי אֲבָהָתְכוֹן סְטֵיתוּן מִן קְיָמִי וְלָא נְטַרְתּוּן תּוּבוּ לְפוּלְחָנִי וְאֶתְפְּנֵי בְמֵימְרִי לְאֵיטָבָא לְכוֹן אֲמַר יְיָ צְבָאוֹת וְאִם תֵּימְרוּן בְּמָא נְתוּב׃ הֲיִרְגַּז גְּבַר קֳדָם דַּיָּינָא אֲרֵי אַתּוּן מַרְגְּזִין קֳדָמַי וְאִם תֵּימְרוּן בְּמָא אַרְגֵּיזְנָא קֳדָמָךְ בְּמַעְשְׂרַיָּא וּבִתְרוּמָתָא׃ בִּלוּטָא אַתּוּן מִתְלַטְטִין וְקֳדָמַי אַתּוּן מַרְגְּזִין עַמָּא כּוּלְּהוֹן׃

כלו סימן כל יחזי׳ ויחזק׳ ויקר׳ ישר בינין כלה מנגנה

מזהב ג׳ דגשי׳ וסימ׳ וישב מצרף ומטהר. בחנני כזהב אצא. הכלי נחשת מצהב: למשפט ט׳ וסימ׳ נמסר בשמואל ב׳ סימ׳ ט׳: ואשובה ו׳ וסימ׳ אבי השביעני לאמר. ואשובה אל אחי אשר במצרים. השיבני ואשובה כי אתה. אל אישי הראשון. עד איש האלהים ואשובה. למימי אבותיכם סרתם מחקי:

ולא אחד עשה. הקב״ה לאדם וחוה תחילה: ושאר. הרוחות והנפשות לו היו מאדם הראשון יצאו כולם: ומה האחד מבקש. מבזוג מבקש למצוא עלילות לאשתו שהיא בת זוגו שהיא זרע אלהים מה הוא קובעה שמבזה אותה וזהו לשון תרגום של יונתן לא שיונתן תרגם ומה האחד מבקש כי אם זרע אלהים והפירוש כמון אם לא שהאחד כיקד ב בטעם זקף כותק טעם הזקף את תיבת מבקש מלהתחבר עם ומה האחד וסמכו אבל זרע אלהים ויש פותרים על פי האגדה שנקנבו נשואי הנכריות אל ה הנביא אמרו לו ולא אברהם ע עשה כן שנשא הגר על אשתו את׳ להם ושאר רוח לו לא דעתו כדעתכם לא נתן בה עיניו דעת אחרת היתה לו אמרו לו ומה האחד מבקש מה היתה דעתו אמר להם להיות לו זרע אלהים ותרגום של יונתן הוכשר בעיני שלא שנינו לא במקרא ולא ת במשנה שאר משמש לשון א אחר אלא במקום שאדם יכול לפרשו בלשון שיריים כמו אכלה ומדקה ושארה ברגלה רפסה ו ובלשון משנה ושאר חייבי מיתות חוץ מאותה שפיר׳ אבל לשון ם שאחר משמש אין שאר משמש: ונשמרתם ברוחכם ובאשת כ נעוריך אל יבגוד. רוחך כי שנא שלח: רבותינו חלוקין בה במסכת גיטין יש מהם אומרים אם שנאת שלח אותה בגט ותנס׳ לאחר: וכסה חמס על לבושו. אבל זאת כלום הוגנת לעשות ש שתפרוס עליה טליתך להחזיקה לך כאשתך והחמס פרוס על א אותו טלית שבלבך עליה שנאה ואתה מקניטה ומצערה תמיד: באמרכם כל עושה רע וגו׳ או איה אלהי המשפט. לפי שאתם רואים דרך רשעים צלחה ל לצדיקים מעונים ונכשלים א אומר׳ אתם בלבבכם את משני דרכים הללו כל עושה רע טוב בעיניו או אין דין ואין דיין ל ליפרע. וכן פתרון לשון המקר׳ כל עוש׳ רע טוב בעיניו לכך הוא מצליח אות׳ או אם אין זאת איה אלהי המשפט שאינו נפרע מהם. הנני שולח מלאכי. לבער את הרשעים. ומלאך הברית. נוקם נקם בריתי: ופנה דרך. מן הרשעים: האדון אשר אתם מבקשים. אלהי המשפט: ומי מכלכל. ומי יכיל ומי העומד שיוכל לעמוד: וכבורית מכבסי׳: כבורית של מכבסי׳ שמעביר את כל הכתם כן יעביר כל הרשעי׳: בורית. עשב הוא שמעביר את הכתם בל׳ אורב״א שיירו״א ולשון בורית דבר המנקה ומטה׳ כמו ברי לבב: וישב מצרף. ישנה מכל עסקיו להיות כצורף המצרף ומטהר כסף: כי אני יי׳ לא שניתי. אף על פי שאני מאריך אפי לא שניתי דעתי עלי מבראשו׳ לאהוב את הרע ולשנוא את הטוב: ואתם בני יעקב. אף על פי שמתים אתם ברעתכם ולא ב גויתי מן הרשעים בחיים: לא כליתם. אינכם כלים מלפני והנחתי לי הנפשות לבנות מהם דינכם בגיהנם וכן ת״י ואתון דבית יעקב מדמן דמאן דמית בעל׳ מה הדין דיניה פסיק כלומר אתם סבורים לומר דינו בטל שאין עוד ליפרע ממנו ורבותינו פירשוהו לא שניתי לא הכיתי אומה ושניתי לה אבל אתכם העמדתי אחר פורענו׳ הרבה ואיני כלים ואתם אינכם כלים: היקבע אדם. רבו׳ פי׳ לשון גזילה ולשון ארמי הוא: המעשר והתרומה. שאתם גוזלים מן הכהנים ומן הלוים היא גזילתי: במארה אתם נארים. על עון זה שאני שולח קללה במעשה ידיכם ואעפ״י כן אותי קובעים: ויהי

ועתה הביאו. ופתח ארובות השמים והריקותי לכם דרך משל על רוב ברכות עד בלי די. לאדי לבדו רק יתר: וגערתי לכם באוכל. שלא יבוא עליו מין קללה כמו ארבה וצלצל: ואשרו. כי אני חפץ בכם ובארצכם: חזקו. זאת הנבואה לעתיד כי עמה דבק כי הנה יום בא: אמרת: קדורנית. כמו קודר שחותי מיראת השם: אז נדברו יראי ה׳. המשכילים ועמם ויכתב כתוב בשמים מכתב לא ימחק. ליראי השם הם הצדיקים. ולחושבי שמו הם חכמי לב יודעי סוד השם הנכבד והנורא: והיו. תלת כנולה דבקה עם והיו לי. אשר אני עושה משפט: ושבתם. לאנשי הדור ההוא כי זה הוא סוף כל הנבואות: זדים וכל עושי רשעה. הטעם כפול: ולהט. כמו ואת להט החרב: וזרחה. עיקר היום הוא השמש כאש היום השמש והיום רד מאור השמש ובכה היום הבא ואור השמש לא תזיק אנשי השם רק מרפא. טעם בכנפיה האור היוצא מהשמש הפרוש על פני הארץ כמו כנפים: ויצאתם. לאור השמש: ופשתם. פרשתיו: ועסותם. מגזרת עסיס על שם שמעסים הענבים ברגל או בכל רב׳ המעשה כי אז תגבר יד הצדיקים על הרשעים: ביום אשר אני עושה. זה שהזכיר שמש צדקה: זכרו תור׳ משה עבדי. ושמרו כי היא תלמדכם דרך יראת השם: ובבוא היום הנזכר אז תמלטו: הנה. דברי השם ויום הוא הנזכר: והשיב. כדרך יהיה לי עליכם לבב אחר: והפך זה בין מכל אב והנה כולם יהיו לב אחד לשוב אל השם אבותינו בנים כמו׳ בא יום הגדול ועתה אחתום פירוש זה הספר בדבר אליהו שבאו שהיה בימי אחזיהו בנו של אחאב ומצאנו כתוב כי יהורם בן אחאב ויהושפט שאלו אלישע הנביא וכתוב פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו וזה לאו׳ כי כבר עלה בסערה השמימה כי לא אמר הכתוב יצק מים ועוד כי לא נפרד אלישע מעל אליהו אחר ששרתו עד עלותו והנה מצאנו אחרי מות יהושפט בימי אחזיהו בנו כתוב ויבא אליו מכתב מאליהו הנביא וזה יורה כי אז כתבו ושלחו אליו ואילו היה כתוב לפני עלותו היה כתוב וימצא או ויובא אליו מכת׳ שהניח אליהו ואין ספק כי שמי חכמינו הקדושים כר׳ והשם ברחמיו יחיש את גבואתו וימהר קץ ביאתו:

ושמו לבנים וכל ידי רמו׳ בנביא זכרו אבב

פירושיו אני המחבר אברהם ב״ר מאיר בן עזרא הספרדי שנת ארבעת אלפים ותשע מאות ושבע עשרה בבריאת חד׳ טבת בעיר רודוס:

רשי

ויהי טרף: ויהי מזון מצוי למשמשי: וגערתי לכם באוכל. בחסיל ובגזם האוכל לכם את תבואת השדה והגפן: ארץ חפץ. ארץ שחפצי בה. שוא עבוד אלהים. על חנם נעבדנו כי לא נקבל שכר: קדורנית. בשפל רוח: ועתה אנחנו מאשרים וגו׳. אנחנו עבדנוהו ושמרנו משמרתו ועתה רואי׳ אנו הרשעים מצליחי׳ עד כי מאשרים אנו אותם על מעשה רשעם: גם בחנו אלהים. לומ׳ נראה מה יוכל לעשות לנו וימלטו מן הרעה ולא נכשלו: אז נדברו וגו׳. אני משיב על דבריכם אז בעשות הרשעים רשעם והטובים הלכו קדורנית מפני נדברו יראי ה׳ שלא לידבק במעשיהם הרעים ואני לא נשכחו דבריכם מלפני ואף על פי שאיני ממהר להשיב גמול כי הקשבתי ושמעתי וצויתי לכתוב להם ספר זכרון והיו לי דבריהם מקויימים: ליום אשר אני עושה סגולה. אשר אגרתי והנחתי לשלם בו גמולי ושם אראה אתכם מה בין צדיק לרשע. סגולה אוצר אישטו״י בלע״ז: כי הנה יום בא. יום זה לשון שמש הוא שכך אמרו חכמי׳ אין גהינם לעתיד לבא אלא הבא״ה את מוציא חמה מנרתיקה ורשעים נדונים בה וצדיקים מתרפאין בה וזהו שנאמר וזרחה לכם יראי וגו׳: ופשתם. לשון שומן כמו כי תפושו כעגלה דשה: כעגלי מרבק. הנכנס׳ לרבקה לפטם קופיל״א בלע״ז: ועסותם. וכבשתם לשון מיעוך ודומה לו ושם עשו דדי בתוליהן: שורש וענף. ברא ובר ברא: והשיב לב אבות. להב״ה: על בנים. על ידי בנים יאמר לבנים דרך אהבה ורצון לו ודברו אל אבותיכ׳ לאחוז בדרכי המקום וכן ולב בנים על אבות כך שמעתי משמו של רבי מנחם ורבותינו דרשוהו במסכ׳ עדיות לשום שלום בעולם:

מסרה

כי הנה היום בא בער כתנור. אלהם זדים קמו עלי תנינא ד׳ דספרא. וכל א״ב רבתי דכוו׳ וסימ׳ נזט יכ״ע: לרשע ה׳ בקריא׳ וסימ׳ אוי לרשע רע. אמ׳ לרשע צדיק אתה. יסר לץ לקח לו קלון. ואת׳ תשמע מן השמים קדמא דד״ה. ושבתם וראית׳ בין צדיק לרשע: מרבק ד׳ וסי׳ ולאשה עגל מרבק. בעגלי׳ מתוך מרבק. גם שכיריה בקרבה׳ ופשתם כעגלי מרבק: אליה ה׳ בקריא׳ וסימ׳ ומלאך ה׳ דבר אל אליה דאזור. ולכן כה אמר ה׳ המטה. ויאמרו אליו איש בעל שער. ויען אליה וידבר אליהם אם איש. הנה אנכי שלח לכם. וחד מערשיה ואליה. וכל כתובי׳ אליה במ״א מכתב מאליהו:

בזאת. ג׳ וסי׳ הביאו את כל המעשר. יואב בן צרויה החל למנות. לא לכם להלחם בזאת. וחד ובזאת ויצא אל פניו יהוא: תשכל ג׳ בקריא׳ וסימ׳ בחוץ תשכל חרב ובחדרים אימה. ולא תשכל לכם הגפן. תפלט פרתו ולא תשכל. אנ״ך: זדים ד׳ בקריא׳ וסימ׳ ופקדתי על תבל רעה דספרא. ועתה אנחנו מאשרים זדים.

אמר נביא איתו ית כל מעסריא לבית אוצר ויהי פרנוס לדמשמשי בבית מקדשי ונסו כען קדמי בהדא אמר יי צבאות אם לא אפתח לכון ית כווי שמיא ואחית לכון טובא עד דתימרון מסת: ואזוף לכון במחבלא ולא יחבל לכון ית איבא דארעא ולא תתכיל לכון גופנא בחקלא אמר יי צבאות: וישבחון יתכון כל עממיא ארי תהון אתון יתבין בארעא בית שכינתי ועבד בה רעותי אמר יי צבאות: תקיפו קדמי פתגמיכון אמר יי ואם תימרון מה אסגינא למללא קדמך: אמרתון לא להנאה מן דיפלח קדם יי ומה ממון נהנינא ארי נטרנא מטרת מימריה וארי הליכנא בשפיכות רוחא מן קדם יי צבאות: וכען אנחנא משבחין רשיעין אף אתקיימו עבדי חטאה אף נסיאו קדם יי ואשתיזבו: בכן ממללין דחלייא דיי גבר עם חבריה ושמיע קדם יי וגלי קדמוהי ואתכתיב ספר דכרניא קדמוהי לדחלייא דיי ולדמחשבין ליקרא שמיה: ויהון קדמי אמר יי צבאות ליומא די אנא עתיד למעבד סגולה ואיחוס עליהון כמא דאחיס גברא על בריה דפלח יתיה: ותתובון ותחזון בין צדיקיא לרשיעיא בין דפלחו קדם יי לדלא פלחו קדמוהי: ארי הא יומא אתא בעיר כתנורא ויהון כל רשיעיא וכל עבדי חטאה חלשין כקשא וישיצי יתהון יומא דאתי אמר יי צבאות דלא ישבוק להון בר ובר בר: ותדנח לכון דחלי שמי שמשא בזכו ואסותא בכנפהא ותיפקון ותטלון כעגלי ריבקא: ותדושון רשיעין ארי יהון קטמא תחות פרסת ריגליכון ביומא די אנא עביד אמר יי צבאות: אדכרו אוריתא דמשה עבדי די פקדית יתיה בחורב על כל ישראל גזירין ודינין: הא אנא שלח לכון ית אליה נביא קדם מיתי יומא דעתיד למיתי מן קדם יי רבא ודחילא: ויתיב לב אבהן על בנין ולב בניא על אבהתהון דילמא אתגלי ואשיצי כל ארעא בחרבא ואמתינה גמירא:

הביאו את כל המעשר אל בית
האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא
בזאת אמר יהוה צבאות אם לא
אפתח לכם את ארבות השמים
והריקתי לכם ברכה עד בלי די:
וגערתי לכם באכל ולא ישחת לכם
את פרי האדמה ולא תשכל לכם
הגפן בשדה אמר יהוה צבאות:
ואשרו אתכם כל הגוים כי תהיו
אתם ארץ חפץ אמר יהוה צבאות:
חזקו עלי דבריכם
אמר יהוה ואמרתם מה נדברנו
עליך: אמרתם שוא עבד אלהים
ומה בצע כי שמרנו משמרתו וכי
הלכנו קדרנית מפני יהוה צבאות:
ועתה אנחנו מאשרים זדים גם נבנו
עשי רשעה גם בחנו אלהים וימלטו:
אז נדברו יראי יהוה איש אל רעהו
ויקשב יהוה וישמע ויכתב ספר
זכרון לפניו ליראי יהוה ולחשבי
שמו: והיו לי אמר יהוה צבאות
ליום אשר אני עשה סגלה וחמלתי
עליהם כאשר יחמל איש על בנו
העבד אתו: ושבתם וראיתם בין
צדיק לרשע בין עבד אלהים לאשר
לא עבדו:
כי הנה היום בא בער כתנור והיו
כל זדים וכל עשה רשעה קש ולהט
אתם היום הבא אמר יהוה צבאות
אשר לא יעזב להם שרש וענף:
וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה
ומרפא בכנפיה ויצאתם ופשתם
כעגלי מרבק: ועסותם רשעים כי
יהיו אפר תחת כפות רגליכם ביום
אשר אני עשה אמר יהוה צבאות:
זכרו תורת משה עבדי
אשר צויתי אותו בחרב על כל
ישראל חקים ומשפטים: הנה
אנכי שלח לכם את אליה הנביא
לפני בוא יום יהוה הגדול והנורא:
והשיב לב אבות על בנים ולב בנים
על אבותם פן אבוא והכיתי את
הארץ חרם:

נ״ח

סכום פסוקי דספרא אלף וחמשים וסי׳ א״ן וסדריו
כ״א וחציו לכן בגללכם ציון: